SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET
ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE

1908

IV. ÉVFOLYAM.

FŐSZERKESZTŐ
RADÁCSI GYÖRGY

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ
DR. RÁCZ LAJOS

FŐMUNKATÁRSAK
DR. FINKEY FERENC
HARSÁNYI ISTVÁN

SÁROSPATAK, 1908.

NYOMTATTA RADIL KÁROLY A SÁROSPATAKI REF. FŐISKOLA BETŰIVEL.

I. Vezércikkek és hasonló irányúak.

Új év kezdetén. *Radácsi György* ... 1
Kun Bertalan püspök levele ... 11
Az új egyházi adózási rendszer ... 11
Egy kis emlékeztető. *Révész Kálmán* ... 21
Református klérikálizmus. *Szikszay András* ... 22, 31
Az adóösszeírás kérdéséhez. *Sárkány József* ... 32
Katholikus népszövetség ... 41
Az egyházi adózás kérdése gyakorlati világításban. *Péter Mihály* ... 42
A Debreceni Prot. Lap aranyigazságai ... 51
Hogyan védekezzünk? ... 61
Kenessey Béla ... 73
A delegált bíróság előtti eljárás egyes kérdéseihez ... 81
Tapogatolódzás *Morvay Ferenc* ... 95
Az egyházi adóreform. *Batta György* ... 97
Március 15 ... 105
Rövid megjegyzés. *Péter Mihály* ... 105
ORLE. *Réz László* ... 115, 125
Alkalmi félreértések és félremagyarázások ... 135
A IV-ik osztályu kereseti adó. *Sárkány József* ... 137
Virágvasárnap. Naumann után *Marton János* ... 147
Nagypénteki elmélkedés. *Szent-Imrey György* ... 157
Elnöki megnyitó beszéd. *Dóczi Imre* ... 169
Az Orsz. Ref. Tanáregyesület — az Orsz. Prot. Szövetségről ... 179
Elnöki megnyitó-beszéd. *Dávid József* ... 191
Dr. Duka Tivadar ... 203
Az abauji egyházmegye határozatai az ORLE ügyében 204
Kun Bertalan püspök 42-ik jelentése ... 213
A vallás és közoktatásügyi költségvetés tárgyalása után 225
Id. Kiss Áron ... 237
Pünkösd. *Marton János* ... 239
A papi tisztességről. *Andrássy Kálmán* ... 240
X Pius pápa törvényeinkbe ütköző és a vallási békét megzavaró dekrétuma. *Harsányi István* ... 249
Kinos helyzet. *Papp József* ... 250
Antal Gábor püspök főrendiházi beszéde a pápai dekrétum ügyében ... 251, 262
Vegyes házasságok és reversális veszteségek a magyar ref. egyházban. *Buza László* ... 261, 273, 285, 297
Antal Gábor püspök főrendiházi beszéde a lelkészi fizetések ügyében ... 274
A magyar ref. Egyetemes Konvent Kálvin emlékének 286
Még egyszer a papi tisztességről. *Andrássy Kálmán* 307
Hazai előkészületek Kálvin születése négyszázados emlékünnepére. *Papp József* ... 310
Az 1907. XIX. t.-c. és az egyházak. *Dr. Trócsányi József* ... 317, 327
Egy új iskoláról. *Szikszay András* ... 318
Kálvin legújabb méltatója. *Révész Kálmán* ... 337
Sérelmek. *Fodor György* ... 339, 349
Püspökválasztás Tiszántul. *Nagy István* ... 341
Napi események ... 357
Őszi gyülések előtt. *Papp József* ... 358
A pozsonyi prókátorsághoz. *Rácz Lajos* ... 369
Kiss Albert ... 379
Bálint Dezső esperesi székfoglalója ... 380
A felsőborsodi egyházmegye felirata a klérikálizmus túlkapásai tárgyában. *Szuhay Benedek* ... 391
Napi események ... 403
Egy alkalmi párbeszéd. *Hallgató János* ... 417, 427
Gróf Tisza István beszéde ... 418, 428
Az E. T. III. t.-c. 8. §. utolsó bekezdése és ezen t.-c. 10. §-a. *Péter Mihály* ... 437, 449
Zsilinszky Mihály elnöki megnyitó beszéde ... 438
Nyilt levél a szerkesztőhöz. *Ő.* ... 439
Dr. Hegymegi Kiss Áron ... 447
Esperesi székfoglaló beszéd. *Szűcs István* ... 457
Az adóügyi vitás kérdéshez. *Révész Kálmán* ... 458
Október 31. *Harsányi István* ... 467, 479, 497
Megjegyzések Péter Mihály adóügyi fejtegetéseire. *Idrányi Barna* ... 468
Tiltakozás a sárospataki főiskola meghurcoltatása és a sajtóterrorizmus ellen. *A Sárospataki Ref. Lapok szerkesztősége* ... 477
Az E. T. III. t.-c. 8. §. utolsó bekezdése. *Péter Mihály* ... 481
A „Ne temere". *Fejes István* ... 487
Nyilt levél a Sárospataki Ref. Lapok szerkesztőségéhez. *Réz László* ... 489
Válasz Idrányi B. úr megjegyzéseire. *Péter Mihály* 490
Atyámfiai, mit cselekedjünk? ... 507
Kun Bertalan és br. Vay B. leirata Radácsi Györgyhöz 508
A klérikálizmus legújabb merénylete ... 517
Válasz „A sárospataki főiskola gazdasági életéből" c. cikkre. *A spataki főiskola gazdasági választmánya* ... 518
Br. Bánffy Dezső konvent-megnyitó beszéde ... 527
Még egy nyilatkozat. *Dicsőfi József* ... 528
Teremtsünk Kálvin-alapot! ... 537
A Zoványi-ügy és a bírókiküldési jog. *Hézser Emil* 538
Előfizetési felhivás. *A Sárospataki Ref. Lapok szerkesztősége és kiadóhivatala* ... 547
A bölcsek és pásztorok. *Peabody után —y.* ... 548

II. Iskolaügy.

Egy megoldandó kérdés a sárospataki főiskolában. *Kovácsy Sándor* ... 2, 12
Mi az oka, hogy a ref. népiskolák első helyről a harmadikra jutottak? *Homoky György* ... 23
Pár szó a „Megoldandó kérdéshez". *Illyés János* ... 33
A vallás- és közoktatásügyi tárca 1908. évi költségvetése ... 44
A ref. theol. akadémiák tanulmányi és vizsgálati rendjének új tervezete ... 62, 98, 106, 116, 127, 137
„Mi az oka, hogy a ref. népiskolák első helyről a harmadikra jutottak"? *A Sárospataki Irod. Kör tagja* ... 193, 206
A debreceni tankerülethez tartozó középiskolák igazgatóinak értekezlete. *Buza János* ... 215, 226, 241
Főjegyzői jelentés az Orsz. Ref. Tanáregyesület működéséről. *S. Szabó József* ... 252, 299, 311
Közigazgatói jelentés a főiskola 1907—8. évi életéről. *Novák Lajos* ... 287, 298, 308
Dr. Finkey Ferenc jelentése a ref. jogakadémiák állapotáról ... 343, 350
A népiskola sociális feladata. *Homoky György* 491, 509
Az erkölcsnevelési kongresszus ... 520, 549

III. Tárca

Jézus ifjúsága és előkészülete. Furrer után *Ruszkay Gyula* ... 4, 24
Halál. *Szuhay Benedek* ... 35
Az egyház jogi fogalma. *Dr. Csiky Kálmán* 52, 64, 74, 87
A Jordán mellett. Furrer K. után *Ruszkay Gyula* 107, 118, 128
A legújabb evangyéliom-töredék. *Harsányi István* 138, 158

Válasz Görcsöni Dénes úrnak. *Szinyei Gerzson* 171, 180
Töredékes visszaemlékezés a s.-pataki főiskolai énekkarra. *Radácsi György* ... 207, 227, 320, 329
Kálvin a történelem itélőszéke előtt:
I—IV. (Harnack, Tschackert, Balogh F., Guizot) 242
V—VI. (Servét bírái, Chantepie de la Saussaye D.) 253
VII—IX. (Simons, Révész I., Pfleiderer O.) ... 263
X. (Stähelin R.) ... 276
XI. (Dr. Visscher H.) ... 289
XII. (Bonet-Maury, Müller K.) ... 321
XIV—XV. (Oncken H., Hagenbach) ... 320
XVI. (Doumergue E.) 352, 360, 373, 382, 393, 405
XVII—XVIII. (Id. b. Vay M., Heiszler J.) ... 405
A kelő naphoz. *Kiss Áron* ... 242
A királyi tetszvényjog. *H. I.* ... 278
Tompa Mihály emlékezete. *Szent-Imrey György* ... 328
A sárospataki Tompa-szobor történetéhez. *Radácsi György* ... 351, 359
Jézus megkisértetése. Furrer után *Ruszkay Gyula* 419, 452, 501, 510
A szobor mellett. *Lévay József* ... 449
Szabó Endre emlékezete. *Németh Péter* ... 451, 460
Egressy Gábor emlékezete. *Szuhay Benedek* ... 491
Az örök evangyéliom. Furrer K. után *Ruszkay Gyula* ... 511, 521

IV. Közéletünk.

Egyházi ünnepélyek az abaúji egyházmegyében. *Kovács István* ... 5
Falusi levelek. *Soós Lajos* 13, 35, 53, 76, 108, 533, 548
Adóalap végrehajtó-bizotts. jegyzőkönyv ... 67, 77
Audiatur et altera pars. ... 78
A m. kir. kuria határozata az iskolai vagyon kiigaz. tárgy. *Stépán László* ... 88
Jakab János. F—r—gy. ... 89
A főiskolai igazgató-tanács ülése márc. 12—13-án *e. j.* ... 119
A f.-zempléni ref. egyházmegye lelkészértekezlete. *Péter Mihály* ... 139
A f.-zempléni egyházmegye tavaszi közgyülése. *Péter Mihály* ... 148
Az erdélyi egyházkerület nagy napjai ... 150
A gömöri ref. lelkészértekezlet közgyülése. *Réz László* 159
A gömöri ref. egyházmegye közgyülése. *Réz László* 161
Lelkészi értekezlet F. Borsodban. *Szentmártoni Dániel* ... 162
Tanárok gyülése Sárospatakon. *Kötse István* 163, 172
Az Orsz. Ref. Tanáregyesület VII-ik közgyülése 174. 186, 196
A ref. konventről ... 182, 194
Az a.-zempléni ref. egyházmegye tavaszi közgyülése. *Hézser Emil* ... 183
Az ungi ref. egyházmegye közgyülése. *Magyar Bertalan* ... 184
A tornai ref. egyházmegye tavaszi közgyülése. *Fodor György* ... 185
Az abaúji egyházmegye tavaszi közgyülése. *Kovács István* ... 197
Az alsóborsodi egyházmegye tavaszi közgyülése. *Referens* ... 198
A felsőborsodi ref. egyházmegye tavaszi közgyülése. *Szuhay Benedek* ... 208
Templomszentelés Kelemérben. —ó ... 216
A f.-zempléni ref. egyházmegye rendkívüli közgyülése —f ... 217
A tiszáninneni ref. egyházkerület tavaszi közgyülése ... 218, 228
Szabó Endre ... 220
A tiszáninneni könyvtár-bizottság javaslata a Warga egyh. tört. III. köt. ... 230
Eperjesi napok I—II. ... 254
Harc a gyermekekért. *Péter Mihály* ... 265
A ref. konventről ... 290
A főiskolai igazgató-tanács júniusi ülése *e. j.* ... 292
Találkozók Sárospatakon. I., II. ... 300, 313
Az a.-borsodi ref. egyházmegye lelkészértekezlete. *F. J.* 312
Id. Keresztúry József. *Máthé Gyula* ... 323, 331, 362
Újj József. *Kovács István* ... 342
Lelkészértekezlet Felső-Borsodban. *Szentmártoni Dániel* ... 344
Toronycsillag-feltételi ünnepély Sajókesznyétenben. *Kenyeressy Árpád* ... 372
Fűry Lajos. *Barcsa Endre* ... 373
A gömöri ref. lelkészértekezlet közgyülése. *Réz László* ... 383
Orgona-ünnepély Paszabon. *Korocz József* ... 383
Az alsózempléni egyházmegye őszi közgyülése ... 384
A főiskolai igazgató-tanács szeptemberi ülése *e. j.* 406
Templomszentelés Lövő-Petriben. *R. L.* ... 407
A gömöri ref. egyházmegye őszi közgyülése *z. o.* ... 409
Az ungi ref. egyházmegye őszi közgyülése. *Magyar Bertalan* ... 410, 423
Az alsóborsodi ref egyházmegye őszi közgyülése. *Illyés János* ... 411
A felsőzempléni ref. egyházmegye őszi közgyülése. *Péter Mihály* ... 412
Az ig. tanács javaslata a Zoványi-ügyben ... 420
A tiszáninneni ref. egyházkerület őszi közgyülése 421, 429
Az abaúji egyházmegye közgyülése. Kovács István 423
A M. Prot. Irod. Társaság XXI-ik közgyülése. R.—s. 440
A Pesti Hirlap újabb támadása a s.-pataki főiskola ellen ... 459
A pozsonyi ág. év. hittanárok támadása a ref. egyház és Kálvin ellen. Balogh Ferenc ... 469
A f.-szabolcsi ref. egyházmegye őszi közgyülése. *Korocz József* ... 470
Templomszentelés Sajókesznyétenben. *Tiszaluczi* ... 502
Ballagi A. beszéde az 1848. XX. t.-c. történetéről stb. ... 530, 539, 550
A ref. egyetemes konventről ... 531, 540, 551
A Kálvin-szövetség első estélye ... 532
Templomszentelés Zádorfalván. *Z.* ... 534
Vitányi Bertalan. *Radácsi György* ... 543, 552

V. Könyvismertetés.

Mitrovics Gyula összegyüjtött papi dolgozatai. *Novák Lajos* ... 15, 25
Calas Theofil: Vasárnapról Vasárnapra. *Czinke István* 45
Dr. Giesswein Sándor: Társadalmi problemák és ker. világnézet. *ff* ... 56
Lengyel Miklós: Tompa Mihály élete és művei. *S. Szabó József* ... 68
Szent-Imrey György: Tompa Mihály —*r*— ... 69
Dr Bartha György: Alvás és álom. *Dr. Rácz Lajos* 101
Szuhay Benedek költeményei. *S. Szabó József* ... 109
Csiky Lajos: Vasárnapi és ünnepi imádságok. *Szalóczy Pál* ... 120
Dr. Erdős József: A II-ik helvét hitvallás új fordítása. *S.—i* ... 120
Vallás, hit és szabadság. *H.* ... 149
Csiky Lajos: Lelkipásztorkodás. *Réz László* 151, 164, 175

Kovács Zsigmond: Kassai írók 199
A Warga-féle egyháztörténet revideált kiadása 266, 277, 301
I. Seneca erkölcsi levelek. II. Seneca erkölcsbölcselete. *L—s.* 363
Dr. Finkey Ferenc: A tételes jog alapelvei és vezéreszméi. *R—s.* 431
Karl Sell: Katholicismus und Protestantismus. *Dr. Sz. Ö.* 442
Krausz: Bevezetés a philosophiába. *Rácz Lajos* ... 553

VI. Külföld.

Egyház és állam Franciaországban. *Grótius* 45, 55, 66, 99
Servét Mihály szobra Genfben 230
A modern kath. mozgalom képviselői 332
Párizsi élet. *M. J.* 395, 482, 500
Egy chinai védirat a keresztyénségről. *Szalóczy Pál* 511, 522

VII. Régiségek.

Két levél Sipos Pálhoz. *Dr. Kristóf György* 503

VIII. Irodalom.

7, 36, 47, 57, 80, 90, 110, 121, 142, 199, 299, 219, 231, 313, 355, 364, 396, 432, 443, 462, 492, 512

IX. Vegyes közlemények.

Minden számban; továbbá szerkesztői üzenetek, pályázatok, hirdetések.

IV. évfolyam. 1. szám. Sárospatak, 1908. január 5.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ:
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

Uj év kezdetén.

I.

1907! „Ezt a bús esztendőt, ha elfelejtenéd!“ – mondaná Tompa, ha élne. Gyásszal viradt, bánattal alkonyúlt. *Hegedüs Sándor* és *dr. Bartók György* frissen hantolt sírjai alkotják a felénk árnyékoló határköveit s a kettő között mennyi sírhalom, mennyi köny, csalódás, panasz; mennyi hajóroncs, tépett vitorla, mennyi szárnyatört-gondolat s mennyi megcsúfolt eszmény és eltemetett remény! Vad vihar dúlásának nyomai mindenütt: a hármas halmon, a négy folyón, a kettős kereszten s a mi küzdő anyaszentegyházunk berkeiben is . . .

Mi édes Hazánk, mi véren váltott magyar ref. egyházunk! Beh sok nehéz iga volt már lábatokon!

1907! Vajudások, alkuvások, beváltatlan ígéretek, versengések, dulakodások, félreértések, gyülölködések boldogtalan esztendeje: mentsen Isten, hogy minden vetésed gyümölcsesé legyen!!

Csupa szomorú jel mindenfelé.

Nézzük az államhoz való viszonyunkat! . . . Legott eszünkbe jut az a bizonyos záradék ott a felterjesztett törvénykönyvünk végén és a szívünkbe nyilalik tőle. Tovább tekintünk? Ott kísért a Barkóczyanismus, az állam székében meredező vallási elfogultság, amelynek büntetlen maradása a felekezeti egyenjogúság megcsúfolása. Nincs annyi állami bölcseség és annyi kenetes szó, amellyel azt az arcúlütést el lehetne simitani s égető erejét meg lehetne semmisíteni. Ott van az országgyűlés a r. kath. egyház úrnapi körmenetében. A tridenti zsinatnak hazánkra vetett szomorú árnyéka ez, a Regnum Marianumból egy fekete folt. Vagy az országgyűlés nem ismeri a tridenti zsinatot és az úrnapi körmenet keletkezési történetét?! Ott van a szerzetesek és apácák fortélyos megkülönböztetése az állami tanítók felett . . . Ott van a vallássérelmek egész légiója, amelyekből a két protestáns egyház közös bizottsága már egész gyászkoszorút kötött s amelyhez csak úgy gyülik a gyülölet hullaszagú virága. Ott van a r. katholikus ünnepek hivatalos meg ünneplése; ott a kereszthare a tudományok egyetemén; ott az 1848. XX-ik t.-c. 2-dik és 3-dik §§ainak beváltásában évről évre nyilatkozó késedelem, a nagy keservesen kikényszerített államsegélynek a törvénybe igtatásától való félelem vagy legalább aggodalomkeltő tartózkodás . . Erőnek vagy gyengeségnek jelei ezek?! Baj így is, baj úgy is, mert a prot. egyházak mindenképen viselni kénytelenek a bénító és csüggesztő következményeit.

Hej pedig milyen szépen hangzik az a mi ref. egyházunk imént szentesített törvénykönyvében, hogy ennek az egyháznak magának is, meg az iskolájának is a nyelve kizárólag a magyar nyelv! Milyen sovinista honszeretet szólal meg annak a törvénykönyvnek abban a kijelentésében is, hogy a magyar ref. egyház iskoláiban csak hazai termelésű könyvek használhatók! Ennek a tapadó, ennek a méltatlanságokkal le nem hüthető honszerelemnek meddig késik még a virágvasárnapja?

Csupa szomorú jel mindenfelé! Isten bocsássa meg nekünk s bocsássák meg a magyar állam hatalmi tényezői is, de a mi sok csalódástól megérzékenyedett szívünknek az is fájt, mélységesen fájt, hogy a mi nemzeti hőseink megmentett csontjait templomok sírboltjai alá rejtették és felekezeti kultusz tárgyaivá kicsinyítették. Hát a pápista Rákóczy Ferenczért, a pápista Zrinyi Ilonáért, vagy a lutheránus Thökölyért esengett a magyar nemzet szíve, vagy a kálvinista Vay Ádámért?! Ha már összetudtunk olvadni a nagy hősök tiszteletében egy szent egységgé: miért kellett minket felekezetekre tépni az élettelen csontok elhelyezésekor?! . . . Nem volt a magyar nemzetnek egy közös szent helye, ahol ezekért a megdicsőíttetett hamvakért közös imában áldhatta volna az igazságos Istent?! . . .

Az állammal való viszonyunk tisztázásához bizony magára az örök igazságtevő bíróra volna szükségünk, mert így — amint a futó évek mutatják — emberi assistentiával s még akarmilyen fényes segédlettel is — még sokáig kell várnunk a szomjúhozú szarvas epekedésével.

Hány közlekedési és közoktatási miniszter nem bírt kibirkózni a nagyobb egyenjogúság kedveért csak annyit sem a felekezeti tanárok javára, hogy — legalább a vasuti utazásban egyenlőkké lehettek volna az államiakkal!!. . Ha a maga elfogultságával sem tud megküzdeni a magyar állam: — hogyan bírna és merne komoly harcot kezdeni a legfelsőbb helyről támogatott Regnum Marianum-féle földi hatalmassággal, amely a mennyország kulcsának birtokával is dicsekedhetik!? . .

Csupa szomorú jel mindenfelé! A mi zsinatunkon felhangzott újra a prot. theol. fakultásnak az állami egyetemekre való bevitele . . . és aki ezt oda fönebb meghallgatta volna. — olyan ugyan nem akadt, de senki. — A debreceni prot. egyetemnek közös prot. erővel való megépítése is oda soroztatott a nagy kívánságok sorába . . . és az ág. ev. testvéregyház — mikor a közös munkára hivatalosan meg-

Lapunk jelen számához 1/4 ív melléklet van csatolva.

kerestetett: — felajánlotta a legteljebb *erkölcsi támogatását* . . . Hogy ez hány tanszéket jelent, azt *Hatvani* sem tudná megmondani, mégha élne sem.

Kéz a kézben . . . Igy mutatja a „Protestáns Irodalmi Társaság" pecsétje. Erkölcsi és szellemi erőmből adok, mondaná az ág. ev. egyház, amennyit csak adhatok; de pénzem — az nincsen. A testvériségnek ez a fajtája is sokat ér, de közös egyetemet bajos belőle építeni.

Csupa szomorú jel mindenütt! Az énekeskönyvünket rábízta a zsinatunk egy bizottságra, hogy amit évtizedek alatt nem tudtak közmegnyugvásra elvégezni sokan, azt végezzék el nehányan mielébb. Ez az énekeskönyv lett volna az első komoly testvér-kapocs az erdélyi és a magyarországi kálvinisták között — a közös törvényeink mellett (már amennyiben, hogy közösök!). És erdélyi testvéreink megkészítették a magok új énekeskönyvét — másként nem cselekedhetvén. Hát ez az énekeskönyv kitűnő lehet majd a királyhágón-túli reformátusok számára, talán sokat tanúlhatunk belőle a Királyhágón-innen is; de hogy útjában fog feküdni egy közös ref. énekeskönyv elterjedésének, — az bizonyos A reform halaszthatatlansága mellett is hatalmas bizonyíték lesz — az is tagadhatatlan.

Csupa szomorú jel mindenütt! — A ref. zsinat minden tőle telhető bölcseséggel és igyekezettel kijavította a maga törvénykönyvét az idő szellemének parancs-szavára. Sietett különösen azok helyzetén javítani, akiktől függ az egyház szellemi és erkölcsi előhaladása. A lelkész-választás körül mutatkozó nehézségeket kiküszöbölte; a szabadságért feláldozta a régibb szolgáknak úgynevezett szerzett jogát s eltávolított mindent, a mi az egyéniségre feszélyező; hátráltató volt, vagy annak igazoltatott. A lelkészi fizetés rendezésével, az adózási törvény létrehozásával s az adócsökkentési segély kieszközlésével, a lelkészi nyugdíjintézet törvénybe igtatásával, vallástanító lelkészségek szervezésével stb. . . annyira segitségére ment a lelkészeknek és egyházközségeknek, amennyire csak a legőszintébb jóakarattal egy édes anya és apa — a maga gyermekeinek gondozásában. És íme, ez a hivatalos egyház, alighogy befejezte törvényhozó üléseit, odajutott a szégyenpadra s rákiáltották a saját fiai a tehetetlenséget, a hivatásnélküliséget, az erélytelenséget, egyszóval a *trotliságot*. Azok, akik élő tagjai s alkotó részei ennek a hivatalos egyháznak s akik látták, nézték ennek törvényalkotói működését. most azok teszik a világ előtt nevetségessé s azok ássák alá — akarva nem akarva — ennek tekintélyét *a saját lelkükben épúgy, mint híveik és a kívül állók előtt.*

Igen, a saját lelkükben is, híveik előtt is, a világ előtt is! Mit mondjon p. o. egy komolyan szemlélődő r. kath. férfiú vagy akármely más felekezetbeli is, ha látja, hallja s bírálja azokat, amik az 1907. évben ref. férfiak és épen a gyülekezetek vezetésére hivatottak részéről — a hivatalos egyház ellen végbementek?! Vagy mit mondjon a magyar állam vezetősége, amelyhez segítségért kiáltozunk, vagy amellyel szemben a törvény végrehajtása végett követelőzünk?! Ezek kívánják tőlem az 1848. XX. t. c. végrehajtását, akik a magok által s nem is évtizedekkel, hanem csak hónapokkal ezelőtt hozott törvények kereteibe sem bírnak beilleszkedni?!..

Csupa szomorú jel mindenfelé! Akik eléggé bátrak voltunk kéréssel, figyelmeztető szóval jelezni, hogy nem az az út nálunk az egyházépítés igazi útja, amelyre egyesek közülünk reáléptek . . . hát ime kikiáltatunk *a szabadság ellenségeinek, a hivatalos egyház fizetett Cerberusainak és a ref. papság elvetemült roszakaróinak.* Nincs annyi piszok mocsok a legutálatosabb szemét-gödörben, amennyit ránk ne szórnának némelyek, csakhogy önmagukat a szent igazság és szent szabadság apostolainak képzelhessék és képzeltethessék.

Hja, a mi szabadság- és igazság szeretetünk már nem mai keletü. Akik — ítélet-mondás előtt vissza szoktak forgatni a megtámadott egyén vagy eszme történetében, azok tudni tartoznak, hogy a *„Sárospataki Lapok"-nak a szabadság nem jelszó volt csupán, hanem szentség s nem az egyéni érdek szolgálata, hanem az egyházé és iskoláé és a protestáns autonomiáé.* Ha a „Sárospataki Lapok" vagy a „Sárospataki Ref. Lapok" szerkesztői el akarták vagy el tudták volna adni a lelköket és a tollukat, akkor másfelé irányították volna a szekerök rudját és nem szántogattak volna a magyar ref. egyház sovány ugarán. Nem lehet a történelmet kirugni annak a lábai alól, aki szilárdan és férfiasan akar megállani az ítéletével!

Szomorú jel, nagyon szomorú, hogy a saját úgy vélt igazságuk szenvedélyes szeretete megzavarta ellenfeleink tiszta látását is, annyira meg, hogy azt sem veszik észre, hogy köztünk csak bizonyos formai különbség van és nem egyéb.

Hiszen mi előbb akartuk a ref. papság fizetésének rendezését, javítását, emelését, mint ők. Előbb lelkesedtünk az élő, mozgó, pünkösti lélektől áthatott ref. egyházért, mint ők; előbb az 1848. XX. t. cikkért s előbb annak végrehajtásáért is, mint ők; előbb vitattuk még a saecularisatio nagy kérdését is, mint ők s ha mégis olyan kibékíthetetlen közöttünk a különbség és távolság, az csak onnan van mert mi mindezt a hivatalos egyházzal kötöttük egybe *a lelkünkben is, a papiroson is* és soha nem mertük volna se hinni, sem hirdetni, hogy mindezekre a mi hivatalos egyházunk alkalmatlan, ügyetlen, tehetetlen és képtelen volna

Ma itt hagynám a magyar ref. egyházat, ha azt kellene róla tudnom vagy csak feltennem is, hogy ez jóra-tehetetlen, hogy ez csufolható, s hogy ennek kereteiben nem fér meg a szabadság, a szentséges tett-vágy, az alkotó erő s hogy ezt kivülről kell kényszeríteni magasabb kötelességeinek teljesítésére.

Ha hulla, el kell temetni, de ekkor is a legnagyobb tisztességgel, mert a multjáért megérdemel tőlünk legalább ennyit!! Ha életképes, a minthogy szerintünk százszor és ezerszer is az: akkor fuvalljuk belé a lelkünk lángoló tüzét és tegyük meleggé, hogyha hideg volna és repülővé, hogyha szárnyaszegett volna és hatalmassá, hogyha gyönge volna és vele és benne keressük tiszteségünket és dicsőségünket és ne rajta kivül és ne ellenére és megszégyenitésére!! Azt a sok tüzet-lángot, erőt, időt, amit elpazarolunk az ellene való harcban: — forditsuk a hivatalos egyház megdicsőitésére és — győzni fogunk és diadalmaskodni fog az egyház velünk és általunk.

Radácsi György.

Egy megoldandó kérdés a sárospataki főiskolában.

Sárospataki főiskolánkban, annak megalakulása óta a legfontosabb kérdések közé tartozott a szegény ifjak ellátásának kérdése, az alumneum-ügye. Már a fejedelmi pártfogók gondoskodtak a szegény ifjakról. I. Rákóczy Györgyről jegyezte fel a történelem, hogy

a sárospataki főiskolában 40 felsőbb tanulóra jelentékeny alapítványt tesz; felesége, a női erényekben oly gazdag Lorántfy Zsuzsánna pedig a pataki tanulókról mint önnön gyermekeiről gondoskodott.

Majd, mikor a fejedelmi pártfogók megszüntek, mikor egy régi zsinati jegyzőkönyv tanúsága szerint »az pataki schola istenes elöljáróitól megfosztattatták s magára hagyattatták; a természettől belénk oltott szemérmetességet félretéve, kiküldött követeink által a nagy urak fülein zörgettünk s úgy koldultunk, hogy az scholában tanító mestereket tarthatnánk, s a tanítványokat elláthatnánk.« Tehát kéregetések is képezték a fentartás egyik módját. Azután jött a *urfi rendszer*. A módosabb szülé a gyermeke mellé nevelőt és inast fogadott s egy vagy két gyermek mellett elélt egy nagyobb diák, mint nevelő és egy kisebb fiu mint inas. Ez is egyik módja volt a szegényebbek ellátásának.

Azután jött a nagy politikai fordulat, a mult század negyvenes éveinek demokratikus áramlata, mely az iskolák légkörét is megérintette s az urfirendszert elsöpörte. Ujabb rendszerről kellett tehát gondoskodnia az előljáróságnak, hogy a szegények iskolájában a szegények tanulhassanak. S az előljáróság bölcsesége meg is találta az utat, hogy a sárospataki főiskola továbbra is a szegények iskolája maradhasson s 1858-ban felállította a *tápintézetet*.

A tápintézetben az ingyenes ellátásban részesülők számára a régebbi alapítványokból alkotnak alapot, majd ujabb és ujabb alapítók követték az ősök példáját, kik közül Horváth Mária s ujabban Mudrány András tünnek ki. Az előbbi 1865. február 20-án kelt végrendeletében igy intézkedett: „Kivánom, hogy a sárospataki főiskolában felállított tápintézetben születésre való tekintet nélkül, a tisztelt superintendentia által kinevezendő jó erkölcsü és jól tanuló oly árva s szegény 20 ifjak, kikből a lelkészi szent hivatalra s a tanítói állomásra képes tagok válhatnak, a hagyományozott Istvánházi jószág jövedelméből fizetendő első osztályu dijfizetés mellett évenkint felvétessenek és neveltessenek.“ Mudrány András pedig az által irta be nevét aranybetükkel a sárospataki főiskola jóltevői sorába, hogy a tápintézetre hagyta zemplénmegyei birtokait.

Az alapítványi tőke, melyet a jótévők hagyományoztak, 1000 frt volt s annak kamata 60 forint, úgy látszik, nemcsak fedezte egy ifjú ellátási költségeit, de még a kezelő főiskola szükségeire is jutott belőle valami, mert különben a teljes díjat nem állapitották volna meg 30 frtban. A mult század hatvanas éveiben ennyi volt a tápintézeti teljes dij. A viszonyok változtával s a tápintézet fejlődésével azonban emelni kellett az egész díjakat, annyival is inkább, mert később ingyenesek s féldíjasok is meglehetős nagy számmal voltak s igy volt sok ideig a teljes ellátási díj 60 frt, melyet pár évvel előbb 70 frtra, legutóbb pedig 80 frtra emelt az előljáróság.

A gazdasági viszonyok megváltoztával azonban sem az alapítványi tőkék kamatai nem fedezték a növendékek ellátási költségeit, sem az egész díjasok által befizetett 60 frtból felmaradt összeg nem pótolta az ingyenesek ellátását és a féldíjasok által fizetett összeget. Mig ugyanis egyrészről az élelmiszerek, különösen a hús ára nagyon emelkedett, addig más részről az alapítványok kamatai nagyon leszállottak, úgy hogy a tápintézeti pénztár több éven át rászorult részint a központár, részint a főtiszt. egyházkerületi pénztár segítségére. Pedig megjegyzendő, hogy a tápintézeti főzőnő évekkel előbb megállapított díja folytonosan az maradt; a felügyeleti költség is alig változott s a személyi járandóságokban csak az a változás állott be, hogy a régi felszolgáló ingyenesek helyett 3 szolgát alkalmaztak a kiszolgáláshoz havi 6 frtjával.

S mig a főiskola házilag kezelte a tápintézeti ifjak élelmezését, a hiány talán nem is volt oly szembeszökő s mindenki által felfogható, mint most ez iskolai évben, mikor az étkezés ellátása vállalkozónak adatott ki, aki egy ifjú élelmezését 158 koronáért vállalta el. Most a rideg számok kérlelhetetlenül beszélnek s felköltik a gondolkozó ember figyelmét s okvetlenül arra indítják, hogy a helyzet javításáról gondolkozzék.

Nézzük csak a számadatokat. Az 1906—7. évi Értesítő bizonysága szerint az alapítványi ingyenes helyre fel van véve 54 ifjú. Ezek közül 20-nak ellátási költsége az istvánházi birtok jövedelmének terhére esik, igy 34 ifjú ellátására volna alapítvány. Azért mondom, hogy volna mert 9 alapitvány csak a régi, kegyes alapítók nevét őrzi, azok voltaképen ingyenes helyek. De ettől eltekintve is, 34 ifjú ellátásáért fizetni kell 34 × 158 koronát, vagyis 5372 kor.-t. 34 alapítványnak 5% jövedelme = 3400 kor.; igy e tételnél hiány = 1972 korona.

100 koronás helyre fel van véve 40 tanuló; ezekért fizetni kell 40 × 158 kor., vagyis = 6320 kor.-t; ők lefizetnek 4000 kor.; fedezetlen marad = 2320 kor.

60 koronás helyre fel van véve 48 tanuló; fizetni kell értök 48 × 158 kor., vagyis 7584 kor.; ők fizetnek 2880 kor., hiány 4764 kor. A három tételnél tehát hiány = 9096 kor. Hozzá kell még számitani az új tápintézeti épület felállítási, felszerelési, körülbelől 100 ezer koronára rúgó tőkének évi 5000 koronát tevő kamatját, a fűtési, világitási, felügyeleti s tisztogatási költségeket, amik szintén kitesznek 1000 koronát, igy nyilvánvaló, hogy körülbelől 15 ezer korona marad fedezetlenül e jelen évben is a tápintézeti pénztárnál.

Tehát nemcsak hogy az alapítványok nem fedezik az egyes tanúlók ellátási költségeit, de a 100 és 60 koronás helyek is az iskola terhére esnek, sőt, ha a befekteteit tőke kamatait és a felügyelet fütés stb. kiadásait is számítjuk, az egész díjasok ellátására is ráfizet a főiskola.

Ilyen körülmények között nagyon előtérbe nyomúl az a kérdés: lehető-e, tartható-e ez az állapot? Megbírja-e a főiskola közpénztára továbbra is a túlkiadásokat? Segítségül jön-e s jöhet-e a főt. egyházkerület a maga támogatásával, hogy a főiskola pénztára ezáltal jelentékenyen ne károsúljon? Még azzal is tisztában kell lenni ennél a kérdésnél, hogy a jelen iskolai év a vállalkozónál csak próba-év, melynek letelte után lehet csak megállapítania, hogy 158 koronáért adhat-e továbbra is élelmezést egy ifjúnak. A jelek: a gazdasági viszonyok, az általános drágaság, a munkabérek rohamos emelkedése, a tüzelő anyag óriási magas ára bizony arra mutatnak, hogy a mai áron alúl nem akad vállalkozó, mikor a mostani vállalkozó ajánlatánál a másik két pályázó jóval magasabb árért volt hajlandó elvállalni egy-egy ifjú ellátását. Nagyon itt van azért az ideje annak, hogy a főisk. előljáróság gondolkozzék e kérdés felett s azt úgy oldja meg, hogy a megoldási mód mindkét félre nézve kielégítő legyen

(Vége köv.) *K. S.*

Jézus ifjúsága és előkészülete.

Milyen vidámak és hálásak lennénk, ha pontosabb és részletesebb tudomásunk volna a Jézus ifjúságáról! Hány jelentéktelen ember életét irogatják meg nagy pontossággal, a születésétől egész az utolsó percig úgy hogy életének minden esztendejéről bőséges értesülés áll rendelkezésünkre! De hát mit tudunk mi Jézus életének első harminc esztendejéről? Az evangyéliomok csak egyetlen egy, igaz, hogy fontos tudósítást nyújtanak a tizenkét éves gyermek-Jézusról. Egyéb tekintetben azonban mélységesen hallgatnak, mivel az első keresztyének nem érezték szükségesnek tudni azt, hogy az ő urok és mesterök miként alakúlt és fejlődött, hanem csak az érdekelte őket, hogy Jézus miket cselekedett, miként szenvedett és miként emelte az embereket magasabb életre. Ránk nézve azonban nagy öröm volna tudni, hogy Jézus, az „ember fia," miként fejlődött és növekedett ifjúsága éveiben. A kútforrások csekélysége mellett nem marad egyéb hátra számunkra, minthogy férfi koráról vonjunk következtetéseket az ő gyermek korára és ily módon vessünk néhány fénysugárt ifjú évei homályára. Mert az már egyszer önként érthető, hogy ő a szülői hajlékban az élő kegyesség korai benyomását szerezte meg.

A zsidó történetíró, Josephus, nyomatékosan hangsulyozza s ugyanezt megerősíti Philo, a zsidó bölcselő, a Jézus kortársa is, hogy a zsidók kötelességüknek ismerték, hogy gyermekeiket az Isten törvényeire oktassák és őket már korán szabályszerű élethez szoktassák, úgy szólván oly korán, amikor azok még alig bújtak ki a pólyából. Továbbá a zsidó kútforrások arról is tudósitanak bennünket, hogy a fiúknak hat—hét éves korukban a zsinagógákban kellett összegyülekezniök, hogy ott a gyülekezet szolgája, az u. n. Chasan, a szentírás olvasására oktassa őket. A zsidók előtt a szent könyv, az ó testamentom, amely 39 iratból áll, leírhatlanúl drága kincs volt és komoly kötelesség volt az azzal való megismerkedés. Az oktatásban aztán az apa, anya, gyülekezeti szolga és törvénytanító osztoztak egymással. Minden további magyarázat nélkül fel kell tehát tételeznünk, hogy Jézus már korán magába szivta ennek a bámulatos irásgyűjteménynek lelki kincseit. Az ó testamentom azonban olyan gazdag és változatos, hogy az a különböző lelkekre különböző hatást gyakorol. Az ifjú Pál az ó testamentomban csak a szigorú, igazságos bíró szavát hallotta, aki mindazokat elátkozza, akik nem alkalmazkodnak a törvényhez. Ő csak ama komoly hatalmas, szavakba mélyedt bele, amelyek Istennek szentségét és igazságát hirdetik, de nem mélyedt bele azokba, amelyek az Isten végtelen irgalmába vetett hitet prédikálják. Ki ne ismerné eme vígasztaló szavak némelyikét: „Az úr hosszútürő és kegyes. Miként az atya könyörül az ő gyermekein, Isten is akképen könyörül az őt félőkön; A mily magas az ég a föld felett, époly nagy az Isten jósága is azok iránt, a kik félik őt. A mily messze van kelet napnyugottól, oly messzire veti el tőlünk a mi gonoszságunkat." Igen, költők és próféták mennyire fáradoztak abban, hogy a mindeneken uralkodó Istennek ne csak az igazságosságát és szentségét, hanem egyúttal az ő végtelen nagy és megható hosszútürését is bizonyítsák! Különösen a próféták milyen elragadó hangokon hirdették népöknek az örök Isten szeretetét! „Örökkévaló szeretettel szerettelek tégedet, én neveden szólítottalak tégedet, te az enyém vagy, a hegyek és halmok megindúlhatnak, de az én jóságom nem marad el tőled és az én békességemnek szövetsége meg nem rendül."

Míg tehát Pál mind jobban-jobban belesodorta magát a nagy lelki aggodalomba, mint sokkalta kés őbb a fiatal Luther is a bibliában csak a szent és ítélő Istennek szózatát hallotta: épúgy kell feltételeznünk, hogy a fiatal Jézust meg épen azok a szavak ragadták meg legjobban, a melyek Istennek jóságáról és kegyelméről szólottak. Ez iránt volt ő leginkább fogékony, ez szólt leghatalmasabban az ő gyermekded, bensőséges kedélyéhez Feltehetjük tehát, hogy korán építő hatással voltak rá az Ábrahámról, Jákóbról és Józsefről szóló elbeszélések, hogy örült a fiatal Sámuelnek s jótékony hatással volt reá, hogy a próféták minden komolyságuk és szigorú határozottságuk mellett is folytonosan az Isten könyörületességét hirdették. Nem tudjuk megmondani, hogy a magasabb fokú isten-ismeret melyik esztendőben ébredt fel először az ifjú lélekben. Az azonban bizonyos, hogy mikor Jézus tizenkét éves volt, már akkor nagy mértékben ismerte az atyák szent irásait. A zsidó ifjú ebben a korban volt feljogosítva arra, hogy imádkozóként lépjen fel a zsinagógában és ekkor lett kötelezve arra, hogy a jeruzsálemi tömeges felvonúlásban részt vegyen. Mikor tehát az mondatik a tizenkét éves Jézusról, hogy ő szüleivel felment Jeruzsálembe a páska ünnepére, ez teljesen megfelel az ősi zsidó szokásoknak. Ő ily korban a *törvény fia* volt és egy tiszteletreméltó gyakorlat ellen foglalt volna állást, ha nem kisérte volna szüleit az ő zarándok útjukban. Jeruzsálembe vonúlni, óh milyen nagy öröm lehetett ez az ő vallásos szívének!

Minő édes sejtelmek ébredhettek ilyenkor a gyermek Jézus lelkében, hiszen ez a város volt az, amelyben az ő elszegényült családjának elődei egykor királyokként uralkodtak! Azt irják róla, hogy a gyermek Jézus állandóan a templom tornácában tartózkodott, hogy a nagy tudósok, akik ott a népnek előadásokat tartottak, a tudvágyó gyermekeket figyelemmel kísérték, kérdéseket intéztek hozzájok és kérdéseket fogadtak el tőlök. Úgy érezte itt magát a gyermek, mintha mennyországban volna. Elfeledte az egész világot, hogy népének bölcseitől oktatást nyerjen Istenről és az isteni dolgokról. Kimondhatatlan öröm volt ez rá nézve. Hogy ezt az örömet megértsük, elég hivatkoznunk arra, hogy a nagy művészek milyen égő vágyat éreznek magukban a művészet iránt, hogy a művészetük feletti öröm minden egyebet feledtet velök, úgy, hogy e miatt egyebeket el is hanyagolnak, hogy attól sokszor még szigorú fegyelmezéssel sem lehet őket elszakitani; az ő forrón szeretett művészetükhöz újból, meg újból visszatérnek. Ki ne olvasott volna ilyesmit a hírneves szobrászról, Canováról, vagy Thorwaldsenről, vagy egyebekről? A mily égő szenvedélylyel ragaszkodtak már ezek a nagytehetségű művészek a műveszethez, épen olyan erős vágyódással viseltetett a gyermek Jézus is az Istennel való lehető legbensőbb és állandóbb közösség iránt. Ez előtt nyitotta meg szívét és ezzel szemben minden más dolog iránt hideg és közönyös maradt. Mikor hazafelé akar utazni, ez az Isten utáni vágy még egyszer oda vonja őt a templom tornácába és a tudós férfiakkal való beszélgetés közben megfeledkezik a haza utazásról. A szülék keresik, aggódnak miatta, hogy hátha valami rablóknak lett áldozata Végül megtalálják a tornácban és az anya szemrehányólag mondja neki: „Mért cselekedted ezt

kiadta hires türelmi parancsát, a radványi hívek is beadták instánciájukat a Ns. vármegyéhez templomépítése iránt. Az engedélyt meg is nyerték 1788-ban. A földesúr, gróf Károlyi Antal (r. kath.), helyet is adott nekik, fel is épült a templom és torony fából 1789 ben és fel is szenteltetett advent 2-ik vasárnapján. Harangjuk nem volt, mert elvették a katholikusok, csak 1796-ban vettek egyet 86 rénes forintért, amely ma is meg van. Ezt a fatemplomot 1832 ben cserélték fel kőtemplommal és toronynyal, amelyre a folyó évig egy vakolatot sem tettek soha. Megakadályozta ezt a hivek szegénysége, az egyház vagyontalansága. 1896-ban új iskolát építettek, 1898-ban a község a parochiával együtt porrá égett, 1901 ben 600 forintért új harangot öntettek, stb.

Mindezen megpróbáltatások, újabb, meg újabb terhek kimerítették a hívek erejét, annyira, hogy a templomújítás égető szükségét magok is belátván, addig is, mig anyagi helyzetük az önkéntes kivetés beszolgáltatását megengedi, kölcsön felvételét határozták el.

Igy épült fel a füzérradványi templom, a gyülekezet rendkivüli nagy örömére s kimondhatatlan boldogságára, melyet aztán nagy ünnepségek között adott át a használatnak s avatott fel a semmi fáradságot nem ismerő esperes, *Révész Kálmán*, aki szivet-lelket megindító imában kérte az ég áldását az új toronyra s a megújított templomra. A zsúfolásig megtelt templomban Szobonya István gyorkei lelkész, tanácsbiró prédikált az Isten házának fenségéről. Ugyancsak ő szolgáltatta ki az úrvacsorát is, Molnár István bűdi lelkész segédkezésével. Kőrösi Sámuel zsadányi lelkész keresztelt, Vajthó István pedig a kegyes adományokat olvasta fel.

Az épités tervét Katona György sárospataki mérnök készítette, aki, mint buzgó református ember, mindenkor készséggel áll az ügyes bajos egyházak rendelkezésére. Az Isten sokáig adjon neki erőt anyaszentegyházunk szolgálatára.

Az adományok összege 895 kor. 60 fillér, amelyhez gróf Károlyi László helybeli róm. kath. földesúr 300 koronával és 150 köbméter kővel járult. A jó tett magában hordja jutalmát.

Persely-pénz, az ünnepély alkalmával, 256 kor. volt. Ehez sem kell kommentár.

Ezeken kivül iskolaszentelés volt még *Nádasdon* és *Gyorkén*. Az elsőről már jelent meg egy rövid tudósítás, amely azt eléggé megvilágítja, az utóbbiról nem szolgálhatok adatokkal.

Kovács István,
papi aljegyző.

IRODALOM.

* **Protestáns Árvaházi Képes Naptár.** Már régi ismerős és a 34 éven át, amennyit immár megért, sokat változott és előnyére. *Protestáns* valóban, mert híven szolgálja a prot. egyház érdekeit képekben, jellemrajzokban, leirásokban és a tiszti névtár által; *árvaházi* is, mert mindig van valami mondani valója az árvaházról, ennek jóltevőiről, jótekony működéséről, *képes* is, mert egész sorozatát közli az alkalmi képeknek, hogy a szemnek is legyen látni valója, nemcsak a léleknek. De egyetemes érdekű is, mert nemzetünk sorsát folyvást figyelemmel kíséri s ennek életéből is kiválogatja a legjellemzőbb és legtanulságosabb eseményeket s ilyenmódon belső öszhangot támaszt a nemzet és a prot. egyház és ennek és amannak egyaránt küzdelmesen fejlődő életviszonyai között, sőt a világot általában érdeklő, vagy megrázó dolgok felől is tájékoztatja olvasóit s valamit juttat a kedély táplálására is, noha e tekintetben szűkmarkúnak is nevezhető. Képei között a szemnek is, az értelemnek is kiválóbbak a gr. Tisza Istváné, a Szász Károlyé (ez meghatóan meleg is), a Babadi Madas Károlyé (aki a prot. árvaháznak egyik legújabb nagy jóltevője), a Székács Józsefnéé, a Liedemann Frigyesnéé, a gr. Nemes Jánosnéé (szintén szeretettel rajzolt kép), a Bodrogi Sámuel ref. papé (aki már 1884-ben elhúnyt) s a Baranyai Zsigmondé, (egy vallásos és szakmájában minta kertész-emberé). Rövidebbek s csupán a kép bemutatására valók a Kun Bertalan, Hegedűs Sándor, gr. Zichy Jenő képeihez fűzött megjegyzések. A király képe, Semmelweisz szobra, a hajduböszörményi Bocskay-szobor, II. Rákóczi Ferenc szobra, a nagy bujdosok hazaszállítása s ez alkalomból a sárospataki vár és gr. Andrássy Gyula lovagszobra stb. — érdekes alkalmiságok a koronázási ünnep idején Cinkotára vonult képviselők képével, a pécsi kiállítás főbejáratával stb. — együtt. A képek közül egy némelyik elmosódó (királyi diszhintó, bujdosók hamvainak hazaszállítása, az új orosz duma, a Lorántffy Zsuzsánna-ünnep); fel van cserélve Mikes Bercsényivel az aláírás által; szép de magyarázatlan a Rákócziak pataki várának a Bodrogra néző részlete s hiányos a prot. tiszti névtár, mert az ágostai ev. egyházkerületek közül a bányainak, dunáninneninek és dunántúlinak, a ref. egyházkerületek közül a dunántúlinak és tiszáninneninek *nincsenek jegyzői*, holott némelyeknek főszámvevői, ellenőrei, pénztárnokai és püspöki titkárai is fel vannak sorolva. Költeményeket olvashatunk benne Szabolcskától, F. Varga Lajostól, Bernáth Lajostól, Sántha Károlytól, Forgácstól, Nagy Vincétől, Kozma Andortól, id. Jámbor Lajostól, Varjas Józseftől (Amerika ellenes) és egy szép magvas hármas beszédet Kővy Árpád ref. theologustól (Pál apostól Athénében) a kis Tükör című képes családi lapból átvéve. Nagy feltünést és sok kedvetlen érzést támasztott a *Traktus leánya* c. elbeszélés Forgács Endrétől, amely Borsod-megyebeli pap-családot mutat be és pedig a papnét egy nagyravágyó, széltoló asszony képében, aki elvégre is megszégyenül, mert a leányát a földes úr fia helyett a volt segédlelkész veszi el — az esperes és főjegyző jóváhagyásával is. Hát az az erős ráutalás Borsodmegyére bátran elmaradhatott volna, az bizonyos s szeretjük hinni, hogy olyan elvakult papné, amilyen a Forgácsé, nincs sehol s kivánatos is, hogy ne legyen! Szomoru volna, ha az élet adta volna hozzá a mintát! Egy pár *hirdetés*féle is joggal esik kifogás alá még mindig (Titkos betegségek. Gummi stb.). Nem birunk eléggé csodálkozni, hogy ez a pár — igazán sértő és bosszantó dolog, a szerkesztőség figyelmét kikerülte. Ára 60 fillér. Terjedelme 154 lap és 86 laphirdetés és vásárok.

* **Dr. Szelényi Ödön: A filozofia alapfogalmai.** Budapest, 1907, Stampfel-féle könyvkiadóhivatal (Tudományos zsebkönyvtár. 195. szám). 80 lap. Ára 60 fill. — E füzet első sorban segédkönyvnek készült a középiskolai philosophiai oktatáshoz, másodsorban a művelt közönséget akarja bevezetni a philos. gondolkodásba, megismertetni a philos. főbb problemákkal. Mindkét célját eléggé eléri; a mű, kis terjedelme mellett is, jól tájékoztatja az olvasót az egyes philos. álláspontok és disciplinák, s az azok körében fölmerülő különféle prob-

lemák felől. Szerzőnk gondosan felhasználta nemcsak a német philos. irodalom idevágó kiválóbb műveit, első sorban Wundt, Paulsen, Külpe, Eisler bevezetéseit, hanem az újabb magyar philos. irodalmat is jól ismeri s az egyes fejezetek végén az olvasók használatára fel is sorolja. Álláspontja idealistikus irányú; nem az anyag van nekünk közvetlenül adva, hanem a lélek s a mindenség lényege is csak szellemi lehet. A kisded mű minden részlete mutatja, hogy szerzőnk tisztában van a tárgyalt kérdésekkel, ki tudja szemelni azt, ami fontos, lényeges, s a laikusoktól is érthető nyelven tudja előadni. Ha egy-két kisebb pontra nézve kifejezését nem látjuk is eléggé szabatosnak (pl. „a néplélektan a *nyelvfejlődés* általános psychologiai föltételeit igyekszik felkutatni," — vajjon csak a nyelvfejlődését? „a materialismus szerint minden, ami történik, az anyag *módosúlása*," — vajjon csak módosúlása?), ez nem tarthat vissza attól, hogy a művet egészben sikerűlt s a tanulmányozásra alkalmas munkának ne nyilvánitsuk.

* **Myskovszky Ernő: A magyar képzőművészet története.** Budapest, 1906. Stampfel kiadása (Tudományos zsebkönyvtár, 196—198. szám). 154 lap. Ára 1·80 kor. — E mű ugyanabban a vállalatban jelent meg s 131 ábra díszíti, amelyek a magyar építészet, szobrászat, festészet és a magyar díszítő stilus kiválóbb alkotásait ábrázolják. Annak a céljának, hogy tájékoztassa az olvasót a magyar képzőművészetek fejlődésének főbb mozzanatairól, bemutassa s egy pár szóval jellemezze a magyar képzőművészetek főbb képviselőit, — e mű is eléggé megfelel. Persze, a legtöbb festőt és szobrászt csak egyszerűen fölemlíti; e sorsban részesül az építészet körében Steindl, Hauszmann, Czigler, Alpár s Schulek Frigyes is, akik pedig igazán monumentális alkotásokkal örökítették meg nevöket. Szerzőnk több helyen nem eléggé pontos adataiban; hogy a csúcsíves templomok közt mellőzi a Perényiek épitette sárospataki vártemplomot, hagyján! nagyobb hiba ennél, hogy nem tudja, hogy Szepesmegyében Nehre és Nagyőr egy és ugyanazon helység (20, 21. l.); ő a francia irodalom aranykorát XV. Lajos alatt keresi s szerinte ugyanakkor vette a salon-élet is kezdetét, holott általában a XIV. Lajos korát tartják a francia irodalom klasszikus korának s ugyancsak XIV. Lajos alatt a salon-élet már javában virágzott. Nyiregyházán nem Berzsenyinek, hanem Bessenyeinek áll a szobra. A mű nyelvezete németes szinezetű; ilyen kifejezésekkel: „Épen ezen hézagot kiván pótolni" (4. l.), „modernnek nevezhetünk mindazt" (36. l.) lépten nyomon találkozunk.

* **Az Országos Ref. Tanáregyesület Évkönyve** az 1907—08-ik tanévre. Szerkesztette S. *Szabó* József egyesületi főjegyző. Hatodik évfolyam. Debrecen 1907. Debrecen sz. kir. város könyvnyomda-vállalata. 122 lap. — Tartalma: I. Az egyesület központi igazgatósága; II. Az egyesület tagjai (11 tiszteletbeli, 32 alapító, 26 pártoló, 439 rendes tag); III. A közgyűlés (a kolozsvári) krónikája; IV. A közgyűlés jegyzőkönyve; V. Elnöki megnyitó beszéd; VI. Főjegyzői jelentés az egyesület működéséről; VII. Apáczai Cseri János, *Imre* Sándor dr.-tól; VIII. A philosophiai oktatás jelentősége és fontossága a multban és jelenben hazai ref. iskoláinkban, *Rácz* Lajos dr.-tól; IX. Az állami fizetéskiegészítésre vonatkozó szabályzat sérelmes intézkedései, *Karai* Sándortól; X. Függelék: A) Kérvény a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez a fizetéskiegészítés és fizetésrendezés ügyében; B) Pályázat; C) Pótlás.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Tisztelettel kérjük lapunk t. olvasóit, hogy az előfizetési díjakat a lapunk mult évi utolsó számához mellékelt postautalvány felhasználásával beküldeni szíveskedjenek. A mult évről még mindig sok a hátralék; tisztelettel kérjük tehát ezeknek a beküldését is. A kiadóhivatalt (főiskolai nyomda) minden hó elsején fizetnünk kell; ez pedig csak úgy történhetik meg, ha t. olvasóink a lap egész évi, vagy legalább félévi árát előre beküldik.**

— **Dr. Bartók György** erdélyi püspök életét agyvérzés és az ennek nyomában támadt szélütés oltotta ki pár órai halál-tusa után. Az igazgató-tanács épen akkor gyülekezett össze, amikor ő már utban volt örök hazája felé. Eleintén némi reménység mutatkozott a megmaradásához, ami azonban hirtelen eloszlott s az igazgató-tanácsnak a rettenetes valóságot kellett tudomásúl vennie s az özvegy előtti részvétének megható kifejezése után a temetésről kellett gondoskodnia. „A kerület izzó munkásságú főpásztorát vesztette el, az intézmények lelkes gondviselőjüket, a hivatalosok törhetetlen erélyű vezérüket, ki nemcsak a jogban volt első, de a kötelességteljesitésben is; nemcsak a méltóságban járt elől, de a munkában is. Egy személyben irányító, barát, bíró és példánykép volt" — mondotta *br. Bánffy D.*, a főgondnok, aki jól ismerte őt. Az igazgató-tanács az egyházkerület halottjának nyilvánította s mint ilyet a theol. fakultás dísztermében tették megillető ravatalra s elhalmozták koszorúkkal, könyekkel s eltemették Kolozsvár összes harangjainak zúgása s az összes felekezetek meleg részvéte mellett hivatali elődei mellé. A tiszáninneni egyházkerület püspöke meleg táviratban fejezte ki a maga és egyházkerületünk részvétét a nagy vesztesség felett. A messze útra a gyorsan télre fordult idő miatt bajos volt bárkinek is vállalkoznia. Az „Erdélyi Prot. Lap" a szomorú alkalomból mély gyászban jelent meg s kizárólag az elhúnyt életével, halálával és temetésével foglalkozik. Megható tisztességtétel és méltó a kidőlt jeleshez s a lap szerkesztőjéhez és barátaihoz. A lap élén *Sándor József* közöl egy meleg jellemképet; erre az *Antal Gábor* püspök fájó szívből fakadt *imája*, majd *Kenessey Béla* főjegyző *gyászbeszéde* (Példab XXVII. 1.), *Nagy Károly* theol. tanár *búcsuzója* s magának az elhúnytnak *utolsó* (újévre készített) *prédicatiója* (Zak. XII. 5.); továbbá életének, halálának és temetésének leirása s *Tárkányi Györgynek* a volt hálás tanítványnak *ciprusága* következik s végül *különfélék*, szintén az elhúnytra vonatkozólag. Szép, bánatos könyeket fakasztó koszorú. Mindezeket olvasva, még jobban érezzük a veszteség nagyságát, mint különben. Jól esik a gyászban, hogy a mi lapunk koszorújában egy levélke sincs, ami megzavarná a komoly s őszinte gyász harmoniáját. A hálás tanítvány ciprusáról álljon itt ez a nehány levélke — több irányú jellemzés gyanánt: „Ám azért a hatalmon ülők sorsát te sem kerülted ki. Voltak, bizony támadtak neked is ellenségeid, voltak gáncsolóid. Oh, hogyne! Hiszen annyian vannak, akik előtt csak az a munka értékes, ami a piacon folyik; csak az a siker, ami után felzúg a tömeg tapsa. Hogyne! Hiszen annyi jogosulatlan aspirációt kellett bölcseségednek visszautasítani; annyi kéz nyult feléd állás, kitüntetés, pénz után s az üresen maradt kéz olyan

hamar szorul fenyegető ökölbe! Voltak ellenségeid; hiszen annyi a bűn, a rut szenvedély, hitványság s annyi felett kellett megsuhogtatnod az igazság vasvesszőjét! De sírod felett ellenségeid, gáncsolóid hangját elnyomja a mi diadalmi énekünk: *az igaznak emlékezete áldott; boldogok, akik az Urban haltak meg, mert megnyugosznak fáradalmaik után és az ő tetteik jutalma követi őket!*"

— **Kazinczy Ferencnek egy levele.** Az alább közlött levél a sárospataki ref. főiskola levéltárában van. Durva, kékszínű nyolcadrét alakú levélpapir első lapját foglalja el. Névaláírása nincs, de az egész levél Kazinczy Ferenc ismeretes kezeírása. Kezdettől végig az ő characteristicus kézvonásait mutatja. Tehát kétségtelenül Kazinczy-reliquia. Épen ez is adja meg ennek a maradandó becset, s talán még az is, hogy a levél utó része írójának emelkedett, minden elfogultságtól ment s a felekezetiességtől irtózó nemes szellemére mutat. Bizonyára nagy érdem volt ez akkor, de az ma is, s lesz talán ezután is mindaddig, mig az emberi lelkület átlagos alapvonásai ugyanazok maradnak. A levél, mint ennek első része mutatja, Szombati János professzorhoz*) és főiskolai könyvtárnokhoz van intézve.

A levél maga itt következik:

*) Szombathy már 1823-ban meghalt!

Különös bizodalmú Drága Jó uram Professor Úr,

Reménylem az Úr Professor Úr általjő Ujhelybe a' Méltós. Administrátor Úr megérkezésekor. Aláz. kérem méltóztassék akkorra elhozni Wagnernek minap visszaküldött munkáját collect. Genealog. Histor. familiar. quae interciderunt. Halaszthatatlan szükségem van rá. És osztán Pray Annal. azon részét, melly a' nálam lévőt követi. — Itt sok hír van kivált Bihar felől, hol a' candidatio által ingerlett Rendek a' választás által ingerlék vissza a' Fő Ispánt, 's Gencsit úgy tevék Vice Ispánná, mint Sámuel azt a bolondot, a'kinek minden érdeme az volt, hogy az apja szamarait meg nem tudta lelni, királlyá. Csúfúl viseltük magunkat ott; eggy szolgabirónál többet nem tevénk catholikust. Nem jó nem mársékelni a tüzet, s bosszút állani illetlen. Maradok hív tisztelettel Ujhely 19. Aug. 1825. (Aláírás nincs.)

(B. szekrény, XLVIII. fiók, 20,622. szám.)

Közli: Zsoldos Benő.

— **Az Egyházkerületi Névkönyv** szerkesztője tisztelettel kéri a nt. lelkészi hivatalokat, hogy a statisztikai íveket az egyházkerületi főjegyzői hivatal címére január hó 12-ig visszaküldeni szíveskedjenek.

— **A középiskolai tanárok** mult évi december hó 28—29-én Budapesten tartott országos kongresszusán főiskolánk tanárai közül *Csontos József*, *Domby László* és *Nagy Lajos* vettek részt.

Szerkesztői üzenetek.

K. P. B—i. Előfizetése 1908. dec. 31-ig rendben van.

V. J. *A-Zsca.* Előfizetése 1907. okt. 1-ig van rendben.

A. D. Hogy eszméink győzedelme legyen jutalmunk az új esztendőben: — ennél szebbet és jobbat nem kívánt és nem is kívánhat nekünk senki. Köszönjük. Már az is jutalom, hogy ezt a kívánságot nyílt levélben hozta nekünk a posta. A bátor hitvallókra szükség van; mert ennek a mi soha nem zsarnokoskodó hivatalos egyházunknak ácsolják már némelyek a keresztet s azt hiszik, hogy Istennek tetsző dolgot mívelnek.

K. J. Azt a nézetét, hogy a hivatalos egyház főfő-vezérei hivatali mulasztást követtek volna el azáltal, hogy engedték sokaknak a hivatalos egyház megkisebbítését: — érdekes nézetnek tartjuk, de ha most is a szabadság jelszavával támadnak ellene: mi lenne akkor, ha ez az állítólag alvó oroszlán felébredne és az élő erejéből is mutatna valamit a vele pajzánkodók ellen?!... Hadd tombolja ki magát a szabadság! Mikor majd végképen elszilajodik, akkor jön el az idő teljessége a szenvedélyek korlátozására. Hogy milyen módon, azon még ne törjük a fejünket.

M. F. *Sárospataki Kalendárium* nincs. Megírtuk — talán tavaly — hogy azért a halvaszületett mutatványért valószínűleg sokáig kell lakolniok azoknak, akik a Sárospataki Kalendáriumnak lelkes ébresztgetői voltak, s azoknak is, akik szép sorsot jövendölgettek neki. Az Irodalmi Kör feltámaszthatja hamarosan. De bizonyosan meg fogja jól választani a gondviselőjét, különben újra szörnyet hal.

TARTALOM. *Radácsi György:* Új év kezdetén. (I). — *K. S.:* Egy megoldandó kérdés a sárospataki főiskolában. (Vége köv.). — Furrer—Ruszkai: Jézus ifjúsága és előkészülete. (Folyt. köv.). — *Kovács István:* Egyházi ünnepélyek az abauji egyházmegyében. — Irodalom. — Vegyes közlemények. — Szerkesztői üzenetek. — Hirdetések.

Harmóniumokat

mindkét rendszer szerint a legolcsóbban szállit

PAJK REZSŐ és TÁRSA

Budapest,
V., József-körut 15.

Pianók! Pianók! Pianók!

Árjegyzéket ingyen és bérmentve küld.

Lelkészeknek és tanitóknak külön százalékengedmény. Részletfizetésre is szállítunk!

Szállitások bérmentve eszközöltetnek az utolsó vasútállomásig.

Elismert kitünő áruk.

Kérje ingyen

és bérmentve magyar nyelvű, gazdagon illusztrált főárjegyzékemet, 3000-nél több rajzzal, mindennemű **nikkel-, ezüst- és aranyórák,** valamint minden szakmába vágó **arany és ezüst áruk, hangszerek, acél és bóraruk** stb.-ről, **eredeti gyári árban.**

Nikkel remontoir óra	K 3.-
System Roskopf patent óra	K 4.—
Sváj ci eredeti system Roskopf patent	K 5.—
Bejegyzett „Sas Roskopf" nikkel-rem.	K 7.-
Ezüst remontoir óra „Glória" művel	K 8.40
Ezüst remontoir óra dupla fedéllel	K 12.50
Ébresztőóra K 2.90. Konyhaóra	K 3.—
Schwarzwaldi óra K 2.80. Kakukóra	K 3.50

Minden óráért 3 évi irásbeli jótállás. — Ninosen kockázat! Becserélés megengedve, vagy a pénz vissza!

KONRAD JÁNOS

Első óragyár és szétküldési áruház,
Brüx 1256 szám. (Csehország.)

Mielőtt személy v. jelzálog

PÉNZKÖLCSÖNÉRT

bárhova fordulna,

kérjen díjmentesen tájékoztatót

Meller L. Egyed cégtől

Budapest, IX., Lónyay-utca 7.
Telefon Interurban: 46—31.

Most jelent meg

nagy protestáns képes theologiai könyvjegyzékünk

melyben nemcsak a könyvek cimei, hanem azoknak ***részletes tartalomjegyzéke*** is fel van sorolva.

Felhivjuk ezen a maga nemében ***páratlanul álló jegyzékre*** a nagytiszteletű lelkészi kar szives figyelmét, melyet kivánatra ***ingyen*** és ***bérmentve*** küldünk meg

Ugyancsak megjelent:

A Debreceni Lelkészi Tár V-ik kötete ára kötve K 10·—
Jánosi Zoltán, Papi dolgozatok II. kötete „ „ „ 6·—
Mitrovics Gy., „ II. „ „ „ „ 7·—
Csiky Lajos, Vasárnapi imádságok. „ „ „ 7·—

Hegedűs és Sándor

protestáns irodalmi könyvkiadóhivatala

Debrecenben.

ORSZÁGH SÁNDOR

orgona és harmóniumgyáros.

cs. és kir. udvari szállító

Rákos-Palota (Budapest mellett)

Alapittatott 1861-ben.

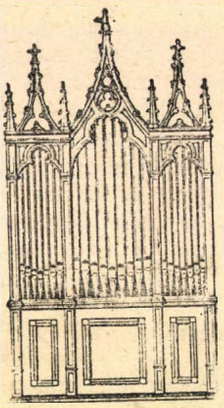

Az 1895. évi kiállításon „Nagy diszoklevél" és „Ferencz József lovagrenddel", az 1904-ik évi veszprémi kiállításon *az arany éremmel* kitüntetve. Készit kellemes és tömör hangú, legjobb és legújabb rendszerű orgonákat. Elvállal javitásokat és átalakitásokat. Kisebb orgonák készletben vannak. — Szolid munka és jutányos árak. Az orgonák jóságát mi sem bizonyitja inkább, mint az, hogy a gyár alapitása óta 400-nál több új orgona lett megrendelve és készitve.

Árjegyzék és részletes tervezet dijmentesen küldetik.

Pontos és legjobb órak 5 evi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák, borkancsók, china-ezüst disztárgyak,

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

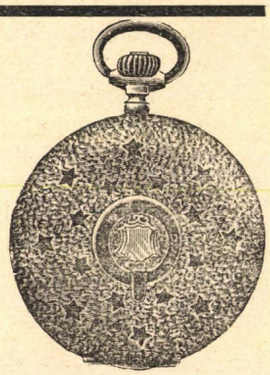

Polgár Kálmán

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállitója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 2. szám. Sárospatak, 1908. január 12.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ:
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

Kun Bertalan püspök levele.

Nagytiszteletű Szerkesztőség!

Nem mulaszthatom el, hogy e reánk derült új évnek kezdetén kifejezést ne adjak a „Sárospataki Ref. Lapok“ m. t. szerkesztőségének odaadó, lelkes és buzgó munkálkodása iránt táplált őszinte elismerésemnek. Amidőn e b. lapoknak szellemét, irányát a magam részéről helyesnek tartom s jól esik hinnem, hogy egyházkerületünk túlnyomó többsége is szintén így vélekedik: egyszersmind kérem a m. t. szerkesztőséget, hogy harcoljanak továbbra is ernyedetlenül a főiskola és egyházkerület nagy érdekeiért s az általuk hírdetett eszmék diadalában és egyházkerületünk közönségének elismerésében találják meg bátor és önzetlen munkálkodásuknak legméltóbb jutalmát.

Miskolc, 1908. január 3.

Kun Bertalan,
püspök.

Az új egyházi adózási rendszer.

A gömöri ref. lelkészi értekezlet kérdései (intézte Ruszkay Gyula adóügyi előadó) gr. Tisza István főgondnokhoz és a főgondnok úr válaszai.

1. *Kérdés.* Lelkészi értekezletünk minden egyes tagjának érintetlenül hagyta a cselekvési szabadságát, a nagy többség azonban kimondta azt, hogy az eddigi már megszokott adózási rendszert megbolygatni mindaddig nem kívánja, míg a papi fizetés 2400 koronára ki nem egészíttetik. Álláspontjának indokolásául felhozza azt, hogy a lelkészi fizetések ez idő szerint országszerte többet érnek 1600 koronánál, mivel úgy a terménybeli fizetések, mint a szolgálmányok, valamint a fa és egyéb járandóságok is nagyon mérsékelten vannak congrua alá felszámítva s azok tényleg többet érnek, mint amennyire értékeltettek; továbbá minden terménybeli jövedelemből levonásba hozatott hatszáztóli részlet.

Mindezekből világos, hogy a papi fizetések ez idő szerint az egész vonalon meghaladják az 1600 koronát s a papságnak nagy oka van ragaszkodni a statusquóhoz. Mert ha belemegy az új adózási törvények keresztülvitelébe, készen kell lennie arra, hogy nem lesz több fizetése 1600 koronánál s hiába fogja hangoztatni, hogy ő nem 11, illetve 9 fillért, hanem búzát vagy rozst kíván; a közmunkát, fát természetben kívánja kiszolgáltatni. A közönség a törvénykönyvre mutatva, ridegen ragaszkodni fog annak határozmányaihoz. Arra sem szánhatja rá magát a papság, hogy a termény és fa járandóságok és szolgálmányok értékét a költségvetésben a mostani árak értékére emelje, mivel a fizetés felszámításánál kötve van az *utasítások* pontjaihoz, amelyek apodictice kimondják, hogy a congruás lelkészek a már megtörtént felszámításokhoz ragaszkodjanak, de óvakodniok kell a magasabb értékeléstől azért is, mivel így készen lehetnének arra, hogy a congrua-segélyök kevesbedni fog. Azt mondják tehát, hogy előbb egészíttessék ki a fizetésök 2400 koronára, akkor lesz okuk belenyugodni a fizetés csökkenésébe.

Van azonban még más oka is a papságnak az új egyházi adózástól való vonakodásra. Vakoknak kellene lennünk, ha nem látnók jó előre, hogy a convent rendelkezésére álló adócsökkentési államsegély a legszorosabb számítás mellett sem lesz elegendő a szükségletek fedezésére. No és mi lesz akkor, ha a hívek lelkében meggyújtogatjuk a reménység lángját és a végén ott fogunk kilyukadni, hogy hiába való volt minden reménykedés? Mit fog mondani Tóth Péter, ha én azt mondom neki: te eddig 20 korona egyházi adót fizettél, ezután azonban a törvények értelmében nem fogsz fizetni többet tíznél!? — Hogy fogom én restituálni a régi rendet, ha az egyetemes egyház nem fog elegendő anyagi eszközzel rendelkezni az új törvény keresztülviteléhez? . . . Lesz belőle egy olyan világfelfordulás, mely kínossá teszi a papság helyzetét, feldúlja az egyház békességét.

És azt sem szabad felejtenünk, hogy az új egyházi adótörvényt csak azok fogadják megnyugvással, akiknek adóterhe tényleg csökkenni fog, míg ellenben a nagyobb megterhelésben részesülő gazdák már eleve kihívólag tiltakoznak ellene. Ha ehhez a várható renitenciához még az is hozzá jön, hogy az egyetemes egyház nem fogja majd tudni beváltani a törvényben lefektetett ígéreteket, abból olyan bábeli zavar lesz, melyből aligha lehet szárazon kibontakozni.

Általában az a meggyőződés vert gyökeret az egyházi férfiakban, hogy a zsinatelőkészítő bizottság

Lapunk jelen számához 1/4 ív melléklet van csatolva.

nem jól számolt, mikor az adócsökkentés és egyéb célokra a két protestáns felekezet részére 3 millió segélyt elégnek tartott. Azt a munkálatot, amit most végzünk, a zsinat előtt kellett volna teljesítenünk. Az ilyen post festa való számazkodás a ref. egyháznak igen könnyen az életébe kerülhet.

1. *Válasz.* Tagadhatatlanúl legnehezebb probléma az adósegély ügyét megoldani úgy, hogy congruás lelkészeink károsodást ne szenvedjenek. Dehát ez nem lehetetlen. Életbe lehet a *vagylagos* adókulcsot léptetni, vagyis a termény-adózást fenntartani s ezáltal a lelkész fizetésének pénzre való átszámítását elkerűlni. Továbbá átszámításnál is csak a congrua-kiszámításnál alapúl vett egységárakhoz kell ragaszkodnunk, nem a főösszeghez. Igy pl. a terményekből levont hatodrész; a lelkész terhe gyanánt számított fuvarbér sat. itt bátran számításon kívűl hagyható. Végűl alig hiszem, hogy a végrehajtó-bizottság elzárkózzék annak elvi kijelentése elől, hogy olyan esetben, amidőn *igazolható*, hogy valamely termény (pl. fa) ára a congrua-munkálat óta ténylegesen megváltozott, magától az egységártól is el lehessen térni. Csak azt várom, hogy ilyen természetű concret kérdés jöjjön elém, hogy azt a bizottság elé terjesszem. Hogy elég lesz-e a kért összeg az adó segély megoldására, arra nézve bajos jóslatokba bocsájtkozni. Az összes egyházaktól bekért s egyházmegyeileg átvizsgált és megerősített számadások, próbakivetések, költségvetések alapján 1.250,000 korona jött ki. Mi 1.470,000 koronát kaptunk ezen célra, tehát alapos előmunkálatok alapján kellő gondossággal jártunk el. Ha e pénzösszeg mindezek dacára sem bizonyúlna elegendőnek, úgy ez valóban nagyon szomorúan jellemezné az előkészítő munkát teljesitett lelkészi kar megbízhatóságát. Nem post festa számítottunk, hanem a zsinat előtt évekig tartó számítási munkát végeztünk s erre alapítottuk actiónkat.

2. *Kérdés.* A másik pont, amelyre nézve felvilágositást kívánunk kérni, az egyházi *személy vagy családi adóra* vonatkozik. A törvény szövegezése olyan homályos és szövevényes, hogy az többfelé magyarázható. Az én felfogásom az, hogy a személyi adót ki kell vetni minden 20 éven felüli családtagra, sőt még a 20 éven alóli férjes nőkre és a nagykorusíttatott férfiakra is, úgy pedig, hogy a családfő az állami adónak megfelelő személyi adóval terhelendő; a többiek pedig 2—2 koronával. A papság nagy zöme ellenben abban a nézetben van, hogy egy családban csak egy tag és pedig a családfő terhelhető meg személyi adóval, ép azért neveztetik az családadónak, a többi családtagok azonban csak akkor terhelhetők meg ilyennel, ha esetleg külön vagyonuk vagy keresetük van. Minthogy ez a többfelé való magyarázás esetleg országos jelleget is ölthet, kérnünk kell Nagyméltóságodat, hogy e kérdésben az egyházi lapok útján kegyeskedjék útbaigazitást adni, annyival inkább, mivel ez utóbbiak épen Nagyméltóságod pápai beszédére hivatkoznak.

2. *Válasz.* A III. t.-c. 13. § nak a személyi adóra vonatkozó rendelkezései valóban olyan praecizek, aminő törvény csak lehet. Ezt csak a családfő fizeti, ugyanazon háztartásban élő családtag csakis azon esetben, ha 1. külön vagyonnal bir, 2. ha házasságban él.

3. *Kérdés.* Általános megütközést kelt az adóügyi országos bizottság azon intézkedése, hogy az adóalapba az *általános jövedelmi pótadó* is bele foglaltatik, hiszen ezt a törvény sem kívánja, aztán meg az adóívekben is csak egyenes állami adóról van szó. És általánosan tudva van az is, hogy az *állami pótadót* alapúl nem veszi fel se a községi, se a megyei törvényhatóság; és tudva van az is, hogy azt az adónemet a törvényhozás a legközelebbi jövőben úgy is el fogja törölni. Minek kísérletezzünk tehát egy olyan összeg bevonásával, amely törvényben nem gyökerezvén, a hívek által kifogásolható is lenne, de másrészről meg, amely a legközelebbi jövőben úgy is töröltetni fog?

3. *Válasz.* Az általános jövedelmi pótadó épen olyan egyenes adó, mint a többi s a törvény egyenes rendelkezéséhez képest nem is volt kihagyható. Az, hogy politikai hatóságok pótadói erre ki nem vethetők, mit sem bizonyit. A polgári törvény úgy rendelkezik, az egyházi másként. Különben az eddigi gyakorlat is az volt, mindenütt, ahol van már ma is az állami adó alapján kivetett egyházi adó, hogy ez az adófőkönyv B. tabella végösszege alapján vettetett ki, amelyben az ált. jövedelmi pótadó bennfoglaltatik. Igy történtek az előzetes számítások, az egyházak túlnyomó nagy részének saját jövedelem-bevallásai is.

4. *Kérdés.* A szolgálmányok értékének meghatározására mi a conventi utasítást megfelelőnek nem találjuk. Nálunk a közmunkát együttesen végezik mindig a gazdák, itt tehát legfeljebb az együttes munka összértékét lehet megállapitani s úgy osztani szét egyformán a gazdák között, de a kézi és igás munkát fél vagy egész napokra felosztani merő képtelenség.

4. *Válasz.* Az együttesen végzett kézi vagy igás munkának főösszege számítandó ki s osztandó fel az egyes kötelezett egyháztagok között. E körülmény jegyzet-rovatban vagy a kérvény szövegében tüzetesen megmagyarázandó.

5. *Kérdés.* Az egyházfenntartási rovatba mi behozzuk mindazon egyházi terheket, amik nem az egyházi tisztviselők (pap, tanító) fizetésére szolgálnak. Igy ide vezetjük a domesztikai adót, az ünnepi legátus díjazására kivetett mennyiséget, a harangozó fizetését és a tanterem fűtésére szolgáló pénzeket. Vajjon helyesen járunk-e el?

5. *Válasz.* Egyházfenntartási rovatba helyesen vétetik be minden olyan közszolgáltatás, amely nem a lelkész és tanító illetményére történik.

6. *Kérdés.* Tekintettel arra, hogy az új adózás nagy terhet fog róni a gondnokokra és ezt a munkát ezután már ingyen el nem fogadhatjuk, mi a költségvetésbe a gondnokok díjazására a gyülekezet nagyságához képest 50—100 koronát veszünk fel. Van-e kilátás arra, hogy ez a szükséglet fedeztetni fog?

6 *Válasz.* Gondnoknak semmivel sem ad több dolgot az új adó beszedése, mint a régié. Sőt miután a réginél kisebb, egyszerűbb, igazságosabb, inkább kevesebbet. Fizetéseink ezen címen való felemelése tehát semmiesetre nem volna indokolt.

Egy megoldandó kérdés a sárospataki főiskolában.

(Vége.)

Első kérdésűl kínálkozik itt annak a kérdésnek eldöntése, hogy a házi kezelés volt-e jutányosabb s az ifjakra nézve kielégítőbb, vagy a mostani vállalati rendszer. Erre feleletet adhat az 1906/7-ik isk. év s a mostani év. Ha a jelen isk. évben rosszabbodtak is a közgazdasági állapotok, a két év összeha-

sonlítása mégis csak bizonyíthat valamit e kérdésben. Hogy az élelmezési s kiszolgálási viszonyok jobbak-e most, mint a házi kezelésnél voltak, azt is meg lehet állapítani e két év összehasonlításából. A tapasztalat szolgáltat mellette bizonyságot. S ha, amint hiszem, olcsóság tekintetében kedvezőbben alakúltak a viszonyok a múltban, nem sok gondolkozni való van rajta, hogy visszatérjünk a multhoz, mely kevesebb anyagi károsodással járt. A tápintézetnek, szerintem, ugyanis az az első célja, hogy a szegény sorsú ifjak tanúlhatását lehetővé tegye s ha a házi kezelésnél több ifjúnak nyujthatok módot a tanúlásra, jobban megközelítettem a célt, melyre a tápintézet hivatva van.

Egy-két elkényeztetett kisebb gyermek békételensége s egy pár nagyobb diák elégedetlenkedő kiabálása előttem nem elég ok arra, hogy miattok 20 vagy több ifju maradjon el a jótéteménytől; olyan ifjak talán, kikből hálásabb fiai lettek volna az almamaternek s derekabb tagjai a társadalomnak. A pataki iskola a szegények iskolája, — a tápintézet a szegények ellátási helye. A gazdagabbak részére ott van az internátus, ott van a városi gazdagabb ellátás.

Nem szeretném, ha valaki azt magyarázná s akarná kimagyarázni szavaimból, hogy én a házi kezelés mellett indokolatlanul foglalok állást, vagy talán a mai ellátás ellen teszek kifogást, — világért sem; — én csak a módjat keresem annak, hogy miként lehetne a hiányon segíteni, úgy, hogy a jótéteményes számát ne kellene apasztani. Meggyőződésem ugyanis, hogy a mi egyik erősségünk a tápintézet; annak fejlesztése, javitása s minél szélesebb körűvé tétele középrendünk oltalma és menedéke.

Ha e kérdéssel tisztába jöttünk s az összehasonlitás megállapodásra juttatott bennünket az ellátás miként jére nézve, második módja lehetne a tulkiadás megszüntetésének vagy legalább is csökkentésének a tápintézeti díjak oly módon való megállapitása, hogy a teljes díjat fizetőkre necsak hogy rá ne fizessen az iskola, de abból valami fel is maradjon a jótéteményes ellátásúak fedezésére. Mikor a teljes díjat előbb 30, majd 60 frtban állapította meg az előljáróság, bizonyosan számolt a körülményekkel s nagyon jól tudta, hogy az a díj nemcsak fedezi az ellátás költségeit, de fel is marad abból, a fél- és kétharmad díjasok, a 20 és 40 forintosok ellátására. Ha már most elgondoljuk, hogy a múlt század hatvanas éveinek 30 frtja, a nyolcvanas és kilencvenes évek 60 forintja milyen arányban állott a termények, a hús, a főzelék árával s a munkabérrel, oda jutunk, hogy az ez évre 80 frtra emelt díj nem felel meg sem a pénzviszonyoknak, sem az általános megélhetési körülményeknek. A pénznek ugyanis kettős értéke van, a terményekhez viszonyitott, vagyis relativ és önmagában vett értéke. A régi 30 pengő 75 váltó frtot, a 60 pengő 150 váltó forintot képviselt. A régi váltó (40 kros) frtból ma pengő forint lett s igy a mai 80 forint nem felel meg a régi 200 váltó forintnak. Ha meg összevetjük a régi pénz értékét a termények árával, amikor a gabona, búza 6, 8 frt; a hús kilója 36—40 kr.; egy öl fa beszállitva 5 frt volt, ma pedig 12, 13 frt. gabona és búza, 68 kros hús, 15, 16 frtos faárak vannak, a munkabérek pedig meg sem határozhatók, mert azok a munkások akaratától függenek, könnyű belátni, hogy a 80 frt nem felel meg a szükségleteknek. Hogy ez csakugyan igy van, mutatja máskülönben a tényleges állapot, mikor a vállalkozó 79 frtért ad enni egy ifjunak. Nincs tehát más mód, mint a teljes díjnak olyan megállapítása, mely mellett a jótéteményes helyek mai számának megtartása is lehetséges.

Jól tudom, hogy ez felette nehéz. A vidéki lelkészek, tanítók és középosztályu emberek nagyon megvannak terhelve, mert a koszt mellett még számos szükség fedezése vár a tanittató szülére, de bármint akarjunk is azok helyzetén segíteni, a díjak emelése elől kitérni nem lehet.

A teljes dij megállapítása, mondjuk 100 frtban való megállapítása adná meg aztán a jótéteményes helyek számát. Ha 200-ra tesszük az egész dijasok számát s egy ifju ellátását 85 frtra veszük, minden 100 frtból felmaradna 15 frt, s igy 3000 frt maradna fel a jótéteményes helyek pótlására. 40 helyet véve fel 50 forint dij fizetése mellett, azért bejönne 2000 frt; 40 ifjú ellátása 85 frtjával bele kerülne 3400 frtba, ezt pótolni kellene 1400 frttal; az egész díjasok által befizetett 3000 frtból igy felmaradna 1600 frt. 40 helyet lehetne felállítani 75 frtosat; annak ellátása felemésztene 3400 frtot; befizetnének 3000 frtot; pótolni kellene 400 frttal; igy felmaradna 1200 frt az ingyenes helyek, a felügyeleti, fűtési, világítási, a személyi és dologi kiadásokra. Még kedvezőbben alakúlna a helyzet, ha a teljes díjasok száma emelkednék, ami által egy rég érzett hiányon, a reggeli adásán is lehetne segíteni.

Legnehezebb a dolog az alapitványi helyekkel. Azok a nemes lelkű emberek, kik az alapítványt tették, a kor viszonyainak megfelelőleg tették, az 1000 frtos alapítványt, mert annak kamata bőven fedezte az ellátás díját; őket tehát arra kötelezni, hogy pótolják ki az alapitványt, nem volna sem ildomos, sőt talán lehetséges sem. Igy is mély hódolattal kell áldozni nemes gondolkozásuknak. Az ujabb alapítók már 2000 frtot ajándékoznak, vagy ha nem annyit, az Igazgató-tanács nem folyósitja az alapítványt addig, mig a 2000 frtot el nem éri. Az alapitványi helyekre nézve az volna a véleményem, hogy azok az alapítványosok, kik személyhez kötött alapítványt élveznek, köteleztessenek a tőke 5%-én felüli összeg évenkénti fizetésére, a többi helyek pedig tartassanak fel ingyenes helyekül, hogy a valóban jeles és példás magaviseletű tanúlók megfelelő jutalomban részesüljenek.

Nem mondom, hogy e megoldási mód tökéletes; olyat adni nem is volt célom, csak fel akartam vetni e fontos kérdést s felhívni rá a főtiszt. előljáróság nagybecsű figyelmét.

Kovácsy Sándor.

Falusi levelek.

Kedves Szerkesztő Úr!

A régi küszöbön megállok és kopogtatok: Szabad?!*

Némi tartózkodással teszem kezemet a kilincsre. Sok minden megváltozott azóta, mióta messzevetődtem a nagyvilágba'... Reményem van, hogy a régi gazda szívesen fogad s ha egyéb hasznát nem látnánk is az új találkozásnak, egy és más régibb dologról elbeszélgetnénk.

„Mert akinek közelg az élet határa,
Nem előre szokott nézni, hanem — hátra!"

* Isten hozta és hozza akárhányszor! Szerk.

Tehát próbálkozom. Lám a vén Toldi is visszatért Budára — meghalni! De küzdeni akart vén karokkal, ifjú szívvel. Vannak idők, midőn a vén katonaló hallja a trombitaszót s habár taligába vedlett, mégis a harcos hangokra szinte „nyihog, prüszköl, fú!"

Hát most egyházi közéletünkben is »trombita harsog, dob pereg!« Akiben egy kis jó vér van, szinte tótágast áll benne s küzdelemre vágyik.

Mintha így ösztönözne valami benső erő engem is. Különben is

„Igy szerettem én ezt az életet,
Zaj-küzdelemben, mint a katona . . ."

Az élet összevisszaságából fejlik ki az élet kívánatos harmóniája! És nem helyeslem, hogy Szikszai András öcsém olyan bősz haraggal ront az *országosoknak*. Sőt! Részemről igen nagy becsüléssel becsülöm, „in capite et membris." Már csak azért is, mert engemet is felébresztettek szunyókálásomból. Körülnézek hát s mintha elfeledtem volna valamit . . . Hát igen . . . Elfeledkeztem a köteles üdvözletről. Kívánok először is erőt és egészséget! A többi maga jő magától. Az erős, egészséges idegek és izmok nem pihenhetnek: ezeknek mozogni kell. Legyen a mozgás központja a sárospataki főiskola. „In capite et membris." Kezd ugyan egy új gócpont kialakúlni — Debrecenben. Ez a megoszlás — új életet jelent. Debrecenben van is arra szükség. Különben is egy idő óta Debrecen életenergiát Patakról importál. Dicsősége ez Pataknak, hogy Sándorokat termel, kiknek szűk Macedónia! Gyönyörűséggel szemlélem, miként mozdúl a föld Debrecen vidékén. Elgondolom a jövőt. Minő kilátás! Minő fejlődés. *Az országosok* központja, a teremtőerők központja áttelepűl a Hortobágy köré! Nem hiába biztatott néhai jó Hegedűs Sándor a Debrecenben tartott Irod. Társaság gyűlésén: „Debrecen nehezen mozdúl, de ha neki indúl, — nagyot ugrik!" Mint a hajdani Olimpiád futói! Meg is van már, hallható már egy új élet rianása. Előlegezett himnusza egy nagy győzelemnek. Ime: *„Úgy tartom, hogy a kezdeményezés szerepe egyházmegyénket az én elnöki minőségemtől eltekintve is megillette. Tagadhatatlan ugyanis, hogy egyházmegyénk neve* (alsószabolcshajdúvidék t. i.) *az utóbbi idők reformmozgalmainak történetében az első helyen szerepel. Rámutathatunk akárhány reformra, melyek új törvénykönyvünknek legbecsesebb anyagát képezik, hogy azoknak gyökérszálai ide, a mi tanácskozási termünkbe nyúlnak vissza. Nincs az új törvénykönyvnek, vagy általában egyetemes egyházunk újabb életének egyetlen értékesebb vívmánya sem, akár az elveszettnek visszahódítása, akár a haladó kor jogosúlt követelményeinek érvényesülése formájában, amelyben egyházmegyénknek vagy éppen kezdeményező, vagy legalább elősegítő része ne volna."*

S tovább, az egész megnyitó, a *Baltazár Dezső* lelkének duzzadó önérzetes megnyilatkozása. Úgy tud bánni a nagy szavakkal, mint — visszaemlékezem régi diákéletemre — mi bántunk, ébresztő kikelet idejében, a jó kemény gummi labdával: magasra vágtuk a szabad mező tiszta levegőjében, hogy szinte csillogott a tavaszi napfényben s odafent úgy villogott, mint egy tűzgolyó, *pedig csak gummilabda volt s egy bot ütötte a magasba!* Be szép élet volt ez, kedves Szerkesztő úr! Ruganyosok voltunk mi is, mint a gummilabda! Szóval: olyan szépen fel tudja emelni lelkésztársainak önérzetét, az alsószabolcs hajduvidéki lelkészértekezlet közgyűlésén, hogy mindnyája szívesen elhiszi, miszerint csakugyan minden okos dolog az ő lelkökből indult az élet körútjára s méltán együtt zengik elnökükkel: *„Minden sérelmeinket szívesen türve, örülünk rajta, hogy végtére a hivatalos egyház is ébredni kezd, nem is csodálkozunk rajta, ha az alvásból átfejlődő féleszméletében az ébresztőt nem a legkvalifikáltabb módon illeti."*

Igazán nem szép tőlünk, hogy azonnal nem ugrottunk talpra a riadóra, mint jó katonák, hanem szemünket törölgetjük, ásítozunk, mosdóvizet keresünk, ez a nagy lomha hivatalos alamuszi egyház is, holott átzughatott minden csigolyánkon az egri hősök ébresztője:

„Hej, ti vitézek, bottal az ebre!
Máskor ülünk majd puha szép nyeregbe!
Ki lovon, ki gyalog, ki meg éppen mászva,
Mert a veszély már benn van a házba!"

Szörnyű lusták vagyunk . . . orcapirítóan lusták! Ime az esperesi megnyitóban minő élénk festése a mamlasz egyházkormányzatnak, országostul: *„Utolsó találkozásunk óta lépett hatályba az új egyházi törvény. Egyházkormányzatunk gépezete zakatolva őrli le a tömérdek új anyagot* (mi az ördögnek vetettek olyan dus barázdákat Alsószabolcsban, most a sok felesleges termés! . . .) *itt, ott keserves zökkenéssel jelezve, hogy a szérű és szóró munkája nem mindenütt volt bölcs stb. stb."* — ez is végig, az egész esperesi megnyitó, oly magasba dobálja a ruganyos szavakat, hogy a végén telítve lesz a lég villanyos erőkkel, különösen, midőn az *„országos"*-ból fejlődő gázok dördülésekben rettegtetik a szunnyadozókat, szórván villamokat eképpen: *„Nem akarunk azok közé állani, akik sérteni befelé bátrak, küzdeni kifelé bátortalanok; nem akarunk gyanusítani, hogy a szellem küzd ellenünk, amely egyéni possibilitásért képes eladni a közsiker felét* (igazán szép tőle, hogy nem gyanusít!), *de abban aligha tévedünk, hogy az ellenünk küzdők lelkének jobb fele, az egyéni érzékenység és tultengett önérzet meddő lángján égeti el magát!"* (meddő láng! . . . szinte égbe lobog a lobogása, vagy legalább is a napviharok kilövelléseivel csókolózik!) Aztán a csattanós finale: *„Nem fog eltéríteni bennünket sem terror, sem fuvola, a megkezdett útról. Az eddigi züllés, süllyedés, romlás útja volt! A hatbakerülő Efiáltesek számításait, a komoly, kitartó, bátor, lelkes, hűséges elem segítségével sikerülni fog erőtleníteni. Reményünk van hozzá, hogy egyházunkon belül, egyházunkon kívül, felekezeti különbség nélkül, mind erősebbé válik a nagy nemzeti közérdek szent kultusza, mely nem fogja engedni, hogy egyéni érvényesülések chanceai, közérdekek romjain emelkedjenek fel . . ."*

Szinte érezzük a vér és füst szagot *„a közérdekek romjain . . ."*

Igazán csodálom, hogy ez a derék paptársunk, aki közelről nézve inkább „fuvola", mint „terror", — hogyan képzelősködik ily erősen! Azt hinné a távol álló, hogy még az élete sincs bátorságban, úgy parittyázza a mennyköveket, ahol csak nyelve megmozdúl. Holott a tény egyszerűen az, hogy némely paptársunk másképpen gondolkozik s gondolkodásának igazán szerény hangon kifejezést is ád.

Lélektanilag érdekes ez a dolog, igen tisztelt szerkesztő úr! Engem úgy izgat. Lélektani szempontból izgat. Másként tudom a végét, bárminő öblös hangon hömpölyögjön. Nem lesz belőle semmi. Fájdalom, nem lesz belőle semmi. Pár száz koronát ráfizetnek a vezetők, — ha ugyan nem az alsószabolcsi traktus közpénztára fogja kigyenlíteni. Már elkezdték onnan a kölcsönvételt, — amely körülmény különben szintén egy sarkaló erő minden lehetőség

megkisérlésére, ameddig lehet. De nagyon rossz úton haladnak. Én a Krisztus mérlegére teszem ezt az egész mozgalmat és külön választva a kevés magot a sok pelyvától, a nagy hangot, üres szólamokat a kevés értelemtől, látni fogjuk, hogy az egész dologban nincs életrevalóság . . .

Fájdalom, hogy nincs! pedig valami életrevalót kellene kezdeni. Ha én olyan nagy hangon tudnék beszélni, — elkezdeném. *De akkor se a fizetésemelésen kezdeném. Pláne, az esperesi fizetésen!* Ezt sohase tudom megbocsátani Baltazár Dezsőnek! Itt kell az Efiálteseket keresni, akik hátába kerülnek annak a nyomorúlt államsegélynek! *Evang. egyházunk romlása ott kezdődik, ahol a pénz előtt letesszük a tisztességet. Egyházi hivatalaink eddig tisztességet jelentettek. Ezután nem fognak jelenteni.* Pár kiló hússal többet a konyhára s némi jobb anyagból való, — vagy inkább divat után alakitott ruházkodást. Anélkül, hogy több lenne a „mens sana in corpore sano." És még egyet. Hivatalos grádusokat a címezésekben. Most is itt van már az ajtó előtt: Méltóságos Püspök Úr — Nagyságos Esperes Úr, — Tekintetes Tanácsbíró Úr, — Nemzetes Közlelkész Úr, — hallja kend káplán. — Ime a hivatalos létra . . .

„Biz édes Jézuskám! te is már
A lukszus terjesztője vagy!"

Ebből a talajból nem sarjad ki és nem táplálkozhat a krisztusi szabadság gyümölcstermő fája!

Isten áldja, kedves Szerkesztő Úr!

Soós Lajos.

KÖNYVISMERTETÉS.

Mitrovics Gyula összegyűjtött papi dolgozatai.

Közrebocsátja fia: ifj. Mitrovics Gyula. I—II. kötet: *Amit az életből és a bibliából tanúltam.* Debrecen, 1906—7. 8°. Az I-ső kötet: XX+292 l., a II-ik: VI+261 l. Hegedűs és Sándor könyvkiadóhivatala. Ára kötve 7—7 korona.

Sárospatak ama prófétája, aki fia tanúságtétele szerint ezekkel a sorokkal búcsúzott el az élettől: „Éltem. Sokat küzdöttem. Tengernyit csalódtam. És most elfáradtam, nyugodtan halok meg. A halálnál nincs szebb álom. Érdemes érte élni!!" — aki öt év óta álmodik a debreceni temetőben: íme, holta után is lengetni kezdi lelkének szárnyait. Azaz, ha jobban megnézzük, nem is kezdi, hanem csak folytatja. Az álmodást is, a szárnyalást is. Mert akármit mond ő, akármit mond fia: az én lelkem szerint ebből a kettőből állt az ő élete. Perelni nem szándékozom sem a megholttal, sem az élővel s ha mégis ellentmondani látszom: tudom, hogy egyik sem neheztel rám ezért. A megholt nem, mert ő is tanítgatott a meggyőződés nyílt kimondására s sok más egyéb mellett ebben is mesterem, szellemi apám volt. Az élő nem, mert én is csak azt teszem, amit ő tett: őszinte vagyok; az én szándékom sem más, mint az övé: Mitrovicsot jobban megértetni. Ő előljár, én utánamegyek; ő közelről szemlél, én távolról nézek; ő adatokat nyújt, csoportosit, én az adatokat elfogadom, de az én felfogásom alá rendelem; ő neki én csalhatatlanságot nem tulajdonítok, viszont magamnak sem követelek s ha egyben-másban eltérünk egymástól, mi ketten: majd jön egy harmadik, aki mindkettőnket kiegészít, megigazít. Igy, így alakúl ki igaz képe a megboldogúltnak. Más célunk nem lehet és az Ő szelleme, emléke sem követel mást tőlünk.

Mitrovics már életében elösmert jelese, nagyja volt a magyar prot. egyházi irodalomnak: élve jutott fel a Parnasszusra. Nagyitani, vagy éppen polcolgatni őt még a szeretetnek, még az elfogúltságnak is felesleges; ignorálni lehetetlen; kisebbitésére csak a féltékenység és irígység vállalkozhatik. Vele az irodalmi nagysággal szemben feladatunk csak az lehet, hogy minél világosabban megértsük és igaz mivoltának megfelelően méltassuk. Nem könnyű feladat, de *ez* a tisztünk; vezérünk pedig csak a tárgyilagosság és a becsületesség lehet. *Ez* az álláspontom és *ez* a módszerem.

Irót írásai —, embert jelleme és tettei nélkül megérteni és méltatni nem lehet. Megforditva sem. A teljes megértetés és méltatás ideje pedig akkor van jelen, ha a szükséges adatok már mind rendelkezésünkre állanak. Mitrovicsra nézve csak az adatgyűjtésnél járunk még. Régibb írásai, tanári, lelkészi, irodalmi, hivatalos egyházi és családi életének ekkoráig ösmert részletei s az egyes magvas és kegyeletes visszaemlékezések mellett voltaképen ez a két kötet szolgáltatja az első alapvetést az ő történelmi emlékének megalkotásához, amelyet csak akkor épithet fel az arra hivatott, ha részint az ifj. Mitrovics Gyula által meginditott vállalat bevégződik, részint meg, — ha már emlékbeszéd nem volt tartható felette, — az élettörténetét is összeállítja valaki. Ám addig is végezzük el, amit lehet. Az én célom, e sorok megírásával, csak annak a nehány vonásnak a megélénkitése, amit a Mitrovics jövendő egységes méltatásához, e két kötet alapján szükségesnek látok.

Figyelmemet elsőbben is a kötetek közös alcíme: *Amit az életből és a bibliából tanúltam*, vonja magára. Ezt a címet még maga Mitrovics állapította meg és így nem kevésbbé jellemző a fentebb idézett szavaknál; de sőt inkább kiegészítője, magyarázója azoknak. „Éltem, az életből és a bibliából tanúltam." Nekem úgy tetszik, hogy ebben a nehány szóban lobog előttem az a szövétnek, mely az ő egyéniségébe, életébe, sorsába a legélesebben bevilágít . . . Elemezzünk csak! Az életből azért tanúlunk, hogy élni tanúljunk. S mit tanúlunk az életből? Azt, amire fogékonyságunk, képességünk van az élet iránt. Ez meg azon fordúl első sorban, hogy minő lelkülettel, minő szemüvegen nézzük az életet? Igy hát a kérdés az: milyenen nézte, látta Mitrovics? A mennyire én látok, amennyire őt ösmerem, úgy látom és úgy ösmerem, hogy poétai és prófétai szemüvegen. Mondhatnám így is: eszményien keresztyéni szemüvegen; vagy úgy is, hogy apostolin; de a lényeg akkor is az lenne, hogy nem e világba való szemüvegen. Poétai szíve, gyöngéd, szinte olvadozó szeretete, túlérzékenysége, nemes, szinte kényes ízlése egyfelől; most magasan szárnyaló, majd mélyen halászó, most magát, majd mást elemző, mindig komoly, nehéz munkában hömpölygő szelleme másfelől; aztán e kettőnek szülötte, az éppoly eszményi, mint szigorú erkölcsi érzék, melyen, mint megingathatatlan trónuson, ott uralkodik és ítél a leghatalmasabb szuverén, a lelkiösmeret: íme, egy oly egyéniség, mely sokat vagy mindent láthat, érthet, átérezhet az életből, az életben, de amely előtt minden érthetetlen, tehát jogtalan, ízléstelen, erkölcstelen, ami az ő egyéni érzelmeivel, gondolkozásával, lelkiösmeretével, jellemének szuverénitásával ellenkezik. És ő ezen a szemüvegen, meg a biblián át nézi az életet! A biblián, mely összeségében, végeredményében maga is az ideális élet s annak, aki, mint ő, komolyan is veszi,

elútasíthatatlan kényszerűség az eszményi keresztyén életre, az istenfiúságra! . . . Az ilyen emberben, az ilyen ember szerint *az* az élet, ami a biblia és megforditva, a biblia az élet. A címbeli élet és biblia tehát Mitrovicsra nézve, még ha maga különböztet is, lényegbeli egység, fogalmi tautologia. Magas, nagy, fenséges lélekalkotmány ez, de kimaradhatatlan katasztrófáknak forrása. Tulajdonosának sorsa jóformán a vérmérsékletén fordúl meg. Ha nyugtalan, merész, tettre, uralomra vágyó: habozás nélkül lép arra az ösvényre, mely mind meredekebbre visz, mind nagyobb, meg nagyobb akadályokba ütközik s végre is a Golgotára vezet. Ha meg higgadt, fontolgató, szelíd, lemondó, érzelgő: mindinkább magába, belső szemlélésbe mélyed s önmagában vívja *mással* annak a harcnak, amiben a próféta, a reformátor valósággal vérzik. Ennél lehetséges a győzelem, a célhoz jutás is, annál nem, vagy ha igen: akkor a neve vagy lemondás vagy kiengesztelődés. Én ilyennek látom a Mitrovics egyéniségét, sorsát, életét azon a kettős gyűjtő lencsén át, melyet két kötetének alcíme és végső szavai együttesen szolgáltatnak. A subjektiv lélek végső állomása a legtöbbször a megnyugvás, a kiengesztelődés.

Igy rajzolja ezt meg, csakhogy más változatokban, más indokolással, más csoportosításban ifj. Mitrovics Gyula is az I. kötet vezető helyén álló visszaemlékezéseiben. E mellett a belső katasztrófák állomásait is megjelöli. Első állomás — szerinte — Mitrovicsnak arra a meggyőződésre való eljutása, hogy a hazai protestantizmus a maga útján haladni képtelen. Szerintem, lehet, hogy ez *is*, de sokkal inkább a Terhes Barna pataki lelkész halálát követő események. Amott, ha ő állt is — mondjuk — a parancsnoki dobogón, de az ellenség lövegei halálra mégis P. Nagy Gusztávot keresték; emitt azonban már egyedül őt csapkodták a tarajos hullámok és elmondhatta a prófétával: a vizek lelkemig értek! . . . Második állomás: az első debreceni csatavesztés az egyházalkotmányozó zsinaton . . . Szerintem lehetett ez is; de akkor időrendben ez teendő első helyre, mert megelőzte a Sárospataki Lapokban folytatott theologiai és egyházalkotmányi hadjáratot, sőt a Lapok megindítását is. Aztán katasztrófának kedvező értelemben veendő, belsőleg is, külsőleg is: Mitrovicsot szinte szokatlanúl agilissá tette. Ennek köszönhető a Sárospataki Lapok megindítása és öt évi pályafutása az ő szerkesztése és vezérkedése alatt. — Harmadik állomás, ifj. Mitrovics Gyula szerint, a második debreceni csatavesztés, vagyis az, hogy Debrecenben, tehát prófétai, lelkipásztori munkaterén is, látszólag, inferioritásba jutott; a negyedik, a „legkeserűbb, a kiheverhetetlen" pedig az, hogy a tiszáninneni egyházkerület, a sárospataki irodalomtörténeti tanszék betöltése alkalmával fia, tehát ő *ellene* fordúlt . . . Minthogy én sem írok történetet, mellőzhetem a dolog érdemét: azt azonban elösmerem, hogy ezek katasztrófák voltak Mitrovicsra nézve, de megrázó — mondjuk — végzetes mivoltuk mellett is csak belső katasztrófák, csalódások („tengernyit csalódtam!"); de alóluk, de közülök az ő lelke mégis diadalmasan került ki: „És most elfáradtam, *nyugodtan* halok meg. *A halálnál nincs szebb álom. Érdemes érte élni!!*" Nem shakespeari szavak ezek, mint ahogy költői lelkű barátja és munkatársa — Könyves Tóth Kálmán — mondotta, hanem a keresztyén diadalmi éneke az élettel együttjáró csalódások, az elmúlás, a halál felett!

Engemet legalább ez a keresztyénség, az ő igaz keresztyénsége vezérel a beszédeinek megértésében és méltatásában is. Ez a csalódásain, még a halálon is megnyugvó keresztyén jellem a legnagyobb biztosíték nekem s hiszem, másoknak is, az ő beszédeinek mély vallásossága, igaz keresztyénsége mellett; mert gondolatai, érzelmei, adatai, élet- és jellemképei, intelmei küzdelmeinek és csalódásainak kohójában nyerték a színarany-próbát. Nyugodtan, sőt bizalommal adhatjuk azokat bármelyik mívelt ember kezébe: íme, ha vallásos beszédeket kívánsz, itt vannak ezek! Az, hogy az írójuk u. n. modern theologus; hogy olyan műhelyből kerültek ki, ahol mindent megvizsgálnak, még az Isten mélységeit is: ne rettentsen vissza az olvasásától, a tanúlmányozásától, a felhasználásától; sőt inkább örűlj, hogy olyan theologus műveit használod, aki maga végezte el mind a rostálásnak, mind az olvasztásnak kellemetlen, sokszor perzselő munkáját és most táplálékúl tiszta magot megőrzendő kincsül színaranyat kínál! Igaz vallás, igaz morál, amit ő predikál. Tiszta, mély és meleg keresztyéni élet szülöttei és fogadott gyermekei e beszédek. Még a megváltódat, még az idvezítődet se féltsed tőlük; ott van bennök az „ember fia" is, az „Isten fia" is, teljes fenségében!

(Folyt. és vége köv.)

Novák Lajos.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Tisztelettel kérjük lapunk t. olvasóit, hogy az előfizetési díjakat a lapunk mult évi utolsó számához mellékelt postautalvány felhasználásával beküldeni szíveskedjenek. A mult évről még mindig sok a hátralék; tisztelettel kérjük tehát ezeknek a beküldését is. A kiadóhivatalt (főiskolai nyomda) minden hó elsején fizetnünk kell; ez pedig csak úgy történhetik meg, ha t. olvasóink a lap egész évi, vagy legalább félévi árát előre beküldik.**

— **Gyászhírek.** *Fábry János*, kir. tanácsos, rimaszombati nyug. egy. prot. főgimnáziumi tanár múlt évi december 28-án, munkában eltöltött életének 78-ik évében elhunyt. A megboldogúlt 1853 ban lett az egyesült prot. főgimnázium tanára s ez időtől kezdve 44 éven át mint rendes tanár s miután nyugalomba vonúlt, tíz év óta mint a főgimn. igazgató-tanácsának tagja nagy lelkesedéssel szolgálta a magyar tanügyet s a közművelődés nagyfontosságú érdekeit. Irt több tankönyvet és számos tudományos értekezést. Igazgatója volt a gömörmegyei múzeumnak Richter Aladár a szedernek egy új faját a Magyar Növénytani Lapokban az ő nevéről nevezte el (Rubus Fábryi Richt. Al.). Munkái és érdemei által maradandó emléket állított magának. Áldott legyen emlékezete! — Özv. *Hajzer Endréné*, szül. *Mitrovics Ottilia*, a b. e. hardicsai ref. lelkész és felsőzempléni ref. esperes özvegye, életének 65-ik, özvegységének 7-ik évében f. hó 3 án hosszas szenvedés után elhunyt. Nőtestvére volt Mitrovics Gyulának, a volt sárospataki theol. tanárnak, akit imádásszerű szeretettel szeretett. Azok közé a ref. papnék közé tartozott, akik lélek szerint azok s akik büszkeséggel viselik a Tisztelendő asszony címet s még áldozatok árán is készek a papi ház tisztességét fentartani s a papi állás tekintélyét megóvni a gyülekezetben épúgy, mint a kívűllállókkal szemben. Férjének a sok

szeretetreméltósággal megáldott hardicsai lelkésznek s szép számú, de nagyobb részben elhalálozott gyermekeinek — gyakori gyöngélkedése mellett is — hűséges gondozójuk volt, igazi feleség és igazi édes anya. Dús kedélyét az élet sokszor támadta nehéz próbákkal, nagy szenvedésekkel, testébe adott tövisekkel, de ő, hitből-hitbe szállva, kibirta a próbáltatásokat és boldog tudott lenni a kevésén is. Mikor férjét a közbizodalom az esperesi székbe emelte, jutalmazva látta a maga sok szenvedéseit is és szép reményekkel gazdagon nézett jövendőjük elé. Úgy volt elvégezve, hogy férje csak rövid ideig viselje az esperesi hivatal terheit s gyönyörűségeit s a boldog esperesné mindhalálig mélyen sebzett szivű özveggyé lett s küzdött a szívével, a gyönge testével és az élet megszaporodott gondjaival. Küzdött a halál előhírnökeivel, mígnem f. hó 3-ikán a könyörülő Isten magához ölelte örök nyugalomra. Két leánya, szépszámú rokonság, jó barátok és szeretett barátnők áldják emlékezetét. F. hó 5 ike óta ott pihen férje mellett a hardicsai temetőben. Az Isten kegyelme virasszon felettük és itt maradt kedveseiken.

— **Lelkészválasztás.** A *gesztelyi* (Alsó-Zemplén) ref. egyházközség január hó 6-ikán *Kun* Zoltán legyesbényei lelkészt választotta lelkészévé. Az isteni gondviselés vezesse többről-többre!

— **Adatok a papi kongresszus történetéhez.** E cím alatt tisztelt olvasóink tájékoztatása céljából s egyszersmind adalékúl a papi kongresszus történetéhez, közölni fogjuk kivonatosan azokat a cikkeket, melyek 1902-ben a „*Debreceni Prot. Lap*"-ban (irta *Erős Lajos* szerkesztő) a „*Protestáns*" egyházi és iskolai lapban (irta *Hamar István*, akkori szerkesztő) és a „Sárospataki Lapok"-ban (irta dr. *Tüdős István*, akkori szerkesztő) jelentek meg s *amelyek a papi kongresszus tartását minden tekintetben sulyosan elítélik.* Ezekből a cikkekből meggyőződhetnek t. olvasóink arról, hogy 1902-ben a mi mostani t. ellenfeleink *elvtársaink* voltak.

I. „*A Debreceni Prot. Lap*" (1902-ik évf. 42. szám):

Őszinte nyiltsággal jelentjük ki, hogy a református papok tervbe vett kongresszusát üdvösnek nem tartjuk s annak sikerében bizni semmiképpen nem tudunk.

Hogy bajaink ne volnának tömegesen, nem állítjuk. Hogy e bajokon alkotmányunk értelmében szervezett hatóságaink nem mindig segítenek (mert hiszen sokszor nem is segíthetnek!), habozás nélkül elismerjük. Törvényeink nem mindenben megfelelők; itt ott hézagosok; átalakításra, pótlásra, újabb szövegezésre szorultak. Ez mind igaz az utolsó betűig s nem volna hű fia egyházának az, ki e tények előtt szemet hunyva, a reformok szükségét be nem látná s azok megvalósítására minden erejét fel nem ajánlaná.

De hogy mindezen bajokra gyógyító ir a református papok országos kongresszusa volna s az ott hozott határozatok pontokba szedett summája a papság akarata hű tolmácsolásának még csak a címére is jogot formálhatna: arra nézve nekünk alapos kételyeink vannak s vérmes reményekről álmodozni sem merünk.

Ne áltassuk magunkat délibábos szinképekkel. Hiszen vannak már nekünk efféle fiók kongresszusaink az egyházkerületi egyházi értekezletek formájában. Sőt, ha jól emlékszünk, volt már egyszer — évekkel ezelőtt — ilyen összegyülekezése az úgynevezett „*közpapoknak*" is. Tisztelettel kérdjük: mi lett az eredménye ennek s mi maradandót tudnak immár 8 esztendő mulva felmutatni amazok!?

Egy csomó pénzt elköltöttünk; egy rakás toasztot meghallgattunk. S aztán vagyunk máig is ott, hol ama bizonyos izraelita de Mád!

És most kezdjük újra előlről a játékot — holott tudjuk, hogy az élet napról-napra hazugságokkal ámítgat bennünket s végre is bevallja csalását s midőn legnagyobb szükségünk volna tanácsára „teljesen tagadó választ ad"!?

Kétségtelen, hogy a kongresszusok korát éljük s a Menenius Agrippa szerepére vállalkozni ma sokkal nagyobb rizikóval jár, mint Saullal, a próféták közzé vegyülni s fujni a kürtöket a nagy gyülekezésre. De az igazság mindörökké igazság marad s azt leszavazni ugyan lehet, de végleg elnémítani soha! Ebben bizunk mi most is, mikor ellene szólunk a református papi kongresszus eszméjének s azt a kongresszust feleslegesnek mondjuk. Ez volt nekünk az álláspontunk akkor is, mikor az egyházkerületi egyházi értekezletek megalakítása felől tárgyaltunk; s erős harcot vívtunk némelyekkel, kik aztán azóta ezekre az értekezletekre el se járnak; úgy gondolkozván, hogy ez már felesleges. Mi pedig ott voltunk még mindeniken; egynek a kivételével!

Ami egyházunk alkotmánya úgy van kiépítve, hogy abban minden lelkész érvényesülhet s eszméit, gondolatait elmondhatja, akaratát — ha az másoknak, ha a többségnek tetszik — meg is valósíthatja. Vannak lelkészértekezleteink egyházmegyénként sőt vidékenként; s azokon bizalmasan, a hozzánk hasonlókkal együtt „in camera caritatis" megbeszélhetjük dolgainkat. Vannak egyházmegyei gyűléseink; itt szavazati és tanácskozási joga van minden lelkésznek s így bár közvetve, nyitva az út mindnyájunk előtt, hogy egyházunk kormányzásába befolyjunk s óhajainkat, indítványainkat átírat alakjában a többi egyházmegyékkel is közölvén, megakadályozzuk azt, hogy akár a kerület, akár a konvent, akár a zsinat „de nobis sine nobis" határozzon. Van felirati jogunk; mi irányítjuk szavazás és választás alkalmával a presbyteriumokat s azokat ültetjük be a törvényhozás székébe akikben leginkább bizunk s akiktől igaz érdekeink megvédését legalaposabb reménynyel várhatjuk.

Ilyen viszonyok között mi szükségünk van nekünk arra a kongresszusra? S mit várhatunk attól valami olyat, mit alkotmányunk kereteibe el nem érhetnénk, ha azt komolyan akarjuk s lelkész és presbiter-társainkkal megkedveltetni képesek vagyunk?

Az elmondottakkal szemben nem lehet kifogás, hogy azokon a lelkész-értekezleteken és egyházmegyei gyűléseken nem az történik, amit mi akarunk. Ilyet nekünk bevallani nem szabad! Mert ezeken a helyeken egyenlők vagyunk mindnyájan s tőlünk függ egyedül, hogy e gyűlések és értekezletek kereteit úgy töltsük be, amint éppen nekünk tetszik s azokat határozzuk, amiket szükségeseknek és üdvöseknek tartunk. Ha valahol nem így van, azért senki másra, hanem csak magunkra vethetünk; mert vagy erőnk, vagy bátorságunk nincs elveink és eszméink érdekében kellő sikerrel sikra szállani. S ez igen könnyen bekövetkezhetik ott azon a kongresszuson is.

Soha sem voltunk barátai a tömegek felvonulásának, mert abban a nyers erő akar demonstrálni s legtöbbször a törvényes vagy legalább tényleges állapotokra pressziót gyakorolni — ezt pedig jó nekünk legvégül hagyni az „ultima ratio" kimondása idejére; mert ha parádékra lövöldözzük el minden puskaporunkat, mihez nyulunk majd a tettek pillanatában?

Azt még érteni tudnók, ha a hierarkhikus szervezetü egyházak lelkipásztorai és hívei indítanának ilyen országos mozgalmakat, mert ott azokban az egyházakban semmi szavok nincs sem a híveknek, sem a közpapoknak: de nálunk reformátusoknál minden erőnk forrása alkotmányunkban van s ennek szervezete mindnyájunk szünergizmusán nyugoszik.

Ugyanazért, ha reformokat akarunk, ne kongresszusokra gondoljunk, melyek bennünket célhoz soha nem vezetnek, hanem szervezzük egyházmegyei lelkészértekezleteinket; öntsünk új erőt traktuális gyűléseinkbe; ott, mint itt, biztosítsuk a szólásszabadságot; a nyakunkra ülni senkit ne engedjünk s a megszokott chablonos kereteket kitágítván, illeszszük be

azokba mindazon érdekeink megbeszélését melyeket a kongresszusra akarunk vinni.

Különösen ne felejtsük *Révész Imre* szavait: „a tiszta kálvinismus sohasem hozott létre, sőt semmiképpen nem is türhetne oly *egyházi gyűléseket* s hatóságokat, melyek az egyházi hatalom s kormányzat gyakorlatára hivatva csupa papokból állanak.“ Nekünk híveinkkel együtt kell munkálkodnunk s a munkatér alkotmányunkban meg van adva. Dixi et salvavi animam meam!

— **Az országos középiskolai tanári kongresszus** december 28—29. napjain Budapesten az egész ország középiskolai tanárságának élénk érdeklődése mellett folyt le. A kongresszuson 168 tanintézet mintegy 500 tanárral képviseltette magát. Elnök volt *Négyessy László*, egyik alelnök *Dóczi Imre*. A fizetésrendezés tárgyában beterjesztett s egyhangúlag elfogadott határozati javaslat a következő: I. A kongresszus kimondja, hogy a középiskolai és felsőbb leányiskolai tanári fizetések emelése, mint 1903. óta függőben tartott ügy, nemcsak az élet rohamos megdrágulásánál, hanem az egyenlő elbánás elvénél fogva is égetően sürgős szükséglet, valamint a tanárság egész helyzetének méltányos rendezése el nem odázható kultúrális feladat. II. A fizetés mértékére nézve a tanári és bírói pálya egyenlően magas előképzettségénél és egyenlő nemzeti értékénél fogva, valamint azért, mert 1903-ig ez körülbelül így is volt, a kongresszus kimondja, hogy a középiskolai tanári pálya egyes fokozatai a bírói pálya megfelelő fokozataival mindenkor egyenlő fizetésben részesítendők. III. A fizetésben való emelkedés módjára nézve az országos tanári kongresszus kimondja, hogy ennek alapjául a szolgálati idő veendő és hangsúlyozza, hogy ez elvnek életbeléptetése első sorban a tanárságnál jogosult, a hivatás különleges természetén kivül azért is, mert ezt az előléptetési rendszert a Széll-kormány a képviselőház bizottságai által is elfogadott törvényjavaslatban a tanárságra nézve már 1903-ban tervbe is vette. IV. Amennyiben a középiskolai tanári fizetések emelése a szolgálati idő alapul vétele mellett bármely oknál fogva sürgősen megvalósítható nem volna, a kongresszus szükségesnek mondja, hogy a középiskolai tanári személyzet státusrendezése, mint ideiglenes intézkedés, a bírói személyzetre alkalmazott arányban 1908. január 1-től számítva végrehajtassék. V. A jelenlegi fizetési rendben szerzett jogok az új rendre való áttérésnél kielégítendők. VI A felekezeti és községi középiskolák és felsőbb leányiskolák tanszemélyzete teljesen ugyanazt az állami funkciót végezvén, amelyet az állami középiskoláké, a kongresszus szükségesnek tartja, hogy ennek illetményei (tehát a lakpénzek is) az államiakéval mindenkor egyenlő nagyságban állapíttassanak meg, még pedig ugyanazon naptól kezdődőleg, amelytől az állami középiskolák tanszemélyzetének felemelt illetményei utalványoztatni fognak. Az illetmények kiegészítésére szükséges államsegély a felekezeti és községi középiskolák és felsőbb leányiskolák számára törvényileg biztosítandó. Mivel az 1894. évi XXVII. t.-c. egyenlő fizetés mellett sem biztosít egyenlő nyugdíjat ezen intézetek tanszemélyzetének, a kongresszus szükségesnek tartja, hogy az idézett törvény illető intézkedésének módosításával a felekezeti és községi középiskolák és felsőbb leányiskolák tanszemélyzetének nyugdíjjogosultsága is egyenlővé tétessék az állami középiskolák tanszemélyzetének nyugdíjjogosultságával. Ezenkivül a kongresszuson a következők tartottak előadásokat: *Friml Aladár* a középiskolai tanárok külföldi helyzetéről, *Fodor Gyula* a tanári pálya kivánatossá tételéhez füződő nemzeti érdekekről. Négyessy László egyesületi elnök a következő 7 kérdést terjesztette az ország összes tanártestületei elé megvitatás céljából: 1. Az iskolai eredmény fokozása. 2. Miben és mennyiben tökéletesítendő a tanári munka az eredményesség érdekében? 3. Szükséges-e s mennyiben a középiskola tanulmányi rendjének a kor újabb követelményeihez átalakítása? 4. Az iskolai élet és tanító eljárás azon régibb hagyományai, valamint új reformkezdeményei, melyek ez idő szerint csak egyes intézetcsoportok vagy egyes intézetek körében otthonosak, összegyűjtendők és általánosításuk kérdése megvitatandó. 5. A magyarországi középiskolák munkájának egységes szervezését, a hitfelekezeti jelleg sérelme nélkül, a tanárság a maga társadalmi, testületi körében előmozdítja. 6. A magyarországi középiskolák tanítószemélyzetének testületi élete és szelleme mind nemzeti, mind kulturális érdekből, mind tanári szempontból, lehetőleg fejlesztendő. 7. A tanári munkakör törvényhozási képviselete. — A kongresszuson gr. Apponyi Albert közoktatásügyi miniszter dr. Gothárd Zsigmond miniszteri osztálytanácsossal képviseltette magát; a kongresszus a figyelem és érdeklődés e jeléért köszönetét fejezte ki. A kongresszus határozatait, mihelyt a memorandum elkészül, a végrehajtó bizottság fogja a miniszteréknek, államtitkároknak, ügyosztályvezetőknek és törvényhozóknak átnyujtani.

— **Meghivó.** A Sárospataki magán polgári leányiskola 1908. január hó 19-én, vasárnap d. u. 5 órakor, az állami tanító-képző intézet zenetermében, fölszerelésének gyarapítására szini előadást rendez. („A tanitónő.“ Ifjúsági vigjáték 3 felvonásban. Irta: Kincs István). Belépti díj személyenkint 1 korona. Felülfizetések köszönettel fogadtatnak és hirlapilag nyugtáztatnak. Jegyek kaphatók: Radil Károly és Trócsányi Bertalan urak könyvkereskedésében.

— **Lapunk II-ik** (1906. évi) folyamából a 29. 31. és 43. számokra szükségünk lenne. Ha t. olvasóink közül valaki e számokat megküldhetné lapunk szerkesztőségének, hálás köszönettel vennénk!

— **Milliós hagyaték jótékonycélra.** A minap halt meg fejérmegyei Alsószentiványon Nagy Sándor földbirtokos, Fejérvármegye törvényhatósági bizottságának tagja, 54 éves korában. A földesur, akit a környékben magyar nábobnak neveztek, mintegy két millió koronát kitevő vagyonát mind jótékonycélra hagyta. A nemes szivü emberbarát, aki nőtlen ember volt, életében is sokat áldozott jótékonycélra. A hagyatékból nagy rész jut több budapesti intézménynek is. A végrendelet, melyet január 5-én bontottak fel, 1886-ban kelt. Ennek értelmében az elhúnyt összes javainak élete fogytáig édesanyja lett volna haszonélvezője, de az már régebben meghalt. Dacára, hogy az elhúnyt református vallásu volt, mégis más felekezetek részére is hagyományozott. A hagyaték legnagyobb része következőkép oszlik meg: A budapesti kegyesrendieknek juttatta vagyonának egytizenötöd részét, a budapesti református gimnáziumnak háromtizenötöd részét, a budapesti országos vakok intézetének egytizenötöd részét, a budapesti József-árvaháznak egytizenötöd részét, a budapesti Erzsébet leányárvaháznak egytizenötöd részét, a váci országos siketnémák intézetének egytizenötöd részét, a székesfehérvári kórháznak egytizenötöd részét, a cecei református egyháznak kéttizenötöd részét.

— **A Sárospataki Ifjusági Énekkar**-nak 1907. évi dec. 5-én a Pásztor Sámuel volt ének- és zene-tanár síremléke javára rendezett hangversenyén felülfizettek: Végh László 10 kor., Novák Lajos, Dr. Kondor Miksa, Kazinczy Ferenc (S.-a.-Ujhely), Hegyi Zsigmond (Léh) 8—8 kor., Radácsi György, Dr Finkey Ferenc, Katona György 5—5 kor., Tomory Dezső (Szabolcs) 4 kor., Nagy Béla, N. N, Radil Károly, Hodinka Ágoston, Goldblatt Ferenc, Filler József 3—3 kor., Harsányi István, Diviaczky Rezső, Dávid Zoltán 2—2 kor., Bogyay Zsigmond, Brzorád Rezső, özv. Galgóczy Károlyné, Nemes György, özv. Vitkay Bertalanné 1—1 kor. Jegyeiket megváltották: Vintner Ábrahám 5 kor., Szepessy István, Kovács István (Onga) Trojna Ferenc 3—3 kor, Kiss Lajos (Garbócbogdány), Ujj József (F.-Kázsmárk) 2—2 korona.

Ezen felülfizetéseket ez uton is hálás köszönettel nyugtázzuk. A hangverseny és táncmulatság tiszta jövedelme 300 kor.

— **Nyilvános nyugta és köszönet.** A mult év dec. hó 8-án Sajóvelezden iskolaszenteléssel kapcsolatban tartott hangverseny és táncmulatság bevétele 370 kor. — kiadása 250 kor. volt; és igy az iskola felszerelésére fordítandó tiszta jövedelem 120 kor., mely összeghez felülfizetéssel járultak: Hebrony József képviselő 16 kor 70 f.. Héthy Dezső 10 kor 80 fill; Lendvay Mihály 10 kor., Pongó Lajosné 2 kor., Mihály János 1 kor. Toth János, Steltzer Henrik 1 kor. Megyasszai András, Szabó Lajos 50—50 fill., Gál György 40 fill. Lackovics Lajos 40 fill. N. N. 40 fill. Rokkfalusi Lajos, Eperjesi Béla, Toth Miklós, Dienes György, 20—20 fillérrel. Fogadják nemes célú adományaikért e helyen is — az egyház nevében kifejezett hálás köszönetemet. De meg kell emlékeznem — a m. t. szerkesztőség engedelmével — a s. velezdi ref. „éneklőtársulat"-ról is, mely 60 éves fennállása alatt nemes gondolkozásának áldozatkészségének oly sok jelét adta, s egyházi és iskolai célokra oly sokat áldozott; nevezetesen: 1857-ben egy 4 mázsás harangot öntetett 1054 váltó forintért; azután több ízben járult az egyház szükségeinek fedezéséhez 50—60 frt (100—120 koronával); majd 1884-ben a templom belsejét javittatta s kifestette 400 frt. (800 kor), ugyanakkor az iskola s tanítói lak épitéséhez 600 frt. (1200 koronával) járult; 1897-ben 50 éves fennállása emlékünnepélye alkalmából a templomunkban felállított orgona költségéhez, 1100 frt. (2200 koronát) adott; s hogy fennállásának 60-ik evfordulója se.tünjék el nyom nélkül: múltjához híven — a most újonnan épült iskolába, az iskolai padok elkészitését, mely mintegy 800 koronába került szintén felajánlotta. Melyért a nyilvánosság előtt hálás köszönetet mond az egyház részéről. Sajóvelezd 1907 dec. 17. *Bodnár István* ref. lelkész.

— **Orgonamegrendelés.** Konyár község (Bihar m.) ref. egyház tanácsa a templom részére szükséges új orgona készítésével Országh Sándor rákospalotai (Bpest mellett) céget bízta meg. A mű, mely 10 szóló és 7 mellékváltozatú lesz, a legújabb csőrendszer szerint készül. Szekrénye impozáns, festése világos barna színű, gazdagon aranyozott lesz. Az orgona virágvasárnapra készül el és ekkor lesz átadva a használatnak.

Szerkesztői üzenetek.

Bizalommal kérjük lapunk t. olvasóit s első sorban az egyházmegyei jegyző urakat, hogy legyenek szivesek az egyházmegyéjök életében előforduló minden nevezetesebb eseményről lapunknak tudósitást küldeni.

T. F. Ama kívánságának, hogy az előfizetés lejárásának ideje a lap címszalagjára odanyomattassék, — ez idő szerint még — sajnálatunkra — nem tehetünk eleget, mert ez esetben minden évnegyedre új címszalagot kellene nyomatni, ami a mostani magas nyomdai költségek mellett még új kiadással terhelné a lap pénztárát. Hogy kinek meddig van rendben az előfizetése, azt a postautalvány szelvényén, vagy egy levelezőlapon kifejezett tudakozódásra e rovatban, vagy levelezőlapon szives készséggel megüzenjük.

B. J. V—s Előfizetése a jan. 2-án érkezett 5 koronával 1907. dec. 31-ig van rendben.

L. B. Kassa. Előfizetésed 1907. junius 30-ig van rendben.

M. L. Sajószentpéter. Előfizetése a jan. 2-án küldött 10 koronával 1907. junius 30-ig van rendben.

T. F. B—k. Előfizetése a jan. 3-án érkezett 10 koronával egészen 1909. junius 30-ig rendezve van.

A. B Balajt. Előfizetése a jan 5-én érkezett 5 koronával 1908. március 31-ig van rendben.

R. J. Kisráska. Előfizetésed a jan. 3-ikán küldött 10 (tiz) koronával 1908. június 30-ig van rendezve.

Sz. J. Györke Az Uj Vay-Mocsáry alapra küldött 25 koronát a a főiskolai pénztári hivatalnak átadtam.

Sz. L. New Brunswick. A lap előfizetési ára egész évre 10 kor. Portóval együtt oda 12 korona 60 fillér.

Pályázati hirdetmény.

A tornai egyházmegyébe kebelezett *jabloncai* lelkészi állásra pályázatot hirdetek. Jövedelme kongruával együtt 1600 kor. Az állás 1908. május 1-ig elfoglalandó. Pályázati kérvények f. hó 26-ig Ragályi Géza esperes-hez — Szin — nyujtandók be.

Miskolc, 1908. január 2.

Kun Bertalan
ref. püspök.

TARTALOM. *Kun Bertalan* püspök levele. — Az új egyházi adózási rendszer. — *Kovácsy Sándor:* Egy megoldandó kérdés a sárospataki főiskolában. (Vége.) — *Soós Lajos:* Falusi levelek. — *Novák Lajos:* Mitrovics Gyula összegyüjtött papi dolgozatai. I—II. (Vége köv.) — Vegyes közlemények. — Szerkesztői üzenetek. — Pályázati hirdetmény. — Hirdetések.

Harmóniumokat

mindkét rendszer szerint a legolcsóbban szállit

PAJK REZSŐ és TÁRSA

Budapest,
V., József-körut 15.

Pianók! Pianók! Pianók!

Árjegyzéket ingyen és bérmentve küld.

Lelkészeknek és tanitóknak külön százalékengedmény. Részletfizetésre is szállitunk!

Szállitások bérmentve eszközöltetnek az utolsó vasútállomásig.

Elismert kitünő áruk.

Kérje ingyen

és bérmentve magyar nyelvű, gazdagon illusztrált főárjegyzékemet, 3000-nél több rajzzal, mindennemű **nikkel-, ezüst- és aranyórák,** valamint mindennemű **szolid arany és ezüst áruk, hangszerek, acél- és bőráruk** stb.-ről **eredeti gyári árban.**

Nikkel remontoir óra	K 3.—
System Roskopf patent óra	K 4.—
Svájci eredeti system Roskopf patent	K 5.—
Bejegyzett „Sas Roskopf" nikkel remontoir	K 7.—
Ezüst remontoir óra „Glória" művel	K 8.40
Ezüst remontoir óra dupla fedéllel	K 12.50
Ébresztőóra K 2.90, Konyhaóra	K 3.—
Schwarzwaldi óra K 2.80 Kakukóra	K 8.50

Minden óráért 3 évi irásbeli jótállás. — **Ninosen kockázat! Becserélés megengedve, vagy a pénz vissza!**

KONRAD JÁNOS

Első óragyár és szétküldési áruház,
Brüx 1256 szám. (Csehország.)

Mielőtt személy v. jelzálog

PÉNZKÖLCSÖNÉRT

bárhova fordulna,

kérjen díjmentesen tájékoztatót

Meller L. Egyed cégtől

Budapest, IX., Lónyay-utca 7.
Telefon Interurban: 46—31.

Most jelent meg

nagy protestáns képes theologiai könyvjegyzékünk

melyben nemcsak a könyvek cimei, hanem azoknak ***részletes tartalomjegyzéke*** is fel van sorolva.

Felhivjuk ezen a maga nemében ***páratlanul álló jegyzékre*** a nagytiszteletű lelkészi kar szives figyelmét, melyet kívánatra ***ingyen*** és ***bérmentve*** küldünk meg.

Ugyancsak megjelent:

A Debreceni Lelkészi Tár V-ik kötete ára kötve K 10·—
Jánosi Zoltán, Papi dolgozatok II. kötete „ „ „ 6·—
Mitrovics Gy., „ II. „ „ „ „ 7·—
Csiky Lajos, Vasárnapi imádságok. „ „ „ 7·—

Hegedűs és Sándor

protestáns irodalmi könyvkiadóhivatala

Debrecenben.

ORSZÁGH SÁNDOR

orgona és harmóniumgyáros.

cs. és kir. udvari szállító

Rákos-Palota (Budapest mellett)

Alapittatott 1861-ben.

Az 1895. évi kiállításon „Nagy diszoklevél" és „Ferencz József lovagrenddel", az 1904-ik évi veszprémi kiállításon *az arany éremmel* kitüntetve. Készit kellemes és tömör hangú, legjobb és legújabb rendszerű orgonákat. Elvállal javitásokat és átalakitásokat. Kisebb orgonák készletben vannak. — Szolid munka és jutányos árak. Az orgonák jóságát mi sem bizonyitja inkább, mint az, hogy a gyár alapitása óta 400-nál több új orgona lett megrendelve és készitve.

Árjegyzék és részletes tervezet dijmentesen küldetik.

Pontos és legjobb órak 5 evi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő- annák,

borkancsók, china-ezüst disztárgyak,

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

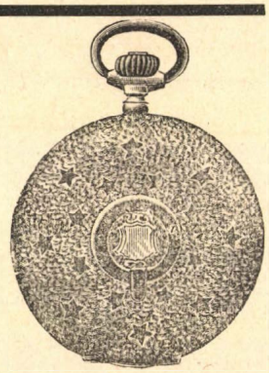

Javitásokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

Polgár Kálmán

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállítója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 3. szám. Sárospatak, 1908. január 19.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ:
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

Egy kis emlékeztető.

Sajnálatra méltó feledékenységgel vagy rettenetes vakmerőséggel dolgoznak az ORLE. vezető férfiai! Igen sok példát hozhatnék fel erre nézve, most azonban csak egyet kívánok felmutatni.

Az ORLE. elnöke, *dr. Baltazár Dezső esperes*, a „Debreceni Protestáns Lap“ múlt évi 51. számában „Az egyesülési jog“ cím alatt azt a „szomorú munkát és kínos kötelességet“ teljesítette, hogy „a szabad szellem egyházán belül védelmébe vette az egyesülési szabadságot.“ Magasra röpkedő és mélyre szálló egyházjog-bölcsészeti értekezésében, szórólszóra a következőket írja:

„Az E. T. I. tc. 75. §-a tizenegy pontban sorolja fel az egyetemes konvent jog- és hatáskörét. Az országos ref. lelkészegyesület alapszabályainak kérdése még a legképzettebb rabulisztikával sem erőszakolható be egyikbe sem. Ezért *nem is volt még rá eset, hogy valamelyik egyházi vagy tanügyi egyesület a konvent elé alapszabály megerősítésének kérésével állott volna.*“

Ugyanezeket mondja el, mestere után, a tanítvány szerénységével *Sütő Kálmán* felsőzempléni lelkésztársam a „Lelkészegyesület“ f. évi 2-ik számában a következő szavakkal: „*semmit sem tudunk róla*, hogy az Orsz. Ref. Tanító- vagy Tanáregyesület megalakításához valamelyik egyházi hatóság beleegyezését kérték ki.“

Ezek után figyelmet kérek a tisztelt olvasóktól, különösen pedig az ORLE barátaitól. Két konventi és 2 legujabb, ágostai hitv. egyetemes gyűlési jegyzőkönyvi pontot fogok idézni, tessék kinek-kinek utána nézni, hiven idézem-e?

I.

Konventi jegyzőkönyv, 1902. május 73. sz.

„Az országos református tanáregyesület elnöksége jelenti az egyesület megalakulását és folyó évi április. 2. és 3-án Debrecemben tartott közgyűlésén történt szervezkedését; kéri a konvent erkölcsi támogatását s egyszersmind beterjeszti alapszabályait megerősités végett.

Egyetemes konventünk az országos ref. tanáregyesület megalakulását örömmel veszi tudomásúl, az egyesületet a hazai ref. tanügy fejlesztésére irányuló törekvéseiben szivesen támogatja s fölterjesztett alapszabályait megerősiti.“

II.

Konventi jegyzőkönyv, 1902. nov. 15 szám, 7.

„Az országos református tanáregyesületnek állami megerősités céljából fölterjesztett alapszabályait, a vallás- és közoktatásügyi miniszter f. évi szept. 3 án 56,702. sz-a. kelt leiratában, a következőkkel hagyta jóvá: 1) A központi igazgatóság és a választmány összes határozatai a választmányhoz, illetve a közgyűléshez felebbezhetők. 2) Az alapszabályok módositását, az egyesület feloszlatását és ez esetben vagyonának hova forditását kimondó közgyűlési határozatok, végrehajtás előtt a m. kir. vallás- és közokt. miniszter elé terjesztendők.

Tudomásul szolgál.“

III., IV.

Ág. hitv. ev. egyetemes közgy. jegyzőkönyv 1907. okt. 126. és 128. sz.

126. „Felvétetett az országos ág. h. ev. tanáregyesületnek a közgyűléshez intézett kérvénye, amelyben az országos ág. hitv. ev. tanáregyesület alapszabályainak a m. kir. belügyminiszterhez való pártoló felterjesztését kéri megerősités végett.

A közgyűlés, méltányolva az egyesület nagy es nemes céljait, elhatározza, hogy a bemutatott alapszabályokat megerősités végett pártolólag felterjeszti a belügyminiszterhez.“

128. Tárgyaltatott a dunántúli ág. hitv. evang. egyházkerületi tanítóegyesület kérvénye — a magyarhoni evang. tanítók országos egyesületének engedélyezése iránt.

A közgyűlés a jogügyi bizottság véleménye alapján kimondja, hogy nincs kifogása az ellen, ha a kervényező egyházkerületi tanítóegyesület az országos tanítói egylet szervezését célzó alapszabályokat, a fennálló joggyakorlatnak megfelelően, jóváhagyás végett a miniszteriumhoz felterjeszti.“

Ime négy egyetemes konventi, illetőleg egyetemes közgyűlési határozat. Akinek szeme van a látásra, lássa, és akinek füle van a hallásra, hallja!

Eltekintve most már a III. és IV. alatt közölt határozatoktól az I. és II. alatt közölt két konventi jegyzőkönyvi pontra nézve nekem is az lenne most *szomorú munkám és kínos kötelességem*, hogy dr. Baltazár Dezső esperes úrtól, mint az ORLE elnökétől

Lapunk jelen számához 1/4 ív melléklet van csatolva.

nyilvánosan megkérdezzem: *ösmerte vagy ösmeri-é az idézett konventi határozatokat, — igen, vagy nem?* de hát én sokkal kisebb embernek tartom magamat, mintsemhogy a magyar református papság országos vezérét és feltétlen hatalmú diktátorát nyilvánosan feleletre merjem vonni; mert, ha nem is ijedek meg hamar a magam árnyékától, de az excommunicatiótól vagy a boykottól, nem szégyenlem bevallani, magam is félek

Révész Kálmán.

Református klérikálizmus.

II.

A böszörményi „felhívás és tájékoztatás" ismertetését közelebb nem fejeztem be egészen, ezt a hiányt pótolni s az alapszabályokra néhány megjegyzést tenni s elvi álláspontomat kidomborítani óhajtom jelen alkalommal. Hátha sikerül a vezért is meggyőznöm afelől, hogy *a dolog lényegét értem úgy*, mint ők.

Az egyesület bajnokai, mint láttuk, főképpen a hirlapi pellengérezést és ügyesen burkolt vagy nyilt lekisebbitést alkalmazták *többnyire*, talán abból a célból, hogy a másként gondolkozókat megfélemlitsék. Az elnöki szózat egy új mezőre lép: szelid nyomást akar gyakorolni a lelkészi karra, hogy *a belépéssel siessenek*, mert úgymond: „*Megnyugtathatunk és bátoríthatunk jó lelkiismerettel mindeneket, hogy mozgalmunk* egyházunkon belől, egyházunkon kivül széles és nagy körökben *rokonszenvvel találkozik.* Természetszerű dolog, hogy a csatlakozások és támogatások *discretio tárgyát képezik* mindaddig, amig a discretiot maguk a csatlakozók és támogatók nem oldozzák fel." stb. Az érdektelen társadalomra bizom annak megitélését, hogy ez az idézet s általában a szóban levő felhívás egész 5-ik pontja nem helyet foglalhatna-e bármelyik fiók-Loyola szózatában? . . . Az ilyen toborzásban én nem ismerek rá a református pap kemény nyakára. Napjainkban politikai választásoknál a darutollas, sárga sarkantyus főkortesek fogása ez, akik minden községben úgy lépnek fel, mintha ők a választó kerület másik oldalán (egy két hazaáruló darabontot kivéve) a szavazatok óriási többségével föltétlenül rendelkeznének. Csak az urnánál tünik ki a nagy csalafintaság

Igazán kiváncsiak vagyunk ama discretio alatt bujkáló titkos elvtársakra.

A Krisztus követői, hivatott hirdetői nem bújkálnak, nem azt lesik, hogy a többség mit csinál. Bátran, egyenesen mennek előre, ha tévednek is; valamint ha tévedésökre rájönnek: férfiasan beismerik.

Elértünk az egyesületi alapszabályokhoz. Minden testület olyan alapszabályt csinál magának, amilyet akar. Minden ház olyan szokásokat honosít meg, amilyeneket szeret. De ha valaki azt akarja, hogy az ő házába belépjek s annak szabályai reám is ki legyenek terjesztve: nemcsak jogom, de kötelességem a házi szokásokat, szabályokat előbb megvizsgálnom.

I. Amik az egyesület *céljául* ki vannak tűzve, azok — a klérussá tömörítést kivéve — úgy az egyes egyházaknak, mint összes alkotmányos egyházi testületeinknek nemkülönben minden öntudatos református keresztyén embernek állandó céljat képezik. Ezek célját képezték a papságnak is eleitől fogva. Ezeket sem újból kitűzni, sem a papság részére külön lefoglalni nem lehet. Maga a papság erkölcsi és anyagi érdekeinek előmozdítása, prot. ker. helyes felfogás szerint, nem lehet a papság külön dolga, hanem az egyetemes egyház eminens kötelessége. Ennek a kötelességnek az egyház, a lehetőség határain belől, mindenkor meg is felelt. Már maga az a körülmény, hogy azon maroknyi gyülekezeteinket, amelyek alig 2—300 lelket számlálnak, századokon át fentartotta és fenmaradásukat, létezhetésüket éppen legújabban biztosította is: fényes bizonyság amellett, hogy *a protestáns öntudat eddig is volt ébresztve és fejlesztve;* ahoz, amint eddig nem volt, úgy ma sincs szükség külön klérusra.

„Minden rendelkezésre álló eszközzel szorgalmazza az 1848. XX. törvénycikk 2. és 3. §-ainak végrehajtását". Az alapszabály adós marad azon felvilágositással, hogy a papi egyesület hol, kiknél és mi módon fogja a szorgalmazást teljesiteni? Meglevő egyházi hatóságainknál? Ezeknek nincs szervi összeköttetésük az egylettel. Ezek hivatalosan csakis olyan egyházi testületekkel érintkezhetnek, amelyek zsinatpresbyteri alkotmányunk, szentesített törvényeink *sáncain belől állanak.* Ha ennek dacára az érülközés kierőszakoltatnék is: nincs módjukban a végrehajtást teljesiteni . . . A vallásügyi kormánynál? *Ez hazaárulást jelentene.* Nekünk, századokon át kifejlődött egyházalkotmányunk és történelmi alapokon álló joggyakorlatunk szerint, a változó szellemű és törekvésű, hol jóindulatú, hol közönyös vagy épen alattomban ellenséges kormányokkal csakis, mint egyetemes egyháznak, lehet és szabad érintkeznünk. *Egyházalkotmányunkat ismerő és azt tiszteletben tartó olyan kormány nem lesz,* amely bármi fontos és egyetemes kérdésben egy református papi egyesülettel közvetlenül szóba állana Utasitani fogja őket a saját autonom hatóságaikhoz.

Egy ellenséges kormány? Az szóba fog állani. De már akkor be is lehet harangozni a sok vihart látott, sok ostromot kiállott, hires, hatalmas református autonomiának minden eklézsiában. A klérikális kormányok — mert talán ilyenek is következnek — a legnagyobb előzékenységgel fognak szóba állani minden olyan egyesülettel, amely egyházalkotmányunk sáncain *kívül áll.* Nekik egy olyan református papi egyesület, amely *minden egyházi hatóságtól független,* valósággal kivánatos falat; ha nem volna meg, meg kellene valamiképpen teremteni. Egy olyan ref. papság, amely közvetlen állami felügyelet alá kivánkozó egyesületté tömörül . . . Teremtő Isten! Hisz ez több, mint amennyit a legszelepcsényibb ultramontánismus és a legbarkócibb reakció valaha csak kivánni is merhetett volna. Micsoda kéjes jezsuita furfanggal lehet majd ezeket egy óvatlan pillanatban éppen a protestantismus és a valódi ker. szabadelvűség ellen kijátszani! Mernék fogadni, hogy nem egy „kuruc katholikus" püspöki aulában, vagy feudális klerikális főúri kastélyban pohár csengett már ennek örömére.

Ne méltóztassék tulságosan rám támadni e nem éppen hízelgő feltevés miatt. Szomorú tanúságok bizonyitanak e mellett éppen a legközelebbi multból is, amikor pedig a mindent eltiporni kész klérikálizmus hazánkban még a hatalom birtokosa nem volt. Tessék csak visszanézni: mily páratlan jezsuita furfanggal kapaszkodott a legszentebb hazafias jelszavakba s azoknak varázserejével megtévesztve vagy

megfélemlítve ref. papságunk és tanítóságunk jó nagy részét: mily páratlan jezsuita furfanggal verette agyon velük Magyarországon a liberálismust és a protestántizmus irigyelt befolyását! Azt mondják önök, hogy ilyen többé nem fordúlhat elő. Megfelel erre egy jó magyar példabeszéd magyarán, ilyen módon: „Amelyik kutya egyszer átussza a Tiszát: harmadszor is neki megyen".

Ami egyebet akar az egyesület, azokat, épen ezekből folyólag, sokkal nagyobb sikerrel teheti meglevő egyházi szerveinkben, amelyek mindenike egy-egy erős várnak bizonyúlt ugy a vallási és felekezeti, mint a politikai reakció visszaverésére. Ezeknek védelme alatt *„állást foglalhat, felolvasásokat, előadásokat tarthat, indítványokat, előterjesztéseket tehet"* bármely lelkész otthon vagy a sajtó utján, meglevő egyházi lapjainkban, azokat támogatván, hogy élni tudjanak. Még pályadíjakat is tűzhet ki valamely fiókban heverő munka számára. Ezek miatt tehát orsz. lelkészegyesületre nincs semmi szükség.

(Vége köv.)

Mi az oka, hogy a ref. népiskolák első helyről a harmadikra jutottak?

Miután e kérdést az egyházi felsőbb hatóság vetette fel s intézte egyes tanítói körökhöz véleményezés végett, bátorkodom e lapok hasábjain szerény véleményemet a következőkben elmondani:

A népiskolák szellemi állását feltüntető statisztika ily sorrendet állít fel: 1. az állami, 2. az izr., 3. a ref., 4. az ág. ev., 5. a róm. kath., 6. a gör. kath. iskola. Ezt a rendet a statisztika állitotta fel, tehát benne kételkedni hiába való dolog, mert azt csak hinni kell. A való élet azonban nem papirra vetett számokból áll s így nem statisztika. Az életet s benne a ref. népiskolákból kikerült, a haza értelmi törzsét képező polgárok szellemi fölényét csak statisztikában lehet megelőzni, de valóságban nem. A statisztikát pedig ki állíttatja össze s kivel? Ugy-e bár, az állam az ő közegeivel? Hogy így az állami iskola, mint kedvenc gyerek az első helyet foglalja el, az csak a rokonérzet megnyilvánúlása. Van szerencsém állami iskolát, tanítót ösmerni, volt kezem alatt kikiáltott állami iskolából jelesen elbocsátott növendék, de a több tudást, szellemi fölényt — sajnos — nem tapasztalhattam. A külszín sokszor csal. S így a palotaszerü emeleten álló iskolák igen sokszor csak a napibérért dolgozó protekciós munkások találkozó helye. Tisztelet a kivételeknek, azonban a mai protekciós világ a jobb állást, mint az államiak, a protezsálóknak adja, a protezsáltak pedig többnyire kenyérkereső atyafiak.

Nem ösmerem el s nem ösmeri el az élet sem, hogy a ref. népiskolák szellemi előhaladás tekintetében, az államiaknak minden előnyök dacára is, a hátok mögött maradnának. Ami az államnál előny, azt pótolja a ref. tanítóknál a hitszülte lelkesedés. Már maga az a tudat, hogy kálvinista, mint felvilágosodottságot, haladást jelentő jelszó gyanánt él a még anyagilag megtört kálvinista tanítói szívben is s nem engedi maga fölé a külsőségben oly bőven csillogó államiakat.

Még egyszer merem állítani s mondani, hogy az áll. iskolák megelőzhetnek ugyan a papiron, de a valóságban nem.

Sem mi ref. tanítók, sem államiak, sem izraeliták stb. nem muljuk felül egymást. Vagyis egyik sem vezet. Éppúgy mint kiváló jó és rossz tanító van az államnál, van a felekezeteknél is. A tanítóképzés — értem az államit — nem mulja fölül a mi ref. képzőinket. Igy tehát szellemi több tudással nem dicsekedhetnek. Nem még azért sem, mert az államnál igen sok felekezeti képzőt végzett, míg viszont a felekezetnél sok állami képzőből kikerült tanító van.

Miután tehát ref. képzőink az államiakkal teljesen egy színvonalon állanak, egyik a másik fölé — általában értve — vezetőül nem kerülhet. A szép s jól felszerelt iskolák, valamint osztálytanítás előnyt adnak ugyan nekik felettünk itt-ott, mert hiszen nálunk is vannak egyes helyeken teljesen állami berendezésü iskoláink, de viszont az előnynek ott van a nagy hátránya, a nemzetiség, ahol pedig a legtöbb állami iskola müködik. Mig ellenben mi ref. tanítók mind magyar gyerekekkel foglalkozunk.

Hogy az izraelitákat is előbb helyezte a statisztika, tekintve, hogy ott a szülők is igen sokat foglalkoznak gyermekeikkel már 3—4 éves koruktól kezdve, elsőbbségüket elösmerem. Azonban ez nem a ref. tanítók hanyatlása folytán iródik az izr. iskolák javára, nem is az izr. tanítók fensőbbsége folytán, hanem a nemzeti faj s vele született hajlamai következtében.

Hogy ref. népiskoláink a multban vezettek, annak igen egyszerü magyarázata az, hogy míg más felekezeteknél a tanítással arra nem hivatott egyének foglalkoztak, addig nálunk theologiát végzettek tanítottak. Vagyis a két-három éves rektoria létezett a tanítóképzők felállitásáig. Vezetni tehát ott, ahol a vezetőkön kívül más hasonló egyének nem voltak, igen könnyü volt. Ma azonban, midőn egyenlő képzettségben részesitenek, egyenlően megszabott tanterv szerint kell tanítani, vezető szerepet csak a született zseniális egyedek ragadhatnak magokhoz.

Végeredményben azt mondhatom, ha nem is vezetünk, de nem is estünk vissza. Mi megmaradtunk az elődeinktől átvett dicső pályának az időkhöz mért haladásában. Hogy mégis a statisztika minket harmadik helyre tesz, annak az a magyarázata, hogy a többiek is eljutottak hozzánk. Ennek pedig csak örülhetünk. Ők azonban a papiron tovább haladnak s meg is előznek. A valóságban azonban nem.

Ami azonban még ma nem történt meg, az a jövőben mind megtörténhetik. Ami még ma csak a papiron való, az életben is bekövetkezhetik. Jónak látnám azért, ha az egyházi felsőbb hatóságok oda tudnának hatni a kormánynál, hogy a felekezeti tanítók fizetését egyenlővé tenné az államiakéval. Azt hiszem, ez a legcsekélyebb, de legméltányosabb kívánság is.

S ha ez az óhaj minél előbb megvalósúlna, úgy iskoláink hanyatlásától a jövőben sem kellene félni, mert a kálvinista tanítóság mindig hivatása magaslatán szokott állani. Ha azonban egyházi felsőbb hatóságunk tétlenül nézné, hogy a mai kenyérért küzdő világban tanítóit egymásután csábítja el a nagyobb megélhetési kenyér s marad az egyház veteményes kertje legszebb díszében s fejlődésében egy kevésbbé gyakorlott s képzett kertészre, kinek működése alatt nem hozza meg a várt gyümölcsöt, hanem visszaesést mutat, úgy csak magára vessen követ s magában keresse népiskolánk hanyatlásának okát.

Homoky György,
tállyai ref. tanító.

Jézus ifjúsága és előkészülete.

(Vége.)

De hát azt kérdezzük újólag, hogy min alapúl ez az átható fiú-tudat? Hogy jut Jézus ahoz, hogy magát egész határozottsággal és állhatatossággal Isten fiának nevezze? Erre a kérdésre csak egy feleletünk lehet: ez a lélek az Isten jóságát, szentséges szeretetét, határtalan kegyelmét, mint az ő legfőbb lényegét oly mértékben érezte és tapasztalta önmagában, mint senki más sem előtte, sem utána. Szeretetet szív be magába, ez a szeretet úgy áramlik belé, mint napsugaras hazájának fénye; a szeretetben összpontosúlnak össze számára minden jóságos és felemelő érzelmek. Ez a szeretet ébreszti és táplálja benne azt az áhitatot, amelynek párja nincsen; ez a szeretet képezi a kimondhatatlan öröm forrását rá nézve. Az ilyen szeretet nem a természeti élet mélyéről fakad, mivel ott csak a mindennapi önfentartartási ösztön az uralkodó. Nem! Ez a szeretet a világmindenség őstalajából árad. Jézus úgy érzi, hogy ez a szeretet az Isten, lényegből való lényeg, hogy ez a legfőbb kijentése annak, akibe a világ minden rejtélye bele van zárva. Igen! A szeretet emeli őt fel Istenhez úgy, hogy mindig otthon érzi magát nála. Lelkének minden idegszálával átadja magát neki; akarata csak egy tárgyat ismer, az Isten iránti föltétlen engedelmességet. És mégis ő teljesen szabadnak érezte magát; mivel a szeretet a legszabadabb vonzalma a szivnek, amely kizár minden félelmet, kizár minden szelíd nyomást és kényszert. Az ószövetség kegyes emberei a legtöbbször ellentmondást láttak a szabadság és az Istentől való függés között! A Jézus szívében ez a két dolog boldogító egységgé olvadt össze. Ezt az egységet a próféták is sejtették és jobb óráikban tapasztalták is, de csak a Jézus Krisztus szívében lett az mindent uraló életerővé. Arra volt hivatva Jézus, hogy új életközösséget teremtsen Isten és ember között, amely életközösségben a lélek örvendetesen érezze a szabadság teljességét és hasonló örömmel mondja: „Uram, végy engem magadhoz szívemmel és törekvésemmel; örömben és fájdalomban, életben és halálban egyiránt."

Jézus teljesen egyedül érzi magát az ő fiúsági tudatával a maga korában, a maga világában, mivel környezetének legkegyesebbjei is csak szolgasági tudattól voltak áthatva Istennel szemben. Azért kellett aztán benső szükségességgel kifejlődni benne annak a fenkölt érzésnek, amelynek erejénél fogva tudatára jut annak, hogy ő a következő idők számára valami egyedül álló magasztos feladat teljesítésére van hivatva. Más szavakkal *az ő ifjúsági tudatából alakúlt ki a messiási tudat.* Népe nagy vágyódással várta a szabadítót, aki őt lelki és testi minden inségéből megszabadítsa. Egyik napról a másra várták a világ állapotának teljes átváltozását, remélték, hogy a Messiás angyali seregektől körülvéve vonul be Jeruzsálembe. Mindig erősebb és forróbb volt a vágy ama király után, aki égi és földi dicsőséget fog magában egyesíteni. Mennél jobban ismeri népét annál inkább látja Jézus, hogy az milyen szerencsétlen, elkeseredett, hogy mennyire meg vannak tépve a szívek; mennyire betegei annak, hogy kivánságai nem teljesülnek, vágyódásai nem csillapúlnak. Mélységes szánalomra indúl népe lelki szenvedései felett. Isten örök szeretetének tapasztalásától boldogíttatva, arra határozza magát, hogy népét az ő magaslatára emelje fel, hogy a próféták sejtelmeit összefoglalja és teljesítse, hogy népét az Isten gyermekeinek népévé tegye s ez által az emberiség élére állítsa. Ilyen gondolatok ébredtek lassankint lelkében, ezek a gondolatok aztán megerősödtek benne s mind tisztább és kifejezőbb alakot nyertek benne; nem egyszerre emelkedtek ezek tökélyre, mert világosan meg van mondva: „Növekedik korban, bölcseségben, Isten és emberek előtt való kedvességben."

Sok okunk van feltételezni, hogy a Názáretben töltött évek az állandó előkészület évei voltak reá nézve; és pedig az imádkozásnak, az Istenben való elmélyedésnek évei; de egyuttal olyan évek, amelyek folyamán behatóan megfigyelte a világot és embereket s jövendő példázataihoz képeket szerzett. Csendesen, zajtalanúl haladt a maga útján; hiszen tény, hogy az ő polgártársai még később sem tudták felfogni az ő nagyságát, amikor már prófétai hire bejárta az egész tartományt. Bosszantotta őket az a gondolat, hogy Jézus, a szegény ácsmester fia, akit ők egykor, vélekedésök szerint, mint hallgatag, szerény fiatal embert túlszárnyaltak, különb legyen nálok. Ifjúkora ama csodálatos tropikus növény fejlődéséhez hasonlított, amelynek rügyei jelentéktelenéknek látszanak, de amelynek virágai formájuk finomsága és kelleme, valamint illata által messze felülmulják a többi virágokat. Nagy gondolatok, világmozgató tervek képződnek és fejlődnek lelkének elrejtett mélységeiben. Buddháról és Muhamedről is azt mondják, hogy az ő nyilvános fellépésüket is a csendes szemlélődés, sok hallgatás évei előzték meg. A bibliai elbeszélő szerint ugyanezt kell feltételeznünk Mózesről is. Annál inkább megfoghatjuk, hogy tetszett Istennek az ő legkedvesebb fia lelki fejlődését fátyollal takarni el a világ szemei elől.

A saját hajlékában világítgatta a gyertyatartóba helyezett gyertyácska mindazokat, akik a házban valának, mikor estenkint négy fivérével és növéreivel az édes anya elbeszéléseit hallgatta; és Mária olyan nő lehetett, aki mikor egyszer egy dénárt elvesztett és azt megtalálta, az e feletti örömét elujságolta a szomszédasszonyoknak. Midőn Jézus egy oly lakodalomról beszél, amelyen tíz hajadon kiséri a mennyasszonyt, ez a leírás egy olyan igazán szerény helység viszonyaiba illik bele, mint amilyen Názáret vala. Azok a hajlékok, amelyeknek puha vályogfalát könnyen kiáshatták a tolvajok, a kevéssé vagy egyáltalában nem használt ruhaneműek, amelyek a ládában a molyok zsákmányaivá lettek, mindezek olyan képek voltak, amelyek gyermek és ifjúkori otthonában mindennap láthatók voltak.

Azonban előkészületének csendes éveit nem úgy kell felfognunk, mintha ő csak egyetlen egyszer lépte volna át szülőfaluja határát és pedig akkor, midőn tizenkét éves korában szüleivel Jeruzsálembe ment. Egyetlen év sem múlt el úgy, hogy ő fel ne zarándokolt volna Jeruzsálembe. Ismerte a nagy birtokszerzési vágyat, a hűtlen sáfárokat, a hanyag és lelketlen cselédeket. Nem a boldogság verőfényétől ragyogó körülmények között nőtt ő fel, amely viszonyok között a gyermekiesen vidam világnézlet sohasem rázkódik meg. Nem, ő komolyan szemébe nézett a valódi életnek, ismerte annak magasságait és mélységeit, örömeit és szomorúságait, annak fényes és sötét hatalmait, ismerte a valóságot. A világtapasztalattal azonban mindjobban egyesült a mind gazdagabb lelki tapasztalat; a munkával a szivből fakadó imádság; a kevéseken való hűséggel a világ és örökkévalóság áttekintése. Ő senkit sem tett nagy

előkészülete részesévé. Csendes magába szállással hagyta érlelődni magában az isteni gondolatokat, míg azok teljes világosságot és szilárdságot nyertek benne. Midőn már körülbelől 30 éves volt, el volt készülve a szent munka megkezdésére, a biztos lépésekkel való előhaladásra, hogy lankadatlan kitartással teljesítse a feladatát, amelyet reá bízott az égi atya.

Hogyan fog fellépni? Isten fiának tudja magát, tudja, hogy ő messiás, tudja, hogy a vágyódó emberiségnek ő adhatja a legjobbat és legfelségesebbet. Talán azzal kezdi pályáját, hogy legbensőbb öntudatáról beszél, talán azt fogja mondani: „én vagyok a messiás?“ Igen, ezt a szót sok rajongó megengedte magának, akik messiásnak képzelték magokat. Akadtak hiszékeny emberekre és nyomorúságosan tönkre mentek velök. Az igazi messiás nem kíván a maga részére semmi tiszteletet, semmi dicsőséget. Ő egészen és kizárólag az önzetlen szeretetnek szenteli magát. Végtelen szánalommal viseltetik a szenvedő emberiség iránt, ezért is az ő jelszava így hangzik: „jöjjetek én hozzám mindnyájan, akik megfáradtatok és meg vagytok terhelve és én megnyugtatlak titeket“.

Dr. Furrer K. után;
Ruszkay Gyula.

KÖNYVISMERTETÉS.

Mitrovics Gyula összegyűjtött papi dolgozatai.

Közrebocsátja fia: ifj. Mitrovics Gyula. I—II. kötet: *Amit az életből és a bibliából tanúltam.* Debrecen, 1906—7. 8°. Az I-ső kötet: XX+292 l., a II-ik: VI+261 l. Hegedűs és Sándor könyvkiadóhivatala. Ára kötve 7—7 korona.

(Folyt. és vége.)

Sokan megjegyezték, hogy a már többször emlitett alcím és ama tény között, hogy idegen szerzőket is használt, ellenmondás van és hogy e tény fájdalmas csalódás mindazok számára, kik azt hitték, hogy ő mindig eredeti beszédeket mondott; holott, ime, e kötetek bizonyítják, hogy szinte feles számmal használta fel Lang Henriket, Hausrathot és másokat; hogy mondhatja hát, hogy beszédeit az életből és a bibliából tanúlta!? . . . Feleljünk meg ezekre az ellenvetésekre!

Hogy az irodalom kívűl esik az életen, azt, úgy hiszem, állítani senki sem fogja; azt pedig, hogy az irodalom, közelebbről a német egyházi irodalom és az azzal való foglalkozás lélek szerint is, hivatás szerint is beletartozott a Mitrovics életébe, sőt per eminentiám ebben is élte az életet: senki sem tagadhatja el. Persze nem úgy hömpölygött az ő életének folyója, mint a gyülekezetbeli, talán falusi pap életeé; az ő élete kettős kathedrája, a magas egyházi fórumok, az irodalom és családja között oszlott meg. Ezekben és ezeknek élt ő és a mi kívűl esett ezeken, az nem is volt élet reá nézve, még ha Debrecennek, még ha debreceni papságnak hivták is. Micsoda távolság feküdt ez utóbbi közt és az ő valódi pályája, igazi élete között! Legalább is annyi, mint a Hórebtől a Nébóig, mint a Szeremlei Gábor sírja peremétől a Pataktól való megválásig. Mikor Debrecenbe volt menendő, azt hihette, hogy az ígéretföldének határán áll, és ime a Nébó lábainál állott: meghalni ment oda. Hátha ez is ott van, hátha éppen ez van abban az alcimben! Ime, 55 beszéd van a két kötetben s ezek közül alig 15-öt készitett Debrecenben, a többi még mind Patakról való, azokat még mind Patakon tanúlta az — életből. Úgy látom, hogy ebből a szempontból is igaza van. Hiszen mondtam már, hogy meghalni ment Debrecenbe . . .

Pedig mi azt hittük, hogy magát predikálja! . . . Naiv hit! Kicsoda az, aki magát predikálja? Pál apostol? Ő nem magát, hanem a Jézus Krisztust predikálta. A reformátorok? Ők sem magokat, hanem Pált és az evangyéliomot. A mi u. n. nagy predikátoraink? Ők sem magokat, hanem azokat, a kik előttük és velük éltek. Mindenki azt predikálja, amit a bibliából, elődeiből és kortársaiból magába felvehet. Az igazságok életét nem Pál, nem Luther, nem Kálvin élete és predikálása határolja. Mitrovics az igazságban élte életét és abból predikált is. És ha ő rá nézve az igazság a Lang, a Hausrath beszédeiben is ott lüktetett: igazságszomjas lelkének nem lehetett az elől elzárkóznia. Nézzétek meg, hallgassátok meg a világtörténelem legnagyobb elméit; vessétek össze elődeikkel, kortársaikkal: látni, tapasztalni fogjátok, hogy egyetlenegy lángelme sem zárkózott el a hozzá hasonlók sugarától, melegétől! Pedig sokszor hírből sem ösmerték egymást. Mert van magasabb fuvallás, van korszellem is. Hogyne lenne hát kölcsönhatás az egy eszmény, egy pálya, egy irány munkásai között, kivált ha még kortársak is. Lehetetlenség, hogy ezek egymásból ne merítsenek! Hát jó, de mégis hallok egy ellenvetést: az ilyenek csak másod-, vagy csak harmadrangú szellemek. Jó! De kicsoda hát az elsőrangú és nincsenek-e negyed-, tized- és osztályozhatatlan rangúak is? Ne gáncsolódjunk, ne írígykedjünk és kárörvendők se legyünk! Sőt inkább örüljünk; örüljünk, hogy Mitrovics jön, hogy nem egymagában jön, hanem jobbján Langot, balján Hausrathot vezeti be az irodalmunkba Ott, a Tábor hegyen, a megdicsőüléskor, Jézus is Mózestől és Illyéstől környezetten jelent meg a tanítványoknak . . . Mitrovics nem Jézus, Lang nem Mózes, Hausrath nem Illyés, de mind a három kiváló jelese, nagysága a maga irodalmának. Mitrovics jeles, nagy magában is, az u. n. eredeti beszédei alapján is; jeles és nagy a Lang és Hausrath társaságában is, sőt reánk nézve nagyobb náluknál, mert ő hóditotta meg a számunkra. Köszönet és elösmerés érte! S aztán, ha még arithmetika is kell: a két kötetben eggyel több az eredeti, mint az idegen beszédek száma Szokjunk le már valahára a fordítók, átdolgozók kicsinyléséről! Nem könnyű munka az magában véve sem s egy-egy jó könyv jó átültetője sokkalta jobb szolgálatot tesz az irodalomnak is, az életnek is, mint a parlagi, faragatlan, csapongó, felületes, különcködő eredetiség. Exempla sunt odiosa . . .

Mint predikátort, — reménylem — sokkal közelebbről, sokkal jobban ösmeri e Lapok közönsége, semhogy nekem kellene itt bemutatnom. Könnyed, felszínes sohasem volt ő, sem természetében, sem munkáiban; nem lehetett az a papi kathedrán, nem az író-asztalnál sem. A ki, mint ő, olyan komoly, lélekbe vágó szabályokat állít Egyházi Szónoklattanában a műalkotó szónok elé, e követelményeket nem csúfolhatta meg ellenkező gyakorlattal. Eredeti és átdolgozott beszédei túlnyomó többséggel szólnak állításom mellett, azaz igazabban, ő mellette. Mély felfogás, nagy feltalálási erő, mintaszerü tárgymegállapítás, tárgykitűzés, logikus felosztás és berendezés: ezek az ő elidegeníthetetlen tervelői tulajdonságai. Kész volt a beszéde, mielőtt egy sort írt volna. Nálánál nagyobbat ezekben alig ösmerek az

irodalmunkban. A kidolgozása is mindig szigorúan tárgyszerű, bár sokszor mélyebb, mint a minő az átlagos hallgatóra nézve kívánatos s nagyon szükséges volt megértéséhez az ő nyomatékos, lassú, meggyőződéstől áthatott, méltóságosan hömpölygő előadása, kivált ha meggondoljuk, hogy a külső kidolgozás, az irály is sulyos, terjedelmes gondolattömbjeinek volt az ikertársa. Nem, nem volt, nem lehetett népies szónok, nem az ebben a két kötetben sem. 1872-ben megjelent beszédeit még két egyházkerületben, sőt az egész hazában elpredikálgatta a tanítványi rajongás és hála. A mostaniakkal már nem fog ez történni, egyeben kivül azért sem, mert más irányba fordítódott a theologiai meggyőzés és az igehirdetés rúdja. Ezek u. n. „szekeres" predikációk nem lesznek soha. Hanem ott, a hol a predikátor maga is szereti a kemény eledelt; ott, ahol a gyülekezet komolyan veszi az igét és nem füllel, hanem lélekkel hallgatja: ott fel-felhangzik majd a Mitrovics beszéde és nem bizonytalan zengéssel. Azokban a „muzeumokban" meg, amelyekben mélyebbre is eresztik a hálót; a melyekben egy-egy beszéd „kifogása" előtt más halászgazdákkal, más műalkotókkal is tanácsot ülnek: óh, azokban, tudom, szívesen kérdezett mester, szorgalmasan forgatott kommentár lesznek e kötetek és a tőlük kölcsönzött arany és drágakő új alakot, új keretet kapva folytatja majd pályafutását nyereségről-nyereségre. Papi könyvtárt, amelynek gazdája komolyan veszi a hivatását, nem képzelek Mitrovics beszédei nélkül.

Ezeket a köteteket fia, ifj. Mitrovics Gyula bocsátotta közre. Itt azonban a közrebocsátás sokkal többet jelent, mint amennyit a kifejezés mond; jelent *kiegészítést, átdolgozást, egyberetést* és *adatolást*, szóval *jegyzetes kiadást. Kiegészítést* annyiban, hogy nehány beszédnek a tárgyát — ifj Mitrovics szerint a címét — ő állapította meg és irta ki ott, ahol Mitrovics ezt elmulasztotta, vagy ahol csak az alkalmi címet irta ki. Ez érdekes azért, mert ezt a gyakorlatot Szónoklattana alapján fel nem tettük volna róla. Jelent *átdolgozást* annyiban, amennyiben Mitrovicsnak rakott, terjedelmes mondatait, körmondatait, ahol lehetett, felbontogatta, nehézkes és egyben-másban idegenszerü irályán könnyített vagy magyarosított, a nélkül azonban, hogy az eredetinek gondolatain, gondolatmenetén, szerkezetén változtatott volna. Javára vált mind a kettő. Jelent *egybevetést*, mert ott, ahol valamely beszédre nézve több variánst talált, azokkal híven beszámol, és jelent *adatolást*, oly értelemben, hogy gondosan közli beszédenként a szereztetési és elmondási helyet és időt, mi által e közlés mintegy chronologiai és topografiai gerincévé válik a Mitrovics predikátori pályafutásának. És ebből igen érdekes, tanulságos adatok jutnak napvilágra. Igy megtudjuk azt, hogy Debrecenben aránylag már kevés predikációt irt; hogy egy-egy beszédét már Patakon is többször elmondotta; hogy Debrecenben, a saját templomában elmondott beszédet folytatólag a többi templomokban is előadta, tehát az ottani szokást követve, mintegy vendég szerepelt. Igy hát a debreceni pap, ha egy vasárnapra elkészült, azzal az egy készülettel 3—4 vasárnapot tudhat le. Oly szokás, amely kedvezhet a műalkotásnak és előadásnak, de akadályozza a termékenységet és több irányban káros a gyülekezet valláserkölcsi és egyházias életére nézve s akarvanemakarva nyugvó párnájává válik pásztornak és nyájnak. — A remekirók kiadásának módszere ez, egyházirodalmi térre átültetve. Mint ilyen első kisérlet nálunk és feltétlenül elismerést érdemel, mert szorosabban összefüzi az irót irásaival és teljesebb, téresebb alapot nyújt az iró megértéséhez és méltatásához.

A kötetek kiállítása igen előkelő, szinte diszkiadás számba menő. Az értékes tartalomnak értékes köntöse. Ez magyarázza meg magasnak látszó árát is. A kiadó céget és a városi nyomdát is elösmerés illeti a kiállításért; de kívánatos, hogy a még hátralevő öt kötetben sajtóhibák már ne fordúljanak elő.

Novák Lajos.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Tisztelettel kérjük lapunk t. olvasóit, hogy az előfizetési díjakat a lapunk mult évi utolsó számához mellékelt postautalvány felhasználásával beküldeni szíveskedjenek. A mult évről még mindig sok a hátralék; tisztelettel kérjük tehát ezeknek a beküldését is. A kiadóhivatalt (főiskolai nyomda) minden hó elsején fizetnünk kell; ez pedig csak úgy történhetik meg, ha t. olvasóink a lap egész évi, vagy legalább félévi árát előre beküldik.**

— **Hirek a püspöki irodából.** Az 1908. év első felére szóló lelkészi kongruát már utalványozta a minisztérium s e hét folyamán meg fogják kapni a lelkészek. A tőkesegély-kérvények tárgyalása céljából a múlt évi őszi kerületi gyülés által kiküldött bizottság esperesek és gondnokok) f. hó 28-ra hivatott össze; ugyanakkor fog az időszaki bíróság a mezőcsáti lelkészválasztás ügyében is ítélkezni.

— **Az Új Vay—Mocsáry alapítvány** állandó bizottságának előadója tisztelettel kéri mindazokat az akik az Új Vay—Mocsáry alapítvány javára több évre szóló kegyes ajánlatot tettek, hogy a hátralékos és a folyó évre szóló részleteket a főiskolai pénztár címére beküldeni szíveskedjenek. Egyidejüleg tisztelettel kéri az előadó azokat a lelkészi hivatalokat és világi urakat is, akiknél ez alapítvány javára kibocsátott gyüjtő ívek még ott vannak, hogy azokat a főiskolai közigazgatói hivatal címére múlhatatlanúl visszaküldeni méltóztassanak, még abban az esetben is, ha azokra adomány nem jegyeztetett.

— **Püspökválasztó közgyülés.** Az erdélyi ref. egyházkerület püspökválasztó közgyülése február hó 18-án d. e. 10 órakor fog kezdődni Kolozsvárt, a theol. fakultás dísztermében. Azok között, akiket püspökjelöltekként emlegetnek, kétségen kivül a legtöbb kilátása lehet az egyedül komoly jelöltnek: *Kenessey Bélának*, aki már közel 25 éves theologiai tanár, a kolozsvári theologiai fakultásnak 12 éve igazgatója s 8 éve múlt, hogy az erdélyi egyházkerületnek főjegyzője. A *Református Szemle* szerint Kenesseynek egyhangú püspökké választása az erdélyi egyházkerület magasrendű érdeke.

— **Adatok a papi kongresszus történetéhez.** II. A „Protestáns Egyhazi és Iskolai Lap" 1902. évi 42-dik számában *Hamar István*, a lap mostani szerkesztője, a kongresszus első szószólóinak s a keltett viszhangnak felemlítése után igy kezdi: „Előre is kijelentjük, hogy a ref. kongresszus tervét nem helyeseljük és létesülését nem támogatjuk." Majd elítélve a mozgalmat, „mint amely a papság kebelében megindúlt belső forradalom jellegével bír, amely abban a hitben, hogy a papság a

maga igazait és jogait az egyházban kellőképen nem érvényesítheti, éles ellentétbe akarja állítani a papságot az egyházzal, annak vezetésével és vezetőivel" — s idézve Péntek Ferenc elítélt cikkének is egy részét, — szóról-szóra így folytatja:

Az a körülmény, hogy a tervezett kongresszusból ki akarják rekeszteni a világi elemet s azt vagy egészen vagy legalább is többségében papok kongresszusává kívánják tenni: teljesen gyanússá teszi a kongresszus tervét. *Mi más ez, mint a református egyháznak mind természetével, mind törvényes szervezetével határozottan ellentétes, tehát evidenter törvényellenes, forradalmi mozgalom? Valóságos lázítás az egyház belső törvényes rendje ellen és egyenes szembeállítása az egyházban a papi és világi elemnek. Nyílt megtagadása református egyházunkban a reformáció egyik főelvének, az egyetemes papság elvének. Mesterséges felújítása egyházunkban a XVIII. század végén dúlt küriarchia és hiearchia egymás ellen való ádáz küzdelmének.* Tisztelettel kérdem: megengedhető-e ez? Bizalommal kérdem: van-e szükség arra, hogy egyházunk sok belső baját ilyen veszedelmes bajjal tetézzük?

Az ilyen mozgalom meg nem engedhető és minden törvényes eszközzel megakadályozandó; mert nemcsak hogy oly súlyos gyanút támaszt egyházunk világi rendű vezetői ellen, akik általában véve nem szolgáltak rá ily méltatlan gyanúsításra, de olyan ellentétet állít fel a lelkészi és világi elem közt s oly hierarchikus tendenciát foglal magában, amely egyházkormányzatunk évszázados és törvényileg megállapított rendszerével a leghatározottabban ellenkezik. *P.* szerint is, *K.* szerint is csak a *papságnak*, mint ilyennek kellene a kongresszuson megmondani az elhallgattatott és mellőzött igazat s fejezni ki a hamisítatlan *„egyházi közvéleményt."* De vajjon, nem egyházunk alkotmányának és törvényes rendjének felforgatása volna-e, ha a papság, elszakítva magát a világi elemtől s azzal ellentétbe helyezkedve, önmagát tekintené az „egyház"-nak s véleményét az „egyház" közvéleményének? Bizonyára igen s nem vezetne ez másra, mint egy olyan veszedelmes belső meghasonlásra a papi és világi elem között, mint a milyen meghasonlás dúlt egyházunkban az 1790/91-diki zsinat alkalmával s amely lehetetlenné tette csaknem egy évszázadig egyházunk alkotmányának kiépítését. Egyházfogalmunk és törvényileg megállapított egyházalkotmányunk szerint *maga a papság se nem egyház se nem kormányzó és törvényhozó hatalom, hanem a lelkészi és világi elem együttvéve, az egyetemes papság evangéliumi alapelvének megfelelőleg.* Kongresszust tartani tehát, amelyen csak a papság venne részt s az diktálná a megalkotandó törvényeket s a világi elemet kizárná magából: nemcsak, hogy egyházunk alkotmányával ellenkeznék, de az ellen olyan támadás is volna, amely nagy rázkódások nélkül nem maradna és a legveszedelmesebb belső meghasonlást idézné elő. Ma meg épen olyan viszonyok közt élünk, hogy minden erőnket egyesítenünk, nem pedig egymással szembe állítanunk kell, hogy megállhassunk. Megpecsételtetnék egyházunk romlása, ha a külső ellenségekkel való nehéz küzdelem kozben még bensőleg, egymással is meghasonlanánk s egymás ellen küzdenénk. Nemcsak az egyházalkotmányi alapelv, de a célszerűség és a hasznosság is azt parancsolja, hogy a lelkészi és világi elem egyetértőleg tömörüljön jogaink biztosítására, egyházunk építésére.

Ám, ha szelídebb formájában tekintjük is a kongresszust, abban a formájában t. i., hogy azon lelkészi és világi elem egyaránt résztvehessen: akkor sem tartjuk azt *törvényileg* megengedhetőnek. Nem, mert egyházi törvényünk megállapítja azokat a szerveket és forumokat, amelyek keretében s amelyek előtt az egyházi közvélemény megnyilatkozhatik. Ezeken a szerveken és forumokon kívül másokat teremteni, amelyekben és amelyeken az állítólagos egyházi közvélemény úgy nyilatkozzék meg, hogy ne csak kérjen és tanácsoljon, hanem parancsoljon is: egyházalkotmányunkkal a leghatározottabban ellenkezik. A református papi kongresszus pedig ilyen parancsoló szerepet kívánna játszani.

Sőt ha a legszelidebb formában, nevezetesen, ha a lelkészi és világi elem együttes részvétele mellett tisztán tanácsadó, javasló vagy kérő egyházi gyűlésnek terveznék azt az egyházi kongresszust, akkor is azt kell mondanunk, hogy az se nem szükséges, se nem célra vezető. Vannak a magyar református egyháznak a hívek egyetemének megbízásából minden fokozaton törvényesen összeállított olyan hivatalos és egyháztársadalmi szervei, amelyeken elfogulatlanúl, minden nyomás nélkül, szabadon megnyilatkozhatik az egyházi közvélemény. Ott vannak a hivatalos egyházi szervek a presbiteriumokban, az egyházmegyei, egyházkerületi gyűlésekben és a törvényhozó zsinaton. Egyháztársadalmi úton még nagyobb szabadsággal megnyilatkozhatik az egyházmegyei és kerületi értekezleteken, az immár megalakúlt belmissziói társaság évi közgyűlésein. Hova s miért kell ezeknél több forum s miért van szükség még kongresszusra? Nem tudjuk megérteni. Ha van az egyháznak közóhajtása, közvéleménye, ezeken a forumokon megtalálhatja megnyilatkozását, akár egészen hivatalosan, akár félhivatalosan; s ha oly erőteljesen és határozottan nyilatkozik meg, hogy félre nem lesz érthető: a felsőbb forumok bizonyára nem fognak azzal ellentétbe helyezkedni.

De ha mégis ellentétbe helyezkednének? Ez a gyanakvó kérdés az, amelyből az egyházi rendes szerveken kívűl álló s azokat befolyásolni akaró kongresszus eszméje kiindult. Ámde ebben egy igen súlyos vád foglaltatik s ebből a szempontból is el kell bírálnunk a kérdést. Miért nem volnának elégségesek és megbízhatók egyházunk közigazgatási és törvényhozó magasabb szervei? A megalkotás szempontjából? Nem; mert e szervekben, a paritás elve szerint, egyenlő arányban van képviselve lelkészi és világi elem. Egyenlo erő áll egymással szemben, illetve egymás mellett; a lelkészi elem tehát sehol sem szenved rövidülést. A tényleges összealkotás szempontjából? Itt van a punctum saliens? Azt mondják a tervezők, hogy egyházi, közigazgatási és törvényhozói testületeink nem mindig úgy vannak összealkotva, hogy az egyházi közvélemény és közóhaj hű kifejezői volnának. Tegyük fel, hogy az igaz. Engedjük meg, hogy gyűléseink fent és alant nem mindig azt az álláspontot foglalták és foglalják el, amit elfoglal a közvélemény. De azt kérdjük, ki vagy mi ennek az oka? Vajjon az egyházmegyei gyűléseken nem ott vannak-e a papjaink egyenként? Az egyházkerületi közgyűlés képviselőit nem az egyházmegyei gyűlések; a konventi képviselőket nem az egyházkerületi gyűlések s az egyházmegye, a kerületek hivatalnokait, tanácsbíráit s a zsinat képviseloit nem a lelkészek vezetése és irányítása alatt álló presbiteriumok választják-e? S vajjon az egyházmegyei és egyházkerületi értekezleteknek nincs-e megadva a mód és az alkalom arra, hogy az egyházi közvéleménynek korlátozás nélkül kifejezést adjanak? Bizony igen.

S ha mégis másként áll a dolog? Úgy ne vessen szemére a papság senkinek se másnak semmit, mint csak önmagának. Fáj kimondanom, de nem hallgathatom el, hogy papságunkat a saját gyengesége, közonyossége, előre nem látása sodorta abba a helyzetbe, hogy vezető súlyát, irányító befolyását elvesztette. Bizony nem egyházalkotmányunk szervezete, mert hiszen abban mindenütt a teljes paritás elve érvényesül, hanem ez a tényleges, de felette sajnálatos helyzet juttatta papságunkat ebbe a szellemi erkölcsi inferioritásba. S miért vezetik a világiak a közvéleménynek nem mindenkor megfelelő irányban az egyház ügyeit? Azért, mert nem neveltük azokat igazán egyházias gondolkozásra és mert a választásoknál igen ritkán tekintünk arra, hogy a világi elem egyházias érzésű és hitszilárd-e, hanem megelégszünk azzal, hogy nagy neve, nagy állása vagy sok vagyona legyen. Így azután nem csodálkozhatunk rajta, ha hivatalos testületeink

eljárása első sorban nem az egyház közérdeke, hanem politikai és más természetű tekintetek által irányíttatik.

Hogy ezen a helyzeten szükséges volna a változtatás, az eltagadhatatlan De ennek nem belső forradalmi úton kell megtörténnie, hanem a törvényes forumokon és törvényes formák keretében. Nem kongresszusra van itt szükség, hanem az egyházi közszellem megújhodására. *Arra, hogy papságunk tanúlva s magát képezve, igyekezzék tudásával, tekintélyével és erkölcsi súlyával érvényesíteni önmagát.* Azután pedig arra, hogy kormányzó testületeink összealkotásánál ne jelszavak, nevek és vagyon után indúljon, hanem azokat válaszsza meg, akikről tudja, hogy az ő velemenyét képviselik.

Nagyon szükséges, hogy a zsinat összeülése előtt egyházunk közvéleménye és közóhaja tiszta, határozott kifejeződést nyerjen. Erre azonban épen nem szükséges külön kongresszus, amely talán 150, talán 100, vagy épen 50—60 elégületlen és besavanyodott résztvevőjével lármát csapjon, Erre csak az szükséges, hogy gyűléseinken, értekezleteinken, az egyházi és a politikai lapokban fejezzük ki nyiltan bajainkat és keressünk rá gyógyszereket s azután meg az szükséges, hogy a megválasztandó zsinati képviselők valóban e közvélemény képviselői legyenek.

Mindezek alapján ismételten is csak azt mondjuk, hogy a református kongresszus egyoldalú hierarchikus jellegében törvényeink szerint meg nem engedhető; szelidebb, paritásos jellegében pedig nem szükséges.

— **Megszünt sajtóperek.** A múlt összel Zov. J. lapunk több cikkében sértést vélvén magára nézve fölfedezni, egymás után jelentette be a *Debr. Prot. Lap* olvasóközönségének, hogy lapunk ellen sajtópert indit. Az első pert (2 kollegájával egyetemben) *Benke István* h. szentandrási lelkész ellen szándékozott inditani az abauji egyházmegye őszi közgyűléséről közlött tudositásának reá vonatkozó passusa miatt; a 2-ik pert *Komjáthy Béla* ungi egyh. megyei gondnok ellen jelentette be annak az egyh. ker. közgyűlésen a Zov.-ügyben mondott beszéde miatt, amelyet lapunk okt. 20 iki száma közölt; a harmadikat lapunk *felelős szerkesztője* ellen a lapunk 42-ik számában közzétett szerkesztői üzenete miatt. A 3 per közül — amint ma már bizonyos — az elsőt meg se inditották, — a 2 ik és 3-ik perben Z. megtette ugyan a sajtóbiróságnál a följelentést, de a vádlevelet már nem adta be, s igy a bíróság az eljárást mindkét perben megszüntette. A 2-ik pernél a vádlevél be nem adását — a Debr. Prot. Lap közelebbi számában — azzal okolja meg, hogy az érdekeltek kihallgatása után *„nem tudott ráakadni az incriminált cikk igazi gazdájára.“* Ezt az objectiv itélőnek bajos elhinni, ha tudja, hogy *nem cikkről*, hanem egy *gyorsirászatilag lejegyzett beszédről* van szó, amelynek se tartalma, se közlése ellen a szerző kifogást nem emelt, s a beszédért — mint maga a nyilatkozó elismeri — mind a szerző, mind a stenografus (a lejegyzés és közlés *hűségét* illetőleg), mind a felelős szerkesztő vállalta a felelősséget. A valódi oka tehát másutt rejlik A tanulságot pedig mindebből magától is le tudja venni a Debr. Prot. Lap olvasóközönsége amelynek dús része volt a mult esztendőben a Sárospatak és Tiszáninnen-ellenes dolgok élvezetében.

— **Tájékoztatás az egyházi személyi adó kirovására nézve.** Gr. Tisza István úr egy felhozott példára volt szives megadni a feleletet, mit én oly fontosnak tartok, hogy az egyházi adókivetéssel foglalkozók tájékoztatása végett nem kések egy percet sem annak közlésével. A példa ez: Van egyházközségemben egy földmíves család, melynek feje állami adó fejében 118 koronát fizet, ennek a családfőnek van felesége, vele egy háztartásban élő özvegy nénje házas fia, menye és húsz éves kort meghaladott legény fia. Ezek egy testet képeznek és se külön vagyonuk, se külön keresetük nincs. Az a kérdés, hogy mennyi személyi adó vettessék ki rájuk? A gr. Tisza István úr válasza szóról-szóra igy hangzik: „Szőke Miklós családfő fizet 118 kor. állami adó után 12 kor. személyi adót, neje természetesen nem fizet; özvegy nénje, ha állami adót nem fizet, fizeti a 2 kor. személyi adónak felét *1 koronát*. Házas fia (ha adót nem fizet) 2 koronát, a menye semmit (hiszen a férj a családra eső 2 koronát fizeti); 20 évesnél idősebb legény fia — ha külön keresete nincs — semmit. Esik tehát az egész családra 15 kor. személyi adó, amely azonban külön vetendő ki három adóköteles egyháztagra (aki mindenik külön szevazati jogot is nyer) t. i. Szöke Miklósra, nejére és házas fiára 12, illetve 1 és 2 koronájával.“ *Ruszkay Gyula.*

— **Lapunk** II ik (1906. évi) folyamából a 29, 31, 42 és 43; a III-ik (1907. évi) folyamából pedig a 49 ik számra szükségünk lenne (utóbbiból 5 példányra). Akik t. olvasóink közül e számokat nekünk megküldhetnék, hálára köteleznének bennünket. Az egyes számok árát s a portót készséggel megtérítjük.

— **Az ORLE**-ről a *Protestáns Szemle* mult évi decemberi füzetében p.—f. (Pokoly József kolozsvári theol. tanár) a külföldi egyházi életről szóló cikkében a többek közt a következőket írja: Szociálizálódunk. Hódít erősen nálunk is a szociális gondolat s vele együtt terjed a szocialismus. Már nemcsak az ipari és gazdasági munkások szervezkednek, hanem sorompóba lépett a szellemi proletáriátus is. A tanítók kezdették s a református lelkészek folytatták. Amazok a tanítói fizetésrendezés késedelmezésekor kezdettek szociálista húrokat pengetni és egy budapesti népgyűlésen ki is vallották a szociáldemokrata párt támogatási készségét. Az utóbbiak megalkották az országos református lelkészegyesületet — szakszervezeti alapon. Azonban tartunk tőle, hogy az ő támogatásukra aligha fogja a Tattersall a munkásság ezreinek gyülekezetét falai között látni. A mi ORLE-ünket illeti a dicsőség, a kezdeményezés dicsősége, a világ összes lelkészegyesületei között abban a tekintetben, hogy bár tudja, ismeri, sőt talán éppen azért, mert tudja és ismeri a szociáldemokratáknak a vallásra, egyházakra, egyházi szolgákra vonatkozó programmpontját, egyenesen tőle kölcsönzi fegyvertárát, harcmodorát s propagandájának eszközeit. Cogit intrare omnes. Mindenkit belépésre kényszerget. Előbb szép szóval hívja azokat, kikben hajlandóságot lát a belépésre. Azután bojkottal fenyegeti a megátalkodott burzsoát s a csatlakozásra rest proletárokat. Végül kegyesen kilátásba helyezi, hogy a bojkottáltakat, ha „hibájukat belátva“ laudabiliter se obmiserunt, mégis csak kebelére fogja zárni. Ez a „párttaktika“ — őszintén megvalljuk — nekünk nem tetszik. Az „osztályharcot“, ha már nem tud róla az ember letenni, legalább a lelkész mérsékeltebben hirdethetné. Majd néhány példával arra kíván reámutatni, hogy egy lelkészegyesület, lelkészi jellegének tökéletes fentartásával, kétségtelenül sok, igen sok hasznos, áldásos munkát végezhetne a mi tespedésnek indúlt Sionunkban. Ellenségeink: a klerikálizmus és a szociáldemokrácia, két oldalról fogtak közre bennünket. Velök fel kell vennünk a harcot és azt meg is kell harcolnunk. *De a harcnak módja nem szabad, hogy az legyen, amelyet az ORLE bevezetett, amely nem is annyira ellenségeink, mint saját erősségeink ellen*

irányúl s amelyben a vezetők az ő céljaikkal, eszközeikkel mindenben egyet nem értők ellen a pápától a Syllabust, a szociáldemokratáktól pedig a bojkottot vették kölcsön. A mi fegyvereink eddig a tanitás és az építés voltak. Ezek eszköze pedig az evangyélium. Miért cserélnök fel az örökkévalót, a szentet, az igazat az ideiglenessel, a tisztátalannal, a hamissal?

— **„Református Szemle"**. a címe az *„Erdélyi Prot. Lap"* utódjának. Az Erdélyi Prot. Lap ugyanis múlt évi 53 ik számában a dr. Bartók György püspök halálával együtt jelentette a saját halálát is, mert az egyházkerület hivatalos lapját saját kezelésébe vette át s 1908. jan. 1-től *„Református Szemle"* cím alatt nagyobb nyolcadrét formában maga adja ki. A felelős szerkesztéssel továbbra is *Nagy Károly* theol. akad. tanárt bizta meg; állandó munkatársakúl pedig ifj. *Péter Károlyt*, dr. *Kálmán Jánost* és dr. *Ravasz Lászlót* kérte fel. Az első szám január 10-én jelent meg. Az új lap programmjának „Egyházi adminisztrációnk" című részletében a többek között — nyilván az ORLE-re vonatkoztatva — a következő jellemző sorok olvashatók: „Hadd indúljon hát sokoldalú önkénytes tevékenység — az egyházban. *Az egyházban hangsulyozzuk — s nem az egyház mellett, vagy épen az egyházon kívül. Minden egyházszervezetek között épen a miénk az, amely a képzelhető leggazdagabb tartalom befogadására képes. Ami benne nyilvánúl, gazdagabbá teszi, ami kilép belőle, vérét szívja el . . .* Az egyház egy élő organizmus, amelyben minden funkciónak, az organizmus egységét kell szolgálnia." A Szemle előfizetési díja 10 kor. — Amikor a legszívesebben üdvözöljük a *Református Szemlét*, kívánjuk, hogy pályafutása hosszú és sikerrel teljes legyen!

— **Plebánosok, mint űzérkedő kivándorlási ügynökök.** *Porzsolt Kálmán* a *Pesti Hírlap* mult évi 216-ik számában közölt Esti levelében, egy Havas Rezső nevű buenos-ayresi mechanikus levele kapcsán panaszos hangon ír a Délamerikában levő tízezer magyar nyomoráról. Külföldi hajóstársaságok és magyar kivándorlási ügynökök áldozatai ezek. *És ezek közt a kivándorlási ügynökök közt plébánosok is vannak.* Lelkészek, akikre isteni és emberi törvények a legmagasabb hivatást bízták s akikre a legnagyobb hatalmat, a lelkeken való uralkodást ruházták, *nyomorúlt provizióért eladják híveiket s kivándoroltatják a nyomorba.* Porzsolt szerint meg kell tudni, kik azok a papok, akik ily gyalázatosan visszaélnek a hatalmukkal. Azokat ki kell vetkőztetni a reverendából. Havas levele szerint tízezer magyar munkás kenyér nélkül nyomorog Délamerikában. „Kenyér nélkül bolyongnak — írja Havas — napról-napra, utcáról-utcára koldúlva a családok . . . És ezeket a nyomorba jutott magyarokat *a plébános urak is . . . segítették szerencsétlenekké tenni. Mert legalább ezer kivándorlótól hallottam, hogy a plebános úrtól vette a hajójegyet.* Plébánosok foglalkoznak a kivándorlás közvetítésével. Állításom szóról-szóra igaz. Főleg Szilágymegyében foglalkozik a papság hajójegyek eladásával. Akik arra volnának hivatva, hogy az emberek lelkébe a hazafias kötelességeket beoltsák, ezek terelik ki a népet idegen országba; az igéret földje helyett kiküldik a pokolba s még rájuk adják áldásukat, hogy az Isten vezéreljen beneteket a tengeren!" — Bizony szomorú állapot az, mikor Buenos-Ayresből fedezik fel számunkra, hogy mi történik Magyarországon!

Hirdetések a Sárospataki Református Lapok részére jutányos áron fölvétetnek.

TARTALOM. *Révész Kálmán:* Egy kis emlékeztető. — *Szikszay András:* Református klérikalismus. — *Homoky György:* Mi az oka, hogy a ref. népiskolák harmadik helyre jutottak. — *Furrer—Ruszkay:* Jézus ifjúsága és előkészülete. (Folyt.). — *Novák Lajos:* Mitrovics Gy. papi dolgozatai. (Vége). — Vegyes közlemények. — Pályázat. — Hirdetések.

Pályázati hirdetés.

A gömöri egyházmegyébe kebelezett *sajókeszii* és *szútori* kongruás lelkészi állásokra pályázatot hirdetek. Mindakét állás a f. év tavaszán foglalandó el. A pályázatok február 10-ig Csabay Pál espereshez Tornallyára küldendők.

Miskolc, 1908. január 13. *Kun Bertalan*, ref. püspök.

Harmóniumokat

mindkét rendszer szerint a legolcsóbban szállit

PAJK REZSŐ és TÁRSA

Rudapest,

V., József-körut 15.

Pianók! Pianók! Pianók!

Árjegyzéket ingyen és bérmentve küld.

Lelkészeknek és tanitóknak külön százalékengedmény. Részletfizetésre is szállítunk!

Szállítások bérmentve eszközöltetnek az utolsó vasútállomásig.

Elismert kitünő áruk.

Kérje ingyen

és bérmentve magyar nyelvű, gazdagon illusztrált főárjegyzékemet, 3000-nél több rajzzal, mindennemű nikkel-, ezüst- és aranyórák, valamint mindennemű szolid **arany és ezüst áruk, hangszerek, acél- és bőráruk** stb.-ről **eredeti gyári** árban.

Nikkel remontoir óra	K	3.-
System Roskopf patent óra	K	4.—
Svájci eredeti system Roskopf patent	K	5.—
Bejegyzett „Sas Roskopf" nikkel-rem.	K	7.—
Ezüst remontoir óra „Glória" művel	K	10
Ezüst remontoir óra dupla fedéllel	K	0
Ébresztőóra K 2.90. Konyhaóra	K	3.—
Schwarzwaldi óra K 2.80. Kakukóra	K	50

Minden óráért 3 évi irásbeli jótállás. — **Minden kockázat! Becserélés megengedve, vagy a pénz vissza!**

KONRAD JÁNOS

Első óragyár és szétküldési áruház,

Brüx 1256 **szám.** (Csehország.)

Mielőtt személy v. jelzálog

PÉNZKÖLCSÖNÉRT

bárhova fordulna,

kérjen díjmentesen tájékoztatót

Meller L. Egyed cégtől

Budapest, IX., Lónyay-utca 7.

Telefon Interurban: 46—31.

Most jelent meg

nagy protestáns képes theologiai könyvjegyzékünk

melyben nemcsak a könyvek cimei, hanem azoknak ***részletes tartalomjegyzéke*** is fel van sorolva.

Felhivjuk ezen a maga nemében ***páratlanul álló jegyzékre*** a nagytiszteletű lelkészi kar szives figyelmét, melyet kivánatra ***ingyen*** és ***bérmentve*** küldünk meg.

Ugyancsak megjelent:

A Debreceni Lelkészi Tár V-ik kötete ára kötve K 10·—
Jánosi Zoltán, Papi dolgozatok II. kötete „ „ „ 6·—
Mitrovics Gy., „ II. „ „ „ „ 7·—
Csiky Lajos, Vasárnapi imádságok. „ „ „ 7·—

Hegedűs és Sándor

protestáns irodalmi könyvkiadóhivatala

Debrecenben.

ORSZÁGH SÁNDOR

orgona és harmóniumgyáros.

cs. és kir. udvari szállító

Rákos-Palota (Budapest mellett)

Alapittatott 1861-ben.

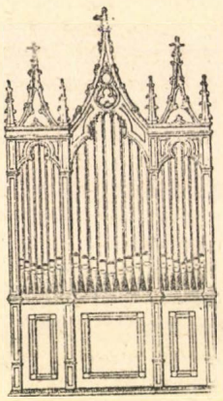

Az 1895. évi kiállításon „Nagy diszoklevél" és „Ferencz József lovagrenddel", az 1904-ik évi veszprémi kiállításon *az arany éremmel* kitüntetve. Készit kellemes és tömör hangú, legjobb és legújabb rendszerű orgonákat. Elvállal javitásokat és átalakitásokat. Kisebb orgonák készletben vannak. — Szolid munka és jutányos árak. Az orgonák jóságát mi sem bizonyitja inkább, mint az, hogy a gyár alapitása óta 400-nál több új orgona lett megrendelve és készitve.

Árjegyzék és részletes tervezet dijmentesen küldetik.

Pontos és legjobb órák 5 évi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő- annák,

borkancsók, china-ezüst disztárgyak,

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

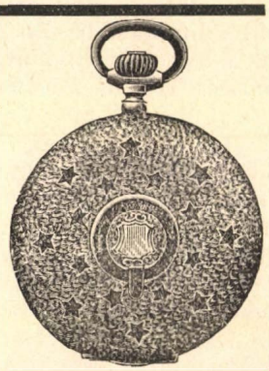

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

Polgár Kálmán

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállítója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 4. szám. Sárospatak, 1908. január 26.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

Református klérikálizmus.

(Folyt. és vége.)

II. Most jön a szenzációs 4 §. *„Az egyesület az egyházi hatóságoktól teljesen független.“* Ezt olvasva azt gondoltam magamban, hogy ennek a §-nak tervezője csak olyan ember lehetett, akinek az egyházi hatóságokkal sok baja volt, vagy olyan, akinek kicsiny Macedónia. Másként teljesen érthetetlen ennek a §-nak a megszületése. Előttem legalább hallatlan, hogy az egyházi hatóságoktól való függetlenségre éppen az a ref. papság törekedjék, amely a presbiteriumokat kivéve, összes szerveinkben, hatóságainkban a gyakorlati életben legalább mindenütt többségben van; amely — ha jót akar és egyetért — törekvéseit minden hatóságainknál mindenkor érvényre tudja juttatni; az a református papság, amely a legszomorubb századok alatt is a felülről jött nyomások vagy alulról támadt bántalmakkal szemben mindenkor törvényes hatóságainknál keresett és talált védelmet. Ref. egyházunk melyik gonosz szelleme sugallhatta ezt az elszomorító §-t?!

III. Ha a 4 §. szenzációs, az 5 §. se Hekuba: „Az egyesület tagja — *erkölcsi kötelezés erejénél fogva*, minden ref. lelkészjellegü egyén.“ Egyik lelkésztársam, aki, ha tudná magát árulni, sok mások felett állhatna a református közvéleményben — ez alapszabály megjelenése és e §. elolvasása után így szólott: „Ez magyarul ennyit tesz: *„aki pedig be nem lép, az g . . . ember.“* Hát én ünnepélyesen kinyilvánítom, hogy ha csak keresztyén szabadságomat és protestáns függetlenségemet letiporva, beleegyezésem nélkül, sőt tiltakozásom ellenére erővel be nem irnak: tagja nem leszek soha! Én a liberalizmust nemcsak másoktól követelem, hanem első sorban magamtól. A reakciót nemcsak másokból kivánom irtogatni, hanem első sorban önmagamból. A ker. szabadságot megcsufoló ilyen §. szövegezéséhez hóhérpallós villogása mellett sem járulnék soha. Lelkésztársaimmal itt a Tisza mellett sokak által irígyelt testvéri szeretetben élek, de minden tiszttársi és baráti köteléket szétszakítanék inkább, semhogy tagja legyek egy olyan egyesületnek, amelynek egyik paragrafusa a ker. egyházra annyi szégyent és gyászt hozó *„Compelle intrare! . . .* Az egyetemes papság tagja vagyok, a ker. szabadelvüség tiszta levegőjét szívtam, a reverenda nélküli protestantizmus az én eszményképem, amelyet semmiféle opportunitásból elárulni és semmiféle jezsuitába oltott klérikális eszmékkel elhomályosítani nem engedek soha. Irígyelje akárki és válaszsza mintának az ellentábor útait, eszközeit: én azon az úton, amelyen ők járnak: a menyországba se megyek soha.

Hiszem és vallom, hogy a sötétség és világosság, szolgaság és szabadság sok ezer éves küzdelme az egyénekben és gyülekezetekben fog eldőlni s nem a nagy országos alakulatokban, amelyek legfellebb tüntetésre s nagyratörő lelkek érvényesülésére alkalmasak. Éppenezért én egyházam és a szabadság érdekében itthon elvégzek annyit, amennyit birok, amennyit korlátoltságom enged: de nem állok ki a fórumra hirdetni, hogy *más nem tesz semmit, hogy világtalan tapogatózás, tétlenség és halál van mindenütt, ahol én nem vagyok.*

IV. Bizony nagyon szép volna, ha az a kétezer ref. lelkész, akik ide fejenként 6—6 koronával hivogattatnak, pld. a Magyar prot. irod. társaságba állanának be évi 6—6 koronával; azután mindenki szerezne még 1—1 tagot, felmelegednének talán hamarabb evangelikus testvéreink is egy kis buzgó agitációra, lehetne protestáns sajtóról beszélni azonnal. Igy, erőnket szétszaggatva, a hűséges támogatás jutalmául üzleti élelmességnek szolgáltatni ki a nagy felbuzdulást: szomorú valami lesz ez az új protestáns sajtó-termék; egy új bizonyság ellenségeink előtt pártos, erőtlen voltunkról.

Az alapszabály *egyéb kiadványokról* is beszél. Hallatlan, hogy a tervezők egyszerre annyi mindent elfelejtettek! A *koszorút*, a *családi könyvtárt* terjesztő *Károli-alap* a tönk szélén van. Vagy amit elődeink legjobbjai létrehoztak, amik tehát már úgy ahogy megvannak: nem volnának méltók a református lelkészi kar támogatására?! Ugyan méltóztassék Kenesseytől vagy Hornyánszkytól megtudakolni, hogy az egyletes kollegák egyen-egyen hány száz darab koszorú-füzetet terjesztenek a saját híveik között évről-évre? Vagy talán ezek nem jó szellemi termékek s jó csak az lesz, amire az egyetemes püspök rá fogja ütni a *placetet?*

V. *A közgyülésről* szóló paragrafusok közt az a legérdekesebb, amelyik kimaradt közülök, hogy t. i. érvényes határozat-hozatalhoz a tagok hanyad részének jelenléte szükséges? Ez minden alapszabály egyik nélkülözhetetlen pontja. A tervezők azonban bizonyosan böles óvatosságból nem szólnak erről. Mert ugyan hol van az az optimista, aki csak sejteni is tudná, hogy ez az egyesület tagjainak hanyad részét tisztelheti majd a közgyüléseken?... Pedig a határozatképesség pontos meghatározása nélkül semmiféle alapszabály meg nem erősíthető.

Lapunk jelen számához 1/4 ív melléklet van csatolva.

VII. *A választmány* 117 tagból áll s határozatképes, ha 12 tag van jelen. Példátlan az egyesületek életében, hogy esetleg 1999 tagból álló, 117 választmányi taggal bíró egylet választmányi gyűlésein 12 tag jogerős határozatokat hozhasson. Ez bizonyára azért van ide mérsékelve, mert a tervezők is jól tudják, hogy arra a választmányi gyűlésre a szomszédokon kívül bizony alig fog valaki elmenni, ha csak az a reménység oda nem hajtja, hogy ott a bölcseségnek nagyobb mértéke fogja betölteni, mint pld. otthon Léván, vagy Miskolcon, Budapesten stb.

IX. *A feloszlásról* úgy rendelkezik az alapszabály, hogy az e célból összehívott jelenlevők $^2/_3$-a: pld. három megjelenőből kettő, kimondhatja a feloszlást. Ugy látszik az elnökség szabad érvényesülést kíván biztosítani akaratának a gyűléseken minden irányban. *Az egylet vagyonáról* való rendelkezés sem hagyható megjegyzés nélkül. A 26. §. ugyanis ezt mondja: „Feloszlás esetén az egyesület vagyona egy, *az országos ref. lelkészegyesület által felállítandó* jótékony intézet támogatására szolgál.“ Én jó Istenem! Hát a református koponyák összesége nem bírt eddig olyan jótékony intézetet kitalálni, felállítani, amely méltó volna az ORLE támogatására? vagy a meglevők mind oly gazdagok, hogy muszáj újat kieszelni, hogy legyen méltó örököse a fejedelmi hagyatéknak? De mit szaporítsuk a szót? A szokott nyomon jár a rendelkezés is. Nemcsak életében, még halálában is független kíván lenni az egyházi hatóságoktól, testületektől és egyletektől, hogy a sok nyomorgó, tengődő egyesület tőlük egy fillért is semmiképen ne remélhessen.

Hát, igen tisztelt Ferenczy dr. úr! Nemcsak Ibrányban, de *azok közt is igen gonosz szellemeknek, kísérteteknek kellett járni*, akik minden ténykedésükkel mélyebb, nagyobb szakadékot akarnak csinálni a hivatalos egyház és a református papság közt, ahelyett, hogy szent köteléküket még szorosabbra fűznék. Az önök kísérlete azonban, sajnos, sokkal rombolóbb munkát látszik végezni, mint aminőt végzett az ibrányiaké, mert mi még a kísértetet sem „*gyülölettel és sértegetéssel, meg bünpártolással, hanem keresztyéni türelemmel, szeretettel és valódi humanismussal*“ igyekeztünk az egyházra nézve nemcsak ártalmatlanná, hanem inkább hasznossá tenni. Csak arról kívánom ez ön által felvetett tárggyal kapcsolatban az igen tisztelt olvasó közönséget tájékoztatni, hogy Ibrányban már éppen onnan is jártak kísértetek, ahonnan az egyházból kifelé hívogató elnöki tárogató szó legerősebben hangzik mostanában, de mi azokat is minden lárma nélkül visszavertük

Minthogy pedig gyarlóságaimat én sokkal jobban tudom, mint a különben nagy tudású Ferenczy dr. úr, mielőtt befejezném cikkemet és visszatérnék az eke szarvához, ahol van helyünk — nézetem szerint — mindnyájunknak, hogy ott az ugaron, erőnktől kitelhetőleg mély barázdákat hasogassunk: írásom gyarlóságaiért bocsánatot kérek a nagyon tisztelt olvasótól. Nem vagyok én ebben gyakorlott, tenyeremet kérgessé törte, egykor szinte fölös erőmet megapasztotta a nehéz munka, a soha nem szűnő kötelesség, *az egyházért és mindig csak azért* aggódó, olthatatlan szeretet. Ha most szóltam, csak azért tettem, mert a lélek, az egyházért való aggódás nem hagyott nyugodni. A lelkiismeret furdalása megemésztett volna, ha hallgatok. Ha rosszúl szóltam: igazítsák ki az okosabbak. Lelkésztársaimat pedig aggódó lelkem szeretetével kérem; „vigyázzanak és imádkozzanak“ és felbuzdúlásuknak, mig nem késő, adjanak helyesebb irányt!

Isten őrködjék anyaszentegyházunk jövője felett!

Isten segítse ebben a hálátlan, de dicső küzdelemben a mélyen tisztelt szerkesztőséget.

Szikszay András.
ibrányi ref. lelkész.

Az adó-összeírás kérdéséhez.

Nem szégyellem bevallani, mert jól tudom, hogy nem állok egyedül e vallomásommal, hogy annyi jó tanács s útbaigazítás dacára sem tudtam e tárgyban olyan munkát végezni, melyet a célnak megfelelőnek tarthatnék. Pedig dolgoztam rajta eleget. Van vagy hatféleképen kiállított adófőkönyvem. Először beírtam métermázsánként a gabonát, ahogyan mi szedjük. Azután literenkint. Először számítottam 9 fillérjével literjét, azután kongruális értékelés szerint 10 koronával köblit. S végre jött az adóügyi bizottsági útasítás, hogy egy köböl gabona 8 kor. 33 fillérjével számítandó. Amely ugyan meg nem könyítette, sőt amennyiben a legilletékesebb helyről jött, a legnagyobb mértékben megnehezítette az eljárást.

Mert nem arról van szó csupán, hogy a lelkészi jövedelem elszámolható legyen — s a hívek mult és jövendő terhének megállapításánál egyenlő mértékben számítsuk a gabonát — mi kongruások. Hanem arról is, hogy a célnak, de a valóságnak is megfelelő költségvetést készítsünk. S mind ezekkel összhangba hozassanak a khárták és adófőkönyvek is. Már pedig a 10 koronával értékelt tanítói gabonát 8·33 fillérjével elszámolni nem lehet. S igy az adott alapon helyes költségvetés és helyes számadás sem készíthető. Ott legalább, ahol már meg is váltották à 10 kor. a tanítói gabonát, vagy nálunk, hol a gondnok szed be mindenféle fizetést, nem — mert ki tudná azt megmondani, hogy kinek gabonája lesz a lelkészé s kié a tanítóé!? Kinek számítanánk hát à 10 kor. és kinek à 8·33-al a gabonát — ami az egyenlőség rovására is történnék.

De ha csupán a hívek terhének megállapítására szolgál is a 8·33 filléres ár, még ehez is szó férhet, amennyiben ellenkezni látszik a törvény intentiójával, mely a valóságos teher megállapítását kívánja. A 8·33 filléres ár pedig nem a valóságos teher. S ha azt mondjuk híveinknek, hogy a gabonát ezután is természetben fogjátok fizetni, de azt nektek csak 8·33 val fogjuk beszámítani s az azon felül levő összeget fogjátok készpénzben megfizetni, új adótok mennyiségeig — ebbe ők belenyugodni aligha fognak. Ebből még nagy kellemetlenségek is származhatnak. Mert nem törődnek ők azzal, hogy a lelkészi gabona fizetés $^1/_6$-át számításon kívül hagyta az állam, hanem csak azzal, hogy rájuk nézve minő terhet jelent egy köböl gabonának befizetése. Átlagárban legalább is 10 koronát. Azon alúl kapacitálhatók és megnyugtathatók aligha lennének.

Hát vajon a lelkészi fizetés elszámolásának kérdését megoldja-e a 8·33 filléres gabona ár? Igen, ha csak gabona-fizetésről lenne szó. De munkavált ság $^1/_6$-da is van, meg más címeken is emelkedett egy és más helyen a lelkészi fizetés. Nálunk például meg volt váltva a lelkésznek teljesített munka, már a kongrua összeírásakor 96 koronában. S ha az állam olyan előzékeny volt, hogy azt csak 80 koronára vette fel, avagy szigorúbb lenne-e most hozzám egy-

házi főhatóságom? s kívánná e, hogy elveszítsem a felül valót? Ha nem, úgy nekem nem a kongruális, hanem a valóságos értéket kell felvennem a számadásba, mert különben hiba esik a kréta körül.

Hát a hol emelkedett a lelkészi fizetés, mi volt az eljárás? Felvették azt személyi pótlék, avagy irodai átalány címen. Tisztelettel megkérdezem, mi akadálya volna annak, hogy a gabonafizetés és munkaváltság $^1/_6$-ával is ugyanez történjék? Mily sokat könnyitene ez a dolgon! Ez esetben lehetne mindenütt 10 koronával számitani a gabonát: — a khártában, költségvetésben, számadásban és adófőkönyvben. S elkerűltetnék az, hogy hiveink a törvény kivánalmán túl is megadóztassanak.

Alázatos véleményem szerint ez minden nehézség nélkül volna kivihető. Az állam felől legalább igen. Mert annak nem igen áll érdekében a kongruális értékelés megváltoztatása. Elég méltányosan jutott hozzá. Nem is nagy hajlandósága van arra. Bizonyság rá, hogy a ránézve sokkal hátrányosabb tanitói fizetést nem kivánta megbolygatni. Sőt még azt is megengedte, hogy a tanitói fizetés emelhető legyen, anélkül, hogy az államsegély kevesbednék. Miért ne remélhetnénk hasonló eljárást a lelkészekkel szemben is? Ha pedig valamikor mégis új felszámitásra kerülne a dolog, akkor is megmenthető lenne a személyi pótlék oly mértékben, amily mértékben fel lenne tartható a 8·33 filléres gabona-ár. Ez sem teszi tehát szükségessé, hogy az elszámolás megnehezittessék, sőt lehetetlenné tetessék.

Amennyiben pedig az a célja jelenlegi tiszteletteljes felszólalásomnak, hogy egyöntetű és kivihető elszámolási mintát provokáljak, mindjárt ide is igtatom, hogy a fentebbiek szem előtt tartásával miképen tudnám én (jobb minta híján) megejteni az elszámolást. Csupán a lelkészi és tanitói fizetések képezvén a nehézséget, — a többi egyszerű tételt mind elhagyom. Alapúl pedig a mindenütt használható 10 korona gabona-árat veszem. Megjegyzem azonban, hogy a gabona és munkaváltság $^1/_6$-án kivül, még az adólevonások is nehézséget okoznak. Amire nézve egészen jó megoldási kulcsnak látszik, ha azokból a tételekből vonjuk le, melyek a gondnok kezén keresztül nem mennek, avagy csak névlegesen. Ilyenek nálam a föld, jogositványok és stóla. — Lesz tehát a

I. Szükséglet.

	Egyenként	Összesen
1. Lelkészi jövedelem kongr. felszámítás szerint	838·92	
2. „ személyi pótlék	80·15	919·07
3. Tanítónak áll. felszámítás szerint	386·70	
4. „ személyi pótlék	81·51	468·21
Összesen		1387·28

II. Fedezet.

	Egyenként	Összesen
1. Lelkésznek föld, jogositvány stóla (az adók levonásával	501·42	
2. 20 köböl gabona à 10 kor.	200·00	
3. Munkaváltság $^1/_6$ levonással	80·00	
4. Készpénz	57·50	838·92
5. *Személyi pótlék* 4 köb. gabona (à 10 kor.)	40·—	
6. Munkaváltság-többlet	16·—	
7. Kozma-alap kamatja, ugyan e célra	24·15	80·15
8. Tanítónak, föld jövedelme	123·98	
9. 12 köböl rozs (à 10 kor.)	120·00	
10. Tandíj (áll. felszámítás szerint)	104·72	
11. Munkaváltság	32·00	
12. Készpénz	6·00	386·70
13. *Személyi pótlék*	11·00	
14. „ „ tandíjtöbblet	36·00	
15. „ „ Kozma-alap	34·51	81·51
Összesen		1387·28

Ez tehát, mint látszik, az állami értékelésnek is és a valóságnak is megfelel, amit 8·33 gabonaárral én legalább nem tudok elérni. E szerint a khartat is át lehetne alakítani. S az adófőkönyvben is 10 kor.-val számítani a gabonát. Amikor is minden szükséges okmányunk egyeznék s híveink se lennének a törvény kívánalmán túl megadóztatva.

Ezen tervezetemet azon tiszteletteljes kéréssel ajánlom a méltóságos adóügyi bizottság becses figyelmébe, hogy vagy ezt, vagy ennél jobb mintát, de mindenesetre ilyen részletesen kidolgozottat méltóztassék rendelkezésünkre bocsátani, mert különben egyöntetű és használható munkát végezni képesek nem leszünk.

Felsőcéce, 1908. jan. 19.

Sárkány József,
ref. lelkész.

Pár szó a „Megoldandó kérdés"-hez.

Akik a sárospataki főiskola sorsát szívökön viselik s annak a „szegények iskolája" címét nagy tisztességnek, sőt dicsekedésüknek tartják s félve aggódnak azért, hogy ez az elnevezés ne csak üres cim, hanem komoly igazság is maradjon: azokat a Kovácsy Sándor tanár úr cikke bizonyára gondolkozóba ejtette. A tápintézet jövője tehát válságos, mert jövedelme nem elég, az újabban történt díjfelemelés sem elég. Ő maga is töpreng, gondolkozik, hogy a kérdés megoldására olyan módozatot találjon, hogy a főiskolai pénztár csődje se következzék be, de a mellett a jótétemények száma se apadjon! Mindenesetre nehéz kérdés. Ő maga úgy véli a dolgot megoldhatónak, ha ismét emelik az ellátási díjakat.

Ez a kérdés megmozdít minket „mezei hadakat" is és késztet a hozzászólásra. Több embernek többféle gondolata van. Hátha mi tőlünk is származnék valami jó! A mostani nehéz gazdasági viszonyok, a mindinkább szaporodó életszükségletek között, miket nemcsak a főiskola, de a gyermekeket taníttató szülék is éreznek, helyén van, hogy mi szülék is keressük az útakat és módokat, hogy a főiskolai tápintézet válságos helyzetéből kiemeltessék, hogy az rendeltetése szerint mennél olcsóbb legyen s mennél több jótéteményt adhasson. Hogy még a nem jótéteményesekre nézve is a „szegények iskolája" cím továbbra is igaz maradhasson.

Nem habozom kimondani, hogy én a tápintézeti díj újabb emelését nem szeretném, sőt félek tőle. Attól tartok, hogy akkor igen kevesen maradnának egész díjasok. A szülékre is tekintettel kell lenni. Nagyon sok szüle van a lelkészek és tanítók között is, akiknek a gyermeke nem lehet jótéteményes, vagy azért, mert a gyermek nem megfelelő jeles tanuló — pedig az ilyenekből is válhatnak kiváló emberek — vagy pedig azért, mert a szülék az átlagnál valamivel jobb anyagi körülmények közt élnek s így a jótéteményre nem számíthatnak, de e mellett 3—4 gyermeket kell taníttatniok. Más kivezetőt kell tehát keresni.

Mikor nehány évvel ezelőtt a tanári kar kebelében egy mozgalom indúlt meg az államsegély

igénybevétele tárgyában: én ezt a mozgalmat helyeseltem és leginkább a tápintézetért helyeseltem, hogy így a főiskolai pénztár felszabadúlván sok tehertől, sok ezer koronával jöhetett volna a táp intézet segítségére, akkor nem kellett volna sem a főiskolai pénztár csődjétől tartani, sem a jótéteményeket megcsökkenteni, szóval az iskola a „szegények iskolája" címnek jobban megfelelhetett volna.

Az egyházkerület hangulata azonban akkor — elhiszem, hogy igen tiszteletreméltó okokból — elleneszegült ennek a mozgalomnak; én sem akarnám ezt új életre költeni, sok keserű meghasonlás támadt ebből a kérdésből és sok olyan káros utókövetkezménye lett, melynek jobb lett volna elmaradni magának a főiskolának az érdekében. Hagyjuk tehát most ezt a kérdést, úgy is megérleli azt az idő, ha a mi életünkben nem is, de később bizonyosan.

Hogy a tápintézeti ellátást olcsóbbá tehessük: ha a gyökeres orvosságot nem akarjuk bevenni, menjünk vissza tanácsért a mi régi jó öregeinkhez, a sárospataki főiskola azon időbeli tanáraihoz és kormányzóihoz, akiknek bölcsessége és emberszeretete ezt az intézményt létrehozta. Mit tanúlhatunk ő tőlük? Bizonyára azt, hogy „ne nyujtózkodjunk tovább, mint a pokróc ér." Ők, mikor a tápintézetet szerény körben megvalósították, bizonyosan nem gondoltak arra, hogy majd az étkező ifjakat frakkos, avagy fehérkötényes tanúlt pincér-urak fogják kiszolgálni, hanem a magok egyszerű józan esze szerint úgy gondolkoztak, hogy majd kiszolgálják azok egymást, a kisebbek a nagyobbakat, a „dárdások" az akadémistákat. És behozták a *felszolgáló ingyenesek* intézményét. Hogy ez lealázó volna, hogy ez megölné az ifjú önérzetét, vagy hogy ez a rendszer szolgalelkűvé nevelné az ifjakat: ez bizonyára még gondolatban sem fordúlt elő náluk. Sőt joggal gondolhatták azt, hogy az a tudat a gyermek lelkében, hogy ő becsülettel megszolgál eledeléért, hogy ő maga keresi kenyerét: még felemelő hatással van reá, mint a nagy apostolra, aki büszkén hivatkozott arra, hogy ő „senkinek a kenyerét ingyen nem ette." A munka nem szégyen és nem lealázó. Csak némely ágaskodónak vele született gőgje és nagyzolása tartja a kézi munkát megalázónak. Tessék megnézni a külföldi szegény egyetemi hallgatókat, a németeket, hollandusokat, angolokat, hogy azok hogy segítenek magukon! Nyári szünidő alatt elmennek népes fürdőhelyekre kisegítő pincéreknek, hogy kereshessenek annyit, amennyivel magukat a tanévben fentarthatják. És nincs senki, aki őket ezért lenézné, vagy elítélné. Vagy tessék megnézni Magyarország bármelyik felső leányintézetét, ott is a növendékek felváltva terítenek és szolgálják ki egymást; ott pedig ugyancsak megveszik a nevelés árát!

Hogy a tápintézeti ellátás drága s hogy a vállalkozó nem adhat olcsóbban kosztot egy tanúlónak mint 158 koronáért, ezt nemcsak az élelmi szerek drágasága okozza, hanem okozza az is, hogy annak a vállalkozónak 10—12 pincért (?) kell tartania a kiszolgálás teljesítésére. Mai napság az ember munkáját nagyon meg kell fizetni. Nem tudom ugyan, hogy ez mennyibe kerül a vállalkozónak, de azt gyanítom, hogy ez a koszton kívűl bele kerülhet jó 5—6000 (?) koronába. Ezt a vállalkozónak számításba kelletett vennie s ezeknek a fizetése és kosztja már az egyes tanúlók ellátási díját emeli.

Én nekem ez a nézetem, hogy a felszolgáló ingyenesek intézményét vissza kell állítani (van ennél kényesebb intézménye is a főiskolának, amelyet a szegény tanúlók érdekében fel kell tartanunk, t. i. az ünnepi sublegátusi intézmény.) Ez, bár gyökeresen nem oldja meg a tápintézet kérdését, de az ellátást bizonyára olcsóbbá teszi. A vendéglős, vagy általában a vállalkozó bizonyára adna szívesen annak a 10—15 felszolgálónak díjfelszámítás nélkűl kosztot, hiszen neki úgy is kosztolnia kell pincéreit, sőt a tanúlókon megtakarított pincérfizetés is az egyes tanúlók ellátási díját csökkenthetné. Tehát a főiskola megtakaríthatna rajta néhány ezer koronát.

De megdrágítja a neveltetést az egészen szegény emberekre nézve az is, hogy immár a főiskolai lakószobákból egészen kiszorították a tanúlókat, ahol olcsó pénzért tisztességes jó szobát és kellő felügyeletet nyert a gyermek a nagyobb diákok gondja alatt. Én ezt az intézményt is visszasírom! Nem tudom, hogy mivel lehet most az a sok szoba elfoglalva, ahol még az én időmben diákok laktak, de azt hiszem, hogy itt még most is lehetne 30—40 tanúlónak helyet adni. Ezelőtt 25 esztendővel felényit sem fizettünk lakásért, mint most kell fizetni kint a városban! Milyen nagy jótétemény volna tehát az a szülékre, ha bent az iskolában — mint Debrecenben is — kaphatnának olcsó pénzért lakást és felügyeletet is. Ezek az intézmények tették híressé a pataki iskolát a múltban s ezek az intézmények adták meg az iskolának „a szegények iskolája" megtisztelő címet.

Tudom azt jól, hogy ezek csak kis dolgok és gyökeresen nem segítenek a bajon; de ha csak 10, vagy 20 koronával teszik is olcsóbbá az ellátást, az már ezreket jelent a pataki iskola pénztárában.

Illyés János.

*

Vagyunk többen, akik a kiszolgálatra nézve a t. barátunk álláspontján állottunk, de hiába! Az a nézet kerekedett felül, hogy meg kell próbálnunk — a nagy egyenlőség kedveért — a kívűl levők által való kiszolgálást. Olyan is volt köztünk, aki melegen ajánlotta a *kolozsvári rendszer* behozatalát, amely szerint egy-egy tálhoz 7 ifjú van beosztva, akik sorosok a kiszolgálásban, mégha felgimnáziumi tanúlók is, ha bajúszos-szakállas legények is. Egy héten így mindenki csak egy napig szolga, 6 napon át pedig — ha úgy tetszik — úr. Javasolták a *pápai rendszert* is, amely lényegében megfelel a régi pataki divatnak, azzal a javítással, hogy csínos tiszta kék öltönyt kap minden kiszolgáló; így izléses is a fellépésük s a maguk ruháját sem rongálják s nem is keverik be. A főiskolai bennlakást a gyüjtemények, levéltár, a sok hivatalos szoba, a tantermek szaporításának szüksége — sugorították össze. „Parsimonia est magnum vectigal," de hát ki tud és akar ma takarékoskodni vagy szegény lenni?! A húsárak óriási emelkedése — a multhoz képest, — továbbá a személyi kiadások fokozódása minden ponton s általában az emberi munka értékének amerikai mértéke stb. stb. lehetetlenné teszik a kívánatos olcsóságot, miként egyebütt, úgy a tápintézetben is. De — szerintünk is — el kell követni mindent, hogy a szegényeknek a nevelés útját megkönnyítsük s meg a több gyermeket tanittató szülőknek is. Ha a nagy épület költségeit kiheverjük, a Mudrány-alap jó segítség lesz s támadhatnak még újabb jóltevők is — ebben az önző világban is.

Szerkesztőség.

Halál.*

Ne félj te földi lény a zord haláltól,
Ha ajtódon kopog váratlanúl.
Szabad leszesz a lét nehéz súlyától,
A por csupán benned, mi porba hull.
Ki sírva jöttél a kínos világra,
Ki hányatál a zúgó tengeren:
Az alkotónak egy parancs-szavára
Mosolygva szenderűlsz el hirtelen.

Sok céltalan küzdelmeidnek vége,
Nem gyötri szíved semmi bántalom.
Egy égi nemtő száll föléd — a béke,
Fölváltja harcodat a — nyúgalom.
Kioltja a halál, e hív barátod,
A lángoló életszövétneket.
És csendre inti a szilaj hullámot,
Mely könnyű labdamódra hányt, vetett.

Az fáj talán, ha hogy üténd az óra,
E szép, dicső világot itt hagyod?
Holnap se lesz illatosabb a rózsa,
Más napsugár az égen nem ragyog.
Más éjszakát se fényesít több csillag,
Ez a világ másképpen nem kering.
Vess hát határt csapongó vágyaidnak,
Csak ami volt, azt láthatod megint!

Az fáj talán, ha életed kialszik,
Zokogva sír a szép családi kör?!
Égből alá az Úr szózatja hallszik:
Ki rám tekint, ne féljen senkitől.
Az özvegyek, árvák jaját megértem,
Valódi jó atyátok én vagyok,
Jöttök ti is, ha a határt kimértem,
Oda, ahol dicsőbb világ ragyog!

Az fáj talán, hogy a rokont, barátot
Elhagyni kell, ha jő a pillanat?!
Óh balga szív, kár, hogy maig se látod:
Nincs egy igaz kebel az ég alatt!
Önérdeket tekinti minden ember,
Van sok barát, ha van sok drága kincs.
De, hogy ha élsz nyomorba, gyötremmel,
Lelkednek egy igaz barátja sincs!

Törvény szerint helyet kell adni másnak,
A porladó apák is ezt tevék.
A vén fa helyt ad az ifjú hajtásnak,
Ha már bevégzi hosszú életét.
A meghalás kezdete már a létel.
A gyertya fogy, mihelyt lobogni kezd,
Miért, hogy ép csak te volnál kivétel,
Kit a halálra gondolás ijeszt!?

Vagy azt akarnád törpe, balga ésszel,
Hogy romba dőljön érted a világ?!
Tévutakon futottál már elégszer,
Kebledbe hordozod most is nyilát.
Indúlj tehát! — Ha élted jól bevégzéd,
Nincs mit siratni élet-utadon.
Ha elpazarlád annak drága részét,
Számodra még van égi irgalom!

Te két hazának vagy szabad polgára.
Azért emezt bátran itt hagyhatod!
Ne félj! — Lepattan egykor a sír zára,
Az égi szép hazát megláthatod.
Bár lelkedért harcol e föld az éggel,
Oda repűlni nem leend nehéz
S amint lebegve szállsz te fel reménynyel;
Felhők közűl kinyúl az égi kéz!

Szuhay Benedek.

* Mutatvány szerzőnek „Szuhay Benedek költeményei" cím alatt (Miskolc. 1908.) közelebb megjelent költemény-kötetéből.

Falusi levelek.

Kedves Szerkesztő Úr!

Mélyen kutató elmék, a láthatatlant is igyekeznek láthatóvá tenni, — odaülnek mintegy a nagy életműhely kohója mellé, hogy az életalakokat létrehozó erőknek is szemébe nézzenek, aztán embertársaiknak is felmutassák.

Sokszor elgondolkoztam, különösen Goethe és Shakespeare ilynemü igyekezetén, a Faustban és a Szentiván-éji álomban. Micsoda isteni szemlélete lehetett annak a két léleknek, midőn emlitett műveiket irták!... Különösen a Szentiván-éji bohóskodások mily mély élettani igazságot tárnak fel — az emberi indulatok és vágyak megértésére nézve. Igazán nincs ember, kinek szemébe ne csepegtetnének pajkos manók ama bizonyos büvös folyadékból, melynek folytán a vágyalkotta kép, tárgy, törekvés, cél és a többi, valóra ne válna a felhevült képzelődő előtt!

Rejtélyes jelenség ez, Kedves Szerkesztő ur s igazán nem tudja sokszor az ember, hol az álom és való mesgyéje!... Csak azt láthatjuk, tapasztalhatjuk, a történelem és élet folyamán, a magunk életében is, hogy az a bizonyos *Puck* manócska, sok galibát csinált már; nevetségest és komolyat; áldásost és átkost; életet és halált!

Isten és az *országosak* bocsássák meg vétkemet, ha most is azt az ici-pici bájnedűs manókat képzelem magam elé, midőn elgondolkozom afelett, mi mindent is akarnak és hisznek lehetőnek jótakaró *országos* lelkésztársaink!

Hiszen gyönyörű és áldásos dolog volna az, 2000 magyar református lelkészt összekötni a szeretet lelkével! Azzal a lélekkel, melyről Pál apostol a legszebb himnuszt zengte minden himnuszok között. A szeretet lelkével, mely maga az örök isten. Az isten lelkével, mely maga a legyőzhetlen erő, a végetlen *Egy*, melyben van minden!... Mely mindeneket eltűr, mindeneket elfedez, mindeneket megbocsát, mindeneket meggyőz, mely soha el nem fogy!...

De mindezeknél elébbvaló a — kenyér.

Akárhogy csürjük-csavarjuk, az *országosok* összegyűjtésének és összegyűlésének legfőbb gyűjtő ereje: — a kenyér. És pedig az állam kenyere. A cim lehet százféle, de a lényeg csak egyféle.

De nem erről akarok.

Puck mester incselkedik velem. Azaz nem énvelem, hanem inkább az *országosakkal.*

Mi mindent akarnak és mi mindent tartanak lehetőnek!

Sorba szedem, szám szerint.

1. Államsegélyt, az 1848: XX. alapján.

2. Saecularisatiót, elosztva természetesen az éhezők között.

3. Református népszövetséget, ellentétben a kath. népszövetséggel.

4. Közös bevásárló szövetkezetet, minden pap és minden papi család, összes házi szükségletét ugyanegy kereskedésben, vagy szabóműhelyben szerezvén be, a legolcsóbb árban.

5. Közös bankot és pedig a luteránusokkal együtt, ahonnan elégítenénk ki minden hitelszükségletünket, még pedig nemcsak papok, hanem hitsorsosaink is. Persze, a felesleges pénzünket is, betétként, ide helyeznénk.

6. Közös megegyezést, hogy szabadúljunk a világiaktól, hiszen azok ugy sem érnek semmit. Ha mi nem kellünk nekik, hát ők sem kellenek nekünk! Ezt is közösen csináljuk meg a luteránusokkal.

7. Aki pedig mindezeket nem akarja, azokra még *az alsószabolcs-hajduvidéki ref. egyházmegyei tanítói egyesület rendkívüli közgyülése is, — „erős felháborodás közt, ismertetve azon gyalázatos rágalmakat, melyeket kicsinyes emberi érdekből* (én édes istenkém! hát miből lehet még cselekednünk, ha nem emberi érdekből?!) *komoly alapon állónak hitt sajtóorganumok* (ezek közt említve van a Sárospataki Ref. Lapok is) *a legközelebbi időben szórtak egyházmegyénk bölcs és igazságos vezére, dr. Baltazár Dezső ellen, aki önzetlenül, az igazság érdekében felvett harcait az egyházkerületen, a zsinaton, az egyesületté tömörült papi státusban* (hála isten! ilyen is van már!), *melyeket a rideg conservativismussal* (ajaj!) *szemben új nyomokat törve, félelmet nem ismerő bátorsággal folytatott. E lépteinek, az igazság fegyvereibe bízó bátor merészsége verte fel, a berkek árnyékában boldog semmittevésben szunyadó* (talán a kedves emlékü pataki *berket* gondolják, kedves szerkesztő úr, ahol csakugyan *boldog semmittevésben* szunyókáltunk valamikor, különösen ha szép őszi napokon az ottlevő tóból kihalászott főtt sulyommal és frissen sült krumplival jól laktunk. E volt a boldogság!!) *a minden liberális eszméktől irtózó ellenségeket, kik érdekeiket veszélyeztetve látva szennyes sajtójuk öblös csatornáján öntözték a liberális eszmékért küzdö kiváló férfiúra a sarat, a gyalázkodás tűztengerét* (minő szemléletes leirás: *sarat öntözni!* ez még csak hagyján, ámbár ilyent se láttam még; de *tűztengert öntözni!* a gyalázkodás tűztengerét! ez már stilus!) *azért, hogy jól kiérdemelt tisztségeit megtapodják, köz- és az egyházi élet terén harcaitól elkedvetlenitsék. Ily méltánytalan támadásokkal szemben, az egyházmegyei tanítóságnak állásfoglalása nemcsak jogosult, de kötelesség is*“ stb. stb. (Tanítók lapja után a Debr. Prot. Lapban) szóval, akik másként látnak, azoknak még istenök sincs!

Lelkemből mélyen sajnálom, kedves Szerkesztő úr, hogy egyházi lapban is lehet már oly harcmodort és irályt szemlélni, amelynek puszta szemlélete is, igazán, mélyen felháborító általában, ha pedig hozzágondoljuk, hogy papok és tanitók irják, hát az *Ecce homo* jelenete borzong előttünk. Ime, az egyesitő szeretet helyett, ilyen *veszett gyümölcs!*

De lehet-é ez másként, midőn a kenyérkérdés lesz kitűzve összekötő erőül?

Én olvastam a történelmet, figyeltem az életre, keresve mindenütt a tények, mozgalmak okait és sehol nem láttam, hogy a kenyérkérdés összekötötte volna az emberi életet.

Összehozni lehet tömegeket is, igérve nekik kielégitést; de még az igéret teljesülése sem tarthatja együtt, előbb-utóbb összevesznek, szétbomlanak.

A szükség jobban összeköt, mint a jólét.

Hát még ha az igéret inkább csak a *Puck* mester játéka! Mint az országos közös bevásárló szövetkezet; az országos közös bank.

Eszembe jut a párizsi Bontou-cég kath. bankja, milliók pusztulásával, vagy itt nálunk a Gyürky-féle kath. spekulációk s azok tragicomicus eredményei. Aztán a különböző szövetkezeti üzérkedések, ügyes szédelgők ráutazásai a becsületes járatlanságra.

Nem is kellene nekünk egyéb, csak ilyen hasznos vállalatok! Boldog Isten! Itt van az orsz. domesztika pénzösszege, Jordán-féle s más országos tőkék a Földhitelintézet kezelése alatt; itt a tűzbiztositás egységessé tételéből származható biztos jövedelem s még lehetne más is. És miért nem lehet? Mert . . . mert . . . nem is volna jó, ha lehetne! Száz és egy ok miatt. Hanem van olyan, a mi lehet és nagyon jó volna, ha minden községbe lehetne: a helyi szövetkezetek, *becsületes, munkás önzetlen papi vezetés alatt* és mellett. Hogy ilyen úton boldoguljanak gyülekezeteink s általok papjaik, tanitóik. Igy lehetne az anyagi eszközt is, az erkölcsiség, az emberszeretet szolgálatába állitani, a lélek erélyét kifejteni. A mi erőnk: — gyülekezeteink ereje. Minden tehetségünket ott kell használni, gyümölcsöztetni S tökéletes igazsága van *Szikszai András* barátomnak, hogy a ki ma gyülekezetében, lehetőség szerint eleget akar tenni a ráváró valláserkölcsi és szociális kötelességeknek, még kis egyházban is annyi dolga van, hogy bizony nem panaszkodhatik unalom miatt. Tanuljunk egymástól *otthon,* az országos *cécók* csak zsebünket könnyitik meg, néha még a szivünket is.

Megbocsáthatlan bűnt követnek el, a krisztusi szabadság ellen, a szabadelvűség nevében. Ez a legveszedelmesebb kisérletezés az én lelkem előtt. S csak azért tudom megbocsátani a Szikszai kemény pennáját, mert valóban nem lehet elég éles kést használni ama hályog ellen, mely nem tudja, vagy nem akarja belátni, hogy az előzetes szervezkedésnél, taggyüjtésnél és különösen az országos gyülésen tartott beszédekben oly elvek és utasitások foglaltatnak, melyek gyökerében támadják meg krisztusi hitelveinket, nem is szólva egyházszervezetünk alapelveiről.

Az igaz krisztiánizmus csak egy kényszert ismer: *a szeretet mindeneket meggyőző kényszerét.* Az igazságért szeretetből hevülő lelke kényszeritsen kit-kit. Más fegyvert használni: pogány istentelenség és siker esetében is ideig-óráig való győzelem.

Meg aztán vannak már kereteink, szebbek is, jobbak is, mint ezek az újak. Hogy az irod. társaságról ne is szóljunk, vajon a Kálvin-szövetség, az országos belmisszió-egyesület, oly sokoldalu és oly magasztos keretei be vannak-e már töltve? Forr-e már a must a régi tömlőkben hogy új tömlőkről kell gondoskodni?!

Igen! csak hogy azok nem igértek nagy osztozkodást, hanem munkát kivánnak, jó munkát, szép munkát, boldogító munkát . . .

Itt pedig, úgy látom én, *Puck* mester kujonkodik.

Isten áldja kedves szerkesztő Úr!

Soós Lajos.

IRODALOM.

* **A magyarországi ref. egyház egyetemes konventje Budapesten 1907. okt. 22—25 napjain tartott ülésének jegyzőkönyve** 184 lapnyi terjedelemben megjelent Különös érdekűvé teszik a mellékletei (89—160 l.) s ezek között is főképen a sok nyughatatlansággal birált központi helyre vonatkozó bizottsági jelentés, a tervpályázat eredménye s a központi hivatal felállítását igazoló munkálat, a horvát-szlavonországi prot. egyházak külső viszonyainak rendezéséről szoló konventi felirat s nem kisebb érdekű ezeknél az a függeléke a jkvnek, amely *Birói ügyviteli szabályok és írás-*

minták eímen külön füzetben is megjelent és — mint hivatása is — jelentékenyen meg fogja könnyíteni a bíróságok s különösen a bírósági elnökségek dolgait. Ez utóbbit — köztudomás szerint — dr. *Nagy Dezső* konventi jegyző és ügyész készítette, amit érdemes lett volna a füzet végén feljegyezni, legalább ott, ahol kiadóként *Sass Béla* van feljegyezve, mint a ref. egyet. konvent jegyzője. A külön füzet 36 l. terjedelmű.

* **Orpheus Adalbertus.** *Magyar magánjog kézikönyve.* (Kolozsvár, 1907. kis 8⁰ 212 l.). Jogi oktatásügyünk mizériáira szép világot vet a fenti cím alatt megjelent magánjogi compendium. Az álnevű szerző büszkén mondja előszavában, hogy a magánjog *teljes anyagát* „a szigorlatok igényeinek teljesen kielégítőleg" összefoglalta s rendszerét ki is próbálta. „A múlt év folyamán munkámat jogszigorlóknak magam adtam elő: *az eredmény fényes volt, a siker egészen teljes.*" Vagyis: ha valaki a 212 oldalas (kis nyolcadrét alakú) compendiumot betanúlja, mehet nyugodtan szigorlatozni = az eredmény biztos! Bizony szomorú állapot, s enyhén szólva, sajnálatraméltó dolog egy *tudomány*-egyetemre, ha egyik legfontosabb alapvető tárgyból, melyet 2 féléven 5—5 órán főcollégiumban kell hallgatni, melyből azonkívül (a jogakadémiákon is) special collegiumok is tartandók — ennyi tudománynyal biztosan át lehet jutni a szigorlaton. Az álnevű szerző érdeméből nem vonunk le semmit, ő tényleg „röviden", „könnyen kezelhetőleg", sőt tegyük hozzá, elég gondosan és lelkiismeretesen állitotta össze a magánjog *kivonatát*, de hogy ez a valóban *rövid* kivonat *teljesen* elég egy szigorlatra s ezt finom papirra nyomtatva s *14 koronáért* lehet terjeszteni: ez csak megerősít bennünket a már százszor hangoztatott nézetünkben, hogy a mai jogi doktoratusi rendszer s a jogi tanúlmányi rend megértek a halálra, vagyis a gyökeres reformra.

* **Íróink életéhez.** Irta és kiadta *Mokos* Gyula, budapesti tanár. Budapest, 1907. 87 lap. Ára? — Szerző e munkájában először a Heidelbergában tanúlt magyar ifjak eddig közölt névsorainak kritikai méltatásával foglalkozik s felsorolja a hibásan közölt neveket. Foglalkozik Dézsi Lajos: Szenczi Molnár Albert jével s a hibás adatokat kijavítja. Majd Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái c. életrajzgyűjteményét irgeti-forgatja s a hibák, tévedések egész sorozatához számos helyesbítő adatot szolgáltat. Szóvá teszi azt a mostoha elbánást is (14. lap), amelyben református egyházunk legfőbb dignitáriusai a Magyar írók életében részesűlnek. Sok tévedésre és helytelen adatra mutat rá, eredeti források, hiteles bizonyságok alapján. Sok olyan író nevét sorolja fel, akik Szinnyei munkájában nincsenek megemlítve. Viszont kimutatja, hogy egy és ugyanazon szerzővel két helyen is foglalkozik. Kifogásolja, hogy a Szinnyei munkája több olyan könyvet nem emlit meg, amelyek a Régi Magyar Könyvtárban le vannak írva. Számos adalékot szolgáltat a R. M. K. harmadik kötetéhez. A jeles szerző kétségkívűl elismerésre méltó munkát végzett, mikor helyesbítő, kiegészítő adatait a nagy közönség elé bocsátotta. Az irodalomtörténettel és könyvészettel foglalkozó szakemberek e munkának nagy hasznát veszik. Ajánljuk az érdeklődők figyelmébe.

* **Az Igehirdető** című folyóirat 1908. évi 1 ső füzete a következő tartalommal jelent meg: Mindszenti Imre: Sziklák mindkét oldalon (Ujévi). Szeberényi Lajos: A krisztusi vallás igénytelensége (Ujév után). Beyer Fülöp: A szenvedés iskolája (Ujév után). Csulak Zsigmond: Menyegzői lakoma (Farsangi). Kund Sámuel: Teljesisd kötelességeidet (Vasárnapi). Könyves Tóth Kálmán: A bünös gyermek (Farsangi). Zábrák Dénes: A titokzatos irás (Vasárnapi).

* **Keresztény Magvető** c. unitárius tudományos folyóirat. 1907. évi 6 ik füzetének tartalma: Különböző új-szövetségi felfogások Jézusról, (II.), Kovács Lajostól. Loyson Hyacinthe a jelenkori atheismusról, Péterfi Dénestől. Egyháztörténeti adatok: Adatok a sinfalvi unit. eklézsia történetéhez. Bencze Zsuzsánna és Judit osztálylevele 1765. Közli Bodóczi Sándor. Nemzetközi vallásos congressus Bostonban. I. Dr. Eliot Sámuel elnök megnyitó beszéde. II. A congressus lefolyása, Józan Miklóstól. Pécsi Simon felfogása és itélete a plagiumról, Kanyaró Ferenctől. Ferencz József püspök főtanácsot megnyitó beszéde. Gondolatok. Petrichevich H. Kálmántól. Irodalmi értesítő. Különfélék. Aranykönyv.

* **A Protestáns Szemle** f. évi 1-ső száma a következő tartalommal jelent meg: Mária Dorottya nádorasszony. I. *Payr Sándortól.* Kálvin János Ferrorában. Dr. *Pruzsinszky Páltól.* Strauss Dávid Frigyes. I. Dr. *Antal Gézától.* Külföldi egyházi élet. *p—f.-tól.* Hazai irodalom: Dr. Szabó Aladár: Jézus élete. —s—s. Szász Béla: A felsőbb ember és az embernek fia. Sz. M. S. Szabó József: Debreceni Lelkészi Tár. F. Gergely Sámuel: Teleki Mihály levelezése. F. Könyvészet. Kirn O.: Sitliche Lebens anschauung der Gegenvort. Sz. M. D. Voigt H. G.: Bruno von Querfort. O. B.

* **A nagykőrösi református temető.** Irta *H. Kiss Kálmán.* Egy 24 lapnyi füzet minden külső dísz nélkül, de benne csupa mély érzés, kegyeletes emlékezés; alig olvasható elérzékenyedés nélkül. A történetírói érzékkel megáldott férfi kedves csevegése, aki olvasni tud a jelekből, betűkből s a ki nem tud ridegen járni az Istenteremtette földön, még kevésbbé a temetők sírkövei és „gombos-fái" (fejfák) között, ahol a durvának látszó görongyök, a hervadt fűszálak és az olvashatatlan feliratok is suttognak, beszélnek és panaszkodnak annak, akinek szive van. Alkalmi kis mű, a régi nagykőrösi temető megörökítése, amelynek területén most — legalább részben — város épül s amelynek százados szilfáit halomra vágatja a törvény, amely nem tűri a városok közé ékelődött temetőket. Csak a bevezetése és a „záró szó"-ja új, a többi megjelent a „Prot. egyh. és isk. lap"-ban „mintegy évtizeddel vagy többel is" ezelőtt. A hatalmas szilfák által beárnyékolt utakon merengő és szemlélődő s az elmúlás bús gondolatával tépelődő s barátkozó lélek sóhajtásainak ékes sorozata ez a kis mű, az érdemes férfiak és nők sírhalmaira hullatott babérlevelek, közbül-közbül tanúlságos és figyelmeztető megjegyzések a közelieknek és távoliaknak s a költészet kedves virágai, amelyek itt nemcsak díszítések, de jellemzők a holtakra, emlékeztetők az élőkre s az író hangulatának találó kifejezései. A nagykőrösi temető párját ritkító természeti szépség volt s az ma is. Az Arany János és Szász Károly lelkét is megfogta, az utóbbinak ott nyugszik az első felesége is, a költőnő, *Iduna* s ő maga is ott akart volna az „altató lombzúgás" közt

megpihenni. Ott pihen sok országos jelesünk (püspökök, lelkészek, tanárok, az egyház nagy jóltevői, ott a mi egykori Varga Jánosunk a filozofus, pedagogus, a Szemere Bertalan versenytársa a sárospataki főiskolában stb. stb.). A temető egyrésze eladatván, 122,000 koronát vett fel érte a n.-kőrösi egyház s ezenfelül több mint 19 holdat vett belőle müvelés alá. A kis mű kitünő példa arra, hogy mennyi nemes élvezetet szerezhetnének magoknak sokan, ha a kínálkozó szép és nagy alkalmakat kihasználnák, tollra vennék. A búsongó írót, aki történetet ír a sírhalmok között és példát mutat, — tisztelettel üdvözöljük, kívánva, hogy még sokára kerüljön sor az ő sírkövének olvasására, de mielébb és mennél gyakrabban a példájának követésére!

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Tisztelettel kérjük lapunk t. olvasóit, hogy az előfizetési díjakat a lapunk mult évi utolsó számához mellékelt postautalvány felhasználásával beküldeni szíveskedjenek. A mult évről még mindig sok a hátralék; tisztelettel kérjük tehát ezeknek a beküldését is. A kiadóhivatalt (főiskolai nyomda) minden hó elsején fizetnünk kell; ez pedig csak úgy történhetik meg, ha t. olvasóink a lap egész évi, vagy legalább félévi árát előre beküldik.**

— **„A patriárkha“**, amint egy évvel ezelőtt *Lévay József* nevezte és tisztelte őt az ő megható szép költeményében, — f. hó 21 óta átlépte már a 91 ik év határát is. A ritka halandónak jutott nagy idő határnapján legközelebbi szerettei s tisztelői személyesen, távolabbi tisztelői pedig levelekkel, sürgönyökkel üdvözölték a — korához képest — jó egészségnek örvendő apát, nagyapát, testvért, rokont barátot, püspököt, főgondnokot, lelkészt és Isten szerint való jó embert, *Kun Bertalant*, aki sok időre szóló példa lett minekünk: beszédben, magaviseletben, hitben, szeretetben, lelkesedésben. Az ő megkülönböztetett eszközén nyugodjék meg az Úr kegyelme az ő szent tetszésének mértékeig!

— **Rendelet az ev. ref. egyház elnevezéséről.** Gróf Andrássy Gyula belügyminiszter rendeletet bocsatott ki, mely szerint az 1904 évi második budapesti országos református zsinat az általa alkotott törvényekben úgy az ev. ref. egyházat, mint az ev. ref. vallást reformátusnak nevezi, s ezt az elnevezést elfogadja az 1907. február 14 én kelt ama legfelsőbb elhatározás is, mely a jelzett zsinati törvényeket jóváhagyja és megerősiti, ehez képest az ev. ref. egyház és vallás hivatalos elnevezése ezentul *nem evangélikus református, hanem református.*

— **A harmadik egyetem.** A szegedi egyetem érdekében 4 vármegye küldöttsége tisztelgett jan. 18-án a közoktatásügyi miniszternél és a miniszterelnöknél. Gróf Apponyi kijelentette, hogy „a létesítendő egyetemek köréből a *szegedi egyetem* ki nem hagyható,“ — mert nem egy, hanem több új egyetem felállítása szükséges, de a felállítás időpontja tekintetében nem tehet kötelező nyilatkozatot. Wekerle azt mondotta, hogy „az új főiskolák elhelyezésénél Szegedre, mint legnagyobb magyar emporiumra minden körülmények közt első sorban tekintünk; az a meggyőződés vezet bennünket, hogy ezt az emporiumot egyuttal kulturális központtá is kell tenni!“

— **Nyilt levél a szerkesztőséghez.** Nagytiszteletű Szerkesztő Ur! A Debreceni Protestáns Lap f. évi 1-sö számában, az Orsz. Ref. Lelkész-Egyesület választmányának 1907. évi december hó 5-én és 6-án Debrecenben tartott üléséről felvett jegyzőkönyv 6-ik pontjában azt olvasom, hogy az 1907. év október hó 31-én kibocsátott elnöki felhívás alapján, Felsőzempléni Ref. Lelkész-Egyesületünk testületileg lépett be az Orsz. Ref. Lelkész-Egyesületbe. Erre nézve a történelmi igazság szempontjából értesítem Ntű Szerkesztő Urat: hogy a *felhívás óta egy lelkész egyesületi gyülésünk volt* t. i.: 1907. november 26-án Sátoralyaujhelyben, de ezen gyűlésen a szóban levő felhívás elnökileg sem előterjesztve, sem tárgyalva nem volt, s igy annak érdemében határozat sem hozatott *A hiresztelt választmányi határozat tehát tévedésen alapulhat!* Kiváló tisztelettel Bánóc, 1908. január 17. *Hutka József*, lelkész-értekezleti elnök.

— **Adatok a papi kongresszus történetéhez.** III. A „Sárospataki Lapok“ 1902. évi folyamának 40-ik számában *dr. Tüdös István* (Kiss Károly álnév alatt), a lap akkori felelős szerkesztője „A református papok kongresszusának eszméje“ című cikkében a többekközött a következőket irta:

„Első sorban is azért szavazok ellene a tervezett „papi“ kongressusnak, mint ilyennek, mert magát ezt a fogalmat: kongressus, a példák után olyannak itélem, amely *nem illik össze a hivatással*, amelyet a református lelkipásztorok, mint *egyházi szolgálatot teljesítő egyének*, képviselnek is és be is töltenek. Azaz: én távolról sem tartom magunkat, lelkipásztorokat külömb egyéneknek, külömb embereknek másoknál — eszem ágában sincsen a külön papi osztályról, vagy rendről való álmodozás, mert én föltétlen hive vagyok az egyetemes papság eszméjének: mindazonáltal magát a hivatást, a melyre vállalkoztunk, *lealacsonyitottnak* tartanám, ha mi a kereskedők, iparosok, gazdálkodók, pincérek, különböző alsóbb és felsőbb szolgálatokat teljesítő egyének, jobbra-balra számitásokat végző emberek módjára kongressusokat tartanánk akkor, amikor egyébb módunk is van arra, hogy véleményt mondjunk a szükséges irányokban. Van valami visszataszító abban, ha mi is azon az uton járunk, mint tisztán lelkiekkel foglalkozni hivatottak, amelyen járnak a világgal könnyen megalkuvók, a hétköznapnak porába könnyedén allászállók s azzal bizony nem sokat törődők, hogy az ilyen eljárás valami porszennyet is hagyhat maga után. „Ne szeressétek e világot“ ezt hallom a fülembe csengeni — ne kövessétek tehát a világi kongressusokat ti lelkésztársaim, mert bizony mondom *még csufság is érhet általa s miatta bennünket!*

Ellene szavazok a tervezett kongressusnak azért is mert a mint föntebb említém: *van nekünk egyébb módunk is arra*, hogy összejöjjünk s véleményt nyilvánitsunk.

Igaz-e, hogy vannak nekünk presbiteri gyűléseink, amelyeken mi, lelkészek hivatalból is, hivatásból ott vagyunk s elmondandóinkat előadhatjuk?... Ugy-e bizony az *egyházmegyei gyűléseken* mindannyiunknak szólás és szavazati jogunk van?... A lelkészi értekezleteknek körönként és egyetemlegesen tartott gyűlései vajjon nem azok az alkalmak e, amelyeken kiki elmondhatja, ami szivén fekszik, ami lelkét szorongatja?... És a kerületi gyűléseken nem szabad-e felemelni szavunkat, még ha nem vagyunk is küldöttek?

Ime a sok alkalom és mód abból a szempontól, hogy véleményt nyilvánítsunk, nézetet kockáztassunk. Mert az csak nem befolyásolhatja senkinek sem a felfogását, hogy *mások* is, *nem lelkészek* is részt vesznek ezeken az alkalmakon s nézetüket kifejezhetik ők is?

Van nekünk nagyon is elegendő autonomikus életbeli alkalmunk s módunk arra, hogy terveket kovácsoljunk, indítványokat fogalmazzunk, eszméket felszinre vessünk s megállapodásokat létesitsünk.

De ellene szavazok a tervezett „papi“ kongressusnak azért is, mert az csak u. n. *általánosságban* érvényes, de senkit sem kötelező megállapodásokat létesíthet, amelyekre nekünk aligha van szükségünk; ellenben egy egyházmegyei lelkészi értekezletnek, vagy gyűlésnek a határozatai, mert bizonyos tekintetben törvényes jellegűek az értekezletek is, a gyűlések pedig föltétlenül törvényesek: mindenkire nézve kötelezők, senki sem vonhatja ki magát azok alól A dolog egészen világos! Arra a tervezett „kongressusra“ mennek, mennének az u n. *érdeklődők*. Az értekezleteken s gyűléseken pedig ott vannak a kötelezettek. Amazok is tehetnek sok jót, de csak nagyon közvetett módon, emezek azonban, ha egyszer valamely jó megállapodásban megegyeztek, azt rögtönösen érvényesíthetik is, mert *van is és lehet is hol érvényesíteni!*

— **Áttérések és hitszónoklatok.** Az 1906-ik esztendőben a szorosan vett Magyarországban az áttérők száma megnövekedett. Ebben az időben 5742 ember hagyta el vallását, hogy más felekezetbe vétesse föl magát. Vagyis 753-mal több, mint az előző esztendőben. A vesztes első sorban is a református egyház volt, amely 413 hívőt vesztett el. Másodsorban a görög katholikus egyház következett, amelyet 408-an hagytak el. Harmadsorban a zsidó hitközség következik, amelynek vesztesége 355-öt tesz ki. A lutheránus vallást 92, az unitáriust pedig 39 lélek hagyta el. Ez áttérések következtében a római katholikusok 1284, a görögkeletiek pedig 300 új hívőt nyertek. Horváth-Szlavon országokban az áttérések eredményekép a reformátusok szaporodtak, persze nem nagy arányban. Megemlékezven a statisztikának erről a részéről, arra a kimutatásra térünk át, amely arról szól, hogy az egyes vallásfelekezetekben a magyar hitszónoklatok milyen helyet foglaltak el. A hitszónoklatok magyar nyelve a római katholikusoknál csak 55 százalékban volt magyar, noha ehez a hitfelekezethez 60 százalék magyar nyelvű népesség tartozik. A görög katholikus templomokban a magyar hitszónoklatok százaléka 8 volt, pedig a népesség magyar része 13 százalékra rúg. A református templomokban 100 hitszónoklat közül 99-ben a magyar nyelv érvényesült, noha a népesség csak 93 percentben volt magyar anyanyelvű. Még kedvezőbb a helyzet a magyar hitszónoklatok tekintetében az unitáriusoknál, ahol csakis magyar szó hangzott, minden más nyelvnek teljes kizárásával. A lutheránusoknál a magyar hitszónoklatok százaléka már csak 26 volt, míg a görög keletieknél az egy százalékot sem érte el. A zsidók közül 71 százalék magyar anyanyelvű, de azért a templomaikban elhangzott hitszónoklatok ennek az aranynak épen nem felelnek meg, mert csak 41 percentben hallatszott magyar szó templomaikban. Itt kissé részletezni is kell. A kongresszusi alapon álló zsidóknál a hitszónoklat nyelve 81, a status quo alapján állóknál 59, az orthodoxoknál pedig csak 14 százalékban volt magyar. Amint tehát látszik, az orthodoxok azok, akik templomaikban legkevésbbé tűrik a magyar nyelvet, ellentétben a kongresszusi alapon állókkal, akik a magyar hitszónoklatok terén mindjárt a reformátusok után következnek. (Pesti Hirlap.)

Szerkesztői üzenetek.

K. S. H—ny. A január 6-án érkezett 10 koronával az előfizetése f. é, dec. 31-ig rendben van.

H K. Sz—ő A hat koronát 1908. első felére könyveltük el. A folyó évre még majd 4 koronát méltóztassék küldeni.

P M Galszécs. Csak a következő számban közölhetjük, de abban bizonyosan.

K. J. Nagygéres. Előfizetésed 1907. dec. 31-ig van rendben.

R. K. Aszaló. A 10 koronát megkaptuk. Előfizetése ezzel 1908. június 30-ig rendben van.

M. J. H-büd. Előfizetése 1907. dec. 31-ig van rendben.

E. L Szemere. Előfizetése 1908. dec. 31-id rendben van.

D I. Pusztafalu. Előfizetése 1907. junius hó 30-ig van rendben. Tisztelettel kérjük tehát a múlt év második és a folyó év első felére szóló előfizetési díj (összesen 10 kor.) beküldését is.

TARTALOM. *Szikszay András:* Református klerikálizmus. (vége). — *Sárkány József:* Az adó-összeírás kérdéséhez. — *Illyés János:* Pár szó a „Megoldandó kérdés“-hez. — *Szuhay Benedek:* Halál. — *Soós Lajos:* Falusi levelek. — Irodalom. — Vegyes közlemények. — Szerkesztői üzenetek. — Hirdetések.

Harmóniumokat

mindkét rendszer szerint a legolcsóbban szállit

PAJK REZSŐ és TÁRSA

Budapest,

V., József-körut 15.

Pianók! Pianók! Pianók!

Árjegyzéket ingyen és bérmentve küld.

Lelkészeknek és tanitóknak külön százalékengedmény. Részletfizetésre is szállitunk!

Szállitások bérmentve eszközöltetnek az utolsó vasútállomásig.

Elismert kitünő áruk.

Kérje ingyen

és bérmentve magyar nyelvű, gazdagon illusztrált főárjegyzékemet, 3000-nél több rajzzal, mindennemű nikkel-, ezüst- és aranyórák, valamint mindennemű szolid arany és ezüst áruk, hangszerek, acél- és bőráruk stb.-ről eredeti gyári árban.

Nikkel remontoir óra ... K 3.—
System Roskopf patent óra ... K 4.—
Svájci eredeti system Roskopf patent K 5.—
Bejegyzett „Sas Roskopf“ nikkel rem. K 7.—
Ezüst remontoir óra „Glória“ művel K 9.40
Ezüst remontoir óra dupla fedéllel ... K 2.50
Ébresztőóra K 2.90, Konyhaóra ... K 3.—
Schwarzwaldi óra K 2.80. Kakukóra K 3.50
Minden óráért 3 évi irásbeli jótállás. — Minden esetben kockázat! Becserélés megengedve, vagy a pénz vissza!

KONRAD JÁNOS

Első óragyár és szétküldési áruház,

Brüx 1256 szám. (Csehország.)

Mielőtt személy v. jelzálog

PÉNZKÖLCSÖNÉRT

bárhova fordulna,

kérjen díjmentesen tájékoztatót

Meller L. Egyed cégtől

Budapest, IX., Lónyay-utca 7.

Telefon Interurban: 46—31.

Hirdetések a Sárospataki Református Lapok részére jutányos áron fölvétetnek.

Most jelent meg

nagy protestáns képes theologiai könyvjegyzékünk

melyben nemcsak a könyvek cimei, hanem azoknak ***részletes tartalomjegyzéke*** is fel van sorolva.

Felhivjuk ezen a maga nemében ***páratlanul álló jegyzékre*** a nagytiszteletű lelkészi kar szives figyelmét, melyet kivánatra ***ingyen*** és ***bérmentve*** küldünk meg.

Ugyancsak megjelent:

A Debreceni Lelkészi Tár V-ik kötete ára kötve K 10·—
Jánosi Zoltán, Papi dolgozatok II. kötete „ „ „ 6·—
Mitrovics Gy., „ II. „ „ „ „ 7·—
Csiky Lajos, Vasárnapi imádságok. „ „ „ 7·—

Hegedűs és Sándor

protestáns irodalmi könyvkiadóhivatala

Debrecenben.

ORSZÁGH SÁNDOR

orgona és harmóniumgyáros.

cs. és kir. udvari szállító

Rákos-Palota (Budapest mellett)

Alapittatott 1861-ben.

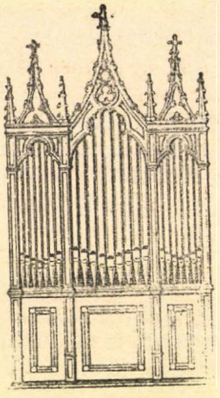

Az 1895. évi kiállításon „Nagy diszoklevél" és „Ferencz József lovagrenddel", az 1904-ik évi veszprémi kiállításon *az arany éremmel* kitüntetve. Készit kellemes és tömör hangú, legjobb és legújabb rendszerű orgonákat. Elvállal javitásokat és átalakitásokat. Kisebb orgonák készletben vannak. — Szolid munka és jutányos árak. Az orgonák jóságát mi sem bizonyitja inkább, mint az, hogy a gyár alapitása óta 400-nál több új orgona lett megrendelve és készitve.

Árjegyzék és részletes tervezet dijmentesen küldetik

Pontos és legjobb órák 5 évi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák,

borkancsók, china-ezüst disztárgyak,

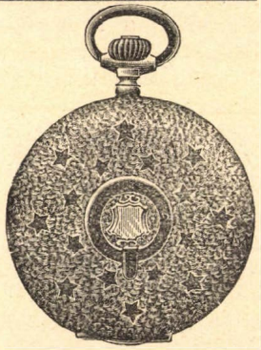

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

Polgár Kálmán

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállitója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 5. szám. Sárospatak, 1908. február 2.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

Kath. népszövetség.

Mult vasárnap, január 26-án tartotta alakúló, illetőleg díszgyűlését Budapesten a *kath. népszövetség*, a főpapság és mágnásvilág képviselete, a néppárt összes képviselői és több mint 10,000 ember jelenlétében. Alig pár hónapja, hogy a kath. sajtó-egyesület és a kath. tanár-egyesület életre kelt, s így a most megalakúlt kath. népszövetség rövid idő alatt már a *harmadik* intézmény a kath. agitatió céljaira, — s e mellett a régibb kath. egyesületek (Szent István-társulat, Szent László-társulat, Pázmány-egyesület stb.) is lankadatlan hévvel folytatják működésüket.

Mint látjuk, a magyar katholikusság vezetői rendszeres hadjáratot indítanak arra, hogy a Pázmány eszméjét, Magyarország rekatholizálásának művét újra munkába vegyék, hogy a kath. szellemet, amely náluk egyúttal a türelmetlenség, a fanatismus szelleme — hivatkozzunk-e a nap-nap után felbukkanó vallássérelmi esetekre, térítési kísérletekre? — hazánkban a közélet minden ágában: politikai, társadalmi, gazdasági, irodalmi téren újra magasra lobogtassák, újra uralkodóvá tegyék.

Mi a kath. népszövetség célja? Magyarország összes kath. lakosságát egy nagy szövetségben egyesíteni (a szövetségnek állítólag már 120,000 tagja van), vagyis Magyarország minden kath. lakosát egy nagy propaganda tagjává tenni, a kath. törekvések hálózatát az egész országra kiterjeszteni, azzal a közélet minden terét átitatni s ezzel, mint *Városy* Gyula kalocsai érsek a díszgyűléshez intézett üdvözlő iratában magát kifejezte, „lehetővé tenni, hogy a *Regnum Marianumban* a gazdasági és szellemi, a társadalmi és politikai élet minden vonatkozásában a kath. világnézetnek jogos uralma az egész magyar haza javára biztosíttassék." „Egy modern *keresztes hadjárat* ez, mint az *Alkotmány* (24. szám) írja, amely a nép lelkében levő szent földet vissza akarja vivni a Krisztusnak és az ő egyházának." „Szervezkedünk, úgymond *Rakovszky István* képviselőházi alelnök, a Népszövetség elnöke, hogy a kath. és magyar faji önérzetet erősítsük, előbbre vigyük. Vege van Magyarországon a deklamáló katholicismusnak, most a *tettek* katholicismusa jön." „Társadalmilag és gazdaságilag kell segíteni a magyar népet, felkarolni és felébreszteni erkolcsi és gazdasági erőit," — mondá a díszgyűlés második szónoka, *Prohászka Ottokár* székesfejérvári püspök.

Mi a felekezeti alapon álló politikai és társadalmi szervezkedést nem helyeselhetjük. Nem helyeseltük a prot. népszövetség eszméjét sem, még kevésbbé helyeseljük a kath. népszövetséget. A vallásos és felekezeti eszmék ápolásának az egyház kebelében van a helye; — ne emeljünk vallási jelszavakkal újabb választófalakat különben is eléggé széttagolt hazánkban még társadalmi és politikai téren is, mert ezek ott építő, alkotó erő helyett csak elszakító, romboló erőt fognak képviselni, a haza építése helyett a haza romlását fogják előkészíteni, előidézni. A vallási jelszavak szerint való tömörülés mindenütt *a gyülölség* magvát hinti el. Aki igaz tanítványa Jézusnak, annak a szeretet, a béke, az egyetértés, a testvériség erősítésén, terjesztésén kell inkább munkálnia, mert a gyűlölet zsarátnok, amely gyújt, amely elpusztítja, amit a többi erkölcsi erő alkotott, amely még jobban feldúlja a magyar társadalom békéjét.

A díszgyűlés szónokai szerint a kath. népszövetség megalakítására azért volt szükség, hogy a kath. keresztyénség ellen intézett támadásokat visszaverjék. A támadó fél alatt *Rakovszky*, bár meg nem nevezetten, a zsidókat és socialistákat, s a zsidó sajtót érti („A keresztyénséggel szemben akartak társadalmat alakítani;" „azt mondják, nincs Isten, nincs felebbvalóság, nincs haza;" „*keleti* fantáziával szépen kicirkalmazott mondatok hangzanak, amelyekkel nap-nap mellett bolondíttatja magát az u. n. intelligencia Magyarországon"), *Zboray* néppárti képviselő, a Népszövetség alelnöke ellenben egyenesen utal a ref. papi kongresszusra. („Más vallásfelekezet emberei összeállnak százszámra s gyűlést tartva kimondják ők, akiknek autonomiájok van, hogy el kell venni a kath. egyház vagyonát.") Mi annak idején a saecularisatio kérdésének a ref. papi kongresszus által való fölvetését helytelen és tapintatlan dolognak nyilvánítottuk, de a néppárti képviselő úr vádjával szemben konstatálnunk kell, hogy a kongresszus csupán az *állami eredetü* egyházi javakról szólt s azoknak nem elvételét, hanem — miután azok a célok, amelyekre azokat eredetileg az állam adományozta, például honvédelem, ma már nem állanak fel, — ismét állami tulajdonba, állami kezelés alá vételét kívánta. A Rakovszky célzásától a jogosúltság némi szinezetét nem lehet elvitatni, mert az tény, hogy ma a fővárosi sajtó $^{9}/_{10}$-ed részben zsidó kézben van s a zsidóknak nem sok érzékük van a keresztyén érzés- és gondolkozásmód iránt. A socialisták pedig minden fennálló vallásnak

Lapunk jelen számához $^{1}/_{4}$ív melléklet van csatolva.

ellenségei. Ám, ha ezek ellenségei a keresztyén kulturának, a modern tudományos gondolkozást üldöző s a középkor sötét felfogását képviselő klerikálismus nem époly ellensége e minden haladásnak és felvilágosodásnak? Ami pedig a zsidók és socialisták kozmopolitaságával szemben a hazafiság hangoztatását illeti, ki ne ismerné azt a hazafiságot, amely Luegerrel cimborál, amely Rómából, a jezsuiták generálisától veszi parancsait, amely Rómába küldi filléreit s amely most is a díszgyűlést a pápai hymnus hangjával rekesztette be s a király helyett a pápának küldött üdvözlő táviratot.

Mi úgy látjuk, hogy a népszövetséget nem az érintett támadások keltették életre, annak létalapját nem az ezek ellen való védekezés képezi, hanem annak kettős célja, törekvése van. Egyik, mint a kalocsai érsek kiemelte, a *Regnum Marianum* uralomra emelése, a kath. vallás jellemében fekvő türelmetlenségnek és fanatismusnak lángra gyújtása és e tűznek az egész országban való széthurcolása. Másik, ami az előbbivel karöltve jár, a kath. törekvéseknek a *politikai téren* is diadalra juttatása. Nem a véletlen műve az, hogy a legtúlzóbb néppárti képviselők állanak a Népszövetség élén. Nekik e népszövetség, a haza minden kath. lakosának e népszövetségbe sorozása végeredményében arra való lesz, hogy a kath néppártot — az osztrák *keresztyén-socialista* párt mintájára — mindenütt az országban, ahol csak katholikusok vannak, politikailag szervezzék s e szervezet segélyével majd az általános választójog behozatala után, az osztrák ker. socialista párthoz hasonlólag, ők is uralomra jussanak. Tehát előbb szellemi, azután politikai meghódítása Magyarországnak: ez a kath. népszövetség igazi célja, — hogy à la Pázmány és Szelepcsényi, a Csernochok és Prohászkák, a Rakovszkyak és Zborayak vezessék Magyarország kormányát, hogy ne a *magyar nemzeti* szellem, hanem *Róma s a nemzetközi klérikalismus* szelleme vezesse és intézze Magyarország ügyeit — a vallásszabadság, vallásegyenlőség s a XX-ik század nagyobb dicsőségére!

Még nem vagyunk egészen itt, a veszély még nincs ante portas, de hogy be ne következzék, az részben rajtunk is fordúl meg. Nem kell összetett kezekkel néznünk a mozgalmat, hanem ki-ki abban a körben, amelybe őt a Gondviselés állította, igyekezzék polgártársait, igyekezzék a közvéleményt a kath. népszövetségnek, mind társadalmi, mind politikai szempontból veszélyes voltáról felvilágosítani. Fel kell világosítani különösen azokat, akik akár mint miniszterek, akár mint képviselők az ország ügyeinek vezetésébe befolynak, afelől, hogy ha nem akarják, hogy hazánkban a felekezeti gyülölség üszke lángra lobbanjon s rémes pusztításokat tegyen, idejekorán szorítsák kellő mederbe a tulzó felekezeti törekvéseket, mert a tűzzel játszani igen veszedelmes dolog! De az állam, mint a kath. egyház főpátronusa, kötelezve is van erre; az államnak, amely a kath. egyház főpapjai számára a rengeteg egyházi vagyont adta, amely a kath. Szent István napját nemzeti ünneppé nyilvánította, amely a kath. egyház főpapjait közjogi méltóságoknak tekinti, amely a maga ünnepélyeit, nevezetes aktusait mindig kath. egyházi szertartással üli meg: kötelessége arról gondoskodni, hogy az így favorizált kath. egyház e kiváltságos helyzetével vissza ne éljen, a többi felekezetek nyugalmát, békés fejlődését meg ne zavarja, az ország rendjét meg ne háborítsa; — mert ha az állam ezt nem teszi, egyfelől maga is bűntársává szegődik az ilyen gyujtogató törekvéseknek, s másfelől a higgadtabb elemeket is gondolkozóba ejti afelől, vajjon nem jött e még el az ideje annak, hogy a kath. egyház uralkodó helyzetének Magyarországon véget vessünk s a vallásegyenlőség elvét minden téren érvényesítsük!!

Az egyházi adózás kérdése gyakorlati világításban.

Mióta az egyházi adózás végrehajtásáról írott igénytelen soraim e b. lapokban megjelentek, több lelkésztársam azon kéréssel fordult hozzám, hogy ama fejtegetést célszerű volna gyakorlati példával világosítani. Ezen észrevételt helyesnek tartva, arra gondoltam, hogy legjobb példa lenne, ha egy egyháznak az adózására vonatkozó összes íveit kitöltve bemutatnám e b. lapok olvasói előtt. Azért gondoltam ezt helyesnek, mert mindenkép tanulságos lehet egy ily példa alkalmazása, akár pontos ezen munkálat, ákár nem. Mert az előbbi esetben sokan mintául vehetik, az utóbbi esetben pedig — kideríttetvén a hozzászólások folytán a hibák — azokat sokan elkerülhetik. A mai út ugyanis — az apró kérdezősködések útja — célhoz alig vezet. Készséggel közrebocsátom tehát a saját egyházam íveit, úgy, amint alább következnek. Elkészítettem elsőben is a vagyoni állapotra vonatkozó 8 drb ívet, amint itt alább bemutatom.

I. ív*: *Épületek.* Templom értéke: 20,000, a lelkészlaké (melléképületekkel s kerttel) 30,000, a tanítói laké és iskoláé (melléképületekkel s kerttel) 20,000 kor., összesen 70,000 kor., valamennyi becslés szerint. — II. ív: *Földek.* 22 darab, összesen 123 hold s 1083 □-öl területű szántóföld, erdő, legelő, temető, kaszáló s szőlő, forgalmi értéke összesen 54850 kor., jövedelme 1496 kor., miután több közűlök (erdő, temető, szőlő, legelő) semmi jövedelmet nem hajt. — III. ív: *Ingóságok.* Harangok, orgona, templomi székek, úrvacsorai készletek iskolai felszerelés, lelkészi lak felszerelése (szekrény, könyvek, nyomtatványok), összesen 39 szám, értéke 3406·20 korona. — IV. ív: *Az egyházközség tőkéi.* A lelkészi és tanítói föld kisajátításából származott tőkepénz: 145 + 250 = 395 kor. az egyháznál van kölcsön s lelkészi, illetőleg tanítói jövedelműl szolgál. — V. ív: *Az egyházközség alapítványai.* 8 darab, részint a lelkészt, részint a tanítót, részint a kettőt közösen illető alapítvány (400, 400, 160, 200, 400 344, 500, 140, összesen 2544 kor.), amelyek részint az egyháznak, részint egyeseknek vannak kiadva, részint takarékpénztárban kamatoznak. — VI. ív: *Hasznos jogok.* 3 darab fundustaksa (180, 200, 180 kor. értékben) 9, 10, 9 kor. jövedelemmel, részint a tanító, részint a lelkész jövedelmeül szolgálnak. — VII. ív: *Teher.* 3 darab, a tanítót illető alapítvány (160, 200, 140 kor.) 1 a lelkészt és tanítót illető alapítvány (400 kor.), az iskolaépítésből származott adósságra felvett kölcsön (900 kor.), a lelkészlak építésére felvett kölcsön (1114 kor.), az utólsó előtti 8%-os, a többi 4%-os. — VIII. ív: *Összesítés.* Összes érték 131,755·20 kor.; évi szükséglet 4763·52 kor.; fedezet: az egyház jövedelméből 3507·12 kor., egyházi adóból 594·77 kor. Adókulcs: 10% vagyoni adó és a törvény szerinti személyi adó.

* Térhiány miatt, sajnálatunkra, a rovatos ívek helyett mindenütt csak azok rövid tartalmi kivonatát, illetőleg főbb, jelentősebb adatait közölhetjük. Szerk.

Ennek megtörténte után kitöltöttem a „Rovatos ívet“, úgy, amint alább látható.

„*Rovatos kimutatás*“ *a gálszécsi* ref. egyház szükségleteiről. *Személyi* kiadások: 1. Lelkésznek (készpénz, föld, termény, állami fizetéskiegészítés, faérték, alapítványok kamata stb.) 1796·40 kor.; 2. a tanítónak (készpénz, föld, termény, államsegély, tandíj, alapítványok kamata stb.) 877·76 kor.; 3. gondnoknak (100 kor.); 4. a harangozónak (készpénz, termény és lakás) 99 kor. *Dologi* kiadások: Templomjavításra (150), paplakjavításra (300), tanítói lak- és iskolajavításra (200), tűzkárbiztosítás (59·67 kor.), szegények segélyezésére (20), áll. adóba (297·73), illetékegyenérték (18), erdőőrzési és kezelési díj (48), orsz. közalapjárúlék (16), orsz. lelk. nyugdíjintézet (65·60), egyházmegyei közigazgatás (30), egyházker. közigazgatás (10), parochiális könyvtár (10), lelkészi irodaátalány (50), adósságtörlesztés (300), kamat (152·56), iskolafizetésre (84), iskolaszolga fizetése (100).

Ez meglévén, költségvetést készítettem, úgy, amint itt következik:

Költségvetés. I. Szükséglet: 21 címen összesen 4813·52 kor. II. Fedezet: a bevételek és jövedelmek 19 címen összesen 3535·52 kor., így a hiány 1278; vagyoni és személyi adóból befolyik 607·22 korona, államsegélyből fedezendő 670·78 kor.

Midőn ezzel készen voltam s láttam, hogy a szükséglet jóval felülhaladja az egyház jövedelmeit, melyben természetesen az eddig fizetett adók is benfoglaltatnak: gondolkoznom kellett arról, hogy az új adó kivetésének melyik útjára lépjek? A vagyoni és személyi adót, vagy a vagylagos kulcs szerintit fogadtassam-e el?

Miután azonban, amint látható, az előbbi ránk nézve sokkal alkalmasabb: ez alapon dolgoztam tehát ki az új adó kivetését, amely ív egyik oldalán látható a hívek régi adója, másikon az új adó. Az egyik oldalon kitűnik: kik fizettek és kik nem eddig egyházi adót. A másikon minden adóalany be van foglalva úgy, miként alább látható.

I. *Régi egyházi adófökönyv.* — II. *Új egyházi adófökönyv.** B. Gy. fizetett eddig (készpénzre átszámítva a terményeket és szolgálmányokat) az egyháznak 3·67, a tanítónak 0·53, összesen 4·20 koronát, most fizet 35·85 kor. áll. adó után 2·70, személyi adót 4·50 kor., összesen 7·20 kor. (mint 6 gyermekkel bíró egyháztagnál 25% leüttetett úgy a vagyoni, mint a személyi adóból); özv. E. I.-né fizetett eddig 3·55 kor., most fizet: 51·70 áll. adó után 5·17 et, személyi adóba 4 kor., összesen 9·17 koronát (mint özvegyre a személyi adónak csak fele vettetett); J. I.-né eddig nem fizetett semmit, most fizet 1 kor. személyi adót (semmi adót nem fizető vegyes házasra a személyi adónak fele vettetett); V. E. eddig fizetett 44·54 kor.-t, most fizet 817·42 kor. áll. adó után 20·45 koronát (mint külbirtokosra a vagyoni adónak csak 25%-a vettetett); B. A. eddig nem fizetett semmit, most fizet 2 kor. személyi adót (nős, de külön keresettel nem bír s áll. adót nem fizet); Dr. M. B.-né, eddig nem fizetett semmit, most fizet 1 kor. személyi adót (mint vegyes házasságban élőre, aki áll. adót nem fizet, a min. személyi adónak fele vettetett ki).

1—37 egyén új adója ... ... 439·78 kor.
38—73 „ „ „ ... ... 168·04 „

Összesen 607·22 kor.

Ezzel végezve, az új adóból nyerhető jövedelmet hozzávettem a fedezethez: ekkép a mérleget megkészítettem úgy, mint a költségvetés végén s a VII-ik vagyoni ív alsó részén olvasható.

Elvégezvén ekként az összes munkálatot, azokat a presbyteriumnak bemutattam, mely a 10% vagyoni és személyi adót elfogadta, a többi íveket aláírta. Ezután fog következni az új adónak a közgyűlés által való elfogadtatása.

Már most, ha így gyakorlati szemüvegen akarom véleményemet az új egyházi adóra nézve nyilvánítani: kétségtelen 1-ször is az, hogy a törvény a személyi adókat oly magasra vette, hogy ez, mint látszik, nem egy helyen felülhaladja a vagyoni adót. Helyes volt-e ez? Alig hiszem. De hát már ezen nem lehet segíteni. 2-szor. A belhivatalnokok az új egyházi törvénnyel felettébb lesznek sujtva, még pedig elsőben is vagyoni és személyi adó által, mely fizetésöknek határozott csonkúlását jelenti.

De még inkább a szolgáltatások értékelése következtében. Gálszécsen alig számbavehető lévén a szolgáltatás: itt e címen nem szenvedek veszteséget. De annál inkább mások és másutt. Mert tényleg úgy áll a dolog, amint a gömöriek mondják s ahogy én ezt a lelkészértekezleten már hónapokkal ezelőtt feltártam lelkésztársaim előtt. Tudniillik, ha a congrualis egyházakban csakis a congrua alá való számítást szabad elfogadni, akkor lelkészeink tetemes csonkúlást fognak szenvedni s minderre gróf Tisza István főgondnok úr azt mondja — amint ezt e sorok írása közben olvasom — hogy ezen az állapoton lehetetlen segíteni. De mi fog ebből következni? Az, hogy lelkészeink vagy a magok megkárosításával is keresztülviszik az új adórendezést, — amit alig lehet a különben is nyomorúltan díjazott lelkészektől várni — vagy pedig a saját érdekükért feláldozzák az egyház érdekeit.

Szerintem, ez levén az egész adózási ügynek a legsúlyosabb, legkényesebb pontja, — a lelkészeket nem volna szabad ily rettenetes dilemma elé állítani, hanem valami expedienst kell kitalálni, mely megvédi a lelkészek érdekét is, az egyházakét is. E felett kell most gondolkozniok azoknak, akiket a közbizalom az ügyek élére állított. Részemről ilyen célravezető útnak tartom a gömöriek indítványát, mely azt sürgeti, hogy az adózás által károsított lelkészek fizetésének 2400 koronára való haladéktalan kiegészítésére tétessenek meg a sürgős lépések, vagy ha ez hátráltatná az adózás kérdésének megoldását, akkor nincs más mód, mint a terményeknek mostani értékét fogadni el, mely felé különben gr. Tisza István úr, az erre vonatkozó felelete további részében, mintha hajlani látszanék.

Visszatérve a fenti adózási ívekre, csatolnom kell ezekhez természetesen a szükség szerint kiigazítandó lelkészi, tanítói díjleveleket, a gondnoki számadásokat, a pótszámadást, az egyes értékek helyi megbecsüléséről szóló bizonyítványt (pl. itt nálam a harangozó gabonájára vonatkozót, mert — bár congrualis egyház

* A konvent okt. 22—25. napjain tartott ülésében a 25. p. alatt az egy. adóalap végrehajtó bizottsága ez ivre vonatkozólag azt mondja, hogy *ezen iv első főrovatába névszerint lesznek beirandók az egyházi adófizetők, ezeknek 12 éven felüli családtagjai,* amely kijelentés alatt azt is lehet érteni, hogy a 12 éven felüli családtagok is névszerint lesznek beirandók. Ez esetben ez a kijelentés ellenmondásban volna az ezen iv kiállítására vonatkozó s minden egyháznak megküldött „Utasítás“ következő pontjával: e főrovat 3-ik alrovatában, *ott ahol, gyakorlatban volt a már megkonfirmáltaknak is mindjárt egyházi rovatal alá vonása, beirandó a 12 éven felüli családtagok száma* Ez Utasítás világos lévén: én azért nem jelzem a 12 éven felüliek számát az egyes adózók nevei után, mert a fent érintett eset egyházamban elő nem fordult. De a 20 éven felüliek s más, a törvény értelmében adó aló eső családtagok meg vannak adóztatva.“

vagyunk — erre nézve az utasítás nem vonatkozik), az összes jegyzőkönyveket, melyek erre az egész ügyre vonatkoznak s ezzel kapcsolatban az új adó letárgyalására s elfogadására vonatkozó jegyzőkönyvi kivonatokat. Látnivaló ez utóbbiból, hogy, miután az új adó kivetését az egyházmegyei közgyűlésnek is le kell tárgyalni, — az akták, adócsökkentés iránt, illetőleg segély megnyerése végett az egyházmegyei gyűlésekig nem juthatnak az illetékes fórumokhoz.

Egészen ezen módon járnak el azok is, akik a vagylagosság szerint óhajtanak adót kivetni. Azzal a különbséggel, hogy az ő új adófőkönyvükben is a *régi* fizetésnemek fognak szerepelni, de azoknak nem szabad több értéket kitenni az egyesekre nézve, mint amennyi esnék rájok, ha ott a vagyoni 10% és a személyi adó volna életbe léptetve. Ezt is könnyen lehetne szemléltetni, ha egyházamból gyakorlati példák állanának előttem. Ám ennél a vagylagosságnál főképen fog előállani az az eset, amire e dolgozat folyamán rámutattam, hogy a lelkészek okvetlenül csonkulást fognak szenvedni, ha meg nem engedtetik a terményeknek stb. a congrua alá számítástól való eltérése.

Gálszécs, 1908. jan. 29.

Péter Mihály,
e. m. főjegyző.

A vallás- és közoktatásügyi tárca 1908. évi költségvetése.

A vallás- és közoktatásügyi tárca 1908. évi költségvetési javaslata örvendetes meglepetést hozott a magyar nemzeti kultura munkásai és barátai számára: e javaslat a kultusztárca költségeinek oly fokú emelkedését, gyarapodását mutatja, a minővel e tárca keretében még soha nem találkoztunk, amely valamennyi tárca költségvetésének emelkedését túlszárnyalja. Ez az emelkedés — a tavalyi 69 millió koronával szemben 82 millió kor. kiadás, tehát 13 millió kor. kiadási többlet — azt mutatja, hogy a magyar nemzeti művelődés ügye az állami költségvetésben végre elfoglalta a maga méltó helyét s annak gondozását, fejlesztését az ország kormányzói elsőrangú állami feladatnak, valódi nemzetfentartó cselekedetnek tekintik.

A kiadási többlet (13 millió kor.) főbb tételei a következők:

A *budapesti kir. egyetem* költségtöbblete 140,416 kor., amelyből 101 916 kor. esik személyi járandóságokra, 38,500 kor. dologi kiadásokra. Az előbbiek közt szerepel a bölcsészeti karon egy rendkívüli *zenetörténeti* tanszék felállítása 6000 kor. javadalmazással (ez egy kissé talán fölösleges is, amikor a majdnem 3 millió kor. költséggel épített m. kir. zeneakadémián 22 tanár között e tanszaknak is van hírneves professzora, s a mikor az egyetemen se a francia, se az angol, se az olasz nyelvnek és irodalomnak nincs rendes tanszéke.) Építkezésekre előirányoztatott 846,000 kor., többnyire klinikákra; 100,000 kor. az állami, törvényhatósági és államvasúti tisztviselők egyetemi tanulmányokat folytató fiai részére létesítendő főiskolai internátus fölépítésének első részlete. A *kolozsvári egyetem* költségtöbblete 73,303 kor., amelyből 54,000 kor. esik személyi járandóságokra, 18,600 kor. dologi kiadásokra. A *József-műegyetem* kiadási többlete 63,828 kor. (48 000 személyi, 15,000 dologi kiadásokra); építkezési munkálatokra 1.300,000 kor. fordíttatik. A *jogakadémiák* kiadási többlete 68,596 kor., melynek nagyrésze (68,000 kor.) a felekezeti jogakadémiák tanári fizetésének kiegészítésére vétetett fel.

A *középiskolák* (gimnáziumok és reáliskolák, meg felsőbb leányiskolák) személyi járandóságaira 5.588,884 kor. esik, az emelkedés 175,802 kor.; míg a tárca költségvetése a tavalyihoz képest körülbelől 19%-kal emelkedik, a középiskolai tanárok személyi illetményei alig 5·3%-kal emelkednek, vagyis e téren nagyobb arányú rendezésre van szükség.

A gyakorló főgimnázium kiadási többlete 10,324 kor.; az intézet kiegészítése 8 osztályra (eddig 4 osztályú volt, egyik évben a páros, másik évben a páratlan számú osztályokkal) megkezdődött. *Az állami gimnáziumok* száma 45, *a reáliskoláké* 25. Új áll. gimnáziumot kap Petrozsény, hol a nagyközség évi 10.000 kor. hozzájárulást biztosít, Újpest, mely az épületre 200,000 kor.-t és egy telket ígér, Karánsebes 400,000 kor.-t és egy telket köt le a gimnázium céljaira; Gyergyószentmiklóson a polgári iskolát fokozatosan megszüntetik és 1908. szept. 1-én megnyitják a gimnáziumot, melynek céljaira a nagyközség és Csikvármegye 300,000 kor.-t és telket ajánlott meg; végül Torda is úgy szerepel, mint egy megnyitandó áll. főgimnázium székhelye. Építési költségeket kapnak: Budapest VI. ker. áll. főgimnázium, VII. ker. (külső) áll. főgimnázium, X. ker. áll. főgimnázium, V. ker. áll. főreáliskola, a zsolnai, székelyudvarhelyi áll. főreáliskola, a fiumei, fogarasi, nagybányai, szentesi áll. főgimnázium.

Felekezeti, törvényhatósági és községi középiskolák segélyezése kiadási többlete 174,800 kor. Ez a segélyezés az 1883. évi XXX. t.-c. alapján indult meg. Az intézetek nagyobb részével a segélyezés összege már megállapodott a velök kötött szerződés értelmében; másoknál 1—2000 koronával emelkedik. Mint új segélyek jelentkeznek a kassai r. kath. (12,800), komáromi r. kath. (8000), kőszegi r. kath. (14,000), nagyváradi r. kath. (12,800), pécsi r. kath. (8000) rozsnyói r kath. (7400), szombathelyi r. kath (4000) kor. Szintén új a tanulmányi alapból fentartott középiskolák részbeni segélyezése 50,000 koronával. Építkezési államsegélyben részesülnek: Mezőtúr ref. (100,000), H.-Böszörmény ref. (40,000), S.-A.-Ujhely r. kath. (40,000), Kőszeg r. kath. (50.000), Felsőlövő ág. ev. (200.000), Karcag ref. (10,000), Nagybecskerek közs. (20,000), Nyiregyháza ág. ev. (15,000), Kézdivásárhely r. kath. (30,000), Selmecbánya ág ev (210,000), Székelyudvarhely r. kath (300,000), Ersekujvár közs. kath. (200,000), Miskolc kir. kath. (100,000), Ujvidék kir. kath. internátusa (350,000) kor. A felekezeti középiskolák igazgatói és tanárai részére fizetéskiegészítésül 600,000 kor.

Mint rendkívüli *átmeneti* kiadást vettek fel a középiskoláknál rendkívüli tanfolyamok költségeire 2000 kor.-t, szemléltető képekre 4000, művészettörténeti előadásokra 1000, térképek készítésének segélyezésére 6000, művészettörténeti gyüjteményekre 2000, ifj. olvasmányokra 2000, a szemléltető oktatás szükségleteire 3000, az Orsz. Középisk. Tanáregyesület segélyezésére 1400 kor.-t.

Állami elemi népiskolák kiadási többlete 2.302,338 kor., melynek nagyrésze az áll. elemi népiskolai tanítók illetményeinek szabályozásáról szóló 1907. évi XXVI. t.-c. rendelkezésének folyománya. Beruházások címén a kiadási többlet 100,000 kor. az ezután állítandó áll. elemi iskolák elhelyezésére. *Községi* és *felekezeti* népiskolák segélyezésének többlete 3.485,000 kor., amely az 1907. évi XXVII. t.-c. folyománya, részint mint fizetés pótlása, részint mint korpótlék. Átmeneti kiadások címén a felekezeti és községi iskolák részére beszerzendő zászlók, címerek és történelmi szemléltető képekre 150,000, építkezések segélyezésére 25,000 kor.

Tudományos, irodalmi és *közművelődési* célok

támogatására többlet 82,000 kor, melyből 50,000 koronát fordítanak az új tételként szereplő iskolánkívüli közoktatás költségeire. Az összeget azzal is indokolja a miniszter, hogy az új intézmény befelé és kifelé egyaránt hozzá fog járulni nemzeti államunk megerősítéséhez, tervezett formájában pedig páratlanúl fog állani Európában. Még ennél a tételnél is fontosabb az átmeneti kiadások közé sorozott 702.210 kor. többlet, amelyből 40,000 kor. a báró Eötvös Lóránt-féle csavarási inga-kísérletek támogatására esik. Olyan tudományos kutatások tétetnek ezzel lehetővé, mondja az indokolás, amelyek e téren a magyar tudományosságnak vezető szerepet juttatnak a művelt világban. Vidéki kulturházak létesitésére 500.000 kor. t fordítanak.

Egyházak segélyezése kiadási többlete 1,245,000 kor., melyből a következő tételek emelkednek ki: erdélyi r. kath. status egyházai 10,000 kor., gör. kath. egyház 70,000 kor., a református és ág. ev. egyházak segélye az 1848. évi XX. t. c alapján 1.000,000 kor., ugyanazon alapon az erdélyi ág. ev. egyházak segélyezése 100,000 kor., ugyanazon egyház alapjának gyarapítására 20.000 kor.

KÜLFÖLD.

Egyház és állam Franciaországban.

Erről a még mindig nagyon is aktuális thémáról a nyugati nagy nemzeteknek úgy politikai, mint egyházi folyóirataiban érdekesebbnél-érdekesebb tanulmányok látnak napvilágot. A tanulmányok tartalma és hangja nagyon különböző az írók álláspontja és nemzetisége szerint s általában polemikus szinezetűek. Vannak, akik a prófétáskodásnak ma már nem éppen jutalmazó tisztében tetszelegnek maguknak s majd a klérikálisok, majd a radikálisok közeli megsemmisülését mutatják ki, szerintök mathematikai bizonyossággal.

A sok között, amit e sorok írója e tárgyra vonatkozólag mostanában olvasott, leginkább megkapta figyelmét tárgyalásának pártatlanságával és előadásának világosságával az a tanulmány, melyet dr. H. M. Meyboom, a groningeni egyetem theol. professzora írt a „Teekenen des Tijds“ (Az Idők jelei) című hollandus folyóiratba. Ennek a terjedelmes és mindvégig érdekes tanulmánynak akar rövid, de lényegében hű ismertetője lenni, amit itt alább talál az olvasó.

* * *

Mióta az „egy akol és egy pásztor“ elve, abban az alakjában, amint azt Róma felfogta, megvalósíthatlannak bizonyult, mindenütt szükségesnek látták az egyház és az állam között való viszonynak új alapon való rendezését.

Amig a *látható* és *láthatatlan* egyház, vagy helyesebben az „egyház“ és „istenországa“ teljes azonosságának a gondolata volt az uralkodó, addig természetesen csak a nemzeti és a nemzetközi theokratia között való küzdelemről lehetett szó. Nagy Károly, meg számos német császár talán *„pápább“* volt, mint az a kortársuk, aki a *pápa* címet jogszerint használta. Ez többnyire az egyéniség kiválóságának a kérdése volt, de tény, hogy egyházi és világi fejedelmek egyképpen uralkodók is, pápák is voltak. Hiába hirdették a pápák magokról, hogy ők a napok, kiktől a fejedelmek, mint holdak, kölcsönzik fényöket; hiába fejlesztették ki a *„két kard“* elméletét: a fejedelmek mégis csak napoknak érezték magukat és nem voltak hajlandók kezökből az egyik kardot önként kiadni.

Mikor később a reformáció a pápai álomképet örökre szétfoszlatta, a hagyományos fogalomzavar mégis tovább is fenmaradt. „Cuius regio, eius religio“ lőn a német fejedelmek jelszava és a Rómától elszakasztott és reformált egyházakat mindenfelé mint államegyházakat rendezik be. Minél tehetetlenebbnek és lehetetlenebbnek tünt fel a nemzetközi theokratia: a nemzeti theokratia annál büszkébben emelte föl fejét.

Közben azonban a protestáns elv folyton tovább hatott és az egyházaknak és felekezeteknek akkora sokféleségét hívta életre, hogy amellett az „államegyház“ fogalma hovatovább mind tarthatatlanabbá vált. Az összes állampolgárok teljes egyenjogúságának nagy elve mind hangosabban kezdett megnyilatkozni és minél jobban érvényesülhetett, annál nehezebben tarthatta fenn magát vele szemben az „államegyház“.

Ez a kettős folyamat: a nemzetközi theokratia hagyományos követelése alól való küzdelmes kiszabadúlás, meg az egyén teljes lelkiismereti szabadságának a követelése jellemzi egesz újabb történetünket és ez teszi minden nemzet történetét többé vagy kevésbbé bonyolulttá és érdekessé.

(Folyt. köv.)

KÖNYVISMERTETÉS.

Calas Theofil. Vasárnapról-Vasárnapra.

Rövid elmélkedések az év minden vasárnapjára és ünnepeire. A francia eredetiből szabadon fordította és a hazai viszonyokhoz alakította Szalóczy Pál tiszavalki ref. lelkész. Budapest, 1908. Ára 4 kor. 50 fill.

Ime, egy francia Dobos János — modern kiadásban. Kevesebb igénnyel, de ugyanazzal a rátermettséggel. Jóizűsége, őszintesége, igazmondása, közvetlensége, a mindennapi életbe, a saját kisvilágunkba való mély betekintése, egészséges realismusa: a mi Dobosunké.

Szalóczy Pál ismét egy igen értékes munkával gazdagitotta egyházi beszédirodalmunkat és leköteleze protestáns lelkésztársait.

Calas Theofil két kiváló, elsőrangú tulajdonsággal ékeskedik a többi mellett. Beszédei építők és bámulatosan figyelemgerjesztők. Mihelyt megszólal, legott megkapja figyelmünket, leköti érdeklődésünket s az unalom elillan, mint a köd. S ez áll róla olvasva is, előadva is. Én már próbát is tettem egy pár beszédével s a közönségen szemmellátható volt a kellemes meglepetés s megmaradt mindvégig a lankadatlan figyelem, mellyel az újszerű, természetes hangot és mesterkéletlen fejtegetést fogadta s kísérte. Igazán, mint a forrás, oly üdén, tisztán, egyszerűen és természetesen csörgedez Calas lelkéből és ajkáról a gondolat és a beszéd. Francia bírálója, — aki pedig nem kisebb tekintély, mint Decoppet A. — írja róla a Le Christianisme au XXme Siècleben: „Calas Th. olyan elmélkedésekkel ajándékozott meg bennünket, amelyek nem az unalmas fajtából valók. Annyira nem unalmasak, hogyha az ember egyet elolvasott belőlük, szivesen olvas még egy másodikat, azután egy harmadikat és — velem történt — még egy negyediket is. Próbáld meg és meglátod, hogy nem túlzok.“

Egy istenadta tehetség. Ezzel lehet legjobban jellemezni.

Építő hatásának titka, bölcs alkalmazkodás mind az *időhöz*. mind hallgatóinak *lelki világához*. Nem sátorozik a tudományos készültségével, a nagy olvasottságával, — ellentétben a legújabb magyar divattal — bár minden során meglátszik, hogy megjárta az Irás mélységeit és magasságait. Belehelyezkedik hallgatói gondolatkörébe, érzés világába, mindennapi fájdalmai, örömei, botlásai, vágyai, küzdelmei közé; mint egy tisztes családfő asztalhoz ül velök és magyarázza nekik a Bibliát, mint ahogy az atyához illik, annyi szeretettel, melegséggel, jósággal s azzal a kedves közvetlenséggel és okoskodással, amellyel Szabolcska írja a maga bájos költeményeit. Észre sem vesszük, hogy tanítani akar. Elhallgatnánk bármeddig is, csakhogy . . . ő ebben is bölcs . . . a kellő időben mindig abba hagyja a beszédet. Alig van olyan predikációja, mely nyomtatásban négy oldalnál többre rugna. S ez teljesen elég is. A hosszú beszéd, — bármilyen tartalmas legyen is — nem épit, csak fáraszt.

S bámulatos invencióval dolgozik. Az ő kezei közt a legelkoptatottabb textus is új szint, új ragyogást nyer. Minden erőltetettség nélkül egészen új, meglepő gondolatokat tud kihozni belőle. Klassikus példa erre a liliomokról szóló két beszéde. „Gondoljátok meg a liliomokat, mi módon növekednek?“ Ennyi a textus. S a fejtegetésben Calas ilyen gondolatokat bányász ki belőle: a) A liliomok lassan, fokozatosan, de megszűnés nélkül növekednek, mindaddig, míg be nem töltik bájos hivatásukat . . . Vajjon a mi lelkünknek is nem úgy kellene-e növekednie, lassan, de biztosan és következetesen a maga erkölcsi állapotában? S úgy van-e? A liliomok növekednek . . . mi pedig az évekkel visszafejlődünk, fogyunk erkölcsileg és szellemileg. Ki merné elmondani: az én lelkem közelebb van ma az Istenhez, mint volt tiz, tizenöt, húsz évvel ezelőtt? b) A liliomok, miként a többi növények, két irányban növekednek: a föld felé, ahonnan táplálkoznak s az ég felé, hogy minél több fény áradjon reájok. És hol vannak azok a lelkek, melyek, miként a liliomok, fölfelé növekednének? Csaknem az ellenkező történik. Minél rövidebb az az idő, mely még rendelkezésünkre áll e földi javak megélvezésére: annál erősebben ragaszkodunk ahoz. Azt lehetne mondani, hogy lelkünknek egyébirányú munkássága sincsen, minthogy minél mélyebbre bocsáthassa gyökereit a földbe, ha mindjárt koronáját kellene is emiatt lehullatnia. c) Gondoljátok meg a liliomokat, mi módon növekednek? Még csak azt kell megmondanom, hogy azon ugyan hiába gondolkoztok, mert azt sohasem fogjátok megtudni. Az ő életök és növekedésök titka örök rejtély marad számotokra. Itt ti is oly tehetetlenül állotok, mint magok a legnagyobb tudósok. Ez az élet titka, mely épen oly megfejthetetlen, mint ama másik titok: a halál titka.

Még egyet legalább izelítőül, mert ez jobban megismerteti Calast velünk minden kritikánál. A XIII. beszéd felirata: „Változások az évek nyomán“. Textusa: Jób 14. 20. . . . „és megváltoztatván az (ember) arcát, úgy bocsátod el őt.“ a) Isten megváltoztatja arcunkat. Erről néhány évi távollét után is meggyőződhetünk. Visszatértek és úgy találjátok, hogy az előbb gondtalan ifjú ember arcán mintha fellegek boronganának. Látszik rajta, hogy az élet úgy kezd előtte mutatkozni, mint amilyen valójában. Azt a fiatal anyát, kit boldognak ismertetek és a bölcső felé hajolva láttatok utóljára: gyászruhába öltözve, könyet hullatva és a fájdalom miatt megváltozott arccal találjátok; a férj fejének koronája meghanyatlott; a családanya meghervadt a szeretteiért való örökös gondban, nyughatatlanságban; a nagyapa bágyadt arca arról beszél: „mily jó lesz ott megpihenni!“ Itt egy redővel több, ott őszülő hajfürtök, amott friss könyek által mosott barázdák . . . Ó bizony, megváltoztatod a mi arcunkat és úgy bocsátasz el Uram bennünket. b) De nemcsak a mások arca változik körülöttünk, mi magunk is napról-napra változunk, az évekkel együtt lefelé hanyatlunk. Emelkedjünk azért magasabbra és igyekezzünk mi magunk is megváltoztatni egy dolgot, mely alig változik valamit: változtassuk meg a saját szivünket. c) E szakadatlan változásban egyszer csak rágondol az ember arra az Istenre, aki tegnap és ma és mindörökké ugyanaz. A lélek valami olyanhoz menekül, ami állandó; a változásoktól elfordúl, hogy Isten örökkévalóságára és ama romolhatatlan lakóhelyre terelje gondolatait, mely reá várakozik. *Uram, odabocsátod el te őt!*

Bámulatosan közvetlen, őszinte, szinte a bátorságig. Úgy, hogy egy kedves, bizodalmas, meghitt beszélgetés benyomását teszi az egész predikáció. De a pap és a hivek közötti pátriarchalis viszonynak benne van azért nemcsak a bizodalmas hangja, hanem az atyai méltósága is.

És ilyen a legtöbb beszéde. Kiemelkedik mégis: A földre sujtott Góliath. Kit kelljen vendégül hívnunk. A lélek nyugalma. (Egyik legkerekebb s legemelkedettebb). Éji látomások. (Csodálatos divinációval látja meg a szöveg mélységeit és épen olyan csodálatos könnyedséggel járja meg. Semmi fáradság, semmi erőltetettség, pedig egészen új utakon hordoz, új szépségeket és gyöngyöket tár fel előttünk). A gonosztevő, mint példánykép. A Jézus békessége. A megnyilatkozott egek. Menjünk el és prédikáljunk. Egykor mindeneket megtudunk. Az igazi uralkodás. Mily jó az Ur! A megszáradott kéz. Miként a gyermekek. Alázatosságra serkentő példa. A csillagok. (Az egesz kötetben egyike a legköltőibb, legemelkedettebb, s legjobban kifejtett beszédeknek). Hol vagyon a te Istened? (Talán a legsikerültebb. Nyomon járó, fennszárnyaló, meggyőző és megnyugtató. Szebb a Szilády János hasonló tárgyú beszédénél, melyben kissé sok a pessimismus). Nem lehet hallgatni akkor, mikor a lélek beszélni késztet. Bontsuk ki lobogónkat. (Reformáció ünnepén. Egyenes és igaz beszéd). Az igéret földének küszöbén. (Bensőséges és megható). Angyalok által őriztetve és hordoztatva. A hálaadás. Megvénhedünk.

Mindezeknek a beszédeknek a francia világos észjárás és nehézkesség nélkül való, természetes kifejezési mód kiváló tulajdonságuk. Nagyon rokon a mi egyenes észjárásunkkal és beszédmodorunkkal. Természetesen neki is vannak fogyatkozásai. Nem mind tökéletes, amit ad; nem is lehet az. Vannak gyengébb dolgai is. Bár éleslátása és érdekessége, egyéni sajátossága azokban is megnyilatkozik.

A textusnak, hogy úgy mondjam, a legtöbbször minden zsírját kiszedi, bár egy párszor ügyesen kitér annak nehézsége elől. Igy pl. Enókhban, vagy az áldozócsütörtökinek második felében, ahol a menny felé vivő útról beszél. Az az út, mely minket is oda vezet, ahol a Mester van: a kötelesség és szenvedés útja; a mennyei Atya szolgálatának útja. S Calas itt nem erről beszél.

Előnye a rövidség, de némelykor ugyanez a hátránya is. Egyik-másik beszéde csak nagy vonásokban van kifejtve és hamarabb véget ér, mintsem kellőképen lelkünkbe vésődhetnék. Itt-ott a fokozatos emelkedés is hiányzik belőle. Sőt megesik vele, hogy még az utolsó kikezdésben is tárgyal, új gondolatokat vet fel s aztán egy katonás fordúlattal hirtelen Ámént mond. Mintha az időhöz szabná mondanivalóit és nem megfordítva. Ettől a rövidségre való törekvéstől eltekintve azonban, mintha Bersier hatása is meglátszanék rajta stilusban, gondolkozásban, bizonyításban és mindenek felett a mélységes hitben.

Szalóczy fordításáról pedig elmondhatom, hogy az nem is fordítás; az teljesen eredeti magyar szöveg. És a szó igaz értelmében a hazai viszonyokhoz alakított. Nincs rajta semmi idegenszerűség. Erős hitem, hogy rövid időn második kiadást kell rendezni belőle. „Ezek a beszédek nem fognak sok más prédikáció sorsára jutni — mondja francia bírálója is — ezek nagyszámú lélek javára fognak szolgálni, mert szerzőjök egész hitét és lelkét beléjök öntötte."

Czinke István.

IRODALOM.

* **Gondolatok a vallás továbbképzéséről.** (Friedrich Delitzsch, Zur Weiterbildung der Religion. Zwei Vorträge. Stuttgart, Deutsche Verlagsanstalt, 1908. — 71 lap. Ára füzve 1·50 Márka). Delitzsch berlini egyetemi tanár, akinek 4—5 évvel ezelőtt *„Babel und Bibel"* cím alatt tartott s kiadott előadásai világszerte feltünést keltettek, a mult évi november 6-án és 13-án a berlini Lessing-társaság előtt a fenti cím alatt újra tartott 2 előadást, amelyek az ujabb tudományos kutatások eredményeinek a ker. vallás körében való alkalmazásával s ennek alapján a ker. vallás továbbfejlesztésének kérdésével foglalkoznak. Delitzsch a vallás továbbképzése alatt a názáreti Jézus eredeti, a III—IV. század dogmaképzésétől el nem homályosított tanaihoz való visszatérést érti. Kimutatja, mi volt a mi vallás-alapítónk tanainak igazi lényege: az egy Istenbe vetett hit és a felebaráti szeretet parancsa, a papi tételekkel szemben a benső vallásosság követelése, az új szövetségnek nyelv és nemzeti különbség nélkül az egész emberiségre való kiterjesztése. Jézus Isten fiának érezte magát, de az egyetlen örök Istennel való lényegi egységéről szóló dogmatikus tan képtelen gondolat lett volna ő előtte; Márk evangelista, Péter és Pál apostol s a legrégibb ker. gyülekezet Jézust mind igazi embernek, József és Mária fiának tartotta. Máté (I. 12—25.) és Lukács (I. 26—38.) azon helyei, a melyek Jézus természetfölötti születéséről szólanak, a Septuaginta fordítási hibáján és súlyos exegetikai tévedésen alapulnak. Az úrvacsorát Lukács és Pál apostol csak a Jézus emlékezetére szentelt szertartásnak tekinti, ellenben a későbbi kor már Jézus áldozati haláláról beszél, Jézust megváltónak, Isten és ember közötti közbenjárónak nevezi, ami Jézus saját szavaival ellentétben áll. A ker. vallás továbbképzésének első föltétele tehát a trinitárius keresztyénségtől az unitárius keresztyénséghez, a dogmatikus Krisztustól, a történeti Jézushoz való visszatérés; másik föltétele a Jézus szellemének élővé tétele. Hasonlóképen szükséges a sok orientális, kivált babyloni eredetű fogalomnak (angyal, ördög, démonok, paradicsom, pokol, a teremtési történet, kigyó, eredendő bűn, áldozatok) a ker. vallásból való kirekesztése. Ez a tartalma a 2 előadás mélyenjáró fejtegetéseinek, amelyek minden gondolkozó keresztyén legteljesebb figyelmére méltók.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** Eltemettük *Ujj József* felsőkázsmárki lelkészt, az abaúji ref. egyházmegye főjegyzőjét. Temetgetjük még temetés után is, mert nem könnyű tőle egyszerre megválni; nem könnyű egyszere hozzászokni ahoz a gondolathoz, hogy ő nincs többé. Az abaúji egyházmegye elhunyt papjait ő siratgatta el a mult évben; ő állított nekik avatott tollal „Emlékjeleket" e lapok hasábjain. Ez esztendő meg őt ragadta el közülünk legelsőnek, 50 éves korában. Bizonyára fog akadni rátermett toll, amelyik az ő „Emlékjelét" is hozzá méltóan felállítja. Temetése január 27-én volt. Koporsóját 31 paptársa állotta körül; a vidék népe rang és felekezeti különbség nélkül kisérte utolsó útján a temetőbe. Révész Kálmán esperes mondott felette magasan szárnyaló imát, Kovács István ongai lelkész, em. aljegyző tartott szívhez szóló s megható beszédet. A sirnál Baksy István szikszói lelkész búcsúztatta el azt, aki kedveseit, tőlük távol: ott, egy budapesti szanatóriumban búcsúzatlanul hagyta itt. Mint a szikszói takarékpénztár igazgatósági tagját Dr. Lehoczky Béla méltatta. A tanítói énekkar, volt elnökének vesztése felett, Láng Lajos devecseri tanító által tolmácsolta érzelmeit. Mi paptársai meg a vesztés fájdalmát, szívünk keserűségét csak azzal a kétségbeejtő sóhajtással fejezzük ki: Ujj József nincs többé! Emlékezete áldott lesz! B. I.

— **10,000 koronás alapítvány a miskolci ref. főgimnáziumnak.** *Szemere Miklós*, a dúsgazdag ref. főúr f. é. január 20-án 10.000 koronát küldött Kun Bertalan püspök úrnak a következő alapító levél kíséretében: „Alólírott, mint a miskolci ref. főgimnázium volt növendéke, Szemere Bertalan szobrának leleplezése alkalmából 10,000, azaz tizezer koronát ajánlottam föl a ref. főgimnázium részére egy katonai fegyverek használatára berendezett céllövőház fölállítása költségére, ahol társadalmi állásra való tekintet nélkül minden tisztességes ifjú személy, aki a becsület ellen soha nem vétett, gyakorolhassa magát a céllövésben a tisztelt igazgatóság felügyelete alatt. Emlékeztesse ez örökké a szellem munkásait is, hogy csak a hadi erények védik meg a nemzet szabadságát és függetlenségét. A 10.000 koronát ezennel leteszem mélt. és főt. Kun Bertalan püspök és iskolai főgondnok úr kezeihez. Az alapítvány összege kizárólag a céllövőház fölállítására használható föl s a netán fönmaradó összeg alapítvány gyanánt kezelendő s évi kamata a föntartásra fordítandó. Budapest, 1908 január 20. Szemere Miklós."

— **Gróf Tisza István válaszai,** amelyeket az új egyházi adózás ügyében a gömöri ref. lelkészértekezlet kérdéseire adott s amelyeket lapunk 2 ik száma közölt, mindenfelé kiváló érdeklődéssel találkoztak. Ez érdeklődés egyik jele az is, hogy a válaszokat 3 laptársunk is átvette közlésre — *a forrás megnevezése nélkül.* Először a Debr. Prot. Lap közli azokat, a kérdéseket összevonva, a válaszokat egész terjedelemben. Kíváncsiak vagyunk, hogy ki küldte be t. laptársunknak a főgondnok úr válaszait, ha nem a mi lapunkból vette át azokat? Egy héttel később pesti és pápai laptársaink is ismertetik a válaszokat, mindketten a Debr. Prot. Lapra hivatkozva forrás gyanánt. Ime, így lehet ott is aratni, ahol valaki nem vetett!

— **A tőkesegély kérvények** tárgyalására kiküldött bizottság folyó hó 28-án Miskolcon tartotta ülését. Megjelentek: Révész Kálmán abaúji, Nagy Ignác alsóborsodi, Kereszturi József alsózempléni, Vadászy Pál felső-

borsodi, Hutka József felsőzempléni, Csabay Pál gömöri esperesek és az ungi egyházmegye képviseletében Szűcs István tanácsbíró, végül Vattay László egyh. ker. aljegyző. A segélyre ajánlott egyházak jegyzékét jövő számunkban közöljük. A mezőcsáti lelkész-választás ügyében kitüzött bírósági ülés nem volt megtartható, mivel a bíróság tagjai nem jelentek meg a törvényes számban.

— **Köszönetmondás.** Mindazok, akik „Református klérikálizmus" című cikkemért szívesek voltak üdvözölni: ugyanezen lapokban, ahol igénytelen irásom megjelent, fogadják őszinte köszenetemet. Ibrány, 1908. jan. 29. *Szikszay András* ref. lelkész.

— **Beküldetett.** *Keresztúri József* alsózempléni esperes úr a következő körlevelet küldte széjjel az egyes lelkészi hivatalokhoz: 180/1908. sz. Nagytiszteletü . . . . úrnak. . . . . Az „*Országos Ref. Lelkész-egyesület*" elnökségétől nyert megbizatás folytán szeretettel és bizalommal felkérem tisztelt lelkésztársamat, hogy tekintettel az „*Országos Ref. Lelkész-egyesület*" közismeretü és minden tekintetben méltánylandó nemes céljára s anyaszentegyházunk építését hathatósan előmozditani hivatott komoly és buzgó törekvésére, a kartársi szeretet és összetartozandóság érzésétől indittatva méltóztassék az országos egyesületbe tagúl belépni s az ezen nemes elhatározásról szóló alábbi nyilatkozatot aláirni és hozzám mielőbb megküldeni. *Semjén*, 1908. január 22. Kartársi szeretettel: *Keresztúri József* egyházm. megbizott.

— **A király** Csernoch János esztergomi praelatus-kanonokot s néppárti országgyülési képviselőt csanádi püspökké nevezte ki. Ha jól emlékszünk, a nevezett néppárti képviselő volt az, aki a tanítói fizetések állami kiegészítéséről szóló törvényjavaslat tárgyalása alkalmával a törvény kedvezményének, a fizetéskiegészítésnek, az *apácákra* való kiterjesztését indítványozta, amihez gróf Apponyi hozzájárúlván, e §. a nevezett törvénybe, mielőtt a meglepett képviselőház a kérdés jelentősége iránt tájékozódhatott volna, becsempésztetett. Vajjon nincs-e valami összefüggés az érintett actus és az ország egyik legdúsabb jövedelmű püspöki állásával való kitüntetés közt?

— **Prot. vallásos estély Kassán.** Január hó 29-én délután 5 órakor, a Royal (Szálasi) vendéglő külön termében szépen sikerült vallásos estély volt Kassán a következő tárgysorozattal: 1. Imádság. Mondta Mohr Béla lelkész. 2. Megnyitó beszéd. Mondta Révész Kálmán esperes. 3. Fohász Jézushoz. Énekelte Feleyné Laszgallner Róza úrnő zongorán kísérte Benczur Gizi urleány. 4. A hegyi beszéd, Szabolcska Mihálytól. Szavalta Bessenyey Ella urleány. 5. Haydn: Op. 51. „Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso." Quartett. Előadták: Mészáros Pál, Paksy Jenő, ifj. Paksy József és Olchváry Ernő urak. 6. Az édes anya a családi otthonban. Irta és felolvasta: Mohr Béla lelkész. 7 Rákóczi kesergője. Előadták: Mészáros Pál, Paksy Jenő, ifj. Paksy József, Forgách Tivadar, Olchváry Ernő és Harsányi Géza urak.

— **A sárospataki főiskola ifjusága Sorompó-Egyletté** szervezkedett, ami azt jelenti, hogy ifjuságunk is ki akarja venni az őt megillető részt a nemzetmentés nagy munkájából. Az egylet célja az, hogy részt vegyen abban a nemes törekvésben, mely a magyar iparcikkek pártolásával a magyar ipar fellendítésén, annak a többi országokéval egyenlő színvonalra való emelésén munkálkodik. Az egylet január hó folyamán egy lelkes felhivó szózatot intézett a nagyközönséghez, hogy pártolja a magyar ipart, mert ennek pártolása és fejlesztése a magyar kereskedelem elsőrendü hazafias kötelessége. A kereskedőket pedig arra kéri a felhivó szózat, hogy üzleti helyiségükben a Magyar Védő-Egyesület igazoló tábláját függesszék ki, illetőleg kirakataikba tegyék ki s a vásárlók figyelmét a magyar termékekre irányitsák. Szeretjük hinni, hogy ez a lelkesedés nem csupán szalmaláng lesz az ifjuság lelkében, hanem a kitűzött cél érdekében kitartó, komoly és sikeres munkálkodást fognak véghezvinni. Isten segítse őket munkájokban!

— **A biblia.** A britt és külföldi bibliatársaság legújabb (1906-ról szóló 103 ik) jelentése szerint 1906-ban 8 új nyelven jelentek meg a Szentirás ígéi. Ebből kettő jut Indiának; a hindu és a dimasa nyelv. Kina belsejében él az ősrégi miáv nép, mely az egyik evangeliumot kapta saját külön betüjegyeivel. A csendes tenger szigetein 3 új nyelven jelent meg egy-egy evangelium, Afrikában két nyelven Most már összesen 409 nyelven van leforditva a Szentirás és pedig 208 nyelvre egyes könyvek; 98 nyelvre az újszövetség és 103-ra az egész biblia.

— **Beküldetett.*** Jánosi Zoltán bácsinak Debrecenben. — Kedves Jánosi bácsi! Tömérdek hivatalos munkával elfoglalt édes apám helyett, ki nagymérvü elfoglaltsága miatt minden támadásra nem reagálhat, én válaszolok Jánosi bácsi elmélkedtetőjére. Nem az itt a fő dolog, amiről elmélkedni és elmélkedtetni tetszik, hanem az, hogy Baltazár Dezső bácsi olyan bizonyitékkal érvelt, ami a való tényekkel ellenkezik. Erről tessék hát emlékezni és elmélkedni! Lehet különben, hogy az emlékezés csak aprószeres inas, de az aprószeresek által hordott tégla nélkül a legnagyobb épitőmester sem tud épiteni. Kezét csókolja ifjú Révész Kálmán, negyedik elemista aprószeres.

— **Hollandus hang rólunk és hozzánk.** *P. de Clercq* (Péter) ur, Veenwoudenben. Németalföld Friesland tartományában lakó, ma már minden hivatali nyűgtől menten tisztán a tudományos buvárlatoknak élő kiváló tudós, aki hazánkat is beutazta és iránt unk s ügyeink iránt a legnagyobb rokonszenvet tanusítja s a debreceni főiskola könyvtárának már több becses művet küldött ajándékba, Dr. Nagy Zsigmond debreceni tanárnak, akihez személyes barátság fűzi, öt példányt küldött irógépi másolatban az alábbi közleményből azzal az utasitással, hogy abból juttasson el egy-egy példányt dr Balogh Ferenc debreceni theol. tanárnak, egyet ifj. Kiss Albert s.-lelkésznek, egyet a debreceni ref. főiskolai könyvtárnak, s egyet az ág. evang. egyház központi levéltárának. A megküldött közlemény bevezetése annak

* Bővebb tájékoztatás céljából meg kell jegyeznünk a következőket: Lapunk f. é. 3-ik számában *Révész Kálmán* abauji esperes, dr. Baltazár Dezsőnek, az ORLE elnökének amaz állitásával szemben, hogy „*Nem volt még rá eset, hogy valamelyik egyházi vagy tanügyi egyesület a konvent elé alapszabály megerősítésének kérésével állott volna*", — négy egyetemes konventi, illetőleg egyetemes közgyülési határozattal bebizonyította, hogy igenis voltak esetek arra, hogy tanügyi egyesületek alapszabályaik megerősítését a konventtől, illetőleg az ág. hitv. evangelikusok az egyetemes közgyűléstől kérték. Révésznek eme cikkére a *Debr. Prot. Lap* f. évi 4-ik számában „az ORLE-nek a szervezés tömérdek munkájával elfoglalt elnöke helyett, ki nagymérvü elfoglaltsága miatt minden támadásra nem reagálhat," Jánosi Zoltán válaszol. Cikkében azt bizonyítja, hogy a törvény a konventnek alapszabály-megerősítési vagy véleményezési jogot egyáltalában nem biztosit. *(Révész Kálmán ezt egy szóval sem vitatta! Ő való tényekkel bizonyított!)* Jánosi szerint „az emlékezés csak apróeszeres inas. Az elmélkedés az épitőmester." — Feljegyzésre méltó dolog, hogy akik történelmet akarnak csinálni, azok épen a történelmet rúgják ki maguk alól. Az orsz. ref. tanáregyesületre hivatkoztak az ORLE szószólói az alapszabály-megerősítés ügyében s íme mikor Révész Kálmán rájok olvassa a hiteles adatokat, akkor már a tanáregyesület alapszabályainak a konvent által történt megerősítése se minta előttük. Ez aztán a következetesség?! . . . Szerk.

a nagyobb szabású közleménynek, amely a legkiválóbb hollandus szemle a „*De Gids*“ 1908. januári számában kezdődik ez alatt a cím alatt: „*De Ruyters Journal tijdens de Expeditie naar Denemarken*“ (De Ruyter naplója a dániai expedició alatt), s amelynek irója *S. P. L'Honoré Naber. De Clercq* úr ránk magyar protestánsokra nézve annyira érdekesnek tartotta a dolgozat bevezető sorait, hogy nem sajnálván idejét és fáradságát, maga készített róla másolatot, amelyet magyar szövegben *dr. Nagy Zsigmond* debreceni tanár fordítása szerint mi is örömmel közlünk olvasóinkkal: „*Intaminatis fulget honoribus*“ (szeplőtlen tiszteletben ragyog) ezt véste a kortárs a sirbolt bejáratára, amelyben *De Ruyter Mihály* tengernagy porrészei pihennek.

„*Majorum virtus nepotum gloria*“ (az ősök erénye az utódok dicsősége), ezt méltóztatott iratni Ő Felsége (Vilma) királynő a díszsirkőre. Több mint kétszázad után a második mondás úgy hangzik, mint az elsőnek szükségképpeni s egyetlen lehetséges kiegészítése. Az utód tisztelete a kortárs érzelmére jobb visszhangot nem adhat; úgy tetszik, mintha a siremlék a királyi felirat által bizonyos új felavatást nyert volna; mintha ezeket a szavakat (régóta) várták volna; mintha ezzel tette volna meg a rendező kéz utolsó munkáját az emlékjelen. Hogy a hódolat sok jele közül, a melyeket egyébként 1907. március 23-án a sirra letettek, magának a tengernagynak melyik lett volna a legkedvesebb? Mi erre vonatkozólag ki merjük sejtésünket fejezni: azt tartjuk, hogy **a magyarországi koszorút,** mely a gályákról megszabadított prédikatoroknak, reformátusoknak és lutheranusoknak a neveit egyesítve viseli, ***fogadta volna el a megtiszteltetés koronájául*** Hisz tudjuk, hogy a tengernagy tőlök ezekkel a szavakkal vett búcsút: ***„Tegyetek meg minden lehetőt, kiki a maga körében, hogy hazátokba visszatérve, egyek és eggyé legyetek, ennél kedvemre valóbb hálát soha nem fogok kapni.“*** — Eddig a szöveg. Gályarabok késő utódai, ti néktek is szól a nagy Admiralis búcsúszava!

— **Az Uj Vay—Mocsáry alapítványra** az 1908-dik évben ez ideig a következő adományok érkeztek: A gönci ref. egyház 10 kor., Stépán László járásbíró 20 kor. A jánosii ref. egyház 20 kor. A pálfalai ref. egyház 10 kor. Veres Károly s. lelkész 5 kor. A nagyidai ref. egyház 5 kor. Emődy Béla táblai bíró 10 kor. A perkupai ref. egyház 10 kor. A varbóci ref. egyház 4 kor. Fodor György ref. lelkész 5 kor. Szekeres Márton ref. tanító 2 kor. Dévald József róm. kath. kántor 4 kor., Korocz József ref. lelkész 20 kor. Görgey Sándor táblai bíró 20 kor. Kazinczy Gyula táblai bíró 10 kor. Patay József 50 kor. Patay Józsefné szül. Szirmay Anna 10 kor. A báji ref. egyház 10 kor. Bodolay Miklós ref. lelkész 4 kor. Ifj. Szakal István ref. lelkész 10 kor. Hézser Emil ref. lelkész 34 kor. A györkei ref. egyház 10 kor. A felsőcsályi ref. egyház 5 kor. Szobonya István ref. lelkész 10 kor. A szőlősardói ref. egyház 2 kor. Jánosi Béla ref. lelkész 20 kor. Csizmadia Jenő ref. lelkész 10 kor. A bánhorváti ref. egyház 10 kor. A lánci ref. egyház 10 kor. Szabó András ref. lelkész 36 kor., Demeter Bertalan ref. lelkész 10 korona. A bódvai ref. egyház 20 kor. Id. Szakal István ref. lelkész 5 kor. A főiskolai ünnepre járó ifjúság 152 kor. 96 fill. Gecse Géza ref. lelkész 6 kor. Erős Károly ref. lelkész 10 kor. Eperjessy István 10 kor. A hanvai ref. egyház 20 kor. A nagykinizsi ref. egyház 10 kor. Fövenyessy Kornél 10 kor. Fövenyessy Rudolf 4 kor. A szentandrási ref. egyház 20 kor. Kövy István 10 kor. Ráczkevi Károly ref. lelkész 10 kor. A szentistvánbaksai ref. egyház 1 korona. A tiszanánai ref. egyház 40 kor. Kulin Ferenc 40 kor. Kérészy Barna ref. lelkész 20 kor. Mocsáry Miklós 10 kor. Az egerlövői ref. egyház 10 kor. Sólyom Barna ref. lelkész 4 kor.

TARTALOM. Kath. népszövetség. — *Péter Mihály:* Az egyházi adózás kérdése gyakorlati világításban. — A vallás- és közoktatásügyi tárca 1908. évi költségvetése. — Egyház és állam Franciaországban. (Folyt. köv.) — *Czinke István:* Calas Theofil: Vasárnapról-vasárnapra (Könyvismertetés). — Irodalom. — Vegyes közlemények. — Hirdetések.

Harmóniumokat

mindkét rendszer szerint a legolcsóbban szállit

PAJK REZSŐ és TÁRSA

Budapest,
V., József-körut 15.

Pianók! Pianók! Pianók!

Árjegyzéket ingyen és bérmentve küld.

Lelkészeknek és tanitóknak külön százalékengedmény. Részletfizetésre is szállitunk!

Szállitások bérmentve eszközöltetnek az utolsó vasútállomásig.

Elismert kitünő áruk.

Kérje ingyen

és bérmentve magyar nyelvü, gazdagon illusztrált fő árjegyzékemet, 3000-nél több rajzzal, mindennemü nikkel-, ezüst- és aranyórák, valamint mindennemü szolid arany és ezüst áruk, hangszerek, acél- és bőráruk stb.-ről eredeti gyári árban.

Nikkel remontoir óra ... ... K 3.-
System Roskopf patent óra ... ... K 4.—
Svájci eredeti system Roskopf patent K 5.—
Bejegyzett „Sas Roskopf“ nikkel-em. K 7.—
Ezüst remontoir óra „Glória“ művel K 8.40
Ezüst remontoir óra dupla fedéllel ... K 12.50
Ébresztőóra K 2.90. Konyhaóra ... ... K 4.—
Schwarzwaldi óra K 2.80 Kakukóra K 3.50
Minden óráért 3 évi irásbeli jótállás. — Minden kockázat! Becserélés megengedve, vagy a pénz vissza!

KONRAD JÁNOS

Első óragyár és szétküldési áruház,
Brüx 1256 szám. (Csehország.)

Mielőtt személy v. jelzálog

PÉNZKÖLCSÖNÉRT

bárhova fordulna,

kérjen díjmentesen tájékoztatót

Meller L. Egyed cégtől

Budapest, IX., Lónyay-utca 7.
Telefon Interurban: 46—31.

Hirdetések a Sárospataki Református Lapok részére jutányos áron fölvétetnek.

Szíves figyelmébe

ajánljuk a közeledő konfirmáció alkalmából a *Révész-Szoboszlay-S. Szabó*-féle

Konfirmációra előkészitő kátét

kérdések és feleletekben. Ára 30 fillér. Minden 10 egyszerre rendelt példány után egyet ingyen adunk.

Konfirmációi emléklapok

darabja 4, 5 és 6 fillér. 100 drb egyszerre való vételnél kor. 3·60, 4·50 és 5·40.

Kaphatók:

Hegedűs és Sándor

könyvkiadóhivatalában

Debrecenben. Kossuth u. 11.

ORSZÁGH SÁNDOR

orgona és harmóniumgyáros.

cs. és kir. udvari szállító

Rákos-Palota (Budapest mellett)

Alapittatott 1861-ben.

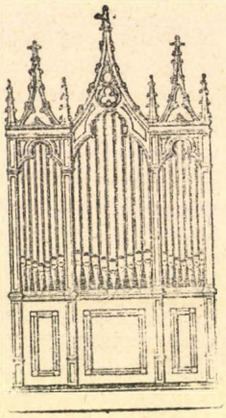

Az 1895. évi kiállításon „Nagy diszoklevél" és „Ferencz József lovagrenddel", az 1904-ik évi veszprémi kiállításon *az arany éremmel* kitüntetve. Készit kellemes és tömör hangú, legjobb és legújabb rendszerű orgonákat. Elvállal javitásokat és átalakitásokat. Kisebb orgonák készletben vannak. — Szolid munka és jutányos árak. Az orgonák jóságát mi sem bizonyitja inkább, mint az, hogy a gyár alapitása óta 400-nál több új orgona lett megrendelve és készitve.

Árjegyzék és részletes tervezet díjmentesen küldetik.

Pontos és legjobb órák 5 évi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák,

borkánesók, china-ezüst disztárgyak,

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

Polgár Kálmán

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállítója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 6. szám. Sárospatak, 1908. február 9.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

A „Debreceni Prot. Lap“ aranyigazságai.

Nevezett lap szerkesztője divatos sportot csinált magának abból, hogy mint az üldözött szabadság, a szent igazság és a szűz ártatlanság szabadalmas védelmezője — a Zoványi J. spataki theol. tanár javára — hónapok óta harsoghasson a tiszáninneni ref. egyházkerület és a sárospataki főiskola előljárósága ellen, mint valami szörnyűséges, fékevesztett, kancsukás, törvénytipró, Istent és minden igazságát vadúl taposó, rút banda ellen.

Mióta az 5 kerület testvéri szövetséget kötött a törvény útján, ilyen ordas támadás még nem ütött ki egy ellen sem s olyan siket elfogultsággal és pártos szenvedéllyel még nem próbált senki egyikkel sem elbánni, mint a „Debr. Prot. Lap“ mostani szerkesztője a tiszáninneni egyházkerülettel.

Ha ennek a kerületnek előljárói legalább is cigány-káplárokból vagy a hortobágyi csikósokból teltek volna ki, akkor is undorító volna az a revolverzsurnalisztai ráutazás, amellyel ennek a kerületnek a Z. J. ügyében elfoglalt álláspontját, határozatait és ítéleteit a nev. lap tárgyalta, színezte és csűrtecsavarta.

Igy, amikor Magyarországon minden történetismerő ember tudja, hogy a tiszáninneni egyházkerület élén egy János apostoli lelkű püspök áll, *immár több, mint 40 év óta;* így, amikor azt is tudni tartozik minden írástudó magyar, hogy a tiszáninneni egyházkerület s ennek sárospataki főiskolája magát sem a humanismus, sem a demokratismus, sem a jó rend és tisztesség útján megelőztetni nem engedte s miként az egyetemes kötelességek teljesítésében, úgy szent hagyományainak ápolásában, védelmezésében mintaszerű példát képviselt és képvisel ma is: — *így, ilyen körülmények közt* sokszorosan elkeserítő az a bírói feltolakodás, amelyben a „Debr. Prot. Lap“ tetszeleg magának és hiszékeny (?!) közönségének.

Ezt nem mi mondjuk így — bár mi is így érezzük — hanem írják és mondják azok a *tiszántúli* és *tiszáninneni* mélyebbre néző férfiak, akik beleundorodtak már a sok képtelen ráfogás és elmagyarázás olvasásába s kívülről figyelmeztetnek bennünket a mai világ könnyenhivőségére, a botrányok iránt való nagy fogékonyságára és rosszalólag nyilatkoznak a mi túlságos hallgatásunkról, mint ami *„igen alkalmatos mód a gyöngébb lelkek gyanúságainak táplálására“*.

Valamit azonban a mi jó barátaink elfelejtettek, azt t. i., hogy mi a meghurcoltatás kezdetén próbálkoztunk a „Debr. Prot. Lap“ igazságszeretetével s nyitogattuk a szemeit is, de rideg csökönyösséggel utasított vissza minden felvilágosítást. Mi úgy éreztük, hogy nekünk nincs miért a magunk olvasói előtt magyaráznunk (ha amott nem magyarázhatjuk), a tiszáninneni egyházkerület tényeit, amelyek a nagy közönség előtt folytak le — kendőzés nélkül.

Igaz azonban, hogy a „Debr. Prot. Lap“ aztán *„megbokrosodott a maga szent igazságától“* és vakmerőségekre vetemedett. De ezt is tűrtük abban a reményben, hogy nincs olyan XX. századbeli művelt ember, aki azt a felénk szort piszkot mocskot igazságnak minősítse és a lólábat az egészből ki ne érezze. *Az szomorúan megdöbbentő, ha csak egy kicsit csalódtunk is!! Úgy érezzük, hogy emiatt nem nekünk kell szégyenkeznünk,* hanem a könnyen hivőknek . . .

Azt azonban már csakugyan nem hagyhatjuk szó nélkül, hogy a nev. lap az 1907. dec. 14-diki számában, sőt az ez évi jan. 25-iki számában is olyan *elemi törvénytelenséggel és olyan kortesízű valótlansággal igyekszik — még feketébbre mázolni a tiszáninneni egyházkerületet, amikből ha csak bármelyik is valónak bizonyúlhatna, — igazán volna miért a tiszáninneni egyházkerületnek maga előtt is pirúlnia* . . .

A dec. 14-iki szám sok egyéb képtelenség mellett ezeket mondja szóról-szóra:

„Az ügynek húzásából és halasztásából is csak a kerület érdekeltsége tünt ki. A kerületi bíróság, noha teljesen indokolatlanúl, elég statarialiter intézkedett elnöksége útján, mert a kerületi gyűlés alatt maga is ülésezett, *még két hónap múlva sem tartotta szükségesnek összegyülni, hogy a felfüggesztési végzés ügyében hozzá beadott felebbezést elbirálja. Pedig a törvény szerint 30 nap alatt össze kellett volna gyülnie.*“

Ez magyarúl azt teszi, hogy az elnök nem tudta vagy nem teljesítette a kötelességét s huzavonába, törvénytelenségbe akarta az ügyet begöngyölni . . .

Hol van *„Historicus Criticus“*, amikor a „Debr. Pr. Lap“ így hajigálja a sulykot?! *Z. J.-nek tudnia kell, hogy ő az idézést a 30 napon belüli ítéletmondásra megkapta. Megkapta valamennyi érdekelt bíró, meg az előadó, bizonyság rá a püspöki napló, az ügyész stb.* Majdnem egybe esett volna a bírói ülés az októberi konventtel *s miután Z. J. delegált bíróság kiküldéséért folyamodott s ezt a konventi elnökség teljesíteni volt hajlandó, — természetesen a tiszáninneni bíróságnak nem volt miért a 30 napon belül összeülni s a meghívást hivatalosan kellett feleslegesíteni* . . .

Ez az egyik férfiatlan vád.

A másik?! A másik az érzékeny szívek számára

Lapunk jelen számához 1/4 ív melléklet van csatolva.

szóló s az ez évi január 25-iki szám *vegyesei* közt olvasható ekképen: „A törvény az összehívást 30 nap alatt követeli“ (már t. i most a dunamelléki egyházkerület bíróságától!). Ennyi idő kell tehát, hogy a gyülöletes per véget érjen s vele egy *méltatlanúl üldözött ref. theol. tanárnak a kálváriája megszünjék. De nemcsak a Zoványié, akit felfüggesztettek, meghurcoltak,* ***családjával együtt nélkülözésnek és nyomornak tettek ki,*** hanem mindnyájunk kétsége és aggodalma is . . .“ Várluk a *Criticus Historicus*“ helyreigazító nyilatkozatát, de miután az az éji homályban késik, hát a tiszáninneni egyházker. elnökségének, illetőleg ez elnökség páratlan humanismusának jellemzésere — mint a sárospataki főiskola pénztára által havonként igazolt tényt — ide kell jegyeznünk, hogy ***Z. J. tanár felfüggesztése óta is hűségesen kivette a maga rendes havi illetőségét egy fillér hija nélkül!!*** Voltak, akik egyh. törvényeinkre való hivatkozással helytelenítették ezt a nagy humanismust, de ennek bőséges és elvitázhatatlan indító oka van az egyházkerületnek abban a határozatában s annak a határozatnak abban a fényesen beszélő szellemében, amelyet a Warga L. féle ker. egyháztörténelemnek több példányszámban való kiadása miatt támasztott Z. J.-féle követelésre hozott s illetőleg fejezett ki a tiszáninneni egyházkerület őszi közgyülése.

A határozat így hangzik:

„Egyházkerületi közgyülés, noha Zoványi Jenő theol. tanárt a Warga Lajos-féle mű átnézett és csak épen sajtó alá rendezett részeire nézve az általa követelt felemelt díj *az egyházkerületi ügyész nézete szerint sem illetheti meg; mindamellett eltekintve a követelés jogalapjának fogyatékos voltától s kerülni akarván még a látszatát is annak, mintha kedve telnék — mint főhatóságnak egy alárendeltjével szemben a perlekedés huzavonáit magára vállalni,* ***de különös tekintettel a közgyülésnek Zoványi Jenő theol. tanárra vonatkozó tegnapi marasztaló határozatára*** (közgyülési határozat!) ***s az ebből folyólag támadható s az egyházkerületi közgyülés szigorú igazságát rosszhiszeműleg gyanusító véleményekre (!):*** — kimondja, hogy Zoványi Jenő theol. tanárnak a Warga-féle mű átnézett és sajtó alá rendezett részei után, *úgy, amint azt ő az egyházkerületi ügyészhez 1907. aug. 7-én intézett levelében megszabja, — nyomatott ivenként 20 helyett 30 korona, az eredeti, 14 ívnyinek jelzett részletekért pedig 80 korona helyett 120 kor. fizetendő.*“

Ez az a *kalvária,* amelyet a tiszáninneni egyházkerület járat Z. J. theol. tanárral és családjával. Ez az az inhumanus eljárás, amely miatt a „Debr. Prot. Lap“ a kezeit tördeli és az egész magyar haza tanári karát siralomra nógatja! . . .

Igazán mélyen megdöbbentő, hogy egyházi lap merészkedik ilyen rettenetes tudatlansággal és pártossággal nekirontani egy egész egyházkerületnek és rágódni a tisztességén hónapokon keresztül és szónokolni az üldözött igazság nevében és vad híreket kiáltozni előzött Mitrovicsokról, Horváth Cyrillekről, űzőbe vett Zoványiakról, Ferenczy Árpádokról és dr. Szabó Sándorokról . . .

Mélyen megdöbbentő, hogy így is lehet csinálni történelmet — a XX. században!!

Reméljük, hogy amennyiben e képtelenségek cáfolata az illetők részéről még továbbra is elmaradna: — akad valaki Tiszáninnenről, aki nem fogja az időt és fáradságot kímélni az ellenkép megrajzolására. — Hadd lássuk a tiszáninneni egyházkerületet a maga keresztyéni nagy türelmében és százbocsánatra kész jóságában, ellene lázadt fiait pedig a magok egyéniségének rideglségében.

Az egyház jogi fogalma.

Irta: Dr. Csiky Kálmán, sárospataki jogakadémiai tanár.

Az egyházjognak egy érdekes és sokat vitatott kérdése az, hogy mit értünk egyház alatt. Ezzel a kérdéssel úgy az egyházjog, mint leginkább a theologia sokat foglalkozott, de egyöntetü megállapodásra a tudomány jutni nem tudott. Nehezíti a kérdés megoldását, hogy a theologiai felfogások a különböző vallások eltérő tanításai szerint igen különbözők és így az egyház fogalmának a meghatározása csaknem annyiféle, ahány vallásfelekezet van a keresztyénség között, mert mindegyik másképen fogja fel az egyház lényegét. A jogász pedig, midőn megállapítja az egyház fogalmát, vagy egészen a theologiára támaszkodott és így az egyház való jogi fogalmát nem tudta adni, sőt amint egyik vallás tanításaira esküdött, egyoldalúságba esett, vagy kizárólag a jog mezején akart maradni és elvetette az egyháznak kétségtelenül theologiai alapzatát és bélyegét.

Az egyházjog tudománya még voltaképen igen kevés gondot fordított az egyház fogalmának a helyes felderítésére s átengedte a tért a theologiának. Holott épen az egyházjog, mint jogi tudomány, művelőinek volna legtöbb hivatottságuk az „egyház“, mint fogalom értelmezésének a megvilágítására, mert a jog a realitással számol, s az ideális lényeg vallási gondolatát különválasztja a létezőtől s mert a jogász inkább elfogulatlanúl mérlegelheti a theologiai viták eredményeit.

Egyházjogi íróink az egyház fogalmával meglehetősen röviden bánnak el, holott épen az egyházjog studiumában alapvető kérdés az egyház fogalma, amely nélkül teljebb építeni nem lehet. Tisztába kellene hozni, a theologiai értelmezések igazságainak leszűrése mellett, hogy az egyház egységes-e vagy nem, hogy a látható egyházak mennyiben tekintendők egyházaknak s hogy a nem keresztyén vallásfelekezet is egyház-e vagy nem az, — s miután az egyház lényének felfogása kellőleg meg volna világítva, az egyház jogi fogalmát is könnyen lehet felépíteni. Mindez megoldandó kérdés, de jelenleg a sok eltérő elmélet és felfogás között a tudomán os magyarázat rendszerint csak felsorolásokra szorítkozik s nincs gondja arra, hogy ezeknek igazságait levezesse, a különböző elméletek eltéréseit áthidalja s főképen, hogy a theologiai felfogásokat a jogi valósággal összeegyeztesse s ebből az összhangból az egyháznak theologiai lag megalapozott, de a jogi szempontokkal és elvekkel nem ellenkező fogalmát kifejtse és megállapítsa.

A következőkben tehát megkíséreljük az egyház helyes *felfogását* és jogi fogalmát adni.

Az egyház fogalmához a hit, a vallás és vallásfelekezet fogalmainak ismeretén keresztül lehet eljutni. A *hit* az embernek tudata egy felsőbb lényről, Istenről, a léleknek az az érzése, amelynélfogva az ember önkéntelenül egy felső, mindenható lény tudatára ébred, aki a világot teremtette, fentartja és igazgatja.[1] Az ember

[1] Az ember ugyanis nemcsak testi, hanem lelki lény *is*. Azt, hogy az embernek lelke is van, öntudatunk kétségtelenné teszi. Mert hiszen épen öntudatunk, az emberi értelem, gondolkozás, érzések, képzelet, akarat és vágyak összesége értendő lélek alatt; ez az eszméletbeli complexum az, amit közönségesen léleknek nevezünk. Az ember tehát lelki lény is, de nem *csak* lelki lény, hanem benne a lélek *a testtel összeköttetésben* alkotja az embert. Ezért a lélek az anyag által korlátozott, a test befolyása alatt áll s így az ember tudása, isme-

lelke által — amelynélfogva a nagy lélek-erőnek, Istennek részese — tudatára jut annak, hogy léteznie kell egy felsőbb hatalomnak, Istennek, akinek lénye megfejtéséhez az emberi értelem nem tud felemelkedni, hanem akit csak az ember lelki ösztöne, mint a költő mondja: „óhajtva sejt", az ember érzése az embernek tudomására hoz és *felismer.*[1] Ez a hit keletkezésének az alapja. Hogy ez a hit egy felsőbb lényről, hatalomról, az emberi lélek mélyében fogamzó általános tudat, bizonyítja az, hogy az ősidőkben is minden népnek volt valamelyes hite s manapság is a félvad emberek épen úgy hisznek a maguk alantas fogalma szerint egy, az emberek felett uralkodó isteni hatalomban, mint a hogy a művelt népeknek tisztult fogalma Istenről az ő vallásukban jut kifejezésre. A hit tehát az emberi léleknek Istenről való tudata, illetve a léleknek az a hajlandósága, amelylyel az Istent megismeri és az Istenről való benső tudatot megállapítani törekszik.

A hit fogalmából a *vallás* fogalma is következik, amely nem egy a hittel, habár sok író a két fogalmat felcserélve is szokta használni. A hit ugyanis külső kifejezésre is juthat, midőn valaki szavak vagy tettek által hitét külsőképen nyilvánítja. A hitnek ez a külső kifejezése a vallás. Valakinek hite, hitbeli meggyőződése vallásában nyer felismerést és viszont vallásában gyakorolja az ember hitbeli meggyőződését, vallásában tesz eleget hitbeli követelményeinek, amelyeket Istenről való sejtése és meggyőződése teljesítendőkül elé szab.

Most már, midőn ugyanazon hitbeli meggyőződésen levő emberek tudatosan összetartanak abból a célból, hogy hitüket külsőképen együttesen gyakorolják és hitbeli felfogásuk és meggyőződésük folytán kialakult vallásuk fejlesztését és terjesztését eszközöljék, *vallásuknak, mint ható erőnek embertársaik között érvényesülést biztosítsanak: vallásfelekezet* jön létre, amely követőinek a tudatos hitbeli összetartásában biztosítja a lételét.

Ezek a hit, a vallás és a vallásfelekezet fogalmai. A „vallásfelekezet" azonban még nem az „egyház." A vallásfelekezetnek kétféle értelme van. Vallásfelekezet lehet olyan, amelyik jogilag szervezve nincs, jogilag mint vallásfelekezet nem tesz számot. Az ilyen nem egyéb, mint bizonyos azonos hitet valló embereknek *vallási célból való összetartása,* akik ezen hitüket hitbeli meggyőződésük folytán külsőképen is egyformán gyakorolják. Ez tehát nem egyéb, mint legfeljebb magántársulat, de nem közjogi corporatio. Sőt, mivel egy vallásfelekezet létesüléséhez az is kell, hogy az állam azt jóváhagyja[2] vagy általában jogi személyiségét elismerje: az ilyen jogilag nem szervezkedett, illetve az állam által el nem ismert vallásfelekezet, „vallásfelekezet"-nek (e szót terminus technicus értelmében véve) nem is tekinthető. Másfelől vallásfelekezet a jogilag szervezkedett vallási társulatot jelenti, amelynél maga a vallásfelekezet, mint ilyen, nyer létet és személyiséget és a vallásfelekezet *létrejövetele,* nemcsak a vallási gyakorlat ismertetik el és biztosíttatik. S ez a tulajdonképeni vallásfelekezet.

Eljutottunk tehát a jogilag szervezett vallásfelekezetekhez. Ez utóbbiak nagyrészben az egyházak; de még sem egészen az egyházak. „Egyház" és jogilag szervezett, azaz jogi értelemben vett vallásfelekezet nem fedik teljesen egymást. Vallásfelekezet több is lehet és van, mint egyház, mert *az egyház fogalma* — amint már most előrebocsáthatjuk nézetünket — *a kereszténységgel van válhatlan kapcsolatban.* Vannak egyházjogi írók[1], főleg újabb időben, akik ezzel ellentétben azt vallják és akarják elfogadtatni, hogy a jogilag szervezett vallásfelekezet az, amit „egyház"-nak nevezünk, s hogy e szerint esetleg nemkeresztyén vallásfelekezet is lehet egyház, ha benne azok a jogi szempontok megvannak, amelyek egyház létrejövetelének előfeltételeiül megkívántatók. Szerintünk egyházaknak csak a keresztyének vallási társulatai tekintendők s épen ezért az egyház több és magasabb fogalom, mint a vallásfelekezet és tisztán a keresztyénségre lefoglalt meghatározás. S ezzel el is jutottunk magának az egyháznak fogalmához.

Az egyház[2] fogalmának igen sokféle meghatározásával találkozunk az irodalomban. Mindenekelőtt meg kell különböztetni a theologiai és jogi meghatározásokat. Itt először is a theologiai felfogásokat fogjuk szemügyre venni, mert azt tartjuk, hogy a jogi fogalom meghatározásához a theologiai szempontok figyelembevétele elkerülhetlenül szükséges, sőt ezek annyiban irányadók is, amennyiben az egyház Krisztus alapítása, a keresztyénség isteni kinyilatkoztatás szüleménye: a theologiát tehát a jogi meghatározás alkatelemeitől elvonni egészen nem lehet, hanem igenis az egyház fogalmának meghatározását arra az alapra kell felépíteni, amelyet Krisztus alapításának ténye képez, vagyis — amellett, hogy az egyház fogalmát jogilag akarjuk meghatározni — *a keresztyén alapot az egyház fogalmától eltagadni nem lehet.* Ha tehát a theologiai meghatározásokat a jogász nem is fogadhatja el, azok mindenesetre alapot képeznek a jogi fogalom megállapításának felépítéséhez, sőt arra kell törekedni, hogy a theologiai lényege az egyháznak összeegyeztessék az egyház jogi mivoltának a megítélésével.

(Folyt. köv.)

rete is csak véges emberi tudás lehet. Egy embernek egyénisége testének és lelkének összefüggésében fejeződik ki: innen van az, hogy ha a test elporlad — dacára annak, hogy a maga a lélek örökkévaló — ugyanaz az ember többé még sem fog, mint olyan, létezni, mert az az ember, az az egyén csak lelkének *testével* való összlétezésében volt az, aki élt s testének elveszésével, mint ember, mint „én" végképen megsemmisült. A feltámadás isteni felséges tana is a *léleknek* az örökéletét jelenti — és az anyagét is mindenesetre annyiban, hogy minden anyag, még a test pora is alkotó eleme a világ életének, tehát az elporladt anyag is új életet jelent — de az emberi „én" a halállal örökre elmúlt s bizonyosak lehetünk benne, hogy a test nélkül ugyanaz a lény e ni öntudatára többé nem ébred soha.

[1] Kosutány Ignác Egyházjogában (Egyházjog, 1906., 1., 2. old.) ezt úgy fejezi ki, hogy az ember „a végtelen iránt való epedésében igazságok gyanánt fogad el olyan eszméket is, melyeket értelmével be nem lát ugyan, se közvetlen észbeli meggyőződést azokról nem szerezhet, mégis igaznak tartja azokat részint saját közvetlen érzésének erejénél fogva, részint, mert hódol valami tekintélynek, honnan, mint forrásból, ezen eszmék és ismeretek származnak."

[2] Pl. a mi magyar törvényünk szerint. L. az 1895. XLIII. tvc.-et a vallás szabad gyakorlatáról.

Falusi levelek.

Kedves Szerkesztő Úr!

Egy nagy problémán töröm a fejemet. *Mi lehet annak az oka, hogy az emberek, — még iskolázott, gondolkodó emberek is! — az egyszerű, könnyen felfogható igazságokat nem szeretik . . .* Hanem:

„Battyányi-gyász . . . Kossuth-csipke . . . Garibaldi-kelme! . . .
S nincs oly állott, rossz portéka, ami el ne kelne! . . ."

Ez az ajánlati mustra az eszmék világában is hatásos.

[1] Így nálunk: Kosutány Ignác (Egyházjog, 1906. 8. és 9. old.) és Mikler Károly (Magyar evangélikus egyházjog, 1906. 9. és 10. old.)

[2] Az egyház görög és latin neve: ecclesia, az ἐκκαλεῖν (= összehívni) görög szóból származik.

Be kell burkolni a tiszta igazságokat bizonyos színes burokba; minél színesebb, minél bizonytalanabb, annál jobb!

Mint a festészet terén. A festő is, mint a leíró, vagy elbeszélő, bizonyos tárgyat, dolgot, igazságot, hangulatot stb. fejez ki, vonalak, színek, tónusok által. Azt akarja, hogy amit ő lát, mi is azt lássuk; ami ő rá hat, ránk is úgy hasson. Mint az elbeszélő, vagy leíró. A szónok, vagy költő. Mindenik Isten akar lenni: a maga képére és hasonlatosságára formálni környezetét. Jó, hogy ellenható erők is működnek, különben a legsivárabb egyhangúság nyomná agyon az életet...

A festészet terén a legújabb irány: az impressionizmus. A hangulatkeltés. Bizonytalan, elmosódott vonalak, színek megadják a lehetőséget a néző képzeletének, hogy *azt lássa, amit látni óhajt.*

Valamelyik élclapban egy bolond karikaturát láttam, mely kifigurázta ezt a festészeti irányt. Díszes rámában szürke színgomoly, közepén sárgás pont, mint a csillagképletnél jelzik az új alakulás magját. Látható ez egy tojásban is, amint az életcsira megindul. Szóval ilyen bolond karikaturát láttam, aláírva: *táncoló faunok!* Nem volt ott semmi alak, csak az a sárgás pont. De ha az ember merőn nézte a szürke színgomolyt, mintha alakok mozdultak volna. Végre is látta a táncoló faunokat...

Szakasztott így vagyunk az eszmék terén. Csak egy pont legyen adva, körülvéve a stilus érthetetlen burkával, — hasonlatok, példák, körmondatok, jelképek stb. — s kész a kellemes impresszió! Látom a táncoló faunokat!

Nem úgy van, kedves Szerkesztő Úr?!

Hiszen van stilus, ... van! Az érzések és gondolatok tömege, összegomolygása, ki-kitörése, mélysége, felemelkedése, agyonnyomó vagy szétszóró ereje, szóval: ha égbe emelkedik, vagy mély pokolba szédül a lélek és szív, — akkor a stilus is más és más. A szavak, mint az érzelem hullámtorlódása, egymás hátán zsibonganak, táncolnak, kavarognak; mint a ruházkodás anyagja, színe, alakja más a bálban, más a harcban; más a nyugalmas családi körben, más a komoly tanácsban!... de egy bizonyos: értelemnek kell lenni mindenütt. Akárminő stilusba öltözik a gondolat és érzés, az olvasó lelke, szíve kell, hogy megértse, felfogja: *miről van szó?!* Olvastam én sokféle stilust, a gondolkodás és érzés világából, a tudás tarka mezejéről, egyszerűt és összetettet és igyekeztem megérteni: *miről van szó?* S amit egy emberi agyvelő megérthet, azt megértem én is. Ha van benne értelem! Legsúlyosabb volt előttem Emerson. Hanem az a csodálatos: nem volt fárasztó. Sőt mindig ösztönzött, hogy még egyszer!... még egyszer!... megint újra! S mint mikor egy tömör hadsereg bontakozik s eleinte az egymást keresztező mozgások egy érthetetlen gomolyba fúlni látszanak s csak lassan, de biztos szabatossággal alakúl a rend s ellenállhatlan erővel győzelemre tör: úgy az Emerson stilusa. Nem hiába panaszkodik Szász Károly is, hogy még a Dante terzináinál is nehezebben fordította ezt a csodálatos prózát; hogy még a született angolnak is elég dolgot adott a comprimált eszmék megértése; hanem aztán jutalmazó is volt!

De mindamellett legszebb az egyszerű. Úgy, ahogy Jézus beszélt. „A szó, midőn ajaki mondták: édes volt, mint a méz s orvosság" (Tompa). Vagy a zsidó asszonyok önkénytelen felkiáltása: „Óh be boldog az anya, aki téged szült s táplált!!..." A legmélyebb, legmagasabb eszméknek, vágyaknak, reményeknek — kedves hétköznapi ruhába öltöztetése! Az eszmék, gondolatok, érzések teljességét, tisztaságát, felfoghatóságát nem takarja, értékteleníti „a divatos rongy, áros semmi".

Miért nem írnak így az írók? Főként a papok? Akár imádságban, akár predikációban, olvashatunk olyan stilust, hogy a jó Isten is bedugja a fülét előtte bizonyára! Olyan gonosz kedvem volna most egy csalán-csokrot bokrétába kötve felmutatni s főként végigverni vele termelőiket!... Hogy a csalán csípje meg valamennyit! De abbahagyom.

Hanem amiért ilyen nagy feneket kerítettem, azt nem hagyom abba, sőt mindazok figyelmét felhívom és felkérem rája, akiket illet.

A *lenni* akaró *országos* forrongó életelemei közé kétségkívül az új elnök imája és predikációja sürűdött *életcsiraként.* És megjelent *az a bizonyos pont.* Mint egy új Nitzsche ajkáról, zúg az új teremtés igéje, büszke imában: *„Magyar Izráeled lévi-nemzetsége gyült össze egy új jövendő Hóreb határhegyénél. Idegen Istenektől akar szabadulni általad; a lelkére nehezült idegen Istenektől. Elhajlott mivoltának maradvány foltjait akarja lelkesült fogadalom szent tüzében elégetni előtted áldozatúl, a szolgai szellem, a gyáva türelem s a beteg szabadelvüség maradványfoltjait.*

Halljuk lelkünkön átzendülni a parancsolatot: az elsőt, a nagyot. Szájad szózatja zengi fenyegetve: Ne légyenek neked én előttem idegen Isteneid! Ezzel oldod meg a rab bilincseit, a szolga nyügét, ezzel tisztítod a rácsapzott iszaptól a szárnyakat, hogy futhassunk, szállhassunk szabadon a tökéletesség országa felé".

A jó Isten, aki a szívek fenekére tekint, bizonyára megtudta, hogy ilyen stilusban mit akart az imádkozó; én is, ha erősen nézem, látom a táncoló faunokat s mintha hangot hallanék ama bizonyos Hóreb hegyéről a Lévi fiaihoz: „Az Úr a te örökséged! ne táncolj az aranyborjú körül!"

Úgy eltöröm-törgelgetem a fejemet, mit tesznek e szavak: *„Elhajlott mivoltának maradványfoltjait stb..."* Nem tudom, hát nem tudom.

Hát még a predikáció! *Ez a húsosfazék himnusza!* Amennyi lángkéve ki-kicsap e beszédből, az mind ama fazék alatt szitja a tüzet. Már a kezdete is ilyen láng. „Izráel népe Egyiptom termékeny Gózsenében nyert hazát; de gabonáját másnak termelte, az építő anyagot másnak készítette, másnak hordta össze stb. Ez a *másnak* dolgozás,... nem ez-é a kiinduló pontja a legtöbb *izmus*-ban utazó népboldogítónak. De Krisztus Urunk ellenkezőleg cselekedett.

A predikáció tónusából hadd hozzak itt emlékezetbe, *gondolat-anyagúl*, pár helyet. Tanuságos programm-pontok ezek.

„Háromszáz esztendőn által nem panaszoltuk a szük kenyeret, nem hordtuk pirulva a foszlányos ruhát. Mások voltak az idők!

Erre is elmondaná bölcs Salamon: „Ne mondjátok, hogy a régi idők jobbak voltak; mert azt mondani nem bölcsesség! De hatásnak jó frázis! Hát még ez: *Rozzant parókiák homályos zugában, aggódó lelkek szomorú tükreként, könnyező szemek néztek a kétes jövőbe: mi lesz a kicsiny seregből, melynek sokasága felett örülni kellene Isten törvénye szerint? Intézményeink omladozni, roskadozni kezdtek s a kisajátítás*

veszélyével álltak meg előttünk a haladó kor követelményei".

Aztán minő magasztos ker. tanítás ez: *Türelem illik a keresztyénekhez! Ezzel a dogmával bevezették az egyházat a fatalitás idegenistenének templomába, ahol a tétlenség az istenitisztelet és a gyengeség érzése a vallás-erkölcsi tökély. Szabadelvüség illik a magyar protestánshoz! Ez a dogma elvezetett az egyéniség nirvánájának szomorú idegenistenéhez, aki előtt az egyéniség eltakargatása, az idegen érdek istápolása, legyezgetése az egyedül tetsző áldozat.*"

Szeretném megkérdezni: mit tesz ez magyarán?!

Meg ez: „*Hova lettek, hova tüntek dicső eleink, kik a hitért, Jézusért mentek szívesen, lelkesülve, nem vendégségbe, nem vígalomba, mint ahova hívattak amaz újszövetségbeli vonakodó hivatalosok, hanem a csaták vérvirággal nyitó tereire; nem magoknak töltöttek habzó kehelyt, hanem magok csorgatták a vallásszabadság oltárára öntött véröket!*"

Hát ez mit akar mondani? Csak nem ezt: mi pedig azért gyűltünk össze, hogy a Lévi részére az ország tizenketted részét kiköveteljük! Mert nekünk ma már kevés az Úr örökségül . . . Aligha nem! mert ezeket is harsogja lángnyelveken: „*A bizonytalan próbálgatások vándorútján elérkeztünk a Hórebig. Várjuk az Urat, hogy szállna le! A hegyet köd takarja: a kiszámíthatlan jövendő köde. De a ködöt villamok szeldelik által: a szabadság szellemétől megihletett lelkek villámai, biztató fénnyel árasztva el a Hóreben túli tereket. A ködöt mennydörgés rázza, reszketteti: a jogát kívánó akaraterő. A lelkek villámfogójába becsapott az égi tűz!*" Ez már csak szép stilus?

Még sok egyebet is idézhetnék, de akkor végehossza nem lenne e levélnek! Az egész programm-predikáció a szokásos hangulatkeltő szóösszetételek gyüjteménye. En igen nagy bűnnek tartom, ha a bibliai igazságokat, való tartalmi kifejtésök helyett ilyen hamis hangulat impresszionizmusába tálaljuk fel. Mert ennek a bibliái témának: *ne légyenek teneked idegen isteneid*, a magyar prot. ker. egyház és papjai jelen állapotához semmi köze; csak cégérül használható, mint a forgács-csomó a sörhöz.

De hát a stilus . . . a szép stilus . . . a táncoló faunok! . . .

Azonban egy okos dolgot fédezgetek fel, kedves Szerkesztő Úr!

Kezd a rendes mederbe térni a dolog. Ez okos dolog ugyan, de fájdalom, végzetes kimenetelű lehet.

Ime a vezetőség legújabb kinyilatkoztatása: „Mivel az ORLE. *főcéljául* a prot. szövetség megalakítását tűzte ki s magát ennek alapszabályszerű keretén belül, mint a lelkészi szakot képviselő szervet, alkatelemet helyezi el . . . Még most úgy tűnik fel, vagy legalább is *úgy szeretik feltüntetni*, mintha az *öncélúság* igényeivel, a hatalmi tényezők elhelyezkedésében változást igyekeznék előidézni, mihelyt azonban az *Orsz. Prot. Szövetség* keretén belül stb."

Ime tehát az ORLE. ama tojás, melyből lesz majd egy kotló . . . és ez alatt majd meghuzódhatnak a csirkék is! . . .

Vajjon nem lehetett volna-e ezt egyszerűbben megcsinálni?!

De mikor az emberek nem szeretik az egyszerűt! . . .

Isten áldja, Kedves Szerkesztő Úr!

Soós Lajos.

KÜLFÖLD.

Egyház és állam Franciaországban.

(Folytatás.)

Ami Franciaországot illeti, a Rómától való bizonyos fokú függetlenségre való törekvés, vagy ha ez sokat mond, a függetlenségre való bizonyos vágy, hajlandóság meg volt eleitől fogva, meg már akkor, mikor az ország lakossága mereven katholikus volt. Gondoljunk csak arra a határozottságra, amellyel Szép Fülöp VIII. Bonifacius pápával szembe szállt és „Clericis laicos", meg „Unam Sanctam" kezdetű bulláival dacolt. Gondoljunk a Bourgesben 1483-ban kiadott pragmatica sanctiora, amelyben az állam a baseli zsinatnak egynémely határozatát a maga javára kihasználta és vagyoni erejét Róma ellenében biztosította. Gondoljunk a „Propositiones Cleri Gallicani"-ra, amelyek XIV. Lajos alatt 1682—1691-ben érvényben voltak s melyeket Napoleon 1810-ben újra állami törvénnyé tett. Az volt ezekben a „propositio"-kban, hogy a pápák hatalma csak vallási dolgokra terjed ki, ott is engedni kénytelen a zsinatok végzésének, sőt magában Franciaországban ezenfelül még az őseredetű francia egyházi törvényeknek is. Gondoljunk ugyanerre a Napoleonra, aki 1809-ben a „*Konstantin ajándékát*" (ahogy a római pápák a magok világi uralmának az eredetét nevezni szeretik) semmivé tette s magát a szerencsétlen VII. Piust fogolyként előbb Savonaba, majd félig megfékezve Fontainebleauba hurcolta; hogy ne is szóljunk magának a francia nemzetnek a hangulatáról, amely már Napoleon tényei előtt, az Assemblée Nationale, meg a Convent végzéseiben kifejezésre jutott.

A forradalom után természetesen visszahatás következett be *restauratio* alakjában, de ez ép oly természetesen nem volt képes a forradalmi elvet örökre tétlenségre kárhoztatni. A küzdelem, ha már egyszer megindúlt, időközönként szünetelhet ugyan, de véget nem érhet, míg vagy az egyik, vagy a másik fél teljesen meg nem semmisül „Es sind immer wieder dieselben grossen geistigen Mächte, die mit einander ringen und in der Herrschaft einfach mit einander abwechseln. In dem Auf und Niederwogen der Wellen, in die hier der klerikale dort der revolutionäre Windstoss hineinfährt, geht die französische Kirchengeschichte des XIX-ten Jahrhunderts auf" — mondja Nippold. Mondja pedig ezt 1890-ben. Mi pedig hozzátehetjük, hogy a huszadik század újra ugyanazzal a küzdelemmel kezdődik. Hogy a mai napok küzdelmét jobban megérthessük, fussunk végig a XIX. század főbb eseményein.

A bécsi kongresszus „Konstantin ajándékát" csaknem egész korábbi terjedelmében visszaadja VII. Pius pápának, aki a „Sollicitudo omnium" kezdetü bullájával a jezsuitákban harcrakész tábort teremt magának. Elszánt bátorsággal igyekszik az elvesztett teret visszahódítani. Különböző országokkal konkordatumokat köt és igyekszik magának minél több előnyt biztosítani, miként a Napoleonnal 1801-ben kötött konkordatumban is. Ez a megegyezés Franciaországban a katholikus vallás szabadságát és nyilvánosságát biztosította, némely közrendészeti kikötés teljesítésének a feltételével. A katholicismus nem lett ugyan többé államvallás, hanem csak a francia nemzet többségének a vallása és türni volt kénytelen két protestáns felekezetnek, a református és a

lutheránus egyháznak a magáéhoz hasonló állami védelembe való befogadását. A pápa kötelezte magát arra, hogy a francia uralkodók diplomatiai kiváltságait állandóknak elismeri és hogy az 1789. után elidegenített egyházi javakat akkori birtokosaik kezén hagyja. Az állam ellenben a püspökök és papok számára dotatiót biztosított és megengedte az egyház javára való jótékony adakozást. Az államnak joga volt megvonni az egyházközségek és egyházmegyék határait, joga volt kinevezni a pápa által felszentelendő püspököket és a püspökök által kinevezett papok megerősítését megadni vagy megtagadni. Ezen felül egy bizonyos számú, az egyház és állam egymáshoz való viszonyáról, a papokról, az isteni tiszteletről, az egyházak beosztásáról, épületekről, javadalmakról stb. intézkedő szervezeti törvény folytatja a gallikán egyházjog traditióit és az államfejérek az egyházi élet felett souverain rendőri hatalmat biztosít. Mindez együttvéve alkotta a „*X dik év germinal hava 18-dikáról*“ nevezett törvényt, amely lényegében egész 1905 december 9 dikéig érvényben volt Franciaországban.

VII. Piusnak javára volt az a részvét, amelyet sorsa keltett iránta, de még inkább a fejedelmeknek a forradalomtól való rettegése. Utódja XII. Leó a „*zelanti*“, az elvszilárd pápák közül való volt, ellentétben a „*liberali*“, az engedékenységre hajlandóbb pápákkal: s hozzá még rendkívül sok hasznát vette az akkor még buzgó pápista Lamennais genialitásának. VIII. Pius sem engedte a maga rövid uralkodása alatt az elődei által fennen lobogtatott zászlót alá-hanyatlani. Igy eshetett meg, hogy Franciaország a Bourbonok alatt a maga szerepét, mint „az egyház legidősebb fia“ ismét nagy glóriával játszotta. A jezsuiták XVIII-dik Lajostól a gymnasiumokat megint kezökbe kapták. Mint utazó prédikátoroknak is szabad tér nyilt nekik 1816. óta és mint „kurta szoknyás jezsuiták“ (jésuites a robe courte) napról-napra nagyobbodó hatással voltak a népre. A Villèle-miniszterium egészen az ő eszközük volt s az 1824-ik év dec. 22-én kelt három törvényével az egyház és a dogma souverenitását megalapitotta. Franciaországot megint joggal nevezték a „papok paradicsomá“-nak. De az elbizakodottság nemsokára vesztökre lett. Még legitimista részről is vigyázatra intették már a polgárokat a négy országos csapás: a congregatiók, a jezsuiták, az ultramontánok és a papi párt ellen. A sajtó megzaboláz ása ennek folytán nem sikerült; szintúgy balsikerrel járt rájuk nézve a felsőház ellen intézett államcsinyük és végre 1827-ben a választások megbuktatták a Villèle-kabinetet. X. Károly egy pillanatra meghőkölt. De Polignac nemsokára visszanyeri neki az elvesztett tért és öt hirhedt rendelet lőn a pápai nuntius mesterkedésének az eredménye. De végre is betelt mértéke és buknia kellett.

A júliusi forradalomról azt mondta *Vinet*: „pár nap elvégezte egy század munkáját“. Azonban a Vinet várakozásai nagyon túlzottak voltak. Az egyház hatalma ismét úgy megnövekedett, hogy támogatása egyetlen politikai pártra vagy társadalmi csoportra sem volt megvetendő. Ennek folytán nemsokára megint éreztette minden téren erejét. Igaz, hogy Lajos Fülöpöt nem koronázták meg egyházilag; eltünt a vallásügyi minisztérium, a főpapságnak javadalmuk csökkentésébe, a püspököknek felsőházi székük elvesztésébe bele kellett törődniök: de a *Keleten* a katholikus érdekek védői gyanánt szerepelni még a polgárkirályság alatt is a magas politika követelménye volt a kormányra nézve. Maga a protestáns *Guizot* fegyveres erővel semmisítette meg Tahitiban a protestáns missiót és támogatta Schweizban a katholikus „Sonderbund“-ot. Ez alatt az u. n. antiklerikális uralom alatt, 12 esztendei időben a jezsuita-zárdák száma megnégyszereződött, egyébb rendek közül a férfiszerzeteké megkétszereződött, az apácáké háromszor akkorára nőtt — annak a törvénynek a szinleges alkalmazása folytán, amely éppen eltiltotta a szerzetek szaporitását. És az oktatás szabaddá tétele, amelybe a júliusi királyság bele kezdett, a valóságban oda lyukadt ki, hogy még a szakiskolákat is a klerus hatalma alá adták. Az 1844-ik évben még a püspökök is, a királyhoz intézett nyiltlevél alakjában, formulázni merték még sokkal messzebb menő igényeiket.

(Folyt. köv.)

KÖNYVISMERTETÉS.

Társadalmi problémák és keresztény világnézet.

Irta *dr. Giesswein Sándor*. (Budapest, 1907. 172 l. A Szent-István társulat kiadása.)

A socialismusról és a socialis kérdésről irt teméntelen kisebb és nagyobb ismertetés és bírálat közt nagyon figyelemre méltó, alapos és tartalmas tudományos munka a Giesswein Sándor, kanonok, országgyűlési képviselő jelen műve. A szerző képviselőtársainak ajánlja művét, tájékoztatni akarván őket a socialismus tudományos fogalmáról, társadalmi jelentőségéről, főként arról, hogy a socialismus magva, annak a túlzásokból, a hozzá tapadt durva salakból s vadhajtásoktól megtisztitott alapgondolata: az emberi solidaritás, nemcsak nem ellenkezik a keresztyén világnézettel, de épen annak folyománya, a testvériség eszméjének érvényesítése Vagyis a socialismust mint modern problémát a keresztyén erkölcsi felfogás van hivatva megnemesíteni s a socialis kérdés csak ezen az alapon oldható meg.

A „társadalmi problema“, korunk eszméinek uralkodó plánétája, lényegileg nem egyéb, mint a „társadalmi igazságosság“ nagy problémája. A modern gazdasági és politikai élet csatazajában a küzdők mindinkább két zászló alá csoportosúlnak: a materialismus és az idealismus zászlója alá. Szerző ez utóbbinak adja a pálmát s jól mondja, hogy ha azt akarjuk, hogy az emberiség és a kultura javára „a nemes idealismusé legyen a győzelem, azon kell lennünk, hogy az eszmék ne legyenek üres jelszók, hanem polgári és politikai életünk rugói.“

Ily kiindulási ponttal veszi vizsgálat alá: *a nemzetgazdaság és ethika, a társadalmi fejlődés két fő iránya, a kollektivismus, a keresztyénség mint sociális tényező, az egyenlőség, a feminismus, a munka és a művelődés problémáit.*

Helyesen mutat rá, hogy a gazdasági rendszernek nem szabad ellentétben állani a kor erkölcsi felfogásával. A társadalmi evolutio folyamata nem állhat pusztán csak a gazdasági követelmények uralma alatt. A társadalmi berendezkedésnél nemcsak a gyomor követeli meg a maga jogait, hanem az ember erkölcsi érzéke, az erkölcsi elv is a maga megnyugvását keresi. A nemzetgazdaság és az ethika és pedig a keresztyén erkölcstan közt tehát a kapcsolat kétségtelen, mert a keresztyénség a legtisztább ethika kifejezése, a gazdasági rendszereket pedig ha nem az ethika s nem a keresztyénség alkotják is meg, de hogy a nemzetgazdaság terén ne csak a

durva egoismus találjon kielégitést, ezért van szükség a tisztúlt erkölcsi fogalmakra. Az ethikai alapra különösen a kritikus, átmeneti időben van szükség, aminőben ma is vagyunk. Hogy a gazdasági viszonyok által előkészített socialis átalakúlás megrázkódtatás nélkűl, nemzetek rombadöntése nélkűl tud-e végbemenni, az attól függ, vajjon a nemzetek a socialis eszmet a maga igazságosságában fel tudják-e fogni s vajjon birnak-e elég ethikai erővel, hogy az igazságosság elveit a modern társadalmi és gazdasági viszonyokban érvényesitsék. Ettől függ, hogy politikai regeneráció és társadalmi fejlődés, avagy egy uj erőszakos absolutismus várható-e a közel jövőben.

„A társadalmi fejlődés két főiránya" gyanánt az individualismust és a socialismust, illetőleg ezek túlzásait: az absolut individualismust (Stirner, Nitztsche) és az absolut socialismust (collectivismus) állítja szembe. Az egyéniség kidomborítását a keresztyéniség terelte nemes irányba, vagyis a keresztyénség teremtette meg az individualismust *egoismus nélkül.* Ez a megerősödött egyéni érzet teremtette meg a nagy alkotó szellemet, melyek az újkor hajnalhasadtával feltűnnek, de az individualistikus irány is túlzásba ment úgy a bölcsészetben (Descartes Hume, Fichte, Hegel), mint a gyakorlatban, ez teremtette meg a Smith Ádám-féle classicus közgazdasági iskolát, a teljes verseny-szabadság elvét, a materialisticus individualismust (Spencer, Ratzenhofer), aminek természetes ellenhatása lett a materialisticus socialismus. A túlzó (kollektivista) socialismussal szemben a „keresztény socialismus" vagy „keresztény *solidarismus*" szerző szerint: a „keresztyén socialis reformok öszfoglalatja, rendszere, mintegy a keresztyén igazságosságnak a társadalmi és gazdasági életbe való gyakorlati alkalmazása". A ker. socialismus tehát távol áll a túlzó individualismustól és a kommunismustól vagy kollektivismustól, „a keresztény ethika alapján akarja útját állni a hatalmaskodó individualismus által előidézett társadalmi igazságtalanságoknak s az egészséges társadalmi fejlődést ily természetű reformokkal óhajtja biztositani".

„A kollektivismus elméletben és gyakorlatban" c. fejezetben tömör és alapos vonásokban mutatja be a Plato és a Morus Tamás idealis államregényeit, mint elméleti — s az inkák és a paraguay-i jezsuiták által megvalósított gyakorlati communista társadalmak képét. Kimutatja, hogy a kommunisticus társadalom önmagában a társadalmi igazságosságot nem biztosithatja sőt esetleg a legzsarnokibb absolutismushoz vezethet. A helyes társadalmi berendezkedés *az individualismusnak és a socialismusnak szerencs. combinatiójában áll.* Ugyancsak helyesen mutatja ki a következő fejezetben, hogy az ős keresztyénségben (Krisztus és az apostolok, az egyházi atyak időszakában) sincs szó intézményszerű kommunismusról. Jézus tanitása a vagyonról az, hogy a vagyonszerzés nem az ember életcélja s a földi jókkal úgy kell sáfárkodnunk, hogy „kincseket gyűjtsünk magunknak a mennyeknek országában". A jeruzsálemi ős egyház kommuismusa a szeretet közössége. hogy „senki ne legyen szűkölködő közöttetek". A keresztyén felfogás, a ker. igazságosság tehát a földi vagyonról az, hogy az „eszköz, Isten adománya, melyet kamatoztatni kell jó eselekedetekben, ki minél többet kapott, annál nagyobb felelősséggel bír."

Az „egyenlőség" alatt, a keresztyén világnézet szerint nem az absolut egyenlőséget, hanem az „arányos egyenlőséget", vagyis a relativ egyenlőtlenséget kell érteni. „A kereszténység légkörében nem szűnnek meg az osztályok, a felsőbbség és az alárendeltség közti viszony, de mivel a felsőbbségnek erkölcsi kötelessége, hogy ne öncéljait kövesse, hanem az alárendeltséget szolgálja, megszünik a tulajdonképeni osztályellentét és osztályharc."

A „feminismus" kérdésében tiltakozik a „modern kultura vadhajtásai" ellen, de elfogadja a feministicus mozgalom ethikai tartalmát. A nő gazdasági önállósítása — ha az ethikai szempontokat figyelembe vesszük, nem lazítja a családi élet kötelékeit. Az igazi („keresztény") feminismusnak azért két szempontot nem szabad szem elől téveszteni: először, hogy a nő számára megóvja a nőiességet, másodszor, hogy megóvjuk a házassági köteléket s a családi élet szentségét. A *munka* erkölcsi jelentőségét, vagyis hogy a munka kötelesség, szintén a keresztyénség állította fel. Hiszen Pál apostol mondja, aki nem dolgozik, ne is egyék. Ha tehát a munka társadalmi kötelesség, viszont a társadalom kötelessége, hogy a munkát kellő jutalomban, megfelelő bérben s megfelelő jogokban részesitse. A „kultura problemája" cím alatt szintén alaposan mutatja ki, hogy a kultura a munka terméke. A fejlődés tehát nem egyszerű biologiai tény, hanem erkölcsi fejlődés is. A természettel szemben igaz, hogy mitsem tehetünk, tehát nem a természet *ellen,* de a *természetért* kell küzdenünk, azonban a történet mutatja, hogy az egészséges kultura a fejlődést előmozditja, a müveltebb népek egyszersmind erősebbek. Az általános kultura terjesztésében s a társadalom tömörítésében leghatalmasabb tényező volt a keresztyénség.

Giesswein műve egészben véve, higgadt tárgyilagosságával, komoly tudományos érveivel s a keresztyén erkölcstan fensége iránti mély meggyőződésével teljes elismerésre tarthat igényt. A történelmi materialismus túlzásait és egyoldalúságait találóan és alaposan utasitja vissza. Az individualismus megitélésében ha talán túlerős mértéket használ is, (igy a Smith Ádám közgazdasági iskolájának csak túlzásait veszi észre, jelentőségét a maga idejében és a „szabad verseny" relativ előnyeit figyelmen kivül hagyja), — ha a felekezeti egyoldalúságtól ő sem tud teljesen szabadulni (igy a keresztyénséget a katholicismussal azonositja, a reformatorokat „az önteltség szilajabb tipusai", a Machiavellik és Mediciek közzé sorozza), — ennek dacára szivesen elismerjük, hogy műve komoly és tanúlságos, tudományos munka, mely távol áll „a keresztyén socialista" párt túlzásaitól. Kár azonban, hogy szerző sem veszi észre, hogy a socialismusnak a keresztyénség részére való lefoglalása, a „keresztény socialismus" jelszava, nem felel meg a valódi — keresztyénségnek, amely azt tartja, hogy ne legyen közöttetek se zsidó, se pogány. Vagyis a socialismus, amelynek magva szerintünk is azonos a keresztyén erkölcstan legfőbb törvényével: a felebaráti szeretettel, nem ismer felekezeti különbséget a jótékonyságban, a szegények és gyengék védelmében és gyámolitásában.

ff.

IRODALOM.

* **Dr. Ludwig Rácz**: *Philosophie in Ungarn.* 1906. 8. l. — A magyar filozofia ezen német ismertetése az Überweg-Heinze-féle bölcsészettörténet (Grundriss der Geschichte der Philosophie) IV. kötetének X-dik kiadásában jelent meg és mindössze 8 lapra terjed. Közismert a külföld és igy Németország tájékozatlansága hazánk és nemzetünk kulturájáról és szellemi munkálkodásáról és igy a legteljesebb elismeréssel kell adóznunk dr. Rácz Lajosnak, aki a nála megszokott alapossággal és elfogulatlansággal ismerteti a magyar filozófiai irodalom fejlő-

dését a XVI. századtól kezdve a mai napig, megmondván az okokat is, amiért az önálló filozofiai gondolkodás nálunk csak oly későn verhetett gyökeret. A szerző főkép a XIX. század és a legujabb filozófusokra és azok munkáira, illetőleg az egyes filozófiai szakok művelőire terjeszkedik ki és amennyire a megszabott szűk keretek közt lehetséges volt, jellemzi is az önállóbb rendszereket, (Brassai, Bőhm, Greguss, Simon I. F., Palágyi, Bodnár stb.) tömören, de mindig világosan és talpraesetten. Meggyőződésünk szerint a tudós szerző mindenképen érdemes munkát végzett. Egy újabb kiadásnál Beöthy Zsolt: *A tragikum* cimű művét talán jobb lenne *Das Tragische* cimmel visszaadni. *Dr. Sz. Ö.*

* **Az Igehirdető** 2 ik füzete a következő tartalommal jelent meg: Zábrák Dénes: Mit féltek, óh kicsinyhitüek? (Vasárnapi). Mindszenti Imre: A biblia olvasása. (Vasárnapi.) Soltész Elemér: A gazdag ifjú. (Vasárnapi). Tereh Gyula: A keresztyén élet küzdelme. (Vasárnapi). Morvay Ferenc: Elsők — utolsók. (Vasárnapi). Korbély Géza: Áldott a munka Isten országában. (Vasárnapi). Zábrák Dénes: A magvető. (Vasárnapi). Az Igehirdető előfizetési ára egész évre 12 kor.

* **Protestáns Naptár 1908-ra.** Kiadja az „Egyesült-államokbeli Református Egyház Magyar Egyházmegyéje. Szerkesztették: *Kalassay Sándor*, *Erdei Károly* és *Kovács Endre* lelkészek. Ára 25 cent. Pittsburg, 1907. E naptár a következő részekből áll: I. Naptári rész 1—16. l. II. Szépirodalmi rész. 18—56. l. III. Egyháztörténeti rész. 57—71. l. Az ügyesen szerkesztett nagy nyolcadrét alakú, tartalmas naptárt számos kép diszíti.

* **Konfirmációi káté.** Felserdült református gyermekek számára. Készítették: *Dr. Bartók György*, püspök, *Tárkányi György*, vallástanár. Ára 1 kor. Kolozsvár, 1907. Bírálatos ismertetéséről gondoskodunk. A tiszáninneni egyházkerület a mult év végén hirdetett pályázatot egy konfirmációi katéra. A pályázati határidő 1908. szept. 1-én jár le.

* **Magyar írók élete és munkái.** A Magy. Tud. Akadémia megbízásából írta: *Szinnyei* József. A XII-ik kötet 7 ik füzete, amely magában foglalja a Sextius és Simor nevek közé eső írók rövid életrajzát és munkáinak címjegyzékét. Egy füzet ára 1 korona. Kiadja Hornyánszky Viktor.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A „Felső-borsodi Református Tanitó-Egylet“** néhai *Nagy Sándor* volt sajó kazai tanitó, egyleti elnök emlékére 500 kor. alapitványt tett főiskolánknál. Az alapitványi összeget az egylet elnöke január 22 én már meg is küldte a főiskola pénztári hivatalának. Az alapitvány kamatát, mint ösztöndíjat a sárospataki ref. főiskolában tanúló felső-borsodi ref. tanitónak jó magaviseletü, szorgalmas, jól tanúló ref. fia fogja élvezni; ha ilyen nem volna az akadémia bármely szakából. A nemescélú alapitványt a főiskola köszönettel és hálával fogadta.

— **Lelkészválasztások.** A rásonysápi református egyház (Abauj-Torna m.) meghivását Baczó Balázs sajókereszturi h. lelkész elfogadván őt, a folyó évi február hó 2-ára kitüzött választás alkalmával egyhangulag hivatalosan is lelkészévé választotta. — A sülelmedi (Szilágy m.) ref. egyház Pataky László kabai segédlelkészt egyhangu meghivás utján lelkészévé választotta. — Az *ungpalágyi* ref. egyházközség *Rácz kövy* János barkaszói lelkészt lelkészévé választotta. A békességnek és szeretetnek lelke fűzze össze a nyáját és a pásztort!

— **Egyetemes jellegü gyülések.** Az „egyetemes adóalap vegrehajtó bizottság“-át annak elnöke *gr. Tisza István* f. hó 10 ére hivta össze tanácskozásra a Lónyay utcai főgimnázium könyvtártermébe d. e. 10 órára. — 12-dikén ugyancsak gr. Tisza István az egyházmegyei adóügyi küldöttségek elnökeivel fogja folytatni (szintén a Lónyai utcai főgimnáziumban) az adóügyi tanácskozásokat. Az előbbin Tiszáninnenről Meczner Béla rendes és Révész Kálmán póttag, az utóbbin Vadászy Pál, Nagy Ignác, Révész Kálmán és Ragályi Béla vesznek részt. — Az egyetemes konvent április hó 22 re van összehivva szokott helyére.

— **Az országos ref. tanár-egyesület igazgatósága** e hó 2-án több fontos tárgyban tartott gyülést *Dóczi* Imre elnöklete alatt. Legelsőben is a székhely kérdésében beérkezett szavazatokat mutatta be a főjegyző. A kitüzött határidőig (jan. 20.) beküldötte szavazatát összesen 189 rendes tag. A szavazatok összeszámlálására egy három tagú bizottságot küldött ki az igazgatóság. E bizottság a legközelebbi gyülésre adja be jelentését. Miután a szavazás nyilvános volt, annyit előre is mondhatunk, hogy a szavazó tagok, egy pár kivételével, a következő hat évi cyclusra is az eddigi székhely megtartása mellett nyilatkoztak. Az Iskolatörténeti Adattár buzgó szerkesztőjének, *Thury Etelének* jelentését örömmel vette az igazgatóság tudomásúl. E szerint az Adattár II. kötetének első része, t. i. a wittenbergi magyar bursa anyakönyve már ki van nyomva, most folyik a szedése és nyomása a második résznek, t. i. a debreceni ref. főiskola tanulóinak névjegyzéke (series studiosorum) 1588-tól 1792-ig. Ennek a hazai művelődés, történet és irodalom szempontjából rendkivül nagy és egyetemes jelentőségü okmánynak a gondos szedése és nyomása jó időbe kerül, de ez iskolai évben még mindenesetre megjelen a kötet. Örömmel értesült az igazgatóság az egyesület kiadójától arról is, hogy egyesületünk kiadott tankönyveit a ref. iskolák már csaknem valamennyien bevezették. Az igazgatóság azonban számit arra is, hogy a testvér ág. hitv. evang. középiskolák is felkarolják tankönyveit, melyeknek lételt éppen az a sok kifogás adott, amit az eddig használt hasonló tankönyvek ellen protestáns részről méltán hangoztattak. A tankönyvek érdekében az egyesület elnöksége ismételten körleveleket intéz az egyes tanárkarokhoz. Hálával és köszönettel fogadta az igazgatóság azt a meleghangú, szives meghivást, melyet a hódmezővásárhelyi városi törvényhatóság, ref. egyház és főgimnázium intézett az egyesülethez, magyaros vendégszeretettel ajánlván fel az egyesület ez évi rendes, tisztújitással egybekötött közgyülésének megtartására *Hódmezővásárhely* városát. Az igazgatóság, amennyiben a meghivó-testületek is belenyugosznak, *f. évi április hó 22-ik és 23 ik napjaira tüzte ki a közgyülés idejét.* Az országos ref. lelkész-egyesület elnökének, *dr. Baltazár* Dezső esperesnek felhivása is tanácskozás tárgya volt az igazgatóságban. Nevezett elnök u. i. a megalakitandó prot. szövetségbe lépésre szólitotta fel a tanár-egyesületet. Az igazgatóság, a választmány útján a közgyülés elé terjeszti ez ügyet. Végül a pénztárnok három tagnak kilépését (leginkább állami intézetbe ment tanárok), ellenben hétnek a belépését jelentette be.

— **Tőkesegélyért** folyamodott egyházkerületünkből összesen 103 egyház. Ezek kérnek 666,720 koro-

nát. Az egyházmegye ajánl 99 egyházat 601,320 kor. segélyre. Egy egyház az egyházmegye mellőzésével adta be a folyamodványát. A konvent utasítása értelmében a sürgős szükség szerint két csoportba kellett beosztani a folyamodókat. Az egyházkerületi bizottság, amely, mint a mult számban említve volt, püspök úr elnöklete alatt jan 28 án tartotta meg a gyűlését az egyházmegyék felterjesztéseinek csekély módosításával, a szükségletek sürgőssége és fontossága szerint, az alább feltüntetett sorozatban a következő összegekre ajánlotta az egyes egyházakat: *Első osztályú sorozat:* Beszter 6000, Csobád 4000, Felsőlánc 1000, Hernádszentandrás 8000, Hernádzsadány 6000, Alsó-Hutka 6000, Krasznokvajda 3000, Nádasd 1000, Nagy-Bózsva 2000, Nagy-Szalánc 4000, Füzér-Radvány 6000, Tornyos Németi 3000, Borsodgeszt 8000, Eger 2000, Mályi 3000, Ládháza 8000, Hejőcsaba 6000, Kisgyőr 6000, Nagybarca 10 000, Meszes 8000, Dövény 8000, Ziliz 8000, Ládbesenyő 8000, Ózd 7000, Felsőkelecsény 4000, Semjén 12,000, Vámos-Ujfalu 6000, Bodrogolaszi 8000, Nagygéres 8000, Gálszécs 4000, Kisbári 3000, Nagybári 4000, Lasztóc 4000, Gercsely 4000, Kisazar 3000, Balogiványi 12 000, Aggtelek 10.000, Sajó Recske 6000, Sajókeszi 10,000, Tornallya 8000, Berzéte-Kőrös 4000, Rozsnyó-Rudna 1000, Trizs 4000, Alsó-Falu 4000, Sajókirályi 2000, Oldalfala 4000, Balogujfalu 4000, Zsór 2000, Beje 2000, Szin 5000, Szilas 2000, Szögliget 4000, Gálocs 10000, Vámos-Lucska 8000 koronára. *A második osztályú sorozatban*: Abaujkér 8000, Beret 1000, Kis-Kinizs 2000, Rásony 5000, Selyeb 5000, Szászfa 8000, Szikszó 15,000, Tarcavajkóc 3000, Tomor 6000, Zsujta 1800, Borsodharsany 6000, Tiszavalk 6000, Hejőpapi 6000, Diósgyőr 3000, Dorogma 6000, Abod 8000, Varbó 8000, Damak 5000, Berente 7000, Finke 2000, Edelény 2000, Nagy-Rozvágy 2000, Tiszaladány 3200, Kiskövesd 6000, Riese 6000, Miglész 3500, Kistoronya 3000, Nagytoronya 6000, Ladamóc 2000, Tusa 6000, Rakottyás 2000, Kelemér 2000, Felsővaly 10.000, Kisvisnyó 4000, Felső-Rás 4000, Csiz 4000, Lénárdfala 2000, Zeherje 6000, Runya 8000 Balog-Tamási 2500, Bátka 2000, Teresztene 2000, Szádalmás 6000, Mokcsa 3000, Szürte 2000 koronára. Az első sorozatban kért segély 313000, a második sorozatban kért 216800 koronára megy. Egyházkerületünknek mostanáig már 101 egyháza élvezett közalapi tőkesegélyt 376360 korona értékben. A konvent erre évenként 18,698 kor. kamatot fizet ki. A konvent a közalapból kiad tőkesegélyre évenként az 5. kerület számára az 1907. évi zárszámadás szerint összesen 127,978 koronát. A tiszáninneni egyházkerület ennek az összegnek 14·61% át kapja.

V. L.

— **Nyilvános nyugtázás** A *kis-kövesdi* ref. egyház orgona-alapja javára f. hó 1-én rendezett táncmulatságon felülfizettek: Lukáts Béla, Pósa Péter 1—1 kor.; Benkő Sándor, Benkő Zsigmond, Bari Gábor, Vaszil János, Barati Albert Kassai Albert, Szabó János, Murakuti N., Dzamko János 60—60 fillért, Banyácski Ferenc 50 fillért, Benkő Péter, Bisko Károly, Szabó Albert, Kuhár Mihály 40—40 fillért; Benkő Aron Tóth János 20—20 fillért. Jegyeiket megváltották: Murin Mihály (Nagykövesd) 10 kor., Sextius Lajos (Nagykövesd) 2 kor., Benkő Erzsike (Nagykövesd) 2 kor. Midőn a felülfizetéseket és jegymegváltásokat nyilvánosan nyugtázzuk, ugyanakkor szíves köszönetet mondunk e helyen is a nemes cél iránt érdeklődőknek. *Egyházi előljáróság*

Szerkesztői üzenetek.

B L. H.-Szoboszló. A febr. 5-én érkezett 20 koronával az előfizetés ügye egészen 1909. junius 30-ig rendezve van.

Dr. B. B. S—a. Az előfizetés ügye így 1907. június 30-ig van rendben.

Dr K L B-Gyula Előfizetése 1907. dec. 31-ig van rendben.

M G Gégény. Előfizetése 1908. szept. 30-ig rendben van.

P. P. K.-Kövesd. Az Új Vay—Mocsáry-alapra küldött két koronát a főiskolai pénztárnak átadtam.

R J. Ungpalágy. Leveled megkaptam. Előfizetésed 1907. dec. 31-ig van rendben. Így tehát (f. é. febr. 1-ig) 11 koronát kérünk.

Cs. G Agárd. 1907-re érkezett 1907. aug. 16-án 2 korona, f. é. febr. 1-én átvettem Patakon 5 (öt) koronát s így 1907-re még 3 (három) koronát kérünk.

J B. N—cz. A jan. 27-én érkezett 10 (tíz) korona 1907. II-ik és 1908. I-sö felére szól.

K K. Runya. Előfizetése a jan. 27-én küldött 5 koronával 1908. június 30-ig rendben van.

L S. Felsőváły. Előfizetésed a jan. 28-án küldött 10 koronával 1908. június 30-ig rendezve van.

H M. Zeherje. Előfizetése a jan. 27-én küldött öt koronával 1907. június 30-ig van rendben.

Á B. Gyüre. Előfizetése 1908. június 30-ig rendben van.

R K P—a. A címszalagot kiigazittattuk. Már előbb is megtettük volna, ha figyelmeztetsz.

TARTALOM. A „Debreceni Prot. Lap" aranyigazságai. — *Dr Csiky Kálmán:* Az egyház jogi fogalma. (Folyt. köv.). — *Soós Lajos:* Falusi levelek. — Egyház és állam Franciaországban. (Folyt.). — *ff.:* dr. Giesswein Sándor: Társadalmi problemák és keresztény világnézet. (Könyvismertetés). — Irodalom. — Vegyes közlemények. — Szerkesztői üzenetek. — Hirdetések.

Mielőtt személy v. jelzálog

PÉNZKÖLCSÖNÉRT

bárhova fordulna,

kérjen díjmentesen tájékoztatót

Meller L. Egyed cégtől

Budapest, IX., Lónyay-utca 7.

Telefon Interurban: 46—31.

Harmóniumokat

mindkét rendszer szerint a legolcsóbban szállit

PAJK REZSŐ és TÁRSA

Rudapest,

V., József-körut 15.

Pianók! Pianók! Pianók!

Árjegyzéket ingyen és bérmentve küld.

Lelkészeknek és tanitóknak külön százalékengedmény. Részletfizetésre is szállitunk!

Szállitások bérmentve eszközöltetnek az utolsó vasútállomásig.

Elismert kitünő áruk.

Szíves figyelmébe

ajánljuk a közeledő konfirmáció alkalmából a *Révész-Szoboszlay-S. Szabó*-féle

Konfirmációra előkészitő kátét

kérdések és feleletekben. Ára 30 fillér. Minden 10 egyszerre rendelt példány után egyet ingyen adunk.

Konfirmációi emléklapok

darabja 4, 5 és 6 fillér. 100 drb egyszerre való vételnél kor. 3·60, 4·50 és 5·40.

Kaphatók:

Hegedűs és Sándor

könyvkiadóhivatalában

Debrecenben. Kossuth u. 11.

ORSZÁGH SÁNDOR

orgona és harmóniumgyáros.

cs. és kir. udvari szállító

Rákos-Palota (Budapest mellett)

Alapittatott 1861-ben.

Az 1895. évi kiállításon „Nagy diszoklevél" és „Ferencz József lovagrenddel", az 1904-ik évi veszprémi kiállításon *az arany éremmel* kitüntetve. Készit kellemes és tömör hangú, legjobb és legújabb rendszerű orgonákat. Elvállal javitásokat és átalakitásokat. Kisebb orgonák készletben vannak. — Szolid munka és jutányos árak. Az orgonák jóságát mi sem bizonyitja inkább, mint az, hogy a gyár alapitása óta 400-nál több új orgona lett megrendelve és készitve.

Árjegyzék és részletes tervezet dijmentesen küldetik.

Pontos és legjobb órak 5 évi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák,

borkanesók, china-ezüst disztárgyak,

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

Javitásokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

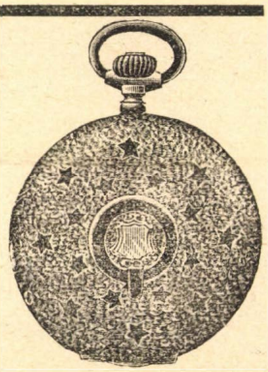

Polgár Kálman

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállítója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 7. szám. Sárospatak, 1908. február 16.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

Hogyan védekezzünk?

Tornyosúlnak a fellegek hazánk felett. Lehetetlen ezt búsulás nélkül elviselni és szó nélkül nézni. A 40-es évek szabadelvű irányzatának vége van. Nem épen most szakadt vége, de ma már százszor bizonyos, hogy a Regnum Marianum bástya-falain belül harci gyakorlatok folynak, sőt hogy a zsoldos sereg ott áll már a kőfalakon és vakbuzgósággal telítve forgatja a kiköszörült és kihegyezett fegyverét — a láthatatlan ellenség ellen, — minden igaz szabadelvüség, minden nem Rómából patentirozott tudomány, igazság, hitnézet és emberi jog ellen. *Maga sem tehet róla, ez a hivatása.*

„Semmi sem új a nap alatt."

Mióta a „Sárospataki Lapok" megindúlt, régibb és újabb formájában soha sem szűnt meg rámutogatni azokra a titkos és nyilvános tényekre, amiket a hivatalos római kath. egyház nagy alakjai püspöki levelekben, gyűlési felszólalásaikban s a tudomány cége alatt magok és jól fizetett szolgáik vittek végbe saját hatalmuk biztosítása s Róma iránt tanúsított hódolatuk igazolása végett.

Samassa érsek nagy latin beszédei, Haynald, Hornig, Schlauch stb. körlevelei, mind meltatásra találtak itten s nem fáradt el a Spataki Lapok a figyelmeztetésben, az egyházkerületek, konvent érdeklődésének irányításában s külön cikkekben áldozott a mindenható egyház ama törekvései ellen, amelyekkel felekezetiesíteni próbálta a történelmet, be szennyezni prot. multunk világhírű alakjait és ránk hozta — nemcsak reánk akatholikusokra — hanem egész szegény hazánkra az élősdi szerzetesek hadát, az idegen nyelvű apácák seregét és magának foglalta le a budapesti tudomány-egyetemet, anélkül, hogy nyelvével s nyelvünk — nemzeti főkincsünk szeretetével példát adott volna a haza okos szeretetére.

A jezsuita-rendnek itteni hatalmasodása ellen újra és újra felemeltük gyönge szavunkat s állítottuk, hogy a prot. egyházak nem tartoznak hallgatagon tűrni egy olyan társulat gyarapodását és nemzeti pénzen való táplálta tását, amely társulatnak bevallott célja a *más vallásúak kiirtása*. Vittük annyira a dolgot, hogy a Tiszáninneni Egyházkerület zsinati tárgyúl kívánta kitűzetni a jezsuita-rend ellen való tiltakozást s nem a Tiszáninnen az oka, hogy ez a zsinati tárgyak közül lemaradt, hanem a ref. egyetemes konvent és ennek zsinatelőkészítő bizottsága.

Mikor Franciaország megelégelte a császárséghoz szitó r. kath. papság fondorkodását és a henye életet élő szerzetesekkel olyan rövid úton kezdett elbánni: — mi figyelmeztettük — persze csak a magunk szűk körű olvasó közönségét, — hogy a kikergetett szerzetes rendek ide fognak kivánkozni a Regnum Marianum kőfalai közé s itt — miként az angol-nénik, szürke-nénik stb. az idegen szellemnek lesznek ápolói és terjesztői. — Volt idő, többször volt — dicsekedéssel legyen mondva — amikor egyik-másik r. kath. napi és heti lap megakadt a mi bátor beszédünkön és szokás szerint szánalmas kicsinyléssel beszélt ami obscurantismusunkról, felekezeti elfogúltságunkról, tudatlanságunkról stb. Lóhátról a gyalogjárókhoz . . .

Jött a socialismus s jött a hazai zsidóság térfoglalása, a Galiciából, Oroszországból idemenekültek felgazdagodása; jött a teljes egyenlősítés a papíroson, a polgári házasság, a reversalisos világ . . . Mi bizonyosra hirdettük, hogy a r. kath. egyház el fog követni mindent, hogy a maga fölényes helyzetét minden támadó és támadható irányzattal szemben biztosítsa. A reversalisok útján kimaradhatatlannak hirdettük a r. kath. egyház gyarapodását, mivelhogy ennek katonái vakmerően fognak betolakodni a családi szentélyekbe; társadalmi illemet félretolva, szemérmet nem kímélve fognak rányomakodni a szülőkre, menyasszonyokra, vőlegényekre s ahol nem elég a szó s a fényes kilátásokkal való kecsegtetés, ott lesz pénz abból a bizonyos alapból, amely a kárhozatnak indúlt lelkek vásárlására szolgál.

A néppártban benne láttuk világi ellenfeleinket s a róm. kath. egyház előcsatárjait s éreztük, ismételten beszéltük, írtuk, hogy készűlnek nálunk is egy új Belgium fundamentomai s a felekezeti és nemzeti bajok végtelenségei jönnek velök és utánuk.

De mikor így a fenyegető veszedelmekre rámutattunk, sose mulasztottuk el arra kérni a mi egyházunk vezérférfiait és minden őrállásra hívatott tényezőjét, hogy résen legyenek, ébren legyünk s a kerítéseink körül ólálkodó, prédára leső rókákkal és farkasokkal szemben használjuk fel mi is a rendelkezésünkre álló fegyvereket: a tiszta, feddhetetlen ígét, a cura pastoralist, az ezerszemű gazda éberségét és ne féljünk, mert az Istennek lelke, az igazság és szabadság lelke velünk van s a győzedelem előbb-később a miénk. Biztattuk a félénkeket, a torzsalkodástól írtózókat, hogy az ellenség minden lépésére ügyeljenek, mert ezer alakban jár közöttünk a kísértő, a sátán és megtéveszti a könnyen hívőket és elkábítja a gyöngéket és zsákmányokúl ejti őket.

Mindehez pedig sem prófétaság, sem valami

Lapunk jelen számához ½ ív melléklet van csatolva.

különleges bölcseség nem kellett, csak nyitott szem és a magunk ügye, sorsa iránt való komoly érdeklődés s valamelyes ismerete a múltnak.

Most, hogy a socialismus egyre félelmetesebben emeli a fejét s a zsidóság anyagi gyarapodása versenyképessé kezd válni az aristokratia vagyoni erejével s a mikor már a segéd-csapatok is teljes számban készenlétben állanak: — most elérkezett az ideje annak, hogy a r. kath. egyház nagyot merészeljen és sok időn át nagy ügyességgel gyüjtögetett erejét az egész nemzettel szemben kipróbálja.

Szerencséje, hogy fel a trónig minden talpalatnyi helyet elfoglalt s magába a királyi családba is bevitte a modern ellenségektől való irtózatot és a készséget azok letiprására. Bámulatos az az odaadás, amellyel a királyi család ifjú tagjai a nemzeti gondolkozás irányításába beavatkoznak s rendesen az ő lelki gondozóik szárnyai alatt és szellemében. Hát ez bizony Regnum Marianum, vagy ha úgy tetszik: Maria Theresianum. Császári-királyi assistentiával való mérkőzés minden ellen, a mi nem pápista, vagy nem pápista-izű. Igy van, minden látható és olvasható jel azt kiáltja, hogy így és nem másképen.

A magyar államkormány pedig — a vallás-egyenlőség igézetes elvének szolgálatában — rendezi a kath. papi kongruát, segít vagyonosabbá tenni a nőtlen papságot, a családtalan egyházi vezéreket, hogy nagyobb kényelemben élhessenek és többet fordithassanak az egyház hatalmának biztosítására s a saját hivatalos dicsőségük öregbítésére, a felfelé haladás megkönnyítésére.

Barkóczianismus, — mondtuk már többször, ez erősödik a vallás- és közoktatásügyi minisztérium körében is, a látszat számtalan jele kiáltja, hogy igen. Megérjük, hogy a függetlenségi párt diadalmas kifejlődésének idején sodródik ez a szegény nemzet a felekezeti dulakodás örvényébe; akkor, a mikor joggal hittük, hogy az igazi egyenlőségből több fog jutni végre ennek az ezerféleképen meggyötört és megbünhödött magyar hazának . . .

És mi e jelek láttára mit tegyünk?! . . . Hát csak azt a mit eddig is és mindig is tennünk kellett volna. Vigyázzunk és dolgozzunk!

Vigyázzon minden lelkész a maga nyájára, minden esperes és egyházmegyei gondnok az egyházmegyékre s minden püspök és főgondnok az egyházkerületekre. Az őrtűz égjen minden gyülekezetben s minden gyülekezet őrangyalának és presbiteriumának lelkében. Ahol behamusodott, ott fel kell éleszteni, ahol talán nem is volt, ott meg kell gyújtani, ahol füstölög csupán, ott lángra kell szitani. Könnyű érdemesnek lenni vagy látszani a béke idején! . . .

Ahol a gyülekezet vezére szunyókál vagy épen tétlenkedik vagy tehetetlenkedik: azt az esperesnek és gondnoknak tudni kell és ott a hivatalos beavatkozásnak nem szabad elmaradni egy napra sem. Arra való *az esperesi visitatio*, hogy az esperes a saját szemével lásson vagy azzal is lásson és a saját ítéletének mérlegére vesse munkatársainak érdemeit. Ahol az esperes talán elégtelen, ott alljon oldala mellé az egyházmegyei gondnok és vállvetve küzdjenek a gyülekezetek békéjének fentartásáért és a hívek megmentéséért s álljon oda, ha kell, az egész egyházmegye mint egy ember! Ha sérelem támad, a minthogy fog is támadni, ne takargassa senki, hanem jelentse fel és feljebb. Hol az egyházmegye mutatkoznék kevésnek, ott ne késsék az egyházkerület a maga fejeivel, vagy az egyházkerületi közgyűlés a maga teljességével.

Van 5 egyházkerületünk. Kösse össze őket a kölcsönös védelem acél-lánca s valamennyi mint egy egész követelje külön is, a konventen is a részek sérelmeinek orvoslását. Ez a láncolat — hitünk szerint — mindig elég erős és törhetetlen lehet arra, hogy egyházunkat nagyobb baj, veszteség s vezéreit szégyen, gyalázat, megaláztatás ne érje.

A magyar ref. egyház megbizonyította már a maga ellenálló képességét a múltban, a legsötétebb, a legviharosabb időkben; meg fogja bizonyítani most is, csak ébren legyünk és ne szégyeljük a Krisztus evangyéliomát és meg ne restüljünk szép tisztünkben.

Ha kevés még az egyetemes ref. egyház is, ott van a prot. egyházak közös bizottsága; ott van a testvér ág. hitv. evangelikus egyház egyeteme. A közös bajban okvetetlenül jó testvérek leszünk s velünk fognak tartani megtagadott unitárius testvéreink is. Tanultunk már eleget arra, hogy a közös ellenséggel szemben össze tudjunk ölelkezni — a védelemre.

Mert csak védelemről van szó

A Magy. Prot. Irod. Társaság is tudni fogja kötelességét és sietni fog a nagy célhoz méltó irányeszmékkel szolgálni — és az irodalmi harcból dúsan ki fogja venni a maga részét — hivatása szerint.

Ez lesz *a prot. szövetkezet*. Erős lesz, bátor, hatalmas lesz, csak mindnyájan úgy akarjuk. A szervezet kitűnő, történetileg igazolt, csak a szervek legyenek életképesek.

A protestantismust meg lehet támadni (volt is már a megtámadtatásból fejedelmi része!), egyidőre meg lehet az életét keseríteni, mint annyiszor már a multban, de a szellemén nincs tartós diadalma semmiféle földi erőnek. — „Ne félj kicsiny sereg“, de tartsd szárazon a puskaporodat!!

A ref. theol. akadémiák tanúlmányi és vizsgálati rendjének új tervezete.

Azóta, hogy a konvent a theol. akadémiák szervezetét 1884-ben egy szakbizottság munkálata alapján megkészitette és ezzel a theol. oktatásra nézve a minimális követelést általában meghatározta, sokan támadtak fel új és újabb gondolatokkal, javító, pótló tervekkel a különböző egyházi és iskolai lapokban. A nyughatatlan emberi elme kereste — amint szokta — a maga igazságát s többen és többen akadtak az idő folyamán, akik hiányokat fedeztek fel az országos jellegű szervezetben s a theol. akadémiák magok is éreztek legalább annyit, hogy a theol. tudományosság mai fejlettségi fokán az új idők követeléseit nem lehet a theol. akadémiákra nézve 4 rendes tanárral valóra váltani, nem még 5-tel sem, a mi az 1884-diki tervezetben maximális számnak látszik és *„hathatósan ajánltatik.“*

A több oldalról fel-felhangzó kívánságoknak meg is lett az az eredményök, hogy a fentartó hatóságok az 5 rendes tanárig a tanárok számát hamarosan kiegészítették s több helyen a bölcsészeti és neveléstani tárgyakra már előbb is külön tanerők lévén alkalmazva, a theol. akadémiák tanári létszáma általában 6-ra emelkedett, sőt azon felül is, p. o. Debrecenben, Sárospatakon.

Majd támadtak újabb kívánságok. Maga az 1884-diki tervezet vagy szervezet (mondjuk: „tanúlmányi rend“) is megoldatlanúl hagyott bizonyos

kérdéseket, így p. o. a *tanárok minősítésére és a docensi szabadalom* (licentiatus) *mi módozattal leendő adhatására nézve* a theol. akadémiáktól, illetőleg az egyházkerületektől beérkezendő véleményektől tette függővé a szervezet kiegészítését (III. 6.).

Köztudomású, hogy a theol. akadémiák dolgoztak is ez irányban („Sárospataki Lapok" 1884. évf. 205. l. s később is több izben s ugyancsak a többi egyházi lapokban is jelentek meg tervezetek), de olyan nagy volt a különbség a felmerült véleményes javaslatok között, hogy azok egyeztetése sok időn át lehetetlenné vált. A honnan indúlhatott volna a munka sürgetése, — *az egyetemes ref. tanügyi bizottság* holtelevenné lett 1892-ig s így az egyes theol. akadémiák, illetőleg egyházkerületek haladtak a magok által taposott úton, a nélkül azonban (ezt ismerjük el!), hogy e miatt az anyaszentegyház hajója sérüléseket szenvedett volna. Az uniformisnak sokan nem voltak pártolói a tanügy vezéremberei között sem s a lényegben, a theol. oktatás irányában, szellemében és mélységében, a tanárok tudományos és nevelői hatásában szerették keresni a megtartó elemet és nem a merev egyformaságban s még csak nem is a tanúlmányi szervezetben.

A theol akadémiák azonban kezdtek elnéptelenedni s akik kopogtattak az ajtóikon, azok is úgy immel-ámmal közeledtek feléjök s mintha nem volna egyebütt számokra hely, ahol fejöket lehajthatnák. Hogy ennek a nagy változásnak nem a theol. akadémiák tanúlmányi rendje volt az oka, nem is a tanári karok ilyen vagy amolyan szellem-iránya, hanem az új idők szelleme, vagy szele, azt jól tudta minden gondolkozni szerető és látni tudó ember; de e mellett is szerették sokan a theol. akadémiai oktatást is itélet alá vonni s abban is okot keresni a feltünedezett bajok igazolására.

És hangzott a kárhoztatás szava, az itélet beszéde; a hivatottak és hivatlanok beavatkozása.

A gimnáziumi oktatás ódon kapuit régóta döngették már az új Botondok. A classicus nevelés ellen gyűlt a sokaság ellenszenve, az olajat öntögették a a tüzre a tudomány képviselői is. „Le a görögggel, le a latinnal, le a régi copffal!" — hangzott a kiáltás véges-végig az egész országon. A tűz a szomszédból átcsapott az akadémiákba s innen is ki akartak volna seperni *hébert, görögöt* és jelszóvá lett a *gyakorlatiasság,* az élet követelte bölcseség sürgetése. Nem tudós papokra, hanem gyakorlati talentumokkal ékeskedő pásztorokra van az anyaszentegyháznak szüksége; a biblia tudása a fő és nem a bibliai nyelvek ismerete; az evangyéliom az üdvezítő és nem a dogmatika; a gyakorlati jó erkölcs és nem a tételes erkölcstudomány, az élettapasztalat és nem a görög bölcsészet stb. stb.

Annál inkább erősödött ez a nézet, mert a theol. akadémiák sikertelenségről panaszkodtak a gyúrhatatlan, vagy alig gyúrható ember-anyag miatt; a lelkészi állomások megüresedtek, az egyházkerületek, mint fentartók, követelőztek és létrejött a *rendkívüli vagy kisegítő segédlelkészi intézmény* a theol. akadémiai oktatás nem csekély hátrányára és az elháríthatatlan okok miatt leszállott — hivatalos beavatkozás vagy új tanúlmányi rend nélkül is — a theol. akadémiai oktatás mértéke, alkalmazkodni lévén kénytelenek a tanárok a változott viszonyokhoz és a lábaiknál ülő tanítványokhoz.

Közbül megalakúlt — sok tanúlságos próbálgatás után — *az országos ref. tanáregyesület (1902.).* Így indúlt, hogy a theologusok is, a jogászok is külön szakosztályt fognak képezni benne s ezek is dolgozni fognak az anyaszentegyház nagy érdekeiért bizottságilag is. A ref. tanáregyesületi theol. bizottság vagy szakosztály reményleni merte *az első napjaiban,* hogy elő fogja tudni készíteni a theol. oktatás új rendjét is s valósággal ki is tüzte ezt a tárgyat a feladatai közé.

A theol. akadémiai szakosztály azonban csak az első gyűléstartásig bírt elhaladni. Az elnöke nem bízott-e a jövendőjéhez, a tagokban jelentkezett-e a merevség, a hajthatatlanság, vagy az egységtől való borzalom: ne keressük az okokat, de jegyezzük fel, mint történeti bizonyosságot, hogy *a ref. tanáregyesület egész theol. akadémiai szakosztálya a papiroson maradt* s névleg élt csak s mint ilyen — a theol. akadémiai oktatás új rendjéhez hozzá sem szólt; sem hozzá nem tett, sem el nem vett belőle . . .

A konvent szakközege, *a ref. egyetemes tanügyi bizottság* várt egy ideig — jó reménységgel. A theol. akadémiai szakelőadó meg-megkérdezte időnként az egyes theol. akadémiákat, hogy kívánják-e a tanúlmányi rend változtatását s a felelet több éven át az volt, hogy a változott viszonyok közt: *nem.* „Várakozzunk biztatóbb időkre az emberi gondolkozásban, az elvek, nézetek leszürődésére, a theol. akadémiák iránt reményhető újabb rokonszenv felébredésére". És várakoztunk.

Aztán fordúlatfélét láttunk, láttak mások is a lelkészi pálya iránt való érdeklődésben. A kongrua — mondjuk csak így! — mintha kívánatosabbá tette volna az imént elhagyott s mindinkább egész embert követelő munkamezőt; a theol. akadémiák kezdtek ismét megtelni s ez a körülmény intő jellé lett, hogy most már ne késlekedjünk tovább, sőt használjuk fel a kedvezőnek tetsző áramlatot.

Közös dolog azonban lassan halad. A theol. akadémiai szakelőadó jelentése alapján kimondta az egyetemes tanügyi bizottság s jóváhagyta a konvent is, hogy miután az országos ref. tanáregyesülettől nem várhatjuk többé a theol. akadémiák tanulmányi rendjének megújítását, — a ref. egyetemes tanügyi bizottság vegye kezébe a régen elejtett fonalat és gombolyítsa a dolgot gömbölyűre (1906. évi konv. jkv. 26. sz.) és minthogy evés közben jön meg az étvágy, már nemcsak *a theol. akadémiák tanulmányi rendjének revíziója és egységesítése* tárgyában, hanem *a lelkészvizsgálatok és lelkészi bizonyítványok kiállításának módja* iránt is (jkv. 27. sz.) véleményes javaslatot kívánt a konvent a maga szakközegétől, amelynek lelkes elnöke a theol. akadémiákhoz fordult a régen vajúdó kérdés megoldásához szükséges munkálatokért.

A munkálatokat mindenik theol. akadémia beküldte, mintha csak készen tartotta volna s ezeket az elnökség a szakelőadónak adta ki azzal az utasítással, hogy vesse azokat egybe az 1884-diki tervezettel s az eredményt terjessze majd a tavaszra egybehívandó szakértekezlet elé (1907. ápril. egyet. tan. biz. jkv. 24. p.).

Az egybevetés is, a szakértekezlet egybehívása is megtörtént. 1907. április 4-én mindenik theol. akadémia küldöttei egybegyülekeztek épen a konvent előestéjén. A szakférfiak igen tudták azt, hogy az egybevetés munkája nem eshetik meg sem egy, sem két nap alatt. Magok között ki is fejezték, hogy a theol. akadémiák tanulmányi rendje nem annyira sietős kérdés, hogy nyugtalankodva, vagy hirtelenkedve kellene azt tárgyalni és megoldani s épen a

cél fontossága miatt ajánlották is aztán a megfontolva haladást s elegendőnek vélték, ha egyelőre bizonyos fő és főképen vitás, vagy napirenden lévő kérdésekben nyilatkozhatnak s illetőleg, ha ilyenekre nézve állapodhatnak meg.

Az u. n. általános vita kétségtelenné tette, hogy többre gondolni sem lehet, annyival inkább, mert egyes theol. akadémiák felterjesztett javaslataikban is határozottan kifejezték, hogy *az egységesítést célzó munkálat a végleges döntés előtt az egyes theol. tanárkarokhoz megküldendő — a felmerülhető észrevételek megtehetése végett s a fentartó hatóságok által leendő letárgyalás végett,* mint amelyeknek még nem volt alkalmuk a változtatott tanulmányi rendre vagy szervezetre nézve nyilatkozniok, amihez pedig határozott joguk van (VI. t.-c. 117. §.).

A szakértekezlet kimondta aztán az általános vita eredményeül, hogy az 1884-diki szervezetet az egységesítést célzó újabb munkálat alapjául elfogadja s a theol. akadémiát tudományos intézetnek kívánván fentartani, az abba való belépéshez az érettségi bizonyítvány csak a görög nyelv és irodalomból szerzett osztályzat mellett lehetséges s tantárgyai sorából a biblia eredeti nyelvei nemcsak hogy nem hiányozhatnak, hanem azok sikeresebb tanítása kívánatos és elengedhetetlen. A gyakorlati irányú követeléseknek annyiban adott helyet, hogy a gyakorlati theologának kifejlett ágazatait általában felvette a tanítandók közé és nagy sulyt óhajt fektetni a biblia tartalmának és szellemének alapos ismertetésére s a szemináriumi rendszer meghonosítására.

Csak eddig haladt a szakértekezlet, amely, látván egyfelől a munka hosszadalmasságát, de óhajtván másfelől a kérdés megoldását is, arra kérte az egyetemes tanügyi bizottságot, *„hogy a munka folytatása végett alakítson — a theol. akadémiákra való tekintettel — egy 6 tagú bizottságot az egyet. tanügyi bizottsági elnök* (Antal Gábor püspök) *elnöklete alatt, amely bizottság munkálata tétessék majd le hozzászólás és véleményezés végett az egyházkerületekhez, illetőleg ezek útján a theol. akadémiákhoz annak a reménységnek kifejezésével, hogy a 6 tagú bizottság munkálatára készített vélemények olyan időben fognak az egyetemes tanügyi bizottság asztalára eljutni, hogy ez — a vélemények egyeztetésével összeállított tervezetét a jövő évi rendes konventi ülésre felterjeszthesse“.* (Egy. tan. biz. 1907 jkv. 24. p.).

A 6 tagú bizottság a mult év okt. 7—8-iki ülésezett Budapesten s az egységesítő tervezetet általában megkészítette — az előadóra bízván annak szavakba foglalását s ahoz a bizonyítvány-minták összeállítását. Hogy ez a 6 tagú bizottság is kellő nyugodtsággal végezte volna a munkáját, azt nem merjük állítani, de sok buzgósággal és jóakarattal.

Folyt. köv.

Az egyház jogi fogalma.

Irta: Dr. Csiky Kálmán, sárospataki jogakadémiai tanár.

(Folytatás).

Az egyház lényegét először a katholikus theologia fejtette ki. A római katholikus egyház Cathechismus Romanus-a, amely először formulázta hivatalosan az egyház fogalmát, egyház alatt érti (P. I. Cap. 10.): „a keresztyén közösséget és a hívek gyülekezeteit, akik t. i. az igazság világosságára és az Isten ismerésére hit által hivatva vannak és akik eloszlatván a tudatlanságnak és tévedéseknek homályát, az igaz és élő Istent ájtatosan és kegyesen tisztelik és őt egész szivükből szolgálják és egy szóval meghatározva, *az egyház,* amint Szt. Ágoston mondja, *az egész földkerekségen szétszórt hivő nép“.*[1] Vagy pedig, az egyház a földön levő összes keresztyéneknek Istentől Krisztus által közvetlenül alapított közössége, akik a pápa mint látható fő alatt vannak egyesítve és a püspökségnek a kormányzás, tanítás és a kegyszerek által való üdvözítés tekintetében alávetve, — amint azt Bellarmin kifejezi.[2] A katholikus theologiában a következő meghatározás alakult ki, hogy: az egyház az az intézet, amelyben a magától Krisztustól az ő megváltó tevékenységének folytatásával megbizott apostolok által az emberiségnek feloldozása és üdvözülése közvetittetik. Ez az egyház az egyetlen, az általános, a tévedéstől ment, a szent.[3] A katholikus felfogás tehát azt tartja, hogy az egyház nem egyéb, mint az összes keresztyéneknek, Krisztus követőinek közössége, akik egy látható fő, a római pápa alatt egyesítvék, s ezért az egyház látható (visibilis), amely nemcsak a jókat, hanem a gonoszokat is magában foglalja (Cath. Rom. P. I. Cap. 10.).

Ezzel szemben a protestantismus az egyház lényének és fogalmának egészen más értelmét fejlesztette ki, visszavezetvén az egyház mibenlétét az evangelium kijelentéseire. Az ágostai hitvallás, Confessio Augustana szerint (VII. cikk): „az egyház a szentek gyülekezete, melyben az evangélium helyesen hirdettetik s a szentségek helyesen szolgáltatnak ki“.[4] Az Apologia meghatározása szerint pedig: az egyház nem csupán külső dolgok és istentiszteleti formák iránt való társulás, mint más közintézmények, hanem főképen a hitnek és szentléleknek a szivekben való közössége.[5] A reformátusok Confessio Helveticája a következőképen határozza meg az egyház fogalmát: „Az egyház a hiveknek e világból elszólitott vagy összegyűjtött serege, minden szenteknek közössége, azoké t. i., akik az igaz Istent a megváltó Krisztusban szóval és lélekkel megismerik és helyesen tisztelik, végül minden a Krisztus által ingyen felajánlott javakban hittel részesülnek“.

Ime a protestáns vallás az egyházat egészen más értelemben fogja fel, mint a róm. katholikus. A protestantizmus tana szerint az egyház azoknak közössége, akikben az élő és igaz hit lakozik s akik a hit szerint való szent és kegyes életet élnek. Az egyház azoknak közössége, akik a hit és az üdveszközöknek abból folyó használata által vannak összekötve.[6] A protestáns hit szerint tehát az egyház láthatatlan s azokból áll, akik Krisztust szivökben igazán követik. Emellett azonban a protestáns vallási tan is megkülönböztet látható egyházat, mert kell, hogy a hit terjesztésére, fentartására és a hivőknek a tanításban, üdveszközökben való részeltetésére és a felettük való kormányzás végett szervezet alakittassék, amely, mint intézet, a hivőknek a vallásos érdekeit szolgálja. Ez a látható egyház. Kiviláglik ez Melanchton Apologiájának több helyéből, így mikor az Apologia a confessióra hivatkozva — amely már kimondotta, hogy a sacramentumokat méltatlan emberek is

[1] Cathechismus Romanus ex decreto sacrosancti concilii Tridentini (P. I. Cap. 10.). 1750-ből való kiadás.

[2] L. A von Lirchenheim: Kirchenrecht, 1900. 3. old.

[3] L. Richter: Lehrbuch des kath. u. evang. Kirchenrechts, 82. old.

[4] Az ágostai hitvallás (magyar fordításban), Paulik Jánostól. Ez a passzus latinul így szól: „Est autem ecclesia congregatio sanctorum, in qua Evangelium recte docetur et recte administrantur sacramenta“.

[5] A latin szöveg közölve: Hübler: Kirchenrechtsquellen, 87. oldalon.

[6] Richter: Lehrbuch des kath. u. ev. Kirchenrechts, 1834. 86. old.

érvényesen szolgáltathatják ki — elismeri, hogy a képmutatók és a gonoszok is tagjai az egyháznak, amennyiben mint külső társasághoz hozzászámíttatnak".[1] Mindannak dacára a protestáns egyház a láthatatlan egyházat tartja Krisztus igazi egyházának s nem a láthatót; s a láthatót az igazi egyházzal egységben, illetve a kettőt egymást kiegészítve fogja fel.[2] Kirchenheim szerint a „látható" és „láthatatlan egyház" helyett helyesebb az egyházról tágabb és szűkebb értelemben szólani. A külső egyház a tágabb, az egyház pedig, mint az igazhivők egyesülete, a szűkebb fogalom.[3] A szűkebb egyháznak tagjai minden „egyház"-ból vannak; de viszont a külső egyházaknak nem összes tagjai egyúttal tagjai a belső, igazi egyháznak is.

A protestáns felfogást először Luther fejtette ki. Ő mondotta ki — szemben a katholikus egyház látható egyházának theoriájával — hogy *az egyház az összes hívőknek eszmei gyülekezetében áll.* Luther is megkülönböztetett „látható egyházat", de ezt csak olyan értelemben veszi, hogy az egyház láthatóvá lesz az igehirdetésben és a sakramentumok kiszolgáltatásában. Luther még nem a jogi szervezetben látta a látható egyház kifejeződését, hanem tiszta evangéliumi alapon azt tartotta, hogy ott van az egyház, ahol ketten vagy hárman a Krisztus nevében és az isteni ige hallgatására összegyűlnek s ő ezért a jogi berendezést és az egyházjogot is elvetette. Már a schweizi reformatio másképen vélekedett és az egyes egyházközségeknél szükségesnek tartotta a jogi szervezetet s úgy Zwingli, mint később Kálvin is az egyes szervezett egyházközségeket tartották a látható egyházaknak. Kálvin Zwinglinek azon elvét, hogy az egyes egyházközségek nemcsak ideális gyülekezetek, hanem jogilag szervezett társulatok, — még tovább fejlesztette, sőt egyenesen az egyes egyházközségeket tekintette az egyházi hatalom birtokosainak.[4] De a lutheri és a schweizi reformatio különböző felfogásai csak a *látható egyház* mibenlétének meghatározásában, illetve a jogi szervezet szükségességének vagy szükségtelen voltának megítélésében térnek el egymástól; sőt később e pontban is közeledtek egymáshoz, mert a jogi berendezkedéstől egyedül idegenkedő lutheri tan is engedett a gyakorlatban a maga elzárkózásából, amennyiben Luther követői is kénytelenek voltak a jogi szervezet és berendezés szükségességét elismerni, aminthogy tényleg jogilag szervezett egyházi testületekké alakultak. A láthatatlan egyház fogalmában azonban az összes protestáns tanok egyek, illetve az összes reformatio elvetette a róm. katholikus egyháznak azt a tanát, hogy Krisztus igazi egyháza a látható róm. katholikus egyház, amely az összes keresztyéneket magában foglalja, mert *az egész reformatio annak a meggyőződésnek adott kifejezést, hogy az igazi egyház eszményi, ideális és annak a Krisztusban igazán hivők a tagjai.*

Mindezekből látjuk, hogy a két egyházi felfogás, a római katholikus és a protestáns, éles ellentétben van egymással. Csak a kiindulópont ugyanaz, hogy az egyház Krisztus alapítása és isteni eredetű, de az egyház megjelenésére, lényére nézve teljesen ellenkeznek a katholikus és a protestáns egyházak tanai. A különbség ott van, hogy a katholikus egyház nem választja szét az igazi és a külső egyházat egymástól, hanem a saját, külső szervezetében előttünk álló egyházat tartja Krisztus igazi egyházának, amely az összes keresztyéneket magában foglalja és közös szervezet alatt egyesíti s amelynek még azok is tagjai, akik, mint hitszakadárok, más vallási tanok követőinek táborába szegődtek és pártoltak át. A protestáns tan ellenben azt vallja, hogy külső egyház is létezik ugyan, de ez nem igazi egyház, hanem az utóbbinak csak elérésére, az igazi egyház híveinek szaporítására és Krisztus hitének terjesztésére hivatott földi intézmény. Mert az igazi egyház kizárólag a szívekben él s habár *„valóban* létezik, de jogilag és *statisztikailag* nem fogható fel."[1]

Ime tehát ezek az egymással ellentétes theologiai meghatározásai az egyháznak. A római katholikus egyház, amely sokáig egyedüli egyház volt, a maga egyházát tartja kizárólag jogosultnak és a krisztusi egyház megvalósulásának. A protestantizmus már megteszi a különbséget az ideális egyház és a külső alakban jelentkező egyház között s ezzel közelebb jut a jogi valósághoz is. Az ideális egyház tana egészen theologikus, azzal a jog nem foglalkozik. De a protestantizmus szabadon hagyja a jog számára a látható, külső egyházakat, amelyekkel a jog terén foglalkoznunk kell. Itt azonban egy másik kérdés is tolul előtérbe. Eldöntendő a jog szempontjából is, hogy egy egyház létezik-e vagy több, hogy a Krisztus egyháza egységes-e vagy nem, illetve, hogy azzal az általános keresztyéni tannal szemben, hogy Krisztus egyháza egy és egységes, a látható egyházak miképen felelnek meg az „egyház" fogalmának? Mert kétségtelenül — mivel az egyház alapítása Krisztus műve — a theologiai elv és alap nem hagyható figyelmen kívül a jog tanításaiban sem. Erre a megoldást nem lesz nehéz megtalálni.

Mindenekelőtt általános keresztyén-theologiai tan, hogy a keresztyénség egységes és Krisztus egyháza egy. De ennek ismét más-más értelmet tulajdonít a katholikus és a protestáns theologia. A katholikus egyházi tan csak egyetlen, egységes egyházat ismer: a római katholikust, amely az összes keresztyénséget felöleli (notabene a kath. egyház a protestánsok keresztségét is érvényesnek és szentségnek ismeri el) s ennélfogva a katholikus egyház dogmáitól eltérő tanítások eretnektan gyanánt üldöztetnek (Cath. Rom. ex Conc. Trid. C. 10. qu. 18.). A protestáns theologia az újszövetségi szentírásra támaszkodik (Pál apostol Róm. XII., 4. és 5. és Máté XVI., 18.) s az evangélium alapján szintén vallja, hogy a keresztyénség egységes, de az egységet inkább a láthatatlan egyházra vonatkoztatja. A protestáns tan is azt tartja, hogy a Krisztus alapította egyház egyetlen és egyetemes (katholikus), amely kiterjed az összes keresztyénekre, akik Krisztusnak szívökben követői, de ez az egyház nem egyezik ama szervezetekkel, ama külső egyházi intézetekkel, amelyek a Krisztus alapította egyház fentartására, elérésére hivatvák e földön. A protestantizmus tehát az egyház egységét inkább *eszmei értelemben* veszi, de nem azonosítja az egységes krisztusi egyházat a földi látható egyházakkal, még kevésbbé a látható római katholikus egyházzal. És így e tanításával inkább a theologia terén marad, míg a katholikus tan, azzal, hogy a többi, a történelem folyamán kialakult egyházak létezéséről nem vesz tudomást, a tényleges jogi rend és alakulatok vidékébe vág.

Azt látjuk tehát, hogy az összes keresztyén tanítások egyek abban, hogy a Krisztus által alapított egyház egységes. Csak ott van különbség, hogy a katholikus egyház a maga külső egyházával identifikálja ezt a krisztusi egyházat, ellenben a protestáns theologia

[1] Hasse Károly: A protestáns polemika kézikönyve. Magyar fordításban Hegedűs Jánostól, 1. old.
[2] L. Mikler Károly: Magyar evang. egyházjog, 8. old.
[3] Kirchenheim: Kirchenrecht, 1900. 3. old.
[4] L. Sohm: Kirchenrecht, 483. és 635 s köv. lapjait.

[1] Kirchenheim: Kirchenrecht, 1900. 3. old.

az eszményi egyházra vonatkozólag állítja fel az egyház egységének tanát s a krisztusi egyház külső megvalósulása alakzatainak többféleségét, a látható egyházakat nem veszi tagadásba. Ez tehát általánosabb keresztyén tan, hogy az egyház egy, t. i. amelyet Krisztus alapított.[1] Már most ezt az általános theologiai tant a jog szemontjából hogy kell felfogni? Úgy, ahogy az igaz is, t. i. *eszmei* értelemben, vagyis, ahogy a protestáns theologia is magyarázza. Eszmeileg a keresztyénség egységes, Krisztus egyháza egy, annálfogva, hogy a közös hit egybefűzi az összes keresztyéneket,[2] de a jogi valóságban a keresztyének egyháza nem egységes, mert közös jogi szervezetbe az összes keresztyének nincsenek befoglalva. A jogban is tehát elfogadhatjuk ennek az általános keresztyén-theologiai tannak az igazságát, de csak a kifejtett értelemben, azaz *annyiban, hogy a Krisztus eszmeileg egységes egyháza alapja a mai egyházaknak.* Máskülönben az egységes egyház elve teljesen theologiai álláspont, amely a jog világában nem bír realitással, mert az egyházhoz való tartozást teljesen eszményi alapokra fekteti, már pedig a jognak a való élet tényleges jelenségeivel kell számolnia s tisztán a szív és a lélek és a meggyőződéshez képest alakuló viszonylatok szerint a jog nem ítélheti meg az egyház alakulatát, hanem csakis a krisztusi egyház megvalósítására alakult egyházi *szervezetekben,* egyházi szervezett társulatokban léteznek az egyház. illetve egyházak, a jognak vizsgáló szeme előtt. Elvégre is az eszményi, ideális egyház nem realitás, ezzel csak a theologia és az emberi vallásos törekvés foglalkozhatik, de a jognak az egyházat a maga megvalósulásában, szervezetében, alakzataiban kell vizsgálnia. Mert az egyház, amelyet Krisztus alapított, e földön csakis a maga megalakulásában, szervezetében élhet és működhetik, csakis a maga szervezeti megjelenítésében hathat és folytathatja áldásos tevékenységét az emberi szíveknek Istenhez a Krisztus által való felemelésének eszközlésében s épen ezért csak a szervezetében, alakjában létező egyházat lehet a jogban egyháznak neveznünk, amely az ideális egyháztól nem is különlétező, távoleső valami, hanem épen a Krisztus alapította egyház kifolyása s ennélfogva csak eme jogi alakban jelentkező egyházakat lehet és kell egyházaknak tekintenünk.

(Folyt. köv.)

KÜLFÖLD.

Egyház és állam Franciaországban.

(Folytatás.)

Az 1848-ik év rövid ideig tartó, de mélyen bántó megalázást hozott a pápaságra. Az „evviva Pio Nono"-t nem sokára a „spapare Italia!" jelszava váltotta föl. Kikiáltották a köztársaságot, a pápa Gaëtaba menekül s csak 1850-ben viszik vissza francia és osztrák fegyverek a száműzött fejedelmet. Azonban ez a forradalom sem múlt el az absolutismusra nézve időleges nyereség nélkül. A jezsuiták megkettőztették erejüket s jutalmuk a „szeplőtlen fogantatás" dogmája, az Encyklika, meg a Syllabus lőn. S ami még többet mond: Franciaországban a februári forradalom és a juniusi felkelés után fellép Napoleon, előbb mint köztársasági elnök, majd a december 2-iki államcsiny után, mint császár. A kalandor kénytelen volt katonai és hierarchikus despotismusban keresni támaszát. Annyival biztosabban várhatta boldogulását ez utóbbitól, mert a „*vörös internationale*"-tól való félelem, a kishitűeket a „*fekete*" karjaiba hajtotta. Innen van az, hogy Napoleon Rómában a pápai tekintély és uralom védelmezőjét játszotta. Innen, hogy fegyvereit egész Mexicoig és Khináig a katholicismus szolgálatára bocsátotta. Mindebben hatalmas gyámola volt neje, Eugenia császárné. Mindazáltal, mint államférfi, az olyan túlságosan őszinte ultramontanismust, mint pl. Louis Veuillot-é, vagy a Szent-Vince-egyesületé, szükség esetén meg is tudta zabolázni.

A periodus végén várt a pápaságra a legnagyobb felmagasztalás és a legnagyobb megaláztatás: a csalatkozhatatlanság és az Egyházi Állam végleges elvesztése; ez utóbbi, mint a német-francia háború következménye, amely Franciaországot császárától megszabadította és köztársasággá emelte. Mind messzeható jelentőségű események. A commun borzalmai még bonyolúltabbá tették a helyzetet. Most is először reactio következett. Thiers a köztársaságot csak úgy vélte fentarthatónak, ha conservativ lesz és szolgálja a katholikus érdekeket. Mac Mahon alatt, — akinek a felesége kebelbarátja volt Eugenia császárnénak — keletkezik a „ministerie de l'ordre moral," ekkor rakják le alapját a Mont-Martre-n ma is ott büszkélkedő „Sacré-Coeur"-templomnak s engedélyezik a „szabad egyetemet" — tudományos gradusok osztogatásának a jogával Párisban, Angersben, Lyonban, Lilleben, Toulouseban — egy szempillantás alatt kelnek ki ilyen egyetemek a földből, míg végre 1879-ben Gambetta kiadja a harci jelszót: „le clericalisme c'est l'ennemi" és Mac Mahonnak választania kell: „sa soumettre ou se démettre." Igy kerül a sor a Grévy elnökségére. Már az 1876-iki választások az antiklericalisokat juttatták többségre s lehetővé vált liberalis kormány alakúlása. Az ellenállás első félénk kísérletei megkezdődnek. Préssensé kezdte a protestáns katonák vallási szabadsága, Waddington folytatta a „tudós fokozatok" értékének biztosítása érdekében. Mind a ketten egyelőre még siker nélkül. Csak Jules Ferryvel tört ki a német „Cultur Kampf" mássa egész erővel. Az ő közoktatási törvénye, melyet 1879-ben nyujt be, 1880-ban kerül tárgyalásra. Heves küzdelem után (a kamarában is, a senatusban is) megvonják a szabadegyetemektől a tudós-fokok osztogatásának a jogát, az el nem ismert szerzetes-rendektől pedig a tanítás jogát. A népképviselet támogatása arra is képessé teszi a kormanyt, hogy kibocsássa *Márciusi-rendeleteit,* amely három álló esztendőn át az el nem ismert szerzetek kolostorainak erőhatalommal való kiürítését tette szükségessé. Minden vonalon kigyúl a küzdelem tüze az Egyház és az Állam között. És bár a kormány a tulzókkal szemben az egyház és állam kötelékét mindig erélyesen védelmezi és Paul Bert szavaival az 1883. május 31-iki rapportjában a fenálló concor-

[1] Következik ez az evangélium következő helyéből is: „Te Péter kőszikla vagy és ezen a kősziklán építem fel az én anyaszentegyházamat." (Máté XVI., 18.).

[2] Kovács Albert is azt mondja (Egyházjogtan, 1878. I. köt. 25. old.): „A keresztyénség egész tartalmi gazdagságát nem valamelyik felekezete tünteti fel, hanem összes felekezetei együttvéve. Egy nagy élőfa ez, melynek ágai a felekezetek; az élőfa csak ágai által él és az ágak csak az egész fával összeköttetésben élnek. Tehát a különválások által az egyház egységének fogalma nincs feladva, mert bármily különböző nézetek honosultak is meg a felekezetek körében a részletekre nézve: mégis mindeniknek kiindulási pontja istennek a Jézus Krisztusban nyilvánult kegyelme az emberek iránt s célja és összetartó kapcsa istenországa eszméje, vagy a Krisztusban nyilvánult vallási és erkölcsi élet megvalósítása."

datumot védelmezi, sőt a pápával való érintkezést is (a nuntiusok útján) fentartja: minden más tekintetben végre hajtja az államnak az egyháztól való felszabadítását. Az iskolákat mindenfelé saecularizálják, sőt még a feszületektől is megtisztítják. A vasárnapi törvényt eltörlik, úgyszintén a papi szolgálatot a hadseregben és a kórházakban. A papokat tényleges katonai szolgálatra is rákényszerítik. A nyilvános búcsújárásoknak véget vetnek. Az eskű elveszti vallásos jellegét. A temetőket az összes felekezeteknek megnyitják és a halotthamvasztást is megengedik. Naquet kitartó küzdelme a házassági elválás érdekében végre is sikerre jut. A „jus placeti"-t, amelynek megsértését Thiers alatt elnézték, ismét teljes érvényre emelik és a választási izgatások elé súlyos fenyitékekkel gátat emelnek. A következő években ismételt összeütközésekre ad alkalmat az egyház segélyezésére vonatkozó költségvetési tételek tárgyalása, úgyszinten az állami iskola és a vallástanitás kérdése, de a kormány elvszilárdságát a nép vallásos jelleme iránt való tisztelettel igyekszik párositani, amely tisztelet a szélsőbaloldal polemiájának hangjából kitetszőleg ezen az oldalon nagyon is fogyatékos volt.

Hogy a klerikalismus volt az ellenség, az mindig világosabban-világosabban kitünt, éppen azért az egyház hovatovább mind nagyobb néprétegeknél vesztette el a rokonszenvet. Kétségtelen túlzás a francia katholicismusról azt mondani: „az már halott; a holttestet lehet ugyan még galvanizálni és villamos árammal rángásokat idézni benne elő, de életre kelteni már lehetetlen"; s csak karikatura lehet, mikor azt mondják a francia kath. plébánosról, hogy még harangoztat ugyan, de létániát már nem mond, mert a két utolsó hive is felmondta a templomba járást. Mindez kétségkivül tulzás és rossznyelvűsködés. De hogy egyhazi téren erős depressió uralkodik, az kétségtelen. A prêtre évadé (szökött pap) nevezet állandó kifejezéssé lett. A szavazó-urna is hát mindinkább-inkább a baloldal javára kezd megtelni. Minden úgy alakúlt és úgy fejlődött, hogy kikerülhetetlenné vált a secularisatio végleges érvényre emelése.

Világos hirmondói voltak ennek: egyfelől 1902. októberében egy 33 tagú parlamenti bizottságnak a kiküldése az egyház és az állam szétválasztására vonatkozó indítványok megvizsgálása végett és másfelől az az erélyes harc, melyet a Combes-miniszterium indított a törvénytelen szerzetes-rendek ellen s amelynek a zárdák erőszakos kiürítése lőn az eredménye, nagy kárára a többi európai országoknak s így Németalföldnek és Magyarországnak is, mert a kiüzött barátok és apácák ezrei most már egész Európát *boldogítják*. Még Debrecenbe is jutott — mint halljuk — belőlük. Az oktatásügy terén Combes a Ferry szerepét vette át, de az emberbaráti-szerzeteket se igen kimélgette, igy aztán végre is elérkezett a végső döntés ideje.

(Folyt. köv.)

Jegyzőkönyv.

Felvétetett a magyarországi református egyetemes konvent adó-alap végrehajtó bizottságának Budapesten, 1908. évi február 10-én tartott üléséről.

Jelen voltak: Gróf Tisza István elnök, Antal Gábor, Meczner Béla, Révész Kálmán, Puky Gyula, Mészáros János, Széll Kálmán, Sütő Kálmán, dr. Pap István, Jancsó Sándor bizottsági tagok, dr. Baksa Lajos egyetemes konventi előadó.

Elnök az ülést megnyitván, előterjeszti a következőket: Beadatott 120 segélykérvény. Ezekből alaki hiányok miatt pótlás végett visszaküldetett 20. Érdemileg átvizsgáltatott 81. Az átvizsgálás eredménye az, hogy 81 folyamodó egyház, melynél az 1904. évi előmunkálat adatai szerint 102000 korona segélyszükséglet mutatkozik, most 223000 korona segélyt kér s hogy a régi és új adókivetés közötti különbözet 161000 korona.

Nyilvánvaló tehát, hégy a segélyt kérő egyházak költségvetéseikbe új szükségleteket is állitottak be, holott az adócsökkentési alap a törvény világos rendelkezései szerint kizárólag az eddig tényleg viselt adóteher könnyitésére, tehát arra szoritandó, hogy az egyházaknak eddig a hivek megadóztatása útján fedezett szükségletei egy részét levegye a hivek vállairól. E szempontot szigorúan érvényesitenünk kell a kérvények letárgyalásánál s ez a kért összegek tetemes mérséklését fogja maga után vonni. Általában a segélykérvények elbirálásánál követendő eljárásra nézve további utasitások szükségesek.

Az 1907. évi tavaszi konvent 92. sz. határozatának ama rendelkezése, miszerint kongruás egyházak díjleveleinek értékelésénél a kongrua megállapitásánál alapul vett értékeléstől eltérni nem lehet, azon aggodalom nyomása alatt keletkezett, miszerint az ilyen lelkészi állások kongruájának leszállitását vonhatná maga után, ha azok jelenlegi értékelése a kongrua megállapitásakor foganalositott értékelést meghaladná. Kongruás lelkészeink érdekeit tartotta szem előtt s őket kivánta azon veszélytől megvédeni a konvent, amidőn fent jelzett határozatát meghozta.

Kétségtelen azonban, hogy a kongruális értékelés a mai viszonyoknak többé nem felel meg s lelkészi karunkat érzékenyen kárositaná, ha díjleveleink pénzre változtatását ezen értékelés alapján el kellene fogadni. Mentől előbbre haladunk a törvény végrehajtása terén, mentől több oldalról és concrétebb alakban foglalkozunk a kérdéssel; annál szembetünőbb a károsodás és annál kétségtelenebb, hogy az ennek elhárítására ajánlott rendszabályok a bajt minden esetben gyökeresen nem orvosolhatják.

Amióta végrehajtó bizottságunk elnöki ügykörében megkezdtem működésemet, egész adócsökkentési actiónk ezen legnehezebb ütközőpontjának elhárítására irányitottam fáradozásaimat A bizottság jóváhagyása remé nyében utaltam a vagylagos adókulcs lehetőségére, amely módot nyújt a termény-adózás rendszerének fenntartására. Ez kétségtelenül mitigálja a bajt, de csak addig a határig, ameddig a belhivatalnokok járandósága jövőre is a hivek szolgáltatásaiból nyeri fedezetét. Kifejezést adtam azon egyéni nézetemnek, hogy a termény-járandóságok, szolgáltatások stb értékelésénél csak a kongruális eljárásnál alkalmazott egységárakhoz kell ragaszkodnunk, az akkor behajtási hányad, fuvarköltség stb. címen eszközölt levonások most mellőzhetők. Ez szintén enyhitő rendszabály ugyan, de nem szüntetheti meg az egységárak meg nem felelő voltában rejlő károsodást. Végre gyökeres orvosságnak tünt fel azon első szempont érvényesitése, miszerint a lelkésznek díjlevélben biztositott járandóságaihoz szerzett joga van, azok az ő hozzájárulása nélkül meg nem változtathatók és olyan értékelés alapján való megváltoztatásukat elfogadni, türni nem tartozik, amely a részére biztositott termények, szolgálmányok stb. valódi értékének meg nem felel. Kerestük tehát a megoldást abban az irányban, hogy a normal adókulcs behozatala esetében se változtassuk meg a díjleveleket. Szabjuk meg az egyház részére járó segélyösszeget a termények és szolgálmá-

nyok valódi átlagárának alapúl vétele mellett s az egyház pénzjövedelméből (adó és segély) szerezze be a belhivatalnokainak járó terményeket. E megoldás első tekintetre kifogástalannak látszik.

Kétségtelen, hogy így elkerülhetjük a díjlevél pénzreváltoztatásával járó veszélyeket. Behatóbb megfontolás azonban arról győzött meg, hogy újabb sulyos bajok forrása lenne ez az egyházak pénzügyi helyzetére és belbékéjére. Az egyház költségvetése nem nyugodnék biztos alapon. Bevételei és kiadásai heterogen, incommensurabilis tényezőkből állanának s a terményárak minden erősebb hullámzása megzavarná a pénzügyi egyensúlyt. Történnék ez épen drágaság, rosz termés idejében s az egyháznak adósságot kellene csinálnia vagy rendkivüli terhet kivetnie, hogy magasabb árakon vegye meg belhivatalnokainak terményjárandóságát, mint aminő árak a segélyösszeg kiszámitásakor alapúl vétettek. Gondoljuk meg e helyzet összes pénzügyi és erkölcsi következményeit. Úgy hiszem, be kell látnunk, hogy ezeket egyházunkra nem zúdithatjuk.

Ezen orvosság is hatálytalannak, vagy helyesebben: alkalmazhatatlannak bizonyúl s mentől tovább foglalkozunk a kérdéssel, annál kétségtelenebb erővel kell arról megbizonyosodnunk, hogy a kérdésnek egyetlen egy kielégitő megoldása van: Ki kell eszközölnünk a konvent idevágó határozatának módositását. Igaz, hogy így a díjlevél újabb értékelése a kongruális értékeléssel nem fog egyezni s nem hunyok szemet annak hátrányai előtt sem. Két baj között kell a kisebbiket választanunk s határozottan kisebb bajnak tartom ezt, mint kongruás lelkészeinknek vagy egyházainknak kétségtelen megkárositását Különösen most, amidőn a kultuszminiszter úr igen helyes kezdeményezésére a kongruális állomások javadalmainak újabb megállapitása a küszöbön álló másik tiz éves cyklusra mellőztetett.

(Vége köv.)

KÖNYVISMERTETÉS.

I.

Tompa Mihály élete és művei.

Irta *Lengyel Miklós*. Budapest. Az Athenaeum irod. és nyomdai r.-t. kiadása. 1906. 8° 243 l.

Örvendetes jelenség, hogy újabban a Tompa életével és műveivel behatóbban kezdenek foglalkozni. Nem szétszórt apróbb cikkekben és alkalmi beszédekben, hanem önálló, külön kötetekben. Két évvel ezelőtt, 1906-ban jelent meg *Lengyel Miklós*nak kezünk alatti munkája: *Tompa Mihály élete és művei*, a múlt évben meg *Szent-Imrey György* irt róla egy nagyobb tanúlmányt (Tompa Mihály). A Tompa-irodalom ilyen föllendülése mindnyájunkat őszinte örömmel tölthet el. Mert hiszen ez irodalomnak nagyobb bővülése, ha egyebet nem is, azt mindenesetre mutatja, hogy többen vannak, akik nagy költőnk műveit örömest olvassák s azokból írói ösztönt kapnak.

Ám ezek az újabb életrajzok is legföljebb csak előkészítő, részletművek ahhoz a részletes, kimerítő életirathoz és alapos, bő kritikai méltatáshoz, mellyel Tompának még mindezideig adósa a magyar irodalom. A Lengyelé a legterjedelmesebb, de távol áll attól, hogy akár a költő életrajzát, akár műveinek ismertetését tekintve, teljesnek és tökéletesnek, (emberileg szólva) legyen mondható. Sőt nagyon is feltűnő hibái és hiányai vannak. Szélesebb ismeretkör, alaposabb tanúlmány, mélyebben járó itélet és az irodalomban való nagyobb jártasság kell Tompa életének és műveinek megirásához, mint aminőt a Lengyel munkájában találunk. Egy Tompával congeniális szellem tudja őt csak igazán az utókor elé állitani. Ettől pedig Lengyel Miklós messze van.

Azt el kell ismernem, hogy Lengyel teljes igyekezettel törekszik a Tompa költészetébe mélyedni. De az ilyen dolog nem megy egy pár esztendő alatt. Nagy szellemek tán rövidebb idő alatt is elérik a célt, de a kisebbeknek évtizedekre van szükségük. S Lengyel — tudtommal — még fiatal ember. 1904-ben adta ki az ifjúság számára Tompa válogatott költeményeit a költő rövid életrajzával s rá két év múlva megjelent most tárgyalt kötete. Kevés idő, gyors munka. Ez látszik meg a köteten.

Főként Tompa életrajzi adataira vet kevés ügyet Lengyel. Az újabban felkutatott és publicált adatokról jóformán semmitsem tud. Megáll a Szász Károly- és Kerékgyártó-féle életrajzoknál s csaknem végig mindenütt azokat követi Legföljebb a Tompa közismert levelezésének (Aranynyal, Lévayval, Szemerével, Böszörményi Károlylyal) fölhasználása látszik meg munkáján. No meg a Lévay följegyzéseit ismeri (a Magyar Remekirókban megjelent életrajzát már nem). Azonban ezeket sem aknázza ki kellőképen. Hogy műve nem adatok halmaza, helyes; hogy a költő életével kapcsolatban tárgyalja költészetét s ezt amazzal érteti meg és magyarázza, jó s aesthetikailag és lélektanilag helyeselhető eljárás. Hanem hát ugyan alaposan és részletesen kell ismernie a költő életkörülményeit annak aki így meg nem téved és helytelen következtetésekre nem jut. Lengyelnél több jel mutatja, hogy nincs otthon a Tompa életében, ennélfogva a Tompa lelki, költői világában sem.

Eleinte még szélesebb alapon adja elő a költő életét, de később egészen elnagyolja azt. Szokása a pragmatikátlan kiszínezés. Azt irja: T. anyja örökké betegeskedett; a nehéz élet, a sok nélkülözés hamar elhervasztotta (5. l.). Honnan tudja mindezt? — Aztán: Sárbogárdon T., bizonyosra vehetjük, barátokat nem szerzett; a környékbeli nemes urak bizonyára lenézték a fiatal, jött-ment tanítót (11. l.). Mire való ez a találgatás? Van erre bármi csekély alap és ok is? Továbbá: elküldi az arcképét az összetört, beteg férfi a szomoru arcú, öreg asszonynak, t. i. Böszörményi Katalinnak (33. l.). Ez már a hatás kedvéért egyenesen a valósággal ellenkező kiszínezés, helyesebben kiszólás. Böszörményi Katalin u. i. a Tompa halálakor 43 éves erőteljes, tűzről pattant magyar asszony volt, tehát nem öreg. Másodszor, mint szalárdi Jakó Pálné boldog családi életet élt szép gyermekektől környezve, Batízon, Szathmármegyében, tehát semmi oka sem volt a szomorúságra; 1905-ben halt meg, 80 éves korában. — Van ilyen felületes tájékozatlanság még több is a Lengyel művében. Pl. Bihari *1831*-ben bevitte *magával* a pataki kollégiumba Tompát (9. l.. Ezzel szemben a valóság az, hogy Tompa a Szent-Imrey-fiukkal ment be Patakra, ahol *1832. nov. 17-én* irták be az iskola anyakönyvébe. — Ezt is irja: Bösz. Kati a legelső, művelt úri leány volt, aki T. elé került (20. l.). Persze Lengyel semmitse tud arról, hogy Tompa előbb 1840-ben, mint a Sissáry-fiúk nevelője hosszabb ideig tartózkodott Kakon s mélyebben nézett a művelt *Józsa Franciska* szép szemeibe. Az is mese s a költő életkörülményeinek a nem ismeréséből származik, hogy Bején és Keleméren alig volt társasága (123. l.). Ellenkezőleg, különösen Bejében, nagyon is lefoglalta a társaság s erre vezethető vissza Patakon kezdődő betegségének rohamos kiújulása. — Az is túlhaladott álláspont ma már, mely szerint T. első költeménye 1841-ben jelent meg az Athenaeumban

(14. l.). Dehogy! Előbb, 1840 ben a *Jelenkor* társlapjában, a *Társalkodó*ban már megjelent két verse.

Irja egy helyen: „Tompát 1848. elején veszedelmes szembaj támadja meg.“ (111. l.). Hisz olvashatta levelezésében, hogy nem ez volt a baja, hanem köhögött, véres váladéka volt s oly lankadtság és életuntság lepte meg, hogy öngyilkosságról gondolkozott. — A Böszörményi Katalinnal való viszony megszakítását Lengyel a T. ingerlékeny és beteges kedélyhangúlatából magyarázza. Ez aligha volt így. T. egy levele Kati bátyjához, B. Károlyhoz (ezt pedig szerzőnk ismerhetné, mert használta a Vozáry-közölte leveleket) egyenesen azt adja a szakítás okául, hogy Katit férjhez akarták adni máshoz. Azonban akkor (1846) ebből nem lett semmi, csak a költővel való végleges szakitást eredményezte. Böszörményi Kata jóval később, 1853-ban ment férjhez Jako Pálhoz.

Bizonyos elismeréssel adózhatunk már Lengyelnek azért, ahogy a Tompa költői műveit ismerteti és méltatja. Itt látunk nála eredetiséget, önállóságot s mélyebb tanulmányozás eredményét. Szörnyen igyekszik ugyan, hogy valahogy elfogúltsággal ne vádolják a költő iránt, ezért nem egyszer erősebben elítélő hangot hallat, mintahogy kellene. Felkapott dolog a Tompa tanító költészeti irányát elitélni. Nosza hát ő is ezt cselekszi teljes energiával, még ott is, ahol arra semmi szükség. De ettől eltekintve, érdekesen s eleven tollal ir Tompa népregéiről és népmondáiról, allegóriáiról és virágregéiről. Ez a három szakasz munkájának legtartalmasabb és legbecsesebb része. Jól kidomborítja még T. hazafias költészetét is, de főleg ott, ahol a politikával hozhatja kapcsolatba. Szinte politikusnak szeretné feltüntetni a költőt, aki pedig elvonúlva, a politikai életbe soha nem elegyedett. Nem szól azonban semmit, vagy édes keveset hazafias lyrájáról; nem szól epikai költészetéről, mely nemben pedig Tompa nem oly elenyésző csekélységet alkotott tartalomban és számban, hogy teljes mellőzésre volna méltó. Azt meg egyenesen megbocsáthatatlan hibának és hiánynak tartom, hogy az *„Olajág“*-at még csak meg sem említi egy olyan munka, mely azzal a címmel és igénnyel lép fel, hogy T. *műveit* szándékozik ismertetni és tárgyalni. Azt már föl sem említem, mert megszokott dolog, hogy T. egyházirodalmi munkásságával alig törődnek életrajzírói. De Lengyel e tekintetben valamennyit fölülmúlja. Absolute meg sem emlékezik róla. Ha címül azt irja, hogy *T. M. élete és költészete*, jó, nem lehet szólni, de így számon kérjük tőle, hogy hová sikkasztotta el a T. papi *műveit*, mert hát azok is *művek*.

Még csak Lengyelnek arra a hibájára mutatok rá, amiben már a költő életében leledztek egyes kritikusai s ami ellen T. egész méltatlankodással kelt ki, mondván: Mit húzzák az én költeményeimet mások kaptafájára! Mérjenek engem a saját rőfömmel! Lengyel is többször nem a saját rőfével méri Tompát, hanem más, nála nagyobb költőkkel hasonlítgatja s méregeti össze, ami nagy tévedés és igazságtalanság. Ebben is a régi taposott ösvényt követi.

Mindebből látni való, hogy a Lengyel művét irodalmunkre nézve nyereségnek nem mondhatjuk s csak dícséretes törekvéséért nyujthatunk elismerést a szerzőnek.

S. Szabó József.

II.

Tompa Mihály.

Irta Szent-Imrey György. Budapest. Kókai Lajos könyvkereskedése. Ára 1 kor. 50 fillér.

Amióta az emberek irótollat fogtak kezükbe, mindig az volt a cél, hogy mondanivalójukat másokkal is megértessék. Mennél kevesebb fáradsággal és egyszerűbb eszközökkel sikerült ez valakinek, annál inkább mestere a maga mesterségének s annál könnyebben megérti a közönség. A világos fejű embereknek épen az a hivatásuk, hogy mindenki által érthetőnek bizonyítsák be azt az igazságot, amely összekuszáltan, homályos sejtés alakjában régóta lappang sok ember lelkében.

Ma azonban az irás célja is visszájára fordúlt. Csak azt bámúljuk, akit meg nem értünk. Az eszünkkel fel nem fogható kifejezések mögött valami ujdonsült isteni kijelentést sejtünk. A régi irók nagyon olcsón adták a gondolataikat: aki elolvasta, magáévá tette őket. A mai könyveket veríték csurgása közben olvasgatjuk s örömmel kiálthatunk fel, ha lapokon át egyet is megtudunk fejteni a sok, több ismeretlennel bíró egyenlet közúl. E megfejtés azonban a könyv értékének rovására megy. Ady Endrét például azért nevezi egyik bírálója Petőfi után legnagyobb magyar nyelvművésznek, mert őszintén bevallja, hogy legtöbb költeményéből egy szót sem ért. A betűrejtvény idáig a kiskorúaknak — manapság a felnőtteknek mulatsága.

E könyvecske is abban a szellemben van irva, amelyet idegenek honosítottak meg nálunk: dodonai rejtelmekbe burkolni azt a kevés bölcsességet, amit szertartásos ábrázattal árulgatnak. Ha az olvasó a gondolatok cifra mágusz-ruháját le tudja fejteni, elborzad azon az idétlen véznaságon, amely előtte dideregve szégyenkezik. Ez a mély-séges orakulum: „Az egyesek műveltségi foka s ettől meghatározott abstractio ereje szerint sokképen eltérő ítéletek keletkeznek az elég jelentékenységre iznosúlt egyének egységes központi alap jelentésének kihatásai, tartalmi önprojectiói felől“ — magyar nyelvre átírva körülbelől ilyenformán hangzanék: Az irók tehetségéről mindenki saját műveltsége alapján formál többé-kevésbbé találó ítéletet. Azaz, okos ember jobban megért mindent, mint a kevésbbé okos. Igaz, hogy ez nem hangzik már olyan ünnepiesen. Szerencsére a fárasztó stilizálással csak ott találkozunk, ahol a kort vagy az egyéniséget igyekszik magyarázni. Itt azonban lapokat lehetne azértelem cenzurája elé bocsátani.

Az életrajzban szerzőnk hűen S. Szabó József után halad. Bár magyarázatai sokszor mélyebbek a Lengyel Miklóséinál, e könyvnek is nagy hibája, hogy a benne izzó szeretet dacára sem ismerjük meg Tompát olyan nagynak, amilyen volt. Költőnkne ez koráról átöröklött szerencsétlensége. Mikor jön már az igazságos jellemrajz iró, aki az egyéniséget nem szedi szét semmitmondó műfajokra aki nem vizsgálja, a német aesthetikusokat utánozva, hogy a költeményekből mi hiányzik, hanem megelégszik azzal, ami bennök van s ami fő: legalább olyan magas szempontokból fogja e költészetet magyarázni, mint amilyen magas szempontokból magyarázta magát Tompa — a költeményeiben!

— *r* —.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Uray Imre** a beregi ref. egyházmegye gondnoka, országgyűlési és ref. zsinati képviselő f. hó hó 9-én reggel 5 órakor, életének 58-ik évében elhunyt Hetében, a maga otthonában. A régi daliás időkre emlékeztető typikus magyar férfiút veszítettünk el benne, aki mint ilyen a magyar kálvinista egyháznak is jellegzetes alakja, egyik vezérférfia volt. Több mint 20 éve állott a beregi egyházmegye kormányán s ha volt is idő, amikor szókimondó keménységével némi hidegséget idézett elő az egy-

házmegye lelkészei és a közte kifejlődött jó viszonyban, de sok szeretetreméltó tulajdonságával ekkor is megtudta győzni ellenfeleit és az egyházmegye továbbra is tisztelettel látta őt világi vezére gyanánt. Elég volt egyszer találkozni és beszélni vele, hogy a lelkünkben ott maradjon a képe s hogy jóízűen gondoljunk rá: alakjára, fordulatos társalgására, gazdag humorára s merész szabadságszeretetére. Akik nem tudtak is vele egyértelemben lenni a haza és egyház nagy dolgaira nézve, azok is kedvelték mint embert és élvezték lelkének szilaj lángolását és kitöréseit. A független magyar haza volt a szíve bálványa s ellenfélnek érezte magát mindenkivel szemben, aki másként gondolkozott s a ref. papságot is csak ott látta szívesen a függetlenségi eszmék zászlója alatt s a ref. egyházban is azt tartotta nagyra, hogy ez itt minálunk össze van nőve az anyaföldd el, a nemzeti nyelv odaadó szeretetével. Büszke volt a „Magyar vallás", a magyar pap népies elnevezésekre s arra, hogy ennek a vallásnak és papságnak ő egyik választott vezére. — 1850. márc. 15-én született s születése időpontjában az Isten ujj-mutatását látta s annál nagyobb hűséggel és kitartással ragaszkodott a márciusi eszmékhez s azoknak rendíthetetlen híve maradt haláláig. A középiskoláit Miskolcon és Sárospatakon, a jogakadémiát Máramarosszigeten végezte. Egy-két idősebb tanár élénken emlékezik itt még a göndör barna ifjúra, aki sok apró pajkosságáról is feledhetetlen maradt többek előtt. Az életbe kilépve, főként megyei szereplésével tünt fel s mint ilyen vonta magára a ref. egyházak és lelkészek figyelmét és nyerte meg szeretetöket. Az 1890-iki zsinaton élénk részt vett a tárgyalásokban. Az elenzékhez tartozott, erős presbyterianus volt s az erdélyi specialitások makacs ellenzője. A legutóbbi zsinaton nem szerepelt. Ha megjelent néha az országgyűlésről, inkább csak csendes szemlélője volt a történteknek. — A nyár eleje óta betegeskedett, de dacolt a testébe fészkelődött tövisekkel. Műtétet végeztek rajta s remélte, hogy felüdül, de vese és májbaj járulván korábbi bajaihoz, a hatalmas szervezet megroskadt és kiszenvedett. 11-én nagy részvet kísérte sírjába. Aldott legyen emlékezete!

— **A sárospataki reform. főiskola akadémiájának tanrendje az 1907/8-iki iskolai év második felére.** *A)* A vallás- és egyháztudományi karon a kötelezett tantárgyak. I. évi tanfolyam: 1. *Héber nyelvtan.* (f.) Előadja: Papp József s. t., heti 4 órán. 2. *Újszövetségi görög nyelv.* (f.) Előadja: Papp József s. t., heti 2 órán. 3. *Ószövetségi kánontörténet.* (f.) Előadja: Radácsi György r. t., heti 3 órán. 4. *Ószövetségi kánontörténeti szeminárium.* Tartja: Radácsi György r. t., heti 1 órán. 5. *Ker. egyháztörténet.* (f., ó-kor). Előadja: Nagy Béla rkv. t., heti 4 órán. 6. *Bölcsészettörténet* (A görög bölcsészet). Előadja: Dr. Rácz Lajos r. t., heti 4 órán. 7. *Neveléstan* (történeti rész). Előadja: Dr. Rácz Lajos, heti 2 órán. 8. *Művelődéstörténet.* (A francia felvilágosodás kora). Előadja: Dr. Rácz Lajos r. t., heti 4 órán. 9. *Egy élő nyelv*, heti 2 órán. 10. *Gyakorlati éneklés.* H. Bathó János r. t. vezetése alatt heti 1 órán. Énekterem. II. évi tanfolyam: 1. *Újszövetségi görög nyelv.* Mint az I. tanfolyamban. 2. *Ószövetségi kánontörténeti szeminárium.* Mint az I. tanfolyamban. 3. *Ujszövetségi kánontörténet* (f.) Előadja: Rohoska József r. t., heti 3 órán. 4. *Vallásbölcsészet* (f.) Előadja: Rohoska József r. t., heti 3 órán. 5. *Vallástudományi szeminárium.* Tartja: Rohoska József r. t., heti 2 órán. 6. *Ker. egyháztörténet.* (f., ó-kor). Mint az I. tanfolyamban. 7. *Neveléstan.* Mint az I. tanfolyamban. 8. *Schleiermacher* „Reden ü. d. Religion" c. műve, fordítva és magyarázva. Mint a *b)* 3. alatt. 9. *Egy élő nyelv*, heti 2 órán. 10. *Gyakorlati éneklés.* Mint az I. tanfolyamban. III. évi tanfolyam: 1. *Ószövetségi irásmagyarázat.* (A prófétai iratok válogatott részletei, fordítva és magyarázva. f.) Előadja: Radácsi György r. t., heti 3 órán. 2. *Ujszövetségi irásmagyarázat.* (A pásztori levelek, fordítva és magyarázva, (f.). Előadja: Radácsi György r. t., heti 3 órán. 3. *Ker. dogmatörténet.* (f.) Előadja: Nagy Béla rkv. t., heti 4 órán. 4. *Magyar prot. egyháztörténet.* (f.) Előadja: Papp József s. t., heti 3. órán. 5. *Egyházi szertartástan.* Előadja: Novák Lajos r. t., heti 2 órán. 6. *Lelkigondozástan.* Előadja: Novák Lajos r. t., heti 1 órán. 7. *Gyakorlati theol. szeminárium* Tartja: Novák Lajos r. t., heti 2 órán. 8. *Mezőgazdaságtan.* (f.) Előadja: Vitályos György g. t., heti 2 órán. 9. *Egy élő nyelv*, heti 2 órán. 10. *Gyakorlati éneklés.* Mint az I. tanfolyamban. IV. évi tanfolyam: 1. *Ószövetségi irásmagyarázat.* Mint a III. tanfolyamban. 2. *Ujszövetségi irásmagyarázat.* Mint a III. tanfolyamban. 3. *Ker. hittan.* (f.) Előadja: Nagy Béla rkv. t., heti 4 órán. 4. *Hittani szeminárium.* Tartja: Nagy Béla rkv. t., heti 1 órán. 5. *Egyházjogtan.* (f.) Előadja: Novák Lajos r. t., heti 3 órán. 6. *Lelkigondozástan.* Mint a III. évfolyamban. 7. *Theol. encyklopaedia.* Előadja: Novák Lajos r. t., heti 2 órán. 8. *Gyakorlati theol. szeminárium.* Mint a III. tanfolyamban. 9. *Egy élő nyelv*, heti 2 órán. 10. *Gyakorlati éneklés.* Mint az I. tanfolyamban. *b)* Tetszés szerinti tantárgyak. (Spec. collegiumok, filozofikumok, praktikumok, élő nyelvek.): 1. *Művelődéstörténet.* Mint az I. tanfolyamban. 2. *Mezőgazdaságtan.* Mint a III. tanfolyamban. 3. *Schleiermacher* „Reden über die Religion" c. műve fordítva és magyarázva. Előadja: Nagy Béla, heti 1 órán. 4. *Gyakorlati közgazdaságtan.* Mint a jog- és államtud. karon: *b)* 9. alatt. 5. *Angol nyelv.* Tanítja: Rohoska József heti 2 órán. 6. *Francia nyelv.* Tanítja: Dr. Rácz Lajos heti 2 órán. 7. *Német nyelv.* Tanítja: Dr. Rácz Lajos. heti 2 órán. — *B)* A jog- és államtudományi karon a kotelezett tantárgyak. I. évi tanfolyam: 1. *Római jog.* (f.) Előadja: Dr. Szánthó Gyula r. t., heti 8 órán. 2. *Gaius institutióinak magyarázata* (sp. c.). Előadja: Dr Szánthó Gyula r. t., heti 2 órán. 3. *Magyar alkotmány- és jogtörténet*, tekintettel a nyugot-európai jogfejlődésre. (f.) Előadja: Dr. Csiky Kálmán rkv. t., heti 5 órán. 4. *Művelődéstörténet.* Mint a vall. és egyh. tud. kar I. tanfolyamán. 5. *Törvényszéki orvostan.* Előadja: Dr. Kun Zoltán ó. t., heti 2 órán. 6. *Egy élő nyelv*, heti 2 órán. II. évi tanfolyam: 1. *Magyar magánjog.* Előadja: Dr. Trócsányi József rkv. t., heti 5 órán. 2. *Magyar közjog.* Előadja: Dr. Ferenczy Árpád r. t., heti 6 órán. 3. *Nemzetközi jog.* Előadja: Dr. Ferenczy Árpád r. t., heti 3 órán. 4. *Pénzügytan.* Előadja: Dr. Szabó Sándor r. t., heti 4 órán. 5. *Államszámviteltan.* Előadja: Dr. Szabó Sándor r. t., heti 3 órán. 6. *Egy élő nyelv*, heti 2 órán. III. évi tanfolyam: 1. *Büntető jog.* Előadja: Dr. Finkey Ferenc r. t., heti 5 órán. 2. *Magyar büntető eljárás.* Előadja: Dr. Finkey Ferenc r. t., heti 3 órán. 3. *Peres és peren kivüli eljárás* Előadja: Dr. Illyefalvi V. Géza r. t., heti 5 órán. 4. *Statisztika.* Előadja: Dr. Illyefalvi V. Géza r. t., heti 5 órán. 5. *Magyar bányajog.* Előadja: Dr. Trócsányi József rkv. t., heti 2 órán. 6. *Egy élő nyelv*, heti 2 órán. IV. évi tanfolyam. *b)* Spec. collegiumok: 1. *Gaius institucióinak magyarázata.* Mint az I. tanfolyamban. 2. *A hűbéri középkor jogtörténete.* Előadja: Dr. Csiky Kálmán rkv. t., heti 3 órán. 3. *Jogbölcsészeti szeminárium.* Tartja: Dr. Finkey Ferenc r. t., heti 1 órán. 4. *Büntetőjogi praktikum.* Tartja: Dr. Finkey Ferenc r. t., heti 1 órán 5. *Magyar örökösödési jog.* Előadja: Dr. Trócsányi József rkv. t., heti 2 órán. 6. *Magyar bányajog.* Mint a III. tanfolyamban. 7. *A belügyi közigazgatás főbb intézményei.* Előadja: Dr. Illyefalvi V. Géza r. t., heti 2 órán. 8. *Perjogi praktikum.* Előadja: Dr. Illyefalvi V. Géza r. t., heti 1 órán. 9. *Gyakorlati közgazdaságtan*, különös

tekintettel a hitel-, fogyasztási-, földbérlő- és pinceszövetkezetek alakítására és vezetésére. Előadja: Dr. Szabó Sándor r. t., heti 3 órán: később meghatározandó időben 10. *Államszámviteltan.* Mint a II. tanfolyamban. 11. *Törvényszéki orvostan.* Mint az I. tanfolyamban. 12. *Művelődéstörténet.* Mint az I. tanfolyamon. 13. *Bölcsészettörténet.* Mint a vall. és egyht. kar I. tanfolyamán. 14. *Angol nyelv.* Mint a vall. és egyht. karon. 15. *Francia nyelv.* Mint a vall. és egyht. karon. 16. *Német nyelv.* Mint a vall. és egyht. karon. A kinyomatott tanrendben az a változás történt, hogy *Ferenczy Árpád* jogtanár, aki az első félévre gyengélkedése miatt szabadságolva volt, szabadságidejének a második félévre való meghosszabbítását kérte. A jogi kar és az akadémiai szék *nem ajánlotta* a szabadság meghosszabbítását s az algondnokság el is utasította a kérelmet. Ferenczy Árpád azonban az elutasító határozatot megfelebbezte, s így gondoskodni kellett a jelen félévi helyettesítéséről. Így a Ferenczy Árpád tantárgyát dr. Finkey Ferenc dr. Illyefalvi Géza fogják előadni, a perrendtartást pedig (Illyefalvi G. helyett) dr. Szabó Sándor.

— **Egy kis helyreigazítás.** A „Debr. Prot. Lap" leközölte a tanítók lapjából Dobó Sándor tanító cikkét, mely az én „Ref. Klérikalizmus" című dolgozatom némely tételeivel foglalkozik. Még január elején válaszoltam a cikk egyes tételeire, de Dobó Sándor úr méltányossági érzete nem engedte meg a válasznak lapjában való közzétételét; a debreceni lapokban nem is próbálkoztam, az ottani részrehajlatlan igazság ismeretes a magyar református olvasóközönség előtt. — Dobó Sándor úr magyarázni törekszik a böszörményi esetet, azt állítván, hogy abban nem volt összejátszás; bizonyságúl leírja a dolog történetét, mint aki jelen volt azon a presbyteri gyűlésen, amely a böszörményi tanítók fizetésemelését és a lelkészek korpótlékát megszavazta. Megírtam Dobó úrnak, hogy helyreigazítását tudomásul veszem, de megneveztem a forrást, ahonnan adataimat vettem. Ez a Debr. Prot. Lap 1907. 30-ik száma, ahol írva van, hogy „*a tanítói fizetések felemelését az egyik lelkész javaslatara és meleg ajánlására hozta meg a presbytérium;* a lelkészi korpótléknál pedig „*az erdemes Dobó Sándor tanító volt az indítványozó.*" — „*Íme az egyház, melyben tanítók és lelkészek egymással jóbékességben élnek és íme a jóbékességnek kívánatos eredménye.*" Izlés dolga, hogy a jó békességet kölcsönösen *fizetésemelésre kell-e felhasználnunk.* De nem igen van olyan logikus agyvelő, mely az *ekként megírott tudósítás* olvasásakor el ne mosolyodnék, főként, ha megtudjuk, hogy az egész határozat csak okos nyájaskodás és kivihetetlen komédia, mert „*a folyósítást a három millió korona államsegélyre kívánja hárítani.*" Nem én, hanem ez a *frissen beküldött tudósítás* adja úgy a dolgot, mintha itt ez a közmondás jelentkeznék: „Kéz kezet mos." Dobó úr háromszor is visszatér az én becsületességemre, jellememre s végtelen tiszteletét és becsülését nyilvánítja. Nem kalvinista dolog az ilyeneket ujságba lenyomatni. Ideje volna e tekintetben is óvakodni az elfajúlástól, mint aminő elrettentő példákat az ORLE választmányi és az alsószabolcsiak tanítói gyüléséről közzétett a Debr. Prot. Lap, amely izléstelenség — jól esik hinnünk — a szóban levő férfiak jó izlésével sem egyezhetik. — A Debr. Prot. Lap 6-ik számában M. Barna Gyula úr azt kérdi Baltazártól: „Mit vétheltél te édes barátom az ibrányi papnak?" A kérdezett helyett sietek megnyugtatni kérdezőt, hogy soha semmit. Nem is ismerjük, talán nem is láttuk egymást. Nálunk a rokonvagy ellenszenvnek helye nincsen. Nagy elvek küzdelméről van itt szó, kedves kollega úr, ahol az egyének keveset számítanak. Szíves rendreutasítását illő tisztelettel veszem tudomásúl és megköszönöm; a *nemes támadás, paphoz illő modor és a finom hang tekintetében órákat fogok venni öntől,* ha majd közelebb hoz bennünket a sors. Hogy „egy papnak tréfából sem szabad hazudni vagy valótlanságot állítani": ez örök igazság. És ezt nem is lehet eléggé hangsulyozni a mai időben, amikor miniszteri segédfogalmazóknak kell statisztikai kimutatásokkal a hónapokig kürtölt valótlanságokat helyreigazítani; amikor a Zoványi-ügyben annyi célzatos valótlanság láthat napvilágot; amikor az ORLE elnökét okmányokkal kell figyelmeztetni valótlan állításaira, amelyeknek még védelmezője is támad a tények ellenére, aki azonban úgy itt, mint a „P—f. reakcionárius?" című kérdésben ama bizonyos Bodóné szerepében tűnik fel, akitől a bor árát kérték. Egy szóval, kedves uram, nagyon idején volt ez a figyelmeztetés: nekem azonban nincs szükségem reá, mert én írtózom attól az elvtől, hogy „a cél szentesíti az eszközöket." *Amikre* kollegám *vonatkoztatni igyekszik az én írásomban: azok idézetek;* azok valószínűsége már a cáfolatból kiérezhető; azokért a felelősséget más viseli és az bizonyára helyt is fog állani valódiságukért. Azokhoz a tagtársakhoz pedíglen, akiket a *kemény igazságok miatti bosszúság hajlított önökhöz,* szívesen gratulálnánk; de felteszem, hogy itt valami tévedés lesz, mert azok a tagtársak bizonyára úgy is beléptek volna. A „paphoz illő modorból" adott szép mintát még egyszer szívesen megköszönve, vagyok testvéri indúlalattal: *Szikszay András,* ref. lelkész.

Pályázati hírdetés.

A felsőborsodi egyházmegyébe kebelezett sajóivánkai lelkészi állásra, melynek jövedelme 786 kor. 63 fillér kongruával együtt: 1600 kor., pályázatot hirdetek. A pályázatok március 7-ig Vadászy Pál espereshez Sajószentpéterre küldendők.

Miskolc, 1908. február 13.

Kun Bertalan
ref. püspök.

Szerkesztői üzenetek.

M. M B-a. Előfizetése a febr. 10-én érkezett 10 koronával 1907 junius 30-ig van rendben.

TARTALOM. Hogyan védekezzünk? — A ref. theol. akadémiák tanúlmányi rendjének új tervezete. — *Csiky Kálmán:* Az egyház jogi fogalma. — Külföld. Egyház és állam Franciaországban. — Adóalap végrehajtó bizottsági jegyzőkönyv. — Könyismertetés. Tompa Mihály élete és művei. — Vegyes közlemények. — Pályázati hirdetés. — Szerkesztői üzenet. — Hirdetések.

Harmóniumokat

mindkét rendszer szerint a legolcsóbban szállit

PAJK REZSŐ és TÁRSA

Budapest,
V., József-körut 15.

Pianók! Pianók! Pianók!

Árjegyzéket ingyen és bérmentve küld.

Lelkészeknek és tanitóknak külön százalékengedmény. Részletfizetésre is szállítunk!

Szállítások bérmentve eszközöltetnek az utolsó vasútállomásig.

Elismert kitünő áruk.

Szíves figyelmébe

ajánljuk a közeledő konfirmáció alkalmából a *Révész-Szoboszlay-S. Szabó*-féle

Konfirmációra előkészitő kátét

kérdések és feleletekben. Ára 30 fillér. Minden 10 egyszerre rendelt példány után egyet ingyen adunk.

Konfirmációi emléklapok

darabja 4, 5 és 6 fillér. 100 drb egyszerre való vételnél kor. 3·60, 4·50 és 5·40.

Kaphatók:

Hegedűs és Sándor

könyvkiadóhivatalában

Debrecenben. Kossuth u. 11.

ORSZÁGH SÁNDOR

orgona és harmóniumgyáros.

cs. és kir. udvari szállító

Rákos-Palota (Budapest mellett)

Alapittatott 1861-ben.

Az 1895. évi kiállításon „Nagy diszoklevél" és „Ferencz József lovagrenddel", az 1904-ik évi veszprémi kiállításon *az arany éremmel* kitüntetve. Készit kellemes és tömör hangú, legjobb és legújabb rendszerű orgonákat. Elvállal javitásokat és átalakitásokat. Kisebb orgonák készletben vannak. — Szolid munka és jutányos árak. Az orgonák jóságát mi sem bizonyitja inkább, mint az, hogy a gyár alapitása óta 400-nál több új orgona lett megrendelve és készitve.

Árjegyzék és részletes tervezet dijmentesen küldetik.

Pontos és legjobb órák 5 évi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák,

borkancsók, china-ezüst disztárgyak,

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

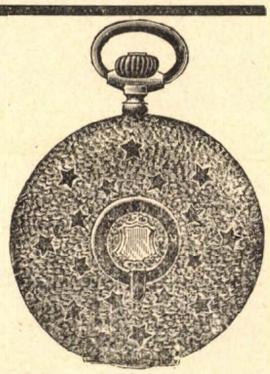

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

Polgár Kálmán

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállítója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 8. szám. Sárospatak, 1908. február 23.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

Kenessey Béla.

Még nedves volt szemük a könnytől az erdélyi ref. egyházkerület hivatalos tagjainak, amikor f. hó 18-án Kolozsvárra gyülekeztek, hogy b. e. dr. *Bartók György* püspök üresen maradt székét betöltsék.

141-en valának a napilapok hírei szerint, és — mindannyian egy akarattal.

Szép, felemelő látvány, párját ritkító jelenség! A 141 férfiú, aki mind ura a saját akaratának s mind alapos ismerője az erdélyi egyházkerület sajátos viszonyainak, egy sugallat hatása alatt szavaz, mint *egy* ember s *Kenessey Bélát*, a püspök-helyettest, a theologiai fakultás igazgatóját ülteti az üresen álló püspöki székbe.

Összedobogó szívek s egymást megértő és a viszonyokat bölcsen mérlegelő elmék megindító szent egyességének gyönyörűséges munkája ez!

Csak az történt, aminek kellett, amit az egész magyar ref. egyház közhite sejtett, várt: — az igaz érdem méltó megjutalmazása.

Kenessey Béla nemcsak erdélyi testvéreink, hanem egész magyarországi ref. egyházunk püspökjelöltje volt; természetes azért, ha közöröm üdvözli őt szép, de nehéz és terhes állásában.

Üdvözöljük mi is szívünk-lelkünk teljességével.

Arra termett, úgy fejlődött s egész ref. egyházunk színe-szeme előtt úgy fejlett ki, hogy többről-többre bízassék. Az igénytelen theologiai tanár a budapesti theol. akadémián (1882.), amelynek kiváló növendéke volt, úgy érvényesítette tehetségeit, hogy híre a Kálvintéri iskola falai közül csakhamar kicsendült s mikor hosszú előkészület után a *Magy. Prot. Irod. Társaság*, a két prot. egyház összeölelkezése folytán megalakúlhatott, — a központi erők között az ő ereje találtatott olyannak, amely a társaság szellemi fegyverének, a *Prot. Szemlének* forgatására a legalkalmasabb, a legbiztatóbb (1889). Küzdött a testvéregyházak tisztességéért, mint az ő Urának jó vitéze s nőtt a közegyház tiszteletében és szeretetében.

A református egyház 1892-ben magának foglalta le a már irodalmilag is jó nevű férfiút s odaállította a számok rengetegébe és a számítások szövevényei közé, mint *egyházi közalapi előadót és jegyzőt*. Az eszmények embere, a számok között, a rovatos ívek terméketlen világában . . . És ott is egész embernek bizonyult. Konventi jegyzőkönyveink évről-évre hirdetik, hogy a ref. közegyház hálával tartozott az ő hűséges szolgájának, aki a rideg számokban is megtalálta azt, ami éltető és elevenítő.

Mikor a hosszú, nagy csata Kolozsvár és Nagyenyed között az előbbi javára dőlt el s ember kellett, a ki a kolozsvári theol fakultásnak ne csak alapot vessen, hanem a körül, mint templom körül a békétlenkedő elemeket ölelkezésre birja: — az erdélyi nagy tényezők szeme *Kenessey Bélán* akadt meg. S ő itt hagyta az ország központját, a hol már napja hatalmasan felemelkedett, s a theol. fakultás sorsát az ő egyéniségével biztosította, lelkének fényével kivánatossá tette s erdélyi testvéreinket szép kilátásokkal biztató szövetségbe gyüjtötte egybe — az ő szeretett és tisztelt elődjeinek és jó munkatársainak közreműködése mellett.

Ha semmi egyebet nem művel is erdélyi testvéreinkért, ha szét nem jár is — az ő püspök elődjével — a szétszort csontok összegyűjtésére, a holtlelevenek élesztgetésére; ha csak a theol. fakultással békíti is ki az egymással harcban állókat: — ez maga olyan érdem, amelyért az általunk adható legnagyobb jutalomra érdemes.

Megkapta. Üdv érette erdélyi testvéreinknek is!

Még csak 50 éves. „Előtte a küzdés, előtte a pálya.“

A püspöki kellékeknek egész bibliai sorozatával felruházta őt az ő Istene. *Vigyázó, józan, tanult, az ő saját házának jó előljárója, a tudományban nem új s a kivül valóktól is jó bizonysága van.* Tanári, közegyházi munkássága országosan tisztelt és becsült; irodalmi érdemei nemkülönben. Eltekintve apróbb értekezéseitől, amelyekben tudományos álláspontja, lelkének iránya szintén felismerhető, — különösen a Biblia női alakjaival (1894.) s prot. egyházunk szintén kitűnőbb asszonyainak lelkes méltatásával egész egyházunk szívében lakást szerzett magának; kisebb-nagyobb műveivel (János evangeliumának isagogikai ismertetése (1884.); a Hexateuch előállása (1886.), Az ó-testamentom paedagogiája (1887.), Keresztyén tanítások (1891), A keresztyénség lényege (1901.) stb.), a Prot. Szemlében s előbb a Protestáns egyházi és isk. Lap-ban megjelent kisebb-nagyobb tanulmányaival és bibliafordításaival pedig a tudomány emberei előtt igazolta sokra való elhivattatását.

Erős hite, szigorú erkölcsi felfogása, széleskörű tudása, közigazgatási képességei, emberekkel való

Lapunk jelen számához ½ ív melléklet van csatolva.

bánásmódja s a prot. egyház nemzeti és vallási missiójától megitatott lelke — mind, mind fényes biztatások arra, hogy ő az erdélyi református egyház püspöki székében a legkényesebb felekezeti és nemzeti viszonyok között is nyereséggel és dicsőséggel fog sáfárkodni a reá bizottakban.

Isten úgy segítse! Nyugodjék meg rajta az Isten lelke s tegye bátorrá, erőssé, bölccsé a harcban és békében — egész magyar ref. egyházunk dicsőségére!

Az egyház jogi fogalma.

Irta: Dr. Csiky Kálmán, sárospataki jogakadémiai tanár.

(Folytatás).

Megállapíthatjuk tehát, hogy az egyház eszmeileg, a hit szempontjából egységes, de a valóságban az egész keresztyénségnek, az egyháznak nincs közös szervezete, hanem több egyházat lehet megkülönböztetni. És elvégre a létezőt mégis az alak, a szervezet teszi és mert csupán az eszme, a tartalom közös, nem lehet az egyház egységét felállítani. *A jogásznak ennélfogva az egyházat csakis a maga szervezetében lehet és kell látnia.* Ezek, a szervezetükben megjelenő egyházak azok, amelyeket több egyházjogi író intézeteknek nevez, kiindulván abból, hogy az egyháznak keresztyén-theologiai egységes meghatározásán kívül „az egyház jelenti egyúttal azt az intézetet is, amely a keresztyén vallás fentartására és terjesztésére szolgál.“[1] Lássuk tehát a jogi meghatározásokat. Igy Richter[2] azt mondja: „az egyház azoknak közössége, akiket a megváltásba vetett hit és az ezen hitben való élés köt össze. Ez azonban még nem jogi meghatározás. mert a jog birodalmába az egyház úgy lép be, mint *intézet*, melyben az emberiségnek keresztyéni hit és életre való nevelése által Istennek országa kell hogy megvalósittassék.“ Vagy Friedberg:[3] „az egyház úgy azoknak összesége, akik a keresztelés által a keresztyéni hitet vallják, mint *intézet*, amely a keresztyén hit fentartására és terjesztésére hivatott. Mint az utóbbi esik a jogkörébe.“ Ez igy van, de szerintem szükségtelen az „intézet“ nevezetet használni az egyház külső, szervezeti alakjaira. Ezek *maguk az egyházak*, mert hiszen a krisztusi egyház csak eszmei fogalom s arra, hogy ez a krisztusi eszme ápolásban és terjesztésben részesittessék, az embereknek okvetlen bizonyos szövetkezése, tömörülése és ennek következményeképen: szervezkedése válik szükségessé.[4] Sohm ezzel ellentétben azt állitja, hogy a jogi szervezet ellenkezik az egyház mivoltával. Kiváló egyházjogi, főképen az egyházjog történeti fejlődését tárgyazó, munkájában vezérelvül azt a tételt állitja fel, hogy az egyházjog az egyház lényével ellentétben áll.[5] Azt állitja, hogy az igazi egyház nem tűr semmi emberi kormányzatot, jogi berendezést s amint az őskeresztyén egyház jogi szervezet nélkül szűkölködő, tisztán charismatikus szervezetű volt: úgy az egyház fejlődésének, történetének további folyamán a jogi szervezet felállítása által eredeti keresztyénségét levetkőzte. Az egyház tisztán isteni intézmény, amely az isteni lélek által kormányoztatik, az egyház a keresztyénség, Istennek népe és birodalma, Krisztus teste a földön, amely tehát eleve kizár minden emberi hatalmat és kormányzatot és ennélfogva az egyházjog is az egyház legbensőbb lényével ellentétben áll. Azt azonban Sohm is elismeri, hogy a gyakorlati szükségesség követelte a történeti fejlődésben az egyházjogot.[1] Sohmnak abban igaza van, hogy az igazi egyház nem tűr földi kormányzatot és jogi berendezést, de állitása mégis téves, mert ez az igaz krisztusi egyház egy ideális világ s mihelyt ez az ideális világ az emberi társaságba, az emberi társadalomba vitetik át, hogy isteni ható erejét az emberek között érvényesitse, akkor az emberi világban való létesülése csak az emberi viszonyokhoz alkalmazkodva vihető végbe és amint az emberiség jogi rend nélkül nem végezhetné sikeresen hivatásának teljesitését (amint ezt az államok berendezésének szüksége is mutatja): épen úgy a krisztusi eszmék fentartását és terjesztését, illetve a keresztyénség vallási szükségleteit munkáló feladatok sikeres szolgálása sem volna keresztülvihető a nélkül. hogy az embereket, a keresztyen híveket az egyház biztositása és szent ügyének kiépitése céljából jogi rend alá ne foglaljuk és az egyháznak jogi szervezetet adva, egyházi jogi rendet és igy egyházjogot ne létesitsünk. De különben maga a történeti fejlődés is megmutatta, hogy egyházi szervezet és egyházjog elkerülhetlenül szükséges volt, sőt még maga a reformátió is csak az emberi hatalmat és túlkapást igyekezett az egyházból kiküszöbölni, de magának egy jogi szervezetnek, jogi rendnek létesitésétől nem idegenkedett, aminthogy a protestantizmus egyházaiban is jogi szervezet és rend áll fenn. Sohm ott téved, hogy *az ideális egyházat akarná mindenképen a földön látni*; ám ez lehetséges volna úgy, ha minden egyes ember szivében a keresztyéni hit élne és lobogna és cselekvéseit minden ember Krisztus tanitásai szerint irányitaná s ha nem kellene az embereket a keresztyéni hit ápolása végett *összetartani*. A jogi rend minden emberi intézmény létesitésénél elkerülhetlen. Az egyház isteni intézmény, de már a keresztyén hit, az egyház *fentartása*, ápolása és terjesztése emberi közremunkálást igényelnek. Sohm igen helyesen kifogásolja, hogy a katholicizmus azt állitja, hogy „az egyház és pedig Istennek épen lelki értelemben vett országa meghatározott jogi rend nélkül nem létezhetik; hogy pápa, püspökök, lelkészek nélkül, egyházi jogrendnek egy bizonyos neme nélkül nincsen keresztyén egyház, azaz keresztyénség.“ Igen helyesen kifogásolja, hogy „a katholicizmus egy „isteni jog“-nak lételét állitja, amely az egyházi jogi rendet megállapitja“ és helyesen mondja, hogy „ezt a katholicismusnak kell is állitania, mert a katholicizmusnak egész lénye abban áll, hogy a jogi rendet az egyház tekintetében szükségesnek (és pedig az egyház lelki lényét illetőleg szükségesnek) tartja.“[2] Ebben Sohmmal tökéletesen egyetértünk, de Sohm nem látja, hogy különbség van ott. hogy a katholicizmus abba a hibába esik, hogy *saját* egyházát tekinti az Isten országának, saját egyházát — amint azt már kifejtettük — azonositja Krisztus ideális egyházával s főképen saját egyházának *földi alakját* is az isteni parancsolat folytán létesültnek állitja. ennélfogva jogát is isteni jognak képzeli s pl. papjainak természetfölötti hatalmat tulajdonit. És más az, amidőn az egyházi szervezetet és jogi rendet a földi szükség gyakorlati követelménye gyanánt állitjuk fel és tartjuk elengedhetlennek, egyszóval egy keretet, szervezetet adunk annak a működésnek, amely az Isten igazi országának az emberi szivekben való felébresztését és ápolását eszközölni hivatott, de nem tartjuk magát az egyház szervezetét isteni intézménynek és parancsolatnak. Sohm felemliti, hogy a protestáns egyház nagyobb részében is uralkodóvá vált az a nézet, hogy az egyház jogi rendet

[1] Kérészy Zoltán: Az egyházjog tankönyve, 1903. 2. old.
[2] Lehrbuch des kath. u. evang. Kirchenrechts, 2. old.
[3] Lehrbuch d. kath. u. ev. Kirchenrechts, 1. old.
[4] Kovács Albert is azt mondja (Egyházjogtan. I. köt. 21. old.): „A keresztyénségnek önálló külső létezési formáját nevezzük *egyháznak*.“
[5] R. Sohm: Kirchenrecht, 1892. 1., 22. és 66. old.

[1] U. o. 3. old.
[2] Sohm: Kirchenrecht, 1892. 2. old.

okvetlen igényel és hogy a jogi rend az egyház lényéből következik, de (amint ő maga is mondja) a protestánsok szerint „ez a jogi rend a történeti fejlődés által szabadon meghatározott, az egyház lelki lényére nézve közömbös.[1]“ Es mégis Sohmnak az egyéni véleménye az, hogy az egyház lényénél fogva egyházjogot nem tűr, az egyház csak charismatikus szervezetű lehet, de a jogi szervezettel ellentétben áll.[2] Éles jogászi elmével és nagy tudással szűri le Sohm ezt a tételét, de az el nem fogadható s Sohm abban téved, hogy tisztán az ideális egyház vezérli a földi egyházak megitélésében.

A jogi írók meghatározásait szemlélve, ezek csaknem mind különválasztják a theologiai értelmezést a külső egyházaknak jogi vizsgálatától. Igy Puchta is azt mondja:[3] „a vallási kapcsolat, amelynek a keresztyénség az alapja, nincs egy nemzet határaihoz kötve, teljességgel különbözik a politikai kötelékétől, amelylyel semmiképen nem esik össze. Igy keletkezett a keresztyénség által az egyháznak, mint egy, az államtól lényegesen különböző vallási társulatnak fogalma.“ Majd később: „az egyház belső egysége láthatóvá lesz a keresztség és az úrvacsora szentségében, Krisztus testének és vérének közösségében.“[4] Továbbá: „az egyház az összes hivőknek közössége, amely láthatóvá lesz az ige hirdetése és a sacramentumok által.“[5] Kijelenti azonban, hogy ez nem jogi meghatározás s fejtegeti, hogy az egyház miként lép be a jog vidékébe s megkölönböztetést tesz lelki és külső egyház között.[6] Zorn egyházjogában kifejti, hogy az egyház a reformatióig jogilag is egységes volt; a reformatio folytán az egyházfogalom elvesztette a jogi egységét és az addig egységes egyház két jogilag különvált egyházra szakadt: az evangélikus és katholikus egyházra. A 19-ik század elején ehhez még az is járult, hogy a vallásszabadság elve folytán más, az evangélikus és katholikus egyházon kivül álló vallásfelekezetek is keletkezhettek. Katholikus részről igyekeztek továbbra is fentartani az *egy* egyház fogalmát jogi értelemben és úgy okoskodtak, hogy a többi vallásfelekezet, igy az evangélikus is, *tévedések*, melyek tehát a jogban nem számitanak. De az evangélikusok által megkezdett kisérlet is, hogy az egyház fogalom egységét megőrizzék és hogy a szentirásra azt visszavezetve, *egy* keresztyén egyházat állapitsanak meg, lehetetlen. Mert a különböző egyházak vallásilag teljesen különbözően fejeződtek ki. Friedberg is azt mondja: „habár az egyház alapjában egységet alkot, mégis az emberi hitértelmezés különbözősége szakadást hozott létre és igy több egyház különböztethető meg.“[8] Kirchenheim szerint:[9] „szorosan véve, a jogász és politikus az összes külső kérdéseknél nem beszélhet és a theologus ne beszéljen az egyházról általánosságban: sokkal inkább az „egyház“ vagy úgy jelentkezik jogilag, mint egy országnak vagy országrésznek a keresztyénséghez tartozó népessége (pl. a porosz országos egyház, Hannover provinciának ref. egyháza), vagy a keresztyéneknek egy bizonyos csoportja, amely hit, jogok, stb. által másoktól különböző vallási társulatnak tekintetik (pl. római kath., görög-keleti egyház), de mindig mint külső szervezet.“ Ezt helyesen mondja Kirchenheim, csak az egyházak osztályozása tekintetében nem eléggé szabatos, mert tulajdonképen csak egyféleképen jelentkezik jogilag az „egyház“, mert a római katholikus egyházat kivéve — amely egységesen van szervezve a földön — a többi keresztyén vallásfelekezetek mindegyike több különálló egyházban jut kifejezésre és többnyire országonkint külön-külön szervezett egyházakban él és működik s ezért pl. görögkeleti vagy református egyházról jogilag csak egy külön, többnyire egy ország területére kiterjedőleg szervezett egyházra vonatkoztatva lehet szó s nem pedig olyan értelemben, hogy pl. az evangélikus, vagy a görögkeleti egyház az összes, a földön levő evangélikusokat, vagy görög-keletieket magában foglalja.[1]

Eltekintve tehát a theologiai értelemben vett eszmei krisztusi egyháztól, amely egységes, a jognak a szervezetekben önállóan létező, *több* egyházat kell figyelembe vennie. Ezek az egyházak a történelem folyamán alakultak ki és váltak el a kezdetben egyedüli római katholikus egyháztól. Az elszakadások annak következtében történtek, hogy a keresztyénség körében a Krisztus által kinyilatkoztatott hitre vonatkozólag eltérő felfogások képződtek és vertek gyökeret. Legelőször a keleti egyház szakad el 1054-ben a nyugatitól, majd a reformatio következtében a protestáns egyház válik el a róm. katholikustól s mindjárt két felekezetre szakad: az ágostai evangélikus és a református felekezetre, amelyek külön egyházakká szerveződtek. Sőt, mivel a római katholikustól különvált keresztyén vallásfelekezetek nem szervezkedtek úgy, mint a róm. katholikus, hogy egységes szervezetük volna az egész földkerekségen szétszórt követőikre nézve, hanem inkább számos, többnyire országonkint különálló egyházban alakúltak ki: ezért ezeknek a keresztyén felekezeteknek körén belül több egyházat lehet megkülönböztetni. De tovább menve, sokszor még egy országon belül is több, különszervezetű egyházat találhatni egyugyanazon vallásfelekezetben. Pl. hazánkban a görög-keletieknek két, külön egyházuk van: a görög-keleti szerb és a görögkeleti román. A protestánsok pedig három egyházban találhatók Magyarországon: a református, ágostai evangélikus és az unitárius egyházban. Ezek közül is az ágostai evangélikusok két, különálló egyházba vannak foglalva, u. m. a magyarországi ág. ev. egyházba és az ágostai ev. (szász) egyházba Magyarország erdélyi részeiben. A református egyház az 1881/2-iki debreceni zsinat óta, amely az erdélyi egyházkerületet a magyarországiakkal egyesitette, egységes ugyan, de mégis az erdélyi egyházkerületnek alkotmányos szervezete eltér némileg a többi egyházkerület szervezetétől és ennek a szervezeti eltérőségnek biztositása a ref. egyház törvényeiben is kifejezésre hozatott, kimondván a református egyház törvényei, hogy[2]: „az erdélyi egyházkerületnek az Approbata és Compilata Constitutio I. részében és az 1691. évi Leopoldinum diploma 2., 3. pontjaiban biztositott joga és a több százados különállás folytán kifejlett alkotmányos szervezete érintetlenül hagyatik és részére fenntartatik, hogy alkotmányát jövőben is a képviseleti rendszer elveivel összhangzóan tovább fejleszthesse, kötelessége lévén a teendő módositásokat az egyetemes konventnek és a zsinatnak bejelenteni.“ Megjegyzendő azonban, hogy ez csak szervezeti *eltérőség*, de nem szervezeti *különállás*, mert az egyetemes egyház legfőbb hatóságainak, az egyetemes konventnek

[1] U. o. 2 és 3. old.
[2] U. o. 3., 65. és 66. old.
[3] Puchta: Einleitung in das Recht der Kirche, 1840. 26. old.
[4] U. o 39. old.
[5] U. o. 64. old.
[6] U. o. 70. old.
[7] L.: Zorn, Lehrbuch des Kirchenrechts, 1888. 3., 4. és 5. old.
[8] Friedberg: Lehrbuch d. kath. u. ev. Kirchenrechts, 1. old.
[9] Kirchenheim: Kirchenrecht, 1900. 3. old.

[1] Ilyen értelemben csak a közönséges szóhasználatban lehet szó egyházról; rövidség okáért mi is használjuk igy is a kifejezést, de nem definitióképen.
[2] Az 1904/907. évi ref. zsinat által alkotott egyházi törvények, I. tvcikk, 8. §.

és a zsinatnak hatásköre az erdélyi egyházkerületre is kiterjed s e szerint az erdélyi egyházkerület szintén a magyarországi református egyház egyetemébe tartozik és külön egyházat nem alkot.[2]

Falusi levelek.

Kedves Szerkesztő Úr!

A mindeneket tudó tudja csak, minő érzés viharzott át a Pál apostol szívén-lelkén, midőn a következő vezeklő-vallomást írta a Rómabeliekhez: „Igazságot szólok a Krisztus által, nem hazudok: hogy nekem nagy keserűségem van és az én szívemnek szüntelen való gyötrelme; mert kívánnék én a Krisztustól elszakasztott átok lenni az én atyámfiaiért, kik nekem rokonaim test szerint. Kik izráeliták, kiké a fiúság, a dicsőség, a parancsolatok, a törvényeknek rendelései, az istentiszteletek, és az ígéretek. Kikéi az atyák, kik közül való a Krisztus is test szerint. — ki mindeneknek felette áldandó Isten!

Mindazonáltal nem lehet, hogy az Istennek beszéde hiábavaló volt volna; mert nem mindnyájan izráeliták azok, kik izráeltől valók. Sem pedig nem mindnyájan fiak, kik az Ábrahám magvából valók! stb.“

Bizony az én szívemben is sok keserűség vagyon, midőn az én együgyű falusi leveleimben az én *országos* atyámfiai ellen vesszőt suhogtatok; — tudom: gyenge vesszőt, nem sok kárt teszek vele, de mégis százszor inkább óhajtanék az elült hullámok nyomán zöldült olajágat áldozni a béke Istenének!

De akárhogy ünyölődöm, bucsálódom, sehogysem látom a dolog jó végét a megkezdett úton.

Az *országosok* váltig hangoztatják, hogy a megalakuláshoz, alapszabályokhoz már szó sem férhet; eddig ideje, helye lett volna, de már megvan, üres szalmacséplés a további bírálat.

Boldogságos Isten! Mi lenne a világból, ha ez igazság volna! Az *országosok* is azon kezdték, hogy ami van, annál jobb kell. Sőt még alig száradt meg a nyomdafesték egyházi új törvénykönyvünkön, már a legerősebb támadás éppen az *országosok* elnöksége útján hozatott mozgásba ellene, főként a nyugdijintézet ügyében; még olyan határozatról is olvastunk, hogy el se fogadják a szentesített törvényt, hanem üljön össze a zsinat újra s hozzon jobbat. És így tovább! Igazán szégyenteljes hajszát inditottak saját magunk ellen.

Hát bizony az *országosok* dolgaival is lehet *még* foglalkozni, főként *ha csakugyan országos* akar és óhajt lenni!

Én tiszta lélekkel óhajtom, hogy legyen; de Isten bocsássa bűnömet, ha fundamentomát *homoknak* látom és nem *kősziklának*. Nagyon *egyéni* és *anyagi*.

Sőt a protestáns népszövetség eszméjét sem látom jónak, áldásosnak akár egyházunkra, akár nemzetünkre. Nincs meg benne a Krisztus lelke. Már hiába! én mindig a Krisztus lelkét keresem, különösen egyházi dolgainkban. Folyvást lelkembe csendül: *„Nálam nélkül semmit sem cselekedhettek!“* Ezekben az újabbkeletű szövetségekben nincs semmi szeretet. Annál több gyűlölség, hatalomvágy, haszonlesés és utálatos politika. Aki figyelemmel kíséri a kath. népszövetség dolgait, lehetetlen *első pillanatra* be nem látnia, hogy az tisztán hatalmi szövetkezés. Nincs abban egy szemernyi krisztiánizmus. Farizeusi gőg és alakoskodás! Hogy mindenütt mellőzve vannak! Hogy szinte nem merik bevallani kath. vallásukat. Hogy gúnyoltatnak és üldöztetnek! S több ily képtelen alakoskodások. És egyedül a világi pozíciókért, — melyeket a Krisztus bizony nem tartott elsőrendű életcéloknak. *„Keressétek először istenországát és annak igazságát s mindenek megadatnak néktek!“*

S mi most csináljuk meg a kath. népszövetség ellenlábasát?! Egy küzdő tábort a hatalomért, politikai előnyökért?!

Sőt a mienket még rosszabbnak tartom a katholikusokénál. Ne tessék szörnyűködni, mindjárt meglátjuk. Én hiszem, hogy az isteni bölcseség sokszor a rosszból is jót hoz ki. Igy látom a kath. népszövetség eszméjét is *a gyakorlat végén*. Egy kerülő út ez a kath. világiaknak, az egyház ügyeibe való avatkozáshoz. Ha nem az ajtón, hát az ablakon. Előttök az ajtó mindig zárva van. Hát a lélek ösztönszerűen próbálkozik másként. Csak *messzebb* kell néznünk előre, mindjárt kellemesebb kép tárúl elénk. Lassan-lassan fény szűrődik a kath. atyafiak lelkébe is. Mint mikor Krisztus megnyitotta a vak szemét *„és látá az embereket járni, mint valami fákat“*. Először csak mozgást látunk; homályos, egymásbafolyó körvonalakat. Majd jön a többi is, az alakok külön válnak s feltűnik a való. Hadd gyűjtsék hát Rakóvszkyék a tömeget, — hadd sétálgassanak nyolcas sorokban, szemlegeltető látványúl, akár a tüntető socialisták. Hadd beszéljenek minél többet emberi jogaikról, a gondolatszabadságról, a szabad tevékenységről s több ily Krisztusi dolgokról! majd rájönnek lassan-lassan: ki és miféle intézmény zárja el előttök az igaz utat. A katholikusoknak nem lehet az egyház keretén belől mukkanni sem, tehát — szövetkeznek az egyház keretén kívül. Ez is az Isten dolga. Ezelőtt *csak* a szent búcsúkat, helyi körmeneteket járták, hallgatva, legfelebb szent zsolozsmákat énekelve, alázatos félelemmel gyohongatva!... Hadd beszéljenek már ők is, emberi jogokról, emberi szabadságról, egyenlőségről, amikről a Krisztus oly fenségesen tanított már kétezer évvel ezelőtt, de ide még most kezd elhallatszani, mint távoli visszhang!

De mi, református keresztyének?!

Mit nem tehetünk mi meg, ami igazán krisztusi élet? Legkisebb és legnagyobb egyházi kereteinkben?! Nálunk, akit a lélek visz, a lélek kényszerít, egyént vagy testületet, e lélek teremtő ereje, érvényesülése előtt nincs akadály. A legkisebb is érvényesülhet a gyülekezeti körön belől. Ami munka, törekvés, jóirányúló akarat az egyházban, — az mind utat, alkalmat, eszközt talál. Egyházi életünkön belől minden építő erő elhelyezést talál, csak rá kell nevelnünk az egyéneket, a napszámostól kezdve fel a miniszterig. *Kifelé* pedig csak az egyházegyetemnek van ereje és hatása. A mi evangeliomi egyházunk egyetemes élettani alapon van felépítve és berendezve, csak fejtse ki és használja fel a benne levő életerőket összhatásra.

Hiba, kárhozatos hiba, — az én lelkem előtt legalább, hogy paragrafusokra bomladozunk s egyházi életünk kotta szerint billeg. Élettelen, sőt sokszor életet ölő közigazgatás, — akár a targalyak téli mozgása: szél hajtogatja, vihar rázza, nem az

[2] Nem fogadható el tehát Kérészy Zoltánnak a meghatározása, mikor azt mondja, hogy (Az egyházjog tankönyve, 1902., 4. old.): ennélfogva „bátran elmondhatjuk, hogy a reformátusoknak jelenleg is két külön szervezetű egyházuk van, u. m. a Királyhágóninneni Magyarországnak s másrészt az erdélyi részeknek református egyháza.“

élet nedvkeringése öltözteti zöldbe, virágba, gyümölcsbe.

Lélek kellene nekünk, kedves Szerkesztő Úr! Krisztusi lélek, mely érzi teremtő munkaerejét s nem embertestvéreivel száll pártos viadalra, hanem dolgokkal, a természet erőivel annak kincseiért s nagysága mértékét a munkamező terjedelmeivel méri.

Látó lelkem a múltba száll, kezdő pontúl arra a pusztára, ahol a teremtő erőt próbálta legyűrni a kenyér, a dicsőség. Jövök onnan erre mifelénk. A merre megindúlt, amerre haladt, amerre magához vonta a rokonerőket, amerre diadalmaskodott a római uralmon keresztűl, amint a százféle vad pogányság rohanó árjában is apró éltető ereket, majd mélyebb, szélesebb hullámokat foglalt; aztán a reformáció útján, tüzön és véren, mindig a lélek, a Krisztusi *építő lélek*, ez volt a nagy vonzó erő s végre is mindig ezé lett a diadal. Mert „Isten nem csúfolható meg!" És bárminő nagy zajt csaptak egyszer-máskor uralomra vágyó egyének vagy csoportok a vallás szent cégére alatt, a vers vége mindig az élnivaló erő fenmaradása, diadala lett.

És amiket itt leírtam, nem betűtömeg, nem frázis, hanem élettapasztalat, a múlt idők könyveiből és a folyamatos jelenből. Gyönyörű könyveket olvastam a világtörténelemből; főként meghatott a IV—VI-ik század történetéből, midőn a vonagló, feloszlóban levő római birodalomban, a természeti friss erőben levő hódító népek között egyes zárdák körűl, mintegy jegecesedési központok körűl, megindúlt az új krisztianizmus élete s a mindent eltipró gallok vagy teutonok s hasonló népek nyers ereje miként hódolt meg az emberszeretet, jótékonyság, isteni türelem hatalma előtt. Akik a pusztító fegyver előtt nem hátráltak meg, azok leborúltak a gyógyító Krisztusi lélek előtt.

Ezekhez mérem a mai idők mozgalmait. Meglátom én, ami meglátni való, magam körűl is, túl a falu tornyán is. Soha sem tapasztaltam, hogy a hideg szélnek nagyobb vonzó ereje lett volna, mint az enyhetadó napsugárnak. Még az állat is ide vonzódik. A mai idők küzdelme: — nyers erő küzdelme. *Az anyagért, — tisztán az anyagért!* Ezért nem látom jó végét. Pál apostol is így látott. Ezért sírt a lelke test szerint való atyafiainak oktalansága miatt. Ő látta a dolgok lelkét, mely megmarad, mely örök. Az atyafiak csak azt a köteg szénát látták, mellyel vásárra viszik az ökröt.

A dolgok rende pedig igazodik az isteni akarat szerint.

Nem igaz? Kedves Szerkesztő Úr!

Áldja meg az áldások Atyja!

Soós Lajos.

Jegyzőkönyv.

Felvétetett a magyarországi református egyetemes konvent adó-alap végrehajtó bizottságának Budapesten, 1908. évi február 10-én tartott üléséről.

(Vége.)

Kétségtelen méltánylása rejlik abban annak az igazságnak, hogy az 1600 koronás kongrua a megváltozott viszonyok között s más állások javadalmainak rohamos emelkedése mellett meg nem felelő s hogy az állam addig is, míg azt kellő színvonalra emelheti, szemet huny ezen tény előtt, hogy a kongruális értékelés a javadalmak mai tényleges értékének valamivel alatta marad. Háttérbe szorul tehát a veszély, amely a konventet idevágó határozatának meghozatalára indította.

De ha nem is volna így, ha tartanunk kellene is attól, hogy az állam tudomást szerezne az értékcsökkenésről, ezt a bajt el nem kerüljük a szóban forgó határozat fentartása által.

Hiszen a nyugdíj és gyámintézetnek adott államsegély révén betekintést nyer az állam a nyugdíjügy aktáiba is, már pedig az intézet a lelkészek javadalmait a jelentőivek alapján szintén a kongruális értékelésnél magasabban állapitja meg.

Hiába károsítanók tehát lelkészi karunkat ez adórendszer változásával kapcsolatos eljárásunkban: az a tény, amelynek elfedéséért ily súlyos árat fizetnénk, kétségtelen világossággal derülne ki a nyug és gyámintézet adataiból, úgy hogy ebből a szempontból is az látszik leghelyesebbnek, ha ezekkel az adatokkal igyekszünk az összhangot lehetőleg fentartani.

Mindezek alapján indítványozom: kérje meg bizottságunk a konventet, hogy az 1907. ápr. 92. sz. határozat ezen rendelkezését:

„A lelkészi és tanitói fizetések kiegészitésénél történt állami értékelések változás alá nem eshetnek", hatályon kivül helyezni s elrendelni méltóztassék, hogy a díjlevelekben megállapított termények és szolgálmányok értékelésénél különbség nélkül minden egyházban az 1894. évi jelentőivekben foglalt értékelés vétessék alapul, az azóta bekövetkezett s kellőleg beigazolt változások figyelembe vétele mellett.

A bizottság az elnök indítványát elfogadja.

Ugyancsak elnöki előterjesztés folytán kimondja a bizottság, hogy:

1. A segélykérvényekhez a régi adókulcs is az esperes által hitelesített másolatban csatolandó, illetve pótlandó.

2. Az egyházmegyei adóügyi kiküldöttségek által megállapitandó minden kérvényező egyházközség normálköltségvetése.

Ezen megállapításnál a következők az irányadók:

a) A rovatos ivben helyesen vannak-e kimutatva a régi egyházi adófőkönyv adatai, különösen pedig az adófizetők száma, adója. Helyes-e a termények és szolgálmányok átszámitása s a régi egyházi adó teljes összege? A tényleg teljesített szolgálmányok mennyisége, összértéke tüzetesen megállapitandó s az ekként megállapitott összegnek a párok számával elosztott hányada s ebből ismét külön a lelkész, külön a tanító stb. javára eső rész irandó be az adófizetőknél.

b) A közalap, iskolai adó, tandij, fűtőpénz, fűtőanyag is és általában minden címen teljesitett fizetés vagy szolgáltatás kimutatandó.

c) A régi egyházi adó teljes összegéből a zárszámadások szerint mi folyt be s a befolyt átlag elegendő volt-e az egyház rendes szükségletének fedezésére?

d) Az új egyházi adófőkönyv adatainál figyelemmel az 1904. évi előmunkálat adataira — meggyőződés szerzendő arról, hogy az egyházi adókötelezettek mind össze vannak-e irva s hogy az egyházi adó kirovása alapjául szolgáló földadó, házadó, bányaadó, tőkekamat- és járadékadó, I—IV. osztályú kereseti adó és az általános jövedelmi pótadó teljes összegükben, vagyis a polgári község adófőkönyvében előirt összegekben vétettek-e fel kirovási alapul és hogy a törvényes kedvezmények (III. t.-c. 10. §.) helyesen alkalmaztattak-e?

Az egyházi adó kirovása alapjául az 1908. január 1. napját megelőzőleg kivetett állami adók összege veendő.

Az özvegyi kedvezmény csak a nőkre terjed ki.

e) Az egyház vagyonából, alapjaiból és más forrásokból eredő jövedelem a tényleges eredménynek megfelelő összegben van-e kimutatva?

f) A rendes szükséglet az utolsó öt év átlaga alapján állapitandó meg s ezen átlag kiszámitásánál figyelmen kivül hagyandók a régi egyházi törvény 248. §-a és az új III. t.-c. 16. §-a által felsorolt s rendkivüli adó által fedezendő szükségletek.

Az adósságok visszafizetésére a kamatnak és hosszabb törlesztésnek megfelelő törlesztési hányad vehető fel, különös figyelemmel az egyház által kamat és törlesztés cimén az utolsó öt évben teljesitett fizetés mértékére. Figyelmen kivül hagyandó továbbá minden az egyház intézményeinek fejlesztésére avagy fizetések, tiszteletdijak emelésére szánt s általában minden újabbi teher, mely a segélyt kérő egyháznak 1906. évi január 1-sö óta hozott határozatán alapul, ellenben felveendő a szükséglet közé a közalapi járulék, a nyugdijintézeti járulék s mindazon új teher, mely az egyház akaratától függetlenül feltétlen fizetési kötelezettséget hárit az egyházra. (Például: adók, ármentesitési költségek s általában a közterhek emelkedése stb.) Ugyancsak a szükségletek közé vehető az új egyházi adókivetésnek a helyi viszonyok szerint meghatározott mérsékelt hányada, mint be nem hajtható összeg.

3. A megállapitandó segély rendszerinti maximális összegét képezi a régi adóból tényleg befolyt átlagösszeg és az új adókivetés összege közötti különbözet, hozzáadva a nyugdijintézeti fentartójárulékot, közalapi járulékot s a fentiek szerint a szükségletek közé felveendő új terheket. Az ekként mutatkozó összegnél nagyobb segély csak oly esetekben hozható javaslatba, melyekben a zárszámadások nyilvánvalóan igazolják, hogy az egyház eddigi bevételei a rendes szükségletet nem fedezték s az az egyház eladósodásnak ment elé.

Audiatur et altera pars.

— Adatok a „Zoványi-per“ történetéhez. —

Azt hisszük, minden jóizlésű embert mélyen megbotránkoztatott a *Pesti Hirlap* f. é. február 14-iki számában „*Református főiskolák*“ cimmel megjelent cikk, mely a debreceni, de főképen a sárospataki főiskola ellen epébe mártott tollal, a legképtelenebb s a valósággal homlokegyenest ellenkező állitásokkal, a tények elferditésével igyekszik hangulatot csinálni Zoványi Jenő mellett.

Nem szükség bizonyitani, hogy a cikk egyenesen Zoványi J. érdekében iratott. Hiszen *a dunamelléki delegált bíróság itélkezésének napján* lett sajtó alá bocsátva, hogy enyhitse a *negyedizbeni fegyelmi elitélés* sulyát s úgy tüntesse fel őt, mint üldözött mártirt. Ezért kellett a sárospataki főiskola mai kormányzóit, mint a szabad vélemény eltiprói, mint családi politikát üző zsarnokokat feltüntetni, kik nyilt törvénytelenségeket követnek el, a tanári kart gyarló fiatal emberekből állitják össze, a valódi értékes embereket egymásután kiüldözik.

Sokáig tünődtünk, nem erkölcsi kötelességünk e magában a támadást kiadó lapban védelmére kelni az ily méltatlanul meghurcolt főiskolának és előljáróságnak, de odajutottunk, hogy *nem*. A cikk oly képtelenségeket hord össze, — melyekről jó izlésü és mélyebben gondolkozó ember — ha nem ismeri is ügyeinket közelebbről, rögtön tisztában lehet, hogy azok tendenciósus mesék. Az „ujságfalók“ előtt pedig felesleges a cáfolat és igazolás, ők már elfeledték a tegnapelőtti számban megjelenteket, azoknak uj hir, új pletyka, új botrány kell. Az országos (napi) lapban való védekezés (ha ugyan helyet adott volna annak a P. H.) nézetünk szerint csak a Zoványi és cikkiró malmára hajtotta volna a vizet, mert a cikk tendentiája nyilván: minél nagyobb ügyet, országraszóló eseményt csinálni — a tudomány és a véleményszabadság vértanujává avatni Z. J.-t.

Tehát nem engedtük magunkat „beugratni“, (hogy aztán vége hossza ne legyen a polemiának), hanem azt gondoltuk, itthon mutatjuk be a mi olvasóközönségünknek az érem másik oldalát. Nem követjük a Pesti Hirlap cikkezőjét a személyeskedés, a gyülölködés útjára. Nem is kisérelijük meg az ő „kolosszális“ állitásainak cáfolását. Aki az igazgató-tanács, a kerület és a konvent *egybehangzó* határozatát és világos törvénymagyarázatát (az igazgató választás dolgában) nem akarja megérteni, annak ugyis hiába magyaráznók azt is, hogy a pataki főiskolának elsőfoku felettes hatósága az igazgató-tanács, második a tiszáninneni egyházkerület.

De azt az egyet már megengedjük magunknak, hogy elmondjuk azokat a ***tényeket,*** amiket a jeles cikkiró nagy bölcsen elhallgatott. T. i. mi ok indította Zoványit a nagy harcra, miért folyik az irtó háború az igazgató-tanács és a kerület ellen immár 4 év óta. Ha ők (hiszen a cikkiró bizonyára csak Z. J. jó barátja lehet) nem átallották ország-világ előtt befeketiteni a pataki *főiskolát,* legyen szabad nekünk, rideg tárgyilagossággal, a tények száraz egybeállitásával, csak egy futólagos vázlatot adni a „Zoványi-per“, a Pesti Hirlap cikkirója által „régi kelevény“-nek jelzett „valóságos botrány“ *másik oldaláról* s *igazi* történetéről.

1. Zoványi Jenő sárospataki theol. tanárrá meghivását nem a tanári kar, nem is az igazgató tanács kezdeményezte, hanem *ő maga ajánlkozott arra,* amit aztán a theol. tanári kar az ő „általánosan elismert szakirodalmi képzettségére“ való tekintetből elfogadott s igy ajánlta őt az igazgató-tanács a kerületnek meghivásra, annak világos kikötésével azonban, (amit ő maga előre irásban elfogadott), hogy *„eddigi eltöltött (lelkészi) hivatali évei neki nem számittatnak be“.* Az 1901. évi tavaszi egyh.-ker. közgyülés (18. sz. jkvi pont) igy választja meg Zoványit rendes tanárrá „a kikötött feltételek mellett“, vagyis *korpótlék nélkül.*

2. Az 1902. évi őszi kerületi gyülés megválasztja bölcsészeti tanárrá Horváth (Cyrill) Józsefet. Ő azonban csak úgy hajlandó elfoglalni állását, ha előző *(tanári)* évei korpótlékába beszámittatnak. Az igazgató-tanács 1903. évi februári ülésében (18. sz.) Horváth C. J. kérelmét teljesiti, miután az 1900 évi őszi egyh.-ker. gyülés 13. sz. jkvi határozata szerint a másutt töltött *tanári* szolgálati idő nálunk is beszámitandó. A Horváth C. J. korpótlékának ily kedvező elintézése indította Zoványit arra, hogy az igazgató-tanács útján a kerülethez forduljon azzal a kérelemmel, hogy 10 évi *lelkészi* szolgálata neki is számittassék be korpótléka megállapitásánál. Az igazgató-tanács ugyanazon ülésében (19. sz. jkvi pont) *nem ajánlja* a Zoványi kérelmének teljesitését, miután ez ellenkezik az 1900. évi kerületi határozattal s különben is Z. J. azon kikötés mellett választatott meg, hogy lelkészi évei nem számittatnak be. Zoványi erre vissza is vette kérvényét, sőt az ig.-tanács elnökségének figyelmeztetésére, a kerületi gyülés tagjaihoz intézett éleshangú röpiratát is.

Itt van a Zoványi-féle *„nagy per“* kiindulási pontja. A *korpótlék* meg nem adása volt a tűszúrás, melyből a Pesti Hirlap cikkirója által emlegetett „kelevény“ felduzzadt.

3. Ettől kezdődik a főiskolai számodások támadása. Zoványi és társai felfedezik a tőkeköltéseket a főiskolai számodásokban, a Pataki Lapok-ban és a Debreceni Prot. Lapban nagy zajt ütnek belőle, kerületi bizottság kiküldését kérik s a tanári fizetések felemelhetése végett, — miután az iskola vagyonából nem telik — az államsegély igénybevétele mellett agitálnak. Ez utóbbi tervnek megnyerik az akadémiai szék többségét is. jóllehet az egyházkerület 1900. évi őszi közgyűlése (13. jkvi pont) épen azért nyitotta meg a tanári fizetések korszerű rendezése végett a Vay-Mocsáry alapot, hogy a főiskola *önállóságát* ne kelljen feladnia. Az 1904. évi tavaszi egyházkerületi közgyűlés (34. sz. jkvi pont) az igazgató-tanács javaslatára újból erélyesen kijelenti, hogy az akadémiai széknek (Zoványi és elvtársai) *„a főiskola féltve őrzött önállóságát kockáztató törekvéséhez egyáltalán nem járulhat hozzá“ s az iskola önállóságáról akkor sem mond le, ha az 1848 : XX. t.-c. alapján sem sikerülne kellő segélyt kapnia.*

4. A kerület világos állásfoglalása dacára Zoványiék folytatják *az igazgató-tanács ellen* s az államsegély mellett a hirlapi harcot, mire az 1904. évi őszi egyh. ker. közgyűlés (8. sz. jkvi pont) az igazgató-tanács panasza folytán kijelenti, hogy a Zoványiék által az igazgató tanács, sőt az egyházkerület ellen intézett *„alaptalan és jogtalan támadásokat roszalja és visszautasítja“* -- az igazgató-tanács működését helyesli s kifejezi, hogy „az alaptalan és jogtalan vádak“ ismétlése esetében a megtorlás iránt fog intézkedni.

5. A kerület figyelmeztetése dacára *Zoványi* és *dr. Tüdős István* az igazgató tanács elleni támadást még erősebben folytatják. Zoványi a *Debreceni Prot. Lapban* (1904. évi 43. sz.) tesz közzé egy az igazgató-tanácsot tudatlansággal s hűtlen vagyoni kezeléssel gyanusító, feltünően éles hangú cikket, amit dr. Tüdős átvesz a Pataki Lapba. E kihivó újabb támadásra az igazgató-tanács a nyilvános sértegetésekért elégtételt kér a kerülettől, amit az 1905. évi tavaszi egyh. ker. közgyűlés (27. sz. jkvi pont) teljes mértékben megad, midőn kijelenti, hogy *a Zoványi támadásait: „ismételten a legnagyobb felháborodással visszautasítja;* a sárospataki főiskolának évről-évre a legnagyobb pontossággal és szigorúsággal megvizsgált és *maga az egyházkerület által jóváhagyott számadásait* újabb vizsgálatnak alávetni nem kivánja; *a főiskolai igazgató-tanácsnak és gazdasági választmánynak a főiskola vagyoni ügyei körül kifejtett buzgóságáról, hűségéről és lelkiismeretességéről újabb bizonyságot teszen s irántuk ismételten teljes megelégedését és bizodalmát nyilvánítja.“* „Mivel pedig Zoványi Jenő és Tüdős István az 1904. év szeptemberi közgyűlés 8. sz. jkvi határozatával szemben vádjaikat és hirlapi támadásaikat tovább folytatták s mivel ezek a támadások alkalmasak arra, hogy a főiskola hitelét lerontsák s az ügyek vezetésétől távolabb álló s igy azt nem ismerhető nagy közönségben azt a gondolatot ébresszék fel, mintha a főiskola ügyeinek összes intézői — a főiskola vagyonával és az — alapitványi tőkékkel könnyelmüen gazdálkodnának s igy a főiskolát az anyagi megrendülés elé vezetnék: *Zoványi Jenő és Tüdős István ellen a fegyelmi eljárás megindítását hivatalból elrendeli“.*

6. A fegyelmi eljárás eredménye (mellőzve az eljárás részleteit) az lett, hogy *Zoványit az egyházkerületi fegyelmi bíróság*, majd felebbezés folytán a *konventi bíróság* 1907. ápril. 12 én tartott ülésében hozott jogerős itélettel az Egyházi (régi) Törvények 301. §-ának 2., 4. és 10 pontjaiba ütköző *fegyelmi vétségben* marasztalta s *feddésre* és a perköltségek viselésére, — Dr. Tüdős Istvánt pedig ugyanezen fegyelmi vétség miatt intésre itélte. Zoványival szemben a feddés végrehajtása az egyházkerületi bíróság előtt *1907. évi május 29-én* Miskolcon történt meg.

7. A fegyelmi bíróság itéletének végrehajtása után alig két héttel 1907. junius 14-én az akadémiai szék többsége (6 szavazattal 5 ellen) az 1907—8. isk. évre *akadémiai és közigazgatóvá* választja Zoványi Jenőt. Az igazgató-tanács junius 25-én tartott ülésében *„tekintettel arra a sajnálatos körülményre“*, mely szerint *Zoványi Jenő* az egyházkerülettel és az igazgató-tanácscsal szemben a nyilvánosság előtt húzamos időn át folytatott kiméletlen és igazságtalan támadásai miatt *csak a közel multban sujtatott fegyelmi büntetéssel: — erkölcsi lehetetlenségnek tartja*, hogy Zoványi Jenőt a főiskola tanári karában azon kimagasló állásra segitse, amelyen neki a főiskolát a legtekintélyesebb testületek előtt gyakran képviselni, az ifjúságot *a felsőbbek iránti tiszteletre saját példájával is nevelni* egyik legkiválóbb kötelessége.“ Ezért Zoványit az igazgatói hivatalba *nem igtatja be* s e határozatát a kerületnek bejelenti.

8. Az igazgató-tanács ezen erélyes állásfoglalására, amit azonban az előzmények eléggé megmagyaráznak, Zoványi julius 3-án a püspöki hivatalhoz intézett panaszlevéllel felel, melyben az igazgató tanácsot kiméletlen sértésekkel elhalmozva, *az egész igazgató-tanács ellen a fegyelmi eljárás megindítását* és *„szigorú megbüntetését“* kéri, amiért őt igazgatói hivatalának elfoglalásában törvénytelenül megakadályozta. A püspök úr, a kerületi ügyész véleménye alapján, a fegyelmi panaszt, mint fegyelmi eljárásra alkalmatlant, július 10 én hivatalból *visszautasítja*, — mert az igazgató-tanács „hivatalos kötelességét“ igy vélte legjobban teljesiteni. Zoványi a visszautasító végzés ellen julius 12-én felebbezést ad be az egyházkerületi bírósághoz. E fellebbezésben már magát a *püspök urat* sem kiméli, őt is *kötelességmulasztással és hivatalos hatalommal való visszaéléssel* vádolja s megfenyegeti, hogy *ellene is fegyelmi panaszt fog beadni.* E felett a felebbezés felett 1907. szept. 26-iki ülésében döntött az egyházkerületi fegyelmi bíróság s a püspök úr visszautasító végzését helybenhagyta, vagyis a Zoványi panaszlevelét az igazgató-tanács ellen elutasitotta, már csak azért is, mert erkölcsi testületek ellen sem fenyitő, sem fegyelmi eljárásnak nincs helye.

Az egyházkerületi fegyelmi bíróság ezen határozatát Zoványi megfelebbezte *a konventi bírósághoz*, mely 1907. október 23-án kelt végzésével *a felebbezést visszautasította*, miután az egyházi törvények szerint a kerületi bíróság ily tárgyú végzése ellen felebbezésnek nincs helye. A konventi bíróság azonban a fegyelmi eljárásnak hivatalból való megindítására sem talált alapot, mert: *„a sárospataki ref. főiskolai igazgató-tanács saját hatáskörében járt el, midőn Zoványi Jenőnek főiskolai igazgatóvá történt megválasztásához jóváhagyását megtagadta* és amennyiben ezen határozatot panaszos magára nézve sérelmesnek találta, *az ellen nem fegyelmi panasznak van helye, hanem a törvényszerüen megszabott közigazgatási úton érvényesitendő felebbezéssel kereshet jogorvoslatot.* (1907. évi októberi konventi jegyzőkönyv 66. sz.) Ezzel a konventi jogerős itélettel zárúl le a Zoványi-per *egyik* részlete.

9. A konventi bíróság által az egyházi törvényeknek teljesen megfelelően hivatkozott *közigazgatási* felebbezés és döntés is megtörtént azonban időközben. Zoványi be nem igtatása 1907. szept. 6-án került *az akadémiai szék* elé. Az akadémiai szék többsége azonban (miután Zoványi hivei közül a szünidő alatt 3-an eltávoztak a főiskolából, 2 végleg, 1 hosszú szabadságra) *nem teszi*

magáévá a Zoványi ügyét s bevárandónak tartja a kerület döntését. Csupán *két tanár* (Rohoska József és dr. Szabó Sándor) kéri *különvéleményében* Zoványi beigtatását az igazgatói hivatalba.

Az *1907. évi őszi egyházkerületi közgyülés* (14, sz. jkvi pont) az ügy beható megvizsgálása után kijelenti, hogy: *„az igazgató-tanács* június 23-iki határozatával *nemhogy törvénytelenséget vagy kötelességmulasztást követett volna el*, de — épen magasabb kormányzói bölcseség által vezéreltetve — *a főiskola jól felfogott érdekében tagadta meg Zoványi Jenőtől az akadémiai igazgatói hivatalba való beigtatást.* Egyházkerületi közgyűlés biztos tudatában van annak, hogy az igazgató tanács az akadémiai tanári kar autonomikus jogait, *az akad. igazgatóválasztás szabadságát nem akarta sérteni vagy korlátozni, de a kormányzati rendszabályok 14. § a e) pontja alapján részére biztosított hatáskörében járt el, midőn a jelen esetben a beigtatást megtagadta.*"

„Másfelől *a legmélyebb megdöbbenéssel, szinte megbotránkozással értesül a közgyülés* arról, hogy Zoványi Jenő a püspöki hivatalhoz intézett beadványaiban az igazgató-tanácsot és magát egyházkerületünk püspökét kíméletlen, durva módon törvénytelenséggel, htvatali mulasztásokkal és visszaélésekkel vádolja, sőt az egyházkerületi és konventi bíróságnak alig pár hóval ezelőtt hozott jogerős ítélete után is *folytatja a sárospataki főiskola és az egyházkerület belbékéjét, jó hírnevét veszélyeztető s az áldásos és eredményes együttműködést lehetetlenné tevő munkáját*", — miért is az egyházkerület, midőn helyesli és jóváhagyja az igazgató tanács eljárását, mely szerint Zoványit az igazgatóságba be nem igtatta, egyúttal az igazgató-tanács és a püspök ellen elkövetett sértések s a belbéke veszélyeztetése miatt *Zoványi ellen újból hivatalból elrendeli a fegyelmi eljárást.*

A „Zoványi-per" *másik* része, az ő akadémiai igazgatóságának a kérdése, a kerület ezen határozatával szintén jogerősen befejeződött. Közigazgatási ügyekben a konventhez nem lévén felebbezésnek helye, a kerület határozata ez irányban végre is hajtatott. Az *akadémiai szék* október 9-én tartott ülésében egyszerűen *tudomásúl vette* a kerület határozatát s megválasztotta az új akadémiai közigazgatót Novák Lajos személyében.

10. A „nagy per" harmadik felvonása egyelőre idegen területen: *a dunamelléki egyházkerület fegyelmi bírósága* előtt játszódott le *1908. évi február 13 án.* A tiszáninneni egyházkerület által 1907. szept. 25-én Zoványi ellen elrendelt *újabb fegyelmi ügyben* ugyanis a mi kerületi bíróságunk elnöksége az Egyh. Törvények értelmében megindította az eljárást s ezzel egyidejűleg (1907. szept. 27-én) *Zoványi Jenőt tanári állásától felfüggesztette*, miután a fegyelmi eljárás megindítását elrendelő kerületi közgyűlési határozat világosan kimondotta, hogy *a Zoványi működését a kerület és a főiskola belbékéjére veszélyeztetőnek látja.* Mielőtt azonban az egyh.-ker. fegyelmi bíróság érdemleges ítélkezésre összegyűlt volna, Zoványi J. a konventi elnökségnél *bíróküldést* kért, amihez a konventi elnökség hozzájárult s a fegyelmi ügy elintézésére a *dunamelléki* egyházkerület bíróságát delegálta. A delegált bíróság f. é. (1908.) febr. 13-án tartotta meg az ügy tárgyalását s annak eredménye az, hogy *Zoványi Jenőt feddésre és a perköltségek viselésére ítélte.* (Az ítélet szövege és a tárgyalási jegyzőkönyv még nem lévén közzétéve, az ítélet indokait még nem közölhetjük).

Ime eddig tart *elejétől* máig a „Zoványi per" története, *a hiteles adatok*, az igazgató tanácsi, kerületi és konventi jegyzőkönyvek alapján.

Nagyon jól tudjuk, hogy a Pesti Hirlap cikkezőjét, vagy Zoványi elvtársait ezekkel az adatokkal legkevésbé sem győztük meg, de páratlanul itélők előtt azt véljük, az adatok összefüggő áttekintése s logikai kapcsolata eléggé világosan fel fogja tüntetni: *ki itt a tulajdonképeni üldözött s ki a valódi üldöző?*

Ismételjük, nem személyeskedésből, nem a Pesti Hirlap cikkezőjének modora és izlése szerint, hanem a *legridegebb tárgyilagossággal* állitottuk össze a fenti adatokat. Ép ezért óvakodtunk az események commentálásától, részletezésétől Nem terjeszkedtünk ki Zoványi magán pereire: kiket és hányszor támadott (szóval, cikkekben és röpiratokban). Nem szólunk pataki tanársága előtti fegyelmi ügyeiről (Kolozsvárt és Tiszaföldvárt történt fegyelmi elítéltetéseiről) sem. Mindezek most nem tartoztak a dologra. De a dunamelléki ítélet alkalmából, amelyet a Zoványi hivei mint erkölcsi diadalt hirdetnek s amelynek előhangja akart lenni a Pesti Hirlap ékes cikkezete, talán nekünk is szabad volt törvényes elöljáróságunk álláspontját és határozatai e nem valami épületes és iskolánk történetében bizonyára szomoru emlékü ügyre nézve elfogulatlanul megismertetni.

Akinek szeme van a látásra, az látni fogja az események hátterében a rugókat, az inditó okokat is.

A Pesti Hirlap cikke bizonyára nem volt alkalmas arra, hogy főiskolánkban és kerületünkben az annyira kivánatos béke helyreállitását elősegitse.

IRODALOM.

* **A Keresztény Magvető** cimü unitárius tudományos folyóirat f. évi 1-ső száma a következő tartalommal jelent meg: A pápaság és a modern katholicismus. Péterfi Dénestől. Tanúlmányok Luther irataiból (IV.). Vári Alberttől. Mária Terézia egyházpolitikája és annak következményei az unitárius egyházban. Bodóczi Sándortól. Család és iskola (Tanári székfoglaló értekezés). Kemény Gábortól. Egyháztörténeti adatok: Püspöki vizsgálat Abrudbányán 1648. július 27-én. Ágh István és testvérei között esett osztálylevelének mássa. Közli Bodóczi Sándor. Unitárius ítélet a várnai csatáról. (Rórencz). Pálfi Dénes (Nekrolog). Péterfi Dénestől. M. Farkas Sándor (Nekrolog). Péterfi Dénestől. Gyöngymondatok. (Újkori íróktól.) Gyüjtötte: Kiss Mihály. Irodalmi értesitő. Különfélék. Aranykönyv.

* **Sámuel.** *Barde Eduárd* bibliamagyarázatai az ifjúság számára. Első sorozat. Franciából fordította *Kónya Gábor*, a ker. ifj. egyesületek titkára. Kiadta a Budapesti Ref. Ifj. Egyesület. Mezőtúr. 1908. Ára ? A fordító, Barde Eduard volt genfi lelkész és theol. tanár e munkáját az ifj. egyesületben az 1907-ik év nyarán tartott bibliamagyarázatokhoz használta segédkönyvül. Barde munkái közül már le van fordítva a „Mártha és Mária" (Ford. Vargha Gyuláné) cimü a Magy. Prot. Irod. Társaság kiadásában. E 261 lapra terjedő kötet a következő szakaszokra oszlik: Egy anya fogadalma. Siló. Eben-Ezer. Ráma. Micpa és Gilgál. Az elvetett Saul. Bétlehem. Nájóth. Egy halott szavai. — Fordítónak abban teljesen igaza van, hogy az ifjúság számára irni, különösen a Bibliát magyarázni nem könnyü feladat; nemkülönben abban is, hogy Barde ezt a feladatot remekül oldotta meg, bár szerintünk a magyarázatok értékét csak emelné az, ha több lenne bennök az *alkalmazás* az ifjak életére. De így is igen értékes kötet.

* **A felsőszabolcsi ref. egyházmegye** 1907. okt. 1—2. napjain Kisvárdában tartott koz- és bírósági

gyűlésének *jegyzőkönyve*. Összeállította *Hideg József* e.-m. főjegyző. Nyiregyháza. 1907. A szokott gondossággal szerkesztett jegyzőkönyvben különösen Görömbei Péter esperes nagy fáradtsággal készített időszaki és rendes évi jelentése vonja magára a figyelmet. A Függelékben olvasható Andrássy Kálmán „Szövetkezeti ügyünk a legfelső fórum előtt“ című vonzó előadása; az egyházmegye ügyviteli szabályzata, az 1906. évi záró számadás; az 1906. évi dec. 31-iki mérleg; az 1908-ra szóló költségelőirányzat; a tanítói özvegy-árva gyámpénztár számadása, mérlege (1906.) és 1908. évi költségelőirányzata. Ugyanezen füzetben olvasható az 1907. nov. 27-én Nyiregyházán tartott rendkívüli közgyűlés jegyzőkönyve is.

* **Emléklapok** *a győri református új templom* 1906. évi november hó 4-én történt *fölszentelése alkalmából*. Kiadja az egyháztanács. (45 lap.) Ára 50 fillér. Győr, 1907. E füzetben olvasható a templom építésének története, *Szabó Zsigmond* lelkésztől; a templomszentelési ünnepély lefolyása; *Antal Gábor* püspök magas szárnyalású szentelő beszéde és remek imája; *Czike Lajos* kir. tanácsos, esperes alkalmi gondolatokban gazdag egyházi beszéde; a templomépítés összes költségének jegyzéke (87382·54 korona) s végül a templomra és harangra adakozók névsora. — Igen tartalmas füzet. A győri ref. egyházközség lélekszáma: 2099.

* **Imádság, egyházi és úrvacsorai beszédek** *a szatmári ref. templom 100 éves ünnepélyén*. Kiadja az egyháztanács. Ára 1 korona. Szatmár, 1908. E 29 lapnyi füzet tartalma: Imádság a szatmári ref. templom száz éves jubileumán, 1907. dec. 8. Irta s elmondta: *Biki Károly* szatmári esperes. A keresztyén egyház megdicsőülése. Gondolatok Ján. 10. 16. felett. Irta és elmondta *Dicsőfi József*, volt theol. tanár, debreceni ref. lelkész, egyházker. főjegyző. Az Úr szent asztalánál. Irta *dr. Erdős József*, ref. theol. professzor. Ugy a szép imádság, mint a mélyen járó, tartalmas beszédek igen méltók a nagy alkalomhoz. Különösen is figyelemreméltó *Dicsőfi* egyházi beszéde, amelyben János 10. 16. (Lészen egy nyáj, egy pásztor) alapján szerző tudományos alapon és meggyőző erővel azt fejtegeti, hogy *a ker. felekezetek egyesülése* I. *lehetséges* s II. *szükséges is*

* **Az Isteneszme a lélektan egy pár tételének világánál.** Irta s a Sárospataki Ref. Nőegylet estélyén a főiskola imatermében 1907. szept. hó 24-én felolvasta *Mitrovics Gyula dr.* felsőbb leányiskolai igazgató. Ára 20 fillér. A Sárospataki Ref. Nőegylet kiadványa. VI. füzet. Sárospatak, 1908.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhír.** *Sohajda János* királyhelmeci lelkész életének 60 ik, boldog házasságának 30-dik évében f. hó 16-án elhunyt s 18 án eltemettetett. Ifjabb korában mozgékony, tenni vágyó s építeni szerető pásztor volt; nehány év óta azonban gyakori gyöngélkedés és betegség gátolta munkálkodásában s ingerlékenység vett erőt különben sokat bíró férfiúi szervezetén. A kiket hozzá vérség, barátság s tanúlótársi szeretet csatolt, fájdalommal látták hanyatlását s a közügyek asztalától való teljes elmaradását. Az emberi tudomány nem birta megakadályozni a testében jelentkező romboló elemek elhatalmasodását s szép családjától, a világtól, ennek gyönyörüségeitől búcsuznia kellett. Mind a fejét vesztett család, mind a pásztorát vesztett egyházközség gyászjelentésben tudatják veszteségöket. Az Isten kegyelme őrködjék mindnyájok felett.

— **A főiskolai igazgató-tanács** március hó 3-ik és következő napjain fogja tartani téli ülését Sárospatakon.

— **A Zoványi Jenő ügyében** a dunamelléki egyházkerület fegyelmi bírósága előtt, mely a kerület által 1907. szept. 25-én elrendelt fegyelmi eljárás elintézésére a konventi elnökség által delegáltatott — mint értesülünk — f. hó 13-án volt meg a tárgyalás. A budapesti Prot. Egyh. és Isk. Lapból olvassuk, hogy a delegált bíróság Zoványi Jenőt *feddésre* ítélte. Nagy érdeklődéssel várjuk a delegált bíróság ítéletének hiteles szövegét és a tárgyalási jegyzőkönyvet, mert *a tárgyalás lefolyásáról* és az ítélet *indokairól* oly híreket is hallunk, melyeket alig vagyunk hajlandók elhinni. Ezek között a leghihetetlenebbül hangzik, hogy a delegált bíróság ítéletének indokolása azt a kijelentést tartalmazná, hogy *az igazgatóztanács törvénytelenül járt el, midőn Zoványit az igazgatóságba be nem igtatta.* Ha ez igaz lenne, reméljük a püspök úr és az igazgató-tanács sietni fognak *megfelebbezni* az ítéletet, mert ez a kijelentés egyenesen ellenkezik a *konventi* bíróság 1907. okt. 23-iki állásfoglalásával is. Azonban azt is vitatják, hogy a delegált bíróség ítélete *jogerős* lett s az ellen felebbezni már nem lehet. Ily perjogi képtelenséget is alig tudunk elhinni. Mihelyt *hiteles* értesüléseink lesznek, e kérdésekre visszatérünk.

— **A Debreceni Prot. Lap felelős szerkesztője** válaszolni akarván a „Debr. Prot. Lap aranyigazságai“ című közleményünkre, meglepően kivetkőzik eddigi fegyverzetéből és buzogányos, sarkantyús vitézkedés helyett (amivel korábban még dicsekedett is) mint valami megfáradt harcos — elmélkedik, vádol, mentegetőzik és reménykedik. A már kívülről is rosszalt támadások, viták igazolására mentséget keres — a maga részére és megtalál bűnbaknak engem, a Sp. Ref. Lapok főszerkesztőjét. Én vagyok az oka mindennek. Én honosítottam meg olyan modort, amely kell, hogy elmérgesítse a vitát és aggodalmat kelt, hogy *mire fog az vezetni, ha a prot. lapok szerkesztői ádáz gyülölettel rohannak egymásra és haragjuk nem szünik?* Bűneim sorozatát azonban nem tudja nagyra növeszteni. Csak háromig viszi. 1-ső, hogy én támadtam meg és kezdtem ki a *tiszántúli főgondnokot a szavazó cédulák osztogatásáért*, pedig *Czinke* is csinált szavazó cédulákat, *Radácsiék* is osztogattak ilyesmiket (!). 2-ik („mellőzvén a Csiky elleni kirohanást“), hogy én, Radácsi, a tanár *halálra kerestem tanártársamat* és kényszeritettem őt, a „Debr. Pr. Lap“ szerkesztőjét, hogy ő *az ő tanártársának, paptársának*, akit ellenei elnyomni igyekeztek, *a humanitás és igazság-érzete folytán* védelmére keljen. 3-ik bűnöm, hogy nem vagyok az ORLE. barátja. — Még két kisebb bűnt is felemlít, — de ez már nem egészen esik az én lelkemre — t. i., hogy nem vagyunk egy dogmatikai nézeten és hogy Delitzsch legújabb művéről elismerőleg nyilatkozott a Sp. Ref. Lapok. Meg is jósolja, hogy ez vitát fog provokálni. — Különben őt szeretet vezérelte s ha az ő részéről is sok keserű szó esett, ő azokkal nem akart sérteni, legkevésbbé a püspökünket, akit tisztel, a kerületet se, amely iránt köteles tisztelettel viseltetik; ő *csak* az eljárás ellen (!) ejtette a keserű szavait. De azért most is jónak látja állitani, hogy én, mi s nem tudom kicsoda — még mindig *a régi gyülöletből, ádáz haraggal és a tényállás elferdítésével válaszolunk*. Bizik az ő álláspontja diadalában, mert a mi kerületünk lelkészei közül is többen megrendelték — az ő lapját. — Jellemzetes a nt. szerkesztő úr humanitása, igazságérzete és szeretete, de az

emlékezete is. Vajjon *melyik elébbi:* a Debr. Prot. Lap"-nak a spataki főiskola és tiszáninneni egyházkerületünk ellen való támadása vagy az én ama zsinati tudósításom, amelyben kifogást tettem — nem a tiszántúli főgondnok, hanem gr. Dégenfeld cédula osztogatása ellen?!... Méltóztassék csak visszaforgatni és elfogulatlanúl keresni az adatokat, mindjárt kiderül, hogy én nagyon messze esem *a támadó szerepétől!* Hogy *Czinke* is csinált cédulát, az meglehet; de hogy *Radácsi* csinált-e, ezt, ha vád, akkor bizonyítani kellene! Méltóztassék *csak egy cédulát is az én irásommal felmutatni s csak egy embert is megnevezni, akinek én cédulát adtam*, vagy akit én szavazatra szutyongattam! Ilyen sem a konvent, sem a zsinat tagjai közt nem lesz — az bizonyos Nevetségesnek is látszik ilyen úton keresni okot és bizonyitékot a sárospataki főiskola és a tiszáninneni egyházkerület ellen való támadásokra, *még ha azok ezután indultak volna is meg, de nem így történt! — Hogy én halálra kerestem a tanártársamat*, hát ezt a vádat sem szabad a humanitással és igazságérzettel, pláne szeretettel dicsekedő egyénnek *komoly bizonyítás nélkül* világba dobni. Ha tanártársa és paptársa dr. Ferenczi Gy.-nak Z. J., akkor — talán — Radácsi György is az?! Volt idő, amikor dr. F. Gy. a R. Gy. barátságát — legalább levelei szerint — sokra becsülte; amikor kivánkozott ennek szerkesztői szárnyai alá, mint munkatárs, sőt túlzó dicsérettel szeretgette ennek irodalmi kisérleteit és szerkesztési működését is. Hát akár a humanitás, akár az igazság, akár a szeretet nevében komoly bizonyítást kérek. Mutassa ki kétségtelen adatokkal a gyanusító szerkesztő az én ádáz gyülöletemet, az én halálra kereső ellenségeskedésemet. Én próbáltam egyszer-másszor megvilágositani a főiskolai igazgató-tanács és egyházkerületi közgyűlés álláspontját s helyreigazitani a „Debr. Prot. Lap." támadásait. Még levelet is irtam a szörnyű szertelenségekben csapongó szerkesztőnek felvilágositásúl (meghatalmaztam, hogy — ha tetszik neki — adja ki a lapjában!), de ő bennem, bennünk csak az ellenséget akarta látni és makacson bevonult a maga házába s nem engedte, hogy innen mi tőlünk valami világosság szürődjék be az ő eltorlaszolt ajtóin keresztül. Vajjon nem volna-e jogunk ezt az eljárást *ádáz gyülöletből* fakadónak keresztelni — a dr. F. Gy. stilusa szerint?! — Mikor *erkölcsi személyek* tisztessége, becsülete forog szóban, akkor a szerkesztők humanitása és igazságérzete nem nyilatkozhatik egyoldaluan; azok iránt legalább is annyival tartozunk, mint az egyes egyének iránt. Egy erkölcsi intézet becsületébe való belegázolás, az ellene való gyanú-keltés és gyanú-fentartás, rendkivül szomorú következményeket vonhat maga után, amit az sokkal nehezebben heverhet ki, mint az egyes ember. Ha dr. F. Gy. egész szenvedéllyel kelt a tiszántúli főgondnok védelmére egy semmi eset — egy történeti ténynek róla való felemlitése miatt — vajjon ádáz gyülöletből cselekedte e ezt én irántam, *vajjon halálra akart-e keresni engem?!*... A szerkesztőségeknek az volna egyik legszebb feladatuk, hogy a nagy célokat szolgáló közintézmények tisztességét ne engedjék oda a Krisztus palástján osztozkodni akaró ellenségeknek!... Én igy tanultam az én mesteremtől. Megkérdezte-e dr. F. Gy. valakitől Sárospatakon, talán a pénztártól, talán valamelyik jó ismerősétől, hogy *csakugyan nyomorúságba dobta-e a főiskola előljárósága a Z. J. családját*, úgy amint azt neki valamelyik bizodalmas munkatársa beküldte?!... Ezt a vad-hirt el lehetett hinni kételkedés nélkül?!... Nem kellett volna-e a forrást megbirálni, mielőtt ilyen izetlenség a világ elé kerül?!... Hát nt. szerkesztő úr, *ha a mi eljárásunk korteskedés* (holott csak a legszörnyűbb képtelenségre jajdultunk fel!): *mi lesz akkor a „Debr. Prot. Lap" nak hónapokig, sőt évekig tartó csatája a sárospataki főiskola ellen?!*... Ez az üldözött ártatlanság védelme csupán?! Hát mindenki lehet bünös és mindenki hibás, csak dr. F. Gy. és az ő védence nem?! Egy egész nagy igazgató-tanács és egyházkerület sportot csinál egy ember riasztgatásából — oknélkül, igazságtalanúl, ádáz gyülölettel?!... 3-dik bűnöm, hogy nem vagyok az O. R. L. E. hive. Hát ez igaz, de én ezt a bűnömet már sokszorosan megmagyaráztam és megállok vele Isten és emberek előtt. Eleget éltem Isten kegyelméből, hogy valamit én is lássak, én is levonjak a tapasztalati világ jelenségeiből s hogy valami elvi álláspontom nekem is lehessen. Végtelenül sajnálom, hogy némelyek nem akarnak megérteni, mások félremagyarázzák szavaimat és dobolnak és sipolnak ellenem és a „Sp. Ref. Lapok" ellen. Én is hiszem, mint dr. F. Gy., hogy valamikor az én igazságom ideje is elérkezik. Ha nem az enyém, az elvtársaimé. Ami pedig az *én szerkesztői modoromat illeti*, annak én már megkaptam birálatát még 1897-ben, azokban az *Emlék-sorok*ban, amelyekkel előljáróim, tisztelőim, barátaim, hálás tanitványaim megajándékoztak. Megkaptam többször és több helyről is, p. o. a Prot. Szemlétől, az Erdélyi Prot. Laptól s meg még a „Debr. Prot. Lap"-tól is, mely még most is méltónak tart egy némely cikket a Sp. Ref. Lapokból átvenni s azzal olvasó-közönségét táplálgatni. Ezek után a m. tisztelt olvasóközönségre támasztom, hogy itéljen, *de úgy, hogy mindent mérlegre vessen mind a két oldalról!!* És aztán hadd jöjjön az a kövezés az *Ákán-féle magán-zsákmányt keresők ellen*, amit a „Debr. Prot. Lap" humanismusa, szeretete és igazságérzete kiván. — Mi állunk elébe!

— **Értesítés.** Közbe jött akadályok gátoltak eddig abban, hogy tisztelt megrendelőimnek a könyvet el nem küldhettem. Remélem azonban, hogy legkésőbb március 1—2-e körül minden megrendelőm biztosan megkapja. — Tisztelettel Sajó-Kápolnán 1908. febr. 15. *Szuhay Benedek*, ref. lelkész.

— **Sárospataki theol. ifju beszéde Utrechtben.** *Nagy Lajos*, főiskolánk volt jeles növendéke, aki ismereteit az utrechti egyetem theol. fakultásán gyarapítja, január hó 28-án, az ottani német theol. ifjak egylete által a német császár 50-ik születésnapja alkalmából rendezett ünnepélyen lelkes beszédet tartott, amelyben helyreigazította azokat a téves felfogásokat, amelyeket a külföldi nemzetek rólunk, magyarokról s hazánkról még mai nap is szóval és irásban egyaránt terjesztenek. A beszédet több napilapunk egész terjedelmében közölte. Kolozsvár város számos kiválósága ez alkalomból Nagy Lajos theol. ifjut „az igazság erejétől áthatott és honfiúi szeretettől lelkes beszédeért" táviratilag üdvözölte. — Mi is szívből köszöntjük ez alkalomból főiskolánk jeles tanítványát s kérjük, hogy ezután is igyekezzék, többi magyar pályatársaival együtt, felvilágosítani környezetét s a nagyközönséget a magyar nemzet felől táplált eddigi vélekedésének téves voltáról s meggyőzni arról, hogy a magyar is kultura- és fejlődés-képes nép, amit ezeréves multja s jelene is fényesen bizonyít.

— **A „Debreceni Prot. Lap" aranyigazságai.** Lapunk 6-ik szamának ily cimü vezércikkére Z. J. a nevezett lap közelebbi számában a következő választ adja: „*Tudomásúl a közönségnek.* A szókimondásával dicsekvő, de igazmondásban járatlan „Sárospataki Ref Lapok" főszerkesztője mindenképen meg akar engem is szólaltatni, hátha olyat találnék mondani, amiért egy új fegyelmi ügyet lehetne a nyakamba varratni. Egyelőre

nyugodt lehet felőle! *Lehet, hogy foglalkozni fogok még valaha a szentséges főszerkesztő pár éve megkezdett jellemzésével*, de most csak annyira szoritkozom, miután egyenesen felhiv reá, hogy a felvetett két kérdésre adjam meg a választ. Ad. 1. Teljesen igaza van a Debreceni Prot. Lap szerkesztőjének abban a felfogásában, hogy a törvény félremagyarázhatatlan rendelkezése szerint igenis 30 nap alatt össze kellett volna hivni a bíróságot az elnökség megfellebbezett felfüggesztő végzésének a tárgyalására. Ez nem történt meg, mert ezt nem helyettesitheti az érdemleges tárgyalásnak a törvény határozott rendelkezésének szintén figyelmen kivül hagyásával nem 15, hanem csak 8 nappal előbb való kitűzése Ez is más ága a dolognak, amaz is más ága, az egyikre záros határidő van szabva, az érdemleges tárgyalásra nincs. A kettőt csupán a Radácsi György fogyatékos törvényismerete és törvénytisztelete kavarhatja össze. Ad. 2. Tévedt a jelenre vonatkozólag a Debreceni Prot. Lap szerkesztője, amikor nélkülözésről és nyomorról beszélt, amint meg is irtam neki mindjárt akkor, mert az én igazságszeretetem nemcsak a Radácsi felhivására szokott megnyilatkozni. Azonban igazsága lehet a Debreceni Prot. Lapnak a jövőre nézve, ha t. i. a helyettesitési dijak kifizetésére kerül majd a sor. Hogy pedig Radácsi zúgolódása dacára is felvettem a fizetésemet (noha nem mindet, mert a drágasági pótlékom még mindig benn van,) annak két oka volt: először, mert a pénztári ellenőr úr azzal birt rá valamikor november 25-ike táján, hogy ha föl nem veszem, akkor nem könyvelhet helyesen, másodszor, mert magam is jogot formáltam reá, miután a felfüggesztés az előbbi pontban foglaltak folytán úgy sem emelkedett volt jogerőre, ha tényleg fennálló volt is. Sárospatak, 1908. febr. 9. Zoványi Jenő."

*

E nyilatkozat olvasásakor az Irás ama szavai jutottak eszembe: *Az ő beszédeikről ismeritek meg őket.* Különben csak egy pár rövid megjegyzésem van rá, mint kihivottnak. 1. Sem szólaltatni, sem fegyelmibe bonyolitani nem akartam Z. J.-t, miként soha, úgy ez alkalommal sem. Papot, tanitót, tanárt *a világ világosságait*, mindig megdöbbentő látványosságnak tartottam a fegyelmi bíróság itélőszéke előtt. Én a meghurcolt egyházkerületet és főiskolai előljáróságot védelmeztem a „*Debr. Prot. Lap*" *ellen!!* — 2. Megkezdett jellemzésem bejelentett folytatását nincs módomban meggátolni; bizom azonban, hogy miként — gondolom a mult év tavaszán, *a budapesti törvényszék előtt* (a Zoványi-Ruszkay-perben) a *saját ügyvédje tanácsára* kénytelen volt Z. J. *ellenem intézett támadásai felett sajnálkozni és kérni, hogy azok meg nem történteknek tekintessenek:* úgy a 2-ik kisérletnek is ilyen vége lehet. 3. Én azt állitottam, hogy a bíróság össze volt hiva 30 napon belül az itéletmondásra s most is — úgy tudom — hogy ez megtörtént. 4. Készséggel elismerem, hogy az én törvényismeretem, sőt minden egyéb ismeretem *rész szerint való*, de — úgy érzem — hogy a törvénytiszteletem a lehetőségig teljes. — 5. A Z. J. fizetés-felvétele ellen nemcsak nem zúgolódtam, *sőt ahoz hivatalosan segédkeztem.* Én, aki jól ismertem az egyházkerület határozatát a Warga Keresztyén Egyh.-tört. dijazása ügyében, — indokolva láttam a Z. J. tanári fizetésének le nem foglalását is s most is úgy látom. 6. Nagy mulasztás, hogy a Debr. Pr. Lap nem sietett a Z. J. cáfolatának kiadásával, (holott egyébkor olyan nagy hamarsággal dolgozott!), mert ha siet, a „Debr. Prot. Lap aranyigazságai" cimű felszólalásunk elmarad. Utólagosan legalább *sajnálatát fejezhette volna ki a késedelem miatt és megmoshatta volna annak a fejét, aki hamis adattal merte az ő jóhiszeműségét kizsákmányolni.* Sárospatak, 1908. febr. 22. *Radácsi György.*

Szerkesztői üzenetek.

Ref gimn. Kunszentmiklós. A kért számok közül — sajnálatunkra — csak a megküldöttekkel szolgálhatunk. A többiek kifogytak.

TARTALOM: *Kenssey Béla:* — *Dr. Csiky Kálmán:* Az egyház jogi fogalma. (Folytatás.) — *Soós Lajos:* Falusi levelek. — Jegyzőkönyv. (Vége.) — Audiatur et altera pars. — Irodalom. — Vegyes közlemények. — Szerkesztői üzenetek. — Hirdetések.

Mielőtt személy v. jelzálog

PÉNZKÖLCSÖNÉRT

bárhova forduljon,

kérjen díjmentesen tájékoztatót

Meller L. Egyed cégtől

Budapest, IX., Lónyay-utca 7.
Telefon Interurban: 46—31.

Kérje ingyen

és bérmentve magyar nyelvű, gazdagon illusztrált főárjegyzékemet, 3000-nél több rajzzal, mindennemű nikkel-, ezüst- és aranyórák, valamint mindennemű **szolid arany és ezüst áruk, hangszerek, acél- és bőráruk** stb.-ről **eredeti gyári árban.**

Nikkel remontoir óra	K 3.-
System Roskopf patent óra	K 4.—
Svájci eredeti system Roskopf patent	K 5.—
Bejegyzett „Sas Roskopf" nikkel rem.	K 7.—
Ezüst remontoir óra „Glória" művel	K 8.40
Ezüst remontoir óra dupla fedéllel	K 12.50
Ébresztőóra K 2.90, Konyhaóra	K 3.—
Schwarzwaldi óra K 2.80. Kakukóra	K 8.50

Minden óráért 3 évi irásbeli jótállás. — Ninesen kockázat! Becserélés megengedve, vagy a pénz vissza!

KONRAD JÁNOS

Első óragyár és szétküldési áruház,
Brüx 1256 szám. (Csehország.)

Harmóniumokat

mindkét rendszer szerint a legolcsóbban szállit

PAJK REZSŐ és TÁRSA

Budapest,
V., József-körut 15.

Pianók! Pianók! Pianók!

Árjegyzéket ingyen és bérmentve küld.

Lelkészeknek és tanitóknak külön százalékengedmény. Részletfizetésre is szállítunk!

Szállitások bérmentve eszközöltetnek az utolsó vasútállomásig.

Elismert kitünő áruk.

Szíves figyelmébe

ajánljuk a közeledő konfirmáció alkalmából a *Révész-Szoboszlay-S. Szabó*-féle

Konfirmációra előkészitő kátét

kérdések és feleletekben. Ára 30 fillér. Minden 10 egyszerre rendelt példány után egyet ingyen adunk.

Konfirmációi emléklapok

darabja 4, 5 és 6 fillér. 100 drb egyszerre való vételnél kor. 3·60, 4·50 és 5·40.

Kaphatók:

Hegedűs és Sándor

könyvkiadóhivatalában

Debrecenben. Kossuth u. 11.

ORSZÁGH SÁNDOR

orgona és harmóniumgyáros.

cs. és kir. udvari szállító

Rákos-Palota (Budapest mellett)

Alapittatott 1861-ben.

Az 1895. évi kiállításon „Nagy diszoklevél" és „Ferencz József lovagrenddel", az 1904-ik évi veszprémi kiállításon *az arany éremmel* kitüntetve. Készit kellemes és tömör hangú, legjobb és legújabb rendszerű orgonákat. Elvállal javitásokat és átalakitásokat. Kisebb orgonák készletben vannak. — Szolid munka és jutányos árak. Az orgonák jóságát mi sem bizonyitja inkább, mint az, hogy a gyár alapitása óta 400-nál több új orgona lett megrendelve és készitve.

ÁrjegyzéK és részletes tervezet dijmentesen küldetik.

Pontos és legjobb órak 5 évi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák, borkancsók, china-ezüst disztárgyak,

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

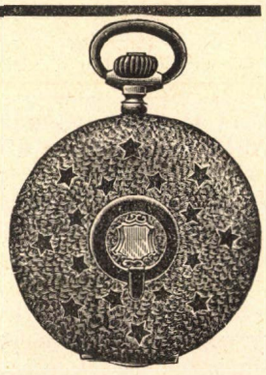

Polgár Kálman

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállítója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 9. szám. Sárospatak, 1908. március 1.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

A delegált bíróság előtti eljárás egyes kérdéseihez.

A régebbi egyházi törvényeink (1891/3. évi E. T. 316. §.) világosan kifejezték azt a világi perjogokban is általában elismert szabályt, hogy: „rendszerint *senkit illetékes bíróságától elvonni nem lehet.*“ Bíróküldésnek (delegatio), vagyis az illetékes helyett más bíróság kiküldésének előbbi egyházi törvényünk szerint csupán rendkívüli esetben, a bírák érdekeltsége címén és pedig csak akkor volt helye, ha e miatt „a bíróságnak törvényes számban való megalakítása lehetetlen volna.“ E mellett az eddigi törvény csak az egyházmegyei bíróságokra engedte meg a delegatiót, az *egyházkerületi* bíróságoknál a delegatiót nem ismerte.

Az új egyházi törvény (1904/7. évi V. tv.-c.) ezeken a szabályokon lényeges változtatásokat tesz. Elhagyja az elvi kijelentést s a bíróküldésnek szélesebb körben ad helyet s kiterjeszti azt az egyházkerületi bíróságokra is. Az 1904/7. évi V. tv.-c. 55. §-a szerint a bíróküldésnek két esetben van helye: 1. ha az illetékes bíróság annyi tagja ellen állapíttatik meg az érdekeltség, hogy *határozatképes számban* meg nem alakítható, 2 „ha azt *a közérdek* kívánja.“ Ugyanez a szakasz részletesen megállapítja, hogy ki gyakorolja a bíróküldést, t. i. mindig a fokozatosan magasabb egyházi bíróság elnöksége, így az egyházkerületi bíróságokat illetőleg *az egyetemes konventi elnökség.*

Volt-e szükség ezekre az újításokra, azon ma már felesleges lenne vitatkozni. Az új törvény meg van s már alkalmazásba is vétetett. Ámde épen az alkalmazás, a törvénynek a gyakorlatban szemlélése tárja fel kézzelfoghatólag annak hiányait és ferdeségeit s az kényszerít bennünket arra a véleményre, hogy az újítások aligha szolgáltak egyházi peres eljárásunk előnyére s *legalább is a kerületek autonomiájának csonkítását jelentik.*

A modern világi peres eljárások a bíróküldést tényleg csak rendkívüli esetekben, kivételesen engedik meg s annak elrendelését a legfőbb bírói testületre bízzák. Igy az új magyar bűnvádi perrendtartás (1896. évi 33. t.-c.) 29. §-a szerint bíróküldésnek van helye, ha az illetékes bíróság kizárási (érdekeltségi) okból nem járhat el, vagy attól részrehajlatlan eljárás és határozat nem várható, vagy ha az „a közbéke vagy közbiztonság érdekében“ szükséges; a bíróküldést mindenik esetben *a kir. Kuria* (tehát nem annak elnöke, hanem maga a Kuria) rendeli el a koronaügyész indítványára. Az 1907. októberben a képviselőházhoz benyújtott polgári perrendtartási javaslat 52. §-a szerint, csak ha a rendes illetékesség megállapítására szükséges ténykörülmények hiányoznak, vagy ki nem nyomozhatók, ez esetben jelöli ki az illetékes bíróságot szintén *a Kuria.* A ma még érvényes polgári perrendtartás szerint (1868. 54. t.-c. 57. §.) a bíróküldés jogát Ő felsége a király az igazságügyminiszter által gyakorolja.

A mi új egyházi törvényünk eszerint, mely nagyon helyesen a modern világi peres eljárás elveit akarta érvényesíteni, e ponton aligha áll ezekkel összhangban, midőn a bíróküldés jogát a konventi bíróság *elnökségére* ruházta, amely ebben „a rendelkezésére álló adatok alapján *belátása szerint* határoz“. Míg tehát a világi perjogok a legfőbb bíróságot, vagy a királyt, mint a bírói hatalom képviselőjét jogosítják fel a rendes bírói illetékesség alól kivétel tételére, addig a mi egyházi törvényünk a konventi elnökségnek jogot ad, hogy a „közérdek“ ruganyos ürügye alatt egy egyházkerülettől a bírói hatalmat elvehesse. Kétségtelenül, ha egy vagy két személyre kell ruházni ily rendkívüli jogot, arra egyházi alkotmányunk szerint a konventi elnökség lehet leghivatottabb, de bizonyára perjogilag helyesebb és megnyugtatóbb lett volna, ha a konventi bíróság *a maga egészében* gyakorolta volna e jogot, úgy, mint az ágostai testvérek egyházjoga szerint, ahol az egyetemes egyházi törvényszéket illeti e jog. (L. *Mikler K.*: M. Evangelikus egyházjog. 1906. 720 l.).

Mert mi történhetik így meg? Az, ami íme a kerületünket és főiskolánkat oly közelről érintő Zoványi-perben bekövetkezett, hogy maga a konvent egyik elnöke is érdekeltnek állíttatott s a konvent másik elnökének kellett elnöktársa ügyében döntenie.

De ez még a kisebb baj. A mesterségesen országos ügygyé növesztett perben, mely az illetékes kerületi bíróság helyett más bíróság delegálására tudtunkkal az első példa, megtartatott egy oly tárgyalás, melyen a vádlott jelen volt, de *a sértett, illetőleg a sértettek közül senki sem* s így a mi kerületünk által elrendelt fegyelmi ügyben egy másik kerület fegyelmi bírósága ítélt — *de nobis sine nobis.*

Lássuk csak — sine ira et studio — az ügyet egyházjogi és perjogi szempontból. (Az ügy ítélettel el lévén döntve s amint állítják, *jogerős* ítélettel, azt hisszük, jogunk, sőt kötelességünk azt, mint praecedens esetet, b[illegible]kés alá venni, már csak azért is, hogy a deleg[illegible] bírói eljárás egyes vitás pontjai tisztáztassanak.

Lapunk jelen számához 1/4 ív melléklet van csatolva.

Zoványi Jenő ellen a múlt évi őszi egyházkerületi közgyűlés a püspöki hivatalhoz intézett két beadványában *az igazgató tanács* és *a püspök úr ellen* elkövetett sértegetések és „*a főiskola és egyházkerület belbékéjének és jó hírnevének veszélyeztetése*" miatt egyhangú határozattal fegyelmi eljárást rendelt el. Az egyházkerületi bíróság elnöksége a fegyelmi eljárás megindításával egyidejűleg Zoványit tanári állásától felfüggesztette. Mielőtt azonban a kerületi bíróság érdemleges tárgyalásra összejött volna, Zoványi bíróküldésért folyamodott a konventi elnökséghez, amely ennek helyet is adott s a *dunamelléki* egyházkerület fegyelmi bíróságát delegálta az ügy elintézésére.

A delegált bíróság f. é. február 13-án tartotta meg ez ügyben a tárgyalást. Értesülésünk szerint a tárgyaláson csupán a *dunamelléki* egyházkerület ügyésze és a fegyelmileg vádlott volt jelen. Egyházkerületünk, illetőleg a püspök úr és az igazgatótanács nem volt képviselve, ezeket állítólag a dunamelléki kerületi ügyész képviselte, mint „közvádló."

Ime az első vitás kérdés a delegált bírósági eljárásban. *Ki képviseli a vádat a delegált bíróság előtt? A delegált* vagy az *érdekelt kerület ügyésze? S ha az előbbi, küldhet-e az érdekelt kerület vagy az igazgatótanács képviselőt a delegált bírósági tárgyalásra?* Sokan állítják, hogy a vád képviselője ily esetben *kizárólag* a delegált bíróság ügyésze s az érdekelt kerület képviselőt sem küldhet a tárgyalásra. Igy erősen vitatják, hogy a jelen esetben is a mi kerületünknek vagy az igazgató-tanácsunknak nem kellett, sőt nem is lett volna joga a delegált bírósági tárgyalásra képviselőt küldeni, mert a mi kerületünk ez ügyben nem is volt ügyfél, miután a fegyelmi eljárás *hivatalból* indíttatott meg, a vádat tehát egyedül a delegált bíróság ügyésze mint „*közvádló*" képviselte.

Tisztelettel hajlunk meg a mások tárgyilagos véleménye előtt, de legyen szabad nekünk is kifejeznünk ellenkező véleményünket.

Készséggel elismerjük, hogy az 1904/7 évi. V. tc. 45. §-a értelmében a „*vádat*" a hivatalból indított fegyelmi ügyben, a delegált bíróság előtt ennek az ügyésze képviseli, de nem fogadhatjuk el azt, hogy a vádképviselet *egyedül és kizárólag* őt (a delegált bíróság ügyészét) illeti s legkevésbbé azt, hogy az érdekelt kerületnek a saját ügyészét vagy más képviselőt nem lenne joga a delegált bíróság előtti tárgyalásra küldeni.

Az u. n. vádmonopólium elvét, mely szerint az ügyész teljhatalmi ura lenne a vádnak, a modern világi perjogok sem ismerik. Igy a magyar bűnvádi perrendtartás (1896 : 33. tc.) szerint is a vádat *rendszerint* a kir. ügyészség képviseli (2. §.), azonban a *sértett* fél az ügyész mellett mindig jelen lehet, a főtárgyalásra ő is (a sértett) *megidézendő* (286. §.), a főtárgyaláson *felszólalhat, indítványokat tehet*, sőt ha az ügyész elejti *a vádat*, azt *átveheti* (42. §.), az ügyész mellett s attól függetlenül, *felebbezhet* az ítélet ellen (383. §.). Az új egyházi törvényünk (V. tc.) is ugyanezt a gondolatot akarja kifejezni, midőn a 45. §. végén azt mondja: „Hivatalból elrendelt — fegyelmi ügyekben — a vádat — az ügyész képviseli, *ami azonban nem zárja ki magánpanaszlóknak a panasz, illetőleg* ***a vád képviseletében*** *való közreműködését.*"

Jól tudjuk, hogy rögtön ellenünk fogják fordítani, hogy az egyházi törvény „magánpanaszlókról" beszél, a jelen esetben pedig nem volt „magánpanaszos." De tessék csak figyelembe venni, hogy az egyházi törvény mi címen ad a „magánpanaszlóknak" jogot „*a vád képviseletében?*" Nemde azért, mert a *magánpanaszosok* nem egyebek, mint a világi perjogi kifejezéssel u. n. *sértettek*. Az egyházi törvény által használt „magánpanaszlók" kifejezés nem vonatkozhat másra, mint a fegyelmileg vádolt egyén által *megsértett személyekre*, akiknek tehát, mint a fegyelmi ügyben *közvetlenül érdekelteknek* a törvény világosan befolyást biztosít a vád képviseletében akkor is, ha a fegyelmi eljárás hivatalból indíttatott meg. A jelen ügyben a mi püspökünk és igazgató-tanácsunk kétségtelenül sértettek voltak, tehát az Egyh. Törv. szerint u. n. „magánpanaszlók" fogalma alá estek.

Alkalmazzuk tehát a jelen esetre a fenti tételeket: helyes és az egyházi törvénynek megfelelő volt, hogy a dunamelléki egyházkerületi bíróság, mint delegált bíróság előtt a *vádat* hivatalból a dunamelléki kerület ügyésze képviselte, de nézetünk szerint helytelen s a tárgyalás alaposságára hátrányos volt, hogy azon a mi egyházkerületünk ügyésze, vagy más valaki, mint a fegyelmi eljárást elrendelő, tehát a *közvetlenül érdekelt* és *sértett* egyházkerület, illetőleg a püspök úr képviselője nem volt jelen. Sőt nézetünk szerint nemcsak a tiszáninneni kerület, illetőleg a püspök úr, de a szintén sértettnek tekintendő *igazgató-tanácsnak* is joga volt volna képviselőt küldeni a delegált bírói tárgyalásra. Legyen szabad e tekintetben arra hivatkoznunk, hogy a Zoványi Jenő ellen 1906-ban lefolytatott fegyelmi eljárásban az első fokú tárgyaláson jelen volt az egyházkerületi ügyészen kivül az igazgató-tanács külön képviselője is s ez ellen se az egyházkerületi, se a konventi bíróság nem tett kifogást.

Meg volt-e híva a mi kerületünk, illetőleg a püspök úr és az igazgató-tanács a delegált bíróság tárgyalására, nem tudjuk, de véleményünk szerint *az ügy érdemére nézve* hiba volt, hogy a mi részünkről senki sem volt jelen a tárgyaláson, mert így a delegált bíróság *egyoldalú információ alapján* hozta meg ítéletét. Erre ugyan ezt fogják ellenvetni: ott volt a „közvádló", a dunamelléki kerület ügyésze, tehát *mind a két fél* képviselve volt.

Ugy, de legyünk csak tisztában azzal is, hogy ha a fegyelmi és a polgári, vagy az egyházi és világi peres eljárás közt vannak is jelentékeny hasonlóságok, de azok még sem azonosak. Legyünk csak tisztában azzal, hogy a *fegyelmi* ügyben *nem egyenjogú ügyfelekről* van szó, mint a polgári perben, sőt nem is a büntető perbeli „közvádló" és vádlott állnak szemben, akik elvileg szintén egyenjogúak, hanem itt *a fegyelmi hatalmat gyakorló fél* áll szemben az ő *közvetlen alárendeltjével*. Ha tehát a fegyelmi eljárás maga az azt elrendelő kerület bírósága előtt folyik le, ott az illető kerület *saját* ügyésze kielégítően és híven képviselheti a vádat, mert ő az illető kerület hivatalnoka, ismeri annak ügyeit, kerületének felfogását, akaratát. De delegált bíróság előtt más a helyzet.

A *fegyelmi vétség* nem állami büntetendő cselekmény, amelyre nézve mindegy, ha a miskolci vagy a szabadkai kir. ügyész képviseli a vádat, mert mindenik *ugyanazon* bíróság, az állam hivatalos képviselője. Az egyházkerületek autonom testületek, egyiknek az ügyésze nem képviselheti a másikat, mint sértettet, vagy ennek egyes szerveit, a püspököt vagy az igazgató-tanácsot. Bárminő fényes jogászi s egyházjogi ismeretei vannak a dunamelléki ügyésznek s bármily helyesen s jogászi meggyőződése szerint

képviselte *a vádat* a fenforgó ügyben, de vajjon ismerte-e ő alaposan a tiszáninneni egyházkerület és a sárospataki főiskola belső ügyeit, — *honnan tudta ő, hogy a Zoványi J. működése veszélyeztette-e és mennyiben a mi kerületünk és főiskolánk békéjét?* Ha egy egyszerű magánjogi kérdésnél vagy közönséges büntetendő cselekménynél meg kell hallgatni magát a sértett felet is, mennyivel inkább egy fegyelmi ügyben s egy delegált bíróságnak, mely közvetlenül nem ismeri az ügyet s csak az előtte előadottakból alkothat képet magának az esetről.

A másik fontos és vitás kérdés pedig, mely az előbbiből folyik, az, hogy *illeti-e felebbezési jog a delegált bíróság ítélete ellen az ügyészen kívül az érdekelt, illetőleg sértett egyházkerületet és az igazgató-tanácsot?* Akik az ügyész (és pedig a delegált bíróság ügyészének) vádmonopoliumát hirdetik, azok szerint logikusan csak az ügyészt illeti a felebbezés. A fentebb előadottak felmentenek annak bővebb indokolása alól, hogy ezt a véleményt nem fogadhatjuk el. A sértetteknek, amint joguk van a „vádképviseletben közreműködni", vagyis a tárgyaláson jelen lenni és felszólalni, úgy feltétlenül joguk van az ügyésztől függetlenül felebbezni is.

Az új egyházi törvény (V. tv.-c.) ugyan nem sorolja fel részletesen, hogy kiket illet a felebbezés joga, de a 103. 108. és 45. §§. egybevetéséből kétségtelen, hogy a *felek*, valamint a *magánpanaszosak*, illetőleg *sértettek* élhetnek azzal, úgy, amint azt a világi perjogok (1896. 33. tv.-c. 383. §.) részletesen kifejezik.

A további és vitásabb inkább az, vajjon hivatalból indított fegyelmi eljárásban, ha a sértettek nem voltak jelen a tárgyaláson, élhetnek-e azért felebbezéssel? Vagyis a bennünket érdeklő konkrét esetben: *illeti-e felebbezési jog a delegált bíróság ítéletével szemben egyházkerületünket, illetőleg a püspököt és az igazgató-tanácsot?* A dunamelléki bíróság, amint értesülünk, feddésre és a perköltségek viselésére ítélte Zoványit. Ez ítélet ellen (ezt már csak hallomás után írjuk,) az ügyész is, Z. J. is felebbezést jelentett be, de aztán rögtön visszavonták s így az ítélet sokak szerint jogerőre emelkedett.

Alapos kifogásunk van ez ellen a nézet ellen is. A delegált bíróság ítélete ellen épen azoknak és épen oly terjedelemben van felebbezési joguk, mint a rendes szabályok szerint illetékes bíróságé ellen. A *sértetteket* tehát jelen esetben is megilleti a felebbezés joga. A delegált bíróság ügyésze, amint nem képviselhette a sértetteket, épúgy *nem foszthatja meg azokat a felebbezéstől.* Furcsa is lenne, ha az ügyész és a vádlott belenyugvása jogerőssé tenné az ítéletet! A jelen esetben a kerületünk, illetőleg a püspök úr és az igazgató-tanács elvégre elégtételt kaptak (ámbár az igazgató-tanács elleni sértést az ítélet indokolása nem állapítja meg), *de mi lett volna, ha a dunamelléki bíróság felmenti a vádlottat s az ügyész* (és persze a vádlott) *ebbe is belenyugszik?* Ezt is el kellett volna fogadnunk *jogerős* ítéletnek?

Ime, ide vihetne a bíróküldésnek a kerületi bíróságokra történt kiterjesztése. Vajjon elképzelhető-e, hogy a tiszáninneni egyházkerület, melynek közgyűlése *egyhangúlag* fegyelmi eljárást rendel el *egy alkalmazottja* ellen, mert ennek működését saját belbékéjére egyenesen veszedelmesnek látja, nyugodtan elfogadja a delegált bíróság *felmentő* ítéletét, tehát *beletörődjék egy másik kerület által való megszégyenittetésébe?!* Vajjon köteles-e egyszerüen tudomásúl venni a kerület, hogy az általa választott és fizetett hivatalnoka feletti fegyelmezési jogba neki beleszólása sincs, *még csak a legfőbb bíróságnál sem kereshet orvoslást!?* Vajjon nem a fegyelmi jog teljes megsemmisítése lenne-e így a kerületekre a bíróküldés?

A jelen eset szerencsére nem ütött ki ily tragikusan, de ha a dunamelléki bíróság delegálása valóban „közérdekből" történt, ugyancsak a közérdek kívánta volna, hogy az ügy *a konventi* bíróság végleges döntése elé kerüljön. Az ügyésznek tehát, kivált, ha ő egyedüli „közvádló" gyanánt szerepelt, *hivatalból kellett volna felebbeznie*, hogy az ügybe a legfelső egyházi bíróságunk is beleszólhasson, melynek ítélete előtt feltétlenül meg kell hajolnia mindenkinek: kerületnek, igazgató-tanácsnak, vádlottnak egyaránt. Így nem tünt volna fel úgy a dolog, hogy egyik kerület ítélt a másik felett s az eljárás formahibái is orvosolva lettek volna.

A felett is lehetne még eszmét cserélni, hogy a delegált bíróság jogerős ítéletét melyik bíróság hajtja végre: a delegált bíróság, avagy a vádlott saját illetékes bírósága? A jelen esetben ez a kérdés még nem lévén eldöntve, azzal ezúttal nem kívánunk foglalkozni, nehogy úgy tünjék fel, mintha praejudicálni akarnánk az e feletti döntésnek.

Az egyház jogi fogalma.

Irta: Dr. Csiky Kálmán, sárospataki jogakadémiai tanár.

(Vége.)

Mindezekből azt látjuk, hogy több egyház alakúlt és fejlődött ki az idők folyamán a keresztyénség között, s a keresztyének több, egymástól különálló egyházba foglalvák e földön. *A külön egyházat tehát a külön szervezet teszi.* S ezzel eljutottunk az egyháznak jogi fogalmához. Ahol a keresztyénség egy önálló szervezetben van összefoglalva vallási céljainak ápolása és előmozditása végett, olyan önálló szervezetben, amely egy bevégzett egész és felette magasabb szerv már nem létezik: ott egyház van.[3] Az *önálló szervezet* tehát az egyháznak az egyik kritériuma. Igaz, hogy a keresztyénség lényege, vagy a mint kifejezni szokták: az ideális egyház *egy*, de ez nem akadályozza azt, hogy az ideális egyház megvalósitására, a Krisztus tanitásának és hitének fentartására és terjesztésére szervezkedett keresztyén hivők több, egymástól különálló egyházban ne folytathassák a krisztusi hit ápolására és e hit szerint való élet elérésére törekvő munkájukat és szolgálatukat. Krisztus egy eszményt, egy vallási tartalmat adott az emberiség lelkének, egy kinyilatkoztatott hit magasságáig emelte fel az emberi világot és hitével, hitének kinyilatkoztatásával megalapitotta az ő Anyaszentegyházát, ennek áldásaiban részesitvén azokat, akiknek lelkét hitének isteni vonzerejével magához kapcsolta. Ez az anyaszentegyház mindenütt ott van, ahol a Krisztusban igazán hivők csak ketten-hárman is összejönnek, amint az evangélium mondja (Máté ev. 18. r. 20. v.): „Mert valahol ketten vagy hárman egybegyűlnek az én nevemben, ott vagyok ő közöttük" és innen a közmondássá vált kitétel: ubi tres, ibi ecclesia. Ez igazán eszményi egyház, amely csak a lelkek szövetkezéséből áll. De hogy ez a krisztusi eszmény, ez az eszményi egyház fentartassék az emberek között, ápolásban részesüljön és ható erejével az emberiséget minél nagyobb mértékben hozhassa közel a krisztusi cél felé: szükséges, hogy az emberek, akik a krisztusi egyház hiveiül szegődtek, maguk között szer-

[3] Kováts Gyula is így hirdeti egyetemi előadásaiban.

vezkedjenek, mert Krisztus csak egy eszményt, egy hitet adott az emberiségnek, de a hit szerint való élésre és cselekvésre szolgáló törekvés már emberi tevékenység és emberi közremunkálást igényel, ezért az embereknek, a keresztyén híveknek, hogy ezt a tevékenységet folytathassák, szövetkezésre, társulásra és szervezkedésre van szükségük és ezért a Krisztus egyházának a megvalósítására egy földi, külső szervezetben összefogva, a látható egyházakban, kell törekedni. Az embereknek társulása, közös szervezetbe foglalása pedig okvetlen jogrendet tételez fel s így jogi szabályok hozatalát, a jogok és kötelességek meghatározását kívánja és jog, egyházjog kialakulását idézi elő.

Ez a földi egyházaknak röviden, szerintem a megfejtése. Az pedig, hogy több egyház létezik, szintén nem ellenkezik azzal az általános igazsággal, hogy Krisztus egyháza, vagyis a keresztyénség lényege egy és egységes. Mert a földi, u. n. külső egyházak emberi alakulatok a krisztusi egyház szolgálatára. Az emberi alakulatok pedig az emberi viszonyokhoz alkalmazkodnak és ezért különböző felfogások, különböző földi tulajdonságok és egyéb körülmények, mind előidéző okai lehetnek annak, hogy az emberek többféle csoportban, különböző szervezkedésekben igyekezzenek ugyanazt a célt szolgálni. Vagyis a több különálló egyházi szervezet nem akadálya annak, hogy a keresztyéni hit és cél egy és egységes legyen. A különböző egyházak mind jogosúltak, fennmaradván természetesen a különbség köztük, amely abban áll, hogy egyik egyház talán jobban megközelíti a Krisztus egyházát, közelebb hozza az emberi szívekhez a krisztusi hitigazságokat. A végeredmény is az, hogy ezek a különböző keresztyén egyházak csak abban egyek, hogy a keresztyénség *lelki kapcsa* tartja őket együtt és hogy a krisztusi ideális egyháznak mintegy kifolyásai, de másképpen jogilag egészen különállók s így jogilag és a valóságban több külön egyház áll fenn a keresztyének között.

Megállapítottuk tehát, hogy az egyház az *önálló szervezetben* jut kifejezésre. A másik kriteriuma az egyháznak a közös hit, a harmadik pedig, a mi tulajdonképen az első, a keresztyéni mivolta, vagyis a keresztyénség, mert e nélkül egyház nem létezhetik. Ezekből a lényeges jegyekből kell összeállítani az egyház fogalmát. De előbb még valamire ki kell térnünk. Vannak írók, akik a keresztyéni mivoltot nem tartják az egyház fogalma lényeges jegyének s azt állítják, hogy nemkeresztyén vallásfelekezet is lehet egyház. Így nálunk Kosutány azt tartja, hogy ahol a jogi fogalomhoz szükséges jogi feltételek megvannak, az a jogász szemeiben „egyház", s jogi szempontból egyház mindazon vallási egyesülés, melyben az egyház jogi fogalmának általa kifejtett feltételei feltalálhatók[1] Mikler Károly is hasonló értelemben veszi az egyház fogalmát és azt mondja,[2] hogy „az azonos hitet valló, nem is keresztyén, embereknek valláserkölcsi egyesülésére jogi, nem pedig theologiai terminus technicusként más, találóbb műszó hiányában az „egyház" kifejezés szintén alkalmazható." Ez szerintem nem fogadható el. Az egyház történelmi fogalom, egyházat csak Krisztus alapított, tehát az egyház fogalma Krisztus alapításával, vagyis a keresztyénséggel válhatlan kapcsolatban van. Más, nemkeresztyén vallásfelekezet egyháznak nem mondható, legyen bár ugyanolyan általános jogállása, mint a keresztyén vallásfelekezeteknek, amint pl. nálunk az izraelita vallásfelekezet az 1895. XLII. tvcikk óta csakúgy bevett vallás, mint a keresztyén vallásfelekezetek. Ez azonban csak azt jelenti, hogy az izraelita vallásfelekezet törvényes jogállása általánosan (t. i. egyes törvényes kivételektől eltekintve) azonos a keresztyén egyházakéival, de azért nem egyház. Általában csupán abból az okból, mert más találóbb műszó hiányában vagyunk, nem látom át, miért kellene az egyház nevezetet általánosítani. Elismerem, hogy a jogban csak a jogi szempontokat kell vizsgálni, s ezek meglehetnek egy nemkeresztyén szervezett vallásfelekezetnél is, de az egyház fogalma olyan megállapodott történeti fogalom, amelynek eredeti jelentését megváltoztatni nem lehet, s itt, ebben a pontban a theologiai fogalmat a jognak is respectálnia kell. A jogilag szervezett vallásfelekezet marad vallásfelekezet, amely jogilag szervezve van; de egyház csak a keresztyén vallásfelekezet.[1] Törvényünk is különben megkülönböztetést tesz az egyház és a nemkeresztyén vallásfelekezet között, mert a vallás szabad gyakorlatáról szóló 1895. XLIII. tvcikk 6. § ában kimondja, hogy a „latin, görög és az örmény szertartású katholikus, az evang. református, az ágostai evangélikus, a görög-keleti szerb és görög-keleti román, valamint az unitárius egyházakra és híveikre, — *nemkülönben az izraelitákra* vonatkozó törvények... stb.", s ezzel az izraelita vallásfelekezetet kiveszi az egyházak sorából. A törvény terminológiájának is pedig irányadónak kell lennie.

Ezekután már most *egyház alatt értjük*: *keresztyén híveknek a közösségét, akik ugyanazon hitet vallják és vallási céljaik végett közös szervezetben egyesítvék.* Az egyház keresztyén fogalom, egyház csak keresztyén emberek közössége lehet és mindazon keresztyén emberek közössége egyház, akik ugyanazon hitet vallják és egy közös, önálló szervezetben vannak egyesülve a vallásos élet érdekeinek ápolása céljából. A nemkeresztyén vallásfelekezet lehet olyan jogállású mint az egyház, de akkor is csak mint jogilag szervezett vallásfelekezet tesz számot és egyháznak nem mondható, mert az egyház tisztán a keresztyének vallásszervezkedési alakja.

[1] Kosutány Ignácz: Egyházjog, 1906. 9. old.
[2] Mikler Károly: Magyar evang. egyházjog, 1906. 10. old.

A magyar kir. Kuriának az iskolai vagyon tkvi kiigazítása tárgyában hozott határozata.

Az iskolai ingatlan vagyonnak az iskolafenntartó egyház nevére leendő telekkönyvezését egyházkerületünk a Szepsiben 1904. évi szeptember 25—27. napjain tartott őszi közgyűlésén határozta el.

Hogy e részben egyes egyházaink hogyan jártak el és egyik-másik kir. telekkönyvi hatóság, majd a kassai ítélőtábla miként határozott, arra e lapok olvasói bizonnyal fognak emlékezni s mi, kik egyházunk ügyeit intézzük, azt jól tudjuk és azt is tudjuk, hogy egyházkerületünk további intézkedésig minő álláspontot foglalt el határozata végrehajtásának kérdésében.

A Kuriának nemcsak egyházkerületünket, de immár

[1] Az írók nagyrésze is különben azon a nézeten van, hogy a nemkeresztyén vallásfelekezet nem lehet egyház. Így nálunk Kováts Gyula azt mondja (Az utolsó két egyházpolitikai törvényjavaslat, 1894. 50. old.), hogy „világszerte az egyház fogalma a keresztyénséggel áll válhatlan kapcsolatban." Kovács Albert szerint is (Egyházjogtan, I. köt., 21. old.): „az egyház nevet kizárólag csak a keresztyénségre szokták alkalmazni, a többi világvallásra nem." A külföldi jogászok is, így pl. Richter úgy fogja fel (Lehrbuch des kath. u. ev. Kirchenrechts, 2. old.), hogy „csak a tévedés beszélt egy ideig zsidó-egyházról, mialatt a történetileg adott, individuális fogalmat elvetette és általánosította." Vagy Puchta (Einleitung in d. Recht der Kirche, 1840. 29. o.): „az egyház fogalmának megsértése továbbá, ha zsidó egyházjogról beszélnek. A zsidóság egyházat nem hozott létre, mert nemzeti és nem általános vallás."

egész egyetemes egyházunkat érdeklő határozata a következő:

„A kir. Kuria a másodbíróság végzését helybenhagyja;

mert az 1868. évi 38. t.-c. 14. §-a értelmében minden hitfelekezetbeli népoktatási tanintézet az állam főfelügyelete alatt állván, ugyanezen §. c) pontjának a rendelkezésére tekintettel a községi felekezeti iskola és ugyanezen célt szolgáló felekezeti tanító-alap vagyonát képező tkvi ingatlanok megváltoztatását célzó és a kérvényhez 1. '/. alatt csatolt egyházkerületi közgyűlési határozat hiteles kivonata alapján a főfelügyeleti hatóság jóváhagyása nélkül a tkvi rend. 69. §-a értelmében a kért tkvi kiigazítás, illetve a jelzett ingatlanoknak a kérvényező ev. ref. egyház tulajdonába átíratása el nem rendelhető.

és mert az idézett törvény hatályát az 1891/93. évi ev. ref. egyház zsinati törvényei nem érintik és annak hivatkozott 50. §. o) pontja a végleges döntést az egyházkerületi gyülésnek az egyházközségek vagyonváltozási ügyeire adja meg, ami nem terjeszthető ki az iskola és tanító-alap vagyonaként tkvileg felvett, illetve bejegyzett ingatlan vagyonoknak is a megváltoztathatására.“

A felvetett kérdést a magam részéről e lapok múlt évi 11. és 24. számában ismertettem, kifejtett nézetemet a legfőbb bíróság határozata dacára is fenntartom s a következőkkel egészítem ki.

Iskoláink úgy a régi egyházi törvényeink 3. §-a, mint a legújabb egyházi I. törvénycikk 3. §-a szerint is egyházunk testéhez tartoznak, tehát azok mindenestől az egyház tulajdonai, vagyis az egyházé az iskola s az egyházé minden iskolai célt szolgáló eszköz és vagyon is.

Igy az iskola nevére felvett ingatlan vagyonnak az egyház nevére kért tkvi kiigazítása nem jelent sem vagyonszerzést, sem tulajdonos változást.

Ugy régi egyházi törvényeink 4. §-a, mint a legújabb egyházi I. törvénycikk 4. §-a szerint is Ő Felségének a királynak az ország törvényeiben meghatározott legfőbb felügyeleti joga (ius supremae inspectionis) nemcsak iskoláinkra, de egyházainkra is kiterjed, következésként ezen jog a kormány által szabadon gyakorolható az egyháznak iskolai célokat szolgáló vagyona fölött tekintet nélkül arra, hogy azon vagyon az iskola, avagy az iskolát fenntartó egyház nevén van-e telekkönyvileg.

Igaz, hogy az 1868. évi 38. t.-c. hatályát zsinati törvényeink, mint látjuk, a legfőbb felügyeleti jog tekintetében nem érintik,

de igenis érintik azon irányban, miként a 3. §-ban világosan kimondják, hogy iskoláink mindenestől az egyház testéhez tartoznak s az egyházi hatóságok alatt állanak.

Ekként, ha az iskola mindenestől az egyházé, nem lehet a kettőt a hivatkozott 50. §. o) pontja szempontjából sem egymástól elválasztani,

mert e pont egyházi hivatalnokokat és egyházközségi vagyont tárgyaz, már pedig, amint egyházi hivatalnok a tanító, úgy egyházközségi tulajdon az iskolai célokat szolgáló vagyon is és így az iskolai célra szolgáló vagyonok tárgyában is az egyházkerület, mint egyházi hatóság van hivatva véglegesen határozni.

Avagy csakis az az előföltétele a legfőbb felügyeleti jog gyakorolhatásának, hogy telekkönyvileg az iskola nevén álljon az iskolai célt szolgáló vagyon?

Bizonyára nem! Mert ahogy iskolai célt szolgálhat az egyház nevén álló vagyon, úgy gyakorolható a legfőbb felügyeleti jog az egyház nevén álló ingatlan fölött is.

De idézem magát az 1868. évi 38. t.-c. 14. §-át és ennek c) pontját:

„A kormánynak joga és tiszte: c) *meggyőződést szerezni arról, hogy teljesítik-e az illető hitfelekezeti hatóságok azon kötelességet, hogy az iskola vagyonának biztos elhelyezésére és rendeltetése céljára fordítására felügyeljenek.“*

Hol van itt arról szó, hogy az iskola nevén álló ingatlan célzott telekkönyvi változásához, illetve kiigazításához a kormány jóváhagyása szükséges?! Hiszen a legfőbb felügyeleti jog nem egyszersmint fölöttes hatósági kormányzati jog is, de csak közjogi viszony, amely az egyházat, mint erkölcsi célt szolgáló testületet az állammal összefűzi és amelynél fogva az állam követelheti, hogy az egyház, mintt iskola fenntartó a népiskolai közoktatás tárgyában alkotott 1868. évi 38. t.-c.-ben, de különösen ennek 11., 12. és 13. §-aiban foglalt feltételeket teljesítse, amiket ha a kormány által félévenkint történt három izbeni megintés után sem teljesitene, a 15. §. értelmében a kormány közös községi iskola felállítását rendelheti el.

Ime ebben áll egyházunk kötelezettsége és ennyiből áll a kormány által gyakorolt legfőbb felügyeleti jog.

Reméljük, hogy egyházkerületünk a maga törvényes véghatározatának a kellő időben és helyen kíván és fog is érvényt szerezni!

Stépán László.

Jakab János.

A tornai ref. egyházmegyének halottja van. Jakab János bódvalenkei lelkész, febr. 24-én déli 12 órakor önkezével vetett véget életének s a testébe férkőzött rettenetes kinoknak, melyek nyugodni nem engedték. Temetése február 26 án délután 2 órakor volt a környékről összegyült lelkészek, tanitók s nagy számu közönség részvétele mellett. A háznál Tóth Kálmán komjátii lelkész s egyházmegyei tanácsbíró tartott halotti beszédet megkapó vonásokkal rajzolván az egyháznak s egyházáért élő lelkipásztor képét, ki életét sem sajnálja áldozatul dobni, mikor azzal az élettel már nem segit, mikor a beteg testben elégedetlen lélek kötelességeit nem teljesítheti, úgy amint szeretné, amint kellene. A sirnál Keresztúry Károly szádelői lelkész kivánt az elköltözöttnek békés nyugodalmat, mit az élet tőle megtagadott, megkapó rövidséggel rajzolván a sokat szenvedett, még úgy szólva ifju férfi életét, s halálát. *„Őrizz meg uram minket ilyen élettől, s ilyen haláltól!“*

A boldogult a torna megyei Méhészen született. Iskoláit Debrecenben végezte kitünő eredménnyel. Hogy szegény sorsu szüleit kimelje, több éven át tanítóskodott. Káplánkodott Tarcalon, Szikszón, Kassán, honnan a bódvalenkei egyház lelkészéül választotta 1896-ban. Nemes gondolkozásu, ideális lelkű, szelid, alázatos és türelmes volt, mint a Krisztus katonájához illik. Sokat nem kivánt. Tudott kevéssel megelégedni, kevésben is takarékoskodni. Családot nem alapított. S talán életének itt van a tragicuma. Maga szeretett. Szerette barátait, embertársait s hajlékában nem volt, ki igazi szeretettel szívéhez ölelte volna; szelid szóval nyájas szeretettel megacélozta volna erejét a küzdelmekhez, a betegség és bajok elviselésére. S mikor 4 év előtt a régi, csak néha-néha mutatkozó baja, fejgörcsei ujjult erővel s

alig szünetelve, kinozni kezdették, úgy hogy a nap jajjain kélt fel s jajjain nyugodott s az éjszaka sem hozta meg csendes nyugodalmát: — a beteg testben elfáradott lélek szárnyai letörtek. Hatalmas alakját nem láttuk többé összejöveteleinken. S ha néha-néha egyik vagy másik társával találkozott, mintha minden szava bocsánatkérés lett volna a lelkében megfogamzott sötét tervért, rettenetes szándékáért, hogy önkezével vet véget elviselhetetlen kinainak, melyek kötelességének hű betöltésére már képtelenné tevék. E sötét szándék, élesztetve némely elégedetlenség által hívei körében: a ház küszöbén belől is intézkedni akaró gyűlöletes, kiméletlen, erőszakos jóakarat aztán megtermette keserű gyümölcsét.

Két levele, melyet halálának délelőttjén az esperesi hivatalhoz irott, testi-lelki fájdalmának e pár sornyi megnyilatkozása: *„fizessen meg a sziveket és veséket vizsgáló Isten mindenkinek az ő cselekedetei szerint. Ámen! Ámen!“*

A gondos gazda intézkedett sok küzdéssel megtakargatott kis vagyonkájáról is. 200 koronát temetésére; 45 koronát két cselédjére; 1200 koronát a tornai egyházmegyére hagyott azon kötelezettséggel, hogy ez összegből a tiszáninneni ref. egyh. kerület felsőbb leánynevelő intézete számára fizessen ki 200 koronát az ő 1899. évben tett e nemű igéretének beváltása gyanánt. Az 1000 koronával az egyházmegye szabadon rendelkezhet.

Jobb sorsot érdemelt, kinoktól megtört barátunk Isten veled! Az Úr legdrágább adományát magadtól elvetett lelkednek kegyelem, kegyelem, kegyelem!!!

F—r.—gy.

IRODALOM.

* **Albert Ehrhard: Katholisches Christentum und moderne Kultur.** Mainz u. München, 1907. 92. l. — A hírneves strassburgi tanár fenti címen rendkívül érdekes munkát írt, mely úgy a haladni akaró katholikusoknak, mint a *haladni nem akaró* protestánsoknak a legmelegebben ajánlható. — Szerző felfogása szerint a kultura 2 nagy szférát foglal magában. Az egyik felöleli mindazon emberi tevékenységet, melynek célja, hogy a külső természet anyagi javait az emberi nem szolgálatába vonja, ezzel szemben a magasabb kultura az igazság, erkölcsiség és szépség hármas csillagzatát iparkodik megközelíteni. Ide számítandók a szellemi, erkölcsi, esthetikai, állami, társadalmi és vallási életterületek. A modern kultura éppenséggel nem készen lévő egységes egész, a különböző téreken a legellentétesebb irányok heves harca uralkodik, mely állandó forrongásban tartja az elméket. Ily körülmények között a vallási kultura is nehéz helyzetbe jutott, a XIX. század a vallásellenes felvilágosodás kora lett és a keresztyénségre irányzott támadások magát a vallás lényegét is érték. Korunk vallási szegénysége szorosan összefügg a profán kultura gazdagságával. Azonban a vallásnak eme háttérbe szorulása csak múló jelenség lehet A kath. keresztyénség nem áll és nem állhat ellentétben sem az alsóbbrendű kulturával, de még a felsőbb kultura azon ágaival sem, mely a nemzeti, állami, politikai, társadalmi életet foglalja magában. De nincs igazi ellentét a katholikus keresztyénség és a modern szellemi élet (tudomány) között — legföllebb arra nézve, aki a katholikus gondolkodást a középkorival azonosítja, amit energikusan vissza kell utasítani (!), a kath. egyház egyetlen egy oly utat sem zár el, mely az igazság megismerésére visz. A kath. dogma és a természeti és történeti kutatás nem kerülhet összeütközésbe, amig sem a dogma, sem a történeti és természeti tudományok határait át nem lépik. De igenis, ellenkezik a katholicismus a modern erkölcsi élet súlyos erkölcsi bajaival és hibáival, mert az erkölcsi érzület emelésére kell törekednie és e téren: az evangyélium erkölcsi életideáljának megvalósítására egyesülniök kellene az összes ker. felekezeteknek, — mert a valláserkölcsi elem nélkül igazi kulturélet el sem képzelhető. Franciaország mai zilált-sága éppen arra vezetendő vissza, hogy a francia katholikusok maguk vitték keresztül a vallás és a modern kultura praktikus szétválasztását, ahelyett, hogy azok harmónikus kiegyenlítésén munkálkodtak volna. A szellemi élet jelenlegi helyzete megköveteli, hogy a katholicizmus tudomást vegyen a modern empirikus és történeti gondolkodásmódról, különben elveszíti hatását a műveltekre. *Az újthomizmus és újskolaszticizmus nem elegendő többé, hogy a kath. klérust a modern tudományos kutatás vívmányainak minden oldalú méltatására képesítse. Ezért az abstrakt speculatív szemléleti módhoz az empirikus-történeti kutatásnak kell hozzájárúlnia és a haladás törvénye a kath. theologia terén is érvényes. (!)* Ha a katholicizmus ily módon magára eszmél, akkor nem csak annak tudatára fog jutni, hogy nem egy mulasztást követett el korunkkal szemben, de át fogja hatni az a meggyőződés is, hogy egyedül a kath. egyház (az által, hogy az első keresztyénség hit- és szeretetteljes életének gyümölcseit szervezetében, kultuszában, intézményeiben megőrizte) van arra hívatva, hogy az igazság és világosság után szomjúhozó lelkeknek kielégítést nyújtson. Bízik tehát a katholicizmus jövőjében. — Eddig Ehrhard. — De megjelent a Syllabus és ő kénytelen volt rajta kritikát gyakorolni És most csak 2 út van előtte: vagy szegre akasztani elveit, mint Schell tette, vagy kilépni abból az egyházból, amely a haladást eltiltja . . . *Dr. Sz. Ö.*

* **Ultramontane Weltanschauung und moderne Lebenskunde, Orthodoxie und Monismus.** Jena, 1907. 146. l. E kötetben dr. L. Plate berlini tanár kivonatosan közli Wasman Erich jezsuitának (aki elismert biológus és hangyász) Berlinben, 1907. február hóban tartott 3 előadását az ahhoz fűződött vitát és befejezésül összegezi ennek tanulságait. Szerinte Wasman vergődése a legjobb bizonyítéka annak, hogy az igazi természetkutatás és az ultramontán egyház kibékíthetetlen ellentétek. A tudós jezsuitában tán megvan a jó akarat, hogy tudománya eredményeit egyháza dogmáival és rendje tilalmával összeegyeztesse, de minduntalan rajta veszt, mert meg van kötve a keze. Elfogadja a fejlődési elméletet, de ahol csak lehet, megnyirbálja, hogy valahogy át ne hágja az elébe álló korlátokat. Igy nemcsak, hogy a darvinizmust, mint a természetes kiválasztás elméletét veti el, de az embert teljesen kiveszi a természet rendjéből, tagadja az emberszabású majmokkal való rokonságát, lelki életét az állatokéval szemben merőben másnak tünteti fel stb. Plate végül azon meggyőződésének ád kifejezést, hogy a tudományos kutatás és az idealista monizmus és a szabadelvű keresztyénség igen szépen megférnek egymással. Dr. Sz. Ö.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A Zoványi-perben** a dunamelléki egyházkerület fegyelmi bírósága által 1908. február 13 án hozott ítéletet, melynek egyes perjogilag is jelentős részleteivel lapunk első cikke foglalkozik, olvasóink tájé-

koztatására itt közöljük: *Itélet.* A dunamelléki ref. egyházkerületi bíróság, mint az egyetemes konventi elnökség 1907. évi november hó 12-én 260/1907. szám alatt kelt végzésével delegált fegyelmi bíróság a tiszáninneni református egyházkerület 1907. évi szeptember hó 24-én Sárospatakon tartott közgyűlése által Zoványi Jenő sárospataki theologiai akadémiai tanár ellen hivatalból megindított fegyelmi ügyben, alulírott helyen és napon megtartott tárgyalás után, a következőképen *ítélt:* Vádlott Zoványi Jenőt a bíróság az 1904. évi V. tc. 34. §. A. 3. pontjába ütköző fegyelmi vétségben *vétkesnek* nyilvánítja s ezért a 35. §. b. pontjában meghatározott *feddésre* ítéli; egyúttal az egyházkerületi elnökség 1907. szeptember hó 26-án kelt végzésével Zoványi Jenőnek hivatalától történt felfüggesztését megszünteti s erről külön végzés kiadatását rendeli el; végre a vádlottat a felmerült 25 korona költségnek is 15 nap alatt leendő megfizetésében végrehajtás terhe alatt elmarasztalja. *Indokok.* Zoványi Jenő theol. akadémiai tanárt az akadémiai szék 1907. évi junius 14-én akadémiai és közigazgatóvá választotta, azonban a főiskolai igazgató-tanács 1907. évi junius hó 25-én tartott ülésében beigtatását megtagadta azzal az indokolással, hogy Zoványi Jenő az egyházkerülettel és az igazgató-tanácscsal szemben a nyilvánosság előtt huzamosabb időn át kíméletlen és igazságtalan támadásokat folytatott s e miatt csak a közelmúltban sujtatott fegyelmi büntetéssel. Zoványi Jenő 1907. évi julius hó 3-án az igazgató-tanács ellen e miatt fegyelmi feljelentést tett, az egyházkerület egyházi elnöke azonban 1907. évi július hó 10-én kelt határozatával a fegyelmi eljárás megindítását megtagadta, amely határozat ellen Zoványi Jenő az egyházkerületi bírósághoz 1907. évi július hó 12-én felebbezéssel élt. Az igazgató-tanács eljárását az egyházkerületi közgyűlés, az egyházkerület egyházi elnökének most jelzett határozatát pedig az egyházkerületi bíróság helyben hagyta s így az ügy érdemleges elintézést nyert. Az egyházkerületi közgyűlés azonban az 1907. évi szeptember hó 24-én Zoványi Jenő ellen a püspöki hivatalhoz ez ügyben intézett beadványaiban foglalt kifejezések miatt hivatalból fegyelmi vizsgálatot rendelt el s az egyházkerületi elnökség őt hivatalától is felfüggesztette. Az egyetemes konventi elnökség ebben az ügyben vádlott kérelme folytán az eljárásra és határozathozatalra ezt a bíróságot delegálta. A tiszáninneni egyházkerület közgyűlésének a fegyelmi eljárást rendelő határozatában nincs megjelölve az a törvényhely, melyre a fegyelmi eljárás elrendelése fektetve lett, de meg vannak jelölve azok a cselekmények, melyeket az egyházkerületi közgyűlés vádlott terhére rótt. Ezek a cselekmények három részre oszthatók, u. m.: 1. Zoványi folytatja a sárospataki főiskola és az egyházkerület belbékéjét és jóhírnevét veszélyeztető munkáját; 2. az igazgató-tanácsot és 3. magát az egyházkerület püspökét kíméletlen durva módon törvénytelenséggel, hivatali mulasztásokkal és visszaélésekkel vádolja. Az 1. pontban foglalt cselekményt ez a bíróság meg nem állapíthatta, mert az egész ügy az igazgató-tanács ama határozatából indult ki, melylyel ez vádlottnak akadémiai és közigazgatóvá történt megválasztása alkalmával a beigtatást megtagadta s hogy a vádlott ez ellen jogorvoslatokkal élt, ezt már fegyelmi büntetéssel is sujtott támadásai folytatásának tekinteni nem lehet, hanem erre vonatkozólag benyujtott javaslatai a védelem szabadságához tartoznak. 2. Az igazgató-tanács eljárását illetőleg — anélkül, hogy ez a bíróság e kérdés érdemleges elbírálásába bocsátkoznék, — nem lehetett figyelmen kívül hagyni, miszerint sem a régi egyházi törvények 493. §-a, sem az 1904. évi VI. tc. 117. §-a nem tartalmaz olyan kifejezett intézkedést, mely a főiskolai igazgató választásának érvényét az igazgató-tanács beigtatásától tenné függővé, továbbá a sárospataki ref. főiskola kormányzati rendszabályainak 14. §. c) pontja s 28. §-a is csak annyit tartalmaz, hogy az akadémiai igazgatót az igazgató-tanács igtatja be, de ebben sincs kifejezetten kimondva, hogy az igazgató-tanácsnak a beigtatást megtagadni is joga volna. Ezen körülmények között vádlott jóhiszeműen alkothatta meg magának azt a jogi meggyőződést, hogy az igazgató-tanács eljárása vele szemben jogsérelmet képez s ha ezen eljárás ellen benyújtott jogorvoslatában az igazgató-tanáccsal szemben erősebb kifejezéseket használt is, mint azt állásának etikai követelményei megengednék, ezért őt *ez a bíróság fegyelmileg büntethetőnek nem találja.* 3. Teljesen más beszámítás alá esnek azonban vádlottnak a tiszáninneni ref. egyházkerület püspökével szemben használt kifejezései. Az 1907. évi július hó 10-én, midőn a püspök a vádlottnak az igazgató-tanács ellen tett feljelentéseit visszaadta s a fegyelmi eljárás megindítását saját hatáskörében megtagadta, csak pár hét választotta el az új zsinati törvény életbeléptetésének időpontjától. Bizonyára erre a körülményre vezethető vissza, hogy vádlott fegyelmi panaszának elintézésénél nem a régi egyházi törvények 367. és 268. §-aiban foglalt alaki határozmányok érvényesültek, hanem a püspök az 1904. évi V. tc. 60. §-ában megállapított hatáskörében bánt el azzal a fegyelmi feljelentéssel, melyet végzéséből kitetszőleg formailag is hiányosnak tartott. Vádlott Zoványi Jenő 1907. évi julius hó 12-én beadott felebezésében maga is rámutat erre a körülményre s így nyilván tudta, hogy még alaki szembontból is legfeljebb tévedésről lehet szó: mégis a püspök határozatát *a legönkényesebb jogtiprásnak nevezi, őt azzal gyanúsítja meg, hogy mint egyházi hatalmasság kényekedve szerint hagyja azt ki az egyház törvényeiből, ami neki nem tetszik s kötelességmulasztás- és hivatali hatalommal való visszaéléssel vádolja.* Ezekben a vádakban kétségtelenül bennfoglaltatnak az egyházias tekintély lealacsonyításának ismérvei, miből kifolyólag vádlottat az V. t. c. 34. §§. A. 3. pontjába ütköző fegyelmi vétségben *vétkesnek* kellett kimondani. A büntetés kiszabásánál sulyosító körülménynek vette a bíróság, hogy a fegyelmi vétség református egyházunk agg főpapjával és egyik büszkeségével szemben követtetett el és hogy *vádlott egyházi életpályája folytonos láncolata az összeütközéseknek,* enyhitő körülményül pedig az szolgált, hogy ez a kínos ügy a vádlott jóhiszeműen *alkothatott* jogi meggyőződésének védelmezéséből *keletkezhetett* és hogy vádlott ez ügyből kifolyólag már majdnem 5 hónap óta fel van függesztve. A felfüggesztés megszüntetése az V. t.-c. 135. § a b) pontjának folyománya. Kelt a dunamelléki ref. egyházkerület fegyelmi bíróságának 1908. évi február hó 13-án kelt ülésében. Budapest, 1908. február 13. *Baksay Sándor,* püspök, egyházi elnök. *Darányi Ignác,* főgondnok, világi elnök. *Benedek Sándor,* előadó, jegyzőkönyvvezető.

— **Paedagógiai vizsgálat.** *Dávid Zoltán,* főgimnáziumunk h. tanára, a budapesti tanárvizsgáló-bizottság előtt február hó 25-én tette le a paedagogiai vizsgálatot.

Gratulálunk! Örömmel jegyezzük fel, hogy főgimnáziumunkban a jelenleg működő 17 tanár kivétel nélkül mind oklevéllel bíró szaktanár.

— **Főiskolánk könyvtára,** mint a Muzeumok és Könyvtárak Országos Szövetségének tagja, a folyó 1908. évben a legnagyobb valószínüség szerint megfogja kapni az államsegélyt. A vallás és közoktatásügyi m. kir. miniszter ugyanis, a Muzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségének ajánlatára, az 1908. évi állami költségvetésbe [átmeneti kiadások X. fejezet, 29. cím 1.) tétel indokolás *g)* pontja] a sárospataki ref. főiskola nagykönyvtára részére 10,000 (tízezer) korona segélyt vett fel, amelynek első, 1908-ra szóló részleteül 3000 (háromezer) korona lesz felhasználható. E tétel indokolásául az állami költségvetésben a következők olvashatók: „*E nagymultu főiskola ősrégi, jelenleg 44000 kötetet számláló könyvtára egyike amaz intézményeknek, amelyeknek istápolása, a kegyeleti motivumok mellett, különösen azért indokolt, mert tervszerü kiegészitésével és folytatólagos fejlesztésével nemcsak a helyi érdekek nyernek kielégitést, hanem a nemzeti közmüvelődés is hatékony élő szerephez jut s ezzel a főfelügyelőség ujabb eszközt nyer ama munkához, mellyel a honi müveltség általánositását és színvonalának emelését kivánja előmozditani.*“ A folyó évi segély (3000 kor.) vázlatos felhasználási tervezete, amelyet a főiskolai könyvtárbizottság készitett el s a köziskolai szék hagyott jóvá, már felterjesztetett a Muzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségéhez. A segélyt természetesen csak az állami költségvetés letárgyalása után fogják kiutalni.

— **A magyar filozófiai társaság** 1908. évi február hó 29-én d. u. 5 órakor a K. M. Természettudományi Társulat (Esterházy utca 14. és 16. sz. I. em.) ülésteremében közgyűlést tart. Az ülés tárgyai: 1. Elnöki megnyitó. 2. *Dr. Rácz Lajos*: Emlékbeszéd Bodnár Zsigmondról. 3. A titkár, a pénztáros és a számvizsgáló bizottság jelentése. 4. Javaslat az alapszabályok néhány pontjának módosítása tárgyában. 5. A választmány és tisztikar megalakítása, esetleg tiszteleti tagok választása.

— **A miskolci filléregylet választmányi ülése.** A miskolci református női filléregylet választmánya február 23-án délután ülést tartott a ref. felsőbb leányiskola tanácstermében, a tagok élénk részvétele mellett. Özv. *Patay* Gyuláné, *Szathmáry-Király* Anna elnöknő lelkes és tartalmas szavakkal nyitotta meg az ülést, mely után dr. *Mitrovics* Gyula főjegyző és *Szombathy* Kálmán jegyző a mult ülések jegyzőkönyveit olvasták fel. Az elnöknő bejelenti, hogy *Nagyné, Tana* Karolina filléri skolai tanitónőt a kultuszminiszter átvette az állami tanitónők sorába. A filléri skola megszüntetésének kérdése felett hosszabb vita fejlődött ki, melyben részt vettek *Patay* Gyuláné, dr. *Szentpáli* István, dr. *Mitrovics* Gyula és dr. *Tüdös* István. Utóbbi az iskola további fenntartását javasolta. A vita eredményeként határozatba ment, hogy az egylet a filléri skolát bezárja s a közjótékonyságot a változott viszonyokhoz képest más irányban, nevezetesen egy református árvaház létesitése által kivánja gyakorolni. Az elnöknő ennek kapcsán bejelenti, hogy *Sissáry* Gyuláné, *Nadányi* Teréz a felállitandó árvaház céljaira 1000 koronát, *Kubik* Béláné *Bónis* Sarolta pedig egy előbbi adományának pótlásaképen 50 koronát juttatott az egyesület részére Az egyesület alapszabályainak szükségszerű módositása, illetve az árvaház terveinek megállapitása céljából egy bizottság küldetik ki, melynek tagjaiúl *Patay* Gyuláné elnöklete mellett *Kun* Kálmánné, *Sissáry* Gyuláné, *Szüts* Sámuelné társelnökök, továbbá dr. *Mitrovics* Gyula főjegyző, *Kun* Gyula pénztárnok, *Miskolczi Simon* János titkár, *Szombathy* Kálmán, dr. *Kérészy* Barna jegyzők, dr. *Szentpáli* István és dr. *Tüdös* István választmányi tagok választattak meg. Felolvastatik *Nagyné, Tana* Karolina búcsúlevele. A búcsúzó tanitónő érdemei jegyzőkönyvbe vétetnek. A főjegyző az egyesület megbizásából az 1905—06. évi tevékenységről évkönyvet állitott össze, mely kinyomatván, a tagok közt szétosztatott. A füzet tartalmazza Patay Gyulánénak az 1907. június 18-iki közgyűlésen tartott magvas elnöki megnyitóbeszédét, *Miskolczy* Pálnénak ugyan e gyűlésen a kézimunka tanittatásáról előadott nagyszabásu beszámoló jelentését, továbbá a titkári és pénztári jelentést, a juniusi közgyűlés jegyzőkönyvét, a jóltevők és tagok névsorát és az egyesület alapszabályait.

— **A buji lelkészi kör** értekezlete f. évi febr. 21-én volt Ibrányban. Jelen voltak: Andrássy Kálmán elnök Keresztúry Sándor balsai, Koroc József berceli, László Gyula vencsellői, Rácz Gyula nagyhalászi, Somogyi József dombrádi, Szikszay András ibrányi és Tomori Dezső szabolcsi lelkészek, mint köri tagok; Sipos Mihály kótaji, Vas Mihály gégényi lelkészek, Mezőssy Gusztáv tanácsbiró, Uray Béla, Marussy Bertalan világiak, Kun Bertalan tanitó, mint vendégek. Tárgyaltatott az egyházi adócsökkentés ügye. Megállapodás az lett, hogy az iratokban mindent a helyi viszonyoknak megfelelőleg hiven kell beirni. Legfőbb törvény és legbiztosabb ut az igazság. Még ahol látszólagos kár mutatkozik: ott is és minden körülmények közt az igazsághoz kell ragaszkodnunk. Ha politikai és társadalmi életünkben szinte minden téren terpeszkedik a hazugság: mi semmilyen cél érdekében ne álljunk szolgálatába, ne lépjünk hódolói közé: a palást nem tűri az ilyen szolgálatot. A törvény és utasitások (egyes bonyolult helyzeteket kivéve) mindig eligazitanak, csak komoly tanúlmány tárgyává kell azokat tennünk. Ahol még ma is 16—17. századbeli állapotok vannak: ott csakugyan nincs más mód, mint a századokon át szunyókáló reformációt folytatni: díjlevelet változtatni. — Az elnök, mint adóügyi megbizott, a központi bizottság pesti gyűlésén azt tapasztalta, hogy az adóügyi bizottság és annak kitűnő elnöke, gr. Tisza István, a legjobb tudással és akarattal fognak közreműködni a legbonyolúltabb helyzetek igazságos és megnyugtató megoldásához. — Ezután elnök a buji egyház 1907. évi életéből olvasta fel a feljegyzésre méltó adatokat, kivánatosnak mondván, hogy minden gyűlésünkön egy-két tag hasonlóképpen cselekednék. Az óhaj tetszéssel találkozott, mindjárt is akadt egy másik tag, aki a saját egyháza mult évi életéből élőszóval emlitett fel némelyeket, annak bebizonyitásául, hogy „*más is tesz valamit!*“ — A gyülekezés alatt és a fehér asztalnál természetesen a beszélgetés tárgya a lelkészegyesületi országos mozgalom és az erre vonatkozó nagy elvi harc volt. Mély sajnálattal tapasztaltuk azonban, hogy a különben még mindig szükséges és kivánatos vita a komoly érvelés és bizonyitás mezejéről a nagy kisebbségben levő országosak szóvivője által a sértegetések és gyanusitások mezejére tereltetett, elannyira, hogy a jelenvoltak általános megdöbbenéssel oszlottak szét. Nagy meglepetéssel olvastuk másnap az O. R. L. E. hivatalos lapjában a felsőszabolcsi levélből, hogy az ORLE-nak egy buzgó tagja arra kéri a lelkésztestvéreket, hogy „egymást ne sértsék és ne bántsák, hogy még az ellenvéleményt is ne a gyülölet, hanem a szeretet diktálja, hogy ez a magasztos érzés kössön össze bennünket“ stb. Míg a levél irója ugyanebben a rövid cikkben, ugyszólván egy lélekzetvételre, az ellenvéleme-

nyűeket becsület és tisztesség bemocskolóknak. vizet prédikálóknak nevezi, akik ádáz dühvel tülekednek az örökség körül, ütlegre emelik kezüket, hogy porba sujtsák az anyaszentegyház védőit, akik, mint mostoha testvérek, maguknak akarnak mindent, mert övék az ország, a hatalom és a dicsőség; az ő beleegyezésük nélkül még gondolkozni is bűn. Elég, ha ők munkálkodnak az anyaszentegyház körül, hiszen amugy a dicsőséget is meg kellene osztani. Sajnálja, hogy elfelejtették a kiválasztottaktól az engedélyt kikérni, hogy a maguk lábán próbáltak elindúlni stb. — Íme ilyen szépen diktálja a szeretet az ellenvéleményt értekezleten is, ujságban is! Íme ily sikerrel működik az a bizonyos „kiképezde.“! Személyes vitatkozásban sértegetni, az ujságban gyanusítani, mint az Ezópus farkasa vádaskodni: azután pedig összekulcsolt kezekkel és égre forgatott szemekkel arra kérni a lelkésztestvéreket, hogy egymást ne sértsék, ne bántsák, hogy még az ellenvéleményt is ne a gyűlölet, hanem a szeretet diktálja — Nahát ezek aztán azok a tanítványok, akik arról ismerhetők meg, hogy egymást szeretik, akiknek nincs is egyéb gondolatuk, csak az *anyaszentegyház!* *Jelenvolt.*

— **A francia protestánsok tiltakozása.** Nemesen megható az a kérvény, amelyet a francia protestánsok a szenátushoz intéztek s amelyben kath. testvéreik érdekében emelik fel egy jogfosztó törvényjavaslat ellen tiltakozó szavukat. Itt igazán beigazolódik ama mondás: *Aki téged kővel, te azt kenyérrel!* . . . A kérvény így hangzik: „A szenátor urakhoz! Azon súlyos pillanatban fordulunk az urakhoz, midőn oly törvényjavaslatról kell határozniok, mely a jogrendszer fundamentális tételeibe ütközik és a jogrendet sérti. Mik a protestáns vallás hívei vagyunk, egyházközségeink a törvénynek megfelelőleg kultusz-szervezetekké alakultak át, így hát bennünket közvetlenül a rendelkezések nem érintenek; azonban azért fordulunk a magas szenátushoz, hogy ne adja beleegyezését a legnagyobb igazságtalansághoz. Ne engedjék meg, hogy az egyházi (katholikus) misealapítványok az állam tulajdonába menjenek át és alapítóik intenciója ellenére világi jótékony célokra fordíttassanak. Semmi sem bántaná keserűbben a katholikusok lelkiismeretét és lelkiismereti szabadságát, mint ezen intézkedés törvényesítése! Nem járulhat hozzá becsületes ember s így a szenátus sem az egyházi vagyon azon részének elrablásához, mely a halottak lelki üdvéért alapíttatott, anélkül, hogy mindazokat, kik az ima hatásában a halottakra vonatkozólag is hisznek, durván meg ne sértené! Ha az alapítványok rendelkezéseinek nem bírnak eleget tenni, akkor vissza kell azokat a jogos örökösöknek adni s ezen öröklésből a francia joggyakorlat szerint kizárni még az oldalörökösöket és az egyházközségeket sem lehet. A törvényjavaslat érvénye visszamenőleg hat s így a francia bíróságok határozatait halomra dönti. Ezt pedig megindokolni semmivel sem lehet. XIV-ik Lajos bennünket, protestánsokat mindentől megfosztott s ezzel megerősítette bennünk az útálatot és irtózatot minden olyan intézkedés ellen, mely a lelkiismereti szabadságot és magántulajdont érinti. Anélkül, hogy a katholikus tábor érdekeit szolgálnánk, anélkül, hogy emiatt a kormánnyal szemben ellenzékbe mennénk, tisztán az igazság és jog nevében kérjük a magas szenátust, hogy a haza összes polgárait, bármily vallásuak legyenek is, helyezze a francia polgári és közjog határozatai és védelme alá!“

Pályázati hirdetés.

A felsőborsodi egyházmegyébe kebelezett *sajóivánkai* lelkész-tanítói állásra pályázatot hirdetek. Jövedelme: 786 korona 63 fillér, kongruával együtt 1600 korona. A pályázati kérvények március 28-ig Vadászy Pál espereshez, Sajószentpéterre küldendők.

Miskolc, 1908. február 27.

Kun Bertalan
ref. püspök.

TARTALOM. A delegált bíróság előtti eljárás egyes kérdéseihez. — *Dr. Csiky Kálmán:* Az egyház jogi fogalma. (Vége). — *Stépán László:* A Kuriának az iskolai vagyon tkvi kiigazítása tárgyában hozott határozata. — *F—r—Gy.:* Jakab János. — Irodalom. — Vegyes közlemények. — Pályázat. — Hirdetések.

Mielőtt személy v. jelzálog

PÉNZKÖLCSÖNÉRT

bárhova fordulna,

kérjen díjmentesen tájékoztatót

Meller L. Egyed cégtől

Budapest, IX., Lónyay-utca 7.
Telefon Interurban: 46—31.

Kérje ingyen

és bérmentve magyar nyelvű, gazdagon illusztrált főárjegyzékemet, 3000-nél több rajzzal, mindennemű nikkel-, ezüst- és aranyórák, valamint mindennemű szolid arany és ezüst áruk, hangszerek, acél- és bóráruk stb.-ről eredeti gyári árban.

Nikkel remontoir óra	K 3.-
System Roskopf patent óra	K 4.—
Svájci eredeti system Roskopf patent	K 5.—
Bejegyzett „Sas Roskopf“ nikkel rem.	K 7.—
Ezüst remontoir óra „Glória“ művel	K 8.40
Ezüst remontoir óra dupla fedéllel	K 12.50
Ébresztőóra K 2.90. Konyhaóra	K 3.—
Schwarzwaldi óra K 2.80. Kakukóra	K 8.50

Minden óráért 3 évi írásbeli jótállás. — Ninesen kockázat! Becserélés megengedve, vagy a pénz vissza!

KONRAD JÁNOS

Első óragyár és szétküldési áruház,
Brüx 1256 szám. (Csehország.)

Harmóniumokat

mindkét rendszer szerint a legolcsóbban szállit

PAJK REZSŐ és TÁRSA

Budapest,
V., József-körut 15.

Pianók! Pianók! Pianók!

Árjegyzéket ingyen és bérmentve küld.

Lelkészeknek és tanitóknak külön százalékengedmény. Részletfizetésre is szállítunk!

Szállítások bérmentve eszközöltetnek az utolsó vasútállomásig.

Elismert kitünő áruk.

Szíves figyelmébe

ajánljuk a közeledő konfirmáció alkalmából a *Révész-Szoboszlay-S. Szabó*-féle

Konfirmációra előkészitő kátét

kérdések és feleletekben. Ára 30 fillér. Minden 10 egyszerre rendelt példány után egyet ingyen adunk.

Konfirmációi emléklapok

darabja 4, 5 és 6 fillér. 100 drb egyszerre való vételnél kor 3·60, 4·50 és 5·40.

Kaphatók:

Hegedűs és Sándor

könyvkiadóhivatalában

Debrecenben. Kossuth u. 11.

Orgona és harmoniúm gyár

gőzerő hajtás és villamos világítással berendezve.

ORSZÁGH SÁNDOR ÉS FIA

cs. és kir. udvari szállítók

Rákospalota (Budapest mellett).

Alapíttatott 1861. évben.

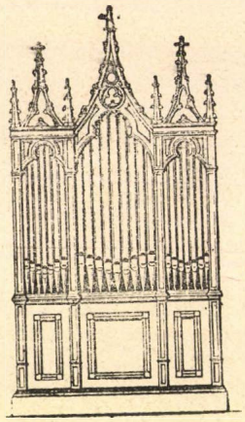

Az 1885. évi országos kiállításon „nagy dísz oklevéllel“ (első díj) és „Ferencz József lovagrenddel“ az 1904. évi veszprémi kiállításon „arany éremmel“ (első díj), az 1906. évi kassai kiállításon „dísz oklevéllel“ (első díj) kitüntetve, azonkívül számtalan kitüntetés és elismerés. Ajánlják kitünő hangú és szerkezetű, főleg a legújabb légnyomatu (pneumatikai) orgonáikat, melyek rendkívül könnyű játékmód és a változatok egyszerű kezelése mellett, az időjárás minden viszontagságainak ellenállnak. Szolid munka és jutányos árak. Kisebb orgonák készletben vannak. Eddig 700-nál több új orgona lett szállitva. Raktáron kitünő hangú harmoniumok minden nagyságban. Harmoniumok tetszés szerinti rajz és változat összeállitással rendelésre készülnek. Tervezeteket és rajzokat kivánatra küldünk.

Pontos és legjobb órák 5 évi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák,

borkancsók, china-ezüst disztárgyak,

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

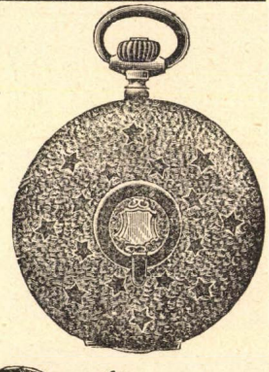

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

Polgár Kálmán

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállitója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 10. szám. Sárospatak, 1908. március 8.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

Tapogatolódzás.

— A III. t.-c. végrehajtásához. —

A budapesti zsinat törvényt alkotott az egyházi adózás rendezéséről. — Figyelmen kívül hagyva most azt, hogy ez a törvény nem egységes alapra van fektetve, mert bizonyos feltételek mellett a régi — ugy lehet rosz és igazságtalan — rendszert a gyülekezetek fenn is tarthatják, — főképen az a része köti le figyelmünket, mely az egyházi adózók terhének csökkentésével foglalkozik, amelyben azonban a *vagylagosság* betoldása ismét összetöri az egységesség elvét s újabb veszedelmek forrása lehet.

A legnagyobb veszedelem mégis az, hogy az egész segély-akció elhibázott alapon indúl meg. Ez az alap a „Zsinati adóügyi albizottság Előmunkálata", melyet a konvent megbizásából Kenessey Béla, most erdélyi püspök, akkor bizottsági előadó szerkesztett.

E kimutatás szerint, mely csaknem teljesen az új törvényben foglalt elvek szerint van az 5 egyházkerület *minden* egyházára kiállítva, a hívekre nehezült egyházi adó volt eddig = 4,452.646 kor. 86 fillér; az új egyházi adóból bejönne = 3,708.458 kor. 47 fillér, tehát a hiány = 1.352.702 kor. 20 fillér. Ez utóbbi összeget szögezzük le, mert ez volt az az összeg, amit Tisza, mint kormányelnök kilátásba helyezett s amit a jelenlegi kormány még bővített, amennyiben az okt. konvent 19. sz. jkvében adott részletezés alapján e célra a teljes 3 millióból 1.467 480 korona esnék. Itt csak mellesleg említem, hogy egyházainknak az említett Előmunkálat szerint az uj adóból még 608.513 korona többlete lenne, — szerintem: a holdban.

Az említett munkálatban ugyanis, mely hiányos kérdésekre adott bizonytalan (s a helyi hatóságok ellenőrzésétől elvont) feleleteken épült fel, alighanem több a helytelen. mint a helyes adat. — Már más helyen rámutattam, hogy saját egyházmegyémben, melynek viszonyait apróra ismerem, 77731 korona hiányt és 2110 kor. többletet mutat ki. De pontról-pontra kimutatható, hogy sok egyház a kirovásokból a lelkészi és tanítói fizetéseket teljesen kihagyja, ennélfogva itt felesleg épen nem lesz, a hiány pedig jó, ha nem több a kétszeresnél. Kifejezést adtam annak a gyanumnak, hogy így történt más egyházmegyékben is. Erről meggyőzött a VB. legközelebbi jegyzőkönyve, hol a hiány kétszeres. De meggyőzött gálszécsi lelkésztársam érdekes közleménye. Elővettem ugyanis az említett munkálatot s ott ez adatokat találom Gálszécsen.

Új adóból bejön = 595 kor. 89 fillér. — Többlet = az *egész*. Jegyzet: egyházi adót nem fizetnek.

Gálszécs ívén pedig ki van mutatva = 1278 kor. hiány, ebből az új adó fedez = 607 kor. 22 fill., segélyből fizetendő = 670.78. Tehát a hatszáz korona töblet, hétszáz hiánnyá változott.

De még tovább, a régi egyh. adófőkönyv alapján Péter kartársam névszerint kimutatja, hogy ki, mennyi *egyházi* és *iskolai adót fizetett;* némelyik jóval többet, mint ami most reá esik és mégis az a munkálat azt jegyezte fel Gálszécsről: *Egyházi adót nem fizetnek.*

Ha ez így történt a Péter M. bevallása alapján, jobban történt a többieknél? S vajjon úgy lesz-e, hogy F. Zemplén 29 egyházának eddigi összes egyházi adója 21 ezer, új adója 22 ezer, hiánya 6000, többlete 7000? Engedje meg nekem zsinat, konvent s engedjék meg a tisztelt olvasók, hogy ebben alaposan kételkedjem.

Ez az alap, amelyre állottunk, a terv, amelyre a jövő épületét akarjuk építeni s egyszersmind elbontani az ősi, ilyen-olyan, de még is csak oltalmat adott hajlékainkat, anélkül, hogy bizonyosak lennénk felőle, hogy újakat építeni helyökre lesz-e erőnk, tehetségünk s épen akkor, mikor szépen kidolgozott tervek alapján, anyagok összehordása mellett, kalapácscsal, vakoló kanállal kezökben a munkások tízezrei készen állanak, hogy hamarosan felépítsék a „Regnum Marianum" régóta sóvárgott épületét.

Az említett rosz alapon a tervbe vett munka sem lehet s nem is lett más, mint kapkodás, ideoda tapogatódzás.

A törvényt szentesítették s ennek alapján a kormány a megfelelő (mert *többet* adott az előirányzottnál) segélyt ki is utalta. Akkor a konvent kiküldte a táblázatokat s hozzá az útasitást minden egyházba. Volt a ki hozzá is fogott. Akkor jött a tudósítás, hogy új íveket Hornyánszkynál kapunk s vele új utasitást.

A konvent kilátásba helyezte, hogy a statisztikai hivatal útján *zóna-díjszabást* állittat össze. Ez az útasításban *egységes* díjszabássá alakúlt, melynek egyes tételei elfogadhatlanok. Részletezés helyett csak annyit említek, hogy F.-Zemplénben egy métermázsa búza kevesebbet ér, de jóval, mint a Bpest, vagy más nagy központ körül lakóknak s ezért bizony szükséges lett volna a *zóna-díjszabás.*

Részemről teljesen negativ álláspontra helyezkedtem a jog alapján. Az én díjlevelem holtomig, vagy esetleges fegyelmi elbocsáttatásomig érvényes,

Lapunk jelen számához 1/4 ív melléklet van csatolva.

azt az én hozzájárulásom nélkül *addig* a hatóság sem változtathatja meg. Kimondhatja a hívek tehercsökkentését, ki azt, hogy 20 éven alól levők meg nem adóztathatók, de nem az *én káromra*. Én azért sem a 16 frtos fámat 7 forintért, sem egyéb jól értékesíthető terményeimet olcsóbbért, sem a közmunkámat el nem engedhetem, sőt a 20 éven alól levők után járó illetményeimet is megkövetelhetem, attól, aki a díjlevelet nekem adta — az egyháztól s aki arról megerősítésével biztosított, az egyházmegyétől és kerülettől. Ez *szerzett* jogom, amint ezt a VB. jegyzőkönyvében oly tekintély is, mint gróf Tisza, szépen és erőteljesen fejezi ki.

De míg ide jutottunk, mennyi tapogatódzás történt. Itt említem a kétféle mértéket s háromféle felszámítást. Pl. nem kongruások a díjszabás szerint; ámde a tanítók itt is remonstrálni fognának az ellen, tartva magokat — igen helyesen — a kormány által is megerősített 1893. évi felszámításhoz, mely rájok nézve *kedvezőbb*. Ezt tennék kongruás egyházakban is a tanítók. Ez már kétféle. Ehez jön az a még meg nem döntött — csak alaposan megingatott — rendelkezése a konventnek, hogy kongruális egyházakban az akkori értékeléstől eltérni nem szabad. Itt az egyiptomi 7 sovány tehén megenné a 7 kövéret. A kongruás papok feljajdúlására a végrehajtóbizottság *vagylagosságot*, $^1/_6$-okat emlegetett. Angol tapasz a száguldó vonat által ketté szelt tag sebére. Most már e sok tapogatódzás után (hála a VB. bölcs megfontolásának) kezdünk kibontakozni. A VB. javasolja, hogy a „Jelentő ívek" szerint történjék a felszámítás és indokolt változtatások is tétethessenek. Ez is csak úgy lehet remedium, ha figyelembe vesszük az azóta lefolyt 14 esztendő alatt megnövekedett s el nem tagadható drágúlast, mely főképen fánál, bornál, szolgálmánynál, de a többi terménynyszolgáltatásnál is eltagadhatatlan.

A tapogatódzás azonban tovább tart s még újabb módosításra szorúl. A VB. jegyzőkönyvében ugyanis ezt mondja:

„Figyelmen kívül hagyandó továbbá minden az egyház intézményeinek *fejlesztésére*, avagy tiszti fizetések, tiszteletdíjak emelésére szánt s általában minden újabbi teher, mely a segélyt kérő egyháznak 1906. évi január 1-sö óta hozott határozatán alapúl."

Ugyde akkor az egyház, mely a költségvetésbe már minden jövedelmét lekötötte, stagnatióra lesz kárhoztatva s a fejlődésről eleve le kell mondania, holott a kor új meg új követelményeket támaszt vele szemben. A törvény 3 évre rendeli a gondnok választást. Eddig egy évre választottuk s szolgáltak: ingyen. 3 évre lehetetlen azoknak némi tiszteletdíjat nem biztosítanunk; az 1907. évi XXVII. t.-c. is óriási áldozatokat követel a modernné alakítandó iskolától. Elkerülhetetlen az iskolaszolga beállítása is, az eleddig iskolások által végzett tisztogatás, vizhordás stb. ellátása végett, mit eddig a gyermekek teljesítettek s megszünvén a közmunka, tetemes fuvarköltségek merülnek fel, melyek eddig ingyen teljesíttetvén, zárószámadásainkban a legcsekélyebb összeggel sem szerepeltek stb.

Mindezek s még több mások is a költségvetésbe valók, mert *jövőre* rendes szükségletet alkotnak s melyek a régiekben teljesen hiányzottak. Igy bizonyos aztán, hogy a kiutalt segély elegendő nem lesz, nem lehet. S akkor, ha a munkálat már megindult, ebből kimondhatatlanúl nagy baj leend.

A végrehajtó bizottság sok hiábavaló kisérlet után végre a konvent elé terjeszti a dolgot. Hiábavaló dolgot végezne azonban, ha csak a proponált, bár lényegében és nagyjában helyes propositióknál maradna. Itt gyökeres eljárásra van szükség.

Segíteni már eddig is lehetett volna; de lehet a f. évben. A kiutalt összegből 76,306 kor. jár az egyházi *közigazgatási alapra*. Ez az ideivel kétszeresre emelkedik. A 19. sz. b) pontja alatt felsorolt kiadásokat eddig a gyülekezetek viselték (s ideszámitandók a jegyzőkönyvek is). A dunamelléki egyházkerület korm. költségeire 14,886 kor. van előirányozva, ugyanennyit fizetnek egyházaink az egyházmegyére is. Mi akadálya lenne tehát annak, hogy e kiadásokat (melyek a Gálszécs költségvetésében is ott szerepelnek) már a f. évre töröljék, hiszen Dunamellék 39,500 koronát kap e címen s igy még a mondott összegeken felül a gyülekezeteket terhelő esperesi és iskolalátogatás költségei is kitelnének a több mint 10 ezer koronából, amely jövőre még $^1/_3$-al emelkedik. Ha e most említett kiadások az egyházak költségvetéséből még az áprilisi konvent által töröltetnek (nálunk utólag, októberben fizettetvén, e részben akadály nem merül föl s meglévén a fedezet, egyebütt sem) ez az egyetemes segélyalapnak is tetemes javára válik s valamennyire enyhíti a feljebb feltüntetett ijesztő különbségeket. Kezdetnek ez jó és biztató lenne, mert rögtönös és minden egyházzal érezteti jótékony hatását.

Aztán jön a belhivatalnokok fizetésének megállapítása, melynek rendíthetlen alapelve, hogy annak csorbúlnia nem szabad. Ez pedig az adósegély igénybevételével, melyet az új adókivetéssel másként mint készpénzre átváltoztatással képzelni sem tudunk, nagyon könnyen megtörténhetik, ha igazság és méltányosság kettős őrszemet nem tartanak.

Nem tartok azokkal, akik pedig elég számosan vannak, akik gabona-fizetésükről semmi szín alatt nem akarnak lemondani, mert az tényleg nagy árhullámzásnak van alávetve és sok esetben magát a belhivatalnokot sujtaná, mikor olcsó gabonával elégítenék ki; de viszont nem helyeselhetem, ha a *középárt* minimumra redukálják, melyet megcáfol az élet. Ezért nagy elismeréssel fogadom a VB. előterjesztését, de óhajtom, hogy az új díjszabás ennek az elvnek meg is feleljen, sőt azt, hogy az csak minta-mérték legyen, melyhez a helyi, indokolt értékelések mérhetők legyenek, a méltányosság határáig tágíthatók, de azon alól nem szűkíthetőkül tekintetvén. Az így megállapított fizetés lehetne aztán alapja a már magára sokat nem váratható fizetésrendezésnek.

De mi történjék a kongruával, amelynek elvesztésétől való félelem volt oka a háromféle fizetésfelszámításnak? Annyi bizonyos, hogy annak nagyrésze elesik az új adózás behozatalával, bár az $^1/_6$ elengedésnek, adók levonásának ez esetben sem szabad változást szenvednie, mivel az a törvény intenciója szerint is tényleges fizetésjavításúl tekinthető.

Igen érdekes e tekintetben Kis József pápai esperes előterjesztése, szerinte — s teljesen igaza van — a kongruát a lelkészek és tanítók előbb volt fizetésükön felül kapták; s fizetésük ma is termény és szolgálmány lévén, melyet értékben csorbítani nem szabad, kongruájuk ezután is megjár. Díjlevelök ugyanis ma is az, ami eddig volt s az is marad, míg illetékes tényezők, egyházmegye és kerület (melyek a kongrua-becslésnél meg nem kérdeztettek) meg nem változtatják.

Tudnunk kell azonban, hogy a dunántúli egyh. ker. kimondotta 1905-ben, hogy a belhivatalnokok föld, fa és gabona járandóságait pénzre változtatni nem engedi.

Ezt csak megemlítve, tagadhatatlan marad az, hogy nagy eltérések a kongrua-törvény értelmében nem tűrhetők. Akár kongruának, akár adósegélynek nevezzük, a hivatalnokok fizetés kiegészítése az államtól nyert összegre támaszkodik. — Mégis, a konvent félelme, hogy ez esetben a kongrua segély elesik, indokolatlannak tekinthető, amidőn kimondatott, hogy az évi 3 millió rendszeres segély minden eddig nyert segély épségét nemcsak nem érinti, sőt a mutatkozó szükséghez képest azok fokozatos emelkedése sem tekinthető kizártnak.

Ez alatt azt kell értenünk, hogy a már kiutalt kongrua is — eltekintve egyes kivitelektől — a maga egészében megmarad. Szerény véleményem szerint legjobb lenne a felszabadúlt kongruát az adósegélyalaphoz csatolni, hol mint talán sikerült kimutatnunk, nemcsak szükség lesz reá, hanem ujabb forrásokról is gondoskodni elutasíthatlan kötelesség.

Bízunk a konventben, de egyszersmind kérjük is, hogy az eddigi konkrét példákból s az ezután szőnyegre kerülőkből leszűrt tapasztalatok alapján tegye bölcs megfontolás tárgyává ezt az anyaszentegyházunk jövőjére döntőleg beható nagy kérdésünket. Ne siessünk e nagy átalakítás életbeléptetésével, hanem vizsgáljuk új meg új oldaláról. A megkezdett művet se megállítani, se megnyugvást keltőleg helyrehozni nem lehet. S így a rosz kezdet okvetlen rosz végre vezethet. Ne legyen olyan csekély ellenvetés, amit kicsinyeljünk s több oldalról meg ne vizsgáljunk s ami fő, tegyver — itt alap — nélkül harcba ne indúljunk, anyag nélkül építeni ne kezdjünk. Mindenek felett, míg az új épület terve a legkisebb részletig kidolgozva nem fekszik előttünk, míg az összes anyag, melyből építnünk kell, rendelkezésünkre nem áll: ne bontsuk el a régi épületet, ne hagyjuk védő fedél nélkül annak lakóit. — A bontó csákányt nyomban kövesse a vakoló kanál.

A végrehajtó-bizottság erre az útra tért. Haladjon tovább is ez úton s bölcs körültekintéssel támogassa, irányítsa az egyetemes konvent. Anyaszentegyházunk üdve, jövője van a kockán. Bízunk e bölcs vezérekben, hisszük, hogy az eddig volt tapogatódzást egységes tervszerű, következetes és határozott irányú működés váltandja föl.

Nagyváty, 1908. febr. 24.

Morvay Ferenc.
ref. lelkész.

Az egyházi adóreform.

Minél tovább törjük fejünket az adócsökkentés nagy problémáján, annál bizonyosabb lesz előttünk, hogy annak egyöntetü, helyes megoldása csakis új szabályrendelet alkotásával érhető el. Az a bizottsági megállapodás, mely az 1894-iki Jelentő ív adatait veszi majd alapúl az értékelésnél, szintén nem fog kívánt célhoz vezetni; nem pedig azért, mert azóta ennél is, — ép úgy mint a kongrua felszámításánál, — a termények és szolgálmányok értéke duplára emelkedett. Ezt hatóságilag igazolni szinte szükségtelen is, hiszen ugyanazon kerületben, sőt sokkal inkább a szűkebb megyében az egységár csak kivételesen esik hullámzás alá. Minek p. u. igazolni azt a köztudomású faktumot, hogy 1894 óta a fa értéke (méterenként) 2—3 koronáról 5—6 koronára, vagy magasabbra szökött fel; vagy hogy a búza, fuvar, eke vagy gyalog napszám stb. épen kétszeres árat ért el? Leghelyesebb tehát, ha egyszerüen kimondja a konvent itt is a fix egységárat, mint tette a nem kongruás egyházaknál az ismeretes „Utasításban.“ Igy lesz egyöntetüség és teljes megnyugvás, de különben soha.

Hogy a költségvetésekbe oly szükségleteket állítunk be, melyek a Jelentő ívben nem fordúlnak elő, ez nagyon természetes. Mert hát mittevők legyünk p. u. az erdővágás, patakfentartás, fafelaprózás, 30 filléres iskolai adó, harangozó fizetés, lelkészi nyugdíj stb. adataival, melyek a Jelentő ívben nem szerepelnek? Pedig ezek és más efélék mind állandó terhei az egyházaknak. Ebben rejlik oka annak a horribilis differenciának, mely a segélyszükségletnél a régi és új adókivetés között mutatkozik.

Nincs biztos vezérfonalunk arra nézve sem, hogy az egyházi épületek fentartására mily összeget illesszünk költségvetésünkbe. Hiszen többé-kevésbbé egyenlő számú és nagyságú épületek vannak minden egyházban. De hogy egyikünk e címen 300—500, másikunk 100—200 koronás számlával álljon elő: ez bizvást az osztó igazság rovására esik; valamint az is, hogy egyik helyen a gondnok részére is irányoznak elő némi honoráriumot, míg más helyen e tételt teljesen figyelmen kívül hagyják. Pedig — közbe legyen mondva — kétségtelen, hogy az új adórendezéssel, vagyis a tiszta készpénz beszedéssel szaporodni fog a gondnok terhe s félő, hogy ha ezután is csak afféle „nobile officium“ marad a hivatal, mint eddigelé volt, könnyen veszíthet régi *varázslatos, kívánatos* mivoltából.

Nehéz eligazodnunk az iskolai fütőanyagnál is. Van olyan díjlevél, ahol e címen fel van véve 8 méter, van ahol 12, 16, 20 méter. Van olyan is, ahol a khártába írt famennyiség után oda van iktatva: „ebből köteles a tantermet is füttetni.“ Van ismét olyan, ahol a gyermekek fejenként kötelesek naponta hordani egy-egy kisebb-nagyobb darabocskát. Hogyan lehet már itt úgy eligazodni, hogy akár a fix mennyiséget, akár az egységárat positive meg tudjuk állapítani? Igen óvatosnak és vigyázónak kell itt lennünk, nehogy többet vevén el a tanító fájából iskolafütés címén, ez által őt egy bizonyos jövedelemtől megfosszuk. Ha én az egyik tanítóm 36 méter fájából (melyből a tantermet is köteles füttetni) 20 métert leütök, nagyon érzékenyen megkárosítom őt. Erre az adóvégrehajtó bizottságnak különös figyelmet kell fordítania, nehogy tanítóink csonkúlást szenvedjenek.

Nagy gondot ád a szolgálmányok arányos és igazságos szétosztása is. Gróf Tisza István, a mi nagybuzgóságú elnökünk, erre nézve azt javasolja, hogy állapittassék meg az összérték s aztán a párok számával osztassék el. Szerintem ez a megoldás nem lesz egészen célravezető p. o. a szántásnál és fuvarnál, mert a szekeres gazdák kétszer akkora szolgálatot teljesítenek, mint a gyalogos zsellérek. Jobb lenne tehát itt is, mint általában az egész adózásnál, az állami adót venni alapúl s ennek arányában osztani szét a szolgálmány értékét. Mert igaz ugyan, hogy a gyalogos zsellér nem adhat fuvart, de teljesit másnemű szolgálatot (erdővágás, patakfentartás, fafelaprózás) s ekkép a teherből neki is jut megfelelő rész. Én itt a híveket (vagyoni állásuk szerint) 6 osztályba soroztam. Van egyházamban ugyanis 117 adófizető család. Szét kell osztanom köztük 55

fafuvart, vagyis ennek ellenértékét (p. 4 K) 220 koronát. Szétosztottam ekkép:

1-ső	osztályba	soroztam 59	családot	à 1·10 f.	= 64·90 f.
2-ik	„	„ 13	„	„ 1·65 „	= 21·45 „
3-ik	„	„ 14	„	„ 2·20 „	= 30·80 „
4-ik	„	„ 10	„	„ 2·75 „	= 27·50 „
5-ik	„	„ 10	„	„ 3·30 „	= 33·00 „
6-ik	„	„ 11	„	„ 3·85 „	= 42·35 „
		117			220·00 f.

Vagy egy másik példa. Tanítónk 8 K munkadíját így osztottam szét:

1-ső	osztályba	soroztam 59	családot	à 04 f.	= 2·36 f.
2-ik	„	„ 13	„	„ 06 „	= 0·78 „
3-ik	„	„ 14	„	„ 08 „	= 1·12 „
4-ik	„	„ 10	„	„ 10 „	= 1·00 „
5-ik	„	„ 10	„	„ 12 „	= 1·20 „
6-ik	„	„ 11	„	„ 14 „	= 1·54 „
		117			8·00 f.

Hogy az adóügyi kiküldött bizottság, első bepillantásra tisztában lehessen az egyes adóalanyok régi és új fizetési kötelezettségével, óhajtandó, hogy a „Jegyzet“ rovatba feljegyeztessék: egy, vagy két házas fia, egy, vagy több özvegy, rendes és ismétlős iskolások száma. Úgy hiszem, hogy a tandíj (különben is kerületi határozaton alapúlván) bátran vehető fel 4 korona összegben, így nem kell külön értékelgetni zabot, tojást csirkét stb.

Hogy miként s mi alapon vessük ki a lelkész és tanító új adóját, erre sem a törvény, sem az utasítás nem ád semmi felvilágosítást. Sőt lelkésztársaim is, kik az adózás kérdését nagy bölcseséggel boncolgatták, erről mélyen elhallgattak. Igen kívánatos tehát, hogy az egyetemes konvent erre nezve is preciz, félre nem magyarázható rendszabállyal intézkedjék.

A vagylagos adókulcsot aligha alkalmazhatjuk. Ezt már maga az adóügyi bizottság is belátta. De tökéletesen igaza is van; mert ha azt mondjuk a híveknek, hogy fizessétek továbbra is a díjlevelünkben biztosított termény-járandóságainkat, vagyis vegyétek meg búza, zab, fa stb. deputátumunkat a nyerendő segélyből, ők erre csak az esetben lesznek hajlandók, ha a részükre utalt segély összege, bizton fedi a most megállapított egységárat; de már drágaság esetén „jobbraát“-ot csinál és rámutatván a törvényre, fittyet hány a hívó szónak. Ezzel aztán fel lesz dúlva a szent békesség, felfordúl az egyház.

Gyökeres orvoslás kell tehát. Mondja ki a konvent a pénzbeli adózást az egész vonalon. Legyen kötelező az „Útasításban“ jelzett egységár minden egyházra, minden belhivatalnokra.

Nekem meggyőződésem, hogy a magas kormány belátja igazaink jogos voltát; belátja, hogy sem a Jelentő iv adatai, sem a kongruális értékelés a mai viszonyoknak nem felel meg s ekkép nem zárkózik el az adócsökkentési segély felemelésétől, amint egyébként a 48848/1906. sz. miniszteri leirat sem zár ki, sőt egyenesen előír.

Ha pedig akár a lelkész, akár a gyülekezet vonakodnék az új adókulcs elfogadásától, ez esetre tétessék kötelességévé minden egyháznak a költségvetés beterjesztése (mert hiszen ez a fő!) a kellő okmányokkal felszerelten, hogy ezek alapján szükségletük megállapíttatván, a segélytől el ne essenek; mert sem a lelkész érdekeért az egyház, sem ennek érdekeért a lelkész károsodást nem szenvedhet.

De bármint legyen is, a legközelebbi konventi ülésig (április 22.) tegyük le tollunkat s az akkor hozandó határozatban megnyugodva, annak intenciója szerint készítsük majd el (isten tudja már hanyadszor?!) költségvetésünket és rovatos iveinket.

Batta György.

A ref. theol. akadémiák tanúlmányi és vizsgálati rendjének új tervezete.

(Folytatás.)

A bizottság megállapodásai nyomán a szakelőadó által összeállított tanúlmányi rend-tervezet a következő:

THEOLOGIAI AKADÉMIAI TANULMÁNYI REND

(Szakbizottsági tervezet).

I. Általános határozatok.

1. A hazai református egyetemes egyház kebelében jelenleg fennálló theologiai intézetek hivatalos neve: *theologiai akadémia*, illetőleg egyetemi kapcsolatban: *theologiai fakultás.*

2. A theol. akadémiák, illetőleg fakultások tanfolyama 4 évre terjed, amelyből 3 évet a hazai ref. theol. akadémiák valamelyikén kell eltölteni.

Azoknak, akik a hazai egyetemek valamelyikén legalább egy éven át bölcsészeti vagy külföldi protestáns egyetemen bölcsészeti és theologiai tudományokat hallgattak és ezt leckekönyvvel (index) igazolják, megengedtetik, hogy a theol. akadémiát 3, négy évi igazolt egyetemi hallgatás mellett pedig 2 éven át végezhessék, úgy azonban, hogy ezek is kötelesek minden kötelezett tantárgyból szabályszerű vizsgálatot tenni.

3. A theol. akadémiára, illetőleg fakultásra bárki is csak érettségi bizonyítvánnyal (a VIII. osztályból görög nyelv és irodalmi érdemjeggyel) vehető fel. Ha a theol. akadémiára vagy fakultásra nem közvetetlenül az érettségi vizsgálat letevése utáni iskolai év elején jelentkezik valaki, az ilyen köteles hitelesen bizonyítani, hogy a közben eső időt hol és milyen foglalkozásban töltötte és hogy erkölcsileg magát miként viselte.

4. A theol. akadémia, illetőleg fakultás 4 éves folyama *magán úton* semmi részében sem végezhető. (E. t. II. t. c. 62. §.).

II. Előadandó tantárgyak, azok megközelítő óraszáma és évfolyamok szerinti beosztása.

A) Szoros értelemben vett theol. tantárgyak.

a) *Kötelezettek:*

1. *Héber nyelvtan* az I. éven 3, a II. éven hetenként 2 órán, összekötve az ó-szövetségi szent könyvek olvasásával.

2. *Új-szövetségi görög nyelv* I. és II. éven hetenként 2 órán új-szövetségi szent könyvek olvasása alapján.

3. *Bibliai irodalomtörténet* (isagogika) a biblia tartalmának beható ismertetésével (ó- és új-szövetség) I. és II. éven, felváltva, hetenként 3 órán.

4. *Bibliai magyarázat* (exegesis) a biblia — ó-

és új-szövetség — eredeti nyelvei alapján, kapcsolatban a bibliamagyarázat történetével, hetenként 3 órán a III. és IV. éven.

5. *Bibliai theologia* (ó- és új-szövetségi) a III. és IV. éven hetenként 3 órán.

6. *Egyetemes ker. egyháztörténelem* hetenként 3 órán az I. és II. éven.

7. *Magyar prot. egyháztörténelem* különös tekintettel a magyar prot. irodalom történetére a III. és IV. éven át, hetenként 2 órán.

8. *Keresztyén hittan* a II. vagy IV. éven hetenként 5 órán.

9. *Keresztyén erkölcstan* a III. vagy IV. éven hetenként 3 órán.

10. *Gyakorlati theologia* és idevonatkozó szemináriumok (homiletika, liturgika, katekhetika, cura pastoralis a belmissió elméleti és gyakorlati ismertetésével, gyakorlati bibliamagyarázat).

a) *Homiletika* a II. vagy III. éven heti 3 órán egész éven át.

b) *Liturgika* a III. vagy IV. éven heti 1 órán egész éven át.

c) *Katekhetika* és katekhetikai gyakorlatok a III. vagy IV. éven 1 órán egész éven át.

d) *Cura-pastoralis a belmissióval* a III. vagy IV. éven heti 1 órán egész éven át.

e) *Gyakorlati bibliamagyarázat* a III. és IV. éven együtt heti 1 órán egész éven át.

f) *Szónoklati gyakorlatok* együttesen vagy csoportonként heti 1 órán egész éven át.

11. *Egyházjogtan* a gyakorlati egyházi közigazgatásba való bevezetéssel a III. és IV. éven heti 4 órán egész éven át.

12. *Tudományos szemináriumok.* Minden hallgatóra legalább egyben való részvétel kötelező mind a 4 éven át.

13. *Egyházi ének* I—IV. éveseknek együtt vagy csoportonként heti 1 órán.

b) *Nem kötelezettek:*

1. Dogmatörténet.
2. Theol. tudományok encyklopaediája.
3. Symbolika, polemika.
4. Apologetika.
5. Régiségtanok (héber, görög, római).
6. Special-collegiumok az egyes theol. tudományok főbb részleteiből.

B) Bölcsészeti tudományok.

a) *Kötelezettek*:

1. *Vallástörténet és vallásbölcsészet* az I vagy II. éven hetenként 3 órán egész éven át.

2. *Bölcsészettörténelem* az I. vagy II. éven heti 3 órán egész éven át.

3. *Nevelés- és oktatástan,* tekintettel a paedagogia történetére, a módszertanra, a népiskolai szervezet ismertetésére, az I. és II. éven egész éven át, hetenként 2 órán.

4. *Közegészségtan* I—IV. évesek számára négy évenként 1-szer, heti 1 órán.

b) *Nem kötelezettek:*

1. Bölcsészeti encyklopaedia.
2. Psychologia.
3. Aesthetika.
4. Az emberi nem művelődésének története.
5. Az egyetemes világtörténelem legújabb kora.
6. A magyar irodalom története.
7. Ismeret-elmélet különös tekintettel a vallási ismeretekre és vallási képzetek alakulására.
8. Sociologia (socialis rendszerek és művek ismertetése).

A nem kötelezett bölcsészeti tantárgyakból minden hallgató köteles a négy évi tanfolyam alatt annyi órát hallgatni, amennyi a vallástörténet-vallásbölcsészet és bölcsészettörténelem heti óráit 11-re kiegészíti.

(Folyt. köv.)

KÜLFÖLD.

Egyház és állam Franciaországban.

(Vége.)

Az egyház és állam különválását az 1905. december 9-iki törvény mondta ki a következő módozatokkal:

Szabadságukban áll az állam polgárainak vallási egyesületekbe tömörülni az egyházi javak közül az istenitiszteletre rendelteknek az átvétele végett, valamint az is meg van engedve, hogy ezek a vallási egyesületek egymással szorosabb szövetkezésre lépjenek. Megengedtetik a templomok díjtalan használata. Megengedtetik a gyűjtések eszközlése, de nem az adományok és hagyományok elfogadása. A tulajdon korlátozása. Az idős lelkészek részére nyugdíj biztosíttatik; az ifjabbak javadalmazása pedig fokonként lejebb szállíttatik. Büntetőjogi felelősségre vonása a vallási egyesületeknek, ha politikába elegyednek, vagy a vallás terén túl propaganda űzésére törekesznek.

Nagyon messzire mennénk, ha most itt nagyobb részletezésbe fognánk. Katholikus részről „loi de spoliation"-nak, rablótörvénynek nevezik ezt a törvényt. Az által — mondják a katholikusok, — hogy apródonként a cultus-budgetet teljesen megszüntetik, megszegi az állam abbeli kötelezettségét, hogy az 1789-ben elkobzott egyházi javak ellenértékét évi járadékok alakjában kiszolgáltatja. Az egyházközségeket (fabriques) évi 800,000 franc olyan jövedelemtől fosztja meg, amelyet az 1809-iki törvény örökidőkre biztosított nekik. Az által pedig, hogy a tanulmányi vagy jótékony célra az *egyháznak* rendelt adományokat az egyház keretén kívül használja föl (ha bár ugyanarraa célra is), megsérti az adományozók jogait. A templomok birtoklása, amit kegyképpen megenged, csak használati jog és bizonytalan jellegű. Minden egyéb birtoklás annyi korlátozó feltételhez van kötve, mintha az állam csak alkalomra lesne, hogy még el nem kobozott javakra is rátegye a kezét. Ennyiben tehát „loi de spoliation" a szétválasztó törvény. De ezen felül még „c' est un oeuvre d' hypocrite tyrannie," képmutató zsarnokság műve is. Az alatt a szín alatt, hogy a katholikus kultusznak teljes szabadságot ad — mondják a kormány ellenzői — a gyülekezeti életet a hierarchiával való minden kapcsolaton kívül rendezi, úgy hogy az állami törvényhozásnak szemmel láthatólag az a célja, hogy fegyvert kovácsoljon a pápa souverainitása ellen, magok közt a katholikusok közt pedig szakadást idézzen elő. Igy beszélnek a meggyőződött katholikusok. Erre állampolitikai vagy szabadelvű állás-

pontról azt lehetne megjegyezni, hogy az afféle történelmi bonyodalmaknak, aminő itt is van, bajosan lehet ugy véget szakítani, hogy itt-ott egy-egy csomót erővel ne vágjanak ketté. Továbbá azt is, hogy az új rendezés a pápának a püspökök kinevezése tekintetében teljes szabadságot biztosít és a „jus placeti"-t egészen elejti.

Azonban tudjuk, hogy az új rendezést hogyan fogadta az Egyház és hogy a pápa ellenintézkedései a régi törvények kiegészítéséül új javaslatok benyujtását tették szükségessé. Most már úgy áll a dolog, hogy a szó szoros értelmében „tragikai összeütközés" van az állam és az egyház között. Két teljességgel kiengesztelhetetlen elv áll most egymással szemben.

Az egyház a maga meghazudtolása nélkül most már csakis az erőszak előtt hátrálhat meg. Az állam ezt az erőszakot többé vagy kevésbbé kínossá teheti, aszerint, amint hevesebb vagy mérsékeltebb anticlericalisok kezében lesz a hatalom, de az egyház ma már csak megtépázott és megszakgatott talárral kerülhet ki a küzdelemből. Azt még el lehetne képzelni, ha az egyház elég gyökérszárral és elég mélyen fűződnék a francia nép szívéhez, hogy a kormány rendszabályait ideig-óráig meghiúsíthassa. Ez a végrehajtás elhalasztása volna csak. A történelmi folyamatnak Franciaországban is szükségképen végbe kell mennie. Ha ma nem, hát holnap, de belátható időn belől beköszönt a teljes szakítás napja.

Azonban, amikor az egyház és az állam egymáshoz való viszonyáról van szó, az nem csupán a katholikusokat érinti, hanem a többi felekezeteket is. Meg kell tehát emlékeznünk annak a félmilliónyi lelket számláló *két protestáns* (református és lutheránus) felekezetnek a helyzetéről is, amely a 38 milliónyi katholikus vagy szabadgondolkozó népesség között él. A szétválasztási törvény ő rájok nézve is nagyjelentőségű. Eddigelé mindig többé-kevésbbé függő viszonyban voltak az állammal szemben. A reformátusok több mint kétszázad után Thierstől kaptak újra engedélyt egyetemes zsinat tartására, de mikor ez a confessionalisok és a modernek közt kitört civódások folytán szakadással végződött, efféle összejövetelek tartását soha többé nem engedélyezték nekik. A kormány a mérsékeltek tömörülését sürgette a szélső elemek ellenében. Az államsegélyek engedélyezésében pillanatnyi hangulatoktól vezettette magát. A montaubani és párizsi református theologiai facultások tanárainak kinevezésével pedig nem egyszer zúditotta magára az egyházi körök neheztelését. Ebben leli magyarázatát, hogy a francia református egyházban már 1882-ben egy liga alakúlt az egyház és az állam szétválasztásának előkészítése végett s az egyház függetlenségének biztosítása céljából alapítványokat is igyekezett szerezni. A jobboldal, az orthodoxok voltak azok, akik ezen az úton haladtak. De a baloldal, a liberalisok, vagy modernek is nélkülözhetőnek mondották az államsegélyt. Legalább Jean Réville a liberalis theologusok genfi congressusán igy nyilatkozott: „A szétválasztás után komoly krisis áll be. Némely gyülekezet szétzüllik, némely prédikátornak az egyéni helyzete siralmas leend: de a protestánsok s főleg a szabadelvüek bizalommal nézhetnek a jövendőbe, ha és amennyiben kötelességeiket teljesíteni fogják."

Azóta — mint tudjuk — a protestáns gyülekezetek a törvény intentióihoz képest, megalkották az „associations cultuelles"-eket. Sőt a lapok megemlékeztek egy történelmi momentumról is, amely a tankülönbség által elválasztott orthodoxokat és moderneket közelebb hozta egymáshoz. A *Jarnac*-ban tartott egyetemes gyűlésükön attól lehetett félni, hogy az 1872-iki confessió szirtjein összetörik az egyház hajója. A pillanat aggasztó volt. „Ekkor valami felséges dolog történt" olvassuk egyik francia egyházi lapban. „Megszólalt egy próféta. Charles Wagner, anélkül, hogy tudta volna, mit fog mondani, felkelt, felment a szószékre s a lélek sugallatára bízta magát. Valami csodaszerű történt. Minden arc örömtől, csodálattól és imádattól ragyogott, minden arc az elérzékenyedés könnyeiben ázott . . . Wilfrid *Monod*, az orthodoxok vezére, *Wagner*-nek, a liberalisok képviselőjének a karjába dőlt; mindenki felállott; s mikor Wagner helyére visszatért, aki csak hozzá férhetett, ölelte, csókolta. Sokan zokogtak örömükben. Az egyesülést kimondották és a (közvetitő) elvi határozatokat egyhangúlag hozták meg." Ime ez is a szétválasztási törvény gyümölcse. Ez vonatkozik a reformátusokra.

A lutheránusok 1870-ben Elszász elvesztésével elvesztették központi kormányukat is és azóta Montbéliard-ból *„superintendálták"* őket. Papjaik neveltetése végett Strassburgból előbb Montaubanba, majd Párisba utalták őket. Mikor 1879-ben egyházilag újra szervezkedtek, dogmatikai „praeambulum"-ukat kénytelenek voltak feláldozni. A kormányok a reformátusok zsinatán történtekből okúlva, a confessionalismus megnyilatkozásától semmi jót nem vártak. Tehát itt is felszabadúlást jelent a szétválasztási törvény.

A zsidókról, a harmadik elismert felekezetről hallgat Prof. Meyboom. Hogy nekik okozott-e s minő károkat a szétválasztási törvény, arról e sorok írójának sincs tudomása, de biztosra vehető, hogy a törvény végrehajtása elé ők nem fognak semmi akadályt gördíteni.

Németország vonakodott Canossába menni — igy szól a tudós tanár értekezése végén — és mégis a pápista Centrum kormányozza. Ha ez történik egy protestáns nemzet zöldelő fáján, mi fog történni egy olyan nemzetnek a szárazfáján, amely csupa katholikusokból és szabadgondolkozókból áll? Azért azt gondolja, hogy Franciaországra nézve az elbizakodottság és az ellenség lekicsinylése végzetessé válnék s csupán az éber őrködés mentheti meg a nagy rázkódtatásoktól. Ha valaha és valahol, úgy éppen egy Róma igáját csak éppen most lerázott nemzetre nézve áll a nagy *Opzoomer* szabálya: „Az állam nyujtson az egyháznak segélyt és ajándékozzon neki kiváltságokat, de oltalmazza maga magát is! Gondoskodjék arról, hogy egy Egyház se taníthassa kötelességnek azt, amit az Állam törvénye megtilt. Ne türje a papi hatalommal való visszaélést és ellenőrizze a papi törvényszékek ítéleteit. Ne tűrje az egyház absolut szabadságát az egyházi hivatalnokok beállításában sem, hogyha azok ismeretlen idegenek vagy tán elítéltek volnának, hanem követelje, hogy ebben az ő beleegyezése kikéressék. Éppen úgy ne tűrjön absolut szabadságot a papok képzésében és nevelésében sem, akiknek olyan nagy hatása van a népre. Védelmezze meg mindenik egyházban azt, amit a saját területén annyira az előtérbe állított: a lelki szabadság elvét. Ha az egyház papjait kórházaiban, börtöneiben, hadseregében munkálkodni engedi is, meg ne tűrje, hogy lába alatt a talajt alá-aknázzák. Tiltsa el vagy korlátozza a halálos-ágyon

való ajándékozásokat. Szabályozza egészben vagy részben az egyházi javak kezelését; ha a római egyház feje ennek az egyháznak minden javát Olaszország számára akarná igénybe venni, ennek ellenszegűlni az államnak szabadságában is, kötelességében is állana." Így beszélt Opzoomer a porosz kulturharc idején és annak hatása alatt. Bizonyára így szólana most is, Franciaország dolgaira vonatkozólag.

A dolog úgy áll, — mondja Prof. Meyboom, — hogy az Államnak a magatartását mindenkor az időleges viszonyok szabják meg. A küzdelem napjaiban szorítsa erősen markába fegyverét, de ha a harc tüze lelohadt, cserélje fel a kardot a béke olajágával. De gondtalanságnak, nemtörődömségnek soha sem lesz helye, amíg Róma *Róma marad.* Elvont elméletek szerint a vele való viszonyt soha nem lehet szabályozni s ha volt valaha igazság ebben a latin mondásban: „si vis pacem, para bellum" : ezt sehol annyira nem szükséges szem előtt tartani, mint az Államnak Rómához való viszonyában.

(Debrecen). *Grotius.*

KÖNYVISMERTETÉS.

Alvás és álom.

Irta dr. Bartha György. Szeged, 1906. Endrényi Imre könyvnyomdája. 229 lap. Ára 3 kor. 40 fillér.

Az alvás és álom titokzatos világa, csodálatosnak, szinte megfejthetetlennek tetsző tüneményei minden korban és minden népnél élénken foglalkoztatták az emberi képzeletet. Már az ó-kor bölcselői, kutatói és költői, élükön Aristoteles-szel, teljes figyelemmel fordultak azon kérdés felé: miért alszunk? anélkül, hogy e rejtélyes dolog mibenlétére nézve csak némileg is kielégítő feleletet tudtak volna adni. E kérdés vizsgálatával, az alvás és álom tüneményeinek ismertetésével foglalkozik dr. Bartha György kegyesrendi tanár is föntcímzett művében. Műve annál méltóbb a figyelemre, mert eddigelé ez az egyetlen önálló nagyobb munka e tárgyról a magyar irodalomban.

Bartha műve, a tárgy természetéhez képest, két részre oszlik: az első, kisebb fele (7—103. l.) az alvás; második, nagyobb fele (107—229. l.) az álom tüneményeinek vizsgálatát ismertetését nyújtja. Mindkét rész 7—7 fejezetre oszlik. Mindjárt műve elején szerzőnk is fölveti azt a kérdést: miért alszunk? Felelete ez: „Az alvás igazi metaphysikai okát eddig még nem sikerült senkinek megfejteni, csupán a célját látjuk és tapasztaljuk minden kétséget kizárólag (8. l.)." De vajjon van-e nekünk szükségünk arra, hogy az alvás metaphysikai okát megismerjük? Nincs, az mivel se vinne elő bennünket e tünemények reális ismeretének terén. Ezt szerzőnk maga is belátja, azért műve IV. fejezetében e jelenség „physiologiai és élettani" okát keresi s azt 5 pontban találja, u. m. a kimerültségben, illetőleg erővesztésben, amelyet pótolnunk kell, a nyugalomra-vágyásban, a periodikusságban, az agyvérbőségben vagy agyvérhiányban, végül a figyelem ellankadásában.

E ponton szerzőnk, kénytelene vagyunk kijelenteni, kissé elmaradt a modern tudomány tanításaitól. Pedig nem lehet mondani, hogy nem igyekezett volna elég lelkiismeretesen a tudományos forrásoknak utánajárni; de nem vette figyelembe, hogy az élettani és lélektani kutatások terén 10—20 év igen nagy idő, — ő pedig ma is Wundt, Huxley 3—4 évtizeddel ezelőtt iródott élettanához tartja magát. Úgy látszik, nem ismeri az utóbbi évtizedek idevágó gazdag francia irodalmát (egyetlen francia munkát sem idéz), nem ismeri Errera *(Pourquoi dormons nous ?)*, Tissié *(Les Rêves, physiologie, et pathologie)* ide vonatkozó kutatásait, tanulmányait, mert ha ismerné őket, egészen másként beszélne e kérdésről. Az ő álláspontja a laikus emberész felfogása, de a mai élettan e dologról egészen mást tanít. A mai élettan szerint minden életnyilatkozat szerves anyagok elhasználásához van kötve, vagyis az emberi és állati testben végbemenő életfolyamatok úgy tekinthetők, mint az oxigénnel való kapcsolat útján előidézett szövetelhasználás, elégés. Ámde az élégési processusnál salak és hulladék marad hátra, amelyeket az illető szervekből valami módon ki kell tisztítani, el kell távolítani. Ezek az anyagok, amelyek mint izmaink, idegsejtjeink stb. tevékenységének mellékproduktumai, az illető szervekben előállanak, a legszorosabb kapcsolatban állanak az éber és alvo állapot váltakozásával, valamint a kifáradás érzetével. A kifáradás az izmokban oly vegyi átalakúlással jár, amely némileg hasonlít a megmérgezéshez (az agy intoxicatiója). A kifáradás alkalmával, Gautier és Errera szerint, az agyban felhalmozódó hulladék-anyag (leukomaine) az agysejteket munkásságukban akadályozza, úgy hogy azok csak a legnagyobb nehézséggel képesek munkájokat végezni s ennélfogva nagyobb ingerre van szükségök, hogy éber állapotban maradjanak. Mozgásaink meglassúdnak, az agy tevékenysége ellustúl, s végre beáll az az időpont, amidőn a külső ingerek nem elégségesek arra, hogy az agysejteket felizgassák, úgy hogy az utóbbiak működése abbamarad és pedig első sorban a magasabb szellemi functiók organumai alusznak el. E hulladék-anyagokat, amelyek chemiailag az agy substantiájához vannak kötve, a beszivott levegő oxigénje segélyével távolítjuk el, lassú elégés (oxidatio) által. Míg az éber állapot egyre nagyobb tömeget képez e leukomainekből, alvás alatt, midőn az izmok pihennek, az érverés száma csökken, a mirigyek kevesebbet választanak ki, a lélekzés lassúbbá válik s az agy nem működik, ezen anyagok képződése 0°-ra száll alá s a testnek könnyűvé válik, hogy ezektől megszabadúljon. Ezek nagy tömege idézi elő a mély alvást; amint az agy ezektől lassanként szabadúl, az alvás könnyebbé válik.

Amit az álom tüneményeiről ír szerzőnk, azt mind aláírhatjuk; itt jól fogja fel, jól ítéli meg az e körbe tartozó különféle tünemények mivoltát, jellemét. Jól mondja, hogy az álomkép alvás közben fellépő hallucinatio s lényegileg nem, csak fokozatilag különbözik az éberlét képzeteitől; jól mondja, hogy az álomképek legtöbb esetben az alvás folyama alatt fellépő külső érzéki benyomások eredményei; jól mondja, hogy az álom ideje alatti öntudatról, sőt néha tudatról se lehet szó, hogy az álom kisebbfokú lelki tevékenység, amelynél a magasabb lelki functiók: ítélet és gondolkozás vagy egészen hiányzanak, vagy jelentékenyen összezsugorodnak; jól mondja, hogy mély alváskor is álmodunk, csakhogy nem emlékezünk rá vissza, vagyis hogy mindenki mindig álmodik; jól mondja, hogy az ember semmi olyat nem álmodhatik, amit legalább elemeiben ne tapasztalt volna; jól jellemzi az álomban végzett szellemi munkát, amelyek a napi eszmélkedések tovább folytatásai, fejlesztései; jól jellemzi álmainak tárgyát, irányát, minőségét.

A *holdkórosság* megítélésében kissé ingadozik a szerző. Az I. részben kétségbe vonja azt, hogy a hold vonzó ereje hat a holdkórosokra, legfölebb annyit enged meg, hogy hiába vannak szemeik lecsukva, azon a fény bizonyos mértékben átszűrődik; „különben az alvajáró

nem válogatja az éjjeleket, ha a roham utóléri, elindúl útjára, akár világít a hold, akár nem; hogy a világosságnak van meg az izgató hatása, s nem csupán a hold sugarai bírnak ily titokzatos erővel, azt akárki tapasztalhatja (74—75. l.)". A II. részben ellenben ezt írja: „Legtöbb látási álom azonban mégis a hold fénysugarai által okozott ingerekből ered. A holdkóros elnevezés, meg az, hogy e szerencsétlenek leginkább holdtölte alkalmával indúlnak éjjeli körútjokra, midőn a hold legerősebben szórja sugarait, legalább is azt gyaníttatják, hogy e fénysugaraknak nem kevés befolyásuk van az alvajárók álomképeinek kiváltására. A hold fénysugarainak ezt az ingerhatását leginkább azok tapasztalják, akik nyári éjek alkalmával kint a szabad ég alatt alusznak. Még inkább előfordúl ez a jelenség a délibb vidékeken, pld. Görögországban, Persiában, ahol a hold sugarainak hatásától már sokan őrűletbe is estek (187. l.)".

Míg Platon-, Schopenhauer- és másokkal egyezőleg Szitnyai Elek *Lélektan és Logika* című tankönyvében (IV. kiad., 66. l.), valamint *Az álom és jelentősége* címen a Philosophiai Társaságban tartott felolvasásában (1903. május 3.) is azt állítja, hogy álmunk közben erkölcsi jellemünk önmagához hű marad, — szerzőnk szerint álmainkat nem mondhatjuk minden fentartás nélkűl erkölcsi állapotaink biztos kritériumának és az álmok után nem lehet valakinek erkölcsi jellemét megítélni, mert álmainkban néha az erkölcsi rosszat is helyeseljük, a legtöbb esetben pedig közönyösek vagyunk (203. l.). Mi úgy hisszük, hogy középen lesz az igazság: az álom nem mondható általában jellemünk hű tükrének, mert hiszen mindenről álmodhatunk, amit csak valaha átéltünk vagy a mi gondolatu kban megfordúlt, tehát a jellemünktől elütő dolgokról is, — de másfelől, épen ebből folyólag egy tapasztalatlan fiatal leánynak sohasem lehetnek olyan álmai, mint egy hetaerának s egy emberbarátnak nem, mint egy embergyűlölőnek.

Nem értjük a kapcsolatot szerzőnk e két mondása közt: „Egyes álmok a jövőre nézve fontosak, mások valamely titkon elkövetett gonosztettet fedeznek fel, mint aminőt az Ibikus darvairól szóló ó-kori monda beszél el (222. l.)". Amennyire mi tudjuk, az utóbbi mondában nem az álom árúlja el a gaztettet, hanem a tettesek a darvak láttára önkéntelen felkiáltással árúlják el magokat.

Annak, aki a modern physiologiai psychologia álláspontján áll, nem igen lehet azt mondani, hogy „a test csak hűvelye a léleknek (210. l.)", „a lélek a testbe van zárva (9. l.)" — ez egyházi álláspont, de nem tudományos álláspont; az utóbbi szerint a test és lélek együtt él, együtt fejlődik, együtt hal el,[1] — tehát egymástól elválaszthatatlan. De ezt leszámítva, szerzőnk felfogása egészen liberális.

A mű könnyed, eleven előadású, de egy kissé terjengős; a szerző olykor költőkből vett idézetekkel élénkíti előadását.

Rácz Lajos.

[1] Ismertetésemnek (mely eredetileg a *Budapesti Szemle* 1907. juliusi füzetében jelent meg) erre a pontjára a *Religió* szept. 8-iki számának egy névtelen cikkírója *„Rácz Lajos tudományos álláspontja"* címen kritikai észrevételeket tesz. Szerinte „a physiol. psychologia taníthatja azt, hogy a test és lélek együtt él, együtt fejlődik; azonban átlépi illetékességi határát, midőn hozzá teszi: és *együtt hal el.* A lelki jelenségek az anyagból nem vezethetők le, hanem megfelelő szellemi okot, szellemi *állagot* követelnek, mely mint ilyen, *egyszerű* lévén, az anyaggal ellentétben el nem pusztítható". A bíráló itt részben olyan állításokat imputál nekem, amelyeket nem tettem. Én nem állítottam, sem itt, sem másutt, hogy a lelki jelenségek azonosak a testi jelenségekkel vagy hogy a lelki jelenségek az anyagból levezethetők, sőt ez ellen (Bud. Szemle. 1903. évf.) *Haeckel és az ő philosophiája* címa tanúlmányomban határozottan állást foglaltam. Ellenben azt már nem vallom, hogy a lélek egyszerű, — a lelki élet bonyolúlt volta tiltakozik ez ellen, — sem azt, hogy a lélek állag (substantia); mindkét állítás a régi metaphysika lomtárából való. Midőn azt állítottam, hogy „a test és lélek együtt él, együtt fejlődik, együtt hal el", az objectiv megfigyelő álláspontjára helyezkedtem, Wundttal tartottam, aki azt mondja: „Indem die Psychologie nachweist, dass die Entstehung unserer sinnlichen Wahrnehmungen nicht nur, sondern auch der sie erneuernden Erinnerungsbilder an die Functionen unserer Sinnes- und Bewegungsorgane, unseres Nervensystems und mit diesem schliesslich an die Leistungen unseres gesammten lebenden Körpers gebunden ist, muss ihr eine Fortdauer im Sinne dieses sinnlichen Bewustseins als unvereinbar mit den Tatsachen der psychologischen Erfahrung erscheinen" (Vorlesungen über die Menschen- und Thierseele, 1892. S. 479.). Azonban, ahol a tudás világa véget ér, ott kezdődik a hit világa; a hívő kedélyt mi sem akadályozhatja meg abban, hogy a tudós rideg tényeivel szemben a lélek fenmaradását hangoztassa, követelje! R. L.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A vallás- és közoktatásügyi miniszter** 1908. évi január hó 17-én kiadott rendeletével elrendelte, hogy *október 31-én, a reformáció* emléknapján az összes állami és községi iskolákban a ref. és ág. hitv. ev. tanítóknak és tanúlóknak szünetjük legyen.

— **Tanárok gyűlése Sárospatakon.** A magyarországi tanítóképzőintézeti tanárok országos egyesűlete folyó évi április hó 14—15. napjain Sárospatakon fogja tartani rendes évi közgyűlését.

— **A Magyar Filozófiai Társaság** február 29-én tartotta meg közgyűlését a Természettudományi Társalat üléstermében Medveczky Frigyes dr. udvari tanácsos, egyetemi tanár elnöklésével, nagy és díszes közönség jelenlétében. A nagy tetszéssel fogadott megnyitó beszéd után Szitnyai Elek titkár tett jelentést az elmúlt társúlati év eseményeiről, majd Fraunhoffer Lajos a számvizsgáló bizottság jelentését terjesztette elő. Mindkét jelentés tudomásúl vétele és az alapszabályok némi módosítása után tiszteleti tagokúl megválasztották Thán Károlyt és Eötvös Loránt bárót. Ezután *Rácz Lajos dr.* tartott igen szép emlékbeszédet Bodnár Zsigmondról, a tavaly elhunyt kiváló irodalomtörténeti és filozófiai íróról. Végül megejtették a tisztújítást a következő eredménnyel: Alelnökök: Böhm Károly, Bokor József; titkár: Szitnyai Elek; pénztáros: Jász Géza; számvizsgálók: Fraunhoffer Lajos, Friedrich Jenő, Révai Sámuel; választmányi tagok: Balogh Jenő, Berzeviczy Albert, Concha Győző, Finászy Ernő, Hornyánszky Gyula, Jankovich Béla, Kiss János, Klug Nándor, Klupathy Jenő, Kövesligethy Radó, Lengyel Béla, Lenhossék Mihály, Magyary Géza, Moravcsik Ernő, Nagy László, Pauler Ákos, Petz Gedeon, Posch Jenő, Rácz Lajos, Ranschburg Pál, Székely György, Szily Kálmán, Teleki Pál gróf, Török Aurél és Wickenburg Mark gróf. *(Az Ujság.)*

— **A Jog** című jogi hetilap legutóbbi (március 1-i) számában *ifj. Zsoldos Benő*, zombori tvszéki jegyző, lapunk dolgozótársa egy külön cikkben foglalkozik a régi *sárospataki „megye-rendszer"*-rel s közli annak alapszabályait egész terjedelmében. Eme főiskolánkat közelről érdeklő cikkről méltónak tartjuk megemlékezni.

— **Választási mozgalom az erdélyi ref. egyházkerületben.** Az erdélyi ref. egyházkerület a múlt hó 18-án Kolozsváron tartott közgyűlésén töltötte be a néhai Bartók György dr. halálával megüresedett püspöki széket *Kenessey* Béla személyében, a volt kerületi főjegyzővel. Úgy látszik, hogy az új főjegyző választása már nem fog ilyen simán megtörténni, mert az erdélyi reformátusok között élénk választási mozgalom indúlt meg a főjegyzői szék körül. Eddig

négy jelölt áll szemben egymással: *Bodor* János szászvárosi, *Vásárhelyi* Boldizsár dési első lelkész, *Pokoly* József és *Nagy* Károly theologiai tanár. Az érdekesnek ígérkező választás a f. évi április 7-én tartandó rendkívüli egyházkerületi közgyűlésen lesz.

— **A vályi** ref. egyesült egyház (Gömör m.) febr. 29-én tartott közgyűlésén id. *Fölföldy* Ottmár körjegyzőt választotta főgondnokává.

— **A „Debreczeni Prot. Lap"** szerkesztőjét az ellenem szórt vádakra nézve *férfias bizonyításra* hivtam fel. Annál inkább várhattam ezt és várhatta mindenki, aki a nev. szerkesztőnek lapunk és egyházkerületünk elleni támadásait és csúfkodásait ismeri, mivel ő, aki olyan nagy következetességgel gyújtogatta a békesség templomát, most harsányan kiabál, hogy oltsátok el a tüzet, amelyre azonban a távolból még mindig jónak és illőnek találja olajat fercsegni. A férfias bizonyítás helyett egy férfiatlan, nyegle, csufondáros valami lett a felelet, amelyben én vénülő penna-hőssé avattattatom, aki kendőzi magát, s régi elismerő levelekre hivatkozik. Hát én erre a minősíthetetlen valamire is csak azt kérem, hogy *lássuk a világba kürtölt vádakra a komoly bizonyítékokat.* Aki mer vádolni, az — ha férfi — hát bizonyítson is úgy, amint paphoz és tanárhoz illik. Egyházi és iskolai laptól tisztességes érvelést várunk és nem olcsó gúnyolódást, vagy gyerkőcöknek való hencegést. En nyugodtan hivatkozhatom a multamra, nincs semmi benne, amit szégyenelnem kellene. Gúnyolni ezt is lehet, de bepiszkolni legalább is nehéz, még szakértőknek is. Sohsem mondtam, hogy D.. F. Gy. től emléksorokat kaptam volna. Ez a jó hiszemüek felültetése. *A csúfondáros sport célját látjuk, értjük.* — Zoványi Jenő úrnak, mint a teljes igazság képviselőjének akkor adom meg az érdemleges választ, mikor a két ügyvéd által aláírott egyessegi okmányt megkapom. *Radácsi György.*

— **Helyreigazítás.** Alólirott e lapok múlt évi 46-ik számában (Leszámolás, V.) dr. Tüdős Istvánról azt irtam, hogy őt a M. Szó *aktatolvaj*-nak nevezte. Utánajárva azóta a dolognak, meggyőződtem, hogy nem hiven emlékeztem a M. Szó nyilatkozatára, mert a M. Szó 1904. évi nov. 23 iki száma erre vonatkozólag ezeket irja: „Tény az, hogy Tüdős urat saját felettes hatósága *jogtalan elsajátítással* vádolta. *Tüdős úr ezt megtette, e tény le nem tagadható.*" Fenti kifejezésemet tehát ily értelemben módositom. Sárospatak, 1908. márc. 6. *Rácz Lajos.*

— **Aki a liturgiai követelményeknek** megfelelő jutányos úrasztali kelyhek, boroskancsók, keresztelő készletek, oltári gyertyatartók és csillárok iránt érdeklődik, az fordúljon Polgár Kálmán órásmester és egyhazi szerelvény-gyároshoz (műhely, raktár és elárúsitás Budapest, VII., Erzsébet-körút 29. sz.). A cégvezetőség nagy képes albumárjegyzéket minden érdeklődőnek ingyen és bérmentve küld.

Pályázat.

A tiszántuli ref. egyházkerület pályázatot hirdet a *polgári iskolák első osztálya számára irandó vallástani kézikönyvre*, melynek tárgya „Bibliaismertetés, különös tekintettel az újszövetségre" A munka terjedelme három, vagy legfelebb három és fél nyomott iv lehet, díja ivenként 100 korona. Az elfogadott munka a tiszántúli ref. egyházkerület tulajdonába megy át, de a szerző minden további kiadás után az első kiadás irói díjának 50%-ában, új átdolgozás esetén pedig 75%-ában részesül. — A pályaművek tiszta és könnyen olvasható irással, vagy gépirással iratva, *1909. évi január hó elsejéig* a tiszántuli ref. püspöki hivatalhoz küldendők be.

Debrecen, 1908. március 4.

A püspök helyett

Dicsőfi J.
egyh. ker. főjegyző.

TARTALOM. *Morvay Ferenc:* Tapogatódzás. — *Batta György:* Az egyházi adóreform. — A ref. theol. akadémiák tanúlmányi rendje. (Folytatás.) — *Grotius:* Egyház és állam Franciaországban. (Vége.) — Könyvismertetés: *dr. Bartha György:* Alvás és álom. Dr. Rácz Lajos. — Vegyes közlemények. — Pályázati hirdetés. — Hirdetések.

Mielőtt személy v. jelzálog

PÉNZKÖLCSÖNÉRT

bárhova fordulna,

kérjen díjmentesen tájékoztatót

Meller L. Egyed cégtől

Budapest, IX., Lónyay-utca 7.
Telefon Interurban: 46—31.

Kérje ingyen

és bérmentve magyar nyelvű, gazdagon illusztrált főárjegyzékemet, 3000-nél több rajzzal, **mindennemű nikkel-, ezüst- és aranyórák,** valamint mindennemű szolid **arany és ezüst áruk, hangszerek,** acél- **és bőráruk** stb.-ről **eredeti gyári árban.**

Nikkel remontoir óra	K 3.-
System Roskopf patent óra	K 4.—
Svájci eredeti system Roskopf patent	K 5.—
Bejegyzett „Sas Roskopf" nikkel rem.	K 7.—
Ezüst remontoir óra „Glória" művel	K 8.40
Ezüst remontoir óra dupla fedéllel	K 12.50
Ébresztőóra K 2.90, Konyhaóra	K 3.—
Schwarzwaldi óra K 2.80. Kakukóra	K 3.50

Minden óráért 3 évi írásbeli jótállás. — Ninosen kockázat! Becserélés megengedve, vagy a pénz vissza!

KONRAD JÁNOS

Első óragyár és szétküldési áruház,
Brüx 1256 szám. (Csehország.)

Harmóniumokat

mindkét rendszer szerint a legolcsóbban szállit

PAJK REZSŐ és TÁRSA

Rudapest,
V., József-körut 15.

Pianók! Pianók! Pianók!

Árjegyzéket ingyen és bérmentve küld.

Lelkészeknek és tanitóknak külön százalékengedmény. Részletfizetésre is szállítunk!

Szállítások bérmentve eszközöltetnek az utolsó vasútállomásig.

Elismert kitünő áruk.

Szíves figyelmébe

ajánljuk a közeledő konfirmáció alkalmából a *Révész-Szoboszlay-S. Szabó*-féle

Konfirmációra előkészitő kátét

kérdések és feleletekben. Ára 30 fillér. Minden 10 egyszerre rendelt példány után egyet ingyen adunk.

Konfirmációi emléklapok

darabja 4, 5 és 6 fillér. 100 drb egyszerre való vételnél kor. 3·60, 4·50 és 5·40. Kaphatók:

Hegedűs és Sándor

könyvkiadóhivatalában

Debrecenben. Kossuth u. 11.

Orgona és harmonium gyár

gőzerő hajtás és villamos világitással berendezve.

ORSZÁGH SÁNDOR ÉS FIA

cs. és kir. udvari szállitók

Rákospalota (Budapest mellett).

Alapittatott 1861. évben.

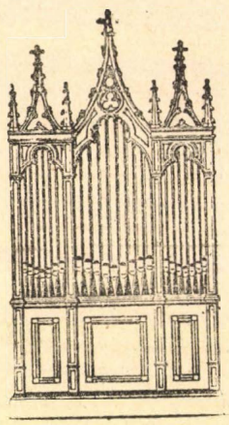

Az 1885. évi országos kiállításon „nagy dísz oklevéllel“ (első dij) és „Ferencz József lovagrenddel“ az 1904. évi veszprémi kiállításon „arany éremmel“ (első dij), az 1906. évi kassai kiállításon „dísz oklevéllel“ (első dij) kitüntetve, azonkívül számtalan kitüntetés és elismerés. Ajánlják kitünő hangú és szerkezetű, főleg a legújabb légnyomatu (pneumatikai) orgonáikat, melyek rendkívül könnyű játékmód és a változatok egyszerű kezelése mellett, az időjárás minden viszontagságainak ellenállnak. Szolid munka és jutányos árak. Kisebb orgonák készletben vannak. Eddig 700-nál több új orgona lett szállitva. Raktáron kitünő hangú harmoniumok minden nagyságban. Harmoniumok tetszés szerinti rajz és változat összeállitással rendelésre készülnek. Tervezeteket és rajzokat kivánatra küldünk.

Pontos és legjobb órák 5 évi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák,

borkanesók, china-ezüst disztárgyak,

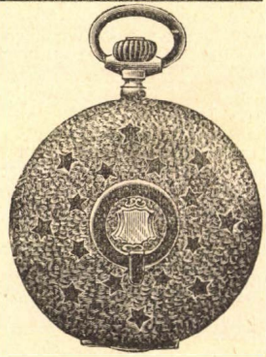

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

Polgár Kálmán

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállitója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 11. szám. Sárospatak, 1908. március 15.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

Március 15.

Épen *hatvan* éve már, hogy erre a sokat szenvedett magyar nemzetre 1848-ban egy igézetes március viradt. Ami keserűség gyűlt itt a szívekbe 200 éven át s ami eszménnyé formálódott a keserűség árjában és a szenvedések tüzében, az tört ki csodás erővel és az követelt magának életet 1848. március 15-dikén.

A linci és westphaleni békekötéstől kezdve 200 esztendő vihara, fenyítő ostora kellett ahoz, hogy a magyar nemzet — a nagy tanulságok árán — a belső villongás fegyvereit tűzbe dobja, a felekezeti gyűlölködés nyavalyájából kigyógyuljon és összeölelkezetten birkózzék elvesztett szabadságáért s letaposott nemzeti eszményeiért

Az öntudatára ébredt Magyarország húsvéti reggele volt az az 1848. március 15-dike.

Istentől küldött férfiak évtizedeken át hengergették azt a nagy követ, amelyet a zsarnok kénye a letiport magyar nemzet sírja fölé helyezett. Kevesen kezdték, sokan folytatták s az egész nemzet lelke végezte el. 1825-től 1848-ig mintha az ó-szövetség óriásai kerültek volna vissza a földre s ide ebbe a mi temérdek vértől áztatott szegény hazánkba. Apostolok, próféták szava zengett bércen, síkon át. A zsarnok tombolt, hegyezte mérgezett nyilait, köszörülte véres fegyvereit, de nem bírt a változott idő szellemével.

„Szabad hazát, szabad polgárokat!“ hangzott a szózat és belerendültek kunyhók, paloták. A márciusi ifjúság tavaszi ébredését követte az egész nemzet felébredése. „Ész, erő, szent akarat“ — mind munkára kelt; a Bocskayak, Rákóciak lelke végig suhogott az országon s a szőlőkésekből kardokat kovácsolt s a gyávákat is hősökké teremtette.

„Csodálatos ifjú sereg!“ Ragadta magával a férfiakat, véneket — és megszületett az 1848. XX. t.-c.

Felül minden szűklátkörüségen, minden szűkkeblűségen, felül minden felekezeti korláton — ott ezen a szent magaslaton áll előttünk az 1848-diki magyar nemzet és ennek törvényhozása, mint a március 15-én kipattant virág érett gyümölcse.

„Rosz időket élünk, rosz csillagok járnak!“ Nemzeti erkölcsünk, hitünk, gondolkozásunk, céljaink, eszményeink mintha visszájára fordított 1848 volna! Százféleképen széttagolva, önző osztály- és pártérdekek szolgálatában fuldokolva, felekezeti elfogultság bűnében vesztegelve: mintha ezer év futott volna el felettünk 1848. márc. 15-dike óta!... Törünk egymásra és egymás ellen gyülölködve, vagy megalkuszunk az örök törvények rovására és uszunk a piszkos áradattal. Hamis jelszavak bolondjai vagyunk s megrettenünk a vakmerő vezérek nagy hangjától, büszke fellépésétől és megnémulunk, vagy cselekesszük azt, amit magunkbaszállásunk óráiban véteknek, útálatosságnak bizonyítunk. Az utcán jár a bűn s minden sarkon ott kísért az erkölcstelenség; irodalomban, tudományban ott dulakodnak a hamis elméletek, szinpadokon ott arcátlankodik a kendőzetlen szemérmetlenség s nincs erő, amely ezt a sok boldogtalanságot megállítani s ellensulyozni bírná.

Jövel 1848. március 15-dikének szent emlékei és gyógyítsatok meg minket! Az ifjakat és véneket, a férfiakat és nőket egyaránt. Betegek vagyunk!

Jövel 1848. március 15-dike és fuvalj végig magyar társadalmunkon, e nemzet kebelében támadt vallásfelekezeteken és teremts új szívet, új lelket: egységre, békességre és igazságra törekedőt.

Az 1848. XX. t.-c. teremtő erejét oltsd belénk: kicsinyekbe és nagyokba, a vezérekbe és vezetettekbe, a parancsolókba és engedelmeskedőkbe, hogy felépüljön köztünk a nemes erkölcsök, az önfeláldozó hazaszeretet és a testvéri egyesség és békesség szent országa!

Jövel, jövel, jövel!

Rövid megjegyzés.

Morvay Ferenc lelkésztársam e b. lap márcz. 8-án megjelent 10. számában „Tapogatódzás“ c. a. írt érdekes közleményében az egyházi adózás végrehajtására vonatkozó munkálatokat tevén bírálat tárgyává, azt igyekszik bebizonyítani, hogy ez az egész segélyezési actio bizonytalan alapokon indúlt meg, mert jóval több lesz a szükséglet, mint amennyit „a zsinati adóügyi albizottság előmunkálata“ feltüntet, mint amelyre támaszkodott a magyar állammal szemben e cél elérése végett támasztott követelés is. Tökéletesen osztom e felfogását, mert tényleg azon előmunkálat hiányos kérdésekre adott bizonytalan feleleteken épült fel; ezért állott most elő a nagyobb szükséglet, mint amennyi akkor kontemplálva volt. Ezen nagyszabású reformot legalább is akkora körültekintésnek kellett volna megelőzni, mint a milyen most a 12 óra után tapasztalható. Akkor bizonyára az előirányzott államsegély fedezné is a szükségleteket.

De hogy Morvay Ferenc kartársam állítását annál eklatánsabban bebizonyíthassa: Gálszécsre hivatkozik, mint amelynél az előmunkálat szerint a hivek egyházi adót nem fizetnek, holott e b. Lapokban nem rég megjelent közleményemben a régi egyházi adófőkönyv alapján név szerint vannak kimutatva, hogy ki mennyi egyházi és iskolai adót fizetett. Erre nézve teszem meg a következő megjegyzést.

Lapunk jelen számához ¼ ív melléklet van csatolva.

Gálszécsről, — amint ez kétségtelenül kitünt volna, ha e b. Lap a kimutatásokat egész terjedelmében, a személyek feltüntetésével közölte volna, — az Előmunkálatok alapját képező bevallás szerint tényleg nem lehetett mást mondani, csak azt, hogy a hivek rendszeres egyházi adót nem fizetnek. Mert, amint az adófőkönyv igazolja, a 73 adóalany közül csupán 2 egyén fizetett a lelkésznek 1 kor. 05 fillér értékü gabonát; a tanítónak a 73 adóalany közül 4 egyén 4 kor. értékü gabonát; ki merte volna állítani ily körülmények között, hogy a hivekre egyházi adó van kivetve? Továbbá. Nem emlékezem rá, hogy azon munkálatot megelőző kérdésekből eligazodni lehetett volna a tekintetben, hogy a domesztikai járulék beszámíttassék-e az egyházi adóterhek közé? A harangozónak a föld és az egyházi pénztárból járó készpénzfizetésen kívül a 73 adóalany közül szintén csak nehány egyén fizetett részint készpénzt, részint terményt. Ki merte volna ismét ily viszonyok közt állítani, hogy rendszeres egyházi adó van behozva? Végül. Felekezeti iskolánk azon időszakban nem lévén: a *Gálszécsen lakó* hivek a polgári hatóság által kirótt, az állami iskola céljaira szolgáló s közadók alakjában beszedett 5% iskolai adót fizettek. Ez tehát ismét, — bár a hivek egyrésze által fizetett, de nem a ref. iskola céljaira, mely nem létezett, — szolgáló állami közadó volt. Tandíjat s más iskolai tartozásokat szintén az állami iskolában fizettek a hivek.

Hét év óta azonban felállítottuk a felekezeti iskolát: így természetes, hogy e címeken történt fizetés már a *régi* adófőkönyvben van nyilvántartva. Valamint most már minden, bármi fenti címen s bármily csekély számú egyháztagoktól bejövő járulék, személy szerint lévén felsorolandó — ezért történhetett az ugy, hogy míg az Előmunkálat alapjául szolgáló általános megjegyzés az volt: rendszeres egyházi adót nem fizetnek, most a helyzetnek 2 év óta történt megváltoztával a kimutatásnak is változnia kellett. Ily kevés helyen támadt változás azonban bizonyára meg nem billentette volna az egyensúlyt; de valószínűleg megzavarta az, hogy az Előmunkálat alapját képező kérdések. nem voltak oly körültekintéssel elkészítve, aminőt ez az ügy megkívánt volna. Persze, most az elszámítás miatt nagy az aggodalom. És most már nem látnak más menekvést, csak a megszorítást. Ez világlik ki a VB. jegyzőkönyvéből is, mely arra az alapra helyezkedik, hogy „az adócsökkentési alap a törvény világos rendelkezései szerint kizárólag az *eddig tényleg* viselt adóteher csökkentésére fordítandó", holott épen, a törvény világos rendelkezései szerint „ebből az alapból minden olyan egyházközség, mely rendes szükségletét a 13. §-ban megállapított *adókulcs* életbeléptetése mellett, saját erejéből fedezni nem képes, megfelelő évi segélyben részesül".

A törvény szerint tehát az egyetemes adóalaphoz joga van minden olyan egyházközségnek, mely a 10% vagyoni és a személyi adót életbelépteti; ha eddig nem viselt is elbirhatlan terheket, mert számos egyház csak különféle utakon és módokon nyert segélyezésekből tarthatta fel magát. És a VB. álláspontja azért is helytelen szerintem, mert ha igaz az, — amit gr. Tisza István úrnak egy lelkésztársamhoz intézett eddig nem ismert levele igazol, — hogy a III. tvc. 10. §. b) pontját úgy kell értelmezni, hogy a fiók egyházakban és szórványokban lakó egyháztagok személyi adót nem, vagyoni adót csak 20%-ot tartoznak fizetni: azon esetben, — egy eddig kezeik között tartott számos adóalany siklik ki. Az igy támadt hiányt aztán mi pótolná, ha megállana a VB. álláspontja, mely szerint a 13. §-ban megállapított adózás életbeléptetése mellett sem jogosúltak az egyházak az államsegélyhez. Tovább folytathatnám a megkezdett eszmemenetet, de eltérnék célomtól, mely nem volt egyéb, csak egyedül a Gálszécsire tett megjegyzésre vonatkozó helyreigazítás.

Péter Mihály.

A ref. theol. akadémiák tanúlmányi és vizsgálati rendjének új tervezete.

(Folytatás.)

C) Modern nyelvek.

A három főbb európai nyelv (angol, francia, német) minden theol. akadémián, illetőleg fakultáson tanítandó s egy mindenkire kötelezőleg.

D) Művészeti és gyakorlati tantárgyak.

1. Ének és zene.
2. Mezőgazdaságtan.
3. Magyar alkotmánytan és jogi ismeretek.

D) Alkalmazkodás.

Az előadott tanulmányi rendszerre vonatkozólag, az alkalmazkodás szempontjából kiemeltetik, hogy abban a feldolgozandó tananyagnak csak a minimuma foglaltatván, amely theol. akadémia, illetőleg fakultás a kijelölt kereten belől netalán többet kíván teljesíteni, ebben teljességgel nem korlátozható.

III. Egyes külön intézkedések.

Tanárok száma. A theol. akadémiák, illetőleg fakultások tanulmányi rendjének célszerű keresztülviteléhez 6 rendes tanár szükséges. Ezeken kívül — a lehetőséghez képest — *docensek* is alkalmazandók, legalább 2.

Leckeórák száma. A rendes tanár heti óráinak száma az Egyh. törv. VI. t.-c. 111. §-a szerint csak 10-re lévén előirányozható, a tárgyak egy alkalomra való összehalmozódásának kikerűlése szempontjából is, némely tudományágak évenként felváltva, két évfolyam hallgatóinak együttesen is adhatók elő.

Akadémiai vizsgálatokra, a *tanárok minősítésére* és a *docensi szabadalomra nézve* az alábbi részletes intézkedések a határozók.

IV. Vizsgálatok rendje.

A) Tanfolyam közben teendő vizsgálatok.

1. *Colloquiumok.*

A colloquiumok a félévek végén az akadémiai, illetőleg fakultási általános tanulmányi és fegyelmi rendszabályokban meghatározott időben az összes kötelező tantárgyakból tartatnak — a *közegészségtan* kivételével.

A meghatározott időn kívül azonban joguk van az előadó tanároknak — a hallgatók előhaladásának és szorgalmának kipuhatolása végett — a félév folyamán is bármikor u. n. *időközi colloquiumokat* tartani. Ezeken az illető tárgyak hallgatói megjelenni s a tanár által hozzájok intézett kérdésekre felelni kötelesek.

A *colloquiumok eredménye* 1. jeles, 2. jó, 3. kielégítő, 4. elégtelen osztályzattal a leckekönyv megfelelő rovatába az előadó tanár által bevezettetik. Ugyancsak bevezettetik a *szorgalom minősítése* is a következőleg: 1. igen szorgalmas, 2. szorgalmas, 3. kielégítő, 4. nem kielégítő.

Aki egy vagy két tantárgyból *elégtelen* osztályzatot kapott, az a következő félév elején tartandó *javító colloquiumra* bocsáttatik, ennek nem sikerülése esetén pedig *osztályismétlésre* utasíttatik.

Ha kettőnél több tárgyból kap valaki *elégtelen* osztályzatot, osztályt ismétel.

A kitűzött időben mindenki köteles colloquiumra jelentkezni és előállani.

Osztályismétlés csak egy ízben engedélyezhető.

Aki a rendes colloquiumi idő alatt egy vagy két tantárgyból a colloquiumról indokolatlanúl marad el, az díjfizetés mellett a következő szorgalomszak megkezdése után, egy hónapon belül *pót-colloquiumra* bocsáttatik, aki pedig kettőnél több tantárgyból marad el a rendes colloquiumról indokolatlanúl, — osztályismétlésre utasíttatik.

2. *Alapvizsgálat.*

A II-ik évfolyam végén minden hallgató köteles *alapvizsgálatra* állani.

Az alapvizsgálat előkészítése a dékán, illetőleg az igazgató kötelessége. Ő hozzá adandók be a kitűzött határidőre a vizsgálatra bocsátást kérő folyamodványok.

Az alapvizsgálat szakbizottság előtt történik, amelynek tagjai a theol. akadémia, illetőleg fakultás tanárai; elnöke az egyházkerületi elnökség vagy helyettese, utóbbi a theol. dékán vagy igazgató is lehet.

Az alapvizsgálat két részből áll, u. m. *írásbeli és szóbeli vizsgálatból.*

Az *írásbeli alapvizsgálat* tárgya egy szakértekezés, amelyhez a II. éves hittanhallgatóknak mindjárt az iskolai év elején 3 feladat tűzetik ki a szóbeli vizsgálat tárgyainak köréből. Ezek közül a vizsgálandó egyet kidolgozván, azt legkésőbb a 2-ik félév május havának első napjáig a dékánhoz, illetőleg igazgatóhoz beadni tartozik.

Akinek írásbeli dolgozata a kellő mértéket meg nem üti, szóbeli vizsgálatra nem bocsátható s a II-ik évfolyam ismétlésére utasíttatik.

A *szóbeli vizsgálat* nyilvános. Tárgyai a következők:

1. *Ó-szöv. irodalomtörténet* s az ó szöv. iratokban való alapos tájékozottság. 2. *Uj-szöv. irodalomtörténet* s az új-szöv. iratokban való alapos tájékozottság. 3. *Egyetemes ker. egyháztörténelem.* 4. *Vallásbölcsészet* vallástörténeti alapon.

A vizsgálat folyamán minden tantárgyra minden tanulónál külön-külön legalább 15 perc fordítandó.

A *szóbeli vizsgálat eredménye* tárgyanként (ide értve az írásbeli dolgozatot is) és általános osztályzattal is megállapíttatik: 1. jeles, 2. jó, 3. kielégítő, 4. elégtelen eredménnyel. A leckekönyvbe (index) csak az általános osztályzat iratik be.

Jegyzet. *Jeles* az általános osztályzat, ha a vizsgálat eredménye minden tantárgyból *jeles,* legfölebb egyből jó; *jó* az általános osztályzat, ha az eredmény minden tantárgyból *jó,* legfölebb egyből elégséges; *elégséges,* ha legalább minden tantárgyból *elégséges*; *elégtelen,* ha csak egyetlen tantárgyból is *elégtelen.*

Aki az alapvizsgálatot a II. évfolyam végeztével sikeresen le nem teszi, az a III-ik évfolyamra fel nem vehető.

(Folyt. köv.)

A Jordán mellett.

Menjünk a Jordán vizéhez. Kivel fogunk ott találkozni? Egy komoly férfiúval, egy szigorú alakkal, kinek fejét hullámzó fürtök körítik, testét teveszőr köntös fedi, mit bőröv szorít a derékhoz; egy hatalmas bűnbánati predikátor áll itt előttünk, kinek szigorú, zordon egyénisége nagyon illik a körül fekvő tájhoz. A holt tenger közelében fekvő sivatag pusztában lép fel, ahol a széles, növényzet nélkül való völgyfeneket hatalmas, merev sziklafalak veszik körül.

A folyam maga olyan mély ágyban hömpölyög tova, hogy nem csaphat át a magas partokon, hanem kénytelen a pusztának adni át az egész uralmat. Azonban a viz nem mindenütt ér a magas part széléig, hanem a legtöbb helyen keskeny, homoknyúlványokat hagy szabadon, amelyek magas nádakkal és magas törzsü fákkal vannak benőve és a folyammal együtt valami rendkívül kedves tájképet szolgáltatnak. Ebben a nagy sűrűségben egykor oroszlánok tanyáztak, most pedig a sáskák lakmároznak bennök egész esztendőn át. Milyen kiáltó ellentét! a viz közelében az élet teljessége, míg 15 méterrel magasabban a teljesen sivatag néma pusztaság, amelynek zordon képét csak éjszakon töri meg Jeriko környékének zöld virányzata.

Mit mond az evangyeliomi hagyomány a puszták predikátoráról? Keresztelő Jánosnak nevezi és elmondja, hogy az ő szülei előkelő papi családból való emberek voltak és vele, mint egyetlen gyermekkel, csak előrehaladt korukban áldotta meg őket az Isten. Mint papfiú, bizonyosan Jeruzsálemben nőtt fel. Már korán tanúja lehetett a ragyogó templomi istenitiszteletnek és annak a nagy tiszteletnek, melylyel a nép a papoknak adózott. Csakhogy ez a napfény és dicsőség semmi vonzó hatással nem volt az ifjú Jánosra. Amint férfiúvá lett, keble ösztönét követve, ott hagyja ragyogó otthonát és elvonúl magánosan, remeteként az alsó Jordán melletti pusztaságba, ahol hallja ugyan a vad állatok orditását, de nem hallja az emberek zaját, ahol a folyam nádasaiban sáskákat és a közeli hegyek odúiban vad méhek által gyüjtögetett mézet szedeget magának napi eledelül. Teljesen lemond a világ minden gazdagságáról, azt szeretné, ha egészen el lehetne nélküle; így azonban megelégszik annak legsoványabb adományaival. Milyen ellentét a Jézus fejlődési viszonyaihoz képest! Emez egy szerény, eldugott helység gyermekeként él, teljes harmoniában az ő viszonyaival. Nemes sudárként nő, minden megtörés nélkül, fokról-fokra felfelé. Az ő fejlődésében nincsenek törések, bütykök, nincsenek beforrott sebhelyek. Valami csodálatos isteni béke ömlött el rajta eleitől fogva. Az isteni szeretet lehét szívja magába akkor is, mikor testvérei között ül odahaza, akkor is, mikor apjával mesterkéletlen kunyhókat farag, akkor is, midőn egyedül bolyong a virágos mezőkön. Miért alakúlt másképen a János fejlődése? Rá nézve Izrael legszentebb városa szentségtelen vala. Mikor a népsokaságot látta, mely egész bensőséggel csókolgatta a templomtér földjét, abban a vélekedésben, hogy itt van az Isten, ő arra gondolt, hogy miként kúfárkodnak a papi fejedelmek, mily nagy bennök a vagyonszomj, milyen közönséges az ő dicsvágyuk, milyen világias és buzgóság nélkül való egész viselkedésük és egyszerre feltámadt benne az Ezsaias próféta haragja, aki egykor így kiáltott fel Isten nevében: „a ti jó illattételtek utálatos én előttem;

az újholdnak és szombatnak ünnepét el nem szenvedhetem, mivelhogy azok hiábavalók; mikor a ti kezeiteket kiterjesztenditek, az én szemeimet elrejtem előletek és mikor sok szóval imádkoztok is, meg nem hallgatlak, mivelhogy a ti kezeitek rakvák vérrel." Ha már a János kegyes és romlatlan lelke nem birta Istent a szentek szentje közelében feltalálni, hát akkor hol keresse azt? Távol a városoktól és falvaktól, a vadonban, amely még meg van szentelve, mivel annak földjét szántóvas még nem hasogatta soha és bűnös emberek még nem tették lakóhelyükké, ott, ahol egész nagy messziségben szent csendesség honol, mit csak ritkán tör meg a vadállatok ordítása, ott, ahová még nem hatolt el a bűn párázata, ott láthatja még az ember színről-színre Istent. Igy menekült János a pusztába. És ő nem állott egyedül világtól való elfordúltságával, hanem előtte több más, százakra menő ember is hátat fordított a világnak, hogy most magános remeteként, majd a szerzetesség formájában, a holt tenger partján az örökkévalóság napját várja. Ezeket a világból kimenekült embereket, ha szövetséges rendet képeztek, essenusoknak nevezték. Aki fel akarta magát vétetni közéjök, annak három évi próbaidőt kellett kiállania, aztán ünnepélyes esküt tenni arra, hogy a szövetség titkos tanait nem fogja elárúlni a világnak soha. Mint rendtag, lemondott az essenus minden egyéni tulajdonról, a házasságról, nem látogatta a jeruzsálemi templomot, hanem imádság közben Jeruzsálem helyett napkelet felé fordúlt. Az essenusok külsőleg egyszerüen éltek és leginkább növényi eledellel táplálkoztak. Naponta csupán kétszer ettek s az egy tálból álló eledelt istenitiszteleti ünnepélyességgel fogyasztották el. A résztvevők fehér ruhában jelentek meg az étkezésnél. A vendégséget egy hosszú imádság nyitotta meg és zárta be, a vendégség tartama alatt folytonosan hallgattak. A fürdésre nagy sulyt fektettek, minden reggel friss vizbe merítették magokat, igy cselekedtek az étkezés előtt is mindig, nem a testi tisztaság végett pedig, hanem ennek a fürdésnek képletes jelentése volt, jelképezni kívánta a lelki megtisztúlást.

Magától értetődik, hogy ezek a világtól elfordúlt emberek kereskedést nem üztek, vagyont nem gyüjtöttek, rabszolgákat nem tartottak. A puszták oasisát orcájuk verejtékével öntözték, mennyiben ez szolgáltatta a megélhetésükre szükséges gyümölcsöket. Életök egyforma és egyhangú volt s ezt az életet valami mélységes fájdalom hatotta át. De mit is örültek volna neki? Ép azért nem csodálkozhatunk azon, ha ezek a halál napját a szabadúlás napjaként üdvözölték, ha az örök haza után vágyakoztak. János azonban nem tartozott az essenusok szerzetes rendjéhez. Az ő lelke sokkal szabadabb és szilajabb volt, mintsemhogy megtürte volna a sok aprólékos szabályok béklyóit és sokkal hazafiasabb is egyúttal, mintsemhogy gyönyörüségét találhatta volna abban az állapotban, mely a hazától elszakadva, csak a túlvilágnak élt. Sokkal inkább azt kell feltételeznünk, hogy János egy darab ideig önálló remete volt. Rá nézve a magányban töltött élet, hol embert nem látott, mert látni nem is akart, nem volt a lelki erőknek a kegyes henyéltetésben való szürkesége, nem, hanem az tanúlási idő volt rá nézve, amelynek tartama alatt ő sok mindenféle fájdalom és megrázkódás között érlelte lelkét jövendő hivatásához. És mikor megéredett, akkor ébredt fel benne a prófétai lelkesedés. Furrer K. után *Ruszkay Gyula.*

(Folyt. köv.)

Falusi levelek.

Kedves Szerkesztő Úr!

A legközelebbi püspöki programmbeszédről emlékezem.

Kenessey Béla erdélyi püspök urat régóta ismerem — irásban és képben. „Lélek az, amely megelevenít!" Ezt az *elevenítő lelket* olvastam püspöki megnyitójában, — igazán meghatva olvastam . . . És elgondolkodtam dolgaink felett.

„En ennek az egyházkerületnek egyszerű, igénytelen missionáriusa akarok lenni, vagy ha úgy tetszik, amint Arany mondatja Lajos királlyal: „Hiszen én vagyok az ország számadója".

A beszéd vége különösen megható.

„Hitemnek cselédein kívül érintkeznem kell majd más egyházak híveivel is. Itt a vallási türelmességnek klasszikus földjén, én is türelemmel és a mások meggyőződésének tiszteletben tartásával fogok eljárni. A felekezeti harc tisztán csak negativum, míg az evangeliom a legfelségesebb positivum. És elég gazdag a Krisztus evangelioma arra, hogy abból mindig csak építésre, erősítésre való anyagot vegyünk mindannyian kölcsönösen és ne zaklassuk és háborgassuk az embereket, csupán hatalmi érdekből támasztott felekezetieskedéssel. A felekezetieskedés mindig vallástalan, mindig hitetlen".

Felséges kijelentések ezek, kedves Szerkesztő Uram! . . .

Minden nagy léleknek ez a programmja és pedig nemcsak vallásos téren, hanem mindenütt, ahol a gondolkodás alakjai összeütközésbe jutnak. Mi emberek, csupán *véleményeket* nnyilváníthatunk s támogató erősségeink is csak *valószínüségek.* Ami ma megdönthetlen kényes igazság, holnap már szégyenkezve hasonfekszik a porban. Az anyagi, megfogható dolgoknál is igy vagyunk, hát még a képzeleti és vágyalkotta homályban!!

„Kérkedik éretlen kincsével az iskola-gyermek,
Míg a teljes eszű bölcs megalázza magát".

A nagy tudósok mindig szerények voltak; a betűtudósok: nyeglék. Mert vannak betű-tudósok, akár egy egész könyvtár betűhalmaza Ezek a tudomány temetődögészei. Hullákon élősködnek s szörnyen büszkék reá. A mult idők sírjából felkutatnak minden szemfedelet. Összemarakodnak azon, hogy X. Y. éjfélelőtt egy órakor született-e, vagy éjfélután egy órakor? Vagy hát ekkor, vagy akkor halt-e meg? Naponként hányszor prüszkölt? Pipáját szamosháti közönséges dohánnyal töltötte-e meg, vagy gálocsi muskotállyal?! És több ilyen kiváló dolgok . . . „Mert kit ne érdekelne az,
Lencsét evém-e vagy babot?!..."

Szóval: vannak tudósok! . . . az Isten bocsássa meg nekik! *Méltóságos* tudósok . . . A nyúl rúgja meg őket! . . . Folyvást előre szegzett dárdával járnak, akár a jó Sancho Pansa a szélmalmok ellen . . .

Kenessey Béla szerény misszionárius. Épiteni akar. Rámutat a fundamentumra, amely *positivum:* az evangeliomra. A felekezeti torzsalkodás — negativum. Azért is, mert mindig hitetlen.

„Én ezt hiszem és vallom!"

Csak egy positivumunk van: az evangeliom. A többi hitetlenség és rombolás. Ezért ítélem el mai agyarkodásainkat, és pedig nemcsak vallásos, nemcsak felekezetközi, hanem általános társadalmi és politikai tekintetben, mert ezekben nincs *positivum*, csak

negatio és rombolás. Egyik testület a másik elől halászná el, amit a nagy közös konyhán talál s ha egyik már kapott valami csontot, a másik ennek esik s kész marakodni vele.

Igazság szerint, vallásos életünk nyomában kellene támadni a legtartalmasabb emberi életnek. Váltig eldicsekszünk a keresztyénség isteni eredetéről, a benne levő teremtő erőről.

„Gyümölcséről ismeritek meg őket!"

Szinte borsózik a hátam ezektől a gyümölcsöktől!...

Lehet-e gonoszabb nemzedéket még csak képzelni is, mint aminő zajong a mi társadalmunkban? Ezek mind ker. szülőktől származnak, ker. iskolákban növekesznek, ker. templomokban imádkoznak és ezeknek tetejében: zsidó korcsmákban művelődnek! . . .

A keresztyénség: — positivum, eszményiség, teremtő erő.

Valahol hibának kell lenni! Váltig dicsőítjük a keresztyénséget, ennek képző és fenntartó erejét. „Az evangéliom isteni erő" — mondja Pál apostol. Magam is úgy tapasztalom, hogy az. De a mi atyánkfiai nem nagyon bíznak ez erőben. A papi vagyonban nagyobb erőt látnak s Őszentsége a bizonyság, hogy Krisztusnak is kényelmesebb volna díszhintóban járni, mint szamárnak vemhén.

Mindezek úgy eszembe jutottak a Kenessey püspök úr megható programmbeszéde folytán.

Elgondolkodtam a magunk dolgairól. Minő szép és hasznos dolgot végezhetnénk *az evangéliom útján, amely positivum*. Az egyetértés és szeretet útján, amely *csak* az evangéliomból fakad. Ha mindannyian, fők és tagok, *egyszerű missziónáriusok* akarnánk és törekednénk lenni! Ha nem zaklatna úgy bennünket a látszat és nagyzás hóbortja. Utánozni azt a világot, mely nem a mi országunk! . . .

Most nem is írok többet. Csak egyre kérem még, kedves Szerkesztő Úr! De nagyon, lelkemből kérem, s egész vidékünk papsága nevében kérem: zárja le sorompóját a Zoványi-ügy előtt. Légmentesen zárja le, kedves Szerkesztő Úr! Talán a *„Debreceni Prot. Lap"* is abbahagyja így. És ha nem, — vigyék bíróság elé, zárt ülésen ott is. De nyilt piacon ne tárgyalják tovább. A „Debr. Prot. Lap"-ot nem kérhetem, holott azt kellene kérnem, hogy jusson eszökbe az a bizonyos *Puck generális*, ki a nagyidai vár pincéjében *fényes kardjával* megpiszkálta azt a sárga aranynak képzelt . . . izét! . . .

Isten áldja, kedves Szerkesztő Úr!

Soós Lajos.

KÖNYVISMERTETÉS.

Szuhay Benedek költeményei.

Arany még a mult század hatvanas éveiben írta *Tompának*, hogy nem elfogulatlan kritikával bírálják nálunk a költőket. „A bírálat — úgymond — minden egyéb, csak nem bírálat. Cigányos magasztalás, vagy otromba szidalom az egész". Ha kedvezőbbre változtak is azóta a körülmények, még mindig sok ismertetés csapong a két szélsőségben. Én arra törekszem, hogy se az egyik, se a másik tulzásba ne essem, mikor a Szuhay költeményeit méltatom.

Szuhay nem új ember a költészet mezején. Zsenge ifjú korától kezdve áldozik a Muzsának. Poétai hajlamai és kedvtelése veleszülettek. Rimaszombatban kezdte szárnyait bontogatni; Patak fejlesztette ki és izmosította meg Istenadta költői tehetségét. De költészete azóta lett mélyebbé és tartalmasabbá, mióta az élet örömeit és fájdalmait megízlelte s küzdelmeiben részt vett. Láthatjuk ezt két költeményes kötetéből; az ifjú korában kiadott *„Zengő Bokor"*-ból és a férfikora delén megjelent emez újabb könyvéből. A haladás nála kétségtelen és szembetűnő. Tapasztalhatták ezt e lap olvasói közül is mindazok, akik az itt szép számmal közölt költeményeit figyelemmel kísérték.

Szuhay újabb kötetében már a kiforrott és megállapodott költőt látjuk erényeivel és hibáival együtt.

Erénye, hogy lantján mindig tiszta és nemes, ennélfogva tisztító és nemesítő érzelem hangzik fel. Az örök szépet, az örök jókat keresi s nem muló kedvteléseket, mámoros szenvedélyeket és léha gyönyöröket zeng. Nevelni, emelni akarja az embereket a klasszikus fény- és légkörbe, egy fenséges, isteni világba. Nem ül a magas eszményeket eldobott, érzékeitől elvakított, élv és kéj után futkosó emberek közé, hogy nekik kedves hangokon pengesse lyráját. Szóval érzi és ismeri az igazi költő hivatását. Nem a mai, hanem az örök emberiségnek dalol; nem pillanatnyi élmények, hanem évezredes ideálok lelkesítik: *Isten-, haza-, emberszeretet, természet, család*. Költészetét is ez ideálok szerint tagolja s költeményeit ezek szerint osztja részekre Mindössze egynéhány *vegyes* vers kivánkozik külön ebből a sorozatból s ezek közt egy hoszabb költői elbeszélés (Petőné).

Szorosan vallásos költeményeit az első sorozatban találjuk, de voltaképpen valamennyi költeményét bevonja vallásos kedélyének csillogó zománcával. A pieriai forrás nála egy méhből ered a hit kútfejével Még leghosszabb verse, az idézett költői elbeszélés is a csapások közt megedzett hitnek glóriás alakját mutatja be.

Kedvesek, sokszor megragadók Szuhaynál azok az érzések, melyek lantján a magyar földnek, népnek, a meghitt magánosságnak, a falu ábrándos csendjének szeretetéből fakadnak fel. Egy pár szép verse (Utcaszögleten, Magány, Lugasban), mely e szeretetben fogant, valódi ihletés szüleménye. Falusi genreképei pedig (Választás előtt, Cifra ház, Koldusok, Koldustarisznya, Péter bácsi) nemcsak a magyar földnek és népnek szeretetét s a néplélek ismeretét tüntetik fel, hanem, mint elevenbe vágó kés pengéje, fölcsillan bennük a maró sarcasmus is, amiből kevés van Szuhayban. Humora meg éppen alig jelentkezik az egész köteten át (a *Nincsen párja* c. versében van valami), amit bizony sajnosan nélkülözünk. A genre-képek írását, melyre határozott tehetsége van, humorral is gazdagítva, tovább kell folytatnia. A mostani nemzetellenes áramlatok, kozmopolita, dekadens költészet (ha ugyan költészetnek nevezhető) korában sokszorosan megbecsülendő az a józan s egyedűl helyes irány és törekvés, mely az édes hazai, anyaföldde, a magyar néppel való szoros érintkezésből és kapcsolatból meríti a költői érzéseket, gondolatokat és tárgyakat. Ideje volna már, hogy a nemzetrontó, érzéki, fertőben gázoló őrültjeit a magyar irodalomnak korbáccsal űzné ki egy hatalmas valaki a költészet szent birodalmából, melyet beszennyeztek. „Meddig tart ez őrült hangzavar még!?"

Szuhay a régi klasszikusok nyomain halad. Sok van benne Tompából. Egyet óhajtanék nála nagyobb és teljesebb mértékben, mint ahogy nyilatkozik: a természetességet, mesterkéletlenséget. Ő, mint az ókor vatesei, mindig ünnepélyes érzésekkel és felmagasztosúlt gondolatok közt fogadja Apolló látogatását. Azt hiszi, hogy minden emberit le kell vetkeznie, mikor a divinatio megszállja. „Procul, o procul este profani!" Nagyon is

ünnepélyes és szertartásos a költészete, mintha templomban volna szent komolysággal és mosolytalan áhítattal. Magas cothurnusban lépked és Icarusként a napig akarna repülni. Hideg ünnepélyessége és magas fellegekbe szárnyalása szinte fárasztóvá teszik *alkalmi ódáit* és *természeti képeit*, amelyek pedig kötetének nagy részét alkotják. Viszont a hazafias lelkesedés és a természetért való rajongás megkapó módon nyilvánúl eme költeményeiben.

A *család* sorozatába fölvett versei egészben véve szívhez szólók, de nekem úgy tetszik, hogy ezen a téren költészetének nem a leggazdagabb ere buzog fel.

Szuhay érzelemköre nagyon tágasnak nem mondható, lantjának hangja sem messzehatható; de érzelme tiszta s hangja üde. A szókészlete, költői dictiója se nagyon bő, hanem amit sajátjává tett, azzal bámulatosan tud bánni. A verselési technikát a virtuozitásig viszi, amivel szinte megköti érzelmeinek természetes folyását. Az az alaki csiszoltság, a verssoroknak csaknem kiesztergályozása, mely nála található, önkéntelenül azt az érzést kelti bennünk, hogy az a szabad költői kedély és teremtő erő rovására megy és a költői tartalom hátrányára igen könnyen külső mesterkedéssé fajulhat. Szuhay egyetlen verssort nem hagy rím nélkül, még pedig kitűnő rímek csengenek össze lantján. Ezek mellett még a legtöbbször pompás jambusokban is lépkednek versének sorai. Ritka poéta nálunk, akiben a külső alak tökéletessége ilyen mértékben megvolna. Nála is elengednénk azonban sokszor, hogy igazi költői képessége a formák nyügeitől inkább szabadabban és erőteljesebben nyilatkozzék!

Mindent összevéve, Szuhay költeményei olyan termékei irodalmunknak, amelyek tárgyuknál, tartalmuknál, hangjuknál és alakjuknál fogva egyaránt megérdemlik a figyelmet s méltók arra, hogy olvassák és szavalják mindenfelé. Hazafias és vallásos ünnepélyekre több alkalmas szavalati darab van köztük. A mai perversus, dekadens, deliriumos versírás (mert a költészet nevet nem érdemli) idejében a Szuhay kötetét és az ahhoz hasonlókat különösebben meg kell becsülnünk. Az ilyenek vezetnek bennünket a szennytelen eszmények, a tiszta álmok szebb és jobb honába. Tudunk-e, lehet-e pedig ezek nélkül élnünk?

Szuhay költeményei, első lapon a szerző jól sikerűlt arcképével, *Szelényi és társánál* Miskolcon jelentek meg. A kötet nyomása tiszta, külső kiállítása ízléses. A magyar motivumokkal ékeskedő díszkötés a *Dávidházy Kálmán és társa* debreceni könyvkötészetét dicséri. A kötet ára fűzve 3 kor., díszkötésben 4 kor. Megrendelhető a szerzőnél Sajókápolnán (Borsod m., u. p. Sajószentpéter).

S. Szabó József.

IRODALOM.

* **A büntető eljárás tankönyve.** Irta *dr. Finkey Ferenc* egyetemi magántanár, sárospataki jogakadémiai tanár. III-ik kiadás. Budapest, 1908. — A tankönyv első kiadása 1899-ben, második kiadása 1903-ban jelent meg.

* **Emlékezés a honalapítóra.** Irta *Kristóf György* dr. Déva, 1908. A „Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat"-ban tartott eme 9 lapnyi felolvasásban szerző a honalapító Árpádnak két jellemvonását domborítja ki, t. i. hogy őt az önmérséklet és a szervező tehetség jellemzi.

* **Tudós Hetényi János és kora.** Élet- és korrajzok. Irta: Pogrányi József, Komárom vármegye tiszti főügyésze. Budapest, 1908. Apollo irod. és nyomdai részv. társaság kiadása. 216 lap. Ára díszes vászonkötésben 4 korona. — Hetényi János egyszerű ref. lelkész volt, aki 1815—1853 ig az ekeli (Komárom m.) ref. egyház hiveinek hirdette az Úr igéjét, — de a kit e mellett úgy ismert Magyarország, mint kora egyik legszélesebbkörű, egyik legmélyebben járó tudósát és gondolkozóját, a kit a magyar tudós társaság 4 izben tüntetett ki 100—100 aranyos elsőrendű pályadíjjal (A lélektudomány nevelési fontossága, 1835; Honi városaink befolyása nemzeti életünk kimüvelésére, 1836; A világistenség oknyomozó történetírása, 1840; A magyar várszerkezet eredete s történeti kifejlődése, 1840), s a kit ezekért előbb levelező, majd rendes tagjává választott, — s a ki a magyar philosophiai törekvések történetének buvárlója előtt úgy ismeretes, mint az önálló magyar philosophia, az u. n. egyezményes bölcseleti rendszer első alapvetője. A magyar renaissancekor ezen kiválóan érdemes képviselőjének szellemi képét eleveniti föl előttünk Komárom vármegye főügyésze fent cimzett művében, melyet az irodalom iránt szeretettel, becsüléssel érdeklődő közönségnek szánt. Szerző derék munkát végzett, midőn a nagyérdemű tudós emlékét a feledés homályából kiragadva, őt a mai nemzedékkel megismerteti, — bár eléggé terjedelmes művének nem egy jelentékeny fogyatkozása erősen kihívja maga ellen a birálatot. Hibának kell e műben tartanunk a Hetényi életével, irodalmi és tudományos működésével úgyszólván semmi kapcsolatba nem hozott széles korrajzot. Szerzőnk az 53—176. lapokon, tehát több mint 120 lapon át rajzolja az u. n. reformkorszak irodalmi, gazdasági és politikai állapotát, törekvéseit, részletesen ismerteti az országgyülési tárgyalásokat, anélkül, hogy e 120 lap alatt a Hetényi nevét egyszer is megemlitené, tehát anélkül, hogy mindezen eseményeknek, változásoknak Hetényire tett hatását vagy Hetényinek azokra való visszahatását egy szóval is érintené. Harmincas-negyvenes évekbeli közállapotainknak ezen, Horváth Mihály után adott rajza semmi szerves összefüggésben nem áll Hetényi életével s így a műből bátran kimaradhatott volna. Másik s nagyobb hiány, hogy szerzőnk Hetényi fentebb felsorolt tudományos műveiről, azok keletkezési körülményeiről, irányeszméiről s arról, hogy mennyiben állottak azok koruk tudományos ismereteinek szinvonalán, mennyivel vitték azokat előbbre, — egy szót sem szól; csupán bölcseleti rendszerét ismerteti „Toldi Ferenc és Szontagh Gusztáv ismertetése nyomán." — Pogrányi műve tehát nem igazi élet- és jellemrajz, hanem H. életére és korára vonatkozó adatok és korrajzok gyüjteménye; mint ilyenektől nem tagadhatjuk meg az érdekességet, de Hetényi, e kiváló és sokoldalú tudós, beható irodalmi méltatást is megérdemelt volna. — A sok sajtóhiba kissé zavarólag hat a mű olvasására

* **Március tizenötödikén.** Egyházi beszéd. Irta Kovács Ferenc főgimn. tanár, felszentelt lelkész. Ára 15 fillér. Zilah, 1903. — Egy 1903-ban elmondott, eléggé lendületes egyházi beszéd ez, amelynek azonban a tárgya sincs kitűzve. Az alapúl felvett szöveg (III. Móz. 25, 10. Megszenteljétek az *50-edik esztendőt* . .) csakis a szabadságharc *50-ik évfordulóján* (1898.) lehetett volna alkalmas a fejtegetésre. Szerintünk nem volt erre alkalmas 1903-ban s nem az 1908-ban sem. Pedig szerző ép azért akarja füzetét értékesíteni a zilahi ref. kollegium javára, mert ez évben március 15-ike vasárnapra esik.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

A báró Vay-család gyásza. Lapunk zártakor kaptuk a következő gyászjelentést: Özv. vajai báró Vay Arnoldné sz. zabolai Mikes Sarolta grófnő úgy a saját, mint gyermekei: László, Gilda és Miklós, — özv. vajai báró Vay Henrikné szül. törökszentmiklósi és zsadányi Almássy Mária mint anya; — vajai báró Vay Miklós mint testvér; vajai báró Vay Ödön és neje gróf Würnbrand-Stuppach Adelma; vajai báró Vay Sándor és neje gróf Waldeck Mathild és az összes kiterjedt rokonság nevében is, mély fájdalommal jelentik, hogy felejthetetlen szeretett férj, szerető atya, fiú, testvér és unokaöcs vajai báró *Vay Arnold* volt cs. és kir. huszárfőhadnagy, Szabolcsvármegye törv. hat. biz. tag, a tiszalöki ref. egyház főgondnoka stb. élete 49, boldog házasságának 18-ik évében folyó hó 12-én estve negyed 8 órakor hosszas szenvedés után Miskolcon történt gyászos elhunytát. A megboldogultnak hült tetemei f. hó 14-én d. u. 3 órakor fognak a ref. egyház szertartása szerint az alsózsolcai családi sírboltban örök nyugalomra tétetni. Kelt Miskolc, 1908. márc. 12. Áldás és béke lengjen a szeretett hamvak felett!

— **Gyászhír.** *Füry Lajos*, tiszatarjáni ref. lelkész f. hó 8-án életének 35-ik, boldog házasságának 7-ik évében, hosszú, lassú hervadás után földi pályafutását befejezte. Még sokan emlékezünk a szerény, szőke ifjúra, aki mintaképe volt a kötelességtudásnak, a tisztesség-szeretetnek s távol minden divatos ifjúi gyarlóságoktól, olyan nemes egyszerűségben és szorgalmatosságban küzdötte magát elébbre a theol. akadémián, mint igen kevés más kortársai közül. Szinte leányos tartózkodása a magamutogatástól, a magakelletéstől, önkéntelenül is rokonszenvet keltettek iránta diákpajtásaiban, akik szép hangjáért is készséggel becsülték és megbecsülték. Sárospatakon végezte a theol. akadémiát, ahol az énekkarnak is kedvelt tagja volt. Innen Miskolcra ment s.-lelkésznek s ott, mint a tiszáninneni ref. egyházkerület felső leányiskolájának egyik katekhetája is, közkedveltségre tett szert s lelkes, hű sáfárkodásával az intéző körök becsülését is kiérdemelte. Pár évi s.-lelkészi hivataloskodás után a tiszatarjáni egyházközség választotta meg lelkipásztorául, ahol boldogan kezdte meg lélekszerint választott hivatalát és buzgólkodott a templomban, az iskolában és híveinek körében egész talentumával. Nőül vette b. e. Tóth Pál leányiskolai igazgató egyik leányát, Erzsikét, amely viszony olaj volt az ő lelkének tüzére. Ám az ifjú férfi testébe tövis lopódzott és terjedt pusztító erővel — a halálig. A boldogságot aggódás, szenvedés, reménytelenség váltotta fel, mígnem az örök Isten magához ölelte az ő hű szolgáját — a megérdemelt jutalomra. Kidőlte vesztesége egyházkerületünknek s mélységes gyász szeretteire. Legyen pihenése csendes, álma a viszontlátás reményétől édes. Isten kegyelme őrködjék itt maradt szerettein!

— **Halálozás.** Közéletünk egy kiváló munkása: *felső-vályi Nagy Pál*, a rozsnyói egyház főgondnoka, p. ü. tanácsos, nyug. p. ü. igazgató, takarékpénztári vezérigazgató f. hó 7-én meghalt. Erős szívbaj támadta meg a hatalmas szervezetet s néhány hónapja már úgy járt-kelt az emberek között, mint egy élőhalott. S habár tudta is mindenki, hogy napjai meg vannak számlálva: de azért halála híre úgy hatott szeretteire, rokonaira, jó barátaira s ismerőseire, mint a villámcsapás. A halál szele nagy erővel s gyorsan végzett vele. Asztalánál, baráti társaságban érte szívszélhűdés. Korán, még csak 54-ik életévében hagyta itt az életet s azt a munkamezőt, melynek ambiciózus munkása vala. Erős kálvinista szellem és buzgó egyháziasság jellemezte a megboldogultat. A rozsnyói ref. egyházra nézve is veszteség a Nagy Pál elhunyta. F. hó 9-én ment végbe nagy részvét mellett a temetése. Koporsójánál *Réz László* rozsnyói lelkész méltatta életét s érdemeit, a sírnál pedig *Csabay Pál* tornallyai esperes-lelkész, a megboldogult régi barátja — egyenesen a megboldogult kívánságára — bucsúztatta el szeretteitől s jó barátaitól. Az elhunyt férfiú néhai *Nagy Pál* gömöri esperes fia volt s halálát széles kiterjedésű rokonság gyászolja. — Béke hamvaira!

— **Március 15.** Főiskolánk tanári kara és tanuló ifjúsága március 15-én d. u. a főiskolai templomban hazafias ünnepélyt, estve pedig a tápintézet összes termeiben táncmulatságot tart.

— **Igazgató-választás.** A főiskolai igazgató-tanács, mely március 12—13. napjain tartotta rendes téli üléseit, az 1908—1914. évekre *Csontos József* gimn. tanárt választotta főgimnáziumunk igazgatójává. Az új igazgató július 1-én foglalja el állását. Isten áldása kísérje az igazgató-tanács egyhangú bizalmával kitüntetett tanárt új, nehéz állásában is!

— **Lelkészválasztás.** A csenyétei ref. egyház (Abauj m.) Hubay József b.-kereszturi lelkészt választotta lelkészévé.

— **Egyházmegyei gyűlés.** A gömöri ref. egyházmegye rendes tavaszi közgyűlését április hó 7-én fogja megtartani a rozsnyói egyház kebelében. Az egyházmegyei gyűlést megelőző napon, 6-án a gömöri lelkészértekezlet fog gyűlésezni ugyancsak Rozsnyón.

— **Kitüntetett tanuló.** *Komár János* VI. oszt. tanuló, főgimnáziumunk egyik jeles növendéke, a nyári szünidő alatt tett turista-útjának leírásával a Magyar Turista-Egyesület által e célra kitűzött pályadíjak közül az egyik első díjat: 50 koronát nyert.

— **Igazgatói értekezletek.** A közoktatási miniszter pár héttel ezelőtt elrendelte, hogy ezentúl minden tankerületben, a tanker. főigazgató elnöklete alatt, évenkint középiskolai igazgatói értekezletek tartassanak. E rendelet értelmében a *debreceni* tankerület számára Debrecenben tartandó igazgatói értekezletet *Géresi Kálmán* tanker. főigazgató márc. 23—24. napjaira tűzte ki. Megvitatandó kérdések lesznek: 1. A magyar nyelv tanításának, különösen a magyar nyelvi fogalmazásnak és gyakorlatoknak kérdése, s 2. A fegyelmezés kérdései, különösen a tanulók önfegyelmezési képességének fölébresztésére vonatkozó tanári, iskolai és szülei eljárásnak konkrét módozatai. Az értekezleten főgimnáziumunk igazgatója is részt fog venni.

— **Az orsz. ref. tanáregyesület igazgatósága** Debrecenben e hó 8-án gyűlést tartott. Elhatározta, hogy Kenessey Bélát, aki eddig a tanáregyesületnek választmányi tagja volt, jkönyvi kivonatban üdvözli püspökké választása alkalmából. A székhely ügyében 190 szavazat érkezett be, ebből 184 esett Debrecenre, 5 Budapestre, 1 Nagyenyedre. A nem szavazók, alapszabály szerint, a székhely megtartása mellett nyilatkozóknak tekintetnek. A központi igazgatóság indítványozza, hogy a főjegyző mellé a székhelyen még egy jegyzői tisztséget állítson fel a közgyűlés. Ennek a viselője lenne egyúttal az egyesületi könyv-

és levéltárnoka is. Összeállitotta végül az igazgatóság a hódmezővásárhelyi közgyűlés és a vele kapcsolatos aldunai kirándulás programmját.

— **Új képes biblia.** Tóthfalusi József marosvásárhelyi ref. lelkész, aki a mult évben a külföldi egyháztársadalmi életviszonyoknak, a vallásos iratok és bibliaterjesztés ügyének megismerésére Németországban hosszabb ideig tartózkodott, egy nagyfontosságú irodalmi vállalat megvalósításán fáradozik. Stuttgartban ugyanis sikerült egy nagyobb prot. irodalmi könyvkiadó-céget megnyernie arra, hogy ez az általa több mint 70,000 példányban forgalomba kozott díszkiadású bibliát (Tausend-Bilder-Bibel), a mi viszonyainkra alkalmazva, magyar nyelven is kiadja. E bibliai mű egyfelől magában foglalja a teljes szentirást az apokryphusokkal együtt (terjedelme: ószövetség 1143 lap, ó-sszöv. apokryphusok 146 lap, újszövetség 416 lap nagy 8 rét), másfelől a maga 1015 illustratiójával valóságos kincsesbányája a világ szépművészeti, illetőleg festészeti remekeinek, amennyiben a keresztyénség leghíresebb festőművészei képeinek fényképmásolatait tartalmazza (egynehányat színes reproductióban), közbevegyítve adván oktatásra szánt tájképi, régészeti rajzokat és térképeket, amelyek a mű olvasásakor a szemléltető oktatás lebilincselő és megértő erejével hatnak. A mű eredeti kiadásáról a német protestantismus legkiválóbb vezérei, tudósai a legnagyobb méltánylat és elismerés hangján nyilatkoznak. Tóthfalusi úgy tervezi, hogy e nagy és díszes képes biblia magyar nyelven lehetőleg a *teljesen átdolgozott* Károlyi-fordításban adatnék ki, rövid bibliai ismertetéssel, Kenessey Béla püspök ajánló előszavával s hogy a magyar prot. egyházak híveinek nagy zöme által megszerezhető legyen, a mű könyvkereskedői árát 30 koronában, előjegyzési árát pedig 25 koronában állapították meg. Tóthfalusinak sikerült a kiadó társulatnál kivinnie, hogy a magyar bibliai műben több kiváló magyar festői alkotás (pl. Munkácsy egyik-másik képe) is helyet fog foglalni, ami még vonzóbbá fogja azt tenni előttünk. A terv az, hogy a nagy mű a f. év őszén fog a magyar könyvpiacon megjelenni. E díszkiadású képes biblia, mely a magyar Sion egy lelkes munkásának buzgalmából ily könnyen jut a magyar prot. egyház birtokába, a prot. belmissiónak leghathatósabb eszköze lesz s már külső kiállításánál fogva is méltán fel fogja venni a versenyt a napi irodalom sok selejtes díszárujával. Adjon Isten a szép eszmének teljes sikerű megvalósulást!

— **A budapesti református egyház** régi óhajtása, hogy a pesti oldalon lakó 50—60 ezer ref. lélek számára egy második templomot építtethessen, mivel a Kálvin téri templom még vasárnapi istentiszteletek alkalmával sem elegendő a hivek befogadására. A főváros az új templomhoz a VI. ker. Kemnitzer-utca és Izabella-utca sarkán ajándékozott telket s a templom felépítéséhez a hivek már is tetemes alapot gyüjtöttek össze, de ez még mindig igen kevés ahoz, hogy az építést megkezdhessék. Az építő-bizottság márc. 12-én a Vigadóban a templom alap növelésére több kiváló művész és művésznő közreműködésével hangversenyt rendezett.

— **Protestáns esték.** A Magyar Prot. Irodalmi Társaság *pozsonyi köre* a nagyböjt minden szombatján d. u. 5—6-ig a theol. akadémia dísztermében felolvasásokat tart, amelyek a vallás, nevelés, irodalom, történelem és társadalom körébe vágó közérdekű tárgyakkal foglalkoznak. — A felolvasások rendje a következő: 1. *márc. 7-én:* Rousseau vallásbölcsészete, Gagyi Dénestől; Versek, Szabolcska Mihálytól; 2. *márc. 14-én:* Társadalmi és erkölcsi élet a magyar reformációt megelőző században, dr. Bruckner Győzőtől; Költemények, Torkos Lászlótól; 3. *márc. 21-én:* Arany János fejlődése, dr. Pfeiffer Jánostól; 4. *márc. 28-án:* A görögök szociális költészetéről, dr. Hornyánszky Gyulától; 5. *április 4-én:* Eldorádó, dr. Masznyik Endrétől; 6. *április 11-én:* Konfutse és Krisztus, dr. Szelényi Ödöntől. — E szép programm dicséri a pozsonyi esték rendezőit. Hát Debrecen, Kolozsvár, Budapestről nem is szólva, hol marad a vallási és társadalmi forrongás e korában a maga nagy szellemi erejével?

— **A pápa** rendeletet bocsátott ki, melyet a katholikus püspöki kar pásztorlevélben közölt a kath. egyház tagjaival. A rendelet szerint ezután az eljegyzések irásban, az illetékes plébános előtt kötendők meg. Az új szabalyzat a f. év husvét napján lép életbe. — Nyilvánvaló, hogy az eljegyzéseknek a plébános előtt *irásban való megkötése*, a *vegyes házasságoknál*, nagy kisértésekkel fog járni, mert a prot. vallású házasfelektől *már az eljegyzésnél* megpróbálják majd kicsikarni az igéretet arra nézve, hogy az esetleg születendő gyermekek mind az u. n. egyedül idvezítő egyház tanaiban neveltessenek. Egy új házassági rend ez, a lélek és reverzális-halászat érdekében és semmi más!

— **Az ung-vajkóci ref. egyház építkezési céljaira** újabban a következő kegyes adományok érkeztek: Csomár Béla tiszaásványi lelkész gyűjt. 9 kor. 6 fillér, kabai ref. egyház 1 kor., rákospalotai ref. egyház 4 kor., szentesi ref. egyház 2 kor., bodófalvai ref. egyház 2 kor., gróf Tisza István 10 kor., pacséri ref. egyház 3 kor., szegedi ref. egyház 2 kor., kunhegyesi ref. egyház 4 kor., tabajdi ref. egyház 1 kor., nádudvari ref. egyház 4 kor., nagydobronyi ref. egyház 5 kor., Horváth István pályini körjegyző gyűjt. 11 kor. 17 fillér., hajdúszoboszlói ref. egyház 2 kor., kisujfalui ref. egyház 1 kor., ártándi ref. egyház 2 kor., nyirbogáti ref. egyház 2 kor., újsóvi ref. egyház 3 kor., felsőmérai ref. egyház 2 kor., nagykőrösi ref. egyház 10 kor., Darányi Ignác 5 kor., irinyi ref. egyház 2 kor., kossuthfalvai ref. egyház 3 kor., bácsfeketehegyi ref. egyház 2 kor., battonyai ref. egyház 2 kor., Kiss László bátfai lelkész gyűjt. 13 kor., Szabó Endre minaji ref. lelkész adománya 4 kor., bajánházai egyház gyűjt. 52 kor., balajti ref. egyház 2 kor., cservenkai ref. egyház 2 kor., tiszadobi ref. egyház 2 kor., Stépán László járásbíró 5 kor., tiszaszőllősi ref. egyház 1 kor., szalonnai körjegyző gyűjt. 1 kor. 64 fill., sályi ref. egyház 48 fill., kisgejőci ref. egyház 10 kor., nagygejőci ref. egyház 10 kor., Györke János 1 kor., Gyorke József 50 fill., Kára Varga Sándor 50 fill., Szíjjártó István 50 fillér. Ritók János 2 kor., Szalontai István (nagygejőci presbiterek) 2 kor., karcagi ref. egyház 10 kor. Összesen: 213 kor. 85 fillér. Eddig nyugtázva: 539 korona 67 fillér, összesen 753 kor. 52 fillér. — A gyűjtőíveket ezideg nem küldték vissza még 1200-an (szétküldetett 1400 ív) miért is az egyházközség presbiteriuma levelező-lapokon kérte fel az ív-elfogadókat, hogy kegyeskedjenek a gyűjtő-íveket bármiily csekély adománnyal vagy üresen is márc. hó végére visszaküldeni. A tisztelteljes kérelmet szabad legyen itt is kifejeznem s egyházközségünk nehéz helyzetét a jókedvű adakozók szeretetébe ajánlanom. Ung-Vajkóc, 1908. márc. 3. — Nagy Géza, ref. lelkész.

TARTALOM. Március 15. — *Péter Mihály:* Rövid megjegyzés. — A ref. theol. akadémiák tanulmányi rendjének új tervezete. (Folyt. köv.) — *Furrer-Ruszkay:* A Jordán mellett. (Folyt. köv.) — *Soós Lajos:* Falusi levelek. — *S. Szabó József:* Szuhay Benedek költeményei. — Irodalom. — Vegyes közlemények. — Pályázatok. — Hirdetések.

Pályázati hirdetés.

A püspöki kinevezés alá eső homonnai missziói lelkészi állásra pályázatot hirdetek. Javadalma: 1000 kor. közalapi segély, melyet a püspöki hivatal négy egyenlő részletben utalványoz ki a lelkésznek és 722 kor. 45 fillér kongrua. Az állás a f. év tavaszán foglalandó el. A kellően felszerelt pályázati kérvények f. évi április 5-ig Hutka József espereshez, Bánócra küldendők.

Miskolc, 1908. márc. 6.

Kun Bertalan
ref. püspök.

Pályázat.

A debreceni főiskola bölcsészeti szakán akadémiai tanári állásra ref. vallású egyének részére pályázat hirdettetik.

A megválasztandó tanár a középiskolai tanárképzés követelményeinek megfelelő előadásokat köteles tartani a következő tudományok köréből:

Rendszeres latin és görög nyelv és irodalom (classica philologia); segédtudományai, irodalomtörténet, auktor magyarázatok.

Mindezen tárgyak előadásában legfelebb heti 10 óra tartására kötelezhető.

A pályázók minősítését illetőleg megkívántatik az egyetemi magántanári képesítés a fentebbi tárgykörök valamelyikéből; amennyiben ez a megválasztottnál hiányzanék, annak utólagos megszerzése a megválasztástól számított négy éven belül feltétlenül kötelező.

Magántanári képesítés birtokábaan nem levő pályázók közül csak olyanok kérvénye vétetik figyelembe, kik szakbeli doktorok és középiskolai tanári oklevelük van.

A megválasztott tanár az 1894. évi XXVII. tc.-ben szervezett országos tanári nyugdíjintézetnek jogosított és kötelezett tagja.

Javadalmazása: rendes tanári fizetés évenként 4800 korona, mely 5 év után 5400, tíz év után 6000 koronára emelkedik: lakáspénz 840 korona, ötödéves korpótlék 400 korona, melynek összege azonban 2000 koronánál többre nem terjedhet.

Ebből a fizetésből azonban nyugdíjjogosúltság szempontjából egyelőre csak 4000 korona alapfizetés és öt ízben 200—200 korona korpótlék számíttatik be.

Míg a megválasztott tanár meg nem szerzi az egyetemi magántanári képesítést, javadalmazása 4000 korona alapfizetés, 800 korona lakbér és öt ízben 200—200 korona korpótlék lesz.

A közvetlenül megelőzőleg rendes tanári minőségben közép vagy felsőbb iskolánál eltöltött szolgálati idő a korpótlék és nyugdíjjogosúltság szempontjából beszámíttatik.

A pályázati kérvények közhivatalban levők által felettes hatóságok útján, mások által közvetlenül (kellőleg felszerelve életrajzi vázlattal, hatósági orvosi bizonyítvánnyal, az irodalmi működést is feltüntető mellékletteI) hivatalomba f. é. április hó 20-ig nyujtandók be.

Kelt Debrecen, 1908. március 11.

A püspök helyett
Dicsőfi J.
egyh. ker. főjegyző.

Pályázat.

A tiszántúli ref. egyházkerület pályázatot hirdet a *polgári iskolák első osztálya számára irandó vallástani kézikönyvre*, melynek tárgya „Bibliaismertetés, különös tekintettel az újszövetségre." A munka terjedelme három, vagy legfelebb három és fél nyomott ív lehet, díja ívenként 100 korona. Az elfogadott munka a tiszántúli ref. egyházkerület tulajdonába megy át, de a szerző minden további kiadás után az első kiadás írói dijának 50%-ában, új átdolgozás esetén pedig 75%-ában részesül. — A pályaművek tiszta és könnyen olvasható írással, vagy gépírással iratya, *1909. évi január hó elsejéig* a tiszántúli ref. püspöki hivatalhoz küldendők be.

Debrecen, 1908. március 4.

A püspök helyett
Dicsőfi J.
egyh. ker. főjegyző.

Pályázat.

A debreceni főiskola bölcsészeti szakán akadémiai tanári állásra ref. vallású egyének részére pályázat hirdettetik.

A megválasztandó tanár a középiskolai tanárképzés követelményeinek megfelelő előadásokat köteles tartani a következő tudományok köréből:

Rendszeres magyar nyelv, finn nyelv és összehasonlító finn-ugor nyelvészet.

Mindezen tantárgyak előadásában legfelebb heti 10 óra tartására kötelezhető.

A pályázók minősítését illetőleg megkívántatik az egyetemi magántanári képesítés a fentebbi tárgykörök valamelyikéből; amennyiben ez a megválasztottnál hiányzanék, annak utólagos megszerzése a megválasztástól számított négy éven belül feltétlenül kötelező.

Magántanári képesítés birtokában nem levő pályázók közül csak olyanok kérvénye vétetik figyelembe, kik szakbeli doktorok és középiskolai tanári oklevelök van.

A megválasztott tanár az 1894. évi XXVII. tc.-ben szervezett országos tanari nyugdíjintézet jogositott és kötelezett tagja.

Javadalmazása: Rendes tanári fizetés évenként 4800 korona, mely öt év után 5400, tíz év után 6000 koronára emelkedik, lakáspénz 840 korona, ötödéves korpótlék 400 korona, melynek összege azonban 2000 koronánál többre nem terjedhet.

Ebből a fizetésből azonban nyugdíjjogosúltság szempontjából egyelőre csak 4000 korona alapfizetés és öt ízben 200—200 korona korpótlék számíttatik be.

Míg a megválasztott tanár meg nem szerzi az egyetemi magántanári képesítést, javadalmazása 4000 korona alapfizetés, 800 korona lakbér és öt ízben 200—200 korona korpótlék lesz.

A közvetlenül megelőzőleg rendes tanári minőségben közép vagy felsőbb iskolánál eltöltött szolgálati idő a korpótlék- és nyugdíjjogosúltság szempontjából beszámíttatik.

A pályázati kérvények közhivatalban levők által felettes hatóságuk útján, mások által közvetlenül (kellő leg felszerelve, életrajzi vázlattal, hatósági orvosi bizonyítvánnyal, irodalmi működést is feltüntető mellékletekkel ellátva) hivatalomba folyó év április hó 20-ig nyujtandók be.

Debrecen, 1908. március hó 11-én.

A püspök helyett:
Dicsőfi J.
egyhk. főjegyző.

Szíves figyelmébe

ajánljuk a közeledő konfirmáció alkalmából a *Révész-Szoboszlay-S. Szabó*-féle

Konfirmációra előkészitő kátét

kérdések és feleletekben. Ára 30 fillér. Minden 10 egyszerre rendelt példány után egyet ingyen adunk.

Konfirmációi emléklapok

darabja 4, 5 és 6 fillér. 100 drb egyszerre való vételnél kor. 3·60, 4·50 és 5·40.

Kaphatók:

Hegedűs és Sándor

könyvkiadóhivatalában

Debrecenben. Kossuth u. 11.

Orgona és harmoniúm gyár

gőzerő hajtás és villamos világítással berendezve.

ORSZÁGH SÁNDOR ÉS FIA

cs. és kir. udvari szállítók

Rákospalota (Budapest mellett).

Alapíttatott 1861. évben.

Az 1885. évi országos kiállításon „nagy dísz oklevéllel“ (első díj) és „Ferencz József lovagrenddel“ az 1904. évi veszprémi kiállításon „arany éremmel“ (első díj), az 1906. évi kassai kiállításon „dísz oklevéllel“ (első díj) kitüntetve, azonkívül számtalan kitüntetés és elismerés. Ajánlják kitünő hangú és szerkezetű, főleg a legújabb légnyomatu (pneumatikai) orgonáikat, melyek rendkívül könnyű játékmód és a változatok egyszerű kezelése mellett, az időjárás minden viszontagságainak ellenállnak. Szolid munka és jutányos árak. Kisebb orgonák készletben vannak. Eddig 700-nál több új orgona lett szállítva. Raktáron kitünő hangú harmoniumok minden nagyságban. Harmoniumok tetszés szerinti rajz és változat összeállítással rendelésre készülnek. Tervezeteket és rajzokat kivánatra küldünk.

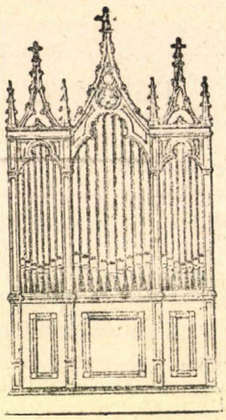

Pontos és legjobb órák 5 évi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák,

borkancsók, china-ezüst disztárgyak,

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

Polgár Kálmán

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállitója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 12. szám. Sárospatak, 1908. március 22.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

ORLE.

A címül írt négy betű fogalommá lett. Jelentését mindenki ismeri, ki közegyházunk ügyei iránt érdeklődik. Hiszen sok és erős harc vivatott már a körül a kérdés körül, melyet e négy betű képvisel. Úgy mondják a kérdés *mellett* harcolók, hogy a döntő ütközet már megtörtént s övék a győzelem. De én úgy látom, hogy még mindig csak az *előcsatározások* folynak. S nagyon jó, hogy még mindig csak ez folyik; mert így van legalább még reményünk, hogy a harcoló felek megtalálják a kibontakozásnak azt a módját, amely *békességre* vezet, mely egyedül lehet alapja az eredményes munkálkodásnak.

Igy fogva fel a helyzetet, az ORLE. kérdésével még mindig nemcsak *időszerű* és lehet, de *szükséges* is foglalkoznunk. Szükséges már csak azért is, mert a magyar prot. egyház történetében és mai életében teljesen új, ismeretlen szervezetként alakult meg egy oly egyesület, mely tagokúl *kizárólag magyarországi ref. lelkészeket vesz fel s országosan akar működést kifejteni,* mely éppen ez alapon *Országos Református Lelkész-Egyesület* címen alakult meg. (A címkérdésben nem akadok fel. Mert hiszen ez egyesületnek tagjává lehet minden magyarországi ref. lelkész s az alapitók bizonyára abban a reményben voltak, hogy tagjává is lesz minden lelkész; tehát ily alapon jogosan vehették fel az *országos* jelzőt is címükbe). De szükséges foglalkoznunk ez egyesülettel azért is, mert oly szervezetként alakult meg, mely működése ele egyházunk élete körébe eső célokat tűzött ki, de azért *egyházalkotmányunk alapján alkotmányos szervezettel bíró egyházegyetemünkkel semmiféle szerves összefüggésben sincs.*

És hogy *időszerű* is e kérdéssel foglalkoznunk, utalok egyedül a sociális szakszervezetek mintájára szervezett *propaganda-bizottság* működésére, melynek feladata nemcsak egyes tagokat szerezni a. ORLE.nek, hanem szervezni egyházmegyénként is az ORLE-fiókokat. Ez a körülmény teszi időszerűvé a kérdéssel való foglalkozást — most, mikor elérkezett a tavaszi egyházi gyűlések ideje, amikor bizonyára a propaganda-bizottság tagjai is kettőzött erővel fogják folytatni fiók-alapítási tevékenységüket.

Nem szándékozom az ORLE. alapszabályaival foglalkozni. Mert — véleményem szerint — nem az a lényeges elsősorban, hogy jó vagy rosz alapszabályok alapján működik-e egy valamely egyesület, hanem az az első és nagy kérdés minden egyesülettel szemben, hogy indokolt-e a létrejövetele, van-e tehát létjogosultsága — oly értelemben, hogy működése *positiv* és *kívánatos* eredményeket fog létrehozni — legalább előreláthatólag; és nem ütközik-e bele létjogosultsága oly általános és nagy történeti elvekbe, melyeknek negligálása sokkal nagyobb megrázkódtatásoknak teszi ki a köztársadalmat, mint aminővel egy esetleg elérhető siker felérne.

Indokolt-e az ORLE. létesülése? Ez a szempont az, amelyből a kérdést vizsgálódásom tárgyává teszem. Azt mondhatják ugyan az ORLE-barátok, hogy e szempont vizsgálása már túlhaladott álláspont; mert az egyesület már megalakúlt. Tévednek, ha ezt mondják. Mert még akkor sem volna túlhaladott álláspont e jelzett szempont vizsgálása, ha már minden magyarországi ref. lelkész tagja volna az egyesületnek; mert ha a vizsgálódás eredménye az ORLE. javára dől, úgy erősíti az iránta való bizalmat azokban, akik már tagjai; ha pedig a vizsgálódás folyamán csak egy oly okot is sikerül találnunk és nyilvánvalóvá tennünk, mely az ORLE. ellen szól, úgy sietteti a *végleges* bukását s ezzel együtt az eredményes munkálkodás alapját képező *békesség* s *egyetértés* létrejöttét, illetve annak *visszaállását.*

* * *

Mindenekelőtt sorra veszem s lehetőleg csoportosítani igyekezem azon általánosan ismert és hangoztatott panaszok tárgyait, melyek magyarországi ref. egyházunkat tagadhatatlanúl nehéz helyzetbe juttatták. Foglalkozom e panaszok tárgyaival annak *bizonyítása végett,* hogy azok is látnak, éreznek s érzékük is van közegyházunk fejlesztése iránt, akik az ORLE-alakítás kürtszavaira nem igen siettek fegyvert ragadni, hanem megmaradtak a békés *építés* szerszámai mellett.

A panaszok tárgyai körűlbelől a következők:

a) *Fogy a magyar ref. egyház tagjainak száma — a reversálisok és kitérések következtében.* Még pedig e számbeli fogyás folytonos és úgy látszik, állandósult. Illetékesek és illetéktelenek, gondolkozók és véleményt ötletszerűen mondók e számbeli fogyásért a lelkészeket teszik felelőssé, illetve a lelkészi munka *intensivitásának hiányában* keresik e fogyás okát. Pedig e számbeli fogyásnak nem egyedül a lelkészek munkálkodásában van az oka. Azokban a — különösebben városi — egyházainkban adnak egyházunk tagjai magokról reversálist, vagy térnek ki egyházunk kebeléből *legtöbb esetben,* ahol népesebb s jól szervezett róm. kath. egyház is van — szemben a mi egyháztársadalmilag szervezetlen egyházunkkal.

Lapunk jelen számához 1/4 ív melléklet van csatolva.

Itt, ily helyeken a ref. lelkész csak akkor jön rá a reversális-adásra, mikor már késő, mert ellene semmit sem tehet. A róm. kath. egyház éppen azért nyer sokat, mert a lelkészek mellett jól szervezett egyháztársadalmi intézmények működnek. *A róm. kath. lelkészek tehát híveiknek tömörülésére alapítják munkálkodásukat.* Nekik nincsen ORLE-jük, de vannak erős egyháztársadalmi intézményeik. Ebben keresendő az ő sok nyereségük s a mi sok veszteségünk oka. (És sok egyébben! Szerk.).

b) *Az egyháziasság lanyhul, a benső vallásosság elerőtlenedett.* Az egyik oldalon azt állítják, hogy a szabadelvű theol. irány eredménye ez; a másik oldalon pedig éppen ellenkezőleg, hogy a tudomány nagymérvű előhaladása nem tűri a dogmák uralmát; az egyik oldalon azt állítják, hogy a *korszellem* hozza magával a lanyhulást, az elerőtlenedést, a másik oldalon pedig megint a lelkészeket állítják oda bűnbakokúl. Holott sem az egyik, sem a másik oldalon nincs a teljes igazság. Legfeljebb csak egyik is, másik is mond valamit. A lanyhulásnak, az elerőtlenedésnek oka a közegyház egyes tagjaiban van. Tehát ezen a bajon is — nem az ORLE, hanem — a közegyház segíthet egyedűl.

c) *Egyházi életünk a régi nyomokon halad; nem érezte meg még ma sem a változott idők és viszonyok kívánalmait; nem karolta fel még mindig a sociális tevékenységet.* Alapos panasz. Igazuk van, akik így panaszkodnak. Mert ha az nem állítható is, hogy semmi sem történt közegyházunkban, de az minden esetre úgy van, hogy alig történt valami, amit alapos tervszerűség, jól átgondoltság és részletes előkészítés jellemzett volna. És így van ez, még azzal az intézménnyel is, melyet a legtürelmetlenebb panaszkodók alkottak, az *ORLE-vel* is. Mint rámutatok később, magok a barátok is belátták már, hogy szörnyű tákolmány az alkotásuk.

d) *A felekezetközi viszony rendezésében a ref., illetve prot. egyház nem érvényesítette kellőleg a maga kívánságait, nem biztosította a maga érdekeit. A lelkészek pedig csaknem teljesen leszorúltak a közéleti tevékenység tereiről.* Hogy ezek így történtek s így vannak, szomorú és sajnálatos körűlmény. Okát ennek talán az országos politikai irányokban is kereshetjük. De mindenesetre főként abban, hogy *hivatalos* közegyházunk és egyháztársadalmi gyenge szervezeteink is — hol önként, hol bizonyos nyomás alatt — oda engedték magukat az időnként uralmon levő országos politikai irányoknak. Az egyházban a hatalmon levő orsz. politika szempontjai domináltak. De hat a lelkészek hibásak ebben? Kétlem. Mert ha a lelkészek***kel*** nem, akkor ***ellenük*** történt sok minden, egész természetesen annál az oknál fogva, mert nem a lelkészek alkotják az egyházat, hanem a hívők. S ha ORLE lett volna eddig is, talán annak tagjai előkelő, döntő tényezőjű őrállomásokat nyertek volna el eddig is már a nagyobb közéletben? Kétlem. Mert az ORLE nem közéleti tényező; s azok osztogatják a közéleti tevékenységi tereket, akik az ORLE szervezeti szabályai szerint épen nem lehetnek az ORLE tagjai.

e) *A prot. lelkészek anyagi helyzete teljesen visszamaradt az ország összes funkcionáriusainak anyagi helyzete mellett.* Pedig ez végzetessé válható bajjá lehet. Mert a sanyarú anyagi helyzet míg egyfelől elégedetlenné teszi az embert, addig másrészről legyőzhetetlen akadálya a kívánatos és szükséges szellemi fejlődésnek is. A prot. eszme, az evangyéliumi szellem terjedésére pedig főfontosságú tényező volt mindenkor a lelkipásztorok lelkesedése és szellemi ereje.

f) *Egyházi hatóságainkban hiányzik a helyes érzéknek az a foka, mely idejében észre veszi a hiányokat és hibákat. Különösen a konvent politikája nélkülözi a gyakorlati érzéket.* Úgy van, úgy! Fent hatalom és elméleti okoskodás, lent elégedetlenség és gyakorlatiasság után való epekedés; fent fény, mindenre elégséges pénz (?): lent szegénység jellemzi egyházi életünket. Erre az állapotra csakugyan nem illik rá: „együtt mélység és magasság.“

g) *A zsinat nem oly munkát végzett, melyhez sok reményt fűzhetnénk.* Az adóügyi t. c. hibás, nagyon hiányos; a nyugdíjtörvény sok keserű panaszra adott okot. Mindkét törvény végrehajtása körűl, — hogy veszedelmesebb zavarok ne keletkezzenek, végrehajtási utasításokat végrehajtási utasítások után kellett készíteni. Tapogatózunk, mint a világtalan . . . A kultusz *elvszerű* egységesítéséhez hozzá sem mert nyúlni a zsinat; csinált e tekintetben egy „nesze semmi, fogd meg jól“ t. — Éneküggyünket meg egyenesen elejtette.

h) *A lelkészképzés kérdése is — tudja Isten hol s mi okból, stagnál.* Pedig ám ez is sürgős és közegyházi kérdés.

(Folyt. köv.) *Réz László.*

A ref. theol. akadémiák tanúlmányi és vizsgálati rendjének új tervezete.

(Folytatás.)

Aki egy tantárgyból *elégtelen* osztályzatot kap, az 3 hónap múlva *javító vizsgálatot* tartozik tenni s csak ennek sikerűlése után vétetik fel a III. évfolyamra s ekkor is csak abban az esetben, ha addig a III. évfolyami előadásokat szorgalmasan látogatta. Ha javító vizsgálata nem sikerűl, a II. tanév ismétlésére utasíttatik.

Aki egynél több tantárgyból kap *elégtelen* osztályzatot, javító vizsgálatra nem bocsáttatik s a II-ik évfolyamot ismételnie kell.

Az alapvizsgálat ideje június hó 2-dik, vagy szeptember hó első fele. Az idő közelebbi meghatározása a tanári kar előleges meghallgatása mellett az elnök joga.

Aki betegség vagy más fontos és mindannyiszor a tanári kar által minősítendő okok miatt az alapvizsgálatra elő nem állhat, az — a tanári kar által elfogadott igazolás után — *rendkívűli alapvizsgálatra* bocsáttatik, amelynek ideje azonban a rendes alapvizsgálattól számított egy hónapi időn túl nem terjedhet, úgy hogyha az ilyen vizsgázó javító vizsgálatra utasíttatik, a javító vizsgálatot legkésőbb a karácsonyi szünidő kezdete előtt való napon letehesse. Az ilyen rendkívűli vizsgálat megfelelő díj mellett történik, amit a vizsgáló-bizottság állapit meg.

A rendkívűli alapvizsgálatra bocsátott hallgató vizsgálatának, illetőleg javító vizsgálatának letevéseig a III. év tantárgyait hallgatni köteles. Az előjegyzett minőségben eltöltött ideje azonban csak akkor számíttatik be, ha a vizsgálata, illetőleg javító vizsgálata sikerűl; ellenkező esetben a II. évfolyam ismétlésére utasíttatik.

Az ismétlésre utasított hallgató szabadon választhatja tárgyait az első tankör anyagából, ezek közűl azonban nem hiányozhatnak a szóbeli alap-

vizsgálat tárgyai, amelyekből colloquiomokat is köteles tenni.

Az ismétlésre utasított hallgató akár írásbeli dolgozata elégtelen, akár a szóbeli vizsgálaton kap egynél több tantárgyból elégtelen osztályzatot, akár javító vizsgálata nem sikerül, a theol. tanfolyam további hallgatásától eltiltatik.

Az alapvizsgálatról jegyzőkönyv és osztályzati anyakönyv vezetendő.

B) Tanfolyam végzése után teendő vizsgálatok.

A theol. tanfolyam bevégzése után 1. *elméleti* (első lelkészképesítő vizsgálat), 2. *gyakorlati* (második lelkészképesítő vizsgálat) teendő.

1. Elméleti (első lelkészképesítő) vizsgálat.

Az *elméleti* vizsgálatra olyan végzett hittanhallgatók bocsáttatnak, akik a négy éves theol. tanfolyamot valamelyik hazai ref. theol. akadémián, illetőleg fakultáson szabályszerüen bevégezték s ezt leckekönyvvel és végbizonyítvánnyal vagy absolutoriummal igazolják.

Azok a végzett hittanhallgatók, akik végbizonyítványuk keltétől az elméleti (első lelkészképesítő) vizsgára jelentkezés idejéig egyetemi vagy magántanulmányokkal, nyilvános vagy magán tanítással, általában lelkészjelölthöz méltó munkával foglalkoztak, azt hiteles bizonyítványokkal igazolni kötelesek.

Azok, akik a 4 éves tanfolyamból egy vagy több évet, de a mi együttvéve is csak egy évnek számítható be, külföldi egyetemen, bölcsészeti és theologiai tudományok hallgatásával töltötték, kötelesek azt hiteles bizonyítványokkal igazolni; e mellett azt is kimutatni, hogy mind az alapvizsgálatot, mind az összes kötelezett colloquiumokat valamelyik hazai ref. theol. akadémián, illetőleg facultáson szabályszerüen letették.

Az elméleti vizsgálat az egyházkerület által választott *vizsgáló-bizottság* előtt teendő le.

A bizottság elnöksége az egyházkerületi elnökség vagy törvényszerinti helyettese. Előadója és jegyzője a theol. akadémia, illetőleg fakultás igazgatója vagy dékánja.

A bizottság tagjai: *a)* a theol. akadémia, illetőleg fakultás összes tanárai; *b)* az egyházker. közgyűlés által 6 évre választott ugyanannyi tag, amennyi tanár.

Az elméleti (első lelkészképesítő) vizsgálat két részből áll, u. m. 1 írásbeli, 2 szóbeli vizsgálatból.

Az írásbeli vizsgálat tárgyai: 1. egy szakértekezés, amelyhez minden év szeptember havában 3 feladat tüzetik ki a szóbeli vizsgálat tárgyai köréből. Ezek közül a vizsgálandó egyet kidolgozván, azt legkésőbb a feladatok kitűzésekor megszabott határidőre a theol. igazgatóhoz vagy dékánhoz beadni tartozik. 2. Egy zárthelyi írásbeli dolgozat szintén a szóbeli vizsga tárgyai köréből, közvetlenül a szóbeli vizsgálat előtt, hivatalos ellenőrzés mellett.

Akinek írásbeli dolgozata — a szaktanár ítélete szerint — a kellő mértéket meg nem üti, szóbeli vizsgálatra nem bocsátható s egy év múlva teendő új vizsgálatra utasíttatik.

A szóbeli vizsgálat nyilvános tárgyai a következők: 1. Szakszerü tudományos biblia-magyarázat (ó- és új-szövetség) az eredeti szöveg alapján. 2. Bibliai theologia (ó- és új-szövetségi). 3. Keresztyén hittan. 4. Keresztyén erkölcstan. 5. zónoklati gyakorlat.

Az elméleti (első lelkészképesítő) vizsgálatra jelentkező végzett hittanhallgatók tartoznak minden olyan írásbeli dolgozatokat, amelyeket a tanfolyam alatt az egyes tanárok bírálata alá készíteni kötelesek voltak, sőt esetleg más, szabadválasztás szerinti magándolgozataikat is leckekönyveikkel és végbizonyítványaikkal együtt a vizsgálatra való jelentkezéskor a theol. akadémiai, illetőleg fakultás igazgatójához vagy dékánjához benyujtani.

A vizsgálandókat az előzetesen megállapított sorrendben az egyes tantárgyakból az illető előadó tanárok kérdezik ki. A kikérdezés időtartama tárgyanként 15 percnél kevesebb és 25 percnél több nem lehet. Ennek eltelése után a vizsgáló-bizottság többi tagjai is tehetnek fel a vizsgálandóknak kérdéseket.

Az elméleti (első lelkészképesítő) vizsgálat sikeres letevése által az illető *lelkészjelöltté* lesz és az egyházkerülettől felhatalmazást nyer, hogy mint *segédlelkész* lelkészi szolgálatokat végezhessen.

A vizsgálat letevése után a lelkészjelöltek részére bizonyitvány állíttatik ki a vizsgálati bizottság jegyzője által, a bizottság elnökeinek és tagjainak aláírásával és a bizottság pecsétjével megerősítve.

A vizsgálat eredménye a bizonyítványba bevezetendő és pedig a következőleg: *jelesen képesített*, vagy *képesített*.

A vizsgálatról felveendő jegyzőkönyvben az érdemjegyek tárgyanként is feltüntetendők.

Aki egy tárgyból kap elégtelen osztályzatot, 3 hó mulva javító vizsgálatot tehet. Ha 3 év alatt sem javítja ki *elégtelen* osztályzatát, új vizsgálatot tartozik tenni.

Aki két tárgyból kap elégtelen osztályzatot, egy év múlva szintén tehet javító vizsgálatot, azonban az egy évi idő a lelkészi gyakorlati időbe be nem számíttatik.

Aki akár egy, akár két tárgyból kapott elégtelen osztályzatát ki nem javítja, egészen új vizsgálat tételére utasíttatik.

Aki kettőnél több tárgyból kap elégtelen osztályzatot, az egészen új vizsgálatra utasíttatik, amely legalább 15 hó, legfeljebb 3 év múlva teendő le. Az ilyen azonban lelkészi szolgálatokat csak az egyházkerület elnökségétől, a vizsgáló-bizottság javaslatára nyert különös engedéllyel végezhet s részére az így eltöltött idő a lelkészi gyakorlati időbe be nem számíttatik.

Mind a javító vizsgálat, mind az ismételt teljes vizsgálat csak egyszer engedélyezhető.

A vizsgálat díja fejenként 20 korona, a bizonyítvány díja 5 korona.

2. Gyakorlati lelkészi vagy 2-dik lelkészképesítő vizsgálat.

A gyakorlati lelkészi vagy 2-dik lelkészképesítő vizsgálat az elméleti vagy 1-ső lelkészképesítő vizsgálat után legalább két, legfeljebb 3 évre tehető le, amely idő segédlelkészi gyakorlatban töltendő vagy hazai vagy külföldi egyetemeken való tanúlmányozással s magán vagy nyilvános tanitói, illetőleg tanári állásban tölthető.

A gyakorlati vagy 2-dik lelkészképesítő vizsgálatra álló jelölt köteles okmányokkal bizonyítani, hogy az elméleti vizsgálatot annak idejében sikerrel

letette és hogy idejét lelkészjelölthöz illő és megengedett foglalkozásban töltötte és bármely állásban működött is, a lelkészi szolgálatokban magát gyakorolta.

A gyakorlati, vagy 2-dik lelkészképesítő vizsgálat az egyházkerület által választott vizsgálóbizottság előtt teendő le.

A bizottság elnöksége az egyházker. elnökség, vagy annak törvényszerinti helyettese. Előadója és jegyzője az egyházkerületi lelkészi főjegyző, aki a jelentkezéseket elfogadja, a szükséges okmányokat átveszi s általában a vizsgálat kezelési ügyeit intézi. A bizottság tagjai: *a)* A theol. akadémia, illetőleg fakultás tanárai. *b)* Az egyházkerületi közgyűlés által hat évre választott ugyanannyi tag, amennyi tanár.

A gyakorlati, vagy 2 dik lelkészképesítő vizsgálat is *írásbeli* vagy *szóbeli* vizsgálatból áll.

A szóbeli vizsgálatot megelőző írásbeli vizsgálat tárgyai: 1. Egy értekezés a szóbeli vizsga tárgyai köréből. 2. Három gyakorlati bibliamagyarázat és 3 egyházi beszéd. Mind az értekezés, mind a bibliai magyarázatok s illetőleg egyházi beszédek szövegei évenként szeptember hóban tüzetnek ki s az elnökség által kihirdettetnek. Beadandók a kitüzéskor megállapított határidőre az egyházkerületi lelkészi főjegyzői hivatalhoz. 3. Egy zárthelyi írásbeli dolgozat (egyházi beszéd, agenda stb.), amelyhez a tételt az elnökség állapítja meg s a lelkészi főjegyző hirdeti ki közvetlen a munka megkezdése előtt s ugyanő gyakorolja a szükséges ellenőrzést is.

A szóbeli vizsgálat tárgyai: 1. Egyházi szónoklattan (homiletika). 2. Egyházi szertartástan (liturgika). 3. Vallástanítástan (katekhetika). 4. Lelkigondozástan (cura pastoralis) stb. 5. Egyházjogtan. 6. A magyar prot. egyháztörténete és irodalomtörténete. 7. Gyakorlati bibliamagyarázat.

Mind az írásbeli, mind a szóbeli vizsgálat lefolyására, az osztályozásokra, javításokra stb vonatkozólag az elméleti vagy 1-ső lelkészképesítő vizsgálatot szabályozó §§-ok rendelkezései az irányadók.

A gyakorlati lelkészi vagy 2-dik lelkészképesítő vizsgálat letételével a lelkészjelölt okleveles lelkésszé lesz s az Egyh. Törv. értelmében rendes lelkészi hivatalra választható.

A vizsgálat letétele után az illető részére bizonyitvány, illetőleg okirat állíttatik ki a vizsgálati bizottság jegyzője által, az elnökség és a bizottság tagjainak aláirásával és a bizottság pecsétjével megerősítve.

A vizsgálat díja fejenként 20 korona, a bizonyítvány díja 5 korona.

(Vége köv.)

A Jordán mellett.

(Folytatás).

Jánost teljes joggal állíthatjuk az előző századok nagy prófétáinak oldala mellé. Ő is a szent, igaz és könyörületes Isten nevében predikál, ő is ellentétbe helyezi magát azzal a kegyességgel, mely a fő sulyt a templomi szolgálatra és az aprólékos szabályokra helyezi, ő is követeli azon erényeket, amelyek az emberi méltóság örök alapföltételeit képezik, követeli a jótékonyságot, igazságosságot és az igénytelenséget. Felrázza a lelkiismeretet, hirdeti a Messiás közelgését, aki majd kemény ítéletet tart a bűnösök felett, az igazakat azonban védelmezni fogja. Az ő hangjában kevesebb szelidség van, mint a Jeremiásében, vagy Deütero-Ezsaiásében, ő inkább Illéshez és Ámoshoz, az isteni szentség és igazságosság emez élesen komoly predikátoraihoz hasonlít. Határozottan és szemléltetőleg predikált, keményen ostorozta a különböző állású és foglalkozású emberek bűneit, de nem süppedt bele a szórványos követelésekbe, hanem minden intését ebbe az egy riadóba foglalta össze „térjetek meg", vagyis: adjatok más irányt érzésteknek, gondolkozástoknak és akaratotoknak! Legyetek más emberekké tetőtől talpig! János megalázza a nemzeti gőgöt. Ne mondjátok azt, hogy Ábrahám a mi atyánk. Isten még ezekből a kövekből is teremthet fiakat Ábrahámnak. Meglehet, hogy itt János szójátékot használ. A köveket zsidó nyelven Abanimnak, a fiakat Banimnak hívják, tehát Isten az Abanimból Banimot csinálhat. Az ilyen zsidó szójáték megszokott dolog volt a zsinagógai iskolákból kikerült zsidóknál. János a farizeusokat és sadduceusokat támadja a legélesebben, akik, mint a nép öntudatos vezetői, nem annyira vallásos ösztönből mentek a prófétához, mint inkább azért, hogy kipuhatolják, hogy nem valami forradalmi mozgalom van-e keletkezőben? „Mérges kigyók nemzetségei" — kiált rájok János, „kicsoda intett meg titeket, hogy Istennek fenyegető haragját eltávoztassátok?"

Ott ugyanis ősszel meggyújtják a tarlókat, amelyek bokáig érő gazzal és szalmacsonkkal vannak benőve. Igy aztán megesik, hogy egy bizonyos napon az egész mező lángban áll. A láng óriási gyorsasággal terjed tova és a bogarak a szántóföldek szélei felé igyekeznek.

Mennyire emlékeztet János, még szólás modorában is, a régi prófétákra, milyen jól ért ahhoz, hogy gondolatait megragadó képekbe öltöztesse! Beszél az erdő fáiról, melyek tüzelésre használtatnak, mivel jó gyümölcsöt nem teremnek, beszél a buza szorásról. A tiszta buzaszem mesterséges mezei verembe, vagy aknába rejtetett, a polyva megégettetett. A tűz rend szerint kialszik a könnyű szétszórt polyva és esőlék égetése közben; de jönni fog majd egy olyan, akinek tüze ki nem alszik, míg csak a polyva egy takaró szálig el nem ég. Azt a benyomást érezzük, hogy a próféta a nyár vége felé mondhatta az ő bünbánati predikációját. Mivel a népies szónok a közvetlen valóságtól kölcsönzi képeit, János a messiással szemben igénytelen rabszolgához hasonlítja magát, ki nem méltó arra, hogy urának bárcsak a legalábbvaló szolgálatot is teljesítse, nevezetesen, hogy megoldja a saruszijját.

De hát fel kell vetnünk a kérdést, hogy János mért lépett fel a Jordánnál? Az a felelet, hogy ez a vidék volt a hazája ennek a világtól elfordult embernek, nem elégít ki. Mert a próféta szereti hazáját s arra törekszik, hogy nemzetének mennel nagyobb körét ölelje fel.

János egészen át van hatva attól a meggyőződéstől, hogy ő ama rendkívüli és régóta várt átalakulás előestéjén áll, amely elpusztítja Isten ellenségeit, míg ellenben a híveknek örök békét hoz. A messiás rövid idő alatt megérkezik és János ő rá akarja előkészíteni népét. Erre vonatkozólag azonban azt olvassuk a Josephus történeti könyveiben, hogy sok forradalmi, messiási mozgalom indult ki a Jordán völgy alsó feléből. Csalók és ámítók csalogatták a népet — mondja ő — hogy kövessék ezeket a pusztába, vagyis az alsó Jordán völgybe. A Máté evangyeliuma szerint Jézus is óva intette az embereket a hamis prófétától, a hívők azt fogják mondani, hogy a puszta-

ban van. Hogyan magyarázzuk meg ezt a tényt? Az Ezsaiás könyvében a következő szavak olvashatók: „a pusztában utat csinál az úrnak (az, aki Izráelt a fogságból haza vezeti). Ezt a pusztát a Jézus idejében annál szívesebben keresték az alsó Jordán völgyben, mivel az ország meghódítására onnan indúlt ki hajdan Józsue."

János valami felséges messiási mozgalmat indított meg. Ezeren meg ezeren voltak olyanok, akiket a legmerészebb vallásos, hazafias remény ragadott meg s akik készséggel hajoltak meg a János dorgáló beszédei előtt és lelkesedéssel igértek meg neki mindent. El tudjuk képzelni, hogy ilyen körülmények között, amint Josephus írja, Heródes Antipas a gyenge ingatag fejedelem nem valami jól érezhette magát! Egy intés és a János által támasztott lelkesedés hulláma elsepri az alsó Jordán keleti partjáról Heródes palotáját, minden fejedelmi dicsőségével egyetemben.

Csakhogy míg az elámított csalók azzal a kilátással gyűjtötték maguk köré a népet, hogy nagy látványos csodák által fogják igazolni, Istentől való küldetésüket, aztán mig mások úgy vélekedtek, hogy a messiási országot fegyveres kézzel ki lehet erőszakolni, addig János mint valódi, Isten szerint való ember, csak azt követelte, ami az emberi jólétnek minden időben alapföltételét fogja képezni. Merész, éles szózat. magasra csigázott várakozás hangzott nála ebben az egyszerű figyelmeztetésben: javúljunk meg magunk, akkor aztán javúlni fog a helyzet is!

Már a régi próféták is megkísérlették azt, hogy ne csak szóval, hanem jelekkel is hassanak; János ebben is követte őket.

Megkeresztelte mindazokat, kik az ő beszédétől áthatva, új életvezetésre határozták magokat, vagyis az ő meghagyása szerint alámeritkeztek a Jordán vizébe. Igaz, hogy szivüknek töredelme és az új életre nézve tett fogadalmuk által megszabadúltak a bűntől; azonban a tiszta vizbe való mártakozás, az „akkori" idők hite szerint, a lelki átalakúlás hatását erősitette meg. Mivel pedig ez a bemártakozás a próféta meghagyásából történt, ennélfogva ezt egyúttal Isten megbocsátó kegyelme pecsétjének is tekintették. János, az ő korlátoltságának tudatában, óva intette látogatóit a szent jelek túlbecsűlésétől. Én még nem adhatom nektek a szív tökéletes szentségét, mondta a próféta alázatosan. Én csak vízzel keresztelek, de majd jön utánnam egy, aki tűzzel fog keresztelni titeket. A tűznek még sokkal behatóbb tisztító ereje van, mint a víznek.

Mikor a megkereszteltek kijöttek a vízből, valami kimondhatatlan, örömteljes érzés lephette meg őket. Kibékülteknek érezték magokat Istennel, érezték magukban az új élet erejét, fel voltak fegyverkezve a messiás eljövetele idejére és minden aggódás nélkül néztek annak eléje Azért hangzott végig az országon ez a szózat: aki el akar készülni az ígéret napjára, menjen el és kereszteltesse meg magát János által! Meg tudjuk érteni, hogy Izrael fiai közelből és távolból tódúltak a kereszténséghez. Mert ha egyszer valami erős szellemi mozgalom hatalmába ejti a népet, ez a mozgalom magával ragadja még a közönyösöket és könnyelműeket is. A későbbi századokban milyen hatalmas következményei voltak a Savanarolla, Wesley és Whitefield bűnbánati predikatióinak!

Furrer K. után *Ruszkay Gyula.*

(Folyt. köv.)

A főiskolai igazgató-tanács ülése márc. 12—13-án.

A főiskolai igazgató-tanács azt az ülését, mely akadályozó körülmények nélkül rendszerint február havában tartatik meg és amelynek legfontosabb tárgyát a főiskola megelőző évi számadásainak felülvizsgálása, vagyoni viszonyainak megállapitása s költségvetésének előirányozása szokta képezni, az idén a közben fellépett akadályok miatt folyó hó 12—13-án tartotta meg. Az ülés elején *Dókus Gyula*, világi algondnok fájdalommal hozta az igazgató tanács tudomására, hogy *Fejes István*, a sárospataki főiskolának egy negyed századnál hosszabb idő óta egyházi algondnoka, ki ez alatt a nagy idő alatt mindannyiszor a legelsők között küzdött, mikor a főiskolának fejlődéséről, elébb haladásáról volt szó, egészségi állapota miatt ezúttal nem jelenhetett meg az igazgató tanács ülésén. Az igazgató-tanács azzal a biztató reménységgel fogadta a világi algondnok jelentését, hogy a gondviselés kegyelme jobbra forditja *Fejes István* egészségét s megtartja az ő munkás életét még sokáig az egyházkerület és a sárospataki főiskola ügyeinek javára. Egyúttal ebből az alkalomból kétszeresen is belső kötelességének ismerte az igazgató-tanács, hogy egyházi elnökét azokkal a méltatlan hirlapi támadásokkal szemben, amelyek őt az utóbbi időben érték, biztositsa teljes bizalmáról s kifejezze előtte iránta való szeretetét és ragaszkodását.

Ezek után az igazgató-tanács az egyházi elnöki szék elfoglalására *Kérészy Barna* igazgató-tanácsost kérte fel s az eddig szokásos, évtizedes gyakorlatnak megfelelően a két elnök vezetése alatt két bizottságra oszlott. Az egyik a pénztári számadásoknak, a másik viszont a leltárnak és a pénztárnak megvizsgálására küldetett ki.

Mielőtt azonban a bizottságok hozzá fogtak volna munkájokhoz az igazgató-tanács plénuma két jelentősebb iskolai ügyben hozott határozatot. Az egyikkel, *Zoványi Jenő* theol. tanár fegyelmi ügyét illetőleg tudomásúl vette a dunamelléki egyházkerület delegált bíróságának azt az ítéletét és végzését, melyet annak idején lapunkban is ismertettünk.* A másikkal pedig, a főgimnáziumi tanári karnak hármas jelölése alapján, a sárospataki főgimnázium igazgató-tanárává hat esztendei időtartamra egyhangúlag *Csontos József* főgimnáziumi tanárt választotta meg.

A pénztári számadásoknak, továbbá a leltárnak és a pénztárnak megvizsgálása a bizottságoknak csaknem egy teljes napi gondos munkáját vette igénybe. A bizottságok munkálkodásuk eredményéről a következő napon tartott folytatólagos igazgató-tanácsi ülésben számoltak be. Nem lesz érdek nélkül való, ha a számvizsgáló bizottság jelentése alapján a főiskolának pénzügyi és vagyoni állapotát a következőkben, rövid összefoglalásban, megismertetjük. A főiskolai pénztárak mult évi forgalmi kimutatása szerint a központár bevétele 422404·32 K., kiadása 354883·94 K. s igy maradványa 67520·38 K. volt; a Mudrány és internátusi pénztár bevétele 40789·88 K, kiadása 54064·97 K. s igy a pénztárnak 13275·09 K. hiánya volt; a tápintézeti pénztár bevétele 52122·86 K., kiadása 75393·19 K. s igy a pénztárnak is 23·70·33 K. hiánya volt. Minthogy aztán ez utóbbi két pénztár hiányát a központár előlegezte, a főiskolai három pénztár egyesitett maradványa a mult év végén 30974·96 K. volt. — A főiskola jövedelmező vagyona az 1907. év végén: ingatlanban 1,751596·58 K, ingó vagyonban 1,638374·47, összesen tehát 3,38997·05

* Értekezletileg az egyh.-ker. közgyűlés dolgának tekintette az ig.-tanács a delegált bíróság ítéletével való foglalkozást. Szerk.

K. volt; ezzel szemben az összes terhe 281682·33 K. s igy a tisza jövedelmező vagyon értéke 3,108281·72 K. volt. — A főiskola ez évi költségvetése a következőképpen irányoztatott elő: bevétel 309875·85 K., kiadás 300796·57 K., maradvány 9079·28 K. A Mudrány- és internátusi pénztár költségelőirányzata 829·88 K. maradványt, a tápintézeti pénztáré azonban 25576·88 K. hiányt tüntet fel. Ez az utóbbi nagy hiány, mely jó részben a megelőző évek folytonos deficitjeiből nőtt fel, inditotta az igazgató-tanácsot arra, hogy az egyházkerületet arra kérje fel, hogy a tápintézet részére annak idején megszavazott, de a főiskolai pénztárba be nem küldött segélyt folyósitsa erre az évre és visszamenőleg az elmaradott esztendőkre is. És az igazgató-tanácsnak ez a kérése, a főiskola érdekéből, annál inkább indokolt, mert a papi succrescentia érdekéből a theologus ifjaknak nyújtott viszonylagosan nagy tápintézeti segélyek és jótéteményekképezik főbb okát a tápintézeti pénztár hiányainak.

Az igazgató-tanács második napi tanácskozásának közérdekűbb tárgyai és határozatai a következők voltak.

Dr. *Rácz Lajos* volt főgimnáziumi igazgató-tanárnak akadémiai tanárrá történt megválasztásával egy rendes főgimn. tanári tanszék üresedett meg. Az igazgató-tanács az új főgimn. igazgató-tanár megválasztása után felhivta a főgimnáziumi tanári kart, hogy javaslatát a tanszék betöltése kérdésében terjessze elő. A tanári kar e tanszéknek pályázat útján első sorban német-latin képesitésű tanárral való betöltését hozta javaslatba és pedig oly módon, hogy a betöltés egyelőre rendkivüli tanár megválasztásával történjék s ezzel szemben a latin-magyar tanszék, mely ez idő szerint a főgimnáziumban rendkivüli tanszék, rendes tanárral töltessék be. E tanszékre való megválasztásra a tanári kar pályázatmellőzéssel, *Dávid Zoltán*, főgimnáziumi helyettes tanárt hozta javaslatba, ki a mult hónapban szép eredménynyel tette le utolsó tanári vizsgáját és aki eddig itt való működésével a tanári kar és az előljáróság bizalmát és megelégedését teljesen kiérdemelte. Az igazgató-tanács a tanári kar javaslatát elfogadta s ily értelemben tesz felterjesztést a tavaszi egyházkerületi közgyűléshez.

Dr. Ferenczy Árpád jogtanár, ki a folyó tanév első felére egészségi okokból szabadságot kapott, szabadságidejének még egy félesztendővel való meghosszabbitásáért folyamodott. Kérelmével nehéz kérdés elé állitotta az akadémia tanári karát és az igazgató-tanácsot is, annál inkább, mert az ő első félévi helyettesitése is nehézségekbe ütközött. Az igazgató tanács a folyamodó által bemutatott hatósági orvosi bizonyitvánnyal igazoltnak látta a kérvényező beteg voltát s kérését teljesitette.

A közelmúltban a főiskola tanúló ifjúságáról a következő jóltevők emlékeztek meg alapitván aikkal. *Gecsei Péter* tarcali ref. lelkész a főiskolai tápintézet javára 3000 koronás alapitványt tett azzal a rendeltetéssel, hogy annak kamataiból a főiskolában tanúló ref. ifjú tápintézeti ellátásban részesüljön. A *felső-borsodi ref. tanító-egylet* volt elnökének: néhai *Nagy Sándor* sajókazai tanitónak emlékére 500 kor. alapitványt tett, melynek kamatát a főiskolában tanúló, felső borsodi ref. tanitónak arra érdemes fia fogja áldozni. Az igazgató-tanács elismerését fejezte ki az alapitók iránt s az alapitványokat elfogadásra ajánlja az egyházkerületi közgyülésnek.

A főgimnáziumi tanári kar az előljárósághoz benyujtott felterjesztésében azt kéri, hogy a főgimnáziumi tanárok, mint a köziskolai szék tagjai a főiskola közigazgató megválasztásában részt vehessenek s az eddigi rend megszüntetésével e tisztség betöltése ügyében választók s egyszersmind választhatók is legyenek. Az előljáróság a kérés érdemében véglegesen ezúttal nem határozott, hanem áttette azt véleményezésre a köziskolai székhez.

A köziskolai szék a szolgálati szabályzat tervezetét, a theologiai akadémia és a főgimnázium tanári kara a vallástanári képesitésre és az utóbbi tanári kar az igazgató-tanács munkakörére vonatkozó javaslatát elkészitette és az igazgató-tanácshoz felterjesztette. Mind e javaslatok egy igazgató-tanácsi bizottsághoz utasitattak, mely róluk véleményét az igazgató-tanácsnak az egyházkerületi közgyülést megelőzően tartandó ülésében fogja előterjeszteni.

Az igazgató-tanács jóváhagyással vette tudomásúl a köziskolai széknek ezt az intézkedését, mellyel a cél lövészetet a főiskolai ifjúság körében meghonositani óhajtja s megengedte, hogy ennek létesitése érdekéből a belügyminiszterhez folyamodhassék.

Letárgyalta az igazgató tanács ezeken kivül mindazokat az ügyeket, melyeket a tanári karok és a gazdasági választmány elébe terjesztettek: a főiskolai orvosnak, a tápintézeti és internátusi felügyelőnek és a levéltárnoknak, a modern nyelvek tanárainak jelentéseit; megállapitotta az új tápintézeti alapszabályokat, határozatilag megszüntette a rég mult idők egyik ősi maradványát: a kollégiumi bentlakást s elintézte az elébe terjesztett sok rendbeli folyamodványok sorsát.

Az ülést az elnökség a második tanácskozási nap késő délutánján rekesztette be. *e. j*

KÖNYVISMERTETÉS.

Vasárnapi és ünnepi imádságok.

Irta: Csiky Lajos debreceni ref. theol. akad. tanár. Ára kötve 7 kor. Debrecen, 1907. Hegedüs és Sándor könyvkiadóhivatala. 8⁰ I—VIII. 1—373. lap.

Csiky Lajosnak, a termékeny irónak, mondjuk igy: a termékeny imairónak eme legújabb könyvét, melynek Előszavából megtudjuk, hogy nem családi, hanem *templomi* használatra készült imákat tartalmaz: a szokottnál is nagyobb várakozással vettem kezembe. E különös várakozásomat pedig arra alapitottam, hogy Csiky Lajos a debreceni theologián a gyakorlati lelkészet tanára, aki a leendő papi generációnak tanitja, tehát tudja is, hogyan kell jó imákat irni, ki, mint ilyen, „Imádságtant" is irt, akitől tehát e téren méltán csak jót, példányszerűt, a legjobbat várhatunk. Közhasználatban levő templomi imakönyveinket ugyanis az egy Révész Bálinton kivül, ki a maga *„Vasárnapi, ünnepi es alkalmi imádságok templomi használatra"* című munkáját 1847-ben még mint theol. tanár adta ki, gyakorló lelkészek irták és Istennek hála, a negyedszázaddal ezelőtt nálunk még oly gyéren, bár igen értékesen képviselt irodalmi ág ma már szépszámú termékkel dicsekedhetik, úgy hogy a sokak által maig is utólérhetetleneknek tartott *Révész* és *Borsodi* mellett *Czelder*, *Lukács*, *Szolnoky* és *Czinke* imakönyvei nemcsak az egyéni izlést, nemcsak a változatosságot kedvelők, hanem a magasabb ihlet szárnyain emelkedni óhajtó imádkozók szükségleteit is messze időkre kielégithetik. Ha tehát *Csiky* ezt az imakönyvét szükségesnek látta világ elé bocsátani, gondolom abból a célból tette, hogy egy olyan hiányt pótoljon, melyet szerinte is, a ma létező imakönyvek valamennyien betöltetlenül hagynak — többé-kevésbbé.

Hát én is azt vártam a Csiky imakönyvétől, vagyis inkább ő tőle, magától, a liturgika tanárától.

Szigorúan hangoztatott liturgikai elv ugyanis, hogy az istenitiszteleti elemeknek *szerves* összefüggésben kell

egymással állaniok; és pedig az általánosból kiindúlva a különös felé haladniok, majd ismét a különösből az általánosba visszatérniök. Amennyiben pedig protestáns álláspontot az istenitisztelet központja az igehirdetés: e központ körül kell sorakoznia, ehez kell igazodnia a többi alkatrészeknek, tehát úgy az éneklésnek, mint az imádkozásnak úgy az éneknek, mint az imának is. Ha már ezen elv szerint akarjuk méltatni a Csiky Lajos szóban levő imakönyvét: mindjárt a közönséges vasárnapi imáknál sajnálattal kell megállapítanunk, hogy azok szerkesztésénél erre a liturgikai elvre majdnem semmi figyelmet nem fordított. Az mindenesetre helyes eljárás volt tőle, hogy mindenik előimádság mellé odatette az annak megfelelő utóimádságot is (ugyanígy cselekedett annak idején Lukács Ödön is); ezzel, megengedem, hogy könyve könnyebb kezelhetőségét előmozdította; de egészen könnyűvé csak akkor tette volna, hiánypótló, teljesen kifogástalan munkát csak akkor végzett volna, ha ezeket az imákat *tárgyas imáknak* dolgozta volna ki s a tárgyat, vagy mondjuk a címet mindenik ima fölé kiírta volna; ez esetben az illető predikátor egyházi beszéde tárgyának megfelelő imát találhatna benne s amennyiben találhatna könnyen megtalálná könyvében; míg így a nagy *egyformaságnak* miatta, még a könnyű kezelhetés sem érhető el. Olvassa el bárki is ezeket az imákat (a közönséges vasárnapi imákról szólok), meg fog győződni, hogy ezek alig 1—2 kivétellel annyira *általánosságban* mozognak, hogy egy-egy *specialis* tárgyú predikáció előtt vagy után alig, vagy csak úgy mondhatók el, hogy épen csak el legyen mondva a szokásos két ima. *Általános* imák *általános* predikációkhoz valók volnának, ilyeneket azonban nem ismer a homilétika. Jól mondja egyik kritikusunk, hogy minden predikáció alkalmi predikáció a maga tárgyánál fogva; nos, hát minden templomi imának is alkalminak kell lennie annál a viszonynál fogva, melyben tárgyára nézve állania kell ahoz a beszédhez, amely előtt vagy után mondatik. Miként minden predikációnak van tárgya: úgy *kell* lenni az imának is; ez adja meg annak *egységét*, ez által lesz az *szerves* alkotó részévé a liturgika elvei szerint construált istenitisztelet *egészének*. — Sajnálattal kell konstatálnom, hogy Csiky imakönyvének első része, mely 20—20 vasárnap reggeli elő- és utóimát, 12—12 délutáni elő- és utóimát tartalmaz, *liturgikai szempontból* nem mondható sikerültnek. Nem mondom, hogy magukba véve nem jó imák, de az a predikátor, aki kívánatosnak tartja azt, hogy az általa elmondott imák összhangban álljanak egyházi beszédeivel, csak átdolgozva használhatja azokat.

Ezen elvi kifogásom után azonban teljes elismeréssel adózom a könyv további részében foglalt imák iránt; kívánatos rövidséggel, mesterkéletlen egyszerűséggel szerkesztett, igazi ker. lélekből fakadt buzgó szép imák ezek, a gyermeki bizalom meghitt hangján intézve az édes Atyához, a mindenség hatalmas Urához, a mi Istenünkhöz, akit Jézus jelentett ki az emberiség előtt.

Az egész könyv különben V. nagyobb ciklusra oszlik, u. m. I. *Közönséges vasárnapi imádságok*. II. *Évszaki vasárnapi imádságok*. A) Téliek. B) Tavasziak. C) Nyáriak. D) Őszieк. 4—4 beszéd előtti és utáni. III. *Ünnepi imádságok*. 4 adventi, 12 karácsonyi. 4 újévi, 4 virágvasárnapi, 4 nagypénteki. 12 húsvéti. 4 áldozócsütörtöki 12 pünkösti b. előtt és után. IV. *Ünnepi alkalmi imádságok*. Újévi b. előtt és után. 1—4 farsangi b. előtt és után, 1—4 bűnbánati e. b. előtt és után. Úrvacsoraosztás alkalmával. I. bőjti. II. újkenyérre. III. újborra. IV. Advent első vasárnapján 1—1 beszéd előtt és b. utáni ima. Úrvacsoraosztás délutánján 1—6 egyh. b. előtt és után. Ó-év utolsó vasárnapján b. előtt és után. Reformácio emlékvasárnapján. Templomszentelés alkalmával. Lelkészi beköszönés alkalmával. Lelkész kibúcsúzása alkalmával 1—1 b. előtt és után. V. *Betegekért* 6 és az Úri imádság. Összesen 210 ima. Nyomása jól olvasható, öreg betűs. Kiállítása díszes. Ára a bő tartalomhoz képest jutányos.

Szalóczy Pál.

IRODALOM.

* **Előfizetési felhívás.** *Tanulmányok* cím alatt egy 7 ív terjedelmű munkám került ki a sajtó alól, melyet, mivel egyházunk egyik nagy horderejű kérdéséről: az amerikai ref. egyházak ügyéről szól, legyen szabad az érdeklődők figyelmébe ajánlanom. A munka a következő négy tanulmányból áll: I. A magyar prot. egyház külföldi érintkezései. II Az amerikai kálvinizmus. III. Az amerikai magyarság jövője nemzeti szempontból. IV. Az amerikai magyar ref. egyházak. — A négy tanulmány külön tárgyakról szól ugyan, de mind a négynek iránya és célja egy: előmozdítani az amerikai magyar ref. egyházak ügyével kapcsolatosan keletkezett bonyodalmak közmegnyugvásra szolgáló elintézését. Hogy e célt szolgálhassák, szándékosan távol tartottam magamat a bántó napi események tárgyalásától s igyekeztem az egész ügyet magasabb szempontból, nemzetünk és egyházunk egyetemes érdekeinek szempontjából ismertetni. Az a meggyőződésem, hogy ezt a fontos ügyet csak ily módon lehet tárgyalni, csak így sikerül eloszlatni a legkülönbözőbb okokból felhalmozódott félreértéseket s csak így lehet kijelolni az utat, melyen egyházunknak Amerikába szakadt fiai vallásos gondozását teljesítenie kell. Az első tanulmány arról a nagy érdekről szól, melyet a külföldi protestáns népekkel való jó viszony fentartása képezett a multban, képez jelenleg is s képez meggyőződésem szerint a jövőben, s melyet épen ezen nagy fontosságánál fogva ok nélkül megzavarni a legsúlyosabb vétek egyházunk életérdeke ellen s melyet, ha megzavartatott, helyreállitanunk épen egyházunk érdekében elsőrangú kötelesség. A második tanulmány az amerikai kálvinizmust mutatja be történelmi fejlődésében s jelen állapotában, s a kálvinizmus történelméből vett példákkal teszi megérthetővé, hogy tisztán vallásos szempontok s nem a mi politikai eszmékből élősködő felfogásunk által tévesen imputált politikai célzatok azok az okok, melyek az amerikai ref. egyházakat oly nagy fokú belmissziói tevékenységre sarkalják s hogy ilyen vallásos szempontoknak köszönhetjük mi magyarok is, hogy oda szakadt véreink lelki gondozásának ügyét, míg mi egy negyedszázadon át semmit sem törődtünk velük, oly meleg szeretettel felkarolták. A harmadik tanulmány az amerikai magyarság jövőjéről szól nemzeti szempontból s a történelem és statisztika tanuságaira támaszkodva arra az eredményre jut, hogy a második generációt magyarnak megtartani Amerika földjén nem lehet. Végre a negyedik tanulmány az előzőkre támaszkodva kimutatja, hogy a két amerikai ref. egyház és saját hazai egyházunk céljai azonosak, s így nem egymás ellen, hanem egymást támogatva kell működnünk s keresnünk a békés megértés útját, annyival is inkább, mert csak így sikerül megakadályoznunk, hogy az Amerika földjén élő református magyarok szekták karjaiba ne hulljanak s visszatértük után egyházunkba destruktiv irányzatokat ne hozzanak. A tanulmányok hangja teljesen objektiv, de azért talán kicsendül belőlük az az aggódás, mellyel hazai egyházunk szomorú jelenét szemlélem. E jelen számos súlyos baja között csakugyan nincs helyén, hogy ok és cél nélkül még ott is tönkre tegyük a rokonszenvet, ahol azt minden hátsó gondolat nélkül táplálták irányunkban. Vajha ez aggódást megértenék azok, kiknek kezébe az amerikai magyar ref. egyházak ügyének intézése

letéve van s vajha e szerény tanulmányok elérnék céljukat és hozzájárulnának ahhoz, hogy a zavarokból való kibontakozás minél előbb megtörténjék! — A kötet ára postai bérmentes küldéssel 1 kor. 60 fillér, mely összeget legcélszerűbb postautalványon Kis Tivadar könyvkereskedő címére küldeni (Pápa, Fő-utca). Pápa, 1908. március 17. Tisztelettel dr. *Antal Géza* theol. akad. tanár.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Báró Vay Arnold temetése** f. hó 14-én d. u. 3 órakor történt a Vay-család zsolcai sírboltja felett épült templomszerű épületben, amely tele van aggatva a család nagy veszteségeit jelző koszorúkkal. A temetésen a családnak szerteszét telelő tagjai közül kevesen jelentek meg. de ott volt az özvegy 3 árvájával s ott a *tiszalöki* ref. egyház szép nagy küldöttsége s a Vay-családnak nehány hű tisztelője a közelből és távolból. A temetési szertartárst *Vattay István* alsózsolcai és *Bartha László* tiszalöki ref. lelkészek és az alsózsolcai egyházi énekkar végezték imával, kegyeletes beszéddel és énekléssel. A boldogult a tiszalöki egyháznak áldozatkész főgondnoka volt s ezt végrendeletében is igazolta, több mint 3000 koronát hagyván az egyház és iskola céljaira. A boldogult a sárospataki főiskola növendéke volt az 1870-es években mint gimn. tanuló. A főiskola volt főgondnoka, br. Vay Miklós akarta úgy, hogy az ő unokái Sárospatakon tanuljanak, miért is özv. br. Vay Henrikné az ő 3 fiával ideköltözött az Erdélyi János-féle házba s itt taníttatta és neveltette és nevelte fiait. A legidősebb fiú, *Henrik* meghalt mint gimn. tanuló az egész iskola mélységes fájdalmára. Most oda tették mellé a korban utánna következő öcscsét. A sárospataki főiskola reménységei is voltak ezek a Vay-fiúk: természetes, ha a Br. Vay Arnold temetésén a főiskola is képviseltette magát. A boldogult báró volt tanárai közül Buza János és Radácsi György vettek részt a főiskola részéről a temetésen és fejezték ki az özvegynek a főiskola őszinte részvétét.

— **Bethlen Gábor** erdélyi fejedelemnek Nagyenyeden felállítandó szobrára országos gyüjtés utján. 1908. február hó 1-éig 50,742 korona 49 fillér gyült össze. A szobor bizottság tisztelettel kéri a künn lévő *gyüjtő-ívek visszaküldését.*

— **A tiszáninneni ref. egyházkerület miskolci felső leányiskoláját** a városi hatóság, az internátusben előfordult 2 vörheny-eset miatt, március 11-től április 21-ig terjedő időre bezáratta. A 2 beteg jól érzi magát s nincs komolyabb bajuk. A városban már ősz óta folyton uralkodik a kanyaró, difteritisz és vörheny s igy az intézetben előfordult betegségek is ennek a kifolyásai.

— **Az Egyházkerületi Névkönyv** már kikerült a sajtó alól s a jövő héten a lelkészi hivataloknak is szét fog küldetni.

— **A felső-zempléni ref. egyházmegye** folyó hó 31-én Sátoraljaujhelyben a ref. egyháztanács termében gyülést tart. A gyülés d. e. 9 órakor kezdődik. Gyülést megelőzőleg reggel 8 órakor istenitisztelet lesz, mely alkalommal Román Ernő nagy-toronyai lelkész fog imádkozni. Egyházmegyei gyülés előtti napon délelőtt 9 órakor lelkészértekezlet lesz. A lelkészértekezlet egyik tárgya: Az Orsz. Ref. Lelkészegyesület felhívása a lelkészegyesületbe belépésre s indítványok.

— **Március 15-ike Sárospatakon.** Mint minden évben, úgy most is hazafias lelkesedéssel ünnepelték meg a sárospataki tanintézetek tanári karai s a tanuló ifjúság március 15-ikét. Főiskolánk tanári kara és tanuló ifjúsága délelőtt részt vett a városi templomban tartott alkalmi istentiszteleten. *A tanítóképző-intézet ifjúságának ünnepélye* d. e. 11 órakor volt az intézet zene-termében. a következő műsorral: 1. Talpra magyar. Irta: Petőfi Sándor. Szavalta: László Zoltán IV. év. tan. növ. 2. Márciusi éj. Kreutzer Előadta az ifj. énekkar. 3. Ünnepi beszéd Tartotta: Főzy József IV. év. tan. növ. 4. „A magyar nép". Irta: Petőfi Sándor. Szavalta: Kiss Pál gyak. isk. IV. o. tanuló. 5. „Koronációs magyar". Bihari S. Zongora kísérettel, hegedűn előadta: Kastély Gyula IV. év. tan növ. 6. „Édes apám". Irta: Szabolcska M. Szavalta: Zsindely Kató gyak. isk. IV. o. tan. 7. Magyar induló. Kovács D.-től. Előadta: az ifj. zenekar. 8. Hymnus. Énekelte a közönség. — D. u. 3 órakor kezdődött *a főiskolai ifjúság ünnepélye* az imateremben. A szépen sikerült ünnepély műsora a következő volt: 1. Szabadságért (Kossuth-induló). Előadta: a főiskolai énekkar. 2. Ünnepi beszéd. Tartotta dr. Csiky Kálmán jogakadémiai tanár 3. Bercsényi nótája. Zenekarra átirta Árokháty Béla VII. gimn. tanuló. Előadta a gimnáziumi zenekar. 4. Szabadság ünnepén. Az „Ifjúsági Egylet" pályázatán pályadíjat nyert költemény. Irta: László Sándor III. hh Előadta Horkay Lajos IV. hh 5. Szerettelek Engesser M. tól. Előadta a főiskolai énekkar. 6. Mi a haza? Melodráma. Irta: Ábrányi Emil. Zenéjét szerzette dr. Horváth Ákos zavalta Farkas Dezső IV. hh. Kisérte a főiskolai énekkar és zongorán Matusz István I. jh. 7. Népdal-csoport. Vonós-ötös és cimbalom kísérettel tárogatón előadta Vitkay Bertalan I. hh. 8. Március 15. Irta Jakab Ödön. Szavalta Erőss György VIII. gimnáziumi tanuló. 9. Batthyány induló. Előadta a főiskolai zenekar. — Az imaterem a nagy közönséget, amelynek soraiban a vidékiek is igen szép számmal voltak képviselve, nem volt képes befogadni. Estve az új tápintézet termeiben táncmulatság volt.

— **Március 15-dike Sárospatakon** kettős ünnep volt. mint sok más helyen is. A szabadság, egyenlőség, testvériség ünnepe kétszeresen, mert úrvacsorázással is egybe volt kötve az istenitisztelet. Az úrvacsorázásban, miként a márciusi ifjak pontozataiban, ott van ama 3 igézetes nagy elv gyönyörű jelképben. Sajnos, hogy kevesen érezték, hogy ott van; vagy legalább kevesen bizonyították. Magok a tanulóifjak, a szent eszmék rajongó tisztelői, bizony csakha 10 ed részben tartották kötelességüknek, hogy március 15 dikét az úrvacsorai jegyek vételével is, szebbé, jelentősebbé tegyék magukra nézve. Pedig a főiskolai énekkar is részt vett az istenitiszteletben.

— **Ifjúsági zászlóavatás.** Rimaszombatban az egyesült prot. főgimnázium ifjúsága közadakozásból egy szép zászlót szerzett be, melyet f. hó 15-ikén a márciusi hazafias ünnepély keretében óriási közönség jelenlétében avattak fel. Az ünnepélyen Jurkovits Emil tanker. főigazgató is jelen volt s az igazgató választmány Bornemisza László alispán és Kubinyi Aladár törvényszéki elnök vezetésével testületileg jelent meg. Loysch Ödön igazgató megnyitó beszéde után az ifjúság több tagja szavalt s dr. Veres Samu főgimn tanár gyönyörű beszéddel avatta fel a szép új zászlót. Bodor István tanár pedig szép imával áldotta meg. Az ifjúság fogadalmát Frenyó Lajos elnök tolmácsolta. Az ünnepély hazafias dalok éneklése közben ért véget. Aznap este a kaszinó is ün-

nepelt s Bodor István mondta az alkalmi hatásos beszédet, a polgári olvasókörben pedig Horváth Zoltán tanár volt az ünnepi szónok.

— **A tanítás szabadsága és Ausztria.** Ausztriában nagy feltünést kelt Wahrmund innsbrucki jogtanár ügye. Wahrmund ellen, aki a modernistákhoz csatlakozott s tanításait is e szerint szabta, sőt egy röpiratot is írt („Kath. világfölfogás és szabad tudomány"), amelyben minden bántó tendencia nélkül, de mégis tudományos kritikának vetette alá a dogmát, — az osztrák keresztyénsocialisták vasárnap tiltakozó népgyülést tartottak Innsbruckban, röpiratát pedig a kormány elkoboztatta. Az ügybe a pápai nuncius, Granito di Belmonte herceg is beleavatkozott, amennyiben fölkereste báró Aerenthal külügyminisztert s fölkérte, hogy járjon közbe az osztrák vallás- és közoktatásügyi miniszternél Wahrmund eltávolítása érdekében, mert az innsbrucki egyetem kánon jogi tanszékén a szentszék nem türhet meg olyan embert, aki „istentagadásával kiközösítette magát a kath. egyházból." Ausztria politikai körei állást foglalnak a nuncius beavatkozása ellen s ennek folytán lehetséges, amit első pillanatra alig lehetett volna hinni, hogy az osztrák kormány visszautasítja a nuncius kérelmét. Annak idején nálunk a Bánffy-kormány hamarabb elbánt Agliárdi pápai nunciussal, midőn ez Magyarország belügyeibe avatkozott, sőt a védelmére kelt külügyminisztert is megbuktatta, — dehát az osztrák klérikális kormánytól nem igen várhatunk hasonló erélyes eljárást.

— **Legnagyobb, legváltozatosabb, legelterjedtebb.** Ez a három jelző — könnyű kitalálni — a Pesti Hirlapra vonatkozik, mely legnagyobb terjedelemben, legváltozatosabb tartalommal jelenik meg s épen azért a legelterjedtebb napilap, Politikája radikális magyar nemzeti politika s elvei hirdetésében kormánytól és pártoktól teljesen független. De hiszen három évtized óta tudja már ezt a nagymagyar olvasóközönség s épen azért elég lesz csak annak jelzésére szoritkoznunk, hogy az új évnegyedben két nagyon érdekfeszitő regény fog a Pesti Hirlapban megjelenni; sport- és sakk-rovata lehetőleg még bővebb lesz, távirati tudósításokkal egymásután három nagy nemzetközi sakk-versenyről: az Esti levelek, Szerkesztői üzenetek, Kis komédiák és Vegyesek rovata régi kedvence az olvasóközönségnek és fő vonzóereje a lapnak. Aki egész éven át előfizetője a lapnak, ha csak negyedévenkint vagy havonkint fizet is elő, számot tarthat a Pesti Hirlap nagy képes naptárára (karácsonyi ajándékúl) és kedvezményes áron rendelheti meg a Divat-Szalon cimü kitünő divatlapot. A Pesti Hirlap előfizetési ára negyedévre 7 korona, 2 hóra 4 kor. 80 fillér, egy hóra 2 kor. 40 fillér. A Divat-Szalonnal együtt negyedévre 9 korona. A kiadóhivatal címe: Budapest, V., Váci-körút 78.

Szerkesztői üzenetek.

B. Neked van igazad. Svájcban a jezsuiták rendjének müködése úgy az iskolákban, mint a templomokban tiltva van. Kolostorok felállitása sincs megengedve. A lakosság 40%-je katholikus, 58%-je protestáns.

S. S. Bezerédy Imre kuruc brigadéros sírköve, aki II. Rákóczi F. fejedelem hűségében szolgálva (1704—8.) a saját kezével 72 császári tisztnek oltotta ki életét, aki azonban sógorával: Bottka Adám őrnagygyal együtt árulóvá lett s mint ilyenek 1708. dec. 18-án fejeztettek le a sárospataki vár udvarán, tényleg meg van ma is Sárospatakon. Thaly Kálmán találta meg 1888-ban a vár Veres-tornya alatt levő csarnokban. Egy síremlékszerü, ma már nagyon megrongált állapotban levő kőlap ez, amelyre egy fejetlen vitéz alakja van domborúan kifaragva. Ez a síremlék ma is látható a várkertben, a Bodrog felé néző várbástyához támasztva. Thaly Kálmán amaz óhajtásának megvalósítása, amelyet az „Adalékok Zemplén vármegye történetéhez" c. folyóirat 1900. évi folyamában fejezett ki, t. i. hogy eme kuruc emlékkő a sárospataki főiskola muzeumában leendő további megőrzés végett a hercegi családtól elkéressék, a jövő feladata.

TARTALOM. *Réz László:* ORLE. (Folyt köv.) — A ref. theol. akadémiák tanulmányi és vizsgálati rendjének új tervezete. (Folyt.) — *Furrer-Ruszkay:* A Jordán mellett. (Folyt.) — *e. j.:* A főiskolai igazgató-tanács ülése március 12—13-án — *Szalóczy Pál:* Vasárnapi és ünnepi imádságok (Könyvismertetés). — Irodalom. — Vegyes közlemények. — Szerkesztői üzenetek. — Hirdetések.

Mielőtt személy v. jelzálog

PÉNZKÖLCSÖNÉRT

bárhova fordulna,

kérjen díjmentesen tájékoztatót

Meller L. Egyed cégtől

Budapest, IX., Lónyay-utca 7.
Telefon Interurban: 46—31.

Kérje ingyen

és bérmentve magyar nyelvü, gazdagon illusztrált főárjegyzékemet, 3000-nél több rajzzal, mindennemü **nikkel-, ezüst- és aranyórák,** valamint mindennemü **szolid arany és ezüst áruk, hangszerek, acél- és bóráruk** stb.-ről **eredeti gyári árban.**

Nikkel remontoir óra	K 3.-
System Roskopf patent óra	K 4.—
Sváici eredeti system Roskopf patent	K 5.—
Bejegyzett „Sas Roskopf" nikkel rem.	K 7.—
Ezüst remontoir óra „Glória" művel	K 8.40
Ezüst remontoir óra dupla fedéllel	K 13.50
Ébresztőóra K 2.90, Konyhaóra	K 3.—
Schwarzwaldi óra K 2.80. Kakukóra	K -.50

Minden óráért 3 évi irásbeli jótállás. — **Ninesen kockázat! Beoserélés megengedve, vagy a pénz vissza!**

KONRAD JÁNOS

Első óragyár és szétküldési áruház, Brüx 1256 **szám.** (Csehország.)

Harmóniumokat

mindkét rendszer szerint a legolcsóbban szállit

PAJK REZSŐ és TÁRSA

Budapest,
V., József-körut 15.

Pianók! Pianók! Pianók!

Árjegyzéket ingyen és bérmentve küld.

Lelkészeknek és tanitóknak külön százalékengedmény. Részletfizetésre is szállitunk!

Szállitások bérmentve eszközöltetnek az utolsó vasútállomásig.

Elismert kitünő áruk.

Szíves figyelmébe

ajánljuk a közeledő konfirmáció alkalmából a *Révész-Szoboszlay-S. Szabó*-féle

Konfirmációra előkészitő kátét

kérdések és feleletekben. Ára 30 fillér. Minden 10 egyszerre rendelt példány után egyet ingyen adunk.

Konfirmációi emléklapok

darabja 4, 5 és 6 fillér. 100 drb egyszerre való vételnél kor. 3·60, 4·50 és 5·40.

Kaphatók:

Hegedűs és Sándor

könyvkiadóhivatalában

Debrecenben. Kossuth u. 11.

Orgona és harmoniúm gyár

gőzerő hajtás és villamos világitással berendezve.

ORSZÁGH SÁNDOR ÉS FIA

cs. és kir. udvari szállítók

Rákospalota (Budapest mellett).

Alapittatott 1861. évben.

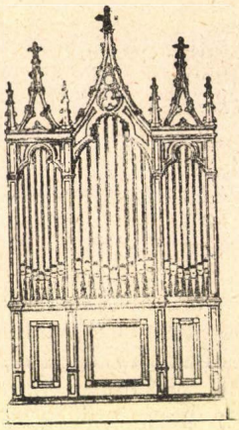

Az 1885. évi országos kiállításon „nagy dísz oklevéllel“ (első díj) és „Ferencz József lovagrenddel“ az 1904. évi vesz prémi kiállításon „arany éremmel“ (első díj), az 1906. évi kassai kiállításon „dísz oklevéllel“ (első díj) kitüntetve, azonkívül számtalan kitüntetés és elismerés. Ajánlják kitünő hangú és szerkezetű, főleg a legújabb légnyomatu (pneumatikai) orgonáikat, melyek rendkívül könnyű játékmód és a változatok egyszerű kezelése mellett, az időjárás minden viszontagságainak ellenállnak. Szolid munka és jutányos árak. Kisebb orgonák készletben vannak. Eddig 700-nál több új orgona lett szállitva. Raktáron kitünő hangú harmoniumok minden nagyságban. Harmoniumok tetszés szerinti rajz és változat összeállitással rendelésre készülnek. Tervezeteket és rajzokat kivánatra küldünk.

Pontos és legjobb órak 5 evi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák,

borkancsók, china-ezüst disztárgyak,

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

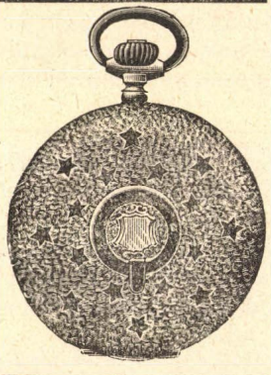

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

Polgár Kálman

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállítója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 13. szám. Sárospatak, 1908. március 29.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

ORLE.

(Folyt. és vége.)

Ime, a panaszok csoportosított tárgyai. Nagy kérdést képvisel minden egyes panasz-tárgy. E kérdések mindenike alapos megvitatást, gyors elintézést igényel. S nincs e panasz-tárgyak között csak egy is olyan, mely az egyetemes egyháznak csak egy körét érdekelné. *Érdeklik e tárgyak az egész egyetemes egyházat:* lelkészeket, tanítókat, világi elemet egyaránt.

Az tehát minden vitán felül áll, hogy sok a tenni való s a késlekedés nehezen helyrehozható veszélyt is rejthet magában. Az sem képezheti vita tárgyát, hogy a *kezdeményezési jog* megilleti az egyetemes egyház bármely körét; tehát a kezdeményezésre jogosítottak a lelkészek is, éppen annál az oknál fogva, mert e tárgyak érdeklik az egész egyetemes egyházat. *Csak az a kérdés — legalább is problematikus, hogy a három jelzett kör közül* ***egy valamelyik,*** *mondjuk, a lelkészek köre,* ***egymagában*** *hivatott-e e nagy kérdések megvitatására és* ***intézésére?*** *és főként, lehet-e remény, hogy csak egy tárgyban is* ***egymagában*** *eredményt érhet el?*

Vizsgáljuk e problematikus kérdést mindenekelőtt a gyakorlati élet szempontjából.

A lelkészek anyagi helyzete siralmas voltának legalább enyhitése a legsürgősebb teendők egyike és ez nevezhető leginkább kizárólag a lelkészi testület ügyének. *De csak nevezhető.* Mert az is csak látszat, hogy a lelkészek anyagi helyzetének milyensége csak a lelkészek ügye volna. Közegyházi ügy ez is. Mert, mint előbb is jeleztem, a közegyház érdeke, hogy lelkipásztorai lelkesedni tudó és erős, folyton fejlődő szellemű férfiak legyenek. De a lelkipásztorok egymagukban el sem érhetik, ha még csak az ő ügyük volna is, hogy anyagi helyzetük javittassék. Nem érheti el a közélet egy funkcionáriusa sem anyagi helyzetének javítását, ha nincs mellette a köz. Sokkal kevésbbé érheti el a prot. lelkész. Mert a prot. lelkész, mint ilyen, köztársaság tagja, munkása. Miként gondolja az ORLE a hivatalos és közegyház nélkül a ref. lelkészek anyagi helyzetét javíttathatni? Másként nem, mint ahogy már meg is indította. T. i. indítványokat terjeszt az egyházhatósági gyűlésekhez. De ezért nincs szükség ORLE-re. Ezt megtették eddig az egyházmegyei lelkészértekezletek is. Vagy a nagyobb tömeg nagyobb tekintély már még az egyházban is? Szomorú volna, ha így volna. Az ügy szentsége és annak érvei — a tekintély.

A papi munkálkodás *intensívebbé* tételét is sürgős szükségnek ítéli mindenki. A fentebb elszámlált panasz-sorozat is bizonyságot szolgáltat arra nézve, hogy a lelkipásztori munkálkodás minősége — ha nem teljesen is, de mindenesetre — nagy befolyással lehet a panaszok megszűnésére vagy legalább enyhülésére. *De ki meri azt állítani, hogy az ORLE ezt a célt eléri?* Hiú ábránd azt képzelni, hogy a lelkipásztori munkálkodás intensivitására befolyással lehet a lelkészek *országos* egyesülése. Alig van országos egyesülés, mely célúl a tagok munkálkodásának intensivebbé tételét tűzte volna ki. De ha van is olyan országos egyesület, mely ezt a célt is törekszik szolgálni, el tudom képzelni, hogy kisebb-nagyobb mértékben mindenik egyesület érhet el ily célt. Egyedül a lelkészek országos egyesülése nem érhet el e tekintetben semmit sem. Mert a lelkipásztori munkálkodás teljesen speciális. Hogy a lelkipásztori munkálkodás intensivitása emelkedjék, arra sok minden lehet s van befolyással: t. i. egyéniség, vérmérséklet, helyi viszonyok, közállapotok, egyhaztagok meggyőződése, a lelkész tudományos képzettségének mértéke és iránya stb. Legkevesebb befolyása lehet az országos egyesülésnek. Ugyszólván semmi.

Új életet is kívánunk egyházunkban. Új útakat kell építenünk. A gőzkocsi, meg a motorok nem járhatnak a régi útakon. A világ fejlődik: a prot. egyház sem maradhat vissza. Annak is haladni kell, mert akkor nem tölthet be hivatást. Hivatásteljesítés nélkül pedig nincs létjogosúltsága semminek. Egyházhatóságaink se lehetnek „ne bántsd virágok.“ Mert mi köztársaság vagyunk. A törzsből kell kinőve lenni a főnek. A főnek pedig meg kell éreznie a törzs legkisebb tagjának hatását is. Ez mind igaz. De ha baj, betegség, hiány tapasztalható egyetemes egyházunkban; ha a fő funkciója nem kielégitő: vajjon egy ORLE, a törzsnek, *az egyetemes egyháznak csak egy tagja* meg fogja e tudni orvosolni a betegséget? Még abban az esetben is, ha az ORLE-nek tagjává lenne minden lelkész? Vajjon a kezek és lábak, ha bármennyire erőlködnek is, visszaadhatják-e a betegnek erejét? Nem. Ha csak egy betegség gyengitette is meg életerőmet, csak *egész testem* életmódjának megváltoztatása szerezheti azt vissza. Ha a szivem beteg, hiába fog csak a kezem s lábam gyógyulásért működni, a bajtól meg nem szabadúlhatok; egész testszervezetemnek új életmódot kell kezdenie. Csak úgy szabadúlhatok meg a bajtól. A lelkészek *kizárólagoskodása*, az ORLE, még a róm. kath. egyházban sem tud eredményt érni el a XX. században. A kath. lelkészek az egyetemes egyházra

Lapunk jelen számához 1/4 ív melléklet van csatolva.

fektetik ma a sulyt. *Híveikben és híveik által kívánnak az egyház társadalomban kovászok lenni.* És a ref. lelkészek vajjon kizárólagoskodhatnak-e? . . .

Prot. egyházi irodalmunkban sincs elég erő. Ez is igaz. De miként gondolja az ORLE irodalmunk megerősitését? Amit a Magyar Prot. Irodalmi társaság nem tud elérni, pedig az nem zárja ki kebléből a világiakat sem: azt a legfelebb 3000 tagot számlálható (?) ORLE akarná elérni? Gyermekes ábránd. Vagy valami bűvös szert tartogatnak a vezetők készenlétben? Miért rejtegették s rejtegetik ma is? Elő vele! Nem az a fő, hogy az ORLE utján és által lendüljön s erősödjék egyházi irodalmunk, hanem az a fő, hogy lendüljön és erősödjék!

A hivatalos egyházban a tulságos centralisálásra való törekvés is bánt sokunkat, mert ebben látjuk egyik nagy okát annak, hogy a részeknek, a kicsinyeknek bajai, panaszai igen sokszor még csak figyelembe sem vétetnek; s ebben egyik nagy okát annak is, hogy minden fokon csaknem ugyanazon férfiak intézkednek, tehát fokozatos elbirálásról alig van szó sok esetben. Ellenkezik ez az állapot a mi kálvinista természetünkkel és multunkkal. De félelmetes hatalommá is lehet a tulságba vitt centralisátió. *De hát az ORLE maga is nem ilyen centrális hatalommá lenni törekszik-e?!* Egy centrális hatalom helyett kifejlődhetik íme kettő. Pedig két dudás nem fér meg egy csárdában! No meg aztán: *melyiket szeressem?* A törvényt, az alkotmányt-e, vagy az erőszakoskodásra is hajlandó új centrális hatalmat? Nem szeretem egyiket se. Az egyik a meglevő is elég nagy teher. Ettől is szabadúlni volna jó. És még újat vegyünk a nyakunkba?

Nos hát, miféle gyakorlati célok kívánják az ORLE létezését? Nem látok egy ily célt se; nem találok egy komoly okot sem. Nem volt még elég a deklamálásból? Vagy nem a deklamálás a cél, hanem a tett, a cselekvés? De hát a komoly cselekvési vagy nem talál máshol kielégítést, csak egy ORLE ben? Kétlem. Itt egyáltalában nem találhat. A lelkipásztor komoly cselekvést otthon, egyházközségében végezhet? Ugy a cselekvéshez *eszmére*, az eszme megvalósitására *impulsusra* van szükség? Ezt, ezeket az egyházmegyei lelkészértekezleteken találhatják meg csaknem egyedül a lelkipásztorok Ezek az egyesületek foglalják magukban azokat a lelkipásztorokat, kik legsikeresebben hathatnak egymásra közös viszonyaik, állapotaik stb.-nél fogva. Ezek az egyesületek hozzá tartoznak — hogy úgy fejezzem ki magamat — élettanilag az egyházegyetem törzséhez, mint a levelek a fához. Hivatásuk is az, ami a leveleknek a fa életében. Ezekre fektessünk sulyt, ezekben fejtsünk ki tevékenységet. *És ne engedjük ezeknek életerősségét semmi ábrádok kedvéért, még ha azt az ábrándot ORLE-nek nevezik is, meggyengíteni.*

* * *

De ha úgy tetszik, tekintsünk el a gyakorlati szempontoktól. A gyakorlati életet ahány szem, annyi féleképen látja és annyiféleképen kívánja szolgálni. Elismerem szives készséggel azt is, hogy a gyakorlati élet szolgálói jóra törekesznek. Az ORLE barátokról is elismerem ezt. Jót akarnak. Miért is akarnának rosszat annak az anyaszentegyháznak, mely szülte, nevelte, ápolja őket is, melynek becsületes munkásaivá *esküdtek* ők is. Hogy gyakorlati szempontból nem vagyunk egy nézeten, ez még nem döntő érv, mert tévedhetünk mi is, tévedhetnek ők is. De van egy szempont, mely minden téren kell, hogy egy irányt szabjon; kell, hogy döntő erejű érvként tekinttessék. Különösen a magyar református egyházban nem szabad e szempontot figyelmen kívül hagyni. *Ez pedig nem más, mint a történeti fejlődés és az ebből kifejlett egyházjog-elméleti alap szempontja.* Ez az alap lehet egyedül biztos alapja a közegyházi és egyháztársadalmi uj alakulatoknak. Homokra épitett ház minden alakulat, ha nem a történeti fejlődés és az ebből kifejlett egyházjog-elméleti alapra van épitve. Vizsgáljuk az ORLE létezési jogát e szempontból!

Arra tanit a történelem, hogy a keresztyén egyház akkor siklott le az egyedül helyes útról, akkor romlott meg a Krisztus tiszta tudománya, akkor mentek feledésbe az evangyéliomi elvek, mikor az egyházban és az egyházon kivül a hatalom egyedül a papság kezébe került. A papság centrális hatalma nem felel meg semminő formában a Krisztusi elveknek. *Aki közöttetek első akar lenni, legyen az a ti szolgátok.* A hívek, az egyháztagok összesége a Krisztus egyházában a hatalom s ez a jogforrás is. Egyebek közt a papság centrális hatalma ellen léptek fel a reformátorok is. És fényes siker koronázta a reformátorok működését. A centrális hatalom meggyöngítése szabadította fel a szent ügyet s az emberi szellemet az elnyomatás alól.

Igaz, hogy jó hosszú időn keresztül a reformátió egyházaiban is megmaradt a lelkészek kezében a centrális hatalomnak egy bizonyos része. Mert a lelkészek gyűlésében intéződött el sok ügy. Sok esetben kizárólag a lelkészek készitették a kánonokat. A superintendens — már t. i. ahol volt, — meg az esperes, döntő tényezők, félelmetes hatalom voltak. Még úgyszolván, lelkész-kinevezési jogokat is gyakoroltak. De ebben az állapotban azért már meg volt a jogfejlődés, mert a gyülekezetek összesége, a gyülekezetekben pedig a hivők összesége volt s lett mindinkább jogforrássá. Egyházjogunk fejlődése folyamán mindinkább kidomborodott az az elv, hogy a Krisztus egyházában egyedül az egyháztagok összesége lehet az intéző hatalom s a jogforrás. A lelkipásztor csak az egyháztagok összesége bizalmának letéteményese s csak azokban bír intézési s rendelkezési joggal, melyekben ezzel megbizói felruházták. Egyebekben csak tanitói s inditványozási joggal bír.

E fejlődésért sok harcot vivtak elődeink. A lelkészi kizárólagoskodás, a centrális hatalommálétel törekvése elbukott. A Sinay Miklós-féle törekvés helyett a Hunyadi Ferenc-féle eredmény lett a győztes. Helyesen is. Sem a hierarchia, sem a kuriarchia nem felel meg a Krisztus egyháza fogalmának. *Nem kívánom a kuriarchiát, de nem kell nekem a hierarchia sem.* Mind a kettő illetéktelen centrális hatalom. Egyik is, másik is ellenkezik minden történeti fejlődéssel.

Hol van tehát a történeti fejlődésben s az ebből kifejlett egyházjog-elméletben — hamisitatlan ref. álláspontról — az ORLE alapja?

Avagy talán a ma is működő egyházmegyei és kerületi értekezletek (egyletek) szolgáltatják a történeti és egyházjogi alapot az ORLE-hez? Ezeknek létezése és működése alap nem, legfelebb csak *analogia* lehet. Analogia pedig létjogot még nem biztosit. Az egyházmegyei s kerületi lelkészértekezletek (egyletek) az egyházi hatóságokkal szerves viszonyban vannak s *tagjai világiak is lehetnek.* Ez

egyletek nem törekednek centrális hatalomra. Történeti alapon kifejlődött szakegyesületei, előkészítői ezek az egyházhatósági gyűléseknek.

Ezeken a meglevő s működő lelkészértekezleteken (egyleteken) kívül nincs szüksége ref. egyházunknak semmi más analog-egyesületekre. Ezekbe a meglevő s működő egyletekbe vigyenek a lelkészek mindenütt — ahol talán nincs — életet. Ha pezsgő élet s elevenség fogja jellemezni lelkészértekezleteinket, kovászai lesznek ezek ref. anyaszentegyházunknak. A régi gyepűt, ahol arra nincs szükség, ne bolygassuk meg, mert valóban megmar a kígyó.

* * *

Szóljunk valamit még a *propaganda-bizottságokról*. Valahányszor e bizottságoknak működéséről olvasok vagy hallok, mindannyiszor úgy érzem, mintha valami szomorú jel integetne felém. Ugy tetszik, mintha *bent az egyházban* keresztes hadat akarnának némelyek egymás ellen indítani. *Ha nem jösztök velünk, megyünk ellenetek!* Hangzik e felhivás. Miféle harci kedv és elszántság ez!

„Uram ne vígy minket kísértetbe!"

Vagy nem harcnak van tervezve az a mozgalom, mely egy egyházmegyének lelkészeit két táborra akarja osztani, mely az eddigi jellemző egységeket meg akarja osztani? Az egyik táborban azokat akarja hagyni, akik a régi lelkészértekezletek munkásai, a másik táborba pedig azokat akarja összetoborzani, akik az ORLE barátai, harcosai. Csak azért talán, mert a másik tábor munkásait úgy látják, hogy vezetni kell? Minő szörnyű önérzet, hogy a nem ORLE barátokat erőszakkal gyámkodás alá akarják venni! Mert ám a propaganda mindig valaminő erőszakoskodást is jelent. Hát ki meri azt állítani, hogy az egyháznak nem hű munkása az, aki az ORLE-nek nem tagja?! Aztán: mit akar a propaganda bizottság az egyházmegyei fiók-ORLE kel?! Miért nem elégszenek meg az ORLE barátok azzal, hogy *országosan* működhetnek, *országosan* felvonulhatnak! miért nem elégszenek meg *koturnusaikkal?* Miért kell a békételenség üszkét széthajigálni az egyházmegyék beléletében is?

Nem kívánok személyekkel foglalkozni; a kifakadástól is tartózkodom, mert jó célt irni csak tárgyilagossággal lehet: de lehetetlen elkerülnöm legalább ezt az erősebb jellemzést; nagyfoku tévelygés az, mikor a Krisztus egyházában a XVIII. század szülte, a XIX. század kifejlesztette szociálismus *eszközeivel* akarnak némelyek sajátos céljaikhoz jutni. A Krisztus egyházában különösen a Krisztus nyomán haladni köteles lelki tanítók kezeibe csak azok az eszközök illenek, amelyek a szentírásban vannak. Ebben a könyvben pedig erőszakoskodásról egy szócska sincs. Az erőszak, a durva emberi eszköz a megrontott Krisztus egyházának volt a fegyvere mindenkor.

„Uram, ne vígy minket kísértetbe!"

* * *

De — ha a jelek nem csalnak — belátták *alaptévedéseiket* az ORLE vezetői is már. *Még az élet ki sem próbálta alapszabályaikat s már is készülnek azt megváltoztatni.* A türelmetlen kritikusok alkotását is, ime, az *átgondolatlanság* jellemzi, hogy másnak ne tulajdonítsam e kapkodást. A tulságos felbuzdulás pillanata elmúlt, a bölcs higgadtság ideje mintha érkeznék. Ez a közelgő higgadtság mintha már megláttatta volna velük azt a felkiáltó jelt, mely óvatosságra inti őket. Merevségükből már engednek valamit. Még keveset, ami a semminél alig valamivel több. Még sokat kell engedniök. De jelnek már ez a valami is örvendetes.

Jel az is, hogy bekerült az ORLE programmjába az orsz. prot. szövetség megalapításának eszméje is. *Mintha belátták volna önmaguk a vezérek is, hogy tulajdonképen a közegyház érdeke szempontjából céltalan az ORLE létele. Reális célt is kell tehát működése elé tüzni, mely a közegyház érdeke szempontjából is* ***mutasson*** *valamit.* Valami úton módon bevonni akarják hát az anyaszentegyház újjáteremtési munkájába a nem lelkészeket, tehát *magát az anyaszentegyházat is.* De ez a programmjuk sem életre való. Nem maga a prot. szövetség az életre nem való, hanem az eszme megvalósítására vonatkozó program. *Mert az orsz. prot. szövetség nem lehet fiók intézete egy oly egyesületnek, mely — ha megalakúl — jelentőségre is, céljaira nézve is, tagjainak számánál fogva is kell, hogy nagyobb legyen az anyaintézetnél.* Mézesmadzagként nem valósítható meg az orsz. prot. szövetség. Megcsúfolni engedni nem szabad ily nagy eszmét. Más alapot kell ennek életrehozásához keresni.

Ime, e kettős jel is elég intelem arra, hogy ne tapsoljunk az ORLE-nek. Vergődés az ORLE működése. Ne kívánjunk ily vergődésben részt venni. Ne, különösen még egyházmegyénként is!

Réz László.

A ref. theol. akadémiák tanúlmányi és vizsgálati rendjének új tervezete.

(Folytatás.)

3. Rendkívüli lelkészi vizsgálatok.

— Különbözeti vizsgálatok s külföldi lelkészi oklevelek honosítása. —

§. Az a lelkész, aki a róm. vagy gör. kath. egyházból tér át hozzánk s mint ref. lelkész óhajt munkálkodni, u. n. *különbözeti vizsgálat* tételére kötelezteik.

A különbözeti vizsgálat a rendes lelkészi vizsgálatok idején az egyházkerületek rendes lelkészvizsgáló bizottságai előtt tehetik le az elnökség engedélye mellett.

A különbözeti vizsgálat csupán szóbeli s tárgyai: 1. a ker. hittan és erkölcstan; 2. magyar ref. egyháztörténelem; 3. egyházjogtan; 4. liturgika.

Javítás vagy ismétlés a különbözeti vizsgánál nem engedélyezhető.

A különbözeti vizsgálatról rendes bizonyítvány állíttatik ki, amelyben az illetőnek a ref. egyház körében való lelkészi szolgálati jogosúltsága elismertetik.

A vizsgálat díja 20 kor., a bizonyítvány díja 5 kor.

§ Aki külföldön szerez prot. vagy ref. lelkészi oklevelet, az a magyar ref. egyházban csak úgy nyerhet hívási és válaszhatási jogot, ha lelkészi oklevelét hivatalosan *honosíttatja.*

A honosítást mindenik egyházkerület lelkészvizsgáló bizottsága eszközölheti a következő feltételek mellett:

a) Ha az illető a honosításért folyamodik.

b) Ha lelkészi minőségét hiteles lelkészi bizonyítvánnyal igazolja.

c) Ha lelkészi minőségben vagy ezen kívül bárhol eltöltött idejéről tartózkodási és erkölcsi bizonyít-

ványt mellékel a szükség szerint hitelesített fordításban.

d) Ha lelkészi bizonyítványát a nálunk kötelezett vizsgálati tantárgyaknak megfelelően — a szükséghez képest — *kiegészíti.*

A bizonyítvány-kiegészítésre s ennek sikerülése esetén a honosításra nézve mindenkor az illető egyházkerület lelkészvizsgáló bizottsága dönt, amely az eredményt a honosítandó bizonyítványra rávezeti s a honosítás köztudomásra hozatala végett az egyetemes konventre — saját elnöksége utján — hivatalosan felterjeszti.

A honosító lelkészvizsgálat szintén nem javítható és nem ismételhető.

A vizsgálat díja 20 kor, a bizonyítvány kiállítási díja 5 kor.

C) Theologiai magántanári vizsgálat.

§. Theologiai magántanári vizsgálatot tehetnek az olyan lelkészi oklevéllel rendelkező egyének, akiknek mind theol. akadémiai, illetőleg fakultási végbizonyítványuk, mind lelkészi oklevelök *általános jeles osztalyzatú* s legalább egy iskolai évet valamely külföldi egyetemen theologiai és bölcsészeti tudományok hallgatásával töltöttek vagy valamely hazai egyetemen bölcsészeti s különösen classicus (görög latin) vagy modern nyelvek szakszerű tanúlmányozásával foglalkoztak s ezt okmányilag tudják igazolni.

§. A theol. magántanári vizsgálat az e célra alkotott vizsgáló bizottság előtt tehető le, amelyet mindenik egyházkerület külön-külön szervez három évre ható érvényességgel. Elnöke a püspök, vagy törvényszerinti helyettese, tagjai a theol. akadémiai, illetőleg fakultás tanárai és az egyh.-ker. közgyűlés által választott 3 tag.

§. A ki theol. magántanárságra való képesítést (facultas docendi) akar nyerni, evégből valamelyik egyházkerületi vizsgáló bizottság elnökségénél folyamodványban kéri a vizsgálatra bocsáttatását, a szabályzatban kikötött okmányok melléklésével és az általa választott szakcsoportok megjelölésével.

§. A theol. magántanári vizsgálat ideje rendszerint a rendes lelkészképesítő vizsgálat ideje. Egyházkerületi közgyűlési engedély mellett azonban rendkívüli időben is tartható.

§. A theol. magántanári vizsgálat: *írásbeli* és *szóbeli.*

§. Az írásbeli vizsgálat áll egy szakszerű, a választott szakcsoport vagy csoportok körébe vágó tudományos dolgozatból, amely magyar nyelven kinyomatva legalább 4 (8°) ívnyi terjedelmű legyen. E dolgozat legalább 2 példányban a vizsgálatért felterjesztett folyamodványhoz csatolandó, vagy a folyamodványban megjelölt időre adandó be. Ez beérkezvén, az elnökség által az illetékes theol. akadémiai, illetőleg fakultási tanári karhoz tétetik át s a főként érdekelt szaktanár, illetőleg szaktanárok által s illetőleg a vizsgáló bizottság más tagjai által is megbíráltatván, amennyiben a kívánalomnak kellőleg megfelel, a szóbeli vizsgálat alapjául elfogadtatik s illetőleg ennek alapján a jelentkezett egyén szóbeli vizsgálatra bocsáttatik.

Az írásbeli dolgozat bírálatára, ha az 4—6 nyomtatott ívnél nem terjedelmesebb, legfölebb 6 havi idő igényelhető s ha a dolgozatot a bizottság tagjainak többsége elfogadhatónak ítélte, a szóbeli vizsgálat egy, legfölebb 2 hónapon belüli határidőre kitűzendő s illetőleg egyh. ker. közgyűlési engedélyel kitűzhető.

§. *A szóbeli vizsgálaton* a theol. tanárok és főként a szaktanár részéről a magántanári képesitést (facultas docendi) nyerni óhajtó kérdéseket kap az általa készített dolgozat köréből, állításait, tételeit bővebben fejtegetni, magyarázni és vitatni köteles; ezen kívül megvizsgáltatik az általa választott szakcsoportba tartozó tanulmányok köréből.

§. A theol. szaktanfolyamon előadott tudományok — a theol. magántanári vizsga szempontjából — 6 csoportba oszlanak s a magántanári képesítést megszerezni óhajtó e csoportok közül egyet köteles választani.

A 6 csoport a következő: 1. Ó-szövetségi bibliai tudományok. 2. Uj-szöv. bibliai tudományok. 3. Systematica-theol. tudományok (vallásbölcsészet ker. hit- és erkölcstan). 4. Historiai tudományok (általános és hazai egyháztörténelem, dogmatörténelem). 5. Gyakorlati theol. tudományok (egyházjoggal kapcsolatban). 6. Bölcsészeti és nevelési tudományok.

(Vége köv.)

A Jordán mellett.

(Folytatás).

Most azonban egy olyan egyén jelenik meg János előtt keresztség végett, akire egyáltalában nem számítottunk. Nem más ez, mint a názáreti Jézus. De hát micsoda jelentősége van rá nézve a keresztségnek? Neki is szüksége volt-e a megtérésre? Csak a Jánossal való megismerkedés következtében lett-e más ember belőle? Csak most érlelődnek-e meg az ő nagy elhatározásai? Csak tüntetésből jött-e — mint korábban némelyek állították — a keresztségre, mivel akkoriban Izrael minden komoly embere megkereszteltette magát? Talán nem akarta magát kivonni, hogy példája által ne szolgáltasson okot a a megbotránkozásra, sőt ellenkezőleg másokat is buzdítson arra, bárha magának nem volt is szüksége a keresztségre? A Jézus keresztsége felől már a régi keresztyének is különbözőképen vélekedtek, ép azért nem csodálkozhatunk afelett, ha a tudósok ezt a kérdést ma is különbözőképen fogják fel. Mi teljesen kizártnak tartjuk azt, hogy Jézus csak a látszat kedveért határozta volna magát egy ilyen komoly és szent cselekvényre. Ehez az ő egyénisége felette nagy és felette őszinte volt. Élesebb szavakat mi ellen sem használt, mint a képmutatás ellen; ép azért súlyos vétséget követnénk el az ő fenkölt lelkének föltétlen nyiltsága ellen, ha azt tételeznők fel róla, hogy ő képes volt tüntető cselekvényre határozni magát. Ha tehát ennek a keresztségnek Jézusra nézve is volt jelentősége és pedig nagy jelentősége, az a kérdés, hogy micsoda értelme volt annak ő rá nézve? Ugy áll e a dolog, amint az újabb kori magyarázók némely része állítja, hogy ezzel Jézus azt akarta bebizonyítani, hogy ő bűnbánatra kész ember? Hogy felfogásukat támogassák, azt mondják: önként értetődő, hogy a Jézus életéhez semmi szenny sem tapadt; de mennél nemesebb valaki, annál szigorúbb bírája önmagának és fájdalmasan érez olyan tökéletlenségeket, amelyek felett mások eltekintenek. Jézus maga mondotta annak, aki egykor ilyen szavakkal járult hozzá: „mester, jó mester, mit cselekedjem, hogy idvezüljek?“ Mért mondasz engem jónak? Nincsen senki jó az Istenen kívül. Tehát még ő is, a legtisztább és legjobb bizo-

nyos meghasonlást tapasztalt maga és Isten között és ennek az érzésnek adott kifejezést a keresztségben. Nem akarjuk azt állítani az ilyen vélekedésről, hogy ez híjával van a Jézus iránti tiszteletnek, de mindamellett is hiszszük, hogy ez nem helyes felfogás. Hiszen meg kell magunknak vallanunk, hogy Jézus kora ifjúságától fogva bensőségesen szerette Istent és ez a szeretet mind gazdagabban fejlődött ki benne. Mint teljesen felkészült, mint jövő feladatára teljesen megérett ember búcsúzott el otthonától Názárettől. Változhatlan bizonyossággal és önállósággal fejlett ki önmagából és nem kivülről kapott elhatározó benyomásokat. Tudjuk, hogy az akkori zsidók a Mózes 5-ik könyvéből minden reggel és este ismételgették ezeket a szavakat: „Szeressed az urat, a te Istenedet teljes szívedből". Mikor tehát János bűnbánatra hivta fel az embereket, ezzel azt akarta mondani: vegyétek már egyszer komolyan ezt a parancsolatot! Adjátok át magatokat egész bensőséggel és hűséggel Istennek! És aki megkeresztelteti magát, az fogadást tett, hogy ő ezután ilyen értelemben fogja szeretni Istent. Tehát a János kereszteltjeit az izraeliták egy oly társulatának kell tekintenünk, akik elhatározták magokat arra, hogy Istennek nem szolgai félelemmel, hanem szabad, örvendező odaadással fognak szolgálni.

Ebbe a közösségbe akarja Jézus magát is fölvétetni, mivel ő csak ilyen körben munkálkodhat, csak ilyen körben alapíthatja meg Istennek országát. Már pedig aki ekként kivánja szeretni Istent, annak sajátlagos feladata van; neki meg épen, aki teljesen magában álló fiúsági érzetet hordott magában, a legmagasztosabb feladat jutott. Midőn Jézus magát megkeresztelteti, ezzel együttesen valami látható megszentelődést nyer ama nagy és hatalmas elhatározására nézve, hogy most már teljesen szakitson a házi és családi gondokkal és kizárólag az Isten dolgainak szentelje magát. Igen, ő alámerül a vízbe, hogy láthatólag megpecsételje egész eddigi zajtalan életétől való búcsúvételét, aztán ismét kibukkan a vízből, mint olyan, aki el van határozva arra, hogy új utat mutasson az emberiségnek Isten felé.

És íme az mondatik: Amint kilépett a vízből, látá megnyilatkozni az egeket és hangot hallott: te vagy az én szerelmes fiam, akiben én gyönyörködöm. És a szentlélek galamb alakjában szállott alá reá.

Ki ne tudná, hogy itt ismét egy a keleti nyelvnek megfelelő képpel van dolgunk? Igen a keleti ember azt mondja: látom a megnyilatkozott eget, mikor érzi a legszentebb érzelmeket, mikor eltünik szemei elől a földi világ az ő hitványságaival együtt. Igy látott a haldokló István, az első keresztyén vértanú is, megnyilatkozott egeket. És mit jelent ez: a szentlélek galamb alakjában szállott alá reá? Némely bibliamagyarázó ennél a tárgynál, a tényállással ellentétben, igen sok jót tudott mondani a galamb jellemző tulajdonságairól.

A galamb kiválóan nyugodt röpülésével tünik ki és ez az elbeszélés azt akarja mondani: a szentlélek — vagyis a szent lelkesedés ereje, nyugodtan és nem rohamosan szállott alá abban az órában a Jézus lelkére. A tanítványok sohasem tapasztaltak rohamos felbuzdulást Jézusnál, nem tapasztalták azt a lázas felhevülést és elragadtatást, amely az öntudat korlátáig emelkedik. Nem! Jézus mindig az egyenletes nyugodt fenség benyomását tette rájok. Ő mindig ugyanaz, aki biztosan és határozottan megy a maga utján; neki nincs mit megbánni, nincs mit visszaszívni; ő hű marad magához komolyságában, szelidségében, szivjóságában. Épen ennek a felséges lelkihangúlatnak állandósága indította azokat az egyszerű, hű lelkeket olyan mélységes bámulatra és tiszteletre iránta.

Kétségtelen, hogy mikor Jézus kilépett a folyóból, a lelkesedés egész ereje elfogta őt, de csendesen, mint mikor a virág megnyitja kelyhét a reggeli napsugár előtt. Az ő Istennel való közösségének ős eredeti lényegét nem a lobogó láng, hanem a jó parázstűz fejezi ki. Igen, a keresztség órája nagy jelentőségű óra volt rá nézve, a kimondhatlan boldogság órája, világtörténeti jelentőségű óra, mert rá nézve is voltak magaslatok az Istennek közelsége tekintetében, mikor látott megnyilatkozott egeket, amidőn kiválólag erősen érezte a földfeletti szeretet valódiságát, midőn világosan hallotta az égi hangokat és egész lelkét betölté az örök élet.

Jóllehet már hazulról való eljövetelekor fogadást tett arra, hogy ő ezután egészen az Isten ügyének fogja szentelni magát; azonban, amint beigazoltuk, ez a fogadás a keresztség által nyerte meg a teljes erőt és megszentelődést. Nemcsak ránk gyengékre bírnak áldásos hatással a szentséges, érzéki jelek, nem, hanem ő rá is, aki legszellemibb volt a szellemek között; a keresztség jele őt is életének magaslatára emelte, felemelte istenfiúsága tudatának tetőpontjára és az Istennel való harmonia legbensőbb érzetére. Bizonyos, hogy Jézus elbeszélte tanítványainak azt, ami a Jordánnál történt keresztség alkalmával lelkének szentélyében végbement, amit akkor lelkével látott és hallott, mert különben hogyan tudhatnánk mi erről valamit. A tanítványok eleget megértettek abból, hogy uruk és mesterük élete emez egyik legnagyobb órájának emlékezetét olyan megragadó képben tartották fen az utókor számára.

Dr. Furrer K. után,
Ruszkay Gyula.

KÖNYVISMERTETÉS.

A második helvét hitvallás új fordítása.

— Erdős József doktortól. —

Erdős József dr. theologiae s a debreceni theol. akadémia tudós professzora immár mindkét református symbolikus könyvünk korszerű, új fordításával megajándékozta magyarországi ref. egyházunkat. A *Heidelbergi Kátét* 1891-ben fordította s rendezte sajtó alá a tiszántúli egyházkerület megbízásából. (Ez már azóta második kiadásban jelent meg).

A múlt évben pedig az 1566. évi első kiadás latin szövege nyomán a *Második Helvét Hitvallást* fordította le s rendezte sajtó alá a tiszántúli ref. egyházi értekezlet megbízásából. Ez a kiadás többszörös figyelmet érdemel. Nemcsak korszerű fordítását adja a hitvallásnak, hanem bevezetéssel és jegyzetekkel is ellátta azt a tudós fordító.

A symbolum újabb fordítására és kiadására nagy szükség volt. Ág hitvallású testvéreink a maguk confessióját sokkal jobban megbecsülték. Az 1647-ik évtől kezdve, amikor az országos törvényekben legelőször jelenik meg a magyarországi két prot. egyház hivatalos címeül a *helvét hitvallású és ág. hitvallású evangelikus nevezet*, öt magyar fordítása és kiadása jelent meg az ágostai hitvallásnak. Legelső a *Lövey Balázs* győri lelkészé 1672-ben; második *Bárány György* szentlőrinci lelkészé 1740-ben; harmadik *Agonás Samuel* rozsnyói lelkészé 1838 ban; negyedik *Paulik János* nyiregyházai

lelkésze 1896. és az ötödik magyarázatos fordítás, melyet a Luther-Társaság adott ki, *Mayer Endre* eperjesi hittanáré 1900-ban.

Ezekkel szemben mi, reformátusok, holott híveink eleitől kezdve színmagyarok s jóval nagyobb számban voltak és vannak is, mint a hazai lutheránusok, mindössze három fordítását tudunk felmutatni eddig a helvét hitvallásnak, u. m. a *Szenczi Csene Péter*, érsekújvári lelkész s püspökét 1616-ból, az *1791-iki fordítást* és most a harmadikat *Erdős József* dr.-tól. Ez is csak jegyzetes és nem magyarázatos, mint a Mayer-féle ág. hitvallás.

Minek tulajdoníthatjuk ezt? Kétségkívül a kálvinizmus liberális felfogásának, mely a vallás principium formaleját első sorban és mindenek fölött a szentírásban keresi s ezt tartja a hit egyedüli kútfejének. A hitvallásokban csak történeti értékű, időszaki iratokat lát, amit Erdős dr. is helyesen fejez ki műve történelmi bevezetésében (XXX. l.) ekként: „Távolról sem tartjuk ezt egyenlő értékűnek a szentírással, sőt a biblia mellé sem helyezzük oda mintegy kiegészítő mellékletül, avagy függelékül: hanem csupán annak tekintjük, aminek tekintették apáink is, nevezetesen református keresztyén egyházunk és vallásunk apologiájának, védelmi iratának." Ez a felfogás eredményezte azt, hogy 1881-ben éppen Debrecenben, ahol 1567-ben a tiszamelléki ref. lelkészek hitszabályozó iratúl fogadták el a második helvét hitvallást, — mondom éppen Debrecenben adta fel az országos zsinat a helvét hitvallású nevet, míg, amint tudjuk, Luther magyarországi követői mind e mai napig híven és kegyeletesen ragaszkodnak az ágostai hitvalláshoz s ennek alapján az ág. hitvallású nevezethez is.

A helvét hitvallást legelőbb *Szenczi Csene Péter* érsekujvári lelkész s mátyusföldi és csallóközi superintendens fordította le magyar nyelvre. Előszava, melyet a fordító a Krisztus Jézus magyarországi és erdélyi ekklézsiájához, mint kegyes anyjához intéz, 1616. Szentgyörgy hava 19-ik napján kelt. A közszokásból kiindúlva, egész bizonyossággal állíthatjuk, hogy Csene Péter a fordítást ekkor fejezte be. Kiadta pár hónappal utóbb pusztán a magyar szöveget *Oppenheimban*; sőt még ugyanazon 1616-ik év végén *Rhédey Ferenc* bihari főispán segitségével latin és magyar nyelven, tehát bilingvis kiadásban is megjelent e nevezetes hitvallás Debrecenben: „*Confessio et expositio fidei christianae, azaz az keresztyéni igaz hitről való vallástétel*" cím alatt Lipsiai Páltól nyomtatva. Ez utóbbinak Rhédeyhez intézett ajánlása 1616. Kisasszony hava 10. napján kelt s a könyv elején olvasható. Az oppenheimi kiadást *Szabó Károly* R. M. K. I. k. 466. II. k. 366. sz. alatt írja le.

Mindezek kézen fekvő, közismert dolgok. Ezek ellenére mégis a *Warga Lajos*-féle egyháztörténet — Tóth Ferenc után — a Szenczi Csene fordításának kinyomatási idejéül az *1615-ik évet* mondja s ez a hiba benne maradt a nagy mű újabb, revideált kiadásában is (II. k. 420. l.), sőt benne maradt a világos tényekkel ellentétben álló *samarjai kiadás*nak emlegetése is (II. k. 433. l.), holott csak Lipsiai Pálnak fentebb érintett ajánló szavait kell elolvasnl, hogy világosan lássuk a tévedést. „Jóllehet, hogy ez írás ki is nyomattatott, *de igen messze*, mely mia az haszonra képest igen szűkön kaphatjuk," — írja Lipsiai Pál. Az igen messze fekvő hely Samarja nem lehet, hanem igenis Oppenheim. Egyébként a Zoványi-féle *Theologiai Ismeretek Tárában* is az áll (III. kötet 270. l.), hogy a Szenczi Csene fordításának első kiadása Oppenheimban 1616-ban jelent meg. A Warga könyvének még egy másik tévedését is korrigálni kellett volna a revideált kiadásban. Az van u. i. benne, hogy a Szabó K. felvétele szerint, hivatkozással a R. M. K. 465. 466. számaira (az I kötetjelzése elmaradt), a helvét hitvallás magyar fordításából három kiadás jelent meg az 1616. évben. (II. k. 433. l.). Ha figyelmesen elolvassuk az idézett mű idézett számait, abból ugyan ez semmiképpen nem tűnik ki; mindössze azt látjuk, hogy az időrendi összeállítás érdekéből az idézett két szám alatti könyvek leírását föl kell cserélni.

Érdemes és hasznos munkát végzett volna Erdős dr. s könyvének értékét még növelte volna, ha összeállítja vala a hitvallás Csene-féle fordításának összes kiadásait. Ismertebbek a pataki 1654-iki (Lorántffy Zsuzsánna fejedelemasszony költségén), a kolozsvári 1679. és 1755-iki kiadások.

A helvét hitvallásnak második magyar fordítása az 1791-ik évből való. Megjelent Debrecenben. Címe: „*Helvetica Confessio, azaz a keresztyén hitről való vallástétel.*" Ez egészen új fordítás s nem a Cseneének javított és korszerű kiadása. A fordító eddig ismeretlen. Magyarúl adja Bullinger előszavát is, amit Csene fordítatlanúl hagyott. Az ismeretlen fordító kilétének megállapítása érdemes tárgya az egyháztörténet buvárlóinak. Ennek a fordításnak is több kiadása jelent meg, így pl. 1837-ben Sárospatakon, 1853 ban Pápán, 1855-ben Debrecenben, 1906-ban Karcagon.

A II. helvét hitvallás harmadik magyar fordítása az Erdős József dr.-é. Erdős dr. a műve eredetét és célját jelző rövid előszó után *történelmi bevezetésben* szól a hitvallás írójáról, keletkezése okáról, céljáról, jelentőségéről, elterjedéséről és irodalmáról, az őt jellemző gondos körültekintéssel és tudós apparatussal.

Megírja mindenekelőtt *Bullinger Henriknek*, a hitvallás szerzőjének életrajzát olyan részletességgel, amilyennel magyar nyelven eddig még nem olvastuk. Külföldön nagyobb terjedelmű biographiái vannak; ezek közül Erdős dr. a *Pestalozzi Károlyét* (Elberfeld, 1858.) használta. Szerettük volna még, ha Bullinger magyar összeköttetéseiről és a magyar reformációra való nagy hatásáról is tüzetesen szól. A Böhl Eduárd műve nyomán (Helvetica confessio posterior. Vindobonae. 1866.) csak éppen érinti Bullingernek a magyar reformátusokkal való levelezését, holott *Ráth György* tanulmánya után (Bullinger Henrik és a magyar reformáció. Irodalomtörténeti Közlemények. 1896. 52. sk. l.) beható ismereteket lehet e tekintetben nyujtani. Ráth bőven tárgyalja azt az *instructiót* is, melyet Bullinger a hit minden ágazatára kiterjedőleg írt a magyar reformált egyházak számára s mely valószínűleg a Heltai nyomdáján, 1559-ben nyomatott ki. Egyetlen ismert példányá ma a Ráth könyvtárában, mint a nemzetnek juttatott nagybecsű hagyatékban van Ez instructio (címe: *Libellus Epistolaris* etcet.) szintoly jeles mű, mint a II. helvét hitvallás; megérdemelné, hogy Erdős dr. ennek a fordításával is megajándékozná irodalmunkat. A legelső helvét szellemű hitvallás ez, mely hazánkba jutott és hatott. *Béza* hitvallása 1560-ban jelent meg Genfben (Confessio Christianae fidei) s a magyar reformátusok a Tarcalon 1562-ben megnyílt s Tordán 1563-ban bevégződött zsinaton fogadták el és adták ki annak lényege szerint és alapján hitvallástételi iratukat (Compendium Doctrinae Christianae). A Libellus Epistolaris hatása látszik meg a Mélius által szövegezett és 1562-ben Debrecenben kinyomatott „*Confessio Ecclesiae Debrecinensis*"-en vagy más néven „*Confessio Catholica*"-n.

A II. helvét hitvallás keletkezésének okát és célját Erdős dr. szabatosan és jól fejti ki. Sajtóhiba a XIX. lapon hithorsosai = hitsorsosai; a XXI-dik lapon Menningen = Memmingen helyett. Tudtommal *Grynaeus*

nem lelkész, mint Erdős dr. írja, hanem tanár volt Baselben. *Myconius* mellé pedig tanácsos odatenni az *Osvald* keresztnevet is a másik Myconiustól való megkülönböztetés végett.

A hitvallás tartalmának rövid foglalata után a mű jelentőségéről és elterjedéséről szól Erdős dr. a bevezetésben. Helyesen emeli ki, hogy a II. helvét hitvallást az összes keresztyén symbolumok között az első hely illeti meg. A prot. hitvallások közötti elsőségét elismerte már a meauxi sas, *Bossuet* püspök is. *Tóth Ferenc* szóról-szóra idézi elismerő nyilatkozatát (A magyar- és erdélyországi prot. ekklézsiák históriája. 354. l.), amelyet egy róm. kath. püspök részéről semmiesetre sem mondhatunk elfogúltnak. — A symbolum elterjedéséről is a különböző országokban áttekinthető, tiszta képet ad Erdős dr.

E cikkben azonban van egy kifejezés, melyet nem irhatunk alá. Azt mondja u. i. ez, hogy az ellenfeleket sujtó *kárhoztatások* távol vannak a műtől (XXVII. l.). Az oldalvágások és szurdalások igenis távol vannak ettől a méltóságos irattól, de az ellenfelek és vélemények kárhoztatása egyenesen a mű methodikájához tartozik. Nevezetesen minden egyes fejezetnél előadja először a követendő, helyes evangyéliumi felfogást, azután pedig megemlíti a kárhoztatandó, téves nézeteket s e tekintetben a hitvallás sűrűn használja a *rosszaljuk, megvetjük*, de főként általában a *kárhoztatjuk* szavakat és pedig olykor-olykor pl. Ariussal, Servéttel, Eutychessel, a monophysitákkal, anabaptistákkal szemben ugyanám erősen megnyomva.

A bevezetést a hitvallásra vonatkozó *irodalom*mal zárja be Erdős dr. Azt hiszem, nem volt célja teljes repertoriumot adni még a hazai irodalom idevágó termékeiről sem. Kár pedig, hogy ezt is nem tette feladatává. Ám az irodalmi részlet, hiányossága mellett is, becses forrásművekre mutat reá s e szempontból azokra nézve, akik a hitvallásról és szerzőjéről bővebbet kívánnak tudni, kétségkívül hasznos útbaigazításul szolgálhat.

A hitvallás *fordítás*ának nagyon sok jó oldala van. Az Erdős dr. nyelve meglepően illik a confessio nyelvéhez. Bibliai zamatú, archaistikus jellegű, de azért korszerű, erőteljes, méltóságos folyású, mondhatni klaszszikus nyelv. Úgy szeretnénk, ha sorban megszólaltatná így magyar nyelven a tudós theologiai doktor reformátori iratainkat. De különösen még két fontos s a kálvini hitrendszer megvilágitására kiváló jelentőségű iratra, nev. a *Consensus Tigurinus*ra és a *Consensus Genevensis*-re hívjuk fel figyelmét.

Stylusának egynémely kisebb hibáját — magyarosság szempontjából — még sem hagyhatjuk megjegyzés nélkül. Itt-ott a *sok* jelző mellett többes számot alkalmaz. Vonatkozásba hozza a mondatokat latin módra ott, ahol a magyar nyelv természete rámutatást kíván (pl. mihez képpest = ehhez képest; miáltal = ezáltal; minél fogva = ennél fogva). Kötőszónak nem helyén való alkalmazására is van példa. Igy fordítja u. i. „Megvetjük az Artemon, a manikheusok stb... eretnekségét, akik tagadták a szent iratoknak a Szentlélektől való eredetét: *részint* azok közül némelyeket el nem fogadtak, részint megtoldottak." (12. l.). Helyesen így van: „azok közül némelyeket részint el nem fogadtak, részint megtoldottak". Ám ezek és effélék elenyésző csekélységek a fordítás számos jelessége mellett.

E jelességhez tartozik az eredeti latin szöveg hű visszaadása is. Összehasonlítottam a legkritikusabb és a fordító erejét, ügyességét, leginkább próbára tevő részek fordítását (Istenről, a szentháromságról; az ember szabad akaratáról, tehetségéről; Isten eleve elrendeléséről; Jézus Krisztusról) az eredeti szöveggel s a hűség elleni vétséget nem találtam. Van ugyan egy pár kitétel, ami helyett én, hogy világosabb legyek, mást használtam volna; pl ehelyett: „rendre nézve egyik a másiknak előtte van, de *bárminemű egyenlőtlenség nélkül*" (16. l.), ezt: „rendre nézve egyik a másiknak előtte van, ám anélkül, hogy valamely egyenlőtlenség volna közöttük." Ezt pedig: *non sine medio* helyesebbnek tartom textus és dogma szempontjából egyaránt így adni vissza: *nem közbenjáró nélkül*, mint így: *nem közvetetlenül* (33. l.).

Mikor a legnehezebb helyeken láttam a fordítás hibátlanságát, annál jobban feltünt, hogy ott akadtam egy pár, az eredetit nem híven fedő mondatra, ahol nem is vártam. Az egyházról szóló XVII-ik részbe (63. l.) csúszott be két hibás mondat. Az egyik ez: „Némelyek ugyanis a küzdő, mások a győzedelmeskedő egyházhoz *tartoznak*." Az előző mondatban az van, hogy az egyházat különböző részekre osztják. Erre jön a latin szöveg így: „Aliam enim *faciunt* Ecclesiam militantem, aliam vero triumphantem." — azaz magyarúl: „Azt *tartjak* ugyanis, hogy van egy küzdő és van egy más győzedelmeskedő egyház." — A másik mondat, mely az eredeti értelmet nem híven adja vissza, ez: „Általában többnyire két népet számítanak az egyházhoz tartozónak, úgymint az izraelitákat és a pogányokat, vagyis azokat, akik zsidókból és pogányokból gyülekeztek össze." Az eredetiben ezt olvassuk: „Vulgo numerantur fere duo populi, Israelitarum videlicet et gentium, vel eorum, qui ex Judaeis et gentibus collecti sunt in Ecclesiam", — azaz magyarúl: „Általában két nép jön leginkább számításba, u. m. az izráeliták és a pogányok, vagy azok, akiket a zsidókból és a pogányokból gyűjtöttek össze az egyházba."

Nagyon helyesen járt el Erdős dr. akkor, amikor a szövegben előfordúló, régi személyneveket azon módon meghagyta és nem ferdítette el modern magyarosításokkal, vagy rövidítésekkel. Igy ír helyesen Augustinust, Hieronymust, Ambrosiust és nem Ágostont, Jeromost és Ambrúzst; úgyszintén Valentinianust, Cyprianust, Tertullianust, Tatianust és nem Valentiniánt, Cypriánt, Tertulliánt, Tatiánt. — Az az eljárása is tudományos módszerre vall, egyúttal a mű olvasását zavartalanabbá teszi, hogy a szövegben nagy számban előfordúló utasításokat a textus alá helyezi. E részben csak a 35. lapon egy augustinusi műre való hivatkozásnál találunk eltérést.

A *Függelék*ben közölt hitvallásokat (nicäai, konstantinápolyi, efézusi, khalcedoni, athanásiusi kimerítő tájékoztatással vezeti be tudós fordítónk. Ezért a hasznos munkáért is dícsérettel adózunk neki. Ugyszintén a mű végére illesztett magyarázó *Jegyzetek*-ért, melyekkel a hitvallásban előfordúló különféle vonatkozásokat világítja meg. Ezek a jegyzetek a nem dogmatikai képzettségű olvasókra nézve a teljes megértés szempontjából okvetlenül szükségesek. Sőt bizony szükségesek volnának manapság számos szövegmagyarázatok is. Adja Isten, hogy Erdős dr. fordításának mielőbb megjelenendő II. kiadása már egészen teljes, magyarázatos kiadás legyen!

A monothéléta maronitákról ezeket írja fordítónk: „A monothéléta tévelygés . . . a maroniták között a Libánon vidékén fentartotta magát egészen a 18. századig, amikor XII. Kelemen rávette őket (1736-ban) a tridenti zsinat határozmányainak elfogadására" (131. l.). Ez így fogalmazva, esetleg arra a feltevésre is vezethet némelyeket, hogy a maronita secta 1736-ban végképpen megszünt, illetve beleolvadt a pápás egyházba, holott — tudvalevőleg — a maroniták a Libánon

hegyei közt, meg a partvidéken, főként Bejrútban ma is szép számmal vannak. (L. Utazásom Mesopotamiában. *Fadlallah el Hadad Mihály.* 1904. év. 21., 24., 29. l.). A pápai primatust és a tridenti dogmatikumokat elfogadták, de a kultuszra, egyh. közigazgatásra és még egyebekre eltérnek a római egyháztól.

Ami meg az *epikureusokról* a 129. lapon írva van, az a tudomány mai álláspontján nem fogadható el. Az epikureusok rossz hírét vetélytársaik, a stoikusok költötték. A reájuk szórt rágalmaktól az elfogulatlan utókor már őket megtisztította. Bullinger még a stoikusok szemüvegén látta és ítélte meg őket. Ethikai elveik éppen nem az érzékiségben gyökereztek. „Epikurus — mondja *Pauer* dr. phil. történelmében — az érzéki élvezeteket alárendeli a szellemieknek; nem a testi állapot, hanem belsőn nyugalma a fődolog; a testi élvezet múló, sok tekintetben zavarólag hat, a szellemi ellenben tiszta és enyészhetlen."

Igyekeztünk az Erdős dr. derék művét érdeme szerint méltatni. A tiszántúli egyházi értekezlet nagyon jó dolgot művelt, mikor e mű kiadására vállalkozott s a helvét hitvallást korszerű alakban a hívek kezébe adta. A legnagyobb örömmel üdvözöljük a tudós fordítót s a buzgó egyh. értekezletet egyaránt! A munkát pedig minden magyar reformatus ember legteljesebb figyelmébe ajánljuk. Vajha egy magyar református családból sem hiányoznék! Ára a nagy betükkel, tisztán nyomott és csinosan kiállított könyvnek 2 korona. Kapható Hegedűs és Sándor könyvkereskedésében Debrecenben.

S—i.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Ő felsége a király** Kenessey Béla egyh. ker. főjegyzőnek erdélyi püspökké való választását — melyet a régi, még a fejedelmi korból származó gyakorlatnak megfelelőleg hozzá fölterjesztettek — megerősítette s az új püspök f. hó 26-án tette le ebbeli minőségében az esküt a schönbrunni kastélyban a király kezeibe. Az új püspök beiktatása április 7-én lesz.

— **Alapszabály-jóváhagyás.** A Kálvin-szövetség alapszabályait a belügyminiszer f. évi 23196. sz. alatt helybenhagyta. Ennek a Kálvin-szövetségnek feladata lenne egyháztársadalmilag tömöríteni és hathatós munkásságra sarkalni a magyarországi kálvinistákat, életet lehelni a holt tagokba és megeleveníteni a kihalt mezőket. Mindenekelőtt hittel és szentlélekkel teljes vezetőkre van szükség. Ilyeket kell keresni! Az Isten adja, hogy találjanak!

— **Gyermeknapok**. Az országos gyermekvédő liga f. évben ápril. 2-án és 3-án tartja meg országszerte a gyermeknapot. E napon mindenkinek juttatnia kell valamit a maga feleslegéből az elhagyott gyermekek részére. A városokban és községekben urnákat, perselyeket tesznek ki valamely közhelyre, hogy abba mindenki beletegye a maga filléreit, melyekre helyi bizottság ügyel. Az adományoknak urna kitételével és helyi bizottság közreműködése mellett való összegyűjtése csupán a városokban és nagyobb községekben foganatosíttatik, míg a kisebb községekben az előljáróság tagjainak felügyelete mellett olykép eszközöltetik a gyűjtés, hogy lezárt perselylyel házról-házra járva gyűjtik össze az emberbaráti, hazafias, nemes célra adományozott jótékonyság fillérjeit. A Liga, alakulása első évében, vagyis az 1906-ik évben az ország székesfővárosán kívül 47 városban tartotta meg a gyermeknapot, amelynek gyűjtési eredménye 38,000 koronát jövedelmezett. A mult 1907-ik évben már Budapest székesfőváros kívül 612 városban és községben lett megtartva a gyermeknap, melyeknek eredményeként 99,987 kor. 31 fillér, tehát 13 korona hijján 100,000 korona gyűlt össze a nemes célra! Olyan szép eredmény ez, mely a jövőben is a legszebb kilátással kecsegtetheti a Ligát magasztos célja elérésében. (Igazmondó.)

— **Protestáns hittérítés.** A prot. hittérítés munkája mind nagyobb arányokat ölt. Kitünik ez főként abból, ha a prot. hittérítés eredményét összehasonlítjuk a sokkal régebbi kath. misszióval. A kath. misszió 5.275,450 áttért keresztyént számít, a prot. pedig 11 millió 850 ezret. A számok beszélnek. Az 1906. évi statisztikai összeállítás szerint egyedül a német prot. misszió társaságoknak volt 629 fő és 2629 mellékállomása. Ezeken 1160 európai misszionárius, 979 felszentelt lelkész, 18 orvos, 177 missziói nővér és 9869 benszülött segédmunkás működött. Három uj missziótérületet is vettek munkába Indiában, Ukambában és Dohaggalandban. Kiterjesztette a lipcsei hittérítő társaság munkásságát Hátsó-Indiába, Malakka félszigetére is. Ime így munkál mindenfelé Krisztus az ő szent lelkével! (Igazmondó.)

— **Bibliai estély.** Sátoraljaujhelyben 26-án, d. u. öt órakor a lelkészlak díszes tanácstermében nagyszámú közönség és a különböző tanintézetek növendékeinek jelenlétében bibliai estélyt rendeztek. Az összejövetelt Szalay Béla kántortanító vezetése mellett a polgári leányiskola növendékeinek karéneke nyitotta meg, amely után Böszörményi Sándor s.-lelkész mondott szép hangulatos imát és „A fájdalmak embere" címen Marton János vallástanító-lelkész tartotta meg a Krisztus szenvedéseit a biblia nyomán ismertető felolvasását. Szabolcska egy költeményének a szavalata után az estélyt gyülekezeti ének rekesztette be.

— **Reverzális-statisztika.** Az 1908. évi Névkönyv adatai szerint tiszáninneni egyházkerületünkben 1907-ben összesen 672 vegyes házasság köttetett. Ezek közül megegyezés jött létre 246 esetben. És pedig az abaúji egyházmegyében 43 (javunkra 13, veszteségünkre 30); Alsó-Borsodban 91 (jav.: 48; veszt.: 43); Alsó-Zemplénben 51 (jav.: 24; veszt.: 27); Felső-Borsodban 17 (jav.: 9; veszt.: 8); Felső-Zemplénben 15 (jav.: 7; veszt.: 8); Gömörben 14 (jav.: 5; veszt.: 9); Tornában 1 (javunkra); Ungban 14 (jav.: 4; veszteségünkre 10). Vagyis javunkra köttetett a 246 megegyezés közül összesen **111**; veszteségünkre **135**. E statisztika szerint tehát tulajdonképeni veszteségünk 24 megegyezés lenne, vagyis 15-el több, mint 1906 ban volt. Az országos központi statisztikai hivatal adataival való egybevetés azonban arról győz meg bennünket. hogy egyházkerületi statisztikánk minden évben kevesebb veszteséget tüntet fel, mint amennyi a hivatalos adatok szerint egyházkerületünkre esik. Ennek oka pedig nem kereshető másban, mint abban, hogy a statisztikai ívek kiállítása alkalmával a megegyezésekre vonatkozó adatokat sok helyen nem az anyakönyvi hivatalnál szerzik be.

— **Az Orsz. Ref. Tanár-egyesület,** mint említettük, április 22—23. napjain fogja f. évi rendes közgyűlését *Hódmezővásárhelyen* megtartani. A közgyűlés gazdag tárgysorozatából kiemeljük a következő pontokat: Április 22-én: 1. Az egyházak, az állam és egyes társadalmi csoportok tanügyi küzdelme a jövő nemzedék megnyerése érdekében, felolvasás *dr. Gergely György* m. szigeti jogakad. tanártól; 2. Ref. tanárok külföldi tanulmányútja, felolvasás *dr. Kristóf*

György szászvárosi főgimn. tanártól; április 23-án: 1. Délelőtt 8 órakor *Csépke Andor* h.-m.-vásárhelyi főgimn. tanár módszeres megbeszéléssel kapcsolatban tanítást tart a Dent-féle latin nyelvkönyv alapján; 2. Adalékok H.-M.-Vásárhely néprajzához, felolvasás *Muzsi János* h.-m.-vásárhelyi főgimn. tanártól; 3. A történelem- és földrajztanítás egymáshoz való viszonya, felolvasás *dr. Szabó Márton* debreceni főgimn. tanártól. Választmányi jelentések; indítványok tárgyalása, végül, miután a tisztikar mandatuma letelt, az egyesület tisztviselőinek és a központi választmány tagjainak választása. Kirándulás a gyűlés után kétfelé van tervbe véve, u. m. Szegedre és az Aldunára. A közgyűlésen való részvétel bejelentési határideje április 10. Kár, hogy összeesik a ref. konvent ülésével!

— **Gondnokválasztás.** A *zombori* református gyülekezet, melynek összetartása és köztük az állandó kapocs létesítése ott a Bácska székhelyén, a nemzetiségektől agyonárasztott vidéken szinte életbevágó egyháztársadalmi kérdést képez s mely értesülésünk szerint az újabb időben oly örvendetes gyarapodásnak indult, hogy az egyház lelkes hívei már a templomépítésre is nagyszabású mozgalmat indítottak s az adakozások e célra már serényen folynak: f. évi március hó 8-án tartott közgyűlésében ifj. *Zsoldos Benő*, kir. törvényszéki jegyzőt, egyhangú bizalommal gondnokává választotta. Református egyházunk fontos érdekeit ott a távolban is szolgálni, szép feladat! Gratulálunk!

— **Ifjusági istentiszteletek.** A főgimnáziumi ifjuság számára a főiskolai templomban vasárnaponként tartott téli ifjusági istentiszteleteken a folyó iskolai évben a következők predikáltak: Elekes Imre (1 szer), Éles István (1-szer), Harsányi István (4-szer) és Papp József (2-szer).

— **Beszélő számok.** A debreceni ref. egyház presbyteriuma e hó 14-én tárgyalta és fogadta el az ezen évre megállapított egyházi költségvetést. Ebbe a költségvetésbe érdemes kissé bepillantanunk, mert látjuk belőle az egyház hatalmas erejét. Csak a közjótékonysági tételeket soroljuk fel. Segélyekre, évjáradékokra ad az egyház évenként mintegy 14 ezer koronát; ösztöndíjakra 12 ezer koronát, a szegényápoló-intézet fenntartására 26 ezer koronát, szegények felsegítésére külön 15 ezer koronát, árvák neveltetésére 22 ezer koronát. Ezt az u. n. Mária Terézia árvatartó alapból eszközli. Ez alap most mintegy 600 ezer korona tőkéből áll. Évenként gyüjti belőle az egyház külön az árvaházépítési alapot is, mely ez évben már meghaladja a 200 ezer koronát. A fentebbieken felül még évi 8 ezer koronával árvatanulókat, 5 ezerrel kollégiumi diákokat és mintegy 2 ezerrel nem kolduló szegényeket segélyez az egyház.

— **Eklézsiai lapok.** Az alföldi nagyobb ref. eklézsiákban a papok buzgólkodása következtében egymásután keletkeznek a kis helyi lapocskák, melyek az eklézsia dolgaival foglalkoznak. Kisujszállás, Gyoma után most a mezőtúri ref lelkészek: Gergely Antal és dr. Lencz Géza indítottak ilyen kis, havonként megjelenő helyi lapot Világosság cimmel. E kis lapnak 3 ik száma mostanában jelent meg s tartalma következő: Vezető cikke: „A keresztyénség ereje". Ebben az egyik szerkesztő, dr. Lencz Géza — emelkedett szellemű fejtegetések után azt mutatja ki, hogy a keresztyénség ereje eleitől fogva a szeretetben van. Ugyancsak dr. Lencz Géza folytatja H. Polgári Mihály Mezőtúr néhai való jó papjának, ki a Törő zendülés korában élt, érdekes élettörténetét. Még Kónya Gábor ír: „A ker. ifjúsági egyesületekről" lelkesítő és tartalmas közleményt s végül rövid hírek zárják be a nagy gonddal szerkesztett folyóiratot, amelynek szerkesztése révén nagy erkölcsi haszonnal szolgálják derék lelkészeink az egyháziasság és a jó erkölcsök terjesztésének szent ügyét.

TARTALOM. *Réz László:* ORLE. (Folytatás és vége). — A ref. theol. akadémiák tanulmányi és vizsgálati rendjének új tervezete. (Folytatás). *Furrer—Ruszkai:* A Jordán mellett. — *S—i:* A második helvét hitvallás, dr. Erdős fordításában. (Könyvismertetés). — Vegyes közlemények. — Hirdetések.

Kérje ingyen

és bérmentve magyar nyelvü, gazdagon illusztrált főárjegyzékemet, 3000-nél több rajzzal, mindennemü nikkel-, ezüst- és aranyórák, valamint mindennemü szolid arany és ezüst áruk, hangszerek, acél- és bőráruk stb.-ről eredeti gyári árban.

Nikkel remontoir óra ... ... K 3.-
System Roskopf patent óra ... ... K 4.—
Sváici eredeti system Roskopf patent K 5.—
Bejegyzett „Sas Roskopf" nikkel rem. K 7.—
Ezüst remontoir óra „Glória" művel K 8.40
Ezüst remontoir óra dupla fedéllel ... K 12.50
Ébresztőóra K 2.90. Konyhaóra ... ... K 3.—
Schwarzwaldi óra K 2.80. Kakukóra K 3.50
Minden óráért 3 évi irásbeli jótállás. — Minnemü kockázat! Becserélés megengedve, vagy a pénz vissza!

KONRAD JÁNOS

Első óragyár és szétküldési áruház,
Brüx 1256 szám. (Csehország.)

Harmóniumokat

mindkét rendszer szerint a legolcsóbban szállit

PAJK REZSŐ és TÁRSA

Budapest,
V., József-körut 15.

Pianók! Pianók! Pianók!

Árjegyzéket ingyen és bérmentve küld.

Lelkészeknek és tanitóknak külön százalékengedmény. Részletfizetésre is szállitunk!

Szállitások bérmentve eszközöltetnek az utolsó vasútállomásig.

Elismert kitünő áruk.

Mielőtt személy v. jelzálog

PÉNZKÖLCSÖNÉRT

bárhova fordulna,

kérjen díjmentesen tájékoztatót

Meller L. Egyed cégtől

Budapest, IX., Lónyay-utca 7.
Telefon Interurban: 46—31.

Szíves figyelmébe

ajánljuk a közeledő konfirmáció alkalmából a *Révész-Szoboszlay-S. Szabó*-féle

Konfirmációra előkészitő kátét

kérdések és feleletekben. Ára 30 fillér. Minden 10 egyszerre rendelt példány után egyet ingyen adunk.

Konfirmációi emléklapok

darabja 4, 5 és 6 fillér. 100 drb. egyszerre való vételnél kor. 3·60, 4·50 és 5·40. Kaphatók:

Hegedűs és Sándor

könyvkiadóhivatalában

Debrecenben. Kossuth u. 11.

Orgona és harmoniúm gyár

gőzerő hajtás és villamos világítással berendezve.

ORSZÁGH SÁNDOR ÉS FIA

cs. és kir. udvari szállítók

Rákospalota (Budapest mellett).

Alapíttatott 1861. évben.

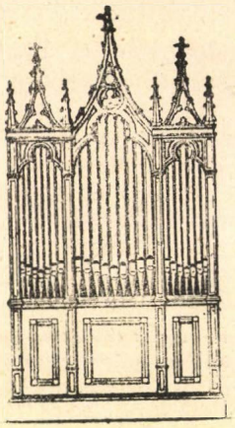

Az 1885. évi országos kiállításon „nagy dísz oklevéllel“ (első díj) és „Ferencz József lovagrenddel“ az 1904. évi veszprémi kiállításon „arany éremmel“ (első díj), az 1906. évi kassai kiállításon „dísz oklevéllel“ (első díj) kitüntetve, azonkívül számtalan kitüntetés és elismerés. Ajánlják kitünő hangú és szerkezetű, főleg a legújabb légnyomatu (pneumatikai) orgonáikat, melyek rendkívül könnyű játékmód és a változatok egyszerű kezelése mellett, az időjárás minden viszontagságainak ellenállnak. Szolid munka és jutányos árak. Kisebb orgonák készletben vannak. Eddig 700-nál több új orgona lett szállitva. Raktáron kitünő hangú harmoniumok minden nagyságban. Harmoniumok tetszés szerinti rajz és változat összeállitással rendelésre készülnek. Tervezeteket és rajzokat kivánatra küldünk.

Pontos és legjobb órák 5 évi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák,

borkancsók, china-ezüst disztárgyak,

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

Polgár Kálmán

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt

A református egyházak szállitója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 14. szám. Sárospatak, 1908. április 5.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

Alkalmi félreértések és félremagyarázások.

A „*Protestáns*“ érdemes szerkesztője igen figyelemre méltó cikksorozatban (10—12. sz.) igyekszik meggyöngíteni mindazok nézetét, akik az ORLE-val vagy az országos prot. szövetséggel nem tudnak úgy barátkozni és megbarátkozni, mint ő. Nem is annyira az ORLE-ért buzog (amelynek egykor elsőrendű ellenzője volt), hanem az ORLE új hajtásáért, a Prot. Szövetkezetért, amit az erkölcsi kényszer hozott létre részben palástúl, részben arany híd gyanánt. Gr. Tisza István, Br. Bánffy Dezső, Zsilinszky Mihály, György Endre, Kovács László, Nagy Károly s végűl Radácsi György hivatalos, félhivatalos és egyéni nyilatkozatait hívja bizonyságúl amellett az általa is vallott igazság mellett, hogy egyházunk nehéz viszonyok közt küzd, mert régi ellenségünk háborog s illetőleg a maga előnyös helyzetét bölcsen és erős akarattal zsákmányolja ki velünk szemben a mi megkárosításunkra s az állammal való viszonyunk is méltán esik kifogás alá.

Ebből pedig ő azt a következtetést vonja le, hogy „az országos prot. szövetség és ebben erőink egyesítése halaszthatatlanúl szükségesnek mutatkozik“. Ezt követeli — ő szerinte — a *gyakorlati* szempont. Az *elvi* szempont is csak ő mellette és mellettök szól, mert bármely természetű egyháztársadalmi tevékenység — még ha semmi összeköttetésben nincs is a hivatalos egyházzal — nem árthat annak, sőt segítheti azt bátrabb állásfoglalásra és jövendő céljainak kijelölésére. Ezzel az érveléssel aztán ismét a „Sárospataki Ref. Lapok“ álláspontja ellen fordúl s bár vallja, hogy „R. Gy. a stilus mestere s a lelke tele van a legnemesebb idealismussal“: — mindamellett úgy látja, hogy R. Gy. és a vele egyenlően gondolkozók és ítélők kétféle szemüveget viselnek: egy tisztát és egy rózsaszínűt. „A tiszta üvegen át nézik egyházi életünk tényleges jelenségeit, a rózsaszínűn a hivatalos egyház munkáját“ s e miatt egyoldalúságba esnek s nézetük követése — *ami a hivatalos egyházi szervek mindenható hatalmában és mindenre kész tevékenysége felől való bizakodás (?)* — ***az egyház halálos ítéletének aláírása.***

Olvasván e szörnyü ítéletet, eleven szenet éreztünk a fejünkön s tapogattuk a testünket, a lelkünket: ha mi vagyunk-e ezek a boldogtalanul balgatagok és anyaszentegyházunknak a gyalázat fájához kikötött gyilkosai?!... A mi szemüvegünk-e kétféle vagy a minket ítélők szemüvege-e fekete?! Ezt s ilyeneket kérdezgettünk önmagunktól és kényszerítettük a gyarló emlékezetünket, hogy fussa végig annak a szerény, de lélek szerinti munkának egész sorát, amit mi a mi ref. anyaszentegyházunk és ennek veteményes kertjei érdekében kezdtünk, folytattunk s több részben el is végeztünk... És végig futotta és az eredmény az lett, hogy semmiben sem vádol minket a mi lelkiismeretünk. Sem gazt, sem mérget, sem sárkány fogakat nem vetettünk, nem bérért dolgoztunk, nem kerestük a magunk hasznát, hanem eszményeket szolgáltunk Istentől adott tehetségünk mértéke szerint.

A „*Protestáns*“ szerkesztője maga is elismeri, hogy a mi lelkünk tele van a legnemesebb idealismussal; állítja, hogy ismeri konventi, zsinati tudósításainkat s egyéb cikkeinket, amelyekkel hivatalos egyházunk gyöngeségeit ítélet alá vontuk és javítások után áhitoztunk; tehát ő maga vallja, hogy mi eléggé tisztán látjuk a hivatalos egyház életét és sablonos vergődését is és hogy volt bátorságunk — bizony sokszor! — a hatalmi tényezőkkel szemben a magunk igazságát hirdetni és bizonyítgatni: — mindamellett is ránk akarja erőszakolni, hogy nekünk a hivatalos egyházzal szemben *rózsaszínű szemüvegünk van!!*... Velünk vallja azt is, hogy „a magyar prot. egyház keretében megfér a szabadság, a szentséges tettvágy és az alkotó erő“ — és azért, mert mi ezeknek érvényesülését a hivatalos kereten belől szeretnők látni, élvezni és azért mert nem vesztettük el a hitünket a hivatalos egyház életképessége iránt és mert az illetékes tényezőket együtt szeretnők látni a küzdés porondján, a munka asztalánál: — ránk akarja fogni a következetlenséget, az elfogultságot s végső fokon az egyház-gyilkosságot!! . . .

Egy kis hiba csúszott be a következtetés törvényes rendjébe.

Ha mi azt hirdettük volna, hogy a mi anyaszentegyházunk körében minden ékesen és szép renddel vagyon; ha p. o. dicsőitő énekeket zengtünk volna a *gyülekezet angyalainak*; ha azt vitattuk volna, hogy minden őrállásra hivatott egyén egy egy Nehemiás itt mi közöttünk s hogy az egyházközségekben mindenütt a feddhetetlen, tiszta ige hangzik s az eszményi pásztori gond őrködik a nyáj sorsa felett; ha dícsértük volna az egyházközségekben az anyagiakban mutatkozó állapotokat, az ellenőrzés tisztaságát, kifogástalan voltát; vagy ha — okra nem okra — magasztaltuk volna a lelkészértekezletek munkáját, az egyházmegyék vezéreit, fő és tanácsos rendjeit, vagy ha szemet hunytunk volna a kiáltó visszásságok, nemtörődömségek felett; ha földi istenországnak minősítettük volna egyháztársadalmi együtt-

Lapunk jelen számához ½ ív melléklet van csatolva.

élésünket és hódoló alázatossággal hízelegtünk volna egyházkerületeink, konventünk, zsinatunk nagyjainak és kicsinyeinek; ha sportot csináltunk volna a hivatalos egyház kultuszából: — akkor, *igenis akkor* méltán megérdemelnők, hogy kétféle szemüvegen nézőknek, hogy következetleneknek, hogy — akár fizetett, lekenyerezett, hitvány sáfároknak bélyegezzen bennünket bárki, akinek az ítéletmondásra erkölcsi joga van.

Dehát mi mindezeket nem cselekedtük, tanúnk épen maga a „Protestáns" érdemes szerkesztője s lapunk minden elfogulatlan olvasója.

Mi hát mégis a bűnünk?! Az, hogy mertünk, s merünk bízni hivatalos egyházunk megelevenitésében, minden sebünkre elégséges gyógyító erejében, föltéve, hogy az összes tényezőket áthatja ebben az a bizonyos lélek, amely minden igazságra elvezérel — az írások szerint! Az a bűnünk, hogy egyházalkotmányunk szellemét szerettük volna és szeretnők megmenteni a megaláztatástól, a megszégyeníttetéstől . . . Az a bűnünk, hogy a reá szórt vádak ellenében bizonyos védelemre vállalkoztunk, amely vádak egy jó részét épen azoktól nem érdemelte meg a hivatalos egyház, akik azt azokkal megkisebbelték. Az a bűnünk, hogy mi sem egyháztársadalmi, sem egyházpolitikai védelemre vagy támadásra nem tartjuk illetékesnek magát a lelkészi elemet, hanem együtt — szent egyességben — a kettőt: a lelkészit és világit. Az a bűnünk, hogy mi a reformatiót (ha kell és amikor kell!) *belülről* kivántuk és kivánjuk kezdeni és benn, nagyobb zaj, félreértés és háborúság nélkül akartuk volna elvégezni s ki akartuk kerülni még a látszatát is annak, hogy egyházalkotmányunk keretén belől a századokon át együtt élő s törvényes jogú elemek meghasonlásba jutottak . . . Az a bűnünk, hogy mi a lelkészt otthon szerettük volna és szeretnők látni, mint védő paizst, mint két pallosú kherubot, mint Isten országának bátor és ihletett lelkű épitőjét és az egyházközség virágzó életében keressük református egyházunk boldogságának és boldogúlásának fundamentomát. Az a bűnünk, hogy a presbiteriumokat és lelkészértekezleteket (egyházmegyei, egyházkerületi) elegendő alkalomnak tartottuk és tartjuk egyháztársadalmi bajaink, szükségeink megbeszélésére s bizonyos nemes, hasznos és versenyre ösztönző közszellem kifejlődésére . . . Az a bűnünk, hogy a nagyobb darab kenyérnél többre néztük és nézzük a szent eszmények tiszteletét, a magunk bajának orvoslásánál az egyházközség bajaival való szeretetteljes törődést . . . Az a bűnünk, hogy igen magas eszményképet alkottunk magunknak a lelkészről s féltettük és féltjük ez eszmény elhomályosodását a nagyon földies, világias és divatos vágyak, számítások elhatalmasodásától. Az a bűnünk, hogy a lelkész gyülekezeti missióját többre néztük és nézzük a forumokon való szereplésénél . . . Az a bűnünk, hogy az egyházközség, egyházmegye és egyházkerület egymásra való támaszkodásában s egymásra való jótékony hatásában mi benne láttuk és látjuk a fentartó, mentő, védő erőt, ha a nagy épület kövei élő kövek valamennyien!!

Hogy ezek a mi bűneink halálba vinnék a magyar ref. egyházat, mi azt nem hihetjük s hogy ez a mi vélekedésünk kétféle szemüvegen való nézés eredménye volna, azt sem fogadhatjuk el elfogúlatlan ítélet gyanánt. Világért sem!

Mondtuk-e mi valaha, hogy a mutatkozó bajokkal szemben tétlenkedjünk? Mondtuk-e, hogy ne szövetkezzünk, ne társúljunk, ne gondolkozzunk, ne vitatkozzunk?! Mondtuk-e, hogy gyűléseket ne tartsunk s egymás hibáit ne nyesegessük s minden felűlről jött szóra, ítéletre ament mondjunk?! — Nem, bizony nem!!

Nem tudtuk volna-e szívesen látni egész ref. egyházunk minden valamire való tényezőjét a *prot. irodalmi társaságban?* Nem elkövettünk-e mindent, hogy a parókhiális könyvtár eszméje testet öltsön és a lelkész tudományos önképzése az eszközök hiánya miatt fenn ne akadjon? És ha a hivatalos egyház — ha nem egy-két biztatásra is — meg tudta alkotni a parokhiális könyvtárakat: nem lehetett-e jogosan várnunk tőle, hogy a viszonyok hatása alatt, az új idők új és újabb követelései szerint, képes lesz minden egyebet is sikerrel ápolni és győzelemre segíteni, ami az anyaszentegyház sorsára nézve elengedhetetlen?! Nem lehet-e még most is reménylenünk, hogy a lelkészi fizetésnek törvényszerinti kipótlására van készsége is, ereje is és hogy felfelé van legalább is annyi érvényessége, mint a világi elemtől különváltan szövetkező lelkészeink sokadalmának?!

Hogy külföldön mi mindenféle társulással, társadalmi segítséggel épül, erősödik a prot. egyház és hány úton gondoskodott már a szép és nagy lelkek áldozatkészsége a védekezésről: — ezt mi is igen jól tudjuk s a legmélyebb tisztelettel méltányoljuk is. De egyebet is tudunk. Azt, hogy itt nem valamilyen nagy arányú és szentséges indulatok által gerjesztett mozgalomról volt szó, hanem főképen, sőt mindenek felett a lelkészi állás anyagi erősitéséről . . . A többi mind csak mellékes volt itt s csak úgy ötletszerűen került a mozgalom programmjába. Hát hogy egy hétköznapias, divatos mozgalommal szemben s az ebből kihangzó nyers ítéletek ellenében annak a hivatalos egyháznak, amely a legjobb akarattal csak imént igtatta törvénykönyvébe a lelkészi állás anyagi javitását, hogy ilyesmivel szemben a mi tanúságokban nem szegény hivatalos egyházunknak még szószólója se akadjon s aki mellé mer állani, az az egyháznak halálos ellensége legyen a papíroson: ez felettébb szomorú jelenség volna, ítéletnek pedig olyan ítélet, amely ellen tiltakoznunk kell.

Hogy a hazai protestantismus ágazatai egygyé fonódjanak s együtt nagy ellenálló erőt képezzenek: ezt közűlünk mindenki akarja s ezért mi már meg is dolgoztunk az évek folyamán. De épen a mintául is idéztetni szokott országos ref. tanáregyesület alakúlási története bizonyítja, hogy mennyire nem bírunk igazi testvéri melegséggel összeölelkezni . . . Ha aztán az ilyen jelek láttára aggódással nézünk az országos prot. szövetkezet sorsa elé s a szövetkezésre az új alakulások helyett a már biztos keretek közt mozgó Prot. Irod. Társaságot találjuk célszerűnek: — vétünk-e ezzel s anyaszentegyházunk szellemét ugyan megsértettük e?!

Bűnünk-e, nem-e: mi a parokhialis könyvtárt is össze akartuk kapcsolni a Prot. Irod. Társasággal, mert szerettünk volna és szeretnénk takarékoskodni és célt is érni a mi szegényes viszonyaink szerint.

Bármennyi félreértés és félremagyarázás jut is osztályrészünkül, egy nézetünkre talán ellenfeleink sem mernek kővel dobálni: arra t. i., hogy a protestantizmus ereje az egyházközségek virágzásában rejlik, miként a nemzeté az egészséges testű és lelkű családokéban. Ebből pedig szükségszerűleg az következik, hogy a lelkész tartsa a kezét az egyházköz-

sége szívén s ezért éljen, dolgozzék, nyughatatlankodjék, e felett őrködjék a százszemű gazda éberségével s akkor aztán jöhet jezsuitizmus, jöhet Barkóczy, jöhet a pokol: — eléggé erősek leszünk. Nem egymással, hanem a gyülekezetünk lelkével szövetkezzünk; abba oltsuk be a magunk lelkét, abban tegyük élővé a protestantismus lelkét, a szeretet lelkét, az Isten lelkét s minden rendben van, minden további egyesülés, társulás és szövetkezés nélkül.

A IV-ik osztályú kereseti adó.

Hasznos szolgálatot vélek tenni lelkésztársaim egy részének, midőn nyilvánosságra hozom, hogy a magyar királyi közigazgatási bíróság 7173/1907. sz. P. ítéletében, 1906. évi IV. o. kereseti adómat fellebbezésem folytán leszállította (épen felére). Vagyis az összeget a föld jövedelemnek figyelmen kívül hagyásával állapította meg.

Meglehetős közönyösséggel viseltettünk e kérdés iránt. Pedig ha számba vennők, hogy e címén mennyi felesleges terhet viselt Magyarország protestáns papsága éveken át — ez az összeg igen tekintélyes összeg lenne. Itt az ideje azért, hogy a dolgot egyszersmindenkorra tisztázzuk s a további szükségtelen befizetéseknek végét vessük.

Én, amióta évekkel ezelőtt a „Magyar Szó"-ban az enyémhez hasonló ítéletet olvastam, mindig föld jövedelmemnek kihagyásával jelentettem be fizetésemet adó alá — ezt azonban a pénzügyi igazgatóság mindig figyelmen kívül hagyta — s 1600 kor. után vetette ki IV. o. kereseti adómat következetesen. Pedig egy izben mellékeltem is a Magyar Szóban közölt ítéletet. Azután kezdtem tudakozódni az adóügygyel legtöbbet foglalkozó jegyző uraknál, hogy mi lehet az oka eljárásom sikertelenségének, akik közül egytől azon informatiót nyertem, hogy ő már megnyugtatta e tekintetben saját lelkészét, egy későbbi közigazgatási ítélet felmutatásával, hogy minden további lépés felesleges. Én azonban ezen ítéletet nem látván, 1905-ben felfolyamodással éltem, hogy amennyiben a reám kivetett IV. o. kereseti adó jogtalan — a felesleges összeget 3 évre visszamenőleg törölje a pénzügyi igazgatóság.

Ekkor azzal utasítottak el, hogy fellebbezésemmel elkéstem — holott a fellebbezés is más — meg a jogtalanúl kivetett adó törléseért való felfolyamodás is más.

1906-ban aztán, személyesen utánna jártam (mert enélkül alig tudjuk meg azt), hogy mikor érkezik hát le az újonnan kivetett adó liszta s meddig van jogom a megfellebbezéshez. A mikor is 15 napon belül megfellebbezvén azt — ennek lőn eredménye a közlött ítélet, mely csak egy pár héttel előbb jutott kezeimhez.

Ez az ítélet azonban csak a megfellebbezett 1906. évre szól. Azért új felfolyamodással éltem a pénzügyi igazgatósághoz, hogy annak alapján úgy az 1905. mint az 1907. évekre törölje felesleges adómat — 1908-ra pedig már ki se vesse azt — hogy ne kelljen még több felfolyamodással vagy fellebbezéssel élnem, e már immár tisztázott dologban. Erre még feleletet nem kaptam (nem is szokták ott a dolgot elhamarkodni). Reméllem azonban a legjobbat.

Nem tartom azonban lehetetlennek, hogy több lelkésztársamra lesz még 1908-ra is kivetve a föld jövedelme után is a IV. o. kereseti adó. Ajánlom azért becses figyelmükbe, hogy a fellebbezési időt figyelemmel kísérjék s a fellebbezést el ne mulasszák, mert saját érdekük ellen cselekesznek.

Legcélszerűbbnek tartanám pedig, ha valamelyik vezéremberünk felhívná a Főtiszteletű és Méltóságos Konvent figyelmét, hogy hivatalosan kérné fel a közigazgatási bíróságot, egy olyan rendelet kibocsátására — melyhez a pénzügyi igazgatóságok mindenütt alkalmazkodnának s mely végét vetné minden további herce-hurcának — fellebbezéseknek és felfolyamodgatásoknak. Addig üssük a vasat, míg meleg!*

Felsőcéce, 1908. március 31.

Sárkány József
ref. lelkész.

A ref. theol. akadémiák tanúlmányi és vizsgálati rendjének új tervezete.

(Vége.)

§. Aki mind az írásbeli, mind a azóbeli vizsgálatot sikeresen kiállotta, választott tudományszakja köréből a tanárok és tanúlóifjúság előtt akadémiai szinvonalon álló előadást tart s írásbeli dolgozatából 40—45 nyomtatott példányt tartozik az illető theol. intézet rendelkezésére bocsátani, hogy a munka más theol. akadémiákhoz is megküldhető legyen.

§. A sikeresen letett theol. magántanári vizsgáról „Theol. magántanári diploma" állíttatik ki, amelynek szövege a következő: (C. minta.)

§. Aki theol. magántanári előadások tartására szabadalmat (venia docendi) akar nyerni, annak azt Theol. magántanári diplomája és nyomtatásban megjelent szakmunkája 5 példányának csatolása mellett az érdekelt egyházkerületi közgyűléstől kell kérnie. Hasonlóan annak is, aki külföldön szerzett ilyen oklevelet vagy valamelyik hazai egyetemen szerzett bölcsészettudori vizsga alapján kíván a theol. akadémián magántanári előadásokat tartani.

§. A szabadalom megadása felett az egyházker. közgyűlés a theol. akadémiai, illetőleg fakultási tanári kar véleménye alapján dönt s a felhatalmazási okmányt — a ker. közgyűlés határozatára való hivatkozással — a püspök és főgondnok irják alá az egyházkerület pecsétjével ellátva.

§. A szabadalmat nyert magántanár bármelyik theol. akadémián vagy fakultáson tarthat előadásokat s kérésére legalább heti 2 óra — privát collegium tartására — kijelölendő.

§. A venia docendi érvénye, a nélkül, hogy a „facultás docendi" érvényét érintené, megszünik, ha az illető 4 féléven át magántanári előadásokat nem tartott, de az előbbi módon újra megszerezhető.

A

Bizonyítvány

az első lelkészképesítő vizsgálatról.

Tiszteletes ..... atyánkfia,
aki 1..... évben.....megye .....

* E tárgyban *„A közigazgatási bíróság adóügyi határozatainak rendszeres gyűjteménye"* (összeállította *Benedek Sándor*, a közigazgatási bíróság ítélőbírája. Budapest, 1907.) című mű a közigazgatási bíróságnak következő határozatát közli: 14,901. sz./1905. és 15,430. sz./1906.

„Lelkészeknek a javadalmukhoz tartozó földek haszonélvezetéből húzott jövedelme *kereseti adó tárgyát nem képezi*, még akkor sem, ha a földadót nem a haszonélvező lelkész fizeti, tehát a lelkészi földek haszonértékét IV. oszt. kereseti adóval megróni nem lehet" (126. lap). Szerk.

községében / városában született s a négy évi theol. tanfolyamot a .....i akadémián 19..... évben szabályszerüen elvégezte, ...i egyházkerületünk lelkészképesítő bizottsága előtt az *első lelkészképesítő vizsgálatra* jelentkezvén, őt írásbeli vizsgálata alapján szóbeli vizsgálatra bocsátottuk s a fennálló szabályok értelmében megvizsgálván:

képesítettnek
vagy
jelesen képesítettnek

és *segédlelkészi szolgálatokra* alkalmazhatónak nyilvánítjuk.

Kelt.....19... év.....hó.....napján.

A ..... egyházker. lelkészképesítő bizottsága nevében:

vizsg. biz. jegyző. vizsg. biz. elnökség.

(p. h.) vizsg. biz. tagok.

B.

Bizonyítvány

a második lelkészképesítő vizsgálatról.

Tiszteletes ..... atyánkfia, aki 1..... évben ..... megye ..... községében / városában született s *az első lelkészpesítő vizsgálatot* a .....i egyházkerület lelkészvizsgáló bizottsága előtt a 19..... év ..... havában sikeresen letette, ...i egyházkerületünk lelkészképesítő bizottsága előtt a *második lelkészképesítő vizsgálatra* jelentkezvén, őt írásbeli vizsgálata alapján szóbeli vizsgálatra bocsátottuk s a fennálló szabályok értelmében megvizsgálván:

képesítettnek
vagy
jelesen képesítettnek

és *rendes lelkészi állásra* megválaszthatónak nyilvánítottuk.

Kelt.....19... év.....hó.....napján.

A ..... egyházker. lelkészképesítő bizottsága nevében:

vizsg. biz. jegyző. vizsg. biz. elnökség.

(p. h.) vizsg. biz. tagok.

C.

Theologiai magántanári bizonyítvány.

Tiszteletes ..... atyánkfia, aki az 1..... évben..... megye ..... községében / városában született s a négy éves theol. akadémiai tanfolyamot a .....i akadémián *jeles* eredménnyel elvégezte s az egyházi törvényeinkben megszabott (II. t.-c. 1. §.) lelkészi vizsgálatot a .....i egyházkerület lelkészvizsgáló bizottságai előtt szintén *jeles* eredménnyel letette s ..... évet a .....i külföldi (hazai) egyetemen (egyetemeken) mint *rendes hallgató* a bölcsészeti és theol. tudományok, illetőleg ó-classicus vagy modern nyelvek tanúlmányozásával töltött, ...i egyházkerületünk előtt *theologiai magántanári vizsgálatra* jelentkezvén s engedélyt nyervén, őt beadott és szakszerüen megbírált írásbeli dolgozata alapján szóbeli vizsgálatra bocsátottuk s a maga által választott ..... szakcsoport(ok)ból a fennálló szabályok értelmében megvizsgálván s élőszóbeli szabad előadását is meghallgatván:

képesítettnek,
..... jelesen képesítettnek

és a választott szakcsoportjabeli theol. tudományok előadására hivatottnak és jogosultnak nyilvánítottuk.

Kelt..... ..n, 19... év.....hó.....napján.

A .....egyházker. theol. magántanári vizsgáló bizottsága nevében:

theol. dékán mint jegyző. elnök.

vizsg. biz. tagok.

(p. h.)

A legújabb evangyéliomtöredék.

I.

Lapunk 1906. évi 26—27. számaiban, az utolsó két évtized leforgása alatt felfedezett jézusi mondások ismertetése és tárgyalása alkalmával már megemlékeztem arról, hogy Grenfell és Hunt hírneves angol archeologusok Oxyrhynchusban (Egyiptom) ismét olyan jézusi mondásokat tartalmazó becses leletre bukkantak, amely már rövid ismertetés után is magára vonta a tudományos világ figyelmét. A lelet hiteles görög nyelvű szövegét azonban a szerencsés kutatók csak a folyó év elején adták ki Oxfordban s igy a felfedezés értékét és becsét csak most lehet megállapitani.

Harnack, a világhirű berlini theol. tanár, az ókeresztyén irodalom és dogmatörténet egyik legkiválóbb művelője a „*Preussische Jahrbücher*“ folyó évi II-ik füzetében „Ein neues Evangelienbruchstück“ című értekezésében foglalkozik az oxyrhynchusi sírból napfényre került eme lelettel. Leirása szerint egy pergamenlap ez, amely nem nagyobb, mint egy névjegy (8, 8 : 7, 4 cm.), tehát egy ritka formájú miniatur könyvnek egy levele, de a másoló két oldalára nem kevesebb, mint 45 sort és körülbelől 240 szót irt. Az irás egy kicsit rossz és egyenlőtlen és azt mutatja, hogy szerzője nem volt gyakorlott iró. Kihagyások sem hiányzanak belőle. Hármat vett ilyet észre a másoló és a kihagyott szót utólag betoldotta; de úgy látszik, hogy más helyeken is felületes volt. A rövidítések a megszokottak. A könyv, amelyből ez a pergamenlap való, Harnack szerint a IV-ik, legkésőbb az V-ik században iratott. Későbbi korból nem származhat, mert azok a leletek, amelyekkel ezt a töredéket együtt találták, korábbi időből valók. A paleografusokra nézve ez a veres tintás sajátságos kis lapocska igen érdekes lehet. Jó állapotban van, de a jobb szeglete le van szakitva; a szöveg kiegészitése azonban itt, szerencsére, nem nehéz. Formája azt bizonyitja, hogy ez az evangyéliom-könyv nem istentiszteleti használatra, hanem magánolvasásra készült. Magával vihette ezt az ember a zsebében (hasonlóan kicsiny a fajjumi evangyeliom-könyv is, amelyből szintén csak egy levél maradt fel). Hogy az ó-korban — úgymond Harnack — a szent iratok magánolvasmányokúl szolgáltak, arról az egyházi atyáknál gyakran olvashatunk. A legérdekesebb az, amit Hieronymus, a hitbuzgó és vagyonos Pamphilusról, Eusebius pártfogójáról és barátjáról —

Pamphilus a Diokletian alatti üldözésben halt meg — beszél el: „A szent iratok példányait ő nemcsak olvasásra osztogatta ki, hanem ajándékúl is a legszivesebben és nemcsak férfiaknak, hanem olvasni szerető nőknek is. Azért tartott készen ő annyi sok codexet a szent iratokból, hogy azokat, ha arra alkalom volt, azoknak ajándékozza, akik ilyenekre vágynak.“ Ilyen magánolvasmányúl szolgáló könyv volt az a kötet is, melyből ez a lap való. És miután egy kánonon kívüli evangyéliom-könyvről van szó, kis alakjának oka az is lehet, hogy a könyv könnyen elrejthető legyen, ámbár ez nem igen valószínű.

A pergamenlap tartalma, két egyenlőtlen részre oszlik; az első 6 sor Jézus egy apokalyptikus beszédének nehezen érthető záradékát tartalmazza; a többi 39 sor: Jézus beszéde egy farizeussal a jeruzsálemi templomban. A görög szöveg fordítása Harnack közlése szerint így hangzik:

„ . . . mielőtt a bántalmazás bekövetkezik, minden . . .; de ügyeljetek, hogy nektek se kelljen ugyanazt elszenvednetek, amit nekik; mert nemcsak az állatok (?) útján kapják meg az emberek gonosztevői (jutalmukat), hanem fenyítést is és sok gyötrelmet fognak szenvedni.

És magához vevé s egészen a tisztúlás helyéhez (*αγνευτηριον*) vezeté őket és járt-kelt a templomban. És oda ment egy farizeus, egy Lévi (?) nevű főpap és a velük való találkozás után így szólt az Idvezítőhöz: „Ki engedte meg neked, hogy a tisztúlás eme helyére lépj és ezeket a szent edényeket szemléld, anélkül, hogy megmosakodtál volna és tanítványaid lábfürdőt vettek volna? sőt bepiszkoltad ezt a szent helyet, mely tiszta; beléptél oda, ahova csak az léphet, aki megmosakodott és ruhát váltott és (merészli) ezeket a szent edényeket szemlélni?“ És . . . a tanítványokkal (felele neki): „Hát te, aki most itt vagy a templomban, tiszta vagy-é?“ Felele neki amaz: „Én tiszta vagyok, mert Dávid tavában megmosakodtam és az egyik lépcsőn lementem, a másikon feljöttem s fehér és tiszta ruhát vettem fel és akkor jöttem s ezeket a szent edényeket szemléltem.“ Az Idvezítő felelvén, monda néki: „Jaj nektek, ti vakok, akik nem láttok! Te megmosakodtál itt az ideöntött vízzel, amelybe éjjel-nappal kutyákat meg disznókat hajtanak és külső bőrödet rendbehoztad és megtisztogattad, melyet az öröm- és fuvolálányok kenegetnek, mosogatnak, tisztogatnak és szépítgetnek az emberek gyönyörére, belől pedig rakvák skorpiókkal és minden undoksággal. Én azonban és az én tanítványaim, akikről te azt mondod, hogy nem fürödtünk meg, mi az élet vizében fürödtünk meg, . . . amely . . .-ből jön . . . de jaj annak . . .“

Most már az a kérdés, hogy e pergamenlap szövege tartalmaz-e egy vagy több új adatot, vagy legalább olyanokat, amelyek eddigi ismereteinket bővitik, kiegészitik, vagy azokat legalább közelebbről megvilágositják?

Harnack szerint a szöveg első rövid felével nem érdemes foglalkozni, mert ez töredékes volta miatt csaknem értéktelen. Mindössze annyi állapitható meg, hogy az ézus egy kemény apokalyptiptikus feddőbeszédének a záradéka. A komoly intés Lukács XIII. 5-re emlékeztet: „Ha meg nem tértek, mindnyájan hasonlóképen elvesztek.“

Ami a szöveg második, nagyobb felét s annak tartalmát illeti, arról Harnack következőkép nyilatkozik:

Mindenki azonnal észreveszi e részletnek a Galileában játszó történettel való benső rokonságát, Márk VII. 1—23. (Máté XV. 1—20; Lukács XI. 33. s köv.). Ez evangyéliomi részlet a farizeusoknak ama szemrehányásával kezdődik, hogy a Jézus tanitványai mosdatlan kézzel eszik a kenyeret s Jézus ama mondásával végződik, hogy nem a tisztátalan kezek, hanem a tisztátalan gondolatok fertőztetik meg az embert. Máténál ez összefüggésben még e specialis szavak olvashatók a farizeusok ellen (14. v.): „Vakoknak vak vezérei ők.“ Végül van még a farizeusok elleni nagy beszédben (XXIII. f.) egy részlet, amely e pergamenlap szövegével cseng össze (v. ö. 25. s köv. v. Luk. XI. 39. s köv.): „Jaj nektek képmutató irástudók és farizeusok, akik megtisztitjátok a pohárnak és a tálnak külső részét, belől pedig azok rakvák ragadmánnyal és piszokkal. Te vak farizeus, tisztitsd meg először, ami belől van a pohárban és a tálban, hogy ami kivül van, az is tiszta legyen. Jaj nektek képmutató irástudók és farizeusok, akik hasonlatosak vagytok a bemeszelt sirokhoz, melyek kivül szépeknek látszanak ugyan, de belől rakvák holtaknak tetemeivel és minden undoksággal.“

Szerinte a lelet alapgondolata a synoptikus evangyéliomok gondolatkörének felel meg. A külső törvényes tisztaságra való törekvés elleni harc — miután a belsőt tisztátalanul hagyták — Jézusnak a farizeusok elleni vitájában a főrészlet volt. E tekintetben nem is lehet ez elbeszélés eredetisége ellen kifogást emelni. Szerinte ez az elbeszélés zsidó-keresztyén körből való és Mátéval közelebbi rokonságban van, mint Lukáccsal; miután azonban az elbeszélés hosszabb és kiszinezettebb, mint az érintett evangyélisták elbeszéléseinek legnagyobb része: feltűnő hasonlatosságot mutat a Héberevangyéliom egyes történeteivel (a vizkórosról, a megbocsátásról, a gazdag ifjúról, a talentumokról szóló részletek). Az azonban a Héberevangyéliommal nem egyezik meg, hogy a Jézust mint „Idvezitőt“ emliti, (amabban „az Ür“ elnevezés szerepel). Ez szerinte későbbi időre mutat; különben az „Idvezitő“ elnevezés a Péter-féle evangyéliomban sem fordúl elő s kánonikus evangyéliomainkban is csak kétszer (Lukácsnál és Jánosnál) olvasható.

Harsányi István.

(Folyt. köv.)

A f.-zempléni ref. egyházmegye lelkészértekezlete.

A f.-zempléni ref. egyházmegye lelkészértekezlete márc. 30-án tartatott meg Sátoralja-Ujhelyben Hutka József esperes, értekezleti elnök elnöklete alatt. A lelkészek majdnem teljes számmal jelentek meg, amennyiben csupán három lelkész hiányzott, de akik betegségökre való tekintetből kimentették magokat. Az elnök rövid megnyitó beszéde után, — melyben rámutatott a lelkészértekezlet fontosságára — kiemelve különösen a mai ülés tárgyát, az ORLE-tel szemben való állásfoglalás jelentőségét s üdvözölvén a szép számmal egybegyülteket, a gyűlést megnyitotta. Mielőtt az ügyek tárgyalására került volna a sor: Hubay Bertalan indítványára kimondotta az értekezlet, hogy sajnálatát fejezi ki Fejes

István tb. esperes, s.-a.-ujhelyi lelkész betegsége fölött s kéri az isteni gondviselést, hogy mielőbb adja vissza egészségét egész egyetemes egyházunk boldogítására. Az első tárgy volt az ORLE elnökének írata az Orsz. Lelkész-Egyesületbe való belépés ügyében. Mielőtt vitatásra került volna a dolog: Péter Mihály e. m. főjegyző tett jelentést az eddigi eredményről, vagyis előadta, hogy őt az ORLE elnöke taggyüjtésre kérvén fel, e kötelességének megfelelt. Körlevelet bocsátott ki a lelkésztestvérekhez, amelynek következtében márc. 20-áig 19 rendes és 1 segédlelkész lépett be az ORLE kötelékébe, a mai napon azonban már az összes rendes lelkészek*) beiratkoztak 1 tag kivételével, de aki sajnálatunkra sulyos betegen fekszik. Beiratkozott az egyesületbe egyházmegyénk érdemes esperese, Hutka József is. Midőn erről megújúló éljenzések közt jelentést tett, egyben indítványozta, hogy a lelkészi kar, mint testület is lépjen be az ORLE kötelékébe. Az indítvány egyhangulag elfogadtatott; a pénztárnok utasítva lett, hogy a testületi tagsági díjat, 6 koronát az ORLE pénztárnokának fizessen ki. Ez megtörténvén, kimondatott, hogy az értekezlet cím felcserélendő a lelkészegyesület címmel; egyszersmind az alapszabálytervezet elkészítésére kiküldetett Hutka József elnöklete alatt: Péter Mihály, Sütő Kálmán és Virág József. Az egyesületet a kongresszus által már megválasztott 2 választmányi tagon, Péter és Sütő lelkészeken kivül Virág József ladmóczi lelkész is képviselni fogja.

Tárgyalás alá került most Sütő Kálmán egyesületi jegyző előadása nyomán a másik fontos tárgy, a lelkészi fizetések rendezése az 1848. 20. t.-c. alapján. A tárgyalás — amelyben Dókus Ernő, egyházmegyénk nagyérdemü gondnoka is részt vett — magas szinvonalon mozgott. Arról volt szó, hogy a lelkészi fizetéseknek 2400 koronáig való felemelése és a korpótlékok követelése a kongresszusi előadó által hangoztatott s az elfogadott indokolások alapján követeltessék-e? Az ottani előadónak, Nagy Istvánnak ugyanis egyik legfőbb érve az volt, hogy a prot. lelkészekkel szemben már csak azért is méltányos e fizetésemelés, mert a multakban számos templom, papi és tanítói ingatlan vétetett el tőlük, melyért soha kárpótlást nem nyertek. Sütő Kálmán egyesületi előadó is ezen az állásponton lévén, megindúlt a vita, amelyben részt vettek Péter Mihály, Janka Károly, Marton János, Dókus Ernő, akik mindnyájan csatlakoztak e sorok írójának azon felfogásához, hogy nekünk követeléseinket nem ilyen alapon kell feltartani, mert a tőlük elvett javak ügyét a történet lezárta, azok a múlt emlékeié. Annak idején e tekintetben kölcsönös egyesség jött létre katholikusok és prot. között rendes országgyűlési tárgyalások folyamán, melyet bizottsági eljárások, vizsgálatok előztek meg. Ezt most felelevenïteni, eggyel több érvet szolgáltatunk a klerikalizmusnak az ellenünk való hadjáratra. A mi fegyverünk e harcban a *történeti jog*. E szó mindent megmagyaráz. A múltban és jelenben teljesített kulturmissziónk föntartását elismeri a liberális katholicismus is. Mi csak e hatalmas érvvel győzhetünk, a nélkül, hogy ellenszenvet támasztanánk. Az egyesület ilyen értelemben határozott s ilyen értelemben felterjesztjük kívánságainkat a fokozatos egyházi hatóságok útján az illetékes helyre.

Előterjesztetett továbbá a prot. sajtó ügye. Ebben is érdekes vita folyt le, amelynek az lett az eredménye, hogy a prot. sajtó támogatását, — különösen a mai időben az egyesület főfontosságúnak tartja. Az elnök felkéretett, hogy bocsásson ki egy körlevelet a lelkészekhez és egyházakhoz, feltárva a helyzetet, szóljtsa fel a hiveket a prot. sajtó támogatására, illetőleg oly mérvű adakozásokra, hogy ez által ügyünket, akár egy új lap teremtése által; akár akképen, hogy valamely hatalmasabb lapot, érdekünknek megnyerjünk, — előmozdithassuk.

Az egyesület több-apróbb lelkészi ügyet is letárgyalt. A közgyűlésen elejétől végig jelen volt Dókus Ernő egyházmegyei gondnok is — sőt, mint említém, — a vitában is részt vett, több igen becses kijelentést tett, amelyért értekezletünk hálás köszönetet érzett iránta.

Egyébiránt a másnap, az egyházmegyei közgyűlést követő s általa adott fényes ebéd alkalmával is, bebizonyította, mint mindig, hogy mikép a mai kérdésben, ugy a lelkészek tömörűlése ügyében is fenkölten gondolkozik s megértette a kor szellemét, midőn a lelkészek tömörűlését a protestantismus nagy céljai érdekében határozottan helyeselte. De erről, illetőleg az egyházmegyei közgyűlésről, mely másnapon, márc. 31-én tartatott meg, csak a következő számban fogok referálni.

Gálszécs, 1908. április. 2.

Péter Mihály.
e.-m. főjegyző.

*) Értesülésünk szerint több lelkészt csupán többszöri zaklatás, sőt erőszakoskodás alkalmazásával sikerült az ORLE képviselőinek — az egyéni véleményszabadság nem nagy dicsőségére! — a tagsági nyilatkozat aláírására rábírniok. Szerk.

KÖNYVISMERTETÉS.

Vallás, hit és szabadság.

A genfi 1905. évi nemzetközi vallásos kongresszuson tartott felolvasások és beszédek. Angolból, franciából és németből fordították többen. Kolozsvár, 1907. I—XV + 277 lap. Ára 2 korona.

Az unitárius és más szabadelvű vallásos gondolkozók kongresszusi felolvasásainak és előadásainak immár 3 ik kötete a fenti cimű könyv, magyar nyelven. A kongresszuson három világrészből mintegy 650 en (köztük magyarok 15-en) voltak jelen. A berlini theol. tanárok közül Harnack akadályozva volt a megjelenésben. Pfleiderer azonban most is ott volt.

A kongresszus helye: Genf, a maga multjával és történelmi emlékeivel kétségen kívül nagy hatással lehetett s volt is az egybesereglettekre. Bizonyítja ezt az, hogy a szónokok közül többen — sőt maga a kongresszus ismertetője is — érintették Genf nagynevű reformátorának: Kálvinnak ottani szereplését és Servéttel való viszonyát. Az ismertető (dr. *Boros* György) ezt írja: „Genf városának egyik kis terén, élőfák árnyában mutogatják azt a helyet, ahol *Genf papjának kezdeményezésére,* mágyán végezték ki Servet Mihályt, a híres orvost, mivel a Krisztus istenségét tagadni merészelte.“ (V. l.). *Savage* new-yorki lelkész pedig így nyilatkozik: „Kálvin Jánost, kinek kathedrájában predikálok, sokan kegyetlen embernek tartják; s főkép azért, *mert Servet Mihályt megégetteté*“ (43. l.). Dr. Boros és Savage állitásával szemben legyen szabad Kálvin tudomanyos alapokon dolgozó életirójának, Révész Imrének munkájából a következőket idéznem: „A per egész folyamán mindezideig

egyetlen adat sincs, mely azt mutatná, *hogy Kálvin Servet halálát kívánta;* vannak ellenben számos bizonyságok, melyek azt mutatják, hogy a per eddigi egész folyamán halálos büntetésre nem is gondolt" (186. l.). Sokan (mint most dr. Boros és Savage is) Servet haláláért „magát Kálvint teszik felelőssé. És ez nemcsak a történelmi, hanem általában *minden igazsággal merőben ellenkezik. Kálvin egyénisége a Servet iszonyú végsorsára nézve egészen ártatlan*" (199. lap). „Magát a Servet kivégeztetésének történeti tényét tekintve, túl van minden kétségen, hogy *arra Kálvinnak semmi határozott, semmi döntő befolyása nem volt.* A legnagyobb történelmi tudatlanság mondhatja azt, hogy Servetet Kálvinnak Genfben zsarnokoskodó hatalma vitte a halálra." 201. l. V. ö. Thelmann O.: Kálvin élete. Magyarra átdolgozta Farkas József. Pest, 1871. 71—72. lapokat, amelyeken ez olvasható: „Azon erős vádakat, melyeket (Servet halála miatt) Kálvin ellen emeltek s emelnek folyvást, kénytelenek vagyunk visszautasítani. *Nem Kálvin, hanem az ezen kor törvényhozása diktált halált az Istenkáromlóra.*" A szelíd lelkű s higgadt gondolkozású Melanchthon a Servet-ügyben ezt írta Kálvinnak: „A ti *hatóságotok* valóban teljes törvényességgel járt el ezen káromló kivégeztetésénél." *Wood*, birminghami lelkész a Makkabeusok templomában tartott beszédében a következő sok tekintetben különös és meglepő kijelentéseket tette: „A székesegyház szószékéről, honnan egykor Kálvin predikált, ma dr. Savage (a fentebb említett new-yorki lelkész) beszél hozzánk az Igazságról és Ügyről, mely Kálvinnak útálatos (!?) lett volna. Servet bátran mondhatná: „Végtére meg vagyok boszúlva." (!!) *A mi genfi gyűlésünk elegendő arra, hogy Kálvin megfordúljon sírjában.* (!?) De ha ma élne, nem hihetjük, hogy ómaga is Kálvinista lenne, — legalább nem a XVI. évszáz Kálvinistája. Éppen oly határozottan szolgálatába állana a mai kor legmagasabb erkölcsi és szellemi behatásainak, mint tette saját korában és nemzedéke előtt. Mert a legnagyobb elmék mindig fogékonyak az új eszmék elfogadására. És vegyük figyelembe, hogy Kálvin, borzasztó (?) theologiája dacára is, mely ellen mi oly elkeseredett és nem is eredménytelen harcot folytatunk, Európa egyik legnagyobb gondolkozója volt, egyik legélesebb értelmi erejű, legnemesebb tisztaságú, legerősebb akaratú, legszilárdabb erkölcsű lélek. Huszonöt évig Kálvin volt Genf diktátora, mely kősziklára épült várossá lett. Erkölcsi székhelye volt a keresztyénség felének és erős bástya a Róma betörései ellen" (88—89. lap).

A Kálvinra vonatkozó nyilatkozatok azonban megjegyzik, hogy ő (Kálvin) „bizonyára mindenben korának gyermeke és hű képviselője volt." *Dr. Boros* is hangsulyozza különben, hogy az, ami e kötetben a különböző szónokok (Kálvinra vonatkozó) szavaiban lüktet, az: a kibékülés, a megbocsátás, az engesztelődés! Szerintem ugyan szelidebb formában is megnyilatkozhatott volna ennek a kibékülésnek, megbocsátásnak és engesztelődésnek érzése, mint ahogy az a fentebbi idézetekben olvasható.

Dr. Boros György felolvasásában — „A szabadelvű vallásos gondolkozás helyzete Magyarországon" (125—43. l.) — szerettem volna olvasni a szabadelvű theologia fellépése után támadt mozgalom, egyházi irodalom s az 1871-ben megalakúlt „Protestáns Egylet" vázlatos történetét, hatását s azokat a maradandó nyomokat, amelyeket maga után hagyott irodalmi s egyháztársadalmi téren, meg a hitébresztés mezején is. Egyebek mellett azért is méltó lett volna ezzel foglalkozni, ha csak nagy vonásokban is, mert a 70-es évek modern theologiai mozgalmának a mai theol. nemzedékre is van hatása. A tudományos theol. irodalom sok becses terméke is éppen ebből az időszakból való, amely ezáltal megvetette szegényes irodalmunk alapjait.

Ami az egyes beszédek és felolvasások irányát, szellemét illeti, azokról elmondhatjuk, hogy bár az egyéni meggyőződés és felfogás úgyszólván mindeniknek más jelleget kölcsönöz, de az alapgondolatokra nézve mind megegyeznek egymással. Íme néhány alapgondolat. „Mi azt hirdetjük, hogy az igazság keresése minden téren, a kritikában, a történelemben épúgy, mint a természettudományokban vagy a philosophiában, az egyházban s a polgári társadalomban is legyen szabad, hogy senki se kívánhasson egyebet az igazságkeresőtől, mint tudományos becsületességet s a vizsgálódás szabályaihoz való szoros ragaszkodást. Az a vallásos ember, aki fél a tudománytól s azt félrelöki, halálos ítéletet mond saját hitére. Mi minden utógondolat nélkül szívesen üdvözöljük a tudomány vívmányait az emberi viszgálódás bármelyik birodalmában is. A mi hitünk állandóan kész azoknak befogadására s következőleg arra is, hogy módosítsa formuláit, kifejezéseit, mert arról vagyunk meggyőződve, hogy a tudomány csak azért veszi el a hit gyöngyeit, hogy szebben kicsiszolva és értékesebbé téve adja vissza... Legyen hát első az igazság." „Az embert nem azok a hittételek teszik vallásossá, amelyeket vall, hanem az az életirányzat, amely felé öntudatát és *életét* vezeti." (*Chantre*, genfi egyetemi tanár). Azoknak, akik a vallás terén kárhoztatnak mindennemű kritikát és tudományos vizsgálódást, *Savage* new-yorki lelkész szellemesen ezt mondja: Ha „valaki védelemre készen, elállja az ajtót: nem azt a gyanút kelti-é, hogy az ajtó mögött valamit rejteget? Épen így jár el az is, aki nem szereti, ha a hit dolgait megvitatják. Bizonyosan attól tart, hogy azok nem állják ki a kritikát. Lám, pedig az Isten nem fél a világosságtól. Isten igéjének nincs mit tartania az igazságtól; mert az igazság és egyedűl az igazság az Isten igéje." „Minél emelkedettebb és finomabb a gondolat — folytatja tovább — annál tisztább és nemesebb az annak megfelelő érzelem." »A művelődés erőpróbája tulajdonképen az igaz vallásosság." Szerinte „dogmák, szertartások, szentségek, symbolumok és istentiszteletek csak annyiban jók, amennyiben kifejezésre juttatják és ápolják a benső vallásos érzület útján az igaz életet. De mikor ezek maguk lépnek a valódi vallásos élet helyébe, annyi, mintha kenyér helyett követ adnánk az embereknek." Az isteni kijelentésről azt mondja, hogy „az nincs végképen megállapítva és befejezve. Az állandó és folytonos, mint maga az élet." Több szónok erősen hangsúlyozta beszédében, hogy a reformáció még nincs befejezve. A XVI ik század reformációja — úgymond *Wood* — hatalmas tiltakozás volt a véglegesség ellen; nagyon szomorú volna, ha annak eredménye a véglegesség lenne" (89. 117. l.). Kiemelik azt is, hogy a „Jézus halhatatlan gondolatait a mai kor viszonyainak megfelelő módon kell hirdetni s új alakban terjeszteni a világ elé." — *Althler* bázeli lelkész szinte büszkeséggel hirdette beszédében a következőket: „Mi, protestánsok, az utolsó 30 évben hatalmas benső alakúláson mentünk át az egyházban s ez az átalakúlás abban áll, hogy az orthodox hitvallás

igája minden kantonban széttört és olyan állapot következett be, hogy most már egyetlen pap sincs dogmatikus hitvalláshoz kötve és az evangyéliomot úgy hirdetheti, amint az lelkiismerete szerint, Isten ígéjének leginkább megfelel. A mi egyházainkban lehet valaki egészen, félig, vagy negyedrészben orthodox." A theologia feladatáról pedig *Mayer* beszédében (Emery után) ilyen nyilatkozatokat olvashatunk: „A theologia arra való, hogy a kegyesség javára felemelje a józan ész szavát. Mert hát a józan ész világért se nyomja el a hitbeli hűséget és buzgóságot; sőt megóvja attól, hogy tulzásba essék s így megrontsa még az igaz kegyesség hitelét is." Egy jurabeli lelkész leveléből ugyanő a következőket idézi: „Ránk, protestánsokra nézve a dogmák épen olyanok, mint a természettudományokban a törvények; azaz formulák, amelyek által a szellem kifejezésre juttatja az adott tényekről szóló felfogását; a dogma is, a törvény is mindig módosulásnak van alávetve aszerint, amint fejlődik és tökéletesbül megfigyelő képességünk és ismeretünk." Szellemes magyarázatot fűz Wagner párisi lelkész János XIV. 9-hez (Filep! aki engemet lát, látja az Atyát): Jézus, mikor az Atyát kereső tanítványnak válaszolt, körülbelől ezt mondhatta: „Amióta köztetek vagyok, mindig az Atyát igyekeztem nektek bemutatni. Nézz csak ide Filep! Isten különös kegyelme folytán, *emberi szemekkel láthatod és olvashatod rajtam a Gondviselés atyai kezének titkos vonásait.* Nézz csak ide! Szemeimből az Atya mosolyog reád; számoltat és megbocsátja a te bűneidet. Szívemből az Atya szeretete árad feléd. Szavaimban ő hív téged. És kézen fogva vezet, akár csak én magam." A felolvasások és beszédek általában mind a szabadelvű vallásos gondolkozás kifejezői. Hogy a szabadelvű vallásos gondolkozás az egyes országokban korunkban milyen helyzetben van, arról e kötetből tájékozást lehet szerezni.

Figyelemreméltó jelenségnek tartom, (amit Dicsőfi József is oly szépen tárgyal egyik újabb beszédében), hogy e könyvben többször kifejezésre jut az az óhajtás, hogy „ideje volna már közeledniök a széthúzó testvéreknek", felülemelkedve a dogmák mesterséges korlátain. *Dr. Boros* is reméli, hogy „az emberiség egyszer, talán nem is olyan sok idő múlva eljut a vallásbéke mezejére, ahol majd kezet fogva egyesített erővel s közös akarattal fogjuk munkálni az istenországát, vagyis az emberi lélek boldogságát." *Mayer* lelkész pedig már „szinte előre látja az időt, amikor *a gyakorlati keresztyénség terén* az összes felekezetek papjai egymásnak segítő kezet nyujtanak; amikor egyetlen vágyunk csak az leend, hogy megvalósítsuk Istennek országát a lelkekben, egyházi és polgári társadalmunkban egyaránt."

Adja Isten, hogy ez a boldog idő mielőbb bekövetkezzék!

H.

IRODALOM.

* **Konfirmációi káté.** Magyar református növendékek számára irta *Soltész János*. Negyedik kiadás. Ára 24 fillér. Nagybánya 1908. (Tíz példány rendelésénél egy darab ára 20 fillér.)

* **A Theologiai Szaklap** f. é. 1—2. száma a következő tartalommal jelent meg: Az újszövetségi kánon és az őskeresztyén irodalom. *Dr. Erdős Józseftől.* M. Aur Cassiodorus senator isagogikai gyűjteménye. *Marton Lajostól.* A pietismus paedagogikája. *Payr Sándortól.* A rómaiakhoz írott levél. *Mayer Endrétől.* A Horváth-Szlavon evang. egyházak gondozása. *Földváry Jenőtől.* József története. *Raffay Sándortól.* Lapszemle. *Pröhle Károlytól.* Könyvismertetés. Mészáros F.-től. A keresztyénség lényege. B. Pap Istvántól. A Theol. Szaklap előfizetési ára 6 kor. — Theologusoknak 4 korona.

* **Igehirdető.** 4-ik füzet. Tartalom: Jézus istensége a hitetlenek előtt (bőjti). *Rédei Károlytól.* Mikor a hajnal feljött (vasárnapi). *Tereh Gyulától.* Jézus királyi méltósága (virágvasárnapi). *Szeberényi Lajostól.* Nagypéntek. *Diószegi Mihálytól.* A megváltó sírköve (húsvéti). *Rozsonday Károlytól.* Az örökéletű Krisztus (húsvéti). *Mindenszenti Imrétől.* Teremjetek megtéréshez illő gyümölcsöket (tavaszi). *Nyáry Páltól.* Szabadulás a hosszú napok után (Öreg asszony felett). *Révész Jánostól.* Az Ígehirdető előfizetési ára 12 korona.

* **Papi vallás — laikus vallás.** Irta s a Magyar Prot. Irod. Társaság pozsonyi körének 1907. március 9-iki estélyén felolvasta *Rohoska József* sárospataki tanár. Sárospatak 1908. Ára 80 fillér.

* **Tanúlmányok.** Irta dr. *Antal Géza* theol. akad. tanár. Pápa 1908. Ára 1 kor. 60 fillér. Az egyes tanúlmányok címei a következők: 1. A magyar prot. egyház külföldi érintkezései. 2. Az amerikai kálvinizmus. 3. Az amerikai magyarság jövője nemzeti szempontból. 4. Az amerikai magyar ref. egyházak.

* **Az 1848-iki vallásügyi törvénycikk története.** Irta dr. *Zsilinszky Mihály.* Képes kiadás. Budapest 1908. A Luthertársaság ev. könyvkereskedésének bizománya. Ára 2 korona. — E nagy tudással és az 1848-iki viszonyok helyes megítélésével megírt nagyszabású tanúlmányhoz a kiváló szerző a következő előszót írta: „Hazánk és protestáns evangéliumi egyházunk történelmében örökké nevezetes forduló pontot képez az 1848-iki törvényhozás. A népjogokért, az alkotmányos szabadságért és a tökéletes jogegyenlőségért nehéz és dicső harcok folytak századokon át. Sokszor csak szóval és írással; többször karddal, vérrel és könyözönnel. Míg végre a haladás vágya üdvös reformok útjára terelte a nemzetet, mely végre férfias elszántsággal, a régi előjogok és kiváltságok uralmának véget vetett. Csak a vallási és egyházi téren maradtunk még a középkorban, mivel az erre vonatkozó törvények csak a papíron maradtak. Ugyanis az 1848: XX. t. cikkben kimondott tökéletes jogegyenlőségi és viszonossági elveket apáink nagy lelkesedéssel mondották ki, — de sanctió nélkül. Azóta évtizedek folytak le, úgyhogy az idén már *hatvanadik évi jubileumot* kellene ülnünk, ha nem nyomná lelkünket az a tudat, hogy ez a nemzet nem képes a nagy idők embereinek művét kellően megbecsülni. A *királyilag szentesített vallásügyi törvény hatvan év elmúltával sem lett végrehajtva!* Vajjon minő véleményt alkothat magának rólunk a művelt külföld, mikor arról győződik meg, hogy van egy szabadelvű vallásügyi törvényünk, melyet sem végrehajtani nem tudunk, sem megváltoztatni nem merünk! Vajjon miért? Azért, mert egy láthatatlan kéz tartja fogva a kormányokat. Kéz, melyet *holtnak* neveznek, mely azonban nagyon is élő és tevékeny. Sőt — úgy látszik — erősebb, mint a magyar nemzet, mert az eddigelé képes volt megakadályozni az 1848: XX. t.-cikknek végrehajtását. Ma már elég erősnek érzi magát arra is, hogy a nagy elvek félredobásával a „cselekvés mezejére" lépjen régi hatalmának és előjogainak visszaszerzésére s ezzel a vallási szabadság, a tökéletes jogegyenlőség és viszonosság gyakorlásának megsemmisítésére! Úgy látszik, hogy a ma szereplő nemzedék nagy része nincs tisztában a szóban levő egyházpolitikai kérdések eredetével és horderejével. Ezért

a nemzei háborítlan fejlődhetésének és egységének nagy érdekében jónak és szükségesnek láttam az 1848: XX. t.-c történetét megírni és a Budapesti Szemlén kívűl külön is közrebocsátani az akkor szerepleti némely férfiak arcképeivel bővítve. Talán lesznek még, akik lelkesedni tudnak azon eszmékért és azon törvényekért, melyeknek kivívásáért apáink vére folyt s melyekhez az egész magyar nemzetnek legszentebb emlékei vannak csatolva. Vagy talán azok a szent emlékek a mai nemzedéket nem érdekelnék többé? Avagy azt várjuk, hogy egy más külhatalom kényszerítsen bennünket arra, hogy saját törvényeinket megbecsüljük és végrehajtsuk? Erre gondolnunk sem szabad ma, mikor az 1848-iki elveket valló kormány többsége vette kezébe az egyházi ügyek rendezését."

* **Jegyzőkönyv** az 1908. február 26-án néhai *Uray Imre* e. m. volt gondnok emlékére tartott rendkivüli egyházmegyei közgyűlésből. Kiadta a *beregi ref. egyházmegye*. Szerkesztette *Seres Ábrahám*, e. m. főjegyző. Ez a cime annak a 12 lapnyi (8°) füzetnek, amellyel a nev. egyházmegye volt gondnoka érdemeinek áldozott. Benne van *Sütő Kálmán* esperesnek a boldogult elnöktársa szellemét, hazafias érzéseit s munkásságát, emberi erényeit, jelességeit is meleg elismeréssel méltató imádsága, a mai politikai viszonyokat is birálóan érintő aggodalmaival és esküszerű kijelentésével a „szabadság, egyenlőség és testvériség" eszméihez való hűség ápolása iránt. Benne van *Kallós Tivadar* beregszászi lelkész, legidősebb tanácsbiró emlékbeszéde, amely szeretetteljes hódolat az Uray-család és Uray Imre kiváló tulajdonságai előtt, aki már 1883 óta szolgálta a beregi egyházmegyét, előbb mint tanácsbiró, 1884. aug. 5-től, a *Kántor Sámuel* elhunyta után, mint egyházmegyei gondnok s mint ilyen korábbi 200 forintos alapitványát *atyja emlékére* a papi és tanitói gyámpénztár javára 1000 forintra egészitette ki. — Meghatóan emlékezik az emlékbeszéd az Uray Imre szép családi életerős s jellemének szilárdságáról, szellemének elevenségéről és törhetetlen hazafiságáról. Mint gondnok különösen lelkes hive volt a prot. autonomiának s a felekezeti iskolák szabad szellemében nevelt ifjaktól remélte a szabad haza fenmaradását, illetőleg a nemzeti szabadság megerősödését. Politikai reményeiben csalódottan kellett sirba dőlnie. Ha az idő s viszonyok megengedték volna, többszörösen tanulságossá válhatik az emlékbeszéd azáltal, hogy Uray Imrét az egyházmegye történetébe illeszti be, a nagyobb hatásu világi vezérférfiakkal is összemérvén őt. — Az egyházmegye nyomatta ki a kegyeletes jegyzőkönyvet s azt a gyászoló családnak küldte meg első sorban — részvéte gyanánt. Egyuttal az új választást is elrendelte.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Lelkészválasztás.** A királyhelmeci ref. egyház márc. 29-én, meghivás útján egyhangúlag *Bartha József*, vissi lelkészt választotta meg lelkészévé.

— **Egyházmegyei gyűlés.** Az alsózempléni ref. egyházmegye április 14-én Sárospatakon fogja tavaszi közgyűlését megtartani. E gyűlés tárgya lesz egyebek közt, az esperesi hivatal betöltéséről való intézkedés, miután Keresztúri József esperes állásáról még február hóban lemondott; helyettese ideiglenesen Zombori Gedő tanácsbiró.

— **Fölvétel a sárospataki állami tanitóképző-intézetbe.** A sárospataki állami tanitóképző-intézetben az 1908—9. tanévre pályázat útján 34 elsőéves növendék vehető fel és pedig: Teljesen ingyenes helyre 4, készpénz-segélyes helyre (havonkint 10 kor.) 1, féldíjas helyre (havi 13 kor. befizetéssel) 11, egész díjas helyre (havi 26 kor. köztartási és 3 kor. lakásdíj, összesen havi 29 kor. befizetéssel) 14, segély nélkül bejáró gyanánt 4. A felsőbb évfolyamokba intézetünk alsóbb osztályait sikerrel végzett növendékek vétetnek föl. Az első osztályban a kedvezményeket a közép vagy polgári iskola négy osztályát *legalább jó sikerrel végzett s kifogástalan magaviseletü* 14—18 éves növendékek nyerhetik el. Az egy koronás bélyeggel ellátott folyamodványok a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz cimezve, *f. é. május 31-éig* alulirott hivatalához küldendők. Később érkező, vagy kellően föl nem szerelt kérvények figyelembe nem vehetők. A folyamodványhoz melléklendők: 1. születési bizonyítvány; 2. iskolai bizonyítvány a megelőző iskolai évről s ha a tanuló még iskolába jár, félévi értesitő; 3. tiszti orvosi bizonyítvány arról, hogy folyamodó a tanítói pályára alkalmas; 4. hiteles községi bizonyítvány a szülők és a folyamodó vagyoni állapotáról, a családfő polgári állásának, évi jovedelmének, keresetképtelen kiskorú gyermekei számának, nevének és életkorának feltüntetésével; 5. amennyiben folyamodó már nem jár iskolába: erkölcsi bizonyítvány. A fölvétel csak akkor lesz végérvényes, ha a fölvett növendék zenei hallása s egészségi állapota ellen szeptember hó első napjaiban foganatosított fölülvizsgálat alkalmával kifogás nem merül föl. Sárospatak, 1908. március 31. *Hodossy Béla*, igazgató.

— **Reverzális-statisztika 1906-ról egyházkerületek szerint.** Lapunk múlt számában közöltük egyházkerületünk Névkönyve alapján a reverzális-statisztikáról szóló adatokat s jeleztük, hogy a központi statisztikai hivatal adatai — sajnos! — mindig több veszteséget tűntetnek fel református egyházunkra vonatkozólag, mint az egyházkerületi Névkönyvek. A m. kir. központi statisztikai hivatal kiadásában nemrég megjelent s az 1906-ik évre szóló *Statisztikai Évkönyv* adatai szerint 1906-ban (ide számítva a Horváth-Szlavonországiakat is) összesen 9467 vegyes házasság köttetett. A gyermekek vallására nézve szabályszerű megegyezés jött létre 3059 esetben. És pedig

református egyházunk javára: 1338;
„ „ veszteségére: 1721 esetben.

Tulajdonképeni veszteségünk tehát 1906-ban (az összes más felekezetekkel szemben): ***383!*** Ha már most ezt az összeget az öt egyházkerület között a népesség aránya szerint elosztjuk (eltekintve itt Horvát-Szlavonországok aránylag csekély számú ref. lakosaitól) a veszteségek statisztikája körülbelől ez:

Tiszántúlra jut: 141;
Erdélyre: . . 73;
Dunamellékre: 65;
Dunántúlra: . 52;
Tiszáninnenire: 52.

Ezzel az ***52*** veszteséggel szemben a Névkönyv 1906-ra csupán ***9*** veszteséget tüntet fel! A hivatalos statisztikai Évkönyv és egyházkerületi Névkönyv adatai között tehát 1906-ban ***43*** a különbség!

— **Meghivó.** A „Tanitóképző-intézeti Tanárok Országos Egyesülete" f. évi közgyülését 1908. április 13—15. napjain, Sárospatakon fogja megtartani. Midőn a t. közönséget e gyülésre s az ezzel kapcsolatos egyéb alkalmakra a magunk részéről meghívni szerencsénk van, -gyben alább közöljük az időbeosztásra vonatkozó általános tudnivalókat azon megjegyzéssel, hogy végleges és részletes programm a gyűlés alkalmával fog kiosztatni. *Tájékoztató.* I. a) 1908. április 13-án, déli 12 óra 22 perckor az egyesületi elnökség hivatalos fogadtatása a vasúti állomáson. b) Ugyanaz nap d. u 6 órakor előértekezlet az állami tanitóképző-intézetben. c) Este ismerkedési

estély a főiskolai tápintézetben. Étkezés étlap szerint. II. a) Április 14-én, d. e. 10 órától a főiskolai imateremben közgyűlés a következő programmal: 1. Elnöki megnyitó. Tartja dr. Baló József egyesületi alelnök, a budapesti I. ker. állami tanítóképző-intézet igazgatója. Üdvözlések. 2. Emlékbeszéd, Peres Sándor elhunyt egyesületi elnök felett. Felolvassa dr. Katonáné, Thuránszky Irén, a budapesti II. ker. áll. tanítónőképző-intézet nyug. igazgatónője. 3. Felolvasás a psychologia köréből. Tartja dr. Sáfrány Lajos, a nagyváradi ref. tanítónőképző-intézet igazgatója. 4. Mit várunk a képzőintézetek hatásától a mai szociális munkánkban. Felolvassa gróf Majláth József. Ezzel kapcsolatban Geőcze Sarolta, budapesti II. ker. áll. tanítónőképző-intézet igazgatónő előadása alapján a tanterv szociális vonatkozásai. b) Április 14-én d. u. 1 órakor: Közebéd a főiskolai tápintézetben. Egy teríték ára 3 kor. 60 fill., akik a közebéden részt óhajtanak venni, szíveskedjenek e szándékukat ápr. 12-ig Hodossy Béla igazgatónál bejelenteni. c) Április 14-én d. u. 4 órától a közgyűlés folytatása: 5. Titkári, pénztárosi jelentések. 6. A tanítóképző-intézeti rendtartás konkrét tényei. d) Április 14-én este 8 órakor hangverseny a főiskolai tápintézetben. Belépti díj személyenként 1 korona. A hangverseny tiszta jövedelme fele részben a „Kolozsvári Tanítók Háza", felerészben pedig a helybeli tanítóképző-intézet „Utazási alapja" javára fordíttatik. A hangversenyen többek között közreműködnek a következők: Palotainé Békei Józsa, a budapesti II. ker. áll. tanítóképző-intézet tanárnője hegedün. Heger Lujza, a budapesti II. ker. áll. tanítóképző-intézet tanárnője zongorán. Révffy Géza, temesvári áll. tanítóképző-intézeti tanár, zongorán. Kovács Dezső, sárospataki áll. tanítóképző-intézeti tanár, harmóniumon. Veress Ferenc, sárospataki áll. tanítóképző-intézeti tanár: Óda. A sárospataki áll. tanítóképző-intézet ifjúsági zenekara. A hangverseny részletes programmja magán a hangversenyen fog kiosztatni. III. Április 15-én, d. e. 9 órától a közgyűlés folytatása. 7. A tanítóképzés törvényes rendezése. Előadó Nagy László, a budapesti II. ker. áll. tanítóképző intézet tanára, címzetes igazgató. 8. A népiskola tagozata s a gyakorlati kiképzés. Előadó Hodossy Béla, sárospataki áll. tanítóképző-intézeti igazgató. 9. Tisztújítás. Ez úton is legyen szabad felkérni városunk közönségét, hogy vendégeinket, a közgyűlés tagjait saját vendégeiknek is tekinteni s lehetőleg mindent elkövetni szíveskedjenek arra nézve, hogy a közgyűlés minél jobban sikerüljön s vendégeink minél kellemesebb emlékekkel távozzanak el Sárospatakról. Tisztelettel maradtunk: Sárospatak, 1908. április 2-án. *A sárospataki áll. tanítóképző-intézet tanári kara.*

— **Debrecen az egyetemért.** Debrecen városa a március hó 26-ikán tartott rendkívüli közgyűlésen a napilapok híradása szerint az egyetem céljaira készpénzben 2,200,000 koronát, telkekben, kórházi és egyéb épületekben, építési anyagokban 3,800,000 koronát, összesen 6,000,000 koronát szavazott meg. A Debr. Prot. Lap tudósítása szerint a város készpénzben és telkekben nem 6,000,000, hanem 3,000,000 koronát szavazott meg az egyetemre.

— **A „Barkóczyzmus" újabb bizonysága.** Br. Barkóczy Sándor, kultuszminisztériumi tanácsos, ki tavaly a „tételes torzvallások" elleni kirohanásával tette magát ismertté, ismét beszéltet magáról. Több napilap híradása szerint a miniszteri tanácsos úr a napokban házassági tanú gyanánt szerepelt egy házasságkötésnél s az állami anyakönyvvezetői hivatalban szép kifejezést adott a polgári házasság intézménye felőli meggyőződésének s az állami törvény iránti tiszteletének. A rövid hivatalos actus alatt ugyanis, — mely alatt az egész násznép (s természetesen a másik tanú, egy volt államtitkár is) felállott, a miniszteri tanácsos úr tüntetőleg ülve maradt s csak az állami anyakönyvvezető kétszeri felszólítására kegyeskedett felállani, megjegyezve, hogy „a törvény erre nem kötelez." Majd a jegyzőkönyv aláírására került a sor, az új pár és az egyik tanú aláírta, Barkóczy úr azonban megtagadta az aláírást. Az anyakönyvvezetőnek pedig ismét tudtára adta, hogy a törvény sem a felállásra, sem az aláírásra nem kötelez, egyúttal gyengéden figyelmeztette, hogy majd „jelentést tesz a dologról." Alig hinnők el, hogy egy ily magas állású államhivatalnok, a polgári házasság életben létének 14-ik évében, ily kihívó tüntetést merjen rögtönözni egy állami intézmény ellen, ha több napilap vezércikket nem szentelne az esetnek, amiből nyugodtan következtethetjük, hogy az valóban megtörtént. Szomorúan igazolva látjuk az esetből a „Barkóczyzmus" elleni eddigi állásfoglalásunkat Kíváncsian várjuk, mit szól az esethez a miniszter, akinek a tanácsos úr, állítása szerint, *jelentést* fog tenni. De mit szól a képviselőház is Barkóczy úr ultramontanismusához?

— **A klérikalizmus felé.** A *győri* állami polgári fiúiskola igazgatója: Nánai András, az új iskolai épület március 29-ikére kitűzött felavatási ünnepélyének műsorába felvette azt is, hogy *gróf Széchenyi Miklós püspök fogja felszentelni az iskolát* s e célból az iskola tornatermében *oltárt is állíttatott fel.* Emiatt a győri református, ág. hitv. evang. és izraelita egyházközségek, előljárói 21-én estve értekezletet tartottak s gróf Apponyi vallás- és közoktatásügyi miniszterhez a tervbe vett felavató ünnepély megtartása ellen feliratot intéztek. A feliratban a többek között ez is olvasható volt: „Egyenlőségünk tudatában tiltakozásunkat jelentjük ki és tisztelettel kérjük nagyméltóságodat, méltóztassék a tervezett ünnepélyt sürgősen betiltani s elrendelni, hogy az intézet tornacsarnokában felállított *kizárólag róm. kath. istentiszteleti célra szolgáló s fel nem szentelt oltár és feszület onnan eltávolíttassék.* Méltóztassék vizsgálatot elrendelni, kit terhel a felekezeti békét városunkban máris feldúlt, törvénybe ütköző rendelkezés, hogy jövőre ilyen törvénysértő intézkedésnek kísérlete is lehetetlenné legyen." Mint a napi lapokból olvassuk, a nagy port felvert ügy lekerült a napirendről. Ember János győri tanfelügyelő a felekezeti jellegű felavató ünnepély megtartásától az iskola igazgatóságát eltiltotta. Ezen intézkedését szombaton a kultuszminisztérium államtitkára a következő távirattal hagyta jóvá: „Jóváhagyom a győri polgári fiuiskola felavatási ünnepélyének elhalasztása iránt tett intézkedéseit. *Molnár Viktor.*" A Pesti H. értesülése szerint a felavató-ünnep véglegesen elmarad.

Szerkesztői üzenetek.

O B. Szalóc. 1905. jul. 16-án érkezett 2·50 kor.; 1905. dec. 14-én 2·50 kor.; 1906. okt. 28-án 2·50 kor.; 1907. jan. 13-án 2·50 kor.; 1907. jul. 3-án 5 kor. és 1908. márc. 31-én 10 korona, vagyis összesen 25 korona. Igy tehát az előfizetés ügye 1905. julius 1-től 1907. dec. 31-ig van rendben. Az 1907. julius 3-án érkezett 5 korona nem 1907. első felére, hanem 1906. második felére eső előfizetési díj volt.

M. M. Báka. A 10 koronát megkaptuk s 1907. második s 1908. első felére könyveltük el.

Sz. J. T.-harkány. Előfizetése az ápril. 3-án érkezett 5 koronával 1908. március 31-ig van rendben.

R. L. Nekézsen. 1905. julius 10-én érkezett 2·50 kor.; az Irod. Körtől átvettünk 5 koronát; 1906. aug. 4-én 2·50 kor.; 1906. okt. 29-én 2·50 kor.; 1907. jan. 21-én 2·50 kor.; 1907. aug. 8-án 5 kor., 1907. okt. 10-én 2·25 kor. s 1908. április 1-én 5 kor. 25 fillér, összesen: 27 kor. 50 fillér. Előfizetése tehát ez összeggel 1905. jul. 1-től, 1908. április 1-ig rendben van.

Pályázat tanári állásra.

A sárospataki ref. főgimnáziumban pályázat hirdettetik egy helyettes tanári állásra, melyre olyan protestáns vallású pályázók jelentkezhetnek, akiknek a német-latin vagy német-magyar szakcsoportból középiskolai tanári oklevelük van, vagy ezekből a tantárgyakból legalább a szakvizsgálatot sikerrel kiállották.

A tanszék javadalma 2000 korona, havi előleges részletekben fizetve. A megválasztandó tanár heti tanóráinak száma 20. Szaktárgyain kívül, de csak a törvényes óraszámig, a szükséghez képest az alsóbb osztályokban más tantárgyak tanítására is kötelezhető. Megbízás esetén köteles a főiskolai internátusban a felügyeletet elvállalni s ezért az internátusban lakást és ellátást kap.

A pályázati kérvények, melyekhez a pályázók keresztlevelüket, tanúlmányaikat igazoló okmányaikat, tényleges hadkötelezettségi szolgálatuk kitöltéséről szóló igazolványukat, rövid életrajzukat mellékelni tartoznak, a főiskolai igazgató-tanácshoz címezve, a sárospataki ref. főgimnázium igazgatóságához a folyó évi április 25-ig nyujtandók be.

Sárospatak, 1908. április 1.

A ref. főgimnázium igazgatósága.

Pályázati hirdetés.

Az alsózempléni egyházmegyébe kebelezett *legyesbényei* lelkészi állásra pályázatot hirdetek. Jövedelme: 813 kor. 15 fillér, kongruával együtt 1600 korona. A pályázati kérvények f. évi április 25 ig Zombory Gedő h. espereshez Megyaszóra küldendők.

Miskolc, 1908. március 27.

Kun Bertalan
ref. püspök.

TARTALOM. Alkalmi félreértések és félremagyarázások. — *Sárkány József:* A IV-ik osztályu kereseti adó. — A ref. theol. akadémiák tanulmányi és vizsgálati rendjének új tervezete. (Vége.) — *Harsányi István:* A legújabb evangyéliomtöredék. — *Péter Mihály:* A felsőzempléni egyházmegye lelkészi értekezlete. — *H.:* Vallás, hit és szabadság. (Könyvismertetés). — Irodalom. — Vegyesközlemények. — Szerkesztői üzenetek. — Pályázat. — Hirdetések.

Harmóniumokat

mindkét rendszer szerint a legolcsóbban szállit

PAJK REZSŐ és TÁRSA

Budapest,
V., József-körut 15.

Pianók! Pianók! Pianók!

Árjegyzéket ingyen és bérmentve küld.

Lelkészeknek és tanitóknak külön százalékengedmény. Részletfizetésre is szállitunk!

Szállítások bérmentve eszközöltetnek az utolsó vasútállomásig.

Elismert kitünő áruk.

Kálvin János művei.

Szerkeszti: **Czeglédi Sándor.**

Eddig megjelentek:

1. **A genfi egyház kátéja.**
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **60 fillér.**

2. **Az egyház reformálásának szükségességéről.**
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **80 fillér.**

3. **Kálvin János értekezése az ereklyékről.**
Franciából fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**

4. **Sadolet bibornok levele. Kálvin válasza.**
Fordította: *Ladányi Pál.* — Ára **60 fillér.**

Sajtó alatt vannak:

5. **III. Pál pápa levele Kálvin János megjegyzéseivel.**
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**

6. **A párisi theol. fakultás hitcikkei Kálvin elleniratával.**
Fordította: *Pongrácz József.* — Ára **50 fillér.**

Minden kötet külön kapható.

Az 1908. év elején e hat mű egy díszes kötetben is meg fog jelenni. — A 25 ivnyi terjedelmű kötet ára 4 korona 50 fillér lesz.

Mind e művek megrendelhetők a Magyar Kálvin-fordítók bizományosánál **KISS TIVADAR** könyvkereskedésében **Pápán.**

Mielőtt személy v. jelzálog

PÉNZKÖLCSÖNÉRT

bárhova fordulna,
kérjen díjmentesen tájékoztatót
Meller L. Egyed cégtől
Budapest, IX., Lónyay-utca 7.
Telefon Interurban: 46—31.

Kérje ingyen

és bérmentve magyar nyelvű, gazdagon illusztrált főárjegyzékemet, 3000-nél több rajzzal, mindennemű nikkel-, ezüst- és aranyórák, valamint mindennemű szolid arany és ezüst áruk, hangszerek, acél- és bőráruk stb.-ről eredeti gyári árban.

Nikkel remontoir óra	K 3.-
System Roskopf patent óra	K 4.—
Svájci eredeti system Roskopf patent	K 5.—
Bejegyzett „Sas Roskopf" nikkel rem.	K 7.—
Ezüst remontoir óra „Glória" művel	K 8.50
Ezüst remontoir óra dupla fedéllel	K 12.50
Ébresztőóra K 2.90, Konyhaóra	K 3.—
Schwarzwaldi óra K 2.80, Kakukóra	K 3.50

Minden óráért 3 évi irásbeli jótállás. — Ninosen kockázat! Becserélés megengedve, vagy a pénz vissza!

KONRAD JÁNOS
Első óragyár és szétküldési áruház,
Brüx 1256 szám. (Csehország.)

Szíves figyelmébe

ajánljuk a közeledő konfirmáció alkalmából a *Révész-Szoboszlay-S. Szabó*-féle

Konfirmációra előkészitő kátét

kérdések és feleletekben. Ára 30 fillér. Minden 10 egyszerre rendelt példány után egyet ingyen adunk.

Konfirmációi emléklapok

darabja 4, 5 és 6 fillér. 100 drb. egyszerre való vételnél kor. 3·60, 4·50 és 5·40. Kaphatók:

Hegedűs és Sándor

könyvkiadóhivatalában

Debrecenben. Kossuth u. 11.

Orgona és harmoniúm gyár

gőzerő hajtás és villamos világítással berendezve.

ORSZÁGH SÁNDOR ÉS FIA

cs. és kir. udvari szállítók

Rákospalota (Budapest mellett).

Alapíttatott 1861. évben.

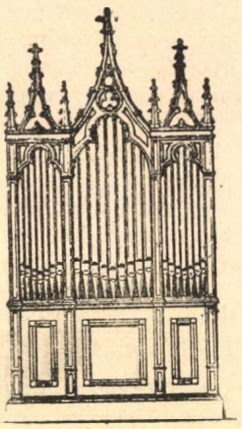

Az 1885. évi országos kiállításon „nagy dísz oklevéllel“ (első díj) és „Ferencz József lovagrenddel“ az 1904. évi veszprémi kiállításon „arany éremmel“ (első díj), az 1906. évi kassai kiállításon „dísz oklevéllel“ (első díj) kitüntetve, azonkivül számtalan kitüntetés és elismerés. Ajánlják kitünő hangú és szerkezetű, főleg a legújabb légnyomatu (pneumatikai) orgonáikat, melyek rendkívül könnyű játékmód és a változatok egyszerű kezelése mellett, az időjárás minden viszontagságainak ellenállnak. Szolid munka és jutányos árak. Kisebb orgonák készletben vannak. Eddig 700-nál több új orgona lett szállitva. Raktáron kitünő hangú harmoniumok minden nagyságban. Harmoniumok tetszés szerinti rajz és változat összeállitással rendelésre készülnek. Tervezeteket és rajzokat kivánatra küldünk.

Pontos és legjobb órak 5 évi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák,

borkanesók, china-ezüst disztárgyak,

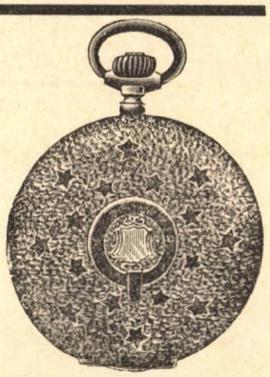

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

Polgár Kálmán

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállitója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 15. szám. Sárospatak, 1908. április 12.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

Virágvasárnap.

Szemünk, szívünk tapadjon ez ünnepen ismét új érzéssel ő reá, a Jézusra. Lelkünkben az ünnep áhitatával jelenjen meg jobban-jobban Krisztusunk igazi képe.

Sokszor hamis a kép, amelyet a mi Urunkról festenek. A képen minden lehellet-finom, édesen gyöngéd és nőiesen szép. Jézus alakja virág; de szinte remegünk a fagytól; vagy csodás angyal, melyet alig egy percre látunk, mely elszáll tőlünk, mert nem hazája a föld s utána mereng érzelmes asszonyok álmodó szeme s utána száll szomorú szivek sóhaja. Ez a gyöngéd, kedves, finom kép, amelyet a legtöbb festő rajzol, csak a felét adja Jézus valódi lényének; nincs azon rajta a teljes igazság. Hiányzik róla valami nélkülözhetetlen vonás; hiányzik a Jézus ereje, amely minden egészséges lélek felé emelő erőt sugároz. Ha Jézust erejében ismertük meg, akkor értjük meg jellemének gyöngéd, finom vonásait igazán.

Az is gyakori hiba, ha az Isten-fia fényétől nem látjuk őt, az Ember-fiát. Jézus olyan magasztos, égi, földfeletti, hogy nem merjük hinni, hogy ő egykor valóban evett, aludt, gondolkozott és hogy neki küzdeni, harcolni, szenvedni kellett és hogy vére hullott a keresztfán. Alakja oltárképpé lesz, amely előtt imádkozva borúl le a hit, de akit szívünk nem szeret. Ily módon nem ritkán Jézus legbuzgóbb hivei fordítják el a nép érzését Jézustól. Nem értettük meg a mély intelmet, amelyet a Jézus ajka mondott az apostoloknak, hogy az ő nagy vallomásuk a legbizalmasabb tanítványok meghitt körének drága titka legyen (Máté ev. XVI. 15—20.). Sokan gyanúval tekintenek a kereső lelkek munkájára, pedig gyakran éppen azoknál, akik az egész, teljes igazságot látszanak birni, nem találjuk az egész élő Krisztust, aki után szomjuhozunk.

Jézus igazi képéhez hozzátartozik az is, amikor korbács van a kezében. Nagy pillanat volt az az ő életében, amikor korbácsot font paripája fékéből. A Megváltó kezében nem volt az játékszer s már pattog is a korbács, mert fel kelt szent haragja Jézusnak; igazi, való és nagy harag ez. Az arca ég, a szeme lángol; mint az érc, úgy cseng már a hangja: „Az én házam imádság háza, ti pedig azt latrok barlangjává tettétek.“ A villámló ég viharja ilyen, mint Jézus a templomban. És mennyire örül az ő földieinek egyszerű, kegyes szive, amikor az Úr megsértett házából veri, űzi a kufárokat; kihajtja a juhokat és barmokat; amikor felforgatja a pénzváltók asztalát, — hogy a földre hull valamennyi pénzök. Amikor Jézus ezt cselekedte, akkor a régi ének újult fel a tanítványok lelkében: „Házad szerelme epeszt engemet“. Jézus az ő hatalmas erejében áll előttük. Emészti a benső felindulás tüze és minő csodásan nagy ő a szent felindulás e hősi percében. Ez a Jézus csupa erő és merő tett. Ilyenféle a harcra készség, amely kész szembeszállni az egész világgal is. Ez a pillanat annyira hatott a lelkekre, hogy mind a négy evangyéliom megőrizte ennek emlékét. Csak ha tisztán áll előttünk képe annak a Jézusnak, akinek kezében pattog a korbács, akkor tudjuk mérlegelni azt az olthatatlan gyűlöletet is, ami felébredt Jézus ellen. Ő felrázta az egész népet, amelynek elzsibbasztott lelke lassanként megszokta a kúfár templomot. Azt akarja, hogy az áhitat álmát a tettek sugárzó nappala kövesse. Jövel — Uram, Jézus!

Az ünnep áhitatában jelenjen meg lelkünkben jobban-jobban az egész Jézus képe, ne csak a gyermek mosolygó alakja s az oltárok álmatag szentje, hanem ő, az egész, az élő Isten hatalmas fia, aki tüzet hoz a földre s akinek ereje magával ragad s lelkünk erejévé válik.

Igy jöjj el hozzánk e virágvasárnapon is, Uram Jézus!

Naumann után *Marton János*

A világi férfiak és az ORLE.

Abba az irodalmi vitába, amely az ORLE alakúlása körül folv — sokak csudálkozására — világi férfiak nem kívántak beavatkozni. Br. Bánffy Dezső, gr. Tisza István, dr. Darányi Ignác, gr. Dégenfeld József főgondnokokon és György Endre egyházmegyei gondnokon kívül alig van közülök valaki, aki feltűnőbben érdeklődött volna a lelkészek országos mozgalma iránt. Hogy a külön szervezkedés nem épen találta el még azok tetszését sem, akik mint gr. Dégenfeld és György Endre rokonszenvüket fejezték ki a lelkészeknek nagyobb arányú munkára való vállalkozása felett, — ez köztudomású. Van tudomásunk arról is, hogy több világi vezérférfiú határozottan idegenkedett a mozgalomtól és a lelkészeknek az országos egyesülés iránt mutatkozó lelkesedését a saját egyházközségük körében szerette volna érvényesülve látni s ha mégis hallgató ajakkal ülnek, az események zajlását tűnődve szemlélvén: — vajjon mi az oka?!...

Megkérdeztünk nehány kiváló férfiút, akik élénk érdeklődést szoktak tanúsítani az egyházi sajtó és az

Lapunk jelen számához 1/4 iv melléklet van csatolva.

egyházi élet minden komolyabb jelensége iránt s a felelet a következő:

1. Tartózkodnunk kellett minden erősebb beavatkozástól, mert a lelkészek mozgalmát úgy tekintettük, mintha ők azt akarnák orbi et urbi demonstrálni, hogy az igazi egyházvezetők ők s a világi elem csak segédcsapat. Figyelő állásba kellett tehát helyezkednünk, hogy mire fejlődik a dolog s a *karrá szervezkedő* lelkészi elem miféle jogokat akar magának vindikálni; nem üt-e munka-hevében rést egyházunknak csak imént tatarozott alkotmányán?

2. Mikor tapasztalnunk kellett, hogy szózataikkal a hivatalos egyházat csipkedik, szurkálják s azt tehetetlennek, nagyobb dolgokra alkalmatlannak, erőtlennek, bátortalannak minősítik: — akkor a jó ízlés parancsolta, hogy ne dobjuk oda a kesztyünket és ne szolgáljunk látványosságúl az egész ország előtt — az egymással való versenkedés, birkózás és egymás érdemeinek vagy érdemetlenségeinek hánytorgatása által. A vihar ki szokta magát tombolni s így a felbojgatott lelkészek is lecsillapodnak lassanként s ők maguk látják majd be, hogy miket kellett volna másképen cselekedniök s magok fogják érezni, hogy a világi elem a maga türelmes várakozásával s a sűrün kapott sérelmek nyugodt elszenvedésével — igazi egyházi fentartó elemnek igazolta magát.

3. Hallgatnunk kellett azért is, mert a felzaklatott indulatok által vezetett némely rajongók céltábláinak nem volt szabad magunkat kitennünk s ez által a további békés munka lehetőségét kockára vetnünk.

4. Fájt s fáj is, hogy egyháztársadalmi s egyházpolitikai küzdelemre a lelkész urak magok vállalkoztak s ilyen módon ránk, világiakra a feleslegesség látszatát vetették s az ötödik kerekké degradáltak bennünket az egyház futó szekerében; de bizonyosak voltunk többen, hogy ez csak az időleges felhevülés következménye, amely után következni kell a lehiggadásnak, a nyitott szemmel nézésnek s a régi bajtársak megbecsülésének.

5. Bizonyosak voltunk abban, hogy a magyar ref. egyházalkotmányt nem lehet egyoldalúan sem a lelkészeknek, sem a világiaknak külön-külön magukéinak lefoglalniok s hogy mikor az ellenségeink künn is, benn is felszaporodnak: — akkor mi újra kívánatosakká leszünk s a közös munkára inkább vállalkozhatunk, mintha elébb már az egyházalkotmányunk bástyáiról egymásra mérgezett golyókkal lövöldöztünk volna.

6. A küzdelem folyamán a lelkészek magok is belátták kisebb-nagyobb tévedésüket s a lebecsmérelt hivatalos egyház iránt is bizonyos tisztelettel kezdtek viselkedni. Ekkor nem lett volna gavalléros eljárás a megtérőket bíráló figyelmeztetésekkel ingerelni s megtérési útjokon megállítani az emberi dac felébresztése által.

7. Igen sok lelkész nem bírt munkát találni a maga otthonában s talán kicsinyesnek is tartotta a maga kis egyházközségének apró bajai között elfecsérelni nagyobbra hivatott képességeit; tehát hadd lássuk, hogy mire képesek az ilyenek az ország szeme előtt?!... A rejtett erők hadd törjenek ki — eget kérvén!

8. Talán a szomszéd lelkésztől, talán a világi gondnoktól, aki vele egyműveltségü, vagy az esperesétől is restelt tanácsokat kérni sok lelkész, noha érezte, hogy tanácsra szüksége volna, tehát ment a sokadalomhoz, ahol a tanács mindenkinek szól és nem az egyesnek, amelynek az elfogadása nem esik pironkodással. A figyelmeztetés itthon, szükebb körben, talán zokon esett volna, a mulasztásokra való rámutatás itthon talán keserüséget okozott volna, talán háboruságot kelthetett volna: tehát tanuljunk a távoliaktól, a kik nem látnak be a conduit listánkba. — Mert ilyenekre is gondoltunk (nem is ok nélkül), hát mi világiak — ha jól fogtuk fel a tisztünket — a legbölcsebben jártunk el akkor amikor az ORLE-mozgalomba be nem avatkoztunk.

Hisszük, hogy a mi magatartásunk elismerése nem késhetik soká, sőt már is bizonyos a leghevesebb ORLE-ista előtt is, hogy mi világiak a ref. egyházalkotmányban nemcsak azért lettünk tényezőkké, hogy időnként a díszmagyar ruhánkat felöltözzük és a kiváncsiság tárgyai legyünk, hanem azért, hogy *királyi nemzetség* módjára küzdjünk, áldozzunk a ref. anyaszentegyház fenmaradásáért, fejlődéséért és igazainak győzedelmeért.

Ezek képezik a lényegét a válaszképen kapott szép leveleknek, amelyek teljes szövegükben — sajnos — nem közölhetők, de erőnek és méltóságnak bizonyságai kétségtelenül s megnyugtatók lehetnek mindazokra nézve, a kik a világi elem tartózkodásában érdektelenséget, nem-bánomságot láttak, vagy inkább kerestek.

A f.-zempléni egyházmegye tavaszi közgyűlése.

F.-zempléni egyházmegyénk tavaszi közgyűlését márc. hó 31-én tartotta meg Sátoraljaujhelyen Hutka József esperes és Dókus Ernő egyházmegyei gondnok elnöklete alatt. Mindenekelőtt Isten kegyelmét kértük tanácskozásunkra a ref. templomban tartott istenitisztelet alkalmával, amidőn Román Ernő n.-toronyai lelkész imádkozott mindenekre felemelő hatással. Megalakúlás után az egyházmegyei gondnok mondott nehány rövid szóból álló megnyitó beszédet, de abban a pár szóban igen sok volt kifejezve, mert amiről szólt, az a szívek és vesék megoszlásáig ható vala. Midőn ugyanis örömének adott kifejezést a felett, hogy a közgyűlés szép számmal megjelent tagjait üdvözölheti s őket erőben és egészségben viszontláthatja, — mintha egy pillanatra megállt volna s odatekintve egy üresen álló helyre, szemében egy felcsillámló könnyel, — ilyen formán folytatta: Örömünkbe azonban fájdalmas érzés vegyül, mert nem látjuk itt sorainkban azt a férfiút, aki világító fáklyája nemcsak a f.-zempléni egyházmegyének, de az egész hazai protestantismusnak; nem látjuk itt Fejes Istvánt, aki nemcsak koránál, de nagy bölcseségénél fogva is méltán volt mindig nyugvó pontja tanácskozásainknak, aki agyának és szívének minden lüktetésével anyaszentegyházunknak él, aki még most is, midőn a fájdalom ágyához szögezi, mindazon gondolatait, melyeket a betegség szabadon hagy, anyaszentegyházunknak szenteli. Azon fohászszerü sóhajtást bocsátja az egek urához, hogy emelje őt fel mielőbb betegségéből s láthassuk őt viszont körünkben, egyházmegyénk és anyaszentegyházunk boldogító munkájában. Adja az Ég, úgy legyen, tört ki a közgyűlési tagok ajkairól az ámenszerü felkiáltás.

Ezután következett az esperes évi (mert az őszi közgyűlés az idő rövidsége miatt nem kíván esperesi jelentést) jelentése, mely gondosan tükrözi vissza az

egyházmegye egy évi képét. Kiemeljük e jelentésből a következőket. Soltész Gyula, volt kisazari lelkész haláláról fájdalmas érzések közt emlékezett meg az esperes. Sokat fáradt, buzgó lelkészt veszített benne egyházmegyénk. Három helyen működött 32 éves lelkészsége alatt: Kis-Báriban, Kis-Ráskán és Kis-Azarban, mindenütt hiven forgolódva az egyház belső és külső építésében. Fejes István betegségéről az esperes is megemlékezett, hasonló melegséggel kérte az egek urát, hogy egészségét mielőbb adja vissza. Bejelentette Janka Károlynak egyházmegyénkből való távozását, akit a n.-rozvágyi gyülekezet választott el lelkipásztoráúl. Hat évig működött egyházmegyénkben, mint homonnai missziói lelkész, példányszerü munkát folytatva egyházában, megnyerve hiveinek és a más felekezetüeknek is szeretetét. Távozása egyházmegyénkre mindenesetre veszteség. Ez érzelmeknek, melyekben az egyházmegye is osztozott, az esperesi jelentés elhangzása után a gondnok is szép szavakban adott kifejezést.

Megemlékezett az esperes az egyházmegye külső, belső életéről. Az épitkezésekről. Tussán templomot javítottak, tornyot építettek, harangokat, orgonát szereztek. Az érdemben. a hivek buzgósága mellett osztozkodik a lelkész, Nyitray Lajos és a főgondnok, Nemes Sándor. Az adakozásokról. Gr. Andrássy Dénes, a jótékonyságában fáradhatlan főúr ezer koronát adott a morvai egyháznak. M.-Izsépen egy róm. kath. úrnő, Záborszky Vincéné 2240 koronáért 5 változatú orgonát vett a ref. templomba. A hivatalnokok kötelességteljesítéséről meleg szavakban tett említést. Dicsérte a hivek buzgóságát, templomlátogatásukat, úrvacsorával való élésüket. Jelentést tett az általa végzett különféle ügyekről, melyeket irásban vagy személyesen teljesített stb. A jelentést egész terjedelmében jegyzőkönyvbe foglaltuk.

Egyházmegyei gondnok a következő indítványt adja be: „Egyházmegyei közgyűlés szükségesnek látván azt, hogy az egyházlátogatások mindenütt egyenlő elvek szemmeltartásával eszközöltessenek, fölkérni határozza a főt. egyházkerületet egy részletes utasítás s ennek megfelelő ürlap kibocsátására, mely az egyházi törvények I. t.-c. 170. szakaszának megfelelőleg az egyes egyházak szellemi és anyagi életének, helyzetének minden mozzanatára kiterjedve s azokról hű és részletes tájékozást nyujtva, ezek alapján legyen az egyházmegyék és fokozatosan az egyházkerületek, sőt a magyarországi egyetemes egyházról tájékoztató és hű kimutatás szerkeszthető. Azon esetre, ha az egyházkerület ily általános utasítás és megfelelő ürlap összeállítását nem találná szükségesnek, egyházmegyei közgyűlés megbízza elnökségét s a jelenlegi egyházlátogatókat, hogy egyházmegyénkre kiterjedőleg ily utasítás és ürlap tervezetét készitsék el s a folyó évi őszi közgyűlésnek mutassák be, hogy már az 1909 ik évben foganatosítandó egyházlátogatások ennek megfelelően történhessenek.“

Egyházmegyei közgyűlésünk ebben az értelemben határozott.

Ugyancsak ő indítványozta egy, nemsokára tartandó rendkívüli egyházmegyei közgyűlés összehívását, amelynek tárgya lesz az adóügyben való megállapodás. Ezen rendkívüli közgyűlés a konvent április 22-én tartandó ülése után mihamar össze fog hivatni. Az adóügyek előadójává választatott Péter Mihály, egyházmegyei főjegyző.

Ez megtörténvén: jelentés tétetett a legközelebbi választásokról. A Diószeghy János vil. t. bíró lemondásával megüresedett állásra Thuránszky Tihamér, szalóki birtokos, a Bernáth A. volt aljegyzőnek szintén t.-bíróvá választásával megüresedett aljegyzői helyre dr. Bessenyey Zénó vármegyei aljegyző lett megválasztva. A jelenlevő aljegyző az esküt nyomban le is tette s helyét — miután a bizalmat megköszönte s az esperes által üdvözöltetett, a tanácskozási asztalnál elfoglalta. Jelentést tett a főjegyző arról is, hogy tanítói képviselőknek megválasztattak Karakó Ferenc szürnyegi és Kormos Gerő ladamóci tanítók. Még egy eskütétel következett: Fiedler Nándor bánóci tanítóé.

A közgyűlésen tárgyalt ügyek közül kiemelem a következőket: Múlt év őszén tartott közgyűlésünk kimondotta, hogy a volt gyámtár tőkéjét a lelkészek nyugdíjintézeti belépési járulékának törlesztésére fordítja, még pedig a teljesített befizetések és a szolgálatok arányában s egy bizottságot is küldött ki a szétosztási terv elkészítésére. Ezen bizottság a tervezetet elkészítette s beterjesztette, melyet a közgyűlés változatlanúl elfogadott.

A számvevőszék jegyzőkönyvének letárgyalása és azon indítvány elfogadása után, hogy az eddig használt „dékán“ szó helyett pénztárnok alkalmaztassék, az E. T.-nek is megfelelőleg, megalakíttatott az új számvevőszék, melynek tagjai lettek Kádár János és Dókus László elnöklete alatt: Kozma Antal, Péter Mihály és Tudja Mihály, jegyzője: Tomory Pál.

A lelkészértekezlet beterjesztett jegyzőkönyvét a közgyűlés tudomásúl vette. A jegyzőkönyv legfontosabb pontja az, hogy a lelkészi kar testületileg belépett az ORLE kebelébe.

A karsói temető-ügy, — mely már több éve húzódik s e lapokban is ismertetve volt — nincs befejezve, sőt sulyosbodott annyiban, hogy az egyház a községgel szemben folytatott pert elvesztette s 700 koronán felüli költség viselésére utasította a törvényszék. Az ügyész felebbezett a táblához.

Ugyancsak régen napirenden van a n.-bárii iskola dolga. A tanítói lakás nem megfelelő, nem törvényszerü. A minisztérium részéről megintés van kilátásba helyezve. De az egyház nem képes saját erejéből épitkezni, tőkesegélyre volna szüksége. Az egyházkerület fel is vette az egyházat az első sorban a második helyre, de kérdés, hogy hozzájut-e az egyház a kívánt segítséghez, mert az egyházak névsorának a Sárosp. Ref. Lapokban közétett sorozata szerint az egyházak az egyházmegyék betürendje szerint vannak felvéve, vagyis elől Abauj és igy tovább, nem pedig úgy, hogy az egyházmegyék szerint első sorban első helyen ajánlottak a kerületen is igy vétettek volna fel. Ha ez a hiteles névsor, melyet a Sárosp. Ref. Lapok közöl és ily sorrendben történik a felterjesztés, akkor a betü szerint első helyen álló egyházmegyéknek minden első sorba sorozott egyháza előbb jön a segítséghez, mint amelyek betürendszerint hátrább esnek, ha mindjárt első sorban kielégitendő egyházaik vannak is. Ha ez igy volna, ez kevéssé méltánytalan és bizonnyal több egyházmegyében aggodalomra adna okot. Érdekes eset a csernahói. Ott oklevélnélküli tanító működik. Az egyház tanítóválasztásra lett utasítva. A pályázatot a lelkész meg is hirdette, pályázók jelentkeztek is s midőn a presbytérium a választásra összehivatott: kijelentették a tagok, hogy nem választanak, mert nekik van jó tanítójuk. Természetes, hogy most már

kimondatott a tanítónak esetleg hatósági úton való eltávolítása. Ugyanilyen forma a deregnyői ügy is. Ott is oklevélnélküli a tanító. Oda is leirtak a felsőbb hatóságok, hogy okleveles tanítót válasszanak, de az egyház felebbezett s azt kéri a minisztertől, hogy ez évben csak hagyassék meg a jelenlegi tanító, mert a gyökeres és hirtelen eljárásnak csak a tanügy vallaná kárát.

Kiss Tamás kérvényét, aki az iránt folyamodik, hogy nyugdíjintézeti belépési és tagsági díj járulékát ne az 1894-iki felvétel, de a miniszteri helyettesítés szerint számítsák, felszerelés hiánya miatt visszaadták.

A homonnai missziói jelentést tudomásúl vették s a lelkésznek több irányu indítványa az egyházkerületet is foglalkoztatni fogja. Több lelkészi díjlevelet megerősítettünk. Böszörményi Sándor s.-a.-ujhelyi segédlelkész az egyházmegyébe bekebelezteték. Marton János s.-a.-ujhelyi volt segédlelkészt az egyház presbytériuma vallástanító lelkésszé választotta, az E. T. értelmében az egyházmegye az illetőt az egyházmegyébe bekebelezte. A ladamóci iskolát államosítani akarnák, nem engedtük meg. Az egyházkerületre képviselőkül küldettek: az elnökség mellett Kádár János, Virág József papi, Dókus László, Nemes Lajos vil. t. bírák és a két főjegyző: Péter Mihály és Isépy Zoltán. Póttagok: Tudja Mihály, Kozma Antal. A tárgysorozat szerint több mint 60 ügy nyert elintézést, de azok legnagyobb része nem érdekli a nyilvánosságot. A közgyűlés az esti órákban az elnökség éltetésével ért véget.

A közgyűlés megszakításával közebéd volt a szinházi vendéglőben; ez alkalommal is szeretett gondnokunknak voltunk szívesen látott vendégei; számos pohárköszöntőben éltették az elnökséget, a világiakat, a lelkészi kart stb.

Péter Mihály,
egyh.-m. papi főjegyző.

Az erdélyi egyházkerület nagy napjai.

Gyász- és örömünnepet ült két, közvetlen egymásután következő napon az erdélyi ref. egyházkerület közgyűlést tartó közönsége. Az első napon, április 7-én elhunyt püspökének, *dr. Bartók Györgynek* emlékezetére tartott gyászünnepélyt, a második napon, április 8-án egyhangú bizalommal megválasztott új püspökét, *Kenessey Bélát* iktatta be hivatalába. A testvérkerületek főgondnokai közül gróf Tisza István, a püspökök közül Antal Gábor és Baksay Sándor voltak jelen, több kerületi küldött kiséretében; a tiszántúli kerületet Dávidházy János és Domahidy Elemér, a tiszáninnenit Révész Kálmán egymaga képviselte, a küldöttségbe kiszemeltek közül a többieket részint gyengélkedés, részint halaszthatatlan teendők tartván vissza a megjelenésben. Az ágostai hitvallású testvérek részéről Scholtz Gusztáv, bányakerületi püspök és Thullner Ernő szász esperes, az unitárius egyház részéről Ferencz József püspök több küldöttségi taggal voltak jelen. Ott láttuk Kolozsvár szab. kir. város polgári és katonai előkelőségeit, a görögkeleti esperest s a zsidó főrabbit is, egyedül a r. kath. klérus tündöklött távollétével a gyászünnepélyen. Másnap a püspökiktatáson már a róm. kath. apátplébános is megjelent, de a díszebédről kimentette magát.

Április 7-én reggel báró Bánffy Dezső, megnyitván a közgyűlést, az egyházkerületi főjegyző választását a délutáni ülés napirendjére tüzte ki, majd az egész közgyűlés, a vendégekkel élén, a farkas-utcai gyönyörű ódon református templomba vonúlt át, melynek tágas boltivei alatt csakhamar nagyszámú, fényes közönség helyezkedett el. A gyülekezet először a XC. zsoltár 2. és 3. verseit énekelte el, azután *Kenessey Béla* püspök mondott egy bensőségteljes, igaz keresztyéni hitből fakadt megkapó szép imádságot, amire méltó visszhang volt a kolozsvári dalkör által ritka szabatossággal, imponáló erővel előadott szép gyászének. Erre *Nagy Károly* theol. tanár lépett a szószékre, ki Lukács ev. 9. 60 alapján egy minden izében sikerült, nagy conceptiójú emlékbeszédet mondott dr. Bartók György életéről és működéséről mit a nagy közönség elejétől végig osztatlan figyelemmel hallgatott. Ugyancsak Nagy Károly rövid imája és áldása után a XC. Zsoltár 7. és 9. verseinek gyülekezeti eléneklésével végződött a lélekrehatő kegyeletes gyászünnepély.

Este Kenessey püspök vendégei voltak a testvérkerületek küldöttei és nehány kolozsvári előkelőség; a szives házigazdának és kedves családjának páratlan vendégszeretete ölelte körül a meghivottakat, kiknek sorából egymásután keltek fel a szónokok, hogy e bizalmas, meleg körben kifejezést adjanak a barátság, szeretet és tisztelet őszinte érzelmeinek, mely őket a püspök házigazdának lelkével egybefűzi.

Másnap, április 8-án levetette az ó-templom gyászmezét s nemzeti lobogókkal, zöld galyakkal, örömet hirdető diszitésekkel ékeskedett. Ismét szinültig megtelt a tágas templom. Díszes közönségéből kiemelendő a hadsereg és honvédség képviselete, amennyiben 5 tábornok és 10 törzstiszt volt tisztelettelteljes tanúja az erdélyi ref. püspök beiktatásának; köztük a kálvinista Bodnár István tábornok, a sárospataki főiskolának régi, de ma is hálás növendéke. Az erdélyi énekeskönyv CCXVII. dicséretének 1. verse után *ifj. Péter Károly* egyházkerületi titkár magasröptű imádsága nyitotta meg az ünnepélyt, melynek kiemelkedő két fénypontja a *Baksay Sándor* püspök beiktató és a *Kenessey Béla* püspök székfoglaló beszéde volt. Baksay a Jel. könyve 3. r. 7—13. versei alapján a filadelfiabeli gyülekezet angyalához intézett szózatra építette beszédét, azzal a megkapó közvetlenséggel, melegséggel, fordúlatossággal és mélységgel, ahogy egyedül Baksay tud beszélni. A Krisztus nevét, az ő evangyéliomát tette az új püspök szivére és lelkére, hogy oszlop legyen a gyülekezetben. Az egész gyülekezetre mélységes hatású iktató beszéd után, Baksay imádsága és áldása, az esperesek áldó szavai s a „Jövel szentlélek Úr Isten“ magasztos akkordjai között megtörtént az új püspök felavatása, ki egész átszellemülten lépett a szószékre, hogy elmondja beköszöntő beszédét, melynek alapigéje és egyúttal tárgya is a Pál apostol magasztos vallástétele volt: „Jaj nekem, ha a Krisztust nem predikálom.“ Az igaz keresztyén lelkipásztor rendithetlen hite, őszinte alázatossága, szókimondó bátorsága és meleg szeretete csillogott ki e beszéd minden szaváből, a hitvallást tevő püspök minden mozdúlatából. Az elhangzott beszédek erős nyomokat hagytak a hallgatóság lelkében s bizonyára azok is elolvashatják és élvezhetik majd, akik e magasztos ünnepélyen részt nem vehettek. Meg kell még emlitenem, hogy az istenitisztelet folyamán két izben a ref. theolog. fakultás és a ref. szeretetház egyesitett, vegyes énekkara dicséretesen szerepelt; végül gyülekezeti ének, az erdélyi CCXVIII. dicséret 1. verse zárta be a templomi ünnepélyt.

Ezután a küldöttségek üdvözlése következett a püspöki lakon, köztük elsőnek Antal Gábor püspök, a négy testvérkerület és az egyet. konvent nevében köszöntötte az új püspököt, ki a szeretetből fakadt üdvözlést szeretettel fogadta és köszönte meg.

Délután 2 órakor közebéd volt a központi szálló nem eléggé tágas helyiségeiben, melyeket a nagyszámú közönség zsúfolásig megtöltött. Pohárköszöntő alakjában itt is sok nevezetes beszéd hangzott el, az egésznek koronája azonban a gróf Tisza István toasztja volt. Az erdélyi ref. közélet egyik nagyérdemű veteránja, dr. Kolosváry Sándor ugyanis, egészen elvonatkozva a politikától, felköszöntötte gróf Tisza Istvánt, mint a magyar kálvinizmus incarnatióját. Azt a hatalmas ovátiót, mely e köszöntő után gróf Tiszát körülvette, leírni nem lehet, azt csak látni és hallani kellett. Tisza István, szintén kerülve minden politikát, azonnal felelt egy hatalmas felköszöntőben, melyben Kenessey Bélát, mint a szellem és jellem emberét éltette, egyúttal azt kívánván, hogy a magyar ref. egyház minden tagjában, lelkészekben és világiakban egyaránt legyen meg az a szellem: a Krisztusnak, az evangyéliomnak igaz szelleme és az a jellem, mely a megösmert igazság mellől sem a magas, sem az alacsony helyek rettentései közben el nem tér, hanem kitart a mellett, ha egész egész egyedüliségben marad is e világ szerint.

Délután 5 órakor a kolozsvári Bethlen Gábor-kör tartott szépen sikerült estélyt Baksay Sándor és Szabó Aladár közreműködésével.

Az ünnepélyek végződtével az erdélyi egyházkerület folytatja közgyűlését, mely a tegnapi napon már megválasztotta Kenessey helyébe az új főjegyzőt, Nagy Károly theologiai tanárt 150 szavazatból 96 szavazattal. A két új egyházi vezérférfiúi működését kísérje Isten bőséges áldása, az erdélyi egyházkerület szellemi és anyagi gyarapodása, előmenetele!

KÖNYVISMERTETÉS.

Lelkipásztorkodás. Kapcsolatban a lelkipásztor belmissziói munkakörével.

Pályadíjnyertes mű. Irta: Csiky Lajos debreceni ref. theol. akad. tanár. A tiszántúli ref. egyházi értekezlet kiadványa. I. — Ára?

E gyakorlati célok szolgálatára hivatott könyv megírására az érdemes és — el kell ismernünk — termékeny írót kétségtelenül hivatása is ösztönözte: de, mint a könyv előszavából olvashatjuk, hogy e mű napvilágot látott, annak közvetlen inditó oka a gyakorlati élet szükséglete volt. Ugyanis, a „Tiszántúli ref. egyházi értekezlet" még 1903. évi aug. hó 27-ikén Máramarosszigeten tartott közgyűlésében „tűzte ki e munka tárgyát pályatétel gyanánt" s mint pályadíjnyertes művet adta ki a nevezett értekezlet. Szívesen ismerjük el s teszünk bizonyságot is arról, hogy ily irányú mű megírására és kiadására, mint e kezünk alatti, nagy szükség volt. Magyar prot. egyházi irodalmunk nagyon szegény ez irányú munkákban — általában is. Az újabb irodalom pedig ez irányban úgyszólván semmit sem produkált. Még egyházi lapjaink és folyóirataink is csak elvétve adnak valamit, ami ez irány körébe sorolható. Legutóbb a debreceni Lelkészi Tár foglalkozik ez irányban — *nagyon helyesen*. A XIX. század utoljának és a jelen XX. századnak irányeszméi ugyanám megváltoztatták a társadalom képét s az embereknek felfogását a társadalomhoz, a világhoz, sőt még az Istenhez való viszonyra vonatkozólag is: megváltozott tehát ezzel a prot. lelkipásztor helyzete és működési tere is, változnia kell ennélfogva az eszközöknek is, melyekkel a lelkipásztor magasztos hivatását betöltheti.

Illesse méltó elismerés tehát mindenek előtt a Tiszántúli ref. egyházi értekezletet, hogy körültekintő figyelmét egyházi irodalmunk e parlagon hagyott mezejére irányította. De illesse elismerés e könyv tudós íróját is, hogy műve megírásával régen érzett hiányt igyekezett pótolni.

A kezünk alatt levő, 233 oldalra terjedő könyv — az Előszón és a használatot megkönnyítő betűsoros tárgymutatón kívül — két részből áll: Elméleti és Gyakorlati részből. A Gyakorlati rész is két szakaszra van osztva: Az első szakasz foglalkozik: A lelkész életével, kiterjeszkedve e cím alatt: 1. A lelkész egyéni, benső életére. 2. A lelkész családi életére. 3. A lelkész társadalmi életére. A második szakasz foglalkozik: a Lelkipásztori gondozással. E cím alatt mindenek előtt meghatározza az író, hogy mik a lelkipásztori gondozás tárgyai; s azután szól: 1. Az egész gyülekezet lelkipásztori gondozásáról. 2. A gyülekezeti családok lelkipásztori gondozásáról. 3. A gyülekezeti egyes tagok lelkipásztori gondozásáról, külön tárgyalva az egyesek benső és külön a külső állapotára vonatkozó lelkipásztori gondozást. Végül *Függelékben* közöl az író öt példát a lelkipásztori gondozásban való eljárásról.

Ez a *váza* a könyvnek. Ebből is kitűnik annyi, hogy első sorban s talán különösen a *gyakorlati életet* kívánta az író szolgálni, mikor könyvét megírta. Bár — mint az előszó írja — kötve is volt, mert „Körűlírta (t. i. az értekezlet) azokat a szempontokat, amelyekre a pályázónak figyelemmel kell lennie." — S így nekünk csak úgy lehet bonckés alá vennünk e könyvet, amint van. Mégis azonban mielőtt ezt tenném, szükségesnek tartom, hogy különösen az író figyelmét felhívjam könyve egy hiányára.

Kevés ugyanis e könyvben a történeti rész. Csupán az Elméleti rész 6-ik §-a foglalkozik a történeti irányú tartalommal „A lelkipásztorkodástan irodalma" cím alatt. Már maga ez a §. sincs az Elméleti részben helyén. De nemcsak irodalomtörténeti szempontból lennénk kíváncsiak a lelkipásztorkodás történetére, hanem más szempontokból is. Minden esetre emelte volna a munka tudományos értékét, ha adta volna benne az író a lelkipásztorkodás történetét. Nemcsak érdekes volna tudni, hogy mily irányban fejtettek ki a különböző korokban lelkipásztori munkát — legalább a prot. lelkipásztorok, — mily eszközöket alkalmaztak, — kiket s mily mértékben vettek maguk mellé segítőtársakat, stb., hanem tanúlságos is volna, mert eszmélkedésre s elmélkedésre szolgáltatna módot és alkalmat ily történeti anyag. Ez eszmélkedés és elmélkedés aztán több haszonnal járna a gyakorló lelkészre, mintha egyenes utasításokat olvas teendői miként jére nézve. A történet a legjobb tanítómester. És még más szempontból is értékes volna ily történeti rész. Ugyanis hű képe volna ez a prot. lelkész jogi állása fejlődésének. Pedig ennek a kérdésnek tisztázására is elérkezett már az idő.

Ezeknek előrebocsátásával veszem a könyvet úgy, amint van, — vizsgálat alá.

Az Elméleti részben a következő 6 cím (§.) alatt tárgyalja az író mondani valóit: 1. §. A lelkész különböző nevei, 2. §. A lelkész lelkipásztori és belmissziói munkaköre, 3. §. A lelkészi hivatal fény- és árnyoldalai, 4. §. A lelkész külső és belső hivatása, 5. §. A lelkészi hivatal és lelkipásztorkodás szükséges volta, 6. §. A lelkipásztorkodástan irodalma. — Az első §. tartalmára nézve helyénvaló, tárgyszerű, kimerítő és hasznos ismereteket közlő. — A második §. a lelkész két irányú munkakörét igyekszik körvonalozni, sőt meghatározni, t. i. a lelkipásztori és belmissziói munkakört. Véleményünk szerint, ha a prot. lelkész munkakörét osztályozzuk, azt nem két részre, hanem három részre oszthat-

juk, u. m. liturgiai, tanítói és lelkipásztori munkakörre. A gyakorló lelkésznek e három körben vannak teendői, még pedig e három kör közt bizonyos határvonalok is vannak. A belmissziói munkakör voltaképen a lelkipásztori munkakörnek egy része csupán. Maga az író is így fogta fel tulajdonképen, mikor e §. folyamán (12. l.) ezt mondja: „Mi a következőkben a lelkésznek lelkipásztori és belmissiói munkaköréről *annyival inkább összefoglalva fogunk beszélni, mert hiszen a kettő a lehető legszorosabb összeköttetésben áll egymással, oly annyira, hogy gyakorlatilag alig lehet, hanem inkább csak elméletileg vagyunk képesek azokat egymástól elkülöníteni.*“ — No pedig ami gyakorlatilag egy, semmi okunk, sőt jogunk sincs azt elméletileg különválasztani. Tehát e §. már kitűzött tárgyánál fogva hibás. Egész természetes tehát, ha kidolgozása sem felel meg a kívánalmaknak. A tárgyalás kapkodó és határozatlan. A munkakörök fogalmi meghatározása annyira szétfolyó, hogy tiszta képet az olvasó nem igen nyerhet. — A belmissziói munkakör meghatározása pedig egyenesen zavaros. „A belmisszió nem más — mondja az író — mint a Krisztus egyházában bent lakozó önfenntartási ösztön bebizonyítása, életerejének minden benyomuló ellenség ellen való kifejtése.“ E meghatározásban már magában véve az is problematikus kérdés, hogy beszélhetünk e „a Krisztus egyházában bent lakozó ösztönről.“ Hiszen a Krisztus egyházában *élő* és *tudatos* hitnek, a Krisztus példája *tudatos* cselekvésének, a világ *egyetemes* és *tudatos* fejlődésére irányuló törekvésnek kell lennie. A belmissziói munkálkodásnak is ezekre s ilyen félékre kell törekednie.

A harmadik §. a lelkészi hivatal fény- és árnyoldalait tünteti fel. Ez a §. tartalmára nézve gyakorlati eredményű, kimerítő, tárgyszerű és helyén való, — különösen a lelkészi pályára lépni kívánó ifjakra nézve. Azonban bátran elhagyható lett volna e §-ból a Chrisostomos, Erasmus és Vitringa-féle három hosszú idézet, mert azokkal nem erősítette az író a maga igazságát. Speciáliter a szóban levő kérdésben a XX. század embere előtt nem tekintélyek ez idézett tudós férfiak; a Biblia és az élet a tekintély.

A negyedik §. a lelkész külső és belső hivatásáról tárgyal. Helyén való tárgyalás ez — e munkában. De a külső hivatásról precisebb, kidomborodottabb fejtegetést szerettem volna olvasni. Nagyon halvány az író fejtegetése az idézett kánon meghatározása mellett.

Az ötödik §., melyben a lelkészi hivatal és a lelkipásztorkodás szükséges voltáról értekezik az író, teljesen elmaradhatott volna; mert annak a hivatalnak szükséges voltát bizonyítgatni, amely hivatal munkaköréről maga az író 233. oldalos vaskos könyvet írni szükségesnek tartotta, teljesen felesleges. E tárgyról irathatunk iskolai dolgozatot, még akár hittanhallgató ifjainkkal is, de felesleges vele tudományos műben foglalkozni. Avagy az esetben is érdemes, sőt szükséges e tárgyról írni — de csak mint önálló apologiát — ha pl. a sociálismus valamelyik iránya támadja a lelkészi állást. De egyébként is gyenge §. Hogy gyengeségét — feleslegesnek tartván az egész §-t e műben — bővebben ne tárgyaljam, csak a következő meghatározásra hívom fel — különösen az író figyelmét: „A lelkigondozás először is nem egyéb, mint az evangyéliom hirdetése, ami pedig az egyházi szolgálatnak lényeges alkotó része.“ — Mire való e meghatározásban az „először is“, mikor se másodszor, se harmadszor nincs? Aztán: a lelkigondozás nem annyi, mint igehirdetés. Mert a lelkigondozásnak az igehirdetés megint csak egy része. A lelkigondozás (hogy csak nagyobb körvonalokban szóljak) = igehirdetés, látogatás, tanításra való felügyelet stb. együttvéve. Hasonlít a lelkész lelkigondozói munkája a házi orvos munkájához. A házi orvosnak sem az az egyedüli teendője, hogy receptet írjon, hanem az is, hogy időnkint meglátogassa házait s ha szükség, tanácsokat adjon, ha szükséges, bátorítson, ha szükséges, irányítsa az életmódot. — E helyett a §. helyett nagyon beleillett volna a munka elméleti részébe a prot. lelkész közjogi állásának fejtegetése.

Réz László.

(Folyt. köv.)

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Gyászhírek. *Kónya András* a hernádnémeti ref. lelkész, az alsózemplén egyházmegyének egyik legkedveltebb és legrégibb tanácsbírája, f. hó 8-án hosszas halálküzdelem után kiszenvedett. Már évek óta járt itt közöttünk roskadozva, a testébe jutott betegséggel bírkózva és várva a megváltatását. A szerény, jóságos, tiszta látású és Isten lelkétől sugalmazott férfiút fájdalom volt látni az ő reszkető testével, fonnyadó arcával s múló reménységével. — Olyan szépen indult a sorsa, amint megérdemelte. Az egykori kitűnő pataki diák, a főiskola hűséges széniora gyorsan haladt az élet útján felfelé. Rövid segédlelkészkedés után előbb erdőbényei, majd 26 évvel ezelőtt hernádnémeti lelkésszé lett, ami a kívánatos jók közé tartozik a tiszáninneni egyházkerületben. Az alsózempléni egyházmegye megbecsülte a szép tehetségeit s a soha nem követelőző, soha nem tolakodó és soha nem versenkedő ifjú lelkészt a zöld asztalához ültette s különféle szerepkörben előnyösen meghasználta. Haladt főnebb és főnebb irigyek nélkül általános elismerés mellett a közügy javára. Hívei is szerették, becsülték hű pásztorkodásáért, nemes szíveért s fáradhatatlan jóságaért. Szóval és tettel, predikálásának feddhetetlenségével s egyházépítő szorgalmának egész erejével a gyülekezetének élt s boldog volt, hogy annak századokra szóló templomot épített s a gyülekezetben mindent ékes és szép folyásúvá rendezett. Boldog férjként mind halálig ifju szerelemmel, sok gyöngédséggel szerette élete párját az egykori erdőbenyei papnak, Soós József lelkésznek leányát, Vilmát, akinek sok szenvedéssel küzdő férje oldalán bő alkalom jutott a szeretetteljes viszonzás gyakorlására. 59 évet élt Kónya András nemesen, áldásosan. Folyó hó 11-én délelőtt helyeztük el csendes nyugalma helyére nagy részvét mellett. Legyen jutalma bőséges Istennél! — *Szikszai András* ibrányi lelkésztársunk szép családi koszorújából is kihervasztott a halál szele egy biztatóan fejlődő bimbót, a 8 éves *Arankát*. Hasonló gyász érte *Kovács István* ongai lelkész családját. A halál kiragadta közülök 3 éves fiokat, Bandikát. A szülők, testvérek és a népes rokonság bánatában őszinte részvéttel osztozunk. — *Ifj. Meczner Gyula*, a sárospataki új szolgabirói járás első főszolgabírája, Zemplén vármegye főispánjának legidősebb fia, a közszeretetnek örvendő ifjú ember, a nagy családnak egyik kedvence, a buzgó, lelkes hivatalnok, sok szép remény letéteményese, a sárospataki főiskola jogakadémiájának közkedveltségü tagja, a jogász-egylet volt elnöke, a gazdag kedélyü barát, az élet derüjében sudarasodott, a tavasz verőfényében izmosodott férfi, a sárospataki ref. egyház megválasztott presbitere, férfiúságának hajnalán, éle-

ténck 33-dik évében nehány hónap óta tartó hervadás után elhunyt, mélységes fájdalmára szeretteinek, jó barátainak, tisztelőinek. Hivatalától szabadságoltan fürdőkben kereste gyógyulását, de nem találhatta meg; f. hó 9-dikén Budapesten érte utól a körülte ólálkodó halál. Porrészeit f. hó 11-én Novák Lajos főiskolai lelkész és a főiskolai énekkar közreműködése mellett óriási részvét kisérte sírjába. Mély részvéttel a nagy veszteség gyászát viselők iránt, kegyeletes emlékezéssel áldjuk a biztató pályafutása közben letört ifjú harcos emlékezetét!

— **Kinevezés.** A földmívelésügyi miniszter *Vitályos György* képezdei gazdasági szaktanárt, aki theol. akadémiánkon a mezőgazdaságtant már második éven adja elő, a csikszeredai állami földmíves iskola igazgatójává nevezte ki. Helyére *Bem Lajos* csákovai tanár helyeztetett át.

— **Lelkészválasztás.** A tornai ref. egyházmegyében fekvő bódvalenkei egyház e hó 5-én az elhunyt Jakab János helyére *Raqályi Géza* szini lelkészt és esperest választotta meghívás folytán.

— **Lelkészi beiktatás.** Komjáthy István nagygejőci ref. lelkészt f. hó 5-én iktatta be Homoky Antal kisgejőci lelkész, egyhm. főjegyző, amikor tisztelői s jó barátai közül sokan résztvettek az ünnepélyes aktuson. A község apraja-nagyja jelen volt s a vigalom a késő éjszakába nyult be; 53 évvel ezelőtt volt e helyen ilyen ünnepély.

— **Értesítés.** A Reform. Parochiális Könyvtár ez évi könyvilletménye (Warga Lajos: Keresztyén egyháztörténelem. III. kötet) kikerült a sajtó alól s szétküldése a közelebbi napokban megkezdődik. A szétküldést Gottermayer Nándor budapesti könyvkötő műintézete eszközli. A könyvilletményt minden anyaegyház a lelkészi hivatalhoz cimezve kapja meg s ezért tisztelettel értesítjük a nagytiszteletü lelkész urakat, hogy a könyvilletményt tartalmazó bérmentes postai csomagot váltsák ki s a könyvet a kerületi szabályzat értelmében az egyház tulajdonába vegyék át. Ezen értesítés közzétételére azért volt szükség, mivel az első két kötet szétküldésénél megtörtént, hogy többen a kötetet visszaküldötték, mert nem tudták, hogy az az egyház hivatalos példánya s ezzel felesleges portóköltséget okoztak s azonfelül a könyvtár-bizottságnak is felesleges fáradságot, mert 42 helyre kellett külön értesítést küldeni. Kunszentmiklós, Budapest, 1908. április hó. A paróchiális könyvtár-bizottság elnöksége, *Baksay Sándor*, *Puky Gyula*.

— **A Tanitóképző-intézeti Tanárok Országos Egyesülete** közgyűlése alkalmából a folyó hó 14-én este 8 órakor tartandó hangversenyre a jegyek előre is válthatók Radil Károly és Trócsányi Bertalan könyvkereskedésében.

— **A húsvéti szünidő** főiskolánkban április 11-én reggel kezdődik és tart április 26-án estig bezárólag. Az ünnepválasztás 10-én d. u. 4 órakor volt.

— **Egyházmegyei gyűlések.** A tornai ref. egyházmegye lelkészegyesülete tavaszi értekezletét e hó 10-én tartja Tornán. Ugyanekkor fogja az e.-m. számvevőszék is ülését megtartani. A tavaszi egyh.-megyei közgyűlés Szőlősardóban tartatik meg e hó 22. és 23. napjain.

— **Bocskay-emléktábla a szerencsi templomban.** A nagy történeti események iránt melegen, fogékony szívvel, a késő nemzedéknek is intelmül, emléktáblát készíttetett Szerencs egyik köztiszteletben élő ügyvédje. A Budapesten Zala György szobrászunk tanácsa szerint készült veres-márvány emlékjel ünnepi átadása és átvétele f. hó 20-dikán fog végbemenni. *Radácsi György* spataki theol. tanár közreműködése mellett.

— **Az ungiak egyházi értekezlete** 1908. ápr. 7-én tartott gyűlésében alapszabályainak megváltoztatására bizottságot küldött ki; az ORLE két átiratát az 1848. XX. tc. végrehajtása s a lelkészi fizetések rendezése tárgyában teljes egészében magáévá tette annak a hangsulyozásával, hogy az ungiak értekezlete az 1848. XX. tc. végrehajtását már 1901-ben, a lelkészi fizetések rendezését pedig a lelkészi nyugdíjtárgyalásakor sürgette. Végre 5 szavazat ellenében valamennyi többi jelenlevők szavazatával kimondotta az ORLE eszméjének pártolását s tudomásúl vette az egyes lelkészeknek az ORLE-be való belépését. A mások meggyőződésének s a többségi elvnek tiszteletben tartása mellett amennyire helyes és korrekt az ungi értekezletnek az ORLE ügyében nyílt, őszinte állásfoglalása: épen annyira nem volt helyén való egyes igennel szavazók részéről az elenyészően csekély *nemmel szavazókat* „nyomorúlt, talpnyaló nemzetség"-nek minősíteni. —*ki.*

— **A Barkóczy-ügy.** Múlt számunkban ismertettük br. Barkóczy S. kultuszminisztériumi tanácsos tüntetését a polgári házasság intézménye ellen. Az eset az országgyűlési képviselők körében is nagy port vert fel, azonban hamarosan el is intéződött. Az elintézés azonban a valóban szabadelvű embereket aligha elégítheti ki, mert bizony a vers vége az, hogy a miniszter és utána a képviselőházi többség helybenhagyta a Barkóczy eljárását. Az április 7-iki ülésen ugyanis két képviselő is interpellált e tárgyban. *Bródy Ernő* képviselő azt kérdezte gr. Apponyi, kultuszminisztertől: „1. Helyesnek és megengedhetőnek tartja-e azt az eljárást, mely szerint báró Barkóczy Sándor miniszteri tanácsos a polgári házasságkötés aktusát a polgári házasságról szóló törvény elleni tüntetésre használja fel? 2. Az állam érdekében lévőnek tartja-e a miniszter úr, hogy br. Barkóczy Sándor. a vallás- és közoktatásügyi miniszterium középiskolai ügyosztályának élén maradjon továbbra is, akkor amikor minden indok nélkül, önakaratából kereste az alkalmat hogy tüntessen a törvény ellen s ezzel kétségtelenül elárulta azt, hogy az állami középiskolák vezetéséhez nem rendelkezik a megfelelő elfogulatlansággal." Ezzel szemben *Zboray Miklós*, néppárti képviselő (nyilván a Barkóczy megmentése érdekében) azt a kérdést intézte a miniszterhez: hajlandó e a köztisztviselők lelkiismereti szabadságát megóvni? Apponyi miniszter rögtön válaszolt mindkét interpellációra s bár el kell ismernünk, hogy feleletében nagy gonddal és óvatossággal igyekezett az élére állított kérdésben mindkét felet kielégíteni, felelete bizonyára jobban kielégítette a néppártot, amely azt „köszönettel" tudomásúl vette, mint a polgári házasság igazi hiveit. A miniszter ugyanis először is „kikapcsolta" a kérdésből az aláírás megtagadását, mert: „*egyenesen a törvény tartalmaz arra nézve fölhatalmazást*, hogy azon felek, amelyek közé a tanu is tartozik, a jegyzőkönyvet aláírhatják, vagy nem írhatják alá és hogy ha valaki a törvény fölhatalmazása szerint cselekszik, ez semmiféle hivatalos bírálat tárgyát nem képezheti." A miniszter szerint tehát csak „a miniszteri tanácsos *külső magatartásának* némely részleteire" (értsd: az ülve maradás) vonatkozólag lehetne beszélni. Erre nézve a miniszter szó szerint ezeket mondta: „E tekintetben

tartozom a Háznak tudomására juttatni, hogy a miniszteri tanácsos úr azon kérdésemre, hogy vajjon egyáltalában a polgári házasságkötés intézménye, vagy a törvény elleni tüntetés szándékában állott-e, a leghatározottabban tiltakozott minden ilyen föltevés ellen. Ennek megállapításával tartozom. Azonban, t. Ház. ismétlem itt azt, amit neki mondottam, hogy, amennyiben a szokásos és a házasságkötésnél megjelenő személyek magatartásától eltérő magatartása mégis, szándéka ellenére, a törvény elleni tüntetésnek színét viselhette magát, én ezt helytelenítem és ebből vele szemben titkot nem csináltam. Azt tartom azonban, hogy ebből az esetből kifolyó lag semminemü további hivatalos eljárásnak helye nem lehet. Mert igenis Zboray Miklós t. képviselőtársam kérdésére azt mondhatom, hogy a köztisztviselőknek lelkiismereti és egyáltalán polgári szabadságát minden irányban megóvom, megóvtam és meg fogom óvni, megóvtam olyanokkal szemben is, akik báró Barkóczy miniszteri tanácsos úrral ellentétes álláspontot foglaltak el és meg fogom óvni azokkal szemben is, akik a törvény korlátai között, a magán- és polgári életben annak a fölfogásnak adnak kifejezést, amelyet báró Barkóczy miniszteri tanácsos úr vall. Ami pedig Bródy Ernő t. képviselő úrnak kétely alakjába öntött azon kérdését illeti, hogy az állam érdekében levőnek tartom-e, hogy báró Barkóczy miniszteri tanácsos úr a középiskolai osztály élén maradjon és hogy nem szándékozom-e e tekintetben változtatást tenni, erre nézve legyen szabad a t. Házat kérnem, hogy minden nyilatkozattól mentsen föl, mert az ügyek beosztása a miniszteriumokon belül annyira sajátos joga a miniszternek, hogy abban a pillanatban, amikor a Ház a miniszter ezen jogához hozzányúlni akarna, a miniszternek azt kell tudnia, hogy a Háznak bizalmát többé nem bírja." Szóval Barkóczy úr nem tüntetett, tehát marad.

— **Felhívás.** Az elzüllés veszélyének kitett gyermekek megmentésén fáradozó *Nagypénteki Református Társaság* Elnöksége fölkéri a református egyházak nagytiszteletű lelkész urait és egyháztanácsait, hogy most Nagypénteken, vagy más ünnepnapon társaságunk javára egyházi gyűjtést rendezni méltóztassanak. Társaságunk intézetében ma 52 árva van, 6 árvát felsőbb iskolákban, 4 árvát kéziiparra taníttat. Ezeket mind ruházza, élelmezteti, kik között 5 lelkészi és tanítói segélyre szorult árva is van. Ezeken felül 18 árvának nyujt neveltetési segélyt. A társaság a legkisebb adományt is hálás köszönettel fogadja és kéri azt gondnoki hivatalára — Budapest, II. Fő-utca 71. II. 9. — beküldeni, honnan minden adomány nyugtáztatik és minden kérdésre készséggel adatik felelet. A nemes és hazafias cél érdekében kérve-kéri az elnökség a nagytiszteletű urakat, hogy pártfogolja minden gyülekezetünk társaságunkat. Az az egy napi perselypénz a legkisebb egyháznak sem áldozat — míg a társaságnak felette nagy segitség. Kérjük, ösmertessék meg a nagytiszteletű urak hallgatóikkal a szent és hazafias célt s hívják föl híveiket az adakozásra; hiszen jó adóst szerez az magának, ki az Istennek ád.

— **A klérikálizmus felé.** A *„Mária-Kongregáció"* című klerikális lap I-ső évfolyamának 1-ső számát, amelyet gr. Zichy Nándor, br. Barkóczy Sándor s a Szűz Mária arcképe díszit, a nevezett lap szerkesztősége, vagy talán a kiadó (Az Urak Mária-kongregációja) a sárospataki állami tanítóképző-intézetnek is megküldte, nyilván mutatványszámúl. Ez a tényköriilmény azt bizonyítja, hogy a klerikalisok *minden állami intézetet* katholikus jellegűnek tekintenek. Bizony „gonosz idők következendenek mi reánk."

— **A kiátkozott abbé.** Az inquisitio-congregatio egyházi átok alá vetette *Loisy* francia abbét, aki modern theologiai és egyháztörténeti munkáiban heves harcot folytatott az egyház dogmatikai felfogása ellen. A Vatikán régóta rossz szemmel nézte Loisy működését; több izben megintette, sőt kánoni büntetésben is részesítette, eltiltva a papi functiók gyakorlásától. Loisy azonban nem tért meg, folytatta munkásságát, sőt legutóbb harcias választ irt X. Pius pápa syllabusára és a *Pascendi* encyklikára, odáig menve, hogy kétségbe vonta Jézus isteni voltát. A szent congregatio ezzel elérkezettnek látta az időt, hogy veszedelmes tanaiért egyházi átok alá helyezze Loisy abbét. Ez az átok csak egyik mozzanata a Vatikán részéről a modern felfogás és gondolkozás ellen újabban indított erős támadásnak.

— **A budapesti református egyház új szervezése.** A legutóbbi statisztikai kimutatás szerint a főváros egész területén 73.847 református lakos tartózkodik. Ebből a tekintélyes számból a budai oldalra 11,809, a pesti oldalra 62,838 esik. Eszerint ma a fővárosban van a legnépesebb református egyház, mely lélekszám dolgában jóval megelőzi a református Rómáét, Debrecenét is. Ezt a nagy egyházat, hogy jobban lehessen kormányozni, az új zsinati törvények értelmében most parókiális körökre fogják osztani. A terv már készen van és a következő parókiális körök lesznek: 1. A Kálvin-téri lelkészi kör, mely a IV., V. és IX. kerületekre terjed ki. Székhelye a Kálvin-téri egyházi épület. 2. A józsefvárosi lelkészi kör, amely a VIII. kerületre és a tisztviselőtelepre terjed ki. Székhelye, egyelőre, míg saját temploma és paplakja lesz, a Kálvin-téri egyházi épület. 3. Az erzsébet—terézvárosi lelkészi kör, mely a főváros VI., VII. kerületeinek az Aréna-úton belüli részére terjed ki. Székhelye a templom és a paplak felépitéséig a hitoktató lelkész hivatala. 4. A budai lelkészi kör, kiterjed az I. II. kerületre, székhelye a Szilágyi Dezső-téri egyházi épület. 5. A kőbányai lelkészi kör, mely a tisztviselőtelep kivételével Kőbánya területére terjed ki, székhelye az Ihász-utcai egyházi épület. 6. A zuglói lelkészi kör, mely a VI. és VII. kerületeknek az Aréna-úton kivül fekvő részeire terjed ki, székhelye a Róna-utcai telken épülő paplak. Az egyes lelkészi körök részére a lelkészeket az összes adózó hívek választják az új tervezet szerint. A presbitérium az egész egyházra nézve egységes marad és a presbiterek száma 100. A presbitereket a kerületek választják a lélekszám aránya szerinti számban. Az egyházközségi közgyülést képviseleti alapon szervezik és a képviselők száma kétszerannyi, mint a presbitereké. Az egyháztanács a hitoktatók ügyét is szahályozza és fizetésükef is rendezi.

Hirdetések a Sárospataki Református Lapok részére jutányos áron fölvétetnek.

TARTALOM. Naumann után *Marton János:* Virágvasárnap. — A világi férfiak és az ORLE. — *Péter Mihály:* A f.-zempléni egyházmegye tavaszi közgyülése. — *Réz László:* Lelkipásztorkodás. Kapcsolatban a lelkipásztor belmissziói munkakörével. (Könyvismertetés). (Folyt. köv.). — Vegyes közlemények. — Pályázatok. — Hirdetések.

Pályázat tanári állásra.

A sárospataki ref. főgimnáziumban pályázat hirdettetik egy helyettes tanári állásra, melyre olyan protestáns vallású pályázók jelentkezhetnek, akiknek a német-latin vagy német-magyar szakcsoportból középiskolai tanári oklevelük van, vagy ezekből a tantárgyakból legalább a szakvizsgálatot sikerrel kiállották. Előnyben részesül, a ki a francianyelvet is képes tanítani.

A tanszék javadalma 2000 korona, havi előleges részletekben fizetve. A megválasztandó tanár heti tanóráinak száma 20. Szaktárgyain kívül, de csak a törvényes óraszámig, a szükséghez képest az alsóbb osztályokban más tantárgyak tanítására is kötelezhető. Megbízás esetén köteles a főiskolai internátusban a felügyeletet elvállalni s ezért az internátusban lakást és ellátást kap.

A pályázati kérvények, melyekhez a pályázók keresztlevelüket, tanúlmányaikat igazoló okmányaikat, tényleges hadkötelezettségi szolgálatuk kitöltéséről szóló igazolványukat, rövid életrajzukat mellékelni tartoznak, a főiskolai igazgató-tanácshoz címezve, a sárospataki ref. főgimnázium igazgatóságához a folyó évi április 25-ig nyujtandók be.

Sárospatak, 1908. április 1.

A ref. főgimnázium igazgatósága.

Pályázati hírdetés.

A felsőszabolcsi egyházmegyébe kebelezett *mezőladányi* lelkészi állásra pályázat hirdettetik. Az állás javadalmának főbb tételei 6 kat. hold föld. 947 kor. államsegély, rozs, széna, fa együtt = 1600 korona. A pályázati kérvények az E. T. kívánalmai szerint felszerelve 1908. évi május 5-ig nt. Görömbey Péter espereshez Nagykállóba (Szabolcsmegye) küldendők.

Debrecen, 1908. április 7.

A püspök helyett:

Dicsőfi József,
egyházkerületi főjegyző.

Harmóniumokat

mindkét rendszer szerint a legolcsóbban szállit

PAJK REZSŐ és TÁRSA

Budapest,
V., József-körut 15.

Pianók! Pianók! Pianók!

Árjegyzéket ingyen és bérmentve küld.

Lelkészeknek és tanitóknak külön százalékengedmény. Részletfizetésre is szállítunk!

Szállítások bérmentve eszközöltetnek az utolsó vasútállomásig.

Elismert kitünő áruk.

Kálvin János művei.

Szerkeszti: **Czeglédi Sándor.**

Eddig megjelentek:

1. **A genfi egyház kátéja.**
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **60 fillér.**

2. **Az egyház reformálásának szükségességéről.**
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **80 fillér.**

3. **Kálvin János értekezése az ereklyékről.**
Franciából fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**

4. **Sadolet bíboros levele. Kálvin válasza.**
Fordította: *Ladányi Pál.* — Ára **60 fillér.**

Sajtó alatt vannak:

5. **III. Pál pápa levele Kálvin János megjegyzéseivel.**
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**

6. **A párisi theol. fakultás hitcikkei Kálvin elleniratával.**
Fordította: *Pongrácz József.* — Ára **50 fillér.**

Minden kötet külön kapható.

Az 1908. év elején e hat mű egy díszes kötetben is meg fog jelenni. — A 25 ivnyi terjedelmű kötet ára 4 korona 50 fillér lesz.

Mind e művek megrendelhetők

a Magyar Kálvin-fordítók bizományosánál

KISS TIVADAR könyvkereskedésében **Pápán.**

Mielőtt személy v. jelzálog

PÉNZKÖLCSÖNÉRT

bárhova fordulna,

kérjen díjmentesen tájékoztatót

Meller L. Egyed cégtől

Budapest, IX., Lónyay-utca 7.
Telefon Interurban: 46—31.

Kérje ingyen

és bérmentve magyar nyelvű, gazdagon illusztrált főárjegyzékemet, 3000-nél több rajzzal, mindennemű nikkel-, ezüst- és aranyórák, valamint mindennemű szolid arany és ezüst áruk, hangszerek, acél- és bőráruk stb.-ről eredeti gyári árban.

Nikkel remontoir óra	K 3.—
System Roskopf patent óra	K 4.—
Svájci eredeti system Roskopf patent	K 5.—
Bejegyzett „Sas Roskopf" nikkel rem.	K 7.—
Ezüst remontoir óra „Glória" művel	K 8.40
Ezüst remontoir óra dupla fedéllel	K 12.50
Ébresztőóra K 2.90, Konyhaóra	K 3.—
Schwarzwaldi óra K 2.80, Kakukóra	K 8.50

Minden óráért 3 évi írásbeli jótállás. — Ninecsen kockázat! Beszerélés megengedve, vagy a pénz vissza!

KONRAD JÁNOS
Első óragyár és szétküldési áruház,
Brüx 1256 **szám.** (Csehország.)

Szíves figyelmébe

ajánljuk a közeledő konfirmáció alkalmából a *Révész-Szoboszlay-S. Szabó*-féle

Konfirmációra előkészitő kátét

kérdések és feleletekben. Ára 30 fillér. Minden 10 egyszerre rendelt példány után egyet ingyen adunk.

Konfirmációi emléklapok

darabja 4, 5 és 6 fillér. 100 drb. egyszerre való vételnél kor. 3·60, 4·50 és 5·40.

Kaphatók:

Hegedűs és Sándor

könyvkiadóhivatalában

Debrecenben. Kossuth u. 11.

Orgona és harmoniúm gyár

gőzerő hajtás és villamos világítással berendezve.

ORSZÁGH SÁNDOR ÉS FIA

cs. és kir. udvari szállítók

Rákospalota (Budapest mellett).

Alapíttatott 1861. évben.

Az 1885. évi országos kiállításon „nagy dísz oklevéllel“ (első díj) és „Ferencz József lovagrenddel“ az 1904. évi veszprémi kiállításon „arany éremmel“ (első díj), az 1906. évi kassai kiállításon „dísz oklevéllel“ (első díj) kitüntetve, azonkívül számtalan kitüntetés és elismerés. Ajánlják kitünő hangú és szerkezetű, főleg a legújabb légnyomatu (pneumatikai) orgonáikat, melyek rendkívül könnyű játékmód és a változatok egyszerű kezelése mellett, az időjárás minden viszontagságainak ellenállnak. Szolid munka és jutányos árak. Kisebb orgonák készletben vannak. Eddig 700-nál több új orgona lett szállítva. Raktáron kitünő hangú harmoniumok minden nagyságban. Harmoniumok tetszés szerinti rajz és változat összeállítással rendelésre készülnek. Tervezeteket és rajzokat kivánatra küldünk.

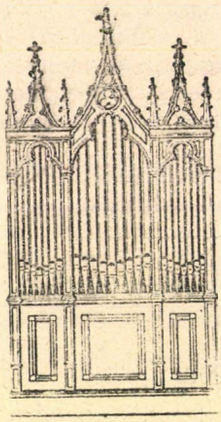

Pontos és legjobb órák 5 évi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák,

borkancsók, china-ezüst disztárgyak,

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

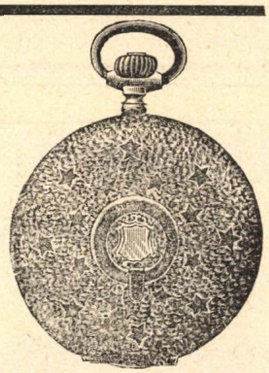

Polgár Kálmán

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállítója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 16. szám. Sárospatak, 1908. április 19.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

Nagypénteki elmélkedés.

Öltsünk fekete gyászruhát e napon, a szomorú ünnepek e legszomorúbbikán, melynek mélyen megható története mindnyájunké! Kiválóan komoly elmélkedésre, a szív fenekéig lenyúló mély bánatra hangolóbb egy sincs ünnepeink között. Nagy és rettenetes eseménye az igazi, legmélyebb tragikumot nyujtja a gondolkodó szellemnek. Bizony csak mély bánatba merült érzések közt nézhetünk arra, amit az idő e napon létrehozott.

Nagypéntek a megcsalatkozott nagy szeretet, a lényegesen nemes illúziók elsiratásának ünnepe. Kevesen vannak az evangyéliomok olvasói s még közvetlenebbűl érdekelt kutatói közűl is, kik e nap lelketrázó történetének igazi magvát, jelentését a világos, átható szem philosophiai mikroskopiumán nézték s vizsgálták volna egyes részleteiben. Ezen iszonyatosan sötét esemény kellően megvilágítja végrehajtóinak benső lelki világát, *a milieut*, melyeknek ez majdnem szükségképeni eredménye volt. A könnyen folizgatható s ilyen állapotában jobbra és balra oly könnyen vezethető nép szerfölött tévedt ítéletében, de talán nem is tehetett másként. Sehol és soha jól, vagy rosszúl cselekvő tömegek jellemét sem értették meg még, ha nem a rokonszenv bizonyos nemével vizsgálták azt. A szív cselekvésre késztő mozdúlásait nem mindig az egyén intézi s gyakran azokról ő keveset tehet. Valamely nép közös ténye nem más, mint ösztönеinek nyilatkozata; egy az a leggazdagabb s egész teljesen csak a legmélyebben látó elmék által megérthető concretumok közűl. Ha valahol, úgy itt, az ilyenek megítélésénél igaz az, hogy a szív messzebb lát, mint a fő. Jézus is az ő világos, átható s a dolgok velejéhez mindig közel férkőző tekintetével jól ismerte a viszonyokat, hogy keresztre juttató ellenségeinek romlottsága nem olyan természetű, amilyennek a világ rövidlátó szemével nézők előtt látszik, hogy szerfölött aljas cselekedetüket ők más színben látják, amely azokat nem kárhoztatást keltő rútaknak, hanem erényeknek tekinti. Ezért van, hogy oly meghatóan sóhajtá elköltözése végső perceiben: „Atyám, bocsáss meg nékik, mert nem tudják, hogy mit cselekesznek“. Roppant csodálatos, égig magasztosúlt lélekből eredt nemes hang. A legnagyobb, amivel ember találkozhatik azon hangok és árnyékok között, melyek az időnek ezen világát betöltik.

És vajjon nem rejlenek-e a nagypéntekivel analóg, lélekrendítő, e gyakran gyötrelmesen sötét földi lét iránti szeretetünket nem épen tápláló, méltó undort keltő események korunk mindenik napjában? Szerencsénkre nincs kellő fokú látóerőnk arra, hogy azokat a maguk egész sötétségében megértve, mindig és mindenütt fölfedezzük.

Egy 33 éves ifjú férfi villan lelki szemeink elé, igénytelen, bánatfeldúlta alakjával, amint hurcolja a vállaira fölvett keresztet, hogy azon megfeszíttessék. Szinte szemkápráztató az ellentét keresztrefeszítőinek szerfölött alacsony lármája és az ő beszennyezhetetlen tisztaságú lelkének szenvedéseket meggyőző ereje, megzavarhatatlan nyugodt állapota közt. Ellenségeinek tenger támadása csupán azt eszközlé, hogy még inkább meghatva bámuljuk az ő minden indulaton felűl álló, örök szeretet-mozgatta egyéniségének valódi békéjét, elveszíthetetlen harmoniáját. Jézus megmutatta, hogy ellenségeink megalázó hatást csupán akkor gyakorolhatnak reánk, ha valami módon olyan magatartásra birnak, mely nem áll összhangzásban legbensőbb lényünk alapvonásaival. A szeretet, a maga ideális tökéletességében, sok viharon átment, abban kifejlett egyéniségünk fentartó lélekzete, alapigazsága, absolut nyeresége. Ennek átható, a szív legbensejéből jövő fénye, belölről kifelé sugározva, mindent megszépít és fényessé tesz; könny- és mosolyszőtte szivárványt von a körülte levő világra, annak jó és keserű oldalát saját örök harmoniájában megbékítvén, félelem, harag vagy gyülölet nélkűl.

Ideje röviden szemügyre vennünk az e napon lefolyt jelenség előállásának motivumait; vizsgálván azon tényeket, melyeknek hatása alatt alakúlt az. E tényezők túlnyomóan nagy része ott rejlett Jézus szellemi és erkölcsi egyéniségének legbensejében. Bűne, mely a tőle elfordúlt közvélemény ítélete szerint a keresztre juttatá, az volt mindössze is, hogy mélyebb, gazdagabb, tartalmasabb kifejlésü lélek, teljesebben kiképzett finomságú szív soha nem volt még földünkön. Ez az, amit a legtöbb ember nem tud megbocsátani soha. Sokat elnéz a sötétségben ülő, rémítően közönséges sokaság, ami nincs inyére, ennek ellenkezőiből még többet is az elégségesnél; de a szellemóriásokat nem szereti, nem érti, kellően megbecsülni nem bírja. Valódi értékét szánalmat keltő közönnyel nézi mindannak, amit tartalomnélküli s az élet és gondolkodás alacsony helyein magát oly jól érző egyénisége megemészteni nem bír. Jézus Krisztus önmaga által vert ösvényen járó lényének fenségesen szép megnyilatkozásait alig értették még a vele elég sürün érintkezők is. Ő egyedül volt lelkének kibeszélhetetlenül gazdag tartalmával, hitével, nagy szeretetével s a messze jövőbe vetett dicsőséges aspirátióival. Egyedül volt, mint mindazok, kik

Lapunk jelen számához ½ ív melléklet van csatolva.

nem a körültük levő rettenetesen véges világ jeleneteinek behatásai alatt élnek, hanem az örök, általános és elmúlhatatlan eszmék világában, mely a sokaság előtt ismeretlen. Intuitiv ösztönével előre látta, hogy nem részesül a napról-napra enyésző népszerüség értéktelen adományaiban, nem is törekedett utána, mert különben — mint minden különböztetni tudó jól láthatja — soha sem lett volna azzá, ami ma, holnap és mindörökké. A népszerűség a valódilag nagyoknak sohasem volt ismertető jegye és tulajdona. Mert a tetszés ítélete minőségileg különböző az ítélő egyén fejlettségi foka szerint. A népszerüség még viszonylagosan és hézagosan is csupán elvétve tünteti fel az egyén értékét, évek hosszú során tartó ragyogása nem mutat egyebet annál, hogy birtokosa egyéniségének alapvonásai sokban megegyezők a kor viszonyainak elemeivel. Ragyogó színezésű, képzelet fölgyujtotta kivilágítás ritkán mutat igazán nagyot, túlnyomóan annak ellenkezőjét s gyakran caput mortuummá égeti elkényeztetett birtokosát.

Jézus Krisztus önmagaalkotta egyéniség volt, bensőjének legmélyéből vette *öntudatosan* formáit és azok szerint cselekedett. Nem hasonlított előzőinek egyikéhez sem, kora vezetőihez még kevésbbé: ebben van megindító tragoediájának nagy titka. Feledte azon tapasztalati igazságot: „hogy ne szeress feletébb, a nagy szeretetnek nagy büntetése van.“ Hogy az embert boldoggá tenni csak úgy és akkor lehet, ha akarja, s ha benső minősége nem áll az elé akadályúl A világ arculatának megváltoztatásához lebüvölő varázserő kell, még ha az Isten nevében s fegyverével fogunk is hozzá. Az emberiség gondolkodásmódja, annak alakító körülményei lényegükben majdnem ugyanazok ma is, mint voltak kétezer évvel ezelőtt.

Korunk is behunyja szemét a dolgok örök lényege előtt s a látszat és hazugság előtt tartja nyitottan csupán. Ha Jézus Krisztus újra megjelennék tengernyi tökéletlenséggel rakott földünkön, társadalmunknak lelkileg ugyancsak rövidlátó többsége körülbelül keresztre feszítené.

Sirassunk el e napon minden füstbe ment szép reményt, valóságra nem vált illúziót és megcsalatkozott szeretetet, mert Nagypéntek ezek elsiratásának ünnepe. Nemes terveink, szép illúzióink, e szent halottak megérdemlik, hogy őket megsirassuk. Fájdalmasan édes érzések közt s nem remény nélkül. Oh, mert azok holtan is megszentelik szegény földünket s gazdagabbá teszik, mint annak minden dicsősége és birtoka, a kinek ilyen halottja sohasem volt. *Szent-Imrey György.*

A legújabb evangyéliomtöredék.

II.

(Vége.)

A lelet kiadói, tekintve azt, hogy a szöveg egyikmásik helye vitásnak tünt fel előttük (mi a templomban az a *αγνευτηριον*? Ez eddig ismeretlen volt. Mik azok a „szent edények“, amelyeket szemléltek? Ezekről sem tudunk semmit Hogyan követelheti a farizeus a templomba lépő laikustól azt a tisztálkodást, amelyet a paptól követel? Eddig ez csak a papnak volt kötelessége. Mi az a „Dávid tava“? Erről sem hallottunk még semmit. A templomban volt-e az, vagy — a valószinűség szerint — inkább a templomon kivül? És végre hogy lehet az, hogy e tóba, amely tisztálkodásra való volt, kutyákat és disznókat hajtottak?), Schürer, göttingai hirneves tanár véleménye alapján, azt állítják e töredékről, hogy az egész szöveg a képzelet szüleménye, vagy koholmány s nem a második század közepe előtti időből való s nem tartozik sem a Héber, sem az Egyiptomi vagy Péter-féle evangyéliomhoz.

Harnack szerint a kiadók által felhozott kérdésekre meg lehet felelni. Reá e lelet azt a benyomást tette, hogy itt *egy régi evangyéliom töredékével van dolgunk, amely zsidókeresztyén felfogást árúl el.* A későbbi, egészen mesékből összerótt evangyéliomoknak más karakterök és más nyelvök van. Nem lehet tehát egykönnyen feladni azt a felvételt, hogy töredékünk a Héber- vagy Egyiptomi evangyéliomhoz tartozik. Mindkettőt olvasták Egyiptomban még a 2 ik század után is.

Harnack a kiadók által felsorolt ellenvetésekre egyenként megfelel. Hogy a „Dávid tavá“-ba, amelyben a farizeus mosakodott, „éjjel-nappal“ kutyákat és disznókat hajtottak, egyáltalán nincs a szövegben, hanem Jézus azt hangsulyozza, hogy *te beleöntött, vagyis külsőséges vízzel mosakodtál meg, amely semmiféle tisztátalanságtól nem véd meg.* Csak egy szemernyi só kell ahoz, hogy valaki belássa: hogy itt a viz *általában*, amelyhez a Dávid tavának vize is tartozik, *mint a tisztálkodás eszköze* jön tekintetbe. Az erős realistikus kifejezésmód e mellett egyáltalán nem feltünő, sőt megfelel a Jézus beszédmódjának az ilyen helyzetekben. Ez az érv tehát jelentőségnélküli. Ami a „Dávid tavá“-t illeti, megengedi Harnack, hogy inkább létezettnek tekinthető, mint sem hogy egy ilyen tavat egyszerüen kitaláltak volna. Lehetett Jeruzsálemben néhány olyan ásott tó, amelyeket tisztálkodásra használtak, de amelyeket mi nem ismerünk. A „Dávid tava“ név kitalálása sem lett volna könnyü. Miért kellett egyáltalán itt valamit kitalálni, miután nem vol szüksége az írónak arra, hogy egy bizonyos tavat megemlítsen, vagy hogy egy ismertet nevezzen meg. Ami aztán a „szent edényeket“ illeti, amelyeknek szemlélésére a templomba mentek, — nem tudjuk, mely „edényeket“ kell alattuk voltakép érteni, de abból, hogy mi ezeket nem ismerjük, nagyon merész dolog rögtön azt következtetni, hogy az egész mondásnak, t. i. hogy a templomba mentek a szent edények megtekintésére, — koholmánynak kell lenni. Még két érv marad hátra, t. i. hogy szövegünk a „tisztálkodás helyét“ (hagneutérion) említi a templomban, amelyről különben semmit nem tudunk és hogy a kötelezettségeket, amelyek a pap tisztálkodására vonatkoztak, a laikusokra is kiterjeszti. Ami az elsőt illeti, lehetséges, hogy a jóval későbbi időben, mikor a templom felszerelését elfelejtették, egy állítólag ott levő jelentékeny helyiséget egyszerüen kitaláltak. De hogy szövegünk szerzője, aki mégis csak biztosat tud és aki a tisztaság kérdése iránt érdeklődik, a helyiséget és a terminus-technikust (hagneutérion) egyszerüen kitalálta volna: előtte nem valószinű. Az óvatos kritikus tehát „non liquet“ mögé húzódik és nem állítja biztosan, hogy itt meséléssel van dolgunk. Egy mesélővel sokkal könnyebben megtörténhetett volna, hogy itt inkább a Salamon tornácát említse (V. ö. János X. 23. és jár vala Jézus a templomban, a Salamon tornácában; a lelet szövegében pedig: „magába a hagneutérionba vezette őket és járt a templomban“); a hagneutérion említése bizonyosen nem koholmányon nyugszik, hanem ez a

szó valóban egy előttünk eddig ismeretlen jelölése *egy a laikusok által is használt templomi helyiségnek.*

Igy már csak az a hamis feltevés marad hátra, hogy a laikusok is megfürödhettek és ruhát kellett váltaniok, ha a templomba akartak lépni. De ha pontosan megvizsgáljuk, a szerző ezt nem állította. Ő nem beszél a templomba lépésről általában, hanem csak a *templombeli hagneutérion átlépéséről* és *csak erről* mondja, hogy ezt a belépést ama ceremoniáknak meg kell előzni. Erről ismét semmit nem tudunk, de ismét úgy áll a dolog, hogy jobban tesszük, ha a „non liquet" mögé húzódunk, noha rögtön kijelentjük, hogy itt puszta mesélésről van szó. Különösen szigorú tisztálkodási szabályokról is lehet itt szó, amelyeket a farizeusok keresztül akartak vinni, amelyeket azonban általában egyáltalán nem fogadtak el.

Harnack értekezése végén a maga vizsgálódásának eredményét így foglalja össze: „Emez evangyéliomi elbeszélés származását, sajnos, nem lehet biztosan megállapítani. Kétségen kívül a synoptikus elbeszélés typusokhoz tartozik és épúgy az Egyiptomból való származás, mint némely vonások, amelyek ezt a *Héber-evangyéliom* ránk maradt töredékével összekötik, *ez evangyéliom mellett szólnak* — lehet gondolni egyébiránt az *egyiptomi evangyéliomra* is; — de maradnak egyes felderítetlen pontok és nincs egészen elhárítva ama gyanú, hogy egy későbbi szöveggel van dolgunk, amely olyan korból származik, amely korban a templomról és templom-kultuszról még kevés bizonyosat tudtak.

Bármint legyen is a dolog, úgy Jézusnak, mint a farizeusnak gondolkozása és magatartása még jól van eltalálva. A *farizeus* igazi farizeus, aki a templomban áll és figyel, hogy vajjon minden külsőséges szabályok megtartatnak-e, aki lesi Jézust és az ő tanítványait és aki arra a kérdésre, hogy hát ő maga tiszta-é, kevélyen így felel: „Természetes, hogy az vagyok; mert én megfürödtem és új fehér ruhát vettem magamra." Ez a farizeus ikertestvére annak a másiknak, aki szintén a templomban állt és így beszélt: „Böjtölök kétszer egy héten és megadom tizedét mindennek, amit szerzek." De a *Jézus* is igazi Jézus, aki a farizeusokat „vakok"-nak nevezi, akik nem látnak, — aki ádáz haraggal és megvetéssel tekint a testi vízre, amelyről azt hiszik az emberek, hogy abban magukat megtisztíthatják, — aki az erényükre büszke és törvényeikre kevély farizeusokat szemtől-szembe az öröm- és fuvolás-lányokhoz hasonlítja, akik, míg a gyönyörnek átadott testüket mosogatják és kenegetik, belsőleg pedig telvék skorpiókkal és minden undoksággal, aki az élet vizére utal és egy „jajjal" fejezi be feddő beszédét. *Erő és tűz van ebben az elbeszélésben, amelyek nem mesélésből vagy koholmányból származnak!*"

Nem így ítéli meg e felfedezett töredéket a *Religio* c. r. kath. folyóirat, amely f. é. 10-ik számában foglalkozván vele és Harnack véleményével, azt mondja, hogy a pergamen lap „tudományos jelentősége az eddig előkerült hasonnemü leletek között a legcsekélyebb," s hogy Schürer egészen bátran mondhatta, hogy a szövegben levő dolgok (hagneutérion, Dávid tava) mind a szerző képzeletének szüleményei. A. R. szerint „az a miniatur könyv, melynek töredéke egy véletlenül megmaradt lapját képezi, alkalmasint valami *regényszerü Jézus-életrajz* volt és nem régi evangyéliom-töredék." „Az evangyéliomi kritika szempontjából teljesen értéktelen ez és *csak irodalmi szempontból becses adalék*, amennyiben a régi keresztyénség szellemi termékeinek egyikét, *a vallásos novellát* mutatja be."

Szerintem, miután a 2-ik, 3-ik és 4-ik században tudvalevőleg igen gazdag volt az evangyéliomi irodalom, úgy hogy a kánonikus evangyéliomokon kívül több mint húsz evangyéliomot említ az őskeresztyén irodalomtörténet, amelyeket részint egyesek készítettek magánhasználatra, részint gyülekezetek közös istentiszteleti célra, sőt ezekből szerkesztett szemelvény-sorozatok, kivonatok és ezek másolatai is nagy számmal forogtak közkézen: e pergamenlap formájával és szövegével a vizsgálódóra tényleg azt a hatást gyakorolja, hogy az csakugyan egy magánhasználatra készített *evangyéliom töredéke*, amely Jézusnak egy farizeussal, a templomban lefolyt s előttünk eddig ismeretlen vitáját (ki tudná megmondani, hogy Jézusnak hányszor volt vitája a csúfkodó, gáncsolódó, alattomosan leselkedő farizeusokkal?) írja le a sypnoptikusokra emlékeztető közvetlenséggel.

Hogy a töredék olyan adatokat tartalmaz, amelyek előttünk eddig ismeretlenek voltak (maga a vita lényege, a hagneutérion, a Dávid tava stb.), annak szerintem csak örülni kell. Ez csak emeli a töredék becsét és értékét. Mert abból, hogy Josephus Flavius, vagy a Misna a „hagneutériont" és a „Dávid tava" elnevezéseket nem ismeri, még egyátalán nem lehet biztosan következtetni, hogy azok egyátalán nem léteztek s csak a szerző képzeletének szülemények.

Ez evangyéliom-töredék, tartozzék bár a Héber, az Egyiptomi vagy más evagyéliomhoz, kétségtelenül igen becses őskeresztyén irodalomtörténeti emlék.

Hogy a Religio cikkírója e leletet „valami regényszerü Jézus-életrajz", illetve „vallásos novella" töredékének tartja s vonakodik azt evangyéliom-töredéknek tekinteni s komolyan venni: azt én egészen természetesnek és könnyen érthetőnek tartom, mert a róm. kath. egyház az ilyen fajta felfedezésekről, ha azok még hozzá új adatokat tartalmaznak, mindig azt hiszi, hogy a négy kánonikus evangyéliom s általában a biblia tekintélyét és isteni származását veszélyeztetik. (Ezt bizonyítja az is, hogy mikor Mai Angelo bibornok a vaticani codex (B) kiadását megkezdte és 1838-ban a prolegomena már ki is volt nyomtatva: *a pápai udvar megtiltotta a nyilvánosság elé bocsátást azon az alapon, hogy a codex egyes tételei a mai Vulgatával nem eggeznek.* Végre mégis kiadatott 1857-ben, tehát 19 év mulva 5 kötetben. Dr. Erdős J. Egyetemes phil. közl. 1905. 274—5. lap) Még szép, hogy a Religio a pergamenlapot „*irodalmi* szempontból becses adalék"-nak tartja!

Harsányi István.

A gömöri ref. lelkészértekezlet közgyűlése.

A gömöri ref. egyházmegye lelkészértekezlete egyike a legrégibb lelkészértekezleteknek. Még 1872. őszén alakúlt meg „*Kálvin-kör*" cim alatt. Majd 1890. őszén bővitette célját, szervezetét is szélesebb alapokra fektette s ennek megfelelőleg új alapszabályokat készített, melyet a gömöri egyházmegyei közgyűlés megerősitett. Ez egyesület tehát 36 éves multra tekint vissza. És ha átlapozgatjuk jegyzőkönyveit, „Érdemkönyvét", ha átlapozgatjuk a gömöri egyházmegye gyűléseinek jegyzőkönyveit is, melyekben számos nyomát találjuk a lelkészértekezlet munkálkodásának: e 36 éves multat szépnek

s eredményesnek nevezhetjük. Hogy az elért eredmények közül csak egyet emeljek ki e helyen, a gömöri papságot jellemző összetartásnak és egyetértésnek ez az egyesület volt a melegágya mindenkor.

E szép multu egyesület f. hó 6-án tartotta rendes tavaszi közgyűlését Rozsnyón 28 rendes- és egy s. lelkész s több érdeklődő jelenlétében a rozsnyói városháza nagytermében *Czinke István* elnöklete alatt. E közgyűlés — tanácskozásra kitűzött tárgyainál, a tanácskozás magas szinvonalánál és a hozott határozatoknál fogva — a legjelentőségteljesebb közgyűlések közé tartozik. E tudósításunkban — tekintettel e b. Lapok terjedelmére és céljára — csak a közérdekűbb tárgyakra vonatkozó határozatokra fogunk kiterjeszkedni.

A divatossá lett és többféle szempontból előtérbe került kérdés, t. i. az ORLE-be való egyéni és testületi belépés kérdése felett e közgyűlés határozott. Hosszabb s mélyreható eszmecsere után — melyben részt vettek: Csabay Pál esperes, Czinke István, Réz László, Vattay László, Réthy Andor, Tomory Endre — lelkészértekezlet egyhangúlag elfogadta *Vattay László* következő határozati javaslatát:

„Lelkészértekezletünk örömmel üdvözöl minden olyan törekvést, amely a magyar ref. anyaszentegyház igazainak védelmezésére, jogainak megóvására s fejlesztésére, szellemi, erkölcsi életének s anyagi javainak biztosítására és felvirágoztatására, a prot. hittudat ébresztésére stb. stb. irányúl s ezeket várja az Országos Ref. Lelkészi Egylettől s a létesítendő protestáns szövetségtől is és legjobb reménységgel van ezeknek *majd* nyilván bekövetkezhető szerencsés működése iránt.

Azonban, mivel az Országos Ref. Lelkészi Egylet nem csupán kisebb lelkészi egyleti célokat, hanem az egész, a több mint két millió lélekből álló magyar ref. egyház legnagyobb érdekeinek a megvédelmezését tűzi ki feladatául és ezekért a célokért a lelkészekkel századok óta együtt küzdő világi elemet alapszabályaiban a küzdelem mezejéről mégis leszorítja és kizárja s igy egyházunk életében már eleve visszavonást támaszt és támasztott is már; továbbá:

mivel működésében hivatalos egyházi hatóságainknak nem csupán támogatója, erősítő segédcsapata, hűséges munkatársa akar lenni, hanem úgy szervezkedik, hogy attól függetlenül, más intenciók szerint, *esetleg azzal ellentétben is működhessék*, ami által kipróbált egyházalkotmányunk kereteit meglazítja, sőt szét is töri, a mi saját véreinkből kiválasztott vezéreink s legjobbjaink iránt való bizalmatlanságnak a gyökérszálait a szivekbe beplántálgatja, a fegyelmezetlenségnek és sértett s mellőzött hiúságnak melegágyat készit, sőt az egyházmegyei lelkészek kebelében, ha ezek más véleményen lennének, kontra-papi egyleteket létesit s ezzel az amúgy is meglazult testvériesség érzelmeit, ami nélkül egyházi téren sikeres működés nem eszközölhető, nemcsak nem ápolja, hanem ellenkezőleg, a gyűlölködés üszkét hinti szét:

tehát gömöri ref. egyházmegyénk lelkész-értekezlete kimondja, hogy az emlitett okoknál fogva, nagy sajnálatára, testületileg az Országos Ref. Lelkész-Egyletbe mindaddig nem léphet be, mig az alapszabálynak fent emlitett *szerencsétlen* hiányosságai és hibái meg nem orvosoltatnak."

Habár e határozati javaslat értelmében a gömöri lelkész-értekezlet nem lépett s *nem is lép be* az ORLE-be s habár az ORLE mai szervezetét és működését nem is tartja helyesnek: mindazonáltal — aminek munkálását az ORLE is maga elé tüzte — úgy az 1848. évi XX. t.-c. végrehajtására vonatkozólag, mint a lelkészi fizetések rendezésére vonatkozólag *Réz László* előadói véleménye alapján és értelmében meghozta értekezletünk a maga határozatait, teljesen függetlenül az ORLE átiratától.

Az 1848. évi XX. t.-c. végrehajtására vonatkozólag kérte értekezleti közgyűlésünk az egyházmegyei közgyűlést, hogy intézzen egyházmegyénk feliratot az egyházkerületi közgyűléshez, melyben hivja fel a kerületi közgyűlés figyelmét arra, hogy: 1. az idézett t.-c. 2. § ában lefektetett vallásegyenlőség elvének nemcsak *elvileg, de gyakorlatilag is leendő haladéktalan rendezése* tárgyában, II. a 3. §-ban lefektetett elvnek mielőbbi megvalósítása, t. i. az egyházi és iskolai szükségletek nek az állam pénztárából leendő fedezése tárgyában, intézzen kerületünk feliratot az egyet. konventhez, hogy a konvent ***erélyes*** fellépésével sürgesse az államhatalmat e §§. mentől teljesebb és ***őszinte*** végrehajtására. Mert valósággal megszégyenitő, hogy a jelen huszadik században is, éppen a 48-as eszméket és elveket megvalósitani törekvő politikai párt uralma idején türnünk kell a mondhatni nap nap mellett megújúló és szaporodó vallássérelmeket. Egyházi és iskolai szükségeink anyagi terhei alatt pedig úgy egyházaink, mint testületek, mint egyháztagjaink valósággal roskadoznak s nincs reményünk, hogy az állam által eddig adott segélyösszeg elegendő lesz, de nem is segély kell nekünk, hanem törvényes jogaink megadása és biztositása.

A lelkészi fizetések rendezése tárgyában pedig ugyancsak egyházmegyei gyülésünktől kérte értekezletünk, hogy az E. T. I. t.-c. 114. §. a) pontjában megállapitott 2400 kor. alapfizetés és hat izben 200—200 kor. ötödéves korpótlék (és pedig visszamenőleg), mint lelkészi fizetési minimum életbeléptetéséről való gondoskodást *erélyesen* kérje egyházkerületi közgyűlésünk útján az egyet. konventtől. Mert mig egyfelől a törvény komolysága is megkivánja, hogy a jelzett fizetési minimum ne csak papiroson legyen meg, addig másfelől a felette megnehezedett megélhetési viszonyok — *melyek az idézett §. meghozatala óta is nehezedtek* — ***elodázhatatlanúl*** sürgetik a lelkészi fizetések korszerü rendezését, mert e nélkül a ref. lelkészek zöme valósággal a nyomor határához jut, amennyiben a mai 1600 koronás minimum a legszorosabb értelemben vett mindennapi megélhetésre sem elég, pedig a ref. lelkésznek vannak társadalmi s neveltetési kötelezettségei is. Elhatározta ezzel összefüggésben, a mozgalom sikerének biztositása céljából, hogy kéri egyházmegyei közgyűlésünket, hogy az e tárgyban hozandó határozatát elfogadás és a szerint leendő eljárás céljából küldje meg a magyarországi összes ref. egyházmegyéknek.

Tudomására jutott értekezletünknek az a körülmény, hogy egyik egyházunk feljogositttatott arra, hogy az úrvacsora kiszolgáltatásánál az ünnepi követek segédkezését (ha t. i. theologus az ünnepi követ) igénybe vehesse, de tudomás szerint más egyházmegyében is divik e gyakorlat: értekezletünk nem hallgathatta el e tudomására jutott gyakorlatot, mivel ezt nem találja helyesnek és megengedhetőnek sem hitelvi szempontból, sem a törvény (143. és 14. §§.) szellemének szempontjából, sem a sakramentum méltóságának s komolyságának kellő megbecsülése szempontjából, hanem elhatározta, hogy egyházmegyei közgyűlésünk útjan az egyházkerületi közgyűléstől kérni fogja e helytelen gyakorlatnak haladéktalanúl való megszüntetését.

Értekezletünk belátván, hogy korunkban az egyházak magasztos hivatásuk betölthetése céljából nem elégedhetnek meg a hit- és erkölcsi élet csupán *tanítás*

által való ápolásával, hanem szükséges a humanus és sociális célokat is szolgálni, hogy eként cselekedetekkel is bizonyitsa be az egyház, hogy ő a hivők javáért és boldogságáért van, mert csak igy remélhető még a hit- és erkölcsi élet sikeres ápolása is: elhatározta, hogy e tekintetben az egyházmegyei hatóság erkölcsi támogatását is kérni fogja, hogy minden egyházközségben a szeretet munkáinak gyakorlása céljából sociális irányú egyesületek alakittassanak s mindenekelőtt ily irányú munkálkodásba a nők vonassanak be.

Ha megemlitem még, hogy értekezleti közgyűlésünk elhatározta, hogy az intensivebb munkálkodás biztositása céljából, de meg azért is, mert a ma érvényben levő alapszabály megkészitése óta 18 év telt el, amióta nagyot változtak a viszonyok, alapszabályait módositani fogja, mely munkának végzésére *Czinke István* elnököt, *Ruszkay Gyula* és *Réz László* tagokat küldi ki: megemlitettem azokat a *fontosabb* gyűlési tárgyakat, melyek a nagyobb közönséget is érdekelhetik.

Itt is jelzem, hogy értekezleti határozatainkat az egyházmegyei közgyűlés teljes egészükben elfogadta. Erről azonban külön tudósításunkban számolunk be. Értekezletünket, mely d. u. 5 órától 8 óráig tartott, kedélyes társas vacsora zárta be, melyen az értekezlet elnökéért, a gömöri papság összetartásának és egyetértésének fennmaradásáért stb. sikerült pohárköszöntők hangzottak el.

Réz László,
ért. jegyző.

A gömöri ref. egyházmegye közgyűlése.

Hazai ref. egyházunk életében az egyházmegyéknek, mint hatóságoknak, egyházi közigazgatás, kormányzás és rendtartás tekintetében, mindenkor fontos szerepük volt. Fontos szerepük van ma is, annak dacára is, hogy a centralisacio meglehetősen ki van fejlődve egyházalkotmányunk keretében. Egyes egyházközségeinkben a helyes közigazgatás, az egészséges fejlődés jó részben egyházmegyei hatóságaink éberségétől, bölcseségétől függenek. Egyházi autonomiánknak pedig egyenesen tengelye az egyházmegyei hatóság. És az egyházmegyék e hivatásukat legnagyobb mértékben közgyűléseiken teljesitik.

A gömöri ref. egyházmegye, mint mindenkor, úgy ma is nagy lelkiismeretességgel és lángoló lelkesedéssel teljesité őrállói hivatását — úgy az egyes egyházak, mint egyházi autonomiánk érdekében. Folyó évi rendes tavaszi közgyűlését f. április hó 7-én tartotta *Rozsnyón — Csabay Pál* esperes és *Bornemisza László* egyh. m. gondnok kettős elnöklete alatt. E közgyűlés a népesebbek közül való volt. A tanácsbirói karból is csak egy papi: *Hubay Lajos* és egy világi: *br. Balassa Ferenc* maradtak el, fontos okokkal igazolván elmaradásukat. A közgyűlést megelőzőleg, reggel 8 órakor istentisztelet volt a rozsnyói egyház művészies új templomában. Imádkozott *Máté Miklós* segédlelkész. A gyűlés pont 9 órakor kezdődött a városháza emeleti nagy termében az esperes szép imájával. Ezután törvény szerint megalakult a közgyűlés.

A megalakulás formaságai után az esperes félévi jelentése olvastatott fel. E jelentés, gondos és kimerítő összeállításban és kidolgozásban, hű képét mutatja az egyházmegye egy félévi életének és mai állapotának. Befejező részét emelkedett, mondhatni prófétai hang jellemzi. *Az egyetértés és a hamisitatlan prot. szellem ápolását kivánja lelkészeknek, tanitóknak, világiaknak, anyaszentegyházunk minden rendü és rangu tagjainak lelkére kötni, mint olyat, mely a fenyegető veszedelemben egyedül tarthat meg.* A jelentés e valóban szárnyaló befejezése igazi mély hatást gyakorolt a közgyűlés tagjaira, melynek mintegy visszhangot *Bornemisza László* egyh. m. gondnok adott, ki egyszersmind meg is köszönte az esperesnek, hogy ebben az irányban felhivta a figyelmeket.

Megválasztotta ezután a közgyűlés a kerületi gyűlésre küldendő képviselőket, világi részről: Tornallyay Zoltán, Molnár József, Máriássy Andor tanácsbirákat rendes, — dr. Székely József ügyészt pótképviselőül; egyházi részről: Ruszkay Gyula, Sághi Sándor tanácsbirákat és Réz László jegyzőt. Tudomásul vette a rimaszombati főgimn. egy tanárképviselőjének és az egyházmegyei tanitók hat egyházmegyei képviselőjének megválasztásáról szóló szavazatbontó bizottsági jegyzőkönyvet (a megválasztottak névsora már benne van a Névkönyvben). Tudomásul vette *Osváth Dániel* vil. főjegyzőnek hivataláról történt leköszönését. Osváth Dániel régi hű munkása volt a gömöri egyházmegyének. S midőn főjegyzői hivataláról való leköszönését az egyházmegye tudomásul vette, méltányolni kivánta indokait, az ő egyéb téren való nagy elfoglaltságát; de hű szolgálatainak elismerését, köszönetének kifejezése mellett, egyházmegyei közgyűlésünk jegyzőkönyvében örökité meg.

Hosszú időt vett igénybe a közgyűlési tárgyalások során *az iskolai és tanitói vagyonnak az egyházak nevéről az iskolák és tanitói állások nevére való visszatelekkönyvezése.* A kir. tanfelügyelők felebbezései következtében iratnak vissza e vagyonok az egyházak nevéről az iskolák nevére. Sérelmes az egyetemes ref. egyházra ez eljárás. De az államhatalom ez eljárása beláthatatlan veszedelmeket is rejt magában. *Éppen ezért ez a telekkönyvi átiratási ügy egész hazai ref. egyházunkat érdekli.* — E kérdés tárgyalásában részt vettek többen, de különösen *Molnár József* rimaszombati ügyvéd, egyházmegyei tanácsbiró és *Bornemisza László* Gömörmegye alispánja, egyházmegyei gondnok. Valóban úgy van, mint a tárgyalások során elhangzott, hogy ez a visszairatási eljárás az államhatalom túltengése már, mely ellen a védekezés szükségessége elodázhatatlan; mert odáig jutottunk már a szó szoros értelmében, hogy alig tudjuk megmondani, hogy mi hát a saját tulajdonunk. A felső birőság helytelenül fogja fel s magyarázza az E. T. I. t.-c. 3 §-át. Az állami legfőbb felügyeleti jog határvonalait *el-* és *félre*értetették s magyarázták. Okvetlenül meg kell állapítani e határvonalat félre nem magyarázható módon. Ezért — a nevezettek véleménye alapján — elhatározta a közgyűlés, hogy a kerület utján felhívja az egyetemes konventet zsinat összehivására, hogy a zsinat törvényt magyarázzon s e törvénymagyarázat elfogadására feliratilag kérje a képviselőházat is. S minthogy e kérdés nem csak egy egyházmegyét érdekel, de érdekli hazai egyetemes egyházunkat: elhatározta ennélfogva közgyűlésünk azt is, hogy *országos akciót* indit ez irányban, vagyis hasonló határozat hozatalára hivja fel átiratban a hazai összes ref. egyházmegyéket. Az iskolai és tanitói vagyon a ref. egyházak volt elidegeníthetlen tulajdona; sőt az is kétségbe vonhatatlan, hogy e vagyonok nem tisztán a tanitás szolgálatára adattak és szereztettek, hanem egyházi célokra, lévén a tanitó mindenkor kántor is, orgonista is, vallástanitó is a mi egyházunkban: tehát

e vagyon telekkönyvi tulajdonjoga is tisztán és kizárólag az egyházakat illeti. Az államhatalomnak — ha csakugyan túltengésbe nem akar átcsapni — e vagyonokra vonatkozólag nincs más és több joga, mint abban az irányban való felügyelet, hogy e vagyonokat az egyházak eredeti rendeltetésöknek megfelelőleg használják e fel.

Általános érdekű tárgyak kerültek az egyházmegyei közgyűlés elé a gömöri ref. lelkész-értekezletről is, melyek mind találkoztak az egyházmegye rokonszenvével. Igy: a lelkész-értekezlet véleménye és indítványa értelmében elhatározta az egyh. m. közgyűlés, hogy az 1848. XX. t.-c. végrehajtásának sürgetése tárgyában feliratot intéz a kerületi közgyűléshez, kérve a kerületet, hogy *tekintélyének teljes érvényesítésével* szorgalmazza az egyetemes konventet, hogy az államhatalomnál, illetve a közoktatásügyi kormánynál sürgesse az idézett t.-c. 2-ik és 3-ik §-ainak mentől teljesebb és mentől gyorsabb végrehajtását. Nem „kibeszélést", de *őszinte* cselekedetet kérünk s *várunk*. — Ugyszintén a lelkész-értekezlet véleménye és indítványa értelmében elhatározta a közgyűlés, hogy az E. T. I. t.-c. 114 §. *a)* pontjában megállapított 2400 K alapfizetés és hat izben 200—200 K ötödéves korpótlék haladéktalanul leendő életbe léptetését kérni fogja a kerület utján a konventtől; illetve felhivja a konvent figyelmét arra, hogy az államhatalmat szorgalmazza arra, hogy az állami költségvetés keretébe még az 1909. évre vegyen fel oly összeget, mely e zsinati törvény életbe léptetéséhez szükséges. Még pedig mivel ez a kérdés sem csak egy egyházmegyét érdekel, ily irányú határozat hozatalra az összes hazai ref. egyházmegyéket felhívja egyházmegyénk.

Kedvező határozatokat hozott az egyházmegyei közgyűlés mindazon tárgyakban, melyeket a lelkész-értekezlet terjesztett fel az egyházmegyére. E határozatokat itt nem részletezzük, mert ezekről már az értekezletről közölt tudósításunkban beszámoltunk.

Egyházközségeink anyagi ügyeinek helyes kezelésére vonatkozólag fontos határozatokat hozott az egyh. m. közgyűlés a *számvevőszék* véleményei és indítványai alapján és értelmében. E határozatok közül — mint általános érdeküt — kiemelem azt, hogy a gyámintézetek tőkéinek mentől előnyösebb kamatoztatása céljából, a tőke kihelyezés gyors, pontos eszközölhetésére új szervezetet alakított a közgyűlés. A régi s nehézkesen cselekvő „gyámoldai választmány" helyett egy *három tagból* álló „pénzkihelyező bizottság" szerveztetett, melynek tagjaiul megválaszttattak: *Molnár József* — ki elnöke is a bizottságnak — *Seres József* gyámint. pénztáros és *dr. Székely József* ügyész. A gyámintézeti pénztárok megvizsgálása végett pedig ez a bizottság *Ruszkay Gyula* lelkészi és *Szombathy Pál* tanitói képviselőkkel egészíttetett ki.

A 70. számot meghaladó tárgysorozat letárgyalása, melyeknek túlnyomó része inkább az egyes egyházakat érdekli, este fél nyolc órakor ért véget.

Délben 1 órakor 90 terítékű közebéd volt a Sas-szálloda emeleti nagy termében, melyen részt vettek a gyűlés tagjain kivül: a rozsnyói felekezetek lelkészei s világi elnökei, Hámos László berzétei földbirtokos s nyug. főispán, a város polgármestere, kapitánya, a rozsnyói egyház presbiterei stb. Az ebéden több szép pohárköszöntő hangzott el. Elsőnek *Vattay László* egyh. m. főjegyző szólalt fel s az elnökséget éltette. *Dr. Katona László* a rozsnyói ref. egyház nevében üdvözölte az egyház vendégeit. *Réz László* rozsnyói ref. lelkész a felekezetek jelen volt képviselőit éltette. *Bornemisza László* megkapo hitvallást tett hazánk és egyházunk szeretetéről. *Fábián Ferenc* rozsnyói apátplébános kanonok a felekezetek egyetértéseért, *dr. Weiszkopf Artur* rabbi a szabadelvű kálvinista papságért, *Smid István* ág. h. ev. lelkész az imairó Czinke Istvánért, *Réz László* a jó magyar Hámos Lászlóért, *Csabay Pál* a gömöri tanítókért, *Becske Bálint* a tanítókat szerető, a tanítói munkát kellő értéke szerint mindenkor megbecsülő gömöri papságért — üritettek áldomáspohárt. — Az emelkedett hangulatu ebéd három órakor ért véget, amikor is az esperes a félben hagyott munka folytatására hívta fel a gyűlés tagjait.

Legyen jó eredményeket biztosító a gömöri egyházmegye serény munkálkodása.

Réz László,
egyh. m. jegyző.

Lelkészi értekezlet F.-Borsodban.

Folyó hó 7-én Sajószentpéteren összejöttünk mi is felső-borsodiak, hogy gondolkozzunk, tanácskozzunk s tőlünk telhető.eg tegyünk is valamit a közös munkálkodás mezején. Volt elegendő tárgyunk, sok fontos teendőnk, igyekeztünk azért felhasználni a munkaidőt erőnk és tehetségünk szerint. Vajha ne munkálkodtunk légyen sikertelenül!... Vajha hű szolgáknak bizonyúltunk volna most is az anyaszentegyház szolgálatában!... Hiszen oly nagy szükség van minden ponton az eredménnyel biztató, jövőnket alapozó komoly munkálkodásra.

Megdöbbenve látjuk ma is, hogy „A mi régi ellenségünk háborog velünk, erővel, fegyverrel és sok csalárdsággal és minden nagy hatalmassággal!" Nem szabad hát tétlenkednünk, sőt kell, hogy mozgosítsuk mi is magunkat késedelem nélkül.

Igy éreztünk, igy aggodalmaskodtunk mindannyian, akik együtt voltunk. Felvettük hát készséggel a munka eszközeit, egyszersmind gondolkodtunk a védelmi fegyverekről s azok szerencsés alkalmazásáról. Előbb azonban oda borultunk az erő és segedelem örök forrásához s közös énekünkben, alkalomszerü imádságunkban kértük megsegitő kegyelmét tanácskozásunkra. Bartha Gyula ifjú lelkésztársunk költői szárnyalású szép alkalmi imával emelte fel lelkünket Istenhez. Szerencsés fellépését, sikeres szereplését nem is hagytuk jutalmazatlanúl, egyik jegyzőjévé választván őt értekezletünk. Elismeréssel adóztunk az elnöki megnyitóért is, mert visszatükrözve láttuk abban ezuttal is a hivatásos vezér agilitását, tevékeny munkásságát s körültekintő gondosságát. Demeter Bertalan alelnök lemondását nem fogadtuk el. Ez állásában is sokat várunk még tőle, a mindössze egy éves tisztviselőnktől. Sajnálattal olvastuk Ragályi Béla egyházmegyei gondnokunk levelét, melyben az értekezlet kebeléből való kilépését kérte tudomásúl venni. Érzékenyen érintett e meglepő hír bennünket, mert megtisztelve éreztük magunkat mindig, valahányszor e kiváló férfiú, ez a mi szeretettel, tisztelettel környezett „világi papunk" értekezleti gyűléseinken megjelenve, itt is megosztotta velünk a munka terhét, sőt nem egyszer tanácsolt, irányított, lelkesített bennünket. Jeleznem sem kell, hogy lemondó levelére nem válaszolhattunk mást, minthogy szivesen felkértük a további köztünk maradásra.

Ilyen kedvező és kedvezőtlen előzmények után áttértünk a kitüzött tárgyak megvitatására. Az ORLE választmányi gyűlésein esetről-esetre Dávid József elnök, Szuhay Benedek egyházmegyei főjegyző, Barna Gyula és Kerekes János tagtársaink által kívánja magát képviseltetni értekezletünk, még pedig oly módon, hogy legalább is egy közülök rendesen ott legyen a választmányi gyűlésen s az illető költségeit értekezleti alapunkból fedezzük.

Hosszasan és behatóan foglalkoztunk Kazay Géza és Szuhay Benedek lelkésztársaink azon indítványával, hogy a nyugdíjintézeti járulékok könnyebb befizethetése céljából szépen virágzó egyházmegyei gyámtárunk segitségét vegyük igénybe. Bizottságot küldtünk ki e fontos tárgy alapos előkészítése végett s reméljük, hogy e tárunkból — ha mindjárt kis részben is — segíthetünk magunkon. Ilyen irányban egyébiránt a kerületi gyűlésen is zörgetni fogunk, annyival is inkább, mert nem mi leszünk az úttörők ezen a téren. Tudunk egyházkerületről, amelyik — épen a nyugdíjintézeti terhekkel kapcsolatban — könnyíteni kíván a maga lelkészein, sőt ki is nyujtotta készséggel a maga segitő jobbját. A mi kerületünknek is vannak tekintélyes alapjai, amelyekből áldozhat s kell is, hogy áldozzon újabb nehéz terheink könnyítésére.

Az országos prot. szövetség alapszabályait csak akkor kívánjuk érdemlegesen tárgyalni, ha előbb a közös prot. bizottság is átvizsgálta s elfogadta azokat. A Nagy István-féle határozati javaslathoz, mely a lelkészi fizetések rendezését tárgyazza s melyet az ORLE közgyűlése is elfogadott, hozzájárultunk. Ugyancsak elfogadtuk Szuhay Benedek előadása és indítványa értelmében az 1848. XX. t.-c. végrehajtásáról szóló s az ORLE közlönyében is megjelent határozati javaslatot, sőt egyházi felsőbb hatóságainkhoz is felterjesztéssel élünk ebben a tárgyban. A kebelbeli egyházaink részére készített u. n. egyházlátogatási ellenőrzési naplók kitöltését megvitattuk, azt mondván ki elvül, hogy azok egyes egyházaink úgy szellemi, mint anyagi képének hű tükörei legyenek s nem csupán az észlelt hiányok és fogyatkozások, de az egyházak érdemei is mintegy felsőbb egyházi elismerésképen bevezetendők azokba. Egy pályamunka is érkezett a „Keresztyén vallás és a szociálismus“ címmel. Kiadatott a bíráló bizottságnak.

Ezek voltak a fontosabb tárgyaink, melyeknek lelkiismeretes, komoly megvitatása és elintézése után közebédre gyültünk össze, hol a kartársi és baráti szeretetben közelebbről is egyesültünk, egyesekért poharat emeltünk, dr. Baltazár Dezsőt pedig, mint az ORLE hivatott és lelkes zászlóvivőjét táviratilag üdvözölve, kitartást, lelkesedést kívántunk további sikeres működéséhez.*

Szentmártoni Dániel.

Tanárok gyűlése Sárospatakon.

A „Tanítóképző-intézeti tanárok országos egyesülete“ folyó évi közgyűlése e hó 13—15. napjain városunkban zajlott le.

Tizedik gyülése volt ez az aránylag fiatal egyesületnek s e 10 közül harmadik, melyet vidéki városban tartott, tehát elég hamar jutott városunk e szerencséhez s tegyük hozzá mindjárt, hogy a megtiszteltetésnek méltóan meg is felelt, a gyűlés tagjait a legelőzékenyebb vendéglátással fogadta s mindent megtett, hogy vendégeink a legjobb emlékekkel távozzanak körünkből. Maga a város a közgyűlés idejére lobogódiszt öltött, az érkező vendégeket a vasútnál a városi főbiró üdvözölte, egyes családok lekötelező szivességgel vállalkoztak a vendégek elszállásolására, a gyűlésen, közebéden, hangversenyen pedig városunk szine java megjelent, hogy ezzel is kimutassa érdeklődését.

A gyűlések s ezzel kapcsolatos események lefolyásáról a következőkben számolhatunk be:

A gyűlésen jelen volt mintegy 60 tag nagy része az elnökséggel együtt a 13-án délben Budapest felől érkező vonattal jött városunkba s ekkor volt a hivatalos fogadtatás is, melyen a helybeli tanitóképző-intézet teljes tanári karán kivül megjelent szép számban a városi közönség is.

E nap délutánja azzal telt el, ami ily közgyűlések vidéki tartásának egyedül adhat létjogosúltságot, hogy a vendégek a város látnivalóit, nevezetességeit tekintették meg s e szempontból Sárospatak sok más hely felett nagy előnyben van s méltó büszkeséggel mutathattuk be vendégeinknek dicsekedésünk legszebbjét: régi, híres főiskolánkat, annak gazdag és ritka gyüjteményeit, köztük az unikumokat tartalmazó nagy könyvtárt, valamint Rákóczy várunkat. Jóleső érzéssel konstatálhatjuk, hogy a látottakkal vendégeink teljesen meg voltak elégedve.

Hogy hű krónikás legyek, meg kell még azt is emlitenem, miszerint a vár megtekintése után az összes vendégeket, kikhez már helybeliek is csatlakoztak, Hodossy Béla igazgató saját pincéjébe vezette, hogy egyrészről azt, mint a hegyaljai pincék tipusát bemutassa, másrészről pedig, hogy a fáradság után néhány pohár jó borral szolgáljon, felüdítésül a komoly munkához.

Este 6 órakor az egész társaság az állami tanitó képző-intézetbe vonult, a kitűzött előértekezlet megtartására. Elfogadta az előértekezlet a választmány által elkészitett tárgysorozatot, meghallgatta az elnöki bejelentéseket és előterjesztéseket, megválasztotta a kandidáló- és számvizsgáló-bizottságot. Ez értekezleten ismertette Mohar József csurgói áll. tanitóképző-intézeti igazgató azt a mozgalmat, melynek célja, hogy a Balaton partján tanárok üdülőtelepének létesitésére telekcsoportot szerezzen, illetőleg e célra tanári érdekeltséget alakitson. Bemutatta és kiosztotta az erre vonatkozó felhivást.

Értekezlet után a gyűlés tagjai a hozzájuk csatlakozott helybeliekkel a főiskolai étterembe vonúltak, hol a kissé hűvös terem dacára is kellemes hangulatban a késő éjjeli órákig folytatták az ismerkedést.

A tulajdonképeni közgyülést 14-én reggel 9 órakor nyitotta meg *dr. Balló József* egyesületi alelnök a főiskolai imateremben. Első sorban is küldöttséget kért fel, hogy a kultuszminiszter képviselőjét, Meczner Gyula főispánt a közgyűlésre meghivja. A gyűlésen megjelenő főispánt fogadó éljenzés lecsillapulta után megtartotta elnöki megnyitóját, melyben különösen kiemelte, hogy a Rákóczy szabadság-elvei, valamint a Comenius didaktikai tanai alapján működő tanitóképző-intézeti tanárság a legszivesebben jött városunkba, e két nagy alak egykori lakóhelyére.

Meleg szavakkal köszönti főispánunkat, mint a miniszter képviselőjét, a főiskolát, annak tanárait, a várost s annak jelenlevő főbiráját, gróf Mailáth Józsefet, mint a gyűlés egyik illusztris előadóját.

Szintén krónikám teljessége miatt kell megemlite-

* Úgy értesültünk, hogy az értekezlet hosszas betegségéből szerencsésen üdülő püspökünket is örvendező távirattal kereste fel. Szerk.

nem, hogy az üdvözlöttek mind válaszoltak, meleg szavakban köszöntötték a körünkben megjelent egyesületet.

Az elnöki megnyitó után *dr. Katonáné Thuránszky Irén* nyug. tanitónőképző-intézeti igazgató tartott emlékbeszédet *Peres Sándor* elhunyt egyesületi elnök felett, jellemezvén őt általában mint embert, mint tanárt és igazgatót, elmondván változatos életrajzát s bő szemelvénnyel ismertetvén műveit. Az élénk tollal megirt s vonzóan előadott emlékbeszédet a szép számú s előkelő közönség a legnagyobb érdeklődéssel hallgatta s a végén őszinte tapsokkal adózott felolvasónak.

Magas, tudományos szinvonalon álló felolvasást tartott ezután *dr. Sáfrány Lajos*, a nagyváradi ref. tanitónőképző intézet igazgatója a modern psychologia köréből, ismertetvén különösebben a külföld ily irányú tevékenységét, de nem emlékezvén meg hazai ilyen mozgalmakról s e téren működő egyénekről, mi a jelenlévő *Nagy Lászlót*, mint e téren egyik elsőrangú hazai munkásunkat felszólalásra birta, hogy rámutasson dr. *Ranschburg Pál* hasonló munkálkodására és munkáira. „Mit várunk a képzőintézetek hatásától a mi szociális munkánkban“ cimen *gróf Mailáth József* tartott ezután felolvasást, melyben általánosan ismert eszméit fejtegetvén, a jelenlévők folytonos éljenzése közt jelentette ki, hogy azok megvalósitására a tanitóságot tartja legalkalmasabbnak s igy a tanitóképző-intézetekre azon feladatot háritja, hogy e célra alkalmas ily eszméktől áthatott tanitóságot neveljünk. E felolvasással kapcsolatban *Geőcze Sarolta* budapesti áll. tanitónőképző-intézeti igazgató mindjárt konkrét példákban mutatta be, hogy tantervünk keretén helül a szociologiai vonatkozások miként vihetők keresztül.

A nagy tudású végtelen ügyszeretetről és lelkesedésről tanúskodó s lekötelező kedvességgel előadott felszólalást a közönség mindvégig élénk figyelemmel hallgatta s végén hálás tapssal jutalmazta.

(Folyt. köv.)

KÖNYVISMERTETÉS.

Lelkipásztorkodás. Kapcsolatban a lelkipásztor belmissziói munkakörével.

Pályadijnyertes mű. Irta: Csiky Lajos debreceni ref. theol. akad. tanár. A tiszántúli ref. egyházi értekezlet kiadványa. I. — Ára?

(Folytatás.)

A 6. §. a lelkipásztorkodástan irodalmával foglalkozik. E § az író széles ismeretköréről tanuskodik. De ennek a § nak — mint már jeleztem — nem itt volna helye, hanem az elméleti rész előtt.

A gyakorlati rész foglalja le a kezünk alatti könyvnek legnagyobb részét, a 48—197-ig terjedő oldalakat. Érthető és természetes, hogy igy van. Ez a körülmény tanubizonyságot tesz az író mellett e tekintetben is, hogy nem mint szobatudós, hanem mint gyakorló lelkész kiván szolgálatára lenni lelkésztársainak. Általában el lehet mondani e részről, hogy felöleli mind azt, ami egy ily irányú munkában helyet foglalhat. Általában elmondható az is, hogy értékesebb a munka e része, mint az elméleti rész. Bár hibák, hiányok, téves nézetek e részben is vannak. Az alábbiakban rámutatok ezekre, de nem fogok fukarkodni az elismeréssel sem, ahol ez indokolt lesz.

A gyakorlati részben az első szakasz „A lelkész élete“ cím alatt a prot. lelkész képét festegeti — úgy amint az író lelkében él. — A kép mintának elég ügyes, vonzó; s kivánatos, hogy e kép egyes vonásai felismerhetők legyenek a lelkipásztorok életében. Legelőször is a lelkész életéről általában mond el valóban gyakorlati értékü, okos dolgokat. Azután külön-külön szól a lelkész egyéni, benső életéről, családi életéről és társadalmi életéről, egyikről is, másikról is, harmadikról is több cím alatt. A lelkész egyéni életéről négy cím (§) alatt foglalkozik, u. m.: Magány és visszavonulás, Imádkozás, Tanulmányozás, Idővel való gazdálkodás. E négy §. helyett azonban elég lett volna kettő, t. i. az első és harmadik. Az imádkozásról ugyanis, mint külön speciális lelkészi teendőről, nem is tud úgyszólván semmi érdembe vágót mondani az író; valószinüleg azért, mert az imádkozás általános emberi kötelesség. Az idővel való gazdálkodás cimű §. pedig végeredményben semmit mondó. Az ABC négy sora többet fejez ki. Aztán — minő kicsinyeskedés az ily irányú műben a korai felkelés ajánlgatása! S minő tartalmatlan indok a korai felkelés szükséges és hasznos volta mellett Dávid királynak a példáját felhozni! De meg ki tudja, hogy Dávid korán kelt-e? Az a két idézet, melyet a zsoltárok könyvéből idéz az író (Zsolt. V. 4. és CXIX. 147.) nem bizonyítják, hogy irójuk korán kelt. — A két általam is szükségesnek itélt § is, egy-kissé rendszeresebb tárgyalást igényelne.

Amit a lelkész családi életéről mond el az író négy cím (§.) alatt, az már sokkal becsesebb s rendszeresebb, mint az előbbiek. Különösen kiemelendő A lelkész felesége c. §., melyben ideális képét rajzolja a prot lelkész feleségének, ki valóban nemcsak férjének, hanem a lelkésznek is fele segitsége tartozik lenni.

Hasonlóan nincs kivetni való tárgyukra nézve azon §§. között sem, amelyek a lelkész társadalmi életéről szólnak. Itt azonban már találunk tartalmi gyengeségeket s tévedéseket. Szól ugyanis az író külön §-ban a *komolyság*-ról. Próbálja meghatározni is, hogy mi a komolyság, de bizony nem sikerült a meghatározás. „Azt a sulyt — mondja az író — azt a többé vagy kevésbbé fontos sulyt, terhet értjük *komolyság* alatt, mellyel valami érdek, gondolat vagy baj az elmére nehezedik.“ — Mondattanilag is gyenge meghatározás. Tartalmi tekintetben pedig határozottan téves. Ez inkább a *búskomorságnak* lehetne meghatározása. Hiszen a komolyság nem teher, mely az elmére nehezedik. A komolyság az egyén lelki életének kiváló jellemző tulajdonsága, melyhez a kellemetlen érzésnek semmi közösincs; már pedig a tehernek az elmére való nehezedése kellemetlen érzéssel van összekötve. Vagy még inkább: a komolyság az ember lelki életének oly állandó állapota, mely határozott irányt ad az illető egész élete működésének összes cselekedeteiben, sőt érzelem- és gondolat világában is. — Amint aztán a fogalmi meghatározás nem helyes, aszerint vergődik a §. a tárgyalás folyamán is. Ennek a §-nak a végén van ez: „A lelkész komolysága általában véve jelentkezzék . . . az ő theologiai álláspontja positiv keresztyénségében“. Ez egy kissé homályos állitás s éppen ezért téves értelmezésre is adhat okot. Jól sikerült §. A lelkész a társadalomban cimű, melyben több, az életből merített tanács van és alkalmasak, hogy gondolatokat ébresszenek. Azok a gondolatok is megállják helyöket, amelyeket a Tiszttársi viszony cím alatt mond el az író s méltók a megszivlelésre.

A Gyakorlati rész második szakasza a *Lelkipásztori gondozás*-ról szól. Mint már jeleztem, ez a szakasz is több altételre oszlik s mindenik altétel több címet (§) foglal magában. E szakaszt egy bevezető §. nyitja meg, amelyben az író könyve e szakaszának felosztását adja. Az a baj azonban — és ez szerkezeti hibái közé

tartozik — hogy kettős felosztást tartalmaz. Amit a második felosztás tárgyaként elsőnek ad elő az író, annak helye van e könyvben, mert a lelkésznek csakugyan kötelessége munkás figyelmét kiterjeszteni egyháza tagjainak anyagi, erkölcsi, szellemi és lelki *érdekeire:* de ezeket más beosztásban lehetett s kellett volna tárgyalni. Általában e könyv szerkezete nem a legszerencsésebb. Ez a szerkezeti hiba az oka annak, hogy kénytelen az író műve folyamán több helyen magyarázgatni, hogy mi a célja munkájának (pl. 93. i.). Ez pedig — legalább is erős szépséghiba.

Réz László.

(Vége köv.)

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A tiszáninneni egyházkerület ez évi tavaszi közgyűlése** május 19. és köv. napjain fog megtartatni a szokott helyen Miskolcon.

— **A mező-csáti lelkész-választást** a tiszáninneni egyházkerület időszaki bírósága f. hó 9-én tartott ülésében megsemmisitette.

— **Gyűlések.** Az abauji ref. egyházmegye f. hó 27-én fogja lelkészértekezletét s 28-án tavaszi közgyűlését megtartani.

— **Lelkészbeiktatás, orgonaavatás.** F. hó 12-én kettős ünnepe volt a cigándi ref. egyháznak: akkor történt az egyház új lelkészének, Ölbey János volt nagyrozvágyi lelkésznek beiktatása és az Angster pécsi orgonagyáros által 4500 kor. költséggel készített új orgona felavatása. A lelkészbeiktatást Bálint Dezső sárospataki lelkész, egyházmegyei tanácsbíró, az orgonaavatást Bathó János sárospataki ének- és zenetanár végezte.

— **Felsőzempléni példa Abaujnak.** A „Lelkészegyesület" 15. számában, szóról szóra a következőket olvassuk: „A taggyüjtés e sorok írójára (Péter Mihály) lévén bízva, beszámolt az eddigi eredményről, hogy t. i. 19 lelkész lépett be az ORLE kebelébe. Hivatkozva azonban azon *általános gyakorlatra, hogy a kisebbség meg szokott hajolni a többség akarata előtt és a szép egyetértés kedvéért: arra kérte a még be nem lépetteket, hogy csatlakozzanak a többséghez s lépjenek be az ORLE-be.* Felszólalását a legszebb siker koronázta, mert mindnyájan azok is beiratkoztak, akik eddig vonogatták magokat." Ez a felsőzempléni példa; ami ott igazság, az Abaujban is igazság Ebből folyólag elvárjuk, hogy az abauji egyházmegye lelkészeinek f. hó 27-én tartandó értekezletén Kiss Lajos tanácsbíró, az ORLE abauji megbizottja, husz társával együtt kifogja jelenteni, hogy mivel a kisebbségnek meg kell hajolni a többség előtt, és a szép egyetértés kedvéért, ők ki fognak lépni az ORLE-ből, mint a kikkel szemben az ORLE-t nem párto ló lelkészek több mint kétharmad többségben vannak. (Beküldetett).

— **Tanári nyaralótelep.** A tanítóképző-intézeti tanárok sárospataki közgyűlésén érdekes tervet vetett fel és ismertetett részletesen *Mohar József* csurgói áll. tanítóképzőintézeti igazgató. Arról van szó, hogy a Balaton somogyi partján, Fonyódbélatelep és Máriatelep állomások között, a célnak minden tekintetben megfelelő helyen, nyaralótelep létesitésére van alkalom s az ügy kezdeményezői e helyet tanárok részére kivánják megszerezni, illetőleg a megszerzésre egy tanári érdekeltséget akarnak létesiteni. A gyűlésen kiosztott, részletesen tájékoztató felhívás szerint a telek ára négyzetölenként 2 korona s igy a javasolt parcellázás szerint egy telek ára mintegy 6000 korona, s megfelelő nyaraló körülbelül ugyanannyi. Még azt is jelzi a felhívás, hogy az épitkezésre 6%-os pénzt könnyen lehet szerezni. Érdeklődöknek részletes felvilágositást nyújt a helybeli tanitóképző-intézet tanári kara.

— **A Magy. Prot. Irod. Társaság igazgató választmánya** folyó évi ápril 14-diki ülését Antal Gábor püspök és Zsilinszky Mihály kettős elnöklete alatt tartotta meg. Jelen voltak: Gr. Tisza István, György Endre, dr. Kiss Áron, Révész Kálmán, Masznyik Endre, Hamar István, Raffay Sándor, dr. Szabó Aladár, Petri Elek, Bendel Henrik, Szőts Farkas, Radácsi György. — Zsilinszky elnök a mai viszonyokat egész veszedelmességükben mélyen érintő rövid beszéddel nyitotta meg a tanácskozást.. *Mahol-nap védő iratokat terjesztő társulattá kell alakulnunk, ha komolyan vesszük feladatunkat.* A választmány igazat adott elnökének s megkezdődött a tárgysorozat letárgyalása. Szőts Farkas titkár ismertette az 1907. évi számadásokat. Az eredmény nem biztató. A kiadás pár száz koronával több, mint a bevétel s a hátralék meghaladja a 16,000 koronát. Hát ez bizony sok és semmiesetre sem a melegebb érdeklődés jele. Még egyszer felhivatnak a több évről hátrálékosok s megkíséreltetik velök szemben a behajtás, egyesekkel szemben pedig — a törlés, hogy ne mutassunk ki olyan nagy követelési összeget, amilyennek a fele sem bizonyos. Taggyűjtésre újabb kisérletek teendők. Talán az idő eszmélkedésre bírja a szunnyadókat; a hivatalos egyház is segitségre hivandó, mert a prot. irod. társaság, ha nem hivatalos szerv is, de a hivatalos egyház jóváhagyása mellett alakult s benne a lelkészi és világi elem szépen megfért egymás mellett. A Koszorú füzeteknek nem akadt újabb Hegedűs Sándorjok, tehát ezek fentartása is nagyobb átlagos egyházszeretetet kíván, mint amilyenben eddig részesült. Amerikai testvéreink is megkeresendők a füzetekkel s középiskoláink is, hogy jutalomkönyvekül a társaság kiadványait vásárolják. A *Károli-alapra* nézve elfogadta a választmány R. Gy. indítványát, amely szerint az — bizonyos összegben — mint elkölthetetlen tőke szerepeljen, az összeg mennyisége később fog megállapíttatni. A *Házi kincstárra* is ráfizet a társaság; ennek is Maecenásra volna szüksége, mert megszüntetése kár, nagy erkölcsi kár volna; de miután bizonyos tagsági jutalékot is képez, egyelőre lehetetlen is. *A parokhiális könyvtárak* ezekre is kiterjeszthetik a szeretetöket, ahol van mód arra, hogy a parokhiális több célt is szolgáljon!! A „Prot. Szemle" ellen is merültek fel nézetek, kivánságok Dr. Szabó A. tartalmasabbnak szeretné, vagy — költségkimélésből — évnegyedes folyóirattá változtatná. Volt olyan vidéki felterjesztés, a mely — épen ellenkezőleg — a nagy szünidőbeli megjelenését, tehát 12 füzetessé tételét sürgeti. A titkár szerint a füzettel szemben tulságos sok követeléssel vannak főként a kezdő írók, akik szellemi termékecskéikkel ott próbálkoznának s ha nem sikerül nekik, ellenségeivé lesznek a társulatnak is. Sok munkás van, de kevés a nagyobb súlyú, mert kiválóbb egyházi íróink százféleképen is el vannak foglalva. Az *Adattár* megmarad s szerkesztője *Thury Etele* lesz, aki Strompot már ezúttal is helyettesiti és pedig úgy, hogy a szerkesztői díj a Stromp családjának érintetlenül megmarad, az 1908 ra eső tiszteletdíjat a Károli alapnak ajánlja. Ezt köszönettel vette a választmány s a végleges intézkedést a szerkesztőre nézve 1909-re hagyta el. Az adattár idegen

nyelvü okmányainak lényeges tartalma magyar nyelven is közlendő lesz. A Koszorú-füzetekre kihirdettetik a szokásos pályázat, a Házi kincstár-ba felveendő műre nézve — miután Kenessey B. *Női jellemképek* című műve nem készülhet el — a titkár bízatott meg a választással. Az 1908 diki közgyűlés Budapesten lesz s azon b. e. Hegedüs Sándor emlékét dr. Antal Géza fogja méltatni. Kívánatos, hogy ez a gyűlés — a mostani viszonyok között — jelentőségessé váljék s programmja egész prot. egyházunkra vonzalmas legyen. A választmányi ülés az elnökség éltetésével végződött.

— **Az egyetemes ref. tanügyi bizottságot** folyó hó 13-ra hívta össze az elnökség Budapestre. Megjelentek: *Dunamellékről*: Petri Elek, Molnár Sándor, Mészáros János, mint Baksay Sándor póttagja; *Dunántúlról*: Antal Gábor püspök, Czike Lajos, dr. Antal Géza jegyző és Vida Károly; *Erdélyből*: Sárkány Lajos, Fogarassy Albert, Nagy Károly, Kenessey B. püspököt sok új dolga tartotta vissza s póttagja sem jelenhetett meg; *Tiszáninnenről*: Buza János, Révész Kálmán, Radácsi Gy., dr. Finkey Ferenc; *Tiszántúlról*: Dóczi Imre alelnök, György Endre, Orosz István, Sass Béla. — Antal Gábor, mint elnök tanulságos szemlét tartott a hazai tanügy terén felmerült újabb jelenségek és ref. tanügyi bizottságunk tenni valói felett s érdemileg méltatta a múlt évi nagy veszteségeket, amelyek dr. Bartók György és dr. Ballagi Géza elhúnytában s Váró Ferenc lemondásában érték a bizottságot Emlékök megörökítését kérte s a nyomukba állítottakat — Sárkány Lajos és dr. Finkey Ferenc — jó reménységgel és bizodalommal üdvözölte s miután ők eddig csak ideiglenesen — elnöki felkérésre — készítették elő a középiskolai és jogakadémiai ügyeket, ajánlotta őket rendes előadókúl. A bizottság nagy örömmel választotta meg mindkettőjüket. A szokott tárgysorozattól eltérően 1-ször a theologiai akadémiai tanulmányi rendre nézve kivánt a bizottság megállapodni, amivel összeköttetésbe került a szolgálati szabályzat is. Előadó szerint a nyomtatásban is megjelent tervezetet, mint szakbizottsági véleményt elébb a theol. akadémiáknak, illetőleg fenntartó testületeknek kell átnézniök s véleményes javaslattal ellátniok és csak azután kerülhet az, mint újabban átrostált és újabb egyeztetés után megszövegezett dolgozat az egyetemes tanügyi bizottság és a konvent elé, mert ez volt a szakbizottsági megállapodás is. A tanügyi bizottság egyes tagjai eleintén más véleményben voltak, de az előadó meggyőzte őket, hogy az újabb átnézés mellőzése lehetetlen s az nagy visszatetszést szülne s azt az ügy fontossága is kívánja. A theol. akadémiákon tehát a sor, hogy a futó ülésekben megállapított tervezetet javítsák, pótolják legjobb belátásuk szerint. A szolgálati szabályzat — amit B. Papp István — a sárospataki tervezet alapján készített, szintén elintézésre vár. Majd egy nehány újabb gyűlés-tárgy bejelentésével okozott az elnökség meglepetést. Kérvények s egyéb nem csekély jelentésű ügyek most kerültek kiosztás alá a szakelőadók részére, aminek oka az, hogy a központi iroda munkaköre még nincs meghatározva s a rázúdított tennivalók közt nem bírt mindent kellő időre elvégezni. A szakelőadók — nem minden minden tiltakozás nélkül — megadták magukat sorsuknak, de csak az emberileg lehetőre vállalkoztak. Aztán belezökkent a bizottság a rendes kerékvágásba és elébb a népiskolai, majd a középiskolai, theologiai és jogakadémiai ügyeket s végül az általános vallásoktatási és egyéb egyetemes természetű ügyeket tárgyalta le, a nagyobb kérdéseknél élénk érdeklődés mellett. A népiskolai statisztikánk most sem egyezik az államéval, de a magunké szerint a népiskolai tanügy képe derűsebb a múlt évinél. A tanítóképezdék, még inkább a tanítónőképezdék fejlődése örvendetes, bár a tanítás ez utóbbiakban és a leányiskolákban költséges és alig bírható. Sok az okleveles, de állásnélküli tanítónő s a nyomukba lépők száma még több. Mi lesz velök? A tanítók fizetésének az államiakkal szemben történt legfelsőbb megkülönböztetése kellemetlen érzéseket támasztott s ennek lehető orvoslására minden reményre jogosító lépés megteendő. A középiskolák egy része újabb államsegélyt kér, vagy az ígért pótlékért zörget. Egyik újabb kérelmezőnél feltünt, hogy az állam által kinevezendő tanároknak olyan tanszékeket is átenged, amelyeken az egyházi és vallási érdekek inkább istápolhatók. Ennek módosítását kívánja a bizottság. Általában pedig a középiskolák szépen fejlődnek, mind biztosabb medret ásnak maguknak s az állam is nagy figyelemmel van irántok. A tankerületi főigazgatókra vonatkozólag a fennálló konventi utasítás felülvizsgálandó. Némely főigazgató igen szeret a megvont kereteken kivül is érvényesülni s némely tanári kar segítségül szokta őket hívni — amint a jelentésekből látszik — saját gondolatainak érvényesüléséhez, még szabálytalanul is. A theol. akadémiáknál is haladás mutatkozik az 1906—7. évi értesítők szerint. Kevesebb az exmittált theologus, néhol épen nincsen is, mint Sárospatakon, erősebb a fegyelem, több az önképzési munka és a gyakorlati keresztyénség. Az értesítők különben nagyon eltérő vezérelvek szerint vannak készítve s nehéz az egységre vitelök. Gyűjtőívek készítendők, miután az 1900. évben dr. Ballagi Géza és Radácsi György által készített tervezet nem található. A gyűjtőívek készítésével Radácsi György és dr. Finkey Ferenc bizattak meg. A theol. tanári nyugdíjintézet sok gondot okozott a bizottságnak is. A miniszter a sürgetésre még nem felelt. Antal Gábor püspöknek egy külön kérelmére pedig elutasító választ adott. A konventnél a válasz kérése megsürgetendő. Ha az is elutasító lesz, a további teendőkre nézve a tanügyi bizottság a már eddig taposott nyomokon haladva fog intézkedni. Bizonyos, hogy nagyobb mérvű segély nélkül az egyetemes theol. nyugdíjintézet fel nem állítható. *A szemelvényes Biblia* kiadása is nehezen halad. A brit és külföldi bibliaterjesztő társulat csak úgy vállalkoznék rá, ha az árát emelhetné (3 korona helyett felebb) vagy ha a konvent segélyt adna a kiadáshoz. A Sárospataki Főiskola gazd. választmányának számításait az igazgató-tanács nem tette magáévá, aggódván a bekövetkezhető sok veszödés és utólagos csalódás miatt (a közérdekű könyv csak könyvárusi % nélkül hozhatott volna a számítás szerint valami jövedelmet) s így erről is le kellett mondani; maradt, amint volt, maga az Országos Ref. tanáregyesület, amely azonban most szintén új számítást csinált és sem szerzői tiszteletdíjat, sem correcturát, sem konventi jutalékot nem hajlandó adni. Igy aztán nem volt mit tenni, mint az elnökséget felkérni, hogy kiadóról gondoskodjék s a revideált biblia szöveget szerezze meg a brit és külföldi bibliaterjesztő társulattól. A jogakadémiai előadó elismeréssel fogadott képet rajzolt a jogakadémiákról és — elődje nyomán —

kívánta a jogi oktatás decentralisatiójának konventi megsürgetését s együtt foglalkozott, mint elődje, a jogi és theol. tanárok fizetésrendezésének kérdésével. Több kisebb tárgy után szóba kerültek a vasúti kedvezményes jegyek (konventre, tanügyi bizottságra szólók, tanárok kedvezményes jegyei) s legalább annak kieszközlését kivánták egyesek, hogy nagy szünidőre kapnának olcsó jegyet a sokszor elutasított prot. tanárok is . . . Most, amikor az apácákra, szerzetesekre olyan kedvező szelek fuvallanak, talán előkerülhetne a vasúti jegyek kérdésének megoldása is. Két napig tartó ülésezés után azzal a hittel oszlottak el a megjelentek, hogy jó volna a bőjti és nagypénteki napokra valami igazi húsvéti öröm.

Szerkesztői üzenetek.

Pesti biráló. A könyvismertetést nem közölhetjük, mert egyfelől az ismertetett könyvet nem láttuk s másfelől az egész ügy a dunamelléki egyházkerület belső ügyének látszik; — azt hisszük, ott is elintézhető.

Pályázat tanári állásra.

A sárospataki ref. főgimnáziumban pályázat hirdettetik egy helyettes tanári állásra, melyre olyan protestáns vallású pályázók jelentkezhetnek, akiknek a német-latin vagy német-magyar szakcsoportból középiskolai tanári oklevelük van, vagy ezekből a tantárgyakból legalább a szakvizsgálatot sikerrel kiállották. Előnyben részesül, a ki a francianyelvet is képes tanítani.

A tanszék javadalma 2000 korona, havi előleges részletekben fizetve. A megválasztandó tanár heti tanóráinak száma 20. Szaktárgyain kívül, de csak a törvényes óraszámig, a szükséghez képest az alsóbb osztályokban más tantárgyak tanítására is kötelezhető. Megbízás esetén köteles a főiskolai internátusban a felügyeletet elvállalni s ezért az internátusban lakást és ellátást kap.

A pályázati kérvények, melyekhez a pályázók keresztlevelüket, tanúlmányaikat igazoló okmányaikat, tényleges hadkötelezettségi szolgálatuk kitöltéséről szóló igazolványukat, rövid életrajzukat mellékelni tartoznak, a főiskolai igazgató-tanácshoz címezve, a sárospataki ref. főgimnázium igazgatóságához a folyó évi április 25-ig nyujtandók be.

Sárospatak, 1908. április 1.

A ref. főgimnázium igazgatósága.

TARTALOM. *Szent-Imrey György:* Nagypénteki elmélkedés. — *Harsányi István:* A legújabb evangyéliomtöredék. — *Réz László:* A gömöri ref. lelkészértekezlet közgyűlése. — *Réz László:* A gömöri ref. egyházmegye közgyűlése. — *Szentmártoni Dániel:* Lelkészi értekezlet F.-Borsodban. — *Kötse István:* Tanárok gyűlése Sárospatakon. (Vége köv.). — Könyvismertetés. (Csiky: Lelkipásztorkodás. Vége köv.). — Vegyes közlemények. — Szerkesztői üzenetek. — Pályázat. — Hirdetések.

Kérje ingyen

és bérmentve magyar nyelvű, gazdagon illusz rált főárjegyzékemet, 3000-nél több rajzzal, mindennemű nikkel-, ezüst- és aranyórák, valamint mindennemű szolid arany és ezüst áruk, hangszerek, acél- és bóráruk stb.-ről eredeti gyári árban.

Nikkel remontoir óra	K 3.-
System Roskopf patent óra	K 4.—
Svájci eredeti system Roskopf patent	K 5.—
Bejegyzett „Sas Roskopf" nikkel rem.	K 7.—
Ezüst remontoir óra „Glória" művel	K 8.40
Ezüst remontoir óra dupla fedéllel	K 12.50
Ébresztőóra K 2.90. Konyhaóra	K 3.—
Schwarzwaldi óra K 2.80. Kakukóra	K 8.50

Minden óráért 3 évi irásbeli jótállás. — **Ninosen kockázat! Becserélés megengedve, vagy a pénz vissza!**

KONRAD JÁNOS

Első óragyár és szétküldési áruház, Brüx 1256 szám. (Csehország.)

Kálvin János művei.

Szerkeszti: **Czeglédi Sándor.** **Eddig megjelentek:**

1. A genfi egyház kátéja.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **60 fillér.**
2. Az egyház reformálásának szükségességéről.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **80 fillér.**
3. Kálvin János értekezése az ereklyékről.
Franciából fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**
4. Sadolet biboros levele. Kálvin válasza.
Fordította: *Ladányi Pal.* — Ára **60 fillér.**

Sajtó alatt vannak:

5. III. Pál pápa levele Kálvin János megjegyzéseivel.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**
6. A párisi theol. fakultás hitcikkei Kálvin elleniratával.
Fordította: *Pongrácz József.* — Ára **50 fillér.**

Minden kötet külön kapható.

Az 1908. év elején e hat mű egy díszes kötetben is meg fog jelenni. — A 25 ivnyi terjedelmű kötet ára 4 korona 50 fillér lesz.

Mind e művek megrendelhetők

a Magyar Kálvin-fordítók bizományosánál

KISS TIVADAR könyvkereskedésében **Pápán.**

Mielőtt személy v. jelzálog

PÉNZKÖLCSÖNÉRT

bárhova fordulna,

kérjen díjmentesen tájékoztatót

Meller L. Egyed cégtől

Budapest, IX., Lónyay-utca 7.

Telefon Interurban: 46—31.

Harmóniumokat

mindkét rendszer szerint a legolcsóbban szállit

PAJK REZSŐ és TÁRSA

Budapest,

V., József-körut 15.

Pianók! Pianók! Pianók!

Árjegyzéket ingyen és bérmentve küld.

Lelkészeknek és tanitóknak külön százalékengedmény. Részletfizetésre is szállítunk!

Szállítások bérmentve eszközöltetnek az utolsó vasútállomásig.

Elismert kitünő áruk.

Szíves figyelmébe

ajánljuk a közeledő konfirmáció alkalmából a *Révész-Szoboszlay-S. Szabó*-féle

Konfirmációra előkészitő kátét

kérdések és feleletekben. Ára 30 fillér. Minden 10 egyszerre rendelt példány után egyet ingyen adunk.

Konfirmációi emléklapok

darabja 4, 5 és 6 fillér. 100 drb egyszerre való vételnél kor. 3·60, 4·50 és 5·40. Kaphatók:

Hegedűs és Sándor

könyvkiadóhivatalában

Debrecenben. Kossuth u. 11.

Orgona és harmoniúm gyár

gőzerő hajtás és villamos világitással berendezve.

ORSZÁGH SÁNDOR ÉS FIA

cs. és kir. udvari szállítók

Rákospalota (Budapest mellett).

Alapíttatott 1861. évben.

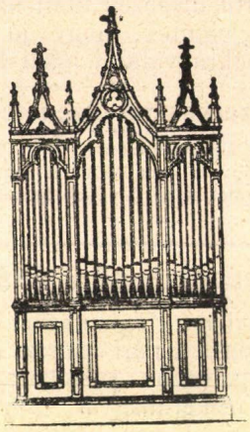

Az 1885. évi országos kiállításon „nagy dísz oklevéllel“ (első díj) és „Ferencz József lovagrenddel“ az 1904. évi veszprémi kiállításon „arany éremmel“ (első díj), az 1906. évi kassai kiállításon „dísz oklevéllel“ (első díj) kitüntetve, azonkívül számtalan kitüntetés és elismerés. Ajánlják kitünő hangú és szerkezetű, főleg a legújabb légnyomatu (pneumatikai) orgonáikat, melyek rendkívül könnyü játékmód és a változatok egyszerű kezelése mellett, az időjárás minden viszontagságainak ellenállnak. Szolid munka és jutányos árak. Kisebb orgonák készletben vannak. Eddig 700-nál több új orgona lett szállitva. Raktáron kitünő hangú harmoniumok minden nagyságban. Harmoniumok tetszés szerinti rajz és változat összeállitással rendelésre készülnek. Tervezeteket és rajzokat kivánatra küldünk.

Pontos és legjobb órak 5 évi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák,

borkancsók, china-ezüst disztárgyak,

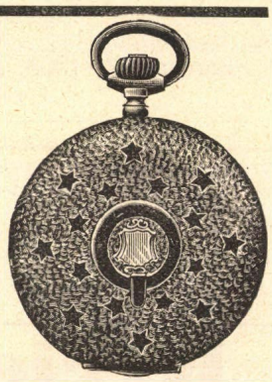

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

Polgár Kálman

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállítója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 17. szám. Sárospatak, 1908. április 26.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

Elnöki megnyitó beszéd.

Elmondatott az Orsz. Ref. Tanáregyesület hódmezővásárhelyi közgyűlésén.

Tisztelt Közgyülés!

Midőn ref. tanáregyesületünk VII. közgyűlését van szerencsém megnyitni, szívesen üdvözlöm t. tagtársainkat, kiket az összetartozás érzete s a ref. tanügy ápolása hazánk különböző vidékeiről a magyar protestantismusnak eme délvidéki gócpontján, az alföldi magyar nép e virágzó otthonában összehozott, hová a ref. egyház és a nemes város hivatalos képviselete, a nemzeti közművelődés ügyének munkás szeretetétől áthatva, megtisztelő figyelemmel és szíves vendégszeretettel hívta meg egyesületünket.

Egyesületünk célja s törekvései a magyar faj kulturális érdekeivel, szellemi hegemoniájának e haza földjén biztositásával oly benső összhangban állanak, hogy e város kultúrintézményeinek virágzásából, a magyar nép alkotó erejének fölemelő szemléletéből csak buzdítást és kitartást meríthetünk tanügyi törekvéseinkhez. E kitartásra pedig a ref. iskola fejlesztése körül époly szükségünk van a jövőben, mint a múltban volt. Utolsó közgyűlésünk óta két újabb tanáregyesület, az evangélikus és katholikus tanáregyesület is kibontotta zászlaját. S nemzeti tudományosságunk szegénysége mellett csak örülnünk kell rajta, ha minél több őrtűz gyúlad ki e haza határain, mely a nemzet különböző rétegeibe világítva, lelki homályt oszlat s a közoktatás szellemi világosságával derít fényt nemzeti közéletünkre. De azért a nemzeti közoktatásügy szolgálata körül megindult verseny terén nekünk legkevésbbé szabad kiejteni kezünkből a fölemelt zászlót, kiket múltunk szent öröksége, a ref. tanügy nagy történeti múltja egyenesen arra kötelez, hogy fokozott energiával törekedjünk a ref. iskolai szellemet a jövőben is élő és ható tényezővé tenni nemzeti közművelts günk építésében.

Közéletünk olyan szellemi irányzat nyomása alatt áll, amely, ha nemzeti társadalmunkat hatalmába ejtené, a legnagyobb mértékben veszélyeztetné szabadelvű intézményeink fejlődését s egészségtelen irányba terelné egész nemzeti közműveltségünket. Az a liberális világnézet, melynek alkotásain az újkori Magyarország szellemi és anyagi jóléte nyugszik s melytől egyedül várhatjuk nemzetünk jövő fejlődését és erősbödését, ma már szavát is alig meri hallatni törvényhozásunk csarnokaiban, tanügyi kormányzatunkban pedig oly egyoldalú felekezeti irányzat kapott erőre, amely megbontja nemzeti közoktatásunk egységét s az állami tanintézetek arculatát is a maga képére igyekezvén alakítani, áldatlan kulturharcba sodorja a nemzetiségi törekvésektől különben is eléggé megszaggatott társadalmunkat.

E szellemi irányzat correctivuma a közoktatás és nevelés terén csak *a ref. iskolai szellem* lehet, melynek hagyományos jellemvonása épen a *szabadelvű nevelés*, a lelkiismeret és vizsgálódás szabadsága: az a *liberalismus*, mely magával a reformatióval egy forrásból fakadva, egykor a hatalom által üldözött igazságok oltáraivá emelte a prot. iskolák kathedráit, de ma is a felvilágosultság eszméivel termékenyíti meg tanításunkat. Nem hiszem ugyan, hogy középkorias irányzatok, még ha kormányintézkedések támogatják is, erőt vehessenek korunk felvilágosultságán s egyoldalú felekezeties irányba hajtsák köznevelésünket; de minden ilyen törekvéssel szemben erősítenünk kell a ref. iskolai szellemet, hogy iskoláink — mint egykor a nemzeti elnyomatás szomorú korszakaiban a nemzeti szellemnek voltak erős várai — ma, a nemzeti nevelés korában a szabadelvű gondolkodás, a liberális szellem ápolásával munkálják nemzetünk kulturális fejlődését.

De az egészséges iskolai szellem ápolásán kivül számos, megoldásra váró tanügyi kérdés előkészítése s irányitása is elég feladatot tűz a hazai tanáregyesületek s köztük ref. tanáregyesületünk elé. A közelebbi évek politikai zavarai nemcsak közéletünket dúlták föl, nemcsak közgazdasági viszonyainkban teremtettek válságos helyzetet, hanem több, teljesen előkészített tanügyi reformot is megakasztottak, vagy más irányba tereltek. Felsőbb oktatásunk körében a jogi szakoktatásnak régóta vajudó s égető reformja, mely a Wlassics és Berzeviczy miniszterségе alatt a decentralisatio elvének alapján már minden részletében ki volt dolgozva s csak törvényhozási alkotásra várt, ma egészen lekerült a szinről. E tervezet helyett, mely nemcsak magát a szakoktatást kívánta intensivebbé tenni, hanem a vidéki jogakadémiák erősítésére és fejlesztésére is hivatva lett volna, a jelenlegi kormány — úgy látszik — inkább az egyetemi rendszer fejlesztését kivánja munkába venni. Uj egyetem, vagy egyetemek alapítása prot. jogakadémiáinkat még vértelenebbekké fogja ugyan tenni; de a mai viszonyok tarthatatlansága, amelyek mellett az egyetemi hallgató akár az egyetemtől távol élve, mindennel foglalkozhatik inkább, mint szaktanulmányaival s szak-

Lapunk jelen számához 1/4 iv melléklet van csatolva.

képzettsége úgyszólván csak vizsgálatok kockázatos sikerére van építve, elodázhatlanúl sürgetik bármily alakban is, a helyzet reformálását, s egyetemes ref. tanügyi bizottságunk csak a közérdeknek tett legközelebb szolgálatot e reform megsürgetésével.

A középiskolai oktatás körében a tanárképzésünk mélyítésére irányult törekvések nehány vidéki tanintézetnél alkalmazott gyakorló tanári ösztöndíj szervezésével egészen kimerültek, pedig ez üdvös lépés a középiskolai bajaink gyökerére ható intézkedéseknek csak kezdetét jelentheti; az elméleti tanárképzés intensitása, a tanárjelölteknek a didaktikai módszerek körül alapos tájékozódása, philologus tanáraink részére a külföldi ösztöndíjak szaporítása még sok tenni valót kíván.

A gimnázium és reáliskola egyenlő jogosításának kérdésében a tanári testületek javaslatai s a miniszteri szakértekezlet tanácskozásai ma is feldolgozásra és kivitelre várnak s nem lehetetlen, hogy egy pillanatban a szakszerű javaslatok félretételével egész nyersen fogják megoldani a kérdést, mint Poroszországban, ahol a mai középiskola minden ágazatát egyenlő jogosítással ruházták fel az egyetemi tanulmányokra. Pedig amely intézkedést a nagy német kultúra meg sem érez. (mert a múlt havi kimutatás szerint a reáliskolákat végzett ifjak az összes porosz egyetemek joghallgatóinak még a folyó isk. évben is csak 3·6 %-át, az orvosnövendékeknek pedig csak 2·3 %-át teszik), az a megoldási mód a mi közműveltségi viszonyaink között igen könnyen az egyetemi tanulmányok színvonalának sülyesztésére vezethetne.

Hiszen két évvel ezelőtt az érettségi vizsgálat új rendje is a tanári közvéleménnyel és az orsz. közoktatási tanács javaslatával ellenkező irányban jött létre, eltöröltetvén gimnáziumainkban a görög és német nyelvi érettségi vizsgálat. Pedig kis nemzet létünkre, kik a kulturában vezető szerepet nem viszünk, az európai müveltség szellemi közösségéből nem szabad kiszakítani köznevelési rendszerünket. Ime két év tapasztalata, mely szerint több külföldi egyetemen ifjaink fölvétele a görög nyelvi érettségi vizsgálat hiányában akadályba ütközött, pár héttel ezelőtt már újabb félrendszabályt hozott létre, mely megengedi gimnáziumainknak, hogy önként jelentkező növendékeiktől a görög nyelvből is érettségi vizsgálatot vehessenek föl. Ha a dolog szomorúan nem jellemezné középiskolai viszonyainkat, mosolyognunk kellene e félrendszabályon, mely a mai társadalmi jelenségek között, midőn lépten-nyomon a vizsgálatok idegrontó hatása miatt hallunk panaszkodni s épen az érettségi vizsgálatok a legerősebb támadásoknak vannak kitéve, midőn az iskolában is mindenki a könnyebb boldogúlás útját keresi, oly szellemi érettséget tesz föl tanúló ifjúságunkról, hogy a közös vizsgálati tárgyakon felül még más tantárgyból való megvizsgáltatását is maga kérelmezze.

Az ily kormányrendeletek mind mélyebben érezteti a hazai középiskolai tanársággal, hogy középiskolai tanügyünk országos vezetésében mily kevéssé érvényesül az iskolai szakismeret és tanügyi tapasztalat az admistratio jogi oldala mellett. Míg ezelőtt a tanári pályán s főigazgatói állásokban kitünt férfiak állottak a tanügyi kormány középiskolai ügyosztályának élén, akik az iskolai élet gazdag tapasztalatait az európai tanügy ismeretével egyesítve, iskoláink szükségleteit közvetetlenül érezve és ösmerve, vezették középiskolai tanügyünket, nehány év óta e téren is a jogi képzettség jutott vezető szerepre s míg a népiskolai ügyek intézése ma is a tanítói és tanfelügyelői munkakörben képződött férfiú kezébe van helyezve, középiskoláink országos vezetését jogászok irányítják, akik — tisztelet az egyéniségnek — lehetnek esetleg kiváló kulturpolitikusok is, de az iskolai élettel való közvetlen kapcsolatot nélkülözniök kell az iskola kormányzásában. Pedig a középiskola kiváló fontossága s a magyar középiskolai tanárság erkölcsi tekintélye méltán megkövetelheti, hogy a tanügyi kormányzatnak ez az ága is szakszerüen láttassék el.

Ez az elvi álláspont természetesen nem tart vissza attól, hogy teljes elismeréssel ne nyilatkozzam tanügyi vezetésünknek olyan intézkedéseiről, melyek az iskola igazi szükségletéből fakadva, egészséges fejlődésnek vethetnek alapot. Ilyennek tartom a Németországban évtizedek óta szervezett Directorenkonferenzien mintájára legközelebb nálunk is meghonosított igazgatói értekezleteket. Az iskolai élet vezetése körül szerzett tapasztalatok összevetéséből, az iskolai bajok eleven érzésének megnyilatkozásaiból ez értekezleteken olyan tanulságok szűrődhetnek le, melyek a központi kormányzat intézkedéseinek is biztosabb alapot nyujthatnak. Ez úton válhatik a tanárság, mint munkatárs, a tanügyi kormányzatnak is részesévé s adatokat szolgáltathat a tanügyi reformok megérlelésére.

A tanügyi reformok csak akkor pótolhatnak igazi szükséget, ha alulról, az élet talajából nőnek ki. Ezért követel az iskolára mind nagyobb befolyást a társadalom is, mely az élet ezerféle szükségletét első renden érzi. És méltán. De a társadalom az iskolát többnyire csak az egyéni boldogúlás, az életpályák elérése eszközéül tekinti s ezért a nemzeti kultura magasabb érdekeivel szemben is a tanúló ifjúság terheinek könnyítését követeli folyvást az iskolától. Innen van, hogy ahol a tanügyi politikára a társadalom erősebb befolyást gyakorol, ott minden reform a könnyítés jegyében születik s az iskolai tanúlmányok csökkentésében csúcsosodik ki. E törekvésnek talán legmesszebb menő példáját mutatja épen napjainkban a szomszéd Ausztria, midőn a gimnáziumi érettségi vizsgálatról a természettudományok teljes kizárásával, a mathematikai vizsgálat nagymérvü korlátozásával, az irásbeli vizsgálat jelentőségének leszállításával a könnyítéseknek oly szélső határáig megy, hogy az érettségi vizsgálat ilyen alakjával szemben talán méltán fölvethetjük ama sokszor hangoztatott társadalmi vélemény jogosultságát is, hogy az érettségi vizsgálatra semmi szükség sincs. Csak aztán valamikép ez intézményével is ne boldogítson Ausztria bennünket!

A társadalom iskolai kivánalmainak okvetetlenül correctivumra kell találnia a hivatott szaktestületek tanügyi belátásában. E két tényező összehatásából származhatnak egészséges, életrevaló reformok. E két tényező harmoniájának előmozdítását vette célba tanáregyesületünk is, midőn közgyűlései alkalmával igyekszik a ref. tanárságot, az iskola hivatásos munkásait, érintkezésbe hozni s a nemzeti kulturának egy-egy vidéki központjában igyekszik az iskolai szellemet erősíteni. Vajha jelenlegi közgyűlésünk alkalmából is tanárságunknak a helyi társadalommal való érintkezéséből áldás fakadna e város kulturális intézményeire! E buzgó óhajtással és tagtársaink ismételt szives üdvözlésével közgyűlésünket ezennel megnyítom. *Dóczi Imre.*

Válasz*

Görcsöni Dénes úrnak a Religio 7., 8., 9. számaiban tett kirohanására.

Horváth Cyrill, volt sárospataki tanár, még mint a „Sárospataki Füzetek" szerkesztője, megkezdte az ifj. Csécsi János-korabeli iskolai belvillongásra vonatkozó adatok, vizsgálati és tanúvallomási jegyzőkönyvek közlését. Majd ugyanazt, megtoldva a még hátralevő részletekkel, újra kiadta a múlt évi „Irodalomtörténeti Közlemények" hasábjain s a folyó évben külön lenyomatban is „Csécsi világ" címen. Ez az iskolai egyedirat, annyival is inkább, mert minden kortörténeti magyarázat és felvilágosító megjegyzések nélkül, a maga mezitelen valódiságában közli az iskolai háborgást: kedvező alkalmúl szolgált Görcsöni Dénes úrnak (Friedreich István) arra, hogy a folyó évi „Religio" 7., 8., 9. számaiban oly támadást intézzen a sárospataki főiskola ellen, mely célja, eszközei és modoránál fogva a XVII-ik század áldatlan hitvitáira emlékeztet bennünket. Felekezeti gyülölségben égő szíve nem elégszik meg a sárospataki főiskola meghurcolásával: kaján kárörvendezéssel neki rohan átalában a prot. iskoláknak, sőt a protestantismusnak is, amennyiben az irodalmunkba, politikai és mivelődési történetünkbe több századon át alkotó elemként beléolvadt.

A „Prot. Egyházi és Iskolai Lap" tudós névtelenje érdemlegesen foglalkozott ugyan már Görcsöni úrral, mind a mellett szükségesnek tartjuk, hogy olvasóinknak mi is bemutassuk az újkori Sámbár Mátyást s megadjuk neki a kellő választ abban a sorrendben, melyet kirohanása követ.

Felekezeti sértett önérzetében azzal a panaszos váddal kezdi a „Csécsi világ" ismertetését, hogy a *magyar történetírás erősen antikatholikus szellemü*, hogy a *közvéleményben az a téves vélekedés terjedt el, hogy a protestantismusnak több köze van a magyarsághoz s több érdeme van az alkotmány megmentéséhez, mint a katholicismusnak*. Nem adhatjuk fejünket arra, hogy jámbor keresztyén társunknak ezt az igen naiv jajveszékelését ízekre szedjük, mert az igen messzire vezetne bennünket és csak ismételni kellene azt, amit prot. és kath. történetírók igazságként megalapítottak; annyit azonban bátorkodunk szemébe mondani Görcsöni Dénes úrnak, mint középiskolai történettanárnak, hogy rajta és a „Religio" táborkarán kívül nem igen van országunkban oly mivelt magyar ember, aki ne tudná és ne vallaná, hogy azok a harcok, melyeket a vallásszabadság érdekében folytatnunk kellett, egyszersmind alkotmányunk, nemzeti önállásunk, függetlenségünk, magyarságunk védelmi harcai is voltak. Csak Görcsöni úrnak és a Religio táborkarának van meg az a nem épen irigylendő kiváltsága, hogy a történetírást a katholikus hitvallás rámájára szeretné vonni, aztán Bocskayt, Bethlen Gábort, I. Rákóczy Györgyöt stb. megbélyegezni, legalább jellemökből kivetkőztetni. mert gyönge szemöknek kápráztató ama nagy fényesség, mely féltett, imádott nemzeti eszményeink képviselőiről felénk sugárzik. Mi nyugodtan legyünk: a történetírásnak, istennek legyen hála, nincsen se hite, se vallása, csak igazsága, melyet be kell vennünk, el kell fogadnunk, ha még egyszer oly nagy katholikusok vagy protestánsok legyünk is. Azt azonban tudomására juttatjuk Görcsöni úrnak, hogy magyar nemzeti szempontból nagy szerencsétlenségnek tartjuk, hogy a magyar történelmet egy középiskolában épen Görcsöni úr tanítja.

Majd a keserű fájdalom gúnnyá torzult hangján így folytatja tovább: „*A politikai történetnél még többet szenved e tekintetben az irodalom és miveltségtörténet. Obscurus predikátorok néhány alkalmi vers, mosdatlanhangú predikáció vagy jól-rosszúl lefordított theologiai elmélkedés alapján belékerültek a magyar irodalom pantheonjába, a pár hónapig külföldön csavargó pásztorokat irodalomtörténeteink megteszik a külföldi miveltség tudományszomjas buvárainak s magyar földön a nyugoti miveltség apostoli buzgóságú hirdetőinek.*"

Legelőször is, azért a Sámbár Mátyás-ízű jelzőért, mellyel a külföldön járt protestáns ifjakat „*obscurosoknak*", „*csavargóknak*" csúfolni merészli, azt mondjuk Görcsöni úrnak, amit a XVII-ik század első évében Pázmány Péter mondott volt Magyari István sárvári luth. lelkésznek: „*A szentelt vízről oly hazugságokat szólasz, megérdemelnéd, hogy karácson másod napján éjfélig torkig ülnél a szentelt vízben és húsvéttól fogva pünkösdig csak kocsonyát ennél, talán az ördögöt kiüzhetnők belőled.*"

A dolog érdemére nézve nem habozunk kijelenteni, hogy Görcsöni úr az irodalom- és míveltségtörténetben teljesen tájékozatlan és a fentiekben cégéres tudatlanságának szégyenletes bizonyságát szolgáltatta, amiért a „Prot. Egyh. és Isk. Lap" tudós névtelenje már emberül megleckéztette és méltán pelengére is állította őt. Mi is pártjokra kelünk a „*csavargóknak*", mert hosszas és fáradságos tanulmányaink alapján meggyőződtünk, hogy ők voltak itt hazánkban az akkori tudós világ összekötő kapcsai, a mostani közlekedési eszközök hiányában a szellemi érűlkőzés szüntelen járókelő postái, a műveltség terjesztői, pótolva mindazt, amit ma lapok, folyóiratok eszközölnek. Közülök kerültek ki nemcsak a mi lelkészeink, tanáraink, kiknek nyomában az iskolaügy felvirágzott, hanem a magyar irodalomnak munkásai, több tudományág magyar nyelvü úttörői, első művelői, írók, sőt nyomdászok is. Többen közülök 7—8 vagy több évig is külföldön tartózkodtak s ott tisztességet szereztek a magyar névnek. Műveiket dicsekedéssel jegyezte fel a magyar irodalomtörténet, noha még értéköket minden irányban fel nem tüntette. Állítjuk és meggyőződésből hirdetjük, hogy azoknak a „*csavargóknak*" művei nélkül nem volna mit felírni a magyar irodalom- és míveltségtörténet egyik s másik lapjára. Felekezeti felfogása után ítélve, feltesszük Görcsöni úrról, hogy azoknak az átkozott *csavargóknak* a műveit nem olvasta s nem is igen fogja olvasni attól való féltében, hogy az eretnek-tudomány rá talál ragadni, de kérjük, tekintsen belé legalább a Szabó Károly könyvészeti művébe, vagy ha jobban tetszik a kath. író, a Fraknói (Frankl) Vilmos püspök ily című könyvébe: A hazai és külföldi iskolázás a XVI. században, ott meglátja, kik voltak azok a „*csavargók.*" Mi legalább olvasván és ismervén műveik java részét, álmélkodással tekintünk feléjök és emléköket áldva elismerjük, hogy nélkülök igen szegények lennénk.

Tovább folytatva ismertetését, a prot. iskoláknak esik és rut irigységből afelett méltatlankodik, hogy a *kálvinista és lutheránus iskolák* úgy ismeretesek, mint a *nemzeti tudományosság és felvilágosodás* tényezői; a *jézsuita és más szerzetes iskolák* ellenben azzal bélyegezvék meg, hogy csak a *barmirt elfogúltságot és a felekezeti gyülölséget terjesztik.*

Ha Görcsöni úr nem ismeri el azt a véleményt, melyet a prot. iskolákról míveltségtörténetünk feljegyzett: azzal előttünk és minden mívelt magyar ember előtt csak tájékozatlanságát árúlja el. De kérjük, szerezzen magának elégtételt és mutassa ki a jézsuitáknak a magyar nemzeti nevelés és a felvilágosodás körül szerzett érdemeit, melyeket mi határozottan

* Tárgy halmaz miatt késett. Szerk.

kétségbe vonunk. Hogy a prot. iskolák mily tényezői voltak a multban a hazai közmíveltségnek, annak igazolásaúl álljanak itt a következő oktatástörténeti töredékes adatok a XVI., XVII. és XVIII-ik századból.

A XVI. században a protestáns iskolai ügy oly virágzó állapotban volt Magyarországon, hogy különösen középiskolaféle tanintézetek dolgában még Németországot is meghaladtuk. Minden protestáns községben a lelkész mellett tanító is volt. Főuraink (Révai Ferenc, Perényi Péter és Gábor, Dobó Ferenc, Sulyok Ferenc, Petrovics Ferenc, Balassa Menyhért és András, Bánfy Farkas, Forgács Imre, Bocskay István) és a felsőmagyarországi városok versenyre keltek egymással iskolák állításában és jeles ifjaknak külföldre való küldésében. Bizonyságúl szolgál erre nézve Fraknói Vilmos (id. mű), akinek a tekintélyére mégis csak adnia kell valamit Görcsöni úrnak, ha a Pázmány sajtóiroda ügyvezető alelnöke is. Ő utána mondjuk, hogy a XVI. században 160 iskoláról van tudomásunk. Ezek közűl csak 34 volt római katholikus s ezekből is később öt protestánssá lett. Az akkori prot. iskolák színvonalának megítélésére irányadóúl szolgálhat az a körűlmény, hogy vezetői, igazgatói rendesen a külföldről hazakerűlt *„csavargók"* voltak, kik ott a Luther, Melanchton, Trotzendorf és Sturm iskolai szervezetével, tanítási és nevelési rendszerével megismerkedvén, itt benn a hazában, mestereik példáját követték szervezet, tantárgyak és módszer tekintetében. Ezeknek a lelkes ifjú apostoloknak a díszes sorában ott találjuk a következőket: Székely István, Dévai B. Mátyás, Szegedi Kis István, Kopácsi István, Balzsaráti V. János, Szikszai H. Bálint, Szikszói Kovács Vazul, Stöckel Lénárt. Pesti Gábor, Ujfalvi Imre, Heltai Gáspár, Honter János, Károlyi Péter, Gyalui Torda Zsigmond és még számosan.

Hogy a katholikus iskolák, különösen a népoktatás, mennyire elhanyagolt volt abban az időben, azt az egyházi viszonyok ziláltságából, az alpapság míveletlenségéből, hogy ne mondjuk, tudatlanságából lehet következtetni. A veszprémi 1515-iki zsinat végzéseiben (L. Fraknói id. m.) ez áll: *„Kik az egyházi rendet fel akarják venni, megvizsgáltatnak s csak akkor szenteltetnek fel, ha a kellő kort elérték, jó erkölcsűek, törvényes házasságból származtak, jól tudnak olvasni, énekelni és az elemi ismeretekben jártasok."* Hol a paptól csak ennyit kívántak, milyen lehetett az az iskola, mely felügyeletére volt bízva.

A XVII. században alsóbb és felsőbb iskoláink száma, közmíveltségi hatása nem fogyott, sőt gyarapodott. Elődeink most is nagy erőfeszítések, tetemes áldozatok árán, féltékeny gonddal ápolták, tartották fenn iskoláikat. E korban minden pártfogóink közt magasan emelkednek ki Bethlen Gábor és I. Rákóczi György alakjai, kik mint iskolaalapítók vagy szervezők és fenntartók, évről-évre fejedelmi bőkezűséggel áldoztak a közmíveltség oltárán. E kornak áldott emlékű szülöttei: Lorántfy Zsuzsánna, Lónyai Anna, Bornemissza Anna sat., kik mint a mindenkori honleányok mintaképei, az édes anyai szeretet egész melegével árasztották el az iskolákat és bennök a tanuló ifjúságot. Példájok útján feleszmélt és megmozdúlt az egész prot. társadalom, különösen a fejedelmi korszak letűntével, midőn a század második felében az elnyomatás szorongattatásai, az üldözés zaklattatásai közt kellett élnünk. Alig van Magyarországban oly prot. nemesi család, melynek a nevével ne találkoznánk e korban egyik vagy másik iskolánk pártfogói közt. Nemcsak pénzt gyüjtöttek és raktak ők össze iskolai alapúl, hanem azon felűl több helyen magokra vállalták a tanuló ifjúság tartását, évről-évre beküldvén kiki azt az élelmet, ami az általok pártfogolt 2—3 tanuló ellátására szükséges volt. Tudományszomjas ifjaink most is seregestől keresték fel a német, holland és angol egyetemeket, vagy saját költségökön, melyet 2—3 éves tanítóságuk alatt gyüjtöttek, vagy a fejedelmek, főurak, gazdagabb városok, egyházak segélyével. Ezek közül teltek ki főiskoláink tanárai, nagyobb egyházaink lelkészei, hazai tudósaink kiválóbbjai. Ezek hozták be a szabadabb eszméket, az újabb hittudományi, bölcsészeti és tanítási rendszereket. Nem is volt külföldőn oly szellemi áramlat, melynek az ő révökön sodrába ne kerültünk volna. Iskoláink a korbeli szellemi állapotát megítélhetjük, ha a külföldről ide került tanárok közül a világhírű Comerius, Alsted, Bisterfeld, a belföldiek közül, hogy többeket ne említsünk, az Apáczai Csere János, Tolnai Dali János, Mártonfalvi György, Keresztúri Pál, tanügyi tevékenységére, módszertani újításaira gondolunk.

XVII ik századbeli iskoláink miveltségi hatásának e hézagos, elismerjük, igen hiányos rajzát nem fejezhetjük be a nélkül, hogy legalább igen röviden meg ne emlékezzünk arról az iskolai rendszabályról, melyet a zempléni, borsodi, abauji és ungi egyesült egyházmegyék 1648-ban Sárospatakon készítettek. Ebben a rendszabályban ötféle iskolai fokozatot különböztetnek meg. Mindegyik fokozat számára, a községek, a faluk és városok megnevezése mellett kijelölik a tantárgyakat és tankönyveket és hogy egyik vagy másik iskola a részére kijelölt határt át ne lépje, annak ellenőrzésére megyénként *tanfelügyelőket* (inspectores) választottak. *Szinyei Gerzson.*

(Vége köv.)

Tanárok gyűlése Sárospatakon.

(Vége.)

1 óra felé járt már az idő s igy a gyűlés további folytatását délutánra halasztván, közebédre vonúlt az egész társaság (mintegy 120-an) s 4 óráig a legvidámabb hangulatban volt együtt. Nem fogok az elhangzott felköszöntők sablonos elsorolásába, de ki kell emelnem, hogy őszintébb, tartalmasabb és szellemesebb felköszöntőket még alig hallottam.

A tanitóképző-intézet tanárkara részéről hálás köszönettel kell itt megemlítenem, hogy a közebéd emelkedett hangulatához nagyban hozzájárúlt az a körűlmény, hogy helybeli bortermelők szivesek voltak az idegenből jövő vendégek részére, a hegyaljai borok megismerése végett jobb boraikból néhány üveget adományozni.

Közebéd után a közgyűlés folytatása következett, melyen az elnök első sorban bemutatta azon meleg hangú köszönő táviratokat, melyeket a közgyűlésből hozzájuk küldött üdvözlő sürgönyökre gróf Apponyi Albert vallás- és közokt. miniszter, Tóth János államtitkár és Neményi Imre osztálytanácsos urak küldöttek s melyek a közgyűlés tagjaira a legjobb hatást tették.

E délutáni közgyűlésen olvasta fel *Stepankó Albert*, egyesületi főtitkár, a lefolyt két évről szóló részletes jelentését, melyben beszámol az egyesület, illetőleg választmány ez idői működéséről, azokról az eseményekről, melyek a tanitóképzés terén ez idő alatt előfordúltak; azokról az ügyekről, melyekben az egyesület a közoktatásügyi kormányhoz fordúlt (tanterv, gyakorlati kiképzés, igazgatók pótléka, fizetésrendezés stb.) s ismertette ezen ügyek elintézését, illetőleg azoknak mai állását. A tartalmas jelentést a közgyűlés tudomásúl vette s a leköszönő főtitkárnak jegyzőkönyvileg mondott hálás kö-

szönetet. Ugyancsak ekkor foglalkozott a közgyűlés *Horvay Ede* pénztárnok és az előértekezleten kiküldött számvizsgáló-bizottság jelentése alapján az egyesület vagyoni viszonyaival, a két évről szóló számadásokkal s azokat rendben találván, a felmentvényt hálás köszönettel adta meg s elfogadta a folyó évre előterjesztett költségvetést.

„A rendtartás konkrét tényei" összefoglaló cím alatt ezután *Mohár József* és *Stepanko Albert* előadása és többek hozzászólása alapján azokkal a sérelmekkel foglalkozott az egyesület, melyek újabb időben a tanitóképző-intézeti tanárságot érték, vagy az intézetek érdekeit sérthetik.

Első sérelem gyanánt foglalkozott a közgyűlés azon ténnyel, hogy a törvény- és szabályzatban biztositott eddigi heti 18 tanóra most 2-vel emeltetett, a gyakorlati kiképzés érdekében végzett heti 2 óra munkája a képzőintézeti tanároknak a köteles heti órákba nem számittatik be, illetőleg külön nem díjaztatik. E sérelem orvoslása végett az egyesület kérvénnyel fordúl a közoktatási kormányhoz, kérvén a régi 18 óra meghagyását (mint a más szempontok szerint velük egyenlő elbirálás alá eső középiskolai tanároknál is van), illetőleg az azon felül eső órák megfelelő külön díjazását.

Ugyancsak kéri az egyesület, hogy a képesitő vizsgálatért, mint a kiképzéstől teljesen független, külön munkáért a tanárok szintén külön díjaztassanak.

Részletesen foglalkozott ezután az egyesület a képzőintézet legújabb intézményének, a nevelőségnek kérdésével.

Az eddigi tapasztalatok a nevelői intézmény fenntartását, de határozott módositását kivánják.

Ez irányban azt óhajtja az egyesület, hogy jövőben nevelőkül okleveles tanitóképző-intézeti kezdő tanárok alkalmaztassanak kik az ezen munkakörben szerzett tapasztalataikat későbbi pályájukon értékesithetik; mig a most alkalmazott polgári iskolaiak rájuk nézve teljesen idegen, jövőjükkel semmi összefüggésben nem levő viszonyok közé kerülnek, ebből kifolyólag alkalmazásukat mindenképen ideiglenesnek tekintik, igyekeznek maguknak állást biztositani s alkalomadtán bármikor szivesen elhagyják a tanitóképző intézetet.

Kívánja továbbá az egyesület, hogy a nevelő rendes kinevezéssel, megfelelő fizetéssel s úgy alkalmaztassék, hogy szolgálati ideje a nyugdíjba beszámittassék s a nevelőség után rendes tanárrá neveztessék ki. Hogy ennek a tanári gyakorlat hiánya se legyen akadálya, kívánja az egyesület, hogy a nevelők, túlnyomó felügyelői munkájuk mellett, néhány órai állandó tanitásra is kötelezttessenek.

Foglalkozott ezeken kivül e közgyűlés még egyéb konkrét esetekkel is, melyek azonban az általános szervezeti javaslatban nyernek megoldást. Gyűlés után a vendégek egyes ismerős családoknál, köztük a rendezőség tagjainál tettek látogatást és fejezték ki köszönetüket. Este ismét szórakozás következett s ez alkalomból ritka élvezetben volt része városunk közönségének.

Ekkor rendezte ugyanis a helybeli tanitóképző-intézet a vidékről jövő legjobb erők bevonásával hangversenyét, mely erkölcsi szempontból az előadott darabok műértékét, az előadások magas művészi technikáját tekintve, a legfényesebben sikerült. Talán nem túlozunk, ha azt mondjuk, hogy e hangverseny az eddig itt hallottakat minden tekintetben felülmulta. A hangversenyt az állami tanitóképezde ifjúsági zenekara nyitotta meg Erkel „Bánk-bán" egyvelegjével. Többször volt már alkalmunk ifj ainkat hallani, de most, mintha a műélvező közönségen kivül különösebben a mű- és szakértő közönségnek játszottak volna, oly szabatos előadást produkáltak, mely méltán ragadta tapsokra a szép közönséget. Ráadásúl Kovács Dezső zenetanár magyar nótáit játszották. 2-ik számnak László Zoltán IV. éves növendék Veres Ferenc üdvözlő költeményét szavalta. Chopin Sarasate: „Nocturne" és Wieniawsky „Tarantella"-ját adta elő ezután hegedűn *Palotainé Békei Józsa*, a budapesti II. ker áll. tanitónőképző-intézet zenetanárnője. A klasszikus szépségű darabokhoz teljesen méltó volt a művészi technikájú játék s *Héger Lujza* budapesti II. ker. áll. tanitónőképző-intézeti zenetanárnő diskrét zongora kisérete. 4. pontnak *Révfy Géza*, temesvári áll. tanitóképző-intézeti zenetanár, Chopin As dúr Balladáját adta elő zongorán és gyönyörködtette a közönséget művészi játékával. *Kovács Dezső* helybeli zenetanár, a pataki közönség kedveltje harmónium-játéka volt az 5. szám. Merkel Fantasiáját adta elő s úgy a mű szépségét, mint a remek hangszer minden előnyét kihasználva, ismét szaporitotta eggyel előttünk kedves sikereinek számát. Az eddigi számok is méltán érdemlik meg a legnagyobb elismerést, de mégis most következett az estély fénypontja. Ismét Palotainé Békei Józsa hegedűlt. Hubay Csárda jeleneteit, ezt a bravuros technikájú, felvillanyozó magyar ritmusú darabot adta elő oly hévvel, mely a közönséget teljesen magával ragadta s a darab végén felzúgó és szűnni nem akaró taps fényes bizonysága volt az előadás nagy hatásának. A fárasztó előadás dacára két ráadást is adott, mit a közönség szintén hálás tapssal viszonzott. Zongorán most is Héger Lujza kisérte. Utolsó számnak Héger Lujza és Révfy Géza két zongorán 4 kézre Liszt-Bülow Fantasiáját játszották s dacára, hogy a két zongora nem volt tökéletesen összehangolva, mégis sikerült művészi játékukkal a mű szépségeit érvényre juttatni. Az est anyagi sikeréről még nincs tudomásunk. Nagy nem igen lehet, mert tekintettel úgy a vendégek, mint a helybeliek sok költségére, a helyárak igen alacsonyra voltak szabva s a helybeli közönség közül is többen elmaradtak. Ehez járúl még, hogy a szinpad felállitása, zongorák bérlete és szállitása szintén költséges volt. A tiszta jövedelem az egyesület által a kolozsvári tanitók házában tett alapitvány növelésére fordittatik. A rendezésért Kovács Dezső és Diviaczky Rezső tanárokat illeti az elismerés.

Április 14-én, szerdán d. e. 9 órakor a közgyűlés folytatta tanácskozásait. E nap legnagyobb részét „a tanitóképzés szervezete" cimű javaslat tárgyalása foglalta le. Előadó Nagy László budapesti II. ker. áll. tanitóképző-intézeti tanár, c. igazgató volt; az általános és részletes tárgyalás során pedig a gyűlésnek majdnem minden tagja felszólalt.

Magát az elfogadott javaslatot egyik közelebbi számunkban fogjuk részletesen ismertetni és méltatni.

A javaslat részletes tárgyalásának megszakitásával ejtette meg a közgyűlés az általános tisztújitást, melynek során egyhangúlag megválasztottak: elnökké dr. *Baló József*, a budapesti I. ker. áll. tanitóképző-intézet igazgatója, az egyesület eddigi ügyvivő alelnöke; alelnökökké *Sztankó Béla*, budapesti I. ker. áll. tanitóképző-intézeti tanár, *Orosz István* debreceni ref., *Guzsvenitz Vilmos* esztergomi r. kath., *Mohar József*, csurgói áll. tanitóképző-intézeti igazgatók; felelős szerkesztővé *Farkas Sándor*, főtitkárrá *Mészáros Jenő*, titkárrá *Ribiczey Erzsébet*, pénztárossá *Horvay Ede*, mindannyian budapesti tanárok. Választottak még 24 választmányi tagot. A helybeli áll. tanitóképző-intézet tanárai közül, a már régebben bent lévő *Hodossy Béla* igazgatón kivül, mint új tag bejutott a választmányba *Kötse István* tanár.

A szervezeti javaslat letárgyalása után tiszteletbeli tagokká választotta az egyesület gróf Apponyi Albert vallás- és közoktatási minisztert, Tóth János államtitkárt és gróf Mailáth Józsefet.

A gyűlés bezárásakor az elnök szives szavakban mondott köszönetet Hodossy Béla igazgatónak és a képzőintézet tanári karának a közgyűlés előkészítéseért; a főiskolának a terem átengedéséért; a főiskolai tanári karnak a szives érdeklődésért; a város közönségének az egyesület szives fogadásáért. A gyűlés $^1/_2$9-kor az elnök éltetésével ért véget s a gyűlés tagjai legnagyobb részben a délután 5 órai budapesti vonattal utaztak el, kikisérve a város szép számú közönsége által. Mint már más helyen is jeleztük, a gyűlés minden tekintetben sikerült s kedves vendégeink a legjobb emlékekkel távoztak körünkből.

Kötse István.

Az Orsz. Ref. Tanáregyesület VII-ik közgyűlése.

— Hódmezővásárhely, április 22—23. —

A nagy magyar alföldnek, a magyarság és kálvinistaság anyaföldjének, legdélibb fekvésü ref. nagy városában: Hódmezővásárhelyen tartotta meg április 22—23. napjain a ref. tanáregyesület ez évi, immár VII-ik közgyűlését. Jóleső érzésekkel sereglettünk a kálvinistaság e metropolisába, mert úgy éreztük, hogy ma, midőn a klérikalismus egyre vakmerőbben emeli fel fejét s támadásaiban a kormányzat részéről hol elnézésre, hol többékevésbé nyilt támogatásra talál, kétszeresen szükségünk van nekünk tanároknak, kik a kálvinista irányú nemzeti műveltség ápolói és fejlesztői vagyunk, arra, hogy e fejlődő, virágzó város hatalmas kálvinistaságával való érintkezésből új erőt, új lelkesedést merítsünk a haladás és felvilágosodés érdekében vivandó nagy harcra.

Barátságtalan, hideg, esős időben érkezett meg ünnep harmadnapján d. u. 4 órakor a gyűléstagok nagy része Csaba felől a vásárhelyi állomásra. Az érkező vendégeket a vasútnál a főgimnázium teljes tanári kara, a város részéről *Kmetykó József* főjegyző fogadta s az utóbbi meleg szeretettel üdvözölte a magyarnyelv, magyar nemzeti szellem apostolait. Az üdvözletre *Dóczi Imre* elnök válaszolt, meleg szavakban köszönvén meg a szives fogadtatást. Díszes kocsikon, zuhogó esőben vonúltunk kijelölt szállásainkra, hol házigazdáink szives vendégszeretete mihamar feledtette velünk az időjárás zordonságát. Délután 5 órakor az egyesület választmánya tartott ülést a főgimnázium tanácskozó termében, ahol megbeszéltük a gyűlés elé kerülő előterjesztéseket, indítványokat. Este 8 órakor ismerkedési estélyre gyültünk össze, hol a legjobb hangúlatban üdvözölték egymást az ország minden részéről egybesereglett gyűlési tagok.

A tulajdonképeni közgyülés 22-én reggel 9 órakor a ref. ó-templomban tartott istenitisztelettel kezdődött, ahol *Bányai Sándor* főgimn. vallástanár kérte forró imában az Urnak, a minden áldások kútfejének segedelmét a mi küszöbön álló tanácskozásunkra. A templomból a városi székház díszes tanácstermébe vonúltunk (a városháza remek tornyos épület s az egész városháztér, közepén a Kossuth-szoborral, igazán nagyvárosi jellegű), hol a város ref. lelkészeinek, polgármesterének, városi tanácsosainak s nagyszámú intelligens közönségének jelenlétében 10 óra körül nyilt meg a közgyülés. Elsőben *Dóczi Imre* egyesületi elnök mondotta el lapunk más helyén olvasható magvas elnöki megnyitó beszédét, melyet az egész közönség feszült figyelemmel hallgatott s a mai tanügyi kormányt itt-ott élesen jellemző részleteinél zajos helyesléseivel jutalmazott. A beszéd elmondása után felhangzó, percekig tartó éljenzés és taps mindennél jobban bizonyította, hogy elnökünk mindnyájunk lelkéből szólott, mindnyájunk érzését és aggodalmait juttatta kifejezésre. Az éljenzések lecsillapúlása után *Fap Imre* lelkész az egyház s esperesi fölkérés folytán a békésbánáti egyházmegye nevében üdvözölte az egyesületet; üdvözlő beszédjében rövid visszapillantást vetett az egyház és a főgimnázium múltjára (a főgimnázium 16 év múlva fogja ünnepelni fennállásának 200 éves fordulóját), majd a jelen sokirányú küzdelmeit, tövekvéseit jellemezte (az egyház most fogott 5-ik temploma épitésébe). Utánna *Juhász Mihály* polgármester a városi törvényhatóság nevében üdvözölte azokat, akik az örök világosság szövétnekét hordozzák széles e hazában, hogy hirdessék a tudománynak, művelődésnek és hazaszeretetnek világosságát. *Négyessy László* elnök az országos középiskolai tanáregyesület meleg szivből fakadó üdvözletét hozta közgyülésünknek. Kijelentette, hogy az orsz. középiskolai tanáregyesület kebelében közelebb végbe ment személyi változások nem érintették az egyesület eddigi irányát s ha az ő személyében más vallású egyén került az egyesület élére, ez nem jelent változást az egyesület vezetésében s ha a képességben különbség van is, a jó szándékban nincs különbség. Ő nagy elődje és mestere: Beöthy Zsolt nyomdokain igyekszik haladni; az egyesületben most is a régi jó szellem uralkodik, az egyetértés, a magyarság, a nemzeti kultura szelleme. Ők solidaritást éreznek most is minden oly tényező iránt, amelynek a magyar nemzeti kultura kialakitására történeti hagyományai alapján joga és küldetése van. Ezzel az érzéssel jött ide, hogy meghajtsa az orsz. középiskolai tanáregyesület zászlóját a ref. tanáregyesület előtt, mely a ref. tanárságnak majdnem 4 százados hagyományai alapján veszi ki a maga részét a magyar nemzet jövőjének alakitásában, hogy épen a szinmagyar fajnak nevelését továbbformálhassa, hogy azt a magyar fajt, mely az alföld dús televény talaján növekedett, képezze, ennek az országnak hatalmas, terebélyes fájává növelje, abból az ország fentartó oszlopát képezze. *Gömöri János, eperjesi főgimn. igazgató,* az evang. tanáregyesület titkára, ez új egyesület testvéri jókivánatait tolmácsolta közgyülésünk előtt. Az a cél, amelyet mind a két testvéregyesület zászlajára irt, nemcsak a prot. egyházaknak, hanem a magyar társadalomnak is eminens érdeke, mert a protestáns szellem érvényesülése a tiszta, hamisitatlan magyar szellem érvényesülése. A prot. ker. világnézet világokat hódító áldásos hatása még ma is érezhető Europa kulturfejlődésében, a népekben élő erkölcsi erő életre keltésében. Mindkét egyesület a prot. szellem ápolására törekszik; közös múltunk, közös eszményeink biztositékul szolgálnak arra, hogy ha külön egyesületben is, de ugyanazt a célt szolgáljuk. — Az üdvözletekre az elnök ékes szavakban mondott köszönetet s mig tisztelettel hajolt meg, egyesületünk nevében, a hódmezővásárhelyi egyház és törvényhatóság magas kulturális érzéke és alkotásai előtt, igazi testvéri érzéssel viszonozta a két rokonegyesület szives köszöntését.

Következett *dr. Gergely György* m.-szigeti jogakadémiai tanár előadása, melynek címe volt: „Az egyházak, az állam, és egyes társadalmi csoportok tanügyi küzdelme a jövő nemzedék megnyerése érdekében.“ Az előadó alapos, beható tanulmányában részletesen ismertette, hogy micsoda állást foglalt el egyházunk s foglalt el az állam a XIX. század folyamán a tanügyi politika terén s mily állást foglal el mindkettő s foglalnak el a többi egyházak ma az iskoláztatás

terén. Statisztikai adatokkal világította meg a zsidóságnak az oktatás majd minden terén való rohamos előhaladását s ezzel szemben a ref. intézetek és növendékek számának az oktatás számos ágában való hátramaradását. Buzdított, hogy igyekezzünk minden erőnket megfeszítve a kulturális verseny terén kettőzött léptekkel előrehaladni s régi fényes poziciónkat újra elfoglalni, mert ellenkező esetben a két féleimetes nagyhatalom: a kérikálismus és socialismus, illetőleg a zsidóság összemorzsol, minden poziciónkból kiszorit. A tartalmas, érdekes felolvasás számos felszólalást provokált s ha egyes pontok megitélésében eltértek is egymástól a felszólalók, abban mindenki egyetértett, hogy erre az ismertetésre nagy szükség volt, hogy az jelentékeny tényezőjévé válhatik annak, hogy egyházunk saját erejét, saját fogyatkozásait igazán és tisztán megismerhesse.

Utolsó tárgya volt még az e napi gyűlésnek dr. *Kristóf György*, szászvárosi tanár, előadása a ref. tanárok külföldi tanúlmányútjáról. Előadásában azt fejtegette, hogy mennyire szükséges, hogy a régi hagyományok felujitásával tanáraink, lehetőleg pár évvel a tanári pálya megkezdése után, ismét kimenjenek külföldi tanúlmányútakra, mert e tanúlmányútakkal tarthatjuk fenn nemcsak a külföldi protestantismussal, hanem egyúttal a külföldi tudományossággal is az eleven kapcsolatot, melyeknek a múltban annyi áldását láttuk. Indítványozta, hogy a közokt. kormány kerestették meg az iránt, hogy ezentúl a külföldi ösztöndíjak osztogatásánál legyen figyelemmel a ref. tanárokra is, kerestessenek meg az egyházkerületek, hogy a régi külföldi ösztöndíjakat tegyék a tanárokra nézve is hozzáférhetővé s alapitsanak újabb stipendiumokat is, végül a külföldi egyetemek is kéressenek meg, hogy a fennálló stipendiumokra, ha azok jogi természete megengedi, vegyenek fel tanárokat és tanárjelölteket is. A kozgyűlés átérezte a fölvetett kérdés nagyfontosságát s elhatározta, hogy feliratot intéz a konventhez, amelyben azt kéri fel az ügy minden irányú elővitelére.

(Vége köv.)

KÖNYVISMERTETÉS.

Lelkipásztorkodás. Kapcsolatban a lelkipásztor belmissziói munkakörével.

Pályadíjnyertes mű. Irta: Csiky Lajos debreceni ref. theol. akad. tanár A tiszántúli ref. egyházi értekezlet kiadványa. I. — Ára?

(Vége.)

Amit ez után az egész gyülekezet lelkipásztori gondozásáról mond el az író 11. cím (§.) alatt, az e könyv legbecsesebb részei közé tartozik. Itt teljesen otthon van az író. Különösen kiemelem: a *Szabad társas élet* c. §-t, melyben bölcs tanácsokat ad a lelkészeknek, hogy miként vegyenek részt a szabad társas életben; az *Iparos élet* c. §-t, mint a leglényegesebb §§. egyikét ügyes, kimerítő feldolgozásban; *Az általános művelődés terjesztése* c. §-t, melyben nagyon helyesen a prot. lelkészi álláshoz méltóan magasabb szempont nyer kifejezést; a *Gyülekezeti szegények gondozása* c. §-t, mely éppen azokra nézve ad nagyon megszívlelendő gyakorlati tanácsokat, amelyekre nézve a XX. század lelkészeinek és egyházainak talán a legnagyobb gondot fog kelleni fordítani; nem kevésbbé fontos *A sociális kérdés* c. §. is, melyre nézve csak az a kifogásom, hogy a sociálismus ismertetését nem ártott volna bővebben adni. E szakaszban a leggyengébb §. A lelkipásztor és a templomi szószék című. Amit e cím alatt mond el az író, az inkább a Homiletikának a tárgya. Ily kidolgozásban tehát e §. nem e könyvbe való. Maga a címben foglalt tárgy igenis helyet foglalhat ily irányú munkában, de más szempontból kellett volna tárgyalni. Pl. kívánatos lett volna, ha az író tudományos fejtegetését adta volna annak, hogy a templomi szószék mily viszonyban van a társadalomhoz.

Hasonlóan elismeréssel szólhatok azokról a §§-ról is, melyekben A gyülekezeti családok lelkipásztori gondozását tárgyalja az író. Körültekintő, nagyon szükséges tanácsokat foglalnak magokban az idetartozó §§. — Ugyszintén elismeréssel kell szólanom a kezünk alatt levő könyv azon utolsó részéről is, melyben A gyülekezeti egyes tagok lelkipásztori gondozásáról mondja el az író a maga mondani valóit. E részben nagy érdeme az írónak, hogy az előfordúlhato alkalmakat csaknem mind felvette könyvébe s több-kevesebb mértékben elfogadható s célravezető tanácsokat osztogat. Akad azonban e részben is oly tanács, melyet a magam részéről el nem fogadhatok. Igy pl. a Hitváltoztatók c. §-ban ezt a tanácsot adja az író: „Ne örüljön (t. i. a lelkipásztor) bensőbb ok nélkül minden áttérőnek, de vizsgálja meg a legnagyobb lelkiismeretességgel az áttérési szándék alapját s ha úgy veszi észre, hogy . . . csak valamely külsőleges okról van szó, *az illetőt inkább beszélje le áttérési szándékáról.*“ No hát ezt ne tegye egy lelkipásztor se! A mai versenyben ellenfeleink ily eljárást nem alkalmaznak: miért alkalmaznánk mi? Még elvi álláspont sem támogatja e tanács szerint való eljárást, mert az a hivatása a prot. lelkésznek, hogy a hitetlent hívővé, a tudatlant bölccsé igyekezzék tenni; maga az író is ad erre nézve bölcs tanácsokat: tehát ahelyett, hogy lebeszélje, arra igyekezzék, hogy az áttérés alatt és után a kívánt alapot szereztesse meg az áttérővel. — *A hitetlenek és vallásgúnyolók* c. §-t azzal kezdi az író, hogy a hitetlenség a XVIII. század öröksége. De arról nem szól, hogy a XVIII. század mely okoknál fogva szülte a hitetlenséget. Pedig szerettem volna e könyvben az erre vonatkozó fejtegetést olvasni. Az ilyen irányú történeti visszapillantás csak előnyére vált volna e könyvnek. — *Az elnyomottak, üldözöttek, szerencsétlenek* c. §. pedig abban a hibában leledzik, hogy másról van szó a tartalomban, mint a címben s amit mond is az író, az is inkább csak szószaporítás.

A *Függelék* öt *példát* közöl a lelkipásztori gondozásban való eljárásról. Az írónak az az elhatározása, hogy ily példákat is közöl, elismerést érdemel. Maguk a példák azonban nem mind sikerültek. Leggyengébb az első: *Beszélgetés egy istentagadó férfival.* Gyenge 1-ször azért, mert az istentagadó férfi jellemrajza erőtelen; a valóságban nem ilyenek az Isten- és Krisztustagadók; ha ilyen könnyen lehetne velük végezni, mint e példában, nagyon jó volna; 2-szor, mert nem logikus a beszélgetés fonala, ellenmondások nincsenek; 3-szor, a példa tárgya is rosszúl van megválasztva. Az ifjabb lelkipásztorok valahogy' azt ne gondolják e példa olvasása közben, hogy csakugyan ilyen könnyen lehet az istentagadókkal teljes célt érni! Nagy eredményt ér el a lelkipásztor, ha csupán megingatja tagadásában az istentagadót. A második: *Beszélgetés egy beteg nővel,* már valamivel jobb, de nem természetes a gondolat menete. Az ima pedig nagyon lapos; szebben, megindítóbban s megnyugtatóbban kell a betegágynál imádkozni. A harmadik: *Beszélgetés egy szerencsétlen nővel,* a vége felé már teljesen ügyes. A két utolsó: *Beszélgetés egy rossz hírben levő nővel és Beszélgetés egy fogoly férfival,* teljesen megfelelők; ha kedve van valakinek példákat is megtanúlni, egyenesen alkalmazhatók is.

A mű tartalmával összefüggésben rá kell mutatnom még egy előnyére és egy hiányára. Előnye, mely

kiváló jellemző tulajdonsága is e műnek, a sok és találóan megfelelő bibliai helyekre való utalás. Az író biblia-ismeret és a lelkipásztori munka közben ez ismeretre való támaszkodás tekintetében valóban kitűnő példányképe a ref. lelkipásztornak. — Hiánya pedig, hogy a missiói lelkészek speciális munkaköréről meg sem emlékezik. Pedig ma már ez lényeges munkakör.

Hátra van még, hogy szóljak a mű *irályáról*. Sajnálom, hogy e tekintetben nem szólhatók elismeréssel. Nagyon gyenge oldala e műnek az *irály*. Igaz, hogy tudományos munka irályának egyszerűnek kell lenni, de e munkában az irály még az egyszerűnél is egyszerűbb. Valósággal *pongyola*. Sőt magyarság tekintetében egyenesen megrovást érdemel. Nagyon sok benne az érthetetlenségig rosszul szerkeztett mondat, kifejezés stb. S hogy ne csak vádolni látszassam, példákkal is szolgálok. „A diakonusok *bizonyos hivatalt nyertek*, amelynek *teendőivel* nekik éppen úgy *kellett végezniök*, mint bárki másnak *is* az *ő saját* hivatala *teendőivel*." (1. lap). „Érdekes *tünemény* (?), hogy *míg* az angolt nevezzük praktikus népnek, *a körében megjelent lelkipásztorkodási művek* . . ." (43. lap) „. . érdeklődést tanusítanak *a saját egész egyházi élete . . . iránt*" (95. l.) Utalok ugyancsak a 95. lap „Sok dolog" kezdetű kikezdésre, mely elijesztő példája lehet az értelmetlenségig rossz stylusnak. — A 96. lap egyetlen hosszú kikezdésének első hosszú körmondata rettenetes merénylet a jámbor olvasó figyelme ellen; s e mondatban még ez is ott van: „*más külső viszonyaiban semmi sem fekszik.*" (Viszonyban fekszik: vajjon mit jelent ez?!) De izelítőül, azt hiszem, elég ennyi idézet is. Sőt még ha több stylusbeli hibája nem volna is e könyvnek, csak ez idézettek, akkor is sulyosabb ítéletet érdemel e könyv irály tekintetében, mert ezek az itt idézett helyek irálybeli szörny-szülöttek. Még azt is meg kell említenem, hogy az „istentisztelet" szó írásában sem következetes az író, — hol így írja: istentisztelet, hol így: istenitisztelet.

Végűl megjegyzem, hogy nagy előszeretettel hivatkozik idegenek szavaira, cselekedeteire s eljárására, hazaira való hivatkozást pedig — alig egy-kettőt találtam. Nem mondom én, hogy ne tanúljunk idegenektől *is*, de azért becsűljük meg a magunk nagyjait is.

Ime, elmondtam a Csiky Lajos: Lelkipásztorkodás című művéről mondani valóimat. *Tárgyánál s céljánál fogva* hézagpótló műnek ítélem. Ezért foglalkoztam vele lehető részletességgel és szigorú tárgyilagossággal. — Vannak, mint kimutattam, hibái, hiányai, gyarlóságai: de mind emellett kívánatos, hogy — különösen a Gyakorlati részeért, — az olvasott könyvek közé tartozzék. S ha megérné e könyv a második kiadást (ha t. i. továbbra is gyéren akadnának e munkamezőnek hivatott munkásai), akkor kérem a nagy munkabírású írót, hogy a hibákat javitsa, a hiányokat pótolja, különösen a történeti részt készítse meg e könyvhöz. Amint most sem végzett felesleges munkát, úgy a javitással és bővítéssel is hasznos munkát fog végezni. *Réz László.*

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A ref. egyetemes konvent** f. é. rendes ülését április hó 22—24. napjain tartotta Budapesten. (Részletes tudósitást a jövő számban hozunk).

— **Lelkészkinevezés.** A homonnai missziói egyházközség lelkészévé a püspök úr *Böszörményi Sándor* sátoraljaujhelyi segédlelkészt nevezte ki.

— **Gyűlés.** A f.-szabolcsi egyházmegye folyó hó 28—29-én tartja tavaszi közgyűlését Nyiregyházán. — Ugyanott Vas Mihály, gégényi lelkész, 54 szavazattal 38 ellenében, tanácsbiróvá választatott.

— **A szerencsi Bocskay-emléktábla** leleplezése f. hó 20-án, húsvét másod napján, a délelőtti istentisztelet végeztével történt meg. (Az egyházi beszédet a nevezetes alkalomra való tekintettel maga *Igaz József* helybeli lelkész tartotta). Az emléktábla felavatóünnepélyt dr. *Piskóty Ferenc*, lőcsei kir. alügyész nyitotta meg mély érzéssel előadott sóló-énekével, melyet Tóth István ref. tanító kisérte orgonán. Majd *Radácsi György*, theol. tanár mondott gazdag tartalmú s a szív húrjain játszó alkalmi beszédet s az emléktáblát az adományozó nevében az egyházközségnek átadta. A nagy figyelemmel hallgatott ünnepi beszéd után ismét dr. Piskóty énekelt szivet-lelket meghatóan, orgona kíséret mellett. Záradékúl a templomot teljesen betöltő nagy közönség a Hymnust énekelte el. Az emléktáblát *Vitányi Bertalan*, a fenkölt lelkű szerencsi ügyvéd, egyházmegyei ügyész készittette, aki főiskolánk iránt érzett szeretetének már több ízben (Uj Vay-Mocsáry alap, alapitványok) fényes tanújelét adta. Az emléktáblán, amelyet a Bocskay-címer díszít, a következő aranybetűs felírás olvasható:

E SZENT HAJLÉKBAN
SZERVEZKEDTEK HŐS ELŐDEINK
BOCSKAI ISTVÁN
FEJEDELEM VEZÉRLETE ALATT,
A NEMZETI ÉS VALLÁSI SZABADSÁG
VÉDELMEZÉSÉRE 1605. ÁPRIL. 17—20-IG.
ÖRÖK TISZTELET NEVÖKNEK!

A díszes veres márvány emléktábla az ősrégi templom keleti bejáratával szemben levő falba van beillesztve. — A szép ünnepély után, amelyen a helybeli intelligentia (köztük a róm. kath. lelkész és segédlelkész). valamint több vidéki ref. lelkész és pataki főisk. tanár is részt vett, *Vitányi Bertalan* vendégszerető házánál ünnepi ebéd volt, amelyen számos felköszöntő hangzott el.

— **Zsilinszky és a Religio.** A *Religio* f. é. 16-ik száma megemlékezik *Zsilinszky*-nek „Az 1848 iki XX. törvénycikk története" c. munkájáról, miközben ilyen ékes nyelven beszél a kiadó történetíróról: „Ugy áll előttem, mint valami *nagyszájú togátus*, aki *fene kedvét* találja a katholikus egyház csipkedésében s a XX. törvénycikk története címén de omnibus beszél et de quibusdam diis." „Pellengérezi, a „római egyház középkori maradiságát, változhatatlannak hírdetett elveit és a természetes fejlődéssel ellenkező nézeteit" ő, aki tiszteletet követel a protestánsok számára. Szinte kéjelegve lapokon át tárgyalja a coelibátus ellen a papság által 1848-ban indított mozgalmat s mindezt teszi a XX. t.-c. története címén, akárcsak Martinovics korabeli pamfletet olvasnánk a katholikus egyház ellen." „Ebben a tanúlmányban *egy csepp tapintat* sincs, hogy a *történetíró kötelességeiről* ne is szóljak. Sajnos, ha a túloldalon az „elite" ilyen, milyenek lehetnek a mezei hadak?" — Ime a Religió, mikor Zsilinszky történeti alapon, *való tények* felsorolásával mutatja be a 48: XX-at, azt mondja, hogy nincs Zsilinszkyben egy „csepp tapintat" sem. Ugyan miben kellett volna állania ennek a tapintatnak? Talán abban, ha Zs. — a Religió kedvéért — meghamisította volna a *való tényeket?* . . . Zsilinszky teljesen tisztában van azzal, hogy mik a „történetíró kötelességei" s bizonyosan máskor sem fog tanácsot kérni a Religiótól!

— **Pályázat Koszorú-füzetekre.** A M. Protestáns Irodalmi Társaság pályázatot hirdet *Koszorú* című

kiadványsorozatának 1908. évi tíz füzetére. Kívántatnak evangyéliomi keresztyén vallásos és erkölcsi elbeszélések, életrajzok, jellemképek, traktátusok prózában vagy versben. Tartalmilag az a fő, hogy az evangyéliom lelke és ereje lüktessen bennök. Alaki szempontból szükséges, hogy népszerű modorban tősgyökeres magyar nyelven szóljanak, hogy a nép és a gyermek is megérthesse. A füzet terjedelme egy kis nyomtatott ívnél rövidebb és másfél ívnél hosszabb nem lehet. A díjazott és kinyomatott dolgozatok a MPIT. tulajdonává lesznek és nyomatott ívenként ötven koronával díjaztatnak. A pályázat nyílt, jeligés levélke nem szükséges. A kéziratok legkésőbb *f. évi július 1-ig* a társulat titkárához (Budapest, Kálvin-tér 7.) sz. küldendők be. A választmány határozatából Budapest, 1908. ápr. 15-én, *Szőts Farkas* a MPIT. titkára.

— **Értesítés és kérelem.** Tisztelettel értesítem a MPIT. tagjait arról, hogy társulatunk igazgatóválasztmánya f. évi április 14-iki ülésében elhatározta, hogy a *Koszorú*-ból tíz új füzetet és a *Házi Kincstár*-ból egy új kötetet a folyó 1908-ik évben is kiad. Tette ezt azon okból, mert a kiadáshoz szükséges költségek fele része a meghirdetett adakozásból már összegyűlt és abban a jóreménységben, hogy a még hiányzó össseget a társulati tagok további adományából összegyűjtheti. Ennélfogva ismételten és bizalommal kérem társulatunk minden olyan tagját, aki a *Károli-alap*-ra még nem adakozott, hogy adományát a társulat pénztárnokához (Bendl Henrik. Deák-tér 4.) minél előbb beküldeni szíveskedjék. „Adjatok, adjatok, amit Isten adott", hogy társulatunk a maga nép-evangélizáló és gyermek-nemesítő irodalmi munkásságát tovább folytathassa. Budapest, 1908. április 15 én. *Szőts Farkas*, a MPIT. titkára.

Szerkesztői üzenetek.

H. E. A jövő számban jön.

Pályázati hirdetés.

Az alsózempléni egyházmegyébe kebelezett *nagykövesdi* lelkész-tanítói állásra pályázatot hirdetek. Jövedelme 685 kor. 02 fillér kongruával együtt 1600 korona. Pályázatok f. évi május 17-ig Zombory Gedő helyettes espereshez, Megyaszóra küldendők.

Miskolc, 1908. április 18. *Kun Bertalan* ref. püspök.

TARTALOM. *Dóczi Imre:* Elnöki megnyitó beszéd. — *Szinyei Gerzson:* Válasz Göresöni Dénes úrnak. — Tanárok gyűlése Sárospatakon. (Folytatás). — Az Orsz. Ref. Tanáregyesület VII-ik közgyűlése. (Folyt. köv.) — *Réz László:* Csíky Lajos: „Lelkipásztorkodás" c. könyvének bírálatos ismertetése. — Vegyes közlemények. — Pályázati hirdetés. — Hirdetések.

Kérje ingyen

és bérmentve magyar nyelvű, gazdagon illusztrált **főárjegyzékemet**, 3000-nél több rajzzal, mindennemű **nikkel-, ezüst- és aranyórák**, valamint mindennemű **szolid arany és ezüst áruk, hangszerek, acél- és bőráruk** stb.-ről **eredeti gyári árban.**

Nikkel remontoir óra	K 3.—
System Roskopf patent óra	K 4.—
Svájci eredeti system Roskopf patent	K 5.—
Bejegyzett „Sas Roskopf" nikkel rem.	K 7.—
Ezüst remontoir óra „Glória" művel	K 8.40
Ezüst remontoir óra dupla fedéllel	K 13.50
Ébresztőóra K 2.90, Konyhaóra	K 3.—
Schwarzwaldi óra K 2.80. Kakukóra	K 8.50

Minden óráért 3 évi írásbeli jótállás. — **Minden kockázat! Becserélés megengedve, vagy a pénz vissza!**

KONRAD JÁNOS

Első óragyár és szétküldési áruház, Brüx 1256 **szám.** (Csehország.)

Harmóniumokat

mindkét rendszer szerint a legolcsóbban szállit

PAJK REZSŐ és TÁRSA

Budapest,

V., József-körut 15.

Pianók! Pianók! Pianók!

Árjegyzéket ingyen és bérmentve küld.

Lelkészeknek és tanitóknak külön százalékengedmény. Részletfizetésre is szállítunk!

Szállítások bérmentve eszközöltetnek az utolsó vasútállomásig.

Elismert kitünő áruk.

Kálvin János művei.

Szerkeszti: **Czeglédi Sándor.** **Eddig megjelentek:**

1. A genfi egyházkátéja.

Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **60 fillér.**

2. Az egyház reformálásának szükségességéről.

Fordította: *Czeglédi Sándor* — Ára **80 fillér.**

3. Kálvin János értekezése az ereklyékről.

Franciából fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**

4. Sadolet biboros levele. Kálvin válasza.

Fordította: *Ladányi Pál.* — Ára **60 fillér.**

Sajtó alatt vannak:

5. III. Pál pápa levele Kálvin János megjegyzéseivel.

Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**

6. A párisi theol. fakultás hitcikkei Kálvin elleniratával.

Fordította: *Pongrácz József.* — Ára **50 fillér.**

Minden kötet külön kapható.

Az 1908. év elején e hat mű egy díszes kötetben is meg fog jelenni. — A 25 ivnyi terjedelmű kötet ára 4 korona 50 fillér lesz. Mind e művek megrendelhetők

a Magyar Kálvin-fordítók bizományosánál

KISS TIVADAR könyvkereskedésében **Pápán.**

Mielőtt személy v. jelzálog

PÉNZKÖLCSÖNÉRT

bárhova fordulna,

kérjen díjmentesen tájékoztatót

Meller L. Egyed cégtől

Budapest, IX., Lónyay-utca 7.

Telefon Interurban: 46—31.

Szíves figyelmébe

ajánljuk a közeledő konfirmáció alkalmából a *Révész-Szoboszlay-S. Szabó*-féle

Konfirmációra előkészitő kátét

kérdések és feleletekben. Ára 30 fillér. Minden 10 egyszerre rendelt példány után egyet ingyen adunk.

Konfirmációi emléklapok

darabja 4, 5 és 6 fillér. 100 drb egyszerre való vételnél kor. 3·60, 4·50 és 5·40.

Kaphatók:

Hegedűs és Sándor

könyvkiadóhivatalában

Debrecenben. Kossuth u. 11.

Orgona és harmoniúm gyár

gőzerő hajtás és villamos világítással berendezve.

ORSZÁGH SÁNDOR ÉS FIA

cs. és kir. udvari szállítók

Rákospalota (Budapest mellett).

Alapíttatott 1861. évben.

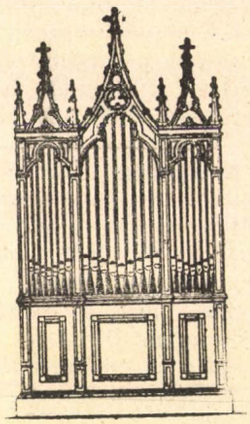

Az 1885. évi országos kiállításon „nagy dísz oklevéllel“ (első díj) és „Ferencz József lovagrenddel“ az 1904. évi vesz- (pneumatikai) prémi kiállításon orgonáikat, me- „arany érem- lyek rendkívül mel“ (első díj), könnyű játék- az 1906. évi kas- mód és a válto- sai kiállításon zatok egyszerű „dísz oklevéllel“ kezelése mellett, (első díj) kitün- az időjárás min- tetve, azonkívül den viszontag- számtalan ki- ságainak ellen- tüntetés és el- állnak. Szolid ismerés. Ajánl- munka és juta- ják kitünő han- nyos árak. Ki- gú és szerkezetű, sebb orgonák főleg a legújabb készletben van- légnyomatu nak. Eddig 700- nál több új orgona lett szállítva. Raktáron kitünő hangú harmoniumok minden nagyságban. Harmoniumok tetszés szerinti rajz és változat összeállitással rendelésre készülnek. Tervezeteket és rajzokat kivánatra küldünk.

Pontos és legjobb órák 5 évi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák,

borkancsók, china-ezüst disztárgyak,

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

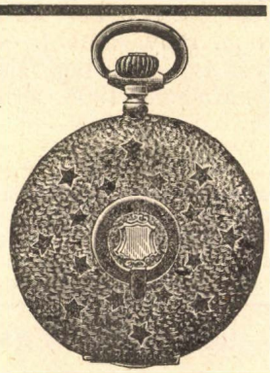

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

Polgár Kálmán

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállítója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 18. szám. Sárospatak, 1908. május 3.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

Az Orsz. Ref. Tanáregyesület — az Orsz. Prot. Szövetségről.

Mélyen tisztelt Közgyülés!

Az Orsz. Ref. Lelkészegyesület elnöksége felhívta egyesületünket, hogy a maga egészében lépjen be tagul az Orsz. Prot. Szövetségbe. Választmányunk a Prot. Szövetségbe lépés feletti tanácskozás alkalmával semmiesetre sem hagyhatott figyelmen kívül két dolgot, amely nyomasztólag nehezedett reá s egy erős, hatalmas, céltudatos s minden kisebb, mellékesebb és kizárólagosabb érdeken és tekinteten felül emelkedő Orsz. Prot. Szövetség létrehozásában vetett hitét meglehetősen megingatta. Az egyik az, hogy a Prot. Szövetség alapszabálytervezetére alapítani szándékolt Orsz. Prot. Szövetség gondolata nem mint nehéz idők szülte egyetlen és egységes nagy eszme ragadta meg s indította megvalósításra a lelkeket, hanem az Orsz. Református Lelkészegyesület megalakításakor fölmerült nehézségek és vitás kérdések megoldásának modus expediendi-jeként állott elő, tehát nem mint ideál, hanem, mint eszköz. Ezért nem látjuk és nem érezzük az alapszabálytervezetben azokat a különösebb és magasabb célokat és feladatokat, mint nagyobb és szokatlanabb tömörülésre ellenállhatatlanúl sarkaló erőket, melyeket rendkívüli idő és szükség szokott fölkelteni. A másik kedvetlenítő jelenség pedig az, hogy bár az ORLE-tól proponált Országos Prot. Szövetség régebb idő óta ismeretes és foglalkoztatja a prot. egyházi társadalmat, mégis úgy egyetemesen, mint külön-külön az egyes prot. egyházak kebelében újra meg újra támadnak komoly törekvések más prot. szövetségek alakítására; sőt legújabban a már korábbi mozgalom eredményeként keletkezett hasoncélú Kálvin Szövetség alapszabályai miniszterileg megerősíttetvén, ez által az egyháztársadalmi szövetkezést illető helyzet még bizonytalanabbá és zavarosabbá vált.

Az ORLE-tól proponált Országos Prot. Szövetség alapszabálytervezete legelső sorban is alkotmányjogi és szervezeti szempontból kelt bizonyos aggodalmat. Az alapszabálytervezet szerint u. i. a szövetség az egyházi hatóságoktól teljesen független (4. §.). Ez a teljes függetlenség egy olyan corporatiónál, melynek célja mindazokat az elemeket (egyháztagok, egyesületek) magába foglalni, melyeket a hivatalos egyház, szinte megmérhetetlen veszedelmeket rejt magában s egy oly egységes hatalom megteremtésére vezethet, amely a prot. egyházak fölibe emelkedik s tehát, mint ilyen, alkotmányszervezetünkbe be nem illeszthető. És ha látjuk, hogy a szövetség céljául kategorikusan az egyházak socialis tevékenységének irányítása is föl van véve (2. §.) s meggondoljuk, hogy ez a nagy általánosságban megjelölt cél tágas, esetleg ferde értelmezés következtében mily bajoknak lehet a szülő oka, lehetetlen, hogy az alapszabálytervezetet aggodalommal, sőt bizonyos idegenkedéssel ne fogadjuk.

Azt természetesnek tartjuk, amit a tervezet egyik passzusa mond (4. §.), hogy a szövetség az országos prot. egyesületekkel a közös célok elérésére, lehetőség szerint együttmüködjék. Ezt a cooperatiót, ha a szövetség létrejön, föltétlenül üdvösnek s így szükségesnek ítéljük. De ennek az együttműködésnek föltételeit, módozatait, biztosítékait nem találjuk a tervezetben. Tudjuk, hogy ezeket alapszabályokban bajos codificálni, mert hiszen az összekötő szálakat megtalálni és a harmonikus munkásságot biztosítani a szövetség intéző bizottságának tapintata és körültekintő ébersége lehet hivatva; az együttmüködés lehetőségét pedig csakis az elérendő célok egynemüsége, a protestantismus itt és amott megnyilatkozó szellemének azonossága, valamint az a körülmény garantálhatja, hogy a tagok jelentékeny része itt és amott ugyanazon egyénekből fog állani. Szükséges volna mégis, hogy az alapszabálytervezetből tájékoztatást nyerjünk az iránt, vajjon belső, szerves kapcsolatot kíván-e létesíteni a szövetség a belépő tagegyesületekkel, vagy csupán külső társulást, mintegy közös célokért kölcsönös együtthatást és működést óhajt? Szükséges tudni ezt főként azért, hogy tisztában legyünk azzal, vajjon a tagegyesületre nézve a szövetségbe lépés önállóságának föláldozásával jár-e, vagy nem?

Az alapszabálytervezet 14. §-ban a tagegyesületek szakosztályoknak vannak nevezve s ebből egyenesen az következik, hogy az egyesületek a szövetségbe lépés által annak égyik alosztályaként szervesen beleolvadnak abba, mert különben szakosztályokba sorozásuk szerves összefüggés nélkül lehetetlen és érthetetlen volna; másfelől azonban a szakosztályoknak szervezetéről és működéséről az alapszabálytervezetben semmit nem találunk s mindössze azt olvassuk a 14. §-ban, hogy a tagegyesületek a szövetség nagy gyűlését megelőzőleg vagy követőleg tartják, illetőleg tarthatják közgyűléseiket a maguk külön alapszabályaik szerint, ami meg már pusztán külső unióra mutat. Nyilván kitetszik ebből, hogy az alapszabály készítői maguk sem látták tisztán azokat a kereteket, amelyek között a tagegyesületek a szövetségbe illeszkedhetnek.

Lapunk jelen számához ½ ív melléklet van csatolva.

Nekünk az is a véleményünk, hogy a szövetség csakis egyénekből alakúlhat, nem pedig egyházi és iskolai egyesületekből s irodalmi és humanitárius organumokból is. Az egyes egyének lesznek hivatva, életpályájuk különbözősége szerint, megtölteni az ügyrend, vagy esetleg a kibővített alapszabályok értelmében létesítendő ama szakosztályok kereteit, amelyekben a szövetség egyházépítő munkájának ki kell fejlődnie. A megállapított és megerősített alapszabályok alapján sajátos, szakszerü célok megvalósítására alakúlt egyesületeknek a szövetség tagjai közé való besorozása, — ha egyáltalában a lehetőségek és kivihetőségek közé tartoznék is, — első renden abban a közös célban tenne kárt, amelyet a szövetség szolgálni akar, mert hiszen ez aligha történhetnék meg, mi legalább elgondolni nem tudjuk, a bevonandó egyesületek alapszabályainak megbolygatása, jelenlegi munkakörük és tevékenységök zavarása és jelentékeny tagkiválások nélkül, amidőn a részleges, speciális protestáns célokkal együtt a protestantismus egyetemes céljai is szenvedni fognak.

A szövetségbe lépés esetén előálló anyagi kérdésekre bővebben nem terjeszkedünk ki, csak jelezzük, hogy e tekintetben is csak bizonytalan és határozatlan körvonalakat találunk az alapszabálytervezetben, melynek 6. §-a ezt mondja: „A tagegyesületek tagsági díjat nem fizetnek; óhajtandó azonban, hogy a közös, nagy célokra anyagi segítséget is nyujtsanak."

A fentebbiekből az következik, hogy a megalakúlandó Orsz. Prot. Szövetségnek be kell érni azzal, hogy a prot. egyházakban már létező, vagy ezután létesítendő irodalmi, humanitárius, iskolai és egyháztársadalmi körök, szervek, egyesületek, a lehetőség szerint együtt működjenek vele, amint azt az alapszabálytervezet 4. §-a helyesen contemplálja. Nem lehet, de nem is szabad arra törekednünk, hogy ezeket az egyesületeket a szövetség tagjaivá, fiókjaivá, vagy szakosztályaivá tegyük. Maguk a tervezők is érezték ezt, amikor a szövetség tagjairól szóló 7. §-ban a tagegyesületekről már nem is szólnak, ami hallgatag beismerése az egyesületek bevonását célzó ötlet gyakorlati kivihetetlenségének.

Mindezek után a választmány véleményes javaslata a következő:

„Az országos református tanáregyesület a bemutatott alapszabálytervezet alapján nem léphet be a megalakítandó Orsz. Prot. Szövetségbe tagúl a nélkül, hogy az saját speciális céljainak, feladatainak és működésének hátrányára s megerősített alapszabályainak sérelmére ne lenne. De a prot. szövetség megalakításának eszméjét örömmel üdvözli s a megalakúló szövetséggel való együttműködés összekötő szálait, a közös célokban és a testvéri összetartozandóság érzetében mindenkor igyekezni fog megtalálni." *

Válasz

Görcsöni Dénes úrnak a Religio 7., 8., 9. számaiban tett kirohanására.

(Folyt. és vége.)

A XVIII-ik század politikai viszonyai nem voltak kedvezők a tanügy kívánatos fejlődésének. Nemzetünk a hosszú harc alatt kifáradva, elfásúlva élvezhette ugyan a béke jótékonyságát, de szellemi élete minden irányban békóba volt verve, a szabad szó és gondolatnyilvánítás megrendszabályozva. A prot. egyházak és iskolák elébb királyi, majd a főpapság által sugalt helytartósági rendeletek által folyvást zaklatásnak voltak kitéve. A főszerepet ekkor a jezsuiták vitték, míg csak rendjök el nem töröltetett, de szellemök azután is kísértett egész a József császár koráig. Nemzetünk szerencséjének tartjuk, hogy egyházunk és iskoláink mint az üldözött nemzetiség őrállomásai a vesztökre törő támadások ellen megvédelmezhették önkormányzati szabadságukat. Az önvédelmi harc elszánt, erős küzdelmei közt a prot. iskolák nagy tevékenységet fejtettek ki. Számuk, közmiveltségi jelentőségök a múlthoz képest nemhogy csökkent volna, hanem még emelkedett. Főérdemök volt ebben most is a külföldi tanúlmányi útjokról visszatért ifjaknak, kik apáik példáját követve, a miveltebb és szerencsésebb nyugat eszméit ebbe a szegény, elnyomott országba behozták. Népiskoláinkat rendesen oly akad. tanfolyamot végzett ifjak vezették, kik 2—3 éves tanítóságuk eltelte után külföldi egyetemre menni kötelezteték. Ifj. Csécsi János idejében is, az ő feljegyzése után, csak Sárospatakról 82 ifjú látogatta a német, holland és angol egyetemeket, kik onnan visszatérve lelkészekké, a népiskolák hivatott felügyelőivé vagy főiskolai tanárokká lettek. Igy volt ez a többi prot. főiskolában is. E *csavargók* közül a következőket említjük meg: Simándi István, ifj. Csécsi János Szilágyi Márton, Őri Filep Gábor (Sárospatak), Hatvani István, Maróthi György, Sinai Miklós (Debrecen), Márton István (Pápa), Losonczy István (N.-Kőrös), Ajtai Mihály (Nagyenyed), Fogarassy Pap József (Marosvásárhelyt), Bél Mátyás és Szászki Tomka János (Pozsony). Az oktatástörténet írójára vár az a feladat, hogy e tanférfiak, tudósok és írók érdemét kellőképen méltányolja. Itt csak úgy röptében mutathatnak rá, hogy vannak köztük nehányan, akik nálunk egészen új tantárgyak tanitását vitték be az iskolába. Egy közülök a kísérleti természettant már 1709-ben tanította s meglevő taneszközei nagy becsü ereklyéi a kornak. A másik már a század közepén lelkesen izgatott a magyar nyelv jogaiért a tudományok iskolai előadásánál. Van köztök egy, kit Marburg és Leyda egyetemi tanárúl óhajtottak, még akkor, midőn *csavargó* volt, egy másik ismét, aki a külföldi tudósok bölcsészeti pályakérdéseire 8 izben felelt meg diadalmasan. Ott vannak köztök a Wolf és Kant bölcsészeti elveinek hirdetői, szellemi rokonai. Övék az érdem, hogy tanterveink már a „*Ratio educationis*" kiadása előtt korszerü átalakuláson mentek át. Senki sem tagadhatja meg tőlük, hogy hazafiúi lelkesedésökben, mint Révai Miklós mondaná, „*a dülő magyarság alá hajoltak támogató vállaikkal*", hogy tanári vagy írói munkásságukkal tényezői nem lettek volna a századvégi irodalmi újjászületésnek, melyet politikai és társadalmi újjászületésünk, nemzeti öntudatra ébredésünk, ellenállási erőnk átalánosabb érzete követett. Ime rövid, hézagos vázlatban iskolai multunk, mely mellett, azt hisszük, nem lesz okunk szégyenelni magunkat, még akkor sem, ha a Pázmány sajtóiroda ügyvezető alelnöke a jezsuitáknak a nemzeti nevelés körüli érdemeit koszorúba fűzi, amit nagy kíváncsisággal várunk.

Végül azt a véleményét fejezi ki Görcsöni úr, hogy „*a tévedéseket és rosszakaratú ráfogásokat*", mely „*az irodalom és oktatás csatornáin keresztül teljesen eltöltötte a közvéleményt*", nem lehet másképen kiirtani, mintha oly művek alapján, mint a Horváth Cyrillé, irodalmunkat, történetünket újra átvizsgáljuk. Hát Görcsöni úr, biztosíthatjuk a felől, hogy mi ettől az átvizsgálástól nem

* Ezt az előterjesztést a központi igazgatóságnak egy bizottsága (Sinka Sándor, Sass Béla, S. Szabó József) készítette s azt a választmány, csekély módosítással, magáévá tette.

félünk, sőt örülnénk, ha multunk egy-egy homályos részletét újabb, hiteles adatokkal megvilágosíthatnók. Különösen érdekelne bennünket, ha iskoláink beléletéről tisztább képet alkothatnánk, az iskolai ifjúság jó vagy rosz szokásait, erkölcsét erényeit és bűneit, ruházatát, egész iskolai életét a maga egész eleven mozgalmasságában ismerhetnők. Ezt a célt kívánjuk szolgálni az alábbi erkölcsrajzzal, melyet az egri lyceumról a Szacsvai által szerkesztett „*Magyar Kurir*“ 1791. és 92-iki folyamában találtunk feljegyezve, levelek alakjában. Abból az időből való ez, midőn a nagy hatalmu és befolyású gr. Eszterházy Károly volt ott a püspök és Seitz Leó, a káptalan hitszónoka, a „*nagy marakodó*“, aki Dayka Gábort, a szép reménységü ifjút kiüzte a papnöveldéből csak azért, mert ez az újkor szellemétől érintve, a keresztyén türelemről mert szólni egy egyházi beszédében. 1791. nov. 1 ről így szól egy levél: „A mi városunk nem volt bátorságban a tanúlók miatt. 1784-ben, midőn a lyceum épen el akarna törültetni, öt német polgárok és a város éjjeli őrállója majdnem halálosan sebesíttettek meg az összecsoportosúlt ifjoncok által, a katonaság szélesztette el őket. Elégtételt a papi igazgató nem adhatott, mert annak az apraja sem engedelmeskedett. A vármegye vetette magát közbe, rendszerint citáltatta a bűnösöket, még szülött-földjökről is, mivel sokan elillantottak s nehányakat két heti börtönnel büntettette. Az idén, a helyreállt lyceum első esztendejében a muzsák serege dorongokkal, tele kalap kövekkel a városházához gyülekezett, egy része a tanácsházba rohant, míg a másika kívűl az udvaron a városi hajdúkat tépászta és egy fogságba került muzsának becstelenítéseért bosszuállóképen elégtételt adatni parancsolt. Mit tett legyen a tanács erre nézve, azt könnyü tudni, én útálom az ily eseteket és sietek még többeket is mondani. Mindennapi mulatságuk volt az itt levő Helicon lakosainak egész éjjeleket kóborlásokkal tölteni, magokat egy két cigány muzsikusoktól, amint az erszényök engedhette, hegedültetvén, a várost összejárni, pályafutások alatt sok becsületes emberek ablakai alatt megállván, káromkodva táncolni és kivált némely tisztességes leánykák ablakain bekiabálni, azokat nevökön szólítani, kicsúfolni s még a templomokban is hajokon fogva húzgálni. Nem bátorkodott azonban senki őket az ily muzsákhoz illő foglalatosságaikban háborgatni vagy meginteni, mert annak legkisebb büntetése lett volna az, ha csak az ablakait találta volna másnap beverve. Nem tagadhatom én azt, hogy az ily idétlen fickók gyakran büntettettek, de mit használt? azt legénynek sem tartották magok közt, aki legalább harmadnapig nem lakta az iskola börtönét. Ezekre s az ezekhez hasonló gyalátos tettekre részszerint az adott okot, hogy több ideje volt az ifjúságnak heverni, mint tanúlni, a tanúlás tárgyainak igen szoros meghatároztatásaért. Azt, amit a kir. akadémiában egy philosophiát tanúló ifjú esztendeig tanúl, Egerben három esztendeig sem tanúlhatta. Itt a sok keddi, csütörtöki, szombati heverést engedő privilegiumi is voltak a tanúlónak, melyek valóban csalogatták Egerbe az ifjúságot. Az erkölcsre törekvésnek itt ritka példáit láttuk. A bevett erkölcsi tudománynak resultatuma az volt, amit már említettem. Sokan vesztették itt el azt a nemes szemérmet, tömlöcöt szenvedvén, mely a meg nem vesztegetett szivű embereknek egyik ismertető jele. Aki az iskolai tömlöcben lételét pirúlás nélkül említheti, az az olyan tettek elkövetésére is elég vakmerő, melyek becsületét örökre eltemetik. Itt a jó izlésnek, ha azt némely tanúlóban már a születés és atyai nevelés öntötte is, nehéz volt a rosz társaságok által meg nem vesztegettetni . . . . Theatrumunk nincs, holott a város népességéhez képest egy játszó társaságot minden teher nélkül eltarthatna. Miért nincs tehát? mert a kaszinóba, theatrumba járás a papi székből véteknek hirdettetett stb.“

E tudósításra, melyben egyéb városi dologról is van szó, több válasz érkezett a „M. Kurir“-hoz, a többek közt a Seitz Leóé is (L. M. Kurir. 1791. dec. 13.), de az iskolai tanításra és a tanúlók erkölcsére vonatkozó részleteket egyik mint másik hallgatással mellőzi. A levél nagy kavarodást ídézett elő Egerben és papi körökben szerették volna, ha maga a püspök erélyesen fellép vala a levelező vagy Szacsvay Sándor szerkesztő ellen, de a fenekedőknek azt a bölcs választ adta a püspök, hogy „*az ifjúság viselje magát becsületesebben, úgy azután nem lesz oka a levelezőnek írni, Szacsvaynak pedig kiharangozni.*“ (L. M. Kurir. 1791. nov. 13.) Majd 1792. febr. 2-án arról tudosítják a „Kurir“-t, hogy a papnövelde növendékei fellázadtak a tápintézeti rosz koszt miatt és elkeseredésökben arra határozták magokat, hogy mindaddig nem mennek iskolába, míg az élelmezést meg nem javítják, azt, a mi őket illeti meg nem adják. Végre 1792. július havában véres dfákverekedésről értesítik a *Kurir*-t A muzsafiak ugyanis, az ott uralkodó nagy fegyelem mellett 'a toborzás hadnagyát agybafőbe verték, a lábát eltörték. A botrányos kihágás híre felment egész a Helytartótanácsig, mely gr. Török Lajos tankerületi főigazgatót bízta meg a vizsgálattal. A vizsgálati jegyzőkönyv alapján a Helytartótanács a legszigorúbb büntetéssel sujtotta az ifjú hősöket. De midőn gr. Török Lajos a büntetés végrehajtása végett Egerben megjelent, az illetők 12-en a meggyalázó büntetéstől való félelmökben a tanúlói pályát a katonaival cserélték fel.

E tényekhez szükséges volna az említett kihágási és bünügyi esetekről felvett vizsgálati jegyzőkönyvekre, melyek az egri lyceum és a Helytartótanács levéltárában bizonyára feltalálhatók. Felkérjük Görcsöni urat, használja fel előkelő összeköttetéseit és adja ki azokat a „Csécsi világ“ mintájára „Egri világ“ címen, újabb adalékúl oktatástörténetünkhöz. Előre is biztosíthatjuk Görcsöni urat, hogy mi nem fogjuk azt felekezeti szempontból kizsákmányolni, nem fogunk annyira eltántorodni, hogy annak alapján, a helyi külső és belső viszonyok ismerete nélkül, az egri lyceum tisztes multját, általában a kath. iskolákat, sőt magát a katholicismust is meghurcoljuk, kigúnyoljuk, mint ahogy ezt velünk szemben Görcsöni úr megtenni nem átallotta a „Csécsi világ“ alkalmából. A mi történeti érzékünk azt súgja nekünk, hogy az efféle dolgokat egyedül az illető iskola és a kor keretében, a külső és belső okok alapján lehet megérteni és mérlegelni. Mi azt valljuk, hogy az iskolák soha sem voltak jobbak, mint az élet, mely azokat teremtette és azért annak, aki ítélni akar, tanúlmányoznia kell az akkori közéletet, a társadalmi szokásokat és erkölcsöket, melyek a XVIII. században nyerseségben, durvaságban, vad magyarságban nyilvánúltak. A „Csécsi világ“ megítélésére ezenfelül szükségesnek tartjuk még, hogy töviről-hegyire átvizsgáljuk, megismerjük az akkori egyházi és iskolai törvényeket, melyek alapján az egyházi és iskolai, sértetlennek, szentnek tartott rend felépült, megszilárdúlt. Ezzel szembe ismernünk kell a Csécsi egyházi és iskolai kormányzati elveit, melyeknél fogva neki okvetlen összeütközésbe kellett jőnie a papság által képviselt fennálló renddel. Ő ugyanis Carpzow B. után (Juris prudentia consistorialis) azt vallotta, hogy új tanár választása az iskolai társaság (tanár és tanítvány) beleegyezése nélkül meg nem történhetik. A merész forradalmi fellépés a mily visszatetszést és felháboro-

dást idézett elő az iskolai pártfogóság körében, épen olyan érthető rokonszenvvel találkozott a tanúló ifjúságnál, mely mint tudják, mindenkor körülrajongja azt a tanárt, aki a fennálló rendet bolygatja, a tekintélyeket ostromolja. Ily indító okok mellett tisztábban lehet látni az önző érdekeknek azt a harcát, mely az elvi küzdelem hátterében oly sok piszkos vádat, oly sok szennyes rágalmat kavart felszínre. Mindezekhez tudni kell, hogy a sárospataki főiskolának akkor nem volt törvényes előljárósága, mely a bajokat idejében elfojthatta volna. Tudjuk, hogy a protestánsok az 1715-iki országgyűlés 31. t.-c. 2. §-a tilalma ellenére gyűlést nem tarthattak és az 1717. jún. 7 én elhalt sóvári Soós István helyébe, más főgondnokot nem választhatott a pártfogóság, mely különben is távol az ország különböző vidékein lakott. Legyen ennyi elég válaszúl, melyre, sajnálatunkra, a merészen kihívó támadás által rákenyszeríttettünk.

Befejezésül azt a kérdést intézzük Görcsöni úrhoz, hogy az egységes magyar nemzeti állam és ellenállási erőnk szempontjából össze tudja-e egyeztetni hazafiúi magyar érzéseivel azt, hogy a felekezeti viszály üszkét odadobja a honpolgárok közé, most, midőn különben is annyi külső és belső ellenség fenyegeti sokat, igen sokat szenvedett hazánkat?!! *Szinyei Gerzson.*

A ref. konventről.

Ugy végeztetett el, hogy húsvét előtt és után ref. naggyűlések foglalkozzanak nem csekély dolgokkal s a tanárok egy részének szünidejét a külön bizalmi közszolgálat eméssze fel. Tanügyi bizottság, parókhiáliskönyvtár-bizottság, adóügyi-bizottság elébb majd ref. tanáregyesület és ref. egyetemes konvent. E két utóbbi a legszerencsétlenebb összetalálkozásban. Vannak görbék, amelyek ki nem egyenesíthetők.

Akárhogyan esett is némelyeknek az innen onnan való kényszerült elmaradás, a sok hivatalos gyűlés végre is lezajlott kisebb-nagyobb érdeklődés mellett. A konventnek nem vált előnyére az összeütközés, nem kivált némely konventi tagoknak, akikre — egyesek elmaradása miatt — több esett a felelőséges teher emelésből az elégnél.

Folyó hó 22-én d. e. 9—10 óra között gyülekeztek a konventi tagok a Lónyay-utcai ref. főgimnázium könyvtár-termében és tanácstermében. — A régebben konventezők arcán mintha valami balsejtelem árnya borongna. Nincs Kun Bertalan, aki pedig jönni akart volna, nincs id. Kiss Áron, akit otthonához nyügöz a 93 év, nincs dr. Bartók György, aki örökre elköltözött; nincs Br. Vay Béla, nincs dr. Darányi Ignác, nincs Fejes István, nincs Mezey Albert, Dóczi Imre, akiket részint más nemű elfoglaltság, részint betegség gátol a megjelenésben; Sass Béla sincs, aki évek óta fáradozott már az előkészítő munkában s az ügyvezetésben Hangzik a hír, hogy lemondott . . . Miért? felelt a viszhang és ki így, ki úgy akarja a valódi okot eltalálni.

Tul voltunk már a 10 órán, amikor az elnöki csengő sorakozásra hívott fel bennünket. A Kun B. püspök helyét Antal Gábor foglalja el és — imádkozik. Tele van a szíve lelke imádságos hangúlattal, aggódással s kiönti keblének egész terhét, esedezvén az egyetértés és békesség szellemének, a munkás, építő szellemnek reánk való közöltetéseért. — Br. Bánffy D. világi elnök röviden végez, a tagokat üdvözölve a gyűlést megnyitja.

Mosolygók arca elborúl, mert dr. Bartók Györgyről, az ő közelebbi elnöktársáról, többféle felejthetetlen jelességéről emlékezik. Antal Gábor püspök külön is méltányolja dr. Bartók multját.

A konvent együttérez a veszteséget tolmácsoló elnökkel s érdemeit hálásan örökíti meg jkvébe.

Az erdélyi egyházker. jelentése nyomán, amely Kenessey Béla püspökké választatásáról szól, a legmelegebben üdvözli a konvent az új püspököt, aki közegyházunkat már több év óta (16 éven át) szolgálta, mint közalapi előadó s egyébképen is igazi hivatással, példás kötelességtudással és egyházszeretettel. A konvent egy szivvel és szájjal kivánt neki, mint már a király által is megerősített és az egyházkerület által ünnepélyesen beigtatott új vezérnek, hogy hozzáfüződő reményeink teljesedjenek és az erdélyi nagy multu püspöki székben a legnagyobbakkal versenyezzen az egyház építésében és védelmezésében.

Aztán megalakúlt a konvent, részvétét fejezve ki azok sorsa felett, akiket betegség miatt kell nélkülöznie. Dr. Baltazár Dezső is ott volt a sorban, a *hivatalos egyház* tagjai sorában s beléolvadt a kifogásolt atyafiak seregébe, mint a Sass Béla póttagja, minden fentartás, bírálat vagy külön követelés nélkül. Nem is megy az a követelőzés olyan könnyen a közelségből, mint a messze távolból, ahol nagy tere van a hangnak, bátorságnak és könnyen támad a viszhang és hamar fogamzik a gyanú és hosánna!!

Sass Béla lemondó levele külön pontot képezett. Miután a központi előadói hivatal felállíttatott s épen most még további rendezésre vár, le kell — szerinte — mondania, hogy valamiképen útba ne álljon. A konvent *gr. Dégenfeld József* indítványára, de a nélkül is, ragaszkodását fejezte ki a lemondó iránt s elismervén sok érdemét s tudva, hogy most már terhének nagyobb részét a konventi előadó átvette, a könnyült feladatokra szivesen marasztotta. Anyagi jutalommal nem biztatta, de — bizalommal annál inkább.

Nehezen mozdult a konvent előre. Dr. Bartók helyét be kellett tölteni több bizottságban a méltó utóddal, bírót is kellett választani, ami szintén megtörtént, részben Kenesseyvel, részben *Lenárt Józseffel* (rendkívüli fegyelmi bíróság) az adóügyi küldöttségek egy része visszavonult a kényes és terhes munka elől s ezek helyett is gondoskodni kellett utódokról. A külügyek intézésére egy külön missiói bizottság szervezését indítványozta a konventi elnökség, amit a konvent helyeselt és tagjaiul legott megválasztotta *br. Bánffy Dezsőt, Antal Gábort, gr. Tisza Istvánt, Dókus Ernőt, gr. Dégenfeld Józsefet és dr. Nagy Dezsőt.* A bizottság a maga munkakörét még a gyűlés folyamán megszabta s a konvent elé terjesztette.

Tudomásúl vette a konvent, hogy a vallás- és közokt miniszter a közalapot illető évi 200 000 koronát kiutalta s hogy a 2000000 ós államsegélyből 698,000 korona már most kiadható.

Csak mindezek után fogott a konvent a szokott munkájához. Kezdte a *közalappal*, mint rendesen, amelynek előadója még ez egyszer *Kenessey Béla* volt. A hála szavaival indult, 25 év munkájáról emlékezvén. Más viszonyok közt jubilálhatnánk a közalap fennállásának és szép fejlődésének. Most az idő kevés, a munka sok, tehát különösen az alapvetőkről: *Gr. Lónyay Menyhértről, Kovács Albertről* és *Beöthy Zsigmondról* emlékezett igaz kegyelettel s *dr. Bartókról*, aki kidölt a közalap lelkes támogatói közül s az élök közül *Széll Kálmánról* és *Molnár Béláról*, akik a közalap 25 éves időszakán át annak

állandóan bizottsági tagjai és pedig munkás és buzgó tagjai voltak. — A konvent melegen viszhangozta az előadó kegyeletes figyelmét.

Maga a közalap a 25 éves időszak alatt szépen meggyarapodott. Mostani összes vagyona a Jordán-alappal együtt 4,056,910 korona 16 fillér, amelynek kamataiból igénybe vehető ezuttal 312,076 korona 87 fillér. És pedig tőkésítésre 78.019 kor. 21 fill.; misszioi célokra 37,610 kor. 29 fill. az országos lelkészi nyugdij és özvegy-árva gyámintézetre 31,207 k. 68 fill tőkesegélyre 131,152 kor. 22 fill. egyszersmindenkori segélyre 22.724 kor. 92 fill. és kiegyenlítésekre 11,362 kor. 46 fillér.

Az egyházkerületek közt az egyszersmindenkori segély igy oszlik meg: Dunamellék kap 2100 kor. nagyobb és 1000 korona kisebb segélyt, Dunántúl amabból 3300 at, ebből 900 koronát. Erdély amabból 3300-at, ebből 1990-et; Tiszáninnen amabból szintén 3300 at, ebből 1120-at; Tiszántúl amabból szintén 3300-at, ebből 2210 koronát. 74 egyházközség kap együttvéve 22,520 koronát.

A konvent az előadó jelentését tudomásúl vette, a felmentvényt a Magy. Földhitelintézetnek elismerés mellett megadta, a segély kiosztásra a bizottságot felhatalmazta s végül a bizottsági előadónak, a közalap hivatott munkásának, a fejlesztés munkájában példásan forgolodó Kenesseynek a legteljesebb elismerését nyilvánította. Bizony megérdemelte!

A közalap körül csak az E. T. IV. t.-c. végrehajtási utasításának tervezete okozott még gondot s itt is a szorványokban lakók megadóztatása. Kell-e, nem-e a szórványokra is kiterjeszteni a 8 filléres adót s mi kár lenne és mi előny, ha igen, vagy nem s lehet-e általában vagy nem?

Ez az egyetlen vitás pontja volt az 1-ső napi ülésnek s a vége az lett, hogy a szorványok megmenekültek.

(Folyt. köv.)

Az alsózempléni ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.

Még ezt se próbáltuk. A nagyhétben tartottuk meg tavaszi gyűlésünket.

Bizony sokakat visszatartott az a komoly kötelesség, mely a lelkészt ilyenkor otthon maradásra parancsolja. Az a vallásosság, melyről az esperesi jelentések dicshimnuszt zengenek igen sok helyen már csak a bűnbánati hetekben nyilvánúl meg a templomok szorgalmasabb látogatásában. Más köznapon csak azért harangoznak, mert régi szokás, sőt egyik-másik helyen csak arra szolgál, hogy ez jelzi a munkaidő kezdetét.

Nem volna helyes, ha a gyűlésekre járó papok attól is elszoktatnák a népet, hogy bűnbánati héten templomba járjanak.

Különben azt hiszem, hogy tisztán a véletlenség dolga, hogy megpróbáltuk a nagyhéten való gyűlésezést.

Nem vált be. Ideges gyorsasággal tűntek hazafelé a papok már a gyűlés első napjának délutánján. A tisztikaron kívül alig maradt ott valaki. Mindazonáltal nagyon sok dolgot jól és gyorsan végeztünk. A gyűlés kezdetét megelőzőleg szokás szerint a városi templomban tartott közistentiszteletben vettünk részt. Sokan azonban ugy gondolkoztak, hogy eleget járnak ők otthon is templomba.

A főiskola régi épületének tanácsterme 9 órára zsúfolásig megtelt. Sok volt az ügyes-bajos ember. Zombory Gedő helyettes esperes költői lendületű imádsággal nyitotta meg a gyűlést.

Ugy volt minden, mint máskor és mégis mintha üresnek láttuk volna azt a helyet, melyet Keresztúry József, lemondott esperes 12 éven át becsülettel betöltött.

A megszokásnak egész életünkben nagy szerepe van. Nem annyira félelem ez a változástól, mint inkább kibékülés az adott helyzetekkel.

Igy voltunk mi is esperesünkkel, különösen a felületesen gondolkozók. De aki a körülményeket tette mérlegelés tárgyává, annak elismeréssel kellett meghajolni Keresztúry esperesi működése előtt.

Egynehány lépéssel túl volt már a hat évtizeden, amikor esperessé választatott és amint ő előre haladt az időben, ugyanabban, sőt fokozottabb arányban halmozódott az esperesi végzendők száma, ugy hogy ma, mikor a nyolcadik évtized felé közeleg, több mint kétannyi munkát kellett végeznie, mint 10—12 évvel ezelőtt.

Tisztelettel kell adóznunk annak a szellemi képességnek és akaraterőnek, mely abban az életkorban is egy népes egyházmegye vezetésének gondjaival bajlódott, amikor a legtöbb ember, ha azt az időt esetleg megéri is, — második gyermekkorára jut.

Meg is látszott mindjárt a gyűlés kezdetén, hogy az esperesi teendőknél a tudás és tehetség sem pótolja a gyakorlatot.

Hiába volt kinyomtatva a tárgysorozat a maga 36 pontjával. Más csapáson kellett haladni, hogy rendbe jöhessünk a gyülésnek körülbelől száz tételből álló tárgyával. Ezek nagyrészben el vannak intézve. A bírósági ügyek közül csak egyben lehetett érdemleges határozatot hozni. Hét ügyben az előkészítő eljárásról szóló V. t.-c. mellőztetett, igy ezek a jövő gyűlésre maradtak.

A gyűlés főbb tárgyait említem fel csupán.

Ölbey János Cigándra, Janka Károly Nagyrozvágyra választattak meg lelkészül, mindkettő hivatalában megerősíttetett.

Bartha József, vissi lelkészt a királyhelmeci egyház meghívás útján választotta meg lelkészeül, Bartha a megválasztást elfogadta. A gyűlésben — a beerősítés alkalmával — kijelentette, hogy megmarad Visson. Igy ez ügy fegyelmi bíróság elé került, mely arra való tekintetből, hogy a királyhelmeci egyház képviselői nem kifogásolták a lemondást — egyszerűen csak a választási költségek megtérítésében marasztalta el Barthát.

Még az összel szavazás volt elrendelve két papi és egy világi tanácsbírói tisztségre. Az első szavazás alkalmával csak Hézser Emil nyerte meg a szavazatok nagy többségét, mire új szavazás rendeltetett el. Ennek az eredményét a gyűlésben akként állapították meg, hogy dr. Kovács Gábort 47, Zitás Bertalant 31 szavazattal tanácsbírónak választották meg.

Midőn a hivatalos esküt a megválasztottak letették volna, Debreceni Bertalan világi tanácsbíró indítványára a közgyűlés egyhangúlag felkérte Hézser Emilt, hogy mint tanácsbíró is vezesse továbbra a főjegyzői hivatalt.

Egyházkerületi képviselőkül az elnökségen és főjegyzőn kívül titkos szavazás útján megválasztattak: Bálint Dezső, Ölbey János, Meczner András, Kóczán Miklós, Nagy Barna, póttagok Zitás Bertalan és dr. Kovács Gábor.

A közgyűlés elrendelte az esperesi hivatal mielőbbi betöltését, e végett megbízta a főjegyzőt, hogy nyomtatott levélben hívja fel az összes egyházakat, hogy szavazataikat május hó 1-ig ajánlott levélben küldjék el Meczner Andráshoz Sárospatakra.

Szavazat rendeltetett el a Kónya Endre halála következtében megüresedett papi tanácsbírói és a világi főjegyzői tisztségre.

A közgyűlési ügyek a lehető leggyorsabb menet-

ben tárgyaltattak le, mivel minden tárgyhoz az előadók határozati javaslatot is csatoltak, amelyeket a közgyűlés csekély módosításokkal el is fogadott. Nagyon helyesen. Mert az előadóknak módjukban van a kezökben levő ügyet odahaza higgadtan minden oldalról megbírálni s a körülményekhez képest a lehető legmegfelelőbb határozati javaslatokat megszerkeszteni.

Intézkedtünk az állami és községi iskolába járó tankötelesek vallásos oktatásáról.

Az e.-megyei gyűlésről elmaradókról intézkedő szabályrendelet. a világiakat a bírság alól általában felmenti. A jegyzők azonban a gyűlés előtt 8 nappal jelentsék be elmaradásukat a papi főjegyzőnél. Lelkészek esetről-esetre 5 kor. bírságot fizetnek. Az elmaradók ügyében a legközelebbi gyűlés igazoló választmányának jelentése alapján a közgyűlés dönt.

Az egyházmegyei ügyészek mandátuma addig érvényes, mint a többi tisztviselőké. Ügyésszé Vitányi Bertalan szerencsi és dr. Szánthó Elek sárospataki ügyvédek választattak meg.

Az adóügyi vegyes bizottságba póttagúl Buza János küldetett ki.

A gondnokságot el nem fogadók 50, az egyházfiságot el nem fogadók 10—20 kor. felmentési díjat fizetnek. Az egyházfenntartó alapok kimutatását tavaszi ker. gyűlésre kellett volna beterjesztenünk, de mert e tárgyú intézkedés nem volt, most az e.-megye az összeírást elrendeli. A házszabály marad a régi, az amelyet 1896-ban készítettünk. Csekély módosítást és pótlást tettünk rajta.

Köszönetet szavaztunk Sebeő Gyula tarcali lakosnak 1000 és Derczenyi Bertalan szintén tarcali lakosnak 2000 koronás jótékonycélú alapítványáért.

A többi tárgyak olyanok voltak, melyek alig érdemelnék meg a közérdeklődést.

Hézser Emil.

Az ungi ref. egyházmegye közgyűlése.

Aggódó szívvel várták sokan az egyházmegyei közgyűlésünk megtartására kitűzött idő elérkezését; mert őszinte fájdalmat keltő hír szárnyalt a levegőben, nevezetesen, hogy esperesünk súlyosabb természetü betegsége által akadályoztatva nem fog megjelenni a közgyűlésen. A hír — Istennek hála — nem vált valósággá! A szeretve tisztelt esperes a kiállott betegség folytán testi erejében egy kevéssé fogyatkozva ugyan, már a közgyűlést megelőző dél után is megjelent közöttünk, midőn, a nálunk szokásos módon, az egyházlátogatási jelentések olvastattak fel. Az esperes megjelenése s azon nyilatkozata, hogy elnöktársával együtt fogja vezetni megkezdendő egyházmegyei közgyűlésünket, aggódó szívünket megnyugtatta s biztos reményt nyújtott nekünk a felől, hogy a széles látókörü s tapintatos elnökeink bölcs vezetése alatt egyházmegyei közgyűlésünkön a tárgyalandó ügyek a legszebb rendben fognak elintéztetni.

A közgyűlés ápr. 22-én és 23-án tartatott meg az állandó gyűléstartási helyen, az ungvári ref. egyház tantermében, Szabó Endre esperes és Komjáthy Béla egyházmegyei gondnok elnöklete alatt. A gyűlés megkezdése előtt istenitiszteletre mentünk a templomba, hol Kádár Albert, ungvári s.-lelkész imádkozott igaz bensőséggel. Istenitisztelet után a gyűlési tagok az érdeklődő közönséggel együtt, mint már említém, a ref. egyház tantermében gyültek össze, ahol esperesünk imája után, a gondnok gyűlést megnyitó szavainak elhangzásával, a közgyűlés kezdetét vette.

Legelső sorban a szépen megírt s egyházmegyénk egyházainak úgy bel- mint külületére vonatkozó s az esperes által végzett munkát feltüntető terjedelmes esperesi jelentés olvastatott fel. A jelentés hüen rajzolja meg a jelenlegi állapotokat, nagyobbmérvü aggodalomra ez idő szerint nem lát ugyan valamelyes feltünőbb okot; azonban tekintve bizonyos jeleket, a jövendőre vonatkozólag vigyázatra és a kötelesség pontos teljesítésére hív fel mindenkit, nemcsak a lelkészeket és tanítókat, hanem az egyház iránt való szeretettől égő minden egyháztagot, hogy a netalán bekövetkezendő küzdelemben bátran, biztosan megállhassunk

A jelentés utolsó részét azonban fájdalmas szívvel hallgattuk. Esperesünk ugyanis utalva arra, hogy a húzamosabb ideig tartott betegség testi erejét nagyon meggyengítette s a felszaporodott esperesi teendő pontos elvégzésére magát már elég erősnek nem érzi; kéri az egyházmegyét, hogy az esperesi székről való lemondását fogadja el s intézkedjék, hogy az esperesi hivatalra való szavazás rendeltessék el. Már a lemondás felolvasása közben is majd minden ajkról hangzott a „nem fogadjuk el" közbeszólás, azonban annak végeztével felállott a hivatalkorra nézve legidősebb egyházi tanácsbíró, Szűcs István, tiszasalamoni lelkész s az esperes iránt érzett meleg érzéseinket szép szavakkal, szép alakban előadta s végül kérte, hogy változtassa meg lemondási szándékát s ne hagyja el a helyet, ahol ő nekünk ide s tova 18 év óta csak dicsekedésünk és büszkeségünk. Zúgó helyeslés kísérte szavait; az egész gyűlési közönség magáévá tette az ő kérését s ennek hatása alatt esperesünk is látva a személye iránt megnyilatkozott tettetés nélkül való benső ragaszkodást és szeretetet lemondását visszavette s az esperesi szék viselésére magát továbbra is felajánlotta. Adja Isten; hogy hosszú időn keresztül vezethesse még az ő bölcseségével jó erőben és egészségben egyházmegyénk ügyeit!!

Ezek után a sorrendi tárgyalás vette kezdetét.

Felolvastatott az egyházmegyei tanítói képviselők megválasztásáról felvett jegyzőkönyv, melynek tartalma szerint tanítói képviselőkül Bóczér István, csicseri és Balogh Dániel, palágyi tanítók választattak meg.

Több egyházunk lelkészi állomása üresedésben volt; ezek közül négy egyház az őszi gyűlés óta lelkészt választott. Megválaszttattak: a palágyi egyházba Ráczkövy János, barkaszói lélkész; a pályiniba Papp István, nagykövesdi lelkész; a nagygejőcibe Komjáthy István, korláthelmeczi h. lelkész; a bajánházaiba Ujlaki Sándor szalókai h. lelkész. A megválasztottak egyházaikba, egyházmegyénk jó kívánságai mellett beerősíttettek.

Múlt őszi egyházmegyei közgyűlésünk óta a halál is kivette a maga áldozatait. Magyar József, bezői nyugalmazott lelkész és Riczko Dániel, nagyszeretvai nyugalmazott tanító költöztek el az élők világából. Fáradalmaik után találjanak nyugalmat a földben, lelkük pedig üdvösséget az egekben!

A bezői lelkészi díjlevél négy példányban megerősítés végett a főtiszteletü egyházkerületre felterjesztetik.

Az iskolai és tanitói vagyonnak átiratása ügyében egyházmegyénk a kerületre felterjesztéssel él; nemkülönben az 1848. XX. t.-c., valamint a lelkészi fizetés és korpótlék törgyában is.

Ungmegye alispánja az iránt kereste meg az

esperesi hivatalt, hogy a gr. Bercsényi Miklósnak Ungvárt felállítandó szobrára gyüjtést indítson. Bár Bercsényi Miklós neve a protestánsok kebelében, a protestánsokkal szemben tanusított viselkedése miatt kellemes emlékeket nem kelthet fel, de arra való tekintettel, hogy ő ez oldalról való elfogultsága dacára is, mint hazafi megállta helyét, mi pedig a magyar vallás hivei kell, hogy első sorban ezt tartsuk szem előtt, egyházmegyénk azért az említett célra az egyházmegye pénztárából 50 koronát adományoz.

Egyházmegyénkbe segédlelkészekül való bekebeleztetésöket kérték: Kovács Béla, hernádnémeti s.-lelkész s Kiss Jenő, sárospataki IV. éves hittanhallgató, Kovács Béla bekebelezetett, nem különben Kiss Jenő is, de azzal a kijelentéssel, hogy megszerzése után a kápláni vizsga letételéről szóló bizonyitványát az esperesnek azonnal mutassa be.

Közhirdetésre ajánltattak a következő egyházak: Minaj, Vajkóc, Bajánháza.

Kerületi képviselőkül megválaszttattak az elnökségen kivül: Virág József, Komjáthy Gábor papi, Szabó Lajos, Minay István, Szilágyi Sándor világi tanácsbirák s Németh Péter egyházi aljegyző.

A 74 számból álló tárgysorozat, valamint a szép számot tevő scontró letárgyalása után a közgyülés 23-án délután 1 órakor az elnökségnek nyujtott elismerés és köszönet kifejezése s élénk éljenzése mellett berekesztetett.

Magyar Bertalan.

A tornai ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.

A tornai ref. egyházmegye április 22-ére Szőlősardóba egybehivott, de az ottani ragályos betegség miatt április 27-ére elhalasztott tavaszi rendes közgyülését *Tornán* tartotta meg Ragályi Géza esperes s Ragályi Gyula egyházmegyei gondnok elnöklete alatt a tanitóság s egyházak kellő érdeklődése mellett. Az új zsinati törvénykönyv s az annak alapján hozott egyházmegyei rendtartás mintha már most is éreztette volna üdvös hatását az egyházak mindenikének képviseltetésében.

A gyülést a szokásos esperesi ima elhangzása után a betegségéből épülni kezdő egyházmegyei gondnok, Ragályi Gyula nyitotta meg a jelen volt tagok szíves üdvözlése mellett. Az esperesi jelentés megnyugtató képét rajzolja az egyházmegye egy félévi életének. Lelkészek, tanitók, presbiterek teljesitik kötelességüket, az egyház iránti szeretet megmegnyilatkozik a hivek adakozásában, a kedvvel vagy kedvetlenül teljesített épitkezésekben. Az adományozók között most is első helyen áll gróf Andrássy Dénes úr őméltósága, aki a porig sujtott szádelői egyháznak 1000 koronát adományozott. Baksay Sándor Főtiszteletű Püspök úr, akinek buzgólkodása folytán csak a dunáninneni egyházkerületben több mint 2000 korona gyült össze a templomát, iskoláját vesztett szegény egyház fölsegélésére. A mindenünnen megnyilatkozó részvét és segély képesitette a porba sujtott egyházat, hogy 19,620 korona költséggel templomát és tornyát fölépitette. Legyen elismerés azoknak, akik ez anyagias korban is áldozatkészségre gyultak, hogy kiemeljenek a romok közül egy végenyészettel küzdő egyházat. Legyen elismerés annak, ki kérő szavával, soha nem lankadó buzgóságával, a rom és pusztulás látására is nem csüggedő lelkével kivitte azt, hogy ez a templom és torony, szebben-jobban megépitve a réginél, áll s állani fog időtlen-időkig.

De mintha csak az alkotni vágyás fogta volna el a szíveket, épitkezik az egész egyházmegye. Szin templomát igazíttatta, Szinpetri iskolát, Jósvafő paplakot, Barka, Görgő, Szádalmás iskolát és tanitói lakást épit. S épitene a többi egyház is, — ha tudna miből Szóval buzgóságban nincs hiány. Ez az örvendetes kép. De van borus, homályos kép is. A halál angyala, egyéni elszántság által előhivá — megszakitott egy jól indult, kedvező reményekre jogosító életpályát, mikor ez év február havában Jakab János bódvalenkei lelkész agyonlőtte magát. Fájdalmai voltak-e elviselhetlenek; — a keresztyént éltető hit és reménység forrása apadt-e ki nála, vagy a beteg testben beteggé lett lélek óhajtott szabadulni kinzó börtönéből: ki tudná megmondani? Szelid, alázatos, igaz és hű volt halálig Legyen áldott emlékezete!

Végső óhajtása szerint 1207 koronát hagyott volna egyházmegyénkre, melyből 200 koronát a miskolci leánynevelő intézetnek kell vala fizet ünk, de egy kis baj van az örökség körül, mert előzőleg végrendeletet irt s ott az egyházmegyéről nincs szó s ez nem lett megsemmisitve. Forma hiba van ugyan mind a kettőnél: az elsőnél, hogy — bár végrendelet, — nincs záradékkal ellátva, ez utóbbinál, amely végóhaj, az, hogy csak maga irta alá s nincsenek előttemezők.

Az üresedésbe jött bódvalenkei egyházba Ragályi Géza szini lelkész és esperes hivatott meg s oda be is erősittetett. A lelkészekben szűkölködő egyházmegye két ifju s szép reményekre jogosító segédlelkészt kebelezett be az Almássy Lajos és Lenkey Lajos személyében. Az előbbi szini, az utóbbi jabloncai helyettes lesz. De Almássy Lajos csak akkor, ha esperesi elbocsátót szerez. Szinpetri is utasittatott a lelkészválasztás előkészitésére. A túlmagasan felszámitott földbér s munkaváltság s az egész hibás lelkészi díjlevél kellő értékelesbe a cultusz miniszter nem megy. Ujabbnál-újabb követelésekkel áll elő, mintha szegény Szinpetri tehetne arról, hogy ő nem a Szentimre-egylet internátusa vagy a Sacra Ceor intézet zárdája?!

Kozma Sándor varbóci tanitó fegyelmi ügye a mult év dec. 6-tól mind e mai napig nem nyert elintézést. A törvényszéki elnök állitólag a járásbirósághoz küldötte az itéletet az esperesi hivatalnak leendő kézbesités végett, de az itélet nem érkezett meg. Nem csoda, ha ily hosszú uton s ily nagy melegben (+2°) 34 kilométernyi úton a szilárd test is párává változik.

Az adóügy holtponton áll. Nem tett senki ez ügyben semmit. Óh csak minden egyháznak megcsinálná egy-egy konventi bizottság!

A számvevőszék jegyzőkönyve elfogadtatott. Az egyházmegyei özvegy árvatár, melyet a mostani lelkészözvegyek s még esetleg három leendő özvegy kihalása után a sárospataki tápintézet kap alapitvány gyanánt, mult őszi gyülésünk határozata szerint ugy kezelendő, hogy az alapitványszerű adományok elkülönitendők a pénztártól, mert ezen adományok csakis azon célra fordithatók, melyre az adomány tétetett. Igy majd annak idejében a sárospataki tápintézet 3000 koronával fog kevesebbet kapni, mint azon összeg, mely most e cimen kezeltetik.

Érdekes eset lenne, ha nem lenne benne egy kis üröm, mag is, a hidvégardói és szögligeti iskolai századrész megosztása. Hidvégardón megosztva kezelte a róm. kath. és ref. iskola azon 9400 korona tőke kamatját, mely ezen iskolai alap gyanánt kihasitott föld eladásából állott elő. Most, miután a kath felekezet második iskolát állitott, a közig. bizottság ugy intézkedett, hogy csak $^1/_3$ részét kapja a ref. iskola. Helyes! Szögligeten mindkét felekezet egy-egy iskolát tart fenn, de ennek

dacára, itt már úgy intézkedett a közig. bizottság, hogy népesség arányában használandó az iskolai századrész jövedelme s miután itt több a kath., mint református, a református iskola itt is 1/3 részt kap. Hát ez is helyes? Csodálandó, hogy mindig a kath. iskolák javára billen a mérleg. Ha több iskolát tartanak föl, hát azért, ha meg éppen annyit, mint mi, akkor meg azért. A hidvégardói megosztásba belenyugodtunk; a szögligetire nézve holt reménységgel írtunk fel a közig. bizottsághoz.

A több szomorúságra hangoló dolgok között egyik elszomorító az is, hogy dr. Juhász Andor curiai kisegitő bíró s egyházmegyénknek több éven át szeretett világi tanácsbírája hivataláról lemondott Amint ő mondja, összeegyeztethetlen az, az ő erkölcsi felfogásával, hogy a hivatal díszét viselje s az azzal járó kötelességeket pedig felhalmozódott teendői miatt teljesíteni nem tudja. Egyházmegyénk, méltányolva az okokat, a lemondást elfogadja s új választást rendel el s dr. Juhász Andort azonban, mikor megköszöni neki a multban teljesitett szolgálatait, biztosítja szeretetéről és ragaszkodásáról.

Két egyház szeretne szabadúlni tanítójától, az egyik megunta a tanító betegségét, a másik ifjut akarna beültetni az új modern tanitói lakásba s ugy látja, hogy a 40 éves szolga nem illenék az új palotába. De hát ha a virágot leszedtük, türjük a tövisszúrást is, annyival inkább, hogy nagyon kétséges, vajjon a régi kép, nem jobban megérdemli-e az új keretet — még ha kirí is belőle, mint a teljesen ismeretlen s talán rosszúl sikerűlt új.

Múlt őszi közgyűlésünk fegyelmit indított 8 presbyterium és tanító ellen az iskolai példánykert nem kezelése és kezeltetése miatt. Hat presbyterium s tanító ellen a vád elejtetett. Két tanitót azonban a fegyelmí bíróság rosszalásra ítélt.

A kerűleti gyűlésre képviselőkűl kiküldettek: dr. Óvári Pál, Csengery Dezső világi, Arday J. Dániel, Péter József papi tanácsbírák. Póttagúl: Fodor György főjegyző.

Még ha megemlítem, hogy a papi könyvtárt beszüntettük oly formán, hogy az eddig két helyre szétosztott könyvtár egy helyre kerűl s a lelkészek eddigi évi hozzájárulása megszünik s az alapul szolgáló Szabó féle alap későbbi rendelkezésig a kamatokkal folyton növeltetik; s azt, hogy az „ORLE"-be nem léptünk be testületileg, de mindenkinek egyéni tetszésétől tettük függővé, be vagy be nem lép-e abba, ezt látván összehangzónak a lelkiismereti szabadsággal; s míg a poshadt Bethesda üdítővé tételére irányzott minden nemes törekvésében pártoljuk s felettes hatóságaink utján a nemes célok megvalósításában támogatni igyekszünk, addig még az eshetőségét is kerüljük annak, hogy a kis egyházmegyénk lelkészeit eddig összetartó jó viszony csak kevés időre is megzavartassék, — ezzel úgy hiszem a fontosabb s a közönséget inkább érdeklő dolgokról beszámoltam. Egyházmegyei tanítótestületi képviselővé Varga József görgői s Urbán Ábrahám bódvalenkei tanító választatott meg. *Fodor György.*

Az Orsz. Ref. Tanáregyesület VII-ik közgyűlése.

— Hódmezővásárhely, április 22—23. —

(Folytatás).

A „Fekete Sas" szálloda hatalmas, szép dísztermében tartott közebéd után, amelyen a város látta vendégeiűl a közgyűlés tagjait s amelyen számos lelkes felköszöntő hangzott el mind a vendégekre, mind a vendéglátókra, — a közgyűlés egyes tagjai a főgimnázium gyűjteményeit s a város egyéb kulturális és humanitárius intézményeit (pl. híres szemkórházát) tekintették meg, míg az egyesület vezetői Szeremley Sámuel és Pap Imre lelkészeknél, valamint a főgimnáziumi igazgatónál tettek tisztelgő látogatásokat. Este 8 órakor, ugyancsak a „Fekete Sas" nagytermében, a főgimn. kirándúlási alap javára rendezett hangversenyen vettünk részt, mely a következő műsor szerint folyt le: 1. *Storch.* Éji varázs, énekelte a városi dalárda; 2. a) *Grieg*, Norvég dal, b) *Wieniawski*, Adagio, c) *Hubay—Aggházy*, Magyar tánc, hegedűn előadta Farkas Lajos tanár, zongorán kísérte Kun Ferenc; 3. a) *Bizet*, Kártya-ária a „Carmen" dalműből, b) *Tarnay*, Magyar dal, énekelte Finy Margit k. a., zongorán kísérte Kun Ferenc; 4. *Megfigyelések a vásárhelyi népélet köréből*, írta és felolvasta dr. Szappanos Mihály, iskolai orvos; 5. a) *Székács*, Akit én szeretek, b) *Kacsóh Pongrácz*, Késő ősz van, c) *Tarnay*, Csavargók, énekelte Darabos Lajos orgonista, zongorán kísérte Kun Ferenc; 6. A karthagói harangok, szövegét írta *Kozma Andor*, zenéjét szerzette *Ivánka Zoltán*, szavalta Vekerdy Géza, zongorán kísérte Ivánka Zoltán; 7. *Erkel*, Elvennélek . . ., énekelte a városi dalárda. — A hangverseny legszebb pontja, zenei szempontból, Farkas Lajos, az egykori pataki diák hegedűjátéka volt; a dalárda éneke szabatosságával és szép hanganyagával tünt ki, — de a tanárokat legnagyobb mértékben mégis az iskolai orvos úr felolvasása kötötte le, amely oly jellemző színben, a nép ajkáról ellesett párbeszédekben mutatta be a vásárhelyi népélet, a nép érzés- és gondolkodásmódját, hogy Mikszáth és Marc Twain sem jellemezhetik jobban alakjaikat. Az orvos úrban elsőrendű megfigyelőt és írót fedeztünk fel, aki hivatva van arra, hogy a vásárhelyi népalakokat époly ismertté és kedveltté tegye irodalmunkban, aminőkké Mikszáth a palócokat tette.

Április 23-án reggel 8 órakor *Csépke Andor* hm.-vásárhelyi főgimn. tanár tartott az I. gimn. osztályban mintatanítást a Dent-féle latin nyelvkönyv alapján, amelyben gyakorlatilag mutatta be az új, direkt módszer alkalmazását. Sajnos, az új módszerhez s annak gyakorlati kiviteléhez fűződő, rendkívűl érdekesnek és tanúlságosnak ígérkező vitát alig hogy megkezdtük, abba kellett hagyni, mert ütött a közgyűlés folytatásának órája s annak mai napirendjére sokkal több tárgy volt kitűzve, semhogy idejét meg lehetett volna rövidíteni. Az az élénk érdeklődés, mely e kérdés megbeszélése iránt nyilvánúlt, útmutatásúl szolgálhat egyesületünk vezetőségének arra, hogy az efféle gyakorlati kérdések tárgyalását jövőre állandóan vegye fel a közgyűlés programmjába.

A csütörtöki közgyűlés első tárgya a *főjegyző* évi jelentésének felolvasása volt (közelebb közölni fogjuk). Ehhez *Csorba György*, miskolci tanár szólott, aki bár az egyesület vezetősége iránt teljes bizalommal viseltetik, nem mindenben helyesli azt a sima hangot, amelyet az egyesület a fizetési pótlékok ügyében a közoktatási miniszterhez intézett felterjesztéseiben használt. A közgyűlés, az elnök felvilágosítása után, a főjegyző jelentését, valamint a központi igazgatóságnak a jelzett ügyben követett eljárását helyeslő tudomásúl vette. Majd a pénztárnok tett jelentést a pénztár állapotáról; jelentéséből sajnosan láttuk, hogy az *Iskolatörténeti Adattár* kiadása nagyon megterhelte a pénztárt s hogy sok a tagdíjhátrálék (1391 kor.). A pénztári jelentés felolvasása alatt történt, hogy *Spilka Antal*, a város újonnan

kinevezett főispánja, akit előző napon sürgős dolgai tartottak vissza, megjelent a közgyűlésen s az elnöki asztalnál helyet foglalt; a felolvasás befejezése után *Dóczi Imre* elnök meleg szavakban üdvözölte a főispánt, aki tartalmas, szép beszédben adott kifejezést a magyar nemzeti kultura apostoli hivatású munkásai: a tanárok iránt érzett tiszteletének és nagyrabecsülésének.

Muzsi János h.-m.-vásárhelyi tanár „Adalékok Hódmezővásárhely néprajzához" cim alatt tartott felolvasásában ethnographiai szempontból jellemezte — ügyesen, gondos megfigyelés, alapos tanúlmány alapján — a város lakosságát; bemutatta építkezését, ruházkodását, lakodalmi szokásait, templomba-járását s részletesen ismertette költészeti alkotásait. Az élénk tetszéssel fogadott előadás után *dr. Szabó Márton* debreceni főgimn. tanár tartott felolvasást „A történelem- és földrajztanítás egymáshoz való viszonyáról", melyben a földrajztanítás fontosságát kiemelve, úgy találta, hogy intézeteinkben, főként a VII-ik és III. osztályban a földrajz a történelem rovására kissé háttérbe szorúl s ezért azt kívánta, hogy az utóbbi osztályban, amennyiben a helyi tanterv megengedi, a földrajz hetenkint 3, a történelem 2 órán át taníttassék. A közgyűlés, a felolvasáshoz fűződő beható vita után, maga is szükségesnek látja a földrajztanítás mélyítését s a felsőbb osztályokban a politikai földrajz extensivebb tanítását; úgy találja, hogy a földrajztanítás sikerének fokozása első sorban a módszer kérdése; a III-ik osztályban az óraszám szaporítását nem kívánja, de kívánatosnak tartja, hogy ott a történelem és földrajz tanítása egy kézben egyesíttessék.

(Vége köv.)

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Lelkész-beiktatás.** Feledhetetlenül szép napja volt ápril 26-án a nagy- és kisrozvágyi ref. gyülekezetnek. Ekkor foglalta el új állomását *Janka Károly*, a nevezett egyházak újonnan választott lelkésze. A fogadtatás melegsége nemcsak a hívek arcáról sugárzott le, hanem meglátszott az egész község külsején is, amely ünnepi díszt öltött. A lovas bandériummal fogadott lelkész érkezése után a templomba vonúlt az ünneplő közönség, melynek tagjai közt ott volt a közeli környék egész intelligenciája, *Miklós Béla* főgondnokkal az élén. Az alsózempléni egyházmegyét *Máthé Gyula* karcsai lelkész képviselte, aki csinos beszéddel iktatta be hivatalába az új lelkészt, átadván neki hivatala jelvényeiképen a templomkulcsot, bibliát és úrasztali kelyhet. — Ezután az új lelkész mondott magas szárnyalású, gyönyörű imádságot igazi áhitattal, megindúlt szavakkal, kérve a kegyelem istenének áldását a pásztor és nyáj közötti szövetségre. Beszédje alapjául idő tekintetében nagyon alkalmi textust választott a János 20. r. 24—29. verseiben (husvét után 8-ik nap volt) és az egyébként beköszönő-beszéd alapjául nem nagyon alkalmas textust olyan fordulatosan és olyan mély tartalommal dolgozta ki s tegyük hozzá, olyan szinesen adta elő a mély tartalmú beszédet, hogy — bátran mondhatjuk — meghódította, elragadta az egész hallgatóságot. Délben ünnepi ebéd volt az iskolában, hol — more patrio — sok szép köszöntő után csendúltek össze a poharak. A kitűnő lelkésznek, Janka Károlynak az alsózempléni egyházmegyébe való jövetelét csak nyereségnek lehet tartani épúgy, mint ahogy a felsőzempléni egyházmegye veszteségének tekinti a köréből való eltávozását! Az Isten áldja meg az ifjú lelkészt új helyén is sikerekkel s vezérelje őt nyereségről nyereségre! P.

— **A pesti második református templom.** A pesti második református templom építése váratlanul a megvalósúlás elé jutott. Egy nagylelkü adakozó háromszázezer koronát tett le a budapesti egyház főgondnokának kezébe a VI—VII. kerületi reformátusok részére épitendő templomra. Az adakozó hatalmas adományával egyszerre lehetővé tette, hogy a főváros által ajándékozott telken az Izabella- és Hegedüs Sándor-utca sarkán a templom építéséhez rövid idő alatt hozzáfogjanak. A hivek maguk közt már mintegy 70,000 koronát gyüjtöttek erre a célra. Az adakozó kikötötte, hogy a nevét ne hozzák nyilvánosságra.

— **A Magyar Tudományos Akadémia** dr. *Finkey Ferenc* sárospataki jogakad. tanárt, lapunk főmunkatársát, április 30 án tartott közgyűlésén, Balogh Jenő egyetemi tanár és Wlassics Gyula volt kultuszminiszter, közigazgatási birósági elnök ajánlatára. 42 szavazattal 3 ellenében, *levelező tagjává* választotta. Kartársunk irod. működése, amely őt e fényes kitüntetésre, mely főiskolánknak is megtiszteltetése — érdemessé tette, a következő: 1. *Nagyobb művei:* 1. *A magyar büntetőjog tankönyve.* Budapest 1902. (Politzer cég) 752. l., II. átdolgozott és bővitett kiadása. Bp. 1905. 899 l. — 2. *A magyar büntető eljárás tankönyve.* Budapest, 1899. (Politzer cég) 511 l., II. átdolgozott kiadása Bpest, 1903. 584 l.; III. bővitett és átdolgozott kiadása .Bp. 1908. 651. l. (Mindkét tankönyv az egyetemeken, más jogakadémiákon és a gyakorlati jogászok körében közhasználatnak örvend). — 3. *A bünügy jelen állapota és reformkérdései.* Budapest, 1904. (Jogi Értekezések 11 füzet) 240 l. — 4. *Az egység és többség tana a büntetőjogban.* Sárospatak, 1895. 208 l. — 5. *A szándék fogalma és ismérvei a büntetőjogban.* Budapest, 1899. 164 l. — II. *Kisebb dolgozatai:* 1. *A motivumok tana a büntetőjogban.* Budapest, 1903. (jogászegyleti értekezések 222 sz.) 101 l. (A magyar tud. Akadémia által 1905-ben a legjobb büntetőjogi értekezés egyik díjával jutalmazott tanúlmány). — 2. *A büntetőjog alapja.* Sárospatak, 1896. 34 l. — 3. *Szabadság büntetéseink reformjához.* Budapest, 1900. 48 l. — 4. *Az esküdtszék az uj magyar büntető eljárásban.* Budapest, 1899. 49 l. (Jogászegyl. Ért 166. sz.). — 5. *Az uj magyar esküdtszék.* Sátoraljaujhely, 1900. 77 l. — 6. *Büntetési rendszerünk egyszerüsítéséhez.* Budapest, 1904. 73 l. — 7. *A csavargás és koldúlás szabályozása kriminálpolitikai szempontból.* Budapest, 1905. 44 l. — 8. *Bünügyi esetek vitatkozási tételek és feladatok.* Budapest, 1900 52 l. — 9. *Újabb bünügyi esetek büntetőjogi praktikumok részére.* Budapest, 1906. 40 l. — Ezenfelül a hazai szaklapokban és a Magyar Jogi Lexiconban több mint száz kisebb-nagyobb tanúlmányt, cikket, itéletbirálatot irt. Továbbá az igazságügyi kormány felhivására 1900-ban és 1903-ban két terjedelmes munkálatot dolgozott ki a büntető törvénykönyvek módosítása és kiegészítése tárgyában; 1907-ben törvénytervezetet készített a csavargás és koldúlás szabályozásáról; ez idő szerint a büntető törvénykönyvek különös részének revíziójával foglalkozik. Jogbölcsészeti tankönyve most van sajtó alatt. — Ugyane közgyűlésében a M. Tud. Akadémia *Szeremley Sámuel* h.-m.-vásárhelyi lelkészt, a tudós történetirót és *Szabolcska Mikály* temesvári lelkészt, a kitűnő költőt is *levelező* tagjaivá választotta, *Trócsányi Zoltán* tanárjelöltet, főiskolánknak nem régen jeles növendékét pedig a nyelvészeti jutalomdíjjal (Nyelvtört. Szótár) tüntette ki.

— **Emléktábla Szentkirályi András vértanu ref. papnak.** április 5-én a Zsip-Ujfalu-Dulházai ref. egyház presbiteriuma azon lélekemelő határozatot mondotta ki, hogy egykori tudós papjának, a buccariban 1675. jul. 1-én vértanu halált szenvedett *Szentkirályi Andrásnak* s az ő dicső emlékezetének megörökítésére, — márvány emléktáblát helyez a Zsipi ősi templom falazatába. A gyűjtés megindult azonnal. — Ugyanekkor foglalta el főgondnoki hivatalát Méltóságos farkasfalvi *Farkas Géza* bodolói nagybirtokos csász. és kir. kamarás is, — elkötelezvén magát az egész gyülekezet szine előtt tett esküjében arra, hogy hűséggel vitézkedő, bátor katonája leszen a krisztus hamisitatlan zászlójának. Úgy legyen!

— **Új egyházi közlöny.** A budapesti ref egyházközség „*Egyházi Értesítő*“ cimmel e hóban egy egyházi közlönyt indított meg, hogy „hitfeleit, egyelőre minden hónapban, lehetőleg hiven tájékoztassa mindazokról a mozzanatokról és tényekről, mozgalmakról és törekvésekről, amelyek a budapesti egyház s ennek különböző intézményei körében időnként fölmerülnek“. A közlöny előfizetési ára 5 korona. Szerkesztője: *Szőts Farkas*, theol. tanár.

— **Hibaigazítás.** A *Pallas-Lexikonban* (XV. K. 455. lap), Z (oványi) J (enő) közlése szerint, az olvasható, hogy *Szatmári Paksi Dániel* balmazujvárosi lelkész volt 1810-ig. Ez nagy tévedés, mert a balmazujvárosi magyar ref. egyház Anyakönyve azt mutatja, hogy Sz. Paksi Dániel 1794—1802-ig volt b.-ujvárosi magyar ref. lelkész és 1802. áprilisában már Kutasi László lépett helyébe. 1802. ápril 20-án még Sz. Paksi Dániel jegyezte be a megkereszteltetteket, 23-tól kezdve pedig már Kutasi László. Ezt a kis helyreigazítást autopsia alapján a P.-Lexikon remélhető II-dik kiadása érdekében dr. Nagy Zsigmond debreceni kollégiomi tanár közli velünk.

— **Kovács Gyula,** nagybányai könyvkereskedő, előfizetést hirdet *Stiglicz Albert*, „Protestáns temetési énektár“ cimű munkájára azzal, hogy ezen munka első kiadása teljesen elfogyott. Ezzel szemben van szerencsénk értesiteni, hogy ezen kiadásunkat képező munka nem fogyott el és az nálunk rendes bolti áron még mindig kapható. Teljes tisztelettel *Hegedüs és Sándor* könyvkiadóhivatala Debrecen.

— **Orgona megrendelés.** Az érmindszenti (Szilágy megye) ref. egyház temploma részére, az érmindszenti Récsey család Országh Sándor és fia rákospalotai (Bpest mellett) orgonagyáros cégnél új orgonát rendelt. E nemes lelkű adomány önmagát dicséri és kívánatos volna, ha minél többeket követésre buzditana. A mű a pünkösdi ünnepekre lesz elkészitve és a használatnak átadva.

— **Lapunk** jelen száma a május 1-i munkásünnep miatt egy nappal később jelenik meg.

— **Aki a liturgiai követelményeknek** megfelelő jutányos úrasztali kelyhek, boroskancsók, keresztelő készletek, oltári gyertyatartók és csillárok iránt érdeklődik, az forduljon Polgár Kálmán órásmester és egyházi szerelvény-gyároshoz. (műhely, raktár és elárusitás Budapest, VII., Erzsébet-körút 29. sz.) A cégvezetőség nagy képes albumárjegyzéket minden érdeklődőnek ingyen és bérmentve küld.

— **Évzáró vizsgákra** és ünnepi emlékkönyvül ajánljuk *Vaday József protestáns jellemképző, hithüséget A hazafiságot* ébresztő, egyházkerületileg is approbált és ajánlott *ifjúsági* könyveit. (Réthy és Goró rajzaival illusztrálva.) Ezek: 1. *A Protestáns Jellem.* Iskolakötés 1 kor. Díszkötés 1 kor. 60 fillér és 2 kor. 2. *és Protestáns Lelkület.* Díszkötés 1 kor. és 1 kor. 30 fillér. Füzve 80 fillér. 3. *Tanúlók erkölcsi és hazafias Vezérkönyve.* Díszkötés 1 kor. 30 fillér és 1 kor. 80 fillér. 4. *Rákóczi és a Kurucvilág.* Díszkötés 2 kor. és 3 kor. 5. *Rákóczi Jön.* Emlékfüzet 70 fillér. Mindezen könyvek megrendelhetők **Vaday József** *közs. isk. igazgatónál* **Nagyváradon.**

A Triesti Általános Biztositó Társulat.

(Ass curazioni Generali)

F. év március hó 26-án tartott 76-ik közgyülésén terjesztettek be az 1907. évi mérlegek. Az előttünk fekvő jelentésből látjuk, hogy az 1907. december 31-én érvényben volt életbiztositási tőkeösszegek 917.014,396 korona és 99 fillért tettek ki és az év folyamán bevett díjak 41.095,963 korona és 58 fillérre rugtak. Az életbiztositási osztály díjtartaléka 31.422,408 korona 19 fillérrel 264.156,557 korona 24 fillérre emelkedett. A tűzbiztosi-tási ágban, beleértve a betöréses- és tükörüveg biztositást, a díjbevétel 16.585,488,656 korona biztositási összeg után 27.302,460 korona 49 fillér volt, miből 10.146,474 korona 45 fillér viszontbiztositásra fordittatott, úgy, hogy a tiszta díjbevétel 17.155,986 korona 04 fillérre rugott, mely összegből 12.269,989 korona 32 fillér mint díjtartalék minden tehertől menten jövő évre vitetett át. A jövő években esedékessé váló díjkötelezvények összege 113.331,852 korona 27 fillér. A szállitmánybiztositási ágban a díjbevétel kitett 3.921,627 korona 66 fillért, mely a viszontbiztositások levonása után 1.717,649 korona 06 fillérre rugott. Károkért a társaság 1907-ben 37.472,589 korona 25 fillért és alapítása óta 899.042,935 korona és 20 fillért fizetett ki. E kártérítési összegből hazánkra 173.248,760 korona 76 fillér esik. A nyereség tartalékok közül, melyek összesen 20.292,237 korona 37 fillérre rugnak, különösen kiemelendők: az alapszabály szerinti nyereségtartalék, mely 6.300,000 koronát tesz ki, az értékpapirok árfolyamingadozására alakitott tartalék, 12.565,698 korona 89 fillér összegben, továbbá felemlitendő a 160,000 koronára rugó kétes követelések tartaléka és az ingatlan tartalék, mely az idei átutalással 1.266,538 korona 48 fillért tesz ki. Az értékpapirok értéke 4.741,807 korona 69 fillérrel ment vissza, de a vezetőség elővigyázata folytán ez a veszteség az intézetet nem érinthette, mert az a 17.013,704 korona 71 fillért kitevő árfolyamtartalékból nyerhetett leirást. Ez a tartalék ma még mindig 12.565,698 korona 89 fillért tesz ki. Különös figyelmet érdemel még az 1000 uj intézeti részvénynek kedvezően keresztülvitt kibocsátása, melynek agió-nyereségéből 11.525,000 korona a mathematikai életbiztositási tartalékhoz csatoltatott. Részvényenkint 600 arany frank osztalék kerül kifizetésre. A társaság összes tartalékjai és alapjai, melyek első rangu értékekben vannak elhelyezve, az idei átutalások folytán 292.979,592 korona 76 fillérről 323.6-9,347 korona 57 fillérre emelkedtek, melyek következőképen vannak elhelyezve: 1. Ingatlanok és jelzálog követelések 60.625,971 korona 77 fillér. 2. Életbiztositási kötvényekre adott kölcsönök 26.668,849 korona 08 fillér. 3. Letéteményezett értékpapirokra adott kölcsönök 4.017,801 korona 92 fillér. 4. Értékpapirok 209.404,916 korona 74 fillér. 5. Tárca váltók 842,350 korona 85 fillér. 6. A részvényesek biztositott adóslevelei 8.820,000 korona — fillér. 7. Készpénz és az intézet követelései, a hitelezők követeléseinek levonásával 13.249,457 korona 21 fillér. összesen 323.629,347 korona 57 fillér. Ezen értékekből 65·5 millió korona magyar értékekre esik.

Szerkesztői üzenetek.

V. K-r. Örvendünk, hogy Sz. G. alapos válaszát te is élénk érdeklődéssel olvasod. Bizony már oda jutottunk, hogy a XX. század szégyenére van már katholikus történetirás, katholikus fizika, kath. irodalomtörténet, kath. történettudomány stb. stb. is. Pedig minden tudománynak csak egyetlen ideálja lehet, t. i.: *az igazság!* Különben a tulsó táborban még ma is minden ellen hadat üzennek, ami nem katholikus felekezeti jellegü. A mi *„nagyszájú tógátusainkat“* és *„csavargóinkat“* szeretnék könyveikkel és neveikkel együtt kitörölni a történelem és irodalom őket teljes joggal és igazsággal megillető lapjairól. De hiába agyarkodnak és csufolódnak. „Az Isten nem csúfoltathatik meg.“ Az igazságot megölni nem lehet. Most már csak azt várjuk, hogy Görcsöni és társai a *Szinnyei: Magyar irók élete és művei* c. nagy munkának a használatból való kitiltását fogják sürgetni, mert hiszen abból megállapitható, hogy a magyar protestáns irók száma aránylag sokkal nagyobb, mint a katholikusoké.

D. J. A jövő számra maradt.

Többeknek. A *Zoványi—Kálvin* ügyről nem lehet mindent úgy elmondani a nyilvánosság előtt, amint a konventen történt. Amit elmondhatunk, az olvasható lesz lapunk legközelebbi számában. E tárgyban különben az Országos Parokhiális Könyvtár-Bizottság gyülésre van összehíva Budapestre.

Pályázati hírdetés.

Az ungi egyházmegyébe kebelezett korláthelmeci lelkészi állásra pályázatot hirdetek. Az állás javadalma 1600 korona, amelyből államsegély 1103 kor. 26 fillér. A pályázatok folyó évi május 23-ig Szabó Endre espereshez, Csicserbe (postahely) küldendők.

Kun Bertalan,
ref. püspök.

TARTALOM. Az Orsz. Ref. Tanáregyesűlet — az Orsz. Prot. Szövetségről. — *Szinyei Gerzson:* Válasz. — A ref. konventről. (Folyt. köv.). — *Hézser Emil:* Az alsózempléni ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése. — *Magyar Bertalan:* Az ungi ref. egyházmegye közgyűlése. — *Fodor György:* A tornai ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése. — Az Orsz. Ref. Tanáregyesűlet VII-ik közgyűlése. (Vége köv.) — Vegyes közlemények. — Szerkesztői üzenetek. — Pályázati hirdetés. — Hirdetések.

Kérje ingyen

és bérmentve magyar nyelvű, gazdagon illusztrált főárjegyzékemet, 3000-nél több rajzzal, mindennemű nikkel-, ezüst- és aranyórák, valamint mindennemű szolid arany és ezüst áruk, hangszerek, acél- és bőráruk stb.-ről eredeti gyári árban.

Nikkel remontoir óra	K 3.—
System Roskopf patent óra	K 4.—
Svájci eredeti system Roskopf patent	K 5.—
Bejegyzett „Sas Roskopf" nikkel rem.	K 7.—
Ezüst remontoir óra „Glória" művel	K 8.50
Ezüst remontoir óra dupla fedéllel ...	K 12.50
Ébresztőóra K 2.90, Konyhaóra	K 3.—
Schwarzwaldi óra K 2.80. Kakukóra	K 8.50

Minden óráért 3 évi irásbeli jótállás. — Ninesen kockázat! Becserélés megengedve, vagy a pénz vissza!

KONRAD JÁNOS
Első óragyár és szétküldési áruház,
Brüx 1256 **szám.** (Csehország.)

Trieszti Általános Biztosító Társaság
(ASSICURAZIONI GENERALI)
Budapest, V., Dorottya-utca 10. szám.

A „Közgazdaság" rovatban közöljük a TRIESZTI ÁLTALÁNOS BIZTOSÍTÓ TÁRSASÁG **a legnagyobb, leggazdagabb és legrégibb biztosító intézetünk** mérlegének főbb számadatait.

Teljes mérleggel a társaság mindenkinek, aki e célból hozzá fordul, a legnagyobb készséggel szolgál.

Az intézet elfogad: **élet-, tűz-, szállitmány-, üveg-, betöréses-lopás-** és **harangtörés** és **repedés** elleni biztosításokat. Közvetit továbbá: **jégbiztosításokat a „Magyar jég és viszontbiztosító r.-t.",** valamint **baleset elleni biztosításokat** az **„Első o. általános baleset ellen biztosító társaság"** számára.

A sárospataki ügynökség: IFJ. HEIMLICH JÓZSEF.

Harmóniumokat

mindkét rendszer szerint a legolcsóbban szállit

PAJK REZSŐ és TÁRSA
Rudapest,
V., József-körut 15.

Pianók! Pianók! Pianók!

Árjegyzéket ingyen és bérmentve küld.

Lelkészeknek és tanitóknak külön százalékengedmény. Részletfizetésre is szállítunk!

Szállítások bérmentve eszközöltetnek az utolsó vasútállomásig.

Elismert kitünő áruk.

Kálvin János művei.

Szerkeszti: **Czeglédi Sándor.** **Eddig megjelentek:**

1. A genfi egyházkátéja.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **60 fillér.**
2. Az egyház reformálásának szükségességéről.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **80 fillér.**
3. Kálvin János értekezése az ereklyékről.
Franciából fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**
4. Sadolet biboros levele. Kálvin válasza.
Fordította: *Ladányi Pál.* — Ára **60 fillér.**

Sajtó alatt vannak:

5. III. Pál pápa levele Kálvin János megjegyzéseivel.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**
6. A párisi theol. fakultás hitcikkei Kálvin elleniratával.
Fordította: *Pongrácz József.* — Ára **50 fillér.**

Minden kötet külön kapható.

Az 1908. év elején e hat mű egy díszes kötetben is meg fog jelenni. — A 25 ivnyi terjedelmű kötet ára 4 korona 50 fillér lesz. Mind e művek megrendelhetők

a Magyar Kálvin-fordítók bizományosánál
KISS TIVADAR könyvkereskedésében **Pápán.**

Mielőtt személy v. jelzálog

PÉNZKÖLCSÖNÉRT
bárhova fordulna,
kérjen díjmentesen tájékoztatót
Meller L. Egyed cégtől
Budapest, IX., Lónyay-utca 7.
Telefon Interurban: 46—31.

Szíves figyelmébe

ajánljuk a közeledő konfirmáció alkalmából a *Révész-Szoboszlay-S. Szabó*-féle

Konfirmációra előkészitő kátét

kérdések és feleletekben. Ára 30 fillér. Minden 10 egyszerre rendelt példány után egyet ingyen adunk.

Konfirmációi emléklapok

darabja 4, 5 és 6 fillér. 100 drb egyszerre való vételnél kor. 3·60, 4·50 és 5·40. Kaphatók:

Hegedűs és Sándor

könyvkiadóhivatalában

Debrecenben. Kossuth u. 11.

Orgona és harmoniúm gyár

gőzerő hajtás és villamos világítással berendezve.

ORSZÁGH SÁNDOR ÉS FIA

cs. és kir. udvari szállítók

Rákospalota (Budapest mellett).

Alapíttatott 1861. évben.

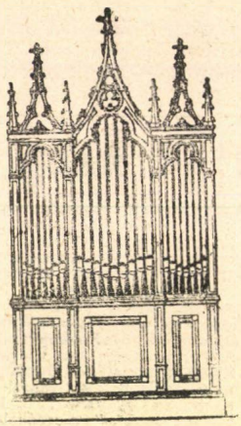

Az 1885. évi országos kiállításon „nagy dísz oklevéllel“ (első díj) és „Ferencz József lovagrenddel“ az 1904. évi veszprémi kiállításon „arany éremmel“ (első díj), az 1906. évi kassai kiállításon „dísz oklevéllel“ (első díj) kitüntetve, azonkívül számtalan kitüntetés és elismerés. Ajánlják kitünő hangú és szerkezetű, főleg a legújabb légnyomatu (pneumatikai) orgonáikat, melyek rendkívül könnyü játékmód és a változatok egyszerű kezelése mellett, az időjárás minden viszontagságainak ellenállnak. Szolid munka és jutányos árak. Kisebb orgonák készletben vannak. Eddig 700 nál több új orgona lett szállitva. Raktáron kitünő hangú harmoniumok minden nagyságban. Harmoniumok tetszés szerinti rajz és változat összeállitással rendelésre készülnek. Tervezeteket és rajzokat kivánatra küldünk.

Pontos és legjobb órak 5 évi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák,

borkanecsók, china-ezüst disztárgyak,

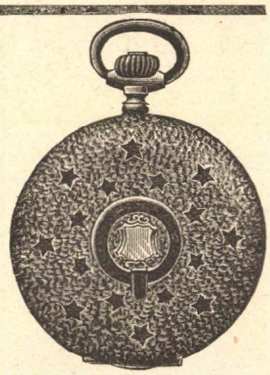

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

Polgár Kálman

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállitója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 19. szám. Sárospatak, 1908. május 10.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

Elnöki megnyitó beszéd.

— A felsőborsodi egyházmegye lelkészértekezletén. —

Nagytiszteletü lelkészértekezlet!

Mint az anyaszentegyház munkásai, összegyűltünk ismét, hogy építsük a mi szent Sionunkat, hogy munkálkodjunk szívvel-lélekkel a mi mesterünk, a Krisztus által hirdetett igazságoknak megvalósításán, hogy az egymással folytatott eszmecseréből, az összetartozás érzetéből merítsünk továbbra is erőt, bátorságot, lelkesedést, terhes, de magasztos feladatunk megoldására, a kálvinizmus nagy elveinek a gyakorlati életbe való átvitelére.

A közös, a vállvetett munkálkodásra sohasem voltunk annyira rátalva, mint most. Hiszen, ha szétnézünk magunk körül, mit látunk? Látunk egy beteg társadalmat, melynek megszámlálhatatlan lelki sebei orvoslásra várnak. Látjuk azt a harcot, melyet a különböző társadalmi osztályok indítanak és viselnek egymás ellen. Látjuk a nemzetközi szociálizmust, mely a társadalmi rend oszlopait döngeti. Látjuk a hitközönyt, mely egyházi életünket fenyegeti; a matériálizmust, mely a lelkeket a földhöz köti; a felekezeti elfogúltságot, mely sokszor a családi szentély nyugalmát sem kíméli.

És nekünk ezen ellenséges áramlatok között nem szabad tétlenül vesztegelnünk, hanem — megértve az idők jelét, hogy összetartásban van az erő — nemes munkakedvvel, keblünkben a lelkesültség tüzével s azzal a tudattal, hogy a magyarországi kálvinista egyház fenmaradásáért, jövendő boldogságáért küzdünk: egymással kezet fogva kell kiállanunk a munkatérre s harcolnunk a nemes harcot. Mint jó katonáknak, őrt kell állanunk egyházunk, vallásunk sziklavárán, azokon a falakon, melyeknek védelmezése, építgetése reánk bízatott.

*

Sajátságos, sőt megdöbbentő jelenség, — amint már máskor is említettem, — hogy az a vallás, melyet mi követünk, mely magának a Krisztusnak és apostolainak tanításán alapúl, — míg külföldön a művelt államokban számbeli folytonos növekedésben mutatja ki hódító erejét: itthon nálunk mind szűkebb és szűkebb térre szorúl. A statisztika bizonysága szerint lassan, de biztosan fogyunk, pusztúlunk.

A sötétség és világosság, vagy más szavakkal a tekintély elve és a szabadság evangyélioma nálunk több mint 300 esztendeje harcban vannak egymással, úgy látszik, döntő csatára készűlnek. Az aggódó lelkek előtt itt felmerül az a kérdés, hogy ugyan melyik fog győzelmesen kikerűlni a harcból. A mi helyzetünk annyival inkább nehéz, mert egy nagytekintélyű, hatalmas és gazdag ellenféllel állunk szemben. Egy olyan ellenféllel, melyet a magyar állam nagymérvű anyagi és hatalmi támogatásával eleitől fogva pártfogolt és pártfogol ma is; mig a prot. egyház a létért való küzdelem fárasztó harcában magára hagyatva mindig mostoha gyermeke volt az államnak s az ma is. Egy olyan ellenféllel állunk szemben, amely ellensége minden józan haladásnak, egészséges fejlődésnek, az emberiséget felekezeti különbség nélkül boldogító szent eszmék diadalra jutásának. Azzal az ultramontánizmussal állunk szemben, amely vissza akarja hozni a középkort a Vatikán világuralmával. S a szent cél érdekében lázas izgatottsággal folyik a munka fent és alant. Nem akarom én a nagyt. Értekezlet becses türelmét fárasztani mindazon jelenségek felsorolásával, melyek a klérikálizmus előnyomúlását hírdetik minden téren, hiszen méltóztatnak arról tudomással bírni a napi sajtó útján. Csak azt jelzem, hogy a temérdek vallásos társulatokkal, olvasó körökkel elárasztották az országot. Szerveznek, agitálnak folytonosan. Felekezeti harcot provokálnak nemcsak a mindennapi életben, de az egyetemen, a törvényhozás termeiben is. Szétdarabolják a társadalmat, vallásuk szerint értékelik az egyéneket. Felismerve, hogy a sajtó hatalom, megalakították a kath. sajtóegyesületet, mely egyesületben papok és világiak, úgy pénzbeli adományaikkal, mint erkölcsi támogatásukkal, nagyarányú tevékenységet fejtenek ki a kath. sajtó felvirágoztatásán. És mindezek betetőzéséül f. év január havában főpapok és magas közjogi állású világiak közreműködésével, pártfogásával, megalakították az országos kath. népszövetséget. A díszgyűlésen ez a kiáltás is elhangzott: „Le velök", t. i. mi velünk, protestánsokkal. Ez a felkiáltás nem egyéb, mint újabb megüzenése annak az élethalál harcnak, melyet az ultramontánizmus folytat, hol titkon, hol nyiltan, de mindég erőszakkal és következetes kitartással a protestántizmus ellen. És mi nagyt. Értekezlet mit tegyünk, hogy az ár el ne sodorjon bennünket? Mi támadólag fel nem léphetünk, nekünk csak védekeznünk lehet. Igen! a protestántizmus, melynek védő szárnyai alatt egykoron nemzetek találtak boldogságot, nyugalmat, mely századok viharaival tudott dacolni, Magyarországon a XX-ik században — fájdalom — védelemre szorúl. És ehez a védelemhez hozzá kell látnunk míg

Lapunk jelen számához 1/2 ív melléklet van csatolva.

késő nem lesz. Hogy sikerrel védekezhessünk, nem fog ártani, ha ellenfeleinktől is tanúlunk. Láthatjuk, miként tudnak legügyesebb taktikával felhasználni minden eszközt és alkalmat az egyház és vallás iránti érdeklődés felkeltésére és ébrentartására. Láthatjuk, hogy miként tudnak a társadalmi és állami életbe, politikába egy bizonyos eszmét, egy bizonyos szellemet úgy beplántálni, begyökereztetni, hogy az lépésről-lépésre domináló hatalommá fejlődik. Láthatjuk, hogy dísz- és egyleti gyűléseken a világiakat tolják előtérbe s azokat szerepeltetik, akik valóban olyan akciót fejtenek ki, aminőt nálunk ez idő szerint nem igen tapasztalunk. Láthatjuk, hogy főpapok, főurak állanak előtérben s utánok egy harcra kész, engedelmes nép. Ezeket látva, nekünk is meg kell válogatnunk a fegyvereket s megértve az idők jelét, nekünk is meg kell alkotnunk az országos prot. szövetséget s ennek keretében a prot. sajtóegyesületet.

a) Van ugyan már országos lelkészegyesületünk, azonban a támadások visszaverésére mi egymagunkban gyengék vagyunk (?!). Egy rendes hadsereggel szemben kisebb csapatokkal guerilla harcot lehet ugyan folytatni, de győzelmet kivívni nem. Épen azért a magyarországi protestánsoknak is szervezetten kell az elbizakodott ellenféllel szemben síkra szállani. Amint az ultramontánizmus meg tudta nyerni az egész kath. társadalmat a harcnak, épen úgy szervezzük mi is az ellenállást és védelmet a prot. szövetség megalakításával. Mi megmaradhatunk külön lelkészegyesületnek a mi speciális ügyeink, szakkérdéseink traktálására, de a létgyökerében megtámadott protestántizmus védelmére a prot. társadalmat egy táborban kell egyesítenünk, ahol a világi elem is az őt megillető helyet elfoglalhatja. Hiszen világi nagyjaink védelme alatt terjedt el Magyarországon a reformáció a 16-ik században. A történelem bizonysága szerint nemcsak létrehozták, illetőleg megalapították itt a prot. egyházat, de a köznépet is seregestől hozták át magokkal abba. Nagy anyagi áldozatokkal nyomdákat állítottak a világosság terjesztésére, vallásosságukkal példaként fénylettek a nép előtt. Később az elnyomatás, az üldözés korszakában pedig, ha a papok gályák és tömlöcök fenekén sínlődtek, a világiak szinte életöket és vagyonukat hoztak áldozatúl. Míg egyik kezökben karddal védelmezték a hit- és lelkiismereti szabadságot, a haza alkotmányát: a másik kezökkel a kulturának áldoztak s építgették a magyar Sion falait. Egyes egyházaknak, iskoláknak ezen időkből felmaradt jegyzőkönyvei azt bizonyítják, hogy az ő áldozatkészségük s buzgalmuk nélkül bizony nem dicsekedhetnénk ma annyi templommal, iskolával és alapítványokkal.

És én hiszem is, hogy a világi elem, amint a múltban kivette a maga részét a küzdelemből; épen úgy szíve egész lelkesedésével fog továbbra is küzdeni egyházunk igazaiért. Azt a jogot, amit a dicső ősök vagyon és véráldozattal szereztek, továbbra is meg fogja védeni és fentartani. Legyünk jó reménységgel, hogy most, amikor csakugyan „megnehezült az idők járása felettünk“ a világi elem is, — megértve az idők jelét — sorakozni fog a kibontott zászló alá s végig harcolja azt a küzdelmet, melynek végcélja egyházunk és hazánk boldogsága és felvirágzása.

b) Hogy az ellenfél mennyire felismerte a sajtónak, ennek a modern fegyvernek óriási horderejét, fontosságát, bizonyítja egyik egyháznagynak azon nyilatkozata, hogy egyetlen egy kis ujságcikk többet ér és többet használ az eszmék terjesztésének, mint száz templomi beszéd.

Hát bizony ma már úgy van, hogy nemcsak a művelt elem, az intelligencia olvas, hanem olvas mindenféle foglalkozású ember, a munkás, az iparos, a földmíves, a napszámos, a szolga. Nincs olyan kis falu, ahová a szellemi táplálék el ne jutna az olcsó sajtótermék, a krajcáros ujság alakjában. Tehát olvas a mi népünk is mégpedig sokszor olyanokat, amelyeket nem tud megérteni, amelyek félrevezetik, megmételyezik gondolkozás módját. Igen, mert az egyszerű ember legtöbbször azt hiszi, hogy ami nyomtatva van, az mind igaz. Pedig a betű, — tudjuk — sokszor öl.

Igy szívja aztán magába népünk az evangyeliomellenes eszmékkel telített sajtó organumokból a mérget, melynek hatása abban nyilvánúl, hogy hitében ingatag, vallása iránt közönyös lesz. Olyan prot. sajtóra volna nekünk szükségünk, amely egyedűl és kizárólag a protestantismus érdekeit szolgálná minden vonalon, a hit- és lelkiismeret szabadság s egyházunk jogainak megvédelmezésére fordítaná minden erejét s nemcsak visszaverné az esetleg ellenünk szórt támadásokat, de megértetné Magyarország minden polgárával, hogyha bukik nálunk a protestántizmus, bukik a szabadelvűség is, hogy aki itt a protestantizmus ellen folytat aknamunkát, az hazánk alkotmányának, szabadságának sírját ássa. Bizonyára nincs prot. ember, aki az ilyen sajtónak szükségét ne érezné.*

Ugyanazért, ha már a pápás egyház rávetette magát a sajtóra és annak irányítására befolyást akar gyakorolni: akkor nekünk sem szabad tovább vesztegelnünk, hanem egyesült erővel, habár nagy anyagi áldozatokkal is, meg kell alkotnunk a prot. sajtóegyesületet. De nem úgy, hogy egyedűl mi kálvinista papok adakozzunk és gyűjtsünk a szent célra, mert így a kivánt eredményt nem fogjuk elérni. Mi megteszünk mindent, amit tehetünk, megadjuk ami tőlünk telik, agitálunk is. De hogy egy tekintélyes sajtóalapot össze tudjunk hozni, bárha meglegyen is mindnyájunkban a jóakarat és lelkesedés: — alig hiszem. Ennek az akciónak felülről kellett volna kiindúlnia, ugy kellett volna mozgásba hoznia a prot. társadalom minden rétegét.** Hiszen odaát a másik táborban sem a plebánusok csinálják egyedűl ezt a dolgot, hanem összefogva a mágnások és egyháznagyok. Ők kezdték meg az adakozást is, az egyesület megalakítását is. A kath. sajtóegyesület világi elnöke egy herceg Esterházy Miklós . . .

De nem beszélek már többet nagyt. Értekezlet, mert tudom, hogy visszaéltem becses türelmökkel, a miért bocsánatot kérek. Csak azt méltóztassanak még tudomásúl venni, hogy az általam jan. hó első felében szétküldött belépési nyilatkozatokat aláírva, visszaszármaztatták hozzám 29-en. És igy a felsőborsodi egyházmegyéből az ORLE-be belépett 28 rendes és egy segédlelkész. A nyilatkozatokat elküldtem az ORLE pénztárnokához Etédre s egyben felhívtam a belépetteket, hogy a 6 korona tagsági díjakat is küldjék ugyanoda.

Ezek után a nagyt. Ért. tagjait örömmel üdvözölve s magamat szíves jóindulatukba ajánlva, a gyűlést megnyitom. *Dávid József.*

* A *legjobb sajtó* az Isten lelkétől sugalmazott cura pastoralis volna, ha volna!! Szerk.

** Eddig a felülről indított dolgok csak gúnyt érdemeltek; most már virrad?! Szerk.

„Mi az oka, hogy a ref. népiskolák első helyről a harmadikra jutottak?“

Nt. Szerkesztő Úr! B. engedelmével, mint régi ismerős, a cimben foglalt kérdésre válaszolni, illetve felelni fogok, bár Homoky György ref. tanító úr már felelt, de épen az *okot* hallgatta el, mivel a visszaesést valótlannak állítja.

Az iskolák szellemi sorrendjét a statisztika állította fel, *tehát benne hinni kell H. szerint is* és mégis kétségbe vonja hogy a ref. iskolák 3-ik helyre kerültek volna. Kétségbe vonja azért, mert *a haza értelmi törzsét képező polgárok szellemi fölényét csak statisztikában lehet megelőzni, de valóságban nem.* Ugyan kérem micsoda állitás ez? Hát a haza értelmi törzsét a ref. polgárok képezik? Bár úgy volna, de a ref. népesség kevés száma miatt értelmi törzs nem is lehet. (? Szerk.)

2. Kétségbe vonja azért, mert a statisztikát az állam közegei állitják össze s igy *az áll. iskolának, mint kedvenc gyermeknek jut az első hely a rokonérzet megnyilvánulása folytán.* Ugyan-ugyan édes H. úr! ref. tanító létére mond ilyet? . . . Ha román, ruthén, róm. kath., sőt ág. ev. vallású lenne is, nem csudálkoznám, de éppen az a ref. tanító állitja ezt, aki előbb azt mondá, hogy *a statisztikában hinni kell!*

Nem gondolja Ön, hogy *erősen és valótlanul gyanusít?* . . . A gyanusitást pedig a tiszta ref. jellem nem tűri. Tessék bizonyitani!! Én több esetet tudok, midőn a ref. tanító a felekezeténél mindég kitünő, jeles, dicséretes volt s államhoz menve, — bár teljesen tisztelt, elismert személy ott is, — de a felekezetnél elért osztályzatot az államnál nem tudja kiérdemelni, legalább az én megyémben nem, pedig e megye az áll. iskolák számát, osztályzatát tekintve az országban 2-ik, illetve 3-ik helyen áll. Ha kételkednék mondásomban, kérdezzen meg több ref. tanitót, aki az államhoz ment át. Majd hallani fogja akkor, hogy minő mértékkel mér az áll. közeg az ő kedvencének? . . .

Valamint 1—2 fecske még nem csinál nyarat, éppenúgy 1—2 áll. és ref. iskola, illetve tanitója nem hat döntő sullyal sem egyik, sem másik mérlegében, de tessék több vármegye áll. és ref. iskoláját megszemlélni s mindent általánosságban látni, majd elébe tárul akkor az általam is sajnált, az egyházi főhatóság által is elismert *valódi állapot.*

Ne beszéljünk a protekciós személyekről sem, mert általánosságban azok is megállják helyüket, különben ők is kapnak elégséges osztályzatot, intést, sőt áthelyezést is, mint a nem protekciósok. Sőt több protekciós személyt ismerek, akik igazán uri családból valók s gyenge reménnyel fogadtam kinevezésüket, de személyes meggyőződésem után kellemesen csalódtam.

T. H. Úr! Ma már nem elég *hitszülte lelkesedés, egyenlö képzettség,* mert ha csak ez van meg s ennél maradunk, akkor a 3-ik helyről is lejebb kerülhetnek a ref. iskolák és pedig nemcsak papiron mint H. úr hiszi, de a valóságban is, amit H. úr is bizonyit azon állitásával, hogy a „*többiek eljutottak hozzánk.*“ Ezen mondásával a ref. iskolák stagnálása s az áll. iskolák haladása van elismerve. Már pedig *aki nem halad, az marad,* persze H. úr szerint *csak papiron,* de valóságban nem.

Sajnos a dolog nem igy áll! De ne higyjen nekem H. úr, ne higyjen a következő évi statisztikának sem, mely a mai, avagy még rosszabb képet fogja mutatni; hanem azt higyje el, hogy vagyok oly jó ref. mint Ön, vagy bárki s éppen ezen jó ref. érzelmem kiáltja a *közvetlen és széleskörü tapasztalatom alapján,* hogy ne dicsekedjünk és ne bizakodjuuk el; az éremnek ne a fényesebb, de inkább a sötétebb oldalát nézzük ref. iskoláinkkal; ismerjük el a hanyatlását, legalább stagnálását és ennek tudatában igen helyesen tette fel a kérdést az egyházi főhatóság, hogy *a hanyatlás, stagnálás okát megtudván — azt elháríthassa a haladás utjából.*

Miután H. úr nem ismeri el a ref. népiskolák hanyatlását, annak okát nem is fejtegette, csak annyit emlit, hogy az egyházi hatóság tegyen meg mindent arra nézve, hogy *a ref. tanító fizetése egyenlő legyen az államival, különben magában keresse a ref. iskolák hanyatlásának okát.*

Tehát az ok H. szerint *a fizetés különbségében van* s az *egyházi felsőbb hatóságban* lesz, ha a fizetést nem téteti egyenlővé. Dehát akkor hol lesz *a hitszülte lelkesedés?* . . . Miért engedi *maga elé és fölé a külsőségben oly bőven csillogó államiakat a hivatása magaslatán álló kálvinista tanitóság?* . . . Ez aztán igazán üres és csillogó beszéd H. úr, éppen ma, amikor, ha pénzértékben beszélünk, a felekezeti és községi tanitók fizetése 400 koronával kevesebb a III-ik csoportban lévő áll. tanitók fizetésénél 30 évi szolgálat után. De e 400 kor. különbséget bőven pótolja az, hogy a felekezeti tanitónál 1000 kor. alapfizetés többnyire nem készpénzben, de terményben van s nem kell ennivalóról gondoskodniuk, ahol pedig 1000 kor. alapfizetés nincs, ott kipótolja az állam, akkor, midőn (szóljunk őszintén) a 600, illetve 800 koronára értékelt díjlevél is megéri az 1000 koronát a legtöbb helyen. Ezzel szemben az állami tanitónak tisztán a pénzből kell élnie. S tudja-é, mit jelent ez a mai drága viszonyok közt és méghozzá kis községben, hol a kereskedő nyereségére még dupla portót is kell fizetni az értéken kivül? . . . Azt jelenti, hogy az áll. tanitók sokkal nehezebben jönnek ki a több készpénzből, mint az a felekezeti tanitó, aki államsegélye mellett magáéból tarthat aprómarhát, sertést és még ennivalója is kitelik a háztól. Igaz, hogy a nehézhelyzet dacára is csillognak az áll. tanitók (?) Ön szerint, de ne irigyelje Ön azt a csillogást! Az államiak érzik annak terhét s őszintén mondom: *nehéz terhét.*

Elhiszem, hogy Önnek is nehéz a helyzete, mert (talán) pénzfizetése lévén, az államival egyenlően érzi a megélhetés nehézségét, tehát egyes esetből nem beszélhetünk általánosságban; annyival inkább nem, mert igen sok felekezeti (ref.) tanitónak 1000 koronán felül van az alapfizetése s hozzávéve az 1000 korona korpótlékot, a ref. tanitók vannak előnyben az államiak felett. Ez a valóság H. úr! Különben is: egy kis bajt nem győznénk meg? Hogy tántorítana ez meg? . . . Ha pedig megtántorit és hanyatlásra vezet az a 400 korona különbség: akkor csakugyan másban keressük a hanyatlás okát, melyet hogy megtaláljunk, lássuk, hogy kiktől és miktől függ az iskola szellemi fejlődése, haladása. . . .

Szerintem függ *a tanító jó és kiváltképen a kornak megfelelő gyakorlati képzettségétől, ügybuzgóságától, a jó tantervtől, a pontos iskolázástól, a népes iskolák megosztásától, a teljes felszereléstől, a tanító hivatalának élhetésétől, a tanítónak megfelelő iskola-helyiségtől.*

Ha komolyan összehasonlítjuk az itt mondottakat az államiakkal, lehetetlen a ref. iskolák részére a hanyatlást nem ismerni el s egyben megtaláltuk a hanyatlás okát is.

A „*Sárospataki Irod. Kör*“ tagja.

(Vége köv.)

A ref. konventről.

(Folytatás és vége.)

A *liturgiális bizottság* halasztást kérő jelentését vette még tudomásúl a konvent az első napon. Nincs elég jó anyag a tervezett agendás könyvhöz, tehát új pályázatra van szükség 1909. márc. 9-iki határidővel. — Úgy lett, amint a bizottság javasolta. Délután a bizottságok tanácskoztak a hozzájok utalt ügyekben.

A második napon — a szokott hitelesítés után — az *orsz. lelkészi nyugdíj- és árva-gyámintézet* 1907. évi állapotáról számolt be a konventi előadó. Összes vagyon 1907. dec. 31-én 2,234,145 kor. Segély címen kifizetett 1907-ben 199,725 kor. 16 fillért. 1908-ban segélyezni fog 333 árvát 211,754 koronával; a konventi előadó javadalmához járúl 6000 koronával, összes bevétele 824,275 kor. összes kiadás 824,275 korona.

Az ORLE ama kérése felett, hogy a VII. t.-c. módosítása végett zsinat hívandó össze, a konvent, mult évi határozatához híven, napirendre tért.

A *kongrua bizottság* jelentését *Dókus Ernő* adta elő. Őszi gyűléséből felkérte a vallásügyi minisztert, hogy a fizetéskiegészítést élvező lelkészektől az 1 százalék nyugdíjintézeti járulék-többlet ezek fizetéséből leszámítható legyen s így a fizetés-kiegészítési összeg ennyivel emeltessék. A miniszter viszonkérelemmel felelt, t. i. oly kimutatást kívánt, amely őt a kérelem pénzügyi hatásáról tájékoztassa. Ilyesmi — a bizottság szerint — nem készíthető a folytonos személyváltozások miatt. Alapul veszi majd az elnökség az 1908. jan. 1-diki állapotot s ez alapon készít kimutatást a miniszter számára.

A káplántartási segély (45000 kor.) már ez évben is kevés volt s épen azért az állam ne átalányt adjon, hanem az igazolt szükséglet fedezéséről gondoskodjék s a kápláni állás szintén a szükséghez képest mindenütt felállítható legyen.

Az egyetemes ügyész javadalmának meghatározása mostanra volt kitűzve. *Dókus Ernő* jelentette, hogy a bizottság a javadalmat 4000 koronában állapította meg s ezen felül az ügyészt illetik a bíróilag megállapított összegek is stb. Hát ez is szép mellékjövedelem a ref. anyaszentegyház címén!

A *központi hely ügyében kiküldött bizottság* jelentését szintén *Dókus Ernő* adta elő. Most már a multkor vázlatosan odavetett kép körvonalai bizonyosakká váltak s maga a kép is teljessé lett volna, ha valami a jelentésből a központi iroda írógépjében benn nem reked. A konvent sok tagja nem birta a sok nagy számmal megrakott jelentést és szabályzatot egyszerre megérteni, nem különösen *Radácsi Gy.*, aki indítványozta a jelentés és a konventi előadora vonatkozó szabályzat kinyomatását s a következő napon leendő tárgyalását, tekintettel a sok pénzre, amiről szó van és tekintettel a dolog nagy fontosságára stb. Br. Bánffy D. és Dókus E. ellenezték az indítvány elfogadását, mert szerintök a dolog sürgős is, jól is elő van készítve s a mellőzhetetlen nagy kiadásokra nézve már a mult évi konvent határozott. — R. Gy. kifejtette röviden, hogy ő nem a szükséges kiadásoktól fél s nem is akarja a nagy kérdés megoldását halogatni, csak azt szeretné, ha a jelentés és főként a szabályzat minden pontját mindenki nyugodtan mérlegelhetné, ami egy új intézmény szervezésénél igen kívánatos. Miután közből kiderült, hogy a jelentés egy része a gépben maradt, a dolog végleges elintézését az elnökség a következő napi ülésre tűzte ki.

Dávidházi János misszióügyi bizottsági előadó referált aztán a missió 1907-iki állapotáról, amely megnyugtató. A tiszáninneni egyházkerület missiói felterjesztéseit dícsérettel emelte ki már elébb a bizottsági ülésen s kérelmeit is szívesen jutalmazta a konvent maga is. Kiosztani való pénz nincs!! Tavaly sem volt.

A tőkesegély-ügyet György Endre referálta, mint „ad hoc“ előadó. Kifogásolta az egyházkerületek kívánságait az 5 évre való besorozásra nézve. Nincs egyenlőség az eljárásban. Egyesek tul sok egyházközséget soroznak az első osztályba, mások tul sokat kívánnak általában. Uj összeírásra lesz szükség, vagyis a konventi utasítás komoly megfigyelésére és a szerint való eljárásra. Legtöbbet kért 5 évre a tiszáninneni egyházkerület, többet egy fél milliónál!

Radácsi Gy. referálta az egyetemes tanügyi bizottság 30 pontú jkvét *Dóczi Imre* helyett, aki Hódmezővásárhelyen az orsz. ref. tanáregyesület elnöki székében fáradozott. A konvent minden pontját jóváhagyta a tanügyi biz. jkvének, illetőleg minden kérelmét teljesítette. Ezek lapunk mult számából már eléggé ismeretesek. — Maradt belőlük a 3-dik napi ülésre is.

A 2-ik nap délutánján volt a fegyelmi bíróság ülése, de nem birt mindent elvégezni egy némely ügy sokféle ága-boga miatt. Este a konvent a világi elnök vendége volt a Lipót városi casinó teremben. A jó vacsorát jó izű társalgás követte s mindkettőnek kellemetes központja a világi elnökné volt.

A 3-dik napon a jkv.-hitelesítés és bizottsági bejelentések után az egyetemes tanügyi-bizottság felterjesztéseivel és javaslataival végzett elébb a konvent, különös örömmel véve tudomusúl, hogy a Bocskay-kép és a Bocskay-füzetek szépen jövedelmeztek (amiért az elnökségnek köszönetet és elismerést is szavazott) és hogy a Kálvin 4-dik évszázados születése alkalmából a Kálvin életrajzának és jellemképének megiratásáról az egyet tanügyi-bizottság gondoskodni kivánt.

A tárgyalás során érezte az elnökség, hogy a konvent a 3-dik napon sem végezheti el teendőit s különösen a bíróságnak nem jut ideje — a Baldácsy és közös protestáns bizottsági ülések miatt — az elmaradt ügyek letárgyalására s ezért, de még inkább az adócsökkentési kérvények letárgyalása végett (amelyek nagy része még be sem érkezett) kikerülhetetlennek jelezte egy rendkivüli konvent tartását, amelyre a legkedvezőbb időnek június 30-dikát gondolta. A konvent az elnökség álláspontjára helyezkedett s a rendkivüli ülés tartását június 30-diki kezdő nappal elhatározta. Az időközben esetleg támadható sürgősebb ügyek a tárgysorozatba szintén felvehetők.

Dókus Ernő ismertette a központi hely ügyében kiküldött bizottságnak mára halasztott jelentését s a konventi iroda berendezéséről, az előadó jog- és hatásköréről szóló szabályzat-tervezetet. Kétségtelen, hogy a konventi előadónak nagy, nehéz szerep jut a ref. egyház egyetemes ügyeinek intézésében, főként előkészítésében, mert a közalapi, nyugdíj- és gyámintézeti előadók minden terhe rá nehezedik s rá minden egyéb is az előkészítés bizonyos fokozatáig. A konventi iroda lesz a gépezet mozgató kereke s addig, amíg az adóüggyel megnyugtató eredményre nem jutunk, lesz dolga — az izzadásig. A tegnapi nap mutatkozó hiányok a szabályzatban kipótoltattak, javíttattak s a konvent — egy kérdő vagy tiltakozó

hang nélkül — elfogadta a szabályzat-tervezetet, amely minden lehető esetre gondoskodott óvó §§-okról. Elfogadta azért is, mert a világi elnök bizalmi kérdésnek tekintette a központi hely és iroda szabályozásának kérdését. Az épület már kinőtt a földből és gyorsan halad és formásodik.

A *külmissiói-bizottság* — amely az első napi ülésen kapott munkát — szintén szabályzattal állott elő, amelyet dr. Baksa L. referált s amely a nem magyar állami területeken élő magyar ref. hívek védelméről és gondozásáról intézkedik. Dr. Balthazár D. indítványozta, hogy ez nyomassék ki a konventi tagok számára s csak a következő ülésen tárgyaltassék, — de a konvent haladt ezzel is, mint a központi irodai szabályzattal, gyorsan a cél felé, — a legteljesebb bizodalommal lévén a bizottság iránt.

Következett az új és főfő tárgy, *az adóalap végrehajtó bizottságának* jelentése. Referens itt is a központi előadó volt. Már előbb 2 ülésben foglalkozott a bizottság a hozzá jutott kérvényekkel s kimutatásokkal s ennek eredménye került most a konvent elé. De ez csak egy maroknyi víz még a nagy tengerből. Különösen a gyorsalkodó Dunántúl kérvényei voltak még eddig készen s ezekkel számolt a bizottság — sok körültekintéssel, az igazaknak komoly mérlegelésével. A belsősomogyi és pápai egyházmegye állanak itt is az előtérben. A konvent az ezek részére megállapított segélyösszeget jóváhagyta, a kiutalás azonban csak a 3 milliós segély teljes kiutalványozása után fog megkezdődni, amikor már látható lesz az is, hogy mi jut esetleg a „sero venientibus"-ok számára. A kérvények az adócsökkentés ügyében május 30-ra okvetetlenül beadandók.

A bizottsági jelentés némely pontját *Gr. Tisza I.* elnök világította meg. Maga is igen kívánta, hogy a kényes kérdésben minden aggodalomnak hely adassék és minden kifogás komolyan mérlegeltessék. A terménybeli és egyéb szolgálmányok értékelését tekintette kiváltképpen fontosnak és elvileg meghatározandónak. Az 1904. évi jelentő ivek alapján vajjon célszerű-e megmaradni vagy a konvent tavalyi utasítása legyen-e az irányadó és döntő e tekintetben? Ő ez utóbbit pártolja s a dijlevelekben a terménybeli áraknak a fennálló árak szerinti megváltoztatását javasolja. Az egész nagy kérdést szépen megvilágító beszédével igazolta, hogy az adóügyi bizottságnak is aggodalmai vannak s hogy szeretne megnyugtató megoldásra kijutni. Beszéde felszólalásokat szült. *Kenessey B.*, aki sokat foglalkozott már ennek a kérdésnek előzményeivel s elsőrendű ismerője a jelentő iveknek is, a konvent tavalyi utasítása mellett emelt szót s az értékelést eszerint kívánta végrehajtatni, tekintettel a nem kongruás lelkészi díjlevelekben megállapított értékekre. Révész K. félt a bekövetkezhető zavaroktól s a jelentő ivek mellett foglalt állást s az elnöki tervezet kulcsának elfogadását ajánlotta. Nagy Lajos, Dókus Ernő, Antal Gábor, György Endre és Dr. Baksa L. s végül Gr. Tisza I. ismételt felszólalása után a konvent — Tisza javallatára is — a Kenessey javaslata értelmében határozott.

A konvent — túl az egy órán — fáradtnak látszott s elnökség az ülést berekesztette, a 4-dik nap teendői közé kitűzvén a még hátralevő ügyek tárgyalását, ezek közé az iskolaügyi bizottságnak a hozzá az ülés kezdetén áttett ügyekről beadandó jelentését.

Aztán elkövetkezett a 4-dik nap is. Az iskolaügyi bizottság bejelentette, hogy a hozzá utalt sürgősebb ügyekre elkészült a javaslataival, amit a konvent tudomásul vett. De már hézagos volt a tagok sorozata. A szombat hívta haza a lelkészeket.

A közigazgatási és közjogi bizottságok jelentései gyors egymásutánban peregtek le az előadók (Mády Lajos és dr. Nagy Dezső) ajkain. A közigazgatási bizottságnak alig volt érdemleges tárgya. A tiszáninneni egyházkerületnek arra a kívánságára, hogy a közigazgatási szükségletek fogalma tisztáztassék, — a konvent a törvényre utalt s az egyházkerületek autonomiájára. Bizonyos azonban egy, az t. i. hogy a közig. államsegély csak mint ilyen használható fel. A ker. mértékletességi egyesületek világszövetségének átiratát, amely szerint nov. 4-dik vasárnapját világmértékletességi napként kellene megünnepelni, a konvent egyszerűen tudomásúl vette. Minden lelkésznek állandó s időhöz nem kötött kötelessége a mértékletesség hirdetése, amire van alkalom — az elégnél is több!!

A parokhiális könyvtár-bizottság jelentését R. Gy. terjesztette elő. A könyvkiadvány állásáról és az anyagiakkal való elszámolásról külön-külön. A Warga L. ker. egyháztörténelmének teljes elkészültét, a tiszáninneni egyh. kerületnek a felemelt javítói és szerzői díjra vonatkozó határozatát (ez utóbbit nem minden fejcsóválás nélkül) s a Kálvin 400-ados születése alkalmára tervezett művekről szóló jelentést a konvent helyesléssel vette tudomásúl s a számadás ellen sem volt semmi kifogása, mert hiszen különös beavatkozásra egy némely kerület hátrálékai miatt sem igen van még szükség, aztán a Wargaféle egyháztörténelemnek, valami (!) anyagi jó eredménye is mutatkozik. Örömmel várja a konvent a Bibliai Lexikon-t, amelynek szerkesztését Kenessey B. mint püspök is szivesen vállalja. Úgy érezte a konvent, hogy a legbiztatóbban induló vállalattal áll szemben s bú nélkül tért át a közjogi bizottság felterjesztéseire. Tudomásul vette, hogy a *szentendrei* egyházközséggel nem lehetett békés egyességet kötni a Baldácsy-alapra nézve s így a pert folytatni kell. Az elnökségre bizta, hogy tegyen, amit akar, a Sárkány Lajos által az egyháztörvényekhez készített betűsoros tárgymutatóval. Az egyházak részére tett alapítványoknak kormányhatósági jóváhagyás alá való terjesztését, amit a bíróságok kívánnak, feleslegesnek ítélte, mert az alapítványokat az egyházmegyék és egyházkerületek ellenőrzik s a Kenézy Miklósné-féle konkrét esetben a kultuszminisztertől kéri a konvent annak kimondását, hogy ahoz kormányhatósági jóváhagyás nem kell. Széll Kálmán, György Endre, Puky Gyula, dr. Nagy Dezső vitáztak e tárgyban és gr. Dégenfeld J., akinek indítványára kimondatott, hogy a kerületek felhivatnak a különféle alapítványok szigorú ellenőrzésére és nyilvántartására. A *váróti* vallássérelem ügyében az erdélyi egyh.-ker. fog még tárgyalni, amikor aztán a hosszú nótának vége szakad.

Az iskolaügyi bizottság felterjesztéseit (előadó R. Gy.) a gyönki gimnázium államsegélye, a tiszáninneni egyh. ker. miskolci felsőbb leányiskolájának állami segélyezése ügyében stb. a konvent tudomásúl vette s illetőleg elfogadta s ezzel és pár kisebb ügynek a konventi előadó részéről történt előterjesztésével — a tárgysorozat kimeríttetett s a különösebben meg terheltek kezdtek boldogan felsóhajtani.

A világi elnök jelenti, — általános meglepetés mellett — hogy Segesdy Ferenc konventi tag tőle

engedélyt kért tárgysorozaton kívüli felszólalásra s tekintettel a tárgy fontosságára, az engedélyt megadta. És egy termetes könyvvel kezében, arcán ünnepies vonásokkal, hangjában szokatlan komolysággal hívatkozik a parókhiális könyvtár iménti beszámolójára s abban egy örvendetesnek látszó jelentésre, amely a Warga-féle mű készenlétét tudatta. Ő lapozgatott e mű III. kötetében, mások is lapoztak már és valamennyien megbotránkoztak. És olvasta a könyv *„függelék"*-nevű részletéből a *Kálvin*-ra vonatkozó ítéletet. A konvent nyugtalanná válik, egyesek közbevetett kemény bírálatot hangoztatnak s mire a felszólaló abba hagyja az olvasást, a konventet keserűség fogja el a csalódás miatt és egészen indokoltnak tartja a Segesdy mementóját, amely szerint ilyen művek kiadása nem áll a magyar ref. egyház érdekében, sőt a parokh. könyvtár-bizottságnak nagyobb vigyázattal kellett volna eljárnia s kell eljárnia a jövőben is. Hogy mit is kellene e művel tennünk — hirtelen nem tudja meghatározni, de ez nyílvánvaló megszégyenítése egész ref. egyházunknak . . . stb. stb. Egymásután álltak fel a szólni akarók s Nagy Lajos, dr Vécsey Tamás, Fogarassy Albert, dr. Nagy D., Puky Gyula s maga Br. Bánffy D. sulyos ítéletekkel mérlegelték a felolvasott rész után a Warga féle mű III. kötetét s egy némelyik az egész műnek letiltatását, mások a „függelék"-résznek az egészből való kiszakítását sürgették; általában pedig lehetetlennek vallották, hogy a Kálvin 400-ados születési évfordulójának küszöbén a ref. egyház olyan tisztességtétellel áldozzék a Kálvin János emlékezetének, mint a *függelék* írója Zoványi J. Minthogy azonban az ítélet alá jutott művet senki sem ismerte, mert még senki sem olvashatta egyebütt, mint a konvent zöld asztalánál: további kritikától a konvent tartózkodott s amennyiben mással nem állhat szemben s mást nem vonhat kérdőre, mint a saját szakbizottságát, tehát a botrányosnak látszó dologra nézve elvárja a parokhiális könyvtár-bizottság kimerítő jelentését és javaslatait. A kényes helyzetbe jutott bizottság nagyérdemü elnöke, Puky Gyula előre is megnyugtatta a konventet a felől, hogy a bizottságnak a Warga neve alá jutott s méltó felháborodást keltő részletekről nincs hivatalos tudomása s azzal semmiféle közösséget nem vállal. A jelentést azonban kötelességszerüleg meg fogja tenni a parokhiális bizottság s valami kivezető módozatokról is gondolkozni fog. A könyv szétküldését azonban ő, mint elnök betiltja s amennyiben talán már egyes példányokat a megbízott egyén szétküldött volna, azokat visszaszállíttatja. A konvent tehát megelégedett egyelőre a megütközésének kifejezésével s jún. 30-án fog ez ügyben döntőleg határozni.

A milyen csendes volt a konvent egész folyásában, olyan hangulatos, hangos, sőt háborgó lett a bezárásakor. Szükség volt az Antal G püspök hálaadó imádságára, hogy a kedélyek lecsilapodjanak.

A jegyzőkönyvet d. u. 5½ órakor hitelesítette a konvent nehány tagja a konventi előadó hivatalos helyiségében.

Az Orsz. Ref. Tanáregyesület VII-ik közgyűlése.

— Hódmezővásárhely, április 22—23. —

(Vége.)

A felolvasások befejezése után a közgyűlés áttért a választmány jelentéseinek s a beadott indítványoknak tárgyalására. Igy 1. jelentette a választmány, hogy az *Iskolatörténeti Adattár* II-ik kötetének kiadása folyamatban van; szerkesztője, Thúry Etele pápai theol. tanár, e kötet szerkesztéséért nem kér külön tiszteletdíjat, hanem azt kéri, hogy ennek fejében jegyeztessék be alapító-tagnak; közgyűlés a kérelmet szívesen teljesíti. 2. Miután a 6 éves cyklus, amely időre az egyesület székhelyéül Debrecen választatott, lejárt, az elnökség ez év elején fölkérte a tagokat, hogy a székhelyre vonatkozólag szavazatukat adják be; beadatott összesen 190 érvényes szavazat, ebből Debrecenre esett 184 szavazat s igy az egyesület székhelyéül az 1908—1914. évekre ismét Debrecen választatott. — A beérkezett *indítványok* a következők: 1. Az orsz. ref. lelkészegyesület felhívása a prot. szövetségbe való belépésre; — a választmány alaposan megokolt javaslatát, amelyet a közgyűlés egyhangúlag elfogadott, lapunk múlt számában közöltük. 2. A központi igazgatóság előterjesztése egy központi jegyzői tisztség felállítására, miután a jegyzői teendők annyira megszaporodtak, hogy a főjegyző egy maga nem győzi azokat végezni; az indítvány elfogadtatván, központi jegyzővé *dr. Szabó Márton* debreceni tanár választatott. 3. A sepsiszentgyörgyi tanári kar, miután a fizetési pótlék megállapításánál többek által szenvedett sérelmek maig se orvosoltattak, újabb, hatásosabb felirat küldését kéri; a közgyűlés, miután a közoktatási miniszter szept. 28-án kelt leiratában kijelenti, hogy intézkedésénél figyelembe vette azon változásokat, amelyek a tanszemélyzet számának szaporodása vagy csökkenése következtében beállottak s mindama helyesbítéseket megtette, amelyek a benyujtott folyamodások alapján eszközölhetők voltak, — habár ezen helyesbítéseket se az egésznél, se a részletekben nem veszi észre, mindamellett nem kíván újabb fölterjesztéssel élni, miután látja, hogy az úgyis hiábavaló lenne, nem annyival inkább, minthogy most a hazai tanárság fizetésrendezésének ügye más irányban indúlt meg, tehát bevárandónak tartjuk az orsz. tanári kongresszus memorandumának elintézését. Az kívánatos lenne, hogy a ref. tanári státus fizetési beosztásáról minden évben újabb kimutatás adassék ki; a püspöki hivatalok fölkérendők, hogy esetről-esetre közöljék az egyes tanári karokkal azon miniszteri leiratokat, amelyek azokat közelebbről érdeklik. 4. *Rácz Kálmán*, pápai tanár arra kéri az egyesületet, hogy vegye hathatós erkölcsi pártfogásába a szerkesztésében és kiadásában megjelenő *Szövétnek* című ifjúsági lapot, mert ha a pártolás nem emelkedik, hanem csökken, (mint ahogy a jelen évben az előfizetők száma a múlt évihez képest, jelentékenyen megfogyott), nem lesz képes lapját a kellő színvonalon fenntartani; közgyűlés, a legnagyobb elismeréssel hajolva meg R. K. szerkesztői buzgalma és ügyessége, lapjának kiváló paedagogiai értéke előtt, fölkéri a központi igazgatóságot, hogy keresse meg a lap nagyobb pártolása érdekében a hazai ref. közép- és felsőiskolák tanárkarait, valamint az ág. ev. tanáregyesületet is. 5. *Bodnár Bertalan* h.-m.-vásárhelyi tanár, előadva a tanúlmányi kirándúlások kiváló paedagogiai fontosságát, azok könnyebb, sikeresebb megvalósítása érdekében a következő 6 kérelem kieszközlését kéri a közgyűléstől: *a)* ha nem is ingyen vasúti jegy, de a mostaninál jutányosabb jegyfüzet vagy körutazási jegy, *b)* külön vasúti kocsi a kiindúló állomástól a végállomásig, hogy ne kelljen a növendékeknek mindenféle népséggel együtt utazni, *c)* a részletes katonai térképeknek olcsó árban (darabonkint 20 fill.) való beszer-

zése, *d)* minden intézet szervezzen kirándulási alapot, *e)* a jelentékenyebb kirándulási pontokon (fürdők, gyártelepek) diákszállások berendezése, hogy ne kelljen a növendékeket szállodákba vinni s *f)* a kisérő tanárok napidíjának rendezése. Közgyűlés az előadó eszméit helyesli, azok megvalósulását óhajtja s az indítványokat azzal teszi át a központi igazgatósághoz, hogy azok megvalósítása érdekében a szükséges fölterjesztéseket részint egyházi hatóságainkhoz, részint az országos kormányhoz tegye meg.

Miután az egyesület tisztviselőinek mandátuma a jelen évvel lejárt, az elnök, rövid visszapillantást vetve az egyesület 6 évi működésére, mely alatt ha nagy eredményeket nem vívtak is ki, de annyit mindenesetre elértek, hogy a haza összes ref. tanárságát egy nagy táborban egyesítették, közöttük az összetartozás érzetét felköltötték, fokozták s nekik a közgyűléseken alkalmat adtak arra, hogy egymást megismerjék, egymással eszmét váltsanak s a ref. közép- és felső oktatásügy előviteln vállvetett erővel munkálkodjanak, — bejelenti a tisztikar lemondását. *Thúry Etele* pápai theol. tanár, a közgyűlés tagjainak nevében, hálás köszönetét fejezvén ki a tisztikarnak az egyesület céltudatos vezetéseért, melynek folytán egyesületünk minden tagja büszkén tekinthet vissza a lefolyt 6 évre, indítványozza, hogy a tisztikar a következő 6 évre egyhangúlag újra választassék meg. A közgyűlés tagjainak ajkáról felhangzó éljenriadal bizonyította, hogy a felszólaló mindnyájunk érzelmeit tolmácsolta. Miután a közgyűlés a központi igazgatóság iránt is, (mely a közgyűlés előkészítésének s a közgyűlési határozatok végrehajtásának nagy terhét viseli) köszönetének és elismerésének adott kifejezést, elnök megköszönte maga és tisztársai nevében az irántok újból megnyilvánult bizalmat. Ezzel közgyűlésünk tárgysorozata kimeríttetvén, elnök, miután megköszönte a h.-m.-vásárhelyi ref. egyháznak, főgimnáziumnak, városi képviselőtestületnek irántunk tanusított szíves jóindulatát, vendégbarátságát, a közgyűlést d. u. 1 órakor a tagok éljenzése közt berekesztette.

Délben a ref. egyház szívesen látott vendégei voltunk s d. u. búcsút mondtunk szíves házigazdáinknak s legtöbben hazaindúltunk, mintegy 35 en pedig az ujjáépült szomszédos Szegedet mentek el megtekinteni. A minden tekintetben kitünően sikerült közgyűlés rendezői fogadják a távolból is mindnyájunk legőszintébb köszönetét!

Az abauji egyházmegye tavaszi közgyűlése.

Az abauji református egyházmegye folyó évi tavaszi közgyűlését április hó 28-án szokott helyén, Kassán tartotta meg.

Reggeli templomi istenitisztelet után a vármegye székházának nagy tanácstermében gyült össze az egyházi és világi férfiak nagy közönsége. Mintha az új egyházi törvény I. t.-c. 51. §-a értelmében szükségessé vált intézkedés hatása már is látszanék a közgyűlés külső képén is; vagy talán valami új és szokatlan és különös érzelmek tartják most fogva a sziveket és lelkeket s ezek viszik és hozzák össze egyházmegyénk jobbjait? Fennáll itt mind a két eset, mert imé a dolgok, amint következnek, szép rendben.

Esperesünk rövid imádsága után Meczner József, a lelkes világi vezér benső, vallásosságtól áthatott, tartalmas beszéddel foglalja le a közfigyelmet s nyitja meg a gyűlést, rámutatva a hibákra, melyek egyházi életünkben imitt-amott feltünnek, kárt és romlást eszközölnek; de utalva egyszersmind az eszközökre is, amelyekkel azokat biztosan elháríthatjuk fejünk felől. A szép beszéd jegyzőkönyvünkben örökíttetik meg.

A gondnoki megnyitó elhangzása után Kovács Béla tanácsbíró emelkedik szólásra s emelkedett és ünnepi szavakkal üdvözli szeretett és tisztelt esperesünket, *Révész Kálmánt*, akit Isten kegyelméből immár 10 év óta mondhatunk esperesünknek, aki ez alatt a 10 év alatt — mely az örökkévalóságban semmi, de a mi nagy egyházmegyénk ügyeinek vezetésében nagy idő — nagy erővel, nemes igyekezettel, a köztudatba átment pontossággal, a lelkes vezér biztos kezével kormányozta egyházmegyénket s juttatta a virágzó egyházi élet boldog mezejére. Talán mondani is felesleges, hogy úgy a jubiláns, valamint a szivvel-lélekkel ünneplő egyházmegye egyesülve a szeretet igaz érzelmeiben, a legboldogabb napjai egyikének tekinti e napot, hálát adva az ég Urának, aki az ő szeretetét ez által is megbizonyítá felettünk.

Az esperesi jelentés után, — mely egyházmegyénk múlt évi történetét foglalja magában, — kiterjeszkedve a legkisebb dologra, éppen úgy, mint a legnagyobbra, amely ha néhol fájó érzelmeket fakaszt is lelkünkben, de sok helyen örömre is gerjeszt, — *Dr. Puky Endre* világi főjegyző kegyeletes szavakkal emlékezett meg boldog emlékü *Újj József* papi főjegyzőről, aki 15 éven át volt jegyzője az egyházmegyének s ez idő alatt — kielégitve mindennemü igényeket — egyik legnépszerübb s legkedveltebb alakja volt egyházmegyénk nagy közönségének.* A mély érzéssel elmondott beszéd egész terjedelmében jegyzőkönyvünkben lesz olvasható.

Ujj Józsefen kivül még négy halottunk volt az 1907-ik évben, úgymint Szaniszló Pál felsőnovaji, Dékány Lajos csenyétei lelkész, Budaházy József petőszinyei énekvezér és Szepessy Zsigmond gibárti földbirtokos. Az előbbiek erejök és tehetségök szerint hiven sáfárkodtak az Úr kertjében; az utóbbi, t. i. Szepessy Zsigmond egyházunk ügyei iránt való meleg érdeklődésével, vallásának szeretetével és némelykori megbizatásainak hű teljesítésével érdemelte ki tiszteletünket és nagyrabecsülésünket. Legyen áldott emlékezetük!

Eme fontosabb és kiemelkedőbb események után következett, mint egyik legfontosabb dolog, az ORLE-nek átirata, az erről felvett jegyzőkönyvet egész terjedelmében külön közöljük. E kérdés együttértő s együttérző sorainkat megbontotta, tiszttársi szeretetünket, belső békességünket felkavarta, nem csekély örömükre azoknak, akik ebben gyönyörködni szoktak.

Az időközi lelkészválasztások jóváhagyattak, ezek szerint Erőss Károly Tarcavajkócra, Vajthó Lajos Hernádzsadányba, Láng István Felsőnovajba, Hubay József Csenyétére. Baczó Balázs Rásonyba be is erősittettek. Tanítóválasztás kettő volt: Szécsényi Lajos Andor Abaujvárra, Szabó Gyula föltételesen Györkére választatott el.

A papi főjegyzői állás betöltésére május 31 iki határidővel a szavazás elrendeltetett; a dékánt szavazattöbbséggel Kádár János csécsi lelkész személyében választotta meg a közgyűlés; Alsóvadászt kérelmével, hogy t. i. a papválasztást október hóban ejthesse meg — amikor kiszemeltje választható lesz — elutasította; a kerületi képviselők választását illetőleg

* Családi bajaim valamennyire enyhülvén, nekrológját rövid nap alatt közé teszem. *K. I.*

kimondotta, hogy azokat jövőben, az elnökségen kívül a tanácsbírói karból választja; ez évi képviselők: Idrányi Barna, Cziáki Endre, Szobonya István papi és Csoma István, Csoma József, Dobozy Pál világi tanácsbírák.

Az abauj-szántói egyház kérelmét, hogy t. i. egy segédlelkész hitoktatói állás szervezéshez az úgynevezett Vágási féle alapítvány kamatait a szükséghez képest ideiglenesen felhasználhassa, teljesítette a közgyűlés; Révész Kálmán esperes indítványára kimondotta, hogy amennyiben az orsz. ref. lelkészi nyugdíjintézet már a közel jövőben sulyos terhet fog rakni a lelkészek vállaira, ezt olyan formán óhajtja könnyíteni, hogy a törzsbetétként fizetendő összegnek egy bizonyos hányadát a megyei gyámintézeti és Patay alap jövedelmének feleslegéből fogja fedezni.

A tanító-egyesület képviselői megválasztattak s helyüket el is foglalták. Ezek: Vita Károly, Vass Ádám, Láng Lajos és Lénárt Domokos. Mindannyian kiváló tagjai a tanítói karnak, kipróbált erői s ha kell, a küzdelemben bátor harcosai anyaszentegyházunk igazainak. A tanító-egyesület gyűlési jegyzőkönyve, már mostantól fogva az egyházmegyei közgyűlés jegyzőkönyvében mint függelék fog megjelenni. A nyomatás költségeit részben az egyesület fedezi.

Az egyes pénzkezelő bizottságok jelentése és tudomásul vétele után a kisebb ügyek is megnyugtató elintézést nyertek.

Délben mintegy 60 terítékü közebéd volt a Royal-szalló dísztermében. Sok szép és ékes pohárköszöntő hangzott itt el, amelyek között a Révész Kálmán esperesé és Szalay László főispáné vonta magára a figyelmet. Révész Kálmán ugyanis, mint jubiláns itt is köszönetet mond az egyházmegyének azért az igen becses és drága ajándékért, amellyel őt 10 éves esperessége alkalmából meglepte: hogy t. i. a mai közgyűlés alkalmából sem bírósági, sem fegyelmi ügy nincs. Ezt kéri a jövendőben is. Szalay László tanácsbiró pedig történelmi vonatkozású lelkes beszédében az ORLE-isták szívéhez szól, kérve és intve őket a mi hagyományos benső egyességünk ápolására. *Kovács István*,

aljegyző.

Az alsóborsodi egyházmegye tavaszi közgyűlése.

Április hó 28-án tartotta meg az alsóborsodi egyházmegye tavaszi közgyűlését Miskolcon, a tavaszi gyűlések állandó helyén. — A gyűlésen lelkészek, tanítók, küldöttek igen szép számmal jelentek meg, csak egyházmegyénk ügybuzgó s szeretve tisztelt gondnokát, br. Vay Elemér urat kellett nélkülöznünk, kit betegsége gátolt a köztünk való megjelenésben.

Az előterjesztett esperesi jelentés szerint az egyházmegyében a béke, a rend s a szeretet szelleme őrködik és irányítja tevékenységét úgy az egyházi előljáróknak, mint az egyes egyháztagoknak. Az áldozatkészség — az öntudatos hitéletnek ezen megnyilatkozása — ez évben is arról tanúskodik, hogy egyházunk még mindig képes a lelkeket amaz élő forrásból táplálni, melynek kútfeje a Jézus Krisztus és az ő evangyéliuma. Az önkéntes jótékony adományok összege 25,327 kor. 74 fillér. Némely egyháznak szinte megható az az áldozatkészsége, melyet az anyaszentegyház érdekében hoz. Igy pl. az ötszáz és nehány lelket számláló borsodgeszti egyház hívei egy év lefolyása alatt 32,757 koronát fizettek be a templomépítésre kivetett összegből, mégpedig önként, minden karhatalmi közbenjárás nélkül.

A socialismus a hevesi járásban még mindig — habár kisebb mérvben — fel-felüti a fejét; de a mozgalom éle az egyház ellen nem igen irányúl. — Az új törvények szerinti berendezkedés is folyamatban van; általában az egyházak előljárói a jórend érdekében mindenütt sietnek közreműködni, hogy a törvény ne holt betű legyen, hanem a közegyház javára átmenjen az életbe.

Az egyházi adócsökkenésért még eddig csak két egyház folyamodott; úgy látszik, sokan még várakoznak, félnek az elhamarkodástól s csak tapogatódznak, hogy mit is kellene tenni? Pedig a konvent kimondotta, hogy amelyik egyház május hó 30-ig be nem adja ez iránti kérvényét, annak kérelme figyelembe nem fog vétetni. — Valószinű, hogy ez a konventi határozat csak az 1908-ik évre szól; mert ha május 31-én a segélyezést végleg lezárná, akkor a legnagyobb méltánytalanságot követné el az egyházak ellen, mely eljárás ellen határozottan tiltakozni kellene.

Az esperesi jelentés tudomásúl vétele után az időközi választások jegyzőkönyvei olvastattak fel és erősíttettek meg. A megválasztott világi aljegyző, ifj. Mocsáry Lajos, a nagy Mocsáry Lajos szépreményű unokája tette le az esküt s a világi elnök üdvözlésére szép szavakban ajánlotta fel magát egyházmegyénk szolgálatára. Majd a cserépi és emődi tanítók eskettettek fel és erősíttettek meg hivatalukban.

Az egyházkerület útasítására, illetve megbízására egy bizottság elkészítette a számvevő székek szervezésére vonatkozó „Szabályrendelet-tervezetet". A tervezethez közgyűlésünk hozzájárult s fel fogja terjeszteni az egyházkerületre. — Egy indítvány folytán az is elhatároztatott, hogy intéztessék felterjesztés az egyházkerületre az iránt, hogy mielőtt az egyházkerület rendelkezésére bocsátott közigazgatási államsegély célja és felosztása felől annak közgyűlése véglegesen intézkednék: ezen felosztási tervezetet küldje le az egyházmegyékhez hozzászólás végett.

Az országos lelkészi nyugdíjintézet óriási terhei még most is — és méltán — nyugtalanítanak sok lelkeket. Más egyházkerületek amennyire tehették, igyekeztek a lelkészek terhein olyképen segíteni, hogy az egyházkerület valamelyik alapjából fedezik a belépési járúlékoknak bizonyos részletét. A mi egyházmegyénkre is érkezett ilynemű indítvány, hogy t. i. kerestessék meg a főt. egyházkerületi közgyűlés, hogy amennyiben a „szükösi és hollandi" táraknak épen az a céljuk és rendeltetésük, hogy a szegény és szükölködő lelkészeken segítsenek — tehát ezeknek a táraknak, — esetleg más forrásoknak is — az igénybevételével, az egyházkerület lelkészeinek a nyugdíjintézeti járulékát némileg csökkentse. Felterjesztése elhatároztatott.

Majd az egyházmegye apróbb ügyei intéztettek el. Édes Ábrahám 77 éves lelkésztársunk káplántartási engedélyt és kongruát kért. Mindakettőre szívesen ajánlja az egyházmegye. A geleji, mezőcsáthi egyházak tanítói díjleveleiknek a jóváhagyását kérik. Iskola- és parókhia-épitkezési tervek, kölcsönvevési engedélyek, adásvételi szerződések stb. most is bőven voltak. A tiszaszederkényi egyház a lelkész és tanító természetben való fa-fizetését akarta pénzre változtatni, de az egyházmegye kimondta, hogy tekintettel a folyton növekedő fa szükségre és annak növekedő árára — a fának a megváltását egyáltalában nem

engedélyezi. Szintén nem engedte meg az átányi lelkészi és tanítói párbéreknek a megváltását sem, mert az ezekért megajánlott összeg a konvent által meghatározott egységárakon alól maradt.

Az egyházkerületi gyűlésre képviselőkül: Sólyom Gyula, Horváth Bertalan és Illyés János papi; Bónis Bertalan, Deák Gyula és dr. Kérészy Barna világi tagok küldetnek ki.

Templomi székper — ez a bíróságok tengeri kígyója, — most is volt egynehány. Ezzel különösen Gelej szokott kedveskedni az egyházmegyének. Most is volt onnan kettő, mégpedig olyan bonyodalmasok, hogy beleszédült a bíróság feje, mire ki tudta bogozni az igazságot. A jövő őszi közgyűlés helyéül Diósgyőr tűzetett ki. *Referens.*

IRODALOM.

* **Kassai írók.** Irta Hamvai *Kovács Zsigmond*. Kassa 1908. Ára fűzve 3 korona, kötve 5 korona. — Régi nemes vágya telt be a lapunk olvasói előtt előnyösen ismert írónak, az egykori pataki diáknak ez újabb műve megjelenésével. Mint hű kassai polgár minden tisztes úton növelni óhajtotta a hajdan nagy szerepre jutott felső magyarországi főváros dicsőségét s ezért tervezte már régebben a *kassai írók* összegyűjtését és gyűjteményes kiadását. Dolgozott éveken át hangyaszorgalommal, országos nevű férfiak biztatták, a Kazinczy-kör anyagi segéllyel támogatta s a munka megjelent és több mint 300 lapon (297+I—IX.) hirdeti, hogy Kassának jelentékenyebb szerepe volt nemzeti multunk zivataros időszakaiban, mint a jelenben. 600-on felül van azoknak az íróknak száma, akiket H. Kovács Zs. Kassával *több-kevesebb joggal* összekötözött. A legtöbb írónak olvashatjuk itt az élettörténeti adatait is, túlnyomóan *Szinyei József* „Magyar Irók Élete és Munkái" nyomán, de jelentékeny bővítésekkel is egyeseknél, akiknek neveit a szerző a „*Végszó*"-ban gondosan felsorolja. Azért mondjuk, hogy *több-kevesebb joggal* fűzte a 600 írót Kassához, mert azok egy része sohasem lakott Kassán, csak épen ott nyomatta műveit, ami még nem elég jogcím a „kassai írók" koszorújába való beköttetéshez. Igy p. o. a többek közt a mi jó Károli Gáspárunk, a halhatatlan bibliafordító csak azért jut be a díszes sorozatba, mert levelet írt Kassa városához 1563. dec. 9-én. Eltekintve ettől a jóakaratú erőszakoskodástól, a több mint 600 író kétségtelenül fényes bizonyság Kassa múltja s részben jelene mellett is, főként pedig a szerző és gyűjtő nagy szerelme mellett Kassa iránt. — A prot. egyházak kiválóságai közül ott látjuk a sorban Gálszécsi István, Batizi András, Dévay Bíró Mátyás, Huszár Gál reformátorokat, ott Károli Gáspár, Fegyverneki Istók pataki professort a XVI-ik, Alvinczy Pétert, Fabricus Györgyöt, szepsi Csombor Mártont, Bakai Benedeket (pataki igazg. tanárt), Kótay Jakabot, Hilarius Ernőt, Czeglédy Istvánt (a tragikus sorsú híres kassai prédikátort), Felvinczy Sándort, komáromi Csipkés Györgyöt (akiről érdekes lett volna felemlíteni, mint fontos és jellemzetes adalékot, hogy szintén bibliafordító volt és hogy bibliáját az egri püspök elkobozztatta s épen Kassa városának piacán égettette meg, amint Lengyelországon át behozták Ultrajectumból) — a XVII. századból; Gyöngyösi Pált (a száműzött kassai lelkészt), Kazinczy Ferencet, Makláry Jánost kassai, Kóczi Dávidot (mádi lelkész) a XVIII. századból és dr. Ferenczy Józsefet, Csisko Jánost, Kovács Zsgmondot (a szerzőt), Gasko Gyulát (a tanítót), Farkas Bertalant, (akiről nincs feljegyezve, hogy Sárospatakon is tanult s már itt kezdte forgatni a tollat), Komjáthy Gábort (a volt kassai s.-lelkészt, most ungvári lelkészt), Pajkoss Endrét (a mostani beszteri lelkészt, a volt kassai s.-lelkészt), Almási Szalay Lászlót (egyházkerületünk világi főjegyzőjét, a mostani főispánt), Révész Kálmánt (a kassai lelkészt és abauji esperest), Homola Istvánt (a mostani kassai ág. ev. lelkészt), dr. Kérészy Zoltánt (a jogakadémiai igazgatót) a XIX—XX. századból. — Tehát reánk, protestánsokra nézve is érdekes ez a mű, sőt tanúlságos is, mert a XVIII. századbeli írók sora túlnyomóan a felülkerekedett jezsuita rend tagjaiból áll, akik között nincsenek Czeglédy István sorsú alakok!! Nagyban növelné e mű irodalomtörténeti értékét, ha egyes íróknál nem kellene ilyesmiket olvasnunk: „Számos munkája jelent meg latin nyelven" (de egynek a neve sincs felemlítve!); „adott ki más helyeken több munkát is (de nincs mondva, hogy hol és miket, utalás sincs arra, hogy hol található a szerzőtlen munkák névsora!); „még más két munkát is adott ki Kassán" (de nem látjuk, hogy melyeket!); „több rendbeli egyházi és politikai értekezései jelentek meg a különböző lapokban" (de nincs feljegyezve közűlök egy sem nevezetten!). Az írók századok szerint vannak csoportosítva időrendben s a végén betűsoros névmutató könnyíti a tájékozódást. Kassa város derék főpénztárnokának, aki tud lenni költő, irodalomtörténet-buvár s a számokkal való bibelődés közben is meg tudja őrizni lelkének eszményies vágyait s képes azokat meg is valósítani: ez újabb művéhez is szívesen gratulálunk.

* **Babylonia és Assyria vallástörténete.** Irta *Rohoska József* sárospataki theol. akad. tanár. 63 lap. Ára 2 kor. Sárospatak, 1908. — E tanulmány szakaszai az Előszó után, a következők: 1. Források. 2. Történelmi áttekintés. 3. A babyloni istenek. 4. Mythologia. 5. A vallásos irodalom. Varázsformulák. Imák. Hymnusok. 6. A kultusz. 7. Assyria vallása, Babylonia vallásához való viszonyában. 8. Assúr, Assyria főistene. 9. A két nép vallásának általános jellemzése. Meyer. Delitzsch. Tiele.

* **Pénzügyi Kódex.** II. Az állami italmérési jövedék. Pó kötet. Irta *dr. Szabó Sándor* sárospataki jogtanár. Ára 3 korona. Sárospatak, 1908. 56 lap.

* **A magyar református egyházalkotmány.** Irta *dr. Kun Béla* debreceni jontanár. 351 lap. Ára 7 korona. Debrecen, 1908.

* **A Protestáns Szemle** 4-ik füzetének tartalma: Wichern és a belmisszió, B. Pap Istvántól. Az őskeresztyénség és a szociális kérdés. Dr. Bartók Györgytől. Strausz Dávid Frigyes. Dr. Antal Gézától. Belmissziói levelek, Csiky Lajostól. A wittenbergi egyetemen járt magyar tanulók társaságának anyakönyvéből. Thúry Etelétől. Irodalom: Dr. Antal Géza: Tanúlmányok. F. Zubriczy Aladár dr.: A keresztyénség lényege. Veress Jenőtől. Mitrovics Gyula: Papi dolgozatok II. k. Sz. Imádság, egyházi és úrvacsorai beszédek. W. Wrede: Paulus. Pályázat Koszorú-füzetekre. Értesítés és kérelem. — A Prot. Szemle előfizetési ára (nem tagoknak) 8 kor.

* **Jelentés** a nagybányai ref. egyház 1907. évi állapotáról. Kiadja az egyháztanács. 6-ik füzet. Nagybánya, 1908. A 32 lapra terjedő füzet végén egy egyházi beszéd olvasható az úrvacsoráról, amelyet oltész E. fordított Wilfred nyomán.

* **Az Igehirdető** májusi füzete a következő tartalommal jelent meg: Droppa Samu: Jézus közössége övéivel. (Vasárnapi) Mindszenti Imre: Isten dicsőítése. (Vasárnapi). Zábrák Dénes: Hol keressem a békességet? (Vasárnapi). Lukácsy Imre: Egy a

szükséges dolog. (Vasárnapi). Révész János: Mennybemenetel. (Áldozócsütörtöki). Török Vince: A magukra maradt tanítványok. (Áldozócsütörtöki). Soltész Elemér: Semmit se aggódjatok. (Vasárnapi). Hajdu Lajos: Ne késleljetek engemet. (Halotti beszéd). Az Igehirdető előfizetési ára 12 kor.

* **A felsőbb ember és az embernek fia.** Nietzsche és Jézus erkölcstana. Irta Szász Béla magyardécsei ref. pap. Szamosújvár, Todorán E. könyvnyomdája, Ára 3 korona. XVI+142. lap. — Az elmúlt 1907. évet a magyar Nietzsche irodalom szempontjából a termékenyebb esztendők közé kell sorolnunk; az elmúlt év folyamán ugyanis nem kevesebb, mint 4 oly mű látott irodalmunkban napvilágot, mely részint ismerteti, részint fejtegeti, bírálja Nietzsche eszméit. E 4 mű közül kettő Nietzsche 2 nevezetesebb művének fordítása, u. m. *Túl az erkölcs világán* (Jenseits von Gut und Böse), ford. Vályi Bódog és *Zarathustra* (Also sprach Zarathustra), ford. Fényes Samu; a másik kettő Nietzsche philosophiájának kritikai ismertetése, névszerint *Nietzsche filozofiája* Burján Károlytól (különlenyomat a Magyar Filoz. Társaság Közleményeiből, 34 lap) — s végül Szász Béla fentcímzett műve. Szász Béla műve, melyet a szerző atyja, a kolozsvári egyetem néhai philosoph. professora emlékének ajánl, komoly elmélkedés, alapos theologiai és philos. készültség eredménye, érett alkotás, mely nemcsak szerzőjét ismerteti meg előnyösen velünk, egy szép példával igazolva ismét a lelki átöröklés törvényét, hanem a magyar Nietzsche irodalomnak is olyan terméke, amely méltán sorakozik a gazdag német Nietzsche-irodalom termékei mellé. Szász B. csak egy oldalát — igaz, hogy legfőbb, legfontosabb oldalát — ragadja meg Nietzsche philosophiájának: az ethikát s ezt sem magában, talán szárazon és elvontan ismerteti, hanem, hogy a hatás annál nagyobb legyen, hogy a „századvég" eme nagyhírű prófétájának — aki korunk beteges, túlcsigázott, enervált s egy újabb megváltó után esengő emberei előtt ma époly divatos, époly kedvelt gondolkozó, mint egy emberöltővel ezelőtt a pessimista Schopenhauer volt, akinek Nietzsche sok tekintetben utódjául tekinthető, — egyoldalú s őrült rendszere (Nietzsche, tudvalevőleg, megőrült s tébolydában fejezte be életét) annál élesebb világításban álljon előttünk, összeméri azt a Jézus erkölcstanával. E szembeállítás, összemérés kedvező alkalom arra, hogy mindkét erkölcsi rendszer értékét s főkép az utóbbi nagyságát annál jobban kiemelje, szembeszökővé tegye. Ez ugyan kétszeres munkát rótt a szerzőre, de viszont kettős élvezetet nyújt az olvasónak. Ehhez képest a mű első fele Nietzsche erkölcsi felfogását ismerteti (1—52 lap); szól az *Übermensch* (felsőbb ember) eszméjének eredetéről, fokozatos kialakulásáról, a történet és természetadta környezetével szemben foglalt állásáról, vagyis feltünteti a felsőbb ember viszonyát a valláshoz, a társadalmi élethez és a joghoz, végül rajzolja a felsőbb ember akaratát, erkölcsi motivumait és szabályait, — vagyis elénk tünteti a Nietzsche erkölcsi ideálját, amelyet az Übermensch alakjában megszemélyesített. Ezután következik a Jézus erkölcstanának részletes ismertetése, ugyanazon szempontok tekintetbe vételével, amelyeket Nietzschenél számba vett. Nem lehet érdekesebb, meggyőzőbb, részben megdöbbentőbb kép, mint a két erkölcsi eszmény ilyetén szembeállítása! Míg Nietzsche felsőbb emberéne: vonásait szerzőnk a német philosophus egyes műveiből veszi s a legtöbbször szószerinti idézetek alakjában közli, Jézus erkölcstanának rajzolásánál az evangyéliomok, Jézus eredeti nyilatkozatai szolgálnak neki alapúl. Jézus erkölcstanát s a ker. világnézet lényegét szerzőnk, el kell ismernünk, teljes nagyságában átérti; felfogásának mélysége, eredetisége, tartalmassága teljes elismerést érdemel. Legyen szabad csupán 2 kifejezésére rövid észrevételt tennünk. Szerzőnk a 120—122. lapokon az *igazságról* tárgyal. mint az erkölcsiség egyik nagyfontosságú motivumáról, — vajjon nem *igazságosságról* (justitia) akar e itt szó lenni? Ugyanott, a 122. lap alján, Pál apostol ismert szavait (I. Kor. XIII, 13.) úgy idézi, mintha Pál ezt mondta volna: Most pedig megmarad az igazság és szeretet, e kettő, nagyobb pedig közöttük a szeretet. Miután Pál ilyet nem mond szavait nem helyes ily értelemben módosítani és idézni.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Főigazgatói látogatás.** *Géresi Kálmán* tankerületi főigazgató, mint miniszteri kiküldött folyó hó 4—6. napjain látogatta meg főgimnáziumunkat. Ez idő alatt meghallgatta minden osztályban a tanításokat, megtekintette az írásbeli dolgozatokat s eltávozásakor elismerését és megelégedését fejezte ki a tapasztalt eredmény felett.

— **Gyűlés.** A felső-zempléni ref egyházmegye az egyházi adóügy tárgyalása végett f. hó 15-én Sátoraljaujhelyben a ref. egyház tanácstermében d. e. 9 órakor rendkívüli gyűlést tart.

— **Lelkészbeiktatás.** A népes *pelsőci* egyházba a már több mint egy év óta megválasztott lelkészt, *Dusza Jánost* f. hó 3 án iktatta be a gömöri egyházmegye képviseletében *Réz László* rozsnyói lelkész, a tiszáninneni egyházkerület érvényben levő szabályrendelete értelmében. Az új lelkész szép örökségbe jutott. Szépen kidolgozott egyházi beszédjében maga is e vallomást tette s erre a vallomására építette fel székfoglalóját s ígéreteit. A régi nagy templomot zsúfolásig megtöltötte az örvendező s ünneplő gyülekezet. Az ünnepies istentisztelet nagy hatását emelte a Csizy Béla kiváló vezetése alatt levő egyházi énekkar kiváló szereplése. Legyen áldás az új lelkész pelsőci munkálkodásán is!

— **A protestáns lelkészi kar** figyelmét a küszöbön levő elemi iskolai évzáró vizsgák és konfirmációünnepélyek alkalmából tisztelettel fölhivom a M. P. Irodalmi Társaság népszerü kiadványaira, u. m. a *Koszorú-füzetekre*, a *Családi Könyvtár* ra (a Koszorú öt-öt füzetes kötetei) és a fejlettebb ifjúságra való tekintetből a *Házi Kincstár* köteteire, mint vizsgai jutalmul és konfirmációi emlékül alkalmas müvekre. A kiadványok megrendelhetők Hornyánszky Viktornál Budapest, V., Akadémia-u. 4. sz. *Szőts Farkas*, a M. P. I. T. titkára.

— **Helyreigazítás.** Igen tisztelt Szerkesztő úr! Az igazság nevében és érdekében legyen szives becses lapjában helyt adni annak a *helyreigazításnak*, hogy a hódmezővásárhelyi ref. tanárgyülésen én nem a fizetési pótlékok ügyében a miniszteriumhoz intézett felterjesztések „*sima hangja*" ellen emeltem kifogást, mint a S. R. L. folyó évi 18 ik számában közölve volt, hanem kifogást emeltem az ellen, hogy az egyesület vezetősége hivatalos nyilatkozataiban és felterjesztéseiben az állami pótlékok által való fizetésrendezésnél elkövetett hibák némelyikének hátrányait tévesen állapította meg s a létrejött sérelmeket mintegy kicsinyítve tüntette fel. Ezt állítottam *egyik okául* annak, hogy sem a tanárok által egyénileg, sem az egyesület által hivatalosan beadott kérelmek

a sérelmek orvoslása iránt eredményre nem vezettek. Miskolcon, 1908. május 6-án. Szerkesztő úrnak alázatos szolgája: *Csorba György*, gimn. tanár.

— **Évzáró vizsgákra** és ünnepi emlékkönyvül ajánljuk *Vaday József protestáns jellemképző, hithüséget A hazafiságot* ébresztő, egyházkerületileg is approbált és ajánlott *ifjúsági* könyveit. (Réthy és Goró rajzaival illusztrálva.) Ezek: 1. *A Protestáns Jellem.* Iskolakötés 1 kor. Díszkötés 1 kor. 60 fillér és 2 kor. 2. *és Protestáns Lelkület.* Díszkötés 1 kor. és 1 kor. 30 fillér. Füzve 80 fillér. 3. *Tanúlók erkölcsi és hazafias Vezérkönyve.* Díszkötés 1 kor. 30 fillér és 1 kor. 80 fillér. 4. *Rákóczi és a Kurucvilág.* Díszkötés 2 kor. és 3 kor. 50. 5. *Rákóczi Jön.* Emlékfüzet 70 fillér. Mindezen könyvek megrendelhetők **Vaday József** *közs. isk. igazgatónál* **Nagyváradon.**

Pályázati hirdetés.

Az alsó-borsodi ref. egyházmegyébe kebelezett *tiszatarjáni* egyház lelkészi állomására pályázat hirdettetik. Javadalom: földben, készpénzben, terményekben stb. az 1894. évi hivatalos felvétel szerint 2127 kor. 52 fillér.

Az állás 1909. ápr. 25 én foglalandó el.

Pályázók a törvény által előírt okmányokkal felszerelt kérvényöket Nagy Ignác espereshez Miskolcra f. év jún. 1-ig küldjék be.

Miskolc, 1908. május 5.

Kun Bertalan,
püspök.

TARTALOM. *Dávid József:* Elnöki megnyitó beszéd. — *Irodalmi köri tag:* Mi az oka, hogy a ref. népiskolák első helyről a harmadikra jutottak? — A ref. konventről. (Folyt. és vége.). — Az Orsz. Ref. Tanáregyesület VII-ik közgyűlése. — *Referens:* Az alsóborsodi ref. egyházmegye közgyűlése. — *Kovács István:* Az abaúji egyházmegye tavaszi közgyűlése. — Irodalom. — Vegyes közlemények. — Pályázati hirdetés. — Hirdetések.

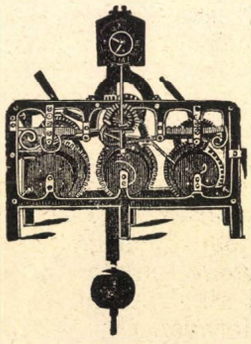

Torony-órák,

palota-, városházi-, gyári- és laktanya órák berendezését a legelőnyösebben eszközöl

MAYER KÁROLY
utóda
MÜLLER JÁNOS

I. magyar óragyár gőzerő-berendezéssel

BUDAPEST, VII., Tököly-ut 52. szám saját házában.

Képes árjegyzékek és költségvetések bérmentve.

Kérje ingyen

és bérmentve magyar nyelvü, gazdagon illusztrált főárjegyzékemet, 3000-nél több rajzzal, mindennemü nikkel-, ezüst- és aranyórák, valamint mindennemü **szolid arany és ezüst áruk, hangszerek,** acél- **és bőráruk** stb.-ről **eredeti gyári** árban.

Nikkel remontoir óra	K 3.—
System Roskopf patent óra	K 4.—
Svájci eredeti system Roskopf patent	K 5.—
Bejegyzett „Sas Roskopf" nikkel rem.	K 7.—
Ezüst remontoir óra „Glória" művel	K 8.50
Ezüst remontoir óra dupla fedéllel	K 12.50
Ébresztőóra K 2.90. Konyhaóra	K 3.—
Schwarzwaldi óra K 2.80. Kakukóra	K 8.50

Minden óráért 3 évi irásbeli jótállás. — Ninosen kockázat! Becserélés megengedve, vagy a pénz vissza!

KONRAD JÁNOS
Első óragyár és szétküldési áruház, Brüx 1256 szám. (Csehország.)

Harmóniumokat

mindkét rendszer szerint a legolcsóbban szállit

PAJK REZSŐ és TÁRSA
Budapest,
V., József-körut 15.

Pianók! Pianók! Pianók!

Árjegyzéket ingyen és bérmentve küld.

Lelkészeknek és tanitóknak külön százalékengedmény. Részletfizetésre is szállitunk!

Szállitások bérmentve eszközöltetnek az utolsó vasútállomásig.

Elismert kitünő áruk.

Kálvin János művei.

Szerkeszti: **Czeglédi Sándor.** **Eddig megjelentek:**

1. **A genfi egyházkátéja.**
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **60 fillér.**

2. **Az egyház reformálásának szükségességéről.**
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **80 fillér.**

3. **Kálvin János értekezése az ereklyékről.**
Franciából fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**

4. **Sadolet bibornok levele. Kálvin válasza.**
Fordította: *Ladányi Pál.* — Ára **60 fillér.**

Sajtó alatt vannak:

5. **III. Pál pápa levele Kálvin János megjegyzéseivel.**
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**

6. **A párisi theol. fakultás hitcikkei Kálvin elleniratával.**
Fordította: *Pongrácz József.* — Ára **50 fillér.**

Minden kötet külön kapható.

Az 1908. év elején e hat mű egy díszes kötetben is meg fog jelenni. — A 25 ivnyi terjedelmű kötet ára 4 korona 50 fillér lesz.

Mind e művek megrendelhetők

a Magyar Kálvin-fordítók bizományosánál

KISS TIVADAR könyvkereskedésében **Pápán.**

Mielőtt személy v. jelzálog

PENZKÖLCSÖNÉRT

bárhova fordulna,

kérjen díjmentesen tájékoztatót

Meller L. Egyed cégtől

Budapest, IX., Lónyay-utca 7.
Telefon Interurban: 46—31.

Szíves figyelmébe

ajánljuk a közeledő konfirmáció alkalmából a *Révész-Szoboszlay-S. Szabó*-féle

Konfirmációra előkészitő kátét

kérdések és feleletekben. Ára 30 fillér. Minden 10 egyszerre rendelt példány után egyet ingyen adunk.

Konfirmációi emléklapok

darabja 4, 5 és 6 fillér. 100 drb egyszerre való vételnél kor 3·60, 4·50 és 5·40.

Kaphatók:

Hegedűs és Sándor

könyvkiadóhivatalában

Debrecenben. Kossuth u. 11.

Orgona és harmoniúm gyár

gőzerő hajtás és villamos világítással berendezve.

ORSZÁGH SÁNDOR ÉS FIA

cs. és kir. udvari szállítók

Rákospalota (Budapest mellett).

Alapíttatott 1861. évben.

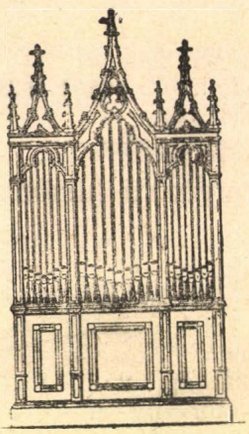

Az 1885. évi országos kiállításon „nagy dísz oklevéllel“ (első díj) és „Ferencz József lovagrenddel“ az 1904. évi veszprémi kiállításon „arany éremmel“ (első díj), az 1906. évi kassai kiállításon „dísz oklevéllel“ (első díj) kitüntetve, azonkívül számtalan kitüntetés és elismerés Ajánlják kitünő hangú és szerkezetű, főleg a legújabb légnyomatu (pneumatikai) orgonáikat, melyek rendkívül könnyű játékmód és a változatok egyszerű kezelése mellett, az időjárás minden viszontagságainak ellenállnak. Szolid munka és jutányos árak. Kisebb orgonák készletben vannak. Eddig 700-nál több új orgona lett szállítva. Raktáron kitünő hangú harmoniumok minden nagyságban. Harmoniumok tetszés szerinti rajz és változat összeállítással rendelésre készülnek. Tervezeteket és rajzokat kivánatra küldünk.

Pontos és legjobb órák 5 évi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák,

borkancsók, china-ezüst disztárgyak,

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

Polgár Kálmán

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállítója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 20. szám. Sárospatak, 1908. május 17.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

Dr. Duka Tivadar

1825—1908.

Magyar föld szülte, magyar föld nevelte. Nemes, szent érzelmeit magyar levegő érlelte, a magyar haza égő szerelme ragadta ifjú erejét és lelkesedését a vészbe, harcba; a szabad magyar haza, a független magyar nemzet volt lelkének drága eszménye s 60 évi bujdosás után úgy halt meg f. hó 5-én, mint a nagy Anglia szabad s milliók tiszteletére méltó polgára.

Ugy volt az Istentől elbocsátva, hogy bárhová vesse az élet vihara, rendületlenül megálljon és sorsot teremtsen magának a legellenségesebb viszonyok között is s ő maradjon felül a viszonyokkal való kemény küzdelemben. Mikor összetört kezében a kard, amellyel az osztrák zsarnokság ellenében hazájának igazait védelmezte, keseredett szívvel ugyan, de az istenség bírói igazságosságában bízó hittel törtetett előre és acélos ifjú erejével becsületet szerzett magának és a magyar névnek az idegenben. Az Istentől nyert erők okos kihasználását szent kötelességnek ismerte s az elveszettnek látszó haza érdekében is azt tartotta férfias cselekedetnek, hogy gyáva csüggetegség helyett lelkét gazdagító munkával készítse elő a bujdosó magyar a nemzet leendő feltámadását.

Szerencséje volt, hogy kalaúzúl a hontalanság végtelen ingoványaira ragyogó eszményképet vitt magával a *Kőrösi Csoma Sándor* messze világító mintaképében. A nagyenyedi diák, akinek lelkét nagy szenvedelmek ragadják, aki nyelveket tanúl, aki előtt nincs semmi legyőzhetetlen nehézség, aki áttöri magát a nemzeteket elválasztó falakon s megbírkózik az idegen éghajlat gyilkos elemeivel, akit eszmék szárnyai röpítenek, aki megelégszik a kevéssel, akit a földi ígéret meg nem tántorít, a csalódások meg nem riasztanak; a nagyenyedi diák, aki naggyá, csodálttá, szinte mesebeli alakká emelkedik csupán a maga erejével, eszményeinek imádásszerű szeretetével — ez volt, ő volt a *Duka Tivadar* hontalanságának, bujdosásának hajnalfénye, napvilága, sötétben világító lámpása, lankadó izmainak erősítője, félelmének oszlatója, sikereinek jóváhagyó bírája, szerencse-csillaga.

És az egykori sárospataki gimnazista, az eperjesi jogász, a kerületi táblai gyakornok, a pesti juratus, a magyar ügyvéd, a magyar pénzügyminiszteriumi irnok (1848), a budavári nemzetőr, a Görgei tábornok fővezéri titkárja és hadsegéde, habár elvesztette a hazáját Világosnál s ha eddigi életirányából végképen is kizökkentette a zsarnokság diadalma: — hazátlanúl sem maradt koldus és elhagyatott, mert vezércsillaga biztató fényt hintett az ő bujdosó útjára.

Az Istennek nem egy áldása van — gondolta *Duka Tivadar* s miután éreznie kellett, hogy az orosz hatalomtól támogatott bécsi zsarnokság az eltiport magyarra hosszú rabságot jelent, ügyvédi diplomájától búcsút véve, Londonban az orvosi egyetemre iratkozott be (1850.) s három évi lelkes tanúlmányozás után már kezében volt az orvosi oklevele és ezzel jövendőbeli sorsának kulcsa. Ha nem lehetett része a beteg haza gyógyításában, hát részt szerzett magának az emberiség, a hazához nem kötött embervilág bajainak oszlatására. Nem áldozhatott a nemzeteért, hát keblére ölelte az egész világot!

Szép sors egy bujdosó magyarnak, amit csak az tett kívánatosabbá és igézőbbé, hogy orvosi oklevelével utána vethette magát a Kőrösi Csoma Sándor nyomainak s így hontalansága éveiben is belső kapcsokkal fűzhette magához az elvesztett magyar hazát.

Mintha csak eszményéhez való hűségeért akarta volna jutalmazni istene, 1853-ban már indúlhatott a nagy angol világhatalom oltalma alatt az Indiákra, mint katona-orvos és kutathatta eszményképének nyomait és álmodozhatott ő is testvérnépekről s azoknak egyesített erejéről s az egyesített erők szabadság-szülő eredményeiről.

Nemcsak álmodott, de dolgozott is, kutatott is és kutatásának világszerinti látszata is volt. A hazájából kibujdosott magyar orvos becsületet szerzett a tollával az egész világ előtt a saját nevének és eszményképének tiszteletét is jelentékenyen öregbitette a róla irott levelekkel és tanulmányokkal. Akik itthonról is figyelemmel kísérték lépteit, azok gyönyörűséggel látták szellemének és irói tisztességének gyors fejlődését s mire a nemzet szabadabban lélegzhetett, a Duka Tivadar neve elő volt jegyezve a Magyar Tudományos Akadémia koszorújára. (1863).

Tizenöt évig nem látta hazáját, szülőföldjét (Dukafalva Sárosmegyében). A rab hazában a honvéd-hadnagy, a szabadság lánglelkű barátja mit is keresett volna?! A zsarnokság jól kitanított őrebei ólálkodtak volna itt ellene s Kelet-India levegőjének temérdek miazmája nem árthatott neki annyit, mint ártott volna itt a Haynau bosszút lihegő vad indulata. A Magyar Tud. Akadémia figyelmének s elismerésének köszönhető, hogy Duka Tivadar 1864-ben

Lapunk jelen számához 1/4 iv melléklet van csatolva.

széttekintett az ő elgázolt hazáján és összeölelkezett nemzet-testvéreivel a derengő jó reménységben.

Csak szétnézett, de nem maradt itt. A viszonyoknak nem volt elegendő biztatásuk az ő vágyaihoz és terveihez. Az angol köd, amely alatt szabadság mosolyog s ezerféle virágzás illatozik, úgy megvette már az ő szívét-lelkét s a távol Ázsiának mesés világa, rengetegei, szilaj népe s a velök való küzdés úgy csábította már s a Kőrösi Csoma Sándor feltalált nyomai is úgy ingerelték, hogy semmi édes marasztalás, semmi figyelem nem bírta őt többé a magyar haza számára egészben visszahódítani, vagy őt meg tartani. Hiában békült ki a nemzet az ő királyával s hiába indult új fejlődésnek a béke időszakában a kizsarolt magyar haza: a Duka lelke el volt jegyezve a nagy világnak, a nagy terveknek és nagy elhatározásoknak. Magának is fájt, hogy nem maradhatott testtel lélekkel a hazájáé, a nemzetéé, de nem bírt a magasabbra törő vágyaival és mennie kellet. Orvosi tudását s írói hivatottságát Anglia is tisztelettel becsülte már s ő mind mélyebben érülközött az angol műveltséggel s miután családi életével is beleolvadt az angol társadalomba: többé nem volt lehetőség arra, hogy ő ősei földjére visszatérjen s itt sirig tartó lakozást vegyen.

De bármennyire hódítólag hatott is reá Anglia beolvasztó hatalma: a lelke egy részével a miénk, a magyar hazáé s a magyar protestantismusé maradt. Szellemének termékei felől készséggel értesítette elhagyott nemzettestvéreit. Hirlapokban, füzetekben, nagyobb művekben sűrű jeleit adta annak, hogy ő halálig tartó frigyben él nemzetével s kész annak az ő kutatásaival, tapasztalataival, tanácsaival segitségére állani.

A magyar protestantismussal való lelki szövetségét különösebben akkor pecsételte meg, amikor a vizsolyi biblia 300-ados évfordúlóját készültünk megünnepelni s ehez a szép ünnephez a revideált bibliával akartuk a hazai protestantismust megajándékozni. Duka az ő írói nevéért és keletindiai szerepléséért is ott volt már akkor ama kevesek között, akik a „Brit és Külföldi Bibliaterjesztő Társaság“ címe alatt mint igazgatóság, az egész világra kiterjesztik szent könyvünk nevelő, áldó és megszentelő jótékonyságát. Ami innen az ő szülőhazájából a szent könyv revisioja és a Károlyi Gáspár emlékének megtisztelése végett tisztes kívánságképen felhangzott: azt az ő fogékony magyar prot. lelke legott felfogta, visszhangozta és valósúlásra segítette. Az ő érdeme minden más halandóé felett, hogy a bibliaterjesztő-társaság hozzájárúlt a Károlyi-biblia revisiójának eszméjéhez, majd költségeihez s az is az övé jó részben, hogy a Károlyi Gáspár szobra áll, mert ő volt a kipattant eszme első üdvözlője s az első anyagi segély felajánlója s mikor aztán az ige testté lett, ő volt az is, aki ide fáradt Londonból, hogy a szobor-lelepzés nagy ünnepén a bibliaterjesztő-társaságot képviselje s az ünnepnek mennél feledhetetlenebbé tételében közreműködjék.

Tanúk vagyunk sokan, hogy neki fájt az főképen, hogy a revideált bibliát nem tehettük rá a Károlyi-szobor talapzatára s hogy az ő lelke sírt leginkább a késedelem miatt s a dolog szerencsés fejlődése elé vetődött akadályok nagysága és szaporasága miatt. Tanúk vagyunk sokan, hogy ő az ő gönci szereplésével hatalmasan benyomta a maga képét az ünneplők szívébe s emléket állított különben is tisztelt nevének a magyar protestantismus történetében.

Ó mi többen egyebekre nézve is jó, hű bizonyságtevők vagyunk. Mi láttuk őt itt Sárospatakon is, ahol az 1835/6 és 1836/7-dik isk. évet töltötte mint 11 és 12 éves gyermek. Mi láttuk őt itt a bibliafordítók értekezlete alkalmából a gönci ünnep előestéjén. Láttuk őt gyermek-emlékeinek glóriájában, hálás szívének megható ömlengésében; láttuk, amint kereste a helyeket, ahol tanult s ahol valami diák-történet játszódott le az ő tudásával, az ő közbevettetésével; hallottuk búcsúját a főiskolától, amelyet a messze idegenben is hiven szeretett. Tanúk vagyunk arra is, hogy ez a szeretet nem volt csupán fényes beszéd, hanem tetté is vált a könyvtár részére ajánlott 2000 koronás alapítványában s a világ nevezetesebb bibliáinak a könyvtár részére történt kiszközlésében.

Tanúk vagyunk arra is, hogy hő vágya volt a revideált bibliát megláthatni az ő teljességében és keblére ölelni mint olyat, amiben neki is része van s a mivel ő a magyar protestantismusnak javát akarta. Ez a vágya nem épen valósúlt a sok új és újabb nehézségek miatt, amelyeket a halál és az élet egyaránt hullatott a revideált biblia útjára. De e tekintetben is megérte azt, hogy az új szövetség utolsó íve talán épen akkor került ki a sajtó alól, a mikor az ő szép, munkás és gazdag lelke földi sátorából égbe költözött. Oh, ha megérezte volna, hogy legalább szemfedőül magával vihette volna a más világra!

Az ágostai ev. egyháznak volt hivatalos tagja, de magas műveltségével, nagy humanismusával s vallásos kedélyének mélységével s tüneményes hitével az egész világ protestantismusáé volt épenúgy, mint a biblia, amelynek terjesztése és terjedése halálig tartó édes gondja és már itt e földön mennyei boldogsága volt.

Temérdek jutott neki a küzdésből, a munkából, az önmegtagadásból, de ezek révén a férfiúi gyönyörüségből, a nagy lelkeket megszentelő boldogságból s az egész művelt világ tiszteletéből is. Hisszük, hogy halála a nagy angol nemzet legelőkelőbb köreit épugy fájdalmas érzésre hangolta, mint szűkebb hazájáét s hazájának főként tudós elemeit, és protestismusát.

Nagy lelke azóta összeölelkezett a Kőrösi Csoma Sándoréval, az Eötvös Józseféval, a Szász Károlyéval és oda iratott hozzájuk az élet könyvébe — örök jutalomra.

Legyen könnyű testének a hant az ő második hazájában! Örök áldás őrizze emlékezetét!

Az abauji egyházmegye határozatai az ORLE ügyében.

I.

43. p. Az egyházmegyei lelkész-egyesület beterjesztett jegyzőkönyvének 2. pontja szerint: „Tárgyaltatott az ORLE emlékirata, amely nyilatkozattételre hívja fel az egyházmegyei lelkészértekezleteket arra nézve, vajjon I. van-e ok arra, hogy a lelkészfizetések ügyét országos mozgalom tárgyává tegyük? II. Szükséges-e a lelkészi fizetések rendezése? Ha igen, milyen okokból és milyen módon lehetne a rendezést eszközölni? Állításai igazolásául felhozza, hogy igenis van szükség országos mozgalomra, mert egyházi törvényeink I. t.-c. 114. §. a) pontja szerint a lelkészeknek 2400 korona alapfizetést, 6 izben emelkedő 200 korona ötödéves korpótlékot ad, de e javadalom

megadására nézve felelősséget nem vállal, ami által azt a látszatot kelti maga ellen, hogy maga a hivatalos egyház sem veszi komolyan a lelkészi hivatalt. Már pedig a lelkészi fizetések rendezése, jobban mondva felemelése szükséges ama fizikai ok miatt is, hogy az 1600 kor. fizetés a mai drágaság mellett, különösen népesebb családban eledelre, ruházatra sem elég. Az első időszakban — úgymond — lehettek éhező, fázódó, megvesszőzött apostolok, sőt a lelkiintézmények létjogosúltságát kizárólag martirok tudják e világgal megértetni, elismertetni; de mihelyt az intézmény megalakúlt, megkezdődik és foly szüntelenül az intézmény megszilárdulására irányúlt munka, a munkások megélhetését pedig biztositani kell. Azért van még szükség a lelkészi fizetések rendezésére — mondja tovább az emlékirat, — hogy magának a lelkésznek külső tekintélye az egyháznak elsőrendü érdeke. Ezt a fizetésrendezést az egyházaknak kellene eszközölni. De szomorú valóság, hogy ezt tőlük az anyagi és lelkierő fogyatékossága miatt várni nem lehet. Nincs tehát más út, mint az állam támogatását igénybe venni. Ehez igényünk van I. azért, mert a polgári házasság behozatala által a lelkészek a számukra díjlevélben biztosított jövedelemtől elestek kárpótlás nélkül. II. Állami érdekből kérhetik a református egyházak a gyámolitást, mert az iskoláztatás története bizonyítja, hogy a rengeteg vagyonnal rendelkező római katholikus egyházaknál is sokkal több szolgálatot tett a magyar állam eszméjének a zaklatott, elnyomott protestáns egyház. III-ad sorban az üldözések idején elvett protestáns egyházi javakért soha sem kaptunk kárpótlást és igy az államsegélyt csak elvett javainkérti kárpótlásnak, nem kegynek, nem könyöradománynak tekinthetjük."

Értekezletünk a múlt 1907. év április 16-án e tárgyban a következő határozatot hozta: „Lelkészegyesületünk nem tartja szükségesnek a magyarországi református lelkészeket egy szocialista színezetü szakszervezetbe csoportositani. Egyrészről azért, mert egyházunk erőssége a világi és papi elemnek együttes működésén alapúló szervezetében van. Ennek az alapnak az egyik elem mellőzése által való megbontása veszélyeztetné egyházunk fennállását és virágzását. Az új alakúlás eddig még ismeretlen veszélyeket rejthet magában és vonhat maga után. Másrészről meg lelkész-egyesületünk teljes bizalommal viseltetik egyházi felsőbb hatóságaink és vezetőink iránt. Azokat olyanoknak tartja, akik tudnak is, akarnak is az egyház ügyeinek előbbvitelén munkálni. Elég bölcsek ahoz, hogy az adott körülmények között mindig megtalálják a helyes irányt. E bizalom feleslegessé teszi a lelkészi karnak szocialista alapon való szervezkedését. Végül lelkész-egyesületünk nem kicsinyli az egyes egyénekben megnyilatkozó tehetséget, a lelkesedést, akaratot sem és nem tartja az egyéni kiválóságot egészen mellőzendőnek az egyéniséget elnyomó, magába olvasztó, elnyelő szakszervezet mellett, mert az egyéniség elnyomása az egyetemes érdekében különben is pápistás felfogás, míg protestáns világnézet szerint „mindenikünk önmaga ad számot önmagáról" (Róm. XIV. 12.). Mindezen okoknál fogva lelkész-egyesületünk ez idő szerint nem csatlakozik a mozgalomhoz, hanem azzal szemben várakozó álláspontot foglal el."

Hivatkozással a most idézett határozatra, egyesületünk hosszas és beható vita után 25 szóval 8 ellen elfogadja és határozaterőre emeli Idrányi Barna előadónak Révész Kálmán által módosított következő határozati javaslatát: „Lelkészi értekezletünk semmi okát nem látja annak, hogy a múlt évben teljes egyhangúsággal hozott határozatától eltérjen, azért ismételten kimondja, hogy az ORLEhez nem csatlakozik, annak egyházmegyei fiókját meg nem alakítja, ennélfogva az ORLE elnökségének beadványa felett napirendre tér; annyival is inkább, mert a lelkészi fizetések emelése céljából már egy évvel ezelőtt elfogadott egy, az egyetemes konventhez intézett emlékiratot, melyet a törvényes úton, az egyházmegyei közgyűlés útján az egyházkerületi közgyűlésre már fel is terjesztett. Ezzel szemben feltétlenül szükségesnek tartja az eddigi egyházmegyei lelkészértekezletek fenntartását, működésének fejlesztését, különös gond lévén fordítandó a következők müvelésére. 1. Cura pastoralis minden vonatkozásban, ide értve a közéleti szereplést is. 2. Az istenitiszteleti rendtartás egységesítése. 3. Őrállás; lelkek halászata elleni védekezés; belmisszió. 4. Észmék felvetése s gyakorlati kivitel céljából a felsőbb hatóságok elé terjesztése. 5. Irodalmi munkálkodás. E célokra a világi elem közremunkálása fokozottabb mérvben veendő igénybe. Értekezletünk az egyházi hatóságok iránt teljes bizalommal viseltetik, ezért meg van győződve arról, hogy az ORLE legfőbb törekvését, a lelkészi fizetések rendezését, ezen felül a szegény egyházak segélyezését is, az 1848. évi XX. t.-c. alapján kieszközlendő magasabb államsegély útján lehetővé fogja tenni."

Egyházmegyénk a lelkész-egyesület határozatát örömmel és helyeslőleg veszi tudomásúl; ahoz a maga részéről is hozzájárúl és azt álláspontjának jelzése végett felterjeszti a főtiszteletű egyházkerületre.

II.

44. p. Olvastatott az ORLE 1907. évi szept. 18-án tartott alakúló közgyűlésében az 1848. évi XX. t.-c. végrehajtása tárgyában hozott határozati javaslat. E javaslat kívánja az 1848. XX. t.-c. 2. §-ának teljes, betűszerinti végrehajtását; kívánja, hogy az 1848. XX. t.-c. 3. §-ából folyólag a törvény szellemének megfelelően a törvényesen bevett vallásfelekezeteknek a saját erejükből nem fedezhető egyházi és iskolai szükségletei az állam által fedeztessenek. A végrehajtásra nézve az aprólékos részletekre is kiterjeszkedő indítványt tesz, amely a többek közt az egyházi javak államositását, a kultusz-adó életbeléptetését, az ország határán kívül eső missziói egyházak segélyezésének megszüntetését, a szükségletnek 10 évről 10 évre való megállapítását kívánja kimondatni. És mindezt a törvényhozás által biztosítani.

Az 1848. évi XX. t.-c.-nek a törvény szellemében való megvalósítását egyházmegyénk is kívánatosnak, szükségesnek, egyházunk érdekében állónak tartja. Annak a teljes érvényre emeléséért ezelőtt is többször tett lépést; hozott határozatot; intézett feliratot az egyházi felsőbb hatóságokhoz. Ezután is elháríthatlan feladatának ismeri küzdeni annak életbeléptetéséért, de mindig csak a fokozatos felsőbb egyházi hatóságok útján és segítségével.

A törvény életbeléptetésénél azonban nem tartja célszerünek aprólékos részletességgel megszabni a végrehajtás módoza-

tait, mert ez által el lennénk ütve esetleg oly törvényes igények érvényesítésétől, amelyeket a változó idő állít előtérbe, de amelyekre most talán nem is gondolunk. Épen azért az ORLE határozati javaslatát, mely a részletezés által megkötött állapotot teremt, e mellett némely kívánalma hátrányunkra is félremagyarázható, nem fogadja el egyházmegyénk, hanem fenntartja magának a jogot, hogy ezután is saját belátása szerint küzdjön igazaiért, de mindig a fokozatos felsőbb egyházi hatóságok útján.

Jegyzette:

Benke István.
egyházmegyei aljegyző.

„Mi az oka, hogy a ref. népiskolák első helyről a harmadikra jutottak?"

(Folytatás és vége.)

Immár letehetném a tollat, de lehetőleg röviden szólni fogok az egyes okokhoz. Röviden azért, mert részletezve egész könyvet kellene írnom, ahhoz pedig sem időm nincs s nem is hivatalos kötelességem. Előre jelzem, hogy általánosságban fogok beszélni s kinek nem inge, ne vegye magára, mert tiszteletet adok a kivételeknek.

A jó képzettség majdnem egyenlő tanterv alapján történvén, nem lehet a hanyatlás oka, de ne feledjük, hogy *a gyakorlati képzettség a legtöbb ref. képzőben nem állja a versenyt az áll. képzővel;* ne feledjük, hogy a tiszáninneni kerület ref. tanitói $^3/_4$ részben a pataki képzőből kerültek ki; ne feledjük, hogy nem is ezek okozták a hanyatlást, de e kerületen kivül még négy kerület ref. tanitója döntő sullyal billenti a hanyatlás felé a mérleget. Ne feledjük azt sem, hogy *az élet is iskola, melyben a ref. tanítóság nagy része nem tanul komolyan,* igy elmarad és ez kihat az iskolára is. Szomorú igazság, de való!

H. úr szerint *a ref. tanítók hivatásuk magaslatán állnak, (aki) nem napi bérért dolgoznak, mint a protekciós államiak, (aki)* tehát ügybuzgóság tekintetében a ref. tanítók előnyben vannak. Bár úgy lenne! De a ref tanitóság nagyobb része nem tartja be pontosan az órát, óriási sokat hanyagol temetés, templom, fizetésbeszedés, gazdálkodás miatt. Fősulyt a vallásbeliek tanitására forditja s a többi, reál tárgyakkal alig törődvén valamit (a többség), nincs eredmény az állami közeg előtt és igy minden gyanusitás nélkül is érezhető a ref. iskolák szellemi hanyatlása. De érthető azért is, hogy 6 óra alatt, bár napibéres munkát végezve is, lassú, de biztos és folytonos a haladás, amit a 3—4 órás lelkesedés nem pótolhat, utól nem érhet. A „hitszülte lelkesedés mellé" sorakozni kell *a lelkismeretes szorgalomnak a hat órás tanításban* a ref. tanitóságnál is, ami elérhető a *temetésnek tanitási időn kívül helyezésével,* mint a kántor áll. tanitónál; a *fizetés beszedés, gazdálkodás teljes megszüntetésével,* de nem papiron.

A *szellemi hanyatlás oka lehet a rossz tanterv is.* Igen, de a ref. iskolák tanterve ha nem azonos is az államival s nem éppen jó; de semmiesetre sem annyira rossz, hogy oka lehetne a szellemi hanyatlásnak. A tantervnél az a baj, hogy nem tartják be nagy részben. Különben a tantervi okot teljesen el lehet oszlatni és kell is *az állam által 1905-ben kiadott Tanterv és Utasítás elfogadásával,* mert ennél jobbat úgy sem állittat elő a ref. felsőbb hatóság, ennek alapján egyöntetű lesz a reálképzés s az *egyenlő tananyag és beosztás mellett lehet igazán és helyesen megítélni,* hogy *melyik iskola halad és marad.*

Előre tudom, hogy az áll. tanterv elfogadása ellen több ref. tan. egyesület tiltakozni fog különböző okok felhozásával. Ilyen ok lesz a többek közt a ref. iskolák osztatlansága és népessége. De ez ellen igen könnyű és alapos lehet a felelet: az állami iskolák nagy része szintén osztatlan s még hozzá nemzetiségi vidéken s mégis keresztül viszik a tantervet s nagyobb részben meglepő eredménnyel. Persze a *tantervhez heti órarend, órarend* és legalább *havi tananyagbeosztás is kell,* ami, — valljuk meg őszintén — nagyon kevés ref. iskolánál van meg, sőt *haladási napló* sincs, pedig ezek együtt tesznek egy teljes egészet, ezek együtt biztositják az eredményt a megfelelő munkásság mellett. A *haladási napló az, mely azonnal meggyőzi a valamennyire szakértőt is arról, hogy a tananyaggal tartunk-e s tényleg feldolgoztatott-é a látogatás napjára beírt tananyag.* Az e szakaszban elmondottakra nézve az egyh. főhatóságokra nagyon szigorú rendelkezés vár, de *nem papiron.*

A hanyatlás oka lehet a rossz iskolázás is. A legtöbb ref. iskolánál okt.—novemberben kezdődik a komolyabb tanitás s végződik máj.—jun. közepén, amig az állami iskolánál legkésőbb szept. 15-én kezdődik s nem végződhetik előbb jun. 16-nál. Tehát az elhanyagolt időt hogyan pótolhatná a „hitszülte lelkesedés", mikor minden napnak meg van a maga terhe? Sehogy: hanem lesz kapkodás, ugrálás, alap nélkül való munka és rossz eredmény. A ref. iskolákban *a mulasztás is nagymérvü.* Sok helyt vagy éppen nem, vagy hiányosan adnak mulasztási kimutatást, kellő szigorral nem szorgalmazzák a birságolást. Igy a hanyag iskolázás is előidézi a rosszabb eredményt, mely címezhető a tanitónak, iskolaszéki elnöknek, előljáróságnak, de nem az „állami közegnek".

A hanyatlás oka lehet még az iskola túlnépessége, de ezen ok megszüntethető az új törvény alapján kellő utánjárás és szorgalmazás mellett, ha a *ref. hatóságok nem idegenkednek az áll. iskolától.*

A ref. iskolák szellemi hanyatlását nagyban elősegíti a hiányos és rossz felszerelés. Azt hiszem, hogy ezt elismeri H. úr is. Ha igen, akkor feleljen meg önmagának arra, hogy *hány ref. iskolát tud teljesen felszereltnek? . . .* Tudtommal a *legtöbb hiányos s elég nagy rész semmi felszereléssel* sem bir. Ha pedig csakugyan *hivatása magaslatán áll a ref. tanítóság*: akkor számlálja elő azokat a ref. tanitókat, akik megrajzolták az iskola udvarát, a helység és környéke térképét; akik készitettek természettani s más szemléltetési eszközöket; készitettek növény-, rovar-, ásvány-gyűjteményt; rajzolással, utazással tanitják a Földrajzot; lapokból összegyűjtötték a történelemhez szükséges képeket; tanitják az összes előirt tárgyakat; hánynak van tanitói könyvtára, hányan mennek elkészülten órára? stb. stb. . . Bizony keveset számlálhat és mégis állitja, hogy az „áll. iskola csak papiron van előnyben", de az életben nem.

Az egyh. főhatóság első és legfőbb teendője nem a a fizetés egyenlővé tételére irányíttassék, ami csak meddő munka lenne ma; hanem az iskolák teljes felszerelésére, ami ma már könnyen elérhető, csak akarni és komolyan kell zörgetni.

A szellemi hanyatlás okozója lehet még az oly iskola, mely címének nem felel meg. Tudom, hogy az anyagi nehézséggel küzdő, bár áldozatkész egyház nem épithet „palotaszerű épületet", de azt el kell ismerni H. úrnak is, hogy sok helyt rozzant, nem padimento-

mozott, rossz világitású, kis ablakú, tisztátalan, fütetlen iskolában nem lehet tanitani jó kedéllyel, odaadással, mert beteggé lesz a test és lélek, elpárolog a hitszülte lelkesedés és nem érhető el a mai kor által kivánt eredmény a hivatása magaslatán álló tanitó által sem. Legyen szives H. úr az országban szét nézni, majd látni fogja, hogy hány olyan iskolánk van, hol a *szegénység kockáztatja* az eredményt, de nem az „áll. közeg" kedvezése. Bár e szakaszban *jelzett iskolánk sok van, mégis erősen ragaszkodnak hozzá a különben felvirágozható egyház nyomorúságára.*

A hanyatlás oka lehet még a földfizetés alapján való gazdálkodás, termény s másnemü fizetésnek a tanitó által való beszedése de ezen okok megszünnek, mihelyt rendezve lesz a földdel való gazdálkodás s egyéb fizetésnek a törvény által kivánt mód szerint való szigorú keresztülhajtása és ez által sokat *nyerne az iskola időben és a tanitó nyugodt lelkiállapotában.*

Még egyet! Ha az áll. iskolánál szükséges a sarkantyú, annyival kivánatosabb az a főhatóságok és isk.-széki elnökök részéről a ref. iskoláknál ennek jövője érdekében. Ez a sarkantyú a hivatása magaslatán álló, lelkesedéssel biró ref. tanitónak fájni nem fog, de ne is fájjon! Akinek pedig fájni fog, az megérdemli, tehát hadd érezze!

Amit irtam, azt a legjobb akarattal és tudással irtam. Célom volt a Homoki úr által szépen irt, de alapot nélkülöző cikknek alapot adni a hanyatlás okainak feltüntetésével és állitom, hogy az általam jelzett okok megszüntével a ref. iskolák, ha vezetni nem is, de versenyezni fognak az állami iskolákkal.

Adja Isten, úgy legyen!!

A *„Sárospataki Irod. Kör" tagja.*

Töredékes visszaemlékezés a sárospataki főiskolai énekkarra.*

A sárospataki kollégiumi ifjúság khórusát vagy kántusát elébb ismertem, mint a kollégiumot. Mert bár a kollégium idősebb, mint a khórusa, de a khórus híre könnyebben repült, mint a kollégiumé, a képe is hamarább lefényképeződött holmi apró emberkék agyában s könnyebben is elfért beléjök, mint a nagy, hatalmas, céljaiban, hivatásában nehezebben érthető vén kollégium.

A dal, a dal, az Isten-adta dal!... Szárnya van, tüze van, méze van: kicsoda ne kivánná, miféle fásult lélek az, amelyik meg ne mozdúlna, ha a varázs-fuvolája alá kerül?! Már a csecsemő érzi a bölcsőben, az édes anyja keblén, az édes atyja térdén, a testvérje karján a dallá formálódott érzelmeknek, vágyaknak valami titkos, kibeszélhetetlen erejét... Az én bölcsőm felett is zengett az önfeláldozó szeretet édes, meleg dala. A mi házunk ablakai alatt is hangzott az ünnepi kántálók éneke. A nagy sátoros ünnepek reggelén templommá lett a mi szerény hajlékunk is az alkalmi énekek szent hullámaitól. Azok a derék három éves rektorok megtöltötték a szivünket ott a népiskolában a szent Dávid zsoltárainak s a dicséreteknek szerelmével, a világi dalok gyönyörüségével. Egy-egy tömeges kirándúlás a rétre, az évenként megújúló majálisokra, az utcát betöltő, a háznépeket kiriasztó gyermek-dalokkal füszerezve: — több volt az akkor nekünk közönséges földi boldogságnál!

Ha szép a dal, az ének önmagáért; ha boldogító az édes anya ajkán, ha kedves az iskolás gyermek nyelvén és megszentelő a templomi gyülekezet harmóniájában: óh hát milyen lehet a pataki kántus éneke, a pataki khórus dala? — kérdeztem én úgy gyermekes ésszel... A szülőföldembeli diákok gondoskodtak róla, hogy az én gyermeki sejtő lelkemben gyémánt keretben ragyogjon a pataki kántus képe.

„Tudod, abból a temérdek diákból, amivel tele van a kollegium, — ami maga olyan, mint a mi szülőföldünk egészen, — a legjobb, legszebb hangúakat kiválasztja egy tudós mester; tanítja őket külön és együtt; tanítják egymást naponként, esténként, tudják a világ minden szép énekét, minden szép nótáját és úgy tudják, hogy akinek valamire való jó módja van, meg se tudna nyugodni a sírjában sem, ha legalább a koporsójából nem hallhatná a pataki kántust... Van sok köztük, akinek hangja mélyebb és erősebb, mint a mi öreg harangunké; vannak, akik túlkiáltanák a mi iskolánk csengetyüjének az egész várost fellármázó szavát. Van, akinek mennydörgésszerü hangja szétrepeszti a cserépfazekat, ha beléköhint és meghasogatja az ablakot, ha mellé áll és elnémítja a pacsirtát, ha a szabadban dalol. Hétnyolc megyében nem halhat meg úgy református úri ember és úri asszony, hogy a pataki kántust ki ne hívnák a temetésére. Fizetik, etetik, itatják őket, néha még egész öltözeteket is kapnak ajándékba egy-egy nagy halálozás esetén."

Ilyen bemutatás mellett alaposan meg volt részegítve az én hivő gyermeki szivem a pataki kántus szerelmétől. Az ünnepi legátus értéke tizedrésznyire szállt le előttem, ha megtudtam, hogy nincs a nagyra hivatottak seregében s ha oda tartozott? — óh mint tapadtam a prédikáló ajkára, az arcára s mintha glóriát is láttam volna a feje körül! Ha csak egy dalt hallhattam is tőle a tanítónk lakásán, amelynek pitvarában és ablakai alatt ott ácsorogtam: — drága előpénz volt az nekem, csupa színméz szájizelítőül.

Aztán tetszett Istennek úgy igazgatni az én jó szülőim akaratát, hogy közelébe férkőzhettem a dalos seregnek.

Eseményeket szülő nagy idő volt az, amikor én a sárospataki főiskola diák-táborába belejutottam — regrutának. Tiz esztendeig szenvedte már a szabadságszerető nemzet a zsarnoki letiportatás átkát s az isteni igazságszolgáltatás hajnala kezdett derengeni az Adria felől. Mint gyermekek nem értettük, de fújtuk lelkesen, mert úgy tanúltuk a nagyobbaktól, fújtuk torok-rekedésig:

Szennyes az én ingem,
Szennyes a gatyám is,
Majd hoz Kossuth tisztát,
Tür Pista meg puskát,
Eljen Garibaldi!

A kis diákok ereiben is futosni kezdett valami ismeretlen vagy félig ismert lázas érzés, annál inkább a nagyobbakéban. Suttogták, suttogtuk, majd daloltuk, zúgtuk, sipítottuk nappal a lakásunkon, az udvarunkon, a tantermekben, esténként pedig utcahosszat:

Jön Kossuth, jön!
Harmincezer franciával,
Német-ölő fringiával,
Jön Kossuth, jön!

A Kazinczy Ferenc széphalmi sírjához Sárospatakon keresztül vitték a szülőföldje nevelte tölgyfákat és az ébredő nemzet tüntető hódolattal ünnepelte nyelve megváltójának százados születési ünnepét 1859. október 27-én Széphalmon és Budapesten is.

(Folyt. köv.) *Radácsi György.*

* A néhai Pásztor Sámuel síremlékére rendezett hangversenyen (1907. dec.) tartott felolvasás.

A felsőborsodi ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.

Egyházmegyénk Sajó-Kápolnán, április 29—30. napjain tartotta meg tavaszi rendes közgyűlését, hol *Vadászy Pál* esperes és *Ragályi Béla* egyházmegyei gondnok elnöklete alatt úgy a tanácsbírói és a jegyzőikar, mint a lelkészek, tanítók és egyházak küldöttei olyan szokatlan nagy számban jelentek meg, hogy ehhez hasonló népes gyűlésre alig emlékezünk. Megjelent e gyűlésen, mint a házigazda meghívott barátja, Dr. *Baltazár Dezső*, h.-böszörményi lelkész és hajdúvidéki esperes is, mint vendég.

Az „*Isten hozott*" felirattal ellátott diadalkapú alatt elébb a tanügyi bizottság tagjai, később az egyházmegye vezérférfiai robogtak be szebbnél-szebb fogatokon a gyűlés színhelyére. A tanügyi bizottság tagjai már 8 órakor, élükön *Bodnár István* t. b. elnökkel, a községházán gyűléseztek; míg az egyházmegyei közgyűlés 9 órakor a szépen megújított templomban istenitisztelettel vette kezdetét, hol a közgyűlés tagjai és a gyülekezet zsúfolásig megtöltötte a tágas templomot. Itt gyülekezési éneklés után *Nagy Lajos*, s.-szentpéteri s.-lelkész imádkozott áhitattal és igaz belsőséggel.

Esperesi rövid fohászra gondnok úr üdvözölvén a megjelent közgyűlési tagokat és a nagy közönséget, a közgyűlést megnyitotta. Erre következett a nagy gonddal összeállított esperesi jelentés, mely az egyházlátogatási jegyzőkönyvek alapján beszámol egyházmegyénk szellemi és anyagi életéről. E jelentés szerint a hit- és erkölcsi élet megnyugtató. Lelkészek és tanitók, bár küzdenek a szegénységgel, a megélhetés ezerfajta bajaival: de kötelességeiket híven és lelkiismeretesen teljesítik. Egyházaink hagyományos szegénysége bár nagy, de nagyobb a hitbuzgóság, az áldozatkészség, úgy hogy az Isten dicsőségére tett adományok meghaladják az 50 ezer koronát.

Az esperesi jelentés kapcsán felír egyházmegyénk a főt. egyházkerületi közgyűléshez két fontos, minket nagyon is közelről érdeklő ügyben. Az egyik a br. Barkóczy, törvényt nem tisztelő eljárása felett botránkozik meg s szólítja hathatós védelemre úgy a liberalizmust, mint az ezzel testvér protestáns közvéleményt; a másik a parochiális könyvtár-bizottság alapos és mélyreható bírálatát sürgeti azon könyvekkel szemben, amelyek oda kerülnek. Mert szó nélkül nem lehet hagyni azt, hogy a Kálvin emléke 400 ados kiforrott közvéleménnyel szemben megbélyegeztessék, éppen a mi részünkről, s éppen akkor, midőn egy év múlva Kálvin születésének 400 éves fordulóját szándékozunk megünnepelni.

Az Isten dicsőségére tett adakozásaikban kitüntek Hg. *Odescalchy* Gyuláné, *Losonczy* Gyula, *Szekrényessy* Árpád. A nagyobb építkezésben: Mályinka, Szilvásvárad, Sajóvelezd, Lak, Damak, S.-Vámos, D.-Horvát, Ozd, Martonyi, Sajószentpéter. Az építkezések értéke meghaladja a 95,000 koronát.

Az egyházak adóssága megközelíti a 200,000 koronát, ezzel szemben a tőkepénz csak 105.000 kor.

Az összes egyházak évi bevétele = 184,259 K 13 f.
évi kiadása = 178,906 „ 81 „
pénztári maradvány: = 5,351 K 32 f.

Lelkészi, tanítói alapja van több egyháznak. Jól szervezett énekkar van 17 helyen.

Kitünő iskolánk van 27, dicséretes 20, jó 10, kielégítő 1. A domesztikai járulék az utolsó fillérig befolyt s rendeltetési helyére elküldetett. A törvény rendeltetése szerint a fborsodi egyházmegye ezentúl fizet 2207 K 60 fillért; eddig fizetett a domesztikának 2068 K 86 fillért, eszerint a szaporulat 138 K 74 fillér.

Főjegyző indítványára Dr. *Bartók* György erdélyi ref. püspök elhunyta alkalmából a kerülettel közlendő részvétnyilatkozatunknak, a *Kenessey* Béla püspökké választása felett pedig örömérzésünknek adtunk kifejezést.

Beerősíttettek mint lelkészek: *Kun József* Varbóra, *Nagy Barna* Kondóra, *Zayzon Mihály* Szakácsiba. Mint tanítók: *Kövér Gyula* Edelénybe, *Eperjessy Béla* Sztpéterre (II .), *Farkas Erzsébet* tanítónő Szilvásváradra. Tudomásul vétetett a *Révai Miksa*, *Dani József* ideiglenes tanítók alkalmazása, kik oklevelüket *Juhász Andorral* együtt őszi közgyűlésünkre tartoznak bemutatni. A beerősített tanítók az esküt ünnepélyesen letették, miről nekik a bizonyítvány kiadatott. *Nagy Lajos* s.-lelkész oklevelét bemutatván, Sztpéterre választatott; *Varga Imre* pedig a s.-ivánkai egyházba rendeltetett. Sajnálattal vette tudomásul egyházmegyénk a *Csontó Károly* s.-ecsegi lelkésznek gyógyíthatatlan betegsége miatti nyugalomba vonulását, egyházából való elköltözését „*Lelkészi jellegének s ecsegi ref. lelkész*" címének fentartásával. Régen e hatalmas férfiú a vezetők között is mint főjegyző és t. bíró előkelő szerepet vitt egyházmegyénkben s eklézsiáját egészen felvirágoztatta, most a testébe adott tövis miatt rommá lévén, élhet emlékeinek s azon jól eső tudatnak, hogy kötelességét mindig híven teljesítette.

Az elhelyezések után papi főjegyző előadásában következett a lelkészértekezletnek jegyzőkönyveiből azon pontok tárgyalása, melyek egyházmegyei határozatot is igényelnek. Az egyházi adó rendezése, a rovatos ívek kimutatása, *Elek József* t. bíró szóbeli előadása alapján, hiányosaknak találtatván, azt határoztuk, hogy elébb a tanácsbírói kar (?) fog megállapodni bizonyos irányelvekben s ha ezt megtették, akkor mindenik a maga szakaszában a helyszínére kimenve fogja elkészittetni az iveket. A júniusi konventi határozat azonban bevárandó. Bizony nagy bajunk nekünk az, hogy a konvent nem adott ki részletes utasítást, igy sok felesleges és haszontalan munkától felszabadulna lelkészi karunk.

Helyeslőleg vette tudomásul közgyűlésünk, hogy a lelkészértekezlet, mint erkölcsi testület belépett az Orle-be, sőt indítványra azt is kimondtuk, hogy ha a tervezett „*Protestáns szövetség*" alapszabályait elfogadjuk, mi mint egyházmegyei hatóság, abba belépünk, hogy szervezetten, nagyobb erővel léphessünk fel úgy a hamisítatlan liberalizmusnak, mint a protestantizmusnak minden téren való megvédelmezésére.

Elfogadta közgyűlésünk értekezlet azon javaslatát is, hogy az országos ref. lelkészi nyugdíjintézet terheinek némi könnyítését kérjük a főt. egyházkerülettől, mint felettes főhatóságtól, tudván, hogy az édes anya szegény sorsban lévő gyermekeinek pártfogását, gondozását, fontos kötelességének fogja ismerni, mint ahogy a többi kerületek is siettek a segítségnyujtással. Úgy a lelkészi fizetés rendezését, mint az 1848. XX. t.-c. keresztülvitelét feliratban sürgeti meg közgyűlésünk; vagyis az országos lelkész-egyesület határozati javaslatait elfogadván, vagy ezt, vagy ehhez hasonló szellemű feliratnak készítését tisztelettel kérelmezzük.

Sorrendben következtek ezután a gyámsági választmány, egyházlátogatási bizottság, számvevőszék és segélyosztó bizottság jegyzőkönyveinek tárgyalása. Örömmel vettük tudomásul, hogy kebelbeli gyámtárunkból egy papi özvegy 280—280 koronát kap s e tár tőkeösszege már a rendes kezelés és ellenőrzés mellett 50.000 koronára szaporodott fel. E jegyzőkönyvek alapján *Svingor József* egyházmegyei dékánnak szokásos fenntartással a felmentvényt megadtuk s igaz szívvel kívánjuk, hogy ő még sokáig legyen a felsőborsodi egyházmegyének fináneminisztere.

A tanügyi bizottság jegyzőkönyve tárgyaltatván: javaslatait elfogadtuk s utasítottuk egyházainkat, hogy iskolájukat szereljék fel, tanítójukat egy. közgyűlésre napidíjjal lássák el, ahol kell, új tantermeket építsenek, a szűk iskolákat bővítsék stb; pedig tudtuk, hogy eddig sem a hanyagságon, de a szegénységen múlt minden mi fogyatkozásunk.

A Miskolczon máj. 19-én és a következő napjain tartandó egyházkerületi közgyűlésre elnökségen kívül mint képviselők kiküldettek: *Svingor József*, *Szuhay Benedek*, *Elek József* papi, *Szekrényessy Árpád*, Gr. *Vay Tihamér*, *Zsóry György* világi t. bírák.

Ha még felemlítem, hogy az egyházlátogatás alkalmával tapasztalt sebeket igyekeztünk meggyógyítani, az adásvételi szerződéseket helybehagyni, egy lelkész és tanító közötti kínos fegyelmi ügyet békés úton elintézni: fölemlítettem mindazt, mi a nagy közönséget érdekelheti.

Jövő őszi közgyűlésünk helye: Hangács lesz.

2 óra felé az iskola nagytermébe vonultunk, hol 100-nál többen adtuk meg a szellemi munkában kifáradt testnek is a magáét. Itt először a főjegyző házigazda emelt poharat a közelről és távolról össze sereglett kedves vendégeiért, kívánva, hogy vendégszerető egyházának falai között egész otthoniasan érezzék magukat s az ellátás és elhelyezés hiányait pótolja ki szívük lángoló szerelme. *Szentmártoni Dániel* hatásos beszédben élteté az elnökséget, kik nemes lelkesedéssel vezetik egyházmegyénk hajóját a várva-várt boldog kikötőbe. — *Vadászy* elismerő szavakkal köszönti esperes társát, Dr. *Baltazár Dezsőt*. — E felköszöntőre Dr. Baltazár síri csendben, de a tetszésnyilvánítások zajától tapsától többszörösen megszakítva, élteti a fborsodi ref. egyházmegyét, ennek lelkes papságát, mely először bontott zászlót a most már biztosan haladó szent ügy érdekében. Nagy gondolatokat, megszívlelendő dolgokat mondott nyugodt méltósággal államról és egyhazról, úgy hogy kivétel nélkül mindnyájan beszédjének hatása alatt állottunk. Erre rögtön *Demeter Bertalan* fiatal lelkésztársunk válaszolt tűzzel lelkesedéssel. Meghajtja elismerésének zászlóját előtte, akit az Isten jókedvében teremtett és aki nagy tehetségével, bátorságával, nyugodt s minden szenvedélytől ment ékesen szólásával bebizonyította már eddig is, hogy egészen méltó az országos lelkész egyesület elnöki székére. Erre megint Dr. *Baltazár* felelt. Szól a világi elemnek a múltban s jelenben tanusított s egyháztörténelmileg igazolható felséges hivatásáról, az egyetemes papság elvéről, az önkormányzati jogról. A félreértések homályát igyekezvén eloszlatni, tüntető lelkesedés között élteti a világi elemet. Szólt még *Rozgonyi* és *Gööz Ferenc*. Ez utóbbi mint a tanítóság barátját köszöntötte fel a messziről jött vendéget. Én pedig mint házigazda, egyházam nevében is kijelentem, hogy bár sok gonddal és nyugtalansággal van összekötve a vándorgyűlés tartás, de ez a fáradság, gond és költség mind semmi azon erkölcsi tőkéhez képest amit nyer a gyűléstartó egyház azáltal, hogy falai között üdvözölheti azokat, akik a tractus szellemi és anyagi ügyeit intézve, — legalább 24 esztendőben egyszer — meglátogatják. — Ez erkölcsi tőkének kamatja tápláljon minket is — 24 esztendeig!

Szuhay Benedek.

IRODALOM.

* **Keresztény Magvető.** Unitárius folyóirat. A 2-ik füzet tartalma: Különböző új-szövetségi felfogások Jézusról. (III). Kovács Lajostól. A testvériség. Bölöni Vilmostól. Mária Terézia egyházpolitikája és annak következményei az unitárius egyházban. (Folyt.) Bodóczi Sándortól. Barabás Ábel új Petőfije. Kanyaró F.-től. A meadvillei theol. intézet. Kiss Sándortól. A liberális vallásos mozgalom Indiában. Binaj Mohon Sehanovistól. Gyöngymondatok. Gyüjtötte Kiss Mihály. Irodalmi értesítő. Különfélék. Aranykönyv.

* **A Lorántffy Zsuzsánna-Egyesület Évkönyve** az 1907-ik esztendőről. Kiadta a választmány. XVI. évfolyam. Bpest. 1908. Ez az 56 lapnyi terjedelmü évkönyv hű tükre az egyesület múlt évi áldásos működésének. Az egyesület összes tiszta vagyona: 82,363 korona 11 fillér.

* **Az erdélyi ref. egyházkerület** állandó igazgatótanácsának *emlékirata* a székelyföldi kepe megváltása tárgyában. Kolozsvár, 1908. 71. lap.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Dr. Finkey József** sárospataki főiskolai jogtanár nehány napi betegeskedés után f. hó 15-én, lapunk zártakor csendesen elhunyt A folyó iskolai évet már szabadságon töltötte, mint gyöngélkedő s mint akire nézve szükségessé vált, hogy testi lelki életét pihenéssel és házának rendezésével üdítse fel. A szabadságolás azonban nem hozta meg a kívánatos eredményt s a különben is gyönge alkatú férfiú rohamosan kezdett hanyatlani s őszi levélként megsárgúlni szeretteinek és jó barátainak aggodalmai között. Földi sorsa is összekúszálódott kibonthatatlanúl s talán ez a körűlmény is törte-tépte az ő vergődő lelkét és testét annyira, hogy ágyba esett, amelyből nem kelt fel többé. Még csak 52 éves volt; 23 évet töltött a tanári pályán, elébb mint bölcsészeti, utóbb mint jogakadémiai tanár. A tiszáninneni egyházkerület gyülekezetei bizalmukkal tisztelték meg, beültetvén őt az egyik világi aljegyzői székbe. Fia volt a még ma is élő Finkey József nyug. miskolci ref. főgimnáziumi tanárnak, veje b. e. Finkey József spataki tanárnak, akinek Ilona nevű leánya 4 kiskorú gyermekkel gyászolja szomorú kidöltét. A főiskola tanári kara megdöbbenéssel értesült a váratlan halálesetről s szokott módon vesz részt az elhunyt kartárs f. hó 17-én délután 4 órakor tartandó temetésén, gyászjelentésben tudatván az őt is ért fájdalmas veszteséget. — Áldott legyen emlékezete s nehéz helyzetben maradt szerettei felett őrködjék a mindenható kegyelme és a jó emberek szeretete!

— **Bornemisza Lászlót,** Gömörvármegye alispánját és a gömöri ref. egyházmegye gondnokát a király

udvari tanácsosi címmel tüntette ki. Jóleső örömmel közöljük ezt, mert a kitüntetés valóban érdemes férfiút, egyházunknak is egyik buzgó munkását és bátor harcosát érte. Szivesen üdvözöljük őt ez alkalomból s a kitüntetéshez számos éveket kivánunk!

— **Lelkészválasztás.** *Ifj. Bálint Dezső* tarcali segédlelkészt a *királyhelmeci* (Alsó-Zemplén) egyházközség május hó 10-én szavazat-többséggel lelkészévé választotta.

— **Lelkész-beigtatás.** *Böszörményi Sándor* homonnai missziói lelkészt május hó 3-ikán igtatták be hivatalába. Az egyházmegyét *Bernáth Aladár* és *Virág József* tanácsbírák képviselték.

— **Szavazatbontás.** A múlt évi őszi egyházkerületi közgyűlés az akadémiai szék felterjesztésére elhatározta, hogy az új egyházi törvények alapján jogakadémiánknak is külön képviselője legyen az egyházkerületi közgyűlésen, e végből el is rendelte a szavazást. Az első szavazásnál, úgy értesültünk, senki sem nyert általános többséget, azért a viszonylag legtöbb szavazatot nyert két jelölt: Dr. Finkey Ferenc és dr. Szabó Sándor közt szükebbkörü szavazás rendeltetett el. Az újabb szavazás eredményét most állapította meg a főt. püspök úr által alakított szavazatbontó bizottság s e szerint dr. Finkey Ferenc 274, dr. Szabó Sándor 62 szavazatot nyert.

— **Tanárgyűlés.** Az orsz. evang. tanáregyesület jun. 10-én Eperjesen tartja közgyűlését Mesko László államtitkár elnöklete alatt; másnap, jun. 11-én lesz az eperjesi vértanuk emléktáblájának leleplezése.

— **Dr. Braun Mihály,** nyug. tengerészeti törzsorvost, intézetünk volt tanítványát, ki főiskolánk iránt való hálás szeretetének több izben fényes bizonyságát adta, Ő Felsége legközelebb a *vaskorona-renddel* tüntette ki. A megérdemelt kitüntetéshez szívesen gratulálunk!

— **A hevesnagykunsági ref. egyházmegye** május 6-án Karcagon tartott tavaszi közgyűlésén az egyházmegye gondnoka: *Tóth János* államtitkár nagyhatású beszédben jellemezte egyházi életünket. Beszédje bevezető része éles világításba helyezi a mai köztársadalmi és vallásos életet. S amennyiben ezekben hibát, bűnt, javítani valót talál, a javítást mindenek előtt az egyének életében tartja szükségesnek megkezdeni, mert a társadalmi életnek minden jelenségében az egyéni élet nyer kifejezést. Meggyőző erővel mutat rá aztán az intelligencia, különösen az egyházi vezetők hivatására, akik a mai, erkölcsi alapjaiban megrendült társadalomban valóságos apostoli munka végezésére vannak erkölcsileg elkötelezve. S ez a munka a hit erősítésében, az erkölcsök nemesítésében, az akaratelhatározás nevelésében áll. Hogy milyen égető szükség van e munka végzésére, azt mindennap látjuk a félrevezetett, naivságában hiszékeny magyar nép tévelygésében, erkölcsi züllésében, vallástalanságában s ami ezekkel egy barázdán kél: a fokozódó elégedetlenségben, az urhatnámság terjedésében s az anyagi pusztulásban. És amíg ez a nemzeti veszedelemmé növekedett epidémia dúl, addig a vallásos erkölcs alapján álló hívek nem a közös ellenség ellen, hanem mesterségesen kiélesített felekezeti tomahavkokkal egymás ellen harcolnak. S amíg egymás erejét kimerítik, addig az ellenség ijesztően szaporodik, mint a penész. A nagyszabású beszéd azután a protestáns intézmények erősítésére alakított szövetkezésekről szól, amelyek között a Magyar Protestáns Szövetségnek a szónok maga is őszinte híve. Ámde már az *Országos Ref. Lelkész-Egyesületnek nem tud barátja lenni.* Okfejtésében meggyőző érvekkel mutatja ki, hogy ez az egyesület, amely az egyházalkotmány legprotestánsabb sarkövét, a világi elemmel együtt munkálkodást löki el magától, — a maga elé tűzött egyháztársadalmi munkát sem a vallásosság erősítése szempontjából, sem az egyháziasság terjesztése, sem az egyház egységének nevelése szempontjából, nem lesz képes fokozottabb mértékben végezni, mint az eddig, egyesület nélkül történt. Hiszen minden egyes lelkész a maga sajátos körülményei és viszonyai között, a saját jól felfogott érdekében és legjobb belátása szerint kell, hogy végezze idevonatkozó hivatásszerű kötelességét. Ennek az egyesületnek azonban az állami szempontok szólnak leginkább ellene; mert ahelyett, hogy a teljes viszonosságot és jogegyenlőséget szolgálná: hivatásszerűen ápolja a vallási féltékenykedéseket és felekezeti türelmetlenségeket s ekként bele rántja az egyházat, a vallásos erkölcs tiszta menedékét, a napi politika fertőjébe s ezzel maga mozditja elő híveinek erkölcsi züllését.

— **A Zoványi—Kálvin-ügyről** a Prot. Egyh. és Isk. Lap konventi tudósítója ezeket írja: „Az ülés legvégén vetődött föl egy kínos ügy. Kikerült ugyanis a sajtó alól a par. könyvtár 1908. évi illetményeként a Warga L.-féle egyháztörténetnek Zoványi Jenő által átnézett és bővített 3-dik kötete. Ez a kötet, amint magunk is meggyőződtünk felőle, a Zoványi által írt részeiben olyan ítéleteket mond nemcsak az újabb magyar prot. theologiai és bölcseleti irodalom művelőiről, amelyeknek egyike-másika még sajtópörökre is adhat alkalmat, hanem Kálvint is olyan megítélésben részesíti, amilyenben ez a nagy ember legfeljebb a r. kath. történetírók műveiben részesült. Ezt a kínos dolgot *Segesdy* Ferenc, világi konventi tag hozta szőnyegre, megbotránkozását fejezve ki a felett és egyszersmind utasíttatni kérte a par. könyvtárbizottságot, hogy a jövőben nagyobb vigyázattal járjon el a kiadandó művekkel szemben. A konvent a legnagyobb megütközéssel értesült erről a dologról. Volt felszólaló, aki a kötet publikálásának megakadályozását s egy másik, amely az inkriminált Függeléknek minden példányból eltávolítását követelte. A többség azonban megelégedett egyelőre a megbotránkozás kifejezésével és utasította a par. könyvtárbizottságot, hogy ebben az ügyben a június végén tartandó konventi ülésre tegyen jelentést és javaslatot.“

— **Görögkeletiek magyar egyháza Szegeden.** Szentes után Szegeden alakult meg a görög keleti magyar egyház. Szentesen, Kecskeméten, Hódmezővásárhelyen is száz-számra vannak tősgyökeres magyarok, akik a magyaron kívül más nyelvet nem értenek s görögkeleti vallásúak és egy *román* vagy *szerb* egyház kötelékébe tartoznak. A szegedi görögkeleti magyar egyházat a DMKE szervezi. Szegeden nincs hitoktató, aki a szegedi középiskolákban a görögkeleti tanulók hitoktatását magyarul teljesítse. Ez is egyik indító ok volt arra, hogy a magyar egyház mielőbb megalakuljon.

— **Tulipán.** Kétségen kivül áll, hogy a magyar órásipar mindenben egyenrangú a külfölddel és jogosult az a kívánság, hogy e cikkekért ne forduljanak Bécsbe. A magyar órásiparnak egyik kiváló művelője Polgár Kálmán budapesti műórás (: üzlete és raktárai VII. Erzsébet-körut 29 sz. I. em :) aki a tőle kikerült, gondosan regulázott órák pontos járásáért 5 évi írásbeli jótálást vállal. A jóhirű mester most állitotta össze a raktárán levő órák és ékszereknek

fényképek után készített sokszáz képpel tarkított katalogusát és azt az érdeklődöknek directe hozzá intézendő kívánságára dijtalanul és bérmentve megküldi.

— **Évzáró vizsgákra** és ünnepi emlékkönyvül ajánljuk *Vaday József protestáns jellemképző, hithüséget s hazafiságot* ébresztő, egyházkerületileg is approbált és ajánlott *ifjúsági* könyveit. (Réthy és Goró rajzaival illusztrálva.) Ezek: 1. *A Protestáns Jellem.* Iskolakötés 1 kor. Díszkötés 1 kor. 60 fillér és 2 kor. 2. *Protestáns Lelkület.* Díszkötés 1 kor. és 1 kor. 30 fillér. Füzve 80 fillér. 3. *Tanúlók erkölcsi és hazafias Vezérkönyve.* Díszkötés 1 kor. 30 fillér és 1 kor. 80 fillér. 4. *Rákóczi és a Kurucvilág.* Díszkötés 2 kor. és 3 kor. 5. *Rákóczi Jön.* Emlékfüzet 70 fillér. Mindezen könyvek megrendelhetők **Vaday József** *közs. isk. igazgatónál* **Nagyváradon.**

Szerkesztői üzenetek.

O. Csak azokról a lelkészválasztásokról és beigtatásokról emlékezhetünk meg, amelyekről szóval vagy írásban értesülünk. Az ilyen dolgokról sokszor egy levelezőlapon való értesítés is elegendő. Kérjük is az ilyen alkalmaknál szereplő lelkész urakat, hogy lapunknak az ilyen fajta nevezetesebb egyházi mozzanatokról nehány sornyi értesítést küldeni szíveskedjenek.

S. J. Kívánsága szerint közöltük a *Protestáns* nézetét a W.—Z.-féle műről.

Pályázati hirdetés.

Az alsóborsodi egyházmegyébe kebelezett mezőcsáti egyház egyik lelkészi állomására pályázatot hirdetek. Javadalom: földben, terményekben és készpénzben hivatalos felvétel szerint 2180 kor. 60 fillér. Az állomás f. évi november hó 1-én foglalandó el. Pályázók kérvényeiket a szükséges okmányokkal felszerelve, június hó 7. napjáig Nagy Ignác espereshez, Miskolcra küldjék be.

Miskolc, 1908. május 8.

Kun Bertalan,
ref. püspök.

TARTALOM. *Dr. Duka Tivadar.* — *Benke István:* Az abauji egyházmegye határozata az ORLE. ügyében. — *Irodalmi köri tag:* Mi az oka, hogy a ref. népiskolák első helyről a harmadikra jutottak? *Radácsi György:* Töredékes visszaemlékezés a sárospataki ref. főiskolai énekkarra. (Folyt. köv.) — *Szuhay Benedek:* A felsőborsodi ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése. — Irodalom. — Vegyes közlemények. — Szerkesztői üzenetek. — Pályázat. — Hirdetések.

Kérje ingyen

és bérmentve magyar nyelvű, gazdagon illusztrált főárjegyzékemet, 3000-nél több rajzzal, mindennemű **nikkel-, ezüst- és aranyórák,** valamint mindennemű **szolid arany és ezüst áruk, hangszerek,** acél- **és bőráruk** stb.-ről **eredeti gyári árban.**

Nikkel remontoir óra	K 3.—
System Roskopf patent óra	K 4.—
Svájci eredeti system Roskopf patent	K 5.—
Bejegyzett „Sas Roskopf" nikkel rem.	K 7.—
Ezüst remontoir óra „Glória" művel	K 10
Ezüst remontoir óra dupla fedéllel	K 10
Ébresztőóra K 2.90. Konyhaóra	K 3.—
Schwarzwaldi óra K 2.80. Kakukóra	K 50

Minden óráért 3 évi írásbeli jótállás. — Ninosen kockázat! Beoserélés megengedve, vagy a pénz vissza!

KONRAD JÁNOS
Első óragyár és szétküldési áruház,
Brüx 1256 **szám.** (Csehország.)

Harmóniumokat

mindkét rendszer szerint a legolcsóbban szállit

PAJK REZSŐ és TÁRSA
Budapest,
V., József-körut 15.

Pianók! Pianók! Pianók!

Árjegyzéket ingyen és bérmentve küld.

Lelkészeknek és tanitóknak külön százalékengedmény. Részletfizetésre is szállitunk!

Szállitások bérmentve eszközöltetnek az utolsó vasútállomásig.

Elismert kitünő áruk.

Kálvin János művei.

Szerkeszti: **Czeglédi Sándor.** **Eddig megjelentek:**

1. A genfi egyházkátéja.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **60 fillér.**

2. Az egyház reformálásának szükségességéről.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **80 fillér.**

3. Kálvin János értekezése az ereklyékről.
Franciából fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**

4. Sadolet biboros levele. Kálvin válasza.
Fordította: *Ladányi Pál.* — Ára **60 fillér.**

Sajtó alatt vannak:

5. III. Pál pápa levele Kálvin János megjegyzéseivel.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**

6. A párisi theol. fakultás hitcikkei Kálvin elleniratával.
Fordította: *Pongrácz József.* — Ára **50 fillér.**

Minden kötet külön kapható.

Az 1908. év elején e hat mű egy díszes kötetben is meg fog jelenni. — A 25 ivnyi terjedelmű kötet ára 4 korona 50 fillér lesz.

Mind e művek megrendelhetők

a Magyar Kálvin-fordítók bizományosánál

KISS TIVADAR könyvkereskedésében **Pápán.**

Mielőtt személy v. jelzálog

PENZKÖLCSÖNÉRT

bárhova fordulna,
kérjen díjmentesen tájékoztatót
Meller L. Egyed cégtől
Budapest, IX., Lónyay-utca 7.
Telefon Interurban: 46—31.

Szíves figyelmébe

ajánljuk a közeledő konfirmáció alkalmából a *Révész-Szoboszlay-S. Szabó*-féle

Konfirmációra előkészitő kátét

kérdések és feleletekben. Ára 30 fillér. Minden 10 egyszerre rendelt példány után egyet ingyen adunk.

Konfirmációi emléklapok

darabja 4, 5 és 6 fillér. 100 drb egyszerre való vételnél kor. 3·60, 4·50 és 5·40.

Kaphatók:

Hegedűs és Sándor

könyvkiadóhivatalában

Debrecenben. Kossuth u. 11.

Orgona és harmoniúm gyár

gőzerő hajtás és villamos világitással berendezve.

ORSZÁGH SÁNDOR ÉS FIA

cs. és kir. udvari szállítók

Rákospalota (Budapest mellett).

Alapíttatott 1861. évben.

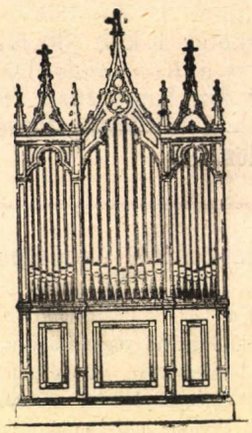

Az 1885. évi országos kiállításon „nagy dísz oklevéllel“ (első díj) és „Ferencz József lovagrenddel“ az 1904. évi veszprémi kiállításon „arany éremmel“ (első díj), az 1906. évi kassai kiállításon „dísz oklevéllel“ (első díj) kitüntetve, azonkívül számtalan kitüntetés és elismerés. Ajánlják kitünő hangú és szerkezetű, főleg a legújabb légnyomatu (pneumatikai) orgonáikat, melyek rendkívül könnyű játékmód és a változatok egyszerű kezelése mellett, az időjárás minden viszontagságainak ellenállnak. Szolid munka és jutányos árak. Kisebb orgonák készletben vannak. Eddig 700-nál több új orgona lett szállítva. Raktáron kitünő hangú harmoniumok minden nagyságban. Harmoniumok tetszés szerinti rajz és változat összeállitással rendelésre készülnek. Tervezeteket és rajzokat kivánatra küldünk.

Pontos és legjobb órák 5 évi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

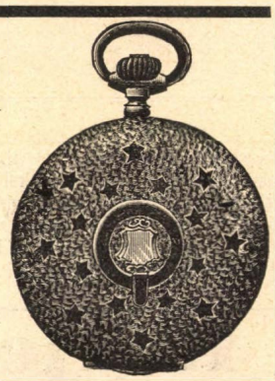

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák,

borkanesók, china-ezüst disztárgyak,

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

Polgár Kálman

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállítója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 21. szám. Sárospatak, 1908. május 24.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

Kun Bertalan püspök 42-ik jelentése.

Főtiszteletű Egyházkerületi Közgyülés!

Az isteni gondviselés jósága ismét megengedte érnem, hogy a főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés előtt számotadhassak az elmúlt esztendőben egyházunk építése körül végzett munkálkodásunkról s egyházunk, közelebbről pedig egyházkerületünk életének kiemelkedőbb mozzanatairól. — E feladatomnak megoldása nem épen könnyű dolog, hiszen a lefolyt év mintegy határkő áll valósággal a többi évek mellett. Az egyházi törvények életbeléptetése s az annak nyomában járó átalakulások — külsőleg legalább — mozgalmasabbá tették egyházi életünket, de hogy bensőképen mennyivel viszik előbbre egyházunkat, mennyivel fogják gyorsabban hajtani „a szívek mozdulásit“: azt majd az idő fogja megbizonyítani. Én erős lélekkel hiszem, hogy az 1904—1907. évi zsinat, melyet törvényalkotásában, egész munkálkodásában egyházunk múltjának, jelenének s jövendőjének a haladó kor szellemével való összhangzatos egybevetése vezérelt, a lehetőségek szerint megfelelt nagy feladatának.

Hangzanak ugyan s hangzani is fognak kifogások, dehát az átalakulások bizonyos megrázkódtatások nélkül sohasem járnak. Főként az adózás kérdése és a lelkészi nyugdíj-intézet ügye azok a már életbe léptetett egyházi törvényben, amelyek különösen sok vitatkozásra s még több nyughatatlanságra szolgáltatnak bőséges alkalmat. Hiszen csak egy kellene hozzá, hogy úgy az egyik, mint a másik kérdésben végét vessük a sok nyughatatlanságnak: — az anyagi erő.

Közismert szegénységünk, a földi javakban való szűkölködésünk azonban nem engedi, hogy az említett nagy kérdéseket közmegelégedésre tudjuk megoldani. Az a segély, amit ez idő szerint az államtól nyerünk, édes-kevés ahhoz, hogy a sok égő sebet orvosolni tudjuk, legfeljebb arra való csupán, hogy az égető kinokat némileg enyhítsük. Az a három millió korona, amit az állam, helyesebben a kormány a prot. egyházaknak ad, amely segély — sajnos — törvényhozásilag biztosítva ez ideig egyáltalában nincs, úgy összezsugorodik a szétosztás után, mint az a kispatak, melyet folyásában folytonosan apaszt a nap heve. Pedig mennyi segítséget váró kéz int felénk? Egyházaink szegénysége, híveink nagy megterheltetése mennyi áldozatot követelne tőlünk, ha kellő anyagi erővel rendelkezhetnénk? Még csak a kezdet kezdetén vagyunk, még majdnem csupán a szinte elviselhetetlen terhet hordozó egyházak folyamodtak adócsökkentési segélyért s már is azt kell éreznünk, hogy erőnk a pálya kezdetén fogyni kezd. Hátha majd többen is zörgetnek ajtónkon: mit fogunk akkor cselekedni? Itt csak az segíthet, hogy az állam méltányolva egyházunk helyzetét s nagy történelmi hivatását, az 1848. XX. törvénycikk alapján, hathatósabban siet támogatásunkra.

A másik nagy kérdés, amely szintén sok aggódást, nyughatatlanságot támaszt a lelkekben: a lelkészi nyugdíj-intézet ügye. Anyagi erőink fogyatékossága, mely, mint mindenütt, úgy itt is nyomon kísér bennünket, különösen az idősebb lelkészekre, nagy terheket ró. A különben is szűkös anyagi körülmények között élő papság kénytelen még szűkebb viszonyok közé szorítani magát, hogy nyugdíj-intézeti tagsági kötelezettségének eleget tehessen. Dehát a saját jövendőnkről, egyházunk nagy érdekeiről lévén szó, sok bajt el kell érette viselnünk, még többet áldoznunk, cselekednünk. Hiszen ha volna valamelyes forrásunk, amelyből lelkészeink terhén legalább némileg enyhíthetnénk: milyen nemesen cselekedhetnénk akkor egyházunk iránt; vagy ha elérhetnénk azt, ami már egyházi törvénykönyvünkben is be van fektetve, hogy lelkipásztorainknak a magasabb államsegély megnyerése által megfelelő javadalmazást biztosíthatnánk s növelnénk ezáltal lelkészi karunk tekintélyét s egyházunk felvirágozását. Egyházunk nagy érdeke követeli, parancsolja, hogy az egyház munkásainak megélhetését úgy biztosítsuk, hogy a mindennapi kenyérért való örökös küzdelem ne vonja el őket egy pillanatra sem az egyházunk iránti munkás szeretet gyakorlásától.

Közös érdekünk tehát, hogy az anyagi erők megszerzése által szilárdabbá tegyük egyházunkat, fogékonyabbá tegyük annak híveire való külső hatását is, épen ezért vállvetve, egyetértéssel kell küzdenünk a törvény által is biztosított jogainkért. A jó egyetértést, a testvéri szeretetben összeforrott közös munkálkodást különösen hangsulyoznom kell épen most napjainkban. Építeni, védekezni akarunk s a legtöbbször önmagunkat támadjuk meg. Az elvekért való küzdelem sokszor a személyek közötti ádáz tusakodássá fajul, ahelyett, hogy egymásnak testvéri jobbot nyújtva, az egyéni hiúságokat kiirtva, egy nagy táborba szállanánk s így építenők anyaszentegyházunkat, ki-ki a neki adatott talentumok mértéke szerint.

Testvéri szeretetre, egyetértő munkára van szükségünk különösen most, mikor — hiába tagadnók — olykor fel-fel lobban a felekezetieskedés lappangó lángja. Szervezkedés, kiélezett vallási szinezettel, melyet olykor-olykor tapasztalnunk kell: mind-mind arra int, hogy legyünk résen mi is minden pillanatban, álljuk

Lapunk jelen számához ½ ív melléklet van csatolva.

meg helyünket s egymással vetélkedve védjük, oltalmazzuk, építsük anyaszentegyházunkat.

*

Ami közelebbről egyházkerületünket érinti, első helyen is általában egyházi beléletünkről kívánok megemlékezni. Hála Istennek erről csak megnyugtató képet adhatok. A lelkészek, tanítók s általában az egyházak összes tényezői kötelességeiknek tehetségök szerint igyekeztek megfelelni. Ha merült is fel ottan-ottan némi baj, kellemetlenség, azok lehetőleg orvosoltattak s egykét kivétellel sohasem vált szükséggé az erősebb rendszabályok alkalmazása. Az esperesi jelentések bizonyságot tesznek arról, hogy pásztoraink hűségesen vezérlik a gondjaikra bízott nyájat s tőlük telhetőleg igyekeznek fokozni a hívek lelki buzgóságát, áldozatkészségét. Örömmel jelezhetem, hogy a prot. egyház éltető forrása, mely a híveknek áldozatkészségében rejlik, dacára a vallás iránt közönyös korszellemnek, az elmúlt évben is áldást-hozóan buzogott. A jótékonyságra kész lelkek egész serege keresett most is magának gyönyörűséget az egyház felsegélésében, templomok, iskolák építésében. A kegyes adományok és az építkezésekre fordított összegek részletes kimutatásából, amelyet jelentésemnek végéhez csatolok, e helyen csak a nagyobb adományokat, építkezéseket és azoknak végösszegét tüntetem fel, bizonyságául annak, hogy az egyházunk iránt való tisztelet, szeretet erős lánggal ég nemcsak a saját híveink, hanem a más vallást követők szívében is.

Nagyobb adományok a következők: Ardőzer Keresztélyné hagyott a kassai egyháznak 5000 koronát, gróf. Károlyi László rom. kath. vallásu nagybirtokos a fűzérradványi templomépítésre adott 400 koronát, Miskolcon az avasi templom renoválására a múlt évben összegyűlt 16,305 kor. 03 fillér; Lossonczy Gyula a mályinkai egyház részére ajándékozott 4000 koronát, Szekrényessy Árpád Borsodon orgonát építtetett 1460 kor. költséggel, gróf Andrássy Dénes, a jótékonyságáról országszerte ismert főúr, ki szegény egyházainknak mindig kész szívvel siet segítségére a bánóci és szádelői egyházak részére 1000—1000 koronát ajándékozott, özv. Záborszky Vincéné Magyarizsépen orgonát építtetett 2240 kor. költséggel; a dunamelléki kerület egyházairól is hálával és köszönettel kell megemlékeznem azon nagyszerű tényökért, hogy a tűzvész által sujtott szádelői gyülekezet részére saját kebelökben csaknem 2000 koronát gyüjtöttek. Nem mulaszthatom el felemlíteni s különösen kiemelni a borsodgeszti gyülekezet híveinek azt az egyházunk iránti mélységes szeretetéről tanuskodó buzgóságát sem, hogy hatóságilag bezárt templomuk ujraépítéséhez egy év leforgása alatt 32,757 koronát adtak össze. Az alig öt-hatszáz lelket számláló, többnyire vagyontalan hívekből álló gyülekezet valósággal példányképeül szolgálhat az egyházáért, minden áldozatra kész keresztyéni buzgóságnak.

Egyházaink közül nagyobb építkezéseket végeztek: Beret, Felsődobsza, Krasznokvajda, Fűzérradvány, Szászfa templomot renováltatott, Abaujnádasd, Csobád és Györke új iskolát építtetett, Szirma templomot, tornyot javíttatott, Miskolc építkezésre fordított 10966 kor. 52 fillért, Sajóvelezd, Disznóshorvát új iskolát emelt, Lak templomot javított, Sajólénárt, Rozsnyó, Rudna, Bátka, Alsó-Szuha, Hubó, Harmac, Kelemér templomot javított, Szín templomot javított, Szögliget iskolát épített.

A kegyes adományok összege egyházmegyénként a következő:

Abaujban	44039 kor.	99	fillér.
Alsóborsodban	25327 „	74	„
Alsózemplénben	31838 „	—	„
Felsőborsodban	19643 „	32	„
Felsőzemplénben	7572 „	66	„
Gömörben	11045 „	42	„
Tornában	16678 „	74	„
Ungban	15425 „	67	„
Összesen	171571 kor.	54	fillér.

Építkezésre fordíttatott:

Abaujban	98871 kor.	93	fillér.
Alsóborsodban	46111 „	30	„
Alsózemplénben	96258 „	71	„
Felsőborsodban	94211 „	87	„
Felsőzemplénben	33667 „	79	„
Gömörben	137093 „	54	„
Tornában	29277 „	61	„
Ungban	45045 „	52	„
Összesen	580538 kor.	27	fillér.

Mindezek beszélő bizonyságai a lefolyt évben is megnyilatkozott prot. áldozatkészségnek, hithűségnek, az egyházunk iránt való munkás szeretetnek.

Iskoláinkról, nevelőintézeteinkről is elismeréssel kell megemlékeznem. Úgy középfokú, mint elemi iskoláink ebben az évben is megfeleltek szép hivatásuknak. Mint örvendetes tényt említem meg, hogy az állam, méltányolva azokat a szolgálatokat, amelyeket ref. tanárságunk és tanítóságunk a magyar nemzeti műveledés, a hazafiúi és vallási erények ápolása, fejlesztése által teljesített a multban s teljesít a jelenben is, — államsegéllyel sietett a tanügy munkásainak anyag helyzetét kedvezőbbé tenni. Sajnos azonban, hogy tanáraink e nemű segélye törvényhozásilag biztosítva még nincs, de remélhető, hogy az akadémiai tanárok fizetésének rendezésével kapcsolatosan a kormány ezt is rövid idő alatt pótolni fogja. A tanítók helyzetének javitása, amely halasztást tovább már valóban nem tűrhetett, az 1907. évi XXVIII. t.-c. megalkotása által végre teljesedésbe ment. A sok nélkülözés, a kitartó munka, ha nem teljes is, de legalább elfogadható méltánylásban részesült. A magasabb államsegély folyósítása iránt a minisztériumhoz felterjesztett kérvények jórésze már elintézést is nyert.

A tanügyről szólva, nem hagyhatom említés nélkül azt a tényt, hogy a sárospataki főiskolában jelenleg feltünő sok a tanári helyettesítések száma, ami míg egyrészről a tanítás jó sikerét is könnyen veszélyeztetheti, addig más részről egyes tanárok vállaira nagy terheket rak s főiskolánk anyagi erejét fogyasztja. Mulhatatlanúl intézkedéseket kell tennünk a baj orvoslására. Jelentésem keretében őszinte elismeréssel jelzem azt az örvendetes tényt is, hogy főiskolánk kitűnő tanárát, dr. Finkey Ferencet, ki egyházkerületünket, szorosabb értelemben vett hivatási körén kívül is, mint annak egyik világi aljegyzője, példás munka-készséggel, odaadó hűséggel szolgálja, fáradhatatlan irodalmi munkássága s elért szép sikerei alapján a Magyar Tudományos Akadémia levelezőtagjává választotta.

A mi a hivatalommal járó kötelességeket illeti, igyekeztem azokat hiven teljesíteni s a mindinkább szaporodó irodai teendőket törvényeinknek megfelelőleg, lelkiismeretesen végezni és végeztetni. Az intézkedésem körébe utalt ügyek nagy számát igazolja a püspöki irodai igtatókönyv, amelynek tanúsága szerint a lefolyt 1907. évben összesen 3167 ügy került elintézés alá; ehhez jön még a sok csomagküldés, pénzutalványozás stb. Különösen feltünő a polgári hatóságokkal, főként a minisztériummal folytatott levélváltások nagy száma.

A szorosabb értelemben vett hivatalos teendőkön kívül élénk figyelemmel kísértem a közegyházunkat

közelebbről érdeklő fontosabb mozzanatokat is, minők voltak dr. Bartók György erdélyi püspök halála s hivatali utódjának, Kenessey Bélának püspöki székébe történt beigtatása. Annak a nagy veszteségnek, mely hazai refomátus egyházunkat a dr. Bartók György halálával, annak az őszinte fájdalomnak, mely szívünket e kiváló férfiú sírbadőltével általjárta, — személyesen, vagy küldöttség útján részint a szigorú téli idő miatt, részint azért, mert a karácsonyi ünnepektől csak alig pár nap választott el bennünket — élőszóval nem adhatván kifejezést, sürgönyileg s később levélileg fejeztem ki egyházkerületünk részvétét a gyászolóknak.

A dr. Bartók György halálával megüresedett püspöki székbe az erdélyi egyházkerület ritka egyértelműséggel Kenessey Béla egyházkerületi főjegyzőt ültette. Eddigi gazdag eredményű munkálkodása méltán kelthet bennünk nagy reménységet jövendő működése iránt. Beigtatásán, amelyet a dr. Bartók György emlékezetére szentelt kegyeletes gyászünnepély előzött meg, egyházkerületünk képviseletében Révész Kálmán abauji esperes vett részt.

Meg kell emlékeznem végül azokról a veszteségekről, amelyek közelebbről egyházkerületünket érték. A lefolyt egyházi évben — különösen lelkipásztorainkra nézve — bő aratása volt köztünk a halálnak. Elhunytak a lelkészek közül: Újj József felsőkázsmárki lelkész, abauji egyházmegyei főjegyző, Szaniszló Pál felsőnovaji, Dékány Lajos csenyétei, Fűry Lajos tiszatarjáni lelkészek, Kónya András hernádnémetii lelkész, alsózempléni egyházmegyei tanácsbíró, Sohajda János királyhelmeci, Soltész Gyula kisazari, Jakab János bódvalenkei és Magyar József bezői lelkészek. Elhunytak továbbá: Dr. Finkey József jogakadémiai tanár, egyházkerületi aljegyző, Budaházy József petőszinyei énekvezér, Juhász György és Riczko Dániel nyugalmazott tanítók. Hű és igaz munkások voltak, legyen érte jutalmok Istennél.

Midőn ezekben püspöki évi jelentésemet előterjesztettem, tisztelettel ajánlom magamat a főtiszteletű egyházkerület bizodalmas jóindúlatába.

A debreceni tankerülethez tartozó középiskolák igazgatóinak értekezlete.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter 13686. sz. körrendeletével kötelezőleg elrendelte, hogy a folyó évtől kezdve minden évben, esetleg minden második évben a főigazgatók tankerületében levő összes igazgatók, a felekezeti középiskolák igazgatóinak lehetőleg bevonásával, együttes értekezletre gyűjtessenek össze, ahol úgy a középiskolai nevelés és tanítás általános, országos érdekű, valamint az illető tankerület sajátos viszonyait közelebbről érintő ügyek és eszmék kerülnének megbeszélésre és ahol a résztvevő illetékes szakférfiak által előidézett eszmecsere termékenyítőleg hatna a középiskolák harmonikus fejlődésére. A miniszteri leirat szerint ezek az értekezletek csak tanácskozó jellegűek s azokban általánosan kötelező határozat nem hozható. A miniszter az autonom felekezeti főhatóságokhoz is intézett ez ügyben leiratot, melyben felkéri őket, hogy ha a hatóságok alá tartozó középiskolák igazgatóinak a szóban forgó értekezleteken való részvételét kívánatosnak tartják, azokra az igazgatók figyelmét hívják fel.

Géresi Kálmán, a debreceni tankerület főigazgatója, az első ilyen értekezletre Debrecenbe, márc. hó 23—24. napjára hívta össze a kerületéhez tartozó középiskolák igazgatóit. Megjelentek ezen a ref. gimnáziumok igazgatói közül a debreceni, hódmezővásárhelyi, hajdúböszörményi, hajdúnánási, karcagi, kisújszállási, miskolci, mezőtúri és sárospataki igazgatók. A kegyesrendiek közül a debreceni és nagykárolyi. A kir. katholikusok közül a miskolci. Az ág. evang. gimnáziumok igazgatói közül a nyiregyházi és szarvasi. Állami középiskola csakis három van a tankerületben, u. m. a szentesi és nagykállói gimnázium és a debreceni reáliskola s így az állami középiskolák igazgatói elenyésző csekély számmal voltak a felekezetiek mellett.

A főigazgató megvitatás végett két tárgyat tűzött ki. Az első napra kitűzte *A magyar nyelvtanításnak, különösen a magyar nyelvi fogalmazásnak kérdéseit* (A dolgozatok tapasztalható fogyatkozásai s azon módok, melyeken ezen segíteni lehet. Irásbeli feladatok tárgyai, irányítása, előkészítése, javítása.). A második napra kitűzte *A fegyelmezés kérdéseit, különösen a tanulók önfegyelmezési képességének felébresztésére vonatkozó tanári, iskolai és szülei eljárásnak konkrét módozatait.*

Az első napon az előadói tisztet maga a főigazgató végezte. Mindenek előtt saját tapasztalatára, de több igazgató véleményére is támaszkodva, óhajtandónak tartja, hogy a magyar dolgozatok színvonala a középiskolákban emelkedjék. Hogy a dolgozatok a kellő színvonalra nem emelkednek, annak véleménye szerint egyik legfőbb oka az, hogy a magyar nyelv tanításánál a három alsó osztályban a mondattanra aránytalanul sok időt használnak fel. A tanulóknak mindennapi terhét képezi ez s emiatt az olvasmányokra és stílusgyakorlatokra nem fordíthatnak kellő időt. Ennek következménye aztán az, hogy írásban és szóval világos és szabatos előadóképességre nehezen tehetnek szert, pedig a magyar nyelv tanításának ez az egyik főcélja. Különösen a határozóknak és mellékmondatoknak tanítása jár nagy időrablással. Ezeknek folytonos ismételgetésére, a sokszor elvont fogalmaknak tudományos meghatározására véleménye szerint nincs olyan szükség, mint ezt némelyek, különösen egyes nyelvtanítók gondolják, akik tankönyveikkel a gyermek mindennapi terhének könnyítése helyett a tanuló túlterhelését érik el. A mostani hibás rendszernek következménye aztán az, hogy a tanulók egy része még a III. osztályban sem tud rendesen olvasni s a legszebb olvasmányoknál is folytonosan a mondatszerkezetre gondol. A gyermek gondolkozásának fejlesztése végett jónak látja, hogy már a II. és III. osztályban kisebb írásbeli dolgozatokat készítsenek, de ezeknek tárgya úgy választassék meg, hogy a tanuló önálló gondolkozásának is megfeleljen.

A megvitatásra kitűzött tárgyhoz a megjelent igazgatók mind hozzá szólottak. *Dr. Kovács Gábor* miskolci igazgató, szintén hibásnak tartja azt, hogy a magyar nyelvtan-írók a mondattan ismertetésében túlságba mennek; de olyan tankönyvek tanításával, mint a Szinyeyé és Balassáé, nem terheljük túl a növendékeket. Szükségesnek tartja, hogy a három alsó osztályban a magyar és latin nyelv tanítását ugyanazon tanár végezze, hogy a mondattant összehasonlítva taníthassa. A házi írásbeli dolgozatok készítését nem sokra becsüli, mert a tanuló könyveket kerít és azokból puskázik. Legcélszerűbbnek azt tartja, ha kellő előkészítés után a növendékek az iskolában írják dolgozataikat. Az írásbeli dolgozatok javításánál ajánlja, hogy a tanár jegyezze fel a dolgozatokban leggyakrabban előforduló hibákat s kellő gyakorlattal ezeket igyekezzék növendékeinél megszüntetni.

Jászay Rezső debreceni kegyesrendi igazgató szerint a mondattani gyakorlás igen sok időt vesz igénybe s ennek oka a tantervi utasítás, amely mintegy tanácsolja, hogy a heti óraszámot úgy ossza be a tanár, hogy 3 óra jusson az olvasmányra, 2 pedig a nyelvtan tanítására. Az írásbeli dolgozatok készíttetésénél az alsóbb osztályokban sikeresnek tapasztalta azt az eljárást, hogy a tanár felolvas a gyermek értelméhez mért mesét vagy egyszerűbb elbeszélést, azután azt a tanulókkal elmondatja és le is íratja. A magyar nyelv tanításánál az I. osztályban nagy nehézséget okoz az, hogy a tanulók az elemi iskolából nem hoznak kellő ismeretet.

Buza János sárospataki igazgató szintén nagy bajnak tartja azt, hogy igen sok elemi iskolából olyan gyermekek kerülnek a középiskolába, akik nemcsak a nyelvtani alapismeretekkel nincsenek tisztában, hanem még olvasni sem tudnak. Ilyen növendékekkel aztán nehezen lehet elérni a magyar nyelvtanításnak azt a gyakorlati célját, melyet az utasítás kitűz, hogy t. i. „*a nyelvtan általános kategoriáinak megértetésével, amire nyelvünk világos szerkezeténél és alaki gazdagságánál fogva igen alkalmas, alapul szolgáljon az első idegen nyelv tanításában*". Nehezen lehet elérni a mostani rendszer mellett, amely azt követeli, hogy a magyarul olvasni nem tudó s a nyelvtani alapismeretekkel nem rendelkező I. osztálybeli tanulóval a latin nyelv tanulását kezdjük meg. Éppen ezért tanártársai nevében indítványozza, 1. hogy az I. osztályba belépni óhajtó tanulók felvételi vizsgálatot tegyenek, 2. hogy a latin nyelv tanítása csak a II. osztályban kezdessék meg. Ilyen módon úgy a magyar, mint a latin nyelv tanításánál nagyobb eredményt fognak elérni. A két indítvány közül az utóbbit az értekezlet egyhangúlag elfogadta s ajánlta a vallás- és közoktatási miniszternek, hogy a latin nyelv az I. osztály tantárgyai közül hagyassék ki. A felvételi vizsgálatnak voltak pártolói Cseh és Leffler; s voltak ellenzői is. Akik ellenezték, azok részint arra hivatkoztak, hogy ennek behozatala törvénymódosítással járna (Karay debreceni igazgató), részint arra, hogy gyenge elemi iskolai tanulókból jó gimnáziumi tanulók válnak, vagy pedig arra, hogy a felvételi vizsgán visszautasított gyermek egy évig ugyanabban a népiskolában tanul s egy év mulva sem fogja a vizsgálatot kiállani (Borsos mezőtúri és Polgár miskolci igazgató). Annyit azonban megengedhetőnek tartott az értekezlet többsége, hogy ott, ahol nincs párhuzamos osztály s a jelentkező igen sok, az igazgató a jobbakat kiválogatva eszközölje a felvételt, amint ezt a nyiregyházi igazgató eddig is tette.

Buza János.

(Folyt. köv.)

Templomszentelés Kelemérben.

Régi vágy teljesülése, régi remény valósulása ment végbe május 10-én a keleméri egyházban: ekkor szentelte fel ugyanis a gyülekezet romokból újjáépített templomát és tornyát, s a tavasz pompája, illata méltó keretül szolgált az ünneplők lelkeiben felbuzduló gazdag érzelmeknek és gondolatoknak, mert a híven teljesített kötelesség felett érzett tiszta öröm, a munka sikeres bevégzése fölötti hálás boldogság ragyogott az arcokon, tette könnyesekké a szemeket, szólaltatta meg a szónokokat.

Délelőtt 10 órakor indult meg a menet a paplakról 13 lelkésszel élén, a 75-ik dícséret hangjai mellett a templom felé, melynek ajtajában *Diószeghy Dezső* főgondnok néhány meleg, alkalomhoz illő szó kíséretében átadta a kulcsot *Csabay Pál* esperesnek, mint a gyöngélkedő püspök úr helyettesének, ki fennszárnyaló, igaz érzelemtől áthatott rövid beszéde után megnyitotta a templom ajtait. A megnyitott templom falai között aztán felhangzott az ének: Im béjöttünk nagy örömmel. Minden templomban hiányát látom az orgonának, mint amely a gyülekezeti éneklést művészibbé teszi, de ez alkalommal örültem, hogy az emberi hangok közé semmi más nem vegyült, mert azt hiszem, hogy annak az erőteljes, mély hálaérzetnek, túláradó örömnek kifejezését csak zavarta, rontotta volna minden más zene, amely ott zúgott, reszketett a keleméri kicsiny templom falai között május 10 én.

Az énekek elhangzása után *Csabay Pál* esperes imádkozik szívből-lélekből. Minden szava békét, nyugalmat önt a szívekbe s úgy éreztük, hogy az Úr lelke jár közöttünk és szól hozzánk: Bízzatok! Munkátok kedves előttem és megáldom azt!

Egy énekvers után *Hubay Lajos* a.-szuhai lelkész s egyh. megyei tanácsbíró tart emelkedett hangú s nagy szakértelemmel megszerkesztett beszédet a Péld. XIX. 17. alapján. Ugyanekkor a kint maradt közönségnek *Hubay Kálmán* felső-szuhai lelkész tart istenitiszteletet.

Az egyházi beszéd végeztével *Búzi Márton* kövecsesi lelkész s egyh. megyei tanácsbíró hívja az Úr asztalához a lelki éhezőket s szomjúhozókat s egyszersmind megáldja azokat az áldozatkész lelkeket, akik az Úrnak szent asztalát is méltóvá akarván tenni a megújított templomhoz, új, díszes kiszolgáltatási eszközöket ajándékoztak arra. Özv. Diószeghy Zsigmondné szül. Vadnay Piroska úrnő egy színezüst poharat, Diószeghy Lászlóné szül. Csoma Sarolta úrnő egy pompás, sajátkezű festésű és hímzésű nagyon értékes selyem terítőt, Diószeghy Dezső főgondnok egy színezüst kenyérosztó tányért, Jakab Gézáné algondnokné pedig egy szép bársony, saját hímzésű terítőt ajándékoztak az ünnepélyes alkalomra. Miután az Úrvacsorát *Búzi Márton* és *Zajdó László* kiszolgáltatták, *Molnár József* naprágyi lelkész keresztelt az ugyancsak ez alkalomra ajándékozott új keresztelő edényekkel, melyek közül a kancsót Zombory Géza honvédhuszárszázados és róm. kath. vallású neje, Putnoky Matild úrnő, a medencét pedig Putnoky Mór országgyűlési képviselő és neje Károlyi Sarolta úrnő, szintén róm. kath. vallásúak ajándékozták. A mai felekezeti gyűlölségtől már-már felzaklatott időben valóban fölemelő példa ez.

A keresztelés után *Vattay László* egyh. megyei főjegyző tartott felavató beszédet a szószékkel szemben elhelyezett s következő felírású márványtábla felett: „*Krasznay Mihálynak, az 1675-ik évben igaz hiteért gályarabságot szenvedett kelemér—gömörszőllősi lelkipásztornak dicső emlékezetére. A Diószeghy család. 1908. május 10.*" Beszédében a történet iránti szakavatott érzékkel ismerteti a gályarabok szomorú sorsát, rajzolja erős hitüket, buzdítva, lelkesítve az egyház híveit, hogy legyenek hívek ennek a kicsiny, de ősrégi egyháznak múltjához, melyben ott találjuk Krasznay Mihály neve mellett az elnyomatás korszakának költőjét, az elcsüggedteknek felébresztőjét is, a Tompa Mihályét. Itt prédikált ő is, e falak között; legyenek méltók az utódok reá, legyenek hívek a hazához, egyházhoz! Itt van, itt él össze-

forrva az egyház életével a Diószeghy-család, amely ez alkalommal is tanúbizonyságot tett arról, hogy megérti, szívén viseli a hitnek és hazának szent gondolatát, a történelem nagyjainak magasztos gondolatáért lelkesedik. Itt vannak a Putnokyak, akik, bár más vallásfelekezethez tartoznak, mindenütt ott vannak, ahol akár öröm, akár bánat szólítja őket részvételre. Annak az egyháznak, mely ilyen erősségeket vallhat magáénak, kötelessége, hogy a jelent, illetve jövőt lehetőleg még ragyogóbbá, még fényesebbé tegye, mint a múlt vala!

Magvas, elragadó beszéde után *Ablonczy Pál* helybeli lelkész ismerteti vázlatosan az építkezés történetét, mely után az istenitisztelet véget ér.

Délután 2 órakor az összes vendégeket *özv. Diószeghy Zsigmondné* úrnő látja el magyaros vendégszeretettel, hol egymást érik a szebbnél-szebb dictiók. Diószeghy Dezső főgondnok, Csabay Pál esperesre, mint a püspök úr helyettesére is, Csabay Pál a ház úrnőjére, Ablonczy Pál az összes vendégekre, Pósa János a szereplőkre, Vattay László Putnoky Mór képviselőre, Mares János Vattay Lászlóra ürítette poharát. Az összes dictiók közül kiemelendő a mai egyházpolitikai viszonyok közötti érdekességénél fogva a *Putnoky Mór* orsz. képviselőé. Ő ugyan más felekezethez tartozik, ugymond, mint amely felekezet hívei itt örömünnepet ülnek, de az a meggyőződése, hogy mindnyájunknak egy Istenünk van, mindnyájunkért egy Krisztus feszíttetett meg s ép azért arra kéri a jelenlevő lelkészeket — s hiszi, hogy szavai termékeny talajra találnak, — hogy a nép között a felekezeteknek egymás iránti szeretetét ápolják, fejlesszék, ne pedig a felekezeti gyűlölség ártalmas töviseit, mert csak úgy lehet erős ez a sokféle viszonyok által széthúzó Magyarország, ha legalább a magyar része egy arcvonalban áll, egy táborból veri vissza a mindnyájunk által ismert forrásból származó támadásokat, amely forrás kiinduló pontja annak az üldöztetésnek is, melyet a gályarabok szenvedtek!

E szép beszéd méltó befejezése volt e napi ünneplésünknek s mi harmonikus, emelkedett érzések közt oszlottunk szét a szép ünnepély színhelyéről. —*ó.*

A felső-zempléni ref. egyházmegye rendkívüli közgyűlése.

A felső-zempléni ref. egyházmegye f. május hó 15-én rendkívüli gyűlést tartott Sátoraljaujhelyben a ref. egyház tanácstermében Hutka József esperes és Dókus Ernő egyházmegyei gondnok kettős elnöklete alatt. A gyűlés d e. 9 órakor kezdődött s tartott délig. A gyűlésen jelen voltak a papi tisztviselők mindannyian, a világiak közül: Dókus Gyula, Dókus László, Bernáth Aladár tanácsbírák, Isépy Zoltán főjegyző, dr. Bessenyey Zénó világi aljegyző. A lelkészek közül többen, sőt a tanítói képviselők s némely egyházi képviselők is megjelentek.

Mindenekelőtt Hutka József esperes emelt szót s üdvözölve a gyűlés tagjait, előadta, hogy ezen gyűlésnek: az egyházi adózás, rovatos kimutatás, leltár, költségvetés tárgyalása lesz a főtárgya; de lesznek más ügyek is, kéri az érdeklődést, a gyűlést megnyitotta.

Annak utána napirend előtt ugyancsak az esperes kegyeletes szavakkal emlékezett meg a közszeretetben állott ifj. Meczner Gyula haláláról s az által a főispáni családot ért nagy veszteségről; indítványozza, hogy a gyászoló családnak fejezze ki az egyházmegye őszinte részvétét. Az indítványhoz az egyházmegye egyhangúlag hozzájárult. Majd dr. Bessenyey Zénó világi aljegyzőt sárospataki főszolgabíróvá történt megválasztatása alkalmából üdvözölte az egyházmegye nevében szívélyes szavakkal, amit a gyűlés tagjai helyeselve fogadtak, Bessenyey Zénó pedig meghatva mondott köszönetet. Ennek utána a napirendre tűzött ügyek tárgyalásához fogott a gyűlés.

Első sorban Péter Mihály adóügyi előadó olvasta fel terjedelmes s minden részletre kiterjedő munkálatát, illetőleg javaslatát. Eszerint egyházi adóteher csökkentésért következő egyházak folyamodtak: Gálszécs, Kisazar, Miglész, Kolbása, Homonna, Nagytoronya, Imreg, Szürnyeg. Kérvényeik: Imreg és Szürnyeg kivételével, amelyek pótlásra szorúlnak, már fent vannak az egyetemes adóügyi végrehajtó bizottságnál. Ezzel kapcsolatban kimondotta az egyházmegye, hogy amennyiben ez évben csak május hó végéig lehet kérvényt beadni egyházi adóteher csökkentésért: amely egyház ez iránt folyamodni akar, ha a mellékletekkel el se készülhet a kellő határidőre, legalább a kérvényt adja be, hogy helye biztosítva legyen az ez évi segélyezésnél s a mellékleteket később is beadhatja!

Azután felsorolta azokat az egyházakat, ahol kevés javítással helyesbíthetők a rovatos ívek, leltár, költségvetés s egyházi adó egyénenkénti kimutatása. Majd azokat, ahol több a hiba s végül azon egyházakat, hol egészen újból kell elkészíteni a fennebb elősorolt munkálatokat. Végül javasolta, hogy az egyházmegyei jegyzőkönyvben egész terjedelmében nyomassék ki a Virág József lasztoméri lelkész által készített rovatos ív, leltár, költségvetés s egyénenkénti kimutatás, mint amelyek nézete szerint a legjobbak s ezek szolgáljanak mintául a többiek kiállítására! E javaslatot elfogadta az egyházmegye s azt is, hogy a munkálat egyöntetüleg történjék s azokból, akik legjobb munkálatot készítettek, bizottság küldessék az egyes egyházakba! E bizottság következőkből alakíttatott: Virág József, Kádár János, Tomory Pál, Román Ernő, Kozma Antal tanácsbírák s lelkészek. A munkálatok augusztushó 1-ig adandók be az esperesi hivatalhoz! Kimondotta az egyházmegye azt is, hogy a tandíj, mint amely az egyénekre változó ugyan, de azért évenkénti állandó terhet képez, az egyénenkénti egyházi adókimutatásba felveendő. Határozatilag kimondta azt is, hogy a lelkészek, tanítók megadóztatandók s hogy az egyházi törvénynek az egyházi teher könnyítésére vonatkozó rendelkezései szigorúan szem előtt tartandók! Egyebekben pedig Péter Mihály előadói javaslata egész terjedelmében jegyzőkönyvbe vétetni rendeltetett.

Az adóügyön kívül elintézte még az egyházmegye a következő ügyeket:

Böszörményi Sándor a püspök úr által legközelebb kinevezett homonnai missziói lelkész hivatalába beerősittetett s beiktatása tudomásúl vétetett. Hozzájárult az egyházmegye a gömöri egyházmegye legközelebbi gyűlésének az 1848. XX. t.-c. végrehajtására vonatkozó s megküldött jegyzőkönyvi határozatához, bár rendes közgyűlésén önállólag tett már e tárgyban felterjesztést.

Hozzájárult ugyancsak a gömöri egyházmegyének az iskolai, illetőleg tanítói javadalom gyanánt szereplő vagyonnak az egyház nevére való átiratása

iránt a minisztériumhoz intézendő felirat tárgyában hozott határozatához. A nagy- és kistoronyai egyházak között a nagy-toronyai lelkészi belhelyen levő építkezésekre fennforgó vitás ügy véglegesen ezúttal sem volt elintézhető, azért az újabb határozat végett beküldetett ismét a két egyház közös presbiteri gyűléséhez.

A kolbásai egyháznak bizonyos ingatlana eladásából származó 1300 kor. tőkéje gyümölcsöztetésére vonatkozó határozata az ügy ellenőrizhetése végett egész terjedelmében jegyzőkönyvbe vétetett. —*f.*

A tiszáninneni ref. Egyházkerület tavaszi közgyűlése.

Miskolc, 1908 május 19—20.

A csendes munka jegyében folyt le a tiszáninneni ref. Egyházkerület f. é. tavaszi közgyűlése a szokott helyen, Miskolcon. Izgalmakra, szenvedélyes vitákra lett volna ugyan elég gyúanyag; a Zoványi Jenő legújabb ügye (Kálvin elleni támadása), az abauji egyházmegye felirata az O. R. L. E. ügyében, a felsőborsodi indítvány a klerikálizmus terjeszkedése elleni állásfoglalás iránt — eléggé kritikus pontoknak tüntek fel, de győzött a higgadt megfontolás, s ezeket a kényes ügyeket is szenvedély nélkül, nyugodtan s azért meglehetősen gyorsan le is tárgyalta a közgyűlés, épúgy mint a többi, kevésbbé szenzációs, egyházépítő kérdéseket. Igy történt meg, hogy a túlságosan is hosszúnak látszó nyomtatott tárgysorozatot aránylag nagyon is gyorsan, két nap alatt letárgyaltuk.

Hétfőn (18-án) délután már különböző bizottságok, valamint a sárospataki főiskolai igazgató-tanács üléseztek, előkészítvén egyes ügyeket a másnapi tárgyalásra.

Kedden (19-én) d. e. 9 órakor nyílt meg a közgyűlés a felsőbb leányiskola újonnan (s igen ízlésesen) festett dísztermében. A csaknem teljes létszámmal együttlevő gyűlési tagok a legmélyebb tisztelettel, szinte megilletődötten nyitnak útat a 93 éves püspöknek, kit az isteni kegyelem az ő korához mérten súlyos betegségéből ismét talpra állított, aki még mindig a maga erejéből lép fel az elnöki emelvényre, hogy a gyűlést megnyissa és azon elnököljön. Az egész közgyűlés tekintete az agg *Kun Bertalanra* tapad; a betegség nyomai alig látszanak rajta, talán kissé halkabban kezdi, de aztán megerősödött hanggal, a rég ismert s utánozhatlan bensőséggel emeli fel megnyitó fohászát az egek urához. *Negyvenkettedik* püspöki megnyitó imája volt ez Kun Bertalannak! Vajha minél többször hallhatnók s láthatnók még őt az elnöki székben. A Mindenható, aki őt nekünk adta s aki őt eddig megsegítette, bizonyára megőrzi őt nekünk továbbra is, hogy legyen élő bizonysága az Ő nagy kegyelmének.

A megnyitó ima után püspök úr jelenti, hogy főgondnokunk *br. Vay Béla* ő nagyméltósága, betegsége miatt ezúttal sem lehet jelen közgyűlésünkön, felkéri azért *Meczner Bélát*, mint legidősebb egyházmegyei gondnokot a világi elnöki szék elfoglalására. Meczner Béla, aki már teljes otthonossággal vezeti évek óta a világi elnöki tisztet közgyűléseinken, szónoki ügyességgel aknázta ki az alkalmat s rövid bensőségteljes beszédben üdvözli a püspök urat felgyógyulása alkalmából, híven tolmácsolva a közgyűlés összes tagjainak összehangzó érzelmeit.

A gyűlési tagok igazolása kapcsán Finkey Ferenc kérdésére kimondta az egyházkerület, hogy a világi aljegyzői állás összefér a jogakadémiai képviselőséggel, azért a nevezettet, mint a presbytériumok által megválasztott jogakadémiai képviselőt is igazolta. Fájdalmasan vette tudomásúl a kerület a másik világi aljegyző, *dr. Finkey József* halálát, emlékét részvéttel, érdemeit elismeréssel igtatta jegyzőkönyvébe. A megürült világi aljegyzői állás betöltésére a szavazás elrendeltetett.

A tárgysorozat első pontja gyanánt a püspöki jelentést olvasta fel Radácsi György, papi főjegyző. Negyvenkettedik évi jelentése volt ez a püspök úrnak, melyben a megszokott körültekintéssel, a közegyházunkat és egyházkerületünket érdeklő minden fontosabb mozzanatra kiterjeszkedve, állította elénk az elmúlt esztendő képét. Mint rendesen, a jelentés egész terjedelmében jegyzőkönyvbe igtattatott.

A kinyomatott tárgysorozat többi pontjai közül egy némely fontosabbakat sorrenden kívül előre tárgyalt a közgyűlés. Rendes szokás már ez, mert — mint az a más napi tárgyaláson megbeszélés tárgya is lett — a tárgysorozat összeállításánál az iroda nincs kellő figyelemmel az ügyek jelentőségére. Rendszerint a skontró-ügyeket teszik előre, amelyek közt sok lényegtelen, apró-cseprő ügy is akad, melyek így méltatlanúl jutnak első helyekre. (Jövőre, remélhetőleg, segítve lesz ezen).

Igy került elő mindjárt, mint egyik, kerületünket legközelebbről érdeklő ügy, *az országos paróchiális könyvtári bizottság átirata*, melyben bizottság véleményes javaslatot kér a mi kerületünktől a Warga Lajos-féle egyháztörténetnek Zoványi Jenő által átnézett harmadik kötetére, melynek függelékében az átdolgozó a mű szerzőjét és főleg Kálvint akarja az eddigi közvéleménnyel szemben lekisebbíteni. Az országos paróchiális könyvtár-bizottság kérdi különösen, vajjon egyházkerületünk megfelelőnek tartja-e a mű III-ik kötetét az átdolgozóval kerületünk által kötött szerződés ama pontjának, mely szerint az átnézett mű méltó emléke legyen a Warga Lajos nevének? Többen szóltak a kérdéshez, valamennyien erősen elítélték a Zoványi eljárását. Rövid eszmecsere után határozatba ment, hogy egyházkerületi paróchiális könyvtár-bizottságunk még ma délután ülést tartva, a holnapi közgyűlésre adjon e tárgyban véleményes javaslatot.

Kérészy Barna lemondó levele olvastatott most fel a sárospataki főiskolai igazgató-tanácsosi állásáról. A lemondólevél egy a főiskoláért élő-haló, annak végtelen szeretetétől áthatott, — de annak mostani állapota, a tanári kar egyes tagjainak az Alma Mater és annak előljárósága iránti viselkedése felett elkeseredett léleknek őszinte megnyilatkozása. Beismeri, hogy nem helyes dolog épen a veszedelemben hagyni el az őrállomást, de nem képes megtartani ez állását, midőn tehetetlenül kénytelen nézni főiskolánk és az igazgató-tanács meghurcoltatását. A lemondó levél elevenre tapintott, felrázta a kedélyeket, mégis minden felszólaló kérve-kérte Kérészy Barnát lemondása visszavételére. *Bornemisza László*, *Dókus Gyula*, *Molnár József*, maga *Meczner Béla* az elnöki székből, a legteljesebb szolidaritást fejezték ki a lemondóval, illetőleg a lemondó levél tartalmával, de Kérészy hajthatatlan maradt. Indítványozták, hogy vizsgálatot kell elrendelni, *Nagy Ignác* pedig azt javasolta, hogy a közgyűlés azonnal bizottságot küldjön ki, amely a netalán szükséges rendkívüli

intézkedések iránt javaslatot tegyen. *Szentimrey Gyula* pedig kijelentette, hogy amennyiben Kérészy ezek után sem vonja vissza lemondását, ő is visszavonhatlanul lemond igazgató-tanácsosságáról. Ez a legutóbbi megható jelenet indította meg Kérészy Barnát, hogy lemondását, a közgyűlés egyhangú örömére visszavette. A Nagy Ignác javaslata azonban elfogadtatott s az esperesek, gondnokok és tanácsbírák küldettek ki, mint bizottság, hogy az esetleg teendő lépések iránt javaslatot tegyenek.

A bizottság délután össze is ült s a délután 5 órától folytatott közgyűlésre be is adta véleményét, mely szerint rendkívüli intézkedésnek ez idő szerint nem látja szükségét, mert bízik az igazgató-tanácsban, hogy kellő időben mindig meg fogja találni a szükséges eszközöket a felmerülő bajok orvoslására.

A parochialis könyvtár-bizottság is összeült délután s megkészítette javaslatát, mely azonban csak a másnap délelőtti közgyűlésen került tárgyalás alá. (Az összefüggés kedvéért talán célszerűbb lesz, ha most referálok arról és annak elintézéséről.) A bizottság egyértelemmel legmélyebb megbotránkozását fejezi ki a Zoványi J. kegyeletlen és igazságtalan kritikája felett s egyhangúlag megsértve látja az egyházkerülettel kötött szerződés 2. pontját. Magára a nyomda alól kikerült III. kötetre nézve a további teendők iránt a bizottság nem jutott egyező megállapodásra. A többség azt javasolja, hogy a műből a függelék hagyassék ki, a kisebbség ellenben meghagyná a kötetet a maga alakjában, de egy pótfüzetet adna hozzá, melyben a Zoványi állításai megcáfoltatnának. A közgyűlés többek hozzászólása után egyhangúlag a többség véleményét fogadta el s azt terjesztik fel az országos paróchiális könyvtári bizottsághoz egyházkerületünk véleménye gyanánt.

A Zoványi-ügy azonban ezzel még nem ért véget. *Nemes Lajos* és *Nagy Ignác* szólaltak fel még, lehet e ennyibe hagynia kerületünknek a dolgot, lehet-e nyugodtan tűrni, hogy azt, akiről büszkén nevezzük magunkat kálvinistáknak, akinek épen 400-ados születési ünnepét készül megünnepelni nemcsak a hazai, de a művelt világ többi református egyháza is, azt épen a pataki főiskola egy tanára igyekezzék épen most lerántani a piedestálról, melyben valamennyiünk előtt áll. Lehet-e, hogy épen az tanítsa a leendő kálvinista papokat, aki Kálvint nem tartja reformátornak?! A higgadtság azonban most is győzött. A határozat az lett, hogy bevárjuk a konvent állásfoglalását e kérdésben s ahoz képest fog az őszi egyházkerület e tárgyban intézkedni.

Az első nap délelőtt tárgyalt ügyek közül élénk vitát keltett a *közigazgatási szükségletek* megállapitására kiküldött bizottság előterjesztése az esperesi jelentések rendezése, illetőleg az egyházkerületi és egyházmegyei szükségletek megállapítása tárgyában. A kiküldött bizottság a 3 millió államsegélyből ránk háruló összegből a püspök és az esperesek fizetésének felemelésén felől a kerületi ügyész fizetésének rendezését, az e.-ker. pénztárnok mellé egy ellenőri állás szervezését, irodai helyiség berendezését ajánlotta. Ezzel szemben *Dókus Ernő*, arra való hivatkozással, hogy ez a segély nem egyedül a központi igazgatás költségeire adatott, azt javasolta, hogy a kerületünkre eső 27000 koronából az egyes mellőzhetetlen központi kiadások fedezésén felüli rész az egyházmegyék közt osztassék fel. A közgyűlés a Dókus Ernő javaslatát tette magáévá.

Nagyfontosságú volt *az iskolai ingatlanok átiratása*, illetőleg telekkönyvi kiigazítása kérdésében hozott határozat. Mult évi őszi közgyűlésünk e tárgyban feliratot intézett a vallás- és közokt. Minisztériumhoz, fel akarván őt világosítani, hogy az iskola nevén álló ingatlanoknak az egyház mint tulajdonos nevére iratása nem jelenti az iskolai vagyon megrövidítését s kérve, hogy ez elé ne gördítsen akadályokat. A feliratnak, *Bizony Ákos* közbenjárására, meg is lett a hatása s a kultuszminiszter úr válaszában elismeri e kiigazítások törvényességét s elismeri, hogy a bíróságok, melyek e tárgyban beadott telekkönyvi kérvényeinket visszautasították, az állami felügyeleti jog „kiterjesztő" magyarázatával jártak el. Egy másik rendelettel visszavonja a miniszter azt a rendeletét, mellyel a tanfelügyelőket ily esetekben az ügy megfelebbezésére utasította s az állami felügyelet, illetőleg ellenőrzés új rendjét állapítja meg. A gömöri egyházmegye felterjesztésére, amely 17 újabb sérelmi esetet jelentett be e tárgyban, egyházkerületünk most már az igazságügyminisztériumhoz intéz feliratot, kérve, hogy a kultuszminiszter említett rendeleteit tájékozás végett közölje az összes bíróságokkal. (E fontos jkvi pont miheztartás végett sürgősen közöltetni fog az összes egyházakkal.)

A sárospataki főiskolai igazgató-tanács által felterjesztett egyes választási kérdések intéztettek még el az első délelőtt. Igy *Dávid Zoltán* főgimn. helyettes tanár rendes tanárrá választatott. Tápintézeti felügyelővé 6 évre *Szilágyi Benő* választatott meg. Jóváhagyta a kerület, hogy az ig. tanács a német-latin tanszékre helyettes gyanánt *Weiszer Róbertet* alkalmazta.

A közebéd a Korona szállóban volt. Kissé nyomott hangulatban indult meg, mert a délelőtti tárgyalások megülték a kedélyeket s először kellett megérnünk, hogy Kun Bertalan nem ült az asztalfőn. Radácsi György köszöntötte fel őt és elnöktársát, br. Vay Bélát, majd később Meczner Bélát, Meczner Béla gr. Vay Elemért, Szinyei Gerson Dókus Gyulát stb. (Folyt. köv.)

IRODALOM.

* **Ludwig Wahrmund: Katholische Weltanschauung und freie Wissenschaft.** München, 1908. 55 l. Ára 1 márka. A magyar protestantizmus jelenleg nagyjából olyan helyzetben van, mint a katholicizmus a reformáció beköszöntésekor: elaléltan, ölbetett kézzel szemléli a klerikális szellem terjedését, szinte félénken fogadja az ellene irányzott támadásokat, a szabad tudomány, a modern gondolkozásra mért csapásokat, de arra éppenséggel nem gondol, hogy utána nyulva az eléje dobott keztyűnek, felvegye a harcot az egész vonalon a klerikalizmus ellen. Nehány bátor hirlapi cikk, nehány folyóirat szabad véleménynyilvánítása minden, ami a kulturharc hevében a liberálisok részéről történt, pedig itt az ideje, hogy fölébredjen mindenki, akiben még él a hagyományos magyar józan felvilágosúltság és liberalizmus egy szikrája is és belássa, hogy: „jam proximus ardet Ucalegon." Ilyen viszonyok között igen tanulságos a szomszéd katholikus Ausztriának a viselkedése a Wahrmund-ügyben, illetőleg a klerikális hullámoktól körülvett Wahrmund tanár bátor felszólalása a szabad tudomány nevében, mint amelyre a katholikus világfelfogás bilincset készül rakni. Wahrmund inkriminált előadásában abból indúl ki, hogy a katholikus egyház

legújabban az egyetemek meghódítását tüzte ki programmul, mikor pedig ezt a törekvését a szabadelvü gondolkodók a tudomány szabadsága nevében visszautasították, más úton, más jelszóval akar célhoz jutni és követeli a katholikus világnézet egyenrangúságát a modern tudománnyal. Az a kérdés, hogy összefér-e a kettő? A katholicizmus egy nagy keresztyén vallásrendszer, melynek főalkatrészei az istenfogalom, világkép, kultusz és a morál. A kath. egyház istenfogalma annak politheisztikus járúlékai, antropomorf jellege és egyházi korlátozottságánál fogva modern tudatunkra nézve lehetetlenné vált. A katholikus világkép még teljesen a mózesi teremtéstörténet alapján áll, tanitja a mennyországot, poklot, tisztító tüzet (e helyeket lokalizálja is!) és folyton a kinyilatkoztatással és csodával érvel, ami ismét ellentétben áll a tudománnyal. A katholicizmus kultuszát teljes elpogányosodás, babona jellemzi. Erkölcsisége pedig végkép eltávolodott a Krisztus által hirdetett isten- és emberszeretettől: a formát, a külsőt a lényeg fölé helyezi, a tételes hitet a szeretet fölé, a krisztusi szeretet helyett pedig a gyülöletet és intoleranciát gyakorolja. Ime ez a kath. világnézet és ez kirivó ellentétben áll a modern szabad tudománnyal. E kettő csak úgy volna kiegyenlíthető, ha a katholikus egyház komolyan keresné a modern kulturával való kibékülést. Csakhogy a pápaságnak a modernizmus ellen való küzdelme épen az ellenkezőt bizonyítja: nem békét akar a modern tudománnyal, hanem késhegyig menő harcot. Ép ezért az egyetemeknek a katholikus szellem által leendő meghódítása ellen minden erővel sikra kell szállani. Még a katholikus theologiai fakultások sem képviselhetik többé a középkori kath. világfelfogást, ők sem zárkózhatnak el többé a korszellem parancsoló követelései elől. Wahrmund azonban hangsulyozza, hogy mindez nem azt jelenti, hogy a tudomány legyőzte a vallást, a tudományos világnézet a vallásos világnézetet, csak arról van szó, hogy a kath. egyház fog vereséget szenvedni a tudománnyal szemben, ha azt a mi szubjektiv, benső bizonyosság (= vallás), külső objektiv bizonyosság, abszolut igazságként akarja az emberekre ráerőszakolni. — Nem mondjuk, hogy Wahrmund fejtegetései egytől-egyig kifogástalanok, nem egyszer túl-radikális, máskor egyoldalú, meg szarkasztikus, helyenként meg közhelyeket ismétel. De ha egyebet nem, némi ösztönzést mindenki meríthet belőle a bátor cselekvésre. És erre van szükség. Jöjjön, aminek jönnie kell. *Dr. Sz. Ö.*

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Szabó Endre** csicseri ref. lelkész és esperes — amint lapunk zártakor mély fájdalommal értesülünk — f. hó 21-dikén, életének 71-dik, lelkipásztorkodásának 40-dik, esperességének 18-dik évében lassú hervadás után elhunyt. Gimnáziumi és akadémiai pályáját a sárospataki főiskolában futotta meg, mint kitünő a kitünők között. 1857-ben subscribált s mire pályájának végére ért, a szépen kifejlődött ifjú közszeretetnek örvendett a tanárok és diákok körében egyaránt s tudásával és modorával arra is érdemesnek bizonyúlt, hogy kisegítő tanárként alkalmazzák és mint ilyet is őszintén szeressék és tiszteljék. Követelőzés nélküli kedves modora, szerénysége, nagy kötelességtudása kisérte további pályáján is s ezek voltak a földi küzdés útján legfőbb gyámolítói s haladásának kiváló tényezői. Atyja mellett, az esperes mellett és szomszédságában (Beés) nőtt, mint ifjú pásztor és nőtt Isten és emberek előtt való kedvességben. Mikor elvesztette jó édes atyját, megnyerte annak állomását s szinte előlegezte már neki a közbizalom az esperesi széket is, amelybe b. e. Makay Dániel elhunytával az 1890-dik évben csakugyan be is ült és vezérkedett példás hűséggel s a határszéleken igazi őrállónak bizonyúlt. Szónoki hírét, a független haza szerelmétől lángoló lelkét egész Ungmegye ismerte már s ennek egyik választó kerülete, fel is küldte tüntető nagy bizodalommal az ország házába, ahol a szerény kálvinista tudós pap derekasan megállotta helyét s különösen a saját pártjának teljes tiszteletét és szeretetét kiérdemelte (1881—1884.). 1891-ben a sárospataki főiskola igazgató-tanácsosai közé választotta a tiszáninneni egyházkerület s mint ilyen is hivatottnak, méltónak bizonyúlt. Nagy ok nélkül soha el nem maradt az ig.-tanács üléseiről még akkor sem, amikor testi életét betegség kezdte ostromolni. Boldog volt itt — amint maga sokszor rebesgette — diák-ifjúságának szép világában és úgy tudott örülni a főiskola függetlenségének, a saját lábon járásának s biztató fejlődésének, amint bántotta, keserítette minden, amiben szeretetlenség, hűtelenség mutatkozott az iskola iránt, vagy közönyösség ennek sorsa iránt. A vén falak között kedélyessé, a régi barátok között vidámmá, meleggé lett a szíve s igazán boldog napokat élt, mint igazgató tanácsos — 17 éven át. Közelebb, a mikor már érezni kezdte napja alkonyodását, újra és újra foglalkozott lemondási szándékával s mikor a Lukácsfürdő sem adta vissza veszni indult egészségét, most egy éve csakugyan lemondott, de az egyházkerület maradásra birta a legteljesebb bizodalommal és ő engedett. Legközelebb már az esperesi tisztét is az egyházmegye rendelkezésére bocsátotta, de ott is lelkesült marasztalás üdvözölte és ő — Istenben vetett reménységgel — ott maradt a kormányrúdnál — végső lehelletéig. A zsinaton már fáradtnak látszott, de kedélyének gazdag ere a szűkebb körökben itt is meg meg csillant még, noha rá rá ült lelkére a szomorú előérzet szürke fellege is. De pár év óta már látnunk kellett, hogy a végső hervadás állapotába jutott, ahonnan csak a halál országába vezet az egyenes út. Sápadt arcán idegesség jelei ijesztettek, testtartása, járása elvesztette acélosságát, a lelke azonban sokáig diadalmas harcot vívott a testébe fészkelődött kínnal. Az ungvári gyűlésen még egész ifjúi tűzzel köszöntötte az egyházkerületet s ennek általa nagy tisztelettel s fiúi szeretettel kegyelt püspökét; szinte szerettük volna felette a napot megállítani; de az csak alkonyodott s végre a halál éjszakájába merült. Nincs időnk a kidőlt jelesnek érdemeit kellőképen méltányolni; bizonyosan megtalálja majd

méltó történetíróját az őt közelebbről ismerők seregében; csak valljuk, hirdetjük fájó szívvel, hogy *Szabó Endre* elhunyta komoly veszteség a csicseri egyházközségnek, az ungi egyházmegyének, a tiszáninneni ref. egyházkerületnek, ebben kivált a sárospataki főiskolának s hisszük, hogy egész Ungmegyének és sok nemesen érző baráti szívnek is. Későn nősült, de ifjúkori szerelemmel s boldogan élt, mint szeretett férj. A sárospataki főiskola nagy épületén gyászlobogó hirdeti elhunytát s küldöttség siet koporsójához a végső tiszteletre, a mire nemesen rászolgált. Áldott legyen emlékezete!

— **Gyászhir.** *Weber Samu* szepesbélai ág. ev. lelkész, a szepesi városi egyházmegye főesperese, a szepesmegyei ev. lelkészegyesület elnöke, a magyarhoni ev. egyházegyetem törvényszékének bírája, a Magyar Történelmi Társulat és a Szepesmegyei Tört. Társulat rendes tagja, a Magyarországi Kárpátegyesület tiszteletbeli tagja, életének 73-dik, lelkészi működésének 48 ik évében f. hó 18-án reggel szívszélhüdésben elhunyt. A megboldogult, megyéje és felekezete szükebb körén túl, országszerte ismert, tisztelt és becsült tagja volt a magyar prot. papi karnak, tudományban, jellemben és sokoldalú tevékenységben egyaránt oly kiváló alak, a ki diszt adott annak a papi állásnak, a melyet betöltött, diszt annak a papi karnak, a melyhez tartozott. Ő megmutatta — amit papjaink közül oly sokan szinte lehetetlennek tartanak, — mint érdeklődhetik valaki gazdasági dolgok iránt s mint lehet országos hirű tudós, mint lehet valakinek belmissiót üzni, kiterjesztve figyelmét egyháza és községe mindennemü anyagi és szellemi ügyeire, résztvéve hiveinek mindennemű törekvésében, vállalkozásában, s mint lehet mélyreható levéltári és történelmi kutatásokat végezni s egy világtól félreeső kis helységben sokoldalu gazdag irodalmi munkásságot kifejteni, könyvet-könyvre, füzetet-füzetre irni és kiadni. Tanítványa is voltam, azóta is többször meglátogattam őt, megfigyeltem sokféle irányban kifejtett működését: de mindig, mindenütt egész ember, igazi pap — mondhatnám; *minta pap* — gyanánt tanultam őt ismerni és tisztelni. Irodalmi működése 3 irányú volt: régebben a szabadelvű theologiának volt előkelő, bátor harcosa, még Ballagi Mór idejében, az ő egyházi lapjában; utóbb ettől majdnem teljesen elfordulva, a történetirás terére lépett s Szepesmegye egyházi és polgári történetének régi lapjait igyekezett nagy buzgalommal, és szakértelemmel földeriteni; végül, mint a Kárpátegyesület tagja s a 80-as években egyik alelnöke, ennek Evkönyveibe is csaknem évről-évre irt hol történelmi, hol touristikai közleményt (nagy tourista volt, ki jelentékeny részt vett a szepesbélai cseppkőbarlang feltárásában és a barlangligeti telep létesitésében is) a magas Tátra világából. A „Sárospataki Lapok“ megindulásakor ennek több évig munkatársa volt; lapunkba 2 év előtt a Bocskai emlékünnepély alkalmával irt tanúlmányt *Bocskay István hadjárata és a Szepesség* cím alatt. Hív és igaz munkás volt, a ki teljes mértékben betöltötte hivatását. Áldott legyen emlékezete! R.—s.

— **Elhunyt tanuló.** *Magyar Menyhért*, főgimnáziumunk III. A) osztályának szép tehetségű, példás szorgalmu növendéke folyó hó 18-án özv. édes anyja házánál Legenyén, pár napig tartó szenvedés után elhunyt. Temetése, amelyen Harsányi I. osztálytanár vezetése alatt részt vettek osztálytársai, továbbá a főiskolai énekkar, 20-ikán ment végbe nagy részvét mellett. Az egyetlen gyermekét síratő édes anyának adjon a Gondviselés erőt a nagy bánat elviselésére!

— **Egyházmegyei választások Alsózemplénben.** Az alsózempléni egyházmegye esperesévé *Bálint Dezső* sárospataki lelkész (61 szazazat közül 54-el); világi főjegyzőjévé *dr. Mitrovics Gyula* felsőbb leányiskolai igazgató; lelkészi tanácsbíróvá *Máthé Gyula* karcsai lelkész; lelkészi aljegyzővé *Zitás István*, szadai lelkész választattak meg; a másik aljegyzői állásra új szavazás lesz *Pósa Péter* kiskövesdi és *ifj Keresztury József*, nagygéresi lelkészek között.

— **Lelkész-igtatás.** A *bajánházai* (Ungm.) ref. egyház lelkészi hivatalába f. hó 10-én igtatták be *Szőllössy Gyula* és *Stépán Géza* egyházmegyei tanácsbírák *Ujlaki Sándor* lelkészt. A beigtató beszédet Szőllössy Gyula egyházmegyei egyházi tanácsbíró tartotta, lelkes szavakkal figyelmeztetvén s buzditván ebben az ifjú lelkészt s a hiveket az egymás és egyházuk iránti kötelességeikre s azok teljesitésére. Azután az új lelkész lépett a szószékre s székfoglaló beszédében kiváló szónoki hévvel és képességekkel az igazi magyar református pap eszményképét rajzolta meg, ígéretet tévén arra, hogy működésében ezt a lelkében megalkotott eszményképet igyekszik majd — erőihez mérten — követni. A szép beszéd és előadás mind a hivek, mind a többi jelenlevők lelkében azt a meggyőződést keltette, hogy a bajánházai ref. egyháznak négy éven keresztül üres lelkészi hivatala olyan férfiúval lett immár betöltve, kinek ereje és képességei alkalmasak lesznek ahhoz, hogy ezt a hajdan virágzó, de a közelmultban már-már összeroskadó egyházat régi fényére emelje vissza. Ennek a közmeggyőződésnek a templomi ünnepélyt követő banketten Berzeviczy István, Ungvár város rendőrfőkapitánya, bajánházai földbirtokos adott szép beszédben kifejezést, Istennek áldását kivánván úgy a lelkészre, mint az egyházra.

— **Vizsgálatok.** Főgimnáziumunk VIII. osztályának vizsgálata május hó 11—12-ikén tartatott meg *Bálint Dezső és Katona György* elnöklete alatt. Vizsgálatot tett 32 rendes és 1 magántanuló. Valamennyi sikerrel vizsgázott. — Az irásbeli érettségi vizsgálat május 14—16. napjain volt. Vizsgálatot tett összesen 36 tanuló.

— **Felhivás.** A tápintézeti jótéteményekért szóló folyamodványokat folyó év június 20-ig kell hozzám beadni. A folyamodványokat, melyek az igazgatótanácshoz intézendők, a szülék a maguk nevében irják és adják be. Minden folyamodvány úgy szerelendő fel, hogy világosan lehessen látni a folyamodó szüle vagyoni s családi állapotát (szegénységi bizonyitvány, adókönyv, családi értesitő stb.) A jövő iskolai évre néhai Varga József hagyatékául egy új ingyenes hely nyílik meg, melyre a folyamodványok szintén június 20-ig adandók be. A felvételre a hagyományozó testvéreinek leszármazottjai tarthatnak igényt. A kollégiumi bentlakások a jövő évtől kezdve megszünnek. *Csontos József*, tápintézeti felügyelő.

— **A képviselőház** május 20-án kezdte meg a vallás- és közoktatásügyi tárca költségvetésének tárgyalását. Mindjárt az első nap felszólalt maga gr. *Apponyi Albert* kultuszminiszter is s egy széleskeretű, nagyhatású beszédben ismertette kulturális program-

ját. Beszédjének legjelentősebb pontja annak kijelentése volt, hogy nehány nap múlva törvényjavaslatot fog benyújtani az *elemi népoktatásnak ingyenessé tételéről*. „Ez a törvényjavaslat, ugymond, nemcsak sociális kötelességet fog teljesíteni, amellyel minden kulturállam a tankötelezettséggel egyetemben az ő lakosainak tartozik, hanem hathatósan ki fogja egészíteni a nemzeti garanciáknak azt a rendszerét, mely az 1907. XXVII. t.-c.-ben le van fektetve és a tanfelügyelet szempontjából is nagy fontossággal fog bírni, mert egy csomó léleköllő bureaukratikus munka elvégzése alól fel fogja menteni a tanítókat." A középiskolaügyről s az 1848. XX. t.-c. végrehajtásáról a miniszter következőleg nyilatkozott:

„A középiskolák reformjának, a középiskolai tananyagnak megállapításánál nem lehet abból kiindúlnia, hogy ennyi és ennyi tudományt muszáj betölcsérezni abba a fiatal emberbe, hanem abból kell kiindúlnia, hogy a lelki és testi képességek helyes egyensulyát feltéve, mennyi szellemi munkát lehet egészségesen követelni attól a növendéktől és a követelhető szellemi munkának mértéke kell, hogy meghatározza a tananyag mértékét. E tekintetben teljesen kielégítő eredményt csak egy nemzetközi megegyezés útján fogunk elérni, mert a szellemi szabad vándorlást, idegen egyetemek látogatásának lehetőségét egy nemzet sem fogja a maga fiai elől elzárni, ez pedig egy bizonyos konformitást tesz szükségessé a középiskolai tantervekben. Látom azonban, hogy Franciaországban és Svájcban — erről vannak direkt értesüléseim — igen nagy hajlandóság van már egy ilyen nemzetközi érintkezésre ennek az igen fontos, hogy azt mondjam: agyvelővédelemnek nagy érdekében és én minden esetre minden alkalmat meg fogok ragadni arra, hogy ennek a mozgalomnak a mi részünkről is lökést adjak és hogy ezen a téren a középiskolai programmokat kielégítő egyensúlyba hozzam. De addig is a középiskolák müködésére nézve a legfontosabb kérdésnek azt tartom, hogy milyen az a tanári testület, az a tanári anyag, amely a középiskolákban működik. Ezért kérek nagyobb összeget ezen költségvetésben az Eötvös-kollégium kibővítésére s ezért szándékozom, midőn a pénzügyi helyzet azt megengedi, ehhez hasonló intézményt a kolozsvári egyetemnél is felállítani. Ha évenként 150 tanárjelölt kerül ki egy ilyen fegyelmezett állapotból, ahol komoly munka és ahol a kellő paedagógiai vezetés és tanítás módszerébe való bevezetés folyik: akkor azt hiszem, hogy rövid idő alatt regenerálni vagyunk képesek tanári anyagunkat és szerintem az összes középiskolai reformok között ez a legfontosabb. Foglalkozom a középiskolai tanárok fizetésrendezésének kérdésével is. Már ismerem a középiskolai tanárok programmját és tanúlmányozás alatt van a kérdés, meg vannak állapítva a fizetésrendezésnek különböző módozatai szerinti költségek és nekem csak arra kell iparkodnom, hogy ezen kérdést ugy vigyem fokozatosan előbbre, hogy beilleszthető legyen a jövő évbeli, bár előre kell mondanom, nagyon szerény emelkedésbe, amelyet tárcám javára igényelhetek. Az 1908. évi költségvetésnél olyan nagy ugrást tettünk előre a költségek szaporodása tekintetében az egész vonalon, hogy figyelmeztetnem kell a t. Házat: ne várja, hogy hasonló ugrásszerű előmenetel 1908-tól 1909-re elérhető lesz. Az összes tárcáknak mérsékelni fog kelleni a maguk igényeit és én is csak annyit fogok tenni, amennyi a lemérsékelendő igényekbe beilleszthető lesz. Ismétlem azonban, reményem van, hogy megfognak nyílni azok az új pénzügyi források, amelyekből népoktatási szükségleteinknek bővebb dotálására számítunk. — Áttérve most az egyházi ügyekre: a székely kepe kérdése közeledik a megoldáshoz. A jövő költségvetés alkalmával már abban a helyzetben leszek, hogy egészen konkrét előterjesztést tehetek. „Az 1848: XX. t.-cikkre nézve újat nem mondhat. Egyszerűen hivatkozik azokra, amiket az 1907. évi költégvetés alkalmával elmondott és ezt kibővíti azzal, hogy az 1848: XX. t.-cikk fokozatos végrehajtása érdekében az állami költségvetésbe felvett összeget állandósítani akarja törvényhozásilag, még pedig oly módon, hogy az abban részesedő egyházak alapítványszerű tulajdonjoggal bírjanak. Részletesen erről nyilatkozni azért nem volna helyes, mert az 1848: XX. t.-c. 3. §-a értelmében azok az intézkedések, amelyek e szakasz végrehajtása érdekében történnek, az érdekelt egyházak előzetes meghallgatásával kell, hogy megtörténjenek, és ez a meghallgatás még eddig nem eszközöltetvén, előbb talán nem volna célszerű és helyes részletesen nyilatkozni." Azt a megnyugvást adhatom a t. Háznak és azoknak, akiket az országban ez az ügy érdekel, hogy nekem az a szándékom, hogy a politikának minden ezután bekövetkezhető oscillációjával szemben ezek az egyházak ennek a segélynek birtokában ugy legyenek biztosítva, hogy csak forradalmi időkben, mikor minden jog meginog, lehessen ettől őket megfosztani. Egyuttal megmondom azt is, hogy a törvényjavaslat, amelyet e tekintetben benyújtani szándékozom, nem szorítkozik csak arra, hogy egy nagy lépéssel előre vigye az 1848: XX. t.-c. 3. §-ának végrehajtását, hanem körülbelül teljesen biztosítani fogja a 2. §-nak tökéletes és preciz végrehajtását az egész vonalon. Ezen a téren minden kormányzati intézkedés és teendőket megteszek minden felmerülő esetben, annak a törvénynek az értelmében; de részben, különös az illetéktelen megterheltetések megszűntetése tekintetében, törvényhozási intézkedések is szükségesek, még pedig határidőhöz kötve s ezek az én óhajtásom szerint a törvényjavaslatban benn fognak foglaltatni." Behatóan foglalkozott a miniszter a kath. autonomia kérdésével s azt oly módon akarja megoldani, hogy becikkelyeztessék az autonomiához való jog és megállapittassanak azon keretek, melyek hazai jogfejlődésünknek megfelelnek és amelyeken belől aztán a szervezkedés az illetékes tényezők által megtörténik. A kath. kongrua-ügy rövid idő alatt törvényhozásilag lesz rendezhető s e rendezés az eddigivel szemben rendkívül csekély költségtöbbletet igényel. A tárca költségvetésének tárgyalása másnap, 21-én véget ért; egyes fontosabb pontjaira még visszatérünk.

— **A görög nyelvi kiegészítő érettségi vizsgálat.** A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter 31072—1908. sz. a. a következő rendeletét bocsátotta ki 1908. márc. 19-én: „Felmerült esetekből kifolyólag és hogy a hazai középiskolákban érettségizett tanuló ifjúság tanúlmányait, mint rendes hallgató oly külföldi egyetemen vagy főiskolán is folytathassa, ahol megkövetelik, hogy a *görög nyelv és irodalomból* is az érettségi vizsgálat sikeres letételét igazolja: megengedem, miszerint azok a gimnáziumi tanulók, akik a gimn. tanfolyam alatt a *görög nyelvet és irodalmat tanúlták*, — ha ezt óhajtják — a *görög nyelvből és irodalomból* is a saját gimnáziumuknál *érettségi vizsgálatra bocsátassanak*. Erre nézve csak az szükséges, hogy ők a gimn. igazgatóságnál írásban jelentkezzenek és amennyiben a rendes érettségi vizsgálatuk alkalmával az érettségi vizsgálat kötelezett tárgyaival együtt vetik alá magukat a görög nyelvi vizsgálatnak is, a görög nyelvi érettségi vizsgálat eredménye is a kiállítandó rendes bizonyítványba mindjárt beírható. *Külön kiegészítő és érettségi bizonyítvány* kiállítása azonban *kötelező* abban az esetben, ha a jelentkező már rendes érettségi bizonyítvánnyal rendelkezik és görög nyelv és irodalomból való kiegészítő vizsgálatát is *külön*, nem a többi tárggyal együtt tette le. Amennyiben a görög nyelvi vizsgálatról nem állíttatnék ki külön kiegészítő érettségi bizonyítvány, hanem annak eredménye a rendes érettségi tárgyakkal együtt egy közös bizonyítványba foglaltatnék: a *görög nyelvből és irodalomból adott érdemjegy az érettség általános fokozatának megállapításánál (jelesen, jól* vagy egyszerüen *érett) befolyással*

nincsen és számításba nem jöhet." — Az érettségi vizsgálatnak ama hebehurgya reformja, amelyet pár év előtt Lukács György, a darabont-kormány kultuszminisztere foganatosított, ime rövid idő alatt tarthatatlannak bizonyúlt s javításra szorúlt. De — sajnos — ez a rendelet is csak félrendszabály s több tekintetben fogyatékos, mert 1. magára a tanúlóra bizza, tegyen-e a görög nyelvből érettségi vizsgálatot, vagy ne, aminek természetes eredménye az lesz, hogy az érettségi vizsgálat több tárgyaival elhalmozott tanúlók közül aligha fog egy is akadni, aki még a görög nyelvből is tegyen vizsgálatot, ha nem muszáj; 2. a rendelet nem állapítja meg, vajjon a leteendő vizsgálat szóbeli, vagy írásbeli, vagy mindkettő legyen-e, holott az 1905. évi éretts. vizsg. útasítás *szelleméből* nyilván kitetszik, hogy itt csak *szóbeli* vizsgálatról lehet szó; 3. nem szól a vizsgálatnak sem idejéről, sem helyéről (pl. pótló vizsgálatok alkalmával); 4. nem mondja meg, milyen szövegü legyen a kiegészítő éretts. bizonyítvány, mely a görög nyelvi vizsgálatról kiadatik; s végül 5. nem intézkedik a vizsgálat sikertelensége esetén követendő eljárásról. Vagyis e rendelet is csak toldozás-foltozás, de nem tekinthető a kérdés végleges szabályozásának.

— **A Magyar Királyi Államvasutak májusi menetrendje** Sárospatakra és vidékére vonatkozólag:

I. Miskolcról	indúl	10^{57}	1^{57}	10^{45}	5^{50}	—	3^{41}
Szerencsről	„	11^{39}	2^{55}	12^{54}	6^{35}	7^{09}	5^{10}
Sárospatakra	érk.	12^{22}	3^{58}	3^{32}	7^{24}	8^{08}	6^{16}
S.-a.-ujhelybe	„	12^{33}	4^{10}	4^{00}	7^{35}	8^{20}	6^{29}
Csapra	„	1^{50}	5^{40}	—	9^{39}	—	9^{16}
II. Csapról	indúl			6^{08}	5^{23}	10^{38}	3^{25}
Sátoraljaujhelyből	„			9^{20}	7^{44}	12^{09}	4^{39}
Sárospatakra	érkezik			9^{39}	7^{56}	12^{25}	4^{52}
Szerencsre	„			10^{52}	8^{40}	1^{29}	5^{35}
Miskolcra	„			12^{38}	9^{26}	2^{35}	6^{20}

A miskolci „Kristály Gőzmosó- és Vegytisztítógyár" ruhagyűjtésre magas jutalék mellett helybeli képviselőt keres. — Ajánlatok Miskolcra az igazgatósághoz címzendők.

Pályázati hirdetés.

Az abauji egyházmegyébe kebelezett *alsóvadászi* lelkészi állomásra pályázatot hirdetek. Javadalom: hivatalos értékelés szerint 2077 korona 40 fillér. Az állás f. évi november hó 1-én foglalandó el. A kellően felszerelt pályázati kérvények f. é. junius hó 14, (tizennegyedikéig) Révész Kálmán espereshez, Kassára küldendők.

Miskolc, 1908. május 19.

Kun Bertalan,
ref. püspök.

Pályázati hirdetés.

Az abauji egyházmegyébe kebelezett *kázsmárkéhi* lelkészi állomásra pályázatot hirdetek. A lelkészi javadalmat 749 korona 39 fillér államsegély egészíti ki 1600 koronára. A kellően felszerelt pályázati kérvények f. évi június hó 14, (tizennegyedikéig) Révész Kálmán espereshez Kassára küldendők.

Miskolc, 1908. május 19.

Kun Bertalan,
püspök.

TARTALOM. *Kun Bertalan* püspök 42-ik jelentése. — *Buza János:* A debreceni tankerülethez tartozó középiskolák igazgatóinak értekezlete. (Folyt. köv.) — *ó.:* Templomszentelés Kelemérben. — *—f.:* A felső-zempléni ref. egyházmegye rendkívüli közgyülése. — A tiszáninneni ref. egyházkerület tavaszi közgyülése. (Vége köv.) — Irodalom. — Vegyes közlemények. — Pályázatok. — Hirdetések.

Kérje ingyen

és bérmentve magyar nyelvű, gazdagon illusztrált főárjegyzékemet, 3000-nél több rajzzal, mindennemű nikkel-, ezüst- és aranyórák, valamint mindennemű szolid arany és ezüst áruk, hangszerek, acél- és bőrárak stb.-ről eredeti gyári árban.

Nikkel remontoir óra ... ... K 3.-
System Roskopf patent óra ... ... K 4.—
Svájci eredeti system Roskopf patent K 5.—
Bejegyzett „Sas Roskopf" nikkel rem. K 7.—
Ezüst remontoir óra „Glória" művel K 3.40
Ezüst remontoir óra dupla fedéllel ... K 2.50
Ébresztőóra K 2.90. Konyhaóra ... ... K 3.—
Schwarzwaldi óra K 2.80. Kakukóra ... K 3.50
Minden óráért 3 évi írásbeli jótállás. — **Ninesen kockázat! Beeserélés megengedve, vagy a pénz vissza!**

KONRAD JÁNOS
Első óragyár és szétküldési áruház,
Brüx 1256 **szám.** (Csehország.)

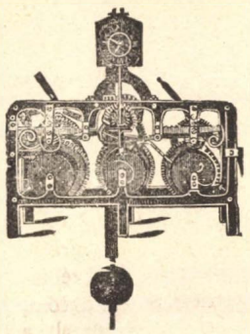

Torony-órák,
palota-, városházi-, gyári- és laktanya órák berendezését a legelőnyösebben eszközöl
MAYER KÁROLY
utóda
MÜLLER JÁNOS
I. magyar óragyár gőzerő-berendezéssel
BUDAPEST, VII, Tököly-ut 52. szám saját házában.
Képes árjegyzékek és költségvetések bérmentve.

Kálvin János művei.

Szerkeszti: **Czeglédi Sándor.** **Eddig megjelentek:**

1. **A genfi egyház kátéja.**
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **60 fillér.**

2. **Az egyház reformálásának szükségességéről.**
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **80 fillér.**

3. **Kálvin János értekezése az ereklyékről.**
Franciából fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**

4. **Sadolet biboros levele. Kálvin válasza.**
Fordította: *Ladányi Pál.* — Ára **60 fillér.**

Sajtó alatt vannak:

5. **III. Pál pápa levele Kálvin János megjegyzéseivel.**
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**

6. **A párisi theol. fakultás hitcikkei Kálvin elleniratával.**
Fordította: *Pongrácz József.* — Ára **50 fillér.**

Minden kötet külön kapható.
Az 1908. év elején e hat mű egy díszes kötetben is meg fog jelenni. — A 25 ivnyi terjedelmű kötet ára 4 korona 50 fillér lesz.
Mind e művek megrendelhetők
a Magyar Kálvin-fordítók bizományosánál
KISS TIVADAR könyvkereskedésében **Pápán.**

Szíves figyelmébe

ajánljuk a közeledő konfirmáció alkalmából a ***Révész-Szoboszlay-S. Szabó***-féle

Konfirmációra előkészitő kátét

kérdések és feleletekben. Ára 30 fillér. Minden 10 egyszerre rendelt példány után egyet ingyen adunk.

Konfirmációi emléklapok

darabja 4, 5 és 6 fillér. 100 drb. egyszerre való vételnél kor. 3·60, 4·50 és 5·40. Kaphatók:

Hegedűs és Sándor

könyvkiadóhivatalában

Debrecenben. Kossuth u. 11.

Orgona és harmoniúm gyár

gőzerő hajtás és villamos világítással berendezve.

ORSZÁGH SÁNDOR ÉS FIA

cs. és kir. udvari szállítók

Rákospalota (Budapest mellett).

Alapíttatott 1861. évben.

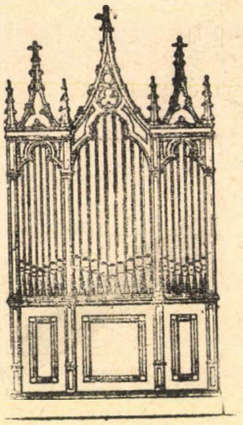

Az 1885. évi országos kiállításon „nagy dísz oklevéllel“ (első díj) és „Ferencz József lovagrenddel“ az 1904. évi veszprémi kiállításon „arany éremmel“ (első díj), az 1906. évi kassai kiállításon „dísz oklevéllel“ (első díj) kitüntetve, azonkívül számtalan kitüntetés és elismerés. Ajánlják kitünő hangú és szerkezetű, főleg a legújabb légnyomatu (pneumatikai) orgonáikat, melyek rendkívül könnyű játékmód és a változatok egyszerű kezelése mellett, az időjárás minden viszontagságainak ellenállnak. Szolid munka és jutányos árak. Kisebb orgonák készletben vannak. Eddig 700 nál több új orgona lett szállítva. Raktáron kitünő hangú harmoniumok minden nagyságban. Harmoniumok tetszés szerinti rajz és változat összeállításal rendelésre készülnek. Tervezeteket és rajzokat kivánatra küldünk.

Pontos és legjobb órák 5 évi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák,

borkancsók, china-ezüst disztárgyak,

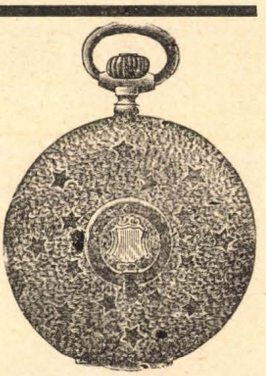

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

Polgár Kálmán

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállítója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 22. szám. Sárospatak, 1908. május 31.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

A vallás- és közoktatásügyi költségvetés tárgyalása után.

Hiba volna el nem ismerni, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumban a gr. Apponyi Albert lelke mozog és mozgat. Alkotni vágyó lélek, amely maradandó emlékek után áhítozik s ha időt nyer a szárnyai kibontására, bizonyosan állít is magának — mint mondani szokás — érc nél maradandóbb emlékeket. Hogy aztán ezeknek az egész ország fog-e tudni tapsolni: az más kérdés.

Mert miként a magas hegyek ormát rendszerint köd üli meg, úgy az Apponyi kijelentéseiben, terveiben, kifejezett nyilatkozataiban és a sorok közé rejtett gondolataiban mindig van valami, ami nem mutatja a teljes belső valóságot, a forma után vágyódó erőt. Már maga az az egy különlegesség, hogy ő most a függetlenségi politikát valló párt élén érvényesíti eszméit és akaratát és nagy szellemi képességeivel ezt a pártot is viszi-vonja magával a mélységek és magaslatok felé és káprázatot terjeszt a kuruc-seregben is: ez az egy is megdöbbent bennünket sokszor, amikor ennek a hihetetlennek tetsző változásnak kiszámíthatatlan következményeire gondolunk.

Volt módunkban csak nem régiben is a Barkóczy kísérleteiben átsuhanóban látni valamit abból, amit nem szeretünk, ami nyughatatlanít s ami gr. Apponyinak sem válik dicsőségére. Magyarázatokkal egyenessé van téve a nagy görbeség — a papiroson és az ország házában; de hogy egyebütt is így volna, abban legalább is kételkedünk.

Igazán különleges egyéniség az egész gróf Apponyi. Úgy vagyunk vele sokszor, hogy tapsolni szeretnénk neki mi is és hozsánnázni; de valami titkos kéz befogja az ajkainkat és összeszorítja a karjainkat. Néha úgy tetszik, mintha ő volna a Gondviselés küldötte a temérdek hiány pótlására, a visszásságok kiegyenlítésére; a másik percben azonban ürességek ásítoznak körülte, amiket csak ő tudna kitölteni s ha kitölt: — ki tudja megmondani, hogy nem kellene-e azt a munkát százszor is megbánnunk?!...

Kétségtelen, hogy ő az egyházak ellen harcot indítani nem fog, nem akar. Kétségtelen, hogy az autonomiát tisztelni tudja és kívánja, a protestáns autonomiát is, hogy a r. katholikusokénak kára ne essék. De e kétféle autonomia értelmezéséhez, úgy látjuk, kétféle magyarázata van és senki sem foghatná rá komolyan, hogy a kedvezőbb magyarázata a protestáns egyházaknak szólna. Nagy gyarlóság lehet tőlünk, de nem bírunk tőle menekülni, hogy az ő negyvennyolcas szabadelvűségét sohasem fogjuk látni a maga eszményies megtestesülésében s a prot. felekezetek multbeli küzdelmeire, azok nemzetmentő fontosságára szóló dícséretei nem válnak színaranypénzzé soha. Mindent megad, amit megtagadni ma már lehetetlenség, de hogy a prot. egyházakat úgy tegye versenyképessékké, hogy azok bátran vívhassák az ő szent küzdelmeiket és nemzetfentartó munkájokat víg éneklés közben folytathassák: — ezt várni nem merjük s ehez nincs elegendő jó reménységünk.

Ime, nézzük csak az ő legközelebbi beszédjét. Egy ígézetes jövő képét veti elénk egy pár ügyes karcolással. Új s szebb világ mutatkozik a láthatár peremén. Az ingyenes népoktatás hajnala kél ki a szétfolyó fényességből. Egyéb is van a bizonytalan fényáradatban.. új tanfelügyelők a tanítóképzők számára, új tanterv körvonalai a középiskoláknak, jó tankönyvek, haza szeretetre oktatók! Még ezek is, vagy legalább egy efféle is! A kicsiségekig kiterjedő alkotó gond nyomai ittis-ottis. A múltakon okuló nagy tervező nagy tervei!

Dehát nem a múlté és nem a jelené-e például a felsőbb oktatásügy reformjának sürgetése?! Ehez nincs szava Gr. Apponyi Albertnek s ha van általában az egyetemekhez, az csak annyi, hogy ő tisztelni akarja azok autonomiáját is. Egyéb semmi!? Hát Gr. Csáky, Wlassics hiába törték az eszöket a jogi oktatás decentralizációjáért?! Hát az egész nemzet elfogulatlan tudósai hiába írtak évek óta olyan lelkesen a kényszer-doktorátusság ellen?! A vidéki jogakadémiák hiába rendezkedtek be nagy költséggel a kilátásba helyezett reform befogadására?! Hát a prot. egyház hiába írt fel újra és újra a biztatások beváltása végett? Hát az a nagy erkölcstelenség, amely az egyetemek féktelen tanszabadsága címén egész művelt társadalmunk minden rétegébe behatol, — az tűrhető még tovább is nemzeti tiltakozás nélkül?! Hát amilyen vallásos és vallásosan erkölcsös Gr. Apponyi, elnézheti-e azt a vakmerő léhaságot és kötelesség-felsemvevést, ami az egyetemi jogi oktatás körében rákfene módjára terjed — a szégyenletes nevetségességig?!..

Semmihez sem volt nagyobb bizodalmunk a Gr. Apponyi Albert közoktatásügyi kormányra való jutásakor, mint ahoz, hogy ő a jogi oktatásügy terén kifejlődött gyomokat, mint új seprű, hamarosan kisepri. A szent erkölcsök nevében, amik az ő nevéhez kapcsolódnak, jogunk volt ezt teljes bizodalommal hinni. És?... És csalódtunk!! Pedig ehez pénz

Lapunk jelen számához ½ ív melléklet van csatolva.

sem kellene, mint minden egyébhez! Ez a legolcsóbb nemzetmentő munka volna s nem bírjuk megérteni, hogy erre a nagy alkotások után vágyódó miniszter nem vállalkozik!!

Egyebet sem értünk. Nem értjük azt sem, hogy miért kerüli olyan nagy lelemenyességgel a prot. egyházak segélyezésének az ország színe előtt való tárgyalását s miért szól olyan fukaron az 1848: XX. t.-c. megvalósításáról, mikor jól tudja, hogy milliók nagy érdeke füződik e t.-c. kielégítő értelmezéséhez és megfelelő keresztülviteléhez.

Az, amit gr. Apponyi az ország házában mondott, teljességgel nem arra való, hogy p. o. a prot. egyházakat megnyugtassa s aggodalmaikat eloszlassa. Semmi sincs abban, amiből következtetni lehetne, hogy ő feltétlen jóakarattal igyekszik *a lelkészi fizetések korszerü rendezését* a prot. egyházaknak lehetővé tenni s egyéb terheiket is úgy megkönnyíteni, hogy hivatásukat csüggetegség nélkül teljesíthessék. Pedig gr. Apponyi épen olyan jól tudja, mint br. Bánffy Dezső vagy gr. Tisza István, hogy az eddig megszavazott államsegéllyel a prot. egyházak a XX. század különféle küzdelmei elé ki nem állhatnak. Tudnia kell, hogy a prot. egyházak számítottak a kormány kifejezett jóakaratára a régi államsegélyt illetőleg is. Számítottak azért, mert ezt a kormány önként emelte s volt jogalapjuk arra, hogy a további emelésből némely égető tanügyi szükségeiket pótolják ott is, ahol a most megszabott összegből nem pótolhatják. Lezárni az államszekrényét a prot. egyházakkal szemben, mielőtt bizonyossá lenne a szükségletük: ez polítikának jó lehet ideiglenesen, de nagyon megboszulhatja magát a jövendőben. Messze vagyunk attól a boldog időtől, amikor közönyösen nézhetné az államkormány a prot. egyházak hazafias törekvéseit s intézményeik nemzeti jellegét s azt az erős szellemet, amit ezek képviseltek és képviselnek.

Hogy elébb legyen katholikus autonómia rendezése s ezzel temérdek földi vagyonnak egy felekezet javára való lekötése, mint a prot. egyházak földi sorsának biztosítása: — ez is lehet politika, de nemzet-megváltó gondolatnak nem fogadható el ez sem. A r. kath. papság sorsáért ne fájjon a miniszter feje, már t. i. az anyagi sorsáért. Az a sok nőtlen ember, aki csak imádsággal, misével, búcsújárásokkal járúl a nemzet fentartásához vagy főképen csak ezekkel, az nem érzi az új idők drága követeléseit vagy csak alig érzi egy nagy családú prot. lelkészhez képest, aki adósságcsinálással is töri magát a nemzet intelligens részének számbeli és értékbeli gyarapításán. Az az egyenlőség, ami ilyenmódon sül ki a papiroson, a legnagyobb igazságtalanság a valóságban és magasabb szempontok szerint.

Szerettük volna, ha az Országházban nemcsak egy-két honatya akad, aki a vallás- és közoktatásügyi vita folyamán ezeket az elhallgatott kényes kérdéseket beleviszi a vitába, hanem egész longus ordo támad az idem petensekből — a Veres József nyomában.

Néma gyermeknek anyja sem érti baját!

A debreceni tankerülethez tartozó középiskolák igazgatóinak értekezlete.

(Folytatás).

Cseh Lajos nagykárolyi kegyesrendi igazgató ajánlotta, hogy minden tanuló szerezzen egy helyesírásos könyvet, amelyben szótár is van, hogy ha a leírás helyességére vonatkozólag kétsége van, útbaigazítást találjon. Helyesnek tartaná azt is, ha az első osztályban, a tanév második felében a szépirási órákon a gyermekek dictandó írnának.

Borsos Károly mezőtúri igazgató szükségesnek tartja, hogy a magyar és latin nyelvtan egységes legyen, mert különben chaosz támad a gyermek fejében.

Leffler Sámuel nyiregyházi igazgató s a klassika filologia tanára indítványozta, hogy a 4 alsó osztályból a latinnyelv küszöböltessék ki s az eddig ennek tanítására fordított idő a magyar és német nyelv, a természetrajz és természettani földrajz között osztassék meg. A görög nyelv tanítását nem tartja szükségesnek. Szerinte a nyelvtanuláshoz egyéni képesség kell s ennek ismerete az általános műveltségnek nem lehet mértéke.

Karay Sándor debreceni ref. főgimn. igazgató tantervi követelménynek tekinti azt, hogy az alsóbb osztályokban a mondattanra olyan sok időt fordítanak középiskoláinkban. Szerinte a túlterhelés oka a didacticában van. Az utasítás szerint az olvasmányt és a nyelvtant külön kell kezelni, pedig ezt eleintén nem volna szabad különválasztani. Helyesnek tartja, hogy azok a szavak, melyeket a tanulók a legtöbb esetben hibásan írnak le, valamint a műszavak is a táblára írassanak fel s ezeket a növendékek az erre készített füzetekbe jegyezzék be. Ilyen helyesírási füzeteket a debreceni tanúlók már használnak is.

Szeremley Barna kisújszállási igazgató a vagylagos helyesírást (p. o. kevésbbé és kevésbé) nem tartja megengedhetőnek. Az írásbeli dolgozatok javítását véleménye szerint az iskolában kell végezni. Célszerűnek tartja, ha a tanár vezet egy iskolai naplót, melybe az írásbeli dolgozatokban gyakrabban előforduló hibákat bejegyzi s ezekre már jó előre figyelmezteti növendékeit. *Köblös* böszörményi igazgató a felvételi vizsgálat helyett jónak tartaná, hogy a népiskolai tanítók a középiskolába vágyakozó gyermekek bizonyitványára rávezetnék, hogy ajánlják felvételre, vagy pedig gyengének tartják a tanulói pályára. Ajánlja, hogy a földrajz és természetrajz tanárai jőjjenek segitségére a magyarnyelv tanárának oly módon, hogy tantárgyaikkal kapcsolatban kisebb útleírásokat, elbeszéléseket, állatmeséket olvastassanak fel. A helyesírás begyakorlására célszerűnek tartaná, hogy a népiskolában a tanítók a növendékekkel dictando iratnának és az írásokat pontosan kijavítanák.

Fazekas Sándor debreceni reáliskolai igazgató kívánatosnak tartja, hogy az érettségi írásbeli vizsgára nem egy, hanem ismét három tétel adassék fel, s ezek közül az ifjú szabadon választhasson. A nagyobb számú házi írásbeli dolgozatok készítését nem tartja helyesnek azért, mert ezekben sok tanuló túlzásba megy s megszokja a terjengős írásmódot.

Mocskányi József szarvasi ev. főgimn. igazgató a felsőbb osztályokban kevésnek tartja a magyar nyelv és irodalomra fordított tanórát s ezért a heti órák számát eggyel szaporítani óhajtja. Ezt az írásbeli dolgozatok javítására lehetne fordítani. Az alsóbb osztályokban az írásbeli dolgozatok készítésének azt a módját tartja helyesnek, hogy a tanulók azt, amit a tanár előkészítésül előttük elmondott, előbb szóbelileg adják elő s aztán írják le.

A március 24-ikén tartott értekezlet tárgya volt: *A tanulók fegyelmezése és önfegyelmezése.* Az előadói

tisztet *dr. Jászay Rezső*, a kegyesrendiek debreceni főgimnáziumának igazgatója végezte Előadásában a fegyelmezésnek olyan módjaival foglalkozott, melyekkel a gyermekben az önfegyelmezést kifejthetjük. Elsőnek s majdnem legfontosabbnak tartja *a vallásosságot a szülei házban*. Az igazi vallásos nevelésben részesült gyermek megtanulja szeretni az Istent, szüleit és embertársait. Az ilyen tisztelni és szeretni fogja tanítóit, mint szüleinek helyetteseit. Magával hozza az iskolába az önfegyelmezést és rendszeretetet, azonban csak olyan háztól, ahol magok a szülők is tisztelettel emlékeznek meg a tanítókról s ahol a gyermek megszokja a rendet. A szüléknek tehát ügyelni kell arra, hogy gyermekeik a családban rosszat ne lássanak, mert a rossz példa vonz. Ne lássa a gyermek azt, hogy szülei hazudnak, amit az óramulasztások igazolására kiállított szülei bizonyítványoknál igen sokszor alkalma van tapasztalni, őt pedig a hazugságért megbüntetik. Tartsák távol a szülék gyermekeiket az olyan társaságoktól, amelyek nem nekik valók (szinház, bál, stb). Éppen ezért az iskolának a feladata, hogy a szülei ház nevelő munkáját figyelemmel kísérje s ha arra szükség van, a szüléket tanácscsal, utasítással is ellássa.

Az önfegyelmezés kifejtésének másik módja az iskolai rend. Vonatkozik ez különösen az iskolai épület tisztaságára, a füzetek, ruházat tisztántartására, melyeknek ellenőrzése különösen az osztálytanárok feladata. Ha a gyermek látja azt, hogy a rendet tanárai szigorúan megkövetelik s az az ellen vétőket meg is büntetik, ő is meg fogja azt szokni.

Harmadik a tanár egyénisége és hatása. A tanár minden tekintetben mintául szolgáljon tanítványainak, úgy, hogy a tanuló azt az eszményi férfiút lássa benne, amilyen ő is óhajt és igyekszik lenni. Amit növendékeitől az osztályfőnök kíván, azt megteszik, mert ő előttük az a legnagyobb, de csak abban az esetben, ha szeretettel párosult szigorúsággal jár el növendékeivel szemben. Amely osztálytanár csak dorgálni és büntetni tud, az a kívánt eredményt nem fogja elérni soha. Az önfegyelmezés kifejtésének egyik módja az *ambitio felköltése is.* Ez a tanár nevelő tehetségét igen kipróbálja, mert tanulmányoznia kell tanítványainak individiumát s ahoz kell alkalmazkodnia. Erősben, gyengében fel kell ébresztenie az ambitiót lelkesítő, buzdító szavával s versenyek rendezésével. A *verseny* azonban kétélü fegyver, mert ezzel sokszor éppen az ellenkező eredményt érjük el. Éppen ezért tanulmányozza a tanár az előversenyek hatását s ha azt tapasztalja, hogy a győztes társait lekicsinyli s fennhéjázóvá lesz, a tanár kötelessége az ilyen ifjú hajlamait megfékezni A szülei ház nagy segítségére lehet ebben a tekintetben az iskolának azzal, hogy a gyermek természetét igazán megismerteti a tanárokkal.

Buza János.

(Vége köv.)

Töredékes visszaemlékezés a sárospataki főiskolai énekkarra.

(Folytatás).

A protestáns egyházak bús harcot vívtak a szabadságukat taposó osztrák kormány ellen. Gyűléseket tartottak a fennálló tilalom ellenére és szervezkedtek és merészen szembe néztek a zsarnokság kiparancsolt őrszemeivel. A sárospataki főiskola készült 300-ados fennállásának megünnepléséhez s az iskolában benn és kertjében künn folyt az előkészületek nagy arányokat öltő munkája. A muzsák szíve-lelke megteljesedett, álmokat álmodozott s várta, hitte az időnek valami csodás fordúlatát s a nemzet ősi dicsőségének újra feltünését.

Ebben a nagy sejtelmektől, boldog várakozásoktól viselős időben ismertem én meg színről-szinre, mint első osztálybeli gimnazista a pataki khórust.

Olyannak találtam, amilyennek a szeretet nagyitó szemüvegén a szülőföldembeli diákok mutogatták. Egész sokadalom volt, hatalmas szál-emberek, csak itt-ott egy-két kicsiny közöttük, áfonya-cserjék a fenyő-erdőben, apró sípok a nagy bombardók között.

Úgy tetszett nekem, mintha mind benn laktak volna a főiskola nagy épületében, mert alig lehetett a napnak olyan órája, amelyben egyik vagy másik ablakon ének vagy nóta ne hangzott volna ki az iskolakert és a kis utca (most Szemere-utca) felé. Délután 4 órától kezdve pedig csakúgy csengett-bongott a kollégium külső tájéka, sőt az udvar is benn a mindenünnen kiáradó dalok százféle változatától.

Volt a sok között egy hang, a fülünkbe cseng sokunknak most is. Mikor ez kizendült, egymás után hallgattak el a többi dalos madarak s mintha lesték, tanúlták volna ettől az *igazit* ők is. Szép, deli, barna férfi, szinte nem is diák már, kinyitotta hébe-korba a szobájának a kertre néző ablakát ott, ahol most a theol. dékán lakik és odaállott a nyilásra és folyt ajkáról a dal: a bús, a víg, az édes magyar dal.

Kondorosi csárda mellett
Gulya ménes ott legelget . . .

Elmehetsz már kapum előtt,
Nem vigyázlak, mint azelőtt . . .

Szépen legel a Szirmay gulyája,
A kisasszony maga sétál utána . . .

Végig mentem az ormódi temetőn,
Elvesztettem piros bársony keszkenőm . . .

Magasan repül a daru, szépen szól,
— — — — — — — —
Virágos kenderem elázott a tóba,
— — — — — — — —
Te vagy, te vagy barna kis lány,
Szemem, lelkem fénye,
— — — — — — — — — — — —
Kékeres a szőlő levél,
— — — — —
Fekete szem éjszakája,
— — — — —
Ez az én szeretőm, ez a pici barna . . .
— — — — — — — — —
Mariskám, Mariskám! eszem a szemedet!
— — — — — — — — —
Kerek ez a zsemle.
Nem fér a zsebembe . . .
— — — — — — — — — —
Ó-Tihanynak riadó leánya,
— — — — — —
Beszegődtem Tarnócára bojtárnak,
— — — — — — — —
Zöld asztalon ég a gyertya,
Csaplárosné koppingatja,
— — — — — —
Kossuth Lajos azt üzente,
— — — — — —

s a remeknél-remekebb dalok végéremehetetlen gyöngyfűzére pergett, sírt, nevetett arról a szózatos, arról az Isten-ihlette ajkáról s mi — apró nebulók — odacövekelődtünk az iskolakert kőfala mellé s ott álltunk, mint valami gilgali kőoszlopok, bizonysá-

gául annak, hogy *a leghódítóbb zene az emberi hang, a szép, a dalos, a dalra termett emberi hang.*

Emlékezem, hogy hej beh keserves volt azok után az egész lelkünket foglyul ejtő szép nóták után azokat a kegyetlen grammatikai szabályokat törni, tanúlni:

Igen sok szó „is“ végzettel
Masculinum genust vesz fel,
Orbis, ensis, piscis, sangvis,
Mensis, lapis, pulvis, ungvis . . .

Próbáltuk ráhúzni hol egyik, hol másik magyar nóta dallamára, de így se ment s rászaladt a nyelvünk önkéntelenül is a Kondorosi csárdára, a Kisasszony gulyájára, a Virágos kenderre, a Jön Kossuthra s a hallott, csodált szép nóták felejthetetlen sorozatára.

De nemcsak minket fogott el az igézet. A *pletykadombnak* is telt háza támadt ilyenkor nagy hirtelen. Tömegesen gyült a diák-közönség az ingyenes hangversenyre s nem egy akadt, akinek a megihletődött lelkéből halk viszhang verődött fel a kollégiumból kizengő gyönyörű dalokra. Sőt a kert fái között is megjelent ilyenkor egy-két komoly professor s megállva sétájában, fület csinált a kezéből is, hogy az utolsó hangot is haza vigye a szobája négy fala közé és ott élvezze — látatlanúl s ott próbálgassa tanutlanúl.

Különösen *Erdélyi János*, a főiskola könyvtárnoka, a bölcsész, az aesthetikus, a költő, a Magyar Nemzeti Szinház egykori igazgatója, a félve tisztelt professzor, a Kisfaludy Társaság és a Magyar Tud. Akadémia Tagja, a Sárospataki Füzetek megindítója volt az, akit mindenek felett vonzott s lebilincselt a tanárok közül a magyar nóta bűbája. Mi akkor legalább így láttuk és így tapasztaltuk. Nemcsak a dal vonta, hanem a dalos diák személye is. Ő azt a deli pataki diákot meghordozta már a budai szinpadon is a maga régi tekintélyével s nagy becsületet szerzett ott vele a pataki kántusnak, a pataki diákságnak s az egész pataki főiskolának. Úgy beszélték, büszkén rebesgették, százféle formában is ismételgették, hogy a budai és pesti úri dámák sohsem láttak olyan kedvökre való nyalka *csikós legényt*, mint a milyen *Batta Ferdi* volt, a pataki diák. De itthon is meg volt ám a becsülete! . . .

Ő volt nekem a pataki kántus prototypusa, szájízelítője. Milyen lehet az egész kántus?! Valamit úgy szerda és szombat délutánokon — ezek voltak az egyes szólamok tanúlási időszakai — hallottam már ablakon és ajtón keresztül az egész töredékeiből. De ez csak töredék volt, olyan forma, mint a mikor csak egy újjal veri még valaki a zongorát, vagy mint a hogyan mi olvastuk a latin szöveget és a hogyan mi akadoztunk a grammatikai szabályokon.

Tehát ezt is tanúlni kell! — tűnődtem magamban. Mennyivel könnyebb a fülemile sorsa!

Aztán hallottam az egész kantust is a vasárnap délelőtti istenitiszteletek után, az iskolai ünnepélyeken, az iskola-kertben, a temetéseken, az évzáró vizsgálatokon, az adventi és szüreti úrvacsorázás alkalmával, a 300-ados ünnepen és temérdekszer különféle alakúlatában az időkhöz és viszonyokhoz képest; hallottam vidéki és helybeli hangversenyeken, templomszenteléseken, országos dalversenyen, a saját százados életének jubileumán s ha a tapasztalat, a hosszú együttlét módosított is valamit az én gyermekkori rajongásomon, amellyel én az énekkar iránt viseltettem, de *annál mélyebbé és erősebbé tette az iránta és hivatása iránt való szeretetemet és becsülésemet.*

(Folyt. köv.) *Radácsi György.*

A tiszáninneni ref. Egyházkerület tavaszi közgyűlése.

Miskolc, 1908 május 19—20.

(Folytatás).

A közgyűlés által tárgyalt ügyek közül — a múlt számunkban közölteken kivül — megemlítjük még a következőket.

Az abaúji egyházmegye inditványa, hogy az *1848 : XX. t.-c. fokozatos életbeléptetése* s evégből legelsőben *a lelkészi korpótlékok* haladéktalan folyósítása iránt az Egyetemes Konvent útján, feliratot intézzünk a vallás- és közoktatásügyi Minisztériumhoz, (az inditványt közöltük lapunk múlt évi egyik számában), egyhangúlag elfogadtatott. Dókus Ernő szólt először a tárgyhoz, megnyugtatni kivánván a nyugtalankodókat, hogy az 1848 : XX. t. c. életbeléptetése iránti munkálatok, ha nem is a nagy nyilvánosság előtt, de folyamatban vannak s nem is tartja kizártnak, hogy kivánságaink, ha nem teljesen is, de részben elfogadtatnak, a feliratot azért ő is szükségesnek tartja. *Meczner József* hosszabb beszédben indokolta a felirat szükségét. *Dr. Tüdős István* és *Szuhay Benedek* szintén elfogadják az inditványt, de kérik annak egy pontját, mely az ORLE re sértőnek látszik, kihagyni. A közgyűlés, hogy az egyértelműség minél teljesebb legyen, teljesítette az utóbbi felszólalók kivánságát. Tüdős István felszólalásában világosan kifejezte, hogy az 1848 : XX. t.-c. tekintetében nem helyesli a saecularisatió iránti törekvést, amely reánk is veszedelmes lehetne, hanem ő is a fokozatos életbeléptetés híve.

A tárgysorozat rendje szerint később kerültek sorra az abaúji, felsőborsodi, felsőzempléni, gömöri, tornai és az ungi egyházmegyék felterjesztései az ORLE-nek az 1848 : XX. törvenycikkre vonatkozó beadványára. A kérdés összefüggvén az előbbivel, az előbbi határozat folyományaként úgy intéztetett el, hogy az egyházmegyei felterjesztések, melyek valamennyien helyeslik az 1848 : XX. t.-c. végrehajtásának sürgetését, csak a részletekre nézve térnek el, egyszerűen tudomásúl vétettek, illetőleg csatoltattak az abaúji felirathoz. Három egyházmegye felterjesztése, a lelkészi fizetések korszerű rendezése iránt, szintén ehez csatoltatott.

A vallástanítás kérdésében nagyszámú scontralis ügy volt elintézendő. Igy az abaúji esperes jelentette, hogy az eperjesi hitoktató óraszáma és díjazása rendezve van; a felsőbb leányiskola felügyelő-bizottsága jelentést tett az állandó vallástanári állás szervezése tárgyában; a gömöri egyházmegye jelentette, hogy Rozsnyón énekvezér-vallástanítói állás szerveztetett; a középiskolák vallásoktatási ügyében kiküldött bizottság előterjesztése az Ungváron, Kassán és Egerben szervezendő katechetai állások ügyében, valamint a használandó vallástani kézikönyvek tárgyában beadott bizottsági jelentés, az esperesi jelentések a vallásoktatás ellenőrzéséről, különböző egyházmegyei felterjesztések a konfirmációi oktatás, az ismétlő tankötelesek, népiskolai vidéki könyvtárak felállítása stb. ügyében — legnagyobb részt hosszabb vita nélkül tudomásúl vétettek.

Az elhagyatott szegények, árvák gondozásáról, valamint a missiói egyházközségekben a lelkészválasztás módozatairól beterjesztett szabályrendelettervezetek hozzászólás végett letétettek az egyházmegyékhez. Az egyházak tulajdonát és az egyházi hivatalnokok javadalmát képező ingó és ingatlan vagyon kezelését és használatát tárgyazó szabály-

rendeletet készítő bizottságnak munkálata beadására halasztás adatott. Ehez a bizottsághoz tétetett egy konkrét vitás eset kapcsán annak a kérdésnek a tisztázása is: van-e joga a lelkésznek a javadalmát képező földről élőfát kivágatni?

A püspöki titkári állás szervezetének módosítása iránt beadott bizottsági munkálat elfogadtatott. Eszerint a püspöki titkár jogosított tagja lesz a lelkészi nyugintézetnek. Vallástanítással nem foglalkozhat.

Elintéztettek ezután *a sárospataki főiskola* nagy számú felterjesztett ügyei. A számadások, költségvetés helyben hagyattak. Csontos Józsefnek gimn. igazgatóvá választása tudomásúl vétetett; az újabb kegyes alapítványok (Varga József, Gecsey Péter a felsőborsodi tanítóegylet) köszönettel elfogadtattak; a főiskolai ellenőr, az ének- és zenetanár, a háznagy és a szolgák fizetésének javítása, illetőleg rendezése iránti javaslatok jóváhagyattak; Szelevény községnek a főiskola istvánházi birtokából 1600 □ öl terület iskolaépítés céljára örök haszonbérletül átengedtetett. Az új tápintézeti helyiség költségeinek lebonyolítására 300.000 korona törlesztéses kölcsön felvétele a Magyar Földhitelintézettől megengedtetett. A gimnáziumi éretségi vizsgán való elnöklésre a gyengélkedő Fejes István helyett Kérészy Barna küldetett ki. A tanári szolgálati szabályzat, a gimnáziumi igazgatói utasítás megerősíttetett.

A miskolci és rimaszombati főgimnáziumok, valamint a felsőbb leányiskola jelentései tudomásúl vétettek. A felsőbb leányiskolában *Szombathy Kálmán*, eddigi helyettes tanár, miután középiskolai tanári oklevelet szerzett, rendes tanárrá választatott. Ugyanitt a felügyelő-bizottság (s a helybeli szülők) kérelmére az egyházamban való (délelőtti) tanítás behozatala helybenhagyatott.

A konventi leiratok közül örvendetes tudomásúl vétetett, hogy a konvent a mi felterjesztésünkre is feliratot intézett a kormányhoz a korcsmák vasárnapi bezárása tárgyában.

Jelentős határozatot hozott a közgyűlés *az új Énekeskönyv* ügyében. Antal Gábor dunántúli püspök ugyanis hozzájárulás végett megküldte a mai Énekeskönyv új kiadása tárgyában a Hornyánszky-céggel kötött szerződést. A közgyűlés e szerződést elfogadta, azonban Radácsi György javaslatára kimondta, hogy megkeresi Baksay Sándor dunamelléki püspököt, mint az új énekeskönyv elkészítése végett kiküldött zsinati bizottság elnökét, hogy miután egy év óta az új Énekes ügyében semmi lépés nem történt, még a bizottság sem hivatott össze, szíveskedjék a bizottság tervei felől egyházkerületünket értesíteni, hogy ahoz képest tudjunk mi is intézkedni a jövendőre nézve. Miután Erdély már úgy is kivonta magát a közösségből, Tiszántúlnak pedig saját kiadása van, bizony nincs itt más, mint adjuk ki mi is az eddig u. n. Próbaénekeskönyvet a magunk használatára. Mi nem félünk a reformtól, az éneklés felemelő hatása nem a Zebaóth-isten, meg a Sion hegyének emlegetésében áll. Maradjon meg Tiszántúl, vagy a többi kerület is, ha akarja, a maga ósdiságainál, mi haladni akarunk s ha nem merünk tenni, nem haladhatunk.

A miniszteri leiratok tudomásul vétettek.

Az alsó- és felsőborsodi, valamint a tornai egyházmegyék felterjesztései a lelkészi nyugdíjintézeti járulékok ügyében kedvező elintézést nem nyerhettek.

Lelkészi és tanítói díjlevél módosítások, ingatlan változásokra vonatkozó jogügyletek megerősíttettek.

A IV-ed éves hittanhallgatók ama kérelme, hogy az I. lelkészi vizsga június helyett szeptemberben tartassék meg, teljesíttetett; azonban, hogy a jövőre ily kérelmeknek útja vágassék s a vizsgálóbizottság ne legyen kénytelen júniusban és szeptemberben is összegyülni, kimondta a közgyűlés, hogy jövőre az I., valamint a II. lelkészképesítő vizsgák is kivétel nélkül szeptemberben fognak megtartatni.

A gyűlés vége felé került sorra az abauji egyházmegye határozata az ORLE ügyében, mely lapunk olvasói előtt bizonyára ismeretes. A határozat, mely nem helyesli a lelkész-egylet eszméjét, voltaképen csak tudomásúl vétel végett lett felterjesztve, azonban kétségtelen, hogy alkalmas lett volna az ORLE ellen és mellett állástfoglalók közti összemérkőzésre. Sajnos, az ügy tárgyalásánál már meglehetősen leolvadt a gyűlési tagok száma s így a jelenlevők nem tartották ildomosnak, hogy ily fontos kérdésben a gyűlés kis része érdemlegesen döntsön. A felett volt tehát csak rövid vita, áttegyük-e az abauji határozatot az őszi gyűlésre érdemleges tárgyalás végett, avagy egyszerüen, illetőleg helyeslésssel vegyük tudomásúl azt. A jelenlevők többsége egyszerüen tudomásul vette az abauji határozatot, nem akarván az amugy is elég éles kérdést még jobban kiélesiteni. Úgy látszik az ORLE-mozgalom csendesedőben van, lassacskán belátják az „orleánisták", hogy a hivatalos egyház mellőzése egyházi ügyeink tárgyalásánál és elősegitésénél lehetetlen, a világi elem háttérbe, vagy épen kiszorítása pedig egyházi életünkből, nemcsak alkotmányellenes, de egyenesen veszedelmes kisérlet. Hiszen egyházi autonomiánk léte és sértetlensége a világi elem buzgalma és tevékeny részvéte nélkül el sem képzelhető. Az ORLE-mozgalom indítói talán észre sem vették, hogy a protestantizmus alapelvei ellen foglaltak állást, midőn a világi elem mellőzésével akartak egyesületet alakítani.

Élénk eszmecserére adott alkalmat a felsőborsodi egyházmegye felterjesztése *a klerikálismus túlterjeszkedése elleni állásfoglalás* ügyében. A felterjesztés főleg a Barkóczy-esetből indult ki, a felszólalásokból (Ragályi Béla, Dókus Ernő, dr. Mitrovics Gyula) azonban kiderült, hogy bizony több és alapos okunk van a klerikálismus terjeszkedése ellen csakugyan állást foglalni. Miután azonban ez a fontos ügy is a gyűlés végére maradt, a jelenlevők nem akartak elibevágni annak, hogy e kérdésben a teljes közgyűlés nyilatkozzék. Az ügy azért azzal tétetett vissza a felterjesztő f.-borsodi egyházmegyéhez, hogy a felterjesztést kiegészítve, f. é. őszi közgyűlésünkre terjessze fel s akkor fog e tárgyban az egyházkerület érdemlegesen határozni.

Elintéztettek még az egyes egyházmegyék apróbb felterjesztései, a tőkesegély-kérvények s másféle kérvények.

Dr. Bartók Györgynek theol. magántári vizsga megengedése iránti kérelme teljesíttetett. A bizottság elnökéül Fejes István helyett Révész Kálmán, helyette a bizottság tagjául Czinke István küldettek ki.

Birósági ügy egy lett volna (közigazgatási), de a közgyűlési tárgyak annyira igénybe vették a két gyűlési nap minden idejét (délig, délután, késő estig üléseztünk mindkét nap), hogy a (különben is kis jelentőségü) ügy áttétetett az időszaki bírósághoz.

Az őszi közgyűlés helyét az érdekelt egyház megyékkel való megállapodás szerint az elnökség fogja megállapítani és közzétenni.

A tiszáninneni egyházkerület lelkészi könyvtár-bizottságának véleményes javaslata a Warga-Zoványi-féle Ker. Egyháztörténelem III. kötetéről.*

„Tegnapi megbízatásunkra vonatkozólag van szerencsénk véleményes javaslatunkat a *Warga—Zoványi* féle ker. egyháztörténelem III. kötetére a következőkben felterjeszteni.

A Segesdy Ferenc által s majd az ő felszólalása nyomán az Egyetemes Konvent által is különösebben kifogásolt s „Függelék"-nek nevezett részét a szóban forgó műnek lehetőleg tüzetesen, annak a *Zoványi Jenő* sárospataki theol. tanár által pótolt részeit pedig az idő rövidségéhez képest leginkább a szöveget világosító jegyzeteiben átnéztük, mérlegeltük s a szerződés követeléseivel is egybevetettük és mély sajnálattal győződtünk meg, hogy az a tiszáninneni egyházkerület kegyeletes célját — *a Warga Lajos nevének tisztes emlékkel való megörökítését* — nem szolgálja szerződésszerüleg, Kálvinról pedig a Warga Lajos által alkotott s egész ref. egyházunk köztudatában és kegyeletében élő Kálvinképpel szemben olyan Kálvin-képet rajzol, amely kiválóan alkalmas arra, hogy a genfi reformátortól, akiről eddig büszkén nevezgettük magunkat kálvinistáknak is — minden időre visszaborzadjunk, mint olyantól, akit *sem férfiúi bátorság, sem tudásbeli eredetiség, sem nagy lélek, sem teremtő erő nem avatott reformátorrá, hanem aki csupán közvetítő, ecclecticus, sekélyes lelkületü s akinek a legvadabb türelmetlenségig fajult erkölcsi szigora a szörnyü kegyetlenségek egész sorában nyilatkozott meg.*

Mély sajnálattal győződtünk meg a felől is, hogy Zoványi Jenő az általa átnézésre és kipótlásra elfogadott Warga-féle mű iránt is ép oly kegyeletlen, mint Kálvin emléke iránt. Keresni látszik a legkisebb okot is, hogy abba beleköthessen, rendszerét, tudományos értékét kifogásolja és kisebbelje, amit mindenki inkább tehetne, mint épen az, a ki a szerződés 2 dik pontja értelmében arra volt kötelezve, hogy mint a Warga-féle mű *átnézésére, kipótlására, nyomda alá rendezésére, correkturázására és a nyomatás ellenőrzésére vállalkozott egyén* híven őrködjék, hogy az a mű *mint nyomtatvány is*, tehát még e tekintetben is, *tisztességes emléke legyen a boldog emlékezetü szerző nevének.* (1903 őszi gyűlés jkv. 8. p.)

Mély sajnálattal győződtünk meg a felől is, hogy az átdolgozó a történetíró fennen hangoztatott szabadságával szemben nem birta gyakorolni a történetíró pártatlanságát és nyugodtságát s a korlátozatlan szabadság érvényesitése mellett sok ponton adós maradt a személyes érzelmeken és indulatokon felül álló igazságszeretettel, ennek rovására. Egyéni ízlése és tetszése szerint sorol fel és hagy ki élő irókat vagy méltányol egyeseket a mások rovására s leszüretlen, főképen csak egyéni itéletekkel sért meg egyeseket s ezzel is rontja azt az összhangot, amelynek az eredeti iró és az átdolgozó munkája között lenni kellene.

Mindezek nyomán egyhangú véleménye parokhiál könyvtárbizottságunknak az, hogy *a Warga-féle mű II kötete igy amint van, nem foglalhat helyet az országos parókhiális könyvtár-bizottság kiadványai között.* A magyar kálvinista egyház szomorú meggyaláztatása volna a ha e mű a maga mostani minőségében közegyházunk cége alatt jutna forgalomba.

A további teendőkre nézve azonban bizottságunk nem tudott egyértelmű elhatározásra jutni. A többség véleménye — elnöki döntéssel — az, hogy *a Warga féle mű III-ik kötetéből mindazok a részek, amelyekben az átdolgozó lelke és tolla nyilatkozik és szerepel, kihagyandók és újakkal helyettesitendők*, a kisebbség véleménye pedig az, hogy a mű mostani formájában és terjedelmében meghagyatván, ahoz *„egy felvilágositó füzet csatoltassék, a melyben a Zoványi Jenő megbotránkoztató történeti tévedéseinek szégyenletes termékei kellő indokolás és erőteljes visszaútasitás kiséretében megjelöltessenek, illetőleg megbélyegeztessenek és ilyen módon a országos parókhiális könyvtár-bizottság a felelősséget műgáról teljesen elháritván, azt egyenesen Zoványi Jenő terhére rójja.*" A többség nézetét Lévay József, Szinyei Gerzson és Radácsi György, a kisebbség véleményét Révész Kálmán és dr. Tüdős István képviselték.

Bármely vélemény elfogadása esetén, a további eljárást és költségeket illetőleg csak az országos parókhiális könyvtár-bizottság állásfoglalása s az Egyetemes Konvent döntése után lehet határozni és pedig a költségeket illetőleg a saját egyházkerületi ügyészünk véleményének kikérése mellett."

* Többen kifejezték, közeliek és távoliak, hogy betűről-betűre szeretnék olvasni egyházkerületünk lelkészi könyvtár-bizottságának véleményes javaslatát, aminek „nyilvánosságra hozatalát nincs miért halogatni, miután az egyházkerület jegyzőkönyvében meg kell jelennie a maga teljességében." Hát részint erre az érvelésre, részint és még inkább amiatt, hogy gyülési tudósitásunkba a sietős munka folytán némi tévedés csuszott be a lelkészi könyvtárbizottság véleménye felől: — ime eleget teszünk a felhangzó kivánságoknak, megjegyezvén, hogy az *egyházkerületi közgyülés* **egyhangulag** *a bizottsági többség véleményét fogadta el.*

KÜLFÖLD.

—

Servét Mihály szobra Genfben.

Egy csomó szabad gondolkozó, Europa különböző országaiból, elhatározta, hogy Servét Mihálynak szobrot állit — Genfben. Összegyüjtötték reá a pénzt a szobor el is készült; több havi kitartó propaganda után sikerült eszméjöknek nehány genfi lakost megnyerniök. Ekkor a szobor-bizottság kérelmet intézett Genf város tanácsához, engedélyt kérve arra, hogy a szobrot Genf város valamelyik terén állitsák fel. A városi tanács, május 15-én tartott ülésében, a kérelmet elutasította s kimondotta, hogy a nevezett szobor számára a város egyik terét sem engedi át. E határozatát a tanács a következő levélben tudatta a szobor-bizottsággal:

Genf, 1908. május 15.

Karmin Ottó úrnak
a Servet-bizottság titkárának.

Uram!

Folyó hó 1 én kelt levelében ön azt kérte a városi tanácstól, hogy engedje át önnek a város valamelyik terét a Roch Klotild k. a. készített Servet-szobor számára.

A tanács azt tartja, hogy a szóban forgó közterek és területek, névszerint azok, amelyeket ön megjelöl, amennyiben alkalmasak egy-egy szobor elhelyezésére, arra a célra tartandók fel, hogy ott emberek emlékét örökitsék meg, akik hazánknak

szolgálatokat tettek, vagy nyomot hagytak hátra Genf vagy Svájc történetében.

Anélkül, hogy Servet Mihály érdemeit bármi tekintetben elvitatni vagy kisebbíteni akarnók, úgy gondoljuk, hogy annak az emlékműnek, amely neki, mint gondolkozónak és tudósnak emelhető, helye nem szükségképen Genfben van, ahol ő, mint ilyen, nem játszott tekintélyesebb szerepet, mint sok más tudós.

Az a lényeges dolog, amely által Servet hazánk történetébe belekeveredett: az akkori polgári és egyházi hatóságok által való elítéltetése és kivégeztetése.

De ez a tény, amelynek jelentőségét nem ismerjük félre, már megörökítésre talált a Champeltéri emlékműben s ez emlékmű jelentését eléggé kimutatja a rajta levő felirat, úgy hogy semmi kétség nem maradhat fenn a mai genfiek érzelmeire vonatkozólag egy oly ténynyel szemben, amely által Servet belekerült városunk történetébe.

Ezen okok folytán, bár méltányoljuk azon különös indító okokat, amelyek önt vezérelhetik, midőn Servet emlékére szobrot akar állítani, a tanács magasabb nézőpontra helyezkedve, úgy találja, hogy nincs helye annak, hogy akkor, midőn annyi más egyénnek, akik tekintélyes szerepet játszottak hazánk történetében, nincs még városunkban szobra, hivatalosan új területet szenteljünk a Servét Mihály emlékének megörökítésére.

Fogadja stb.

A városi tanács nevében

A. Pricam,
elnök.

Servétnek, mint a fentiekből is kitetszik, van már egy emlékoszlopa Genfben (1903. nov. 1-én, Servét halálának 350 éves fordulóján avatták fel, ezzel a felirattal: *Servét Mihálynak! Mi, Kálvin tisztelő és hálás fiai, de akik elítéljük azt a tévedést, amely századáé is volt s a reformatió és az evangyéliom igazi elvei szerint szilárdan ragaszkodunk a lelkiismeret szabadságához, 1903. okt. 27-én állítottuk fel ezt az engesztelő emlékoszlopot!)* Az új szobor, amelyet most a spanyol theologusnak akartak állítani, nyilván csak azt célozhatta, hogy meggyalázza Kálvin emlékét s megsértse Genf város múltját, melynek kormánya, nem pedig Kálvin, ítélte el Servétet. Hogyan lehetne másként azt a buzgalmat kimagyarázni, amelyet a matérialisták e cél elérésére kifejtettek? Hiszen Servét nem tartozott közéjök, nem volt atheista, hanem hivő volt, keresztyénnek vallotta magát. Vagy talán a tudós gerjesztette fel lelkesedésüket? Hányan vannak közöttük, akik műveinek címét se ismerik! Hányan nem tudnak semmi egyebet Servétről, mint hogy halálbüntetést szenvedett? Hiszen épen ez a halálbüntetés az, felelik ők, ami minket felláz it; mi vértanúi haláláért akarunk bosszut állani, az igazságtalanságot helyrehozni. Ámde akkor miért választják épen ezt a vértanut s nem mást? Miért szemelik ki e mozgalom intézői, akik mind idegenek Genfben, ezt a várost a bosszú és reparatio színhelyéül? Ha Karmin Ottó elmenne arra a földre, amely az ő nyugtalan gyermekkorát ringatta: ott nagyon sok más igazságtalanságot találna, amely reparálásra vár. Micsoda gyönge fénye van a Servét máglyájának a montluc-i tűzvészekhez, meg a Szent-Bertalanéj borzalmaihoz, a konstanci torony éhhalállal kivégzettjeihez vagy a dragonnade borzalmaihoz képest!

Hát a rémuralom! Ekkor már elmultak a vallásháboruk, a gondolat szabadsága megszületett s diadalmaskodott a romokba döntött templomok felett. S 5 hét alatt a köztársasági törvényszék 1376 elitéltet nyakaztatott le, köztük aggastyánokat, asszonyokat, tudósokat, költőket. S ezt megelőzőleg is, jún. 11. előtt Páris 1220 kivégzést látott a szabadság és testvériség nevében. De Franciaország más részein is ezer meg ezer ember veszett el. Lyonban Foucher és Collot d' Herbois gyilkoltatott könyörtelenül az emberi jogok nevében, Bordeauxban Tallien, Arrasban Lebon. Nantesban Carrier úgy találja, hogy a nyaktiló nem működik elég gyorsan s tömegesen vízbe fojtatja az embereket. A Commune kegyetlenségeiről ne is beszéljünk! . . .

Ezer meg ezer szerencsétlen és ártatlan emelte esdőleg égre kezét a hóhér előtt és a sortüzet adó katonák előtt és kiáltotta, miként Servét: Irgalom! S ez nem 355 évvel ezelőtt történt, hanem közel hozzánk, a modern civilisatio közepette, Rousseau és Voltaire után, sőt közelebb hozzánk, Victor Hugó agg korában. S ekkor Dide ex-lelkész és barátai részvétükkel csupán Servét felé fordúlnak, akit, mielőtt Genfbe érkezett volna, már Vienne-ben (Dauphiné) halálra ítéltek. Genfbe mennek, hogy igazságosságot követeljenek, Genf története botránkoztatja meg őket, Genfre mutatnak újjal s Genf multjának reparálását követelik, ők, az idegenek! Gyűlöletes komédia, amelynek egy igazi genfit, egy igazi svájcit sem sikerült lépre csalnia. Mert a szabad gondolkozók e csoportja nem Servétet akarta felmagasztalni, hanem Kálvint meggyalázni. S Kálvin személyében, kinek nagysága sérti az ő kicsinységöket, magát a vallást, a ker. vallást vették célba. Szobrukkal a tömeg vallásos gondolkozására akartak ütést mérni s egy ember, egy század tévedéséből a vallás tévedését kihozni.

Hasztalan erőlködés! Még ha a genfi tanács útját nem állta volna is törekvésüknek, a ker. vallás eszméje túl fogja élni őket s túl fogja élni szobrukat, bárhol állítják is azt fel.

Üdv Genf város tanácsának nemes lélek sugallta elhatározásáért!

A *Journal de Génere* után.

IRODALOM.

* **I. Felelet** *az e lapok folyó évi 11-ik számában Tudós Hetényi János és kora című könyvről megjelent bírálatra.* — A bírálat nem értett meg a könyvnek úgy az előszavából, mint a címéből nyilván kitetsző két dolgot. Nevezetesen: azt, hogy szerző olvasmányúl a könyvet nem a szakszerű tudós világhoz, hanem az olvasó nagyközönséghez intézte, — meg azt, hogy a könyv nem a *tudós Hetényi János és irodalmi pályafutása*, hanem a *tudós Hetényi János és kora* címet viseli. Már pedig a tartalom, módszer mind a két esetben más és más szempontok szerint bírálandó el. A szaktudós szakfejtegetéseket követel, a nagyközönség általános ismertetések keretében könnyed, áttetsző, világos képeket vár az olvasmánytól. A könyv, kitűzött céljához képest, az utóbbi igényhez alkalmazkodott. Hogy mik voltak Hetényi korának kérdései, eszméi, miben hatottak azok Hetényire, és viszont, hogy ő a kortársak közgondolkozására mikben s mennyiben hatott: ezekre az olvasóközönség a feleletet a könyvből világosan, kitetsző ama tényben, körülményben, hogy Hetényi a kora magyarsága

közkérdéseinek megvilágítására, eszméi tisztázására és irányítására versenyművekkel lépett elő és hogy az illetékes tényezők, szakkörök legmagasabb forumai e versenyműveket a kitüntetés babéraival illették, az olvasmányban rögtön megtalálja. — Heténvi kora nemcsak irodalomtörténeti vonatkozásokban bővelkedik, de történet-politikai jelentőségekben kiválóan tanúlságos, érdekes és gazdag: a kornak politikai képrajzát tehát a könyvben, címéhez képest nem mellékesen, hanem párhuzamosan és kimerítően adni kellett. Mik voltak Heténvi tudományos művei keletkezésének körülményei, irányeszméi, mennyiben állottak azok koruk tudományos ismereteinek színvonalán s mennyiben vitték azokat előbbre: mindezen, a szakirodalmi bírálatok ismert sablonizmusának paragrafusait szorosan érinthető, de az olvasó nagyközönség érdeklődését mélyebben nem foglalkoztató kérdésekre a felelet a fentebb előadottakban s a könyv figyelemmel olvasott tartalmának összefüggésében megvan. A bíráló nyilván nem ismeri sem a Horváth Mihály illető történelmi művét, sem a Toldi Ferenc és Szontágh Gusztávnak Heténvi bölcseleti rendszeréről szóló ismertetését; mert ha összeveti azokat a bírált könyv tartalmával, úgy egyszeriben rájön a közöttük levő és szembetűnő különbségekre. A könyvben az események tömörítve, kiegészítve, Horváth Mihálytól teljesen függetlenül, önállóan s egészen más beosztásban, a szerző saját oknyomozó fejtegetéseivel, magyarázataival, következtetéseivel, általánosításaival, egyén- s korfestéseivel kísérten vannak előadva. A Toldiék ismertetésének előadási módszere, alakja, irálya annyira nehézkes, homályos, hogy azt a mai nemzedék, különösen annak fiatalabb része, meg sem értené, olvasatlanúl félre tenné: ellenben a bírált könyv ismertetése a tudós bölcseleti rendszerét elannyira világosságba helyezi, hogy azt közönségesen mindenki, férfi és nő egyaránt, könnyen megérti. Emellett amazokénál tartalmilag is sokkal szélesebb mederben folyik s magyarázataiban és fejtegetéseiben közviszonyaink oknyomozó tárgyalására is behatóan kiterjeszkedik. A bírálatnak tehát az élet- és jellemrajz kérdése dolgában oly felsőbbségesen kijelentett konkluziói merőben tévesek, önkényesek, az igazsággal ellentétesek. Hogy Heténvi, tudományos életünk e nagy alakja, a bírálat szerint beható irodalmi méltatást is megérdemelne: ezt a könyv írója is vallja, aki eme könyvével semmi egyeb célt nem akart elérni, mint hogy a magyar olvasóközönséget figyelmeztesse: nemzete történeti multjának nagyjait, emlékeit, kikhez és melyekhez e nemzet jövendője is fűződik, ne hagyja a feledés homályában elenyészni. Ide irányúló törekvésében azonban a célra vezető útról az úgynevezett szakirodalmi jelleggel fellépő dolgozatokra talán egészben alkalmazható bírálati paragrafusokkal nem engedheti magát eltéríttetni.

Komárom, 1908. április 30.

Pogrányi József.

*

II. A bírálónak kevés megjegyezni valója van e feleletre. Egyszerűen kijelenti, hogy korábbi állításait e felvilágosítás után is mindenben fenntartja. P. J. úr műve, bármennyire állítja is ő, nem felel meg címének, mert a cím után mindenki első sorban Heténvi életének és irodalmi működésének, — amely utóbbi *a tudós* jelzőt számára megszerezte — ismertetését, méltatását várta a műtől; ehelyett az $^3/_4$-ed részében oly általános korrajz, amelyet semmi szál nem fűz a Heténvi életéhez. Az olyan korrajzot értenők, amely például az országos eseményeknek, küzdelmeknek Komárom vármegyébe átcsapódott hullámait ismertetné, kimutatva, hogy mennyiben érintették azok Heténvi lelkét, mennyiben hatottak azok az ő gondolkozására, irodalmi munkásságára, s mennyiben hatott ő azokra vissza, vagyis mi része volt neki azokban, — az ilyen korrajz szükségképen hozzátartoznék a tudós Heténvi életrajzához, nem a bírálati sablonismus, hanem a logika, illetőleg a józanész követelménye szerint, — ám az ilyes korrajzból egy szót sem találunk szerzőnk művében. Vagyis ő két heterogén, egymással semmi kapcsolatban nem álló dolgot forrasztott össze művében, pedig az ilyesfélére, mondotta hajdan a jó Horatius: „Lónyakat a festész, ha ragasztana emberi főhöz: Nem fakadandnátok vajjon kacagásra barátim?“ Hogy a korrajzot Horváth M. után írta, bizonyítja az a körülmény, hogy 12-szer idézi művét, ami természetesen nem zárja ki azt, hogy más műből vagy saját jegyzeteiből is ne szőhetett volna bele egyes részleteket; H. bölcseleti rendszerének ismertetésénél saját maga mondja, hogy „Toldi Ferenc és Szontagh Gusztáv ismertetése nyomán“ (198. l.). A bíráló szintén csak ezt állította s egy szóval se többet; miként lehet őt még ezért is felelősségre vonni, igazán érthetetlen, illetőleg csak a szerző túlnagy önérzetéből és írói hiúságából magyarázható meg.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Szabó Endre ungi esperes temetése** f. hó 23-án délután megható bizonyítvány volt az ő életéről. Lelkésztársai — egy-kettő kivételével — a tanítók, a környékbeli hivek, világi férfiak s más felekezetü jó barátai, tisztelői, a polgári megye képviselői (alispán stb.) siettek koporsójához, hogy búcsuzzanak tőle s kikisérjék a csicseri temetőbe, édes atyja porai mellé. Mint valami egyházi ünnepélyre, úgy sereglett a szomszéd falvak népe: kocsin, szekeren és gyalogszerrel, hogy kegyeletével fizessen a kitűnő lelkésznek, a nemes szívű emberbarátnak, a jóságos férfiúnak azért a sok jóért, amit apránként gyakorolt személyekre és felekezetekre való tekintet nélkül. A sárospataki főiskolát *Novák Lajos* akadémiai, *Buza János* gimnáziumi igazgatók és *Radácsi György* képviselték, vivén az igazgató-tanács és tanári kar közös koszorúját és a főiskola hálás elismerését. Ott voltak még a tanári kar köréből: *Nagy Béla* theol. tanár és *Deák Géza* gimn. tanár, mint a boldogulthoz közelebb állók. A temetésre 3 torony harangja hivogatott s valamennyi vallásfelekezet együtt temette a kálvinista esperest forró sóhajtások s áldó emlékezések között. A koporsót a lelkészi lak udvarán fehérbe öltözött leányok állották körül, akik a koszorúkat tartották. A 2-dik sort a koporsó körül a gyászoló család és a gyászoló egyházmegye, főiskola, polgári megye stb. képviselete képezte s körültök a résztvevők nagy sokasága. A falusi nép is legtöbbnyire fekete ruhában jelent meg a végtisztességtételre. A gyászszertartást a helybeli énekkar közreműködése mellett *Komjáthy Gábor* ungvári, *Szücs István* salamoni és *Szabó István* cseppelyi lelkész végezték. A mélyen érzett nagy veszteség tolmácsai voltak mindhárman; az első imájával, a 2-dik egyházi beszédével, a 3-dik síri búcsuztatójával. Az ima és beszédek egy-egy részleténél az egész közönséget el-

fogta az őszinte fájdalom és csendes zokogással ünnepelte az elhunytnak a koporsóból is kitörő érdemeit. Míg kísértük az utolsó földi útján, csak áldást, magasztalást hallottunk koporsója körül. Itt mindenki vesztes, mert ő mindnyájunké volt, zokogták a más felekezetbeliek is s bizonyították azok papjai is. Az ungi egyházmegyének a gyászban is örömet okozott az, hogy Szabó Endrét úgy temethette, mint haláláig hű esperesét, a polgári megye képviselői is boldogan gondoltak arra, hogy bejelentett lemondását a különféle bizottsági tagságokról (állandó választmány, közigazg. bizottsági tagság) nem fogadták el s munkatársokul tekinthették végső lehelletéig. Koporsója körül tudtuk meg, hogy csak 69 éves volt (nem 71, mint mi irtuk) s hogy asztmatikus baját tüdőgyuladás tetézte s a kettő együtt oltotta ki Isten, haza- és emberszeretetben gazdag életét. A vén akácos temetőben, édes atyja oldalán piheni földi fáradalmait. Áldás és kegyelet viraszt síri álma felett!

— **A reformáció emlékszobra Genfben,** amellyel Kálvin születésének 400 éves fordulóját szándékoznak megünnepelni, a következő terv szerint készül. I. *A szobron a következő alakok lesznek:* 1. A 4 reformátor szobra, kik Genf reformálásában részt vettek, ú. m. Farel, Kálvin, Knox és Béza; e szobrok úgy lesznek elhelyezve, hogy a Kálvin szobra kiváljék; életének és munkásságának főbb adatai (1509—1564, 1536 Institútio Religionis Christianae, 1559 Leges Academiae Genevensis). Föl lesznek jegyezve a biblia leforditásának, hirdetésének, terjesztésének adatai. Luther, Zwingli és Viret emlékének valami módon való megörökitése a művészre bizatik. 2. Azon nagy emberek szobrai, kik vagy fejei vagy nyilt oltalmazói voltak a kálvinismusnak: Coligny, Hallgatag Vilmos, Cromwell Olivér, Uj-Angolország egy vagy két alapitója; Frigyes Vilmos, a nagy választófejedelem. Ezek a szobrok, melyek a kálvini reformátió politikai és társadalmi befolyását fogják ábrázolni, akképen lesznek az emléken elhelyezve, hogy mindenik külön is szemlélhető legyen és kifejezze a nagy államférfi iránt való hódolatot, kinek vonásait visszatükrözi. E szobrokat fokozatosan, az anyagi eszközök mértéke szerint, fogják elkészíteni és felállitani. 3. Abban az esetben, ha a művész célszerűnek látja, hogy művén bas reliefeket alkalmazzon, ezek kizárólag a XVI. és XVII. század történetéből meríthetők. II. *A szobor helye,* Genf város törvényhatóságának 1907. dec. 6-án hozott határozata szerint, a *bástya-sétánynak* az avenue centrale és a Croix-Rouge utca közt fekvő része lesz. E hely kiválasztása, a mely azon régi bástyák tövében fekszik, a melyeket a reformátió idejében Genf szabadságának és függetlenségének védelmére emeltek, egyfelől eléggé hangsúlyozza az emlékmű jellemét s másfelől a művészre azt a kötelezettséget rótja, hogy tisztelje a sétány festői fekvését és történelmi bélyegét. Az emlékművet, melynek különböző részei akár csoportosíthatók, akár szétoszthatók a rendelkezésére álló területen, a művésznek úgy kell terveznie, hogy az harmonikus egészet képezzen a sétánnyal. III. *A szobor biráló-bizottságának tagjai:* Bartholomé párisi szobrász, Girault, az Institut tagja (Paris), Tuaillon, berlini tanár, Frampton, londoni szobrász, Gull, zürichi tanár, Cartier a genfi muzeumok igazgatója, Saussure, a genfi művészek egyesületének képviselője s a szoborbizottság elnöke. A pályaművek beadásának határideje 1908 szeptember 15. — Az emlékmű költségeit nemzetközi adakozás útján akarja a bizottság összegyüjteni; e célból a világ összes reformátusait felszólította az adakozásra, köztük a mi magyar ref. egyházunkat is. A konvent múlt évi őszi gyülésén tárgyalta e felhivást és elnökei útján tudatta a szoborbizottsággal, hogy egyházunk anyagilag is, szellemileg teljes lélekkel támogatja e szép célt. E támogatás azonban mindeddig csak igéret maradt. Pedig, ha egyházunk a maga súlyának, jelentőségének megfelelő összeggel járúlna az emlékmű létesítéséhez, akkor elérhetné azt, a mire a szoborbizottság — megkeresésre — igéretet is tett, hogy egyházunk dicsőséges múltjából is helyet talál rajta 1—2 kimagasló alak vagy jelenet. Nekünk fenn kell tartanunk nyugati hitsorsosainkkal azt a benső kapcsolatot, a mely a reformatió első századaiban oly élénk volt és ránk nézve oly nagy anyagi és szellemi haszonnal járt. Meg kell tehát inditani a gyüjtést országszerte és minél előbb. Minden esetre helyes, hogy a *pünkösti perselypénz*, mint többen inditványozták, erre a célra fordittassék, de ezenkivül is föl kell keresni a tehetősebb egyháztagokat, hogy méltóan, egyházunk erejéhez mérten vehessünk részt eme, a kálvinismus felmagasztalására irányúló emlékmű létesítésében!

— **A miskolci ref. női fülleregyesületnek** a király, a miniszterelnök közbenjárására, az állami sorsjáték jövedelméből 22,816 kor. 30 fillért adományozott az egyesület által tervezett árvaház céljaira.

— **Hétezer korona a pesti második református templomra.** Lapunk f. évi 18-ik számában már megemlékeztünk arról, hogy egy magát megnevezni nem akaró adakozó *300,000 koronát* adott át az egyház főgondnokának a VI-VII. kerületi reformátusok részére épitendő ref. templomra. Most ismét arról értesítenek a fővárosi lapok, hogy ehhez a fejedelmi adományhoz *egy ujabb névtelen 7.000 koronát* adományozott. Az Isten áldása legyen a nemes lelkű adakozókon, akik e szent cél érdekében oly meghatóan buzgólkodnak a magyar református egyház igaz örömére!

— **Kormányképviselők.** A közoktatási miniszter a sárospataki ref. főgimnázium junius havi érettségi vizsgálatához *dr. Kérészy Zoltán* kassai kir. jogakad. igazgatót, a miskolci és rimaszombati főgimnázium éretts. vizsgálatához pedig *dr. Szász Károly* miniszteri osztálytanácsost, illetőleg *dr. Obetko Dezső* eperjesi jogakad. tanárt nevezte ki kormányképviselőnek. Főiskolánk tanárai közül *dr. Ferenczy Árpád* jogtanár a mezőtúri főgimnáziumhoz neveztetett ki kormányképviselőnek; e kinevezés nyilván tévedés eredménye, miután a nevezett tanár úr súlyos idegbaja miatt az egész iskolai évre szabadságot kért s gyógykezelés alatt áll.

— **Felhivás.** Azokat a szüléket, akik a sárospataki főiskolában tanuló fiaikat a jövő tanévben valamely családi vagy helyi ösztöndíjra óhajtják felvétetni, vagy ha fiaik a folyó tanévben ilyet élveznek s azon őket tovább is megtartani akarják, felhivom, hogy kellően felszerelt folyamodványaikat junius hó 20-áig nyujtsák be. Sárospatak, 1908, május hó 25. Ellend József, az ösztöndíj-ügyek előadója.

— **Értesítés.** A nem egyházunk bizottságai által képesített református vallású okleveles tanítókat és tanítónőket értesítem, hogy a vallástanból és egyházi énekből, valamint ezek módszertanából álló *pótképesítő vizsgálatot* ez évben is *Eperjesen*, az ottani tanítónőképző intézet helyiségében, *junius 26-án (huszonhatodikán)* tartjuk meg és pedig délelőtt 10 órától a tanítónők, délután ½ 3 órától a tanítók részére. A jelentkezés junius hó 20-ig, akár levélben, akár személyesen, alólirottnál történhetik. Kassa, 1908 május 25. Révész Kálmán esperes, a vizsgáló bizottság elnöke.

— **Konfirmáció.** Főgimnáziumunk IV-ik osztályú

növendékeinek (27-én voltak, a kik hiterősítésben még nem részesültek) konfirmációi ünnepélye május 27-én délután folyt le az imateremben, a főiskolai énekkar és a főgimn. férfikar közreműködésével. Az oktatást és szertartást Harsányi István főgimn. vallástanár végezte.

— **Egyetem Debrecenben.** A tiszántúli ref. egyházkerület május 21-iki közgyűlésén gróf Tisza István kijelentette, hogy *a kormány* támogatja törekvéseiket s *kötelező ígéretet tett a harmadik egyetemnek Debrecenben való felállítására.* Az 1910-iki állami költségvetésbe a kormány az egyházak, a város és a magánosok alapítványaiból, továbbá a közadakozásokból összegyűlt két millióhoz kiegészítő összeget fog fölvenni. Thaly Kálmán megerősíti Tisza István értesüléseit, illetőleg kijelentéseit. Az egyházkerület közgyűlése erre elhatározta, hogy a mostani jogakadémiát és theologiát átengedi az államnak s anyagiakban is hozzájárúl a debreceni egyetem felállításához. A bölcseleti fakultáson, amely a jövő ősszel kezdi meg működését, a classica philologiai tanszékre Darkó Jenő fővárosi áll. gimnáziumi tanárt, a finnugor tanszékre Pápai József akadémiai alkönyvtárost választották meg.

— **A vallás- és közoktatásügyi minisztérium** költségvetésének tárgyalása alkalmával, május 20-án, *gr. Zichy Vladimir* képviselő a következőleg nyilatkozott a protestansokról: „A protestáns egyházak szabad rendelkezési joguknál fogva sok előnyt élveztek; az ebből folyó előnyöket fel is használták és pedig felhasználták — elismeréssel mondom — arra, hogy a magyar kulturának hű támogatói és hű szolgái legyenek, sőt menhelyei legyenek akkor, midőn az a magyar kultura a közéletből majdnem csak a templomba és az iskolába szorult. De talán fokozottabb mértékben lesz erre szükség a jövőben is és épen azért szeretném azokat a tősgyökeres magyar egyházakat felruházva látni az eszközök egész tárával; szeretném felruházva látni az anyagi eszközökkel is. Az anyagi eszközök elégtelensége esztendőkön keresztül képezte panaszuk tárgyát. Kérem az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter urat, hogy erre is méltóztassék kiterjeszteni bölcs gondoskodását. Rám, mint katholikusra, nem tartozik az a feladat, hogy a prot. egyházaknak tisztán kultuszukra szükségeltető eszközökről gondoskodjam; ez az ő dolguk. De az igenis ránk tartozik és az igenis nem lehet ránk nézve közömbös, hogy az az egyház, amely az abszolutisztikus korszakban a hatalommal szemben elsősorban, első helyen küzdött, hogy az rendelkezik e oly eszközökkel, mely ennek a küzdelemnek hatásos gyakorlását, keresztülvitelét a jövőben is lehetségessé fogja tenni. Tehát nem alamizsnát kérek én ezen egyházak számára, nem anyagi hozzájárúlást, amely esetleg azután rosszakaratból meg is vonható, nem oly intézkedéseket, amelyek esetleg ezen egyházak szabad elhatározása és függetlenségének behálózására szolgálhatnak alkalmúl, hanem oly intézkedéseket kérek, hogy ezen állam által történt támogatás egyszersmindenkorra elvitázhatatlan és el nem sajátítható tulajdonukat képezze." — *Veres József* képviselő, orosházai ág. ev lelkész, a lelkészi fizetések kiegészítésének emelését sürgette: „Ha rákerül a sor a lelkészi fizetések új kiegészítésére, úgymond, az első és főszempont legyen a magyar államra nézve az, hogy csak olyan egyházakat és lelkészeket kell segiteni a magyar állam pénzével, akik ezt a pénzt meg is érdemlik és nem a magyar állam ellen, hanem annak javára fogják felhasználni. Mert azt az öngyilkosságot csakugyan senki sem kívánhatja a magyartól, akármilyen testvéri szeretettel akarná is keblére ölelni a nemzetiségeket, hogy az ellenségeket a maga pénzén díjazza. A lelkészi fizetések kiegészítését azért tartom szükségesnek, mert az általánosan ismert drágaság szerint képtelenség az, hogy egy családos művelt ember — némely egyház lelkészei ugyanis házasságot köthetnek — 800 forintból megéljen, családját eltarthassa, gyermekeit esetleg tudományos pályára taníttassa. Minden más pályán nagyobb a fizetés és így valódi lemondás kell ahhoz, hogy valaki lelkészi pályára menjen. Hogy pedig e pályán tehetséges, erős jellemű, megelégedett emberek működjenek, az nemcsak az egyház érdeke, hanem a magyar államé is, mert az a lelkész nemcsak az oltár mellett atyja, vezetője annak a népnek, hanem a közéletben is jogi tanácsadója, sokszor orvosa, gazdasági munkájában vezetője. Egy-egy kis faluban a lelkész, jegyző és tanító az összes tudomány, tekintély és befolyás. Ezért kell arra törekedni, hogy igazán megelégedett emberek szolgálják e hivatalokat Az aránytalanság a lelkész és más hivatalnokok fizetése között annyira szemetszúró, hogy már csak ezért is méltányos a fizetéseket rendezni. Leszek bátor egy kis összehasonlítást tenni. A mostani törvények szerint egy lelkész legkisebb fizetése 1600 kor., negyven évi hivataloskodás után az összes jövedelem, amelyet az a lelkész felvett, 64000 K. A tanító jövedelme — pedig sokkal kisebb műveltségű, sokkal kevesebbet költ képesítésének megszerzésére és már 18 esztendős korában hivatalt vállalhat — negyven esztendő alatt 82000 kor; a tanító 65 esztendős korában, amikorra a lelkész eléri azt az időt, amikor nyugdíjba mehet, már régen nyugdíjban van és a tanító nyugdíjával együtt 95000 K.-át vett fel ugyanakkor, amikor a lelkész csak 64000 koronát. A bíró 117000 koronát vesz fel és 4800 kor. nyugdíjat kap, a tanár 128000 kor. vesz fel és 5400 koronával mehet nyugdíjba. Tehát épen más pályákkal összehasonlítva, igazságtalan ez a fizetés és én a t. képviselőháznak, és a t. miniszter úrnak nemcsak igazságszeretetére, de felebaráti szeretetére, sőt politikai belátására is hivatkozom, keresse a módot, hogy ebben a tekintetben az eddig nagyon elhanyagolt, bár szeretnyen hallgató lelkészi kar bajain segítsen. Ami az egyházaknak mintegy bejelentett segélyét illeti, ezt nagy köszönettel vehetjük tudomásúl, mert hiszen több mint félszázad éve ígérték ezt a törvényt s az mindig csak ígéret maradt. Sok érdemet szereztek ezek az egyházak Magyarországon a közművelődés tekintetében, mert nagyon hosszú ideig a közműveltség összes szükségleteit a hitfelekezetek fedezték; nem is nagyon régen vette csak át a teher egy részét az állam és ha most az állam az egyházak segítségére megy, nemcsak tartozó háláját igyekszik kimutatni, hanem meg is erősíti őket — nem a haza iránti szeretetben, mert azoknak ebben megerősítésre szükségük nincs, — hanem abban, hogy kötelességeiket a haza irányában még nagyobb mértékben tudják teljesíteni, mint ahogy teljesitették eddig." — *Sághy Gyula* egyet. tanár, a tárca költségvetésének előadója sürgeti, hogy „a magyar középiskolai tanári kart ugy a tudományos ismeretek, mint különösen a jellem-képzés és a társadalmi műveltség tekintetében a legmagasabb fokra kell emelnünk és ezért oly pozíciót kell adnunk a középiskolai tanároknak, hogy az keresett, kedvelt pálya legyen. Akkor aztán megválogathatjuk a hivatottakat és eliminálhatjuk azokat, akik oda hivatottsággal nem bírnak. Mert az ifjúságot nemcsak a tudományban kell képezni és a felsőbb iskolára előkészíteni, hanem azokat az iskolában a társadalmi műveltség terén is vezetni kell, nem szabad magukra hagyni akkor, mikor a családi körből kiléptek, mert akkor az életben parlagiasokká válnak. Azután nagy sulyt kell helyezni a jellemképzésre is. A túlterheltségen is segíteni kell. Ennek egyik oka nem a tantárgyaknak talán sokasága, mert hiszen ebben lépést kell tartanunk általában az európai művelt nemzetek középiskolai oktatásának rendszerével, mint inkább abban fekszik a hiba, hogy nem annyira az általános alapismeret kívántatik meg, nem az kívántatik meg, hogy minden tantárgyból annyit tudjanak, amennyi az általános műveltségre szükséges. Pedig ez elég kell, hogy legyen. Mert megtörténik, hogy valaki gyengébb egyik-másik tárgyból, viszont egy másik tantárgyból kiváló képességű; egyik a fizikából, a másik a

nyelvekben, a harmadik a történelemben jeleskedik és azért mert egyik-másik tantárgyból gyengébb, nem kell azt az ifjut azzal terhelni, hogy arra is kimüvelje magát, amire nincs tehetsége, hanem abban müveljük ki, amiben tehetsége van, a többiből érjük be annyival, azzal a minimummal, amennyi az általános müveltségre szükséges. Ha ezt vesszük irányadóul az osztály- és az érettségi vizsgálatnál is, akkor megszünik a túlterheltség." (Folyt. köv.)

— **A sárospataki Akadémiai Athletikai Club házi versenye** május 28 án délután volt az iskola-kertben, a tornatéren, nagy közönség jelenlétében. A versenyen jelen volt Matolay Etele nyug. alispán, Dókus Gyula, alispán, föiskolai vil. algondnok, továbbá a sátoraljaujhelyi honvéd zászlóalj tisztikara. A szépen sikerült szabadgyakorlatok után megkezdődtek a versenyek, amelyeknek eredménye a következő volt: I 60 méteres sikfutás. 1. Horváth József I. jh., 2. Páhy József II. hh., 3. Kovács Bertalan I. hh. II. Kezdő vivók. 1. Tomcsányi Boldizsár III. jh., 2. Göőz Lajos I. jh., 3. Juhász Imre II. hh. III. Magasugrás. 1. Ruttkay Elemér II. jh. (1.60 m.), 2. Keresztessy László II. hh. (1.60 m. javitva), 3. Ivanics Bertalan II. hh. IV. Korlát. 1. Csabay Gyula II. jh., 2. Tamáska Lőrinc I. jh., 3. Isaák Imre II. hh. V. Távolugrás. 1. Páhy József II. hh. (5.25 m.), 2. Vitányi Iván I. jh. (5.29 m.), Szalai Béla II. jh. (5.26 m.) e két utóbbi holt verseny eldöntésében ugrott ennyit. VI. Sulydobás. 1. Kató István II. hh. (10.6 m.), 2. Tamáska Lőrinc I. jh. (9.22 m.), Szalay Béla II. jh. (9 19 m.) VII. Nyujtó. 1. Csabay Gyula II. jh. (14 ponttal), 2. Tamáska Lőrinc I. jh. (12 ponttal), 3. Murgu Péter II. jh. (10 ponttal). VIII. Rud-magasugrás. 1. Páhy József II. hh. Magyarország főiskoláinak ez évi rudugró bajnoka (3 m.), 2. Antalfy Gyula II. hh. (3 m. javitással). Bornemissza István IV, hh. (2.90 m.). IX. Haladó vivók. 1. Tamáska Lőrinc I jh., 2. Kossuth Ferenc II. jh., 3. Majos Ferenc II. jh. X. Suly-emelés. (72 kgrmos sullyal). 1. Lőrincz László III. jh. (9 emelés.), Tamáska Lőrinc I. jh. (9 emelés.), 3. Kovács Bertalan I. hh. Koszorut kaptak: a két ifjusági elnök: Szabó Bertalan IV. hh. és Sáfrán Jenő IV. hh.; a versenyzők közül: Horváth József I. jh., Ruttkay Elemér II. jh., Csabay Gyula II. jh., Páhy József II. hh, Kató István II. hh,, Tamáska Lőrinc I. jh. Az első nyertesek diszített ezüst, a második nyertesek ezüst, a harmadik nyertesek bronzérmet kaptak. A versenyek végeztével a club tagjaihoz dr. Csiky Kálmán tanárelnök lelkes beszédet intézett. Estve a tápintézetben táncmulatság volt.

— **A Magyar Királyi Államvasutak májusi menetrendje** Sárospatakra és vidékére vonatkozólag:

I.	Miskolcról indúl	10^{57}	1^{57}	10^{45}	5^{50}	—	3^{41}
	Szerencsről „	11^{39}	2^{55}	12^{54}	6^{35}	7^{09}	5^{10}
	Sárospatakra érk.	12^{22}	3^{58}	3^{32}	7^{24}	8^{08}	6^{16}
	S.-a.-ujhelybe „	12^{33}	4^{10}	4^{00}	7^{35}	8^{20}	6^{29}
	Csapra — „	1^{50}	5^{40}	—	9^{39}	—	9^{16}
II.	Csapról indúl			6^{08}	5^{23}	10^{38}	3^{25}
	Sátoraljaujhelyből „			9^{20}	7^{44}	12^{09}	4^{39}
	Sárospatakra érkezik			9^{39}	7^{56}	12^{25}	4^{52}
	Szerencsre „			10^{52}	8^{40}	1^{29}	5^{35}
	Miskolcra „			12^{38}	9^{26}	2^{35}	6^{20}

TARTALOM. A vallás- és közoktatásügyi költségvetés tárgyalása után. — *Buza Jáaos:* A debreceni tankerülethez tartozó középiskolák igazgatóinak értekezlete. (Folytatás). — *Radácsi György:* Töredékes visszaemlékezés a sárospataki föiskolai énekkarra. (Folytatás). — A tiszáninneni ref. Egyházkerület tavaszi közgyülése. (Folytatás). — Külföld. A *Journal de Genere* után: Servét Mihály szobra Genfben. — Irodalom. — Vegyes közlemények. — Hirdetések.

Kérje ingyen

és bérmentve magyar nyelvü, gazdagon illusztrált főárjegyzékemet, 3000-nél több rajzzal, mindennemü nikkel-, ezüst- és aranyórák, valamint mindennemü szolid arany és ezüst áruk, hangszerek, acél- és borotvák stb.-ről eredeti gyári árban.

Nikkel remontoir óra ... ... K 3.-
System Roskopf patent óra ... ... K 4.—
Svájci eredeti system Roskopf patent K 5.—
Bejegyzett „Sas Roskopf" nikkel-rem. K 7.—
Ezüst remontoir óra „Glória" művel K 9.40
Ezüst remontoir óra dupla fedéllel ... K 2.50
Ébresztőóra K 2.90. Konyhaóra ... ... K 3.—
Schwarzwaldi óra K 2.80. Kakukóra K 8.50
Minden óráért 3 évi irásbeli jótállás. — Nincsen kockázat! Becserélés megengedve, vagy a pénz vissza!

KONRAD JÁNOS
Első óragyár és szétküldési áruház,
Brüx 1256 szám. (Csehország.)

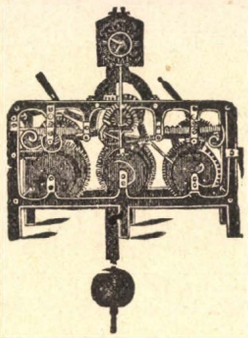

Torony-órák,
palota-, városházi-, gyári- és laktanya-órák berendezését a legelőnyösebben eszközöl
MAYER KÁROLY
utóda
MÜLLER JÁNOS
I. magyar óragyár gőzerő-berendezéssel
BUDAPEST, VII., Tököly-ut 52. szám saját házában.
Képes árjegyzékek és költségvetések bérmentve.

Kálvin János müvei.
Szerkeszti: **Czeglédi Sándor.** **Eddig megjelentek:**

1. A genfi egyház kátéja.
Forditotta: *Czeglédi Sándor.* — Ára **60 fillér.**

2. Az egyház reformálásának szükségességéről.
Forditotta: *Czeglédi Sándor.* — Ára **80 fillér.**

3. Kálvin János értekezése az ereklyékről.
Franciából forditotta: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér**

4. Sadolet biboros levele. Kálvin válasza.
Fordította: *Ladányi Pál.* — Ára **60 fillér.**

Sajtó alatt vannak:

5. III. Pál pápa levele Kálvin János megjegyzéseivel.
Forditotta: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**

6. A párisi theol. fakultás hitcikkei Kálvin elleniratával.
Forditotta: *Pongrácz József.* — Ára **50 fillér.**

Minden kötet külön kapható.

Az 1908. év elején e hat mü egy diszes kötetben is meg fog jelenni. — A 25 ivnyi terjedelmü kötet ára 4 korona 50 fillér lesz. Mind e müvek megrendelhetők

a Magyar Kálvin-fordítók bizományosánál
KISS TIVADAR könyvkereskedésében **Pápán.**

Szíves figyelmébe

ajánljuk a közeledő konfirmáció alkalmából a *Révész-Szoboszlay-S. Szabó*-féle

Konfirmációra előkészitő kátét

kérdések és feleletekben. Ára 30 fillér. Minden 10 egyszerre rendelt példány után egyet ingyen adunk.

Konfirmációi emléklapok

darabja 4, 5 és 6 fillér. 100 drb. egyszerre való vételnél kor. 3·60, 4·50 és 5·40. Kaphatók:

Hegedűs és Sándor

könyvkiadóhivatalában

Debrecenben. Kossuth u. 11.

Orgona és harmoniúm gyár

gőzerő hajtás és villamos világítással berendezve.

ORSZÁGH SÁNDOR ÉS FIA

cs. és kir. udvari szállítók

Rákospalota (Budapest mellett).

Alapittatott 1861. évben.

Az 1885. évi országos kiállításon „nagy dísz oklevéllel“ (első díj) és „Ferencz József lovagrenddel“ az 1904. évi veszprémi kiállításon „arany éremmel“ (első díj), az 1906. évi kassai kiállításon „dísz oklevéllel“ (első díj) kitüntetve, azonkivül számtalan kitüntetés és elismerés. Ajánljuk kitünő hangú és szerkezetü, főleg a legújabb légnyomatu (pneumatikai) orgonáikat, melyek rendkívül könnyü játékmód és a változatok egyszerü kezelése mellett, az időjárás minden viszontagságainak ellenállnak. Szolid munka és jutányos árak. Kisebb orgonák készletben vannak. Eddig 700-nál több új orgona lett szállítva. Raktáron kitünő hangú harmoniumok minden nagyságban. Harmoniumok tetszés-szerinti rajz és változat összeállitással rendelésre készülnek. Tervezeteket és rajzokat kivánatra küldünk.

Pontos és legjobb órák 5 évi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

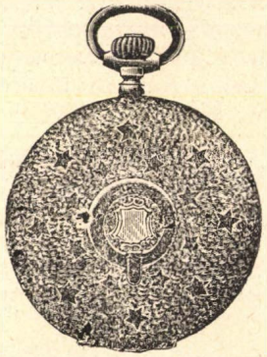

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák,

borkancsók, china-ezüst disztárgyak,

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

Polgár Kálmán

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállítója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 23. szám. Sárospatak, 1908. június 7.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

ID. KISS ÁRON.

1815—1908.

„Elég, elég lesz, hű szolgádat bocsásd magadhoz Istenem!“ Ez a sóhajtás szállt ég felé az utóbbi napokban *Id. Kiss Áron,* tiszántúli püspök betegágya mellől. Imádság volt, forrón szerető szívek buzgó imádsága s a kegyelmes Isten meghallotta s jó választ adott reá, magához szólítván fáradt szolgáját örök pihenésre, örök jutalomra.

„Mint a vizek forrásaihoz ültetett fa, amely idejekorán meghozza gyümölcsét, levele nem hervad el s amihez fog, mindenben boldogul“: — ilyen volt Ő évtizedeken át. „Nagy vala a fa és erős, ágai szépek, gyümölcse bőséges, tekintetre kedves és messzire látszik vala az ő koronája.“

Akik láthattuk őt ereje teljességében, önkéntelenül is felállottunk előtte és tiszteletre gerjedtünk iránta s benne ünnepeltük a kálvinista papság typusát. Izmos a teste-lelke, küzdelemre bátor, szenvedésekre kész és erős s csak az ő Urának alázatos. Mintha a gályarabok támadtak volna fel benne új életre, bíztatásra!

Mikor a gönci nagy ünnepen, a vizsolyi biblia 300-ados emlékünnepén láttuk őt amint emelkedett felebb és felebb a szószék lépcsőzetén és kezeit összetéve s szemeit égre emelve, megállt a szószékben: boldog elragadtatással pihentettük rajta tekintetünket és suttogtuk, hogy ez Ő, a bibliafordító, Károlyi Gáspár.

Nagy idők szülötte volt s a nagy idők lelkének ihletésével futott, küzdött diadalról-diadalra. Dicsőséges sorsot teremtett magának lelki tehetségeinek — családi dús örökségének — fáradhatatlan kamatoztatásával. Szavával, tollával, kormányveszszejével egyaránt kívánatos volt és tiszteletes. Kedélyének gazdagságával felül tudott emelkedni a földi élet mindennapi apró kellemetlenségein s hitének paizsán megtörtek a reá is sűrűn hulló szenvedések hullámai s beteges búsongás nélkül, hitből hitbe hágva, új reménnyel övedezve nyomúlt előre és csak előre — a legnagyobb egyházkerület püspöki székeig.

Szép sorsa volt! Bizonyságát adhatta hazája és egyháza iránt érzett szeretetének a viharos napokban. Szembe nézhetett a zsarnoksággal s a halállal — „száz csatán, ezer veszély közt“ s harcolhatott, mint az ő Urának jó vitéze!

Akik csak az utóbbi években, a kegyelem időszakán túl látták őt, az élet küzdelmei között megfáradtan, meggörnyedten, azok sejteni is alig képesek, hogy milyen volt a valódi *Kiss Áron,* az acélos testű-lelkű, a gyémántkedélyű férfi, az aranyszavú pap, az eszményi jó barát, a patriarkhalis családfő, az emberszerető ember és a hű pásztor, aki a békesség és egyezség vesszejével terelgette a maga nyáját — szép, kies mezők felé.

Ravatalát ott a debreceni ref. főiskola dísztermében örökzöld cserjék övezték. Koporsóján a koszorúk halmaza. Körülte diákifjúság, mint díszőrség. Olyan szomorúan megdöbbentően néma minden. Kíváncsiak jönnek-mennek, megolvassák a koszorúszalagok aranyos feliratait: a főrendeké, az egyházkerületé, a főiskoláé, az egyházmegyéké, a családé, a hű fiúké, a szerető rokonoké, a jó barátoké . . . és valami halvány képet visznek magokkal a felíratokból, a koporsóban pihenőről. „Sokan szerették, sokan tisztelték“ . . . Ha legalább azok a díszőrséget álló ifjak tudakoznák azt a koporsót a benne nyugvó igazi képe felől?! Jó útra való nyerhetnének az élet bizonytalanságai között való bölcs evezéshez.

*

Valódi ároni családból született 1815-ben november 20-án. Atyja vetési, majd kisnaményi s végre bodpaládi, a nagyatyja szintén bodpaládi lelkész volt, mindketten a sárospataki főiskola növendékei. Atyja kitünő szónok, közkedveltségű író és költő, a gyászesetek szerencsés tollú megörökítője s az 51. és 62. dicséret érdemes szerzője. A költő-pap lelkéből örökölte és lábainál szívta magába a költészet szerelmét s a szent zsolozsmák iránt ápolt mély vonzódását már a zsenge gyermek korban. Az akkori népoktatás is kiválóan alkalmatos volt különben az éneklés és énekköltészet megkedveltetésére. Népiskolai ismereteit szülőföldjén gyüjtögette, ahonnan Szatmárba ment 1825-ben s az ottani ref. gimnáziumban („collegium“) *Cseresznyés Sámuelnek,* a volt pataki tanárnak, a jóhírű igazgatónak becézett tanitványa lett. Itt tanult 1832-ig, amikor atyja és nagyatyja nyomait követve, Sárospatakra kivánko-

Lapunk jelen számához ½ ív melléklet van csatolva.

zott. Hamar feltünt itt, mint gazdag kedélyü ifjú, akit a Muzsa is megölelgetett.

Az új Magyarország forrongó szelleme, új formák után való áhítozása Sárospatakon is fogékony talajra talált. A magyar nyelv jogát követelte itt is az ifjúság, amelynek élén Szemere Bertalan, Kazinczy Gábor és Erdélyi János állottak. Ezekkel szellemi egységbe jutni s velök vívni a nemzeti nyelvért a harcot, — gyönyörűséges sors volt bármely feltörekvő ifjúra s így Kiss Áronra is. De neki birkóznia kellett a paizsos férfiúval is, különösen 1834-től, amikor édes atyját elveszítette. Ha nem vehetett is élénk részt az ifjúság forrongásaiban, de érezte azok hatását és erősödött a boldogabbak példáján. A szegénység ellen kitünő menedék volt ekkor a tehetséges ifjak számára a nevelőség. úri családok sarjadékainak oktatása, ami egyszersmind szerencsés mód volt a szélesebb körökben való megfordulásra s jó ismerősök szerzésére is. Ez a fentartási mód tette lehetővé Kiss Áronra nézve a pálya elvégzését és azt, hogy a szegénység nem vált akadállyá lelke vágyainak erősödésében, írói s költői hajlamainak gyarapodásában. Tompával emlegették együtt, mint diák-poétát s a „Nyelvművelő Társaság" 1837-ben kiadott „Parthenon"-jában már jelentek is meg versei, amelyek egyaránt jó bizonyságok az ő honszerelme és vallásossága felől.

Hat évet töltött Sárospatakon, tanúlva, tanítva s az élet küzdelmeihez jól előkészülve. Tisztán látta a sorsát, amelynek csak úgy lehet kedvező haladása, ha ő maga lesz önmagának erős kezü kormányosa. És úgy lett, amint jónak gondolta. 1838-ban, a nevelősködése közben megkuporgatott pénzével a német nyelv elsajátítasa végett Lőcsére ment, azzal a feltevéssel, hogy ha külföldi tanúlmányútra nem mehet is, legalább élvezni fogja a külföldi nagy tudósok szellemi termékeit és épülni fog azok által. Nyíri István, a kitünő professzor és igazgató, a végső harc vívása közben állította ki számára a bizonyítványt, amelyben 34 kitünő osztályzat volt.

Egy évig volt Lőcsén öccsével, *Kiss Gedeonnal* s tört a célja felé lankadatlanúl. 1839-ben első lelkészi vizsgát tett Debrecenben és segédlelkésszé lett Szatmáron, ahol különösebben *Fésős András*, a későbbi debreceni lelkész és egyh.-ker. főjegyző volt reá jótékony hatással, akivel együtt olvasták a német hittudósok műveit s akinek ösztönzésére fordította le a fiatal káplán a Darmstadter Kirchenzeitungnak nehány kitűnő cikkét. 1840-ben a szatmárnémeti egyházba lépett át, mint káplántanító s 3 évig tanított itt nagy kitartással, a gyülekezetet is gondozva lelkiismeretes hűséggel — itt is az édes atyja nyomain járván.

A központi helyen vitézkedő ifjú tudós és pásztor munkáját tudta, ismerte az egész egyházmegye s 1843-ban egyszerre két helyre választották meg rendes lelkészül, Csécsére és Porcsalmára. Ápr. 25-én az utóbbi állomást foglalta el s itt maradt püspökké történt megválasztatásaig — 1892-ig.

Porcsalmán nőtt férfiúvá, itt fejlődtek ki lelki tehetségei s itt adta feltűnő tanúságait haza és egyház iránti hő szeretetének s írói hajlamainak.

Már 1846-ban egyházmegyei aljegyző s mint ilyet éri az a kitűntetés, hogy megválasztja Szatmármegye táblabíróvá, ami eddig egyetlen lelkésznek sem jutott részeül. 1848-ban már egyházmegyei főjegyző s a Br. Eötvös József által Budapestre összehívott értekezleten az egyházmegye képviselője. Még több is. November havában a szatmári önkéntes honvéd ifjúsággal vonúl a haza védelmére mint tábori pap és részt vesz az erdélyi hadsereg változatos, véres küzdelmeiben.

A zsarnoki kormány megsanyargatja különösen azért a hódolatnyilatkozatért, amellyel az egyházmegye nevében a független magyar kormányt üdvözölte s megfélemlített társai és pártfogói alig merik kitenni magokat az üldözött honfiúért — azokban a jellempróbáló időkben. Főjegyzői állását elveszíti, amit 1857-ben fényesen visszaszerez ugyan számára az ébredező bátorság és tisztalátás; de újra szenvednie kell a zsarnokság vérebeitől. Keresik nála a „Tájékoztatás" és „Irányadó" című iratokat, amelyekkel nagyjaink a letiport református egyházat bátorítgatták és irányt jelöltek a zsarnoksággal szemben való magatartásra nézve. Megyefőnök, járási szolgabíró, törvényszéki tanácsos egymás kezéből veszik s egymásnak adják a gyanú ala fogott és sokképen megvádolt lelkészt s szuronyok közt követelik tőle a vallomást, de nem bírnak vele. Amit gyalázatjára kezdtek, az dicsőségével végződött, ő a pátens küzdelemben tanúsított hősi viselkedéseért, írói, honfiúi érdemeiért: esperessé választatott. A 45 éves férfi egy nagy egyházmegye kormányszékében.

Mint esperes száz szemmel őrködött a szatmári egyházmegye felett. Semmi sem volt előtte kicsiny és nehéz, amivel egyházmegyéjének vagy az egyes egyházközségeknek javára működhetett. A rend megnőtt, az igazság megerősödött a kormánya alatt. Papi s tanítói gyámintézet hatalmas istápolót nyert benne s a debreceni főiskola érdekében indított jótékony mozgalmaknak is lelkes vezére volt s az áldozatkészség felébresztésében példájával világolt, hogy mások is lássák, hogy minden beszédnél ékesebben beszél a tett. Az egyházkerületi gyűléseken tényezővé lett csakhamar, mert szent kötelességnek ismerte a köz érdekében való munka elvégzését. Tagjává lett az egyházkerületi tanügyi bizottságnak s alig volt fontosabb mozzanat az egyházkerület és debreceni főiskola életében, amelynél Kiss Áron ne szerepelt vagy mellőzhető lehetett volna. A kis falu lelkésze naggyá nőtt az egész rengeteg egyházkerületben s a mélyre nézők előtt épen az képezte egyéniségének egyik kiváló jelességét, hogy ő az ő félreeső falujában is hű tudott maradni ifjúkori szerelmének tárgyaihoz és lelkének szárnyait nem tette nehézkessé a falu pora, feneketlen sártengere.

A tudományok és költészet iránt való szerelmén sem fogott sem tér, sem idő, sem új helyzet és semmiféle hatalmi igézet. Mikor 1859 ben a „Sárospataki Füzetek" életre kelt, Ő sietett annak munkásai közé s „*Adatok a szatmári hh. egyházmegye történetéhez*" . . . című tanulmányával igazolta, hogy a nehéz viszonyok között vissza kell fordulnunk tanulságokért a múlt időkhöz. Dolgozó társa volt a régibb és újabb Prot egyh. és iskolai lapnak, a *Lelki Kincstárnak*, amit *Székács* szerkesztett s az *Egyházi Könyvtárnak*, amely vállalatot Révész Bálint indított meg. 1875-ben „*Geleji Katona István egyházi kánonai s a szatmárnémeti nemzeti zsinat végzései*" című művével lepte meg a magyar prot. egyházakat s a történeti munkák iránt érdeklődő tudós közönséget. 1877-ben pedig „*A Szatmármegyében tartott négy első prot. zsinat végzései*" című adta bizonyságát annak, hogy Ő milyen szeretettel gondol a szatmári egyházmegye múltjára és hogy Ő annak is emléket kíván állítani hazai irodalmunkban. Ha Ő megbecsülte egyházmegyéjét a tollával is, az is megbecsülte őt szeretetének fokozódó melegségével. Alig volt valaha kedveltebb esperese valamely egyházmegyének, mint Ő volt a Szatmárinak.

Pedig a szenvedésekből is jutott neki bőven, amik szintén megszokták bénitani a férfiúi akaratot is. Családi veszteségekkel tette próbára a Gondviselés, nagy veszte-

ségekkel ostromolta hitét, kedélyét; de ő rendületlenül megállt s szépen fejlődő gyermekeiben a siralmak völgyéből is hálás szívvel látta az istenség kegyelmének felé való fordulását és dolgozott tovább, építette saját házának tisztességét és hódította maga felé a közvéleményt.

Mikor *Révész Bálint*, tiszántúli püspök hosszas betegeskedés után meghalt, Kiss Áron már jól tul volt a 70 esztendőn, de csupa igéret még mindig, csupa biztatás és jó reménység. Csak imént hódította meg a magyar protestáns egyházakat a gönci ünnepen tartott beszédjével és pedig annyira, hogy a tiszántuli egyházkerület egyházközségeinek többsége illetlen dolognak tartotta ennek a hatalmas öreg embernek mellőzését és oda állította az egyházkerület kormányrudjához. Egész multját kivánta megtisztelni ezzel a nagy kitüntetéssel.

A munkában edzett öreg ember meg is fogta a nagy egyházkerület kormányrúdját és lendített is azzal nehányat a zavaros hullámokon. Álmokat álmodott a főiskola sorsának dicsőségesebbé tételéről, a lelkészek sorsának kedvezőbbre fordításáról, az isten országának földi megvalósításáról . . . De egyszer csak kezét lankadni, erejét fogyni érzi s álmainak országába bevilágítni nincsen lelkének áthatható ragyogása. A büszke tölgy dús koronáját gyorsan tépi az idő s az élet ellensége: a betegség, a meg-megújuló kórság s a vezért ott az irígyelt magaslaton szürke köd veszi körül, amely nem engedi többé, hogy a maga teljességében láthassuk és hallgathassuk őt.

Övéinek rajongó szeretete védi, támogatja, rövid időre fel-felvillanyozza, keze a hallgató lant hurjaiba bele-belekap, de hiába! Az igéret földjét látta, belé is lépett, szét is tekintett annak térein, de a vakoló kanalat és a védő fegyvert csak kevés ideig bírta forgatni Jeruzsálem kőfalain.

Akik szerettük, tiszteltük őt igaz őszinteséggel, fájdalommal néztük ott a magaslaton, ahol nem bírta győzedelmesen szolgálni lelkének eszményeit és ezekben az ő imádott Urát.

Mi sárospatakiak s tiszáninneniek bizonyos büszke dicsekedéssel láttuk az ő csillagának hosszú ragyogását és a zenitig való felemelkedését. Szeretetből a szeretetért; hálából a háládatosságért. S nekünk is mélységes fájdalom volt az, amikor ez a csillag halványodni kezdett s majd homályba borult. Éreztük a család gyászát, az egyházkerület bánatát s keserü volt azt tudnunk nekünk is, hogy a kegyelem esztendein túl ez a termékeny fa is megtagadta gyümölcsöző képességét s csak a szép múltja az, a mi túlragyog időn s enyészeten.

Május hó 30-án szép, nagy lelke elköltözött roncsolt porsátorából s f. hó 3-ika óta ott nyugszik a Kossuth-utcai temetőben, ahol Meliusz és annyi sok jelese egyházi multunknak, ott ahol a mi Orbánunk és a mi Mitrovicsunk.

Elég, elég volt, hű szolgádat bocsásd magadhoz Istenem! Gyászoló szeretteire borítsd a te végéremehetetlen kegyelmed palástját. Megérdemlik ami hitünk szerint, mert igen szerettek! — Örök áldás őrizze köztünk id. Kiss Áron emlékezetét!

Pünkösd.

Érzem szivemben Istent; őt, kit még az egek sem foghatnak be. Lelkem e boldogságtól megremeg, mint a lég, melyen fehér galamb száll át. Óh szivemen száll át e fehér galamb, a te lelked fehér galambja, én Istenem! Ünnepelek; ma Pünkösd ünnepe van.

Lángol már szivem érzése; keblem átmelegült. A nyári nap forró súgara hull reám. Oh a Pünkösd forró hitének melege ez; az gyujtja, perzseli, lobogtatja lelkemet, midőn rágondolok az első Pünkösd eseményeire, nagy dolgaidra, Szent-lélek isten!

Az alvó tenger ébredhet igy, mikor átfut rajta az üde reggel, mint ahogy megmozdult az elaltatott, lecsillapitott tenger: a jeruzsálemi közvélemény. Csattogva csap rá valami nagy erő láthatatlan szárnya és rázza, hímbálja százados ágyában, de könnyen, gyöngéden, kedvesen, mint szel a rózsafát. Isten minden munkája csodás. A lelkek mámorossá lesznek: édes bortól részegedtek meg ezek. Szent érzéseket kezdenek kibeszélni nyiltan, mindenek hallatára olyan ihlettel és melegséggel, hogy szavuk tűzétől lángra gyul a szív, amely azt meghallja. Zendülve szökkennek a hullámok, zendülve csordul ki lelkükből a forró meggyőződés árja, az égig lobog lelkesedésök. A zsibongó tenger arcán fény suhan át: a menny fénye. Szemök, szivök sugara tiszta, mint a menny. Ezek az emberek boldogok; lelkökbe szállt az áldott öröm, az édes megnyugvás, a világban nem ismert béke, az üdvösség. Nem tudjuk másként kifejezni: Isten lelke van rajtuk, bennök. Érzik a lélek boldogító jelenlétét s nem ismernek már félelmet, Péter apostal ezreknek predikál (Apost. Csel. III/41.) és beszéde ékesszólás lesz: „Nincsen senkiben másban üdvösség.“ Jézus az üdvözitő. A Jézus szent nevében kezdi meg a világtörténelem új korszakát nehány tanulatlan halász és vámszedő.

Most roppant meg a régi világ alkotmánya. Ezek a kész, egész, hittel és meggyőződésssel tele személyiségek már keresztyének; olyanféle emberek, amilyeneket még nem látott a világ. S mig élő, közvetlen viszonyban élnek Istennel, lelkökben a legeszményibb formában: a szívek egy szent érzésében megszületett az embereket összekötő legfenségesebb kapocs: az anyaszentegyház. Isten lelke alkotta az egyházat.

Érezze szívében Istent minden ember, legyen mindenkinek Pünkösd ünnepe. A Pünkösd Istene az Atya, aki számon tartja hajszálainkat és a kicsinyek lelkébe is leszáll s a gyönge erejévé, a kételkedő megnyugtatójává, a szomorkodó vigasztalásává lesz: ő az élő hatalmas Isten. Ne tagadd meg magadban e lelket, ápold azt mindenki lelkében, mint kertedben ápolod a virágot. Az üde virág bájos, de az üde, ép, romlatlan lélek még bájosabb. Örvendezzél, hogy Isten nem lakik végtelen távol örök messzeségében tölünk, a Pünkösd hirdeti, hogy lelkünkben van az ő igazi lakása. Töltse el lelked magasztos öröm, szálljon át azon is a fehér galamb. Két lélek érintkezzék ez ünnepen: lelked és az örök lélek. Ez ünnepen a legnagyobb az ember; teljes önállósága egész értéke előtte áll; a maga szive dobogását hallja, a maga lelke rezdülését követi. A keresztyén személyiségek a Pünkösd tüzében égnek; a Pünkösd szüli a reformátorokat is. Alakuljon ki mindenkiben a keresztyén személyiség. Egyénileg állunk szemben Istennel. Üdvöm és kárhozatom magamtól függ és Istentől, kinek kegyelme leszáll a megnyilt szívbe. Nyiljék meg szivetek és csöndes áhitattal várjátok a zúgó szél zendülését. Istent soha nem várta hiába emberi szív.

Az apostolok önálló egész személyiségek voltak, de az egy érzés is összedobbantotta szívűket; ők anyaszentegyházat alkottak. Mozduljon szívűnkben is az érzés, hogy szent az egyház és szent a közös-

ség, melyre ez céloz. A protestánsok mintha elfelejtették volna a fenséges missziót, amiért egyház van a világon. Ne csak jogi kötelék legyen az, hanem közös szent érzésünk kijelentése. Értéktelen minden, ami elválasztja és nem összeköti az embert. A protestantizmus sem adhatja fel a gondolatot: Elközelített a mennyek országa. Az egyház kebelén adjunk üdvösséget a nyugtalan emberi szívnek. Mi is megtaláltuk azt, mint hajdan az örvendező tanitványok. Az egyház lelke Isten lelke legyen.

Érezze ez ünnepen szívében mindenki Istent és a szívek dobbanjanak össze. A menyből fehér galamb száll; pünkösd van.

Marton János.

A papi tisztességről.

Nyilt levél *Dr. Baltazár Dezső* urhoz, mint az ORLE. elnökéhez.

Testvérem az Urban! Hozzád cimezem ez irást, mert a benne foglaltak nagy összeköttetésben vannak az ORLE erkölcsi légkörével s Neked igennagy részed van és lehet ezután is ezen légkör tisztaságában.

A papi tisztességről már régóta gondolkodom. Igyekszem magamban és magamnak számot adni róla. Úgy hiszem, tiszta, tápláló forrását, egyedül a bibliában lehet megtalálni. És igy a papi tisztességet nem a papi diploma, nem a papi palást, nem a papra ruházott külső megbizatások, tisztségek, cimek és más ily alkalomszerű dolgok adják és jelzik, hanem valami más.

Ezt a *valami mást*, sokféleképpen láttam leirva, hallottam elbeszélve és tapasztaltam tényekben. Azt mondom róla, a mit egy nagy bölcs mondott az istenségről: hogy *mi ő?*. azt nem tudom; hogy *mi nem!*. azt tudom.

De megérezhető, mint a vonzó illat. Azt hiszem, inkább a szivre tartozik, mint az értelemre; — ami nem azt teszi, hogy az értelemnek ne volna benne része. De mégis több része, sőt vezető szerepe van a szívnek. Én csak azt gondolom, hogy papi tisztesség, Krisztusban való ujjászületés nélkül nem lehet. Sokszor lelkembe rezdül a Nikodémusnak adott krisztusi oktatás.

Azt biztosan tudom, hogy a hiu külsőségek után kapkodás, nemcsak a palást tisztességét, de még a tisztes palástot is leveheti a pap válláról.

A mult napokban, egyházi adócsökentési ügyben, a nagykárolyi egyházmegye egynémely egyházába utaztam, mint konventi megbizott s Debrecen felé menvén, úgy esett, hogy pár órám volt vonat továbbindulásig s kiküldöttségi társammal bekukkantunk Debrecenbe, érdekelvén főként az akkor folyó egyházkerületi gyűlés s egynémely jóismerőseinkkel való találkozási vágy.

Jobb lett volna talán oda se menni. Olyan dolgok hallói valánk, amelyeket jobb lett volna nem hallani; de ha már hallottuk, óhajtom veled megbeszélni kissé.

Egy ismert esperestől kérdezősködvén az előző napi dolgokról, nagyon szomoru ábrázattal mondta: „eltemettünk egy jónevű paptársunkat . . .“ Ez a dolog az én lelkemet is nagyon fájdalmasan érintette, az egyént illetőleg is, a kit eddig csak tisztelni és szeretni tanultam, de méginkább bántott, ha elgondoltam, hogy ama gonosz nyavalya, mely miatt temetni kellett, kezd járványszerű lenni és ennek terjesztésében az ORLE.-nek is része van, már eddig is s még nagyobb lehet ezután, ha a papi tisztesség utjába nem áll.

Kezdünk *nagyzolni*. Az a bizonyos *fajsulyszerinti elhelyezkedés*, olyanforma vegyfolyamat, mint a must erjedése. Az édesség mindenesetre elvész s nagyon ügyelni kell, hogy a zavaros kavarodásból, a seprű alóla kerüljön, a hordó dohos ne legyen, a nyers erő mellé íz és zamat társuljon; különben élvezhetlen lesz az uj bor.

Többször hallottam már, nagy hangokat felzudulni, nyers követeléseket megnyilatkozni, irásban és képben. Mint a bölönbika, ez a kis ostoba nagyduda, csendes estén ha buffog, azt hinné az ismeretlen, az a bizonyos leviathán, el akarja nyelni a világot. „Ignotos fallit, — notis est derisui . .“ Az orléskodás, némelyek részéről, mintegy nevelő iskolája a *szerénytelen figyelmetlenségnek*, holott a papi tisztességhez a *figyelmes szerénység* illik. „Tanuljátok meg éntőlem, hogy én szegény és alázatos szivű vagyok!“ — int a Mester. A papi hivatal, bibliánk szerint, olyan csendes termékenyitő, mint a harmat. „Még balkezed se tudja, hogy jót tesz a jobb! . .“ Milyen visszás tehát, ha Orleisták zajt csapnak, előre törnek, készek az államot is ostrom alá fogni, nem is szólva saját testvéreik és egyházhatóságaik elleni viselkedésről . . . .

Nyilt dolog, hogy kerületünkben, a püspökségre csendes korteskedés folyik. Nyilt dolog, hogy a Te személyed előtérben áll. Én sohasem helyeseltem az ilyen rábeszéléseket. A Krisztus által szerzett lelki szabadsággal ellentétben áll. Hallottam oly kombinációról, hogy a jövő elhelyezkedésben, — nem aszerint a bizonyos *fajsuly* szerint — Te a főjegyzői helyet foglalnád el; mire azt jegyezted volna meg: rám, mint az öt egyházkerület lelkészeinek elnökére, lealázás volna a főjegyzői állás, *engem csak a püspökség elégithet ki*. Én nem hiszem, hogy ezeket Te igy mondtad. Te nem feledheted el, — hiszen a tudományok doktora is vagy! . . — nem feledheted el azt a fenséges *ténybeli* utmutatást, melyet Krisztus urunk, abban a bizonyos lábmosásban, adott mindazoknak, kiket nem e világ bolondságai vezetnek az élet utján. Te tudod, neked tudnod kell, hogy a Krisztus leghatározottabban elitélte azokat, óva intett mindenkit azoktól, kik szeretik az előlüléseket, a piacon való köszöntéseket és hogy az emberektől igy hivassanak: Mester! . Mester! . Te tudod, neked tudnod kell, hogy hozzánk, keresztyén papokhoz, azért sem illik a nagyzolás, mert mi az anyagi lehetőségekben nem bővelkedünk s minket a törtetés és nagyzolás anyagi zavarokba is taszit és pedig nemcsak a magunk és családunk kárára, hanem az általunk hirdetett krisztusi elvek és igazságok szégyenére és hátrányára. A világ emberei, ha ily nagyzoló bolondságok áldozatai lesznek, legfelebb maguk esnek el; de mi a vallás nagy érdekét is sárba tiporjuk. Sok gyászos példát ismerek én magam is. Mig ellenben, mostani utazásainkban is szerencsés valék, sok derék papot megismerni, otthon a maguk fészkében, kiknek nem lévén szük Macedonia, lelkök testök nemes tevékenységével töltötték be azt a szükebb kört, melyet a Gondviselés rájuk bizott. S csakis igy tölthetik be, ha nem kacsingatnak folyvást a mesgyén túl . . Legfájóbban érintett azonban a következő eset. Arról volt szó, hogy egy egyházkerületi tisztség betöltésre vár, tehát a szokásos ajánlkozások megindultak. Egy lelkésztársunk, aki az ORLE. legbensőbb törzskarához tartozik, elég őszintén nyí-

latkoztatta ki, hogy efelett *ők* határoznak s eleve ki van zárva, hogy az ORLÉN kivűl álló egyén szóba is jöhessen! . Hogy ezen lelkésztársunk mennyiben fejezte ki azt a bizonyos fajsuly szerinti elhelyezkedést, — én bizony nem tudhatom, de amit kimondott, akár tudva, akár tudtán kivűl, minden lehet, csak nem tisztességes, a Krisztus szerinti tisztességes! Mert ha az ORLE célul tűzné ki a *maga embereinek* elhelyezését, egyszerű *elhelyező intézetté* alacsonyitaná le magát. Sőt a legveszélyesebb bomlási folyamatot inditaná meg egyházi téren. A bibliában egy bizonyos *lajtorjáról* van szó, melyen Isten angyalai lépkedtek le az alvó Jákóbhoz. Az ORLE. is egy lajtorja volna, melyen a Sátán angyalai történtének a mélységes pokolból, hogy a földi dicsőségre és jobb állásokra vágyó lelkeket elvonják az isteni szolgálattól és a Mammon szolgáivá alacsonyitsák. Milyen intő példa itt is a Krisztus példája; időn, enyészeten átzug hozzánk is: „a te Uradat Istenedet imádd és csak *Őneki* szolgálj!“

Képtelenségnek tartom, hogy annyi derék, műveltlelkű paptársam és Te, mint elnök, csupán oly szervezetet formálnátok az ORLE ban, mely a tagok anyagi érdekeit segitse s erre kellene a szoros összetartás. De ilyen törekvésről hallottam már több buzgó ORLEistától, akik bizonyára csak meggondolatlanságból *képzelődnek* ily tisztességtelen cél felé.

Elég bajunk volt már és van még ma is, a politikai testvértelen küzdelmek miatt. Főként a mi tiszántuli kerületünkben tett és tesz óriási károkat egyháztársadalmi téren. Holott a Krisztus mértéke, az egyének értékelésénél, mennyire egészen más, mint a politika mértéke! Mennyire kiforgatta a gyarló ember azt a fenséges *egyetemességet*, melyet Krisztus tanított és gyakorolt, az ember, *az egyetemes ember* istenfiusági viszonyát illetőleg! . . . Ime közmeggyőződés, hogy a nemzet általánosabb fogalom, mint a vallás. Holott a krisztianizmus a legtágabb keret, a ragyogó nap, mely köré csoportosulva még a népek is futhatják egyenletesen erkölcsi pályájokat. Minő szégyenletes, főként ránk, református keresztyénekre, hogy a szűkkörű felekezetieskedés keretén belől is, érdekcsoportot alakitanánk s gúzsba kötve a lélek szabadságát, tagsági kényszerüséggel kényszerítenénk egymást, hogy ha haladni akar, hijábavaló minden szellemi, erkölcsi képesség és készség — fődolog, hogy lépjen be az ORLE ba, különben — el vele! . . .

Ezen Krisztustalan irányzatnak nem lehetsz Te képviselője s amennyiben ily hangok hallatszanak, szükséges, hogy a te művelt lelked megnyilatkozzék s „szólj, hogy ismerjünk! . . .“

Áldozócsötörtök szerdáján irom ez irásomat hozzád cimezve, a papi tisztességről.

Lelkem előtt feltűnik a megdicsőült Mester örökkéélő alakja s mintha imádságát hallanám: „Atyám! . . . elvégeztem a munkát, melyet reám biztál; dicsőits meg engem azon dicsőséggel, mely volt Tenálad, mielőtt a világ lenne! . . .“

Ez a példa . . . az Út, Élet és Igazság! . . .

Mi pedig, nem várjuk a végzett, — sokszor csak imigy-amugy végzett munkát, hanem már a munka derekán, vagy még kezdetén várjuk, kérjük. Követeljük a dicsőséget és pedig nem az Atyától, hanem az ördögtől is, csak mutassa a kisujját . . .

Hogy ez *nem* papi tisztesség, — ezt tisztán tudom.

Őszintén kinyilatkoztatom, szeretnék egy táborban küzdeni veletek, — de csak a Krisztus vezérlete alatt! . . .

Isten őrizzen mindnyájunkat olyan szükkörű vágytól, mely megnyilatkozott a még isteni lelket nem nyert tanitványok ajakán képen: „azt akarjuk, hogy egyikünk üljön jobb, — másikunk balkezed felől, mikor üléndesz Izrael királyi székébe s mi kormányozzuk a tizenkét nemzetséget! . . .“

Tudod ugye, mit szólt erre a Meser! . . .

Szives üdvözlettel testvéred az Urban

Andrássy Kálmán.

A debreceni tankerülethez tartozó középiskolák igazgatóinak értekezlete.

(Folytatás és vége.)

A jutalmazásnak és büntetésnek szintén nagy szerepe van az önfegyelmezés kifejtésénél. Ha a gyermekben sikerült felkölteni a munkakedvet, akkor kezdődik meg a fegyelmezés jutalmazással és büntetéssel. A szorgalom és jó magaviselet legfőbb jutalma a tanár részéről nyert dicséret, amit azonban csak a szerényebbeknek osztogassunk gyakrabban s az elbizakodottakat ebben ritkán részesitsük. Pénzjutalmat az alsóbb osztályokban ne osztogassunk, hanem e helyett adjunk jutalomkönyveket. Hogy az értesítőkben a jeles növendékek nevét és osztályzatát vastagabb betüvel és számmal nyomassuk, helyesnek tartja, mert ez a nyilvános elismerésnek egyik jele. Ha a tanuló nem engedelmeskedik az iskolai szabályoknak, az önfegyelmezés felköltése céljából a *büntetést* kell alkalmaznunk, de ennek kiszabásánál nem a büntetés nagyságára, hanem annak erkölcsi hatására kell tekintettel lennünk. A büntetésnél is a gyermek iránti szeretet vezessen bennünket s ebben is tartsuk meg a kellő fokozatot, mert amely tanár minden csekély hibát büntetéssel torol meg, a büntetést megszokottá teszi s a gyermeket, hogy a folytonos büntetést elkerülje, hazugságra csábítja. Kerülje a tanár különösen a nagyobb tanulóknál a sértő gúnyolódásokat. Legyen növendékeivel szemben udvarias, de ha szükség van rá, kivétel nélkül mindenkivel szemben szigorú. Ha a gyermek ezt tapasztalja, igyekezni fog magát fegyelmezni. Az igazgató és az osztálytanárok ügyeljenek arra, hogy a fegyelmezés az intézetben egyöntetüen történjék. A testi büntetés az iskolából számüzve lévén, az igazgató kötelessége őrködni, hogy ezt a tanárok ne alkalmazzák.

Az ifjusági olvasmányoknak is nagy hatása van az önfegyelmezés kifejtésére s e tekintetben az ifjusági könyvtárakra nagy feladat vár. Olyan olvasmány, mint Robinson története, az önfegyelmezés remek példáját tárja az ifjú elé. Javasolja, hogy a *miniszterium állitson egy ifjusági könyvtárbiráló-bizottságot*, mert ma az anyagi haszon utáni vágy sok irót és kiadót rábir arra, hogy igen sok olyan könyvre rányomassák, hogy „az ifjuság számára“, amely nem arra való, sőt határozottan romboló munkát végez az ifjuság lelkén.

A testgyakorlás az önfegyelmezés képességét kiválóan fejleszti, mert a növendék az együttes munkában megszokja, hogy akaratát alá kell rendelnie a tömeg és társadalom közös akaratának. A *tornaversenyeknek* véleménye szerint előnyei is, hátrányai is vannak. A kerületi és országos versenyeknek szerinte nincs meg a kivánt eredménye, sőt káros hatású lehet azért, mert a fegyelmet fenntartani nagyon nehéz, különösen, ha azt tapasztalják a tanulók, hogy sok

intézet növendékei kényök-kedvük szerint tehetik azt, amitől a másik intézet tanulói el vannak tiltva.

Az ifjusági tanulmányi kirándulások által a tanuló ismeretköre tágul, testi ereje növekszik, de ha a vezető tanár nem tud hatni kellőleg a növendékekre, káros hatású is lehet, mert a látottakat és hallottakat olyan formában adják elő, hogy másokra is rontó hatást gyakorolnak. A *katonai neveléssel* is megkezdték ujabban a kisérletezést. Valószinü, hogy ennek erkölcsi és önfegyelmező hatása lesz, mert az ifju megszokja a pontosságot és engedelmességet. Nagy kár, hogy a Szemere Miklós egylet, amely felkérte az igazgatókat, hogy a tanulókat a katonai kiképzésben való részvételre hivják fel és buzditsák, még csak nem is válaszolt az igazgatók kedvező jelentésére.

Az önfegyelmezés közvetett módjainak tekinti az ének-, zene és tánctanitását, valamint az iskola és szülei ház közös munkáját. Az újabban megkisérlett *szülei értekezletek* nem jártak kellő eredménnyel, mert ezeken a szülék nagy része nem jelent meg, akik pedig megjelentek: vagy nem nyilatkoztak őszintén, vagy pedig a tanári működés felett olyan kritikát gyakoroltak, amellyel a tanári tekintélyt sértették meg. Általában véve nem helyesli, hogy illetékesek és illetéktelenek egyenlően birálhassák az iskola munkáját. A szülékre jó hatással lehetnének az értesitőkben megjelent olyan értekezések, amelyeket a szülék is szivesen olvasnának s azokból okulhatnának, de ilyen igen kevés jelenik meg. Az elvont, tudományos tételek fejtegetése előtt mindenesetre le kell bocsátani a sorompókat.

Az előadáshoz többen szólottak. Géresi Kálmán véleménye szerint a tanuló önfegyelmezésének fejlesztésére legnagyobb hatással van a *tanár egyénisége s példaadása*. Igyekezzék szeretetet támasztani önmaga iránt és tantárgya iránt s maga tudja első sorban fegyelmezni önmagát. Az indulatos s önmagán uralkodni nem tudó tanár csak rossz példát szolgáltat növendékeinek. Helyesnek tartaná, hogy az ifjusági és osztálykönyvtárakban a kipróbált jó könyvek, minő p. o. Robinson, A szív stb. több példányban volnának meg, hogy azokat mindenik tanulónak alkalma lenne elolvasni. Nagy gondot kellene forditani a tanuló lakásokra is s lehetőleg megakadályozni azt, hogy kisebb gyermekek nagyobb felnőtt tanulókkal lakjanak együtt, mert ezek sokszor beszédeikkel és cselekedeteikkel megmételyezik a gyermek lelkét. Nagyon fontosnak tartja az önfegyelmezés fejlesztésére *a tanulók közszellemét*. Ezt a tanárnak kötelessége tanitványai között ápolni. E tekintetben helyesen jár el, ha növendékei közül kiválasztja az erősebb karakterü fiúkat s ezekre igyekszik hatni, mert ezek aztán hatni fognak társaikra is.

Leffler Samu ajánlja, hogy a tanulók közt kiosztott tanulmányi és fegyelmi szabályok a szüléknek is adassanak át elolvasás végett. Ezeket aztán aláírva küldjék vissza az osztálytanárhoz, hogy így az iskola követelményeivel a szülék is tisztában legyenek s a tanároknak segitő társaivá váljanak. Cseh és Borsos nem tartja helyesnek az osztályzatok kinyomatását az Értesitőkben, mert sokszor az Istentől jó tehetséggel megáldott tanuló kevés szorgalom mellett nyilvános kitüntetésben részesül, míg a kisebb tehetségü, de nagy szorgalmu tanuló elismerésben nem részesül. *Dr. Kovács Gábor* a botbüntetést szülei beleegyezés mellett megengedhetőnek tartja, mert ez sok esetben valódi gyógyszerként hat. Azt azonban nem helyesli, ha a tanár a nyilvánosság előtt feltünő politikai szerepet visz, mert az ellenséges sajtó kiméletlen kritikája nemcsak a tanár tekintélyének, hanem az iskola jó hírnevének is árthat.

Az itt feljegyzettekből is látszik, hogy a Debrecenben összegyült igazgatói értekezlet kellőleg foglalkozott a felvetett kérdésekkel. Hogy az értekezletnek lesz e valami látható haszna, azt nem tudjuk, mert könnyen megtörténhetik, hogy a sok felvetődött gondolatból egyet sem fog a miniszterium elfogadhatónak, helyesnek tartani

Buza János.

A kelő naphoz.

Ragyogva tünsz elő
Fénylő napunk!
Felvidul általad
Gyászos lakunk:
Dicső fenségbe' kelsz
Lángútadon,
Élet 's remény tenyész
Nyomdokodon.

Ború fedezze bár
Szép fényedet,
Nem fogja szenny 's homály
Szűz képedet;
A' mint feléd tolong
A' fergeteg,
Akként el is vonul,
Nem hatva meg.

Az ég lövellje bár
Villámait,
Zuhogja gőzcsoport
Ontásait:
Te mégysz a' mint menél
Sértetlenül
'S lenyugszol útadon
Szeplőtlenül.

Szelid nap! éltemet
Hűn másolod,
Zajos viszályimat
Lerajzolod:
Éu is tisztán jövék
A' létre fel,
A' mint te feltünél
Lángfényeddel.

Csatázva kelt vihar
Egem' körén,
Bolygok ledult virány,
Kietlenén.
Nem nyil örömkehely
A' bús mezőn,
Letünik éltem is
Majd éj ha jön.

Csakhogy te boldogúl
Érzéketlen,
Kimért uton haladsz
Veszélytelen;
Pályám határtalan
Sikon csapong
Körötte szikla áll
Örvény zajong.

De mért útam helyett
Őrangyalom
Hitem van, ez tanit
Vándorlanom:
S végcsendre szálva majd
Éj' jöttivel,
Dicsőbb korány mosolyg
Egemre fel!

(Parthenon 1837.). *Kiss Áron*

Kálvin a történelem itélőszéke előtt.

Tekintettel arra, hogy Kálvin a közelebbi időben a közfelfogással ellentétes megitélések tárgya lett, a nagy reformátor iránt érzett tiszteletünknél fogva kötelességünknek ismertük, hogy megkérdezzük az egyháztörténelem több jeles külföldi és hazai búvárát: miként vélekednek e megitéléssel szemben Kálvinról és az ő reformátori működéséről? A beérkezett feleleteket, hozzájok foglalva egy két alkalmi cikket és elhalt tudós nyilatkozatát is, az alábbiakban közöljük.

I.

Harnack Adolf levele.

Hochgeehrter Herr Professor!

Berlin, W15. 19. 5. 1908.

Um die Aufstellungen des Hrn. Zoványi, die ein Gewebe von Richtigem und ganz Falschem sind, richtig

zu beleuchten, müsste man eine Broschüre schreiben. Dazu habe ich keine Zeit und bedaure daher. Ihrem Wunsche nicht entsprechen zu können. Aber das Eine will ich doch sagen, dass Calvin der Moses von Westeuropa geworden ist und dass seine Sitten-gesetzgebung vielleicht das wichtigste Moment in der Begründung der modern-protestantischen Culturentwickelung ist. Gewiss ist Calvin kein Reformator wie Luther, aber Luther ist auch kein Reformator wie Calvin gewesen. Es sind eben zwei ganz verschiedene Typen grosser Reformatoren. Persönlich ist auch mir Calvin wenig sympathisch. Aber Reformatoren sind nicht gesandt, um uns sympathisch zu sein, sondern um die Menschheit auf eine höhere Stufe zu heben. Das hat auch Calvin getan.

In vorzüglicher Hochschätzung

A. Harnack.

Magyarul:

Nagyon tisztelt Tanár Úr! Ahhoz, hogy Zoványi úr állításait, amelyek helyes és *egészen hamis* dolgok szövedékei, helyesen megvilágíthassa az ember, egy röpiratot kellene írni. Erre nincs időm s így sajnálom, hogy kívánságának nem tehetek eleget. De azt az egyet még is kijelentem, hogy Kálvin Nyugateurópa Mózesévé lett és hogy *az ő erkölcsi törvényhozása* talán *a legfontosabb mozzanat* a modern-protestáns *kulturfejlődés* megalapításában. Kálvin bizonyára nem olyan reformátor mint Luther, de Luther se olyan reformátor, mint Kálvin. Ők egyszerűen a nagy reformátoroknak egészen különböző typusai. Személyileg előttem is kevéssé rokonszenves Kálvin. De a reformátorok nem azért küldettek, hogy előttünk rokonszenvesek legyenek, hanem azért, hogy az emberiséget magasabb fokra emeljék. Ezt tette Kálvin is.

Kiváló nagyrabecsüléssel

*Harnack A.**

II.

Tschackert Pál, göttingai egyetemi tanár levele.

Göttingen, den 22. Mai 1908.

Sehr geehrter Herr Kollege!

Besten Dank für Ihren geehrten Brief vom 17. d. M. Das beiliegende Blatt, welches ein Referat des Herrn Eug. Zoványi enthält, ist ein trauriges Beispiel stupender Unkenntnis des Lebenswerkes Calvins.

Calvin ist allerdings, der Zeit nach, ein Mann der 2-ten Generation der Reformatoren, hat auch von Luther viel übernommen, aber er ist als *Dogmatiker* und als *Kirchenorganisator* ein Mann ersten Ranges. *Sein Geist* beherrscht die romanische Welt und ein Teil der germanischen (Schottland!); seine Akademie ist Pflanzschule für die theologische Jugend der ganzen romanisch-reformierten Kirchen; sein theokratischer Staat (obgleich begrifflich irrtümlich konstruiert) ist ein Jahrhundert lang das Bollwerk evangelischer Lebenssitte. Als er starb, beurteilte ihn der Rat von Genf als „un caractère d'une grande majesté." — ***Das*** ist das Resultat der neuesten Forschung, wie sie z. B. niedergelegt ist in dem Artikel R. Stähelius in der Prot Real-Encyklopädie von Hauck, 3 Aufl., Band. 3. Leipzig. 1897. S. 654. ff.

Ihr ergebenster

Paul Tschackert, D. Dr.
ord. Prof. der Kirchengeschichte.

* A kiváló egyháztörténet-írónak, a németek legnagyobb élő theologusának e nyilatkozata annál figyelemre méltóbb, mivel ő mind hallgatói, mind iratainak behatóbb tanulmányozói előtt erős, szinte tulzó lutheránus gondolkozásáról ismeretes. Szerk.

Magyarul:

Nagyon tisztelt Kollega Úr! Fogadja mély köszönetemet f. hó 17-éről kelt becses leveléért.

A mellékelt lap, mely Zoványi úr Kálvin-rajzának kivonatát tartalmazza, szomorú példája az ő, Kálvin életművével szemben való *bámulatraméltó tudatlanságának.*

Kálvin időileg mindenesetre a második reformátori generatióhoz tartozik s Luthertől sokat átvett, de mint *dogmatikus* és mint *egyházszervező* első rangú férfiú. Szelleme uralkodik a román világ, sőt a germán népek egy része fölött is (Skótország!);* akadémiája az összes román-református egyházak theologiai ifjuságának nevelőintézete; theokratikus állama (bár fogalmilag tévesen construálta), egy egész századon át az evangyéliomi erkölcs védő bástyája volt. Midőn meghalt, a genfi tanács úgy ítélte meg őt, mint „nagyon felséges jellemet." ***Ez*** az újabb kutatás eredménye, amint az például Stähein R. cikkében (Prot. Real-Encyklopädie, szerk. Hauck, III. kötet 654. s köv. l.) olvasható

Kész híve

D. Dr. Tschackert Pál,
az egyháztörténelem r. tanára.

III.

Nézetem Kálvin Jánosról.

Ő a 16-ik században a legnagyobb és legmesszebb ható reformátor. Ő tette a protestantizmust (mint Pál a keresztyénséget) *egyetemes jellegűvé*, nemzetközivé; alapjában, szellemében nincs az népfajhoz, nemzethez kötve; s hogy magában Németországban és hazánkban is az ágostai hitvallásból hódított egész területeket, ez a tény a Kálvinizmus *felsőbb erejéről* tanuskodik.

A szász reformatió nem volt teljesen bevégezve, sok romanisztikus elemet megtartott: *a befejezés* nagy műve (16-ik századi álláspontón) Kálvin halhatatlan érdeme, ezért képezi az ő rendszere a római katholicizmus ellensarkát. A történelem közfelfogása ezt igazolja.

Kálvin teremté meg az *önkormányzat elvét*, mely minden szabadség biztosítéka; Kálvin egyházalkotmánya fejlődő képességével minden társ reformátor csonka alkotását kidomborította, irányzó maradt, sőt vezér szerepet vitt, ez hódító erejének egyik eleme; a demokratikus vonások érvényesítésével, a hivők képviseletének fokozatos szervezésével: uttörője lett a polgári szabadság előmenetelének; s a szabadság nagy hősei születtek kebelében: Magyarország (Bocskay), Hollandia (Orániai Vilmos). Franciaország (Coligni), Anglia (Cromwell), Északamerika (The pilgrim fathers). Az evangyéliom szabaddá tesz, — e felséges elv történelmi megvalósulása emelte a kálvini reformátiót magaslatára.

Kálvin lőn a *jövő fejlődés uttörője.* Az egyéni és nemzet-egyéni gondolat, — ha az az irás alapján mozog — evolutioszerüleg hozta létre az új rendszerek sokszor vulkánikus mozgalmát: presbiterianismus, puritanizmus, congregatizmus, methodisták és angol baptisták alakulásait. Az élettevékenység életerős nyilatkozatai ezek; a merev és leigázó egység helyébe az individualismus nagy elve lőn győztes, központi hitvallás hiánya is ezt mutatja.

Kálvin *nagyságát* tünteti fel azon bámulatos történeti tény, hogy ő saját hazáját, a hugenotta Franciaországot, kivülről hódítá meg rendszere fölényével. Minden többi reformátor szülőföldén hatott és nyert diadalt. Kálvin számüzetésben élt, menekült volt, nem hazája hantjai alatt porlott el. Nem voltak bölcs Frigye-

* Hát Hollandia? S mint harmadik népfaj itt vagyunk mi magyarok. Szerk.

sei, Hesseni Fülöpjei önhazájában, csak egy fönséges gyöngéd nő (az első naverrai királyné) fedezhette menekülő utját a máglyák hazájából.

Servét elleni állásfoglalása az egyéni meggyőződés és a 16 ik századi közfelfogáson nyugodott mint alapon, ez által apologétéjává lett az egész protestantizmusnak és a köz keresztyénségnek. A halálbűntetés alkalmazásában századával együtt tévedett, mely mai értelemben az általános türelmet nem ismerte. E tévedése azonban sajnálat, de nem gyülölet tárgya lehet, s óriás érdemeit, szolgálatait el nem homályosíthatja; hisz ő maga tiltakozott a csallathatlanság ellen, egy embernek sem juthatván ez osztályrészül a földön.

Debrecenben, 1908. május 30.

Balogh Ferenc
hittanár.

IV.

Guizot Ferenc, francia történetíró s volt miniszter nyilatkozata.

Nem mondom, hogy Kálvin lett volna első azon ritka egyének közt, kiknek befolyása hozta létre a mostani polgárosodást; e műveltség forrásai különfélék; de bizonyára nagy helyet foglalt ő abban s e hely még növekedőben van. Adja Isten, hogy tanítványai mindnyájan és mindig megértsék, mely szerint Kálvinnál senki nem volt nagyobb küzdő az erkölcsi és társadalmi fejetlenség ellen, mely folyvást terjed műveltségük körében s romlással fenyegeti azt haladásai dacára is. (Merle D'Aubignéhez írt levele, 1861. május 19.)

(Folyt. köv.)

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Kiss Áron püspök halála.** „Özv. Hegymegi Kiss Áronné Kajzár Berta szomoru szívvel jelenti feledhetetlen férje: *hegymegi Kiss Áron* református püspöknek 1908. évi május hó 30-ik napján, délután 5 órakor, — boldog házasságuk 43 dik évében történt csendes kimulását. A temetés a főiskola dísztermében a nagytemplomban tartandó szertartással történik június 3-án délelőtt 10 órakor, ahonnan a megboldogultat örök nyugalomra a Kossuth-utcai temetőbe kísérjük ki. Főtiszteletű és méltóságos *hegymegi Kiss Áron*, a debreceni református egyház egyik lelkipásztora, a tiszántúli reform. egyházkerület püspöke, az egyetemes ref. konvent és zsinat s a magyar főrendiház tagja, a Lipót-rend középkeresztese, született 1815 nov. 2 án Kisnaményban (Szatmár vm.), segéd- és rendes papi hivatalt viselt 70 évig, esperes volt 32 évig, püspök 16 évig. Elhunytát gyászolják: Hiven ápoló özvegye: Kajzár Berta. Gyermekei: H. Kiss Kálmán nagykőrösi ref. tanító képezdei igazgatótanár s neje Kulifay Vilma; dr. H. Kiss Áron m. kir. udvari tanácsos, nyugalmazott paedagogiumi igazgató és neje Török Erzsébet s gyermekei: u. m. H. Kiss Aladár nyug. belügyminiszteri s.-fogalmazó; ifj. H. Kiss Áron székesfővárosi hitoktató ref. lelkész s neje Ehman Ludovika és gyermekeik: legifjabb H. Kiss Áron és ifj. H. Kiss Kálmán; H. Kiss Erzsébet és férje Török Tivadar honvédszázados s gyermekük Török Pál; dr. H. Kiss Endre m. kir. pénzügyi fogalmazó; dr. H. Kiss György törvényszéki joggyakornok; H. Kiss Ilona férjével: Lévay Lajos ref. lelkész és egyházkerületi aljegyzővel s gyermekeikkel: Ilona és Margittal; H. Kiss Mária férjével: Ádorján Zoltán ref. lelkésszel; H. Kiss Juliánna férjével: Kollonnay László körjegyzővel s gyermekeikkel: Lászlóval, Endrével és Zoltánnal; H. Kiss Erzsébet férjével Osváth Pál ref. lelkészszel s gyermekeikkel: Pállal, Lászlóval, Erzsikével és Endrével és dr. H. Kiss Pál, Hajdú vármegye tb. szolgabirája. Végre gyászolja a szélesen kiterjedt rokonság. Törölje le az Ur a mi könyeinket az Ő evangyéliomának vígasztalásával, midőn fejünknek lehullott koronája felett kesergünk! Neki pedig, kit elvesztettünk, „ki a hitnek predikátora vala, adja meg érdemelt jutalmát a mi megtartó Jézus Krisztusunk által, ki a halált is eltörölte és az életet és a halhatatlanságot világosságra hozta az evangyéliom által! (II. Timoth. I: 10.)“ — A tiszántúli ref. egyházkerület gyászjelentésében a legmélyebb fájdalom hangján emlékezik meg „a tudós költőpap, a hazáját szélcsöndben és viharban egyaránt szeretni és szolgálni tudott hazafi, az igaz szeretet embere“ elhunyta felett, aki „mindig és mindenekben teljes szívvel, teljes lélekkel és minden erővel szolgálta az ő urát s most már ott van nemesebb felében ő nála, hogy átvegye az életnek ama koronáját, amely eltétetett az ő számára is.“ A debreceni ref. egyház hasonlóképen gyászjelentésben tudatja az egyház hű pásztorának elhunytát.

— **Id. Kiss Áron püspök temetése** f. hó 3-án ment végbe d. e. 10 órától d. u. 1 óráig. A főiskola dísztermében álló ravatalt sokan keresték fel már megelőző napon, hogy búcsúzzanak és emlékezzenek. Antal Gábor püspök a konvent nevében megható búcsúbeszéd kíséretében tette fel az egyetemes ref. egyház koszorúját a művészies kiállítású zöldes-barna érckoporsóra. A főrendiház koszorúja díszes nemzeti színű szalaggal közkivánesiság tárgya volt. Az egész díszteremben szét volt rakva a gyászoló család, a tiszántúli egyházmegyék, a tisztelők s jó barátok szalagos koszorúja. A koporsót már 2-án lezárták s díszőrség őrködött felette a főiskolai diákság köréből, A feljáraton s a bemenetnél díszruhás hajduk állottak és tisztelegtek. — 9 órától kezdve a püspöki lakáson fogadta a részvétnyilatkozatokat a gyászoló család, a melynek nevében *H. Kiss Kálmán* mondott köszönetet. Ugyancsak gr. Dégenfeld J. főgondnok is fogadott küldöttségeket az egyházkerület nevében. 10 óra előtt kevéssel a temetkezési egylet emberei levitték a koporsót a főiskola udvarára s megszólaltak a harangok a temetésre. — A roppant nagy közönség nem volt elhelyezhető rendszeresen, minden képzelt vagy irásba foglalt rend összezavarodott s kiki állt és ült, ahol és ahogyan lehetett. A harangok elnémulásaakor felzendült a főiskolai énekkar gyászdala. Szép, megható dal a Novák Lajos sárospataki theol. tanár szövegével kifogástalan szép előadásban. Utána az egész közönség énekelte a XC. Zsoltár 2-ik versét — nagy méltósággal. Zúgott az ének, mint a háborgó tenger és fenséges volt mint a kék ég véghetetlensége. Aztán felemelték az esperesek a koporsót és vitték ők s majd felváltva mások a nagy templom cinteremébe, a gyász közönség pedig tódult a templom bejáratai felé az iskolás növendékek sorfalai között. A templom szűk volt, a rendet itt is áttörte a közönség szabad kénye, kíváncsisága, a küldöttségek egy része is állva szorongott ott ahová épen eljutott. A templomban is karénekkel indult a szertartás s a XC. zsoltár első versével folytatódott. Az imádságot *Antal Gábor* püspök mondta, a gyászbeszédet *Kenessey Béla* erdélyi püspök, a betegség miatt otthon maradt

Baksay Sándor helyett. A szorongó közönség türelmét erős próbára tette a szokatlanúl hosszú imádság minden tartalmi gazdagsága és formás szépsége mellett is. A gyászbeszéd — mint a megboldogultnak tömör jellemképe is — meghatóan varázsolta a hallgatók elé a Kiss Aron korát, beleillesztvén abba őt, mint egyet a leghivebbek közül. A húsvéti nagy ének kedvelt versszaka, a félelmet oszlató, feltámadást hirdető versszak éneklése volt rá a felelet, a méltó felelet. A templomból nagy nehezen kivergődött közönséget égető hőség fogadta s ez által perzselve vonúlt a koporsó előtt és után ki a Kossuth-utcán az u. n. Cegléd-utcai temető felé. A világi nagyok is gyalog kisérték a koporsót épúgy, mint a lelkészek palástos tábora és a tisztelgőknek, kíváncsiaknak nagy serege. — A sírnál *Bikky Károly* szatmári esperes vett búcsút a nagy halottól, mint egyik utóda, érdekes és tetszős visszaemlékezések között. Az énekkarok itt felváltva énekeltek. Megható volt látni a gyászoló családot, amelynek tagjai részben már szintén országos tiszteletben élő férfiak és a tisztes vénség ezüst koszorújával ékeskedők. Boldog halott, akit ilyen fiak, unokák, leányok és rokonok siratnak, mint id. Kiss Áront s akinek olyan országos nagy közönség kíván boldog nyugodalmat, mint ő neki!!... Boldog halott, akinek ravatalánál az egész magyar prot egyház ot imádkozik!... A temetésen ugyanis testületileg vettek részt ág. ev. testvéreink Zelenka Pál püspök vezetése alatt s a ref. egyházkerületek is mind külön-külön küldöttségekben. A tiszáninneni egyházkerület képviseletében Radácsi György főjegyző vezetése alatt Révész Kálmán, dr. Mitrovics Gyula, Darvas Béla, Kovács István és Tóth Kálmán vettek részt; a sárospataki főiskolát pedig Novák Lajos és Buza János igazgatók képviselték. Sokakra nézve okozott kellemetes meglepetést, hogy koszorúk helyett pénzadományt vittek és adtak át a tiszántúli egyházkerület főgondnokának egy Kiss Áron-emlékre vagy alapra. — Isten kegyelme őrködjék a drága porok felett!

— **Az évzáró vizsgálatok rendje a sárospataki főiskolában.** 1. Június 16, 17, 18, 19-én szóbeli érettségi vizsgálat. 2. Június 20-án, szombaton d. e. 8 órakor a rajz- és szépirási dolgozatok megvizsgálása és a jutalmak megállapítása a rajzteremben; 10 órakor a francia nyelvet magán uton tanulók vizsgálata a III. A) osztály tantermében. Délután ½3 órakor a gyorsírást tanulók vizsgálata a IV. osztály tantermében; 4 órakor az V—VIII. osztálybeliek vizsgálata az énekből az imateremben s ennek végeztével a zenét magánuton tanulók vizsgálata a zeneteremben. 3. Június 21-ikén délután 5 órakor az I—VIII. osztálybeliek tornavizsgálata a tornacsarnok előtt. 4. Június 22. 23, 24-én az I—VII. osztály vizsgálata. 5. Június 25 én a vizsgálatok eredményeinek megállapítása s az érdemjegyek beírása. 6. Június 29-én d. e. a magántanúlók irásbeli, d. u. szóbeli vizsgálata. *Évzáró ünnepségek és gyülések.* 7. Június 21-én: *a)* délelőtt ½10 órakor istentisztelet a városi templomban; *b)* délelőtt 11 órakor közigazgatói évi jelentés, a pálya- és szorgalomdíjak kiosztása az imateremben; *c)* délután 4 órakor ifjúsági ünnep, zene-, ének- és szavalati előadásokkal az imateremben. 8. Június 26, 27-én az igazgató-tanács külön s az igazgató-tanács és a tanári kar együttes ülései.

— **Ingyenes népoktatás.** *Gróf Apponyi Albert* vallás és közoktatásügyi miniszter folyó hó 1-én törvényjavaslatot terjesztett a képviselőház elé az elemi népiskolai oktatás ingyenességéről. A törvényjavaslat bennünket közelebbről érdeklő főbb pontjai ezek: Az állami, községi és *hitfelekezeti* elemi népiskoláknak úgy mindennapi, mint ismétlő tanfolyamában a tanítás *teljesen ingyenes*, akként, hogy ezen népiskolákban sem tandíj, sem a 30 filléres járúlék nem szedhető. Mindezen iskolákban *legfeljebb 50 fillér* beiratási díj szedhető (az ifjúsági és tanítói szakkönyvtárra.) A szegénységüket igazoló gyermekek ezt sem fizetik. Az ismétlő tanfolyamban és a gazdasági népiskolában beiratási díj sem szedhető. A községi és hitfelekezeti népiskolák tanulói után az országos néptanítói nyugdíj- és gyámintézet részére a járúlékot az állam fizeti. A községi és hitfelekezeti iskolafentartóknak kérelmükre az állam *kárpótlást ad* azon bevételi csökkenésért, amelyet az elemi népiskolai oktatás ingyenessége maga után von. A kárpótlási összeg azonban egy-egy iskolára nézve nem haladhatja meg azt az összeget, mely az illető iskola tandíjköteles növendékeinél fejenkint számított évi 15 korona tandijnak és 1 korona felvételi díjnak megfelel. Mindazon községi hitfelekezeti és elemi népiskonál, mely a jelen törvény alapján nyer állami segélyt, tekintel nélkül arra, hogy az államsegély mily címen adatik (5. §.), az 1907. évi XXVII t.-c. azon rendelkezései érvényesülnek, melyek a tanítói fizetéskiegészítés címén nyujtott államsegély feltételeit és törvényes követelményeit állapítják meg. Azon tan és felvételi dijakra nézve, amelyek eddig a tanitói javadalom kiegészítésére fordíttatnak, a jelen törvény értelmében járó kárpótlás kiutalványozása, az 1907. évi XXVII. t. c. alapján adandó fizetéskiegészítéssel együtt, illetőleg annak módjára, az idézett törvény 31. §-a szerint történik. Azon tan- és felvételi díjak kárpótlásául pedig, amelyek nem tartoznak a tanítói javadalomhoz — ugyancsak évi államsegélyként — az az összeg jár, amely megfelel az illető iskola 1905—1906., 1906—1907. és 1907—1908. tanévi költségvetésében ilyen díjak címén bevételként előirányzott összegek egy évi átlagának. A megállapítást a törvényhatósági közigazgatási bizottság eszközli és előterjesztésére a kárpótlás címén adandó államsegély összeget a vallás- és közoktatásügyi miniszter az illető iskola iskolaszékének kezéhez folyósítja A kárpótlás címén szabályszerüen megállapított összeg *többé változás alá nem eshetik. (!)* Az eljárás módozatait a vallás- és közoktatásügyi miniszter és pedig a hitfelekezeti iskolákat érintőleg az egyházi főhatóságok meghallgatása után rendeletileg állapítja meg. A tandíj-kárpótlás iránti államsegélykérvények az iskolafentartók által 1910 szeptember hó 30-ig nyujtandók be az illetékes közigazgatási bizottságnál. Azok az iskolafentartók, akik e határidőig államsegély iránti kérvényüket be nem nyujtották, elvesztik az állami kárpótláshoz való igényüket. A jelen törvény hatályba lépte után minden olyan hitfelekezeti népiskola, melyre nézve megállapíttatott, hogy abban a tanulók után tandíj, vagy az 50 filléres beiratási díjon kívül *más iskolai illeték szedetik*, illetve, hogy az 50 filléres beiratási díj nem kizárólag a jelen törvény 1. § ában meghatározott célra fordíttatik, a törvényes következményekre való figyelmeztetéssel megintendő és ha a megintéstől számított hat hónap alatt az említett törvényellenességet meg nem szüntette, *bezarandó. (!)* Arra a községre nézve, amelyben hitfelekezeti népiskola a mondott okból bezáratott, az illető hitfelekezeti iskolafentartó *mindenkorra elveszti iskolafentartói jogát. (!)* E tekintetben eljárásra és elsőfoku határozathozatalra a törvényhatóság közigazgatási bizottsága illetékes, a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez felebbezhető.

— **A pünkösti szünidő** főiskolánkban május 30-ikán délben kezdődött s tart június 10-ikén (szerda) estig bezárólag.

— **Egyházi hatóságok igénybe vehetik az államépitészeti hivatalokat.** A kereskedelemügyi m. kir. miniszter értesitette az egyházi főhatóságokat, hogy

az egyházi hatóságok minden egyházi, illetve iskolai új építkezésnél vagy nagyobbmérvü helyreállításnál is az államépítészeti hivatalok közreműködését (helyszinrajzok készítése, telek és ingatlan felbecslés, tervek és költségvetések felülbírálata, versenytárgyalások kihirdetésénél és megtartásánál való közreműködés, műszaki ellenőrzés, felülvizsgálat és utófelülvizsgálat) igénybe vehetik. Az ezen eljárásokból kifolyólag felmerülő és szabályszerü utazási számlák alapján elszámolandó költségek mindenkor az építtető felet terhelik.

— **Felhívás 25 éves találkozóra.** Mindazon kedves barátaimat, tanulótársaimat, akik az 1882/83. iskolai évben velem együtt végezték be Sárospatakon a IV. évi theologiai tanfolyamot, még ha körülményeiknél fogva kápláni vizsgát ezen évben nem tehettek is, szeretettel kérem, hogy 25 éves találkozóra *Sárospatakon a f. év junius hó 30-án reggel 9 órára* a főiskolai imateremben megjelenni szíveskedjenek. Kisdobrony, 1908. június 1. *Kinizsi Nagy Sándor* ref. lelkész.

— **Szecessiós fali órák** csiszolt üvegekkel és kellemes mély hangzású harangütéssel nagy választékban találhatók Polgár Kálmán műórásnál (Műhelyek, raktár és elárúsítás Budapesten VII., Erzsébetkörút 29. sz. I. em.) Érdeklődők kívánságára nagy képes album-ártegyzék ingyen és bérmentve küldetik.

— **A „Los von Rom" mozgalom** Bécsben, úgy látszik, nem marad puszta jelszó. Mint a bécsi ev. egyházi főtanács hivatalos jelentése közli, 1907-ben Ausztria az egyházának kebelébe 4197 személy lépett át, ezek közül 3593 az ev. luth., 604 pedig az ev. ref. egyház hivőjévé lett. Az átlépettek közül 3714 lélek a r. kath. egyház kebeléből jött. A belépésekkel szemben 826 kilépés történt az ev. luth. és 361 az ev. ref. egyházból. Az áttérések kezdete óta a statisztika a következő számadatokat mutatja: 1898 ban 1598, 1899 ben 6385, 1900 ban 5058, 1901-ben 6639, 1902 ben 4624, 1903-ban 4510, 1904 ben 4362, 1905-ben 4855, 1906-ban 4346, 1907-ben 4719, összesen 46,592 lélek lépett át az ev. egyházba.

— **Évzáró vizsgákra** és ünnepi emlékkönyvül ajánljuk *Vaday József protestáns jellemképző, hithüséget s hazafiságot* ébresztő, egyházkerületileg is approbált és ajánlott *ifjúsági* könyveit. (Réthy és Goró rajzaival illusztrálva.) Ezek: 1. *A Protestáns Jellem.* Iskolakötés 1 kor. Díszkötés 1 kor. 60 fillér és 2 kor. 2. *Protestáns Lelkület.* Díszkötés 1 kor. és 1 kor. 30 fillér. Füzve 80 fillér. 3. *Tanúlók erkölcsi és hazafias Vezérkönyve.* Díszkötés 1 kor. 30 fillér és 1 kor. 80 fillér. 4. *Rákóczi és a Kurucvilág.* Díszkötés 2 kor. és 3 kor. 5. *Rákóczi Jön.* Emlékfüzet 70 fillér. Mindezen könyvek megrendelhetők **Vaday József** *közs. isk. igazgatónál* **Nagyváradon.**

— **A Magyar Királyi Államvasutak májusi menetrendje** Sárospatakra és vidékére vonatkozólag:

I. Miskolcról indúl	10^{57}	1^{57}	10^{45}	5^{50}	—	3^{41}
Szerencsről „	11^{39}	2^{55}	12^{54}	6^{35}	7^{09}	5^{10}
Sárospatakra érk.	12^{22}	3^{58}	3^{32}	7^{24}	8^{08}	6^{16}
S.-a.-ujhelybe „	12^{33}	4^{10}	4^{00}	7^{35}	8^{20}	6^{29}
Csapra ... „	1^{50}	5^{40}	—	9^{39}	—	9^{16}
II. Csapról ... indúl			6^{08}	5^{23}	10^{38}	3^{25}
Sátoraljaujhelyből ... „			9^{20}	7^{44}	12^{09}	4^{39}
Sárospatakra ... érkezik			9^{32}	7^{56}	12^{25}	4^{52}
Szerencsre ... „			10^{52}	8^{40}	1^{29}	5^{35}
Miskolcra ... „			12^{38}	9^{26}	2^{35}	6^{20}

Szerkesztői üzenetek.

Többeknek. Tisztelettel kéri a kiadóhivatal lapunk t. olvasóit, hogy lakásváltoztatás esetén az értesítésen az *utolsó postát* is szíveskedjenek feltüntetni. Az esetleges reklamációk egyenesen a kiadóhivatalnak címzendők.

Érdeklődő. Kérdésére válaszúl szívesen értesítjük, hogy 1. a magyar tanulók számára tett alapítványokról ez idő szerint a legtöbb adatot talál dr. *Zsilinszky Mihály: Tájékoztató a külföldi egyetemeken magyarhoni protestáns ifjak számára tett alapítványi ösztöndíjakról* című munkájában, amelyet 1897-ben adott ki Budapesten, az evang. egyházegyetem megbízásából. 2. Hogy a régebbi időben megvolt, de az újabb időben igénybe nem vett alapítványokról is s általában az összes külföldi, magyar ifjak számára tett alapítványokról egy kimerítő munka írassék, az a jövő feladata. Ezt a mindenesetre fontos kérdést érinti dr. *Antal Géza* pápai theol. tanár is az ő „Tanúlmányok" című legújabb művében (Pápa 1908.) „A még ma is virágzó külföldi főiskolákban megvolt alapítványok sincsenek ma már meg, — úgymond — vagy legalább is nem vétetnek igénybe s bizony joggal vethetnők fel a kérdést, melyet Balogh Ferenc ezelőtt 42 évvel a combridgei egyetemen „állítólag" levő magyar alapítványra nézve fölvetett, Oxfordra, Leidára, Groningenre, Amsterdamra, Heidelbergre, Erlangenre, Bernre, Zürichre, Genfre, — *a régebben megvolt s néha még ma is élvezett alapítványokról, azok rendeltetéséről s elnyerés módjáról alig tudunk valamit. Nagy mulasztás terhel e tekintetben bennünket* s egyúttal érzékhiány a multban oly nagy fontosságúnak tartott külföldi iskoláztatás jelentősége iránt". (12 lap) — 3. Berlinben magyarországi ref. theologusok számára nincs alapítvány.

Dr O. P. Torna. K M Alsódobsza. P. J. Mád. Az előfizetés ügye 1908. június 30-ig rendezve van.

Sz. Sz. Pázmány Péterről Kemény János a következőket írta naplójába: *„Pázmány teljes tudatával bírt annak, hogy a magyarnak csak addig van valami tekintete és hitele a császár előtt, miglen Erdélyben magyar fejedelem, kálvinista fejedelem hallatik gubernálni, azontúl mindjárt gallérunk alá köp a német, akár pap, akár barát, vagy akárki legyen."* — Zrinyi Miklós pedig „Siralmas Panaszá"-ban Pázmány Péternek következő szavait idézi: *„A magyarországi szabadság csak addig fog tartani, mig az evangelikusok (protestánsok) oltalmazhatják."* Ez utóbbi idézet a Történelmi Tár 1890. évi folyamának 272-ik lapján olvasható.

Pályázat tanári állásra.

A sárospataki ref. főgimnáziumban pályázat hirdettetik egy helyettes tanári állásra, melyre olyan református vallású pályázók jelentkezhetnek, akiknek a német-latin vagy német-magyar szakcsoportból középiskolai tanári oklevelük van, vagy ezekből a tantárgyakból legalább a szakvizsgálatot sikerrel kiállották. Előnyben részesül, aki a francia nyelvet is képes tanítani.

A tanszék javadalma 2000 korona, havi előleges részletekben fizetve. A megválasztandó tanár heti tanóráinak száma 20. Szaktárgyain kívül, de csak a törvényes óraszámig, a szükséghez képest az alsóbb osztályokban más tantárgyak tanítására is kötelezhető. Megbízás esetén köteles a főiskolai internátusban a felügyeletet elvállalni s ezért az internátusban lakást és ellátást kap.

A pályázati kérvények, melyekhez a pályázók keresztlevelüket, tanúlmányaikat igazoló okmányaikat, tényleges hadkötelezettségi szolgálatuk kitöltéséről szóló igazolványukat, rövid életrajzukat mellékelni tartoznak, a főiskolai igazgató tanácshoz címezve, a sárospataki ref főgimnázium igazgatóságához a folyó évi június 20-ig nyujtandók be.

Sárospatak, 1908. május 30.

A ref. főgimnázium igazgatósága.

Pályázati hirdetés.

A felső-zempléni egyházmegyébe kebelezett *kisazari* lelkészi állásra, amelynek jövedelme földben,

terményekben és szolgálmányokban 434 kor. 54 fillér kongruával együtt 1600 korona, pályázatot hirdetek. A pályázatok június hó 28 ig *Hutka József* esperes-hez Bánócra küldendők.

Miskolc, 1908. május 30.

Kun Bertalan,
ref. püspök.

Pályázati hirdetés.

Az alsó-zempléni egyházmegyébe kebelezett *hernádnémetii* lelkészi állásra pályázatot hirdetek. Javadalma földben, terményekben, szolgálmányokban és készpénzben hivatalos értékelés szerint 2257 kor. 60 fillér. Az állás a jövő év tavaszán foglalandó el. Pályázati kérvények f. évi június hó 28-ig *Zombory Gedő* helyettes espereshez Megyaszóra küldendők.

Miskolc, 1908. június 2.

Kun Bertalan,
ref. püspök.

TARTALOM. Id. Kiss Áron. — *Marton Jáaos:* Pünkösd. — *Andrássy Kálmán:* A papi tisztességről. — *Buza János:* A debreceni tankerülethez tartozó középiskolák igazgatóinak értekezlete. (Folyt. és vége) — *Kiss Áron:* A kelő naphoz. — Kálvin a történelem ítélőszéke előtt. — Vegyes közlemények. — Pályázati hírdetések. — Szerkerzztői üzenetek. — Hirdetések.

Mielőtt személy v. jelzálog

PÉNZKÖLCSÖNÉRT

bárhova fordulna,

kérjen díjmentesen tájékoztatót

Meller L. Egyed cégtől

Budapest, IX., Lónyay-utca 7.
Telefon Interurban: 46—31.

Harmóniumokat

mindkét rendszer szerint a legolcsóbban szállit

PAJK REZSŐ és TÁRSA

Budapest,
V., József-körut 15.

Pianók! Pianók! Pianók!

Árjegyzéket ingyen és bérmentve küld.

Lelkészeknek és tanitóknak külön százalékengedmény. Részletfizetésre is szállitunk!

Szállítások bérmentve eszközöltetnek az utolsó vasútállomásig.

Elismert kitünő áruk.

Kérje ingyen

és bérmentve magyar nyelvü, gazdagon illusztrált főárjegyzékemet, 3000-nél több rajzzal, **mindennemü nikkel-, ezüst- és aranyórák,** valamint mindennemü **szolid arany és ezüst áruk, hangszerek,** acél- **és bőráruk** stb.-ről **eredeti gyári** árban.

Nikkel remontoir óra	K 3.—
System Roskopf patent óra	K 4.—
Svájci eredeti system Roskopf patent	K 5.—
Bejegyzett „Sas Roskopf" nikkel rem.	K 7.—
Ezüst remontoir óra „Glória" művel	K 8.—
Ezüst remontoir óra dupla fedéllel	K 12.50
Ébresztőóra K 2.90. Konyhaóra	K 3.—
Schwarzwaldi óra K 2.80. Kakukóra	K 4.50

Minden óráért 3 évi irásbeli jótállás. — **Ninesen kockázat! Becserélés megengedve, vagy a pénz vissza!**

KONRAD JÁNOS

Első óragyár és szétküldési áruház,
Brüx 1256 **szám.** (Csehország.)

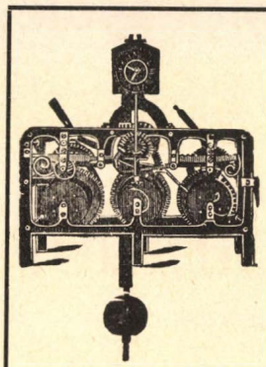

Torony-órák,

palota-, városházi-, gyári- és laktanya órák berendezését a legelőnyösebben eszközöl

MAYER KÁROLY
utóda
MÜLLER JÁNOS

I. magyar óragyár gőzerő-berendezéssel

BUDAPEST, VII, Tököly-ut 52. szám saját házában.

Képes árjegyzékek és költségvetések bérmentve.

Kálvin János művei.

Szerkeszti: **Czeglédi Sándor.** **Eddig megjelentek**

1. A genfi egyház kátéja.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **60 fillér.**

2. Az egyház reformálásának szükségességéről.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **80 fillér.**

3. Kálvin János értekezése az ereklyékről.
Franciából fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér**

4. Sadolet biboros levele. Kálvin válasza.
Fordította: *Ladányi Pál.* — Ára **60 fillér.**

Sajtó alatt vannak:

5. III. Pál pápa levele Kálvin János megjegyzéseivel.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**

6. A párisi theol. fakultás hitcikkei Kálvin elleniratával.
Fordította: *Pongrácz József.* — Ára **50 fillér.**

Minden kötet külön kapható.

Az 1908. év elején e hat mű egy díszes kötetben is meg fog jelenni. — A 25 ivnyi terjedelmű kötet ára 4 korona 50 fillér lesz.

Mind e művek megrendelhetők

a Magyar Kálvin-fordítók bizományosánál

KISS TIVADAR könyvkereskedésében **Pápán.**

Szíves figyelmébe

ajánljuk a közeledő konfirmáció alkalmából a *Révész-Szoboszlay-S. Szabó*-féle

Konfirmációra előkészitő kátét

kérdések és feleletekben. Ára 30 fillér. Minden 10 egyszerre rendelt példány után egyet ingyen adunk.

Konfirmációi emléklapok

darabja 4, 5 és 6 fillér. 100 drb egyszerre való vételnél kor. 3·60, 4·50 és 5·40.

Kaphatók:

Hegedűs és Sándor

könyvkiadóhivatalában

Debrecenben. Kossuth u. 11.

Orgona és harmoniúm gyár

gőzerő hajtás és villamos világítással berendezve.

ORSZÁGH SÁNDOR ÉS FIA

cs. és kir. udvari szállítók

Rákospalota (Budapest mellett).

Alapíttatott 1861. évben.

Az 1885. évi országos kiállításon „nagy dísz oklevéllel“ (első díj) és „Ferencz József lovagrenddel“ az 1904. évi veszprémi kiállításon „arany éremmel“ (első díj), az 1906. évi kassai kiállításon „dísz oklevéllel“ (első díj) kitüntetve, azonkívül számtalan kitüntetés és elismerés. Ajánlják kitünő hangú és szerkezetű, főleg a legújabb légnyomatu (pneumatikai) orgonáikat, melyek rendkívül könnyű játékmód és a változatok egyszerű kezelése mellett, az időjárás minden viszontagságainak ellenállnak. Szolid munka és jutányos árak. Kisebb orgonák készletben vannak. Eddig 700-nál több új orgona lett szállítva. Raktáron kitünő hangú harmoniumok minden nagyságban. Harmoniumok tetszés szerinti rajz és változat összeállításával rendelésre készülnek. Tervezeteket és rajzokat kivánatra küldünk.

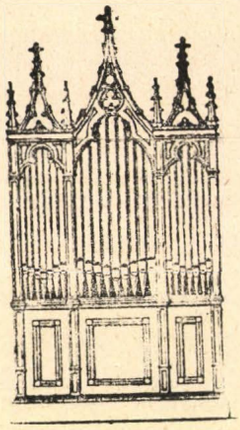

Pontos és legjobb órák 5 évi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák,

borkancsók, china-ezüst disztárgyak,

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

Polgár Kálmán

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállítója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 24. szám. Sárospatak, 1908. június 14.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

X. Pius pápa törvényeinkbe ütköző és a vallási békét megzavaró decretuma.

A „Ne temere“ kezdetű pápai decretum, amelyet a „S. Congregatio Concilii“ 1907 aug. 2-án adott ki s amelyet a magyar róm. kath. egyházban f. é. április 18-án hirdettek ki, *a vegyes házasságokra* nézve a XI-ik pont 1. 2. és 3-ik szakaszaiban intézkedik amelyek magyar fordításban a következőképen hangzanak:

[1. §. *A fentebb megállapított törvények* alá tartoznak az összes, katholikus egyházban megkeresztelt és ezen egyházba az eretnekségből vagy szakadárságból áttértek (még ha akár az utóbbiak, akár amazok ugyanabból később kiállottak is), valahányszor maguk között jegyesi vagy házassági viszonyba lépnek.]

2. §. *Érvényesek* (t. i. a fenti törvények, amelyek szerint csak akkor érvényes a házasság, ha kath pap előtt köttetik) *szintén ugyanezen katholikusokra nézve, akikről fentebb volt szó, ha akár megkeresztelt, akár meg nem keresztelt nemkatholikusokkal, még a vegyes vallás vagy kultuszkülönbözőség akadálya alól felmutatott dispensatio után is, jegyesi vagy házassági viszonyt kötnek, kivéve, ha valamely részleges helyre vagy tartományra (országra) nézve a szentszék részéről más megállapodás van.*

[3. §. Az akár megkeresztelt, akár megnem keresztelt nemkatholikusok, ha maguk közt lépnek jegyesi vagy házassági viszonyba, sehol sincsenek kötelezve a jegyesi vagy házassági viszony katholikus formájának megtartására.“] (No még igazán csak ez kellene! . . .)

A 2. §. szövege tehát azt jelenti, hogy *a nem katholikus plebánosok előtt kötött vegyesházasságok ezentúl nem lesznek érvényesek és törvényesek, kivéve, ha valamely részleges helyre vagy tartományra (országra) nézve a szentszék másképen intézkedett.*

Az esztergomi érseki hatóság, amint az a f. é. január hó 8-iki II. sz. körleveléből kitűnik, úgy volt meggyőződve, hogy a „Ne temere“ kezdetű decretumnak a vegyes házasságokra vonatkozó 2. §-a *Magyarországra nem vonatkozhatik*, mert hiszen e § végén olvasható kivétel alá Magyarország odatartozik, miután t. i. a XVI. Gergely pápa 1841 április 30-án kelt „Quas Vestro“ kezdetű brevéjében (amely a vegyes házasságot a tridenti forma alól felmenti) s az ugyancsak 1841 ápr. 30-án kelt Lambruschini (bíbornok és államtitkár)-féle „Instructio“-ban foglalt rely szerint *Magyarországon a róm. kath. és protestáns felek között kötött házasságot a római kath. egyház akkor is érvényesnek ismeri el, ha azt a felek két tanú jelenlétében a protestáns lelkész, vagy polgári anyakönyvvezető előtt kötötték meg.* (Ez lett volna a helyes magyarázat!)

Az érseki hatóság ezen körlevelében — hivatkozva a decretum idézett 2. §-ára, erre a Lambruschini-féle instructióra és Rampolla államtitkár 1897 aug. 31-iki iratára — ki is mondja, (nagyon helyesen!) hogy a klandesztin *(protestáns pap előtt kötött) vegyes házasságok a decretum kihirdetése* (1908 ápr. 18.) *után is érvényeseknek tekintendők.*[1])

Az esztergomi érseki hatóság álláspontjára helyezkedett több magyar kath. egyházjogász is s a püspöki kar a pápai decretum XI-ik pontjára nézve egy évi prorogatiót (halasztást az életbeléptetésre) kért a Congregatio Concilii-től, *de nem kapta meg* s a pápa 1908 április 8-án államtitkárja útján a hercegprímáshoz intézett levelében a „magyar püspököknek 1908 húsvéttól számítandó hat hónapon belül hatályban maradó fölhatalmazást adott arra, hogy a decretum XI. pontjának végrehajtásától eltekinthetnek“.[2])

Miután a decretumnak több vitás pontja van, a Congregatio Concilii a decretumra vonatkozólag 1908 február 1-én egy 12 pontból álló magyarázatot (resolutio) adott ki, amelynek 4-ik pontja foglalkozik a decretum vegyesházasságokra vonatkozó 2-ik § ának magyarázatával.

Ez a magyarázat *Magyarországra nézve határozottan sérelmes, mert a 4-ik pont hatályon kívül helyezte az 1841 április 30 án kelt pápai brévét a Lambruschini-féle instructióval együtt,*[3]) ami azt jelenti, hogy *a nem kath. plébánosok előtt kötött vegyesházasságok Magyarországon ezentúl nem lesznek érvényesek.* A decretum 2-ik § ának végén levő kivétel alá a resolutio szerint *csak Németország tartozik.* Hogy Magyarországra nézve *ez anomália,* azt katholikus egyházjogászok is elismerik. Igy pl. *Hanuy Ferenc* dr., aki a Religio f. é. 13-ik számában erre vonatkozólag ezeket írja: „*Magyarországra nézve az anomália ott van,* hogy Németországnak X. Pius pápa 1906-ban a „Provida“ által annyit adott, amennyit bírt Magyarország 1841 óta, *és ezen németországi engedményét* a S. C. C. 1908 febr. 1-én *továbbra is fenntartani* szükségesnek vélte: *míg Magyarországon* (valamint Irországban stb.) *azt megszüntette, dacára annak, hogy Magyarországra a püspöki kar egész speciális okok alapján eszközölte ki*

[1]) *Religio* 1908. évi 13. sz. 206. lap.
[2]) *Religio* f. é. 16. sz. 263. lap.
[3]) *Religio* f. é. 16. sz. 263. lap.

Lapunk jelen számához ½ ív melléklet van csatolva.

az 1841. évi engedményt. Ezen eltérő elbírálásnak oka csakis az lehetett, hogy Németország vallási tekintetben heterogénebb hazánknál és katholikus minoritással bír."

A tény tehát az, hogy a római kath. egyházi hatóságok a „Ne temere" pápai decretum alapján 1908 április 18-tól a XVI. Gergely féle brévét és a Lambruschini-féle instructiót (1841 ápr. 30) hatályon kívül helyezettnek tekintik *s érvényes és törvényes vegyes házasságnak csak azokat ismerik el, amelyek római kath. papok előtt köttettek meg.*

A vegyesházasságra vonatkozó ezen veszedelmes és sérelmes pápai decretum ellen nekünk a leghatározottabban tiltakoznunk kell, mert ez 1. *határozottan ellenkezik a kötelező polgári házasságot szabályozó 1894. évi XXXI. törvénycikkel, amely érvényesnek és törvényesnek tartja az olyan házasságokat, amelyeket a pápai decretum alapján a róm. kath. egyházi hatóságok az egyházjog szempontjából érvényteleneknek és törvényteleneknek tartanak.* 1908 ápr. 18 óta a róm. kath. egyház a prot. pap által megkötött (megáldott) vegyesházasságot nem ismeri el érvényesnek és törvényesnek, hanem csak ágyasságban (concubinatus) élőknek tekinti azokat a katholikus egyéneket, akik protestáns féllel kötöttek házasságot a protestáns pap előtt s az ilyen házasságból származó gyermekeket törvénytelenek tartja.

De ez a veszedelmes decretum 2. *beleavatkozván hazánk belső ügyeibe, a vallási békét s az ország belső nyugalmát is megzavarja.* A vegyesházasságok érvényességének ügye ugyanis Magyarország belügye, amelyet országos törvény szabályoz. *Ebbe pedig a római pápának, egy az országon kívül székelő idegen, külső hatalomnak* beleszólni, erre befolyást gyakorolni nem lehet, nem szabad. Ha ez lehetséges volna, akkor az is megtörténhetnék, hogy az országgyűlés által hozott s a király által szentesített törvényeink közül azokat, amelyek neki, vagy a római Kuriának, a római vallás szempontjából nem tetszenek, egyszerűen hatályon kívül helyezi; vagy pedig az is előfordulhatna, hogy az állam róm. kath. polgárait ama törvények teljesítése alól fölmenthetné. Ez a decretum megzavarja hazánkban a tengernyi honfivér és áldozat árán szerzett vallási békét s ez által az ország csendjét és belső nyugalmát is.

Ez ellen a békebontó, törvényeinkkel ellenkező pápai decretum ellen csak úgy védekezhetünk, *ha az apostoli magyar király a maga alkotmányos jogát: a tetszvényjogot (jus pleceti regii) ismét gyakorlatba veszi s e pápai decretumra alkalmazza.*

A legutóbbi eset, amikor a király ezt az alkotmányos jogát gyakorolta, tudvalevőleg 1870-ben történt, amikor felelős kormánya útján megtiltotta, hogy a vaticani zsinat rendeletei (pápai csalatkozhatatlanság!) hazánkban kihirdettessenek. A királynak eme legfelsőbb elhatározása alapján jelent meg 1870. augusztus 10-én az erre vonatkozó miniszteri rendelet, *amely az összes latin és görög szertartású főpapokkal közölte, hogy a királyi placetumot újra gyakorlatba veszik és a joggal a király felelős kormánya útján fog élni „és hogy a tetszvényjog fenntartása mellett a római zsinat és a pápa ő szentsége semmi rendeletei vagy határozatai az országban ki nem hirdethetők és szét nem küldhetők, ha csak azok előbb a kormány útján ő felsége elé nem terjesztetnek és általa azoknak közzététele okmányszerűleg meg nem engedtetett.*[4])

A mostani decretum érvényességét, bár azt már több kath. püspök kihirdette, egyedül a placetum intézménye akadályozhatja meg. Ez intézmény szerint ugyanis *az ország törvényeivel ellenkező, vagy annak belnyugalmával ellentétben álló pápai rendeletek semmisek.*[5])

Ezt a decretumot különben placetum nélkül kihirdetni nem lett volna szabad, mert a placetum intézménye szerint pápai iratokat az országban placetum nélkül hihirdetni tilos.[6])

Vétséget követtek el tehát azok a róm. kath. püspökök, akik ezt a decretumot f. é. április 18-án kihirdették s nem teljesítette híven kötelességét a vatikáni magyar követ s a magyar kormány, mikor előre nem vizsgálták meg, hogy vajjon nincs-e ebben a decretumban valami olyan intézkedés, amely az ország törvényeivel ellenkezik, a jogrendet s a vallási békét megzavarja?

Amidőn tiltakozunk e veszedelmes pápai decretum ellen, egyidejűleg szeretjük hinni, hogy a magyar felelős kormány közbenjárására és felvilágosítása után a pápa azt vissza fogja vonni!

*

E cikk már készen volt, mikor a napilapok azt az örvendetes hírt hozták, hogy *Antal Gábor* dunántúli püspök a főrendiház június 10-iki ülésén — a kath. főpapok feszült figyelme közben, egy érvekben gazdag, hatalmas beszédben kelt ki a szóban levő pápai decretum ellen. A hatásos beszédet a miniszterelnök válaszával együtt, lapunk más helyén közöljük.

Harsányi István.

Kínos helyzet.

Zoványi Jenő, sárospataki theologiai tanár a magyarországi református egyházak vezető elemeit ismét kínos helyzet elé állította. Megteremtette pedig ezt a kínos helyzetet azzal, amit különben minden egyházi lapot olvasó ember tud ma már, hogy a beléhelyezett bizalommal művelt emberhez nem illő módon visszaélt és mint a Warga-féle egyháztörténelem revideálója (haló porodban is áldott Warga, nem fordúlsz meg sírodban!?) a református egyházak parókhiális könyvszekrényébe egy Kálvint lekicsinylő történelmi munkát akart becsempészni. A konventi ülésekről szóló tudósítások és egyes lapok felháborodásai legalább ezt, mint tényt és valóságot tették közhiszemüvé.

Az ügy sokkal fontosabb és általánosabb érdekü, semhogy e felett nehány hirlapi polemizáló cikkel a napirendre lehetne térni. A parókhiális könyvtárak feltartásához ugyanis a mi szegénységgel küzdő apró egyházaink is évi 10 koronával járúlnak. Egyebek közt, már csak ezért is, ebbe a könyvtárba olyan könyvnek, mely a kálvinizmus szellemével ellentétben áll, még a bejuthatása is fogalmi képtelenség. Aztán, ebből a szegény egyházak megadóztatásából gyűlt pénzből olyan embernek a munkáját — urasan — díjazni, aki nem a protestáns eszmék szolgálatában áll, az öngyilkossággal egy jelentőségű lenne. Hisszük és reméljük hát, hogy felsőbb hatóságaink részéről a Zoványinak kijáró méltó lecke nem fog elmaradni. A már kinyomatott könyv soha nem kerül a lelkészi könyvtárakba. Nevezett tanár az okozott költségek megtérítésében el lesz marasztalva s az ő

[4]) *Zeller Árpád*: A magyar egyházpolitika 1847—1894. 861. lap. *Vázsonyi V.*: A királyi placetum a magyar alkotmányban. 46. lap.

[5]) *Vázsonyi:* id. m. 18. l.

[6]) Vázsonyi id. m. 19. l.

ilynemü vakmerősége egyszer s mindenkorra lehetetlenné lesz téve.

Ha ez nem történnék meg ugyan minő lélekkel állhatunk fel mi papok a szószékbe és predikáljuk a Krisztus evangyéliomát a Kálvin magyarázása szerint, ha azt kell látnunk, hogy a nagy reformátor szellemi felfogásának melengetésére alapított ősi fészekben egy theologiai tanár a Kálvin gyalázói közé beáll? Minő iélekkel buzdíthatjuk mi lelkészek konfirmándus gyermekeinket az egyházunk hitelveihez való ragaszkodásra, mikor azt vesszük észre, hogy egy református hittanár — a szabad gondolkozás örve alatt — feljogosítva érzi magát akár a budhista-eszmék terjesztésére is rábirni leendő papjainkat? Miért esküdtünk meg mi is, Zoványi is akkor a helvetica confessióra és miért esszük az e téren megígért munkálkodásunkért járó kenyeret, ha tág lelkiismerettel a magunkra vállalt kötelességet lerázzuk nyakunkról és a helyett, hogy a ránk nézve kötelező alapon épí.enénk Isten országát, annak fejlődése elé gátakat emelünk? Nemde haszontalan szolgák vagyunk akkor s méltók arra, hogy a mennyei gazda kiverjen bennünket az ő szőlőjéből? Nemde olyanok vagyunk, mint a megízetlenedett só, amely nem való egyébre, minthogy kivettessék és eltapodtassék?

Ugyde a közelmult eseményei arról győztek meg bennünket, hogy a mi felsőbb hatóságaink túludvariasan, keztyűs kezekkel nyúltak a Zoványiügyhöz. Szomorú dolog volna, ha ez most is így történnék és a kálvinizmus merő arcúlcsapása (ha tényleg úgy áll a dolog) nem részesülne kellő megtorlásban Jó lenne azért és a közérdek is megkívánja tőlünk, hogy ez a Zoványi által teremtett kinos helyzet tétessék mindenütt eszmecsere tárgyává. Elkezdve a lelkészi értekezleteken s onnan fellebb menve, alakuljon ki a közvélemény. Mert hiszen az nem közönyös dolog egyetlen egyházát igazán szerető református emberre nézve sem, hogy leendő papjai minő szellemben növekednek. Ha az inség terhe alatt roskadozó egyházaink évi adóval járúlnak a sárospataki főiskola fentartásához, ahoz is van és legyen is szavuk, hogy nem örömest tűrik, ha a hittanári tanszék díszes polcán egy esetleg antikálvinista ember ül.* *Papp József.*

Antal Gábor püspök főrendiházi beszéde a pápai decretum ügyében junius 10-én.

Nagyméltóságú elnök ur, mélyen t. főrendek!

Bátor vagyok engedélyüket kérni, hogy egy olyan ügyben, amely Magyarország tekintélyét, az itteni jogrendnek épségét illeti és amely általános közérdeklődést kelthet, felszólalhassak

Méltóztatik azt tudni, hogy az 1844: III. t.-cikk 2. §-a így szól: „A jelen törvény kihirdetése után keletkező azon vegyes házasságok is, amelyek az evang. lelkipásztorok előtt köttetnek, törvényesek." A magyar országgyűlés ezt a határozatot, ezt a törvényt általános egyetértéssel hozta meg. Meghozhatta annyival inkább, mert előzőleg már az 1841. év április 30-án XVI. Gergely pápa ő szentsége, a magyar hazafias papságnak, különösen, amint köztudomásu, Lonovics érsek urnak közbenjárására, aki küldöttségileg is ment Rómába és Lambruschini akkori pápai államtitkárnak hozzájárúlásával kiadta azt a brevetjét, amely Magyarországra nézve kimondotta, hogy itt a protestáns vagy a katholikus — mert így van nevezve — lelkészek által kötött házasságok is érvényesek.

Azóta hatvanhat esztendő mult el. Magyarországnak minden felekezete ebben a tudatban volt, ebben nevelkedett fel és egyenlően tiszteletben tartotta a vegyes házasságokat, köttettek azok katholikus vagy protestáns lelkészek előtt.

Most általános meglepetésre és nagy megütközésre X. Pius pápa ő szentsége egy „Ne temere" kezdetű encyclikát adott ki, amely a magyar római katholikus egyház főpapságának tekintélyes része által circulárékban már ki is hirdettetett, amely visszavonja XVI. Gergely pápának ezt a Magyarországnak adott u. n. kedvezményét és kimondja, hogy mostantól fogva Magyarországon a római-katholika egyház tana, felfogása és hivatalos eljárása szerint a protestáns lelkészek előtt kötött vegyes házasságok nem érvényesek, hogy ezek a házasságok tehát csak ágyasságoknak tekintendők, az ezekből származott gyermekek tehát az egyház felfogása szerint nem is lesznek jövőben törvényesek.

Valóban, mikor ezt először csak úgy ujságcikkben olvastuk, megdöbbentünk: hogy lehető ilyen dolog Magyarországon és Magyarország állami tekintélye és jogrendje ellenében.?

Ez a megdöbbenés nem volt felekezeti, a világért sem, mert itt sokkal nagyobb dologról volt szó, mint felekezeti dologról: a magyar állam tekintélyéről. Hiszen elképzelni is felháboritó, hogy egy tisztességes, az állam által törvényesnek mondott, elismert és védett házasságban annak a tisztes nőnek azt mondja a saját — tegyük fel — gyóntatója, hogy te concubinatusban élsz és a katholika egyház tanai szerint ezt a viszonyt, minden közbejötte nélkül akármely törvényes hatóságnak ott hagyhatod és felbonthatod, vagy a hitoktatója azt mondja a gyermeknek, hogy te törvénytelen ágyból származol, a római katholika egyház felfogása szerint.

Valóban csodálatra méltó, hogy ilyen dolog történhetik, mert ha keresem, van-e ennek valami oka, nem találok rá sem dogmatikai, sem kanonikai, sem disciplinarius okot. Mert a római katholika egyház felfogása szerint a házasság olyan szentség, amelyet nem a papok kötnek meg, hanem megkötik maguk a házas felek, a pap csak jelenlevő tanu, az megkivántatik hozzá. Épen azért, a római katholika egyház a Tridentinum szerint elismeri még a nem keresztyénekkel kötött házasságot is érvényesnek és felbonthatatlannak. Egyedüli feltételül tűzi ki: hogy az ilyen házasság felbonthatatlan, ha sine calumnia Christi, ha Krisztus gyalázása nélkül fennállhat. De különben is fel sem lehet azt tételezni, hogy a római katholika egyház Magyarországon e téren hatvanhat éven keresztül tévelygésben lett volna. vagy hatvanhat évig nem vette volna azt észre, hogy ez az egyház rendszerébe, tanába vagy fegyelmébe ütközik.

De még nagyobb sulya van annak, hogy ugyanakkor, amikor X. Pius pápa ő szentsége Magyarországra nézve ezt a XVI. Gergely-féle bullát visszavonja, ugyanakkor Németországban, ahol eddig csak a kölni egyházi tartományokra volt az kiterjesztve, most egész Németországra kiterjeszti, ugyanazt a kedvezményt, amelyet tölünk visszavont. Csakugyan azt gondolja az ember, hogy miután magunk annyira gyengéknek állítjuk és mondjuk magunkat és olyan gyengéknek bizonyultunk, talán valami Magyarország iránti ellenséges befolyás az, amely ki tudta vinni, hogy Magyarországot így jogrend-

* Több ilyen tartalmú cikket kaptunk a közelebbi napokban. Egyesektől ismételten és bizonyos kárhoztatással is amiatt, hogy nem kívánunk a *„főiskola és a magyar ref. egyház javáért síkra szállani."* Hát legyen. A szelidebbekből ezt, mint Z. J. jó ismerősének és kortársának tiltakozását közrebocsátjuk a hangulat jelzéséül, amelyet a Z. J.-féle kálvinizmus támasztott. — Szerk.

szerében, jogi felfogásában, az itteni békés felekezeti viszonyoknak és egyetértésnek ápolásában ő szentsége lekicsinyelje és kevésbe vegye. Vannak, akikkel ha beszél az ember és ezt előhozza, azt mondják, hogy ez ellen kifogást tenni csak felekezeti érzékenykedés. Tegyétek meg ti is, hozzatok olyan zsinati végzést, amely szerint a róm. kath. lelkészek előtt kötött házasság érvénytelen, ez, lássátok — ugy mondják, a viszonosság. De a mi protestáns érzületünk tiltja azt, hogy még akkor is, ha sértve volnánk, ne kövessük az Ur Jézusnak azon utasítását: amit pedig akartok, hogy az emberek cselekedjenek tiveletek, ti is ugyanazt cselekedjétek másokkal. De én nem is képzelek olyan hazafias magyar kormányt, amely, ha mi hoznánk ilyen határozatot, amely szerint a róm. kath. lelkészek által kötött vegyes házasságok érvénytelenek, hogy ezt a határozatot Ő felsége elé terjesztené szentesítés végett.

Épen azért azt mondom, hogy a dolognak ilyen módon való kiegyenlítése és elintézése teljesen lehetetlen, annyival is inkább, mert én ezt az ügyet nem felekezeti ügynek tekintem. Hiszen a házasság a magyar törvény előtt oly magas nivón, oly nagy tekintélyben áll, annyira az erk. életrendnek alapját képezi, hogy annak minden alászállítása, megkisebbitése, meggyalázása az államnak alapját veszélyeztetné. Tehát ezt állami ügynek kell tekintenünk ebben a házban is és pedig annyival is inkább, mert méltóztassék felvenni azt, hogy ha minálunk Magyarországon akárkinek, aki az állam törvényei szerint érvényes házasságot kötött, egy másik ember azt mondja, hogy a te házasságod ágyasság, vagy egy embernek, aki államilag érvényes házasságból származik, azt mondják, hogy te törvénytelen házasságból származol, nincs Magyarországnak egyetlen birósága, amely panasz esetén ezért az illetőt legalább is becsületsértésben el ne marasztalná. Nem engedhető meg, hogy hivatalos okiratokba — nem mondom közokiratba, mert mai nap az egyházi anyakönyvek közokiratot nem képeznek, de mégis okiratok azok, — tehát okiratokba jegyeztessék be ilyen valami és hirdettessék palam et publice olyan osztály részéről, amelynek erkölcsiség, az állami törvény tisztelete tekintetében legelől kell mások előtt járnia.

Sokan talán ugy gondolják, hogy hiszen mondhat Ő Szentsége azt, amit akar, a magyar törvényhozásra ez befolyással nincs, azért azok a házasságok, amelyek az 1894: XXXI. t.-cikknek megfelelőleg köttettek meg, azért teljesen érvényesek és törvényesek lesznek. Én részemről megvallom, hogy nem vagyok ebben a nézetben, mert egy államra nézve mégis csak lealázó dolog, hogy saját polgárai jelentékeny része egészen ellenkező dolgokat hirdessenek valamely köztörvény védelme alatt lévő intézményről, mint amit az állami törvény parancsol és mint amire az kötelez. De gyakorlati tekintetben is nagy, fontos következmények vannak a házasságnak ilyetén felfogásához fűződve. Nevezetesen is én azt tartom, hogy egy jogállamban megengedhetetlen az az erőszak és az a kényszer, amely a lelkiismeretre az által gyakoroltatik, hogy az mondatik, hogy te pedig, ha nem katholikus pap előtt kötöd meg a házasságodat, az ágyasság lesz. Mert a többi fenyegetések is előfordulhatnak, nevezetesen az Isten büntetésével, pokollal vagy nem tudom mivel, de e tekintetben minden keresztyén ember követheti Szent Pál apostolt, aki azt mondja, hogy nem emberek által itéltetem meg, nem is magam itélem meg magamat, hanem a jó Isten az, aki engem megitél. Ezzel a katholikus ember is minden fenyegetés ellen felfegyverkezve, megnyugtathatja a maga lelkiismeretét. De mikor arról van szó, hogy te meggyaláztatol, amin senki sem tud és nem akar segiteni, méltóztassék elhinni, ez a lelkiismereten a legnagyobb erőszaktétel, és a legnagyobb kényszer. De ezenfelül más praktikus következménye is van ennek a dolognak.

Nem kell azt hinni, hogyha a mi egyházi anyakönyveink nem közokiratok többé, hogy azoknak nincs fontosságuk és nincs a gyakorlati életben használat jelentőségük. Én magam saját gyakorlatomból nagyon jól tudom, hogy katonatiszteknél nem elég az, hogy polgárilag házasságot kötöttek, hanem megkivántatik az, hogy igazolják kivonatokkal, hogy egyházilag is megesküdtek. Igy most gondoljuk, hogy nekünk közös hadseregünk van, hogy nekünk katonai lelkészeink járnak el osztrák törvény szerint, járnak el magyar törvény szerint, mi lesz ennek eredménye, ha itt ezen kérdésben az állam és az egyház álláspontja ennyire összezavartatik.

De veszem magát a katholikus egyházat. Méltóztatik azt tudni, hogy az egyházi felfogás szerint a törvénytelen születés a lelkészekre nézve irregularitás, tehát hogy már egy vegyes házasságból származó ember csak katholikus lelkész se lehessen, erre engedély kell; hogy pedig püspökké, főpappá lehessen, arra nézve meg eltérők a vélemények, vagy nem is lehet felmentvényt adni, vagy — némelyek szerint — a pápa adhat felmentést. A szerzetesekre nézve ugyan nem irregularitás a törvénytelen születés, az illető beléphet a szerzetes-rendbe, de már hogy főnök, vezető, előljáró lehessen, egyszóval magasabb állásba jusson, az már nincs megengedve, csakis megint felmentvény alapján.

(Folyt. köv.)

Főjegyzői jelentés az Orsz. Ref. Tanáregyesület működéséről.

— Felolvastatott a hódmezővásárhelyi közgyűlésen. —

Mélyen tisztelt Közgyülés!

A lefolyt esztendővel egyesületünk első hat éves cyclusát zártuk le. Nem a nagy feltűnést és lármás zajt kerestük, hanem hivatásunkhoz méltó, folytonos és komoly munkában töltöttük az időt. *Kálvin* elvét és eljárását tartottuk magunk előtt, aki ezt mondja Institutiójában: „Nem helyeslem azoknak szertelenségét, akik mindent nagy hűhóval végeznek s akik inkább mindenen keresztül gázolnak, mintsem megoldanák.“ Arra törekedtünk, hogy céltudatos és kitartó igyekezettel s nem hangzatos jelszavak színes zászlója, vagy éppen a „strenua inertia“, a sürgölődő semmittevés mutatós palástja alatt oldjuk meg azokat a nagy feladatokat, melyeket, nemcsak a rideg papíron, alapszabályainkban találunk megírva, hanem sokkal inkább szivünk eleven érzésében és lelkünk tettre kész buzgóságában.

Nem szándékozom, idő nincs rá, a lefolyt cyclus munkáját csak vázlatosan is feltüntetni. Szükségét sem látom, hiszen még élénk emlékezetében van, jóformán, mindnyájunknak egyesületünk eddigi működése, melyről kiadott évkönyveink is tanúskodnak. Láthatjuk ezekből, hogy az alapszabályokban megvont kereteket szakszerű és lelkes munkássággal iparkodtunk kitölteni, szemünk előtt tartva mindenkor két dolgot, hogy t. i. egyfelől a hasoncélú és irányú testvéregyesületekkel és testületekkel, valamint egyházi és tanügyi hatóságainkkal a legszorosabb kapcsolatban, benső egyetértésben, a legszebb összhangban és kölcsönös hatásban nyilatkozzék meg munkásságunk, másfelől pedig oly térre ne csapong-

junk, amely hivatásunk természetével ellenkezik, a kálvinista magyar tanárság múlt és jelen törekvéseivel, kulturális jelentőségével határozottan kidomborodott paedagógiai és hazafias charakterével össze nem egyeztethető s céljainkat és munkásságunk sikerét veszélyeztetheti.

Ily irányban és szellemben haladva, a ref. tanárságot összetartva s közös, nagy eszmék és célok szolgálatában összeforrasztva, teljesíti egyesületünk nemes hivatását. Az elébe tűzött feladatok közül alig van egy is, melyet kisebb, nagyobb eredménnyel, de mindenkor ügybuzgó és lelkes fáradozással megvalósítani ne igyekezett volna.

Van mégis, ami csak alapszabályainkban papíron létezik idáig, melynek megvalósulásához a debreceni első közgyűlésünkön történtek után szintén biztos reményeket fűztünk. Értem a tanintézetek nemei, illetve a tudományok főbb szakcsoportjai szerint szervezendő *szakosztályokat*. Ez a szervezkedés a *theologiai szakra* nézve meg is történt, sőt a szakosztály működése kecsegtető kilátások között indult meg. Azóta azonban szünetel. A jövő cyclus egyik feladatát alkotja, módot és alkalmat találni arra, hogy e fontos szakosztály működése ref. egyházunk és tanügyünk javára s az egyesületi élet élénkítésére tovább folytattassék.

Nem tudom, a szakosztályokba tömörülés hiányának, vagy más egyébnek tulajdoníthatjuk-e, hogy ref. jogakadémiáink tanárai elenyésző, csekély számban támogatják országos, közös egyesületünket s a legnagyobb részben visszavonúlnak ettől. Ez az egyetlen tény, mely a lefolyt hat évre való visszapillantás közben fájdalmasan érint bennünket a sok fölemelő és lelkesítő mozzanat mellett, melyekkel egyesületünk örömmel és méltán dicsekedhetik. A többi református iskolanemek tanárai úgyszólván teljes számban csoportosúltak egyesületünk lobogója alá, ahol a hittani, bölcsészeti akadémiák, gymnásiumok, tanító- és tanítónőképzők és felsőbb leányiskolák tanárai egymást tisztelve, becsülve és szeretve, közös tápláló anyánk kebelén testvérekül, kartársakul tekintve s az összekapcsoló érdekeket és célokat nézve, együttesen, vállvetve küzdenek a ref. tanári közérzület fenntartása, szellemi, erkölcsi és anyagi erő fejlesztése és a tanügy felvirágoztatása végett. Annál sajnosabban esik a jogakadémiai tanárok túlnyomó többségének egyesületünk iránt tanusított, ha talán nem is szándékosan különző, de mindenesetre közömbös magatartása s annál nagyobb elismerés illeti közülök azokat a keveseket, akik hozzánk őszintén és lelkes buzgósággal csatlakoztak s velünk együtt a közjó érdekében tevékenyen közremunkálnak. Vajha az új cyclusban ref. jogtanárainknak egytől egyig az elismerés ezen koszorúját nyújthatnánk!

A minden széthúzás nélküli, teljes összetartás mellett érhetünk csak el teljes sikert. S ne feledjük, hogy legtöbben az elért sikerekben látják a munka nagyságát és értékét, úgy hogy szinte közmondássá vált: minden munka annyit ér, amennyi sikere van. Bár nem osztjuk is a maga egészében ezt a nézetet, de azt el kell ismernünk, hogy a siker fő tényezője, ösztöne és rugója a munkának. Egyesületünk szép sikereket is tud felmutatni, noha sokszor mostoha külső körülményekkel kellett és kell küzdenie. Belső bajok — hál' Istennek! — nem dúlnak egyesületünkben, de lehangoló, sőt bántó, amikor törekvései itt-ott nem részesülnek kellő figyelemben, vagy ami a legrosszabb, midőn ügyeink iránt érdektelenséget, hogy ne mindjam: föl sem vevést vagyunk kénytelenek tapasztalni éppen azon körök és hatóságok részéről, amelyek per eminentiam a közművelődéssel foglalkoznak s amelyeknek ennélfogva igen jól kell tudniok a református tanárságnak a hazai közművelődés és tudomány körül a múltban szerzett érdemeit, a jelenben elfoglalt positióját s azt a sulyt és jelentőséget, amely a magyar állam, a magyar haza tényezői között, a többi magyar szívű és lelkű tanárokkal együtt, őt mindjárt az első sorokba helyezi.

(Folyt. köv.) *S. Szabó József.*

Kálvin a történelem ítélőszéke előtt.

(Folytatás).

V.

Servét bírái.

Századunk nehezen birja megérteni, hogy az emberek, teljesen jóhiszeműleg, másként is gondolkozhattak, mint ő Kálvin, bármennyire újító volt is, nem emelkedett föl, mint néhányan református kortársai közül, akik sohasem osztoztak a hatalom felelősségében, a türelem legmagasabb elvéig. Ő provokálta és megnyerte Servét elítéltetését, akinek kivégeztetése Voltaire óta, aki fegyvert kovácsolt abból, sulyosan nehezedik emlékezetére.

A mai genfiek, teljesen áthatva a szabadság és türelem eszméitől, engesztelő emléket állítottak a Champéltéri máglyáért, mivel tudják, hogy városuk nevét a múlt elválaszthatatlanul összeforrasztotta Kálvin nevével és hogy ők az egyikhez épúgy hozzá vannak kötve, mint a másikhoz. Jól tették. De épen azért túlzás azt követelni tőlük, hogy töredelmesen vezekeljenek nem csupán a „Kálvin tévedéseért", hanem őseikért is és hogy piruljanak a XVI. századi vitéz Genfért, amelynek köszönhetik függetlenségöket. Bármily jogosnak tartjuk is, a bölcselet és a humanitás nevében, a türelmetlenség tényének elkárhoztatását, a méltányosság azt kivánja, hogy vizsgáljuk meg: micsoda indító okoknak engedelmeskedtek azok, akik azt elkövették.

Először is, ki felelős érte? A vádló és a bírák: Kálvin és a tanács, amely 1553-ban Genfet kormányozta. A vádló eléggé ismeretes, a bírák kevésbbé. Tudnunk kell, hogy a kormány e korszakban 4 szindikusból (bíró vagy polgármester) és 20 tanácsosból állott, kiknek többsége Kálvin ellenségeinek — akiket általánosan a „libertinus" név alatt ismerünk — pártjához szitott. Fejük, *Ami Perrin*, az első szindikus volt.

Miután Kálvin *theologiai* okokból vádat emelt, azt a tanács előtt *politikai* okokból ragadták meg és vitték tovább, „minthogy Servét Mihály eretnekségének esete, mondja az államtitkár, sokat árt a keresztyénségnek". Azután irnak, hogy véleményöket megtudakolják, Bern, Zürich, Bázel és Schaffhausen urainak. Miután az ügyet sokáig vizsgálták és fontolgatták, az elítélést a konfederált rendek egyhangú véleményére és a szövetséges berni kormány sürgető tanácsaira kimondották, mivel a szerencsétlen Servét, dacára minden tagadásának, a tanácsosok szemében nyilt *anabaptistának*, vagyis a XVI. század összes kormányai előtt, kivétel nélkül, *anarchistának* tünt fel.

Ime, miként jelöli meg az egyetlen történetíró, aki az állami levéltárakban a pörre vonatkozó összes aktákat részletesen és gondosan áttanulmányozta, *Albert Rillier*, azt az álláspontot, amelyre a tanács helyezkedett:

„A Servét eretneksége a genfi tanács szemei előtt az *Istenkáromlás* és *lázadás* kettős jellemét öltötte magára: Istennek meggyalázott tiszteletét és a társadalmi békét vélték oltalmazni, midőn őt büntették. Az a benső unio, amely az államban *a vallásos rend* és *a politikai rend* közt fennállott, ugyanoly minőségünek tüntette föl azokat a tévedéseket, amelyek amarra látszottak mérni csapást, valamint azokat a tényeket, amelyek emennek elveit sértették meg; egyikben, mint másikban a fennálló alkotmány ellen való *lázadást*, következéskép *bünt* láttak. A tisztán theologiai tévedés elenyészett e kárhoztatási motivum előtt; így aztán a bírói ítélet is, a Servét ellen emelt vádak felsorolásánál sem Kálvin, sem a genfi papok ellen való támadásairól nem tesz említést. Nem az iskola kebelében keletkezett véleménykülönbségekről van szó, hanem „a keresztyén vallás igaz alapjai ellen intézett támadásról". Mihelyt Genf urai, a helvét egyházak önzetlen véleménye alapján, teljesen meggyőződtek arról, hogy Servét nézetei más egyebet foglalnak magokban, mint a Kálvin felfogásától való egyszerű eltérést és hogy azok egész komolyan veszélyesek a vallásra nézve, a közrend elvei, amint azokat akkor értelmezték, nem engedték meg nekik többé a kételkedést az iránt, vajjon a társadalom felforgatásának vétkét lássák-e azokban."

Genf — s ezt gyakran feledik — midőn az eretnekséget megbüntette, nem a saját tetszése szerint járt el. Az anabaptismus a keresztyénség társadalmi rendjét fenyegette. A legvégső erőfeszítéssel igyekeztek azt elfojtani nem csupán a német birodalom fejedelmei, amelyhez jogszerüleg a püspöke ellen föllázadt gyönge város is tartozott, hanem a svájci kantonok is. Semmi erőszak, semmi büntetés nem maradt megpróbálatlanul. Azt a püspöki várost pedig, a westfáliai Münstert, amely a reformátiótól az anabaptismushoz engedte magát csábíttatni, az égész keresztyén világ átok alá vetette s fölkelése, a császár nevében, vérbe fojtatott. Justinianus törvénye és az állami alaptörvények halálos büntetést szabtak az eretnekségre. Ez a római szent birodalom ősrégi joga volt s Rigot államügyész, midőn vádlevelében arra hivatkozott, egy oly törvénynek engedelmeskedett, melyet Genfnek se magistratusa, se népe nem alkotott s amelyet akkor nem állt hatalmukban eltörölni. Leggonoszabb ellenségeik e korszakban egyenesen azt óhajtották, vajha Genf követné Münster példáját, hogy aztán ugyanúgy bánnának el vele. Azon a napon, amelyen Servét Mihály, a város falai közt, egy új reformátió bajnokául csapott fel és így szólt: *Kálvin vagy én!* maga döntött sorsa fölött. E ponton mindazok, akik harcoltak vala, akik kis hazájok függetlenségéért küzdének, akár párthívei, akár ellenfelei lettek légyen a vaskezű reformátornak, kénytelenek voltak egyetérteni. Nem volt előttük más választás. S midőn Perrin, az első szindikus, személyes érzelmeitől ragadtatva, a vádlott ügyének szolgálatába akarta állítani azt a többséget, amelylyel a tanácsban rendelkezett, az elszakadt tőle. Immár nem Kálvinról, hanem Genfről volt szó.

A *Journal de Genève* 1908. május 15-iki (133.) számából.

VI.

Chantepie de la Saussaye Dániel nyilatkozata.

Az ethisch irányról irott cikkének függelékében Luther és Kálvin nyilatkozataira utal ön minket a rajtunk kivül s bennünk történő isteni kinyilatkoztatást illetőleg. Ön Luthert Kálvin fölé emeli, mivel ő a rajtunk kivül végbemenő kinyilatkoztatásnak adja az elsőséget s így a bennünk történő kinyilatkoztatást amattól teszi függővé. Kálvint ingatagsággal vádolja ön éleselméjűsége dacára is. Nos, mi ethischek, ezt az előszeretetet Luther iránt Kalvinnal szemben nem osztjuk. Ebbeli ítéletünkben pedig nem állunk egyedül, sőt a merev lutheránusok kivételével majdnem az egész német theologia a mi részünkön van s ez az, hogy mi Lutherben a kezdeményező férfiút, a hőst, a tett és erő emberét látjuk, míg Kálvinban mindenekfelett a jövő emberét, a gondolkozót, aki egy egész gondolatvilágot hordott lelkében, gondolatvilágot, amely csak halála után lett az egyház tulajdonává s amely még most sem tökéletes. Melanchthon, Luther hű barátja, szintén elismerte Kálvin jelentőségét és kryptokalvinizmussal vádoltatott; igenis, egyedül a fegyverek hatalma volt képes a kalvinizmust a német egyházban legyőzni. A kalvinizmus a szenvedés keresztsége alá jutott mindenütt s aztán megtisztúlva, megszentelődve kelt ki sirjából. Nekünk az ethisch Kálvint a scholastikustól el kell választanunk s benne, hogy úgy fejezzem ki magam, az Isten adományát kell kifejlesztenünk a ref. egyházban. Az unio mystica, mint a kiengesztelődés lényege, az ecclesiola electorum in ecclesia mint az egyház életereje, a sacramentumok szellemi jelentősége, az egyházi szolgák egyenlősége, a jog területének az államban és a szeretet területének az egyházban való elkülönítése, ime néhány pont, amelyekről nem állítom, hogy Kálvin következetesen vitte ezeket keresztül s a bennök kifejezett elvekhez hű maradt. Távol legyen. Nem; ezek egy jövőt képviselnek, amely Kálvin számára még nem érkezett el. Ennek a jövőnek most kell mává lennie s főleg a ref. egyház hivatása a reformatio szellemi jellegét, amely a kalvinizmusban jobban előtérbe lépett, mint a lutherizmusban, jóllehet ez utóbbira nézve sem volt az idegen, kifejleszteni.

Het wezen der theologie. Brief aan den Hoogleraar P. Hofstede de Groot. Rotterdam, 1867. 70. 71. 72. lap.

Eperjesi napok.

I.

Az „Országos ág. hitv. ev. Tanáregyesület" június 10-én tartotta első rendes közgyűlését Eperjesen a tagok élénk érdeklődése mellett. Az egyesület elnöke *Meskó László* igazságügyi államtitkár, alelnökei: *Mágócsi-Dietz Sándor* budapesti egyetemi tanár és *Fischer Miklós* iglói főgimn. igazgató; titkárja; *Gömöri János* eperjesi főgimn. igazgató. Előző napon a választmány alakúlt meg és ülésezett, este pedig ismerkedési estély volt a kollégiumi tápintézet éttermében, amelyen mindvégig kedélyes hangúlat uralkodott. A közgyűlést 10-én reggel istenitisztelet előzte meg, amelyen dr. *Szlávik Mátyás* theol. tanár mondott tartalmas, magas szárnyalású imát. A közgyűlést az elnök rövid beszéddel nyitotta meg, amelyben üdvözölve a tagokat, fejtegette az egyesület célját, fontosságát. Ezután *Tahy József* alispán Sárosvármegye, *Krayzell A.* polgármester Eperjes sz. kir. város, *Kubinyi Albert* udv. tanácsos a kollégium igazgató választmánya, *Vargazsovszki* kir. kath. főgimn. tanár az orsz. középiskolai tanáregyesület, végül *Rácz Lajos* az Orsz. Ref. Tanáregyesület nevében üdvözölte az egyesületet. Az utóbbi üdvözlő beszéd így hangzott:

„Méltóságos Elnök Úr!
Mélyen tisztelt közgyülés!

„Az „Orsz. Ref. Tanáregyesület" elnökségének nevében s megtisztelő megbízásából emelek szót, hogy átadjam az ág. evang. tanárok országos egye-

sületének, amely mai közgyűlésével először lép a nyilvánosság elé, először jelen meg a világot jelentő igazi deszkákon: a munkamezőn — az idősebb testvér: az Orsz. Ref. Tanáregyesület meleg szívből származó üdvözletét, hogy tolmácsoljam egyesületünknek a velünk közös célra munkáló testvéregyesület előhaladása, fejlődése, felvirágzása iránt táplált legőszintébb jókívánatait. Igen, m. tisztelt közgyűlés! közös célra törünk mindketten, mindkét egyesület; célunk a hazai közoktatás, közművelődés előbbvitelén erőnk s tehetségünk szerint közremunkálni; célunk, hogy a modern kulturfejlődésnek a protestantismusban rejlő erőit, — amelyek e fejlődésnek, a történelem tanúsága szerint, elsőrangú tényezői voltak, — önök a lutheri, mi a kálvini felfogás szellemében a nevelés és oktatás javára értékesítsük; célunk, hogy a protestáns szellemet egyházunk hitelveihez is híven, de a tudományos előhaladás, a felvilágosodás követelményeivel is összhangzásban, iskoláinkban s azok útján a közéletben is, minél jobban kidomborítsuk, érvényesítsük.

De ha ily közösek a mi céljaink, törekvéseink, ha ugyanazon elvek, ugyanazon eszmék — bizony hajszálnyi különbség alig van köztük — lobogtatják zászlóinkat, dobogtatják szíveinket, önkéntelenül fölmerül a kérdés: miért kell nekünk külön, két táborban, két oltár mellett eszményeinknek áldoznunk? miért nem küzdhetünk közös táborban, egységes vezénylet alatt, egységes szervezet mellett? Mi, ami egyesületünk, illetőleg annak elődje, a „Tiszántúli Ref. Tanáregyesület", megtettük ez iránt, a mult évtized első felében, a kezdeményező lépéseket; az az egyesület kész volt „Orsz. Prot. Tanáregyesületté" átalakúlni, illetőleg annak helyét átengedni. De sajnos, sem az egyik, sem a másik táborban nem értettük meg a felhivó szózatot, nem méltányoltuk eléggé az erők egyesítésében, az egymással karöltve való munkálásban rejlő nagy előnyöket; lehet, hogy a külső politikai helyzet sem szorongatott még akkor bennünket annyira, amely ma iszapos hullámaival a modern kulturfejlődés nem egy vívmányát elnyeléssel fenyegeti, — egyszóval az ág. evang. és református tanárságnak egy közös táborban való egyesülése, közös egyesületbe való sorakozása 1894. aug. 24-én meghiusúlt! Lehet-e még ezen segíteni, nem tudom; de ha akár nem lehet, akár nem tudunk ezen többé változtatni, ha ezentúl két táborban fogunk is küzdeni, mi, az Orsz. Ref. Tanáregyesület testvéri jobbunkat nyújtjuk a munkatéren ma először megjelenő fiatalabb egyesületnek, — felajánljuk kartársi, testvéri közreműködésünket akár az elvi küzdelmek, elvi kérdések tisztázása, akár a gyakorlati munka terén. Az intézők, a vezetők feladata majd, hogy az érintkezés szálait, az egy célra való munkálkodás összekötő kapcsait megtalálják!

A közös múlt, a közös szenvedések — az az ünnep, mely holnap e város, e kollégium falai közt végbemegy, mindnyájunk közös ünnepe, — a közös célok, közös törekvések forrasszák össze testvéri szeretetben szíveinket! E reményben, midőn az Orsz. Ref. Tanáregyesület nevében még egyszer szívem melegével üdvözlöm a m. t. közgyűlést, Isten áldását kérem a művelődés érdekében kifejtendő munkásságára. Éljen, növekedjék, virágozzék!"

Az üdvözletek elhangzása után következtek az előadások. *Dr. Szelényi Ödön* késmárki tanár *A protestáns paedagogia eszméit* fejtegette nagyon ügyes, tartalmas előadásban, amelyben a prot. világnézet szellemének a nevelés- és oktatásban való érvényesítését sürgette. *Bartholomaeidesz Adél* aszódi felső leányiskolai igazgatónő *Evangélikus leánynevelésünk története és feladata* cimmel tartott felolvasást; *dr. Hornyánszky Aladár* pozsonyi theol. tanár, szabad előadásban *A theologiai szakoktatás reformjának* főbb pontjait fejtette ki, ezek szerinte, a következők: tegyük teljesen szabaddá a theol. akad. oktatást, függetlenné a vizsgálatoktól, hozzuk kapcsolatba a jelenkor eszméivel (természettudomány, sociologia, socialismus), vigyünk abba magyar nemzeti szellemet. A közebéden, a felköszöntők során, a ref. tanáregyesület képviselőjének testvériségre felhivó szózata élénk viszhangra talált.

A délutáni közgyűlésen előbb hivatalos ügyeket tárgyaltak, nevezetesen jelentést tettek a választmányhoz beadott indítványokról (a ref. tanáregyesület tankönyvkiadványaira vonatkozólag a közgyűlés kimondta, hogy azokat a legmelegebb pártolással ajánlja az intézetek tanárkarainak figyelmébe, amennyiben azok kultuszminiszteri s ev. egyet. tanügyi bizottsági approbátiót nyertek), a pénztár állapotáról (a tagok száma: 218 rendes, 11 pártoló, 1 alapító), a tanári fizetéspótlék rendezése ügyében végzett eljárásokról, az egyesület eddigi működéséről stb. Ezután *Réz Mihály* eperjesi jogakad. tanár tartott szabad előadást *A főiskolai reformról*, amelyben a budapesti egyetemen uralkodó képtelen állapotokat tette szóvá, hol a joghallgatók $^2/_3$-ad része nem is fér a tanterembe; ezeket az állapotokat mint a kultura ellen elkövetett sulyos vétségeket bélyegezte meg. Ezzel a közgyülés, miután a tagokat felszólította, hogy az alakitandó főiskolai és köpiskolai szakosztályba lépjenek be, s miután a közgyülés előkészitőinek szives fáradozásaikért köszönetet mondott, véget ért. A közgyülés tartalmas, mélyen szántó előadásaival, az ág. ev. nevelés- és oktatásügy érdekeinek minden oldalú felkarolásával meggyőzte a jelenvoltakat — tagokat és érdeklődőket — arról, hogy bátran néz a jövő elé s méltóan sorakozik idősebb testvérei: az országos és a református tanáregyesületek mellé. Isten áldása legyen az ág. ev. tanáregyesületen!

II.

Másnap, junius 11-én tartatott az *eperjesi vértanúk emlékünnepe*, a honszeretet és istenfélelem ama 24 hősének emlékére, a kiket az eperjesi vértörvényszék az 1687-ik évben halálra itélt és a kollégium épülete előtt kivégeztetett. Ez az ünnepély országos jelentőségű és fényű volt, bár mind az emlékszoborra való gyűjtés, mind az ünnepélyről való hiradás nem hatott ki szélesebb körökre. De így is fölemelő, meleg és bensőséges volt a szoborleleplezési ünnepély, a melyen a kormány, az országgyülés, a szomszédos törvényhatóságok, tudományos és kulturális egyesületek képviselteték magukat. Ref. egyházunkból, sajnos, sem püspökeink, sem világi vezéreink közül nem jelent meg senki; ellenben úgy egyházkerületünket, mint főiskolánkat nagyobb küldöttségek képviselték, az előbbi képviseletében ott láttuk: Révész Kálmán és Ragályi Géza espereseket, Ardai Janka Dániel, Idrányi Barna, Kiss Lajos, Csengery Dezső, dr. Hódy Sándor tanácsbirákat, Fodor György és dr. Puky Endre főjegyzőket s Paikoss Endre, Erőss Károly, Farkas György lelkészeket; az utóbbi képviseletében megjelentek: Novák Lajos közigazgató vezetése alatt Radácsi György, dr. Szánthó Gyula és

Buza János a tanári kar, Papp József szénior, Tóth Elek és Székely Lajos joghallgatók az ifjuság képviseletében; Rácz Lajos akad. tanár itt is az Orsz. Ref. Tanáregyesületet képviselte.

Az emlékünnepély első fele az ág. ev. templomban, az ott tartott ünnepélyes istentisztelet alakjában folyt le. A szép templomot zsufolásig megtöltötte az ünneplő közönség; ott volt *báró Prónay Dezső*, a lelkes prot. főúr, ez ág. ev. egyház egyetemes felügyelője s ott volt mind a négy ág. ev. püspök s a sok küldöttség. Gyülekezeti éneklés után *Geduly Henrik* nyiregyházai lelkész, egyházker. főjegyző mondott az oltár előtt nagyon szép imádságot, amely igazi ünnepi hangulatban ringatta lelkünket; majd a négyszólamu női és férfi- vegyeskar által szabatosan, hévvel előadott „Magyar gályarabok éneke" után *Korbély Géza* eperjesi lelkész tartott alkalmi egyházi beszédet, amely méltó koronája volt az ünnepélynek. A vértanuság erkölcsi jelentőségét fejtegette beszédében oly ékesen, oly meggyőzően, oly mély vallásos és erkölcsi felfogással, oly lendületes előadásban, hogy szinte szerettük volna megéljenezni. Utána ismét a vegyeskar adott elő mély érzéssel egy szép éneket, Mozart „Imá"-ját. *Zelenka Pál* püspök oltári áldása s gyülekezeti ének fejezte be a szép ünnepélyt, amely valóban megtöltötte lelkünket szent érzésekkel és emelkedett gondolatokkal.

A templomból a város főterén álló kollégium északnyugati sarkához, a vértanúk kivégzési helyének közelébe vonult a közönség (magán a kivégzés helyén már régóta egy kath. Mária-szobor áll), hol már akkor szép rendben elhelyezkedve várakozott reánk a tanúló ifjúság. Az előkelőségek, küldöttségek számára tribün volt felállítva. elől szószékkel. Az itt lefolyt emlékmű leleplezési ünnepély a kollégiumi ifjúsági énekkar által előadott karénekkel kezdődött, azután *Tahy József* alispán, a kollégium h. felügyelője üdvözölte rövid megnyitó beszédben — kiemelve az ünnepély jelentőségét — a megjelent vendégeket. Az ünnepi beszédet *báró Prónay Dezső* tartotta; beszédében úgy ünnepelte a jogtalanúl, ártatlanúl kivégzett vértanúkat, mint az egyházés honszerelem martyrjait, úgy jellemezte az ünnepélyt, mint az örök igazság diadalünnepét, amellyel az utókor fölmenti az ártatlanúl elitélteket, kivégzetteket, teljes igazságot szolgáltat nekik s nevöket a hazai történelem legfényesebb lapjaira vési. A hévvel, tűzzel, meggyőző erővel előadott beszéd mindenkit magával ragadott, mindenki érzésének kifejezést adott; a türelem és engesztelés szelleme, mely belőle kiáradt, a más vallásúakat is meghódította. Beszéde közben húllott le a lepel a kollégium sarkába beillesztett emlékműről; ez egy kemény kőből faragott harcos alakot ábrázol, XVII. századi viseletben és fegyverzetben, mellette a hóhér körvonalai láthatók; az emlékmű alatt márványtáblán a kivégzettek nevei olvashatók; előtte s körülte csinos vasrácsozat. Az emlékművet *Markup Béla* szobrász tervezte, felállítása 5000 koronába került. Derék alkotás: Zord idők zordon jele! A leleplezés után Draskóczy Lajos theol. tanár *Csengey Gusztáv* alkalmi ódáját szavalta el; leszámítva az első versszakokat, melyek kissé távol állottak a tárgytól, a szép költemény és szép előadás általános tetszéssel találkozott. Ezután *Kubinyi Albert* adta át az emlékművet — előadva annak keletkezési történetét is — a kollégium fentartó hatóságának, mire *Gyürky Pál* főesperes, az az igazgató-választmány elnöke lelkes szavakban ígérte meg az emlékmű gondozását, a vértanúk emlékezetének hű ápolását.

Következett az emlékmű megkoszorúzása. A főrendiház koszorúját b. Prónay D. és Vályi János eperjesi gör. kath. püspök közösen tették le; a képviselőház koszorúját *Hammersberg László*, a képviselőház jegyzője tette le lelkes beszéd kíséretében. A tiszáninneni ref. egyházkerület koszorúját *Révész Kálmán* esperes a következő szavak kíséretében helyezte el: „Hitért és hazáért haltak meg a hősök, kiknek emlékezetére ünnepet ülünk. A tiszáninneni ref. egyházkerület nevében — hiszen a mi őseink is együtt szenvedtek e vértanúkkal — kegyeletes tisztelettel helyezem el e koszorút a vértanúk emlékére." — A sárospataki ref főiskola koszorúját *Novák Lajos* közigazgató a következő szavak kíséretében helyezte el: „A sárospataki református főiskola is leteszi koszorúját eperjesi vértanúink emlékművére. Azoknak a magasztos eszméknek, amelyekért e vértanúk itt, az eperjesi Golgothán életöket feláldozák, úgyis a Rákócziak sárospataki várkastélya és a Rákócziak sárospataki főiskolája volt az egyik bölcsője és nevelője. Ezekért a szent eszmékért küzdött és szenvedett a mi főiskolánk a multban, ezekért él s ha kell, ezekért hal a jelenben, a jövőben s ezek dicsőítésével kívánja, hogy áldott legyen eperjesi vértanúink emlékezete!" Koszorút tett az emlékműre többek közt az országos függetlenségi párt, Sáros- és Abauj vármegye (utóbbi dr. Puky Endre alispán által), Eperjes, Késmárk, Sopron, Nyiregyháza város törvényhatósága, számos ág. ev. egyház és testület, a budapesti Bethlen Gábor-kör stb. A koszorúk elhelyezése után az egész ünneplő közönség együtt énekelte a Hymnuszt s ezzel az ünnepély véget ért.

Délben 300 terítékü közebéd volt, amelyen a szokott felköszöntők mellett különösen kiemelkedett a *báró Prónay Dezső* meleg ünnepeltetése; 3 szónok is éltette, ünnepelte őt, mint protestáns vezért, mint a hajthatatlan vallás- és hazaszeretet mintaképét s az a tüntető viszhang, melyet szavaik keltettek, ékesen bizonyította azt a szeretetet, azt a bizalmat, mellyel az ünneplő közönség s az egész hazai protestantizmus őt környezi.

Eperjesi testvéreinknek köszönjük, hogy e szép ünnepélylyel a protestáns érzés és felfogás ily manifestatiójára alkalmat adtak!

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Főjegyző választás.** Az abauji ref. egyházmegye főjegyzői állására, boldogult Újj József helyére, *Kovács István* ongai lelkész választatott meg 54 szavazattal, Szilva István 15 és Sz. Benke István 3 szavazatával szemben.

— **Lelkészválasztás.** A *legyesbényei* (Alsózemplén) ref. egyházközség *Sélley László* beretkei lelkészt május 31-én szavazattöbbséggel lelkészévé választotta.

— **Hírek a főiskola köréből.** Akadémiai és közigazgatóvá az 1908/9-ik iskolai évre *Novák Lajos*; jogi szakelnökké *dr. Szabó Sándor* választatott meg. A theologiai szakelnök választása ezután lesz.

— **Meghalt a király, éljen a király.** Még fenn volt a főiskola disztermében az elhunyt püspök porhüvelye s már a temetést megelőző estén megindult a pártoskodás a püspökség miatt. Kié legyen a vár?! Biztos forrásból hangzott, hogy *Dr. Baltazár Dezső* visszavo-

nult — június 2-án — *Erőss Lajos* theol. tanár előtt, a kit a főgondnok nagy tekintélye támogat. Az is biztos hirként röpkedett, hogy *Dicsőfi József* főjegyzőnek is erős pártja van azokból, a kik a főjegyzőségbe emelték. *Dávidházy Jánost* a legidősebb esperest — ez is bizonyosságként szállt ide s tova, *Gr. Tisza István* pártfogolja. — A temetés után azonnal értekezleteket tartottak, ahol a megelőző napi megállapodás egy része levegőbe repült, t. i. a Dr. Baltazár félrevonulása. Vele a pártja rendelkezik s ő az öt egyházkerület lelkészeinek feje, nem hátrálhat meg a tiszántuli egyházkerület lelkészeinek egy része előtt! Még jó, hogy ez a pártoskodás nem ott ütött ki az id. Kiss Áron sirja mellett a tiszteségtevő gyülekezet gyönyörüségére — s ad majorem pietatis gloriam!

— **A vallás- és közoktatásügyi minisztérium** költségvetésének tárgyalása alkalmával, május 21-én *Kovács Ernő* képviselő, a jogi oktatásnál egyfelől a nemzetközi jog intenzivebb tanítását sürgette, másfelől a budapesti egyetemen Pikler Gyulával szemben egy másik jogbölcsészeti tanár alkalmazását kívánta, „aki kellő tudományos alappal képes bizonyítani azt, hogy a nemzeti államalakúlásoknak jogbölcseleti és bölcseleti szempontból is megvan a maguk jogosúltsága és jövője és nem olyan ósdi, elavúlt felfogás a nemzeti állam jövőjében hinni, mint azt Pikler Gyula képzeli.“ Gr. *Apponyi* válaszában kijelentette, hogy Magyarország államiságának, nemzeti alanyiságának az egész világon való elismertetéséhez hozzátartozik az, hogy a nemzetközi jogot intenzivebben kultiváljuk; úgyszintén megfontolást érdemel az a kérdés, hogy mivel a jogbölcsészet nem minden egyetemen képezi az alapvizsgák és cenzurák tárgyát, vajjon nem lehetne-e azt nálunk is abból kizárni. *Bozóky Árpád* a felekezeti jogakad. tanárok érdekében szólal fel s azt kéri, hogy a költségvetésbe fölvett 68000 koronából necsak azok a rendes tanárok részesüljenek fizetéskiegészítésben, akiknek magántanári oklevelük van, hanem azok a régi, 10—12 éves rendes tanárok is, akik annak idején nem szerezték meg a magántanári képesitést, — továbbá, hogy a fizetéskiegészítés 1908. jan. 1-ével kezdődjék. *Vizy Ferenc* az újabb gimnáziumok felállitása ellen szólal fel; kivánja a középiskolákban a természettudományok és a modern nyelvek intenzivebb tanitását, a magánintézetek megszüntetését, mint amelyek svindli-kurzusaikkal, a tanügynek nem válnak előnyére s csak a renyheség melegágyai; sürgeti a középiskolai tanárok fizetésének rendezését. *Bozóky Á.* szeretné, ha a középiskolákban a magyar ifjak elsajátitanák a nemzetiségi nyelveket, hogy a magyar államnak módjában lenne a nemzetiségi vidékekre a nemzetiségi nép vezetőiül, hivatalnokaiúl, magyar embereket állitani. *Buza B.* a gyakorlati irányú oktatást hangsúlyozza, ami a szellemi proletariatus elszaporodásának is elejét venné s iparunk és kereskedelmünk nemzeti fejlődését is előmozditaná. Nem annyira jogászokra, tudományos pályákra képesített emberekre van ma szüksége Magyarországnak, mint inkább Thék Endrékre és Zsolnay Vilmosokra. *Hock János* szerint a feladat az, hogy belevihessük oktatásügyünkbe a mi legteljesebb, legerősebb nemzeti igényeinket is és főleg a középoktatás egész vonalán az értelmi képzés színvonalának biztosítása mellett hogyan adhatunk praktikus irányzatú nevelést gyermekeinknek. Gr. *Apponyi A.* szerint a közoktatási kormány szívesen hat oda, hogy a középfokú oktatást gyakorlati irányba terelje, hogy ez által a nemzetben az u. n. lateiner pályákra való szaladás csökkenjen s inkább a kenyérkereső ipari és kereskedelmi pályákra menjenek De ne méltóztassék túlbecsülni azt, amit a közoktatási kormányzat ennek az iránynak diadalra juttatásában egyáltalán tehet. Két akadállyal kell itt megküzdeni: egyik tárgyi, a másik lélektani. Az előbbi az, hogy előbb kell mennie a közgazdasági politikának s csak azután jöhet a kereskedelem és ipar felé irányító oktatás fejlődése. A kormány rajta van, hogy amint az ipari és kereskedelmi foglalkozások mind nagyobb mértékben adnak tért és kinálnak alkalmat a megélhetésre, abban a mértékben a közoktatás is szolgáltassa az ahhoz szükséges anyagot. „Én azokat a társminiszteriumokat, amelyeknek körébe van utalva a szakoktatásnak különböző neme, értekezletre hivtam fel, hogy együttesen állapitsuk meg az általános műveltséget szolgáló és a szakképzettséget előmozdító oktatásnak a kereteit, hogy mint két fogaskerék egymást kiegészitse, egymásba nyúljon és hogy igy ezeknek a kombinációja által lehessen az egész középfokú oktatásnak — annak is, amely az én vezetésem alatt áll és annak is, amely tisztán szakképzés — egy bizonyos összeköttetést, egy bizonyos irányt adni a gyakorlati cél felé. De azután itt van a másik akadálya ennek az üdvös fejlődésnek, a nem tárgyi, a lélektani, a nemzetünkben lévő hajlam, azon előítéletek, amelyek meggyökereztek és a melyek folytán mindenki azt hiszi, hogy nagyobb úrrá neveli fiát és hogy nagyobb jót tesz vele, ha őt a hivatalnoki vagy az ügyvédi pálya felé irányítja, mintha kereskedőnek adja. Ne essünk kétségbe ezen ferdeség miatt, amely a mi közvéleményünkben van. Lehetetlen, hogy ez másképp legyen. Méltóztassék csak elgondolni, hogy ennek e nemzet közgazdasági fejlődésének öntudatos irányitásáról csak 40 év óta lehet szó. A mi régi rendi alkotmányunk nem volt arra alkalmatos, hogy egy erőteljes közgazdasági életnek kifejlődésére alapot szolgáltasson. Mikor régi rendi alkotmányunk átadta helyét egy aránylag demokratikus alkotmánynak, amikor az erők felszabadúltak, 1848-ban, rögtön beállott utána a politikai katasztrófa, a nemzet önrendelkezési jogának teljes elvesztése, a közgazdasági politika irányitásának azok kezéből való kirántása, akik azt a nemzet érdekében irányitották volna. Csak 1867 óta, csak az alkotmány helyreállitása óta lehet szó arról, hogy ennek a nemzetnek öntudatos közgazdasági élete lehessen, hogy ennek a nemzetnek közgazdasági fejlődése céltudatosan irányittassék, néha hibásan, úgy ahogy, de abból a szempontból, hogy ennek a nemzetnek közgazdasági élete legyen. A nemzet életéhez mérten ilyen rövid idő alatt lehetetlen az, hogy az évszázados hagyományokból hátramaradt minden előítélet, az egész gondolkozási mód rögtön átváltozzék. Ez hosszú, kitartó munkának lesz csak eredménye és hogy e tekintetben ma már jobban állunk, mint ezelőtt csak tíz évvel is álltunk, azt senki sem fogja tagadhatni. Előre megyünk, ebben az irányban is; de természetesen mindnyájunknak, akik irányító befolyással birunk a társadalom bármely rétegére, oda kell hatnunk, hogy ez a haladás a közfelfogásban mentől gyorsabb legyen. Erre kell törekednie a kormányzatnak is, de ma még fennáll az említett lélektani akadály és én nem tehetek róla, én nem segithetek közvetlenül azon, hogy a gimnáziumok tulzsúfoltak és hogy folytonosan újabb és újabb igények állnak elő.“ — A népiskolák tételénél *Bozóky Á.* a népiskolák államositását sürgeti, *Sághy Gyula* elcsodálkozik azon, hogy Bozóky, aki a legszélsőbb, legradikálisabb ellenzékhez csatlakozott, a legközelebbi mult tapasztalatain nem okúlva, az államositásra törekszik. Az államositásra a mi viszonyaink között, addig, míg egy másik állammal szoros kapcsokkal vagyunk összekapcsolva, amely állam törekvése, amint látjuk, folytonosan az, hogy Magyarországot függő helyzetbe hozza magától, sakkbantartsa, addig az államositás minden téren óriási veszedelmekkel jár nemzeti függetlenségünk, nemzeti kulturánk függetlensége tekintetében is. Édes képviselőtársam, ha ön abban a korszakban élt volna, amelyet én átéltem, ha átélte volna a Bach-szisztémát és látta volna azokat, amik akkor történtek, akkor láthatta volna, hogy egyedül az egyházak autonómiája, egyedül az oktatás autonómiája volt gátja annak, hogy ezt a nemzetet még nemzeti jellegéből is ki ne vetkőztessék. Aki látta, hogy mily hatalma volt az ily időben az autonómiának, hogy még az abszolut korszak sem volt képes lerombolni annak ellenállását, az a

legnagyobb elismeréssel nyilatkozhatik csak erről. Hiába kísérelték meg a germanizálást, az megtört a protestáns autonomián és megtört a katholikus felekezetnél is azokban az intézetekben, amelyeknél hazafias szerzetesek kezében volt az oktatás. És akik az ily intézetnek voltak tanulói, a magam tapasztalásából tudom, tudhatják, hogy a szerzetesek azt mondták, „nem tudunk németül" és így nem voltak képesek a germanizálást bevezetni az iskolákba. Mily hatalma van nemzeti szempontból az ily autonómiának, azt csak az tudja, aki ezt a korszakot átélte. — *Gr. Apponyi A.* nem híve a népiskolák államosításának; pénzügyileg se bírnók meg ezt az óriási nagy terhet, de méltánytalan és helytelen eljárás is volna, hogy midőn a körülbelől 16500 nem állami iskola között 3000 és nehány száz van, amely tisztán nem magyar ajkú és midőn ezeknek egy része a magyar hazafiság szempontjából erős kifogás alá esik, mi a többi 12000 iskola ellen is harcot indítsunk, őket erőszakkal az állami monopolium elleni küzdelembe sodorjuk és így az ő erejükre az egységes nemzeti állam kiépítésénél többé ne számíthassunk. „A nem állami iskolák négyötödrésze fentartóinak szövetkezett, lelkes támogatásában rejlő erőt feláldozni, veszélyeztetni. legjobb esetben lelketlen tűréssé változtatni a nemzet életében csak azért, hogy az iskolák $^1/_5$-od részének felében létező visszásságokat kiküszöböljük: ez a math. számítás szerint sem helyes politika, nem helyes eljárás." De erre nincs is szükség; az 1907. évi XXVII. t. c. képessé teszi a kormányt arra, hogy minden nemzetellenes, a hazafiság tekintetében kétes iskolával hosszabbrövidebb idő alatt leszámoljon; 1911-ben a közoktatásügyi miniszternek már módjában lesz, hogy teljesen lehetetlenné tegyen minden oly oktatást, amely a magyar nemzet céljaival ellenkezik, sőt amely azokat nem szolgálja. „És elérem ezt a célt anélkül, hogy benső meghasonlást idézzek elő, anélkül, hogy finánciális katasztrófát idézzek elő, anélkül, hogy az országot és a nemzet ügyét becses munkatársak segítségétől megfosszam, anélkül, hogy az ország nagy többségének érzelmi világába rombolólag benyúljak, anélkül, hogy a hazafiasan gondolkodó egyházi tényezőkkel konfliktusba jöjjek; elérem ezt a célt azzal, hogy a nemzet összes egészséges erőit ennek az eszmének szolgálatába tömörítem, szóval elérem az eredmény kívánható maximumát az eredmény elérésére szánt erkölcsi és anyagi áldozatok lehető minimumával." *Pataky László* arra kéri a minisztert, hogy a többi prot. egyházak mellett az *unitárius egyházat* is vegye fel a segélyezésbe. *Nagy Dezső* örömmel járúl hozzá Pataky felszólalásához; az unitárius egyház a prot. felekezeteknek mindig testvéregyháza volt, nemcsak egyházilag, hanem magyar nemzeti szempontból is. *Gr. Apponyi A.* kijelenti, hogy az unitárius egyházról sem feledkezett meg s abban a törvényjavaslatban, amelynek benyújtása küszöbön van s amely megfelelő formában állandósítani fogja a segélyt, az unitárius egyház is aránylagos segélyben fog részesülni.

— **Helyreigazttás.** A „Sárospataki Ref. Lapok" 21-ik számában a felsőzempléni ref. egyházmegye rendkivüli közgyűléséről közétett tudósitásból kimaradt, hogy a rovatos kimutatás, leltár, költségvetés s egyénenkénti kimutatás elkészítésére kiküldött bizottság egyik tagjául a ntü. egyházmegye által *Sütő Kálmán* miglészi lelkész úr is kineveztetett. Ezt a történeti hüség kedvéért ezennel helyreigazitólag közlöm. Referens.

— **Évzáró vizsgákra** és ünnepi emlékkönyvül ajánljuk *Vadny József protestáns jellemképző, hithüséget s hazafiságot* ébresztő, egyházkerületileg is approbált és ajánlott *ifjúsági* könyveit. (Réthy és Goró rajzaival illusztrálva.) Ezek: 1. *A Protestáns Jellem.* Iskolakötés 1 kor. Díszkötés 1 kor. 60 fillér és 2 kor. 2. *Protestáns Lelkület.* Díszkötés 1 kor. és 1 kor. 30 fillér. Füzve 80 fillér. 3. *Tanúlók erkölcsi és hazafias Vezérkönyve.* Díszkötés 1 kor. 30 fillér és 1 kor. 80 fillér. 4. *Rákóczi és a Kurucvilág.* Díszkötés 2 kor. és 3 kor. 5. *Rákóczi Jön.* Emlékfüzet 70 fillér. Mindezen könyvek megrendelhetők **Vaday József** *közs. isk. igazgatónál* **Nagyváradon.**

Szerkesztői üzenetek.

S—s. Elhisszük, hogy nehezére esik az ORLE tagsági díjá fizetnie, annyival inkább, mivel azt sem tudja, mi célra fog az szolgálni, illetőleg, miután az alapszabályoknak a belügyminiszter által való megerősítése előtt az egyesület működése törvénytelen s annak a tagsági díjak szedéséhez nincs joga: nem fog-e az így begyült pénz a miniszter által lefoglaltatni? Hogy a jövő évben nem akar tagsági díjat fizetni — úgy hisszük, nem is lesz rá szükség. Ha a belügyminiszter nem erősíti meg az alapszabályokat, ami — hallomás szerint — már meg is történt, akkor az egyesület feloszlik s a tagsági díjfizetés magától megszűnik.

B. 1. *A tetszvényjogról Pauler Tivadar* vallás és közoktatásügyi miniszter a képviselőház 1871 április 22-iki ülésén Schvarcz Gyula képviselőnek a placetum alkalmazása ügyében beadott interpellációjára a többek között így válaszolt: *„A kormány a placetumot elévültnek nem tekinti, annak érényét elismeri s annak foganatba vétele iránt intézkedett* (1870. aug. 19-iki miniszt. rendelet), mert a királyi tetszvényjogban azon módot látja, mely szerint apostoli királyaink az államjogokat védelmezték . . . s amely alkalmasnak bizonyult arra, hogy az államnak érdekeit óvja meg anélkül, hogy az egyháznak vagy egyeseknek lelkiismereti szabadságát érintette volna. *A tetszvényjognak hatálya csak oly rendeletekre vonatkozik, melyek a fejedelmi jogokkal, az ország törvényeivel, vagy annak belnyugalmával ellentétben állanak; gyakorlásának célja pedig az ilynemű intézkedéseknek, vagy ezek egyes ily természetű záradékainak kötelező erejű kihirdetését, illetőleg foganatosítását és végrehajtását ezen országban megakadályozni.* Hogy felvilágositó példával éljek: *Mária Terézia* 1773-ban a *jezsuita-rendet el örlő* pápai intézkedéseket királyi tetszvényével ellátta, azok kihirdetését, végrehajtását megengedte, de ezen intézkedések azon részét, melyek a jezsuiták *vagyonára* vonatkoztak, minthogy azok a korona jogaival ellentétben állottak, *helyben nem hagyta*: kijelentvén, hogy ezen jószágokat a római szentszék számára és nevében lefoglalni nem szabad. Ily módon az érintett intézkedést végrehajtásában sikeresen megakadályozta."

2. A székesfehérvári püspököt (Jekelfalussy Vince) a miniszteri tanács 1871 szept. 11-én, mert a pápai rendeleteket az 1870 aug. 10-én kiadott tiltó miniszteri rendelet ellenére egyházmegyéjében ünnepélyesen kihirdette, — maga elé idézte s előtte „Ő csász. és apostoli kir. Felsége egyenes rendeletéből és nevében a királyi visszatetszést, rosszalást és megfeddést kinyilatkoztatta s a Miniszterelnök kifejezést adott azon várakozásának, hogy a Püspök úr a jövendőre a törvényeknek és Ő Felsége legmagasabb rendeleteinek köteles tisztelettel engedelmeskedend és azok megsértése által Ő Felsége visszatetszésére többé alkalmat adni nem fog". (Vázsonyi: A királyi placetum. 53. l.).

3. 1873. elején *Schopper György* rozsnyói püspököt, mert a vatikáni zsinat kinyomatott határozatait papsága közt szétosztotta és a papságot követésükre buzdította, — a közoktatásügyi miniszter (Trefort) 1873. május 9-én kelt következő levelében feddte meg. *„Püspök úr eljárása felett rosszalásomnak adok kifejezést* és biztos remélem, hogy jövőre püspöki tisztében a magas királyi elhatározások és parancsok, továbbá a királyi kormány rendeletei megsértésének még árnyékát is annal inkább kerülni fogja, mert ellenkező esetben tisztemhez és felelősségemhez képest a törvények tekintélyét szigorú eszközökkel leszek kénytelen biztosítani". (Vázsonyi: A kir. placetum 54. l.)

4. A királyi placetumról szól *Zsigmond* 1404. évi törvénye és *I. Ulászló* 1440. évi IV. és V. törvénycikke. I. Ulászló törvénye voltaképen Zsigmond intézkedéseinek rövid ismétlése. Ezek a törvények (gróf Teleki József szerint) azért maradtak ki a Corpus Jurisból, mert az első egyházi állású gyüjtőknek nem tetszettek. Zsigmond decretumát először *Pray György* közölte; az I. Ulászlóét pedig *Kovachich Márton György* 1796 ban (Vázsonyi: id M 3. 10. 1).

TARTALOM. *Harsányi István:* X. Pius pápa törvényeinkkel ellenkező és a vallási békét megzavaró decretuma. — *Papp József:* Kínos helyzet. — *Antal Gábor* püspök főrendiházi beszéde. — *S. Szabó József:* Főjegyzői jelentés az Orsz. Ref. Tanáregyesület működéséről. — Kálvin a történelem itélőszéke előtt. — Eperjesi napok. — Vegyes közlemények. — Pályázati hirdetés. — Hirdetések.

Pályázat tanári állásra.

A sárospataki ref. főgimnáziumban pályázat hirdettetik egy helyettes tanári állásra, melyre olyan református vallású pályázók jelentkezhetnek, akiknek a német-latin vagy német-magyar szakcsoportból középiskolai tanári oklevelük van, vagy ezekből a tantárgyakból legalább a szakvizsgálatot sikerrel kiállották. Előnyben részesül, aki a francia nyelvet is képes tanítani.

A tanszék javadalma 2000 korona, havi előleges részletekben fizetve. A megválasztandó tanár heti tanóráinak száma 20. Szaktárgyain kívül, de csak a törvényes óraszámig, a szükséghez képest az alsóbb osztályokban más tantárgyak tanítására is kötelezhető. Megbízás esetén köteles a főiskolai internátusban a felügyeletet elvállalni s ezért az internátusban lakást és ellátást kap.

A pályázati kérvények, melyekhez a pályázók keresztlevelüket, tanúlmányaikat igazoló okmányaikat, tényleges hadkötelezettségi szolgálatuk kitöltéséről szóló igazolványukat, rövid életrajzukat mellékelni tartoznak, a főiskolai igazgató tanácshoz címezve, a sárospataki ref főgimnázium igazgatóságához a folyó évi június 20-ig nyujtandók be.

Sárospatak, 1908. május 30.

A ref. főgimnázium igazgatósága.

Mielőtt személy v. jelzálog

PÉNZKÖLCSÖNÉRT

bárhova fordulna,

kérjen díjmentesen tájékoztatót

Meller L. Egyed cégtől

Budapest, IX., Lónyay-utca 7.

Telefon Interurban: 46—31.

Harmóniumokat

mindkét rendszer szerint a legolcsóbban szállit

PAJK REZSŐ és TÁRSA

Budapest,

V., József-körut 15.

Pianók! Pianók! Pianók!

Árjegyzéket ingyen és bérmentve küld.

Lelkészeknek és tanitóknak külön százalékengedmény. Részletfizetésre is szállitunk!

Szállítások bérmentve eszközöltetnek az utolsó vasútállomásig.

Elismert kitünő áruk.

Kérje ingyen

és bérmentve magyar nyelvű, gazdagon illusztrált főárjegyzékemet, 3000-nél több rajzzal, mindennemű nikkel-, ezüst- és aranyórák, valamint mindennemű szolid arany és ezüst áruk, hangszerek, acél- és bőráruk stb.-ről eredeti gyári árban.

Nikkel remontoir óra	K 3.—
System Roskopf patent óra	K 4.—
Svájci eredeti system Roskopf patent	K 5.—
Bejegyzett „Sas Roskopf" nikkel rem.	K 7.—
Ezüst remontoir óra „Glória" művel	K 8.10
Ezüst remontoir óra dupla fedéllel	K 2.50
Ébresztőóra K 2.90. Konyhaóra	K 3.—
Schwarzwaldi óra K 2.80. Kakukóra	K 8.50

Minden óráért 3 évi irásbeli jótállás. — Ninosen kockázat! Becserélés megengedve, vagy a pénz vissza!

KONRAD JÁNOS

Első óragyár és szétküldési áruház,

Brüx 1256 szám. (Csehország.)

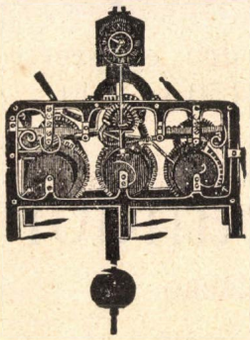

Torony-órák,

palota-, városházi-, gyári- és laktanya órák berendezését a legelőnyösebben eszközöl

MAYER KÁROLY

utóda

MÜLLER JÁNOS

I. magyar óragyár gőzerő-berendezéssel

BUDAPEST, VII, Tököly-ut 52. szám saját házában.

Képes árjegyzékek és költségvetések bérmentve.

Kálvin János művei.

Szerkeszti: **Czeglédi Sándor.** **Eddig megjelentek**

1. A genfi egyház kátéja.

Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **60 fillér.**

2. Az egyház reformálásának szükségességéről.

Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **80 fillér.**

3. Kálvin János értekezése az ereklyékről.

Franciából fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér**

4. Sadolet biboros levele. Kálvin válasza.

Fordította: *Ladányi Pál.* — Ára **60 fillér.**

Sajtó alatt vannak:

5. III. Pál pápa levele Kálvin János megjegyzéseivel.

Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**

6. A párisi theol. fakultás hitcikkei Kálvin elleniratával.

Fordította: *Pongrácz József.* — Ára **50 fillér.**

Minden kötet külön kapható.

Az 1908. év elején e hat mű egy díszes kötetben is meg fog jelenni. — A 25 ivnyi terjedelmű kötet ára 4 korona 50 fillér lesz. Mind e művek megrendelhetők

a Magyar Kálvin-fordítók bizományosánál

KISS TIVADAR könyvkereskedésében **Pápán.**

Szíves figyelmébe

ajánljuk a közeledő konfirmáció alkalmából a *Révész-Szoboszlay-S. Szabó*-féle

Konfirmációra előkészitő kátét

kérdések és feleletekben. Ára 30 fillér. Minden 10 egyszerre rendelt példány után egyet ingyen adunk.

Konfirmációi emléklapok

darabja 4, 5 és 6 fillér. 100 drb. egyszerre való vételnél kor. 3·60, 4·50 és 5·40.

Kaphatók:

Hegedűs és Sándor

könyvkiadóhivatalában

Debrecenben. Kossuth u. 11.

Orgona és harmoniúm gyár

gőzerő hajtás és villamos világitással berendezve.

ORSZÁGH SÁNDOR ÉS FIA

cs. és kir. udvari szállitók

Rákospalota (Budapest mellett).

Alapittatott 1861. évben.

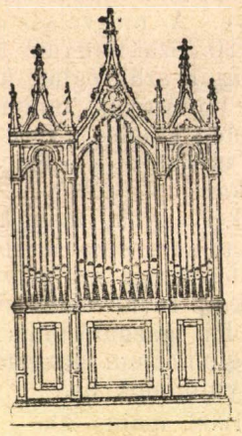

Az 1885. évi országos kiállításon „nagy dísz oklevéllel“ (első díj) és „Ferencz József lovagrenddel“ az 1904. évi veszprémi kiállításon „arany éremmel“ (első díj), az 1906. évi kassai kiállításon „dísz oklevéllel“ (első díj) kitüntetve, azonkívül számtalan kitüntetés és elismerés. Ajánlják kitünő hangú és szerkezetű, főleg a legújabb légnyomatu (pneumatikai) orgonáikat, melyek rendkívül könnyű játékmód és a változatok egyszerű kezelése mellett, az időjárás minden viszontagságainak ellenállnak. Szolid munka és jutányos árak. Kisebb orgonák készletben vannak. Eddig 700-nál több új orgona lett szállítva. Raktáron kitünő hangú harmoniumok minden nagyságban. Harmoniumok tetszés szerinti rajz és változat összeállitással rendelésre készülnek. Tervezeteket és rajzokat kivánatra küldünk.

Pontos és legjobb órák 5 évi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák,

borkanecsók, china-ezüst disztárgyak,

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

Polgár Kálmán

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállitója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 25. szám. Sárospatak, 1908. június 21.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

A KÖNYVTÁRA * A S. PATAKI REF. FŐISKOLA

Vegyes házasságok és reversalis-veszteségek a magyar református egyházban.

A vegyes házasságokról és a reversálisokról szóló statisztikai adatok nem ismeretlenek a közönség előtt; de igazi értékükkel és jelentőségükkel mégis kevesen vannak tisztában. Hiába tudjuk, hogy évenként 5000 ref. vőlegény köt más vallású menyasszonnyal házasságot és hogy 200—300 szokott lenni az évi reversális-veszteségünk: ezek az adatok egymagukban teljesen értéktelenek és nem bizonyítanak semmit. Azt sem tudjuk, hogy kicsik-e vagy nagyok ezek a számok; azt is csak a többi felekezetekre vonatkozó adatok gondos egybevetésével lehet megállapítani. Másrészről a statisztikának nem csak az a feladata, hogy bizonyos végső eredményeket constatáljon, hanem, hogy megállapítsa ezeknek az eredményeknek az okait is. A statisztikának, mint önálló tudománynak, éppen az adja meg a létjogosúltságát és jelentőségét, hogy a társadalmi életben uralkodó törvényszerűségeket igyekszik megállapítani. A társadalmi életnek is megvannak a törvényei, ha nem érvényesülnek is azok olyan merev következetességgel, mint a physikában. Hogy nálunk minden évben több vegyes házasságot kötnek, mint a görög keletieknél és hogy mindig több a reversális-veszteségünk, mint a róm. kath.-é, az nem az egyesek szabad akaratelhatározásán fordúl meg, hanem egy szükségszerű okozat, amelynek megvannak a maga nagyon természetes okai. A vegyes házasságok és reversálisok statisztikáját nem ismerjük addig igazán, amíg csak egy-két számot veszünk ki belőle és ezeket talán nem is mindig helyesen egybevetve, csak bizonyos végső eredményeknek a levonására szorítkozunk.

A vegyes házasságok Magyarországon évről-évre szaporodnak. Különösen nagy az emelkedés az új házassági törvény életbe lépése óta. Míg 1894-ben a vegyes házasságok az anyaországban* az összes házasságoknak 9·19, 1895-ben — az új házassági törvény ez év okt. 1-én lépett életbe — 9·75 %-t alkották, 1896-ban ez az arány már 11·31-re szökött fel s azóta, hét év jelentéktelen esésétől eltekintve, állandó az emelkedés, úgy hogy 1906-ban már 12·18 %-t képezték az összes házasságoknak. A vegyes házasságok természetes tol ományai ugyan annak a körülménynek, hogy hazánkban tarka összevisszaságban különböző felekezetek élnek s közülök absolut többségre nem emelkedik egy sem; de hogy a vegyes házasságok ilyen nagy számmal fordúlnak elő, az a vallásosság hanyatlásának egy kétségtelen bizonyítéka. Mert amilyen széttagolt hazánk lakossága felekezeti tekintetben, éppen olyan széttagolt nemzetiségi szempontból is és mégis látjuk, hogy a különböző vallásúak közötti házasságok minden évben lényegesen felülmúlják a különböző anyanyelvűek között létrejött házasságok számát; így 1905-ben a nemzetiségi szempontból vegyes házasságok az összes házasságoknak 3·9 %-át alkották, addig a felekezetileg vegyes házasságok arányszáma ugyanez évben 11·9-t tett ki. Világos tehát, hogy a nemzetiségi különbség sokkal erősebb választófal, mint a vallás különbsége. Nemzetiségi különbség alatt természetesen csak az anyanyelv különbségét értjük, tekintet nélkül a nyelvismeretre s így nem szabad azt gondolnunk, hogy amidőn különböző anyanyelvűek közötti házasság-kötésekről beszélünk, olyan házasságokról van szó, ahol a házastársak egymás anyanyelvét nem értik. Nincsenek ugyan a kezeink közt statisztikai adatok, de a dolog természetében fekszik, hogy a házasúlók legnagyobb része abból a kis körből választ magának élettársat, amelynek lakói nap-nap mellett érintkeznek s így egymás anyanyelvét is elsajátítják. Tehát nemcsak a nyelv különbsége, hanem igenis első sorban az erős nemzeti érzés tartja vissza a különböző anyanyelvűeket attól, hogy egymással házasságot kössenek. A statisztikai adatok azt is mutatják, amit különben az életből is tudunk, hogy a vőlegények a legritkább esetben választhatják menyasszonyukat egy magasabb társadalmi osztályból. A társadalmi osztályok közötti választófalak tehát szintén erős akadályát képezik az összeházasodásnak s ezekkel szemben a vallás különbsége egy gyönge és évről-évre gyöngűlő akadályt képez, világosan bizonyítva, hogy a nemzeti érzés, sőt a társadalmi osztályok közötti ellentét is erősebb a vallásos érzésnél.

De ha a vegyes házasságok növekedése a vallásos érzés hanyatlásával van is kétségtelen összefüggésben, nagy hiba volna a vegyes házasságok számát az egyes felekezeteknél a vallásosság fokmérője gyanánt tekinteni. Hogy melyik felekezetnél mennyi vegyes házasságot kötnek, azt — mint alább látni fogjuk — nagyon különböző tényezők határozzák meg. A vallásosság hanyatlása egy általános, minden felekezetnél ható tényező, mely a vegyes

* Összes adataink az anyaországra vonatkoznak. A társországokban a reformátusok egészen más körülmények között élnek, mint az anyaországban s így a birodalmi adatok nem tüntetik fel hiven sem a dráváninneni, sem a dráván túli állapotokat. Ezeket tenni a vizsgálódás alapjává éppen ezért nagy hiba volna.

Lapunk jelen számához ½ ív melléklet van csatolva.

házasságok kötését előmozdítja; de emellett egyéb tényezők is hatnak részint ugyanazon, részint ellenkező irányban és a vegyes házasságok száma ezeknek a tényezőknek az eredője gyanánt áll elő. Ezt szükségesnek tartjuk hangsulyozni azért, nehogy a vegyes házasságoknak a mi felekezetünknél való nagy számát úgy tekintsük, mintha ez kizárólag a cura pastoralis elhanyagolásának vagy a mi vallásos érzésünk gyöngeségének a folyománya volna. Közrehatnak itt egyéb nagyon fontos tényezők is s ezekről szintén nem szabad elfelejtkeznünk, mert különben nem nyerhetnénk tiszta képet a helyzetről és nem tudnók megállapitani, hogy mennyiben és milyen eszközökkel lehet esetleg segíteni a bajon.

1906-ban — ez az utolsó év, amelyről adataink vannak — az összes házasságoknak 12·18% volt vegyes házasság, ugyanez évben a vőlegényeknek az unitáriusoknál 43·10, a reformátusoknál 22·63, az ág. ev.-nál 20·55, a görög kath.-nál 16·16, a görög keletieknél 9·13, a róm. kath.-nál 8·25, a zsidóknál 4·12%-a kötött más vallású menyasszonnyal házasságot. Látjuk tehát, hogy a vőlegényeket nézve, a vegyes házasságok aránya csak az unitáriusoknál kedvezőtlenebb, mint nálunk. Kedvezőtlen az arány a harmadik protestáns felekezetnél: az ág. ev.-nál is; legkedvezőbb pedig a róm. kath.-nál és a zsidóknál. Körülbelől ugyanezeket az adatokat kapjuk a menyasszonyokra vonatkozólag is. Az unitáriusoknál 43·80, az ág. ev.-nál 20·73, a ref.-nál 19·89, a görög kath.-nál 9·74, a görög keletieknél 7·42, a zsidóknál 3·80%-a lépett a menyasszonyoknak más vallású vőlegénynyel házasságra. A reformátusok tehát itt az unitáriusok és az evangelikusok után a harmadik helyre kerülnek; igaz ugyan, hogy csak nem is egészen egy százalékkal előznek minket meg az ág. ev.-ok. Ezek az adatok évről-évre csaknem egészen változatlanok maradnak; éppen ez a körülmény bizonyítja a legjobban, hogy állandó okoknak kell itt fennforogniok; az egyesek szeszélye nem hozhatja létre minden évben ugyanazt az eredményt.

Az unitáriusok elsősége könnyen érthető. Ennek a felekezetnek a kevés számú hívei meglehetősen szétszórva élnek, erősen beékelve más felekezetek közé; nemcsak absolut többséget nem alkotnak egy törvényhatóság területén sem, hanem Udvarhely és Torda-Aranyos megyékben is — ahol a legtöbben vannak — a lakosságnak mindössze 22·5, illetőleg 6·2%-t képezik a legutóbbi népszámlálás adatai szerint. Az unitáriusok leginkább a reformátusokkal házasodnak össze; az esetek több, mint 50%-ában velük kötnek házasságot! Tőlük nemzetiségi különbségek sem választják el őket s hozzájuk műveltség tekintetében is közelebb állanak, mint a görög keletiekhez és a görög katholikusokhoz, akikkel az erdélyi megyékben leginkább körül vannak véve.

Éppen ilyen természetes viszont a vegyes házasságok alacsony arányszáma a zsidóknál. Az új házassági törvény óta, különösen közvetlen a törvény életbelépése után erősen felszökött ugyan a keresztyén-zsidó házasságok száma, de ez a szám még ma is — mint fennebb láttuk — jelentéktelen. A zsidók leginkább a róm kath.-kal házasodnak össze; de elég nagy a ref.-zsidó házasságok száma is. A többi felekezetekkel, különösen a görög keletiekkel és görög kath.-kal már nagyon ritkán kötnek házasságot. Természetes folyománya ez annak, hogy a zsidóság városi elem és leginkább a városokban mosódnak el azok a faji és egyéb ellentétek, amelyek a zsidókat az ország többi lakosaitól elválasztják; már pedig mellettük a róm. katholikusok és a reformátusok vannak a városokban legerősebben képviselve; a görög keletiek és görög katholikusok — a szerbek, oláhok és ruthének — egyáltalában nem alkotnak városi elemet.

Buza László.

(Folyt. köv.)

Antal Gábor püspök főrendiházi beszéde a pápai decretum ügyében junius 10-én.

(Folytatás és vége.)

De itt van egy más dolog, a magyar szent korona területéhez tartozik Horvátország, ahol nincs polgári házasság csak egyházi, az anyakönyvek is egyháziak és ahol tulajdonképen a viszonyok és a helyzet következtében olyanok a körülmények, hogy a felek mikor megeszküsznek, módjuk és alkalmuk van a vegyes házasoknak is, hogy protestáns pap előtt esküdjenek, de mikor gyermekeiket kereszteltetik, arra már nincs módjuk, hogy keressenek protestáns lelkészt, hanem katholikus lelkészhez kell a gyermekeket vinni, ahová talán ugyis tartoznak.

Ha most a legújabb pápai enciklika szerint az a katholikus lelkész csak törvénytelennek jegyezheti be azt a gyermeket, amelyik protestáns lelkész előtt kötött házasságból származik, százak és százak lesznek, akiknek ez egyedüli keresztlevelök lévén — mert polgári keresztlevél nincs — egész életükre megbélyegeztetnek.

Hát érdeke ez a magyar államnak? Érdeke a magyar katholicizmusnak, a magyar hazafias főpapságnak, hogy ez így legyen és így történjék?

Hányszor hallottam én, nemcsak egyházi részről, de világi részről is magamhoz intéztetni azt a kérdést, hogy mégis ennek az országnak fontos érdeke az, hogy legalább mi, akik positív keresztyén alapon állunk, egymást támogassuk és a közügyekben egy akarattal vegyünk részt. Mennyire örültem én annak, mikor Magyarország hercegprimása a „Pax“ jeligét választotta; de hát, mélyen t. főrendiház, ilyen intézkedésekkel, hol a protestáns házasság ágyasságnak van kijelentve, kérdem, lehet-e a békét, az együttműködést előmozdítani? Én azt mondom, hogy nem lehet.

Feltételezem Magyarország hazafias római katholikus főpapságáról, hogy ő maga nagyon érzi azt, hogy itt olyan tény követtetett el a legmagasabb helyen, amely Magyarország jogrendjét, alkotmányos irányzatát, szellemét sérti és valamint Lonovics is megtette annak idejében, hogy Rómába elment és személyes érintkezés folytán is kieszközölte XVI. Gergely pápától, azt az engedélyt Magyarországra, hogy itt a vegyes házasságok, ha prot. pap előtt köttettek is, érvényeseknek tekintessenek, ugy a mostani hazafias főpapság is el fog mindent követni arra nézve, hogy ez a legújabb bréve visszavonassék, illetőleg Magyarország részére a XVI. Gergely 1841. április 30-án kiadott bréveje továbbra is érvényben maradjon. Ha mégis — amit nem remélek és nem hiszek — Magyarország hazafias főpapsága ezt meg nem tenné, vagy ennek a lépésnek sikere nem lenne, akkor igenis, Magyarország alkotmányos kormányára vár a felelősség és az intézkedés a tekintetben, hogy a mi országos törvényeinkben meglévő és gyakorlatban is lévő olyan eszközzel, amellyel királyaink mindig rendelkeztek, nevezetesen a placetum jogával ennek a legújabb pápai rendeletnek az érvényessége

hatályon kívül helyeztessék. A kihirdetés megelőzését — mert arra is szoktak ezt a jogot alkalmazni — most már nem kérhetem, mert a legtöbb egyházi főhatóság már ki is hirdette ezt a rendeletet, de igenis kérem, hogy annak érvénye akadályoztassék meg.

Erre nézve, méltóztassék megengedni, egy indítványt szándékoztam a mai nap a méltóságos főrendiház elé beadni. Mivel azonban ezt a kérdést annyira fontosnak, általános érdekűnek, édes hazánk alkotmányos és törvényes jogrendjébe annyira belevágónak tartom, hogy ez alkalommal talán annak szóbahozatala és az én igénytelen erőmmel némi tekintetben való illusztrálása arra fogja indítani a magas kormányt, hogy a maga erélyének teljes sulyával vegye kezébe ezt az ügyet, tehát nem indítvány alakjában, hanem a magam nevében, nem mások megbízásából, egyéni meggyőződésemből a következő kérvényt vagyok bátor a mélyen t. magas kormányhoz intézni: „Kérem a magas kormány figyelmét kiterjeszteni azon veszedelemre, amely édes hazánkban a törvény és állam tekintélyét, a vallásfelekezetek közötti békét és az állam törvényei szerint megkötött, a törvények oltalma alatt álló házasságok tisztességét annálfogva fenyegeti, mivel X. Pius pápa ő szentsége elődjének, XVI. Gergely pápának 1841. április. 30-án kelt azon brévéjét, amely szerint Magyarországon a protestáns papok előtt kötött vegyes házasságok is érvényeseknek ismertetnek el, legújabban megjelent és már némely püspök által ki is hirdetett enciklikájában visszavonta és az igy kötött házasságokat érvénytelenéknek nyilvánítja. Felkérem a magas kormányt arra is, hogy ha a magyarországi róm. kath. főpapság hazafias érzülettől indíttatva X. Pius pápa enciklikájának visszavonása, illetőleg a XVI. Gergely-féle bréve érvényben tartása iránt Rómában lépéseket tenne, azt teljes erejével támogassa, ha pedig a római kat. főpapság sürgősen ilyen lépést nem tenne, vagy ha annak rövid idő alatt kívánt eredménye nem lenne, tegye meg a lépést sürgősen a magas kormány arra nézve, hogy X. Pius pápának ezen állami tekintélyünket sértő, sok viszály csiráját magában rejtő brévéjének érvénybe lépése a megfelelő alkotmányos és törvényes eszköz: a királyi placetum alkalmazásával megakadályoztassék."

Nem akarván szavazat tárgyává tenni ezt az indítványt, inkább kérelem alakjában intézem azt most már nem a m. t. főrendiházhoz, hanem az igen tisztelt miniszterelnök úrhoz.

Wekerle Sándor miniszterelnök válasza.

Antal ő méltóságának hozzám intézett felhivására megjegyzésem röviden az, hogy 1894-ben a mi törvényhozásunk a házasságnak állami polgári rendjét törvényileg szabályozta. Törvényileg szabályozta a vallásfelekezetek felfogására való tekintet nélkül; törvényileg szabályozta úgy, hogy egyes vallásfelekezeteknek felfogásai, intézkedései erre a törvénnyel szabályozott házassági jogrendre visszhatást nem gyakorolhatnak. Annak érvénye, mikéntje törvényeinkben van megállapítva. Épen azért, mert mi 1894-ben a házassági jogot különválasztottuk a házasság egyházi rendjétől és szabályozától, következik az, hogy szigoruan véve csak azt az álláspontot foglalhatjuk el, hogy tulajdonképen ahhoz, hogy egyes vallásfelekezetek mit tartanak a házasságról, mi szigoru jog szerint hozzá nem szólunk; abba tulajdonképen nem avatkozunk. A mennyiben az állami igazgatás körében nyer ez kifejezést, — amint ő méltósága utalt arra, hogy az egyházi kötésnek csak azon módja kivánható meg a katonaságnál, amelyet ezen házassági jogrend szabályozásánál 1894-iki törvényeink alapján megállapitottunk, tehát az eddig is érvényben volt jogrend az.

Mi, vallási ügyeinket az egyenjoguság és a viszonosság alapelveire fektetjük. Ez ennek a kormánynak is álláspónja, sőt azt merem mondani, ez Magyarország nagy közvéleményének álláspontja. Már az egyenlőség és viszonosság fogalmából következik, hogy ha szigoru jog szerint nem is szólunk hozzá ahhoz, hogy egyes vallásfelekezetek minő álláspontot foglalnak el a házasság törvényessége tekintetében, mégsem lehet ránk nézve ezen kérdés közömbös, nemcsak ezen elvi álláspontunknál fogva, hanem magasabb politikai, társadalmi és nemzetiségi szempontokból, amelyek az amalgamisatiót, az egybeforradást a különböző vallásfelekezetek közt kivánatossá teszik. De nem lehet ránk nézve közömbös erkölcsi szempontokból sem, mert oda kell törekednünk, hogy a vallásfelekezetek is igyekezzenek az állam által elismert házasságnak törvényességét saját erkölcsi pecsétükkel ellátni.

Mindezen szempontok arra indítanak, hogy azt feleljem ő méltóságának, hogy ezen magasabb szempontoknál fogva, a megfelelő formák között, a megfelelő jogi álláspontok tiszteletben tartása mellett, — legyen meggyőződve róla — hogy ezen kérdéssel is foglalkozni fogunk.

Kérem a méltóságos főrendeket, hogy a költségvetést elfogadni méltóztassék.

Kálvin a történelem ítélőszéke előtt.

(Folytatás.)

VII.

D. Simons Eduard berlini egyetemi theol. tanár levele.

Hochgeehrter Herr Professor!

Ihrem Urteil über die mir mitgeteilte Charakteristik Calvins stimme ich durchaus zu. Auch ich finde es schief und ungerecht. War C. an schöpferischer Genialität einem Luther nicht gleich, ist ein gesetzlicher und doktrinärer Zug, im Unterschied von Zwingli, nicht zu verkennen, so bleibt er darum doch ein Reformator, und nicht nur 2 ten Ranges oder gar blosser Organisator. Gewiss hat er in Genf Vorarbeiten gehabt, aber er doch erst hat Genf zu dem gemacht, was es in der Weltgeschichte bedeutet, zu einem der geistigen Brennpunkte.

Wie man sagen kann, seine Wirksamkeit habe sich nur auf Stadt oder Kanton beschränkt, begreife ich nicht. Erstreckt sich doch Calvins direkte persönliche Wirkung durch viele europäische Länder, von der indirekten Beeinflussung gar nicht zu reden. Bedeutet denn Calvinismus nur ein Organisationsprinzip, oder nicht vielmehr eine gewaltige geistige Macht, die in C. ihren Urheber hatte und die, wenn nicht in allen, so doch in den wesentlichen Stücken, allerdings eine Macht des Fortschrittes war? Rom hat sie früh als solche erkannt und mit ausgesuchtem Hasse bedacht, mit dem Instinkt der Feindschaft schärfer als gegen den luther. Typus gegen den calvinischen sich gewandt. Gemeinden, wie die niederländischen Flüchtlingsgemeinden und die niederrheinischen Gemeinden „unter den Konuz" hat der Calvinismus, also doch wol Calvin geschaffen, diese glaubensstarken und liebevollen Gemeinden. Und die Hugenotten! Welche Männer! Was für Frauen! Die Beispiele liessen sich leicht vermehren. Ohne Strenge gieng die Erneuerung einer zuchtlos gewordenen Bevölkerung wie die Genfer, gieng die Herstellung von Gemeinden, die allen Angriffen von List und Gewalt Stand

hielten, nicht ab. Seine Strenge konnte zur Härte werden, ja, ein Heiliger war er nicht. Aber die Härte übte er auch gegen sich selbst. Hat sich doch der schwer Kranke aufgeopfert im Dienst der grossen Sache, der seine Persönlichkeit dienen und immer nur dienen wollte.

Am meisten befremdet mich der Ausdruck „seine seichte Seele." So kann doch nicht schreiben, wer auch nur Calvins Evangelien-Commentare wirklich gelesen hat. Sollte das Wort im Original vielleicht milder lauten?

Da haben Sie, hochgeehrter Herr Professor, meine Meinung. Haben Sie Dank, dass Sie sich meiner so freundlich erinnerten und seien Sie herzlichst gegrüsst von Ihrem

sehr ergebenen
Prof. D. Simons.

Magyarúl:

Igen tisztelt Tanár Úr!

Az ön ítéletével, melyet Kálvinnak velem közlött jellemzése felől nyilvánít, teljesen egyetértek. Én is *ferdének* és *igazságtalannak* találom azt. Ha Kálvin teremtő genialitas tekintetében nem volt is egyenlő Lutherrel s ha nála bizonyos törvényszerű és doktrinaer vonást, Zwinglitől eltérőleg, nem lehet is félreismernünk, de azért mégis reformátor marad ő és pedig nemcsak másodrangú vagy épen puszta organisator. Bizonyára talált ő Genfben előmunkálatokat, de csakis ő tette Genfet azzá, amit az a világtörténelemben jelent, szellemi gyúponttá.

Hogyan lehet azt mondani, hogy az ő tevékenysége csak egy városra vagy kantonra szorítkozik, nem értem. Hisz' Kálvin közvetlen személyes hatása *sok európai országra kiterjed*, nem is szólva az indirekt befolyásolásról. Hát csak szervezeti elvet jelent-e a *kálvinismus* s nem sokkal inkább egy hatalmas *szellemi hatalmat-e*, amelynek Kálvin volt a megteremtője s amely, ha nem is mindenben, de mégis a lényeges pontokban okvetlenül az *előhaladás* hatalma volt? Róma korán felismerte azt ilyennek és válogatott gyűlölettel tisztelte meg s az ellenség biztos ösztönével élesebben fordult a kálvini, mint a lutheri typus ellen. A kálvinizmus, illetőleg Kálvin oly gyülekezeteket teremtett, mint a németalföldi menekültek gyülekezete és a Konuz alatti alsórajnai gyülekezetek, ezek az erős hittől és szeretettől áthatott gyülekezetek. Hát a hugenották! Micsoda férfiak és micsoda nők! A példákat könnyen lehetne szaporítani. Szigorúság nélkül egy olyan fegyelmetlenné vált lakosságnak megújhodása; mint a genfiek voltak, nem sikerülhetett, oly gyülekezeteket teremteni, amelyek a ravaszság és erőszak minden támadásának ellenálljanak, nem lehetett. Szigorúsága keménységgé fajúlhatott, igen, szent nem volt ő De a keménységet önmagával szemben is gyakorolta. Hiszen a súlyos beteg reformátor magát áldozta fel a nagy ügy szolgálatában, amelynek az ő személye szolgálni, mindig csak szolgálni akart.

Leginkább megütközöm e kifejezésen: „az ő *sekélyes lelkülete*". Igy semmikép nem írhat az, aki csak Kálvin evangyéliom-kommentárjait is igazán olvasta. Avagy ez a szó talán enyhébben hangzik az eredetiben?[1]

Ime, elmondottam önnek, igen tisztelt tanár úr! véleményemet. Reám való szíves emlékezéseért fogadja köszönetemet.[2] Meleg üdvözlettel

kész híve
D. Simons
tanár.

[1] Sajnos, e kifejezés a magyarban is époly súlyos és megbotránkoztató, mint a t. tanár úr a németben találta s azt egyházkerületünk lelkészi könyvtár-bizottsága is egyik botránykő gyanánt emelte ki. Szerk.

[2] Simons E. úr 20 évvel ezelőtt, midőn lapunk fel. szerkesztője a lipcsei egyetemen tanúlt, lipcsei ref. lelkész volt s mint ilyen a magyar diák iránt kiváló figyelmet és jóindulatot tanúsított Erről, valamint a 4 év előtt nála Berlinben tett látogatásról emlékezett meg szerkesztőnk, hozzá intézett levelében. Szerk.

VIII.

Révész Imre Kálvinról.*

1. Kálvin európai értékű reformátor volt. Szellemének hatása messze túlhaladta Genf határait s a helvét bérceket s nemcsak franciaországi hitfeleit vezérlette, bátorította a sulyos küzdelmekben, de kiterjesztette gondját s tevékenységét az egész német földre is; egy szóval: a reformátió ügyét a maga világtörténeti, egyetemes mivoltában felölelte. (Kálvin élete és a kálvinizmus. Pest. 1864. 118. l.)

2. Én dicső, magasztos jellemnek tartom Kálvint, anélkül, hogy szentnek s korának gyarlóságaitól minden tekintetben megszabadúltnak tartanám. De azt is jól tudom, hogy épen az oly kemény, bátor és határozott jellemek, amilyen volt Kálvin is, sohasem lesznek *szenvedélyes gyülölök és rágalmazók nélkül.* Igen helyesen mondja *Wilkens* bécsi ref. lelkész: „Kleine Seelen hassen in Calvin den grossen Menschen; Juden und Judengenossen hassen in ihm den Christen, Katholiken hassen in ihm den Ketzer, Ungläubige hassen in ihm den Gläubigen, Liberale hassen in ihm den Feind der Libertiner, Radikale hassen in ihm den Conservativen, Humanitätsschwätzer hassen in ihm den Mann der Strafe und Zucht, Genfer Nationalitäter hassen in ihm den Fremdling. — Daher die Lästerungen".**

És ezen gyűlöltetés és rágalmaztatás sokkal inkább dicsősége, mint gyalázatja Kálvinnak. Jaj volna neki is, ha minden ember jót mondana felőle! (Prot. Egyh. és Isk. Lap 1864. 1184—1185. l.)

IX.

Pfleiderer Ottó ítélete Kálvinról.

— Die Entwickelung des Christentums. München, 1907. —

Kálvin theologiája, amint azt *Institutio religionis christianae* című művének négy könyvében kifejtette, tulszárnyalja — ez elvitathatatlan — formai befejezettség tekintetében a XVI. század összes theologiai műveit. 165. l.

Ez a theokratikus Genf az ő szigoru egyházi fegyelmével mégis a valóságban az erős, *heroikus jellemek* legtermékenyebb tenyészisklolája lett, a kik a protestantismus zászlaját a legnehezebb körülmények közt fentartották, akik a kath. reactióval nemcsak a szenvedés türelmét állították szembe, mint az a lutheri egyházban történt, hanem a támadás bátorságát és a diadal akarását is. Igy ezek a kalvinista hősök tényleg *a protestantismus megmentői lettek* a katholikusok tulnyomó hatalma részéről nem sokára bekövetkező, rettenetesen nehéz szorongattatások közt. Megmentői lettek a protestáns *hit- és lelkismereti szabadságnak*, habár első sorban természetesen csak a saját szabadságukért küzdöttek s nem azon többiek szabadságáért, a kik az ő tanukat nem ismerték el. De szabadságukért vívott hősi küzdelmük végeredményében *az egész emberiség hit- és lelki-*

* A kiváló magyar egyháztörténetírónak itt közlött nyilatkozatai azért is különösebb figyelemre tarthatnak számot, mert Zoványi merész volt a Debr. Prot. Lapban Révészt idézni fel tanúúl a művéből, céljaihoz képest, kiszaggatott egyes mondatok alapján maga mellett s Kálvin ellen. Szerk.

** Kis lelkek a nagy embert gyűlölik Kálvinban; a zsidók és a velök érzők a keresztyént gyűlölik benne, katholikusok az eretneket gyűlölik benne, hitetlenek a hívőt gyűlölik benne, a liberálisok a libertinusok ellenségét gyűlölik benne, a radikálisok a konzervativot gyűlölik benne, a humanitás-fecsegők a büntetés és fegyelem bajnokát gyűlölik benne, a genfi nemzetiségiek az idegent gyűlölik benne. — Ezért a sok káromlás!

ismereti szabadságának javára szolgált. A kálvinista hithősök nagy tettei kitörölhetetlen betükkel vannak a történelem érctáblájára fölvésve. Az egykor lutheránus Ausztriában a protestantismust a Habsburgok ellenreformátiója gyökerestől megsemmisitette; ellenben a *kálvinista Németalföldön a protestantismus* ugyanavval a hatalommal szemben, *diadalmaskodott*. Ime, a különbség a kegyes érzelem és szenvedő türés lutheri vallása s a tevékeny akarat és a küzdő erő kálvinista vallása közt! S ebből kiki megitélheti, hogy mennyit köszönhet a protestáns világ Kálvin heroikus akaraterejének s az ő szigorú nevelői fegyelmezésének! 170—171. l.

Harc a gyermekekért.

A vallásfelekezeti viszonyokat jellemző, egyházamban a legközelebbi napokban végbement esetet fogok elmondani, lehető rövidséggel mindenkinek, de főképen lelkésztársaimnak okulására.

Május hó végefelé B. S. ifjú, foglalkozására nézve iparos, megjelent nálam születési anyakönyvi kivonatért. Azon kérdésemre, hogy mire szükséges az, azt felelte, hogy házasságot akar kötni S. E. r. kath. nővel. Amint azt ilyenkor a lelkésznek tennie kell, beszélgetésbe eredtem az ifjúval, aminek az lett az eredménye, hogy igéretet tett, miszerint születendő gyermekeiknek a ref. vallásban való neveltetése iránt jegyesével egyezséget fog kötni, illetőleg, hogy a leányt erre az elhatározásra birja. Szavát be is váltotta, mert 2 nap mulva megjelent nálam a jegyesével és előadta, hogy mennyasszonya a születendő gyermekeknek ref. vallásban való neveltetésébe beleegyezik. Mivel a leány csakis tótul tud, megkérdeztem tőle anyanyelvén, hogy ezen elhatározása mellett megmarad-e s ha igen, akkor jöjjön el velem vőlegényével a szolgabirói hivatalba s erről irást fogunk készittetni. Úgy történt. Megjelentünk a nevezett hivatalban hárman és jegyzőkönyvet vétettünk fel, hogy a B. S. és S E. kötendő házasságából születendő gyermekek a ref. vallást fogják követni. A szokott formaságok megtartásával felvett jegyzőkönyvet a jegyesek aláirták s a jegyzőkönyv másolatát a hivatalom részére kikértem. Pár nap mulva eljött hozzám az ifjú és lelkendezve előadta, hogy baj van, mert a szülék és azok után most már a leány is megakarják másitani az egyezséget. S mivel ő a leányt szereti s el akarja venni minden áron, háboruságot pedig nem akar a családjában, menjek el vele és a leánynyal a hivatalba s a kötést vonjuk vissza. Erre én előadtam neki, hogy ez lehetetlen, mert a törvény — s itt elővettem a törvényt, — határozottan igy intézkedik: 1 §. „Bevett, vagy törvényesen elismert különböző vallásfelekezetekhez tartozó házasulók, házasságuk megkötése előtt. *egyszersmindenkorra* megegyezhetnek arra nézve, hogy gyermekeik valamennyien az atya, vagy anya vallását kövessék, illetőleg abban neveltessenek". Ez pedig azt teszi, hogy csak egyszer lehet reversalist kötni, mely mindenkorra érvényes. Amit bizonyit a 3 §. is, amely igy szól: „Az I. §. szerint létrejött megegyezés később *csakis* az esetben változtatható meg, ha különböző vallású felek közül valamelyik fél a másik házastárs vallására tér át, úgy hogy a házasság egy vallásúak házasságává válik". Igyekeztem tehát megnyugtatni, hogy majd a házasság folyamán a változhatlan előtt a leány szülei is meg fognak hajolni s velök együtt a leány is. Csak menjen haza békességgel.

Ezekután pár napon át megfigyelhettem jól, hogy a leány és szülei nagyon gyakran járták a plébániai hivatalt. Hogy mi történhetett ott, csak sejtettem, hogy a plébániai hivatal erősen dolgozik, de abban a meggyőződésben voltam, hogy a megtörténtet meg nem történtté nem teheti. Megjegyzem, hogy többé a fiú nem jött hozzám.

Pár nap mulva arról értesültem, hogy a jegyesek *új egyezséget kötöttek a r. kath. egyház javára.*

Ismervén a törvényt, megvallom, egy kissé felháborodtam és egyenesen a szolgabirói hivatalba mentem, kezemben tartva a törvényt. Mind a fő-, mind a szolgabiró szabadságon lévén: egy eddig ismeretlen úr fogadott, aki magát M. G. szolgabirónak mondotta, aki a szabadságon levő fő-, illetőleg szolgabirót helyettesíti. Előadtam tehát neki, hogy B. S. S. E vel néhány nappal ezelőtt egyezséget kötöttek az iránt. hogy a tervbe vett házasságukból születendő gyermekeiket a ref. vallásban fogják nevelni és hogy hallomásom szerint ezután egy másik reversalist létesítettek a r. kath. egyház részére. Föltettem tehát előtte azon kérdést, hogy most már melyik egyezség érvényes, mert egyezséget csak egyszersmindenkorra lehet kötni stb. Ő erre azt felelte, hogy felfogása szerint annyi reversalist köthetnek a házasulandók, amennyit akarnak s mindig az utolsó érvényes, feltéve, hogy az is a házasság előtt jött létre. Amire én azt feleltem, hogy ez tévedés lehet, mert ha ez igy volna, akkor a házasulandók egy végnélkűli huzavonának lennének kitéve, a törvénynek pedig nem lehet ez a célja. Egyuttal kilátásba helyeztem e második egyezség ellen való felszólamlásomat. Mielőtt azonban ezt megtettem volna: még egyszer átnéztem a birtokomban lévő törvénykönyvet (Dárday Sándor közigazgatási törvénytár VII. k. 1897.). A törvényen kivül ez végrehajtási utasításokat és miniszteri rendeleteket is tartalmaz, de sehol sincs, hogy egyezséget többször is lehet kötni. Végül a törvénynek egy újabb kiadása került a kezembe. (A jogászok szerint a törvényeknek és a rájok vonatkozó miniszteri rendeleteknek ez a legteljesebb gyűjteménye Magyar törvények Grill-féle kiadása. Magyar magánjog II. kiadás. Márkus Dezső 1905.). Ennek 752 lapján egy 1896. február 7-én 5175 sz. alatt kiadott következő belügyminiszteri rendelet, illetve magyarázat olvasható: „Az 1894 évi XXXII. t.-c. 1 § ában *az egyszersmindenkorra* szó azt jelenti. hogy a házasság egész tartamára, az abból származó összes gyermekekre szól ez a megegyezés. Ez a szó nem azt jelenti, hogy csak *egyszer* lehet megegyezni, hanem azt, hogy az egyszeri megegyezés kiterjed a házasság egész tartamára az abból származó összes gyermekekre. Ebből a szóból tehát nem lehet azt a következtetést levonni, mintha a házasulók közt csak egyszer történhetnék új megegyezés, mely minden korra szól. Az 1 §. egyáltalában nem szól a megegyezés megváltoztathatlanságáról. Erről a 3 §-ban intézkedik a törvény, de ott is csak a rendszerinti esetet, vagyis a házasság tartama alatti megváltoztathatlanság esetét szabályozza. Ha a megegyezés megváltoztathatlansága, mint általános szabály a törvény 1 §-ából következnek és a 3 §. az 1 §-hoz a kivétel viszonyában állana, akkor a házasulók megegyezésüket még akkor sem változtathatnák meg, ha ők a házasságkötés előtt egy vallásuakká válnak. Ez a következtetés pedig már csakugyan meg nem állhat. A dolog valóban úgy áll, hogy a megegyezés az 1 §. értelmében a házasság idejére és esetére,

vagy feltételezése mellett köttetik és ehezképest csak a házasság megkötése idejében és esetében válik hatályossá" stb.

De kérdezhetné valaki: miért irtam le ezt az esetet? Egyszerűen tudomására akartam juttatni lelkésztársaimnak, hogy a törvény szövege nem úgy értendő, amint magyar nyelvérzékkel lehet s hogy egyezséget nem *egyszersmindenkorra*, de többször is lehet kötni s az utóbbi mindig megsemmisítő hatással van az előbbire. Vegyük tehát ezt tudomásúl legalább 12 év mulva a szóban forgó miniszteri rendelet megjelenése után, mert meg vagyok győződve, hogy velem együtt 99%-a lelkésztársaimnak nem bírt arról tudomással.

De ezzel kapcsolatban egy végtelenül szomorú perspectivája tárul egyházi közviszonyainknak a szemünk elé. Ki van adva egy miniszteri rendelet 12 év óta, egy az egész egyházi életünket érintő rendelet. És mi azt nem ismerjük. Amint hogy tapasztalatom szerint nem ismeri a jogászvilág jó része sem. Nem hiszem, hogy saját hibánkból nem ismernénk, mert bizonyosan velem együtt igen sok lelkésznél meg van a Dárday-féle közigazgatási törvénytár VII. kötete. Csak épen ezen rendelet hiányzik belőle. De a rendelet, melyet az 1905-ben kiadott Márkus-féle kiadás felölelt, mégis csak létezett 1896. óta. Hát mi annak az oka, hogy sem az egyházi lapok, sem a felsőbb hatóságok az egyházak életét érintő ily fontos rendeleteket nem közlik. Végig nézek a régi rendeletek könyvén. Minden az egyházakat érintő törvények, miniszteri rendeletek kéziratok alakjában közöltettek. Vagy talán nem fontos a lelkészi karnak tudnia az ilyen dolgot? Hiszen az, hogy egyszersmindenkorra lehet-e egyezséget kötni vagy ellenkezőleg többször is, mélyen belevágott eddig is a gyermekekért folyó harc kimenetelébe. Mert tegyük fel: valahol reversalist kötöttek a házasok a r. kath. egyház javára. Mi belenyugodtunk az úgy vélt változhatatlanba. Ám a kath. lelkészkedő papság bizonyosan ki volt oktatva. Tehát, ahol a mi javunkra köttetett egyezség, fordított a dolgon, amiről talán tudomása sem volt a ref. lelkésznek. Igy őrlődtünk folyton a két malomkő között.

Nem azt mondom én ezzel, hogy most már meg lesz könnyítve a helyzetünk. Sőt a harc még nagyobb lesz. Egy szánalomra méltó huzavonának lesznek kitéve a jegyesek. A kath. lelkész ott lesz a harcban a „Ne temere"-féle pápai encyclicával, a kath. népszövetség mindent átfogó hálózatával, gyóntató székeivel, óriási gazdagságával. De próbáljunk megküzdeni, minden javunkra kötött reversalis mellett és a hátrányunkra kötött ellen.

Péter Mihály.

KÖNYVISMERTETÉS.

A Warga-féle egyháztörténet revideált kiadása.

I.

Warga Lajos egyháztörténetének új kiadása alkalmával — a tiszáninneni egyházkerülettel kötött szerződés értelmében, — Zoványi Jenő revisornak azt tették kötelességévé, hogy az eredeti szövegben esetleg előforduló s már ott is azoknak tekinthető hibákat kijavitsa.

Mennyiben tett eleget a revisor kötelességének, néhány példával illusztráljuk. Meg kell jegyeznünk, hogy a nagy műnek jóformán csak magyar történelmi részét tekinthettük át s onnan is csak azokat a bentmaradt hibákat jegyeztük ki, melyek a történelemmel foglalkozóknak azonnal szemökbe ötlenek De már ezekből is fogalmat alkothat magának mindenki arról, mennyiben felelt meg a revisor megbizatásának. Sok lényeges hibát Warga művében ne keressünk. Az ő alaposssága és fáradhatatlan szorgalma kizárja, hogy művébe, kora álláspontjáról tekintve, felötlőbb és számosabb hibák csúszhattak volna be. De hiszen éppen az volt a szakrevisor feladata, hogy a művet a lényegtelen, kisebb hibáktól is megtisztitva, lehető tökéletesen nyujtsa a parókhiális könyvtáraknak. Ám a hibák jó része mégis benne maradt a könyvben, sőt újabbak is keletkeztek. Ime a II. kötetből kijegyzettek:

61. l. „Zwingli erre az alkalomra (1523. jan. 29.) *hatvankét pontban* foglalta össze tantételeit, melyek alapjául tekinthetők a schweizi reformációnak." Mindenki tudja, aki a reformáció történetével kissé ismerős, hogy Zwingli nem hatvankét, hanem *hatvanhét* pontba foglalta össze saját tantételeit (lásd: Benke István, Zwingli Ulrik élete és a helvét reformáció megalapítása, Sepsiszentgyörgy, 1884, 65. lap; Herzog, Real-Encyklopädie, II. kiadás, XVII. kötet, 596. lap), — csak a sárospataki theol. akadémia egyháztörténelem tanára nem tudja ezt s továbbra is meghagyja a műben a megtévesztő sajtóhibát. Aki más ellen minden kis vagy látszólagos hibáért azonnal dorongot emel, vajjon micsoda ítéletre érdemes az ilyen botrányos felületességért?

103. l. „Tanulótársai „*Accusativus*"-nak gúnyolták az ellenök mindegyre vádaskodó (Kálvin) Jánost." Ez a rágalom Kálvin egyik ellenfelétől, *Baudintól* származott. Kálvin kath. életírói persze kaptak rajta s egymásután vették át: *Le Vasseur*, *Audin*, sőt még az elfogulatlannak tartott s protestánsoktól is magasztalt és forrásúl használt *Kampschulte* is. Valószinűleg ennek a tekintélye ejtette tévedésbe Wargát, holott *Béza* szerint (s nekünk már csak inkább neki kell hinnünk) Kálvinnál szó se lehet rút vádaskodásról, ellenkezőleg komoly felfogása, erkölcsi szigorusága volt az ok, mely miatt őt, aki rakoncátlan tanulótársait is folytonosan korholta és jóra intette, *severus censor*-nak nevezték, meg talán, ha a Baudin-féle hagyománynak hitelt adhatunk, *accusativus*-nak, ami Kálvinra vonatkoztatva azt jelentette, hogy feddő, dorgáló, mert ilyen értelme is van e szónak (V. ö. E. Doumergue: Jean Calvin, I. 74. l.). Miért kellett tehát ezt az igazságtalán és megbélyegző jegyzetet tovább is bent hagyni a műben? Ennek okát, kétségkivül, a revisor Kálvin-ellenes magatartásában kell keresnünk.

169. l. „Canones Synodi *Dordracenae*." Igy irja, Niemeyer után, a dordrechti zsinat kiadott kánonainak címét, holott Niemeyer és az első kiadásban Warga is helyesen ezt irják: „Canones Synodi *Dordrechtanae*." A helytelen elferdítés nagyobb, mintsemhogy puszta sajtóhibának tekintsük a Dordracenae-t, de ha még annak vesszük is, akkor sem dicséri a revisor gondosságát.

173. l. „*Bourbon Antal* címzetes navarrai király és neje d' *Albret Johanna* (a Margit királyné leánya), *Condé Lajos* herceg (a Johanna fitestvére) . . . nyiltan a ref. egyházhoz csatlakoztak." Condé Lajos nem a d' Albret Johanna testvére volt, hanem a Bourbon Antalé, tehát sógra Johanna királynőnek, a IV. Henrik anyjának. (L. egyebek közt *Hagenbach* Károly R., Vorlesungen über die Kirchengeschichte,

4 köt. 41. l., valamint a Meyer-féle Lexikon IV. kiad. 4. köt. 238. l. és Pallas Nagy Lexikona 4 köt. 489. l.)

235. l. „Mágócsy Gáspár. egri kapitány a 95. dics. szerzője." Ez a kategorikus állítás mindenkiben azt a hitet ébreszti, hogy a nevezett főur mostani énekeskönyvünk 95. dicséretének a szerzője. Nyilván tudjuk pedig, hogy e dicséretet *Lengyel József* írta (L. Kálmán Farkas: Éneklő kar. 37. l.) A Mágócsy Gáspárénak tartott ének a Szegedy Gergely énekeskönyvében jelent meg. Ma már a Szilády féle facsimilés kiadás után (1893) azt is tudjuk, hogy ez éneket Mágócsy nevére Szegedi költötte. Ezt ugyan a Warga könyvébe nem lehet beleírni, de azt igenis, hogy melyik énekeskönyvben fordul elő 95-ik dicséretként a Mágócsyénak tartott ének.

235. l. „Azon reformátorok közül, kiknek fenmaradt az emléke, az elsők közé tartozik *Szilvási Mihály*, Sátoraljaujhely papja és *Siklósi Mihály*, a Perényi Péter udvari papja." — Szilády Áron 1883-ban a Régi Magyar Költők Tárában (III. k. 283. sk. l.) a legnagyobb plausibilitással kimutatta, hogy a kettőnek tartott reformátor voltaképpen csak egy és pedig Siklósi Mihály. Hiba tehát a nem létező Szilvási Mihályt szerepeltetni.

237. l. „Sylvester (Erdősi?) János." A revisor Wargától eltérőleg mindenütt Sylvesterre változtatta az Erdősi nevet. A Sylvester Erdősi nevéről *Révész Imre* művében (Erdősi János, magyar reformátor, 11. sk, l.) találunk alapos fejtegetést. Ott elő van adva, miért tarthatjuk meg az Erdősi nevet, mely közkeletűvé lett. Így írják általán egyháztörténetíróink; ezt a nevet használja Szilády Áron is (RMKT. II. 432, sk.). Ha a revisor annyira ragaszkodott a reformátoroknak korunkig jutott, maguk írta neveihez, akkor miért nem nevezi Méliust is *Ihásznak* (és nem Juhásznak,) holott ő nevét állandóan így írta s ahogy máig is nevezik magukat egyes családaink; vagy miért nem éppen *Somogyi*-nak, ahogy szintén írta magát Mélius . . . ? (Révész I. Figyelmező. 1873. 50. l.)

248. l. Pemfflinger Márk szász *comes*-nek, 256. l. a szászok *ispánjá*-nak van nevezve. Ezek a revisor új elnevezései. Warga mindenütt szászok *grófját* írt. Tegyük fel, hogy ez nem helyes, de helyes-e a két különböző elnevezés? Fabritius, a Pemfflinger életírója is szász grófnak mondja őt. A szász comest ispánnak nem, hanem igenis *királybiró*-nak ismeri a magyar történelem.

257. l. „Előbb ő maga is (t. i. Méliusz) a Luther hive volt, de a Szegedi Kis István befolyására a calvinismushoz csatlakozott." Ezt az apodictikus kijelentést is tanácsos lett volna föltételessé tenni, vagy éppen, megbizható adat hijján, elhagyni.

278. l. Nádasdy Ferencet *báró*-nak tette a revisor, Warga *gróf*-nak írja. Grófnak találjuk *Nagy Iván*-nál; Horváth Mihály e címen írta meg életrajzát: „Gróf Nádasdy Tamás élete. Budán 1838." Grófnak nevezi Révész Imre is (Erdősi János stb. 89. l.). Mi okból kellett tehát őt báróvá degradálni?

299. l. Tasnádi Mihály erdélyi püspökről szól. Teljes neve Tasnádi Ruber Mihály, amit azért szükséges kiírni, mert az általa kiadott canonok is a Ruber nevet viselik (Canones Ruberiani 1606.).

306. l. „*Heinburg*-ban jöttek össze a biztosok." A helyes név *Hainburg*.

315. l. „Hodászi Lukács Váradon született." Tánczos János, debreceni prédikátornak a Hodászi halálára írt és kiadott latin gyászverse ezt mondja: „Illa unica Hodaszini gloria lausque soli." Ebből bizonyos, hogy a hirneves püspök Hodászon. Szatmármegyében született.

392. l. „. . . a debreceni énekeskönyv 1579." Hibás az évszám 1569 helyett. Ez az énekeskönyv a Szegedi Gergelyé. A címlapon is olvasható: „Sz. Gergel általa megemendáltatott." Az akadémia — mint már említettük — 1893-ban facsimilében adta ki.

393. l. „A zsoltárok fordítása Szenczi Molnár Alberttől, ki Marot és Beza után fordítva . . . magyar versekbe öntötte őket." — Tudva van, hogy Szenczi Molnár nem a francia eredetiből, Marot és Beza után, hanem a Lobwasser-féle német fordításból tette át magyarra a zsoltárokat.

418. l. Szenczi Molnár A. „a Rákóczy György és mások buzdítására leforditotta Calvin Institutióját." Hálátlanság nélkül lehetetlen meg nem említeni, hogy az Institutió fordítását egyenesen Bethlen Gábor rendelte el, akinek Szenczi Molnár az egész könyvet dedicálta is. „Felséged az Institutionak magyarról fordítását nékem kegyelmesen megparancsolta" — mondja az ajánló sorokban.

499. l. Komjáthi Benedek és Pesti Gábor a kath. bibliafordítók közt szerepel. Ideje volna már illő helyökre, a prot. bibliafordítók élére helyezni őket. Már Sinai tanította, hogy a Komjáthi patronája Perényi Gáborné, Frangepán Katalin prot. volt s lelke vígasztalására fordíttatta Komjáthival a bibliát. (Erdős József. Az újszövetségi kánon fordításairól. Egy. Phil. Közlöny 1906. IV. füz. V. ö. még: A magyar irodalom története. Szerk. Beöthy Zsolt. Harmadik kiad. I. köt. 225. sk.)*

648. l. 13-ik jegyzetben a delegatum judiciumnál két helyen van, hogy kik ültek jobbra. Ellenben balra ülők nincsenek, azaz a balra ülők is jobbra ülőknek vannak mondva. Benmaradt hiba. Így van Wargánál is.

649. l. „Veresmarti Tamás sarkadi ref. tanító." Kocsi Csergő Narratia brevisében ezt mondja róla helyesen: „ludimagister Serkensis." *Révész I.* is Figyelő 1872. 457. l. és 1874. 339—40. l.

662. l. „Igy foglalták el a prot. templomokat és űzték el a lelkészeket a murányi és berencsi uradalomban (Gömör m.") Gömör megyében nem létezett berencsi uradalom, hanem igenis derencsi, vagy derenki, ma derencsényi. Rákóczy-birtok volt, aztán a fiscus tette rá a kezét, majd Kohary kapta. (Magyarország vármegyéi és városai. Gömör-Kishont vármegye. 40. l.)

Vegyük ezekhez még azokat a hibákat is, melyek e lap f. évi folyamának, 130-ik lapján vannak említve. Végül tegyük szóvá azt a következetlenséget is, melyet a revisor egyes nevek írásánál követ, eltérve Wargától. *Károli Gáspár* helyett általában *Károlyit* ír, *Tököly* helyett *Thökölyit*. Ő ezt tartja helyesnek és a mai magyaros kiejtésnek megfelelőnek. Jó, de hát akkor miért hagyta meg a *Szakmári Györgyöt* (832. l.), melyet ugyanabból az okból újabban már *Szathmári*-nak, sőt *Szathmáry*-nak is írnak? (Egyháztört. emlékek. I. köt. 79. 91. l.) Egyébként a szabadsághős és fejedelem nevét ma már általában és helyesen *Thököly*-nek írják. (L. Késmárki Thököly Imre. Angyal Dávid. A Magyar Történeti Életrajzok között.) Folyt. köv.

*) „A XVI. század bibliafordításai közt nincs kath. színű, még talán olyan sem, mely kath. irótól származott volna. A XVI. század két legrégibb bibliafordítóját, névszerint *Komjáthi Benedeket* és *Pesti Mizsér Gábort* tévedés volt az ó-egyház hiveihez sorolni és még nagyobb tévedés fordításaikban kath. egyházi munkákat látni."

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** Rácz Károly, szapáryfalvai ref. lelkész gyászlapon tudatja feleségének, szül Halmay Anna Paulinának, hosszu, kinos szenvedés után, boldog házasságának 32 ik évében május hó 31 én történt elhunytát. Az Ur adjon vigasztalást a mélyen sujtott férjnek!

— **Gyászhir.** *Miklós Ödön* volt államtitkárt, a tiszáninneni egyházkerület tanácsbiráját nagy veszteség érte, f. hó 12-én elvesztvén immár a férfikor küszöbéig jutott s kiváló képességekkel megáldott egyik fiát, édes atyja nevének örökösét, a 28 éves Ödönt, aki előbb Borsodmegye tb. főszolgabirája, utóbb követségi attasé volt. Idegen földön érte utól a halál, ahol gyógyulását kereste. F. hó 16-án Alacskán temették el a családi sirboltban nagy részvét mellett.

— **Br. Vay Elemér** alsóborsodi egyházmegyei gondnok a sárospataki főiskolát ujabban egy zongorával és 2000 koronával ajándékozta meg. A pénzbeli összeg egy külföldre menő theologus ifju segélyezésére forditandó. Minden beszédnél ékesebben beszél a tett!

— **Theologiai szakelnökké** a jövő 1908—9-ik iskolai évre *Rohoska József* választatott meg.

— **A javított Károli-Biblia** végre is elkészült — annyi mindenféle akadály után. Címe: *Szent Biblia, azaz Istennek Ó- és Új Testamentomában foglaltatott egész Szent Irás.* Magyar nyelvre forditotta: *Károli Gáspár.* Az eredeti szöveggel egybevetett és átdolgozott kiadás. Budapest, kiadja a Brit és külföldi Biblia Társulat 1905. Ez a főcim. Az új testamentomi rész címe ez: *Uj Testamentom, azaz ami Urunk Jézus Krisztusnak Uj-szövetsége* stb. Amaz 822 lap, (két oszlopos), emez 276 lap, 8-ad rét alakban. Végén 4 drb. térkép u. m. 1. A Szentföld idvezítőnk korában. 2. Az Apostolok Cselekedeteiről irt könyvhöz és az apostoli levelekhez. 3. Az Ó-szövetség történetéhez azon országok térképével együtt, melyekben a zsidók fogságot szenvedtek. 4. Kanaán a 12 törzs közötti felosztásban. A betűi apró garmond-betűk, olyanok, mint az utóbbi időbeli 8° bibliáké. Az 1867-diki kiadásnál az ó-szövetségi rész 72 lappal, az új szövetségi pedig 18 lappal rövidebb. Már ez a terjedelembeli különbség is magyaráz valamit. A bővebb méltatását mielébb megkezdjük. Ára a jelzett nagyságu példánynak — a biblia árusok útján — 2 korona szép fekete bőrkötésben. A kiállítás a Hornyánszky Viktor nyomdáját dicséri. Hogy ki mennyit s mit javított e biblián, azt csak a biblia revideáló bizottság iratai árulják el valamikor.

— **Vizsgálati rend** a tiszáninneni ref. egyházkerület miskolci felsőbb leányiskolájában. 1. Junius 15-én és 17-én tornavizsgálat. 2. Junius 22-én, d. e. az I., d. u. a II. osztály. 3. Junius 23-án d. e. a IV., d. u. a III. osztály. 4. Junius 24-én, d. e. az V., d. u. a VI. osztály vizsgálata. 5. Junius 25 én, csütörtökön d. e. 9 órakor záróünnep, ének- és zenevizsgálat az intézet dísztermében. 6. Junius 25-én d. u. és junius 26-án, egésznap az internátusi növendékek távozása és beiratkozás (előjegyzés) a jövő iskolai évre az intézet tanácstermében. 7. Junius 27-én, szombaton magánvizsgálatok. — *A záróünnep, ének- és zenevizsgálat műsora* a következő: 1. XC. Zsoltár. Gyülekezeti ének. 2. Ima mondja Tüdős István dr, 3. Az év története. Ismerteti az igazgató. 4. Pacius F.-től „Vasárnap reggel." Előadja az énekkar. 5. Thern K.: „Magyar induló." Eongorán játszák: Stépán G., Leveles K. és Idrányi I. II. o. t. 6. „Népdalok." Cimbalmon játsza Simon I. IV. o t. 7. „Népdalok." Előadja az énekkar; a solo részt énekli Nagy Kata VI. o. t. 8. Boscovitz: „Le Mirliton." Zongorán játsza Szobonya M. IV. o. t. 9. Hubay: „Csárdajelenet" No. 5. Hegedün játsza Fábry Lilly V. o. t. 10. Dürrner: „Viharban." Előadja az énekkar. 11. Godard: „Valse II." Zongorán játsza Kertész M. IV. o. t. 12. Himnusz. Gyülekezeti ének.

— **Kazinczy-ünnepély.** Főiskolánk Kazinczy-ünnepélye, amelyen a tanári kar tagjai közül megjelentek Novák Lajos, Buza János, Kiss Elek, Deák Geyza, Dávid Zoltán, Novák Sándor és Harsányi István; a gimn. ifjuság közül pedig mintegy 85-en, folyó hó 14-én délelőtt folyt le a széphalmi mauzoleum előtt. Az ünnepélyt a Szózat közös eléneklése után Novák Lajos közigazgató nyitotta meg, körvonalozván az ünnepély célját és jelentőségét; majd Novák Sándor főgimn. tanár tartott lelkes előadást, melyben ismertette Kazinczy korát, ebben a nagy nyelv- és irodalom-reformátor vezérszerepét, működését és müködésének jelentőségét s buzditotta az ifjuságot nemzetünk egyik legfontosabb fentartási elemének, a mi édes magyar nyelvünknek mivelésére és ápolására. Ezután előbb Novák Lajos nyujtotta át buzdító szavak kiséretében a Magyar Tudományos Akadémia 10 cs. és kir. aranyból álló pályadíját Szarka Gyula II. éves hittanhallgatónak, aki a Kazinczy-pályatételt (Nyelvujítási eszmék Kazinczy levelezésében) sikerrel megfejtette; majd Buza János adta át szintén buzdító beszéd közben a Akadémia 5 aranyát Szepessy Pál VIII. o. tanulónak, mint aki a lefolyt iskolai évben a magyar nyelv és irodalom tanulmányozása terén a legkitünőbb eredményt mutatta fel. Az ünnepélyt a Hymnus eléneklése zárta be. A kiránduló csapat a déli vonnattal érkezett vissza Patakra.

— **A tiszántuli egyházkerület** f. évi julius hó 7-én rendkivüli közgyülést tart, melynek legfőbb tárgya a püspöki széknek — az E. T. I. t. c. 67. §. f) pontja értelmében — betöltése iránt való intézkedés lesz.

— **Felhívás tíz éves találkozóra.** Ezúton is felhívom azokat, akik az 1898-ik évben együtt végeztük *Sárospatakon* a VIII. gimnáziumi osztályt, hogy f. é. június 29-én tíz éves találkozóra gyülekezzünk össze. Programmunk a következő: 10 órakor istenitisztelet az iskola templomában; 11 órakor tisztelgés volt tanáraink előtt; 1 órakor közebéd a főiskolai új tápintézet épületében a tanári kar részvételével; d. u. a főiskolai gyűjtemények, a város, a Rákóczivár stb. megtekintése; este közös vacsora.

Dr. Trócsányi József.

— **A haladás útján.** A *csenyétei* ref. egyház (Abauj m.), amelynek új lelkipásztora *Hubay József*, május hó 5-én foglalta el állását, — odaadó, buzgósággal azon fáradozik, hogy az összeomlással fenyegető templomot új alakba öltöztesse s legközelebb tartott egyházi beszédével a hívek vallásos érzelmeit annyira mozgásba hozta, hogy az istenitisztelet után az adományozásra való felhívás önkéntes adományi összege 2991 korona lett s a templom betonirozására a karzatok bebútorozására ajánlatok tétettek. Ugyancsak pünkösd másodnapján a lelkészlak udvarán épített sátor alatt a templom építési költségeinek fedezésére jótékonycélú táncmulatságot rendezett, melynek tiszta jövedelme 61 K 36 fillér.

— **A zombori ref. egyházközség kérelme.** Bácsbodrog vármegye székhelyén: Zomborban, idegen nyelvű és hitfelekezetű lakosság közé ékelődve, mintegy 500 magyar református lélek él, vidékén is ugyanennyi. Ez egyházközségnek sem temploma, sem iskolája nincs. Most templomot és iskolát akar-

nak építeni s e célból országos gyűjtést rendeznek s a legkisebb adományt is hálával fogadják az egyházközség előljárói.

— **A gömöri ref. egyházmegye** 1908 ápr. 7-én Rozsnyón tartott tavaszi közgyűlésének *jegyzőkönyve*. Összeállította *Vattay László* em. főjegyző. XX. szám. Sárospatak, 1908. Kerületünkben egyike a legjobban szerkesztett egyházmegyei jegyzőkönyveknek.

— **A főrendiház** június 10-én tárgyalta az 1908. évi költségvetést. A bennünket közelebbről érdeklő beszédekből megemlítjük a következőket. Az ülés megnyitása után az elnök meleg szavakban emlékezett meg Kiss Áron püspök, főrendiházi tagról. „Május 30-án hunyt el — úgymond — Debrecenben Kiss Áron, a tiszántúli református egyházkerület püspöke s e címen a főrendiháznak 1899 óta tagja. A boldogultnak a gondviselés kegyelméből ritka hosszú földi pálya jutott osztályrészül, melyet nemcsak az egyházi élet és irodalom terén kifejtett nagybecsü tevékenységével tett maradandó emlékűvé, hanem nehéz körülmények között mindig tántoríthatatlanúl tanúsított hazafias magatartásával is. Már 1848-ban, mint a szatmári egyházmegye főjegyzője résztvett az 1848 : XX. t.-c. tárgyában Eötvös József b. miniszter által Budapestre összehívott értekezleten. A szabadságharc alatt ő szerkesztette a nemzeti kormánynak küldött hódoló feliratot s a hadjáratban, mint tábori pap vett részt. Később a pátensküzdelem idejében rendületlen kitartással védte egyházának önkormányzati jogait s midőn e küzdelem győzelmes befejezése után előbb esperességre, később a püspöki méltóságra emeltetett, nemcsak egyházmegyéje anyagi állapotának javítása, hanem papsága tudományos képzettségének emelése terén is kiváló érdemekkel örökítette meg nevét egyháza történetében.“ *Takács Menyhért* jászói prépost a költségvetés általános tárgyalásánál sürgette a kisdedóvó intézetek szaporítását. Szerinte az óvó-intézetek szaporítása és ezekben különösen a magyar nemzet szellemében és nyelvén való nevelés elsőrendü szükség. Ezen a téren segítségére sietnek a kormánynak a kulturintézetek s így remélhető, hogy ezen az úton haladva, nyelvében is magyar lesz az ország. Ezzel összefüggésben áll a népnevelés. Ha a kormány állandósítja a népoktatást azért, hogy a magyar nyelv terjesztését mozdítsa elő, akkor senkinek sincs ellene kifogása; de ha az egyházaktól konfiskálni akarná a kilencszáz év óta szerzett és gyakorolt jogot, ez már az intellektuális haladás hátrányára történnék. Két dologra kíván kiterjeszkedni: a tanítóképzők és a tanfelügyelők ügyére. A miniszter kijelentette, hogy a tanítóképzők ellenőrzését a jövőben más közegekre fogja bízni. Ehhez csak azt füzi hozzá, hogy éppen a tanfelügyelők azok, akik belátva a népoktatás műhelyébe, annak vezetését nemzeti irányba terelhetik. Ő inkább a polgári iskolákat vonná ki a népoktatás keretéből. A középiskola a nemzet intellektuális fejlődésének alapja. Legujabban az egységes középiskola szerencsétlen eszméje merült fel, pedig a reáliskolát a gimnáziummal összevegyíteni lehetetlen. Foglalkozott azután a középiskolák túlterheltségével, mely különösen az óraszám és a tanítás módszere terén tapasztalható. Szólt a főigazgatói állás ellenőrzési jogáról. A helyettesi kinevezést főigazgatókra bízná, mert ezáltal a tanerőhiány pótolható volna. Kitért a vidéki egyetemek felállításának szükségességére. Igaz, hogy sok költségbe kerül, de ez nemzeti érdek s a nemzeti érdekből takarékoskodni nem szabad. Kassán egészen II. József uralkodásáig egyetem volt. Kassa az a pont, melyen a keleti és nyugati áramlatok találkoznak. Ennek a pontnak a fontosságát a katonai körök is belátták s be kell látnia a közoktatásügyi kormánynak is. A kassai egyetem kérdését a többi versengő városok kérdéséből szerinte ki kell kapcsolni s külön kell megoldani, illetve a kassai egyetemet nem a felállítás, hanem a visszaállítás dolgával oldana meg. *Antal Gábor* dunántuli püspök beszédét lapunk mult és jelen számában találja meg az olvasó *Wekerle* miniszterelnök válaszával együtt. A részletes tárgyalás alkalmával ismét felszólalt *Antal Gábor* püspök a lelkészek korpótléka ügyében. Beszédét lapunk jövő számában fogjuk közölni. *Ferencz József* unitárius püspök kérte a vallás- és közoktatásügyi minisztert, hogy az 1909. évi költségvetésbe az unitárius egyház részére is megfelelő összeget vegyen fel az 1848. XX. t.-c. 3. §-ának szelleme értelmében még abban az esetben is, ha eddig törvényjavaslat erről a kérdésről nem készülne. Szerinte több joggal a másik két prot. egyház sem hivatkozhatik az 1848. XX-ra, mint az unitárius egyház. Gróf *Apponyi Albert* vallás- és közoktatásügyi miniszter röviden válaszolt a felszólalásokra. Takács Menyhértnek válaszolva kijelentette, hogy reméltőleg a legrövidebb idő alatt intézkedhetik arról, hogy a tanítónőképzők felügyeletét a tanfelügyelők vállairól levegye Nagy elfoglaltságukban idejük sem jut arra, hogy a tanítóképzők fontos intézményével behatóbban foglalkozzanak. A népiskola elég tág teret nyujt a tanfelügyelőnek a hazafias munkálkodásra. A tapasztalat bizonyította be, hogy valahányszor külön biztost rendelt ki a tanítóképzőkhöz, a miniszterium olyan dolgoknak jutott tudomására, amiről azelőtt sejtelme sem volt. Reformálni kívánja a polgári iskolai rendszert is. Az egyetemekkel foglalkozva, kijelentette, hogy ő nemcsak egy, hanem több egyetem felállítását célozza. A városok közül előkelő helyen áll Kassa. De hogy mikor tudja az új egyetemeket felállítani, arról még most nem nyilatkozhatik. Válaszolt Antal Gábor püspöknek. Elismeri, hogy 1600 koronás lelkészi kongrua tarthatatlan, különösen viszonyítva azt a tanítói fizetések rendezéséhez, ámbár a felekezeti tanító csak 20 évi működés után jut el ahhoz az 1600 koronás fizetéshez, mely ma a lelkészi kongruát képezi. Az adatgyüjtés ez irányban már megtörtént. Rajta nem fog mulni ennek az ügynek méltányos megoldása. Az unitárius egyháznak adandó államsegélyt még a jövő esztendőben törvénnyel kívánja rendezni. Ha pedig ez meg nem történnék, ugyanolyan segélyben részesíti az unitárius egyházat, mint a protestáns egyházakat. A költségvetést részleteiben is elfogadták.

— **A képviselőház** junius 13-án kezdette meg a *népiskolai oktatás ingyenességéről* szóló törvényjavaslat tárgyalását. *Vertán Endre* előadó szerint a javaslat nagyban fog segiteni azon a szégyenletes állapoton, hogy az iskolakötelezettek ezrei nem járnak iskolába; azonkivül megkönnyiti a szegénysorsu szülők helyzetét, de amellett a felekezeti iskolák számára is fentartja az oktatási szabadság nagy elvét. *Polit Mihály* szerb. *Schuller Rezső* szász, *Molnár János* kath. néppárti szempontból ellenzi a javaslatot, ellenben más két kath. pap-képviselő: *Szentkirályi Zoltán* és *Török Kálmán* (mindkettő függetlenségi) örömmel üdvözli a javaslatot, mely a kisemberek érdekét szolgálja. Az egyházak sokszor kerülnek oly helyzetbe, hogy kénytelenek iskoláik

fentartásánál az állam támogatását igénybe venni, de ez nem jelenti az autonomia sérelmét. Ez a javaslat nagyban elő fogja segíteni az általános tankötelezettségi törvény végrehajtását. Kifogásolják a javaslat 7. § ának intézkedését, hogy a községi hatóság is láttamozza az iskolai bizonyitványokat. A jun. 15-iki ülésen először *Ábrahám Dezső* szól a javaslathoz; a javaslatot örömmel elfogadja, mert mindenütt, ahol ingyenes a népok tatás, a kulturális fejlődés is nagy. Ez a javaslat a nemzeti oktatás alapzatához tartozik, de az igazi nemzeti oktatás a népiskolák államosítása nélkül nem gondolható. *Lindner Gusztáv* szász képviselő nem fogadja el a javaslatot; a javaslat ellen jogos kifogásnak tartja, hogy az egyházak törvényileg biztosított autonomiáját kényszerítő ok nélkül sérti, a felekezeteknek a javaslatban juttatott ellenszolgáltatást pedig nem tartja kielégítőnek. *Gr. Dessewffy Emil* lelkesedéssel üdvözli a javaslatot, amely eltalálja azt a középutat, amelyen sikeresen kifogjuk kerülhetni az ellentéteket úgy a felekezetek és a kormány, mint a nemzetiségek és a kormány között. E törvényjavaslatban semmi egyéb nincs lefektetve, mint az ország azon elvitázhatatlan joga, hogy az e hazában lakó fiatalságot megnyerjük a magyar nemzetnek; a magyarságnak meg van az a joga, sőt kötelessége is nemcsak nemzeti, hanem sociális szempontból is, hogy a mai fiatalságot, gyermekeinket lehetőleg tanítsuk magyarul és a kultura áldásaiban részesítsük. E javaslat hathatósan elő fogja segíteni úgy az iskolás gyermekek könyvtárának, mint a tanítók könyvtárának létesítését. A sociálista sajtó mételyező hatásával szemben a műveltség és tudás gyakorolni fogja áldásos ellenhatását. Ez a törvény nem a harci fegyverek, hanem a szeretet fegyvereivel való magyarosítás eszköze lesz. *Greskovich Vilmos* szász képviselő a javaslat ellen beszélt; szerinte a tandíjra fizetett összegeket a népoktatástól elvonni nem szabad; a javaslat 3½ millióját arra lehetne fordítani, hogy az arra ráutaltak a tandíjfizetés alól felmentessenek. A tandijmentesség elvét csak fakultatíve kellene a javaslatban kimondani. Nem tartja kielégítőnek az anyagi kárpótlást sem. *Giesswein Sándor* néppárti sociális szempontból birálja a javaslatot; épen a demokratikus szempontjából kivánja, hogy a népiskolákban egyelő elbánásban részesüljön mindenki fia s e testvéries szellem érvényesítése megér 3½ milliót. Nemzeti szempontból szükségesnek tartja, hogy az összes társadalmi tényezők összefogjanak a népnevelés terén; miután ezt a godolatot látja a kultuszminiszter beszédében, a javaslatot elfogadja. Azt látja, hogy nálunk a felekezeti iskolák s az állami iskolák békés egyetértésben vannak s kivánja, hogy legyenek is, mert mindkettő egyenlően müködik a valláserkölcsi és hazafias oktatás szempontjából. Csak azt kifogásolja, hogy a javaslat az olyan felekezeti iskolákat, ahol állami iskola elégiti ki a közszükségletet, magániskoláknak mondja. *Goldis László* (nemz.) örömmel üdvözli azt a tendenciát, hogy az oktatás ingyenes legyen, de igazságtalannak tartja az államsegély beosztását és kiutalási feltételeit. *Leitner Adolf* (demokrata) az állami oktatás híve, szerinte a felekezeti oktatásnak gyakorlati hátrányai vannak. *Bozóky Árpád* a kötelező áll. népoktatás híve s mint ilyen a javaslatot nem fogadja el, mert ez nem szünteti meg a népoktatás terheit, hanem az állam pénzén istápolja a felekezeti iskolákat. Ellenzi a javaslatot azért is, mert az nem védi meg a nemzeti szempontokat. — A jun. 16 iki ülésben *Teszelszky József* a javaslat mellett, *Pop-Csicsó István*, *Damján Vazul* és *Vázsonyi Vilmos* a javaslat ellen beszélt. *Gr. Apponyi Albert* közoktatási miniszter kijelenti, hogy e javaslat nem dönt az állami közoktatás behozatala mellett vagy ellen, de ha idők folytán azoknak lenne igazuk, akik kulturális, társadalmi és nemzeti szempontból az állami oktatás kizárólagosságát hirdetik, ha intézkedései nem hoznák meg kielégítő mértékben a gyümölcsöket, akkor ezek a javaslatok az általános áll. közoktatás behozatalához fognak vezetni. E programm egyszerüen folytatása és kiépítése a Br. Eötvös József által teremtett 1868-iki elemi iskolai törvényjavaslatnak. Az analfabéták csökkentésére nem alkalmas az a mód, hogy félrelökjük az önként jelentkező kulturális tényezők segitségét; mi e tényezőket nem nélkülözhetjük. Ahol nem felelnek meg a nemzeti hivatásnak, ott igenis félre kell őket tenni, de nincs ok mellőzésükre ott, ahol a nemzeti hivatás teljesítésében kielégítő módon közremüködnek. A törvényjavaslat elvi alapja abból indul ki, hogyha közérdek miatt kötelesség a gyermekek iskoláztatása, akkor arról is godoskodni kell, hogy az oktatás mindenkire nézve hozzáférhetővé tétessék. Az ingyenesség behozatala az ország becsületbeli adóssága, elsőrendű sociális követelmény volt. Ami a hitfelekezetek autonomiáját illeti, az állam itt csak azon ellenőrzési eszközöket veszi kezébe, amelyek a tanítás anyagára vonatkoznak, hogy a hazai földrajz, történelem, jog a nemzeti igazság szerint taníttassék. A törvényjavaslat éle nem irányul egyetlen felekezet, egyetlen nemzetiség ellen se. — A törvényjavaslat részletes tárgyalásánál a néppárt a felekezeti oktatás védelmére több modosítást nyujtott be, igy az 1. §-nál *Giesswein Sándor* elfogadtatta és törvénybe vétette azon módosítást, hogy a jelen törvény a hifelekezeteknek az 1868. XXXVIII. t-c. 11. §-ában biztosított jogát, mely szerint saját erejükből, híveik anyagi hozzájárulása által iskolát tarthatnak fenn. nem érinti. A 6. § nál az előadó által benyujtott módosítás kizárja azt, hogy a „bármely illeték szedése" a hívek önmegadóztatására is vonatkoztatható legyen. A 7. §-nál Simonyi S. S. inditványára az a lényegesebb változás történt, hogy nem kell a bizonyitványokat a polgári közhatóságnak hitelesiteni, ami nemcsak terhes, de könnyen nagy bajokat okozható intézkedés lett volna s hozzá úgy volt felfogható, mintha a hitfelekezeti iskolafentartóknak már bizonyitványkiállitási joguk se volna. Sajnos, a prot. papképviselők vagy egyházi functionáriusok nem nagy érdeklődést árultak el a javaslat iránt.

— **Érettségi vizsgálat**. Főgimnáziumunk érettségi vizsgálata junius 16—19 napjain folyt le. Vizsgálatra jelentkezett 36 növendék, akik közül jelesen érett 4 (Csontos József, Fekete István, ifj, Katona György és Szepesy Pál,) jól érett 13, egyszerüen érett 13; egy tantárgyból a szeptemberi javitó vizsgálatra utasíttatott 6. Három theologus ifju tett még a görög nyelvből pótló vizsgálatot, de mindhárman javitó vizsgálatra utasíttattak. Az eredményt 19-én délelőtt kirdették ki a növendékek előtt, amely alkalommal *Kérészy Barna* igazgató-tanácsos, a vizsgáló-bizottság elnöke intézett hozzájok szép beszédet, melyben figyelmeztette őket, hogy az érettségi bizonyitvány megszerzésével tudományos képzettségüket ne tartsák befejezetteknek, mert bármely pályára lépnek is, a tudomány mindenütt hatalom; nemkülönben arra is intette őket, hogyha a társadalomban jelentékeny tényezők akarnak lenni, el kell sajátitaniok azt az erkölcsi erőt is, mely a válságos viszonyok között is helyes utra fogja vezetni őket. Végül kérte őket, hogy szeressék továbbra is ezt a főiskolát s legyenek hálásak iránta. A növendékek nevében *Szepesy Pál* köszöntötte meg a vizsgáló-bizottság és tanári kar jóindulatát és türelmét. Végül *Buza János* főgimn. igazgató beszélt hozzájok szeretettel. Atyai jó tanácsokat adott nekik; a szülők iránti szeretetre, az iskola iránti ragaszkodásra s a becsületességre buzditván és intvén őket. Az érettségi vizsgálaton a kormányképviselő *Dr. Kérészy Zoltán* kassai jogakad. ig. volt.

Szerkesztői üzenetek.

Ref. tanító. Mi is tudjuk, hogy a Próbaénekeskönyv új énekei közül sok megnyerte a lelkész és tanító urak s a nagyköznség tetszését is. Sőt mielőtt a Próbaénekes kiadatott volna, már azelőtt is több ily ének köztetszésnek örvendett a Gyűjtemény útján. Hogy vannak tanítók, akik ma is diktáltatnak olykor-olykor egy-egy új éneket, az ellen semmi kifogás nem emelhető, különösen, ha a gyülekezet szívesen énekeli azokat. Az egyházkerületi közgyűlés legutóbbi állásfoglalása lapunk f. é. 22-ik számában olvasható. A kerület — a legnagyobb valószínűség szerint, maga fogja kiadni a Próbaénekeskönyvet. Az idő lesz majd a legjobb, leghivatottabb kritikus. A régi szép énekek úgyis mind benne vannak.

M. Antal Gábor püspöknek a kongrua ügyében mondott főrendiházi beszédét csak jövő számunkban közölhetjük.

S. Világcsalás az egész. Pápás testvéreinknek soha semmi közük nem volt a Rákóczi-névhez, ők soha azokat az eszméket, amelyeket a Rákóczi-név kifejez, nem ápolták, nem képviselték s így azzal, ha ők most a fővárosban *Rákóczy-kollégiumot* alapítanak, csak port akarnak a világ szemébe hinteni, a Rákóczi-nevet a magok javára kamatoztatni. A Sámbár-, Kollonics-, Karaffa-kollégium elnevezés mind találóbb lenne, mint a Rákóczi-kollégium; ez utóbbi legfelebb arra emlékezteti őket, hogy igyekezzenek a Báthory Zsófia példáját követni s a főúri családok kiskorú sarjait az egyedül üdvözítő egyházba átcsempészni.

TARTALOM. *Buza László:* Vegyes házasságok és reverzálisvesztesége a magyar ref. egyházban. (Folyt. köv.) — *Antal Gábor* püspök főrendiházi beszéde. (Vége.) — Kálvin a történelem itélőszéke előtt. (Folyt. köv.) — *Péter Mihály:* Harc a gyermekekért. — Könyvismertetés: a Warga-féle ker. egyháztörténet revideált kiadása. (Folyt. köv.) — Vegyes közlemények. — Szerkesztői üzenetek. — Hirdetések.

Mielőtt személy v. jelzálog

PÉNZKÖLCSÖNÉRT

bárhova fordulna,

kérjen díjmentesen tájékoztatót

Meller L. Egyed cégtől

Budapest, IX., Lónyay-utca 7.

Telefon Interurban: 46—31.

Harmóniumokat

mindkét rendszer szerint a legolcsóbban szállit

PAJK REZSŐ és TÁRSA

Budapest,

V., József-körut 15.

Pianók! Pianók! Pianók!

Árjegyzéket ingyen és bérmentve küld.

Lelkészeknek és tanitóknak külön százalékengedmény. Részletfizetésre is szállitunk!

Szállítások bérmentve eszközöltetnek az utolsó vasútállomásig.

Elismert kitünő áruk.

Kérje ingyen

és bérmentve magyar nyelvű, gazdagon illusztrált főárjegyzékemet, 3000-nél több rajzzal, **mindennemű nikkel-, ezüst- és aranyórák,** valamint mindennemű **szolid arany és ezüst áruk, hangszerek, acél- és bőráruk** stb.-ről **eredeti gyári árban.**

Nikkel remontoir óra	K 3.—
System Roskopf patent óra	K 4.—
Saját eredeti system Roskopf patent	K 5.—
Bejegyzett „Sas Roskopf" nikkel rem.	K 7.—
Ezüst remontoir óra „Glória" művel	K 8.40
Ezüst remontoir óra dupla fedéllel	K 12.50
Ébresztőóra K 2.90. Konyhaóra	K 3.—
Schwarzwaldi óra K 2.80. Kakukóra	K 8.50

Minden óráért 3 évi irásbeli jótállás. — **Ninosen kockázat! Becserélés megengedve, vagy a pénz vissza!**

KONRAD JÁNOS

Első óragyár és szétküldési áruház,

Brüx 1256 szám. (Csehország.)

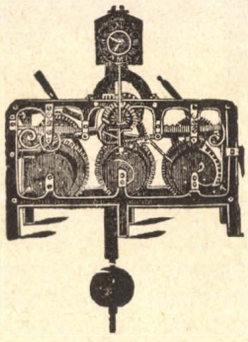

Torony-órák,

palota-, városházi-, gyári- és laktanya órák berendezését a legelőnyösebben eszközöl

MAYER KÁROLY

utóda

MÜLLER JÁNOS

I. magyar óragyár gőzerő-berendezéssel

BUDAPEST, VII, Tököly-ut 52. szám saját házában.

Képes árjegyzékek és költségvetések bérmentve.

Kálvin János művei.

Szerkeszti: **Czeglédi Sándor.** **Eddig megjelentek**

1. **A genfi egyház kátéja.**
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **60 fillér.**

2. **Az egyház reformálásának szükségességéről.**
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **80 fillér.**

3. **Kálvin János értekezése az ereklyékről.**
Franciából fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér**

4. **Sadolet biboros levele. Kálvin válasza.**
Fordította: *Ladányi Pál.* — Ára **60 fillér.**

Sajtó alatt vannak:

5. **III. Pál pápa levele Kálvin János megjegyzéseivel.**
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**

6. **A párisi theol. fakultás hitcikkei Kálvin elleniratával.**
Fordította: *Pongrácz József.* — Ára **50 fillér.**

Minden kötet külön kapható.

Az 1908. év elején e hat mű egy díszes kötetben is meg fog jelenni. — A 25 ivnyi terjedelmű kötet ára 4 korona 50 fillér lesz.

Mind e művek megrendelhetők

a Magyar Kálvin-fordítók bizományosánál

KISS TIVADAR könyvkereskedésében **Pápán.**

Orgona és harmoniúm gyár

gőzerő hajtás és villamos világítással berendezve.

ORSZÁGH SÁNDOR ÉS FIA

cs. és kir. udvari szállítók

Rákospalota (Budapest mellett).

Alapíttatott 1861. évben.

Az 1885. évi országos kiállításon „nagy dísz oklevéllel“ (első díj) és „Ferencz József lovagrenddel“ az 1904. évi veszprémi kiállításon „arany éremmel“ (első díj), az 1906. évi kassai kiállításon „dísz oklevéllel“ (első díj) kitüntetve, azonkívül számtalan kitüntetés és elismerés. Ajánlják kitünő hangú és szerkezetű, főleg a legújabb légnyomatu (pneumatikai) orgonáikat, melyek rendkívül könnyű játékmód és a változatok egyszerű kezelése mellett, az időjárás minden viszontagságainak ellenállnak. Szolid munka és jutányos árak. Kisebb orgonák készletben vannak. Eddig 700-nál több új orgona lett szállítva. Raktáron kitünő hangú harmoniumok minden nagyságban. Harmoniumok tetszés szerinti rajz és változat összeállítással rendelésre készülnek. Tervezeteket és rajzokat kivánatra küldünk.

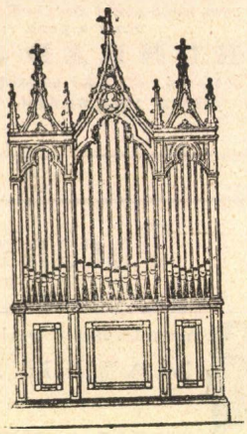

Vizsgai jutalomkönyvek

óriási választékban kaphatók:

Hegedűs és Sándor

könyv- és papirkereskedésében

Debrecenben. Kossuth u. 11.

Rövid kivonat árjegyzékemből:

Rozgonyi, Imakönyv. Református gyermekeknek darabja szép kötésben — — K —·50

Csiky L., Imádságok és elmélkedések. Ref. vallásu ifjak s leányok számára vászonkötésben — — — — — „ 1·20

Az én imáim. Irta Barkóczy Dömök Antónia. Imakönyv ref. leányok számára szépkötésben — — — — — — „ 1·—

Új testamentum. Ára 32° alakban kötve — „ —·30

Új testamentum és a Zsoltárok. 32° alakban kötve — — — — — — — „ —·50

Hazafias könyvtár. 50 kötet. Egy-egy kötet ára kötve — — — — — — „ —·50

Filléres könyvtár. 370 szám. Egy-egy szám ára kötve — — — — — — „ —·50

Pontos és legjobb órák 5 évi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák,

borkanesók, china-ezüst disztárgyak,

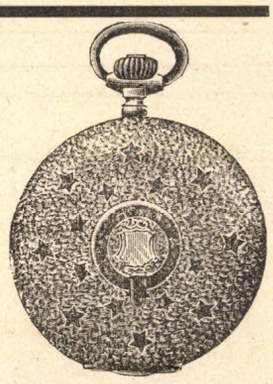

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

Polgár Kálmán

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállítója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 26. szám. Sárospatak, 1908. június 28.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

Vegyes házasságok és reversalis-veszteségek a magyar református egyházban.

(Folytatás).

A görög kath.-ok leginkább a róm. kath.-kal és a görög keletiekkel házasodnak össze. A római kath.—görög kath. házasságokat, amelyek egyházi szempontból különben nem is vegyes házasságok, első sorban a Tisza jobb partja, főleg Zemplén- és Abaujmegyék szolgáltatják, míg a görög keletiekkel leginkább az erdélyi oláh megyékben kötnek házasságot a görög katholikusok. Vegyes házasságaiknak körülbelől 75%-a minden évben erre a két felekezetre esik s így náluk a vegyes házasságok különben elég nagy száma egészen más jelentőségü, mint nálunk, ahol a területi elhelyezkedés és egyéb kedvezőtlen okok folytán — mint látni fogjuk, — nem a többi protestáns felekezetekkel kötik a legtöbb vegyes házasságot.

A görög keletieknél a vegyes házasságok száma elenyészően csekély. Alacsony műveltségükkel van ez szoros összefüggésben. A magasabb kultura s az ezzel együtt járó nagyobb mozgékonyság egyik előfeltétele a vegyes házasság-kötéseknek, különösen ez volna a görög keletieknél, akik az ország délkeleti megyéiben erősen tömörülve élnek.

Legkisebb a vegyes házasságok aránya — a zsidóktól eltekintve, — a róm. kath.-nál, rendszerint 8—9%-a az összes házasságoknak. Ez a körülmény első pillanatra nagyon szembeötlő. Sokan talán hajlandók volnának ezt egyedül a róm. katholikusok erősebb vallásosságának, papjaik ügyes és nem mindig loyalis buzgólkodásának tulajdonítani. Pedig ha kétségtelen is, hogy ezek a tényezők szintén nagy szerepet játszanak a róm. kath.-ok házasságkötéseinél, a tiszta házasságok nagy számát egészen más körülmények idézik elő náluk. Mindenek előtt nem szabad elfelejtenünk, hogy a kicsinek látszó arányszám tulajdonképen évi 13433 (1906-iki adat) vegyes házasságot jelent s az absolut számokat nézve, a róm. kath.-nál van a legtöbb vegyes házasságkötés. Másodszor tekintetbe kell vennünk azt is, hogy a róm. kath. egyház a legnépesebb; az anyaország lakosainak is csaknem fele ezt a vallást követi; a vőlegényeknek is körülbelől 50%-a róm. kath. s így természetesen sokkal nagyobb a valószinűség arra, hogy a róm. kath. menyasszony ugyanilyen vallású vőlegénnyel fog házasságot kötni, mint a ref. menyasszonyoknál, mikor az összes vőlegényeknek csak 14%-a református. Emellett a róm. katholikusok erősen tömörítve élnek. Ahol más vallásúak közé vannak beékelve, ott náluk is jóval nagyobb a vegyes házasságok száma. Debrecenben pl. a róm. kath. vőlegényeknek csak 38·5, Hajdú megyében 72%, Bereg megyében 50%-a köt tiszta házasságot és így tovább. Látjuk tehát, hogy nem szabad a róm. kath.-nál a vegyes házasságok alacsony arányszámát valami csodaszerű jelenségnek tartanunk; az tulajdonképen csak nagy számuk természetes folyománya.

Az ág. ev.-nál körülbelől olyan a helyzet, mint nálunk. A vegyes házasságok nagy számát itt is első sorban az idézi elő, hogy más vallásúak között élnek, éppen úgy, mint a reformátusok.

Vegyük most közelebbről szemügyre a reformátusok vegyes házasságait. Nálunk a vegyes házasság-kötések — mint fennebb is láttuk, — az unitáriusok után az összes felekezetek között a leggyakoriabbak. Oka ennek első sorban a reformátusok magasabb műveltsége, mely nagyobb mozgékonyságot von maga után. Ez a mozgalom különösen a városok felé gravitál s itt a reformátusok más vallásúakkal, a — zsidóktól eltekintve — leginkább róm. katholikusokkal kerülnek össze; ez a keveredés nagy mértékben előmozdítja a vegyes házasságok kötését. Másodszor a reformátusok ezek nélkül a belső vándorlások nélkül is nagyon szétszórva élnek az országban. A református a róm. kath. után az anyaországnak a legnépesebb felekezete s hívei ennek dacára absolut többséget az 1900-iki népszámlálás adatai szerint csak egy megyei (Hajdú) és két városi (Debrecen és Hódmezővásárhely) törvényhatóságban alkotnak, míg a kevesebb görög keleticknek 6, a jóval kevesebb görög katholikusoknak pedig 7 megyei törvényhatóságban van absolut többségük. Úgy, hogy ha a tömörülés fokmérője gyanánt azt fogadnók el, hogy az illető felekezethez tartozó egyéneknek hány százaléka él olyan törvényhatóság területén, ahol absolut többséget alkotnak, akkor a reformátusoknak mindössze 9, a görög keletieknek pedig pl. 43%-a él tömörítve. Természetesen nem állítjuk, hogy ez a számítási mód tökéletes; a törvényhatóságok — a megyei törvényhatóságokat értjük — túlságosan nagy területek ahoz, hogy ilyen számításnál alapúl szolgáljanak. Sokkal helyesebb volna a számítást járásonként vagy esetleg nagyközségenként és körjegyzőségenként ejteni meg; de ez igen nagy nehézségekbe ütköznék. Hogy a reformátusok mennyire szétszórva élnek, arról a fennebbi két adat alapján is fogalmat alkothatunk magunknak. Ez a szétszóródás a dolog természete szerint nagy mér-

Lapunk jelen számához ½ ív melléklet van csatolva.

tékben mozdítja elő a vegyes házasságok kötését. Igy pl. míg a ref. vőlegényeknek — mint láttuk — 22·63%-a köt más vallású menyasszonnyal házasságot, addig Hajdú megyében — az egyetlen megyei törvényhatóság, ahol a reformátusok absolut többségben vannak, — ez az arányszám mindössze 4·62, Debrecenben 14·63, Hódmezővásárhelyen pedig 13·13. Ez a két utóbbi arányszám túlmagasnak látszik; de nem szabad elfelejtenünk a városok specialis viszonyait. A városokban a különböző vallású egyének keveredése és sűrű érintkezése következtében mindig nagyobb a vegyes házasságok száma; így pl. az 1905-iki adatok szerint a vegyes házasságok arányszáma a vármegyékben 9·2-t, a városi törvényhatóságokban 22·1-t tett ki. Hogy a debreceni és hódmezővásárhelyi adatoknál is milyen erősen érezteti a reformátusok absolut többsége a maga hatását, mutatja az, hogy pl. Budapesten, ahol a reformátusok az 1900-iki népszámlálás adatai szerint a lakosságnak 9%-t alkották, 1905-ben a ref. vőlegények által kötött házasságoknak mindössze 24·13%-ban volt ref. vallású a menyasszony is, vagy Debrecenben pl., ahol a lakosságnak 17·1%-a róm. kath., a róm. kath. vőlegényeknek — mint láttuk — 61·48%-a köt más vallású menyasszonnyal házasságot. Azért hivatkozunk ismételten Debrecenre, mert a kálvinista Rómában — mint tudjuk — a róm. katholikusok erős agitációt fejtenek ki egyházuk érdekében s ilyen erős agitáció mellett sem képesek híveiket a vegyes házasságoktól visszatartani.

Egészen természetes dolog, hogy ahol egy felekezetnek a hívei másvallású egyének között élnek, ott nagy számmal fognak vegyes házasságot kötni. Epen azért a mi felekezetünknél a vegyes házasságok nagy száma olyan társadalmi szükségszerűség, amelyet megszüntetni, vagy csak lényegesen korlátozni is nem vagyunk képesek. Ez azonban természetesen nem jelenti azt, hogy ne is tegyünk semmit e téren. Kétségtelen dolog, hogy a vallásosság erősítésével csökkenteni lehetne, ha nem lényegesen is, a vegyes házasságok számát, vagy ha magukat a házasság-kötéseket megakadályozni nem lennénk is képesek, legalább a gyermekek vallására nézve létrejött megegyezéseknél érhetnénk el kedvezőbb eredményeket.

A reformátusok által kötött vegyes házasságoknak 70·72%-ban róm. kath., 12·63%-ban ág. ev., 9·12%-ban görög kath., 3·54%-ban unitárius, 3·02%-ban görög keleti, 0·82%-ban pedig zsidó vallású a másik házasuló fél. Aránylag tehát leggyakrabban az unitáriusokkal, azután az ág. evangelikusokkal és a róm. katholikusokkal házasodnak össze. A ref. unitárius házasságok legnagyobb részét az erdélyi megyékben kötik, ahol a ref. és unitárius vallású magyarok az oláhok közé vannak beékelve. Ahol nagyobb számmal vannak róm. katholikusok a magyarok között, ott elég gyakran házasodnak velük is össze a reformátusok, de azért aránylag mindig nagyobb az unitáriusokkal kötött házasságok száma; a két rokon felekezetet tehát nemcsak az anyanyelv közössége hozza össze.

Az ág. ev. szintén nagyobb arányban szerepelnek a reformátusok vegyes házasságainál, mint az ország népességében (7·5). Különösen a dunántúli megyékben (Baranya, Fejér, Moson, Tolna, Vas, Veszprém, Zala) és Bácsban házasodnak velük gyakrabban össze a reformátusok, mint más felekezetűekkel Egészben véve elmondhatjuk tehát, hogy vegyes házasságaink között a másik két prot. felekezettel kötött házasságok elég kedvező arányban fordúlnak elő. Mint fennebbi adatainkból is kitünik, a reformátusok által kötött vegyes házasságoknak 16·17%-ban volt a másik házasuló fél is protestáns, holott az ág. evangelikusok és unitáriusok az ország népességének, — természetesen a reformátusok levonásával — csak 9·21%-át alkotják. Ez a két adat pontos összehasonlításra nem egészen alkalmas ugyan, mert tekintetbe kellene vennünk felekezetenként a a lakosság kormegoszlását, foglalkozását, családi állapotát, nemét, a területi elhelyezkedésüket s általában mindazokat a körülményeket, amelyek a házasság-kötésekre befolyással vannak; de ilyen pontos számítást — sajnos — alig lehetne az adatok hiánya miatt keresztülvinni. Hogy nálunk nem olyan kedvező a rokon felekezetűekkel kötött házasságok aránya, mint pl. a görög keletieknél, az első sorban a kedvezőtlen területi elhelyezkedésben leli magyarázatát. Az ág. evangelikusoknak a zöme a Duna bal partján fekvő megyékben él, ahol reformátusok nagyon kevesen vannak. Közrejátszik természetesen a nemzetiségi különbség is, amennyiben az ág. evangelikusoknak — mint tudjuk — csak 28·6%-a magyar. Az unitáriusok pedig olyan kevesen vannak, hogy már ezért sem szerepelhetnek valami nagy arányszámmal a reformátusok vegyes házasságainál.

Az unitáriusok és az ág. ev. után a róm. katholikusokkal házasodnak leggyakrabban össze a reformátusok. Míg az anyaország népességének (a reformátusok levonásával) 56·89%-a róm. kath., addig vegyes házasságaink 70·72%-ában róm. kath. vallású a másik házasuló fél. Oka ennek mindenek előtt a területi elhelyezkedés. Azokban a törvényhatóságokban, ahol reformátusok nagyobb számmal vannak, a róm. katholikusok is szinte kivétel nélkül egy tekintélyes százalékát alkotják a lakosságnak. A két felekezet hívei műveltség tekintetében is közelebb állnak egymáshoz, mint a görög keletiekhez vagy a görög katholikusokhoz; nemzetiségi különbség sem igen alkot választófalat közöttük, mert igaz ugyan, hogy a róm. katholikusoknak a legutolsó népszámlálás adatai szerint csak 60·5% a magyar; de az idegen anyanyelvű róm. katholikusok leginkább az északnyugati megyékben élnek, ahol a reformátusokkal különben sem kerülnének össze. S végül nem szabad elfelejtenünk azt sem, hogy éppen a városi törvényhatóságokban, amelyek — mint említettük — a vegyes házasságoknak igazi fészkei, a lakosság túlnyomólag ehez a két felekezethez tartozik.

Buza László.

(Vége köv.)

Antal Gábor püspök főrendiházi beszéde a lelkészi fizetések ügyében.

Nagyméltóságú Elnök Úr! Mélyen t. főrendek!

Ámbár nagyon jól tudom azt, hogy a kultuszminiszter úr ő méltósága a gondjaira bízott ügyeknél mindent megtesz azoknak előbbvitelére és fejlesztésére, aminek szembeszökő bizonyítéka az, hogy a jelenlegi költségvetés mintegy 12 millióval meghaladja az előző év költségvetését, mégis épen az ő jóakaratában bízva, bátor vagyok hozzá egy oly kérdéssel fordúlni, amely arra irányúl, hogy egy igazán tűrhetetlen helyzet valamiképen orvosoltassék. A XXI. fejezetének 56. cím, 12. tételéről

akarok szólni. Nevezetesen itt a 12. tétel alatt az van, hogy 2,430.000 K. felvétetik a lelkészi jövedelmeknek az 1898 : XIV. t.-c. 2.—18. §-ának rendelkezéseit szolgáló célokra. Ez az összeg, így egyben, igen jelentékenynek látszik. Azonban, ha ennek a gyakorlati életben való kiosztását nézzük, igazán oly kicsiségre zsugorodik össze, amelyet a mai társadalmi helyzettel, a mai értékméréssel semmikép sem mondhatunk összhangzásban levőnek. Ebből az összegből t. i. a papoknak a fizetése egészíttetik ki 1600 koronáig, azoknak a lelkészeknek a fizetése, akik elvégezték a gimnáziumot, érettségi vizsgát tettek, azután egyetemi vagy akadémiai kurzust végeztek és akik kenyérkeresethez 24—30 év előtt nem juthatnak. Megtettem az összehasonlításokat ebben a költségvetésben a többi egyetemi pályán működő egyéniségekkel és azt találtam, hogy a fogalmazói szakban egyetlen egy rendszeresített állás nincsen, ahol a fizetés ilyen kevés volna, pedig bizony azoké a szegény segédfogalmazóké is nagyon kevés, de mégis több, mint a lelkészeké. A kezelő szakban az irodatiszt fizetése több, a segédtiszté ennyi, a számtiszteké már megint több.

A dolog jelen rendjében nem az az anomália, hogy a lelkészek fizetése 1600 K., hanem az, hogy ez a fizetés nem emelkedik soha semmivel, negyven évi becsületes szolgálat után sem. Egyetemi cursust végzett, gyermekeket neveltető családos emberek 1600 K-val halnak meg. Én nem azért mondom ezt és nem azért hozom elő az összehasonlítást, hogy a többi munkatereken működő egyének fizetését sokalnám, nem sokalom sem az állami tisztviselőkét, sem a törvényhatóságiakét, sem a tanítókét ; bár többet tudnánk adni, nagyon megérdemelnék ! csak fel akarom tüntetni azt a nagy aránytalanságot, hogy most már ott vagyunk, hogy a tanítók fizetése is több lesz, mint a lelkészeké. Azt mondják sokan, hogy ezt a kérdést nehéz most megmozgatni az állam pénzügyeire való tekintettel. Én azt mondom, hogy ezen kérdés tisztázásának most van itt az alkalma és a rendezés úgyszólván most lesz erkölcsi kötelességünk. Ő nagyméltósága kinyilatkoztatta, hogy nemcsak az 1898. évi XIV. t.-cikk alapján eddig kiegészítésben részesült lelkészek fizetését akarja továbbra is folyósítani, hanem a róm. kath. egyház lelkészeinek fizetését is, még pedig úgy akarja rendezni, hogy az a rendezés az 1898. évi XIV. t.-cikkben történjék. A törvénycikk tehát akármikép, de változtatás, módosítás alá fog kerülni. Miután pedig ennek a törvénycikknek már eredetileg vannak olyan akadályai, amelyeket ő nagyméltósága nálam jobban ismer, sőt rámutatott eredetileg is, tehát módosítás okvetlenül lesz. Gyarlósága ennek a törvénycikknek, hogy többet ne említsek, az, hogy a lelkészek fizetésének kiegészítését nem kötötte ahoz a feltételhez, hogy maguk a hívők is aránylagosan terhet viseljenek, hanem kiegészít oly fizetéseket is, ahol a lelkésznek a hívei semmit sem fizetnek, mégis kiegészítésben részesülnek.

Ez nem igazságos, nem méltányos. De továbbá nem teszi az 1898 : XIV. t.-c. a segélyezés feltételévé azt az igen lényeges dolgot, hogy az a segélyezett lelkész, bármely felekezethez tartozzék is, tudjon magyarul, mert nekünk van egy ma is érvényben lévő törvényünk, az 1840 : VI. t.-c. 8. §-a, amely így szól (olvassa) : „Ezentúl minden vallásfelekezeti különbség nélkül plébánosoknak, egyházi szónokoknak, káplánoknak, segédlelkészeknek olyanok alkalmaztassanak, kik a magyar nyelvet bírják.“ Ezt én lényeges kelléknek tartottam volna már eredetileg a törvénybe iktatni, mert ez nem felekezeti különbség, nemcsak azt teszi, hogy a magyar állam egy bizonyos képzettséget, de annak külső kifejezését is megkívánja a nemzethez, az országhoz viszonyítva azoktól, akiket segélyez. És hogy ez nem vitetett bele, méltóztassék elhinni, ennek igen sok és rossz hatása van. Én meglehetősen ismerem ezeket a dolgokat és sajnálattal tapasztalom, hogy a mi nemzetiségi egyházainknak ifjabb nemzedéke, ifjabb papjai korántsem törekszenek úgy elsajátítani a magyar nyelvet, amint elsajátították a régebbiek, sőt kifejezik ellenszenvüket, hogy ők azt nem akarják tanúlni és nem akarják beszélni.

Hogy e tekintetben hova jutunk, méltóztassék megengedni, hogy csak egy példát hozzak fel és azt ő nagyméltóságának is figyelmébe ajánljam. Az 1883. évi XXX. t.-c. kimondja, hogy minden iskolafenntartó a maga középiskoláinak tannyelvét maga állapítja meg. A református iskolák mind magyar tannyelvűek és a szászvárosi református iskolánál a múlt héten a görög keleti hitoktató azt mondta, hogy ő pedig magyar nyelven nem vesz fel vizsgát a növendékektől, mikor az intézetnek a nyelve magyar és vizsgát tesznek olyanok, akik nem tudnak románúl vagy oláhúl, mert magyar görög keletiek, akik legfeljebb értik a liturgiát, mert úgy tanítják őket. Ilyennek nem volna szabad megtörténnie akkor, mikor mi államsegéllyel egészítjük ki a fizetéseket.

Hibája, hiánya, fogyatékossága továbbá annak a törvénynek az, amiről Wlassics ő nagyméltóságával sokszor beszéltünk, hogy nemzetiségi egyházaknál egy gyülekezetben nem egy, hanem három, négy, öt lelkésznek fizetése jött kiegészítés alá és pedig olyan eklézsiáké, amelyeknek oláh vagy román népessége semmiképen nem haladja meg a három vagy négyezer lelket, amikor, ha az arányt vennők, a többi egyházaknál Budapesten vagy Debrecenben ötven lelkésznek kellene lennie. És ez nincsen másutt, mint a román egyházaknál, ahol ugyanazon helyen, ugyanezen gyülekezetben több lelkész van, akiknek fizetése mind államsegélyből egészíttetik ki csaknem egészen.

Még másokat is hozhatnék fel arra nézve, hogy micsoda gyarlóságai vannak ennek a régi törvénynek, amelyeket, ha ez most módosíttatik, jóvá kell tenni és orvosolni kell. Ő nagyméltósága a kultuszminiszter úr még nálam jobban ismeri ezeket. Én csak példákat akartam felhozni. De ha már az a törvény módosíttatik, akkor méltóztassék megengedni : azon a nagy méltánytalanságon, azon az igazságtalanságon is legyen segítve, hogy most már — a katholikus papokat is beleszámítva — az összes római katholikus, református és minden felekezeti papság életében 1600 korona fizetésnél többre ne vihesse.

Én pedig úgy tartom, hogy az állam nagy megterheltetése nélkül igenis lehet ezen segíteni. Elfogadom azt, hogy minden lelkésznek kezdő fizetése 1600 korona legyen. Igaz, hogy a mi egyházi törvényünkben több van és olvastam a katholikusok memorandumát is, hogy ők is 2400 koronát kívánnak kezdő fizetésnek. Én azt mondom : legyen 1600 korona és pedig mondom azért, mert a mi társadalmi viszonyaink olyanok, hogy bizony a más pályán levő hivatalnokok, tisztviselők is olyan csekély fizetéssel kezdik, hogy csak mikor keresztülhaladtak az ingyenes és segéddíjas gyakornokságon, akkor jutnak oda, hogy ők is 1600 koronát vagy valamivel több fizetést kapnak. Tehát legyen a kezdőfizetés 1600 korona. De igenis járúljon ehez korpótlék és pedig itt megkülönböztetném, hogy a családos lelkészek részére öt évenként 400 korona járna ötször, a családtalanok részére öt évenként 300 korona szintén

ötször, ami által nem most, hanem 25 esztendő mulva a családos lelkészek 3600 korona, a családtalanok 3100 korona legmagasabb fizetést érnének el. Ez legalább módot nyujtana a megélhetésre.

Ami azt illeti, hogy ez a korpótlék honnan kezdődjék, az is olyan általános kívánság volt, hogy mindjárt mindenkinek adjunk korpótlékot. En itt nem úgy beszélek, mint felekezet tagja, nem úgy beszélek, mint pap, hanem mint a magyar törvényhozásnak egyik szerény tényezője, akinek tekintettel kell lenni az állam pénzügyi helyzetére is és azt mondom, hogy kezdődjék a korpótlékok számítása azon évtől, amidőn a magyar állam az 1848 : XX. t.-c.-et ebben az irányban gyakorlatilag életbeléptette, tudnillik 1898-tól, mert akkor lett először kongruája a különböző felekezeti lelkészeknek. Ennek következménye az lenne, hogy jelenleg legfelebb két ötödéves korpótlékot kaphatna egy lelkész, öt esztendeig senkinek a korpótléka úgyszólván nem emelkednék és 25 esztendő mulva érné el azt a maximális összeget, amit én 3600 koronának mondok.

Gyűjtesse be ő nagyméltósága a statisztikai adatokat, meg fogja látni, hogy ennek az ügynek rendezése nem fog a magyar állam pénztárára valami elbírhatatlan terhet róni és mégis 7—8000 családnak okoz lelki megkönnyebbülést, elejét veszi sok elkeseredésnek, elejét veszi annak is, ami mindenütt helytelen, illetlen és elítélendő, de egyházi személyeknél legjobban elítélendő, hogy talán valami jövedelem eltitkoltassék, a jövedelem talán ne a valóságnak megfelelőleg vallassék be, de amire bizony egyik-másik embert a nyomorúság rávisz.

Különösen nem fog ez igen nagy teher lenni akkor, ha ő nagyméltósága ezt úgy csinálná, hogy csakis kérelem alapján kapja meg valaki a korpótlékot, de akkor a javadalma újra felbecsültetik a valóságnak megfelelőleg azzal a hozzáadással, hogy azt a javadalmat, amit a hívek adnak, a bevallott összeggel a hívek meg is válthatják, mert így a hívek nagyon jól tudják, micsoda érték az, amit ők adnak, mi egésziti azt ki 2400 koronáig. Méltóztassék elhinni, ilyen módon, ezzel az eljárással aránylag nagyon csekély összeg az, ami ennek a tervnek a keresztülvitelét lehetővé tenné.

Nagyon kérem tehát ő nagyméltóságát, tekintse ezt sürgős feladatának, hogy ha lehető, oldassék ez meg akkor, mikor a katholikus lelkészek kongruája megoldatik és kérem az igen t. pénzügyminiszter urat is, hogy ennek a keresztülvitelét legyen szíves támogatni.

Ezeket kívántam elmondani ennél a tételnél.

Apponyi válasza.

Csak annyit mondhatok a lelkészi kongrua rendezése tekintetében, — amit különben más helyen is megmondtam és mindig ismételhetek, — hogy én is teljesen át vagyok attól hatva, hogy az 1600 koronás lelkészi kongrua tarthatatlan állapot, különösen viszonyítva azt a tanítói fizetések rendezéséhez, ámbár a felekezeti tanító csak husz évi működés után jut el ahhoz az 1600 koronás fizetéshez, mely ma a lelkészi kongruát képezi.

És azt is megmondhatom ő méltóságának, hogy amit ő tőlem kér, hogy t. i. az adatgyűjtést indítsam meg a tekintetben, hogy áttekinthessük azt az áldozatot, melyet a lelkészi kongruának megfelelő rendezése az államra róna, az nemcsak hogy meg fog történni, hanem részben már meg is történt, amennyiben az adat gyűjtést ebben az irányban már is megindítottam, mert szerintem is első feltétele annak, hogy bár a legigazságosabb, a legméltánysabb ügyben csak egy lépést is tegyünk, az, hogy tisztán álljon előttünk, hogy annak az ügynek teljesítése az állampénztárra minő terheket involvál.

Rajtam nem fog múlni, méltóságos főrendek, hogy ez az ügy méltányos megoldást nyerjen azon korlátok között, amelyeket az állam teljesítési képessége elénk szab. Hogy vajjon azt a gazdasági rendszert fogom-e magamévá tenni, amelyet őméltósága itt épen az előbb kifejtett, vagy pedig egy más rendszert, erre nézve méltóztassék megengedni, hogy ma ne nyilatkozzam és méltóztassanak megnyugodni abban, hogy a magam részéről tőlem telhetőleg siettetni kívánom ennek az ügynek méltányos megoldását és igen boldog volnék, ha megoldását még én volnék képes eszközölni addig, ameddig azt a helyet foglalom el, amelyet ma elfoglalni szerencsém van.

Kálvin a történelem ítélőszéke előtt.

(Folytatás.)

X.

Stähelin R. ítélete Kálvinról.

— Hauck: Realencyklopädie für prot. Theologie und Kirche. III. Aufl. III. Bd. Leipzig, 1897. —

Kálvinnak Genfbe való visszatérésével kezdődik az ő theokratiájának felállítása s ezzel egy oly korszak nyílt meg, amely époly egyedül áll a ker. egyház történetében, mint annak *heroikus hitbátorsága, hajthatatlan akaratereje* és *nagyszerű önmegtagadása*, akinek az előállását köszönheti. Könnyű dolog, különösen egy teljesen különböző kor álláspontjáról, Kálvin eljárásában hibákat, balfogásokat és keménységet kimutatni s ebben az értelemben meg is próbálták, hogy Kálvin egész működését uralomvágyból vezessék le és őt magát tolakodó gyanánt tüntessék fel, aki az általa becsődített idegenek segélyével a kormányt hatalmába kerítette és a város régi, hazafias lakosságát elnyomta és félreszorította. De ha igaz is, hogy az ez irányban felhozott tényeket úgy Kálvinnak, mint ellenfeleinek méltatására figyelembe kell vennünk, arra nézve, aki e működés egészét áttekinti, a domináló érzés a *mély tisztelet* és *mély hódolat* marad amaz *erkölcsi nagyság* és *kötelességhűség*, ama *szent komolyság* és *önmagát emésztő odaadás* előtt, amelyeket Kálvin ezen munkákban és küzdelmekben tanúsított. Semmit nem tett önmagáért, mindent Istenért, s az ő erejének és vasszilárdságának titka az a bizonyosság, hogy ő egész létében és összes cselekvésében Isten akaratának szolgálatában áll. 665. l.

Ő nemcsak a genfiek szolgája akar lenni: célja Franciaországnak, sőt az *egész román világnak* az evangyéliom számára való meghódítása s különösen levelezéséből látszik a leghatalmasabban, mily megállás nélkül és széles terjedelemben munkálta ő ezt a célt és áldozta annak életét. 666. l.

Az ellenfelek leverésével Kálvin győzelme teljes volt. Ettőlfogva oly közönséggel állott szemben, amely a kiszabott fegyelem és rend előtt készséges engedelmességgel meghajolt és a theokratikus eszmét, amely előtte lebegett, megvalósítani segített. És senkise fogja tagadni, hogy az ezzel elért átalakúlás Genfre nézve *megmérhetetlen nyereséget* és *áldást* árasztott. Az ezáltal teremtett egyházi gyülekezet több mint egy századon át *világító tornya* és *védőbástyája* volt az evangyéliomi egyháznak a román világ számára és önmagában az egyházi és tudományos élet oly serénységét produkálta, amiben alig tudta egy más város utólérni. 671. l.

Egyházi organisatiójánál még nagyobb hatást gyakorolt Kálvin, mint theologus a hozzá csatlakozó egyház

szellemére s mindenekelőtt theologiája volt az, mely által ő úgy a lutheri egyháztól elváló német, mint a többi európai protestantismus különnemű alkotó részeit *önálló egyházi közösséggé* összegyűjtötte és határozott tanegységbe összefoglalta. Kálvin theologiai iratai közt mindvégig az Institutió a legjelentékenyebb. Ez a *legnagyobbszerű emlékműve* az evangyéliomi tanképződésnek, amit a reformatió korszaka létrehozott. Utolsó alakjában (1559) a mű a ref. egyház dogmatikai fejlődése felett majdnem 2 századon át uralkodott és egyúttal gazdag exegetikai megokolásával s a római és rajongó tévedések éleselméjű cáfolatával a legfőbb fegyvertár volt, melyből a ref. theologusok, különösen Franciaországban úgy gyakorlati feladataikra, mint polemiáikra nézve az alkalmas útbaigazitást meríthették. 671. l.

Kálvin, már származásánál fogva is, a Franciaországban alakuló prot. egyház adósának érezte magát. Annak gyülekezeteivel és legkiválóbb embereivel folytonos levélbeli összeköttetésben állott, gondoskodott derék prédikátorok alkalmazásáról, vigasztalta és erősítette a hitök miatt üldözötteket és így általánosan elismert tekintélyénél s az őt jellemző szervező bölcseségénél fogva annak *tulajdonképeni rendezője* és *vezetője lett*. Egyúttal személyes befolyásának ereje által rányomta arra az *erkölcsi komolyságnak* és *rendíthetetlen állhatatosságnak* őt jellemző bélyegét, amelyről az a rá háruló üldözések alatt, több mint egy századon át, oly dicső tanúbizonyságot tett. Levelei, traktatusai és prédikációi voltak annak leghatásosabb építő művei; Institutiójának és kommentárjainak francia fordítását laikusok mint lelkészek sokat olvasták s prózája a francia nyelv fejlődésére nézve hasonló jelentőségű volt, mint a költészetre nézve hitsorsosának, Marotnak költeményei. Különösen II. Henrik uralkodása alatt, midőn a protestánsok egyre növekvő számával az ellenök irányuló üldözés is egyre hevesebb lett, jelentkezett a Kálvintól kiinduló hatalom teljes hatásában. Mint egy hadvezér száll szembe a király, a parlament és a püspökök egyesült hatalmával minden sereg és hóhér nélkül, pusztán az evangyéliomi igehirdetés és az abban gyökerező hit erejével felruházva és megérte, hogy már 1558-ban, dacára minden üldözésnek, a lakosság $^1/_6$-od része Franciaországban az evangyéliom híve volt és a következő évben a szétszórt gyülekezetek az első nemzeti zsinaton Párizsban saját hitvallásuk és közös egyházi szervezetük megállapítása végett összegyűlhettek s ha ezek kálvini eredetét nem lehet is kimutatni, *tartalmuk és szellemök szerint eredetüket mégis neki köszönhetik* és arra valók voltak, hogy az ő dogmatikai és egyházi alapelveit Franciaország összes prot. egyházaira kiterjesszék. 677. l.

Hasonló viszonyban állott Kálvin Angolországgal is. Az ország legkiválóbb embereivel, mint Sommerset herceggel és Cramer érsekkel levelezésben állott, a fiatal VI. Edward királyt is direkt intette, hogy a reformatió ügyét teljes elhatározottsággal vegye kezébe . . . Sőt Cramerrel együtt megállapodtak abban, hogy ez a tridenti zsinattal szemben az egész evangyéliumi egyház zsinatát fogja összehívni, hogy ennek számára egységes tant állítsanak fel . . . Még nagyobb lett befolyása Skótországban, amennyiben annak reformátora: *Knox János* az 1554—1559. években ismételten hosszabb ideig Genfben tartózkodott és Kálvinnak úgy tanait, mint egyházi alapelveit egész terjedelmökben elsajátította. 678. l.

Egy újabb történetíró Kálvinnak kifelé irányult működését joggal a következő szavakban foglalta össze: „Előtte voltak reformátusok, ő egy hatalmas közösségbe gyűjtötte őket össze". Tényleg ő Zwingli művét nemcsak Svájcban megerősítette és jobban kiterjesztette, hanem azt Zwingli eredeti céljainál is tovább vitte. Ő egyesítette először az evangyéliumi egyháznak Luthertől többékevésbbé függeten elemeit egységes szövetkezetbe és őket a legtávolabbi országokban is növekedésükben elősegítette, ellenálló erejükben erősítette és ebbe az egyházba a tan egységével együtt a befelé és kifelé való missiói hajlandóságot is belecsepegtette, melynek alapján az az Oceánon is túlhatolt s a franciaországi és hollandiai martyr-harcokban, valamint később a pogány-missióban az evangyéliumi hit világlegyőző hatalmát oly dicsően napvilág elé tárta. 680. l.

KÖNYVISMERTETÉS.

A Warga-féle egyháztörténet revideált kiadása.

II.

Nagyon sok kifogás alá esik a revidealt munka *stilus*-tekintetben. Az a szeszélyes bátorság, mellyel a revizor elbánt a Warga munkájával, messze tulhaladja a revizori szabadságot. „Le styl c'est l'homme" mondta Buffon találóan. Az eredetiség, az írói egyéniség jellemzően a stilusban jelentkezik, s nemcsak kiváló, de kisebb rendü írókra is, rájok ismerünk stilusbeli sajátosságukról. Ha tehát valamely munka javitásával az írói egyéniséget tiszteletben akarjuk tartani, javító kezünket, néha még jobb meggyőződésünk árán is, a gyöngédség, a kimélet vezesse. Ezt a kegyeletes gyöngédséget a revizióban nem találtam.

Nem célom hosszas birálati fejtegetésekbe bocsátkozni, kötetnyi munkát nem akarok írni; csupán a III-ik kötet 50—60. első lapjáról mutatok be nehány olyan stilusbeli sajátságot, melyek szembeszökően jellemzik a revisori munkát s belőlük az egésznek értékére biztos következtetés vonható.

A *revizori szeszély* vagy *nem elég gondosság*, hogy ne mondjam *felületesség* nyilatkozik meg az idegen tulajdonnevek és idegen szók irásában. Ha itt meglazitotta a Warga szigorubb következetességét az idegen szók idegenül irásában, miért nem javitotta meg Warga hibáját egyes tulajdonnevek irásának nagy szabadságában?! Ha megjavitgatta a Warga *clerus*-át, *vicarius*-át, *kl*erusra vikáriusra, *canon*-ját *k*ánonra; pro*ph*etai ihletét pró*f*étaira, miért tartotta meg a *cl*ericalist, anticlericális-t, a vicariatust; vagy miért javitotta a reformat*i*ót reformáciora, contrareformat*i*ót contrareformac*i*óra, a *k*ulturát *c*ulturára?! Ha a revizori gond megtarthatta Wargából *Moszkvát*, *Simon Gyulát* (Jules Simon,) *Ferry Gyulát* (Jules Ferry): miért nem irta *C*alvint *K*álvinra, Caraffát Karaffára; vagy miért nem irta Parist Párizsra, párisit meg párizsira?! Ha csinált Victor Hugóból, Hugo Victor-ral félmagyart, miért nem tette már Simon Gyula-képen Hugo Vi*k*tor-ban egész diszmagyarrá?! A javitás gondossága, következetessége ilyenekben nagyon elfért volna!

De találhatott volna a revizori gond másféle javitani valót is az egyéniség erősebb érintése nélkül. Mindenesetre a stilus világosságának, magyarosságának tesz vala szolgálatot, ha az effajta hibákat javitja: pld: 5. l. „így egész sorát *idézték elő* a zavaroknak és forradalmaknak." Helyesen nemde *okozták?!* Bár megengedem, hogy amazt sokan használják *okoz* értelemben; de helytelenül. — A 47-ik lapon: „megvetette alapját a clericalis pártnak *úgy* a parlamentben, *mint* a községekben." Nem lett volna-e helyes

és magyaros a „*mind-mind*“ használata?! Az 51-ik lapon: „XIII-ik Alfonz lett a király, kit a buzgóság már bölcsőjében a curiához csatolt, *miután* XIII. Leo pápát szemelték ki a keresztatyaságra.“ Itt és más helyen is nem önként kinálkozott-e a gondos nyelvérzéknek a „*minthogy*“ az ok jelölésére?! Pedig lám a Warga „*mikor*“-ját nem akarja tűrni s „*midőn*“-nel, „mivel“-jét néhol „mert“-tel cserélgeti, habár ezek fogalmi különbséget nem okoznak! — Vagy a *lehet, szükséges, kell*, állitmányok mellett a Wargánál jellegzetes latinos igenevet miért nem tette *mindenütt* határozottabbá a személyragos vonatkozásokkal, ha egy pár helyen, még ahol nem is igen kellett, a javítást jónaka látt?!

Mert ha pld: a 35-ik lapon kiigazitotta ezt: „szavazategységnek kell lennie;“ miért nem igazitotta inkább az ilyeneket: „lehessen békében *élni*,“ (31. lap,) „kellett *menni*“ (32. lap) és sok más helyen?! Ha a Warga mondataiban hibás helyre vetett „*ugyan*“ kötőszó lábatlankodását nyelvérzéke imitt-amott észrevette s javitotta: miért nem végezte következetesen mindenütt ezt a javítási munkát?! Vagy a 14-ik lapon: „Pius jónak látta ugyanazt a rendet örök időkre sérthetetlenül visszaállítni“ mondatban az acc. c. inf-ót, hogy-os mondattal miért nem magyarosította, mikor a mondat első része nyelvérzékét is egyenesen ráutalta?! Ime, ilyenféle hibák terhelik a revizori gondot, meg olyanok is, mikor a többesre egyest vonatkoztat (16. l. intézkedéseiben — miatta, 21. l. eszméket — kincsévé stb.) vagy mikor a Warga helyes vonatkoztatását rosszul igazitja (22. l. beavatkozásra, *melyet* helyett *amit* vonatkoztat.) vagy mikor a Warga jó „*menekülése helyét*“ a rossz „*menhellyet-tel*“ cseréli. (22. l.) „A Vatikánum foglya“ cserélése „vaticanumi fogollyal“ (31. l.) csak javitási szeszélyre vall, pedig amazzal a mondat szebb is, erőteljesebb is, meg amaz inkább benne él a köztudatban. De mit mondjunk az olyan javításra, mely a birtokviszonyos mondatokban jelentkezik?! Pld: „XVI-ik Gergely*nek a* halála után, IX. Pius*nak a* halála után“ 36. l. stb.?! Hiszen ha a Warga nem egészen szabatos e fajta kifejezéseit: „XVI. Gergely halála után“ nem tartotta jónak, vajjon jobbá tette-e a „*nak-nek a*“ pótlásával?! De Warga megmutatta az egészen szabatos alakot is: „*A VII*-ik Pius halála után“-ban (16. l.) A 17-ik lapon javit is az „*A*“ használatával, de már négy sorral odább a „*nak*“-ragot ki nem írni bünnek tartja. Guzsba kell kötni azt a nyelvérzéket, — mondaná Brassai — amelyik ezt a „*nak-nek-os a*“-t jobbnak tartja. Mert csak még egy kicsi lépés s aztán teljes diszben áll előttünk a germanizmus kis virága ilyen kifejezésekben „*a pápának a* világi hatalma“ (17. l.) Már most is méltán kérdezhetném: Vajjon hol van itt a helyes nyelvérzék vagy a tudatos, a logikus javitási munka? De térjünk az egyéniséget sértő, a jellegzetes rombolási munka szemelvényeire.

Mintha a revizor egyenesen a Warga írói egyéniségének tönkretételére kapott volna megbizást, úgy bánik szeszélye e munka stilusbeli sajátságaival. Szinte csodaszámban megy, hogy egynek megkegyelmezhetett, a „*kitiltották volt*“ — félékben az előidejüséget kifejező mult — alaknak s ezt ott is megkiméli, ahol a volt kihagyásával a mondatot határozottan szebbé tette volna, pld: a 17-ik lapon: „a forradalom, mely csak *elfojtatott volt*, ujra kitört.“ De kiméletlenül módosította az ártatlan „*szerént*“ névutócskát, mely bátorkodott ilyen régies alakban forgolódni. Ép igy i-vel ajándékozza meg üldözött testvérkéjét a „mindég“-et is. Néhol *odáig* megy, hogy *odáig* helyett csak *addig* tetszik neki, máskor szeszélyes jó kedvében odáig-ot megkiméli. Warga szereti pleonasticusan használni a „*saját*“ jelzőt; revizor helyesen elhagyja, de azt már nem helyesen teszi, hogy megszokottságában kiirtja a 48. lapon is, ahol Warga nyomatékosan, a kétértelmüség miatt helyesen használta, ellenben meghagyta a 44-iken, ahol meg bátran elhagyhatta volna. Ellensége a „*vallásos*“ szónak is. Neki jobb vallási közöny, vallási különösség, vallási és erkölcsi élet; de ha megkérdeznők, hogy ezek s hasonlók igazitása mellett a 4-ik lap vallás*os* mozgalmát miért hagyta érintetlen: szeszély*es* vagy szeszélyi, értelm*es* vagy értelmi okot adna-e válaszul vagy csak felületességet?! Csak szeszélyesség vezethette a Warga *uk, ük* személyragjának javitásában is. Tény, hogy az *uk, ük, juk, jük* ragot ma már még inkább használják, mint Warga idejében s az is tény, hogy Warga e ragok használatában szigoruan következetes, nem tekint a széphangzat követelményeire sem. Revisor az ő *hitüket* (3. l.,) *reményüket* (21. l.) *velüket, bennüket* (43. l.) stb. ő-vel módositja; tehát itt már csak azért is a régi felfogásnak hódol, hogy Warga még ennyiben se maradjon Wargának; azonban régies másik elve, a kétértelmüség kikerülésére, nincs mindenütt tekintettel s igy igazitásai a felületesség látszatát hordják itt is *magokban* és *ön*magokban (26. l.)

Maradt volna revisornak hálásabb tere a Wargát jellemző latinosságokban, németességekben

(Vége köv.)

A királyi tetszvényjog.

(Ius placeti regii.)

A *Religió* c. kath. folyóirat 25-ik számának vezércikkében foglalkozik a lapunk 24-ik számában megjelent s a X. Pius pápa decrectumát tárgyaló cikkemmel s konokúl tagadja, hogy az államnak és királynak tetszvény-joga volna. Ő ugyanis a magyar államnak és az apostoli magyar királynak alkotmányos jogát: a tetszvényjogot „*teljesen nem igaz*“-nak, annak „*a történelem folyamán nálunk is ismételten fölmerült alkalmazását*“ „*hatalmi ténynek*,“ sőt „*hatalmi visszaélés*“-nek nevezi. Szerinte „*a placet a szomoruemlékü jozefinizmus maradványa* (ez téves állitás, mert a placetum nem II. József alkotása; ő 1781-iki rendeletével csak a már azelőtt gyakorolt jognak alkalmazását mondja ki. V. ö. dr. Kérészy Z. Az egyházjog tankönyve. 109. l.) *illetéktelen, (!) beavatkozás az egyház belső életébe, a vallásszabadság és a szabadsajtó korában szégyenletes anachronismus, mely tetszhetik a katholicizmus szeretetnélkül való ellenfeleinek, de igazság egy csepp sincs benne.*“

A *Religio* eme téves állitásaival szemben, — miután a Zsigmond 1404-ik évi törvényére s I. Ulászló 1440. évi IV. és V. törvénycikkére, Mária Terézia 1773-iki tiltakozására s az 1870. aug. 10-iki miniszteri rendeletre már lapunk 24-ik számában hivatkoztunk — most ismét csak megcáfolhatatlan tényekre hivatkozom. Nevezetesen egyházjogászaink és közjogászaink egybehangzó állitásaira és történelmi alapon nyugvó meghatározásaira.

1. *Dr. Konek S.* szerint a király legfőbb felügyeleti jogának „*természetes folyománya a tetszvényjog, amely szerint a polgári főhatalom az egyházkormányzók minden rendeleteibe és hirdetményeibe eleve betekinthetést*

igényel, hogy az államérdekkel összeütközők foganatosítását idején korán gátolhassa. (Egyházjogtan. 2-ik kiadás. Pest. 1867. 143. l.) — 2. Dr. Kérészy Zoltán a tetszvényjogot így definiálja: „*Ius placeti*“ alatt az államnak azon joga értetik, hogy „*egyházi törvényeknek és rendeleteknek kihirdetését és végrehajtását állami jóváhagyástól teheti függővé.*“ (Az egyházjog tankönyve. I. Rész. Bpest. 1903. 208. l.) — Közjogi íróink is az állam régi jogának nyilvánítják a placetumot. 1 *Récsi Emil* szerint a király, felségjogánál fogva „gyakorolja, főfelügyelési jogából is kifolyólag, a *királyi tetszvény* (placetum régium) *jogát*; *melynélfogva az országban semminemü pápai rendelvény királyi engedelem nélkül ki nem hirdethetik*; a római szent székkel való közlekedést korlátolja, a püspököknek a római pápa kezébe leteendő egyházi esküjét megvizsgálja, valjon nem ellenkezik-e az alattvalói hűséggel, a szerzetes rendeket külföldi főnököktől függés alól fölmenti.“ (Magyarország közjoga. 3-ik kiadás. Budapest. 1871. 265—266. lap.) — 2. *Hegedüs Lajos K.* szerint: „*Királyi tetszvény (placetum regium) alatt a király azon jogát értjük, melynélfogva a római pápa semmi rendelvényét vagy intézkedését, mielőtt királyi jóváhagyást nyert volna, kihirdetni s foganatosítani nem szabad.*“ (A magyar közjog alapvonalai. 3-ik kiadás. Pest. 1872. 239. lap.) — 3. *Boncz Ferencz* a tetszvényjogról így ír: „*A tetszvényjog abban áll, hogy a római pápának bármely rendelkezése csak akkor hirdettethetik ki az országban s csak akkor foganatosíttathatik, ha arra előbb a királyi felség beleegyezése kieszközöltetett*, ezen beleegyezés közönségesen a következő záradékkal szokott a pápai intézvényre hátiratolva megadatni: amennyiben tartalma a törvények és királyi rendeletekkel nem ellenkezik, annak „benignum *placetum*“ tulajdoníttatik, ahonnan a jog elnevezését is nyerte.“ Szerinte a szentszék és az osztrák monarchia közt *1855. aug. 18-án kötött concordatum*, mely a placetumot eltörölte, „*Magyarországra nézve soha érvényessé nem vált.*“ (Magyar államjog. Bpest. 1877. 269. l.). — *Kiss István* a királyi tetszvényjogról ezt mondja: „*Ez abban áll, hogy a római szent széknek s hatóságainak, illetőleg a pápának rendeleteit kir. engedély nélkül kihirdetni nem szabad.*“ *Az 1855. évi concordatumban a tetszvényjog eltörölietett ugyan*; *de* mivel ezen concordatum az országgyűlés hozzájárulása nélkül köttetett: *az hazánkban érvényesnek nem tekintetik.*“ (Magyar közjog, 4-ik kiadás. Bpest. 1888, 301—302. l. — 5. *Máriássy Béla* szerint „*a placetumnál fogva minden pápai bulla, rendelet, intézkedés előlegesen a királynak bemutatandó és csak azon esetben hirdethető ki, ha azt a király felelős kormánya által megengedi.*“ Magyarország közjoga. Győr, 1893. 161. l.). — 6. *Nagy Ernő* szerint „*A római szentszéknek* (külföldi egyházi hatóságnak“ *rendeletei és határozatai csak királyi engedély mellett hirdethetők ki és hajthatók végre.* Ez az u. n. *királyi tetszvényjog* (jus placeti.) (Magyarország közjoga. Bpest. 6-ik kiadás 1907. 338 lap.) — 7. *Deák Ferenc* a tetszvényjogról igy nyilatkozott: „Ez a tetszvényjog igen sajátságos dolog. Én ezt nem specialis jognak tartom, hanem olyan jognak, mely nem egyedül egy statust, kivételesen Magyarországot, *hanem minden statust a világon megillet, hogy a maga fönnállásának biztosítására föllépjen olyan tanok vagy cselekvések ellen, melyek a status fennállását veszélyeztetik. Ez a status fogalmából eredő jog, amely minden statust egyaránt megillet.*“ (1873. június 28.).

Ime egyházjogászaink és közjogászaink, katholikusok és protestánsok egyértelműleg tanítják, hogy a tetszvényjog a királynak igenis alkotmányos joga. S ha kifogásolta a Religio, hogy csak Vázsonyi munkájára hivatkoztam, ime most szolgálok több bizonyítékkal is. Vázsonyinak épúgy igaza van, — hiszen konkrét esetekre és törvényekre hivatkozik, — mint a most idézett legnagyobb részben róm. kath. íróknak. Igazán különös és jellemző a katholikus egyházra, hogy az igazságot, ha érdekei úgy kívánják, mindig kész lábbal taposni s megtagadni.

Ez alkalommal is tiltakozunk tehát X. Pius törvényeinkbe ütköző s a vallási békét megzavaró veszedelmes decretuma ellen s követeljük, hogy a királyi tetszvényjog alkalmazása vételével a pápa sérelmes rendeletét vonja vissza! *H. I.*

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Az első félév emez utolsó számában tisztelettel és bizalommal kérjük lapunk t. olvasóit a hátrálékos és a II-ik félévi előfizetési díjak beküldésére. A kiadóhivatalt minden hónap elején fizetnünk kell s ez csak úgy történhetik meg, ha t. olvasóink azt a csekély előfizetési díjat idejében beküldeni szíveskednek.

— **Gyászhir.** Nagy későn értesülünk, hogy *Lükő István* vizsolyi ref. lelkész még május hó 19-én elhunyt Budapesten életének 32-ik évében. Görgőn született 1876 nov. 1.-én. Atyja Béla — a Lükő Géza édes testvére — kedvelt lelkésze volt a görgői egyházközségnek és tisztelt alakja a tornai egyházmegyének. Az ő szemei előtt indúlt el *István* az iskolai pályán, amelyet Sárospatakon folytatott és itt végzett is be az 1898—9-ik iskolai évben, amikor első lelkészi vizsgát is tett. — Még előttünk a szerény ifjú képe, aki takarékossága és gazdálkodási hajlamai miatt érdekes diák-különlegesség volt s akit a kötelesség tiszteletben a legkiválóbbak sem birtak felülmúlni. Atyja mellett kezdte a s. lelkészséget, akinek szüksége volt a hű támogatóra. A 2-ik lelkészi vizsgát 1899—900-ban letévén, csakhamar rendes lelkésszé lett. Barkán, (1901.) ahonnan a *vizsolyi* egyházközség hívta el lelki vezéreül a múlt esztendőben. A fiatal embert azonban idegbetegség fogta meg, amely hirtelen elhatalmasodott rajta annyira, hogy Budapestre kellett szállítani az elmebetegek gyógyintézetébe, ahol megkönyörült rajta a jóságos halál. „Az Úr útai nem a mi útaink.“ — Áldott legyen a szomorú véget ért ifjú lelkipásztor emlékezete!

— **Választás.** A rimaszombati egyes. prot főgimnázium igazgató-tanácsa *Veres Samu* főgimn. tanárt választotta, az 1908—14. évre, az intézet igazgatójává. Erőt, egészséget a tisztességhez!

— **A báró Vay Elemér** alsóborsodi egyházmegyei gondnok által egy külföldre menő theologus ifjú segélyezésére adományozott 2000 koronát, a főiskolai igazgató tanács *Papp József* főiskolai széniornak szavazta meg.

— **A theol. alapvizsgára** csak 5 ifjú jelentkezett jun. 23-ára, a 30 másodéves közül. Kettő *jeles* (Páhy József és Trócsányi Dezső), kettő *jó* eredménnyel tette le a vizsgálatot, egy pedig egy tantárgyból javításra utasíttatott. — A tömeges vizsgázás szeptember hóban lesz a később kitűzendő időben.

— **A jogi alapvizsgák** jogakadémiánkon f. hó 22—24. napjain tartattak meg. *Első* alapvizsgára jelentkeztek összesen 16-an, kik közül képesíttetett 12 és pedig kitűntetéssel 4-en, u. m. *Buday Ákos*, *Fonyi Zoltán*, *Gőöz Lajos* és *Barzu Livius*, egyhangúlag 3, szótöbbséggel 5; pótvizsgára utasíttatott 2, vizsga ismétlésre 2. *Második* alapvizsgára jelentkeztek 9-en, (köztük 2 javító), kik közül képesittetett 7 és pedig ki-

tüntetéssel 2, u. m. *Bornemisza József* és *Fodor Pál*, egyhangúlag 3, szótöbbséggel 2, pótvizsgára utasíttatott 1, vizsga ismétlésre 1.

— **Az I—VII. osztály vizsgálata** június 22—24. napjain folyt le. Cenzorok voltak: I. osztályban: Bálint Dezső; a II-ikban: Csabay Pál; a III-ikban: Szuhay Benedek; a IV-ikben: Czinke István és Szinyei Gerzson; az V-ikben: Kovács Béla; a VI-ikban: Horváth János; a VII-ikben Katona György.

— **Pályadíjat nyertek akadémiánkon** a következő ifjak: I. a *Vay kettős-díjat* (84 kor., egyházi beszéd Márk IX. 2—4. alapján) *Tóth Sándor* IV. theol.; II. az 1904—06. évi *Vay nagyobb-díjat* (87 korona, Pál apostol főbb erkölcsi elveinek rendszeres ismertetése) *Kóródy Andor* II. theol.; III. az 1906—8. évi *Péczely-díjat* (126 kor., Spinoza vallásos világnézete, különös tekintettel a Traktatusra) *Antalfy Gyula* II. theol; IV. az 1904—06. évi *Kövy—Okolicsányi-díjat* (48 kor., a társországok közjogi helyzetének eredete, fejlődése és jelen állapota, különös figyelemmel Dalmácia visszacsatolásának kérdésére) *Bornemisza József* II. jh. és *Kollonay Gyula* III. jogh.; V. az 1906—07. évi *Kövy—Okolicsányi-díjat* (48 kor., a semmiség és megtámadhatóság a magyar házassági törvény szerint) *Kollonay Gyula* III. jogh.; VI. az 1907—08. évi *Kövy—Okolicsányi-díjat* (48 kor., a kartellekről és trustökről uralkodó különböző felfogások s a különböző kartell-szerződések) *Gombos Ferenc* II. jogh. és *Kollonay Gyula* III. joghallgató.

— **Szorgalmi- vagy ösztöndíjat nyertek** főiskolánkban az akadémián. I. *Hittanhallgatók*: *Papp Ferenc* IV. hh. a Ballagi-alapból: 80 K. *Kóréh Béla* IV. hh. a Klobusiczky—Pallay-alapból 40 K s mint az erkölcsi tudományok legjobb tanulója, a Láczay—Szabó-alapból 16·80, együtt 56·80 K. *Radó József* IV. hh. a Klobusiczky—Pallay-alapból 50 K. *Sáfrán Jenő* IV. hh. ugyanabból 50 K. *Litkey József* IV. hh. mint szorgalmas gömöri fi a Lenkey-alapból 6·72 K. *Hubay Mihály* III. hh. a Klobusiczky—Pallay-alapból: 40 K. *Tóth János* III. hh. ugyanabból: 25 K. *Páhy József* II. hh. ugyanabból: 30 K. *Sólyom Ferenc* II. hh. ugyanabból: 25 K. *Trócsányi Dezső* II. hh. ugyanabból: 30 K, *Szabó Károly* II. hh. mint beregi fi a Cséke-alapból: 8 K. *Deme László* I. hh. a Ragályi-alapból: 20·64 K. *Svingor Jenő* I. hh. a Klobusiczky—Pallay-alapból: 12·40, a Ragályi-alapból 12·60, együtt 25 K. II. *Joghallgatók*: *Kollonay Gyula* III. jh. a Csobay—Nagy-a.-ból: 30·35 K. *Komendovits Gyula* III. jh. ugyanabból és a Ragályi-a.-ból: 30·54 K. *Tomcsányi Boldizsár* III jh. a Ragályi-a.-ból: 30·50 K. *Bornemisza József* II. jh., *Fodor Pál* II. jh., *Kukri Ferenc* II. jh., *Majos Ferenc* II. jh., *Székely Béla* II. jh., *Barzu Livius* I. jh., *Buday Ákos* I. jh., *Fonyi Zoltán* I. jh., *Göőz Lajos* I. jh. egyenként 30·50 koronát, mindnyájan a Csobay—Nagy-alapítványból. *Énekkari szorgalomdíjat* kaptak: *Reho Gyula* IV. hh., *Lenkey Gyula* III. hh., *Keresztessy László* II. hh., *Kovács Lajos* III. hh. és *Matusz István* II. jh. egyenként 10—10 koronát az Énekkar Egyházkerületi alapjából. *Kádár Kálmán*, vámosmikolai ügyvéd, egyházmegyei tanácsbíró megküldötte Mitrovics Gyula „Összegyűjtött Papi Dolgozatai"-nak 2-ik kötetét 10 példányban, mely példányok, a nemesszívű adományozó akarata szerint, azok között osztatnak ki, akik tavaly az I-ső kötetét kapták.

— **A főgimnáziumi tanulók közül szorgalom- és ösztöndíjat nyertek** a következők. *A VIII. osztályból*: 1. Szepessy Pál, mint aki a legjobb fizikai és számtani pályamunkát készitette. a Hubay Miksa ösztöndíjból 80 koronát. 2. Csontos József, mint a VIII. osztály legjobb tanulója, a Pálkövyné ösztöndíjból 24 koronát. 3. Fekete István a Dókus Gyula — Spillenberg Zsófia alapítvány 40 korona kamatját, mint a legjobb érettségi vizsgálatot tett VIII. osztályos tanuló. — *A VII. osztályból*: 1. Szánthó Ferenc a sárospataki takarékpénztár alapitványából 40 koronát. 2. Molnár István, aki a németnyelvből a VII. és VIII. osztály növendékei közt a legszebb eredményt mutatta fel, a Várady-alapból 20 koronát; szorgalomdíjul pedig a Gyulay-alapból 15 koronát. 3. Barth Ernő a Radnóthy-alapból 32 koronát. — *A VI. osztályból*: 1. Bálint Zoltán a Novotny-alapból 40 koronát. 2. Gortvay György, aki a német nyelvből az V. és VI. osztály növendékei közt a legjobb eredményt mutatta fel, a Várady-alapból 20 koronát; szorgalomdíjul pedig a Gyulay-alapból 10 koronát. 3. Fekete Lajos, mint alsóborsodi pap-fiu a Bornemisza-alapból 16 korona 64 fillért. 4. Komár János szorgalomdíjul a Gyulay-alapból 30 koronát. — *Az V. osztályból*: 1. Riszdorfer József a Gyulay-alapból 13, a Csiszár-alapból 7. összesen 20 koronát. 2. Szabó Imre a Csiszár-alapból 20 koronát. 3. Fodor Gábor a Radnóthy-alapból 32 koronát. — *A IV. osztályból*: 1. Stunda István a Csiszár alapból 25 koronát. 2. Magyar Kálmán a Csicsery-Mokcsay-alapból 20 koronát. 3. Smegner Lajos a Jármy-alapítványból 21 koronát. 4. Szabó András a Radnóthy-alapból 32 koronát. — *A III A. osztályból*: Horváth Lajos a Csicsery-Mokcsay-alapból 25 koronát. 2. Rácz Lajos ugyanabból 20 koronát. 3. Matusz János, aki a német nyelvből a III. és IV. osztály növendékei közt a legszebb eredményt mutatta fel, a Várady alapból 20 koronát, *A III B. osztályból*: 1. Trócsányi György a Csicsery-alapból 19, a Csiszár-alapból 1, összesen 20 koronát. 2. Both József a Klobusiczky-alapból 15 koronát. *A II. A. osztályból*: 1. Kukoró Ferencz a Csiszár-alapból 20 kor. 58 fillért. 2. Györke István a Csicsery-Mokcsay alapból 15 koronát. — *A. II. B. osztályból*: 1. Rácz Béla az Uketyevityi-alapítványból 17 korona 48 fillért. 2. Kriston Antal ugyanabból 17 korona 48 fillért. 3. Osváth Zoltán a felső borsodi ref. tanítók Nagy Sándor-alapítványából 20 koronát. — *Az I. A. osztályból*: 1. Csontos József a Csiszár-alapból 20 koronát. 2. Kussbach Ferenc a Józsa-Szentimrey-alapból 20 koronát. 3. *Az I. B. osztályból*: 1. Pálóczy László a Klobusiczky és Farkas alapból összesen 20 koronát. 2. Finkey Andor a Radnóthy-alapból 32 koronát. — *A francia nyelvben* tanusitott jeles előmeneteléért: 1. Brozorád Rezső a Klobusiczky és Csiszár-alapokból összesen 20 kor. 2. Stunda István a Józsa-Szentimrey és Csiszár-alapokból 10 koronát. — Mint *első poéta*: a Korláth-alapítványból 8 korona 40 fillért kapott Fekete Gyula VII. oszt. t. — A Puky és Csoma-alapitványból (67 kor. 20 fill.) a *rajzért* jutalmat nyertek: Kiss Elek VII. oszt. t. 16 koronát. Mikita Elemér V. oszt. t. 12 koronát. Bors Kálmán VIII. oszt. t. 10 kort. Gulyás Benő IV. oszt. t. 7 kort. Czövek István IV. oszt. t. 7 kort. Üveges Gyula III. A. oszt. t. 5 kort. Horkay Andor III. B. oszt. t. 2 koronát. — *Szépirásukért*: Kukoró Ferencz II. A. oszt. t. 2 koronát. Rácz Béla II. B. oszt. t. 2 kort. Tóth Tibor és Grünbaum Sándor 2 kort. — A dr. Kérészy Sándor sárospataki ügyvéd 20 kort. ajándékából rajzukért jutalmat nyertek még: Erős Lajos III. B. oszt. t. 8 koronát, Both József III. B. oszt. t. 4 kort. Magyary Lajos V. oszt.

tan. 4 koronát. Horváth Lajos III. A. oszt. t. *A gyorsírásért*: — Kovács Géza VI. oszt. t. 8 koronát. Pásztor Béla VI. oszt. t. 8 koronát. Bacsó József VI. oszt. t. 5 koronát és Szabó Ferencz VI. oszt. t. 5 koronát.

— **A főgimnáziumi tornaverseny győztesei.** A junius 21-iki tornaversenyen a következő ifjak lettek győztesek: *I. A. osztály.* (Futás.) 1-ső Kiss László. 2-ik Mokcsay Gyula. *I. B. osztály.* (Futás.) 1-ső Samudóvszky Mihály. 2-ik Kiss József. *II. A. osztály.* (Rúdkúszás.) 1-ső Helmeczy József. 2-ik Hancsel Sándor. *II. B. osztály.* (Rúdkúszás.) 1-ső Herczeg Tivadar. 2-ik Kriston Antal. *III. A. osztály.* (Kötélkuszás.) 1-ső Sebők József. 2-ik Schvarcz Adolf. *III. B. osztály.* (Kötélkuszás.) 1-ső Szombathy Ernő. 2-ik Giró István. *IV. osztály.* (Futás.) 1-ső Trencsényi Pál. 2-ik Vas Gyula. *V. osztály.* (Hosszúugrás.) 1. Dobos Sándor (4·72 m.), 2-ik Szabó Imre (4·53 m.) *VI. osztály.* (Magasugrás.) 1-ső Novák Dezső (1·50 m.) 2-ik Ladányi Mihály (1·40.) *VII. osztály.* (Távolmagasugrás.) Karakó Ferenc (1·78 m.) 2-ik Tudja Géza 1·70 m.) és Fehér Kálmán. *VIII. osztály.* (Rudmagasugrás.) Győztes: Szinyéry György (2·90 m.). *VII—VIII. osztály.* (Sulydobás.) 1-ső Radácsi György (10·90+8·58=19·48 m.) 2-ik Csontos József (10·40 + 8 32 = 18·72 m.) *VII—VIII. osztály.* (Függélyezés.) 1-ső Szinyéry György. 2 ik Beregszászy Endre. Az *első* nyertesek egy-egy ezüst érmet (diszitve az iskola cimerével :) a *második* nyertesek pedig egy-egy bronz-érmet kaptak. A tornaverseny most is nagyszámu közönség jelenlétében folyt le a tornatéren.

— **Főiskolai széniorrá és theologiai segédtanárrá** a jövő 1908—9-iki iskolai évre *Koréh Béla* végzett hittanhallgató választatott meg, aki az esküt az igazgató-tanács és tanári kar folyó hó 25-iki közös gyűlésén már le is tette.

— **Az 1907—8-iki iskolai évzáró ünnepek** a következő műsorok szerint folytak le: I. *A főiskolában* junius 21-én. 1. Zengjen a dal. Szögedy Endrétől. Előadta a főiskolai énekkar. 2. Komoly szavalat. Előadta Farkas Dezső. 3. Kuruc dal. Előadta Novák Lajos, zongorán kísérte Matusz István. 4. Vonós-négyes. Előadták: Czelder Orbán, Vitányi Iván, Litkey József és Székely Lajos. 5 Víg szavalat. Előadta Horkay Lajos. 6. Népdalegyveleg Lányi Ernőtől. Előadta a főiskolai énekkar. 7. Víg szavalat. Előadta Farkas Dezső. 8. A főiskolai énekkar éneke. (Farkas Dezső és Horkay Lajos szavalatukért 20—20 kor.-t kaptak.) — II. *Az állami tanítóképző-intézetben* (jun. 14-én). 1. Kovács D.: Két magyar népdal változatokkal. Előadta az ifj. (vonós és fuvós) zenekar. 2. Inczédi L. „A nővér." Költemény, szavalta László Zoltán IV. é. tn. 3. Szentirmay E. A Léni meg a három Béni. Tréfás férfikar. 4. Monolog. Előadta Nyitray György III. o. tn. 5. Pályadíjak, jutalmak kiosztása. 6. A sárospataki tanítónövendékek indulója. Előadta a zenekar. — III. *A sárospataki magán polgári leányiskolában* (június 20-án.) 1. Magyar népdalok. Cimbalmon előadta Ornstein Margit, II. o. tan. 2. Czuczor G.: A legszebb ének. Költemény. Előadta Czapáry Ilona, III. o. t. 3. Lichner H.: A szegfű. Op. 111. Zongorán előadta Zitrin Olga, I. o. t. 4. Tisza Aladár: Jókai-induló. Zongorán, négykézre előadták: Dercsényi Ilona II. o. t. és Platthy Olga IV. o. t 5. Tompa M.: A gazdag. Költemény. Előadta Papp Ilonka, III. o. t. 6. Raff: Nefelejts. Női kar. Előadták a polgári leányiskola növendékei. Zongorán kísérte: Kastély Gyula, IV. o. tanítónövendék. 7. Dapsy Gizella: Nálunk. Költem. Előadta: Platthy Olga, IV. o. t. 8. Lányi Ernő: Csalogány. Zongorán előadta: Hodossy Ilonka, IV. o. tanuló. 9. Hajós J.: A vén harangozó. Költemény. Előadta: Salacz Boriska, III. o. t 10. Kéler B.: Nyitány. Előadták: Hodossy Ilonka IV. o. harmóniumon, Radácsi Jolánka III. o. zongorán és Salacz Boriska III. o. cimbalmon. 11. Zöldi M. A nyoszolyó lány. Monolog. Előadta Radácsi Jolánka, III. o t. 12. Abt. F.: Dalra fel. Vegyes kar. Előadták a polgári leányiskola növendékei. A férfiszólamokat éneklék s a kart vonózenekarral kísérék az áll. tanítóképzőintézet IV. éves növendékei.

— **Külföldi tanúlmányút.** *Nagy Lajos* főgimnáziumi tanár a francia nyelv gyakorlása és tökéletesebb elsajátitása céljából az aratási szünidőt Genfben fogja tölteni. E tanúlmányútjára az Igazgató-tanács 400 koronát szavazott meg.

— **A Genfben felállítandó Kálvinemlék** ügyében a dunamelléki egyházkerület elhatározta, hogy adakozásra hívja fel e célra a gyülekezeteket, az egyházmegyéket s véleményt kér a számszéktől, hogy a kerület mily összeggel járulhatna hozzá az emlék felállításához. — Bizony itt az ideje, hogy a mi kerületünk is sürgősen intézkedjék!

— **Antal Gábor püspök főrendiházi beszéde és a napilapok.** Antal Gábor püspök beszéde a napi sajtóban élénk viszhangra talált. Szinte egyértelműleg ismerték el, hogy beszédét a püspök „komoly hangon", „nyugalmas és méltóságos ékesszólással" „oly koncilians hangon, modorral, annyi igazán keresztyéni mérséklettel" stb. adta elő, „hogy a legkörmönfontabb jezsuita furfang se képes belekötni." A Pesti Hirlap, a Pesti Napló, Az Ujság (már azelőtt is 119. és 125. számaiban) az Egyetértés mind külön figyelemreméltó cikkekben foglalkoztak a püspök beszédének tartalmával, jelentőségével és vonatkozásaival. A P. H. A Jus placeti c. vezércikk szerint, amely „flagráns jogsértés„-nek tartja a pápai decretumot, a *„jus placeti ily vakmerő, nyilt kijátszása, föl nem vevő mellőzése olyan hatalmi túlkapás a pápa s a neki meggondolatlanúl vagy igen előre megfontolt szándékkal parírozó magyar püspökök részéről, hogy azon nem lehet se a kormánynak, se a közvéleménynek egy közömbös vállvonással napirendre térni."* — A P. N. „Uj Kulturharc"-ról ír. Felfogása szerint „az állami felsőség szempontjából következik, hogy az állam nem tűrheti meg saját alattvalóitól az állami törvények negligalását s igy nem türheti meg azt sem, hogy a magyar törvényhozás tagjai, a magyar katholikus főpapok, a kath. állampolgárokhoz és lelkészekhez intézett körleveleikben a pápai bulla kihirdetett szövege alapján *az állami törvények ellenére egy törvényes és érvényes jogcselekményt törvénytelennek és érvénytelennek jelentsenek ki." E „külső beavatkozás ellenében meg kell védelmezni egy törvényen alapuló jogintézményt olyan támadás ellenében, amelyben magyar állampolgárok, magyar törvényhozók az idegen és illetéktelen tényező segítőtársai."* „A bonyodalmak és a veszedelmek sötét perspektivája tárúl fel a bulla kihirdetése nyomán és *ha a kormány nem mer a placetum pallosával lesújtani e veszedelmes próbálkozásra, úgy a vihar, amellyel a fekete római felhők terhesek, tényleg lecsap ránk*". — „Az Ujság" szintén több erélyes hangú cikben tiltakozik a pápai decretum ellen. Szerinte is „elő kell venni a jus placeti-regii-t, mert a magyar állam meg nem engedheti, hogy polgáraival egy külföldi hatalom rendelkezzék, mely a magyar állam hatalmi körén kívül áll; egy oly hatalom, melyet a magyar állam lakóinak 48% a egyáltalán el nem ismer. Rá kell bírni ezt a hatalmat, hogy rendeletét vonja vissza." — Az Egyetértés is a töb-

biekhez hasonló liberalis felfogással és komoly érvekkel harcol az idegen beavatkozás ellen. Egyedül a klerikális és néppárti „Alkotmány“ az, amely — bár „könnyen meg tudna egyezni Antal Gábor püspökkel arra nézve, amit a dekretum intézkedéseinek hatásáról s arról mondott, hogy a Magyarországon eddig fennállott állapotot a vallási béke kedvéért továbbra is fenn kellene tartani,“ — mégis a törvényeinkbe ütköző s a vallási békét megzavaró decretum mellett kardoskodik s a jus placetit, — nagy vakmerőséggel „*Holdban levő állami jognak*“ nevezi.

— **Főiskolánk évzáró ünnepélye** június 21 én folyt le. Délelőtt az igazgató-tanács, a tanári kar s tanuló ifjúság részt vett az istentiszteleten, amelyen *Papp József* főiskolai szénior és theol. segédtanár tartott lelkesedéssel, szónoki hévvel előadott alkalmi egyházi beszédet; a főiskolai énekkar pedig remek előadásával emelte az istenitisztelet szépségét. Istenitisztelet után *Novák Lajos* közigazgató tartotta meg a főisk. imateremben tömören és színesen megírt igazgatói jelentését, amelynek közlését csak jövő számunkban kezdhetjük meg. Ezután történt a pálya- szorgalom- és ösztöndíjak kiosztása. A kiosztás után *Dókus Gyula* főiskolai világi algondnok intézett az ifjúsághoz buzdító beszédet. Délben a tanácsteremben közebéd volt, amelyen számos felköszöntő hangzott el. *Kun Bertalan* püspököt és *Fejes István* egyházi algondnokot táviratilag is üdvözölte az ünneplő társaság. Délután ifjúsági ünnep és tornaverseny volt. Előbbi az imateremben, utóbbi a tornatéren.

— **„Holdban levő állami jog“**-nak (!!) nevezi az *Alkotmány* c. néppárti, klerikális napilap f. é. 140 ik száma a királyi tetszvényjogot (jus placeti regii), holott tudnia kellene, hogy az egy önálló, állami eredetű intézmény, amely nálunk nem volt soha egyházellenes, hanem inkább *a nemzeti egyházat s az állam hatalmát akarta megóvni a pápaság beavatkozásaitól.* Tudnia kellene, hogy a placetum joga teljesen szabályozva van (kimerítően tárgyalja ezt Vázsonyi: A királyi placetum c. munkájában). *A magyar államnak és az apostoli magyar királynak alkotmányos, királyi rendeletek és alkotmányos szokásjogon és törvényes gyakorlaton alapuló s maig fenálló eminens joga ez,* amelyet a király a felelős kormány útján mindannyiszor gyakorolhat, valahányszor a pápa törvényeinkbe ütköző, vagy a társadalmi és vallási békét megzavaró rendeleteket akar az országban kihirdettetni. Miután a kath. egyháznak meg van az a kivételes helyzete, hogy *nem magyar állampolgárt* vallhat egyházi fejének, ezen privilegium *ellensúlyozására* szolgál a placetum, mely meg akarja gátolni, hogy *az idegen tényező kötelező parancsokat osztogathasson magyar állampolgároknak.* (Lásd Vázsonyi munkáját!) Úgy látszik, hogy az *Alkotmány* nem akar tudni *Zsigmond* király 1404-iki törvényéről, *I. Ulászló* király 1440 IV. és V. t.-cikkéről, a *Mária Terézia* 1773-iki királyi tetszvényének az állam jogait megóvó tiltakozásáról, valamint *az 1870 aug. 10-iki* (a pápai csalatkozhatlanságról szóló dogma kihirdetését megtiltó) *miniszteri rendeletről sem!* Nyilván azért, hogy félrevezethesse olvasóit!

— **A felsőzempléni ref. egyházmegyei tanító-egyesület** f. évi rendes közgyűlését június 22-én Gálszécsen tartotta meg Péter Mihály papi, Dókus László világi és Karakó Ferenc szürnyegi tanító elnöklete alatt. A közgyűlés előtt a választmány tartott ülést a lelkészlakon, mely után a közgyűlés tartatott meg a ref. templomban. A közgyűlés főbb tárgyai ezek voltak: A megüresedett fő-, illetve aljegyzői állásokra Könyves Kálmán garanyi és Ónody Zoltán kisráskai tanítók választattak meg; az egyik választmányi tagság Liszkay Bertalan hardicsai tanítóval töltetett be. A köri és központi pénztárnoki számadások rendben találtattak. A mult közgyűlésen kitűzött eme pályakérdésre: „Elég intensiv-e a hazaszeretetre való nevelés a népiskolákban“ egy pályamunka érkezett, amely a bírálat szerint nem volt ugyan teljes becsű, de számos jó tulajdonsága van. A Dókus László által felajánlott 20 koronát a bizottság, — a munka több jeles oldalára való tekintetből és buzdításúl kiadhatónak véleményezte. A munka szerzője: Zsoldos Ferenc n.-ráskai tanító. Papi elnök indítványára a következő új kérdést tüzte ki az egyesület: „Mely módszertani eljárás az, amellyel a tanító megismerteti és megkedveltetheti a növendékekkel a magyar protestáns és a magyar állami önkormányzatot?“ Díja: Dókus László adományából egy 20 kor. arany. Az egyesület az elnökség tervezetében egy új alapszabály-javaslatot fogadott el, — amely hívatva leend — az egyesületet korszerű irányban fejleszteni. Az egyesületbeli tanítók részére szakkönyvtárt állít fel, melyre minden évben 40 kort. fordít. Továbbá a kör vagyoni viszonyaihoz képest 2—3 évenként — az iskolalátogatók jelentései alapján — jutalmat fog kiosztani azon tanítók közt, akik magokat a tanítás, a magyarosítás és a néppel való socialis és valláserkölcsi foglalkozás terén leginkább kitüntették. A közgyűlés után közebéd volt. *r*

— **Országos evangyéliomi szövetség.** A két prot. egyház számos vezető férfia jún. 9-én értekezletre gyűlt egybe az evangyéliomi szövetség megalakításának előkészítésére. Az értekezlet, amelyen Dégenfeld József gróf elnökölt, elhatározta egy országos evangyéliomi szövetség megalakítását, amelynek célja felekezeti különbség nélkül egy szövetségbe összevonni mindazokat, akik az *1848. évi XX. t.-cikkben megállapított felekezetek közötti teljes egyenjogúság és a lelkiismereti szabadság hívei és ez eszmékért anyagi áldozattal, de főleg erkölcsi munkálkodással küzdeni készek.* A szövetség távol tartja magát a napi politikától és kizár minden agresszivitást. Az ügyek további vitelére és az alakuló gyűlés egybehívására az értekezlet Dégenfeld József gróf elnöklésével bizottságot küldött ki, amelynek tagjai: Zsilinszky Mihály, Antal Gábor, Balthazár Dezső dr, Szabó Aladár, Zelenka Lajos és Geduly Genrik.

Szerkesztői üzenetek.

B. Hogy a „*Bibliai Szemelvények*“ könyve a jövő 1908—9-iki iskolai év szeptemberére készen lesz-e, azt nem tudjuk. De mi is óhajtjuk, hogy készen legyen. A kiadása, miután a revideált biblia már ki van nyomva, könnyen eszközölhető lenne, ha — kiadó akadna. A legutóbbi konventi jegyzőkönyvben az ügyre vonatkozólag csak annyi olvasható (47. p.), hogy az Egyetemes Tanügyi Bizottság — miután elnökének a Bibliai Szemelvények kiadása ügyében tett kisérletei sikerre nem vezettek, a további teendőkre nézve is a saját elnökségét kérte fel. Hisszük, hogy az elnökség mindent el fog követni, hogy a Szemelvényes Biblia mielőbb megjelenjen.

B N Hogy *a magyar katholikus klérus* az 1848—49-iki szabadságharcunkat utólagosan megbélyegezte, gyalázta, sőt *istentelen mozgalomnak* nevezte, az kitűnik abból az emlékiratból, amelyet a magyar püspökök 1850. aug. 25-én Esztergomban tartott értekezletük határozata alapján az uralkodó elé terjesztettek. A püspökök ugyanis az emlékiratban örömmel köszöntik az uralkodót, hogy a „nemrég lefolyt *istentelen mozgalmak* kemény vihara alatt az uralkodóház felett ismét különös módon őrködött az isteni gondviselés. Az volt *Krisztus ellenségeinek* törekvése, hogy a trónust és az oltárt egyszerre forgassák fel, mert jól tudták, hogy a koronának *biztosabb őre a papság,* mint a katonaság. (!) De csalódtak, mert akikről azt remélték, hogy egymás ellen fognak törni, azok tömött sorban állották ki rohamunkat.“ Ebből ugyebár mindenki meggyőződhetik, hogy *nem hazafias beszéd.* A klérus ugyanez emlékiratban „a magyar egyház különállásának hangoztatása helyett“ azt kérte az uralkodótól, hogy „úgy bánjanak vele,

mint az egységes és oszthatatlan osztrák monarchia" egyik egyházával. A szabadságharc korszakának gyalázása még jobban nyilvánúl ugyanazon püspöki értekezlet egy másik emlékiratában, melyben a p[illegible]ökök kimondják, „hogy a tizedet eltörlő 1848. törvény *semmis és érvénytelen*". A másik ügyről levélben írok. A kért füzetet póstára tettem.

B - n. Észrevételed helyes. Kálvin irigy, rágalmazó tanulótársának neve nem Baudin, mint lapunk múlt számának könyvismertetése (266. l.) sajtóhiba folytán közölte, hanem *Baudoin*.

B—e. A nekrológ megérkezett, mihelyt terünk engedi, közölni fogjuk.

Beregi. Hogy mit tudunk mi a tiszántúli püspök-választási mozgalom fejlődéséről és hogy igaz-e a tanítóság testületi felkerekedése és korteskedése? — ezekre a kérdésekre mi nem tudunk kielégítő feleletet adni. — Érdekel bennünket a mozgalom, mert úgyszólván a koporsónál kezdődött nagy nyilvánossággal. Érdekel, mert a szomszédban történik s mert ki ne kívánná, hogy az a legszerencsésebben, nemcsak a tiszántúli egyházkerületre, hanem egész magyar ref. egyházunkra is dicsőségesen végződjék. Hogy a tanítóság testületileg szervezkedett, — azt a „Debr. Prot. Lap" hirdette s némi módosítással legutóbbi számában is (jun. 20.) fenntartja. Állítja, hogy választási bizottságot alakított a tanítóság, sőt *választási alapot teremtett* — adakozások révén. Az egyes gyülekezetekben a tanítók őrszemeket állítanak ki s a tanítók választási ügynökök gyanánt használtatnak fel. „És mindez a lelkész és presbyterium háta megett" — a dr. B. D. javára esnek — Maga a „Debr. Prot. Lap" *Erőss Lajos* mellett agitál, mint akit a főgondnok is elnöktársának óhajt. — Hallomás szerint erős pártja van a főjegyzőnek, akit nem régen emelt a többbség bizalma főjegyzővé és nem kevesen óhajtják *Dávidházy J.* legidősebb esperest sem. Hogy a magyar kormány is belemártana az ujját a választási csetepatéba, mi azt nem hirjuk — egyelőre — elhinni. Legfölebb, ha a mutatkozó socialismust akarja ellensúlyozni.

TARTALOM. *Buza László:* Vegyes házasságok és reverzálisvesztesége a magyar ref egyházban. (Vége köv.) — *Antal Gábor* püspök főrendiházi beszéde. — Kálvin a történelem itélőszéke előtt. (Folyt. köv.) — Könyvismertetés: a Warga-féle ker. egyháztörténet revideált kiadása. (Folyt. köv.) — *H. I.*: A királyi tetszvényjog. — Vegyes közlemények. — Szerkesztői üzenetek. — Hirdetések.

Mielőtt személy v. jelzálog

PÉNZKÖLCSÖNÉRT

bárhova fordulna,

kérjen díjmentesen tájékoztatót

Meller L. Egyed cégtől

Budapest, IX., Lónyay-utca 7.

Telefon Interurban: 46—31.

Harmóniumokat

mindkét rendszer szerint a legolcsóbban szállit

PAJK REZSŐ és TÁRSA

Budapest,

V., József-körut 15.

Pianók! Pianók! Pianók!

Árjegyzéket ingyen és bérmentve küld.

Lelkészeknek és tanitóknak külön százalékengedmény. Részletfizetésre is szállitunk!

Szállitások bérmentve eszközöltetnek az utolsó vasútállomásig.

Elismert kitünő áruk.

Kérje ingyen

és bérmentve magyar nyelvü, gazdagon illusztrált főárjegyzékemet, 3000-nél több rajzzal, mindennemü nikkel-, ezüst- és aranyórák, valamint mindennemü szolid arany és ezüst áruk, hangszerek, acél- és bőráruk stb.-ről eredeti gyári árban.

Nikkel remontoir óra ... ... K 3.-
Systém Roskopf patent óra ... . K 4.—
Svájci eredeti system Roskopf patent K 5.—
Bejegyzett „Sas Roskopf" nikkel rem. K 7.—
Ezüst remontoir óra „Glória" művel K 8.10
Ezüst remontoir óra dupla fedéllel ... K 12.50
Ébresztőóra K 2.90. Konyhaóra ... ... K 3.—
Schwarzwaldi óra K 2.80. Kakukóra K -.50
Minden óráért 3 évi irásbeli jótállás. — **Ninosen kockázat! Beszerélés megengedve, vagy a pénz vissza!**

KONRAD JÁNOS

Első óragyár és szétküldési áruház,

Brünn 1256 szám. (Csehország.)

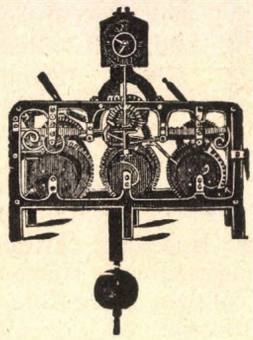

Torony-órák,

palota-, városházi-, gyári- és laktanya órák berendezését a legelőnyösebben eszközöl

MAYER KÁROLY

utóda

MÜLLER JÁNOS

I. magyar óragyár gőzerő-berendezéssel

BUDAPEST, VII, Tököly-ut 52. szám saját házában.

Képes árjegyzékek és költségvetések bérmentve.

Kálvin János művei.

Szerkeszti: **Czeglédi Sándor.** **Eddig megjelentek**

1. A genfi egyház kátéja.

Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **60 fillér.**

2. Az egyház reformálásának szükségességéről.

Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **80 fillér.**

3. Kálvin János értekezése az ereklyékről.

Franciából fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér**

4. Sadolet biboros levele. Kálvin válasza.

Fordította: *Ladányi Pál.* — Ára **60 fillér.**

Sajtó alatt vannak:

5. III. Pál pápa levele Kálvin János megjegyzéseivel.

Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**

6. A párisi theol. fakultás hitcikkei Kálvin elleniratával.

Fordította: *Pongrácz József.* — Ára **50 fillér.**

Minden kötet külön kapható.

Az 1908. év elején e hat mű egy díszes kötetben is meg fog jelenni. — A 25 ivnyi terjedelmű kötet ára 4 korona 50 fillér lesz. Mind e művek megrendelhetők

a Magyar Kálvin-fordítók bizományosánál

KISS TIVADAR könyvkereskedésében **Pápán.**

Orgona és harmoniúm gyár

gőzerő hajtás és villamos világítással berendezve.

ORSZÁGH SÁNDOR ÉS FIA

cs. és kir. udvari szállítók

Rákospalota (Budapest mellett).

Alapíttatott 1861. évben.

Az 1885. évi országos kiállításon „nagy dísz oklevéllel“ (első díj) és „Ferencz József lovagrenddel“ az 1904. évi veszprémi kiállításon „arany éremmel“ (első díj), az 1906. évi kassai kiállításon „dísz oklevéllel“ (első díj) kitüntetve, azonkívül számtalan kitüntetés és elismerés. Ajánlják kitünő hangú és szerkezetű, főleg a legújabb légnyomatu (pneumatikai) orgonáikat, melyek rendkívül könnyű játékmód és a változatok egyszerű kezelése mellett, az időjárás minden viszontagságainak ellenállnak. Szolid munka és jutányos árak. Kisebb orgonák készletben vannak. Eddig 700 nál több új orgona lett szállitva. Raktáron kitünő hangú harmoniumok minden nagyságban. Harmoniumok tetszés szerinti rajz és változat összeállitással rendelésre készülnek. Tervezeteket és rajzokat kivánatra küldünk.

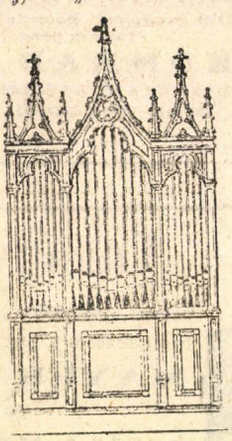

Vizsgai jutalomkönyvek

óriási választékban kaphatók:

Hegedűs és Sándor

könyv- és papirkereskedésében

Debrecenben. Kossuth u. 11.

Rövid kivonat árjegyzékemből:

Rozgonyi, Imakönyv. Református gyermekeknek darabja szép kötésben — — K —·50

Csiky L., Imádságok és elmélkedések. Ref. vallásu ifjak s leányok számára vászonkötésben — — — — — „ 1·20

Az én imáim. Irta Barkóczy Dömök Antónia. Imakönyv ref. leányok számára szépkötésben — — — — — — „ 1·—

Új testamentum. Ára 32° alakban kötve — „ —·30

Új testamentum és a Zsoltárok. 32° alakban kötve — — — — — — — „ —·50

Hazafias könyvtár. 50 kötet. Egy-egy kötet ára kötve — — — — — — „ —·50

Filléres könyvtár. 370 szám. Egy-egy szám ára kötve — — — — — — „ —·50

Pontos és legjobb órák 5 évi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

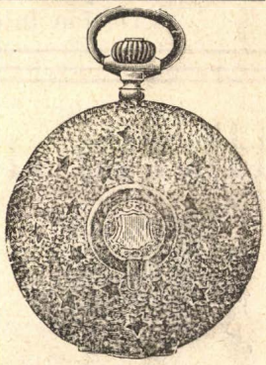

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák,

borkanesók, china-ezüst disztárgyak,

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

Polgár Kálman

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállítója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 27. szám. Sárospatak, 1908. július 5.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

Vegyes házasságok és reversalis-veszteségek a magyar református egyházban.

(Folytatás).

A görög-katholikusokkal már kevesebb házasságot kötnek a reformátusok, mint amennyi az ország népességében elfoglalt arányszámuknak megfelelne. Ennek főoka a közöttük lévő nemzetiségi különbség; a görög-katholikusoknak az 1900-iki népszámlálás adatai szerint csak 13%-a volt magyar, túlnyomó részük oláh és ruthén. A magyar görög-katholikusoknak a zöme Szabolcsban, Szatmárban és Zemplénben él, itt is kötik a ref—görög-kath. házasságoknak a legnagyobb részét; Beregben, Alsó-Fehérben, Kis-Küküllőben, Kolozsban és a többi megyékben, ahol nemzetiségi különbség van a két felekezet hivei között, sokkal ritkábban házasodnak össze.

Különösen észlelhető a nemzetiségi különbség elválasztó hatása a görög-keletiek és a reformátusok között. Fentebb láttuk, hogy vegyes házasságainknak mindössze 3·02%-ában görög-keleti vallású a másik házasuló fél, holott a görög-keleti a róm. kath. és a ref. után az anyaországnak a harmadik legnepesebb felekezete; azonban hivei csak másfél százalékban magyarok s ezen kívül még müveltség dolgában is messze mögöttük maradnak a reformátusoknak.

A zsidókkal kötött vegyes házasságoknak a legnagyobb része (1905-ben 65·67%-a) a városi törvényhatóságokra és különösen Budapestre esik. Ennek okát már fennebb láttuk. A ref—zsidó-házasságok száma nemcsak absolute alacsony, hanem elég kedvező a többi keresztyén felekezetek, különösen a róm. katholikusok és az evangelikusok zsidó vegyes házasságaihoz viszonyitva is. Az 1906-iki adatok szerint a zsidók vegyes házasságainak 14·46%-ában volt a másik házasuló fél református; ez az arányszám teljesen megegyezik népességi arányszámunkkal.

Lássuk most már a reversálisokra vonatkozó adatokat. Ezek az adatok különös figyelmet érdemelnek éppen a mi felekezetünk szempontjából. Általánosan el van terjedve nálunk az a hit, hogy a reversális-veszteségek miatt a magyarországi reformátusok száma évről-évre fogy, pedig ha sok lelket veszitünk is el ezeknek a megegyezéseknek a révén, fogyásról, különösen ezek miatt a veszteségek miatt még távolról sem lehet szó. De azért a reversalis-veszteségek jelentőségét nem szabad lekicsinyelnünk. Ha a lélekveszteség nem olyan nagy is, mint a legtöbben gondolják, annál nagyobb a morális vereség, amely egyházunkat e megegyezéseknél éri.

Az 1906-iki adatok szerint a vegyes házasságok 25·87%-ában kötöttek megegyezést a gyermekek vallására vonatkozólag, a többi években is rendszerint az esetek egynegyedrészében jön létre reversális. Minden évben több megegyezést kötnek az anya, mint az apa vallása javára. Ez figyelemreméltó momentum, mert világosan bizonyitja a nők általánosan nagyobb vallásossága révén azt, hogy a reversális-kötéseknél a házasuló felek vallásossága nem közönséges szerepet játszik. A róm. katholikusoknál a vegyes házasságok 37·62, a reformátusoknál 32·32, az ág. evangélikusoknál 30·42, a zsidóknál 26·54, a görög-keletieknél 14·56, a görög-katholikusoknál 13·57, az unitáriusoknál 7·89%-ában kötöttek megegyezést a gyermekek vallására nézve. Kérdés most már, hogy hány százaléka esett ezeknek a megegyezéseknek az érdekelt felekezet javára? A róm. kath.-nál 64·58, a görög-kath.-nál 55·25, a reformátusoknál 43·20, az ág. evangélikusoknál 32·35, a görög-keletieknél 28·10, a zsidóknál 12·67, az unitáriusoknál 6·66%. Nyeresége van tehát a megegyezésekből a két kath. egyháznak, a többi felekezetnek kivétel nélkül vesztesége van. Aránylag legkevesebb a vesztesége, mint a fenti adatok mutatják, éppen a ref. egyháznak. Ez első pillanatra hihetetlennek fog feltünni azok előtt, akik figyelemmel kisérik a reversálisstatisztika adatait és tudják, hogy ezek az adatok rendszerint a reformátusoknál mutatják ki a legtöbb reversális-veszteséget. Az igaz, hogy absolut számokban fejezve ki az egyes egyházak veszteségét, a legtöbb évben a reformátusoké a szomoru elsőség; de ezek az absolut számok egyáltalában nem nyujtanak tiszta képet a helyzetről. Bizonyos dolog, hogy a melyik egyházban nagy a vegyes házasságok és ezzel kapcsolatban a megegyezések száma, ott egy aránylag kevesebb reversalis-veszteség is egy nagyobb absolut-számot fog adni. Igy pl. nálunk a megegyezéseknek 43·80%-a a mi javunkra jön létre, tehát mindössze 6·2%-kal kevesebb, mint az összes megegyezéseknek a fele; de ez a 6·2% absolut-számokban a vegyes házasságok nagy száma következtében évi 203 veszteséget jelent. Az is bizonyos, hogy a mi egyházunknak a lélekveszteségét az absolutszámok mutatják; de már fennebb mondottuk és alább részletesen is ki fogjuk mutatni, hogy a lélekveszteség, amely egyházunkat a megegyezések folytán éri, egyáltalában nem nagy. A reversális-veszteségek igazi jelentősége nézetünk szerint nem ebben van. Éppen azért nem azt kell néznünk, hogy a reformátusoknak 203, az unitáriusoknak pedig 19·5

Lapunk jelen számához ½ ív melléklet van csatolva.

a veszteségük, hanem hogy nálunk a megegyezéseknek 43·80% jött létre a mi javunkra, az unitáriusoknál pedig csak 6·66%-át kötötték az unitáriusok javára. Ha a fenti arányszámokat nézzük s az egyedül helyes beállításban vizsgáljuk a dolgot, örömmel kell konstatálnunk, hogy a mi egyházunk a reversálisok tekintetében a két katholikus egyháztól eltekintve, az összes többi felekezetekhez képest nagyon kedvező helyzetben van.

Veszteségünk nincs, csak a két katholikus egyházzal szemben. 1906-ban volt a róm. kath. egyházzal szemben 255·5, a görög kath. egyházzal szemben pedig 1·5 veszteségünk. Más években a görög katholikusokkal kötött megegyezésekből rendszerint nyereségünk szokott lenni; így 1905-ben 14·5, 1904-ben 3·5, 1903 ban 3 nyereségünk volt az országos statisztikai hivatal által közzétett adatok szerint. A többi egyházakkal szemben kivétel nélkül és állandóan nyereségünk van. Így 1906 ban volt az ág. evangelikusokkal szemben 22·5, a görög keletiekkel szemben 11·5, az unitáriusokkal szemben 1·5, a zsidókkal szemben pedig 14·5 nyereségünk. Ezek az adatok különösen jellemzően mutatják, hogy a szokott módon kiszámított absolut-számok nem nyujtanak tiszta képet a reversális nyereségekről és veszteségekről. Ezekből nem tudjuk meg azt, hogy két egyház között létre jött megegyezésekből mennyi esett az egyik és mennyi a másik egyház javára. Ezek a két számnak csak a különbözetét mutatják, már pedig nem közönyös dolog, hogy pl. a róm. kath. egyházzal szemben úgy jött-e létre a veszteségünk, hogy a mi javunkra egyetlen megegyezést sem kötöttek, vagy pedig jöttek létre és esetleg nagy számmal ilyen megegyezések is. Éppen azért nézetünk szerint tisztább képet kapunk a következő arányszámokból: a róm. kath. és ref. házasulók közötti megegyezéseknek 40·13%-a esett a mi javunkra; a görög katholikusokkal 49·32, az ág. evangélikusokkal 66·42, a görög-keletiekkel 81·63, az unitáriusokkal 71·43, a zsidókkal pedig 96·77%-át a megegyezéseknek a mi javunkra kötötték, vagyis aránylag a legtöbb nyereségünk a zsidókkal szemben van, azután a görög keletiekkel, az unitáriusokkal és az ág. evangélikusokkal szemben. Nagy a veszteségünk arányszámokban fejezve is ki a róm kath. egyházzal szemben, bár korán sem olyan nagy, mint a többi felekezeteké; mert nálunk — mint láttuk — a róm. katholikusokkal kötött megegyezéseknek 40·13%, ami egyházunk javára esett, míg az ág. evangélikusoknál 31·03, a görög-keletieknél 19·68, az unitáriusoknál 2·94, a zsidóknál 17%-a nem esett csak a róm. katholikusok javára a velük kötött megegyezésekből. A görög-katholikus—róm. kath. házasságok — mint említettük — egyházi szempontból nem vegyes házasságok s így a két felekezet között természetesen megegyezéseket sem kötnek.

Buza László.

(Vége köv.)

A magyar ref. egyetemes konvent Kálvin emlékének.

Debreceni református egyházközségünk presbyteriuma az 1907. évi októberi egyetemes konvent 57. jegyzőkönyvi számának 12. pontja s az 1908. áprilisi egyetemes konvent 96. jegyzőkönyvi száma, illetőleg egyetemes konventünk amaz elvi állásfoglalása kapcsában, melyben a reformáció Genfben, Kálvin születése négy százados évfordulója alkalmából emelendő monumentális emlékművének létesítéséhez való hozzájárulását s a genfi reformáció emlék-bizottság által megindított s világszerte élénk visszhangot keltett hatalmas mozgalomhoz leendő csatlakozását már kijelentette, — 1908 június hó 14.-én tartott üléséből 805/1908 P. szám alatt Kiss Albert lelkész elnök, Simonffy Imre kir. tanácsos főgondnok és Somogyi Pál főjegyző aláírásával következő előterjesztésével fordul egyetemes konventünkhöz:

> Méltóságos Konvent! Kálvin Jánosnak, ennek a halhatatlan emlékű reformátornak, születése négyszázados évfordulója alkalmával, 1909-ben szobrot emel az egész világ református egyházainak kegyelete. Tudomásunk szerint a szobor mellékcsoportozatai hívatva lesznek feltüntetni a reformáció terjedését és küzdelmeit, mi célból az egyes nemzetek azon hőseinek szobrai, kik a reformációért küzdöttek, helyet nyernek ezekben a szobor csoportozatokban. Csupán arról nem történt gondoskodás, hogy a mi nemzetünk valamelyik hősével és reformátorával képviselve legyen a világ református egyházainak nagy családjában, holott alig van nemzet, mely a reformáció érdekében, a vallás-szabadságért oly hosszú időn át, oly nagy küzdelmet vívott volna és annyi vér- és pénzáldozatra mutathatna, mint a mi nemzetünk. Úgy nemzetünk képviseletének érdeke, mint a reformációért folytatott küzdelmek teljességének feltüntetése egyaránt megkívánnák, sőt megkövetelnék tehát, hogy legalább első nagy szabadsághősünknek, Bocskai Istvánnak és valamelyik magyar reformátorunknak szobra is helyet foglaljon Kálvin szobrának mellékalakjai közt. Tisztelettel kérjük tehát a Méltóságos Konventet, hogy a fentebb jelzett célnak biztosítása érdekéből hathatós lépések tételét elhatározni és ide vonatkozólag szükséges intézkedéseket megtenni méltóztassék. Kelt Debrecenben, a református egyház presbyteriumának 1908. június hó 14.-én tartott gyűléséből. Tisztelettel Kiss Albert lelkész elnök, Simonffy Imre kir. tanácsos főgondnok, Somogyi Pál főjegyző.

1. Tekintve, hogy a reformáció genfi nemzetközi nagyszerű emlékműve tervbe vett létesítésének sugalmazó gondolata annak a hatásnak történelmi szemléltetése volt, melyet a kálvini reformáció a világon gyakorolt, — s a reformáció Genfből kiindúlt tényeinek és történelmi fejlődésének az a hatalmas láncolata, amelynek világos, meggyőző és hatásos alakban, első renden — noha az allegoria és symbolismus kizárása nélkül — kimagasló történelmi személyiségek szoborcsoporzata által leendő művészi érzékeltetését az emlék bizottság maga elé tűzte, hazánkat, nemzetünket és magyar református egyházunkat is átölelte: egyetemes konventünk a debreceni református presbyterium javaslatát elvileg magáévá tevén s a kálvini reformáció hatása alatt álló népek intézményei, elvei, vágyai, törekvései közösségének, társadalmi és politikai fejlődése egységének kidomborítására is hivatott eme nagyszabású nemzetközi emlékmű keretébe a magyar protestántismusnak történelmi vagy jelképes beillesztését illendőnek, természetesnek és óhajtandónak vélvén, kimondja, hogy egyrészt ama világi nagyok, hősök és államférfiak társaságában, kik a reformátorok eszméinek távolban és közelben hatalmas úttörői voltak s kik az emlékmű keretében a refor-

mátorok mellé vagy köré fognak sorakozni, a magyar állam, a magyar nemzet és magyar protestantizmus képviseletében, nagy fejedelmünk és első magyar szabadsághősünk *Bocskay István* szobra is okvetlen helyet foglaljon, másrészt — a genfi és magyarországi reformáció kölcsönhatásának jelképeül — Béza Tódorral élénk szellemi érintkezésbe állt tudós magyar reformátorunknak, az 1505-től 1572 ig élt *Szegedi Kis István*nak, reánk maradt arcképe nyomán készítendő domborművű képe Béza szobrának homlokzati oldalán megörökíttessék.

2. A genfi emlékbizottsággal e célból leendő érintkezés s az esetleges további teendők javaslatba hozatala, valamint egy a Magyar Földhitelintézet által külön számlán kezelendő s az egyházkerületeinknél Kálvin születése négyszázados évfordulója alkalmából esetleg már eddig begyűlt összegekkel is növelendő *„Jubileumi Kálvin-alap“* létesítése és gyarapítása, módozatainak, rendeltetésének s a négyszázados évforduló hazai méltó megünneplése vagy megörökítése céljából foganatosítandó intézkedések programmjának a folyó évi őszi egyetemes konventi ülésre leendő tüzetes kidolgozása végett egyetemes konventünk az egyetemes konventi elnökség elnöklete alatt — tekintettel az öt egyházkerületünkre — egy (az elnökökön és előadón kívül) tíztagú bizottságot alakít, amelynek tagjait az egyes egyházkerületeket képviselő egyetemes konventi tagok javaslatán nyugvó elnöki előterjesztés alapján még a folyó ülés napirendjén meg fogja választani, jegyzőjéül pedig Dr. Baksa Lajos egyetemes konventi előadót kéri föl. Ennek a bizottságnak az első pont alatti határozat végrehajtásához szükséges költségeket, a közalap pénztárából az érintett *„Jubileumi Kálvin alap“* által, illetőleg a szokott egyetemes konventi kulcs arányában, az egyházkerületek által megtérítendőleg — már most rendelkezésére bocsájtja.

3. Csatlakozván a dunántúli és tiszántúli egyházkerületek elnökségei által a *„Jubileumi Kálvin-alap“* gyarapítása, illetőleg a gyülekezeteink körében e célra gyűjtendő kegyes adományok érdekében kibocsátott felhívó szózatokhoz, mind az öt egyházkerületi közgyűlésünk illetőleg egyházkerületi elnökségünk figyelmét sürgősen felhívja egyetemes konventünk, hogy saját hatáskörükben teendő célszerű intézkedések s a gyülekezeteink legszélesebb rétegeiben, alkalmas időpontokban (így például újkenyéri úrvacsora osztáskor és pünkösti első napján, konfirmandusaink körében pedig az Ur asztalához való első járulásuk alkalmával) hathatós szószéki és iskolai buzdításokkal kezdeményezendő adakozások útján az érintett Kálvin-alapnak felekezeti öntudatunkat és becsületünket is érintő nemes céljait munkás szeretetökkel addig is karolják föl, míg egyetemes konventünk imént kiküldött ad hoc bizottságának jelentése alapján, a valószínűleg évek láncolatára kiterjedő rendszeres adománygyűjtések tüzetesebb programmját kidolgozhatná és egyházkerületi közgyűléseinkkel közölhetné.

4. A bármi úton befolyó az esperesi hivatalok közvetítésével egyházkerületi pénztárainknál összegyűjtendő kegyes adományok az utóbbi pénztárak által koronként *„Jubileumi Kálvin-alap“* címen a Magyar Földhitelintézethez Budapestre küldendők fel, amelyet egyetemes konventünk ezennel fölkér, hogy az érintett címen, egyetemes konventi elnökségünk rendelkezése alatt külön számlát nyitni szíveskedjék.

Közigazgatói jelentés a főiskola 1907/8. évi életéről.

Főtiszteletű Előljáróság!
Mélyen tisztelt Közönség!

Az 1907—8-iki iskolai évvel nehéz esztendőn segítette át főiskolánkat a Gondviselés. Az aggodalmak jegyében fogantatott és abban folyt is le s most, hogy a koporsójánál megállunk: még mindig nyugtalan a szívünk; nem tudjuk: nem hagyott-e ránk sárkányfogakat, melyekből a veszedelmek újabb vetése nő? Nem tudjuk: a vész, a pusztúlás angyala végképp elvonúlt-e tőlünk vagy csak meglassítá suhogó szárnyait, hogy kevés idő múltán annál hevesebben, még végzetesebben csapjon le reánk!? Nem tudjuk; de szívünk önkénytelenül is menedék után sóvárog, ajkainkra magától kéredzik az imádság: Vedd el, Uram, haragodat rólunk; hozd vissza ránk jókedvednek régi esztendeit!

. . . Rossz jegyben indúltunk: a vigyázatlanság jegyében, melyhez csakhamar a meghasonlás csatlakozott. Megtörtént az, ami még soha, hogy az akadémiai és közigazgatóválasztásnál az Akadémiai Szék és az Igazgató-tanács szembe került egymással: a megválasztott *Zoványi Jenő* theol. tanárt az Igazgató-tanács nem iktatta be. Tehát kinyilt számunkra a vészes Pandoraszelence és özönlött reánk a baj seregestül. A kis szikra nagy tüzet gerjesztett; füstje nemcsak minket fojtogatott, lángja nemcsak minket perzselt: el — kicsapott a fórumokra, a kormányzói és bírói székekig, a sajtó és a közélet piacaira. És talán túlontúl is emlegetettekké lettünk. Lehetetlen volt, hogy olykor-olykor el ne facsarodjék a szívünk s valami megbánás, valami jobb elhatározás ne lopódzék a lelkünkbe; lehetetlen, hogy most, amikor már mindezen túlvagyunk, okulásképp meg ne valljuk: kényszerűség volt, végzet volt, de lehetett volna másként is. Ím, itt a drága tanúlság, hogy önkormányzati jogaink gyakorlásánál a jogszerűségnek mindig a célszerűséggel, a tapintattal kell karöltve járnia.

Itt ennyit e tényről; aki többet kíván, aki az egészet akarja: bőven megtalálhatja a hivatalos és nem hivatalos iratokban; a dologra még az tartozik, hogy az igazgatóválság okt. 9-ikén jutott el a végleges megoldáshoz, a *Novák Lajos* megválasztatásával és beiktatásával. És lőn nagy csendesség . . .

. . . De Pandora szelencéje nyitva maradt s ontotta a félelmeket. Az 1908-ik év megérkeztével aggodalmunk keselyűi ismét felröppentek, ránk támadtak, a szívünket ostromolták. Megdöbbent lélekkel hallottuk és láttuk, mint vergődik két legfőbb kormányzónk kemény, kegyetlen kórágyon; szorongva éreztük, mily közel jár hozzánk a nagy csapás, hogy elvesztjük egyházi fő- és algondnokainkat: *Kun Bertalant*, *Fejes Istvánt*, e két nagy kormányost, kik évtizedek óta irányítják a hajónkat, vész és vihar közt is mindég megtalálva a békés kikötőt, s erőforrásainkat az új, gazdag szigeteket . . . s akik nélkül már szinte el se tudjuk képzelni a főiskola kormányzatát. Keserves megpróbáltatásnak ideje volt ez nemcsak ő reájok, hanem ránk nézve is s most, hogy szeretve tisztelt főgondnokunkat ismét kormányzatunk élén tudhatjuk: legfeljebb az szomorít, hogy tisztes személyében közöttünk nem tisztelhetjük. Bölcs és erélyes algondnokunk állapota is örvendetesen javúlt és azzal a bizonyos reménységgel biztat, hogy ha most még nem is, de nemsokára ismét régi helyén, főiskolánk kormányrúdjánál láthatjuk őt viszont. Igy hát aggodalmunk keselyűi tovaszállnak, szívünkbe az öröm, a megnyugvás, a biztosság, a Gondviselés iránti mély hála érzelmei költöznek. Tartsa is meg őket a jóságos Isten főiskolánk díszére és boldogítására!

. . . De Pandora szelencéje még ezzel sem szünetelt. Egyik-másik igazgatótanácsosunk, egyik-másik nagy emberünk betegeskedésének Hiób-hírei aggasztották a lelkünket. És nem alaptalanúl. Mert ha egy részüknek állapota örvendetesen javúlt is: nehányan mégis a halál martalékaivá lettek; *Szabó Endre*, ungi esperes, főiskolánk igazgatótanácsának kipróbált hűségű, áldásos tevékenységű tagja, *Kiss Áron*, tiszántúli püspök, a mindvégig nagy és hű pataki diák, *Duka Tivadar*, a külföldön is nagynevű és lelkes magyar, főiskolánknak mindketten áldozékony pártfogói, elmúlásukkal gyászba borították főiskolánkat. Áldassék az Úr, hogy őket nekünk is adta és áldassék emlékezetük is, melyet — hiszem — nem múló kegyelettel fog őrizni mindenha e főiskola!

. . . De Pandora szelencéjének még mindig voltak vészes ajándékai. Akadémiánk két tanára, *Dr. Székely György* és *Dr. Meczner Sándor* még az év elején megvált főiskolánktól, amaz a budai állami polgári tanítóképzőintézetbe, emez a kecskeméti ref. jogakadémiába menvén át tanárnak. Mindaketten megízmosodott erői voltak már akadémiánknak, kik tanügyi érdemeiket az igazgatás érdemeivel is párosították. Eltávozásuk veszteség; de még így is őszintén óhajtjuk boldogulásukat. És reményljük, hogy főiskolánknak továbbra is lelkes barátai maradnak. Ez a reménység, párosítva azzal, melyet részint az ő helyükre, részint a néhai *Dr. Zsindely István* helyére beállított új tanárokhoz, *Dr. Rácz Lajos*hoz, *Dr. Trócsányi József*hez, *Dr. Csiky Kálmán*hoz fűzünk, édesen ellensúlyozza ugyan veszteségünket; de Pandora szelencéjét kiürítettnek még ezzel sem tekinthetjük. Mert, lehet, hogy való, lehet, hogy képzelt okok miatt, akadémiánk két tanára, *Dr. Finkey József* és *Dr. Ferenczy Árpád* az év elején szabadságra menni kényteleníttetett; az meg kétségtelen, hogy *Zoványi Jenő* theol. tanárt egyházkerületi bíróságunk elnöksége, az igazgatóválságból folyó eljárás során szeptember 27-ikén állásától felfüggesztette. *Dr. Finkey József* szabadságát május 15-én bekövetkezett halála folytán az örök szabadsággal cserélte fel; a *Dr Ferenczy Árpádé* hatóságilag engedélyezetten aug. 31-ikéig tart; *Zoványi Jenő* pedig, ügyének törvényszéki lejáratása és némi bizonytalankodás után február 27-ikén nyerte vissza az állását. Mellőzvén a személyi és érzelmi motivumokat, melyek e helyzet vázolásánál önkéntelenül is kínálkoznak. a legszigorúbb tárgyilagossággal állapítható meg, hogy ily körülmények közt akadémiánk helyzete, különösen a jogakadémiáé, szinte válságos volt s hogy még sem lett azzá, tanáraink áldozatkészségének köszönhető, kik a végső szükségben egészségük veszélyeztetésével, erejük túlterhelésével, önmegtagadással vállalkoztak a helyettesítés mindig többszörösen nehéz munkájára, egyikök-másikok heti 15—16 órán át is tartván előadásokat. E kemény munkából a jogakadémián *Dr. Szánthó Gyula*, *Dr. Finkey Ferenc*, *Dr. Illyefalvi V. Géza* és *Dr. Szabó Sándor* vették ki részöket; *Dr. Szánthó Gyula* kivételével, ki az első félévben helyettesített, az egész éven át viselvén saját kathedrájuk terhein kívül a *Dr. Finkey József* és *Dr. Ferenczy Árpád* kathedrájának összes terheit is. Oly szolgálat, mely az aránylag csekély anyagi kárpótlás mellett méltán megérdemli teljes elösmerésünket és hálás köszönetünket. E köszönetből osztályrész jut *Nagy Béla* theol. rendkívüli és *Papp József* theol. segédtanárnak is, kik *Zoványi Jenőt* buzgalommal helyettesítették.

És ezzel valahára búcsút vehetek már Pandora szelencéjétől, mely vajha örökre vagy legalább hosszú időre bezáródnék reánk nézve. Derűsebb, bíztatóbb tájakra irányzom hát a főt, Elűljáróság és a m. t. Közönség tekintetét. Mert Istennek hála, nemcsak az aggodalmak, félelmek, a bizalmatlankodás, a meghasonlás útvesztőit jártuk, hanem volt részünk a nyugalom és öröm, a békesség és boldogság, a bizalom és egyetértés áldott vidékein váló időzésben, a szellemi, erkölcsi és anyagi nyereségben is. „Tombolt a vihar, de csak fejünk felett“ (Petőfi). 1907—8. évi életünk, a fentebbiek kivételével nyugodtnak és eredményesnek mondható.

(Folyt. köv.)

Kálvin a történelem ítélőszéke előtt.

(Folytatás.)

XI.

Tiltakozás Zoványi tanár úr Kálvint illető vádjai ellen.

Kétségtelenül érdekes jelenség, hogy míg azok az országok, amelyekben a ref. vallás nagy befolyást szerzett, mint Hollandia, Anglia, Skócia és Észak-Amerika, 1909. júliusában Kálvin születésének 400 éves évfordulóját egy nagyszerű emlékmű felállításával szándékoznak megülni, Magyarországból az a hír érkezik, hogy Zoványi tanár úr jónak látta kicsinylőleg nyilatkozni a nagy reformátor felől. Ha Zoványi tanár úr ebben a tekintetben az igazságot mondotta ki, akkor az a nemzetközi mozgalom, amellyel maga Roosevelt, az észak-amerikai egyesült államok elnöke nevét kötötte össze, nagy ostobaság.

Zoványi tanár úr szerint Kálvin nem volt reformátor, mert akkor működésének sokkal nagyobb jelentőségűnek kellene lennie. Tudja-e Ő tanár úr, mennyire terjedt ki Kálvin munkássága? Tudja-e, hogy ez a munkásság még ma is érezhető? Nos, hadd frissítsem fel egészen röviden emlékezetét, vagy ha esetleg *Kálvin működését még nem tanulmányozta*, hadd ösztönözzem ennek vizsgálására! Biztos vagyok felőle, hogy Kálvin felől való mostani ítéletét vissza fogja vonni.

Kálvin szellemének bélyegét rányomta Franciaország, Hollandia, Skócia és Anglia reformációjára, hogy Németország egyes részeiről hallgassunk. A genfi egyetem általa lett a reformátori élet forráspontjává. Oktatásának nyomán haladt egy sereg fiatal tudós, akik eszméit a theologia és egyházjog mezején hazájukban terjesztették. Nagyon sok férfiú, akik a holland és angol reformatio történetében előkelő szerepet vittek, nevelését Kálvinnak köszönhette, vagy elveitől volt áthatva.

Ezek az elvek nem egy elektikuséi voltak, hanem ezek logikailag egységesek és ez által oly eredetiek, hogy valójában rendkívüli erővel felruházott gondolkozónak és ezenfelül gyöngéd vallásos kedélyűnek kellett lennie. Hiszen éppen ebből származott az ő nagy befolyása. A reformátorok között ő volt a gondolkozó legfőképen, aki nemcsak elveiben állott a legélesebben szemben Rómával, tehát nemcsak negativ értelemben fejtett ki nagy erőt, hanem aki építőleg is tudott munkálni s munkált is, még pedig egyházi téren, egy új theologia és egyéni egyházújítás megteremtése által s azonfelül oly eszméket hirdetett a művelődés mezején, amelyeknek Hollandia, Anglia, Amerika hatalmas nemzetgazdasági jelentőségöket és politikai szabadságokat köszönhették. A kalvinizmus volt és ma is az alapja és biztosítéka Hollandia szabadságának. Az angol és amerikainak nem kevésbbé. A kereskedelem és közlekedés nagy fellendűlése Hollandiában a kalvinizmus uralmának idején a Kálvin által kifejezett és kifejtett sociál-ethikai elveknek köszönhető. A presbyterianusok egyházi élete teljesen kálvini minta szerint volt berendezve. A holland,

skót és angol puritán theologia a 17. században teljesen át volt hatva a Kálvin szellemétől.

A ker. egyház történetében való *nagy tudatlanságnak* bizonyítéka az az állítás, hogy Kálvin működése csupán csak egy svájci kantonra szorítkozott. Sőt, aki csak némileg is ismerős e nagy hitújító által hátrahagyott iratokkal, a *Corpus Reformatorumba* felvett leveleiből láthatja, hogy Kálvin kora prot. világának nevesebb egyéneivel összeköttetésben állott s utasításai által mindenütt befolyást gyakorolt a dolgok menetére. Hogy mily jelentős volt a Kálvin működése például Angliára nézve, látható a *The publications of the Parker Society*-ből (Cambridge 1855.), amelyben csak a „The general Index" öt oszlopot tesz ki, hogy az angol reformatorok idézeteit és jelentéseit felsorolja. Kálvinnak csak levelezése több kötetet tesz ki, mint amit Zoványi tanár úr írt s fog írni.

A Kálvin gondolkozó erejének s vallásosságának halhatatlan bizonysága az ő *Institutio*-ja és a szent Íráshoz írt számos magyarázata. Az *Institutio* az ő theokratikus szelleménck leghatalmasabb alkotása. Meglehet, hogy valaki, aki nem osztja Kálvin elveit, nem érez vonzódást hozzá, de az már lehetetlen, hogy egy hozzáértő ennek a műnek mesteri felfogását és bölcseszeti, vallásos mélységét ne csodálja. Ami pedig *Magyarázatait* illeti, azok nagy ismeretéről, mélyenjáró tanulmányáról és a szentírás iránt való finom érzékéről tanuskodnak. Mint lángelme egy hitújítónál sem áll hátrább; ami pedig jelentőségét és befolyását illeti, csak Luther hasonlítható vele össze. És az bizonyára nem a véletlen műve, hogy azokban az országokban, amelyekbe szelleme behatott, a szabadság a legnagyobb volt, a tudomány a legmagasabban állott és a népjólét a legszélesebb határokat érte el. Hogy De Ruyter a magyarokon segíteni tudott, az egyedül az egyesült holland tartományok hatalmas műveltségi erejének volt köszönhető.

Igaz, azt szokták mondani, hogy Kálvin egyházfegyelme Genfben rémuralom volt. Hadd említsek fel röviden még egyet, hogy ezt a nagy hitújítót, Kálvint, akiben mi, hollandok az angol és amerikai puritánokkal együtt az Isten által küldött ama férfiak egyikét tiszteljük, akik Európa népeinek Isten igéjét és a lelkiismeret azabadságát visszaadták, röviden és teljesen igazoljam. Van egy legenda, amely minden rosszat Kálvin számlájára ír, ami az ő idejében Genfben történt. E legenda szerint Kálvin gonosz, egyedül uralkodó zsarnok. De ez egyáltalában nem igaz. Az újabb vizsgálódások kimutatták, hogy Kálvin Genfben nem volt az a mindenható reformator, aminek őt tartani szokás. *Doumergue* tanár hatalmas munkája megcáfolhatatlanúl mutatja ezt. Doumergue két korszakra osztja Kálvin genfi tartózkodását: „de 1541 à 1555, quatorze ans de luttes et de 1555 à 1564, neuf ans de Triomphe (Jean Calvin, II., 711 lap). Az első korszak egy nagy küzdelem volt, főleg 1546 óta, amikor egy erős ellenpárt képződött, amely minden egyházi fegyelemnek ellene volt. Volt idő, amikor Kálvinnak alig volt tekintélye Genfben. Ez volt az eset éppen 1553-ban is a Servet elleni per idejében. Akkor írta Kálvin Bullingerhez ezeket a fájdalmas szavakat: „Sed eo venerunt amentiae et furores, ut illis suspectum sit quidquid loquimur. Itaque si dicerem, meridiem lucere, protinus dubitare incipererent." (Opera XIV. kötet 611. lap). Ha ezeket a tényeket látjuk, talán csak nem lehet őt mindenható zsarnoknak elképzelni?! *Roget Amédée* helyesen mondotta művében: *L' Église et l' état à Genève du vivant de Calvin* (87. lap): „Au lieu de se reprèsenter Calvin faisant la loi dans Genève, comme Jupiter dans l' olympe, d' un seul signe de tête . . . Il faut plutôt admirer la patience incomparable avec laquelle le chef de la Réforme française lutte tous les jours contre les dispositions et les habitudes d' une population fière et ombrageuse, tourne les obstacles qu' il ne peut emporter directement, se plie aux exigences variées de la situation locale, sont en suivant avec sollicitude toutes les phases du mouvement religieux en Europe et paravient enfin, non point à remanier les institutions de la ville adoptive et à reconstruire de toutes pièces une nouvelle Genève, mais à exercer un ascendant moral irrésistible."* Még hatalma tetőpontján sem volt törvény az ő akarata. Ezen idő törvényei sem fejezik ki, amit ő akart. A genfi felsőség is, akárcsak Hollandiában, aggodalmasan őrködött az egyháznak a törvényhozásra gyakorolható befolyása ellen. Számos példával igazolhatjuk azt, hogy Kálvin eszméit nem mindig valósította meg teljesen a felsőség.

Rémuralmából tehát nem marad fenn semmi. A tudományos kutatás lemosta a legtöbb reformátorra s azok között a Kálvinra kent gyalázatot. Nem Kálvint piszkolta be a gyalázat, henem *éppen a gyalázkodókat*, miközben azok a reformatio minden igaz fiát legnemesebb érzelmeiben sértették meg.

Ami végül még azt a megjegyzést illeti, hogy Kálvinban nem volt meg az önfeláldozó bátorság, mivel elmenekült Párisból; ez a megjegyzés először is akkor érdemelne említést, ha Kálvin megtagadta volna meggyőződését az inquisitio előtt. Hogy menekült, amikor üldözés fenyegette, helyesen és jogosan tette! Magát felakasztatni vagy megégettetni, még pedig ok nélkül, nem olyan bátorság, amelynek egy reformátort jellemeznie kell, hanem legfeljebb egy örjöngő hiúsága. Hiszen ezért menekültek ezerek Hollandiából, akik ki tudták kerülni a veszélyt. Ezen ezerek közé tartozott à Lasco is, a Londonba menekült gyülekezettel és mások, mint pl. Petrus Martyr, orániai Vilmos, akit mi hollandok a haza atyjaként tisztelünk. És még eddig sohasem hallottuk, hogy valaki ezen menekülőktől a hitbátorságot megtagadta volna. Sőt ellenkezőleg, dícsérjük bölcsességöket. Tudjuk, hogy ők, ha hitük azt követelte, meg is tudtak halni, miként volt bátorságok élni és dolgozni az üldözés napjaiban, amelyekről mi, a 20-ik század gyermekei, csak homályos képet alkothatunk.

Azonban kövessük azokat, akik oly férfiakkal, mint Kálvin egy hitet vallottak, a nagy martírokat, az Isten igéjéért és a lelkiismeret szabadságáért harcolókat hitökben és szent életökben! Mindenek felett pedig ne engedjük, hogy emléköket *gyalázat érje oly emberek részéről*, kiknek *tudatlansága semmivel sem kisebb ama nagy életelvek ellen való nyílt vagy titkos ellenszenvnél*, amelyeknek hordozója még ma is a hívő protestantizmus és amelyeket örömmel mondanak magukénak a föld művelt nemzetei. Azok a népek, amelyeknél a kálvinizmus uralkodó lett, fényesen kiállják a versenyt azokkal, akik még ma sem ismernek egyebet Róma babonáinál és a papi uralom nyomásánál. A reformatio egy időleges és egy örökkévaló áldást hozott a földre; socialis és

* „Ahelyett, hogy úgy képzeljük el magunknak Kálvint, mint aki — miként Jupiter az Olympuson — fejének egyetlen mozdulatával diktálja Genfnek a törvényt . . . inkább csodálnunk kell összehasonlíthatatlan türelmét, amellyel a francia reformatio feje mindennap küzd egy büszke és gyanakodó lakosság hajlandóságai és szokásai ellen, félrefordítja azokat az akadályokat, amelyeket nem háríthat el egyenesen, hozzásimúl a helyi körülmények különféle követelményeihez, miközben Európa vallásos mozgalmának minden fázisát aggódó figyelemmel kíséri és végre eljut, nem ugyan oda, hogy fogadott hazájának intézményeit újjáalakítsa s minden részletében egy új Genfet teremtsen, hanem oda, hogy ellenállhatatlan erkölcsi befolyást gyakoroljon."

vallásos jótékonyság volt. A kálvini reformáció nem kevésbbé. Adjunk hálát Istennek, hogy adott egy oly férfiút Európának, mint Kálvin, a nagy reformátor, a lángeszű gondolkozó, a kiváló tudós, a hit embere, akinek munkássága Hollandiának új műveltséget ajándékozott s akinek szelleme ezt a kis országot a szabadság szülőföldjévé tette mindazok számára, akik hitükért és lelkiismeretükért üldözést szenvedtek.

Utrecht. *Dr. Visscher Hugó*, egyet tanár.

A ref. konventről.

Ujra ülésezett a konvent a mult hó utolsó s a f. hó első napján s még — talán utoljára — a Lónyay-utcai ref. gimnázium dísztermében br. *Bánffy Dezső* és *Antal Gábor* püspök elnöklete alatt.

Előző napon a bizottságok minden fontosabb dologban állást foglaltak s a konventnek alig maradt egyéb tenni valója, mint tagjait számon venni, a holtakat elsiratni, az élőket üdvözölni, a bizottságok jelentéseit meghallgatni, tudomásúl venni és határozati javaslataikat határozatokká emelni.

Sajnálattal nélkülözte a konvent most is *Kun Bertalant*, akit gyengélkedése tartott vissza otthonában; szivből kívánta, hogy a közügyek asztalánál újra látthassa. — Örömmel látta a *Fejes István* alakját, aki huzamos nagy betegségéből — kissé megviselten ugyan testileg, de teljes szellemi erejében jelent meg. Sokan siettek őt szeretettel, tisztelettel üdvözölni.

Imádsággal nyilt meg d. e. 10 órakor — mint rendesen. Antal Gábor püspök kérte a Mindenható segedelmét a konventre ref. egyházunk nehéz viszonyai között. Történeti emlékezésekkel átszőtt tartalmas, szép s időszerű imája után br. *Bánffy D.* üdvözölte a konvent tagjait, sajnálattal tudatván *Kun B.* elmaradását s örömmel azt, hogy *Sass Béla* jegyző — a konvent marasztaló kérését meghallgatta s újra kész a jegyzői toll percegtetésére. Legott el is kezdte működését id. *Kiss Áron* tiszántúli püspök emlékezetének a konvent jegyzőkönyve számára való megörökítésével. Meleg szív ékes szemfedője volt a felolvasott fogalmazvány, amit a konvent elismeréssel fogadott el sajátjául s megküldi majd a gyászoló családnak is. — Elmaradt, ami máskor ilyen esetekben megtörtént — a püspök-elnök élőszóbeli emlékezése.

A tagok igazolása közben megállapíttatott, hogy a tiszáninneni egyházkerület gyengélkedő főgondnokát fia, br. Vay Elemér, a fürdőre távozott Meczner Béla rendes tagot Ragályi Béla póttag helyettesíti, püspök-helyettesünk pedig nem volt, miután ketten is lemondtak a helyettesítésről s az idő rövidsége már nem engedte a további kísérletezést. A különféle bizonytalanság okozta, hogy a főgondnokot sem a Meczner B. után időileg következő egyházmegyei gondnok képviselte.

A legelső érdemleges tárgy volt Fejes Istvánnak a konventi rendes bírósági tagságról való lemondása. Arra hivatkozott, hogy már vagy két ízben nem teljesithette bírói kötelességét s minthogy a bírók elmaradása okává válhatik az igazságszolgáltatás késedelmességének, kéri magát felmentetni, rendkívüli bírói tagságát — míg Isten úgy akarja s míg konventi tagságát viselheti — kész megtartani. 25 éven át volt szorgalmas, körültekintő s nagy komolyságú bírája a konventnek, amely érezte s ki is fejezte, hogy Fejes István nyereség volt a bírói karban s hálás elismeréssel adózott érdemeinek. Helyét teljes egyértelműséggel *Dókus Ernővel* töltötte be a konvent, aki az esküt legott letette. A mester helyén a tanítvány. „Akinek van, annak adatik“ — mondja az Irás.

Kegyelettel örökítette a konvent *Szabó Zsigmond* dunántúli póttag emlékét is, aki az egyházkerületnek egyik kiváló képességű lelkipásztora és bírája volt.

Dókus Ernő ismertetett aztán 3 miniszteri leiratot a *káplántartási összegekről*, amelyek — tudvalevőleg — folyton emelkednek s immár 45,000 koronán felül járnak. Sajnos, hogy a miniszter a konventnek azt a kérelmét, amely szerint a mindenkor mutatkozó szükséglethez képest utalja ki a káplántartási összeget — nem hajlandó teljesíteni. A konvent tovább folytatja a felvilágosítást és reményli, hogy a miniszter engedékenyebbé lesz.

A kérvények egész táborát ismertette dr. Baksa Lajos konventi előadó, illetőleg az ő titkára, Benedek Sándor — a nyugdíj- és özvegy-árva-gyámintézet végrehajtó-bizottságának jelentéseként A nyugdíjintézet felállításához a munkálatok már készen vannak. A kivetés az egyes érdekeltekre nézve megtörtént. Ez ellen temérdeken próbálkoztak felebbezéssel olyanok is, akiknek kérelme a törvény, szabály és utasítás fel sem vevését igazolja, ami kellemetlen érzéseket és gondolatokat támasztott sokakban — az illetők rovására. Volt nehány jogos kérvény, ami készséges meghallgattatásra talált. Általában minden elfogadható okot kész volt a helyesbbités végett a bizottság is, a konvent is elfogadni a jó rend és méltányosság elvei szerint. A bizottság javaslatai általában megállottak, mert alapjuk volt a törvény és szabály.

Jött a másik nagy dolog, a legnagyobb dolog — *az adóalap-végrehajtó bizottság jelentése*. Már előbbi napon 5 órás ülésben foglalkozott a bizottság 87 kérvénynyel Gr. Tisza István elnöklete alatt. A konventen is csak ez a 87 kérvény szerepelt a már eddig beérkezett 790 darab kérvény közül, amelyek nagyobb része azonban csak tegnapi és tegnapelőtti. A feldolgozásuk annyi időt vesz igénybe, hogy csak nagy birkózás mellett s talán munkaerő szaporítása mellett lehet kilátásunk arra, hogy a novemberi konventre a kérvényekkel tisztára jutunk. A bizottságban elébb s utóbb a konventen is bizonyosságként hangzott, hogy az államsegély az adócsökkentésre *elégtelen*. A jelek már most is riasztóan mutatják, hogy az. Épen ezért a bizottság sokáig vitázott a felett, hogy mi vár a későn érkező kérvényekre s lehetséges-e az, hogy némely ügyesek. buzgók, szorgalmasak jó aratást csináljanak, a késedelmeskedők pedig üres erszénnyel utasíttassanak vissza?! Volt olyan nézet, amely szerint a kért segélyeket — amennyiben kétségtelenül igazolt szükségletekről szólnak, ki kell utalni, a későn érkező kérvényekben feltüntetett szükségletekre pedig pótsegélyt kell kérni az államtól, mint amely nem teheti azt, hogy a rideg szükség elől közönyösen kitérjen. Ez tetszős nézet, de a többség nem merte ezt a bizottságban elfogadni s kimondta, hogy lássuk elébb a teljes szükség képét s csak azután kezdődjék a kiutalás, tehát p. o. az év végén. Igy jutott ez a konventre is, ahol jogos kifogást emelt ellene Nagy Lajos esperes, a ki — tekintettel a konvent ígéretére is — állította, hogy egyes egyházközségek már várják a segélyt, ami, ha az év végére marad, zavart fog némelyek háztartásában

előidézni. Mindamellett a konvent — félvén a belátható következményektől — a bizottság álláspontját fogadta el. A legnagyobb segélyt kapná — ezideig — Püspök-Ladány = 9273 koronát.

Nem tudott a bizottság segélyt szavazni *Hajdu-Böszörménynek*, noha ennek 40 ezer korona kellene. Furcsán esett, de megesett, amit a mi olvasó közönségünk is jól tud, hogy Hajdú-Böszörményben nem régiben felemelték a tanítók és lelkészek fizetését s mindezt — hivatalos bizonyítékok szerint — az egyházközség pénztára megbírta. Most pedig már temérdek pénzre lenne itt szükség — a boldogabb jövendő előkészítéséhez. A másik furcsaság pedig az, hogy — szintén hivatalos jelentés szerint, a hajdúböszörményi egyházközségben *nincs lelkészi díjlevél*, ott az idő és viszonyokhoz s a személyek érdemeihez képest emelgetik a lelkészi fizetéseket. (hogy le is szállítanák az érdemhez mérten, arról nincs említés). Ezt a bizottság törvénybe ütközőnek s hihetetlenségnek találta (hiszen minden egyházkerületben 3 példánybon szokták őriztetni a lelkészi és tanítói díjleveleket s pályázat sem hirdethető sehol hiteles díjlevelek nélkül!) s mindkét dologgal kénytelen — kelletlen a konvent elé hozakodott és kérte, hogy szólítsa fel a konvent a tiszántúli egyházkerületet a Hajdú böszörményben mutatkozó szabálytalanságok megvizsgáltatására és jelentéstételre az eredmény felől, mert addig nem tárgyalható a hajdúböszörményi egyházközség kérvénye, míg ott a lelkészi fizetés is csak a változó, ingadozó tetszés és nemtetszés fundamentomára támaszkodik. — A konventet rendkívül meglepte ez a jelentés és javaslat, mert amit elront — esetleg — a *lelkész* a díjlevelek szempontjából, azt helyreütheti az *esperes*e, annyival inkább, ha magát kell kikorrigálnia. Szinte képtelenségnek, valami véletlenségnek gondolták némelyek az eset ilyen különlegességét s a fegyelmi vizsgálatig emelkedő beavatkozást is helyén valónak találták volna — úgy suttogva — *a magasabb jó rend érdekében*. *Dr. Balthazár D.* szólásra jelentkezett, de az elnökség csak *Gr. Tisza I.* bizottsági elnök kérésére engedte meg neki a szót a konvent nevében. A vizsgálat elé ő nyugodtan néz s bajt lát abban, ha az egyházközségek nem kapják meg segélyképen, amit kérnek, mert a lelkészek azokat már megbiztatták. joguk is van terheik könnyitését megkivánni...

Erre is nagyot nézett a konvent s gr. Tisza I. legott felvilágositotta dr. B. D.-t a tévedése és hibás álláspontja felől. Az államsegély adóteher-csökkentésre szól. A már megbizonyosodott terheken van hivatva könnyiteni s teljességgel nem arra való, hogy — esetleg — pazarúl építkezzünk, állásokat szervezzünk, javadalmazzunk stb. Nagy hiba tehát az egyházközségeket — helytelen tanácsolás utján — teljesithetetlen reménységekre ébresztgetni. A bizottság javaslatát a konvent elfogadta s várja a feleletet.

A tiszáninneni kerületből még egyetlen adócsökkentési kérvény sem jutott tárgyalás alá!

Délután is ülésezett a konvent — egész alkonyatig. A Kálvin emlékének megtisztelését hosszabb ideig tartó alap-gyűjtéssel a Kálvin genfi emlékén a Bocskay István szobrával s a Béza Tódor emlékén a Szegedi Kis István domborművű arcképével stb. kívánja eszközöltetni. Általánossá szeretné tenni a konvent a Kálvin szelleme iránt való mélyebb érdeklődést — úgy, amint az a Sass Béla által készített s lapunkban szószerint olvasható javaslatból látszik, amit a konvent egyértelemmel elfogadott. Az alapgyűjtésre s tervkészítésre javasolt 10 tagú bizottságot legott meg is választotta, ezek a következők: Dunamellékről: Farkas József, dr. Szabó Aladár; Dunántúlról: Antal Gábor. dr. Antal Géza; Erdélyből: Kenessey Béla, Pokoly József; Tiszáninnenről: Radácsi György, Révész Kálmán; Tiszántúlról: Gr. Dégenfeld József, Sass Béla; elnöksége a konventi elnökség. — A nagy arányúnak tervezett mozgalomhoz bizony lélek kell, amely megelevenít.

Nyomban ezután került a sor az Országos parokhiális könyvtár felterjesztésére. a Warga—Zoványiféle Ker. egyháztörténelem hirhedt Kálvinjára. Felolvassa *Segesdy Ferenc* előadó az egész felterjesztést s abban a tiszáninneni egyházkerület határozatát. *Dr. Nagy Dezső* kifogásolta azt, hogy az Orsz. Par. könyvtár a felelősséget a tiszáninneni egyházkerületre hárítja. A konvent csak a maga bizottságát számoltathatja és nem a tiszáninneni egyházkerületet. Kálvin nem szorúl már földi ember védelmére, amint nem is árthat neki semmiféle ellene való gyalázkodás. Őt már nem lehet semmiféle emberi furfanggal detronizálni. *Dr. Antal Géza*, *Puky Gyula* (amaz előadója az Orsz. Par. Könyvtárnak, ez elnöke) magyarázták a bizottság álláspontját, *Radácsi Gy.* — a dolog érdeméhez nem szólva — csupán az egyházkerület védelmére emelt szót, amelyet az előadó úgy tüntetett fel, mintha *mulasztást* követett volna el az által, hogy Z. J.-vel szemben ellenőrzésről nem gondoskodott. Feleslegesnek gondolt a kerület bármi óvatosságot is ott, ahol egy sárospataki tanár — egy volt tanítvány — vállalkozik egy volt spataki tanár, egy volt tanárja művének átnézésére és pótlására. Sértésnek gondolta volna a kerület a Warga emlékével s a tanítványba helyezett bizodalommal szemben is az óvó eszközök, szabályok alkalmazását. Kálvin szellemének a magyar nemzet sorsára való átalakító, megmentő hatását rajzolta e szomorú tárggyal kapcsolatban *Fogarassy Albert*, aki szerint nincs egyetlen nemzet sem, amelynek több joga és nagyobb kötelessége volna Kálvin előtt hódolni, mint a magyarnak. A mű átdolgoztatása a tiszáninneni kerületre bízatott, illetőleg hagyatott, mert időközben a Z. J. követelésére, a szerzői díjat önkéntesen — az Orsz. P. Könyvtárral való egyezkedés nélkül — felemelte s ezzel magát szerződő félnek tekintette.

A többi tárgy vita nélkül őrlődött le, még a tanító- és tanítónőképezdei tanárok állami fizetéskiegészítésével kapcsolatos sérelmekre adott miniszteri válasz is, amelyre az iskolaügyi bizottság — a Dóczi Imre fogalmazásában — méltó visszhangot adott. A jánosi egyház kérvénye (tanítói fizetéskiegészítés) pótlás végett visszatétetett a kerületre.

Az alapítványok ügye kísértett újra, amelybe a miniszter mindinkább be akar avatkozni s követeli a kormányhatósági jóváhagyás viselését. A konvent újra felír e tárgyban s tájékoztatja egyúttal a kerületeket, iskolafentartó hatóságokat is.

A Magy. Prot. Irod. Társaság pártfogást kérő iratát a konvent az egyházkerületek figyelmébe ajánlja, amelyek — részben — már foglalkoztak is ezzel a kérő irattal.

Másnap 10 órakor bírósági ülés volt, amely nem végződhetett el s délután 1 órakor meg kellett szakítani a közgyűlési jegyzőkönyv hitelesítése végett s folytatása következett este 6 órakor s eltartott 8½ óráig. Letárgyalatlan bírósági ügy nem maradt. Csodálkozás fogta el a bírákat, hogy milyen csekély

ügyek miatt foly a boldogtalan perpatvar különböző fokozatokon át!!

A közgyűlés imádsággal s bucsuzkodással végződött. Úgy hallottuk, hogy elbucsuzhattunk volna a Lónyay-utcai gimnáziumtól is, mert a központi épület már tető alatt van s novemberben megnyitható s átvehető lesz. Ott — ha drága áron is — de bizonyosan zavartalan békességben tanácskozhatnak majd azok, akiknek azt az Isten megengedi. A villamosok zúgása nem fogja érthetetlenné tenni az előadók és szónokok beszédét.

A főiskolai igazgató-tanács júniusi ülése.

A főiskolai igazgató-tanács tanév-végi rendes ülését június hó 25-én tartotta meg.

A tanácskozások kezdetén *Dókus Gyula* világi algondnok örömmel jelenthette az igazgató-tanácsnak, hogy *Fejes István* egyházi algondnok egészségi állapota fokozatosan javul, úgy, hogy teljes felgyógyulása elé a legjobb reménységgel tekinthetünk; az igazgató-tanács mai ülésére azonban nem jelenhetett meg. Az igazgató-tanács jól eső megnyugvással fogadta a világi algondnok jelentését *Fejes István* egészségi állapotáról s az egyházi elnöki szék elfoglalására *Kérészy Barna* igazgató-tanácsost kérte fel.

A megalakulás formaságainak elintézése után igaz fájdalommal emlékezett meg az igazgató-tanács *Szabó Endre* igazgató-tanácsos haláláról, ki egyházunkat mindazokon a helyeken, a hová kiváló képességeinél fogva a közbizalom állította, egész tudásával s szive teljes szeretetével szolgálta. A megboldogult 1891. óta volt tagja a főiskolai igazgató-tanácsnak s ez a testület az ő hüséges és buzgó főiskolai szolgálatának érdemeit hálásan örökítette meg a maga jegyzőkönyvében.

Bálint Dezső főiskolai igazgató-tanácsost abból az alkalomból, hogy az alsózempléni egyházmegye oly kitűntető bizalommal választotta meg esperesévé, az igazgató-tanács is meleg szeretettel üdvözölte s munkásságára ezen a téren is isten áldását kérte.

Az igazgató-tanács ez üléseinek tanácskozási tárgyai egyébként az általánosan megszokottak voltak. Olyanok, amelyek a főiskolai gazdasági, tanulmányi és közigazgatási ügyeire vonatkoztak. Olyanok, amelyek a tanácskozók lelkét erősebb mozgalomba hozták volna, avagy olyanok, amelyek az igazgató-tanács részéről valamelyes kivételes intézkedést tettek volna szükségessé, nem merültek fel.

Azok a fontosabb tanácskozási tárgyak és határozatok, amelyek a főiskola ügyei iránt érdeklődők előtt is jelentősebbeknek tünhetnek fel, a következők voltak.

Köztudomású dolog, hogy a főiskola az új tápintézeti épületben az ifjuság élelmezését a lefolyt tanévben vállalkozónak adta ki s a vállalati szerződés feltételeinek megtartását a tápintézeti felügyelő és a főiskolai orvos, illetőleg a gazdasági választmány által ellenőriztette. Az igazgató tanács, a gazdasági választmány ide vonatkozó javaslata alapján, a tápintézeti ellátásnak ezt a módját, mely bizonyos javitások és kellő ellenőrzés mellett elég jónak bizonyult, a következő tanévben is fentartandónak ítéli. Megbizta azért a gazdasági választmányt, hogy a volt vállalkozóval — ha célszerünek látja, hosszabb időre is — újból kösse meg a vállalati szerződést, oly módon azonban, hogy biztosítva legyen benne szükség esetén a főiskolának felmondási joga.

A jövőben is fentartandónak, de egyuttal tovább fejlesztendőnek ítéli az igazgató-tanács a főiskolai internátust is, mely intézményt annak idején, már megalapításakor, a tanári kar és az előljáróság is nagy jelentőségünek tartott s tart ma is a főiskolára nézve. Ép azért határozatot hozott az igazgató-tanács arra nézve is, hogy a főiskolai internátus berendezése javíttassék, felszerelése pótoltassék ki s megtévén a kívánatos intézkedéseket a benne elhelyezendő ifjúság tanulmányi és fegyelmi rendszabályainak végleges egybeállítására is, megbizta a közigazgatót, hogy az internátusba való jelentkezésre a nagy szünidő folyamán, mennél szélesebb körben, hirdesse meg a pályázatot.

A jogakadémiai tanárok fizetésének állami kiegészítése is végre-valahára a megvalósítás állapotába juthatott. A folyó évi állami költségvetési törvény javaslat u. i., mely erre nézve a fedezetről a szükséges összegben gondoskodik, nemsokára törvényerőre fog emelkedni s a vallás- és közoktatásügyi miniszter már fel is kérte a püspöki hivatalt a szükséges személyi adatok beküldésére. A miniszter a maga leiratában ismerteti egyuttal azokat az alapelveket is, amelyek szerint a jogtanárok fizetéskiegészítését eszközölni óhajtja. E fizetésrendezés alapgondolata az lenne, hogy a felekezeti jogakadémiai tanárok a költségvetési törvény keretein belől az állami jogakadémiai tanárokkal egyenlő elbánásban részesíttetnek. Ennek következménye a leirat szerint az volna, hogy csak az egyetemi magántanári képesítéssel rendelkező ny. rendes jogtanárok nyernének kiegészítést; a rendkivüliek nem s a jelzett képesítéssel nem bíró rendes tanárok is a miniszter hajlandóságából csak abban az esetben, ha rendes tanári szolgálatban már 10 évet töltöttek. Az akadémiai szék s az igazgató-tanács is a jogtanárokra nézve kétségbe nem vonható sérelmet lát az ilyen fizetéskiegészítés alapelveiben, valamint a leiratnak ama szelid figyelmeztetésében is, amely szerint a miniszter megfontolandónak tartja, hogy a 30 évi szolgálati időt betöltött jogtanárok nyugdíjaztatása, a főiskola és a succrescentia szempontjából, nem lenne-e esetleg szükséges. Az igazgató tanács azonban nem áll közvetlen hivatali összeköttetésben a közoktatásügyi kormánynyal s igy a sérelmek orvoslását a konventtől reméli és várja.

A jogtanárok fizetésének állami kiegészítése a sárospataki főiskolában természet szerint vonja maga után a theologiai tanárok fizetésének hasonló alapon való rendezését. Az igazgató tanács, az akadémiai szék és a gazdasági választmány ide vonatkozó előterjesztései alapján, ennek szükségét elvileg e gyűlésen ki is mondotta, már csak az u. n. egyenlő elbánás elvére való tekintetből is. De a puszta elvi declarationál is tovább ment. Megbízta u. i. a gazdasági választmányt egyfelől azzal, hogy — abban az esetben, ha a jogtanárok állami fizetéskiegészitése a nagy szünidő folyamán tényleg megtörténik — mutassa ki számszerüleg azt az összeget, amelylyel a theologiai tanárok fizetése hasonló alapon rendezhető lesz, másfelől viszont azzal is, hogy mutasson rá azokra az anyagi forrásokra is, amelyekből az igy előálló fizetéstöbblet a jövőben megtalálná a maga fedezetét.

Arra a tanszékre, mely a jogakadémián dr. *Finkey József* halálával üresedett meg s amelylyel a perrendtartási és kereskedelmi jogi tudományok előadása áll kapcsolatban, az igazgató-tanács — az akadémiai szék javaslata szerint — a pályázat kihir-

detését ezuttal mellőzte s a betöltés kérdését szeptemberi üléseig függőben hagyta. Az akadémiai szék ide vonatkozó javaslatát azzal az indokolással ajánlotta elfogadásra, hogy alapos reménye van ahoz, hogy erre a tanszékre a közel jövőben oly egyént nyerhet meg, akivel ez a tanszék közmegnyugvásra tölthető be; e mellett eddig az időpontig a jogtanári fizetések is valószinüleg végleges állami kiegészítést nyernek s így — ha arra egyáltalán szükség leend — a nagyobb fizetéssel hirdetett pályázatnak nagyobb sikere leend a pályázók számát és képesítését illetőleg is. Azt sem látja egyébként kizárva az akadémiai szék, hogy dr. *Ferenczy Árpád* tanszékét szeptemberben nem foglalhatja el s ekként két jogtanári tanszék betöltése egyidőben s egymással kapcsolatban nyerhetne megoldást.

Weiszer Róbert okleveles tanár, kit a május havában tartott igazgató-tanácsi ülés a főgimnáziumban a következő iskolai évre helyettes tanárnak alkalmazott, időközben rendes tanári állást nyert el egyik ág. főgimnáziumban s ennek következtében erről az alkalmaztatásáról lemondott. Tanszékére újabb pályázat hirdettetett, melynek eredménye négy pályázó jelentkezése volt. Az igazgató-tanács a kihirdetett tanszékre a pályázók közül — a főgimn. tanári kar javaslata értelmében — dr. *Végh János* szakvizsgás tanárjelöltet alkalmazta helyettes tanárnak, egyelőre a következő iskolai évre, kit is bizonyítványokkal igazolt szép készültsége mellett ez a körülmény is előnyösen ajánlott az alkalmazásra, hogy őt a közoktatásügyi miniszter is méltónak ítélte arra, hogy állami ösztöndíjjal külföldi tanulmányútra küldje ki.

Báró Vay Elemér újabbi jótéteményével bizonyította meg a sárospataki főiskola iránt való nagy jóindulatát. Egy zongorát ajándékozott a főiskolának s e mellett a jövő iskolai évre 2000 koronát ajánlott fel ösztöndíjúl egy olyan, arra érdemes ifjúnak, ki ismereteit külföldi egyetemen való tanulmányozással óhajtja bővíteni, az odaítélés jogát *Radácsi György* főiskolai tanárra és a főiskolai igazgató-tanácsra ruházván. Az igazgató-tanács a jóltévőnek mindkét rendbeli adományát elismeréssel és hálás köszönettel fogadta s *Radácsi György* javaslatára *Vay Elemér* báró ösztöndíját (miután azt az igazg. tanács nem találta megoszthatónak) *Papp Józsefnek*, a főiskola mult tanévi szénjorának ítélte oda, kit eddigi készültsége és szép előmenetele alapján arra teljesen méltónak ítélt.

A vizsgálatokra kiküldött elnökök és censorok jelentéseiből, valamint a debreceni tankerületi főigazgatóval, mint miniszteri megbizottal tartott értekezlet jegyzőkönyvéből örömmel és teljes megnyugvással értesült az igazgató-tanács, hogy a főgimnázium a lefolyt tanévben is hűséggel megfelelt tanügyi hivatásának. Nem is késett az igazgató-tanács elismerésének kifejezésével a tanári kar iránt, melynek lelkiismeretes munkássága tette az elmult iskolai esztendőt is sikeressé és eredményessé.

Dr. Ballagi Géza volt jogakadémiai tanár emlékének felujítására s érdemeinek méltatására a sárospataki főiskola a következő tanév elején, az évnyitással kapcsolatban emlékünnepélyt rendez. Az emlékbeszédet az ünnepélyen dr. *Szánthó Gyula* jogtanár fogja tartani.

Tudomásul vette az igazgató-tanács a modern nyelvek akadémiai tanárainak jelentéseit s minthogy dr. *Rácz Lajos* a német nyelv további tanításáról lemondott, erre — az akadémiai szék javaslata szerint — *Nagy Lajos* főgimnáziumi tanár kéretett fel.

Vitályos György gazdasági szaktanárt a földmüvelésügyi miniszter más tanintézethez helyezte át s az ő helyébe a tanítóképezdéhez kinevezett *Bem Lajos* gazdasági szaktanárt bízta meg akadémiánkon a gazdaságtani ismeretek előadásával. Az igazgató-tanács *Vitályos Györgynek* köszönetet mondott s *Bem Lajost* szívesen üdvözölte.

A köziskolai szék a sárospataki főiskola következő tanévi szénjorává s theologiai segédtanárrá *Koréh Bélát* választotta meg, ki a theologiai tanfolyamot jeles eredménynyel végezte s akit theologiai kar véleménye szerint a görög és héber nyelvben való ismeretei teljesen méltóvá tettek a kettős állás elnyerésére.

A főiskolai alkönyvtárnoki állás betöltése, egyelőre szeptemberig, függőben maradt.

Tudomásúl vette az igazgató-tanács, hogy az akadémiai szék akadémiai és közigazgatóvá a következő tanévre ismételten *Novák Lajost* és hogy a vallás- és egyháztudományi kar *Rohoska Józsefet* s a jog- és államtudományi kar dr. *Szabó Sándort* választotta meg dékánnak.

Csontos Józsefet, a főgimnáziumnak a következő hat évre választott igazgató-tanárát az igazgató-tanács hivatalába igtatta.

Határozott az igazgató-tanács a tápintézeti jótéteményekért s az ösztöndíjakért benyujtott kérvények ügyében és mindazokban a kérdésekben, amelyek ezen az ülésen tanácskozásai alá kerültek.

e. j.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Tisztelettel és bizalommal kérjük lapunk t. olvasóit a hátrálékos és a II-ik félévi előfizetési díjak beküldésére. A kiadóhivatalt minden hónap elején fizetnünk kell s ez csak úgy történhetik meg, ha t. olvasóink azt a csekély előfizetési díjat idejében beküldeni szíveskednek.

— **Gyászhírek.** Lapunk zártakor kaptuk a következő gyászjelentést: Öz. id. Keresztúry Józsefné szül. Nagy Anna mint neje, gyermekei s testvérei úgy a maguk, mint az összes rokonság nevében fájdalomtól megtört szivvel jelentik, hogy a jóságos férj, gondos apa, jó nagyapa, szerető testvér, hű lelkipásztor, nagytiszteletű id. Keresztúry József, semjéni ref. lelkész, az alsózempléni egyházmegye nyugalomba vonult esperese életének 73-ik, lelkipásztorkodásának 48-ik, boldog házasságának 42-ik évében hosszas szenvedés után f. hó 2-án d. e. 11 órakor jobblétre szenderült. A kedves halott földi maradványai július 4-én, d. u 3 órakor fognak a semjéni ref. sirkertben örök nyugalomra helyeztetni. Semjén, 1908. július 2. Béke lengjen porai felett! — özv. Keresztúry Józsefné szül. Nagy Anna neje. Keresztúry János, István, Gyula testvérei. Erzsébet, József, Gizella, gyermekei. Virág József, Sztruhala János, vejei. Tóth Vilma menye. Virág Béla, Sándor, Erzsike, Juliska, Sárika, Annuska. Sztruhala István, Irénke, Sándor. Keresztúry József, László, Annuska unokái. — *László Andor*, szilágycsehi kir. aljárásbiró, főiskolánk egykori növendéke junius 29-én életének 34-ik évében Budapesten elhunyt. A boldogult legidősebb fia volt László János egykori nagybajomi lelkésznek. Szép tehetségű, költői hajlamú törekvő ifju volt, kiről jól mondja a gyászjelentés: mikor nehéz küzdelmek után elért volna a boldogság kapujához, (a mult

évben nősült meg,) a sorsa ujabb szenvedés lőn, a lelke megtört s teste is utána omlott. Édes anyja, szül. Soltész Ida, Soltész János volt sárospataki tanár leánya, Soltész Ferenc, nyug. főiskolai tanár testvérhuga, aki évek óta Sárospatakon lakik, idehozatta a jobb sorsra érdemes derék ifju holtestét s itt temették el július 1-én. Bizony alig maradt szem szárazon a megható temetésen, a melyen *Bálint Dezső*, helybeli lelkész mondott megindító szép beszédet s a főiskolai énekkar még itt levő tagjaiból alkotott kar zengett búcsú énekeket. Legyen csendes sírí álma a korán kidőlt ifju munkásnak, itt hagyott szeretteit, rokonait vigasztalja meg a Mindenható!

— **Lelkészválasztások.** A *tiszatarjáni* ref. egyház az ifjan elhunyt Fűry Lajos utódául jún. 28-án *Pósa Péter* kiskövesdi lelkészt választotta lelkészeül. — A *ladamóci* (Felső-zemplén) egyházközség *Veress Károly* berkeszi h. lelkészt meghivás utján rendes lelkészévé választotta meg.

— **Értesítés.** Az érdekelteket ez úton is értesítem, hogy a főiskolai igazgató-tanács június hó 25-én tartott ülésében ösztöndíj-alapítványra a következő tanulókat vette fel: A Nagyváti-alapítványra Nádler Pál I. o. t.; a Jármy-alapítványra Nagy Ferenc I. é. jh.; a Csíszár-alapítványra Zsarnay Lajos IV. o. t.; a Láczay Szabó Dániel alapítványra Bálint Zoltán VI. o. t.; a Nyiri—Nagy-alapítványra Szombathy Antal VI. o. t.; a Tóth—Pápay-alapítványra Finkey Andor I. o. t.; a Horváth Mária-féle ösztöndíjak 400 koronás helyére Horváth Béla I. é. joghallgatót s 200—200 koronás helyeire Borbély Sándor I. é. jh. és Magyar Kálmán IV. o. t.; a Csicseri—Mokcsay-alapítványra Mokcsay Gyula és Szomráky Béla I. o. tanulót, utóbbit azzal a feltétellel, hogy az igazgató-tanács szeptemberi ülése előtt okmányokkal tartozik igazolni az alapítóval való rokonságát; a Hutka-alapítványra Balacz Tibor VI. o. t.; a Gulácsy-alapítványra Gortvay György VI. o. tanulót és Enyedy Lajos I. é. hittanhallgatót; a Meskó-féle ösztöndijakra Finkey Zoltán III. és Csabay János VII. o. t.; a Németh tábornok-féle alapítványra Szabó Sándor IV. és Kiss Elek VII. o. t.; a Ragályi-alapítványra Bondzsér József II. o. t. és Molnár Sámuel III. é. theologust; a Rozgonyi Mária-féle ösztöndíjra Meczner Tibor III. é. joghallgatót és Kun Zoltán I. o. t.; a Herczegh-alapítványra Herczegh Tivadar II. o. t.; a Józsa—Szentimrey-alapítványra Szabó Károly II. é. hittanhallgatót; a Csider Károly-féle alapítványra Czinyéri Barna III. é. hittanhallgatót. A jövő iskolai évben megmarad a Halász—Balog-alapitványon Tariska Gábor VIII. o. t. és a Rácz Ádám-félén Pásztor Béla VI. o. t. Sárospatak, 1908. június 27. Ellend József, az ösztöndíj-ügyek előadója.

— **Adományok pályatételekre.** *Nemes József*, beregszászi kir. járásbiró és *dr. Nagy Péter*, miskolci ügyvéd urak 50—50 koronát (összesen 100 koronát) adtak át joghallgatóink részére egy-egy, a büntető- és a polgári perjog köréből kitűzendő pályatétel díjául. Midőn ez összegek átvételét nyilvánosan nyugtázom, forró köszönetünket fejezem ki a jó szivű adakozóknak. Dr. Finkey Ferenc.

— **Akadémiai pályakérdések az 1908—9. iskolai évre.** *1. Az 1908—9. évi Vay kettős dijra, mely az 1907—8. évről fennmaradt nagyobb díjjal hármassá lett:* „Egyházi beszéd irandó Máté XVI. 13—20. alapján.“ Pályadíjak: 50·40 K., 33·60 K. és 50·40 K. — *2. Az 1906—7. évi Vay nagyobb díjra:* „Kovács Albert és Mitrovics Gyula homiletikájának összehasonlító ismertetése.“ Pályadíj: 67 kor. — *3. Az 1907—8. évi Vay nagyobb díjra:* „Kálvin János, mint irásmagyarázó.“ Pályadíj: 67 kor. — *4. 1908—9. évi Vay nagyobb díjra:* „A feltámadástan eredete, kifejlődése és különböző alakulatai a keresztyénség előtti történelmi vallásokban.“ Pályadíj: 67 kor. — *5. Az 1903—4. évi Tóth-Fischer díjra:* „Pázmány Péter Kalauza és protestáns cáfolatai.“ Pályadíj: 60 kor. — *6. Az 1905—6. évi Tóth-Fischer díjra:* „A Zwinglianismus története.“ Pályadíj: 60 kor. — *7. Az 1906—7. évi Tóth-Fischer díjra*: „Kálvin álláspontja a hagyományos háromságtannal és christologiával szemben.“ Pályadíj: 60 kor. — *8. Az 1908—9. évi Tóth-Fischer díjra:* „Rousseau jelentősége művelődéstörténeti és paedagógiai tekintetben.“ Pályadíj: 60 kor. — *9. Az 1908—9. évi Péczely díjra:* „Platon világnézete *Phaidon* c. műve alapján.“ Pályadíj: 84 kor. — *10. A Magyar Tudományos Akadémia Kazinczy díjára:* „Kazinczy és a sárospataki tanárok.“ Pályadíj: 10 darab császári és királyi arany.

Pályázati hirdetmény.

A magyarországi református egyház egyetemes konventjének közvetlen fennhatósága alatt álló s az Északamerikai Egyesült Államok területén működő amerikai magyar református egyházmegyében előreláthatólag több egyházközség lelkészi állása fog betöltetni. Felhivatnak mindazon lelkészek, kik az amerikai magyar református egyházmegyében lelkészi állást elfoglalni hajlandók, hogy ezen szándékukat személyes és családi körülményeik, nyelvismeretük stb. ismertetése mellett a konvent elnökségéhez (Budapest, VIII. Üllői-út, 14. sz.) okmányaik kíséretében jelentsék be.

Tájékozásul megjegyeztetik, hogy a lelkészi állások szabad lakáson és stólán kívül általában az egyházközség által fizetett évi 400 dollár fizetéssel s a konvent elnöksége által fizetett évi 500 dollár fizetéskiegészítéssel együtt 900 dollár évi javadalommal vannak egybekötve s hogy a lelkészek amerikai szolgálatuk ideje alatt is 1800 korona nyugdijba beszámítható törzsfizetés alapján tagjai maradnak a lelkészi nyugdíj- és özvegy-árva-gyámintézetnek. Az amerikai lelkészek egyéb viszonyaira nézve az egyetemes konvent 1900. áprilisi 87. sz. határozata ad bővebb felvilágositást.

Budapest, 1908. június 23.

A magyarországi református egyház egyetemes konventjének elnöksége:

Br. Bánffy Dezső, főgondnok, világi elnök. — *Kun Bertalan*, püspök, egyházi elnök.

Pályázat.

Az alsó-borsodi ref. egyházmegyébe kebelezett újlőrincfalusi *lelkész-tanítói* állásra pályázat hirdettetik. Javadalma: 41 kat. hold föld haszonélvezete; párbéren és az egyház által fizetendő pénzösszegen felül 933 korona congrua. A mult évben készült teljesen új és kényelmes lakás. Az állás szept. 1-én elfoglalandó. Pályázók a törvény által előirt okmányokkal felszerelt kérvényeiket július hó 26-ik napjáig Nagy Ignác espereshez, Miskolcra küldjék be.

Miskolc, 1908. július 2.

Kun Bertalan, ref. püspök.

Pályázati hirdetés.

A „*Sárospataki Irodalmi Kör*“ pályázatot hirdet a következő népiskolai tankönyvekre:

1. Földrajz a népiskolák számára.

2. Abc- és olvasókönyv az I. osztály számára.

Mindkét könyvre nézve az új állami népiskolai tanterv utasításai az irányadók.

A földrajzi könyv beadási határideje 1909. febr. 15.; az abc-é 1909. szeptember 1.; a pályamunkák az elnökség címére küldendők. A szerzői tiszteletdíjra vonatkozólag az Alapszabályok 17—22. §-ai intézkednek.

Szerkesztői üzenetek.

B. A „Bibliai Szemelvények“ kiadói jogát a Konvent az „Orsz. Ref. Tanár-egyesületre ruházta. A Tanár-egyesület megbízásából *Hegedüs és Sándor* debreceni könyvkiadó-cég fogja kiadni s már augusztus hó folyamán meg fog jelenni.

Sz—i Te a „Debr. Prot. Lap“ Zoványi-féle közleményében *együgyűnek* és *nevetségesnek* találod, mi pedig minősíteni sem próbáljuk azt, hogy Z. most le akarja tagadni, hogy „az ő (Kálvin) *sekélyesebb lelkülete*“ kifejezésben a *sekélyebb* szó nem azt jelenti, hogy *sekélyes*. Mint ahogy — úgymond — e hasonlatban „*Szász Károlynak gyöngébb hangja volt, mint Szász Domokosnak*“ nem azt mondom, hogy amannak gyönge volt a hangja, úgy „*Lutherrel összehasonlítva mondtam róla, hogy sekélyesebb lelkületű.*“ A megszorult bölcseségnek milyen csodálatos logikája nyilatkozik meg itt! Szegény Luther s szegény Kálvin! Az egyik — a Z. I. szerinti világreformátor — csak **sekélyes** lelkületű, a Warga szerinti világreformátor pedig csak **sekélyesebb**. Hogy mit jelent ez az alapfokon Lutherre s mit a középfokon Kálvinra — azt döntse el a t. olvasó. Ha díséretet lát benne Lutherre s csak Kálvinra tekinti a kifejezést megalázónak — akkor mi már végképen elfelejtettük *a comparatiot*. — A „Debr. Prot. Lap“ cikkére s a Z. I. kis röpiratára, amelyet a konvent több tagjának is megküldött — talán-talán (!) visszatérünk. Legalább bemutatjuk főbb vonásaiban, hogy mások is lássák és . . .

S. S. Kívánságodra itt közlöm azt a *német szöveget*, amelyet Z—i Kálvin-rajzából kivonatosan, de hű fordításban a német professoroknak küldöttem:

„Kalvin kann in dem gewohnten Sinne des Wortes nicht als ein Reformator betrachtet werden. Wo hat er eine reformatorische Tätigkeit entwickelt? nirgends. In Genf, als er dahingieng, hat er schon alles fertig gefunden und seine Wirksamkeit daselbst war auch nichts anderes, als Organisation und Regelung. Den Namen eines Reformators kann derjenige kaum verdienen, der nicht mehr ist, als einerseits ein Vermittler, andrerseits ein Eklektiker; zu dem Begriffe eines Reformators muss sich eine Wirksamkeit von grösserer Tragweite gesellen, als diejenige Kalvins war. Der Reformator schafft eine neue Welt, eine bessere und vorzüglichere, als die alte war; er tritt der officiellen aber corrupten Auffassung einer ganzen Gesellschaft entgegen und obgleich er den gährenden und geheimen Bestrebungen seiner Zeit Ausdruck verleiht, nichtsdestoweniger bekämpft er die bestehende Ordnung und den herrschenden Geist. — Wenn auch Kalvin in Genf derartiges unternahm oder auch vollzog, so erstreckte sich das nur auf einen sehr engen Kreis, auf eine Stadt oder auf einen Kanton und bewirkte nicht das Interesse des Fortschrittes, sondern das des Rückschrittes, denn es war in erster Reihe gegen den Zwinglianismus gerichtet.“

„Kalvin besass nicht den aufopfernden Mut, der zum Charakterzuge eines Reformators gehört. Er entfloh auch zweimal von Paris.“

„Es bildete eine Station auf dem Wege der Entwickelung auch das Kalvin'sche Gebilde, welches aber seine seichte Seele als ein endgültiges betrachtet wissen wollte. Wie überhaupt die Vermittler, war auch Kalvin kein schöpferisches Genie, kein schaffendes Talent, sondern bloss ein Eklektiker.“

„Das Ergebnis seiner kirchlichen Zucht war die Schreckensherrschaft in Genf. In einer ganzen Reihe schrecklicher Grausamkeiten offenbarte sich Kalvins zur wildesten Unduldsamkeit entartete sittliche Strenge.“

A. B. B—t. Előfizetése a jún. 19-én küldött 5 koronával 1908. szept. 30-ig rendben van.

V. K. Előfizetésed 1908. dec. 31-ig rendben van.

K. I. Onga. A nekrológ megérkezett. Ha csak lehet, már a jövő számban közölni fogjuk.

TARTALOM. *Buza László:* Vegyes házasságok és reverzális vesztesége a magyar ref egyházban. (Folytatás). — A magyar ref. egyetemes konvent Kálvin emlékének. — *Novák Lajos:* Közigazgatói jelentés. (Folyt. köv.) — Kálvin a történelem itélőszéke előtt. (XI.) (Folyt. köv.) — A ref. konventről. — *e. j.:* Az igazgató-tanács ülése. — Vegyes közlemények. — Szerkesztői üzenetek. — Pályázati hirdetések. — Hirdetések.

Kálvin János művei.

Szerkeszti: **Czeglédi Sándor.** **Eddig megjelentek**

1. A genfi egyház kátéja.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **60 fillér.**

2. Az egyház reformálásának szükségességéről.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **80 fillér.**

3. Kálvin János értekezése az ereklyékről.
Franciából fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér**

4. Sadolet biboros levele. Kálvin válasza.
Fordította: *Ladányi Pál.* — Ára **60 fillér.**

Sajtó alatt vannak:

5. III. Pál pápa levele Kálvin János megjegyzéseivel.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**

6. A párisi theol. fakultás hitcikkei Kálvin elleniratával.
Fordította: *Pongrácz József.* — Ára **50 fillér.**

Minden kötet külön kapható.

Az 1908. év elején e hat mű egy díszes kötetben is meg fog jelenni. — A 25 ivnyi terjedelmű kötet ára 4 korona 50 fillér lesz. Mind e művek megrendelhetők

a Magyar Kálvin-fordítók bizományosánál
KISS TIVADAR könyvkereskedésében **Pápán.**

Harmóniumokat

mindkét rendszer szerint a legolcsóbban szállit

PAJK REZSŐ és TÁRSA

Budapest,

V., József-körut 15.

Pianók! Pianók! Pianók!

Árjegyzéket ingyen és bérmentve küld.

Lelkészeknek és tanitóknak külön százalékengedmény. Részletfizetésre is szállítunk!

Szállítások bérmentve eszközöltetnek az utolsó vasútállomásig.

Elismert kitünő áruk.

Orgona és harmoniúm gyár

gőzerő hajtás és villamos világítással berendezve.

ORSZÁGH SÁNDOR ÉS FIA

cs. és kir. udvari szállítók

Rákospalota (Budapest mellett).

Alapíttatott 1861. évben.

Az 1885. évi országos kiállításon „nagy dísz oklevéllel“ (első díj) és „Ferencz József lovagrenddel“ az 1904. évi veszprémi kiállításon „arany érem-mel“ (első díj), az 1906. évi kassai kiállításon „dísz oklevéllel“ (első díj) kitüntetve, azonkívül számtalan kitüntetés és elismerés. Ajánlják kitünő hangú és szerkezetű, főleg a legújabb légnyomatu

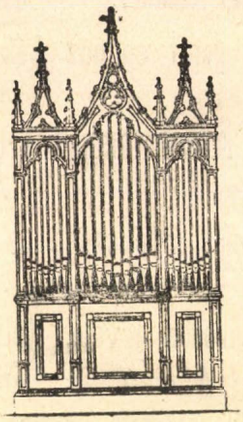

(pneumatikai) orgonáikat, melyek rendkívül könnyű játékmód és a változatok egyszerű kezelése mellett, az időjárás minden viszontagságainak ellenállnak. Szolid munka és jutányos árak. Kisebb orgonák készletben vannak. Eddig 700-nál több új orgona lett szállitva. Raktáron kitünő hangú harmoniumok minden nagyságban. Harmoniumok tetszés szerinti rajz és változat összeállitással rendelésre készülnek. Tervezeteket és rajzokat kivánatra küldünk.

Most jelent meg!

Tanulmányok.

Irta Dr. Antal Géza. Ára 1 kor. 60 fill. *Tartalom*: A magyar protestáns egyház külföldi érintkezései. — Az amerikai kálvinismus. — Az amerikai magyarság jövője nemzeti szempontból. — Az amerikai magy. ref. egyházak.

Az amerikai magyarság jövője nemzeti szempontból.

Irta Dr. Antal Géza. Ára 50 fillér.

Magyar református egyházalkotmány.

Irta Dr. Kun Béla. A vaskos 350 oldalból álló mű ára 7 korona. *Tartalom*: Elméleti alapok. — Történelmi alapok. — A magyar ref. egyházalkotmány jogi kutfői. — A magyar ref. egyház helyzete a magyar államban. — A magyar ref. egyház viszonya más egyházak irányában. — A magyar ref. egyház mostani alkotmánya. — Az egyházszervezet áttekintése. — A jogok alanyai az egyházban. — Az egyházi szervek. — Az egyházi törvényhozás. — Az egyház kormányzata. — Az egyházi biráskodás.

Ezen művek kaphatók:

Hegedüs és Sándor

könyvkereskedésében Debrecenben és minden könyvkereskedésben.

Pontos és legjobb órák 5 évi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák,

borkancsók, china-ezüst disztárgyak,

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

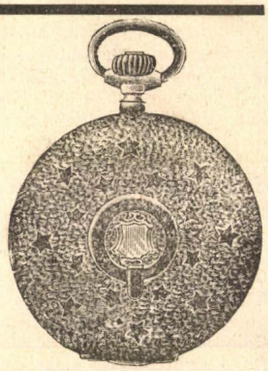

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

Polgár Kalman

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállitója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 28. szám. Sárospatak, 1908. július 12.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

Vegyes házasságok és reversalis-veszteségek a magyar református egyházban.

(Folytatás és vége.)

Látjuk tehát, hogy a reversalisok tekintetében nem olyan elszomoritó nálunk az állapot, mint azt általában tartják. Fogyásról pedig igazán nem lehet szó. A házasságok termékenységéről legújabban gyűjtött adatok szerint a magyarországi reformátusoknál az egy házasságból született gyermekek száma 3·91-t tesz ki, minthogy reversális veszteségünk átlag 230-ra tehető, e révén nem egészen 450 lelket veszitünk el évenként. Ez a veszteség, tekintve, hogy a ref. vallású újszülöttek száma körülbelől 80,000-re megy, túlságosan nagynak igazán nem mondható. Ennél többet veszítünk az átterések révén is. Igaz ugyan, hogy ez a veszteség is évente körülbelől 450—500-ra megy; de nem szabad elfelejtenünk, hogy itt felnőtteket veszitünk és hogy az újszülöttek egy nagyon tekintélyes százaléka a nagy gyermekhalandóság következtében nem éri meg a 7. életévet s igy az ilyeneknél tulajdonképen lélekveszteségről nem is lehet szó. Ami a reformátusok lassú szaporodását előidézi s ami komoly aggodalomra adhat okot, az az egy-két gyermekrendszer és a meddő házasságok nagy száma. Míg Magyarországon a házasságok átlagos termékenysége 4·16, addig a reformátusoknál — mint láttuk — csak 3·89 születés esik egy házasságra. Ennél csak az unitáriusok házasságai termékenylenebbek (3·73), a többi felekezetek, különösen a zsidók (4·77), a róm. kath. (4·36), a görög kath. (4·03), jóval megelőznek minket. Ha a mi házasságaink termékenysége csak az országos átlagot (4·16) is elérné, évente körülbelől 6000 kálvinista gyermekkel születnék több az országban. Itt van a mi lassú szaporodásunknak az igazi oka és nem az áttérésekben, meg a reversális veszteségekben. Nem akarunk most bővebben foglalkozni ezzel a különben igen érdekes kérdéssel, mert tárgyunktól nagyon eltéritene, mindössze azt akarjuk hangsúlyozni, hogy ennek a bajnak az orvoslására is első sorban a lelkészek és tanitók a hivatottak. Az egy-két gyermekrendszer a vallásosság hanyatlásával van nagyon szoros összefüggésben. Ha az emberekben nem ingott volna meg az Istenbe vetett hit és az Istentől való félelem, ma nem kellene orvosszereket keresnünk a gyermekszám szándékos korlátozása ellen. A lelkészekre és a tanitókra vár itt magyar nemzeti szempontból is nagyon fontos feladat; ők többet tehetnek, mint akármilyen hitbizomány elleni törvény és bármiféle törzsökösödés.

De ha hangsúlyozzuk is, hogy nagyobb veszélylyel fenyegeti egyházunkat az egy-gyermekrendszer, mint a reversális veszteségek, ezeknek a veszteségeknek a jelentőségekét sem akarjuk tagadni. Ha a többi felekezethez képest nálunk még elég kedvező is az állapot és ha nem vesztünk is el nagyon sok lelket ezeknek a megegyezéseknek a révén, az bizonyos, hogy a katholikus egyházzal szemben évről-évre egy igen nagy morális vereséget szenvedünk. A reversális kötéseknél — ezt elfogulatlanúl nem tagadhatjuk — a házasúló felek vallásossága döntő szerepet játszik s hogy nekünk állandóan veszteségünk van a róm. kath. egyházzal szemben, az mindenesetre azt is bizonyítja, hogy nálunk a hitünkhöz való ragaszkodás gyöngébb, mint a róm. kath.-nál. Szeretjük a reversális veszteségeinket a kath. clerus erőszakoskodásaira és illojalitására vezetni vissza. Mi nem akarunk e kérdésről nyilatkozni; ahoz nagyon alaposan kellene ismernünk a viszonyokat, hogy ilyen vádat könnyelműség nélkül általánosithassunk; de azt tudjuk, hogy a clerus minden erőszakoskodása is siker nélkül maradna a hívek erős vallásossága nélkül. Hasztalan fenyegetne a pap a gyónás megvonásával, ha az illető azt magára nézve elviselhetetlen büntetésnek nem tekintené és hiába tagadná meg az esketést, ha a felek nem ragaszkodnának ahoz, hogy épen a róm. kath. pap adja össze őket. Mi is valószinűnek tartjuk, hogy a róm. kath. egyház a maga nagy nyereségét a reversálisoknál nem mindig kifogástalan eszközökkel szerzi meg; de azt ismételten hangsúlyozzuk, hogy ennek a nagy és állandó nyereségnek a végső oka a hívek erős vallásos érzése és hitükhöz való fanatikus ragaszkodása.

Erősíteni kell nekünk is hiveinkben a vallásosságot. Nagyobb sulyt kell vetni az egyháztársadalmi intézményekre is különösen ki kell használnunk az iskolában rejlő nagy erőt ami érdekeinknek az előmozdítására. A különböző nemzetiségek, felekezetek, társadalmi érdekcsoportok világszerte lázas versenyt folytatnak, hogy az iskola utján biztositsák maguk részén a jövő generációt és mi úgy látszik, mintha tökéletes érzéketlenséggel viseltetnénk az iránt a nagyfontosságu kérdés iránt. Népiskoláinkat egymásután adjuk át az államnak; gymnáziumaink számára sorban vesszük igénybe az államsegélyt s ezzel a legfontosabb kérdésben: az erős vallásos érzésű tanárok alkalmazásában kötjük meg a kezünket, nem is gondolva arra, hogy jöhet idő, mikor ezt a megkötöttséget nagyon szomoruan fogjuk érezni. Kisdedóvó intézetünk az egész országban 6 van; de van 4 jog-

Lapunk jelen számához 1/4 iv melléklet van csatolva.

akadémiánk és prot. egyetem számára gyüjtjük a pénzt. A nőnevelés ügyét tökéletesen elhanyagoljuk, pedig ha fel akarjuk venni egyházunk érdekében a küzdelmet, első sorban a kálvinista anyákat kellene szövetségesekül megnyerni. Évről-évre panaszkodunk a külföldi apácák beözönlése és uj kath. zárdák felállitása ellen és mégis csak 4 polgári- és 3 felsőbb leányiskolát tartunk fenn a róm. kath.-ok 75 intézetének az ellensulyozására. Mi ezt a helytelen iskolaügyi politikát, amelynek különben nagyon jól tudjuk az anyagiak hiánya mellett főleg egyházalkotmányi szervezetünkben megvan a maga természetes magyarázata, tesszük első sorban felelőssé a vallásosság hanyatlásaért és mindazokért a bajokért, amelyek ezzel összefüggésben vannak. Nem akarunk most közvetlen foglalkozni ezzel a kérdéssel, tulajdonképeni tárgyunkhoz már nem tartozik; mi most a vegyes házasságokról és reverzálisokról szóló statisztikai adatokat akartuk a maguk igazi értékében és jelentőségében bemutatni, csak futólag érintettük a fentiekben ezt a kérdést, mint amely nézetünk szerint a reversalis veszteségeknek a főokát képezi. Részletes kifejtésüket egy más alkalomra tartjuk fenn.

Buza László.

Közigazgatói jelentés a főiskola 1907/8. évi életéről.

(Folytatás.)

Jótékonyan, engesztelőleg és biztatólag mosolygott le ránk mindjárt az a kettős súgár, mely kezdetben borús, sőt viharfelleges egünkön az egyházkerületi gyűlés alkalmával gyúlt ki. Az egyik súgár *Fejes István* 25 éves egyházi algondnokságának ünneplése, a másik *tápintézetünk új épületének felavatása* volt. Jól esett látnunk a valódi érdem méltó elösmertetését, azt a fényes elégtételt, melyet ünnepeltünk, sokfelől támasztott és szitott félreértések ködén túl, főiskolánk kormányzó szerveitől, tanári és ifjúsági testületeitől s a főt. egyházkerülettől kapott; jól esett hallanunk, hogy az ő gondos szeretetén a körülmények viszontagságai mit sem változtattak, sértetlenül, hiánytalanúl él, munkál az még ma is, élni és hatni fog mindaddig, míg a jóságos Isten megtartja őt nekünk. Tartsa is meg, áldja is meg és vezesse vissza minél előbb buzgó óhajtással, ragaszkodással és szeretettel váró főiskolája körébe!

Tápintézeti épületünk felavatása korona volt és zálog. Koronája alapítója nagy szeretetének és záloga a mi vibornai *Mudrány András* iránt táplált örök hálánknak és kegyeletünknek. Főiskolánk népessége, ifjaink korszerű és mégis jutányos neveltetése azok az érdekek, melyek kielégülést találtak e közjótékonysági palota felemelkedése által. De koronája lett ez az épület az építésben megfáradt tényezők önzetlen munkásságának is és záloga lesz — hisszük — annak is, hogy a nagy alapító példáját követve, mások is készek lesznek e főiskolát javaikkal, munkájukkal boldogítani. E palota egy év óta szolgálja immár célszerűen, sőt nagy kényelemmel a testi és erkölcsi nevelés nagy feladatait s ha a köztartás érdekében tervezett és részben munkába is vett reformok szerencsés megoldást nyernek; ha elenyésztethető lesz az az évi deficit, mely háztartásában állandóan előfordúlt: akkor áldásai nemcsak kifelé, hanem befelé is nyilvánvalóakká lesznek s lényegesen hozzá fog járulni főiskolai háztartásunk szilárdabbá tételéhez, más, nem kevésbbé fontos iskolai célok erőteljesebb szolgálatához. Úgy legyen!

Megnyugtatásunkra szolgált még az is, hogy főiskolánk nagyobb rázkódtatások nélkül illeszkedhetett be az új Egyh. Törvények által teremtett helyzetbe. Egy és más hagyományos jogunkat, mint képviselőink önmagunk által való választását, az egyházkerületi s főiskolai kormányzó hatóságok tagjaira való szavazati jogunkat, fel kellett ugyan adnunk és ez a tulságos egyformásitás a multhoz képest semmi esetre se jelent gazdagodást főiskolánk autonomikus szervezetében: de mig egyfelől reméljük, hogy ez az egyformásitási irány végképp ki merítette már magát, másfelől tiszteletteljes bizalommal kérjük a főt. Elűljáróságot, hogy főiskolánk ama tulajdonságait, amelyeknek kiválóságát és egyéniségét köszönheti, nivelláló törekvések és intézmények által végképp elenyészni ne engedje! Sárospataki főiskola 1881-ig *egy* volt a hazában, az egyházban; vigyázzunk, hogy *egyik* iskolájává ne legyen az egyháznak, a hazának!

Uj Egyh. Törvényeink adtak alkalmat a régóta készülő *tanári szolgálati szabályzat* bevégzésére is Nem könnyű munka volt és még így sem tökéletes, de mégis megelőztük vele a többi iskolákat s addig is, míg a konvent készíthet egy ily általános, megint nivelláló szabályzatot: a mi szabályzatunk mindenesetre alkalmas lesz arra, hogy tanáraink jogviszonyainak és kötelességeinek szilárd mutatója legyen.

Általában véve megnyugtató körülmény volt az is, hogy *főgimnáziumi tanáraink anyagi helyzete* a már végrehajtott állami fizetéskiegészítés által lényegesen javúlt, bár hogy ez sem jutott még el az eszményi magaslatra, mutatja az, hogy az Országos Tanáregyesület közgyűlése, melyen a mi főgimnáziumunk is képviselve volt három tanár által, egyhangúlag, erélyesen sürgette a középiskolai tanári fizetéseknek a bírói fizetésekkel való egyenlősítését és e tekintetben illetékes helyen biztatásban is részesült; akadémiai tanárainkat meg részint az 1908. évre is folyósított 400 koronás drágasági pótlék, részint az országos költségvetésbe a felekezeti jogakadémiák tanárai számára felvett 68 ezer korona összeg s a főtiszteletű Egyházkerületnek az Egyh. Törvényekből folyó ígérete, sőt önelkötelezése erősitgette és biztatgatta s a jobb jövendő reményében odaadással, önzetlenül hordozták többen meg is kétszereződött tanári terheiket. Most pedig, amikor a jogakadémiák számára felvett összeg már meg is van szavazva s a kiutalás és folyósítás bizonyára csak igen rövid idő kérdése: jogtanáraink is részeseivé lesznek a régen megérdemelt kedvezőbb anyagi helyzetnek; theologiai tanáraink enemű kielégítésével, hisszük, a mi főtiszteletű Elűljáróságunk sem fog késlekedni. S ha, ami szintén elmaradhatatlan, mert részint a fizetéskiegészítési rendszer, részint a helybeli súlyos lakásviszonyok követelménye, hogy a korpótlékok is egyenlősíttetni, a lakás pénzek törvényszerinti összegre emeltetni fognak: legkésőbb a jövő isk. év kezdetével új s eddig még nem tapasztalt megelégedés fog szállni mind a tanári kar, mind a főt. Elűljáróság szívébe.

Tudjuk, hogy a *főiskola anyagi helyzete* rózsásnak nem nevezhető. A már végrehajtott és még folyamatban levő építkezések, beruházások annyira igénybe vették jövedelmi forrásainkat, hogy azok erősítése végett 300 ezer koronás, törlesztéses kölcsönhöz kellett folyamodni, mely 50 évre jelentékeny törlesztési, de jelen pénzviszonyaink között előnyösnek mondható hányaddal fogja költségvetésünket megterhelni; azonban e kölcsön egyik tekintélyes részét a Mudrány-alap van hivatva fedezni: így hát a tanári fizetéskiegészítésre szükséges összeg egy kis körültekintéssel és jóakarattal, különösen ha a főt. Egyházkerület segítségét is megnyerhetjük, idejére mégis

elő fog kerülni. És kényszerűség is, hogy előkerüljön, mert sem főiskolánknak, sem a főtiszteletű Elöljáróságnak céljaival ki nem békíthető az az állapot, hogy tanárai más intézetek tanárainál alacsonyabb fizetésen tengődjenek s hogy anyagi helyzetük biztosítása érdekében örökösen könyörögjenek.

(Vége. köv.)

Főjegyzői jelentés az Orsz. Ref. Tanáregyesület működéséről.

(Folytatás.)

Részben halogatás, részben mellőzés miatt nem értünk eddig sikert több fontos kérdésben, amelynek eredményes elintézése végett pedig, a közgyűléstől nyert megbizatáshoz képest, mindent elkövetett igazgatóságunk. Ilyen első renden a nem *állami tanárok nyugdíjtörvényének revisiója* s ennek kapcsán a törvény hátrányos rendelkezéseinek megváltoztatása, mely magában a törvényben gyökeredzik s melynek föltételéül a 10 évi mathematikai mérleg megállapítása van felállítva. Ehhez képest 10 év múlva 1904-ben fölterjesztést tett egyesületünk a minisztériumhoz, melynek elintézését a múlt év elején, amikor a mathematikai mérleg összeállításáról értesültünk, megsürgettük, de eredménytelenül. Választ nem kaptunk. Kolozsvári közgyűlésünk határozata értelmében ismételten terjedelmes memorandumot nyújtottunk be ez évben, kérve sérelmeink orvoslását. Az eddigi jelek nem nagyon biztatók arra nézve, hogy felterjesztésünk megérdemelt figyelemben részesül.

E fölterjesztésbe, amint múlt évi közgyűlésünktől utasítva voltunk, bevettük már azt a kérelmet is, hogy az 1894. évi XXVII. t.-c. revisiója alkalmából a közoktatásügyi kormány a ref. *közép- és főiskolai szolgákat* is vegye fel a nyugdíj- és gyámintézet kötelékébe. Erre vonatkozólag jelentenem kell annyit, hogy a kérelem teljesítésére semmi reményünk nem lehet. Ugyanis a tiszántúli egyházkerület mult évi tavaszi gyűlésének 148. sz. végzése folytán már tett lépéseket az iskolaszolgáknak az országos tanári nyugdíjintézetbe való fölvétele érdekében, azonban a kormánytól azt a választ kapta, hogy e kérelem nem teljesíthető.

Hasonlóképpen elintézetlenül hever a minisztériumban a *vasúti kedvezmény*nek a ref. tanárokra leendő kiterjesztése tárgyában a kereskedelemügyi miniszternek még 1906-ban küldöttségileg átadott kérvényünk, melynek kedvező elintézéséhez akkor, a miniszter válasza után, biztató reményeket fűztünk. Ugyanakkor egyetemes konventünk is zörgetett az új kormánynál a prot. felekezeti tanárok kedvezményes vasúti jegyeinek engedélyezése tárgyában (Konventi jegyzőkönyv 1906. ápr. 34. sz.). S bár „a kérdésnek az országgyűlés képviselőházában történt tárgyalása alkalmával a vallás- és közoktatásügyi miniszter 2 izben, a kereskedelemügyi miniszter pedig egy izben a konventnek és egyesületünknek kérelmét teljes méltánylással fogadta s az osztó igazság elvével összeférhetetlen jelenlegi állapot orvoslását biztos kilátásba helyezte," mégis két év eltelte után sem történt semmi sem ebben az ügyben. Ismételt és több oldalról sürgetett kérelmeink sorsa az agyonhallgatás. (Legutóbb megint az április 13-án tartott egyetemes tanügyi bizottság gyűlésén került szóba a vasúti kedvezmény ügye.)

Harmadik fölterjesztésünk, melyre a kormánytól feleletet nem kaptunk, az állami *fizetéskiegészítésről* szóló miniszteri szabályrendelet sérelmes intézkedései és a fizetésnek törvény útján leendő rendezése tárgyában történt. E fölterjesztést 1907. junius 11-én, mult évi közgyűlésünk határozata szerint, nagyobb küldöttséggel vitte fel az elnökség a közoktatásügyi minisztériumba. Mi történt vele, tudni nem lehet. Hozzánk semminemű értesítés ez ügyben nem érkezett. Azt azonban mindnyájan tudjuk, hogy a sérelmek továbbra is fennmaradtak annak ellenére, hogy a legkiáltóbb sérelem megszüntetését maga a konvent is szorgalmazta. Az egyesek felfolyamodásainak sem volt semminemű eredménye. Ismeretes, hogy újabb fejlemények következtében a tanári fizetésrendezés ügye más irányt vett. Miután úgy egyesületünk, mint a ref. tanárkarok résztvettek a fizetésrendezés tárgyában összejött országos tanárkongresszuson s miután a kongresszus a felekezeti tanárok fizetésrendezésének ügyét is kellőképen felkarolta, most várakozó álláspontra kell helyezkednünk mindaddig, míg reménységünk van a kongresszusi memorandum alapján leendő fizetésrendezéshez.

Tankönyveinket illetőleg már az eddigieknél némileg örvendetesebb dolgokat jelenthetek. Kiadtuk a II. o. magyar olvasókönyvet, melyet az állam is engedélyezett. Megjelent a VIII. o. magyar történelem is, melynek approbatiója azonban még a miniszteriumtól nem érkezett le. Mindkét tankönyvet iskoláink nagy része máris bevezette s a szaktanárok mindenfelé elismerőleg nyilatkoznak róluk. Az I. o. magyar olvasókönyvünket az állam, a bíráló kifogásai alapján, nem engedélyezte. Mivel azonban a bírálatnál érdekeltségi eset forgott fenn, a miniszterium eddigi gyakorlatára hivatkozva, igazgatóságunk új bíráló-eljárás megindításáért folyamodott. E felfolyamodásunkra, szokás szerint, válasz nem érkezett Egyébként a tankönyvet, kettő kivételével, valamennyi gimnáziumunk használatba vette, sőt nem ref. tanintézetben is alkalmazzák. S hogy mennyire bevált, mutatja azon körülmény, hogy a 3600 példányban nyomott első kiadás már fogyatékán van s jövőre új kiadást kell belőle rendezni. Ha addig kivihető nem lesz is, az újabb kiadás alkalmával mindenesetre eloszlathatók lesznek azok a differenciák, melyek a tankönyv állami engedélyezésénél felmerültek. Különben reánk nézve az a fő, hogy kerületeink engedélyezzék. Ezt jórészben máris megtették. Legújabban valamennyi kerületünket felkértük, hogy eddig megjelent három s ez évben még júliusig kiadandó 4-ik tankönyvünket, t. i. a III. o. magyar olvasókönyvet egyszerre és együttesen hagyja hivatalosan jóvá s engedélyezze használatra. Nem hagyhatom említés nélkül, hogy tankönyveink, amellett a végtelenül fontos paedagógiai érdek és jelentőség mellett, mely prot. szempontból hozzájuk fűződik, anyagilag is szép jövedelmet hoznak egyesületünknek.

Nem mondhatjuk már ugyanezt egyesületünk másik nagy irodalmi vállalatára, az *Iskolatörténeti Adattárra* nézve. Első kötetének számadását tetemes pénztári hiánnyal zártuk le, miután a támogatás felől táplált reménységeink nem valósultak. Ám az első s hozzá még bevezető, adattárunk irányát, célját, jelentőségét föl nem tüntető kötettel a vállalatot teljesen föladni, iskoláink, irodalmunk és közműveltségünk érdekében hozandó nemes áldozattól visszariadni, egyesületünkhöz nem volna méltó. Ezt meg-

gondolva igazgatóságunk s remélve, hogy ha az adattár igazi mivoltát és kulturális nagy jelentőségét a II. kötetből látják tudományos köreink és intézeteink, nem zárkoznak el ridegen annak anyagi segítésétől, végre számításba véve azt, hogy egyesületünk két évi nyereségszámlájának terhére, a tőke megcsonkítása nélkül, kiadható lesz a mintegy 25 nyomtatott ívre terjedő adattári II. kötet, mindezekre tekintettel, a szerkesztővel és nyomdásszal történt megállapodás szerint, a f. 1907/8 és a jövő 1908/9-ik évek terhére a II. kötet kiadását elrendelte. Egyúttal megkérte a debreceni ref. egyház presbyteriumát, hogy az egyesületünknek korábban pályadíjul felajánlott, de tudvalevőleg, több sikertelen kísérlet után ki nem adott 50 drb aranyat engedje át az adattár II. kötetének céljaira. A presbyterium előbb látni kívánja a könyvet s azután dönt véglegesen ebben a kérdésben. A könyv legnagyobb részben ki van nyomtatva, júniusra egészen kész lesz. Tartalmazza, mint már jelezve volt, a wittenbergi magyar bursa anyakönyvét és a debreceni kollégium subskribált diákjainak névjegyzékét 1588-tól 1792-ig, mindkettőt a debreceni főiskola anyakönyvtárának kézirattárában őrzött eredeti okmányából *Thury Etele* szerkesztő közlésében. Mondanom sem kell, hogy ezek mily végtelenül fontos okmányok s közzétételükkel mennyire gazdagítjuk tanügyi és közművelődési irodalmunkat s mily roppant kincset tárunk fel általuk azok számára, akik hazánk múltjával foglalkoznak.

(Vége köv.)

Találkozók Sárospatakon.

Főiskolánk mindannyiszor örömünnepet ül, valahányszor volt növendékei az iránta érzett tisztelet, szeretet és hála s az egymás iránt való igaz barátság nemes érzelmei között találkozóra gyülekeznek össze ódon falai alá, hogy részint a múlt édes-bús emlékein elmerengve, részint a jelent mozgató eszmék hatása alatt gondolataikat kicserélve, erősítgessék és biztassák egymást s az oly jóleső együttidőzésből erőt, bizalmat és kitartást merítve, haladjanak tovább azon a pályán, amelyre közülök kiki e főiskolából vitte magával a szükséges ismereteket s az ideális célokért való lelkesedni tudást. Ezek a nemes érzelmek szülte találkozások mind jó tanúbizonyságok a főiskola mellett. Azok különösen ma, amikor némelyek megfeledkezve a tisztelet és hála nagy törvényeiről, mesterséges úton próbálják a tisztességben megvénült jó öreg kollégium iránt való bizalmat és szeretetet meggyöngíteni.

I.

Június 28-án, a 25 évvel ezelőtt, 1883-ban végzett *jogászok* találkozója volt. *Nemes József*, a beregszászi kir. járásbíróság vezető járásbírája akarta összehozni e napon a Sárospatakon az ő idejében végzett jogászokat, nemcsak a saját osztálytársait — hiszen ezek mindössze 8-an voltak s közülök — tudomásuk szerint — ma már csak 4-en vannak életben (*Nemes József*, *Nagy Péter* miskolci ügyvéd, *Gyarmathy Sándor* kir. járásbíró kir. táblai tanacsjegyző Budapesten, *Perjéssy Mihály* kir. ítélőtáblai bíró Pozsonyban), de meghívta az azon időben Patakon jogászkodó összes kor társait. Egy *pataki jogászgyűlés* vagy *jogász-ünnepély* eszméje lebegett az összehívó lelki szemei előtt, mely egyrészt lelki gyönyörűsége legyen a találkozásra összegyűlt régi jó barátoknak, másrészt buzdító példa a mai jogászifjúság előtt a főiskola, a volt tanárok megbecsülésére s a jogászi hagyományok ápolására. (Ez a magyarázata annak, hogy a találkozót nem az 1883-ban végzett theologusokkal együtt, hanem az azonidőbeli összes joghallgatótársaikkal tervezték).

Az összehívó szép eszméje ez idő szerint csak részben valósult meg. Talán a találkozás időpontjának kevésbbé alkalmas volta, vagy a nyilvános összehívás elmaradása okozta, hogy a találkozóra az összehívó *Nemes Józsefen* kívül (aki érettségi vizsgát tett fiát is elhozta), csak *Nagy Péter* miskolci ügyvéd, majd (délben) *Pilisy László* s.-a.-ujhelyi vármegyei arvaszéki ülnök jelentek meg. Számosan levélben vagy táviratban mentették ki elmaradásukat; igy *Balta János* szegedi kir. táblabíró (kedves humoros levélben), *id. br. Vay Miklós* Firenzéből, *Bartha Béla* jogtanár Selmecbányáról, *Finkey Pál* törvényszéki bíró Pécsről stb.

A két első találkozó (Nemes J. és Nagy P.) megjelent a vasárnap délelőtti istenitiszteleten, majd koszorút tettek az Emődy Dániel és Nemes Ferenc volt tanáraik sírjára, tiszteletüket kifejezték az akadémiai igazgatónál, dr. Szánthó Gyulánál (egyetlen élő jogtanáruknál), Radácsi Györgynél. A mai ifjúság javára mindketten 50—50 koronát adtak át dr. Finkey Ferenc jogtanárnak egy-egy pályatétel jutalmi díjául. Bankett helyett a vasúti vendéglőben ebédeltek a Pilisy Lászlóval megszaporodott találkozók, majd ebédután a tanári kar néhány tagjával is szaporodva, kedves visszaemlékezésekkel és eszmecserékkel töltötték a délutánt a vonatok érkezéseig.

A találkozás eredménye és jelentősége azonban, hisszük és reméljük, nagyobb lesz, mint a most összegyűltek számából következtetni lehetne. Az eszmecsere, melyet a találkozók és a velük volt tanárok folytattak, megérlelt egy szép gondolatot, azt, hogy a Patakról kikerült jogászságot évente, avagy legalább 2—3 évenként össze lehetne hozni egy *jogász-ünnepnapra*, mely (alkalmas időben) találkozója lenne az életbe kikerült jogászainknak, erősítője az Alma Mater iránti tiszteletnek és szeretetnek, egyúttal bemutatása a jelenlegi joghallgató ifjúság elméleti képzettségének s szellemi tornáinak. Dr. Szánthó Gyula és dr. Finkey Ferenc jogtanárok vállalkoztak a mostani találkozók felkérése folytán ez eszmének gyakorlati megvalósítására. Vajha sikerülne az eszmét már a jövő iskolai évben megvalósítaniok.

II.

25 éves találkozóra gyűltek össze június 29-én a Sárospatakon 1883-ban végzett hittanhallgatók. Régi, egyszerű helyen, a Vadászkürt vendéglőben volt az ismerkedési estély, ahol megjelentek Árokháty Béla gyürei, Csatáry Zsigmond sényői, Osváth Bertalan szalóci, Tóth Béla hetyeni, Kiss Lajos garbócbogdányi, Idrányi Barna szalánci, Szobonya István gyórkei, Nagy Barna sajóivánkni, Szabó István bési, Nagy Sándor kisdobronyi lelkészek. Tehát 10 a 32 közül, mivel 8 közülök szebb hazába költözött, 14 pedig betegség és más gátló körülménynél fogva meg nem jelenhetett.

Szép és megható volt, amidőn az egymás után jövő, őszülő fejű társak könytől fényes szemekkel keresték egymást s kitalálván régi ifjú társuk nevét, egymás nyakába borúltak és csóközönnel árasztották el egymást. A Csatáry Zsiga, Osváth Berti, Szabó István és Nagy Sándor feleségeik sokáig tudtak magukhoz térni meglepetésükből, hogy ezek a vénülő emberek hogyan tudják olyan forró szeretettel ölelni egymást, mikor odahaza 6—9 élő gyermeküket csókolgatják és táplálják mindannyian kongruás kenyérből! Kifogyhatatlan volt

mindenik a beszédből, mert az élet fáradsága oda tüzdelte a gondos barázdákat a megjelentek homlokára. A kedves, barátságos, családias és csendes elmélkedést az éjféli órában szakasztották félbe, hogy reggel újra kezdjék minden eddig ért örömük és fájdalmuk egymással való közlését!

Június 30-án ünnepies csoporttá lett a 10 barát és tanulótárs s ment a Rákócziak várának és kertjének megtekintésére s boldogan mutogatta egyik a másiknak az ő szokott tanulóhelyét és a közös pihenő helyet, ahol a tréfás, szórakoztató mondások derítették fel a fáradt elmét. Egy csoportban ment fel a tizek serege innen egyenesen a főiskola imatermébe, melynek ajtaján megilletődve, szinte hallható sóhajtások és könybe borult szemmel telepedett le mindenik. Közös megállapodás szerint a Szobonya szép hangja indítja a 37. dicséret első vers éneklését és Nagy Sándor lélekből jött imája következett egyházért, a főiskoláért és ennek virágzásáért, amelyet a „Szózat" felségesen szép eléneklése fejezett be. Ennek elhangzása után az istenitiszteleten megjelent tanárok: Szívos Mihály, Buza János, Dr. Szánthó Gyula, Dr. Rácz Lajos, Harsányi István, Novák Lajos előtt Nagy Sándor fejezte ki az ő osztályának a főiskola iránt érzett hálaját és kérte a közigazgatót, hogy a főiskola nevében fogadja el tőlük e hálás megemlékezést s közölje az iskolai évben elfáradt tanárokkal is. Novák Lajos ismeretes szónoki erejével szép beszédben kérte a megjelenteket a főiskola iránt táplált szeretetük megtartására s ezzel a tizek társasága a főiskola szépségeinek és kincseinek megtekintésére indult s meglátogatta: a nagykönyvtárt, szépészeti és régészeti, természetrajzi és természettani múzeumot és a kórházat s mindeniknek szépsége és nagy gyarapodása felett jóleső örömmel nyugodott meg. A mindig fiatal lelkű Buza János tanár egyik látogatónak, Idrányi Barnának, a természetrajzi múzeumban kedves meglepetéssel is szolgált, megmutatta ugyanis neki a többiek előtt, a nagyatyja, néhai öreg Idrányi Ferenc abaujberencsi ref. tanító által 1854-ben ajándékozott, saját kezével írt rávéséssel ellátott „lopótököt", amely mint a régi hordóból való borszívásnak egyik unikuma becses darabja a múzeumnak.

Ennek az osztálynak fiatal korában az volt az elve: „Aki szeret, hozzám jön!" Megtartotta ezt most is, amidőn közebédre ült össze a Vadászkürtben s lelkes örömmel fogadta dr. Rácz Lajos és Harsányi István megjelent tanárokat, nem különben Nagy Géza ungvajkóci lelkészt, míg az esti vonatok haza nem hoztak bennünket. Három óráig tartott az ebéd, nem az ételek sokasága, hanem az élettörténet elmondása miatt, amelyből az a tanúság szűrődött le, hogy a ref. pap állása fényes és felséges, de szegényes! Az együtt levő tíz (Osváth B. indítványára) sürgönyileg üdvözölte Radácsi György kedves tanárát Budapesten, ki a konventi ülésekre utazott el. Baráti szent csókolással s azon kijelentéssel váltunk meg egymástól, hogy 5 év múlva Idrányi Barna nagyszalánci lelkésztársunknál fogunk egybegyűlni 30 éves talkozóra. Segítsen erre meg bennünket az Isten s áldja meg a sárospataki főiskolát.

Kisdobrony, 1908. júl. 1. *Kinizsi.*

KÖNYVISMERTETÉS.

A Warga-féle egyháztörténet revideált kiadása.

III.

(Folyt. köv.)

A javitgatást meg is kisérlette, de itt is csak a következetlenségben vagy felületességben maradt következetesnek. Mert ha ebben a mondatban: „Azon kérdést, mely *felett* vitatkoztak (23. l.) s azilyen-*felett*-es vonatkozásokat másutt is helyesen javitotta, miért hagyta meg a 30-ik lapon s más helyen is? ! Vagy miért hagyogatta meg a Wargában sűrűn szereplő „által" névutót felényi vagy harmadrészben, ha kétharmadban kijgazitotta? ! Száz és egy példa helyett szolgáljon jellemzésül a 2-ik és 3-ik lap egymásután következő 10 sora, melyekben előfordulnak ilyen kapcsolatok: „*ez által* megváltoztatta," „a célt *az által* érheti el," "*ez által* bevágta utját." Az elsőt meghagyta, a másodikat helyesen javította *azzal* mutatóval, a harmadik helyett *vele* szócskát tette; pedig ha jól meggondolja, inkább kellett volna „ezzel" vonatkozást vagy „*igy*" szócskát használnia. Igy váltogatják egymást az ilyen észre nem vett s igazitott kapcsolatok! Vajjon nem jobb lett volna-e inkább megmaradnia Wargának a maga idegenszerű, bár hibás, de jellemző valóságában, mint megújhodnia ilyen revizori felületességben? !

Valamivel szerencsésebb egy másik idegenszerűség javitgatása, bár a nyelvérzék imitt-amott itt is meg-megtévedt. Ez idegenszerűség a mutató szók ragos és ragtalan használata, olyankor is, midőn a magyar személyragos alakokkal vonatkoztat (arról-róla, annak-neki, azzal-vele, attól-tőle stb.,) vagy egyszerüen elhagyja a mutató szót, ha csak erősebb rámutatás nem kivánja. Az ingadozás bemutatására álljon itt pár példa: O van hivatva *arra*, hogy (igazitja *rá* 20. l.) „Az események rohamos fejlődése *arra* késztette hogy *azokkal szemben*; javitja *velük szemben* (25. l.) „Izabella számára biztositsa a trónt. *ezzel* utat nyitott arra. Amazokban a rámutatást el kellett hagynia, emitt az „ezzel"-t „igy"-gyel cserélnie. Épenigy elhagyható a róla, vagy arról ebben: „megfeledkezve *róla*, hogy (45. l.). Ilyen helyen a „*róla*" is, a *benne* is csak magyaros német kolonc, „A főpapok kijelentették, hogy nem vesznek részt a szavazásban, hanem *ahelyett*" (javitva: *helyette (!)* (29. l.) Vagy amaz jó, vagy el kellett hagyni.

Mind ezeknél nagyobb hiba a mutató névmások jelzős használatának igazitása. Warga jellemzően mindenütt *azon, ezen* jelzőt használ. Igaz, hogy az ilyen jelzős alakokat: „Ezt a kerek erdőt" stb. sokan magyarosabbnak tartják s inkább is használgatják; de ha Aranynál s más elsőrendű íróinknál is az „azon, ezen" jelzőkkel bőségesen találkozunk, elvetésre méltónak tartsuk-e ez alakokat? ! Ezeket tehát Wargában is meg kellett tartani. De ha már a revizor, elég hibásan, nekik rontott, nem volt szabad fél munkát végeznie. Vagy teljes igazitás, vagy teljes kimélet kellett volna. Példákat idéznem felesleges; mindenki könnyen meggyőződést szerezhet e boszantó fél-munkáról.

Bántóbb az a kiméletlen elbánás, melyben Warga szórendje részesült. Csak itt-ott akad mondat, mely érintetlenül menekült a revizori munka alól. Megengedem, hogy sok mondatot jobbá tett az igazitás; de az is igaz, hogy sokra a szeszélyes operatio gyilkos hatású volt. Különösen kitűnik ez olyan mondatokban, melyekben a semmire sem becsült alany a mondat végén lomposkodik, meg a birtokos viszony elrendezésében. Mutatványúl pár példa álljon itt a rengetegből.

Wargában. 1) az egyház nélkül pedig *az ember* a kárhozat zsákmánya lesz.	Zoványinál „az egyház nélkül pedig kárhozat zsákmánya lesz *az ember*.
17. l. A gyűlés kimondta, hogy a pápa világi hatalma megszünt.	Hogy a pápának megszünt *a világi hatalma.*

Nem így kell e magyarosan: „Megszünt a pápa világi hatalma?!“

W. 2. l. „Azonban ezen átalakulásnak, ezen reformátionak munkája csak lassan, hosszas küzdelem után sikerülhetett.“ 7. l. „bizonyitja azon számos erkölcsi egylet, mely a társadalmi életnek minden zugát felkeresi.“

Z. így javitja: „Azonban ennek *a reformációnak* csak lassan, hosszas küzdelem után sikerülhetett *a munkája.*“

Minden zugát felkeresi *a társadalmi életnek.*

Amott a hangsúlyos alanyt veti hátra, emitt a birtokost, melynek nyelvünk természete szerint rendesen a birtok előtt kell állnia. Vagy nem helyesebb-e Warga szórendje a következő mondatban, ahol a tárgyak hangsúlyosak, tehát az ige előtt kell állaniok:

7. l. „*terveket* készitenek, eszközökről gondoskodnak, hogy céljokat megvalósithassák, azaz, hogy a *jelen társadalmi rendet, felforgassák* s annak romjain *újat* alkossanak, melyben

hogy megvalósithassák *céljokat*, azaz, hogy felforgassák a *jelen társadalmi rendet* s *újat* alkossanak *romjain*, melyben

W. 14. l. „a Gergely gondolkozás-módját is feltárta, melyhez *mindvégig* hű maradt; 15. l. A nép pedig *az elhunyttól* minden részvétet megtagadott.“

Z.-nál: „feltárta Gergelynek a gondolkozás-módját is, melyhez hű maradt *mindvégig.*“

A nép pedig minden részvétet megtagadott *az elhunyttól.*

A másodhangsúlyos részek a mondat végén súlytalanul lomposkodnak.

15. l. A tekintélyes külsejü új pápát, kihez *a közvélemény* sok szép reményt csatolt, a *római nép* kitörő lelkesedéssel üdvözölte.“

A tekintélyes külsejű új pápát, kihez sok szép reményt csatolt *a közvélemény*, kitörő lelkesedéssel üdvözölte *a római nép.*“

A javitás nem tette-e a kellemes mondatot pongyolává?!

23. l. „melyhez *utóbb* az ultramontán püspökök kérésére még egy pótlékot csatoltak, mely“

„melyhez az ultramontan püspökök kérésére, még egy pótlékot csatoltak *utóbb*, mely“

Vajjon mi értelme van itt a határozó hátravetésének?

De nem folytatom tovább a példák idézését, bár idézhetnék halomszámra; ennyi is világos bizonyságul szolgálhat, hogy aki így bánik a szórenddel, a magyar nyelv hangsúlyos természetével s a hangsúlyon alapuló szórendjével nincsen teljesen tisztában; mert különben felforgatott helyett tudott volna jobbat adni. Ez, ha hellyel-közzel sikerült is, vélet lenül nem mindenütt. Warga több kiméletet érdemelt volna a javitó részéről.

Ime, bár a nagy munkának csak kis terén böngésztünk, ki lehet mondanunk, hogy sem teljes gond, sem határozott elvek, sem szigorú következetesség, sem helyes nyelvérzék nem érvényesültek, a javitó munkában. Aligha rá nem illik az egész munkára egy régi iró klasszikus mondása: „Ami jó benne, nem új; ami új meg nem jó.“ Ilyen munka nem méltó sem a Warga emlékéhez, sem az egyházkerület tekintélyéhez.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Tisztelettel és bizalommal kérjük lapunk t. olvasóit a hátrálékos és a II-ik félévi előfizetési díjak beküldésére. A kiadóhivatalt minden hónap elején fizetnünk kell s ez csak úgy történhetik meg, ha t. olvasóink azt a csekély előfizetési díjat idejében beküldeni szíveskednek.

— **Kitüntetés.** Ő felsége a király, július 4-én kelt elhatározásával, *Meczner Béla* országgyülési képviselőt, az alsózempléni egyházmegye gondnokát, a főrendiház élethosszíglan való tagjává kinevezte. Egyházkerületünk lángoló buzgóságú vezéremberét, főiskolánk hűséges igazgató-tanácsosát e királyi kitüntetés alkalmából őszinte tisztelettel üdvözöljük. Adja Isten, hogy sokáig élvezhesse az új méltóságot!

— **Az „Orsz. Középiskolai Tanáregyesület“** idei közgyülését f. hó 3—4. napjain Budapesten tartotta meg, közepes érdeklődés mellett. A jul. 3-iki gyülésen *dr. Négyesy László* elnök tartott magvas megnyitó beszédet, majd meleg szavakkal üdvözölte a közoktatási miniszter képviselőjét s a ref., ág. ev. és róm. kath. tanáregyesületek küldötteit. Erre *dr. Gotthard Zsigmond* osztálytanácsos a közoktatási miniszter nevében üdvözli a közgyülést és kíván áldást annak működésére. „A középiskolai tanárság kezébe van letéve a jövő intelligencia nevelése; ápolják önök a művelt osztályban azokat az eszméket, amelyek összefüzik a magyar intelligenciát és nem azokat, amelyek elválasztják.“ *Dóczi Imre* a ref. tanáregyesület nevében — nagy hatást keltő beszédben — az összetartozandóság meleg érzetével üdvözli az orsz. középiskolai tanáregyesület közgyülését; a ref. tanáregyesület nem a közös egyesület gyöngitésére dolgozik, hanem épen a közös egyesület eszméit akarja hathatósan bevinni iskoláinkba. A közös zászló alatt a reformátusok mindig szivesen szolgálják a nemzeti közmüvelődés ügyét. *Fischer Miklós* az ag. ev., *Mázy Engelbert* a róm. kath. tanáregyesület nevében üdvözli a közgyülést; utóbbi szintén hangoztatta a közös célokat, de az azokra munkáló eszközök igenybevételénél egy jottányit sem engedhet felekezeti álláspontjából. Következtek az előadások: 1. *Dr. Fináczy Ernő* egyetemi tanár: Az 1883. évi középiskolai törvény (megemlékezés a törvény szentesitésének 25-ik évfordulója alkalmából); 2. *Pályi Sándor* budapesti főgimn. tanár: A szabad tanitás ügyének megvitatása; 3. *Miklóssy István* budapesti főgimn. tanár: A magyar nyelv ügye a nemzetiségi vidékek középiskoláiban; 4. *dr. Vargha György* budapesti főgimn. tanár: Reformtörekvések a földrajztanitás terén hazánkban és külföldön. — A júl. 4-iki gyülés napirendje a következő volt: *Székely István* titkári jelentése, *Müller József* pénztáros jelentése; a számvizsgáló-bizottság jelentése; jelentés a tisztikar megválasztására beadott szavazatokról; 38 választmányi tag választása (Sárospatakról Buza János főgimn. tanár választatott meg). Előadást tartott: dr. *Móczár József* nagyszalontai főgimn. tanár a fiú-internátusokról, *Sajó Sándor* budapesti főgimn. tanár: Magyar müveltség, magyar iskola címmel. A közgyülés az egyesület volt elnökét: a Wiesbadenben időző Beöthy Zsoltot táviratilag üdvözölte. A közgyülésen a sárospataki főiskola köréből *Rácz Lajos* akad. tanár volt jelen.

— **A tiszántúli ref. egyházkerület** jul. 7-én tartott rendkivüli közgyülése az új püspökre beadandó szavazatok határidejéül augusztus hó 15-ét tüzte ki. A

gyűlés az elhunyt püspök özvegyének évi 1000 koronát szavazott meg és neki adja a püspöki jövedelem f. évi október 1-ig eső részletét. — E közben a püspökválasztási mozgalom egyre erősebb hullámokat ver; már mind a 4 jelölt hívei sorakoztak s kibocsátották a felhívó szózatot. A Baltazár-párt felhívó szózatát Kiss Ferenc püspökladányi lelkész és Rásó Gyula egyh.-megyei gondnok írták alá, az Erőss-párt felhívó szózatát 54-en írták alá, köztük Bary József egyházmegyei gondnok, Sulyok István, Sütő Kálmán és Szikszay Zoltán esperesek; — mindkét felhívás, természetesen, csupa magasztalás, de azt sem az előbbi nem említi, mint jutott B. az esperesi székbe, sem az utóbbi, hogy E. L. szeret a sárral dobálózni. A Dicsőfi-párt júl. 1-én Szatmáron tartott látogatott gyűlést, amelyet Falussy Árpád szatmári főispán és Luby Géza e.-megyei gondnok hívott össze; itt a szatmári, nagybányai és nagykárolyi egyházmegyék képviselői, 1—2 ORLE-ánista lelkész kivételével, Dicsőfi József egyh.-ker. főjegyző püspökjelöltsége mellett foglaltak állást. Hogy a püspökválasztási mozgalomba a politikai korteskedések mocskaiból is jusson valami, a Debr. Prot. Lap úgy tünteti föl Dicsőfit, mint a kormány és a klérikálisok jelöltjét, kinek érdekében a kormány korteskedik. A püspökválasztás kimenetelét, ez idő szerint, még a beavatottak sem sejtik.

— **Lelkészi értekezlet.** Lapunk fel. szerkesztője az elmult héten Budapesten időzvén, júl. 7-én részt vett a pesti ref. egyházmegye lelkészi értekezletén. Az értekezlet a ref. főgimnázium nagytermében tartatott; jelen volt azon mintegy 30 lelkész s több világi tanácsbíró, akik — mint értesültem — valamennyien kaptak meghívót az értekezletre. Az értekezleten *Petri Elek* budapesti lelkész elnökölt. A 37. dicséret 1. versének eléneklése s *Murányi János* péceli lelkész imája után az elnök mondott tartalmas megnyitó beszédet, amelyben behatóan ismertette a mai felekezetközi viszonyokat. Következtek az előadások: *Biczó Pál* kosdi lelkész: „A lelkész szocialis munkájáról" értekezett, hangoztatva a falusi gazdakörök, olvasó-egyletek, népkönyvtárak, hitel- és fogyasztási szövetkezetek, mértékletességi, ifjúsági és jótékony nőegyletek szervezésének szükséges voltát; az értekezlet, kivéve a fogyasztási szövetkezetet, amelytől 2 felszólalás is óva intette a lelkészeket, a lelkészi munkakörnek ily irányú kiszélesítését helyesléssel fogadta. *Bárdy Pál* hévizgyörki lelkész „Az egyházi adózás rendezése" címén, kissé elkésetten, az egyházi adóteher csökkentésénél követendő eljárást ismertette. Az értekezlet harmadik megvitatandó tárgya „Az egységes liturgia kérdése" lett volna *Mády Lajos* esperes referálása mellett; de itt csupán azt az egy kérdést vitatták meg, hogy a konfirmáció minden egyházban áldozócsütörtökön, a délelőtti istentisztelet végeztével tartassék, — a további kérdések megbeszélését pedig akkorra halasztották, mikor az új ágendás könyv elkészül. Az értekezlet, *Benkő István* főjegyző indítványára (a világiak nem nagy gyönyörűségére) kimondotta, hogy testületileg belép az ORLE-be, továbbra is megtartva a régi alapszabályokat. *Hamar István* theol. tanár indítványára az értekezlet tiltakozott a *Ne temere* pápai decretum s a felekezetek békéjének az által való felkavarása ellen s e kérdésben a felsőbb egyházi hatóságokat erélyes állásfoglalásra kéri fel. Az értekezlet énekkel és imával fejeztetett be; utána a résztvevők a városligetben társasebédet tartottak.

— **Az 1908—9. iskolai évre felvett tápintézeti tagok névsora.** *A)* Alapítványosok és ingyenesek: *1. Balla Athanasius alapítványra:* — *2. Gyulay-alapítványra:* Gyarmathy Dezső I. o., Mészáros József IV. o., Kollonay Gyula III. jh., Fodor Pál II. jh., Soltész Géza III. o., Pálóczy Barna VII. o. *3. Pogány Istvánné-alapítványra:* Sütő Kálmán I. o., Kukoró Ferenc II. o. *4. Bernáth Zsigmond-alapítványra:* Torró Miklós II. th., *5. Kóczán Józsefné-alapítványra:* Csizi Zoltán II. o. *6. Lónyay Gábor-alapítványra:* — *7. Gróf Pállavicini alapítványra:* Szekeres Géza IV. o., (feltételesen) *8. dr. Szabó János-alapítványra:* Hézser Zoltán V. o. *9. Ragályi-Kubinyi-alapítványra:* Deme László I. th. *10. Prinsterer-alapítványra:* Doktor Béla III. o. *11. Horváth Mária-alapítványra:* Antalfy Gyula II. th., Barth Ernő VII. o., Komár János VI. o., Kovács Bertalan I. th., Sólyom Ferenc II. th., Szombathy Antal VII. o., Hubay Mihály III. th., Enyedi Andor II. th. Szabó Károly II. th., Horváth Lajos III. o., Fodor Gábor V. o., Czinyéri Barna III th., Kóródi Andor II. th., Kőmives Sándor II. th., Szarka Gyula II. th., Páhi Jozsef II. th., Keresztessi László II. th., Rozgonyi Sándor I. th., Matusz János III, o. *12. Jóny Tivadar-alapítványra:* Máthé László III. o., Horkay Andor III. o. *13. Bártfay Szabó Károly-alapítványra:* — *14. Vecsey Oláh Károly-alapítványra:* Bartha Jenő I. o. *15. Zsarnay emlék-alapítványra:* Keresztúri Kálmán II. o. *16. Ferenczy-alapítványra:* Tatár József III. o., Schwantzer Károly II. o. *17. Ragályi György-alapítványra:* Bondzsér József II. o. *18. Báró Vay-Geymüller Katalin-alapítványra:* Hézser László II. o., Riedl Miklós IV. o. *19. Rácz Ádám-alapítványra:* — *20. Kovách Károly-alapítványra:* Pápai István VI. o. *21. Sárkány Sámuel-alapítványra:* Lengyel József III. o. *22. Jászay-alapítványra:* Ladányi Mihály VI. o. *23. Kun püspök jubileumi-alapítványra:* Kiss József VII. o. *24. Comenius-alapítványra:* — *25. Báró Vay Béla-alapítványra:* — *26. Alsóborsodi egyházmegye-alapítványára:* Szalóczy Pál IV. o. *27. A kassai egyház-alapítványára:* Kovács Dezső VI. o. *28. Varga József-alapítványra:* Beszterczei Lajos I. o. *29. Pelsőczi magtár-alapítványra:* Molnár Sámuel III. th. *30. Vay-Szatmáry-Szilassy-alapítványra:* Nagy Ferenc III. o. *31. Töltési-Magyari-Darvas-alapítványra:* Csillik Bertalan VIII. o., Szabó András IV. o. *32. Sándor-Andor-Bolyos-alapítványra:* Kovács Géza VI. o. *33. Beleznay-alapítványra:* Szabó Imre V. o., Szepessi Pál VIII. o., Lipták István VI. o., Kovács László II. o. *34. Klobusiczki-Szepessi-alapítványra:* Nagy Ferenc I. jh., Göőz Lajos I. jh. *35. Katona-Babocsay-Mocsáry-Csemnay-alapítványra:* Stunda István IV. o. *36. Szepessy-Kapuváry-alapítványra:* Paikoss Dezső I. th. *37. Visolyi-Kacsándi-Onody-alapítványra:* Mikola Gyula VI. oszt. tanuló. 60 koronát fizetők: Járdán József III. o., Molnár Ferenc V. o. Kőrössi István VI. o., Horkay Béla IV. o., Széll Miklós VI o., Kiss Géza IV. o., Szilva Ferenc VIII. o., Bóna Aladár VII. o., Vass Lajos VIII. o., Tóth Lajos VII. o., Urbán Sándor III. o., Dobos Sándor V. o., Szabó Sándor IV. o., Balogh Sándor VI. o., Nagy László V. o., Kriston Antal II. o., Bartha László III. o., Szinyéri György VII. o., Baraxa Lajos III. th., Muzsi István III. th., Berecz Antal III. th., Nagy Sándor II. th., Nagy Béla VIII. o., Juhász Imre II. th., Horváth István II. th., Bodnár Lajos II. th., Solymossi József II. th., Séra Lajos II. th., Sallai István I. th., Gombos Ferenc II. jh., Bóna Miklós III. o., Biki Jenő I. o., Osváth Zoltán II. o., Galvács Imre I. o., Fehér Kálmán VII. o., Szombathi László V. o., Pataki Sándor II. th., Bakó Péter VIII. o. — 100 koronát fizetők:

Molnár Béla I. o., Pálóczy László I. o., Szombathi László I. o., Kiss Ernő I. o., Széll Árpád II. o., Petrik József I. o., Györke István II. o., Fazekas Lajos III. o., Hajdu Bénjamin I. o., Osváth József IV. o., Mándi Menyhért VI. o., Győr Imre II. o., Kovács Zsigmond II. o., Butykai István III. o., Balogh József I. o., Thúry Levente II. o., Doktor Dezső VIII. o., Mártha Ferenc I. o., Tóth Miklós III. o., Kiss Béla IV. o., Kőrössi József V. o., Györke Endre IV. o., Csontos József VII. o., Veress Bertalan VII. o., Végh Zoltán VI. o., Rozgonyi Kálmán IV. o., Tamaska János IV. o., Juhász Lajos V. o., Árokháti Béla VII. o., Bakó Endre VII. o., Bakó Ödön IV. o., Bakó Lajos II. o., Révész Menyhért V. o., Kassai Jenő IV. o., Beráts János V. o., Ujlaki Ferenc VIII. o., Magyari Lajos V. o., Pói József VI. o., Orosz Miklós II. o., Erőss Lajos III. o., Szűcs Lajos V. o., Szűcs Zsigmond II. o., Henter Miklós IV. o., Varga József V. o., Verebélyi Barna III. th., Csorba Dezső II. th., Igaz József II. th., Fekete Dezső I. jh., Osváth Béla I. jh.

— **Magyar Ref. Énekvezérek Egyesűlete.** Ref. énekvezéreink jun. hó 11-én Debrecenben gyűlést tartottak, amikor is elhanyagolt érdekeik ápolása és megvédése végett megalakították a „*Magyar Ref. Énekvezérek Egyesűletét*". A szervezés munkáját a Sárospatakon megjelenő *Protestáns Zeneközlöny* végezte s a gondos előkészítésnek volt köszönhető, hogy az alakúlás tervszerűen történt, a közgyűlés pedig példás rendben s szép erkölcsi sikerrel folyt le. A közgyűlés legelső dolga volt, hogy — vallásossága s az egyházhoz való tartozandósága kifejezéseképen — szép sürgönyben üdvözölte *Kun* Bertalant és Br. *Bánffy* Dezsőt, mint a konvent elnökeit, akik meleg hangú táviratban feleltek, Isten áldását kérve e legújabb egyházi Egyesűletre. A Prot. Zeneközlöny által készített s előre közölt alapszabály-tervezet letárgyalása és elfogadása után a tisztikar a következő névsorral alakúlt meg. Elnök lett: *Nagy* András debreceni énekvezér; alelnökök: *Ciriak* Gyula kunhegyesi és *Szabó* Gyula újfehértói; főjegyző: *Tóth* Lajos hajdúszoboszlói; aljegyzők: ifj. *Győre* Dániel balmazújvárosi és *Költő* Gyula biharmezőkeresztesi; pénztárnok: *Dávid* Sándor hajdúsámsoni és ellenőr: *Vida* Károly hajdúhadházi énekvezér A választmányi tagok megválasztása után a közgyűlés hivatalos lapjául a *Protestáns Zeneközlönyt* jelölte ki s itt említjük meg, hogy az Egyesűlet ifj. *Fövenyessy* Bertalan sárospataki énekvezérnek, a Zeneközlöny szerkesztő-kiadójának, az Egyesűlet megalakításáért meleg óvációval adózott. A gyűlés folyamán *Nagy* András debreceni énekvezér s elnök *a ref. egyházi ének- és zene fontosságáról* értekezett. *Tóth* Lajos hajdúszoboszlói énekvezér a *ref. énekvezéri állás fontosságát* fejtegette, ifj. *Győre* Dániel b.-újvárosi énekvezér a *fizetés-ügyről* és *nyugdíjról* tartott előadást. Mindhárom előadó nagyon fontos határozati javaslatot terjesztett elő, melyeket a gyűlés elfogadott. E javaslatokat lapunk következő számában fogjuk ismertetni. A sikerült alakúló-közgyűlést az Arany-Bika szállóban népes közebéd zárta be, ahol az új Egyesűlet áldásos működéseért és hosszú életeért, a tiszti-karért, a fiatalokkal együtt lelkesedő öreg tagokért lelkes felköszöntők hangzottak el.

— **Érettségi vizsgálatok.** A *miskolci* ref. főgimnáziumban jún. 22—24. napjain tartatott meg az érettségi vizsgálat *Pataki Sándor* igazgató tanácsi elnök elnöklete alatt, *dr. Szász Károly* kultuszminiszteri osztálytanácsos, kormányképviselő jelenlétében. A vizsgálatra jelentkezett 27 tanúló, akik közűl *jeles* éretts. vizsgálatot tett 7, *jó* vizsgálatot 6, *egyszerűen* érett lett 6, javító vizsgálatra utasíttatott 8 tanúló. — A *rimaszombati* egyesült prot. főgimnáziumban jún. 22—25. napjain tartatott meg az érettségi vizsgálat *Ludmann Ottó* eperjesi ev. koll. igazgató-tanár, mint vizsgáló-bizottsági elnök elnöklete alatt, *dr. Obetko Károly* eperjesi jogakad. tanár, kormányképviselő jelenlétében. A vizsgálatra jelentkezett 26 tanúló, akik közűl jelesen vizsgázott 4, jól 6, elégségesen 10, javító vizsgálatra utasíttatott 6 tanúló.

— **Tordai lelkészek a szocialisták ellen.** A tordai ker. egyházak lelkészei és gondnokai jul. 1-én értekezletet tartottak, mely alkalommal Fűzy Sándor ref. lelkész inditványára egyhangúlag kimondották, hogy azoknak a szocialistáknak, akik a vallásról mitsem akarnak tudni és egyházi funkciók igénybevétele nélkül temetkeznek, a ker. egyházak tulajdonát képező köztemetőben sírhelyet nem adnak és nem harangoztatnak. Az egyházak e határozata annak alkalmából történt, hogy egy szocialista munkást elvtársai eltemettek anélkül, hogy bármely egyház közreműködését igénybevették volna.

Pályázat

I. A Meskó-féle tanítóképezdei 200 koronás ösztöndíjra.

1. Ez ösztöndíj elnyeréséért a sárospataki állami tanítóképezdében tanuló, szegénysorsú, ref. vallású, jó erkölcsű s általános jeles osztályzatú tanulók folyamodhatnak.

2. A folyamodók közűl egy abaujmegyei születésű s az első pontban körűlírt feltételeknek megfelelő ifjút az abauji egyházmegyének ajánlani joga van s az ajánlottnak — egyenlő körűlmények között — a többi folyamodók felett elsőbbsége lesz.

3. Ezt az ösztöndíjat élvező másnemű iskolai jótéteményben nem részesűlhet.

4. Az ösztöndíjra felvett ifjú, ha az első pontban körűlírt feltételeknek megfelel, az ösztöndíjat mindaddig élvezheti, míg iskolai pályáját bevégzi; az ösztöndíj megtartása céljából azonban, az iskolai év végezte után, a főiskolai igazgató-tanács előtt kérelmét megújítani köteles.

5. Az ösztöndíj odaitélése felett a főiskolai igazgató-tanács ez évi szeptemberi ülésében határoz.

6. Az ösztöndíj félévenként utólagosan adatik ki a főiskolai pénztárból.

Felhívatnak mindazok, kik ezt az ösztöndíjat elnyerni óhajtják, hogy kellően felszerelt folyamodványaikat augusztus hó 1-éig a főgimnáziumi igazgatói hivatalba nyujtsák be.

—

II. A Horváth Mária-féle 600 koronás műegyetemi ösztöndíjra.

1. Ez ösztöndíj elnyeréséért olyan szegénysorsú, magyarországi születésű, ref. vallású ifjak folyamodhatnak, kik a gimnáziumi tanfolyamot a sárospataki ref. főgimáziumban jeles eredménnyel bevégezvén, a kir. József-műegyetem hallgatói sorába lépni szándékoznak.

2. Az ösztöndíjas az elnyert jótétemény élvezetében mindaddig megmarad, míg a műegyetemi tanfolyamot szabályszerűen be nem végezte; tartozik azonban előmeneteli bizonyitványait a főiskolai igaz-

gató-tanácshoz félévenként beterjeszteni, mert ki nem elégítő eredmény esetén a jótéteményt elveszti.

3. Az ösztöndíjat a főiskolai pénztári hivatal félévenként, két egyenlő részletben, utólagosan az igazgató-tanács utalványára teszi folyóvá.

4. Az ösztöndíjat a sárospataki gimnáziumi széknek és a főiskolai igazgató-tanácsnak ajánlatára az Egyházkerületi Közgyűlés adományozza.

Felhívatnak tehát mindazok, kik ez ösztöndíjat elnyerni óhajtják, hogy szegénységi és iskolai bizonyítvánnyal felszerelt s az Egyházkerületi Közgyűléshez intézett folyamodványaikat ez évi augusztus hó 1-éig a sárospataki főgimnázium igazgatói hivatalába adják be.

A főgimnáziumi igazgatóság.

Pályázati hirdetés.

A „*Sárospataki Irodalmi Kör*“ pályázatot hirdet a következő népiskolai tankönyvekre:

1. Földrajz a népiskolák számára.

2. Abc- és olvasókönyv az I. osztály számára.

Mindkét könyvre nézve az új állami népiskolai tanterv utasításai az irányadók.

A földrajzi könyv beadási határideje 1909. febr. 15.; az Abc-é 1909. szeptember 1.; a pályamunkák az elnökség címére küldendők. A szerzői tiszteletdíjra vonatkozólag az Alapszabályok 17—22. §-ai intézkednek.

Pályázati hirdetmény.

A magyarországi református egyház egyetemes konventjének közvetlen fennhatósága alatt álló s az Északamerikai Egyesült Államok területén működő amerikai magyar református egyházmegyében előreláthatólag több egyházközség lelkészi állása fog betöltetni. Felhivatnak mindazon lelkészek, kik az amerikai magyar református egyházmegyében lelkészi állást elfoglalni hajlandók, hogy ezen szándékukat személyes és családi körülményeik, nyelvismeretük stb. ismertetése mellett a konvent elnökségéhez (Budapest, VIII. Üllői-út, 14. sz.) okmányaik kíséretében jelentsék be.

Tájékozásul megjegyeztetik, hogy a lelkészi állások szabad lakáson és stólán kívül általában az egyházközség által fizetett évi 400 dollár fizetéssel s a konvent elnöksége által fizetett évi 500 dollár fizetéskiegészítéssel együtt 900 dollár évi javadalommal vannak egybekötve s hogy a lelkészek amerikai szolgálatuk ideje alatt is 1800 korona nyugdíjba beszámítható törzsfizetés alapján tagjai maradnak a lelkészi nyugdíj- és özvegy-árva-gyámintézetnek. Az amerikai lelkészek egyéb viszonyaira nézve az egyetemes konvent 1900. áprilisi 87. sz. határozata ad bővebb felvilágosítást.

Budapest, 1908. június 23.

A magyarországi református egyház egyetemes konventjének elnöksége:

Br. Bánffy Dezső, főgondnok, világi elnök. — *Kun Bertalan*, püspök, egyházi elnök.

Pályázat.

A *Miskolci Ref. Női Filléregylet* szeptember 1-én megnyiló árvaházában egyelőre *6 leánygyermek nyer elhelyezést.* Akik gyámoltjaikat itt elhelyezni akarják, okmányokkal felszerelt kérvényüket július hó 30-ig nyujtsák be a nevezett egyesület elnökségéhez (Miskolc, Verbőczy-utca 7. sz.). A teljes apátlan, anyátlan árvaságot, ref. hitben lételt, egészségi állapotot, életkort, előző tanulmányokat hivatalos okmányokkal kell igazolni. A pályázó jó erkölcsét az illetékes ref. lelkész igazolja. A pályázók betöltött 10 évnél fiatalabbak, de 12 évnél idősebbek nem lehetnek. Fehérneműről általában és az idei őszi ruhácskákról a gyámok gondoskodnak.

Miskolc, 1908. június 24.

Özv. báji Patay Gyuláné
szül. *Szathmáry Király Anna*
elnök.

Pályázat.

A *Miskolci Ref. Női Filléregylet* szeptember 1-én egyelőre 6 gyermekkel megnyiló árvaházában *árvaanyai állásra* pályázat hirdettetik a következő feltételek mellett: 1. az árvaanya évi fizetése 400 (négyszáz) kor.; 2. a gyermekek teljes ellátására (mosás, fűtés, világítás, koszt) kap minden egyes gyermek után fejenként 300 (háromszáz) koronát; 3. cseléd fizetésére 300 (háromszáz) koronát; 4. egy cseléd ellátására 300 (háromszáz) koronát; 5. fűtésre, világításra, mosásra 300 (háromszáz) koronát; 6. saját ellátására 300 (háromszáz) koronát; 7. lakás a saját személyére, valamint a gyermekek részére és a háztartáshoz szükséges helyiségek; 8. tágas udvar és kert. *Ezzel szemben kötelességei:* 1. A gyermekek anyai gondozása, házi foglalkozásuknak vezetése és ellenőrzése; 2. a gyermekek teljes ellátása (lakás, fűtés, világítás, mosás, betegápolás). A gyermekek ruházatáról a Filléregylet külön alapból gondoskodik. Pályázhatnak gyermektelen, ref. vallású, a szellemi és testi erők teljes birtokában lévő 40 évnél nem idősebb özvegy nők. Pap, tanár, tanító-özvegyek előnyben részesülnek. A pályázati kérvényhez keresztlevél, az illetékes lelkész részéről erkölcsi bizonyítvány is csatolandó, mely az illetőnek családi viszonyait is feltünteti. A pályázati kérvények *július 20-ig* a Filléregylet elnökségéhez (Miskolc, Verbőczy-utca 7. szám) nyujtandók be. A megválasztás egyelőre *próbaévre* szól. A megválasztandó állását aug. 20-ig köteles betölteni. A választás aug. 10-én ejtetik meg.

Miskolc, 1908. junius 24.

Özv. báji Patay Gyuláné
szül. *Szathmáry Király Anna*
elnök.

Szerkesztői üzenetek.

Bodrogközi. Egész héten vártunk nekrológot az esperes úrról, de nem érkezett.

A. K. Tárgyhalmaz miatt csak a jövő számban jöhet.

P. J Megkaptuk. A jövő számban közöljük.

TARTALOM. *Buza László:* Vegyes házasságok és reversálisveszteségek a magyar ref. egyházban. (Vége). — *Novák Lajos:* Közigazgatói jelentés. (Folyt.). — *S. Szabó József:* Főjegyzői jelentés. (Folyt.). — Találkozók Sárospatakon. — Warga egyháztörténetének revideált kiadása. — Vegyes közlemények. — Szerkesztői üzenetek. — Pályázati hirdetések. — Hirdetések.

Orgona és harmoniúm gyár

gőzerő hajtás és villamos világítással berendezve.

ORSZÁGH SÁNDOR ÉS FIA

cs. és kir. udvari szállítók

Rákospalota (Budapest mellett).

Alapíttatott 1861. évben.

Az 1885. évi országos kiállításon „nagy dísz oklevéllel“ (első díj) és „Ferencz József lovagrenddel“ az 1904. évi veszprémi kiállításon „arany éremmel“ (első díj), az 1906. évi kassai kiállításon „dísz oklevéllel“ (első díj) kitüntetve, azonkívül számtalan kitüntetés és elismerés. Ajánlják kitünő hangú és szerkezetű, főleg a legújabb légnyomatu (pneumatikai) orgonáikat, melyek rendkívül könnyű játékmód és a változatok egyszerű kezelése mellett, az időjárás minden viszontagságainak ellenállnak. Szolid munka és jutányos árak. Kisebb orgonák készletben vannak. Eddig 700-nál több új orgona lett szállitva. Raktáron kitünő hangú harmoniumok minden nagyságban. Harmoniumok tetszés szerinti rajz és változat összeállitással rendelésre készülnek. Tervezeteket és rajzokat kivánatra küldünk.

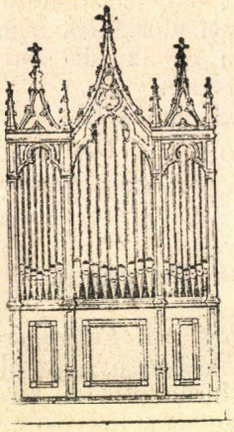

Most jelent meg!

Tanulmányok.

Irta Dr. Antal Géza. Ára 1 kor. 60 fill. *Tartalom*: A magyar protestáns egyház külföldi érintkezései. — Az amerikai kálvinismus. — Az amerikai magyarság jövője nemzeti szempontból. — Az amerikai magy. ref. egyházak.

Az amerikai magyarság jövője nemzeti szempontból.

Irta Dr. Antal Géza. Ára 50 fillér.

Magyar református egyházalkotmány.

Irta Dr. Kun Béla. A vaskos 350 oldalból álló mű ára 7 korona. *Tartalom*: Elméleti alapok. — Történelmi alapok. — A magyar ref. egyházalkotmány jogi kutfői. — A magyar ref. egyház helyzete a magyar államban. — A magyar ref. egyház viszonya más egyházak irányában. — A magyar ref. egyház mostani alkotmánya. — Az egyházszervezet áttekintése. — A jogok alanyai az egyházban. — Az egyházi szervek. — Az egyházi törvényhozás. — Az egyház kormányzata. — Az egyházi biráskodás.

Ezen művek kaphatók:

Hegedüs és Sándor

könyvkereskedésében Debrecenben és minden könyvkereskedésben.

Pontos és legjobb órák 5 évi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák,

borkancsók, china-ezüst disztárgyak,

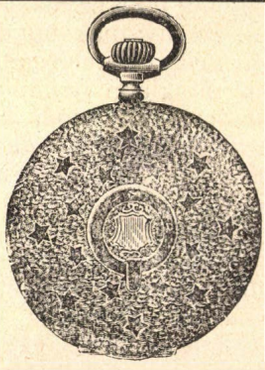

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

Polgár Kálmán

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállitója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 29. szám. Sárospatak, 1908. július 19.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

Még egyszer a papi tisztességről.

— Dr. Baltazár Dezső úrhoz, mint az ORLE elnökéhez. —

Testvérem az Úrban! Lelkem kényszerít, hogy még egyszer írjak a papi tisztességről s újra csak Hozzád címezzem. És pedig nyomban kijelentem, nem azon indokból, mintha előbbi levelemre az egylet hivatalos lapjában közlött némi megjegyzéseid késztetnének. A dolog lényegét Te nem is érdemesítéd figyelmedre, amin én nem csodálkozom. A te nézőpontod másutt van és sokkal inkább odafigyelsz, semhogy más szempontok is lelkedbe vetnék sugarukat, s lekötnék figyelmedet. A dolgok és hatások oly tömege vesz körül, hogy nyugodt elmélyedést alig engednek.

De mégis, megpróbálom még egyszer figyelmedet egy más nézőpontra is irányítani. Isten, ki lelkünkbe lát s megítéli a gondolatokat is, legyen a legszigorúbb bírám, midőn kinyilvánítom, hogy ez irásomban, mint az előbbiben is, a legtisztább jóakarat vezeti tollamat személyed iránt is, a közügyek iránt is. Igyekszem oly tárgyilagosan nézni és oly tisztán látni, amint csak lelkem erre képes.

Bizonyára nem új dolgot említek, ha megemlítem, hogy olyan célzatot is tulajdonitottak Neked az ORLÉskodás révén, mintha személyes ambiciód sarkalna, — nem az egyetemes protestáns közérdekek szolgálatára, hanem csupán a debreceni püspöki szék felé. Hogy ettől nem idegenkedel, most már magad is igazolod. Te okos ember vagy, megérted a dolgok rendét. Az összefüggések, hatások, eredmények — mint sorozatok, előtted bizonyára tisztán állanak s ez okból Veled magasabb hangból lehet és kell is beszélni.

Aggodalmaim vannak; — a papi tisztességért is, személyedért is, a nagy közügyért is.

A papi tisztességről ismételve csak azt mondhatom, hogy az, a lélek csendjén munkáló harmatszerű alkotó erőből fakad — az igazi krisztianizmus szerint. És mikor a ker. papok harci paripára ültek, gyilkos fegyvert fogtak, — bizony inkább azon gonosztevőkhöz csatlakoztak, kik Judás vezetése alatt Krisztus urunk elfogására indúltak. A harcias hév nem a krisztusi lélek jellege. Pusztító erő ez, — nem alkotó erő. A rosszakarat és szándékos gonoszság ellen, igaz, Krisztus lelke is nem egyszer kikelt, mennydörgött, — életigaz példákat olvashatunk erről a bibliában, — de a Krisztus célja, amint naptiszta világításban láthatjuk, még mennydörgésében is a bennünk lakozó isteni lélek szabaditása volt a gonosz indulatok tönkretevő uralma alól: „az embernek fia nem azért jött, hogy elveszítse, hanem hogy megtartsa e világot.“

Hajdúböszörményben oly dolgok történtek, melyek homlokegyenest ellenkeznek a papi tisztességgel. Én a református tanítóságot is a papok mértékével mérem s főként egyházi ténykedéseiket a ker. papi tisztesség mérlegére teszem. Olyan tisztességtelen korteskedést inditottak érdekedben a böszörményi tanító urak, hogy én igazán bámulom a Te izlésedet, hogy ilyet megengedtél jóakaró barátaidnak. Tudnod kellett, mi történik körülötted, — olyan együgyü rövidlátást nem is tételezhetek fel rólad, hogy ne tudtad volna. Parancs-szóval is módodban lett volna letiltani őket az irántad való ilyen tisztességtelen és szinte lealázó szeretet megnyilatkozásától. Esperes vagy, hatóság vagy felettök, megparancsolhattad, ha másként nem ment, hogy ne ártsanak a Te jó hirnevednek és ne hozzák gyanuba a Te papi tisztességedet!

Már magában véve az a tény is elitélendő, hogy a Te püspökké választásod érdekében egy *végrehajtó bizottság* alakúl a Te lakóhelyeden. Politikai téren is sok erőszakoskodásnak, sok aljas furfangnak tenyésztelepe az ilyen *ad hoc* intézmény. Egyházi téren pedig határozottan képtelenség. Ki fogja elhinni, hogy mindazon felhívások, körlevelek, kérdőívek, melyek ama kortes-fészekből kiröppentek, a Te tudtodon kívül történtek?! S ha tudtad, hogyan hagyhattad jóvá az olyan felhívásokat, hogy minden tanító kövessen el mindent a presbitériumokban, a lelkész ellenére is, hogy a presbiterek rád szavazzanak; ha maguk nem elég erősek, írjanak a végrehajtó bizottsághoz alkalmas kortes-emberért, aki majd tudja a módját, hogyan puhítsa meg a nyakaskodó presbitereket?! Hogy a kérdő-ivben még az egyes presbitereket is jellemezni kérik, kire hogyan lehet hatni? s több ilyenféle bizalmas tudakozódás!

És ezt tanítók teszik, református tanítók, akik Teveled együtt élnek, együtt munkálkodnak, a Te lelked óhaját ismerik, a Te eszközeidet mérlegelik, a magokét ahoz szabják s ezt a tisztességtelen kortéziát nagy buzgalommal munkálják — a Te javadra, közegyházi érdekünk előmozditására, a püspöki hivatal díszére s a ker. lelki szabadság nagy dicsőségére!!

Lehetetlen, tisztára lehetetlen, hogy az ilyen eljárás összeegyeztethető volna a papi tisztességgel!

S a Te példád után indúlva, egymásra jelennek meg felhívások, nyilt levelek, ajánlgatások, itt-ott az ellenfél lebecsmérlésével. Csunya személyi vonatkozások. Mindezekben én nem találom meg a mi papi

Lapunk jelen számához $^1/_4$ iv melléklet van csatolva.

tisztességünket. Sőt midőn az undok politika is nyelvét öltögeti felénk, tisztességet kereső jelölteink felé s piszkos rágalmaival igyekszik beszennyezni, — főként a Te tisztességedet, jóformán napról-napra, — hát ebből a piszokból egész lelkésztestületünkre ragad valami. Hát nem kerülhettük volna mi ezt el?!

A Te személyedre térek. Te kitűzted a harci lobogót, egy nagy eszme megtestesülése lettél: az egyetemes magyar református egyház jogvédője. Nagy dolgokon törted és töröd a fejedet. A ref. papság százai benned és általad látnak egy jobb jövőt. Bárhogy ítéljük meg azt a mozgalmat, melynek egyházi téren élire állottál, tény, hogy ilyen mozgalomra szükség van és ilyen mozgalom eredménye üdvös lehet. De az is múlhatlanúl szükséges, hogy semmi tekintet, semmi körülmény ne kösse akaratodat és tehetségedet. Vagy-vagy. „A puskagolyóbis kétszer akkorra nem megy, mint amennyire megy!" Az ORLE. elnöksége nem fér a püspöki székbe. Mindenik egész embert kíván, ha még hatalmasabb tehetség volna is. Még leghivebb követőid közül is többektől hallottam, hogy semmi szín alatt nem szavaznak Rád, mert akkor az ORLE. elbukik. De most nem erről van szó. Arról van szó, hogy a leendő püspökre súlyos föladatok várnak egyrészről, másrészről keze bizonyos tekintetben kötve van a hivatal paragrafusai miatt. Sok dolog van, amit nem szabad, vagy nem ildomos a püspöknek, míg az ORLE elnökének nemcsak szabad, hanem kötelessége. Neked ezt tudnod kell. Egyik a kor izzó levegőjében röpked s magasba száll, mint a sas. Másik fészket rak, mint a házi fecske. Egyik mint a bányász, kutatja az eszmék, elvek, igazságok alakítandó anyagát; — másik, mint az építész, az összehordott anyagokból épít. Képtelenség, hogy a mi püspökünk az ORLE. elnöke is lehessen.

A mi püspökünkre nagy dolgok várnak s ha száz feje és száz szíve volna is, mindet foglalkoztathatná azon nagy munkamezőn, mely reá vár. Ha igazi *jó munkát* akar végezni és nemcsak hivalkodni a fényes címben. Az idő változott. Tevékeny, komoly, kitartó, soha nem fáradó, saját szemével látó, saját lábával járó, mindeneket megvizsgáló, Isten lelkétől vértezett püspökre van szükségünk. Mennyi baja van ennek a nagy egyházkerületnek, a főiskolának, a sok gimnáziumnak anyagi is szellemi is, erkölcsi is. És nem elég csupán az esperesi jelentésekből összeállítani évenként egyszer a jellemképet. Járni-kelni, látni-hallani is kellene, mint az apostoloknak. Előttünk áll az egyetem kérdése, a messze jövőbe ható nagy dolog; ezzel és ennek keretében a ref. lelkészképzés elsőrendű ügye, melyet ha sikeresen meg nem oldunk, bizony csak félmunkát végzünk legjobb akarat mellett is.

Minden igaz lélek, aki püspökségre vágyik, bizony „félelemmel és rettegéssel" gondolhat a nagy föladatokra, hozzávéve a legjobb tehetségek fogyatékos voltát. „A lélek kész, de a test erőtelen!" Hát az ORLE. ad-e munkát? Hogyne adna, ha komoly céljai vannak! Ha nem hivalkodásból áll az egész élete! Ha nemcsak „gradus ad parnassum!" Ha nem csupán Amerikázás!

Váltig hangoztatják előkelő nagyjaink is: „Megnehezült az idők járása felettünk!" És csakugyan, vak, aki nem látja! Csupa magyar hazafisági szempontból is, ha már a törvényhozás termeiben elnémult az ellenzék, — kívánatos a társadalmi életben egy erős memento.

Az adócsökkentési ügyben járván, Úrnapján Tiszaujlakon jöttünk keresztül s az emeletes állami iskola átjárójában volt egy oltár készítve, a templomtól odáig nemzeti zászlókkal díszítve az út. Ime, hogy öltözik trikolorba a legkizárólagosabb felekezetieskedés egy állami iskola kapujában . . . Nálunk a falusi postán apróbb kath. ünnepeken is megtagadják a fölvételt azon címen, hogy ünnep van. S száz és egy ilyen eset mutatja, kisebb és nagyobb, hogy új vizeken evezünk. Az állam szempontjából is kívánatos, hogy ne Rómában székeljen a legfőbb törvényhozó; hogy ősi jussunkat ne engedjük elkótyavetyélni, hogy induljon életcsirába, hajtásba, gyümölcsözésbe az ORLE! Ha Istentől van ez az ügy!

De ha csupán azért csapott korai zajt, hogy elnökét a püspöki székbe segítse, akkor lemondott minden életrevalóságról s *a hegy egeret szült.*

Féltem, nagyon féltem a mi viselkedésünk tisztességét! A politikai, társadalmi választások szennyes hulláma átcsapott istenországa szép kies mezejére is! Milyen felemelő példa az erdélyiek példája! Azokat Isten lelke vezette. A hajdúböszörményi végrehajtó bizottság eljárása olyan halzsirszagú. Te nem érzed ilyennek Dezső testvér?!

Irántad is, a szent ügy iránt is legtisztább indulattal írtam és ajánlom becses figyelmedbe.

Andrássy Kálmán.

Közigazgatói jelentés a főiskola 1907/8. évi életéről.

(Folytatás és vége.)

Aztán főiskolánk az anyagi gyarapodás terén sincs magára hagyva. Örvendetes bizonysága ennek ez az év is, melynek folyamán nevezetesebb adományok és alapítványok is jutottak, adományozóik áldozatkészségéből, főiskolánk birtokába. Ezek közül első helyen kell megemlítenem a mi nagy Vay-családunk egyik jeles tagját, *Báró Vay Elemér* a.-borsodi gondnokot, ki egy külföldre igyekvő jelesen végzett theologus számára 2000 koronát, egy koncert zongora alapjául 380 koronát s ezen kívül egy használatban volt, de egészen jó karban levő zongorát ajándékozott főiskolánknak. Mindenikre nagy szükségünk volt, mintha csak a Vayak és főiskolánk jó szelleme sugallta volna nékie. A 2000 koronát igazgató tanácsunk fogja odaítélni az arra érdemesnek; a 380 korona takarékpénztári kamatjaival s esetleg még váratlan úton is gyorsan kinő a szükséges összegre; a zongora pedig némi javítás után használatba kerül. — *Gecsey Péter* tarcali lelkész, ez a többszörös jótéteményeiről ösmert nagyszívű férfiú, tápintézetünk javára tett 3000 koronás alapítványt, mely adományozójának nevét fogja viselni örökké s majd akkor nyílik meg, ha kamataival 4000 koronára, vagyis egy ifjú ellátására szükséges tőkeösszegre nő. — A *f.-borsodi ref. tanítóegylet* néhai *Nagy Sándor* sajókazai tanító emlékére 500 korona alapítványt tett főiskolánknál, azzal a feltétellel, hogy évi kamatát, mint ösztöndíjat a sárospataki ref. főiskolában tanuló felsőborsodi, jó magaviseletű, szorgalmas, jó tanuló ref. tanítófi élvezze. Az első egy évi kamatot, 20 koronát, maga az egylet küldötte be, hogy az már ez évi január 25-én kiadassék; kiosztásáról azonban addig, míg az alapítvány végleg el nem fogadtatott, gondoskodni nem lehetett; most azonban miután az alapítvány már el van fogadva, kiadjuk. — Az *1876. évi sárospataki maturánsok*, 1906-ban tartott 30 éves találkozójuk alkalmával 760 koronát raktak össze, azzal a rendeltetéssel, hogy annak kamata, ha a tőke 1000 koronára nőtt, minden

második évben adassék ki a főgimn. tanári kar által egy a VIII-ik gimn. osztályt végző, legjobb magyar történelmi tárgyú irodalmi dolgozat készítőjének. Az alapítólevél csak e napokban jutván el hozzánk, még világosabb körülírásra szorúl. Hisszük azonban, hogy ennek megtörténte után főt. Előljáróságunk szíves készséggel és köszönettel fogja fogadni. A tőke jelenleg: 882 korona 88 fillér. — Végül *Dr. Braun Mihály* ny. cs. és kir. tengerészeti törzsorvos, a vaskoronarend lovagja, főiskolánknak egykori kiváló növendéke s ma is hálás, áldozékony fia, a legközelebbi karácsony alkalmával 50 koronát küldött a főiskolai szeniornak; ezenkívül végrendeletének azt a pontját is közölte velünk, hogy az a 30,000 korona, melyet egy egyén évjáradékának biztosítására tett le, ennek az egyénnek halála után főiskolánkra száll s mint *Dr. Braun Mihály-alapítvány* szegény ifjak nevelésére fog kamatozni. Ime, egy fényes lap főiskolánk múlt évi borús történetéből, bizonyságául annak, hogy ezt a főiskolát viszontagságaiban is szeretik, ápolják és erősbítik a nemes szivek. Fogadják hát mindannyian leghálásabb köszönetünket a nehéz időkben nyujtott vigaszért; fogadják örök hálánkat nagybecsű adományaikért és alapítványaikért! Áldozékonyságuk pedig követendő példaképpen tündököljék a kortársak, az utódok előtt!

A borús és derűs események, az árny és fény ilyetén váltakozása közben folyt el az 1907—8-iki év. Mint a hogy folyam tükrén cserélgetve fut át a felette elterülő ég borúja, derűje; vagy mint a hogy habjait szelek, hajók bodrosítják, villám, jégeső csapdossák s a vihar még a parti gátak ellen is lázadásra birja, de mindezt anélkül, hogy méltóságos folyásából, mély ágyából kicsalhatná, kierőszakolná: úgy főiskolánk is méltóságosan, biztosan haladt ez évben is kitűzött céljai felé. Partjai, gátjai, azaz hogy intézményei szilárdan állták helyüket; felvigyázói és őrállói, azaz hogy kormányzói és hatóságai nem vesztették el fejöket, nem az eltökélést, a férfias elszántságot, hogy helyükön jóban-rosszban rendületlenül megállnak s még ha egyikökmásikok elkedvetlenedni látszott is, még ha csüggedezni kezdett is: a többiek bizalma és bátorsága azok szivéből is elűzte a kedvetlenkedést és csüggedést. Így ment ez a folyam mélyén, azaz hogy a főiskola belső életében is; úgy hogy végeredményében ezúttal is sikeresen oldotta meg nehéz feladatait.

Oktatási, nevelési munkánk rendszerváltoztatás nélkül folyt régi medrében; kivánatos változtatásokkal, úgy elméletben, leginkább a theol. akadémia foglalkozott, a theologiai tantervrevizió előkészítésében kifejtett derék és több tekintetben irányadó munkálkodásával s aztán úgy ez, mint a gimnázium munkálatokat készített a középiskolai vallástanárok képesítése tárgyában. Ezek még a kerületen vannak s többi középiskoláink e tárgyú munkálatainak elkészülte után kerülnek a felsőbb tanügyi közegek elé. Főgimnáziumunk történetéből megemlítendő itt még az is, hogy igazgatója, *Dr. Rácz Lajos* szeptemberben akad. tanárrá választatván, helyét átmenetileg *Buza János* töltötte be; utánna pedig július 1-sejétől kezdve *Csontos József*, hat évre választott igazgató következik. Végül feljegyzendő, hogy *Dávid Zoltánt*, ki helyettes tanári minőségben már a második éven működött főgimnáziumunkban, egyházkerületünk rendes tanárrá választotta, hisszük, oktatási és nevelésügyünk előbbvitelére.

Tanáraink lelki-testi jó erőben, kedvvel, kitartással, sikeresen forgolódtak a munkában s egy pár múlóbb természetű gyengélkedőt nem számítva, mindössze *Zsoldos Benő* betegeskedett huzamosabban, de a Gondviselés segédkezése mellett vas akaratával szerencsésen kilábolt bajából. Tartsa is meg az ég jó erőben, munkakedvben továbbra is!

Ifjuságunk szorgalma és erkölcsi magaviselete a régihez képest nem hanyatlott; a nagy átlag most is sikeresen, becsülettel kerül ki e falak közül, véglegesen vagy ideiglenesen; kiválóbbjainak mértéke lesz ez a jutalomosztás, mely most is, mint máskor, nyomon kiséri tanulói és erkölcsi kiválóságukat. Apróbb természetű kihágások, természetesen, ezúttal is fordúltak elő; súlyos azonban csak két gimnazistáé volt, kiket e miatt ki kellett tiltani a tanintézetből. *Egészségi viszonyaink*, hála az égi és földi gondviselésnek, kedvezőek voltak; főiskolai orvosunk minden járvány alkalmával megtette a szükséges, gondos ovóintézkedéseket; így a p. o. a Bécs felől fenyegető himlőjárvány hirére azonnal beoltotta az egész ifjúságot. Haláleset az ifjúság körében csak egy fordult elő: *Magyar Menyhért* 3-ik o. tanuló hunyt el közülök a szülői háznál Legenyén.

Tudományos intézményeinket lelkiösmeretesen gondoztuk s tőlünk telhetőleg gyarapítottuk. Közöttük szép fejlődésnek néz elé a nagy könyvtár, melyet őrgróf *Pallavicini Alfréd* m. kir. testőr, abaújszemerei könyvtárából, ajándékképpen 185 kötettel és 110 füzettel gazdagított s melyre a Muzeumok és Könyvtárak országos főfelügyelőségének jóakarata folytán az országos költségvetésből szép összeg, 10 ezer K, várakozik. A főiskolánk gyámolitásában eddig is kitűnő *Pallavicini* család e nemes képviselője s a m. k. Országos Főfelügyelőség fogadják ezen az úton is hálás köszönetünket!

Jótékonysági intézményeink közt legnagyobb átalakuláson ment át *a tápintézet*, nemcsak azért, mert díszes, új otthonába költözött, nemcsak azért, mert a régi díjak az egész vonalon ebben az évben emelkedtek magasabbra, hanem azért is, mert a régi patriarkális házi kezelést a vállalkozói rendszer váltotta fel s igy az élelmiszereket is a vállalkozó szerzi be és 158 koronáért ad ellátást egy ifjúnak. Az új rendszer, — úgy látszik — bevált s ha a próbaévvel a vállalkozó, *Végh László* is meg van elégedve, továbbra is alkalmazandó. Hiányai természetesen, e rendszernek is vannak, de kölcsönös jóakarattal kevesbíthetők és meg is szüntethetők. Főiskolai *internátusunk* még mindig a kezdet nehézségeivel birkózik. Helyisége, berendezése a modern internátusokéval természetesen, össze sem hasonlítható; nem annak épült s csekély 600 korona díjért 1000—1200 s még több koronás kényelmet és nevelést nyújtani nem lehet; de a jelen évi létszám, 15, az év végén 13, azt mutatja, hogy vannak igények, melyeket ily egyszerűbb berendezkedéssel is ki lehet elégíteni. A tovább kisérletezést tehát még folytatni lehet; de múlhatatlanul szükséges a díj felemelése az akadémistáknak a gimnazistáktól való teljes elkülönítése s mindkét csoportnak egy-egy bentlakó rendes tanár felügyelete alá helyezése. Viszonyaink között ez a családi rendszer látszik a legcélszerűbbnek és a legtöbb áldást igérőnek.

Ifjúsági egyesületeink ebben az évben is mind megalakultak és többnyire élénk munkásságot folytattak; sőt az év vége felé, a gyakori tűzesetek hatása alatt, felelevenedett az egy idő óta szünetelő Ifj. Tűzoltó Egyesület is s rövid fennállása alatt is igen jó szolgálatokat tett már a vész idején is érdemesítette magát a polgárság hálájára és mindnyájunk elösmerésére. Az Akadémiai Tornaegylet pedig már két év óta fáradozik egy cellövő osztály felállításában s buzgalmával és a főiskolai és a katonai hatóságok támogatásával odáig érlelte az ügyet, hogy szervezése csupán a hadügyminisztériumon fordul meg, melyhez főiskolánk fegyverek

kiszolgáltatásáért folyamodott. Kérésünk teljesülését bizonyosra vesszük, mert a minisztérium több középiskolának ajándékozott már fegyvereket és akkor a jövő évtől kezdve a mi ifjúságunk is kiképzést nyer majd a honvédelmi tekintetben oly annyira szükséges és fontos céllövészetben.

Ime, főt. Előljáróság, m. t. Közönség, főiskolánk mult évi képe általánosságban. Változatos kép ez, a komor és élénk színek váltakozásával, de egészében véve még sem összhangtalan. Szerencse, hogy ez a kép hálás vásznakra van festve: a tűnő időre, az én papirosomra és az emberi szivekre. Az idő folyvást változik, múlik változásával és mulásával befödi vagy elhomályosítja a legrikitóbb, legbántóbb színeket is alig s egy-két év után, szépen beillik régi társai, az egyenletesebben festett képek közé. Az én papirosom az Értesítőbe jut és ott krónikává válik, melyet higgadtabb kedéllyel, tárgyi ösmeret kedveért lapozgat majd egy ideig az olvasó, mignem arra is a multak sűrű leple borul, amely alá legfeljebb ha egy-egy történetbúvár vet éles tekintetet. Az emberi szivek, óh hát azok meg nemcsak az érzékenykedésre, hanem a bocsánatra, a feledésre is hajlandók; az a nagy szeretet pedig, mely a mi főt. Előljáróságunk és tanári karunk szivét dobogtatja, lehetetlen, hogy meg ne találja a kiengesztelődés áldott útját, mely a főiskola életének békés virányain vezet a haladás, a boldogulás felé.

Áldja meg az Isten a mi főt. Előljáróságunkat hozzánk és főiskolánkhoz hajlandó szívvel! Áldjon meg minket, a tanárokat a főt. Előljáróság iránti hálával és tisztelettel, mindkettőnket a bizodalom és egyetértés lelkével, hogy vállvetett, hű, önfeláldozó munkásságunk által új meg új fény derüljön e sok hányattatáson és sok dicsőségen átment, mindnyájunk által szeretett, féltett főiskolára; küzdelmünk, tűrésünk és önzetlenségünk jutalma legyen nyugodt öntudatunk és az elösmerés, mellyel még a késő ivadék is áldva emlegesse neveinket!

Hazai előkészületek Kálvin születésének négyszázados emlékünnepére.

Abból a csekély számú lapból is, mely falunlakásom miatt rendelkezésemre áll, lelkesült örömmel olvasom, hogy a világ legműveltebb népeinek legműveltebb eleme minő szorgossággal és minő buzgalommal készülődik, hogy a nagy reformátor születésének négyszázados évfordulóját a lehető legimpozánsabban ünnepelhesse meg. Nem keresgélik, nem kutatgatják, hogy a történet írói, akik nem a kétszer kettő négy biztosságával dolgoznak, hanem egyéni rokon-, vagy ellenszenvöknek is tág tere nyilik, minő egymással merőben ellenkező nézeteket kockáztatnak meg Kálvin jelleméről és működéséről. Tudjuk jól, hogy mindig voltak és vannak törpe lelkek, kik az igazi nagyságot tűrni nem akarják és abban találják örömüket, ha azokat arról a piedesztálról, hová a hála és kegyelet érzése emelte, a föld sarába leráncigálhatják. És tudják azt is, hogy a Kálvin szelleme a leghatalmasabb emeltyűje az általános műveltség terjedésének; leghatásosabb ostromágyúja a lelkek szabadságát bilincsekbe verni törekvő pápismusnak.

Nem lankadna ebbeli örömöm, ha csak S. Szabó József debreceni tanár „Igazmondó“ lapjából olvasnám, hogy a reformátusság szelleme nálunk sem szundikál; mert látom abból, hogy itt is mozog a föld és az én nagyrabecsült barátom az ő népies lapjában nemes lelkének minden érzését papirra teszi, hogy mások lelkében is lángra lobbantsa a hála és kegyelet tüzét. De menten elszorúl szivem és sötét aggodalmak támadnak lelkemben, mihelyt tekintetemet az úgynevezett felsőbb régiokba irányítom és előmbe tűnik, hogy a magasban, a tudomány kiváltságos emberei között hogyan folynak az előkészületek a kálvini emlékünnepélyre.

A békés és egyöntetű munkálkodásnak, mely a magyar református egyházakra nézve — eleggé és minden oldalról szorongatott helyzetükben — annyira kívánatos volna — még nyomára is alig tudok akadni. Harc és háború mutatkozik minden téren, mintha a viszály és pártokra szakadás átka megszállta volna a lelkeket.

Tudós professzor Zoványi Jenő, sárospataki theologiai hittanár legújabban is a parókhiális könyvtárak számára revideált egyháztörténelemben a Kálvin jellemzésére vonatkozó kifejezésével olyan kavarodást idézett elő, hogy ugyanám ember legyen, aki ezt a vihart hamarosan le tudja csendesíteni. Nevezett tanár ugyanis a két legnagyobb reformátort, Luthert és Kálvint a maga íróasztala elé idézvén, mint élőknek és holtaknak jogosúlt bírája, kihallgatja őket. A kapott vallomások után ezzel a protestáns öntudatot mélyen sértő ítélettel bocsátja el mindkettőt magas színe elől: te Kálvin „sekélyesebb lelkűletű“ vagy Luthernél! Hogy ez így van és nem a levegőből beszélek, azt maga Zoványi is elismeri álláspontja megvédelmezésére irott s nekem is megküldött brosurájában.

Azt, hogy Zoványi Jenő nem meggyőződésből, csak földi érdekből kálvinista, én már régóta tudom. Saját maga beszélte el nekem, mint hernádnémetii hároméves rektornak, mikor szünidőkre hozzám járt, hogy ő bizony szerzetes (jezsuita) akart lenni és mert nem lehetett, (hihetőleg bosszúból) tért át a mi vallásunkra. Azt is sejtem, hogy ő, mint nem született magyar, (1887-ig Krausz néven levelezgetett velem!) nincs tisztában azzal, hogy a „sekélyesebb lelkűletű“ — finomabb kifejezéssel bár, de végeredményében — annyit jelent: aljasabb lelkületű. Máskülönben nem teszem fel még róla sem, hogy ő Luthert és Kálvint ily nyilvánosan merészelte volna ezekkel a titulusokkal illetni. Ámde Zoványi Jenőről még azt is tudom, hogy ő nem az az ember ám, aki a maga kakasát olyan könnyedén hagyhatja a másé által agyonra vágatni! Mosakodik bár szörnyen, de azért áll a szavának most is és kész ügyének elbírálását egy „szakértőkből álló irodalmi bíróság ítélete alá“ bocsátani.

Hát feltéve, de meg nem engedve, hogy ez a szakértőkből (az általa ajánlott kettő nem egyháztörténeti téren működik!) álló bíróság valóban neki adna igazat; Luther és Kálvin idealizált személyét segítene neki bemocskolni: tudatával van-e annak Z. J. tanár úr: micsoda végzetes következményei lehetnének ennek a protestáns egyházakra nézve? Nem hiszi-e el, hogy ha ő, mint még ma is gyakorló lelkész; ki merné ezt a szószékből mondani, teljes joggal vágná fejéhez a keresztelő kannát a harangozó, hogy: tegye bolonddá Tiszteletes úr a megboldogúlt nagyapját! Az a felvont szemöldökű nagyképűsködés és ledér tudákosság ilyen üdvös gyümölcsöket teremhetne Loyola utódainak örömére, de soha nem Isten dicsőségére!

Annak a röpiratnak a vége felé, melyet tudós professzor Zoványi Jenő a maga álláspontja megvé-

delmezésére kinyomatott, célzás található ama multkori cikkemben említett mondásomra is, hogy mi papok megesküdtünk a helvét hitvallásra is. Felsőbbségi érzetének tudatában nagy leereszkedéssel veregeti meg a vállam: mi pupule, bono sis animo! Csupán arra tettem esküt, hogy „a Krisztus evangyéliomát *az ő szellemében, a ref. egyház alapelvei szerint hirdetem.*" Theologus ember előtt bizonyítgatni is felesleges, hogy ez a nagyot mondani akarás csak az én állításomat igazolja. Hiszen minden pap tudja, hogy még nem is olyan roppant régen, a többi keresztyén felekezetektől megkülönböztetőleg, helvét hitvallású evangelikusoknak neveztek bennünket, épen a helvét hitvallásról. Ez a hitvallás ma is elfogadott és aki a ref. egyház alapelveire esküszik, arra esküszik, hogy a helvét hitvallás nyomán, Zwingli és Kálvin magyarázása szerint hirdeti az evangyéliomot.

Igy kellene ennek lenni, de az a baj éppen, hogy nem így van! Az az erő, Kálvin hatalmas szellemének ereje, mely annyi vész és vihar közt megőrzötte őseinket a pusztulástól, megszűnt — itt-ott — a magas régiókban munkás lenni. Az ilyen Zoványi-féle renyhe kiszólások, melyeket az úri rend már erősen tárgyalgat, lassanként leszivárognak a nép alsóbb rétegeibe is, kimondhatatlan kárára a hazai protestántizmusnak. Ezért vagyunk lefelé gyengék, kifelé napról-napra tekintélytelenebbek!

Fog majd jőni nem sokára a felsőbb hatóság rendelete, hogy a kálvini alapra minden pap igyekezzék minél több adományt gyűjteni. Furcsa lenne, ha azon az emlékünnepen, midőn híveinket adakozásra buzdítjuk, arról predikálnánk, hogy azok a reformátorok, úgy Luther, mint Kálvin, sekélyes lelkületű emberek voltak! Állításunk igazolására felhoznánk, hogy ezt egy tudós professzor veri a fejébe leendő papjainknak! Beszélhetnénk mi aztán akár az angyalok nyelvén is, az üresen maradt persely miatt jogtalanúl érne bennünket a gáncs!

Ilyen elszomorító előjelek közt készülődünk mi a Kálvin emlékünnepére! És pedig akkor, amikor, — hogy csak egyet említsek — az északamerikai köztársaság nagy elnöke, Roosewelt — mint olvassuk — valóságos apostoli buzgóságot fejt ki, hogy a szabadság, erő és hatalom e tüneményes otthonában Kálvin neve és emléke dicsfénytől övezve ragyogjon. Nem méltán tehető-e kérdésbe ily körülmények között: lesz-e Kálvin születésének ötszázados évfordulóján még kakas vagy csillag a magyarországi templomok tornyain?

Ha a gondviselés kegyelme meg nem könyörül rajtunk, én egy bizonyt se mernék mondani!

Tomor. *Papp József*
ref. lelkész,
lelkészértekezleti elnök.

Főjegyzői jelentés az Orsz. Ref. Tanáregyesület működéséről.

(Vége.)

Itt említem meg az egyesületünk erkölcsi támogatása mellett létrejött *ifj. lapvállalatot* is, melynek termékét, a *Szövétneket* buzgó szerkesztője az első évihez hasonló érdekes és tanuságos tartalommal adja ki, de az első évihez képest megcsappant pártolás mellett. A szerkesztő egy beadványa kapcsán külön kívánjuk e lapra a t. tagtársak figyelmét ismételten fölhívni.

Újabb könyvvállalat kínálkozik egyesületünk számára a *Szemelvényes Bibliának*, mint iskolai segédkönyvnek a kiadásában. Ennek az előkészítése most van folyamatban.

A gimn. *énektanítási tanterv-módosítás* elkészítésére kiküldött bizottság munkálatát megszerkesztette, s elnöke, *Seprődi János* útján jelentette, hogy az elaboratum mielőbb tárgyalható lesz.

Ezzel — remélhetőleg — nagyot lendítünk énektanításunk ügyén. Másfelől az *énektanári állások* egyöntetű rendszeresítése és a fizetések rendezése érdekében tettünk a konventnél lépéseket. Ide vonatkozó fölterjesztésünk a konventnek éppen ma kezdődő ülésén kerül tárgyalás alá.

Egyesületünknek első 6 éves cyklusa lejárván, az alapszabályok 1. § a értelmében igazgatóságunk minden rendes tagtól bekérte a következő 6 évi időszakra nézve a székhelyet illető szavazatot. E szavazat eredményéről a választmány külön tesz jelentést.

A legszivesebben üdvözölte igazgatóságunk a múlt év június havában a testvér Országos Középiskolai Tanáregyesület újonnan választott elnökét, *dr. Négyesy Lászlót*, ugyancsak küldöttje által a múlt ősszel történt megalakulása alkalmából az Országos Ág. Hitv. Evangelikus testvéregyesületet. Kiváló örömünkre szolgál, hogy a benső, szíves viszonynak mintegy külső megpecsételéseül körünkben láthatjuk, tisztelhetjük és üdvözölhetjük mindkét testvéregyesület kiváló képviselőjét s hallhatjuk tőlük is a szeretetteljes, jó viszonyról és egyetértő munkálkodásról biztosító nyilatkozatokat.

Meleg szívvel üdvözölte igazgatóságunk a zilahi *Wesselényi-kollégium* előljáróságát és tanárkarát 1907 szept. 21-én a kollégium díszes, új épületének felavatása alkalmából s egyszersmind legszivesebb üdvözletét küldötte az erdélyi ref. tanárok értekezletének is, melyet Zilahon a kollégium felavatásával együtt tartottak.

Legközelebb egyesületünk eddigi egyik kiváló választmányi tagjának, a ref. tanárvilág kitünőségének: *Kenessey Bélának*, erdélyi püspökké történt ritka egyértelmű megválasztása szolgált kedves alkalmúl arra, hogy őt díszes, új méltóságában tisztelettel és szeretettel köszöntsük, reá és munkájára áldást és sikert kivánjunk.

Kegyelettel emlékezem meg egyesületünk nagytudományú tiszteletbeli tagjáról, *dr. Bartók Györgyről*, akit közülünk a halál elragadott s aki elméjének fényét, széleskörű képzettségét, tudós készültségét maradandó alkotásokkal mutatta és örökítette meg. Elhúnyt a ref. tanárságnak egyik kimagasló alakja és dísze, egyesületünknek eleitől kezdve tagja, *dr. Ballagi Géza* is. Emléköket híven őrizzük!

Választmányunkba Székelyudvarhelyről az eltávozott *Fejes Áron* helyébe *Nagy Elemér* tagtársunkat választották be.

Kilépett egyesületünkből 3 rendes, 1 pártoló, meghalt egy tiszteletbeli, 2 pártoló, töröltetett 1 rendes tag, összesen 8. Belépett ellenben újonnan 22 rendes tag s így a szaporodás 14. Van jelenleg egyesületünknek

10 tiszteletbeli, 24 pártoló, 24 alapító, 453 rendes, összesen 511 tagja.

Hat évvel ezelőtt országos egyesületünknek Debrecenben történt megalakulásakor volt

5 tiszteletbeli, 17 alapító, 26 pártoló, 358 rendes, összesen 406 tagja.

Szaporodott 6 év alatt 105 taggal, ezek között 95 a rendes tag.

Igy számban és erőben gyarapodva, kezdi meg egyesületünk második 6 évi időszakát. Növekedjék, erősödjék, virágozzék tovább a felvilágosult és haladó prot. szellem oltalma és vezérlete alatt ref. egyházunk, iskoláink, az egész magyar haza javára.

S. Szabó József.

Az a.-borsodi ref. egyházmegye lelkész-értekezlete.

(Mezőkeresztes, 1908. július 7.)

Forró nyár közepén, — az esőt meghozó, áldást osztogató felhőket várva az égtől az eltikkadt világra — gyűltünk össze Mezőkeresztesen. Az esőt osztogató felhő csak nem jött meg, — de a másik — a vészes — a fennmaradásunkat is veszélyeztető terhes fekete felhő végig ott állott tanácskozásunk felett — láttatva egy-egy le-le csapó villámát, hallatva menydörgő szavát az összegyülemlett felhődarabok összekoccanásának . . .

A kath. Népszövetség sikerdús mozgolódása, — mely ha kell — a tudatlan rövid látású népet eskü-vel is kényszeríti arra, hogy ellenünk harcra készen álljon, mely sűrű hálóként vonja be az egész magyar hazát s fegyverével — a népámítással — minden nap több-több tért hódít meg, a főrendiházban is megmozgatott — a felekezeti gyűlölséget szító — a magyar törvényhozás rendelkezéseit is semmibe venni akaró — híressé vállott legújabb — házassági pápai decretum, — a Csernoch püspök képviselőségének, illetve e két állás egyszerre való viselhetőségének kimondása — egy-egy vészes, fekete felhődarab, mely villámot szór, — mely mennydörgésként kiáltja a már jó ideje csak titokban folyó, de most úgy látszik, nyilvánosságra hozott vészt — „ami régi ellenségünk, újból háborog velünk — erővel, fegyverrel és minden nagy hatalmassággal!"

Hogy hallottuk szavát a mennydörgésnek — tanakodtunk — vajjon mi lészen ebből?

Miképen védekezzünk a kath. reakcionárius előre nyomulás ellen? S úgy gondoltuk az éber lelkészi munkálkodás — a gondos őrállás — a mindenekben való hű sáfárkodása a „gyülekezet angyalának" eléggé kiélezett fegyver kezeink között! Lelkészek legyetek hát résen! . . . vigyázzunk a míg nappal vagyon. S aztán, hogy mind két kezünkben legyen kiélezett fegyver, de meg, hogy mint egy ember, úgy álljon harcra készen az egész magyar protestáns társadalom, kéressék fel egyházmegye, egyházkerület, az „országos evangyéliumi vagy protestáns szövetség" — megalakítását sürgető mozgolódás pártfogására, sőt sürgetésére.

A közös baj hozza össze a nagyokat és kicsinyeket egy szövetségbe. E szövetség szűntesse meg az ádáz belharcokat, melyek saját testünkön szivet tépőleg folynak. Ne legyenek különálló, küzdő csapatok.

E szövetség gondoskodjék arról, hogy tagjai között helyet foglalhassanak nemcsak protestánsok, hanem mindenki, ki a klerikális erőszakos előrenyomulásban nemzeti veszedelmet lát — s arról, hogy a felekezeti türelmetlenség átka ne sújtsa — az e miatt is oly sokat szenvedett magyar népet, — tiltakozzék a békebontók, háborút szervezők Isten és hazaellenes tettei ellen — s legyen rajta, hogy a múltban elviselt sok sok küzdelmeinkért megkapjuk azt, amit igazán megérdemelünk.

Értekezletünk úgy hiszi, hogy e fegyverekkel a cél el leend érve — s az esetleg még fennálló félreértések is megszünhetnek — s közösen — mehetünk előbb diadalról-diadalra! De addig is, míg e szövetség megalakúland, a pápai decretum ellen egyházkerületünknek is fel kell emelnie tiltakozó szavát!

Az ingyenes népoktatás ügyének felvetése kezdé oszlatni a sűrű felhőt — bár valami éltető — elevenitő állandó idővel az sem kecsegtet mindeneket . . . A kath. nép vállairól az eddigi kevés terhet is leveszi — nekünk pedig sok utánjárással lehet megkapni, amit ígérnek.

De mégis szívből köszönténk a legújabb — szabadelvű intézkedést — bárcsak, mint szeretjük hinni, mind eloszlatná a fekete felhőt.

Az ingyenes népoktatással kapcsolatban tisztelettel kéri értekezletünk a nt. egyházmegyét, hogy olyan gyülekezetekben, hol tandíjmentességben — vagy valami kedvezményben részesülő növendékek voltak, vagy vannak, azoknak tandíj-összege felvételét is rendelje el a tandíj-kimutatásban. Sőt ugyancsak e kimutatásban vétesse fel a lelkészekkel az iskolai fűtés és tisztogatás költségeit is — mert a legtöbb helyen tandíj címen fizették az ehhez szükséges összeget a szülők, vagy pedig teljesítették az e nemű szolgálatokat az iskolás gyermekek.

Az egyházkerület útján kéressék fel a főtiszt. konvent, hogy hasson oda, miszerint az oly gyülekezetekben, hol az új egyházi adózási törvény életbe léptetve van, vagy leend, hol személyi és vagyoni adót fizetnek a hívek az egyház és iskola fenntartására, ahol tehát a tandíj az államsegély megnyerésének előfeltétele, az 5% iskolai adó külön iskolai-tandíj célra kivetve nincsen, az ilyen egyházak is kapják meg az államtól a tandíj kárpótlást, mert a hivek iskolai terheket ott is viselnek és kérésük egészen jogosúlt . . .

Adjon kerületünk kifejezést ama jogos óhajának, hogy amely egyházközségek tanitói fizetés-kiegészítést — vagy korpótlékot élveznek az államtól, — csupán az ezt beigazoló okirat bemutatása után nyerhessék meg a tandíj-váltságúl szolgáló segélyt is, és mellőztessék az 1907. évi XXVII. t.-c. végrehajtásához kiadott Utasítás 25. §-ában felsorolt felszerelési kellék.

Az adócsökkentési államsegély, hogy miképen fogy napról-napra s hogy kerületünk egyházai nem sietnek a tálhoz, melyben igaz, hogy nincs elég, — de legalább valami csak akad, — értekezletünket foglalkoztatta. Felkértük az egyházmegyét, hogy nézessen utánna, hol kell kérni okvetlenül s aztán ő rendelje el, hogy a kérvényt az egyházközségek adják be.

Saját bajunk is orvoslást vár, terheink is könnyitést igényelnek. A nyugdijintézeti járulékok, különösen ha ilyen rosz gazdasági évek járnak, mint a mostaniak, megbirhatlan terheknek igérkeznek sokakra nézve. Épen ebből kifolyólag vettetett fel a kérdés, vajjon az egyházmegye nem jöhet-e segítségére a lelkészek terhének könnyitésére?

Értekezletünk tisztelettel felkéri az egyházme-

gyét (?), hogy a „*Holländi-Tárból*“, mely alap egyenesen a lelkészek javára adományoztatott s melynek kamatai a lelkészek közös terhének egyetemleges megkönnyitését ez ideig még soha nem szolgálták, — a jelenleg szolgálatban levő lelkészek nyugdijintézeti belépési járúlékának 40%-át a lelkészek helyett 5 éven át kifizetni méltóztassék. Ha pedig ez alap kamatai más célra volnának már lefoglalva, ugy a tőke igénybevételével bár, de a lelkészek jogos óhajainak *ez alapból való kielégítését eszközölni kegyeskedjék*.

E kérésünknek az egyházkerület minden egyházmegyéjéhez való elküldése s az egyházmegyei lelkészi értekezletek ilyen értelmű határozat-hozatalra való felhivása elhatároztatott.

Hiányát érzi értekezletünk annak, hogy nincsenek egyöntetű hivatalos nyomtatványaink. Tisztelettel kérjük a főtiszt. egyházkerületet az ez irányban való intézkedésre, hogy az ő útján a nyomtatványaink egyformák és könnyebben s olcsóbban beszerezhetők legyenek . . .

Ezek voltak a fontosabb tárgyak, bárcsak a sűrű felhők szétoszolnának — bárcsak jönne reánk egy munkának élő, békességre törekvő szebb jövő!

F. J.

Találkozók Sárospatakon.

III.

Június 28-án és 29-ikén a tíz év előtt végzett gimnáziumi ifjaknak egy jó részét látta viszont a sárospataki főiskola, akik eljöttek, hogy felelevenítsék a múltnak, a barátságnak édes emlékeit s lerójják tiszteletben a főiskola iránt érzett hálájukat. Harmincnégyen végezték együtt 1898-ban a VIII. gimnáziumot. Közülök meghalt kettő: Beke András hely. lelkész, Boros Lajos vasúti tisztviselő. A többiek egytől-egyig állással, kenyérkeresettel bíró, hasznos tagjaivá váltak immár a társadalomnak. Megjelentek közülök a következők:

Dr. Deme Sándor. nyirbátori ügyvéd; dr. Fodor Kálmán rszombati ügyvéd; dr. Góts János s.-a.-ujhelyi kir. törvényszéki jegyző; dr. Hajdú György, debreceni kir. törvényszéki jegyző; Hubay Bertalan, bodzásujlaki ref. lelkész; Kiss Kornél, vasúti tisztviselő Barcikán; Kövér Zoltán, varannói szolgabíró; Lengyel József, gönci ref. lelkész; Moskovits Jenő, mérnök Homonnán; Osváth Béla, zádorfalvai körjegyző; Pavletits Gyula, tb. szolgabíró Sárospatakon; Phillipp Károly, m. kir. postai fogalmazó Oravicán; Ráczkövy János, ref. lelkész Ungpalágyon; dr. Szánthó Gyula, máramarosszigeti kir. törvényszéki jegyző; dr. Trócsányi József, rk. jogtanár Sárospatakon; dr. Vitányi Miklós, szerencsi ügyvéd; Tomori Dezső, szabolcsi ref. lelkész.

Többen már 28-án megérkeztek. Másnap délelőtt 10 órakor a főiskola templomában volt hálaadó istenitisztelet, amelyen a találkozók egyike, Hubay Bertalan mondott szivből fakadó, felemelő imádságot. 11 órakor pedig a főiskola tanácstermében gyülekeztek a találkozók, ahol dr. Fodor Kálmán tolmácsolta a tanítványok háláját és köszönetét egykori tanáraik, nevelő szüleik iránt, kifejezve azt is, hogy beszámolni jöttek arról, miként állották meg helyüket eddig az élet küzdelmeiben. A tanári kar nevében Novák Lajos mondott nekik szives „Isten hozott“-at. Majd a találkozók egyike a megjelenteket mutatta be a tanári kar megjelent tagjainak. Bizony a megbajuszosodott, kifejlődött férfiak egyikében, másikában e nélkül alig lehetett volna megismerni a 10 év előtt kikerült ifjakat.

Egy órakor 40 terítékes közebéd volt az új tápintézetben. A vidám hangulatú ebéden számos felköszöntő hangzott el. Az első a tanári karra. Majd Buza János gimn. igazgató s Novák Lajos közigazgató válaszoltak, őszinte örömüknek adva kifejezést, hogy a főiskola falai közt most már mint megizmosodott férfiakat láthatják a tíz éveseket. A találkozók egyike-másika ezután a legkedvesebb volt tanára iránt öntötte ki szive melegét, végül pedig Hubay Bertalan a „szónál többet ér a tett“ elvére helyezkedve, felszólította pályatársait, hogy a főiskola függetlenségének megóvását célzó *Uj Vay—Mocsáry-alapra* adakozzék közülök ki-ki tehetsége szerint, a maga részéről 50 koronát ajánlván fel.

A körözött iven csakhamar szép összeget ajánlottak fel a találkozók. Adakoztak pedig a következők: *dr. Fodor K.* 10 K, *Moskovits J.* 20 K, *Ráczkövy J.* 10 K, *Osváth B.* 10 K, *Pavletits Gy.* 10 K, *Vitányi M.* 10 K, *Kiss K.* 10 K, *Deme Sándor* 5 K. Készpénzben összesen 85 koronát, mely összeg a főiskola pénztárának átadatott. Négy-öt év alatti részletekben való lefizetéssel felajánlottak: *Tomori Dezső* 100 K, *Hubai B.* 50 K, *Trócsányi J.* 40 K, *Szánthó Gy.* 20 K, *Hajdu Gy.* 20 K, *Deme S.* 15 K, *Phillipp K.* 20 K, *Góts J.* 20 K, *Kövér Z.* 10 koronát, összesen 295 koronát. A készpénzbeli s igért adományok teljes összege tehát 380 kor.

A találkozók esti 7 óráig maradtak együtt édes emlékezések között, majd többen részt vettek nem ugyan kifejezetten a találkozók tiszteletére, de mégis kikeresetten ez alkalomból rendezett nyári táncmulatságon.

A találkozókat a másnapi reggeli s déli vonatok vitték vissza hazájokba, ők pedig magukkal vitték szivükben egymásnak s a főiskolának megújhodott s hatványozott szeretetét. —*f.*

IRODALOM.

* **Jeles mondások és költemények gyűjteménye.** Szerkesztette *Pálinkás Béla*, fiumei áll. tanító. Nagybánya, Kovács Gyula kiadása, 1908. 106. lap. Ára 2·50 kor. — A jól ismert tanügyi iró e könyvet a tanuló ifjúság részére szerkesztette oly céllal, hogy abból megismerhesse irodalmunk nagyjainak jelesebb alkotásait, tehát szórakoztató, de egyúttal hasznos és tanúlságos könyvet óhajtott az ifjúság kezébe adni. Az előbbi célnak szolgálnak a találós mesék, találós versek, számtani feladványok, logogrifek, az utóbbinak a költemények és jeles mondások. A szerkesztő sok szép költeményt összegyűjtött művébe, általában elmondhatjuk, hogy jól kiválogatta azokat, csak Szabolcska van gyengén képviselve; az ő kiszemelt költeményei csak halvány fogalmat nyújtanak az ő költői erejéről. A jeles mondások — Eötvöstől, Széchenyitől stb. — nem mindig a legjelesebbek.

* **Megjelent** s lapunk szerkesztőségéhez beküldetett: 1. *Felolvasások és közlemények a modern vallásbölcsészet és sociologia terén.* Irta Perczelné Kozma Flóra. Budapest, Pátria irod. részv.-társ., 372 lap. Ára? — 2. *A tiszántúli ref. egyházkerület történelme.* Irta dr. Barcsa János debreceni ref. főiskolai tanár. II. kötet, 1711—1822. Ára 6 kor. Debrecen, 1908. 368 lap. Mindkettőt ismertetni fogjuk. — 3. *Fekete könyv.* Eredeti bűnügyi és detektiv történetek. Irta dr. Guthi Soma. V. kötet: Az éjszakai Budapest.

Budapest, Kunossy, Szilágyi és társa kiadása. 192 lap. Ára 2 kor. — 4. *Fischer Familia.* Korrajz. Irta Nikolics Dömе, rajzolta Visontay Kálmán. Budapest, Kunossy és társa, 1908. 79. lap. Ára 2 kor.

* **Egyetemes Pályamutató.** A pályaválasztás előtt álló ifjúság számára. az összes iskolák, tanintézetek, képzők, tanfolyamok stb. szervezeti és vizsgálati szabályzatai, az összes minősítő és szervező törvények, miniszteri rendeletek. utasítások, iskolai és tanintézeti értesítők, rendszabályok és prospektusok stb. stb. alapján összeállította *Pálinkás Béla.* II-ik kiadás. Nagybánya, Kovács Gyula kiadása, 1907. 480 lap. Ára fűzve 4 kor. — E terjedelmes mű hasznos tanácsokat, útbaigazításokat adhat a szülőknek mindennemű pálya. illetőleg szakiskola elvégzésének módjai és föltételei felől; közli mindenfajta iskola szervezeti szabályzatát. úgyhogy e mű segítségével kiki könnyen tájékozhatja magát, hogy az egyes pályákra milyen iskolák, milynemű tanúlmányok alapján képesítenek. A mű összeállítása bámulatos sok utánjárásról tanuskodik. De természetesen még sok benne a hiány, így pl. az ág. ev. hittani képzést, ellentétben a ref. és izraelita papképzéssel, nem ismerteti; a ref. papképzésről nem a többi hittani intézetek kapcsán, hanem a függelékben szól, nagy bőséggel ugyan, de azért látszik. hogy sem a ref. főiskolák szervezetét nem ismeri közelebbről, sem lelkészképesítésünk minden csinja-binját. Előbbi állításunkat igazolja mindjárt a következő képtelen mondása: „Az ev. ref. lelkészek az ev. ref. jogakadémiákon (theol. fakultás) nyerik kiképeztetésüket. Az ev. ref. jogakadémiák theol. tanfolyamának bevégzése után 2 rendbeli lelkészképesítési vizsga tartatik"; az utóbbira elég azt felhoznunk, hogy a theol. alapvizsgák létezéséről nincs tudomása. Egyebütt is vannak benne hiányok, egyenetlenségek (pl. ő főgimnáziumot, gimnáziumot és algimnáziumot különböztet meg; míg mindenfajta felsőbb iskolát felsorol, a polgári iskolák jegyzékét nem közli, a 3 ref. tanítónőképzőről nincs tudomása, az egyetemek szervezeti szabályzatát. a jogi és orvosi szigorlat szaktárgyait nem említi), de ezek egy újabb kiadásnál könnyen pótolhatók.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhír.** *Bartók János* gortvakisfaludi ref. lelkész 87 éves korában 55 évi papi működés után meghalt. Félszázadnál hosszabb időre terjedő papi munkásságát mind a gortvakisfaludi és feledi egyesült ref. egyház szolgálatában töltötte egész a legutóbbi időkig, míg az aggság meg nem törte erejét és segédlelkészre nem kellett biznia hivei lelki ügyeinek vezetését. Ez utolsó hónapokat már veje: Csorba Ferenc mezőzombori ref. lelkész házánál töltötte, hol folyó hó 10-én elérte a halál. Koporsója felett e hó 12-én *Bálint Dezső* sárospataki ref. lelkész tartott gyászbeszédet s a sárospataki ref. egyházi énekkar adott elő gyászénekeket. Legyen áldott emlékezete!

Választások. A *mezőcsáti* ref. egyház, f. hó 12-én a tavaly elhalt Gulyás Benő helyére, nagy szavazattöbbséggel, *Szalóczy Pál* tiszavalki ref. lelkészt s egyh. megyi tanácsbirót választotta lelkészévé. — A *rozsnyói* ref. egyház főgondnokává, f. hó 12-én dr. *Katona László* ügyvéd választatott. — A *miskolci* ref. főgimnázium igazgatójává dr. Kovács Gábor helyére — a ki 31 évi tanári munkásság után nyugalomba vonult — *Csorba György* tanár választatott. A megválasztottakat az új munkamezőkön szivből üdvözöljük s áldást kivánunk működésükre!

— **A sárospataki főiskola internátusában** *gimn. tanulók és akadémiai hallgatók egyaránt évi 600 (hatszáz) K-ért kapnak teljes ellátást. Jelentkezés 1908—9-re aug. 31-ig.* Az internátus szabályzatát kívánatra megküldi s tudakozódásokra készséggel ad felvilágosítást.

A sárospataki ref. főiskola igazgatósága.

A tiszáninneni ref. egyházkerület miskolczi felsőbb leányiskolájának internátusába julius 31-ig lehet folyamodni. Ezentul jelentkezéseket csak annyiban fogadunk el, amenyiben a helyek be nem töltettek. Ellátási dij 600 kor. Kerületbeli papok, tanárok, tanitók gyermekeinek 500 kor. Negyedévi előleges részletekben fizetendő. A *tanintézetben* a beirások szeptember 3. folytattatnak a protestáns, 4. a más vallásuak számára. mindkét napon d. e. 9—12. és d. u. 3—5. A javitó, pótló, különbözeti és magánvizsgálatok szept. 2. lesznek és pedig d. e. 8-tól irásbeli, d. u. 2-től szóbeli vizsgálatok. Értesitőt küld megkeresésre Miskolcz, 1897. jul. 14.

Az igazgatóság.

— **Felvétel** a nagyváradi református tanítónőképzőbe. A képzőintézet I. osztályába felvétetnek olyan ép és egészséges leányok, akik a felső népiskolát, a polgári iskola, felsőbb leányviskola és leánygimnázium négy alsó osztályát elvégezték. A felvételi kérvények az igazgatóság címére küldendők augusztus 1-ig. Csatolandók: a születési bizonyitvány, iskolai bizonyitvány, ujraoltási és orvosi bizonyitvány arról. hogy az illető alkalmas a tanítói pályára s érzékszervei épek. Az egész évi díj járulékokkal: 77 korona. A felvételt tudatja az igazgató. Megnyílik a képezde IV. osztálya is. Az internátusba első sorban képezdei növendékek vétetnek fel s azután más intézetbe járók is. Az ellátási díj nem protestánsoknak: 600 korona. A tiszántúli egyházkerületbe lakó lelkészek és tanítók gyermekeinek: 400 korona. Protestáns és vegyes házasságban élő szülők gyermekeinek: 500 korona. Mosás-, zene- és orvosi-díj külön. Felvételi kérvény augusztus 1-ig adandó be az igazgatóhoz.

Szerkesztői üzenetek.

Kérdező. Konventi tudósításunk (27. szám, 290. lap.) annak idején megirta, hogy az adócsökkentési kérvények nagy része, későn érkezvén be, e miatt nem volt feldolgozható s tárgyalható. E sorsban részesültek a tiszáninneni kérvények is.

Sz. A. Nagy sajnálatunkra, lehetetlen sietnünk a különben nagyon időszerű közleménnyel. Bizony hatásosabb lehetett volna az egész kérdést röpiratban ismertetni és így győzni meg a gyanakodókat az igazság felől. Levelet irunk.

Pályázati hirdetmény.

A magyarországi református egyház egyetemes konventjének közvetlen fennhatósága alatt álló s az Északamerikai Egyesült Államok területén müködő amerikai magyar református egyházmegyében előreláthatólag több egyházközség lelkészi állása fog betöltetni. Felhivatnak mindazon lelkészek, kik az amerikai magyar református egyházmegyében lelkészi állást elfoglalni hajlandók, hogy ezen szándékukat személyes és családi körülményeik, nyelvismeretük stb. ismertetése mellett a konvent elnökségéhez (Budapest, VIII. Üllői-ut, 14. sz.) okmányaik kiséretében jelentsék be.

Tájékozásul megjegyeztetik, hogy a lelkészi állások szabad lakáson és stólán kivül általában az egyházközség által fizetett évi 400 dollár fizetéssel s a konvent elnöksége által fizetett évi 500 dollár fizetéskiegészitéssel együtt 900 dollár évi javadalommal vannak egybekötve s hogy a lelkészek amerikai szolgálatuk ideje alatt is 1800 korona nyugdijba beszámitható törzsfizetés alapján tagjai maradnak a lelkészi nyugdij- és özvegy árva-gyámintézetnek. Az amerikai lelkészek egyéb viszonyaira nézve az egyetemes konvent 1900. áprilisi 87. sz. határozata ad bővebb felvilágositást.

Budapest, 1908. junius 23.

A magyarországi református egyház egyetemes konventjének elnöksége.

Br. Bánffy Dezső, főgondnok, világi elnök. — *Kun Bertalan*, püspök, egyházi elnök.

Pályázat

I. A Meskó-féle tanitóképezdei 200 koronás ösztöndijra.

1. Ez ösztöndij elnyeréséért a sárospataki állami tanitóképezdében tanuló, szegénysorsú, ref. vallású, jó erkölcsü s általános jeles osztályzatú tanulók folyamodhatnak.

2. A folyamodók közül egy abaujmegyei születésü s az első pontban körülirt feltételeknek megfelelő ifjút az abauji egyházmegyének ajánlani joga van s az ajánlottnak — egyenlő körülmények között — a többi folyamodók felett elsőbbsége lesz.

3. Ezt az ösztöndijat élvező másnemü iskolai jótéteményben nem részesülhet.

4. Az ösztöndijra felvett ifjú, ha az első pontban körülirt feltételeknek megfelel, az ösztöndijat mindaddig élvezheti, mig iskolai pályáját bevégzi; az ösztöndij megtartása céljából azonban, az iskolai év végezte után, a főiskolai igazgató tanács előtt kérelmét megujitani köteles.

5. Az ösztöndij odaitélése felett a főiskolai igazgató-tanács ez évi szeptemberi ülésében határoz.

6. Az ösztöndij félévenként utólagosan adatik ki a főiskolai pénztárból.

Felhivatnak mindazok, kik ezt az ösztöndijat elnyerni óhajtják, hogy kellően felszerelt folyamodványaikat augusztus hó 1-éig a főgimnáziumi igazgatói hivatalba nyujtsák be.

—

II. A Horváth Mária-féle 600 koronás müegyetemi ösztöndijra.

1. Ez ösztöndij elnyeréséért olyan szegénysorsú, magyarországi születésü, ref. vallású ifjak folyamodhatnak, kik a gimnáziumi tanfolyamot a sárospataki ref. főgimáziumban jeles eredménnyel bevégezvén, a kir. József müegyetem hallgatói sorába lépni szándékoznak.

2. Az ösztöndijas az elnyert jótétemény élvezetében mindaddig megmarad, mig a müegyetemi tanfolyamot szabályszerüen be nem végezte; tartozik azonban előmeneteli bizonyitványait a főiskolai igazgató tanácshoz félévenként beterjeszteni, mert ki nem elégitő eredmény esetén a jótéteményt elveszti.

3. Az ösztöndijat a főiskolai pénztári hivatal félévenként, két egyenlő részletben, utólagosan az igazgató-tanács utalványára teszi folyóvá.

4. Az ösztöndijat a sárospataki gimnáziumi széknek és a főiskolai igazgató-tanácsnak ajánlatára az Egyházkerületi Közgyülés adományozza.

Felhivatnak tehát mindazok, kik ez ösztöndijat elnyerni óhajtják, hogy szegénységi és iskolai bizonyitvánnyal felszerelt s az Egyházkerületi Közgyüléshez intézett folyamodványaikat ez évi augusztus hó 1-éig a sárospataki főgimnázium igazgatói hivatalába adják be. *A főgimnáziumi igazgatóság.*

TARTALOM. *Andrássy Kálmán:* Még egyszer a papi tisztességről. — *Novák Lajos:* Közigazgatói jelentés (Vége.) — *Papp József:* Hazai előkészületek Kálvin születésének négyszázados emlékünnepére. — *S. Szabó József:* Főjegyzői jelentes. (Vége.) — *F. J.:* Az alsóborsodi ref. egyházmegye lelkészértekezlete. — *f.* Találkozók Sárospatakon III. — Irodalom. — Vegyes közlemények. — Szerkesztői üzenetek. — Pályázati hirdetések. — Hirdetések.

Ujonnan megjelent müvek!

HÓSEÁS.

Theologiai magántanári vizsgai dolgozat.

Irta:

Ceglédi Sándor.

velikai pisanicai református misziói lelkész.

Ara füzve 3·50 korona.

Halotti beszédek és imák.

Irta:

Kis Gábor.

volt pápai református lelkész.

Terjedelme 15½ iv; tartalmaz 71 halotti beszédet és imát.

Ara füzve 4 korona.

Megrendelhetők a kiadónál: **KIS TIVADAR** könyv- és papirkereskedésében Pápán, Fő-utca 21. sz.

Harmóniumokat

mindkét rendszer szerint a legolcsóbban szállit

PAJK REZSŐ és TÁRSA

Budapest,

V., József-körut 15.

Pianók! Pianók! Pianók!

Árjegyzéket ingyen és bérmentve küld.

Lelkészeknek és tanitóknak külön százalékengedmény. Részletfizetésre is szállitunk!

Szállitások bérmentve eszközöltetnek az utolsó vasútállomásig.

Elismert kitünő áruk.

Orgona és harmoniúm gyár

gőzerő hajtás és villamos világítással berendezve.

ORSZÁGH SÁNDOR ÉS FIA

cs. és kir. udvari szállítók

Rákospalota (Budapest mellett).

Alapíttatott 1861. évben.

Az 1885. évi országos kiállításon „nagy dísz oklevéllel“ (első díj) és „Ferencz József lovagrenddel“ az 1904. évi veszprémi kiállításon „arany éremmel“ (első díj), az 1906. évi kassai kiállításon „dísz oklevéllel“ (első díj) kitüntetve, azonkívül számtalan kitüntetés és elismerés. Ajánlják kitünő hangú és szerkezetű, főleg a legújabb légnyomatu (pneumatikai) orgonáikat, melyek rendkívül könnyű játékmód és a változatok egyszerű kezelése mellett, az időjárás minden viszontagságainak ellenállnak. Szolid munka és jutányos árak. Kisebb orgonák készletben vannak. Eddig 700-nál több új orgona lett szállítva. Raktáron kitünő hangú harmoniumok minden nagyságban. Harmoniumok tetszés szerinti rajz és változat összeállításával rendelésre készülnek. Tervezeteket és rajzokat kivánatra küldünk.

Most jelent meg!

Tanulmányok.

Irta Dr. Antal Géza. Ára 1 kor. 60 fill. *Tartalom*: A magyar protestáns egyház külföldi érintkezései. — Az amerikai kálvinismus. — Az amerikai magyarság jövője nemzeti szempontból. — Az amerikai magy. ref. egyházak.

Az amerikai magyarság jövője nemzeti szempontból.

Irta Dr. Antal Géza. Ára 50 fillér.

Magyar református egyházalkotmány.

Irta Dr. Kun Béla. A vaskos 350 oldalból álló mű ára 7 korona. *Tartalom*: Elméleti alapok. — Történelmi alapok. — A magyar ref. egyházalkotmány jogi kutfői. — A magyar ref. egyház helyzete a magyar államban. — A magyar ref. egyház viszonya más egyházak irányában. — A magyar ref. egyház mostani alkotmánya. — Az egyházszervezet áttekintése. — A jogok alanyai az egyházban. — Az egyházi szervek. — Az egyházi törvényhozás. — Az egyház kormányzata. — Az egyházi biráskodás.

Ezen művek kaphatók:

Negedüs és Sándor

könyvkereskedésében Debrecenben és minden könyvkereskedésben.

Pontos és legjobb órák 5 évi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák,

borkancsók, china-ezüst disztárgyak,

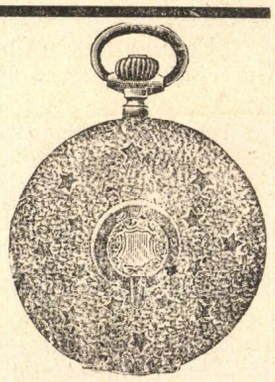

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

Polgár Kálmán

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállítója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 30. szám. Sárospatak, 1908. július 26.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

Az 1907. XIX. t.-c. és az egyházak.

Az 1907. XIX. t.-c. „az ipari és kereskedelmi alkalmazottaknak betegség és baleset ellen való biztosításáról“ nemcsak terjedelmére (209. §§-ból áll), hanem jelentőségére is egyik legfontosabb alkotása a koaliciós törvényhozásnak, a mellyel a socialpolitikai követelmények kielégítésének egy jelentékeny irányban tett eleget.

Hogy a socialismus ideáljai, a sociálpolitika törekvései nemcsak a szoros értelemben vett ipari munkás-osztályéi, hanem mindazokéi, a kiknek megélhetése s existentiája a foglalkozás ideiglenes természete s a kereseti viszonyok következtében sokszor a véletlenség, a sors szeszélye által a legnagyobb bizonytalanságoknak van kitéve — e törvény is egyik bizonysága.

Mert e törvény, bár címében az „ipari és kereskedelmi alkalmazottak“ biztosításáról szól s intézkedéseiben is főleg ezekre van tekintettel, mégis eltérőleg az 1891: XIV. t. c.-től, a melynek helyébe lépett, már nemcsak reájuk terjeszti ki oltalmazó intézkedéseit, hanem némely „nem ipari s kereskedelmi“ alkalmazottakra is.

Bennünket e lapok hasábjain az érdekel, hogy nem esnek-e a ref. egyházi testületeinknél alkalmazottak közül egynémelyik e törvény hatálya alá?

I.

A törvény rendelkezéseinek alapgondolata, hogy gondoskodik olyan egyéneknek a betegség esetére való gyógyításáról, ellátásáról, a kikről a törvény előre feltételezi, hogy azok tőke hiányában foglalkozásuknak ideiglenessége s a munkabér csekélysége miatt maguk nem képesek e célra tartalékot gyűjteni.

A törvény az eszmét ekként valósítja meg, hogy „országos betegsegélyző pénztár“-t szervez, az illetőket, kikről gondoskodni kíván, abba való belépésre kötelezi és pedig úgy, hogy a törvényben felsorolt foglalkozású egyének a törvény erejénél fogva ipso jure, feltétlenül (az alább érintendő 10. §-ban foglalt kivétellel) kötelezett tagjai a betegsegélyző pénztárnak, a mely anyagi eszközeit az alkalmazottaknak s az alkalmazóknak hozzájárulásaiból (bet. seg. járulék) meriti.

Kérdésünk eldöntésénél a törvény következő rendelkezéseiből kell kiundulnunk.

1. §; „Betegség esetére való biztosítási kötelezettség alá esnek nemre, korra és honpolgárságra való tekintet nélkül mindazok, a kik a m. sz. korona országai területén:

13. közintézeteknél (10. §.);

14. állami, törvényhatósági, községi és közalapítványi vállalatoknál vagy hivatalokban (10. §.);

15. nyilvános tanintézetek műhelyeiben;

16. egyleteknél, társulatoknál, ipartestületeknél és az e törvény szerint alakult biztosító pénztáraknál

akár állandóan, akár ideiglenesen, kisegítőképen vagy átmenetileg oly fizetéssel vagy bérrel vannak alkalmazva, mely évenként 2400 koronánál, illetve naponként 8 koronánál nem több.“

10. §. „Az állami, törvényhatósági, községi és közalapítványi vállalatoknál vagy hivatalokban, továbbá a közintézeteknél (1 § 13. és 14. pont) alkalmazottak nem esnek a betegség esetére való biztosítás hatálya alá, ha az ezeknél érvényben álló szolgálati rendtartások szerint betegség esetében illetményeik részükre a betegség kezdetétől számítva legalább húsz héten át kijárnak.“

Betegség esetére való biztosítási kötelezettség alá esnek tehát az 1—12. pontban felsorolt ipari s ehhez hasonló foglalkozású, úgyszintén a 15., 16 ik pontban felsorolt nem ipari foglalkozású alkalmazottak és pedig mindezek *feltétlenül*; továbbá a 13., 14. pontban felsorolt, nem ipari foglalkozású személyek, de ezek csak *feltételesen*, ha t. i. az alkalmazó jogi személyek szervezeti szabályai szerint, nincs az alkalmazottak betegség esetére való ellátásáról a törvényes mértéknek megfelelő gondoskodás (10. §.).

Expressis verbis az egyházi testületek az idézett 13—16. pontok egyike alá sincsenek foglalva, nem áll tehát vitán felül, hogy az egyházi testületek, egyházközségek azon jogi személyek közé tartoznak-e, amelyeknek alkalmazottai feltételesen vagy feltétlenül az 1907/XIX. t.-c. hatálya s így biztosítási kötelezettség alá esnek.

Szerintem azonban az 1. § 13. vagy 16. pontja alá lehet és kell is soroznunk az egyházi testületeket is, mert a törvény intentióját kifejezésre juttató miniszteri indokolás szerint a biztosítási kötelezettség *kiterjesztendő* némely nem ipari foglalkozású alkalmazottakra, így a 13—16. pontban felsorolt jogi személyeknél alkalmazottakra, kik „a foglalkozás ideiglenes természete és a kereseti viszonyok következtében socialis és közegészségügyi szempontból a biztosításból szintén nem hagyhatók ki“, — már pedig ezen indok szemmel tartásával nem igen lehet feltennünk e törvényhozóról akkora következetlen-

Lapunk jelen számához 1/4 ív melléklet van csatolva.

séget, hogy gondoskodik egy kórház, árvaház, múzeum (közintézetek 13. p.) vagy egy kaszinó, jótékonysági egylet (egyletek 16. p.) alkalmazottairól, de nem az egyházaknál alkalmazottakról, annyival kevésbbé, mert az állam semmiféle összeggel nem járul hozzá a betegsegélyezés anyagi eszközeinek az előállításához, hanem maguk az alkalmazottak s alkalmazóik vannak e törvény szerint az önsegély eszközeinek egyesült erővel való megteremtésére kényszeritve. A cél a proletarismus megelőzése, a munkaerők elsatnyúlásának nemzetgazdasági szempontból oly fontos megakadályozása; a cél elérése szempontjából pedig teljesen közömbös, hogy ki az alkalmazó: állam, egyház vagy magánegyesület-e?

A kérdés csak az lehet tehát, hogy az egyházakat a 13. p. alatti „közintézetek" vagy a 16. p. alatti „egyletek, társulatok" kategoriájába sorozzuk-e? Előbbi esetben csak feltételesen, utóbbi esetben feltétlenül kötelesek az egyházak alkalmazottaikat a betegsegélyező pénztárba bejelenteni.

A törvény betűje itt nem igazit el, mert az egyház szorosan véve sem nem „közintézet", sem nem „egylet vagy társulat". E fogalmak s szóhasználat tekintetében ugyanis sem a tudományban, sem törvényeinkben nincs következetesség, megállapodottság.

Leghelyesebb s e mellett legáltalánosabb az a felfogás és terminologia, amely egylet, társulat alatt több személyből szervezkedett magáncélú egyesületeket vagy másképen testületeket ért; köztestület alatt pedig a szintén több személyből jogi személylyé szervezett testületet, amely keletkezését közjogias jellegű alapitásnak köszöni s mely hatósági (hatalmi) jogokat gyakorol: jogszabályalkotást, adóztatást, fegyelmezést. Ilyen köztestületek: az állam, törvényhatóságok, községek, egyháztestületek. (Az 1904:7. évi re". egyházi törvények is testületnek nevezik az egyházkerületet, egyházmegyét s egyhazközségeket.) Közintézet alatt pedig legáltalánosabban olyan közcélú berendezést s szervezetet szokás érteni, amelynél az alapitó ténykedés valamely közhatóságtól indul ki s ahol az ilyen intézetnek az élén az alapitó közhatóságtól többé-kevésbbé függetlenitett kormányzó collegium áll. Ilyenek pl. az állam által létesitett nemzeti muzeum, orsz. tébolyda; községi közkórház; az egyházkerület által létesített s fenntartott iskola stb.

Az 1907. XIX t.-c. azonban köztestületekről — ahova az egyházi testületek is sorozandók lennének, — nem szól, igy kénytelenek vagyunk az egyházi testületeket a „közintézetek" kategoriája alá (13. p.) vonni, utóbbi fogalmat tehát a fent adottnál tágabb értelemben venni. Amellett, hogy az egyházi testületeket ide s ne az egyletek kategoriájába vonjuk (amint ezt Dr. Schultz Á. a Jogtud. Közlöny 1908. évi 16. sz.-ban megjelent cikkében teszi), két indok szól. Az első indok ugyan inkább csak egy feltevésen alapszik. A törvényjavaslatban eredetileg nem pusztán „közintézetek", hanem „művészeti, tudományos és más közintézetek" kategoriája szerepelt a 13. p. helyén s ezt a pénzügyi bizottság csak egyszerűsítés kedveért cserélte fel a „közintézetek" kifejezésével, mint amely a közintézetek minden faját magában foglalja. Ebből pedig az tűnik ki, hogy a törvény megalkotói a közintézetek fogalmát tágabb értelemben kivánták használni, mely alá nemcsak művészeti és tudományos, hanem más célú, pl. vallásos célú közintézetek is eshetnek. Vallásos célú közintézet alatt pedig magát az egyházat is érthetjük.

Dr. Trócsányi József.

(Vége köv.)

Egy új iskoláról.

— Adalék a tiszántuli ref. egyházkerület legújabb történetéhez. —

Befejeztetvén az iskolai esztendő; egymásután jelennek meg a tudósitások az évzáró vizsgák eredményéről, az iskolák előhaladásáról. Illendő, hogy magyar református egyházunk legujabb iskolájáról is közöljünk egy kis tudósitást. Azt hiszem, széles körű érdeklődés fogja kisérni. Minthogy pedig az iskola legjobban az ő növendékeiről, azaz gyümölcseiről ismerhető meg; bemutatjuk egy-két gyümölcsét a nevezetes iskolának.

A tiszántuli egyházkerület tavaszi gyűlése sok ideig emlékezetes lesz az új iskola nagyszámu növendékeire nézve. Ezt az emléket azonban nem ott fogják őrizni, ahol a kedves emlékeit ápolja az ember. Kerületünkben a tavaszon lelkészi tanácsbiró-választás zajlott le. Az Orle, azon nyiltan vallott elvből kiindulva, hogy most már a *fajsuly szerinti elhelyezkedés* következik, a korteseszközök minden fogását igénybe vette, hogy a maga emberét, az új iskola egyik jeles tanitványát ültethesse jó előre, a már nem sokára „eljövendő" balkeze felől. Néhány szavazattöbbséggel csakugyan sikerült a magyar református lelkészi kar egyik büszkeségét, a nagy tudású és evang. jellemű, szigoru, de igazságos egyházkormányzót, a nagyszalontai egyházmegye nyugalmazott esperesét megbuktatni és a leendő törzskarba dr. M. F.-et bejuttatni.

Nagy volt az öröm Nagyidában. De hajh! az isteni bölcseség ugy rendezet be ezt a viszontagságos emberi életet, hogy itt a szerencse forgandó, az öröm változó. Igy van ez Orleországban is, mert hát ez idő szerint még mindenütt az Ur az Isten. Jött az egyházkerületi gyűlés; az öröm, a diadal-mámor, az elbizakodottság megszünt. A duzzadó önérzettel egybegyűlt Orlésoknak meg kellett érteniök, hogy annak, aki Krisztus követőjének vallja magát, aki ama felséges evangelium hirdetésére mer vállalkozni, nem lehet azt vallania, hogy minden eszköz jó, ami célhoz vezet, sőt inkább jól meg kell néznie, hogy ujjal se illessen olyan eszközt, amely látszólag a cél felé segit ugyan, valósággal azonban a palástot mozgatja lefelé az ember vállairól.

Az Orle ezen harmadik doktorának az új iskolában nagyon fogott a feje, nem hiába szignálta őt a mester, mint hozzá legméltóbbat.

A jeles tanítványt a kerületi gyűlést megelőzőleg figyelmeztették, hogy a választást ne fogadja el, az esküt ne tegye le. Ő azonban erősen bizott az egyetemes püspöki talárban, hogy annak fényessége majd csak elfedezi azt a kis homályos foltot, ami a palástón esett. Az eskü tehát megtörtént . . .

Előkelő nagy embereink, akik ugy gondolkodnak, hogy minden rossz megtörténhetik, *de a sónak nem szabad megizetlenülnie, mert hát akkor mivel sózattatik meg?* . . ezen örök igazságból kiindulva, értekezletre kérték össze az egyh. ker. gyűlést alkotó világi és egyházi küldötteket, ahol gr. T. előadta, hogy ő magát a papi állást is, még inkább a tanácsbirói állást olyannak tartja, amely csakis kifogástalan emberekkel tölthető be. A megválasztott Dr. pedig

aki imént a tanácsbírói esküt figyelmeztetés ellenére is letette. erre az állásra méltatlan. Kezei közt írásbeli bizonyíték van amely ezt minden kétségen felül igazolja. Az új iskola dandárnokai pattogtak, de mint már annyiszor, most is siker nélkül. Gr. T. felvilágosította őket, hogy itt nem pártkérdésről, nem is meséről szó. Kívánságukra tehát előkerült egy irás, melyben a megválasztott tanácsbiró Dr. *elismeri*, hogy *ő mások nevében, azok nevét aláírva, leveleket írogatott* a saját egyházmegyéjebeli számottevő emberekhez. hogy az esperesi állás (nagyszalontai) betöltésénél ő reá szavazzanak s miután belátja, hogy ez az eljárás nem volt tisztességes: *kinyilvánítja, hogy az egyházi közéletben nyilvános szereplést soha többé nem fog vállalni.*

Ez az önként kiadott és tanuk előtt aláírt irás az értekezletet megdöbbentette, a felvonult hadak megnémultak; mindenki érezte, hogy az új iskola nagy örvény felé sodorja egyházunk hajóját. Még eddig nem olvastuk, hogy a jeles alvezér sietve beadta volna lemondását, sőt mint a divatos különlegességek, azóta teljes díszben a korzón is megjelent. Ezek után mondhatja-e valaki, hogy az új iskola nem kitűnő sikerrel végzi feladatát? . . . Aki ebben még kételkednék, azoknak további bizonyítékokkal fogok szolgálni.

*

Egyik napi lapból olvassuk. hogy az iskola Rektor-magnificusának kebelbarátja, a helyi kurátor, egyik hajdumegyei lapban a nagy Mester ottani hivatalatársa, a jeles ima iró, Sz. G. ellen erős támadásokat intézett. Azt méltoztatik kérdezni. hogy hát ezért és mindenért a mester felelős? . . . Igaz, igaz, az összefüggést felismerni egy kicsit nehéz. De hát ott, a főhadi szálláson, ahová kell beküldeni minden hadvezéri jelentést. ahol „kiképzett eljárásra" oktatják a tudományszomjas testvéreket, csak arról ne tudnának s csak abban ne volna reszük, ami éppen otthon történik? Én ugyan az összes református paptársaimat boldoggá teni bajosan tudnám; azt azonban meg tudnám gátolni, hogy a saját egyházam kurátora, mint jó barátom, a velem egy községben szolgáló *„lelkésztestvérem"* ellen intézzen hirlapi támadásokat. Mert ámbár a jeles püspökjelölt a lelkipásztorokat minden irásában össze lelkésztestvéremezi, aki azonban a „lelkem lelkésztestvérek" közül nem áll a harci szekér rudja mellé: azokat is szereti; arról azonban ki tehet. ha az ilyeneknek valamelyik lelkész vagy tanító testvér vagy éppen kurátor barátom öviseket rak a párnájuk alá; az ilyenekért ki vállalna felelősséget? . . .

Minden eszköz jó, csak célhoz segitsen. Ez az új iskola egyik jelmondata. Egyebek közt abból is látszik, hogy a tiszántuli egyházkerület püspökválasztási mozgalmaiban egy olyan uj jelenség mutatkozik, minőt ezelőtt sehol és soha nem láttunk. Ez abban áll, hogy a tanítóság, az alsószabolcsi tanítótestület agitatásai folytán, olyan takaros külön korteskedést folytat a tanítók messiása érdekében, amely nagy mértékben alkalmas arra, hogy a féktelen törtetéssel már is megzavart belső béke még erősebben felzúdulassék. Hiszen ez a külön korteskedés csak arra lehet jó, hogy az egyes egyházakban a tanítókat a lelkész és presbiterium ellen izgassa, vagyis a tanító lapja által máris szomoruságossá nevelt belhivalnoki viszonyt gyökeresen elmérgesítse. A jól beiskolázott növendékek ezeket az izgató kortesfelhásokat valósággal ugy szivják magukba, mint a pusztító szenvedély rabja az ópiumot. Minden komoly érv, minden más meggyőződés előttük handabanda. Még az itt-ott létező, céltudatos, kitartó munkával megteremtett jó viszonyt is készek feldulni a „lelkem fő-tanitóbarát" jelöltsége érdekében.

Hej, kedves tanító barátim! Én az Önök megtérítésére most nem vállalkozom; de érzek annyi becsületes jóakaratot tiszteletreméltó testületük iránt, meg van is annyicska bátorságom a felajzott nyilak dacára is, hogy most a Baltazár-kultusz legmagasabb lázában is a fülükbe kiáltsam, hogy: *keserü lessz még az a böszörményi méz!* Ime a konvent is azonnal átlátta, hogy az a böszörményi fizetésemelés csakis élelmes kortesfogás volt, hogy azt a fizetésemelést, amit a böszörményi pénztár két évvel ezelőtt — *a hivatalos bizonyítás szerint* — megbirt: most már az egyetemes adóalapból kellett volna a fancsikai, jákói, kércsi, lövői és más ezer nyomorgó, s elbirhatlan adó alatt görnyedő egyházak elől kiügyeskedni. Hohó! Nem oda Buda! Mert van ugyan olyan példabeszéd, hogy „szemesnek a játék, vaknak az alamizsna"; azonban több mint 30,000 korona alamizsnácskát akarni hazavinni 100 meg 00 sorvadozó egyházközségünk elől: ez már nem szemesség, hanem ennek éppen az ellenkezője. Másfelől vizsgálva a fenti közmondást, mekkora vakság lehet ott, ahol az alamizsnának ekkora tömegére volna szükség! csak a jó Isten a megmondhatója.

A pellengérezés és bojkott terén is szépen halad az új iskola. *Audrássy Kálmán* egy komoly és tartalmas cikkben figyelmeztette a *Főlelkésztestvért*, hogy a püspökség elnyerését célzó törekvéseiben az utak és eszközök a papi palásthoz illetlenek. A tanítói kar érdemes jelöltje a feladott kérdések elől kitért, hanem a hiszékeny emberek előtt úgy próbálta a súlyos érveket megerőtleníteni, hogy az Orle lapjában kiírta, hogy Andrássy „a lelkésztestvéreket nem szereti". Kényelmes és elelmes módszer; az a bizonyos Bodóné itt még tanulhatna.

A múlt napokban egy lelkésztársunk nehány „testvér"-nek melegen ajánlotta az egész ország előtt kiválónak ismert A. K. barátunkat egy esetleg megüresedő egyházkerületi tanácsbirói állásra. A papi testület magát tisztelné meg, — úgymond — ha egy olyan tiszta látású, helyes ítéletű, ékesen szóláni s gyönyörűen írni tudó embert oda ültetne a presbytériumok által az egyházkerület tanácskozó asztalához és bírói székébe. Méltóztatnak tudni: mi volt a válasz e nagyon helyes, okos beszédre? . . . Az Orlénak felsőszabolcsi vezére igy felelt: *„Vegyétek tudomásul, hogy mi nem Orlésra semmiféle állásnál nem fogunk szavazni soha!"* Ha ez nem bojkott, akkor a mozdonyvezetők munkabeszüntetése sem volt sztrájk.

Az Orle vezérei a malmuk felé áradó vizet ki akarják használni: „fajsúly szerint óhajtanak elhelyezkedni". Minthogy azonban a hullámok által felszinre dobottak fajsúlya nem épen biztató, durvasággal sietnek a mérlegen billenteni. A f.-szabolcsi esperes például — többek kívánságára — értekezletet hívott össze július hó 1-ere, a püspökválasztás nagyon fontos kérdésének megbeszélése végett. Történelmi visszatekintéssel ékes és tanulságos elnöki megnyitójában gyönyörködtek a jelenlevők. Kiemelte a Sinai-féle törekvést és annak veszedelmét. Majd A. K. beszélt tárgyilagosan arról, hogy a jelen nehéz viszonyok közt miket kell szem előtt tartanunk a választásnál; személyeket, pártokat nem

érintett, nem sértett. Minden elfogulatlan jelenvolt megerősíti, hogy a kényes természetű tárgyban mondott beszéd szép volt, tanulságos volt. Nos . . . mi történt mégis? . . . „Uram bocsáss meg nekiek, mert nem tudják mit cselekesznek“ . . . Felállott valaki, aki bizonyos lapba politikai vezércikkeket szokott írogatni s azt dörögte, hogy Andrássy mostani beszéde is, egyéb írása is ellenmondások és levegővagdalások halmaza; ők bizony nem adnak rá semmit, mert nekik olyan püspök kell, aki paptársait szereti, javukat akarja, stb. Nagy volt a megdöbbenés még az Orle tagjai közt is, akiknek dandárnoka nem jött el meghallani azt a minősíthetlen minősítést, hanem bizonyosan valahol a közelben dörzsölgette kezeit, hogy vetéskéjük — hála Istennek! — szépen érik, míg a szomszéd lelkésztestvérekét isten igazában kaszabolja a megrendelésre pusztító jégeső. Mert az a tiltakozó bizonyosan csak eszköz, ő lehet, hogy nem tudja, hogy az összes egyházi lapok komolyabb olvasóinak, de számos gazdasági lapnak is ünnepe van már évek óta mindenkor, amikor ennek az ideális Andrássynak u. n. „*handabandái*“ megjelentek; mert ha ezt tudja vala, akkor talán nem mer vállalkozni oly szánalmas szerepre.

Az új iskola szellemét jellemzi, hogy azt a kilátásba helyezett fizetésjavítást is, amelyet a vallásügyi kormány 1909 re ígért, amely ígéret a dolgok komoly mérlegelése és kiváló nagyjaink közbenjárása folytán történt: az Orle a maga számlájára jegyezte.

Alapításakor kevésre taksálta a világ ezt a böszörményi új iskolát. Méltóztatik látni: tévesztés esett, mert kitűnő egy iskola ám ez; növendékei nagyszerű vizsgákat adnak. Ha működését így folytatja: maholnap igazán egészen a modern korhoz igazodunk, s az evangeliumi szelidségnek és krisztusi alázatosságnak nem marad rajtunk semmi hímpora. Azt is el kell ismernünk, hogy a klerikális tábor harcmodorát kitűnően megtanulta: Egymás féktelen dicsérése s az ellenfél vakmerő gyalázása. Uram Jézus! alázatosan kérünk, mostani nyavalyánkért meg ne szégyenítsd evangéliumi egyházunkat!

Szikszay András.

Töredékes visszaemlékezés a sárospataki főiskolai énekkarra.*

(Folytatás.)

Egész diákéletemen, sőt egész tanári pályámon keresztül mind a mai napig nem volt, vagy alig lehetett a főiskolai énekkarnak olyan jelentősebb helybeli szereplése, amelynél én — valami rendkívüli okot kivéve — tanúbizonyság ne lettem volna. Vele örültem a sikereinek s vele nyughatatlankodtam, ha valami kevésbbé sikerült, mint szerettük volna. Nem az én érdemem ez, hanem az énekkaré. Abban, *ő benne* volt az a ható, vonzó erő, amely az én gyermeki, ifjú s férfiúi lelkemet magához ölelte és magánál tartotta. Ha temetnie kellett, kikisértem a nyitott sírig; ha templomi hymnuszokat zengett, az ő énekének szárnyain repült az én megilletődött lelkem is az égig; ha kesergett az elnyomott haza sorsán: nagy érzések és elhatározások dobogtatták az én keblemet is. Sohsem felejtem azt a szép baritón-szólót, amit a főiskola imatermében először hallottam:

„Elnyomott hon, szülötte földem,
Nem nevezhetlek már anyámnak,
Gyermekid, lásd, bujdosva járnak
És testükön leng a gyász ruha.
Jaj szavunktól hangzik az erdő,
Jaj szavunkat, jaj szavunkat nincs ki hallja,
Nincsen ember, ki megsirassa
Vesztedet szegény haza, szegény haza!“

Hogy aki ezt így megírta, az nem a mi hazánk sorsát siratta, akkor én azt nem tudtam. A pataki khórus dalából azonban *a mi szegény hazánk* nehéz sorsa és sorsának türhetetlen gyötrelmei hangzottak ki, az kétségtelen; mi azt esküvel is mertük volna bizonyítani. Hallottam én később az énekkarnak sok szép hazafias dalát, csatára hívót, tüzeset, lelkesitőt; de az én emlékezésem mindig csak vissza, visszajárt ahoz az elsőhöz, ahoz a feledhetetlenhez:

Elnyomott hon, szülötte földem . . .

De ahol leginkább hatalmába vette a szívünket, az a *diák- és tanár-temetés volt.* Egy-egy sokat ígérő pályatárstól, egy-egy vízbefúlt baráttól, egy-egy karelnöktől, egy-egy országos hirű s érdemben gazdag professzortól elbúcsúzni: — zokogás volt az dalban, siralmak éneke volt az, amire a viszhang is csak az volt — könnyel áztatottan.

Mert a mi gyermek- és ifjú korunkban még nem vonták el a tisztességtevő közönség figyelmét az éneklő és búcsúbeszédtől a koszorúk, a virágok és az ezüstös-aranyos feliratú szalagok, a cifra szemfedők. A diák-koporsóknál legalább nem. Ezek egyetlen ékessége néhány féliv fehér papiros volt, a minek a felső vége be volt csiptetve a lezárt koporsóba, a látható lapja tele volt írva forró sóhajtással, édes biztatással, a viszontlátás reménységével. A baráti, a pályatársi léleknek egy-egy elszaggatott darabja volt minden egyes lap. A koporsót kitették az udvarra a temetés előtt nehány perccel, hogy a búcsúverseket mindenki elolvashassa s ilyen módon a kíváncsiság ki lévén elégítve, tapadhatott mindenki a khórus ajkára s élvezhette fenékig a siralmak poharát s hallgathatta nemcsak a dallamot, hanem az elnökök által irott szöveget is.

Igen a *szöveget* is. Mert az volt a szokás, régebben még az énekkar törvénye által is parancsolt szokás, hogy az énekkar elnöke is búcsúzott a khórus útján a halottaktól a maga által irott versezetekkel, a távolabbi multban még dallamokkal is. Már ki, milyennel, amint az Istene adta. Ezeket a karelnök által irott s a kar által énekelt énekeket régebben rendesen ki is nyomatták; s a tiszteességtevők között emlékezetül szétosztották. Van ilyen még ma is a régibb emberek és kegyes asszonyok imakönyvében és bibliájában bőven s van egynehány a főiskola könyvtárában és levéltárában is.

Igazat vallva, alig voltak ezek egyebek — a legtöbb esetben — jó szándékú kísérleteknél, szükség szülte szüleményeknél. Korlátozta az alkotójukat a forma, a dallam, a néha nagyon is korlátozó dallam, amit teljes hivatású lelkeknek is alig lehetett lebirkózniok. De ezeket az alkalmi énekeket rendesen szívökkel bírálták az emberek s könnyeiken át néztek a gyászbaburultak. Igy aztán csak fenmaradtak jó ideig.

Ha adataim nem csalnak, 1868. volt az utolsó év, az *Erdélyi János* halálának éve, amikor a khorus

* A megelőző közleményt lásd lapunk 22-dik számában. Tárgyhalmaz miatt kellett félbeszakítanunk. Szerk.

által énekelt gyászénekek kinyomatása elvégződött. Ez idő tájra esik az ének diktálásának elvégződése is.

Mert az is szokás volt egy időben, hogy a kinyomatott. szétosztogatott gyászéneket az énekkarnak egy erre kiszemelt tagja felolvasta, mondhatnók úgy is. hogy *elszavalta*. Rendesen egy feltűnő szép vagy erős hangú kartag, leginkább bariton vagy basszus-hangú. Mire engem ért az a szerencse, hogy az énekkar élére állhattam, akkorra már (1869. szeptember) mindkettő kiment a divatból, de énekeket gyász és egyéb alkalmi énekeket még írni kellett, már amint lehetett.

Kiment a divatból az idők folyamán sok egyéb is, p. o. az egyenruha, a bor-illetmény, az ünnepválasztási kedvezmény, az alsóbb gimnáziumi osztályok tanításáért egyeseknek járó jutalom, a jó hangú kántoroknak az énekkarba való bekényszerítése stb. amiket részben a fejlődő ízlés, részben a nevelési elvek változtattak át, vagy adtak át az emlékezetnek.

Ha ma elénk állana a főiskolai énekkar az ő 18-ik század-végi uniformisában, — hát az igen érdekes korkép volna, de senki sem birná megállani hahota, — vagy legalább hangos csudálkozás nélkül. Fejükön figaró, azaz feltürt fekete kalap, a közönséges kartag lábán egyszerű fekete saru, az elnökén fényes csattos cipő; hajuk görbe fésűvel lefogva s hátul fekete szalaggal varkocsba fonva és szabadon leeresztve. Testükön bokáig érő fekete tóga, elől fekete selyem- vagy szőr-gombokkal és sinórzattal díszítve. A tógán felül rókatorkos mente zöld posztóból, zöld sinórzattal, elől hosszú selyem vagy szőrsinorral összekötve, amely sinórnak bojt-dísz a vége. Egy csoport ifjú Gvadányi papi kiadásban! Hihetetlennek tetszik, pedig úgy volt s akadtak, akik még zokon is vették, amikor az igazgatóság ezt a költséges és figurás divatot a 19. század 2-ik tizedében betiltotta s csupán a tógát hagyta meg khorusi uniformisúl — de ezt aztán magas tetejű kalappal, az u. n. *köcsöggel*. (Orbán József: A sárospataki énekkar története 53 l.).

Aztán kiment a divatból a tóga is, a köcsög is egészen! A nemzeti nagy ébredés és átalakulás időszakában simulni kellett a változott idő követelményeihez mindennek — tehát a főiskolai énekkar külső-belső életének is. A kiváltságokat egymásután seperte el a korszellem s örök érdeme a pataki diákságnak, hogy ő ezt a szellemet megértette s copfos intézményeit, nehézkes szokásait többnyire maga dobta a futó idő hullámaira vagy legalább nyugottan nézte azoknak megváltozását. Sohasem hallottuk, hogy az énekkar akár a maga rendes borilletményének, akár ünnepválasztási kedvezményének eltűnése miatt háborgott volna. Az azonban fájt neki, hogy nem folyhatott be 1885. óta a gimnáziumi ifjúság énektanításába, ami nehány kiválóbb kartagot bizonyos jóleső tisztességtől fosztott meg s némi anyagi jövedelemtől is.

Csak egyet nem bántott soha az idő és a divat, magát a khorust a maga hivatásának igazi értékében. Ifjúsági mozgalmak támadtak és enyésztek, egyesületek születtek és haltak, de a khorus állt a maga hivatásának fundamentumán rendithetetlenül. Életének gyökere benne volt és benne van az emberi szivben, ennek nemesebb, szentebb indulataiban, örvendező és búsúló gerjedezéseiben. Ifjúság dal nélkül — kiszáradt csemete-erdő — gondolatnak is szomorú!

(Vége. köv.)

Kálvin a történelem ítélőszéke előtt.

(Folytatás.)

XII.

Bonet-Maury párisi prot. theol. akad. tanár levele.

Paris, 16 Juin 1908.

Monsieur et cher collègue,

Le jugement, porté sur Calvin par M. le Zoványi dans *l' Histoire de l' église chrétienne*, tome III., p. 731—4, que vous me transcrivez dans votre lettre, est aussi injuste que faux et vous avez mille raison de le vouloir combattre.

Que Calvin ait eu des défauts, qu' il ait commis des erreurs cruelles, p. e. le bûcher de Servet, cela est incontestable, — il a partagé plusieurs préjugés de son temps; mais, qu' il ait été un grand caractère, l' un des créateurs de la prose française — comme Luther le fut de la prose allemande; bref qu' il ait été un Réformateur génial, c'est ce que personne même parmi ses adversaires ne lui conteste plus. Il faudrait être un ignorant ou un écrivain de mauvaise foi pour le nier.

Veuillez agréer, Monsieur et cher collègue, l'assurance de mes sentiments dévoués

G. Bonet-Maury

Proff. d' Histoire eccl. de la Faculté de théol. prot. de Paris, corresp. de l' Institut.

Magyarúl:

Páris, 1908. jun. 16.

Kedves Kollega Úr!

Az az ítélet, amelyet Z. úr a *Keresztyén egyháztörténet* III. kötetében (731—4. l.) Kálvin felől nyilvánít s amelyet ön számomra levelében kiírt, époly *igazságtalan*, mint *hamis* s önnek ezer oka van, ha az ellen harcot akar indítani.

Hogy Kálvinnak voltak hibái, hogy kegyetlen tévedéseket követett el, pl. a Servet máglyája, az elvitathatatlan, — ő korának több előítéletében osztozott; de, hogy *nagy jellem* volt, a francia próza egyik megalapítója, miként Luther a német prózáé volt, egyszóval, hogy *genialis reformátor* volt, ezt még ellenfelei közül sem vitatja el többé senki. *Tudatlannak* vagy *rosszhiszemű* írónak kell lenni, hogy ezt valaki tagadhassa.

Fogadja, kedves kollega úr! mély tiszteletem kifejezését.

Bonet-Maury G.,
a párisi prot. theol. facultás egyh.-tört. tanára, az Institut lev. tagja.

XIII.

Müller K. erlangeni egyetemi tanár levele.

Erlangen, 4. Juli 1908.

Sehr geehrter Herr Kollege!

Die Charakteristik Calvins, die Sie mir übersandt haben, ist für meine Begriffe geradezu haarsträubend. Eine einzige Wahrheit ist darin enthalten, die aber in einer unglaublichen Weise verzerrt wird. Diese Wahrheit ist nämlich, dass Calvin kein eigentlich originaler Geist war, der absolut neue Gedanken brachte. Der eigentlich schöpferische Geist unter den Reformatoren war Luther: Calvin selbst hat ihn als solchen verehrt und hat ihn seinen Meister genannt. Calvin steht tatsächlich auf Luthers Schultern und hat von ihm die grossen evangelischen Grunderfahrungen übernommen. Aber soll es denn nun nicht bedeuten, dass er diese von Luther genial ausgeströmten Grundsätze besonnen

und systematisch intellektuell durcharbeitete und von Einseitigkeiten befreite? Calvin war der einzige grosse Systematiker des 16. Jahrhunderts. Ihn einen „Eklektiker" zu nennen ist wohl das denkbar verkehrteste, was man über ihn sagen kann. Sein System ist aus *einem* Guss und seine ungeheuere Leistung, die man würdigen wird, wenn man ihn mit Melanchthon, Zwingli und Joh. Gerhard vergleicht (die doch jeder in seiner Weise tüchtige Magistri waren) besteht eben in der einheitlichen geistigen Durchdringung der evangelischen Gedanken.

Und was für ein Praktiker und Kirchenorganisator ist Calvin gewesen? Eine schlimmere Unrichtigkeit gibt es doch kaum als die Behauptung, er habe in Genf alles schon fertig vorgefunden. Der alte Farel hat ihn doch in grösster Verlegenheit dort festgehalten, weil er selbst zwar die päpstliche Kirche niederreissen, nicht aber eine geordnete reformierte Kirche hatte aufbauen können. Und wie hat der junge Calvin nun aufgebaut: Katechismus, Bekenntnis, presbiteriale Organisation, Sittenzucht, theologischer Unterricht! Und das soll alles nur für das kleine Genf gewesen sein, so wie etwa heute Herr Zoványi in Sárospatak wirkt und ich in Erlangen? Wer so etwas behaupten kann, muss geflissentlich ignorieren, was die Welt- und Kirchengeschichte des 16. und 17. Jahrhunderts auf allen ihren Blättern lehrt. Als ob Genf nicht das protestantische Rom geworden wäre, auf welches die Augen aller Welt sich richteten, — während Wittenberg ob des ewigen unpraktischen Lehrgezänks willen in den Hintergrund getreten war. In den kräftigsten Staatengebilden Europas bildet der Geist Calvins mit seiner Zucht und Sittenstrenge das Rückgrat. Und das Beste, welches Nordamerika hat, verdankt es den calvinischen Pilgervätern. Dem Protestantismus, welcher trotz allem die erste sittliche und kulturelle Macht in der Welt ist, hat Luther das Herz, Calvin aber den Panzer und die Waffen gegeben. Dass er dabei mit rücksichtsloser Strenge vorging, trifft zu. Aber wäre auf andere Weise das grosse Ziel zu erreichen gewesen? Nur der Unverstand kann sich an einzelnen überstrengen Akte stossen und darüber die grosse sittliche Gesamtwirkung übersehen. Calvin hatte ein Recht, strenge Anforderungen an andere zu stellen, weil er sie vor allem an sich selbst stellte. Ein Feigling war er ganz gewiss nicht. Wer ihm seine Flucht aus Paris zum Vorwurfe macht, könnte ebensogut den Herrn Christus tadeln, weil er mehr als einmal seinen Feinden aus dem Wege ging, um sich nicht vorzeitig zu opfern. Mit welcher heroischer Tapferkeit, frei von aller Menschenfurcht, hat Calvin in Genf sein Werk getan!

Dass mancher den grossen und strengen Calvin mehr aus der Ferne verehrt als aus der Nähe liebt, kann ich verstehen; denn zur Grösse dieses Reformators gehört ein Zug von herber Kraft. Luther und Zwingli sind menschlich einschmeichelnder: bei ihnen schlägt das Gemüt vor, bei Calvin Verstand und Wille. Darin mag jeder seinen besonderen Geschmack haben: aber um solcher persönlichen Neigungen willen, darf doch ein Historiker nicht ungerecht werden. Ich habe den Eindruck, dass die Charakteristik, welche Zoványi über Calvin gibt, sich nicht auf geschichtliche Tatsachen, noch auf besonnene und gerechte Abwägung gründet, sondern dass sie von einer geradezu fanatischen Abneigung gegen des Reformators Person diktiert ist.

Eben werfe ich noch einmal einen Blick auf Ihren Brief und sehe, dass Z. seine Charakteristik als Ergebnis der neueren wissenschaftlichen Forschung ausgibt. Er wird damit meinen, was ich im Eingang schrieb und was man in der Tat neuerdings stärker betont als früher, — dass Calvin ein Schüler Luthers ist. Aber bei Z. ist aus diesem Korn Wahrheit ein Berg von Unwahrheit geworden.

Mit herzlicher Begrüssung.

Ihr ganz ergebener

K. Müller.

Magyarúl:

Erlangen, 1908 julius 4.

Igen tisztelt kollega Úr!

Kálvin jellemrajza, amelyet ön hozzám elküldött, az én felfogásom szerint egyenesen *hajmeresztő*. Egyetlenegy igazság van benne, de amely hihetetlen módon *eltorzíttatik*. Ez az igazság az, hogy Kálvin tulajdonképen nem volt eredeti szellem, aki föltétlen új gondolatokat teremtett. A tulajdonképeni teremtő szellem a reformátorok közt Luther volt: Kálvin maga ilyen gyanánt tisztelte s mesterének nevezte őt. Kálvin tényleg Luther vállain áll s a nagy evangyéliomi alaptapasztalalokat ő tőle vette át. Dehát az semmit se jelent-e, hogy ő ezeket a Lutherből geniálisan kiáradó alapelveket higgadtan és rendszeresen értelmileg feldolgozta és az egyoldalúságoktól megszabadította? Kálvin volt az egyedüli nagy systematikus a XVI-ik században. Őt „eklektikus"-nak nevezni bizonyára a *képzelhető legviszásabb dolog*, amit felőle mondani lehet. Az ő rendszere egyöntetű munka és az ő óriási alkotása, amelyet méltatni fognak, ha őt Melanchthonnal, Zwinglivel és Gerhard Jánossal összehasonlítják (akik a magok módja szerint mindannyian derék magisterek voltak), épen az evangyéliomi gondolatok egységes szellemi áthatásában áll.

És micsoda gyakorlati ember és egyházszervező volt Kálvin! Alig lehet *gonoszabb valótlanság*, mint az az állítás, hogy ő Genfben már mindent készen talált. Hiszen az öreg Farel a legnagyobb zavar közepette tartotta őt ott vissza, mivel ő maga képes volt ugyan a pápai egyházat lerombolni, de nem egy rendezett, reformált egyházat fölépíteni. S miként építette fel az ifjú Kálvin: katechismus, hitvallás, presbyteriális szervezet, erkölcsi fegyelem, theologiai oktatás! S mindez állítólag csak a kis Genf számára lett volna, mint ahogy ma például Zov. úr Sárospatakon működik, én pedig Erlangenben? Aki ilyesmit állítni képes, annak *szándékosan ignorálnia* kell, amit a XVI. és XVII-ik századi világ- és egyháztörténelem minden lapja tanít. Mintha Genf nem vált volna a protestáns Rómává, amelyre az egész világ szemei irányúltak, mialatt Wittenberg az örökös impraktikus tanviszály miatt a háttérbe szorult.

Kálvin szelleme az ő fegyelmével és erkölcsi szigorával Europa legerősebb államalakúlatainak gerincoszlopát képezi. S a legjobbat, amit Északamerika felmutathat, kálvinista zarándokőseinek köszönheti. A protestantismus, amely mindenek dacára a világ első erkölcsi és kulturális hatalma, Luthertől kapta a szívét, s Kálvintól páncélját és fegyvereit. Hogy működésében kíméletlen szigorral járt el, az való. De vajjon más módon el lehetett volna-e a nagy célt érni? Csak az *értelmetlenség* ütközhetik meg egyes túlszigorú cselekedetein s hagyhatja emellett a nagy erkölcsi összhatást tekinteten kívül. Kálvinnak joga volt ahhoz, hogy szigorú követelményeket támasszon mások iránt, mivel első sorban magával szemben támasztotta azokat. Egészen bizonyos, hogy *nem volt gyáva ember*. Aki szemébe veti Párisból való menekülését, épenúgy megróhatná az Úr Jézust is azért, mivel nem egyszer kitért ellenfelei útjából, hogy kelleténél hamarabb fel ne áldozza magát. Micsoda *hősi vitézséggel*, menten minden emberi félelemtől, végezte Kálvin Genfben munkáját![1]

[1] Erre nézve fényes példáúl szolgálhat az az eset, mikor az 1553-iki őszi úrvacsoraosztás alkalmával a lázongó libertinusok, akiket az egyháztanács az úrvacsorától eltiltott, Kálvin előleges szószéki

Hogy némelyek a nagy és szigorú Kálvint inkább a távolból tisztelik, mint közelről szeretik, azt értem, mert e reformátor nagyságához bizonyos nyers erő hozzátartozik. Luther és Zwingli emberileg közelebb áll szívünkhöz: nálok a kedély van túlsúlyban, míg Kálvinnál az értelem és az akarat. E tekintetben kinek-kinek az ízlése irányadó: de ilyen személyes hajlandóság miatt egy történetírónak vele szemben nem szabad igazságtalanná válnia. Nekem az a benyomásom, hogy az a jellemrajz, amelyet Z Kálvinról nyújt, nem történeti tényeken, sem higgadt és igazságos megfontoláson nem alapúl, hanem azt *egyenesen a reformator személye iránt való fanatikus ellenszenv* sugallotta.

Amint még egy pillantást vetek levelére, látom, hogy Z. jellemrajzát az újabb tudományos kutatások eredménye gyanánt tünteti fel. Bizonyára arra céloz vele, amit levelem elején írtam, s amit újabban tényleg erősebben hangsúlyoznak, mint eddigelé, — hogy Kálvin Luther tanítványa. De Zoványinál ebből a szemernyi igazságból a *hamis állítások* egész hegye állott elő.

Kész híve

Müller K.[2]

Id. Keresztúry József.

1835—1908.

Mélyen megilletődve állottuk körül f. évi július hó 4-én a mi jó öreg esperesünk: *Keresztúry József* semjéni ref. lelkész koporsóját. Mélyen megilletődve, mert hiszen még pár hónappal azelőtt, mint hű sáfár, mint egyházmegyénk tényleges vezére, fáradhatatlan szorgalommal vezette és intézte egyházmegyénk ügyes-bajos dolgait s midőn élvezni akarta már a jól megérdemelt nyugalmat: Azt a független nyugalmat, melyben a szív megnyugodhat — ép' ott érte az enyészet angyalának szárnya, hol mindig feltalálta, amit keresett, az ő kedvenc pihenő helyén, a semjéni papi kert méhesében.

Itt találta az ő őrző angyala, szeretett felesége ájultan a husvét utáni napokban. A tetszhalál álmát aluvó embert ágyába fektette s ezt az ágyat nem is hagyta el Keresztúry József csak akkor, mikor „a minden élők számára kirendelt ház: a koporsó hívta el őt!"

„Ama nemes harcot megharcolta, futását bevégezte." Kegyeletteljes tisztelet s iránta viseltető szeretetem kötelez arra, hogy az ő pályafutásáról megemlékezzem e szerény sorokban.

Született 1835. dec. 24-én Bacska bodrogközi helységben Keresztúry József ref. lelkész és nemes Papp Terézia szüléktől, tehát Áron családból. S az egyszerű, csekély jövedelmű eklézsia papi házának asztalát 6 olajvessző szegélyezte: 5 fiú és egy leány s ezek között ő volt a legidősebb. Elszakadva a szülei háztól, Sárospatakra ment, hogy ott a lelkikincsek s az életre szükséges utravaló megszerzésére igyekezzék. Bevégezve iskolai pályáját, kitűnő osztályzattal letevén mindkét papi vizsgáját, a felsőzempléni Magyarizsép községben vállalt nevelőséget Izsépi Antal gyermekei mellett. Itt 2 és fél évet töltött, a nevelőség mellett kápláni szolgálatot is végezve. Az 1860-ik évben elhalt atyjának helyére Bacskába választatott el lelkésznek. Itt teljesedett be, hogy ahol legnagyobb a szükség, ott van legközelebb az isteni segedelem, mivel a korán elhalt, kenyeret és neveltetést adható apa után, 5 árva testvér várta ott őt az özvegy édes anyával, hogy rendelne nekik Isten jósága egy Józsefet a legnagyobb szükség idején! Úgy lett! A jó fiú és jó testvér, névrokonához, a bibliai Józsefhez lett hasonlóvá, felvette az öt testvér gondját s megérhette, hogy mindeniket tisztes álláshoz juttathatta, akik mind méltókká tették magokat az ő rólok gondoskodó szeretetére s előkelőbb társadalmi állásuk tiszteinek hű betöltése által embertársaik becsülésére.

Az 1867-ik évben családot alapított maga is, megtalálva az igazi kincset: Az Úrtól adatott áldott jó feleséget, Nagy Annában, a kiváló egyházi tudósnak, Nagy József az időbeli karcsai lelkésznek lélekre és arcra egyaránt szép és kedves leányában.

Istentől megáldott szövetség volt ez, mert szeretetök zálogául három gyermeket birhattak, kik közül az ő nevét is öröklő fia, jelenleg a nagygéresi egyház lelkipásztora, két leánya közül pedig az egyik Erzsébet ifj. Virágh József lasztoméri ref. lelkész, másik az édes apa kedvence: Gizella, Sztruhala János nagymihályi állami hivatalnok boldog hitvestársa.

Tizenegy unokát láthatott a nagyapa és nagyanya örömkönnyes szemekkel maga körül, midőn azok szüleikkel együtt fölkeresték a törzscsaládi fészket, a semjéni paróchiát, hova 1875-ben hivatott meg Keresztúry József Bacskából lelkésznek.

A régi, igazi patriarchális papi családot lehetett itt együtt látni minden évben kétszer a József és Anna napokon; de felkeresték őket ugyanez alkalommal, a testvérek, a közeli rokonok és a ház tisztelői, igaz barátai, hogy tisztességet tennének nekik s egyúttal elvigyék emlékét egy szép napnak, melynek folytatását óhajtotta mindenki megérni a következő évben, mert lelki örömmel megújúlva távoztak el mindannyiszor az igazi patriárcha-pár barátságos otthonából.

Mint az ókori bölcs, ki házát kicsinyre abból a célból építette, hogy azt kevés számú igaz barátai megtöltsék; ép' oly kicsiny fészek volt a semjéni papi lakás is, de ennél jóval tágasabbat is megtöltöttek volna az ő igaz barátai és tisztelői. Akartak ugyan neki, hozzáragaszkodó, szerető és nagy tisztelettel viseltető, jómódú semjéni hívei, nagyobb és díszesebb hajlékot építeni, kivált mikor már gyülekezetöket is megtisztelve látták abban a szép sorsban, hogy az ő eklézsiájokban lakik az esperes-lelkész; — de ő e szándékukat meghiusította e humoros, de sok igazságot rejtő szavaival: „Mikor szükség lett volna reá — itt lévén a gyermekek is — akkor nem jutott eszetekbe, most akarnátok már, mikor kettecskén maradva, jól elférünk benne!"

(Folyt. köv.)

figyelmeztetése dacára is (. . . „ám legyen, hogy valaki, ki az egyháztanács által eltiltatott, közeledjék ez asztalhoz: de én most *életem árán is,* előre kijelentem, hogy kötelességemet teljesíteni fogom!") az úrasztalához akartak járulni: — Kálvin, a szent jegyeket előlük kezeivel eltakarva, erélyes hangon így kiáltott fel: *„E kezeket elvághatjátok, tagjaimat szétzúzhatjátok, véremet kionthatjátok: de arra, hogy nektek, profánoknak, e szent jegyeket odanyujtsam, soha semmi erővel nem kényszeríthettek!* . . ." Es mi történt? A libertinusok elhagyták a templomot és Kálvin, *önfeláldozó bátorsága* által — győzött!

Szerk.

[2] Müller K. egyike Németországon a kálvini reformatió legalaposabb ismerőinek.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Dr. Pfleiderer Ottó** berlini theol. tanár folyó hó 19-én 69 éves korában elhunyt Grosslichterfelden. A szabadelvü theologiának volt egyik legkiválóbb képviselője Halála nagy veszteség a tudományos világra.

— **Gyászhir.** A nagysallói, kissallói és hölvényi egyesült egyházak ref. hivei fájdalomtól megtört szivvel jelentik, hogy szeretett lelkipásztoruk, nagytiszteletü id. Juhász Pál úr, a barsi ref. egyházmegye hosszu ideig volt esperese e hó 19-én hosszu szenvedés után 59 éves korában elhalt. 26 évig viselte gondját a hü lelkipásztor övéinek; hü volt a kicsinyekben, a nagyokban egyaránt. Most, midőn megdicsőült lelke övéihez költözött, a földi zaklatott élet után révpartot ért, méltán hangzik felé az égi szózat: „Jól vagyon jó és hiv szolgám, kevesen is hiv voltál . . . menj be a te Uradnak örömébe".

— **Uj esperes.** Ungmegyében a derék egyházkormányzo Szabó Endre esperes örökébe, *Szücs István* tiszasalamoni ref. lelkészt hivta el az egyházmegye szépen nyilatkozott bizalma. Ugyanis 38 érvényes szavazatból kapott 28 szavazatot. Régen előlegezve volt e kitüntetés a megválasztott esperes úrnak, mert sok jó és kedves tulajdonságával több idő óta megvette már az ungi ref. egyházmegye többségének szivét. Isten áldása kisérje munkálkodását!

— **Lelkészválasztás.** Az alsóvadászi ref. egyház folyó hó 12-én szavazattöbbséggel Bodon Barna gagybátori lelkészt választotta lelki pásztorává. Isten áldása kisérje működését.

A sárospataki akadémiai hallgatók figyelmébe. Az elmaradt kollokviumok szeptember 1—3. napjain fognak megtartatni. Az ez iránti kérvények aug. 31-ikén délig adandók be a dékáni hivatalokba. A theologiai alapvizsga szept. 4 és következő napjain, a jogi első alapvizsga szept. 5-ikén, a második alapvizsga 7-én tartatik meg. Az ez iránti kérvények a theologián szept. 3-ikán délig, a jogakadémián szept. 4-ikén délig adandók be. *A kollokviumokról és alapvizsgáról elmaradó theologusok osztályismétlésre utasittatnak.* Sárospatak, 1908. július 20. Az akadémiai igazgatóság

— **A sárospataki református főiskolában** az 1908/9. iskolai év szeptember 1-én kezdődik. — I. *A theologiai- és a jogakadémián* rendes felvételi idő szeptember 1-től 8-ikáig; rendkivüli idő, elfogadható igazolvány alapján, 9-ikétől 15-ig. Katonai szolgálatból jövők október 1—8. napjain vétetnek fel. Felvételi dij egyszersmindenkorra: 8 K. Tandijak: a theol. akadémián az I-ső félévben 10, a II-ikban 8 K.; a jogakadémián: protestánsoktól az I ső félévben 38, a II-ikban 26 K., nem protestánsoktól 48, illetőleg 38 K. A II-ik félévre jövők az I-ső félévi dijat fizetik. Tandijmentességért joghallgatók folyamodhatnak szept. 5 ikéig. — Jelentkezés az előadó tanároknál szept. 8 ikán és 9-ikén. Ünnepies évmegnyitás szept. 10-én. Az előadások szept. 11-ikén kezdődnek. Rendkivüli kollokviumok a theol. akadémián szept. 1—3-ig. Alapvizsgák: a theol. akadémián szept. 4-ikétől 7-ikéig, a jogakadémián szept. 5-ikén és 7-ikén. Az ez iránti kérvények aug. 31-ikén adandók be a dékáni hivatalokba. II. *A főgimnáziumban*, — I—III. oszt. párhuzamosak — a felvételek és beiratkozások ideje szept. 2-ikától 5-ikéig; azonban az I—V. osztályokba 2-ikától 4-ikeig csak protestánsok vétetnek fel; nem protestánsok, ha a létszám még be nem telt, 5-ikén jelentkezhetnek. Felvételi díj egyszersmindenkorra: 4 K. Tandíj: protestánsoktól az I ső félévben 36. a a II-ikban 20 K.; nem protestánsoktól 56, illetőleg 40 K. A II-ik félévre jövők az I-ső félévit fizetik. Tandijmentességi kérvények aug. 25-ikéig adandók be. Általános javító, pótló és magánvizsgák szept. 1-sején tartatnak; az érettségi vizsgákra nézve: irásbeli szept. 3—5-ikén, szóbeli 7-ikén. A tanítások szept. 7-ikén kezdődnek. Ünnepies évmegnyitás mint az akadémián. A főiskolai *konviktusba* és *internátusba* úgy akadémiai, mint gimn. növendékek beléphetnek. Konviktusi díj, reggeli, ebéd és vacsoráért, egész évre 160 K, mely két egyenlő részletben a félévek elején fizetendő. A kedvezményes, u. m. 100, 60 koronás és ingyenes helyek már betöltve. — Internátusi díj, teljes ellátásért és állandó tanári felügyeletért, egész évre 600 K. s ez négy egyenlő részletben előre fizetendő. Jelentkezési határidő aug. 31-ig. — Lakások, élelmezéssel vagy anélkül, az igazgatóság által engedélyezett és folyvást ellenőrzött magánházaknál jutányosan kaphatók. A protestáns növendékek általában ünnepi (legációi) jótéteményre jogosítottak. Jelesebb tanulók úgy az akadémián, mint a főgimnáziumban szorgalmi jutalmat kapnak az év végén Ezenkívül nagy számú pályadijak az akadémián is, a főgimnáziumban is. A betegek ingyen gyógykezelésben és ápolásban részesülnek. Gazdag könyvtárak és gyűjtemények, olvasókörök, önképző és atletikai egyesületek, tornacsarnok, nagy kert, fürdők stb. Bővebb adatokkal szivesen szolgál vagy Értesítőt küld:

a főiskolai igazgatóság.

— **Gyüjtés.** A *dunántúli* ref. egyházkerület egyházai körében ezideig már 26222 78 kor. gyült össze a *genfi Kálvin-szoborra*. Vajjon a mi egyházkerületünkben megindult-e már a gyüjtés erre a szép célra?

— **Kortesfogás.** A tiszántúli püspökválasztás a korteskedésnek egy uj fajtáját vetette felszinre. A *Pesti Hirlap* jul. 12-iki számába az ORLE valamelyik szabolcsi hive egy tudósitást küldött be, hogy Görömbey Péter esperes Andrássy, Szikszay stb. lelkészek kiséretében Madagaszkárba és Szamariába megy missiói püspöknek. A lap, júl. 19-iki számában sajnálattal igazitotta helyre a gyerekes felültetést.

— **Értesítés.** A mezőtúri ref. főgimnáziumban a beiratások szept. 1—4. napjain tartatnak. Tandijul fizetnek vidéki illetőségü tanulók évi 48 K. Tandijelengedésért szept. 8-ig nyujtandók be a kérvények az igazgatósághoz. Van az intézetben bentlakás és tápintézet is. A bentlakás évi díja 25, azaz huszonöt korona. A tápintézet dija ebéd, vacsoráért egész évre 180, azaz százhuszonvolcvan korona. Jó és jeles osztályzatu tanulók 60. 80, 100 és 120 koronás kedvezményes helyre is fölvehetők. Úgy a bentlakásra, mint a kedvezményes tápintézeti helyekre fölvételért aug. 15-ig nyujtandók be a kérvények az igazgatóhoz. Akik bentlakásért folyamodnak, kérvényükkel együtt 20 kor. bentlakási dijat is tartoznak beküldeni. Ezt a 20 koronát a fel nem vetteknek visszafizetjük, azonban a felvett, de a bentlakást igénybe nem vevő tanulóknak ezen 20 koronája az intézet pénztárában marad. Segélyző-egyesületünk minden jó magaviseletü és legalább elégséges osztályzatu tanulónak jelentékeny könyv- és pénzsegélyt nyujthat. A lefolyt

tanévben 8388·23 kor. összegü segélyben részesítettük tanulóinkat. Francia nyelvet és gyorsírást minden jó és jeles osztályzatu tanuló ingyenesen, zenét pedig minden tanuló mérsékelt dijért vagy ingyenesen tanulhat. *Borsos Károly*, igazgató.

— **Hirek.** A tiszáninneni egyházkerület májusi jegyzőkönyve elhagyta a sajtót. A jövő héten fog innen szétküldözteini, ugyancsak a főiskola értesitője is. Akik bármelyik iránt különösebben érdeklődnek, forduljanak az egyházker. lelkészi főjegyzőjéhez, illetőleg a főiskolai igazgatósághoz.

Szerkesztői üzenetek.

V A Bátka. Előfizetése a július 8-án küldött f. é júiius 1-ig van rendben.

O D. Ragály. Előfizetése a július 11-én érkezett 5 koronával 1908. dec. 31-ig rendezve van.

S L. Körtvélyes. 1908. december 31-ig rendben van.

Falusi. A tiszántuli püspök választás ügyében többen irtak s kültek ide alkalmi cikkeket ki egyik, ki másik jelölt érdekében. Bármily élénk érdeklődéssel kisérjük is a szomszédságban zajló mozgalmakat, annyira nem avatkozhatunk be abba, hogy személyért küzdjünk személy ellen. A „Debr. Prot. Lap“ merev személyi állásfoglalása — az ő magán-dolga s korábbi sajnálatos ellentétek rideg következménye. Mi erre a térre nem léphetünk még olyan szép és tárgyilagos birálattal sem, mint a Tisztelendőségedé. „A vak szenvedély következetessége“ — igaz, az nyilatkozik ott a gyülölködő hareban s még talán valami egyéb is, de mi ezt vitatni most nem akarjuk. A választás után inkább tehetnők. Azt, mint gondolatot (noha ez nem új, a zsinati napló bizonyitja, hogy épen lapunk szerkesztőségéből teltek ki annak szószólói) mi is érdekesnek tartjuk megemliteni, hogy a „Debr. Prot. Lap“ szerkesztője *6—10 évre szeretné korlátoztatni a püspök-választást*, sőt bele tudna nyugodni a püspöknek egyh. ker. közgyülés által való kineveztetésébe is . . . Hogy a *theol. álláspontok* is szóba kerülnek a harcban ez természetes. Annyira megtanulták már közülünk sokan a politikai kortes-fogásokat, hogy nem tudnak szabadulni a politikai korteskedés szennyeitől sem s annak szótár-készletét áthurcolják ami egyházi és iskolai területünkre is. — Hogy a *debreceni egyházi állapotokért* kit vagy kiket terhel (ha ugyan terhel) valami felelősség, azt a korteskedés hullámvetései között lehetetlen meghatározni, de ellenszenvet szitani s gyülölködni ezzel is lehet, ha valaki magának megengedheti. Hogy a püspök kineveztetése nem illik be egyházi alkotmányunk keretébe s az a presbiteri jogok kijátszása volna — bizonyos. De nem kell következetességet keresnünk ott, hol az érdek és szenvedély viszi csatába az egyént — Más kérdésben örömmel üdözölnők bármikor; utólagosan még a püspök-választás kérdésének is tért nyithatunk.

A dr. B. D. püspöjelöltségének történeti előzményei vannak lapunkban; ez tehát kivételt képez épen emiatt. Itt egyszerre több fontos érdek méltatása követeli a halaszthatatlan érdeklődést. Személyi harcról — nálunk — itt sem lehet szó.

P. J. Köszönjük a szép levelet. Ha nem biznánk ügyünk igazságában és a jók szeretetében, — akkor nagyon szomoru volna a sorsunk.

R K. Az a kifogásolt kifejezés *idézet* az illetőnek régebbi nyilatkozataiból. A jkv. ismertetése terszüke miatt késik.

R. Gy. Megkaptuk a folytatást. Annyira el vagyunk halmozva alkalmi s részben megkezdett és félben maradt közleni valókkal, hogy türelmes várakozásra kell kérnünk, főképen azokat, akiknek dolgozatai nem vesztik értéküket az idő haladásával.

B F. Részletes tudósitást is örömmel adtunk volna. Köszönet!

L. J. Az énnekkarról szóló emlékezés is a sürgősebb közleni valók miatt maradt félben.

S. J Jól sejtetted: a nagyhangú vádra a német közmondással egyszerüen azt felelem: „Wie der Schelm ist, so denkt er auch vonandern“ — vagy mint *Pauler Ákos* irja: „Mindenki oly moralitást hajlandó föltenni másokban, a minővel ő bir. A becsületes ember mindenkit becsületesnek tart, az álnok vagy rosszindulatu egyén pedig mindenkiben első sorban ezeket a tulajdonságokat teszi fel s nem hisz igazi nyiltságban és jóságban, mert hiányzik nála az empirikus alap, a melyből e fogalmak tartalmát merithetné“ (Az ethikai megismerés természete. 3. l.)

Pályázati hirdetés.

Az ungi egyházmegyébe kebelezett *korláthelmeci* lelkészi állásra pályázatot hirdetek. Javadalma: 1600 korona, amelyből államsegély 1103 kor. 26 fillér. A pályázatok f. évi augusztus 17 ig Szűcs István helyettes espereshez küldendők, (Tisza-Salamon, u. p. Záhony.)

Miskolc, 1908. julius 23.

Kun Bertalan,
ref. püspök.

TARTALOM:

Dr. Trócsányi József: Az 1907. XIX. t.-c. és az egyházak. — *Sikszay András*: Egy új iskoláról *Radácsi Gyötgy*: Töredékes visszaemlékezés a sárospataki főiskolai énekkara. — Kálvin a történelem itélőszéke előtt. — *Máthé Gyula*: Id. Keresztury József. — Vegyes közlemények. Szerkesztői üzenetek. — Pályázat. Hirdetések.

Ujonnan megjelent müvek!

HÓSEÁS.

Theologiai magántanári vizsgai dolgozat.

Irta:

Ceglédi Sándor.

velikai pisanicai református misziói lelkész.

Ara füzve 3·50 korona.

Halotti beszédek és imák.

Irta:

Kis Gábor.

volt pápai református lelkész.

Terjedelme 15½ iv; tartalmaz 71 halotti beszédet és imát.

Ara füzve 4 korona.

Megrendelhetők a kiadónál: KIS TIVADAR könyv- és papirkereskedésében Pápán, Fő-utca 21. sz.

Harmóniumokat

mindkét rendszer szerint a legolcsóbban szállit

PAJK REZSŐ és TÁRSA

Budapest,

V., József-körut 15.

Pianók! Pianók! Pianók!

Árjegyzéket ingyen és bérmentve küld.

Lelkészeknek és tanitóknak külön százalékengedmény. Részletfizetésre is szállitunk!

Szállitások bérmentve eszközöltetnek az utolsó vasútállomásig.

Elismert kitünő áruk.

Orgona és harmoniúm gyár

gőzerő hajtás és villamos világítással berendezve.

ORSZÁGH SÁNDOR ÉS FIA

cs. és kir. udvari szállítók

Rákospalota (Budapest mellett).

Alapíttatott 1861. évben.

Az 1885. évi országos kiállításon „nagy dísz oklevéllel“ (első díj) és „Ferencz József lovagrenddel“ az 1904. évi veszprémi kiállításon „arany éremmel“ (első díj), az 1906. évi kassai kiállításon „dísz oklevéllel“ (első díj) kitüntetve, azonkívül számtalan kitüntetés és elismerés. Ajánlják kitünő hangú és szerkezetű, főleg a legújabb légnyomatu (pneumatikai) orgonáikat, melyek rendkívül könnyű játékmód és a változatok egyszerű kezelése mellett, az időjárás minden viszontagságainak ellenállnak. Szolid munka és jutányos árak. Kisebb orgonák készletben vannak. Eddig 700-nál több új orgona lett szállítva. Raktáron kitünő hangú harmoniumok minden nagyságban. Harmoniumok tetszés szerinti rajz és változat összeállitással rendelésre készülnek. Tervezeteket és rajzokat kivánatra küldünk.

Most jelent meg!

Tanulmányok.

Irta Dr. Antal Géza. Ára 1 kor. 60 fill. *Tartalom*: A magyar protestáns egyház külföldi érintkezései. — Az amerikai kálvinismus. — Az amerikai magyarság jövője nemzeti szempontból. — Az amerikai magy. ref. egyházak.

Az amerikai magyarság jövője nemzeti szempontból.

Irta Dr. Antal Géza. Ára 50 fillér.

Magyar református egyházalkotmány.

Irta Dr. Kun Béla. A vaskos 350 oldalból álló mü ára 7 korona. *Tartalom*: Elméleti alapok. — Történelmi alapok — A magyar ref. egyházalkotmány jogi kutfői. — A magyar ref. egyház helyzete a magyar államban. — A magyar ref. egyház viszonya más egyházak irányában. — A magyar ref. egyház mostani alkotmánya. — Az egyházszervezet áttekintése. — A jogok alanyai az egyházban. — Az egyházi szervek. — Az egyházi törvényhozás. — Az egyház kormányzata. — Az egyházi biráskodás.

Ezen müvek kaphatók:

Hegedüs és Sándor

könyvkereskedésében Debrecenben és minden könyvkereskedésben.

Pontos és legjobb órák 5 évi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák,

borkancsók, china-ezüst disztárgyak,

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

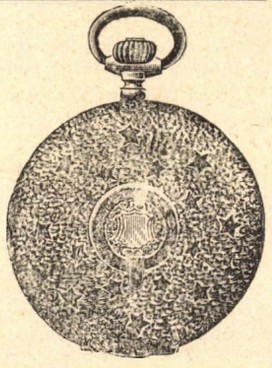

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

Polgár Kálman

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállitója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 31. szám. Sárospatak, 1908. augusztus 2.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

Az 1907. XIX. t.-c. és az egyházak.

(Vége.)

Másik indok az, hogy ily magyarázat inkább megfelel az egyházak autonomiájának s önrendelkezési jogának. Minthogy pedig a törvény tényleg homályos s több magyarázatot enged, azért annak lehetőleg oly értelmet kell adni, mely az egyházak szabad rendelkezési jogát vagy egyáltalán nem, vagy csak kisebb mértékben sérti. Ebből a szempontból pedig az egyházakat okvetlenül közintézeteknek kell minősítenünk, mert a „közintézetek“ a törvény 10. §-a szerint csak *feltételesen* vannak alkalmazottaiknak a bizt. pénztárnál való bejelentésére kötelezve. Igy az egyháznak módjában áll, ha pl. a betegsegélyező pénztárhoz való hozzájárulást (t. i. az alkalmazott után fizetendő bet.-seg. járulékot) terhesnek találná, — ezt az által elkerülni, hogy szabályrendeletileg úgy intézkedik, hogy alkalmazottjainak betegség esetére 20 heti illetményük kiadását biztosítja.

Nem tartom helyén valónak dr. Schultz Ágostnak (l. fent id. cikket) azon aggályát, hogy az „egyházközségek szervezeti szabályaikban nem adják meg alkalmazottaiknak betegség esetére való segélyezésére a teljes garantiát, mert autonom szervezeti szabályaikat épen a kritikus időben módosíthatnák, sőt esetleg módosítás nélkül is hiányosan hajthatnák végre, úgy hogy a munkásbiztosítás nagy socialis érdekei csorbát szenvednének.“

Az az aggály, hogy szervezeti szabályaikat a kritikus időben módosíthatják, alaptalan, mert ha módosítják, attól a perctől kezdve a betegség esetére való biztosítás törvényi kötelezettsége ipso iure beáll, az alkalmazott tehát nincs kitéve annak, hogy segélyt most már sehonnan sem kap. Amennyiben pedig a szervezeti szabályok módosítása a betegség bekövetkezése utáni időben történnék, ez úgy sem érinthetné az alkalmazottnak a betegsegélyezésre már in concreto megszerzett jogait. Hogy a megállapított szabályokat hiányosan hajtanák végre az egyes egyházközségek, az ellen kellő erkölcsi garantiát nyujt az egyháznak egész valója, mely a krisztusi könyörületesség elvén épül fel, a kellő anyagi garantiát pedig 20 heti illetmény erejéig minden egyházközség képes nyujtani.

Ezen aggálynak a megdöntésével megdől egyúttal dr. Schultz azon nézete, mely szerint a törvény az egyházi testületeket a 16. p. alá eső egyletekkel, társulatokkal egy kalap alá vonva, azoknak kisebb javadalmazású alkalmazottait a kerületi betegsegélyező pénztárba való *feltétlen* belépésre kötelezné.

II.

A betegsegélyezés társadalmi problemájának megoldását az 1907. XIX. tc. kétségkívül hatalmas lépéssel viszi előre. Intézkedéseinek a gyakorlati életbe való átültetése most folyik és minthogy egy hatalmas, milliókat a legközvetlenebbül érintő alkotásról s megfelelő szervezet létesítéséről van szó, — az életbeléptetés nehézkesen, lassan megy.

A törvény ugyan életbe lépett 1907. július 1-én, de úgy a legfelsőbb irányításra s vezetésre hivatott Orsz. Munkás Betegsegélyző és Balesetbiztosító Pénztár, az Országos Munkásbiztosítási Hivatal, mint a Kerületi Betegsegélyző Pénztárak még nagyon is a szervezkedés stádiumában küzdenek, úgy a felmerülő vitás elvi kérdések megoldása, — aminő az I. alattiak szerint az egyházi testületek alkalmazottainak a biztosítási kötelezettsége is, — a gyakorlatban még nem juthatott dülőre. Óhajtandó azonban, hogy az majd igenlő értelemben oldassék meg, mert a betegsegélyezés oly hatalmas és támogatásra méltó társadalmi eszme és intézmény, amelynek jótékony hatását kell, hogy a társadalomnak minél szélesebb rétegei élvezhessék.

A kérdést iniciativájukkal a megoldás stádiumába juttatni az O. M. B. B. Pénztár helyi közvetítő szervei, a nagyobb városokban és községekben szervezett „kerületi munkásbiztosító pénztárak“ vannak hivatva. Ezek a törv. 118. §-a szerint ellenőrzik a munkaadókat, illetve alkalmazókat a bejelentési kötelezettség teljesítése körül; nyilvántartják a biztosításra kötelezett tagokat; előírják és beszedik a járulékokat.

Kivetést közlő határozataik ellen a 156. §. és az 1884/XVII. tc. 176. §-a szerint az elsőfokú iparhatóságnál (főszolgabíró) kereshető orvoslás. Az ennek határozatával meg nem elégedő fél pedig igényét a polgári bíróságok előtt keresettel érvényesítheti; úgy hogy kérdésünket is végeredményben a bírói gyakorlat fogja megoldani.

III.

Hátra van még az a kérdés, hogy — ha megáll nézetünk helyessége, — kik legyenek hát azok az egyházi alkalmazottak, akik az O. M. B. B. Pénztárnak legalább feltételesen kötelezett tagjai?

Általában véve csak azok, akiknek fizetése évi 2400 kor.-nál, illetve napi 8 koronánál kevesebb és akiknek ezenfelül ez az állásuk nem egyedül nobile officiumot képez, hanem rendes kereső életmódot. De ezek sem mind.

Lapunk jelen számához $^1/_4$ ív melléklet van csatolva.

Igy nem tartoznak a törvény hatálya alá

1. Maguk a lelkészek, mert ezek jogviszonyának szabályozása az egyházi törvényeknek van fenntartva.

2. Az egyházak által fenntartott iskoláknál alkalmazott tanítók s tanárok, mert ezek ellátásáról szintén külön törvény, az 1894. XVII. tc. intézkedik.

3. A házi és mezőgazdasági cselédek, mint akiknek jogviszonyait szintén külön törvények szabályozzák.

Ezeken kívül azonban minden más csekélyebb javadalmazású alkalmazott ide tartozik, így: segédlelkészek, irnokok, pénztárnok, kezelőtiszt, hivatalszolga, iskolaszolga, templomszolga.

IV.

Hogy fogja a gyakorlat e kérdéseket kezelni, a jövő titka. Azt hiszem, hogy a kezdet nehézségei s a rájuk háruló feladatok halmaza mellett e ker. bet. seg. pénztárnak, egyelőre legalább, csak azokat fogják a betegsegélyező pénztárakba bevonni, akikért ez a törvény elsősorban megalkottatott, a szorosan ipari és kereskedelmi alkalmazottakat, a nem ipari foglalkozású alkalmazottak bevonását pedig mellőzni fogják, vagy azt csak szórványosan s felületesen, talán egészen rendszertelenül fogják eszközölni.

Sok függ itt maguknak a közvetlenül érdekelteknek a fellépésétől. Ha az egyes egyházi testületek, egyházközségek vezetői, vagy maguk az alkalmazottak a kerületi betegsegélyző pénztárakhoz fordúlva, ott felvételüket szorgalmazzák, akkor a kérdés mihamar az általunk óhajtott értelemben fog megoldást nyerni.

A törvényes álláspont szerintem tehát ez: az 1907. XIX. tc. egy alternativa elé állitja az egyházi testületeket: vagy gondoskodnak szervezeti szabályaikban csekélyebb javadalmazású (évi 2400 kor., illetve napi 8 kor.) alkalmazottaikról, úgy hogy illetményeik nekik betegség esetén 20 hétig kijárnak, vagy pedig kötelesek azokat a kerületi munkásbetegsegélyező pénztáraknál felvétetni.

Lehet, hogy a gyakorlat a kérdést az általam vallott nézettől eltérőleg fogja megoldani, de annyi bizonyos, hogy még ebben az esetben is ez a törvény legalább is azt az erkölcsi kötelességet rójja az egyházakra, hogy szervezeti szabályaikban gondoskodjanak alkalmazottaiknak betegség esetére való minimálisan olymérvű ellátásáról, amint ezt az 1907. XIX. tc. az ipari és keresk. alkalmazottak tekintetében teszi.

Dr. Trócsányi József.

Tompa Mihály emlékezete.

Július 30-ikán múlt 40 éve annak, hogy a magyar nemzet egyik legnagyobb, legnemesebb és legigazabb költője: *Tompa Mihály* földünkről örökre eltávozott. De egy rengeteg, egész gazdagságában talán meg nem mérhető s fel sem is becsülhető örökség maradt reánk tőle. Mikor meghalt, egy magasra törő, saját útjain járó, a végtelen Isten felé törekvő, benne megnyugvó harmonikus szép életet vitt el magával. Egyike volt azon rendkívül ritka s legszebben fejlett lelkeknek, akiknek élete ép oly fölemelő és tanúlságos, mint műveik, kik isteni ébresztő hangjukkal felköltik öntudatra lelkünk nemesebb részét, mintegy ez árnyszerű földi lét fölött lebegvén, mint annak magyarázói és útmutatói.

Eltávozta óta nemzeti életünk elég változáson ment keresztül. Politikai, értelmi, izlésbeli és mindennemű változásokon. Az idők változnak s a jó dolgok elvénűlnek, majd kimúlnak épúgy, mint azok ellenkezői. Úgy tetszik előttünk, hogy korunkban az emberek érzéke bizonyos fokig hanyatlott az örök-szép s annak tüneményei iránt. Semmi baj; a lélek munkái értékének mértéke magában a nyilatkozatra hozott tartalomban, annak értelmi minőségében van, nem az általa okozott tetszésben vagy nem-tetszésben. Az emberek látóképessége különféle. Innen van, hogy a remekművek valódi értékének és szépségeinek fölismerése, becslő meghatározása szükségszerűleg viszonylagos és hézagos. Jó lesz végre megtanúlnunk, hogy az emberek nem tehetik az igaz dolgokat hamisakká, vagy a szépeket nem-szépekké az által, hogy felőlük így vagy amúgy gondolkodnak. A remekművekben levő valódi szépség és érték maradandóúl létezik, túlélve az idők tovalebbenő árnyait, nem érintve az ízlést alakító korszellem változásaitól, a maga változhatatlan tisztaságában, elveszíthetetlen bensejét képezvén azok természetének.

Tompa egy azon kevesek és választottak közűl, kik nem szorúlnak a mi magasztalásunkra. Ám nekünk nagy lelkük tüzénél fölmelegedni sohasem fölösleges. Az ilynemű megemlékezés ép oly szükséges, mint fölemelő. És mindig becsületünkre válik. Korunk annyi aranyozott játékpénzt ünnepel arany gyanánt; mi fordúljunk el tőlük s nézzünk igazi aranyokra. Tompa azok közül való. Nézzünk rá átható lélekkel, valamint arra a nagy és szép örökségre, mit élete legtisztább részében nekünk adott!

*

Tompában az írónak igazán magas, megragadóan tartalmas és gazdag formájával találkozunk. Ő vates a szó valódi értelmében. Világos, átható tekintetével belátott az élet magváig s igaz és egész ember volt minden érzésében. A Gondviselés választotta ki, hogy az ő örök gondolatait és ami nemzete nemzete szívének legfenekén kifejezhetetlen sejtelemben élt, örök-szép formában kifejezze. Ránk maradt műveiben egy harmonikus, öntudatosan kiható élet áll előttünk, kincsekben gazdagon, melyeket pazarúl megoszt velünk. Csendes, kitisztúlt, a felszínen túl a dolgok mélyébe ható s azok értelmes jelentését felismerő lelke magával ragad, rithmikus hangjával, teremtő és alakító erejével tanít, lelkesít, épít, gyógyít, tisztít, ébreszt, vezet, fedd, vígasztal, fölemel, helyesen érezni, nemesen élvezni s szép és jó után törni megtanít. Erősen szemébe néz bármely tárgynak s egész horderejében világít meg mindent, amihez ér. A legjelentéktelenebbnek látszó dolog is érdekes előtte, mert annak magvát, a benne rejlő csodálatos jelentőséget látja. Aligha volt oly kimondhatatlanúl csodás földi létünk problémái közűl egy is, melytől nyomozó, világosságra törekvő értelme megijedt volna. Meglehetősen közel ért azok szívéhez, mert nem logikaszemüvegen keresztül nézett, hanem saját tisztán és mélyen látó szemeivel. Kevesen bírják őt a maga

egész gazdagságában fölfogni és aszerint méltányolni, ehez emelkedett lélek, kiképzett és nagy fogékonysággal bíró szív, aesthetikai beleérzés és elmélyedés szükséges. Nem a közönséges, mindennapi lelkekhez szól, hanem a mélyebb, tartalmasabb kifejlésüekhez, a választottakhoz. Ő ezeknek testvére, tulajdona.

A forradalom előtt írt művei még nem épen elsőrangúak; távol attól, de aztán mintegy varázsütésre mélység és erőben egyre nő s mind harmonikusabb formában hozza kifejezésre a mélységek legfenekén, valamint a legfenső magasságokon járó gondolatait, sok viharon átment, abban kitisztult szíve valódi állapotát, finom érzelmeit.

Lelki világának kialakúlása nem épen hamar történt. Sok is volt ám abban a fejlődni, alakra válni való. Egy mélyebb, benső tartalommal bíró lélek legremekebb, de leghosszabb ideig fejlő növénye a világegyetemnek. Fejlődhetési képességének nagyságát gyakran tulajdonosa sem ismeri. Ha nem áll elő oly körűlmény, mely nem vág össze magja természetével: csodaszépre nőhet s érettségre hozhatja gyümölcseit. Minden mű az ember lelkének gyümölcse. Az élet és a gondolkodás érleli, zamatosítja azt. Tompa lelkének jóval több jutott osztályrészül az esőből, mint a napfényből. Több abból, ami mélyit s magábatérésre készt, mint a mi emel, de szét is szór egyszersmind. Ez lelki fejlődésének javára vált. A mintegy sarkához ragadt szenvedés megtisztította szívét, megizmosította tehetségeit, kifejté azon kincseket, melyeket Isten bensejébe rakott s kényszeritette mintegy, hogy önmagával érje be, hogy tenni és törekedni meg nem szűnve, egyéniségét lehetőleg megszabadítsa a vágytól és félelemtől, e múló lét lekötő hatalmaitól. Géniusza termő erejének tulajdonképeni kora azon időre esik, melyben megtöltötte e mi hazánkat nagy gyász és siralom; a legkétségbeejtőbb időszakra e nemzet életében, midőn annak legjobbjai is remény nélkűl néztek a messze jövőbe, búsan kérdezvén: lesz-e abban valaha föltámadás?

Tompa volt leginkább hivatva e kor uralkodó hangulatának s szinte a kifejezhetetlen örvényeinek szélén vergődő nemzete érzelmének átható teljességű visszaadására. Ekkor jelentek meg megdöbbentő fenségben gazdag, mélységben és magasságban járó elégiái, melyek közűl elég megemlítenünk. A gólyához, Levél egy kibujdosott barátom után, Forr a világ, Ikarus, A pozsonyi várban, Levél egy könyv olvasása közben cimüeket. Uj Simeonban Deák Ferencnek találó photographiáját adja. Ez időben jelennek meg *Virágregéi* is. E műfaj irodalmunkban meglehetősen új volt. E regék mindenike szíve legbensejéből eredt. Előtte az eszményi világ az anyaginak nevezettől nem volt távol eső, azt emebben mindenkor fölismerte. Forrón szerette a virágokat. A szépség fogalma lelkében ezek rokonszenvvel való értelmes szemlélésének eredményeként támadt. A valódi szépé, melyben az igaz is, a jó is benne foglaltatik. E gyöngéd légi lények nem tükrözhetik vissza létünk szenvedélyeit, mondják sokan. Elég nagy tévedés. Oh sokkal többet és nagyobbat is tesznek annál, a jelenlevő Isten egész dicsőségét mutatják ki. Benső szükség égette Tompa lelkét, hogy virágaival beszélgessen. Megcsendűltek mély érzésű lelkében a virágok édes hangjai, sejtett álmai, szenvedélyei s ő azokat oly édesen mondta el nekünk. A teremtés folyamatának nem tudatos kényszerűségével törtek e regék lelke artikulálatlan mélységeiből elő, a reflexiv cselekvés sajátszerű nemeiként, önkéntelenül.

Mit szóljunk *Olajág*-járól s egyházi beszédeiről? Azok megbecsűlhetetlenek. Ellenállhatatlan erővel hat minden gondolkodó lélekre az azokban és azok által kifejezett gondolatainak emelkedett nemes tisztasága, tartalmas és meggyőző volta, előadásának felűlmúlhatatlan szépségű keresetlensége, stylbeli finomsága. Fejtegetéseivel a dolgok legmélyébe és legbensejébe hatolt s azok közűl nem egy-egy activ philosophusnak is becsületére válnék. Hadd álljon itt egy reflexiója ez igénytelen sorok befejezéseűl: „Becses ajándéknak tekintem az ítéletet, hálásan veszem a napok jótéteményét, futok rendeltetésem útján és boldog vagyok, hogy Isten szép világának lakója lehetek, de nem irtózom megtérni majdan a földnek kebelébe, ágyamat vetni a sírba, melyet minden tavasz új meg új virággal borit be, példázván a hosszú álom múlását s a pornak megelevenűlését. Nem! hiszem ott is, hol az én emlékezetem megáll: az Úr nem felejtkezik el rólam s hozzá tér meg és nem vész el nála saját szájának halhatatlan lehellete, melyet ő fuvallott belém.“

Igen, oh nagy, nemes és tiszta szellem! úgy történt, amint remélted. Az a megnevezhetetlen, csodás, szent, láthatatlan, mindeneket befödő és mindenekben jelenlevő Szellem, ki addig is, itt is szerető keblén táplált, nem felejtkezett el te rólad. Magas törekvéseid, küzdelmeid eredményeire, a nagy lelked itt hagyta büszke nyomokra örök hűségű szemei vigyáznak! Nem felejtkezhetnek el rólad azok sem, akik valóban emberek, kikben a lélek nem alszik!

Szent-Imrey György.

Töredékes visszaemlékezés a sárospataki főiskolai énekkarra.

(Folytatás és vége.)

1782. óta, amikor a főiskolai khorus a hivatalos szervezetét megnyerte, a pataki diákság csak addig maradt khorus nélkűl, amíg a nagy szünidő szabadságát élvezte, de amint visszakerűlt az iskola falai mögé, mindig első gondjai közé tartozott a khorusának megalkotása. Elnökét egészen 1867-ig a köziskolai szék nevezte ki, az u. n. *primárius diákokból*, akiknek ez az elnökség rendes lépcső volt a fölebb emelkedésre, a contrascribaságra, széniorságra, vagy a későbbi időkben az u. n. segédtanárságra. 1867-től az énekkar maga választotta az elnökeit. Ezt a jogot az alkotmányos idők szellemében nagy kitartással szerezte meg s ezzel aztán olyan önkormányzatot is biztosított magának, amilyennel egyetlen más ifjúsági egyesület sem dicsekedhetett. *Épen 40 éve élvezi az önkormányzat előnyeit és küzd annak hátrányaival.*

Többé-kevésbbé szabad szervezetében épúgy, mint alig korlátozott alkotmányos formájában mindenkor az ifjúság kedvence és az egész főiskola és egyházkerűlet szeretetének tárgya volt Benne nyilatkozott meg az ifjúság lelke a legkönnyebben érthetően, a legszívreszólóbban. Vidéki szerepléseivel ő képviselte a pataki diákot a legtypikusabban. Egy-egy temetése, hangversenye vagy templomszentelése a távolabbi tájakon ezerek érdeklődését vonta magára s híveket, pártfogókat gyűjtött a főiskolának. *Ebben rejlik egyik nagy jelentősége.*

De elismeréssel kell róla feljegyeznünk és hirdetnünk azt is, hogy dalaival áldássá lett sok testesűlni vágyó gondolatra, sok nemes törekvésre nézve. Szerepléseivel — helyben és vidéken — pénzt gyűjtögetett országos és helyi célokra iskolai intézmények

létesítésére vagy segített a testvér ifjúsági egyesületeknek anyagi helyzetük javításában s másnemű magas célokat szolgáló egyesületeket, átutazó művészeket is készséggel támogatott minden időben. A szépészeti és műrégészeti múzeum, az akad. ifjúsági könyvtár, a sárospataki ref. egyház orgonája, sok vidéki templom és iskola tanúk lehetnek rá, hogy a sárospataki főiskolai énekkar nem közönséges tényező volt létesülésükben.

De érdeme az is, hogy a belőle kikerült tanítók, lelkészek hatásosan közreműködtek a *vidéki templomi éneklés csinosításában s a vidéki énekkarok szervezésében; tehát prot. istenitiszteletünk szépítésében.* A vidéki dalárdák, énekkarok évtizedeken át mintha filiái lettek volna a főiskolai énekkarnak, — ennek énekeivel és dalaival hóditották s az összeköttetést az anya-karral sokáig fenn is tartották. A három éves tanítóság megszűnésével ez az összeköttetés mindinkább lazult s a nyomtatott összhangzatos énekeskönyvek, dalkönyvek szaporodása miatt pedig teljesen is megszűnt.

Hatásköre egy idő óta — ha jól figyelem a történeteket — egyébként is szűkül. Vidéki szerepléseinek száma apadóban van, aminek oka a vidéki dalárdák, énekkarok felcseperedése, újabb és újabb gimnáziumok kialakulása és a régi közép osztály gyors szegényedése. Azok a régebben nem ritka, ünnepélyes, drága temetések ma már a fehér hollók közé számítanak.

Ha sok minden meg- és elapadna is körűlte, nem apadhat el a főiskolai ifjúság és a sárospataki közönség szeretete. Nyilvános szerepléseivel nem okozott s nem is okozhatott annyi elvezetes órát egyetlen ifjúsági egyesület sem a nagyközönségnek, mint épen az énekkar. Képzeljünk el egy március 15-iki, egy okt. 6-iki ünnepélyt vagy egy aratási évzáró ünnepet énekkar nélkül . . . Még elképzelni is elszomorító!

Mélyen tisztelt közönség! A főiskolai énekkarnak jubiláris évfordulója van. 1882-ben ünnepelte 100-ados fennállásának örömünnepét, együtt a Magyar Irod. Önképző Társulattal és a helybeli ref. egyházzal. Nagy ünnep volt az, feledhetetlen nagy ünnep. A régi kartagok siettek ide, mint a szent hajdan zarándok-csapatai Jeruzsálembe. Ha semmi más bizonyitékunk nem volna is, az az egy ünnep maga is elég annak kétségtelenné tételére, hogy a főiskolai énekkarnak szép sors jutott a főiskola történetében. Ugy tetszett nékünk s úgy tetszik most is, mintha az énekkar tagjait egy hatalmas szállal több fűzné a főiskolához, mint a többi diákot. Ők, akik mindig az összhangot keresték a dalban, mintha inkább megleltek volna a szivök összedobogásában is. Ők, akik annyit fáradtak az iskola örömeinek megédesítéseért, gyászának megszenteléseért, mintha inkább élő kövek lettek volna a főiskola épületében, mint mások! Szét szórhatta őket, aminthogy szét is szórta az élet, de mindennap találkozni tudtak egymással az ének és dal szárnyain. És minden ének és minden dal az emlékek egész raját idézte elő a lelkökben. Ez ezt szerette, az azt kedvelte; ez ebben, az abban remekelt, ez ezzel, az amazzal küszködött! ezt itt énekeltük, azzal ott bravuroztunk; ezzel X-nek, azzal Y-nak adtunk szerenádot . . . Olyan meleg ünnepet, mint az az 1882 iki volt, én nem értem soha.

Azóta egy negyed század zajlott már le felettünk s az énekkar felett Az ő renesszansz korának 2-ik időszaka. Ezt az időszakot ismerjük sokan Nagyobbára annak a férfiúnak lelke tölti be, akinek emlékét az ő hálás tanítványai, látható jellel akarják megörökíteni. — Ez a kegyeletes gondolkozás a legékesebben szóló bizonyság amellett, hogy az énekkar szelleme egészséges s édes várakozással nézhetünk jövendő fejlődése felé.

Jubileumi koszorú helyett fogadjon el tőlem, az egykori karelnöktől a mai énekkar egy szeretet teljes jó tanácsot. Tegye élővé lelkében a saját szép multjának képét. Olvassa, bírálja elődeinek történetét és ápolja híven az öröklött szent hagyományokat. „Amik régen megirattak, a mi tanúságunkra irattak meg."

Áldja meg a kegyelem Istene a sárospataki főiskola 125 esztendős énekkarát boldog, dicső jövendővel!

Sárospatak, 1907. dec. 15.

Radácsi György.

Kálvin a történelem ítélőszéke előtt.

(Folytatás.)

XIV.

Oncken H. heidelbergi egyetemi tanár levele.

Heidelberg, den 8. VII. 1908.

Sehr geehrter Herr,

entschuldigen Sie, dass ich, durch vielfältige Geschäfte aufgehalten, nicht eher dazu komme, auf Ihre gefällige Zuschrift vom 7. VI. zu antworten. Es versteht sich von selbst, dass das Urteil des Prof. E. Zoványi vor der geschichtlichen Wahrheit nicht standhalten kann. Man kann Calvin nicht allein nach dem beurteilen, was er in Genf getan und gewirkt hat, sondern auch nach den Weiterwirkungen, die mittelbar oder unmittelbar auf die französischen, niederländischen, schottischen, englischen, westdeutschen, ungarischen, amerikanischen Kirchen von ihm ausgegangen sind. Solche weltgeschichtlichen Wirkungen, die das Innenleben von hunderten, von Millionen nach dem eigenen religiösen Erleben formen, können nicht von Männern ausgehen, die man mit ein paar Worten wie Herr Z. abtut. Ich kann mich darüber hier nicht desweiteren auslassen, aber ich verweise Sie auf *Kampschulte* (Katholik, später Altkatholik, also objektiv!) J. Calvin, seine Kirche und sein Staat in Genf, Bd. 1 (1869), 2 (1899); E. *Doumergue*, Jean Calvin, Les hommes et les choses de son temps. Lausanne, 1899.

Ich freue mich sehr, bei dieser Gelegenheit wieder von einem früheren Hörer gehört zu haben, und bedauere nur, dass meine Zeit es mir nicht erlaubt, so ausführlich über Calvin mich zu äussern, wie Sie wünschen. Ich halte ihn — ohne Calvinist zu sein oder überhaupt ein inneres Verhältnis zu seiner Religion zu besitzen — für eine der grössten Persönlichkeiten der neueren Geschichte. Mit vorzüglicher Hochachtung

Ihr ergebener

H. Oncken.

Magyarúl:

Igen tisztelt Uram!

Bocsássa meg, hogy sokféle elfoglaltatásom által visszatartva, nem juthattam előbb oda, hogy jun. 7-ikéről kelt becses levelelére válaszoljak. Magától értetődik, hogy Zov. J. tanár úr ítélete *nem állhat meg a történelmi igazság előtt.* Kálvint nem lehet csupán annak alapján megítélni, amit Genfben tett és munkált, hanem ama távolabbi hatások alap-

ján is, amelyek közvetve vagy közvetlenül tőle a francia, németalföldi, skót, angol, nyugatnémet, magyar, amerikai egyházakra kiáradtak. Az ilyen világtörténeti hatások, amelyek század, milliók belső életé taz illetőnek vallásos felfogása szerint idomítják, nem eredhetnek olyan férfiaktól, akikkel — mint Z. úr — pár szóban végezhetünk. Terem nem engedi, hogy részletesebben kiterjeszkedjem e kérdésre, de utalom önt *Kampschulte* művére, (aki katholikus, utóbb ókatholikus volt s így objektiv!): *J. Calvin, seine Kirche und sein Staat in Genf*, I. köt. 1869, II. köt. 1899, — valamint E. *Doumergue* művére: *Jean Calvin. Les hommes et les choses de son temps*. Lausanne, 1899.

Nagyon örülök, hogy ez alkalommal ismét hallhattam egy régebbi hallgatómról[1] s csak azt sajnálom, hogy időm nem engedi meg, hogy oly részletesen nyilatkozhassam Kálvinról, amint Ön óhajtja. Én — anélkül, hogy kálvinista volnék, vagy általában belsőbb viszonyban állanék az ő vallásával, — *az újkori történelem egyik legnagyobb személyiségének* tartom őt. Kiváló tisztelettel

kész híve

Oncken H.[2]

XV.

Hagenbach K. ítélete Kálvinról.

Távol állunk attól, hogy azt a magas komolyságot félreismerjük, amely az egész kálvini reformátión végigvonúl és annak hovatovább azt a merev magatartást kölcsönözte, amelyre az ellenséges hatalmakkal való harcban szüksége volt s amely nélkül soha diadalt nem arathatott volna. Ezért visszatérünk arra, amit már korábban is megjegyeztünk, hogy *egyik reformátornak a másik fölötti absolut elsőbbségéről egyáltalában nem lehet szó*, hanem egyik a másikat kiegészítette Istentől neki adatott sajátszerűsége szerint. Elmondhatjuk egyik kortársunkkal, hogy Kálvin fölötti ítéletünket bevégezzük: „Kálvin is tévedett, mint minden úttörő szellem és vétkezett, mint minden emberfia, de még senki nem munkált annyi komolysággal és oly kíméletlen energiával, mint ő, azon, hogy — amire korunk nemesebb szellemei is törekszenek — minden vallásos elem erkölcsössé és minden erkölcsös elem vallásossá legyen!"

Ha végre a kálvini reformátió kiterjedését vesszük szemügyre, az, mint ahogy az országok és népek térképére vetett első tekintet is elárúlja, összehasonlíthatatlanúl nagyobb, mint a lutheri és Zwingli-féle reformátióé. Bizonyos értelemben Kálvin, a többi reformátorokhoz viszonyítva, elmondhatta volna Pál apostollal: Én többet dolgoztam, mint ők valamennyien (I. Kor. XV. 10). Hiszen a reformatió, kevés kivétellel, Németországon és Svájcon kívűl a kálvini typust öltötte magára. Ha kezdetben Luther eszméi azokban az országokban is gyújtottak, de csak a kálvini befolyás által nyert azok protestantismusa külső alakot és szervezetet és öltött magára kifelé világtörténeti dimensiót. Végűl a Zwingli-féle reformatió, amellyel szemben a lutheri egyház elzárkozott, szűk terűletre határolva maradt; még azt se mondhatjuk, hogy a német Svájc teljesen annak uralma alatt állott.

(Kirchengeschichte von den ältesten Zeiten bis zum 19. Jahrhundert. IV. Aufl. III. Band, Leipzig, 1870. S. 604.).

[1] Lapunk főmunkatársa, Harsányi István, az 1899—1900-ik iskolai évben a berlini egyetemen hallgatta Oncken Hermannak, mint akkor magántanárnak Kálvinról hirdetett előadásait.

Szerk.

[2] Érdekes lesz itt fölemlítenünk ama széljegyzeteket, amelyekkel Oncken tanár úr Z. Kálvin jellemrajzát kiséri. Ama ponthoz, hogy K „egészen készre ment Genfbe", ezt a megjegyzést fűzi: *Unsinn!* (badarság); ama ponthoz, hogy K. működése Genfben „csak igen szűk kört: egy várost vagy egy kantont ölelt fel", ezt jegyzi meg: „*Man lese Calvins Briefe!* (Tessék elolvasni K. leveleit!); végűl a *sekélyes lelkület* kifejezést többszörös felkiáltójellel látja el. Szerk.

Id. Keresztúry József.

1835—1908.

(Folytatás).

De hogy az ő lelki, belső embere annál inkább kidomborodjék előttünk, megkisérlem azt pár vonással elénk rajzolni.

Mint a családi, hivatalos és társadalmi életében tevékeny, a tisztesség dolgában alkuvást nem ismerő, puritán jellemű, s a papi pályán nagy gyakorlati életbölcsességű férfiút érte az a kitüntetés, hogy ezelőtt — 5 hónapot leszámítva — 13 éve a 61 egyházközséget magában foglaló alsózempléni ref. egyh. megye esperesévé választotta. Az ő személye, jelleme és tudása iránt nyilvánult bizalom nem is csalatkozott benne, mert hogy ő hűséges sáfár volt, ezt senki meg nem cáfolhatja, ha ismerte őt.

Mert mint az evangyéliomi királyi férfiú meg dícsérte az 5 talentumot nyerő, s az azzal bölcsen kereskedő sáfárt mondván: „Jól vagyon jámbor és hív szolgám, hív voltál", épen ilyen elismerés illetné Keresztúry Józsefet is, ha az ő sáfárkodását az evangyéliomi mérlegre vetnők. Ki ne tudná, hogy az esperesi hivatal dolgai is, őt annyinál is többre nőttek, mint a múltban voltak. És ő még ezeket is ötszörösen bővítette páratlan, lelkiismeretes munkája által.

Számítsuk fel csak úgy futtában az ő munkáját: 61 eklézsiának írni évenként 10—12 körlevelet. Ugyanannyi, vagyis 61 lelkésznek elküldeni a kongruáról szóló nyugtákat 124 példányban (némelyiknél még a bélyeget is az esperesnek kell reá ragasztani!) A megérkezett pénzt ugyanennyi lelkésznek kétszer egy évben postautalványokon szétküldeni, a kegyesen lefogott tartozásokat pontosan kimutatni, s mind ezt abban a tudatban, hogy hű munkájáért nem köszönet, de szidalmazás illeti, különösen ha a félelmetesen őrködő egyh. ker. pénzügyi bizottság valamelyik várományost a levonások által alaposan megrövidítette.

Még ezelőtt a közalap beszedése is az esperes teendői körébe tartozott. Itt az ívek átvizsgálása, helybenhagyása, majd a befizetéssel késedelmeskedő egyházak ébresztgetése mind külön levelekkel; azután egynémely, betűt és §-t imádó, gyülekezete tagjaira hatni képtelen lelkész mindent az esperesre vető nyügösségével megint csak az ő gondját, terhét szaporította.

Azután jöttek az ügyes-bajosok — a plebs misera képviselői, akik szentűl hiszik még, hogy az esperes mindenható. — Itt a félbeszakított munka miatti bosszúság mellett — olyan helyen, mint nemjén, ahol vendégfogadó nincs — az esperesi intés és jóra buzdító tanácshoz egy-egy ebéd is kijárt füszer és balzsam gyanánt. Bizony, ha a többi tennivalót elhallgatjuk is: méltán mondhatjuk, kivált ő róla, aki mindezekben páratlanúl, lelkiismeretesen járt el, hogy ő hű sáfár vala.

Vegyük még ezekhez a csak kicsinyében elszámlált munkákhoz azokat a tavaszi gyűlési rigorózumokat, melyeket az oly nagy népességű egyházmegyének szellemi és anyagi állapotáról az egyház-

látogatási jegyzőkönyvek alapján meg kellett neki adni és olyan helyen, mint Sárospatak, hol a tudomány adeptusai közül is nem egy van jelen.

Mi, akik felebb nem bölcselkedhetünk a magunk ismert munkakörénél s annak teendőinél, úgy találtuk, hogy ezek az esperesi jelentések, sohasem az írószoba álmait, vagy a való igazság eltakarására sokak által szivesen használt, ma már szinte gyárilag gyártott, úgynevezett magas, fenkölt frázisok, hanem a valódi élet ismeretén alapuló igazi, becsületes kijelentések voltak. Szívünkhöz és józan értelmünkhöz lelt egyenes ösvényt annak minden szava, s szívünk és elménk ajtaját szivesen nyitottuk ki azok befogadására.

Éreztük, hogy az igaz beszédnek nincs szüksége az ékesítgetésre, mint e mai, fényes programmokkal tüntető világban, hol a programmadók főigyekezettel azon vannak, hogy a bárányokat megnyírhassák és a rókákat megnyúzhassák.

Ő az egyszerű, szerény köntösbe öltözött igaz református pap minden sorban; ha dicsekedett volna is, bizonyára az őt Pál apostolnál sokkal inkább megillető alázatossággal az Urban dicsekedett volna.

(Vége. köv.)

KÜLFÖLD.

A modern kath. mozgalom képviselői.

Nemrégiben az a hír járta be az olasz lapokat, hogy *Murri* apát, az olaszországi modernista mozgalom fejeinek egyike, teljesen meghódolt a pápa előtt. A hír hamis volt; a keresztyén demokrácia régi vezetője, akit X. Pius pápa *a divinis* felfüggesztéssel sújtott, elveiből és tanaiból semmit se vont vissza. Igaz, hogy Murri apátnak nemrégiben találkozója volt megyés püspökével, Ferno érsekkel, amelyet maga kérelmezett és amely részéről az első lépést képezte a meghódolás felé, de e lépése eredménytelen maradt. Tudnunk kell, hogy midőn egy pap egy év óta oly súlyos fegyelmi eljárással van sújtva, mint az *a divinis* felfüggesztés, az köteles helyzetét egy vagy más módon rendezni, máskülönben a szent-officiumnak följelentik. Érthető tehát, hogy Murri apát igyekezett egyházi felsőbbségével megegyezésre jutni, de a kisérlet csütörtököt mondott. Ferno érsek tudomására hozta azon föltételeket, amelyeket a Vatikán meghódolása elé tűzött. Murri apát ezeket nagyon keményeknek találta; nevezetesen visszautasította, hogy aláírja azt a tanainak visszavonásáról szóló formulát, amelyet eléje terjesztettek. Murri apát saját jószántából nem fogja otthagyni az egyházat, de ha megmarad mostani gondolkozása mellett, valószínű, hogy a legsúlyosabb kanonikus büntetés fogja érni.

Egy másik olasz modernista, *Minocchi* apát hasonló helyzetben van. Minocchi apátra, az igaz, nem közvetlenül a pápa csapott le: őt a firenzei érsek függesztette föl *a divinis* a Genesisről tartott előadása miatt, amelyben az orthodoxiával ugyan nem absolute ellentétes, hanem a biblia iránt kevéssé tiszteletteljes nézeteket fejtegetett. Egyébiránt ez az előadás csak ürügy volt, mert már régóta igyekeztek Minocchi apátra lecsapni, aki az olasz modernista mozgalom legtevékenyebb agitátorai közé tartozott. Minocchi apát elvileg hasonlóképen tiltakozik a pápai tekintély előtt való meghódolás ellen s egyelőre vonakodik tanait visszavonni.

Franciaországban *Loisy* apátot, mint tudjuk, a pápa a nagyobb kiközösítéssel sújtotta és legújabban *Simples Réflexions sur quelques sujets* című műve a párisi érsek részéről vont fejére nyilvános kárhoztatást. Loisy apát szintén nem önként hagyta ott a római egyházat — kiűzték belőle.

Angolországban *Tyrrel* ex-patert nem kiközösítették, hanem megfosztották a szentségek használatától. Bizonyos, hogy bár kissé subtilis különbség van a kétféle büntetés közt: a kiközösített — mint az elnevezés mutatja — megszűnik az egyházközösségnek tagja lenni, míg a pap vagy hívő, ha a szentségek használatától megfosztatik is, továbbra is az egyház testéhez tartozik és részt vesz azon spiritualis érdemekben, amelyek ebből folynak, amit kath. nyelven „a szentek közösségének" neveznek. Igaz, hogy pater Tyrrel kijelentette, hogy ránézve a szentségektől való megfosztás tényleg egyenlő értékű a kiközösítéssel. Egyébiránt az angol exjezsuita egy idő óta bizonyos tartózkodást tanusit és minthogy kevésbbé előhaladott tanokat vall, mint Loisy apát, Rómában reményt táplálnak aziránt, hogy még visszalép az orthodoxia kebelébe, habár ez a remény kissé illuzorius, mert azok, akik Tyrrel ex-patert ismerik, azt állítják, hogy ő csöndes, nyakas ember, aki soha olyan engedményt nem fog tenni, amely eszméinek megtagadását jelentené.

Németországban a Vatikán szerencsésebb volt. *Ehrhard*, a strassburgi egyetem tanára, pápai praelatus, aki heves támadást intézett a *Pascendi* encyklika ellen, a szentszéktől való megdorgálás után, készségesen alávetette magát. Egy másik egyetemi tanárt, *Schnitzer* apátot, aki Münchenben tanított, szintén felfüggesztették *a divinis* a Vatikán ellen intézett, eléggé agressiv cikke miatt, amely egy német folyóiratban jelent meg. Schnitzer apát nem vonta ugyan vissza tanait, de hosszabb szabadságot kért, amit a Vatikán úgy tekint, mint félmeghódolást, várva talán a teljes kiengesztelődést.

Németországban a múlt nyáron nagy feltünést keltett az a híradás, hogy egy titkos társaság alakult, amelynek tagjai a német katholicismus előkelőségei közé tartoztak s amely kérvényt szándékozott intézni a pápához az *Index* reformálása végett. A titkos társaságokat, bármilyen célúak legyenek is, kárhoztatja a római egyház és „*a münsteri liga*" — ez volt ezen újfajta szabadkőmüves szövetkezet neve — alapszabályainak egy klérikális ügynökség által való közzététele elegendő volt, hogy arra halálos csapást mérjen. De a vállalat mozgatói azért nem tették le a fegyvert: új alakban ismét feltámasztották a hires „münsteri ligát". Nem titkos társaság többé, hanem mindenki számára nyitva álló társaság; az *Index* reformálását is félreteszik, miután ezidő szerint semmi remény sincs arra, hogy ezt megvalósíthassák. Az új ligának egyedüli feladata az, hogy egy közös területen egyesítse azon német katholikusokat, akiket azonos törekvések lelkesítenek és akik a katholicismust összhangzásba akarják hozni századunk előhaladásával. Az új szövetség szabályai megtámadhatatlanok és vezetői kitünő katholikusok hírében állanak, de azért az aligha fogja kikerülni a „modernismus" gyanúját, mivel a reconstruált „münsteri liga" elnöke, dr. Ten Hompel bonni egyetemi tanár egy kiadványában, a melyben az új szövetség célját és törekvéseit fejte-

geti, kiválóan ékes szavakkal beszél dr. *Schell*ről, a német modernismus meghonosítójáról.

Még nem tudni, hogy a Vatikán milyen álláspontot fog elfoglalni a münsteri új ligával szemben, vajjon ugyanazon elbánásban fogja-e részesíteni, mint az előbbit, avagy végül is elfogja e tűrni. Egyébiránt bizonyos, hogy a Vatikánban a modernismus ellen való küzdelem ezidő szerint szünetet tart, akár azért, mivel már nem igen akadnak modernisták, akikre lesújtson, akár azért, mivel a pápa azt tartja, hogy célját érte és véglegesen eltiporta a modernista tevedést.

A *Journal de Genéve* után.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Szavazatbontások.** *Az egyházkerületi világi aljegyzőségre* beadott szavazatokat július 30-án bontotta fel, a püspök úr elnöklete alatt kiküldött bizottság. Beadatott összesen 359 szavazat; ebből formai hiba miatt érvénytelennek nyilváníttatott 11 szavazat. Az érvényes 348 szavazatból kapott: dr. Mitrovics Gyula 99, dr. Puky Endre alispán 84, Évva Ernő miskolci ügyvéd 33, dr. Kérészy Barna miskolci ügyvéd 22, dr. Szabó Sándor tanár 20 dr. Sáfrány Dezső edelényi ügyvéd 23 szavazatot, a többi szavazat mintegy 20 egyén közt oszlott meg. Absolut többséget senki nem nyervén, *dr. Mitrovics Gyula* és *dr. Puky Endre* abauji alispán urak közt, mint akik legtöbb szavazatot kaptak s a rájuk eső szavazatok összege az összes érvényes szavazatok felénél több, — püspök úr új szavazást rendelt el szeptember 1-i határidővel. — *A tornai ref. egyházmegye* szavazatbontó bizottsága július 29-én bontotta fel a dr. Juhász Andor lemondásával megüresedett világi tanácsbirói hivatalra beadott szavazatokat, amelyek szerint *dr. Hódy Sándor* eddigi világi főjegyző választatott meg — csaknem egyhangulag — tanácsbiróvá. Adjon Isten neki erőt, kedvet az új munkakörhöz!

— **Választások.** A bodrogkeresztúri ref. egyház, a Csenyétére eltávozott Hubay József helyére, julius 19 én egyhangúlag *Csorba Ferenc* mezőzombori lelkészt választotta papjává. — A sárospataki ref. egyház presbyteriuma, az özv. Janiga Vincéné lemondásával megüresedett tanítónői állásra *Radácsi Mariska* okl. tanítónőt, a pápai ref. tanítónőképző-intézet kitűnő képesítésű növendékét választotta meg tanítónőül.

— **Az egyetemes konvent háza,** amely Budapesten a Szabó József- és Abonyi-utcák sarkán 500,000 kor. költséggel épül, gyorsan közeledik a befejezéshez. A modern, impozáns palota folyó évi november 1-én már átadható lesz a használatnak.

— **A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság** október 1. és 2. napján Budapesten tartja ez évi nagygyűlését. Hálaadó istentisztelet, tárgyaló ülés, felolvasó ülés és díszülés keretében fog lefolyni a nagygyűlés. Egyik ülésen a Hegedüs Sándor emlékét újítja föl a Társaság, mely alkalommal dr. Antal Géza pápai theol. tanár tart emlékbeszédet. A gyűlés előkészítését megindította, a vasúti kedvezményes jegyekért lépéseket tett, a gyűlés részletes programját augusztus első felében teszi közzé a Társaság vezetősége.

— **A tiszántúli püspökjelöltek.** Egy politikai napilap, a *Magyarország*, július 26 iki számában, állítólag „egy református lelkész" tollából, érdekes jellemzését nyújtja a tiszántúli ref. egyházkerület négy püspökjelöltjének „Négy jelölt küzd — úgymond — az emberek gondolkozásában egymással és ez a négy jelölt három nagy eszmét, három nagy elvet képvisel. *Dicsőfi József* az európai művelt gondolkozást, testvéri hitfelekezeti szeretetet és a felfelé és lefelé egyaránt egyenes jellemet, tanult okosságot, körültekintő bölcsességet, erős hazafiságot, hithű evangyéliumi elvet és a minden tisztes szándékot és munkát megbecsülni tudást képviseli. A hasongondolkozásu, érzésü és cselekvésü híveknek, lelkészeknek ő a püspökjelöltje. *Dávidházy János* öreg esperes és *Erőss Lajos* tanár — mindkettő tiszta jellemü férfiu, — de inkább a régi elmaradottságnak hivei. *Erőss* körül különösen a régi felekezeti gyülölet rozsdás fegyverhordozói csoportosulnak. A harmadik eszmeelv képviselője *dr. Baltazár Dezső*, akiben erős harcot viv a gyülölet a szeretettel, a maradiság az európai haladással. Tele sok tudással, tenni törekvéssel, nagy ambicióval és sokszor nagyobb hanggal — mint tehetséggel — és körültekintő okossággal. Fejlődésben levő fiatal, 36 éves ember, kiben, ha az európai hitfelekezeti áramlat, a teljes szeretet győzedelmeskedni fog a ma még csak részleges szeretetten és összhangzatban tudja tartani hangját tetteivel és mérlegelni képes lesz — mit birnak a vállak — nagy szolgálatára lehet hazánknak, Krisztus országának. Ezért nevezik őt sokan a jövő emberének. Ime, a háromféle eszmeelv a gyakorlatban. Múlt, jelen és a jövő. *Erőss* és *Dávidházy* a megcsontosodott múlt emberei, *Dicsőfi* a jelen koré, *Baltazár Dezső* az esetleges jövőé. Politikai pártállásukra nézve, mint mondják, *Erőss* újpárti, *Dávidházy* régi szabadelvü, *Dicsőfi* független 48-as és *dr. Baltazár* szociálista."

— **Az ung-vajkóci ref. egyház építkezési céljaira** újabban a következő kegyes adományok érkeztek: Felsőregmeci ref. egyház 2 kor 30 fill., füzérkajatai ref egyház 1 kor., gégényi ref. egyház 1 kor., felsővályi ref. egyház 3 kor., császári ref. egyház 2 kor., tolnanémedi ref. lelkész gyűjt. 4 kor., zsákai ref. egyh. 1K, Németh Péter csongori ref. lelk. gyűjt. 5 K 60 fill., dobozi ref. egyh. 2 kor., szilicei ref. egyház 2 kor., hencidai ref. egyh. 1 kor., b.-sámsoni ref. egyh. 1 kor., ipolypásztói ref. egyh. 2 kor., erdőhorváti ref. egyh. 1 kor., szesztai ref. egyh. 1 kor., nagyszalontai ref. egyh. 2 kor., Tóth Lajos szürthei ref. lelkész 10 kor., csicseri ref. egyh. 5 kor., szerencsi ref. egyh. 2 kor., ceglédi ref. egyh. 5 kor., Láng I. alsóvadászi ref. h. lelk. gyűjt. 7 kor. 38 fill., szkályai ref. egyh. 1 kor. 40 fill., Könye Nándor (Ungvár) 5 kor., szini ref. egyh. 1 kor., diósviszlói ref. egyh. 2 kor., veresegyházi ref. egyh. 1 kor., Molnár Pál érsekkétyi ref. lelk. gyűjt. 8 kor. 30 fill., Balogh István edelényi lelk. gyűjt. 3 kor. 80 fill., szútori ref. egyh. 1 kor., papi ref. egyh. 3 kor., bodméri ref. egyh. 2 kor., őrkényi ref. egyh. 3 kor., mokcsai ref. egyház 3 kor., mezőberényi ref. egyh. 2 kor., ref. egyház (Tahitótfalu) 3 kor., Virág József vajáni ref. lelkész gyűjt. 20 kor. 58 fill., Szőllőssy Gyula cseppelyi ref. lelk. gyűjt. 20 kor. 60 fill., Dortsák Gyula (Ungvár) 2 kor., szentmártonkátori ref. egyh. 2 kor., Jászay Mihály (Nagykapos) 20 kor., Kende Péter (Budaháza) 20 kor., pályini ref. egyh. 2 kor., záhonyi ref. egyh. 4 kor. 20 fillér. Összesen: 192 kor. 16 fillér. Eddig nyugtázva 753 kor. 52 fill., összesen 945 kor. 68 fillér. A kegyes adakozók fogadják egyenként és összesen hálás köszönetünket. Vajkóc 1908 julius 7. *Nagy Géza* ref. lelkész.

— **A Bethlen Gábor-Kör.** A budapesti egyetemek és főiskolák protestáns ifjuságának összetartó szerve a

Bethlen Gábor-Kör. A főváros zajos utcáira, a küzdő élet forgatagába felkerült ifjak legtöbbször tanácstalanok maradnak mindabban, ami akár tanulmányi tekintetben őszinte utmutatásra akár erkölcsi téren a józan felvilágosításra mulhatatlanul szükséges. A *Bethlen Gábor-Kör,* mig egyrészről támogatására siet az anyagiakban szűkölködő főiskolai és egyetemi hallgatóknak, főfeladatául tűzte ki a protestáns ifjuságot oly táborba gyűjteni, mely a helyes életcélok felismerésével tagjaiban a *hazafias, vallásos* érzést ápolja és ébren tartsa, különösen pedig, hogy a protestáns öntudatot megerősitse. E célt a következő eszközök alkalmazásával szolgálja: szegénysorsú tagjainak, lakás. ebéd-vacsora és pénzsegélyt oszt; kedvezményeket nyujt a fővárosi tudományos, irodalmi és művészeti előadásokra s általában minden lehetőt megtesz arra, hogy minél olcsóbban szerezhessék meg a tagok az anyagi megélhetés feltételeit. *Szellemi és erkölcsi* téren szeretetvendégséggel és irodalmi estékkel igyekszik az ifjakat nemes és nagyfontosságú élethivatásuk előkészitésére buzditni. Rendez vidéki kirándulásokat, hogy az ország különböző részeiben megismertesse munkásságát és a társadalommal való kapcsolatot szorosabbra fűzvén, előkészitse az egészséges, magyar középosztály egyöntetü fejlődését. Minden hétfőn belmissziói. csütörtökön irodalmi estét tart. Amazon ének, ima, bibliamagyarázat, ezen különböző irányu tudományos és művészeti előadások képezik az összejövetel tárgyait. Úgy a vallásos, mint az irodalmi esték élénk és tevékeny mozgalmasságot eredményeztek az ifjak erkölcsi és szellemi továbbművelésében, de a legnagyobb értéket abban rejtik, hogy az áldatlan közönyösségtől és a lomha nem törődömségtől mentik meg a munkára képes erőket. A fővárosi protestáns társadalom valóban őszinte jóindulattal viseltetik az ifjuság munkássága iránt, amikor anyagi és szellemi tekintetben segitségére siet, belátva és méltányolva működésének fontosságát. Nevezetes fordulópont az egyesület életében a jelen iskolai esztendő, amelynek elsején uj 5 szobás helyiségbe költözött (Szentkirályi u. 22 I) s itt felállitotta a régen óhajtott *Bethlen-otthont* az egyetemi és főiskolai hallgatók segélyezésére. Teljesen ingyen ád nyugalmas szállást 6 vagyontalan. tanulmányait kitünő eredménnyel folytató ifjunak. Legközelebbi és legszorgosabb feladata a körnek ezt az *Otthont* kifejleszteni, hogy minél többen élvezhessék az érdemesek közül a jótékonyság áldásait. Az egész magyar protestantizmus közérdeke támogatni e feladatában az ifjakat, segiteni anyagilag azokat, akikhez a sors bőkezü nem volt.

— **Nyilvános nyugta és köszönet.** Az abauji ref. egyházmegye lelkészi és tanitói testülete által 1908. július hó 14-én — a Sárospatakon tanuló abauji ifjak egyházmegyei segélyalapja javára — az alsó-kékedi fürdőben rendezett zártkörü táncmulatság alkalmából a jótékony célra küldöttek: gróf Vay Tihamér, Révész Kálmán, Koós Béla, Nemes Bertalan 10—10 koronát, Tresnádel Antal 5, Gaskó Gyula és Lengyel József 2—2 koronát. Felülfizettek: Gömöry Andor 5 koronát, Vajda N., Hallgató János, dr. Nagy Béla, Farkas György, Schvarcz Ottó. Lázár N. 2—2 koronát. Bevétel volt: 277 korona 44 fillér; kiadás: 177 korona 44 fillér. Tiszta jövedelem: 100 korona. Zsujta, 1908. július hó 27. Görgey János ref. lelkész, pénztárnok. Szabó Sándor ref. tanító, ellenőr.

— **Ornithologus joghallgató.** *Szemere László* főiskolánk jogakademiájának III. é. hallgatója, aki mint a Magyar Ornithologiai Központ által megbizott vidéki megfigyelő is sikerrel működik, egy szép magángyűjteményt állitott össze madarakból, amelyeknek kitömésével maga foglalkozott. A madárvilág életét példás szorgalommal tanulmányozó lelkes ifjú gyűjteményében már 174 ügyesen kitömött madár szemlélhető, amelyek két megfelelő szekrényben vannak csoportositva A főiskola épületének egyik másodemeleti termében (volt zeneterem) elhelyezett gyűjteményt számos érdeklődő tekintette meg.

— **A prot. lelkész urak** úgy a maguk, mint híveik szempontjából bizonyára szívesen vesznek tudomást arról, hogy betegség esetén a budapesti Bethesda-kórházban felvételt találhatnak. A Bethesda református kórház és a modern gyógykezelés tekintetében a többi fővárosi kórházzal egy szinvonalon áll. Betegeinek nagy létszáma mellett kívánatos, hogy a gyógyulást kereső vidéki hitrokonaink betegségüket levélben röviden ismertetve, a felvétel lehetősége iránt idejekorán tudakozódjanak. Megkeresések — a további eljárás végett — a Bethesda-kórház ref. lelkészi hivatalához intézendők. A napi ápolási díj a III. vagy közös osztályon 2·20 korona, melyért orvosi kezelésben és ellátásban részesül a beteg, a II. osztályú 2 ágyas kórszobákban 5 korona és az I. osztályú külön szobában 7 korona. Az I. és II. osztályú betegek az őket kezelő kórházi orvosoknak a megállapodáshoz mért tiszteletdíjat tartoznak fizetni. Az I. és II. osztályú betegek ezenkívül a kezelésre elhasznált kötöszerek árát is megtérítik. Fizető betegek az ápolási díjat 2 hetenként *előre* fizetik be és a fizetést a határnap lejártakor megújitják. Az ápolási díjak úgy a felvételi, mint az elbocsátási napra felszámittatnak. A Bethesda-kórházban van *belgyógyászati* és *sebészeti osztály.* Ragályos betegségben szenvedők nem vehetők fel. A betegeket a kórház orvosai veszik fel. A Bethesda a Városligetben, Hermina-út 39. sz. alatt van. Gyönyörű szép kert áll az üdülő betegek rendelkezésére. A kórház imatermében vasárnaponként ref istentisztelet tartatik. Miután 1907. jan. 1. óta a 6131/906/IV. a) számú belügyminiszteri jóváhagyással a Bethesda is a nyilvánossági jelleggel felruházott kórházak közé tartozik, vagyontalan betegek az állam költségén kezeltetnek.

— **Nyilatkozat.** Ezelőtt 24 évvel egy „Protestáns temetési énektárt" adtam ki, mely a lefolyt 24 év alatt teljesen elfogyott. — Ebből kifolyólag — tekintve énektáram közkedveltségnek örvendő keresettségét, teljesen átjavitott s bővített kiadást rendeztem sajtó alá, — kiadásával nagybányai könyvkereskedő Kovács Gyula urat biztam meg; ki is amidőn „Énektáram" II-ik kiadására az előfizetést az egyházi lapokban közzé tette, „Hegedűs és Sándor" könyvkereskedő urak, a Debreceni Prot. Lapban azon valótlanságot hirdették: „hogy Énektáram ezelőtt 24 évvel az ő kiadásukban jelent meg és még most is van belőle." — Vajjon ezen urak nem átalják a nagyközönséggel szemben ily megbotránkoztató valótlanságot állitani? Hiszen ha bárki is „Enektáram" I-ső kiadásából egy példányt kezébe vesz és felnyitja, a címlapon kézzel tapogatható betükkel olvashatja: „Szerkesztette s kiadta Stiglicz Albert nagybányai ref. kántor-orgonista tanító". Vannak irodalmi müvek, melyek 24 év alatt 5—6 kiadást érnek, és ha esetleg az I-ső kiadásból egyik vagy másik könyvkereskedőnél néhány darab ott marad, ez a világért sem állja útját annak, hogy a mű ujabb javitott és bővitett alakban láthasson napvilágot. Ugyanazért teljes tisztelettel fordulok úgy a nagytiszteletü Lelkész urak, valamint tanítótársaimhoz, hogy f. év junius hó utófelében megjelenendő énektáramat Kovács Gyula nagybányai könyvkereskedő úrhoz üldendő becses megrendeléseikkel támogatni szivesked-

jenek. Tisztelettel vagyok Nagybányán 1908. május 16. Stiglicz Albert nyug. ref. tanító.

— **Tanulók dohányzása.** Hollandiában, de mindenütt a dohányzás a tanulók között nagyon el van terjedve. 125 tanuló közül 67, tehát 53 százaléka dohányzott. A dohányzó tanulókat orvosi vizsgálat alá vették és azt konstatálták, hogy bizony a dohányzás szörnyen ártalmas a serdülő korban, és 16 éves kor előtt a szülők ne engedjék meg gyermeküknek a dohányzást. Az orvosok ez alkalommal a következő körlevelet intézték a szülőkhöz: „A dohány használata bármely alakban és módon ártalmas a fejlődő testre és szellemre, azért arra kérjük a szülőket és tanítókat és nevelőket, hogy a dohányzást, mely, mint a vizsgálat bebizonyította, az iskolában nagyon el van terjedve, minden módon akadályozzák meg."

Szerkesztői üzenetek.

Sz. A. Igaza van: méltó a lelkész és tanító urak s minden művelt és értelmes ref. ember figyelmét felhivnunk a legközelebbi konventi jegyzőkönyv 316. sz. a. határozatára.

Bergengócia. A „Nyilt levél" tartalmával nagyrészt egyetértünk, de a stilusa nem látszik előttünk eléggé csiszoltnak

TARTALOM: *Dr. Trócsányi József:* Az 1907. XIX. t.-c. és az egyházak. (Vége). — *Szent-Imrey György:* Tompa Mihály emlékezete. — *Radácsi György:* Töredékes visszaemlékezés a sárospataki főiskolai énekkara. (Vége). — Kálvin a történelem itélőszéke előtt. (XIX—XV.) — *Máthé Gyula:* Id. Keresztury József (Folyt.) — A modern kath. mozgalom képviselői. — Vegyes közlemények. — Szerkesztői üzenetek. — Hirdetések.

Felhívás.

Jankó Karolin férjezett Bencze Györgyné 1867. február 28-án halálozott el állítólag Budapesten, Kalocsán, vagy a nódrádmegyei Felsőperennán. Ezen halálozási adat bizonyítására anyakönyvi kivonat volna szükséges. Minthogy azonban az elhalálozás helyét teljes bizonysággal nem tudom, tisztelettel felkérem a nagytiszteletű ág. evangelikus és evang. református lelkész urakat, szíveskedjenek az anyakönyveket megvizsgálni és azon esetre, ha ezen elhalálozási adatot megtalálnák, kegyeskedjenek azt velem az alanti cimre közölni.

Jankó Irma tanítónő
Orosházán.

Kérje ingyen

és bérmentve magyar nyelvű, gazdagon illusztrált főárjegyzékemet, 3000-nél több rajzzal, mindennemű nikkel-, ezüst- és aranyórák, valamint mindennemű szolid arany és ezüst áruk, hangszerek, acél- és bőráruk stb.-ről eredeti gyári árban.

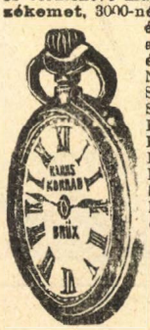

Nikkel remontoir óra	K 3.—
System Roskopf patent óra	K 4.—
Svájci eredeti system Roskopf patent	K 5.—
Bejegyzett „Sas Roskopf" nikkel-rem.	K 7.—
Ezüst remontoir óra „Glória" művel	K 8.40
Ezüst remontoir óra dupla fedéllel	K 12.50
Ébresztőóra K 2.90. Konyhaóra	K 3.—
Schwarzwaldi óra K 2.80. Kakukóra	K 50

Minden óráért 3 évi irásbeli jótállás. — **Ninesen kockázat! Becserélés megengedve, vagy a pénz vissza!**

KONRAD JÁNOS
Első óragyár és szétküldési áruház,
Brüx 1256 szám. (Csehország.)

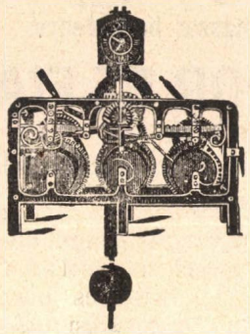

Torony-órák,
palota-, városházi-, gyári- és laktanya órák berendezését a legelőnyösebben eszközöl
MAYER KÁROLY
utóda
MÜLLER JÁNOS
I. magyar óragyár gőzerő-berendezéssel
BUDAPEST, VII., Tököly-ut 52. szám saját házában
Képes árjegyzékek és költségvetések bérmentve.

Ujonnan megjelent művek!

HÓSEÁS.
Theologiai magántanári vizsgai dolgozat.
Irta:
Ceglédi Sándor.
vallási és közoktatási református missiói lelkész.
Ara füzve 3·50 korona.

Halotti beszédek és imák.
Irta:
Kis Gábor.
volt pápai református lelkész.
Terjedelme 15½ iv; tartalmaz 71 halotti beszédet és imát.
Ara füzve 4 korona.
Megrendelhetők a kiadónál: **KIS TIVADAR** könyv- és papirkereskedésében Pápán, Fő-utca 21. sz.

Harmóniumokat

mindkét rendszer szerint a legolcsóbban szállit
PAJK REZSŐ és TÁRSA
Budapest,
V., József-körut 15.
Pianók! Pianók! Pianók!
Árjegyzéket ingyen és bérmentve küld.
Lelkészeknek és tanitóknak külön százalékengedmény. Részletfizetésre is szállitunk!
Szállitások bérmentve eszközöltetnek az utolsó vasútállomásig.
Elismert kitünő áruk.

Orgona és harmoniúm gyár

gőzerő hajtás és villamos világítással berendezve.

ORSZÁGH SÁNDOR ÉS FIA

cs. és kir. udvari szállítók

Rákospalota (Budapest mellett).

Alapíttatott 1861. évben.

Az 1885. évi országos kiállításon „nagy dísz oklevéllel“ (első díj) és „Ferencz József lovagrenddel“ az 1904. évi vesz-prémi kiállításon „arany éremmel“ (első díj), az 1906. évi kassai kiállításon „dísz oklevéllel“ (első díj) kitüntetve, azonkívül számtalan kitüntetés és elismerés. Ajánlják kitünő hangú és szerkezetű, főleg a legújabb légnyomatu (pneumatikai) orgonáikat, melyek rendkívül könnyű játékmód és a változatok egyszerű kezelése mellett, az időjárás minden viszontagságainak ellenállnak. Szolid munka és jutányos árak. Kisebb orgonák készletben vannak. Eddig 700-nál több új orgona lett szállítva. Raktáron kitünő hangú harmoniumok minden nagyságban. Harmoniumok tetszés szerinti rajz és változat összeállítással rendelésre készülnek. Tervezeteket és rajzokat kivánatra küldünk.

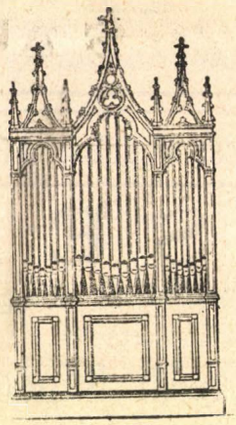

Most jelent meg!

Tanulmányok.

Irta Dr. Antal Géza. Ára 1 kor. 60 fill. *Tartalom*: A magyar protestáns egyház külföldi érintkezései. — Az amerikai kálvinismus. — Az amerikai magyarság jövője nemzeti szempontból. — Az amerikai magy. ref. egyházak.

Az amerikai magyarság jövője nemzeti szempontból.

Irta Dr. Antal Géza. Ára 50 fillér.

Magyar református egyházalkotmány.

Irta Dr. Kun Béla. A vaskos 350 oldalból álló mű ára 7 korona. *Tartalom*: Elméleti alapok. — Történelmi alapok. — A magyar ref. egyházalkotmány jogi kutfői. — A magyar ref. egyház helyzete a magyar államban. — A magyar ref. egyház viszonya más egyházak irányában. — A magyar ref. egyház mostani alkotmánya. — Az egyházszervezet áttekintése. — A jogok alanyai az egyházban. — Az egyházi szervek. — Az egyházi törvényhozás. — Az egyház kormányzata. — Az egyházi biráskodás.

Ezen művek kaphatók:

Hegedüs és Sándor

könyvkereskedésében Debrecenben és minden könyvkereskedésben.

Pontos és legjobb órák 5 évi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák,

borkanesók, china-ezüst disztárgyak,

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

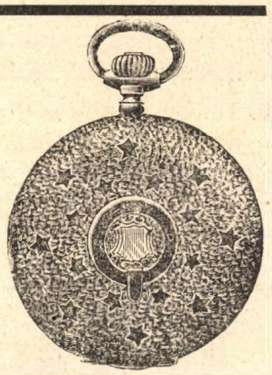

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

Polgár Kálmán

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállítója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 32. szám. Sárospatak, 1908. augusztus 9.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

Kálvin legújabb méltatója.

Megvallom, sokáig tudtam magamat elhatározni, hogy a Zoványi Jenő alkotta Kálvin-képpel foglalkozzam. Nehezen határoztam erre magamat egyfelől azért, mert a Zoványival való foglalkozás egyáltalában nem számítható a kellemes dolgok közé; másfelől pedig azért, mert az egyházkerületi közgyűlésünk idevonatkozó határozatában kimondott végkövetkeztetéssel nem értek egyet, amint ennek a lelkészi-könyvtár-bizottságban kifejtett s e lap 22. számában közölt különvéleményemben (melyhez Dr. Tüdős István is csatlakozott) kellőkép kifejezést is adtam. Mindazáltal elszántam magamat az írásra, nemcsak a történeti igazság érdekében, hanem azért is, mert arra a Zoványi által „A Kálvin—Warga—Zoványi ügy felvilágositó iratai" cimen kiadott füzet 17-ik lapján mintegy provokálva is lettem.

Ismétlem tehát, amit a bizottságban mondottam, hogy a Zoványi által a Warga-féle Egyháztörténethez csatolt Függelékben Kálvinról elmondottak, legnagyobb részben *„megbotránkoztató történeti tévedések szégyenteljes termékei."* Ezt a Zoványi által tagadásba vett állításunkat (mert ismétlem, Dr. Tüdős István mindenben hozzájárult véleményemhez) kívánom *a magam részéről* az alábbiakban igazolni.

Zoványi Jenő, a sárospataki főiskola igazgatótanácsa és közte 1903. szeptember 28-án kötött s a tiszáninneni egyházkerület közgyűlése által jóváhagyott szerződés 3-ik pontjának rendelkezése szerint, a Warga-féle Egyháztörténet új kiadásának végéhez, a III. kötet 728—738. lapjain, egy „Függelék"-et csatolt, *„az egyháztörténeti tudomány újabb haladásáról."* A Függelék többi részletéről most nem szólva, csakis a Kálvinra vonatkozó részt veszem vizsgálat alá, melyet Zoványi, röpiratában, újra lenyomatott.

Zoványi szerint „változott az elfogulatlan történetírás véleménye a reformátorok nagyságának mértékéről is, úgy önmagokban véve, mint egymáshoz viszonyitva őket. Luthernek és Zwinglinek, majd Melanchtonnak a négyszázados születési emlékünnepe egy egész irodalmat hozott létre a reformáció korának történetéről, mely sok olyan mozzanatot tárt fel, ami addig jó részben el volt rejtve a köztudat elől." Ennek (tehát a jubiláris irodalomnak) alapján aztán megállapítja Zoványi, hogy Kálvin

1. nem is tekinthető a szó szokott értelmében vett reformátornak;
2. nem több, mint közvetítő és eklektikus;
3. nem volt meg benne az önfeláldozó bátorság;
4. nem volt teremtő lélek, alkotó tehetség;
5. nem Kálvin volt a világ-reformátor, hanem Luther.

Mindenesetre sajátságos dolognak tartom, hogy Zoványi épen a Luther—Zwingli—Melanchton-féle jubiláris irodalom alapján jutott Kálvinra nézve ily hátrányos következtetésekre. Avagy nem tudná Zoványi, hogy ama jubileumi emlékművekben a megnevezett három reformátor egyénisége és müködése áll feltétlenül előtérben s Kálvint *csupán* e művek alapján ítélni meg, sem a történeti igazsággal, sem a méltányossággal meg nem egyezik. Több jelből látom ugyan, hogy Zoványinak a történetírásról és a történetiró hivatásáról más történetírókétól meglehetősen eltérő felfogása van, mindazáltal csodálkozom, hogy Kálvint igazságtalanul kisebbitő, sőt gyalázó kritikájának ilyen gyenge alapot rakott.

Megjegyzem különben, hogy Zoványi csakis a legujabb idő óta van Kálvinról ilyen „sekélyes" véleményben. Az általa szerkesztett „Theologiai ismeretek tárá"-ban, a II. kötet 219—223. lapjain ugyanő (német eredeti után) egészen tisztességes, elfogulatlan és tárgyilagos életrajzot és méltatást adott Kálvinról, pedig akkor (1896.) már rég meg voltak a Luther és Zwingli jubiláris-irodalom termékei.

Ebből a Zoványi régibb Kálvinjából csak egy érdekes pontot kívánok idézni s mostani állításával szembe helyezni.

„Különben e borzalmasságok (Gruet, Servet stb. kivégzése) nagy részben az egész korszak előítéleteit terhelik; a lutheránusok — épen Melanchton is — szintén az igazságszolgáltatás tényének tekintették e kivégzéseket." Ezt irta Zoványi 1896-ban.

Ma pedig igy szól ugyanerről: „És ezt már ma hiába mentegetnők a korszellemmel, mert hiszen ugyanabban a korszellemben élt Melanchton is, ugyanabban élt Zwingli is, ugyanabban maga Luther is és még igen-igen sokan, akiknek emlékén nem ejtett foltot egyetlen ellenfelök kivégzésének értelmi szerzősége sem."

Ehez még csak azt kell tudni, hogy Melanchton a Servet kivégeztetéséről szóról-szóra igy nyilatkozott: „Eure Obrigkeit hat wahrlich bei dem Tode dieses Lästerers mit voller Gerechtigkeit gehandelt. Ich muss mich nur wundern, dass es Leute gibt, die diese Strenge zu tadeln wagen."

Ebből az egyetlen példából is láthatjuk, hogy Zoványi történeti felfogása és kritikája 1896. óta mostanig nagyban megváltozott; ő szerinte bizonyára jobbra, mi szerintünk pedig rosszabbra; megtévelye-

Lapunk jelen számához ½ iv melléklet van csatolva.

dett, aberrált, ugyannyira, mintha az általa rajzolt Kálvinkép megalkotásánál nem a történeti kritika eredményeinek felhasználása, hanem épen alkalomszerüleg Kálvin küszöbön álló négyszázados jubileumára a botránycsinálás lett volna célja és feladata. Mert hogy Bolsec, Damjani és .... Kanyaró Ferenc torzképet rajzoltak Kálvinról, az az ő vallásuk és felfogásuk mellett csak vétség a történeti igazság ellen, *de hogy egy református történetíró és theologiai tanár hozzájuk hasonló módon jár el Kálvinnal szemben, az már egyenesen minősített botrány!*

Erre azonban Zoványi valószínűleg azt fogja mondani: „Odi profanum vulgus et arceo! Én csak a mai tudomány Kálvinról szóló felfogását tolmácsoltam, amint az megnyílvánul például a ma legkülönb német egyetemes egyháztörténetben: a Möller—Kawerau-félében". Én pedig erre azt bátorkodom megjegyezni, hogy amaz, általa felmagasztalt legkülönb *német* egyetemes egyháztörténet helyett, miért nem a *világ* legelső protestáns theologiai encyklopaediájában, a Hauck-félében Kálvinról megnyílvánult tudományos felfogás tolmácsolására vállalkozott Zoványi? Ha ő a Möller—Kawerau tekintélyére hivatkozik, én még nagyobb tekintélyre hivatkozom, a Hauck féle Theol. Enc. most befejezett harmadik kiadására, (melyet Amerika számára, tömöritve angolul is kiadnak) és egyenesen megkérdezem: miért nem *ennek* Kálvinról szóló felfogását tolmácsolta?!

Különben, lássuk ezt a Möller—Kaverau—Zoványi-féle felfogást Kálvinról.

1. „Kálvin nem is tekinthető a szó szoros értelmében vett reformátornak". Ezt a kategorikus állítást cáfolni sem illik; maga Zoványi is, az ő Lexikonában „Genf híres reformátorának" mondja Kálvint; de rajta kívül a kálvinizmus, a kálvinisták és általában a földön levő református egyházak egyaránt tanúskodnak amellett, hogy Kálvin mégis csak reformátor volt. A tudós egyháztörténetirókat nem idézem, azokat Zoványi ösmeri és — lenézi.

2. és 4. „Kálvin nem több, egyfelől, mint közvetítő, másfelől, mint eklektikus", amihez hozzávehetjük ezt is, „nem volt sem teremtő lélek, sem alkotó tehetség". Mert — mondja Zoványi — „praedestinatio-tana Augustinustól, illetőleg Pál apostoltól, úrvacsorai tana Durandus Vilmostól és Wessel Jánostól, presbyteri egyházkormányzata Bucertól, illetőleg a strassburgi egyháztól, szertartási radikalizmusa pedig Zwinglitől" van kölcsönözve. (Más helyen azonban azt mondja Zoványi, hogy Kálvinnak, mint hittudósnak, óriási érdemei vannak. Hogy fér össze ez a két állítás?!)

Az idézett szerencsétlen indokolásra nézve csak azt kérdezem Zoványitól, hogy Möller—Kawerau szerint Luther és Zwingli valami különös isteni kijelentésben részesültek-e, vagy az újjokból szopták-e egész hitrendszerüket és nem jártak volna sem a Pál apostol, sem az Augustinus iskolájába?!

Kálvin fő munkájáról, az Institutióról különben, annak idején, néhai való jó Túri Pál így írt:

Praeter apostolicas post christi tempore chartas.
Huic peperere libro saecula nulla parem.

A szent könyvek után, miket a nagy apostolok írtak, ennél jobb könyvet még soha senki sem írt. Ám, ha ezt a tisztes régi bizonyságot Zoványi el nem fogadná a tudomány mai álláspontján, idézem a Zoványival legalább is egyazon fokon álló nagy theologust, Stähelint, aki szerint az Institutio „a legnagyobbszerű emlékműve az evangyéliumi tanképződésnek, amit a reformátió korszaka létrehozott. Utolsó alakjában (1559) a mű a ref. egyház dogmatikai fejlődése felett majdnem kétszázadon át uralkodott és egyúttal gazdag exegetikai megokolásával s a római és rajongó tévedések éleselméjű cáfolatával a legfőbb fegyvertár volt, melyből a ref. theologusok, különösen Franciaországban, úgy gyakorlati feladataikra, mint polemiáikra nézve, az alkalmas útbaigazitást meríthették".

Különben, szorult helyzetében a szalmaszálhoz is kapaszkodván Zoványi, tanúúl idézi Kálvin közvetítő volta mellett Warga Lajost, ezt állítván: „én csupán közlöm, hogy Kálvin közvetítő volt, Warga pedig határozottan ítéletet tart a közvetítés értéke felett is, egyenesen kimondván, hogy közvetítése nem sikerült". (II. E. 137. l.). Csakhogy Warga *csupán a Kálvin úrvacsora-tanáról* nyilatkozik az idézett helyen ilyeténképen: „Kálvin hasztalanul igyekezett a Luther és Zwingli úrvacsora-tana közt eltalálni a helyes középutat, mert ez nem sikerült az ő lángeszének sem"; Zoványi pedig Kálvin *egész theologiai rendszeréről általában* mondja, hogy közvetítő volt. Ez is a történeti bizonyítás Zoványi-szerű ethikája!

3. „Kálvinban nem volt meg az önfeláldozó bátorság, a mi jellemző vonása egy reformátornak," állítja Zoványi. Csodálnám, ha nem ösmerné a genfi 1538. húsvéti templomi jelenetet, vagy mikor Kálvin a fegyveres katonákat a szószékből dorgálta meg; vagy mikor 1547. decemberében a genfi tanácsházban „a szó teljes értelmében a kivont kardok közé állott;" vagy végre az 1553. évi őszi úrvacsora-osztást. Ha ezeket ösmeri és még sem lát Kálvinban önfeláldozó bátorságot, akkor én szívesen elösmerem, hogy Zoványi szerfelett bátor ember, de helyes történetirói ítéletét kétségbe vonom.

5. „Luther volt a világ-reformátor és nem Kálvin." Ide vonatkozólag csak ennyit: minden tisztesség Luthernek, ki időben megelőzte Kálvint, de, ha már arról beszélünk, hogy ki a világ-reformátor, akkor sokkal inkább Kálvint mondhatjuk annak, nem azért, mert a világon élő protestánsoknak legfeljebb ha egynegyedrésze a lutheri irány követője, hanem sokkal inkább azért, mert a kálvinizmusnak az egész művelt világ társadalmi és állami életére és intézményeire oly nagymérvű befolyása volt és van, a milyet a lutheránizmusról kimutatni egyáltalában nem lehet.

Azonban Zoványi ezzel szemben a Sárospataki Ref. Lapok 1905. nov. 5-iki számában megjelent alkalmi cikkre hivatkozik, hol egy jeles készültségű, de még kiforratlan fiatal ember kissé elszólta magát eképen: „Luther a reformátor és nem más, Kálvin nem az." Erről azonban egy, élők és holtak felett ítéletet tartó történetirónak kár hímet varrni, mert Luther és Kálvin világtörténeti értékét nem egy lelkes fiatal káplán elszólása fogja megállapítani.

Hasonló szánalmas érvelés az is, midőn Zoványi a maga igazának támogatására Fáy Andrást idézi. Fáy András szép lélek, kiváló hazafi, jeles iró és kitűnő nemzetgazdász volt, de mint theologus és egyháztörténész mégis inkább dilettans, akinek egyéni rokonszenvére tudományos egyháztörténeti kérdés eldöntésénél aligha lehet komolyan hivatkozni.

De Zoványi hivatkozik ám Révész Imrére is („Kálvin élete"); hogy miképen, pár példában bemutatom.

Révész Imre ezt mondja Kálvinról: „ha kivált

nemzetének, a franciának könnyűvérűségét felhasználja, az egyházi élet poshadó tavának felszínén talán még nagyobb habokat verhet, mint Luther vert volna," a mit Zoványi úgy értelmez, hogy Révész Imre szerint Kálvin „tehát tényleg nem vert *olyan* hullámokat," mint Luther. Holott Révész Imre most idézett szavaiból csakis azt lehet kiolvasni, hogy Kálvin nem vert *nagyobb* hullámokat, mint Luther. A kettő között pedig nagy közbenvetés vagyon!

Idézi továbbá Zoványi Révész Imrének következő sorait: „a consistorium egy valódi törvényszék volt, oly rideg szigorúsággal vagy buzgalommal, mely egyfelől a spanyol inquisitióra . . . . emlékezteti a mai embert." A kipontozott helyen pedig ez áll: „másfelől az apostoli keresztyénség atyafiúi közösségére," ez azonban már nem kellett Zoványinak; kipontozta!

Végül Révész Imrének az összefüggésből kiszakított eme szavait: „a néha-néha inquisitióvá fajúlt egyházi fegyelem által megtámadta az egyéni szabadságot, betört a családok sértetlen szentélyébe" olyan módon idézi, hogy mindenki azt hiszi, mintha Révész Imre ezeket Kálvinról mondta volna, holott a szövegből bárki megláthatja, hogy ama szavakat Révész Imre a kálvinizmusnak *egyik túlságig vitt elvéről* állitotta.

Hát, hogy az idézés és bizonyítás ilyen módja a legujabb történetírás egyik vivmánya lenne, abban erősen kételkedem.

Csodálatosnak tartom különben Zoványi azon érvelését, hogy ha Fáy Andrásnak, Révész Imrének, Warga Lajosnak stb. szabad volt Kálvinról véleményt nyilvánitani, hát neki hogy ne lenne szabad? Kétségtelen, hogy neki is szabad, azonban megmondá már Pál apostol: „Mindenek szabadok nekem, de nem mindenek használnak; mindenek szabadok nékem, de nem mindenek építenek." Itt az a fő kérdés: ama megnevezett három iró milyen véleményt mondott Kálvinról és milyet mond Zoványi? Közöttök pedig mélységes szakadék tátong. Hogy csak Warga Lajost idézzem, aki Zoványi és az ő „Kálvinista" barátja szerint „ugyanolyan szellemben, de a Zoványiénál erősebb kifejezésekkel jellemezte" Kálvint, ez a Warga Lajos a többek közt a Tollin Henriket fordító Simén Domokosról szólva, így nyilatkozik: „Fordító nem elégszik meg szerzőnek szósallangjaival és nagyitásaival, hanem maga is segít fújni a kürtöt, ha netalán megingana hangjára a Calvin szobra. De szilárdan áll az a maga helyén és még orkánnak is rendkivülinek kell lenni, hogy elseperje. . . Calvint megértette kora, Servetet nem; ezért kellett Servetnek elbuknia. Ennyi az egész!" (II. k. 365. l.) De ugyancsak Warga Lajos mondja: „. . . . ez az egyetemes irány és az egyház függetlenségének minden idegen befolyástól való megvédése emeli Calvint a világ reformátorai közé, míg Luther csak nemzeti reformátor maradt." (II. k. 128. l.) Hanem azért „Warga ugyanazon szellemben jellemzi Kálvint, mint Zoványi!"

Az sem minden érdeknélküli különben, hogy Zoványi a Függelékben, tehát *az újabb történeti kutatások eredményeként* emliti meg Kálvin életéből azt a fontos tudnivalót, hogy ő nemcsak a wormsi és regensburgi colloquiumokon volt jelen, hanem a megelőző hagenauin is és . . . . nem Wormsban ismerkedett meg Melanchtonnal személyesen, hanem már az 1539-iki u. n. „frankfurti halasztást" létrehozó értekezleteken, „Majnafrankfurtban," holott mindezek Révész Imrének 1864-ben megjelent művében (Kálvin élete, II. kiadás, 71., 72. lap) már olvashatók.

Ezzel el is mondtam ez ügyben mindazt, amit részemről szükségesnek tartottam elmondani. Ujra ismétlem, hogy Zoványi Jenőnek Kálvinról szóló azon tételeit, melyeket jelen dolgozatomban 1—5. szám alatt idéztem, *megbotránkoztató történeti tévedések szégyenteljes termékeinek tartom.*

Révész Kálmán.

Sérelmek.

Abszolut jó s igaz nincs a földön, lévén ezek isteni tulajdonok. Ugy hiszem azért, hogy abszolut igaznak s jónak nem tartja magát semmiféle világi és egyházi hatalom a római pápát kivéve, de hát ő is csak maga tartja és tartatja magát annak, holott valójában sem ő, sem hatalma ma nem abszolut jó és igaz. S ha már az abszolut igaz és jó köztünk, emberek között csak megközelítésre váró cél, de nem valóság, sértésnek nem veheti sem világi, sem egyházi testület, ha a jóság és igazság jegyében hozott határozatai itt-ott szóvá tétetnek. Nem lehet az ily szóvátétel hiba és bün különösen ref. egyházi ügyeinknél, mikor egyházunk maga is a szabadvizsgálódás szülötte.

Tudom, hogy a közcélra irányzott jó szándéku törekvést nem vitathatjuk el feletteS egyházi hatóságainktól. Tudom, hogy még a nekünk nem tetsző s rossznak, igazságtalannak tartott határozatok is, ha több oldalról boncolgatjuk, gondolkozunk felőlük, elvégre a jóság és igazság fényes felhőjébe burkoltan jelenhetnek meg előttünk, mint a lourdesi Mária képe egy a világ hiábavalóságaival nem törődő serdületlen hajadonnak. De e földön emberi fogyatékos érzéseink s ebből leszürődött és megkristályosodott ítéletünk szerint jó és igaz csak az lehet, mi ellen érzékeink első tekintetre is föl nem lázadnak, mi a cél veszélyeztetése nélkül a többség érzelmeit, érdekeit nem sérti s az ellen nem tör.

Közelesen két ily jóság és igazság jegyében fogantatott, de *sérelemszámba menő* határozatot hoztak felentes egyházi hatóságaink. Egyike inkább speciális, egyházkerületi, a másik sérelem általánosabb konventi határozat. De mindkettő sérelem.

A tiszáninneni ref. egyházkerület folyó évi tavaszi gyülésén három egyházmegye terjesztett be inditványt arra nézve, hogy a kerületi papok nyugdijjárúléka többé vagy kevésbbé a hollandi és szükösi tárból fedeztetnék, esetleg rokoncélu alapitványi tőkepénzek kamatainak vagy feleslegeinek felhasználásával, igénybevételével. S az egyházkerület eme fontos s a kerületi papságot illető dologban az elhamarkodásnak még csak látszatát is kerülve, áttette a dolgot a kerület pénzügyi választmányához, mi magában véve jó, igaz, sőt bölcs cselekedet, mert a választmánynak lehet csak alkalma, ideje s módja a kérdés mélyébe betekinteni, a kérés megadhatósága vagy megtagadása felett véleményt nyilvánítani.

Hallva azonban az egyházkerület által kezelt alapítványokra vonatkozó felvilágosítását az egyházkerület munkás s mindnyájunk által tisztelt pénztárnokának, hogy itt minden alapitvány le van kötve s azok az alapítványok több terhet nem bírnak, mintha csak olvasnám a kerületi határozatot *„az egyházkerület a legnagyobb sajnálattal bár, de erre a célra föl nem használható, lekötött tőkéi miatt a kérvényező egyházmegyék kérését nem teljesítheti."*

De egy kérdés felmerülhet s ez az, hogy az aszály által kárvallott szegény lelkészek felsegélésére 1863 ban Hollandiában gyüjtött s a lelkészeknek ki nem osztott segélyt, a cél megsértése nélkül, melyre az gyüjtetett, lehet e, megengedhető e lekötve tartani akkor, mikor azt a lelkészek felsegélésére igénybe kellene venni?

Mert az 1863. évi, Görgőn tartott őszi egyházkerületi gyűlés jegyzőkönyvének 163. pontja a gyüjtést a kerület inségsujtott lelkészeinek és tanítóinak rendeli azon reménnyel, hogy a kiosztandó segélyeket a lelkészek nagy része *csak kölcsönképen* fogja elfogadni. (l. o.)

Igaz, hogy az 1864. évi tavaszi egyházkerületi gyűlés, jegyzőkönyvének 5. pontjával, akkori püspök Zsarnay Lajos óhajtására az adományokból egy gyámtár, az ú. n. hollandi tár állíttatott, mely már célul nem pusztán a lelkészek és tanítók segélyezését tűzi ki, hanem a gyűjtés körül nagy érdemeket szerzett emberbarátnak, Hollandia miniszterének nevét megörökitendő, a sárospataki iskolában egy jó erkölcsü szegény fiút ingyen táplál az ú. n. Prinsterer-alapítványból s amennyiben Hollandia még újabb segélyküldést is kilátásba helyezett, értesíti Egyházkerületünk a hollandi zsinati bizottságot, hogy azt majd szükölködő iskoláink és szegény egyházaink felsegélyezésére fogja fordítani. Igen ám! Csakhogy kerületi jegyzőkönyveinkben arra adat már nincs, hogy Hollandiából több segély érkezett volna s ennek dacára a kerület az egyházak és iskolák segélyezését mondja ki a hollandi tár terhére, sőt 1867-ben Alsó-Borsod indítványára (Tav. jkv. 38.) az egyházkerületi özvegy-árva gyámintézet 200 frttal; a sárospataki tanári nyugdíjintézet 200 frttal; a miskolci tanári nyugdíjintézet 100 frttal segélyeztetik évenkint. (39. pont).

Nem célom bizonyítgatni, hogy mennyiben tért el a gyámtár eredeti rendeltetésétől, amikor a tanári nyugdíjintézet támogatását is munkába vette s vele a kamatok nagy részét lekötötte; azt sem hozom fel nehézmény gyanánt, hogy ezen eredetileg lelkészek-tanítók felsegélyezésére gyűjtött alap rendeltetésének csak nagyon kis mértékben felel meg; mikor 1882-től (őszi gyűlés jkv. 41.) e tárból minden egyházmegye 80 frtot; a szükösi tárból 40 frtot; összesen e két cím alatt 240 koronát s a 8 egyházmegye csak 1920 koronát kap, holott az 1907. évi kamatozó tőke 265,022 korona volt, melynek kamatja, ha felerészben 5%, felerészben 6%-al számítjuk is, kerekszámban tizenötödfélezer korona, a kamathátrálék s pénztári maradvány gyanánt szereplő csaknem 14 ezer koronát figyelembe sem véve.

Csak azt akarom ezzel kimutatni, hogy ehhez az eredetileg papok és tanítók felsegélyezésére gyűjtött gyámpénztárhoz nekünk tiszáninneni ref. papoknak van egy kis jussunk, nemkülönben az 1893-tól a hollandi tárral együtt kezelt szükösök tárához is, melyért a feles papságon szolgáló s egész terhet emelő, de csak fél fizetést kapó lelkészek nyomorogtak annak idején.

Nem vonom kétségbe a kerületnek azt a jogát, hogy ez általa alapított gyámtárakat tetszése szerint használhatja az eredeti rendeltetéssel közelebbi vagy távolabbi atyafiságot tartó célok felsegélyezésére. Annyit azonban merek hangoztatni minden szerénytelenség nélkül, hogy az a papság, mely a főiskola rossz napjaiban lemondott az egyházmegyéket illető államsegély tetemes részéről a főiskola javára, amely a multak mulasztásait pótolva, az egyházmegyei gyámintézeteket, az országos özvegy-árvatárt erejét meghaladó áldozatkészséggel megalkotta s az egyházkerületi özvegy-árva gyámtárt fenntartotta; most, — amidőn a megélhetési viszonyok szorongató volta a lelkészi nyugdíjintézet létesítét csak martyromságunk árán teszi lehetővé, — talán szerénytelenség nélkül kérheti a kerületet, hogy ezt a hollandi—szükösi tárt mentse fel 5 évre a reánehezedő kötelezettségektől s tegye szabaddá, hogy annak teljes kamatjából s amennyihen abból nem telnék, még a tőke meghiányosításával is a kerület lelkészeinek egyszerű 23% os járuléka kifizettessék.

Az összeg kérésében, meghatározásában eltér egymástól a segélytkérő három egyházmegye. Hogy a tornai egyházmegye csak a 23%-os belépési járulék kifizetését kéri, erre több oka van.

Első megszivlelendő oka, hogy a szegény papok — tanítók — egyházak segélyezését akaró kettős gyámtárt nem tartja megengedhetőnek annyira elgyengíteni, hogy a céljának meg ne felelhessen. Elvégre, ha már gyámtárt alkottak abból a segélyből, melyet az eredeti cél szerint a kárvallott lelkészeknek és tanítóknak kikellett volna osztani, ezt a kerület nem azért tette, hogy pusztán a mostani papságon segítsen, bármennyire rá van is szorulva a segélyre. Hiszen nemcsak a mostani papság szegény, szegény lesz a későbbi is, mert „*szegények mindenkor lesznek veletek!*“ Már pedig, ha pl. az alsóborsodi indítvány fogadtatnék el, a hol a lelkészek nyugdíjjárulékának 40%-a fizettetnék a gyámtárból, ez megsemmisítené a hollandi tárt s bizonyos igazságtalanság követtetnék el a kisebb javadalmazásu lelkészeken a jobb javadalmazásúak előnyére s indokolás nélküli segitség nyujtatnék azoknak, kik hogy hamarább nyugdíjba mehessenek, kápláni éveiket is beszámíttatják s megrövidíttetnének azok, akik, a terhes fizetéstől félve, nyugdíjigényüket csak az 1908. év január 1-től jelentették be. Például egy lelkész, kinek 4000 kor. fizetése van s tíz évi szolgálata után fizet 23% os belépési járulék címen 1600 koronát.

Egy 1600 koronás jövedelmű 10 éves lelkész ugyan ezen a címen 640 koronát. S ha már most az alsóborsodi indítvány szerint a hollandi tár a lelkészek járulékának 40%-át fedezné, a 4000 korona javadalmazású lelkész után fizetne 640 koronát s a legkisebb javadalmazású lelkész után 256 koronát, vagyis fizetne annyit, hogy megsemmisülne a gyámtár s a szegényebb lelkészeknek még reményök sem lehetne, hogy ha valami csapás éri őket, segélyt is kaphatnak. Méginkább feltűnő a gyámtár kihasználása a jobb javadalmú lelkész által, ha ez 30 évi szolgálatot jelentett be s ugyanennyit a legkisebb javadalom. Mert míg a 4000 koronás jövedelmű lelkész 30 évi szolgálat után fizetne 4800 koronát, melyből a gyámtár fedezne 1920 kort., az 1600 korona fizetésű lelkész 1920 korona járulékából a hollandi tár csak 768 koronát fizetne. Az arány ugyanaz, de az összeg már tetemesebben nagyobb, vagyis még bizonyosabban elvesztenénk a hollandi-szükösi tárt azért, hogy a jobb javadalmazású lelkészeken is segítsünk.

Ezekből világos, hogy ha a hollandi-szükösi tárt fel nem akarjuk áldozni s a szegény lelkészeken is segíteni óhajtunk, az lenne legigazabb, ha a tár minden lelkész után különbség nélkül fizetné a 23%-ot, de csak *1600 korona* törzsfizetés után. Mert így, míg elviselhetlen teher nem háramlanék a tárra,

az osztó igazség elve szerint is járnánk el, mert egyik lelkész sem kapna többet, mint a másik. S ha nagyobb a javadalom, inkább lehet fizetni a különbözetet, s ha több szolgálati évet akar valaki megállapittatni nyugdíjigényül, melynek csak ő veheti hasznát, ezt nem fogja mással megfizettetni, hanem megfizeti maga. *Fodor György.*

(Vége. köv.)

Püspök-választás Tiszántul.*

„Szükség a férfiak közűl, hogy *az ő feltámadásának bizonysága* legyen mivelünk egyetemben egy ezek közűl. Állatának azért elő kettőt, Józsefet és Mátyást. És *imádkozván* mondának: *Te uram*, ki mindeneknek sziveket tudod, *jelentsd meg*, melyikét *választottad* e kettőnek, hogy részes legyen e *szolgálatban és apostolságban*?! Sorsot vetének azért reájok és esék a sors Mátyásra, ki *közönséges akaratból* a tizenegy apostolok közé számláltaték." (Csel. 1 : 21—26v.)

Állatának elő Tiszántul négyet. Legalább a világ előtt, az elhalt püspök temetése után összehivott gyülekezetben felállván a férfiak, ajánlottak a szolgálatra (apostolságra-e, vagy püspökségre?! majd megmutatja az idő) négyet; hogy a látszat legalább megőriztessék: „maga magát egy sem ajánlotta!"

A tudósítások nem tájékoztatnak bennünket: Vajon az ajánlatot, amely az illetők részéről egyértelmű a választással, imádkozás után tették-e meg azok a férfiak, a vezető, a hangadó Péterek?! Nem olvassuk arról a gyülekezetről, mint olvashatjuk a jeruzsálemi százhuszak (Csel. 1 : 15.) gyülekezetéről, hogy a választás megtétele előtt „foglalatosok lettek volna az imádkozásban és a könyörgésben," (Csel. 1 : 14.) hogy a választást az Urra bizták volna, vagy őt kérték volna akaratának megjelentésére. (Csel. 1 : 24.)

De bizonyosra vehetjük, hogy nem imádkoztak, mert hiszen mi magyar reformátusok semminemű ténykedésnél, még ott sem, ahol a Krisztus anyaszentegyházát akarnánk építeni, nem szoktunk imádkozni, nem is tudunk már imádkozni, mert még ahol imádkozni láttatunk és hallatunk is, voltaképen ott sem imádkozunk, mert nem az Istent, hanen önmagunkat keressük, nem az Isten segedelmét kérjük, hanem emberek dicséretét erőszakoljuk.

Bizonyosra vehetjük, hogy nem az Isten kijelentését kérték azok sem ott abban a gyülekezetben, nem azt várják, nem azután indulnak azóta sem azok, akik választáshoz készülnek, mert ezt nyilván mutatják a szomoru és szégyenletes tények, mik a választás érdekében elkövettetnek.

Hát nekem más fogalmaim voltak és vannak a püspökiszék betöltéséről. Én mélységes szomorusággal látom azokat az áldatlan, sok helyt tisztességtelen, embert és állást beszennyező undok korteskedéseket, elfajult küzdelmeket is, melyek közt a legtöbb lelkészválasztás lefoly, melyeknek előtte és nyomában járó keserüség, viszály egyházat bont, békét ront és dul, egyháztól elhidegűlést, hittől elhajlást szül. Azonban bár meg nem nyugtat, de ezt képes vagyok megérteni, kimagyarázni népünknek az alkotmányos szabadságra, az önkormányzásra éretlen vóltából, melyet könnyen tud felhasználni saját céljaira a kenyér után törtetés.

De, hogy a püspökiszék tisztességét se lehessen megmenteni, azt se lehessen betőlteni visszataszitó korteskedések nélkül, ezt sem nem hittem volna, sem megérteni nem tudom.

Mert mit akarnak, mit vélnek Tiszántul azok, akik a jelöltek érdekében kortes-szózatokkal elárasztják az egyházakat, lelkészeket, gondnokokat, presbitereket!? Sőt kortesutazásokat is tesznek!?

Hiszen akár világi, akár lelkészi jellegű egyének irányitják is az egyes presbiteriumokat a szavazatadásban, intelligens emberek talán azok, akikben van képesség megitélni az egyházkerület lelkészeit — nem csak a jelölteket — a püspökségre termettség tekintetében. Milyen megalázó ezekre nézve az az erőszakos, kiméletlen befolyásolni akarás!

Ez azonban csak az izlés dolga. És kiki a maga izlése szerint!... De már átlépi az egyéni izlés határait és közérdek, köztisztesség terűletére csap át az a hang, ezt érintik azok a cselekedetek, amelyek szerint az egyes jelöltek szócsövei, vagy megbizottai a másik jelöltről szólnak, írnak, vagy amiket saját jelőltjeik érdekében tesznek; nemcsak, de némely tények már az egyháztársadalmi rend felforgatásának, az anarkhiának biztos bevezető előjelei.

A politikai tülekedéseknél, avagy a polgári társadalom koncért, kenyérért folytatott marakodásainál rég tisztában vagyunk a tagadott rugókkal, tudjuk, hogy a közjó, a közérdek ordító jelszavai mindenütt a legszennyesebb magán-érdeket takarják.

Ám szerettük volna, — mert az egyház fennmaradása érdekében állónak véljük, — ha az ilyen küzdelmek piszkos hullámaitól az egyházat megkimélhettük volna. Az egyházi választásokba, épen meg püspök választásokba korteskedést bevinni, egyértelmű az öngyilkossággal. — Mily nyugodtan, biztosan áll e tekintetben is a római egyház az ő mozdulatlan, de szilárd szerkezetével, amely eleve kizárja a hullámverésnek még a lehetségét is! Korteskedést, tehát személyes élü harcot püspökválasztásba bevinni semmi szin alatt és magyarázat mellett nem szabad, nem még azzal az indokolással sem, hogy a korteskedők erősen meg vannak győződve az ő jelöltjüknek egyedűl alkalmas voltáról.

De én ezt a meggyőződést nyiltan kétségbe vonom, a nagy nyilvánosság előtt megtagadom.

Akit a közjó, a közérdek gondolata hat át, az nem fog soha sem olyan tajtékzó dühvel személyek ellen támadni, mint a Debreceni Protestáns Lap Dicsőfi ellen. Azt a kiméletlen hangot csak egy veszedelmes politikai kalandor, egy nagy stilű szélhámos betolakodása, illetőleg a betolakodó visszaverése tenné szükségessé, tehát érthetővé. De egy olyan méretű tudósnak, olyan hatású tanárnak, amilyen Dicsőfi, a Debreceni Protestáns Lap által használt hangon támadása, épen református egyházunk tisztessége szempontjából minden egyházát szerető embernek arcába kergeti a vért, mert egyházi közéletünk romlottságára, az egyház embereiben a szeretet, a vallásos érzület kihalására mutat az, azt érzi meg abból a gondolkozó ember.

Csak a személyes gyülölségtől elvakult ember juthat oda, hogy egyházalkotmányunk alapelveivel mereven ellenkező ujitást hozzon javaslatba, azt t. i., hogy a püspökválasztás joga ruháztassék át az egyházkerületi közgyűlésre. — És miért!?... Én teljesen kivűl állok az u. n. hivatalos egyházon; kivűl a mostani püspökválasztási mozgalmakon. De teljes világosságban áll előttem, hogy ez az inditvány, a Debreceni Protestáns Lap-nál nem elv, ez csak egy odadobott kő ötlet-

* Annyi őszinte aggódás és keserüség nyilatkozik meg a t. szerző elmélkedésében és férfias tiltakozásában, hogy lehetetlen azt — magasabb szempontok miatt — nem közölnünk. A szerző különben is párton kivülinek vallja és igazolja magát. Szerk.

szerűleg és *ad hoc*, amennyiben az ő terveit a tiszántuli egyházkerületi közgyűlésnek mostani konstellációja inkább elősegithetné. Mert — amennyire én látom — a püspök-választási mozgalmak a békét, nyugalmat a perifériákon meg nem zavarják, itt a közbéke feldulásának a félelmét a D. P. L. szerencsétlen inditványa megokolására fel nem hozhatja; itt, amennyiben a kedélyek nagyobb hullámzásáról szó lehet, azt inditotta a sok jelölt felléptetése, a tisztességtelen korteskedés, egy leendő püspöknél meg nem engedhető cselekedetek és az ezeken, valamint a D. P. L. magatartásán, hangján való általános megbotránkozás, felháborodás.

Semmiképen nem fogadhatjuk el az egyetemes érdek munkálásának, protestáns egyházunk fenyegetett érdekei megvédelmezésére irányultnak azt a cselekedetet, amely a lelkészek és tanitók közt meglevő széthuzást, titkos ellenszenvet teljes szakitásra, nyilt ellenségeskedésre viszi, midőn az egyházkerület tanitóságához felhivást bocsát annak, ha máskép nem lehet, a lelkésszel ellentétes, esetleg ellenséges álláspont elfoglalására. Sem azt, hogy lelkész személyesen, vagy levéllel összeköttetéseinél fogva behatoljon más egyházba, melynek lelkészéről bizonyosan tudja, hogy annak a jelöltje nem az ő jelöltje és ott nyilt felhivást intézzen a saját jelöltje érdekében a lelkész jelöltje ellen, s igy rontsa annak tekintélyét, nehezitse állását, helyzetét saját egyházában e mai papellenes hangulatu világban. Ez a kollégiálitás szempontjából elitélendő, s a szükséges jórend szempontjából pedig amazzal együtt meggondolatlannak minősitendő cselekedet, melynek nyomában kél az anarkhia.

Nem a közérdek lebeg itt szem előtt jó uraim! Hanem a jól-rosszul palástolt osztály, csoport hatalmi érdeke, amelyre a jelőltek magukat felhasználtatni elég vigyázatlanok. Aki a támadt kavarodásban minden esetre vesztes lesz, az első sorban a tiszántuli református egyházkerület, azután az egész magyarországi református egyház, mely a válság napjait éli mind külső fennmaradása, mind a tulsó oldalról kétségbe vont erkölcsi létjogosultsága tekintetében. — A veszedelemért viseljék a felelősséget azok, akik azt felidézték.

Ugy érzem, hogy valami megkapó látvány volna, ha a jelöltek most imádkoznának és az Urra biznák, hogy jelentse meg: kit akar elhivni a szolgálatra, ők pedig visszavonulnának, lemondanának. — Milyen csend, nyugalom állna be!... Az Ur aztán elvégezné az ő lelkével a lelkekben, a csend és nyugalom óráiban.

Kisujszállás, 1908. julius.

Nagy István, lelkész.

Újj József
1857—1908.

Született Korláton, Abaujtorna-megyében, Újj Ferenc lelkész és Záhora Anna szülőktől. Elemi iskoláit szülőfalujában végezve, Sárospatakra vitte édesatyja s „a szelid lelkű és a tanitványokkal atyailag bánó“ Finkey Lál gondjaira bizta. Szükség is volt az atyailag vezető tanárra, mert a kis első gimnazista, midőn a szüreti szünidőre haza ment, az édes apját halva találta, akit kevés idő mulva az édes anyja is követett a sirba. Az árván maradt fiunak s három kis leány testvérének anyai nagynénjök, özvegy Kapy Józsefné viselte gondját, aki nagy hűséggel és szeretettel nevelte az árvákat s — mint a megboldogult irta — „nem engedte őket elveszni.“

A gimnázium 7 osztályát Patakon, végezve Miskolcra ment s ott tette le az érettségi vizsgát. Majd a lelkészképesitő vizsgák sikeres letétele után szülőfalujába Korlátra rendeltetett segédlelkésznek, ahonnan kevés idő mulva Aszalóra, majd Szikszóra s végül Szinára ment. Itt érte a kázsmárki egyház bizalma, midőn annak többsége rendes lelkésznek választotta. Ugyanezen év április 2-án foglalta el állását s attól kezdve egész haláláig ápolgatta a kis gyülekezetet, terjesztgette Isten országát, amint maga irta „sokszor nehéz küzdelmek között“, a mi tudomásunk szerint azonban szép sikerrel, nagy és nemes ambicióval.

Eddig az iskoláé volt, ettől kezdve a mienk: a családé, abaujі református egyházmegyénké, a társadalomé, a közügyeké és a kázsmárki egyházé. És mindenütt eszménykép volt ő, csupa szív és lélek, telve szeretettel, nemes érzelmekkel; a cselekvés, az alkotás erős vágyával s az erre való akarat nagy erejével.

Kázsmárkra költözése után nem sokára megnősült, hivatali elődének leányát, Mészáros Katalint véve feleségül. A boldog házasságot egy fiú gyermekkel áldotta meg az Isten, de akit rövid pár év után visszavett magához, hogy helyet készitsen az édes anyának, aki lassu hervadás után bánatba sülyesztette, özvegyen hagyta a fiatal férjet. A kettős bánatot és veszteséget enyhitette és kipótolta a minden sebek gyógyitó orvosa, a gondviselő Isten, midőn második feleségül Tolnay Annát, Tolnay Pál berencsi földbirtokos leányát mutatta ki számára.

Mi volt ő itt, a családban? gyönyör és öröm volt látni! Látni az édes boldogságot, melylyel körülvette hű feleségét s egyetlen leányát; látni az odaadó munkásságot, melyet kifejtett, hogy két kedvesének jólétet, élvezetet, örömet szerezzen; látni azt az aggodalmat és félelmet, mely arcára ült, midőn házából a hivatalos kötelesség elszólitotta s otthon maradt kedveseire gondolt; tudni azt, hogy ha szükség lett volna reá — nagy lelki örömmel vonta volna meg magától még a legszükségesebbeket is, csakhogy övéi ne ismerjék a nélkülözést: mindez elegendő arra, hogy a legnagyobb tisztelettel hajtsuk meg magunkat az elhunyt férj és családapa emléke előtt s átérezzük a mérhetetlen fájdalmat, gyászt és veszteséget, amely kedveseit érte.

De nagy a fájdalma, gyásza és vesztesége abaujі egyházmegyénknek is. A hű, a lelkes főjegyző — gyorsabban, mint az elrepülő álom reggel, kiragadtatott sorainkból... Mintha csak most is ott látnám őt, a nagy és diszes tanácsteremben, a nagy és diszes erkölcsi testületben, a jegyzői kar élén, amidőn nagy tisztességgel, apostoli lelkesedéssel, büszke önérzettel küzd és harcol meggyőződéseért, az igazságért, az egyházmegye dicsőségeért! Mintha csak látnám most is, amint szembeszáll ellenfelével és nagy bátorsággal nyilvánitja véleményét a szóban forgó ügy felett és veszi védelmébe a szegény egyházakat és ügyesbajos embereket! Mintha csak — mint az áram — közelségében engem is érintett volna a szeretet, mely a tanácskozások terén, közügyek és egyének iránt az ő egész valóját elárasztotta és vezette! Nem volt benne szenvedély, nem gyülölség; rendkivüli eseménynek kellett annak lenni, ami őt haragra inditotta. Mindenütt jót akart előmozditani, boldogulást látni, a szorgalmas embert becsülte, dicsérte, a rossz akaratut szigoruan ostorozta. — Jegyzőkönyvei, melyeket szerkesztett és sajtó alá rendezett, mindig nagy elismeréssel találkoztak. — Hivatásos főjegyző volt

a szó legnemesebb értelmében, aminek fényes tanubizonysága az, hogy az egyházmegye osztatlan bizalma és szeretete három ízben is akarta a tanácsbírói székbe ültetni; de ő ezt mindannyiszor elháritotta magától, mert dolgozni és tanulni vágyott, melyre a főjegyzői állás elég teret nyújt. Alkotott, tett, fáradt itt is, egyházmegyénkért s ennek felvirágoztatásáért s mint ilyen lelkes és hű munkás méltó volt a részvétnek ama megnyilatkozására, hogy megyei lelkészi karunk nagyobbik fele zokogott a résztvevők nagy gyülekezetében.

Ez a méltánylás, tisztelet és szeretet nyilvánult meg koporsója felett a társadalom részéről is, amely vallás, kor és rang különbség nélkül ömlesztette a bánat könyeit. Ami vármegyénkben, ami társadalmi életünkben kimagasló alak volt ő, akit mindenki becsült és szeretett és senki sem irigyelt; akinek jelenléte kedvesen hatott mindenütt, ahol megjelent, a szalonokban éppenúgy, mint a szegény ember hajlékában; aki kedves, megnyerő modorával magához bilincselte a nagy urat éppenúgy, mint az egyszerü embert. Mint ilyen, emelkedett is folytonosan a tisztességben és tekintélyben, kicsiny egyházában éppenúgy, mint a politikai vármegye vezetősége előtt. Ott volt mindenütt, ennek a nagy, politikai erkölcsi testületnek vezérei között is, és szavával és tudásával mindig nyomatékosabbá tette egyéniségét, annyira, hogy az 1904. évi képviselőválasztás alkalmával, a vármegye, a szikszói kerületben a választás vezetésével bizta meg, ahol az egyszerü kálvinista pap — a nagy küzdelem dacára is — fényesen megállotta helyét.

Föltaláltuk őt ezeken kivül még ott is, ahol a dal és ének szárnyain égbe emelkedik a lélek és vagy örömre gerjeszt, vagy fájó könyeket csal a szemekbe. Az ének és dal művelői is megtalálták őt, midőn az alsóabauji református tanitói dalárda, ezelőtt mintegy 17 évvel, elnökévé választotta. Mint ilyen is, bálványozás tárgya volt, aki a közelben és távolban lakó egyleti tagokat — az ő megnyerő modorával a nemes ügy rabjává tette, összetartotta, áldozatra serkentette s igy a dalárdát virágzóvá tette. A szeretet érzelmeiben annyira egygyé vált ezzel a kis testülettel, hogy ennek bánata a legmélyebb bánat s bizony méltán zokoghatta koporsója felett: „Könyes szemmel megjelentünk koporsódnál, hű barátunk!“ mert nem volt szem, amelyik nem könyezett s nem volt szív, amelyik össze ne szorult volna a nagy és igaz fájdalomnak miatta.

Hát a kázsmárki egyház és gyülekezet utolsó helyen áll a gyászolók seregében? Oh nem! első hely illeti azt feltétlenül, mert első sorban az övé volt Újj József. Ez ismerte fel, ez szerette meg, ez választotta magáénak, hogy aztán nekünk adhassa. Huszonöt évi boldog együttlét után hogyne fájna a szív, ha el kell szakadni attól, aki csak boldogságot, jólétet és megelégedést fakasztott maga körül az emberi keblekben, a kicsinyekben és nagyokban, a szegényekben és gazdagokban, az öregekben és ifjakban egyaránt; aki gyámola, igazi lelki atyja, segitője, tanácsadója és támasza volt hiveinek. Boldogok voltak a kázsmárkiak papjuk vezérlete alatt, akik még kedveseit sem akarják körükből elbocsátani.

Ez volt ő! Ilyen volt, pap volt, ember volt, barát volt, hiv volt, igaz volt, akiről temetése után egy barátja, egy magas állású férfiu — aki sok megpróbáltatáson ment át és mint ilyen, sokat csalódott — ezt a nyilatkozatot tette előttem; „Ez az egy ember volt az, akiben sohasem csalódtam!“

Dicsekedésünk volt ő az életben is, az a halálban is; drága volt nekünk élete, drága és áldott emlékezete! Legyen neki örök dicsőség! Kedvesei szív-sebét gyógyitsa be a gondviselő Isten és az ő áldása és kegyelme nyugodjék meg rajtok!

Kovács István.

Dr. Finkey Ferenc, egyetemes tanügyi-bizottsági előadó jelentése a ref. jogakadémiák 1906/7. évi állapotáról.

Mélyen tisztelt Egyetemes tanügyi-bizottság!

Az 1906/7. iskolai évről szóló statisztikai kimutatások alapján összeállított jelentésemet református jogakadémiáink állapotáról s azokra épített javaslataimat van szerencsém a következőkben előterjeszteni

I. A hallgatók létszáma az 1906/7. iskolai évben a négy ref. jogakadémián a következő volt:

Debrecenben az I. félévben	199,	a II. félévben	174.
Máramarosszigeten	„	109,	„	95.
Kecskeméten	„	97,	„	101.
Sárospatakon	„	86,	„	73.
Összesen: az I. félévben	491,	a II. félévben	443.

A legközelebbi (1905/6.) iskolai év adataival összehasonlitva, a létszám egészben véve a tavalyival csaknem teljesen egyezik (1905/6-ban az I. félévben 486, tehát 5-tel kevesebb, a II-ban 453, vagyis 10-el több volt a létszám). Az egyes jogakadémiákat külön szemügyre véve, megjegyzendő azonban, hogy Debrecenben és Máramarosszigeten a létszám-apadás, melyet elődöm már több év óta megállapított, még mindig tart, (Debrecenben 7, illetőleg 19 cel, Máramarosszigeten 12, illetőleg 20-szal kevesebb a létszám, mint tavaly) ellenben Kecskeméten és Patakon az apadás megállt, sőt tavalyhoz képest, kivált Patakon örvendetes emelkedést jelezhetek, (Kecskeméten 2-vel, illetőleg 15 tel, Patakon 23-mal, illetőleg 24-gyel több volt a hallgató, mint tavaly) úgy hogy e két kisebb jogakadémiánk hallgatóinak ez a szaporodása eredményezte, hogy az összlétszám az 1906/7. évben az előző évhez képest nem szállott lejjebb.

Ez a tény azonban, ha részben megnyugtató is, semmiképen nem jelenti azt, mintha jogakadémiáink népességével meg lehetnénk elégedve. A közel 80,000 lakost számláló Debrecenben a 199, illetőleg 174 joghallgató bizony egyáltalán nem megfelelő szám, a többi 3 jogakadémiánknak átlag 100-ra tehető létszáma szintén aligha felel meg az ezen intézetekre fordított nagy kiadásoknak. Csak az elődöm által többször hangoztatott s a mélyen tisztelt bizottság által jól ismert álláspontot képviselem, ha reámutatok, hogy jogakadémiáinknak ez a viszonylag gyér népessége egyenesen a doktorátusi kényszernek s az egyetemi rendszert kedvezményező, a jogakadémiák iránt bizalmatlansággal viseltető közoktatásügyi politikának az eredménye, mellyel jelentésem végén kivánok behatóbban foglalkozni.

II. Jogakadémiáink népességét felekezeti szempontból tekintve, *a református vallásu hallgatók száma %-ban kifejezve:*

Sárospatakon az I. félévben	69·7,	a II. félévben	71·2.
Debrecenben	„	64·8,	„	64·3.
Kecskeméten	„	35·5,	„	30·6.
Máramarosszigeten	„	26·6,	„	32·6.

A református hallgatók számarányára nézve ismét Sárospatak emelkedett az első helyre, melyről az előző évben Debrecennel szemben leesett. A felekezeti arány a hallgatók közt az egyes intézetek fekvésének és helyzetének természetes folyománya. Sárospatak és Debrecen a kálvinistaság két ősi fészke s egy-egy egyházkerület szellemi központja lévén, e két helyen levő jogakadémiáink is erősen meg tudják tartani református jellegüket s kevés számú rom. kath. (Patakon 15—12, Debrecenben 28—23) és izráelita (Patakon 6—4, Debrecenben 25—20) mellett a hallgatóság nagy többsége rendszerint református vallású. Kecskemét és Máramarossziget ellenben. nem lévén nagyobb református központok, a református hallgatók száma alig egyharmadát teszi az összes hallgatóknak. Kecskeméten viszonylag a róm. kath. vallásuak voltak többségben (40—44), amellett figyelembe vehető számmal voltak görög keleti (10—14) és izráelita (10—9) vallásuak. Máramarosszigeten pedig, mint már régen, csaknem egyenlő arányban voltak a református (29—31), a róm. kath. (29—20), a görög kath. (27—23) és az izráelita (23—19) vallásuak. Felekezeti szempontból kétségtelenül joggal kérdésbe lenne tehető, érdemes-e fentartani e két utóbbi intézetet, melyekben a református hallgatóság ily kis arányban szerepel, azonban tanügyi és nemzeti tekintetek megnyugtathatnak bennünket e két intézet létjogosultsága felől. Kecskeméten a jogakadémia fentartásához jelentékeny mértékben a város járul hozzá, a megyében 5 tanszéket tart fenn s így nem szabad fennakadnunk a más felekezetüek aránylag magasabb létszámán, mert tanügyi szempontból mégis csak előnyös, ha a dunamelléki kerületben is van egy az ő főhatósága alatt álló jogakadémia s így az ezen kerületbeli református joghallgatóink nem kénytelenek a fővárosba tódulni s az amúgy is túlzsufolt egyetemi jogi kar létszámát szaporítani; — Máramarosszigeten pedig a jogakadémia kétségtelenül nemzeti missiót teljesít s így fentartását már maga az a körülmény eléggé igazolja.

III. *A tanári személyzetre s az előadott tantárgyakra* nézve az egyes jogakadémiákról a következőket jelenthetem:

1. *Debrecenben* a lefolyt tanévben is 8 rendes jogtanár, 2 bölcsészeti, 3 theologiai tanár és a főiskolai orvos adták elő a tanulmányi rendszabályok által előírt tárgyakat. Special collegium (beleszámítva a bölcsészeti tárgyakat is) adatott elő az I. félévben 8 (21 órával), a II félévben 15 (33 órával), ezenkivül mindkét féléven 3 élő nyelv tanításáról is volt gondoskodás. Szemináriumi gyakorlat csupán a II. félévben tartatott 1. (a társadalmi gazdaságtanból).

2. *Sárospatakon* 8 rendes jogtanár, egy bölcsészeti, 3 theologiai, 2 főgimnáziumi tanár és a főiskolai orvos működtek. A rendes jogtanárok közül mindjárt az év elején (szeptember 24.) meghalt dr. Zsindely István, az intézet egyik kiváló ifjú tanára, akinek korai elhúnyta (37 éves korában) protestáns tanügyünknek érzékeny vesztesége. Az ő tantárgyait az év folyamán a többi jogtanárok adták elő helyettesítőleg. Az így megüresedett tanszék az 1907. évi tavaszi egyházkerületi közgyűlésen töltetett be dr. Csiky Kálmán megválasztása által. Előadatott a rendes tárgyakon kivül az I. félévben 7 (21 órán), a II-ban 16 (38 órán) special kollegium, valami t mindkét félévben 3 élő nyelv taníttatott. A II. félévben tartatott 1. praktikum (a büntetőjogból) az egy szemináriumi gyakorlat (a jogbölcsészetből).

3. *Kecskeméten* 6 rendes és 2 rendkivüli jogtanár működött. Ezenkivül a statisztikai kimutatás minden közelebbi megjelölés nélkül feltüntet 9 óraadó tanárt, akik közül azonban az évfolyamán csupán 4 en adtak elő 1—2 órás speciál kollégiumot. A bölcsészeti tárgyakat is maguk a jogtanárok adták elő. Speciál kollégium tartatott az I félévben 9 (17 órával), a II ban 14 (35 órával). Mindkét félévben tartatott 2 szemináriumi gyakorlat (a közjogból, a büntetőjogból, római jogból) és 1—1 praktikum a magánjogból. Élő nyelvek tanításáról nem volt gondoskodás.

4. *Máramarosszigeten* 7 rendes jogtanár és 3 óraadó tanár (egy orvos, egy lelkész, egy ügyvéd) adtak elő. Fel van tüntetve még egy óraadó tanár (tanítóképezdei igazgató), de ez a jelen iskolai évben nem adott elő. A tanári karból Kóródy Sándor, a tanári karnak életkorra nézve legidősebb tagja, az iskolai év elején meghalt s tárgyai úgy látszik már előre szét lettek osztva, a több hat rendes tanár közt. A buzgó tanár halála, ki élete delén túl (54 éves korában) lépett a tanügy szolgálatába, kétségtelenül vesztesége az intézetnek. Tanszéke az évfolyamán nem töltetett be. Speciál kollégium tartatott, az I félévben 7 (15 órával), a II-ban 13 (28 órán). A bölcsészeti tárgyakat is a jogtanárok látták el. Szemináriumi gyakorlatok és élő nyelvek nem adattak elő.

Tanerők dolgában, tehát a 4 jogakadémia közül kétségkivül Debrecen és Sárospatak emelkednek ki, hol a 8 rendes jogtanár mellett a bölcsészeti tárgyak és élő nyelvek előadására, illetőleg tanítására a jogakadémiával szerves összefüggésben álló theologiai kar és főgimnázium segélyéből külön tanerők állnak rendelkezésre. Kecskeméten meg van a 8 jogtanár s így az az intézet is megfelel az állami követelményeknek, de a jogtanárokat terheli a bölcsészeti tárgyak előadása is. Máramarosszigeten azonban még mindig csak 6, illetőleg 7 tanszék van rendszeresítve s miután a bölcsészeti tárgyak is a jogtanárok vállait nyomják, ez az intézet teljesen berendezettnek nem mondható s öt jogtanár az I. félévben 13—15 órát, a II ban 12—13 órát adott elő. Ezzel szemben viszont Debrecenben egyes tanárok a rendes heti 10 órát sem töltik ki.

(Folyt. köv.)

Lelkész-értekezlet Felső-Borsodban.

Néptelenebb értekezletünk talán sohasem volt még nekünk felső-borsodiaknak, mint a f. évi július hó 28-diki Edelényben. Sokakat elfoglalt közülünk a hivatalos teendő, a tisztességes megélhetésért folytatott küzdelem. Pedig hát óhajtandó volna, hogy esetről-esetre el ne maradjon senki közülünk, ha csak nagyon fontos okok nem kényszerítik a távolmaradásra. Hiszen nagyobb munka, nehezebb feladatok megoldása régóta nem várakozott a kálvinista papságra, mint épen napjainkban s bizony az erők összetételére s egyetértő komoly munkálkodásra lenne szükség, hogy a nagy munka mezőn — hol nem egyszer ellenséges helyről jövő támadások is fenyegetnek bennünket — becsülettel megálljuk. Igen! úgy kellene lenne, de sajnálattal látjuk, hogy nem így van. Kiélesített személyi harcok, elvi ellentétek s más eféle betegségek pusztítanak sorainkban. Kálvinista vallásunk megvédelmezése, anyaszentegyházunk jövőjének biztosítása: ezek a szent célok sem képesek immár lecsendesíteni a szenvedélyek hullámait. Harcolnunk kell elleneinkkel s ugyanakkor egymás között is meghasonlunk. Forgácsoljuk szellemi erőnket, gyengítsük lelki fegyvereinket s fél,

hogy nem lesz-e eredménytelen, hiába való a mi vitézkedésünk? . . .

Ilyen gondolatok nehezedtek lelkünkre értekezletünk folyamán, hol épen a legfontosabb tárgyak megvitatásánál megállapithattuk, hogy az egész vonalon milyen nagy nálunk a rendszertelenség, sőt tájékozatlanság. Ott van az egyházi adórendezés kérdése, mely a konvent sokféle utasításaival, pótló intézkedéseivel komoly tanúlmányozás után is csak egy gordiusi csomó, melyet ha látszólag sikerül is megoldanunk, ki tudja meg lesz-e az óhajtott s várva-várt eredmény? . . . Ott van a nagy hirtelenséggel felállított lelkészi nyugdíjintézet, melynek sulyos terhei vészes felhő gyanánt nehezednek már is sokunkra s méltó aggodalommal töltik el lelkünket. Ott vannak az 1848. XX. t.-c. végrehajtásához fűzött s ma már meghiusúltnak jelezhető várakozások! . . . De ki tudná rövidesen mind elsorolni sérelmeinket, csalódásainkat? E tudósítás keretében célom nem is lehet ez. Ott hagyva azért az általános dolgokat, áttérek a közelebbi részletezésre.

Mint említettem, Edelényben tartottuk értekezletünket s bizony csak 22-en jelentünk meg, holott 56-an lehettünk volna, ha mindnyájan összejövünk. Elnökünk: Dávid József sem lehetett jelen szomorú családi körülmények miatt s Demeter Bertalan alelnök helyettesitette az elnöki székben. A szokásos alkalmi imát Jósvai Dénes új lelkész-társunk mondotta. Buzgó áhitattal szépen imádkozott. Majd Demeter Bertalan melegen üdvözölte a jelenlévőket s megnyitotta a tanácskozást. Aztán jöttek egymás után a részben elszomoritó, részben megnyugtató tárgyak Dávid József elnök lemondását — mint csupán az alapszabályokhoz való alkalmazkodást — tudomásúl vettük, de egyakarattal újból megválasztottuk. Bebizonyította ő már eddigelé is, hogy méltó a vezérségünkre, hadd vezessen, hadd irányítson tehát továbbra is bennünket szokott lelkesedésével s ügybuzgóságával. Egyházmegyénk nagyérdemű gondnoka is ismételten és véglegesen lemondott értekezleti tagságáról, semmiképen nem tudván azonositani magát az értekezl tünkben felkarolt ORLE-ista törekvésekkel. Az idők jelét és pedig szomorú jelét láttuk e pontnál, mely arra enged következtetni, hogy a papság és világiak között is kezd meglazúlni a kivánatos jó egyetértés s kölcsönösen félreértjük, igazságtalanúl meggyanúsitjuk egymást. Pedig hogy is hangzik a Huber K. gyönyörű fohásza: „Óh tanítsad összhangzásra egy anyának gyermekit, minden ember bennök lássa egy család testvéreit!“ Óh ha mindnyájunk lelkét foglyúl ejtené e magasztos fohász, hogy minden legkisebb félreértést kiküszöbölhetnénk körünkből, milyen más lenne akkor egész egyház-társadalmi életünk?! . . . A Ragályi Béla úr lemondását tudomásúl vette értekezletünk.

Hosszas tanácskozást provokált a nyugdíjintézeti terhek mikénti csökkentésének kérdése. Nem is csoda ez! Hiszen csak most látjuk, hogy a méltóságos konvent micsoda nagy terhek elhordozására kötelezett el bennünket a nyugdíjintézet felállításával.* Mennyivel üdvösebb dolog lett volna előbb arról gondoskodni, hogy a törvényben megállapított fizetésünk ne csak a papiroson, de a valóságban is meg legyen. Úgy aztán jöhetett volna a nyugdíjintézet, bizonyára kevesebb tartózkodással s kevesebb rázkódtatással léptünk volna kötelékébe. Egy értelemmel valljuk, hogy itt tennünk kell valamit s még a segélykéréstől sem szabad elzárkóznunk, ha a terhek alatt összeroskadni nem akarunk. És elfogadtuk (Szuhay Benedek előadásában) egy kiküldött bizottság azon javaslatát, hogy szépen virágzó egyházmegyei gyámtárunkból 5 éven át szakitsunk el 2—2 ezer, vagyis összesen 10 ezer koronát s a szolgálati évek arányában enyhítsük nyugdíjterhünket az így nyert összegből. Bátran megtehetjük ezt, mert a tőke-csökkenés dacára özvegyeink-árváink rövidűlni nem fognak s a gyámtár sorsának megrendűlésétől egyáltalában nincs mit tartanunk. Az így nyerendő segéllyel azonban még csak parányi részben könnyítünk magunkon, szükségesnek látta azért értekezletünk, az alsóborsodi és tornai testvéregyházmegyei értekezletek átiratának figyelembe vételével más irányban is megindítani a segélykérő akciót s kimondottuk, hogy a főtiszt. Egyházkerület ajtaján is tisztelettel teljesen bekopogtatunk s ismételten feltárjuk ott sebeinket, elmondjuk panaszunkat s kérjük, hogy mutasson nekünk segítő jobbot s egyik-másik tárházból — különösen amelyikhez nekünk, lelkészeknek jogunk van — nyisson számunkra segedelemforrásokat. És jó reménységgel vagyunk az iránt, hogy az a barátságtalan, rideg légáramlat (?), mely e kérdés tárgyalásánál a tavaszi egyh.-ker. gyűlésen lehűtött bennünket, őszi gyűlésünkre már teljesen felmelegszik s áldást osztogató melegséggel fogja majd átlebegni a tanácskozás nagy termét?! Közfelfogás az, hogy a „Hollandi-Szűkösi“ tár teljes joggal segithet rajtunk és semmi komolyabb baj nem származnék abból, ha 5 evre nekünk szentelné 13—14000 korona kamatjövedelmét, vagy ha magából a tőkéből segitene is ratunk. Mi régóta hallgatunk, tűrünk szegény sorsunkban, kérvényeinkkel eddigelé nem igen háborgattuk a főtiszt. egyh.-ker. zöld asztalát, bízunk azért abban, hogy ez egyszeri indokolt kérésünk nem tér vissza meghallgatatlanúl. Adja Isten, hogy úgy legyen! . . .

Nem kevésbbé fontos tárgyunk volt az egyházi adózás kérdése s e kérdés szerencsés megoldása céljából az egyöntetű eljárás keresztűl vitele. Meghallgattuk és köszönettel fogadtuk az előzetesen kiküldött tanácsbírói kar véleményes javaslatát s mint irányt jelölő, útbaigazító munkálatot kinyomatni határoztuk azt. Most már összeállíthatjuk s kell is, hogy összeállítsuk és benyújtsuk kérvényeinket s nem sokára ki fog tűnni, minő kilátásunk lehet a segedelemre; ki fog tűnni, mennyiben válnak be új zsinati törvényeink, konventi munkálataink? Javúl-e helyzetünk s nem lesz-e még több okunk a panaszra és aggodalomra.

Demeter Bertalant elismerésünkkel és 20 korona pályadíjjal méltattuk egy ilyen című dolgozatáért: „A keresztyénség és socialismus.“ Szép tehetségről és komoly munkálkodásról, tanúlmányozásról tanúskodó sikerűlt dolgozat az, amely dícséretére válik szerzőjének. Eszmét cseréltünk a vad házasságok megszüntetésének eszközeiről s úgy vélekedtünk, hogy itt a papi prudencia lehet a leghasznosabb gyógyszer. Pártolni, terjeszteni óhajtjuk a „Koszorú“-füzeteket, a „Prot. Irod. Társ.“ e vallásos irányú s gyülekezeteinkbe hasznosan bevezethető népies kiadványait. Óhajtjuk az „Egyetemes Névtár“ kinyomatását, mely 1886-ban látott utóljára napvilágot.

* Ez a baj, hogy csak most látjuk, holott elébb is láthatta volna minden érdekelt egyén! Hiszen a nyugdíjintézethez is voltak előmunkálatok! De ha későn ébredünk is, a bajon segíteni kell s a gyógyszert el kell találnunk! Szerk.

Szívesen közremunkálunk a sárospataki internátus érdekében. Végül nehézményeztük, hogy a főtiszt. püspöki hivatal jelentő íveinket egyes esetekben kiszolgáltatja a pénzügyigazgatóságnak a IV. oszt. kereseti adók kivetése céljából. — Ezek képezték tanácskozásaink fontosabb tárgyait.

Vajha ne lett légyen hiába való a mi tanácskozásunk! *Szentmártoni Dániel.*

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Bizalommal kérjük lapunk t. olvasóit, hogy a hátrálékos és a folyó félévre szóló előfizetési díjakat beküldeni szíveskedjenek. A hátrálékosok száma — sajnos — még mindig igen nagy, pedig a nyomdai költséget minden hó elsején fizetnünk kell. Tisztelettel kérjük tehát az előfizetési díjak pontos beküldését.**

— **Lelkészválasztás.** A *sajóivánkai* egyházközség *Ecsedi Tóth József* miskolci segédlelkészt választotta meg lelkészeül.

— **Egyházmegyei gyűlés.** A f.-zempléni ref. egyházmegye őszi közgyűlését szept. hó 9-én d. e. ½9 órakor tartja meg Hardicsán. A gyűlés előtti istenitiszteletkor *Böszörményi Sándor* homonnai lelkész fog imádkozni. A gyűlés tárgysorozatába fel van véve többek közt: Indítvány a „*Ne temere*“ pápai dekretum ellen, továbbá „*felirat*“ a klerikalizmus terjedése ellen.

— **Meghivó.** Mezőlaborc és vidéke protestáns hivei a *Mezőlaborcon épitendő templomuk tőkéjének* gyarapitására folyó évi augusztus hó 15-én nyári táncmulatságot rendeznek. Belépti dij személyenként 2 kor., családjegy 3 kor.

— **Felhivás.** A *főiskola igazgatósága* ezen az úton is felhívja a t. városi közönség figyelmét arra, hogy azok, akik főiskolai tanulókat akarnak tartani, ebbeli szándékukat augusztus 15-ig jelentsék be a háznagyi hivatalnak.

— **Iskolai kirándulások az államvasútakon.** A hazai tanintézetek tanulói és az őket kisérő tanárok és tanitók az intézeti tanulmányi kirándulások alkalmával az államvasutakon a hazai vasútak vonalain eddig féláru menetjegyekkel utazhattak. Kossuth Ferenc kereskedelemügyi miniszter, figyelemmel az ily utazásokhoz fűződő kulturális érdekekre, az iskolai kirándulások céljaira további könnyitéseket engedélyezett. Elrendelte, hogy a tanulmányi kirándulók részére, ha megfelelő számmal jelentkeznek, lehetőleg külön kocsit bocsássanak rendelkezésre és amennyiben az utazásnak gyorsvonaton való megtétele indokolt és az illető gyorsvonat terhelési viszonyai ezt megengedik, ahoz III. osztályú személykocsit kapcsoljanak, amely esetben az illető tanulók gyorsvonatú III. osztályú féljegyekkel utazhatnak. Az eddig is élvezett 50 százalékos díjmérséklés továbbmenő fokozásaképen pedig megengedte a kereskedelemügyi miniszter, hogy két tiz éven aluli tanuló egy féljeggyel és minden tiz fizető tanulóval egy szegénysorsú tanuló díjtalanúl utazhassék. Mindezek mellett a tanulmányi kirándulások célját szolgálják azok a mérsékelt árú bérletjegyek is, amelyeket június, július és augusztus hónapokban adnak ki a magyar államvasutak vonalaira. Ezek 15 napi érvényességgel az államvasutak összes vonalaira szólnak és az első kocsiosztályban 120 kor., a második osztályban 80 kor., a harmadik kocsiosztályban pedig 40 kor. bérletárért válthatók. Ezek a rendkivül olcsó bérletjegyek főleg a magukban utazóknál vannak hivatva a tanulmányi utakat megkönnyiteni és különösen hosszabb utakra előnyösen használhatók. *D.*

— **Szemelvényes Biblia.** Az Egyetemes Konvent Elnöksége a Szemelvényes Biblia ügyében a következő értesitést és kérelmet intézte az iskolai igazgatóságokhoz, lelkészi hivatalokhoz és vallástanárokhoz. 34721/908. sz. Tekintetes Igazgatóság! Nagytiszteletű Lelkész Úr! Mélyen tisztelt Vallástanár Úr! A magyarországi Református Egyetemes Konvent az 1901-ik évben revideálván ref. középiskoláink tantervét, a vallásoktatás alapjává és központjává az ó- és újszövetségi szentirás olvastatását és magyarázatát tette. E tanterv etikai és paedagógiai szempontok figyelembevételével, kimondja, hogy ne az egész biblia adassék a növendékek kezébe, hanem annak válogatott szemelvényei egységes szerkezetben egy olvasókönyvbe: Tanulók Bibliájába összefoglalva. Ehez képest az Egyetemes Konvent 1901. évi 70. számú határozatával elrendelte a Bibliai Szemelvények tankönyvének az egyetemes egyház által leendő kiadását. A Bibliai Szemelvények tankönyvének összeállitására pályázat hirdettetvén, ez a pályázat teljesen kielégitő eredményre vezetett, mert egy olyan munkát hozott létre, mely a szakbirálók egyértelmű jelentése szerint „alapos, beható tanulmánnyal készült s a didaktikai igények jogosult mértékét meghaladó bőséggel ad szemelvényeket az egész biblia minden könyvéből; azokat átlátszó világossággal s jól kerekíti ki; sulyt magára a szövegre helyez s ritkán csinál összevonásokat és szerkesztői kapcsolásokat; szó és tárgyi magyarázatoknál csak a legszükségesebbekre szorítkozik s azokat röviden, szabatosan teszi, mindig a megfelelő helyen.“ Ennél fogva a munka, melynek szerzője Murányi János volt somogybálványosi, jelenleg péceli ref. lelkész, a kitűzött 1000 koronás pályadijra érdemesnek itéltetett. E pályanyertes munkát most adja ki középiskoláink használatára Egyetemes Konventünk magyar bibliánk újonnan revideált szövege szerint. A Szemelvényes Bibliának, mint iskolai segédkönyvnek kiadására az Országos Református Tanáregyesület vállalkozott, mely a kiadást, egyéb tankönyveink kiadójával, a Hegedűs és Sándor, debreceni könyvkiadócéggel eszközölteti. A könyv f. évi augusztus hóban oly időben jelen meg, hogy az már a következő 1908/9. tanévben használható lesz. Amidőn ezt a tekintetes Igazgatóság, nagytiszteletű Lelkész úr es a mélyen tisztelt Vallástanár úr szives tudomására hozzuk, egyszersmind tisztelettel kérjük, hogy a Szemelvényes Bibliát a jövő 1908/9 évi tankönyvjegyzékükbe az I—IV. osztály számára előirt segédkönyvül fölvenni és az intézetbe bevezetni szíveskedjék. Egyetemes Konventünket általánosan érzett és a szakférfiaktól sürgetett paedagógiai és didaktikai elvek vezették akkor, mikor a Szemelvényes Biblia elkészitését és kiadását elrendelte. Kiváló sulyt helyez arra, föltétlenül szükségesnek tartja és elvárja, hogy Murányi János kitűnő tankönyve az összes hazai református gimnáziumokban, polgári és felsőbb leányiskolákban, tanító- és tanitónőképezdében, — továbbá a más lelekezetű és állami közepiskolákba járó ref. növendékek vallásoktatásánál alkalmaztassék. Ily értelemben ajánljuk a Szemelvényes Bibliát a tekintetes Igazgatóság, nagytiszteletű Lelkész úr és a mélyen tisztelt Vallástanár úr szives figyelmébe. —

Budapest, 1908. június 20. *Br. Bánffy Dezső*, a magyarországi ref. egyetemes konvent világi elnöke. *Antal Gábor*, a magyarországi ref. egyetemes konvent h. egyházi elnöke. Hasonló szellemű felhívást intézett ez ügyben az Orsz. Ref. Tanáregyesület Elnöksége is az igazgatóságokhoz és vallástanárokhoz. A Szemelvényes Biblia ára vászonkötésben 3 korona.

— **Beküldetett.** „Nagytiszteletű Szerkesztő Úr! Folyó év juli ...-én érkezett hozzám a sajó-hidvégi ref. lelkészi hivataltól azon felhívás, melyet eredetiben van szerencsém a Nagytiszteletű szerkesztő úrnak áttekintés és esetleges felhasználás végett tisztelettel megküldeni. Nagyon csodálkozom azon, hogy az „ORLE“ eme lelkes tagjai még most sem nyugosznak s mindent elkövetnek arra nézve, hogy mindazon lelkészeket, — kik e fenti egyesülettől még ez ideig távoltartották magukat, — mézes-mázos beszédükkel megnyerjék. Alkalmatlankodásomért bocsánatot kérve, maradok a Nagytiszteletű szerkesztő úrnak kiváló tisztelettel. 1908 aug. hó. Alázatos szolgája: N. N. lelkész. — Nagytiszteletü . . . . . ref. lelkész urnak . . . . Az „Országos Ref. Lelkészegyesület“ elnökségétől nyert megbizatás folytán szeretettel és bizalommal felkérem tisztelt lelkésztársamat, hogy tekintettel az „Országos Ref. Lelkészegyesület“ közismeretű és minden tekintetben méltánylandó nemes céljára s anyaszentegyházunk épitését hathatósan előmozditani hivatott komoly és buzgó törekvésére, a kartársi szeretet és összetartózandóság érzésétől indittatva méltóztassék az országos egyesületbe tagul belépni s az ezen nemes elhatározásról szóló alábbi nyilatkozatot aláirni és hozzám mielőbb megküldeni. Sajóhidvég, 1908. julius 22-én. Kartársi tisztelettel: Kazai Sándor lelkész, egyházm. megbizott. Belépési nyilatkozat, mely által ezennel kinyilatkoztatom, hogy az „Országos Ref. Lelkészegyesület“ rendes tagjai sorába 1908. január elsejével kezdődőleg belépek. ....., 1908. január. ..... 104/1908. szám. Nt. ..... ref. lelk. Hivatalnak. Kedves Kollega úr! Néhai Esperesünk, mint megbizott halála után nem tudjuk, kik tagjai e megyénkben az Orsz. Ref. Lelkészegyesületnek, azért nekem, ki ujabban megbizást vettem, kötelességem tiszta tájékozás szerzése céljából minden egyes lelkésztárs magatartásáról nyilatkozatot kikérni. Ezt teszem ime most kollega úrral szemben is midőn kérem, kegyeskedjék engem értesiteni, *be volt-e eddig lépve* az egyesületbe. Ha ezt most *szándékolná*, akkor az itt alól leszakitható nyomtatott nyilatkozat használandó fel kitöltés után. Becses elhatározásáról, bármily irányu legyen is, ne terheltessék engem értesiteni, a ki kérelmemmel maradok Sajóhidvégen, 1908 julius 22-én, szives testvéri szeretettel Kazai Sándor lelkész“.

Szerkesztői üzenetek.

T. D. Szabolcs. Az *új Vay-Mocsáry alapra* küldött 20 koronát a főiskolai pénztári hivatalnak átadtam.

Balogh István. A krassó vidéki jegyzőkönyvet — sajnálatunkra — nem közölhetjük. Mi amaz elitélt lappal a magunk dolgát régen elvégeztük.

B. E. *Hejőbába.* Hogy mikor lesznek a lelkészképesitő vizsgálatok — arra nézve a püspöki hivatal adhat tájékoztatást. Tessék odafordúlni.

TARTALOM. *Révész Kálmán:* Kálvin legújabb méltatója. — *Fodor György:* Sérelmek. (Vége köv.). — *Nagy István:* Püspökválasztás Tiszántúl. — *Kovács István:* Ujj József. (Necrolog.). — *Dr. Finkey Ferenc* egyet. tanügyi bizottsági előadó jelentése. — *Szentmártoni Dániel:* Lelkészi értekezlet Felsőborsodban. — Vegyes közlemények. — Szerkesztői üzenetek. — Hirdetések.

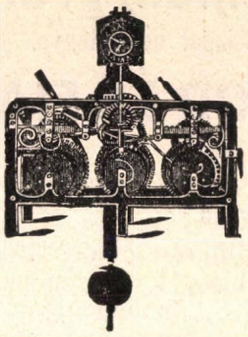

Torony-órák,

palota-, városházi-, gyári- és laktanya órák berendezését a legelőnyösebben eszközöl

MAYER KÁROLY

utóda

MÜLLER JÁNOS

I. magyar óragyár gőzerő-berendezéssel

BUDAPEST, VII, Tököly-ut 52. szám saját házában.

Képes árjegyzékek és költségvetések bérmentve.

Ujonnan megjelent művek!

HÓSEÁS.

Theologiai magántanári vizsgai dolgozat.

Irta:

Ceglédi Sándor.

velikai-p'sanicai református misziói lelkész.

Ára füzve 3·50 korona.

Halotti beszédek és imák.

Irta:

Kis Gábor.

volt pápai református lelkész.

Terjedelme 15½ iv; tartalmaz 71 halotti beszédet és imát.

Ára füzve 4 korona.

Megrendelhetők a kiadónál: **KIS TIVADAR** könyv- és papirkereskedésében Pápán, Fő-utca 21. sz.

Harmóniumokat

mindkét rendszer szerint a legolcsóbban szállit

PAJK REZSŐ és TÁRSA

Budapest,

V., József-körut 15.

Pianók! Pianók! Pianók!

Árjegyzéket ingyen és bérmentve küld.

Lelkészeknek és tanitóknak külön százalékengedmény. Részletfizetésre is szállítunk!

Szállítások bérmentve eszközöltetnek az utolsó vasútállomásig.

Elismert kitünő áruk.

Orgona és harmoniúm gyár

gőzerő hajtás és villamos világítással berendezve.

ORSZÁGH SÁNDOR ÉS FIA

cs. és kir. udvari szállítók

Rákospalota (Budapest mellett).

Alapíttatott 1861. évben.

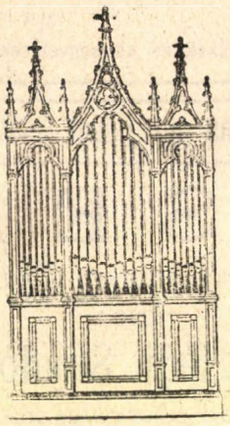

Az 1885. évi országos kiállításon „nagy dísz oklevéllel“ (első díj) és „Ferencz József lovagrenddel“ az 1904. évi veszprémi kiállításon „arany éremmel“ (első díj), az 1906. évi kassai kiállításon „dísz oklevéllel“ (első díj) kitüntetve, azonkívül számtalan kitüntetés és elismerés. Ajánlják kitünő hangú és szerkezetű, főleg a legújabb légnyomatu (pneumatikai) orgonáikat, melyek rendkívül könnyű játékmód és a változatok egyszerű kezelése mellett, az időjárás minden viszontagságainak ellenállnak. Szolid munka és jutányos árak. Kisebb orgonák készletben vannak. Eddig 700-nál több új orgona lett szállitva. Raktáron kitünő hangú harmoniumok minden nagyságban. Harmoniumok tetszés szerinti rajz és változat összeállitással rendelésre készülnek. Tervezeteket és rajzokat kivánatra küldünk.

Most jelent meg!

Tanulmányok.

Irta Dr. Antal Géza. Ára 1 kor. 60 fill. *Tartalom*: A magyar protestáns egyház külföldi érintkezései. — Az amerikai kálvinismus. — Az amerikai magyarság jövője nemzeti szempontból. — Az amerikai magy. ref. egyházak.

Az amerikai magyarság jövője nemzeti szempontból.

Irta Dr. Antal Géza. Ára 50 fillér.

Magyar református egyházalkotmány.

Irta Dr. Kun Béla. A vaskos 350 oldalból álló mű ára 7 korona. *Tartalom*: Elméleti alapok. — Történelmi alapok. — A magyar ref. egyházalkotmány jogi kutfői. — A magyar ref. egyház helyzete a magyar államban. — A magyar ref. egyház viszonya más egyházak irányában. — A magyar ref. egyház mostani alkotmánya. — Az egyházszervezet áttekintése. — A jogok alanyai az egyházban. — Az egyházi szervek. — Az egyházi törvényhozás. — Az egyház kormányzata. — Az egyházi biráskodás.

Ezen müvek kaphatók:

Hegedüs és Sándor

könyvkereskedésében Debrecenben és minden könyvkereskedésben.

Pontos és legjobb órák 5 évi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák,

borkancsók, china-ezüst disztárgyak,

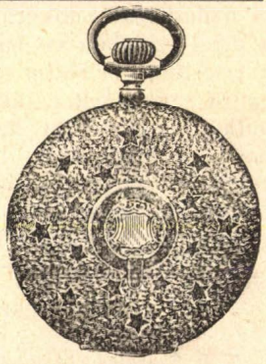

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

Polgár Kálmán

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállitója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 33. szám. Sárospatak, 1908. augusztus 16.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZI KERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEG ELÉN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

Sérelmek.

(Vége.)

S ez a 23% fizetése 1600 korona után nem is lenne elviselhetlen teher a hollandi és szükösi tárra, ha — mint előbb mondottam — a lekötöttségből felszabadíttatnék. Mert az 1906. évi tár állását véve csak számításba (1907. tav. jkv.), kamatozó tőke 265022 korona, melynek kamatja, ha felerészben 5%-al, felerészben 6%-al kamatozik = 14576 korona; kamathátrálék s pénztári maradvány 13290 kor.; összesen 27866 korona. A pénztárnok s ügyész fizetésére le menne 400 korona, maradna rendelkezés alatt 27466 korona.

Van pedig 356 lelkészi állás, de a melyből 56 rendesen üresedésben van. Számíthatunk tehát 300 lelkész után 23%-os járulékot 368 koronájával 110400 koronát. S minthogy az öt éves kedvezményt a lelkészek is igénybe veszik, igénybe venné a hollandi-szükösi tár is s fizetne évenkint 22080 koronát. S így az 1906. évi tár állását véve figyelembe, maradna a kamat, hátrálék s készpénz felhasználása mellett még a rendes kamatozó tőkén felül 5386 K. Ehhez hozzá véve az 1907. évi pénz-szaporulatot s az 1908. év kamatát, kitelnék az 1909-ben fizetendő 2-ik részlet. Az 1910. évi 3-ik részlet fedezetet nyerne a kamatokból, ami 14000 korona s a tőkepénznek 8000 koronányi meghiányosításából. Igy maradna kamatozó tőke 257022 korona. A 4-ik részlet fizetésénél 1911-ben kamatból fizettetnék 13000 korona s tőkéből 9000 K. Maradna kamatozó tőke 248022 K. Ennek kamatja az 5-ik s utolsó részlet fizetésére 13000 korona, a tőkéből ismét 9000 korona. Igy, mikor a hollandi-szükösi tár a magára vett új tehertől felszabadulna, lenne kerekszámban 239000 K. Vagyis a most meglevő kamatozó tőkéből mindössze 26 ezer koronát veszítene. S ennyi áldozatot talán csak megérdemelne a tiszáninneni ref. papság?

Mondhatnák az ellenkezők, hát 5 éven át mi történnék azon kötelezettségekkel, melyek most a hollandi és szükösi tárra reá nehezednek? Mik ezek a terhek? Egyházkerületi özvegy-árvatár 400 korona (1867. tav. jkv. 38.) Tanári nyugdíjintézet (?) 600 kor. (1867. tav. jkv. 59.) Ügyész-pénztárnok fizetés 200 K. Prinsterer alapítványból egy tápintezeti hely 160 K. Az egyházmegyéknek 1920 K. (1882. őszi jkv. 41.)

De hát van-e az egyházkerületi özvegyárvatárnak szüksége az évi 400 korona segélyre? Nincs, Ma már olyan szép tőkével rendelkezik e tár, hogy kamataiból nemcsak az özvegyeket fizetheti, de még tőkéjét is szaporíthatja.

Tanári nyugdíjintézet?! Mióta ez intézet államilag szerveztetett, erre a segélyre sincs többé semmi szükség. Ügyész-pénztárnok fizetésére számításomnál nem pusztán azt a 200 koronát vettem, ami kerületi jegyzőkönyvünkben látható (1892. tav. 20), hanem 400 koronát s a tizeseknek évenkénti elhagyásával 6—700 koronát. Ez tehát állandó teher, számadásomat nem befolyásolja. Valamint a tápintézetnek fizetendő évenkinti 160 korona sem. Végül ott van az egyházmegyéknek adott 1920 korona. Ha ez öt évig visszatartatik, bizony nem esik le sem a varbóci, sem a makkoshotykai torony gombja! Hiszen e segélyt nagy részben úgyis lelkészek kapták, kik most megnyernék a segélyt hathatósabban a lelkészi nyugdíjintézeti 23%-nak a tár által leendő fizetésével. Tehát semmi sem állja útját annak, hogy a szükösi hollandi tár a reá nehezülő kötelezettségektől felszabadíttassék. De azt mondja talán valaki, igen ám, de több terhe is van e tárnak?! Hát gondolom, hogy van, mert akkor nem 2, vagy 2500 koronával szaporodnék a tőke évenkint, hanem 9—10.000 koronával. De én a kerületi jegyzőkönyvekből több terhet nem tudtam kinézni. S ha kerületi határozat nélkül terheltetett meg ez a pénztár, — amit nem hiszek — úgy még inkább fel kell szabaditani a terhektől.

Indítványozom azért mind a 8 egyházmegye lelkészi értekezletéénél, hogy tekintetbe véve a lelkészek jogosultságát a hollandi—szükösi tárhoz; az egyházmegyék útján kérjék fel a Főt. Egyházkerületet, hogy a kerületbeli lelkészek 1600 korona egységes törzsfizetése után az egyszerű 23%-os lelkészi nyugdíjintézeti jnrulékot 5 évig egyenlő részletben fizesse a hollandi—szükösi tár *még a tőke meghiányosításával is.* s az ezután alkalmazott lelkészek 23%-os belépési járuléka pedig a tárnak állandó kötelezettsége maradjon.

A másik sérelem általánosabb. Egy konventi határozat s annak szerencsétlen végrehajtása.

Az 1907. októberi konventi ülése jegyzőkönyvének 28/IV. pontjával felkéretett a közokt. ügyi miniszterium, hogy engedje meg az egyházi főhatóságoknak az állami fizeteskiegészítésből a congruás papok nyugdíjjárulékát visszatartani s ezt a közokt. miniszterium meg is engedte. Nem keresem az összeütközést ezen min. rendelet s aközött, mely a világi bíróságoknak megtiltja a lelkész congruájának lefoglalását. Nem kérdem, miért szabad egyiknek az, ami nem szabad a másiknak, elvégre valamilyen autonómiánk is volna!? Csak azt nem tudom felfogni, mi lehetett célja ezen intézkedésnek? A nyugdíjjárulék biztosítása-e, vagy a congruás papok

megszégyenítése? Mi nyilatkozott meg felettes hatóságainknál a nyugdíjintézet iránti rajongó szeretet-e, vagy bizalmatlanság a congruás papok fizetőképessége és akarata iránt? S ha sem egyik, sem másik, vagy ha mind összevéve is, hogy ragadtathatta el magát a konvent olyan határozatra s annak végrehajtására, melyet a congruás papok magukra nézve jogtalannak s igazságtalannak ítélnek s tartanak?

Az 1907. évi október havi konventi jegyzőkönyvben a 28. pont alatt behozott pótló utasítás 8. alpontja szerint a nyugdíjintézeti járulékot november 1-én lehet fizetni. Persze, aki ekkorra ki nem fizette, 5% kamatot fizet utánna. Tehát a lelkészeknek ez év nov. 1-re kellett fizetni s mégis a congruás lelkészektől, már a juliusi congruából visszatartották, tehát 4 hóval előbb, mint az a tartozás esedékes lett volna. Hát nem sérelem, nem jogtalanság és igazságtalanság ez, hogy a konvent be sem várja, fizet-e valaki, nem-e, lefoglaltatja a fizetés egy részét éppen akkor, mikor arra a legnagyobb szükség van? A congruás papok legnagyobb része gazdálkodik. Tavaszra kiürül a magtár, az állattartás sem hoz biztos jövedelmet nyárban, az egyházi adóból s kis gazdálkodásból kapott csekély jövedelem ekkorra ezer felé repült s itt van az aratás, hordás, géplés, szántás vetés ideje, úgy rendezkedtünk be, mióta congrua van, hogy ez képezi a nyári munkáltatás költségeit. S egyszerre hallatszik az ítélet: a congruából visszatartandó a nov. 1-én esedékes lelkészi nyugdíjintézeti járulék. Hát ez nem volt szép eljárás. Mert, jól van! ha kötelezettségemnek nem tettem eleget a konvent által megjelölt határidőre; — foglaltassa le kamatostól s tartsa vissza a más évi januári congruámból, de hogy én négy hóval hamarabb fizessek, mint a halasi, vagy debreceni pap, — hogy ezt az eljárást én szépnek, jónak, — igaznak tartsam, ahhoz az én lelkem simulni nem tud!

Tehát a congrua előzetes visszatartása anyagi sérelem, de sérelem erkölcsileg is!

Én a szegénységet nem restellem, a gazdagok sorsát nem irigylem, de becstelenségnek tartom szegénynél, gazdagnál, mikor erőszakosan kell megszerezni akár egyesnek, akár intézménynek azt, mit önként kellett volna fizetnem. Mert vagy az történt, hogy szegénységemmel számot nem vetettem, tovább nyujtóztam, mint takaróm ért, tehát gondatlan, könnyelmü voltam; vagy az, hogy nem akartam fizetni, tehát hiányzott a kötelességtudás. Papnál egyik sem dícséretre méltó tulajdonság.

Vagy talán a konventnek annyira szomoru tapasztalatai lennének már, hogy önmaga előtt igazolva lenne az összes kongruás papok elleni eljárása? Nem hiszem! Meg lehet, bizonyára van is egy-két lelkésztársunk, kik különböző okok miatt kötelezettségeiknek eleget nem tesznek, de azért az egy-kettő vagy egy s nehány mulasztásáért talán még sem kellene a szégyenbélyeget mindnek a homlokára sütni? Ugyan kinek volt erre szüksége?

De ne folytassuk! Lehet, hogy nem is a konvent hibája ez! Lehet, hogy egy kissé tulhajtott buzgóság oka e sérelemnek, de bármi legyen, e határozat végrehajtását meg kell változtatni.

Azért indítványozom Magyarország összes lelkészi értekezleteinél vagy egyesületeinél, hogy az egyházmegyék s egyházkerületek útján hasson oda, hogy ezen sérelmes eljárás meg legyen szüntetve olykép, hogy aki nyugdíjintézeti járulékát nov. 1-re ki nem fizette, annak nyugdíjjáruléka következő kongruájából visszatartandó.

Fodor György.

Dr. Finkey Ferenc, egyetemes tanügyi-bizottsági előadó jelentése a ref. jogakadémiák 1906/7. évi állapotáról.

(Folytatás és vége.)

IV. Az iskolai év folyamán felvett vizsgák számára és sikerére nézve a következő két táblázatot állítottam össze:

1. A felvett vizsgálatok összes száma volt:

	I. alapv.	II. alapv.	Államtud. államv.	Jogtud. államv.	Összesen
Debrecenben	102	93	7	4	206
Sárospatakon	48	33	14	7	102
Kecskeméten	55	48	14	2	119
M.-Szigeten	39	36	36	14	125
					552

Megjegyzendő, hogy e számokban a pót- és ismétlő vizsgák is bennfoglaltatnak.

2. A sikerrel letett vizsgálatok %-ban kifejezve:

	I. alapv.	II. alapv.	Államtud. államv.	Jogtud. államv.	Együtt
Debrecenben	66·6	54·8	71·8	75·0	60·1
Sárospatakon	79·1	66·6	100·0	71·8	77·4
Kecskeméten	67·2	81·2	78·5	100·0	73·9
M.-szigeten	69·2	97·2	77·7	85·7	81·6
					71·9

Az összes vizsgák végeredménye a tavalyihoz viszonyítva valamivel emelkedett; míg tavaly a jelentkezőknek 68%, ez idén 71·9% a (552 jelentkező közül 393) tette le sikerrel a vizsgát.

A vizsgák számadataiból feltünő, de állandó jelenség az államvizsgák csekély száma mindenik jogakadémiánkon, aminek kézzelfogható magyarázata szintén a doktorátusi kényszer, ami III. és IV. éves joghallgatóink legnagyobb részét az egyetemekre vonzza. A IV. éves joghallgatók csekély létszámának természetes folyománya az államvizsgák csekély száma. Egyedüli és feltünő kivétel e részben Máramarossziget, ahol a folyó évben 36 államtudományi vizsga tartatott, tehát több, mint a többi 3 akadémián együtt véve.

Jelentésem végeredménye gyanánt, miután a lefolyt 1906—7. iskolai év adatai nagyban és egészben megegyeznek az előző 1905—6. év adataival, én sem jelezhetek mást, mint amit b. e. elődöm múlt évi utolsó jelentésében jelzett, t. i., hogy jogakadémiáink a rendelkezésükre álló erőkkel legjobb igyekezettel teljesítik feladatukat s buzgó odaadással szolgálják a protestáns és a hazai jogi oktatás ügyét. Az eredmény, amit jogakadémiáink felmutatnak, semmivel sem áll hátrább, mint amit az állami s a kir. kath. jogakadémiák felmutatnak.

Másfelől szívvel-lélekkel csatlakozom b. e. elődömnek mult évi jelentése végén a jogi oktatásügy reformjának megsürgetése iránt tett s a m. t. Bizottság és a nagymélt. Egyetemes konvent által is elfogadott javaslatához. A m. t. Bizottság és nagymélt. Konvent előtt is felesleges lenne bővebben rajzolnom jogi oktatásügyünknek rendezetlen állapotát s a gyö-

keres reform halaszthatatlan szükségességét. Elismerte és hivatalosan kifejezte ezt már 15 évvel ezelőtt s azóta többször ismételte maga a nagymélt. vallás- és közoktatásügyi minisztérium. Elég legyen emlékezetbe idéznem, hogy gr. Csáky Albin miniszter 1893-ban már az országgyűlés elé terjesztette a kötelező doktorátus eltörléséről szóló törvényjavaslatot. Ezt a javaslatot Csáky utóda, dr. Wlassics Gyula miniszter visszavette ugyan, de annak újabb átdolgozását rögtön munkába is vette s az ő minisztersége alatt készült el az a két újabb tervezet (1899. és 1902.), melyek a jogi oktatásügy teljes reformját s a jogakadémiák felvirágoztatását vették célba. A Wlassics javaslatát, melyet a jogakadémiák, sőt a kolozsvári tud. egyetem is, valamint a m. t. Bizottság is, annak idején nagy örömmel üdvözöltek, magáévá tette Berzeviczy Albert miniszter is. Sajnos, egyiküknek sem sikerült azt tető alá hozni.

A jelenlegi közoktatásügyi kormány szintén kifejezte, hogy a jogi oktatásügy reformját sürgős feladatául tekinti, azonban úgy látszik, az új kormány inkább az egyetemi rendszer hive s előbbvalónak tartja az egyetemek szaporításának kérdését. Egyetemes konventünk az egyetemes tanügyi bizottság javaslatára múlt évi áprilisi üléséből (49. sz. jkönyvi pont) felkérte gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter urat, hogy miután a harmadik egyetem felállítása különben sem érinti a jogakadémiák újjászervezését, kegyeskedjék a Wlassics—Berzeviczy-féle törvénytervezetet, mely teljes biztosítékot nyujt nemcsak a felekezeti jogakadémiák felvirágoztatására, de egyszersmind az egyetemi oktatás biztos sikerére is, késedelem nélkül és tekintet nélkül arra, hogy a harmadik egyetem mikor állíttatik fel, végrehajtani.

Miután az Egyetemes Konvent ezen tiszteletteljes és a hazai tanügy jól felfogott érdekét oly mélyen érintő felszólításának ez ideig nem lett meg a kivánt sikere, mély tisztelettel indítványozom, keresse meg az Egyetemes Konvent ez ügyben ujból gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter urat.

A Sárospataki Tompa-szobor történetéhez.

A nép- és virágregék költőjére büszke volt minden valamire való pataki diák, még a gazdasszony is. Itt lakott, ott lakott, ebben a házban, abban a szobában. En egy évig, én kettőig, háromig főztem, sütöttem neki és mostam reá. Nagyon komoly volt, mint nagy diák; nem igen lehetett vele komázni, tereferélni; mintha mindig főtt-forrt volna a fejében valami, amit nem örömest engedne abból kifutni. A testi ereje is olyan volt, hogy Isten őrizzen attól, hogy a kezei közé jusson valaki.

Az ő pataki diáksága idején a Bodrog és Tiszaközi síkság legnagyobb részben a természeti ritkaságok és sokfélék nyitott muzeuma volt. A két folyó találkozót adott egymásnak ennek sás és nád-erdejében, ahol buján tenyészett a vízimadarak temérdeksége s olcsó élelmezéssel szolgált a halászok és madarászok élősdi nagy seregének. A végtelennek tetsző síkságon a szent természet dajkálkodott a maga kitanulhatatlan bölcseségével és teremtő erejének csodálatosságával.

Ezt a nagy könyvet is tanulta Tompa — a theologiai, jogi és philosophiai tantárgyak mellett — s nagyon szorgalmatosan kellett tanulnia, mert népregéinek egyik másik bevezetése, a természet titkainak, szépségeinek, bódító gazdagságának és változatosságának ünnepi megdicsőítése.

Mig élt, hatott munkált és szenvedett mint bejei, keleméri, majd mint hanvai lelkész, — minden pataki diák boldogan számitgatott arra, hogy megláthatja valamikor Tompát, az országos hirű költőt, a Petőfi és Arany versenytársát, — mint legatus vagy legalább mint sublegatus. Verseit dalóltuk, szavaltuk s belőlük ihletet, tanácsot meritettünk, a róla regélő adoma-féléket áhitattal lestük, hallgattuk, tóditottuk s szinte nagyobbaknak éreztük magunkat, hogy mint diák-elődünkről szólhattunk róla — dicsekedvén. A *Szeremley Gábor* theol. tanár első felesége koporsója felett mondott gyászbeszédét minden jóra való theologus diák csaknem könyv nélkül tudta és mint drágaságot őrizte iratai között. No meg egyebet is !. . .

Dehát se egy emléktábla a városban, se egy mellszobor a főiskolai nagy könyvtárban (ahol Bersenyi, Vörösmarty mellszobrai láthatók,) se egy alapítvány, semmi féle versenydíj, semmi, de semmi nem mutatta itt a vándornak, az egymást felváltó diák-nemzedéknek, hogy Tompa pataki diák volt s hogy Patak, vagy legalább a pataki diák-sereg igazi tisztelője a népregék és virágregék költőjének. Pedig a főiskola 300-dos fennállásának nagy ünnepét is az ő Lorántfy Zsuzsánnája tette — egyebek között — irodalmilag is emlékezetessé!

A Petőfi Sándor szobra már állt az Eskü-téren, az Arany Jánosé is ott ült már a Nemzeti Muzeum előtt, de Tompát, a szerény kálvinista papot, nem merte, nem birta érebe öntetni a nemzet kegyelete. Nem értette, vagy méltatlannak tartotta egy egész nemzet koszorujára ? ! . . .

A hanvai temetőben jelezte ugyan egy csinos márványkő, hogy ott nyugszik Tompa az ő halálig síratott fiával, de ez a hódolat bármilyen meleg szív sugallatából származott, elégtelen volt azok szemében, akik Tompát együtt szokták emlegetni s a szívükben is együtt rejtegetik Petőfivel és Arany Jánossal.

Egyszer csak hangzani kezdett a főiskola öreg falai között, hogy állítsunk emléket Tompa Mihálynak, a pataki diáknak. Hálás szívű gömöri ifjak kezdték a mozgalmat, amely szerényen, lassan terjedt, erősödött s az akadémiai ifjúság önképzőtársulata révén végre — formát is öltött. Talán nekem is volt benne valami csekélyke részem . . .

Az ezeréves ünnep közeledése volt a siettetője. A pataki diákság azzal tegye nevezetessé magára nézve az ezredéves fordulót, hogy öntesse láthatóvá Tompa Mihályt a későbbi nemzedékek számára — programmul, buzdítóul, irányítóul, az eszmények szolgálatára való hivogatóul.

És 1895-ben az ige kezdett testet ölteni. Legalább egy szerény mellszobor őrizze a főiskola szépen felnövekedett kertjében a Tompa emlékét és bizonyitsa a diákságnak nem gyengülő tiszteletét a halhatatlan elől iránt! . . .

Holló Barnabás jó nevű fővárosi szobrász vállalta a kegyeletes cél megvalósítását — a szerény pár ezer forintért, amit a diákság összerakott, összekérencsélt, összedalolt és összetáncolt.

Közeledett az ünnep, a nemzeti nagy ünnep s az idő, amelyben az érebe öntött Tompa odajut a főiskola kertjébe, — annak egyik legszebb pontjára. A szobor helyét nem volt nehéz kijelölni.

Dehát milyen is lesz az az érebe öntött pataki diák? Hiszen Tompának nincsennek teljesen hű

arcképei! C maga nem volt megelégedve egyikkel sem. Így mondták barátai, tisztelői, akik vele sűrűbben érintkezhettek, akik Szemere Miklós lasztóci úri házában és egyebütt kedélyes napokat tölthettek el vele — élete zenithjén.

A szobrásznak nem csekély nehézségű feladat jutott, mert a pataki diákság azt kívánta, hogy az ő érdemeit megörökítendő Tompája lehetőleg fiatal, az a régi diák = Tompa legyen, aki népregéket ír s aki a virágokban is az Isten akaratát keresi és találja meg az embereknek szóló tanításképen. Az a Tompa, aki Szeremleynét temeti . . .

Holló, a szobrász, *Szász Károlyhoz*, a Tompa jóbarátjához fordult jótanácsért, utasításért. Kapott egy néhány képet s a képekhez magyarázatot. Ebben ez a jó, amabban meg amaz; csak az orrára vigyázzon, mert az volt Tompában a mindenekfelett egyéni, az a kissé hajlott, kissé ferde, de így is szép különlegesség. A többit megadja a művészi sugallat.

És Holló az ő budavári műtermében vette az agyagot és formálni kezdte Tompát, a pataki diákot. Nem is egy Tompát, kettőt egyszerre, mert Gömör és Kishontvármegye közönsége is felbuzdult s ő is megrendelte a költő szobrát — álló alakban.

A milleniumi pataki diákság engem kért fel, hogy nézzem meg a Tompa-szobrot és — ha lehet, a költő néhány régi ismerősével bíráltassam meg és mondjam ki rá az — „imprimatur"-t. — Én csak kétszer láttam Tompát földi minőségében. Először 1860 ban, a főiskola 300-ados ünnepén, mint gyermek; másodszor kevéssel halála előtt, mint legátusa, 1868-ban. Az elsőt elfelejtettem, a második ott van most is a lelkem tükrén tiszta körvonalakban, de ez a kép nem nyilvános emléknek való; a halál révén vergődő költő képe ez.

(Vége köv.)

Kálvin a történelem ítélőszéke előtt.

(Folytatás.)

XVI.

Kálvin, a modern szabadságok megalapítója*.

Edinburgban, a régi város közepén, van egy csöndes tér, amelyet a székesegyház s egy csomó kiváló épület zár körül, amelyek közül kiemelendők két híres könyvtár, az igazságügyi palota és az országház palotája. A tér közepén van egy kis négyszögű kőlap, ezzel a rézveretű két betűvel és kelettel: „J. K. 1572".

Itt nyugszik hát Knox János, Skótország híres reformátora, közötte mindannak, amik az általa megteremtett népnek életét szimbolizálják: az egyház, az iskola, a justitia és a politika közt. Nem hiszem, hogy lenne még valahol nemcsak a skót reformatiónak, hanem a protestáns s közelebbről a kálvinista reformatiónak ilyen szimbolikus sírja.

Mennyiszer irányítottam a szünidők alatt e tér, e sír felé lépteimet és gondolataimat! — Mit akarnak mondani ezek a kövek? kérdezék Izráel gyermekei. — Hogy mit beszélt nekem ez a kő, megpróbálom ma önöknek elmondani, a következő három megjegyzés előrebocsátásával:

Kálvinról, mint a modern szabadságok megalapítójáról akarok beszélni. De nem felejtem, hogy a modern szabadságok megalapítója az evangyéliom. Következésképen nem szándékozom elismerésünkből kizárni egyetlen egyházat sem, amely, egy vagy más módon, az evangyéliomot terjesztette és prédikálta. Kálvin nem vitatta el a kath. egyháztól, még a XVI. században sem, a keresztyén címet. Még erősebb oknál fogva szándékom és célom nekem ma, hogy erről az egyházról oly beszédet tartsak, amely bizonyára nem fogja megnyerni mindenki helyeslését, de amely senkit nem fog megbotránkoztatni. Vajjon szükség-e hozzátennem, hogy annál kevésbbé szándékozom kétségbe vonni azokat a jótéteményeket, amelyeket a modern világ a reformatió kebeléből származott egyik vagy másik egyháznak köszönhet.

Kálvinról, mint a modern szabadságok megalapítójáról akarok beszélni. De gyakran kevésbbé arról fogok szólani, amit ő előre látott vagy akart, mint arról, amit tett. Eszméiről *s ezek logikai következményeiről* van szó, még ha ezek a következmények megleptek s talán megbotránkoztatták volna is őt.

Végül Kálvinról, mint a modern szabadságok megalapítójáról akarok beszélni. Semmiképen nem lépek föl azzal az igénnyel, hogy közömbösnek tűnjek fel önök előtt. Egész ambitióm az, hogy *igaz* legyek.

I.

Kezdjük a theologiával, mert az eszmék vezérlik a világot s a másodrangú eszméket az első eszme, Isten eszméje vezérli, akár állítva, akár tagadva, vagyis a keresztyénségnek, a katholicismusnak, a protestantismusnak theologiája, vagy a hitetlenség, a matérialismus, a pantheismus theologiája.

A keresztyén theologia szerint az embernek a jóval, az élet szabályával — amely Isten — való viszonyaiban *cselekedetek* és *érzelmek* szerepelnek. 1. Külsőleg, az ember cselekedetei (hibák, bűnök) és Isten cselekedetei (engesztelő halál, Krisztus feltámadása) és 2. bensőleg, érzelmek szerepelnek, a bűnösség érzelme, melyet a bűnös ember akkor érez, midőn megérti cselekedeteinek súlyos voltát és a megbocsátás érzelme, melyet a bűnös ember akkor érez, midőn mystikus egyesüléssel magáévá teszi Isten cselekedeteinek jótéteményét. A keresztyénségnek, az evangyéliomnak egyetlen felsőbbsége abban rejlik, hogy föltétlen egyensulyban tartja minden vallásos életnek e két elemét: a cselekedeteket és érzelmeket, a külsőt és belsőt.

A katholicismus tendenciája, amint az különösen a XVI-ik században kiviláglott, abban áll, hogy a külső cselekedeteket helyezi az első sorba és a belső érzelmeket a másodikba. Valóban a lényeges dolog számára az első ember cselekedete, az eredendő bűn, vagyis az a cselekedet, amelyben az egyes emberek a legtitokzatosabban részesek voltak. Ámde ezt az első cselekedetet csak egy másik, még mystikusabb cselekedet: a keresztség törölheti el, amely *ex opere operato* hat. De ezt a keresztséget, a szentségek elsejét, valamint minden szentséget viszont csak a pap végezheti. Igy hát az

* Cikksorozatunk befejezéséül *Doumergue E.* montaubani theol. tanárnak, a nagy Kálvin-életrajz írójának, a kálvini reformatió ez idő szerint legelső és legalaposabb tudósának egy tanúlmányát közöljük, amelyet szerzője — az otromba Kálvin-gyalázás fölötti legnagyobb felháborodása mellett — küldött be lapunkhoz felhasználás végett. E tanúlmányát 10 év előtt, a theol. fakultás megnyitó ünnepélyén olvasta fel. Mint írja, nagy Kálvin-életrajzának újabb kötete, *La pensée religieuse de Calvin* címmel a jövő évben fog megjelenni. Egészen bizalmas jellegű leveléből két megjegyzését emeljük ki. Ama ponthoz, hogy K „egészen készre ment Genfbe", ezt jegyzi meg: „Oly kevéssé volt minden kész, hogy 2 év múlva száműzték Kálvint s 1541-től 1555-ig a legerősebb küzdelmek közt kellett élnie"; ama pontnál, hogy K. működése Genfben „csak igen szűk kört: egy várost vagy egy kantont ölel fel", ezt kérdezi: „Vajjon Magyarország a genfi kanton körébe tartozik-e? Szerk.

egyház nő és az egyén kisebbedik. Az egyház olyan intézmény, melyet nem az összes hívő egyének, hanem a papok hierarchiája alkot, akikre az egyének tartoznak magokat rábízni, a kereszteléstől kezdve, amely szükséges a születés pillanatában, a bűnbocsánatig, amely szükséges a halál pillanatában. Ekként az egyház úgy tűnik fel, mint egy őrködő anya, de aki soha nem hagy fel az ő, mindig kiskorú gyermeke fölött való gyámkodással. — Én nyilván nem akarom itt az egész katholicismust megítélni. Csupán egy tényt konstatálok, amelyet némelyek ócsárolnak, mások magasztalnak: a katholikus theologia, különösen politikai és társadalmi befolyásában (amelyet épen jelenleg tanúlmányozunk), határozott tendentiát mutat az egyéneknek a tekintély képviselőivel szemben való passivitására.

A protestantismus eme tendentia ellen való tiltakozás.

A XVI-ik század protestáns theologiája nem nyomja el az eredendő bűnt, nem nyomja el a szentséget. hanem másuvá helyezi át az egyén főgondoskodását s azt külső cselekedeteiről átviszi belső érzelmeire. Ellentétben az *opus operatum* elmélettel, az ember csak a hit által nyilvánítatik igazúltnak. A pap külső cselekedetét az egyén belső érzelme, a hívőnek Istennel, a Jézus Krisztusban való benső, közvetlen, személyes viszonya helyettesíti. S önök azonnal láthatják ennek a theologiai forradalomnak következményeit. — A pap háttérbe szorúl: a hívő a pap. — Emez egyenlő minden más hívővel, aki époly pap, mint ő, az egyetemes papság dogmája szerint. Ebben a spirituális egyenlőségben többé nem egy cselekedetre, hanem egy érzelemre, az egyén lelki állapotara vonatkozik minden. Ugyannyira, hogyha el lehet mondani: a katholicismusban az üdv a paptól függ és a hívő lelkében a *passivitás csirája* található, hasonlóképen el lehet mondani: a protestantismusban az üdv az egyén érzelmétől függ és a hívő lelkében személyes felelősség, egyéni serkentés, a *tevékenység csirája* található. Ám az első protestáns alapelv: a hit által való megigazúlás eme következményét megerősítik a második protestáns alapelv: a biblia tekintélyének következményei. Ha a bibliát mindenkinek kell olvasnia, kell, hogy az a nép nyelvén legyen írva és szükség van népoktatásra. Valóban Wicliff, Angolországban lefordítja a bibliát és tanítványai hirdetik a kötelező népoktatást; Luther Németországban lefordítja a bibliát és hangoztatja a kötelező oktatást; Le Fèvre d' Étaples, Olivetanus és Kálvin Franciaországban lefordítják a bibliát és tanítványaik, a kötelező oktatást követelve, az egyház mellé állítják az iskolát; Knox és barátai Skótországban lefordítják a bibliát s oly teljes és nemzeti kötelező oktatási rendszert gondolnak ki, amelyet korunk legmerészebb socialistái sem fognak túlhaladni.

Az oktatás által életre keltett egyéni tevékenység, az egyenlőség által feltámasztott értelmi emancipatio és társadalmi emancipatio: ime, eddig a pontig vezette a XVI-ik század theologiája, dogmáinak titokzatos vagy villogó mélységeiben, a modern idők liberalis forradalmát.

II.

Mindeddig az összes reformátorok ugyanazon dicsőségben részesek vagy ugyanazt az anathémát érdemlik meg.

De a logika követelménye volt, hogy Kálvin, aki Luther és Zwingli után azzal a missióval jött, hogy fejezze be és szervezze a reformatiót; hogy Kálvin, aki előbbre vitte protestáns irányban a hit által való megigazúlásnak, a biblia tekintélyének és a sakramentumnak hármas fogalmát, a logika követelménye volt, hogy ez a Kálvin legyen kiválóképen a modern szabadságok megalapítója S az lett.

Az lett először *nemzetgazdasági felfogása* által.

Mi a legjobb eszköz a vagyonszerzésre? A munka, felelik az összes reformátorok; s eltörlik a koldúlást, a szerzetességet, a sok ünnepnapot . . .

De micsoda munkát dolgozzunk? Luther a mezei munkát ajánlja, a kézi munkát, a mesterségeket. Ő egy kissé bizalmatlan a kereskedők iránt, nagyobb mértékben a bankárok és a behozatali kereskedelem iránt, amihez a pénzes emberek szükségesek. — Kálvinra nézve a kereskedelem és az ipar ép oly jogosult, mint a földművelés, mivel a kereskedő és az iparos nyeresége ép oly munkából származik, mint a földművelőé.

A mi reformátorunk tehát egyszerre szemben találja magát azzal a nagy kérdéssel, amelynek megoldásától függ minden nemzetgazdaságtan: a pénz kérdésével. Lehet-e kamatra kölcsön adni? Nem lehet, feleli a középkor. De igen, hangoztatják az új idők.

Luther a középkorban marad. Zwingli nem szárnyalja túl Luthert. Hát Kálvin? Átengedem a választ oly íróknak, kiknek tekintélye kettős, mert egyfelől szakemberek s másfelől németek; ép oly kevéssé lehet őket tudatlansággal, mint a francia reformátor iránt való részrehajlással vádolni.

„A pénz természetét, mondja az egyik, legjobban fölismerte és méltányolta Macchiavelli, Pirkheimer és Kálvin . . . Kálvin az első . . . Ő az, aki részletes és korához képest igazán csodálatraméltó vitairatában közvetetlenül kifejti a pénz productiv voltát s visszautasítja Aristoteles, az egyházi atyák és a scholasztikusok azon téves nézetét, hogy a pénz semmi hasznot nem hajt".

„Ha szemügyre vesszük, mondja egy másik, Kálvin összes közgazdasági eszméit, ha összehasonlítjuk azokat a többi reformátorok e nemű gondolataival és e korszak uralkodó eszméivel, kénytelenek vagyunk megvallani: Kálvin nézeteinek észszerűsége által, a hagyományos előítéletekkel szemben való függetlensége által, a sociális életnek, ez élet természetének, vonatkozásainak, a termelés és fogyasztás követelményeinek pontos megértése által kortársainak nagyrészét túlhaladta".

Sietek hozzátenni: a pénznek ez a használata csak úgy jogosult, ha elegendő szabályok őrködnek az iránt, hogy a vele való visszaélésnek lehetőleg utját állják. A hugenotta iparos képe lebeg, teljesen kiformálódva, reformátorunk lelke előtt, midőn ezt írja: „Dolgozzunk becsületesen, hogy élelmünket megkeressük; fogadjuk úgy a keresetet, amelyre szert teszünk, mintha Isten kezéből jönne az, semmi csalárd fogást nem használva az iránt, hogy mások javait magunkhoz vonjuk, hanem jó lelkiismerettel szolgálva felebarátainkat; fogadjuk úgy munkánk nyereségét, mint jogos munkabért; midőn eladunk és vásárlunk, ne használjunk csalárdságot, se ravasz fogásokat, se hazugságot, hanem *járjunk el egyenesen teendőinkben*, úgy amint másoktól megköveteljük".

360

IRODALOM.

* **Egyházmegyei jegyzőkönyvek**. A *gömöri* egyházmegye április hó 7-én Rozsnyón tartott tavaszi közgyűlésének jkvét *Vattay László* egyházmegyei főjegyző állította össze Terjedelme 101 lap. Az *abaúji* egyházmegye április hó 28—29-diki kassai közgyűlésnek jkve *Dr. Puky Endre* világi főjegyző szerkesztése a lelkészi főjegyző elhúnyta miatt.

Terjedelme 48 lap. Az *alsóborsodi* egyházmegye április hó 28-diki jkvét *Illyés János* lelkészi főjegyző szerkesztette. Terjedelme 56 lap. Mindháromban tanulságosak az *esperesi jelentések*, illetőleg beszámolások, amelyek az egyházi új törvényekkel is foglalkoznak s a berendezkedés nehézségeit érintik. A gömöri jkv. terjedelmét megvövesztette a sok adózás és építkezés részletes kimutatása, ami az abaujiból hiányzik bizonyosan azért, mert az egyházkerületi jkvben megtalálható. A gömöriben a lelkészi értekezlet felterjesztései is sok helyet foglalnak el, de a melyek tárgyaknál fogva (tanítói vagyon átírása az egyház községek részére, 1848. XX. t.-c. végrehajtása, lelkészi fizetések rendezése stb ezenfelül különböző pénztárak számadása és a függelékben a vagyon részletes kimutatása táblázatokban) mind fontosak és tanulságosak. — Az abaujiból jkvet különös érdeküvé teszi az egyházmegyei gondnok tartalmas megnyitója, amely a jelenlegi állapotok komoly birálása s óva-intés az uralkodó viszonyok miatti ellenségeskedés ellen; továbbá az egyházmegye meleg szeretetének hálás megnyilatkozása a 10 éves esperes iránt s a világi főjegyző kegyeletes emlékezése *Ujj Józsefről*, a lelkészi főjegyzőről. Szép, alakilag és tartalmilag gyönyörűséges koszorú. Jelentőséges ebben az ORLE-ra vonatkozó állásfoglalásról szóló határozat is. — Az alsóborsodi jegyzőkönyvben az esperesi jelentésen kivül szintén a különféle számadások és a *számvevőszék szervezetéről és ügyviteléről* felterjesztett szabályrendelet tervezetek az inkább közérdekűek. Jellemző, hogy a gömöri 4. az alsóborsodi 2 birósági ügyet örökít meg; az abaujiban pedig egyetlen egy birósági ügy sincsen. (Boldog Abauj!). A gömöri a XX-dik, az abauji a XXX-dik nyomtatott jkve már az illető egyházmegyének, az alsóborsodinak nincs feltéve a sorszáma. Mindhárom csinos kiállítású jkv s a főiskolai nyomdát dicséri.

* **Rövid Utmntatás a keresztyén vallás előadására.** A református egyház értelme szerint. Irta: Néhai *Polgár Mihály* püspök, kecskeméti lelkipásztor. Átdolgozta *Hamar István* budapesti theologiai tanár Budapest, 1908. Kókai Lajos bizománya. A dunamelléki ref. egyházkerület kiadványa. 8°. 112 lap. — Cime után itélve, azt hinné az ember, hogy e könyvecske keresztyén *vallástanitási módszertan*; pedig voltaképen *szenttörténeti* (1—33 l.), *hittani* (34—80) és *erkölcstani* (81—109 l.) részekből álló népiskolai vallástani kézikönyv, a végén (110—112 l.) az Ur Jézus imádságával és nehány alkalmi imával. Mint ilyen a népiskolák IV—V. osztályainak van szánva s hivatva van arra, hogy a még hiányzó konfirmációi kátét pótolja.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Bizalommal kérjük lapunk t. olvasóit, hogy a hátrálékos és a folyó félévre szóló előfizetési díjakat beküldeni szíveskedjenek. A hátrálékosok száma — sajnos — még mindig igen nagy, pedig a nyomdai költséget minden hó elsején fizetnünk kell. Tisztelettel kérjük tehát az előfizetési díjak pontos beküldését.**

— **Aggodalmas jelenségek.** Régóta tapasztaljuk, hogy azon erő, mely a kálvinista hitfelekezet tömörségében, hithű buzgóságában és nemzet fenntartó qualitásában századokon át fontos tényezőt képezett, mind inkább elhalványodik; — tért hódit az általános közöny, az ellen-irányban pedig a felekezeti türelmetlenség s az egyházi kérdésekben hódítási vágy. Nem is sok idővel ezelőtt, ugyan jutott volna-e eszébe a felsőzempléni ref. egyházmegye közgyűlésének inditványt tenni a „Ne temere“ pápai dekretum, továbbá felhivni a klerikalizmus terjedése ellen. Hiszen a nem rég multban gyakorlati bizonyitékát is láttuk a felekezeti jogegyenlőségnek azon körülményben, hogy Magyarország három legnagyobb hivatalát egy időben három kálvinista államférfiu foglalta el: Tisza Kálmán miniszter elnök, Báró Bánffy Dezső képviselőházi elnök és Báró Vay Miklós főrendiházi elnök. — Hová tüntek el ezen igazságos és türelmes idők; — hiszen akkor, ezen történeti tény ellen a királyi palotától az utolsó kunyhóig senkinek sem volt észrevételele. Meri-e ma valaki sejteni, hogy jön még idő, midőn ezen eset ismétlődni fog? Talán nemzedékek tűnnek el addig, mig ez ismét bekövetkezik. Ami a XIX. században természetes volt, a XX. században már lehetetlen; ezt nevezzük szabadelvű haladásnak. Ezen szomorú állapotnak mélyen fekvő, előzetes és közvetett okai vannak. Egy a sok közül az is, hogy a nemzet csillogó jelszavak, mézes, de beválthatatlan igéretek által igéretbe ejtetett s föltétlen de csalfa bizalmában merülve lehetetlenné tette legnagyobb hithű államférfiait. — Már pedig egy lángelme is, csak úgy képes a felekezeti jogegyenlőség érdekeit szolgálni, ha közel fekszik hozzá az állami hatalom. A mai nehéz helyzet kialakulását nagyban elősegitette a szin magyar kálvinistaság s főleg vezetői. — Lehet ma már nem úgy gondolkoznak de késő bánat — nem használ. Ily aggodalmas szituaátióban jólesett olvasnom, a Sárospataki Református Lapok 32. számában *Révész Kálmán* ur vezető cikkét, melyben legnagyobb reformátorunkat *Kálvint* erőteljes logikával és sok ismerettel megvédelmezi. Ne egymás ellen forditsuk sebző fegyvereinket, hanem tömörüljünk s kövessük a régi rómainak okos mondását: Videant consules, nequid respublica detrimenti capiat. Szent-Imrey József.

— **„Felhivás 30 éves találkozóra.** Volt tanulótársaimat, akikkel az 1878-ik évben együtt végeztük a theologiát Sárospatakon, ezúton is felkérem, hogy a folyó évi szeptember hó 5-ikén, délután gyülekezzünk össze Patakon 30 éves baráti találkozóra. Szállásról is gondoskodom, ha valaki eziránt előzet sen megkeres. Találkozó hely a főiskolai küldöttségi szállás. Rimaszombat, 1908. augusztus 10. Czinke István.“

— **Figyelmeztetés.** A tiszáninneni ref. egyházkerület tavaszi jegyzőkönyvét innen a mult hó 29-én szétküldöztük. Akik talán nem kaptak volna jegyzőkönyvet, szíveskedjenek az egyh. ker. főjegyzőhöz fordúlni. Egy-két példány visszaérkezett ide megrongáltan s igy bizonyos, hogy nem mindenki kapta meg az őt megillető jegyzőkönyvet.

— **A sárospataki polgári leányiskola** felől többen kérdezősködnek szerkesztőségünkben. Mi csak annyit tudunk, hogy a főiskola előljárósága a régi épületet a közelgő új évre is szivesen engedte át az új plánta növekedéséhez. — Sok nemes érdek sürgeti, kivánja a szépen induló intézmény megerősödését és felvirágzását.

— **A pataki fiatalság** augusztus hó 16-án a tápintézet nagytermében a főiskolai kert céljaira, nyári táncmulatságot rendez. Belépő-díj: személyjegy 1 korona, családjegy 3 korona.

— **Sajtóhiba** maradt lapunk mult számának első cikkében. A Túri Pál versének első sora ugyanis így olvasandó: „Praeter apostolicas post Christi tempora chatas."

— **A lelkész és tanító urak szíves figyelmébe!** A balatonfüredi (Zalam.) „Erzsébet szeretetház" évtizedeken át igen fontos missziót teljesít úgy vallási, mint magyar nemzeti szempontból. Fölnevel és a társadalomnak visszaad olyan árvaságra jutott, elhagyott szegény fiúgyermekeket, akik szülői gondviselés hiján, megélhetési alap nélkül teljes elzüllésnek volnának kitéve. Ingyen fölneveli, az elemi ismeretek birtokába juttatja a kebelébe fölvett gyermekeket. Gondoskodik tovább élhetésükről is, ipari, vagy más, a tehetségüknek megfelelő pályára adván őket. A kikben arravalóságot fedez föl, azokat átadja a helybeli polgári iskolának, honnan kikerülve már — tudjuk — mennyi pálya nyilik meg előttök. Akárhány tanító, kereskedő, vagy állami tisztviselő van, akik hálásan emlékeznek vissza erre az intézetre, mert ez tette őket azokká, a mik!... Az idén tizennégy ingyenes hely üresedett meg. A pályázni akarók családi értesítővel, szegénységi-, orvosi-, újraoltási-, esetleg iskolai bizonyitvánnyal fölszerelt kérvényüket augusztus 1 ig adják be az Igazgató-tanácshoz címezve annak elnökéhez: dr. Segesdy Ferenc kir. járásbíró úrhoz. Csak 6—9 éves árva fiúk vétetnek föl. Fölhivjuk erre a lelkész és tanító urak figyelmét, mert sajnos, utóbbi időben a protestáns gyermekek száma apad, aminek talán az az oka, hogy az intézet a protestánsok előtt kevésbbé ismeretes! *O. S.*

— **A budapesti ref. egyház szervezkedése.** A budapesti ref. egyház szervezeti szabályjavaslatát az egyház presbyteriuma letárgyalta s a szervezeti bizottság módosításával elfogadta. A budapesti ref. egyház tehát, ha szervezeti szabályzatát a felsőbb egyházi hatóságok is megerősitik, *paróchialis körökként* fog szervezkedni, fennhagyatván a körök ama joga, hogy a teljesen önálló egyházközségekké alakulást kezdeményezhessék, valamint az is, hogy a lelkészi állás meghívás útján való betöltését illetőleg kezdeményező lépést tehessenek az egyháztanács előtt.

TARTALOM. *Fodor György:* Sérelmek. (Vége.) — *Dr. Finkey Ferenc:* Egyetemes tanügyi bizottsági előadó jelentése. (Vége.) — *Radácsi György:* A sárospataki Tompa-szobor történetéhez. (Vége köv.) — Kálvin a történelem itélőszéke előtt. (XVI.) — Irodalom. — Vegyes közlemények. — Hírdetések.

Kérje ingyen

és bérmentve magyar nyelvű, gazdagon illusztrált főárjegyzékemet, 3000-nél több rajzzal, mindennemű nikkel-, ezüst- és aranyórák, valamint mindennemű szolid arany és ezüst áruk, hangszerek, acél- és bőráruk stb.-ről eredeti gyári árban.

Nikkel remontoir óra	K 3.—
System Roskopf patent óra	K 4.—
Svájci eredeti system Roskopf patent	K 5.—
Bejegyzett „Sas Roskopf" nikkel rem.	K 7.—
Ezüst remontoir óra „Glória" művel	K 8.40
Ezüst remontoir óra dupla fedéllel	K 12.50
Ébresztőóra K 2.90, Konyhaóra	K 3.—
Schwarzwaldi óra K 2.80, Kakukóra	K 3.50

Minden óráért 3 évi irásbeli jótállás. — **Minden kockázat! Becserélés megengedve, vagy a pénz vissza!**

KONRAD JÁNOS

Első óragyár és szétküldési áruház, Brüx 1256 szám. (Csehország.)

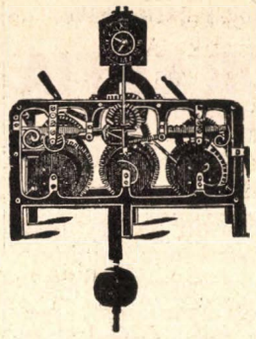

Torony-órák,

palota-, városházi-, gyári- és laktanya-órák berendezését a legelőnyösebben eszközöl

MAYER KÁROLY

utóda

MÜLLER JÁNOS

I. magyar óragyár gőzerő-berendezéssel

BUDAPEST, VII., Tököly-ut 52. szám saját házában.

Képes árjegyzékek és költségvetések bérmentve.

Ujonnan megjelent művek!

HÓSEÁS.

Theologiai magántanári vizsgai dolgozat.

Irta:

Ceglédi Sándor.

velikai pisanicai református misziói lelkész.

Ára füzve 3·50 korona.

Halotti beszédek és imák.

Irta:

Kis Gábor.

volt pápai református lelkész.

Terjedelme 15½ iv; tartalmaz 71 halotti beszédet és imát.

Ára füzve 4 korona.

Megrendelhetők a kiadónál: **KIS TIVADAR** könyv- és papirkereskedésében Pápán, Fő-utca 21. sz.

Harmóniumokat

mindkét rendszer szerint a legolcsóbban szállit

PAJK REZSŐ és TÁRSA

Budapest,

V., József-körut 15.

Pianók! Pianók! Pianók!

Árjegyzéket ingyen és bérmentve küld.

Lelkészeknek és tanitóknak külön százalékengedmény. Részletfizetésre is szállitunk!

Szállitások bérmentve eszközöltetnek az utolsó vasútállomásig.

Elismert kitünő áruk.

Orgona és harmoniúm gyár

gőzerő hajtás és villamos világítással berendezve.

ORSZÁGH SÁNDOR ÉS FIA

cs. és kir. udvari szállítók

Rákospalota (Budapest mellett).

Alapíttatott 1861. évben.

Az 1885. évi országos kiállításon „nagy dísz oklevéllel“ (első díj) és „Ferencz József lovagrenddel“ az 1904. évi veszprémi kiállításon „arany éremmel“ (első díj), az 1906. évi kassai kiállításon „dísz oklevéllel“ (első díj) kitüntetve, azonkívül számtalan kitüntetés és elismerés. Ajánlják kitünő hangú és szerkezetű, főleg a legújabb légnyomatu (pneumatikai) orgonáikat, melyek rendkívül könnyű játékmód és a változatok egyszerű kezelése mellett, az időjárás minden viszontagságainak ellenállnak. Szolid munka és jutányos árak. Kisebb orgonák készletben vannak. Eddig 700-nál több új orgona lett szállitva. Raktáron kitünő hangú harmoniumok minden nagyságban. Harmoniumok tetszés szerinti rajz és változat összeállitással rendelésre készülnek. Tervezeteket és rajzokat kivánatra küldünk.

Most jelent meg!

Tanulmányok.

Irta Dr. Antal Géza. Ára 1 kor. 60 fill. *Tartalom* A magyar protestáns egyház külföldi érintkezései. — Az amerikai kálvinismus. — Az amerikai magyarság jövője nemzeti szempontból. — Az amerikai magy. ref. egyházak.

Az amerikai magyarság jövője nemzeti szempontból.

Irta Dr. Antal Géza. Ára 50 fillér.

Magyar református egyházalkotmány.

Irta Dr. Kun Béla. A vaskos 350 oldalból álló mű ára 7 korona. *Tartalom*: Elméleti alapok. — Történelmi alapok. — A magyar ref. egyházalkotmány jogi kutfői. — A magyar ref. egyház helyzete a magyar államban. — A magyar ref. egyház viszonya más egyházak irányában. — A magyar ref. egyház mostani alkotmánya. — Az egyházszervezet áttekintése. — A jogok alanyai az egyházban. — Az egyházi szervek. — Az egyházi törvényhozás. — Az egyház kormányzata. — Az egyházi biráskodás.

Ezen művek kaphatók:

Hegedüs és Sándor

könyvkereskedésében Debrecenben és minden könyvkereskedésben.

Pontos és legjobb órák 5 évi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák,

borkanesók, china-ezüst disztárgyak,

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

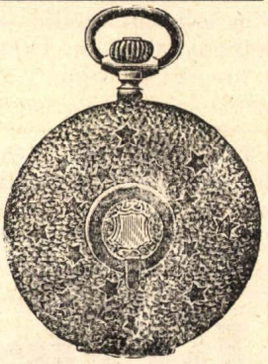

Javitásokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

Polgár Kálmán

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállitója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 34. szám. Sárospatak, 1908. augusztus 23.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

Napi események.

Még mintha hallanók ma is azt a nagy, országosan nagy zajt, amit a szerb patriarkha választása okozott s ami — állítólag — a királyi biztos keserűségével végződött. — Szép Magyarországon a magyar érdekek ellen egész hatalmas papi szövetkezés nemzetiségi célzatokkal s legalább is időleges diadallal: megdöbbentő jelenség, szomorú esemény!

Jól fizetett ellenségeink beszédes cselekedetei vajjon meddig maradnak még nagy tanúlságok nélkül?!

Valami gyöngeség mutatkozik a hatalom körül! A magyar görög katholikusok egy része — igazi hazafias része — milyen régen könyörgi már a magyar liturgiát s a mi kormányunk nem bírt elég erőt kifejteni e tiszteletre méltó kívánság valósítása végett. Pápai beavatkozás előtt, lábhoz tett fegyverekkel adta meg magát, holott csak akarnia kellett és sok ezer lélek lett volna a templomában is szín-magyar! Magunkfajta magyar ember előtt megmagyarázhatatlan az, hogy valaki épen az Istennel való viszonyában burkolózzék ködbe, füstbe, idegen érthetetlenségekbe s ezt tűrni kelljen még az igazi nagy nemzeti érdekek rovására is.

Róma hatalmasabb, mint az egész magyar nemzet és ennek geniusza!

Százados gyöngeségek bosszúlják meg magukat a XX század nemzeti kormányán s ezek diadalmaskodtak a szerb patriárkha választásában is. Egy sereg idegen érzésű, idegen nevelésű pap az eklézsiák élén: hát hogyan is lehetne ilyen előkészület mellett a nemzeti ügynek csak reménysége is a győzelemhez?

Csak úgy özönlik be ma is az idegen szerzetesek és szerzetesnők kisebb-nagyobb csoportja és talál itt meleg fészket, különféle gyámolítást. — a nevelés és oktatás terén. — Mintha az Ákháb korában élnénk, akinek ifjú feleségével, a feniciai király szép leányával, a Baal-istennek 450 papja s az Aséra-istennek 400 szolgája nyomúlt be a pártokra tépett Izráelbe — menyasszonyi hozomány gyanánt! . . . Akinek nincs a fejét hol lehajtani, az ide menekűl és a vallás örve alatt szabadon űzi azt, amiért másunnan futnia kellett s háborítlanúl gyujtogatja a felekezeti békesség templomát.

A XX. századtól azt várnók — a történelmi logika sorrendjén — hogy a középkor maradványait szép csendesen elsepri a haladás útjából és teremt új világot, vagy legalább lerakja biztos alapjait az új világ nagy épületének. És mit tapasztalunk?! Mintha rettegés fogná el a lelkeket a XX. század szellemének szárnysuhintásaitól s mintha engednék magokat a 40-es évek nagy alakjainak utódai is befolyásoltatni a rettegtetők, az ijesztgetők, a maradiak tanúlt táborától, azoktól, akiknek ezer eszük van ahoz, hogy a mutatkozó jelenségek némelyikében ördögöket, kísértőket láttassanak s a mások gyöngeségeinek kizsákákmányolásából építsék meg a saját hatalmuk erősségeit.

Mindenki ellenség, aki nem ők s nem az ő jelszavaikra hallgat! A természettudományok s az általános művelődés mai magas fokán alig lehet egy tisztán látó embernek még csak elképzelni is, hogy miféle csalétkekkel viszik lépre a művelteknek látszó fiakat és nőket is az üdvezítő egyház hivatalos szolgái! . . . A szentek tisztelete, a csodák hite, a kegyhelyek keresése, az üres ceremóniák után való áhítozás évtizedeken át nem ölött olyan mérveket, mint a közelmúltban és a futó jelenben. Az emberek nagy része mintha lemondott volna a lelki életének gondozásáról, a maga fejével való gondolkozásról: oda bízza magát a hivatalosakra, mit sem törődve azzal, hogy a vezetőjének nincsenek-e vele, a lelkével, testével egyéni céljai! Mitsem törődve azzal sem, hogy a járszalagon vonatva, nem válik-e nemzettestvéreinek vagy a nemzet szellemének is ellenségévé?

Azok az idegenben született s idegenben nevekedett szerzetesek és szerzetesnők, akiknek fogalmuk sincs a magyar nemzet hivatásáról, múltbeli küzdelmeiről s a küzdelmekből leszűrt tanúlságokról: azok készítik itt elő a XX. század magyar nemzetének nagyobb részét a jövendő feladataira.

A mai világpolgárias világban a nemzeti föld, a nemzeti nyelv és irodalom szerelmétől ittasúltaknak is ugyanám vigyázniok kell magokra, hogy egyben és másban a nemzet és a humanismus rovására meg ne essenek: hogyan lehetne hát a nemzetre és a nemzeti békességre kívánatos hatást várni az olyan vezérektől, akiknek se országuk se hazájuk, akiknek csak egy a céljuk: Róma világhatalmának visszahódítása!

A közeli napokban az a vészhír futott végig az országon, hogy a jezsuita-rend teljes jogosúltságot nyer ebben a szegény országban. Akik érezték már ennek szörnyű garázdálkodásait s ismerik csillogó fegyvereinek bűvölő hatását a gyönge lelkekkel szemben s akik tudják a történelemből, hogy Bocskay és hős társai milyen bús csatákat vívtak ennek a gonosz tábornak kitoloncoltatása végett: — azok csöppet sem csodálkoznak, hogy a közvélemény felriadt a

Lapunk jelen számához ½ ív melléklet van csatolva.

vak hírre is és rémképeket látott a pápai testőrségnek előre vetett árnyékaiban.

Nem is hiában! Maga az, hogy ez a rend ide visszacsempésztetett és furfangos utakon-módokon itt él és gyarapodik, már ez is a közszabadság és közbékesség, főként pedig a felekezeti jogegyenlőség arcúl verése. Ami ma időelőtti rémhirnek bizonyúlt, azt — ha a viszonyok úgy fejlődnek tovább, amint tényl g fejlődnek — valónak igazolja majd a közel jövő. Mert — miként az a bizonyos gomba, amely ha egyszer bejutott valamely hajlék bensejébe, — meg nem szűnik a pusztító munkában, amig erejét minden megemészthetőn ki nem próbálja: épúgy a jezsuita rend a poklok minden ördögével szövetkezetten kitanúlhatatlan mesterkedéssel szövi-fonja a hálóját minden ellen, ami az ő világhatalmának útjában áll. Felesküdt ellensége a protestantismusnak s rettenetes sorsa, hogy a legyőzéséhez szükséges eszközöket keresse, kutassa, alkalmazza és ezer vereség után is újra próbálja azt, amire felesküdött, az u. n. eretnekek irtogatását, sorsuknak megkeserítését.

A mi zsinatunk nem akart foglalkozni ezzel a régi ellenséggel, nem a konventünk sem, holott a tiszáninneni egyházkerület nyughatatlankodva kérte, hogy vegye fel ezt is tárgysorozatába. A XX. század szellemében való nagy bizakodás nem engedte, hogy a tiszáninneni e.-kerület aggodalmai érvényesüljenek. Csak aztán meg ne bánjuk hiszékenységünket! Aki a messziről működő erők burkolt mozgását is észre tudja venni, az a legbiztatóbb hivatalos nyilatkozatok után is aggodalmas marad.

Mert hát az a „Ne temere"-féle irott hadüzenet is mi egyebet jelent, mint azt, hogy a középkori szellemek éjféli órája még nem következett el. Nem csodálkozhatunk rajta, ha az egyházmegyék vagy egyelőre főképen az egyházmegyei lelkészi értekezletek egymásután emelik fel tiltakozó szavukat a pápai törvénytelen beavatkozás ellen. Csípett már minket a kigyó, okunk van félni a szunyogtól is, főként ha hármas korona van a fején.

A szatmári püspök — a róm. katholikus — elhunyt. Csak emberi sors érte utól, de a temetésén sorfalat állott a felekezetnélküli katonaság, akárcsak a régi Regnum Marianumban! — B. e. id. Kiss Áron temetésén a ref. tanulók szép nagy serege képezte a disz-sorfalat. Hja, az más, p . . . . t!

A tiszántúli püspök-választás első izgalmain már túl vagyunk. Királyi biztos nélkül való kemény mérkőzés volt ez, a szállongó hirek szerint temérdek emberi gyarlóság kíséretében. Következik a második. Ellenségeink már eddig is örűlnek, hogy olyan remekűl tudunk mi gyűlölködni az egyház szeretetének színe alatt. Mennyi meghasonlás kél e választás nyomában benn az egyes egyházközségek kebelében is a főfő tényezők között! Lesz-e, aki a felkavart hullámokat hamarosan lecsendesítse?!

De nini! Új zaj riad. A pozsonyi ág. ev. theol. akadémia tanárai röpiratban támadnak a ref. anyaszentegyházra amiatt, hogy ez nem örömest nézi a Kálvin János megkisebbitését. A protestáns szabadvizsgálódás nagy elvét hangoztatják, az egyéniség joga mellett csörtetik a kardjukat s el akarják hitetni az olvasni tudó közönséggel, hogy a kálvinista egyház megtagadta a maga nagy hagyományait s még a vezérelvéhez is hűtelenné lett!! Mit szólnának ahoz az ág. ev. egyház tudós tanárai, ha közűlök avalki — az egyéni szabadság nevében — arra vállalkoznék, hogy *a Luther történeti képét a Luther-társaság valamelyik hivatalos kiadványában a római katholikus tankönyv írók piszkos ecsetjével festené meg?* Vagy mit szólna ahoz a magyarországi lutheránus egyház, ha a történeti igazság rovására űzött gyalázkodás ellen egyetlen férfi sem akadna a lutheránus egyházban, aki azt a támadást visszaverné?! De mit szólnának különösen ahoz, ha a szabadvizsgálódás örve alatt és az egyéni jog címén mi kálvinisták vállunkra emelnők az önök Lutherének s a történelem nagy Lutherének bemocskolóját?! . . .

És ilyen jelek között készülünk mi, készűl a két protestáns egyház az *Országos evangyéliomi szövetség szervezéséhez!* . . . Ölelkezni akarunk a közös ellenség ellen, de a lutheri-kabátunkés a kálvinista tógánk alatt gyilkokat rejtegetünk . . . A Méliuszok és Stöckelek . . . hiszen ismerjük a történetet, de nem bírjuk levonni annak tanulságait!

Őszi gyűlések előtt.

A közelgő őszi egyházkerűleti gyűlésnek, mint a konventi jegyzőkönyvből olvassuk, a parokhiális könyvtárak ügye s ezzel összeköttetésben az alaposan megrevideált Warga-féle egyháztörténet sorsa is egyik fontos tárgya lesz. Más szavakkal: az országszerte, sőt világszerte ismeretes Zoványi-ügy, melynek valósággal egy külön (ha nem is valami épületes!) irodalma van, ismét szőnyegre kerűl.

Közismert dolog ugyanis, hogy nevezett tanár a parókhiális könyvtárakba egy Kálvint lekicsinylő, sőt legyalázó pamphlettet akart becsempészni. Ezzel aztán nemcsak a könyvtárak gyarapodását gátolta meg jó ideig, hanem az egyházak egyetemének is ezrekre menő felesleges kiadást okozott.*

Azt minden józanúl gondolkozó ember belátthatja, hogy kerületünk vezetőségét e tekintetben semmi mulasztás nem terheli. Egy tanár nem gyermek, hogy mellé observátort kelljen állítani! Egy theologiai tanárnál pedig, aki épen azért kapja a fizetését és azért tölti be diszes állását, sőt arra esküdött meg, hogy egyházunk szellemében s ennek tisztességére fog működni: ki merte volna még csak feltételezni is, hogy kötelességéről megfeledkezve, az ellenséges táborhoz szegődik és dorongokkal dobálja meg azt a nagy fát, melynek egyik legérettebb gyümölcse épen az ő kötényébe hull? Dehát — sajnos — a már megtörtént valóság azt igazolja, hogy az emberek ebbeli reményökben csalatkoztak!

E lapok olvasói azt is láthatták, hogy a protestáns világnak úgy bel-, mint külföldi tudósai e tárgyban már nyilatkoztak és nem volt egyetlenegy, aki Zoványinak adott volna igazat. Azt is láthatják, hogy nevezett tanár valahányszor észreveszi, hogy sarokba szorítják, mimoza-érzékenységűvé lesz; és ő, aki a személyes támadások terén már világbajnoki recordot ért el, lesve-lesi, kit kaparinthasson a törvény büntető paragraphusai közé? És mert az elvi harcok sem nélkülözhetik mindig a személyes vonatkozásokat és felvilágosító leleplezéseket: csekélységem már a hatodik, akit három év lefolyása alatt bíróság elé hurcol. Természetesen ezzel a módszerével a látni és bírálni merészlőket akarja terrorizálni, értésére adván mindeniknek, hogy ha az ő dolgait piszkálni meri, úgy jár, mint Birtha, Ruszkai, Debreczeni Bertalan, dr. Rácz Lajos, Benke István, meg én.

Az egyházmegyei gyűléseknek meg van az a

* Inkább csak a tiszáninneni egyházkerületnek! Szerk.

szokásuk és joguk, hogy az egyházkerületi gyűlések elé felterjesztésekkel és indítványokkal járúlnak. Ütött a 12-ik óra, hogy Z.-nak, a református egyház romlására irányúló, Kálvin ellen intézett példátlan, vakmerő támadása a megyei gyűlések tárgyát is képezze és a közvélemény ennek tovább megtörténhetése ellen felemelje tiltakozó szavát!

Mi az én, . . . sokunk. . . . legtöbbünk véleménye e tekintetben, s miért találjuk az ő eljárását veszedelmesnek, e lapok hasábjain már elmondottam, s most csak a már mondottakat akarom még a következőkkel kiegészíteni

Minden jel arra mutat, hogy a prot. egyházakra a szokottnál is nehezebb napok következnek. Vallásunkhoz tántorítlanúl ragaszkodó, hithű papokra van hát szükségünk, ha azok létét kockára nem akarjuk tenni. Egyházunk leendő őreibe már az iskola falai közt be kell oltani a hitszilárdságot és a törvények iránti engedelmességet! Nézzük meg csak: mi történik e tekintetben Sárospatakon?

Egy tanár, kinek — természetesen — azt kell előadnia is, amit megírt, valóságos kéjjel oltogatja a hittanhallgató ifjuság keblébe a Kálvin elleni közönyösségét s ezzel siet kiölni belőlök az egyházunkat fentartó szellemhez való vonzalmat.

Ne feledjük el e pontnál, amit kiáltó példákkal lehetne igazolni, hogy az a szellem, melyben az ember felnő, sokszor egy egész életre kihat és annak irányító ereje alól száz közűl egy ha tud szabadúlni. Annak a papnövendéknek, ki tanárától azt hallja, hogy Kálvin sekélyes lelkületű, voltaképpen nem is reformátor stb. nagy lelki erőre van szüksége, hogy a kollokviumra betanúlni kényszerűlt emez elvek alól magát emancipálja. Nem lehet-e félni, hogy az életben hasonló lesz ahoz a katonához, kiben inog a vezérbe vetett bizodalom, ami már magában is fél vereséget jelent?

De ha nem a jövőt, csupán csak a jelent nézzük is, ha Kálvin olyan hitvány ember volt: akkor engem éget a kopott palást s az én lelkem háborog, valahányszor az ő szellemében kell az evangyéliomot hirdetnem! Akkor a legfiatalabb káplántól fel a püspökig az augurok módjára egymás szemébe nevethetünk, hogy remekűl ámítjuk a világot! Akkor azok az áldott emlékü férfiak, kik hazánkban hintegették az evangyéliom megrostált magvait, pártfogóikkal egyetemben szélhámosak, hamis portékát áruló, pokol fenekére méltó vigécek voltak! Azok a martirok pedig, kik a reformáció szelleméhez való ragaszkodásért vagyont, vért, életet áldoztak, nevetséges futó-bolondok! Ezeket a vádakat, amelyek pedig jogosan érhetnek bennünket, ha Kálvin olyan volt, minőnek Z. állítja, vállalja-e a mai papság?

Nem mondok semmi ujat, csak egy előttem fekvő halmaz jegyzőkönyvre hivatkozom, mely azt igazolja, hogy nevezett tanár 14 (mond tizennégy!) esztendő óta csaknem szakadatlan harcban áll törvényeink és rendeleteinkkel. Legujabban meg éppen a kormányrud kettétörésén fáradozván, egyházunk élethajóját a forgatagba igyekszik terelni. Tarthat-e az így örökké? Kezeskedik-e valaki, hogy ezután nem úgy, még úgyabb lesz? Van-e a földkerekségén erkölcsi testület, mely azt eltürje, hogy az ő kenyerén élő, az ő szolgálatában álló egyén, az ő céljai megvalósulása elé gördítsen akadályokat? Lehet-e így valaki theologiai tanár? Vezetheti-e vak a világtalant és taníthat-e a sánta futásra?

Nem, ez igy a végtelenségig nem mehet! Aki előtt bolondság az összes egyházi törvény, aki nem tud beilleszkedni abba a keretbe, melyben élnie kellene, annak ott többé nincs helye! Mozdúljon meg hát a közvélemény! A megyék követeljék a kerülettől, hogy üttessék ki a gyalázkodó toll Z. kezéből s ha már az egyéni szabadság színe alatt mindenáron gyalázkodni akar, végezze ezt a neki tetsző munkát a tanszéken kivűl! Aki, miután az élők megtépázásában már kitombolta magát, Kálvint ráncigálja fel sírjából s gyalázkodó ítéletével rossz hírbe hozza még a külföld előtt is mind főiskolánkat, mind a magyar reformátusságot: az méltatlanúl eszi a protestantizmus kenyerét, azt állásán megtűrni kész öngyilkosság!

Melegen ajánlom tehát az elmondottakat az egyházmegyei és kerületi gyűlések figyelmébe! Megtoldom azokat még az Irás eme szavaival: „ha a te jobbkezed megbotránkoztat téged, vágd el azt és vesd el tőled; jobb neked, hogy a te tagjaid közül egy elvesszen, hogy nem mind a te egész tested a gyehennára vettessék".

Követeljük egyesült erővel, hogy Z. J. sárospataki theologiai tanár, aki feldúlja a főiskola és kerület nyugalmát, veszélyezteti leendő papjaink kálvinista szellemben való nevelését: egy hagyományosan kálvinista nagy tanintézetnek reá nézve is bizonyosan kinos szolgálata alól felmentessék.

Dixi et salvavi animam.

Papp József
tomori ref. lelkész,
lelkészértekezleti elnök.

A Sárospataki Tompa-szobor történetéhez.

(Vége.)

Olyan szerencsés voltam, hogy Kiss Áront, Kun Bertalant és Szász Károlyt nyerhettem meg, mint ref. konventi tagokat a Tompa-szobor bírálóiul. Kortársai, barátai a költőnek mindhárman; a jó eredmény kétségtelen.

Az eskütéren találkoztunk. Feltekintettünk a Petőfi szobrára, mintha a helyeslését akartuk volna kiérdemelni. A dunai propeller átrepített bennünket a budai oldalra, ahol a szobrász műterme volt. Csak 3-an léptünk be a terembe, mert Szász Károlynak időközben ügye akadt valakivel. A sok kisebb-nagyobb agyag alak közül szembeszökően kitünt egy hatalmas ferfi-forma, kezében virággal, teste felső részén attilla, alsó részén bugyogó, alul zsinórzattal. Ah, ez a virágok költője, a Gömör Kis-Hont megye Tompája bizonnyal — gondolám s az a másik, amely hasonlatos hozzá, az a pataki diákoké, az a kicsiny, az a mellszobor. A két régi jó barát, a Tompa kortársa csak nézett tétovázva, merengve, szótlanul. Csudálkozás fogott el és oda sugtam az egyiknek is, a másiknak is, hogy ez, meg az itt a Tompa mássa. Összevont szemöldökkel, sürün vizsgálta mindkettő a két Tompa-alakot s mély hallgatás fogta el mindkettőjüket. Ah, az édes-bús emlékezés hatása, a régi szép időkre való visszagondolás — beszéltem magamban és vártam csendesen. A művész még nem volt a teremben, de minket így is megihletett a művészi környezet és a mult emlékeinek reánk omló hatása és magunkkal tusakodva, nem mertük a bíráló szót kiejteni jó ideig. Végre az egyik, a két tiszteletreméltó alak közül fülembe súg: „Egy szeg sincs ebben Tompából, Uram-Öcsém!" „Ez ugyan sohse volt Tompa" — súgja a másik fülembe a másik tisztes

aggastyán — és újra nézi, figyeli, vizsgálja mindkettő és kényszeritené a lelkét az ismeretségkötésre, de hiában.

Jött *Szász Károly*, aki az utóbbi évtizedekben legsürübben érülközött az ő szeretett költő-társával és jött Holló is, a művész. És bemutatja a szobormintákat és egész lényével hallani kivánja a kortársak ítéletét. És hallotta ő is, ha más szavakkal is, amint én hallottam s hallotta Szász Károly is és sas szemeit rámeresztette az agyag Tompára, mintha átakarná teremteni egy merész tekintettel. „Mindjárt csak" — mormogja — közbül a multba röpülve, a keleméri, a hanvai lelkészlakásba . . . „A haja, szakálla jó, a homlokán ott van az isteni ihlet . . . ez is jó, nagyon jó, . . . de a szeme, orra, ajka, két orcája . . . ezen segiteni kellene valahogy" . . . „Az orrán hiányzik a merész, jellegzetes hajlás, a két orcája kövérebb, mint a valóságban volt, az ajka duzzadt, a szeme vágása sem az, aminek lennie kellene. — A művész előhozta a képeket, amelyeket épen Szász Károly kölcsönzött neki és megmagyarázta, hogy mit melyikből vett át s hogy épen a püspök úrtól kérte a felvilágosításokat a különböző képekre nézve s azokhoz képest próbált egy Tompa-alakot megalkotni. Az ihlete azt sugta, hogy ilyen lehetett Tompa, a lelkész, a költő, a volt pataki diák.

És megindult az eszmecsere a Tompa milyenlétére nézve és a nagytekintélyü kortársak versenyesen igyekeztek derübe vonni a volt pataki diák ifjúkori képét. A művész hallgatott, majd egy vizzel teli cseréptálba mártotta jobb kezét és felállt a szoborhoz és kezdte azt simogatni — a vizes kezével. Eszünkbe jutott az a varázslatos bibliai történet: az oldalbordának asszonnyá épitéséről. Egy-két simítás az agyag-alak orrán, arcán, ajkain s a művész kíváncsian kérdezi, ha hűbb-e már a kép? Szász Károly biztatóan felel, de új kívánságot támaszt, amit a művész legott teljesit. Ide tesz, onnan elvesz s az alak átidomul a szemünk előtt. A két idősebb bíráló még mindig Tamásként áll, de Szász K. már látja lelkével abban a holt agyagban az élő Tompát, az ő egykori barátját, lelkész- és költő-társát és mind világosabban látja. Még egy huzás itt, még egy-két huzás amott azzal a művész kézzel a kifejezett kívánságok szerint s a szobor készen van az elfogadhatásra, az ércbeöntésre. A Tamások lelkéből is oszlik a kételkedés s nekik is megcsillan valami azon a régi barátból, főként a Szász Károly meleg rábeszélése nyomán s a szobor sorsa eldől.

A művész megköszöni a ritka szerencsét, három püspök lekötelező látogatását és helybenhagyását. Arcán a boldogság fénye árad el, hogy a nép- és virágregék költőjének halhatatlanitásában, új századok emberöltői számára való megörökítésében neki is része van.

Én a sárospataki diákok nevében mondtam hálás köszönetet a lekötelezően fáradozóknak, akik — úgy láttam — magok is boldogoknak érezték magokat, hogy a Tompa Mihály földi megdicsőittetéséhez egy-két jó tanácscsal, bíráló szóval hozzájárulhattak.

Ha valaki a Tompa-ismerők közül talán nem ismeri fel a sárospataki főiskola kertjében látható és ott igaz tisztelettől környezett, sokszor megkoszorúzott Tompa-szobrocskában a valódi Tompát, az egykori pataki diákot, annak némi megnyugvás volna tudni, hogy ez a Szász Károly lelke tükréről mintázott Tompa Mihály, az eszményített költő-társ.

Mikor a kis szobor leleplezési ideje elközelgett s az — egy hódolatos szép ünnep keretében — a főiskola gondozása alá átadatott: *Lévay József*, a Tompa barátja és költő-társa, a szép ünnep lelkes élvezője, szintén az eszményitett Tompát látta az ércalakban s abban az ihletes szép arcban örömmel üdvözölte az ő költő barátját, a művész teremtette Tompát.

Mindhalálig szerencsésnek vallom magamat, hogy a szobrász műtermében is, a leleplezés nagy ünnepén is ott lehettem s én vehettem át az ércbe öntött Tompát a hálás ifjuságtól a főiskola kegyeletes gondozása alá.* *Radácsi György.*

Kálvin a történelem ítélőszéke előtt.

(Folytatás.)

XVI.

Kálvin, a modern szabadságok megalapitója.

A történelem tesz bizonyságot róla, hogy mit ért ez az elmélet. Nehány év alatt a kálvinisták benépesitették Franciaországot kézműiparukkal s egész közmondássá lett: „Becsületes, mint egy hugenotta!" Azután, midőn hazájukból kiűzettek, ugyanezek a kálvinisták átültették mindezen iparágakat Európa minden országába és egy új közmondás támadt: ha oly iparosról volt szó, aki iránt teljes bizalommal lehetett az ember, Franciaországon kívül, ezt mondották: „Ez egy menekült!"

Kálvin, aki a modern szabadságok megalapitója *nemzetgazdaságtana* által, méginkább az lett a szó szoros értelmében vett politikai felfogása által.

A reformatio adta ajándékul a modern világnak az egyént, az ő belső értékével, amely egyenlő a többi egyének értékével, az ő tevékenységre, szüntelen alkotásra szólitó gerjedelmével. De ezen egyén teljes kifejlődésénél volt egy politikai föltétel, amelyet az előző századok kevéssé ismertek: a világi hatalom és az egyházi hatalom közt való külömbségtevés. A középkor, amely felváltva theokratikus vagy császárpápai jellegű volt, összekeverte egymással Istent és a császárt. A reformatió azt mondotta: Adjátok meg Istennek, ami Istené és a császárnak, ami a császáré!

Oh, jól tudom én, hogy a reformatió első csapásra nem vonta ki ebből a régi evangyéliomi szabályból annak összes modern következményeit. Nem. De ime az igazság.

Az egyházi hatalommal szemben, melynek fentartotta törvényes voltát, Luther felállitotta a világi hatalmat és joggal dicsekedhetett, hogy először mondotta: „Az egyház és az állam két isteni intézmény." Csakhogy ennek proklamálása elegendő volt egy ember számára és a reformatio, amelyet a történelmi és helyi körülmények arra kényszeritettek, hogy az államnak az egyház alá való rendelése ellen állást foglaljon, eleinte az ellenkező és nem kevésbbé nagy veszélyben forgott: Luther és Zwingli megengedte, hogy az állam bitorolja az egyház jogait.

Kálvin, aki utóljára jött (ismételjük), az ellenkező körülmények hatása alatt világosabban kifejti a két hatalom közt levő külömbséget és logikusabban igyekszik azt megvalósitani. Ezt az érdemét az összes szakemberek elismerik. A gyakorlatban még kétségkívül megesik, hogy habozik, önmagának ellentmond. Hiszen a VIII. Bonifacius bullájától nem lehet egy pillanat alatt áttérni a Washington szabadságlevelére! De az állammal szemben, amely — meg nem elégedve azzal, hogy felszaba-

* Mutatvány a szerző „Emlékjelek, Bizonyságok" cimü sajtókészen álló müve II. kötetéből.

díttatott — az egyházzal rendelkezni akart, senki nem proklamálta határozottabban nem a különválást, hanem a különbséget, vagyis az egyház függetlenségét, a legbátrabban szembeszállva az inzultusokkal, számüzetéssel, a zendülés minden fenyegetéseivel. És azon a napon, amelyen, azt hivén, hogy a libertinusok, az állam engedelmével, az egyház tilalma ellenére az úrasztalához fognak járulni, Kálvin a Szentpéter-székesegyház boltozata alatt ünnepélyesen kijelentette, hogy inkább meg fog halni, mint sem hogy az egyházat elárúlja és az úr vacsoráját megszentségtelenitse, e napon a császárpápaság a protestantismusra nézve épúgy legyőzetett, mint ahogy a theokratia hatalma megtöretett.

Nem ismerek kálvinistább jellemű mondást, mint Melville András híres szózata VI. Jakabhoz: „Megállj, Felség! Két király van Skótországban és két királyság. Itt van Jakab király, a nemzet feje és itt van Jézus Krisztus, az egyház királya, akinek VI. Jakab alattvalója és akinek királyságában nincs se király, se úr, hanem csak tag."

A formula, amely e két egymástól különálló, de elválaszthatatlan hatalom egymáshoz való viszonyát szabályozni lett volna hivatva, még mind Melville Andrásnál, mind Kálvinnál hiányzott. S még ma is keresik azt. De az elv, az egyén politikai és modern életének föltétele, készen állott: a kálvinizmus adta Franciaországnak a hugenottákat, Hollandiának a koldusokat (les Gueux), Skótországnak a covenantereket, Angolországnak és Amerikának a puritánokat s Magyarországnak a szabadságharcosokat.

Adjuk meg a legutálatosabb zsarnokoknak azt az elismerést, amelyet megérdemelnek. Alba herceg, II. Fülöp, a Guise-ek, a Valois-k, a Stuartok segitettek Kálvinnak Genf fölépitésében, mert kényszeritették őt reá; s Genfből indultak ki, a vértanukkal együtt, akik halálba mentek az új hitért, azok a röpiratok, amelyek a még újabb függetlenséget hirdették. Crispin János ugyanazon sajtói — eddig még kevesen vették észre ezt a körülményt — nyomtatták azokat a lapokat, amelyek a kegyes szivek könnyeit meginditották, valamint azokat a lapokat, amelyek á szabadság minden szenvedélyét rezgésbe hozták.

Genfben adta ki Kálvin egyik barátja, a híres jogtudós: Hotman Ferenc *Franco-Gallia* című művét, egy 200 lapra terjedő könyvecskét, amelyből 150 lap csupa idézet. E mű annyira telve van élettel, lelkesedéssel, inspiratióval, hogy azt mondták felőle: „Egész a *Contrat social*-ig kell mennünk, hogy irodalmunkban egy köztársasági jellemű, politikai művet találjunk, amely befolyás tekintetében fölötte álljon a Hotman művének." Genfben adták ki francia nyelven, Languet Hubertnek, Duplessis-Mornay barátjának értekezését, amely Hotman elveit továbbfejtette, logikusan alkalmazta és a népszuverénitás elvét csaknem minden részletében kifejtette: *De la puissance légitime du prince sur le peuple et du peuple sur le prince* (A fejedelemnek a nép fölött és a népnek a fejedelem fölött való törvényes hatalmáról). Genfben harsogtatta meg először Knox „a trombita első hangját az asszonyok szörnyűséges kormányzata ellen" (le premier son de la trompette contre le monstrueux gouvernement des femmes). Ez e híres lapok címe. Genfben adták ki Knox kartársának, Kálvin barátjának, Goodman-nek kis röpiratát: *Le droit d'obéissance au souverain* (A fejedelemnek tartozó engedelmességi jog).

Válasszunk ki egyet tetszés szerint e genfi kiadványok közül. Az alattvalók jogait, a kormány kötelességeit, a nép szuverénitását fogjuk benne találni. De ellenmondásokat is fogunk bennök találni, ezt nem szükség eltagadnunk. Midőn a vizár előrerohan, néha sziklatömböket is sodor magával s ezek összeütközve s egymásba akadva feltartóztatják, sőt visszafelé folyásra indítják az áradatot. De mit jelenthet mindez? A vízár újra egy nagyot szökött s egy ellenállhatatlan rohammal, szétzúzva az akadályokat, amelyeket önmaga állított az útjába, mindent magával ragad.

E híres értekezések közül a Hotmané a legjelentősebb. De én mégis jobbnak látom — okaimat mihamar észre fogják venni, — hogy a Goodman kevésbbé ismert és korábbi keletű művéből idézzek néhány sort:

„Az egyszerű és közönséges nép azt hiszi, hogy ment a felelősségtől . . ., hogy engedelmeskednie kell, mivel tudatlan . . . Nem! a nép egyszerűsége, tudatlansága, alárendeltsége nem szabad, hogy azt elvakítsa, nem szabad, hogy azt arra indítsa, hogy oktalan állatok, semmint eszes teremtmények módjára szenvedjen . . . A népnek nem szabad azt megengednie, hogy tőle minden hatalmat és minden szabadságot elvonjanak, hogy az oktalan állatokhoz hasonló legyen, ítélet és ész nélkül, azt tartva, hogy minden törvényes, mindaz, amit az előljárók tesznek, mindaz, amit parancsolnak, mintha a nép oktalan állatokból, nem pedig eszes teremtményekből állana, mintha semmi különbség nem volna a láncravert rabszolga és a szabad alattvalók közt, mintha a népnek semmi része, semmi joga nem volna azon a vidéken, amelyen lakik . . . A királyok és a kormányzók a nép részei. Ők azt az állást, azt a főrangú tisztséget nem azért foglalják el, hogy a többi tagokat megalázzák és szolgaságba sülyesszék, hanem azért, hogy azokat erősítsék, védelmezzék és táplálják, mint ugyanazon test tagjait . . . Ha ezt teszik, ha tisztjöknek megfelelőleg megtartják ígéretüket, alázatos engedelmességgel tartoztok nekik. Ha nem, minden engedelmesség alól fel vagytok mentve velök szemben. Mert ők se engedelmeskednek Istennek. S ezentúl főfeladatotok az leend, hogy keressétek, mi módon tehetnétek le és büntethetnétek meg a törvények értelmében ezeket az Isten ellen való lázadókat, ezeket a magatok és hazátok elnyomóit."

Valóban, micsoda éles trombitaszó, hogy Knox kedves kifejezését használjuk! Jerikó lakói bizonyára kevésbbé rettentek meg ingadozó kőfalaik mögött, mint a régi feudalis theokratia lakói mindenfelől összeomló kiváltságaik mögött. Ámde Goodman, mielőtt röpiratát közrebocsátotta, közölte azt Kálvinnal. Bizony, érdekes lett volna kihallgatni e két ember értekezését a barát-utca (rue des Chanoines) kis szobájában. Goodman följegyezte számunkra annak egy nagyon rövid, de jelentős mondatát. Kálvin általánosságban helyeselte az eszméket, de kifogásokkal élt a formát illetőleg, melybe azokat barátja öltöztette.

Ime a mi csodálatos reformátorunk, aki époly hajthatatlan barátai lelkesedésével, mint ellenfelei haragjával szemben. Nyugodtan, szilárdan, anélkül, hogy a megnevezhetetlen és megszámlálhatatlan csapások kihoznák sodrából, egyaránt állítja a szabadsághoz való jogot és a fensőség jogát, a nép kötelességeit és a kormány kötelességeit s miként a gazdasági szabadság proklamálása után sietett azokat a szabályokat felállítani, amelyek képesek az azzal való visszaélésnek elejét venni, a politikai szabadság proklamálása után is siet azokat a szabályokat felállítani, amelyek alkalmasak lesznek arra, hogy annak hátrányait orvosolják; — s ezek a szabályok ugyanazok: a becsület és Isten szuverén jogai.

Először is, a zsarnokságnak való minden törvényes ellenállás nemcsak megengedett, hanem kötelező:

„Ha a jelenben constituált magistratusok volnának a nép védelmére, hogy megzabolázzák a királyok fölötte nagy kapzsiságát és önkénykedését (mint ahogy ma minden országban lehetséges a három rend, ha összegyűlnek), azoknak, akik ilyen államban laknának, én nem tiltanám meg, hogy szálljanak szembe és álljanak ellen a királyok féktelenségének és kegyetlenségének, úgy amint azt tisztök parancsolja, sőt ha ezt palástolnák, látva, hogy a királyok rendetlenül zaklatják a szegény népet, úgy vélem, hogy e palástolás miatt esküszegéssel kellene őket vádolni."

Ime csirájában a *Franco-Gallia* egész elmélete. De hát ha semmi törvényes eszköz nincs az ellenállásra? Akkor az egyszerű polgárnak a türelemhez kell folyamodnia, amelyet hibásan bélyegeztek meg a passiv engedelmesség névvel. Mert ez csak a test, nem pedig a lélek hódolása. Megalázkodva Isten előtt, aki őt megfenyíti, a kálvinista kérlelhetetlen bírája marad a despotának, aki őt elnyomja. Vannak meghódolások, amelyek halálosabbak a zsarnokságra nézve, mint a lázadások!

„Ha egy embertelen fejedelem kegyetlenül sanyargat bennünket, vagy kifoszt és kirabol egy kapzsi tékozló, vagy megvet és rosszúl gondoz egy könnyelmű, sőt ha letipor minket Isten nevéért egy szentségtörő és hitetlen fejedelem: először idézzük vissza emlékezetünkbe azokat a vétkeket, amelyeket Isten ellen elkövettünk, amelyeket e csapások kétségkívül megkorrigálnak. Ebből alázatosság fog származni, hogy megzabolázza türelmetlenségünkét. Másodszor ragaszkodjunk ama gondolathoz, hogy nem rajtunk áll e bajokon segíteni s hogy nincs más dolog hátra, mint Isten segedelméért esedezni, akinek kezében vannak a királyok szívei és a királyságok változásai."

De ez nem minden és ebben az egyre magasabb stilusban, amelyhez oly könnyen emelkedik, Kálvin a következőleg végzi: „De egy szabályt mindenekelőtt meg kell tartani s ez az, hogy ez az engedelmesség el ne térítsen bennünket az az iránt való engedelmességtől, akinek akarata alatt állanak, észszerűleg, a királyok minden parancsai . . . az Úr a királyok királya s mihelyt ő kinyitja szent száját, mindenkinek nyomban mindenek fölött meg kell azt hallgatnia. Jól tudom, hogy micsoda veszedelem származhatik az ilyen állhatatosságból, amelyet itt követelek, annyival inkább, minthogy a királyok semmikép sem tűrhetik, hogy megaláztassanak s az ő méltatlankodásuk, mint Salamon mondja, a halál üzenete. De miután a mennyei hírnök: Szent Péter jelentette ki azt a parancsot, hogy inkább Istennek kell engedelmeskednünk, mint az embereknek, azzal a gondolattal kell magunkat vigasztalnunk, hogy akkor engedelmeskedünk Istennek igazán úgy, amint ő kívánja, ha inkább bármit elszenvedünk, sem hogy az ő szent igéjétől elhajoljunk."

S a féktelen lelkiismeret e felkiáltásával, az ellenállás szent jogának e visszakövetelésével, amely ünnepélyes a törvényességre utalásában, rettenetes a vértanuság előtt való meghajlásában, végződik a *Keresztyén Institutió*. Ez az egész theologia, ez az egész exegesis, ez az egész dogmatika a léleknek ama felszabadításához vezet, amelyet elegendő lesz a Hotmanoknak, Languetknek, Knoxoknak és Goodmaneknek visszakövetelni hitök és hazafiságuk merész logikájával, hogy abból a modern világ által megvalósított, vagy csak — kell-e mondanunk? — álmodott összes politikai felszabadúlásokat létrehozzák.

Doumergue E.

(Folyt. köv.)

Id. Keresztúry József.

1835—1908.

(Vége.)

Ez az Úrban való dicsekedés tűnik ki első és utolsó körlevelében is; tehát akkor is, mikor felöltözte, akkor is, mikor letette a fegyvert. Esperessé választása után ugyanis 1895. okt. 22-én így kezdi első körlevelét: „Midőn az alsózempléni ref. egyhm. esperesévé f. év szept. 16-án szavazattöbbséggel, törvényszerűleg történt megválasztatásomat hálás köszönetem nyilvánítása mellett köztudomásúvá teszem. Pál apostol eme szavait intézem lelkésztársaimhoz és a gyülekezetekhez: „Kegyelem és békesség nektek az Istentől, a mi Atyánktól és az Ur Jézus Krisztustól!" stb.

Ilyen rövid az ő búcsúzása is. Egy pár szóból álló, de szomorú mindnyájunkra, akik őt szerettük, tiszteltük.

1908. febr. 28-án kelt ez a körlevél, melynek vége ez: „E körlevél lévén az utolsó, melyet 2 hónap leszámításával 13 éven át folytatott hivataloskodás után közzé teszek: bocsánatot kérek mindenkitől, kit eljárásom által akaratlanúl, de talán megsértettem. Őrizkedtem attól, hogy uralkodni láttassam, mert nincs leverőbb a szegény református hivatalnokra nézve, mintha a hozzá hasonlónak hatalmaskodni akarását látja!"

Aranyszavak ezek. Nem olvashattuk ezeket könyezés nélkül. Hadd igazolják e sorai is róla, mint hű sáfárról mondott fenti bizonyságaimat.

Mint gazda is, egész ember volt. Paratlan szorgalmú, józan életű, takarékos és munkás, amíg csak ereje birta. Szerzett is övéinek annyit, amennyit — a palástot mindig szem előtt tartva, — tisztességgel szerezhetett. S meg is adta neki Isten — gyermekei szárnyra bocsátása után, — hogy érezhette a becsületes szerzés szentirásilag igazolt ama nagy szabályát: „Jobb adni, hogy sem mint venni!"

S bár ő maga Arany Jánossal úgy tartotta:

„Emberem az ember, ki, midőn vendégem,
Nem eszik, nem iszik túl rendes elégen;
Ami nem árt, éli, ami fölös, hagyja,
Tisztes öregségnek csak úgy leszen apja",

— mindamellett vendégeit szíves barátsággal fogadta s minden lehető figyelemmel kitüntette. Kiváló méhészgazda is volt. Halálakor a mostoha időjárás mellett — 60 telt köpű találtatott a méhesében. Eggyel kevesebb, mint az általa kormányzott gyülekezetek száma.

A méh tenyésztés arany korában, mikor a vízi virágok, a korán barkásodó fűzek és nyárfák dús legelővel kínálkoztak s a vizes és mocsaras Bodrogközt reggelenként „mézharmat" gazdagította: — ekkor minden ősszel hordószámra szűrte ő a Keresztelő János egyik ételfogását, a harmatcsillogású mézet, úgy hogy a legújabb időkig nem volt az ő családjának cukorra szüksége; mézzel volt az ő házánál fűszerszámozva minden édes ízt kívánó ételnemű.

Ismerték őt jól, úgy a konzervativ gyékény-, mint a modern Dzirzon-kasok lakói, nem szurkálták meg úgy, mint az egyházmegye nagy méhes köpűinek lakosai, kik közül nem egy eregette szívébe fulánkját.

Könnyen izgatható természetű volt. Az is gyakorta bántotta, hogy hallgatói között is — akiket nemcsak a lelkiekben, hanem a nemesítő munka mezején is vezérelt, — mindig akadtak olyanok,

373

akik nem fogadták minden intését, nem követték minden tanácsát. De e feletti nagy keserűségében is senkivel nem éreztette levertségét, mert a nehéz tusában is mindig sikerült a benne lakozó erélyes léleknek önmagát legyőznie. Indulatait nem éreztette senkivel, nem vádolt soha senkit s megbántóin boszút állani nem szeretett. Haragudni tudott, de gyűlölni nem. Nyakas jellemét az önuralom és a felebaráti szeretet lelke mérsékelte s hívei — épen ezért — az egyszerű falusi papban a jó és nemes érzésű embert tisztelték.

Jó volt hozzá az Isten nagyon, mert mind külső, mind belső ellenségei ellen hathatós gyógyszerrel látta el azáltal, hogy sohasem maradt igaz barátok nélkül, akik között a legigazibb az ő áldott jó felesége volt. Ennek szelid nyájassága megengesztelte őt a szükséghez képest s azzal az áldott jó asszonnyal szemben még az ellenség is lerakta a fegyvert. Szerencséje volt az ő derült, tréfára hajló kedélye is; hiszen csak ajkai mozogtak még, már előre vidám zaj verődött fel körülte, mert tudtuk — akik társaságában gyakran megfordúltunk — hogy gyors és szellemes lesz a felelete s kedélyes lesz az érvelése.

Keserves elgondolni is, hogy nem fogjuk élvezni többé az ő elpusztíthatlan vidámságát és fiatal lelkületét itt e földi testben.

Az egyházmegye lelkészei, nagy számban jelentünk meg a temetésére s néma, megilletődött fájdalommal néztük gyászbaöltözött szeretteit s a koporsójára tett koszorúkat könyeinkkel öntözgettük, mint a vele töltött szép napok emlékeinek nem könnyen hervadó virágait.

Koporsója felett a semjéni templomban *Bálint Dezső* spataki lelkész és esperes mondott egy, az ő tőle már megszokott, mély vallásosság és nemes egyszerűség hangján tartott, művelt lélekhez és nemesen érző szívhez szóló halotti beszédet.

Az elhunyt szerető kedveseinek szívében az Isten szent akaratán való megnyugvás érzelmét szállította alá ez a beszéd, amely azt fejtette ki, hogy mind a boldogúltat, mind szeretteit „örökkévaló szeretettel szerette az Úr", midőn megengedte neki, hogy övéi is oly soká szerethették és ő is oly szép időkön keresztül szerethette övéit s nagy buzgósággal munkálhatta családja boldogságát s biztosíthatta azok jövendőjét.

A gyülekezeti énekszó után kivittük őt a semjéni sírkertbe (ott az általa ültetett remek faiskola tőszomszédságába), hol *Miskolczi Endre* szentesi lelkész vett tőle búcsút mindnyájunk nevében ama kívánsággal, hogy amint ő fényeskedett mielőttünk, úgy fényeskedjék neki is az örök világosság!

Áldott legyen emlékezete!* *Máthé Gyula.*

KÖNYVISMERTETÉS.

I. Lucius Annaeus Seneca: Erkölcsi levelek.

Fordította Barcza József főgimnáziumi tanár. I. kötet, I—X. könyv; II. kötet, XI—XX. könyv. Budapest, 1906. Franklin-társulat, (Görög és latin remekírók, kiadja a M. T. Akadémia class. phil. bizottsága). 318, 326 lap. Ára kötetenkint 4 korona 50 fillér.

II. Seneca Erkölcsbölcselete.

Irta Alleram Gyula főgimnáziumi tanár. Budapest, 1907. Szerző kiadása. Ára 3 kor. 60 fillér.

Seneca, a római irodalom ezüst korának philosophiai és dráma-irója, aránylag az ismertebb római írók és philosophusok közé tartozik a magyar irodalomban. Jónevű íróink, költőink, fordítóink közül többen megrobálkoztak, már régebben, egyik-másik philos. műve fordításával; köztük mind mennyiségre, mind minőségre nézve első helyen áll Zsoldos Ignác (1873, 1879). Mint drámairót is többen méltatták (Kont Ignác, Hegedűs István). De hiányzott még irodalmunkban főművének: az *Erkölcsi Levelek*-nek (Ad Lucilium epistularum moralium libri XX.) fordítása s hiányzott Senecának, mint philosophusnak s első sorban, mint moralphilosophusnak — műveinek jelentékeny része a moralphilosophia körébe tartozik, a magyarra fordított művek pedig mind ilyen jellegüek — jellemzése, méltatása. A múlt 1907. év. íme, mindkettőt meghozta. Tavasszal jelent meg a M. T. Akadémia class. philologiai bizottságának kiadásában az *Erkölcsi Levelek* fordítása, Barcza József kisujszállási ref. főgimn. tanár gondos munkája s ősszel Seneca erkölcsbölcseletének részletes ismertetése, beható jellemzése Alleram Gyula budapesti főgimn. tanár tollából. Mindkét mű méltó interpretatiója Senecának, nyeresége a magyar irodalomnak.

Barcza J., az I. kötet elé illesztett bevezetésben, röviden ismerteti Seneca életét és irodalmi működését, azután sorban bemutatja szinműveit (9 tragédiáját), Claudius császárra irt satiráját, majd felsorolja philos. műveit, röviden jellemezve azok tartalmát, végül Bartal A. után Seneca magyar fordításainak jegyzékét közli. Mindkét kötet végén, jegyzetek magyarázzák a nehezebben érthető kifejezéseket, vonatkozásokat; ezek egy kissé bővebbek is lehettek volna s röviden Seneca erkölcsbölcseleti felfogásának jellemzésére is kitérhettek volna. Az I. kötet az 1—79., a II. kötet a 80—124-ig terjedő levelek fordítását nyujtja; a kötetek végén levő tartalommutató minden egyes levél tárgyát, tartalmát megjelöli. Végül a II. kötetet névmutató zárja be.

Barcza fordításáról, fordításának magyarosságáról, világosságáról, érthetőségéről csak elismeréssel nyilatkozhatunk. Itt-ott nem ártott volna, fordítását még könnyebbé tette volna, ha a hosszadalmasabb, nehézkesebb mondatokat jobban elaprózza, felbontogatja mellékmondatokra. Ilyen pl.: „Mert mit használ fejünkben mindenről helyes ítélettel bírni?" (II. 7.); „Éleszd fel a benned ellanyhúltat, kötözd össze a meglazúltat, igázd le a makacst" (II. 78.); „Már pedig mily keveset költetek abból az össze sok kéz által szerzett lakomából az élvezetekben elpettyhüdt inyetekkel" (II. 80). *Latinismusok* az ilyen kifejezések: Mi a gazdagság mértéke? Először a szükségessel birni s azután azzal, ami elég. A természet sajátsága a silányabbat a kiválóbbnak alárendelni. *Németes* kifejezés: Oly orvosságra van szükség, amelytől a szem megtisztúljon és egy, a látást gátló akadálytól megmeneküljön. Ezért a lélekbe egy, az egész életre kiterjedő állandó felfogást kell belevésni stb.

Alleram Gyulát kettős cél vezette Seneca erkölcsbölcseletének ismertetésénél. Egyfelől „azt a hiányt akarta pótolni, melyet a magyar philologiai és bölcseleti irodalom ennek a tárgynak tudományos alapon álló feldolgozása hiján már régen érzett", másfelől fel akarta hivni az illetékes körök figyelmét Seneca erkölcsi műveinek nevelő hatására s ebből kifolyólag arra, hogy mekkora erkölcsi haszonnal lehetne ezt az irót, jól megválogatott szemelvényekben, középiskoláinkban olvastatni. Mindkét cél dicséretreméltó, ami az utóbbit illeti, véleményünk szerint Seneca

* Közbevetődött véletlenség miatt kellett félbeszakitanunk. Szerk.

ethikai műveit felváltva lehetne gimnáziumainkban Cicero ez irányú műveivel olvastatni.

Alleram kellő tudományos apparatussal fogott műve megirásához. Nemcsak Seneca műveit s a korabeli római és görög irodalmat ismeri jól, hanem az ókori philosophia történetében is eléggé tájékozott; a fölvetett kérdéseket mind a tárgy természetének megfelelő helyes szempontból tekinti, kellő philos. iskolázottsággal tárgyalja és ítéli meg. Művének beosztásával, tárgyalásának menetével is mindenütt meg lehetünk elégedve. Miután bevezetőleg röviden ismerteti a stoikusok philosophiai felfogását, általánosságban jellemzi Seneca philosophiai gondolkodását; kimutatja, mennyiben ragaszkodott a stoikusok tanításához, mennyiben haladt egy vagy más kérdésben önálló útakon. Azután feltünteti Seneca logikai és physikai (metaphysika, kozmologia, lélektan, theodicea) tanait. Azonban a philosophia legfontosabb részének Seneca az ethikát tartja, sőt a philosophiát majdnem azonosítja az erkölcstannal; szerinte a philosophia erénytan, célja az ember boldogítása, mert megszerzi a bölcseséget, a bölcseség pedig az emberi észnek tökéletes java, boldogsága. Végül, mint gondolkozót és irót jellemzi őt.

E bevezetés után műve két főrészre oszlik, u. m. először Seneca *elméleti ethikája* (a legfőbb jó, az erkölcsi jó és rossz s az erkölcsileg közömbös dolgok, a bölcsek, az oktalanok és haladók), másodszor Seneca *gyakorlati ethikája* (az ember Istenhez való viszonyában, az ember kötelességei önmagával szemben, az ember és a külső világ, az ember és ember társaink, a család és az állam). Végül a függelékben behatóan tárgyalja Seneca jellemét, viszonyát a keresztyénséghez s felsorolja és méltatja a magyar Seneca-irodalmat. Seneca jellemére vonatkozólag, kinek gyöngeségeit nem szépitgeti, végítélete az, hogy Seneca jóakaratú, de a kivitelben gyönge ember volt; az udvari élet őt megfertőztette, úgy hogy a gyakorlatban hütelenné lett szép erkölcsi elveihez. Különben műveiben nem annyira azt adja elő, mint él ő, hanem azt, hogy mint kellene élnie, vagyis alázattal elismeri, hogy távol áll az erkölcsi magaslattól. Jellemének fényoldalai: az önmegtartóztatás számos faja, a gyöngéd, odaadó szeretet, a rabszolgaság kárhoztatása, a tudományok kedvelése s ezekben az önállóságra való törekvés s férfias halála.

A Seneca erkölcsbölcselete nagyobbára egyezik a többi stoikusok tanításával, de azok tanainak érdességén enyhit s tanításait főként erkölcsi leveleiben, távol minden elvontságtól, szárazságtól bámulatos elevenséggel, szellemességgel, ötletesen, a gyakorlati életből és az irodalomból vett ezer meg ezer példán, hasonlaton szemléltetve állitja elénk. Munkáit, mint Diderot mondja, úgy kell tekintenünk, mint oly erkölcstant, amely a legalkalmasabb arra, hogy az embereket jókká, emberiesekké tegye; könyvei a rend- és erényszeretetet, a balsorsban való állhatatosságot sugározzák ki. Fenséges szárnyalásu gondolatai már nem egy megsebzett, megtört léleknek adták vissza a nyugalmat, erőt, enyhületet. Főtétele: a boldog élet titka az, hogy saját bensőnkbe kell helyeznünk a súlypontot, akkor semmi veszteség meg nem rendithet, akkor függetlenek maradunk a sors szeszélyeivel szemben. Előadása szónokias; nagyon szereti az ellentétek szembeállítását.

Alleram műve, melyet a szerző gr. Apponyi Albert közoktatásügyi miniszternek ajánlott, kiváló szorgalommal készült munka, amely méltó a tárgyalt nagy iróhoz. Itélete higgadt, tárgyilagos. Stilusa itt-ott kissé még egyenetlen (pl. „bármennyire is tértek el egymástól", e. h. bármennyire eltértek is egymástól), de azt majd kicsiszolja az idő! *L.—s.*

IRODALOM.

* **Egyházmegyei jegyzőkönyvek** a felsőborsodi, felsőzempléni és ungi egyházmegyék tavaszi közgyűléséről. Az első 103 lap. Szerkesztette *Szuhay Benedek* egyházmegyei papi főjegyző. Az esperesi jelentésről (4—27. l.) azt mondja a jegyzőkönyv, hogy nagy gonddal és valódi szakértelemmel van összeállítva. Igaza van. Figyelme kiterjed az egyházmegye életének minden fontosabb mozzanatára s nem hallgatja el a jogosult aggodalmakat sem (a klerikálizmus terjeszkedése, a Zoványi Kálvin-gyalázó szereplése stb.). Bírósági ügy van benne egy, fegyelmi is egy. Függelék: a lelkészértekezleti jegyzőkönyv. — *A felsőzempléni* jegyzőkönyveket (egy rendes és egy rendkivüli gyűlés) *Péter Mihály* főjegyző szerkesztette. Az esperesi évi jelentés (4—15 l.) ebben is gondosan van szerkesztve. Bírósági ügy nem volt egy sem. A rendkivüli gyűlés jegyzőkönyvében fontos *Péter Mihály* főjegyzőnek az egyházi adózás ügyében készített véleményes javaslata (70—86 l.). A Függelékben közölve vannak: 1. A lasztoméri egyházközség vagyonleltára stb. 2. A nagytoronyai egyházközség régi és új egyházi adófőkönyvének rovatos kimutatása. — Az ungi egyházmegye jegyzőkönyvében, melyet a jegyzői kar állitott össze, kiemelkedik b e. Szabó Endre hattyudala, utolsó esperesi jelentése (4—16 l.), amelyet hanyatló erővel bár, de kiváló gonddal és ügybuzgósággal készitett el. Hű tükre e jelentés is az ő éleslátású lelkének, minden fontosabb dologra kiterjedő éber figyelmének. A jelentést már nem ő olvasta fel, hanem a káplánja. Bírósági ügy egy volt a közgyűlésen.

* **Kálvin János művei.** (V.) *III. Pál pápa atyai intelme V. Károlyhoz, a német császárhoz, Kálvin János megjegyzéseivel.* 1545. Fordította *Czeglédi János.* Ára 50 fillér. Pápa. 1908. Kiss Tivadar bizománya. — (VI.) *Kálvin János* A párisi szent hittudományi kar hitcikkei, melyeket hitünk manapság vitatott tárgyairól határozott, cáfolattal. 1544. Fordította *Pongrácz József.* Pápa. 1908. Ára 50 fillér. — Ezt a két füzetet is a legmelegebben ajánljuk t. olvasóink figyelmébe. Kálvinnak, a világreformátornak nagy szelleme nemcsak az Institutió-ban nyilatkozik meg a maga teljességében, hanem a Kálvin-fordítók által kiadott füzetekben is gyönyörködhetünk az ő éles logikájában és ellenfeleinek legyőzésében.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhírek.** A gyomai ref. egyháznak, a békésbánáti egyházmegyének, a tiszántuli egyházkerületnek, sőt az egész hazai ref. egyháznak és a prot. egyházi irodalomnak is nagy vesztesége van. *Garzó Gyula* hosszas szenvedés után, életének 69-ik, boldog házasságának 11-dik évében f. hó 14-én este féltizenegy órakor elhunyt. Kecskeméten született 1839. május 23-án. Mint theologus a pesti egyesült prot. theologiai akadémián tanult s nagy hatással volt reá *Székács* a későbbi ágostai s utóbb *Török Pál*, a ref. superintendes. Uri családoknál nevelős-

ködött, volt elemi népiskolai tanító, s.-lelkész, gimn.-tanár és igazgató (Gyönk) s mindenütt közkedveltségü és minden tiszteletre érdemes. Nagy erkölcsi komolysága, vallásos buzgósága s a magára vállalt feladatok teljesítése körül kifejtett lelkesedése szervező, építő ereje megnövesztették a hirét, becsét s 1872-ben a gyomai egyházközség sietett őt magához hódítani lelkészül. A ki kiváló volt a tanári kathedrán, azzá lett a templomi szószékben, a presbiteriumban, az egyházmegyén, az irodalomban. Hivei szerették beszédeit, előadását, egész vallásos lényét mert érezték annak igaz melegségét, termékenyítő erejét. Valódi lelki gondozó volt, akinek élete sem drága az ő juhainak megmentéseért s aki nem szájjal dicsőiti az ő Istenét és Krisztusát, hanem egész lelki életével, szívének minden dobbanásával. 1870. óta sokat írt a különböző prot. irodalmi vállalatokba (Prot. Egyh. és Isk. lap, Prot. egyházi beszédtár, M. Prot. Figyelő, Evangyéleiomi lelkészi tár. Evangy. Prot. Lap, Sárospataki Lapok) s ezen felül a vidéki kisebb közlönyökbe, amelyek közül a „Békésmegyei Közlöny"-nek öt éven át szerkesztője is volt (1881—1885). Irt s mondott számos alkalmi beszédet s imát mint ünnepi szónok, mint egy nagy vidék kedvelt szónoka, de mindeme lelki kincsei felett áll *Gyakorlati Bibliai Magyarázatok* című vállalata, amellyel a lelkészek magasabb szükségeit kívánta istápolni és istápolta nagy kitartással. — A zsinat tagjai jól emlékeznek a szőke, sugár, kissé előre hajlott fejű, magas homlokú, erős hangú, templomi ihletésű, mély érzelmű, soha nem ingadozó s biztosra törő szónokra, akit mindenkor meg kellett hallgatni, mert nem azért beszélt, hogy a zsinati naplóban és a napi lapokban ott forogjon a neve, hanem azért, mert mondani valója volt az ügy érdeméhez. Utóbbi éveiben s a zsinat ideje alatt különösebben is sokat foglalkozott a szegény-üggyel, a diakonissza intézménnyel s nagy becsülete volt a belmisszio vezér férfia előtt s ő is egyik vezérévé emelkedett a misszióügynek. Mint ember telve volt szeretetre méltósággal s minden papi komolysága mellett is megtudta őrizni kedélyességének derüjét s nem csak részt vett a barátság asztalának örömeiben, hanem hivatva volt ez örömeket fokozni és édesiteni is. Akik látták, ismerték őt ilyen minőségében is, vagy csak akik az Erzsébet szálloda vendéglőjéből ismerték is őt, azoknak többszörösen fáj az a szomorú valóság, hogy Garzó Gyula nincs többé a földi testben. A gyomai egyház — midőn lelki vezérének elhúnytát tudatja — őszinte hódolattal hajlik meg a kidőlt jeles férfiú érdemei előtt, „aki fáradhatatlan volt a református szent Sionért és gyülekezeteért való munkálkodásban". Folyó hó 17-én temették el sok őszinte könnyel öntözött sirjába, a gyomai temetőbe. Virasszon sirján hű emlékezet s legyen élete példa és ösztön anyaszentegyházunk dicsőségére! — *Dr. Raisz Gedeon* belügyminiszteri közegészségügyi osztálytanácsos szintén bevégezte földi életét. Elhunyta felett nem lehet illetetlenül napi rendre térnünk, mert ő maga férfiúi erejének teljességében a sárospataki főiskolának is hasznos és áldásos szolgája volt. Mai napság szépen virágzó ifjúsági kórházunknak és betegsegélyző egyletünknek ő volt az alapitója és első fejlesztője. 1863-tól volt itt főiskolai orvos, mint dr. Lengyel Endre utódja s mindjárt idejövetele után letette alapját a főiskolai állandó rendes kórháznak s a következő évben — a kórház sorsának biztosítása végett megalakította a *Betegsegélyző Egyletet* s egész itt léte alatt kitartó gonddal, apai szívvel őrködött mindkettő felett. A hatvanas évek ifjúságának lelkében bizonyosan ott él az a ritka férfiúi jelenség, az az egészségtől duzzadó, piros-pozsgás és nyájasságtól ragyogó alak, amilyen a sárospataki főiskola orvosa volt az 1863-tól 70-dik években A beteg mellett való megjelenése felgyógyulás volt már magában is, édes-kedves beszéde, faggatolózása felejthetetlen élvezet, valódi orvosság. Az egész tanári kar és ifjúság áldása között ment innen N.-Mihályba kórházi orvosnak s Budapestre a belügyminiszteriumba — erdeme szerint. Felfelé való haladása öröme volt minden ismerősének s ő isszive mélyén őrizte a sárospataki főiskola, a főiskolai ifjuság képét s itt hagyott barátainak, tisztelőinek emlékét. 69 évet élt munkában, fokozódó tisztességben, az orvosi tudomány és a közegészségügy javára. — Áldott legyen emlékezete! — *Béky János* szutori lelkész *Ilonka* nevű leánya f. hó 13-án életének 10-dik évében 2 napi sulyos betegség után örök álomra költözött. A mélyen sebzett szülők szivére küldje Isten a vigasztalás balzsamát!

— **A sárospataki főiskola internátusában** *gimn. tanulók és akadémiai hallgatók egyaránt évi 600 (hatszáz) K-ért kapnak teljes ellátást. Jelentkezés 1908—9-re aug. 31-ig.* Az internátus szabályzatát kivánatra megküldi s tudakozódásokra készséggel ad felvilágositást *a sárospataki ref. főiskola igazgatósága.*

— **Ajándék a főiskolai könyvtárnak.** *Sághi Sándor* bejei ref. lelkész folyó hó 12-én a következő könyveket ajandékozta a főiskolai könyvtárnak: 1. Enchiridion militis Christiani, saluberrimis praeceptis refertum, autore *Des. Erasmo Roterdamo.* Besileae 1519. 8°. (Préselt bőrrel borított fatáblákkal.) 2. *Johannis Heinrici Alstedii* Encyclopaedia. Herbornae. 1630. folio Tomus I—II. (Préselt bőrrel borított és rézlemez védőkkel és kapcsokkal ellátott fatáblákkal.) 3. Calendarium in usum ecclesiae r. catholicae. Budae. 1811. 8°. — A becses ajándékért fogadja a nt. lelkész úr ez úton is hálás köszönetünket!

— **Az alsózempléni** ref. egyházmegye szeptember hó 2-án fogja tartani őszi rendes közgyűlését Sárospatakon. Ekkor fogják az új esperest: *Bálint Dezső* sárospataki lelkészt hivatalába ünnepélyesen beigtatni.

— **Püspökválasztás Tiszántúl.** A tiszántúli püspök választására beadott szavazatokat aug. 19-én bontotta fel az e célra kiküldött egyházkerületi bizottság. E szerint a beadott szavazatok közül kapott Dicsőfi József egyházker. főjegyző 231, Erőss Lajos theol. tanár 227, Baltazár Dezső esperes 184, Dávidházi János esperes 116, Domby Lajos esperes 4, Sass Béla tanár 2, Balogh Ferenc tanár 1 szavazatot; Hajdú-böszörmény szavazata megsemmisittetett. Minthogy igy egyik jelölt sem kapott absolut többséget, Dicsőfi és Erőss közt, akikre a legtöbb szavazat esett, szeptember 21-ig pótválasztás lesz.

— **A sárospataki ref. tanítói kör értekezletét** ez évben Tolcsván tartotta meg aug. 6-án Bálint Dezső és Buza János elnöklete alatt. Legfontosabb tárgya a kitüzött pályakérdés megvitatása s a beérkezett 3 pályamű elbirálása volt. A lapunkban is pro és kontra megvitatott s tanügyi köreinket s az egész egyetemes egyházat élénken foglalkoztató keserü kérdés volt kitüzve pályatételül: „Mi az oka annak, hogy iskoláink szinvonala alább szállott s miként volna a baj orvosolható?" A 3 munka közül az ifj. Fövenyessy Bertalané vitte el nemcsak a dijat, hanem a legteljesebb elismerés babérját is. Alapos, meggyőző fejtegetéssel mutatott rá szerző a sok mindenféle

külső okokra, amelyek azt eredményezik, hogy a hivatalos statisztikában a harmadik helyre kerültünk az elsőről, amely pedig szerinte továbbra is megilletne bennünket. De ha elfogadjuk is a statisztika helyességét — tejtegeti szerző — akkor sem állhat meg az az állítás, hogy iskoláink színvonala alább szállott; ellenkezőleg, mi is haladtunk és haladunk szépen a többi versenyzőkkel együtt, csak épen az történt, hogy a *versenyben* a harmadik helyre értünk be, mert külső szegénységünk miatt nem rendelkezünk még a modern versenyhez szükséges minden fegyverrel. Rámutat aztán fogyatkozásainkra, betegségeinkre s felsorolja ellenök az orvosságokat. Mindezt teszi olyan tiszta, világos érveléssel, tárgya iránt olyan igaz, komoly lelkesedéssel s egyházához olyan ragaszkodással, szeretettel, hogy az értekezlet magáévá tevén az egész munkának felfogását, megbizta szerzőt, hogy dolgozata szellemében véleményes javaslatot terjesszen a kör nevében a tanügyi bizottság elé. E tárgyat megelőzőleg a helybeli tanító tartott minta-tanítást, amely dicséretben részesült. Aztán a kör jegyzője üdvözölte a lelkészi elnököt esperessé történt megválasztatása alkalmából s kérte, hogy bölcsességével, szeretetével maradjon továbbra is az egyesület élén. Elnök megköszönve a jó kívánságokat, továbbra is igérte, hogy az egyesület iránt a régi szeretettel s figyelemmel fog viseltetni, hiszen ez, mint esperesnek bőven módjában lesz, de az elnöki tisztet nem tarthatja meg. A kör ennek folytán lelkészi elnökévé egyhangu lelkesedéssel Bartha József vissi lelkészt választotta meg. Ebédre tolcsvai Nagy Barna egyházmegyei tanácsbiró úr vendégei voltunk. Éltesse az Isten kedves házigazdánkat, aki igazán nagy szivességgel, régi magyaros vendégszeretettel látott bennünket!

— **Sárospatak város képviselőtestülete** a város régi könyveit, jegyzőkönyveit és irományait a tulajdonjog fentartása mellett, megőrzés végett átadta főiskolánknak bizonyos feltételeket kötvén ki, amelyeket a főiskola elfogadott. Az összes anyagot a folyó hó elején szállitották el a városházáról a főiskolába. A könyvek a könyvtárba helyeztetnek, a jegyzőkönyvek és irományok halmaza pedig az elengedhetetlenül szükséges kiselejtezés megtörténte után mint levéltári anyag fog katalogizáltatni és kezeltetni. A régi jegyzőkönyvekben főiskolánkat és egyházunkat közelről érdeklő igen fontos és megbecsülhetetlen adatok foglaltatnak.

— **Az Országos Evangéliomi Szövetség** ideiglenes elnöke: *Gr. Dégenfeld József* szeptember 30-ikára gyülésre hivta össze a Szövetség pártolóit. A felhivást lapunk legközelebbi számában közöljük.

— **Református Családi Lap** címmel aug. 15-én új heti lap indult meg Hódmezővásárhelyen *dr. Hódy Antal* szerkesztésében. Előfizetési ára havonként 1 kor. Félévre 6 kor.

— **A Hegyalja-harangodi lelkészek** f. hó 18-án tartották értekezletüket szerencsen a Bocskay s Rákóczyak emlékét örökítő szép kis templomban *Bálint Dezső* sárospataki lelkész és megválasztott esperes elnöklete alatt. Egy harmada hiányzott a lelkészeknek, pedig napi kérdések (adócsökkentés, nyugdíj, közigazgatási segély, stb.) voltak kitüzve a tárgyalásra. A kik megjelentek, élénk részt vettek a tanácskozásban s nem bánták meg sem a költséget, sem a fáradságot. Az elnöki megnyitó tájékoztatás, üdvözlés és kegyeletnyilvánítás volt. *Kónya Endrének*, a lelkes, hű egyházi szolgának, a jó barátnak, a nemes indulatu embernek kidőlését fájlalta, siratta az elnök melegszívű emlékezése. Vele érezett az egybegyültek egész kicsiny serege. *Horváth János* tokaji lelkész tárgysorozaton kívül szivesen köszöntötte az elnököt, mint most már esperest s áldást kívánt a reá váró sok munkához, nemkülönben a jelen voltak valamennyien. Majd *Bartha József*, vissi lelkész az adócsökkentés kérdésével foglalkozott, mint felolvasó. Általános tetszéssel fogadott tájékoztatásával jó segítség kívánt lenni lelkésztársaira nézve, akik közül többnek sok a baja az új kulcs behozatala körül s a felterjesztendőkre nézve is eltérő a véleményök. Meggyőződésükké lett a felszólalóknak, hogy a felolvasó mindennek jól végére járt és valóságos tájékoztató. A lelkészi nyugdíj kérdésében elfogadta az értekezlet a *Fodor György* javaslatát (lásd lapunk előbbi két számában) s kérni fogja az egyházmegye útján a kerületet a *Hollandi és szükösi tár* megnyitására. A közigazgatási államsegély mimódon leendő szétosztása végett bizottságot küldött ki *Horváth János* elnöklete alatt (tagjai *Zilás Bertalan*, *Zilás István*, *Székely Imre*). Ez a bizottság az egyházmegyei gyülés előtt fog beszámolni a tervezetével. Szóba került az Országos lelkészi könyvtár, a pápai encyklika s ez utóbbira nézve *Hézser Emil* főjegyző kapott megbizatást, hogy az értekezlet tiltakozását az egyházmegyei gyülés előtt méltóképen tolmácsolja. A „Ne temere"-vel tehát — dr. *Kovács Gábor* világi tanácsbiró indítványa alapján — az alsó-zempléni egyházmegye is foglalkozni fog. Bálint Dezső, mint esperes kérte magát az elnöki tiszt terhei alól felmenteni, de az értekezlet őszinte nyilatkozatai és szives kérelme előtt meghajolva, állását megtartotta. Délután egy órától a fehér asztalnál folyt az értekezés tovább az idő jelei felett való tünődések és töprengések között, de nem reménység nélkül. Az őrszemek és az összetartás szükségét a fehér asztal erőteljesen megállapította. A tervek, elméletek értékét az élet tüze próbálja meg.

— **Cionisták öröme.** A cionizmus célja Palesztinába, a régi Zsidóországba zsidókat telepiteni mindenünnen s itten esetleg új Zsidóországot létesiteni. Dr. Herzl, a mozgalom elhunyt főapostola e részben sokat tárgyalt Abdul Hamid szultánnal, mindig eredmény nélkül. A szultán nem akart államot az államában, mert attól tartott, hogy akármilyen szerény autonómiát ad is Palesztinának, idővel önálló Zsidóországgá fogja magát kinőni s igy az európainál is jobban féltett ázsiai török birodalomnak területi épségét bontaná meg. Megtiltotta, hogy birodalmában a cionizmus érdekében hathatósabb propagandát fejtsenek ki, sőt azt sem nézte jó szemmel, ha a zsidók száma a Szentföldön kivándorlás folytán némileg nagyobbodott. Most azonban, hogy Törökország alkotmányhoz jutott, ennek az áldásait a cionisták is remélik. Hiszik, hogy az agitálás nem lesz tilos, másrészt remélik, hogy miután többé nem lesz korlátlan uralkodó a szultán, tervük a liberális parlamentben szivesebb fogadtatásra talál. A nemzetközi cionista-egyesület most fokozottabb tevékenységhez lát. Konstantinápolyban a sajtószabadság oltalma alatt uj zsidó lapot fog alapitani, amelynek célja első sorban az, hogy a török birodalom zsidó alattvalóit megnyerje a jövő Zsidóország eszméjének

— **Lelkész és tanító urak figyelmébe.** Az új iskolai év küszöbén tisztelettel tudatom, hogy a *sárospataki irodalmi kör* ez idő szerint forgalomban levő kiadványai, mint amelyeknek használata a

tiszáninneni ref. egyházkerület elemi iskoláiban kötelező, a következők: *Nagy Sándor* „ABC“ 40 fillér, *Dézső Lajos* „Olvasókönyv“ II. oszt. számára 45 fill., III—IV. oszt. számára 80 fillér, V—VI. oszt. számára 1 K 10 fillér, *Árvay* „Ó- és új-testamentomi szent történet“ 60 fillér. *Radácsi György* „A ker. egyház történetei“ 30 fillér. *Dr. Tüdős István* „Ker. hittan“ 30 fillér. *Dr. Ballagi Géza* „A magyar alkotmány“ 45 fillér, *Buza János* „Természetrajz“ 60 fillér. *Gérecz Károly* „Földrajz“ 54 fillér. *Zsindely István* „Természettan“ 50 fillér. ifj. *Fövenyessy Bertalan* és *Szily József* „Magyarország története“ 50 fillér. *Dézső Lajos és Pásztor Sámuel* „Kis Daloskönyv“ I—III. oszt. 40 fill. IV—VI. oszt. számára 60 fillér. *Fogarassy Nagy* „Ismétlő iskolai olvasókönyv“ 1 kor. 80 fillér. A rendtartási nyomtatványok a következők: *A.* minta (iskola kötelesek naplója) 6 fill. *B.* minta (felvételi napló) 6 fill. *C.* minta (előmeneteli és mulasztási napló) 7 fill. *D.* minta (haladási napló) 6 fill. *E.* minta (statisztika) 8 fill. *G.* minta (leltár) 6 fillér. *H.* minta (iskolalátogatási jegyzőkönyv) 6 fill. Iskolaszéki jegyzőkönyv 5 fillér. Népiskolai *Értesítőkönyvecske* 12 fillér. *Ismétlőiskolák számára:* Tankötelesek összeírási naplója 8 fillér, felvételi napló 8 fillér. Eme rendtartási naplókból újabb kiadásunk, mindaddig, míg a mostaniakból meglévő készlet el nem fogy, nem készülhetnek, mivel a meglevő készletnek forgalomból való kivonása miatt a főiskola érzékeny kárt szenvedne. A hirtelen bekövetkezett változtatásra nem számíthatunk. *Dezső* „Számtan“ I. és II. füzetéből még nehány példány, a III-ik füzetből (V—VI. o.) teljes készlet. Pár helyről történt tudakozódás abban az irányban, hogy tankönyveink és nyomtatványaink használása nem fogja-e az államsegély elnyerését akadályozni, azért, mert könyveink mind approbálva nincsenek. Bár tudomásunk szerint ez akadályúl sehol sem szolgált s remélhetőleg a jövőben sem fog; mindazáltal nem fog késni az előljáróság e tárgyban a kellő intézkedéseket megtenni, ha ez bármi tekintetben szükségesnek mutatkoznék. A tankönyvek beszerzése ott, ahol könyvkereskedő helyben vagy közelben nem található, vagy a könyvárusnál nem volna kapható, legcélszerűbben Trócsányi Bertalan, főiskolai könyvbizományos útján történhetik, aki már 10 koronán felüli készpénzen tett megrendelést 10% engedménnyel és bérmentve szállít. A könyvek ugyancsak 10% engedménnyel, de bérmentetlenül 1—3 havi hitelre is kiszolgáltathatók, ebben az esetben szükséges, hogy a megrendelést a Ntű lelkész és gondnok ur is aláirják s az egyház pecsétjével is ellássák. Megmaradt példányok a felszámított árban visszavétettnek, ha azok sértetlen állapotban, bérmentve küldetnek vissza. Sárospatak, 1908. augusztus hó. Hazafias tisztelettel *Makláry Pap Miklós* ny. tanár, főisk. nyomda- és könyvraktárfelügyelő.

Szerkesztői üzenetek.

Egy tisztelőmnek. A kérdéses ügybe — sajnálatomra — nem avatkozhatom bele. Hogy mit ír vagy mond egy tanár, azért lelkiismeretének felelős, de az nem volna illő és helyes, hogy egyik tanár a másik felett — tanári functióia gyakorlása közben tett nyilatkozatáért vagy mondjuk: tévedéséért — bírói széket üljön. Az méltán fájhat önnek, ha úgy érzi, hogy igazságtalanság érte (ha ugyan!) de az idő majd behegeszti e sebet!

TARTALOM. Napi események. — *Papp József:* Őszi gyűlések előtt. — *Radácsi György:* A sárospataki Tompa-szobor történetéhez. — Kálvin a történelem ítélőszéke előtt. (XVI. Folyt.). — *Máthé Gyula:* Id. Keresztúri József (Vége.). — *L. s.:* Könyvismertetés. (Seneca erkölcsi levelei. Seneca erkölcs bölcselete.) — Irodalom. — Vegyes közlemények, — Hirdetések.

Ujonnan megjelent művek!

HÓSEÁS.

Theologiai magántanári vizsgai dolgozat.

Irta:

Ceglédi Sándor.

velikai pisanicai református missziói lelkész.

Ára füzve 3·50 korona.

Halotti beszédek és imák.

Irta:

Kis Gábor.

volt pápai református lelkész.

Terjedelme 15½ ív; tartalmaz 71 halotti beszédet és imát.

Ára füzve 4 korona.

Megrendelhetők a kiadónál: KIS TIVADAR könyv- és papirkereskedésében Pápán, Fő-utca 21. sz.

Harmóniumokat

mindkét rendszer szerint a legolcsóbban szállit

PAJK REZSŐ és TÁRSA

Budapest,

V., József-körut 15.

Pianók! Pianók! Pianók!

Árjegyzéket ingyen és bérmentve küld.

Lelkészeknek és tanitóknak külön százalékengedmény. Részletfizetésre is szállítunk!

Szállítások bérmentve eszközöltetnek az utolsó vasútállomásig.

Elismert kitünő áruk.

Kérje ingyen

és bérmentve magyar nyelvű, gazdagon illusztrált főárjegyzékemet, 3000-nél több rajzzal, mindennemű nikkel-, ezüst- és aranyórák, valamint mindennemű szolid arany és ezüst áruk, hangszerek, acél- es bőráruk stb.-ről eredeti gyári árban.

Nikkel remontoir óra	K 3.—
System Roskopf patent óra	K 4.—
Svájci eredeti system Roskopf patent	K 5.—
Bejegyzett „Sas Roskopf“ nikkel rem.	K 7.—
Ezüst remontoir óra „Glória“ művel	K 8.10
Ezüst remontoir óra dupla fedéllel	K 12.50
Ébresztőóra K 2.90, Konyhaóra	K 3.—
Schwarzwaldi óra K 2.80. Kakukóra	K 3.50

Minden óráért 3 évi irásbeli jótállás. — **Ninesen kockázat! Becserélés megengedve, vagy a pénz vissza!**

KONRAD JÁNOS

Első óragyár és szétküldési áruház, Brüx 1256 szám. (Csehország.)

Orgona és harmoniúm gyár

gőzerő hajtás és villamos világítással berendezve.

ORSZÁGH SÁNDOR ÉS FIA

cs. és kir. udvari szállítók

Rákospalota (Budapest mellett).

Alapíttatott 1861. évben.

Az 1885. évi országos kiállításon „nagy dísz oklevéllel“ (első díj) és „Ferencz József lovagrenddel“ az 1904. évi veszprémi kiállításon „arany éremmel“ (első díj), az 1906. évi kassai kiállításon „dísz oklevéllel“ (első díj) kitüntetve, azonkivül számtalan kitüntetés és elismerés. Ajánlják kitünő hangú és szerkezetű, főleg a legújabb légnyomatu (pneumatikai) orgonáikat, melyek rendkívül könnyű játékmód és a változatok egyszerű kezelése mellett, az időjárás minden viszontagságainak ellenállnak. Szolid munka és jutányos árak. Kisebb orgonák készletben vannak. Eddig 700-nál több új orgona lett szállítva. Raktáron kitünő hangú harmoniumok minden nagyságban. Harmoniumok tetszés szerinti rajz és változat összeállitással rendelésre készülnek. Tervezeteket és rajzokat kivánatra küldünk.

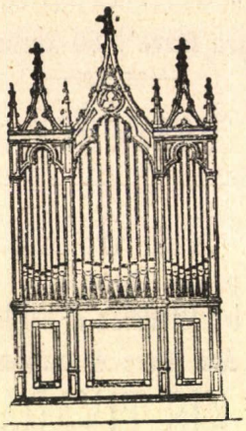

Most jelent meg!

Tanulmányok.

Irta Dr. Antal Géza. Ára 1 kor. 60 fill. *Tartalom* A magyar protestáns egyház külföldi érintkezései. — Az amerikai kálvinismus. — Az amerikai magyarság jövője nemzeti szempontból. — Az amerikai magy. ref. egyházak.

Az amerikai magyarság jövője nemzeti szempontból.

Irta Dr. Antal Géza. Ára 50 fillér.

Magyar református egyházalkotmány.

Irta Dr. Kun Béla. A vaskos 350 oldalból álló mű ára 7 korona. *Tartalom*: Elméleti alapok. — Történelmi alapok. — A magyar ref. egyházalkotmány jogi kutfői. — A magyar ref. egyház helyzete a magyar államban. — A magyar ref. egyház viszonya más egyházak irányában. — A magyar ref. egyház mostani alkotmánya. — Az egyházszervezet áttekintése. — A jogok alanyai az egyházban. — Az egyházi szervek. — Az egyházi törvényhozás. — Az egyház kormányzata. — Az egyházi biráskodás.

Ezen művek kaphatók:

Hegedüs és Sándor

könyvkereskedésében Debrecenben és minden könyvkereskedésben.

Pontos és legjobb órák 5 évi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák,

borkancsók, china-ezüst disztárgyak,

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

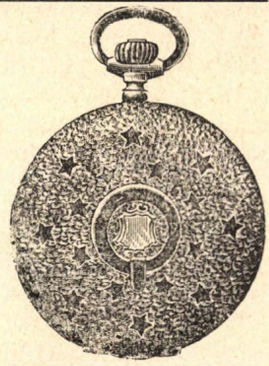

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

Polgár Kálmán

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállítója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 35. szám. Sárospatak, 1908. augusztus 30.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

A pozsonyi prókátorsághoz.

Amint érintettük, Zov. J. történetírásának védelmére a pozsony i luth. theol. akadémia tanári kara egy üzenetet adott ki* melyben állást foglal a Z. rajzolta Kálvin-kép mellett, illetőleg tiltakozik a magyar ref. egyház kebelében e miatt támadt egyhangú felháborodás ellen, valamint az ellen, hogy Z.-nak e miatt egy hajaszála is meggörbűljön. Szerinte e felháborodással s az országos parochiális könyvtár-bizottságnak ama határozatával, hogy a Warga-féle Egyháztörténet III. kötetének revideált kiadásából mindama részek kihagyandók és újakkal helyettesítendők, amelyekben az átdolgozó lelke és tolla nyilatkozik és szerepel — „a hazai reformátusok a szabad gondolkozás, a szabad lelkiismeret, a szabad meggyőződés ellenségeinek táborába szegődtek"; ez az eljárás „flagráns megsértése a protestáns szabad lelkiismeret jogának, felidézése ama legvadabb türelmetlenségnek, amely egykor Servet Mihályt a máglyára juttatta." Csak lassan a testtel, tisztelt tanári kar! talán még sem oly sötét gondolkozású az a magyar kálvinistaság, mint a hogy az önök szemüvegén keresztül tekintve látszik. Mi leszünk bátrak önöknek, meg annak a közvéleménynek, amelyhez önök szavukat intézték, az érem másik oldalát bemutatni.

1. Hát először is, tisztelt tanári kar! az önök föllépése a *legnagyobbfokú tapintatlanság*. Önök tudhatják, hogy a vallás dolgában az emberek mindig fölötte érzékenyek, önöknek tehát nem illett a mi egyházunk kebelbeli, belső ügyébe beleavatkozniok, nemcsak azért, mert önök, mint távol állók, nem érezhetik, nem érthetik azt, hogy nekünk kálvinistáknak joggal fáj-e s ha igen, mennyire fáj ez a dolog, hanem főképen azért, mert önök nagyon is *érdekelt felek* e kérdésben. Hiszen épen az önök, általunk különben mindig nagyrabecsült reformátora javára történt Z. részéről a Kálvin lekicsinylése, lebecsmérlése: („Calvin még nem is tekinthető a szó szokott értelmében vett reformátornak." „Igenis, Luther volt *világreformátor*, nem pedig — mint e könyv illető helyén elő van adva. — Calvin. A Luther munkássága nélkül Calvin valószínűleg sohasem gondolt volna az egyház javítására". . . „Minő eszményi magaslaton áll hozzá képest az a Luther, aki akkor is elment volna Wormsba, ha annyi ördög lett volna benne, mint amennyi cserép a háztetőkön". . . „Ez volt a most már általános vélekedés szerint megközelíthetetlen nagyságú alakja a reformáció történetének, az, aki társak nélkül, egymaga nem bizhatva előlegesen semmi hatalom és befolyás pártfogásában, kitéve magát akár a rögtöni elnyomatásnak, akár egy végzetes üldöztetésnek, oda merte kiáltani egy egész világ vele szembenálló hatalmának, hogy: „ne tovább!" „Lehet-e nagyobb siker az övénél, aki magával ragadta a korabeli művelt világ nagy részét?" „Az szintén egyenesen az ő munkásságának érdeme, hogy fejlődésre képes volt a reformáció." 731—733 l.). Nem önkéntelenül támad-e ennek láttára az embernek az a gondolata, hogy önök talán nem is annyira a gondolatszabadság nagy elvét, hanem a Kálvin rovására Luthert magasztaló pártírót óhajtják meg védelmezni. Mi nem valljuk ezt, de sok ember lelkéből nehéz lenne ezt a gyanút kiírtani!

2. Önök, tekintet nélkül a fenforgó körülményekre, megengedhetetlennek tartják, hogy a kálvinista egyház elvethesse Z. Kálvin-rajzát s nagy reformátorunk bepiszkolását illő néven nevezhesse, mert szerintök mindez beleütközik a gondolatszabadság szent elvébe. Pedig önöknek módjukban állt kellő információt szerezni a kiadás körülményeiről, nevezetesen arról, hogy *a)* a Warga-féle Egyháztörténetet a magyar ref. egyház adja ki s így joga van (reméljük, ezt a jogát, amely minden kiadót megillet, nem vonják kétségbe) ítéletet mondani az általa kiadni szándékolt munka felett s ha az nem felel meg az ő intencióinak és érdekeinek, azt félredobni; természetesen jobb lett volna az előleges megtekintés és megbírálás, de ezt Z., midőn ez iránt felszólították, sértődötten visszautasította. *b)* Hogy a mű a ref. paróchiális könyvtárak számára készült, tehát eminenter hitépítő, hiterősítő jellegűnek, az egyház közfelfogásával megegyezőnek, olyannak kellett lennie, amelyet a legegyszerűbb hívő is lelki nyereséggel olvashasson; s *c)* hogy a mű új kiadására nézve az átdolgozóval kötött szerződés szerint az új átdolgozásnak a Warga felfogása szerint kell történnie s úgy, hogy az egész mű tisztességes emléke legyen néhai Warga Lajosnak. Ha önök a kiadás eme körülményeinek ismerete alapján is azt merik állítani, hogy a magyar ref. egyháznak Z.-val szemben követett eljárása a protestáns lelkiismeretszabadság flagráns megsértése, — mi viszont nem átalljuk azt állítani, hogy az önök eljárása egyszerűen az *elveken való lovaglás* (Prinzipienreiterei.). A fenti pontok szerint Z.-nak a Warga-féle műben első sorban nem a *maga egyéni meggyőződését* kellett kifejezésre juttatnia, hanem

* A füzet címe: Protestáció a gondolatszabadság megtámadása ellen. A pozsonyi ág. hitv. ev. theologiai tanári Akadémia karának 1908. jul. 8-iki értekezletéből kiadta *Dr. Masznyik Endre* igazgató, Hornyánszky Aladár jegyző. 9 lap.

Lapunk jelen számához ¼ ív melléklet van csatolva.

a kiadó ref. egyház felfogásának, tanításának alapján álló, hiterősítésre alkalmas, néhai Warga L. szellemében készített kiadást kellett létrehoznia s csak a leszűrődött igazságokat kellett és lehetett hirdetnie. Ám fejtegesse Z. a maga *egyéni meggyőződését* a saját költségén kiadott, a saját publikumának irott művekben, azokra azt mondjuk: „amilyen a madár, olyan a szólása", — de az említett műbe a saját *egyéni meggyőződését* becsempészni nincs joga s ha e becsempészést mégis elkövette, most viselje a következményeit.

Önök szerint az elv minden körülmények közt szent és sérthetetlen. De hiszen ha ez állana, akkor a magyar országgyűlés képviselőházának nem lett volna szabad dr. Vajda oláh képviselőt, aki ország gyűlési beszédébe a magyar nemzetet gyalázó részleteket csempészett, az országházból kiüznie s az országnak nem lett volna szabad a képviselő alatto mos eljárása felett felháborodnia, mert ez a gondolat- és szólásszabadság flagráns megsértése, a legvadabb türelmetlenség felidézése volt. A vadásznak nem szabad a vérengző vadat lelőnie, az életükben és egészségükben fenyegetett embereknek nem szabad a veszett kutyát leütniök, mert ez — ha az elvek lovagjainak igazuk volna — az állatok iránt tartozó humanitás megsértése s ez ellen az állatvédegylet tagjai joggal tiltakozhatnak. A romlott, züllött gyermeket, aki nekünk anyagi és erkölcsi kárt okoz, nem szabad megfenyíteni mert Rousseau és Pestalozzi szelleme ez ellen tiltakozik. Ime, ilyen következtetésekhez jutunk, ha az elvet szentnek és sérthetetlennek nyilvánítjuk, ha az elvet *célnak*, nem pedig *eszköznek* tekintjük. Ide jutnak Prinzipienreiterei-ukkal a pozsonyi tanár urak is; az elv, a gondolatszabadság szent elve nekik is *cél* lett, holott más azt csak *eszköznek* tekinti. Mit akarunk ugyanis a gondolatszabadság hangoztatásával, követelésével elérni? az *igazságot!* Mit vezélyeztetünk tehát, ha a gondolatszabadság elvét *öncélllá* tesszük, amelynek minden egyebet alárendelni tartozunk? az *igazságot!* Igenis, a gondolatszabadság elvénél van egy még nagyobb úr, amelyet tisztelnünk, van egy még nagyobb cél, amelyet szolgálnunk kell: ez az *igazság!*

3. Ennek az igazságnak szolgálatában járt el a magyar ref. egyház egyetemes konventje s parochiális könyvtár-bizottsága, midőn Z. Kálvin képét visszautasította, midőn azt a magyar ref. egyház nyilvánvaló megszégyenítésének, szomorú meggyaláztatásának nyilvánította. Mert mit mutat az elfogulatlan s a jelenkor tudományos kutatásainak színvonalán álló történetírás? azt, hogy Z. meghamisította Kálvin jellemét, egyéniségét, midőn felőle a kifogásolt jellemrajzot írta. Egyetemi tanárok, a reformátió korának s Kálvín életének, irataink legalaposabb ismerői — németek, franciák, hollandusok, svájciak, reformátusok, egyesült protestánsok, ó-katholikusok — egymásután jelentették ki lapunkban, hogy „Z. állításai helyes és *egészen hamis* dolgok szövedékei" (Harnack), hogy „Z Kálvin-rajza *szomorú példája* az ő, Kálvin életművével szemben való *bámulatraméltó tudatlanságának* (Tschackert), hogy „Z. Kálvin-jellemzése *ferde és igazságtalan*" (Simons); „ne engedjük, hogy őket (Kálvint és azon nagy martirokat, akik Isten igéjeért és a lelkiismeret szabadságáért harcoltak) gyalázat érje oly emberek részéről, akiknek *tudatlansága* semmivel sem kisebb ama nagy életelvek ellen való nyílt vagy titkos *ellenszenvnél*, amelyeknek hordozója még ma is a hivő protestantismus" (Dr. Visscher); hogy „a Z. ítélete Kálvin felől époly *igazságtalan* mint *hamis* s *tudatlannak* vagy *rosszhiszemü írónak* kell lennie, hogy ezt (hogy ő nagy jellem és geniális reformátor volt) valaki tagadhassa" (Bonet-Maury); hogy „Z. Kálvin jellemrajza egyenesen *hajmeresztő* s alig lehet *gonoszabb valótlanság*, mint az az állítás, hogy ő Genfben már mindent készen talált; e jellemrajz nem higgadt és igazságos megfontoláson alapúl, hanem azt egyenesen a reformátor személye iránt való *fanatikus ellenszenv* sugallotta" (Müller); hogy „Z. tanár úr ítélete nem állhat meg a történelmi igazság előtt" (Oncken). Ha a legilletékesebb birák egyhanguak a Z. tévedésének, tudatlanságának, rosszhiszemüségének elismerésében, époly egyértelmüek, ugyancsak Z. felfogásával ellentétben. Kálvin jellemének, reformátori nagyságának magasztalásában. „Kálvin Nyugateurópa Mózesévé lett és az ő erkölcsi törvényhozása talán a legfontosabb mozzanat a modern-protestáns kulturfejlődés megalapitásában" (Harnack); „Kálvin mint dogmatikus és mint egyházszervező elsőrangu, a genfi tanács ítélete szerint „nagyon felséges jellem" (Tschackert); „a kálvinismus az előhaladás szellemi hatalma" (Simons); „a theokratikus Genf az erős, heroikus jellemek legtermékenyebb tenyésziskolája lett; ezek a kálvinista hősök a protestantismus megmentői lettek, megmentői a prot. hit- és lelkiismereti szabadságnak" (Pfleiderer); „egyedül áll a ker. egyház történetében Kálvin heroikus hitbátorsága, hajthatatlan akaratereje és nagyszerü önmegtagadása; erkölcsi nagysága és kötelességhüsége, szent komolysága és önmagát emésztő odaadása előtt a dominálo érzés a mély tisztelet és mély hódolat" (Stähelin); „Kálvin a nagy reformátor, a lángeszü gondolkodó, a kiváló tudós, a hit embere" (Visscher); „én Kálvint az újkori történelem egyik legnagyobb személyiségének tartom" (Oncken); „Kálvin a modern szabadságok megalapítója" (Doumergue).

Mindezek alapján tisztelettel kérdjük a pozsonyi theol. akadémia tanári karától: ki képviseli jelen esetben Kálvinnal szemben az igazságot: a fentiekben jellemzett Z.-e, vagy a ref. egyház egyetemes konventje és az orsz. parochiális könyvtár bizottság, amely az idézett 7 nagyhírű egyetemi tanárral, egyetért Kálvin helyes megítélésében? S ha Z. a történelmi ferditést, tudatlanságot, a hazai ref. egyház a történelmi igazságot képviseli, nem óriási bolondság volna-e, ha ref. egyházunk egyeteme az önök képviselte prot. gondolatszabadságért, tehát az igazság kikutatására szolgáló elvért, eldobná magától a helyesen megragadott történelmi igazságot s a tévedés, tudatlanság és rosszhiszeműség oldalára állana?

De a hazai ref. egyház, midőn Z. ellenében a történelmi igazságot védi, egyúttal a lelkiismereti szabadságot is védelmezi. Láttuk fentebb Pfleiderernek azt a nyilatkozatát, hogy a kálvinista hősök a protestantismus, a prot. hit- és lelkiismereti szabadság megmentői lettek. Tegyük hozzá: azok voltak Magyarországon is. Az erdélyi s Tisza- Dunavidéki magyar kálvinista nemesség alkotmány- és szabadságszeretete nélkül sohasem lettek volna itt szabadságharcok, Bocskay, Bethlen és a Rákóczyak harcai, amelyek a vallás- és alkotmányszabadságot biztosították. E kálvinista hithősök méltó utódai, az általuk kivívott kincsek védelmezői akarunk lenni akkor, mikor Kálvin személyét és alkotását a maga tisztaságában és igaz voltában kívánjuk megőrizni, midőn az ifjúságot továbbra is a régi kálvinista szellemben és felfogásban akarjuk nevelni és neveltetni.

Igen, de Z. *egyéni meggyőződését* követi, fogják önök mondani s e meggyőződésének szabad és őszinte kinyilvánítása miatt szenved bántalmat és üldözést. Hogyan? hát a ref. egyetemes konvent s az országos parochiális könyvtár-bizottság tagjai, akik épúgy ismerik Kálvint, mint ő, csakhogy helyesebben és igazságosabban ítélik meg, — nem egyéni meggyőződésüket követik? hát vajjon csak az az egyéni meggyőződés szent és tiszteletre méltó, amelyet egy ember vall az összességgel szemben? vagy amely ferde és téves? Hát akkor mi alapon meri az egyes országok bírósága — az illető ország legelső jogászainak helyeslése mellett — az anarchistákat börtönre vetni, esetleg kivégezni? hisz azok, ha a fenti elvet elfogadnók, kétszeresen is igényt tarthatnak az egyéni meggyőződés tiszteletben tartására: úgyis, mint az összességgel szemben álló egyének, úgyis mint ferde és téves nézetek vallói!

4. A tisztelt tanári kar *Protestáció*-jában lapunkról, lapunknak e kérdésben követett eljárásáról is megemlékezik, de sajnos, — talán önkéntelenül a Z. suggeráló hatása alatt — kissé elferdíti a tényállást. Azt írja nevezetesen lapunkról: „Levelek röpültek *a német és jegyezzük meg jól: lutheránus professorokhoz*. Harnackhoz Berlinbe, Tschackerthez Göttingába, amelyekben a szerkesztőség, ismertetve Z. állításait, véleményt és ítéletet kért a felfogás helyes vagy helytelen volta felől. A beérkezett feleletek német eredetiben és magyar fordításban leközöltettek a lap hasábjain." Ez idézetben az aláhúzott részlet téves; téves annyiban, hogy egyaránt fordúltunk magyar, német, francia, svájci és hollandus egyháztörténetírókhoz (jul. 8-ig, a Protestáció keltéig, 4 német, 2 magyar, 2 svájci, 2 hollandus és 1 francia író véleményét közöltük lapunkban), tehát nemcsak a német theologiai professorokhoz röpültek levelek — s téves annyiban, hogy egyetlen luth. theol. professorhoz se fordúltunk; mi ugyanis Harnack berlini és Tschackert göttingeni tanárt nem tartjuk lutheránusoknak, miután -- tudomásunk szerint — Poroszországban ma nincs hivatalos református vagy lutheránus egyház, ott csak „evangelische Kirche", egyesült prot. egyház van s csak itt-ott szorványosan akad — szekta gyanánt — külön ref. vagy luth. egyház. Téves végűl az idézett nyilatkozat azért is, mert a 3 német egyetemi tanár közűl, kinek levelét jul. 8-ig közöltük, a 3-ik: Simons, mint a jegyzetben említettük, korábban lipcsei ref. pap volt s így ma sem tekinthető semmiképen lutheránusnak.

Sajnálattal jelentjük ki, hogy ez a *Protestáció* nem vált az egymáshoz közeledés, az egymás megértésének kívánatos eszközévé a hazai kálvinista és lutheránus egyház közt! Pedig erre is szükségünk volna!

Kálvin a történelem ítélőszéke előtt.

XVI.

Kálvin, a modern szabadságok megalapitója.

(Folytatás.)

III.

Itt visszatérünk a theologiához, mert ismerem a szokásos ellenvetést: „Kálvin nem lehetett a modern szabadságok megalapítója, mivel ő a szabad akarat nagy tagadója, a praedestinatio nagy, rettenetes, sötét apostola volt. Hogy a mi modern világunk ebből a gyűlöletes tagadásból és ebből a még gyűlöletesebb állításból keletkezett volna? Lehetetlen!"

Lehetetlen? Legyen. Lehetetlen, de végre is úgy van. Nem félek, hogy valaki az idézett tényeket kétségbe vonná. Kálvin tagadta a szabad akaratot: nem mondom, hogy nem. Kálvin a praedestinatió apostola volt: nem mondom, hogy nem. De azt is mondom: Kálvin a gazdasági és politikai szabadságok megalapítója volt. Állítsák szembe, ha tetszik, e tényeket egymással, sem az egyiket, sem a másikat nem szüntethetik meg.

De hát akkor hogy lesz? hisz' ez ellenmondás! legyen. Én bizony nem fogom ezt meggyöngíteni azzal a magyarázattal, hogy nem sokat határoz, ha tudjuk, mit gondolt Kálvin, föltéve, hogy theologiai elméletei könyveiben maradtak, míg a protestáns népek, ez elméletek ellenére, eljutottak a szabadságra. Nem, a milyenek az eszmék, olyanok a cselekedetek: ez igaz mindenkire nézve, igaz főkép egy olyan logikusra nézve, mint Kálvin és olyan logikusokra nézve, mint a kálvinisták.

De végre is mi lesz hát akkor? ilyen páratlan ellenmondás az ilyen utólérhetetlen logikusoknál? — Nehány nappal ezelőtt, midőn a British Muzeum katalogusában lapozgattam, egy értekezésre bukkantam, melynek szerzője, egy bizonyos tisztelendő úr, kijelenti, hogy Kálvin theologiája a vadság, a kegyetlenség, az örökös Istenkáromlás theologiája s ahhoz, hogy valaki igaz kálvinista lehessen, Nero, Caligula és Heliogabalus legutálatosabb ösztöneit kell magában egyesítenie. De hozzáteszi: ám a kálvinista theologia semmit nem produkált azokból az eredményekből, amelyeket várni lehetett tőle. Ellenkezőleg. Befolyása dicsőséges volt: semmi más hitvallás nem proklamálta oly erővel, mint az, az erkölcsi törvény kötelező voltát és nem teremtett annyi szabadsághőst.

Nagyon szép! Ez a tisztelendő úr becsületes ember s íme mily képtelen az a végeredmény, amelyhez ezek a történetírók jutnak, — ha ugyan mindezek az ellenmondások és mindezek a zöldségek nem csupán a történetírók képzeletében léteznek, akik a kötött akarat és a praedestinatio alatt egyszerűen mást értenek, mint a szabadakarat tagadói és a praedestinatio tagadói a XVI-ik században értettek.

Legelőször is tessék megfigyelni, hogy nem csupán Kálvinról van szó, hanem Lutherről és Zwingliről, miután a praedestinatió a szabadakarattal együtt a reformatió általánosan vallott tétele. Sőt tessék azt is megfigyelni, hogy nem csupán a reformatióról van szó, hanem a lelkiismeret és az erkölcs összes nagy hőseiről, a századokon keresztűl, protestánsokról és nem-protestánsokról, keresztyénekről és nem-keresztyénekről egyaránt. A Nero korabeli stoikusoktól kezdve a XIV. Lajos korabeli jansenistákig azok a férfiak, akik a szégyen, az egyetemes szolgaság óráiban megjelentek az emberiség vigasztalására és dicsőségére, a magok módja szerint a praedestinatio hívei voltak.

Vizsgálódjunk csak egy pillanatig.

Minden dogma oly kard, melynek hegye egy tagadás. A hívő azért fogalmaz egy dogmát, hogy egy tévedést megcáfoljon. Következésképen arra, hogy egy dogmát megértsünk, főleg hogy megtudjuk, hogyan értelmezték azt azok, akik azt fogalmazták és hirdették, egyszóval, hogy számot adjunk annak kikerűlhetetlen, valódi befolyásáról, ismernünk kell a tévedést, amelyet a dogma meg akart cáfolni.

Ámde a XVI-ik században a tévedés, minden tévedések anyja: a pelagiusi tévedés volt. A pelagianismus

elismeri az embernél azt a képességet, hogy az erkölcsi eszményt megvalósíthassa. De minthogy nem változtatja meg az ember természetét és minthogy az ember tényleg nem képes az eszményhez fölemelkedni, a pelagianismus lassankint kénytelen az eszményt az ember színvonaláig leszállítani s azzal végzi, hogy a jó cselekedeteket elégségeseknek, sőt több mint elégségeseknek nyilvánítja; azzal végzi, hogy a legsiralmasabb cselekedeteket is egy szinvonalra állítja a jó cselekedetekkel: Tetzel szerint a bűnbocsátó levelek árúlása jócselekedet.

Ekkor a tiszta lelkiismeretek fellázadtak. Az eszmény eszmény, vagyis megközelíthetetlen az emberi tisztátalanságok, mocskok számára. Excelsior! mindig excelsior! Isten kétségkivül képes arra, hogy ne követelje az embertől az eszmény megvalósítását. Ő becsülheti annyira az erőfeszítést, mint a hódítást, a vágyat annyira, mint a birtoklást. Ő igazolhatja, vagyis igaznak tarthatja a hívőt hite miatt. De a megigazúlt hívő azért nem kevésbbé tartozik a porba borúlni, alázatosságtól és elragadtatástól reszketve s így kiáltva fel, miközben szemeit az eszményre szegezi, amely hátrább, egyre hátrább vonúl: Könyörület és kegyelem számomra, aki a legutolsó bűnös vagyok! Egyedül neked dicsőség és hála, ó háromszor szent Isten! — Ez az Istenben megváltott erkölcsiség!

De menjünk tovább. A cselekedetek morálja alatt, az egyes elszigetelt cselekedetek morálja alatt, a pelagianismus atomistikus morálja alatt a praedestinatio vallójának szeme elhatol összes cselekedeteink okáig: a szivig. Az erkölcsiség nem cselekedet, nem is cselekedetek sorozata, hanem egy állapot. Ami rossz, az az ember *természete*; aminek jónak kell lennie: az az ember *természete*, mert egy rossz fán semmi jó gyümölcs nem teremhet. Az ember rossz fa, amelyet be kell ojtani, hogy nem ezt vagy azt az ágát, hanem benső életnedvét megújítsuk. — Ez a bennünk megváltott erkölcsiség.

Ki fogja beojtani? Akármelyik ember, mégha pap is, nem képes erre. Még az egyház se képes reá. Mire való hát akkor a sok aggodalmaskodó szertartás, a formák megtartása iránt érzett félénk nyugtalanság? Egyedül Isten változtathatja meg az emberi szívet; egyedül Isten eszközölheti, hogy egy ember ujjászülessék. Egyedül Isten teheti: és Isten akarja. Annyira akarja, hogy idők előtti akarattal akarja azt: a mi megigazúlásunk elrendelése öröktől fogva való. Ekkor végre, a praedestinatio vallójának szive kitágúl. A megszabadúlás sóhaja száll fel kebléből, amely a bűn minden szorongatásaitól megszabadúl. Ott fenn az absolut tisztaság, itt lenn az ingyen kegyelemből való teljes megtisztúlás. Mint ahogy magas hegyormok fuvalma, midőn a szűzi tisztaságú hó fölött elsuhan, megreszketteti a gyönyörtől az utast az összes hegyszakadékok fölött, amelyeken keresztül kalauza őt vezette s mintegy átvitte . . .

(Folyt. köv.)

Toronycsillag feltételi ünnepély Sajókesznyétenben.

Az alsózempléni ref. egyházmegyének a Tisza és Sajó összeömlésénél fekvő községében, Sajókesznyétenben augusztus 23-án egyszerű, de lélekemelő ünnepély folyt le: ekkor helyezték fel a 70 ezer korona költséggel épülő új templomuk sugár tornyára az igazi kálvinista vallásossággal bíró és hitökért áldozni szerető hívek — a csillagot, hogy onnan a magasból hirdesse az századokon keresztül Istennek nagyságát és szeretetét. Az ünnepségnek még az idő is kedvezett, szépen-melegen ragyogott reánk a nap; a szomszéd falukból: Tiszalúc, Szederkény, Bőcs, Hidvégről egymásután robogtak be a hívekkel telt szekerek, részt akartak venni a kesznyéteniek örömében, azaz a torony csillagának felszentelésében mindnyájan.

Az ünnepély délután 2 órakor kezdődött. A hívó harang hangjai alig hangzottak el és felhangzott a hívek ajakán „E gyülekezeten, mely e helyre telepedett" kezdetű ének, dicsérve szállt az ének vagy 3—4 ezer ember ajakáról a magasságban lakozó Istenhez.

Ezután a községnek szeretett ifjú lelkésze, *Gecse Lajos* tartott megható szép beszédet, hirdetve, hogy nagy öröme vagyon az ő népének, de még nagyobb néki, mert Isten szeretetét látja maga és népe felé ragyogni arról a csillagról, mely most fel fog emelkedni az ég és föld közé; igazi vallásosságtól áthatott szavai még a más vallású hivek szemébe is könyeket csaltak. Éneklés hangjai mellett emelkedett is a szépen felékesített csillag rendeltetési helyére. Midőn a toronytetőn elhelyeztetett, Pollágh Gyula miskolci építész a csillag mellől egy pohár bort ürített ki és éltette a s.-kesznyéteni ref. híveket s poharát a nép közé ledobta, majd Lesko miskolci ácsmester, Policzer bádogos, szintén egy-egy pohár bor türítve, éltették a jelenlevőket s poharaikat a nép közé dobták, szerencsésnek tartva magát az az ember, aki poharat kaphatott és emlékül haza vihette.

Ezután dr. Kovács Gábor, szerencsi kir. közjegyző, megyei tanácsbíró, a mi világi papunk, mint a megyének küldötte tartott szép és emelkedett beszédet a néphez; szavait ezzel végezve: a csillag fenn ragyog már, a hitnek-reménységnek-szeretetnek jelképe, ragyogjon is ott az idők végtelenségéig; de az ő szivét is valami kimondhatatlan érzés, a kesznyéteni nép iránti szeretet annyira áthatotta, miszerint ő azt indítványozza, hogy ebbe a szép nagy sugár toronyba igen kicsinyek a meglevő régi harangok, ezért ő 10 koronát ajándékoz egy új, nagy harang-alapra; szavait lelkes éljen követte és ott azonnal Kazay Sárika hidvégi lelkész leánya 4 kor., Szoboszlay Lajos jegyző 50 kor., Mezei bőcsi gazda 10 kor., id. Tót József 10 kor., Stein Béla 10 koronát stb. adományoztak.

Ezután kezdődött a táncmulatság a templom előtti téren, vigadtak a jó falusi szomszédok, mi pedig bevonúltunk a lelkészlakra azzal a szándékkal, hogy azonnal fogatunk és megyünk haza, de beigazolódott, hogy ember tervez, Isten végez; ott maradtunk; a mi jó Gecse nénikénk és kedves Piroska leánya bizony nem eresztettek haza, mulattunk, örültünk, vigadtunk, táncoltunk mindnyájan másnap reggeli 7 óráig; — volt sok szép felköszöntő. Dr. Kovács Gábor éltette a kesznyéteni áldozatra kész híveket; Horváth Bertalan, szederkényi lelkész az egyház felvirágoztatásáért buzgón munkálkodó lelkészt, Gecse Lajost, Kenyeressy Árpád lúci lelkész az édes jó anyát, ki a fiát, a papot is gyámolítja nehéz munkájában; — Szoboszlay Lajos kesznyéteni jegyző megható és szívből jövő szavakkal üdvözölte a vendégeket, Ozsvát egyház gondnoka dr. Kovács Gábor kir. közjegyzőt. Végül Gecse Lajos lelkész megköszönte barátainak szíves megjelenését és kérte, hogy találják jól magukat az ő papi hajlékában.

Reggel 7 órakor eljött a búcsúzás ideje, de igéretet tettünk a mi barátunknak, hogy a november elején tartandó templomszentelésről nem fogunk ily korán hazamenni.

Addig is legyen Isten áldása rajta és gyülekezetén!

Kenyeressy Árpád.

Fűry Lajos.

1872—1908.

— Irta és a mezőcsáti lelkészi kör értekezletén felolvasta: Baresa Endre hejőbábai s.-lelkész. —

A megujhodást predikáló természet ölén már mutatkoztak a fakadó életnek első rózsái, midőn a tavaszi szellő nehéz, mély sóhajtással gyászdalt suttogott füleinkbe: Diadalt aratott a halál! — Aztán a tavaszi verőfényen át lelkünkre sötét sejtelmek felhője szakadt, melynek szemünkbe fájdalmasan toluló cseppjeiben egy ékes név ragyogott, a Fűry Lajos neve. És mintha a természet is megbánta volna a napfényes ragyogást, az életbe szökkenést, a virágba borulást, sűrű felhős gyászfátyollal eltakart szeméből záporként hullatta a keserű bánat igaz gyöngycseppjeit. Midőn pedig síró harangkongás s gyászos énekszó mellett utolsó nehéz útján kísérték szerettei, hívei, barátai és tisztelői, mindenki arcán barázdát szántott a fájó, nehéz bánat. Aztán hullt. — hullt az a még félig fagyos hideg göröngy arra a kihűlt szívre, melynek minden rejtekéből annyi szeretet sugárzott... nekünk pedig csak a fájó emlékezés maradt.

Hát csak az maradt volna? Hát a sírba tett testtel együtt elszállt, eltünt volna annyi nemes eszmény, mely azt élte alkonyáig hevíté? Az a sok szeretet, melyből annyi áldás fakadt, csak álom lett volna, érzéki csalódás, csak egy forró nyári nap délibábos játéka? Hát a lélek, mely örökéletű isteni szikra, az a megalázkodásában is nemes lélek, ... a férj, az atya, a testvér, a barát... mind-mind semmivé lett? Istenem, hát egy jól eltöltött élet, egy hű, igaz sáfár, a Krisztus egy eszményektől áthatott, szerető szívével-lelkével annyi jót, nemeset cselekvő szolgájának földi, őt már nem is boldogító jutalma csak az emléke volna?

Csak az emlékezés . . . De hiszen épen ez az, ami az elveszett férjet ha csak egy nehány pillanatra is a hitves karjaiba varázsolja, ami feltámasztja az apát, ki imádattal csüngött kicsiny gyermekén, ez az, ami közénk hozta most is Fűry Lajost, az igazit, az élőt. S e percben nekem úgy tetszik, mintha még most is élne, úgy hallom, mintha beszélne, úgy érzem, mintha enyhet, meleget árasztana maga körül, — a szeretet enyhét, melegét. Él is, hiszen én jól tudom, hogy mindenikünk látja; beszél is, épen hozzánk szól, tudom, hogy halljuk mindannyian azokat a szelíd ajkakról szeliden folyó, hol csöndesebb, hol erősebb hangzású szavakat, melyek a vele először társalgót is egy csapásra megnyerték számára; meg aztán szeret még most is, kihűlt szívvel is; akiket csak ismert, mindnyájunkat szeret. Oh nagyon jól tudom én azt is, hogy az ő emlékezetét csak így őrizhetjük meg igazán, aztán azt is tudom, hogy így őrizte azt meg mindenki, aki őt ismerte. — Egy száraz élettörténet, egy rövid sorokba foglalt életrajz-váz, amit én gyönge tollammal adhatok... ugyan mit érezhetne ki abból egy idegen olvasó a Fűry Lajos eszményeiből. szerető szívéből, egyszerű, nemes lelkéből, tiszta, gyermeteg vallásos kedélyéből, nagy hitéből, apostoli buzgóságából. Ki érezhetné ki az életrajzi adatokból ama lobogó lángot, mely életére fényt vetett? ... Ki mérhetné meg a sorok között ama buzgó szerelmet, mely őt életében magasztos pályája iránt hevíté? Ki foghatná fel a betűkből ama sok tiszta, nemes ideált, melyek az ő életét a betegség dacára, a gyönge testben is megaranyozták, melyek őt, a kicsinyt is naggyá tették, az alázatost is felmagasztalták, a szolgát is dicsőségre emelték. Mert ő ott van a Krisztus jobbján, az igaz hívek seregében. De hogy teljes legyen az ő lelkünkben élő eszménye, hadd álljanak itt az ő életének főbb eseményei is.

— — — — — — — — — — — —

Született 1872 április 17-én Egerlövőn tanító szüléktől. — A szellemileg gyorsan fejlődő gyermeket szülei korán iskolába adták Sárospatakra, ahol a gimnáziumot és theologiát végezte. A gyönge testű gyermekben erős lélek, ép szellem lakott, ehez járúlván még nagy szorgalma is, tanulótársai között mindig elől járt. Elvégezvén a gimnáziumot, hajlama is, meg kedélye is a theologiára ösztökélték. De növelte benne a papi pálya iránti különös előszeretet a környezet is, melyben ő élt, mely őt, az ifjat növelte, irányította. Szelíd, békés természetéért mindenki csak szeretni tudta; tanárai is, meg tanulótársai is. Még nem volt 22 éves, midőn már a theologiát elvégezte; hogy hű maradjon szülőföldjéhez, Poroszlóra ment segéd lelkésznek. Nem is hagyta el soha az alsóborsodi egyházmegyét. Egy évi poroszlói s.-lelkészsége után püspök úr hívta magához a jeles képzettségű, szelíd lelkületű, egyszerű nemes jellemű ifjút. Itt aztán mint a leánynövelde buzgó vallásoktatója, mint lelkiismeretes, pontos és szorgalmas ifjú lelkének olykor-olykor megnyilatkozó nemes vonásainál fogva a miskolci gyülekezet színe-javának, a művelt elemnek szeretetét teljes mértékben megnyerte. Jellemző és nemes idealizmusáról tanuskodó dolog az is, hogy midőn, mint a leányok vallásoktatója, tanítványaiba a tudás lelkét szerette volna becsepegtetni és ez néha-néha nem sikerült, efeletti nagy keserűségében, mint a megbántott, megsértett kicsiny gyermek, könyeket hullatott. Nyolc évi káplánkodás után végre a tiszatarjáni gyülekezet választotta meg papjává, mely ha először idegenkedett is a gyönge testű, nem valami hatalmas hangú ifjú lelkésztől, de később, — megismervén nemesszívűségét, emberbaráti nagy szeretetét, egyházáért tenni és áldozni mindig kész buzgóságát — meg is szerette őt igazán. Szívének álma tehát beteljesült, Isten szolgája lett; de boldogsága akkor érte el tetőpontját, midőn b. e. Tóth Pálnak kedves, finom lelkű, vallásos érzésű leányát, Erzsikét nyerte el hitvestársúl 1902. nov. 18-án, ki bár rövid ideig ugyan, de mindvégig állandó féltő gonddal, nagy szeretettel, egész szívével-lelkével vonzódott tiszta nemes párjához. Családja és egyháza volt az a két gyönyörű világ, melynek megépítésén lankadatlan buzgósággal munkálkodott. S a szeretet, mely mindkettőjük szívének alkotó eleme volt, édenkertté varázsolta a családi fészket.

Egyháza megépítésének nehézségei között is a szelídség, a szeretet vezették. Az elhanyagolt állapotban levő templomot széppé, díszessé tette, vagyoni alapot teremtett egy virágzó magtár felállításával, melyhez első nagyobb mennyiséggel ő maga járúlt. Ám a lélek nagy volt, tettre mindenkor kész, a nemesért, az eszményért mindig hevűlő, de a test gyönge, az idő viszontagságaival dacolni nem képes. 1907 február havában, midőn lelkésztársával, a már szintén b. e. Gulyás Benő e.-m. tanácsbíróval mint egyházlátogatósági tollnok a szokásos canonica visitatiót végezték, a fűtetlen, hideg szoba az eddig féltő gonddal őrzött, nem valami erős lábon álló egészségét teljesen aláásta. — Jóllehet a nyár még egy kevés időre visszaadta testébe az erőt, mindazáltal ott rágódott már a lassan emésztő gyilkos féreg. És mikor beálltak a hideg idők, szinte látni lehetett, hogy napról-napra fonnyad, hervad a beteg test. Jó felesége sokszor kérte, hogy feküdjék ágyba, de ő szinte jós lélekkel mondá: „*Oh angyalom tudom, ha lefekszem, többé fel nem kelek.*“ És bizony szomorú dolog, hogy

úgy is történt. Két hétig mint fekvő beteg, csöndes megadással, tűrő lélekkel szenvedte a jelentkező halál minden fájdalmait. A hanyatló élet utolsó tusáját vívta már akkór a félelmek királyával s 1908 március 8-án az életnek elfáradt, ellankadt kezéből kihullott a fegyver és diadalát ülte a halál. *Fűry Lajos meghalt!* . . . Istenem, hogy fel lett dulva egyszerre a családi boldogság, az a mesebeli tündérkert! hogy szétszakadt az a szoros lánc, melyet az érzelem elismerése fűzött közte és gyülekezete között, hogy megüresedett a mi szívünk is, meg aztán hogy tele lett egyszerre keserűséggel! Hiszen olyan szép az élet s ő még olyan ifjú volt.

De szálljon béke, vígasztalás és megnyugvás a kesergő szívekre egyaránt, az ő emlékezete pedig legyen áldott, mindörökre áldott mindnyájunk szívében!

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Bodnár István.** Ismét kidőlt az élők sorából református lelkészi karunknak egy buzgó, lelkes tagja. Az Úr fölkent szolgáinak kicsiny csapata megfogyatkozott egy „kiválasztottal.“ *Bodnár István* sajóvelezdi lelkész, egyházmegyei tanácsbíró, tanügyi bizottsági elnök életének 53-ik évében folyó hó 21-én hosszas szenvedés után elhunyt. Meghalt egy valódi pap, akinek ajkáról *miként a méz, folytak az igék*, szelid szavának beszéde az Úr beszédének hirdetése volt. Meghalt egy igaz ember, a legnemesebb tulajdonokkal ékeskedő szilárd jellemü férfiú, árván hagyva egyházának hozzá rajongó szeretettel ragaszkodó hiveit, akiknek szívében kitörölhetlen betükkel írta be nevét. De legárvábban hagyta mélyen sujtott gyászoló családját. Özvegye, született Benedikti Juliska, akivel 25 évig a legboldogabb házasságban élt, két gyermeke: Irma és Jolán mindenöket vesztették a legjobb férjben és legszeretőbb apában, akit rajtuk kívül kiterjedt rokonság s a jó barátok, tisztelők nagy serege őszintén sirat és gyászol. A boldogultban Vadászy Pál felsőborsodi esperes sógorát gyászolja. Temetése folyó hó 23-ikán, vasárnap ment végbe Sajóvelezden rendkívüli részvét mellett. Szem nem maradt szárazon, szív megindulás nélkül, mikor fölhangzott az egész gyászoló gyülekezet ajakáról a XC. zsoltár: „*Te benned biztunk eleitől fogva* . . .“ mely után a sajóvelezdi énekkar gyászéneke következett. A koporsó fölött az elhunyt kívánságára legbensőbb barátja és tanuló társa, Barta Mihály, vámosi lelkész egyházmegyei főjegyző tartott oly magasan szárnyaló gyászbeszédet, mely valóban fölemelte a fájdalomban csüggedező lelkeket az Úr trónjának zsámolyához, a vígasztalás örök kútfejéhez, hirdetvén, hogy aki úgy élt, mint ő, akit siratunk: „*ha meghal is, él.*“ A sírnál a bábonyi egyház lelkésze, *Elek József* tartott mélyen meginduló bucsubeszédet, utána *Gőőz Ferenc* kazinci ref. tanító mélyen meghatva búcsúzott a felsőborsodi tanügyi bizottság nevében a szeretett elnöktől. Átadták azután a szeretet könyeivel öntözött s a kegyelet virágaival elhalmozott koporsót az anyaföldnek, mely csak a porrészeket foglalja magába, míg a szellemet, a lelket magához hivta az Úr az örökkévalóságba, hogy ott elvegye nemes életének jutalmát. E földön pedig áldott legyen az ő emlékezete! *U. V.*

— **Gyűlések.** A *tiszáninneni* ref. egyházkerület szeptember 22, 23. napjain fogja rendes őszi közgyűlését Miskolcon megtartani. — Az *abauji* ref. egyházmegye szept. 8-án tartja rendes őszi közgyűlését.

— **Kérelem a lelkész és tanító urakhoz s a tanuló ifjusághoz a főiskolai könyvtár érdekében.** Mély tisztelettel kérem a t. lelkész és t. tanító urakat, nemkülönben a t. tanuló ifjuságot, hogy ha tudomásuk van arról, hogy rokonaiknál, barátaiknál vagy ismerőseiknél régi magyar vagy idegen nyelvű könyvek vannak, amelyeket tudományos célokra, forrásmunkákúl senki sem használ: szíveskedjenek azokat főiskolánk könyvtára számára megnyerni, ahol azok, a nemeslelkü ajándékozók neveinek megörökitése mellett, tudományos célokra örökre megőriztetnek s így az esetleges elkallódástól megmentetnek. A tapasztalat bizonysága szerint sokszor megtörtént már, hogy a már csak felesleges lomoknak tekintett s a házpadlásokra vagy zugokba halmozott könyvek közül egyetlen példányok is kerültek elő. Sok régi hazai nyomtatvány lappang még imitt-amott az át nem vizsgált könyvtárakban, csak a helyet foglaló lomoknak tekintett könyvhalmazokban és a könyves polcokon, amelyek csak ezután fognak napfényre kerülni. Főiskolai könyvtárunk alapításától kezdve a legujabb időkig a fejedelmi pártfogók, a hálás szivü tanitványok s a főiskola iránt meleg szeretettel érdeklődő nagyközönség könyvadományai és hagyományai által lett oly gazdaggá, hogy köteteinek száma meghaladja a 45.000-et. A gyarapodási naplók bizonysága szerint a jelenlegi könyvállománynak több mint $^1/_3$-ad része ajándékozások és hagyományozások útján került könyvtárunkba. Régi idő óta a t. lelkész és t. tanító urak jártak elől e téren is jó példával s a tanuló ifjuság is szivesen forgolódott a könyvtár gyarapitása körül. Bizalommal és mély tisztelettel kérem azért őket ez alkalommal is, hogy b. érdeklődésükkel a főiskolai könyvtár gyarapitását is munkálni szíveskedjenek. A szeptemberi bejövetelök alkalmával magokkal hozandó hazai vagy külföldi nyomtatványok bármely kiadását hálás köszönettel fogadjuk. Sárospatak, 1908. aug. 27. *Harsányi István*, h. főkönyvtárnok.

— **Beküldetett.** *Egy kis reminiscentia.* Nincs szerencsém ismerni a Warga—Zoványi-féle „Ker. Egyháztörténet“ 3-ik kötetét, csak a különböző lapokból és röpiratokból tudok róla egy keveset. Sajnos, hogy ez a kevés is többnek mondható már a soknál. A multkoriban akadt kezembe az erdélyi „Reform. Szemlé“-nek egyik juniusi száma, melyben Z. úr nyilatkozik a híres kötetnek egy oly állitására vonatkozólag, melyből esetleg sajtóper támadhat, aminek ő — úgymond — bátran néz elébe. A nyilatkozat nyájas célzásaiból nyilvánvaló, hogy dr. Rácz Lajosról van szó, kit Z. úr, úgy látszik még az általa átdolgozott egyháztörténetben is megbélyegezni óhajtott. A Rácz L. és Zoványi egymás közti viszonyáról elég szó esett e b. lapok tavalyi őszi számaiban, erről nem beszélek. De csak a feletti bámulatomnak adok kifejezést, hogy az erdélyi ref. lapban mer Z. úr fenyegetőzni. Hiszen Erdélyben úgyszólván csak a gyermekkorban levő ref. olvasók nem tudják, kicsoda Z. úr és mit ér a pennája. Alig lehet ott pap, aki ne tudná, hogy Z. úr 1890-ben kolozsvári káplán korában, egy pamfletben rútúl megtámadta b. e. dr. Kovács Ödönt, a nagyenyedi theol. híres tanárát, kinél Erdélyben, sőt egész ref. egyházunkban tiszteltebb, szeretettebb tanár sehol nem volt s tán azóta sincs. Kimutatta (?) róla, hogy írói

működése csupa kölcsönzés, hitványság stb. S miért? Erdélyben úgy mondják, azért, hogy ezzel kedves dolgot cselekedjék bizonyos kolozsvári hatalmasságoknak, kik aztán őt rövidesen besegitették egyik megüresedett kolozsvári papságba. Az idők hamar változtak. Z. úr meghasonlott kolozsvári pártfogóival s bocsánatot kért Kovács Ödöntől. S ennek a nagy embernek elég nagy szíve volt ahoz, hogy megbocsásson annak, aki képes volt tollával meggyőződése ellenére a mások gyűlöletének (no meg a saját földi boldogulásának) szolgálatába állani. Persze ez Erdélyben történt s még 1890-ben. E felől a kis eset felől évek múltával Patakon nyugodt lélekkel ünnepeltethette magát Z. úr könnyen hívő fiatal emberek által a tiszta meggyőződés rettenthetetlen bajnoka s az igazságnak martiromságra is kész harcosa gyanánt. — Egy dolgot szeretnék megtudni, hogy egészen világos képet alkothassak a mi Kálvin-gyalázó történetírónk pártatlanságáról. Ha ő Rácz Lajost egy 1889-iki csekélységeért halálig, sőt az örökkévalóságig büntetni akarja: vajjon a saját (fentebb említett) pamfletjéről megemlékezik-e a ker. egyháztörténet III. kötetében? No igen, mert Z. úrban lehet sok hiba, de a túlszerénység hibájában bizonyos, hogy nem szenved. A saját irodalmi működését bizonyára kellőképen méltatja e III. kötetben. Ha ő valóban oly részrehajlatlan ember, mint aminőnek magát állítja, akkor arról a jeles irásról is kell, hogy megemlékezett legyen! Vajjon megtette-é? — Most jut eszembe, hogy Z. ur újabban ismét sajtópereskedő kedvében van: hátha engem is megtisztel egy ilyen perrel? Hát legyen, ha kell; én állok elébe. Sőt, mivel úgy tudom, hogy ő a kálvinista bírák igazságszeretetében, részrehajlatlanságában nem bízik (izráelita férfiak, tehát pártatlan emberek tanúskodhatnak róla, hogy így van a dolog), azért készséggel beleegyezem, hogy az ellenem esetleg megindítandó sajtóperben akár mohamedán vallású bírák ítéljenek.

Tiszai Balázs.

— **Felhívás!** Mindazon nagykoru magyar állampolgárokat és mindazon egyesületeket, akik illetve, amelyek a magyar hazában az általános felvilágosodás, nemzeti szabadelvü haladás, a lelkiismereti szabadság és a felekezetek közötti teljes jogegyenlőség ügyét szolgálni és előmozdítani kívánják, szeretettel felhivom, hogy f. évi szeptember hó 30 ikán d. e. 9 órakor Budapesten később közzéteendő helyiségben megjelenni méltóztassanak, hogy a most említett magasztos célok tervszerü munkálását folytonosságban tartó „Országos Evangéliomi Szövetség“ alapszabályát megállapithassuk és a Szövetséget ideiglenesen megalakithassuk. A résztvenni kívánók a f. é. június hó 9-iki szükebbkörü előértekezlet által az ügyek előkészitésével megbizott alantirott ideiglenes elnöknél a név, lakóhely, utolsó posta, vármegye, legközelebbi vasuti felszállóhely pontos és olvasható megjelölésével f. é. szeptember hó 10-ikéig jelentkezni méltóztassanak, hogy az esetleg megnyerendő kedvezményes jegyek idejében kézbesíthetők legyenek. A felekezetközi helyzet sulyos voltára legyen szabad csak általánosságban utalnom s mindenkinek lelkiismeretéhez azt a rövid kérdést intéznem, hogy eljött-e már az idő teljessége, az általános felvilágosodás, nemzeti szabadelvü haladás, lelkiismereti szabadság, felekezetek közötti teljes jogegyenlőség magasztos céljaiért társadalmi uton is a tervszerü, határozott cselekvés terére lépni? Vajha igenlő válasz jönne mindenfelől! Debrecen, 1908. augusztus 15. *Gr. Degenfeld József*, az előértekezlet megbizásából ideiglenes elnök.

— **Újabb ajándék főiskolánk könyvtárának.** *Sághi Sándor* bejei ref. lelkész a lapunk mult számában felsorolt könyveken kívül a napokban még a következő műveket adományozta főiskolánk könyvtárának: 1. Reinoldi Heidensteinii secr: regii, de bello Moscovitico commentariorum. Lib: Sex. Cracoviae. 1584. 4°. (Ez a teljesen ép példány azért is becses, mert Báthory Zsigmond erdélyi fejedelemé, majd 1702-től a krasznikvajdai Szent-Imrey Sámuelé volt). — 2. Officium Rakocziauum, sive varia pietatis exertitia culti divino, magnae matris Mariae, sanctorumque patronorum honori debita. Editio novossima. Tyrnaviae. 1772. 12°. — 3. Apologia pro iuramento fidelitatis; primum quidem Anonymos: nunc vero ab ipso auctore, seren. ac potent. principe *Iacobo*, dei gratia maggaeae Britanniae, Franciae et Hiberniae rege, fidei defensore, denuo edita. Amstelrodami. 1609. 12°. 4. Triplici nodo triplex cuneus. Sive apologia pro iuramento fidelitatis etc. Amstelrodami. 1609. 12°. (Előbbivel egybekötve). 5. Calendarium titulare ad annum. 1787. Jaurini. 8°. 6. Calendarium iaurinense titulare et historicum ad annum 1777. Jaurini. 8°. 7. Calendarium in usum ecclesiae r. cath: exhibens. 1816. Budae. 8°. 8. Calendarium in usum ecclesiae r. cath. exhibens. 1817. Budae. 8°. 9. Calendarium in usum utriusque ecclesiae exhibens. Budae 1795. 4°. 10. Calendarium in usum utriusque ecclesiae exhibens. Budae 1802. 4° 11. Enchiridion Martini Bironi Padani episcopi Weszpremiensis, de fide, haeresiarchis. etc. Jaurini 1750. 4°. 12. Speculum immaculatum . . . condam a Paulo sac. rom. imperii principe Esztoras de Galantha regni Hung. palatino. Cassoviae. 1747. 4°. Ez újabb szintén becses ajándékokért is fogadja a nt. lelkész úr hálás köszönetünket és elismerésünket!

— **Lelkész és tanító urak figyelmébe.** Az új iskolai év küszöbén tisztelettel tudatom, hogy a *sárospataki irodalmi kör* ez idő szerint forgalomban levő kiadványai, mint amelyeknek használata a *tiszáninneni ref. egyházkerület* elemi iskoláiban kötelező, a következők: *Nagy Sándor* „ABC“ 40 fillér, *Dezső Lajos* „Olvasókönyv“ II. oszt. számára 45 fill., III—IV. oszt. számára 80 fillér, V—VI. oszt. számára 1 K 10 fillér, *Árvay* „Ó- és új-testamentomi szent történet“ 60 fillér. *Radácsi György* „A ker. egyház történetei“ 30 fillér. *Dr. Tüdös István* „Ker. hittan“ 30 fillér, *Dr. Ballagi Géza* „A magyar alkotmány“ 45 fillér, *Buza János* „Természetrajz“ 60 fillér. *Gérecz Károly* „Földrajz“ 54 fillér. *Zsindely István* „Természettan“ 50 fillér. ifj. *Fövenyessy Bertalan* és *Szily József* „Magyarország története“ 50 fillér. *Dezső Lajos és Fásztor Sámuel* „Kis Daloskönyv“ I—III. oszt. 40 fill. IV—VI. oszt. számára 60 fillér. *Fogarassy Nagy* „Ismétlő iskolai olvasókönyv“ 1 kor. 80 fillér. *Dezső* „Számtan“ I. és II. füzetéből még nehány példány, a III-ik füzetből (V—VI. o.) teljes készlet. A rendtartási nyomtatványok a következők: *A.* minta (iskola kötelesek naplója) 6 fill. *B.* minta (felvételi napló) 6 fill. *C.* minta (előmeneteli és mulasztási napló) 7 fill. *D.* minta (haladási napló) 6 fill. *E.* minta (statisztika) 8 fill. *G.* minta (leltár) 6 fillér. *H.* minta (iskolalátogatási jegyzőkönyv) 6 fill. Iskolaszéki jegyzőkönyv 5 fillér. Népiskolai *Értesítőkönyvecske* 12 fillér. *Ismétlőiskolák számára:* Tankötelesek összeirási naplója 8 fillér, felvételi napló 8 fillér. Eme rendtartási naplókból újabb kiadásuak, mind-

addig, míg a mostaniakból meglévő készlet el nem fogy, nem készülhetnek, mivel a meglevő készletnek forgalomból való kivonása miatt a főiskola érzékeny kárt szenvedne. A hirtelen bekövetkezett változtatásra nem számíthatunk. Pár helyről történt tudakozódás abban az irányban, hogy tankönyveink és nyomtatványaink használása nem fogja-e az államsegély elnyerését akadályozni, azért, mert könyveink mind approbálva nincsenek. Bár tudomásunk szerint ez akadályúl sehol sem szolgált s remélhetőleg a jövőben sem fog; mindazáltal nem fog késni az előljáróság e tárgyban a kellő intézkedéseket megtenni, ha ez bármi tekintetben szükségesnek mutatkoznék. A tankönyvek beszerzése ott, ahol könyvkereskedő helyben vagy közelben nem található, vagy a könyvárusnál nem volna kapható, legcélszerűbben Trócsányi Bertalan, főiskolai könyvbizományos útján történhetik, aki már 10 koronán felüli készpénzen tett megrendelést 10% engedménnyel és bérmentve szállít. A könyvek ugyancsak 10% engedménnyel, de bérmentetlenül 1—3 havi hitelre is kiszolgáltathatók, ebben az esetben szükséges, hogy a megrendelést a Ntű lelkész és gondnok ur is aláirják s az egyház pecsétjével is ellássák. Megmaradt példányok a felszámított árban visszavétettnek, ha azok sértetlen állapot ban, bérmentve küldetnek vissza. Sárospatak, 1908. augusztus hó. Hazafias tisztelettel *Makláry Pap Miklós* ny. tanár, főisk. nyomda- és könyvraktárfelügyelő.

— **Azt a 30 éves találkozót,** amelyre *Czinke István* rimaszombati ref. lelkész hivta össze osztálytársait, közbejött akadályok miatt később fogják megtartani.

— **Jegyzőválasztás.** A gömöri egyházmegyében megüresedett világi jegyzői állásra a presbiteriumok általános szavazattöbbséggel dr. *Katona Lászlót*, a rozsnyói egyház főgondnokát választották meg.

Szerkesztői üzenetek.

B. K—a. Kérésedre im itt közöljük N. I. esperesi jelentésének azt a részletét, amelyet lapunk mult számának irodalmi rovatában csak érintettünk. „Magytiszteletü Egyházmegyei Közgyülés! Bármennyire is akartam kitérni e fontos felhozandó ügy tárgyalása elől, mégsem vehettem rá magamat, hogy ezen igen sajnálatos, a magyar protestáns egyházakra, de főleg mi reánk kálvinistákra nézve sajnálatos dolgot fel ne hozzam. Ugyanis Warga Lajos egyháztörténetének most megjelent III. kötetében nagy reformátorunk: Kálvin Jánosról oly ferde állítások hozatnak napfényre, amelyek, ha igazak, az eddig kialakúlt, tisztázott alapon nyugvó történelmi igazságnak egyáltalán meg nem felelnek, midőn őt leszállítva azon magaslatról, hova a történelmi kritika állította, egy egyszerű közvetitő szerepvivőnek degradálja, éppen most, midőn egyházunk e nagy reformátor 400 éves jubileumához készül. Nem bosszantó-e, hogy e mű éppen főiskolánknak az egyházkerülettel szerződéses viszonyban álló egyik tanárától *Zoványi Jenőtől* kerül ki, ki ezen eljárása által nemcsak a nagynevű szerző kritikai irányával, történelmi felfogásával juthatott ellentétbe, hanem annak belbecsét is csökkenté? Mert most már kérdés tárgyát képezheti, hogy ha e mű konventileg is megbélyegeztetett, van-e helye a ref. parochiális könyvtárakban, ahova eddigi belbecse juttatá? *Bármennyire tiszteljük is a lelkiismereti és gondolatszabadságot, mint egyházunk sarkalatos elveit: de mégsem hunyhatunk szemet e merénylettel szemben,* mellyel e nagy történelmi alakot állítólag másodrendű szerepkörbe sorozza s a nevét eddig környezett nimbusz fénytpedig elhomályosítja, ez által gyengíti a jubileumához készülő buzgóság melegét."

TARTALOM. A pozsonyi prókátorsághoz. — Kálvin a történelem ítélőszéke előtt. (Folytatás.) — *Kenyeressy Árpád:* Toronyesillag feltételi ünnepély Sajókesznyétenben. — *Barcsa Endre:* Fűry Lajos. — Vegyes közlemények. — Szerkesztői üzenetek. — Hirdetések.

Ujonnan megjelent művek!

HÓSEÁS.

Theologiai magántanári vizsgai dolgozat.

Irta:

Ceglédi Sándor.

velikai-pisanicai református missiói lelkész.

Ára füzve 3·50 korona.

Halotti beszédek és imák.

Irta:

Kis Gábor.

volt pápai református lelkész.

Terjedelme 15½ ív; tartalmaz 71 halotti beszédet és imát.

Ára füzve 4 korona.

Megrendelhetők a kiadónál: **KIS TIVADAR** könyv- és papirkereskedésében Pápán, Fő-utca 21. sz.

Harmóniumokat

mindkét rendszer szerint a legolcsóbban szállit

PAJK REZSŐ és TÁRSA

Budapest,

V., József-körut 15.

Pianók! Pianók! Pianók!

Árjegyzéket ingyen és bérmentve küld.

Lelkészeknek és tanitóknak külön százalékengedmény. Részletfizetésre is szállítunk!

Szállítások bérmentve eszközöltetnek az utolsó vasútállomásig.

Elismert kitünő áruk.

Kérje ingyen

és bérmentve magyar nyelvü, gazdagon illusztrált főárjegyzékemet, 3000-nél több rajzzal, mindennemü **nikkel-, ezüst- és aranyórák,** valamint mindennemü **szolid arany és ezüst áruk, hangszerek, acél- és bőráruk** stb.-ről **eredeti gyári árban.**

Nikkel remontoir óra ... K 3.—
System Roskopf patent óra ... K 4.—
Svájci eredeti system Roskopf patent K 5.—
Bejegyzett „Sas Roskopf" nikkel rem. K 7.—
Ezüst remontoir óra „Glória" művel K 9.40
Ezüst remontoir óra dupla fedéllel ... K 12.50
Ébresztőóra K 2.90, Konyhaóra ... ... K 3.—
Schwarzwaldi óra K 2.80. Kakukóra K 3.50
Minden óráért 3 évi irásbeli jótállás. — Ninesen kockázat! Becserélés megengedve, vagy a pénz vissza!

KONRAD JÁNOS

Első óragyár és szétküldési áruház, Brüx 1256 szám. (Csehország.)

Rendkívül fontos ujdonság!

Kiadásunkban megjelent a

Bibliai Szemelvények Könyve

4 táblázattal, 6 ábrával, 12 gyönyörü képpel és 5 szines térképpel.

A biblia ujonnan revidiált szövege alapján készitette

Murányi János

péceli ref. lelkész.

A magyarországi ref. egyetemes konvent által 1000 koronával jutalmazott pályamü.

Szó- és tárgyi magyarázatokkal, rövid ismertetésekkel, táblázatokkal, ábrákkal, térképekkel és képekkel.

Ára csinos és erős fekete bőr vászonkötésben 3 korona.

„A magyarországi **református egyetemes konvent 3472/1908. számú körlevelében elrendelte**, hogy a **„Biblia Szemelvények Könyve"** az 1908/9. isk. évi középiskolai tankönyvjegyzékbe felvétessék, azért kiváló súlyt helyez arra, föltétlenül szükségesnek tartja és elvárja, hogy e kitünő tankönyv **az összes hazai gimnáziumokban, polgári fiu- és leányiskolákban, felsőbb leányiskolák, reál- és ipariskolákban, továbbá tanító- és tanitónő-képezdékben** a református vallásoktatásnál segédkönyvül alkalmaztassék."

Felhívjuk ezuttal b. figyelmét a szakkritika által osztatlan elismerésben részesített k ö vetkező tankönyvekre

TANKÓ BÉLA, A főbb vallások története és a keresztyén egyház története a reformációig, füzve ... 1 K. 80 fill.

TANKÓ BÉLA, Egyháztörténeti olvasmányok.

I. kötet. **A reformációig** ... 1 „ 80 „
II. kötet. **A reformációtól kezdve** ... 2 „ — „
III. kötet. **A magyar reformáció** ... 2 „ 40 „

E gyüjteménnyel a szerkesztő az egyháztörténelem tanulásához óhajtott segédkönyvet adni, mindenek előtt a **tanulóknak**, de az első tájékozódást kereső nagy közönségnek is kezébe.

Megjelentek és kaphatók:

HEGEDÜS ÉS SÁNDOR

prot. egyházirodalmi könyvkiadóhivatalában

Debrecenben.

9

Orgona és harmoniúm gyár

gőzerő hajtás és villamos világítással berendezve.

ORSZÁGH SÁNDOR ÉS FIA

cs. és kir. udvari szállítók

Rákospalota (Budapest mellett).

Alapíttatott 1861. évben.

Az 1885. évi országos kiállításon „nagy dísz oklevéllel“ (első díj) és „Ferencz József lovagrenddel“ az 1904. évi veszprémi kiállításon „arany éremmel“ (első díj), az 1906. évi kassai kiállításon „dísz oklevéllel“ (első díj) kitüntetve, azonkívül számtalan kitüntetés és elismerés. Ajánlják kitünő hangú és szerkezetű, főleg a legújabb légnyomatu (pneumatikai) orgonáikat, melyek rendkívül könnyű játékmód és a változatok egyszerű kezelése mellett, az időjárás minden viszontagságainak ellenállnak. Szolid munka és jutányos árak. Kisebb orgonák készletben vannak. Eddig 700-nál több új orgona lett szállitva. Raktáron kitünő hangú harmoniumok minden nagyságban. Harmoniumok tetszés szerinti rajz és változat összeállitással rendelésre készülnek. Tervezeteket és rajzokat kivánatra küldünk.

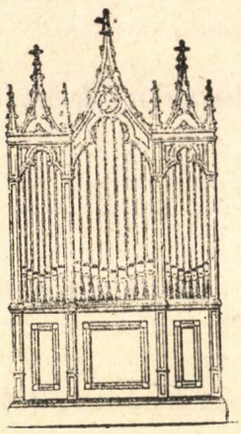

Kálvin János művei.

Szerkeszti: **Czeglédi Sándor.** **Eddig megjelentek**

1. A genfi egyház kátéja.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **60 fillér.**
2. Az egyház reformálásának szükségességéről.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **80 fillér.**
3. Kálvin János értekezése az ereklyékről.
Franciából fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**
4. Sadolet bibornok levele. Kálvin válasza.
Fordította: *Ladányi Pál.* — Ára **60 fillér.**
5. III. Pál pápa levele Kálvin János megjegyzéseivel.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**
6. A párisi theol. fakultás hitcikkei Kálvin elleniratával.
Fordította: *Pongrácz József.* — Ára **50 fillér.**

Minden kötet külön kapható.

E hat mű egy díszes kötetben is beszerezhető. A 25 ivnyi terjedelmű kötet ára 4 korona 50 fillér.

Mind e művek megrendelhetők

a Magyar Kálvin-fordítók bizományosánál

KISS TIVADAR könyvkereskedésében **Pápán.**

Pontos és legjobb órák 5 évi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák,

borkancsók, china-ezüst disztárgyak,

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

Polgár Kálmán

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállítója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 36. szám. Sárospatak, 1908. szeptember 6.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

KISS ALBERT.

1838—1908.

Csendes, bús panasz zúg át a tiszántúli egyházkerület roppant területén. A halál angyala csattogtatja ott félelmetes szárnyait s dús aratásban mutogatja ellenállhatatlan hatalmát a cédrusok döntögetésében. „Uram tarts meg, Uram ne kisérts feljebb, mint elviselhető!“

Kiss Áron a püspök, *Garzó Gyula* az evangyélista, *Kiss Albert* a nagy szervező . . . Van-e, lehet-e kissé messzebbre látó református magyar ember, akinek meg ne dobbanna a szive e nagy pusztulás látására? Mindaháromegy-egy egész ember, egy-egy teljes fegyverzetű harcos. Lelköket eszmények heviték, tisztessegök messze túl nőtte a tiszántúli egyházkerület határait; mindhárom férfias küzdéssel, nemes munkával szerzett jogott egész magyar ref. egyházunk tiszteletére életében és őszinte fájdalmára halálában.

Nagy embereidet, vitéz harcosaidat méltán sirató Tiszántúl, fogadd testvéri jobbunkat a gyászban!

A sestakerti szép nyaralójában, kedvelt nyári tartozkodási helyén — ott érte utol *Kiss Albertet* a halál, amely kerülgette már hónapok óta; ott érte utól augusztus hó 30-dikán. A debreceni egyház épen jubilálni készült az ő 25 éves lelkipásztorát, a kinek élete önfeláldozás volt a debreceni egyház dicsőségeért s a jubileum örömét az örök Isten szabados tetszése gyásszá változtatta az ő titkos bölcsesége szerint.

Mintha kimélni akarta volna az emberi dicséretektől azt, aki nem emberek koszorujáért vivta az élet és eszmék nagy s nemes harcát, hanem lelki szükségből, istenének parancsolata szerint és ref. egyházunk becsületeért.

Mint a közéletnek minden nagyobbra hivatott alakja, úgy bizonyára Kiss Albert is ellentétes ítélet tárgya volt és az ő haló porában is az. A harcban, amelyet vivott, sebeket osztogatott szellemének védő és támadó fegyvereivel, amiknek sulyát nehéz elfeledni; de még a sebeit viselők is kénytelenek koporsója körül és sírhalma felett elismerni, hogy szeretetének tárgya s küzdelmeinek célja nem önmaga és nem gyarló emberi hiuságos vágyakozás volt, hanem a debreceni ref. egyház, a debreceni kollégium. Debrecen városának virágzása és a szabad, független haza.

Fia volt annak a *Kiss Györgynek*, aki 1848 ban a szatmári egyházmegye esperese volt, mint botpaládi lelkész. A 10 éves gyermek érezte már a nagy idők nyomását s családi környezete, atyjának esperesi irodája, majd a szatmári gimnázium s utána a debreceni főiskola mind kiváló nevelő eszközöknek bizonyúltak az ő lelki házának épitésében. A zord idők zsarnoki kénye ébresztette, fokozta szívében az undort minden ellen, ami önkényes s nincs rajta semmi csodálni való, ha az ifjú Kiss Albert, a debreceni theologus és jogász lelkében eltörűlhetetlenűl lerajzolódott a független magyar haza és a szabad protestantismus eszményi képe.

Ezek maradtak az élet tüzében acélosodott lelkének oltári szentségei mind halálig.

Mint györgytelki lelkész szükebb körben, mint az Érmellék egyik legnépesebb egyházközségének (Bagamér) ujjá teremtője tágasabb mezőkön igazolta hivatottságát s a lelkek pásztorát a politikai közélet is sodrába vonta csakhamar és emelte fölebb és fölebb. A biharvármegyei gyűlésteremből, hol a függetlenségi zászlót védelmezte és lobogtatta, bevitte a nép bizodalma az országházába, ahol a székelyhidi választókerületet 24 esztendőn át képviselte (1878—1902), a nélkül, hogy egyháza iránti szeretetében csak egy pillanatra is meglankadt volna.

Az országos függetlenségi pártban ott forgott már a neve a legjobbaké között, amikor *Révész Imre* hatalmas alakja kidőlt az élők sorából s a debreceni egyházközség vele kívánta pótolni a nagy ürességet. Ez a szép és kívánatos örökség olaj volt az ő lelkének tüzére s maga Debrecen a nagy multjával s ehez méltó nagy törekvéseivel szerencsés munkatér volt az ő érvényesülni vágyó s tudó tehetségére nézve.

Az a 25 év, amelyet ő a debreceni egyházközség szolgálatában töltött, a kiváló alkotások egész sorát mutathatja fel s őrzi a Kiss Albert nevét is ércnél maradandóbban. A népiskoláktól fel az oktatás minden ágára kiterjesztette figyelmét és mindenütt érvényesítette gondolatait és szervező, alkotó erejét. Jól tudta, hogy az anyagi erőben hatalom rejlik s fő gondja volt minden élni való intézmény számára szilárd anyagi alapot vetni és biztositani s ahol hiány mulasztás mutatkozott, ott fáradhatlan szeretettel gyűjteni, rendezni s a romok felett új, szebb életet teremteni.

Testi-lelki nagy erejével egész hódító hatalommá

Lapunk jelen számához ½ iv melléklet van csatolva.

növekedett s a versenytéren félelmetessé. Sok, kemény harc emlé fűződik nevéhez, amely szinte jelszó és zászló volt évtizedeken át. Volt egész lényében valami büszke keménység és hajthatatlanság, de csodálatos önmérséklettel párositva. — Akik láttuk őt nyilvános szerepléseiben, lehetetlen, hogy tisztelettel ne emlékezzünk jellegzetes szőke piros arcára, athleta termetére, olympusi nyugodt fellépésére, szenvedélyek nélküli beszédeire, érveinek ügyes csoportosítására s az ellenséget soha nem kicsinylő bölcseségére. Mint valami Memnon-szobor, úgy szólt és úgy világított a szenvedélyek viharos hullámaira, amik nem ritkán felfelcsapkodtak körűlte, de nem félemlítették meg soha.

Tisztes magyar öltözetében, amelyhez — miként feltisztult elveihez — a sirig hű maradt. a daliás napokra emlékeztetett s növelte maga iránt a bizodalmat s a nép szeretetét. A világi politika sárosporos útjain sem ragadt reá semmi szenny, semmi világias feleslegesség. Nem tetszelgett a papi komolyságával, a nemes egyszerüségével, mert komoly s egyszerű volt természete szerint. Az Irányi Dániel-féle iskolához sorozhatnók, azzal a különbséggel mégis, hogy Kiss Albert a kedély jogát is tiszteletben tartotta s azt tetszetősen gyakorolta is. A félbehagyott munkát, a félsikert sohsem szerette s a mibe kezdett s amit jónak, igaznak tartott, azt két kézzel fogta, szorította és vitte a diadal felé. Az országházban épúgy, mint a debreceni egyház s a tiszántúli egyházkerület körében s a debreceni főiskolában olyan tényezővé emelkedett, amelyet félretolni, átlépni senkinek sem lehetett, akivel számolni, vagy küzdeni kellett. A kálvinista Róma volt eszménye s ezt megerősíteni, intézményeiben mintaszerűvé tenni, ez volt az ő kálvínista lelkének édes álma s az ő hugonotta jellegű kitartásának fő célja. Látni is gyönyörűség volt azt, amikor ő a szépen fejlődő debreceni felsőbb leányiskoláról, a kiépített tanítóképezdéről s a boldog reménység ködében mutatkozó debreceni kálvinista egyetemről beszélt, vagy a szegények sorsának biztosítása végett — kiváló elvtársaival és jó barátaival — szőtt terveit ismertette. Szenvtelennek látszó arca ilyenkor kigyúlt s valami mennyei boldogság derűje ragyogta be egész lényét, mint aki érezte, tudta, hogy: *nem élt hiába!*

Nem a mi feladatunk eldönteni, hogy a nagy ellenfeleivel való békességes együtt munkálkodással nem használhatott volna-e többet eszményeinek; azt azonban mi is eldönthetjük, hogy a közegyház érdekében vivott harcaiban mindenkor egész férfi volt s a zsinatokon rendithetetlen hűséggel állott a demokratikus eszmék szolgálatában, a zsinat presbiteri alkotmány védelmében s az Erdélylyel való unio fejlesztésében. A mi Fejes Istvánunkkal s mondhatnók, hogy a mi Lukács Ódönünkkel együtt küzdött a vezér-sorban s emléket állított nevének egyházunk évkönyveiben. Keze, lelke ott volt már a *Vályi János* főgondnokká választásában, a *Kiss Áron* püspökké emeltetésében, a *Dicsőfi József* főjegyzőségében. Egész tábor volt egymaga, mert életképesek voltak eszményei.

Sajátos jelenség! Nem tollal, irodalmi sikerekkel, mint sokan a multban és ma is, hanem szavával, személyiségének vonzó erejével, közvetlen érűlközéssel, a magára vállalt munka jó eredményeivel, a cselekvő élet tüzében való forgolódásával, a szüntelen munkával, az alkotó vágy, a rendező, szervező tehetség erejével: — ezekkel s ezek által lett Kiss Albert köztiszteletű, országos nevű férfiúvá, egyházunknak egyik díszévé s poraiban is áldottá.

Csodálatos kitartásának, nagy munkaképességének titka az ő kedves, szép, boldog otthona volt. Az Isten megáldotta hű, lelkét megértő jó feleséggel, szerető gyermekekkel, tiszteletre érdemes vőkkel s volt neki hol kipihennie a közélet harcában kapott sebeit és új ösztönt, erőt merítenie a küzdelemre. Gyermekei, unokái mint az olajvesszők az ő asztala körül, akik életükkel is megmentették volna a betegeskedő édes apát és nagyapát. Voltak jó barátai, akikkel eszméit, gondolatait közölhette, rostálhatta, szép terveit érlelhette s ez is az ő földi szerencséjéhez tartozott, amit megérdemelt.

Munkával feküdt s munkára ébredt még az utolsó napokban és hónapokban is. Tenni és tenni, minden napnak valami emléket állítani . . . így élt és így találta a halál.

Kidölte gyásza szeretteinek, tisztelőinek; gyásza Debrecen városának, a debreceni egyházközségnek, a főiskolának, a tiszántuli egyházkerületnek; gyásza a szabad eszméknek, a függetlenségi elveket valló politikai pártnak s gyásza az egész ref. egyháznak is, amelyet nagynak, dicsőnek álmodott s amelynek diadalmas terjedésében a haza boldogságát reménylette s a szabadság biztosítékait álmodozta.

„Kont, a kemény vitéz.“ Legyen emléke örökre áldott!

Bálint Dezső esperesi székfoglalója.

Kegyelem legyen veletek és békesség Istentől, ami Atyánktól és a mi Urunktól, a Jézus Krisztustól!

Ezzel az apostoli köszöntéssel köszöntelek, ezzel az apostoli áldással áldalak meg téged, keresztyén gyülekezet! Kegyelem és béke legyen veletek, kiknek vezetésére, kormányzására elhivattam! Kegyelem, Isten kegyelme legyen velem, ki a mai naptól fogva egyházaink vezetésével bízattam meg!

Mély megilletődéssel jöttem fel erre a szószékre, honnan ezelőtt 20 évvel mint ifjú az én szeretett gyülekezetem lelkipásztoráúl ajánlottam fel magamat. Mély megilletődéssel állok most — már-már az öreg kor küszöbén — ez összesereglett gyülekezet előtt, hogy egy fényes multu, nagy kiterjedésű egyházmegyének ajánljam fel szolgálatomat. Erzem, hogy a jelen pillanat történeti fontosságú; érzem, hogy valami magasabb hatalom volt az, mely elfoglalt hivatalom útját egyengette. Láthatlan kéz szőtte a titkos szálakat, láthatlan kéz műve, hogy ma itt állok előttetek és semmi egyebet nem mondhatok: „vettem az Úr parancsát és mentem, láttam kezének intését és jöttem.“ Az ő kezébe ajánlom magamat, Ő segített ekkoráig, Ő segítsen kegyelmesen ezután is!

* * *

Nagytiszteletü Egyházmegye! Mélyen tisztelt gyülekezet!

Midőn tudomásomra jutott, hogy a nt. alsózempléni egyházmegye egyházközségei az üresen maradt esperesi szék betöltésére nézve legnagyobb részben engem ajándékoztak meg bizodalmukkal: titkon ajtómat behajtva, tusakodtam magammal, mint Jákób egykor a Jehova angyalával és a rám néző feladatok sok és nagy voltát mérlegelve s végig gondolva hivatali elődeim szép és díszes során: aggódás fogta el lelkemet.

A felszaporodott kötelességeket, a megnehezült idők kielégithetlen követeléseit mind megforgattam

el mémben s meg kellett volna hátrálnom a hálára kötelező nagy bizalom elől, ha eszembe nem jutnak az ószövetség nagy prófétái, akiknek mindnyájuknak isteni kegyelemre volt szükségük, hogy küldetésük útján megállhassanak és ha át nem rezdül az én lelkemen is amaz isteni biztatás, mint egykor a nagy apostolén: „*az én erőm az erőtlenségben dicsőíttetik meg.*"

Erőtlenül ugyan, de nem isteni biztatás nélkül, törékeny cserépedény módjára, de nem belső elhatározás nélkül; nem ifjan ugyan, mint a szenvedések prófétája, de nem is reménység nélkül ölelem keblemre itt az Isten szine előtt is az alsózempléni egyházközségek nagyobb részének felajánlott bizodalmát és szivbeli könyörgéssel kérem az én jó Istenemet, hogy ha felém hajlította a választók gondolkozását és becsülését: tegyen engem méltóvá, érdemessé a sokak bizodalmára és dicsőítse meg az ő erejét az én erőtlenségemben.

Mélyen tisztelt gyülekezet, szeretett testvéreim az Úrban! Az esperesi sarlóra váró gabona bizony sok s az idők járása bizony nehéz!

Hallottátok imént elhangzott eskümet. Építő kanállal s védő fegyverrel állani anyaszentegyházunk kőfalain és megoltalmazni azt, mit elődeink vérrel, verejtékkel szereztek és építettek s nem vesztegelni az ősök szerzeményein, hanem munkás kézzel építeni, fejleszteni az ősi telket, az ősi házat; rendületlenül kitartani vészben, viharban; félelmetlenül megállani a kormányon s igazsággal tündökölni a bírói székben s száz szemmel őrködni a gyülekezetek anyagi és szellemi jóléte felett s fáradhatlanul harcolni a jórend és békesség biztosítása végett s mindezt nem erővel, nem hatalommal, hanem a *szeretet lelkével* müvelni: óh bizony ez nem közönséges emberi feladat s nem az különösen a mostani viszonyok között.

A mostani viszonyok?! Mintha a legkisebb porszem is mozogni kezdene lábaink alatt. A világ lelke a maga telhetetlenségével mint bódító és sorvasztó szél fuval minden téren s behatol házainkba, iskoláink és templomaink szentelt falai közzé és pusztítja az emberek szívéből a régi csendet, békességet, a megelégedést s az Isten dolgai után való boldog epekedést. Bizony-bizony nagy éberséggel kell őrködnünk mindnyájunknak, hogy magunk is kisértetbe ne essünk.

Amit vallásosságnak, egyháziasságnak nevezünk, aminek annyi fenséges bizonyságát ismerjük a multból, az is mintha pusztulóban volna; olyan formákat ölt, amelyekben alig ismerhető fel a lényeg, vagy amelyek alig is egyebek formáknál.

Szeretett lelkésztársaim! Az egyház hivatása a világ lelke ellen való harc volt az apostoli idők óta s az különösen a reformált egyházé kezdettől fogva. Ez a harc nem volt könnyü soha, tudjuk jól a történelemből; nem könnyü ma sem, tudjuk jól többnyire már a magunk tapasztalataiból is. De nem is azért avattattunk fel a küzdő egyház harcosaivá, hogy a nehezebb feladatok elől visszariadjunk s a pillanatnyi sikertelenség miatt lerakjuk a fegyvert. „*A mi harcolásunk fegyverei* — mondja az apostol — *nem testiek, hanem hatalmasok az Isten ellen emelt erősségek lerontására.*"

Én ezt a harcot, az ilyen fegyverekkel való harcot, az egyház szellemében a világ lelke ellen való birkozást itt az Isten szent színe előtt ünnepélyesen vállalom s bizodalommal kérlek szeretett lelkésztársaim, hogy fogadjatok engem e tekintetben is vezéretekül.

* * *

A mostani viszonyoknak, a világ lelkének kell felrónom azt a bizonyos mérvü érzéketlenséget, vagy közönyösséget, amely itt-ott s néha ijesztő módon a magunk egyházi igazai körül jelentkezik. Jól látok e vagy nem, de nekem úgy tetszik, mintha nem tudnánk féltékenyek s büszkék lenni arra a drága örökségre, amelyet nagy őseink hagytak reánk s a melyet dicső reformátoraink szereztek számunkra. A mindenfelé ébredő vallásfelekezetek között mintha mi volnánk a legkevésbé éberek. Hitelveink s egyházalkotmányunk nagy becsét s történeti nagy becsületét mintha nem éreznők eléggé elevenen; könnyen engedünk, könnyen alkuszunk s a szabadságot összetévesztjük a szabadossággal. Távol legyen tőlem, hogy bárkit is kárhoztatnék, hibáztatnék ez ünnepélyes pillanatban; csak jelzem a bajt, amelynek terjedését nem szabad megengednünk s ellene vált vetett erővel kell védekeznünk.

Szeretett lelkésztársaim! Én megesküdtem, hogy egyházunk hitelveinek és alkotmányának fentartásában, védelmezésében és fejlesztésében hű leszek. Nagy boldogsága volna lelkemnek, ha ti engem e tekintetben is vezéretekül fogadnátok s velem együtt lelkesednétek vallásfelekezetünk igazságaiért.

Nem betűket értek én itt, hanem azt a lelket, amely hitelveinket szülte s egyházalkotmányunkat létrehozta; azt a lelket, amely megdicsőítette magát nemzetünk és egyházunk történetében egyaránt; azt a lelket, amely hősöket teremtett a szabadságnak, az emberi jognak és megtisztította a vallást a belehurcolt és reátapasztott feleslegektől; azt a lelket, amelynek útját martirok vére és gályarabok verejtéke szentelte fel s amely Bocskayt, Bethlent és Rákóczy Györgyöt kemény *tus*ára kényszerítette az Isten nevében zsarnokoskodó hatalmak ellen.

Szeretett testvéreim, munkatársaim! Végzetes szerencsétlenség az, ha a katona nem tud lelkesedni a zászlójáért s annak becsületéért. Egyházunk multjából dicsőség ragyog felénk s áldás árad szét egész nemzetünkre. A 20-ik század száz és ezerféle csábítása sem lehet olyan erős, amely minket önmagunkkal való meghasonlás örvényébe sodorjon és egyházunk nagy hagyományainak tiszteletetétől elszakasszon. Szerencs, Sárospatak, Tarcal, Bodrogkeresztúr itt fekszenek a mi egyházmegyénkben s ha a lelkünk nem késztetne bennünket egyházunk hitelveinek és alkotmányának szeretetére, a kövek és porszemek kiáltanának itt ellenünk. Én megölelem a Bocskay, Bethlen és Rákóczi-zászlót, lelkemmel megcsókolom azt s meghalhatok százszor, de meg nem tagadom soha! Isten engem úgy segéljen!

A világ lelke ellen s anyaszentegyházunk igazaiért. Igy szeretnék előttetek járni az én jó Istenem segedelmével és a ti pártfogásotok mellett.

* * *

Ami ezenfelül a mindennapi kisebb-nagyobb kötelességeket illeti, — ami az egyházmegye kormányzására, ebben a jó rendre, a békességes haladásra vonatkozik, arra nézve kevés mondani valóm lehet. Én, aki több év óta részesültem már abban a szerencsében, hogy közvetlenül figyelhettem s ellenőrizhettem az egyházközségek életét, ügyes-bajos állapotát: a Jelenések könyvének írójával mondhatom:

„*Tudom a te dolgaidat, a te hitedet, szeretetedet, türésedet, tudom a te nyomorúságodat, szegénységedet*“ s mivel mindezeket tudom: nem lesz nehéz a gyülekezetek őrállóival együtt a talán szükséges gyógyszereket megtalálnom, a görbeségeket kiegyenlítenem, az ingadozókat, a tévedezőket mindhalálig tartó hűségre megnyernem és a hűségben megtartanom.

De mindig csak együtt az őrállásra hivatottakkal és soha nem egyedűl és önakarattal. Egyházalkotmányunk szelleme parancsolja, hogy tőlünk a zsarnokságnak még csak az árnyéka is messze legyen s minden dolgunkat a szeretet lelke igazgassa, irányítsa.

Mindig csak együtt s egy akarattal! A lelkész, tanító és a királyi pap egymást ölelve, egymást kézen fogva, egymást gyámolítva s a szent nép érdekeit egyesült erővel istápolva. Mi csak ebben a jelben győzhetünk. Jaj nekünk, ha akár új érdekek, akár új elméletek, akár az új idők forgó szelei megszakíthatják a mi szent egyességünket és meggyengíthetik anyaszentegyházunk védelméhez és építéséhez szükséges erőnket!

* * *

Szeretett testvéreim, munkatársaim! Ti hívtatok engem és én engedtem a ti hívó szavatoknak, noha nem tusakodás nélkűl és nem aggódás nélkűl. — Ismertetek eddig mint barátot, mint embert, lelkészt és tanácsbírót; most ime előttetek a lelkem egy-két vonásban, mint egyik vezéreteknek is. Boldog vagyok, hogy egyházmegyénk másik vezére régóta ismer engem s én régóta szeretem, tisztelem és becsülöm őt. Gyermekkori édes emlékeink, boldog ifjúságunk s férfikorunk küzdelmei közel tartották egymáshoz szíveinket s szerencsésnek vallom magamat, hogy az ő kipróbált hűsége, bölcsesége, gazdag tapasztalása lehetnek az én erőtelenségem biztos támogatói az én jó Istenem kegyelme mellett.

Szeretve tisztelt barátom! e pillanattól fogva nagyrabecsült vezértársam! Itt az Isten színe előtt bizalommal kérlek, hogy mint haló poraikban is tisztelt elődeimet, segíts, tekints, gyámolíts engemet is az egyházvédő és egyházépítő munkában s egyakarattal, egy szívvel-lélekkel küzdjünk az alsózempléni egyházmegye tisztességéért.

Szeretett tanácsbíró társaim, lelkész és tanító barátaim, ti az egyházaknak gondnokai, képviselői, akik egyen-egyen kiváló tényezői vagytok anyaszentegyházunk boldogulásának: ajándékozzatok meg engem eddig boldogan élvezett bizalmatokkal, mint esperest is s legyetek valamennyien őszinte szívvel munkatársaim, hogy úgy fényljék az alsózempléni egyházmegye világossága, hogy mások is lássák és dicsőítsék a mennyei atyát. Fogadjátok iránt megnyilatkozott bizodalmatokért, szeretetetekért hálás köszönetemet.

Kálvin a történelem ítélőszéke előtt.

XVI.

Kálvin, a modern szabadságok megalapitója.

(Folytatás.)

Minden dogma oly kard, melynek hegye egy tagadás. Azt akarjuk-e ezzel mondani, hogy a dogmának csupán negativ igazsága van? Elismerem, hogy a dogma fogalmazása az ő tagadásában teljesen szabatos. A pelagianismus tagadása époly igaz ma, mint a XVI-ik században. De ez a formula azért egy positive igaz igazságot is tartalmaz. Ha a kardnak csupán hegye nyulánk, többé-kevésbbé kicsiszolt pengéje azért nem kevésbbé tiszta és nemes ércből való. A kötött akarat, a praedestinatio egy tévedésnek: a pelagianismusnak tagadásai voltak; de egyúttal egy igazságnak: Isten szuverénitásának, vagy mint őseink mondták: tiszteletének állítása is volt. Ámde Isten szuverénitása a keresztyén élet legelvitathatatlanabb ténye; ez az elsőrendű, alapvető tapasztalat, amelyet a keresztyén ember az ő nyomorúságáról, gyöngeségéről és Isten szuverén szeretetéről szerez, aki benne a jó akarását és annak végrehajtását létrehozza. Ebből a tényből, ebből a tapasztalatból vonják ki, logikai deductio útján, reformátoraink a praedestinatio dogmáját. Ez a dogma tehát számukra nem az eszme, amelyből kiindúlnak, ez a postulatum, amelyhez eljutnak. Semmit nem könnyebb igazolni Kálvinnál, de egyúttal semmi sem jellemzőbb, sem jelentősebb: Kálvin a praedestinatio dogmáját csupán dogmatikája végén fejti ki és fokozatosan, vagyis a kifejtések abban a mértékben bővűlnek, amint a kiadások szaporodnak. Lehetséges tehát, hogy a postulatum fogalmazása nem szabatos: miként a reformatio nem az agyból száll a szívhez, hanem a szívből száll fel az agyhoz, miként a reformatio nem a dogmától megy át az érzelemre, hanem az érzelemről a dogmára, a fogalmazás tökéletlensége nem fogja meghamisítani az érzelmet, hanem az érzelem igazsága ki fogja igazítani a fogalmazást és annak szükséges befolyását.

Azonban azt kérdezhetné valaki: mire valók a jó cselekedetek, ha öröktől fogva meg vagyunk váltva? S a praedestinatio embere ezt válaszolja: Istenkáromlás! Isten annyira szeretett, hogy kiválasztott minket, hogy megváltott bennünket s mi erre a végtelen szeretetre a bűn hálátlanságával, a vétkek és gonoszságok lázadásával válaszolnánk? Hát a fiú, ha már bitosítva van atyja szeretetéről, csak arra gondoljon, hogy gúnyt űzzön belőle! — Az ilyen kiválasztott inkább szörnyetegnek mondható. A praedestinált ember szivében a jó cselekedetek igaz s egyedűli, egyszersmind tökéletesen tiszta és tökéletesen hatalmas mozgató oka: a szeretet.

Azonban ismét azzal az ellenvetéssel állhatna elő valaki: hasztalan lenne az szörnyű dolog, az oly ember, akí magát kiválasztottnak hiszi, ha nem akarna is jó cselekedeteket végrehajtani, mégis részesűlne a megváltásban. Amire a praedestinatio embere ezt felelné: Esztelenség! Hiszen miről ismerhető az fel, hogy egy ember kiválasztott? Jó cselekedeteiről Mi által erősítheti a hű keresztyén azt a bizonyosságot, hogy ő kiválasztott? Jó cselekedetei által? „Hitünkről azok a gyümölcsök tesznek minket bizonyosakká, amelyeket az terem“, mondja *a heidelbergi káté*. S ezt a szakaszt egynémely kiadásban a következő felvilágositás kíséri:

„Melyik a harmadik ok, amely minket arra indít, hogy jó cselekedeteket hajtsunk végre? Az, hogy bizonyosakká legyünk ezáltal a felől, hogy igaz hívők vagyunk. — Szükségünk van-e erre a bizonyosságra? Nagyon is, mert e nélkűl sem életünkben, sem halálunkban nem lehetne igazi vígasztalásunk. — *Hogyan szerezzük meg ezt a bizonyosságot? Jó cselekedeteink által, mivel ezek hitünk gyümölcsei és tanubizonyságai.*“

Minél inkább meg van egy hívőben kiválasztottságának érzése, Isten iránti háládatosságból annál több jó cselekedetet hajt végre. Minél inkább meg van egy hívőben kiválasztottságának érzése, saját maga érdekében annál több jó cselekedetet hajt végre.

A református theologia ahelyett, hogy a praedestinatioról mondott utolsó szavával önmagának ellent-

mondana, még megerősíti a megigazúlásról mondott első szavát. A református theologia az első szótól az utolsóig mindinkább az activitas theologájává lesz, amelynek két igazi rugóját : a szeretetet és az érdeket a végsőkig megfeszíti. E theologia a legmagasabb fokra emelt egyéni és erkölcsi tevékenység. S e vonás alapján én a praedestinatio hívében a modern ember typusát ismerem föl és üdvözlöm.

Doumergue E.

(Folyt. köv.)

A gömöri ref. lelkészértekezlet közgyűlése.

A gömöri ref. lelkészértekezlet augusztus hó 25-én tartotta őszi rendes közgyűlését Putnokon, a városháza tanácstermében — *Csabay Pál* esperes h. elnöklete alatt, mivel *Czinke István* ért. elnök egészsége helyreállítása céljából fürdőn tartózkodott. Értekezletünk népes, látogatott volt ; 32 lelkész volt jelen ; világi férfiaink is szép számmal vettek részt e gyűlésen — Bornemisza László e.-megyei gondnok, alispánnal az élükön. Megnyugtató érzést keltett lelkünkben világi férfiaink megjelenése. Ellenségeink tábort járnak szerte az országban mindenütt s erősítik itt is, ott is mindenütt hadállásukat, — a mi megrontásunkra. *És pedig a világi férfiak a fővezérek, a legügyesebb s legelszántabb harcosok.* A mi fegyverünk mintáját használják a megindított harcban, mert látják, hogy ez erős fegyver. Mi pedig — — mintha rozsdásodni engednők . . .

E gyűlésünk ünnepség számba ment. Az utolsó évek alatt elhalt férfiaink emlékezetét újítottuk fel. A kegyeletes visszaemlékezés világát Varga Antal, Vattay László és Pósa Lajos lelkészek gyjutogatták.

Varga Antal gondosan összeállított felolvasásában hű és kedves képet rajzolt néhai *Bornemisza Istvánnak*, a gömöri egyházmegye hosszú éveken át volt érdemes tanácsbírájának áldásos életéről és egyéniségéről ; megkapó vonásokkal domborította ki a megboldogúlt kiváló világi férfiú mély vallásos érzését — egyházunk iránt való munkás, erős szeretetét — egyházmegyénk életében kifejtett áldásos tevékenységét — közéleti puritán szereplését ; hallgatói lelke elé állította a jó családapának, a hű férjnek, a szerető rokonnak, a minta-gazdának, a kedves modorú, a lekötelező megjelenésü embernek vonzó képét.

Vattay László a pelsőci gyülekezet néhai tudós, ihletett lelkű és ajkú lelkipásztorának, *Szentpétery Sámuelnek* emlékét elevenítette fel ; nem egyszerű emlékbeszéd volt az, melyben Vattay László gyujtotta az emlékezés világát, hanem ügyes kézzel, nagy szorgalommal összegyűjtött történeti adatokból megalkotott hű korrajz, melynek keretébe illesztette be a néhaivá lett Szentpétery Sámuel eredménydús életének történetét, plasztikusan kidomborított sajátos jellemképét, — önálló egyéniségét, mely — bölcseséggel és tudással párosúlva — évtizedeken keresztül, egyházmegyénk keretén túl is, vezérségre képesíté s méltatá, — mély érzését, mely gyülekezetének valóban angyalává tevé, — benső, boldog családi életét, mely vonzó példaképen világított sokaknak.

Pósa Lajos — úgy tetszett, mintha — leíró és elegikus költészet berkeiben kötögetett volna koszorút, hogy letétesse az ünneplő gyűlés tagjaival a kies fekvésű Balogvölgy egyik lankás domboldaián épült sírbolt néma lakójának, néhai *Furkas Ábrahámnak*, gömöri egyházmegyénk hosszú éveken át bölcs tanácsbírájának, később szeretett gondnokának, a kiváló gazdának, a szabadelvű politikusnak egész közéleti szereplésében hű munkásnak, a gyöngéd lelkű fiúnak és férjnek, a gyermekeit féltő gonddal nevelő apának — koporsójára.

Az ünneplő gyűlésen résztvevők lelke édes-bús érzések között repült az emlékezés szárnyán — vissza a multba, el-elsóhajtva a hálaadás érzését, hogy adta egyházunknak a megboldogúlt kiváló férfiakat és szedegetve remény-virágokat is, hogy az elköltözöttek nyomában támadni fognak időről-időre új, erőteljes sarjak, mert örök igazság, hogy „nem szűl*het* gyáva nyulat Núbia párduca." — A közgyűlés érdemkönyvébe igtatja e megemlékezéseket s egyszersmind — mert a rajzolt képek hűek és szépek s méltók arra, hogy megrögzíttessenek, mindenkinek okulására és gyönyörűségére nyilvánvalóvá tétessenek — kérni fogja az egyházmegyei közgyűlést, hogy jegyzőkönyvében nyomtattassa ki.

A multnak megbecsűlése, annak reményre, lelkesedésre, kitartó munkára buzdító vizsgálata után a sivár, küzdelemre hívó jelen kérdéseivel foglalkozott értekezletünk — *Buzi Márton* kövecsesi lelkész ügyes kalauzolása mellett, ki *Klerikalis aknamunkák* cím alatt meggyőző erejű értekezést olvasott fel, melynek kapcsán határozati javaslatot terjesztett közgyűlésünk elé — *a)* a *Ne temere* kezdetű pápai decretum ellen való tiltakozás, *b)* a jezsuiták kitiltására vonatkozó 1773. évi orsz. törvény érvényesítése és *c)* a magyarországi protestánsok tömörűlése tárgyában. E határozati javaslatot részben változatlanúl, részben némi módosítással elfogadta értekezletünk s felkerűl az egyházmegyére.

Majd a Varga Antal indítványára felterjesztést intéz értekezletünk az egyházmegyére az italmérési helyiségeknek vasárnapokon leendő zárvatartásának sürgetése tárgyában, mert általánosan sajnosan tapasztaljuk mindnyájan, hogy az italmérési helyiségeknek vasár- és ünnepnapokon való nyitvatartása nagy kárára van a hit- és erkölcsi életnek.

A lelkészi nyugdíjintézet, az egyházi adócsökkentési segély körül is élénk eszmecsere folyt ; ezekről azonban az egyházmegyei közgyűlés lesz hivatva érdemben határozni.

A jól végzett munka után a fehér asztalnál pihente ki az értekezlet a munka fáradságát s a barátságos együttlét kellemes érzései között maradt a társaság együtt a vonat indulásáig. Aztán . . . kiki eltávozott a napi nehéz gondok továbbhordozására . . .

Réz László,
ért. jegyző.

Orgona-ünnepély Paszabon.

Augusztus 27-én feledhetetlen napja volt a szabolcsvármegyei Paszab község ref. gyülekezetének. „Mindenek megújúltak", megszépültek s fejlődtek e kis egyházban. Rövid 10—12 év alatt új paplak, mintaszerű két iskola, új tanitói lakás épült ; tetemes — mintegy 2000 korona költséggel megujíttatott a templom ; új hivatalos helyiség készült s mindezek koronájaként egy remek szép orgonát készíttettek templomukba, amely 6000 koronán felüli összegbe került. Ez a megujhodott egyház ünnepelt. Ünnepelte külső megujhodását Isten kegyelméből s a mi ref. egyházunkban oly gyakran előfordulo buzgóságos szívből fakadó kegyes hagyományokból.

Nagybessenyői Bessenyey László, a nagy György családjának egyik ivadéka 104 kat. hold földet és erdőt hagyott a paszabi egyháznak s ez a hagyományt úgy kamatoztatja, hogy egy kis paradicsommá változtatja a templom környékét, a hol jól érezze magát kicsiny és

nagy, s e célja elérésében hatalmas eszköz lesz, az aránylag nagy költséggel épült, de külsőleg is remek s bensőleg is a legjobban sikerült gyönyörű hangu orgona.

Hétköznapra volt téve az ünnep, hogy a környékbeli papok és tanítók is jelen lehessenek, s következőleg folyt le.

Délelőtt 10 órakor ünnepi harangozás után bevonult a közönség a templomba s a 37. dicséret 1. és a XXXIII. Zsoltár 1. versének eléneklése után Görömbey Péter esperes avatta fel igen szép imával az orgonát, amely nyomban megis szólalt az Ivánka Zoltán hódm.-vásárhelyi énektanár varázsos ujjai alatt s gyönyörködtette s könyek fakadásáig megragadta az ünneplő közönséget. Majd egy vegyes kar adott elő Szikszay András ibrányi lelkész igen ügyes vezetésével egy alkalmi éneket, s felment a szószékre az ünnepély szónoka Andrássy Kálmán s beszélt úgy, amint csak ő tud az isteni erőről, mely megdicsőül az emberben, mikor nagy hatások és eredmények jelennek meg működése nyomán, mint itt, ebben a gyülekezetben is. A zsufolásig megtelt templom minden hallgatója oda tapadt szemével, lelkével a szónokra s ez az odaadó figyelem s lassanként mind több-több szemnek könybe lábbadása tanuja a szívből fakadt s nagy műgonddal megkészített s rendkivüli hatást elért beszédnek.

Kár, hogy ez a legelsők közé való emberünk nem bocsátja közre az ő gazdag tudásának s mélyen érző lelkének ezen ízes gyümölcseit.
Alig emlékszünk olyan hatásra vegyes gyülekezetnél, amilyen ennek a beszédnek nyomában fogva tartotta a lelkeket még órák multva is.

Ismét vegyes kar, majd orgonajáték fokozta a felajzott sziveket, amelyek után egy új pár esketését végezte az alantirott s a helybeli lelkész olvasta fel az orgonaépítés előzményeit s a tett adományokat. Mindenki tudta és érezte azonban, hogy ez a felolvasás szerénységből nem volt teljes s hogy Paszab megújhodásában a fejedelmi adományon kívül Veres János lelkésznek is igen nagy érdeme van a hagyomány jövedelmének bölcs felhasználása s a gyülekezet ügyes és céltudatos vezetése körül.

Gyülekezeti ének után dísz-presbiteri gyülés tartatott az esperes úr elnöklete alatt, amelyen határozatokban örökítették meg az ünnep okait, célját, lefolyását s tényezőit s méltassák az érdemeket.

Hiányos volna tudósításom, ha még két dologra ki nem terjeszkedném. Az egyik az a két ajándék, amelyet ez ünnep alkalmából kapott az egyház. Ugyanis Hrabovszky Sámuel társulati felügyelő és festő egy régebbi fénykép után oly ügyes és szakavatott kézzel festette meg pastel- és krétarajzban az egyház nagy jóltevőjének, Bessenyey Lászlónak arcképét, hogy a kép sikere felett a bámulatnak és elragadtatásnak adtak kifejezést azok, akik a nemes gondolkozású pátrónust ismerték. Hrabovszki a lelkészel egyetértésben igen kellemes meglepetést szerzett ezzel az ajándék festményével az ünneplő közönségnek. Horváth Gyula balsai jegyző pedig egy érdekes kovácsolt vasból remekül öszserót urasztali abrosztartó keretet ajándékozott ugyanezen alkalommal, mint idevaló születésü a paszabi egyháznak.

A második, amiről még meg kell emlékeznem, az egyház szives, magyaros vendéglátása, közebéde, amelyen dikciókban szívesen róttuk le az egyház haladása feletti örömünknek és elragadtatásunknak adóját Veres János lelkész, Kun Bertalan tanító, Marossy Bertalan jegyző és az ő kedves nejeik irányában, a kik egyetértésben, közakarattal nemcsak nagy dolgokat vittek véghez, de az ezek betőzésére adott ünnepély ügyes és előzékeny elrendezésével is lekötelezték vendégeiket.

Talán hosszúra is nyult tudósításom; azonban aki ott volt és látta úgy megépitve s megújítva a paszabi egyházat, mint mi, az azzal az óhajtással zárja be e tudósítást, hogy bárcsak minden, vagy legalább sok egyházunk jutna el arra a kedvező helyzetre, hogy oka és joga lenne ünnepelni, mint a derék paszabiaknak.

Korocz József.

Az alsózempléni egyházmegye őszi közgyűlése.

Esperes-beiktató, ünnepélyes közgyűlés volt az alsózempléni egyházmegye ez idei őszi gyűlése, amely szokás szerint Sárospatakon tartatott meg f. hó 2-án. Meglátszott már az előző nap délután tartott egyházmegyei lelkészértekezleten is, hogy a másnapi gyűlés nem közönséges, nem sablonszerű lesz, hanem a tiszteletnek, becsülésnek és ragaszkodó szeretetnek olyan megnyilvánulása, amely méltán megilleti egy tekintélyes egyházmegyének nagy egyértelemmel választott esperesét. A látszat nem csalt; valóban úgy történt.

A minden illetékes helyre nagyon helyesen előre megküldött közgyűlési tárgysorozat első pontjául az új esperes beiktatása volt kitűzve, aminek szinhelye a városi templom volt. Ünnepi harangszó hivott meg bennünket ½9 órakor az Urnak házába, ahová nemcsak a közgyűlés alkotó tagjai siettek emelkedett érzésekkel, hanem a lelkésze tisztességtételén őszintén örvendő sárospataki ref. gyülekezet, sőt a város más vallásu lakossága, valamint a gyermekeiket beiratő vidéki szülék is nagy számmal jelentek meg. Gyülekezeti éneklés és a sárospataki ref. egyházi énekkar ünnepi éneke után az üresedés idejében h. espereskent működött legidősebb egyházm. tanácsbiró, Zombory Gedő megyaszói lelkész mondott szivből fakadt és szivhez talált alkalmi imádságot. Aztán ismét gyülekezeti ének következett mintegy befejezőjéül a rendes templomi istentiszteletnek és megnyitójául a beiktatás szertartasának, ami után egyház megyei gondnok jelentette be az esperesválasztás köztudomásu eredményét, amely szerint a 61 egyházközség szavazatából 53 esett Balint Dezső spataki lelkészre, aki ezután az egyházmegyei papi főjegyző előmondása mellett hivatalos esküjét letette most már csakugyan öröksége, az alsózempléni egyházmegye kezébe.

Meczner Béla egyházmegyei gondnok és Hézser Emil lelkészi főjegyző üdvözlő beszéde foglalt helyet a programmban e mélyen megható és az ünnepség csucspontját képező aktus után. Előbbi nemcsak, mint az érdemes és közhasznu munka megjutalmazott emberét, hanem mint kedves tanulótársát és gyermekkori jó barátját is örvendező szívvel öleli kebelére az ujonnan választott esperest és a becsületes munka, a kötelességteljesítés szép példajára, b. e. id. Keresztury József volt esperesre való kegyeletes megemlékezéssel az elnöktársak közti jó békességet s a világi és egyházi elem karöltött, szerető egyetértésének mindenkori ápolását ajánlja figyelmébe új elnöktársának. — Papi főjegyző pedig az egyházmegye részéről történt üdvözlésében vőlegény és menyasszony viszonyához hasonlítja az esperes és egyházmegye közt ma kötött viszonyt. Szép remények, himes ábrándok valóra váltásának elő-

estéjén áll — úgy mond — az egyházmegye és ennek ritkaságszámba mehető egy akarattal elhivott esperese egyformán. De mint a vőlegény és menyasszony később, már mint férj és feleség, az élet küzdelmeinek izzasztó kemencéjében felébrednek az álmok és ábrándok csalfa világából s tudatára jutnak az élet nagy, fakó prózájának, úgy a tisztességre emelt vezéreknek is el kell készülve lenniök hasonló kiábrándulásra. Mert mindig voltak, vannak és az emberi nagy, közös gyarlóság kifolyásaképen lesznek is olyanok, akik a végzett munkát csak kivülről nézve, annak belbecsét fitymálják és lekicsinylik. „Pedig" — e szavait érdemes feljegyezni az érdemes főjegyzőnek úgy, amint ajkáról elhangzottak — „semmi sem könnyebb, mint azoknak birálni, kik reggeltől napestig a kapuban ülnek hivalkodván és semmi sem nehezebb, mint dolgozni hiven, lelkiismeretesen még akkor is, ha talán magukra maradnának". — Valóban szép, arany szavak, méltó volna mindnyájunknak, kicsinynek és nagynak emlékezetünk aranynál is értékesebb keretébe foglalni! — Majd a megnehezült idők járásáról szólva igéri, hogy az Úrasztalát körülülő, hűséges tisztikar és az egyházmegye minden jó munkása egy táborban lesz és harcol az anyaszentegyház nagy érdekeiért amaz éles kétélü, evangyéliomi fegyverrel szeretett esperese vezérkedése mellett!

Az értékes üdvözlő beszédekre Bálint Dezső esperes válaszolt azt igérvén, hogy jó Istene segedelme mellett hű sáfárként fog forgolódni az anyaszentegyháznak reá bizott dolgaiban. Amire segitse is őt a minden kegyelemnek Atyja! — Ezután egy megkapó s művészi értékű pont, a Bathó János, főisk. ének- és zenetanár magánéneke következett megfelelő orgonakiséret mellett. Szép volt, gyönyörű volt a magasan szárnyaló ének s hisszük, hogy a Bathó János kedves, férfias baritonja szivébe vésődött a sok százból álló hallgatóság minden egyes tagjának! Az ünnepély fényét nagyban emelő, szép énekszóló alatt az új esperes alakja jelent meg a szószéken, ahonnan elmondotta igéretektől mentes, de magvas és nagy hatású esperesi székfoglalóját, amely lapunk vezető helyén olvasható.

Megáldás és gyülekezeti éneklés után ért véget a szép ünnepély s a templomból most már a főiskola tanácsterembe vonult az egyházmegye a skontróval együtt 51 pontból álló programm letárgyalása végett. Itt nyomban a megalakulás formaságai után szép ovációt rendezett az egyházmegye közgyűlés szeretve tisztelt gondnokának az esperesnek amaz örvendetes jelentése nyomán, hogy a tisztelet és szeretet sugáraitól körülvett gondnok, Meczner Béla, Ő Felsége a király részéről a legmagasabb kitüntetésben részesült, főrendiházi taggá neveztetett ki. — Egyházmegyénk igaz örömmel vette tudomásúl hivatalosan is a már régebben köztudomásra jutott, legfelsőbb helyről jött, legszebb jutalmat és gondnokában ref. egyházunkat is megtisztelve érzi a jól megérdemelt s hosszú, hiv munkával méltóan megszolgált kitüntetést a papi főjegyzőnek e célból készített határozati javaslatát egész terjedelemben elfogadván.

Az újonnan választott tisztviselők: Máthé Gyula papi, dr. Kovács Gábor világi tanácsbirák, Zitás István és Keresztúry József papi aljegyzők letették az esküt; nevökben dr. Kovács Gábor köszönte meg a bizodalmat ígérvén magát társaival együtt az egyházmegye szives szolgálatára. Bálint Dezső királyhelmeci lelkész, Sipos József t.-ladányi, György Sándor legyesbényei, Nagy Dezső cigándi, Szombati Dániel sóstófalvai, Oláh Béla vékei, Batta Kálmán leányvári, Radácsi Mariska spataki tanítók, illetőleg tanitónő beerősíttettek.

A „Ne temere" pápai decretum ellen felír az e. m. az egyházkerülethez, amire nézve Hézser. Emil főjegyző nyujtott be határozati javaslatot még a lelkészértekezlethez, amit az egyhm. elfogadott.

A folyó ügyek során Bartha József vissi lelkész referálta a tanügyi-bizottság véleményét arra a kérdésre, hogy mi az oka népiskoláinknál a sok igazolatlan tanóramulasztásnak? Az, hogy nem hajtják végre szigorúan a törvény ide vonatkozó rendelkezéseit. Szükséges, hogy mihelyt igazolatlan óramulasztások fordúlnak elő, a tanító vagy lelkész azonnal tegyen arról jelentést a községi előljáróságnak s ha az nem intézkednék, a szolgabirói hivatalnak. Közgyűlés elfogadta a bizottság javaslatát s szigorúan utasítja a lelkészeket a szükséges ellenőrzésre. Hasonlóképen elfogadta a közigazgatási államsegély felosztására vonatkozólag készített bizottsági javaslatot; hozzájárúlt az elhagyatott szegények, árvák és betegek gondozásáról készített egyházkerületi javaslathoz, csatlakozott a korcsmák vasárnapi zárvatartása iránt megindúlt mozgalomhoz; Ölbey János tanácsbíró referálása mellett, némi módositással elfogadta a felsőborsodi egyhm. által az egyházlátogatási jegyzőkönyvre készített mintát; elfogadta a lelkészértekezlet előterjesztésére a tornai egyhm. javaslatát a lelkészi nyugdij illetéknek a szükösi tárból való fizetésére s a gömöri egyhm. javaslatát a lelkészi fizetéseknek 2400 kor. alapfizetés és 200—200 koronás ötödéves korpótlékkal való kiegészítése iránt. Ami az egyházfenntartási alapot illeti, amelyről az egyes egyházak kimutatást tartoznak beküldeni, erre nézve a közgyűlés utasította az esperest: intézzen kérdést a püspök úrhoz, hogy mi módon kell azt értelmezni? Az őszi egyh. ker. közgyűlésre képviselőkül kiküldetnek az elnökségen s a papi főjegyzőn kívül Ölbey János, Zitás Bertalan papi, dr. Kovács Gábor, Nagy Barna s Kóczán Miklós világi tanácsbirák, póttagokúl Máthé Gyula és Miklós Béla tanácsbirák. A segélyosztó bizottság tagjaivá Ölbey János, Zitás Bertalan, Máthé Gyula, Meczner András, Buza János és Miklós Béla tanácsbirák választattak.

Déli 2 órakor az új tápintézet nagytermében, mint az új esperes vendégei, dúsan terített asztalokhoz ültek mindazok, akik az esperes beiktatási ünnepélynek részesei voltak: az egyházmegyei gyűlés tagjai s a sárospataki intelligencia jelentékeny része, élükön a tanári karral. Az első felköszöntőt maga a házi gazda: Bálint Dezső esperes mondotta, éltetve első sorban az ő kedves vendégeit, másodsorban egyházkerületünk vezéreit: Kun Bertalan püspök urat s Meczner Béla egyházmegyei gondnok urat. Viszont az új esperest az egyházmegye közönsége nevében Zitás István szadai lelkész, egyházmegyei aljegyző, a főiskolai tanári kar nevében Dr. Szánthó Gyula köszöntötte fel. A felköszöntők hosszú sorából kiemeljük Máthé Gyula tanácsbiróét Dókus Gyula alispánra, Veres Ferenc képezdei tanárét az új esperes családi boldogságára. Nagy hatást keltett Nagy Barna orsz. képviselő s világi tanácsbiró felköszöntője, aki a mai gyűlés folyamán emlegetett sötét felhők, cikkázó villámok ellen fordult, azokat rémlátásoknak nyilvánította, amelyek a valóságban sehol nem fedezhetők fel; de még ha lennének is itt-ott ilyenek, a kemény kálvinista keblek és fejek, amelyek másfajta viharo-

kat is láttak már, azoktól bizonyára nem fognak megijedni, csak mindnyájan együtt érezzünk, együtt munkálkodjunk! A közebédnél a kiszolgálatot: Bálint Dezsőné és Radácsi Györgyné őnagyságaik házi-asszonyi felügyelete és vezetése mellett fiatal leánykák végezték, akiket — hálából és elismerésül a kitünő ebédért, a figyelmes és gyors kiszolgálásért a vendégek fiatalabb része estefelé táncra perdített.

A gyűlés hátralevő tárgyait — apró-cseprő ügyek, mindenféle panaszok, díjlevél megerősítések — csütörtökön délelőtt tárgyalta le a közgyűlés erősen megfogyatkozott résztvevők jelenlétében. Fontosabb csupán egy volt közöttük, t. i. a közgyűlés, egyik egyházmegye átirata kapcsán felir az egyházkerületi közgyűléshez, hogy tegyen lépéseket a sárospataki theologusok *vallásos nevelésének* előmozdítására. Bírósági ügyek is voltak: Fügey András tállyai pénzbeszedő 1380 koronát elsikkasztott; bünfenyitő eljárást inditanak ellene. Géhl János tarcali tanító, a lelkész panasza folytán, elsőfokú fegyelmi büntetéssel sujtatott.

A közgyűlés déli 12 órakor az esperes buzgó imájával ért véget.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Kun B. püspök üdvözlő levele Bálint Dezső espereshez.** Nagytiszteletű esperes úr! Kedves Öcsém! Esperessé választásodnak csupán híre is örömmel töltötte be téged szerető szivemet; midőn ennek valóságáról, kedves leveledből győződtem meg, még inkább fokozódott örömöm. Eszembe jutott egyszerre azon kedves viszony, mely engemet kedves atyáddal már az iskolában mint tanulótársakat, az életben pedig mint az egyháznak fő-fő hivatalnokait összekötött, úgy, hogy vállvetve eszközölhettük munkásságunk által egyházkerületünk jólétét, virágzását; hála Istennek! én megértem azt, hogy fiával is hivatalos összeköttetésbe juthattam: kedves érzést költött az erre való visszaemlékezés keblemben s ezt az érzést táplálom keblemben úgy, mint ha megboldogúlt édes atyáddal osztoznánk rajta. Tartson meg, kedves Öcsém! a jó Isten tégedet és engemet szinte ily atyafiságos összeköttetésben, addig, míg sírfelé hajló életkoromat nyujtani fogja s neked új hivatalodban adjon erőt, egészséget sok áldott éven át. Ezt a jó kivánságot küldöm én beigtatásod ünnepére, magam helyett, alkalmatlan vagyok már az utazásra. Azért engedj meg öreg bátyádnak, ha csak emlékezetben mulat veletek a beigtató ünnepély alkalmával. — Ölellek, csókollak tieiddel együtt. Miskolc, 1908 aug. 31. Szerető bátyád: *Kun Bertalan* ref. püspök.

— **A lelkészi vizsgák idejéül** a bizottsági elnökség az egyházkerületi gyűlésre következő napokat határozta meg. Az irásbeli vizsgálatok szept. 23-án, a szóbeliek szept. 24-től fognak tehát megtartatni *Sárospatakon.*

— **A kilencedik száz korona az Új Vay-Mocsáry-alapra.** „Kedves Uram-Öcsém" — irja *Baksay István*, a rimaszombati „Pista bácsi", az utalványon küldött 100 koronát, mint talán utolsó évi illetéket, illető helyére beadni szíveskedjek. 1908. 2/IX. Szerető bátyjuk B. I. — Ez immár a 9-ik száz!! — Ha az *Új Vay Mocsáry-alapnak* nagy feladatát úgy értenék és úgy éreznék sokan a sárospataki főiskola volt növendékei és jóbarátai, mint az az *„Istenes vén ember"* ott a Rima partján, ma már 100 ezrekről beszélhetnénk az Új Vay-Mocsáry-alap címén és nem kellene aggódva néznünk az új idők temérdek követelései elé. A 10-edik száz adományozásához adjon a kegyelem istene kegyelmet s tegye a nagy példát termékenyítő áldássá.

— **Meghivó.** A Magyar Protestáns Irodalmi Társaságnak Budapesten 1908. október 1. és 2. napján tartandó *XXI. nagygyülésére. I. Istenitisztelet.* (Ideje: október 1. d. u. 3 óra; helye a Kálvin-téri templom.) Imádkozik Kacziány János budapesti ág. h. evangelikus esperes, predikál Szalóczy Pál tiszavalki ref. lelkész. *II. Hegedüs Sándor-ünnepély.* (Ideje: Istenitisztelet után; helye a Kálvin-téri templom.) Az ünnepélyt megnyitja Antal Gábor dunántúli ref. püspök, a M. P. I. T. t. elnöke, emlékbeszédet tart dr. Antal Géza pápai theol. tanár. Az istenitisztelet és a Hegedüs-ünnepély végeztével gyüjtés a Károli-alapra, melyet népszerű vallásos iratok kiadására fordít a Társaság. *III. Belmisszió-est.* (Ideje: okt. 1. este 6 óra; helye: a Kálvin-téri templom.) A Belmisszió-estét alkalmi fohásszal és bibliamagyarázattal megnyitja Baksay Sándor dunamelléki püspök, a M. P. I. T. t másodelnöke. A fővárosi belmissziói intézményeket ismertetik az ifjúsági egyesület, a Lorántffy-egyesület, a Bethania és a Bethesda köréből fölkért előadók. Részletes programm az összejövetel alkalmával. A belmissziói-est perselypénze a nagygyűlés költségeire szolgál. *IV. Közgyülés.* (Ideje: okt. 2. d. e. 10 óra; helye: a Nemzeti Múzeum díszterme.) Az ülést megnyitja és vezeti Zsilinszky Mihály ny. államtitkár, a M. P. I. T. v. elnöke Tárgyai Szőts Farkas társulati titkár előterjesztésében: 1. Jelentés az 1907. évi számadások megvizsgálásáról és a vagyoni helyzetről. 2. Az 1909. évi költségvetés. 3. A mult, jelen és a jövő évi kiadványokról. 4. A Koszorú füzetek és a Házi Kincstár kötetek 1907. évi forgalmáról. 5. Lépések a Károli-alap gyarapítása és a kiadványterjesztés fokozása érdekében. 6. A tagok számáról, a vidéki körökről, a Társaság halottairól. 7. Ballagi Géza, Bartók György, Duka Tivadar, Kiss Áron püspök, Weber Samu elhunyt tagok és Kecskeméthy István lemondott tag helyének betöltése az igazgató választmányban. 8. A számvizsgálók megválasztása. 9. Esetleges indítványok. Megjegyzés: A közgyűlésen csak a Társaság pártfogó, alapító és rendes tagjainak van szavazati joguk. Vendégeket azonban a közgyűlésen is szívesen lát a Társaság. Október 2-án d. u. a fővárosi belmissziói intézmények (Prot. Árvaház, Nagypénteki Szeretetház, Lorántffy Zs.-egylet diakonissaképző-intézete, Bethesda-kórház, Traktátus-társulat és Luther-társaság könyvraktára) csoportonként való megtekintése. *V. Díszülés.* (Ideje: okt. 2. este 6 óra; helye: a Nemzeti Múzeum díszterme.) 1. Az ülést megnyitja és vezeti Zsilinszky Mihály, a M. P. I. T. v. elnöke. 2. Sörös Béla losonci ref. lelkész előadása: A M. P. I. T. a belmisszió szolgálatában. 3. Dr. Masznyik Endre előadása: Egyesek és hatóságok teendője a vallásos irodalom, illetve a M. P. I. T. érdekében. 4. Szabolcska Mihály temesvári ref. lelkész: Költemények. 5. az ülés berekesztése. *A M. P. I. T. Elnöksége.*

— **Miniszteri döntés a hitoktatás nyelve tárgyában.** A szászvárosi ref. főgimnázium tanári kara határozatilag kimondotta, hogy ezentúl a hittant a gör. kel. tanulóknak is csak magyar nyelven engedi taníttatni. E határozat ellen a gör. kel. hitoktatók a püspöki konzisztorium útján a közoktatási miniszterhez felebbeztek. A kultuszminiszter leiratában kijelenti, hogy a liturgiával összefüggő dolgok a liturgia nyelvén tanithatók, egyebeket (bibliai s egyháztörténet) azonban magyar nyelven

kell előadni. — Szerintünk a miniszter határozata, egyházi és iskolai autonomiánknál fogva, ref. iskoláinkra nézve nem kötelező; iskoláink tannyelvét mi állapítjuk meg s a miniszternek nincs joga intézeteinkre idegen nyelvet ráerőszakolni. A sárospataki ref. főgimnázium tanári kara, egy hasonló esett miatt, már évekkel ezelőtt kimondotta, hogy oláh vagy szerb nyelvű vallástani kézikönyvek használatát növendékeinek nem engedi meg — s e határozatához ma is ragaszkodik. A miniszter rendelkezik a maga intézeteiben, de prot. intézeteinkkel szemben nem ismerhetjük el őt bírónak.

— **Zeller és Paulsen halála.** Két nagyérdemű, világszerte ismert művelőjét vesztette el nehány hó lefolyása alatt a német philosophiai irodalom: *Zeller Eduárdot*, a görög philosophia történetíróját és *Paulsen Frigyest*, a jeles ethikust; amaz március 19-én 94 éves korában, emez aug. hó 14-én 62 éves korában hunyt el. Zeller Tübingában végezte theologiai és philosophiai tanulmányait; előbb theologiai tanár volt Bernben (1847), majd Marburgban (1849) s mint ilyen a Baur-féle iskolához tartozott; 1862-ben a heidelbergi egyetem philosophiai tanára lett, 10 év mulva ugyane minőségben Berlinbe hivták, ahol 1895-ig működött, midőn nyugalomba vonult. Legnagyobb érdemet mint a philosophia, közelebbről a görög philosophia történetírója szerzett, de az ismeretelmélet, ethika, vallásbölcsészet és más philos. disciplinák elvi kérdéseivel is behatóan foglalkozott, mindig kerülve az egyoldalúságot s magát minden téren higgadt, kritikai gondolkodónak tanusítva, aki, bár Hegeltől indult ki, minden irányt és mozzanatot, egyaránt figyelemben részesített. Egyike volt a leg elsőknek, aki azt a követelményt felállította (1862), hogy szilárd ismeretelméleti alap nyerése végett a philos. vizsgálódásnak *vissza kell térnie Kanthoz*, azokat a kérdéseket, amelyeket ő fölvetett, az ő kritikája szellemében, újra vizsgálat alá kell venni s századunk tudományos tapasztalataival gazdagodva és erősödve, elkerülni a hibákat, amelyeket ő elkövetett. Életének főműve, mint említettük: *A görög bölcsészet története*, (5 nagy kötet, részben 4-ik, részben 5 ik kiadásban), amelyhez foghatót sem terjedelemre, sem alaposságra, sem historiai felfogásra, sem művészi előadásra egy nemzet irodalma sem tud felmutatni, amely hosszú időkre alapvető munka marad e téren, méltó párja a tavaly elhúnyt Fischer Kuno újkori bölcsészettörténetének. Zeller fénylő mintaképe volt a német tanárnak, német tudósnak, a német tanár és tudós bámulatos munkaerejének, szaktárgyában való otthonosságának, irodalmi nagy alkotóképességének. — *Paulsen Frigyes*, bár jóval fiatalabban hunyt el, úgyis mint tanár, úgyis mint tudós szintén nem közönséges sikerekre tekinthetett vissza; a könnyed, szép előadás, a szemléletes, eleven nyelv, valamint az átlátszó tisztaság, mellyel tételeit kifejtette, nemcsak műveit tette kellemes olvasmányokká, ennélfogva kapósakká, hanem előadásának is oly kedvességet kölcsönzött, aminővel a berlini egyetem egyik philos. tanára sem dicsekedhetett. Philosophiai felfogás tekintetében legközelebb állt Fechnerhez és Wundthoz, de Kant, Schopenhauer és Spinoza felfogása is érezhető volt metaphysikai és ismeretelméleti tanain. Legkedveltebb művei: Einleitung in die Philosophie (1892) és System der Ethik (1889), melyek közül az előbbi már 16, az utóbbi 8 kiadást ért. Jelesek még: Kant életrajza, német oktatástörténete és a klérikálismus és naturalismus ellen intézett „Philosophia militans“ című kisebb műve. Áldott legyen a két kitűnő tudós és író emlékezete!

— **Főiskolánk könyvtárának** a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter f. é. aug. 4-én 90.516 sz. a. kelt rendeletével kiutalta a 10.000 korona államsegély első részletét, vagyis 3000 (háromezer) koronát. Az államsegélynek ezt az első részletét, — a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségének már előzetesen bemutatott felhasználási tervezet szerint, a Főfelügyelőséggel szemben való elszámolás kötelezettsége mellett, — a könyvtár hiányainak pótlására (alapvető forrásművek beszerzése), a tudományos folyóiratok hiányzó évfolyamainak és füzeteinek beszerzésére, könyvkötttetésre és a kézirattár rendezésére fogjuk fordítani.

— **Uj orgona.** Nagymajlát (Csanád megye) telepes község a temploma részére szükséges új orgona készítésével Országh Sándor és fia rákospalotai (Budapest mellett) orgona és harmonium-gyáros céget bízta meg. Az orgona remek góth-stylü szekrényben és a legújabb csőrendszer szerint készül. A mű felállítása és a használatnak átadása a templom teljes befejezte után november hóban fog megtörténni.

TARTALOM. Kiss Albert. — Bálint Dezső esperesi székfoglalója. — Kálvin a történelem ítélőszéke előtt. — *Réz László:* A gömöri ref. lelkészértekezlet közgyűlése. — *Korocz József:* Orgonaünnepély Paszabon. — Az alsózempléni ref. egyházmegye őszi közgyűlése. — Vegyes közlemények. — Pályázati hirdetések. — Hirdetések.

Pályázati hirdetmény.

A sárospataki ref. főiskola igazgatósága pályázatot hirdet két jogakadémiai tanszékre. Az egyiknek tárgyai: 1. a kereskedelmi és váltójog, 2. a peres és perenkívüli eljárás. A másiknak tárgyai: 1. a politika, 2. a magyar közjog, 3. a nemzetközi jog és 4. a bevezetés a jog- és államtudományokba. Heti óraszám mindkettőnél tíz.

Rendes tanári javadalom a főiskola részéről: 3400 korona évi törzsfizetés, 600 kor. lakáspénz, öt ötödéves, összesen 2000 kor. korpótlék, az állam részéről fizetéskiegészítés címén 1400, összesen 4800 korona törzsfizetés s végül az évente befolyó vizsgadíjak $^1/_8$-a. A más tanintézeteknél rendes tanári minőségben eltöltött évek a szolgálati időbe beszámíttatnak. Ha rendkívüli tanár választatik meg, ennek fizetése 2600 kor., 600 kor. lakáspénz, valamint a rendes tanárokra megállapított korpótlék és vizsgadíj. A rendkívüli tanárnak akadémiánkon eltöltött évei a szolgálati időbe beszámíttatnak.

Rendes tanárrá választható az, akinek a tanszék valamelyik főtárgyából egyetemi magántanári képesítése van, rendkívüli tanárrá az, akinek jogtudományi doktori oklevele, illetőleg a politikai tanszéknél jogtudományi s esetleg államtudományi doktori oklevele van, azonban azzal a kötelezettséggel, hogy az egyetemi magántanári képesítést 3 év alatt megszerzi, mely esetben a következő hó első napjától rendes tanárrá lép elő.

A megválasztott (rendes vagy rendkívüli) tanár jogosított és kötelezett tagja az országos tanári nyugdíjintézetnek. Tanári állását 1908. október hó 1-én kell elfoglalnia. Ha rendes tanár választatik meg, 1909. szept. hóban köteles székfoglaló beszédet tartani; a rendkívüli tanár a rendes tanárrá történt előlépését követő év szeptemberében tart székfoglalót.

A tiszáninneni ref. egyházkerület közgyűléséhez

címzett pályázati kérvény keresztlevéllel, melyből kitűnjék, hogy az illető *református, esetleg ágostai* hitv. evangelikus, — életrajzi vázlattal, a védkötelezettség lerovását, a képesítést, az eddigi alkalmazást igazoló okmányokkal, esetleg az irodalmi működést feltüntető kimutatással felszerelve, 1908. szeptember 18-ig adandó be a sárospataki főiskola akadémiai igazgatóságához. A tanszéket az 1908. évi szept. 22-én tartandó egyházkerületi közgyűlés fogja választás útján betölteni. *A főiskola igazgatósága.*

Pályázat.

A Tiszáninneni Ref. Egyházkerület miskolci felsőbb leányiskolájában a *nyelv- és történeti szakcsoportból* egy bentlakással egybekötött *segédtanítónői* állásra a folyó iskolai évre pályázat hirdettetik. Javadalma a következő: 1-ször. Teljes ellátás október-június hónapokra az intézet internátusában, 500 koronára (ötszáz) értékelve. 2-szor. 800 (nyolcszáz) kor. készpénz az Egyházkerület pénztárából évnegyedenként előlegesen kifizetve. 3-szor. 80 (nyolcvan) kor. kárpótlás a július, augusztusi hónapok ellátásáért.

Pályázhatnak polgári, vagy középiskolai képesítésű protestáns vallású nők. Egyenlő körülmények között reformátusok előnyben részesülnek, úgyszintén azok is, akik középiskolai oklevéllel rendelkeznek. Véglegesítésre is csak középiskolai képesítésüek számíthatnak. Pályázók keresztlevelet, képesítő oklevelet s előző alkalmazásukról szóló bizonyítványt kötelesek mellékelni. Pályázati határidő szeptember 30. A megválasztandó a francia nyelv tanítását is köteles elvállalni. Állását október 15-én kell elfoglalni.

A felszerelt kérvények az intézet felügyelőbizottságához intézve az igazgatóság címére küldendők el.

Miskolc, 1908. szeptember hó 3-án.

Az igazgatóság.

Pályázati hirdetés.

Az ungi egyházmegyébe kebelezett csicseri lelkészi állásra szeptember 27-iki határidővel pályázatot hirdetek. Az állás javadalma: földben, terményekben, szolgálmányokban 556 korona 45 fillér kongruával együtt: 1600 korona. A pályázatok Szücs István espereshez Tiszasalamonba (up. Záhony) küldendők. Az állás az 1910. év tavaszán foglalandó el.

Miskolc, 1908. szeptember 3 án.

Kun Bertalan
ref. püspök.

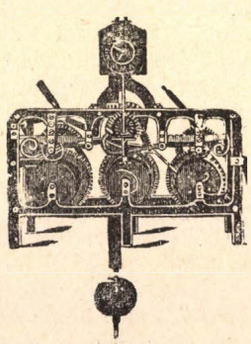

Torony-órák,

palota-, városházi-, gyári- és laktanya-órák berendezését a legelőnyösebben eszközöl

MAYER KÁROLY
utóda
MÜLLER JÁNOS
I. magyar óragyár gőzerő-berendezéssel
BUDAPEST, VII, Tököly-ut 52. szám saját házában.
Képes árjegyzékek és költségvetések bérmentve.

Ujonnan megjelent művek!

HÓSEÁS.

Theologiai magántanári vizsgai dolgozat.
Irta:
Ceglédi Sándor.
velikai pisanicai református misziói lelkész.
Ára füzve 3·50 korona.

Halotti beszédek és imák.

Irta:
Kis Gábor.
volt pápai református lelkész.
Terjedelme 15½ ív; tartalmaz 71 halotti beszédet és imát.
Ára füzve 4 korona.

Megrendelhetők a kiadónál: **KIS TIVADAR** könyv- és papirkereskedésében Pápán, Fő-utca 21. sz.

Harmóniumokat

mindkét rendszer szerint a legolcsóbban szállit
PAJK REZSŐ és TÁRSA
Rudapest,
V., József-körut 15.
Pianók! Pianók! Pianók!
Árjegyzéket ingyen és bérmentve küld.
Lelkészeknek és tanitóknak külön százalékengedmény. Részletfizetésre is szállítunk!
Szállítások bérmentve eszközöltetnek az utolsó vasútállomásig.
Elismert kitünő áruk.

Kérje ingyen

és bérmentve magyar nyelvű, gazdagon illusztrált főárjegyzékemet, 3000-nél több rajzzal, mindennemű nikkel-, ezüst- és aranyórák, valamint mindennemű szolid arany és ezüst áruk, hangszerek, acél- és bőráruk stb.-ről eredeti gyári árban.

Nikkel remontoir óra	K 3.—
System Roskopf patent óra	K 4.—
Svájci eredeti system Roskopf patent	K 5.—
Bejegyzett „Sas Roskopf" nikkel rem.	K 7.—
Ezüst remontoir óra „Glória" művel	K 8.40
Ezüst remontoir óra dupla fedéllel	K 12.50
Ébresztőóra K 2.90. Konyhaóra	K 3.—
Schwarzwaldi óra K 2.80. Kakukóra	K 8.50

Minden óráért 3 évi irásbeli jótállás. — **Ninesen kockázat! Becserélés megengedve, vagy a pénz vissza!**

KONRAD JÁNOS
Első óragyár és szétküldési áruház, Brüx 1256 szám. (Csehország.)

Rendkívül fontos ujdonság!

Kiadásunkban megjelent a

Bibliai Szemelvények Könyve

4 táblázattal, 6 ábrával, 12 gyönyörü képpel és 5 szines térképpel.

A biblia ujonnan revidiált szövege alapján készitette

Murányi János

péceli ref. lelkész.

A magyarországi ref. egyetemes konvent által 1000 koronával jutalmazott pályamű.

Szó- és tárgyi magyarázatokkal, rövid ismertetésekkel, táblázatokkal, ábrákkal, térképekkel és képekkel.

Ára csinos és erős fekete bőr vászonkötésben 3 korona.

„A magyarországi **református egyetemes konvent 3472/1908. számú körlevelében elrendelte,** hogy a **„Biblia Szemelvények Könyve"** az 1908/9. isk. évi középiskolai tankönyvjegyzékbe felvétessék, azért kiváló súlyt helyez arra, föltétlenül szükségesnek tartja és elvárja, hogy e kitünő tankönyv **az összes hazai gimnáziumokban, polgári fiu- és leányiskolákban, felsőbb leányiskolák, reál- és ipariskolákban, továbbá tanító- és tanitónő-képezdékben** a református vallásoktatásnál segédkönyvül alkalmaztassék."

Felhívjuk ezuttal b. figyelmét a szakkritika által osztatlan elismerésben részesitett következő tankönyvekre

TANKÓ BÉLA, A főbb vallások története és a keresztyén egyház története a reformációig, füzve ... 1 K. 80 fill.

TANKÓ BÉLA, Egyháztörténeti olvasmányok.

I. kötet. **A reformációig** ... 1 „ 80 „

II. kötet. **A reformációtól kezdve** ... 2 „ — „

III. kötet. **A magyar reformáció** ... 2 „ 40 „

E gyüjteménnyel a szerkesztő az egyháztörténelem tanulásához óhajtott segédkönyvet adni, mindenek előtt a **tanulóknak,** de az első tájékozódást kereső nagy közönségnek is kezébe.

Megjelentek és kaphatók:

HEGEDÜS ÉS SÁNDOR

prot. egyházirodalmi könyvkiadóhivatalában

Debrecenben.

Orgona és harmonium gyár

gőzerő hajtás és villamos világítással berendezve.

ORSZÁGH SÁNDOR ÉS FIA

cs. és kir. udvari szállítók

Rákospalota (Budapest mellett).

Alapíttatott 1861. évben.

Az 1885. évi országos kiállításon „nagy dísz oklevéllel“ (első díj) és „Ferencz József lovagrenddel“ az 1904. évi veszprémi kiállításon „arany éremmel“ (első díj), az 1906. évi kassai kiállításon „dísz oklevéllel“ (első díj) kitüntetve, azonkivül számtalan kitüntetés és elismerés. Ajánlják kitünő hangú és szerkezetű, főleg a legújabb légnyomatu

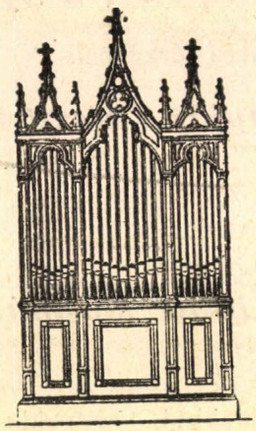

(pneumatikai) orgonáikat, melyek rendkívül könnyű játékmód és a változatok egyszerű kezelése mellett, az időjárás minden viszontagságainak ellenállnak. Szolid munka és jutányos árak. Kisebb orgonák készletben vannak. Eddig 700-nál több új orgona lett szállitva. Raktáron kitünő hangú harmoniumok minden nagyságban. Harmoniumok tetszés szerinti rajz és változat összeállitással rendelésre készülnek. Tervezeteket és rajzokat kivánatra küldünk.

Kálvin János művei.

Szerkeszti: **Czeglédi Sándor.** **Eddig megjelentek**

1. A genfi egyház kátéja.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **60 fillér.**

2. Az egyház reformálásának szükségességéről.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **80 fillér.**

3. Kálvin János értekezése az ereklyékről.
Franciából fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**

4. Sadolet biboros levele. Kálvin válasza.
Fordította: *Ladányi Pál.* — Ára **60 fillér.**

5. III. Pál pápa levele Kálvin János megjegyzéseivel.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**

6. A párisi theol. fakultás hitcikkei Kálvin elleniratával.
Fordította: *Pongrácz József.* — Ára **50 fillér.**

Minden kötet külön kapható.

E hat mű egy díszes kötetben is beszerezhető. A 25 ivnyi terjedelmű kötet ára 4 korona 50 fillér.

Mind e művek megrendelhetők

a Magyar Kálvin-fordítók bizományosánál

KISS TIVADAR könyvkereskedésében **Pápán.**

Pontos és legjobb órák 5 évi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák,

borkanesók, china-ezüst disztárgyak,

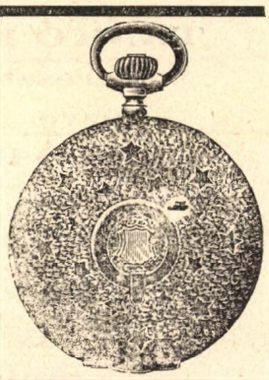

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

Polgár Kálman

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállítója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 37. szám. Sárospatak, 1908. szeptember 13.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

A felsőborsodi ref. egyházmegye felirata a klerikalismus túlkapásai tárgyában.

Főtiszteletű Egyházkerületi Közgyülés!

Mindazon csapások és szerencsétlenségek között, melyek ez 1000 esztendős magyar nemzetet tépték, szaggatták, végeredményében, ránk nézve talán egy sem volt olyan pusztító, mint az a folyton meg-megújúló vallásfelekezeti harc és békételenség, mely e haza polgárait egymás ellen ingerelve, a mohácsi vész óta különösen mindent elkövetett, hogy a maga dogmatikus igazságait mindkét küzdő fél tűzzel-vassal megvédelmezze. — A protestánsok, mint gyöngébb fél, csakhamar belátták azt, hogy a hatalmas és dúsgazdag róm. kath. főpapság, mely Bécs felé és Róma felé is szívesen tekinget, nem fogja tűrni maga mellett azt a felekezetet, mely velök ellentétben a lelkiismereti szabadságot írta zászlajára és amely új életet hirdetett a romok, a korhadt intézmények felett; hanem útját vágja minden további terjedésnek. ádáz harcra tüzelvén fel e hon polgárait egymás ellen.

És e harc ki is tört nagy erővel. A vallásügyi sérelmek úgy szerepelnek az évszázadok küzdelmeiben, hogy azok a törvények, melyek a gyöngébb fél védelmére országgyűléseinken nagynehezen meghozattak, de mindannyiszor ki is játszattak: ősapáink vérével írott törvényeinknek bátran tekinthetők.

Évszázadoknak kellett eltelni, míg a világot megmozgató szabadabb szellem itt is derengő világosságot gyújtott a sötét éjszakában, míg legalább a vallástürelmi rendelet kiadatott. Az új idők szelleme halálos csapást mért mindazon ósdi felfogásokra, avült intézményekre, melyek eddigi útjában feltartóztatták. Már-már úgy tetszett, hogy az 1848: XX. t.-c.-ben kimondott vallásegyenlőség és viszonosság nagy elve gyakorlatilag is véget fog vetni sérelmeinknek, panaszainknak s azt hittük, hogy a törvényesen bevett vallásfelekezetek közötti egyenlőség napja minden vallásfelekezetre egyformán fogja szórni éltető és melegítő sugárait.

Reményeinkben azonban megcsalatkozánk. A haza gyászos bukása a vallásfelekezetek közötti egyenlőség napjára is hosszú időre sötét felhőt vont, hogy a sötétben még egymásra se ismerjünk, ha talán vérzett is szívünk a gyásznak és pusztúlásnak miatta. — Éltünk néma lemondásban. — S már-már a kétségbeesés vett rajtunk erőt, amikor a császári nyilt parancs betiltotta gyűléseinket, megakarván fosztani véren szerzett önkormányzati jogainktól, nagy állami segítséget helyezvén kilátásba felfüggesztett, elkobzott jogainkért. A hatás azonban ellenhatást szült. Egyházunk legfényesebb lapjai közé épen azok tartoznak, melyek minden idők tanúságára a szabadságharc utáni évek történetét jegyzik fel annak jeléül, hogy ha a hazai protestantismus összetart, ha erejénél csak bátorsága és kitartása nagyobb: akkor útját tudja állani minden hatalommal szemben az abszolutisztikus törekvéseknek.

Nem volnánk azonban igazságosak, ha azt állítanók, hogy a kiegyezés utáni időszakban a változó kormányok nem segítettek mi rajtunk s az egyenlőség és viszonosság elvét papiroson meg nem valósították. A régi szabadelvű párt eredményekre is hivatkozhat. S mikor az új egyházpolitikai törvények mindkét házban, bár heves ellenzés dacára, de mégis elfogadtattak s mikor a nem kath. lelkészi kongrua s a felemelt prot. államsegély rendeztetett: akkor azt hittük, hogy az 1848: XX. t.-c.-ben lefektetett egyenlőség és viszonosság nagy elve minél előbb meg fog valósúlni s minden törvényesen bevett vallásfelekezet élni fog magasztos rendeltetésének. Azt hittük, hogy jobb és boldogabb idők következnek mi reánk s a felekezetek közé erőszakosan emelt válaszfalak, amikor leomlanak: multunk összes hibáit és gyarlóságait is maguk alá fogják temetni.

Nem így történt.

Az új egyházpolitikai törvények életbeléptetése maga után vonta a néppárt megalakítását, hogy ez mint kicsiny, de rettenthetlen bátorsággal küzdő párt útját állja minden szabadabb intézménynek. Eszközeiben nem válogatós. Hatalma, pénze van bőséggel. Katonái elszántak, vakmerők.

Ők Róma parancsolatait, rendeleteit mindennél kiebbvalónak tartják, amikkel a könnyen hívő népet félrevezethetik, könnyen izgathatják, — úgy hogy eredményképen elmondhatjuk: a békesség temploma nálunk ma már emésztő lánggal ég. — És mi tétlenül nézzük a láng lobogását, a protestantismus pusztúlását. Még jó, ha gyűléseinken legalább így fel merünk sóhajtani: „*Megnehezedett az idők viharos járása felettünk!*“

Főtiszteletű Egyházkerületi Közgyűlés!

A gyáva jajveszékelés, valamint az oknélküli támadás, illetve védekezés, nem prot. szokás, nem protestáns erény. De amikor minden téren látnunk kell a klerikalismus veszedelmes térfoglalását; midőn látnunk kell, hogy a kath. autonoma örve alatt az alapok és alapítványok kérdését is meg akarják oldani egyoldalú felekezeti bölcseséggel: akkor ez a türelmes protestantismus sem maradhat tétlen, hanem

Lapunk jelen számához ½ ív melléklet van csatolva.

minden erejét összeszedve, a történelem fáklyájával a kezében, meg kell harcolnia, ha kell az irodalomban, ha kell önkormányzatunk hivatalos térein és ha a nemzet igazságos akar lenni, akkor a parlamentben azt a nagy harcot, mely az alapok és alapítványok jogi természetének eldöntése miatt fog megvivatni.

De nézzük sérelmeinket, amelyeket a közelmúltból kaptunk mi, akik jó és rossz napokban életünket és vérünket is szívesen feláldoztuk e haza alkotmányos szabadságáért, akik e haza szentesített törvényei előtt mindenkor tisztelettel szoktunk meghajolni.

Úgy tudjuk, a Nm. Kultuszminiszterium nem akar egyenlő mértékkel mérni a törvényesen bevett vallásfelekezeteknek. Igazán veszedelmes irányzat kapott lábra egy idő óta. B. Barkóczy Sándor — ki szerint e protestantismus *„tételes iorzvallás“* — ki maga vezette a róm. kath. tanárok egyesületét és tapintatlan viselkedésével példát adott arra, hogy az állam törvényes tekintélye megsemmisíttessék: a protestánsok e legnagyobb ellensége hadat üzent mindannak, mi a szabadság éltető levegőjében született.

A kultuszminiszterium és a néppárt teremtménye a becsempészett szerzetes paragraphus is, mely míg egyrészről államsegélyt és fizetést ad, a tanítással foglalkozó szerzeteseknek: addig őket egyszerűen kivonja a másokra alkalmazott állami törvények joghatálya alól.

A „Budapesti Közlöny“ hivatalos értesítőjének f. év május 31-iki számában a kultuszminiszterium 24 állami középiskolai tanári állásra hírdetett pályázatot azzal a hozzáadással: „pályázhatnak az illető szakból képesített és állami, vagy kir. kath. középiskoláknál már szolgálatban lévő rendes tanárok.“ Ez a kikötés természetesen kizárja a pályázhatásból a prot. tanárokat. Uj tanárt nem nevez ki, hanem a tanárok fogyatkozó számát (halálozás, nyugalomba menés) *áthelyezés útján a kir. kath. gymnasiumokból pótolja*, ahová természetszerűleg csak katholikust nevezhet ki.

A ref. tanáregyesület tankönyveit nem approbálja. Pl. hogy célt érjen: *Kiss Lajos* „Magyarország történetét“ irányzatosan kath. történetírónak adta ki bírálat végett. A ref. tanáregyesület beadványaira még csak nem is felel.

A mintagymnasiumban, az igazgató előterjesztése dacára, szándékosan mellőzött egy országos hírű tudós tanárt egyszerűen prot. mivolta miatt. Egy tankerületi főigazgató, a miniszter teremtménye, olyan nyilatkozatot tett tanári körökben, hogy *az ő kultur politikai törekvésük az összes állami iskoláknak felekezeti (róm. kath.) jellegűvé átalakítása állami kezelésben.*

Mázi Engelbert eddig ismeretlen pap-nagyságot vidékről nevezett ki az országos tanár vizsgálóbizottságba minden alapos szükség nélkül épen a philosophiára, nyilvánvalóan azért, hogy a magyar tanárság philosophiai gondolkodását reakcionarius irányba kényszerítse.

Mindezek nyilvánvaló jelenségei a mi kulturális életünk haladását gátló törekvéseknek.

„Az a liberalis világnézet — mondja Dóczi — melynek alkotásain az újkori Magyarország szellemi és anyagi jóléte nyugszik s melyből egyedül várhatjuk nemzetünk jövő fejlődését és erősbödését, ma már szavát is alig meri hallatni törvényhozásunk csarnokaiban; tanügyi kormányzatunkban pedig oly egyoldalú felekezeti irányzat kapott erőre, amely megbontja nemzeti közoktatásunk egységét s az állami tanintézetek arculatát is a maga képére igyekezvén alakítani, áldatlan kúlturharcba sodorja nemzeti törekvésektől különben is eléggé megszaggatott társadalmunkat.“

De tovább menve tudjuk azt, hogy az új egyházi törvény a lelkészi fizetéseket 2400 koronában s évötödös korpótlékokban állapította meg papíroson; és mégis a legfelsőbb jóváhagyással és megerősítéssel ellátott IX. t.-cikkünket kísérő miniszteri leirat így szól: „Az állam nem vállal a felekezettel s a felekezet intézményeivel továbbmenő anyagi kötelezettségeket, mint aminőket az eddigi törvény . . . s a jövőben megalkotandó törvények megállapítani fognak.“

És hiába hangzanak a hivatalos és nem hivatalos felíratok, hogy a szegénység nyomasztó súlya alatt roskadozik a prot. papság, a rettentő nagy egyházi adók terhe alatt pusztúlnak a ref. gyülekezetek, elnémúlt harangok jelezvén itt is, ott is a magyarság megszűnését: a mindenható állam alig hallgatja meg kiáltásunkat.

De a róm. kath. autonomiát gr. Apponyi nyilatkozata szerint meg kell teremteni s még ez ősszel látni fogjuk azt a visszás eljárást, melynek elburkolt célja nem lehet más, mint az, hogy a roppant nagy terjedelmű alapok és alapítványok örök tulajdonjogilag a róm. kath. egyház nevére telekönyveztessenek.

A jövő országgyűlés lesz tehát hivatva e nagy horderejű kérdés felett ítélni és határozni. Miként fog határozni: nem tudjuk. De tudva azt, hogy a cult. min. feje, gróf Apponyi Albert már az 1875-iki országgyűlésen a bizottságtól külön véleményt adott be, azon elvet állítván fel: „hogy egyházi intézmények javai, még ha azon intézmények megszűnnek is, folytonosan megtartják azon dologi minőségüket, hogy egyházi jellegűek“ — ebből azt következtette, hogy valamint minden egyházi birtok, úgy a tanulmányi alap tulajdonjoga is egyenesen és kizárólag a katholica egyházat — rendelkezési joga pedig a *jus patronatus* elvénél fogva Ő felségét a királyt illeti és így ezekhez az államnak és országgyűlésnek semmi joga; mondom, tudva mindezeket, nem kevés aggodalommal nézhetünk mi bizonytalan jövőnkbe.

„Mert, ha akkép oldatik meg a kérdés, mondja *Orbán József*, hogy azon nagy vagyonösszeg kizárólag felekezeti vagyon, mely egyenesen kath. vallási és tanügyi célokra szolgál s mely felett a rendelkezési jog a kath. egyházat illeti, akkor ne szóljunk többé Magyarországon vallásegyenlőségről és viszonosságról, szakasszuk ki az 1848. XX. t.-c.-et törvénykönyvünkből, mert akkor lesz ismét, mint századokkal előbb volt, minden jog, törvény és igazság ellenére, egy uralkodó, minden állami jogokat és javadalmakat élvező róm. kath. államvallás és lesznek mellette törvényesen bevett s minden állami jogokból és javadalmakból kizárt felekezetek.“

A *Csernoch János* kinevezett csanádi püspök esete, miszerint le sem kellett neki mondani képviselőségéről, hogy ez által is dokumentáltassék azon elv, hogy nem az állam, de az egyház tulajdona a püspöki vagyon; a tulzó klerikalisoknak a legjövedelmezőbb püspöki állásokba való kinevezése; a *„Ne temere“* pápai bulla kihirdetése, mely tudomásúl sem akarja venni azt, hogy Magyarországon még más törvény is lehet, mint róm. kath. jellegű, szellemében és intézményeiben: ezek kézzelfogható bizonyítékok amellett, hogy a klerikálismus polypkarjaival az egész országot be akarja hálózni.

A kath. népszövetségi gyűlések teljes erővel a békebontást, a felekezeti gyűlölködést hirdetik. — Alapszabályait a miniszterium mindnek megerősíti. Ámde az orsz. ref. lelkészegyesület alapszabályai mindeddig megerősítés nélkül hevernek, nyilván azért, mert ez nem kath. felekezeti jellegű!

* * *

Ime, Főtiszteletű Egyházkerületi Közgyűlés! nagyjából ezekben soroltuk fel azon sérelmeket, melyek a közelmultban prot. egyházainkat és iskoláinkat érték és amelyek a későbbi jövő nehéz küzdelmeire is már jó előre vetették sötét árnyékukat. Hogy a klerikalismus térfoglalása megdöbbentő, hogy az ennek szellemétől elkábult társadalom ma nem előre, de határozottan visszafelé halad, a felvilágosodás útján; csak azok nem tudják, akiknek — az „Irással" szólva — „bár szemeik vannak a látásra, de nem látnak, füleik vannak a hallásra, de nem hallanak."

És ha e nagy veszedelmet fölismerve, mi tétlenül nem akarjuk nézni a prot. egyházak és iskolák lassú haldoklását; ha a sötétség cselekedetei által nem akarjuk tétlenségre kárhoztatni a világosság éltető szellemét: akkor a klerikalismus veszedelmes terjedésének útját is kell állani az által, ha passziv magatartásunkat elhagyva, kilépünk a becsületes és állásunkhoz méltó küzdelem terére.

S ha kilépünk, ha védelmi harcra szólítjuk fel valamennyi egyházkerületünket s Magyarországnak közel 4 millió prot. lakosságát: úgy elérkezett az ideje annak, hogy kibontott zászlónk alá hívjuk mindazon szabadszellemű fiait is e hazának, kik tartozzanak bármely felekezethez, de a sötétség és a világosság közötti harc megbírásához nekünk segédkezet nyujtani szent kötelességüknek ismerik.

Mondja ki azért a főtiszt. egyházkerületi közgyűlés, hogy e hazában a klerikalismus térfoglalását összes erejével meggátolni törekszik, sérelmeink felsorolásával a konvent útján az országgyűlés figyelmét e veszedelmes irányzat megváltoztatására felhívja, az alapok és alapítványok kérdésének egyoldalú felekezeti megoldása ellen már jó előre tiltakozik s erre vonatkozó határozatát az összes hazai prot. egyházkerületeknek pártfogás és csatlakozás céljából megküldi, hogy az együttműködésnek annál biztosabb sikere lehessen.

Vigyázzunk tehát, mert a késedelemhen nagy veszély rejlik.

A f.-borsodi ref. egyházmegye Hangácson 1908. szept. 1—2-án tartott közgyűlése nevében:

Szuhay Benedek,
egyházmegyei papi főjegyző.

Kálvin a történelem ítélőszéke előtt.

XVI.

Kálvin, a modern szabadságok megalapitója.

(Folytatás.)

IV

Most, hogy az ellenvetést elhárítottuk, vonjuk ki a következményeket. Az első, amely a XVI-ik századra vonatkozik, ez: *nem habár, hanem mivel;* nem, *habár* az a kálvinista volt, aki volt, hanem *mivel* az volt, alapította meg Kálvin a modern szabadságokat.

Kálvin, valóban, reformator mint a többi reformatorok, de jobban ösztönöztetve különböző körülmények által és az ő sajátos felfogásai által, a döntő, az utolsó lépéseket megtétette a reformatióval: véglegesen megalapította a vallást az erkölcs, a gyakorlati élet mezején, kimentve azt ekkép az intellectualismusból és a theologiai subtilitásokból, amelyek vitáiban bizonyos ultraluthera nusok azt már szinte elmerítették, — ez modern volt; és, végezetre, ami minden egyéb következményt magában foglalt: szervezte a protestáns egyházat, — ez még modernebb volt.

Luther, talán az ő akaratától független okok miatt, nem szervezte a protestans egyházat. Ámde az egyház átmeneti állást foglal el a theologia dogmái és a társadalom rendszabályai közt; az egyház, e vallásos társaság az, amely idomítja és szervezi az államot, a politikai társaságot. Amilyen a theologia, olyan az egyház és amilyen az egyház, olyan a társadalom. Kálvin és a kálvinisták megteremtették a protestans egyházat, a presbyterianismust, amely viszont szervezés alá vette a maga demokratikus, képviseleti és parlamentaris kormányformája szerint, a régi és az új világ összes népeit, Skótország sziklás partjaitól kezdve Amerika ősrengetegéig.

De ideje is volt.

A katholikus egyház egy pillanatra elkábúlva, újra összeszedte magát a tridenti zsinat hosszú ülésein. Egységessé lett, reformálódott. Mi több, az új eszmékkel a két legrettenetesebb erőt állította szembe, amelyet a világ ismert: a jezsuitarendet, amelyet Loyola alapított és az inquisitiót, amely Domokostól vette eredetét. Végül, e két erő II. Fülöpnek, Déleurópa e démonának kezeiben összpontosúlt, aki képviselőkkel vagy szövetségesekkel rendelkezett Portugaliában, Angolországban, Németalföldön, Franciaországban, Olaszországban; és a fejek gurúltak a vérpadokon és a máglyák lobogtak s az akasztófák kötelén az esti szellő, mint egy krónikás írja, a vértanúk sötét csontvázait lengette.

A tridenti zsinat, a jezsúiták és az inquisitió ellen, egész határozottan, Kálvin szervezi a protestans egyházat s ennek az egyháznak neve . . . Genf! Mindenki ismeri Michelet híres jellemzését, épen azért jobb lesz egy angol iró kevésbbé ismert sorait idéznem:

„Ez a vasakarat, ez a kérlelhetetlen temperamentum, ez az irgalmat nem ismerő határozottság, amely Genfet leigázta, ezek voltak azon eszközök, amelyekkel a földnek e kis zugában oly erkölcsi erő concentráltatott, amely megmentette a reformatiot. E kis erősség falairól, amely a praedestinatio kemény kőszikláján épült fel, a római szent birodalom végtelen erői összetörve hullottak alá. De nem csupán ez: Genf, Kálvin alatt, egy új erő középpontja lett, amely egész Európában szétáradt, hogy szembeszálljon és pedig sikerrel, az elnyomás ama szörnyű hatalmaival, amelyeket az inquisitió kezdett kifejteni . . . Genf a vértanúk nevelőintézete lett. Megedzve spártai fegyelmük által, elindúltak, hogy fölkeressék a veszélyt mindenütt, ahol azt feltalálhatták s mesterüknek nem csupán eszméit, hanem szellemét is elterjesztették a nemzetek közt . . . oly erkölcsi energiát fejtve ki, amelyet a kereszтyénség az üldöztetések kora óta nem fejtett vala ki."

Több volt az energia, mint a türelem. Ez igaz. De talán nem oly nehéz megértenünk hogy akkor nem igen lehetett szó türelemről, midőn Skótországban Beaton bibornok ellen, Angolországban Vérengző Mária ellen, Németalföldön Alba herceg ellen, Franciaországban Guise bibornok és Medicis Mária, meg a Szent Bertalan-éj ellen, Itáliában Caraffa ellen s az Eskurial termeiben II. Fülöp ellen kellett küzdeni.

A kálvinisták tehát erélyesek voltak. Franciaországban a poitiers-i előkészítő gyűlésektől és a párisi köz-

zsinattól a montauban-i és milhau-i politikai gyűlésekig, megteremtették azokat a demokratikus és parlamentaris erkölcsöket, amelyek útját állták a spanyol összeesküvésnek és lehetővé tették IV. Henrik uralkodását; ha a a nemzet akarta volna, elkerülhették volna hazánkkal 1793-at, kétszáz évvel előbb adva neki 1789-et!

Az öldöklések és a nantesi edictum visszavonása megbénították a hugenottákat. Ekkor Európa két legkisebb országa vitte dicsőségre, diadalra a presbyterianismus zászlóját: Hollandia, amelyet Hallgatag Vilmos vezetett és Skótország, ez a Hollandiához hasonló kis ország, amelyet Knox, le a népig, újjáteremtett.

És már e rettenetes csaták közepéből kiemelkedett a közeli forradalmak — az angol forradalom, az Északamerikai Egyesült-Államok forradalmának — katonája, a puritán, aki kész volt kevesebb bölcsességgel, de több szerencsével, idősebb testvérje: a hugenotta helyére lépni. — Könnyű dolog, jól tudom én, a puritán felett gúnyolódni. — Nem csupán nevetséges gyöngéi: hibái is voltak. Mindamellett tekintsék csak meg egy kissé azt az arcképet, amelyet egy kegyeletes fiú, Amerika nagy történetírója, Brancroft rajzolt róla:

„Minden egyén, aki érezte a kegyesség elragadtatásait, minden hívő, aki az extasis pillanataiban érezte Isten szeretetének biztosítását, megszentelt személy. A Mindenható csodálatos tanácsai az ő számára kiválasztottak egy megváltót; az egek megnyíltak az ő számára, a föld megrendűlt, a nap eltakarta ábrázatát, Krisztus meghalt, feltámadt . . . az ő lángoló kegyessége semmi liturgiát nem bír elviselni; az ő mély bűnbánata semmi gyóntatónak nem bírja kinyilatkoztatni az ő botlásait . . . A szentség mezején nincs emberi feljebbvaló . . .“ Egy-egy fejedelem, egy-egy király nagyra van az ő nemességével és őseinek hosszú sorozatával. Ám az ő nemesi jogcímei felségesebbek és még régibbek. Van egy okmány, amelyre nevét még az idők kezdete előtt felírták. Ez az Atya örök rendelete, amely örök boldogságra hívja el őt . . . „Így hát ő épúgy nem képes többé egy pap, mint egy despota rabszolgája lenni. A levegő, a sötétség, a pokol láthatatlan hatalmaitól félhet, — de a földön semmitől és senkitől nem fél . . .“

Megértik-e most, miért volt lehetetlen, hogy a kálvinistákat legyőzzék s miért volt lehetetlen, hogy győzelmök ne legyen egyszersmind a modern világ győzelme? Összehasonlítva Genfnek II. Fülöp ellen vívott harcát Spártának a persák ellen való harcával, egy híres essayista, aki nagyon távol áll a rajongás illúzióitól, erre a következtetésre jutott: „Kálvin kemény fegyelme teremtett egy kis csapat embert, akik nem voltak nagyon igazgatva, nagyon kicsiszolva, de akik szabadok voltak s a kálvinismus megmentette Európát,“ a XVI-ik században.

Második és utolsó következtetésem a XIX-ik századra vonatkozik; ez ugyanúgy hangzik, mint az első: *nem habár, hanem mivel.* A kálvinismus az az erő, amelyre századunknak és hazánknak nagyobb szüksége van, mint bármikor, nem *habár,* hanem *mivel* a kötött akarat és a praedestinatió tanát tanította.

Esztelen beszéd, gondolhatná valaki. Én meg azt állítom, hogy ez a beszéd az igazi válasz arra a vádra, amely a legveszélyesebbek egyike azok között, amelyet a protestantismus ellen szórnak, midőn ezt mondják: „Nézzétek csak ezeket a protestánsokat, akik előkészítették a forradalmat, akik mindig mindent fel akarnak forgatni, akik a népeket — a socialismus útján — az anarchiába viszik . . . Ezek a Kálvin fiai, minden társadalom benső ellenségei, a régi haza engesztelhetetlen ellenségei.“

Igyekezzünk e kérdésben, amely a legkényesebbek egyike, minden félreértést elkerülni; én csupán gondolataim szabatos visszaadásáért vállalom a felelősséget. Ám én nem állítottam, hogy a praedestinatio és a kötött akarat kálvinista fogalmazása kifogástalan. Azt fejtegettem, hogy ez a fogalmazás, ha átfordítjuk nem-theologiai és általános kifejezésekre, arra irányúlt, hogy tagadja az ember hamis autonomiáját s az emberi szabadság több rendbeli isteni megszorítását állítsa. Végül megkísérlettem kimutatni, hogyan mentette meg a kálvinismus Európát, nem habár, hanem mivel ekként korlátok közé szorította a szabadságot.

Most hozzáteszem: a modern nemzeteket nem azért fenyegeti veszély, mivel nagyon is ki voltak téve e kálvinista befolyásnak, hanem azért, mivel azt nem fogadták el eléggé, mivel azt csupán félig fogadták el.

Elfogadták az egyenlőséget, a nép szuverénitását, a lelkiismeretre rakott jármok alól való felszabadítást. És amit elfogadtak, azt kifejtették, a végső következményekig hajtották. De a kötött akarat és a praedestinatio többé-kevésbbé hamis formulájával ott hagyták az igazságot, amelyet ez a formula magában foglalt. Az nagyon kellemetlen, nagyon lealázó, nagyon kényes volt!

A reformátorok és Kálvin örökségében volt egy rész világosság, amely megvilágította a jövő társadalmat; s volt egy rész sötétség, amelyet egy antik hit árasztott. Elfogadták a világosságot, ott hagyták a sötétséget.

Miért ne legyen új világ, amelyben nem áll fenn többé a nappal és éjjel régi alternatívája? Miért ne legyen ragyogó és örökös nappal?

És ime: a lelkek világa lassankint lesülyed emez elkülönződés alapjára, amelyre leszállana az anyagi világ abban a percben, amint megadatnék egy embernek, hogy tökéletesítse a teremtő munkáját és törölje el az éj mysteriumait. Szabadság, mondá a reformatio, de annak korlátaival, amelyek annak oltalmazói. Szabadság, ismétlé a modern világ, de szabadság egészen egyedül, korlátok nélkül.

A szabadság nagyszerű dolog. A szabadság első kincse az embernek, a legértékesebb, az a jó, amely föltétele az összes javaknak. De a szabadság nem elegendő az embernek. Miért? mivel a szabadság nem elegendő önmagában.

A szabadság a víz, amelyet a föld nem nélkülözhet, amely nélkül a föld csakhamar olyan, mint egy átkozott meddőségű kiszáradt pusztaság. — És mégis, próbáljátok csak meg, nyissátok meg az egeket s engedjétek özönével omolni ezt a sóvárgott vizet, ezt az áldott vizet. A romboló áradat azonnal előretör, hogy elpusztítsa a földet, magával ragadja a mezőket, a házakat, az embereket és az új pusztulás rosszabb lesz, mint a régi pusztulás. — Szükséges, hogy az ég vize fáradalmasan szivárogjon be a kemény gránit-sziklákon keresztül, hogy ezután olyan tiszta és olyan friss forrásban szökhessen fel belőle, amely képes minket felüdíteni. Szükséges, hogy a hegyek vizét hatalmas töltések tartsák vagy szilárd gátak fékezzék meg, hogy az erősen be legyen zárva földi és vascsatornákba, hogy azután szakadatlan áldásként áradjon szét a réteken és a tápláló mezőkön.

A szabadság a levegő, amelyet az ember beszív; nem tudunk élni más atmosphérában. Mivel ez a levegő nemeslelkű és egészséges viharokban zúgott, a rabszolgák bilincsei széttörettek, a fanatismus bástyái összeomlottak. Ámde, hogy a legélénkebb levegő is éltető legyen, annak van egy föltétele: kell, hogy az az emberi test szilárd csatornáiba legyen bezárva, hogy az be legyen szorítva, börtönözve és a végtelen kis sejtek keskeny falain keresztül a vér legvégső parányaihoz is eljusson. S minél elevenebb a levegő, annál inkább szükséges, hogy

az azok beszívására rendelt tüdők ellenállók legyenek. Mert ha nem, minél elevenebb ez a levegő, annál gyorsabban öl.

Bizonyára szükséges és dicső dolog az egyén emancipálása. De ez nem mindig nehéz. Nem szükséges elsőrendű lángésznek lenni, sem kiválóan nagylelkű szívnek, hogy valaki megpróbáljon forradalmat csinálni s ebben sikert arasson. S ha ez nem mindig nehéz, sohasem elegendő. Az egyház és az állam gyámsága alól való egyszerű emancipálás nem elegendő arra, hogy már polgárokat teremtsünk, ama tartos és termékeny szabadsággal felruházott polgárokat, amely a népek gazdagságának és dicsőségének szülője. A szabadság nem elegendő egymagában.

A szabadsághoz korlát kell, mint a vizek árjához és a levegő viharaihoz; törvény, amely azt fékezze, megóvja és annak éltető kiáramlásait a szellemi és társadalmi organismus minden részében keringésbe hozza.

Törvény! De hiszen ha szabadságom törvénye más ember: egy király vagy pap akaratában áll, ez absolutismus és szolgaság. Ha pedig szabadságom törvénye absolut autonomiában, saját akaratom, ez szabadosság és anarchia. — Csak egy törvény van, amely époly összeférhetetlen a szolgasággal, mint a szabadossággal, az a törvény, amely nincs másban, hanem bennem van, az a törvény, amely bennem van, de amely nem én vagyok, az a törvény, amelyet nem más szab ki nekem s amely előtt mégis meg kell hajolnom, az elévülhetetlen, örök, egyetemes törvény, az erkölcsi törvény, amely Istenben és az én lelkiismeretemben lakik, amely Istennek bennem élő gondolata. Itt, csupán itt van az ember szabadsága és felelőssége. Itt a szabály, amely ahelyett, hogy megsemmisitené, felmagasztalja őt, ahelyett, hogy gőgössé tenné, megalázza őt, amely az időből őt az örökkévalóságig növeli és az égből a porba tiporja le. *Servire Deo libertas*, mondá már Szent Ágoston. És Kálvinra nézve, miként azok a rohanó folyamok, amelyeknek tetején nem lehet fölfelé hajózni azoknak a megközelíthetetlen hegyekben levő rejtett forrásáig, az ember szabadsága is Isten absolut szuverénitásának mysteriumából sarjad ki. Mert a szabadság nem elegendő önmagában.

Doumergue E.

(Vége köv.)

Párizsi élet.

Még néhány nap s robog velem a szárnyas kerék hegyen-völgyön, országokon át hazafelé s nem látom többé Párizs kedves, szép, bájos arcát.

Ebben a levélben már búcsúzom tőle és a nyártól, mely gyorsan elrepült felettem s megköszönöm nekik az új, friss érzéseket, amelyekkel megajándékoztak.

„Nem úgy tette-e Isten az embert a földre, mint a hogy bölcsőbe teszik a gyermeket“ (Gratry)!? Az én bölcsőmet gyöngéden ringatta e nyáron az ő keze.

Párizs, mely távolról absynthpárás, gonosz boszorkányüstnek látszik, közelről kisimul egy csodálatosan szép, nagy virággá, amelyen minden összhang, kellem és szépség. A kelet is szeretheti e várost. A gyönyörű korinthusi oszlopfők idejöttek a *Louvre* homlokára tartani a *Panthéon* öblös kupoláját és hogy, mint díszőrség, grandiózus pompával körülálljják a *Madeleinet*.

A szépség e kultuszában sok a pogányság. Bemegyek egy percre a *Madeleine*-be. Odakünn minden görög, ó-pogány. Azt gondolom szinte, hogy egészben hozták valahonnan ezt a templomot is, mint a *Concorde*-tér obeliszkjét. Egy szögletben, egy mellékoltárnál éppen mise folyik tiz-husz ember előtt. A monoton zaj, amelyet hallok, úgy hat rám, mintha egy fényes üzletben ott maradt volna valami egy kicsi kis bolt obskurus életéből; mert ezen a helyen a fő az oltár fehérmárvány csoportja. A félhomályon átragyog a márvány tündöklő fehérsége. Festőibb beállítását nem tudnám elképzelni egy szobornak. És a tárgya? — Mária Magdolnát angyalok szárnya emeli felfelé, leplei lehullnak. Magdolna apotheózisa ez.

Én a templomban Istent keresem; itt minden Magdolna.

Odabenn békés lakozást talált az új pogányság, a szép pogányság. Lehet beszélni ennek a mély gyökereiről és tagadhatatlan művészi szépségéről, de mindez itt a kultusz magasán van.

Aki egyszer látta a *Hotel des Invalides*-ban a nagy császár siremlékét, az nem tud szabadúlni e hely lenyügöző fenségétől.

Egy kellemes délután láttam. Sietek át a régi szabásu, ódon udvaron. A kövek közt valami szokatlan véletlen gyomot őrzött meg, tolakodó, neveletlen gyomcsoportot s az ágyuk ásító torka és a híres csatagolyók barbár garmadája közt, melyek ouverture-t képeznek a Hotel des Invalides-hez, olyan stilszerü az udvar e jóleső gondozatlansága. Előbb egy templomba érek, de a nyugtalanság tovább hajt egyenesen a császár sirjához. Az oltár mellett sárgás fény tör át egy másik teremből.

Az udvarias őr a metzi corridorhoz utasít, amely célomhoz vezet. A folyosó szűk és homályos s az érzésem nem valami kellemes, csak a nyilas felirat lelkesít: tombeau de l' empereur. Megyek s többen is igyekeznek velem együtt. Óriás, nagy terembe jutok, az égig ér szinte a kupolája és fentről, a magasból lágy kék világosság ömlik be, sokkal szelidebb, mint a charlottenburgi mauzoleumban s a kellő középen, ahová betorkolnak a hatalmas szárnyak, van a márvány üst. Odaállok pompás széléhez s látom lent a vörös föveny, magas koporsót. Ebben alszik a császár. Körülte, kilenc géniusz meghajtja szomorú fejét s a meghódított zászlók szárnya mozdulatlanul csüng. A halál komor pompája ez és a nagyság bebalzsamozása. Napoleonnak itt templomot épitettek, itt az ő koporsója az oltár.

Ezeken a pontokon örökös a búcsújárás. Párizs igen gazdag s talán feledhetetlen lesz az az érzésem, melyet az emlékóriások után éreztem az egyszerü kálvinista templomok szerény, édes boltjai alatt, fehér tiszta falai közt. Nagy városba tévedt fecskék a mi templomaink.

Legelőször az *Oratoire*-ban voltam. Mennyi mindent mond ez a templom. Beékelődött Párizs szívébe, ott áll nyugodtan átellenben, néhány száz lépésnyire a teremtől, amelyben tartották a Bertalan-éj szörnyü lakodalmát. Egy szobor simul az utca felől zölddel befuttatott oldalához, — a Coligny nemes, zord alakja. Még az ő arcán a nehéz idők gyötrő tusája ül s keze kardja után mozdul, de én már ünneplem, hogy e hős előtt kitárva áll a szent-könyv s koszorut nyujt felé a késői elismerés s nagyon jól esik az a kézzelfogható igazság, hogy míg a Louvre hires termében most egy kandalló, egy pár Bacchus, sikerültebb váza, szobor és szobrocska van kiállítva, mi az Oratoireban énekelhetjük:

„A Sionnak hegyén, Úr Isten!
Tied a dicséret."

Vienot predikált, aki tanult, szorgalmas historikus is, a papi mesterségen kívül és ezen a téren ért el ismertebb sikereket.

Még *Roberty*-t, Páris egyik leghíresebb ref. predikátorát hallgattam az Oratoire ban, akinek nagyságához, hogy kritizáljunk is egy kicsit, nem adok hozzá semmit. Exegetikai, történeti kritikai kérdéseket is jónak látott felvinni a kathedrára s ez a tévedés csak tanult emberekkel és nem nagy szónokokkal esik meg.

A felfedezés kedves öröme ért a *l' Église de l' Étoile*-ban. Még tájékozatlan voltam Párizsban s nem mertem kérdezősködni. Gazdám, aki jó protestánsnak mondja magát, utoljára bizonyára diákkorában, Genfben volt templomban, a Kálvin templomában. A fiatal németek, akik velem együtt történetnek a francia nyelv után — ők kereskedelmi célokból — protestánsok ugyan, de ugy kitanúlták a vallást, olyan felvilágosultak, egyik éppen Brémából jött a Kalthoff lábaitól, hogy nem igen mennek többé templomba. Ugy hallottam, hogy ezek a fiatal németek vallásos gondolkozás tekintetében meglehetősen korcs Straussisták, a Jézus élete Volksausgabenjeinek szomorú eredményei.

Igy találomra mentem a templomba a *Picard* egy kissé ismert neve után. Picardtól a Soltész Elemér fordításában olvastam egy pár beszédet.

Délután négy órakor kezdődik az istenitisztelet. Még nem tudom, hogy ez a négy óra szónoki diadalok megkezdését jelezte sok esztendőn keresztül. Nagyon is sietve megyek gyalog a Louvretől a *Tuilleries* és a *Champs-Elysées* tömérdek szobra és millió virága közt. Késtem is egy pár percet, de az ajtókat még nem csukták be és tömérdek hely maradt még az én számomra is. Alig voltunk harmincan. Figyelemmel kísérem egy ideig Picard urat, aki a *Római* levél 7_{15} alapján a szabad akarat, erkölcsiség, megkötöttség nehéz kérdéseibe merül el. Beszéd közben homlokán egy-egy pár barázda jelenik meg, fejét olykor lelkesen felemeli s ekkor igen figyelemreméltó szép kathedrai jelenség. Hangja néha megreszketteti a levegőt; úgy látom, hogy tömegszónok s szeretne felmenni a nagy kathedrába s százaknak beszélni. De talán éppen a kis hallgató közönség miatt, az úrasztalánál, egy kis segédkathedrában marad és inkább beszélget, mint szónokol. A háttérben egy nagyobb kereszt sötét alakja domborúl ki; a kereszt általános a francia ref. templomokban. Különösnek találták, amikor egy idősebb lelkész mellőzendőnek gondolta a keresztet, amelyet a hugenották nem hagytak meg a templomukban.

Egyszerre szemem egy márvány táblára téved; felém ragyognak az arany betűk s olvasom, hogy itt őrzik emlékét egy papnak, aki megalapítója és első papja volt e helynek. Már nem tudom követni Picard urat, a kis márványtábla foglalt el. Rajta ott állott a Bersier Jenő nagy neve: „A la mémoire d' *Eugène Bersier*, fondateur et premier Pasteur de l' Eglise de l' Étoile, 1875—1889."

— J'ai cru, c' est pourquoi j'ai parlé. (II. Kor. 4_{15}.)

Esztendőkön át, délután négy órakor, kerek egy ezer ember előtt itt tartotta ez a hatalmas szónok ragyogó beszédeit. Itt mondotta egyik nagy beszéde után egy barátjának: Oh micsoda boldogság predikálni az evangyéliomot!

Itt még ma is sok minden az övé. A templom, melyet az ő szava és nem csüggedő akarata épített; a liturgia, melyet csodálatosnak ismernek el. S mig a hivatalos egyház nagy nehezen esett át e reform megvalósitásán, az ő templomába liturgiája kedves zenéjével bevonult az imádás, mert amint ő mondja: az istenitisztelet lényege nem a beszéd, hanem az imádás s ennek szárnyai az ének és imádság.

Egy ilyen művészi szépségű liturgia mellett mily kezdetleges és lényeges kultusz-elemeket nélkülöző a mi ref. istenitiszteletünk és milyen ó-világi az éneklésünk. Valóban itt az ideje, hogy formailag is mélyítsük, gazdagitsuk istenitiszteletünket.

Nagy sajnálatomra nem olvashattam a Bersier életrajzát. Még nincs megirva. Egy szíves, derék, tanúlt pap, akitől kérdezősködtem e tárgy felől, azt mondta, hogy az ő testvére, Mounier J. párisi theol. tanár dolgozik szeretettel e thémán, de sok elfoglaltsága nagyon akadályozza könyve irásában. A Mounier J. rokonszenves tehetségétől igen érdemes muukát lehet várni. — De amit itt-ott olvastam Bersiertől és Bersier-ről, abból igen megnőtt előttem az ő alakja. Diákkorában Svájcban leckéket adott óránként hat sousért egy bádogos fiának és első beszédeit papirról olvasta s amikor meghalt, ő a versenytárs nélküli első francia szónoka korának, de Pressensé azt irja a Revue Chretiennebe, hogy nincs szavunk a fájdalom kifejezésére, amely Bersier halálával sújtotta az egyházat. És oly megindító, hogy egy pár évvel ezelőtt a loi de séparation nehéz körülményei közt fel-felcsendül az ő emléke, érzik nagy egyénisége hiányát, szükség lett volna az ő tanácsára és bölcseségére.

Halálakor klasszikus sorokkal áldozott emlékének *Sabatier* is, az ő egyik legmeghittebb barátja. S e két név érintésével a francia ref. egyház utolsó félszázadának legnagyobb alakjainál vagyunk, óriásoknál, akiknek zsenije megtudott nőni a francia protestantismus mostoha viszonyai közt is.

De erről és még egyről-másról egy következő levélben. *M. J.*

IRODALOM.

* **Egy névtelen könyv.** A könyv, melyre olvasóink figyelmét óhajtjuk felhivni, azért névtelen, mert címlapjától megfosztottan került a könyvpiacra. Keletkezése történetét egyébként a „Pesti Hirlap" egyik júliusi száma mondta el. Kisütötte, hogy a mű címe ez volt: *Egy pap vallomásai. Miért léptem ki a katholikus egyházból?* Szerzője pedig egy *Óvári* nevű premontrei rendű theol. tanár volt, aki 1906-ban lépett ki a római egyházból és művének megjelenése után (1907) Amerikába távozott. De nemcsak ezek a romantikus közlemények teszik a könyvet érdekessé, hanem több más szempont is. Nálunk ugyanis vajmi ritka az olyan kilépett pap, aki kilépése körülményeit könyv alakjában bocsátaná a nyilvánosság ítélőszéke elé. Másfelől a munka komoly és tanúlt főre vall, aki csak hosszas, belső küzdelmek után tért ki, és végül műve elejétől végig érdekfeszítő olvasmány, ha nézeteit nem fogadhatjuk is el mindenben. A mű — az előszón kívül — egyes levelekből áll. Az első levél a jászói prémontrei kanonok-rend prélatusához van intézve, akivel a szerző a római egyházból való kilépését közli, kijelentvén, hogy nem tudja már tanítani azt, amit lelkiismerete megbélyegez. Csak azt sajnálja, „hogy legszebb éveit akarva, nem akarva a kath. vallásból élősködő ultramontán világpolitikai

rendszer, e nemzetközi moloch karjaiba vetette." — A 2. levél a szerző fejlődésének lélektani analizisét tartalmazza. Kitűnően jellemzi itten a jezsuita nevelés eljárásait. „A szuggesztiv rábeszélésnek, az aszkétikus eszközök ópiumszerű és a szoktatás morzsoló hatása alatt a jezsuita training eredménye *az önálló gondolkozás megtörése, a routine, a hagyomány vak tisztelete és a passziv engedelmesség.*" Hogy őt magát ezek a lenyügöző gyakorlatok meg nem törték, csak annak köszöni, hogy szabadelvű és protestáns környezetben élte át legfogékonyabb gyermekéveit. Magára eszmélve csakhamar belemélyedt protestáns írók és a szocialis tudományok tanulmányába, minek következtében világnézete egészen átalakúlt és fokról-fokra arra a meggyőződésre jutott, hogy a kath. egyházban nem lehet maradása. Az utolsó levelek a kath. papok kilépése ellen felhozatni szokott érveket döntik meg. Minden ilyen esetben ez a jelszó járja: „cherchez la femme." Szerző elismeri, hogy sokszor igaza van a közvéleménynek, de szépen meg is magyarázza és meg is védi ezt a jelenséget (64. lap). Majd pedig hozzáteszi, hogy ha a kath. papok a kath. világot teljesen megismernék, „egyikük sem szorúlna arra, hogy épen csak az érzéki életnek mázsás sulya essék döntő módon az elhatározás latjába." Nála különben nő nem szerepelt. Visszautasítja a hitszegés vádját is, szerinte a professio fidei és az örökös fogadalom semmis és érvénytelen, „mert szárnyát szegi az egyéni tudással és tapasztalattal fejlődő lelkűletnek" és lehetetlenné teszi a tudományos haladást. Egyszóval midőn megértette a hatalmas egyház szellemi törpeségét, felülkerekedett nála a gondolat ereje és belátta, hogy a „sacrificium intellectus" az ész természetes és elévülhetetlen jogának elárulása. Ily módon érlelődött meg agyában az az elhatározás, hogy föllebbentve a saisi kép fátyolát, az egyéni vallásos hit jogáért küzdjön a feltétlen tekintélyt követelő egyház ellen. Az ismertetett mű Politzernél kapható Budapesten. Ára 1 korona.*

Dr. Sz. Ö.

* **Buza László: A női kriminalitás.** Sárospatak, 1908. (Megjelent a „Huszadik Század" júliusi füzetében.) A 16 oldalra terjedő tanulmány ügyes és könnyen áttekinthető képet nyujt a nők által elkövetett bűntettek számáról és okairól. Alapos tárgyismerettel, a statisztikai adatok és irodalmi művek gondos felhasználásával igyekszik megfejteni azt a tételt, hogy a nők kriminalitása miért jelentékenyen kisebb, mint a férfiaké. Találóan és helyesen fejtegeti a nők által elkövetett bűntettek indokait s e részben Lombrosóval szemben helyesen mutatja ki, hogy a prostitució nem tekinthető a női kriminalitás kiegyenlítésének, mert hiszen sok nőt épen a sokszor jelentéktelen bűntettek elkövetése hajt a prostitució karjaiba. A rövid füzetke is szép bizonysága a fiatal szerző (jogakadémiánk volt jeles növendéke) tudományszomjának, búvárkodó szellemének s írói hivatottságának, aminek már a Büntető Jog Tárában tavaly megjelent derék cikkével is szép jelét adta.

* Ez az ismertetés, amely pár hét óta kiszedve vár a közlésre, időközben szinte tárgytalanná vált. Ugyanis dr. *Óváry Károly*, az ismertetett mű szerzője, a Pesti Hírlap szept. 7-iki számában egy nyilatkozatot tett közzé, melyben kijelenti, hogy önként állott el attól a szándékától, hogy művét a nagy nyilvánosság elé bocsássa, mert a könyvben foglalt több vád és megjegyzés későbbi, higgadtabb megfontolás után, *igazságtalan*nak és *valótlan*nak, vagy legalább is *túlzott*nak tünt fel előtte. Könyvéből néhány példányt ösmerősei körében osztott szét, a többi 1450 példányt pedig meg akarta semmisíteni, de utazási előkészületei közben nem ért rá, hanem egy barátját kért erre, de a címlapot az összes példányokról letépette és megégette. Most, Amerikában megdöbbenéssel értesül arról, hogy a könyvpéldányok, bűnös indiskrécióból, az ő tudta és beleegyezése nélkül, sőt határozott meghagyása ellenére a könyvpiacra kerültek; ezt rosszalja, kárhoztatja s annak továbbterjesztését megtiltja. Vallási felfogásáról és amerikai működéséről (most a magyar ref. egyházzal hitelvi tekintetben azonos anglo-amerikai presbyterianus egyház körében munkálkodik) egy később s jogosan megjelenő könyvében fog nyilatkozni. Szerk.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhírek.** *Csengery Dezső* kassai köz- és váltó ügyvéd, a kassai egyházközség presbytere, a tornai egyházmegye tanácsbírája, az abaúji egyházmegye ügyésze f. hó 3-án életének 54-dik évében hosszas szenvedés után elhunyt Budapesten az Erzsébet vöröskereszt kórházban s eltemettetett f. hó 5-én a kerepesi temetőben. Halálát egyetlen nőtestvére, *Emilia* és ennek férje, *Lévay István* tudatják a boldogult barátaival, tisztelőivel s rokonaival. A zajtalan munka embere volt s mint ilyen teljesítette egyházi és egyházmegyei megbízatásait, amikor egészségi állapota megengedte, teljes hűséggel. Áldott legyen emlékezete! — *Gesztelyi Nagy Béla* téthi ref. lelkész, a tragikus sorsu encsencsi lelkész fia, aki egyideig a sárospataki theol akadémiának is növendéke volt (1896—1898.), életének 27-ik, boldog házasságának 3-ik évében f. hó 5-dikén rövid betegeskedés után földi életét szintén befejezte. Ifju neje, egyetlen kis fia és népes rokonság gyászolja korai kidöltét. Mielőtt erejét kifejthette s nevét mélyebben írhatta volna be egyháza történetébe s családja sorsának biztosításáról gondoskodhatott volna, itt kellett hagynia a földi világot, amelyben pedig sok gyönyörüségét találta. Isten áldása legyen porain és szeretteinek gyászán!

— **Évmegnyitó és Ballagi-emlékünnepély.** Mindkettő folyó hó 10-én délelőtt folyt le a főiskolai templomban. Az öröm és gyász eme kettős ünnepén a tanári karon és tanuló ifjúságon kívül számosan vettek részt a városi intelligencia köréből is. Az igazgató-tanács vidéki tagjai közül ott voltak: *Fejes* István és *Dókus* Gyula algondnokok, továbbá *Bernáth* Zoltán, *Csabay* Pál, *Dókus* Ernő, *Kérészy* Barna, *Meczner* Béla, *Ragályi* Béla, *Révész* Kálmán és *Vadászy* Pál. A 37. dics. 1-ső és a XC. zs. 1-ső versének közös eléneklése után *Novák* Lajos főiskolai lelkész magas szárnyalású szép imádságban kérte Istennek áldását az új iskolai esztendőre, a főiskola előljáróira, tanáraira, növendékeire, pártfogóira és jóakaróira, majd pedig a 37. dics. 3-ik versének eléneklése után ugyanő, mint rektor intézett a tanuló ifjúsághoz lelkes buzdító beszédet, melyben szívökre kötötte a szeretetet, az engedelmességet és a tiszteletet tanáraik, mint szüleiknek helyettesei iránt. Ezután következett a *dr. Ballagi* Géza elhunyt kitűnő jogtanár emlékezetét felújító emlékünnepély, melyen a gyászoló család tagjain s testvéröccsén, *dr. Ballagi* Aladár egyetemi tanáron s országy. képviselőn kívül megjelentek: *Meczner* Gyula főispán, a spataki takarékpénztár tisztviselői, *dr. Bessenyey* Zénó spataki főszolgabíró, *dr. Kossuth* János saujhelyi ügyvéd, *Nemes* Lajos ny. tanfelügyelő, a város előljárósága s mások számosan. Az ünnepi szónok *dr. Szánthó* Gyula jogtanár volt, aki szépen megírt, mindvégig nagy figyelemmel hallgatott s az elhunyt kiváló férfiú érdemeihez méltó emlékbeszédben méltatta *dr. Ballagi* Gézát, a kiváló tudóst és történetírót, a mintaszerű, hivatásos s a kötelességteljesítésben is példányszerű tanárt és családfőt. A hű emlékbeszéd után *Fejes*

István algondnok emlékezett még meg meleg szavakban *dr. Ballagi* Gézáról, aki büszkesége volt főiskolánknak s köszönetet mondott *dr. Szánthó* Gyula jogtanárnak, aki oly szépen megírta elhunyt tudósunk élet- és jellemrajzát. Az ünnepélyek után az igazgató-tanács ülést tartott. Déli 1 órakor pedig ünnepi ebéd volt, amelyen az első felköszöntőt Fejes István mondotta a tanári karra és a gazdasági választmányra. Köszöntőt mondtak még: Novák Lajos Fejes István algondnokra, aki — hála Istennek! — betegségéből teljesen felgyógyúlva ismét ott áll az iskola kormányrúdjánál; Csontos József az igazgató-tanácsra; Radácsi György Meczner Gyula főispánra; Meczner Gyula a főiskolára, mint amelyben „hazafiságot és humanizmust leginkább lehet tanulni" s éltette a tanári kart s ennek legidősebb tagját, az ő volt kedves tanárát, Soltész Ferencet; Novák Lajos báró Sennyey Miklós orsz. képviselőt, aki lelkes beszéd után a tanári karra ürítette poharát; dr. Szabó Sándor Meczner Bélát; Meczner Béla a tanári kart; Csontos József Bessenyey Zénó főszolgabirót; dr. Rácz L. Hodossy Béla tanítóképezdei igazgatót; Hodossy B. Radácsi Györgyöt, Szinyei Gerzson dr. Szánthó Gyulát, Radácsi Gy. Nemes Lajost; Nemes L. a tanári kart, Novák Lajos dr. Végh János új gimn. tanárt.

— **Egyházkerületi aljegyző választás.** A dr. Finkey József halálával megüresedett egyházkerületi világi aljegyzői állásra dr. Mitrovics Gyula felsőbb leányiskolai igazgató választatott meg.

— **Új theologiai magántanár.** *Nagy Béla* sárospataki theol. akad. rendkívüli tanár szept. 7-én tette le Pápán, a dunántúli ref. egyházkerület vizsgáló bizottsága előtt a dogmatörténetből és dogmatikából a theologiai magántanári vizsgálatot. Theologiai m.-tanári dolgozatának címe: „*Canterbury-i Anselmus Satisfactio-Elmélete a „Cur Deus Homo" c. műve alapján.*" T. kartársunknak a szép sikerű vizsgálathoz gratulálunk!

— **Megjutalmazott tanítók.** A vallás- és közoktatásügyi minisztérium az 1907. évi XXVII. t.-c. 4. §-a alapján Nagy Bertalan miskolci, Tóth Imre tiszakeszi, Gérecz Károly sárospataki, Mátyus Mihály taktaszadai, Becske Bálint jánosii és Boczér István csicseri ref. tanítók részére a népnevelés terén szerzett kiváló érdemeik jutalmazásaképen évi 200—200 korona fizetés jellegével biró személyi pótlékot engedélyezett.

— **Főgimnáziumunk népessége.** A sárospataki főgimnázium tanulóinak létszáma az új iskolai évben a következő: I. A. osztály 33, I. B. osztály 34, II. A. osztály 34, II. B. osztály 33, III. A. osztály 33, III. B. osztály 32, IV. osztály 70, V. osztály 54, VI. osztály 34, VII. osztály 33, VIII. osztály 38, összesen 428. Az anyakönyvbe újonnan beiratott 100 tanuló. Az internátusban 13 gimn. tanuló van, dr. Végh János h. tanár felügyelete alatt.

— **A javító, pótló és magánvizsgálatok** a sárospataki ref. főgimnáziumban szept. 1-én a következő eredménnyel tartattak meg: *Javító vizsgálatra* jelentkezett, miután 3 nem kapott javítási engedélyt, 56 tanuló; ezek közül 2 tárgyból javított 13, egy tárgyból 43. Az I. osztályból javító vizsgálatot tett 4, mind eredménnyel; a II. osztályból 10, mind eredménnyel; a III. osztályból 15, ezek közül 1 osztályismétlésre utasíttatott, 14 sikerrel javított; a IV. osztályból 10, közülök 7 sikerrel, 3 elégtelen eredménnyel; az V. osztályból 5, három sikerrel, kettő elégtelen eredménnyel; a VII. osztályból 12, kilenc sikerrel, három elégtelen eredménnyel. Ezek szerint az 56 javító közül sikerrel vizsgázott 47 (83·92%), sikertelenül 9 (16·08%). — *Pótló vizsgálatot tett:* 1 tanuló a IV. osztályból sikerrel, 5 polg. isk. tanuló a latin nyelvből és pedig a IV-ikből 3, a II-ikból 1, az I-ből 1. — *Magánvizsgálatot* tett 5 tanuló, 1 sikerrel, javító vizsgálatra bocsáttatik 2, javítási engedélyért folyamodhatik 1, osztályismétlésre utasíttatott 1.

— **A javító érettségi vizsgálat** f. hó 7-én tartatott meg főgimnáziumunkban *Fejes István* egyh. algondnok elnöklete alatt dr. *Kérészy Zoltán* kormánykepviselő, *Bálint Dezső* és *Meczner Béla* igazgató-tanácsosok jelenlétében. A vizsgálat eredménye a következő: Teljes érettségi vizsgálatot tett: 1 tanuló (Miskolcról) sikerrel; a görög nyelvből pótló vizsgálatot tett: 4 theologus, sikerrel; 1 tantárgyból javító vizsgálatot tett: Miskolcról 8, Sárospatakról 5 tanuló, akik közül 1—1 újabb javító vizsgálatra utasíttatott, a többi érettnek nyilváníttatott.

— **Baksay Sándor püspök felhivó szózata a Kálvin-szobor ügyében.** *A Dunamelléki Református Egyházkerület közönségéhez!* Magyarországi Református Egyetemes Konventünk 1907 októberi, 1908 áprilisi, ugyszintén ezen mi Dunamelléki Református Egyházkerületünk 1908 juniusi közgyűlése is, Jk. 65-ik száma alatt elhatározta, hogy munkás szeretettel és az isteni kegyelem iránti mély hálájának kifejezésével kiván részt venni abban az ünnepben, melyet a nemes Genf városa, keresztyén egyházunk nagy reformátorának: *Kalvin Jánosnak* születési évfordulójakor, a Reformátio négy százados emlékéül egy diszes szobor felállításával fog a jövő évben megünnepelni. E napon az összes református népek együtt ünnepelnek ama hegyen épült várossal, honnét a Reformátió világossága megújult fénynyel lövellett mindenfelé, de legteljesebb mértékben a Duna, Tisza és Dráva rónáira árasztotta éltető és ujjászülő melegét; a mi Magyar nemzetünket, éppen akkor, mikor egy szerencsétlen ütközet súlya alatt összeroskadóban volt, megélesztette; azután is sok megpróbáltatásai, sok keserves leckéi között megvigasztalta, megerősitette. Ezen nagy történeti jelenség megörökitésére készül a szobor az összes református népek hozzájárulásával. Melyik nemzet minő mértékben veszen részt ennek épitésében s minő arányban járul annak költségeihez: az nem függ a vagyonnak sokaságától, hanem a léleknek erejétől. Szeretném, ha a léleknek ez az ereje megnyilatkoznék mi bennünk is ezen az ünnepen. Szeretném a szobor körül és a szobor alakjai között biztositani egyházunknak azt a helyet, melyet számunk, nevünk, multunk minékünk ott kijelöl. A mi számunk! Mert a magyarországi Református Anyaszentegyház, ha gazdagságban nem is, de harmad-fél milliónyi népességével minden más országbeli Református Egyházat meghalad; miért ne lehetne ez a lelki ajándékokban is? A mi nevünk! Mert noha sohasem szabad felednünk azt, „*akiről neveztetünk*"; azt, aki egyedül viheti azt végbe „hogy életünk keresztyéni módon teljen és szép nevünknek megfeleljen, mert királyunk azért lett *Ő!*": mind amellett is nem nevezzük-é magunkat, s nem neveznek-é mások is minket közbeszédben, — s ezt mi nem is szégyeljük — Kálvinistáknak: miért ne akarnánk mi e szép nevünknek is megfelelni? A mi multunk! A mult századokban gyakran volt találkozónk szerencsésebb nyugoti testvéreinkkel. A mi szorongattatásaink idején ők voltak arra méltóztatva, hogy az Isteni könyörület kezében a mi megoltalmaztatásunknak és lelki táplálttatásunknak eszközei legyenek; nem vagyunk-e ezen jótétek által kötelezve arra, hogy ezen közös talál-

kozási ünnepen, — nem hivalkodásból, de tiszteletből, — illendő menyegzői ruhában és méltó ajándékokkal jelenjünk meg? Ezeknek előrebocsátásával, kerületi közgyülésünk egyező értelemmel hozott rendelkezése szerint felkérem összes lelkipásztorainkat, hogy a Reformátió négyszázados ünnepére felállitandó emlékszobor céljaira saját hivatalkörükben a legszélesebb körben adománygyüjtést rendezzenek; e célból a legközelebbi Reformátió ünnepén ezen felhivásomat a gyülekezetben felolvasva, buzditsák a lelkeket úgy magán- mint templomperselybeli adakozásra, és ez utóbbira alkalmul november hó 1-ső vasárnapját hirdessék ki a kathedráról. Felkérem az egyházak presbyteriumait: intézkedjenek arra nézve, hogy a november 1 ső vasárnapját követő napokban a hivek a presbyterek által házanként megkerestessenek, a jobb módu egyháztagok, — különös tekintettel a fiók egyházakban és szórványokban lakókra, — külön felhivásban is serkentessenek. Egyszersmind az Egyházak presbyteriumai az ekklésia pénztárából is, az ekklésia vagyoni képességéhez mért összeget utalványozzanak. Felkérem a közép- és főiskolák Igazgatóit és Tanárait, hogy a gyüjtést növendékeik között is eszközöljék. Felkérem az Egyházmegyéket, — illetve azok Elnökségét, — hogy közpénztáraikból valamely jelentékenyebb összeget közgyülési határozattal, s ahol ez idejét multa volna, elnökségileg kiutalványozni kegyeskedjenek, miként ezt a Kerületi közgyülés is saját hatáskörében intézendőnek már kimondotta. Felkérem szolgatársaimat, a népiskolai tanitói, középszak- és főiskolai tanári,- s lelkipásztori- és segédlelkészi rendet, hogy a példaadásban elöljárjanak. Felkérek mindeneket, gazdagot, szegényt, lakost, jövevényt, az apostol szavával: (Gal. VI. 9.) A jótéteményben meg ne restüljünk, mert a maga idejében aratunk, ha meg nem restülünk. — Emlékezzünk a két fillér történetére! — *Az*, aki azt a két fillért az özvegy kezében meglátta, megáldotta, és megszentelte, nem azt a leckét foglalta abba, hogy mindnyájunknak a két fillérre kell szoritkoznunk. — Ne feledjük, hogy az, aki a két fillérről szólt, szólt a girákról és talentumokról is. Istennek áldó kegyelmébe ajánlom gyülekezeteinket; gyülekezeteink nagyjait, kicsinyjeit, mind köz- mind tanácsos rendeit. Kunszentmiklós, 1908. szeptember hó 1-én.*

Baksay Sándor.
püspök.

— **Főiskolai alkönyvtárnokká** a köziskolai szék f. hó 9-én tartott gyülésében *Sáfrán Jenő* végzett hittanhallgatót választotta meg, akit az igazgatótanács 10-ikén tartott ülésében állásába be is erősitett.

— **A sárospataki áll. tanitóképző-intézetbe** az 1908—09. iskolai évre beiratkozott: az I. osztályba 25, a II. osztályba 35, a III. osztályba 32, a IV. osztályba 30, összesen 122 növendék. Vallásra nézve református 79, ág. ev. 6, r. kath. 29, gör. kath. 7, gör. kel. 1.

— **A sárospataki ref. főiskola akadémiájának tanrendje az 1908/9-iki iskolai év első felére.** *A)* A v a l l á s- é s e g y h á z t u d o m á n y i k a r o n. *a)* Kötelezett tantárgyak. I. évi tanfolyam. 1. *Héber nyelvtan.* Előadja: Kóréh Béla s. t., heti 4 órán. 2. *Újszövetségi görög nyelv.* Előadja: Kóréh Béla s. t., heti 2 órán. 3. *Ószövetségi kánontörténet.* Előadja: Radácsi György r. t., heti 3 órán. 4. *Ószövetségi kánontörténeti szeminárium.* Tartja: Radácsi György r. t., heti 1 órán. 5. *Ker. egyháztörténet* (reformáció utáni kor). Előadja: Zoványi Jenő r. t., heti 4 órán. 6. *Philosophiai encyklopaedia.* Előadja: Dr. Rácz Lajos r. t., heti 4 órán. 7. *Neveléstan* (elméleti rész). Előadja: Dr. Rácz Lajos r. t., heti 2 órán. 8. *Bevezetés a theol. tudományokba.* Előadja: Nagy Béla rkv. t., heti 1 órán. 9. *Egy élő nyelv.* Heti 2 órán. 10. *Gyakorlati egyházi éneklés*, H. Bathó János énektanár vezetése alatt, heti 1 órán. II. évi tanfolyam. 1 *Ujszövetségi görög nyelv.* Mint az I. tanfolyamban. 2. *Ószövetségi kánontörténeti szeminárium.* Mint az I. tanfolyamban. 3. *Ujszövetségi kánontörténet.* Előadja: Rohoska József r. t., heti 3 órán. 4. *Vallásbölcsészet.* Előadja: Rohoska József r. t., heti 3 órán. 5. *Ker. egyháztörténet*, mint az I. tanfolyamban. 6. *Bölcsészettörténet* (közép- és újkor). Előadja: Dr. Rácz Lajos r. t., heti 4 órán. 7. *Neveléstan*, mint az I. tanfolyamban. 8. *Egy élő nyelv*, mint az I. tanfolyamban. 9. *Gyakorlati egyházi éneklés*, mint az I. tanfolyamban. III. évi tanfolyam. 1. *Ószövetségi irásmagyarázat.* (A történeti iratok válogatott részletei fordítva és magyarázva). Előadja: Radácsi György r. t., heti 3 órán. 2. *Ujszövetségi irásmagyarázat.* (János I—III. levele fordítva és magyarázva). Előadja: Radácsi György r. t., heti 3 órán. 3. *Bibliai vallástan.* Előadja: Rohoska József r. t., heti 4 órán. 4 *Dogmatörténet.* Előadja: Nagy Béla rkv. t., heti 3 órán. 5. *Ker. erkölcstan.* Előadja: Nagy Béla rkv. t., heti 3 órán. 6. *A magyar protestantizmus története.* Előadja: Zoványi Jenő r. t., heti 4 órán. 7. *Egyházi szónoklattan.* Előadja: Novák Lajos r. t., heti 3 órán. 8. *Gyakorlati theol. szeminárium.* Tartja: Novák Lajos r. t, heti 2 órán. 9. *Egy élő nyelv.* 10. *Gyakorlati egyházi éneklés*, mint az I. tanfolyamban. IV. évi tanfolyam 1. *Ószövetségi irásmagyarázat*, mint a III. tanfolyamban. 2. *Ujszövetségi irásmagyarázat*, mint a III. tanfolyamban. 3. *Bibliai vallástan*, mint a III. tanfolyamban. 4. *Ker. hittan.* Előadja: Nagy Béla rkv. t., heti 3 órán. 5. *Ker. erkölcstan*, mint a III. tanfolyamban. 6. *Egyházjogtan.* Előadja: Novák Lajos r. t., heti 3 órán. 7. *Gyakorlati theol. szeminárium*, mint a III. tanfolyamban. 8. *Theol. encyklopaedia.* Előadja: Zoványi Jenő r. t., heti 2 órán. 9. *Egy élő nyelv.* 10. *Gyakorlati egyházi éneklés*, mint az I. tanfolyamban. *b)* Tetszés szerinti tantárgyak. 1. *Angol nyelv.* Tanitja: Rohoska József r. t., heti 2 órán. 2. *Francia nyelv.* Tanitja: Dr. Rácz Lajos r. t., heti 2 órán. 3. *Német nyelv.* Tanitja: Nagy Lajos főgimn. r. t., heti 2 órán. 4. *Mezőgazdaságtan.* Előadja: Bem Lajos v. tanár, heti 2 órán. 5. *Közegészségtan.* Előadja: Dr. Kun Zoltán főiskolai orvos, heti 2 órán. *B)* A j o g- é s á l l a m t u d o m á n y i k a r o n. *a)* Kötelezett tantárgyak. I. évi tanfolyam. 1. *Római jog.* Előadja: Dr. Szánthó Gyula r. t., heti 8 órán. 2. *Római örökösödési jog.* Előadja: Dr. Szánthó Gyula r. t., heti 2 órán. 3. *Bevezetés a jog- és államtudományokba.* Előadja: (a megválasztandó tanár) heti 2 órán. 4. *Magyar alkotmány- és jogtörténet.* Előadja: Dr. Csiky Kálmán rkv. t., heti 5 órán. 5. *Philosophiai encyklopaedia.* Előadja: Dr. Rácz Lajos r. t., heti 4 órán. 6. *Közegészségtan.* Előadja: Dr. Kun Zoltán heti 2 órán. 7. *Egy élő nyelv*, heti 2 órán. II. évi tanfolyam. 1. *Jogbölcsészet.* Előadja: Dr. Finkey Ferenc r. t., heti 6 órán. 2. *Magyar magánjog.* Előadja: Dr. Trócsányi József rkv. t., heti 5 órán. 3. *Nemzetgazdaságtan.* Előadja: Dr. Szabó Sándor r. t., heti 5 órán. 4. *Legújabb kor története.* Előadja: Dr. Illyefalvi V. Géza r. t., heti 4 órán. 5. *Egy élő nyelv*, heti 2 órán. III. évi tanfolyam. 1. *Büntető jog.* Előadja: Dr. Finkey Ferenc r. tanár, heti 5 órán. 2. *Peres- és peren kivüli eljárás.*

* Úgy értesülünk, hogy a mi egyházkerületünk vezetősége is fog legközelebb hasonló felhivást kibocsátani. Szerk.

Előadja: (a megválasztandó új tanár) heti 5 órán. 3. *Osztrák jog.* Előadja: Dr. Trócsányi József rkv. tanár, heti 6 órán. 4. *Kereskedelmi és váltó jog.* Előadja: (a megválasztandó új tanár) heti 6 órán. 5. *Egy elő nyelv,* heti 2 órán. IV. évi tanfolyam. 1. *Politika* Előadja (a megválasztandó új tanár) heti 6 órán. 2. *Közigazgatási jog.* Előadja: Dr. Illyefalvy V. Géza r. t., heti 5 órán. 3. *Egyházjog.* Előadja: Dr. Csiky Kálmán rkv. tanár, heti 7 órán. 4. *Magyar pénzügyi jog.* Előadja: Dr. Szabó Sándor r. t., heti 5 órán. 5. *Egy élő nyelv,* heti 2 órán. *b)* Tetszés szerinti tantárgyak 1. *Római örökösödési jog,* mint az I. tanfolyamban: 2. *Büntetőjogi szeminárium.* Tartja: Dr. Finkey Ferenc r. t., heti 1 órán. 3. *Társadalom és közigazgatás.* Előadja: Dr. Illyefalvi V. Géza r. t., heti 1 órán. 4. *Philosophiai encyklopaedia,* mint az I. tanfolyamban. 5. *Bölcsészettörténet,* mint a vall. és egyht. kar II. tanfolyamában. 6. *A magyar protestantizmus története,* mint a vall. és egyht. kar III. tanfolyamában. 7. *Közegészségtan.* mint az I. tanfolyamban. 8. *Mezőgazdaságtan,* mint a vall. és egyht. karon *b)* alatt. 9. *Angol nyelv,* mint a vall. és egyht. karon. 10. *Francia nyelv,* mint a vall. és egyht. karon. 11. *Német nyelv,* mint a vall és egyht. karon.

— **Ha nászajándékot,** zsebórát, ékszert kell vásárolni: idejét ne vesztegesse azzal, hogy sorra járja az üzleteket! Kedvére csak egy helyen vásárolhat és ami fő, előnyösen! Kérjen Polgár Kálmán budapesti jóhirű órásmestertől nagy képes árjegyzéket (Budapest, Erzsebet-körút 29. szám I. emelet,) amit ingyen és bérmentve kaphat. Hogy várakozáson felül meg lesz elégedve, azt a sok száz dicsérő nyilatkozat igazolja, amivel a vevők Polgár Kálmán műórást elhalmozzák.

Szerkesztői üzenetek.

B. K-a Igazad van. Lapunk 35. számának szerk. üzenetében az N. I. betük helyett V. P. olvasandó.

TARTALOM. *Szuhay Benedek:* A felsőborsodi ref. egyházmegye felirata a klérikálismus tulkapásai tárgyában. — Kálvin a történelem ítélőszéke előtt. (XVI. vége köv.). — *M. J.:* Párizsi élet. — Irodalom. — Vegyes közlemények. — Szerkesztői üzenetek. — Pályázati hirdetések. — Hirdetések.

Pályázati hirdetés.

A gömöri egyházmegyébe kebelezett gortvakisfalud—feledi lelkészi állásra pályázatot hirdetek. Jövedelme földben, terményekben 803 kor. 67 fillér, kongruával együtt 1600 kor. A pályázatok okt. 11-ig Csabay Pál espereshez, Tornaljára küldendők. Az állás a jövő év tavaszán foglalandó el.

Miskolc, 1908. szept. 10.

Kun Bertalan
ref. püspök.

Pályázati hirdetmény.

A sárospataki ref. főiskola igazgatósága pályázatot hirdet két jogakadémiai tanszékre. Az egyiknek tárgyai: 1. a kereskedelmi és váltójog, 2. a peres és perenkívüli eljárás. A másiknak tárgyai: 1. a politika, 2. a magyar közjog, 3. a nemzetközi jog és 4. a bevezetés a jog- és államtudományokba. Heti óraszám mindkettőnél tíz.

Rendes tanári javadalom a főiskola részéről: 3400 korona évi törzsfizetés, 600 kor. lakáspénz, öt ötödéves. összesen 2000 kor. korpótlék, az állam részéről fizetéskiegészítés címén 1400, összesen 4800 korona törzsfizetés s végül az évente befolyó vizsgadíjak 1/8-a. A más tanintézeteknél rendes tanári minőségben eltöltött évek a szolgálati időbe beszámíttatnak. Ha rendkívüli tanár választatik meg, ennek fizetése 2600 kor., 600 kor. lakáspénz, valamint a rendes tanárokra megállapított korpótlék és vizsgadíj. A rendkívüli tanárnak akadémiánkon eltöltött évei a szolgálati időbe beszámíttatnak.

Rendes tanárrá választható az, akinek a tanszék valamelyik főtárgyából egyetemi magántanári képesítése van, rendkívüli tanárrá az, akinek jogtudományi doktori oklevele, illetőleg a politikai tanszéknél jogtudományi s esetleg államtudományi doktori oklevele van, azonban azzal a kötelezettséggel, hogy az egyetemi magántanári képesítést 3 év alatt megszerzi, mely esetben a következő hó első napjától rendes tanárrá lép elő.

A megválasztott (rendes vagy rendkívüli) tanár jogosított és kötelezett tagja az országos tanári nyugdíjintézetnek. Tanári állását 1908. október hó 1-én kell elfoglalnia. Ha rendes tanár választatik meg, 1909. szept. hóban köteles székfoglaló beszédet tartani; a rendkívüli tanár a rendes tanárrá történt előlépését követő év szeptemberében tart székfoglalót.

A tiszáninneni ref. egyházkerület közgyűléséhez címzett pályázati kérvény keresztlevéllel, melyből kitűnjék, hogy az illető *református, esetleg ágostai* hitv. evangelikus, — életrajzi vázlattal, a védkötelezettség lerovását, a képesítést, az eddigi alkalmazást igazoló okmányokkal, esetleg az irodalmi működést feltüntető kimutatással felszerelve, 1908. szeptember 18-ig adandó be a sárospataki főiskola akadémiai igazgatóságához. A tanszéket az 1908. évi szept. 22-én tartandó egyházkerületi közgyűlés fogja választás útján betölteni. *A főiskola igazgatósága.*

Pályázati hirdetés

a Nagy József 1000 azaz ezer koronás alapítványra.

Ezen esztendőben a lelkészi pályán már érdemmel szolgált és szolgáló olyan jeles férfiak pályázhatnak, akiknek olyan külföldi utazás a céljok, amelyet a tudományos és tapasztalati műveltség előhaladása koronként szükségesssé tesz.

Felvételi kellékek: a) Az alapítványt élvezni óhajtó magyar születésű, református vallású s a felsőbb tudományokat a debreceni főiskolában végzett legyen; b) észtehetsége kitűnő, erkölcsi jelleme feddhetetlen; c) életpályája a lelkészi; d) a bölcsészeti és hittanszaki tudományokon kívül a latin nyelvben annyira jártas legyen, hogy a római klasszikus írókat jól értse, a görög nyelvtanban az iskolai bizonyítvány kitűnő osztályzata legyen; az élő nyelvek közül pedig a német nyelvet teljesen értse és egész folyékonysággal beszélje; végre a francia nyelvben is birjon oly előkészülettel, hogy a könyveket jól értse.

A pályázati kérvények felszerelve a tiszántúli ref. egyházkerület püspökéhez címezve *f. évi október hó 10-ik napjáig* küldendők be.

Debrecen 1908. szeptember hó 7-én.

püspök helyett
Dicsőfi J.
egyh.-ker. főjegyző.

Rendkívül fontos ujdonság!

Kiadásunkban megjelent a

Bibliai Szemelvények Könyve

4 táblázattal, 6 ábrával, 12 gyönyörü képpel és 5 szines térképpel.

A biblia ujonnan revidiált szövege alapján készitette

Murányi János

péceli ref. lelkész.

A magyarországi ref. egyetemes konvent által 1000 koronával jutalmazott pályamű.

Szó- és tárgyi magyarázatokkal, rövid ismertetésekkel, táblázatokkal, ábrákkal, térképekkel és képekkel.

Ára csinos és erős fekete bőr vászonkötésben 3 korona.

A magyarországi **refor mátus egyetemes konvent 3472/1908. számú körlevelében elrendelte,** hogy a **„Biblia Szemelvények Könyve"** az 1908/9. isk. évi középiskolai tankönyvjegyzékbe felvétessék, azért kiváló súlyt helyez arra, föltétlenül szükségesnek tartja és elvárja, hogy e kitünő tankönyv **az összes hazai. gimnáziumokban, polgári fiu- és leányiskolákban, felsőbb leányiskolák, reál- és ipariskolákban, továbbá tanító- és tanitónő-képezdékben** a református vallásoktatásnál segédkönyvül alkalmaztassék."

„Felhívjuk ezuttal b. figyelmét a szakkritika által osztatlan elismerésben részesitett következő tankönyvekre

TANKÓ BÉLA, A főbb vallások története és a keresztyén egyház története a reformációig, füzve ... **1 K. 80 fill.**

TANKÓ BÉLA, Egyháztörténeti olvasmányok.

I. kötet. **A reformációig** ... **1 „ 80 „**

II. kötet. **A reformációtól kezdve** ... **2 „ — „**

III. kötet. **A magyar reformáció** ... **2 „ 40 „**

E gyüjteménnyel a szerkesztő az egyháztörténelem tanulásához óhajtott segédkönyvet adni, mindenek előtt a **tanulóknak,** de az első tájékozódást kereső nagy közönségnek is kezébe.

Megjelentek és kaphatók:

HEGEDÜS ÉS SÁNDOR

prot. egyházirodalmi könyvkiadóhivatalában

Debrecenben.

Orgona és harmoniúm gyár

gőzerő hajtás és villamos világítással berendezve.

ORSZÁGH SÁNDOR ÉS FIA

cs. és kir. udvari szállítók

Rákospalota (Budapest mellett).

Alapíttatott 1861. évben.

Az 1885. évi országos kiállításon „nagy dísz oklevéllel“ (első díj) és „Ferencz József lovagrenddel“ az 1904. évi veszprémi kiállításon „arany éremmel“ (első díj), az 1906. évi kassai kiállításon „dísz oklevéllel“ (első díj) kitüntetve, azonkívül számtalan kitüntetés és elismerés. Ajánlják kitünő hangú és szerkezetű, főleg a legújabb légnyomatu (pneumatikai) orgonáikat, melyek rendkívül könnyű játékmód és a változatok egyszerű kezelése mellett, az időjárás minden viszontagságainak ellenállnak. Szolid munka és jutányos árak. Kisebb orgonák készletben vannak. Eddig 700-nál több új orgona lett szállítva. Raktáron kitünő hangú harmoniumok minden nagyságban. Harmoniumok tetszés szerinti rajz és változat összeállítással rendelésre készülnek. Tervezeteket és rajzokat kivánatra küldünk.

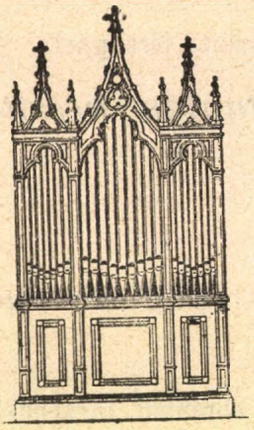

Kálvin János művei.

Szerkeszti: **Czeglédi Sándor.** **Eddig megjelentek**

1. A genfi egyház kátéja.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **60 fillér.**
2. Az egyház reformálásának szükségességéről.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **80 fillér.**
3. Kálvin János értekezése az ereklyékről.
Franciából fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**
4. Sadolet bibornok levele. Kálvin válasza.
Fordította: *Ladányi Pál.* — Ára **60 fillér.**
5. III. Pál pápa levele Kálvin János megjegyzéseivel.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**
6. A párisi theol. fakultás hitcikkei Kálvin elleniratával.
Fordította: *Pongrácz József.* — Ára **50 fillér.**

Minden kötet külön kapható.

E hat mű egy díszes kötetben is beszerezhető. A 25 ivnyi terjedelmű kötet ára 4 korona 50 fillér.

Mind e művek megrendelhetők a Magyar Kálvin-fordítók bizományosánál **KISS TIVADAR** könyvkereskedésében **Pápán.**

Pontos és legjobb órák 5 évi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák,

borkancsók, china-ezüst disztárgyak,

arany s ezüst ékszerek

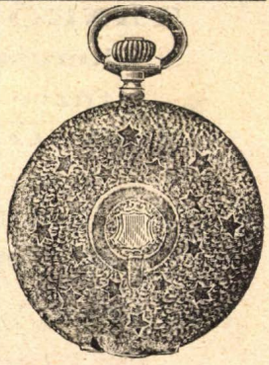

evőeszközök, részletfizetésre is.

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

Polgár Kálmán

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállítója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 38. szám. Sárospatak, 1908. szeptember 20.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

Napi események.

A pápás egyház óriás erőfeszítéssel vívja a harcot a XIX. és XX. század felvilágosodása ellen. A földi mindenhatóság s az Isten nevében űzött zsarnokság ingadozó uralmáért harcol — kétségbeesetten. Milliók csattogtatják körűlte a fegyvert, mert milliók élnek duskálva a századok együgyüségéből összeharácsolt javaiból. A jólét, a fény, a kényelem s az ezek elvesztésétől való félelem, a gyarló földi érdekek egész légiója sorakozik zászlói alá. Készséges fegyvertársa a világi zsarnokság, amelynek fundamentoma épen olyan fövény és homok, mint az övé.

A reformáció megrázta már egyszer ezt a nagy mesterkedéssel, fondor bölcseséggel megnövesztett hatalmat s egész országokat hódított el tőle a maga egyszerű igazságaival, apostoli világosságával; de nem bírta a leleményesen megalkotott és sokféleképen megtámogatott, megerősitett váraiból kiszorítani. Századok tüntek el s a pápai hatalom megalkudott ugyan sokszor a kényszerítő viszonyokkal, de titkon, nyiltan tovább folytatta a léteért vívott harcot és a világ minden zege-zugát felkereste, kárpótlást és újabb fegyvertársakat keresvén az elvesztettekért. Csak önmagához hű, amikor igy cselekszik s ki kívánhatná tőle, hogy önként rakja le fegyvereit az új idők előrenyomuló hadseregei előtt?! Az örök idők jegyében születettnek hirdette és hirdeti magát, természetes azért, ha úr akar lenni az idők felett is.

Mennél veszedelmesebben nő a feje felett az új idők fénye, annál görcsösebben ragaszkodik bemohosodott fegyvereihez és annál szenvedélyesebben igyekszik birkózni az áradattal, amely elnyeléssel fenyegeti. Kipróbált harcosai szétjárnak a nagy prot. birodalmak terűletein és minden követ megmozdítanak s minden emberileg eltürhetőt megkísérlenek, hogy híveket toborzhassanak. Egy nagy világszövetséggé szervezkednek, amelynek székhelye Róma, annak Vatikánja, a hová összefutnak a csodálatos bölcsességgel kieszelt óriási hálózat szálai s ahonnan argusszemekkel kísérik a kirendelt őrszemek naponként és óránként, hogy mi történik az öt világrész roppant területén a császári királyi palotákban, a tehetős elemek között s mi a sajtóban, könyvekben s a társadalom forrongó rétegeiben s legott kész a tanács is, hogy merre, mit s miként lehetne s kellene a pápai mindenhatóság megmentése vagy erősítése végett megpróbálni és elkövetni?!

Vakmerőségben, leleményességben, áldozatokban nincs hiány — a „szegény“ Vatikánban.

Néhai Első István királyunk szentsége címén ez a mi szegény országunk különös figyelemben részesül a hármas koronájú földi király palotájában. Meg is érdemli!! Régen érezzük ennek a szeretetnek öleléseit s hol királyaink, hol az egész nemzet teste ropogott ettől az ölelgetéstől — nem egyszer. Mennyi vért izzadtunk különösen mi protestánsok Róma szentséges fejének jó tetszése miatt!! Nem jó ezekről még emlékezni sem. Sőt mintha szabad sem volna a szomorú, a fájó emlékek felujítása!!...

Ime ni! A bányakerűleti ág. evangelikusok közgyűlésén *Zsilinszky Mihály* a történetíró, a volt államtitkár feljajdúl és önérzetesen tiltakozik, mint a múltnak és jelennek alapos ismerője a római pápaság újabb bevatkozásai és merészkedései ellen és — felzudúl ellene az egész pápista világ s még közvetlen hitsorsosai között is akadnak, akik kardot rántanak ellene.

Nem a mi feladatunk a Zsilinszky védelmezése s nem is szorúlt ő reá senki támogatására. Mi csak a felett tűnődünk, olvasván a pápista és opportunista sajtó felfortyanásait, — hogy milyen rettenetes tapasztalatok gyülemlhettek össze a Zsilinszky lelkében s mennyi keserűség rakódhatott le az ő szive fenekén, — a mik őt, a körűltekintő, higgadt s történetírói hivatású férfiút, a felszaporodott újabb jelek láttára is, kitörésre kényszerítették!...

Nekünk épen az teszi sokszorosan fontossá, szinte megdöbbentővé a Zsilinszky pápaellenes felszólalását, hogy ő államtitkár volt, aki közelről láthatta, bírálhatta a rejtetten szövődő események szálait is, aki — épen mert férfi és történetíró — nem azért száll síkra bizonyos áramlat ellen, hogy a kormánynak vagy a róm. kath. egyház vezető férfiainak kellemetlenséget okozzon, hanem azért, mert némaságával bűnt követne el szeretett nemzete és egyháza ellen. A Zsilinszky-féle férfiak nem a hiuság bolondjai, nem is a gyáva bosszúállás szerencsétlen lovagjai, mint amilyennek pápás ellenfelei feltüntetni akarják, hanem a parancsoló igazság kikényszerített bajnokai, akik előre leszámolnak azzal, hogy milyen tövis koronával fogja őket jutalmazni az igazságot nem szerető világ.

Hogy Zsilinszky — az előkelő államférfiú, az egy. kerületi felügyelő, az országos nevű iró, a titkos tanácsos, még a formában sem volt válogatós, — amint támadói kürtölik róla — az, szerintünk, nem az ő értékét kisebbíti, hanem növeli annak a támadásnak a nagyságát és veszedelmességét, amelyet megbélyegezni volt kénytelen.

Lapunk jelen számához 3/4 iv melléklet van csatolva.

Mikor a féktelen hatalom-vágytól hajszolt pápaság úgy szólván az egész világra szóló látványosságokkal riasztgatja a prot. birodalmak békességét és tüntetőleg támad a prot. világ közérzése és közhangulata ellen; a mikor jól táplált szolgái csufkodó kevélységgel merészlik a prot. birodalmak és országok hiveit vissza hivogatni (Vanutelli bibornok Londonban, Városy Gyula, kalocsai érsek Magyarországon stb.) az ő egyedül idvezítőnek képzelt felekezetükbe; s a mikor a legérzékenyebb oldalról is durva kisérletre mernek vállalkozni a prot. közgondolkozás ellen s ágyassággá akarják aljasítani a protestánsokra nézve azt, a mit saját hitelveik szerint szentséggé emeltek; a mikor titkon és nyiltan templomokban, iskolákban toborzót járnak és igy szervezkednek ellenünk a harcra! — oh ekkor, ilyen körülmények között csak Isten lehet az és nem ember, a ki — főként, ha még a kulisszák titkait is jobban ismeri másoknál — minden válogatás nélkül ki ne fakadjon . . .

Csak ez történt Zsilinszkyvel és Zsilinszky által! Ne őt kárhoztassák tehát a pápaság hivatalos és hivatlan lovagjai, étekfogói, pohárnokai stb., hanem az okot és okozót, amely és aki az ő kifakadásait, őszinte megnyilatkozásait előidézte.

Mert hát íme a kath. naggyűlés egész lefolyása, a jól előkészitett felolvasások s a mindenféle kisebb-nagyobb fegyveres csapatok hangos nyilatkozatai, szervezkedései, a Rakovszkyak, Majláthok, Molnárok, Barkóczyak stb. kardcsörtető kihivása, az egész nemzet különböző elemeinek a vallás örve alatt egymás ellen való ingerlése: — nem mind pecsétes bizonysága-e annak, hogy Zsilinszkynek joga, oka volt úgy szólni, amint szólt?! „Nem tanácsos a lélek ellen cselekedni“ — mondja a szentirás.

Az egész nemzet látja már évek óta, hogy a r. kath. egyház nem akar megférni a maga vallaserkölcsi missiója körében s nem elég neki a templom, iskola, a szentek serege, a kegyszerek tomérdeksége, hanem politikai hatalommá ágaskodik és diktálni akar az egész nemzetnek a maga felekezeti elfogúltságával és az eszközökben nem válogatós modorában. Ha a szegény emberi lelkeket féltené az elkárhozástól, a gyehenna tüzétől! De a maga nagy hatalmát félti, azért szervezi a hadseregeket s azért akarna urrá lenni széles e világon. A vallás csak köpenyeg Rómában, amely alatt a világhatalmi célzatok szuronyai rejlenek.

Mi hirdetjük, érezzük, tanitjuk iskoláinkban, templomainkban, hogy — „a haza minden előtt“, Róma magyar vitézei pedig esküsznek a pápa elsőségére s a hármas korona tulajdonosát üdvözleteikben is előbbre helyezik Szent István koronájának viselőjénél, aki előtt azonban szintén hódolva sugjákbugják a trón iránti törhetetlen hűséget s a királyi ház fundamentomos oszlopainak ajánlják magukat, akik nélkül rászakadna szegény hazánkra a végnélkülen ég.

A legközelebb lefolyt kath. nagy gyűlés után nincs többé semmi kétség arra nézve, hogy a pápás egyház hazai hivei teljes erővel vivni fogják a harcot Róma és a pápai világhatalom érdekében s nem ők lesznek az okai, ha itt az ország békessége fenekestől fel nem fordúl, ha a Barbiánók, Kobbok, Strasoldók és Karaffák korszaka itt be nem köszönt.

Hogy mit szól a kath. naggyűlés egy némely kikiáltott programmpontjához az alkotmányos magyar kormány, azt nem tudjuk; hogy mit szólnak ahoz még fönebb, azt annál kevésbé tudhatjuk. Szeretjük azonban hinni, hogy a kormányban lesz még elegendő erő arra, hogy e sokat szenvedett haza polgárait a legboldogtalanabb zürzavartól, a felekezeti torzsalkodásoktól megmentse s az 1848: XX. t.-c.-ben ígéretképen rejlő felekezeti egyenlőséget és egyenjogúságot megvalósitsa s ilyenmódon a pápás túlkapásoknak lehetőségig elejét vegye.

Gr. Apponyi Albertnek fényes alkalmat szolgáltatott a kath. nagy gyülés arra, hogy államférfiui bölcseségét és elfogulatlanságát igazolja.

Hogy az u. n. evangyéliumi szövetségre jó idő-e ez a mostani s hogy a kik abban tényezők, tanultak-e eleget a kath nagy gyűlés zajos történetéből; megtanulták-e p. o. hogy miképen nem kell az egyházak nevében demonstrálni s miképen kellene az egyházak vezéreinek tüntetés nélkül, láttatós felvonulások nélkül szolgálniok az isten földi országának ügyét: — azt majd meglátjuk.

Mi még most is ott állunk, hogy csak szentesített egyházalkotmányunk keretei között szeretjük munkában, termékenyitő verejtékezésben látni egyházunk hivatalosait.

Itt kellene fúni az Isten lelkének a holt csontok megelevenítése végett. Mert hiába minden országos zaj, vita, tüntetés, ellenkezés, ha otthon nem birjuk — a kicsiny szűk körben — magunkban és a ránk bizottakban, élővé tenni az Istennek lelkét és megépíteni az Isten országát.

Vigyázzunk, dolgozzunk és imádkozzunk, hogy kisértetbe ne jussunk és meg ne győzzön minket a világ, hanem mi győzzük meg magunkat és a világot!

Kálvin a történelem ítélőszéke előtt.

XVI.

Kálvin, a modern szabadságok megalapitója.

(Vége.)

Ekkor ennek a Kálvinnak volt egy látomása. Látott egy társadalmat, amelynek szabadsága az erkölcsiségben áll. Azt mondották: „Ő az első volt, aki az egyéni és mindenkire nézve egyenlő szabadságot szabatosan össze akarta egyeztetni az önmagunk által ránk rótt szigorú törvénnyel. Arról álmodozott, hogy a társadalmat az erkölcsi tökéletesség iránt való közös erőfeszítésre alapitsa.“ — Azt mondták továbbá: „Kálvin politikája erőteljes erőfeszítés volt arra nézve, hogy megteremtse azt, a mire a forradalmi mozgalomnak szüksége volt: az egyéni lélek positiv nevelését. Ez volt a magasztos célja ennek az egyszerű, ha nem barbár törvényhozásnak. A consistorium inquisitorikus szigorusága, ahelyett, hogy megtörné a függetlenséget, csak bátorította azt. Mert a genfi kormány nem rendőri rendszer volt, az egymásközt egyenlő emberek kölcsönös nevelés rendszere volt.“ Ime, ezért akart Kálvin, aki erkölcsi államot óhajtott, mert egyedül ebben virágozhatik a szabadság, miután az erkölcs nem független a vallástól, — vallásos államot, s minthogy az egyedüli vallás a keresztyénség, ezért akart keresztyén államot. — Azután, hogy felséges látomását megvalósithassa, miután a szabad akarat eszméjét a theologiában korlátozó és látszólag ellentétes elméletek környezték, a politikában korlátoló és látszólag ellentétes intézményekkel vette körül az egyént, a praedestinatio theologusa a fegyelem törvényhozója lett, és . . . és a kálvinista szabadság terjeszkedési hatalma ellenállhatatlan lőn.

Ekkor elképedve állunk meg!

Igen. Mondjátok azt a tudatlan vad embernek, hogy a legjobb eszköz egy golyó kiröpitésére az, ha azt bezárjuk egy gépnek tömör falai közé, amelyet — szinte úgy látszik — mintha csak azért készitettek volna, hogy azt visszatartsa. Az illető csodálkozva fog mosolyogni s nekünk nem fog sikerülni az ő hitetlenségét meggyőznünk. Ő továbbra is abban a meggyőződésben fog élni, hogy — ellenkezőleg — a legjobb eszköz a löveg szökelésének megkönnyitésére az, ha azt a szabad levegőre helyezzük és elháritunk utjából minden akadályt, amely emelkedését hátráltatná. Pedig jól tudjuk: csupán az a végetlen, visszafojtott, összpontositott erő, amelyet megtizszerez, százszoroz a semmitől meg nem törhető érc ellenállása, adhatja meg a golyónak csodálatos gyorsaságát és szörnyü hatalmát. Hát mi ehhez a vadhoz hasonlitunk. Azt mondjuk: hogyan, hogy tűzesen és diadalmasan rohanjon előre, ki kellett-e a szabadságnak szöknie abból a szigorú fegyelemből, amelyet Kálvin a kötött akarat és a praedestinatio háromszorosan kemény bronzából öntött? S a tény itt áll előttünk. Egyedül a Genfben kiformált szabadság, amelyet a lelkiismeretek mélyén összenyomhatatlanabbul visszafojtottak és szoritottak, mint a szilárdan edzett acélt, ütötte az inquisitiók, a legyőzhetetlen armadák, a Szent Bertalanéjek, a százados fanatismusok és despotismusok régi világán azokat a végtelen réseket, amelyeken a modern világ összes szabadságai áthaladtak.

*

Ime, ezeket beszélte nekem az a kő, amely alatt Knox János nyugszik. De még az önök számára is mondott, fiatal barátaim egy-két szót, amelyet befejezésül szivesen elfogok önök előtt ismételni.

Valóban elámulva és mindinkább-inkább megindulva hallgattam azt; mert abban az arányban, amint így előttem végigvonúlt a kötött akarat és a praedestinatio pöre, Kálvin pöre, theologiai elmélkedéseim lassankint hazafiui aggodalmaimnak engedtek helyet.

Ah, barátaim! Hazafiak vagyunk, ha lábainkkal tapodjuk a földet, amely minket születni látott: de még inkább hazafiak vagyunk, ha egy ismeretlen földet tapodunk. És ott lenn, ott fenn, északon, távol a mi oly gyakran kék és meleg egünktől, a vendégszerető Skótország ködei közt, míg e sir csöndjét hallgattam, Franciaország földje felől egyre tisztábban és észrevehetőbben egy aggodalmas, gyászos viaskodás viszhangjai hatoltak füleimhez... Ekkor, tisztábban látva, mint bármikor (a fény, amely egy idegen égről száll alá, oly erős) hazánk hibáit és versenytársaink kiválóságait, de viszont az ő hibáikat és a mi kiválóságainkat is, kimondhatatlan meghatottsággal egy másik protestánsnak halálos ágyán mondott szavai jutottak eszembe: „Franciaországot, gyermekeim, nagyon kell szeretnünk!"

Bizonyára, a kik itt vagyunk, mindnyájan szeretjük hazánkat. És ez nem érdem. Mert a haza a polgárnak az, ami az evangyéliom szerint, a feleség az ő urának. Az, a ki szereti feleségét, a ki szereti hazáját, önmagát szereti. És mi nem tartják azt, hogy minálunk van a hazafiság monopoliuma, hanem époly kevéssé kételkedünk egy katholikus hazafiságában, mint a mienkben. Sőt azt sem hisszük, hogy egyedül vagyunk birtokában amaz erő titkának, amely képes hazánkat megmenteni. Csupán, ez igaz, mi protestánsok (s ez protestáns voltunk egyik oka) azt hisszük, hogy ebből az erőből több van bennünk, mint a többiekben és önök, leendő lelkészek (ez hivatásuk egyik oka) azért vannak itt, hogy kimerítsék ezt az erőt a mi öreg theologiánkból, amely mindig felülvizsgálható és a mi öreg bibliánkból, amely mindenkor szuverén.

Ott künn, a nagy csata dühöng; az egyház és a haza földje remeg a harcosok erőfeszitése alatt; holnap, holnapután önökön lesz a sor, önök fognak a viadalra kiszállani... De míg ez eljön, itt, a tanteremben, dolgozó és imádkozó szobáikban, virasszanak és készüljenek elő a harcra...

Kötelességünknek, mindannyiunk: tanárok és tanulók kötelességének, ama kötelességünknek, amelyre minket hivatásunk és a körülmények, a múlt és a jelen elszólitanak, elgondolására reszketés fog el engem, de nem a félelemé, amely megbénit, hanem a felelősségé, amely megszentel. Ez alatt az év alatt, barátaim, nem lehet, nem szabad elveszett óráknak, elhanyagolt leckéknek, haszontalan tanulmányoknak, gyászos olvasmányoknak, lanyhaságnak, amely enervál s a hit és a lelkiismeret végelgyengülését készíti elő, előfordulniok! Ez nem csupán bünös, hanem érthetetlen árulás lenne.

Virasszunk és készüljünk elő a harcra. Most csak annak számára van hely, a mi erősit, fölkelt, fölserkent... A véres ütközetekben, amelyeknek tompa morgása olykor közeledni látszik, mint a hogy közeledik az egyre jobban elborúló égen a zivatar, amely a villámot hordja magában — nem láttuk-e tegnap is cikázni villámlását? — a nagy problema, amelyre a tudomány figyelme irányúl, az, hogy megtaláljuk romboló szerszámaink számára a hajtó erő maximumát: a minél erősebben robbanó lőport és az ellenállás maximumát: aminél jobban megedzett acélt. Ekkor a szörnyű rombolás bizonyos.

De a népeknek a testekért és a földért folytatott eme háborui csak epizódok, az eszmékért és lelkekért vivott még szörnyűbb harcban. És azok előtt, a kik nem rombolni, hanem menteni akarnak, ugyanaz a problema vár a megoldásra. A diadal azoké lesz, a kik a hajtó erő maximumával fognak rendelkezni, vagyis szivökben a leghivőbb szenvedéllyel és az ellenállás maximumával, vagyis lelkismeretökben a legerkölcsösebb fegyelemmel. Ekkor a dicső üdvösség bizonyos lesz.

Szenvedély és fegyelem! Fegyelem és szenvedély! Kálvin és a kálvinisták végesvégig szenvedélyből, valamint végesvégig fegyelemből állottak. Ekkép alapitották meg a modern szabadságokat. Ma ezeket mindenfelől veszély fenyegeti. Ekkép fogják önök is, fiatal barátaim, ezeket helyreállitani.

Elmondám. *Doumergue E.*

XVII.

Kálvin János. Id. Br. Vay Miklós szerint.

A tiszáninneni egyházkerület nagy emlékü főgondnoka 1864-dik évi tavaszi egyházker. gyülési megnyitójában egyebek közt igy szól Kálvin Jánosról s igy áldozik a nagy reformátor emlékének: „Mindezek után nem tagadhatom meg magamtól, hogy Kálvin János halálának a jövő május hó 27-én előfordulandó három százados évnapjáról meg ne emlékezzem; mert noha helyes lehet azon hitfeleink nagyrészénél elterjedt meggyőződés, miszerint talán sértetnék e lehető legszigorúbb, életében minden külső fényt s zajt határozottan megvetett, sőt ezeket, mint állíttatik, még temetésénél is eltiltott, önzéstelen nagy férfiúnak történelmi s hagyományos szent emléke az által, ha halála évnapját, az e jelenkorban annyira divatos díszünnepélyek kíséretében akarnánk megtartani: de annyit mégis kétségtelenül igényel a kegyelet, hogy feledhetlen nagy emberünkről ezúttal is bevalljuk azt, miként a vallásra éppen úgy, mint a társadalmi szabadságra s alkotmányosságra köz-

vetlenül együtt s egyszerre nálánál nagyobb befolyást nem gyakorlott e világon soha még senki; s hogy különösen a két magyar haza, nemcsak a reformált hitet, de nagy szelleme mozgató hatalmas erejének köszöni azt is, hogy békekötések szilárd alapjain megújított s kiegészített, tetszhalotti álmából is majd ismét új, annál szebb életre ébredendő alkotmánya erőben és tartósságban túlszárnyalhatá a középkor minden más, az idők hatalma által nagy részben már lerontott állam szervezetét.

Azt hiszem tehát, hogy ezt megannyiszor s ez alkalommal is elismerőleg kimondani önérzetet emelő, kitartásra buzditó kötelessége minden igaz, vallását és alkotmányát bármely körülmények közt is hőn szerető magyar kálvinistának. És midőn ez órában mi is tettünk legalább ennyit, megkísértők a dicsőült iránt tartozó örök hálánk csak is ihletségénél fogva hozzá méltó adóját némi részben lefizetni."

XVIII.

Kálvin János Heiszler József szerint.

A genfi pantheisticus irányú spiritualismus megszüntetése. az erkölcsök helyreállítása, az egyházszervezet megszilárdítása Kálvin Jánosnak tartatott fenn. Ez az ő történelmi dicsősége.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Végre Genfbe vetődött, hol őt Farell az Isten nevére kérve, megmarasztalá (1536.). Itt a különben mély kedélyű és szelid gondolkozású. de akaratszilárd férfiú a libertinekkel folytatott élénk harcában kifejtette szelleme egész erejét, melyet szigorú következetessége akár a gondolkozás, akár a cselekvés terén egyiránt félelmessé tett. E csatában győztek ugyan elsőbben a libertinek s Kálvinnak Genfből távoznia kellett (1538.). Innen Strassburgnak vette utját, hol egy ideig. mint hitszónok és tanár működött, hol egyszersmind nem egy alkalma volt a német reformátióval közelebb érintkezésbe jönni. Itt érte őt azon megérdemlett megtiszteltetés, hogy Genf, mely őt mintegy három évvel ezelőtt elutasitá, most fényes ovátióval vezette vissza (1541.). Most új csatát kezd azon libertinismussal, mely magában a tanácsban erős párttal birt s mely előtt már egyszer hátrálnia kelle. De épen ez mutatja ezen férfiú lelki nagyságát egész bámulatos fényben. Az igazság roppant intensiv erejével egy maga szembe száll győzelmes elleneivel s harcát most kettős diadal koszorúzta meg: az egyház és állam reformációja egyszerre.

Nevezetes e komoly reformátor történetében az is, hogy tudománya sulyával, lelke kitartásával a helvét egyház Zwingli irányát nem csak ellensulyozá, hanem valóban háttérbe szoritá. S míg Helvéciat lelkével betölté. messze kiterjedő levelezései által befolyását annak határain túl is érvényesitette A kitisztított templommá alakított Genf szellemi dictatorsága alatt biztos menedékhelye lett minden üldözöttnek s az általa alakított egyetemet hirtelen rendkivűl hiressé s keresetté tette s midőn meghalt (1564 május 26.), azon öntudattal tehette le az egyház vezetését Béza Todor kezei közé, hogy a reformált egyházak orthodoxismusa oly bevégzett tény. mely nevének földi halhatatlanságot biztosit.

Jegyzet: Kálvin Luthert többre becsülé Zwinglinél s ennek úrvacsoráját igen pusztának s merev világi intézménynek tartotta. Azonban Lutherrel, ki őt tisztelé, soha közelebb érintkezésbe nem jött, hanem annálinkább a szelid, tudós Melanchtonnal. Az ágostoni elvekre nèzve áll az, hogy azokat sokkal mélyebben át hatotta s tisztábban használta fel, mint Luther Irásmagyarázata pedig aránytalanúl mélyebb a Zwingliénél, de egyszersmind alaposabb, tudományosabb. mint a Lutheré, ki gyakran túlmelegen, több bátorsággal, mint óvatossággal bánik el a kezébe vett szöveggel. Abban megegyez Zwinglivel hogy az egyházi hagyományokat szintén elvetendőnek tartotta de annek úrvacsora-tanát kielégitőnek nem találván, annak kiegészítése végett Berengár elméletét léptette életbe. mely szerint a szent jelekben a hivő hit által és igy csak szellemileg veszi magához a Krisztus testét és vérét (az Isten jobbján ülő Krisztus testéből kisugárzó erő által) és igy a hitetlen csak kenyeret és bort élvez egyedül. E felfogás összevezető hidat képez Luther és Zwingli között. Praedestinació tanában sokkal következetesebb a praescienciát tanitó Luthernél; mert Istennek a teremtettséghez viszonyát helyesebben kifejezi az absolut intézkedés az absolut tudásnál.

A főiskolai igazgató-tanács szeptember 10-iki ülése.

Mielőtt a napi rendre felvett ügyek tárgyalását megkezdette volna, megnyugtató és jóleső kötelességet teljesített az igazgató tanács. Örömmel üdvözölte *Fejes Istvánt*, a főiskola érdemes egyházi algondnokát abból az alkalomból, hogy betegségéből teljesen felgyógyult, hosszú és boldog életet kivánva részére, hogy hasznos és sikeres munkásságát főiskolánk, egyházunk és a magyar protestantizmus javára még igen sokáig folytatnassa. Az algondnok viszont köszönetet mondott azért a meleg rokonszenvért, amelynek az igazgató-tanács betegségének ideje alatt többszörösen is kifejezést adott s igérte, hogy mig néki a gondviselés erőt ad a munkához, együtt óhajt működni ezentul is az igazgató-tanáccsal főiskolánk jövőjéért és fejlődéséért.

Szerencsekivánatai mellett köszöntötte az egyházi algondnok, az igazgató nevében is *Bálint Dezső* és *Meczner Béla* igazgató-tanácsosokat. Előbbit abból az alkalomból, hogy az alsózempléni egyházmegye e hó 2-án esperesi hivatalába igtatta, utóbbit, hogy a király a magyar főrendiház tagjává nevezte. Áldást kivánt a két kitüntetett férfiunak az egyház és a haza érdekében végzendő munkásságára.

Áttérve a napirendre, az igazgató tanács a következő általánosabb érdekű határozatokat hozott.

Szabó Endre igazgató-tanácsos elhunytával a főiskolai igazgató-tanácsban egy papi igazgató-tanácsosi hely megüresedett. Az igazgató-tanács javaslatot terjeszt az egyházkerületi közgyűlés elé, hogy ez a megüresedett állás már a folyó évi őszi közgyűlésen betöltessék.

Dr. Ferenczy Árpád. kinek az előljáróság betegség címén augusztus hó 31-éig, mint az egyházi törvények által megengedett végső terminusig egy évig terjedett szabadságot adott, szeptember 1-én nem foglalta el tanszékét. Sőt előadván, hogy egészségi állapota miatt tanári működését az új tanévben sem folytathatja, bejelentette, hogy végkielégitése érdekében a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez folyamodni óhajt. Az igazgató-tanács ezek alapján megüresedettnek nyilvánitotta ki *Ferenczy* tanszékét, tudomásul vette e tanszékre a pályázat időközi kiirását s az őszi egyházkerületi közgyűlést megelőzőleg tartandó üléséből előterjesztést tesz a közgyűlésnek e tanszék végleges betöltésére.

Pályázatot hirdetett az algondnokság a *dr. Finkey József* halálával megüresedett jogi tanszékre is. Az igaz-

gató-tanács tudomásul vette azt s a tanszék betöltésére is ugyanezen üléséből tesz javaslatot az egyházkerületnek.

Mint lapunk megelőző számában jelentettük, *Nagy Béla* theologiai rendkivüli tanár a dunántuli ref. egyházkerület theologiai vizsgáló bizottsága előtt magántanári képesítést szerzett. Az igazgató-tanács örömmel vette ezt tudomásul s az egykázkerület ide vonatkozó határozata alapján azt javasolja, hogy *Nagy Béla* ez évi október 1-től theol. nyilv. rendes tanár gyanánt véglegesíttessék.

A jogakadémiai tanároknak már régóta megígért fizetéskiegészítését a közoktatásügyi miniszter ez évi január 1-től folyóvá tette. Ezzel a felekezeti jogakadémiák rendes tanárai ugyanahoz a javadalomhoz jutottak, törzsfizetésük szempontjából, mint az állami jogakadémiák rendes tanárai. Rövidséget szenvedtek azonban a fizetéskiegészítések utalványozásával a felekezeti jogakadémiák rendkivüli tanárai s egyúttal az akadémiai bölcsészeti tanár is, kiktől a miniszter megtagadta a fizetési pótlékot és pedig annak dacára, hogy az idevonatkozólag kiadott tajékoztatójának egyik irányelvét hangsulyozottan az képezte, hogy a felekezeti jogtanárok fizetését az államiakéval mindenben megegyező elvek szerint óhajtja rendezni. Az igazgató-tanács a miniszternek e szükkeblűségében maga is méltánytalanságot látott s ép azért azt javasolja az egyházkerületnek, hogy a közoktatásügyi miniszterhez intézendő előterjesztésben e sérelem orvoslását kérje.

A jogtanárok fizetésrendezésével természetszerű kapcsolatba jutott a theologiai tanárok fizetés-felemelésének ügye is. A méltányosság is, a jogviszonosság is, de meg az egyházi törvény is azt követeli, hogy a theologiai tanárok fizetésrendezése a jogtanárokéval megegyező megoldást nyerjen. És az igazgató-tanács ily értelemben javaslatot is tesz az egyházkerületnek. Az ehez szükséges összeg ez idő szerint évi 10.600 K. Minthogy pedig a főiskolának mai pénzügyi állapota, tekintettel a folyton fejlődő szükségletekre is, ennek a tehernek a maga egészében való viselését nem birhatja meg, arra kéri az igazgató-tanács az egyházkerületet, hogy annak felerészét az egyházkerületi pénztár fizesse, jóakaratú figyelembe-vételével annak a kétségtelen ténynek, hogy a pataki theologiának a kor színvonalán való tartása az egyházkerületnek is érdeke és feladata.

Abban az esetben pedig, ha a kerület a ma rendelkezésére álló alapok egyikből sem folyósíthatná az 5300 koronát, az igazgató-tanács megjelöl két alapot, amelyeknek egyikéből vagy másikából az egyházkerület e kiadását fedezhetőnek véli. Az egyik alap a régi államsegélynek felemelése volna, melynek a közoktatásügyi minisztertől való kérelmezésére egy konventi küldöttség felkérését hozza javaslatba.

A második mód, amelyen az egyházkerület e szükségletét fedezhetné, a konventnek egy, valamennyi egyházkerületre sérelmes határozata megváltoztatásán alapúlna. Ennek sikere érdekében főiskolánk egyházi algondnoka a Sárospataki Lapok hasábjain még a mult év végén harcot jelentett be s most, az egyházkerületi közgyűlés és a konventi ülés előtt, időszerűnek tartom e kérdésnek az érdeklődőkkel való rövid megismertetését.

A mult évi tavaszi konventi ülés u. i. kimondotta, hogy abból a 2.096,400 koronából, mely az államkormány által a két prot. egyház részére biztosított 3 millióból a ref. egyházra esik, adócsökkentésre 70%-ot vagyis 1.467,480 koronát szakit ki, holott a kormányhoz juttatott előterjesztésben e célra 1.400,000, a lelkészi nyugdíjintézetre 400,000 és közigazgatásra 483,000 korona volt előirányozva és kérelmezve. Azt a kerek számban, 67,000 koronát, mellyel az adócsökenési alapot megnövelte, a közigazgatási államsegélyből vonta el. Ennek a közigazgatás céljaira való visszakövetelése az egyházkerületnek fontos érdeke lévén, az igazgató-tanács azt javasolja az egyházkerületnek, hogy tegyen előterjesztést a konventhez ez összegnek a közigazgatás céljaira való visszahelyezése érdekében. E lépésének sikere esetén u. i. egyházkerületünkre a 67000 koronából mintegy 10000 korona esnék közigazgatási célra, minek folytán az egyházkerületi közigazgatási pénztárból 10000 korona szabadulna fel, mellyel az egyházkerület autonomice rendelkezhetvén, annak egy része a theol. tanárok fizetésrendezésére lenne fordítható.

A közoktatásügyi miniszter annak a 10000 koronának első részletét, amelyet a főiskola könyvtár berendezésére engedélyezett, 3000 koronában folyósította. Ez az összeg, felhasználásáig, egyelőre gyümölcsözőleg takarékpénztárba helyeztetett.

A főiskolai internátusban mindössze 14 tanuló jelentkezett. Valamennyi gimn. növendék. Az igazgató-tanács a felügyelettel, a köziskolai szék előterjesztésére, *dr. Végh János* főgimn. helyettes tanárt bizta meg s a főfelügyelet vezetésére a főgimnázium igazgató-tanárát kérte fel.

Főiskolai alkönyvtárnokká egy évre a köziskolai szék *Sáfrán Jenő* végzett hittanhallgatót választotta meg. Az igazgató tanács a választást megerősítette s a megválasztott alkönyvtárnokot, hivatali esküje letételével hivatalába igtatta.

Az 1876-ik évben érettségit tett s 1906-ban a főiskolában 30 éves találkozóra egybegyűlt osztálytársak azzal is meghálálni óhajtották a főiskolától nyert javakat, hogy alapítványt tettek, melynek kamatait, évenként felváltva, a közpénztár és az a VIII-ik osztálybeli tanuló kapja, ki a legjobb magyar történelmi tárgyú dolgozatot készíti. Az alapítványi összeg nemsokára 1000 koronára nő. Az alapítók bemutatták alapító levelüket s ezt az igazgató-tanács, elismerésének kifejezése mellett, elfogadásra felterjeszti az egyházkerületi közgyűléshez.

Elintézte az igazgató tanács a korengedélyért, a tápintézeti jótéteményekért és a tandíjmenteségért benyujtott folyamodványokat s határozott még több más közigazgatási, vagyoni és tanügyi kérdésben is.

e. j.

Templomszentelés Lövő-Petriben.

Lövő-Petri község Szabolcsvármegye kisvárdai járásában, Kisvárdától keletre 14 kilométer távolságban fekszik; kis falu, mintegy 500 lakossal, akik közül 384 református, a többi bevándorolt zsidó, róm. és gör. katholikus. A földesúr itt is, mint Szabolcsmegye s az ország annyi más helyén kipusztúlt, a szép 1600 holdas birtok, a nagy udvarral és úri lakkal együtt a 80-as évek elején idegen kézre került. Ez az idegen, ez az új földesúr — kivételképen — nem zsidó volt, hanem egy debreceni prot. nagykereskedő: *Sesztina Lajos*. Ennek halála után a birtokot fia: *Sesztina Jenő* örökölte. Ő otthon vezeti az üzletet, a birtokot bérbe adta s csak ritkán, évenkint egyszer-kétszer fordúl meg kastélyában. De lélekben, úgy látszik, sokszor ott van Petriben és érzi a szegény falusi lakosok búját-baját; a régi udvarházzal együtt a régi földesúraknak, a község és egyház patronusainak a régi jobbágyok, a régi kálvinista eklézsia iránti szeretete is beköltözött szívébe. Lehet, hogy ez a szeretet már édes atyja

szívében is ott lángolt s tőle örökölte fia, de mindenesetre az édes atya emléke gyújtotta azt benne lángra . . .

A lövőpetri ref. egyház temploma, amely 1822—24-ben épült s amelyben már a 25-ik lelkész hirdette az evangyéliom igéjét, — tanította a hiveket szerénységre és alázatosságra, lassankint kezdte megérezni az idő vasfogát. Tornya. illetőleg a torony gyanánt szolgáló harangláb gerendái elkorhadoztak, a templom teteje kilyukadozott, belől a szószék s padok sorba repedeztek, úgy hogy a hivek 1905. elején tanakodni kezdtek, mi módon lehetne templomukat kijavítani s elébe egy tornyot huzatni. Készek voltak az önmegadóztatásra, kiki felajánlotta azt, amit ereje és tehetsége szerint (sőt némelyik talán még azonfelül is) ajánlhatott, beszéltek, alkudoztak a vállalkozókkal, mesteremberekkel, de még mindig volt hiány. amelyet nem tudtak miből fedezni. E szorongattatásuk közben támadt *G. Nagy Kálmán* lelkésznek az az igazán Istentől sugallt gondolata, hogy írjon földesuroknak, tudakozódván nála a fedőlemezeknek jutányos árban való beszerzése iránt. Levelére március 15 én kapott választ, amelyben a földesúr tudatja vele a fedőlemezek árát, valamint az engedményt is, egyebekben azt irja a lelkésznek, hogyha lehet a templomfedést még halasztani, ne hozzanak ebben végleges határozatot, míg ő néhány hét mulva személyesen nem beszél a lelkésszel Petriben, mert neki tervei volnának az építkezésre vonatkozólag. Április 26-án csakugyan elment oda feleségével együtt s ott előadták a lelkésznek azon szándékukat, hogy ők *a lövőpetri egyháznak a magok költségén új templomot építtetnek;* a tervet majd elkészíttetik s elküldik az egyháznak. Augusztus 15-én el is küldték s azt az egyház köszönettel elfogadta. Miután a tervet az egyházmegye is helybenhagyta, a következő évben az új templom építése megkezdődött; 1906. augusztus 13-án volt az alapkő-letétel. Az építésnek sok akadálylyal kellett küzdenie; az építési anyag (mész, tégla, ács-, bádogos-, lakatosmunka) mind Debrecenből érkezett a kisvárdai állomásra; a hivek készségesen vállalták a befuvarozást, (az általok végzett fuvarozási munkálat értéke 3419 koronára becsülhető) de egyszerre — épen a legszorgosabb aratási munka idején — oly sok anyag érkezett, hogy nem birták beszállítani s a földesúrnak emiatt 1000 kor. fekbért kellett fizetnie és a szomszédfalvak fuvarosait igénybe vennie, ami újabb 1200 kor. kiadást jelentett. Mikor hozzáfogtak az építéshez, kellett a sok víz a mészoltáshoz, a falu kutjai nem birták a kellő mennyiségű vizet szolgáltatni, úgy hogy az építést abba kellett hagyni s neki fogni egy kút furatásának. A 64 méter mélységű, a falu közepén álló kút furatása ismét, mintegy 1200 koronába került; a földesúr azt a községnek ajándékozta. Végre zavartalanúl haladt elő az építkezés. Eközben a hivek az új toronyba saját költségükön, régi, kisebb harangjuk mellé egy nagyobb harangot önttettek; az új harangot Egry Ferenc kisgejőci harangöntő készítette 1360 koronáért, (ez összeg jelentékeny része amerikai pénz) fölszerelése és a toronyban való elhelyezése 150 kor., sulya 279 kilogramm; felavatták 1907. dec. 1-én *Margit* név alatt, a keresztanya: *Sesztina Jenőné, szül. Csanak Margit* úrnő után. Végre a folyó év nyarán a templom minden munkája elkészült; az asztalos munka kisvárdai iparos műve, minden egyéb alkotórész Debrecenben készült. A harangon kivűl egyes lelkes hivek egyéb adományokkal is járúltak az új templom fölszereléséhez: így Barta Ferenc és felesége, Molnár Piroska egy chinaezüst boros kannát, Makláry Dániel és neje, Réz Mária 2 darab kenyértartó és osztó tányért, Dohos Józsefné egy kézi abroszt, végűl Sesztina Jenőné egy remek munkájú nagy veres plüsheselyem úrasztali terítőt adományozott

Ennek az új templomnak — melyet Sesztina Jenő úr saját jószántából, édes atyja emlékére, saját költségén (több mint 40,000 kor. költséggel) építtetett — ünnepélyes felavatása szeptember 13-án ment végbe. Ritka, sőt csaknem egyedűl álló templom ez magyar ref. egyházunk körében: száz esztendővel visszamehetünk, ha ugyan nem egészen a fejedelmi korig kell visszamennünk, míg olyan templomra akadunk, mely nem a hivek verejtékes munkájából, összerakott filléreiből épült fel, hanem amellyel a földesúr ajándékozta meg — szive sugallatából — gyülekezetét. Oly nagyszerű adomány ez, amely előtt lehetetlen tisztelettel és hódolattal meg nem hajolnunk!

A veres cseréppel fedett új templom-torony jó izlésre valló, derék, nemes alkotás: méltó elismerés illeti meg érte *Tóth István* debreceni műépitészt. A torony nem a szokásos sablon szerint áll a templom előtt, hanem a négyszögű épülettömb utcai balsarkából emelkedik fel a magasba. Belől a templom tágas, világos, ügyes symmetrikus beosztású; belső térfogata oly nagy, hogy még 100 év mulva is képes lesz L. Petri lakosait befogadni.

A felavatás szűkebb, családiasabb jellegű ünnepély keretében folyt le: idegenek alig néhányan voltunk jelen; a földesúr nem akart alkotásával hivalkodni, csak családjának, rokonságának tagjait hivta meg erre az ünnepélyes alkalomra. Az avatási ünnepély a templom ajtajában kezdődött: itt a földesúr, aki karján édes anyját vezette, átvevén az építésztől a templom kulcsát, néhány egyszerű, szivből származó szó kiséretében átadta azt Görömbey Péter f. szabolcsi esperesnek, ki köszönettel átvevén azt s igéretet tevén arra, hogy e templom az Atya- Fiú- Szentlélek-Isten tiszteletére, a hivek valláserkölcsi nevelésére, a ker. szeretet gyakorlására fog használtatni, átadta a kulcsot s vele a templomot használatra az egyház lelkészének, aki az Atya- Fiú- s Szentlélek-Isten nevében megnyitotta az új templomot. A bevonúlt s a templomot szinültig megtöltő közönség örömérzések közt gyönyörködött a szép Isten-házában; de kinek öröme lett volna nagyobb, mint a hiveké, akik Isten ingyen kegyelméből a régi, szűk, rozzant templom helyett, íme, ily remek új templomhoz jutottak. Áradt is buzgón a fohász ajkaikról az egek urához, hogy áldást kérjenek arra, akinek szivét Isten megihlette s az ő akaratának végrehajtójává tette. A felavató és hálaadó imát *Görömbey Péter* esperes, az alkalmi egyházi beszédet *Szele György* debreceni lelkész tartotta I. Krón. XXIX. 16—17. v. alapján, amelyben az új templomot úgy mutatta be, hogy az egyfelől az Isten dicsőségére, másfelől emberek tisztességére épült. Mind az ima, mind az egyházi beszéd méltó és ékes kifejezése volt azon érzelmeknek és gondolatoknak, amelyek ez alkalommal a hallgatók szivét-lelkét eltöltötték, de egyúttal fokozták a megindúltság, felmagasztosúltság érzelmeit. Az egyházi beszéd végeztével *Nagy Kálmán* lelkész olvasta fel a templomépítés történetét; midőn a földesúr előtt gyülekezete mély hálaját tolmácsolta a nagyszerű adományért, szavai közben

lehullott a lepel a templom falába illesztett márványtábláról, melyen a következő felirás olvasható: „E templomot Isten dicsőségére saját költségükön építtették a lövőpetri ref. egyháznak nagybákai *Sesztina Jenő* úr és neje *Csanak Margit* úrnő. Isten áldása legyen rajtok! 1907. év". Utána testvérbátyja: *Nagy István* gemzsei lelkész lépett az úrasztala elé s szép, tartalmas úrvacsorai beszédet mondott, majd ugyanő *Görömbey István* cserepeskenézi lelkésszel együtt kiosztotta az úrvacsorát. Keresztelés, esketés nem akadt. Emelkedett érzéseinket, amelyek az ünnepély alatt szivünket eltöltötték, csak a nagyon is ósdi, primitiv éneklés szállította le a prózai valóság szinvonalára. A felavatási ünnepély után az esperes úr elnöklete alatt egyháztanács-gyűlés tartatott, amelyen előbb az esperes úr az egyházmegye, majd a lelkész a presbitérium és az egész gyülekezet nevében fejezte igaz szivből származó köszönetét a földesúrnak nemes adományáért.

Délután 2 órakor mindnyájan, kik ott ünnepeltünk, esztina Jenő úr és családja szivesen látott vendégei voltunk. A felköszöntők sorát Görömbey esperes úr nyitotta meg, a házigazdára és kedves feleségére ürítvén poharát; a háziúr a mai ünnepély szereplőit: a lelkész urakat, Szele Gy. lelkész úr a lövő-petri egyház hiveit, Rácz Lajos a Sesztina- és Csanak-család két. a közpálya előkelő állásaiban működő tagját: Tóth János közoktatási államtitkárt (aki sürgős elfoglaltatásai miatt nem lehetett jelen) és Veszprémy Zoltán hajdúmegyei főispánt, Veszprémy Z. főispán az ünnepelt háziúr édes anyját, végül a háziúr az ő kedves munkatársát, eszméinek megvalósítóját, Tóth István műepitészt éltette.

Aki pedig azt hiszi, hogy Sesztina úr a templomépitéssel a maga elé tüzött célt megoldottnak tartja, erősen csalatkozik. A templom után következik *az iskola*. Miután a régi iskola szűk, rozzant helyisége nem képes a növendékek megszaporodott seregét magába fogadni, a földesúr a régi templomot alakíttatja át iskolává, egyrészét elrekesztvén tanácsteremnek. Az új iskolába természetesen új padok, új fölszerelés fog majd kelleni. De itt is aligha fog még megállani. Nem adok neki pár esztendőt, hogy a régi elavult éneklés megjavításáról is fog egy csinos orgona beállításával gondoskodni. Mert amit ő tesz, azt egészen teszi.

Adjon Isten sok községünknek, sok ref. egyházunknak ilyen új földesurat! *R.—s.*

A gömöri ref. egyházmegye őszi közgyűlése.

A gömöri ref. egyházmegye f. évi őszi közgyűlését aug. 31-én tartotta Rimaszombatban a főgimnazium tornacsarnokában. E közgyűlésünk a népesebbek közül való volt. Mintha a felettünk megnehezedett időjárás önkéntelenül is tömörülésre sarkalná az egyház embereit?! . . . *Csabay Pál* esperes lélekemelő szép imában kérte tanácskozásunkra Isten áldását. Ezután jelentette, hogy egyházmegyénk gondnoka, *Bornemisza László*, ki Gömörvármegyének alispánja, (Rimaszombatban lévén e gyűlés napján Darányi Ignác földmüvelésügyi miniszter), hivatalos elfoglaltsága miatt nem jelenhetett meg a gyülésen (A délutáni ülésen azonban már jelen volt — azokkal a világi férfiakkal együtt, kik szintén hasonló okból voltak kénytelenek délelőtt távol maradni.) s ennek következtében a legidősebb vil. tanácsbírót, *Tornallyay Zoltánt*, kérte fel a vil. elnöki szék elfoglalására.

A gyűlés törvényszerű megalakulása után a gondosan és szépen kidolgozott esperesi jelentés olvastatott fel. E jelentésnek kiemelkedő, sőt megkapó részlete volt az, melyben az elmult félév alatt elhunyt kiváló egyházi férfiakról emlékezett meg az esperes. Különösen találó jellemképét festi e jelentés Bartók János volt gortvakisfaludi lelkésznek, Szabó Endre ungi esperesnek és Kiss Áron tiszántuli püspöknek. — Az egyházmegyei élet minden részletére gondosan kiterjeszkedő esperesi jelentés kedvező alkalmat szolgáltatott ara is, hogy ünnepelhesse közgyűlésünk — habár nem volt is jelen — egyházmegyénk szeretett gondnokát, *Bornemisza Lászlót*, abból az alkalomból, hogy Ő felsége a király, a közéletnek e munkás s kiváló férfiát kitüntetésben részesítette, kinevezvén udvari tanácsossá. — E gyülésen foglalta el *dr. Katona László* rozsnyói ügyvéd, a rozsnyói egyház főgondnoka, jegyzői állását s jóreménység és jó kivánatok kiséretében letette a hivatalos esküt.

Beszámolt *Buzi Márton*, egyházmegyei tanügyi bizottságielnök, egyházmegyénk elemi népiskoláinak mult iskolai év állapotáról. A gondosan összeállított elnöki jelentés örvendetes — szellemi és anyagi — haladásról tesz tanubizonyságot. Az iskoláztatás határozottan javult egyházmegyénk területén, az iskolába nem járók száma 3%-ról 1%-ra szállt; a mulasztások száma azonban még mindig magas, éppen ezért e tekintetben a legszigorubb eljárásra utasította közgyűlésünk az iskolaszéki elnököket. A vallástanításra — jelentés szerint — általában nagy sulyt helyeztek az elmult évben tanitóink; azonban az öszhangzatos ének-tanitás még mindig nagyon sok kivánni valót hagy hátra. — E jelentéssel kapcsolatban elismeréssel emlékezett meg a közgyűlés két kiváló tanitóról — névszerint: Szombathy Pál gömörszőllősi tanitóról, ki a Gömöri Ref. Tanitóegyletnek is közbecsülésben álló s szeretett elnöke és Katona Károly zádorházai tanitóról — kik 40 évet töltöttek már be a nehéz néptanitói pályán.

A lelkész-értekezlet indítványa alapján tiltakozott a közgyűlés a „Ne temere" kezdetü pápai enciklika ellen s felterjesztésében tiltakozásra kéri a kerületi közgyűlést is. Úgy szintén jk. felterjesztésben kéri a kerületi közgyűlést a jezsuitákra vonatkozó 1773. évi t.-c. érvényesítése érdekében kifejtendő akcióra is. Mindkét felterjesztés aktuális; gyors és határozott cselekvést kiván. Az a remény hatotta át a közgyülés minden egyes tagját, hogy kerületi közgyűlésünk e kérdésekben szokott erélyével fog fellépni.

Mindazon ügyekben, melyekre nézve a kerület véleményt kért a megyéktől, jegyzőkönyvi felterjesztést készített közgyűlésünk. Igy pl. *az italmérési helyiségek vasárnapokon való zárvatartásának* kormányhatósági elrendelését sürgeti egyházmegyénk; az egyházmegyei számvevőszékek szervezete és ügyviteléről, továbbá az elhagyatott szegények és árvák gondozásáról szóló egyházkerületi szabályrendelet-tervezeteket — egy pár módosítással — elfogadásra méltóknak véleményezte közgyülésünk; azonban az egyházlátogatási jegyzőkönyv mintáját tartalmi szempontból teljesen átdolgozandónak ítéli, mivel a kérdések csoportosítása s részben irányzata is eltér a törvény szövegében levő csoportosítástól, mely csoportosítás rendszeresebb s logikusabb, mint a mintáé.

Vattai László alaposan megokolt előadói tervezete alapján gondoskodott a közgyűlés a lelkészi nyugdíjintézeti teher könyítéséről, mely szerint a különböző egyházm. pénztárak a belépési járulékok 35%-át fogják a lelkészek helyett viselni. E mellett hozzájárult köz-

gyűlésünk a tornai egyházmegye indítványához is. — Egy bizottsági munkálat alapján, melynek előadója ugyancsak Vattay László volt, foglalkozott a közgyűlés a közigazgatási államsegély szétosztásával; mivel azonban az erre vonatkozó munkálat sokkal terjedelmesebb és fontosabb, semhogy egyszeri hallásra állást foglalni lehetne a kérdésben, elhatározta a közgyűlés, hogy e munkálatot kinyomatja jegyőkönyvében és csak a tavaszi egyházm. gyülésen hoz e tárgyban határozatot. A Bethlen Gábor Kör céljaira 20 kor. szavazott meg közgyülésünk.

Mint már tudósitásom elején jeleztem; e gyülés napján Rimaszombat városában időzött hivatalosan Darányi Ignác földmivelésügyi miniszter s gyűlésünk folyama alatt, Rimaszombatból való elutazása előtt, üdvözletét küldte a kiváló államférfiu egyházmegyei közgyülésünknek: közgyülésünk jegyzőkönyvében köszönte meg s viszonozta e szives megemlékezést.

Az őszi egyházkerületi gyülésre a gömöri egyházmegye részéről kiküldettek: Buzi Márton, Pósa Lajos papi; Tornallyay Zoltán, Molnár József, Diószeghy Dezső világi tanácsbírák és Réz László papi jegyző.

Hatvannál több tárgya volt a közgyülésnek; a legnagyobb részt azonban az egyes egyházak ügyei alkották, melyek a nagyobb nyilvánosságot nem érdeklik. Annyit azonban általánosságban ez ügyekre vonatkozóleg is kiemelünk, hogy nagyszámban fordultak elő épitkezési ügyek, melyek buzgóságról, áldozatkészségről és egyházszeretetről tettek tanubizonyságot. A hosszú tárgysorozatot este 6 órára letárgyalta a közgyűlés, minek oka az, hogy az ügyek gondosan elő voltak készitve. Volt két közigazgatási birósági ügy is, melyek elintézést nyertek. z. o.

Az ungi ref. egyházmegye őszi közgyűlése.

Őszi közgyűléseink rendesen egy napot szoktak igénybe venni, épen azért most is egy napra, szeptember 8-ikára hivattak össze a gyűlés tagjai, rendes gyűléstartási helyünkre, az ungvári egyházba. Azonban a sok teendő miatt, melyek elvégezést igényeltek, a gyűlés még 9-én is tartott, igy két napossá vált.

Június 10-én tartott rendkívüli közgyűlésünk, midőn a néhai szeretve tisztelt esperesünk, Szabó Endrének május 21-én történt halála alkalmából a megüresedett esperesi székre való szavazás elrendelése felől intézkedett, ugyanakkor kimondotta azt is, hogy az őszi közgyűlés napján, a gyűlést megelőzőleg a megboldogúlt emlékének megörökítése céljából gyászünnepélyt fog tartani. Igy is történt. Szept. 8-án délelőtt ½10 órakor megkondúltak az ungvári egyház harangjai s egyházmegyénk majd minden papja, tanitója, világi hivatalnokai s a nagyszámú közönség bevonúlt az Urnak házába. A fennálló ének s a XC-ik zsoltár két első versének eléneklése után Komjáthy Gábor ungvári lelkész lépett a szószékre s az alkalomnak megfelelő, sok helyen költői lendülettel szárnyaló szép imában emelte fel lelkünket az ég urához. Az imádkozás után karének hangzott el, melynek végsoránál Németh Péter, csongori lelkész alakja tünt fel a szószéken s tartotta meg az emlékbeszédet. Egyházmegyénknek a megboldogúlt iránti érzéseit igen szépen kifejező, egész életét gondosan áttekintő s felölelő emlékbeszéd mély hatást tett minden jelen levő szivére és lelkére; az ima és beszéd jegyzőkönyvünkben lesz olvasható.

Áldozva a kegyelet oltárán, a rendes gyűlés ½12 órakor vette kezdetét. A gyűlést Virág József, vajáni lelkész s legidősebb egyházmegyei tanácsbiró imája nyitotta meg, kérve Istennek megáldó kegyelmét és szeretetét az elkezdendő szent munkára. Egyházmegyénk gondnoka, Komjáthy Béla, a gyűlésben való megjelenésben akadályozva lévén, Nyomárkay Aurél, legidősebb világi tanácsbiró, mint gondnok-helyettes a közgyűlést megnyitotta.

Első tárgya volt hát a megalakúlt közgyűlésnek a jun. 10-én tartott rendkívüli közgyűlés jegyzőkönyvének felolvasása s az esperesi hivatalra elrendelt szavazás eredményének közhirré tétele. A jelentés szerint 38 egyház szavazatából, mert egy érvénytelen volt, Szűcs István, tiszasalamoni lelkész 28-at nyert, igy ő — ki Szabó Endre halála óta mint helyettes működött — rendes esperessé megválasztottnak mondatott ki. Közgyűlésünk a megválasztott esperest küldöttség útján hivta meg körünkbe, ki megjelenvén, a hivatalos esküt letette; a helyettes gondnok és Kovács Dániel világi főjegyző üdvözlő szavai után, melyekre az új esperes meghatottan válaszolt, az esperesi széket elfoglalta.

A megválasztott esperes elfoglalván hivatalát, székfoglaló beszédét tartotta meg, amelyben megköszönte az iránta tanusitott bizalmat s elmondotta, hogy midőn ő abban a nagy tisztességben részesült, hogy az egyházmegye papi kormányzójává lett, ha ennek okát keresi, abban találja meg, hogy ő a reá mért, közelebbről a közügyeket érdeklő munka teljesítésétől, elvégzésétől sohasem húzódozott, a nála letett talentumok szerint igyekezett hű munkás lenni. Igéri, hogy új hivatalában is első leend a munka, a kötelesség teljesitésében s hogy igéretét megtarthassa, kéri az egész egyházmegyei közönség jóakaratú támogatását. A szépen átgondolt és előadott esperesi székfoglaló beszéd közgyűlésünk jegyzőkönyvében ki fog nyomatni.

Az esperesi ünnepélyes beiktatás után ismét örömünnepély következett. Maksa József, tiszasalamoni tanító ugyanis már 50 éve mult, mióta a tanítói hivatalt folytatja híven, lelkiismeretesen. Kartársaitól indúlt ki az eszme, hogy e hosszú szolgálati idő emlékét valami emléktárgy átadásával kellene megünnepelni. Az eszme valóra vált; közadakozásból egy ezüst kelyhet vásároltak s ezt a tanító kar és tisztelői nevében Könyves Mihály, solymosi tanító szép beszéd kíséretében nyujtotta át a közgyűlés színe előtt az ünnepeltnek, ki az üdvözlő beszédre válaszolva kijelentette, hogy ő a tanítói pályára hivatásból lépett, neki a gyermekekkel való foglalkozás, a tanítás gyönyörűség s ha ma kellene még pályát választania, ma is a tanítóit választaná. Ez után az egyházmegye nevében alólirott nyujtotta át az egyházát, iskoláját s felebbvalóit igazán szerető ünnepelt tanítónak az elismerés koszorúját, kérve reá a jó Istennek áldását, mit az ünnepelt nagy meghatottsággal köszönt meg. Végre az új esperes, mint az ünnepelt tanítóval egy egyházban szolgáló, együtt működő hivatalnok mondott a maga és egyháza nevében szép, tartalmas beszédet az ünnepelthez, mint olyan hivatalnok-társhoz, akivel 17 évi együttműködés alatt csak a béke és szeretet lelke kötötte össze, kitől még gondolatban is távol állott a fennhéjázás, a mások megsértése. Bizony e szép példát sokan megszívlelhetnék!

Mire az eddig elmondottak megtörténtek, az idő már délután 2 óra körül járt; de azért hozzákezdtünk az ügyek tárgyalásához, — ½3-kor azon-

ban már a test is megkövetelvén a magáét, a gyűlés félbeszakittatott s folytatása — miután a délutáni órák ebéd után felmaradó része az egyházmegyei számvevőszék ülésére tartatott fenn — más napra halasztatott. (Vége köv.) *Magyar Bertalan.*

Az alsóborsodi ref. egyházmegye őszi közgyűlése.

A természeti szépségekkel gazdagon megáldott, s gyáriparáról, acéljáról, es papirjáról országszerte hires Diósgyörben tartotta meg őszi közgyűlését az alsóborsodi egyházmegye, 1908 szept. 9-én, Nagy Ignác esperes, és Br. Vay Elemér kettős elnöklete alatt, igen szép számú résztvevő jelenlétében. — Közgyűlési tárgyak is voltak szép számmal, melyek egész az esti órákig lekötötték az érdekeltek figyelmét.

Az esperesi jelentés beszámol a tavaszi gyűlés óta egyházmegyénkben történt mozgalmakról; lelkészi és tanitói változásokról, egyes egyházaknak örömünnepeiről és bajairól stb. — mely jelentést elismeréssel vesz tudomásúl az egyházmegye. — Majd beerősitették hivatalába Pósa Péter tiszatarjáni, és Szalóczy Pál mezőcsáthi megválasztott lelkészeket. — Tóth Kálmán püspöki titkárt rendes lelkészi jelleggel az egyházmegyébe kebelezték, úgyszintén Nagy Lajos miskolci segédlelkészt is. Tanitókúl: Nagy Gyulát Cserépfaluba, Szabó Ernőt Felsőábrányba, és Horváth Károlyt Emődre erősitette be az egyházmegye. — A gyűlés idejének igen tekintélyes részét a tanügyi bizottsági elnök jelentése, s annak kapcsán történt intézkedések vették igénybe. E jelentés részletesen beszámol iskoláink statisztikai adatairól; szellemi és anyagi állapotáról, az örvendetes, és javitásra váró mozzanatokról. — Szellemi tekintetben a múlt évihez képest haladást, emelkedést konstatál. Az összes tanköteleseknek mindössze 3·6 % nem járt iskolába, ennek is nagy része Miskolcra, kisebb része Mezőcsáthra Tisza-keszire, és Noszvajra esik. — Ennek oka a szegénység mellett a városi élettel együtt járó gyakori költözködés, lakásváltoztatás, mely az ellenőrzést szinte lehetetlenné teszi, — vidéken pedig a tanyai élet, hol sokszor több óra járásnyira nincs falu, és iskola; s a gyermek kénytelen iskolázatlanul felnőni. — Az egyházkerületre felterjesztendő véleményes javaslatában is ezeket az okokat emliti meg az iskoláztatás hanyatlásáról — s szerinte ezen egyházunknak nincs is módjában segiteni. A népiskolákban felállitandó ifjusági könyvtárak szervezésére vonatkozólag azt véleményezi, hogy amennyiben 1910. szept. 1-től életbe lép az ingyenes népoktatás, amikor az iskolafenntartó testületeknek jogukban lesz minden gyermek után 50 fillér könyvtári illetéket szedni — tehát ettől az időtől kezdve tétessék kötelezővé minden iskolára nézve az ifjusági könyvtár szervezése. Szintén a tanügyi bizottság ajánlatára felterjesztést intéz egyházmegyénk az egyházkerületre, hogy már a jelen iskolai évre fogadja el, és tegye kötelezővé az *„új állami tantervet,"* melynél jobbat, megfelelőbbet ez időszerint kivánni sem lehet, úgy azonban, hogy a vallás és énektanitás — az állami tantervtől függetlenül maradjon meg az eddigi keretekben.

Majd a lelkészi értekezlet által felterjesztett nagyfontosságu ügyek kerültek tárgyalásra. — Ilyenek: hogy miképen védekezzünk a klerikális szervezkedés győzedelmes előre nyomulása ellen? — Ez ügyben mig egyrészről a lelkészek éber, fáradságot nem ismerő kötelességteljesitésre figyelmeztetnek, más részről felterjesztés intéztetett a főt. egyházkerületre, hogy az e célból tervbe vett „Országos evangyéliumi szövetség" megalakulását a maga tekintélyével is támogassa! Ugyancsak tiltakozásra szólitja egyházmegyénk a főt. egyházkerületet a „Ne temere" kezdetű pápai encyklika ellen is.

Majd a mi égető sebünknek, a papi nyugdíjintézeti óriási tehernek elviselhetővé tétele végett, ismét felterjesztéssel él egyházmegyénk a kerülethez, hogy a „Hollandi tárból", mely úgyis a maga egyetemében egészen a szegénységgel küzdő papság felsegitésére adatott — jöjjön segitségére az anyagi tönktől méltán remegő papságnak, s még a tőke meghiányositásával is fedezze 5 év alatt a belépési járuléknak legalább 40 %-át. Ezzel az ügygyel kapcsolatban szintén felterjesztéssel él egyházmegyénk, hogy a „Hollandi és szükösi" tárról mindazokat a terheket, amelyek ennek a tárnak eredeti rendeltetésével ellenkeznek — fokozatosan vegye le; és jövőben csakis olyan kiadásokat utaljon arra, amelyek annak rendeltetésével megegyeznek.

Majd az egyházmegyékhez véleményezés végett letett ügyek tárgyaltattak. Az „elhagyatott szegények, árvák, betegek" gondozásáról készitett szabályrendelet tervezetet teljes egészében elfogadja egyházmegyénk. — A korcsmák vasárnapi csukva tartását melegen óhajtja, a vasárnapi munkaszünet szigorubbá tételével és ellenőrzésével egyetemben. — Az egyházlátogatások egyöntetűvé tétele végett megküldött „Szuhay Benedek"-féle jegyzőkönyvi mintát — bár lényegében helyesnek és elfogadhatónak találja — de minthogy az egyes felteendő kérdések még a régi egyházi törvények idevonatkozó §-ai szerint szerkesztettek, hosszadalmasok és sok olyan kérdést tartalmaznak, melyek vagy egészen feleslegesek, vagy pedig az iskolalátogatók hatáskörébe tartoznak — azért egyházmegyénk célszerűbbnek találja a Dr. Tüdős István által szerkesztett, s az egyházkerülethez fel is terjesztett, kérdő pontokat fogadni el. — Felterjesztetett továbbá, hogy egyházmegyénkre eső ujabb 2867 kor. 20 fill. közigazgatási államsegélyből az esperes, jegyzői kar, pénztárnok, tanügyi bizottsági elnök, az egyházi és iskolai látogatók díjazását — továbbá a gyűléstartás-költségeit, egyházmegyei jegyzőkönyvek, nyomtatványok előállitását, a számvevő székek felállitása következtében előállott kiadásokat fogja fedezni; s épen azért felmenti az egyházakat lelkészeket és tanitókat mindazon közigazgatási terhek alól, melyeket mint ilyeneket az egyházlátogató küldöttség szokott rajtuk behajtani.

Szintén fontos tárgya volt a gyűlésnek a diósgyőri egyháznak azon kérése, hogy azon adásvételi szerződést, melyet az egyház még 1905-ik évben kötött a Diósgyőri h. é. vasut engedményesével, s mely szerződést úgy az egyházmegye mint az egyházkerület jóváhagyott és megerősitett — most hatálytalanitsa a vasuti engedményes szerződés-szegése miatt. — A dolog különben úgy áll, hogy az egyház a kisajátitott területeknek a □ ölét eladta 2 koronáért; a körültekintőbb lutheránus és rom. kath. egyház pedig ugyanolyan földekért később 4 koronát kapott □ ölenként. Az egyház károsodása tehát világos; de minthogy a szerződés hatálytalanitására nem volt semmiféle beigazolt ok s egyházmegyénk sem tartotta méltóságához illőnek, hogy anyagiakért önmagával ellentétbe jöjjön, az ügyészi vélemény szerint az egyház kérését visszautasitotta.

Örvendetesebb ügy volt ennél a diósgyőri vasgyár telepen lakó ref. híveknek fiók egyházközséggé való alakulása. — E telepen ugyanis több mint 400 ref. lélek lakik, akik eddig semmiféle egyházi közösségben nem éltek, s lelkőket az evangyélium áldásával nem táplálhatták. — Most egyházzá szervezkedve, a diósgyőri lelkész és tanitó fog hozzájuk kijárni minden második vasárnapon istentisztelet tartás végett. Ezen szervezkedésről szóló jegyzőkönyv, az anyaegyházzal való megegyezés pontozataival jóváhagyás, illetve megerősités végett felterjesztetett az egyházkerületre.

Majd egyes egyházközségek apró-cseprő ügyei, kivetések jóváhagyása, adásvevési szerződések, párbér pénzreváltoztatása stb. kerültek elé, melyek minden gyűlésen bő számmal fordulnak elő.

Sturman György világi tanácsbíró és Dr. Kovács Gábor a miskolci főgimnázium képviselője állásokról lemondtak, s helyeikre az új választás határideje kitűzetett.

Egyházkerületi képviselőkül kiküldettek: Nagy Ignác és Pappszász Lajos gondnok-helyettes mellett: id. Sólyom Gyula, Halászy József és Illyés János papi, Bónis Bertalan, Huszty Béla és Dr. Kérészy Barna világi részről. Bírósági ügy csak egy volt. — Gelej kedveskedett ismét egy templomi székkel — melyben a presbiterium határozata hagyatott helybe. *Illyés János*

A felsőzempléni ref. egyházmegye őszi közgyűlése.

Egyházmegyénk őszi közgyűlését szeptember hó 9-én tartotta meg a hardicsai egyházban, élénk érdeklődés mellett. Már 8 óra előtt együtt voltak a közgyűlést alkotó tagok, ugy hogy pontban 8 órakor az istenitiszteletet meglehetett kezdeni. Az egyházmegyei küldöttek és a helybeli közönség együttes éneklése felemelő volt. De még magasabbra emelte a lelkeket Böszörményi Sándor imádkozása. Az imádság mind formai alkotása, mind belső szépségei, mély tartalma, költői fordulatai által valóban megkapta a közönséget s emelte a hatást, az imádkozó szerencsés modora, mely az Istennel való társalkodást, a nyugodt, szelíd, alázatos fellépés által azzá tette, amivel az ilyen szereplésnek természeténél fogva lennie kell. Azon édes megnyugvás hatotta át lelkeinket, hogy egyházmegyénk e fiatal lelkésztársunkat nyereségei közé számíthatja. Istenitisztelet után megalakúlt a közgyűlés Dókus Ernő egyházmegyei gondnok s Hutka József esperes elnöklete alatt. 67 tárgy és nehány bírósági ügy volt felsorolva a közgyűlési tagok között szétosztott tárgysorozatban, de a már megszokott bölcs vezetés mellett, az előttünk álló rövid egy napi idő elégnek bizonyúlt azok letárgyalására. Megengedi az olvasó, ha ezek közűl csak a legkiemelőbbekre mutatok reá.

Egyházmegyei gondnokunk a jelen alkalommal csak pár szóval, megnyitván a tanácskozást, legelőször is örömének adott kifejezést azért, hogy a múlt közgyűlésünkön az Egek Urához bocsátott imánk meghallgattatott s Fejes István egészségét visszanyerte. Nincs ugyan most jelen, mondá, mostani tanácskozásunkon, mert más irányban van elfoglalva, s ez meggátolta a megjelenésben, de el nem mulaszthatja, örömének kifejezést adni azért, hogy Fejes Istvánt a közügyeknek ismét visszanyerhettük. Indítványozza, hogy az egészségi állapotában beállt szerencsés fordulat folytán fejezzük ki előtte őszinte üdvözletünket. Az indítványt a közgyűlés lelkesen, egyhangúlag tette magáévá. Szép és felemelő is volt az, hogy egyetlen tárgy elintézése előtt, eleget tettünk ennek a szívbeli tartozásunknak. Ennek megtörténtével Thuránszky Tihamér vil. tanácsbíró és dr. Eperjessy Lajos ügyész tették le az esküt s foglalták el szerencse-kívánságok között helyeiket, amely actust követte nehány tanítónak az eskütétele.

Alkalmi tárgynak kínálkozván Meczner Béla alsózempléni gondnok fényes kitüntetése, az e feletti örömnek az esperes volt a tolmácsolója. Indítványát hogy Meczner Bélát ez esemény alkalmából üdvözöljük, a közgyűlés lelkesen tette magáévá.

A tárgysorozatban a következő pont a Ne temere ügyében beadandó indítvány vala, minden szem az egyházmegyei gondnok felé irányúlt, tudva lévén, hogy ő fogja az indítványt benyújtani. Ő kezében tartva a papírlapot, mély csend közepett felolvasta indítványát. Classicus rövidséggel, velősen és megkapóan okolta meg, hogy miért nem szabad hallgatnunk ebben a kérdésben s miért kell felettes hatóságainkat megkeresnünk, a jus placeti érvényesítése végett. Indítványa, zúgó helyeslések között fogadtatott el. Mint szinte, ama másik is, melyet ezután nyomban, a klerikalismus terjedésének meggátlása iránt nyújtott be. Mindkettő kerületünk útján minden bizonnyal ott lesz majd a convent zöld asztalán is. Mi lesz, hogy lesz a vége ennek az egyetemes országbeli protestáns tiltakozásoknak, majd meglátszik, de annyi bizonyos, hogy ennél az ügynél az is eldől: van-e az államkormányban s a képviselőházban csak egy csepp is a liberalis gondolkodásból avagy semmi?

Szintén nagyfontosságú tárgya volt a közgyűlésnek Péter Mihály főjegyző előadói javaslata az adózási kérdésekben. A dolog úgy áll, hogy az illető előadó már a mult alkalommal, a május havában tartott közgyűlésre, — átnézvén az összes egyházak vagyonleltári, rovatos íveit, egyénenkénti kimutatását, költségvetését, — egy részletes javaslatot terjesztett be, az ívekben lévő hibákat felsorolván. A mai közgyűlésig a hibákat ki kellett javítani és az íveket úgy beadni. 4 egyház kivételével az ívek most már mind beadattak, kijavítva, vagy egészen újból átdolgozva. És e tekintetben a felsőzempléni egyházmegye egyházai nagyobbára rendben vannak. Azonban nem hagyhatom említés nélkűl egy érdekes elvi kérdés eldöntését. A múlt gyűlésen ugyanis elfogadtatott az előadó javaslatának azon része is, hogy az egyénenkénti kimutatásokat a III. t.-c. 8. §. utolsó bekezdése és a 10. §. figyelembevételével kell benyújtani. Nehány egyház lelkésze azonban ezen §-okat egy másik egyházmegyei esperes kikért véleménye alapján másképen értelmezvén, mint az egyházmegye az íveket, nem az egyházmegye határozata, de amannak a véleménye alapján igazította ki, vagy akarta volna kiigazítani. Most aztán az előadó a helyes álláspontot a zsinati napló és jegyzőkönyvek alapján megvilágítván: az egyházmegye előbbi állásfoglalása újólag fenntartatott és ki lett mondva, hogy az adókivetésnél az érintett § ok mindenkor figyelembe veendők, a másképen értelmezők felfogása meg nem állhatván. A konventtől eddig 5 egyház segélykérvénye jött le, most ismét folyamodott 5 egyház, a folyamodás előkészületben van több részről. Számos egyházban túlterhelés vagy aránytalanság lévén, az egyházmegye a III. t.-c. 11. §. alapján budget alkotási jogokba be fog avatkozni, az előadó azonban felkéretett, hogy ezen túlterhelt egyházak adózási aránytalanságáról, a jövő közgyűlésre minden részletre kiterjedő javaslatot készítsen, hogy ha a túlterhelés szemmel láthatólag kétségtelen, az egyházakat segélyért utasítani lehessen, kizárva lévén újabb adóemelés, — miután eddig is tul vannak terhelve.

Az egyházlátogatás tárgyában beadott véleményes javaslatot némi módosítással elfogadtuk. A közigazgatási államsegély közmegelégedésre szét lesz osztva. E tárgyban az egyházmegyei gondnok adott be javaslatot. A tanügyi bizottság jegyzőkönyvét sütő aljegyző referálta, gondos előterjesztésben. Feltűnőbb javaslat nem igen fordúlván elő benne, részletes je-

lentést nem szükséges tennem. A lelkészi nyugdíjintézet kérdéseivel kapcsolatban kimondatott, hogy felkérjük a kerületet, miszerint a lelkészek terhén a Hollandi tár felhasználásával segitsen, de ezzel összefüggőleg egy részletes pontos kimutatás készitése tekintetében is megkeressük a kerületet, a különféle alapok állásáról, természetéről stb.

Derék inditványt adott be Bodor Gábor varannói főgondnok, ez a vallásos és agilis ember a tót egyházak istentiszteleti nyelvének ellenőrzésére nézve, amely P. M. azon pótló indítványával kapcsolatban, hogy a látogatóság szigorúan vizsgálja meg, — elég van e téve az egyházkerület azon szabályrendeletének, hogy a tót ajkú községekben, — legalább 2-ik vasárnap magyar nyelvű istenitiszteletet tartassék. — elfogadtatott.

Böszörményi Sándor homonnai és Veress Károly ladamóci lelkészt hivatalába beiktattuk. Tanitóvá választatott Könyves Kálmán Miglészre, Kiss Dezső Lasztócra, Kun Szabó István Deregnyőbe, Széchényi Endre Csarnahóra.

A Bethlen Gábor-kör és a Prot. Irod. Társaság kérelme azonban, sajnos, nem tudott kellő emotiót kiváltani. Némelyek még mindig nem tudnak felemelkedni arra a magaslatra, hogy az egyházi ügyek kérdése, hovatovább társadalmi területen fog eldőlni. Az elsőnél némelyek azt hangoztatták, de ha nincs pénz. De az ilyen ügyre, amilyet a Bethlen G. Kör. képvisel, — egy egyházmegyétől, — pár koronát sohasem volna szabad megtagadni. A második kérvény tárgyalásánál pedig ilyen szavakat hallottam elejteni: ki fogja azokat a könyveket olvasni? Bizony ilyen érvelés mellett a paróchiális könyvtárakat sem lehetett volna felállitani. De ha csak a századik olvas, már nyereségünk van. Aztán a könyv is olyan, hogy aki eleinte ellenszenvvel viseltetik is iránta — utoljára ráfanyarodik, — ha mindig közelében látja.

Egyházkerületi képviselők lesznek az elnökség mellett: Kádár János, Kozma Antal papi. Bernáth Aladár, Thuránszky Tihamér világi tanácsbirák, Péter Mihály papi fő- és dr. Bessenyey Zénó vil. aljegyzők.

Lelkiismereti kötelességemnek tartom megemliteni, hogy a gyűlés gyors, sima, mégis alapos lefolyását legfőképen megkönnyitette az, hogy az e. m. gondnok úr, minden tárgyat már előre magához kér, megismeri, arról alapos tájékozódást nyer. Nem hiszem, hogy volna erre még egy példa. De ebből is meg lehet ítélni, micsoda páratlan buzgalmú gondnokunk van nekünk és hogy mily szerencsés helyzetben van a mi egyházmegyénk, midőn öt magáénak mondhatja. Gyűlés után több másfelekezetű úri emberrel beszélgetvén, — meglepetésöknek adtak kifejezést a látottak felett. — Ez pedig ne legyen más, csak az Urban való dicsekvés!

Közgyűlés után a hardicsai egyház látott bennünket vendégeiül a tágas iskolatermében; magyaros, izletes ebéddel elégitvén ki testi vágyainkat. Az első pohárköszöntőt a főjegyző mondta a kiváló gondnokra, utána az egyházmegyei gondnok a lelkészeket és azok vezérét az esperest éltette, kiemelvén szorgalmát és buzgóságát. Az esperes a világiakért ivott. Sütő aljegyző a vendéglátó egyházat éltette. A főjegyző az idegen vallásfelekezetűeket, majd az új tisztviselőket; dr. Eperjessy Lajos a lelkészeket stb.

A vendéglátó egyház vezérei: a lelkész, a főgondnok, tanító, presbyterium figyelmes szeretetökért fogadják e helyen is köszönetünket.

Péter Mihály

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Olajos Pál beiktatása Törökszentmiklóson.** Olajos Pál volt gesztelyi lelkész augusztus 29-én érkezett meg Törökszentmiklósra, hogy az ottani nagy és fényes egyházban átvegye lelkészi szolgálatát. Az állomáson a város előkelősége várta és fogadta s Kis István, a város főjegyzője köszöntötte barátságos Isten-hozottal; felajánlotta neki a várost édes otthonául s előlegezte részére a város minden felekezetbeli lakosainak bizalmát és szeretetét, mellyel új otthonában kivánatos és állandó lakozást akar a nép biztositani a közéje érkezett lelkipásztornak. „Ez a szives, magyaros fogadtatás — válaszolta O., — mellyel Törökszentmiklós városa megtisztel s az előlegezett bizalom, mellyel megajándékoz, biztositék nekem arra, hogy itt föltalálom mindazt, amit e város népeért elhagytam: az édes otthont, a barátokat, a szerető szíveket, a népet; a munkatért, akikért és akikkel boldogság lesz továbbmunkálkodnom ebben a városban. Saruimon még rajta van szülőföldem pora; lábom nyomát porral a szél, emlékemet a feledés fátyola még nem takarta el ott. A könny, mely utamra hullott szeretteim szeméből, még nem száradott fel; még cseng fülemben népem, volt népemnek búcsúszava: „Isten veled! áldás, szerencse kisérjen!“ S ime népet látok, más népet, de az én népemet, nagy népet, mely seregestől jött elém és Isten-hozottal fogad, szeretetével kinál, bizalmát előlegezi nekem s helyezi belém. — Köszönettel fogadom a Törökszentmiklós városa részéről nekem felajánlott új otthont annak minden biztositékával. Azzal a szent elhatározással és erős igérettel teszem lábomat e napon Törökszentmiklós földjére, hogy lábaim itt nem csupán a felszint fogják érinteni, de maradandó nyomokat hagynak maguk után.“ — Az állomástól fellobogózott utcákon négyes fogaton vitték az új lelkészt hosszú kocsisor kisérettel a templomba, hol Kutas Bálint mondott hálaadó imát a szerencsés megérkezésért. Másnap, aug. 30-án ment végbe a beiktatás ünnepélye nagy és fényes gyülekezet jelenlétében. A beiktatást Győry Lajos hevesnagykunsági esperes végezte. Beiktató beszéde magvas s szónoki ihlettséggel előadott volt s nagy hatást tett a hallgatókra. Olajos a János ev. XVII: 11. és 23. verseiből vett eme szentlecke alapján „Szent Atyám! tartsd meg a te nevedben azokat, akiket nekem adtál, hogy legyenek tökéletesen eggyé és hogy megtudja a világ, hogy engemet te küldöttél és őket szeretted, miként engemet szerettél“ ezt az igazságot fejtette ki: „Istentől vett örökségünknek legszebb osztályrésze, a Krisztusban való egység Isten országa keresésének és építésének munkájában.“ Istenitisztelet után Borbély György királyi kamarás, járási főszolgabiró, a városi előljáróság és tantestület a lelkész lakásán, majd ezután az egyháztanácsi gyűlésben Kutas Bálint a tanácsteremben üdvözölte a beköszöntő lelkészt, — Kutas üdvözlete után Olajos válaszolt s átvette az állásához kötött iskolaszéki, szeretet- és ifjúság-egyesületi elnöki tisztségét és kötelességeit. Beszédét végezvén, a Törökszentmiklóson egészen újból épitendő és csakis erre a célra felhasználható alapúl Olajos Pál és felesége, Bodolay Etelka nevén *ezer korona alapitványt tett* annak az osztatlan bizalomnak viszonzásául, amellyel a törökszentmiklósiak lelkészökül választották. Délben az úri kaszinóban és a földmíves körben közebéd volt.

Amott a város előkelősége teljes számban vett részt felekezeti különbség nélkül, emitt a város értelmes jómódú földmivelői voltak nagy számmal képviselve. Felköszöntőt mondtak: Kutas Bálint lelkész Győry Lajos esperesre és beiktatott lelkésztársára; Olajos Pál a törökszentmiklósi ref. egyházra és a város népére; Kis István városi főjegyző Borbély György főszolgabíróra, Oldal Jenő kath. lelkész Olajos Pálra, Hubay Bertalan bodzásujlaki lelkész Kis István főjegyzőre és az előljáróságra stb.

— **A sárospataki fiatalság** által junius hó végén rendezett nyári táncmulatság tiszta jövedelmét, 31 kor. 20 fillért a rendezőség *a főiskolai új tápintézet nagytermének felszerelésére* adományozta.

— **Nyilatkozat.** A „Debr. Prot. Lap“ legutóbbi számában Zoványi Jenő úr a tőle megszokott modorban nekiront a Sp. Ref. Lapoknak s az én multkori kis közleményemről is emlékezve, csakugyan bírósággal fenyegetőzik. Nagyon fogok örülni, ha lesz alkalmam a a bíróság előtt bebizonyítani: milyen lelkiismerettel támadta Z. úr dr. Rácz Lajost. E b. lapokban már régebben meg akartam én ezt irni, de R. L. mint szerkesztő ebbe nem egyezett bele. *Tiszai Balázs.*

— **Az Országos evangyéliomi szövetség** ügyében többen kérték s kérdezték véleményünket. Megírtuk s pár szóval ide is feljegyezzük, hogy nincs bizodalmunk a két prot. egyház közös törekvéseihez, mert nem tapasztaljuk a belső egyesség testvéries jeleit és bizonyságait. Sőt az ellenkezőket kellett néha-néha s mostanában is látnunk és éreznünk is. A prot. tanáregyesület nem birt megalakulni sok komoly próba után sem; a kéri és nagy-geresdi egyesség pontjain javítgatnunk kellett csak nem régiben a kölcsönös féltékenység és itt ott feltünedező testvérietlen élelmesség miatt. Egyházközségeket állítunk egymás ellenében ott, ahol sok időn át megtudtunk élni a közös asztalról és ahelyett, hogy közelebb simulnánk egymáshoz, csak úgy vetjük egymás munkája elé az akadályokat és növeljük egymás szemében a bizalmatlankodást. Nem így van-e? „Aki közöttetek nem bűnös, az vessen mi reánk követ“. — Hát, hogy ilyen érzéssel, gondolkozással és cselekvéssel miképen lehessen szent közösséget eszközölni és nagyot merni és birni: — azt mi nem tudjuk. — Úgy látszik, hogy még nem elég nagy a bajunk, a közös bajunk, ami összeforrasszon. Adja a protestantizmus jó szelleme, hogy minket a tények hathatósan megcáfoljanak! Mindenesetre kiáltó jele lesz az időnek, fényes bizonysága a vezetők nagy erejének, ha az Országos ev. szövetség úgy alakul meg, hogy nagy céljának megvalósításához reménységet táplálhatunk, amihez szükség szerintünk, hogy ág. ev. testvéreink lelkesebb pártfogói legyenek, mint a Prot. Irodalmi Társulatnak s anyagi tehetségeikkel is versenyre keljenek velünk, református testvéreikkel a közös célok támogatásában.

— **Szentantal község új orgonája.** A Budapesten rendezett egyházművészeti kiállításon Országh Sándor és fia rákospalotai (Bpest mellett) orgona és harmoniumgyáros cég által kiállított díszes és izléses orgonát Szentantal község szerezte meg temploma részére. A mű, melyről a szakértők teljes elismeréssel nyilatkoztak, a kiállítás bezárta után lesz elszállítva és a helyszinen felállítva s a használatnak átadva.

Szerkesztői üzenetek.

M. B. Az emlékbeszédet megkaptuk s mihelyt terünk engedi, közölni fogjuk.

J. K. Észrevételét helyeseljük s mi is kívánatosnak és szükségesnek tartjuk, hogy a lelkész urak, az évi tandíjbevétel kiszámításánál az iskoláinkba járó más vallású növendékek tandíját is vegyék be — egész jogosan, a számításba.

L - ó. Tiltakozásodhoz csatlakozunk s mi sem értjük, hogy a M. Prot. Irod. Társaság vezetőségét mi ok indította ama határozat hozatalára, hogy az okt. 1—2-án tartandó közgyűlésre csak olyan tagoknak küld vasúti kedvezményes jegy válthatására szóló igazolványt, aki nem hátrálékos, illetőleg aki a f. évi tagsági díját már kifizette. Az nem lehet ok, hogy ezzel a hátralékos togokat a tagsági díj kifizetésére serkentsék, mert valószínű, hogy ellenkező hatást érnek el és sok embert, aki máskülönben a közgyűlésre elment s annak súlyát emelte volna, ezzel vissza fognak tartani az elmeneteltől, sőt esetleg elriasztani a társaságtól. Az is kérdés, jogos ez az eljárás, megvonhatnak-e egy olyan jogot valakitől, melyet nem ők adnak, hanem amely egy harmadiktól származik?

TARTALOM. Napi események. — Kálvin a történelem ítélőszéke előtt. — *e. j.:* A főiskolai igazgató-tanács szeptember 10-iki ülése. — *R.—s:* Templomszentelés Lövő-Petriben. — *z. o.:* A gömöri ref. egyházmegye őszi közgyűlése. — *Magyar Bertalan:* Az ungi ref. egyházmegye őszi közgyűlése. (Vége köv.). — *Illyés János:* Az alsóborsodi ref. egyházmegye őszi közgyűlése. *Péter Mihály:* A felsőzempléni ref. egyházmegye őszi közgyűlése. — Vegyes közlemények. — Szerkesztői üzenetek — Pályázati hirdetés. — Hirdetések.

Pályázati hirdetés.

Az alsózempléni egyházmegyébe kebelezett *mezőzombori* lelkészi állásra pályázatot hirdetek. Javadalom földben, terményekben s készpénzben 1034 kor. 99 fillér, kongruával együtt 1600 korona. A pályázatok október 18-ig Bálint Dezső espereshez Sárospatakra küldendők. Az állás a jövő év tavaszán foglalandó el.

Miskolc, 1908. szept. 16.

Kun Bertalan
ref. püspök.

Ujonnan megjelent művek!

HÓSEÁS.

Theologiai magántanári vizsgai dolgozat.

Irta:

Ceglédi Sándor.

velikai pisanicai református missiói lelkész.

Ára füzve 3·50 korona.

Halotti beszédek és imák.

Irta:

Kis Gábor.

volt pápai református lelkész.

Terjedelme 15½ ív; tartalmaz 71 halotti beszédet és imát.

Ára füzve 4 korona.

Megrendelhetők a kiadónál: **KIS TIVADAR** könyv- és papirkereskedésében Pápán, Fő-utca 21. sz.

Rendkívül fontos ujdonság!

Kiadásunkban megjelent a

Bibliai Szemelvények Könyve

4 táblázattal, 6 ábrával, 12 gyönyörü képpel és 5 szines térképpel.

A biblia ujonnan revidiált szövege alapján készitette

Murányi János

péceli ref. lelkész.

A magyarországi ref. egyetemes konvent által 1000 koronával jutalmazott pályamü.

Szó- és tárgyi magyarázatokkal, rövid ismertetésekkel, táblázatokkal, ábrákkal, térképekkel és képekkel.

Ára csinos és erős fekete bőr vászonkötésben 3 korona.

A magyarországi **református egyetemes konvent 3472/1908. számú körlevelében elrendelte,** hogy a **„Bibliai Szemelvények Könyve"** az 1908/9. isk. évi középiskolai tankönyvjegyzékbe felvétessék, azért kiváló súlyt helyez arra, föltétlenül szükségesnek tartja és elvárja, hogy e kitünő tankönyv **az összes hazai. gimnáziumokban, polgári fiu- és leányiskolákban, felsőbb leányiskolák, reál- és ipariskolákban, továbbá tanító- és tanitónő-képezdékben** a református vallásoktatásnál segédkönyvül alkalmaztassék."

„Felhívjuk ezuttal b. figyelmét a szakkritika által osztatlan elismerésben részesitett következő tankönyvekre

TANKÓ BÉLA, A főbb vallások története és a keresztyén egyház története a reformációig, füzve ... **1 K. 80 fill.**

TANKÓ BÉLA, Egyháztörténeti olvasmányok.

I. kötet. **A reformációig** ... **1 „ 80 „**
II. kötet. **A reformációtól kezdve** ... **2 „ — „**
III. kötet. **A magyar reformáció** ... **2 „ 40 „**

E gyüjteménnyel a szerkesztő az egyháztörténelem tanulásához óhajtott segédkönyvet adni, mindenek előtt a **tanulóknak,** de az első tájékozódást kereső nagy közönségnek is kezébe.

Megjelentek és kaphatók:

HEGEDÜS ÉS SÁNDOR

prot. egyházirodalmi könyvkiadóhivatalában

Debrecenben.

13

Orgona és harmonium gyár

gőzerő hajtás és villamos világítással berendezve.

ORSZÁGH SÁNDOR ÉS FIA

cs. és kir. udvari szállítók

Rákospalota (Budapest mellett).

Alapíttatott 1861. évben.

Az 1885. évi országos kiállításon „nagy dísz oklevéllel“ (első díj) és „Ferencz József lovagrenddel“ az 1904. évi veszprémi kiállításon „arany éremmel“ (első díj), az 1906. évi kassai kiállításon „dísz oklevéllel“ (első díj) kitüntetve, azonkívül számtalan kitüntetés és elismerés. Ajánlják kitünő hangú és szerkezetű, főleg a legújabb légnyomatu (pneumatikai) orgonáikat, melyek rendkívül könnyű játékmód és a változatok egyszerű kezelése mellett, az időjárás minden viszontagságainak ellenállnak. Szolid munka és jutányos árak. Kisebb orgonák készletben vannak. Eddig 700-nál több új orgona lett szállítva. Raktáron kitünő hangú harmoniumok minden nagyságban. Harmoniumok tetszés szerinti rajz és változat összeállításával rendelésre készülnek. Tervezeteket és rajzokat kivánatra küldünk.

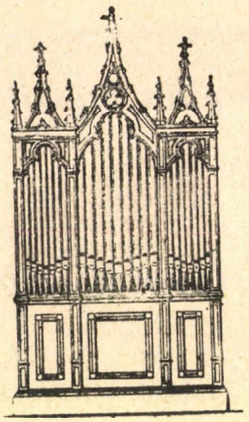

Kálvin János művei.

Szerkeszti: **Czeglédi Sándor.** **Eddig megjelentek**

1. A genfi egyház kátéja.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **60 fillér.**
2. Az egyház reformálásának szükségességéről.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **80 fillér.**
3. Kálvin János értekezése az ereklyékről.
Franciából fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**
4. Sadolet biboros levele. Kálvin válasza.
Fordította: *Ladányi Pál.* — Ára **60 fillér.**
5. III. Pál pápa levele Kálvin János megjegyzéseivel.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**
6. A párisi theol. fakultás hitcikkei Kálvin elleniratával.
Fordította: *Pongrácz József.* — Ára **50 fillér.**

Minden kötet külön kapható.

E hat mű egy díszes kötetben is beszerezhető. A 25 ivnyi terjedelmű kötet ára 4 korona 50 fillér.

Mind e művek megrendelhetők

a Magyar Kálvin-fordítók bizományosánál

KISS TIVADAR könyvkereskedésében **Pápán.**

Pontos és legjobb órák 5 évi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

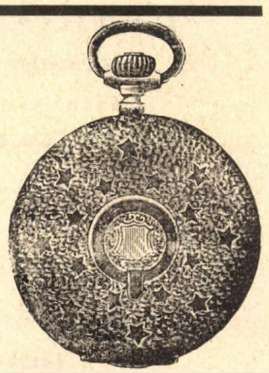

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák,

borkancsók, china-ezüst disztárgyak,

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

Polgár Kalman

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállítója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 39. szám. Sárospatak, 1908. szeptember 27.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

Egy alkalmi párbeszéd.

Mit szól, Szentatyám, a nagy osztozkodáshoz? Ezekkel a szavakkal fordult hozzám az egyházmegyei gyűlés után a vasúti kupéban egyik világi emberünk, aki nem tartozik ugyan azok közé a híres „papmarók“ közé, akikről a krónika beszél, de mégis, mióta a ref. papok államsegélyben részesülnek, sanda szemmel néz reájok s ha valahol róluk, vagy az ő dolgaikról esik szó, mindig valami keserű ízt vegyít a beszédjébe.

Én. Micsoda osztozkodáshoz? kérdeztem megütközve. Nekem nincs tudomásom semmiféle osztozkodásról.

Ő. Hát ami tegnap történt a megyei közgyűlésen — válaszolá; hogy a papok rátették a kezöket az egész közigazgatási államsegélyre s az utolsó fillérig felosztották magok között.

Én. Nagy tévedésben van nagyjó uram! feleltem meglepetve és bosszúsan. — Csak az irígység és a rosszakarat nevezheti ezt az eljárást osztozkodásnak. A papok, vagyis jobban mondva, az egyházmegye csak azt tette, amit az igazság és méltányosság szempontjából tennie kellett. Úgy hiszem, hogy nem esett senkin semmi sérelem és bizonyos vagyok benne, hogy ebben a dologban valamennyi egyházmegye egyértelemben járt el.

Ő. Meglehet; de ez csak azt bizonyítaná, hogy a papoknak is mindenütt magok felé hajlik a kezök és hogy ők sem szaladnak el onnan, ahol fő a fazék.

Én. Méltó minden munkás a maga jutalmára: már az Idvezítő megmondotta az aranyigazságot. Miért legyenek csak a papok kivételek? Hiszen ha szükség van az egyházban adminisztrációra — amint hogy ezt józanúl senki kétségbe nem vonhatja, — akkor nem lehet senkinek, annyival kevésbbé ref. embernek kifogása az ellen, ha az adminisztrációnak évszázadok óta nyikorgó szekere valahára az állam jóvoltából egy kis kenőccsel megkenetik; még kevésbbé az ellen, ha azok az egyházi tisztviselők, akik eddig ezt a szekeret hol poros úton, hol hóvízben, hol izzadva, hol fázva előresegítették s munkájokért, sokszor életveszélyes fáradozásukért a jutalmat legfeljebb a lelkiismeretben találták fel, most az életviszonyok és megélhetési körülmények gyökeres megváltozásával, tisztességes munkájoknak tisztességes jutalmát, ha nem követelik is, de ha adják, elfogadják. Hiszen, ha nagy jó uram betekintene az esperesi irodákba s meglátná azokat a szekérszámra felhalmozódó iratcsomagokat, amelyek mind sürgős elintézésre várnak; azt a zakatoló, idegölő munkát, melyet espereseink, kivált a legújabb zsinati törvények életbelépése óta, úgyszólván minden segítség nélkül napról-napra teljesítenek: hihetetlennek, emberfelettinek tartaná ezt s nem 4—500, — de 4—5000 koronáért sem vállalkoznék az ő munkájokra. Hát a papi tanácsbírák; az egyházmegyei jegyző és aljegyzők? ... Messziről szépnek és kívánatosnak látszik az ő hivatalok; de mikor télvíz idején elhagyják napokra, hetekre családjukat, egyházukat, megszokott kényelmüket s hóban-fagyban, sokszor járatlan utakon mennek egyházról-egyházra; hálnak fűtetlen, hideg szobában s kapnak fizetés helyett köhögést, csúzt és egyéb betegséget: bizony nem sokallaná azt a 100—100 pénzt, amit ők most fejenként vőnek.

Ő. Ám legyen! Az esperes és a tanácsbírák, valamint a jegyzők is vegyék el az ő jutalmokat; de hogy jutnak a lelkészek ahoz, hogy a gyűléseken való megjelenésökért ők is 6—6 kor. fuvar- és napidíjat kapjanak? Hiszen a gyűlésen megjelenni nekik hivatalos és erkölcsi kötelességök! Szomorú dolog, ha oda őket nem a lélek kényszerítése, de a fuvar- és napidíj vonzza. — Aztán, ha már csaknem mindnyájan államsegélyben részesülnek, talán kitelnék az a kis utiköltség a kongruából is?

Én. Ismét nincs nagy jó uramnak igazsága. Az egyházmegye a múlt őszön hozott határozatával minden lelkészt kötelezett 6 kor. bírság terhe alatt a gyűléseken való megjelenésre. Ha már kötelességszerűleg meg kell jelenni a gyűléseken a lelkésznek, illő dolog, hogy fuvar- és napiköltségöket valaki megtérítse. Hiszen a tanítók is fuvardíjban részesülnek az egyházaktól értekezleteiken való megjelenésökkor, pedig ők is kapnak államsegélyt, sok helyen többet, mint a lelkészek. Azután, ha a mai időben egy ügyvéd és bíró a maga napi- és fuvardíját 30—40 koronára értékeli; ha egy iparos, egy kályhamester, egy asztalos vagy egy cimbalomhangoló 8—10 frtra becsüli napidíját: talán csak nincs tulságosan megfizetve az a lelkész, aki akadémiát végzett s a gyűlés napján családját, egyházát, gazdálkodását odahagyni kényszerűl, napi 6 koronával? ... Higyje meg nagy jó uram, ha a magyar állam a református lelkészeknek minden lépésökért nem hat, de hatvan, vagy száz koronát fizetne is, akkor sem tudná őket kárpótolni azért a százados sok nélkülözésért és nyomorgásért, amelyet a multban más egyházak dúskáló papjai mellett szenvedtek. Nem tudná őket megjutalmazni azért a nemzetfenntartó munkájokért, amellyel ezt a hazát az elmult századok viharai között önfeláldozóan

Lapunk jelen számához 1/4 ív melléklet van csatolva.

fenntartották. A ref. papság nélkül Magyarország már régen eltünt volna a térképekről. A magyar állam, a magyar nemzet a ref. papságnak örökre adósa marad.

Ő. Ne haragudjék Szentatyám! Tudja, aki haragszik, annak nincs igazsága.

Én. De nekem igazságom van . . . És mindig fájdalmasan esik, mikor magyar ember, épen református ember sajnálja azokat a morzsákat, amelyek az állam asztaláról a mi tányérunkra hullanak; holott más egyházak, idegen nemzetiségek, évszázadok óta dúskálnak az államnak mindenféle javaiban.

Ő. Higyje meg, hogy én nem sajnálom! És ha IV. Henrik francia király egy-egy tyúkot kívánt vasárnapra minden francia fazékába; én, ha módom volna, minden kálomista papnak, kivált akiknek csemetéik is vannak, egy-egy hizott túlkot tennék minden nap az asztalára. De nekem úgy tetszik mégis, hogy a közig. államsegély felosztásánál egy kis hiba történt a kréta körül . . . Az egyházmegyét ugyanis az egyes egyházak alkotják; ezek nélkül nincs egyházmegye. És ezeknek is van valamilyen közigazgatásuk. Nem rájok fért volna-e, hogy abból a kapott tekintélyes összegből egy kis rész, mondjuk 10—20%, átadatott volna az egyes egyházak adminisztrációjára, annyival is inkább, mert most a lelkészi nyugdíjjárulékokkal az egyházak évi terhe igen megnövekedett? . . .

Én. Azt a segélyt az állam egyenesen és kizárólag az egyházmegyei közigazgatásra adta. Azt, mint ilyent kell elszámolni és nyugtázni. — Igaz, hogy az egyházaknak is van közigazgatásuk s az is kerül valamibe: de az egyházaknak módjukban van adócsökkentési segéllyel könnyíteni terheiken s valószínűnek tartom azt is, hogy az egyházmegye jövőre az egyes egyházak közig. terheit kevesbíteni fogja s az egyházlátogatók eddigi napidíjaikról az egyházak javára nagylelkűen lemondanak.

Hallgató János.

(Vége köv.)

Gróf Tisza István beszéde.

Elmondotta a dunántuli ref. egyházkerület szept. 22-én Pápán tartott közgyülésén.

Valahányszor és valahány helyütt összejönnek egyházunk és a testvéregyház hatósági szervezetei, csodálatos egyformasággal hangzik föl mindenütt a panasz, hogy *sulyos viszonyok elé megy egyházunk*, hogy mind sötétebben tornyosulnak föléje a *veszedelem fellegei*. És tagadhatatlan: Ha szemünket a tények előtt behunyni nem akarjuk, konstatálnunk kell, hogy mind újabb meg újabb jelek tanusítják, miszerint az az *ultramontán klerikális irányzat*, amely úgy nézett ki, mintha végleg csatát vesztett volna Magyarországon, *ujra elérkezettnek látja az időt a szervezkedésre*, az előbb talán óvatos és körültekintő, de mind határozottabb *agresszív föllépésre*.

Olyan valaki konstatálja csekély személyemben e tényt a főt. közgyűlés előtt, aki nem nagyon szokott rémképeket látni, aki nem nagyon szokott árnyékától megijedni és aki most is, e vrszedelemnek láttára is első sorban arra kéri mindazokat, a kik vele együtt éreznek és gondolkoznak, hogy se bátorságunkat, se hidegvérünket, se nyugalmunkat e veszedelemnek láttára el ne veszítsük. Alias iam vidimus ventos. A magyar protestáns egyházban kell annyi jogos önérzetnek, kell saját erőnk annyi tudatának élnie, hogy ezekre a jelenségekre ne egy hisztérikus asszony idegességével tekintsünk.

De ha hiba volna tulbecsülni a veszedelmeket, épp oly hiba volna szemet hunynunk ezek előtt, épp oly hiba volna tétlenül állani velük szemben és föl nem használni a rendelkezésünkre álló időt arra, hogy gyüjtsük, fejlesszük és egyesítsük azt az erőt, amely ebben a küzdelemben a magyar nemzettel, a magyar fölvilágosodással és az emberi haladással változhatatlanul egybeforrt protestántizmus ügyének diadalára szükséges.

Azt mondottam, hogy gyüjtsük és fejlesszük az erőket. Hiszen tegyük szivünkre a kezünket és valljuk meg, hogy ezen a téren nagyon, nagyon sok még a teendő. Pedig a mi hiveinkben olyan erkölcsi erő, egyházunkhoz való olyan életerős, benső ragaszkodás lakozik, hogy ezt a megbecsülhetetlen erőt parlagon hagyni nem szabad; müvelnünk, fejlesztenünk kell, hogy az a protestáns önérzet, amely megvan, ha szunnyadva is, a magyar protestáns hivek egész tömegében, *ez a protestáns önérzet ne felekezeties türelmetlenségben nyilatkozzék meg*, hanem az egyházunk javára, a mindnyájunk lelki békéje, lelki gondozása javára kifejtett üdvös, produktiv tevékenységben hozza meg áldásos gyümölcsét.

De a magunk erején kivül szükségünk van — a mint szükségünk volt a múltban — az egész szabadságszerető, fölvilágosodott magyar társadalom erejére is. Ezt az erőt nem szabad eltaszítanunk magunktól és nem szabad megengednünk, hogy *félreértéseknek ügyes fölszítá-a által* ezt az erőt elidegenítsük mitőlünk. Bárminő provokációknak is nem szabad bennünket arra indítaniok, hogy mi is oly térre lépjünk, ahol legalább is abban a szinben tünhetnék föl a mi eljárásunk, *mintha bennünket is a felekezeti türelmetlenség, a felekezeti elfogultság vezetne*. Azt a napnál világosabb tényt, hogy a magyar protestantizmus ügye benső, elválaszthatatlan szolidaritásban van a magyar nemzet és a magyar szabadság ügyével, ezt a tényt sem elhomályosítanunk, sem mások által elhomályosíttatni engednünk nem szabad.

Ez az állapot kell hogy vezessen bennünket mindazon küzdelmekben, amelyeket egy vagy más, ránk nézve sérelmes jelenség vagy intézkedés reánk kényszeríthet; ezeket a szempontokat kell szem előtt tartanunk akkor is, ha állást akarunk foglalni azzal *a pápai dekrétummal* szemben, amely az utóbbi idők jelenségei között méltán a legnagyobb mértékben kavarta föl a magyar társadalom felekezetközi békéjét; mert hiszen az összes eddigi jelenségek között nem volt egy sem, amely ilyen kényes téren mozgott volna, amely annyira elevenében sebezte volna meg a magyar társadalom nemkatholikus rétegeinek lelki békéjét és mely annyira magán viselte volna az agresszivitás jellegét.

Az mondatik, hogy hiszen ennek a „Ne temere" dekrétumnak semmiféle jogi hatálya nincs, mivel a házassági jog ma már teljesen elvesztette egyházi vonatkozásait, polgári törvény alapján van rendezve, függetlenül az egyházak magatartásától; és mondatik az is, hogy utóvégre a római katholikus egyház és hivek belső ügye az, hogy ők hogyan gondolkoznak egy vagy más házasság felől és ebbe másnak beavatkozni joga nincs. Hát, főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés, az kétségtelenül igaz, hogy jogi hatálya a dekrétumnak nincs. Az én igénytelen nézetem szerint sem volna tehát helyes ezt mint jogsérelmet, mint olyan valamit föltüntetni, a mi a házassági jogba akar kötelezőleg beavatkozni és ott a jogegyenlőség sérelmét alkotja. Hanem azután kérdem: közönyös lehet-e akár a magyar államra, akár a magyar társadalomra, akár Magyar-

ország többi vallásfelekezeteinek hiveire nézve, hogy éppen ezen a ponton, éppen a házasélet megítélése kérdésében egyszerre megváltoztatja a római katholikus egyház a maga eddigi hivatalos álláspontját és olyan tanokat kezd hirdetni, amelyeknek elterjedése Magyarországon csakugyan egyértelmü volna sok ezer család békességének földulásával és a protestáns és a katholikus magyar társadalom közötti összhang, egyetértés, testvéries jó viszony alapos fölforgatásával.

A mi magyar társadalmunk majdnem, azt mondhatom, a vegyes házasságokra van fölépítve. Alig van család, amelyiknek rokoni kötelékeihez más valláshoz tartozó egyének is házasság utján ne csatoltattak volna. Alig van család, amelyiknek belső békéje ne nyugodnék azon, hogy a római katholikus egyház legalább egy olyan modus vivendit találjon, melynél fogva belenyugszik a vegyes házasságok intézményébe és nem köti a vegyes házasságokat olyan föltételekhez, amelyeknek megtartása megalázó volna a nemkatholikus félre, meg nem tartása pedig a katholikus fél lelki nyugalmát háborítja meg, őt állítja azon rettentő dilemma elé, hogy ágyasnak tekinti őt a saját egyháza, hogy meg van bélyegezve, hogy pellengérre van állítva saját hitsorsosai előtt.

Ez a tény áll a maga meztelenségében előttünk és én, mondhatom, nem képzelek, nem képzelhetek a felekezetközi békére, a magyar társadalom összhangjára és egyetértésére nézve ennél mélyebbreható, nagyobb veszedelmet. És e veszedelem ok és szükségnélkül idéztetett föl. Hiszen tudjuk nagyon jól az előzményeket. 160—170 esztendeje annak, hogy a XVIII. század közepén, megkezdte a római katholikus egyház a tridenti egyházjoggal szemben a kivételek hivatalos elismerését és statuálását. Ezek a kivételek mind több és több állam területére terjesztettek ki és évtizedekig tartó áldáz küzdelem után, melyet a magyar katholikus férfiak vivtak meg a fölvilágosodott álláspont mellett, nemeslelkü magyar főpapok közremunkálása és segédkezése mellett, 1841-ben a kivételt a Kuria Magyarországra is kiterjesztette. Kiterjesztette tehát és ime, immár hatályban állott több mint hatvan esztendőn keresztül; és most, amidőn a római szentszéknek egy újabb intézkedése ezt a kivételt egyszerre megszüntette, ez az intézkedés sem törölt el minden kivételt, ez az intézkedés is tartott fönn kivételeket; és hogy ezt az intézkedést az első pillanatban maguk a magyar római katolicizmus irányadó tényezői miként értelmezték, erre nézve köztudomásu tény az, hogy maga az esztergomi instrukció abból indult ki, hogy Magyarországra a Ne temere nem vonatkozik, mivel itt partikuláris jogot teremtett a Lambruschini-féle dekrétum és csak Rómának újabb intézkedése volt az, amely fölvilágosította magukat a magyar katolicizmus illetékes vezetőit is, hogy nem úgy van a dolog, hogy azt a múltban adott kedvezményt eltörli ez az újabb dekrétum, eltörli ugyan akkor, amikor föntartja egyes államra nézve, föntartja Németországra nézve azt a kivételes kedvezményt, amely két évvel ezelőtt, tehát a miénknél sokkal később-ben, de szintén a dekrétum kibocsátása előtt adatott.

Ezekből a köztudomásu tényekből kétségtelenül következik, hogy itt nem valami olyan sarkalatos hitelv, a római katholikus egyháznak nem valami olyan rendíthetetlen elvi álláspontja az, amely ezen bajokat és veszélyeket fölidézi, de amelyre nézve joggal mondhatná azt, hogy mind hiába, nem lehet hűtlen önmagához, nem változtathat sarkalatos alapelvein. Óh nem! Itt egy fegyverről van szó, a római egyház hatalmi törekvéseinek szolgálatában, amelyet kézbe vesz vagy letesz a kézből taktikai szempontok szerint,, aszerint, amint egyik vagy másik területen elérkezettnek látja az időt e fegyver alkalmazására.

(Vége köv.)

Jézus megkísértetése.

Mi teljesen elfogúlatlanul vizsgálódva, szívesen és készséggel ismerjük el, hogy Jézus szellemi egyéniségében nem csupán az egész eddigi magasabb vallásos élet összes sugarainak gyúpontja van adva, hanem adva van olyan teremtői rejtély is, a mit az emberi értelem nem lesz képes soha megérteni, de mindamellett is szívünk szerint kell örülnünk annak, hogy Ő, a ki a legnagyobb és legdicsőbb az „emberfiak" között, teljes lénye szerint rokonságban van velünk, úgy, hogy nemes büszkeséggel mondhatjuk el vele szemben, hogy Ő a mienk volt és a mienk ma is. Pál azt mondja Jézusról, hogy Ő első szülött a sok testvér között és *épen az a mi feladatunk, hogy bebizonyítsuk, miszerint Ő ember volt az emberek között*, hogy ő is megkísértetett, neki is voltak nehéz, aggodalmas percei, neki is kellett viaskodni az Isten akaratán való megnyugovás bekövetkeztéig. Igen, Ő érzi a mi gondjainkat és aggodalmainkat, küzdelmeinket és szenvedéseinket. Ő a mi testvérünk; ezt a vígasztalást nem engedjük elraboltatni magunktól. Tudjuk, hogy e tekintetben teljes egyetértésben vagyunk az őskeresztyénekkel; hiszen a zsidókhoz írott levélben ott láthatjuk eme szavakat: „amenynyiben maga Jézus Krisztus is megkísértetett, ennélfogva képes segíteni azokon, a kik megkísértetnek".

Jézus megkísértetik. Mit tesz ez? Azt, hogy Jézus valami ösztönt érez magában a gonoszra, ösztönt érez az Atya akaratával szemben való engedetlenségre, az Istennel való békesség megtörésére. Honnan származik ez az ösztön? Az evangyéliumi elbeszélés valami kisértő lélekről, valami ördögről beszél. De hát ki az az ördög? Kétségtelen, hogy mi régen túl vagyunk a középkori felfogáson, az ördög-alakzatokba vetett hiten, túl vagyunk azon egyiptomi és görög Isten-alakokon, amelyeknek szarvaik, hosszú hegyes füleik és farkaik vannak. Az ilyen alakok ma napság a legszélesebb körben a költészet országába tartoznak. De hogy pajkos gyermekek módjára azt mondogassuk, hogy „nincsen ördög", ettől igen is óvakodunk, mivel mi az ördög elnevezésben, ha csak azon sötét hatalmak összfogalmát látjuk is, amelyek a mélységbe akarják vonni az embert, már akkor is kénytelenek vagyunk elismerni, hogy az egy roppant nagy tényleges hatalom és még ma is nagy hatalmat gyakorol az emberi szivek felett. De hát honnan ered tulajdonképen ez a hatalom? Óh milyen hosszú évezredek óta fáradoznak az emberek abban, hogy a gonoszság titkát kimagyarázzák! Nem valami nehéz ezt a tényt megmagyarázni.

Az élet őskezdettől fogva csak küzdve, harcolva tarthatta fel magát. Ha feladja a harcot, akkor elsatnyul és tönkre megy. Az alsóbb életformák a magasabbakba kapaszkodnak, hogy magokhoz leránthassák vagy teljesen megsemmisítsék. P. o. az erdő nemes fájának száz meg száz ellenséggel kell megbirkóznia. Az élet azonban a küzdelem által nemcsak meggyökeredzik, hanem egyúttal meg is nemesül. A nemes harc sohasem lehet hiábavaló. Az isteni bölcsesség kívánta azt, hogy az élet minden fokozaton, a munkában és küzdelemben érje el a tökélyt.

Az embernek is tehát küzdenie kell az ő emberi méltóságáért, szüksége van arra, hogy vigyázzon, küzdjön és munkálkodjék. Ez a küzdelem sokszor fárasztóvá teszi az életet, de ha komolyan harcolunk, akkor előre is haladunk, meg felfelé is haladunk és az emberi élet dicső céljai mind fényesebben ragyognak lelki szemeink előtt.

Jézus a Jordán mellett átélt ama nagy fontosságú óra után, midőn megnyilatkozott eget látott, magányba vonult. Ki ne bírná ezt megérteni? A nagy és dicső percek után szükségünk van az egyedüliségre, mert nem vagyunk képesek a nyílt, zajgó életbe azonnal visszahelyezkedni. Mikor azonban egyedül van, lelkét mindenestől fogva Istennek adja át, nagy szükségét érzi annak, hogy mintegy megbeszélje még egyszer az égi Atyával mindazt, amit a világnak hirdetni kíván, szükségét érzi annak, hogy még egyszer áttekintse feladatát az örökkévalóság fényének világítása mellett. E közben nem jut eszébe a földi szükség, nem törődik az egyedüliség iszonyatával, nem jön szemeire álom, nem érez éhséget. Végül azonban jelentkezik a földi szükség, mert igaz, hogy azokon lehet egy ideig uralkodni, de végképen elnyomni nem lehet őket. Egész egyszerüen ez mondatik Jézusról: elkezde éhezni. Mikor azonban nagyon gyötörte az éhség, milyen közel feküdt hozzá a gondolat: bárcsak kenyérré változnának ezek a kövek, melyek itt a sivatag pusztában szerteszét hevernek! És most jön a kísértés: te a legszorosabb összeköttetésben vagy Istennel, a földi emberek közül senki sem áll oly közel Isten szívéhez, mint te. Tehát ha te kérni fogod az Atyát, akkor ő még a kőből is kenyeret fog neked teremteni, mivel te az ő legkedvesebb gyermeke vagy. Miért nem nyilvánít ilyen kérést? Azért, mert bünnek tartja azt. Az igazán jó gyermek a közönséges háztartásban sem igényel magának kiváltságokat, nem kívánja, hogy az Ő kedvéért a bölcs házi rend megzavartassék. Hát az isteni háztartással szemben másként viselkedjék-e a hű gyermeki lélek? Keleten minden időben az egyenes, alázatos istenesség képezte az igazi kegyesség ismertető jelét. Arra a Jézusra nézve, aki magában áll az imádkozók között, a ki legkegyesebb a kegyesek között, ez az istenesség egyenesen lelki szükséget képez. Ő nem kívánja, hogy Isten az Ő kedvéért a házi rendet megváltoztassa. „Az ember az Isten igéjéből él, amely az ő szájából származik", ez a kijelentés ezt akarja mondani: a Mindenhatónak a maga bölcs és felséges háztartásában végtelenül sok eszköze és útja van arra, hogy segítsen és gyermekei éhségét lecsillapítsa a nélkül, hogy meg kellene az Ő örök bölcsesége által állapított rendet változtatnia. Ha épenséggel kenyeret akar adni az embernek, akkor azt cselekszi, hogy az elvetett mag harminc, sőt százszoros gyümölcsöt teremjen. Hányszor ragadtatták magokat az emberek arra, hogy olyas valamit kérjenek, ami Isten tisztán látható rendjével homlokegyenest ellenkezik, ezt azonban nem cselekedte az a Jézus, aki így tanított imádkozni: „legyen meg akaratod földön és a mennyen egyiránt," aki a legválságosabb órában így sóhajtott fel: „ne úgy legyen, amint én akarom, hanem, amint te akarod." Milyen finom és gyöngéd az ő kegyessége! Mennyire kiérzik minden nyilatkozatából az Isten akaratával való megegyezése! Fájdalom, igen sokszor megtörtént az, hogy a keresztyének észrevétlenül haladtak el a Jézus életének gyöngéd és megható vonásai mellett, félrevezettetve azok által, akik többre becsülik a gondolati képét, mint a történeti Krisztust. A tanult lelkek milyen veszedelmesen tévednek akkor, ha azt hiszik, hogy ők a magok képzelgésével valami magasabb és vigasztalóbb ajándékot nyujtanak a világnak, mint a milyet Isten az igazi Krisztusban ajándékozott nekünk!

Az Úr egész lelkét kitárta az ő leghűbb tanítványai előtt és elbeszélte nekik azt, ami lelkének mélyén rejtve maradt az egész világ elől, midőn izgalomba hozta a kísértet. Milyen bizalmas baráti viszonyban lehetett velök Jézus!

Furrer K. után *Ruszkay Gyula.*

(Folyt. köv.)

A főiskolai igazgató-tanács javaslata a Zoványi-ügyben az Egyházkerülethez.

Egy nagyjelentőségű határozatot közlünk itt olvasóinkkal, mely a Zoványi Jenő által a Kálvin emléke ellen a Warga-féle egyháztörténeti munka III. kötetéhez csatolt Függelékben elkövetett merénylet elintézését s az ok és alap nélkül felháborított magyar kálvinista közvélemény megnyugtatását lesz hivatva elősegíteni. Az igazgató-tanács ugyanis f. hó 21-én Miskolcon tartott üléséből következő felterjesztést intézte az egyházkerületi közgyüléshez:

1908 szept. 21-iki ülés 2. p. „Olvastatott a f. é. május 19. napján Miskolcon tartott egyházkerületi közgyülésnek 26. sz. határozata, amelyben az esperesek, gondnokok és tanácsbirák javaslatára, főiskolai igazgató-tanácsunk hatáskörébe utaltatott mindazon sulyos bajoknak orvoslása, amelyek a sárospataki főiskolában az utóbbi időben felmerültek, kimondatván egyúttal, hogy az iskola szellemi és erkölcsi életének a hagyományos kálvinista szellemben vezetése és ellenőrzése az igazgató-tanács feladatát képezi s annak áll kötelességében minden ezzel ellenkező törekvés megakadályozása és megtorlása, amit az igazgató-tanács annál hatékonyabban teljesíthet, mert az egyházkerület az igazgató tanácsot tekintélyének és erejének teljes sulyával fogja támogatni mindazon intézkedéseiben és javaslataiban, amelyeket a fentemlített feladatok megvalósításának akadályai elhárítására stb. ajánlatba hoz". Ezen nagyfontosságú és az igazgató-tanácsra nagy erkölcsi felelősséget háritó egyházkerületi határozatot igazgató-tanácsunk komolyan fontolóra véve, az egyházkerületi közgyüléshez a következő tiszteletteljes előterjesztést határozza el:

> Tisztelettel jelentjük, hogy a sárospataki főiskolában tényleg fennáll az a baj, hogy a theológiai akadémián a kálvinista szellemű papnevelés veszélyeztetve van Zoványi Jenő tanár úr által, akinek közismert ténykedései idézték fel az egyházkerület határozatát; de tisztelettel jelentjük egyszersmind azt is, hogy igazgató-tanácsunknak sem hatalma, sem bírói jogköre nincs arra nézve, hogy a kálvinista szellem ellen elkövetett vétségeket megtorolhassa. Hogy tehát a sárospataki főiskolában a hagyományos kálvinista szellem, amelynek ellenőrzését egyházkerületünk az igazgató-tanács különös kötelességévé tette, továbbra is megóvható legyen, tisztelettel javasoljuk, hogy a Zoványi Jenő tanár úr által betöltött egyháztörténelmi tanszékre oly irányú tanárt méltóztassék alkalmazni, akinek hithűségében meg lehet bízni; Zoványi Jenő úr pedig mozdíttassék el tanári állásától, amelyen homlokegyenest ellen-

kező irányt képvisel az intézetet fenntartó s magának papokat nevelő egyházzal szemben.

Ezen javaslatunknál fogva Zoványi Jenő theol. tanár úr ellen, aki különben iskolánkon kívül 4 izben, iskolánk körében pedig 2 izben állott fegyelmi eljárás alatt és összesen 4 izben sujtatott fegyelmi büntetéssel, méltóztassék hivatalból ismételten elrendelni a fegyelmi eljárást az V. t.-c 34. §-ának 3. pontja alapján, mert Zoványi Jenő úr az egyháztörténelmet oly irányban és szellemben tanítja, amint azt az országos botrányt okozott „Függelék"-e tanúsítja, ez a cselekménye pedig ref. egyházunkban a vallásos érzületbe és hithűségbe ütközik. De Zoványi Jenő úr ezenfelül az általa viselt tanári állásra méltatlanná is tette magát az által, hogy a Kálvin-féle reformáció alapján fennálló főiskola ifjúságát ily hagyományos szellemben nevelni képtelennek mutatkozik, sőt állását többszörösen lealacsonyította az ellene alkalmazott fegyelmi büntetések által, amelyek miatt kétségessé tette a tanári minősítésre törvény szerint megkívántató fedhetetlenséget is.

Az alkalmazandó büntetés mértékére nézve az V. t.-c. 35. § *d)* pontja alatt foglalt büntetés kérését véleményezzük, úgy azonban, hogy Zoványi Jenő úr az V. t.-c. 132. §. *b)* pontja értelmében hivatalától már előzőleg függesztessék fel, mert a papnevelés nagy érdekén kívül a sárospataki főiskola jó hírnevét is kockára tette azon országos botrány által, amelyet a „Függelékében" nyilvánult irányzatával okozott. Az országos botrányt igazolja az Egyetemes Konvent ide vonatkozó határozata."

*

Az igazgató tanács ezen előterjesztését a f. hó 22-ikén tartott egyházkerületi közgyülés egyhangulag magáévá tette s egész terjedelmében határozati erőre emelte s vagyis ennek megfelelően Zoványi Jenő ellen a fegyelmi eljárást hivatalból elrendelte s felkérte az egyházkerületi bíróságot, hogy az egyházkerület és a főiskola békéje érdekében Zoványi Jenőt tanári állásától haladéktalanul függessze fel, amit az egyházkerületi bíróság f. hó 23-iki ülésében meg is tett.

A tiszáninneni ref. Egyházkerület folyó évi őszi közgyűlése.

— Miskolc, 1908. szeptember 22—23. —

Sátoraljaujhely helyett, ahová az őszi vándorgyűlés következett volna, a papszentelés elmaradása folytán Miskolcon gyűlt össze az egyházkerület, gyöngéd figyelemből az agg főpásztor iránt, kinek a téli betegsége után talán alkalmatlan lett volna a másuvá utazgatás. A gyűlés egyike volt a legnépesebbeknek, amit részben a sok nagyfontosságú aktuális ügy: a klerikalismus elleni állásfoglalás, a lelkészek nyugintézeti belépési járulékainak könnyítése, a Kálvin emlékének meghurcolása stb., részint a két jogtanári tanszék betöltése érthetően megmagyaráznak.

Már Hétfőn (szeptember 21.) délután és este mozgalmas élet volt a Koronában, hova a gyűlési tagok legnagyobb része szállva volt, élénk tárgyalások folytak különösen a tanárválasztás esélyei felől, nagy érdeklődéssel várták az igazgató-tanács jelölését, a mi eldöntötte a két tanszék sorsát.

Kedden reggel 9 órakor, a szokott helyen, a felső leányiskola dísztermében nyilt meg a gyűlés. A Püspök úr nyította meg a gyűlést. a tőle megszokott áhítatos imádsággal. Még mindig a régi, egy kis meghülés ugyan fátyolossá teszi első szavait, de a lelkierő mihamar diadalmaskodik s hangja ismét megacélosodik; szelleme is friss, éber figyelemmel kíséri a másfel napos gyűlés minden tárgyalását elejétől végig, gyakran közbeszól irányítólag, nincs ügy, amelyet ne ismerne, amely nem érdekelné.

Az ima után Püspök úr jelenti, hogy főgondnokunkhoz, br. Vay Bélához, betegsége miatt ezuttal sem lehet szerencsénk, felkéri azért a legidősb egyházmegyei gondnokot, Meczner Bélát, a világi elnöki szék elfoglalására s egyuttal üdvözli Meczner Bélát, kit a királyi kegy múlt ülésünk óta a legszebb kitüntetések egyikével, a főrendiházi tagsággal ajándékozott meg. E kitüntetés, mely református egyházunk e kiváló férfiát érte, legközelebbről a mi egyházkerületünket töltötte el örömmel és büszkeséggel, mert Meczner Béla a mi egyházkerületünknek szentelte s szenteli erejének legnagyobb részét, az ő megtiszteltetése tehát méltán örömünnepe kerületünknek. Meczner Béla a világi elnöki széket elfoglalva, meghatottan köszönte meg a mindenünnen felhangzó éljeneket, melyek Püspök úr üdvözlő szavait kisérték.

A közgyűlés tulajdonképeni megalakulása, a képviselők igazolása következett ezután. Ennek során szomorú és örvendetes jelentéseket vettünk tudomásúl. *Szabó Endre* ungi-, *Keresztúry József* alsózempléni esperesek halálát mély részvéttel igtattuk jegyzőkönyvbe, a helyeikre választott új erőket: *Bálint Dezső* alsózempléni és *Szücs István* ungi esperest örömmel üdvözöltük a zöld asztalnál. Néhai *dr. Finkey József* világi aljegyző helyére, kinek emlékét már tavaszi közgyűlésünk jegyzőkönyvébe foglaltuk, a gyülekezetek bizalma *dr. Mitrovics Gyula* felső leányiskolai igazgatót állította, aki a hivatalos esküt a közgyűlés szine előtt letévén, szives éljenzések közt foglalta el jegyzői helyét. Dr. Mitrovics Gyula a felső leányiskola képviseletéről leköszönvén, helyére a leányiskola tanárai közül új képviselő választása rendeltetett el.

A miskolci főgimnázium érdemes igazgatója *dr. Kovács Gabor*, nyugalomba vonúlt s ezért a miskolci főgimnázium képviseletéről is lemondott. Helyének betöltésére szintén szavazás rendeltetett el, Kovács Gábornak, ki évekkel ezelőtt. mint egyházkerületi főjegyző is kiváló szolgálatokat tett kerületünknek, érdemei jegyzőkönyvbe foglaltattak.

Kegyelettel örökitette meg a közgyűlés *Kiss Áron*, tiszántúli püspök emlékét, aki mint kerületünk egykori növendéke, fénylő példányképe volt a két kerület közötti testvéri viszonynak.

A tárgysorozat rendén különböző választások következtek ezután. Szabó Endre elhúnytával megüresedett egy igazgató-tanácsosi hely a sárospataki főiskolában. A megüresedett helyet a közgyűlés egyhangúlag *Kovács Béla* szepsii lelkésszel töltötte be, mint aki nemcsak az abauji egyházmegye egyik kiváló tanácsbirája, de a sárospataki főgimnáziumban évek hosszú sora óta nagy buzgósággal végzi a censori tisztet. (A megválasztott új igazgató-tanácsost mi is szívből üdvözöljük. Szerk.).

Ragályi Béla, nagy elfoglaltságára való hivatkozással lemondott az egyházkerületi pénzügyi választmányi tagságáról. A közgyűlés ismételten is kérte a közszeretetben álló világi férfiút, tartsa meg

e tisztét továbbra is, de ő hajthatatlan maradt s így a kerület, megköszönve eddigi buzgó fáradozását, lemondását elfogadta s helyét *Bárczay Lászlóval* töltette be.

Nagy érdeklődés közt ment végbe a két jogtanári szék betöltése. Az igazgató-tanács jelentette, hogy dr. Ferenczy Árpád, a politika és közjog tanára, egy évi szabadságidejének letelte után sem foglalta el helyét s szabadságának meghosszabbítását sem kérte, sőt épen azt jelentette, hogy végkielégítés iránt folyamodott a minisztériumhoz, az igazgató-tanács azért őt állásáról lemondottnak tekintettte s tanszékére a pályázatot kihírdette. Ugyancsak kihirdette a pályázatot, a tavaszi egyházkerületi közgyűlés utasításához képest, a dr. Finkey József halála által megürült kereskedelmi-, váltó és perjogi tanszékre is. A kettős pályázatra összesen 9-én jelentkeztek, u. m. 1. Dr. Vajda Aladár. marcali ügyvéd, 2. dr. Szakács Albert sövényfalvi ref. lelkész (jogtúdor), 3. dr. Fodor Kálmán, rimaszombati ügyvéd, 4. dr Kérészy Sándor, sárospataki ügyvéd, 5. dr. Kenéz Sándor kolozsvári ügyvéd, 6. dr. Parady László kolozsvári tvszéki joggyakornok, 7. dr. ifj. Meczner Béla saujhelyi ügyvédjelölt, 8. dr. ifj. Szánthó Gyula máramarosszigeti tvszéki jegyző és 9. Buza László sárospataki ügyvédjelölt. A pályázók közül Buza L., Vajda A. és Szakács A. csupán a politikai, Kérészy S. és Szánthó Gy. csupán a perjogi, a többiek mindkét tanszékre folyamodtak.

A tanári kar a *közjog-politikai* tanszékre nézve alternatív ajánlatot tett. Buza László ugyanis, akit a pályázók közül kitűnő doktori szigorlatai alapján a tanári kar is első sorban megnyerni óhajtott, nem mutathatta be doktori okleveleit, mert a kolozsvári egyetem tanácsa sub auspiciis regis leendő felavatásra terjesztette fel s a legfelső döntés ez ügyben még nem érkezett le, — a tanári kar azért — miután a pályázati feltételek közt a doktori oklevél szerepelt — a főt. egyházkerületet hívta fel, hogyha lehetségesnek tartja, találjon alkalmas módot Buza László alkalmazására. Az ellenkező esetre a tanári kar ajánlotta dr. Kenéz S., dr. ifj. Meczner Béla és dr. Parády L. pályázókat. A *perjogi* tanszékre a tanári kar dr. ifj. Szánthó Gyulát és dr. Fodor Kálmánt ajánlotta. Az igazgató-tanács mindenekelőtt a Buza László rendkivüli tanárrá választhatására nézve kifejezi, hogy őt jelölhetőnek és megválaszthatónak tekinti, miután úgy a jogtudományi, mint az államtudományi összes szigorlatokat letette s felavatása csak a rendkívüli kitüntetés számba menő sub auspiciis regis felavatás iránti döntés leérkeztéig lett felfüggesztve. Tekintve pedig Buza Lászlónak épen ezzel is igazolt jeles előképzettségét s egyébként is ismert jelességét, az igazgató-tanács *első helyen* őt ajánlja a közjog-politikai tanszékre, második helyen — miután ifj. dr. Meczner Béla e tanszékről pályázatát visszavette. — Dr. Kenéz Sándort, harmadik helyen dr. Parádyt. A *perjogi* tanszékre az igazgató-tanács első helyen dr. ifj. Meczner Bélát és dr. ifj. Szánthó Gyulát, második helyen dr. Fodor Kálmánt és dr. Kérészy Sándort jelöli.

Az egyházkerületi közgyűlés ez előterjesztés alapján a *közjog-politikai tanszékre* közfelkiáltással egyhangúlag *Buza Lászlót* választotta meg rendkívüli tanárrá, — a *perjogi tanszékre* szavazás kéretett, melynek eredménye az lett, hogy *dr. ifj. Meczner Béla* 51 szavazattal (dr. Kérészy S. 15 és dr. Fodor K. 7 szavazata ellen) rendkívüli tanárrá választatott. (Dr. ifj. Szánthó Gyula a szavazás megkezdése előtt pályázatát visszavette.) A két fiatal kollegát szívesen üdvözöljük, legyenek hű munkásai a főiskolának!

Az igazgatóttanács jelentése alapján *Nagy Béla* theol. rendkívüli tanár — miután theol. magántanári oklevelet szerzett — okt. 1-től rendes tanár gyanánt véglegesíttetett.

A közalapi végrehajtó bizottságba Révész Kálmán választatott meg póttaggá.

A Kálvin emlékműre, a konvent felhivása folytán, egyházkerületünk felhívta az egyházmegyéket, hogy maguk is ajánljanak fel bizonyos összeget s területükön gyűjtést rendeljenek el. A karácsony első napján begyűlendő perselypénz a kerületbeli összes egyházakban szintén e kegyeletes célra lesz fordítandó.

A Warga—Zoványi-féle egyháztörténeti munka III. kötetének ügyében a konvent egyházkerületünkre bízta, hogy a mű további sorsa felől intézkedjék. A parochiális könyvtár-bizottságunk erre nézve azt javasolja, hogy a műhöz Zoványi Jenő által irt „Függelék" egyszerűen hagyassék el, különben a mű teljes átdolgozása és újranyomása kerületünkre óriási költséggel járna. A kerület elfogadta a bizottság javaslatát s így a mű a botránkoztató Függelléktől megszabadítva fog a paróchiális könyvtárakba besoroztatni.

Ezzel kapcsolatban az *abaúji* és az *ungi* egyházmegyék nyilt és bátor felterjesztést intéznek a kerülethez, hogy *Zoványi Jenőt*, aki az említett mű Függelékében a Kálvin-féle reformáció s főleg Kálvin, a mi nagy reformátorunk ellen a legdurvább támadást intézte, aki tehát leendő papjainkat kétségtelenül nem kálvini szellemben oktatja és neveli, tanári állásától mozdítsa el s ezzel a sárospataki főiskolában a Zoványi által régóta felkavart békét állítsa helyre. Ugyan e tárgyban részletes előterjesztéssel és positiv javaslattal állt elő a főiskolai igazgató-tanács (Lásd ez előterjesztést teljes szövegében lapunk más helyén). A kerület megdöbbenve, szinte siri csendben hallgatta meg ez előterjesztéseket, mintha egy halálos ítéletet olvastak volna fel. Egy hang nem emelkedett Zoványi védelmére. A kerület minden tagja szomorúan érezte, hogy az igazgató-tanács minden szava igaz, helyes és szükséges. Egy kálvinista főiskolában egy Kálvint gyalázó tanár — szinte képtelenség. Ha van hithűség elleni cselekmény, ez már csakugyan az. A szólásszabadság egy nagy politikai elv, — de az állam sem türi a saját léte, alapintézményei, törvényei elleni támadást és izgatást. A kálvinista egyház sem türheti, hogy létjogosultságát saját tagja támadja meg s Kálvin-gyülölő szellemét a fiatal papi nemzedékek egész sorába átplántálja.

Konstatáljuk, hogy az igazgató-tanács javaslata s a kerület határozata általános és teljes megnyugvást keltett, nem hallottunk egy szót, amely azt helytelenítette volna.

E szomorú ügy elintézése után kerültek szőnyegre a valóban nagy kérdések.

A felsőborsodi és felsőzempléni egyházmegyék *a klerikálismus túlkapásai* tárgyában, a gömöri egyházmegye pedig *a jezsuita-rend kitiltása iránt* intéztek részletesen és alaposan indokolt felterjesztéseket a kerületre. A klerikálismus túlkapásai ellenében Felsőborsodnak lapunkban is közölt felterjesztése egyhangúlag elfogadtatott s felterjesztetik a Konventre, hogy az az országgyűlést keresse meg e tárgyban. Ugyancsak egyhangúlag elfogadtatott Gömör felter-

jesztése, hogy a jezsuiták ellen az 1773-iki kitiltó határozatok érvényesítése iránt a Konvent utján az országgyűlés kéressék fel.

A „*Ne temere*“ nagy port felvert pápai dekrétum tárgyában egyhangúlag elfogadta a kerület a felsőzempléni egyházmegyének *Dókus Ernő* által fogalmazott felterjesztését, mely szintén a Konventet keresi meg annak kieszközlésére, hogy a felekezeti béke megbontására szolgált dekrétum Magyarországra nézve visszavonassék és hatálytalanná tétessék.

(Folyt. köv.)

Az abaúji egyházmegye közgyülése.

Szinte jól esik kifejezést adni annak a meggyőződésemnek, hogy nem annyira a törvény szigorának alkalmazása, hanem inkább az ügyek buzgó szeretete hozta és gyűjtötte össze népes egyházmegyénk közgyülésének tagjait, akik már szeptember 8-át megelőzőleg, az egyetemes lelkész-értekezleten is, kevés kivétellel megjelentek vármegyénk és közgyülésünk székhelyén. Méltán is, mert hiszen értekezletünk tárgysorozata — melyet a nagytudású elnök és a körülmények oly gazdaggá és értékessé tettek — vonzotta, majdnem kényszerítette az embereket, hogy annak elintézésében is részt vegyenek. — A tárgyalást e helyen részletezni nincs jogom, csak azokat veszem toll alá, amelyek közgyülésünk elé jutottak.

Ezek egyike az éppen annyira gyülöletes, mint már únott Zoványi-ügy. E tekintetben magáévá tette s a kerületi közgyüléshez is felterjeszti közgyülésünk az értekezlet jegyzőkönyvi határozatát, mely szerint a „legnagyobb megbotránkozását fejezi ki a Zoványi Jenő Kálvin emlékét sértő minősíthetlen eljárása felett, egyúttal teljes bizalommal van arra nézve, hogy egyházkerületünk bölcsesége módját fogja találni annak, hogy Zoványi Jenőnek a theológiai ifjúság szellemére és egész egyházunk közéletére gyakorolt vészes és káros hatása mielőbb véget érjen“.

Örömmel üdvözölte s a kerületre szintén felterjesztendőnek ítélte közgyülésünk a következő indítványt is: „az államsegélyes papoknak és tanítóknak Sárospatakon tanuló theológus gyermekeit ingyenes oktatásban és ellátásban, gimnáziumban járó, jeles és jó tanuló gyermekeit pedig tandíjelengedésben részesítse az egyházkerület“. Az alsóborsodi egyházmegye lelkészértekezletének indítványát azonban, mely szerint a lelkészek országos nyugdíjintézeti járulékának 40%-át öt éven át a Hollandi-tár fedezze, melyet a mi értekezletünk is magáévá tett, közgyülés a kerülethez terjesztendő tárgyak sorából kiveszi; mert biztos tudomása van arról, hogy az egyházkerület a Hollandi-tár jövedelmét is, mint más alapokét, már évekre előre lekötötte; de mellőzi a felterjesztést azért is, mert egyházmegyénk a kebelbeli lelkészek nyugdíjintézeti terhén, éppen a jelen gyülésben hozott határozatával tetemesen könnyít: kimondván, hogy az egyházmegyei gyámintézeti és a Patay-alapítványi pénztárból egyenlő arányban évenként 15,188 koronát fizet az egyházmegye lelkészei helyett az országos lelkészi nyugdíj és gyámintézet pénztárába.

Ezek azok, amelyeket, mint általános érdekű dolgokat, már azáltal is kiemeltem, hogy belkörű ügyeink előtt közöltem le, habár jó részben azok után nyertek elintézést.

A gyülés megalakulása után az időközben megválasztott papi főjegyző tette le az esküt, akit az esperes meleg szavakkal üdvözölt s iktatott be hivatalába. A tavaszi egyházkerületi közgyülés által közölt „*Számvevőszéki szabályrendeleti javaslatot*“, valamint „*az elhagyott szegények, árvák és betegek gondozásáról*“ alkotott szabályrendeletet egyházmegyénk számvizsgáló bizottságának, illetve az előadó véleménye alapján megkészítette és elfogadta s javaslatával ellátva a kerületi közgyüléshez felterjesztette; úgyszintén az egyházlátogatási jegyzőkönyv egyöntetűsége szempontjából készített jegyzőkönyvi mintát is, csekély módosítással. Mindezek üdvös, nemes és fontos gyakorlati értékkel bíró célokat lesznek hivatva megvalósítani.

Az alsóvadászi és fűzérkajatai lelkészválasztás jóváhagyást nyert, miután Vadászra Bodon Barna gagybátori, Fűzérkajatára Kocsis Jenő kovács vágási lelkész be is erősíttetett. Hegedűs László segédlelkész az egyházmegye kebelébe felvétetett. Négy tanító s egy tanítónő választását hagyta jóvá az egyházmegye, beerősítvén Kovács-vágásra Bottyán Jánost, Bistére Darvas Gyulát, Beretre Monoki Istvánt, Alsóhutkára Varga Endrét és Szászfára, az újonnan szervezett második tanítói állásba Varga Jolánt.

Az abaújszántói egyház jelentése, hogy a hitoktató segédlelkész javadalmazására 1480 koronát fordít, tudomásul szolgál; Alsókemence 700 kor. kölcsön felvételére, Gagybátor erdei fájának értékesítésére engedélyt nyer; Nagykinizs parochiális fundusának adásvételi szerződése jóváhagyatik.

Országos közalapi segélyért 10 egyház folyamodott, amelyek közül Tornyosnémetit 1200, Hernádzsadányt 1000, Csobádot 600, Pányokot 500, Felsőnovajt, Beretet és Csenyétét 200—200 koronára ajánlotta a közgyülés.

Nádasdnak Hernádzsadánnyal affiliálása, miután a volt lelkész eltávozása óta a lelkészi állás — pályázó hiányában üresedésben van, elvileg kimondatott. Nádasd Hernádzsadányhoz lesz csatolva s a két egyház jogviszonyának megállapítása végett egy bizottság megy Nádasdra, amely a jövő tavaszi közgyülésen számol be munkálatairól. — Ez is az idők jele!

Az egyházmegyét illető közigazgatási államsegélyt — 3808 koronát — a számvizsgáló bizottság, közmegnyugvást keltőleg a következőképen osztotta fel: „az esperesnek, kiválóan érdemes kormányzati működésének méltánylásául, *személyi pótlék címen* évi 400 korona“; a papi fő- és két papi aljegyzőnek és a tanügyi bizottság elnökének egyenként 100—100 korona; az egyházmegyei pénztárnoknak 200 korona; a dékánnak 150 korona; a levéltárnoknak 70 korona adassék eddigi tiszteletdíjuk emelésére; nyolc tanácsbírónak tiszteletdíj gyanánt évi 100—100 korona. Minden lelkésznek az egyházmegyei gyülésre fuvardíj címen 6—6 korona; a számvevőszék rendelkezésére, valamint az irodai átalányok emelésére évi 560 korona. Gyülési napidíjak 2 koronával emelése évi 344 koronát vesz igénybe.

Több-kisebb érdekű ügy elintézése után az egyházmegyei bíróság egy tanító fegyelmi ügyét intézte el, akit 100 korona bírságpénz és a perköltségek fizetésére ítélt. Az összes érdekeltek — az ügyész is — felebbeztek.

Kovács István,

Az ungi ref. egyházmegye őszi közgyülése.

(Vége.)

Az így két napon tartott gyülés tárgyai közül a kiemelkedőbbek voltak: A halál által megüresedett bezői egyházba Kálniczky János, felsőrőcsei lelkész

választatott meg. A választás szabályszerű volt, megerősíttetett s a választási iratok jóváhagyás végett a kerületre is felterjesztettek. Varga Károly s.-lelkész egyházmegyénkbe bekebeleztetett. A záhonyi, csicseri, szalókai lelkészi, — valamint a tiszasalamoni tanítói díjlevél megerősítést nyert. Virág József, vajáni lelkész, magas életkorára s ebből származó gyengeségére hivatkozva beterjesztette az egyházmegyei pénztárnokságról való lemondását. Virág József lemondását már tavaszi közgyűlésünkön is kijelentette, azonban az egyházmegye ismervén az ő pontosságát, ügyszeretetét, a lemondást nem fogadta el. A megismételt lemondásból azonban látva, hogy a pénztárnoki állásában való megtartásáról már szó sem lehet többé, érdemeinek méltánylása mellett a lemondást elfogadta s akként intézkedett — mert az új egyházi törvény szerint a pénztárnok megválasztása most a közgyűlés dolga, — hogy e fontos állást nem azonnal hirtelen, hanem egy később tartandó rendkívüli közgyűlésben fogja betölteni. A szalókai egyház a kerületi szűkösi tárat illető 1908. évi fél papi jövedelmet az egyház céljaira adatni kéri a főt. egyházkerület által. A szalókai egyház semmiféle vagyonnal nem bir, minden terhet csak a hívekre való kivetésből teljesit; 1903-ban templomát, tornyát fedette, most paplakát, ennek melléképületeit, valamint a tanítói lakot is tetemes költséggel kell kijavíttatnia, ugyanazért egyházmegyénk a benyujtott kérvényt pártolólag terjeszti fel a főt egyházkerületre.

A jenkei egyház néh. Pongrácz Gyula után 139 hold földet örökölt; azonban a hagyományozó a birtok haszonélvezetét Marossy Gizellára hagyta, ennek bekövetkezhető haláláig. A még elég fiatal korban levő haszonélvező most azt az ajánlatot tette az egyháznak, hogy a körülbelől 2000 kor. évi jövedelmet hozó ingatlant ő azonnal átadná az egyháznak, ha attól 14000 kor. végkielégítést nyerne. Az egyház az egyezséget magára előnyösnek látja, kéri az egyházmegyét, hogy járúlna hozzá az egyezség jóváhagyásához s engedné meg neki a fizetendő összeg kölcsönvételét. Egyházmegyénk az engedélyt mind a két kérelemre vonatkozólag megadja s jóváhagyás végett a főt. kerület elé terjeszti.

A minaji missziói egyháznak temploma és paplaka igen megrongált állapotban van. A helyszínére kiküldött egyházmegyei épitkezési bizottság jelentése szerint a két épület rendbehozatala 12.500 koronát igényelne. Ebből az egyházközség csak 4200 koronát bír fedezni, a többit valahonnan segélyül kérik. Egyházmegyénk segitségét meg nem vonja ugyan, de azért olyan áldozatra, hogy az egész hiányt fedezhesse, nem képes. Tisztelettel kéri fel azért a főtiszteletű egyházkerületet, hogy a minaji missiói egyházat nagyobb mérvű, legalább 6000 korona közalapi segélyre ajánlani méltóztassék.

Kapun Ede, pusztaszentmiklósi lakos, mint néhai Buttler János gróf leszármazottja, már régebben kérte a palágyi egyházat, melynek temploma alatt levő befalazott sirboltban Buttler gróf porai nyugszanak, engedné meg neki a sirbolt felbonthatását; most e kérelmét megújitja azzal, hogy a sírbolt felbontása által okozott károk helyreállítására 1500 koronát ajánl fel, melyet a felbontás előtt adna át az egyháznak. A palágyi egyház az engedélyt megadná; egyházmegyénk azonban csak az esetben járúl hozzá, ha a palágyi egyház az esetről a politikai hatóságnak is jelentést tesz s annak e tárgyban való intézkedéséről tudomást szerezve, azt be is tartja. Az 1899. őszi ker. gyűlés 42. sz. határozatában kimondotta, hogy az ungvári egyház missiói egyházzá lenne teendő s ígérte, hogy e tekintetben el fog járni. Azonban ez az ügy mind e mai napig elintézetlenül van; az ungvári egyház presbitériuma kéri azért egyházmegyénk útján a főt. egyházkerületet, hogy e régi határozatát érvényesíteni méltóztassék.

Egyházi értekezletünk javaslatára, — mert nálunk nem lelkészi, hanem lelkészek és világiakból álló egyházi értekezlet van már 1897 óta — tavaszi kerületi gyűlésünk 19. pontjában foglalt „Szabályrendeleti javaslat"-ot egyházmegyénk csekély módosítással elfogadja; tárgyalta az ugyanazon jegyzőkönyvben foglalt 66., 74., 82. és 91. sz. határozatokat is, amelyekre vonatkozólag véleményét a főt. egyházkerületre felterjeszti.

Ugyanazon kerületi gyűlés jegyzőkönyve 93. sz. pontja alapján tárgyalás alá vétetett a „Sárospataki Református Lapok" 32. és 33. számaiban megjelent inditványa Fodor György, tornai főjegyzőnek, melyben ajánlja, hogy az országos nyug- és gyámintézet törzsbefizetésének teljesítésére a főt. egyházkerület jönne segélyére a lelkészeknek azzal, hogy minden az egyházkerületben lakó lelkész után a törzsbefizetést a „Szűkösi és Hollandi tár"-ból teljesítené 1600 koronáig, még az esetben is, ha ez a fizetésteljesítés a tár tőkéjének megcsonkítását vonná is maga után. Egyházmegyénk a tornai főjegyző inditványát elfogadja; a sok oldalról igénybevett lelkészek terhének könnyitésére ezúttal, a jelzett módon, egész tisztelettel kéri fel a főt. egyházkerületet.

Tanügyi bizottsági jelentésünkből, de a vármegyei közigazgatási bizottság határozataiból is fájdalmasan értesültünk, hogy egyházmegyénk egy pár egyházában a tanítók igen lanyhán teljesitik kötelességüket, úgy hogy munkásságuknak alig van valami látható eredménye. A kötelességüket hanyagúl teljesített tanitókat utasította a közgyűlés, hogy iskolájuk jóvátételére egy év leforgása alatt minden lehetőt elkövessenek; mert amelyiknél egy év alatt javulás nem fog mutatkozni, mint kötelességet nem teljesítő ellen, a fegyelmi eljárás meg fog indíttatni.

Az összes ügyek szept. 9-én délután 2 órára letárgyaltatván, a közgyűlés az elnökség éltetése mellett berekesztetett. Végül megemlítem még azt, hogy úgy az első, mint második napján a gyűlésnek közebédre gyűltünk össze s a fehér asztal mellett — ősi magyar szokásként — megnyilatkoztak a szívek, éltetve az új esperest, a h.-gondnokot, világi tanácsbirákat stb. Legyen is rajtuk s egyházmegyénk és anyaszentegyházunk minden tagján az Úrnak áldása!

Nagydobrony, 1908. szept. 14.

Magyar Bertalan

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A nagy harc vége.** A tiszántúli egyházkerület második szavazása *Erőss Lajos* theol. tanárt emelte a püspöki székbe 416 szavazattal a *Dicsőfi József* 344 szavazata ellenében. Főgondnok és püspök nagy egyetértéssel épitheti most már a legnagyobb ref. egyházkerület jövőjét ebben a zürzavaros s felekezetieskedésre hajló világban. Ez volt — mint tudjuk — sok szavazó vágya s akaratának irányitója. Az új püspök iránt meg-

nyilatkozott bizodalom egyúttal a főgondnok nagy képességei, vezéri hivatottsága előtt való tisztelettétel is, amit gondolatban sem tudtak és mertek nélkülözni sokan a kerület kormányrudjánál a mai nehéz időkben. Adja Isten, hogy a vezérek lelki egyessége áldásként hasson a nyugodalmából kizavart kerület minden tényezőjére s a verseny és harc további tárgya csak az anyaegyház kivánatos fejlődése és virágzása legyen. Erőt, időt, ihletet kivánunk a szép feladat mennél szerencsésebb teljesítéséhez.

— **Theologiai magántanári vizsgálat.** *Dr. Bartók György*, nagyenyedi ref. főgimn. tanár f. hó 24-én szép sikerü theologiai magántanári vizsgálatot tett főiskolánkban, a tiszáninneni ref. egyházkerület vizsgáló-bizottsága előtt az *ó- és újszövetségi irásmagyarázatokból*. Ugyanaz nap tartotta meg próbaelőadását (A bibliai tudományok módszereiről) a vizsgáló bizottság, több tanár s az akadémiai ifjúság jelenlétében. A magántanári vizsgálatra irt dolgozatának címe: „Jakab levele“ . . . A jeles készültségü új magántanárt szivből üdvözöljük s működésére Isten áldását kérjük.

— **Lelkészválasztások.** A *kázsmárki* egyház e hó 20-án *Újj Lajos* bereti lelkészt, a *kiskövesdi* egyház *Karászy Benő* s.-lelkészt, a *semjéni* egyház *Sütő Kálmán* miglészi lelkészt hivta meg lelkészeül.

— **Nyilt kérelem Péter Mihály úrhoz.** A Sárospataki Ref. Lapok múlt számában Nagytiszteletü úrtól megjelent közgyülési tudósitásban említve van egy adóügyi vitás kérdés, melyre nézve a véleményadásra felkért esperes nézetével szemben a főjegyző úr képviseli, saját tanusága szerint, a helyes álláspontot. Mivel a tudósitásból a két ellentétes vélemény tartalma meg nem ösmerhető, — pedig az ilyen vitás kérdések felvetése és tisztázása egyenesen közérdekü dolog, — bizalommal kérem a Nt. Főjegyző urat, hogy lapunkban ama megkérdezett esperes levelét közölni s azzal szemben saját álláspontját kifejteni sziveskedjék. *Kovács István* egyházmegyei főjegyző.

— **A Pesti Hirlap,** mint rendesen minden év őszén, ezuttal is figyelmezteti a magyar olvasóközönséget, hogy immár 19-ik évfolyamába lépő *nagy képes naptárát* csak azok az előfizetők kapják meg karácsonyi ajándékul, akik legalább három hónap óta járatják a lapot. Ne mulaszsza el hát senki az alkalmat egy egész éven át használható, diszes kiállitásu és gazdag tartalmu ajándék-könyv megszerzésére, kivált mikor a lap, mely azt előfizetőinek adja, Magyarország első lapja. A *Pesti Hirlap* ma hazánkban a legelterjedtebb, tehát a legkedveltebb, legbővebb tartalommal megjelenő és minden irányban független, ép azért az igazságot bátor szókimondással hirdető ujság. Vezércikkei, tárcái, esti levelei elsőrendüek; szinház-, hir-, szerkesztői üzenet- és vegyes-rovatai a leggazdagabbak; mulattató és humoros közleményeivel minden lapot felülmúl. A *Pesti Hirlap* minden előfizetője féláron rendelheti meg a *Divat-Salon* cimü, kitünően szerkesztett, elsőrendü divatujságot, mely a hölgyek körében általános kedveltségnek örvend. Fel tehát, aki még nem tette, siessen előfizetni a *Pesti Hírlapra*, melynek ára egy hóra 2 kor. 40 fill., negyedévre pedig 7 korona s a Divat-Salonnal együtt 9 korona. A Pesti Hírlap címe: Budapest, Váci-körút 78.

— **Ha nászajándékot,** zsebórát, ékszert kell vásárolnia, idejét ne vesztegesse azzal, hogy sorra járja az üzleteket. Kedvére csak egy helyen vásárolhat és ami fő. előnyösen. Kérjen Polgár Kálmán budapesti jóhirű órásmestertől nagy képes album-árjegyzéket (Budapest, VII., Erzsébet-körút 29. sz., I. em.), amit ingyen és bérmentve kaphat. Hogy várakozáson felül meg lesz elégedve, azt a sok száz dicsérőnyilatkozat igazolja, amivel Polgár Kálmán műórást a vevők elhalmozzák.

Pályázat.

Az erdélyi református egyházkerület theol. fakultásán szervezett *újszövetségi bibliai tudományi* rendes tanszékre pályázat hirdettetik.

A megválasztandó tanárnak kötelessége a fakultáson rendes előadásokat tartani az e tanszékhez kötött bibliai tudományokból (újszövetségi görög nyelv, irodalomtörténet, exegezis, biblica theologia, special-kollegiumok), ezek segédtudományaiból és seminariumokat a konventi tanterv és a fakultás tanulmányi rendjének rendelkezései szerint, szükség esetén az ószövetségi tudományokból is. Az előadások maximális heti óraszáma jelenleg a törvényben megszabott: 10. — Másnemü kötelességeit az egyházi törvények a theol. tan- és vizsgarend, a fakultás törvényei és rendtartási szabályai s általában a jogosult hatóságok törvényes rendelkezései szabják meg.

A megválasztott tanár az erdélyi református egyházkerület központi nyugdijintézetének jogosított és kötelezett tagja.

Javadalma: évi 4800 kor. alapfizetés, évnegyedes előleges részletekben; öt izben esedékes ötödéves korpótlék és pedig az 1, 2, 4, 5. korpótlék évi 600—600 kor., a 3-ik évi 800 koronában megállapitva, mely fizetés természetével bir, továbbá természetbeli lakás hivatali idősbség szerint választva a fakultás épületében, vagy ennek hiánya esetén az alapfizetés $^1/_4$ részében, évi 1200 koronában megállapitott lakbér évnegyedes előleges részletekben.

Pályázhatnak olyan egyének, kik az Egyházi Törvények VI t.-c. 109. §-ban, illetőleg annak két első kikezdésében előirt kellékeknek megfelelnek, illetőleg a rendes theol. tanárokra megállapitott képesitéssel bírnak.

A választás megejtése az 1908. évi november 7-én és következő napjain megtartandó kerületi közgyűlés tárgyai közé utaltatott.

A megválasztott tanár állását 1909. szept. 1-én köteles elfoglalni.

A pályázati kérvények a minősültséget és képesitettséget igazoló okmányokkal, az irodalmi működést is feltüntető mellékletekkel, életrajzi vázlattal, szolgálati és orvosi bizonyitvánnyal felszerelve az erdélyi református egyházkerület közgyűléséhez cimzetten f. évi október 20. napjáig a theol. fakultás előljáróságához (Kolozsvár, Bocskay-tér 1. sz.) nyujtandók be.

Az erdélyi ref. egyházkerület Igazgatótanácsának.

Kolozsvárt, 1908. szeptember hó 17-én tartott üléséből.

Simó Lajos
egyházker. főgondnok,
elnök.

ifj. Péter Károly
egyházker. titkár,
előadó

TARTALOM. *Hallgató János:* Egy alkalmi párbeszéd. (Vége köv.). — *Gróf Tisza István* beszéde. (Vége köv.) — *Furrer—Ruszkay:* Jézus megkisértése. (Folyt. köv.). — A főiskolai igazgató-tanács javaslata a *Zoványi*-ügyben az egyházkerülethez. — A tiszáninneni ref. egyházkerület őszi közgyülése. (Vége köv.). — *Kovács István:* Az abauji egyházmegye őszi közgyülése. — *Magyar Bertalan:* Az ungi egyházmegye őszi közgyülése. (Vége). — Vegyes közlemények. — Pályázati hirdetés. — Hirdetések.

Orgona és harmonium gyár

gőzerő hajtás és villamos világítással berendezve.

ORSZÁGH SÁNDOR ÉS FIA

cs. és kir. udvari szállítók

Rákospalota (Budapest mellett).

Alapíttatott 1861. évben.

Az 1885. évi országos kiállításon „nagy dísz oklevéllel“ (első díj) és „Ferencz József lovagrenddel“ az 1904. évi veszprémi kiállításon „arany éremmel“ (első díj), az 1906. évi kassai kiállításon „dísz oklevéllel“ (első díj) kitüntetve, azonkívül számtalan kitüntetés és elismerés. Ajánlják kitünő hangú és szerkezetű, főleg a legújabb légnyomatu (pneumatikai) orgonáikat, melyek rendkívül könnyű játékmód és a változatok egyszerű kezelése mellett, az időjárás minden viszontagságainak ellenállnak. Szolid munka és jutányos árak. Kisebb orgonák készletben vannak. Eddig 700-nál több új orgona lett szállítva. Raktáron kitünő hangú harmoniumok minden nagyságban. Harmoniumok tetszés szerinti rajz és változat összeállítással rendelésre készülnek. Tervezeteket és rajzokat kivánatra küldünk.

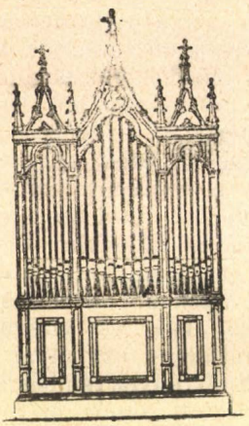

Kálvin János művei.

Szerkeszti: **Czeglédi Sándor.** **Eddig megjelentek**

1. A genfi egyház kátéja.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **60 fillér.**
2. Az egyház reformálásának szükségességéről.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **80 fillér.**
3. Kálvin János értekezése az ereklyékről.
Franciából fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**
4. Sadolet biboros levele. Kálvin válasza.
Fordította: *Ladányi Pál.* — Ára **60 fillér.**
5. III. Pál pápa levele Kálvin János megjegyzéseivel.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**
6. A párisi theol. fakultás hitcikkei Kálvin elleniratával.
Fordította: *Pongrácz József.* — Ára **50 fillér.**

Minden kötet külön kapható.

E hat mű egy diszes kötetben is beszerezhető. A 25 ivnyi terjedelmű kötet ára 4 korona 50 fillér.

Mind e művek megrendelhetők

a Magyar Kálvin-fordítók bizományosánál

KISS TIVADAR könyvkereskedésében **Pápán.**

Pontos és legjobb órák 5 évi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák,

borkancsók, china-ezüst disztárgyak,

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

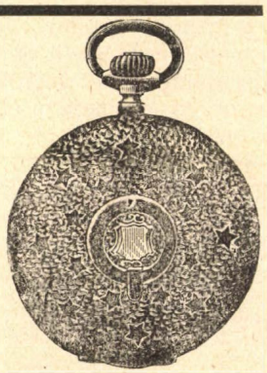

Polgár Kálmán

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállítója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 40. szám. Sárospatak, 1908. október 4.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

Egy alkalmi párbeszéd.

(Folytatás és vége.)

Ő. Elhiszem szívesen mindezt. De nem gondolja-e Lelkiatyám! hogy a méltányosság és osztóigazság úgy hozta volna magával, hogy a világi tisztviselők és tanácsbirák is részesittessenek valaminő tiszteletdíjban. Hiszen ők is szervei az egyházmegyének és az egyházi elem mellett ők is tevékeny és értékes részt vesznek az egyházmegye vezetésében és igazgatásában.

Én. Ezt a magam részéről is méltányosnak találtam volna; de meg vagyok győződve, hogy érdemes világi tisztviselőink és tbiráink, kik hivatalukat mindig csak nobile officiumnak tekintették s kötelességöket mindenkor ingyen, az egyház iránti szíves buzgóságból teljesitették, nem fogadták volna el most sem a nekik felajánlott tiszteletdíjat; vagy ha elfogadták volna is, vissza ajándékozták volna azt valamely egyházi jótékony célra. — Különben sem szólalt fel senki közülök a javaslat ellen. Qui tacet, consentire videtur.

Ő. Az igaz!... Pedig kár volt fel nem szólalni! Kár volt egy kicsit, amint mondani szokták, a hátulsó kerékre is nem tekinteni! Én ugyanis — megvallom Szentatyám! igen sokat gondolkoztam már a felett, hogy mi lesz a mi szegény ref. egyházunkkal, ha az állam, a most bőkezü Pátronus, egyszer csak megfelejtkezik rólunk?... Pedig az események fejlődési törvénye és logikai rendje szerint nálunk is előbb utóbb be fog következni az az állapot, amely Franciaországban a separationalis törvény életbelépése folytán már beállott, hogy a mindenható állam leveszi gyámkodó kezét az egyházakról s a különböző felekezeteket magokra hagyja. hogy éljenek meg a magok emberségökből, ahogy tudnak. Én nem vagyok próféta, de nem is kell ahoz semmi jóstehetség, hogy az ember belássa. miszerint az általános választói jog behozatala után, az országházba bekerülő turbulens elemek, különösen a nemzetközi szocialisták működése következtében, az állam szembe fog kerülni az egyházzal, a most még jókedvű adakozó rosszkedvüvé válik, sőt egészen beszoritja a markát s az egyházaknak, amelyek idáig az ő emlőin éldegéltek, legfeljebb fügét mutat... Mit fog tenni akkor ref. anyaszentegyházunk?... A róm. katholikusok és a többi nemzetiségi egyházak könnyen kiheverik a bajt; mert gazdagságuk, kimeríthetetlen erőforrásaik őket ismét talpra állitják. De hova folyamodjunk mi, mankójától megfosztott szegény tehetetlen Lázár?!... Azt mondja Szentatyám! hogy vissza az ősi forráshoz: hiveink buzgóságához, áldozatkészségéhez, amelyből eddig, közel 400 éve, mindig meritettünk?... Hiszen e forrásból az éltető nedv már most sem buzog, csak csörgedez; akkorára pedig — higyje meg — egészen elapad, valóságos ó kúttá változik. — Nem gondolja Szentatyám! hogy abból a közigazgatási államsegélyből jó lett volna valamit félretenni a jövendő számára is, azokra a sivár fenyegető napokra, amelyekre azt mondja most a szegény francia ref. egyház is: nem szeretem ezeket. Ha az egyes egyházmegyék a részökre kiutalt közigazgatási segélyből nem sokat, csak 25—30 %-ot takaritanának meg évről-évre, abból 20—30 éven át egy igen tekintélyes összeg 30—40 ezer korona — állana elő, melynek kamatai ellátnák, ha nem tulságos bőmértékben is, az egyházmegyei közigazgatást. Igy a mai papságot nem vádolhatná a jövendő nemzedék, hogy róla egészen megfeledkezett és töltözött az ő rovására.

Én. Ez eszmének igen szép, igen jó; de kivihetetlen. Az államsegélyről ugyanis el kell számolnia az egyházmegyének és kimutatni tételenként, hogy hova forditotta, miképen hssználta fel azt? Én nem hiszem, hogy az államkormány beleegyeznék abba, hogy az általa nyujtott segélynek egy része a jövő adminisztráció számára megtakarittassék és tőkésittessék. Egyházi tisztviselőink és papjaink felől tisztában vagyok, hogy ők, akik eddig ugyszólván teljesen ingyen szolgálták az egyházmegyét, látogatták a gyűléseket, a közegyházi érdek szempontjából szivesen lemondanának ezután is arról a csekély hányadról, amely tiszteletdíjakból ily módon elesnék; de az állam megtagadná a további segélyezést, egész természetesen úgy okoskodván, hogy nincs segélyre szükség ott, ahol abból félretenni, tőkét kovácsolni is lehet. Igy aztán a vizzel együtt a gyermeket is kiöntenénk a tekenőből.

Ő. Nem gondolom, hogy az államnak, amelyről csak az imént mondta Szentatyám, hogy örökre adósa a ref. egyháznak, kifogása lenne az ellen, ha mi valamit magunkon megtakaritunk; mint ahogy a józan gondolkodásu szüle sem bánja azt, ha gyermeke az ebédre kapott almából, vagy dióból egyet-kettőt eltesz ozsonnára is. De ha az államkormány kifogásolná eljárásunkat, meglehetne a dolgot kerülni oly módon, hogy kiadnák az egyházmegyék a közig. segélyből világi hivatalnokaiknak s tanácsbiráiknak a paritás szerint őket is megillető tiszteletdijat s ők ezt, mint adományt, az egyházmegye számára nagy lelküen félretennék, tőkésitenék.

Lapunk jelen számához 1/4 iv melléklet van csatolva.

Én. Igen szép, igen nemes gondolat! De fájdalom — elkésett vele Nagy jó uram! Az egyházmegyék már valamennyien meghozták e tekintetben határozataikat. Azokat már nem lehet megváltoztatni.

Ő. Dehogy nem lehet. Dehogy nem lehet!... Csak a halált nem lehet megváltoztatni. A jóval az ember sohasem késik el. Egy következő gyűlés kikorrigálhatja azt, amit a mostani elhibázott. Higyje meg Szentatyám! az emberi élet csupa korrekcióból áll.

A gőzös fütytyentett és mi elváltunk egymástól.

Hallgató János.

Gróf Tisza István beszéde.

(Vége.)

Ugy gondolom, főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés, hogy ez az a helyzet, amely kétségtelen, eltagadhatatlan, nyilvános tényekből megállapitható. S ez a helyzet rákényszerit bennünket arra, hogy mi is igyekezzünk megfogni a vegyes házasságok kérdését: megfogni a jogos védekezés terén. Mi sem hagyjuk magukra azokat a hitsorsosainkat, akik vegyes házasságra akarnak lépni. mi is erősitsük őket egyházuk ügye iránti kitartásukban. Világositsuk fel őket, hogy hűtlenség egyházukkal szemben, ha engedve a presszionak, reverzálist állitanak ki; és világitsuk föl őket az iránt is — és, ha kell, vigyük be ezt a küzdelmet abba a katolikus családba is, mely ki van téve e téren az ultramontán befolyás összes torturáinak, világositsuk fel azokat, hogy itt a katolikus egyháznak nem valamely változhatatlan, sarkalatos hitelve érdekében történik rájuk ez a presszió, hogy mindazokat a rettentő fenyegetéseket, amelyek lelkök mélyéig megragadják és megrázzák őket, csak azért alkalmazzák rájuk, mert véletlenül magyar katolikusok. Ha német katolikusok volnának, egy szava sem volna egyházuknak ama házasság érvénye ellen, a melyet ágyasságnak deklarál azért, mert — magyar. Mondom, ha kell — hisz jogos defenziva terén mozgunk — vegyük föl ezt a harcot, vivjuk meg a fölvilágositás által, egyuttal éreztessük tettük következményeit azokkal is, akik a reverzálisadás rut árulását egyházukkal szemben elkövetik. És, főtiszteletű közgyűlés, én nem tehetek róla, én még e pillanatban sem fojthatom el magamban azt a meggyőződést, hogy erre a ránk kényszeritett harcra szükség nincs, hogy ezt a harcot. ha a magyar állam és a magyar katolicizmus irányadó tényezőiben meg van a kellő jóakarat, ezt a harcot még mindig el lehet kerülni. Nem a jus placeti alkalmazása által. Én megengedem, hogy ezt is jogos lett volna alkalmazni, mert legalább hangos tiltakozása lett volna a magyar államnak ez ellen a fölfogás ellen; de a jus placeti alkalmazása ilyen kérdésben a bajt abszolute nem orvosolná; mert hiszen, akár kihirdetik ünnepiesen, akár nem, a lelkekre származott káros hatás megvan Itt az orvoslás sulypontja nem a magyar királyon, nem a magyar kormányon van. Rómát kell a magyar állam illetékes faktorainak s a magyar katholicizmus illetékes tényezőinek meggyőzni arról, hogy itt is veszélyes térre lépett, oly térre, amelyre való lépése éppen a katholikus egyház jól felfogott érdekei szempontjából is megboszulja magát.

És itt az összes magyar katholikusokhoz szólok: Hát ma, amidőn annyi ellenség környékez, ma, amidőn bármerre nézünk ebben az országban, benn és a határ széleken mindenütt csak ellenségeink mozgolódásait látjuk ma, amikor, ha elég könnyelműek lettünk volna bármikor megfeledkezni arról, hogy mi magyarok mi milyen kevesek vagyunk és milyen sok ellenségtől vagyunk körülvéve, ma, mondom amikor minden napihir, mindennapi jelenség, mindaz, ami körülöttünk lefolyik, csak újabb meg újabb bizonyiték, csak újabb meg újabb memento erre a kemény igazságra: Ma szabad e nekünk, maroknyi magyaroknak, szükség nélkül, elhárítatlan ok nélkül, tisztán agressziv kezdeményezés alapján fölvenni a felekezeti harcot egymás között, fölemészteni legjobb erőinket egy olyan küzdelemben, amely bárhogy düljön is el, a magyar nemzeti ügynek csak gyengitésére, csak kárára szolgál?

És nemcsak a magyar katholikusokhoz, de minden katholikushoz intézem ezt a kérdést: Hát ma a 20-ik században, az atheizmus, az istentagadás, a materializmus, a szociáldemokrácia veszedelmeinek mindjobban tornyosuló hullámai között akkor végezünk e krisztusi munkát és akkor végez-e a katholikus egyház krisztusi munkát, ha a maga erejét a többi keresztyén felekezetek ellen fordítja? Akkor végez-e krisztusi munkát és akkor szolgálja-e saját érdekét is helyesen, ha a többi felekezetek gyengitése és elidegenitése által meggyengiti az összes keresztyénység erejét. Meggyengiti azt az ősi erőt, amelyet a mi Istenünk szolgálatában mi is a mi közös ellenségeink, a materialismus vagy az atheizmus elleni gyakeznénk kifejteni? Olyan oldalról jön ez a komoly, aggodalommal teljes kérés és figyelmeztetés, olyan férfiú részéről, aki egész életében igaz szeretettel viseltetett a római katholikus egyház fényes multja, nagy kulturális missziója iránt Én azt hiszem, ebben a teremben és a mi protestáns egyházunk irányadó vezetői között általában senki sincs, aki ne ismerné el azt, hogy a magyar katholicizmusra szükség van ebben az országban. Hogy a magyar katholicizmusra itt nagy, áldásos, nemes hivatás vár, amely hivatás teljesitésében *bizonyos bajtársi, bizonyos testvéri érzülettel állunk szivesen segitségre.* Ne tegyék ezt ránk nézve lehetetlenné; ne kényszeritsenek bennünket bele egy olyan küzdelembe, ahol azután — ezt komoly aggodalommal és vérző szivvel mondom — nagyon félő, hogy a szélsőségek szenvedelmei fognak mindent magukkal ragadni, ahol azután két malomkő közé kerülnek, szétmorzsoltatnak azok, akik a vallásszabadság, a felekezetek közötti viszonosság, a kölcsönös türelem szent ügyének szolgálata mellett azért meg akarnának maradni a katholikus egyház jogosult érdekeinek védelmében is.

Minek köszönheti a római katholikus egyház azt a fényes szerepet, amelyet máig betölt Magyarországon? Minek köszönheti, hogy Magyarországon a magyar liberálizmus nagy zöme ma is még nem egyházellenes? *Annak a mérsékletnek,* annak a *türelemnek,* amellyel igyekezett a maga álláspontjának merevségét a haladó kor igényeivel és a *magyar nemzeti élet érdekeivel kiegyeztetni.* Ne térjenek el ettől az áldásos tradiciótól és térjenek vissza hozzá. nemcsak a magyar nemzet, de elsősorban a római kath. egyház érdeke kivánja tőlük ezt.

Ez volna az a hivatás, főt. egyhk. közgyűlés, amely a magyar kormányra és a magyar katholicizmusra vár. Adja Isten, hogy a magyar kormány is kellő nyomatékkal tudja hallatni szavát ebben a kérdésben és adja Isten, hogy legyenek ismét Lonovicsaink, akik egyházuk szolgálatát ebből a nemesebb, magasabb, tisztultabb szempontból fogják föl. Én meg vagyok győződve, hogy az ő szavuk nem találna Rómában siket fülekre. Én meg vagyok róla győződve, hogy azt, amit a protestáns Németország Rómában elérhetett, azt a magyar katholicizmus irányadó tényezői is meg tudnák szerezni a magyar nemzet számára.

Ez az ő hivatásuk; a siker az ő kezükben van. Részünkről csak legjobb kivánságaink kisérhetik őket e

törekvésben. Mi annak a kísérletnek, ha megtétetik, csak jóakaró, de tétlen szemlélői lehetünk és bármint alakuljanak a viszonyok, bármit hozzon ránk a jövő, akár elkerüljük ezt a küzdelmet, akár belekényszeríttetünk, miránk más föladat nem várhat, mint rendületlen lelki nyugalommal, hidegvérrel, de egyházunk iránti törhetetlen hűséggel és ingadozást nem ismerő kötelességtudással teljesíteni a szinte ránk erőszakolt küzdelemben kötelességünket. Es ha ezen az úton megmaradunk, ha egyházunk szent ügyét bárminő viszonyok és bárminő viszályok között híven szolgáljuk tovább, de azon a valóban tisztultabb, nemesebb keresztyén álláspontón, a mely biztosítja számunkra az egész magyar fölvilágosodott társadalom rokonérzését és támogatását, akkor, ha nem is aggodalom nélkül, de ne reménytelenül nézzünk a jövőbe, akkor bízzunk egyházunk erejében, bízzunk abban, hogy amint a múltnak sokkal nagyobb veszedelmei között sikerült fenntartanunk magunkat, úgy dacolni fogunk a jelenkor nehézségeivel, bajaival és veszedelmeivel is. Ettől a meggyőződéstől áthatva, üdvözlöm a közgyűlés tisztelt tagjait és a közgyűlést megnyitottnak nyilvánítom.

A tiszáninneni ref. Egyházkerület folyó évi ősz közgyűlése.

(Folytatás és zége.)

Hosszú időt vett igénybe s alaposan megtárgyaltatott a *lelkészi nyugdíjintézeti járulékok könnyítésének kérdése*. Az összes egyházmegyék felterjesztéseket tettek e tárgyban. Egyik nagyobb és merészebb, más'k szerényebb kérelemmel állt elő, végeredményben mindenik kérte a kerület segítségét a belépési járulékok tekintetében. Az egyházkerületi pénzügyi választmány hosszú előterjesztést tett e tárgyban, kimutatva, hogy az egyházkerület pénztára egyáltalán nincs abban a helyzetben, hogy ily nagy összeg kifizetését elvállalhassa. *Dókus Ernő* szólt először a tárgyhoz. Erősön kifogásolta a mi pénzkezelésünket, helyesebben azt az eljárásunkat, hogy állandó segélyeket szavazunk meg anélkül, hogy tudnánk, megbírja-e a pénztár s anélkül, hogy megjelölnénk az alapot, melyből a segély fedezve lesz. A felvetett kérdést oly fontosnak tartja, hogy a belépési járulékoknak a kerület által való fizetését akkor is szükségesnek látja, ha e célra valamely tőkét kellene megcsonkítani.

Fodor György állt fel ezután s inditványozta, hogy a pénzügyi választmány jelentését a kerület ne vegye tudomásúl s mondja ki, hogy a Hollandi-tárt felszabadítva minden teher alól, ennek jövedelméből esetleg tőkéjéből a kerület összes lelkészei után 1600 kor. fizetéstől a 23%-ot kifizeti. Esetleg vegyen fel a kerület egy törlesztéses kölcsönt s abból térítse vissza a Hollandi-tár megcsonkított tőkéjét. *Illyés János*, *Radácsi György*, majd újból *Dókus Ernő* szóltak ezután a tárgyhoz. Radácsi György arra figyelmeztette a kerületet (a jelen nem levő e.-ker. pénztárnok helyett), hogy el ne hirtelenkedjük a határozatot s a már megszavazott segélyek, alapitványok (Prinsterer) folyósítását ne tegyük lehetetlenné. Dókus Ernő azzal egészítette ki a Fodor György inditványát, melyet különben elfogadott, hogy adassék vissza az ügy a pénzügyi választmánynak, hogy az a kerület által megjelölt irányban dolgozza ki a lelkészek részére nyujtandó segély részletes és pontos tervezetét s a kerület majd a tavaszi közgyűlésen döntsön végleg az ügyben. *Fejes István* is elfogadja a Fodor György és Dókus Ernő indítványait, de egyfelől kéri, hogy a pénzügyi választmány e fontos kérdésben adandó megnyugtató jelentés és javaslat készítése végett bővíttessék ki az e kérdéssel közelebbről foglalkozó kerületi tagokkal, másfelől ajánlja, hogy ne minden lelkészre, hanem csak a *szegényekre* terjesztessék ki e kedvezmény, mert így nem sértjük meg a Hollandi-Tár valódi intentióját sem s ezenfelül a kerület által nyujtandó segély, illetőleg az elvállalandó teher is jóval kisebb lesz. *Szuhay Benedek* és *dr. Tüdős István* pártoló felszólalása után az egyházkerület szótöbbséggel elfogadta a Fodor György és Dókus Ernő egyesített indítványait s a Dókus Ernő által fogalmazott következő határozatot mondotta ki:

> „Egyházkerületi közgyűlés a pénzügyi választmány javaslatát tudomásúl nem veszi, de miután a lelkészek anyagi helyzetén segíteni kíván, újolag felhívja a pénzügyi választmányt, hogy számbavéve a szükségleteket, a jövő évi tavaszi közgyűlésünkre véleményes javaslatot adjon be arra nézve, hogyan lehetne a lelkészek 23% belépési járulékát a Hollandi-tárból, annak kamataiból, esetleg annak tőkéjéből, mint hosszú lejáratú kölcsönt, vagy részben mint vissza nem fizetendő segélyt fedezni azon lelkészekre nézve, kik azt igénybevenni kívánják; és mindenesetre gondoskodjék, hogy a Hollandi-Tár kamatait terhelő, de nem a Tár céljainak megfelelő összes terhek successive oldassanak fel."

A pénzügyi választmányba ezen javaslat kidolgozásánál való segédkezésre kiküldettek *Dókus Ernő Fodor György, Ragályi Béla, Idrányi Barna* és dr. *Tüdős István*.

A vita során Fejes István felvetette s a kerület egyhangúlag magáévá is tette azt a javaslatot, hogy egyházkerületi pénztárunkra nézve is jövőre évenként *költségvetés* készittessék, hogy a kerület előre lássa a szükségleteket, a bevételeket s ehez képest igyekezzék gazdálkodni. A költségvetési tervezet megkészítése évente a pénzügyi választmány feladata lesz.

A tárgysorozat jelentősebb pontjai voltak ezután:

A *szegények, árvák gondozásáról* szóló szabályrendelet-tervezetet az egyházmegyék örömmel üdvözölték s csekély módosítással a szabályrendelet elfogadtatott.

Ugyancsak elfogadtatott némi módosításokkal *az egyházmegyei számvevőszékek szervezetéről* szóló szabályrendelet-tervezet, vagyis a 8 egyházmegye számvevőszeke egyenlő szabályok szerint lesz szervezendő. Abauj ugyan önálló szabályzatot óhajtott a maga részére, ez a kívánsága azonban csak annyiban teljesittetett, hogy a kerületi szabályrendelet keretén belül (így az egyházlátogatók által végzendő teendők részletezéséről) mindenik egyházmegye belkörüleg intézkedhetik s e szempontból, esetleges figyelembevétel végett, az abauji szabályrendelet is a jegyzőkönyvbe kinyomattatik.

Az *egyházlátogatási kérdőpontokra* nézve az egyházmegyék általában helyeslik a Szuhay Benedek által készített munkálatot; de végleges szövegezése elhalasztatott.

A gömöri egyházmegye újból kérelmezte az egyházkerületi segélyosztási kulcs megváltoztatását. Kérelmét most konkrét alakban terjesztette elő, amennyiben Gömör részére az eddigi 8% helyett 8 ½% -ot kért megállapítani, úgy hogy Felsőborsod és Felsőzemplén az eddigi 9% helyett szintén csak

8½-et kapnának. A kérelem, melyet a plenumban nyugodtan megvitatni alig is lehetett volna (mindenik érdekelt egyházmegye védte a magáét), javaslattétel végett a kibővített pénzügyi választmányhoz utasíttatott, melybe e kérdésre nézve Csabay Pál gömöri esperes is kiküldetett.

Az alsóborsodi egyházmegye felterjesztése az „*Országos evangyéliomi szövetség*“ ügyében, hogy t. i. lelkészek és világiak minél tömegesebben lépjenek be a szövetségbe, vita nélkül elfogadtatott. Kár, hogy az ily nagyobb jelentőségü aktuális kérdések a plenaris tárgyalás előtt bizottságilag, vagy értekezletileg elő nem készíttetnek. Nagyban elősegítené és megkönnyítené az ily ügyek megnyugtató elintézését, ha azok alaposan előkészítve kerülnének az egyházkerület zöld asztalára s a határozati javaslatok litografálva vagy kinyomatva előre szétosztatnának a közgyűlési tagok közt. A jelen közgyűlés számos pontjára, így a most említett „Evangyéliumi szövetség“ támogatására nézve is, nagyon kivánatos lett volna a gondosabb előkészítés. Ma azokhoz az ügyekhez, melyek a gyűlés második napjára esnek, alig van hozzászólás.

A sárospataki főiskola ügyei közül a már említett választásokon kívül különösen két fontos ügy került még napirendre A Vallás- és Közoktatási Miniszter végre teljesítette egyházi főhatóságaink sokszor előterjesztett kérelmét s a *jogakadémiai rendes tanáraink* fizetését oly módon egészítette ki, hogy 1908. január 1-től a mi jogtanáraink is az államiakkal egyenlő törzsfizetést nyernek. Az egyházkerület, az igazgató-tanács javaslatára, köszönetet mond a Miniszternek a hazai felső oktatás előmozditására tett eme szép intézkedéseért, másfelől feliratával keresi meg a Minisztert, hogy a *rendkivüli* jogtanárok és az akadémiai rendes *bölcsészettanár* fizetését is egészítse ki annyira, amennyi a hasonló jellegü állami tanárok fizetése. A Miniszter épen az egyenlő szolgálat egyenlő jutalmazásának elvéből indult ki, ez az elv azonban hiányosan valósittatnék meg, ha csak a rendes jogtanárok fizetése egészíttetik ki, a rendkivüli jogtanárok és a bölcsészettanáré ellenben nem. De nagy méltánytalanság lenne, hogy az ugyanoly minősítéssel biró felekezeti rendkivüli tanárok lényegesen kevesebb fizetést kapjanak, mint az államiak, holott a rendes tanárok fizetése már egyenlősittetett. A bölcsészeti rendes tanár pedig szintén rászolgált a rendes jogtanárokkal egyenlő fizetésre, mert a joghallgatókra kötelező fontos tárgyakat ad elő.

Az e tárgyban készítendő feliratot a kerület konventi és országgyülési képviselőiből álló küldöttség fogja átnyujtani a Miniszternek a konvent őszi ülése alkalmával, amely küldöttség kérni fogja az 1848 : XX. t.-c. fokozatos végrehajtásaként az egyházkerületeknek járó államsegély felemelését is.

A jogtanárok fizetésének állami kiegészítése maga után vonta a *theológiai tanáraink* fizetésének rendezését, vagyis a jogtanárokával egyenlő szinvonalra emelését. Az egyházi VI. t.-c. 112 § a világosan rendeli, hogy a theológiai tanárok fizetése a jogtanárokénál kevesebb nem lehet, de a legelemibb viszonosság követelménye is, hogy ugyanazon intézet hasonló jellegü tanárainak javadalmazása egyenlő legyen. A nehézség azonban az, hogy a theológiai tanárok fizetésének ily mérvü felemelése a főiskola terhe, melynek pénztára pedig ily nagy teherszaporulatot nem bir meg. A gazdasági választmány számitása szerint ez a teherszaporodás évente 10600 koronát jelent. Az igazgató-tanács azért azt kérte a kerülettől, vállalja el a kerület e teher felét, 5300 koronát, hiszen a theológiai oktatás szinvonala legközvetlenebbül érdekli a kerületet. Az esetre azonban, ha a kerületi pénztár szintén nem birná meg ezt a terhet, az igazgató-tanács azt ajánlja, kisérelje meg a kerület a konvent útján a régi államsegély felemelésének kieszközlését, vagy pedig kérje meg a konventet, hogy a közigazgatási államsegélyből az adócsökkentési alapra adott (1.467,000 kor.) összegből 67.000 koronát, (miután e célra eredetileg csak 1.400,000 korona volt fordítandó) utaljon vissza a közigazgatási célokra s az ebből egyházkerületünkre eső 10.000 koronából lehetne segíteni a főiskolán a theol. tanárok fizetésrendezése kérdésében.

Az igazgató-tanács javaslatai élénk vitát keltettek. *Dókus Ernő* szólalt fel először. A kérdés elvi részét szerinte nem is kell vitatni. Abban mindnyájan egyek vagyunk, hogy a theol. tanárok fizetését a jogtanárokéval okvetlenül egyenlősíteni kell, csak a fedezet módozatairól lehet beszélni. A kerületi pénztár bizonyára nem vállalhatja az igazgató-tanács által kért összeget, az államsegély felemelése is alig remélhető, nincs tehát más, mint a 67000 kor., ami számitási hibából lett az adócsökkentési alaphoz csatolva, azt kell kieszközölni a konventtől. Dr. *Tüdős István* arra figyelmeztet, hogy az így nyerendő közigazgatási segély is már oda van igérve a vallástanitás céljaira. Szerinte a Vay—Mocsáry-alap tőkésitett részéből kellene kiszakítani a megfelelő összeget. *Kérészy Barna* és *Radácsi György* hozzászólása után a kerület a Dókus Ernő véleményét fogadta el s kimondta, hogy a theol. tanárok fizetése 1908. jan. 1-től a jogtanárokéval egyenlő szinvonalra emeltetik. A főiskolára ebből háruló teher könnyitése végett a kerület készséggel siet segítségére a főiskolának, a segítség módozatai felett azonban akkor fog végleg dönteni, ha az ig. tanács által javasolt két módozat eredményéről jelentést nyer. Addig is a főiskola illessze be az egész összeget a f. évi költségvetésbe.

A kerületi és a főiskolai pénztár közötti, bizonyos kamathátrálékok iránt fennálló differentiák kiegyenlitése a pénzügyi választmányra és Radácsi Györgyre bizatott.

A miskolci főgimnáziumban Porcs János eddigi helyettes tanár rendes tanárrá lépett elő. Rimaszombatban igazgatóvá Veres Samu választatott. A miskolci felsőleányiskolában Csink Elly tanitónő lemondott, helyére középiskolai oklevéllel birói tanárnő lesz választandó.

A gömöri egyházmegye egy alapitványi sérelmet jelentett be. A rimaszombati kir. járásbiróság egy a rimaszombati ref. egyház javára tett alapitványszerű hagyományt, csak az esetben hajlandó az egyház kezébe átadni, ha az egyház „kormányhatósági jóváhagyást“ mutat be az alapitványra nézve. A sérelmes eset a konventre terjesztetett fel, keressen valami módot az autonomiánkat sértő birói gyakorlat meggátlására.

A nagyszámú kisebb jelentőségű ügyek közül érdekes lesz felemliteni, hogy Abauj azzal a javaslattal állt elő, hogy a lelkészek és tanitók gyermekei a sárospataki theologián teljesen ingyenes ellátást, a gimnáziumban tandíjmentességet kapjanak. Az egyházkerület nem fogadta el e javaslatot, mert hiszen a szülők helyzete s a növendék előmenetele, szorgalma szerint az ifjak közt mégis csak kell különbséget tenni s a szegénysorsú és jó előmenetelű ifjakat az ig.-tanács úgyis mindig segélyezi.

A „Lorántffy Zsuzsánna-egyesület“ a *diakonissza intézmény* (illetőleg egy Budapesten felállítandó diakonisszaképző-intézet) anyagi támogatására minden református lélek után 2—2 fillér megajánlását kérte. A közgyűlés a nemes célú intézményre szívesen ajánlotta fel a kerületünk tagjainak filléreit s az espereseket bízta meg, hogy az egyházlátogatóság útján az adományokat gyűjtsék össze.

A gyűlés szept. 23-án délre elvégződött. Közebéd ezúttal nem volt s bebizonyosodott, hogy — toasztok nélkül is megélhetünk.

KÖNYVISMERTETÉS.

A tételes jog alapelvei és vezéreszméi.

A jogbölcsészet, mint alapvető és összefoglaló (általános) jogtudomány kézikönyve egyetemi fejlődéstörténeti alapon. Irta: *Dr. Finkey Ferenc* képesített egyetemi magántanár, a spataki jogakadémia ny. r. tanára. I. kötet: Bevezetés és a jogbölcsészet kifejlődésének története. Budapest, 1908. Grill Károly könyvkiadóhivatala. XVI+463 lap 8°. Ára 9 korona.

Dr. Finkey Ferenc kartársunk a fentcímzett nagyszabású mű megírásával gazdag és értékes irodalmi munkásságának koszorújába egy újabb szép levelet fűzött. Míg eddigi művei, tanulmányai, dolgozatai mind a büntetőjog körében mozogtak (l. lapunk f. évi 18-ik számát), most megjelent művével átlépett másik szaktárgya: a *jogbölcsészet* mezejére, amelyet 12 év óta ad elő akadémiánkon. Célja ezzel elsősorban az volt, hogy hallgatói kezébe egy alkalmas kézikönyvet adjon, minthogy „hazai irodalmunkban máig hiányzik egy, a jogbölcsészet jelen állását, különböző irányait, iskoláit elfogúlatlanúl ismertető“ kézikönyv; — de ennél fontosabb célja volt, hogy művével a jogbölcsészet iránt a jogászközönség körében fennálló idegenkedést — amelynek oka egyrészt a régi észjogi iskola délibábos speculatióiban, másrészt az újabb sociologiai iskola túlzásaiban rejlik, — legyőzze s megmutassa, hogy azt „az észjogi és sociologiai egyenruhából kiszabadítva, reális alapon, mint a tételes jog bölcsészetét, de az idealismus, az eszmények kultuszával, világos, szabatos nyelven s a jogászokra és laikusokra is gyümölcsöző módon, t. i. egyetemes összehasonlító jogtörténeti és lélektani módszerrel“ is lehet művelni. Szerzőnk tehát e művével teljesen új irányba akarja terelni a hazai jogbölcsészetet, oly irányba, amelyet előtte már Pulszky Ágoston előkészített 1885-ben megjelent „A jog- és állambölcsészet alaptanai“ című, korszakalkotó művével, de amely irány azóta alig talált követőkre.

Művének iránya és programmja Előszavának fentidézett részletéből látható. Szerzőnk egyaránt szembeszáll a jogbölcsészetnek ósdi észjogi felfogásával és ennek sociologiai művelésével; az előbbi irány lehetetlen speculatióival teljesen hitelét vesztette, az utóbbi pedig a jogbölcsészetet egyszerűen be akarja olvasztani a sociologiába, a társadalom physikájába. Ezzel szemben szerzőnk úgy tekinti a jogbölcsészetet, mint amely a múlt és jelen tételes jogának bölcsészeti alapjait, vagyis a tételes jog alapelveit és vezéreszméit, amelyek az egyes jogintézményeket létrehozták, illetőleg azok fejlődését előkészítették s a jövőre is előkészítik, igyekszik megállapítani és kifejteni. Ennek a modern tételes jogbölcsészeti iskolának, amelynek a legújabb angol, német és olasz irodalomban kiváló mesterei és nagyszámú képviselői és aliskolái vannak, óhajt ő jelen művével hírdetője lenni.

Művének most kiadott I. kötete a „Bevezetést és a jogbölcsészet kifejlődésének történetét“ tartalmazza. A bevezetés 5 §-ból áll (A modern jogbölcsészet fogalma, feladata és elnevezése; A jogbölcs. létjogosúltsága és jelentősége; A jogbölcs. helye a tudományok közt; A jogbölcs. viszonya a rokontudományokkal; A jogbölcs. rendszere és módszere). A jogbölcsészet. az 1. §. szerint, alapvető és összefoglaló tudomány, amely tárgyánál, feladatánál fogva *jogi*, módszerére, előadási módjára nézve bölcsészeti tudomány. A modern tételes jogbölcsészet elismeri, hogy a bölcsészettel, mint a tudományok anyjával és ősforrásával benső és szerves kapcsolatban áll; elismeri, hogy általában az u. n. társadalmi tudományokkal, ezek közűl különösen az erkölcstannal, a lélektannal, a sociologiával, az összes jog- és állam tudományokkal, ezek közt a politikával és a közgazdaságtannal is közeli rokonságban áll, azonban e belső kapcsolat dacára a jogbölcsészet önálló s ezektől független tudomány (3. §.). A mű nagyrésze (50—448 l.) a jogbölcsészet történeti kifejlődését ismerteti. Sorra veszi szerzőnk az ó-kori keleti népek, a görögök és rómaiak, a ker. középkor jogbölcsészetét, a 20. §-ban kiemeli a reformátio jogbölcsészeti jelentőségét („A prot. világfelfogás jelentősége a jogbölcsészetben az egyéni szabadság, a teljes jogegyenlőség eszméjének, az ember természetes jogainak felállítása és elterjesztése s ebből folyólag a népszuverénitas elvének, a modern demokratikus állam fogalmának kifejlesztése és megerősítése“). Következnek az újkor nagy jogbölcsészei: Grotius, Spinoza, Hobbes, Locke, Smith, Montesquieu, Rousseau, Kant, Fichte, Schelling, Hegel, Krause, Ahrens, Trendelenburg, Comte, Spencer, Saint-Simon, Fourier, Marx, Hugo, Savigny, Bentham, Mill Stuart, — s a jelenkor német, francia, angol és olasz nagy jogbölcsészei (Stammler, Kohler, Jhering, Merkel, Binding stb.).

Végűl az utolsó öt §. (369—448. l.) a magyar jogbölcsészeti irodalmat mutatja be. De szerzőnk már előbb is, a történelmi fejlődés egyes pontjainál mindenütt tekintettel volt a magyar bölcsészeti irodalomra, mindenütt kimutatta annak képviselőit (126 l. a magyar jogbölcs. irodalom első képviselői, 192 l. a magyar észjogi iskola: Virozsil Antal, Pauler Tivadar, 195. l. Hegel objectiv észtanának követői: Warga János és Szeremley Gábor, 239. l. a magyar állambölcsészeti irodalom: b. Eötvös). A magyar jog- és állambölcsészet legnagyobb képviselői, szerzőnk szerint, b. Eőtvös József, Pulszky Ágoston és Concha Győző. A Pulszkyval megindúlt mai jogbölcsészeti irodalom 4 nagy iskolára csoportosítható: a) természetjogi és hittani iskola (képviselői: Esterházy S., Pompéry János, Csizmadia Alajos, Giesswein S.); b) a modern észjogi vagy idealista iskola (képviselői: Concha, Kuncz Ignác, Schnierer A., Bárány Gerő); c) a sociologiai és socialista iskola (képviselői: Jász Géza, Méray-Horváth Károly, Pikler Gyula, Somló Bódog, Jászi Oszkár, Pollák Illés, Révai Sámuel); d) a modern tételes jogbölcsészeti iskola (képviselői: Pulszky Á., Beőthy Leo, Kunc Jenő).

A felsorolt jogbölcsészeti rendszereket szerzőnk nemcsak ismerteti, hanem mindenütt birálja is, méltányolva — még a tőle távolabb álló rendszerekben is — azok jó oldalait, feltüntetve azt, ami azokban a haladás magvát, a fejlődés csiráját képezi s ügyes elmével, éles dialektikával kimutatva azok gyöngéit,

következetlenségeit, ellenmondásait, tévedéseit. E kritikái mind a jogi, mind a philos. kérdésekben alaposan tájékozott, higgadtan, józanul gondolkozó, a szélsőségeket kerülő, a történelmi fejlődés tényeit, a gyakorlati élet követelményeit gondosan mérlegelő, a lelki élet jelenségeivel számoló, az erkölcsi törvényre mindig figyelő gondolkozónak, eleven, ötletes, szellemes polemikusnak mutatják szerzőnket, akinek fejtegetéseit, az ő könnyed, világos előadásában élvezet követnünk. A Pikler belátásos elméletének bírálata, amint azzal részint a bevezető §-okban, részint a 395—413. lapokon találkozunk, remeke az alapos, mélyreható, de mindenütt objectiv bírálatnak.

Finkey Ferenc műve bámulatos szorgalom és tanúlmány, széleskörű irodalmi tájékozottság, alapos jogi és philos. készültség eredménye, amely magyar jogi és philos. irodalmunknak egyaránt díszére válik.

A II. kötet a jogbölcsészet rendszeres kifejtését fogja nyújtani. *R.—s.*

IRODALOM.

* **Nagy Béla: Canterbury-i Anselmus satisfactio elmélete. „Cur deus homo" c. műve alapján.** Sárospatak 1908. 115 lap. Ára 2 korona. — Szerző eme theol. magántanári vizsgálatra írt dogmatörténeti tanúlmányát volt tanárának, most már tanártársának: *Radácsi Györgynek* ajánlja. „Hálás köszönetet mondok — írja szerző az Előszóban — a ft. tiszáninneni egyházkerületnek, melynek közgyűlése engem három évvel ezelőtt rendkivüli tanárnak választott. Igérem, hogy mindig odaadással fogok munkálkodni egyházam javára. Úgyszintén hálával gondolok ez alkalommal mindazokra, kik tanulói pályám alatt tanáraim voltak. Mennyi sok bölcs és jó mester lábainál ülhettem Isten jóvoltából itthon is (Sárospatakon és Kolozsváron), külföldön is (Utrechtben, Berlinben, Edinburgban)! Mindvégig tisztelettel őrzöm kedves emléköket. Valamennyiök nevét nem irhatom ide, munkám elejére. Hadd legyen mindnyájoknak képviselője legkedvesebb volt theol. professzorom, kinek neve könyvem elején áll. Neki és általa minden volt tanitómnak ajánlom könyvemet. Boldog vagyok, hogy Radácsi Györgynek tanártársa lehetek. Az ő kis dolgokat is komolyan vevő lelkiismeretessége, fáradhatatlan munkássága, főiskolánk és anyaszentegyházunk iránti önzetlen szeretete mindhalálig kedves példa lesz nekem. Ave Magister!" Tanulmányának I. részében foglalkozik szerző a satisfactio elmélettel a Cur deus homo alapján (10—34 l.); a II-ikban, 1—7. szakaszban, a statisfactio elmélet eredetével (35—91); a III-ikban (1—13 szakasz) pedig Anselmus elméletének bírálatával. (92—115). — Beható tanulmányozás alapján írt szakszerű tudományos dolgozat. Ajánljuk a theol. ifjúság s a szakkörök figyelmébe!

* **Előfizetési felhívás.** Az utóbbi évtizedekben a tudományos világ figyelme egyre fokozottabb mértékben fordul *a vallások története* felé, mint ezt tanusitja egyebek közt az a nagy érdeklődés is, melyet a babyloniai kutatások nem pusztán a theologusok s nem is pusztán az ó-kor történetével foglalkozók, de általában a műveltek körében keltettek. Több nyugoti országban a vallástörténetnek már néhány évtized óta külön egyetemi tanszékei vannak; Párisban egy önálló vallástörténeti muzeum létesült; angol francia és német vallástörténeti folyóiratok tárgyalják a vallástörténet fontosabb problemáit, s általában e tudományág iránti érdeklődés óriási irodalomban jut kifejezésre. Ez irodalom legjelesebb termékeinek két évtizeden át tanulmányozása bátorit és indit arra, hogy tanulmányaim eredményét a magyar olvasóközönség használatára bocsássam, ha a tárgy iránt ennek körében megfelelő érdeklődést találok. A vallástörténet kézikönyve cim alatt óhajtanék kiadni egy ily tárgyu művet husz — 3 ives — füzetben, illetve két — 30 ives — kötetben. A munka ára *kötetenként*, fűzve *10 korona*, s illetve *füzetenként 1 korona*, mely összeg az egyes kötetek, füzetenként való megrendelés esetén pedig az egyes füzetek megjelenése után fizetendő. A jelentkezők számától függ a munka megjelenése, — mint szintén az, hogy illusztrációkkal lesz-e ellátható. Elegendő számu jelentkezés esetén a munka első füzete jövő év március havában fog megjelenni. Jelentkezésre kérem a mellékelt megrendelő-lap felhasználását. Pápa, 1908 szeptember 10-én. Teljes tisztelettel *Dr. Antal Géza* theol. akad. tanár.

* **Dr. Kováts J. István: A Ne temere és a Jus placeti.** Különlenyomat a „Protestáns Egyházi és Iskolai Lap" 1908. évf. 34—39. számaiból. Budapest. 1908. 58 lap. Ára 1 korona. — Figyelemre méltó tanulmány, melyben szerző 1. futó pillantást vet a házasságok, különösen pedig a vegyesházasságok történetére; 2. rámutat a „Ne temere" voltaképeni céljára; s 3. vizsgálja a jus placeti forrásait és megfelel az érvényessége ellen róm. kath. részről fölhozott érvekre. Erélyes hangon, érvet érv mellé sorolva, tiltakozik az új pápai decretum ellen, amely belenyúl állami alapvető törvényeinkbe; fölzavarja az egész magyar elfogúlatlan közvélemény nyugalmát s a vallási békét. Az állam nem tűrheti — úgymond — hogy határain belől a római kuria az állami törvényekkel (1894. 31. tc.) ellenkező jogot statuáljon s az abban szentesített lélekhalászattal az állampolgárok tizezreinek nyugalmát, családi békességét megzavarja. Szerző azzal a meggyőződéssel fejezi be alapos tanulmányát, hogy Magyarországon nem lesz addig igazi békeség a felekezetek között, mig a törvényhozás vissza nem tér az 1868 : 53. tc. álláspontjára, mig a gyermekek — minden egyezség (reverzális) kizárásával, nemük szerint nem követik szüleik vallását. Ezt az aktuális, komoly tanúlmányt ajánljuk az érdeklődők figyelmébe!

* **Tárkányi György: Református vallástan. (Hit- és Erkölcstan).** Középiskolák III. és IV. osztálya számára. Ára 1 kor 50 fillér. 94 lap. Kolozsvár, 1908. — Használható, jól megirt vallástani kézikönyv. Szerző úgy a hittani, mint az erkölcstani rész szakaszai után mindenütt közli a megfelelő szentírásbeli helyeket. Több szakasz azonban kissé röviden van van tárgyalva úgy a hittanban (Szentháromság stb.), mint az erkölcstanban. Ez az oka aztán, hogy a hittani rész 45, az erkölcstani pedig csak 39 lapra terjed, a bőségesen idézett bibliai helyekkel együtt. A tankönyv értékét mindenesetre csak emelte volna az, ha a konventi tanterv követelményeinek megfelelőleg (a hittanhoz: egyházi szertartástan stb.) készült volna. Függelékül szerző református egyházunk és a többi felekezetek közt levő különbségeket sorolja fel tömören, 5 szakaszban.

* **Bibliai Szemelvények Könyve.** A magyarországi ref. egyetemes konvent által 1000 koronával jutalmazott pályamű. Készítette *Murányi János* ref. lel-

kész. Ára kötve 3 korona. Kiadja a magyarországi Ref. Egyetemes Konvent megbizásából az Orsz. Ref. Tanáregyesület. Debrecen, 1908. (Hegedüs és Sándor). Üdv az Orsz. Ref. Tanáregyesületnek, hogy a Bibliai Szemelvények Könyvének kiadására vállalkozott! Hasznos szolgálatot tett ezáltal a ref. vallástanítás ügyének. E könyv rövid használata után bármely vallástanító azt fogja mondani, hogy ez igen alkalmas a biblia megszerettetésére. Jó tulajdonságai ezek: A tartalomjegyzék a könyvek felosztási csoportjai szerint van készítve; a szöveg a revideált biblia szövege; a fejezetek és versek számai a lap szélére vannak nyomtatva s így az összefüggést nem zavarják; az összetartozó részletek egy-egy kikezdésbe vannak összefoglalva s az összefüggő részletek kövérbetüs címekkel vannak jelölve. És a mi a legfőbb: a szemelvények jól vannak kiválogatva az egyes könyvekből. E jó tulajdonságok megkönnyítik a kezelést, az olvasást és a megértést egyaránt. Jó szolgálatot tesznek a lapok alján közölt világositó magyarázatok is. Az ó-testamentomi szemelvények (I Rész) az 1—233; az új-testamentomiak (II. Rész) a 234—506 lapokon terjednek s így az új-testamentomból aránylag több szemelvény van felvéve (nagyon helyesen!) mint az ó-ból. A III. Rész (Függelék) rövid ismertetéseket (zsidó nép története, időszámitás, ünnepeink, a 12 apostol) tartalmaz; ezután több táblázat, több szemléltető ábra s 5 térkép következik. A szöveg közé 12 szemléltető kép van nyomtatva. Egy új kiadásnál a szemléltető képek számát majd szaporítani lehet. Ajánljuk e sikerült munkát a vallástanitással foglalkozó egyének figyelmébe!

* **Az Igehirdető** októberi füzetének tartalma: Könyves Tóth Kálmán: István vértanú. (október 6 ikára emlékeztető.) Csernák Béla: Egy az Isten (vasárnapi). Tóth Kálmán: A fáról vett megszégyenítő hasonlat (vasárnapi). Droppa Samu: Hogyan gyógyít minket Jézus? (vasárnapi). Dr. Bartók Jenő: A felásott régi kút. (Reformáció emlékünnepén). Smid István: A magyar Sion. (Reformáció emlékünnepén). Az Igehirdető szerkesztői Révész János és Soltész Elemér Nagybányán. Előfizetési ára 12 kor.

* **Keresztény magvető.** 4 füzet. A vegyes házasságok és X. Pius pápa dekrétuma. Fekete Gábortól. Vallás, erkölcs és jog. Dr. Tóth Györgytől. Tizenöt prot. mű a XVI—XVII. században. Kanyaró F. Emlékünnepi bezáró beszéd. Pap Mózestől. Benkő Mihály gondnok beszéde. Gondolatok. Br. Petrichevich Horváth Kálmántól. Irodalmi értesítő. Különfélék. Aranykönyv.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** *Soltész János* ombodi ref. lelkész, a nagybányai egyházmegye tanácsbírája s legközelebbi zsinatunkon az egyházmegye egyik képviselője, életének 71-dik, lelkipásztorkodásának és házasságának 46-dik évében hosszas szenvedés után szept. 26-án földi pályafutását bevégezte s 29-én eltemettetett. Hű nő, gyermekek, unokák, szerető barátok s egész tisztelő gyülekezete áldják emlékezetét. Legyen a fáradt vándor pihenése édes s jutalma bizonyos!

— **Gróf Tisza István adománya.** Gróf Tisza István főgondnok a dunántuli ref. egyházkerület szept. 22. tartott közgyülésén, amig a leánynevelő-intézet válságos anyagi helyzetéről folyt a beszéd s gyüjtés megindítását hozták javaslatba, egyszerüen, mintha csak valami tanáccsl akarna szolgálni, szólt és ezt mondotta: „Én a magam részéről a gyüjtést 40,000 koronával megkezdem!“ A püspök és a főiskolai gondnok hálás szivvel köszönték ezt a rövid, de szép beszédet, ezt a nagy cselekedetet, A jó példa vonzott másokat is; egymás után állottak fel a közgyülés tagjai s ki 1000 (dr. Antal Géza theol. tanár és Kádár Kálmán ügyvéd, tanácsbiró), ki 500, ki 100 koronát ajánlott fel a nemes célra. Isten áldása legyen a nemesszivü adakozókon!

— **A lelkészi vizsgálatok a sárospataki főiskolában** szept. 24—26 napjain tartattak meg a jelentkezők nagy száma miatt két bizottság előtt. Jelen voltak a bizottság tagjai közül: Révész Kálmán, Csabay Pál, Komjáthy Gábor, Czinke István lelkészi s Ragályi Béla és Debreceni Bertalan világi részről és a theol. tanárok. Az első vizsgára 30-an, a 2 dikra 6-an jelentkeztek, akik mindnyájan szóbeli vizsgálatra bocsáttattak. A 30-ból 4 jeles, 9 jó, 10 kielégítő eredménnyel vizsgázott, 6 egy tantárgyból, 1 két tantárgyból javításra utasíttatott. — A 6 második vizsgás közül 4 jó, 2 kielégítő osztályzatot nyert. — A kibocsátást maga a Püspök úr végezte a szokásos ünnepélyességgel. A második vizsgálat ezuttal csak azokért volt, akik betegség miatt maradtak el s az egyházkerület részéről kaptak engedélyt.

— **Az Orsz. Ref. Lelkész-Egyesület** szeptember 29-én tartotta Budapesten közgyülését. Foglalkozott a gyülés a református egyház ellen jórészt a kormányzati politika részéről intézett támadásokkal, feleletül az 1848: XX. t.-c. teljes végrehajtását és a szekularizációt hangoztatva, tiltakozott a Ne temere dekrétum s a jezsuiták recepciója ellen. A gyülést, amelyen mintegy 500 lelkész volt jelen, a Kálvintéri református templomban istentisztelet előzte meg, amelyen *Gergely Antal* mezőturi lelkész prédikált. Ezután az Újvárosháza dísztermébe vonultak. *Baltazár Dezső* dr. elnök nyitotta meg a tanácskozást. Fejtegette, hogy a reformátusok egyházi élete előbb a liberális politikai időszakban összekapcsolódott az állammal, de most az uralkodó politika ellenkező irányt vett, a református egyháznak jobban kell őrködnie a maga liberális közszelleme fölött, amely a lelkiismereti szabadság és a magyar alkotmányos szabadság legfőbb biztositékát képezi. Az egyesület alapszabályainak jóváhagyását szerinte a reakciós kormánypolitika késlelteti. „A legmagyarabb egyház papságának országos egyesülete — mondotta a beszéd során — élni és működni kénytelen, élni és működni fog, a magyar állam hivatalos jogi védelme nélkül; dicsőségére a fennen hirdetett nemzeti irányaak, amely — úgy látszik — a legmagyarabb elem mellőzésében s az idegen nemzetiségek erősítésében találta fel a magyar nemzeti állam kiépítésének rég keresett titkát. Egyesületünk nem pártpolitikai tényező, pártpolitikai akcióval tehát nem foglalkozhatik, de egyéneinek politikai hatásában bizonyára meg fogják érezni a méltatlan bánásmód ellenszolgálatát“. Előbb-utóbb az 1848. évi XX. t.-c. teljes végrehajtásának és a szekularizáció követelésének elvi álláspontjára kell a magyar protestantizmusnak helyezkednie. Arra kéri a gyülés tagjait, tartsanak össze. Inditványozza ezután, hogy táviratilag üdvözöljék *Zsilinszky Mihályt. Erőss Lajos* református püspököt és *Tisza István* grófot legutóbb tartott beszédeért. *Ferenczy Gy. dr.* a titkári jelentést, *Birtha J.* a pénztári jelentést terjesztette elő. Az új tisztikar megválasztása követke-

zett most s egyhangulag *Baltazárt* választották meg elnöknek. A tisztikar többi tagját is megválasztották. *Székely J. dr.* határozati javaslatát az 1848 : XX. törvénycikk végrehajtásáról egyhangulag elfogadták. *Tüdös István dr.* a Ne temere pápai dekrétumról szólott s határozati javaslatot nyujtott be, amelyben kimondja a kongresszus, hogy kötelességévé teszi minden református lelkésznek, hogy világosítsa fel a közös háztartásban élő katholikusokat, hogy jöjjenek abba az egyházba, amely nem tekinti házaséletüket ágyasságnak. *Mosonyi S.* indítványára feliratot intéznek a képviselőházhoz a Ne temere dolgában. *Sedivi László* indítványára népies füzetben fogják ismertetni a Ne temereben foglalt felekezeti sérelmeket. *Veress Jenő* „A jezsuita-rend recepciója" cimen tartott előadást. A jezsuita-rendnek Magyarországon birtokszerzési joga nincs. Itt csak a róm. kath. egyház vendégei. A kongresszus tiltakozott a jezsuita-rend recepciója ellen. A lelkészi fizetésrendezés ügyében *Szuhay Benedek* indítványára a kongresszus feliratot intéz a képviselőházhoz, melyben törvény által biztosított 2400 korona törzsfizetést kérnek. *Baltazár* elnök felolvasta a képviselőházhoz intézendő feliratot. *Gergely A.* indítványozta, hogy előbb a konvent és a kerületek elé terjesszék a feliratban foglaltakat, hogy azok is sulyt adjanak a kérelemnek. Többek hozzászólása után Szuhay és Baltazár javaslatát fogadták el. *Ferenczy Gyula* a lelkész-képzés reformjáról terjesztett be határozati javaslatot, az egyetemi protestáns theológiai fakultás felállítását követelve. *Veress J.* indítványozta, hogy a theológiai oktatásnál a szociológiát, mint önálló tantárgyat vegyék fel. *Hamar István* és *Bilkei Papp István* felszólalása után elfogadták az előadó indítványát a hozzátoldott módosításokkal együtt. A nyugdíjintézet tárgyában *Kiss József* indítványára kimondta a kongresszus, hogy a lelkészekre eső teher könnyebbítése végett feliratot intéz a konventhez. Az amerikai magyar református lelkészeknek az Országos Egyesülethez való csatlakozását örömmel vették tudomásúl. *Nagy Lajos* indítványára kimondta a kongresszus, hogy megsürgeti a megszavazott adósegélyeknek a konvent által való kiutalását. Többek hozzászólása után az indítványt elfogadták Délután 3 órakor ebéd volt a Gambrinus-étteremben, ahol *Dégenfeld József gróf* egyházkerületi főgondnok és *Erőss Lajos*, az újonnan megválasztott püspök is megjelent, akiket a közönség lelkes éljenzéssel fogadott. Este hat órakor folytatták a tanácskozást *Tüdös István* alelnök vezetésével. *Ferenczy Gyula* a Kálvin-jubileum ügyében szólalt fel, amelyben a jövő évben az egész világ kálvinistái részt vesznek. Indítványozta, hogy a magyar református papság is képviseltesse magát a genfi ünnepségen. *Kájel Endre* fejtegette, hogy a külföldön a magyar protestánsokat alig ismerik. Ajánlja, hogy rendezzenek a genfi ünnep keretében kiállítást, amelyen mutassák be a gályarabok minden meglevő ereklyéjét s ismertessék meg egy füzetben a magyar protestáns egyházat. Az indítványt a választmányhoz utasitották *Kovács László* indítványára az egyesület lapjának szerkesztésével Baltazár Dezsőt bizták meg. *Kontra Aladár* indítványozta, hogy egy református lelkészi egyenruhát honositson meg az egyesület. A mintáját — szép fekete papi díszmagyar — be is mutatta. Az indítványt elfogadták.

A „Ne temere" ügyében *dr. Kovács Ernő* képviselő, a losoncvidéki ref. egyházmegye tanácsbirája a képviselőház ülésén egy lelkes beszéd után a következő interpellációt intézte a miniszterelnökhöz. 1. Azon az álláspontón van-e a kormány, hogy a „Ne temere" kezdetü pápai decretum Magyarországon a r. kath. egyházi életben hatályba nem lépett? 2. Hajlandó-e a kormány a ius placeti érvényesitése terén az eljárást szabályozni? A miniszterelnök válaszát élénk érdeklődéssel várjuk.

— **Országos Vallásegyenlőségi Szövetség.** Az evangyéliumi szövetség szept. 30-án d. e. tartotta alakuló közgyülését Pest vármegye székházának diszteremében. A megalakulásnál új cimet vett föl a szövetség. *Országos Vallásegyenlőségi Szövetség* lesz ezentul a neve. Reggel kilenc órakor már zsufolásig megtelt a vármegyeház diszterme, nagyrészt református papokkal, tanitókkal, unitárius lelkészekkel. Az elnöki tisztet Degenfeld József gróf töltötte be. Mellette voltak az elnöki emelvényen Baksai Sándor, Erőss Lajos, Antal Gáaor püspökök, Nagy Károly az erdélyi egyházkerület főjegyzője, Baltazár Dezső az Országos Ref. Lelkész Egyesület elnöke. Dóczy Imre, továbbá számos theologiai tanár, esperes stb. Degenfeld József gróf elnök ödvözölte a számosan megjelenteket, mert ez a nagy érdeklődés azt bizonyitja, hogy mindenki belátja, hogy sürgősen szervezkedni kell a klerikális törekvések ellen, amelyek már nyilt támadásokban is nyilvánulnak a protestantismussal szemben. A reakciót vissza kell szoritani. Nem akar most rámutatni az okokra, amik a szervezkedés sürgősségét követelik. A mult napokban megtették ezt Zsilinszky Mihály és Tisza Isván. Csak bejelenti még, hogy egy szükebb gyülésen kimondták az evangyéliumi szövetség megalakitását, az alapszabályokat kidolgozták és a mai közgyülés elé terjesztik. A megjelenteket szivélyesen üdvözölve, a közgyülést megnyitja. Antal Gábor, a dunántuli egyházkerület püspöke az egyházkerületi egyesületnek csatlakozását jelenti be. Baksay Sándor püspök a dunamelléki evangélikus körök nevében jelenti csatlakozását. Dóczy Imre az Orsz. Ref. Tanáregyesület. Simon Károly a Ref. Tanitóegyesület nevében jelenti be csatlakozását a szövetséghez. Baltazár Dezső az ORLE elnöke inditványozza, hogy a közgyülés fejezze ki köszönetét Degenfeld J. grófnak az alakulás körül kifejtett buzgóságáért. Bejelenti, hogy a Lelkész egyesület az első egyesületi intézmény, amely a reakció ellen valló harcot tüzte ki programmul, egyénenként 1600 ref. lelkész és hogy az egyesület mint intézmény csatlakozik a szövetség zászlaja alá. Nagy Károly erdélyi főjegyző ezután az alapszabályokat olvasta fel. György Endre inditványára kimondja a közgyülés, hogy az Országos Evang. Szövetség helyett nevezzék a szövetséget Országos Vallásegyenlőségi Szövetségnek, a miben a cél is kifejezésre jut és megvilágitja azt is, hogy nem felekezeti célokat, henem szabadelvü, hazafias tendenciákat kiván szolgálni. Kájel Endre és Degenfed J. gróf hozzászólása után az inditványt elfogadták. Az alapszabályok letárgyalása után az ideiglenes tisztikart választották meg. Elnök lett Degenfeld J. gróf, alelnökök Zsilinszki Mihály és Antal Gábor ref. püspök. Jegyzők Nagy Károly és Geduly Henrik, titkár Hamar István, pénztáros Szabó Jszsef dr. ellenőrök Szőcs Farkas és Nikolics Kálmán. A tiszti kar megválasztása után elnök a közgyülést berekesztette.

Emléktábla Kocsi Csergő Bálintnak. A kocsi ref. gyülekezet szép ünnepség keretében leplezte le aug. 16-án a kocsi restaurált templom belsejében elhelye-

zett emléktáblát, mely a kocsi felsőbb tanulóifjuság kezdeményezésére hirdeti végtelen időkig a gályarabságot is szenvedett főiskolai igazgató Csergő Bálint emlékezetét. Az emléktábla szövege a következő: „Ezen kocsi református gyülekezetben született 1647-ben kocsi Csergő Bálint volt pápai református főiskolai igazgató tanár. Református hitéért a pozsonyi vértörvényszék 1675. évben börtönbe záratta, majd a nápolyi gálvarabságra küldte. A dicső hitbajnok emlékének megőrzésére állitotta ezt az emléktáblát az 1907-ik évben tanult kocsi ref. tanuló ifjuság. — Legyen áldott a dicső hitbajnok emléke!"

Az amerikai ref. egyházmegye az utóbbi időben 4 gyülekezettel szaporodott. Csatlakozott többek között a pittsburgi gyülekezet is, amelynek lelkésze *Kalassay Sándor*. Az egyházmegye gyülekezeteinek száma eszerint már 18.

— **Bizalommal kérjük lapunk t. olvasóit, hogy a hátrálékos és a folyó félévre szóló előfizetési díjakat beküldeni szíveskedjenek. A hátrálékosok száma — sajnos — még mindig igen nagy, pedig a nyomdai költséget minden hó elsején fizetnünk kell. Tisztelettel kérjük tehát az előfizetési díjak pontos beküldését.**

Szerkesztői üzenetek.

P. M. A közleményt megkaptuk s közlését a jövő számban megkezdjük.

S. M. Hazánk rekatholizálása érdekében dr. Városy Gyula kalocsai érsek egyik legutóbbi körlevelében tényleg erősen agitál. „Hazánk rekatholizálása érdekében (szerinte ez dicsőséges törekvés) — úgymond — egyik legnagyobb nehézségként jelentkezik a hitbuzgó katholikus világi urak hiánya... Az intelligenciát a katholikus ügyeknek (meg a kath. tanoknak!) megnyerni sokkal nehezebb feladat, mint az egyszerű híveket. (Igaz!)... Rendszeresnek, elmésnek, állandónak és erősnek, minden ízében katholikusnak kell azon munkának lenni — folytatja — amely az örök igazságtól eltévelyedett (értsd: protestáns) elmék fölvilágosítását és megnyerését célozza". De nemcsak maga Városy érsek, hanem az egész püspöki kar agitál, hogy e „dicsőséges törekvés" eredményre vezessen. Bizony ébereknek kell lennünk!...

S. S Szentistvánbaksa. Előfizetése 1908. december 31-ig rendben van.

M. F. Oros. Az előfizetés ügye a szept. 16 án érkezett 10 koronával 1908. dec. 3 -ig rendben van.

TAPTALOM. *Hallgató János:* Egy alkalmi párbeszéd. (Folyt. és vége.) — *Gróf Tisza István beszéde.* (Vége.) — A tiszáninneni ref. egyházkerület őszi közgyülése. (Vége.) — *Dr. Finkey Ferenc:* A tételes jog alapelvei és vezéreszméi. (Könyvismertetés) *R.—s.*-tól. — Irodalom. — Vegyes közlemények. — Szerkesztői üzenetek. — Hirdetések.

Ujonnan megjelent művek!

HÓSEÁS.

Theologiai magántanári vizsgai dolgozat.
Irta:
Ceglédi Sándor.
velikai pisanicai református misziói lelkész.
Ára füzve 3·50 korona.

Halotti beszédek és imák.
Irta:
Kis Gábor.
volt pápai református lelkész.
Terjedelme 15½ ív; tartalmaz 71 halotti beszédet és imát.
Ára füzve 4 korona.
Megrendelhetők a kiadónál: **KIS TIVADAR** könyv- és papirkereskedésében Pápán, Fő-utca 21. sz.

Harmóniumokat

mindkét rendszer szerint a legolcsóbban szállit
PAJK REZSŐ és TÁRSA
Budapest,
V., József-körut 15.
Pianók! Pianók! Pianók!
Árjegyzéket ingyen és bérmentve küld.
Lelkészeknek és tanitóknak külön százalékengedmény. Részletfizetésre is szállítunk!
Szállítások bérmentve eszközöltetnek az utolsó vasútállomásig.
Elismert kitünő áruk.

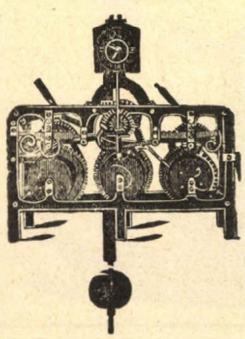

Torony-órák,
palota-, városházi-, gyári- és laktanya órák berendezését a legelőnyösebben eszközöl
MAYER KÁROLY
utóda
MÜLLER JÁNOS
I. magyar óragyár gőzerő-berendezéssel
BUDAPEST, VII., Tököly-ut 52. szám saját házában.
Képes árjegyzékek és költségvetések bérmentve.

Kérje ingyen
és bérmentve magyar nyelvű, gazdagon illusztrált főárjegyzékemet, 3000-nél több rajzzal, mindennemű **nikkel-, ezüst- és aranyórák,** valamint mindennemű **szolid arany és ezüst áruk, hangszerek, acél- és bőráruk** stb.-ről **eredeti gyári árban.**

Nikkel remontoir óra	K 3.—
System Roskopf patent óra	K 4.—
Svájci eredeti system Roskopf patent	K 5.—
Bejegyzett „Sas Roskopf" nikkel rem.	K 7.—
Ezüst remontoir óra „Glória" művel	K 8.40
Ezüst remontoir óra dupla fedéllel	K 12.50
Ébresztőóra K 2.90, Konyhaóra	K 3.—
Schwarzwaldi óra K 2.80. Kakukóra	K 50

Minden óráért 3 évi irásbeli jótállás. — Ninesen kockázat! Becserélés megengedve, vagy a pénz vissza!
KONRAD JÁNOS
Első óragyár és szétküldési áruház, Brüx 1256 szám. (Csehország.)

Orgona és harmoniúm gyár

gőzerő hajtás és villamos világítással berendezve.

ORSZÁGH SÁNDOR ÉS FIA

cs. és kir. udvari szállítók

Rákospalota (Budapest mellett).

Alapíttatott 1861. évben.

Az 1885. évi országos kiállításon „nagy dísz oklevéllel“ (első díj) és „Ferencz József lovagrenddel“ az 1904. évi veszprémi kiállításon „arany éremmel“ (első díj), az 1906. évi kassai kiállításon „dísz oklevéllel“ (első díj) kitüntetve, azonkívül számtalan kitüntetés és elismerés. Ajánlják kitünő hangú és szerkezetű, főleg a legújabb légnyomatu (pneumatikai) orgonáikat, melyek rendkívül könnyű játékmód és a változatok egyszerű kezelése mellett, az időjárás minden viszontagságainak ellenállnak. Szolid munka és jutányos árak. Kisebb orgonák készletben vannak. Eddig 700-nál több új orgona lett szállitva. Raktáron kitünő hangú harmoniumok minden nagyságban. Harmoniumok tetszés szerinti rajz és változat összeállitással rendelésre készülnek. Tervezeteket és rajzokat kivánatra küldünk.

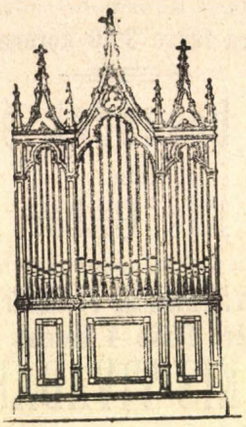

Kálvin János művei.

Szerkeszti: **Czeglédi Sándor.** **Eddig megjelentek**

1. A genfi egyház kátéja.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **60 fillér.**

2. Az egyház reformálásának szükségességéről.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **80 fillér.**

3. Kálvin János értekezése az ereklyékről.
Franciából fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**

4. Sadolet biboros levele. Kálvin válasza.
Fordította: *Ladányi Pál.* — Ára **60 fillér.**

5. III. Pál pápa levele Kálvin János megjegyzéseivel.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**

6. A párisi theol. fakultás hitcikkei Kálvin elleniratával.
Fordította: *Pongrácz József.* — Ára **50 fillér.**

Minden kötet külön kapható.

E hat mű egy diszes kötetben is beszerezhető. A 25 ivnyi terjedelmű kötet ára 4 korona 50 fillér.

Mind e művek megrendelhetők

a Magyar Kálvin-fordítók bizományosánál

KISS TIVADAR könyvkereskedésében Pápán.

Pontos és legjobb órák 5 evi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

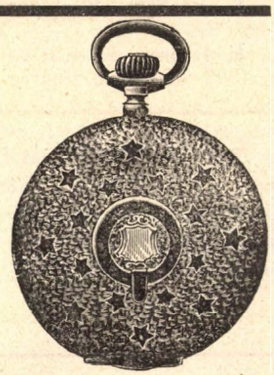

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák,

borkancsók, china-ezüst disztárgyak,

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

Polgár Kálman

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállitója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 41. szám. Sárospatak, 1908. október 11.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

Az E. T. III. t.-c. 8. §. utolsó bekezdése és ezen t.-c. 10. §-a.

(Válaszúl K. I. abauji főjegyző úrnak.)

E lap 39-dik számában közölt felhívásra, legcélszerűbbnek tartom, ha ezen vitásnak tartott adózási ügyre vonatkozólag a f.-zempléni ref. egyházmegye meghitelesített jegyzőkönyvéből, előterjesztésemet és az arra hozott határozatot szószerint leközlöm, amint alább következik:

37. g) sz. „Az egyénenkénti kimutatással kapcsolatban döntenie kell a nt. egyházmegyei közgyűlésnek egy nagyfontosságú kérdésben, amelyre különös figyelmet kérek fordítani.

Az E. T. III. t.-c. 8. §. utolsó bekezdése és a 10. §. imperative intézkedik arról, hogy ezen §-ok az egyházakban életbeléptetendők. Mult gyűlésünk az egyénenkénti kimutatásokkal összefüggőleg ki is mondotta, hogy az említett §-ok végrehajtandók lesznek. Ahol adócsökkentési segélyért már a mult gyűlés előtt folyamodtak, mint G .... en, H .... án, K .... ban, M .... en, K .... án és N. T .... án, ott ezen §-ok figyelembe is vétettek. Újabban adócsökkentési segélyt kér K. T .... M. S ... Sz ... J .... Sz ... Ezen egyházakban is végrehajtatott ezen §-ok intézkedése, amint az nem is lehet másképen, mert kérvényök különben figyelembe nem vétetnék. De e törvény nem tesz különbséget segyélyre nem, vagy segélyre szorult egyházak közt, azért úgy intézkedett mult gyűlésünk — szó lévén az egyénenkénti kimutatásról — hogy a törvény imperativ intézkedését, a 8. és 10. §-okat illetőleg végre kell hajtani mindenütt.

Tekintve most ezt az ügyet, mély tisztelettel jelentem, hogy a törvény érintett §-ai csak azon egyházakban alkalmaztattak, amelyek adócsökkentésért folyamodtak, a többiek közül a 8. §. csak M. I. ... en, M .... n, a 10. §. pedig csak B .... n, V .... en, M .... án és M .... án léptettetett életbe, holott az e.-m. a végrehajtásra nézve utasítást adott.

Az első, a 8. §. utolsó bekezdése szól az egyházi tisztviselők és alkalmazottak egyházi adójáról, a következőket mondván: „Az egyházi tisztviselők minden, az egyháztól élvezett javadalmuk után egyházi adót tartoznak fizetni". A 10. §. azokról a körülményekről szól, amelyeket az egyházi adó kivetésénél figyelmen kívül hagyni nem lehet, mondván: „A rendes egyházi adót tartozik fizetni minden egyháztag a) abban az egyházközségben, amelynek területén állandó rendes lakhelye van, b) abban az egyházközségben, melynek területén ingatlan vagyona van, habár ott nem lakik is; c) abban az egyházközségben, amelynek területén, habár ott nem lakik is, de olyan üzlettel bír, vagy másnemű foglalkozást űz, amely után állami adóval is meg van róva; a b) és c) pont eseteiben személyi adó nem, hanem csak vagyoni adó róvható ki, amely annak az egyházi adónak, mellyel az illető, valamint a fiókegyházakban és szórványokban lakó egyháztag ottlakása esetében megterhelhető lenne, a b) pont esetében 25%-át, a c) pont esetében 50%-át meg nem haladhatja.

Egyházi adó az egyénenkénti kivetésnek felsőbb jóváhagyással való ellátása előtt végrehajtás útján nem hajtható be.

Úgy a rendes, mint a rendkívüli egyházi adók kivetésénél a több gyermekkel megáldott családfők szolgáltatási képességök csökkenésére való tekintettel adókedvezményben részesülnek.

A 4, 5 gyermekkel biró családfő javára 15%, a 6 vagy ennél több gyermekkel biró családfő javára 25% leszámítandó a reá kivetett egyházi adóból".

A Nt. Esperes úrnak azonban, az e.-megyei határozat dacára a 8. §. utolsó bekezdését illetőleg kételyei támadván: R. K. abauji esperes úrhoz fordult, hogy miképen érti ő ezen §-t. Erre az illető esperes a mi esperesünkhöz a következő levelet intézte:

„546/1908. P. H.

Nagytiszteletű Esperes Úr!

Kedves Barátom!

Az E. T. III. t.-c. 8. §-a utolsó kikezdésének értelmezésére, vagyis a lelkészek s más egyházi tisztviselők egyházi adójára nézve a következő véleményben vagyok.

A törvényszöveg egyszerű és világos értelmezése szerint ahol *egyházi adót* vetnek ki, azt hivatali jövedelme után minden egyházi tisztviselő fizetni tartozik.

Máskép áll azonban a *dolog*, ha az egyházközség nem *egységes* adót állapít meg, hanem a lelkészi és tanítói fizetésre külön kivetést eszközöl, vagyis

a) más célra, mint e kettőre, semmit ki nem vet,

b) vagy ha más célra eszközöl is kivetést, azt ama kettőtől külön eszközli.

Mivel általános szokás, hogy a lelkész részére történt kivetés épen kétszerese a tanító javára történt kivetésnek, ha a lelkész is fizetne a tanítónak,

Lapunk jelen számához 1/4 ív melléklet van csatolva.

a tanító is a lelkésznek, az az abszurdum állana elő, hogy a lelkész fizetne a tanítónak x/3 részt, a tanító pedig a lelkésznek 2x/3 részt, vagyis végeredményben a lelkész nyerne az eddig élvezett jövedelmen felül x/3 részt, a tanító pedig veszítene eddigi jövedelméből ugyanennyit. Tehát ebben az esetben csak a tanítónál lenne jövedelemcsonkulás, a lelkésznél ellenben jövedelememelkedés. Ezt az abszurdumot a törvény sem akarhatta; ennélfogva az én felfogásom az, hogy ahol — köznyelven — a papbér és a tanítóbér *külön* van mindenkire kivetve, azt sem a lelkész a tanítónak, sem a tanító a lelkésznek ne fizesse.

Ahol azonban *egységes* egyházi adó van kivetve, amelyből aztán az egyház minden szükséglete, még a papi és tanítói fizetés is fedeztetik, valamint az építkezésre stb. történt rendkívüli egyházi adót, úgy a pap, mint a tanító tartozik hivatali javadalma után (s ha birtoka van, természetesen az után is) megfizetni".

(A levél többi része más dologra vonatkozik.)

Kassa, 1908. júl. 18. Révész Kálmán, esperes".

Ezen választ a mi esperes urunk V. J. t.-bíró úrnak észrevétel és indítványtétel végett kiadván: ő az esperesi hivatalhoz írott levelében R. K. esperes válaszának tartalmát indokainál fogva magáévá tette, sőt ezt az álláspontot még a 10. §-ra nézve is ki akarná terjeszteni, a következőket mondván: „Szerény nézetem szerint a III. t.-c. 10. §-ának összes pontjai a régebbi keletű s ma is érvényben lévő lelkészi és tanítói díjlevelek rendelkezéseinek érintetlenül hagyásával csak azon egyházközségekben lennének alkalmazásba veendők, amelyekben (s itt recitálja R. K. esperes válaszának a) és b) pontját és utolsó kikezdését). Mindkét levelet az esperes úr nekem adta ki észrevétel és sz egyházmegyei közgyűlésen való referálás végett. Igy került ez a nt. egyházmegyei közgyűlés elé.

Magam is osztom azon nézetet, hogy a törvény helyes értelmezésére nézve legbiztosabb annak a törvénynek a keletkezési körülményeit ismerni, s ha már a törvény máskép értelmeztetik, mint amiképen szól, vagy kivételes magyarázatok fűzetnek hozzá: legjobb a törvény keletkezési viszonyait figyelembe venni. Én tehát R. K. abauji esperes úr helyett a zsinati jegyzőkönyveket, Naplókat fogom megszólaltatni, amelyek teljes világosságot vetnek mindkét §-ra.

Nézzük elsőben is a 8. §. utolsó bekezdését.

Az erre vonatkozó indítványt a zsinat 1904. nov. 18-án tartott ülésében (Zsinati N. 194. l.) Buza János zsinati képviselő vetette föl, a többi között a következőket mondván:

„Méltóztassék megengedni, hogy e szakaszhoz én is egy módosító indítványt tegyek. Az én indítványomnak célja az, hogy egyházi adózásunknak egy eddig még nem tisztázott, kicsinynek látszó, de elvi jelentőségénél fogva mégis fontos kérdését mindjárt itt az első kikezdés alkalmazásánál intézzük el. Ez a kérdés, mely itt nemrégiben is felvettetett, az, hogy a lelkészek, tanítók, énekvezérek, egyáltalában azok, akiket belhivatalnokoknak szoktunk nevezni, kötelesek-e egyházi törvényeink ártelmében egyházi adót fizetni?

Péter Mihály.

(Vége köv.)

Zsilinszky Mihály elnöki megnyitó beszédje.

— Elmondotta a M. Prot. Irod. Társaság közgyűlésén, 1908. okt. 2-án. —

„Érzem a feladat nagyságát, mely reám várakozik és egy Hegedűs Sándor után elfoglalt helyen érzem erőm gyengeségét és azon nehézségekkel és erős akadályokkal szemben, melyek prot. evangeliumi egyházunk haladásának és békés fejlődésének útjában tornyosúlnak. De ha a nagy feladat súlyának érzése alatt lelkem egy-egy pillanatban habozni kezd; csakhamar erőt vesz rajtam az önbizalom, mikor a közgyűlés lelkes sorain végigtekintek. Mint egy láthatatlan villanyerő rezdül lelkemen keresztül a rokonérzés, mely a két történelmi protestáns evangéliumi egyház fiait összetartja és a Krisztus evangéliumáért való harcban lelkesíti és megerősíti.

Legyen szabad ez ünnepélyes órában szívélyesen üdvözölnöm a magyar protestáns irodalmi társaságnak összegyűlt tagjait és azon kedves vendégeket is, akik mai szíves jelenlétükkel és részvétükkel ünnepélyünket emelni kegyesek voltak. Tagadhatatlan tény, hogy a társadalmi élet az egész európai kontinensen forrongásban áll.

Az örökkévaló változás s fejlődés eszméje áthatotta a népek s társadalmak összes rétegeit, de hogy miféle törvény vagy szabály szerint megy végbe a változás, a fejlődés vagy hanyatlás, erre sem a tudomány, sem a tapasztalás kielégítő választ nem ád.

Vannak *értelmi* és *érzelmi* tényezők, melyeket figyelmen kívűl hagyni nem lehet. Ezeknek összhangja sokat megfejthet és sok esetben irányt adhat. Ne higyj olyan gondolatnak — mondja Eötvös József — melynek szíved ellentmond; sem olyan érzelemnek, melynek a józan ész mond ellent. Ez a gondolat, ez a figyelmeztetés elvezet bennünket azon küzdelemhez, mely az ész és a vallásos hit között folyik; mely már addig is legalább annyi véráldozatot kívánt az emberiség fejlődésében, mint a nemzetek és fajok egymás elleni dulakodása.

A vallásos hit volt az, melynek működése a társadalmi evolucióban az észfölötti szentesítést megadta s melyre a fejlődési folyamatban ma is szükségünk van; ámbár annak kinövéseit és tulzásait a józan ész most sem hagyhatja jóvá.

Ebből tűnik ki az ok, hogy eddig miért nem sikerült társadalmi fejlődésünk törvényeit kifürkészni és megmagyarázni ama fejlesztő és bomlasztó erők és irányzatok természetét, melyek korunk bonyolult és változatos politikai és társadalmi törvényeiben nyilvánúlnak.

Minket közelebbről a hazai szociális mozgalmak érdekelnek, amelyek szintén azt bizonyítják, hogy amely vallás igényt tart arra, hogy nagy tömegekre hasson, az mind a természetfelettinek elismerését feltételezi. Sokat írtak az egyéni ész bomlasztó hatásáról és a vallásos hit összetartó erejéről, mely az egyén önző érdekeit feltétlenül alárendeli a társadalom egyetemes érdekeinek. Az ész az önzést javasolja, a vallás pedig a felebaráti altruizmust. Csupán ésszel, vallásos érzés nélkül, társadalmat fenntartani nem lehet. Nem szenved kétséget, hogy ezt az eredményt a vallási tantételekben történt változások közül főként azok idézték elő, melyek az egyént belső érintkezésbe hozták a keresztyénség megalapítójának életével és példájával. Hiszen Krisztust nem egészen alaptalanúl nevezték el a szó nemes értelmében vett szocialistának. Mert ő valóban átalakította a társadalmi életet, annak új irányt és új tartalmat adott s az embereket szoros érintkezésbe hozta azon

jótékony emberbaráti érzelmekkel, melyek a keresztyénség megalapítójának életét vezérelték.

Ime, ezekben a történeti tapasztalatokban hatalmas intőjel rejlik számunkra, hogy a mai társadalmi mozgalom okaival, céljaival, feladataival és eszközeivel komolyan foglalkozzunk. Nem szabad felednünk, hogy csak annak az egyháznak van jövője, mely megérzi a kor szellemét az új kor változásainak irányát és ahoz képest alakítja át intézményeit.

— Felhívtuk többször a figyelmet azokra a mulasztásokra, melyek a szociális problemának a protestáns egyházak részéről való elhanyagolásából erednek.

De eredménye vajmi csekély volt, mivel a protestáns egyház, mint látjuk, bizonyos fásultsággal, mozdulatlanúl nézi a fejleményeket. Nyugoti Európában az evangéliumi egyházak e tekintetben nagy munkát végeztek, míg nálunk egy néhány ref. lelkészen kívül, akik nyiltan is szocialistáknak vallják magukat, alig történt valami.

Nem méltatlan tehát az a vád, hogy a mi papjaink meddő theologiai vitákra pazarolják idejüket, ahelyett, hogy azokkal az eszmékkel és társadalmi kérdésekkel foglalkoznának, melyek az őket környező világot mozgatják.

A protestáns Angliában még a múlt század közepe táján fellépett keresztény szocialisták nagy hatást tudtak elérni az által, hogy az önzésre alapított szabad versenyt úgy tünteték fel, mint az erkölcsi romlás forrását. Ennek ellenében az igazi keresztény erények gyakorlását ajánlották, melyeken épül az igazi testvériség. A szabadságra nevelt angol nép önsegélyhez folyamodott — és legyőzte a szocialismus veszedelmes kinövéseit — véráldozat nélkül. Németországban az állam segítségével a vallást, hazát és társadalmi erényeket megtámadó romboló szocializmust, szakegyletek és különféle iratok segítségével kellő határok közé szorították és a keresztény erkölcsnek érvényt szereztek a szociális mozgalomban.

Még a francia protestánsok is nagy eredménnyel dolgoztak és az evangelizáció útján csökkentették a szociális mozgalmak veszedelmét. Amerikában meg Gold lelkész mutatott fel figyelemreméltó eredményeket.

Mindezek meggyőző módon mutatták ki, hogy az egyháznak hatalmába kell ejtenie a társadalmakat, melyek leléptek a kereszténység alapjáról. Szószéken és irodalomban hirdették, hogy a keresztény erényeket érvényre kell emelni a szociális élet minden körében, hogy ezek irányítsák az összes társadalmi mozgalmakat. A jó eredmény nem is maradhatott el. A szeszkereskedésnek gátat vetettek, a szeszes italokat kiűzték a kaszárnyák kantinjaiból és a parlamentek buffetjeiből.

Kérdezzük meg önmagunktól, vajjon a magyarhoni protestántizmus mint Krisztus egyháza, megtette-é emberbaráti kötelességét? Vajjon testületileg útjába állott-e az önzésnek, a vak fanatizmusnak, az embertelen üldözésnek, az egyenlőséget és viszonosságot lábbal taposó hatalmasoknak, az erkölcstelenséget terjesztő és emberi méltóságot sértő kufároknak.

Feleljen erre mindenikünk önmagának, azután pedig egy kis önbirálat után határozzuk el, hogy ezentúl cselekvőleg belenyulunk a társadalmi élet forgatagába és a néptömegek javára reformáljuk saját egyházunkat, hogy az mint erkölcsi testület képes legyen eredményesen szembeszállani minden kereszténységellenes bűnökkel. Tudom, hogy a tömegre való hatás gyakorlása nagy feladat; különösen nálunk, ahol külső fény és pompa ismeretien, ahol a tömeges körmenetek és látványos felvonulások hatásával felérő eszközökkel nem rendelkezünk; és ahol csekély fizetéssel bíró, nagy gonddal küzdő lelkészi kar sokszor a családfenntartás és gyermeknevelés költségeit sem képes előteremteni.

A szent lelkesedésnek igen nagy foka kell ahoz, hogy valaki az evolució törvényeivel, a néptömegek lelkével és irányításával foglalkozzék. De nem lehetetlen. Valódi apostoli hivatás érzete kell hozzá és az igazságnak, a felebaráti szeretetnek azon varázsereje, mely meggyőzi a világot.

Fel tehát uraim a nagy munkára! Küzdjünk lelkesen; egymást támogatva, mindnyájan világiak és egyháziak, szegények és gazdagok, nők és férfiak, legjobb tehetségük szerint. A jó siker el nem maradhat. Bízzunk a jobb jövőben, imádkozzunk és dolgozzunk: Ezzel a mai gyűlést ezennel megnyitom.

Nyílt levél a szerkesztőhöz.

Tisztelt Szerkesztő Úr!

A Sárospataki Református Lapok folyó évi 39 és 40-ik számában „Egy alkalmi párbeszéd" jelent meg, melynek kis tévedését kívánom helyreigazítani, nehogy a téves állítás téves következtetéseket, esetleg téves intézkedéseket vonjon maga után.

Téves u. i. az egyik fél azon állítása, aki az államsegélyről szólva azt mondotta: „Azt a segélyt az állam egyenesen és kizárólag az egyházmegyei közigazgatásra adta", — mert ezen segélyt az állam egyenesen és kizárólag az egyházi közigazgatás céljaira adta, melyeknek az egyházmegye csak egyik szerve.

Ugy az előbbi kormányhoz benyujtott memorandumban, valamint az egyet. egyház képviselőinek a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrral folytatott tárgyalásai alkalmával is, különösen azzal lett megindokolva az egyházi közigazgatásra adandó államsegély szüksége, hogy egyházi adóink között egy sincs ennyire terhes és gyűlölt híveink előtt mint ez, mert összes idevonatkozó szükségleteinket (zsinat, konvent, egyházkerületi gyűlés, egyházmegyei gyűlés, püspök-, esperes-, jegyzők-, pénztárnokok-, egyházlátogatás-, iskolalátogatás-, kiküldetések) külön-külön kivetve szedjük be híveinktől, illetőleg az egyházaktól. Ezekre a célokra adta tehát az állam a közigazgatási államsegélyt és adta az egyházaknak és híveknek, hogy azok többi a fenti címeken megadóztathatók ne legyenek.

Igy értelmezte ezt az egyet. konvent, mely 1907. okt. 20-án 19. jegyzk. sz. a. hozott határozatával a közigazgatási államsegély egy részét zsinati alap létesítésére, — így egyházkerületünk is, mely f. évi május 19-én 13. jegyzk. sz. a. hozott határozatával ugyanezen alapból, 1000 korona tiszteletdíjat a püspöknek és 400 koronát az egyh. ker. főjegyzőnek megszavazott. Ezekből látható, hogy a közigazgatási államsegély az egyházmegyei közigazgatásra *is* adatott, de nem kizárólag.

De tévesnek tartom a másik félnek is azon javaslatát, hogy „kiadnák az egyházmegyék a közig. segélyből világi hivatalnokaiknak s tanácsbíráiknak a paritás szerint őket is megillető tiszteletdíjat s ők ezt, mint adományt, az egyházmegye számára nagylelkűen félretennék, tőkésítenék". Mindenekelőtt kijelentem, hogy teljesen egyetértek azzal, hogy jövőre azon világi férfiainkat is díjazni fog kelleni, kik az egyházi administrátióban részt vesznek, legalább olyan mértékig, hogy kézs kiadásaik megtérüljenek. Ezt követeli a demokratikus felfogás, ez felel meg

egyházi törvényeink szellemének, mely a kötelességek teljesítése tekintetében nem ismer különbséget lelkészi és világi functionáriusok között, de ezt parancsolja egyházunk jól felfogott érdeke is, miután az életviszonyok napról-napra súlyosbodnak és naponkint kevesebb lesz azon buzgó és tehetséges világi férfiaink száma, akik anyagilag is oly kedvező helyzetben vannak, hogy időt és költséget szentelhetnek az egyházi ügyek intézésének. Ha csak nem akarjuk kiszorítani szegény, de tehetséges férfiainkat és tisztán a vagyonos, de nem mindig rátermett férfiaink kezeibe tesszük le ügyeink intézését. Azzal is egyetértek, hogy nincs messze az idő, midőn az állam szembe fog kerülni az egyházzal s a most még jókedvű adakozó egészen beszorítja markát. Nézetem szerint azonban a javasolt úton a kivánt célt nem fogjuk elérni.

Amint az előbbi pontban említettem, a kormány és a két protestáns egyház között, az egyházi közig. költségek tekintetében, paktum jött létre. A két protestáns egyház kimutatta, hogy hivei mily címeken és mily összegig vannak jelenleg megterhelve az egyházi közigazgatás céljaira és kérte, hogy a hívek ezen teher alól államsegéllyel oldassanak fel; a kormány a kérést teljesítette, de a 48848/1906., 22398/1907., 16011/1908. sz. a. leiratokban ismételten és ismételten kijelentette, hogy az csakis a kért és adott célra fordítható s erről minden év végén okmányolt számadás terjesztendő fel. Nemcsak azért nem lenne tehát a közigazgatási államsegély egy része, kerülő úton, a világi functionáriusok díjazására és egyházi tőke létesítésére fordítható, mert ez szerintem hozzánk nem lenne méltó, de azért sem, mert én minden legcsekélyebb alkalmat is elkerülendőnek tartok, mellyel alkalmat szolgáltatnánk az államnak, hogy ürügye legyen önkormányzati ügyeinkbe beavatkozni, amire pedig minden intézkedéseivel, napról-napra nagyobb hajlandóságot mutat.

Különben is oly csekély összeg maradt az államsegélyből a tulajdonképeni egyházi külső közigazg. célokra (a tiszáninneni egyházkerület 630 társ. anya, leány, fiókegyházára 27000 korona), hogy ha ennek egy részét a világiak dotációjára és tőkeképzésre fordítjuk, úgy a tulajdonképeni célra semmi sem marad, mert híveink vállairól egyetlen fillér terhet se vettünk le.

Amint a jelek mutatják, el fog következni, s fájdalom, talán már nem hosszú idő múlva és talán nem is az általunk óhajtott alakban fog elkövetkezni az igazán „nagy osztozkodás," amikor a fenti célok is kielégítést fognak nyerhetni, ha vezérférfiaink éberek és erősek lesznek. Az ő kezeikbe van letéve, sok más kincsünk mellett, egyházunk jövőjének biztosítása is.

Videant consules ne quid respublica detrimenti capiat. —*Ő.*

A M. Prot. Irodalmi Társaság XXI-ik közgyűlése.

— Budapest, 1908. okt. 1—2. —

Az elmúlt héten egymást érték Budapesten a protestáns jellegű gyűlések, úgyhogy a nagy fantáziájú és vérmes reménységű emberek már „*a protestánsok nagyhetéről*" beszéltek. Szept. 29-én tartatott az ORLE, 30-án az Evangyéliomi Szövetség, okt. 1-én d. e. a Kálvin-szövetség s okt. 1-én d. u. és okt. 2-án — mint utolsó, de nem a legkisebb — a M. Prot. Irod. Társaság közgyűlése. Hát gyűlés, az volt elég! de hogy pünkösti, hegyeket mozgató erő nyilvánúlt, lelkesedés uralkodott volna e gyűléseken, hogy a két magyar prot. egyház szive ott dobogott volna e napokban Budapesten, a felsorolt gyűléseken, hogy e gyűlésekből új élet, új szellem áradt volna ki egyházainkba és híveinkbe, — azt aligha mernők állítani. E sorok irója csak az utolsó gyűlésen, az Irod. Társaság közgyűlésén volt jelen, ellentétben papjaink nagy részével, akik viszont főként az első gyűlés iránt érdeklődtek, annak működésétől várták egyházunk legégetőbb sebeinek orvoslását, ellenben az Irod. Társaság gyűlésére ügyet is alig vetettek. Mérsékelt lélekszám, mérsékelt lelkesedés — ez jellemezte a M. Prot. Irod. Társaság XXI. közgyűlését. Egyházkerületünkből a következők voltak jelen a gyűlésen: világi nagyjaink közül Dókus Ernő és Lévay József, az egyháziak közül: Révész Kálmán, Szobonya István, Halászy József, Szabó Bertalan, Szalóczy Pál, Vadászy Pál, Czinke István, Juhász László, Réz László, Fodor György, Tóth Lajos lelkészek, Bodor István és Rácz Lajos tanárok.

A közgyűlés d. u. 3 órakor a Kálvin-téri ref. templomban tartott ünnepi istenitisztelettel kezdődött. A templomban az elnökség: Zsilinszky Mihály nyug. államtitkár s Antal Gábor püspök körül a két prot. egyház vezéremberei közül ott láttuk: Baksay Sándor, Baltik Frigyes, Gyurátz Ferenc és Zelenka Pál püspököket, Szilassy Aladár, György Endre, Puky Gyula, dr. Kovácsy Sándor, Vécsey Tamás, Deák Lajos gondnokokat és tanácsbírákat, Koncz Imre, Händel Vilmos, Dávidházi János, Sütő Kálmán, Szikszay Zoltán, Baltazár Dezső espereseket stb. A M. Tud. Akadémia részéről Berzeviczy Albert elnök, Heinrich Gusztáv főtitkár, Concha Győző és Balogh Jenő tagok jelentek meg, hogy az Akadémiát az istenitisztelet végeztével tartandó Hegedűs-emlékünnepen képviseljék. Az istenitiszteleten *Kacziány János* budapesti ág. ev. esperes emelkedett imája után *Szalóczy Pál* tiszavalki lelkész tartott ünnepi egyházi beszédet Máté XVI, 13—18. és János XXI, 17. versei alapján, amelyben azt a nagyon alkalmi kérdést fejtegette: Mik az evangyéliomi egyházépítés föltételei? Felelet: egyik a Krisztusban való hit, másik az iránta való szeretet! A gondosan, finom műérzékkel kidolgozott, tartalmas beszéd, kapcsolatban a lelkes, meggyőző szónoki előadással, mindvégig teljes mértékben lekötötte a hallgatóság figyelmét. Az istenitisztelet befejezése után hosszú ideig tevékeny, lelkes elnöke, melegszívű, áldozatkész pártfogója: néhai *Hegedüs Sándor* emlékének szentelt ünnepet a M. Prot. Irod. Társaság. Az emlékünnepet *Antal Gábor* püspök, a Társaság lelkészi elnöke nyitotta meg, szép beszéd kíséretében emlékezvén meg ama nagy érdemekről, amelyeket Hegedűs Sándor társaságunk körül szerzett, ama nagy, pótolhatatlan veszteségről, amely kidöltével társaságunkat érte. Azután *dr. Antal Géza* pápai theol. tanár mondott emlékbeszédet, amelyben ismertetve Hegedűs Sándor publicistikai, képviselői, miniszteri tevékenységét, behatóan méltatta társaságunk kebelében, annak felvirágoztatása körül kifejtett nagyarányú munkásságát, részletesen feltüntette elnöki megnyitó beszédjei alapján azon irányelveket, melyek őt elnöki működésében, a protestáns egyház építése tekintetében vezették. A politikus, az egyházi vezérférfiú mellett az embert, a családapát is élénk, megkapó színekkel jellemezte a formás, szeretettel kidolgozott emlékbeszéd. A XC. zsoltár 9. versének eléneklésével ért véget a templomi ünnepély.

A Kálvin-téri templomból a ref. főgimnázium dísztermébe vonúltunk, hol a közgyűlés alkalmából a társaság tagjainak tiszteletére, a „Lorántffy Zsuzsánna evangyéliomi egyesület“ *thea-estélyt* rendezett. Előkelő úrinők, szép fiatal lányok vegyesen foglaltak helyet a megterített asztaloknál a gyűlés komoly tagjaival s csakhamar úgy megtelt a terem, hogy mozdúlni is alig lehetett. Az egyesület vezetői theát szolgáltak süteménnyel az összes jelenlevőknek, kik 1—1 kor. belépti díjat fizettek. Az estély műsora a következő volt: 1. *Közének.* (XLII. zsolt. 1. v.); 2. *Ima*, mondotta Böszörményi Jenő, az egyesület missionariusa; 3. *Bibliamagyarázat*, tartotta Petri Elek ref. lelkész (Jozsué, XXIV, 15: Én és az én házam az Úrnak szolgálunk!); 4. *Ének*, Flatt Malvin kisasszonytól; 5. *Előadás a diakonisszák munkáiról és a diakonissza-ügyről*, tartotta Szilassy Aladár, a budapesti ref. egyház gondnoka; 6. *Andante* és *Hadik obester nótája*, vonósnégyesben előadják a budapesti ref. theol. akadémia hallgatói; 7. *A Lorántffy Zs. egyesület ált. munkáinak ismertetése*, Böszörményi Jenőtől; 8. *Közének* (LXV. zsolt. 1. v.).

A tulajdonképeni közgyűlés: a társaság legutóbbi évi működéséről szóló beszámoló és a jövő munkálatainak, költségvetésének megállapitása — okt. 2-án d. e. 10 órakor az evangélikusok Deák-téri dísztermében tartatott. A közgyűlést *Zsilinszky Mihály* vil. elnök nyitotta meg a lapunk második helyén olvasható, minden prot. ember figyelmére érdemes, nagyhatású beszéddel. Ezután *Szőts Farkas* titkár terjesztette elő jelentését a társaság 1907. évi működéséről. A titkári jelentés rámutat arra a nehéz helyzetre, amelyben a magyar prot. egyház van, midőn egyfelől a fekete nemzetköziség: a klérikalismus, másfelől a vörös nemzetköziség: a socialismus szorongatja, amely elméletben a legvastagabb materialismust hirdeti, gyakorlatban pedig a fennálló vallásos és társadalmi rend felforgatására törekszik. Irodalmi Társaságunk, mely a Krisztus evangyéliomának és a magyar haza szeretetének jegyében született, azon eszmék szolgálatában áll, amelyeket a kétféle nemzetköziek szóval és tettel támadnak. E támadásokkal szemben a mi védőfegyverünk az evangyéliom igéje, amelyet szüntelenül prédikálnunk kell. Indítványozza, hogy *Zsilinszky Mihály* vil. felügyelőnek, *Antal Gábor* püspöknek, *gr. Tisza István* és *gr. Dégenfeld József* főgondnokoknak az evangy. hit és a magyar haza védelmében tanusított bátorságukért és férfias cselekedetökért a közgyűlés köszönetét fejezze ki, *Kenessey Béla* és *Erőss Lajos* tagtársainkat pedig erdélyi illetőleg tiszántúli püspökké történt megválasztásuk alkalmából szeretettel üdvözölje. Közgyűlés mindkét indítványt elfogadta.

Jelenti azután, hogy a számvizsgáló-bizottság a mult évi számadásokat megvizsgálta s mind a számvitelt, mind az értékeket teljesen rendben találta. E szerint a társaság mult évi bevétele volt 15049·33 K, kiadása 15212·98 K s igy a túlkiadás 163·65 K, a mi főképen a tagdijak hiányos befizetésének tulajdonitható. A társaság vagyoni állása a következő: általános tőke 127047·64 K, Károli alap 1263·61 K, Bibliai Lexikon-alap 142·20 K, Szász Domokos-alapítvány 17 8·06 K, Hegyi Mihályné hagyománya 1154·40 K, összesen 131356 K. Ezenkívül a meglevő kiadványok értéke: 14000 K A 16114 K tagdíj-hátralékra vonatkozólag titkár azt indítványozza, hogy azokat a társasági ügyész fokozatosan alkalmazandó szigorral hajtsa be. Indítványa elfogadtatik s Bendl Henrik pénztárnoknak a fölmentvény a mult évi számadásokra megadatik. A jövő évi költségvetést — a mely 16357·49 K. szükségletet s ugyannyi fedezetet mutat — a közgyűlés elfogadja s megerősíti.

A mi a társaság f. évi kiadványait illeti, a monografiák XX. kötetének: *A protestantismus hatásáról* szóló műnek kéziratát a szerző, *Pokoli J.* a jövő hóra igérte; az *Egyháztörténeti Adattár* VIII-ik kötete megjelent *Thury Etele* szerkesztésében, hasonlóképen a *Házi Kincstár* IX. kötete (A vallás gyümölcse, irta Opzoomor K. V., forditotta dr. Nagy Zsigmond), valamint a *Koszorú* 141—150 füzete. Kiadványaink forgalma a következő: a tagilletményül szolgáló kiadványok 1700 példányban szoktak nyomatni; a *Koszorú* füzetek 1907. évi kelendősége emelkedést mutat az előző évvel szemben, mert míg akkor 46000 példányt adtak el, az elmult évben az eladott példányok száma 51000-re emelkedett, ebből a londoni traktatus-társaság átvett s eladott 21000 példányt, a lelkészek s tanitók elárusítottak 28000 példányt A kelendőség emelkedése a lelkészek és tanitók buzgóságának köszönhető, a kik évről-évre növekvő számmal és buzgósággal forgolódnak az elárusitás körül, miáltal nemcsak az értéktelen, olykor erkölcsrontó ponyvairodalmat szoritják ki, hanem társaságunknak is hasznos szolgálatot tesznek. Különös buzgóságot fejtett ki az árusítás körül a londoni traktatus-társaság hazai képviselője: *James Webster*, továbbá *Kovács Sándor* pozsonyi ág. ev. theol. tanár, *Makay Sándor* budapesti gyüjtőfogházi lelkész, a Bethania, a ker. ifjak egyesülete s a Lorántffy Zs. egyesület. Az eladott Koszorú-füzetekből befolyt 2797 K, nyomdai kiadás 1659 K, a szerzők és szerkesztő tiszteletdija 870 K, tiszta haszon 264 K.— 14 év óta az első eset, hogy e kiadványunk mind a nyomást, mind a szerzői tiszteletdíjat saját erejéből tudja fedezni! A *Házi Kincstár* 706 példányban kelt el, 490-nel kevesebb példányban, mint tavaly; e csökkenésnek két oka van: egyik az a tapasztalat, hogy társadalmuk müveltebb osztályaiban még mindig kevés a vallásos művek olvasója és vásárlója, de az egyházak lelki gondozása is e körben a legkevésbbé hatályos, — másik időleges oka az, hogy a Házi Kincstár VIII-ik kötetének kéziratát későn kaptuk s az későn jelent meg a könyvpiaczon. Ez a vállalat a mult évben 641 K ráfizetéssel járt, a mit a Károli-alapból előlegeztünk. Kérjük e vállalatunk számára tagtársaink jóakaratú buzgólkodását! Vegyes kiadványainkból az elmúlt évben 1051 K folyt be; a Luther- és Kálvin-monografia teljesen elfogyott. Közgyűlés a kiadványok forgalmáról szóló jelentést tudomásúl veszi, a terjesztésben buzgólkodó tagtársaknak köszönetet mond, végül fölkéri a tagtársakat: a lelkész, tanár, tanító urakat, hogy kiadványainkat hathatósan ajánlani és terjeszteni szíveskedjenek!

Miután Hegedűs Sándor, a társaság nagy Maecenasa, a ki eddig a Koszorú-füzetek irói tiszteletdíjait fedezte, elhúnyt, a társaság vezetősége, a mult év őszén, felhivást bocsátott ki a tagokhoz és a nagyobb prot. gyülekezetekhez a Károli alap gyarapitása érdekében. A kérelem nem maradt pusztában kiáltó szó: a múlt évben 950, a f. évben 1134, összesen 2074 K adomány gyűlt össze e czélra s remélhetjük, hogy még sokan fognak adakozni. *Thúry Etele* tagtársunk e czélra ajánlotta fel az Egyháztörténeti Adattár egy évi szerkesztői tiszteletdíját: 300 koronát, *gr. Tisza István* 10 éven át évi 100 K fize-

tését vállalta. Ez adományokkal a Károli-alap válsága egy időre megszűnt, mert az adományok kiadványaink sorsát két évre biztosítják. Közgyűlés a jelentést tudomásúl veszi, az adakozóknak köszönetet mond s ujólag felhivja hitsorsosaink figyelmét az alap támogatására.

Jövő évben lesz Kálvin születésének 400 éves fordúlója; a társaság e nagy történeti évfordúlót *vallásos népkönyvtárak* szervezésével szeretné megünnepelni. E végből megkérte a konvent elnökségét, hogy az amerikai és romániai ref. gyülekezetek számára szervezzen vallásos népkönyvtárakat, felkérte az egyes egyházkerületeket, hogy a fiókegyházak és szórványok körében, végül az országos lelkészi-könyvtár bizottságot, hogy a porochiális könyvtárakkal kapcsolatban állítsanak vallásos népkönyvtárakat. Társaságunk 3 K segítő tagdíjért a Házi Kincstár kötetével és a Koszorú 10 füzetével gyarapítaná évenkint e könyvtárakat. Megkereséseink rokonszenves fogadtatásra találtak, de érdemleges választ még csak a konvent adott, a mely az eszmét életrevalónak találja s kiadta az amerikai és romániai egyházaknak, hogy arra konkrét javaslatot készítsenek, addig is 4000 Koszorú-füzetet rendelt az amerikai egyházak számára.

A társaság tagjainak száma nem mutat jelentékenyebb változást; kilépett, részben meghalt 96, belépett 106 új tag; jelenleg van 36 pártfogó, 408 alapító, 627 rendes, 443 pártoló és 81 segítő, összesen 1595 tag. A vidéki körök közül csak a *pozsonyi kör* fejt ki nagyobb tevékenységet; ez a mult évben is megtartotta felolvasó üléseit, az ugynevezett protestáns estéket. A társaság halottai a múlt évben: dr. Ballagi Géza, dr. Bartók György, id. Kiss Áron, dr. Duka Tivadar és Weber Samu, ezenkívül 30 tag. Titkár indítványára a közgyűlés a számvizsgáló bizottságot állandósította s annak tagjaivá megválasztotta Petri Elek elnöklése alatt Kacziány János ág. ev. esperest, dr. Szőts Ferencz takarékpénztári főügyészt és dr. Horváth Ödön közigazgatási birót. A részint halálozás, részint lemondás folytán megüresedett választmányi tagsági helyekre megválasztatnak: a fővárosból *J. Webster* és *dr. Vámossy Károly*, a vidékről *Nagy Karoly*, *Thúry Etele* és *Kovács Sándor* theol. tanárok, *Dicsőfi József* debreczeni lelkész és *Laszkary Gyula* vil. felügyelő. Közgyűlés a titkárnak a társaság érdekében kifejtett odaadó, hűséges munkálkodásáért elismerést és köszönetet szavaz.

Este 6 órakor tartatott, ugyancsak az evangélikusok Deák téri disztermében, a *díszülés* felerészben női közönség előtt. A díszülést *Zsilinszky* Mihály elnök nyitotta meg, akinek bevezető szavai után *Sörös* Béla losonci ref. lelkész tartott mély tanúlmány és szerzett missziói gyakorlati tapasztalatai alapján előadást a Prot. Irod. Társaság belmissziói munkájáról és feladatáról. Az előadó élénk színekkel festette le a társaság áldásos működését, melyet az evangyéliumi irodalommal kifejtett s amely áldásos működésnek örvendetes eredményei napról-napra szaporodnak. Méltatta a belmissziói irodalom fenköltt hívatását, célját s az e téren végzendő kitartó munka krisztusi hatását. Majd dr. *Masznyik* Endre, pozsonyi ev. theol. akad. igazgató lépett az előadói asztal elé és mondott gyujtó hatású beszédet. Foglalkozott a mai társadalmi ellenséges áramlatokkal, amelyek fokozott mértékben követelik meg a krisztusi szeretet tanának követését, az evangyéliumba vetett bizodalmat. Téves hit, hogy a reformáció a multé s hogy az már befejeződött. A reformáció csak megkezdődött a multban s nem fejeződött be, hanem tovább folyik s amíg Isten van, addig nem is nyer befejezést. Ahol az Úr, ott a szellem s ahol a szellem, ott a lelki szabadság is. Jézus Krisztus a legnagyobb hazugságnak mondotta a felvilágosodás elnyomását s a babona, a vakhit az élet legnagyobb átka. Beszéde során erélyesen rámutatott a felvilágosodás, az igazi krisztusi szellem terjedésének akadályára, a hierarchikus papságra s a protestantizmus sajátos fegyverére, az irodalomra, a tollra, a szóra, melyre most hatványozott mértékben van szükség. Szavait azzal fejezte be, hogy a protestánoknak fel kell karolni kellő mértékben irodalmukat, iskoláikat, intézményeiket a felvilágosodás, a szabad szellem, a lelki szabadság érdekében. A beszédet taps és eljenzés követte, melynek csillapultával *Szabolcska* Mihály temesvári lelkész, a jeles költő olvasta fel *Összel*, *Sztrájk* s *A jövő* című költeményeit általános tetszés mellett. Közkivánatra ismét oda kellett állnia az asztalhoz, amikor még egy költeményét (A cirkusban) adta elő még nagyobb tetszés mellett.

Az ünnepi ülést *Antal* Gábor püspök záró beszéde rekesztette be. A népszerű főpásztor roppant szellemes érvekkel kelt védelmére a szabad vizsgálódásnak, amely egyáltalán nem lehet ellentéte a hitnek. Két igazság van. Az egyik a hit igazsága, amely lelki megnyugvást ád, a másik a tudomány igazsága, amely művelttét tesz s a kettő együttvéve a lelki szabadságot nyujtja. Idézi Pal apostol egy mondását, amelyben ő is a szabad vizsgálódást hirdette s elmondja, hogy ha Krisztus az egységet akarta volna a hitben, akkor nem különböző egyéni felfogású tizenkét apostolt vett volna maga mellé, hanem csak egyet s nem négy evangélistával iratta volna meg az evangyéliumot, hanem szintén csak egygyel. Előadja beszéde során, hogy még Péter apostol maga sem volt tisztában Krisztus tanával, mert míg egyik napon feltétlen ragaszkodásáról biztosította őt, a történet szerint harmadnapra mégis ő volt, aki megtagadta. De a kath. egyházban sem oly nagy a belső egység: Ausztriában milliószámra vannak Wahrmundok s olyan harc, aminőt a pápa folytat ott a modernismus ellen, nálunk elképzelhetetlen. Mi tehát az ő felhívásukra, hogy egyesüljünk velök, azt feleljük, hogy egyesülni fogunk velök, ha nálok is a Krisztus evangyélioma, a szeretet és szabadság lelke lesz az uralkodó. A püspök beszédének hatása alatt a közönség este fél nyolc órakor oszlott szét.

Isten áldása nyugodjék a társaságon s annak munkásain!

KÖNYVISMERTETÉS.

Karl Sell: Katholicismus und Protestantismus

in Geschichte, Religion, Politik, Kultur. Leipzig. 1908. 327 lap. Ára 4 kor. 50 fillér.

E könyv nem nyujtja azt, amit a címe igér. Találunk benne sok helyes nézetet, mélyenjáró fejtegetést, de mint egész nem elégíti ki a jogos várakozásokat. Híjával van a szükséges átt kinthetőségnek, a lényeg világos kidomborításának, a biztos és konkrét adatokra támaszkodó rendszeres elő dásnak.

Ismert nevű szerzője, aki az egyháztörténelem

tanára a bonni egyetemen, azt tüzi ki céljául, hogy ez aktuális kérdést tisztán történeti szempontból tegye vizsgálat tárgyává — minden felekezeti polemikus vagy apologetikus elfogultságtól menten és valóban meg is őrzi a kellő tárgyilagosságot.

Az első fejezetben nagy vonásokban a katholicismus és protestantismus kialakulását rajzolja meg. majd a keresztyénségnek e 2 megjelenési formáját a vallás, politika és a kulturához való viszonyában jellemzi, befejezi a művet a 2 felekezet lélektanáról szóló igen tanulságos fejezet. A következőkben a mű néhány főbb gondolatát vázoljuk.

A katholicismus történeti szükségesség volt, mert csakis ezen hatalmas szociális formában maradhatott fenn a keresztyénség ezen a földön. Úgy jelenik meg ez az egyház, mint az isteninek a földi képviselője és letéteményese. Egységének és változatlanságának biztosítására szolgált a Konstantintól kezdeményezett egyházi törvényhozás, mely a dogmát tette a hit birodalmi törvényévé. Az egyház fölötti hatalom a császároktól csakhamar a pápák kezébe megy át, mint az egyház fejedelmei ők lesznek Isten helytartóivá e földön. Azonban a protestantismus vallásos világnézete és a modern világszemlélet tudományos módszerei új szellemi forradalmat idéznek fel. Ezzel vége szakad a keresztyénség egységének és a 2 vallásfelekezet heves tusát folytat egymás ellen. A felvilágosodás korában a felekezetek régi formáiba új egyházellenes szellem vonul be és a vallásharcok heve egyidőre helyet ad egy kozmopolita jellegü türelemnek, mely az összes keresztyén felekezeteknek egy magasabb egyetemes vallásban való felolvadását vélte megjósolhatni. E jóslat korainak bizonyult, mert a XIX. század új életre keltette a felekezeti ellentéteket.

Jelenleg a katholicismus szoros külső egységével szemben a protestantizmus szinte beláthatatlan szakadozottságot, változatosságot tüntet fel, e jelenségre a 2 felekezet elvi lényegének a boncolása vet világot.

A kath. vallást jellemzi az egyházhoz való tartozandóság. Az egyház pedig kath. nézőpontból az Isten legnagyobb csodája, az isteni kinyilatkoztatás megtestesülése, a hitigazságok, kegyelmi erők és intézmények egész rendszerében, melyeknek aktiv letéteményesei és vezetői a papok. Az egyház üdvözítő, mert az isteni kegyelem kezelője. Ezzel szemben a protestáns vallás sem papra, sem egyházra nem szorul, hanem közvetlen viszonyt jelent ember és Isten között. A hit nem egy föltétlen tekintélybe vetett hit, hanem az egyes ember személyes meggyőződése. A katholikus hit kelléke, hogy a valóságban létező érzékfölötti hatalmat (az egyházat) ismerje el, a protestáns ember ellenben egy oly titok előtt hajol meg, mely a valóság határai mögött rejlik.

A kath. egyház minden, ha politikai vezérszerepet vindikált magának, a papság nem érte be a vallási és szellemi uralkodással, hanem nem egyszer a legfőbb politikai hatalomra tartott igényt és következésképp kétségbe vonta az állam politikai szuverénitását (Kurializmus). A protestantizmus a kath. egyház ezen igényét tévedésnek minősíti és a kurializmus túlkapásai ellen az igazság és felvilágosítás fegyvereivel küzd, de szükség esetén a politika porondjára lépni sem átall.

A katholicizmus minduntalan megismétlődő törekvése, hogy kezébe kerítse a művészet és tudomány irányítását, eszközei az egyházi cenzura, kath. iskolák, kath. tudomány — a protestantizmus, ha vétett is olykor-olykor a szabadelvűség követelménye ellen mégis szabadságösztönéből kifolyólag kell, hogy függetlenítse magát az egyház tanaitól és ezzel biztosítsa a tudomány és művészet szuverénitását. A katholicizmus ereje az egységes tanrendszerben rejlik, de nemcsak abban, mert ez csak kifejezője az életrevalóság azon egységes hangulatának, mely az egyházat áthatja és melyet tagjaival végtelen ügyességgel közölni tud. A protestantizmus ellenben a szellemek láthatatlan közösségének szereti magát tekinteni és bizik benne, hogyha az embereknek szabadságot engednek, hozzá fognak közeledni, illetőleg helyesebben azon igazsághoz, mely a 2 vallásfelekezet alapját képezi. *Dr. Sz. Ö.*

IRODALOM.

* **Minő álláspontot foglaljon el a ref. papság a szocializmussal szemben?** Két pályanyertes munka és azok bírálata. Az abaúji ref. egyházmegye lelkész-értekezletének megbízásából kiadta *Kovács István* értekezleti jegyző. Sárospatak 1908. 59 lap. Ára? — Mindkét munkát *Kovács Béla* tanácsbíró bírálta. A bírálat szerint mindkét dolgozat becsületes munkásság s tiszteletre méltó szorgalom eredménye. A kitűzött 60 kor. jutalomnak $^3/_5$-öd részét a 2-ik sz. mű szerzője, $^2/_5$-öd részét pedig az 1-ső sz. dolgozat szerzője kapta. Amannak szerzője *Sárkány József* cécei, emezé pedig *Benke István* hernádszentandrási lelkész. Elismerés illeti az abaúji ref. egyházmegye lelkészértekezletét, hogy a nagyfontosságú kérdést tanúlmányozás tárgyává tette.

* **Koszorú.** A M. Prot. Irod. Társaság népies kiadványai. 1908. évi sorozat; 141—150 füzet. Ára füzetenként 8 fillér. — Az egyes füzetek tartalma a következő: Daku Zsófi becsülete, elbeszélés, irta *Forgács Endre;* A nagykárolyi templom, történelmi rajz, irta *Sárándy István;* Régi képek (I. Egy bibliotéka története. II. A legszegényebb püspök), irta *Szentkúti Károly;* Arany Juliska, irta *Vozáry Erzsébet;* Eszter, költői elbeszélés, irta *Barsy László;* Az egyke, elbeszélés, irta *Boldog Balázs;* Csak Krisztussal, igaz történet, irta *Okos Gyula;* Az idegen istenek, elbeszélés, irta *Jámborné, Székely Lilla;* Órangyal, elbeszélés, irta *Horváth János;* Mamuska, életkép, irta *Bartholomaidesz Adél;* Szeretet könyve, költemények, irta *Gyökössy Endre.* — Kivéve a 148-ik számut (Idegen istenek), amely gyönge, kezdetleges alkotás, valamennyi derék, jóravaló, szívemelő, hitépítő olvasmány, amelyeket nemcsak az egyszerübb hívek, hanem a müveltebb emberek is tetszéssel és haszonnal olvashatnak. Ami a két költeményes füzetet illeti, mindkettő irójában kiváló költői erő nagy verselési ügyességgel párosúl; Gyökössy nem egy költeménye mély érzés és hangulatosság tekintetében Szabolcskára emlékeztet. A prózai dolgozatok közül Forgács elbeszélése valóságos irói művészettel van irva; de érdekesek és kedvesek a Szentkúti régi képei is; Okos Gy. (volt pataki theológus) elbeszélésének tárgyát a múlt évtized közepén a Bodrog-közön lezajlott sociálista mozgalomból merítette, — előadása ügyes, ha itt-ott van is benne túlzás; Sárándy I. a régi zivataros, ránk nézve sok megpróbáltatásokkal járó időkbe vezeti el olvasóját; Boldog B. a dunántúli erkölcstelen egyke-rendszer ellen száll síkra. Az Arany Juliskáról írt rajz egy kissé közvetlenebb, melegebb, adataiban részletesebb és szabatosabb

lehetne, így pl. Aranyról s Petőfiről nem mondható el egy értelemben: „ment mindkettő a harctérre"; nem kellett volna e megemlíteni, hogy mikor ment férjhez s mikor halt meg A. J.? s mi lett a leányával, az oly felségesen megénekelt Piroskával? — A *Koszorú* e füzetei a szerkesztőnek s a kiadó társaságnak egyaránt tiszteletére válnak.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Adományok az Uj Vay-Mocsáry alapra.** *Dókus Ernő* főiskolai igazgató-tanácsos és felsőzempléni egyházmegyei gondnok a napokban *300 koronát*; *Vitányi Bertalan* szerencsi ügyvéd és alsózempléni egyházmegyei ügyész pedig abból az alkalomból, hogy harmadik fia: *Dezső* mint honvéd hadnagy kilépett az életbe, *100 koronát* küldött az *Uj Vay-Mocsáry alapra.* (A Vitányi család ez összeggel már összesen 810 koronát adományozott e nemes célú alapra. És pedig a Vitányi Bertalan nevén van 600 kor.; a dr. Vitányi Miklósén 110 kor.; a Vitányi Dezsőén 100 kor.) A főiskola iránt érzett szeretetről és ragaszkodásról tanúskodó eme szép adományokért fogadják a fenkölt lelkű urak főiskolánk hálás köszönetét!

— **Október 6-ikát**, ezt a ránk nézve oly gyászos emlékű napot kegyeletes érzések között ünnepelte meg főiskolánk tanári kara és tanuló ifjúsága. Reggeli 8 órakor úgy a tanári kar, mint az egész tanuló ifjúság részt vett a városi templomban tartott alkalmi istentiszteleten, amelyen a XC. zs. 1—2. versének eléneklése után *Koréh Béla* főiskolai szénior imádkozott. Imádkozás után a gyülekezet állva énekelte a Szózatot. Ezzel az istentisztelet, amelyen ott volt az állami tanítóképzőintézet ifjúsága is, véget ért. Délután 3 órakor gyászünnepély volt a főiskolai imateremben, ahova a városi közönség köréből is számosan összegyülekeztek. Az ünnepélyt a *főiskolai énekkar* a „Szentelt hantok" (Mosonyitól) c. műdarab sikerült előadásával nyitotta meg. Majd *Nagy Béla* theol. tanár tartott figyelemmel hallgatott. alkalmi gondolatokkal teljes ünnepi beszédet, melyben a példák egész sorozatával bizonyítgatta, hogy a magyar nemzet sorsa — a szenvedés; de Isten rendeléséből, akinek a magyar nemzettel céljai vannak. Előadása végén lelkes búzdító beszédet intézett az ifjúsághoz. Ezután *László Sándor* IV. é. th. szavalta el az általa ez alkalomra irt pályanyertes szép ódáját, amelyet a *főiskolai énekkar* szép hármóniával előadott éneke (Nagy I. Apotheosis) követett. *Komendovits Gyula* IV. é. jh. szavalta el ezután meleg közvetlenséggel ifj. Ábrányi K. „Október 6." c. költeményét, majd pedig *Gaál István* VIII. o. t. adta elő Jókainak „Az aradi vértanuk emlékezete" c. költeményét. A kegyeletes gyászünnepély záradékául a közönség együttesen énekelte el a Hymnust.

— **Október 6-ika a tanítóképzőintézetben.** Az állami tanítóképzőintézetben okt. 6-án d. e. 9 órakor szépen sikerült gyászünnepély volt a következő műsorral: 1. Hősi gyászdal, Silchertől. Előadta az *ifj. énekkar.* 2. Emlékbeszéd. Tartotta *Veres Ferencz* tkép. tanár. 3. Október 6. Irta Bede László. Szavalta *Harsányi János* IV. é. növ. 4. Honvédtűzér temetése. Énekelte az *ifj. énekkar.* 5. Az apa fiaihoz. Irta: Pósa Lajos. Szavalta *Komjáthy Miklós* gyak. isk. VI. o. t. Gyászinduló. Irta Mendelsohn. Előadta az *ifj. zenekar.* A kegyeletes ünnepélyen részt vettek a tanári kar és intézeti ifjúság, továbbá a polgári leányiskola és gyakorlóiskola növendékei.

— **Az új jogtanárok bemutatkozása.** Az őszi e. k. közgyűlése által választott két rendkívüli jogtanárunk *Buza László* és dr. *ifj. Meczner Béla* f. hó 5-én tartották meg első előadásukat. Buza László d. e. 10—11-ig a politikából, Meczner B. d. u. 3—4-ig a kereskedelmi jogból. Mindkét beköszönő előadásra az akadémiai tanári kar, az egész joghallgató ifjúság és a városi intelligentia számos tagja gyűlt össze. Az előadást megelőzőleg mindkét ifjú kollegát dr. Szabó Sándor jogkari dékán mutatta be az ifjúságnak s ajánlotta szeretetükbe, amire mindketten az Előljáróság és a tanári kar iránti hálás köszönetük kifejezésével feleltek, majd az ifjúsághoz intéztek üdvözlő szavakat. Buza L. előadása a politika tárgyát és határait ölelte fel s valóban meglepő biztossággal, a nehéz tárgyban való otthonossággal s könnyed, élvezetes nyelven fejtegette kitűzött kérdését. Meczner B. a kereskedelmi jog fogalmát és történelmi kifejlődését rajzolta teljes tájékozottsággal, szabatos, élénk, vonzó előadásban. Az első előadás csak megerősítette a két ifjú kollegánk tanári hivatottságához, jeles készültségéhez s előadási képességéhez fűzött reményeinket. Adja Isten, hogy e szép reményünkben ne is csalatkozzunk s váljanak mindketten főiskolánknak díszeivé és büszkeségeivé!

— **Akadémiai hallgatóink létszáma** az okt. 8-ig tartó rendkívüli beiratkozások lezártával most már végleg megállapítható. E szerint *hittanhallgatónk* van: I. éves 24, II. éves 24, III. éves 34, IV. éves 18, *összesen 100* (Tavaly volt az I. félévben 108.) A *joghallgatók* száma: I. éves 13, II. éves 23, III. éves 10, IV. éves 6, *összesen 52.* (Tavalyi I. félévi létszám 79.) Mindkét facultás hallgatóinak létszáma a tavalyihoz képest kisebb. Meglepő s szinte megdöbbentő az apadás a jogakadémián, ahol az utolsó 12 év alatt 70—80 volt a rendes létszám s amire mostanában rendesen számíthattunk is. Mik az okai e nagyarányu létszám-apadásnak, más alkalommal bővebben kifejtjük, ezúttal csak rámutatunk arra a tényre, hogy nemcsak mi, de a kassai, debreceni jogakadémia is ily apadásról panaszkodik, amíg *Eperjesen* óriásilag emelkedik a létszám, úgy halljuk, 400—500 közt áll. Hogy ez nem az eperjesi jogakadémia elsőbbségének s az emlitett 3 jogakadémiáénál kitűnőbb berendezésének az eredménye, azt azok előtt, akik a viszonyokat ismerik, nem kell bővebben magyarázni. A távolabb állók felvilágositására elég csak annyit megemlítenünk, hogy tudunk sárospataki lakású eperjesi joghallgatót, aki a beiratkozás óta felé sem nézett Eperjesnek.

— **A római „Società Internazionale degl' Intellettuali"** cz. tudományos, irodalmi és művészeti társaság központi bizottsága (comitatio centrale), melynek tagjai sorában vannak többek közt Luigi Copnana, a kiváló olasz iró, catoniai egyetemi tanár, Giuseppe Cornazza-Puglisi szenátor, Finger Ágost hallei, Kohler József berlini, Rubio Valdès madridi, Gabriele La Monica cataniai egyetemi tanárok, Vindisch Ferencz a szász kir. tudományos akadémia elnöke stb. a múlt hó 13-án Rómában tartott választmányi ülésében *Zsoldos Benő* zombori kir. törvényszéki jegyzőt, lapunk munkatársát, főiskolánk volt növendékét a külföldi, közelebbről angol kulturális mozgalmak és intézmények ismertetéseért a társaság magyarországi első delegátusává (primo delegato Ungherese della Società) választotta s őt a kitűntetésről lovag Carmelo *Grassi*, a római „La Vita del Diritto" és „Rivista degl' Intellettuali" szerkesztője és a társaság elnöke, Catoniából kelt meleghangú levélben értesítette. — Ugyanitt említjük meg, hogy az

Országos Monografia Társaság nevezett munkatársunkat Bácsbodrog vármegyének most készülő két kötetes monografiája részére a „törvénykezés“ c. fejezet megírására kérte fel. Lapunk t. munkatársának e szép kitűntetésekhez szívből gratulálunk!

— **Alsó-Zemplénben** az esperesi hivatal betöltésével megüresedett tanácsbírói állásra *Horváth János* tiszatokaji lelkész választatott meg nagy szótöbbséggel. A világi aljegyzőségre új szavazás rendeltetett el *dr. Vitányi Miklós* (18), *dr. Szánthó Elek* (8) és *dr. Tárczy Pál* (5) ügyvédek között.

— **Vallástörténeti múzeumok.** Ezeknek felállítását a kritikai vallástörténeti felfogás sürgeti. Céljuk az lenne, hogy az *emberiség vallásos eszméinek fejlődését* mutassák be, szemléleti úton. Képviselve lennének egy ilyen múzeumban az összes történeti és élő vallások, bálványokkal, szobrokkal, külömböző szertartási tárgyakkal, papi öltönyökkel és szertartási könyvekkel. *Párisnak* már rég van ilyen vallástörténeti múzeuma, melyben időközönként szaktudósok tartanak a múzeum anyagát magyarázó előadásokat. A modern Párisban külömben is igen élénk az érdeklődés a nem európai vallások s kivált a buddhizmus iránt A japán művészet hatása Párisban maga után vonta a japánok vallásának hatását. Buddhának számos követője él ma Párisban, ahol rendszeresen tartanak buddhista istentiszteletet. Vallástörténeti múzeum felállítását sürgeti most *Berlin* számára egy dr Grävell nevü tudós. Szerinte ma már Berlinben is kulturális szükséglet egy ilyen múzeum felállítása. A kritikai vallástörténeti felfogás a tudományos Berlinben sok harcost hódított meg. Talán sehol sem foglalkoznak ma több eredménynyel a keleti vallásoknak a bibliára s általában a bibliai kulturára gyakorolt hatásával, mint épen Berlinben. Valószínű, hogy Berlinben nemsokára lesz vallástörténeti múzeum is.

Hirdetmény.

A sárospataki ref. főiskola sárospataki királyhegyi szőlőjének, — továbbá a szegi határban fekvő Poklos szőlőjének folyó évi termése 1908. október 15-én d. u. 2 órakor Sárospatakon a főiskola tanácstermében nyilvános árverésen eladatik.

Az árverezők kötelesek 1000 koronát bánatpénz gyanánt letenni, mely összeg a leütés után a vételár 10%-ára egészitendő ki.

A főiskolai gazdasági választmány a tett ajánlat elfogadása vagy el nem fogadása fölött azonnal határoz.

Egyéb feltételek Radácsi György gazdasági vál. elnöknél az árverezés előtt bármikor megtekinthetők.

Debreczeni Bertalan
főiskolai jogigazgató.

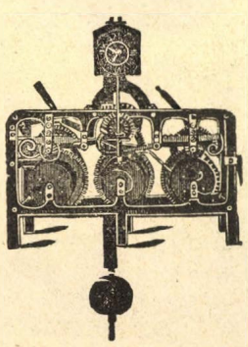

Torony-órák,

palota-, városházi-, gyári- és laktanya-órák berendezését a legelőnyösebben eszközöl

MAYER KÁROLY
utóda
MÜLLER JÁNOS

I. magyar óragyár gőzerő-berendezéssel
BUDAPEST, VII., Tököly-ut 52. szám saját házában.

Képes árjegyzékek és költségvetések bérmentve.

Harmóniumokat

mindkét rendszer szerint a legolcsóbban szállit

PAJK REZSŐ és TÁRSA
Budapest,
V., József-körut 15.

Pianók! Pianók! Pianók!

Árjegyzéket ingyen és bérmentve küld.

Lelkészeknek és tanitóknak külön százalékengedmény. Részletfizetésre is szállítunk!

Szállítások bérmentve eszközöltetnek az utolsó vasútállomásig.

Elismert kitünő áruk.

Ujonnan megjelent művek!

HÓSEÁS.

Theologiai magántanári vizsgai dolgozat.
Irta:
Ceglédi Sándor.
velikai-pisanicai református misziói lelkész.
Ára füzve 3·50 korona.

Halotti beszédek és imák.

Irta:
Kis Gábor.
volt pápai református lelkész.
Terjedelme 15½ iv; tartalmaz 71 halotti beszédet és imát.
Ára füzve 4 korona.

Megrendelhetők a kiadónál: **KIS TIVADAR** könyv- és papirkereskedésében Pápán, Fő-utca 21. sz.

Kérje ingyen

és bérmentve magyar nyelvü, gazdagon illusztrált főárjegyzékemet, 3000-nél több rajzzal, mindennemü nikkel-, ezüst- és aranyórák, valamint mindennemü szolid arany és ezüst áruk, hangszerek, acél- és boráruk stb.-ről eredeti gyári árban.

Nikkel remontoir óra	K 3.—
System Roskopf patent óra	K 4.—
Svájci eredeti system Roskopf patent	K 5.—
Bejegyzett „Sas Roskopf“ nikkel rem.	K 7.—
Ezüst remontoir óra „Glória“ művel	K 10
Ezüst remontoir óra dupla fedéllel	K 14.50
Ébresztőóra K 2.90, Konyhaóra	K 3.—
Schwarzwaldi óra K 2.80. Kakukóra	K 8.50

Minden óráért 3 évi irásbeli jótállás. — Ninesen kockázat! Becserélés megengedve, vagy a pénz vissza!

KONRAD JÁNOS
Első óragyár és szétküldési áruház, Brüx 1256 szám. (Csehország.)

Orgona és harmoniúm gyár

gőzerő hajtás és villamos világítással berendezve.

ORSZÁGH SÁNDOR ÉS FIA

cs. és kir. udvari szállítók

Rákospalota (Budapest mellett).

Alapíttatott 1861. évben.

Az 1885. évi országos kiállításon „nagy dísz oklevéllel“ (első díj) és „Ferencz József lovagrenddel“ az 1904. évi veszprémi kiállításon „arany éremmel“ (első díj), az 1906. évi kassai kiállításon „dísz oklevéllel“ (első díj) kitüntetve, azonkívül számtalan kitüntetés és elismerés. Ajánlják kitünő hangú és szerkezetű, főleg a legújabb légnyomatu (pneumatikai) orgonáikat, melyek rendkívül könnyű játékmód és a változatok egyszerű kezelése mellett, az időjárás minden viszontagságainak ellenállnak. Szolid munka és jutányos árak. Kisebb orgonák készletben vannak. Eddig 700-nál több új orgona lett szállítva. Raktáron kitünő hangú harmoniumok minden nagyságban. Harmoniumok tetszés szerinti rajz és változat összeállításal rendelésre készülnek. Tervezeteket és rajzokat kivánatra küldünk.

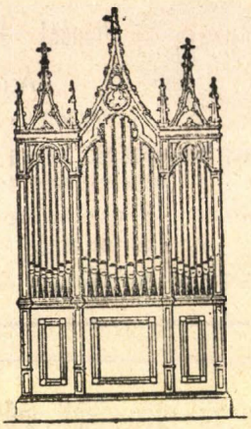

Kálvin János művei.

Szerkeszti: **Czeglédi Sándor.** **Eddig megjelentek**

1. A genfi egyház kátéja.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **60 fillér.**
2. Az egyház reformálásának szükségességéről.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **80 fillér.**
3. Kálvin János értekezése az ereklyékről.
Franciából fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**
4. Sadolet biboros levele. Kálvin válasza.
Fordította: *Ladányi Pál.* — Ára **60 fillér.**
5. III. Pál pápa levele Kálvin János megjegyzéseivel.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**
6. A párisi theol. fakultás hitcikkei Kálvin elleniratával.
Fordította: *Pongrácz József.* — Ára **50 fillér.**

Minden kötet külön kapható.

E hat mű egy diszes kötetben is beszerezhető. A 25 ivnyi terjedelmű kötet ára 4 korona 50 fillér.

Mind e művek megrendelhetők

a Magyar Kálvin-fordítók bizományosánál

KISS TIVADAR könyvkereskedésében **Pápán.**

Pontos és legjobb órák 5 évi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák,

borkancsók, china-ezüst disztárgyak,

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

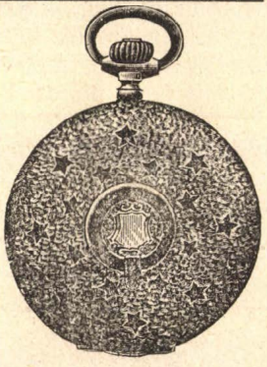

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

Polgár Kálman

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállítója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 42. szám. Sárospatak, 1908. október 18.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

Dr. Hegymegi Kiss Áron
1845—1908.

Még ott borong a lelkünk az *id. Kiss Áron* és *Kiss Albert* sírhalma felett; annyi időnk is alig volt még, hogy illő koszorúba fonjuk érdemeiket és méltóképen beillesszük őket kidőlt jeleseink szép sorozatába: — hát íme, új szomorúság hire repül át az országon és felveri sok békés hajlék nyugodalmát s megzavarja sok tisztelő és szerető lélek csendességét, meg különösen azokét, akiknek Istentől rendelt hivatásuk, hogy felvegyék a kicsinyek gondját és úgy forgolódjanak tisztökben, hogy egy se vesszen el a rájok bizottak közül.

Ifj. Kiss Áron, az országos nevű paedagógus f. hó 15-ike óta nincs többé a halandók között!

Mintha most is látnók ott az édes atyja ravatalánál, s a debr. ref. püspöki hajlékában és azon a könyektől öntözött úton, ki a Kossuth-utcai temetőig, amint szelid kék szemei oda merednek arra a drága hamvakat rejtő koporsóra s amint beszél a szerető fiú lelke a szerető édes apa elköltözött lelkével. Mintha most is hallanók, amint nehéz, forró sóhajtások szakadoznak fel melléből s megered ajkán a bánatos lemondás igéje, ami úgy nem illett még tisztes, piros arcához, fejének szép ezüst koszorújához. Mintha most is éreznők még kezének szorítását, ami nem köszönet volt csupán, nem is búcsuzás, hanem előleg és szövetség-kötés is — az örök találkozóra.

Olyan nehezen tudott megválni attól a sírhalomtól, amely ott nőtt az ő könyeinek tűkörén a feledhetetlen édes atyja fáradt tetemei felett!

Mintha most is látnók, amint pár éve még csak, ide zarándokolt néhányad magával a sárospataki főiskola falai közé, hogy még egyszer lássa, még egyszer ölelje ezt s még egyszer átélje ennek kebelén az ő boldog ifjúságát s hogy el ne szakadjon tőle búcsúzatlanúl. Milyen becses, milyen felettébb értékes volt itt neki minden, de minden! Oda tapadt a barna falakhoz, az udvar porához, mintha a saját irka-firkáit és lábanyomát keresné; a gyűjteményekben, a tantermekben, az iskolakert kedves árnyékában, a város utcáin, a Rákóczy-kastély közelében, a Bodrog folyó hullámai felett; amerre ment, ahol megállt — mintha mindenütt és minden pillanatban eme szavakat susogták volna ajkai: „Leomlom én is színed előtt, dicső!“

A budapesti ember, aki látta otthon és künn a nagy világban a modern iskolák felemelkedését s aki része volt, kiváló tényezője volt a hazai modern iskola fejlődésének, csak a saját édesei között tölthetett el feledhetetlenebb ünnepnapokat, mint itt az Alma Mater karjai között. Mintha hallanók most is, amint áldja ezt a szegények iskoláját azért is, amit vele s azért is, amit előtte s utánna ezrekkel cselekedett, s mintha itt zugna most is a háborgó lelke azok ellen, akik ennek tisztességét nem kívánják s hütlenül, atya és anya-gyilkosok módjára ellenségeskednek a Perényiek, Dobók, Rákóczyak szellemének testbe öltözött mássa ellen.

„Óh ha még egyszer megláthatnám, óh ha hálámat iránta szívem szerint leróhatnám!“ ilyen sóhajtások között hagyta itt, csak pár éve még, szeretett testvérével s nehány jó barátjával együtt a Bodrogparti Athenae.

Helyette a halálának megdöbbentő hire jött meg, váratlan gyorsasággal, mint tolvaj az éjben.

Hadd mondhassuk boldognak a sárospataki főiskolát, amelynek az a nemes osztályrész jutott, hogy ő adta meg a *Kiss Áron* lelkében szunnyadozó tehetségeknek a termékenyítő erőt s szárnyainak az irányt, hogy tévútakra ne bolyonghasson s hogy nemes harcot harcolhasson.

Szép volt a Kiss Áron élete; munkás, férfias élet, küzdelemmel s fényes eredményekkel gazdag. Amit verejtékezve vetett, látta annak dús kikelését, kalászba szökkenését és kívánatos aratását.

A porcsalmai lelkész fián már diák-kortársai észrevették benn az iskolában, hogy vágyai magasabbra törnek s hogy e vágyaktól nem ér rá beolvadni a diák-élet bohóságaiba, sokszor időrabló élvezeteibe. Szigoruan meg tudta magát óvni a divatos diák-csínyek apró-cseprő örömeitől s úgy tudott gazdálkodni az idővel és istenadta képességeivel, hogy az iskolai szoros tennivalókon felül sok egyébre is bőven jutott neki időből és erőből egyaránt. Apja szárnyai alatt s édes

Lapunk jelen számához 1/4 ív melléklet van csatolva.

bátyja példaadása mellett korán tudatára emelkedett annak, hogy a Kiss család nemes hagyományok tulajdonosa, amelyeket megbecsülni illik is a szerencsés örökösöknek és tanácsos is a jövő érdekében.

Tanult, tanulmányozott, olvasott sokat, elmélkedve, fontolkodva. Az akadémiai ifjúság önképző társulata is verőfény volt az ő fogékony lelkére, ami munkára kényszerítette s kezébe adta csakhamar a tollat is, hogy családja író tagjainak nyomába lépjen még kiskorúsága éveiben s úgy lépjen oda, hogy másfelé soha ne kívánkozzék.

Kiváló jó szelleme volt a 60-as években a Magyar Irodalmi Önképző Társulatnak. H. Kiss Kálmán, Gőőz István, Mitrovics Gyula, H. Nagy Lajos, Király Pál stb. képezték a szinét-javát s velök kezdte és vivta a versenyt a legfiatalabb, a nyughatatlan becsvágytól sarkalt Kiss Áron. — A nemzet ébredő szellemét is érezték a szivökben, karjaikban és az irataikban tettek bizonyságot, hogy az új Magyarországban többek kívánnak lenni apró homokszemeknél.

Kiss Áron korán tapasztalta a nemes küzdés jutalmát, mint a Csoma, Meczner és Téglássy uri családok sarjainak nevelője s ez az összeköttetés is ösztön volt neki, hogy megkezdett pályafutásában el ne lankadjon s nyereségről nyereségre igyekezzék. Mire iskolai pályáját 1867-ben elvégezte, már élvezhette a főiskolai előljáróság elismerését is, mint tanító-képezdei segédtanár.

Tanúlásban gyakorlottan, a tudás útján már nem járatlanúl s becsvágytól áldottan lépett ki *Kiss Áron* az életbe, ahol szerencsés módhoz jutott tanúlmányai folytatására nézve, mint az Uray-ház gyermekeinek nevelője. Valami sajátos hajlékonyság, könnyedség, alkalmazkodási ügyesség jellemezte már pataki diák korában s e tekintetben nagy gyakorlóiskola volt reá nézve az ő 3 évi, iskolánkívüli nevelősködése.

Olyan jó híre volt már, mint nevelőnek, hogy 1870-ben a legteljesebb bizalommal vetette rá a sasszemeit *Török Pál*, a Dunamellék hatalmas püspöke, aki egyszerre a nagykőrösi ref. tanítóképezde igazgatói székébe helyezte be.

Ezzel el volt döntve a Kiss Áron sorsa s tiszta volt előtte az út, amelyen haladnia kellett.

És haladt szédítő gyorsasággal, sokszorozott erőfeszítéssel. Hogy lelkészi és pedagógiai képzettsége egyoldalúságba ne vigye, még sárospataki s majd nevelői tanúlmányai alapján mindjárt 1870-ben ügyvédi oklevelet szerzett, két év múlva pedig tudori címet a paedagogiából, hogy senki se becsmérelhesse az ő ifjúságát, mint képezdei igazgatóét. Nagy pártfogójának is hálás kívánt lenni azzal, hogy a világ előtt sokat jelentő címeket és jogositványokat egymás után megszerezte.

Ez sem volt elég az ő szomjas lelkének. 1873-ban már Németország és Svájc tanítóintézeteiben búvárkodik s megrakodva kerül haza, szerettei közé. Ettől kezdve aztán egészen a paedagógiai irodalom szolgálatában él, hat, épit s tolla alatt és ígéitől áldás fakad. Mint tanár és iró egyként emelkedik a közvéleményben. Cikkei, amelyek száma légio — ismeretessé teszik nevét az egész országban, paedagógiai könyvei kapósokká válnak s nincs egyetlen tanügyi mozgalom — a népiskolai ügy körében, — ahol ő tanácsával, tollával ne szerepelne. Neveléstörténeti tanulmányaival, a methodika terén kifejtett sikereivel túl nő a nagykőrösi tanító-képezdei kerítésein s 1875-ben a budapesti elemi és polgári iskolai tanító-képezde tanárává hivja meg a közoktatásügyi kormány, hol hat éven át a paedagógia és a magyar nyelv tanáraként működik, azontúl pedig csupán a paedagógiáé gyanánt. 1894-ben — már országos tisztesség fényében — a nevezett intézett igazgatója s mint ilyen vonul nyugalomba 1906-ban királyi elismerés mellett 30 évi hű, önfeláldozó s eredményekben gazdag állami pályafutás után.

30 évig szolgálni a modern magyar államot akkor, amikor az egész erővel kezd beavatkozni a nevelés és oktatás ügyébe és szolgálni a *Kiss Áron* kötelességtudásával, az ő nyughatatlan, mélységtől és magasságtól nem irtózó lelkével, lángoló nagy szenvedélyével: — óh ez nem közönséges emberi feladat.

S ha ez a szogálat nem is csak az előre haladt külföld olcsó utánzása, de a régi magyar nevelés és oktatás-történet tanácsán induló és haladó munka, úttörés, útegyengetés, irányítás, fáradhatatlan kutatás és bányászás: akkor lehetetlen, hogy hozsannára ne fakadjon szívünk még a koporsó mellett is, mert az aki abban nyugszik ezer szállal szőtte-fonta be nevét a magyar nevelés és oktatás ügy történetébe és pedig úgy, hogy a poklok ördögei sem árnyékolhatják be annak messze ragyogó fényét.

Igen, Kiss Áron halhatatlanságra jegyezte magát elő a magyar paedagógiában, mert semmi sem volt előtte kicsiny, amivel a jövő nemzedék sorsát megkönnyithette annak felszaporodott tanúlni valóit kivánatossá tehette s a mivel a néptanítók s népnevelők anyagi és szellemi sorsán javithatott. Csudálatos gyakorlati ösztön sugallta kutatásaiban, tanúlmányaiban. A mult idők vizsgálataiból készséggel merítette ki azt, amit nem foghatott az idő hatalma s olyan nagy szerencsével tudta az ót és újat egységbe olvasztani s annyi fáradhatatlanságot tanúsitott s olyan leleményes volt a gyakorlati siker érdekében, hogy az Isten jókedvét kell köszöntenünk az ő küldetésében. A modern népiskolának *Kiss Áronra* volt szüksége, hogy azt ország-világ előtt kivánatosnak és példaadónak igazolja,

És ez a munkára kelő, munkával fekvő férfiú, ez a szenvedélyes könyvgyüjtő, könyvbuvár, modern poedagogus, soha, egy pillanatra sem feledte múltját, családi hagyományait, sem a sárospataki főiskolát és a ref. egyházat. A hol ezek érdekében szólhatott, irhatott, onnan soha el nem maradt, sőt bizonyos tüntetéssel tudta és akarta igazolni az ő felekezetiségét a nélkül, hogy ez a legelfogúltabbra is sértő lehetett volna. Állami tanár volt már, a mikor „*Hajnalpír*“ „*Napfelkölte*“ című fordított munkáival a felekezeti vallásoktatás ügyén kivánt lendíteni (1876.) s még inkább az volt akkor, a mikor „*A prot. vallástanítás módszertana*“ című művét megírta, (1879.) a mi felett még jó ideig nem fog napi rendre térni (már több kiadása van) a gyorsan siető új nemzedék sem. Aztán ott látjuk a ref. egyház társadalmi életjelenségeiben is mindenütt, hol mint vezért, hol hatalmas segitőtársat (az országos ref. tanító egyesület és a nagypénteki ref. társaság elnöke, a prot. irod. társaság igazgató váll. tagja, a Dunamelléki egyházkerület tanácsbírája, a budapesti ref. egyház presbytere, a budai ref. egyházi helyi bizottság elnöke, stb. stb.) s ott látjuk mindenütt, a hol kevés a szó, a toll, a hol áldozni is kell, a hol önmegtagadással is bizonyságot kell tennünk a szívünk-lelkünk eszményei mellett.

Csak a cimeit is sok elolvasni különféle cikkei-

nek, tanulmányainak, a mások és önmaga által szerkesztett különféle lapokban szétszórt, soha sem fizetésért, nem rideg szakmányból írott dolgozatainak és önálló vagy elvtársaival készített nagyobb műveinek. Mennyi bemohosúlt sírt nyított meg, mennyi jóravaló írót emelt ki a feledés homályából! Óh, ha csak ezek seregelnének össze koporsója körül: ennyi is elég volna díszkiséretnek az ő dísz-sírja felé vezető úton, amivel a főváros tisztelte meg áldott emlékét.

De úgy tetszik nekünk, hogy hozzájok gyülekeznek az újabb idők hazai és külföldi paedagogusai valamennyien: a Perlaky Dávidoktól, a Comeniusoktól a Frőbel Frigyesekig, a Rousseaukig, a Hegedüs Lászlókig, a Gönczy Pálokig, a Zirzen Jankákig, a Bod Péterektől, az Eövi Fülep Gáboroktól, a Péterfi Károlyoktól a dr Ballagi Mórokig, a Török Pálokig, a Kovács Albertekig, a Dittes Frigyesekig az Emericziek és Gyertyánfiakig s hozzájuk a gyermekek egész légiói, a kiket Kiss Áron játszani tanított, a kiknek játékaiban s ártatlan gyermek dalaiban ott él s ott cseng majd az ő neve tagolatlanúl késő időkig; hozzájok a magyar nevelés, oktatásügy giniusza s a ref. egyház tisztelő serege.

Nagy, olthatatlan munka-szenvedélyével s roppant széles alapokon nyugvó tudásával, finomult ízlésével, óriási gyakorlottságával mi mindent alkothatott volna még a nyugalom éveiben, a napi hivatalos munkától megszabadultan! De hiszen így is két ember életre valót dolgozott csak a látszat szerint is! Hát amit úgy tett, titkon, ajtóját behajtva, amit szeretett tanítványaival cselekedett, amit rokonai, jó barátai érdekében nagy befolyásával olyan megható jósággal végezett s amit szeretett, bálványozott szép családjával művelt s amit boldogságuk építésében 39 éven át verejtékezett s amit beteg ágyuk felett szenvedett — óh, ha azokat is tudnók, akkor láthatnók magunk előtt a valódi Kiss Áront s akkor érezhetnők csak igazán, hogy mit veszített benne a magyar tudományosság, a magyar ref. egyház, a magyar humanizmus s az a gyászból-gyászba boruló, koronája-vesztett ároni család.

Az Úr adta, az Úr vette el, áldott legyen érte szent neve! Az Úr kegyelme takargassa azokat, akiknek nehéz bevenniök a földi vígasztalást.

A szobor mellett.*

Rimaszombat, 1908. június 19.

Ha most is kebelén ringatna az élet,
S szeszélyes játékát most is űzné véled:
Szomorún csetlenél-botlanál itt köztünk,
Hol mi egymás ellen háborogva küzdünk.

Küzdenél önszíved lázadó tüzével,
Mely magát neveli, de téged emészt el.
Sebeidre, miket társaidtól vennél,
Balzsamot tán rejtett fészkeden se lelnél.

Csalfa remény szórná elődbe virágát
S holnap minden szálát hervadozni látnád.
Vágyakozva nyulnál a gyönyör kelyhéhez
S keserülnéd azt is, ami benne édes.

Csüggedve borulnál egy kis sírhalomra,
Bús könyjeid árja hiába omolna;
Képzelnéd, éreznéd, hogy életed kedve,
Minden drága kincse ott van eltemetve.

A haza sorsán is újra elborongnál,
Melyről hajdan csudás bűbájjal daloltál;
Volna min kesergni a honfi-kebelnek,
Búját édesítni a komor jelennek.

Óh! bizonnyal jobb, hogy érc-alakban állsz itt,
S derültebb jövőnkre nyugalommal vársz itt;
Gyötrődéseinkben többé semmi részed,
Zaját, vívódását nem hallod, nem érzed.

Jobb kezed szíveden tarthatod nyugodtan,
Kéz, kebel, szív, mind csak hideg érc már ottan;
Amde körülötted zöld liget, virúlat,
S kedves virágaid élő serge múlat.

Árnyat nem vetnek rád — mért is azt kívánni?
Csillogó főváros büszke palotái;
Kegyelet, szeretet viraszt az emléknél,
Szinte tisztább, szentebb, mintha köztünk élnél.

S ha nem győze végkép az enyészet rajtad,
Mint egykor hirdette áhítatos ajkad:
Láthatlan szellemed bizonnyal itt örül,
Itt lebeg gyakorta érc-alakod körül.

Lévay József.

* Ezt a mai időt is jellemzetesen festő szép költeményt a következő kedves és minket felettébb lekötelező kis levél kíséretében kaptuk a nagyérdemű szerzőtől:

Nagytiszteletű Szerkesztő Úr!

E nyáron Rimaszombatban töltöttem nehány napot. Természetes, legalább részemről természetes, hogy én ott a mi Tompánk szobrával is beszélgettem. Mit beszéltem? íme itt küldöm a „Református Lapok" számára. Illőnek gondoltam, hogy szavaimat ne csupán a rimaszombati, de a sárospataki Tompa is hallgassa meg. Ő a halál után is mindig gyönyörködtet, buzdít és tanít bennünket. Méltó, hogy hozzá, vagy róla néha-néha az élők is ejtsenek egy-két szót.

Őszinte szíves üdvözlettel
Miskolcz, 1908. okt. 10.

igaz tisztelő híve

Lévay József.

Az E. T. III. t.-c. 8. §. utolsó bekezdése és ezen t.-c. 10. §-a.

(Vége).

Ez a kérdés sem jelenleg érvényben lévő egyházi törvényeinkben, sem a most tárgyalás alatt lévő törvényjavaslatban nincs tisztázva, mert a törvény szakaszaiban találunk ilyen kifejezéseket: „egyház-tagok; s az egyház

hívei, akik filléreikkel és koronáikkal kötelesek az egyház terheinek a viseléséhez hozzájárúlni; sajnos azonban, hogy e tekintetben a lelkészek között sokan vannak olyanok, akik mikor az egyházi adózás ügye szóba kerül, magokat sem az egyház hívei közé, sem az egyháztagok közé nem hajlandók sorozni. Annyira nincs tisztázva ez a kérdés, hogy még magok közt is vita tárgya, vajjon kötelesek-e fizetni, vagy nem? Igen sok lelkész van olyan, aki az egyházi adót úgy tekinti ma is, mint ahogy a régi időben tekintették, amikor papbérnek nevezték és úgy gondolkozik, hogy mert papbér, tehát a pap annak a fizetéséhez járúlni nem tartozik." Végűl a következő indítványt vetette föl: „Az egyházi adó, melyet minden nagykorú, önálló, adóképes, evangéliom szerint reformált egyén fizetni tartozik, kétféle."

Inditványát azonban, mivel a törvény 269. §-ába beilleszthető nem volt, visszavonta, de később fenntartani kívánta. (Zsinati jkönyv 87. lap).

A november 21-én tartott ülésbon (Zsin. N. 314. lap) ismét szőnyegre került az ügy. A 276. § tárgyalásánál Fekete Márton a többi között a következőket mondotta: „Egészben véve a 276. §-t elfogadom, azonban bátor vagyok ezen szakasz után egy új pontnak a törvényjavaslatba való felvételét indítványozni ott, ahol az egyházi adó alól mentes egyénekről van szó. Eddigi törvényhozásunk egy mondhatni mindennap előfordúlni szokott kérdést megoldatlanúl hagyott, t. i. az egyházi belhivatalnokok adózásának kérdését, aminek az a következése, hogy egyházmegyénként, sőt egyházanként is e tekintetben igen különböző a felfogás." „A mi egyházmegyénk e tekintetben már elvileg régóta állásponton foglalt oly értelemben, hogy az egyházi belhivatalnokok, az ő hivatali fizetéseik után egyházi adót nem tartoznak fizetni. Indokolja ezt azzal, hogy miután azok a fizetések, melyeket a díjlevelek megállapítanak, az illető javadalmast csonkitatlanúl illetik meg, ha egyházi adót kell fizetniök még a hivatali fizetések után is, ezzel jövedelmük szenvedne kétséget." Ezért a következő indítványt vetette fel: „A 276. § után egy új pontban vétessék föl a következő: Nem vethető ki továbbá egyházi adó az egyház belhivatalnokainak az egyháztól díjleveleik alapján élvezett fizetéseik és egyéb jövedelmeik után."

Buza J. és Nagy Károly e kérdést a 279 §-nál kivánták eldönteni. (Zsinati Napló 307 lap.)

Most felállott Hegedüs Sándor és a következő rövid beszédet mondotta: „Én csak Fekete Márton zsinati tag úr indítványával szemben akarok egy indítványt tenni, mert azt hiszem, hogy a közönségre általában nem jó hatású, ha az egyház tisztviselői az egyházi adó alól magokat kivonják. Igaz, hogy keserves dolog személyekre nézve még ez az adó is, de méltóztassanak elhinni, különösen a most létező áramlatok mellett sokkal nagyobb erkölcsi hatása van és még anyagilag is meghozza a maga természetes gyümölcsét a hívekkel való összeköttetésnél fogva, ha senki sem vetheti a belhivatalnok szemére, hogy ő az egyházhoz a maga jövedelme után nem adózik. Ennek következtében a 276. §. végére a következő pótlást indítványozom: „Az egyház tisztviselői, minden, az egyháztól élvezett javadalmak után adót fizetni tartoznak (helyeslés) (Zsinati Napló 318 lap.).

Ekkor már teljes erővel megindult a vita. Baltazár, Bartók püspök, György Endre, Antal püspök a Hegedüs indítványa mellett, Domahidy, Nagy Lajos, Domby Lajos, a Feketéé mellett szónokoltak, de szavazásra kerülvén a dolog a Hegedüs indítványa fogadtatott el. (Zsinati Napló 336 lap.) A következő ülésen Fejes István egy pótló indítványt adott be, a többi közt a következőképen szólván: „(Zsinati Napló 347 lap). Tegnapi álláspontom folyományaképen egy pótindítványnyal bátorkodom most fellépni. Nevezetesen tegnap azt fejeztem ki, hogy a lelkészek és tanitók egymásnak ne fizessenek, vagyis ne kötelezteссenek erre, hanem csak az egyház közszükségeire legyenek megadóztathatók. Azt hiszem, hogy ez méltányos dolog is volna; de a zavarok elkerülése végett szükséges is, mert méltóztatnak tudni, hogy a legtöbb egyházban ma sem fizetnek egyebet, hanem fizetnek az illetők a papnak és fizetnek a tanítónak. Már most, hogy kölcsönösen fizessenek egymásnak pap és tanító, — én ezt kizártnak szeretném tekinteni, hanem igenis helyeslem azt, hogy az egyház közszükségeire a papok és tanitók is adózzanak, mivel ez elvben ki is van mondva. Kérném tehát ide e pótlást tenni: „de a lelkészekre és tanitókra, csupán az egyház közszükségeire vethető ki adó". (Zsinati Napló 348 lap).

Ezen indítványhoz szólt contra György Endre, pro Sütő Kálmán. Ez utóbbi a többek közt a következőket mondván: „Fejes I. zsinati tag úr módosítványát a gyakorlati élet szempontjából pártolom. Vegyük, hogy az egyes családfő a papnak fizet 4, a tanítónak két véka búzát, már most a tanító fizet a pap részére 4 véka búzát, a pap pedig a tanító részére két véka búzát és így a tanító veszt, a pap nyer". (Zsinati Napló 355 lap).

De szavazásra kerülvén a dolog: a szavazatok egyenlősége miatt az elnökség úgy döntött, hogy Fejes István indítványát nem fogadta el. (Zsinati Napló 361 lap).

Ezekután azt hiszem, megállapíthatjuk, hogy R. K. törvénymagyarázata semmiféle alappal nem bir, az általa felállított adózási elméletről soha senki egy szót sem szólt a zsinat egész működése alatt; a Sütő észrevétele is, amelyre támaszkodik R. K. a Fejes pótló, enyhítő indítványának elejtése folytán, — figyelmen kivűl hagyatott, amint sajnos az ellenzéki szónokoknak az így támadt jövedelem csonkulásra, a megaláztatásra stb. vonatkozó fejtegetéseik is figyelmen kivűl hagyattak, illetőleg az egyik szónoknak beszédére, aki arról panaszkodott, hogy a 8 §-nak alkalmazása esetén jövedelem-csonkulás áll elő, — Hegedüs azon, hogy úgy mondjam, cinikus megjegyzést tette: „Az igaz, amit mondtak, hogy t. i. ez a díjlevélnek csonkitásával jár; de én azt hiszem, hogy egy törvényhozó testület adómegszavazási jogát semmiféle dolog nem korlátolhatja. Hiszen az adó által mindig csonkíttatik valakinek a jövedelme. A főispánoknak 8—10,000 korona fizetésük van törvénybe iktatva és nincs az a főispán, aki ezt az egész összeget épen megkapná, mert az adót előre levonják ezen összegből". (Zsinati Napló 332 lap). Fejes Istvánnak pedig azon fejtegetésére, hogy micsoda megalázó dolog lesz az, hogy a pap fizessen a tanítónak buzát, csirkét, ugyanezen Hegedüs azt felelte, „hogy ezentúl már meg lesz szüntetve a személyenként való beszolgáltatás, hanem egyszerűen központosítva lesz a kurátornál, gondnoknál". (Zsinati Napló 356 lap).

Ami aztán a 10 §-ot illeti, el lehet mondani, hogy efelett a zsinaton vita sem volt. Miután már előbb elhatározta a zsinat, hogy mindenki adót tar-

tozik fizetni: Móroca és Segesdy a törvény alól némelyekre nézve kivételt akart statuálni. (L. Móroca beszédét és indítványát Zsinati Napló 350. s következő lapjain és Segesdyét a 353 lapon). Ezen indítványaik aztán elfogadtattak s a törvény10. §-át képezik.

Határozat.

„Miután az előadásból az egyházmegyei közgyűlés kétségtelenül meggyőződött arról, hogy az E. T. III. t.-c. 8. §. utolsó bekezdése és a 10. §. úgy és nem másként — értelmezendők, miként azok szólanak, tekintettel arra, hogy G . . . K . . . , A . . . K . . . , H . . . M . . . , N . . . T . . . , K . . . T . . . , Sz . . . , M . . . S . . . , J . . . , Sz . . . , G . . . , M . . . , a 8. és 10. §-t gyakorlati alkalmazásba vette: a többi egyházak ezennel utasíttatnak, hogy ezen §-ok rendelkezéseinek tegyenek eleget stb".

Ennyi az én előterjesztésem s az erre hozott határozat. Most pedig miután felhívásra ezeket közrebocsátottam: szabad legyen egy pár szót szólanom, a magam igazolására. Ha nekem egyénileg kellene a 8. és 10. §-okról véleményt mondani. — azokkal tartanék, akik a zsinaton, az ott felhozott indokok alapján, — ezeket ellenezték. Véleményem tehát nem változott azóta, midőn e tárgy felett, B. J. zsinati képviselővel, annak idején e b. lapokban vitát folytattam. De a jelen esetben, mint előadónak, arról kellett véleményt mondanom: hogyan kell értenünk ezen §-okat, és ily körülmények közt, sajnos, — nem mondhattam egyebet, támaszkodva a Zsinati Naplókra, mint amit mondottam. Egyéni érzelmeimet meg kellett tagadnom, hogy előadói kötelességemnek szolgálhassak. Küzdöttem a törvény ellen, míg javaslat volt tollammal, — most midőn törvénynyé vált, — mint előadónak meg kellett előtte hajolnom. De azért abban a meggyőződésben vagyok, hogy egy másik zsinatnál ezen javítani kell.

Péter Mihály.

Szabó Endre emlékezete.

Ap. csel. XX. 28.: „Viseljetek gondot magatokról és az egész nyájról, melyben a szentlélek titeket vigyázókká tett, az Isten anyaszentegyházának legeltetésére, melyet tulajdon vérével keresett."

Ha úgy kiszáradt volna könnyeink forrása, miként hajdan a tikkasztó nap hevétől kiszáradt Kádes. — mint ott vizek jövének a kősziklából az Isten emberének érintésére, megerednének szívünkből s folynának szemeink csatornáin át — nem a versengésnek, hanem — a keserűségnek vizei egy oly szívet tépő, lelket megrázó esemény láttára, minő a nagy apostollal, Pállal történt, a felolvasott alapigék hangoztatásakor; — mikor „az efézusi gyülekezet vénei nyakába borúltak Pálnak és csókolgatják és siratják vala őtet, mivelhogy megkeseredtek vala kiváltképen e beszéden, melyet mondott nekik, hogy ők többé az ő orcáját nem látnák."

S ha pusztán a felidézett kép is meghatja szívünket, mennyivel mélyebb a fájdalom érzete, midőn a vesztés sötét fátyola ránk borúl, midőn nekünk kell búcsuzni szeretteinktől, midőn mi siratjuk őket, tudván, hogy nem látjuk többé az ő orcájukat.

Szeretteinkért az ő kedves körükben édes nekünk e világ és jó szemeinkkel nézni a napot. Míg közülök bármelyiktől válva, vagy csak gondolatára is annak, hogy rövid időn el kell válni — annyival inkább, ha a lélek elősejtelméből ejtett búcsúszavak fülünkbe hangzanak, melyekben kifejezést nyer azon gondolat, hogy kevés idő multán üt a végóra s nem látjuk egymást többé, — nem természetes-é, ha még a kőkemény szívek is meglágyúlnak s szeretteink emlékének a legdrágább ajándékkal, a részvét igaz könnyeivel, a szív érzelmének drága gyöngyével áldozunk.

Igy áldozának az efézusi vének tőlök búcsúzó nagy mesteröknek, Pálnak — így áldozunk mi — haló porában is áldott — hőn szeretett esperesünk, Szabó Endre emlékezetének, midőn a kegyelet fénysugárában az ő nemes alakját lelki szemeink elé idézzük.

Pál könnyek árjától borítva is nagy apostolnak bizonyúl. Nem érzékenyűl el. Az ő lelki szemei a jövőbe tekintenek és szól az efézusi véneknek: „Viseljetek gondot magatokról és az egész nyájról, melyben a szent lélek titeket vigyázókká tett az Isten anyszentegyházának legeltetésére, melyet tulajdon vérével keresett."

S a mi elhunyt esperesünk — fájdalom, immár csak néhai Szabó Endre, — én merem állítani, ki ösmertem őt, hacsak ember ösmerhet embert — szellem ujjával szintén ezen szavaira mutatna az írásnak, ha tőle búcsúzva, őt siratva, kétes jövőbe tekintő szemeink egy vígasztaló tekintetet, füleink egy biztató szózatot várnának, esedeznének.

Pedig várunk! Pedig esedezünk! Halljátok azért, hogy az, kinek mi áldozunk a szív szent érzelmével, mint fogadja s viszonozza azt a lélek legdrágább kincsével, az Isten igéjével, erre kérve bennünket első sorban:

Viseljetek gondot magatokról.

*

Pál azon magasztos alapra, az egyetemes papság eszméjének alapjára helyezkedik, midőn mondja az efézusi véneknek: Viseljetek gondot magatokról. A mi református egyházunk hitelve szerint megszívlelendő utasítás; mert ha mi tudjuk, hogy „mindenikünk maga ád számot ő magáról Istennek", csak úgy állhatunk meg nyugodt lelkiismerettel Isten ítélőszéke előtt, mikor éltünk napjának leszálltával halljuk a mennyei szózatot: „adj számot sáfárságodról!", ha nemcsak hallottuk, de követtük is az apostol tanácsát: „viseljetek gondot magatokról."

Mi mi dnyájan Isten országának sáfárai vagyunk. Nincsen sem zsidó, sem görög, sem úr, sem szolga között választás, mert mindnyájan egy vagyunk a Jézus Krisztusban. Igy az apostol intelme: „viseljetek gondot magatokról", bár első sorban és közvetlenül az egyház előljáróinak szól, de szól az mindenkinek, legerősebben pedig nekünk, igehirdetőknek, kik az írás szerint: nagyobb tisztességre méltatván, mivel mások felett is vigyázókká tett a szent lélek, — szigorúbb ítélete alá is jutunk.

Ezért látom én elhunyt esperesünk magasztos alakját szellem ujjával a nagy apostol ezen szavaira mutatni: „viseljetek gondot magatokról." De azért is látom, tudom, hogy a testileg tőlünk eltávozott, de itt velünk maradt nagy szellemével ma is nemes példaadásra hivatott — nemcsak egyházának, de egyházmegyénknek is bölcs kormányzója, közvetlenül minket, szolgatársait állít szellem-alakja elé, midőn a nagy apostol szavaira mutat: „viseljetek gondot magatokról", mert ezzel kapcsolatban arra hív fel másodsorban, hogy „Viseljetek gondot az egész nyájról, melyben a szent lélek titeket vigyázókká tett, az Isten anyaszentegyházának legeltetésére, melyet tulajdon vérével keresett."

Tehát nekünk nemcsak magunkról, de az egész nyájról gondot kell viselni, melyben a szent lélek vigyázókká tett.

Nem veszi le az egyes emberről, a nyáj egyes tagjáról a felelősséget, csak a pásztort inti, figyelmezteti őrállói nagy felelősséggel járó tisztére a mondott szavakban Pál apostol.

Miként az atyának gyermekeiről, úgy kell nekünk számolnunk a nyáj tagjairól. Ha az atya szülei szeretetének melegével, gondoskodásának tőle telhető teljességével őrködött az Istentől néki adott, reája bízott magzatok felett s azok mégis veszedelembe kerültek, örvénybe buktak, megtört szívvel. de nyugodt lélekkel áll meg az örök bíró előtt és várja a kegyelmes ítéletet; de ha gondatlanságunk, szeretetlenségünk, önzésünk miatt veszett el csak egy is!... mikor megjelenendünk a pásztorok fejedelme előtt, összetörünk és semmivé leszünk, mert kegyelemre számot nem tarthatunk.

Azért int bennünket a mi bölcs vezérünk: „viseljetek gondot az egész nyájról", hiszen titeket tett abban vigyázókká a szent lélek. Istennek anyaszentegyháza az, melyet drága véren, mindhalálig engedelmes fia vérén keresett.

De tudván azt, hogy a legszebb tanács, a legbölcsebb utasítás is csak úgy nyeri meg a méltó elismerés koszorúját, ha a tanácsadónak egész élete a bölcs tanácsnak megtestesűlése, — sőt a biztos sikert is egyedűl ott lehet várni, hol a felhívó szót cselekedet pecsételi, — melynek meg-meggondolása ó be sok hiábavaló s önmagunkat vádoló keserű panaszt némítana el ajkunkon! — vessünk egy pillantást a kegyeletes visszaemlékezés fénysugarában annak életére, ki előttünk a nagy apostol nyomán ekkép mutatja az igaz életre vezető utat.

Meg vagyok róla győződve kegyeletes érzelmekkel ünneplő gyülekezet! ha semmi többet nem tennék is magasztos hivatásomnak ezen általam meg nem érdemelt fényes polcán, mint hogy felolvasnám e néhány levél önéletleírást, már ezzel is tiszta fényben állana előttünk és pedig a szerénységgel, mint legfényesebb glóriával övezetten, az apostoli intelem megtestesűlt alakja, a vezérszerepre hivatott egyéniség. De hiszem, hogy még az ő nagy szerénysége sem tiltakoznék az ellen, hogy én e sorok között lelkének rejtegetett szelid fényű nemes vonásait is feltüntetni igyekezem.

Már maga a feljegyzés megválasztott ideje sokat mond. 1907. márc. 16! — Mintha látnám a szabad eszmék dicső bajnokát, amint — akárcsak a haldokló oroszlán Afrika sivatagján, — mélabúsan elmereng március leáldozott idusán s miután látja, érzi, hogy közel a vég, a pálya végéről visszatekint a kezdetre s ott sem az önzés, sőt a legnemesebb érzés, a gyermeki kebelben szülője iránt élő édes kegyelet ragadja meg lelkét. S látva, olvasva, hogy az ő imádott édes atyja 65 évvel ezelőtt épen ezen a napon, március 16-án írja be az első születési esetet a csicseri egyház keresztelési anyakönyvébe — a kegyelet érzése tettre készti, mintha mondaná: ő egy ily napon kezdte itt az élők feljegyzését, e napon jegyzem fel én is az élők földéről búcsúzásomat s papírra veti életrajzi adatait.

1839. december 29-én született Magyarizsépben, Zemplén vármegyében, hol atyja lelkész volt. Szülei Szabó András és Csengery Mária valának. Atyja a következő évben Magyar Jesztrebbe megy (most Magyar Sas) mint megválasztott lelkész. 1842-ben pedig a csicseri egyház lelkésze lesz. Hogy ki volt ez az atya? minekünk, az ungi református egyházmegyének, arról részletesen szólani nem tartozik e gyászemlékbeszéd szűk keretébe; de felesleges is; mert hiszen akik ösmertük, úgy ösmertük, mint szerető, édes atyánkat.

Sokan vannak az emberek között, kik az élet itt-ott feladott problémáinak megfejtésén törik fejöket. Ilyen csodálatos probléma s még pedig majdnem általános jelenség az, hogy akik nagy bölcsességgel világítanak embertársaik előtt, főleg kik a lelkökbe oltott nevelői talentumok fogva sokakat nevezhetnek szellemi gyermekeiknek, sok többnyire saját édes gyermekök szellemi fejlődésében nem élvezhetnek lelki örömet. A probléma fejtők azt mondják: Igen! mert lelkök tüzének nemes szikrái szerte-messze szétszóródva, ama körben. melyben élnek, a családi körben, mint a sebes villám száguldanak át és nem gyujtanak. Ha ezzel meg volna fejtve a probléma, akkor egy még megfoghatatlanabb, még nagyobb rejtély előtt állunk a jelen esetben, ha tudjuk azt, hogy a mi mindnyájunkkal szemben szerető, gondos atyánk az ő tulajdon édes fiát oly bölcs figyelemmel vezette be a tudományok csarnokába, amelyre mint alapra építve, oly öntudatos ismeretekkel párosúlt szerénységgel léphetett át az életbölcsesség nagy iskolájába, hogy az ő szülei szívének igaz nagy öröme telhetett abban. Nemcsak az elemi ösmeretekben oktatja fiát ő maga, de a gimnáziumi tantárgyakban is — a latin és német nyelv elemeiben oly szép előhaladást tesz a gondos atyai nevelés folytán, hogy 1850-ben 10 éves korában a felvételi vizsgán Sárospatakon a vizsgáló tánár a gimnázium V-ik osztályába akarja felvenni, atyja azonban életidejére való tekintetből a II-ik osztályba iratja be. Igy 1857-ben elvégezte a gimnáziumot. 1861-ben az akadémiát.

Németh Péter.

(Vége köv.)

Jézus megkisértetése.

(Folytatás.)

Éhesen és mégis megerősödve hagyja oda Jézus a Jordán melletti pusztaságot és megy fel Jeruzsálembe. Minek megy oda épen most? Mért nem egyenesen haza, hogy megkezdje munkáját? A felelet nem esik nehezünkre. Jeruzsálem szent város, Izráel népe összes szellemi életének ez képezi a központját a szó legteljesebb értelmében. Ebbe a központba akar még bemenni, hogy eme szent helyek benyomásait még egyszer átérezze. Az evangyéliomi elbeszélés azt mondja, hogy azután a templom tetejére hágott, vagyis az oszlopcsarnok lapos fedelére ment, amely csarnok minden oldalról körülvette a hatalmas pitvart. Onnan felülről végignézhetett a nagy piacon. Milyen piac ez! Ott ömlenek be minduntalan a kegyes emberek, zsoltárokat zengedezve, látja, amint századok és ezrek térdre borulnak, hallja imádságukat: „Adjatok hálákat az Úrnak, mert Ő jó és az Ő kegyelmessége megmarad mindörökké", hallja a papság zenéjét és énekét. Milyen emlékeket ébresztett fel lelkében ez a hely, amely hosszú századok óta Izráel népe nagy imádkozó helyét képezte, ahol igen sokszor nagy beszédeket mondtak a próféták, ahol Izráel népe milliói elevenebben érezték Isten közelétét, mint bárhol egyebütt a földön. Midőn a komoly gondolatokba merült Jézus a népcsoportokat vizsgálta, akik áhitatuk és kegyes felbuzdulásuknak különböző alakban adtak kifejezést, felmerült lelkében a kérdés: nem ezen a szent helyen akarod-e megkezdeni működésedet? Nem akarod-e felemelni a zászlót, amely ezen a szent helyen esett ki az elhalt próféták kezéből? Ha pedig itt akarod meg-

kezdeni működésedet, hogyan fogsz hatást gyakorolni a tömegre? Kegyes érzelemmel túlosan telitve vannak ezek az emberek is, ha egész buzgóságoddal lépsz is közibök, az nem igen fogja őket valami nagy izgalomba hozni, mivel ők magok is olyan formán érzik magokat, mintha megnyilatkozott egeket látnának. Tehát más dolgot kell [illegible]kísérlened. Szállj alá a templom tetejéről a piacra. Ez majd csodálatba és ámulatba fogja ejteni a közönséget. Ha sértetlenül fogsz lejutni a piacra, akkor Isten küldöttjeként fog üdvözölni a sokaság. És hiszen te Istennek fia vagy, az angyalok fognak kezeiken hordozni tégedet, hogy meg ne üsd a kőben a te lábaidat. Meg kell gondolnunk, hogy az emberek nagyon szerették a csodát minden időben, de semmikor se inkább, mint a Jézus idejében. Azon időben csak azt ismerték el Isten küldöttjének, aki képességgel rendelkezik arra, hogy a világot igazgató törvényeket sarkaikból kiemelje. Azt beszélik két emberről, hogy ezek nehány évvel Jézus után azon igénnyel léptek fel, hogy ők a messiási méltóság birtokában vannak és kísérletet tettek arra nézve, hogy magokat csodákkal igazolják. Ezek egyike, névszerint Theudás sok ezer zsidót gyüjtött a Jordán vize mellé, amennyiben azt állította, hogy az ő imádságára ketté válnak a Jordán hullámai és ő száraz lábbal fog által menni rajtok. Azonban mielőtt bevégezhette volna imádságát, megjelent a helyszínén a római lovasság és szétkergette a tömeget és az egész csalásnak szomoru, véres kimenetele lett. Azonban ez nem tartott vissza egy másikat attól, hogy az Olajfák hegyére csalja a tömeget, amennyiben azt állította, hogy ha Ő imádkozik, az Ő imádsága folytán összeomlanak Jeruzsálem falai és Ő úgy vonúl be Jeruzsálembe, mint valami szabad városba. A római lovasok megint szétszórták a népet. A görög történet két olyan felvilágosúlt férfiúrol tesz említést, mint Pythagoras és Empedokles, akik nagy barátjai voltak a népnek és a maguk módja szerint az *üdv útját* hirdették. Mind a kettőnek egy halom csodát tulajdonítanak. A nép hite szerint mindkettőnek hatalma volt arra, hogy betegeket gyógyítson, sőt arra is, hogy szelet és vihart támasszon, mindkettő mindentudó volt és képes volt betekinteni a múlt és jövő minden titkába. Így állítanak sok csodát Buddháról sőt a sokkal későbbi időben élt Mohamedről is. Röviden szólva, világos dolog az, hogy a néplélek szükségét érezi annak a hitnek, hogy azok, a kiket Isten bizonyos célra kiválasztott, fel vannak mentve a világ és élet általános rendje alól. Mennyire fájt Jézusnak ez a csoda után való sóvárgás! Ő mindenütt teljes erővel érezte az Istennek nyomait, úgy tekintette a világot, mint a mely Istennek végtelenül csodás művét képezi. Mindenütt felismeri annak munkálkodását, a kivel magát szoros összefüggési viszonyban érezi, úgy hogy neki nincs szüksége valami különös rendkívüli jelekre a végből, hogy megérezze az Isten jelenlétét. Nem! Ki táplálja az égnek madarait, melyek se nem vetnek, se nem szántanak, ki ruházza a mezők liliomait? Ki oldja meg azt a titkot, hogy az elvetett magnak növekednie kell? Milyen csodálatos, hogy a mustármag, amely legkisebb a magvak között, a legnagyobb növénnyé fejlődik a kertben! Minő gazdagsága az isteni munkásságnak mindenfelé!

Mi nem akarjuk állítani, mintha Jézusnak a modern felfogásnak megfelelő véleménye lett volna az áttörhetlen természeti összefüggésről. Ő nem! az ő Istene és Atyja az a mindenható valóság, aki előhívja a csillagokat az ő számuk szerint s az eget és földet elmulni engedi. Azonban Jézus azért veti meg a csodakívánást, mivel ez ama gyarló hit tárgyát képezi, mit csak rendkívüli jelenségek győznek meg az isteni hatalom és bölcseség létezéséről. Az olyan kegyes lélek, amely a mindennapi világtapasztalatok útján szerezte meg magának az Isten hatalma, bölcsesége és szeretetébe vetett legfőbb bizodalmat, annak bizodalmát nem gazdagitják a rendkivüli jelenségek. Most azonban elibe lép Jézusnak a kisértő, hogy járjon kezére a nép gyarló hitének és tegyen ugrást a sötétbe. Ő nem cselekszi azt, nem akarja, hogy jelekkel tegye ismeretessé magát, hanem elutasítja magától a kisértőt eme szavakkal: „Ne kísértsd a te Uradat, Istenedet!“

Furrer K. után *Ruszkay Gyula.*

(Folyt. köv.)

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Egy jótékony ember halála.** Okt. 7-én halt meg Kolozsvárt *Szacsvay Sándor*, a dési egyházmegye főgondnoka, az erdélyi ref. egyházkerület örökös tiszteletbeli tagja, 75 éves korában, aki már korábban elhunyt feleségével: *báró Wesselényi Jozefával* együtt több mint 300.000 koronát hagyott jótékony célokra. Ez összegből a kolozsvári ref. theologia 60.000, a ref. kollégium 40 000, a nemzeti szinház, a jótékony nőegylet, a siketnéma árvaház, a vöröskereszt kórház, az önkéntes mentőegyesület, az egyetemi diákasztal 20—20.000 koronát kapnak, a kisebb összegeket is mind kulturális, társadalmi és jótékony célt szolgáló egyesületek kapják. Áldott lesz emlékezete!

— **Adakozás.** *A „Lorántffy Zsuzsánna Egylet“* által létesítendő *„diakonissza-kórház“* javára eddig a következő egyházak adakoztak: Csóri ref. egyház 2·60 K., réthei ref. egyház 8·62 K., bódvavendégi ref. egyház 1 K., tótpelsőci ág. ev. egyház 3 K., szomajomi ref. egyház 3 K., nagyharsányi ref. egyház 5 K., magyarbarnagi ref. egyház 3 K., alsok-sarkadi ref. egyház 4 K, kismarjai ref. egyház 20 K., báji ref. egyház 29 K., veszprémi ref. egyház 36·58 K., kispesti ref. egyház 14·77 K., szerencsi ref. egyház 2 K., nyáregyházi ref. egyház 18·10 K. Ezeket az adományokat az egyesület nevében köszönettel nyugtázom. — *Szőts Farkasné*, e. pénztárnok.

— **Főiskolánk** növendékei közül rövid idő alatt hármat ragadott ki a halál angyala. Vollai Béla II. A) o. t., aki betegen jött Sárospatakra, szept. 16-án a szülei háznál (Iglóvéghelyen), Miksy Béla II. B. o. t. okt. 7-én Sárospatakon, gyámja házánál, Bakó Endre VIII. o. t., Bakó Károly gyulaházai református lelkész fia pedig okt. 10-én a szülei háznál elhúnyt. Az életnek és halálnak szábados ura küldjön vígasztalást a korán elhúnyt tanulók szüleinek és hozzátartozóinak!

— **A Kálvin-Szövetség** választmánya f. hó 2-án ülést tartott Budapesten, a ref. főgimn. disz-termében. Az ülésről még nem kaptunk részletes tudósítást.

— **Főiskolánkban** a szüreti szünidő okt. 17-én délben kezdődött s tart okt. 25-én estig bezárólag. A tanítások és előadások 26-án reggel 8 órakor kezdődnek.

— **Érdekes adomány.** Az utrechti egyetemen fennálló „Verein Deutscher und Ungarischer Studenten“ (Magyar és német diákok egyesülete) a múlt hét folyamán, Mizsák András elnök útján, 20 koronát küldött a

sárospataki ref. nőegylet jótékony céljaira. Midőn e ritka adományért, a nőegylet elnökének megbizásából, köszönetet mondunk, megemlitjük, hogy Mizsák A. főiskolánknak volt jeles növendéke, aki immár a harmadik éven folytatja tanúlmányait, öregbiti ismereteit az utrechti egyetem theol. fakultásán. Róla s az utrechti magyar diákokról *dr H. Visscher* utrechti egyetemi theol. tanár, még a nyár folyamán, a következőket irta lapunk fel. szerkesztőjének: „Jci à Utrecht, il y a quelques étudiants hongrois. Ces jeunes hommes m'intéréssent et c'est pourquoi que je suis leurs études avec attentions et je m'occupe aussi spécialement de leur éducation scientifique. Quoique ma tâche soit de traiter l'histoire et la philosophie de la religion, je donne aussi des leçons extraordinaires pour initier les étudiants hongrois aux finesses du Calvinisme. Je fais cela de point de vue scientifique, pour leur montrer comment le Calvinisme peut s'assimiler les résultats de la science exacte contemporaine. M. Mizsák est un étudiant sérieux et il a suivi avec beaucoup de zèle et de fruit mes expositions..." Magyarúl: Van itt Utrechtben nehány magyar diák. Ezek a fiatal emberek érdekelnek engem s ezért figyelemmel kisérem tanúlmányaikat és behatóbban foglalkozom az ő tudományos nevelésükkel. Habár a történelem és a vallásbölcsészet tárgyalása képezi feladatomat, rendkivüli órákat is adok, hogy a magyar diákokat beavassam a kálvinismus finomságaiba. Tudományos szempontból cselekszem ezt, hogy megmutassam nekik, miként hasonithatja át a kálvinismus magába a jelenkori exact tudomány eredményeit. Mizsák úr komoly diák, aki sok buzgalommal és eredménnyel kisérte fejtegetéseimet..." Vajha mindenütt ily melegszivü tanárokra, nevelőkre akadnának külföldi egyetemeken tanúló ifjaink, mint az utrechti diákok Visscherben s vajha mindenütt oly méltók lennének e megbecsültetésre, mint Mizsák és társai!

— **Ferenczy-emlék Rimaszombatban.** Rimaszombatban emlékművel örökitik meg, a magyar szobrászat hires, úttörő mesterének, *Ferenczy Istvánnak* († 1856.) emlékezetét. A renaissance-stilben, haraszti kőből készült nagyszabású emlék, rajta Ferenczy életnagyságú márványszobrával, a ref. templom Erzsébettéri oldalán fog állani. Leleplezése tavasszal lesz.

— **Templomszentelés Bodrogszerdahelyen.** Szép és lélekemelő ünnepély folyt le folyó évi október hó 11-én a felsőzempléni egyházmegyébe kebelezett b-szerdahelyi kisded fiókegyház falai közt. Ekkor szentelték fel ugyanis az egyháznak villámcsapás által megrongált s mintegy 1500 korona költséggel kijavitott templomát. Az ünnepélyre közelből és távolból igen szép számu közönség gyülekezett össze, melynek soraiban bőszámmal voltak képviselve felekezeti különbség nélkül a helybeli és vidéki intelligencia tagjai is. Délelőtt 11 órakor kezdődött meg az ünnepély, melyet a harangok hivogató szavának elhangzása után *Hutka József* esperes nyitott meg, szivhezszóló beszéd kíséretében megnyitván a templomot az Atyának és Fiúnak és Szentlélek Istennek nevében. Alkalmi énekek zengedezése s ugyancsak *Hutka József* esperes magas szárnyalású, szivet-lelket Istenhez emelő imája után *Sütő Kálmán* miglészi lelkész lépett a szószékre s tartott alkalmi beszédet János ev. II. 19 v. alapján, elmélkedvén ama kérdés felett, hogy „melyek az Úr háza megépitésének legszilárdabb biztositékai?" — s fejtegetvén, hogy ezek I. az Úr házának buzgó, áldozatkész szeretete, II. Az Isten megsegítő kegyelmében vetett hit. A kivűl rekedt híveknek *Veress Károly* ladamóci lelkész tartott lelkes egyházi beszédet, majd az úrvacsorai agendázást is ugyanő végezte s az úri szent vacsorát is ő osztotta ki. Délben mintegy 40—50-en, *Éles Gábor* helybeli körjegyző vendégszerető házának voltunk szivesen látott vendégei. A körülbelől $^1/_3$-ad részben magyar vallásu vendégek sorában ott volt Damjanovics Ágoston, ottani gör. kath. lelkész-esperes családjával és a róm. kath. lelkész. Az ebéd során számos sikerült felköszöntő hangzott el. Kozma Gedeon a bodrogszerdahelyi fiókegyház lelkésze a megjelent vendégeket s a fungens lelkészeket; Hutka József esperes a felekezeti békességet s annak jelenlevő beszélbizonyságait, Damjanovics esperes a b.-szerdahelyi ref. egyházat, Sütő Kálmán a vendéglátó családot éltette stb., mely is fogadja e helyen is a megjelentek őszinte köszönetét. A bodrogszerdahelyi kisdedi egyházon, valamint megújitott templomán pedig nyugodjék meg a nagy Isten áldása!

— **Ref. papok szereplése — zsidók közt.** Két helyről is kapjuk az értesitést, hogy ref. pap szerepelt a zsidó szertartáson. Ibrányban *Szikszay András* tartott gyászbeszédet dr. Bleuer Samu budapesti ügyvéd és iró temetésén, Kamocsán pedig (Komárom megye) *Boross Lajos* ref. lelkész vett részt az ujonnan épült zsidó templom felavatásánál. Örömmel jegyezzük fel e tényeket, mert ezek papjaink megbecsüléséről, azok emelkedett vallásos felfogásáról tesznek bizonyságot. Az „Alkotmány", midőn az utóbbi tényt megemlíti, gúnyosan jegyzi meg: „Most csak az van hátra, hogy zsidó rabbi is szerepeljen a ref. templomban"! Lám, lám! Az antisemiták jelszava eddig mindig az volt, hogy nem a vallás, de a faj! — s most a zsidó vallás is gúnyolódásuk céltáblája!

— **A „Ne temere" ellen.** Az evangélikusok egy temes gyűlése, okt. 8-án tartott ülésében, a „Ne temere" ügyében, *Sztehló Kornél* ügyész javaslatára, a következő határozatot hozta: „A magyarhoni ág. hitv. ev. keresztyén egyház egyetemes közgyűlése sajnálattal és megütközéssel értesült azon „Ne temere" cimű pápai decretumról, melyet a római egyház concilii congregatiója a pápa különös megbizásából 1907. évi augusztus 2-án kibocsátott és a magyarországi róm. kath. püspökökn miheztartás végett megküldött. Ezen decretumban a római pápa a Magyarországnak 1841. évi október 12-én kiadott és királyi jóváhagyást nyert felmentvén nyel rendezett jogállapotot a vegyes házasságok dolgában minden kényszeritő ok nélkül megzavarta, amennyiben a katholikusok és a más vallásra áttért katholikusok és nem katholikusok között létrejött házasságot érvénytelennek nyilvánitja, ha a házasság nem a katholikus lelkész előtt köttetett. Ezen decretum ugyan első sorban a magyar állami törvényhozás szuverenitását támadja meg, amennyiben a római pápa valamely Magyarország kötött házasság jogérvényességére kiható szabályt állapit meg, holott Magyarországon a házasságkötés feltételeinek megállapitása *kizárólag és minden vonatkozásban a magyar állami törvényhozás hatáskörébe tartozik*. Habár ezért a pápai decretum első sorban az állami jogrendet sérti és az állami jogrend megtámadása ellen védekezés nem tartozik az egyházi testületek hatáskörébe az ág. hitv. ev. egyház egyetemes gyülése mégis okból kénytelen foglalkozni a pápai decretummal, mert annak félremagyarázhatatlan intentiója a vegyes házasságra lépni kivánókat arra kényszeriti, hogy házasságukat a római katholikus pap előtt kössék meg, aki egyházának utasitása folytán csak ugy adhatja össze a vegyes vallásu házasulókat, *ha a gyermekek vallására nézve a római katholikus egyház javára egyességet kötnek*. Mit a pápai decretum által célba vett ezen eljárás a pro

áns egyházak érdekét és törvényes jogát sérti, hazánkban a katholikusok és nem katholikusok közötti békét egyetértést megzavarja, katholikusokra és nem katholikusokra egyaránt, jogállamban meg nem engedhető elkiismereti kényszert gyakorol, emellett a felekezeti iszály magvát a házasulók, férj és nő, testvér és testvér közzé hinti és a legszentebb családi köteléket feldulja, — a magyar ág. hitv. ev. egyház egyetemes közgyűlése humanitás, a lelkiismereti szabadság és a törvényeink ltal biztositott vallásegyenlőség nevében a hivatkozott pápai decretum ellen a *legerélyesebben tiltakozik* és ekintettel arra, hogy az 1894. évi XXXII. törvénycikk . szakaszában megállapitott az a lehetőség, hogy a vegyes allásu házasúlók a gyermekek vallása iránt szerződileg megegyezhetnek, a lelkiismeretre gyakorolt kényszer folytán az ily törekvéseknek, mint amilyeneket a „Ne temere" céloz, tág kaput nyit, a magyarhoni ág. hitv. ev. egyház egyetemes gyűlése a Ne temere által okozott sérelem és vallási békezavarás legalkalmasabb orvoslását abban találja, ha a magyar törvényhozás az 1894. *évi XXXII. törvénycikket hatályon kivül helyezi* és a gyermekek vallására nézve az 1868. *évi 53. törvénycikk rendelkezéseit visszaállitja.*"

— **A genfi Kálvin-szobor.** A Kálvin János születésének 400 éves fordulója alkalmából Genfben állítandó reformátiói emlékműre szept. 1-ig 61 művész pályázott, u. m. 16 német, 15 francia, 11 olasz, 8 angol, 5 svájci, 3 belga, 2 amerikai és 1 magyar. A kizárólag művészekből összeállított jury a harmadik (5000 frankos) díjat egyhangulag *Horvai János* magyar szobrásznak, a budapesti Kossuth szobor alkotójának itélte oda. Horvai szobrának főalakja Krisztus; a talapzat előtt van ülő helyzetben, bibliája fölé hajolva Kálvin, két oldalt Luther és Zwingli; az emlékcsoportban vannak a reformátió hősei: Cromwell, Knox, Coligny, Orániai Vilmos, Frigyes Vilmos, Bethlen Gábor, Beza, Farel, Viret és Wintrop. A *Journal de Genève* Horvai mintájáról (melynek képe a Vasárnapi Ujság 41 ik számában látható) következőleg nyilatkozik: „A Jézus jeligéjü pályamunka szerzője, Horvai János magyar szobrász, szabadon dolgozott, anélkül, hogy az architektonikus részt kidolgozta volna, vagy ragaszkodott volna a föltételekhez, amiket a pályázat kikötött és épen ez a szomorú a dologban, mert ez a tervezet valóban felülemelkedik a 61 társán a maga tiszta szépsége által. Horvai e pályaműve a kiállításnak egyik fényes sikerét jelenti. Ezen a véleményen vannak a művészek is, meg a közönség is, ami igazán ritka dolog"! A kivitelre való megbizást egyik pályázó sem kapta meg, hanem ez iránt a 3 első díjat nyert művész szükebb pályázatra utasittatott.

— **Lutheránus lelkészi nyugdijintézet.** Az evangélikusok egyetemes gyűlése f. hó 7-én tartott ülésében tárgyalta az egyetemes lelkészi nyugdijintézet szabályzatát. *Gyürky Pál* esperes előadó, aki a javaslatot kidolgozta, előterjesztette, hogy a nyugdijintézet céljára az egyházegyetem az utalványozott államsegélynek akkora részét engedélyezte, amekkora összeget a mathematikai mérleg majd kimutat. Jelentette, hogy ezen összeg az államsegélynek teljes 33 százalékát teszi s a nyugdijintézet méltán meg fog felelhetni hivatásának nemcsak a nyugdij terén, hanem a lelkészek özvegyeinek és árváinak gyámolitása körül is. A tervezet három csoportra osztja a nyugdijra igényt tartó lelkészeket. Az első csoportban a minimális teljes nyugdijösszeg 2400 korona, amelyre minden lelkész jogosult; a másik csoportba tartoznak azon lelkészek, akiknek fizetése meghaladja a 2400 koronát s akik fizetésük arányában kapják nyugdijukat, de csak 4800 koronáig. A harmadik csoport lelkészei, vagyis azok, akiknek fizetése meghaladja a 4800 koronát, 4800 korona nyugdijat kapnak. A püspök nyugdija 10000 kor.-ig emelkedhetik, fizetése szerint. Az özvegy ellátási dija ennek arányában 1200—1600 kor. évenként. Az árvák is neveltetési járulékban részesülnek, be nem töltött 20-ik évükig. Az egyetemes gyűlés a nyugdijszabályzatot úgy általánosságban, mint részleteiben elfogadta s az előadónak elismerését és köszönetét fejezte ki. Úgy látszik, hogy luth. testvéreink több szerencsével oldották meg e nehéz kérdést, mint mi!

— **A Magyar Királyi Államvasutak októberi menetrendje** Sárospatakra és vidékére vonatkozólag:

I.	Miskolcról indúl	10^{57}	1^{57}	10^{45}	5^{50}	—	3^{41}
	Szerencsről „	11^{39}	2^{55}	12^{54}	6^{35}	7^{09}	5^{10}
	Sárospatakra érk.	12^{22}	3^{58}	3^{32}	7^{24}	8^{08}	6^{16}
	S.-a.-ujhelybe „	12^{33}	4^{10}	4^{00}	7^{35}	8^{20}	6^{29}
	Csapra „	1^{50}	5^{40}	—	9^{39}	—	9^{16}
II.	Csapról indúl			6^{08}	5^{23}	10^{38}	3^{25}
	Sátoraljaujhelyből „			9^{20}	7^{44}	12^{09}	4^{39}
	Sárospatakra érkezik			9^{39}	7^{56}	12^{25}	4^{52}
	Szerencsre „			10^{52}	8^{40}	1^{29}	5^{35}
	Miskolcra „			12^{38}	9^{27}	2^{35}	6^{20}

Ujonnan megjelent művek!

HÓSEÁS.

Theologiai magántanári vizsgai dolgozat.
Irta:
Ceglédi Sándor.
velikai pisanicai református misziói lelkész.
Ara füzve 3·50 korona.

Halotti beszédek és imák.

Irta:
Kis Gábor.
volt pápai református lelkész.
Terjedelme 15½ iv; tartalmaz 71 halotti beszédet és imát.
Ára füzve 4 korona.
Megrendelhetők a kiadónál: **KIS TIVADAR** könyv- és papirkereskedésében Pápán, Fő-utca 21. sz.

Kérje ingyen

és bármentve magyar nyelvű, gazdagon illusztrált főárjegyzékemet, 3000-nél több rajzzal, mindennemű nikkel-, ezüst- és aranyórák, valamint mindennemű szolid arany és ezüst áruk, hangszerek, acél- és bóraruk stb.-ről eredeti gyári árban.

Nikkel remontoir óra	K 3.—
System Roskopf patent óra	K 4.—
Svájci eredeti system Roskopf patent	K 5.—
Bejegyzett „Sas Roskopf" nikkel-rem.	K 7.—
Ezüst remontoir óra „Glória" művel	K 10
Ezüst remontoir óra dupla fedéllel	K 10
Ébresztőóra K 2.90, Konyhaóra	K 3.—
Schwarzwaldi óra K 2.80. Kakukóra	K 50

Minden óráért 3 évi irásbeli jótállás — Kinosen kockázat! Becserélés megengedve, vagy a pénz vissza!

KONRAD JÁNOS
Első óragyár és szétküldési áruház,
Brüx 1256 szám. (Csehország.)

Orgona és harmoniúm gyár

gőzerő hajtás és villamos világítással berendezve.

ORSZÁGH SÁNDOR ÉS FIA

cs. és kir. udvari szállítók

Rákospalota (Budapest mellett).

Alapíttatott 1861. évben.

Az 1885. évi országos kiállításon „nagy dísz oklevéllel“ (első díj) és „Ferencz József lovagrenddel“ az 1904. évi veszprémi kiállításon „arany éremmel“ (első díj), az 1906. évi kassai kiállításon „dísz oklevéllel“ (első díj) kitüntetve, azonkívül számtalan kitüntetés és elismerés. Ajánlják kitünő hangú és szerkezetű, főleg a legújabb légnyomatu (pneumatikai) orgonáikat, melyek rendkívül könnyű játékmód és a változatok egyszerű kezelése mellett, az időjárás minden viszontagságainak ellenállnak. Szolid munka és jutányos árak. Kisebb orgonák készletben vannak. Eddig 700-nál több új orgona lett szállítva. Raktáron kitünő hangú harmoniumok minden nagyságban. Harmoniumok tetszés szerinti rajz és változat összeállítással rendelésre készülnek. Tervezeteket és rajzokat kivánatra küldünk.

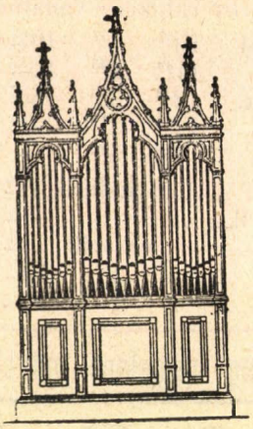

Kálvin János művei.

Szerkeszti: **Czeglédi Sándor.** **Eddig megjelentek**

1. A genfi egyház kátéja.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **60 fillér.**
2. Az egyház reformálásának szükségességéről.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **80 fillér.**
3. Kálvin János értekezése az ereklyékről.
Franciából fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**
4. Sadolet biboros levele. Kálvin válasza.
Fordította: *Ladányi Pál.* — Ára **60 fillér.**
5. III. Pál pápa levele Kálvin János megjegyzéseivel.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**
6. A párisi theol. fakultás hitcikkei Kálvin elleniratával.
Fordította: *Pongrácz József.* — Ára **50 fillér.**

Minden kötet külön kapható.

E hat mű egy díszes kötetben is beszerezhető. A 25 ivnyi terjedelmű kötet ára 4 korona 50 fillér.

Mind e művek megrendelhetők a Magyar Kálvin-fordítók bizományosánál **KISS TIVADAR** könyvkereskedésében **Pápán.**

Pontos és legjobb órák 5 évi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák,

borkancsók, china-ezüst disztárgyak,

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

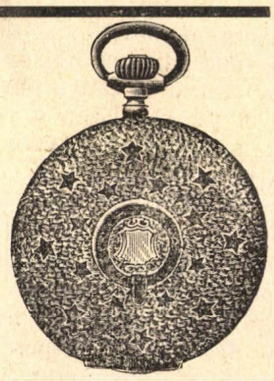

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

Polgár Kálman

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállítója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 43. szám. Sárospatak, 1908. október 25.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

Esperesi székfoglaló beszéd.

— Elmondta *Szűcs István* ungi esperes folyó év szeptember 8-ikán Ungváron tartott egyházmegyei közgyűlésen. —

Midőn a jelen ünnepélyes alkalommal eskü által is elköteleztem magamat, mint megválasztott esperes, egyházmegyém szolgálatára, az érzelmeknek különfélesége tartja elfoglalva lelkemet. Érzem lelkemben főként a hálát Isten iránt, az ő ingyen való kegyelméért, melyet velem erőtelen szolgájával közölni méltóztatott, midőn megengedte érnem e napot, mely 27 évi lelkészi munkálkodásomnak fénypontja! — Érzem lelkemben a hálát az ungi ref. egyházmegye kebelébe tartozó egyházak és azokban működő lelkésztársaim iránt, akiknek megtisztelő bizalma engemet érdemetlent abban a magas kitüntetésben részesített, hogy elhívott egyházmegyénk kormányzására.

De a kétféle hálának jóleső érzése mellett nehéz teherként nyomakodik lelkemre az aggodalom, — sőt bizonyos fokú félelem szorongatja szívemet. — Igen, mert úgy tetszik nekem, hogy arra az esperesi székre, melyet most elfoglalni szerencsés lehetek, ez az intelem van számomra felírva: „*A helyet, melyet elfoglalsz, hűségesen betöltsed!*“

Ha már most tekintem a kötelességek roppant halmazát, melyeknek megoldása az esperesi székben rám várakozik; — fontolóra veszem a nagy felelősséget, amely ezen díszes állásból kifolyólag vállaimra nehezedik és ezekkel szemben mérlegelem az én csekély erőmet: lehetetlen, hogy félelmet és aggodalmat ne érezzek; mert igaz ugyan, hogy „*mindennek adatik a teleknek nyilvánvaló ajándéka, haszonra némelynek az Isten lelkétől adatik bölcsességnek beszéde; némelynek pedig tudománynak beszéde; némelynek pedig isteni erőknek cselekedésére való ajándékok; némelynek pedig különböző nyelvek nemének tudása*“ *(1. Kor. XII. 7—10)*; de én ezen lelki ajándékokban szűkölködöm és „*magam felől nem dicsekedem, csak erőtlenségem felől*;“ azért „*valaki ne gondolkodjék felőlem feljebb annál, aminek lát engem lenni, vagy amit hall tőlem!*“ *(II. Kor. XII. 5—6.)*

De ha már eképen érzem erőtelenségemet az esperesi székben reám várakozó nagy feladatokkal szemben, ha érzem és tudom, hogy én azon lelki ajándékok helyett, melyek egy egyházmegye kormányzására hivatott férfiúban megkívántatnak, — pusztán csak jóigyekezetemre s egyházam iránt való lángoló szeretetemre hivatkozom: mi bátorít fel mégis arra, hogy ily széles munkakörrel bíró és nagy felelősséggel járó hivatalra vállalkozom? Legyen szabad nekem e kérdésre az Apostol szavaival válaszolnom: „*Ti tudjátok az első naptól fogva, mint viseltem magamat ti köztetek, hogy semmi előtt nem vonogattam magamat, ami néktek hasznotokra való volt.*“ *(Ap. Csel. 20. 18—20.)* Igen! ti tudjátok, hogy nem vonogattam magamat soha a reám bízott kötelességek teljesítése alól! Nem vonogatom tehát most sem; mert a míg erőtlenségeim felett magamban tusakodnám, hallom az Úrtól felém hangzani a bátorító szózatot: „*Elég neked az én kegyelmem, mert az én erőm erőtlenség által végeztetik el!*“ *(II. Kor. 12. 9.)* Bízom azért az Úrban, hogy megdicsőíti erejét az én erőtlenségemben!

Nagytiszteletű egyházmegyei közgyűlés! most már következnek, ha én magamat a világhoz szabni akarnám, hogy megjelöljem az útat, melyen haladni kívánok, kitűzzem azokat az irányelveket, melyeket egyházkormányzói ténykedésemben követni fogok; — én azonban a mai világban annyira divatos, nagyhangú programbeszéd tartásnak nem vagyok barátja. — A példabeszédes könyvvel tartok, mely azt mondja: „*minden munkában bővölködés vagyon, de az ajkaknak beszédében csak szűkölködés vagyon.*“ *(Péld. XIV. 23.)* Azt tartom, hogy a *közügyeknek szolgálata nem ígérkezésben—fogadkozásban, hanem a kötelesség teljesítésben áll.* Ha én most nagy bőbeszédűséggel sokat ígérnék és gyenge erőmmel keveset munkálnék, betelnék rajtam a fent idézett példabeszéd igazsága.

Fogadja el tehát tőlem a nagyt. egyházmegye „székfoglaló“ gyanánt a nagy apostol ajkairól elhangzott eme ígéket: „*Semmivel nem gondolok, az én életem is nekem nem drága, csak elvégezhessem örömmel az én futásomat és a szolgálatot, melyet vettem az Úr Jézustól*“ és az Ur akaratából a közbizalomtól. (Ap. csel. XX. 24.)

„*Aki első akar lenni ti köztetek, legyen ti szolgátok*“; azt mondja Jézus. (Máté 20 r. 27 v.) Elsővé tettetek ti magatok között, tehát *első kívánok lenni köztetek a másoknak való szolgálatban, a kötelesség teljesítésében.*

Nagyt. egyházmegyei közgyűlés! Nem tartom szükségesnek most itt elszámolni az esperesi kötelességeket, mert „*hiszen nem volna elég az idő hozzá, ha szólanék azokról*“, megvannak azok írva egyházi törvényeinkben, — melyeknek fősummája ez: „*Szolgáld az anyaszentegyházat, az anyaszentegyházban a közügyeket: lelkiismeretes hűséggel a kötelességek teljesítésében, igazsággal párosult szeretettel a kormányzásban, ítélkezésben.*“

Azt mondja az írás: „*A betű megöl, lélek az, amely megelevenít!*“ *(II. Kor. 3 r. 6.)* Egy ref. esperesnek, mint kormányzásra és ítélkezésre hívatott

Lapunk jelen számához ¼ ív melléklet van csatolva.

férfiúnak kell ezt főként szem előtt tartania, hogy a midőn *kormányoz*, a midőn *ítélkezik*, olvassa nemcsak a törvénykönyvbe emberi kéz által megirt holt betűket, de olvassa az isteni kéz által *szívébe írott törvényét is a Szeretetnek*; — vagyis igazság és szeretet vezéreljék eljárásában. Ő bíró és atya egy személyben; „akinek nem csupán a kezében lévő törvénykönyv rideg betűinek szigorúságával kell ítélnie, hanem *szeretettel* is — a körülmények bölcs megfontolása mellett; és akinek egyet is azok közül, akik hozzá folyamodnak, tanács vagy vígasztalás nélkül nem lehet magától elbocsátania". De ne tévessze soha szemei elől, hogy neki szívének szeretetével is nem önző egyéni érdekeket, hanem csak a közjót, közérdeket kell szolgálnia. Ne várja azért tőlem, mint esperestől senki a személyi önző érdekeknek istápolását a közérdek rovására, mert az ilyeneket az Urnak eme szavaval fogom elutasítani: *„Távozz tőlem, bántásomra vagy énnekem!" (Máté XVI. 23.)*

Nagyt. Egyházmegyei Közgyűlés! Azt mondottam előbb, hogy az esperesi székben reám várakozó nagy és fontos kötelességekkel szemben nem erőimre, csakis *jóigyekezetemre, egyházam iránti lángoló szeretetemre* hivatkozhatom; épen azért hát, *hogy elvégezhessem a szolgálatot, melyet vettem az Úrtól és az Ur akaratából — a közbizalomtól:* nagy szükségem van a nagyt. egyhm. közönségének jóakaratú gyámolítására, ami főként abban fog állani, ha minden tag saját munkakörében híven teljesíti kötelességét!

Ilyen irányú támogatást kérek elsőben is tőletek szeretett Lelkésztársaim! *„Viseljetek gondot magatokról és az egész nyájról melyben a szent lélek titeket vigyázókká tett, az Isten anyaszentegyházának legeltetésére." (Apost. csel. XX. 28.)*

„Legeltessétek az Istennek seregét, mely a ti gondvieeléstek alatt vagyon; gondot viselvén arról, nem kényszerítésből, hanem örömest; nem kívánván a nyereséget, hanem kész indulattal". (I. Pét. V. 2.).

Egyházmegyénk nagyérdemű világi Férfiai! nagys. Gondnok úr, Elnöktársam, nagys. Tanácsbirói kar! Ti „nem a törvény szerint lettetek pappá", de mégis „királyi papság vagytok" s mint ilyenek nyertétek a szolgálatot anyaszentegyházunkban! *„Annak okáért, mivelhogy ilyen szolgálatban vagyunk, amint a kegyelmet nyertük ne restelkedjünk tisztünkben", hanem aki elöljáró, szorgalmatossággal járjon". (Róm XII. 7. II. Kor. IV. 1.)*

Egyházak veteményes kertjének gondozói t. Tanító urak! *„Forgolódjunk a szolgálatban, aki tanító a tanításban"; (Róm. XII. 7.) „vegyétek fel gondját a reátok bízott gyermekeknek, neveljétek őket a tudományban és az Úr beszédeinek intéseiben". (Eféz. VI. 4.)*

Egyházmegyénk köztagjai! *„Minden lélek a felsőbb hatalmasságnak engedelmes legyen; mert nincs hatalmasság, hanemha Istentől". — Adjátok meg mindeneknek, amivel tartoztok; akinek adóval adót, akinek vammal vámot, akinek félelemmel félelmet, akinek tisztelettel tiszteletet." (Róm XIII. 1. 7.) „Becsüljétek meg azokat, akik munkálkodnak köztetek és elöljáróitok az Úrban"!*

Nagyt. Egyhm. Közgyűlés! Egyházmegyém közönsége a mai napon egy drága kincscsel ajándékozott meg engemet, melyet én értékére nézve hasonlítok a Jézus egyik példázatában említett *„mezőben elrejtett kincshez, melyet minekutánna megtalál az ember, elrejti azt és a talált kincsen való örömében el megyen titkon és minden marháját eladván, megveszi azt a mezőt" (Mát XII. 44.)*. Ez a kincs, melyet én feljebb becsülök minden e világi kincsnél: *egyházmegyém közbizalma.*

A kincset, a vagyont azonban nem elég csak megszerezni, azt megtartani és gyarapítani is kötelesség. Megkísérlem a reámbízott kincscsel, egyházmegyém közbizalmával sáfárkodni — ha hűnek találtatom a reám bízottakban, jutalmazzatok meg amaz elismerő nyilatkozattal „jól vagyon jó, és hív szolgám"; — ha pedig „haszontalan rosz szolgának" bizonyúlnék, zárjatok ki bizalmatokból a *„külső sötétségre!"*

„A reménység Istene töltsön be titeket minden örömmel és békességgel a hit által, hogy reménységgel bővölködjetek a Szentlélek ereje által!" (Róm. XV. 13.)

Annak a jóságos Atyának pedig, akinek most kérem kegyelmét, várom segedelmét az én munkámra, — „aki végtelen bőséggel mindeneket megcselekedhetik, feljebb hogy nem mint kérjük, vagy elménkbe befogjuk, a mi bennünk munkálkodó erő szerint, — annak dicsőség legyen az anyaszentegyházban a Krisztus Jézus által, minden időben és mind örökkön örökké. Ámen.

Az adóügyi vitás kérdéshez.

(E. T. III. tc. 8., 10. §).

Kissé szokatlannak tartom ugyan azt az eljárást, hogy egy esperesnek egy másik esperes által kért bizalmas véleménye egyházmegyei közgyűlés által hivatalos tárgyalás, bírálat és cáfolat tárgyává tétessék, de mivel ez a szokatlan dolog a felsőzempléni nagytiszteletű egyházmegye közgyűlése, illetőleg annak papi főjegyzője részéről megtörtént, kötelességem, hogy idevonatkozó megjegyzéseimet, lehető rövidséggel, én is előadjam.

Mikor én felsőzempléni kollegám megkeresésére az E. T. III. tc. 8. és 10. §-aira vonatkozólag véleményemet kifejtettem, a törvényt egyáltalában nem magyaráztam, mert hiszen a törvénymagyarázás az I. tc. 8. §-a szerint a zsinat kizárólagos joga és kötelessége. Ennélfogva azt hiszem, megállapíthatjuk, hogy P. M. főjegyző ezen állítása: „R. K. törvénymagyarázata semmiféle alappal nem bír", valóban alapnélküli, mert R. K. a törvényt nem magyarázta, amennyiben nem is magyarázhatta.

Továbbá egész őszintén kijelentem, hogy én ama véleményem megirásakor a zsinati naplóban egyáltalában nem kutattam, mert teljesen elégségesnek láttam az illető törvényszakaszok betüit és szellemét figyelembe venni. Egy percre sem tagadtam, hogy „az egyházi tisztviselők minden az egyháztól élvezett javadalmuk után egyházi adót tartoznak fizetni," de különbséget kellett tennem az egyházi adó és a specialis papi- és tanítói fizetés közt, amennyiben ez utóbbi nem az egyházi adó összegében, nem azzal együtt, hanem külön vettetnék ki, és ezt a különbségtételt úgy az elmélet, mint a gyakorlat nemcsak megengedi, de követeli is. Ahol a III. tc. 13. §-ában foglalt adókulcs van használatban, ott a papnak és tanítónak külön teljesítendő fizetésről szó sem lehet, mert mindenki — a pap is, a tanító is — megfizeti a ráeső személyi és vagyoni adót; ahol pedig *tulajdonképeni egyházi adó nincs*, hanem csak a lelkészi és tanítói fizetést vetik ki a hívek közt, ott, véleményem szerint, ma sem tartozik a pap és tanító egymásnak fizetni, nemcsak azért, mert ez a legnagyobb igazságtalanság lenne a taní-

tókkal szemben, hanem azért se, mert ezt a 8. §. utolsó bekezdése kifejezetten egyáltalában nem rendeli el.

P. M. főjegyző nemcsak ösmeri, de idézi is a Fejes István és Sütő Kálmán zsinati felszólalásait, kik az enyémmel teljesen megegyező álláspontot foglalták el; azt is tudja és idézi, hogy Fejes Istvánnak az én véleményemmel teljesen azonos indítványa csakis elnöki szóval lett mellőzve a zsinaton — s mindezek után és ezek ellenére azt állítja, hogy „a R. K. által felállított adózási elméletről soha senki egy szót sem szólt a zsinat egész működése alatt."

Őszintén megvallom, hogy az érvelés, következtetés és bizonyítás ezen módjára szavam nincs, azon legfeljebb csodálkozni tudok. Qui multum probat, nihil probat! *Révész Kálmán.*

A Pesti Hirlap újabb támadása a sárospataki főiskola ellen.

A mult télen, amikor Zoványi Jenőnek a főiskolai igazgató-tanács és a püspök úr megsértése miatt indított fegyelmi ügye a delegált dunamelléki e. ker bíróság elintézése alatt állott, a főtárgyalás napján egy fulmináns cikk jelent meg a Pesti Hirlapban (1908. évi febr. 14-én), mely a sárospataki főiskolát, mint „pusztuló" főiskolát tünteti fel, amelyben (valamint a tendencia leplezése végett idevont debreceni főiskolában) az előljáróság zsarnoki önkénynyel uralkodik, a „jelesebb" tanárokat sorra kiüldözi s a főiskolát az anyagi tönk szélére igyekszik juttatni. Lapunk f. é. 8. számában kimutattuk, hogy ez a cikk egyszerűen *hangulatkeltés céljából* iratott, hogy Zoványi Jenőnek előrelátható elítéltetését szebb szinben tüntesse fel s esetleg a bíróság tagjait is enyhébb felfogásra birja, evégből epébe mártott tollal, a tények elferdítésével s valótlan állítások halmazával ront a főiskolának, nem törődve annak és az előljáróságnak tisztességével.

Most, hogy Zoványi Jenő ellen újból fegyelmi eljárás indittatott s úgy látszik Z. titkos barátja és prókátora ismét sejti az „ügy" kedvezőtlen s talán ránézve végzetes eredményét, az álnevű cikkező ismét előáll s a „*Pesti Hirlap*" október 22 iki számában „*A Zoványi ügy és a sárospataki főiskola*" cimmel újabb ádáz rohamot intéz a sárospataki főiskola tisztes falai ellen s a journalistica hatalmát jól ismerve, igyekszik a közvéleményt a főiskola *ellen* hangolni s Zoványit, mint a véleményszabadság üldözött mártirját feltüntetni, nyilván azzal a célzattal, hogy a bíróság tagjait ismét enyhe ítéletre ösztönözze, mert a cikk vége egyenesen a bírósághoz fordúl s őket Luther bölcs szavaival figyelmezteti, hogy az „eretneket iratokkal és nem tűzzel kell megcáfolni".

Bármennyire elítéljük a Pesti Hirlapnak velünk szemben immár több izben tanusított eljárását, midőn hasábjait a hazai tanügy egyik ősi és mindig tisztes oszlopa ellen ily tendenciozus támadások s alaptalan vádaskodások céljaira átengedi anélkül, hogy előbb hiteles uton meggyőződött volna azok valóságáról s bármennyire kellemetlen és visszariszató az ilyen ferdítő és gyanusítgató cikkel szóba állni, mégis kénytelenek vagyunk olvasóink tájékoztatására s az ismét oly méltatlanúl meghurcolt főiskola védelmére az említett cikk ténybeli tévedéseit és ferdítéseit bemutatni és visszautasitani. Lássuk ezeket pontonként.

1. A cikk bevezetésül, hogy minő „válságos helyzetben" van a sárospataki főiskola (a *debreceni* most már úgylátszik túlélte a bajt), felhozza, hogy: *a tanintézet legjelesebb tanárai, mint Tüdős Isiván, Horváth Cyrill, Székely György, Meczner Sándor egyre másra válnak meg az ősi tanintézettől s kisebb rangú és kevesebb javadalmazású állásokkal cserélik fel tanszéköket*, amely megdöbbentő jelenség önmagában is egészségtelen állapotokról tesz tanuságot, amelynek magyarázatát és szanálását joggal kívánhatja a hazai művelt közvélemény." Legyen szabad ez állításból először is azt kijavitanunk, hogy az említett „legjelesebb" tanárok közül Tüdős István nem „kisebb rangú" és „kevesebb javadalmazású" állásra ment el, hanem a kerület egyik *legelőkelőbb* és a tanári állásnál *jobban javadalmazott* lelkészi állását foglalta el. S épen rendes dolog nemcsak protestánsoknál, de katholikusoknál is, hogy a jelesebb theol. tanárokat az előkelőbb egyházak igyekeznek lelkészeikül megnyerni, ahonnan könnyebb az esperesség, esetleg püspökség elnyerése is. Hát Raffay Sándornak a budapesti ev. egyház lelkészévé választása már „aggasztó tűnet" a pozsonyi ev. theologia állapotára? A másik 3 tanár szerintünk is kisebbrangú állásra távozott el, de mindeniknek az elpályázása oly egyéni okok miatt történt, amiknek feszegetését épen az illetők iránti tisztelet tiltja. Nagyon kiváncsiak volnánk, vajjon szivesen veszi-e pl. Székely György, hogy az ő elmenetelét is a „Zoványi ügy" javára magyarázzák s mit szólna arra, ha azt kérdenők tőle, ki volt az, aki két évi igazgatósága alatt legtöbb kellemetlenséget szerzett neki, kivel volt legtöbb baja és összeütközése? Nemde épen Zoványi Jenővel.

2. A cikk érdemleges része a Zoványi ellen legutóbb indított fegyelmi üggyel foglalkozik. A Kálvin emlékének megsértése cikkíró szerint csupán ürügy arra, hogy „*az egyházkerület koryfeusai*", a „*vádaskodók*", Zoványit lehetetlenné tegyék és „a jeles egyháztörténészt" a főiskolából eltávolítsák. Az pedig „önmagában véve hallatlan dolog, a protestáns egyházak történetében", hogy valakit irodalmi működéséért üldözzenek. „Zoványi bűne" mindössze az, hogy „Kálvin alakját szigorú kritika tárgyává tette". E miatt fegyelmi eljárást indítani nem egyéb, mint a prot. véleményszabadság lábbal tiprása, ami ellen tiltakozott már a pozsonyi ev. theologia tanári kara, és Harnack Adolf berlini theol. professor is. „Szomorú tényként kell konstatálnunk, mondja a cikk, — hogy a tiszáninneni ref. egyházkerület, vagy jobban mondva Zoványi személyes ellenségei nem hallgattak ezen intő szózatra, aminek folytán épenséggel nincs kizárva az a botrányos lehetőség, hogy egy magyar tudós, az annyit hangoztatott *protestáns véleményszabadság lábbaltiprásával* meg fog fosztatni állásától s családjával együtt ki fog vettetni azon iskola küszöbe elé, amelynek *évek hosszú során át (?) lelkes és tanítványaitól hőn szeretet professzora volt*".

Hát erre a fővádra voltaképen nem nekünk kell felelnünk. Sub judice lis est. Bírói elintézés alatt álló ügyről, az elintézés előtt nem illik ugyan tárgyalni, mert akár pro, akár contra szólunk, a bíróság illetéktelen befolyásolásának gyanújába keveredünk, de legyen szabad a cikkiróval szemben nekünk is „konstatálnunk", hogy a Zoványi Kálvin-kritikáját nem a tiszáninneni ref. egyházkerület, hanem az *Egyetemes Konvent* fedezte fel s az botránkozott meg először rajta és az egyetemes konvent tette le az egész ügyet a mi kerületünkhöz, mint amely a Warga-féle egyháztörténeti művet átdolgoztatta és kiadta. Legyen szabad továbbá konstatálnunk, hogy Zoványi nemcsak kritika tárgyává teszi Kálvin

alakját, amit mások is (így Warga L. is) megtettek és joggal megtehettek, de kétségbevonja az ő *reformátori* mivoltát s oly kicsinylő lenézéssel, oly megvető otromba hangon szól róla, mely minden őszinte *kálvinista* embernek arcába kergeti a vért.

Hogy a pozsonyi ev. theologia Zoványi mellé állt, ezt igen szépen megmagyarázza az a körülmény, hogy Z. az ő „Függelékében" Kálvinnal szemben Luthert tünteti fel világreformátornak. Ugyan, ha Zoványi lutheránus theol. tanár lenne s mint ilyen Luther reformátorságát kétségbevonta és lebecsmérelte volna, vajjon egy lutheránus theologiai tanárhoz illőnek minősitette volna-e ezt a pozsonyi ev. theologia? Tessék csak higgadtan és objective megfigyelni és distingválni. A véleménynyilvánítási szabadságot sem a tiszáninneni ref. egyházkerület, sem az egyetemes konvent absolute nem akarja „lábbaltiporni", sőt korlátozni sem, legkevésbbé egy tanárral, a tudomány munkásával szemben s ha Zoványinak úgy tetszik, írhat bármit akár Kálvinról, akár a Jézus Krisztusról, — de ezt oly hangon, oly modorban előadni, amint az egy komoly tudóshoz s főleg egy *theologiai tanárhoz* illő és nem kelt közmegbotránkozást. Hiszen Warga Lajos is erősen megbirálta Kálvint, de az ő kritikáján senki sem botránkozott meg, míg a Zoványi pamflet-stílü nekirohanása felháborította a kálvinista világot. Ha pedig vaiakinek egyáltalán nem tetszik a kalvinismus, tessék ennek következményeit is levonni. Mint katholikus, vagy mint zsidó, becsmérelheti kedve szerint Kálvint és a kálvinismust, de mint egy ősi *kálvinista* tanintézet tanára talán csak köteles tiszteletben tartani a kálvinista egyház közfelfogását. Sunt certi denique fines.

Tökéletesen igaza van Harnacknak, hogy tudományos vitákat a tudomány mezején kell megvivni s nem személyes üldözéssel. Lapunk eléggé hosszasan s a legszélesebb körü utánjárással, a legjelesebb protestáns theologiai irók megszólaltatásával igazolta, hogy a Zoványi által rajzolt Kálvin-kép „*ferde, igazságtalan* és *hamis*". Mivel cáfoljuk meg mással az ő ellenkező *véleményét*, mint a protestáns tudományos közvélemény felhívásával. A kérdés „tudományos" része tehát szerintünk el van intézve A „személyi" oldal nem a mi dolgunk, a felettes hatóságoké. Ehez nem szólunk. De erélyesen és önérzettel tiltakozunk az ellen a gyanusítás ellen, mintha itt Zoványi ellen valami „személyes üldözés" folyna.

Ugyan *ki az oka annak, hogy Zoványi immár hetedízben áll fegyelmi eljárás alatt?* Hogy mindenütt, ahol hivatalaskodott, Kolozsvárt is, Tiszaföldvárt is és Sárospatakon is fegyelmi ügyei akadtak? A kolozsvári, a tiszaföldvári egyház és a sárospataki főiskola volt csak a bűnös, és Zoványi J. az ártatlanság üldözött báránya mindig és mindenütt? Hiszen a dunamelléki egyházkerület fegyelmi bíróságának legutóbbi ítélete is, mellyel Zoványi és az ő fegyvertársai bizonyára meg voltak elégedve, világosan kifejezi, hogy Z. J. egyházi élete „a folytonos összeütközések láncolata". Aki szelet vet, vihart arat. Ha ő nem hívná ki maga ellen az „üldözést", ugyan ki és miért bántaná az ő „személyét". Persze az ő igazsága szerint neki szabad „*a főiskola gazdasági életében divatozott visszaéléseket leleplezni*" (a cikk egyik kitétele), amely „visszaélések" *nem létezését* az egyházkerület ismételten és jogerősen megállapitotta, neki szabad közvetlen és felettes előljáróságát sértegetni, de ha őt ezek miatt megtorlás éri, az már személyes üldözés.

3. A cikk befejező része, hogy minél nagyobbnak tüntesse fel a főiskola válságos helyzetét s minél élénkebben ecsetelje a Zoványi „üldöztetését", az egész *református egyházat reakciónárius tendenciákkal* vádolja meg. Ennek egyik példája az új zsinati törvény, mely szerint „a ref. tanintézetek tanárai csak református nőt vehetnek feleségül". Ez szintén oly korlátozása a házaságkötési szabadságnak, „aminőt egyetlen művelt állam sem ismer".

„A Zoványi eset is egyike úgy látszik, a *református reakcionárius* irány tüneteinek hacsak a *józan közvélemény* utját nem állja ezen irányzat érvényesülésének. De különösen óvakodnia kell ez irányzat érvényre emelésétől a sárospataki főiskolának, amelyik, mint a jelek mutatják, szomoruan kell konstatálnunk, hogy a dekadencia utján van, *a nepotizmus aggasztó tüneteit tárja fel*, ami legutóbb abban is nyilvánult, hogy egyik jogtanári tanszéket *a törvény világos tilalma ellenére olyan személylyel töltöttek be, aki a doktori oklevelet felmutatni nem volt képes*, de ennek dacára, bár más, qualifikált pályázók is voltak, megválasztották, mert — fia a sárospataki főiskola egyik tanárának".

Erre a nagyhangu rémlátásra elég legyen csak annyit kijelentenünk, hogy az emlegetett „*református reakció*" reakció lehet a katholikusok szemében, a protestáns ember előtt azonban egyszerű önvédelem, amiben bizony kár, hogy régebben és nem erélyesebben jártunk el. A zsinati törvény csak felelet a gyermekek vallásáról szóló valóban reakcionárius állami törvény által nyiltan megengedett s a katholicizmus által alaposan ki is zsákmányolt lélekhalászatra. (Azt a kis ténybeli tévedést csak épen érintjük, hogy a tanárok nem csak ref., de ágostai hitv. nőt is elvehetnek).

A „nepotizmus aggasztó tüneteire" felhozott példához pedig legyen szabad azt a való tényt is megemlitenünk, (amit a cikkiró úr jónak látott elhallgatni) hogy az egyik jogtanári székre megválasztott rendkivüli tanár „sub auspciis regis" leendő felavatásra van felterjesztve a kolozsvári egyetem tanácsa által, mert összes vizsgáit és doktorátusait egyhangú kitüntetéssel tette le s ezek alapján, úgy a tanári kar, mint az igazgató-tanács — a többi pályázóval szemben — az illető fiatal embert óhajtotta megnyerni az állásra. Törvénysértésről pedig ez esetben csak az beszélhet, aki nem olvasta el az egyházi VI t.-c. 109. §-ának *negyedik* bekezdését, mely világosan azt mondja: „Rendkivüli tanároknak tekintendők azok is, akik a fentebb meghatározott képesítés (t. i. *doktori* és egyetemi magántanári) megszerzéséig rendes tanári székre alkalmaztatnak".

*

Ennyit a cikkről. A „Pesti Hirlapot" pedig arra kérjük, ne üljön fel, kellő utánjárás nélkül, az ily tendenciózus meséknek s egy ősi hazai tanintézetnek személyes védekezés céljából való kipellengérezéséhez ne nyujtson segédkezet. Ha pedig már közölte a támadást, adjon helyet a mi helyreigazító felvilágosításainknak is.

Szabó Endre emlékezete.

(Folytatás és vége.)

Ismét és ismét előkerülő kérdes, hogy az elmult évtizedekben, mikor a megélhetési viszonyok még egy oly provinciális városkában is, mint Sárospatak, felette megdrágúltak, miképen neveltethette gyermekét 5—600

forint jövedelméből a legtöbb református pap?! Szabó Endre volt ennek egyik fénylő példányképe. Mint nevelő s ezenkívül többeknek privátai órákat adó, pár száz forintot keres évenként és ezzel — mi többet ér minden anyagi haszonnál! — az iskolai előljáróság becsülését és méltánylását vívja ki.

Mikor iskoláit bevégezte 1861-ben, a II-ik gimn. o. tanára, Apáthy János elhalván, helyére az igazgatóság őt alkalmazta. De miután kápláni vizsgára is készült s miután főtiszt. Zsarnay Lajos mint megválasztott püspök miskolci pappá lett, így a theologián a paptan és morál előadó nélkül maradt, míg az ezen tanszékre megválasztott Kolos Dániel a külföldi akadémiákról hazajő, ő bizatott meg, hogy e két tantárgyból a theologusoknak hetenként pár órai előadást tartson. Ezek miatt a II-ik gimn. o. tantárgyai közül csak 3-nak a tanítását vállalhatta el, latint, számtant és történelmet. 1862. július havában a II-ik osztállyal nyilvános vizsgát áll, melyben 150-en voltak. — Nemcsak a közvetlenség, de a história szempontjából is lélekparancsolta szent kötelességemnek ösmerem idevonatkozó sorait a boldogúltnak szószerint adni vissza, mely így szól: „Ezen vizsgán kezdettől végig jelen voltak: Zsarnay Lajos püspök, Ragályi Károly algondnok és többnyire báró Vay Miklós főgondnok is és Zsindely István akkor preparándiai tanár. Nekem feltünt ez az előkelő figyelem. Okát megtudtam vizsga után. Felkértek a tanácsterembe, ahol jelen voltak báró Vay Miklós, Zsarnay Lajos, Ragályi Károly. Szépen leültettek, mire Zsarnay következőleg szólt hozzám. Szándékosan végighallgattuk tiszteletes úr vizsgáját a II-ik gimn. osztállyal. Meggyőződtünk róla, hogy szép készültsége van, melyre biztosan tovább építheti a tanári qualifikátiót. Van professornak való temperamentuma, azaz tapintatosan tud a fiukkal bánni, azért ezennel meghívjuk professornak, most ugyan a pataki II-ik gimn. o. tanszékét Tóth Miklós miskolci tanár foglalja el, tiszteletes úr pedig az ő helyére Miskolcra megy, de következő megfelelő tanári szék üresedése esetén azt önnek biztosítjuk. Mire én hálásan megköszönve a nagy bizalmat és kitüntetést, kijelentettem, hogy azt el nem fogadhatom, mert nekem nagy önmegtagadásba kerül a hanyag és rossz viseletű fiuk humanus kezelése s fegyelmezése. Ugyannyira, hogy ennek egészségi szempontból káros hatását tapasztaltam is. Különben a lelkészi pályára vonzódtam eleitől fogva. E nyilatkozatom az előkelő társaságban nagy meglepetést szült, de mert kiérzett belőle az őszinteség, meg is győzte az urakat."

Álljunk meg egy pillanatra az ő életének e legnagyobb forduló pontján s mérlegeljük magasabb szempontból — amint ő szerényen kifejezi: az őszinteség, valójában pedig a szentléleksugallta szavakat

Ha Isten választott embereinek képcsarnokába lépünk s látjuk ott Mózest, Jónást s az Urtól annyi sok nagy küldetésre kiválasztottat — és halljuk az őszinte mentség szavait: Uram! ne küldj engem oda, nem vagyok ékes szóló! Nem hisznek nékem!" vagy „Mit tehetek én gyarló ember egy egész nagy város nagy gonoszsága ellen!"... és aztán ha elgondoljuk az Istennek változhatatlan akaratát, mely szerint Mózes mégis csak népszabadító lesz! mely szerint Jónás mégis csak predikál Ninivé gonoszsága ellen!... Nem látjuk-é e képcsarnokban Szabó Endrének, az ungi református egyházmegye volt esperesének prófétai képmását? Vagy a hasonlathoz erősebb, határozottabb vonásokat kívántok?... Mózes, Jónás, kitérni óhajtottak a nagy küldetés elől, mert érezték, hogy ők is emberek. De épen azért, mert emberek valának, megaláztatásuk után következett felmagasztaltatásuk. A mi választottunk nagy hivatása alóli mentsége, — miként hallottuk, ez volt: „Nékem nagy önmegtagadásba kerül a hanyag és rossz viseletű fiuk humánus kezelése" — és szólott az Úr: „Mostan pedig megalázlak tégedet, légy ember! hogy ha majd felmagasztaltatol, az ítélőszékben se feledd, hogy ember vagy! — És járnia kellett haláláig az önmegtagadás kálváriáját. — — De térjünk vissza s kísérjük nyomon földi pályafutását.

1862. szept. elején nagy rábeszélésre Mikóházára megy nevelőnek Komáromy László két gyermekéhez s bekebelezteti magát mint segéd-lelkész Abaujba is Ungba is. 1863-ban Csicserbe jön káplánnak atyjához, ki 1861-től már esperes. Három évig van atyja mellett. 1866. tavasztól—1868. tavaszig a bátfai egyházban végzi a segéd-lelkészi teendőket Csuri György mellett. 1868-ban Palágyba rendeli az egyházmegye helyettes lelkésznek, hol az elaggott lelkész, Jakabfi István rövid időn elhalván, még azon évben palágyi lelkésszé választatik. 1869. őszi egyházkerületi gyűlésen szenteltetik pappá. Már a következő évben az ungi egyházmegye aljegyzői tisztségre emeli. Majd bési lelkésszé választatván, 1875-ben a bési parochiába költözik, hol saját szavai szerint az a ránézve nem szerencsés kitüntetés éri, hogy 1881. júniusában a nagykaposi választókerület országgyűlési képviselővé választja. „Tudta az egész kerület — mint önéletrajzi adataiban írja, — hogy én tiltakoztam a jelöltetés ellen, de erőszakkal, valóságosan kézen fogva tett fel a fogatra és vett le róla a párt intelligentiája, mikor a programm-beszéd megtartására valósággal fogva vittek."

Bizonyára szép, sőt magasztos lehetett ama jelenet, mikor a szerénységében elvonúlt egyszerű falusi pap a szeretet és bizalom által oly fényes felmagasztaltatást nyer!... Óh pedig ez a felmagasztaltatás is csak az ő kálváriájának vala egyike! 1884-ben újabb kitüntető bizalommal fordúl felé az ungi egyházmegye, megtisztelvén a főjegyzői tisztséggel. És hogy záradékúl ismét saját szavait idézzem, melyek ha különösen övéivel, szeretteivel vannak kapcsolatban, oly igaz érzelemmel szívhez szólók, így fejezi be életrajzi adatait: „1886-ban nősültem meg, feleségül vevén velem egykorú, nem távoli rokonomat, Pandák Máriát, kivel immár 21-ik éve hordozzuk a gondviselés által megjelölt utakon a ránk mért kötelességek terhét. B. e. atyám Szabó András csicseri lelkész s ungi kiérdemült esperes 1887. márciusban elhalván, a csicseri egyház által egyhangúlag megválasztatván, 1888. tavaszán ezen állomást elfoglaltam. 1890. év őszén Ágteleken az őszi egyházmegyei gyűlésen foglaltam el az ungi egyházmegye esperesi hivatalát, — azóta az egyházmegye e tisztre ismételten már két cikluson választott meg." — Tagja volt 1890-től a sárospataki főiskola igazgató-tanácsának, a lelkészvizsgáló-bizottságnak, 1891. és 1902-ben a zsinatnak, a vármegye törvényhatósági bizottságának, közigazgatási bizottságának, állandó és központi választmánynak és még egy pár bizottságnak, melyekre nézve bizonnyal nem céltalan megjegyzése, hogy „az esperesség sok munkát, nagy figyelmet igényel, az ítélő erő éber működése, a kormányzati tapintatnak a törvény szigorával való kibékítése, a szellemi és fizikai tehetséget igen igénybe veszik. A vármegyei tiszteleti megbizatásokban a 25 kilóméter távolságra való gyakori és kellemetlen időben utazás fogyasztja az erőket s így kivált az 1906. év decemberétől érzem erőim rohamos fogyását s érzem, hogy a polgártársaim s egyházam által nagy kitüntetésekkel rám rótt kötelességek számon kérésének ideje rohamosan közeledik, amikor nekem nincs más

mentségem, mint ez: „Uram! a lélek kész, de a test erőtelen volt!"

Az önéletírás eme záró szavai tehát úgy a csicseri lelkészség, mint az ungi egyházmegyei kormányzóságra vonatkozólag csak a puszta tényállást jegyzik fel. Előttünk, kik olyan jól ismertük őt, egészen természetes ez. Tiszta, világos volt előttünk ez élet, e pályafutás. Mint ifjú, mint segéd-lelkész nagy szorgalommal képezi magát s halad tovább-tovább az ismeretek mezején. Mint lelkész, gyülekezetének tagjait nemcsak a szellemiekben, de az anyagiakban is öntudatos biztos alapra jutni segíti, munkálja. Az ő szellemének és munkájának nyomain az egyházaknak anyagi állapotában nem visszaesés, de biztos alapra helyezkedés tapasztalható mindenütt. A nagy Kálvin lelkétől áthatva nagy veszedelemnek tartá úgy az egyes egyénre, mint az egyházakra, ha anyagi gondok nyügözik le, főleg ha adósságnak terhe nyomja. Igy viselt ő gondot a nyájról, melyben a szentlélek vigyázóvá tette, nemcsak szűkebb körében pedig, hanem úgyis, mint az ungi református egyházmegye kormányzását 18 évig bölcsen intéző esperes.

Ez! ez volt az ő élet-missiójának Isten keze által kijelölt pontja, melyre a szó valódi értelmében praedestináltatott. Mély tudománya fényt áraszt, miként a fényes nap. Szakadatlan munkássága áldásos, mint a termékenyítő eső és harmat. Bölcs ítéletei: a próféták ítélete, áthatva a krisztusi szeretettől. Egész élete — még emberi gyarlóságaival is, — a maga egyszerűségében magasztos, miként a szent természet. Igy, — így viselt ő gondot Isten anyaszentegyházáról . . . Önmagáról pedig . . .? Úgy, hogy még az útnak göröngyei, a pályafutás úgylátszó akadályai is mind a lélek tökélyesbítésének lettek ő nála eszközei Istennek kegyelme által.

Nagy lélek vala! Kiválasztott edénye voltál az Úrnak. De a lélek sárházának össze kellett omolni; mert az Úrnak hatalmas karja teremt és ront. Ámen.

Németh Péter.

IRODALOM.

* **A vallás gyümölcse.** Irta *Opzoomer K. V.* A harmadik kiadás nyomán a holland eredetiből magyarra fordította *Dr. Nagy Zsigmond.* („Házi Kincstár," IX. kötet). Budapest, 1908. 161. lap. Ára 2 K. A M. Prot. Irod. Társaság „Házi Kincstár" című vállalata a nagy holland tudósnak, Hollandia XIX. századi legnagyobb gondolkozójának Opzoomer Kornél Vilmosnak fiatal utrechti egyetemi tanár korában, 1848-ban tartott beszédeit adja f. évi illetményül. Bár 60 esztendő telt már el e beszédek megírása és elmondása óta, az idő vasfoga mit sem ártott azoknak, az avúlás semmi nyoma rajtok; oly frissek, elevenek, közvetlenek, mintha csak most mondotta volna el őket nagyhírű szerzőjük. A könyv minden lapján látszik, hogy tudos szerző írta, a ki otthon van a vallás, a philosophia, a történelem, a művészetek mezején, a ki ismeri a philosophiai problemákat s mégis, ez nem tudományos mű, hanem a szó legnemesebb értelmében vett vallásos elmélkedések, fejtegetések lépnek ebben elénk. A mű célja annak a tételnek fejtegetése, kimutatása, hogy a vallás és az erkölcs a legszorosabb összeköttetésben áll egymással, hogy *az erény a vallás gyümölcse.* Az egyes beszédek tárgya a következő: 1. Az erény elve; 2. Közönyös cselekedetek, fölösleges erények; 3. Az erény célja; 4. Az erény segédeszközei; 5. A megtérés; 6. Az erény diadala. Nem képzelünk művelt családot, melynek férfi- és nőtagjai egyaránt lelki haszonnal, élvezettel, épüléssel ne olvasnák e derék könyvet, melynek könnyed, szép, magyaros nyelvéért elismerés illeti a fordítót.

* **Lic. G. Pfannmüller: Gesus im Urteil der Jahrhunderte.** (Leipzig, B. G. Teubner, geb. 5. Mk.) A 15. képpel díszített mű azokat az érdekesebb és nevezetesebb felfogásokat, fontosabb nyilatkozatokat ismerteti a melyek a theologia, phiolosophia, irodalom, művészet kiválóbb képviselőinél, Jézusra vonatkozólag, a legrégibb időktől a mai napig, találhatók. A szerző, bámulatos széleskörű olvasottság és tanúlmány alapján, első sorban mindig világos és magvas jellemzését adja a különböző korszakok vezető szellemei felfogásának, azután íraiaikból vett szemelvényekkel illustrálja, hogy mint vélekedtek Jézusról; a szemelvények közt a költészet is gazdag és értékes mutatványokkal van képviselve. A függelékben „A művészet Krisztus-képe a századok folyamán" című vázlat mellett, igen áttekinthető és tartalmas irodalmi tájékoztató, végül névmutató foglal helyet. Az érdekes, tartalmas mű becses adaték Jézus nagyságának, a századok folyamán gyakorolt hatásának megismeréséhez.

* **A társadalom védelme a közveszélyes bűntettesek ellen.** (Büntetőjogi Értekezések. I. füzet, 1908. május hó, ára 60 fillér; II. füzet, 1908. szeptember hó, ára 80 fillér.) Budapest, Hornyánszky V. könyvnyomdája. 1—65, 69—165 lap. A nemzetközi büntetőjogi egyesület magyar csoportja. 1907. november 8-án, december 10-én és 17-én, továbbá 1908. január 8., 9. és 10 én, végre január 23. és 24-én tartott ülésein, a következő — az egyesület központi választmánya által kitűzött — kérdés megvitatásával foglalkozott: „Hogyan lehetne a bűntettesek bizonyos csoportjaira nézve a közveszélyesség fogalmát tenni az eddig majdnem kizárólag alkalmazott büntetendö cselekmény fogalma helyébe? A vitában 19 előkelő büntető jogász és elmegyógyász vett részt, köztük Schwartzer Ottó, Moravcsik Ernő, Balogh Jenő, Pekáry Ferenc és Finkey Ferenc kartársunk is. A fent címzett 2 füzet, bevezetés és általános tájékoztatás után, részint szószerint, részint bő kivonatban közli az elmondott beszédeket. *Dr. Finkey Ferenc* kartársunk, beszédje végén (38—57 lap.) a következőkben foglalta össze álláspontját: A magyar csoport kifejezi, hogy a közveszélyesség fogalmát, a bűntettesek bizonyos csoportjaira, csupán a büntetendő cselekmény vagyis a bűntettes által megtámadott jogi érték mellett, mint a tettessel szemben alkalmazandó büntetés vagy egyéb kényszerintézkedés *egy további alapját* helyeselheti. E végből óhajtja, hogy 1. az üzletszerű nagy bűntettesek, az üzletszerű kisebb-bűntettesek, a hasonló cselekményekbe hasonló motivumokból többször visszaesők, továbbá a korlátozott beszámítási képességűek közül azok az állandóan kóros állapotúak, a kik büntetendő cselekmények elkövetésére hajlandósággal bírnak, nemkülönben a hívatásos dologkerülő csavargók, az iszákosságból bűntetteket elkövetők és a fiatalkorú bűntettesek legsúlyosabb csoportjainak büntetőjogi szabályozásánál a törvényhozások a közveszélyességet, mint az illetők ellen alkalmazható szigorúbb büntetés vagy különös kényszerintézkedések egyik föltételét állapítsák meg; 2. a visszaesés és az üzletszerű bűnelkövetes, a korlátozott beszámítási képesség, a csavargás és a koldúlás, az iszákosság és a gyermekeriminalitas kérdései külön törvényekben vagy a B. T. K.-ekben akként szabályoztassanak, hogy az illető bűntettesek részéről a jogrendet és a társadalmat fenyegető veszélyek minél kevesebbre szállíttassanak."

* **Erzsébet királyné és az irodalom.** Irta *Kelemen Béla.* Székesfehérvár, 1908. Ára 80 fillér. E csinos

kiállítású 62 lapra terjedő füzet, melyet szerzője — a székesfehérvári állami főreáliskola igazgatója — eredetileg iskolai felolvasásnak készített, új oldalról mutatja be dicsőült királynénkat: mint az irodalom és művészet barátját, mint költői lelkűletű, emelkedett gondolkozású, művészi érzékű, nagy olvasottságú asszonyt, a ki összhangot teremtett maga körül, mert belső világának is az összhang volt főeleme. A mű 4 fejezetre oszlik: 1. Ifjúkori benyomások. 2. Magyar írók 3. Idegen írók. 4. Homér világában. A szeretettel, költői kedéllyel írt mű nagyon szép adalék Erzsébet királyné jellemzéséhez.

* **A magyar helyesírás kis szótára.** A hivatalos iskolai helyesírás alapján szerkesztette *Kelemen Béla* állami főreáliskolai igazgató. Budapest, Atheneum kiadása, 1908 Ára 60 fillér. A derék könyvecske jóravalóságát mutatja, hogy pár év alatt már 3-ik kiadás vált belőle szükségessé. Tanulóknak, de másoknak is, kik a helyesírás bonyolult kérdéseiben nem tudnak könnyen eligazodni, hasznos szolgálatot tehet. Függelékül (160—172 lap.) a helyesírásra vonatkozó szabályokat közli.

* **Protestáns Temetési Énektár.** Szerkesztette *Stiglicz Albert.* Második, javított kiadás, kiadja *Kovács Gyula* nagybányai könyvkereskedő.

Igazán zavarban vagyok, midőn e könyvet kezembe veszem. Nem bírom megállapítani: *közhasználatra* adatott-e ki e, már első kiadása alkalmával is elég széles körben megbotránkozást keltett könyv, vagy azért nyomatták ki talán másodszor, hogy szép és új példányokban helyezhessék el az ország *múzeumaiban?* Ha az első eset áll, akkor e merénylet ellen a magyar protestáns ének, közelebbről pedig a *temetési ének-ügy* nevében hangosan tiltakozunk. Hát hol aludt Stiglicz úr az alatt a 24 hosszú esztendő alatt, mely „műve" első kiadása óta lepergett, hogy még annyit sem szítt fel a kor eszméiből, hogy ma már a halottakat 4—5—6 strófás versekben dikcióztatni, velök a lant húrjait Hazai Verai Jánost is megszégyenítő módon pengettetni: ha nem is tökéletlenség, de legenyhébben szólva: *ízléstelenség.* Jó *Novák Lajos* így hát hiába vágta ki az új ösvényt, mert im nyomába lép nem követni, hanem a jelzett utat betemetni, a hajdankor gyermeke ordas kapájával s ha a *ma* fiának éles szeme nem volna, bizony, könnyen eltéveszthető volna az egyedül helyes út. Szerencse, hogy a rossz kapa gyenge kézben van s így a temetési ének-ügy Geniusának haja szála sem fog meggörbülni. Magunkat és olvasóinkat tiszteljük meg akkor, midőn ez „Énektár" részletes ismertetésébe nem bocsátkozunk. Végezetre őszinte sajnálatunkat fejezzük ki a jobb művekre érdemes, aubiciózus kiadónak, aki ez egyszer talán akaratlanúl is megfeledkezett amaz egyik fontos üzleti elvről, hogy az anyagi haszon koronája: az *erkölcsi* siker. (Ifj. F. B.)

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Bizalommal kérjük lapunk t. olvasólt, hogy a hátralékos és a folyó évre szóló előfizetési díjakat beküldeni méltóztassanak. A nyomdai költségeket minden hó 1-én fizetnünk kell s ebbeli kötelezettségünknek csak úgy tehetünk eleget, ha t. olvasóink az előfizetési díjakat idejekorán szívesek beküldeni. A hátralékosok száma — be kell vallanunk — igen nagy.

— **Gyászhírek.** Két agg érdemes munkása hunyt el a közelebbi hetekben ref. egyházi és iskolai életünknek: *Végh János,* berkeszi lelkész szept. 30-án 81 éves, és *Tóth József,* a debreceni kollégium nyug. mennyiségtani tanára okt. 9-én, 86 éves korában. Utóbbiban a debreceni kollégium nagytudományú puritán hazafias érzésű, közszeretetben álló tanárát siratja, aki 46 évi tanári működés után 1900-ban vonult nyugalomba. Áldott legyen a két kifáradt vándor emlékezete.

— **Gyűlések.** Az egyetemes konvent dec. 8-án, a dunamelléki ref. egyházkerület okt. 23—25-én, a tiszántúli ref. egyházkerület nov. 17- 19-én fogja őszi közgyűlését megtartani; ez utóbbi egybe lesz kötve a néhai Kiss Áron püspök felett tartandó emlékünnepéllyel és az új püspök beiktatásával.

— **Az Új Vay-Mocsáry** alapítvány állandó bizottsága mély tisztelettel és bizodalommal kéri mindazokat a t. egyházközségeket, továbbá t. lelkész és t. világi urakat, akik az *Új Vay-Mocsáry alapítvány* részére a gyűjtő íveken bizonyos összeget voltak kegyesek felajánlani, hogy a felajánlott összegnek a folyó évre szóló részletét a főiskolai pénztári hivatal címére beküldeni méltóztassanak.

— **Adó-e vagy csak adomány?** Többen érdeklődtek egyházkerületünknek a *Lorántfy Zsuzsánna-egyesület* kérelmére hozott határozata iránt s már maga az a hír, mintha az egyh.-kerület *adót* vetett volna a gyülekezetekre, tiltakozásra bírt egyeseket s törvénytelennek ítélték az egyházkerület határozatát. Megnyugtatásul és tájékoztatásul — némelyek kívánságának teljesítéseképen is — ideigtatjuk az egyházkerület hitelesített határozatát, amelyből szembeszökő ugyan az ügy iránti nagy jóakarat, de egyúttal az is világos, hogy az egyházkerület csak *adakozásra* hívta fel az egyházközségeket, az espereseket pedig csak az *adományok összegyüjtésére,* nem pedig a *kivetett adó behajtására.* Igaz — amit egyesek írnak — hogy magunknak is sok a szükségünk, de az apácaság munkáinak protestáns formákba öntése — ez is szükséges dolog. Vajha megértenők az idők intelmeit! A határozat egészben véve a következő:

> „A *Lorántfy Zsuzsánna-egyesület* vezetősége egyházkerületünk hathatós pártfogását kéri az egyesület által ref. diakonissák kiképzésére építeudő kórház érdekében. Az építendő kórházban próbatestvérek fognak kiképeztetni, evangyéliomi nevelésben részesülni, hogy aztán onnan az intézmény fejlődésével, a vidéki gyülekezetek körében is áldásos munkát végezhessenek. A tervbevett kórház épitését azonban az egyesület csak úgy viheti keresztül, ha ahoz minden gyülekezeti tag legalább 2 fillér adománnyal járul. Kéri, hogy egyházkerületünkben ez a 2—2 fillérnyi adomány minden ref. vallású egyén után a legalkalmasabb módon és időben összegyüjtessék.
>
> Egyházkerületi közgyűlésünk felhívja a területén fekvő egyházközségeket, hogy erre a rendkívül fontos célra a gyülekezet lélekszámának megfelelő összeget juttatni szíveskedjenek akár házankinti gyüjtés útján, akár — ha tehetik — a saját pénztárukból. Az espereseket pedig megbízza, hogy az összegyüjtött adományokat a gyülekezetekből az egyházlátogatók útján szedessék be s ahol az adomány a lélekszámon alól maradna, ott annak kipótlására az egyházlátogatók buzditsák a gyülekezeteket".

— **Gróf Apponyi nyilatkozatai.** Gróf Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter október 18-án Jász-

berényben tartott beszámoló beszédjében. a tárcája körébe tartozó egyházi és oktatási kérdésekről következőleg nyilatkozott:

„Tárcám költségvetése, melyet 53 millióval vettem át, most a 90 milliót közelíti meg. Készen van az 1898. évi *kongrua* törvény novelláris módosításáról szóló javaslat, mely ama törvény határozmányait, az állampénztár minimális megterhelésével a katholikus lelkészekre kiterjeszti és egyszersmind annak némely feltünő hiányosságát orvosolja; ép úgy készen van a *katholikus autonomiának és a protestáns egyházak dotációjának* becikkelyezésére vonatkozó javaslat, mely utóbbi az 1848. XX. t. c. 2-ik §-ának teljes érvényesítését is biztosítja. Ezekkel azonban e törvény 3. §-ának végrehajtását befejezettnek nem tartom, hanem egyidejüleg megindítani szándékozom a *lelkészi kongruának méltányosabb alapokra fektetett általános rendezését*, az állam pénzügyi ereje által elénkbe szabott korlátok közt. Ezeknek az ügyeknek az átmeneti korszak alatti keresztülvitelét *becsületbeli kötelességemnek tartom*. Igen behatóan foglalkozom továbbá a *protestáns theologiai fakultásnak egyetemi keretben* való felállításának, valamint a *zsidó vallás szervezetének* kérdéseivel és egyáltalán mindazon jogos kívánalmakkal, amelyeket az egyházak a paritásos állammal szemben támaszthatnak. Szigorúan ragaszkodom mindenben a jogegyenlőség elvéhez és így mindezen intézkedésektől bizton várom a *vallási béke* fentartását és beláthatatlan időkre való megalapozását. E bizalmamat nem ingatják meg a békétlenségnek itt-ott mutatkozó jelenségei. Mert, ami tárgyi alapja lehet a fölmerülő nyugtalanságnak, azt mindig kész vagyok teljes elfogulatlansággal megvizsgálni és annak elháritására tőlem telhetőleg közreműködni; azok a mozgalmak pedig, melyek némely oldalról nyilvánvaló politikai vagy személyi célzatokkal támasztatnak, nem fognak azzal az erővel birni, hogy harcot keltsenek, ahol a haza szent érdeke békét parancsol. Én több, mint harminc esztendőn át ellenzéki férfiú voltam de — bármily élesek voltak harcaim az akkori kormányrendszer ellen — *sohasem használtam föl e harcok fegyveréül vallási ellentétek felkölttését*, vagy kiélesítését. Az előbb mondottak mellett megindítottam és részben meglehetősen előrehaladott stádiumig vittem az előmunkálatokat a *középfokú oktatás mélyreható reformja*, a mindinkább égetőnek mutatkozó egyetemi kérdés megoldása, valamint a szabad oktatás országos szervezése tárgyában. A pénzügyminiszterrel egyetértőleg dolgozom mindezen alkotások pénzügyi megalapozásán úgy, hogy azok sem állami költségvetésünk rendjét meg ne zavarják, sem a nép szegényebb osztályaira új terheket ne rójjanak".

— **Az iglói reformátusok.** Ötvennégy ref. család és a különböző tanintézetekben mintegy 100 tanuló van Iglón, lelki gondozás nélkül. Közöttük voltam e hó 18-án, istentisztelet tartása végett s meggyőződtem, hogy éhezik és szomjúhozzák az Istennek örök igéit, hogy erősek a hitben, buzgók az Isten tiszteletében s fáradhatlanok anyaszentegyházunk szeretetében. De ritkán van alkalmuk gyönyörködni az Úr beszédében, mert nincs, aki az örök élet szép és kies mezején legeltesse őket: nincs aki meglássa fogyatkozásaikat, bekötözze fájó sebeiket, aki velök érezzen az örömben is, a bánatban is. Minden reményüket az egyházi felsőbb hatóságokban helyezik, amelyeknek egyikén az abaúji egyházmegyén már kopogtattak is, de ez is — anyagi segítségnyújtás hiányában — tehetetlen volt s a folyamodók, az esengők reményét nem valósíthatta meg. Azóta a modern fejlődés útján álló város derék rendőrfőkapitánya, a lelkes református férfiú, *Matolay János* (református pap fia) tartja össze a híveket s időközönként felkeresvén őket otthonukban, buzdítja, lelkesíti, bátoritja őket vallásukhoz való tántoríthatatlan ragaszkodásra, magyar nemzeti jellegük megőrzésére s mindennemű dolgaikban a béke és boldogság keresésére. Ez a lelkes világi pap rendezi az istentiszteletek tartását, mulatságok szerzésével gyarapítja a hivek közös vagyonkáját s a megalakított „református társaság"-nak, a többféle vallásfelekezetű, de intelligens városban — kiváló egyéniségével s elfoglalt társadalmi állásával — elismerést és tekintélyt szerez. Azonban, ha meggondoljuk, hogy az ő létele sem örök s ha főleg tudjuk, — minthogy én is tudom — hogy nála nélkül a kis sereg széthúll, mint az oldott kéve s a mai nehéz idők fergetegében a figyelem nélkül való református hívek jórészben beolvadnak a testvér felekezetek kebelébe amikor nem csak felekezeti mívoltuk, de magyarságuk is veszésyeztetve van;* ha felgondoljuk, hogy az evangelikus főgimnáziumban, állami tanitóképző intézetben, műfaragászati iskolában stb. körülbelől 100 református tanúló van valláserkölcsi gondozás nélkül, akik nem tanúlják és elfelejtik énekeinket, imádságainkat, istentiszteleti szokásainkat s kikerülvén az iskolából, mint vallásunkra nézve idegen lelkű emberek kerülnek az élet forgatagába; mondom, mindezeket felgondolva, lehetetlen arra a meggyőződésre nem jutni, hogy itt tenni kell, segíteni kell, áldozni kell, egyházi hatóságainknak is, a magyar közoktatási kormánynak is, egyaránt: vagyis Igló székhellyel egy missziói lelkészi kört kellene szervezni, amelyhez tartoznék Korompa 200, Lőcse 50—60, Poprád és környéke 100 lélekkel. Körülbelől 700 lélekről s azokak református szempontból a jövendőség számára megőrzéséről van itt szó, ezeknek ügyével nem törődni legalább is mulasztás. Az én szavam gyenge, de úgyhiszem, hogy a vezetők, akik jézusi alapon teljesítik a *cura pastoralist*, sietni fognak a lelkek megmentésére!

Kovács István.

— **Az idők jele.** A Kassán megjelenő „Felsőmagyarország"-ban olvassuk a következőket: „*A Jezsuiták.* Lapunk egyik legközelebbi számában *Révész Kálmán* esperes egy történeti adatot közölt Abaujvármegye jegyzőkönyvéből a jezsuitákról. Egy helybeli lap ezt felekezeti tapintatlanságnak minősíti s kérdésbe teszi, hogy mit szólanának református polgártásaink, ha a katholikus főesperesplebános hasonló tapintatossággal kezdené kt a sárospataki kollegiumot? Csodáljuk ezt a nagy idegességet a „F. U." részéről, hiszen Révész Kalmán esperes itt Kassán már vagy tizenhat esztendeje gyűjti és közli, máshol is, a mi lapunkban is a történeti adatokat s e munkálkodásával eddig csak elösmerést és nem megrovási kalandot szerzett. A felvetett kérdésre nézve pedig biztositjuk tisztelt laptársunkat, hogy református polgártársaink örömmel és köszönettel fogadják, ha a sárospataki ref. főiskola múltjából, akár a r. k. főesperes-plébános, akár más, római kath. vallású történettudós, eddig nem ösmert hiteles történeti adatokat fog felkutatni és közrebocsátani". Valóban, tanúlságos jelensége a mai időknek, hogy a kassai rkath. püspöki lap már az ellen is szót mer emelni, ha valaki a jezsuitákra nem épen kedvező történeti adatokat közreadja. A „Ne temere" elleni tiltakozás a r. kath. egyház belügyeibe való illetéktelen avatkozás; a történeti adatok közlése felekezeti tapintatlanság, a felekezeti béke valósággal virúl hazánkban s azt csak Zsilinszky et consortes agyarkodásai veszélyeztetik. Ezeket hírdetik jámbor olvasóiknak a — báránybőrbe öltözött farkasok.

— **Kath elmélet.** Az elmúlt héten leleplezett és elítélt Latkóczyról a néppárt hivatalos közlönye, az „Alkotmány" következőleg nyilatkozik: „Latkóczy sorsában voltaképp egy a katholikusok lelkiismereti meg-

* Az iglói ág. evangelikus templomban a havonkénti egyszeri magyar istentisztelet a nevezett férfiú közbenjárásának eredménye.

győződése ellen oly súlyosan vétkező embernek, a hirhedt nyitrai választás hősének földi büntetését, az Isten büntető jobbjának mutatóujját kell látni". Lám, lám! Ki hitte volna, hogy Istennek gondja van arra, hogy a néppárt ellen vétőket megbűntesse!

— **Tudomány és rendőrszurony.** Az orosz kormány új egyetemi szabályzatot bocsátott ki. Ez megszünteti az egyetemek autonomiáját és szigorú felügyeletet léptet életbe. Az előadások látogatását ezentúl ellenőriztetni fogja az állam, a diákoknak nem szabad semmiféle egyesületet vagy szervezetet alakítani s a nőknek egyenesen megtiltják az egyetemek látogatását. Természetes, hogy a legkisebb ellenkezésre beavatkozik a rendőrség. A közoktatásügyi miniszter reakciós politikája azonban óriási forrongást idézett elő. Egyformán tiltakoznak, zúgnak ellene tanárok és hallgatók. A diákok elhatározták, hogyha a miniszter megrendszabályozza a kadétpárti tanárokat, akkor megkezdik az aktiv ellenszegülést. Az egyetemi hallgatókat nem félemlíti meg a rendőrszurony. A napokban 2300 szavazattal 72 ellenében kimondották, hogy az általános sztrájkot fogják kihirdetni, ha a kormány folytatja ellenük a repressiós intézkedéseket.

— **Zsidó-egyetem Jeruzsálemben.** A „Jewish Chronicle" angol zsidó ujság felszólítja a zsidó népet, hogy állitson magának külön egyetemet. Igaz, hogy a berlini egyetemen 60 rendes és 91 magántanár zsidó vallású, de ez nem elégíti ki a Jewish Chroniclet, mely igy ir: „A zsidók örökös vándorlásra vannak kárhoztatva. *Legyen már egyszer állandó lakóhelye a zsidó tudománynak.* Ez horgonyul fog szolgálni a zajongó hullámok közt. A zsidó egyetemen, mint központon, hol központosítva lesznek Izráel legjobb erői, sok kérdés lesz megoldható, mely a vallást és politikát illeti. *Minden tekintetben Jeruzsálem városát lehet az egyetem legalkalmasabb helyének tekinteni,* mert a török szultán teljes mértékben élvezi a tudomány védelmezőjének hírnevét. Ily módon mohamedán részről is számithat támogatásra a jeruzsálemi egyetem. Ezenkívül jelenleg, mikor Palesztinában ásatásokat végeznek, a zsidó egyetem hallgatói tényleges részt vehetnének eme munkálatokban, melyek fölszinre hozzák a zsidó nép multját. A zsidóságra új időszak kezdődik, mert a zsidó-egyetem kiváló helyet fog elfoglalni a tudomany más, igen hires csarnokai közt. A létező viszonyok mellett a zsidóságnak nagyon nehéz állandó befolyást biztositani az elmékre és szivekre, ezt a fontos föladatot csakis a zsidóság szellemi erőinek központositásával lehet megoldani." A Jewish Chronicle e kijelentése arra enged következtetni, hogy a jeruzsálemi zsidó-egyetem felállításával komolyan foglalkoznak azok, akiknek érdekükben áll, hogy a zsidóság a maga egészében a tudományok tiszta és önzetlen ápolására is fordítana már gondot.

— **A Magyar Királyi Államvasutak októberi menetrendje** Sárospatakra és vidékére vonatkozólag:

I. Miskolcról	indúl	10^{57}	1^{57}	10^{45}	5^{50}	—	3^{41}
Szerencsről	„	11^{39}	2^{55}	12^{54}	6^{35}	7^{09}	5^{10}
Sárospatakra érk.		12^{22}	3^{58}	3^{32}	7^{24}	8^{08}	6^{16}
S.-a.-ujhelybe	„	12^{33}	4^{10}	4^{00}	7^{35}	8^{20}	6^{29}
Csapra	„	1^{50}	5^{40}	—	9^{39}	—	9^{16}
II. Csapról	indúl			6^{08}	5^{23}	10^{38}	3^{25}
Sátoraljaujhelyből	„			9^{20}	7^{44}	12^{09}	4^{39}
Sárospatakra	érkezik			9^{39}	7^{56}	12^{25}	4^{52}
Szerencsre	„			10^{52}	8^{40}	1^{29}	5^{35}
Miskolcra	„			12^{38}	9^{27}	2^{35}	6^{20}

TARTALOM. *Szűcs István:* Esperesi székfoglaló beszéd. — *Révész Kájmán:* Az adóügyi vitás kérdéshez. — A Pesti Hirlap újabb támadása a sárospataki főiskola ellen. — *Németh Péter:* Szabó Endre emlékezete (vége). — Irodalom. — Vegyes közlemények. — Hirdetések.

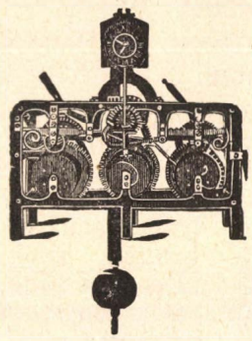

Torony-órák,

palota-, városházi-, gyári- és laktanya órák berendezését a legelőnyösebben eszközöl

MAYER KÁROLY

utóda

MŰLLER JÁNOS

I. magyar óragyár gőzerő-berendezéssel

BUDAPEST, VII, Tököly-ut 52. szám saját házában.

Képes árjegyzékek és költségvetések bérmentve.

Ujonnan megjelent művek!

HÓSEÁS.

Theologiai magántanári vizsgai dolgozat.

Irta:

Ceglédi Sándor.

velikai pisanicai református missiói lelkész.

Ára füzve 3·50 korona.

Halotti beszédek és imák.

Irta:

Kis Gábor.

volt pápai református lelkész.

Terjedelme 15½ iv; tartalmaz 71 halotti beszédet és imát.

Ára füzve 4 korona.

Megrendelhetők a kiadónál: **KIS TIVADAR** könyv- és papirkereskedésében Pápán, Fő-utca 21. sz.

Kérje ingyen

és bérmentve magyar nyelvű, gazdagon illusztrált főárjegyzékemet, 3000-nél több rajzzal, mindennemű nikkel-, ezüst- és aranyórák, valamint mindennemű szobai arany és ezüst áruk, hangszerek, acél és bőráruk stb.-ről eredeti gyári árban.

Nikkel remontoir óra	K 3·—
System Roskopf patent óra	K 4.—
Svájci eredeti system Roskopf patent	K 5.—
Bejegyzeti „Sas Roskopf" nikkel-em.	K 7.—
Ezüst remontoir óra „Glória" művel	K
Ezüst remontoir óra dupla fedéllel	K
Ébresztőóra K 2.90, Konyhaóra	K 3.—
Schwarzwaldi óra K 2.80 Kakukóra	K 50

Minden óráért 3 évi irásbeli jótállás. — Ninesen kockázat! Becserélés megengedve, vagy a pénz vissza!

KONRAD JÁNOS

Első óragyár és szétküldési áruház, **Brüx** 1256 **szám.** (Csehország.)

Orgona és harmonium gyár

gőzerő hajtás és villamos világítással berendezve.

ORSZÁGH SÁNDOR ÉS FIA

cs. és kir. udvari szállítók

Rákospalota (Budapest mellett).

Alapíttatott 1861. évben.

Az 1885. évi országos kiállításon „nagy dísz oklevéllel“ (első díj) és „Ferencz József lovagrenddel“ az 1904. évi veszprémi kiállításon „arany éremmel“ (első díj), az 1906. évi kassai kiállításon „dísz oklevéllel“ (első díj) kitüntetve, azonkívül számtalan kitüntetés és elismerés. Ajánlják kitünő hangú és szerkezetű, főleg a legújabb légnyomatu (pneumatikai) orgonáikat, melyek rendkívül könnyű játékmód és a változatok egyszerű kezelése mellett, az időjárás minden viszontagságainak ellenállnak. Szolid munka és jutányos árak. Kisebb orgonák készletben vannak. Eddig 700-nál több új orgona lett szállítva. Raktáron kitünő hangú harmoniumok minden nagyságban. Harmoniumok tetszés szerinti rajz és változat összeállítással rendelésre készülnek. Tervezeteket és rajzokat kivánatra küldünk.

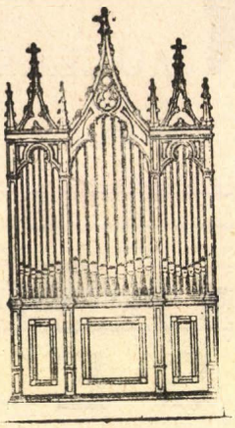

Kálvin János művei.

Szerkeszti: **Czeglédi Sándor.** **Eddig megjelentek**

1. A genfi egyház kátéja.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **60 fillér.**
2. Az egyház reformálásának szükségességéről.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **80 fillér.**
3. Kálvin János értekezése az ereklyékről.
Franciából fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**
4. Sadolet biboros levele. Kálvin válasza.
Fordította: *Ladányi Pál.* — Ára **60 fillér.**
5. III. Pál pápa levele Kálvin János megjegyzéseivel.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**
6. A párisi theol. fakultás hitcikkei Kálvin elleniratával.
Fordította: *Pongrácz József.* — Ára **50 fillér.**

Minden kötet külön kapható.

E hat mű egy díszes kötetben is beszerezhető. A 25 ivnyi terjedelmű kötet ára 4 korona 50 fillér.

Mind e művek megrendelhetők

a Magyar Kálvin-fordítók bizományosánál

KISS TIVADAR könyvkereskedésében **Pápán.**

Pontos és legjobb órák 5 évi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák,

borkancsók, china-ezüst disztárgyak,

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

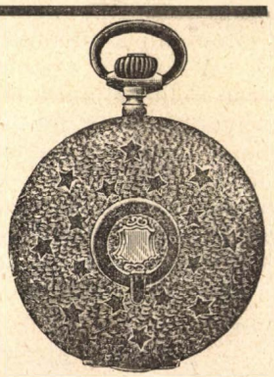

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

Polgár Kálmán

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállítója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 44. szám. Sárospatak, 1908. november 1.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

Október 31.

— A sárospataki ref. főiskola reformációi emlékünnepén, 1908. okt. 31-én elmondotta Harsányi István. —

Mélyen tisztelt Ünneplő Közönség!

A mai nap, mint a reformáció emlékünnepe, az örömnek, a diadalomnak napja. A mai nap öröme valósággal nagy öröm, a mai nap diadalma valósággal fényes diadalom, mert az a nemes irányú és nagy horderejű mozgalom, mely e napon megindúlt: jelentőségével, hatásával és kimondhatatlan áldásaival fordulópontot képez s új korszakot nyit meg a világtörténelemben.

Millió meg millió lélek ünnepel ma édes emlékezéssel és szent lelkesedéssel s a benső öröm és igaz hála kifejezéseül száll az ima és zeng az ének egyenesen a mindenható Istenhez, akinek angyala mintha újra hirdetné: „Ime én hirdetek nektek nagy örömet, mely minden népnek öröme lészen“ s aki a mai napon a hitnek, a léleknek szabadságáért megindúlt harcot, annyi bajvívás után győzelemre segítette.

A diadalommal végződött nagy szellemi mozgalom megindítója egy alázatos szívű, de bátor lelkü wittembergi egyetemi tanár és pap: Luther Márton, aki egy ily napon (Melanchton szerint) déli 12 órakor mély gondolatokba merülve közeledett a vártemplomhoz, de nem azért, hogy abban misét mondva, az ostyát a Krisztus valóságos testévé és vérévé változtassa, hanem hogy 95 latin nyelvű tétellel teleirt néhány papírlapot szegezzen a templom ajtajára. E tételek, amelyek IV. Frigyes Vilmos német császár ajándékából, örök emlékezetnek okáért, a templom amaz ajtóján ércbe öntve, ma is láthatók: a búcsúval való visszaélés, a bűnbocsátó cédulák árulása ellen szólnak s a bűnbocsánat kérdésével foglalkoznak.

Luthernek e tételekkel csak az volt a célja, hogy ezek tartalmának szóbeli és irásbeli megvitatására, a kor szokása szerint, az illetékes tényezőket felhívja. De annak a gondolatnak még az árnyéka is távol volt tőle, hogy e cselekedete által egy olyan nagy szellemi mozgalmat inditson meg, amely még világtörténeti jelentőségű is lehet.

A tételek kifüggesztésének közvetlen oka az volt, hogy az épen Wittemberg közelében (Jütterbock) sátorozó Tetzel János domokosrendi szerzetes által állítólag a római Szent-Péter templom építési céljaira pápai engedéllyel árusitott, birkabőrre tintával írt bűnbocsátó cédulákat a wittembergi egyházközség számos híve is megvásárolta s azt a gyónás alkalmával, mint a már megszerzett bűnbocsánatról szóló igazolványt Luthernek és paptársainak felmutatta.*

Ezt az égbekiáltó visszaélést a biblia parancsolatait tudományos vizsgálódás útján ismerő, kegyes lelkű Luther nem türhette tovább s elhatározta, hogy nyiltan kikel ellene.

De ne gondoljuk, hogy az akkori egyházban csak ez az egy visszaélés és baj lett volna. Ez csak egy volt a sok közül. A 95 tétel kiszegezésekor hallatszott kalapácsütések zaja csak ébresztő, figyelmeztető felhívás volt a kor jobbjaihoz, az isteni parancsolatokat tisztelő s a babonaságot és kegyes csalásokat gyülölő lelkekhez: „Emberek, ébredjetek! A hallgatás ideje elmult s a szólás és tettek ideje elérkezett“!

Oh, mert e korban a keresztyén vallás a becsúszott visszaélések és emberi találmányok, az üres ceremóniák, a lelketlen szertartások, a rút babonák; a szerzetesek, papok és pápák erkölcstelen élete miatt már annyira megromlott, hogy a Jézus parancsolatai, fenséges valláserkölcsi életelvei s az azok szerinti életre törekvésnek még a gondolata is távol volt nemcsak a nép lelkétől, hanem maguknak a nép vezetésére hivatott papoknak, pápáknak életétől is.

A magyarok nagy királya: Mátyás, az igazságos, igen találóan jellemzi a korabeli szerzeteseket és papokat, akikről azt mondja, hogy kevélyek, a haragot nem kerülik, tisztességes és tisztességtelen utakon az istenitiszteleteket elhanyagolva, a saját híveiket zsarolva, uzsorával és szimoniával becstelenítik meg az imádság házát. A gyűlölködést, mások rágalmazását csupán világi bölcseségnek tartják s így másokat is eltiporva, magukat akarják előtérbe tolni. A tunyaság pedig már úgy elfogta őket, hogy mindig henyélnek és az isteni szolgálattal mit sem törődnek. (Galeotto XI.)

A keresztyénség központjában: Rómában, a Krisztus u. n. földi helytartójának, a pápának környezetében és udvarában pedig az ekkor divatos bűnök a legnagyobb mértékben elhatalmasodtak. „Rómában — így jajdúl fel szent haragjában egy ezen korbeli költő — vásári portéka minden; templom, papi javak, oltár, szentség, korona, tömjén, imádság, mennyei üdvösség, sőt még maga az Isten

* Itt a szónok felolvasta a Rostockban őrzött bűnbocsátó cédula szövegét.

Lapunk jelen számához 1/4 iv melléklet van csatolva.

is". (Mantuanus. † 1516.) Machiavelli ezen kor egyik nagyhirű olasz jogbölcsésze († 1527.) így jellemzi a római udvart: „A római szék botrányos példája s bűntettei okozzák, hogy Itáliából az istenfélelem összes elemei, de sőt még a vallás iránti érzék is kiveszett. Mi itáliaiak tehát főképen az egyháznak és papjainknak köszönhetjük, hogy istentelen gonosztevőkké lettünk".

Luther, akinek Rómában jártában szintén személyesen volt alkalma meggyőződni az ottani romlott állapotokról, azt mondja, hogy „napi renden van ott az adás-vevés, cserebere, paráznaság, gazság, Istennek mindenféle módon való meggyalázása, úgy, hogy az Antikrisztus sem uralkodhatnék gyalázatosabban! Ha van pénz az erszényedben, mindenhez hozzájuthatsz; itt minden uzsorát, minden lopott, rablott jószágot pénzért tisztára igazolnak . . . Itt minden becstelenség és gyalázat tisztességre válhatik, minden gonosz rágalom és szennyfolt lovagias és nemes dologgá lesz . . . Oh, mily vásár és nyúzás uralkodik itt, hol nyilvánvaló, hogy minden egyházi törvényt csak azért hoznak, hogy csak minél több pénzhurok legyen, amelyből szabadulni kelljen, ha keresztyének akarunk maradni". Luther a személyes bűnök mélységét, pokoli habarékját érinteni sem akarja rajzában; ő csak a *köztudomású* dolgokról beszél. Az apostolok és pápa kormányzása, szerinte, úgy illenek össze, mint Krisztus és Lucifer, ég és pokol, nappal és éjjel, és ő mégis a Krisztus *helytartójának* nevét viseli. És e név teljesen ráillik *„mert helytartóra* — úgy mond Luther — *ott van szükség, ahol az, akit helyettesít* (t. i. a Krisztus és szelleme) *nincs jelen*". A legteljesebb eréllyel kel ki a pápa ellen, akit Antikrisztusnak, a Krisztus ellenségének nevez. Őt tartja a bűnök miatt a legbűnösebbnek s nemes felhevülésében így kiált fel: „Én Uram Krisztusom! tekints alá, hozd fel az ítélet napját és tépd szét az ördög hálóját Rómában! Ott ül az az ember, akiről Pál mondja, hogy föléd emeli magát és beül a te templomodba, mutogatja magát, mint egy Istent a bűnnek embere és a kárhozatnak fia! Mi más a pápai hatalom, mint bűnnek és gonoszságnak tanítása és szaporítása, mint a lelkek elkárhoztatása a te neved szine alatt". (A német nemzet ker. nemességéhez).

A kor tehát, amelyben Luther a visszaélések ellen fellép, a romlottság legmagasabb fokán áll. És ő a reformot, a javítást, amelyre kora teljesen meg volt érve s amely után a jobb lelkek annyira vágyakoztak, nem az egyházon kivűl, hanem egészen helyesen, az egyházon belől akarta végrehajtani. Eleinte tisztelettel van a pápa iránt s tőle várja a visszaélések és bajok megszüntetését. A 95 tétel kiszegezésének még maga a pápa, X. Leo, sem tulajdonít semmi nagyobb jelentőséget. Még akkor sejtelme sincs arról, hogy az általa csupán a különböző rendű barátok „perpatvarkodásának" s a mások által is csak „obskurus barátok civakodásának" tartott 95 tétel egy olyan mozgalmat képes legyen megindítani, amely az „egyedűl idvezítő" egyházat alapjában megrendítse.

Mikor azonban a jobb lelkek, egyháziak és világiak, a legélénkebb érdeklődéssel kísérik a hirtelen megindult s oly gyorsan terjedő, mind nagyobb és nagyobb hullámokat verő mozgalmat s az egymás után megjelenő reformátori iratokban meg valósággal a közvéleményt kifejező eszmék és elvek százakat és ezreket nyernek meg a hitújításnak: Luther nem törődve sem a pápa átokbullájával, sem az egyházi törvénykönyvvel, — amelyeket 1520. december 10-én ünnepélyesen éget, — sem a birodalmi átokkal; hősies bátorsággal, az általa hirdetett elvek igazságába vetett rendíthetetlen hittel és bizodalommal halad tovább azon az uton, amelyet számára az isteni gondviselés kijelölt, pedig ezer és ezer akadályt gördítenek elébe a hatalom, a csalárdság mindenféle sötét alakjai. Élete sem drága előtte, mert tudja, hogyha elveszíti azt: az igazságért, a Krisztus evangyéliomáért veszíti el! Biztatja, bátorítja az is, hogy eszméi, elvei, tervei foglyúl ejtik a szíveket s hogy kiváló munkatársai vannak, akik egy és ugyanazon Lélek által vezéreltetve és ihletve, szintén nagy hatást gyakorolnak a lelkekre! Zwingli, aki már előtte, Kálvin, aki utána lép fel, mindkettő Svájcban, szintén lánglelkű apostolai a reformációnak szóval, írásban és cselekedetben egyaránt, akik erősen hangsulyozzák, hogy „jogos és szükségszerű okok kényszerítették őket az újításra" s hogy „az egyház gyors tisztítást kiván".

És folyik a harc a sötétség hatalmasságai ellen, a hitnek, a léleknek szabadságáért s a dicső emlékű reformátorok ezek a nagy szellemi hősök, Istentől ihletve és segítve, győzelemről-győzelemre szállnak s lelkiismeretes és gondos munka után megtisztitják a Jézus vallását a bele nem tartozó ceremóniáktól és csillogó szertartásoktól s felszabadítják a lelkeket a „szegény nép kizsebelése" céljából készült találmányok nyüge alól s visszaadják az embert, az emberi lelket önmagának és Istenének!

(Folyt. köv.)

Megjegyzések a Péter Mihály adóügyi fejtegetéseire.

A „Sárospataki Református Lapok" 41. és 42. számaiban Péter Mihály felsőzempléni egyházmegyei főjegyző úrtól megjelent fejtegetésekre a nagytiszt. szerkesztő úr szíves engedelmével néhány észrevételt tenni el nem mulaszthatom

Az E. T. III. t.-c. 8. § nak utolsó bekezdése véleményem szerint túlon-túl mélységesen tárgyaltatott már akkor, amikor B. J. zsinati tag úr az egyházi tisztviselők adózási kérdését a zsinaton indítványképen vetette fel; épen azért ma már talán felesleges volna a törvény rendelkezésének méltányos vagy igazságtalan voltáról beszélni. Csupán annyit jegyzek meg a dologra nézve, hogy bizonyos mérvű sociál-demokrata ízt érzek a közteher viselésnek minden áron való elhárítását célzó mozgalomban. A magyar ref. egyház fentartásában tehetségéhez mérten minden magyar ref. ember köteles részt venni; miért akarjuk hát a magyar ref. lelkészt és tanítót abból a kategoriából kivenni?

P. M. úr mint előadó, mélyreható munkát igyekezett végezni, amikor a felsőzempléni egyházmegyének a 8. §. utolsó bekezdése és a 10. §. alkalmazása tekintetében való állásfoglalását előkészítette; azonban fejtegetéseiben sem az elérni kívánt célt nem közelítette meg, — hogy t. i. a törvény a gyakorlatban helyesen alkalmaztassék, — sem törvény magyarázata nem volt szerencsés, egyszerűen azon okból, mert csupán a törvényszakasz utolsó bekezdését tárgyalja, anélkűl, hogy ugyanazon §. első és második bekezdését figyelembe venné.

Amikor a P. M. úr előadói javaslata alapján a felsőzempléni egyhm. utasította összes egyházait a

III. t.-c. 8. és 10. §-ainak alkalmazásba vételére, — figyelmen kívül hagyta úgy a 8. §. első bekezdésével az egyházközség részére biztosított adókulcs meghatározási jogot, valamint a 11. §-nak azon rendelkezését, mely szerint az egyhm. csak akkor szól bele az egyes egyházközségek adózási rendszerébe, ha arról győződnék meg, hogy valamely egyházközségben az érvényben levő adókulcs alapján vagy a bevétel kevés a szükségletek fedezésére, vagy az egyes egyháztagokra tett kivetés feltűnő aránytalanságot mutat. A fejtegetésből nem tűnik ugyan ki teljes mértékben az egyhm. állásfoglalásának indoka, de a P. M. úr cikkében előadottak arra engednek következtetni, hogy az intézkedés hatálya csak a 8. §. utolsó bekezdésére és az egész 10. §-ra terjed ki, holott ezek csak részletei az egész adózási rendszernek s folyományai a 8. §. második bekezdésében körvonalozott adókulcs megváltoztatásának. Ha tehát az egyházmegye az egyes egyházközségek adózási viszonyait, adókulcsát felülvizsgálja, — joga és tiszte szerint jár el; de ha úgy látja, hogy az adókulcs akár egészében az egyházközség szükségleteinek fedezésére elegendő, akár egyénenként a kivetés méltányos és arányos, — úgy az adókulcs megváltoztatásának indoka nem forogván fenn, nem mondható szerencsésnek a csupán a megváltoztatás folytán megállapított új rendelkezések kimondása, amennyiben a 8. §. második bekezdése szerint: „Minden egyházközségben a jelen törvény életbeléptekor érvényben levő adókulcs tekintendő törvényesnek." Mint fentebb mondám, az egyházmegyének törvényes joga és tiszte indokolt esetekben valamely egyházközséget az adókulcs módosítására utasítani, de ez alatt semmiképen sem értendő a régi adókulcs oly részleges módosítása, mint pl. a lelkésznek és tanítónak az adózók lajstromába való felvétele.

A 8. §. első és második bekezdése alapján — egészen természetes, hogy — amennyiben az egyházközség az egyet. adóalap-segélyre igényt nem tart — az egyházközség az eddigi adókulcsot minden változtatás nélkül továbbra is érvényben tarthatja. Ha tehát ennek az adókulcsnak alapján készített adófőkönyvben a lelkész, a tanító, esetleg a gondnok, egyházfi stb. nem foglaltatnak, úgy ők ezentúl sem kötelezhetők az egyházi adó fizetésére, sőt, ha az egyházközség bármely okból önmaga látja szükségét az adókulcs megváltoztatásának, akkor is joga van a tisztviselőket az egyházi adóteher alól fölmenteni s viszont ebben az esetben áll elő annak szüksége, hogy az egyházmegye ennek helybenhagyása, vagy a teherviselés megállapítása iránt rendelkezzék. Egészen más helyzet áll elő akkor, ha az egyházközség az egyet. adóalapból óhajtván segélyt nyerni, a 11. §-ban foglalt egyetemes vagy vagylagos adókulcsot kénytelen életbeléptetni; ez esetben természetszerűleg befoglalandók az egyházi adófőkönyvbe az egyházi tisztviselők is.

Ennél a kérdésnél nagyon életrevalónak látnám az a feletti eszmecserét, hogy az egyetemes adókulcs alkalmazása esetén úgy a vagyoni, mint a személyi egyházi adó megállapításának alapjául a lelkész és tanító által tényleg fizetett állami adó szolgáljon-e, vagy pedig minden esetben pusztán a kereseti adó? s ez esetben megint a tényleg fizetett keresetadó, vagy pedig a jövedelem után abban az esetben kivethető állami adó, ha a lelkész pl. összes fizetését készpénzben kapná? Azért tartom pedig ezt lényegesnek, mert tudvalevőleg egyik egyházban a lelkész és tanító, másikban az egyház pénztára fizeti a javadalom után kivetett állami adókat. Eszerint pl. ahol a lelkész fizeti a földadót, ami fölmehet 100—200 koronára is, ott, ha a tényleg fizetett állami adó után számíttatik az egyházi adó, tekintélyesen több egyházi adóterhet visel, mint esetleg a szomszéd lelkésztárs, aki nem lévén köteles a földadókat fizetni, csakis kereseti adója után róható meg egyházi adóval. Igy előállana a nagy különbség a teherviselésben, holott mindkettő kongruás lelkész lévén, mindkettő egyenlő javadalmakat élvez; viszont, ha csupán a kereseti adó vétetik fel egyházi adó alapjául minden lelkészre nézve, ez esetben meg nem minden adóalany lenne megróva egyházi adóval, holott a III. t.-c. 11. §. b) pontja szerint az összes állami adó 10%-a fizetendő egyházi adó gyanánt. A mennyiben a törvény e tekintetben egyáltalában nem intézkedik, célszerű lenne, ha az egyetemes adóalap végrehajtó bizottság, mint legilletékesebb testület, adna ki egy félre nem érthető utasítást.

Összefoglalva már most az elmondottakat megállapíthatjuk, hogy:

1. A törvény alapelve az, hogy minden egyházközség maga állapítja meg az általa használandó adókulcsot s ha új megállapításnak szükségét nem látja, az eddig használt kulcs tekintendő törvényesnek.

2. Ha az eddigi adókulcs érvényben marad, csak azok fizetnek egyházi adót, akik eddig fizettek, a kiskorúak azonban 2 év alatt kihagyandók.

3. Ha az egyházközség szükségét látja bármikor megváltoztathatja az adórendszert felsőbb jóváhagyással.

4. Az egyházmegye csak akkor utasíthatja az egyházközségeket az adókulcs megváltoztatására, ha az annak használata folytán elérhető bevétel nem fedezi a szükségleteket, vagy ha a hívek teherviselésében feltűnő aránytalanságok mutatkoznak. Ekkor is tehát az egyházközség maga módosít s az egyházmegye helybenhagyja, de az egyhm. nem módosíthat egyházközség megkérdezése nélkül.

Végül csak annyit, hogy a III. t.-c. szelleme és betűje egyaránt világos.

Nagyszalánc, 1908. okt. 20.

Idrányi Barna.

A pozsonyi ágostai hitvallású hittanárok támadása a református egyház és Kálvin ellen.

Tetszett dr. Masznyik Endre a pozsonyi ágostai hitvallású evangelikus Theologiai igazgatójának kartársaival erős támadást intézni folyó évi július 8-án a kálvinisták, a konvent s bizottságok ellen ilyen világra szóló büszke cég alatt: „Protestáció a gondolatszabadság megtámadása ellen", mintha egy újabb (a II-ik) speieri gyűlésen volnának.

Ismerjük mi már dr. Masznyik urat régibb idő óta; 20 év előtt is kemény hangokat adott kivált a debreceniek ellen, kiknek még nagy templomát és harangját is érintette zengése lehelletével; mert a debreceniek oly irodalmi társaságot akartak csak, melyben otthon találják magukat, azaz: úgy szólhassunk a mi Megváltónkról, amint szent hitünkben Ő él s legyen az alakítandó társaságnak határozott jellege és célja. Ez ellen is protestált akkor Masznyik úr, mert némelyek tapsoltak neki, mégpedig fenn. De ismerjük újabb nagy és széles-elvűségét, amikor mint lutheránus hittanár létére a szószéken

az ágostai hitvallásnak, még pedig tán az „invariata“ alakúnak hivatalos szószólója, de ugyanakkor a zöld és fehér asztal mellett (Pesten stb.) a minden hitvallásnak hadat üzenő unitáriusok és szabad gondolkodók (libre penseurök) zöld és fehér asztalainál elragadólag szónokol, testvéri ölelkezések és udvarlások között, mint a gondolatszabadság világbajnoka. Tehát ubiquitasszerüleg benn is van az egyházban, künn is: *biformis*. De ha a reformátusokról van szó, nem vettem észre hogy mi érettünk rajongana. Ezek puritán lelket követelnek.

Tudva van, hogy a református gyülekezetek pénzén és számukra a konvent gondoskodott, hogy a református lelkészlakokon állandó tudományos könyvtár szerveztessék. Azt a primitiv szabadságot, hogy a maga pénzén a református egyház és Konventje oly irányú könyveket szerezzen be és osszon szét a papi nemzedéknek, amely a maga alapját és felfogását tiszteletben tartja . . . el akarják vitatni és ragadni tőlünk a pozsonyi tudós hitrokonok. — Zoványi sárospataki református hittanárra bizatott, hogy Warga Lajos nagy egyháztörténelmét újra sajtó alá dolgozza. E művet akarta a konvent a parochiális könyvtárba helyezni. Zoványi úr a szerző művébe „függelék“ címen egy oly cikket ékelt bele, mely egyedül a saját nézetét tartalmazta, melyben Kálvinról egy torz és hamis képet állít elő, mely ellenkezik mind a történelem Kálvinjával, mind a református nemzetek érzületével, sőt magával a tudománnyal.

A botrányt magaslatra az emelte, hogy épen most készülnek a világ református nemzetei és egyházai és így mi is, magyar reformátusok, Kálvin *négyszázados* születési ünnepélyét megülni emlékezettel. Hogy egy református hittanár a kegyelet egyetemes megnyilatkozásakor rohanja meg Kálvint, tőle megtagadja a „reformátor“ nevet és jelleget is: szerencsétlen, szomorú és kegyelet nélküli gondolat, egy új faja a „gondolatszabadság“-nak. Így használta Herostrates is gondolat- és tett-szabadságát! Ha Zoványi úrnak tetszik a kálvinista reformátiót megrendíteni tollával — az ugyan attól nem fél — ám tegye; *de tegye egy külön és a saját pénzén kiadandó iratkában s ne tolja a maga bizarr nézetét a református egyház és Konventje védő szárnyai alá!*

A mi *belügyünkbe* avatkozott be dr. Masznyik úr társaival és az elvont „gondolatszabadság“ cégje alatt minket keményen támad, holott jól tudja, hogy mi bálványok előtt soha térdet nem hajtottunk; jól tudja, hogy mi is ismerjük Kálvinnak tévedéseit, de nagyságát is s épen nagyságára akarunk emlékezni. Bizony Luthernek voltak kicsiny és gyenge oldalai; de mikor születése négyszázados ünnepét ülte a világ, mi reformátusok örültünk és nem zavartuk meg az ünnepélyt Luthert magaslatáról leráncigáló kiabálásokkal. Mit mondana dr. Masznyik úr, ha Jansen és Luthert szörnyképpé leszállító írótársai munkáit a lutheri egyház hivatalos könyvkiadványaiban a lutheránusok pénzén adták volna ki?! a gondolatszabadság aegise alatt! Na, ily képtelenséget mi rólunk se tegyen fel; pedig Jansen, Denifle és társai is a „bírálat“, az „egyéni elv“ és a „gondolatszabadság“ védpaizsa alatt kiáltották: „El Luthertől!“ Igaz, hogy azon támadás az ultramontánok táborából jött; de még keservesebb, ha a támadás saját táborunkból, saját kebelünkből jő.

Mindennek megvan a maga ideje. A gondolatszabadság sem bálvány, mely előtt minden időben és minden formájában meg kell hajlani; mert vele szemben más gondolatszabadság állhat; amelyiknek nagyobb a vonzó, hódító és építő ereje, azé lesz a pálma. Ám tessék Zoványi és Masznyik tudós uraknak a gondolatszabadság nevében Kálvint és a kálvini reformátiót lekicsinyleni és lerágalmazni . . . az eddig megnyilatkozott európai tekintélyű külföldi tudósok, épen lutheránusok is, *nem igazolják Zoványi felfogását* s így a nagy gondolkodók, kiknek szintén meg van szabadságuk, beleütköznek a minket támadók „magánvélemény“-ébe.

Idétlen a támadás és izléstelen; nem most van ideje tenni azt és nem is illik most egyéni különcködéssel kezdeni a rohamot. Ne csodálkozzanak az ellenfelek, ha napirendre fog térni a reformátusság méltatlan támadásaik felett. Minket az idétlenség és izléstelenség nagy hangú csörtetései le nem téritnek azon igaz alapról, hogy tiszteljed atyádat és anyádat. Mi tiszteljük a reformátió atyjait: Luthert, Zwinglit és Kálvint a vallástalan szabadgondolkodók táborkarával szemben is; és tiszteljük a mi Anyaszentegyházunkat s jól esik tudni, hogy egy-két hálátlan gyermek mellett légió a hű fiak száma.

A gondolatszabadság cége alatt bizonyára nagyon sok dogmát ki kellene vetni a lutheri egyházból, többet, mint a kálviniból; de a gondolatszabadság nagy világbajnoka, dr. Masznyik úr erre nem vállalkozik, mert az intézmény erősebb ő nála; Zoványinál is. Legyenek új reformátorokká, ne féljenek, nem gyujtanak alájok máglyát, mint gyujtottak Servétnek a politikai hatóságok. Egyet ne felejtsenek el, hogy ma építeni kell, nem rombolni. Ne rombolják le se a református, se a lutheránus hitérzületet: *így unió nem készül, sem a protestántismus nem erősödik az ellenáramlatokkal szemben.* Tanúljják meg, hogy a gondolatszabadságot kormányozni is kell tudni, különben léghajók sorsára jut és sikerre nem jut, fenségét és hasznát épen a bölcs kormányzás adja meg. Szép az elvek regiója, de merev és elvont alkalmazásuk eredményeit is szem előtt kell tartani, eszme és valósulása közt századok távola áll. Az emberi jogok elvét mi is tiszteljük, de vigyázni kell, hogy merev és elvont alkalmazásuk miatt a haza és nemzet általok meg ne haljon; szép a gondolatszabadság is, mi is tiszteljük; de hittanároknak tudni kell, hogy merev és elvont alkalmazásuk által az egyház el ne pusztuljon; mert az egyházak halála a vallás halála lehet: itt tehát a „Ne temere“ helyén van. Az emberben *két világ* van — hirdeté Kálvin az Institutiójában — melyeket különböző királyok és törvények kormányoznak. A hit világában Krisztus a király, mi az Ő törvényei szerint kormányozzuk magunkat. A két világot ne zavarjuk össze.*

Debrecen, 1908. augusztus 30.

Balogh Ferenc,
hittanár.

* A Szabad Egyház 7–9. számából.

A felsőszabolcsi ref. egyházmegye őszi közgyűlése.

Kisvárdán 1908. évi október 20—21-én tartott Görömbei Péter esperes és Vay Péter legidősebb t. bíró elnöklete alatt. — Dacára a kellemetlen időnek, eléggé népes gyűlés volt; — nem hiába, hogy sok és fontos tárgy idézte elő az érdeklődést. A minden vonalon megindult rekatholizatiós mozgalom egyes mind fenyegetőbb fokozatai; maga a cult. miniszteriumból kiáradó *clericalis szellem*, — mely egyes magasabb rangú tisztviselők

elszólásaiban s tényeiben, mint nagyon sikerült illustratiókban állapítja mega fent uralkodó szellem jellegét, — a híres „*Ne temere.*“ amely igazi Pandora szelencéjeként visszavonást s a legrútabb civakodást s viszály magvakat dob bele felekezetközi és családi viszonyokba egyaránt, — a mind nagyobb rajokban beözönlő szerzetesek és apácák szíves fogadása s betelepítése, — a jezsuita rend receptiója s anyagi viszonyainak jogi s törvényhozási rendezése stb. stb. mellett, bár kevésbbé általános, minket felsőszabolcsiakat azonban mégis közelebbről érdeklő két ügy is vonzotta a tagokat.

Az egyik a *Görömbei Péter esperes lemondása*, ki 12 évi esperesi működés után bámulatos szorgalmával, nagy tudása s mindig megőrzött keresztyéni papi szelídségével s úgy egyházában, mint egyházmegyéjében végbevitt alkotásaival olyan magas tekintélyt vívott ki nemcsak a 92 anyaegyházat számláló saját e. megyéjében, de a kerületen és egész ref. egyházunkban, hogy szinte nem is tudtunk hozzászokni a gondolathoz, hogy őt nemsokára nélkülöznünk kell. A másik pedig nagy *egyházmegyénk kettéválasztása;* régi 40 éves mozgalom s óhajtás megvalósítása, amely talán ezúttal sikerre is fog vezetni.

A fontos gyűlés lefolyása különben a következő volt.

Görömbei esperes jegyzőkönyvbe venni határozott szép imával s rövid beszéddel nyitja meg a gyűlést s azután bejelenti, hogy Gencsy Albert gondnok úrhoz gyengélkedése miatt ezúttal nem lesz szerencsénk. Egyházházmegyei világi jegyzővé Dr. Nagymáté Albert nyíregyházi ügyvéd, egyházi aljegyzővé Vas János őri lelkész választattak meg, most mindketten a már előbb megválasztott Vas Mihály e. tanácsbíróval együtt az eskűt letették s mindhárman lelkes és szép szavakban ajánlották fel magukat s fogadtattak szívesen egyházmegyénk szolgálatára. Majd a számvevőszék jegyzőjéül Porzsolt István anarcsi szép reményekre jogosító lelkészt választja meg s eskette fel közgyűlésünk.

Hideg József főjegyző lemondását nem vette tudomásúl a közgyűlés s ő a megnyilvánúlt szíves ragaszkodásnak kénytelen volt engedni s maradni.

Az esperesi időszaki jelentés meleg szavakkal parentálta el tavaszi gyűlésünk óta elhúnyt jeleseinket Kiss Áron püspököt, Nagy István volt érmelléki esperest, Kiss Albert és Garzó Gyula e. kerületi tanácsbírákat s e szomorú része után lélekemelő nagy és áldozatkész szívekre mutató tények bejelentésével örvendeztette meg közgyűlésünket. Ezek között a paszabi egyház megújhodása már ismeretes e lapok olvasói előtt, e megújhodást megkoronázó orgonaszentelési ünnepély közlése által

Sesztina Jenő és neje Csanak Margit debreceni lakosok lövőpetrii nagybítokosok mintegy 60000 kor. költséggel művészies kivitelű remek templomot építtettek s ajándékoztak a lövőpetrii egyháznak. A fejedelmi adományt egy küldöttség fogja megköszönni a fenkölt lelkű adományozóknak.

Báró Podmaniczky Géza és neje Gróf Dégenfeld Berta lorántházai nagybírtokosok az ottani egyháznak mintegy 12000 koronába kerülő iskolaépületet ajándékoztak s ezáltal ujólag elismerésre és halára kötelezték maguk iránt nemcsak egyházközségüket, hanem e megyénket is. Ez a nemeslelkű főúri pár évről-évre beírja nevét nagyszabású adományaival az életnek könyvébe s hálás gyűlekezete szívébe.

Örvendetes érzéseinket növelte a kisvarsányi kis egyház templom-építési nagyobb buzgólkodása, Diner Gyula anarcsi birtokos 1000 koronás toronyóra adományával, a gyulaji egyház 10000 koronás építkezése önerejükön. Jólesett hallani, hogy ebben a folyton segély után könyörgő időben is vannak gyűlekezetek, amelyek zsebbe is nyúlnak s nem várnak mindent külső, vagy állami támogatástól.

Az örömmel szomszédos a bánat. Részvéttel vette tudomásúl közgyűlés a Végh János berkeszi agg — s a G. Nagy Béla téthi ifjú lelkész elhúnytát.

Elekes Márton, László Zoltán, Szabó Katalin, Sextin Vilmos, Szentmiklósi Gyula, Orgován József, Mészáros Gyula, Eperjessi Barna, Némethy István, Sulyok Dezső, Varga István, Paál Jenő, Putnoky Ákos, Géhl Ede, Túróczi Miklós mindnyájan okleveles tanítók állásaikban megerősítettek.

A letárgyalt esperesi időszaki jelentés kapcsán Szikszay András e. megyei ellenőr kért szót s rámutatva ezen jelentésből is kitűnő lelkiismeretes tevékenységére s bámúlatos szorgalmára Görömbei Péter esperesünknek s egyszersmind emlékeztetve közgyűlésünket azon támadásokra, sőt hírlapi meghurcolásokra is, amelyek mind egy forrásból erednek, indítványozza, hogy fejezze ki egyházmegyénk bizalmát, szeretetét, ragaszkodását esperese iránt. Alig hangzott el az indítvány, az egész közgyűlés mint egy ember állott fel és oly meleg ovátióban részesítette szeretett esperesét, aminőnek közgyűlésűnkön régen voltunk tanúi.

Természetesen az indítvány el lett fogadva azzal, hogy az a kerületi közgyűlésre és a konventre is terjesztessék fel.

Azt hittük, hogy a szeretetnek e lelkes megnyilatkozása vissza fogja tartani esperesünket lemondási szándékától. Nem így történt. Meghatva mondott köszönetet indítványozónak s az egész egyházmegyének ragaszkodásuk megnyílvánításáért, de ez őt nem téríti el komolyan megfontolt szándékától, a lemondástól, melyet 40 évi pályára, gazdag tapasztalatokban bővelkedő múltjára s esperesi működésére visszapillantással visszavonhatlanúl elhatározott.

Hasztalan volt az Andrássy Kálmán varázsos ajka, a világi képviselők kérése, fentartotta lemondását, legfellebb a tavaszi gyűlésig hajlandó vinni az ügyeket.

Miután Görömbei esperes feltétlenül ragaszkodott lemondásához, Nagymáté Albert többek megbízásából indítványt nyujt be nagy, 92 anyaegyházból álló egyházmegyénk kettéválasztására. Az indítvány, miután tárgysorozatba felvéve nem volt, nem volt tárgyalható sem érdemileg, de annyit kimondott egyházmegyénk, hogy a tisztikart megbízza e kérdésnek egy január hóban tartandó rendkívüli közgyűlésre előkészítésével. A tisztikar pedig még a gyűlés folyamán egy szűkebb körű bizottságot választott a részletek kidolgozására. Ha tehát a kerületi közgyűlésen sem lesz ellensége a dolognak, a nagy történelmi multú felsőszabolcsi egyházmegye egy év leforgása alatt megszűnik létezni jelen alakjában. Kívánatos, hogy a „szakadás“ sikerüljön. Annyira fejlődött már az egyházi administratióban is a papiros uralom s olyan sok és fontos változás s újítás vonult be az utolsó két évtizedben egyházi életünkbe, hogy 92 egyház sorsát egy ember vállai — bármilyen erősek is — alig bírhatják meg.

A székelyi egyházról és szerencsétlen természetű lelkészéről, Varga Péterről szeretnék nem emlékezni; dehát ez fájdalom ma még lehetetlen. Öt-hat ügy volt felőle és vele vonatkozásban; megsürgette s illetve kérte egyházmegyénk a konventet, hogy vigye az ő hirhedt fegyelmi ügyét időszaki bíróság elé s új fegyelmi vizsgálatot rendelt el ellene. Sőt a székelyi presbitériumot is feloszlatta s oda felügyelő lelkészt és főgondnokot

rendel Mezőssy László főszolgabíró és Nagyváthy Ferenc kéki lelkész személyében.

Amilyen szomorú, épen olyan érdekes és tanulságos ez az ügy. Egyházalkotmányunk fogyatékossága, törvényeink hibája, vagy a végrehajtás és alkalmazás gyarlósága-é az oka, nem tudom. De annyi bizonyos, hogy ma Székelyben packáznak a törvénnyel és a felsőbb hatósággal. Van egy 6 hónap óta felfüggesztett lelkész, aki tényked ik ma is, anyakönyvi okiratokat ad ki s az egyház nevében perek indítására meghatalmazást ad, jövedelmét egészen húzza egyharmad helyett s napról-napra küldi sértegető s csufondáros leveleit felsőbb hatóságának; a kinevezett helyettes-lelkészeket ténykedni nem engedi, fenyegeti s lemondásra kényszeríti. Van itt egy régi és egy új gondnok; amaz nincs felmentve, emez nincs megerősítve. Húzzák, cibálják, rontják ezt a jobb sorsra érdemes kis egyházat erkölcsnek, vallásnak kimondhatatlan kárára.

Az esperes 1907. évi jelentése maga egy érdemes és tanulmányozásra méltó munka. Néhány statisztikai adat nem lesz felesleges, különösen most, mikor az egyházmegye kettéválasztása van itt napirenden.

Lélekszám 85319, lelkészek száma 91, s-lelkészeké 3. Iskolák száma 127, tanítóké 147. Úrvacsorával éltek 106532; kegyes adomány volt 30357 K 97 f.

A gyülekezetek összes bevétele	489000 K 09 f.	
kiadása	453386 „ 79 „	
Maradványa	35613 K 30 f.	

Kint levő követelés 54074 K 64 fill., adósság 6137 K 31 f. Különböző alapok összege: 322681 K 62 fillér.

Új épületekre kiadatott 127366 K 92 f., az épületek javítására 32321 K 98 f. Házasságra lépett 800 pár, köztük 234 vegyes. Megegyezett 38 pár, javunkra 11 pár. Kereszteltetett 1865 gyermek, köztük 176 törvénytelen (9·4%). Tehát lélekszám, anyagi erő, tanügy s a többi körülmények is amellett szólnak, hogy a kettéválás ilyen nagy tömegnél csak hasznos lehet.

Jóleső meglepetést készített elő az egyházmegye lelkészeinek a világi tisztikar, midőn a gömöri egyházmegye átirata kapcsán terjedelmes és magas színvonalú indokolás kiséretében, amelyet Nánássy Andor takarékpénztári igazgató s tanácsbíró nagy lelkesedéssel terjesztett elő: indítványt nyujtott be a lelkészi fizetések kiegészítése és korpótlékokkal rendezése iránt s bár Apponyi jászberényi beszéde is az átmeneti kormány becsületbeli kötelességei közé sorozta ezt s bár legyen vagy ne legyen ez indítványnak eredménye a felsőbb hatóságok útján az országgyűlés és kormány előtt: annyi bizonyos, hogy a világi tisztikar velünk együttérzése s gondoskodása megnyugtató ezen nehéz időkben, mikor a tömörülésre s egymás megértésére oly nagy szükségünk van.

Közgyűlésünk feloldotta azon régebbi határozatát, hogy a gyülekezetek a lelkészekkel együtt közösen tartoznak járatni a *Debreczeni Prot. Lapot* s szabad tetszésére bízta az egyházaknak és lelkészeknek a lappal szemben való állásfoglalást. Ilyen sajnálatos eredménye van annak a sok szertelenkedésnek, mely e nagy multú lapunknak különösen a jelen évfolyami számain végighúzódik.

Leánynevelő internátusunk igazgatónője, Kovács Katinka hivatalában egy évre megerősíttetett. A Kálvin-szoborra s alapra a gyüjtés elrendeltetett. A klerikalismus túlkapásai, a jezsuita rend törvényes elismerése s a „Ne temere" tárgyában egyházmegyénk is feliratot intézni kíván a felsőbb hatóságok útján az államkormányhoz és parlamenthez.

Ezen nagyobbára elvi jelentőségű s közérdekű ügyek után sok iskolai és díjlevél, építkezés és adásvétel, panasz és kérvény, adókulcs és adásvétel, tehát a házi bajok töltötték ki a gyűlési időt egészen esti fél nyolcig. Közebéd is volt, szép dikciókkal fűszerezett. A gyűlés utolsó napján 2 kisebb fegyelmi és 7 közig. bírósági ügyben kellett ítélkezni. S mikor már mindent elvégezve mentünk a vonathoz, magának a gyűlés színhelyének nem igen vonzó volta dacára is mélabússá tett az a gondolat, vajjon mi, Nyiregyháza-vidékiek jövünk-e még több gyűlésre Kisvárdába?

Korocz József.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhír.** Sötét nagy bánattal látogatta meg az élet és halál szabados Ura *Ellend Józsefet*, a sárospataki főiskola gimnáziumi tanárát, elszólítván oldala mellől lelkének felét, az igazi háziasszonyok és a jó feleségek egyik általánosan tisztelt és szeretett mintaképét, *Kérészy Emmát*, a Kérészy István nyug. tanár egyetlen leányát, a Kérészy-család egyik bálványozott nő-alakját, szemefényét. Október hó 27-én éjjel érte utól a halál angyala, amely pár év óta kerülgette már a fájdalmakkal, szenvedésekkel, amelyek között hű keresztyén lélek módjára erősen megállott. A kit olyan sokan s olyan igazán szerettek s aki olyan odaadóan, olyan lebilincselőleg tudott szeretni és aki olyan boldog tudott lenni a földi élet kötelékei között — nem birta elhinni, hogy a fájdalmaktól való szabadulás végső próbája rá nézve végzettessé is válhatik. Pedig azzá lett. A Szent János-kórházban, hét nappal a rajta végzett műtét után — édes szeretteitől áldólag elbúcsúzva, szívének utolsó dobbanásaival is érettök törődve, érettök aggódva — elaludt nyugodtan, csendesen, mint akik az Urban halnak meg. A bibliai Mártha volt, fáradhatatlan, házuknak ékessége, aki széppé, kivánatossá tudott varázsolni maga körül mindent s aki nem követelt magának semmit, de véghetetlenül nagyra tudta becsülni az embereknek bármily kicsiny figyelmét, a viszon-szeretetnek bármily csekély megnyilatkozását. Csak 39 évig élt s ebből az, amit öntudatosan töltött el, Istennek és embereknek tetsző élet volt s gyönyörűséges áldozat azokért, akikkel a Gondviselés egybekötözte. Az ő kezétől Édenné vált sárospataki lakásukról, ennek az ő virágaitól ékes udvaráról a főiskolai tanári kar, a tanuló ifjúság, a református nőegylet s az egész város megható részvétele és a Kérészy család szívtépő siralmai között, *Novák Lajos* főiskolai lelkész szép imádságának s az ifjúsági énekkar szomorú énekeinek hatása alatt kísértük ki f. hó 29-én délután a családi sirboltba, előtte elköltözött kedvesei közé. „Boldogok a tiszta szívüek, mert ők az Istent meglátják!" Az Isten kegyelme őrködjék hű férjének, drága jó szülőinek, testvéreinek és rokonainak mélységes gyásza felett!

— **A „Pesti Hirlap" osztó igazsága.** Lapunk legutóbbi számában ismertettük a Pesti Hirlap október 22-iki számában „A Zoványi ügy és a sárospataki főiskola" címmel megjelent támadó cikket s röviden rámutattunk a cikkben foglalt valótlanságokra és ferdítésekre, kérve egyúttal a Pesti Hirlap-ot, adjon helyet helyreigazító sorainknak. Lapunk egyik főmunkatársa

külön levélben is megkereste a Pesti Hirlap felelős szerkesztőjét s mint a főiskola tanára és az egyházkerület egyik hivatalnoka kérte a méltatlan támadás indító okaira és a valódi tényállásra reámutató cikkének közlését. A levélre és a beküldött cikkre hamarosan meg is jött a válasz, amint az a nevezett lap október 27-iki számában a „szerkesztői üzenetek"-közt olvasható: „*Reflexióit terjedelmük miatt nem közöljük. Az illető cikket különben Ferency Árpád írta*"

A journalistika lelkiismeretességére jellemző eljárásra röviden csak annyit kívánunk megjegyezni:

1. A Pesti Hirlap helyet adott két ízben is (február október) egy erkölcsi testületet s egy nehány úri embert alaptalanúl és durván meghurcoló, vádaskodó cikknek, ellenben a teljesen objectiv hangú s a hiteles tényekre hivatkozó helyreigazítás elől térszűke miatt (!) elzárta hasábjait.

2. A helyreigazító cikk 8 írott oldal volt s nyomtatásban semmiesetre sem lett volna hosszabb, mint a két támadás.

3. A Pesti Hirlap azóta is (október 28.) helyet adott a Zoványi *javára* beküldött tudósításnak s ebben újból jónak látja a való tények elferdítésével kipellengérezni főiskolánk két vezérférfiát.

4. Mi egy szóval sem kérdeztük a Pesti Hirlaptól, ki írta a támadó cikket, *a G. jegy alá rejtőzött szerzőt tehát ő leplezte le saját jószántából.*

5. Hogy a támadó cikket Ferency Árpád írta, ezt itt is rebesgették némelyek, de mi eddigelé nem akartuk elhinni, mert nem tételeztük fel, hogy valaki ily vastag hálátlansággal fizessen előljáróságának, amely egy egész évig teljes fizetés mellett szabadságot adott neki oly bizonyítványok alapján, melyekre legközvetlenebb kollegái a II. félév elején már hivatalosan is (!) *nem ajánlották* a szabadság meghosszabbítását. Bizonyára nem az előljáróságra, de a támadó cikk szerzőjére vet szomorú világot, hogy ugyanő épen most a polgári bíróság előtt beperelte a főiskolát, a miért f. évi szeptember 1-től nem folyósítja a fizetését, jóllehet ő maga bejelentette, hogy szeptember 1-től *semmiesetre* sem taníthat s a szabadság meghosszabbítását sem kérte.

Egyébiránt most már nyugodtan ítélhet az elfogúlatlan olvasó (s mi is meg vagyunk nyugtatva) a főiskolánkat ért támadások értéke felől Ha az októberi cikket a Pesti Hirlapba tényleg ő írta, bizonyára ő írta vagy sugalmazta a februárit, valamint a többi lapok cikkeit és híreit is. Hogy Ferency Árpád — dacára, hogy mint fiatal és ismeretlen embert egyházkerületünk a pataki főiskola tanárává méltatta — 6 évi tanársága alatt nem szerette Patakot és a pataki főiskolát. azt eddig is jól tudtuk; hiszen ő volt az, akinek rendes lakása is csak néha napján volt Patakon s akinek részére — ismeretlen helyen tartózkodása miatt — ügygondnokot is rendeltek; ő volt az, akit a jogi vizsgákon is teméntelenszer kellett helyettesíteni, akivel emiatt a dékánoknak állandó bajuk volt, — de hogy most, mikor „állásáról lemondottnak" nyilvánította az előljáróság, ő csapjon fel a sárospataki főiskola erkölcsbírájának s ő hurcolja meg ország világ előtt a pataki főiskolát és előljáróságát, erre már csakugyan nincs további megjegyzésünk.

6. Csak azt szeretnők még tudni: tudja-e Ferency Á., hogyan nyilatkozott ő felőle Zoványi J. egy akadémiai értekezleten, mikor a szabadságolási kérvényét tárgyaltuk?! . . . Ha ezt a véleményt ismerte volna, talán még sem szegődött volna annyira Zoványihoz a pataki főiskola elleni rút actió zsoldosául.

— **Bíróküldés a Zoványi legújabb fegyelmi ügyében.** A „Pesti Hirlap", a „Budapesti Hirlap" és „Az Ujság" október 28-iki számában egybehangzólag azt olvassuk, hogy a konvent elnöksége (br. Bánffy Dezső és Antal Gábor) Zoványi J. kérelmére az ő legújabb fegyelmi ügyében szintén élt a delegálási jogával s az „érdekeltnek látszó" tiszáninneni egyházkerület helyett ismét a *dunamelléki* egyh.-kerület fegyelmi bíróságát bízta meg a Z. úr *hetedik* fegyelmi ügyének elbírálásával. Az említett lapok úgy látszik gyors és hiteles értesítéseket kapnak a Z. úr javára szóló „jelentős fordulatok"-ról s így el kell hinnünk a híradás valóságát. Annál inkább elhihetjük, mert most már világos előttünk, miért volt a nagy hirlapi actió egyszerre három napilapban a pataki főiskola és kerületünk ellen. A konvent elnökségére kellett egy kis „szelid nyomást" gyakorolni, nehogy az üldözött „*magyar Wahrmund*"-on illetékes birósága „Justizmord"-ot kövessen el.

Magára a bíróküldés tényére, a konventi elnökség iránti köteles tiszteletből, nem akarunk megjegyzéseket tenni. Csak azt szeretnők tudni, el fogja-e tűrni a tiszánninneni egyházkerület közgyűlése ezt az újabb megszégyenitést s mit fog ahoz szólni, hogy neki egy alkalmazottja felett többé nincs fegyelmi joga. Mert Z. úr most már privilégizált ember a tiszáninneni egyházkerületben. Ő csinálhat akármit, elkövethet bárminő fegyelmi esetet, ő felette a tiszáninneni e.-kerület sohasem fog ítélkezni. hiszen övele szemben az egyházkerület „érdekelt" s így a Z. úr kifogására többé nem bíráskodhat felette. Más jámbor tanár, lelkész vagy tanító, akadjon valami fegyelmije, bizony csak a rendes bírósága elé kerül, de Z. úr felett, mert már kétszer elítéltetett s mind a kétszer közvetlen előljárósága ellen elkövetett vétségek miatt, a saját illetékes bírósága már nem ítélhet, mert elfogúlt? Ugyan, ha egy világi bíróság ellen a vádlott azzal a kifogással élne, hogy vele szemben a bíróság érdekelt, mert őt már egyszer vagy többször elitélte, tehát a bíróság őt üldözi: vajjon jutna-e valakinek eszébe a vádlott kifogását teljesíteni?!

A nagy hírlapi actióra, melyet Z. úr mellett az utóbbi napokban jóbarátai kifejtettek, szintén nincs sok szavunk. Nem kívánjuk mi is elősegíteni a „*magyar Wahrmund*" ügyének nagyrafújását. Z. úr kétségtelenül martyrságra pályázik. Az ő ideálja, hogy az egyháztörténelemben mint az igazság üldözött bajnoka legyen megörökítve s az ő „pereivel" foglalkozzék majd a későbbi kor történetírója. Legyen meg neki ez az öröme, mi úgy sem akaszthatjuk meg őt e pályafutásában. de nem is akarnánk ebben neki szolgálatot tenni. Az illető hírlapok különösen az „*Az Ujság*" újabb támadásait, „leleplezéseit" — ismerve most már azok forrását is — csakugyan nem méltó komolyan venni és cáfolgatni. Mit is fújnak ezek a cikkek, mint a Zoványi régi nótáit: a gazdasági „visszaéléseket", az igazgatóságba be nem igtatást, szóval épen azokat az ügyeket, amik miatt Z. úr már fegyelmi büntetéseket kapott. Az illető közlemények azonban nagy gondossággal hallgatnak arról, hogy Z. már Patakon is harmadízben áll fegyelmi eljárás alatt s Patakra jövetele előtt is négy ízben volt fegyelmije Nem is vetik fel azt a kérdést, vajjon akinek ennyi fegyelmi ügye akad, abban talán magában is lehet valami hiba, hiszen ok nélkül csak nem indítanak fegyelmi eljárást valaki ellen itt is, ott is, amott is. Igen, az említett cikkek, melyek nem átallják a pataki főiskolát s egyes kiváló embereinket nyilvánosan alaptalanúl meghurcolni, nem tárják fel az érem másik

oldalát, hogy t. i. Zoványi Jenő, saját- és főiskolánk szerencsétlenségére, sértegető modorával maga hivta ki maga ellen immár annyiszor előljáróinak fegyelmi jogát. Nekünk — akik épen kollegái vagyunk — a legfájdalmasabb és a legkellemetlenebb mindezeket leírni, de a főiskolánkat ért méltatlan és alaptalan támadásokra lehetetlenség volt legalább ennyit el nem mondanunk.

— **Az „Alkotmány" és a Kálvin-ügy.** Hogy az ellenünk, illetőleg a magyar ref. egyház és iskola ellen dolgozó szövetkezet semmi eszköztől nem riad vissza, mutatja az, hogy még az *Alkotmányt*, illetőleg annak főmunkatársát: *Görcsöni Dénest* is mozgósították Z. érdekében. A néppárt lapja s Görcsöni, a ref. papok „mosdatlan hangú" piszkolója, — aki a mi irodalmi nagyjainkat „külföldön csavargó pásztoroknak" nevezte, amiért Szinyei Gerzson lapunk 17—18. számaiban alaposan megleckéztette — mint a „Kálvinista gondolatszabadság" védelmezője: hát erre már igazán „difficile est satyram non scribere!" Persze, Görcsöni, aki nem feledte ezt a leckét, kapott az alkalmon, hogy azért most rajtunk egyet rugjon s *Krausz-Zoványit*, akiről tudta, hogy *eredetileg katholikus* volt s akiről látja, hogy ma is velök érez, velök tart, velök együtt kész a magyar kálvinista egyházat s annak egyik dicső múltú főiskoláját szétrobbantani, — védelmébe vegye. Hogyne, hisz' ez az ember a *néppártnak megbecsülhetetlen szövetségese*, hisz' ez belőlről rombolja le a kalvinista egyház erősségeit, míg ők csak kivülről próbálják annak falait döngetni. Ime, idáig jutottunk.

— **Helyreigazítás.** Lapunk mult számában a „Pesti Hirlap újabb támadása" című cikkünkbe tollhibából csúszott be, hogy Meczner Sándor volt kollegánk is „kisebbrangú" állásra ment volna el Patakról. Ő egy másik, velünk hasonló „rangú" akadémiára lépett át, ahol azonban javadalma tényleg kisebb volt, mint nálunk.

— **Lelkészválasztás.** A füzérradványi ref. egyház október 25 én, *ifj. Barcsa Endre* s.-lelkészt választotta, meghívás útján. lelkészeül. Isten áldása legyen az ifju lelkipásztoron!

— **Az „iglói reformátusok"** című közleményt nem szándékoztam hosszúra nyújtani s közbevetett megjegyzésekkel ellátva céljától és jellegétől elvonni; ez okból nem érintettem, hogy az abauji egyházmegye esperese — az iglóiak és krompachiak kívánságára — minden alkalommal küld hozzájok lelkészt, istenitisztelet tartása végett; vagy ha teheti — az ottani hívek nagy örömére — maga megy föl. Azóta értesültem, hogy az eperjesi missiói lelkészi állás szervezése majdnem befejezett dolog, amelynek megtörténtével Iglón minden hónapban lesz istenitisztelet; az iglóiak azonban inkább szeretnék, ha — mint a múlt számban említettem — Krompachhal és környékével egyesülve külön szepesi missiói kört képeznének. Esetleges félreértések kikerülése végett szükségesnek tartottam a fentiek közlését.* K. I.

— **A dunamelléki ref. egyházkerület** okt. 23—26 napjain tartott közgyülését *Darányi Ignác* főgondnok nagyszabású beszéddel nyitotta meg, amelyben figyelemreméltó nyilatkozatokat tett a felekezeti békéről és a „Ne temere" decretumról. Beszédjének ez a része igy hangzik: De nem volna helyén mindig csak külveszélyekre gondolnunk; *belülről is* fenyegethet veszély bennünket. Ha valaha megfogyatkoznék az a hitbuzgóság és az a szellem, melynek fennmaradásunkat köszönhetjük, s amely ma is egyházunk támaszát és talpkövét képezi, ha azt, ami számban és erőben hiányzik, nem iparkodnánk bölcseségben és kitartásban kipótolni, akkor igenis belveszély is fenyegethetné egyházunkat. Fejleszteni és erősiteni kell az egész vonalon egyházi életünkben a protestáns önérzetet. A protestáns egyház nagy világtörténeti missziót teljesitett. Megengedem, hogy egyházunknál a külső hatás eszközei vajmi kevesek; elismerem, hogy egy anyagias korban az emelkedő igények mellett szerény eszközeink a küzdelmet megnehezitik; elismerem azt is, hogy a kor irányában vannak áramlatok, amelyek egyházunk fejlődésének nem mindenben kedveznek; de azért nem szabad csüggednünk. Abban a szabad szellemben, amely egyházunkat áthatja, a szabad vizsgálódásban és fejlődésben oly őserő lakik, amelyet nem szabad kicsinyelnünk. Még a jelen korban is nagy világbirodalmak keletkezése, fejlődése és emelkedése mutatja, hogy egyházunk a nemzetek fejlődését nemcsak nem akadályozza, hanem annak szelleme és nevelési iránya ezen fejlődést hatalmas arányokban előmozditani is képes. Felekezetközi viszonyainkban a kölcsönös türelem és méltányosság azon elvéhez és hagyományához ragaszkodjunk, melyet a letünt nemzedéktől nemes és értékes örökség gyanánt vettünk át. Elődeink érdemeit e részben csak tisztelet és hála illetheti. Nem lehet tagadni azt sem, hogy még a tisztán katholikus országok közt is kevés oly ország van, ahol a vallásos érzés oly általános és oly egyetemes volna, mint minálunk a felekezeti különbségek mellett. Ki ne tudná, hogy vannak különben igen előrehaladott, egy valláson levő országok, melyeknek csak egyik része vallásos, részben tulbuzgó is; másik része azonban teljesen vallástalan. Hála Istennek, minálunk nem látunk apákat, kik napról-napra istentagadásra tanitják gyermekeiket; alig látunk családokat, amelyek az élet nagy változásainál, amilyen a születés, a házasság, a halál, — tüntetőleg mellőznék az egyház igénybevételét; nálunk csak elvétve fordul elő, hogy a vallás és a vallásnak megszentelt tárgyai gúnynyal és kicsinyléssel illettessenek, ha pedig mégis megtörténik, annak eredete legtöbb esetben idegen forrásokra vezethető vissza. Minden magyar emberben, felekezeti különbség nélkül megvan egy örökölt vallásos érzés, megvan akkor is, ha azt tagadásba veszi. De ez az állapot csak addig tart, mig a felekezetek egymással békében élnek. De mire is volna jó a háboru? Én mindenféle háborút képzelhetek, csak olyat nem, amelynél előre holt bizonyossággal megjövendölhető, hogy bármilyenek lesznek a küzdelem esélyei, vesztes lesz mind a két fél s hogy az ilyen küzdelemből nyeresége nem lehet másnak, mint a nemzet ellenségeinek, a mindent felforgató nemzetközi szocialdemokráciának és az államellenes nemzetiségi izgatásnak. Nem küzdelemre, nem háborura tehát, hanem *szoros szövetségre volna szükség a különböző felekezetek közt*, hogy a vallásellenes áramlatokkal szemben kezet kézbe téve, vállat vállhoz vetve megállani tudjanak. — Nem kivánok hallgatni már azért sem, nehogy félreértésnek tegyem ki magamat, — a *„Ne temere"* pápai dekretumról. Nyiltan azt mondom, hogy nézetem szerint ha életbe lépne is az, a házassági jog sérelmének tekintheto nem volna. De ép oly nyiltsággal be kell vallanom azt is, hogy mégis *érintene minden vegyes házasságot*, mindazon házasfeleket, kik vegyes házasságban élnek, mindazon gyermekeket, kik vegyes házasságból származnak és mindazon rokonokat, kik ezekhez közel állanak. Érintené nemcsak a protestáns feleket, hanem még inkább a vegyes házasságban élő *katholikus feleket*, mert saját hitük tanitásaival családi állapotukat ellentétbe hozná. Ezért ezen dekrétum hire nemcsak egyházunknál, hanem annak határán messze tul is érzékenységet keltett. A kérdés részleteibe belemenni ezuttal nem kivánok; csak röviden jelzem, hogy Magyarországon a *vegyes házasságokban a felekezeti béke fönnmaradásának hatalmas eszköze és biztositéka foglaltatik*. Felekezetek, amelyek az életben kény-

* A múlt számban az iglói rendőrkapitány úr neve tévesen volt *Matolaynak* szedve *Matolcsy* helyett. Szerk.

telenek érintkezni egymással, a családban közelebb jönnek egymáshoz, közelebb jönnek a kétoldalon lévő rokonok is, akik megismerik, azok inkább megbecsülik, olykor meg is szeretik egymást. Tudjuk pl. valamennyien, hogy mennyire fontos az, hogy ifjainknak nyilvános oktatásban legyen része. Ez is azért van, mert az életben minden osztályu egyénnel érintkezni kelletvén, felette kivánatos és szükséges, hogy már gyermekkorukban megismerjék egymást és közelebb jöjjenek osztálykülönbség nélkül egymáshoz. Azt hiszem különben, hogy a *„Ne temere“* dekretum kérdésnek *megoldása a helyes uton van; ugy tudom, a római katholikus püspöki kar bölcsesége önszántából megtette illetékes helyen a lépéseket ezen ügy megnyugtató elintézésére.* Ugy vagyok értesülve, hogy *a kormány ezt örömmel vette és a püspöki kart törekvéseiben teljes hatálylyal támogatni kötelességének tartja.* Az ügy ilyen állásában mindent kerülendőnek tartok, ami az ügy békés megoldását nehezithetné.

— **Előfizetési felhívás.** Azon szíves fogadtatás után, a melyben lelkésztársaim *temetési beszédeimet* részesitették, melyből az első kiadás példányai már mind elfogytak: bátorságot veszek papi dolgozataimból egy másik kötetet bocsátani közre *„Ref. szertartási beszédek és imák“* cimén. A mű az új liturgiai szabályzat alapján készült s körülbelől 13—14 iven tartalmazni fog 8 keresztelési, 9 úrvacsorai, 2 konfirmációi, 10 esketési és 20 temetési beszédet és függelékül egy pár alkalmi imát és beszédet. A munkák mind teljesek, vagyis tartalmazzák a szertartáshoz szükséges összes imákat és beszédeket. *Előfizetési ara 3 K*, bolti ára magsabb lesz. Az előfizetési díjak hozzám — alólirott helyre — küldendők! Tisztelettel és szeretettel vagyok Felsőméra, Ab.-Tornamegye, 1908. október 25. *Hallgató János*, ref. lelkész. Örvendező lélekkel ajánljuk a komoly s nemes munkás vállalkozását t. olvasóink szeretetébe.

— **Estéli órák.** *Felolvasások prot. vallásos estékre.* Ily című, 8 ivnyi terjedelmű, december elején megjelenő műre hirdet előfizetést *Szentkúti Kiss Károly* nagyigmándi (Komárom-m.) ref. lelkész. Ára 2.50 K lesz. a mely október végéig beküldendő. A buzgó és termékeny iró gyakorlati célú törekvésére felhivjuk a t. olvasóink figyelmét.

— **Miben hisznek a spanyolok?** A „Times“ madridi levelezője hosszú évek tapasztalata alapján azt mondja, hogy a szent-szűzben vagy más csodatevő képben; egy kicsit hisznek az Istenben is, de többet a szent-szűzben. Barcelona közelében egy tanító apácarend zárdájában van egy csodatevő Szent József-kép. Ezer meg ezer levelet küldenek évenkint a rajongók oda, a melyekben kívánságaikat irják meg. Ezeket a leveleket bizonyos megállapított napokon ünnepélyes szertartással elégetik, valószinűleg abban a hitben, hogy igy a levél tartalma eljut a szent-szűzhöz. E babona Spanyolországban nagyon el van terjedve. De az ifjabb nemzedék előtt már mind esztelenebb dolognak látszik.

— **A Magyar Királyi Államvasutak októberi menetrendje** Sárospatakra és vidékére vonatkozólag:

I.	Miskolcról indúl	10^{57}	1^{57}	10^{45}	5^{50}	—	3^{41}
	Szerencsről „	11^{39}	2^{55}	12^{54}	6^{35}	7^{09}	5^{10}
	Sárospatakra érk.	12^{22}	3^{58}	3^{32}	7^{24}	8^{08}	6^{16}
	S.-a.-ujhelybe „	12^{33}	4^{10}	4^{00}	7^{35}	8^{20}	6^{29}
	Csapra „	1^{50}	5^{40}	—	9^{39}	—	9^{16}
II.	Csapról indúl			6^{08}	5^{23}	10^{38}	3^{25}
	Sátoraljaujhelyből „			9^{20}	7^{44}	12^{09}	4^{39}
	Sárospatakra érkezik			9^{39}	7^{56}	12^{25}	4^{52}
	Szerencsre „			10^{52}	8^{40}	1^{29}	5^{35}
	Miskolcra „			12^{38}	9^{27}	2^{35}	6^{20}

Szerkesztői üzenetek.

S. J. Szeszta. Előfizetése 1909. ápr. 1-ig van rendben.

P. M. A viszonválaszt a jövő számunkban közöljük

K—s. Az új, átdolgozott fordítású magyar biblia, melynek megjelenéséről lapunk 25-ik számában adtunk hirt, akár a kiadó „Brit és Külföldi Biblia Társulat“ raktárában (Budapest, IV, Deák-tér 4. sz.), akár a vidéki jobb könyvkereskedésekben kapható. Ára a teljes kötetnek vászonkötésben 2 kor., bőrkötésben 3 korona.

L. J. Wintrop az amerikai ref. egyház képviselője gyanánt foglal helyet a reformáció szobortervén.

Pályázat.

A felsőszabolcsi ref. egyházmegyébe kebelezett mezőladányi lelkészi állásra pályázat hirdettetik. Az állás javadalmának főbb tételei: 6 kat. hold föld, 907 korona államsegély, rozs, széna, fa együtt 1600 korona. A pályázati kérvények az E. T. kivánalmai szerint felszerelve 1908 évi nov. 5-ig Görömbey Péter espereshez *Nagykállóba* (Szabolcsmegye) küldendők.

Debrecen, 1908. október 20.

Dicsőfi József,
püspök helyett,
egyházkerületi főjegyző.

Ujonnan megjelent művek!

HÓSEÁS.

Theologiai magántanári vizsgai dolgozat.

Irta:

Ceglédi Sándor.

velikai pisanicai református missiói lelkész.

Ára füzve 3·50 korona.

Halotti beszédek és imák.

Irta:

Kis Gábor.

volt pápai református lelkész.

Terjedelme 15½ iv; tartalmaz 71 halotti beszédet és imát.

Ára füzve 4 korona.

Megrendelhetők a kiadónál: KIS TIVADAR könyv- és papirkereskedésében Pápán, Fő-utca 21. sz.

Kérje ingyen

és bérmentve magyar nyelvű, gazdagon illusztrált főárjegyzékemet, 3000-nél több rajzzal, mindennemű nikkel-, ezüst- és aranyórák, valamint mindennemű szolid arany és ezüst áruk, hangszerek, acél- és bőráruk stb.-ről eredeti gyári árban.

Nikkel remontoir óra ... K 3.-
System Roskopf patent óra ... K 4.—
Svájci eredeti system Roskopf patent K 5.—
Bejegyzett „Sas Roskopf“ nikkel rem. K 7.—
Ezüst remontoir óra „Glória“ művel K [illegible]
Ezüst remontoir óra dupla fedéllel ... K 12.50
Ébresztőóra K 2.90. Konyhaóra ... K 3.—
Schwarzwaldi óra K 2.80 Kakukóra K [illegible]50
Minden óráért 3 évi irásbeli jótállás. — Ninesen kockázat! Becserélés megengedve, vagy a pénz vissza!

KONRAD JÁNOS

Első óragyár és szétküldési áruház,
Brüx 1256 szám. (Csehország.)

Orgona és harmonium gyár

gőzerő hajtás és villamos világítással berendezve.

ORSZÁGH SÁNDOR ÉS FIA

cs. és kir. udvari szállítók

Rákospalota (Budapest mellett).

Alapíttatott 1861. évben.

Az 1885. évi országos kiállításon „nagy dísz oklevéllel“ (első díj) és „Ferencz József lovagrenddel“ az 1904. évi veszprémi kiállításon „arany éremmel“ (első díj), az 1906. évi kassai kiállításon „dísz oklevéllel“ (első díj) kitüntetve, azonkívül számtalan kitüntetés és elismerés. Ajánlják kitünő hangú és szerkezetű, főleg a legújabb légnyomatu (pneumatikai) orgonáikat, melyek rendkívül könnyű játékmód és a változatok egyszerű kezelése mellett, az időjárás minden viszontagságainak ellenállnak. Szolid munka és jutányos árak. Kisebb orgonák készletben vannak. Eddig 700-nál több új orgona lett szállítva. Raktáron kitünő hangú harmoniumok minden nagyságban. Harmoniumok tetszés szerinti rajz és változat összeállítással rendelésre készülnek. Tervezeteket és rajzokat kivánatra küldünk.

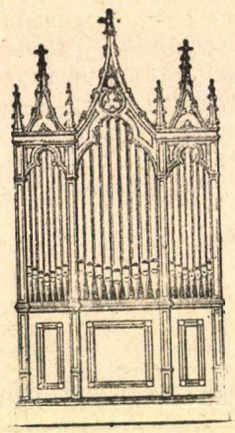

Kálvin János művei.

Szerkeszti: **Czeglédi Sándor.** **Eddig megjelentek**

1. A genfi egyház kátéja.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **60 fillér.**

2. Az egyház reformálásának szükségességéről.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **80 fillér.**

3. Kálvin János értekezése az ereklyékről.
Franciából fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**

4. Sadolet biboros levele. Kálvin válasza.
Fordította: *Ladányi Pál.* — Ára **60 fillér.**

5. III. Pál pápa levele Kálvin János megjegyzéseivel.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**

6. A párisi theol. fakultás hitcikkei Kálvin elleniratával.
Fordította: *Pongrácz József.* — Ára **50 fillér.**

Minden kötet külön kapható.

E hat mű egy díszes kötetben is beszerezhető. A 25 ivnyi terjedelmű kötet ára 4 korona 50 fillér.

Mind e művek megrendelhetők

a Magyar Kálvin-fordítók bizományosánál

KISS TIVADAR könyvkereskedésében **Pápán.**

Pontos és legjobb órák 5 évi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák,

borkancsók, china-ezüst disztárgyak,

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

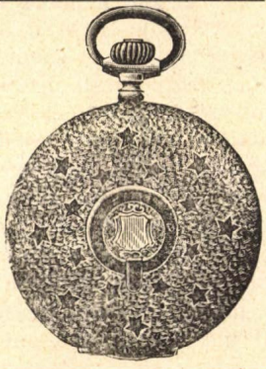

Polgár Kálmán

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállítója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 45. szám. Sárospatak, 1908. november 8.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

Tiltakozás
a sárospataki főiskola meghurcoltatása és a sajtóterrorismus ellen.

Aki még kételkedett abban, hogy a sajtó nagy hatalom, az a legközelebbi napokban meggyőződhetett annak valóságáról — a sárospataki főiskola példáján.

Két hét óta az összes napilapok egyértelemmel ütik, csépelik a szegény jó öreg pataki Alma Matert, mint pusztulóban levő „dekadens“, „reactionárius“ intézetet, a „nepotismus“ fészkét, ahol 21—22 éves diplomátlan „tanárgyerekek“-ből, az igazgató-tanács tagjainak unokaöccseiből, vejeiből, sógoraiból állítják össze a tanári kart. Több hasábos cikkekben leplezik le a „gazdasági visszaéléseket“, a „tőkeköltéseket“, a szólásszabadság „lábbal tiprását“, a legjelesebb tanárok „kiüldözését“, a „valóságos rémuralmat“ stb. stb.

S mindezeket a rémséges dolgokat, amelyeknek olvasásakor nekünk, akik közelről ismerjük e cikkek szerzőit és rugóit, hol nevetnünk kell, hol ökölbe szorúl a kezünk, sok tizezer példányban repítik szét a legelterjedtebb napilapok az ország minden zugába s bizonyára vannak nem egy-két ezren, de sok tizezeren az ujságolvasók közül, akik hitelt is adnak e meg nem cáfolt s bámulatosan egybehangzó hireknek. A régi, dicső multu pataki főiskola, melyre a hazának annyi jeles fia gondol vissza ma is a legnagyobb szeretettel és kegyelettel, egy-két hálátlan fiának irigységéből és boszujából ott fekszik megtépve. legázolva, megbecstelenítve a közvélemény előtt. Igazán nem csodálnók, ha a nagyközönség e vad hirek természetes tódításaként rablóknak, tolvajoknak nevezne minket, vagy a csendőrség állítana be hozzánk, razziát tartani közöttünk, ki áll valami rokonsági vagy sógorsági viszonyban az igazgató-tanács, e legfőbb „bűnbanda“ tagjaival? Börtönbe, kinzó kamarába az ilyenekkel s elő a főinkvizitor, *Zoványi Jenő* úr és assistense *Ferenczy Árpád* úr elé, hadd ítéljenek felettük, hogy merték Radácsinak, vagy Szánthónak, vagy Búzának a leányát elvenni, hogy mertek kitüntetéssel szigorlatozni, hogy merik a főiskola és a kerület legzsirosabb állásait, kerületi jegyzőségeket, gazdasági elnökséget, igazgató-tanácsosságot, konventi tagságot stb bitorolni, sőt egyáltalán, hogy mernek a Zoványi úr engedelme nélkül élni, mozogni, irni, beszélni! Örökké fog már tartani a „familia“ uralma, mi sohasem juthatunk a hatalomhoz és a húsos fazekakhoz!? . . .

Ime, akarva — nem akarva ide vitt a tollunk. Panaszkodni, méltatlankodni, háborogni akarunk a két hét óta dúló *sajtó-terrorismus* felett, melyet Zoványi és Ferenczy urak indítottak bősz haragjukban főiskolánkra és egyházkerületünkre s akaratlanúl is hol humorosra, hol keserűségre megy ki az irásunk a képtelenségek, a merész ferdítések, az ádáz gyülölet áradatának olvasására . . .

Lapunk mult számában, amikor még csak a *Pesti Hirlap*, az *Az Ujság* s az *Alkotmány* első támadásait ismertük, azt mondtuk: nem érdemes és nem méltó e támadásokat komolyan venni és cáfolgatni. Azonban azóta felvonúlt ellenünk tömött hadsorban: a *Budapesti Hirlap*, a *Pesti Napló*, a *Magyarország*, a *Budapest*, az *Egyetértés*, az *A Nap*, az *Alkotmány* (három csatára is), vagyis meg kellett győződnünk, hogy itt egy rendszeresen és — el kell ismernünk — pompásan szervezett sajtóactioval állunk szemben, melyet Zoványi úr ügyesen eszelt ki és inscenirozott épen akkorra, amikor a legújabb fegyelmi ügyében a biróküldési kérelme felett döntésre került a dolog.

A helyzet tehát ma egy hét óta jelentékenyen változott s ehez képest a mi állásfoglalásunknak is módosulnia kellett. Ma is azt tartjuk ugyan, hogy nem érdemes és nem méltó az idézett napi lapokban megjelent förmedvényekre és idétlen gyanusításokra válaszolni s nem is vállalkozunk részletes cáfolásukra, amire se időnk nincs, sem erkölcsi érzésünk nem engedi egyikmásik vád tárgyalását) de a nagyközönség tájékoztatására, melyet a napilapok egybehangzó hirei bizonyára könnyen tévutra vezethettek, szükségesnek tartjuk röviden és határozottan tiltakozni a gyanusítások és valótlanságok tengere ellen.

Szükségesnek látjuk e rövid, de erélyes tiltakozást nemcsak a magunk megtámadott tisztességének és becsületének védelmére, de főként és első sorban *szeretett főiskolánk és egyházkerületünk tisztessége érdekében*, amelyet ugyan hitünk és meggyőződésünk szerint az ocsmány támadások nem szeplősíthettek be, de — a gyanút könnyű felébreszteni s a viszonyokkal nem ismerőseket könnyű befolyásolni. Nehogy tehát a hallgatásból, a „meg nem cáfolás“-ból belenyugvást vélelmezzen a nagy közönség, egyenként és összesen tiltakozunk a teljesen alaptalan és tendenciózus hírlapi támadások ellen s rámutatunk röviden az azokban foglalt valótlanságokra és ferdítésekre s feltárjuk kíméletlenül az igazat, a való tényeket, mert *bízunk az igazság erejében s hiszünk az erkölcsi igazságszolgáltatásban*, mely előbb-utóbb diadalmaskodik.

*

Az igazság nevében először is szálljunk védelmére a minket támadó — napilapoknak. Mi tisztában vagyunk

Lapunk jelen számához $^1/_4$ ív melléklet van csatolva.

vele s legyen meggyőződve a nagy közönség is, hogy *nem az említett kisebb és nagyobb napilapok támadnak minket,* a sárospataki főiskolát és a tiszáninneni egyházkerületet. Hiszen honnan ismerik a napilapok oly apróra a mi belső ügyeinket? Bizony csak a Zoványi úr és egy (vagy talán több) jó barátjának a tolláből. A „Budapesti Hirlap" nov. 1-i számában megjelent cikkből eléggé kiérzik a Zoványi stylusa, ha tehát nem ő írta is, de az adatokat bizonyára ő szolgáltatta a cikkhez; a Pesti Hirlap már ismertetett cikkét a szerkesztőség üzenete szerint Ferenczy Árpád írta; a többi lapokban megjelent kisebb-nagyobb cikkek pedig csak e két cikk kivonatolásai, vagy kiszínezései az illető lap stylusa és árnyalata szerint. A támadó cikkek *szerzői* bizonyára nem az illető lapok szerkesztői vagy ujdondászai, akiknek mi okuk lenne a pataki főiskolára így „ráutazni" s akik csak az „üldözött ártatlanság" védelmének adtak helyet, az értelmi szerzők — miután az „actió" a Zoványi „mentése" érdekében történt, — kétségtelenül őmaga és barátja Ferenczy Arpád, ők most úgyis ráérnek — a főiskolától húzott teljes fizetés mellett — a főiskola ügyeinek szellőztetésére s hálájuk lerovására.

*

Vegyük most sorra a támadó cikkeket, amelyekről tudomásunk van s feleljünk rájok röviden.

1. *A Pesti Hirlap* október 22-ik számában megjelent „A Zoványi-ügy és a sárospataki főiskola." c. cikk kezdte tudtunkkal a támadást. Erre cikkre már megfeleltünk lapunk 43. számában, de ismételten önérzettel tiltakozunk a főiskolánk „dekadenciája," az egyházkerületünk szólásszabadságot tipró eljárása, a „nepotizmus" és a „kálvinista reakció" nagyhangú és felületes vádjai ellen. Tiltakozunk különösen a cikk lényegét képező ama vád ellen, mintha egyházkerületünk Zoványi személyes ellenségeinek befolyása alatt hozta volna meg a Zoványi ellen legujabban elrendelt fegyelmi eljárásra vonatkozó határozatát. A határozat egy szó ellenvetés nélkül, a legteljesebb egyhanguasággal hozatott, nem szóltak ellene azok sem, akiket Zoványi bizonyára nem tart ellenségeinek. Az pedig, hogy egy 70—80 tagú testületet 1—2 ember úgy befolyásoljon, hogy egyetlen ember se szóljon egy nagy súlyú határozat ellen, legalább is nevetséges és merész fantáziára való állítás s a gyűlési tagok lekicsinylése.

2. *A Budapesti Hírlap* nov. 1. számában megjelent „A Zoványi-ügy előzményei" c. cikk a legmérsékeltebb hangu a támadó cikkek között, de tiltakoznunk kell az ellen a teméntelen ferdítés ellen, mellyel ez a cikk is telve van. Tiltakozunk az ellen a gyanusitás ellen, mintha Zoványit amiatt üldözné az igazgató-tanács vagy annak bármely tagja, mert ő az igazgató-tanács ellenében az államsegély mellett agitált, — tiltakozunk ama vád ellen, hogy a kerület megtiltotta Zoványinak a főiskola anyagi ügyeinek bolygatását, — tiltakozunk azok ellen a különböző nyilt és oldaltámadások ellen, mintha a főiskola vagyoni ügyei épen 1883-tól kezdve hütlenül vagy legalább is hanyagul vezettetnének, hogy a főiskola tőkéit elköltötték, egyes alapítványokat törvénytelenül használtak volna fel. Zoványi ur különben mindezekért a „jogtalan és alaptalan" támadásaiért a konventi bíróság által is (1907. április 12-én) helybenhagyott fegyelmi ítélettel feddésre ítéltetett s hogy mindezeket most a nagy nyilvánosság előtt felelevenítette s a főiskola vagyonának kezelőit újból meggyanusította vagy ehez „az adatok szolgáltatásával" legalább is segédkezet nyujtott, ez már a szalmaszálhoz kapkodás.

A főiskola gazdasági választmánya és igazgató-tanácsa nyugodt lelkiismerettel néz bármiféle „szakértői felülvizsgálat" elé s a főiskolai vagyon kezelésében, ha talán az államszámviteltan elvei és „a könyvek felfektetésének" legujabb módjai nem érvényesülnek is, de érvényesül a becsületesség és lelkiismeretesség, amihez a gyanunak az árnya se férhet. Hogy pedig a gazdasági választmány nem prédálja az iskola vagyonát, hogy minden felesleges, haszontalan kiadástól irtózik s igyekszik okosan és tervszerüen gazdálkodni... ez talán csak nem bün?

A „Budapesti Hirlap" idézett cikkének csak egy allusiójára van még külön szavunk és tiltakozásunk. Tiltakozunk a cikk ama vádja ellen, hogy mi, a Sárospataki Ref. Lapok szerkesztősége, „Zoványi-ellenes" programmal indultunk meg s ő ellene harcolunk. Igaz, Zoványi-ellenesek vagyunk annyiban, hogy nem tartozunk az ő gárdájába, s nem támogatjuk az ő „iskolapolitikáját" — de tessék előkeresni a mi lapunk első két évfolyamát, hányszor fordul elő abban a Zoványi neve, foglalkozunk-e — egy vegyes-hír kivételével — az ő személyével? A „Zoványi-ügy"-be mi csak akkor szóltunk bele, mikor Zoványi ur debreceni barátai s olykor-olykor ő maga is a Debreceni Prot. Lapban a mi igazgató-tanácsunkat támadni kezdették. Ez ellen a támadás ellen a mi lapunknak, melyet Zoványi urék előszeretettel gúnyoltak és gúnyolnak „hivatalos" lapnak, erkölcsi kötelessége volt védelmére sietni a meghurcolt és sárral dobált elöljáróságunknak. Mi nem szégyelljük bevallani, hogy tiszteljük és szeretjük elöljáróságunkat, nem restelljük, sőt büszkék vagyunk igazgató-tanácsunk tagjaira, kik önzetlenül fáradoznak főiskolánk ügyei körül. Nemcsak hivatalos, de lélekszerinti kötelességnek éreztük tehát védelmezni elöljáróinkat s ha e közben Zoványi urral kellett összeütköznünk, ennek nem mi vagyunk az okai, hanem ő maga, miután a tavalyi igazgató-választás óta tényleg „az ő neve van előtérben." Zoványi ur és az igazgató-tanács közül már engedjen meg, mi bizony csak az utóbbihoz csatlakozunk. Egy Fejes István, Dókus Gyula, Meczner Béla, Ragályi Béla, Dókus Ernő, Csoma József, Bernáth Zoltán, Szent-Imrey Gyula, Kérészy Barna, Révész Kálmán, Vadászy Pál, Csabay Pál bizonyára szereztek annyi érdemet a sárospataki főiskola oltárán, ami az ő javukra billenti a mérleget, Zoványi ur 6 évi pataki tanárságával szemben.

Hogy aztán a Zoványi ur által megtépett nagy reformátorunknak, *Kálvinnak* is (a magunk módja szerint) védelmére keltünk, azt szintén maga Zoványi ur idézte elő.

3. A *Pesti Napló* nov. 1-i száma „Csatangolás" rovatában ismerteti Zoványi füzetét, amelyben mosakodik a Kálvin-kritikája miatt. Nem ismerjük e füzetet, de ez ismertetés után ítélve, bizony az afféle szerecsenmosdatás lehet. Hogy az ő Kálvin-kritikája nem erősebb, mint a Warga Lajosé, ezt mondhatja azoknak, akik nem olvasták egyik jellemrajzot sem, de a két rajz elfogulatlan olvasója bizony lelkébe lát a két történetirónak. Warga — hibái, tévedései mellett is — a legnagyobb világreformátornak tartja Kálvint, Zoványi pedig áperte kifejezi, hogy Kálvin nem is volt reformátor. Ha neki az ő ítélete szelídebb, akkor vele csakugyan nincs mit vitatkozni.

Ismételten tiltakozunk azonban a cikk ama vádja ellen, hogy a tiszáninneni kerület a szólásszabadságot lábbal tiporja. Ez frázisnak nagyon jól hangzik s kitünő eszköz volt a lapok megnyerésére; hiszen ki ne lelkesednék a szólásszabadságért, különösen a tudomány szabadságáért; melyik lap nem szállna síkra a „szólásszabadság eltiprói" ellen? De hát így áll-e a dolog valóban? Vajjon megtiltotta valaki Zoványi úrnak, hogy

mit írjon Kálvinról, censurázták az ő kéziratát? De nem is erről van itt szó. Hanem egy durva kegyeletsértésről, a „*hithűség*“ ellen elkövetett „*fegyelmi vétségről*“ s az ez által előidézett közbotrányról. Hogy pedig ilyet élőszóval vagy nyomtatvány útján is el lehet követni, azt talán csak nem kell magyarázni. S azt, hogy min szabad megbotránkozni, min nem, talán csak nem az állapítja meg, aki a botránkoztató cselekményt elkövette?

4. Az *Alkotmány* három cikkben (okt. 29., 30., 31.) száll sikra Zoványi mellett s a „kálvinista szólásszabadság“ eltiprói ellen. Ez az egy lap az, amelynek támadása ellen érdemileg nem kívánunk tiltakozni. Azt restellnők épen, ha az Alkotmány és Görcsöni úr dicsérne minket. Nagy Béla és Harsányi Istvánkollégáink sem igen büsulnak amiatt, mert Görcsöni úr istentagadóknak minősíti őket. De tiltakoznunk kell önérzettel és a legmélyebb felháborodással az ellen a vakmerő személyes támadás ellen, amelyben Görcsöni úr lapunk főszerkesztőjét és felelős szerkesztőjét részesíti, felelevenítve — bizonyára Zoványi „adatai“ alapján — azokat a rút vádakat, amiket Radácsi György és Rácz Lajos ellen a Zoványi úr lelkiismerete és ízlése jónak látott a közelmultban világgá bocsátani. Nem megyünk a Görcsöni úr nyomdokai után, csak azt hozzuk tudomására, hogy volt idő, amikor Zoványi örvendezett a Radácsi György és a Rácz Lajos barátságának s volt idő, amikor hadilábon állt egyik-másik mostani jó barátjával. Nem kívánunk egyebet Görcsöni úrnak, érje meg azt az időt, amikor Zoványi őreá is megharagszik!!

5. Utoljára hagytuk a legrútabbat. A *Budapest* október 30-iki száma három hasábos cikkben, a *Magyarország és Egyetértés* okt. 31-iki és az *A Nap* nov. 3-iki számában a vegyes hirek közt a „nepotismus“-t akarják leleplezni (feltálalja ezt a maga ízlése szerint az Alkotmány is). A vád lényege az, hogy a pataki tanári kar nagy része „az igazgató-tanácsosok atyafiságából“ kerül ki. A *Budapest* elrettentő például egy „hézagos“ geneologiai táblázatot is közöl, hogy Radácsi Györgynek, Kérészy Barnának, Meczner Bélának hány veje, unokaöccse, „ipja“ (?) stb. stb. van a tanári karban. Hat új tanár közül öt az „atyafiságból“ került ki (?!) A „Nap“ szerint 21—22 éves (!) tanárokat választanak, kiknek a diplomáján meg sem száradt a tinta, vagy „erősen várandós állapotban“ vannak a diploma iránt. Megörökítésre méltó a vádpontok közül a Ferenczy Árpád lemondásának következő kommentárja is a *Magyarország*-ban: „*a jelen tanév elején — egy jogtanár a legutóbb államsegéllyel kiegészített magas fizetés dacára, a Sárospatakon uralkodó vigasztalan állapotok folytán elbetegesedve, elkeseredetten nyugdíjazásáért folyamodott*“.

Érdekes, hogy ezt a rettenetes „nepotismus“-t is a Zoványi-ügy pattantotta ki. Az „önérzetes“ tudós egyháztörténész fedezte fel, hogy Finkey Ferenc és Harsányi István vejei Radácsi Györgynek, hogy Novák Sándor veje dr. Szánthó Gyulának, Nagy Béla Kérészy Barnának stb. De odáig még nem jutott oknyomozásában, hogy dr. Tüdős István is, mint pataki tanár, veje volt egyik igazgató-tanácsosnak, Tóth Dánielnek, hogy dr. Mitrovics Gyula is pataki tanár leányát vette el s hogy őmaga (Zoványi) sógora Rohoska Józsefnek, aki ugyan nem igazgató-tanácsos, de megtette azt a szívességet a sógorának, hogy átengedte neki az egyháztörténeti katedrát és Rohoska Józsefnek az apósa is igazgató-tanácsos és épen gazgasági vál elnök volt! Avagy ez már nem nepotizmus?

Hát bizony ez ellen a „nagy“ vád ellen jó lélekkel és mi is „önérzettel“ tiltakozunk. Mi — többen — nem szégyeljük, hogy pataki tanár-létünkre pataki tanár leányát vettük el s nem apróhirdetés vagy ügynökök útján kerestünk feleséget. A Pesti Hirlap cikke kálvinista reakció gyanánt ostorozza, hogy az egyházi törvény a kálvinista tanároknak csak ref. vagy ág. ev. nőt enged feleségül elvenni, de az persze nem lenne reakció, ha Zoványi úrék reversalist kívánnának az „új“ tanároktól, hogy igazgató-tanácsos leányát nem fogják elvenni.

Bizony, szomorú dolog ez, hogy már a családi élet szentélyét is fel kell hánytorgatni a szólásszabadság mártirjának védelmére! Hát ugyan mi kára lett az iskolának abból, ha egyik-másik tanár, aki idejövetelekor nem is sejtette, ki lesz majd a jövendő életpárja, — véletlenül olyan tanár leányát vette el, aki az igazgató-tanács tagja?! S ugyan az „atyafiságban“ álló tanárok, ha őket összeírjuk, (boldog, aki ilyenekre is ráér!) kevesebbet nyomnak-e a mérlegen tudomány dolgában, mint a „dynasztiához“ nem tartozók? S ugyan nem pártolta maga Zoványi úr is egyik-másik „atyafit“ a legközelebbi választásoknál?

Node, legyen elég a „leleplezésekből“. Csak azt legyen szabad még megjegyeznünk, hogy eddig nem tudtuk, hogy Ferenczy Arpád úr a sárospataki vigasztalan állapotok feletti elkeseredésében „betegesedett“ el. Az orvosi bizonyítványai legalább nem erről szóltak...

*

Bizony nem volt kellemes mindezeket megírnunk. Szivesebben követtük volna az Andrássy Kálmán tanácsát, amit egy alkalommal adott nekünk, ne bolygassuk, hallgassuk agyon az egész Zoványi ügyet. Nagyon jól tudjuk mi azt: „beszélni ezüst, hallgatni arany“. De hát ime van eset, amikor hallgatni — vétek.

Mi, akik nem akarunk „minden áron“ menekülni Sárospatakról, akiknek az utazótáska nincs a kezünkben s a pályázati kérvény („bárhová“) nincs a zsebünkben, mi, akik nemcsak megválaszásunkkor vagy beköszönő beszédünkben hálálkodtunk s tartottuk szerencsénknek, hogy pataki tanárokká lehettünk... mi bensőleg érezzük, hogy valamiképen dokumentálnunk kell országvilág előtt azt a mély felháborodást, nyugta anságot, elszomorodást, amelyet az undok hirlapi hajsza, főiskolánk és egyházkerületünk meghurcolása bennünk keltett. Mi becsületbeli kötelességünknek éreztük valami módon kifejezést adni annak, hogy e támadásokkal s a támadókkal nem fujunk egy követ s az előljáróságunkat, különösen az ismét oly otrombán meggyanusított igazgató-tanácsosainkat ért sérelmet mi is érezzük, fájlaljuk, azok ellen felemelt fővel és nyilt tektntettel tiltakozunk. Szeretjük hinni, hogy nemcsak mi négyen, mint e lapok szerkesztői, de a tanári karból még sokan így éreznek és gondolkoznak. Szolgáljon ez erősségül és vigaszul az ismét „jogtalanul és alaptalanul“ meghurcoltaknak.

Mi azt hisszük, a pataki főiskola falai elég erősek még, hogy a fejjel neki rohanók fel nem döntik azokat, sőt talán az ő fejük fogja megbánni a „nagy koppanást.“

A „Sárospataki Ref. Lapok“ szerkesztősége.

Október 31.

— A sárospataki ref. főiskola reformációi emlékünnepén, 1908. okt. 31-én elmondotta Harsányi István. —

(Folytatás.)

De lássuk, miben állott ez a nagy, ez a szent munka? A reformátorok célúl tűzvén ki az egyháznak hitben, szervezetben és életben az apostoli egyszerűségre való visszavezetését: az eredeti forrás, a

biblia alapján megállapították, hogy mi a Jézus vallásának lényege s aztán tanították, hogy Jézus szerint az Isten *Lélek* és az az ember, aki *őt* imádja, lélekben és igazságban imádja. Vagyis a Lélek-Istent az emberi léleknek legbensőbb, legnemesebb, legtisztább érzelmeivel kell félni, tisztelni és imádni, mert ő előtte legkedvesebb áldozat *a tiszta szív és a töredelmes lélek*. Ő csak az ilyen szívnek, csak az *ilyen lélleknek* imáját fogadja kedvesen. Teljes odaadással s teljes alázatossággal kell tehát őt imádni a lélek nyelvén, mert Ő vele csak ezen a nyelven lehet beszélni s csak azt a kérést és imádást fogadja el és hallgatja meg, amely ezen a nyelven száll hozzá. És igazságban. Mert a léleknek elválhatatlan társa az igazság. Más szóval: legyen a léleknek Vele való beszéde *igaz és őszinte*, egyszerű és bizodalommal teljes. A *Vele* beszélőlőnek, a *hozzá* imádkozónak arcán és szemében *mindig* az tűkröződjék vissza, amit a *lélek* érez s csak *az* jelenjen meg az ajkakon, ami után a szív vágyva-vágyik!

Hirdették, hogy ezt a Lélek-Istent, a mi Urunkat, aki örök jóság, örök szeretet, szeretnünk kell *teljes* szívünkből, *teljes* lelkünkből és *teljes* elménkből. Épen azért ne legyen az ember lelkének boldogítóbb gondolata, kedvesebb, gyönyörűségesebb foglalkozása, mint az *Ő* akaratának, az *Ő* törvényeinek a lehető legteljesebb mértékben való betöltése. A mi gondviselő Atyánk — a Jézus tanítása szerint — nem személyválogató, hanem minden gyermekére, minden teremtményére egyaránt gondot visel. Esőt ad mind az igaznak, mind a hamisnak földére, madártápláló, liliomruházó, gyermekeit szerető; irgalmában igaz s igazságában irgalmas édes atya Ő, aki még a legnagyobb bűnösnek is megbocsát, ha a szíve szerint megjobbúl. Ennek a Lélek-Istennek lelkében és igazságban való imádása, bensőnk teljességével való szeretése s Jézus által kijelentett akaratának, törvényeinek szóbeli szent buzgalommal való teljesítése *könnyű teher és gyönyörűséges iga!*

Hírdették és tanították, ugyancsak Jézus evangyélioma alapján, hogy szeretni kell felebarátainkat, mint magunkat. Szeretni azzal a szeretettel, mely önfeláldozó és nem önző, kegyes és nem személyválogató, amely nem az uralkodásban és hatalmaskodásban, hanem a másoknak való alázatteljes szolgálatban keresi dicsőségét és boldogságát.

Tanították, hogy az embernek az élet minden viszonyai között szelídnek, alázatosnak, tiszta szívűnek, könyörűletesuek, megbocsátásra késznek, egyetértésre és békességre törekvőnek és absolut önzetlennek kell lenni. Továbbá éhezni és szomjúhozni, vagyis szent lelkesedéssel kell keresni az igazságot, miközben a zaklattatásoktól, gáncsolódásoktól és üldöztetésektől nem szabad visszariadni; életünk minden idejében, naponként, sőt óránként, szünet nélkűl tökéletességre kell törekednünk; legyen előttünk mindig drágább a szellemi, a lelki kincs, mint a földi; legyünk az élet minden körűlményei között őszinték és igazak, hogy esküvésre soha ne legyen szükség! Legyünk az Isten megmásíthatatlan akaratán mindig megnyugovók. Ha valakit meg akarunk jobbítani, először magunk javúljunk meg szívben, lélekben. Ha valaki velünk szemben gyűlölettel teljes s átkoz minket, mi azt soha ne viszonozzuk hasonlóval, hanem ellenkezőleg: a gonoszt, a rosszat mindig jóval győzzük meg s ez által sarkaljuk őt a megtérésre. Szeressünk minden embert, még ellenségeinket is!

Ha tehát valaki a Jézus által hirdetett Isten országában polgárjogot akar nyerni, legelső és legfőbb kötelessége, hogy Istennek akaratát s törvényeit szívének és lelkének teljes erejével igyekezzék életének minden pillanatában megvalósítani. És mindaz, aki a Jézus által hirdetett s utólérhetetlen tökéletességgel megis valósított emez életelvek szerint kormányozza életét: az igaz követője a Jézusnak, fia az Istennek, lelkes polgára az ő országának.

S a reformátorok, ezek az ihletett királyi tehetségek, e tanok hirdetése által a biblia alapján megnyőzték a Jézus tiszta vallása után óhajtozó lelkeket s a nagy közönséget, hogy a Jézus felségesen egyszerű vallásából, mint látható, teljesen hiányoznak mindazok a szövevényes szertartások, szemkápráztató ceremóniák és érzékeket szédítő kegyes titokzatosságok, amelyek az idők folyamán abba becsúsztak. Félre tehát mindazzal, ami ellenkezik a biblia tanításával (Luther), illetőleg, ami nincs meg a bibliában (Kálvin)!

Mert nem miseáldozattal, nem különféle testsanyargatással, nem időt és pénzt-rabló búcsújárásokkal, nem füstölésekkel, cifra ruhában ide-oda hajlongásokkal s több efféle babonás szertartással kell az Istent imádni, hanem ahogy Jézus parancsolta: lélekben és igazságban! Aki nem így imádja Istent, az a Jézus vallásának nem hű követője.

Tanították, hogy az Isten nem azt nézi, ki milyen cifra köntösben imádkozik ő hozzá, sem nem azt, hogy ügyesen vagy ügyetlenűl hajlong-e az oltár előtt s nem azt figyeli, hogy hiba nélkűl lemorzsolta-e az üdv-eszközlő pap a hívek előtt érthetetlen nyelvű liturgiát stb., hanem a szívet nézi és vizsgálja, amely az alatt a cifra köntös alatt dobog, hogy van-e abban hit és bizalom, minden jóra kész indúlat és alázat s az ő akaratán való megnyugovás. Isten előtt az üres ceremónia, a csillogó szertartás semmi, ő nem a külsőt nézi, hanem azt kívánja, hogy az ember szíve olyan tiszta legyen, „mint a hegyi patak, amelybe fenékig lelátni."

Nem a ceremonia elvégzése tesz valakit jó keresztyénné, hanem az, ha lelke egész hevével hisz a Jézus által hirdetett valláserkölcsi életednek igazságában, boldogító voltában s azok szerint él!

Hirdették, hogy a Jézus sohasem parancsolta, hogy tanítványai a szentekhez imádkozzanak. Az ő fenségesen egyszerű imádságában, melyre tanítványait tanította, egy szó sincs a szentekről s azok segélyűlhívásáról. Az egyenesen a világ teremtőjéhez: a mi mennyei Atyánkhoz van intézve. A szeplő nélkűli liliomnak, a tövis nélkűli rózsának, a bájos hajnali pírnak, a szent edénynek, igazság bárkájának, elefántcsont toronynak stb. nevezett Mária imádása tehát, akit valósággal Isten fölibe emeltek, elvetendő, mert bibliaellenes. Avagy nem biblia- és istenellenes-e az a felfogás, mely Máriát Isten fölé helyezve, így dicsőíti: „Üdvünk, mióta az Úr Isten minden jónak teljességét beléje helyezte, a Szent Szűzre van alapítva, úgy, hogy ha van számukra remény és szellemi gyógyulás, egyes-egyedűl csak tőle kapjuk azt." Amely egyház a szentek imádását követeli s az az ember, aki ez alapon a szenteket imádja és segítségűl hívja s Isten előtt való közbenjárásra, könyörgésre kéri: az a Jézus vallásának nem igaz, nem hű követője.

Tanították, hogy a bűnt egyedűl Isten bocsáthatja meg, tehat bűnbocsánatért egyedűl ő hozzá kell imádkozni. A Jézuson kívűl más közbenjáróra nincs szükség, vagyis „az embert az Istenhez semmi-

féle közvetítés nem juttathatja el, hanem csak ha ugyanazon lélek lakik benne, mely volt a Jézus Krisztusban." Az alázatos emberszív és a bűnbocsátó Isten közé tehát semmiféle szent oda ne férkőzzék. Az Isten nem azért bocsát meg a bűnbánónak, mert tekintélyes, hathatós közbenjárói vannak, hanem azért, mert az ő „lényege: szeretet; törvénye: irgalom s ítélete: bűnök bocsánata!"

Azt hiszem m. t. k., általánosan ismert a reformáció korából felmaradt ama rövidke, de jellemző párbeszéd, amely egy r. kath. és egy reform. ember között folyt le.

— Hát magok — kérdezi a kath. ember a reformátust — miért nem könyörögnek a Szent Szűzhöz és a többi szentek mennyei seregéhez segítségért?

— Hát csak azért — volt a válasz — mert mi nem kilincselünk Pontiustól Pilátushoz, hanem egyenesen *a mindenható Istenhez* imádkozunk."

Ugyancsak a biblia alapján bebizonyították és tanították, hogy elvetendő a képek és ereklyék tisztelete is. Megdönthetetlen érvekkel igazolják, hogy ez nem egyéb, mint kárhozatos bálványimádás. Kálvin kimutatja, mint hitették el az együgyű néppel, hogy az imitt-amott összeszedett csontok a szentekéi. „A nép — írja — oly mélyen sülyedt a bálványimádásba, hogy e tekintetben az ó-kor pogányaitól mit sem különbözött." A holt és érzéketlen teremtményeket imádták az egy élő Isten helyett. Említi, hogy Genfben meg volt Szent-Antal karja. Míg tokban volt, csókolták és imádták, de mikor elővették, úgy találták, hogy valami szarvasnak a csontja. Egy főoltáron ugyanott meg volt Szent-Péter agyveleje. Míg el volt zárva, semmi kétség sem volt az iránt, de mikor egyszer tartóját széttörték és megvizsgálták, kitűnt, hogy csak szivacskő. Jézusnak vérét — folytatja Kálvin — mutogatják több, mint száz helyen. Néhol, mint pl. a római Szent Euszták-templomban tele serlegekkel is látható. A jászolt, melybe Jézust születésekor helyezték, Rómában, a Miatyánk templomban; a kendőt, melybe takarták, ugyanott, a Szent Pál templomban mutogatják stb. A Krisztus keresztjéről azt mondja Kálvin, hogy ha el akarná számlálni csak azokat a helyeket, amelyeket ő maga tud, hogy ott a keresztnek darabjai vannak, a jegyzék egész könyvet képezne. „Minő merészség kellett ahoz, kiált fel, hogy az egész világot elárasszák oly roppant mennyiségű fával, (t. i. a keresztből), hogy 300 ember sem tudná elvinni." A szögek száma, melyekkel Jézust a keresztfára szegezték s amelyekről Kálvin tud, összesen 14. A töviskorona tövisei is megvannak; megvan a bibor palást; Júdás pénzei, a lándzsa stb. természetesen mindenik több példányban. A Máriáról, az apostolokról, Ker. Jánosról s a többi szentekről felmaradt ereklyék száma is igen nagy.

A reformátorok lelkök egész felháborodásával keltek ki az ereklyék tisztelete ellen s hangsúlyozták, hogy a biblia ezek tiszteletét határozottan tiltja s aki azokat mégis tiszteli, az a Jézus vallásának nem hű követője.

Bebizonyították és tanították, hogy a Jézus csak két sákramentomot szerzett: a keresztséget és az úrvacsorát. A többi 5 tehát elvetendő, mert ha valaki százszor és ezerszer átolvassa is az újtestamentomot, még sem tudja hitelesen kimutatni, hogy azokat Jézus szerezte. Az úrvacsoráról — Jézus parancsolatára hivatkozva — megdönthetetlenül bebizonyították, hogy az két szín alatt t. i. a kenyér és bor színe alatt adandó a híveknek. Jézus a borra vonatkozólag világosan parancsolja: „Igyatok ebből mindnyájan" (Máté), tehát az úrvacsorai bort nemcsak a papnak kell magához venni, hanem az egyházközség tagjainak is. Az egész úrvacsorát úgy kell kiszolgáltatni, ahogy Jézus parancsolta.

Hirdették, hogy hit dolgában egyedüli tekintély a szentírás. Nem az a fő, hogy mit mond egyik vagy másik egyházi atya, hanem az, hogy mit mond a Szentírás! Minden más formális külső tekintély elvetendő. Az egyház szervezete átalakítandó, bibliai alapra helyezendő, úgy, ahogy az apostoli korban volt. A pápaság, mint nem isteni intézmény, eltörlendő. Az istenitisztelet úgy rendezendő be, hogy olyan egyszerű legyen, mint az apostoli korban volt. Éneklés, imádkozás, szentírás-olvasás és magyarázat, az úrvacsora kiosztása legyenek alkotó részei. Központja az oktatás, a tanítás és nem a miseáldozat.

(Vege köv.)

Az E. T. III. t.-c. 8. §. utolsó bekezdése.

— Válasz R. K. úrnak. —

Engedje meg a nt. szerkesztőség, hogy a R. K. esperes úr cikkére pár sorban válaszolhassak. A cikkében lévő ellenmondásokra akarok ezzel rámutatni.

1. R. K. esperes úr „kissé szokatlannak tartja, hogy *„egy esperesnek egy másik esperes által kért bizalmas véleménye* az egyházmegyei közgyűlés által hivatalos tárgyalás, bírálat és cáfolat tárgyává tétetik stb." Hát erre legelőször is azt mondom, hogy én nem tudom ugyan, hogy a két esperes ezt az ügyet milyennek kívánta egymás között tekinteni, de azt jól tudom, hogy a f.-zempléni esperes úr az említett hivatalos levelet azzal az utasítással tette át hozzám 550 1908. sz. hivatalos levelével, hogy ha más véleményen volnék, azt az egyházmegyei közgyűlés előtt fejtsem ki. Én tehát, mint előadó, csak szoros kötelességemet teljesítettem. Egyébiránt, hogy sem az esperesünket, sem az egyházmegyei közgyűlést nem érheti vád: arra nézve emlékezetébe hozom R. K. esperes úrnak, hogy e b. lap f. évi 39. számában Kovács István abauji főjegyző úr — arra való hivatkozással, „hogy a tudósításból a két ellentétes vélemény tartalma meg nem ösmerhető, *pedig az ilyen vitás kérdések felvetése és tisztázása egyenesen közérdekü dolog* — egyenesen felkért, hogy ama megkérdezett esperes levelét közöljem s álláspontomat fejtsem ki." Már pedig ezen K. I. által közölt felhívás a R. K. tudtával s beleegyezésével készült, sőt a Miskolcon tartott egyházkerületi közgyűlés alkalmával úgy történt a dolog, hogy R. K. maga említette nekem, miszerint ezt a felhívást ő maga, t. i. R. K. fogja megfogalmazni. Hát azt nem értem már most, hogy ami *közérdekü* volt ezelőtt néhány héttel úgy K. I., mint R. K. szerint, miért csak *bizalmas* ma? Ez az egyik ellenmondás.

2. Azt mondja továbbá R. K. esperes úr, hogy ő „a törvényt nem magyarázta", mert az a zsinat joga és kötelessége. „De másfelől a törvény különben is világos", mert így szól: „az egyházi tisztviselők minden, — az egyháztól élvezett javadalmak után egyházi adót tartoznak fizetni." És habár tiltva van is a törvénymagyarázat, világos is a törvény: R. K. mégis, — úgy azon levelében, mint ezen cikkében — különbséget tesz *egyházi adó* és *specialis papi* és *tanítói fizetés* között. Holott így különbséget a

törvény sehol sem tesz, mert mind a lelkészi és tanítói fizetéseket, mind a másnemű adókat, csak *egy néven: egyházi* adónak nevezi. Ha R. K. tehát különbséget tesz ezek mellett is, sőt ezek dacára is magyarázgatásokba bocsátkozik: mi ez más, mint törvénymagyarázat? Ez a második ellentmondás.

3. Azt mondja odábbat R. K., hogy „az ő véleménye teljesen egyezik a Fejesével és a Sütőével." Feltéve, de meg nem engedve, hogy egyezik: mi következnék akkor ebből? az, hogyha a Fejes I. indítványa elesett, akkor úgyebár a R. K.-é is. De R. K. szerint más következik. Az, hogyha a Fejesé elesett, az övé megmarad. Ime, aki a szentesített törvényt annyira tiszteli, hogy azt még csak magyarázni sem akarná: mégis a törvénynél a maga véleményét felebbvalónak tartaná, mert világosan azt mondja, hogy „véleménye szerint a pap és tanító ma sem tartozik egymásnak fizetni." Ez a harmadik ellenmondás.

4. De miért tartja fenn R. K. a maga véleményét? Azért, mert abból a legnagyobb fokú igazságtalanság származnék a tanítókra. Szerinte ugyanis a tanító kétszer annyit fizetne a papnak, mint megfordítva. S mire építi a véleményét? Arra, hogyha a hívek kétannyit fizetnek a papnak, mint a tanítónak: akkor a tanító is kétannyit fizetne. Ámde a R. K., valamint a Sütő számításába egy kis tévedés csúszott be. Mert ha igaz is az, hogy a hívek kétannyit fizetnek a papnak, mint a tanítónak, amiből kétségtelenül következik ugyan, hogy a tanító is így adózik; de viszont (s ezt felejtették el ők), ha a fizetés birtokaránylag történik, (aminthogy rendes körülmények közt akképen kell történnie) a pap kétannyi birtok után adózik. Ez a negyedik ellenmondás. Sőt több annál: hibás pontról való kiindulás után, rossz következtésre jutás.

5. Azt mondja ezután R. K.: Azért sem tartoznak, mert a 8. §. utolsó bekezdése ezt kifejezetten el sem rendeli. Erre csak ennyit mondok: Ha elesett a Fejes azon indítványa, hogy a papok és tanítók egymásnak ne adózzanak, hanem csak az egyház közszükségleteire legyenek megadóztathatók: hol kell ezek után kifejezettebb elrendelést keresni a törvényben? És R. K. jól tudja, hogy elesett: mégis kifejezett elrendelés után kutat. Ez az ötödik ellenmondás.

6. Végűl azt írja R. K., hogy bár ismerem a F. és Sütő zsinati felszólalásait: mégis azt mondom, „hogy a R. K. által felállított adózási elméletről soha senki egy szót sem szólt a zsinat egész működése alatt."

Megismétlem ezen szavakat. Ily értelmű adózásról, amilyet R. K. felállított, csakugyan nem volt szó. Fejes ugyanis mindenkit mentesíteni akart különbözet nélkül s helyesen. R. K. csak azokat, akiknél nem a 13. §. szerinti az adózás. Hogy a kettő közt van különbség, azt könnyű belátni. Mert míg a 13. §. szerinti adózásnál lelkész és tanító évi adót fizetnek, amott nem. E kettő közt hát az a különbség, hogy míg az utolsók csak az egyház közszükségleteire lennének megadóztathatók R. K. szerint: az elsők (vagyis a 13. §. szerint adózók) erre is és rendes évi adót is fizetnének. Kik azok, akik minden módon adóznának? A szegény, segélyre szorúlt egyházakban lévő papok és tanítók? S kik amazok? A jobb módú, segélyre nem szorúlt egyházakban lévők. Igy hát csakugyan beteljesednék az írás szava: „Akinek kevés van, attól az a kevés is elvétetik." Ezért az ő adózási elmélete sokkal roszszabb, mint maga a törvény; ilyen igazságtalanságról csakugyan nem lehetett volna szó a zsinaton.

Ime ezek azok, amiért R. K. nem akart velem szóba állani, mert azt mondotta, hogy „aki így érvel, következtet és bizonyít, ahoz nincs szavam, azon legfeljebb csodálkozom."

Hogy R. K. hogy érvel stb., megláthatjuk az előbbiekből.

De azért én nem csodálkozom rajta, sőt ezt az eljárást nem is tartom nála „szokatlannak." R. K. úrral kétszer volt egy rövid év leforgása alatt irodalmi vitám. S ezt a másoknál „kissé szokatlant" nála rendes eljárásnak tapasztaltam. Pedig csalódik R. K. esperes úr! Mert az irodalomban nincsenek esperesek és kisebb személyek. Ott csak érvek vannak, amelyek bárkitől jönnek: figyelembe veendők. Akinek ellenben érvei nincsenek, bármily magas állást foglaljon el, annak a közönség, amely szintén „következtet", nem fogja azt mondani: Nagy az efézusi Diana."

Péter Mihály.

Párisi levél.

II.

Zúg, zajlik körültem Páris, a „Ville-lumière", ez a több millió fejű embertenger. Sokan nem aludhattok itt soha éjszaka, lánchordta franciák! De ez a futó, éber élet totalitása, ömlő árjának talán kerete, partja az avenük végtelen palotasora s gyüjtőmedencéje egy-egy magazën-óriás — annyira vonz, hogy lázat kapott az érdeklődésem s szeretnék egy nagy néző szemmé változni.

A mozgó emberek és nyugodt, szilárd épületek közt — több épületismerősöm van, mint ember — mit is szeressek hát inkább, hogy a főthémámat is, azt, hogy milyen közelebbről a francia protestantismus, el ne ejtsem?!

A *„Notre-Dame"* tisztes, komoly alakját nem lehet mellőzni. Hamvas, megbarnult ugyan már a széles háta és szebb a strassburgi dóm fehér feje, amellyel elnéz a város felett, de az öregnek (hat száz éves) olyan kincsei és ékes díszei vannak, amelyek mégis egyetlenné teszik. A *„Saint-Sulpice"* álomszép oltárképe elől indul el Renan, ki e tájékról, a szeminárium szent negyedéből, a hidegebb Collège de France felé, de szívében hányszor megszólal az idefűződő emlék lágy estharangja. Ez a Bossuet, Fénélon, Massillon és Fléchier földje, a templom előtt az ő négyes szobruk áll; nekik már a nevük is egy nagy predikáció. A *„Saint Germain l'Auxerois"* mellett, melynek tornyából a Bertalanéjszakán kongatták, hogy lehet kezdeni a mészárlást, gyakran elmegyek. Csak burkold be magad és bűnödet, szegény templom, külsőd gazdag, finom, művészi ruhájába, te azért előttem az evangyéliomi festett koporsó vagy, téged soha meg nem néznélek.

A *Guimet* vallástörténeti múzeumára egy rövid délutánom jut. A szörnyeteg bálványképek, pingvin módjára ülő s mennykövekkel lapdázó istenek, az ijjesztő önkínzó eszközök közt, — egy szögekkel kipárnázott szék szögeinek a megérintése még most is életveszélyes, — meglepődve kell tapasztalnom, hogy az Isten iránti érzés ilyenféle nyelveit nem tudom megérteni, idegenek és elképzelhetetlenek azok előttem s inkább iszonyat, mint szánalom tölt el e rosszindulatú bálványok zavaros, haragvó lármája közt.

A *Louvre* termeiben, a márvány- és festett vászoncsodák közt már heteken át elsátoroznám. Mennyire szükséges papi embernek, hogy rálehelljen a szép e tengere! Hogyne volnék otthon az olasz iskolák vásznai közt, hiszen e festmények közt annyi a vallásos tárgyú, hogy úgy tűnik fel, mintha egy megfestett biblia nagy, rámába foglalt lapjai közt járnék. A pénzes angolok és folyton motyogó németek itt akár engemet fogadhatnának meg „guide"-nek. Fel is férne, mert ballom a *Paolo Veronese* egy képe előtt, amelyen a Simon farizeus házában a bűnös asszony „könnyhullatásával" mossa Jézusnak lábait, hogy Máriának, a Lázár nővérének magyarúzzák e nőt s úgy bántja az érzésemet, hogy a bethániai ház szép, álmodó, tiszta lelkét, a dolgos Mártha mennyharmatát váró, esdő testvérét, azonosítják az asszonnyal, aki „bűnös vala a városban". A művész bizonyára Lukács után fest, mert igaz, Simon olyan savanyú arccal néz a szent lábaihoz merészkedett kétes nőre, mintha ecetet ivott volna.

Theologiát is sokat festenek a kisebb és nagyobb mesterek; a képek ogész sorából nem volna nehéz kihámozni a kor krisztologiáját. Csak a tehetségek mernek emberileg igazat és mélyet mondani Jézusról. S rágondolva a drezdai sixtini Madonna könyöklő, putók angyalkáira, meleg, áhitatos színeire, egy-egy ilyen vallásns galéria után gyakran örvendezem magamban, hogy a mi Munkácsinknál, az egykori asztalos gyereknél mélyebb és igazibb igét még nem mondott festő Jézusról.

„Állok merengve, hosszan, áhítattal,
Ez ő! — Ilyen volt!..."

Reviczky.

Egy másik theologiai eszmét Rembrandtnál látok megfestve. Máté, az evangélista, tollával szánt a fehér papiron. Törődött, erős, komoly arcán elmélyedés, keze a szive fölött. Mögötte fürtös fejű angyal, ki kezét halkan az író vállára helyezi. Az angyal ihleti az evangélistát. A kép a megfestett inspiratiótan.

Rodin-nak van egy szobra. Idomtalan, terjedelmes márványtömbből kinő egy vakitóan fehér, gyönyörű női fej. A fejen értelem, bájos vonalak, általában rend, szépség. Rodin azt mondja, hogy a szobraszat nyelvén ilyen, ez a gondolat, a „la Pensée", az idomtalan mozdulatlanság felett az alak, megértés, világos forma és tetszős báj.

Valóban ez volna a gondolat és eszméink is úgy jönnének, amint Rembrandt megfestette?

Azt elhagyom, hogy mit mondana Rodin, engem az érdekel, hogy ime a művész még ma is úgy áll egy új teremtésre vágyás izgalmával, tapogatva, ügyetlenkedve, mintha ma mondaná ki az ember az első szót, lelkünk egy-egy fenséges ténye előtt, amint az a lenézett keresztyén dogmatizmus meg mert állani és beszélni már századokkal ezelőtt egy olyan titok előtt, hogy miképen száll ránk a gondolat, zuhan be lelkünk házába az ihlet.

A gondolkozás egész az aggastyán-korig személyesít és öntudatlanul használ képeket. A kezdő keresztyén gondelkozás is művészi: könnyen megfesthető. A megfestésnél aztán ki is látszik naivitása.

A dogmák felett ítélkezők gyakran elfeledik, hogy sok száz év előtti kisérlettel állanak szemben és hogy korlátai vannak a mi dicső eszünknek. Sok lelki tényt ez egyáltalán nem képes a gondolat örökre vonzó fehér márványába szökkenteni.

(Folyt. köv.)

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhír.** *Ugray István* VII. oszt. tanuló, Ugray Lajos homonnai, legújabban újvidéki polgári iskolai tanár fia, f hó 2 án Ujvidéken elhunyt. A derék ifjú 4 év óta főiskolánknak volt komoly, szorgalmas, szép reményekre jogosító növendéke; a télen influenza ágyba döntötte s gyors lefolyású tüdővésszé fejlődött, amely most kivégezte. Volt tanárai és tanulótársai fájó szívvel siratják vesztét s áldják emlékezetét!

— **Lelkészválasztás.** A tiszavalki ref. egyház hívei, Szalóczy Pál helyére, október 18 án egyhangúlag *ifj. Szabó József* mezőnagymihályi s.-lelkészt választották lelkésszé. Isten áldása legyen az új lelkészen és működésén!

— **Október 31-ike Főiskolánkban.** Főiskolánk tanári kara és tanuló ifjusága ez évben is nagy lelkesedéssel ünnepelte meg a reformáció emléknapját Délelőtt 9 órakor alkalmi istentisztelet volt a főiskolai templomban, ahova egybesereglettek a tanári kar, a tanuló ifjuság, az állami tanítóképzőintézet és polgári leányiskola prot. vallású növendékei Az istentiszteleten *Novák Lajos* főiskolai lelkész imádkozott szivet-lelket megkapóan. A gyülekezet ima előtt a 37-ik dics. 1-ső és a XC. Zs. 1. versét, ima után pedig a 37-ik dics. 3-ik versét énekelte. Délután 3 órakor *emlékünnep* volt ugyancsak a főiskolai templomban. A műsort a *főiskolai énekkar* nyitotta meg Kapy Gy. „Isten dicsősége" c. darabjának sikerült előadásával. Ezután *Harsányi István* főgimn. vallástanár tartotta azt az alkalmi beszédet, amelynek közlését lapunk múlt számában megkezdtük. Ezt követte *Idrányi Béla* jh. lelkes szavalata (A reformáció emlékünnepén. Pályanyertes alkalmi költemény. Irta *László Sándor* h. h.), amely után *Bathó János* főiskolai ének- és zenetanár adta elő érzésteljesen „Az utolsó gályarab" c. szerzeményét. Szép előadását a közönség óhajára meg is kellett ismételnie. Most *Igaz József* h. h. szavalta el „A gályarab fohásza" c költeményt (Tompa) lendülettel. Majd *dr. Végh János* főgimn. h. tanár adta elő hegedűn *Székely Lajos* jh. zongorakíséretével Beethoven „Románc"át élénk tetszés mellett. Erre ifj. Rácz Lajosnak „A gályán" c. költeményét adta elő *Solymossy József* h. h. hatásosan. A *főiskolai zenekar* szerepelt ezután, előadván Kienzl: Bibliás emberének egy részletét. A jól sikerült előadást *Nagy Pál* VIII. o. tanuló temperamentumos szavalata (Virradat, Gulyás Józseftől) követte, amely után a *főiskolai énekkar* összevágó előadásával (Magyar gályarabok éneke) a jól sikerült ünnepség véget ért.

— **A miskolci kerületi felsőbbleányiskolában** is, mint minden évben, úgy most is a nagy nap fontosságához méltóan ünnepelték meg a reformatio megkezdésének évfordulóját. A növendékek a tanári kar vezetésével résztvettek a Kossuth-utcai ref. templomban tartott alkalmi ifjusági istenitiszteleten, a melyen dr. Tüdős István mondott alkalmi imát. A templomból visszatérve az intézet dísztermében gyülekezett az ifjuság, ahol iskolai ünnepélyt tartottak a következő műsorral:

1. Luther éneke (gyülekezeti ének.) 2. Alkalmi ima, mondta *Lengyel István* vallástanár; 3. Ünnepi beszéd, tartotta *Szabó Gizella* tanítónő; 4. Kálmán F.: „Örök szeretet", előadta az énekkar *Péter József* énektanár vezetésével; 5. Gályarabok fohásza Tompa Mihálytól, szavalta *Elek Ilona* V. o. n.; 6. Gályarabok éneke

(gyülekezeti ének.) A tanítások az egész napon szüneteltek.

— **A reformáció emlékünnepe Rimaszombatban.** Az idén a szokottnál nagyobb ünnepséggel ülte meg a rimaszombati egy. prot. főgimnázium a reformáció emléknapját, amennyiben résztvett azon a polgári leányiskola és meghivták a város közönségét is, de maga a nyomtatott meghivó is gazdagabb programmot tüntetett föl. Az ünnepség d. e. 11 órakor folyt le a főgimn. tornacsarnokában s szent énekkel kezdődött. Erre következett *Gyürky Pál* főesperesnek, a főgimn. ág. h. ev. vallástanárának megható imája, Majd *Czinke István* lelkész, vallástanár tartott emelkedett hangulatú ünnepi beszédet. Ezután Kósik Gyula tanuló szavalta Jámbor Lajos: „Reformáció emlékünnepén" cimű költeményét. Majd „A worsmi kihallgatás" cimű hatásos dialóg következett, ifjú Porkoláb Gyula szerzeménye; előadták Veress Károly és Batta Bálint tanulók. Emlékbeszédet tartott még Koós Elemér tanuló, aki a szónoklás terén szép gyakorlottságot tüntetett föl. Az „Erős várunk nékünk az Isten" kezdetű, ismert protestáns énekkel ért véget a szépen sikerült emlékünnep, mely a prot közönséget hitbuzgóságra lelkesitette.

— **Nyilatkozat.** Zoványi Jenő a saját mentésére főiskolánk s főleg az igazgató-tanács ellen indított irtó hadjáratában jónak látta az én csekély személyemet is bevonni azok közé, akiket végleg be akarna feketíteni. Fölmelegitette azért s Görcsöni D. és több ismeretlen barátja szájába adta a mult évben ellenem szórt vádjait. Hát ez az eljárás rávall Zov. Jenőre! Mit is várhattam volna tőle egyebet? A mi útaink régen elváltak. Volt idő, mikor diákkorunkban jó barátságban voltunk; én több diáktársammal együtt szeretettel fogadtam a szemináriumból kilépett Krausz Jenőt, majd mint tanárok is felújítottuk a jó viszonyt. Ez időben sohasem volt kifogása irodalmi működésem ellen, sőt — óhajtásom ellenére — a „Theol. Ism. Tárába" is besorozott. Csak amióta az ig.-tanács elleni nagy harcát megindította, amelyet nem helyeseltem s amelyhez nem csatlakoztam, azóta lettem kegyvesztett előtte s azóta fordul egyre erősebben ellenem. Hát én mostani új támadásaira nem felelek. Aki egyik vallását elhagyja és a másikat bepiszkolja, aki egyházát, iskoláját, előljáróságát ország-világ előtt nem átallja szörnyűségesen meghurcolni s gyűlölködő elvtársai dühének zsákmányául vetni, annak nyilai engem nem sebezhetnek!

Sárospatak, 1908. nov. 6. *Rácz Lajos.*

— **Megnyugtatásúl és tájékoztatásúl.** *A tiszáninneni ref. egyházkerület őszi közgyülésének jegyzőkönyve* nyomdai akadályok miatt késik. Ilyen ok hátráltatja „*Emlékjelek Bizonyságok*" cimű összegyűjtött dolgozataim II. kötetének megjelenését is. *Radácsi György.*

— **„Ne temere."** Gömörvármegye október 28-án tartott közgyülésére *Molnár József* bizottsági tag a következő inditványt nyújtotta be: „Tisztelettel inditványozom, hogy törvényhatósági közgyülésünkből intéztessék felirat a miniszterelnökség útján a magyar kormányhoz azon kérelemmel, hogy a társadalmi és családi békét s törvényeink uralmát fenyegető „Ne temere" cimű pápai dekretum visszavonása iránt célravezető intézkedéseket tenni sziveskedjék." Az inditványt, többek hozzászólása után, a közgyülés elfogadta.

— **Egressy Gábor emlékezete.** A magyar nemzet egyik legnagyobb szinművészének, a ki hazáját szóval, tollal és karddal szolgálta, a kinek a vallás-, szabadság- és hazaszeretet képezték eszményeit, hitvallását, akit Vörösmarty, Petőfi és Arany barátságára méltatott: *Egressy Galambos Gábornak* tiszteletére — születésének századik évfordulója alkalmából — f. hó 8-án emlékünnepet rendez szülőmegyéje: Borsodvármegye. Az emlékünnepély d. e. 11 órakor *Miskolcon* kezdődik s d. u. 3 órakor *S.-László falván* folytatódik, a hol emléktáblával jelölik meg a ref. paplakot, a hol 100 év előtt Egressy a világot megpillantotta. Az ünnepély rendezésében *Szuhay Benedek* s.-kápolnai lelkész fejt ki nagy tevékenységet.

— **Lelkészbeiktatás Mezőcsáton.** A mezőcsáti ref. egyház népes gyülekezete, hosszas küzdelem után, *Szalóczy Pál* tiszavalki lelkész és tanácsbiró urat választván meg egyik lelkészévé, az új lelkész okt. 31-én tartotta beköszönő beszédét, és iktattatott be az egyházmegyei küldöttség által hivatalába. Oly nagy nap volt ez a mezőcsáti ref. egyház életében, hogy annak nagy jelentőségéről lehetetlen meg nem emlékezni. Délelőtt 9 órakor gyülekeztek a hivek az Isten házába. Csakhamar megtelt a templom a hivek szokatlan nagy tömegével; megjelent az egyházmegyei küldöttség *Horváth Bertalan* egyházi és *Deák Gyula* világi tanácsbirák személyében, s a régi és új lelkészek velök egyidőben. Az orgona és ének elhangzása után *Szalóczy Pál* új lelkészünk szószékre lépve elmondotta magas szárnyalásu, erkölcsileg és szellemileg kiválóan értékes beköszönő beszédét, mely a nagyszámu hallgatóságot mindvégig feszült figyelemben, s teljes odaadással lekötve tartotta. Ezt követőleg Horváth Bertalan egyházi tanácsbiró ur tartotta meg alkalmi beiktató beszédét. — Erőteljes, és igaz szavakban méltatta az új lelkész egyházi és irodalmi érdemeit, kálvinista lélekkel azt kivánva, hogy jövőben a kölcsönös béke és egyetértés előbbre vigye az egyház egyeteménck szinvonalát. Ennyiből állott a beiktatás ünnepélyes lefolyása, de egypár megkapó részletet még méltó kiemelni. A remek beköszönő beszédnek igen szép része volt az, midőn a lelkésznek egyházi és társadalmi hivatását meggyőző erővel ecsetelte. A szívhez és értelemhez szóllott, melyet megértettek s emlékezetükbe zártak kicsinyek és nagyok. Rendkivül okos és időszerü volt azon kijelentése is: „áldja meg az Isten a népet felekezeti különbség nélkül akármely templomban imádkozik, mert Isten csak egy van, s mindnyájan csak egyet imádhatunk." Megszivlelhetnék e szavakat a mai áldáz idők nagyjai, akkor nem szenvednének csorbát a vallásegyenlőség és felekezeti béke nagy eszményei. E nap megnyugvást hozott reánk, bizunk egy szebb jövőben. Adja Isten hogy mai ünnepi érzelmeinket semmi se zavarja meg, ut. Szalóczy Pál szeretett új lelkészünket pedig egyházunk javára a Gondviselés sokáig éltesse! *Szent-Imrey József.*

— **Főiskolánk szüretje.** Főiskolánk, miután szőlőtermését lábon — a felajánlott rendkivül alacsony ár miatt — nem sikerült eladnia, maga végzi a szüretelést. Két szőlőnk a bodrogkisfaludi „Aranyos" s a pataki „Királyhegy" szüretje már véget ért; az előbbiben 66 az utóbbiban 180 gönci hordó bor termett. továbbá egy pár hordó másodtermés. Az utóbbiban 14—15 véka asszút is szedtek. A szegilongi „Poklos" szedése javában folyt ez ideig 130 hordó bort szűrtek, több mint fele még hátra van.

— **Érdekes kúriai döntvény.** Még ez év elején történt, hogy a pozsony-szentiványi kath. lelkész a szószékről azt hirdette, hogy az állami anyakönyvek aláirása egyházi vétség s lealacsonyitja a katholikus

vallást az a hivő, aki az anyakönyvet aláírja. Egyúttal arra biztatta a templomban egybegyűlt népet, hogy az aláírást mindenkor tagadják meg. A hatóság, amely a lelkész beszédéről tudomást szerzett, pert indított a lelkész ellen, állam ellen való izgatással vádolván meg őt. A pozsonyi törvényszék és itélő tábla azonban a vádlottat a terhére rótt bűncselekmény alól felmentette. A kir. Curia 6218—1908. sz. alatt hozott határozatával megsemmisitette a két alsófokú bíróság itéletét és az izgatás vétségében bűnösnek mondotta ki a lelkészt. Az itélet indokolásában a Curia kiemelte, hogy a két fórum tévedett, amikor a lelkész cselekményében nem állapitotta meg az izgatást. Kiemeli a Curia azt is, hogy bár a törvény nem bünteti az állami anyakönyvek aláirásának a megtagadását, ebből semmiesetre sem vonható le az a következtetés, hogy a törvénynek kötelező rendelkezése fenn nem áll. Aki pedig a törvénynek ellene szegül, az kétségtelenül büntetendő cselekményt követ el. A lelkész azáltal, hogy hiveit a törvénynyel szemben ellenszegülésre hivta fel, kétségtelenül olyasmit követett el, ami a büntetendő cselekmény tényálladékát megállapitja. Már magában véve az a tény, hogy a lelkész beszéde alkalmas volt a törvény iránti köteles tisztelet és engedelmesség meglazulására, büntetendő cselekményt alkot. A Curia ezért a a lelkészt tizennégy napi államfogházra és 200 kor. pénzbüntetésre itélte. Enyhitő körülménynek vette a Curia a vádlott öreg korát, de viszont sulyosbitónak azt, hogy mint papnak, hivatásánál fogva is, a vallási béke és társadalmi rend fenntartására kell törekednie.

— **A képviselőház** pénzügyi bizottsága november 4-én tárgyalta a *vallás- és közoktatásügyi tárca* költségvetését. Gr. Apponyi A. kijelentette, hogy a kath. autonomiáról és a kongruáról szóló törvényjavaslatok a választási törvény után fognak a parlament elé kerülni. Az előbbi nem egy párt vagy felekezet kérdése, hanem országos kérdés, törvénybe iktatása kiváló alkotmányos biztositék és nagy kulturális intézmény. Meglesz a törvényjavaslat is, mely alapitványilag biztositja a prot. egyházak ez idő szerint való segitését. A kongrua-törvénynek a kath. lelkészekre való kiterjesztését novelláris javaslattal óhajtja megoldani; a prot. lelkészek kongruájának emelését a korpótlékrendszerrel fogja megoldani. A középiskolák tételénél kijelentette, hogy a fizetések javitásának előmunkálatait megindította a középiskolai oktatás egész vonalán; a főkivánság, hogy a státus-rendezés minél előbb keresztülvitessék — pénzügyi kérdés. A hitoktatók államositásába nem igen fog belemenni. Haviar felszólalására azt válaszolta, hogy a vasúti kedvezményes jegyeknek a felekezeti tanárokra való kiterjesztése a kereskedelmi minister hatáskörébe tartozik; azt, hogy a felekezeti tanárok egyenlő fizetésben és előléptetésben részesüljenek az államiakkal, minuciozitással keresztülvinni nem lehet, de megvan ez iránt a törekvés. A bizottság a tárca költségvetését általánosságban és részleteiben is elfogadta.

— **Új egyházi lap** Fogarasi Albert nyug. főgimn. tanár és Jancsó Sándor nagyenyedi lelkész „*Egyház és Iskola. — Gyakorlati irányú egyházi közlöny*“ cim alatt, január 1-től kezdve, Nagyenyeden, 6 K előfizetési ár mellett havi folyóiratot akar megindítani, mely felerészben gyakorlati irányú dolgozatokat és fejtegetéseket közölne, felerészben egyháztársadalmi, egyházpolitikai és iskolai kérdések szolgálatában állana. Egy ilyen egyházi lapra Erdélyben szükség van; vajha az egyháziak és világiak pártfogása lehetővé tenné annak megindulását és fennállását!

— **Szabad gondolkozó**. Arturo Graf hirneves olasz költő és a torinoi egyetem tanára *Ecce homo* című könyvében közölt paraboláiban irja: „A nagy inquisitor, a ki már 300 esztendeje van a pokolban és számtalan eretneket és hitetlent cipelt máglyára, mikor a pokolban is kiütött a szabadság, ki akart onnan vándorolni és visszakivánkozott a földre. Igy szólt tehát a főördöghöz: „Továbbra is olyan merev, szükkeblű és türelmetlen leszek, mint voltam eddig. Felebbezés reménye nélkül szándékozom elitélni mindazokat, a kik nem úgy gondolkoznak, mint én. Továbbra is azt akarom állitani, hogy *csak nálam van az igazság*, hogy *csak én vagyok értelmes*, hogy *csak én vagyok becsületes ember* És végül az a szándékom, hogy ellenfeleimet elhallgattassam, ha nem is máglyával, de *támadással*, *bemocskolással*, *rágalommal*. Szóval újból nagy inquisitor akarok lenni.“ És minthogy a földön ismét olyan mesterséget akart folytatni, a mely ne különbözzék a régitől, tanácsot kért a főördögtől, hogy mit cselekedjék. A főördög azt súgta neki: „Légy szabad gondolkozó!“ — Vajjon nem találhatók-e közöttünk is ilyen *szabad gondolkozókká lett inquisitorok?*

Szerkesztői üzenetek.

B. Október 31-én főiskolánkban egy emlékbeszéd tartatott. A D. P. L. mult számában tévesen volt közölve, hogy dr. Sz. azt az emlékbeszédet 1908. okt. 31-én tartotta, mert ő tavaly, 1907-ben tartott beszédet.

Érdeklődő. A kérdezett füzet teljes címe: „Luther 95 tétele. Fordította és magyarázatokkal ellátta *Paulik János* nyiregyházai ev. lelkész. II-ik kiadás. 6 képpel. A Luther-Társaság XXVI. kiadványa. Budapest. (Hornyánszkynál) 1902. Ára 20 fillér.“ Ama Rostockban őrzött *bűnbocsátó cédula szövege* közölve van e füzet 37-ik lapján. Bármelyik könyvkereskedő útján megrendelhető. A 95 tétel szövege megjelent még Luther Márton művei között (I. Rész. I-ső kötet. Pozsony, 1904 13—245 l.) is dr Maszny ik Endre fordításában és magyarázataival. Ezt is a Luther-Társaság adta ki. Ezt is bármely könyvkereskedő megrendeli — Bizony az lenne a helyes, ha Luther, Zwingli, Kálvin művei minden prot. paróchia könyvtárában meg volnának.

Egy érdeklődő. A conf. kátéra 6 pályamunka érkezett.

P. M. A másik válasz a jövő számra maradt.

Pályázati hirdetés.

Az abauji egyházmegyébe kebelezett *bereti*, *kovácsvágási* és *vizsolyi* lelkészi állomásokra pályázatot hirdetek. A javadalom mindhárom helyen államsegéllyel 1600 koronára van kiegészitve. A megválasztandó lelkész 1909. május 1-re köteles állomását elfoglalni.

A törvény előirása szerinti pályázati kérvények *f. é. november hó 30 ig* (harmincadikáig) *Révész Kálmán* espereshez *Kassára* küldendők.

Miskolc, 1908. november 3.

Kun Bertalan
ref. püspök.

Pályázati hirdetés.

Az ungi egyházmegyébe kebelezett szalókai lelkészi állásra pályázatot hirdetek. Javadalma 2000 korona készpénz az egyház pénztárából évnegyedenként fizetve, földjövedelemben és szolgálmányokban 236 kor., összesen 2236 korona. A megválasztandó lelkész állását 1909. ápr. 25-én tartozik elfoglalni. A pályázati kérvények nov. 30-ig Szűcs István espereshez Tiszasalamonba (u. p. Záhony) küldendők.

Miskolc, 1906. nov. 5.

Kun Bertalan.
ref. püspök.

Orgona és harmoniúm gyár

gőzerő hajtás és villamos világítással berendezve.

ORSZÁGH SÁNDOR ÉS FIA

cs. és kir. udvari szállítók

Rákospalota (Budapest mellett).

Alapíttatott 1861. évben.

Az 1885. évi országos kiállításon „nagy dísz oklevéllel“ (első díj) és „Ferencz József lovagrenddel“ az 1904. évi veszprémi kiállításon „arany éremmel“ (első díj), az 1906. évi kassai kiállításon „dísz oklevéllel“ (első díj) kitüntetve, azonkívül számtalan kitüntetés és elismerés. Ajánlják kitünő hangú és szerkezetű, főleg a legújabb légnyomatu (pneumatikai) orgonáikat, melyek rendkívül könnyű játékmód és a változatok egyszerű kezelése mellett, az időjárás minden viszontagságainak ellenállnak. Szolid munka és jutányos árak. Kisebb orgonák készletben vannak. Eddig 700-nál több új orgona lett szállítva. Raktáron kitünő hangú harmoniumok minden nagyságban. Harmoniumok tetszés szerinti rajz és változat összeállításal rendelésre készülnek. Tervezeteket és rajzokat kivánatra küldünk.

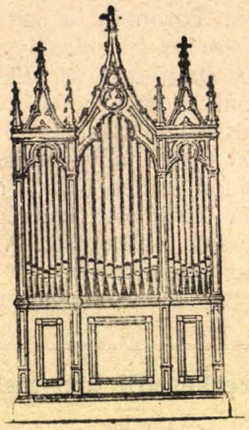

Kálvin János művei.

Szerkeszti: **Czeglédi Sándor.** **Eddig megjelentek**

1. A genfi egyház kátéja.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **60 fillér.**

2. Az egyház reformálásának szükségességéről.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **80 fillér.**

3. Kalvin János értekezése az ereklyékről.
Franciából fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**

4. Sadolet biboros levele. Kálvin válasza.
Fordította: *Ladányi Pál.* — Ára **60 fillér.**

5. III. Pál pápa levele Kálvin János megjegyzéseivel.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**

6. A párisi theol. fakultás hitcikkei Kálvin elleniratával.
Fordította: *Pongrácz József.* — Ára **50 fillér.**

Minden kötet külön kapható.

E hat mű egy díszes kötetben is beszerezhető. A 25 ivnyi terjedelmű kötet ára 4 korona 50 fillér.

Mind e művek megrendelhetők

a Magyar Kálvin-fordítók bizományosánál

KISS TIVADAR könyvkereskedésében **Pápán.**

Pontos és legjobb órak 5 evi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák,

borkanesók, china-ezüst disztárgyak,

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

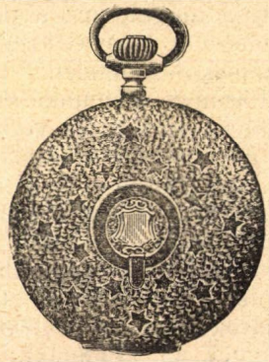

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

Polgár Kalman

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállítója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 46. szám. Sárospatak, 1908. november 15.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

A „Ne temere“.

Bőven kivettem részemet abból a küzdelemből, amelyet egyetemes egyházunk, főleg pedig a mi tiszáninneni egyházkerületünk az 1868. LIII. t.-c. védelmezésében az 1890-es években folytatott. Hosszabb cikksorozatom, amely *„Egyházpolitika protestáns szempontból“* cím alatt röpirat alakjában is megjelent; továbbá Budapesten tartott felolvasásom: *„A protestáns egyház feladata az egyházpolitikai és társadalmi kérdésekre nézve“* — amely a Prot. Irodalmi Társaság kiadványai közt jelent meg — egyidejüleg az egyházkerületi gyűléseken történt párhuzamos akcióval, bizonyságot tehetnek arról, amit magamról a multból felhoztam. De tettem még a konventen is, zsinaton is kisérleteket a nagy ügy érdekében. Tettem még a nyilvánosság tudtán kivül is. Nevezetesen, mielőtt arra a lépésre határoztam volna el magamat, hogy egyházkerületi közgyűlésünkön az általánosan kötelező polgári házasság követelésére nézve adjak be indítványt, előbb tanácskozásba bocsátkoztam Tisza Kálmánnal és megkérdeztem tőle: képes-e még a nagy szabadelvűpárt a béke törvényét, az 1868. t.-cikket fenntartani és megvédelmezni, igen, vagy nem? Tisza Kálmán nyiltan kijelentette: nem képes. Hozzátette azt is: a mi nagy pártunkban sincs 30—40 embernél több, akikre ebben a kérdésben számítanunk lehetne. Ez a szerénytelen bevezetés szolgáljon cikkem indokául.

Küzdöttünk tehát hiába; az 1868. t.-c. sorsa a klérus támadása, majd nyilt ellenszegülése és ezzel szemben az országgyűlés és kormány tehetetlensége folytán megpecsételtetett. A klerikálismus megkapta helyette a reversálisok jogát, mi pedig megkaptuk a vegyes házasságok terén az örök harcot. Ebben a harcban élünk már 13 esztendő óta. Szomorú, áldatlan harc ez. Az előttünk, papok előtt síró és zokogó házasfelek könnyei tanuskodnak róla, hogy az. Ha azt mondjuk feleinknek, hogy árulói lesznek egyházuknak, hogy hűtlenek lesznek apáik vallásához, sápadozva és megrendülve támolyognak előttünk, de végre is van a szivben valami nagyobb hatalom még a vallásnál is, amely most egyiket, majd másikat az árulásra kényszeriti. Kényszeriti gyakran, a mi javunkra, a nem protestáns felet is. A harc igy is csak sivár és áldatlan marad. Ahol az egyik fél akár előttem, akár a másik pap előtt árulóvá lesz, ilyen harcban áldás nem lehet. Az én véleményem szerint tehát az 1868. t.-cikket eltörülni nagy vétek volt keresztyéni szempontból; állami szempontból pedig végzetes hiba volt a vallási béke tekintetében. Azért küzdöttem mint pap az 1868. t.-c. fenntartásáért.

A tövisről nem szednek szőlőt, sem a bojtorjánról figét. Ott, ahol a papság, igaz, hogy egyenlő *joggal,* (bár nem egyenlő fegyverrel!) harcra van utalva a reversálisok megnyerése kérdésében, ott az elkeseredés kikerülhetetlen. A protestáns papság ebben a harcban, tudomásom szerint, már-már végleg el is keseredett. A protestáns lelkület gyülöli magát ezt a harcot. Innen van, hogy azt nem is folytatja minden protestáns pap kérlelhetlen buzgósággal; innen van, hogy csatavesztéseink számosak, veszteségeink itt-ott aggodalomkeltők.

Nos hát ily körülmények közt szakadt még ránk a „Ne temere“ pápai dekrétum is.

Ennek oka és forrása általánosan nem új és nem mai keletű ugyan, de Magyarországra nézve mégis új az. Úgy tetszik nekem, hogy reversálisos harcaink folyamán a magyarországi klerikálismus segítségért kiáltott Rómába, amidőn észrevette, hogy a reversálisok nem egyáltalában a katholikusok javára ütnek ki, dacára a protestáns papok lanyhább küzdelmének és nem egyenlő fegyverzetének. Ki merném azért mondani, hogy ennek a dekrétumnak Magyarországra kiterjesztése a régi szabadelvűség fokozatos hanyatlása folytán a néppárt titkos akciójának gyümölcse. Bunkó az a rekatholizációhoz. „A mi magyar társadalmunk a vegyesházasságokra van felépítve“, úgy mondá gr. Tisza István helyes és bölcs észrevétellel. Nos hát, épen ezt ismerte fel Róma is és úgy vélekedett, hogyha ezt a nagy tömeg házasságot ágyasságnak nyilvánitja, azok, akik már házasságban élnek, mindjárt ezrével fognak áttérni a gyóntatószékek hatása folytán a katholikus egyházba; azok pedig, akik ezután lépnek vegyes házasságra, ugyancsak a gyóntatószékek intelmei folytán, kivétel nélkül a reversálisok megadása által menekülnek az ágyasság bűnétől. Ezek szerint ezt a mi magyar társadalmunkat bizonyára a mi drága honfitársaink, a néppárti urak, elárulták Rómának és keveselve az eddigi reversálisokat, a „Ne temere“-vel gondolták azt rohamosan megnövelni. Ez az oka és forrása a pápai dekrétumnak Magyarországban való hatályára nézve.

Hát ehhez fogható megalázás a magyar államot nem is igen érte emberemlékezet óta.

Ha kérdezem magamtól: hát protestáns kérdés-e ez a „Ne temere“? Minden gondolatom tiltakozik bennem, hogy ez protestáns kérdés volna, mert ez első

Lapunk jelen számához 1/4 iv melléklet van csatolva.

sorban és mindenekfelett a magyar állam becsületének, jogainak és tekintélyének kérdése. Másodsorban pedig a római katholikusok benső erkölcsi ügye. Ha nagy és mély sérelem esett valakin a „Ne temere" folytán, amiatt először az államnak kellett felkiáltani. azután a katholikusoknak kellett volna felsikoltani, mert az ágyasságot a gyóntatószék nekik fogja hirdetni. A lapoknak, az ujságoknak egyértelmű hangos szóval kellett volna az első pillanatban tiltakozni Magyarország megalázása ellen, amidőn oly egyházjogi állásától fosztották meg egy felvilágosultabb és előrehaladottabb időszakban, amilyen állást már egy régibb időben képes volt magának megszerezni. Az országgyűlésnnek lobogni kellett volna a szónoklatok tüzétől, hogy el ne veszítsen az ország mindent, amit 1848 előtt is bírt, a felekezetek közti békesség utolsó alapjait is. (Megdöbbentő tünet a képviselőházban némelyek frivol viselkedése a Kovács Ernő interpellációja alkalmával!) És a római katholikusoknak, ha nem is tiltakozással, de legalább is esdeklő kérésekkel kellett volna azonnal Rómához fordulniok, hogy saját vallásuk, egyházuk fejedelme ne sujtsa őket a porig az ő vegyes házasságukat is megbecstelenítő dekrétumával. Nekünk protestánsoknak aztán nem is kellett volna még csak szólanunk sem csupán felekezeti szempontból ehhez a kérdéshez. Bizony nem Antal Gábornak, hanem valamelyes Beöthy Ödön-féle úrnak kellett volna az első tiltakozó szót kimondani. De hogy sem az ország nem szólt, sem a katholikusok, vagy köztük a sértett felek sem nem szóltak, sem nem tettek semmit, így kényszerítették a protestánsokat ezen a téren is, ország helyett, társadalom helyett, a küzdelem fölvételére. (A gyűléseiken tiltakozó r. kath. paptársaink is jobban tennék, ha nem ellenünk, hanem a „Ne temere" ellen tiltakoznának!)

Ha kivettem hát részemet a régi küzdelemből, mint a vén csata-ló, beállok most is a harcsorba és csatlakozom azokhoz, akik a legjobb fegyvert fogták kezükbe a „Ne temere" ellen.

A jus placetum nem elég, mondotta Tisza István. Ez igaz is. Nem akarom itt most bővebben indokolni, hogy miért kevés. Az a mód, amire ugyancsak Tisza István rámutatott, s amire utóbb Darányi Ignác, már mint tényre hivatkozott is, hogy t. i. a kormány támogatásával maga a r. kath. püspöki kar törekszik az ügy megnyugtató elintézésére, egyelőre helyes és elfogadható módozat ugyan, de a kívánt sikerhez aligha fog vezetni. Kételkedem benne. Erősebb fegyver kell itt, ez pedig az 1868

Már fentebb kifejeztem azt a nézetemet, hogy a néppárt működése nyitott utat hozzánk a „Ne temere"-nek. Ugyanez a néppárt azt is suttogta Rómában, hogy ma nálunk a katholicismus szokatlan erőre kapott, még pedig klerikális formájában is; ellenben a szabadelvű katholicismus vagy teljesen elvesztette erejét, vagy tétlenségbe süllyedt, ha más okból nem, napjainkban a szociálizmustól való félelmében. Szabad itt hát nálunk a vásár, mert Róma ellenállástól nem félhet, bizonyára így biztatták magyarok, honfitársaink, a római egyházfejedelmet.

Az volna most hát a kérdés: igaz-e az, hogy szabad a vásár? A magyar államnak azt kell bebizonyítania, ha győzni akar, hogy nem igaz. Mint 1894-ben a polgári házasság bátor jelszavával, úgy most megint valami erélyes elhatározással lehet csak a kormánynak célt érni.

A magyar állam kezében erre nézve egy fegyver van csak, ami a győzelmet biztosítja, t. i. az 1868. LIII. t.-c. hangoztatása. Ez a mi fegyverünk is. Rómát visszavonulásra kényszeríteni csak ezzel a fegyverrel lehet, mert ugyancsak ez előtt lapulna meg a bujtogató néppárt is. A reversálisok lehetőségének megszüntetése még a Molnár Jánosokat is római zarándoklásra késztetné, hogy kikönyörögjék ott a „Ne temere" visszavonását az 1868. LIII. t.-c. elejtése fejében. Mert az 1868-iki t.-c. elejtéséért szorították ők az államot a kötelező polgári házasság csúcspontjára is. Eltűrnek ők enélkül mindent, csak ezt nem akarják eltűrni. Ha tehát nemcsak a protestánsok, hanem a magyar kormány is kiadná a riasztó jelszót: 1868! úgy igen rövidesen vége volna nálunk az egész „Ne temere"-nek.

Nem tartom épen lehetetlennek, hogy kormányunk ezt a fegyvert taktikából, diplomatikailag már eddig is mutogatta Rómának; legalább is ilyesmire mutat Darányi főgondnok úr reménykedése a békés elintézésre, midőn azt mondja, hogy a püspöki kart a kormány is *teljes hatállyal* támogatja Nos hát az a teljes hatály alig lehet más, mint az 1868-ra való figyelmeztetés a protestánsoknak már eddig is megnyilvánult követeléseiben.

A „Ne temere" hatályának megszűntetése ily módon volna elérhető. Ezzel visszajutnánk a status-quo ante állapotába. Ránk nézve, kik a teljes békét az 1868. törvénycikkben látjuk, rosz helyzet az is, örökös harc ez is, de legalább nem megalázó, mert a vegyes házasságban élő feleket nem becsteleníti meg. Így a magyar állam is elérné azt, amit elérnie feltétlen kötelessége, hogy t. i. védelmezze meg a jogilag érvényes házasságok erkölcsi épségét is bármely támadás ellen. Ez az erkölcsi épség, amire a „Ne temere" fejszéje sújt, ami a kiáltó sérelmünk is. Ez az, ami eddigi harcainkat a végtelenbe kényszerítené. Már hallom itt az egyik jelszót: meg kell tiltani, vagy legalább egyházi kárhoztatással sujtani a vegyes házasságokat! Ott a másikat: áttérésre kell kényszeríteni a vegyes házasok másik felét, ugyancsak egyházi fegyelmezésekkel! Nos, hát Isten untáig ily harcot folytassanak a papok egy másképbékés országban, amelyekben a társadalom a vegyes házasságokra van felépítve? Pedig ez másképen nem lehetne, mert a protestantismus a maga védelmében épenúgy kihasználna minden fegyvert, azokat is, amelyeket eddig nem használt, mint mindent kihasznál a támadó katholicizmus is. Kétségtelen, hogy a reverzálisok statisztikája helyett ezentúl az *áttérések* statisztikájára fordúlna a küzdőpont, amely körül aztán a protestáns papok sem az eddigi lanyhasággal folytatnák a harcot, hanem szemet, szemért! vért vérért! Mert élet-halál harcról lenne már aztán a szó.

Ettől a harctól visszariadva, egyellőre várjuk hát csendesebben a „Ne temere" sorsát. De ha a „Ne temere" érvényesül, akkor következik az, amire az imént rámutattam. Isten őrizd e csapástól mi szegény hazánkat!

Feltéve ezután mégis azt, hogy ez a csapás a „Ne temere" visszavonása nélkül bekövetkeztetik, akkor hát mi lesz a vége?

Azt tartom, hogy mi még ma hiába hangoztatjuk az 1868-at, mert annak a visszaállítására a mostani kormány nem igen vállalkoznék. Mint fentebb említettem, taktikai fegyver gyanánt, kéz alatt, felhasználhatja annak emlegetését, mint protestáns kívánatot. a „Ne temere" érvényesítése érdekében, de maga komolyan nem foglalkozik azzal a gondo-

lattal, hogy azt a törvényt fel is elevenítse. Ha a „Ne temere“ minden felháborító következményeivel érvényesül is, úgy gondolom, hogy a magyar állam egyelőre ezt a megalázást is tűrni fogja, legfeljebb tesz majd valamelyes erélyesnek látszó kijelentést, hogy ez a pápai dekrétum az államilag érvényes vegyes házasságokat *jogilag* nem érintheti. A jelek és az eddigi félhivatalos nyilatkozatok efféle lehetőségekre mutatnak. Mert igaz ugyan, hogy ez a mi kormányunk velünk reformatusokkal szemben, midőn zsinati törvényünkben a tanári gyermekeknek ref. vallásban való neveléséről intézkedtünk, sietett védelmére kelni az *állami törvényeknek*, de ezt a készségét aligha fogja érvényesíteni a pápai dekrétummal szemben.

Ha így lesz, akkor leszünk a vég kezdetén. Folyni fog a dulakodó harc, mint mondottam. De a harctér felett most távolabb, majd közelebb, ki fog bontakozni egy derengő szózat: békesség! 1868!

A harcban megtépett ország, amely ez alatt kormányokat seperhet el, mind hangosabban, talán egyértelműleg, de legalább is. oly egyhangúsággal, mint 1868-ban történt, vissza fogja követelni a béke törvényét, amely eltöröltetvén, a „Ne temere“ folytán lángba borította az országot. A magyar nemzet és a magyar szabadság bajnokai, protestánsok és szabadelvű katholikusok, mint régen, ugy majd ekkor is egy zászló alá kerülnek ismét. Akiket idétlen idők ideiglenesen elszakasztottak egymástól, azok a hazaszeretet tüze által újra összeforrasztatnak és a néppárti ultramontán salakot kilökve, visszaadják a haza békéjét, melynek társadalma a vegyes házasságokra van felépítve.

A végnek ennek kell lenni. Miután azon, hogy Magyarországban vegyes házasságok köttessenek, semmiféle modon változtatni nem lehet, de egy vegyes vallású államban az nem is volna kívánatos, ennélfogva az államnak feltétlenül kötelessége az, hogy az ilyen házasságokat megmentse az örökös támadásoktól. Az elfajúlt harcot így fogja majd megszüntetni az 1868.

Az 1868! Magyarországban a felekezet közötti béke egyedüli biztosítéka. Jó barátság, kölcsönös szíves viszony a különböző vallású papok között. Tündöklés a nép előtt az egyetértésben és hazaszeretetben. Állami szempontból ez az én ideálom. — 1868! Tiszta, nemes keresztyéni álláspont a vegyes házasságok ügyében. Ami az apánál és anyánál már létezik a vegyes házasságban, ugyanaz folytatódik nem szerint a gyermekekre nézve is. Oly természetes és igazságos dolog ez, amelynek saját egyházához való ragaszkodása mellett is minden alázatos és józan kedély könnyen meghódolhat. Vallási szempontból ez az ideálom. Ha majd ideje lesz és az Isten akkor még életemet és erőmet megtartja, ezért fogok még egyszer írni, predikálni és cselekedni. És azt hiszem, hogy ezt fogja tenni az összes protestáns papság, az egész protestáns egyház is. Hiszem, hogy velünk, élünkön, Darányi Ignác is; mellettünk Wekerle is, Apponyi Albert is. Mert a „Ne temerét“ nem ők idézték fel, ilyen gondolatom nekem nincsen; hogy nem is szeretik, azt róluk felteszem; de felteszem azt is, hogy a felekezeti harcok pusztításait sem fogják hidegen tűrni, mihelyt arról fognak meggyőződni, hogy e harcokat nem lehet másképen megszüntetni, mint csupán az 1868. LIII. t.-c. által.

A távolabb jövő képe így tűnik fel előttem. Vérig menő harc előbb, azután békesség az 1868. t.-c. alapján.

A „Ne temere“ nagy kérdés elé állította a kormányt. Jó lesz a megoldással sietni. Ilyen üszköt nem lehet sokáig közöttünk hagyogatni.

A kormány és a róm. katholikusok teljesítsék mielőbb feladatukat. Mint régebben mondtam, úgy azt mondom ma is: a katholikus egyház köréből támadt békebontó törekvéseket maguknak a kath. hazafiaknak kell korlátok közé szoritani, vagy megsemmisíteni. Igaz magyarok ne kicsinyeljenek minket, mert mi majdnem felét tesszük az államfenntartó magyarság számának. Hová zsugorodnék össze Magyarország közélete, ha a protestáns államférfiak, tudósok, költők, művészek, közhivatalnokok stb. valami különös erő által leszoríthatnának most elfoglalt működési helyükről, Ezt nem is tudom elképzelni

Igaz magyarok, Andrássyak, Wekerlék, Apponyiak, hallgassatok Tisza Istvánra is, Darányi Ignácra is, meg aztán reánk a 13 esztendő óta harcban álló és most még a már-már elkeseredettebb harcra kényszerített protestáns papokra is, mert mi ugyan gyászt ölthetünk, ha kell, de nem magunkért, hanem a hazáért, mely a „Ne temere“ által támasztandó harcban hosszú időkre viselné a meghasonlás és viszály átkait. *Fejes István.*

Nyilt levél

a „Sárospataki Református Lapok“ szerkesztőségéhez.

Nagytiszteletű Szerkesztőség!

Valóban úgy van, hogy nem kívánatos, sőt nem is tanácsos némely dolgot vagy személyt érinteni, ha azt nem akarjuk, hogy kellemetlen érzésünk származzék az érintés folytán.

A hirhedtté vált Zoványi-ügy is e dolgok közé tartozik.

De az önmegtartóztatásnak is van határa. Emberi természetünk erőt vesz rajtunk és lehetetlen némely dolgoknak bizonyos fejlődési stádiumában visszatartóztatnunk magunkat, hogy meg ne érintsük azt, még ha a legkellemetlenebbnek igérkezik is az érintés.

A valóban botránnyá fajult Zoványi ügy is oly stádiumba jutott már, hogy lehetetlen tovább is az események néma szemlélőjeként maradni.

Irtózatos hadjárat indittatott egyházkerületünk tisztessége, legjobbjaink, vezetőink egyéni reputációja, büszkeségünk: a sárospataki főiskola hírneve, becsülete ellen. És e hadjáratban harcosok gyanánt a legnagyobb hatalmat: a sajtót vonultatják fel, még pedig kitünő taktikával.

Úgyszólván nap-nap után olvashatjuk a legkülönbözőbb irányú politikai lapokban a Zoványi-ügy tárgyalását, illetve ez ügy eredeti jellemvonásának célzatos elferdítését. Olvassuk a régi vád ismétlését: a sárospataki főiskola vagyonának hűtlen kezeléséről szóló rémmesét.

Arcunkba szökik a vér a valótlanságok e vakmerő világgá kürtölésekor. Tollunk hegyére kínálkozik erőszakkal e kérdés: *meddig tűri ezt a hazai református egyház közvéleménye s különösen a tiszáninneni egyházkerület?!*

Eltűrheti-e s eltűri e egyházkerületünk, hogy már másodízben kerüljön gyámság alá?! Egyház-

kerületünk közvéleményét már az előbbi Zoványi-ügy tárgyalásakor is kellemetlenül érintette, hogy kivétetett kezéből a bírói ítélkezés joga és az, hogy — úgyszólván — semmit sem tett kerületünk a maga igazainak megvédése érdekében! Akkor azonban még elhallgattattuk keserűségünket, mert más természetű volt az ügy, érdekelve lévén az igazgató-tanáccsal együtt a kerület is, amennyiben az igazgató-tanács egy cselekedetéből indult ki a fegyelmi vétség: de most oly fegyelmi vétségről van szó, melyben előleges beavatkozás által sem igazgató-tanács, sem kerület közvetlenül érdekelve nincs, hanem egyik alkalmazottjának megállapított tényeit hivatás- és kötelességszerűen bírálja el *törvényben biztosított jogánál fogva* kerületünk. Most tehát miért kell — mint olvassuk a lapokból — ismét kivenni egyházkerületünk kezéből a bírói ítélkezés jogát? *Hát nincs a tiszáninneni egyházkerületben elfogulatlan bíró?!* Hát esetleges más fegyelmi esetekben lehet elfogulatlan a tiszáninneni egyházkerület bírósága, csak a Zoványi-ügyben nem?! Vagy divatba jött már, hogy a mi tiszáninneni egyházkerületünk nem független a maga legbensőbb ügyeiben sem?!

Nagytiszteletű Szerkesztőség! Tele van a lelkünk keserűséggel, ha ezek felett elmélkedünk.

Szabad-e egyházkerületünknek összetett kezekkel várnia a fejleményeket? Vajjon egyházkerületünk megtámadott reputációja, főiskolánknak sárral megdobált becsülete nem kívánja-e, sőt nem követeli-e, hogy *rendkívüli egyházkerületi közgyűlés hívassék össze*, hogy tiltakozhassék a hivatalos egyházkerület mindenekelőtt a gyámság alá helyezés ellen, aztán, hogy megkereshesse a kerületi gyűlés a leghelyesebb eszközt igazainak képviseltetésére, érdekeinek megvédésére, nehogy szégyenpadra kerüljön szabadelvű s tisztes multú kerületünk, talán éppen szabadelvűsége miatt. De meg azért is, hogy hadd lássuk a kerületen mi magunk is, de hadd lássa ország-világ is, hogy van-e ember, aki Zoványi-párti *még ma is*, aki torkig ne volna már azzal az ádáz küzdelemmel, amelyet célzatos taktikával és durva önzéssel folytatnak kerületünk s alma-materünk ellen!

Aztán, Nagytiszt. Szerkesztőség, vajjon nem indokolná, sőt nem tenné-e szükségessé a rendkívüli egyházkerületi közgyűlés összehívását az a körülmény is, hogy megállapíttassék, vajjon a sajtóban hangoztatott vádak (hűtlen kezelés) megtorlása érdekében ne indíttassék-e hivatalos, bírói eljárás?

Igaz, hogy a Nagyt. Szerkesztőség küzd *nemes fegyverekkel, nagy erővel* a pusztító áradat ellenében; komoly, erőteljes volt a *Tiltakozása* is: valóban megbecsülhetetlen munkát végez: de ez nem elég; most már magának az egyházkerületnek is részt kell venni a küzdelemben, odáig fejlődtek a dolgok.

A tűrhetetlen állapotokat nem szabad közönynyel szemlélni; mert fenekestől fordúl fel minden.

Nagytiszteletű Szerkesztőség! Elégedetlenek vagyunk sokan, nagyon sokan, sok mindennel. Tele van a lelkünk keserűséggel — ezért is, meg azért is . . . De tűrünk és remélünk, hogy lesz még jobban is. Hanem az már alig eltűrhető, hogy kerületünk és a mi legféltettebb kincsünk, főiskolánk megtapodtassék, lejárattassék, még pedig úgy, hogy mi magunk összetett kézzel szemléljük romlásukat. Azért vetettem papirra — habár csak futólag s kuszáltan — gondolataimat, hogy hallják meg, akiket illet, hogy tettet, életet kívánnánk látni kerületünkben.

Vagy élet-e a néma szemlélődés is? . . .

Vagyok Rozsnyón, 1908. évi november hó 12-én a Nagytiszteletű Szerkesztőségnek

kiváló tisztelője:

*Réz László.**

Válasz Idrányi Barna úr megjegyzéseire.

Idrányi B. úrnak az én fejtegetéseimre a mult számban tett megjegyzéseire lehető rövidséggel a következőkben válaszolok:

I. B. úr nem olvasta el kellő figyelemmel sem az én fejtegetéseimet, sem az E. T. III. cikkét, még kevésbbé a zsinati naplókat. Ezt akarom bebizonyitani.

1. Azt mondja I. B. úr legelőbb is, „hogy én mint előadó, mélyreható munkát igyekeztem végezni, mikor a felső-zempléni egyházmegyének a 8. §. utolsó bekezdése és a 10. §. alkalmazása tekintetében való állásfoglalását előkészítettem, azonban *az elérni kívánt célt nem közelítettem meg*, hogy t. i. a törvény a gyakorlatban helyesen alkalmaztassék, sem törvénymagyarázatom nem volt szerencsés, mert csupán a törvényszakasz utolsó bekezdését tárgyaltam anélkül, hogy az első és második bekezdést figyelembe vettem volna.“

Válaszom. Arra nézve, hogy valaki azt mondhassa, hogy a célt nem közelítettem meg, legelső feltétel volna, hogy az illető, aki ilyet állít, ismerje magát *a célt*. Mi volt az én célom? Csupán ennyi: A R. K. azon állításával szemben, hogy a lelkészek és tanítók egymásnak nem tartoznak adózni, csupán az egyház közszükségleteire adóztathatók meg, — bebizonyitani magából a törvény betűjéből, szellemében és a Zsinati Naplóból, hogy sajnos, igenis, míg ez a törvény fennáll, — egymásnak is tartoznak adózni. Hogy ezt a kitűzött célt nemcsak megközelítettem, de el is értem, — erre, az, aki objective itél, — azt hiszem, nem mondhat mást, csak ezt: igen.

2. Azt mondja továbbá I. B. úr, hogy a f.-zempléni egyházmegye állásfoglalása sem volt szerencsés azért, mert azzal, amit tett, beleavatkozott az egyházközségek adómeghatározási jogába, miután az egyházközségekben az E. T. szerint az a kulcs tekintendő törvényesnek, amely ott jelenleg fennáll s az egyházmegyéknek ebbe csak akkor van beleszólási joguk, ha a bevétel nem fedezi a szükségleteket, vagy aránytalanság van. De akkor is az egyházmegye nem módosíthat, csak helybenhagyja az egyházközség módosítását. Utasíthat a módosításra, de az egyházközséget meg kell kérdeznie.

De a régi adókulcs oly részleges módosítására, mint pl. a lelkésznek és tanítónak az adózók lajstromába való felvétele, nincs joga. Már pedig a felsőzempléni egyházmegye beleavatkozott az egyházközségek adómeghatározási jogába, mert habár intézkedése csak a 8. és 10. §-ra terjed ki, de ezek részletei az egész adózási rendszernek s folyományai a 8. §. utolsó kikezdése előtt állóknak. Ez az I. B. úr érveinek a lényege.

Ami először is azt illeti, hogy a 8. és 10. §. szerves összefüggésben van az adózási többi szakaszokkal, — ha ez igaz, aminthogy én sem tagadom, akkor ebből nem az következik teljességgel, amit I. B. úr felállít, hogy t. i. tehát csak egyes egyházakra

* Részünkről nem foglalhatunk ez úttal állást a felvetett nagy kérdésben. — Forró köszönet nemes érdeklődéséért. Egyházkerületünk háborgó lelkiismerete végre is kitör. Szerk.

vonatkozik pl., amelyek segélyt vesznek igénybe, hanem mindenikre. Micsoda képtelenség volna is az, ha a zsinat kimondta, miszerint a lelkészek és tanítók adózni tartoznak (8. §.), továbbá, ha kimondta, hogy „a rendes egyházi adót mindenki fizetni tartozik“ s hogy a külbirtokos csak felét vagy 25%-át fizeti a rá eső adójának s a 4—5 gyermekkel bíró családfő javára 15% stb. leütendő (10. §.), ha mondom ezen socialis irányú intézkedések csak épen a segélyt kívánó egyházakban hozatnának be. Ez ellenkeznék minden józan felfogással.

És épenezért ha mi, mint egyházmegye megnézzük, hogy keresztül van-e hajtva az egyházainkban ezen intézkedés, még most nem avatkoztunk az egyházak adókulcs megállapítási jogába, csak természetes és törvényes felvigyázási jogainkat gyakoroltuk. Átnéztük az egyénenkénti kivetést, melyet azért is át kell néznünk, mert „az egyházi törvény III. sz. 10. §. 6. bekezdése szerint egyházi adó az egyénenkénti kivetésnek felsőbb jóváhagyással való ellátása előtt végrehajtás útján nem hajtható be s látva ekkor, hogy a 8. és 10. §. nincs végrehajtva, utasítottuk az egyházakat hogy ezek intézkedésének tegyenek eleget. Ennyit tettünk, amint azt I. B. úr az előadásból láthatta volna, — de ezzel még nem avatkoztunk az egyházak jogaiba, mert sem a lelkészeket és tanítókat, sem másokat fel nem vettünk ott a közgyűlésen az adózók közé, sem ki nem róttuk rájok az adót, sem a kivetést a 10. §. szerint nem helyesbítettük. Ha *ezt* tettük volna, akkor avatkoztunk volna be jogaikba, de csak *utasítást* adtunk, hogy ezt *a módosítást elvárjuk*. Ehez pedig törvényes jogunk volt épen azért, mert a 8. és 10. §. alkotó részei az egész adózási törvénynek. Ami aztán azon állítást illeti, hogy az egyházmegyéknek csak hiány vagy aránytalanság esetén van beleszólási joguk“, erre nézve a következőleg válaszolok.

Igaz, hogy ezt nem azon indok által vezéreltetve tettük, mintha azon egyházakban a bevétel nem fedezné a kiadásokat, mert fedezi; de ha fedezi is, mindjárt fennáll az aránytalanság, mihelyt némelyek nem fizetnek, némelyek pedig nem a 10. §. szerint fizetnek. És mivel pl. a 10. §. kedvezményeket biztosít épen azokban az egyházakban, ahol a bevétel fedezi a kiadásokat, könnyebb keresztül vinni a 10. §. kedvezményeit. Mi tehát, mert a 8. és 10. §. minden egyházra vonatkozik s mert ahol ez nincs keresztül hajtva, ott aránytalanság van — tettük meg erre nézve a kezdeményező lépéseket.

Már most tegyük fel, hogy volna olyan egyház, mely e felhivásnak nem tenne eleget, mi következnék ebből törvényes álláspontom? Az, hogy habár fenn is áll az egyházak adómeghatározási joga, de mivel a 8. és 10. § figyelmen kivül hagyása miatt aránytalanság van: az egyházmegye eleget tehet a 11. §. azon rendelkezésének, „hogyha az egyházközség e felhivásnak egy ev alatt nem tesz eleget, az egyházmegyei közgyűlés egy lelkészi és világi tanácsbirót küld ki, kik a helyszínén megjelenve s több évre visszamenő számadások s a hívek vagyoni viszonyait feltüntető adatok alapján a presbyterium és esetleg más egyháztagok meghallgatása után elkészítik az egyház részére a módosított adókulcs-javaslatot, azt helybenhagyás végett az egyházmegyei közgyűlés elé terjesztik, amelynek e tárgyban hozott határozata az egyházkerületi közgyűléshez felebbezhető, illetőleg hivatalból mindig felterjesztendő.“ Igaz-e hát, hogy az egyházközség „ekkor is, t. i. aránytalanság esetén csak maga módosít s az egyházmegye helybenhagyja, de az egyházmegye nem módosithat az egyház megkérdezése nélkül.“ Bizony maga módosít, bár küldöttsége által, bár ez a küldöttség a presbyteriumot vagy másokat meghallgat; mert ha az egyházközség maga módosítana s az egyházmegye csak helybenhagyná, miért felebbezhet az egyház? A maga által módosított adókulcs ellen felebbez?

Azért mondta Hegedűs Sándor a 11. §. tárgyalásánál, mikor némelyek azt vitatták, hogy ezzel az autonomiába nyulunk: „Már bocsánatot kérek, némely presbytérium még iparkodik azon, hogy neki semmi terhe ne legyen, míg a szegény népre rárója az egész terhet.“ Erre mondta Révész K. a zsinaton: „Főt. Antal Gábor püspök úrnak módosítványát lényegben a legnagyobb örömmel fogadom.“ Erre mondta továbbá: „Mikor már nem tesz eleget az egyházközség az egyházmegyei közgyűlés felhivásának, tehát halogatja a dolgot, ha renitenskedik, akkor már nem várnám be a következő közgyűlést, hanem az „egyházmegyei közgyűlés helyett ezt tenném, „esperes.“ (Zs. N. 364.).

Péter Mihály.

Egressy Gábor emlékezete.

1808—1908.

Fölkent királya a színész-világnak,
Ki élsz örökre fennt s uralkodol:
Hű tisztelőid itt epedve várnak,
Jövel közénk! Te nem csalatkozol.
Szülőfalud szivét elődbe hozza,
Útadra hint megyéd zöld ágakat,
Bajtársaid szemét könny harmatozza
És millióknak ajkán dal fakad.

E kis parochia csendes zugába'
Láttad te meg a fölkelő napot.
Itt hallgatál édes anyád dalára,
Ha boldogan álomba ringatott.
A réteken itt űzted a lepéket,
Vén iskolánk kövét itt koptatád.
E bolt-ívek alatt, ha szólt az ének,
Kétség, remény között itt hallgatád.

A nagy világba ki innen repültél,
Hogy útitársad: a nyomor legyen.
Midőn a vén Avas keblére dőltél,
Kigyult az égi fény a lelkeden.
E fény ragyogta be kétes jövődet,
Mint üstökös a nagy vak éjszakát.
Midőn a hír csillagsugárit szőtted:
Játékidért tapsolt magyar hazád.

De hát mi volt rég' a színésznek élte?
— Futó örömre: tenger küzdelem.
Lépten-nyomon tövis szaggatta-tépte,
Vándorbotot, ha tört az útfelen.
Tarisznya lógott porlepett nyakába',
Ahogy kidőlt: aludt kemény kövön.
Szél és vihar volt altató danája.
Az étke: gúny, itala könnyözön.

De szinpadon, ha keble fölsóhajtott
És lelkesülve szólt lángnyelveken:
Fölrázta azt, ki szebb jövőt óhajtott.
Hogy a magyar — hazánkban — úr legyen!

Kopott vándorszinészei e honnak,
Kik ázva-fázva szerte jártatok:
Oltáridon, hogy vesta-tűz loboghat;
Nyelvünk apostoli ti voltatok.

Első valál hazámnak nagy müvésze,
Ki értve a kor intő szózatát:
Villámokat lövelt ajkad beszéde —
És nincs lenézve a szinész-család.
Komoly tanulmány, műveltség emelnek.
Lelked heviti a művészi szép.
Kedvelt alakjaid ha sorra kelnek:
Benned megistenül a hősiség!

Szilaj magyar vér lüktet ős eredben,
Imádod a szabadság Istenét.
A harci szóra: karddal a kezedben
Írod fel a félistenek nevét.
Mikor halotti csend borul hazánkra
S szegzik koporsónk a bitók alatt:
Nehogy beteljesüljön lelked álma;
Roncsolt hajód *Stambul* felé halad.

Hangod nem a szellőnek suttogása,
De bősz vihar, vagy zúgó fergeteg.
Ha lángra gyúl kebled izzó parázsa:
Megsemmisit szavad, lehelleted.
Lelked kedélyvilága mérhetetlen, —
Egyszer vigan futó csörgő patak.
Másszor kiöntve zúg szent őrületben,
Mint a folyam, ha keble megdagad.

Itt *Lear király* mutatja fönségében
A hősi férfi büszke romjait.
Tombolva sir amott *Machbett* dühében
Csörgetve, razva szörnyek láncait.
Bánk bán emitt mint bosszuálló Isten
Karddal suhint le hű Melindaért.
Ott *Brankovics* küzd! Már reménye sincsen,
De két fia — vakon — ma visszatért.

Miként a hős, ki a csaták tüzében
Kardok között esik el harcmezőn:
Te is olyan dicső halált halsz épen,
Fiad nevét susogva reszketőn.
A szenvedélynek romboló viharja
Szivedre csap gyilkos villámival.
Fejdelmi arcod függöny eltakarja,
Tapsok helyett fölzúg halotti dal.

Az égbe fel tűzszárnyakon repültél,
Itt hagyva szinpadot, magyar hazát.
Hogy akikért lobogni meg nem szüntél,
Gondoljanak zokogva, sírva rád.
De mielőtt vakító fényét szórva
Ellobbant vón életszövétneked:
Kigyúl napod tüzétől az ég boltja,
Csillagjait ma is te élteted.

Nézd boldogan! Itt mindenütt hogy épül
A szinművészet fényes temploma!
Pedig minden követ örök emlékül
Feltört tenyérrel visszük el oda.
A szini pálya nyitva áll mindennek,
Kifejlik ott a szunnyadó erő.
Vándor komédiásaink nincsennek,
Alkot nagyot, dicsőt a letterő!

Nézd boldogan! Sok átvirrasztott éjnek,
Ha könnyje van, de van jutalma is.
Fényes művészi pályákról regélnek
Nekünk ma már e szép hazában is.
Ha most születnél — „boldogabb hazába',
Hol érdemeknek kedvezőbb az ég:
Dicsőségednek fényes ragyogása
Egy félvilágra elsugárzanék!"

Nézd boldogan! Való lelked nagy álma!
Neved dobogja millió kebel.
Emléktáblád fölé borul a pálma,
Mely századok multán se hervad el.
Költő barátod is a túlvilágban
Tudom, ma rád gyönyörködve tekint.
Fürdetve lelkét a csillagsugárban,
Lantjába kap, megénekel megint!

Kápolna, 1908. nov. 8. *Szuhay Benedek.*

IRODALOM.

* **A kunszentmiklósi ref. gimnázium könyvtárának katalógusa.** Összeállította: *Pátkay Imre* tanár. Kunszentmiklós, 1908. 8°. I—VIII+1—243. lap. Ára? Elől bevezetésül olvasható a könyvtár történetének vázlata. A könyvtár keletkezése a XVIII. sz. elejére esik. Azóta részint ajándékozások és hagyományok, részint vétel útján gyarapodott. A könyvtárért legtöbbet tett Baksay Sándor dunamelléki püspök, ki 42 év óta soha nem szűnő áldozatkészséggel járult a könyvtár gyarapitásához s az utóbbi időben is 11 nagybecsü régi magyar nyomtatványt ajándékozott a könyvtárnak. A könyvtár állománya 4552 mű 11,080 kötetben. Ezek 14 szak szerint vannak csoportosítva. Külön szakot képez a Régi Magyar Könyvtár 1711-ig. E szakban, amely kétségtelenül a legbecsebb része a könyvtárnak, összesen 104 munka van. A katalógus gonddal van összeállítva.

* **A mi dolgainkról.** Irta *Aristides*. Marosvásárhely, 1908. 8° 16 lap. Ára? Ezt a 16 lapnyi röpiratot bizonyosan egy marosvásárhelyi tanár irta, aki nincs megelégedve az erdélyi egyházi és iskolai állapotokkal és — talán a saját helyzetével sem, egy vagy más ok miatt. Erős kritika tárgyává teszi a modern theologiát, a tanárokat, a lelkészeket, az egyházat s kritikájában, bár nem ismerjük közelről az erdélyi viszonyokat, tulzónak, szerfelennek tartjuk. Igen sötét szemüvegen vizsgálja a dolgokat. Csak a rosszat látja meg. A jót nem veszi észre. Szerinte mindazoknak a veszteségeknek, melyeket a ref. egyház szenvedett és szenved, nem a katholikusok az okai, hanem elsősorban s egyenesen mi reformátusok. Főforrása a bajoknak (az iskoláknál) — ugymond — mindenesetre az, hogy kiveszett tanárainkból a nemes, törekvő munka igaz szeretete . . . Mivel pedig a sablonos munkán kívül alig egy nehány folytat komoly munkát, szinte rendszerré lett, hogy a tiszteletre méltó érdem helyett egymás bajaiból s hibáiból fonjanak magukn k koszorút. A sorok közül mintha azt lehetne kiolvasni, hogy a szerző egy mellőzött fiatal óriás, aki kesernyés hangon talán csalódott szívvel szemléli dolgainkat. A röpiratocskának — csak a ref. egyház ellenségei fognak örülni.

* **A nirvána.** Irta *Dr. Kováts J. István*. Különlenyomat a „Theologiai szaklap" VI. évfolyamának

4. számából. Budapest, 1908. 36 lap. (Kókai könyvkereskedése) Ára 80 fillér. A tárgy irodalmában teljesen jártas fiatal szerző eme tudományos alapokon megírt tanúlmányában arra az eredményre jut, hogy a buddhismus nirvánája nem jelenthet mást, mint az ember gondolatvilágának, lelkületének tartós békéjét, szenvedésektől örökre ment állapotát, mely a szenvedélyek tüzének kioltása és a földi élet vágyainak, gondjainak legyőzése, elnyomása, egy szóval erényes élet által már itt e földön elérhető. Ajánljuk e tanulmányt az érdeklődők figyelmébe.

* **Egyházmegyei jegyzőkönyvek**. 1. *Az abaúji* ref. egyházmegye Kassán 1908. évi szept. 8—9 ik napjain tartott őszi közgyűlésének jegyzőkönyve. Szerkesztette *Kovács István* papi főjegyző. XXXI. füzet. Sárospatak, 1908. 32 l. — 2. *Az alsóborsodi* ref. egyházmegye 1908. szept. 9-én Diósgyőrben tartott rendes őszi közgyűlésének jegyzőkönyve. Szerkesztette *Illyés János* főjegyző. Sárospatak, 1908. 46 l. — 3. *A felsőborsodi* ref. egyházmegye 1908 szept. 1—2 napjain Hangácson tartott őszi közgyűlésének jegyzőkönyve. Szerkesztette *Szuhay Benedek* papi főjegyző. Sárospatak, 1908. 67 lap. — 4. *A felsőzemplén*i ref. egyházmegye 1908 szept. 9-én Hardicsán tartott rendes őszi közgyűlésének jegyzőkönyve. Szerkesztette *Péter Mihály* papi főjegyző. XXVIII. füzet. Sárospatak, 1908. 68 lap. — 5. *Az ungi* ref. egyházmegye 1908. junius 10 én Ungváron tartott rendkivüli és 1908. szept. 8—9-én tartott őszi közgyűlésének jegyzőkönyve. Összeállitotta a *jegyzői kar*. Ungvár, 1908. 83 lap.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Egyházkerületi határozat a „Kálvin-alap" gyarapítására.** Közgyűlésünk a halhatatlan reformátor nagy nevét és érdemeit ilyen módon is megörökíteni óhajtó nemes tervhez szívvel-lélekkel csatlakozik s a „jubileumi Kálvin-alap" gyarapítása céljából addig is, míg a rendszeres adománygyűjtések tüzetesebb programmját az egyetemes konvent ígérete szerint kidolgoztatná, maga részéről a következő rendelkezéseket teszi: *a)* felhívja az egyházmegyéket, hogy saját pénztáraikból a Kálvin-alap növelésére lehetőleg minél tekintélyesebb összeget folyósítsanak; *b)* a legközelebbi Karácsony ünnepén tartandó úrvacsora-osztás alkalmával — mikor a templom leglátogatottabb, — az u. n. közigazgatási (agentialis) perselypénzt az összes gyülekezetekből erre a célra engedi át s ezt az esperesekkel és lelkészekkel, kihirdetés végett, — minél előbb közölni rendeli.

— **Papi jubileum.** *Bacskay Sámuel* csapi lelkész november 1-én töltötte be lelkészkedésének 40-ik évfordulóját, mely alkalomból hivei, jó ismerősei és barátai lelkes ünneplésben részesítették, amennyiben okt. 31-én este a csapi vasuti vendéglőben, mintegy 60-an társas vacsorát rendeztek tiszteletére. A vacsora folyamán előbb Kulcsár Lajos máv. állomás főnöke, majd Török M Lajos. csapi róm. kath. plébános üdvözölte a jubiláns lelkészt és annak nejét mint a hitves és családanya mintaképét. Dr. Nagy Béla pálya-orvos a méhészet nagymesterét köszöntötte benne, végül Szabó Béla áll. ig.-tanító az egyháztanács nevében fejezte ki köszönetét hosszas és áldásdús tevékenységéért Az ősz lelkipásztor könnyekig meghatva mondott köszönetet a nem várt figyelmes és kitüntető ovációkért. Másnap délelőtt külön-külön az egyháztanács, az állami iskolai tantestület, a vasuti tisztviselői kar, továbbá számos jó barátja és tisztelője jelent meg a jubiláns lelkész üdvözlésére. — Az üdvözlőkhöz lapunk szerkesztősége is tiszta szívből csatlakozik!

— **Rövid memento P. M. úrnak.** A vitás adóügyi kérdéshez nem kívánok többé szólani, teljesen tisztán áll az már az olvasók előtt. Csakis P. M. úr Válaszának legutolsó pontjára kell ennyit megjegyeznem: hodie mihi, cras tibi. Lehet még ő is esperes, (és őszintén kivánom, hogy annak idején legyen is,) s akkor majd, ha egy vitatkozás folyamán ellenfele kifogy az érvekből, neki is a fejére olvashatja, hogy nincs igazsága, mert — esperes. *R. K.*

— **Nyilatkozat.** A Sárospataki Ref. Lapok 43-ik számában az én nevem is azon három tanáré között említtetik, kik kisebb rangú állásra távoztak el, de „mindenkinek az elpályázása oly egyéni okok miatt történt, amiknek feszegetését az illetők iránti tisztelet tiltja." Az én személyemre vonatkozólag ez hibás értesülésén alapuló tévedés, amennyiben először is én egy paedagógiai főiskolához jöttem, amely az állami költségvetésben is mint főiskola szerepel már és amelynek mindenik tanára az idén a jogakadémiai tanárokhoz hasonlóan a VII. fizetési osztályba jut; másodszor tavaly is, mikor még a VIII-ik fizetési osztályban voltam, nagyobb fizetésem volt, mint Patakon. Végül azt Sárospatakon mindenki jól tudja, hogy sem én, sem családom életében olyanféle blamázs esemény, cselekmény nem fordúlt elő, ami az én Patakról való eljövetelemet rám nézve kívánatossá tette vagy siettette volna, azért eljövetelemben semmiféle olyan egyéni okok közre nem működtek, melyek egyéni reputációmat bármily mértékben is érinthetnék.

Dr. Székely György.

Készséggel adunk helyet e nyilatkozatnak s kötelességünknek tartjuk kijelenteni, hogy a kifogásolt megjegyzésünkkel a legtávolabbról sem akartuk az igen tisztelt kollegánk „egyéni reputatióját" érinteni. Mi csak — a Pesti Hirlap tendentiósus kiszínezésével szemben — azt akartuk kifejezni, hogy a P. H. által idézett négy kollegánk eltávozása „megdöbbentő" vagy „aggasztó" tünetnek nem tekinthető, mert mindeniküknek elmenetelének egyéni okai voltak. Az „egyéni okok" alatt azonban sem dr. Székely György kollegánkra, sem a többiekre vonatkozólag semmiféle diffamáló dolgot nem értettünk, hanem — ha gondolatunkat tudni óhajtja — a gyorsabb előmenetelt, a nagyobb város utáni vágyat, gyermekek könnyebb neveltetését stb., amiket azonban — mint kifejeztük — iránt uk való „tiszteletből" nem akartunk részletezni. Sajnáljuk, hogy Székely kollegánk félremagyarázta megjegyzésünket, de sajnáljuk azt is, hogy „nyilatkozatá"-ban nem terjeszkedett ki ama további kérdésünkre, szívesen vette-e és helyeselte-e a Pesti Hirlap kommentárját? Szerk.

— **A reformáció 391-ik évfordulóját** a miskolci ref. főgimnázium tanári kara és ifjúsága a következő sorrend szerint ünnepelte meg: Okt. 31-én d. e. 9 órakor résztvett a Kossuth-utcai templomban tartott hálaadó istenitiszteleten, melyen az összes elemi és középfokú iskolák növendékei tanítóikkal, tanáraikkal együtt megjelentek s az alkalmi imádságot dr. Tüdős I. lelkész, isk. széki elnök mondotta. Utána d. e. 10 órakor a tornacsarnokban tartatott meg az ünnepély, mely a Tóth Benő tanár vezetése alatt álló ifjúsági énekkar szereplésével kezdődött. Az alkalmi beszédet Csík Dániel vallástanár tartotta. Alkalmi költemények et szavalt: Gy. Nagy Lajos és Gombos Ferenc

VIII. o. t. és pedig az előbbi Lévay J. „az Apostolok", utóbbi Tolnay Ferenc VIII. o. t. „Okt. 31." c. költeményét. Ifjúsági karének fejezte be a lélekemelő ünnepélyt.

— **A kassai ref. és ág. hitv. ev. tanuló ifjúság** 1908. okt. 31-én a ref. templomban d. e. 10 órakor a Reformáció emlékünnepét a következő tárgysorozattal ülte meg: 1. Közének. 37. dics. 1. verse. 2. Imádság. Tartotta: Makay Kálmán ref. hitoktató s. lelkész. 3. „Okt. 31-ike." Költemény Csengey Gusztávtól. Szavalta: Merényi Miklós VII. reál o. t. 4. „Dévai Bíró Mátyás." Értekezés. Irta és felolvasta: Kemenszky Kálmán VII. g. o. t. 5. Közének. (Isten a mi erős várunk). 6. „Erős vár a mi Istenünk." Költemény Vojtko Páltól. Szavalta Zenovicz Ernő VIII. g. o. t. 7. Imádság. Tartotta Homola István ágost. hitv. ev. lelkész. 8. Közének. (Mindörökké áll az íge!).

— **A ref. lelkészek küldöttsége,** *Antal Gábor* püspök vezetése alatt f. hó 12-én tisztelgett Wekerle és Apponyi miniszereknél, valamint Justh Gyula képviselőházi elnöknél, hogy nekik az ORLE emlékiratát átnyujtsa s őket a kongrua kiegészítésére, a törvényben megállapított lelkészi fizetésnek végleges rendezésére és a lelkészi korpótlék biztosítására megkérje. Az üdvözölt politikusok mind a legrokonszenvesebben fogadták a küldöttség által előterjesztett kérelmet; *Wekerle* kijelentette, hogy e nagyfontosságú ügyet nemcsak a lelkészi kongruának rendezése által, hanem egyúttal a ref. egyház anyagi igényeinek végleges megoldása és a ref. papság törvényben megállapított fizetésének végleges biztosítása által is akarják rendezni; *gr. Apponyi* a legjobb indulattal keresi e nagyfontosságú kérdések méltányos megoldását s kijelentheti, hogy a ref. egyház és a ref. lelkészek anyagi ügyeinek jogos és méltányos rendezése a közel jövőben meg fog történni. Az 1848. évi XX. tc. végrehajtását a kormány szintén meg fogja valósítani. Adja Isten, hogy úgy legyen!

— **A lasztóci ref. egyházközség október 31-ikén** d. e. fél 10 órakor szép ünnepéllyel ülte meg a reformáció emlékünnepét a templomban, ahol más vallású hívek is megjelentek. Az ünnepély műsora a következő volt. 1. A XC. Zs. 1. v. 2. Felálló ének. 3. Alkalmi ének a Próbaénekeskönyvből (Jövel Krisztus hívő népe). 4. A ref. egyházi énekkar éneke (Gályarabok éneke 4 szólamra). 5. Alkalmi beszéd. Tartotta Erdélyi András ref. lelkész. 6. Október 31. Irta Vincze József. Szavalta Kiss Dezső ref. tanító. 7. Erős várunk nekünk az Isten. Előadta a ref. egyházi énekkar. (K.)

— **Baksay István,** nyug. főgimn. tanár, október utolsó vasárnapján beadta lemondását a rimaszombati ref. egyház főgondnoki állásáról, melyet az egyháztanács mély fájdalommal vett tudomásúl. Az egyháztanács tagjai nagyon jól tudták azt, hogy Baksay István a hosszú élet eredményekben gazdag munkássága folytán már meglehetősen fáradt s előre haladt kora következtében nem is várták már tőle azt a testi és lelki rugékonyságot, melyet annyira megszoktak tőle, de érdemeire való tekintetből szívesen látták volna őt ezentúl is az elnöki székben, hol főleg az egyház felvirágoztatása körül soha el nem múló érdemeket szerzett s ezért az egyháztanácstagok szivök sugallatára hallgatva annak az óhajtásnak adtak kifejezést, hogy az elnöki széken tovább is megtartják. De midőn illetékes helyről azt az értesítést nyerték, hogy a nagyérdemű főgondnok lemondási szándéka, az ő egészségi körülményei folytán, megmásíthatatlan: azon egyhangú határozattal fogadták el lemondását, hogy az egyház örökös tiszteletbeli főgondnokává választják meg. És az egyháztanács e meleg nyilatkozatával méltó koszorút tett annak a férfiunak homlokára, ki soha nem lankadó lelkesedéssel s kimeríthetetlen áldozatkészséggel csaknem két évtizeden át teljesítette a főgondnoki teendőket. Meg vagyunk győződve arról, hogy a közügyek teréről immár teljesen visszavonúló férfiunak, ki hatvannégy évre terjedő s eredményeit tekintve csaknem páratlan munkássága által tett tanúbizonyságot arról, hogy Rimaszombat városának valóban *dísz* polgára: szeretett egyháza által nyujtott koszorú a legszebbek közé tartozik, melyekkel valaha hosszú életpályája alatt elismerés megtisztelte. Utódjául egyhangúlag *Samarjay* János tekintélyes birtokost választották.

— **Képes Szent Biblia.** (A Tausend-Bilder Bibel magyarba átültetett kiadása) Károli-féle, átdolgozott szöveggel. Előszavát irta Kenessey Béla püspök. Legnagyobb elismerés mellett ajánlják: Kun Bertalan, Baltik F. dr., Gyurátz F., Scholtz G. és Ferencz József püspökök. Szerkesztette *Tóthfalusi József* ref. lelkész. Megjelenik egy kötetben, 26 cm. magas és 18 cm. széles nagyságban, angol izlésü, legfinomabb színnyomatu és gazdagon aranyozott díszkötésben. Tartalma: a teljes Szentírás, átdolgozva és az Apokrifusok. Dolci C, Dürer A., Leonardo da Vinci, Raffael és Rembrandt 10 színnyomatu képe, a keresztyén világ legnevezetesebb festőművészei és szobrászai alkotásának 1000-nél jóval több remek reprodukciója, melyek között — csakis ebben a magyar kiadásban — hazai művészektől származó művészeti remekek is képviselve vannak. Közbeillesztett sok, vonatkozással bíró tájkép. Kellő számu megrendelés esetén tervezve van, hogy ezen nagy jelentőségű munkához díjtalanul csatoltatik egy nagy alaku Kálvin- vagy Luther-kép, kivánság szerint. Ára 34 kor. Megrendelhető 4 korona beküldése mellett s az összeg többi része a szállításkor fog utánvételeztetni. Már a könyv utolsó ivei is sajtó alatt vannak, kérem tehát mielőbb becses rendelését beküldeni, hogy megjelenés után azonnal expediálhassam. Kókai Lajos prot. irányu könyvkereskedése, Budapest IV., Károly utca 1.

— **Felhívás** *az Országos Vallásegyenlőségi Szövetségbe belépésre.* Folyó évi szeptember hó 30-án, az egyházi és társadalmi körök élénk részvételével, a fővárosban megtartott gyülésen megalakúlt az Országos Vallásegyenlőségi Szövetség, a mely céljait a következőleg határozta meg: Öntudatra ébreszteni s a társadalmi munka terén egyesíteni édes magyar hazánkban, felekezeti különbség nélkül, mindazon egyének és testületek munkaerejét, a kik a felvilágosodás terjesztése, a nemzet és a nép anyagi, szellemi és erkölcsi jólétének emelése, a józan vallásosság ápolása érdekében, az országos törvényekben kimondott és biztosított teljes lelkiismereti szabadság és a vallásfelekezetek között való tökéletes jogegyenlőség és viszonosság magasztos elvei alapján s azok megvalósítása végett, hasonló gondolkodású honfitársaikkal közremunkálni hajlandók." (Alapszabály 2-ik §-a.) Az Országos Vallásegyenlőségi Szövetség megalakítói abban a meggyőződésben élnek, hogy szövetkezésükkel és kitűzött céljaiknak munkálásával a haza javát és boldogságát segítik elő. A ki ugyanis nemzetünk életét nyitott szemmel megfigyeli, lehetetlen nem látnia, hogy vagyoni jólétünk és szociális életünk még nagyon sok kívánni valót hagy fenn; kulturális életünk, az újabb időkben meghozott nagy áldozatok dacára is, alatta áll a nagy kulturnépek színvonalán; vallásos életünk vagy a hitetlenségbe, vagy az egyoldalú felekezetiességbe csapott át, — s amannak szo-

morú következménye az egyéni és a közerkölcsök vészes megromlása, — emennek pedig a vallásfelekezeteknek egymással való folytonos súrlódása és a családok, a társadalom és az állam belső békességének felbomlása. Ha nemzetünk javát munkálni akarjuk: meg kell szűntetnünk az anyagi és szellemi szegénységet; a bölcseségnek és a szeretetnek munkáival orvosolnunk kell szociális bajainkat: ápolnunk kell felekezeti különbség nélkül a józan vallásosságot és a tiszta erkölcsöt; s arra kell munkálnunk, hogy valóra váltván a törvényesen bevett felekezetek között a mindenféle előjogok, kiváltságok nélküli tökéletes jogegyenlőséget és viszonosságot, s egyenlő arányúvá tevén azok nemes valláserkölcsi és kulturális versenyét, mind az egyes egyházak, mind azoknak tagjai között megteremtsük a ma még hiányzó, de nélkülözhetetlen harmóniát, s mindezekkel összeforraszthassuk a nemzetnek különböző rétegeit és rajtok, mint egységes, megrendíthetetlen kősziklán, felépíthessük nemzeti nagyságunk és boldogságunk dicsőséges hajlékát! Ezt kívánja munkálni, tisztán társadalmi úton, a felekezetiesség és a pártpolitika teljes kizárásával, az Országos Vallásegyenlőségi Szövetség. Nem tekint senkinek fajára, nyelvére, társadalmi állására és vallására; tagja lehet tehát annak, felekezeti, társadalmi osztály különbség nélkül minden olyan nagykorú állampolgár, férfi és nő és minden olyan testület, a ki és a mely a Szövetség kitűzött céljait szolgálni kívánja. A tagok örökös, rendes és testületi tagok lehetnek. Örökös tag az, a ki egyszersmindenkorra 50 koronát befizet. Rendes tag az, a ki magát legalább 3 évre 1—1 korona befizetésére kötelezi. Egyesületi tag az a testület, a mely legalább 3 évig 10—10 koronát fizet. Az alapszabály értelmében az olyan községekben, a melyekben a Szövetségnek legalább 20 tagja van, a tagok helyi fiók szövetséggé alakúlhatnak és az Országos Szövetséggel szerves összeköttetésben álló önkormányzati szervezetet alkothatnak. A nemzet javát, boldogságát magukban hordó célokat tűzött maga elé az Országos Vallásegyenlőségi Szövetség. Jöjjön azért annak zászlaja alá mindenki, a ki hazáját igazán szereti s szeretetét hűséges munkálkodással megbizonyítani kész. A taggyűjtő-íveket, a név, foglalkozás, lakóhely, utolsó posta és a tagsági minőségének pontos feltüntetésével kérjük az ügyvezető titkári hivatalhoz (Hamar István ref. theol. akad. tanár, Budapest, IX., Kálvin tér 7. szám), a tagdíjakat pedig Dr. Szabó József pénztárnokhoz (Budapest, IX., Lónyay-utca 9. szám) beküldeni. Budapest, 1908. október havában. Hazafias üdvözlettel az Országos Vallásegyenlőségi Szövetség nevében Gróf *Degenfeld József* elnök. *Zsilinszky Mihály* alelnök. *Antal Gábor* ref. püspök alelnök. Dr. *Baltazár Dezső* főtitkár. *Hamar István* ügyvezető titkár.

— **Nyilvános köszönet.** Az ongai református egyház presbyteriuma, *Bornemisza Margit* és *Bornemisza Berta* (nagyemlékű Széchy Tamás volt képviselőházi elnök unokái) úrhölgyeknek, akik egy saját készítményű, mintegy 400 korona értékű, remek selyem úrasztali terítőt ajándékoztak az ongai egyháznak, ez úton is hálás köszönetét nyilvánítja. A jó édes anya erős református vallásos hite sokáig boldogítsa a hű testvéreket. *Kovács István* lelkész.

— **Az őszi egyházkerületi közgyűlés jegyzőkönyve** a jövő hét folyamán kikerül a sajtó alól és a lelkészi hivataloknak el fog küldetni.

— **Bizalommal kérjük lapunk t. olvasóit, hogy a hátrálékos és a folyó félévre szóló előfizetési díjakat beküldeni szíveskedjenek. A hátrálékosok száma — sajnos — még mindig igen nagy, pedig a nyomdai költséget minden hó elsején fizetnünk kell. Tisztelettel kérjük tehát az előfizetési díjak pontos beküldését.**

Szerkesztői üzenetek.

K. I. Legkönnyebben, úgy hisszük, az illető egyházkerületek főjegyzőitől szerezheti be a névtárt.

TARTALOM. *Fejes István:* A „Ne temere". — *Réz László:* Nyílt levél. *Péter Mihály:* Válasz Idrányi Barna úr megjegyzéseire. — *Szuhay Benedek:* Egressy Gábor emlékezete. — Irodalom. — Vegyes közlemények. — Szerkesztői üzenetek. — Hirdetések.

Ujonnan megjelent művek!

HÓSEÁS.

Theologiai magántanári vizsgai dolgozat.

Irta:

Ceglédi Sándor.

velikai pisanicai református misziói lelkész.

Ára füzve 3·50 korona.

Halotti beszédek és imák.

Irta:

Kis Gábor.

volt pápai református lelkész.

Terjedelme 15½ ív; tartalmaz 71 halotti beszédet és imát.

Ára füzve 4 korona.

Megrendelhetők a kiadónál: KIS TIVADAR könyv- és papirkereskedésében Pápán, Fő-utca 21. sz.

Kérje ingyen

és bérmentve magyar nyelvű, gazdagon illusztrált főárjegyzékemet, 3000-nél több rajzzal, mindennemű nikkel-, ezüst- és aranyórák, valamint mindennemű szobai arany és ezüst áruk, hangszerek, acél és bóraruk stb.-ről eredeti gyári árban.

Nikkel remontoir óra ... ... K 3·—
System Roskopf patent óra ... ... K 4·—
Svájci eredeti system Roskopf patent K 5·—
Bejegyzett „Sas Roskopf" nikkel rem. K 7·—
Ezüst remontoir óra „Glória" művel K 9·10
Ezüst remontoir óra dupla fedéllel ... K 12·10
Ébresztőóra K 2.90, Konyhaóra ... ... K 3·—
Schwarzwaldi óra K 2.80, Kakukóra K 3·50
Minden óráért 3 évi írásbeli jótállás. — Minden kockázat! Becserélés megengedve, vagy a pénz vissza!

KONRAD JÁNOS

Első óragyár és szétküldési árnház, Brünn 1256 szám. (Csehország.)

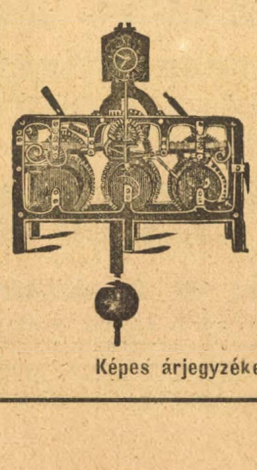

Torony-órák,

palota-, városházi-, gyári- és laktanya órák berendezését a legelőnyösebben eszközöl

MAYER KÁROLY utóda

MÜLLER JÁNOS

I. magyar óragyár gőzerő-berendezéssel

BUDAPEST, VII., Tököly-ut 52. szám saját házában.

Képes árjegyzékek és költségvetések bérmentve.

Orgona és harmoniúm gyár

gőzerő hajtás és villamos világítással berendezve.

ORSZÁGH SÁNDOR ÉS FIA

cs. és kir. udvari szállítók

Rákospalota (Budapest mellett).

Alapíttatott 1861. évben.

Az 1885. évi országos kiállításon „nagy dísz oklevéllel“ (első díj) és „Ferencz József lovagrenddel“ az 1904. évi veszprémi kiállításon „arany éremmel“ (első díj), az 1906. évi kassai kiállításon „dísz oklevéllel“ (első díj) kitüntetve, azonkívül számtalan kitüntetés és elismerés. Ajánljuk kitünő hangú és szerkezetű, főleg a legújabb légnyomatu

(pneumatikai) orgonáikat, melyek rendkívül könnyű játékmód és a változatok egyszerű kezelése mellett, az időjárás minden viszontagságainak ellenállnak. Szolid munka és jutányos árak. Kisebb orgonák készletben vannak. Eddig 700-nál több új orgona lett szállítva. Raktáron kitünő hangú harmoniumok minden nagyságban. Harmoniumok tetszés szerinti rajz és változat összeállításal rendelésre készülnek. Tervezeteket és rajzokat kivánatra küldünk.

Kálvin János művei.

Szerkeszti: **Czeglédi Sándor.** **Eddig megjelentek**

1. A genfi egyház kátéja.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **60 fillér.**

2. Az egyház reformálásának szükségességéről.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **80 fillér.**

3. Kálvin János értekezése az ereklyékről.
Franciából fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**

4. Sadolet bibornok levele. Kálvin válasza.
Fordította: *Ladányi Pál.* — Ára **60 fillér.**

5. III. Pál pápa levele Kálvin János megjegyzéseivel.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**

6. A párisi theol. fakultás hitcikkei Kálvin elleniratával.
Fordította: *Pongrácz József.* — Ára **50 fillér.**

Minden kötet külön kapható.

E hat mű egy diszes kötetben is beszerezhető. A 25 ivnyi terjedelmű kötet ára 4 korona 50 fillér.

Mind e művek megrendelhetők

a Magyar Kálvin-fordítók bizományosánál

KISS TIVADAR könyvkereskedésében **Pápán.**

Pontos és legjobb órák 5 évi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

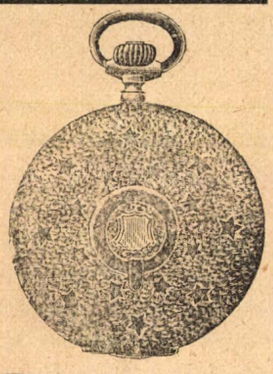

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák,

borkancsók, china-ezüst disztárgyak,

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

Polgár Kálmán

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállítója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 47. szám. Sárospatak, 1908. november 22.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

Október 31.

— A sárospataki ref. főiskola reformációi emlékünnepén, 1908. okt. 31-én elmondotta Harsányi István. —

(Folytatás és vége.)

A reformátorok kimondották, hogy felesleges jócselekedetek nincsenek. A Szentírás ilyenekről sem tanít. Az embernek gyarlóságainál fogva nemhogy felesleges jócselekedetei volnának, de még azokat a kötelességeket sem képes kellőleg teljesíteni, melyeket Isten törvénye megkövetel. És a reformátoroknak ebben is teljes igazuk volt. Mert ugyan kicsoda az közülünk, aki szereti az Istent teljes szívéből, teljes lelkéből, teljes elméjéből; szereti embertársát, mint önmagát? szelíd és alázatos szívű, könyörületes és béketűrő, önzetlen, önmegtagadó és tisztaszívű, szereti az igazságot, gazdag — jutalom várása nélkül — a szeretetben, szüntelenül tökéletességre törekszik, megbocsát ellenségeinek, teljesíti szent buzgalommal a szülők, a haza, a társadalom stb. iránti kötelességeket? A felesleges jócselekedetekről szóló elmélet egészen hamis alapokon nyugszik, tehát elvetendő.

Különben sem a jócselekedet a fő, hanem a szív hite. Mert csak élő hit által lehet Isten előtt megigazúlni. Ha csupa jócselekedetből állna is valaki, mégsem volna kegyes és igaz keresztyén, — ha szívéből hiányzik a hit. „Jó, kegyes cselekedetek — úgymond Luther — sohasem tesznek senkit jó és kegyes emberré, hanem a jó és kegyes ember visz véghez jó és kegyes cselekedeteket“; viszont gonosz cselekedetek sohasem tesznek senkit gonosz emberré, hanem a gonosz ember visz véghez gonosz cselekedeteket. Előbb van jó, kegyes ember, mint jó és kegyes cselekedet. És az ember cselekedetei nem teszik őt jóvá, vagy rosszá, hanem ő követ el jó vagy rossz cselekedeteket. Egy jó, vagy rossz ház — úgymond Luther — nem tesz senkit jó vagy rossz építőmesterré, hanem igenis a jó vagy rossz építőmester épít jó vagy rossz házat. Nem a mű alkotja a mestert, hanem amilyen a mester, olyan a munkája. Az embernek kell tehát előbb jónak, kegyesnek lenni, hogy jó és kegyes cselekedetei legyenek. Erre pedig egyedül a hit teszi képessé az embert kegyelemből Krisztus és az ő igéje által. (Luther: A ker. ember szabadságáról).

Hogy a nép maga meríthessen az Isten igéjéből, amely után úgy epedtek a szomjú ajkak s hogy a reformátorok állításainak, tanításainak, elveinek tiszta igazságáról mindenki személyesen győződjék meg: a keresztyénség ősforrását, a bibliát a nép nyelvére fordítva, a nép kezébe adták s buzdították annak olvasására. Maguk a reformátorok is és ő előttök már oly sokan, az eredeti forrás: a biblia gondos tanúlmányozása közben jutottak arra a meggyőződésre, hogy a biblia keresztyénsége egészen más, mint a kath. egyházé.

Luther már erfurti jogász korában tanulmányozta az ott láncon őrzött bibliát, majd folytatta bibliai tanulmányait az ágoston-rendiek könyvtárában. Szívesen olvasgatta egy Lyra Miklós nevű, híres középkori írásmagyarázónak a biblia szövege mellett közölt szabadelvű magyarázatait s tanulmányai alapján meggyőződött, hogy a kath. egyház vallása többé nem a Jézus vallása. [A Lyra-féle magyarázatos biblia tanulmányozását ellenfelei szemére is lobbantották Luthernek e gúnyos szójáték alakjában: „Si Lyra non lyrasset, Lutherus non saltasset.“ Ha Lyra nem lantolt volna, Luther nem táncolt volna, vagyis ha Lyra nincs, Luther nem indítja meg a reformációt. Főiskolánk könyvtárában meg van ennek a Lyra Miklósnak magyarázatos bibliája 6 kötetben. Megjelent Bázelben, 1498-ban. Igen szép és igen drága ősnyomtatvány].

De hát e korban s már azelőtt is ugyan miért nem adták a nép kezébe a bibliát; miért nem engedték meg, hogy a hívők abból épülést meríthessenek, hitüket, Isten iránt való szeretetüket edzzék, erősítsék? E kérdésre igen bölcsen megfelel a mi „istenes vén emberünk“, Károli Gáspár, az ő 1590-iki bibliájának előszavában. „Igen vaknac kel annac lenni — úgymond — az ki ezt által nem láttya, miért foztiác meg az Romaiac az kösséget az bibliánac oluasásától. Azért, mert hogy az ő tudományoknac hamissága meg ne esmértessek az kösségtől és hogi mindent szabadon szerezhessenec, végezhessenec és azt az kösségnek niakaba vethessék“. Károlinak tökéletesen igaza van. Ez volt az igazi oka annak, hogy a népet eltiltották az örök élet forrásától. Jól tudták azt a pápák és papok, hogy mihelyt a nép kezébe adják a bibliát, az nyomban rájön arra, hogy a kath. egyház tanai és cifra szertartásai és egész szervezete nem nyugszanak bibliai alapon.

„Az ágostai birodalmi gyűlésen 1530-ban Albert mainzi püspök egy ízben a bibliából olvasott valamit. Ekkor véletlenül egyik tanácsosa ment hozzá és így szólt: „Fenséges fejedelmem és uram! mi köze kegyelmednek e könyvhöz? Biz én magam sem tudom — volt a válasz — mert ami ebben a könyvben van, az mind az utolsó betűig ellenünk szól.“

Lapunk jelen számához 1/4 ív melléklet van csatolva.

(Luther aranymondásai. 15. lap). Épen így járt János meisseni püspök is, aki ezt mondta: „Valahányszor a bibliából olvasok, egészen más vallást találok benne, mint aminő most a mienk.“ (Róma ellen. 24). Bizony így járt volna maga a nép is, így járna ma is s ezt mondaná minden kath. hívő, ha a bibliát kezébe adnák! . . .

A biblia tanulmányozására való serkentés s az egyháztól történt elszakadás után az iskolák gyors felállítása s a bibliának azokba való bevitele és tanítása által a reformátorok nagy mértékben elősegítették az élő, személyes meggyőződésen nyugvó egyéni hitnek kialakulását, amelynek helyét addig az egyház által való üdvözítés foglalta el. Jól tudták azt a reformátorok, hogy csak az élő, önálló hit ér valamit, amelyet az ember maga szerez, mert az élő hitű ember annak igazságáról, amit hisz, személyesen meg van győződve. Nemkülönben azt is tudták, hogy csak az ilyen önálló hitű, az igazságot szabadon kereső emberekből válhatnak majd lelkes harcosai az általok megkezdett szent munkának. Ami, a történelem bizonyítja, úgy is történt.

Az egyéni meggyőződésen nyugvó önálló hit hangsulyozása és dicsőítése által a reformáció egy magasztos elvet képvisel, amely által megveti szilárd alapját a szellemi élet összes mezőin az önálló kutatásnak, a szabad, tudományos, oknyomozó írásmagyarázatnak s a lelkiismereti szabadságnak, amelyeknek a pápaság még ma is nagy ellensége.

Luther és reformátortársai nem tekintették magukat csalatkozhatatlanoknak. Amit hirdetnek, azt szent meggyőződéssel, rendithetetlen hittel hirdetik, de ha esetleg valaki jobban tudja magyarázni és értelmezni a Szentírást, mint ők, az előtt tisztelettel meghajolnak. A fő csak az, hogy a Krisztust, aki út, élet és igazság, helyesen ismerjék meg s parancsolatait jól fogják fel.

Luther, könyveihez 1530-ban írt előbeszédében, épen a személyes, élő hit megszerzése szempontjából hangsulyozza, hogy aki megszerzi könyveit, „ne tűrje, hogy azok akadályok legyenek magának az Irásnak tanulmányozásában.“ Más szóval: tanulmányozza kiki a bibliát önállóan, mások véleményétől függetlenül s így keresse az igazságot, így igyekezzék a Krisztus szellemébe behatolni.

Kálvin is kifejezi, hogy az nem baj, ha az egyházközségeknek külön kátéik vannak, „csak a tanbeli változatosság mégis Krisztushoz vezéreljen mindenkit, hogy az ő igazsága kötözzön bennünket egy testté, növeljen egy lélekké.“ (Genfi egyház kátéja).

Ref. egyházunk egyik symbolikus könyve, a Bullinger által írt II-ik helvét hitvallás is nyiltan kifejezi, „hogy az általunk itt előadottakat egyenként és összesen, ha valaki kívánja, készek vagyunk bármikor részletesebben kifejteni, sőt azoknak, akik az Isten beszédéből (a bibliából) jobbakra tanítanának, köszönetünk kifejezésével engedünk is az Úrban.“ (Előszó). „Hitbeli dolgokban — folytatja — em ismerünk el más bírót, csak egyedül az Istent!“ 3.).

A reformáció most érintett nagyjelentőségű elve , melynek erejénél fogva az emberi szellemet ították a tekintélyek béklyóiból, ahova csak ció megváltó eszméi elhatnak, egyszerre irodalom s ennek nyomában a közmű- eformáció önálló gondolkozásra nevelt, ívei nemcsak élő szóval hirdetik a megismert és szabaddá tevő igazságokat, hanem könyvekben is. Hogy a példával csak itthon maradjak, a XVI. sz. második felében a Magyarországon keletkezett 28 különféle nyomdában megjelent 275 vallásos tárgyú munka közül 244 protestáns és csak 31 katholikus. (Fraknói: Pázmány P. Tört. Életr. 1885. évf.).

A reformátorok a legerélyesebben követelték a nemzeti nyelv használatát. És egészen jogosan. Mert akár vallásos, akár más igazságot csak saját nyelvén képes a nép tökéletesen megérteni és sajátjává tenni. Jó példával ők maguk jártak elől. Nemzeti nyelven írták műveik jó részét, nemzeti nyelven énekeltek, imádkoztak és predikáltak, hogy a nép lelkéhez annál könnyebben hozzáférhessenek s hogy azt az általok hirdetett igazságok részére meghódítsák. Luther bibliafordítása, mint tudjuk, a német prózai irodalom és nyelv megteremtője volt Németországban. Mikor a császár betiltja Németországban, hogy a reformáció hívei nemzeti nyelven dicsérjék az Istent: Luther nemes haragra lobbanva, így kiált fel: „miért tiltotta meg a császár, hogy németül énekeljünk és imádkozzunk? hiszen a zsoltár ezt mondja: minden élő dicsérje az Urat? (150. 6.).

A nemzeti nyelv használatának aztán a reformációt befogadó nemzetekre az az áldása volt, hogy azok politikailag és irodalmilag öntudatosabban nemzetiekké és még inkább teljes önállóságra és függetlenségre törekvőkké lettek. E pontnál legyen szabad ama nézetemet kifejeznem, hogy ha a magyar nemzet annak idején a maga egészében elfogadja a reformációt, közelebbről annak a modern szabadságok megalapitójául tekintett kálvini irányát: akkor a magyar nemzet ma gazdag és szabad, önálló és független!

M. T. K.! A reformáció áldásai egyházi, társadalmi, politikai, tudományos stb. tekintetben szinte kibeszélhetetlenek s így világtörténeti hatása is nagyjelentőségű. Bizonyítják ezt azok az államok, amelyeknek létrejöveteléhez az alapot voltaképen a reformációnak a fejlődést, haladást és tökéletesedést célzó nagy elvei adták meg s amelyek előhaladásukat, gazdagságukat, szabadságukat és függetlenségüket egyenesen e szellemi mozgalomnak köszönik. Történeti tény, hogy műveltségben, polgárosodásban sjólétben a protestáns államok a legelőrehaladottabbak. A kath. népek jelentősége a történelem tanubizonysága szerint, szakadatlan hanyatlást mutat.

Azok az államok, amelyek a fejlődés útján akarnak haladni, a pápaság befolyása alól mindenáron szabadúlni igyekeznek. És mikor a pápaság ezt látja — bár világi hatalmát elvesztette (1870.), mégis görcsösen ragaszkodik legalább ama reménységéhez, hogy még valaha visszaszerezheti régi hatalmát és befolyását. Ezért sóhajtott fel XIII. Leo pápa halálos ágyán: „Csak az fáj, hogy az egyház diadalát nem érhettem meg azok felett, akik őt megfosztották világi hatalmától.“ Hogy a pápaság reménysége soha nem fog valóra válni, arról a fejlődés örök törvénye kezeskedik.

* * *

M. T. K.! A jövő év július 10-én lesz nagy reformátorunk: Kálvin János születésének 400-ik évfordulója. Erre a nagy ünnepre már nemcsak európaszerte, hanem világszerte nagy lelkesedéssel készűlnek nemcsak a reformátusok, hanem az összes protestánsok! És mi nemes tanuló ifjúság s m. t. k. nem készűlhetünk méltóbban és bensőségesebben

e nagy ünnepre, mintha gondosan tanulmányozzuk a mi halhatatlan emlékű s dicső reformátorunknak: Kálvinnak s hős lelkű társainak: Luthernek és Zwinglinek müveit, amelyek közül — hala Istennek, sok már zengzetes magyar nyelvünkre is le van fordítva. Fény és melegség, erő és igazság sugárzik azokból a mi szivünkbe! Olvasgassuk s mélyedjünk el műveikbe s szellemük és lelkük fénye mellett s az általok hirdetett elvek és igazságok birtokában aztán fürösszük meg lelkünket a Jézus, általok megtisztított evangyéliomának friss reggeli harmatában, hogy

„legyünk hívek Jézusunkhoz
idvezítő vallásunkhoz
s adjunk hálát Istenünknek
győzelmeért igaz hitünknek!"

(Próbaénekeskönyv 315-ik ének).

A népiskola sociális feladata.

Irta s a zemplénmegyei általános tanító-egyesület alsó körének 1908. június hó 5-én tartott sárospataki gyülésében felolvasta: *Homoky György* tállyai ref. tanító.

A történelem által örökre bebizonyított tény, hogy a haladást minden korban s társadalomban a különböző erők és eszmék ellentéte okozta. E tény nemcsak a multra vonatkozik, hanem a napi tapasztalatok folytán áll a jelenre, sőt a logika törvényének következtében állani fog a jövőre vonatkozólag is. Arra nézve, hogy egy kor haladást mutasson fel, nem szükséges az ellentétes s egymással szemben álló erőknek az egyensúlya, mert hisz oly eszmék is előbb vihetik, sőt előbb is vitték a haladást, amelyek kicsinyek s talán hamisak is voltak.

Görögország előhaladásának oka nem a görög nép fensőbb tehetségében, hanem azon ellentétek sokaságában volt, amelyek között a nép kifejlődött. Rómát is a királyság, patriciusok, plebejusok, birtokos osztály és proletárság hatalmas ellentéte emelte és tette hét százados küzdelem után a világ urává, de viszont a császárság korában, amikor a legtöbb benső ellentét megszűnt, juttatta bukásra. A császárság és pápaság, egyetemes és nemzeti egyház, katholicizmus és reformáció, királyság és aristokrácia, aristokrácia és polgárság egymással való küzdelme, a köztük lévő ellentétek szembekerülése, mindig előbbvitte a tudományt, az emberiség fejlődését és haladását.

De, miképen ellentét csak ugy képzelhető, ha az egyes eszmék képviselői, mint külön álló egyéniségek, egymással szemben állanak s a nekik megfelelő eszméket pártolják, épenugy csak érintkezés által jő az ember ereje öntudatra s hozza működésbe kedélye tulajdonait, ami pedig indítja a lelket minden időben a szellemi tevékenységre. Minden szellemi tehetség egy villanyszikra, mely a galvanikus telepből fejlődik ki, amelyet pedig különböző elem érintése idéz elő.

A minden korban fennállott s fennálló ellentéteket, a különböző egyedek érintkezését s az azokból származott s származó haladást a kor uralkodó eszméi irányították s a mindennapi szükséglet rugói mozgatták.

Miképen a nehézkedés törvénye az anyagi világban a legparányibb tárgyra is fennáll, épp ugy áll az emberi viszonyban a fenntartási ösztön név alatt: a szükséglet. E szó, bár kicsiny, de mégis sokat mond. Nem szívesen látott vendég, de mégis gyakori. — Különösen nálunk tanítóknál. — A szükség, általunk bármennyire került legyen is, egykönnyen ki nem kerülhető. Ott van mindenütt, ahol ember él a földön. Törvényt nem egyszer ront s a haladásnak nem kis tényezője. A szükség nem egyszer élesítette s élesíti ki az ellentéteket; nem egyszer hozta s hozza kapcsolatba a rokon érzésüeket s gondolkodásúakat; nem egyszer gyűjtötte s gyűjti egy táborba az egy célért törekvőket, mint: a Dózsa-féle kiadásban, a Marx féle collectivismusban s ami napjainkban látható különféle szervezetű szociális társulatokban.

Korunk haladását éppen úgy, mint minden korét is, az ellentétek eszközlik. Az uralkodó eszmék s a szükségletek kormányozzák. Hogy korunkban nincs ellentét? — nem tagadhatjuk; hogy nem a sociális eszme az uralkodó? — nem vitathatjuk s hogy nem a légvárakat építeni szerető beteges agy fantaziája szülte szükséglet-e a mozgató erő? — nem állíthatjuk. Ha tehát széttekintünk, ugy bizonyára látni fogjuk az ellentéteket, valamint az uralkodó eszméket. Ha fülünket kinyitjuk, ugy hallhatjuk a szükségben szenvedők siralmas hangjait. S most kérdem: elnézhetjük-e mi mindezeket s elhallgathatjuk-e anélkül, hogy valamit ne tennénk? Nem. Mi néptanítók vagyunk. Állásunk a nép művelődésének, boldogságának előmozdításáért szerveztetett. Maga a tanítóság a népért. Ha tehát mi a népért vagyunk, ugy érettük valamit tennünk is kell. Ha munkakörünk a tudomány terjesztésében a haladás zászlaja alatt megy végbe, ugy a haladást irányító korunk uralkodó eszméivel, az ugynevezett: szociálismussal, foglalkoznunk kell.

A szociális eszmével, mint valami baktériummal, telve van a levegő. De az emberi szervezetnek különböző ellenálló ereje következtében, nem mindenkin tör ki egyenlő erővel. Vannak, akiket egészen hatalmukba ejtett; vannak, akik teljesen közömbösök, — ezeknek a számuk a legcsekélyebb. — s végül vannak, akik e tekintetben a bizonytalanság útján állanak. A tény azt mutatja, hogy ott van a kunyhóban, ott a földmunkás, iparos s a középosztály lakában. Erről beszél a pap a szószékről. Ezt hirdeti a tanár a katedráról, Boncolgatja mindenki tetszése szerint, csak ép a magyar néptanító vár s nézi összetett kézzel azt, amiből munkáját ki kellene venni.

Csekélységem álláspontja e tekintetben az, hogy a tanítóság nem várhatja be veszteg a kérdés megoldását. Nem állhat mint szenvedőleges néző távol a küzdő tértől, hogy a kész eredményt kezébe adják, hanem neki is kell küzdeni s tényleges részt venni a nagy harcban. Sőt, ha a tanítóság helyzetét helyesen fogja fel, sok tekintetben döntő befolyást gyakorolhat a kérdés megoldásában. Küzdelme tehát nem az önzés, a magánérdek küzdelme, hanem a közjóért való küzdés.

Ezenkivül tudni kell még azt is, hogy az iskolának nem a letűnt korszellemek nyomdokain kell járnia; de nem is a jövő képzelt mezején, — mert hisz a beláthatatlan jövő számára nem is lehet iskolát alapítani, — hanem a mindenkori uralkodó eszme, a kort irányító s az életet annál könnyebbé tevő ösvényen. Még pedig azért, mert az iskolát a szükséglet teremtette. A szükséglet pedig kifejeződik az életben. S így az a legjobb iskola, mely korának a szükségletét kielégíti.

Folyt. köv.

Párisi levél.

(Vége).

Kimegyek a Louvre-ből, leülök a Tuilleriák egy padjára. Körültem ömlik mindenre a nyári napsugár, aranya játszik emberarcon, átmelegült kövön és gyenge kis fűszálon. Beh sápadtak vagytok ti odabenn, Botticellik és lángoló Rubensek. Az égről özönnel hull a színpompa. A legnagyobb festőtégely a nap, a nap. Milyen kicsinyek vagyunk mi, emberek!

De közelebb jövök már ebben a levélben is — a főthémámhoz.

Felhőtávolból hallgatózva, a hatalmas erdőzúgásból, ami a franciák nagy, szellemi élete, nem hallik ki a protestantismus szava. A protestantismus itt nem vezet, a nemzet zsenijét megihletni nem tudta. A mi helyzetünk jóval kedvezőbb. A magyar nemzeti művelődés és szabadság ügyének nemcsak köznapi énekeit, hanem csatadalait is mi intonáltuk.

De tudjuk, hogy kivágták a francia protestáns mártírok nyelvét, hogy az utolsó pillanatok fenségében vallást ne tehessenek hitökről. És a statisztika számítgatja, hogy hány millióan lennének már a francia protestánsok, ha nem kellett volna százezreknek elhagyni az imádott francia földet. Bersiernek, ki schweizi születésű, később kell bebizonyítani francia honossági jogát. *Vinet* Sándort iparkodó szeretettel törekesznek bekebelezni a francia egyháztörténelembe.

Egy, protestáns nemzeti egyházban fölöttébb szokatlan jelenséggel is találkozunk. A francia protestánsokra gonosz kath. kezek szinte állandóan az idegenszerűség, a külföldiekkel való összejátszás, hazafiatlanság, sőt hazaárulás vérlázító rágalmait igyekeznek ráborítani. Ki tudja, hány millió együgyű szívbe ültetik be ezt a gyanut?!

Általában a protestantismus nem grata persona. Félnek a prot. individualizmustól. A kritikus-király, *Brunetière*, az utolsó ítélet biztosságával mérte az irodalmi értékeket s bíráló tollát, mint mázsás kalapácsot suhintgatta az írók feje felett, nagy szabad, önálló és hatalmas volt s mikor a világnézetek harcára került a sor, odahúzódott a *Bossuet* kétszázéves, méltóságos palástja mögé és onnan igyekezett elhitetni, hogy a tömeget a nagy zsongító: a kath. egyház anyai kebelén kell megtartani. Megesik vele a csoda, hogy Kálvinra tárgyi tévedései vannak.

Egész világosan látszik, hogy sokan a forradalom rémét, a nemzeti bűnöket és lelkök hitetlenségét a tömjénfüst vastag felhőgomolyába és a mystikus „rêverie“ alaktalan elmélyüléseibe akarják beletemetni. Csak csináljanak hangulatot az irodalmi „megtértek“ alázatos leborulásukkal és színes kegyességükkel. Látjuk a falsumot. A férfi nem lehet többé gyermek. A tanult ember nem fejlődhet vissza a népies katholicismus képzeteihez. Nem a diszkreditált ész feláldozásában, hanem a jellem férfias erejében és a a gondolatok férfias képzeteiben kellene megmutatni a vallást.

A protestánsok közűl kevesebben is szállnak ki a szellemi élet egyetemesebb területeire. Bersier-t a legelőkelőbb serkentések sem bírják erre rávenni, ő halálig hű marad a kathedrájához. Csak Sabatier ragad bele olykor a Zola ércüstökébe is, ő figyelemmel nézi, amit csak vallás, irodalom, bölcselet, sociologia stb. termel. De amikor a rengeteg munkásságú férfiútól kérdik, hogy mivel szeretne leginkább foglalkozni, rámutat a bibliára, mely asztalán volt és azt mondotta: Ezzel!

Óh ha nemcsak századok szűlnének egy Bersiert és egy Sabatiert! — de szegény mezők, hugenotta mezők, — rajtok nem nyílt több ilyen virág.

A francia protestantizmus vékony erő, a nagy vezérek mögött hiányzik a zöm, a derék csapat. Szinte azt mondjuk, különösen összehasonlítva, az erős, a gazdag német protestantizmussal, hogy francia protestantismus nincs, csak ragyogó, nagy francia protestánsok vannak, kik megmentik e nevet és messzefénylő ragyogást kölcsönöznek annak.

Kérdezősködöm egy párizsi lelkésztől az élő nagy prot. prédikátorok felől. Bersier óta nincs nagy predikátorunk, volt a gyors felelet.

— Szeretném áttekinteni, kérdezem tovább, az utóbbi évek egyházi életét a legjobb egyházi lapból.

A felelet ismét rokontartalmú. Ilyen közlönyünk nekünk nincs. Egyházi lapjaink pártujságok és meglehetősen gyönge tartalmúak.

És melyik a legjobb francia egyháztörténelem, tudakolom bátortalanúl? Az nincs még megírva s a bon résumé, amelyre felhívja figyelmemet, a G. de Félice könyve egyszerű, folyamatos elbeszélése a történetnek.

Mint a koporsó köve, úgy nehezűl itt egy nagy fojtó erő a protestantizmusra, a katholicizmus. És Loisy abbé nem kevesebbet gondol magáról, mint azt, hogy ő Harnack, Sabatier és az egész protest. tudományos theologia felett áll. Az ő módszere, amelylyel a történelmet vizsgálja, elfogúlatlanabb és tudományosabb.

Loisy különben a Collége de France nak a Réville J. kora halálával megüresedett vallástörténeti tanszékét szeretné elnyerni, de kinevezését még protestánsok is lehetetlenségnek tartják, mert, amint ők mondják, Loisy annyira aberrált, hogy már nem keresztyén.

Ez a bátor, túdós katholikus pap modernizmusa miatt ma minden egyházi funkciótól el van tiltva, teljes interdictum alatt áll, de gondolataiból még nem engedett. Bámulatosan sokat ír (A synoptikusokról írt könyvének első kötete 1014, a második 818 lapos; a IV. ev.-ról írt könyve 960 oldalas). Vitairataiban felséges gunnyal magyarázza érseknek, püspököknek, akik könyveit eltiltották, a tudományos theologia ábécéjét. A bibliai szövegnek története van, Monseigneur, fedezi fel egy püspöknek. Bossuet még írhatta, hogy Isten a dolgokat akkor íratta le a bibliába, amikor még frissen éltek az emlékezetben, de aki ezt ma hasonló biztossággal ismételné, megkockáztatja, hogy kinevetik érte.

S ha igaz, amit Sabatier oly szépen mond, hogy a lelkiismeret minden vértanúja testvérünk, akkor testvérünk Loisy is. De mindjárt hozzá is tenném, hogy nem szeretem a testvéremet. Loisynak nem vallásos, hanem exegetikai lelkiismerete van. Hogy amögött, mikor mint hisztorikus pontosan konstatálja a történelem tényeit — azt mondja: a hisztorikus nem tehet mást — fényesen elemzi a dogmák evolucióját s mint exegeta elfogulatlanúl megérti a szöveget, úgy mint egy prot. theologus, van-e aztán valami; eszköz-e neki a két tanító; a történelem és exegezis olyan keresztyénséghez, amelyben lelkének váltsága és üdvössége volna, — azt még nem árúlta el Loisy.

Életének tragikus fordulatai, — a tanárt meg-

fosztják kathedrájától, a papot eltávolítják az oltártól, az írótól eltiltják az olvasókat, — számtalan alkalmat nyujtottak hite megvallására, de ő legfölebb az exegeta és hisztorikus kétségbevonhatatlan jogait követeli. Voila tout?! A hallgatás mögött tehetségének, vagy keresztyénségének a hiányát vegyük fel?

Mennyivel más a protestáns theologus, egy Sabatier és egy Ménégoz! A theologiai égledőlés, a ker. gondolkozás ó világának összeomlása felett, micsoda törhetetlen, diadalmas keresztyénség árad ajkairól:

„Ah! elle est grande la joie de celui qui est arrivé à la certitude qu' une erreur de pensée ne saurait le condamner et que Dieu pour le recevoir en grâce ne lui demande qu' une chose — son coeur. Il bénit le Seigneur de lui avoir fait connaitre cette bonne, cette excellente nouvelle. Il le glorifie de l' avoir débarassé du doute, de l' inquiétude, de la crainte. Avec la paix de l' âme, il a trouvé la liberté de l' esprit. Il est délivré du joug du légalisme et de l' orthodoxie. Il jouit de la précieuse liberté des enfants de Dieu."

(Óh nagy örömet érez az, aki eljutott ahhoz a bizonyossághoz, hogy elméleti tévedésért nem érheti kárhozat és hogy Isten a kegyelemért, csak egyet kíván tőle: a szivét. Áldja az az Urat, hogy megismerte ezt az új evangyéliomot. Dicsőiti, hogy megszabadúlt a kételkedéstől, bizonytalanságtól és félelemtől. Lelke békéjével megtalálta lelke szabadságát. Megszabadúlt a legálizmus és orthodoxia jármától. Élvezi Isten gyermekeinek drága szabadságát).

Sabatier-ről ígértem egyet-mást; azonban visszavonom ígéretemet, hanem elkezdek lármázni, amennyire csak lehet egy ilyen levélben, hogy ne holnap, hanem ma jelenjen meg magyar fordításban Sabatier-től legalább az Esquisse és a Les religions d' autorité et la religion d' esprit. Sabatierről nem írni kell, — beszéljen ő maga. Sabatier minden filozofiai problémát átölelő fő és minden theologiai tanszékre képzett theologus; de nem ezekre van szükségünk Sabatier ezeknél több: hatalmas vallásos erő.

A felesége gyöngéd tolla jegyezte fel róla, hogy amikor eljött érte a halál, ajka még akkor is azt suttogta:

Notre père, qui es aux cieux!

Sabatierről azt mondták, hogy Kálvin óta ilyen alakja nem volt a francia református egyháznak.

Zárom e levelet abban a reményben, hogy eljön hozzánk a megváltozott gondolkozási viszonyok közé az új idők új Kálvinja. *M. J.*

Jézus megkisértetése.

(Folytatás.)

Később ez mondatik: Az ördög felvezette őt egy magas hegyre, ahonnan beláthatta a világ minden gazdagságát és igy szólt hozzá: „Mindezeket neked adom, ha leborulva tisztelendesz engemet." Ha betü szerint akarnók venni eme szavakat, akkor itt csak lelki látományról lehetne szó, azonban népies módon fogva fel a dolgot, eme szavak egy olyan szokatlanul tág kilátást nyujtó hegyre utalnak, amilyen Jeruzsálem keleti oldalán van, az Olajfák hegyére. Jézusnak ezen a hegyen kellett átmennie, ha vissza akart térni Galileába. Erről a tetőről nézett még egyszer vissza és pedig mélyen megindult lélekkel Jeruzsálemre.

Milyen felséges kilátás! A hegy tövében volt a templompiac. Ha Jeruzsálemből való eltávozása napján érte őt az utolsó kisértés, akkor azt kell hinnünk, hogy a szent város reggeli fényben tündöklött előtte. Tiszta fényben ragyogott az aranyozott fedelü templomépület és túlvilági fényben ragyogtak a falakon levő aranytáblák. Mint valami hatalmas, óriás kockakövekből épült erőd, úgy emelkedett ki a középen álló templom. Izrael tulajdonképeni szentélye a tágas templompiac közepén, mintha ez látható képe volna amaz Istennek, akit Izrael dalnokai igen sokszor bevehetetlen erődhöz hasonlítottak. Igen is, itt trónol a mindenható. A sürün egymás fölött emelkedett házak a szentély tulsó oldalán emlékeztetik a népre, mely a legmerészebb és ragyogóbb reményeket füzte az ő Urához, Istenéhez. Nagyon jól tudja ő, hogy Jeruzsálem városa, amit Heródes nagy pompával díszített, nem az örökkévalóság számára van épitve, annak el kell pusztulnia. Azonban elragadtatva látja alászállani az égi Jeruzsálemet a földi Jeruzsálem fölé és álmodozásai közepette fölibe emelkedve minden múló okoskodásnak, hallja a dicsőült seregek ezerszeresen hangzó örömriadalát: „aki szomjúhozik, jöjjön és igyék az élet vizéből ingyen!" „Boldogok, akik bemennek a kapun át a városba!" A nép elmondhatta a prófétával: az ilyen álom édessé lett nekem; de annál keserűbb volt aztán a sivár, keserű valóra való ébredés. Izráel szolgaságban van és megvettetett, nagyrészint szegény és szét van szórva egy olyan világban, amely az ő istennélküliségével és kétségeskedésével, miveltségére való büszkeségével, az ő formákat imádó nemességével csak gúnyolni tudta a *legellenszenvesebb* római alattvalók felfútt és nemzeti önzésben szenvedő jövőre irányúló ábrándjait.

Egy nemzet sem hullatott keserűbb könnyeket az ő szegénysége és alacsonysága felett, mint a zsidó nép, a beváltatlan nagy remények miatt egyik sem szenvedett keservesebben, egy nép sem foglalta lelkesebben az ő imádságait ilyen sóhajtásba: „jöjj uram, óh jöjj, jöjj! Küldd el nekünk a szabadítót az angyalok légióival!" Csoda-e, ha a leigázottak és nyomorgatottak visszatartott dühe, ha a meghiúsúlt remények miatti keserűség ott rágódtak a nép lelkén és azt csaknem elviselhetlen izgalomba hozták!

Mikor Jézus ott áll az Olajfák hegyén Jeruzsálemre irányozva tekintetét, fokozott mértékben érzi népének örömét és fájdalmát. Ne csilapitsa-e le népének vágyait? Óh milyen szívetrázóan hangzanak a panaszok és a sóhajok: „örök, vége lesz-e már az éjszakának?" s ezek mennyire meghatják az ő résztvevő lelkét? Ő egyetlen népet sem zárt ki a maga könyörületességéből; azonban első szerelme nemzete volt, *Izráel elveszett fiaié.* Ne lépjen-e az égi atya nevében népe elé és ne mondja-e: Óh nép, a te inséged és megaláztatásodnak vége szakad! Állj mellém! Légy az Istenfiak népe! És ekkor Isten oldalunk mellé állítja a maga angyalait és a szent küzdelemben minden ellenségünket lábaink alá vetjük?

Ne állítsa-e tehát az ő gazdag tehetségeit Istenhez való teljesen magában álló viszonyát népe legvérmesebb reményei szolgálatába? Hiszen azok nem voltak mindennapi remények, különben nem vívta volna meg értök azt a nagy lelki harcot; mivel mindazon kísértésekben, melyek megkörnyékezték Jézust, van valami nemes tartalom, azok csak árnyékoknak tetszenek, mégpedig olyan árnyékoknak, mint amily árnyékot vet a tiszta földi fény a nappali

világosságban. A Jézus tiszta lelkétől távol állott minden köznapiság. Csakhogy épen az az Istenellenes működik a legveszedelmesebben, ami nemes elemekkel van átszőve. A keresztyénséggel szemben nem a leghitványabb vallások tanították a legkomolyabb ellentállást, hanem azok, amelyek sok igazságot rejtettek magokban. Mindazon vallások között, melyek a keresztyénség ellen törnek, a leghosszabb ideig tartó ellentállást az izlam vallás fogja gyakorolni, mivel az ő szent könyvének, a Koránnak fövenyéből sok arany szem csillog a derült lélek felé.

Izráel messiási reménye nem közönséges reménység volt; mivel ez a remény nemcsak érzéki gyönyörökre szorítkozott, hanem a belső ember megújulását is kilátásba helyezte. Kell, hogy egykor majd minden szenvedés és fájdalom eltűnjék a földről; hogy még a vadállatok is paradicsomi békességben éljenek. De meg kell szűnni a bűnnek is és Istennek kegyes szolgái Izráelben az úr legfőbb adománya gyanánt a jobb szívet fogják várni tőle. Ez a reménység ép azért volt veszélyes Jézusra nézve, mivel az a remény sok örök igazat és jót foglalt magában.

Dr. Furrer K. után. *Ruszkay Gyula.*

(Folyt. köv.)

Templomszentelés Sajókesznyétenben.

November hó 8-án szép és lélekemelő ünnepélye volt a sajókesznyéteni ref. egyháznak, mert ekkor szentelték fel újonnan épült templomukat. Az ünnepség igen szépen sikerült, a hideg időjárás dacára a szomszéd falvakból százával ljött a nép, kocsi-kocsit ért s mindenki részt akart venni a kesznyéteniek örömében.

Tíz óra után szólaltak meg a harangok a hívogató harangszóra; Bálint Dezső esperes vezetése mellett 12 lelkész (Horváth Bertalan szederkényi, Fekete Gyula bőcsi, Ólyom Lajos ónodi, Zitás István szadai, Székely Imre harkányi, Kenyeressy Árpád tiszalúci, Gere Lajos aranyosi, Kun Zoltán gesztelyi, Barta Gyula kazai, Kónya József kaki, Gecse Lajos kesznyéteni, Kovács Béla hernádnémeti lelkészek), Lantos János főszolgabíró, Gosztonyi Gyula szolgabíró, dr. Kovács Gábor közjegyző, Nyomárkai Gyula, Szoboszlay Lajos, Prokátor jegyzők, Baksa Lajos, Botka István tanítók stb. elindúltak a lelkészlakról a gyülekezet által kisérve a 75 ik dícséretet énekelve a templom felé; a templom ajtajában Osváth István gondnok várta az egyházkerület képviselőjét, *Bálint Dezső* esperest, hogy átadja a templom kulcsát.

Bálint Dezső esperes átvéve a templom kulcsát, az Atyának, Fiúnak és Szentlélek Istennek nevébe megnyitotta a templomot. A templomban való elhelyezkedés után felhangzott a 84. dicséret 1, 2, 3. verse, majd *Bálint Dezső* esperes alakja tünt elő a szószékben s imádkozott a jó Istenhez, ki megsegítette az ő népét e nagy munkában s kérte továbbra is áldását, kegyelmét, szeretetét; imádsága szívből jött, — szívhez szólt és sok szemből az örömhála könnyét csalta ki. — Majd a 74. dicséret 6 versének eléneklése után *Zitás István* szadai lelkész tartott szép alkalmi egyházi beszédet, az I. Krónikák könyve XXIX. r. 16. verse alapján arról az igazságról, hogy a templom I. Istennek háza, II. az ember lelki békéjének, nyugalmának otthona.

A XXXIII. zsoltár eléneklése után *Székely Imre* taktaharkányi lelkész lépett az úrasztala elé s szép, bibliai lélekkel áthatott szertartási beszédet tartott s az úri szent vacsorában részesített Kun Zoltán gesztelyi és Barta Gyula kazai lelkészek segédletével több mint ezer hívőt. Az urvacsora végeztével *Kenyeressy Árpád* tiszalúci lelkész 2 leány-gyermeket keresztelt meg.

Végül *Gecse Lajos* helybeli lelkész olvasta fel a templomépítés rövid történetét, amely feltüntette, hogy egy gazda ember 500 forintot is fizetett, egy házatlan zsellér 100 koronával is járúlt a 70 ezer korona templomépitési költséghez.

A sajókesznyéteni templom építéséhez szükséges 70 ezer koronára ez a földmivelő nép már 1901-től rakta össze filléreit, 1901-től 1907 ig állami adójának 50%-át, 1908 ban pedig állami adójának 350%-át adta, de voltak egyesek, kik segítő kezöket nem vonták meg e néptől, hanem adományaikkal segítettek a templom felépítésében igy pl. a taktaharkányi ref. hívek 29 kor, Ujcsanálos 17 kor. 37 fillért, Szederkény 33 koronát küldött, egyesektől is kaptak adományt: Ns. Orczy Zoltán 25, Kércsi László 10, Mts. Benyiczky Aladár 20, Róth gabonakereskedő 20, Barta József 20, Marikovszky Bertalan 100, Szeghő Borbála 10, Báji Oláh Eszter 50, Balla Mária örökös 20 koronát, még 1899-ben Fegyverneki Károlyné 50 frt., Panhi Borbála 10 frt, Kovács István hagyott 100 kor., id. Tót József 200 kor., ifj. Sz. Tót István 50 kor., Tót Lajos 2 kor. 20 fill., id. Sz. Tót István 20 kor., Ozsvát Lajos 5 kor., ifj. Ozsvát Péter 5 kor., ifj. Onga János 20 kor., Onga Juliánna 10 kor., Rostás Mihályné 20 kor., Pocsai István 20 kor., K. Ozsvát Ferenc 100 kor., Ozsvát Dezső 5 kor., Tót Sándor 20 kor., Gyöngyösi Józsefné 10 kor., Kádár János ref. lelkész 10 kor., igy összesen 1076 kor. 57 fillér önkéntes adomány jött be. Özv. Gecse Istvánné született Kovács Piroska egy 500 kor. értékü szószéket készíttetett, Bús Lajos és felesége pedig egy szép urasztaliterítőt. Ezenkivül 195 koronát adományoztak egy harangra.

Hogy ezen önkéntes adományok mellett mily óriási terhet visel e nép, bizonyítja az, hogy volt kesznyéteni gazda ember, aki 1032 kor. 11 fillér, házatlan zsellér, aki 77 koronával járult a templomépítéshez, igy, ha az egész templomépitési költséget összevesszük: 100,000 koronára lehet azt becsülni.

A templomot Pollágh Gyula és Grenyo Bertalan miskolci építészek építették; külsőleg—belsőleg szép építmény és lelkiismeretes munkáról tesz tanúbizonyságot.

Délután 3 óra lehetett, midőn az ünnepély véget ért s ekkor ebédre gyűltünk össze a lelkésznél, Szoboszlay Lajos jegyzőnél, Csízy Gedeon tanítónál, mivel egy helyen nem is fértünk volna el, oly sokan voltunk kik megjelentünk; — mindhárom helyen a hangulat vidám volt és sok szép dictió hangzott: Bálint Dezső esperes mondta az első felköszöntőt főt. Kun Bertalan püspök úrra; Horváth Bertalan Bálint Dezsőre; Dr. Kovács Gábor a kesznyéteni lelkészre; Zitás István Pollágh Gyula építőre; Székely Imre dr. Kovács Gáborra; Kenyeressy Árpád a lelkész édes anyjára, ki a templomba egy gyönyörű szószéket készíttetett stb.

Este tánc volt, a fiatalság víg zene mellett táncolt másnap reggelig.

Isten áldása legyen továbbra is a sajókesznyéteni gyülekezeten! *Tiszalúci.*

Két levél Sipos Pálhoz,[1] az egykori hírneves pataki tanárhoz.

I.

Kedves Colléga Uram!

Nem a barátságtalanság, feledékenység vagy restség az oka, hogy ily későre haladt levelem; hanem az, hogy úgy gondolkodtam, hogy Tordasi lakasának első holnapjában bővölködik Collega Uram Pataki levelekkel, én tehát szűkebb időre akartam reservalni, várván, hogy essék valami, amit irhassak. De most se gondollya Colléga Uram, hogy tarditásom gravitate compensálljam, semmi különös nincs, a mit irhassak, de tovább halogatni az irást már nem kívántam. Hogyhát legelőször is az újsághoz fogjak, el mondom, a mit tudok.

Patai[2] úr csak ugyan megszerzette magának a Noszvaji papságot, már Szent-György naptól fogva az ő Kgylme Káplánja fungál ott és a jövedelem Patai urat illeti. Ki fog a Colléga Uram residentiájába s Cathedrájába ülni, míg Kézi prof. haza jön, még nem tudjuk. Examenkor válik el. Boronkay Sigmond[3] úr telyességgel nem akar Examennél tovább Curator maradni, már beadta a resignatioját. Még a successorát nem tudjuk ki lesz. Rozgonyi[4] úr tegnapelőtt kereszteltetetett egy fiju gyermeket. Patai urnak is fija született a mult héten, Tóth Doctorné[5] is rövid időn szülni fog. Az öreg vak Gróf Töröknek is, a ki vólt Görgeinét elvette, Leánya van. Szombati Prof.[6] úrnak a nagyobbik leánya férjhez ment a mult ősszel Rima Szombatba, a Város Notariussához, a kissebbiket most kéri Czövek, volt Seniorunk. Somosi István[7] is a mult héten vitte el Baka Zsuzsit Olasziba. A Patikáriusnét is elvette egy Patikarius.

Még az elmúlt ősszel, sőt a tél közepe táján is olyan gondolkozással s szándékkal voltam, hogy magam is Debretzenbe megyek Juris Professornak. De még az égés előtt egy vagy két holnappal lemondtam rólla. Közép ára nállunk a Gabonának 30 f., a buzának 40 f., a hús 30 kr. A bor senkinek se kell. Ez előtt kevés idővel háborus hírek fojtak. Már most bizonyosnak tartjuk, hogy a békesség fel nem bomlik a Frantz és Orosz között. Az Erdélyi Diétáról is sok költött hazug hirek fojtak itt. Nem tudom megfogni, hol veszik magokat. Nagy Ferenc[8] úr egy megköszönő ódát készített s küldött Mélt. Kenderessy Urnak. Besingolta (megénekelte) a Vay Abris lakodalmát a Kazinczy kisasszonnyal. Kértem, hogy besingollya a római Királyt is. Bár Kézy besingolná, vagy Colléga Uram! vagy inkább mind a ketten. Klobusitzky László, kinek Pál nevű fija vette el a mi jó Zsuzsinkat, tsak zaklat, hogy mennyek vele Erdéljbe. Ha a Professorságról egy-két esztendő mulva lemondok, a könnyen megeshetik, kivált hogy Colléga Uramat láthassam. — Siebenbürgische Provincialblätter nevű fojó irás jön ki Szebenbe. 3 Tomus van már receuseálva 1805., 7., s 8. esztendőkre; azt tartom, hogy már több is jött ki, mert minden esztendőben egy Tomust ígért Filts Ur Szebeni Predikátor. — Ne sajnállya Collega Uram, ha lehet megszerezni és vásáronként Debretzenbe küldeni, hogy a B: Oca (bibliotheca) számára megkaphassuk. Az árát mi is úgy fogjuk küldeni. Maradok K. C. Urnak igaz barátya

Kövy.[9]

Eredetije egy Siposhoz[10] intézett levélgyűjteményben özv. Lészay Lászlóné tulajdonában, Szászvároson. A második levél írója Hari Péter szigeti tanár.

II.

Szigeth 27a 7-bris 1814.

Nagyérdemű Tiszteletes Úr!
Drága Kedves Jóakaró s Barátom Uram!

Igen örömmel újjula meg régi Barátságunk kedves emlékezete elmémben, midőn szerentsém val Mélt L. B. Nalátzy József urat, ezt az igen derék Magyar Mágnást, itt Szigethen tisztelni és Tiszt. Urnak hozzám intézett köszöntését venni: mellyet én igen szívesen köszönök. Ez a nehány sor legyen annak a bizonysága, hogy nállam mindenkor igen betses a Tiszt. Ur emlékezete; hogy esmérem és tisztelem érdemeit és hogy róllam való kedvező emlékezése vigasztalásomra vagyon. Mellyet midőn továbbra is kikérnék, állandó igaz tisztelettel betses indulataiba ajánlott vagyok

Nagyérdemű Tiszt. Ur

alázatos szolgája

Hari Péter.

Eredetije ugyanott. Azt hiszem, hogy mindkét levél úgy a Sipos, mint a két levélíró személyénél fogva első sorban e lapok olvasóinál találhat érdeklődésre. A pataki egykoruak neve nem kíván felvilágosítást. Filts előbb medgyesi, később szebeni szász pap volt. Vele Sipos még külföldön kötött barátságot. Állandó levelezésben maradt később is. Nalátzy a franciás iskola szorgalmas tagja. Ez időben Bábolnán lakott, Tordostól, a Sipos parochiájától 2 kmnyire. Sipossal élete végéig állandó barátságban s levelezésben állott s a közelség folytán a személyes érintkezés is mindennapos volt közöttük. Nalátzynak ez a szigeti utazása magántermészetű volt, ott levő birtokait látogatta meg.

Közli: *dr. Kristóf György.*

[1] *Sipos Pál* előbb szászvárosi, majd 1805. nov. 12—1810-ig sárospataki tanár, végre tordosi pap, hol 1819-ben meghalt.

[2] *Patai János* előbb losonci és jánosii pap, majd theologiai tanár Sárospatakon, 1807 nov. 22-től 1810. jul. 17-ig, midőn a Sipos Pál elmenetele után a természettan tanára lett. 1811. július 19-én a tanári széket elhagyván, előbb noszvalyi, majd szepsii pap lett. Végre 1822-ben a bécsi prot. theol. intézetben az exegesis tanára volt.

[3] *Boronkay Zsigmond* 1807. júl. 14-től 1821. ápr. történt haláláig v. algondnoka volt az iskolának.

[4] *Rozgonyi József* előbb losonci tanár, majd 1797. máj. hó óta bölcsészettanár Sárospatakon 1823. ápr. 25-én történt haláláig.

[5] *Tóth Pápai Mihály* orvostudor 1791—1805-ig természetrajzot, diaetetikát és paedagogiát tanított.

[6] *Szombati János* történettanár volt 1783—1823. okt. 5-én történt haláláig.

[7] *Somossy István* testvére Jánosnak, a híres tanárnak, atyja Istvánnak, a középiskolai tanárnak. Előbb olaszii, azután tállyai pap és alsózempléni esperes volt.

[8] *Nagy Ferenc* (vályi) és Kézy Mózes szintén sárospataki tanárok voltak

[9] *Kövy Sándor* híres sárospataki jogtanár 1793. nov. 13-tól 1829. jul. 23-ban történt haláláig.

[10] A Siposhoz írt levélnek nincs kelte, de biztosan lehet következtetni, a szöveg folytán, hogy 1810. nov. hó második felében iratott, mert Patai János József nevű fia 1810. nov. 13-án született. A levél az erre következő héten iratott.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Erőss Lajos tiszántuli püspök** ünnepélyes beigtatása folyó hó 17-én az egész magyar ref. egyház nagy érdeklődése mellett történt meg, méltóan Debrecenhez és a tiszántuli kerület terjedelméhez. Az ünnepélyes szertartásban Dávidházy János legidősebb esperes, gróf Dégenfeld József főgondnok vettek tevőleges részt a püspökön kivül, aki programmbeszédével jótékony megnyugvást ébresztett a békételenkedő szivekben is a jövő küzdelmeinek közös akarattal leendő viselésére nézve. Az egyházkerületek képviselői közösen üdvözölték a testvériség szent nevében. A tiszáninneni egyházkerületet Révész Kálmán és Bálint Dezső esperesek s Szalay László világi főjegyző, Abaujvármegye főispánja képviselték a szép ünnepen. Béke, szeretet, egyesség és Istennek minden áldása kisérje az új püspök munkálkodását!

— **Gyászhir.** *Rigó Lajos* bihari lelkész, a bihari kerület országos képviselője folyó hó 15-én elhúnyt. A kathedrában lepte meg a halál, amint a vasárnapi isteni tiszteletet végezni akarta. Még csak 53 éves volt. Gesztelyen született Zemplénmegyében s középiskoláit részben Miskolcon, részben Sárospatakon végezte s ez utóbbi helyen lépett a theol. akadémiába s itt folytatta azt szép eredménnyel. A csinos testalkatu, mosolygós, piros arcu ifjúra bizonnyal sokan emlékeznek még pálya- és kortársai. Szerette a dalt s az énekkart, amelynek buzgó tagja volt. Kedves megjelenése nagy előnye volt a gyakorlati életben. Korán elnyerte a *lúci* egyházközség lelkészi állomását s innen édes bátyjának, Rigó Ferencnek, a volt országos képviselőnek befolyása vitte el Biharba, ahol belesodródott a politikába s belejutott a választó közönség szivébe s ez uton az ország házába, ahol a függetlenségi elvek híve volt. — Áldott legyen emlékezete!

— **Kinevezés.** Ő Felsége a király *Meczner Béla* főrendiházi tagot, okt. 31-én kelt elhatározásával, Háromszékvármegye főispánjává nevezte ki. Egyházi és iskolai közéletünk e kiváló vezéremberét e királyi kitüntetés alkalmából őszinte tisztelettel és szeretettel üdvözöljük s reméljük, hogy politikai tevékenysége, miként eddig, úgy ezentúl sem lesz gát abban, hogy egyházi és iskolai ügyeink építésében teljes lélekkel közreműködjék. Folyó hó 25-én Sepsiszentgyörgyön tartandó ünnepélyes beiktatása alkalmával az alsózempléni egyházmegyét, melynek már 22 év óta gondnoka, Bálint Dezső esperes és Ölbey János tanácsbíró fogják képviselni.

— **Lelkészválasztás.** A gortvakisfalud-feledi társegyház f. hó 15-én 4 pályázó közül egyhangulag *Kiss Ferenc* sajókeszii helyettest választotta meg rendes lelkészévé. Szivesen üdvözöljük az új pásztort!

— **Lelkészi jubileum.** *Tóth Lajos* tiszadobi ref. lelkész nov. 15-én töltötte be lelkészi működésének 25-ik évfordulóját, mely alkalommal hívei és jó ismerősei megható ünnepet rendeztek tiszteletére. Az ünnepély a templomban kezdődött, hol dr. Baltazár Dezső esperes az alkalomhoz méltó egyházi beszédet tartott. (Alapige: „Én és az én házam tiszteljük az Urat“!). Istenitisztelet végeztével az esperes presbiteri gyűlést tartott, hol Tóth Lajos lelkész egyházi munkásságának érdemeit méltatta, az egyháztanács és község nevében pedig Bodnár László jegyző üdvözölte a jó barátot, hű lelkészt és emlékül egy szép, díszes kiállításu bibliát nyujtott át neki; a tanitók nevében Makkai Balázs tanító mondott köszönetet azért a szeretetért, melyben ő a tanitókat mindig részesitette és egy szép palástot és egy papifőveget adott át azon jó kivánsággal, hogy a jó Isten engedje, hogy sok számos évekig hirdesse ezen palástban az Urnak igéjét. Délben társasebéd rekesztette be a szép ünnepélyt.

— **Új theológiai tanár.** A kolozsvári ref. theol. fakultáson az újszövetségi bibliai tudományi tanszéket a folyó hó 7-én tartott egyházkerületi közgyűlés választás utján egyhangúlag *dr. Bartók György* nagyenyedi kollégiumi rendes s theol. m. tanárral töltötte be, aki 1909. szeptember havában fogja megkezdeni theol. tanári működését. A mikor az új theológiai tanárt a legszivesebben üdvözöljük, kivánjuk, hogy Isten segedelmével sikerdús és áldásos legyen működése!

— **A Zoványi-ügyben** megindított nagy sajtóháború csak nem akar csendesedni. A jól berendezett sajtóiroda gondoskodik róla, hogy ne muljék el nap, amelyen valamelyik napilapban Zoványit magasztaló s a pataki főiskolát és előljáróságát becsmérlő cikk vagy közlemény meg nem jelennék. Az „iroda“ legujabban azon mesterkedik, hogy a főiskola vagyon kezelésében országra szóló panamázást fedezzen fel s minden baj okozójául Radácsi Györgyöt tüntesse fel. Ferenczy Árpád a „Magyarország“-ban (most már saját neve alatt) a legnyiltabb személyes támadásokat röpíti világgá Radácsi György ellen, amelyekre igazgató-tanácsunk egyik tagja, *Csoma József* is szükségesnek látta néhány „megjegyzést“ küldeni be az említett lapnak. Csoma József úr e „megjegyzéseit“ egész terjedelmükben közöljük, miután a Magyarország egyes passzusokat kihagyott belőle. „Azon rendszeresitett hirlapi hajsza, amelyet a nevesebb fővárosi napilapok hasábjain hetek óta űznek a sárospataki főiskola ellen az áldatlan Zoványi-ügyből kifolvólag, az utóbbi napokban igen posványos, igen hitvány utra tévedt. Eddig ugyanis a hajsza hősei a hajsza hevében a főiskola hibás vezetését s különösen az igazgató-tanácsot egészében támadták, az utóbbi napokban már egyes személy ellen indult meg a hajsza. — Az utóbbi posványos úton sarjadzott vadvirágok egyike azon „Nyilt levél“, melyet dr. Ferenczy Árpád ügyvéd úr intézett Radácsi Gy. sárospataki theol. tanárhoz, a „Magyarország“ f. hó 14-iki számában. — Ezen nyilt levélben Ferenczy Árpád úr a sárospataki főiskola tulajdonát képező istvánházi puszta bérletével foglalkozva s ezen bérletnek — szerinte — a főiskolára hátrányos megkötését egyenesen Radácsi Györgynek tulajdonítva, neki megy s önmagát tüzelve őt azzal vádolja, hogy *„a gondjaira bízott, mintegy három millió értékü főiskolai vagyonnal tudatlanúl, sőt vétkes gondatlansággal sáfárkodik.“* — Minő nagy fokú rosszakarat szükséges ahoz, hogy egy volt sárospataki jogtanár egy ilyen vádat megalkothasson s azt az illetőnek arcához vághassa! Hiszen épen Ferenczy ügyvéd úrnak, mint volt sárospataki jogtanárnak kell legjobban tudnia, hogy a sárospataki főiskola vagyonának kezelésénél, ha az helyes, azért egy ember meg nem dicsérhető, ha nem helyes, egy ember felelősségre nem vonható. Tudnia kell azt, hogy egy birtok bérbeadásánál előbb összeül

a gazdasági választmány, mely beható tanácskozás után ideiglenesen megköti a bérleti szerződést. Az így ideiglenesen megkötött bérleti szerződés, másodsorban az igazgató-tanács elé kerül, amely azt egészben vagy elfogadja, vagy nem s az előbbi esetben egyes pontjait megvitatja, esetleg megváltoztatja vagy kiegészíti s ezen második alakjában kerül az egyházkerületi közgyűlés elé s csak ha ez is elfogadja, akkor lehet azt érvényesíteni. Ha tehát egy-egy ilyen bérletnél hiba, mulasztás követtetett el, vagy a főiskola — feltéve, de meg nem engedve, — anyagi kárt szenvedett volna, azért tartsa a hátát az egész gazdasági választmány, az egész igazgató-tanács, az egész egyházkerület, de egy ilyen bérlet megkötéséért egy embert felelőssé tenni nem lehet, ha az mindjárt Radácsi György theologiai tanár ur is. Ennyire elfogultnak még a haragnak sem szabad lenni, mert nemcsak a magunk becsületét kell őrizni, hanem a mások becsületét is tiszteletben kell tartanunk és a sajtószabadság sem azt jelenti, hogy annak révén bárkinek becsületében akadálytalanul, kedvünkre gázolhassunk. Radácsi György olyan magasan áll ezen rágalmak felett, tettei, működése annyira nyilvánosok, annyira közismertek, hogy neki nincs oka sem védekezésre, sem konzekvenciák levonására és a spataki főiskola minden igaz barátja örömmel látja Radácsi György tisztelt személyét azon a helyen, ahol ő az egyházkerület bizalmából, a főiskola javára, már évtizedek óta, fáradságot nem ismerő odaadással munkálkodik. *Csoma József*, a sárospataki főiskola egyik igazgató tanácsosa". — Megemlítjük még, hogy Radácsi György az ellene emelt „nyilt vádakat" bejelentette a gazdasági választmánynak, mely hiteles számadatokkal és okmányokkal fogja megcáfolni azokat, valamint bejelentette a főiskolai algondnokságnak és főt. püspök úrnak is, kérve, hogy ellene — ha szükségét látják — fegyelmi vizsgálatot rendeljenek el s felhatalmazást kér arra is, hogy a nyilvános rágalmazások miatt sajtópert indíthasson.

— **Főiskolánk szüretje** a „Pokloson" folyó hó 19-én, épen a hó leesése előtt nyert befejezést. A „Poklos" összes termése 400 gönci hordó; a must minősége egész 28 fokig fölment.

— **Az alsózempléni egyházmegyéből**. Az egyházmegye időszaki bírósága f. hó 19-én tartott ülésében mind a legyesbényei, mind a hernádnémeti lelkészválasztást megsemmisítette. — Világi aljegyzővé, dr. *Vitányi Miklós* szerencsi ügyvéd választatott. Gratulálunk!

— **A genfi szobor.** A Kálvin születésének 400 éves fordulója alkalmából Genfben felállítandó reformációi emlékszobor elkészítésével a szobor bizottság, mint a hirlapok jelentik, közösen Horvai János magyar és Randolfi párisi szobrászt bizta meg. A jury négy kiváló építőművészt bizott meg azzal, hogy az emlékmű talapzatát, illetőleg az architekturai részt elkészítse. E talapzat február 15-én kész lesz. Ezen a napon Horvai és Randolfi szobrászok Genfbe utaznak és ott megbizást nyernek a talapzat arányaihoz mért szoborminta elkészítésére. E mintát május 15 ig kötelesek a jurynek bemutatni, mely dönteni fog arról, hogy a szobormű egyes részeinek végleges kivitelét a két művész közül melyikre bizzák. Horvait, aki Genfben személyesen jelent meg pályadíjának átvétele végett, az ottani művészkörök nagy ünnepléssel fogadták. A genfi városi tanács pedig elhatározta, hogy a művész pályaművét bronzba öntve a genfi városi muzeumban helyezi el.

Szerkesztői üzenetek.

S. E. A f. évről elmaradt 2 szám megküldése iránt intézkedtünk, a mult évről — sajnos — nem rendelkezünk lappéldányokkal s így a kért számokkal nem szolgálhatunk. Ha valaki nem kapja még rendes időben a lapszámot, kérje azonnal annak ismételt megküldését, mert később, hónapok, esetleg esztendő mulva, kérelmét a legjobb akarat mellett sem teljesíthetjük.

Ujonnan megjelent művek!

HÓSEÁS.

Theologiai magántanári vizsgai dolgozat.

Irta:

Ceglédi Sándor.

velikai-pisanicai református misziói lelkész.

Ára füzve 3·50 korona.

Halotti beszédek és imák.

Irta:

Kis Gábor.

volt pápai református lelkész.

Terjedelme 15½ ív; tartalmaz 71 halotti beszédet és imát.

Ára füzve 4 korona.

Megrendelhetők a kiadónál: **KIS TIVADAR** könyv- és papirkereskedésében Pápán, Fő-utca 21. sz.

Orgona és harmoniúm gyár

gőzerő hajtás és villamos világitással berendezve.

ORSZÁGH SÁNDOR ÉS FIA

cs. és kir. udvari szállitók

Rákospalota (Budapest mellett).

Alapittatott 1861. évben.

Az 1885. évi országos kiállításon „nagy dísz oklevéllel" (első díj) és „Ferencz József lovagrenddel" az 1904. évi veszprémi kiállításon „arany éremmel" (első díj), az 1906. évi kassai kiállításon „dísz oklevéllel" (első díj) kitüntetve, azonkívül számtalan kitüntetés és elismerés. Ajánlják kitünő hangú és szerkezetű, főleg a legújabb légnyomatu (pneumatikai) orgonáikat, melyek rendkívül könnyű játékmód és a változatok egyszerű kezelése mellett, az időjárás minden viszontagságainak ellenállnak. Szolid munka és jutányos árak. Kisebb orgonák készletben vannak. Eddig 700-nál több új orgona lett szállitva. Raktáron kitünő hangú harmoniumok minden nagyságban. Harmoniumok tetszés szerinti rajz és változat összeállitással rendelésre készülnek. Tervezeteket és rajzokat kivánatra küldünk.

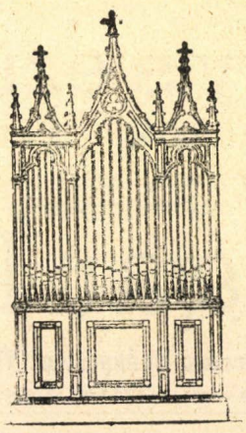

Protestáns építész Kassán!

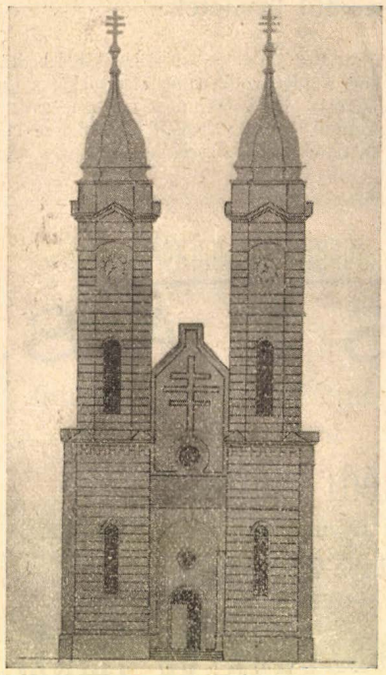

Méltányos árban készít terveket; házak, villák és bármilyen épületek újonnan építését, átalakítását és renoválását, úgy modern, mint bármely stilusban. Elvállal nedves falak kiszárítását és betonirozást.

Templomok és tornyok építését, renoválását legelőnyösebb árban, jutányos fizetési feltételekkel és jótállással. Szegény egyházaknak terveket és költségvetéseket ingyen készít!

Hollós Pál építész, Kassa, Harang-u. 10.
Telefonszám 272.

Kálvin János művei.

Szerkeszti: **Czeglédi Sándor.** **Eddig megjelentek**

1. A genfi egyház kátéja.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **60 fillér.**
2. Az egyház reformálásának szükségességéről.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **80 fillér.**
3. Kálvin János értekezése az ereklyékről.
Franciából fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**
4. Sadolet bíboros levele. Kálvin válasza.
Fordította: *Ladányi Pál.* — Ára **60 fillér.**
5. III. Pál pápa levele Kálvin János megjegyzéseivel.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**
6. A párisi theol. fakultás hitcikkei Kálvin elleniratával.
Fordította: *Pongrácz József.* — Ára **50 fillér.**

Minden kötet külön kapható.

E hat mű egy díszes kötetben is beszerezhető. A 25 ívnyi terjedelmű kötet ára 4 korona 50 fillér.

Mind e művek megrendelhetők a Magyar Kálvin-fordítók bizományosánál **KISS TIVADAR** könyvkereskedésében **Pápán.**

Pontos és legjobb órák 5 évi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák,
borkancsók, china-ezüst dísztárgyak,

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

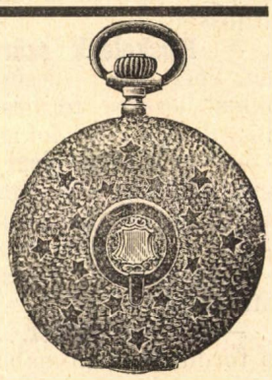

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

Polgár Kalman

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.
A református egyházak szállítója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 48. szám. Sárospatak, 1908. november 29.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

Atyámfiai, mit cselekedjünk?

Még ott állok most is a lelkemmel ama bizonyos *prot. nagyhét* emlékeinél. Átérzem azt a sok fáradságos küzdelmet, bajvívást, elvi és személyi harcot, amit jobb és balfelől, néha sok keserűséggel és méltatlankodással vívtak prot. egyházunk férfiai mielőtt a nagy hétre felviradhattak. A küzdés folyama alatt is s bizony most a küzdés lezajlása után is csak annyira vagyok, hogy azoknak adok igazat, akik sajnálkoztak az erők szétforgácsolása miatt s azt kívánták volna, hogy a lelkesedés megáradt patakjai vajha mind egy mederbe özönlenének és együtt emelnék, vinnék prot. egyházunk hajóját az óhajtott partok felé.

A „Sárospataki Lapok"-nak régibb és újabb formájában is — mondhatnám — egyik programpontja volt a „Magyar Prot. Irod. Társaság" megerősítése a munkatér kiszélesítése és a tagok felszaporitása által. „Memento"-ként hangoztatta minden nagyobb alkalommal, hogy ne keressünk új címeket, ne csináljunk új hivatalokat, hanem vigyük erőnket, anyagi, szellemi tehetségünket oda, ahol a versenytér már taposott, ahol a bajvívás bizonyosabb s az eredmény kevésbbé feltételes. Az „Országos lelkészi könyvtár", a „Kálvin-Szövetség", az „ORLE" és az „Országos evangyeliomi szövetség" születése idején újra és újra ezt hangoztatta s bizony senki sem vethette szemére, hogy „haza beszél", vidéki vagy személyi érdekeket szolgál.

Győzött az erők megosztásának elve a pavillonszerű épitkezés, a guerilla-harcra való berendezkedés vágya.

Akik ott voltak az ünnepélyes gyűléseknek nagyhéti sorozatán s hazajövén a látottak, hallottak és történtek felett elmélkedésbe merültek, — a magok csendes ítéletét nehány sóhajtásban fejezték ki, amik azt jelentették, hogy sok, ami sok; nincs nekünk ennyi oltárra elegendő tömjénünk. Úgy beszélték, hogy az egymásra következő gyűlések fokozatosan vesztették vonzó erejüket, noha az utóbbiak tárgysorozata felülmúlta az előbbieket. Igaz-e, nem-e, ám döntsék el, akik korona-tanúk lehettek.

Azóta — minthogy a felekezetközti viszonyok mit sem javúltak, sőt a fegyverkezés a védekezésre és támadásra mind erősebben foly — az „Országos evangyeliomi szövetség" a maga új felíratú zászlóját (*„Országos vallásegyenlőségi szövetség"*) már kibontotta s lelkesen toborz, hogy elveinek hatalmas hadserege legyen. A tiszáninneni egyházkerület — az alsóborsodi egyházmegye kezdeményezésére — szivesen ajánlotta a szövetség támogatását s céljainak istápolását.

A *„Kálvin-Szövetség"* — érezvén a Kálvin-jubileum közeledését s az ebből reá háramló nemes kötelességeket — szintén újult erővel mozog és igyekszik mozgásra birni egész ref. egyházunk minden rétegét. *„Mit akar a Kálvin-Szövetség"* című programmjával kellemesen nyomakodik rá a Kálvin-tisztelők nagy seregére és lelkesen bizonyitja, hogy magasabb egyházi és erkölcsi szempontok követelik a „Kálvin-Szövetség" megdicsőittetését.

A *„Prot. Irod. Társaság"* csak a mult évben fordult még az egyházkerületekhez pártfogásért és kérte kiadványainak terjesztését. A tiszáninneni egyházkerület nem késett a tőle telhetőt a társaság érdekében megtenni, buzgón ajánlván kebelbeli hiveinek, a lelkészi és világi elemnek, a missziói egyházközségeknek, egyházmegyéknek a szép multú társaság munkás szeretetét.

Az „ORLE" is élni akar, a „Lorántfy Zsuzsánna-egyesület is áldozatokért esedezik, a „Bethlen Gábor-kör" lelkes ifjúsága is támasztékokat keres a közönségben stb. stb.

Atyámfiai, mit cselekedjünk?

A *„Prot. Irod. Társaság"*-ot nem hanyagolhatjuk el új célokért. új elméletekért. Célja tiszta, igazolt s benne a prot. egység van intézményesen kifejezve, amit lehetetlen — még az aggasztó jelek láttára is — meg nem becsülnünk. Fáj tudnunk, hogy az az egymást szorító kéz, miként a társaság pecsétjében, úgy a valóságban is inkább csak jelkép; de ha többet nem birunk kivivni a sokszor tüntetéssel hangoztatott egység javára, nem szabad megingatnunk az egyetlen alapot, amin a jövendőbeli prot. szent egyesség temploma valamikor felépülhet. A Kossuthok, Fáyak, Zayk, Török Pálok, Székácsok és Ballagi Mórok emléke is kötelez bennünket az általok vetett mag gondozására.

Az *„Országos vallásegyenlőségi szövetség"* a legrégibb és legújabb ellenségeink ellen való védelmi eszköz. Nem is egyházi, de nemzeti jelleggel; nem a protestantismust félti, óvja, hanem a nemzet békességét, a felvilágosodás józanságát, a szabadságot, a jogegyenlőséget — a hierarchikus egyoldalúság és kizárólagosság ellen s a tiszta erkölcsöket a divatos és kihívó erkölcstelenség ellen, a vallásosságot a felekezeti túlságoskodás és rideg elfogultsággal szemben. Szeretetteljes ölelkezést sürget a szeretetlenség ellen vagy a durva önzés ellen, ami-

Lapunk jelen számához ¼ iv melléklet van csatolva.

nek célja a hatalomban való fényelgés, a szent cégérek alatt való zsarnokoskodás.

A *Kálvin-Szövetség* pedig mit akarhatna egyebet, mint terjeszteni, erőssé tenni a Kálvin szellemét, a ref. egyház híveinek történelmileg megpecsételt jellemszilárdságát, feddhetetlenségét, hitbeli erősségét, a gályarabságra is előkészítő egyháziasságát. Az utolsó öntudatos kálvinista egyháztagot is megkínálja a maga lelki italával s egy áttörhetetlen gyűrűnek szeretné látni a régi kemény-nyakú kálvinisták ingadozó, révedező utódait az egyház és nemzet közös javáért.

Mindenik társaság, illetőleg szövetség anyagi és szellemi, de legalább anyagi áldozatokat kíván — természetesen. Mindenik versenyezve sürgeti a vidéki körök megalakulását s munkás életét. Az egyik az egész községet, a másik, harmadik legalább a protestáns tagokat kívánja lefoglalni, szellemével megitatni. Mindenik ügye sürgős, mert a célja az idő lelke által igazoltatott.

Atyámfiai, mit cselekedjünk? Melyiket szeressük, melyiket öleljük?

Azt hiszem, hogy velem együtt nehéz kérdés elé állíttatott sok buzgó egyháztag és egyházvezető a taggyüjtő, s belépésre nógató felhívások olvasásakor.

Hát igaz, úgy van. Az a több százados, nemes szövetség, amit egyháznak, egyházközségnek nevezünk, ma már nem elég!! A gyülekezetek angyalai nem bírják otthon, a saját kis világukban eredményesen csattogtatni, suhogtatni szárnyaikat. Védelemre sem elegendők — úgy látszik — ezek a szárnyak, az ellenfél elrebbentésére annál kevésbbé. Se fény, se meleg, se erő nincs annyi, amennyi elég volna a pokol kapui ellen. „Törhet reánk török, tatár“ . . . A házi szentélyünkben mintha csak bérlők volnának közülünk sokan. Anyagi, szellemi jólétért megfáradni, verejtékezni, éjet-napot átdolgozni, vagyis szent hivatással küzdeni: — ez csak keveseknek adatott isteni ajándék a XX. század prófétáinál. Azért hát külső ösztökére van szükségünk, mindennapi tanácsra, útmutatásra, kézen fogva vezetőre. Hogy mit tegyünk a Kálvin szellemének ébrentartása végett, a libertinus erkölcsök megfékezésére, a világ lelkének ellensulyozására, — azt kívülről kell megtudnunk és külső hatások alatt kell megértenünk A magunk presbyteriuma se a mi világosságunkban jár, vagy azt se tudjuk a magunk lelkének rabjaivá tenni s munkatársainkká felövedezni: — hogyan tudnók tehát egész egyházközségünket élő templommá felszentelni?! . . . Ezeket nem én mondom, hanem ezek és az ilyenek azok szíve fenekéről fakadoznak, akik mostanában szerte járván közülünk — mélyen nézhetnek be a gyülekezetek életébe s a vezérek lelki világosságába.

Hát igaz, ha elégtelenek vagyunk magunkban, akkor szövetkeznünk kell s ott kell keresnünk a szövetséget, ahol a siker reménységével találhatjuk. Nem birunk elég erőt kifejteni a földrajzi közelség által egymásra utaltak ölelkezésében, — hát keresnünk kell országos szövetségeket, csakhogy a cél felé vezető útat tisztábban láthassuk s módokról és eszközökről gondoskodhassunk vagy gondoskodjék helyettünk valaki, aki jobban tud, mint mi tudunk.

Ha csak felekezetünkbeli a baj, gyógyítsuk felekezetköri szövetkezéssel; ha országos, keressünk rá egyetemes jellegű balzsamot! Ha bírjuk: szövetkezzünk mindenkivel, csak az önállásunkat végképen füstre ne vessük s egyházalkotmányunk követeléseiről meg ne felejtkezzünk!

Az Országos vallásegyenlőségi szövetséggel az egész nemzetnek hozhatunk nagy áldozatokat. Dehát ezt a nagy nemzeti érdeket s a magunk sok apró felekezeti érdekét is képesek vagyunk e szolgálni *megfelelő anyagi áldozatokkal!?* Hic Rodus! „Jóllehet a lélek kész, de a test erőtelen!“ Vajha, ne így lenne!

Kun Bertalan püspök és báró Vay Béla főgondnok leirata Radácsi Györgyhöz.

2582. / 1908. szám.

Nagytiszteletű *Radácsi György* theol. akadémiai tanár, egyházkerületi főjegyző, főiskolai gazdasági választmányi elnök úrnak

Sárospatakon.

Hivatkozással a folyó évi nov. 15-én kelt, a püspöki hivatalhoz intézett beadványára s a főiskolai igazgató-tanács elnökségének erre a beadványára vonatkozó előterjesztésére, tudomására hozzuk, hogy a tiszáninneni egyházkerület elnöksége sem a fegyelmi eljárás elrendelésének, sem a hirlapi támadások sajtóper útján való megtorlásának szükségét fennforogni nem látja.

Nem rendelhető el Nagytiszteletű úr ellen az önmaga által kért fegyelmi eljárás azért, mivel meggyőződésünk, sőt tudomásunk szerint Nagytiszteletű úr fegyelmi vétséget nemcsak el nem követett, hanem hivatalos kötelességét úgyis mint tanár, úgyis mint egyházkerületi főjegyző, úgyis mint főiskolai gazdasági választmányi elnök mindenkor kiváló buzgósággal, az egyház és a főiskola úgy erkölcsi, mint anyagi érdekeinek szorgos szemelőtt tartásával teljesítette.

Ami különösen az istvánházi puszta bérbeadását s az előfizetési pénzek felvételével állítólag elkövetett visszaélést illeti, tudomásunk szerint a bérbeadás az akkori körülmények közt elérhető legmagasabb ellenszolgáltatások mellett történt; de ha nem így lett volna is, azért a felelősség nem a csupán javaslattételre hivatott gazdasági választmányt, még kevésbbé annak elnökét, hanem a főiskolai igazgató-tanácsot és az egyházkerületi közgyűlést terhelné; előfizetési pénzeket pedig Nagytiszteletű úr nem vett fel, hanem felhatalmazása nélkül nehány volt tanítványa gyüjtött előfizetőket a sárospataki főiskola theologus ifjúsága között s a begyült pénz a főiskolai széniornak felügyelete alatt áll s pénzintézeti betétkönyvön van elhelyezve.

A sajtóper megindítása szintén nem szükséges, sőt a fennforgó körülmények között nem is ajánlatos.

A megtorolni szándékolt támadások a Zoványi-ügy folyományai s a Zoványi ellen folyamatban levő fegyelmi eljárással kapcsolatosak, tehát világi bíróságok eldöntése alá nem tartoznak; de az is kér-

déses, hogy az efajta irmodorhoz nagyon is hozzászokott esküdtbíróság találna-e az inkriminált állításokban büntetendő becsületsértést, vagy épen rágalmazást?

Másrészről Nagytiszteletű úr egyházi és iskolai felsőbbségének meg nem ingott bizalmában és nagyrabecsülésében megtalálhatja azt az erkölcsi elégtételt és megnyugvást, melyre a saját lelkületével, családja, tanártársai és tanítványaival szemben szüksége lehet; az elfogulatlanul ítélő közönség nem fog habozni afeletti elhatározásában, hogy kinek higyjen inkább: a tiszáninneni egyházkerület közgyűlésének és a sárospataki főiskola igazgató-tanácsának-e, vagy egynehány a főiskolával meghasonlott volt sárospataki tanárnak; a közönség elfogult részét pedig a sajtóper bármilyen kimenetele sem győzné meg a támadások alaptalanságáról.

Miskolc, 1908. november hó 24-én.

Báró Vay Béla, főgondnok. *Kun Bertalan,* püspök.

(P. H.)

A népiskola sociális feladata.

Irta s a zemplénmegyei általános tanító-egyesület alsó körének 1908. június hó 5-én tartott sárospataki gyűlésében felolvasta: *Homoky György* tállyai ref. tanító.

(Vége).

E szó: szociálizmus, — mely korunk szükségletének kidomborodása, — valódi értelemben: *az alsóbb társadalmi rétegek sorsának javítását célzó intézményt jelent.* Általánosságban pedig: a társadalmi rend megváltoztatására irányuló törekvés. A szociálizmusnak e helytelen felfogása megvan a nihilizmusban, — mely a semmi hirdetését jelenti; — megvan a kommunismusban, — mely a vagyon közösségének híve; s megvan az anarkismusban, amely pedig minden rendet felforgatni törekszik.

A szociálizmust általánosságban való felfogása tette népszerűtlenné, sőt az arisztokrácia és józan birtokos magyar honpolgárok szemében gyűlöltté. A gyűlöltségnek teljesen helyt adok, ha a hazánkba fennálló különböző szociális egyleteknek, — sok tekintetben téves és kivihetetlen programját figyelembe veszem.

Ezt tekintve, népiskolánk egy szociális egylet szolgálatába nem szegődhetik.

A népiskolának azonban van szociális feladata, amelyet megkell valósitani, ha azt akarjuk, hogy egy ezerév viszontagságait sziklaszilárdul kiállott magyarság még egy ezerévet megéljen, magát boldognak s megelégedettnek tudja, hazájához hű, vallásához hithű s embertársaival szemben felebaráti kötelességét lelkiösmeretesen teljesítő lehessen.

Ilyen célt szolgáló szocializmus szolgálatába szegődhetik, de kell is szegődnie a magyar népiskolának s tanitónak. E szocializmus lesz az igazi magyar szocializmus. Magyar földből fakad, magyar szívből táplálkozik s a magyar lélek keresztyéni tükrében tündököl.

De nézzük most már milyen e szociálizmus s milyenképen valósitható s vihető keresztül?

Herbert Spencer a szociális tanításnak ad igazat, amikor így nyilatkozik: „az a nevelés a leghelyesebb, amelyik az embert a lehető legtökéletesebb életmód folytatására tanitja.“ A legfontosabb tevékenységeknek azokat tartja, amelyek az önfentartást szolgálják.

Bergemann híres szociális pedagógus így nyilatkozik: „Tedd a tanulot fogékonnyá, hogy az emberiség mindenkori kulturmunkájában részt tudjon venni olyképpen, hogy őt erkölcsös emberré s a társadalom hasznos tagjává az állam derék polgárává képezd, azon kornak tudományos és leszürt követelményeinek értelmében, amelyben élsz.“

Stoy szerint a gyermeket elhatározási készségre és cselekvésre kell nevelni.

Farkas Sándor, jó hirnevü magyar pedagógusunk pedig ezeket mondja: „A szociális tanitás mindig a társadalmi embert jelenti; az olyan embert, aki megállja a helyét önmagáért is, de aki a legjobb erői szerint munkálja felebarátjának, tehát az egész társadalomnak s ezáltal önmagának is a javát. Szóval, amig az alkotmányos állam gondolatában folyó életet élünk, addig a szociális tanítások eszmekörében egy általános emberi élet gondolatának kell a faji uralkodónak lenni.“

Valóban, a szociális iskolának ilyennek kell lennie. S célul azt kell maga elé kitűznie, hogy a gyermeket olyannak nevelje, aki a szorgalmas munka által anyagiakkal nem fog küzdeni. Tehetsége és kiválósága által le nem kötelezett legyen. E megvalósitással kötelességét pontosan teljesítő, erkölcsös, a maga egészségét megóvni tudó s e mellett tehetségét tárgyilagosan mérlegelő emberré lesz.

A mai népiskolának az az egyetlen fő, de mindjárt hozzátehetjük azt is, rossz jellemvonása van, hogy a gyermekeket azon elméleti ösmeretekben oktatja ki, illetőleg tanítja meg, amelyekre az életben, — a mai felfogás szerint, — legtöbb szüksége van. Ez az életnek a legrosszabb perspektívája. Azért, mert az életnek a legjobb esetben is csak az egyik felét teszik azon ösmeretek, amelyekből a mai iskolák kialakultak s a melyekből a mai iskolák állanak.

Ha az élet minden tényezőjét, tényét és mozzanatát szemléltetni lehetne, úgy látnunk kellene, hogy az emberek nemcsak irnak, olvasnak, számolnak, énekelnek és rajzolnak, stb. stb., hanem földet művelnek, állatot tartanak, ipart, kereskedést üznek s ezerféle különböző dolgot cselekszenek: szóval látnunk kellene, hogy az ember nemcsak lelki, de testi munkája után is él. Ebből kifolyólag természetszerüleg következik azon igazság, hogy a mily mértékben fejlesztem a gyermek lelki tehetségét az élet különböző foglalkozásaira lelki tekintetben, éppen olyan mértékben kell fejlesztenem a testet arravalóság tekintetében is. Az életet, ha tényezői szerint számokban ki lehetne fejezni s két részre lehetne osztani, úgy e megosztásból világosan kitünnék az, hogy a testi arravalóság inkább meg nyilvánul a cselekves intelligenciája köréhez tartozó dolgokban, mint azokban, melyek a test arravalósága, a közönséges értelemben vett munka nélkül valók.

A mi mai népiskoláink, — melyekkel az ujabb időben feltünő módon szoktunk dicsekedni, a szellemi előhaladás illetőleg a magok elméleti jellegü célját rosszul fogják fel. Mert, habár taníttatnak is az elméleti tárgyak, de oly háttérrel bírnak, amelyek csak keretei a mai életnek s kornak. Czélja nem

az, hogy annak a helynek s azon időnek neveljen s adjon értelmes járaváló munkást és erkölcsös polgárt, amelyiken s amelyikben él, hanem minden helynek s minden időnek. A népiskolának ily abszolut műveltség adása nem lehet a célja. Ez nemcsak most, de minden időben kizárt Arra azonban törekedni kell, hogy a maga idejéhez és köréhez visszonyitott legyen mindenkoron a nép tudása.

Összefoglalva, a szociális feladat ebben összpontosul: a gyakorlati életnek, az életrevalóságnak s a helyi élet hasznossági elvének kell nevelni.

Hogy ez hogyan s mikép volna megvalósítható: a következő sorokban mondom el.

Népiskolánknak a hagyományos *elméleti* rendszerrel, az értelem-fejlesztésnek a test rovására történő túlzott egyoldalusságával szakitani kell. A test természeti energiájának kifejlesztésére, miután az életben köznépünk inkább ennek van céltudatos használására utalva, az előbbi rovására több időt kell fordítani. A korunkban fennálló gyakorlati életet, de mindenütt a helyi viszonyoknak megfelelőleg, be kell vinni az iskolába, Hadd tanúlja meg a gyermek az iskolában mindazt, amit ma sok keserűség, sok csalódás árán szerez meg az életben. Aminek következménye a hazához való hűtlenség, egyes társadalmi osztályok ellen való gyűlölet s a szociális áleszmék szolgálatába való szegődés.

Ennek elkerülése s a fenti cél megvalósitása szempontjából legyen már minden népiskola, úgy épület mint felszerelés és hygieniai szempontból teljesen kifogástalan. Legyen a magyar nemzet kulturájának már imponáló külsejével is kimagasló gócpontja. Ezenkivül legyen minden iskolának oly dús fás és bokros kertje, hol a községben, esetleg a vidékén előforduló fák és cserjék egy-egy példánya helyet foglaljon. Birjon oly földterülettel, hol a községében, esetleg vidékében gazdasági és ipari szempontból termelni szokott növények előállíttassanak, illetőleg a gyermekek által termeltessenek. Hadd lássa a gyermek az egyes, életében oly fontossággal bíró növényeknek, csirájától való fejlődését. Ki kellene vezetni a gyermekeket napról-napra s ottan foglalkoztatni az illető növény gondozásával s munkálásával. Hadd ösmernék meg az egyes növényeknek napról napra való fejlődését, hadd tanulnák meg annak munkálását, amiből állani fog a földmivelő élete s amely munkától napjainkban oly sokan iszonyodnak. Ösmerné meg a növény rovar és állat ellenségét, az azoktól való védekezési módot, ösmerné meg a növény káros és hasznos voltát. Hatását az emberre, állatra s levegőre. A talajnak, levegőnek s napsugarainak hatását. Végül a növények feldolgozását s értékesitését.

Ösmerje meg továbbá a gyermek azokat az ásványokat, amelyek az ő vidékein előfordúlnak. A vidék földjének geológiai összetételét. A vidék házi és erdei állatjait, rovarjait, kapcsolatban az ember életével és munkásságával épúgy, amint már a növényeknél részletesen kifejtettem. Osmerje meg a vidék éghajlatát, népét, foglalkozását. Tanúlja meg, hogyan lehet intenziv gazdálkodást és állattenyésztést az ő vidékének megfelelőleg folytatni. Tanúlja meg a gyermek az ő környezetét: embert, állatot, növényt és élettelen tárgyat az emberi élettel kapcsolatban ösmerni. Tanúlja meg szeretni a természetet s a benne megnyilatkozó végtelen jóságú mennyei Atyát. Szeresse meg a munkával járó tisztességes és becsületes életet, társadalmat és hazát.

Ez alapon kellene a mai népiskolának fejlődnie. Ennek megfelelőleg kellene a népiskolákat átalakítani. A tanitásnak feladata a gyermeket munkára szoktatni. Megösmertetni a környezettel, a mindennapi élettel. Megbarátkozni a helyzettel s tisztességes munkás élettel.

Ily munkakörben képzelem én el a szociális népiskolát s néptanitót.

Eredménye lenne, hogy a munka a gyermekek vérévé válnék. Megszeretné a környezetet, a népet s a haza földjét. Nem vándorolna ki az itthoni munka szégyenétől idegenbe, ahol a dolog nem szégyen, de erény; s nem állana az álszociálizmus szolgálatába.

Szerintem a népiskola s a néptanitó csak így oldhatja meg szociális feladatát. Igy felelhet meg a szociális szó valódi értelmének, az alsóbb társadalmi néposztály sorsa javításának.

Az elmondottak megvalósítására a mai szétaggolt népiskolák nem vállalkozhatnak. Ez kizárólag az állam érdeke és feladata. S a XX. századbeli állam ugy jelenhetik meg, csak ugy jogosúlt, ha letéteményese a kor uralkodó eszméinek s igy a szociálizmusnak is.

Első és legfőbb dolog tehát, egy szociális magyar tanügy politikát s tanitóképzést teremteni. Ezek megvalósítása után a szociális népiskola is meglesz. Amely pedig nemcsak az államnak lesz iskolájává, hanem a fogalom keretén belül egy vidéknek, amely az anyagi boldogulás szabályait közelebbről szabja meg. S iskolája lesz nemcsak a fajilag legműveltebb népnek, hanem a hely viszonyait legjobban értékesiteni tudó népnek is.

Ennyit kivántam a népiskola szociális feladatáról elmondani. Maradtam a szoros korlátok között, vagyis a címnek megfelelőleg: a népiskolában. Tartózkodtam a tanitónak iskolán kívüli szociális feladatát méltatni. Ez maga oly théma, melyről bőven lehet értekezni. Hogy mennyire sikerült tételemnek kifejtése s mennyiben lehettem ez által az ügynek szolgálatára, azt nem tudom. — Annyit azonban gondolok, hogy az elmondottak után talán egyesek csodálkoznak, mert a szociálizmust nem így gondolták bevinni az iskolába. En igy gondoltam. S amikor megajándékozott figyelmökért köszönetem nyilvánitom, azt is ki kell jelentenem, hogy szerintem csak így lehet megelégedett a nép, erős a hit s boldog a magyar haza!

Jézus megkisértetése.

(Folytatás.)

Csakhogy ő nem hagyja magát ezek által befolyásolni, mivel érzi, hogy ő ezekkel nem léphet rá arra az útra, amit Isten jelölt ki számára. Ha ő engedni akart volna népe óhajainak, akkor nem számíthatott volna Isten áldására. Neki más feladata volt. Nem azért akarja egybegyűjteni a népet, hogy nemzete ellenségei ellen harcba vigye; ő nem kíván a szó köznapi értelmében vett harcos lenni, még ha angyalok legiói állnának is rendelkezésére. Ő a maga szerénységében csak magvető kíván lenni és a jó magot akarja elhinteni, nem királyi köntös viselésére vágyott, hanem szolgai ábrázatban, szegényesen és igénytelenül kívánja megkezdeni munkáját, olyan feltűnés nélkül, amilyen igénytelen volt mindig. Se jelekkel, se csodákkal nem kívánja magát cicomázgatni, se Dávidi származására nem akar támaszkodni,

még kevésbé akarja magát mindjárt kezdetben messiásnak adni ki. Ő lényének minden idegszálával az Isten szolgálatára kívánta szentelni magát, semmit sem követel magának, mindent csak Istennek és az embernek szán. Odaadó szeretettel akarja megmenteni a világot. Az az út, amelyen ő haladni kíván, az, amelyet a későbbi időben ekként jelölt meg: „az ember fia nem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon másoknak." Igen ő szolgálni akar, szolgálni a legutolsónak és legalantabb állónak is. Segíteni akar az elsülyedteken és elhagyottakon. Mint szegény emberfia akarja megkezdeni és bevégezni munkáját, tudatában annak, hogy az az Isten útja. Ekként győzte le ezt a legnehezebb kísértést, mint egyebeket is, eme szavakkal: „meg vagyon írva: a te uradat Istenedet imádd és csak neki szolgálj". Te sem leszesz képes népednek sok tekintetben önző álmait megvalósítani és egyúttal az emberi lelkek megmentőjévé is lenni. Nem követheted néped gyűlöletének és bosszújának szavát és egyúttal nem építheted fel a békesség országát a földön. Nem ragaszkodhatol olyan reményekhez, amelyeknél fogva Istennek egész szeretete csak a zsidó nép számára van lefoglalva, sőt inkább úgy kell feltüntetned ezt a szeretetet, mint az egész földet beragyogó napot. Királyúl hivtalak el tégedet, hanem a trónhoz vezető út az önzetlen könyörület mind nagyobb, nagyobb áldozataival van megjelölve.

Mikor Jézus legyőzte a kísértéseket, akkor „előjöttek Istennek angyalai és szolgáltak néki" vagyis szolgálatára állottak a magasabb hatalmak: a szent komolyság, a vidám hősiség, a nevelő bölcseség, az égi szelídség, az Isten és emberek iránti szeretet harmóniája. Mennél feljebb hatol lelke a tiszta égi levegőbe, annál inkább megszabadúl a földi nehezéktől és a legnehezebb kísértések legyőzése az örökkévalóság számára kivívott diadalt jelenti.

Ilyen elhatározással vett Jézus búcsút Jeruzsálemből azzal a csodálatos hangulattal, amelyben a fájdalom és öröm, a merész remény és végtelen jóakarat kimondhatatlan jótékony hatású Isten békéjévé csendűlnek össze.

Az örök evangyéliom.

Buddháról beszélik, hogy több évig tartó tanulmányozás után egy nagy fügefa alá ült azon elhatározással, hogy addig nem mozdul el arról a helyről, míg csak meg nem találja az igazi világosságot. Ott ült a fa alatt magába mélyedve s elmélkedett az élet nagy rejtélye felett. Mikor ezt meghallotta Mara, a gazdagság, érzéki gyönyör és halál ura, megijedt attól, hogy elveszti az emberek feletti uralmát. Félt, hogy ha Buddha célt ér, akkor belőle (Mara) szegény ördög lesz.

Ennélfogva mindent megkisérlett, csak hogy Buddhát felijessze a merengésből és más gondolatra bírja. Először az erőszak és megfélemlítés eszközével tett próbát a kisértő; azután, mikor látta, hogy ennek semmi hatása nincs a merengő Buddhára, csábító érzéki gyönyörök képeivel igyekezett őt a merengés fellegvárából kiédesgetni. De hát ez is eredménytelen maradt; Buddha nem hagyta magát merengésében zavartatni és Mara kénytelen volt az istenek gúnyolódása közepette, tehetetlensége feletti tajtékzó dühvel félrevonulni. Végül aztán Buddha végtelen hosszas merengés és gondolkodás után egy éjjel megvilágosodott és lelkét egyszerre négy nagy igazság sugározta körül.

Mik ezek az igazságok? Az első igazság ez: az élet rossz. A második igazság ez: ennek a gonosznak az oka a kívánság; nem a mindennapi kívánság, hanem mindenekfelett a világhoz és élethez való túlságos ragaszkodás. A harmadik igazság ez: a kívánságot le kell győzni. A negyedik igazság: négyféle útja van a kívánságok legyőzésének. Az ekként megvilágosodott Buddha felkelt ülőhelyéből és kivonult a világba, hogy ezeket az igazságokat kijelentse az egész világnak ezzel a felhívással: az én törvényem az irgalom törvénye mindenkire nézve! Ime ez képezi a távol Ganges-parti India evangyéliomát.

Muhammedről azt beszélik, hogy hosszú időre elhagyta Mekkát és félrevonult a Hira magános hegységébe, hogy itt az Istenség titkai felett elmélkedjék. Ez a titok azonban olyan nehéz és olyan félelmetes volt előtte, hogy sokszor megijedt s remegett, hogy elveszíti az eszét. Mikor az első prófétai hajlamok feltámadtak lelkében, olyanformán érezte magát, mintha ezek a hajlamok a sötétség hatalmaitól erednének s arra irányulnának, hogy megrontsák az embereket. Igen, ő ismételve visszaesett volna a kétségeskedésbe s már közel volt ahhoz, hogy egy sziklafalról levesse magát, ha valami jobb lélek vissza nem tartotta volna őt minden alkalommal s ha neje Chadischa le nem csillapította volna őt. Végül aztán azt a bizonyosságot nyerte a magányban, hogy őt az egy Isten prófétaságra szemelte ki, hogy tudtul adja a világnak, hogy csak egy Isten van, aki őt — Muhammedet — a maga legutolsó és legfőbb prófétájának hívta el. Ezt kell neki hirdetnie a világban a közelgő ítélet fenyegetése mellett. Aki nem veti alá magát az izenetnek, arra csakhamar bekövetkezik a rettenetes romlás. Feltárul a pokol mélysége és az ellenszegűlők letaszíttatnak a végtelen kínok közé. Ime ilyen volt a mekkai próféta kijelentése, ilyen az arábiai evangyéliom.

Dr. Furrer K. után. *Ruszkay Gyula.*

(Folyt. köv.)

KÜLFÖLD

Egy chinai védirat a keresztyénségről.

Irta: Chiu Mózes, Amoy-ból, (China).

A keresztyének gyakran, nemcsak a világ vallásait, hanem a maguk vallását is a saját szempontjukból szokták vizsgálni. Ritkán kísérlik meg, hogy a keresztyénséget (christianismus) és a világ egyéb vallásait maguknak ezen vallásoknak a szempontjából tegyék vizsgálódás tárgyává. Ugy látszik, hogy ez a hiba együtt jár a ker. vallással és hogy mi mindig előre készen vagyunk véleményünkkel. Ha a keresztyénség az igazság vallása, bátran vizsgálhatjuk azt minden viszonylataiban és minden formáiban. És minél több oldalról vizsgáljuk azt, annál nagyobbnak fog feltünni előttünk annak belső értéke. A keresztyénség őszinte bírálatának megkisérlése a chinai vallások megvilágítása mellett és ugyanakkor, jóindulatú vizsgálódás ezen vallások felett: ez lesz kettős céljuk az alábbi soroknak.

I.

A keresztyénség (Christianismus).

1. Nem fogalmi meghatározást, hanem leírást adok. A chinai honfiak „*európai vallás*"-nak nevezik a keresztyénséget, hogy elrettentsék a chinai alattvalókat és visszatartsák őket egy „*idegen hit*" elsajátításától. Az európaiak, akik ellenesei a missióknak, szintén európai vallásnak hívják a keresztyénséget, hogy a missionáriusok előtt feltüntessék, mennyire kevés tudományos érzékkel járnak el, mikor Ázsiába egy olyan vallást akarnak bevezetni, mely nem illik be oda. Ellentétes pártok megegyeznek tehát abban, hogy milyen néven neveztessék a keresztyénség. Dehát a keresztyénség nem „*európai vallás*". Ez az elnevezés nem felel meg sem a történeti hűségnek, sem a helyes gondolkozásnak. A keresztyénség nem Európában született, ott csak folytatódott és a keresztyén vallás nem kevésbbé ismeretes és nem kevésbbé válik be a chinaiaknál, mint China vallásai.

2. A keresztyénség továbbá nem a kath. vallásban áll, mint ahogy azt a pápa állítja. Sem nem az anglikán, vagy lutheri, vagy presbitériánus, vagy baptista egyház az. Ezen egyházak egyike sem a keresztyénség. A keresztyénség ezek közül mindenikben van.

3. A keresztyénség nem filozófia, nem morál vagy vallási szellem. Hanem lelki bölcselet, az az erkölcsi és vallási élet számára. A keresztyénség alaptudománya az *Isten* tudománya, ki nemcsak atya, hanem az emberek bírája is; a *Krisztus* tudománya, aki nemcsak az igazság kijelentése, hanem a bünösök Szabadítója is; a *Szent-Lélek* tudománya, aki nemcsak lelkesíti, hanem meg is vigasztalja az emberi szivet.

A keresztyénség a Teremtő-Istennel, a terem tett emberrel és az Isten és ember közötti viszonnyal foglalkozik. Oly vallás, melyet a kijelentés egészít ki, az értelem felfoghat, a gyakorlat megvalósíthat. A kedély, az értelem és a magaviselet vallása ez. Ime, rövid leírása a keresztyénségnek, nem valamely egyház ítélkezése, hanem a történeti források szerint.

II.

A chinai vallások.

A chinaiak fölvétele szerint Chinában három vallás van, u. m. a Taoizmus, a Confucianizmus és a Buddhizmus. Noha a Buddhizmus Indiából származik, mindazáltal úgy tekinthetjük azt, mint chinai vallást, mert Chinába nem buddhista papok, hanem maguk a chinaiak hozták azt be. Már a Buddha tanítványai között egy chinai volt. A Buddha tisztelete tehát Chinában a chinai szellem szükségeinek egyik jelensége.

1. Tekintsük meg először is a Taoizmust. Ennek a vallásnak az alapítója Lao-Tse, ki 604 évvel született Jézus-Krisztus előtt. Igen nagy tudományu és igen lelkiismeretes férfiú volt. Felül állott a népies előítéleteken. Tanrendszere erkölcsi, politikai és metafizikai. Az ő Istene egy elvont eszme, ki „Tao"-nak neveztetik. A Tao üres és mégis mindig teli; igen nyugodt és mégis mindig mozgásban van. Ő a létezés és mégis egészen olyan, mintha nem volna. Láthatatlan, érzékelhetetlen, csupán gondolni lehet. Ő az értelem, a lényeg és a világ okfője. Mindazáltal a Tao olyan valami, amit bírni lehet. Hogy valaki a Tao birtokába jusson, okosnak, éleselméjünek és alázatosnak kell lennie. Az oktalan vagy kevély távol van Taotól. Az államnak is Tao szerint kell kormányoztatnia harc, vitatkozás nélkül, egyetértőleg.

2. Confucius, ki ötven évvel volt ifjabb, mint Lao-Tse, vallása számára egy gyakorlati rendszert talált ki. Istenről keveset tanított, de Istennek a Világegyetemben való létezését és hatalmát elismerte. Azzal nem vesztegette idejét, hogy az Isten természetének kimagyarázására filozófiai rendszert állitson össze. Sem a jövő életet nem kísérelte meg fejtegetni. Egyik tanitványa egy alkalommal, kérdést intézvén hozzá a halál utáni életről, nagy komolysággal igy felelt: „Azt sem tudjuk, a mi ebben az életben történik; hogyan tudhatnók hát azt, a mi a halál után fog történni"? Korában a bűn nagyon eláradt. Csak erkölcsi romlottságot, tudatlanságot és babonát látott maga körül. Sietett hát gyakorlati rendszerével megmenteni nemzedékét. Kortársait tisztességes élet folytatására, szüleik és a felebbvalók iránti engedelmességre és a kicsinyek szeretetére buzdította. Ime, sarkalatos tana: „Szeress másokat, mint tennmagadat. Az emberek a négy tenger határai között (a világon) testvérek. Amit nem akarsz, hogy mások veled cselekedjenek, ugyanazt te se tedd azokkal." Confucius midőn reformálta az erkölcsöket, ugyanakkor föllendítette az irodalmat. Látjuk eszerint, hogy Confucius méltányolta az értelmet, de nem helyeselte az absractiót (képzelgés); becsülte a gyakorlati életet, de elkárhoztatta az ábrándos szemlélődéseket (spéculations).

3. A chinai Buddhizmus természetesen Buddha tanításait követi. Ez a tan mysticus. A vallás alapja az elme nyugalmának keresése. Noha a chinai Buddhizmus alakilag különbözik kissé a hindu Buddhizmustól, gyökerei nem kevésbbé mélyednek a Nirvána hitében. Isten mindenben és minden Istenben! Istentől jő minden és mindennek Istenhez kell visszatérnie: íme Istenfogalma. Az egyén feladata az önmagáról való lemondás. Tény, hogy a világon bűn van. A testsanyargatás a Nirvánának, a bűntől való megszabadúlásnak és a láthatatlan világba való belépésnek útja. Ebben áll a megszabadúlás tana; és ez az értelme ennek a kifejezésnek: „*halálból az életre, bűnből az igazságra.*" A Buddhizmus szellemi vallás, mely Buddha óta máig elválaszthatatlan volt a chinai szellemtől.

Folyt. köv.

IRODALOM.

* **Dr. Szelényi Ödön: Öngyilkosság és etika.** (Mezőtúr, 1907. 101. l. Ára 2 kor.) Dr. Szelényi Ödön, késmárki ág. ev. főgimnáziumi tanár neve jó ismerős lapunk olvasói előtt. Több kisebb bölcsészeti művét ismertettük már, most (egy kissé megkésve) egy nagyobb társadalmi erkölcstani tanulmányáról adhatunk számot, amely, minden tekintetben sikerült műve csak növeli iránta való elismerésünket és rokonszenvünket. Az öngyilkosságsokat tárgyalt kérdéséhez szól hozzá szerző a modern társadalmi erkölcstan szempontjából. Tanulmánya egy ügyes, kerek s mindvégig élvezetes dolgozat, mely helyes kiindulási pontjával s higgadt és alapos felfogásával tanulságos olvasmány lehet bárki részére. Az első fejezetben az ember és az erkölcsiség összefüggését rajzolja a fejlődési világnézet alapján (de a túlzott „természettudományi" felfogás mellőzésével), a hit

és az erkölcsi világrend hirdetésével. Minden erkölcsi kötelezettség végső oka a vallási függés érzetében keresendő. A további fejezetekben reámutat az öngyilkosság különböző okaira, nagy gonddal mutatja be az öngyilkosság történetét, az öngyilkosság ethikai megítéléséről szóló elméleteket, vagyis a különböző korok és a legkiválóbb erkölcsbölcsészek felfogását az öngyilkosságról s végül a saját felfogását, illetőleg álláspontját. Helyesen mondja, hogy öngyilkosság és öngyilkosság közt különbség van s nem lehet az összes öngyilkossági eseteket egyformán megítélni. Büntetőjogilag helyteleníti az öngyilkosság vagy öngyilkossági kisérlet büntetését, mert sok öngyilkosság elmezavar következménye, de az épelméjű öngyilkos büntetése is indokolatlan és „a keresztyén szellemmel is ellenkezik". Helyesen mondja: „Nagy hiba volna azonban az öngyilkosság jogosultságát proklamálni"; az öngyilkosság rendszerint kötelességmulasztás, habár kivételesen ez a vétség nem forog is fenn. Az ily szerencsétlenek iránt inkább szánalommal, mint megvetéssel kell viseltetnünk s óvakodni kell az elhamarkodott ítélettől. Teljesen aláírjuk az öngyilkosság elleni praeventív intézkedésekről szóló fejtegetéseit. Ha a mai korban az igények túlfeszítése, az anyagi javak, a fényűzés, a túlterhelés az öngyilkossági mánia főtényezői, ezeket a tényezőket kell megszüntetni, mérsékelni, szóval egy oly testi, lelki és erkölcsi állapot létrehozására törekedni, mely az öngyilkosság gondolatának felmerülését eleve lehetetlenné tegye. A derék s mindvégig érdekfeszítő tanulmányt örömmel ajánljuk olvasóink figyelmébe.

* **Dr. Kérészy Sándor.** *A kereskedelmi törvény revisiója* (Sárospatak, 1908. 38. l.) Első füzete egy nagyobb tanulmánynak, mely a több mint 30 éves kereskedelmi törvényünk hiányait s egy új törvénykönyv alkotásánál figyelembe veendő új kívánalmakat kívánja feltárni. Az első füzet gondos forrástanulmányra s az új német kereskedelmi törvény alapos ismeretére vall.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Farkas József** a budapesti ref. theol. akad. veterán tanárja, a magyar ref. theologiai tanárok Nestora, f. hó 26-án életének 75-ik, házasságának 52-ik évében, az egész magyar ref. egyház őszinte fájdalmára elhunyt. Nagy munkaerő volt s Istentől nyert szép tehetségeit a magyar ref. egyház és a prot. tudományosság javára úgy értékesítette, hogy tetteinek emléke dacolni fog sokáig a mindent feledésbe borító idővel. Egyháztörténeti, bibliai művei, szerkesztői munkái mind tiszteletet biztosítanak nevének. Halálának híre későn érkezvén hozzánk, ezúttal csak épen a nagy veszteség bejelentésével áldozhatunk emlékezetének. A sárospataki főiskola tanári kara is későn értesülvén a gyász-esetről, csak sürgönyileg és levél útján fejezhette ki reszvétét a gyászolók előtt. — Áldott legyen a kidőlt jeles emlékezete!

— **Választások**. A füzérradványi ref. egyház lelkészévé *ifj. Barcsa Endre* segédlelkész, a mezőzombori egyház lelkészévé *Móricz István* segédlelkész, a felsőborsodi egyházmegye tanácsbírójává az elhúnyt Bodnár István s.-velezdi lelkész helyébe *Barna Gyula* disznóshorváti lelkész választatott meg. A megválasztottakat szivesen üdvözöljük!

— **A vörheny**, amely városunkban az iskolai év kezdete óta itt-ott fellépett, legutóbb 3 tanulónkon is kiütött, úgy hogy emiatt a gimn. tanári kar, az egyházi algondnok úr hozzájárulásával, f. hó 25-én az öt alsó gimnáziumi osztály növendékeit, január 1-ig, hazabocsátotta. A beteg növendékek állapota teljesen kielégítő.

— **Irásbeli tételek** a theol. alapvizsgára és a lelkészképesítő vizsgákra az 1908—9. iskolai évben. I. Alapvizsgai tételek. 1. Ószövetségi kánontörténetből: *A Zakariás prófétai művének izagogikai méltatása s írói egyéniségének Ezékiellel való összemérése.* 2. Ker. egyháztörténetből: *A wittenbergi és a schweizi reformáció főbb jellemvonásai.* 3. Vallásbölcsészetből: *A vallás eredetére vonatkozó nevezetesebb elméletek birálatos ismertetése.* II. Első lelkészképesítő vizsgai tételek. 1. Bibliai vallástanból: *Micsoda következményekkel járt a zsidó zsinagógai rendszer életbeléptetése a vallás fejlődésre nézve?* 2. Keresztyén hittanból: *A kálvini praedestinatio-tan ismertetése és birálata.* 3. Keresztyén erkölcstanból: *Katholikus és protestáns erkölcsiség.* 4. Egyházi beszéd szövege: *Kolossé III., 2.* III. Második lelkészképesítő vizsgai tételek. 1. Egyházjogtanból: *A debreceni nagyobb cikkelyek (articuli maiores) egyházalkotmányi elemei rendszerbe foglalva.* 2. *Gyakorlati bibliamagyarázati szövegek*: 1. Móz. 28: 10—22. — Zsolt. 112. — 1. Sám. 2: 6—16. — Ezs. 40: 27—31. — Máté 6: 25—34. — Máté 9: 1—8. — Máté 12: 1—8. — Máté 14: 3—12. — Luk. 13: 6—9. — Ján. 10: 27—30. — Róm. 15: 1—7. — Jak. 4: 11—12. — *Jegyzet.* Az 1. lelkészképesítő vizsgai egyházi beszéd mindenkire nézve kötelező s a szóbeli vizsgálaton szabadon elő adandó. Ugyancsak mind kidolgozandók a II. vizsgai tételek is, melyek közül a biblia-magyarázatok a szóbeli vizsgán szintén szabadon adandók elő. Az I-ső lelkészképesítő vizsgai többi tételek, — valamint az alapvizsgai tételek közül legalább egy, szabad választás szerint kidolgozandó. — A tisztán leirt, fűzött és lapszámozott dolgozatok *1909. május hó 15. déli 12 óráig* adandók be a sárospataki theol. akadémia dékáni hivatalába. Miskolc, 1908. november hó. *Kun Bertalan* püspök.

— **A „Fiók-Barkóczy"**. Szomorú elégtétellel kell konstatálnunk, hogy a mi egyik nagyhangú támadónkat: *Görcsöni Dénes,* (valódi nevén Friedreich István) urat épen a „Pesti Hirlap" volt kénytelen a legközelebbi napokban, mint *„a legveszettebb klerikális izgatók egyikét"* vezércikkben (nov. 24.) megtámadni. Görcsöni-Friedreich úr, mint a Pesti Hirlap irja, legközelebb az „Alkotmány"-ban *„a legdurvábban nekitámadt minden vallásnak, amely nem római katholikus. Azt hirdette, hogy egy rom. kath. tanítóra nézve valóságos undor és utálat más felekezeti tanulókat, különösen a zsidókat nevelni, oktatni"*. A „Pesti Hirlap", amely a nagy Barkóczynak egy legújabb hőstettét, a józsefvárosi óvoda „elsikkasztását" is leleplezi, Görcsöni-Friedreich urat Barkóczy-utánzónak, fiók-Barkóczynak kereszteli el. S méltán. A főváros tanácsa, amely testület Friedreich-nak, mint fővárosi reáliskolai tanárnak közvetlen felettes hatósága, egy e tárgyban bejelentett interpelláció folytán konstatálta, hogy „Friedreich hirlapírói működése méltán kelt megütközést a fővárosi társadalom széles rétegeiben" s eljárását helytelenítette és az ügy iratait a kultuszminisztériumhoz, mint Friedreich fegyelmi hatóságához tette

át. A nov. 25-én tartott fővárosi közgyűlés a tanács eljárását helyeslőleg tudomásúl vette. A kultuszminiszter fog tehát ítélni a felekezeti békét rendszeresen bontogató kis Barkóczy felett. Mi csak igazolva látjuk ezzel is a lapunk 44. és 45. számában kifejezett álláspontunkat, hogy a Görcsöni úr rugdalózása a „kálvinista szólásszabadság" elnyomói vagyis a pataki főiskola ellen, a klerikalismus orvtámadása volt a kálvinista egyház ellen.

— **Ref. istenitiszteletek Budapesten.** A székesfőváros tanácsa tíz iskolában egy-egy tantermet engedett át a ref. egyháznak, hogy ott istenitiszteleteket tartson. Ezekkel az ideiglenes kultuszhelyekkel együtt a főváros területén összesen 18 helyen tartanak ref. istenitiszteletet.

— **Közéleti tónus.** Porzsolt Kálmán a „Pesti Hirlap" vasárnapi (nov. 22.) számának „Esti levelé"-ben a magyar közéletben uralkodó hangról és modorról a következőket irja: „Nemcsak a közélet durvult el annyira, hogy aki akár a politikában, akár az irodalomban és a művészetben szerepelni akar, vagy tehetségénél és hivatásánál fogva szerepelni kénytelen, valódi rhinocerosoktól levetett bőrt kell, hogy arcára húzzon, hogy elszenvedhesse mindazt a méltatlan piszkot, amit az emberek egymásra szórnak, — hanem a magánélet is oly kellemetlenné vált már Magyarországon, hogy a legszerényebb körben mozgó ember lelke is folytonos kinzásnak van kitéve". — Teljesen úgy van; bizonyság rá az a sajtó-hadjárat, amely az utóbbi hetek alatt főiskolánk s annak vezéremberei ellen a fővárosi lapokban lefolyt, az a hang és modor, mely e cikkekben megnyilatkozott. De vajjon a „Pesti Hirlap" nem volt-e részes ezekben?

— **A budapesti ref. egyház új szervezete.** A dunamelléki egyházkerület októberi közgyűlése megerősítette a budapesti ref. egyházközség új szervezeti szabályzatát. Eszerint a székesfőváros reformátussága (Ó-Buda kivételével) továbbra is egy egyházközség marad, egységes presbitériummal, egységes kormányzással, egységes adózással és közös intézményeinek (főgimnázium, felsőbb leányiskola) egységes fentartásával és igazgatásával. De paróchiális, kultuszi és más belügyi tekintetben a szabályzat az egyházközséget *hat paróchiális körre* osztja, *hat* rendes lelkészszel, *hat* paróchiális tanácsosal, *hat* paróchiális gondnokkal, *hat* külön templommal és *hat* paróchiális épülettel látja el. E körök a következők: 1. a *Kálvin-téri* kör (az önálló gyülekezet minden kellékével bír); 2. a *budai* körnek van temploma, lelkésze, de a templomépitésből sulyos anyagi terhei állanak fenn; 3. a *józsefvárosi* körnek van lelkésze, de nincs temploma és paróchiális háza; 4. a *teréz- erzsébetvárosi* körnek van lelkésze s temploma is rövid idő alatt meglesz; 5. a *zuglói* körnek van temploma, most épült fel szép paróchiája, de időre és anyagi erősödésre van szüksége, hogy a lelkészfentartás terhét elbirhassa; 6. a *kőbányai* körnek van temploma, lelkészlaka, de hívei még gyöngék arra, hogy rendes lelkészi állásukat önállóan fentarthassák. (A ref. konvent palotája nem használható-e meg ideiglenesen templomúl?! Szerk.)

— **A csenyétei egyház templomépítése.** Ő Felsége a király, a csenyétei ref. egyház templomépitési költségeinek fedezéséhez 200 koronát adományozott. A hívek önkéntes adománya e célra eddig 3246 kor. — A belügyminisztérium pedig országos gyűjtésre adott engedélyt. Negy könyvvel nyolc ember nov. 23-án indult útra gyüjtésre.

— **A genfi Kálvin-emlékre** Budapestről begyült: Az egyházközség pénztárából 1000 kor., az egyháztagok adománya és a nov. 1-i perselypénz 1003 kor., a főgimnáziumi tanárok és tanulók együtt 135 kor. 26 fillér, a theol. tanárok és hallgatók együtt 109 korona 40 fillér. összesen 2247 kor. 66 fillér.

— **A kath. sajtó-egyesület** megkezdte sajtófejlesztő és terjesztő actiójat. Nov. 18-án tartott ülésében elhatározta, hogy az *Új Lap* című, krajcáros napilapot, dec. 1-től kezdve, tartalomban kibővítve, illusztrálva fogja közrebocsátani; e célra havi 4000 korona segélyt bocsát a lap rendelkezésére. Gr. Csáky Károly váci püspök 20,000 koronát ajánlott fel a lap számára egy rotációs gép beszerzésére. „Az Alkotmány" című napilapnak naponta 4 oldallal való kibővítésére havi 1850 koronát szavazott meg az egyesület; végül előre nem látott lapsegélyezésekre 10,000, kolportázsra 5000 koronát vett fel a félévi költségvetésbe. Herceg Eszterházy Miklós elnök az egyesületnek 10,000 koronát adományozott. Tervbe van véve a kath. világnézet ápolására, a modern magyar irodalom kath. irányú befolyásolására egy kath. szépirodalmi és kritikai hetilap kiadása is. — Mindez szép dolog, egy ideig sikerre is vezethet, de azért... mégis mozog a föld! Csak ébren legyünk!

— **Egy új missiói pont.** Sedivy László nyitrai ref lelkész felhívó szózatot bocsátott ki a *Ruttkán* épitendő ref. missiói-templom javára való adakozás érdekében. A Kárpátok lábai alatt elterülő, nemzetiséglakta hét vármegyében egyedüli templom lesz ez, melyben állandóan és kizárólag magyar ének, imádság és ige fog hangzani. Ez lesz az összetartója azon, mintegy 600 főre menő, Trencsén, Turóc, Árva, Liptó megyék területén szétszórtan élő tisztán magyar ajku reformátusoknak, akik lelki életük rendszeres ápolása, gyermekeiknek vallásos nevelése céljából Ruttka központtal egyházilag szervezkedtek. Azonban a templom fölépitésére a nagyrészben egyszerű sorsú, vasuti, állami törvényhatósági, ipari és gyári alkalmazottakból álló hívek önerejükből nem képesek, ezért fordulnak segitségért, támogatásért hitrokonaikhoz, sőt az egész magyar társadalomhoz. A kegyes adományok „a felvidéki reformátusok egyházi pénztárának Ruttkán" címmel küldendők. Az esdő szózatot a dunántúli ref. egyházkerület nevében Antal Gábor püspök, gróf Tisza István főgondnok, valamint a Felvidéki Magyar Közművelődési Egylet vezetősége is „valláskülönbség nélkül minden jó magyar testvéries pártfogásába és áldozatkészségébe ajánlja".

— **Eötvös Károly Kálvinról.** E cim alatt a Prot. Egyh. és Isk. Lap múlt heti számában olvassuk a következőket: „Anélkül, hogy a Zoványi ügybe, amely sub judice est, beleavatkozni akarnánk, érdemesnek ítéljük közölni Eötvös Károlynak e kérdéssel kapcsolatban Kálvinról tett és a Budapesti Hétfői Hirlap által közölt nyilatkozatát, amely igy hangzik: „Beszéltem erről a dologról a minap egy Ferenczy nevü pataki tanárral és neki már megmondtam, hogy mit tartok az ügy felől. Akármit mondjanak is, én olyan emberektől veszem, amit Kálvinról tudok, mint dr. Hase, Révész Imre, Lonovics, a kalocsai érsek, akik legalább is vannak olyan jó források, mint a milyenekből a pataki tanárok szedték a tudományukat. Azt mondom hát, hogy Kálvin volt a megteremtője az autonóm egyházi életnek, hogy a legdemokratikusabb egyházi életet Ő alkotta meg; Ő volt az, aki az egyenlő jogokat: a szabad választást, az egyenlőség elvét megvalósította az egyházi életben és neki

köszönheti a világ négy legszabadabb és legdemokratikusabb állama az alkotmányát is. Az Egyesült-Államok első tizenhat állama, mikor felszabadult, szóról-szóra a Kálvin alkotmányát vette át és a svájci, a skót és a magyar alkotmány is Kálvinnak köszönhető".

— **A Ne temere ügyében** a Budapesti Hirlap f. hó 10-diki száma azt írta, hogy a magyar r. kath. püspöki kar előterjesztésére a pápa a „Ne temere" rendelkezéseinek teljes életbeléptetésére nézve 1909. január 1-ig újabb haladékot adott, a kérdést pedig érdemleges tárgyalás végett az illető kongregáció elé utalta. Hogy ennek az érdemleges tárgyalásnak lesz-e kedvező eredménye? nem tudjuk; de őszintén kívánjuk, hogy legyen és ezzel kiküszöböltessék felekezeti életünkből az áldatlan harcnak egyik fő oka!

— **Az analfabéták.** Az új választási törvénytervezet kapcsán végzett statisztikai kimutatások megállapították a férfi analfabéták számát. A 24 éven felüli férfinépességnek csaknem egyharmada, vagyis 1.270,924 egyén nem tud írni-olvasni. A jelenleg választói joggal bíró 24 éven felüli analfabéta egyének száma 191.868, akik az egyes nemzetiségek közt következőleg oszlanak meg: Magyar 47,826, német 8658, tót 26,007, oláh 68.492, ruthén 24,389, horvát 2693, szerb 9020, egyéb 4873.

— **Előfizetési felhívás.** Dr. Szelényi Ödön késmárki lyceumi tanár előfizetést hirdet *„Írói arcképek"* című munkájára. E mű 8—10 hirneves modern író és gondolkodó (mint Haeckel Ernő, Ibsen Henrik, Tolsztoj Leó, Ellen Key, Böhm Károly stb.) népszerű méltatása kapcsán korunk vezéreszméinek és uralkodó törekvéseinek (individualismus, socialis kérdés, sexuális probléma, a nevelés reformja, ismeretteni kutatások stb.) ismertetését is felöleli. Irányánál fogva *ifjúsági könyvtáraknak* is ajánlható. Az arcképekkel diszített mű 1909. év elején jelenik meg. Ára 2 korona. — Szívesen ajánljuk t. munkatársunk művét a komoly olvasmányok kedvelőinek figyelmébe!

Szerkesztői üzenetek.

R L N—n. Előfizetése 1908 okt. 1-ig van rendben. A hátrálék tehát a folyó évre 2 kor. 50 fillér.

B. L. T—k. A lap 1907. július 1-től jár címedre. Igy előfizetésed a legutóbb küldött összeggel (12 kor. 50 fill.) 1909. április 1-ig van rendezve.

L. I. F—j Előfizetése 1908. dec. 31-ig rendben van, sőt 1909-re is jutott 3 korona.

B. B. A—sz Előfizetése 1908. jan. 1-ig van rendezve. Tisztelettel kérjük a folyó évre és (postadíj kímélése szempontjából) a jövő félévre szóló díj beküldését.

Cs. J. B—t. Előfizetése 1908. okt. 1-ig van rendben.

Többeknek A reklamációkat kérjük egyenesen a kiadóhivatal (Főiskolai nyomda) címére küldeni.

M. P. A.—Kér. Az előfizetés ügye a nov. 17-én érkezett 10 koronával 1908 dec, 31-ig rendben van.

K. Gy. Tbánya. Előfizetése a nov. 19-én küldött 10 koronával 1908 junius 30-ig van rendezve.

Sz—f Köszönet a rokonérzés meleg megnyilatkozásért. Mi nyugodtan bízzuk ügyünket az elfogulatlan közönség s az elfogúlatlan bíróság ítéletére.

V. K. K—c. Miután a kérdezett ügyben az egyes egyházmegyék körében eltérő gyakorlat uralkodik, legjobb lesz az esperes úrtól kérni felvilágosítást. A késedelemért szíves elnézését kérjük

K. s. Azokat a jegyzeteket, amelyekkel lapunk mult számában néhai Kövy Sándor pataki jogtanár napfényre került levelét kísértük, Szinyei Gerzson nyug. főiskolai tanár írta.

Pályázati hirdetés.

A f.-borsodi egyházmegyébe kebelezett *meszesi* lelkészi állásra pályázatot hirdetek. Javadalma 1243 korona 14 fillér, kongruával együtt: 1600 korona és lakbér fejében 150 korona. A pályázatok december 20-ig Vadászy Pál espereshez Sajószentpéterre küldendők.

Miskolc, 1908. november 21.

Kun Bertalan.
ref. püspök.

ELADÓ

1908. évi saját termésü hegyi borom. Ára — egyszer lefejtve — hordó nélkül literenként 56 fillér; hordóval 12 koronával drágább.

Tokaj, 1908. nov. 24.

Horváth János,
ref. lelkész.

Ujonnan megjelent művek!

HÓSEÁS.

Theologiai magántanári vizsgai dolgozat.

Irta:

Ceglédi Sándor.

velikai-pisanicai református misziói lelkész.

Ára füzve 3·50 korona.

Halotti beszédek és imák.

Irta:

Kis Gábor.

volt pápai református lelkész.

Terjedelme 15½ iv; tartalmaz 71 halotti beszédet és imát.

Ára füzve 4 korona.

Megrendelhetők a kiadónál: **KIS TIVADAR** könyv- és papirkereskedésében Pápán, Fő-utca 21. sz.

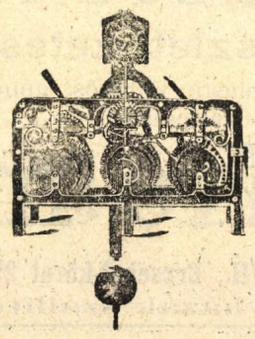

Torony-órák,

palota-, városházi-, gyári- és laktanya órák berendezését a legelőnyösebben eszközöl

MAYER KÁROLY
utóda
MÜLLER JÁNOS
I. magyar óragyár gőzerő-berendezéssel
BUDAPEST, VII., Tököly-ut 52. szám saját házában.

Képes árjegyzékek és költségvetések bérmentve.

Orgona és harmonium gyár

gőzerő hajtás és villamos világítással berendezve.

ORSZÁGH SÁNDOR ÉS FIA

cs. és kir. udvari szállítók

Rákospalota (Budapest mellett).

Alapíttatott 1861. évben.

Az 1885. évi országos kiállításon „nagy dísz oklevéllel“ (első díj) és „Ferencz József lovagrenddel“ az 1904. évi veszprémi kiállításon „arany éremmel“ (első díj), az 1906. évi kassai kiállításon „dísz oklevéllel“ (első díj) kitüntetve, azonkívül számtalan kitüntetés és elismerés. Ajánlják kitünő hangú és szerkezetű, főleg a legújabb légnyomatu (pneumatikai) orgonáikat, melyek rendkívül könnyű játékmód és a változatok egyszerű kezelése mellett, az időjárás minden viszontagságainak ellenállnak. Szolid munka és jutányos árak. Kisebb orgonák készletben vannak. Eddig 700-nál több új orgona lett szállítva. Raktáron kitünő hangú harmoniumok minden nagyságban. Harmoniumok tetszés szerinti rajz és változat összeállítással rendelésre készülnek. Tervezeteket és rajzokat kivánatra küldünk.

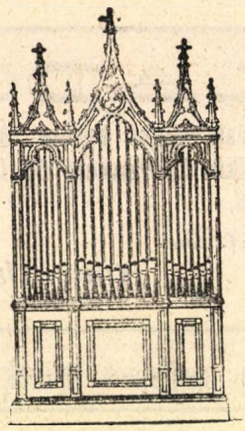

Kálvin János művei.

Szerkeszti: **Czeglédi Sándor.** **Eddig megjelentek**

1. A genfi egyház kátéja.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **60 fillér.**
2. Az egyház reformálásának szükségességéről.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **80 fillér.**
3. Kálvin János értekezése az ereklyékről.
Franciából fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**
4. Sadolet biboros levele. Kálvin válasza.
Fordította: *Ladányi Pál.* — Ára **60 fillér.**
5. III. Pál pápa levele Kálvin János megjegyzéseivel.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**
6. A párisi theol. fakultás hitcikkei Kálvin elleniratával.
Fordította: *Pongrácz József.* — Ára **50 fillér.**

Minden kötet külön kapható.

E hat mű egy diszes kötetben is beszerezhető. A 25 ivnyi terjedelmű kötet ára 4 korona 50 fillér.

Mind e művek megrendelhetők

a Magyar Kálvin-fordítók bizományosánál

KISS TIVADAR könyvkereskedésében **Pápán.**

Pontos és legjobb órák 5 évi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák,

borkancsók, china-ezüst disztárgyak,

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok.
Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

Polgár Kalman

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállítója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 49. szám. Sárospatak, 1908. december 6.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

A klerikálizmus legújabb merénylete.

Mennyire jogosúlt és szükséges volt legutóbbi egyházkerületi közgyűlésünk állásfoglalása a klerikálizmus túlkapásai ellen, midőn a felsőborsodi egyházmegye inditványát magáévá téve, azt a konventre felterjesztette s egyúttal felkérte a konventet, hogy „a hazánk békéjét nagy mértékben fenyegető veszedelmes irányzat megváltoztatására az országgyűlés figyelmét hívja fel“. ... (őszi közgyűlés, 35. sz. jkvi pont), igazolják a legutóbbi események is. A törvényhozó testület 24 tagja, persze valamennyi néppárti képviselő, *nyilvánosan és egyenesen felhívja az ország összes katholikusait, hogy a házassági anyakönyveket sohase írják alá.*

Tehát amit Barkóczy miniszteri tanácsos szerény keretben megtett, hogy az állami anyakönyv aláirását mint házassági tanu, állami tisztviselő létére, megtagadta, — amit aztán kissé nagyobb arányban, de még mindig szük körben Koczurek Rezső pozsony-szentistváni plébános folytatott, midőn híveit a szószékből arra buzditotta, hogy az állami anyakönyvek aláirását tagadják meg, — azt most a legnagyobb nyilvánossággal, a lehető legszélesebb körben s a legvilágosabban és élesebben hirdeti, terjeszti a törvényhozás egy jelentékeny számú csoportja, köztük a képviselőház egyik alelnöke. A felhivás, mely az *Alkotmány* nov. 29-iki számában jelent meg, nyiltan kimondja, hogy az állami házassági anyakönyv aláirását úgy a házasuló felek, mint a tanuk bátran megtagadhatják azzal a kijelentéssel is, hogy az illető — *„magára nézve érvényes házasságnak csak azt a frigyet tekinti, melyet egyháza lelkipásztora előtt köt.“*

Fokozza a felhivás jelentőségét és célzatosan kihivó jellegét az, hogy az egyenesen és bevallottan a kir. Kuriának, tehát a legfelsőbb bíróságnak egy jogerős ítélete, a Koczurek-ügyben hozott marasztaló ítélete miatt adatott ki. Az aláirók célzata tehát — amint az országgyűlési tudósitásokból is kézzelfoghatólag meggyőződhetünk — a kir. Kuria egyenes megtámadása, kipellengérezése s ha lehet, megfélemlitése. A klerikálizmus már odáig merészkedik, hogy a bíróságnak s épen a legfőbb bíróságnak is ő akar diktálni s azt terrorismusával oda kényszeriteni, hogy az ő szája ize szerint itélkezzék.

Kétségtelen, hogy a birói ítéletekben is lehet tévedés és hiba, hiszen a birák is emberek, ők is tévedhetnek s bizony néha-néha téved a legfelsőbb bíróság is; — a birói ítéleteket, igy a Kuria ítéletét is bírálni, helyeselni, vagy helyteleniteni mindenesetre jogában áll bárkinek, — de a modern jogállamok egyik sarkalatos elve az is, hogy *a jogerős birói ítélet*, a „res judicata“, épügy, mint a törvény, szent és sérthetetlen, sem egyesek, sem a törvényhozás, sem a király nem vonhatják felelősségre a bíróságot a nekik nem tetsző ítélet miatt. A néppárti urak kritikája pedig tulmegy a bírálat megengedett határain, midőn nyilvánosan és egyenesen ismétli a Kuria által büntetendőnek nyilvánitott cselekményt. Avagy mi egyéb, mint bűnismétlés a felhivás következő pontja: *„... ezennel és egyenesen felhívjuk nem egy kis község, de az ország minden katholikus hívőjét arra, hogy a polgári házasságról szóló anyakönyveket vagy jegyzőkönyveket akár mint tanuk soha és sehol se írják alá.“*

A néppárti törvényhozó urak tehát nyiltan és a legnagyobb körben ismétlik a Koczurek plébános által elkövetett vétséget a törvény elleni izgatást (Büntetőtörvénykönyv 172. §.), sőt elkövették ezenfelül a laudatio criminis-nek nevezett vétséget, mely szerint „aki a törvény által büntettnek nyilvánitott cselekményt nyilvánosan magasztal vagy valamely büntett vagy vétség elkövetőjét annak elkövetése miatt azon módon feldicsér vagy nyilvánosan kitüntet, hat hónapig terjedhető fogházzal büntetendő“ (Büntetőtörvénykönyv 174. §.).

Nem bocsátkozunk a néppárti urak által megtámadott kúriai itélet jogi méltatásába, habár nézetünk szerint a kúriai itélet teljesen megfelel a törvény akaratának és szellemének, sőt a törvény betűjének is, mert a B. T. K. 172. §-a nemcsak a törvény, de a törvényes rendelet elleni nyilvános izgatást is bünteti („Aki — a törvény ellen, vagy aki hatóságoknak törvényes hatáskörükben kiadott rendelete, meghagyása, határozata ellen engedetlenségre egyenes felhivást intéz vagy terjeszt ...“), de lehetetlenség meg nem botránkoznunk a klerikálizmus újabb merénylete felett, mert egyébnek nem minősithetjük a törvény és a birói ítélet elleni nyilt és kihivó állásfoglalásukat.

A polgári házasság behozatalával az állam nemcsak a katholikus, de a protestáns egyházaktól is elvette a házasságkötési jogukat, de elvette épen az igazi vallásszabadság és egyenlőség s a polgári jogegyenlőség érdekében, tehát állami közérdekből. Mi protestánsok, mint a hazának, a magyar államnak polgárai, belenyugodtunk e jogelvételbe, (amit ugyan jogászilag nem is lehet ennek mondani), sőt beletörődtünk a gyermekek vallásának a mi érdekeinket előreláthatólag veszélyeztető szabályozásába is. Bele-

Lapunk jelen számához 1/4 iv melléklet van csatolva.

törődött ebbe a hazai katholikusok többsége is, csak a klerikális tulzók hirdették és sürgették rögtön a revisiót, vagyis a polgári házasság visszavonását. Sajnos ma e tulzó irány, a klerikalis reactió napról-napra erősödik. Ime a kis néppárt büntetlenül mer izgatni a törvény ellen, büntetlenül meri támadni a legfőbb bíróságot s nyilvánosan helyeselni azt, amit Kúria büntetendőnek minősit, sőt egyenes felhivást intézni a katholikus világhoz a polgári házasság elleni állásfoglalásra és rendszeres tüntetésre.

És a magyar államnak nincs minisztere, aki a hozzá intézett interpellátióra rögtön tiltakoznék a klerikalizmus nyilt zászlóbontása ellen, nincs igazságügyminiszterünk, aki a kir. Kuriát, a birói itélet függetlenségét védelmébe venné!... Bizony ez a legvilágosabb bizonyság a klerikálizmus terjedése mellett. Itt a legfőbb ideje, hogy mi protestánsok nemcsak szavakkal, de tettekkel védekezzünk a fekete sereg irtó hadjárata ellen, amely nemcsak minket fenyeget a megsemmisitéssel, de a magyar állam belbékéjét, haladását, jövőjét is veszélyezteti.

Reméljük, az egyetemes konvent, mely épen a jövő héten ülésezik, nem mulasztja el e nagyjelentőségű kérdésben a határozott állásfoglalást s egyházkerületünk felterjesztését magáévá teszi és ünnepélyesen tiltakozni fog az országgyűlés előtt a klerikalizmus ellen.

A klerikalis urak az ország összes katholikusaihoz fordúltak, hogy tüntessenek a polgári házasság ellen. Mi — a magunk szükebb terén — szintén ő hozzájuk, az ország *hazafias* katholikusaihoz fordúlunk. *Ne engedjék eltántorítani magukat*, néhány fanatikus túlzó s egy politikai célokra törő reactionárius csoport által, *a magyar haza iránti hűségüktől és állampolgári kötelességeiktől*. Szép a vallásosság, nagy kötelesség az egyháziasság, — de legelső mégis a haza. „*A haza minden előtt!*"

Válasz „A sárospataki főiskola gazdasági életéből" című cikkre.

A „Magyarország" folyó évi november 7-iki számában dr. Ferenczy Árpád név alatt egy cikk jelent meg „*A sárospataki főiskola gazdasági életéből*" címmel, amelyre a főiskola gazdasági választmánya a rendelkezésére álló jegyzőkönyvek és egyéb okmányok alapján a következő helyreigazító megjegyzéseket teszi:

1. Állitja dr. Ferenczy, hogy mióta *Radácsi* a gazdasági választmány elnöke, *csak egyszer hirdetett földbérletre versenytárgyalást*, az úgynevezett *györgytarlói* birtokra s ezt is csak nagynehezen sikerült kivinniök dr. Szabó Sándornak és dr. Láczay Lászlónak Radácsi és az ő rokonságát képező többi tagokkal szemben. Erre nézve meg kell jegyeznünk, hogy a főiskola nagyobb birtokai, mint ez a nagyobb birtokoknál általában szokásos, hosszabb időre vannak bérbeadva s igy Radácsi György 8 év óta tartó gazdasági választmányi elnöksége óta igen sokszor nem is lehetett alkalma a *választmánynak* versenytárgyalást hirdetni a földbérletekre, még abban az esetben sem, ha azt egyik vagy másik pontosan fizető, teljesen megbízható és kifogástalan gazdálkodást folytató bérlőjével szemben is feltétlenül célszerűnek tartotta volna. A györgytarlói birtok bérletére a versenytárgyalás kihirdetését a gazdasági választmány 1905. év január 4-én tartott gyűlésén határozta el, amidőn Radácsi elnök jelentette, hogy a volt bérlő azért, mert Györgytarlón szeszgyár nem létesittetett, a bérletre többé nem reflektál. A választmány a főiskolai *jogigazgatót (ügyvédet) bízta meg, hogy lehetőleg széles körben tegye közhirré a Györgytarló bérbekdását.* A gazdasági választmány jegyzőkönyvének bizonysága szerint *dr. Szabó Sándor és dr. Láczay ezen a gyűlésen jelen sem volt!* Az 1905. február 9-én tartott gazdasági választmányi gyűlésen pedig, midőn a választmány Feilernek, a volt bérlő rokonának és Vencsellő község gazdasági szövetségének ajánlatát tárgyalta, melyet az igazgató-tanács a Radácsi kívánságára tett át véleményezés végett, egy tag kivételével az egész gazdasági választmány — korábbi megállapodásához hiven — *a birtok nyilvános árverésen való bérbeadását határozta el.* A gyűlésen, mint szavazó tagok jelen voltak: Buza János, Katona György, Kiss Elek, dr. Láczay László és dr. Szabó Sándor. Ezek közül Radácsival senki sem áll rokonságban.

Minden félreértés kikerülése végett meg kell jegyeznünk e helyen azt is, hogy dr. Szabó Sándort a főiskola összes tanáraiból álló köziskolai szék mellőzte a gazdasági választmányi tagok választása alkalmával és nem a gazdasági választmány, amelynek a tanári tagok választásához semmi köze (Kormányz. rend 37. §).

2. Második vádja dr. Ferenczy Árpádnak az, hogy a főiskola istvánházai nagy birtokát, amely kerekszámban 1900 hold s amelynek bérlete 1905-ben járt le, már 1902-ben szabad kézből *23000 korona évi bérért* 20 évre a volt bérlőnek kiadták, pedig azon a vidéken egy hold *jobbminőségű földnek*, aminő az istvánházai birtok is, évi bérösszege holdanként legalább 30 korona s ezen a címen a főiskola évi vesztesége 34000 korona.

Az istvánházai birtok bérbeadására vonatkozó adatok az igazgató-tanács 1901. szeptemberi, 1902. évi februári és májusi jegyzőkönyveiben olvashatók. Az 1902. febr. jegyzőkönyv 66. pontja szerint a bérlő kéri az 1905. évben lejáró bérletének újabb 20 évre leendő meghosszabbítását, egyrészről azért, mert ilyen nagy bérletben a haszonbérlőnek tetemes beruházásai vannak, melyeknek elhelyezéséről, ha a bérlet meg nem hosszabbittatnék, idejekorán gondoskodnia kell, annyival inkább, mert állandó s nála már évtizedek óta szolgáló és az általa felállított nyugdíjintézet kötelékében álló cselédeit sem lehet hirtelen elbocsátani; de másrészről a mai nyomott és terhes gazdasági viszonyok között dohánytermelési engedély nélkül gazdálkodni alig lehet; dohánytermelést pedig a rá fordítandó tetemes beruházás miatt 3—4 évi bérletre berendezni nem érdemes. A gazdasági választmányhoz beterjesztett ajánlata szerint: ha a bérlet 20 évre meghosszabbittatik, fizet az eddigi 20000 korona helyett 23000 koronát és *viseli a birtok összes terheit* és az eddigi épitkezéseken kívül saját költségén felépitteti a dohányengedéllyel járó összes épületeket, de kívánja, hogy az összes beruházások a bérlet lejárta után megtéríttessenek. A gazdasági választmány saját kebeléből a birtok megtekintésére egy bizottságot küldött ki s egyúttal gondos számitást készitett a haszonbérlő által viselt terhekről. A bizottság jelentése szerint az 1892 magyar hold és 675 □-öl területü birtokból 617 hold szikes legelő és 26 hold hasznavehetetlen terület. A bérlő fizet 20000 koronát, terhei tesznek átlagos számitással 11632 kor. 94 fillért, esik tehát az akkori bérlet szerint egy holdra *egyre-másra* 16 kor. 66 fillér, az igért 3000 korona hozzáadásával 18 kor. 10 fillér. A megváltandó épületek értékét a kiküldöttek mintegy 30000 koronára, a felépitendő dohánypajták, simitóházak és kertészlak beruházási árát 20000 koronára s igy a megváltandó épületek árát 50000 koronára teszik. A választmány kül-

döttei az ottani bérleti viszonyok felől is tudakozódtak s azt az értesítést nyerték többektől, hogy ott a szántóföldek bérértéke 24—26 korona, a szikes talajért azonban legmagasabban ha 10 korona bér adható. Ezeknek folytán a gazdasági választmány az igazgató-tanácsnak azt ajánlotta, hogy a bérlővel a bérleti szerződést 20 évre hosszabbítsa meg 23000 korona bérösszeg fizetése mellett, azzal a kikötéssel, hogy *ezután is viseli a birtok közterheit és már most visszabocsátja ingyen a főiskola tulajdonába az általa épített összes épületeket és amennyiben a dohányengedély megszereztetik, a szükséges épületeket sajátjából építse fel, mely épületek visszteher nélkül szálljanak a főiskolára.* Az igazgatótanács *hosszas számítás és tanácskozás után* ezt az ajánlatot elfogadta s régi bérlőjével, akit a főiskola előljárósága kiváló művelt egyénnek, gondos, mintagazdának és pontos fizetőnek ismer, ilyen értelemben megköttetvén a szerződés, azt 1902. tavaszi közgyülésében az egyházkerület is jóváhagyta, annyival inkább, mert az elnök jelentése szerint *Fekete Márton* a Maros—Kőrös stb. vízszabályozó társaság elnöke, a főiskolának volt tanítványa, aki az ottani birtokviszonyoknak alapos ismerője és a szomszéd földbirtokosok egyike, — ezt a bérösszeget teljesen megfelelőnek, minden kockázatot kizárónak találta.

Hogy a bérlő milyen közterhek viselésére van kötelezve, az a szerződés 3., 4. és 5. pontjában következőleg van körülírva: „A főiskola pénztárába készpénzben befizetendő haszonbérösszegen felül a haszonbérlő fizeti beszámítás nélkül az ezen birtokot jelenleg terhelő vagy a haszonbér tartama alatt bármikor és bármily címen még kivetendő összes állami, törvényhatósági és községi egyenes és pótadót, ideértve az útadót, a községi közmunka, betegápolási, katonabeszállásolási, iskolai, körorvosi, kórházi vagy törvényhatósági székházépítési pótadókat, tanítói nyugdíjjárulékot, szóval bármi néven nevezhető adót és közterheket. Hasonlag a haszonbérlő fizeti beszámítás nélkül az ezen birtokot jelenleg terhelő és a haszonbér tartama alatt még bármely címen kivetendő ármentesítési és vízszabályozási összes költségeket, nevezetesen az eddigi befektetésekre felvett vagy felveendő állami előlegek, bank- vagy magánkölcsönök kamatait és törlesztési részleteit. továbbá mindennemű új építkezés, árvédelem, gátfentartás, belvízszabályozás és ezek kezelésével járó összes költségeket. Ugyancsak haszonbérlő fizeti beszámítás nélkül a már meghozott vagy ezután meghozandó munkás- és cselédtörvények alapján a tulajdonosra háruló vagy hárulható mindennemű terheket. Köteles a haszonbérlő a birtokon levő összes épületeket s a netalán építendőket is beleértve, a haszonbérbeadó által kijelölendő biztosító társulatnál az általa megállapitandó értékben a tulajdonos főiskola nevére a haszonbér egész tartama alatt tűzkár ellen biztosítani". Nem hagyhatjuk említtetlenül, hogy a szerződés értelmében bérletelengedésnek még gátszakadás esetén sincs helye, pedig 1876-ban Istvánházát a Kőrös elárasztotta.

Hogy most már a felsorolt terhek számításba vételével mennyiben valószerű Ferenczy Árpádnak az a hirlapi állítása, hogy a sárospataki főiskola istvánházai birtoka 23000 koronáért van bérbeadva, amelyből *egy magyar hold* földre mintegy 12 korona esik, kitűnik a következő kimutatásból:

1. Évi készpénzben fizetett haszonbér	23000 K	— f.
2. Földadó 1907-ben	4791 „	58 „
3. Betegápolási adó	197 „	27 „
4. Útadó	283 „	66 „
5. Községi pótadó, amely jelenleg a tanyák után csak félértékben fizettetik	1077 K	86 f.
6. Ármentesítési költség 174,000 K kölcsön után	1935 „	— „
7. Ugyanez a 24000 K kölcsön után	552 „	32 „
8. Fentartási költség	1643 „	15 „
9. Az átadott 30000 kor. épület évi részlete	2500 „	— „
10. Az újonnan épült dohányos épületek és kertészlak évi részlete	2500 „	— „
11. Tűz elleni biztosítás	533 „	64 „
Összesen	39014 K	48 f.

Ebből tehát esik a bérlőnek egy magyar hold földre — a ***szikes földekre***, az utakra és az épületek helyeire, udvarokra is egyaránt — nem 12 korona, mint állíttatott, hanem 20 korona 60 fillér, melyből a főiskolának *tiszta jövedelme* a 23000 korona s ebből esik, mint *tiszta jövedelem* egy hold földre 12 kor. 15 fillér. A felsorolt terhekhez fog jönni újabban az 5% iskolai adó és a községház és iskolák építésére felveendő kölcsön annuitása s a községi pótadó szaporodása, amelyből a tanyai birtokok eddig csak felerészt viseltek.

Hasonlítsuk össze most már a Ferenczy úr állítása szerint s miszerintünk is jól kiadott sárospataki *györgytarlói* birtok évi bérletét az istvánházi bérlettel, megjegyezvén, hogy mind a két birtok ármentesített terület s a sárospataki alsóhatárban is fizetnek kisebb gazdák 30 koronát, sőt többet is egy hold föld után, éppen úgy, mint Ferenczy úr szerint Szelevény környékén.

Fizet a györgytarlói bérlő 2978 magyar hold és 160 □-öl föld után:

1. Haszonbérbe	55000	K-át
2. 60000 K építési összeg $^1/_{15}$ része	4000	„
3. Tanító fizetése	1000	„
Összesen	60000	K-át

Ebből esik a bérlőre egy magyar hold után 20 kor. 14 fillér, vagyis 46 fillérrel kevesebb, mint az istvánházai birtok bérlőjére.

A két birtok bérjövedelme között a látszólagos nagy különbség tehát azért van, mert az istvánházai birtok bérlője a bérösszegen felül viseli az összes terheket, a györgytarlói birtoknál pedig ezek a terhek a főiskolára hárulnak. Mindkét birtoknál emelkedhetnek ezek a terhek, csakhogy míg az istvánházai birtoknál a bérlő veszélyére, addig a györgytarlóinál az iskola kárára.

3. Állítja Ferenczy úr, hogy a felgyülemlett évi deficitek pótlására a főiskola 300,000 kor. amortizatiós kölcsönt vett fel, amely nélkül a főiskola pénzügyi bukása elkerülhetetlen lett volna. Erre nézve a gazdasági választmány kijelenti, hogy az említett kölcsönvétel az egyházkerület jóváhagyásával megtörtént, de sem nem a deficitek pótlására, sem a bukás megelőzésére, hanem a következő dolgokra: 1. A főiskola közvetlen közelében levő emeletes ház megvételére 40,000 kor., melynek nagy kiterjedésü telke a főiskola több telkének szomszédja s amely telken egy díszes, a kor igényeinek megfelelő, 500 étkező ifjú befogadására alkalmas étteremmel s a szükséges mellékhelyiségekkel ellátott „*Mudrány-tápintézet*" épülete emeltetett, amely teljes felszereléssel 109,296 korona 51 fillérbe került. 2. A györgytarlói birtokon keresztül vezetendő mezőgazdasági vasut köteles részvényeire = 50,000 korona. 3. Az iskolát terhelő györgy-

tarlói köteles új építkezésekre 100,000 kor., amelyből eddig már 55,665 kor. 78 fillér beépíttetett. 4. Erdővásárlásra 33,766 korona 80 fillér.

4. Ferenczy Árpádnak arra a megjegyzésére, hogy a főiskola könyvbizománya régebbi idő óta 6—6 évenként versenytárgyalás nélkül ugyanannak a cégnek adatott át, amelynek jelenlegi vezetője Radácsinak unokaöccse, meg kell jegyeznünk, hogy ezt a céget még 1873-ban bizta meg a főiskola előljárósága az iskola könyvkiadványainak elárusításával, amidőn Radácsi még gazdasági választmányi tag sem volt és a Trócsányi családdal semmiféle rokoni összeköttetésben nem állott. Hogy az előljáróság ezt a megbizatást mind ez ideig vissza nem vette, annak az az oka, mert az illető céget biztosnak és becsületesnek ismerte. Igy járt el az előljáróság már Trócsányinak régebbi elődjével (Eperjesy J.) szemben is.

5. Ferenczy úr azt is felemlítette, hogy Radácsi tartozik a főiskolának. Hát ez igaz, de ez a tartozás a tanárok által kezelt tanári nyugdíjintézetből került a főiskolához s jelzálogilag többszörösen biztosítva van.

Szükségesnek tartjuk végül megjegyezni azt is, hogy a kormányzati rendszabályok 34. §. *a)* pontja szerint a főiskola mindennemű gazdasági ügyeit a *gazdasági választmány* intézi, az *e)* pont szerint pedig az *ingatlan javakat ez jövedelmezteti s az egyházkerületi közgyűlés jóváhagyásának feltétele mellett bérbe ez adja.* A sárospataki ref. főiskola gazdasági ügyeinek intézéséért tehát nem pusztán a gazdasági választmányi elnök felelős, hanem az egész választmány és felsőbb fokon az igazgató-tanács és egyházkerület.*

A sárospataki ref. főiskola gazdasági választmánya.

Az erkölcsnevelési kongresszus.

Az a nemzetközi kongresszus, amely szept. 25—29. napjain az erkölcsi nevelés, az erkölcsi jellem képzés kérdéseinek megvitatására Londonban tartatott — hivatalos angol neve: *International Moral Education Congress* volt — s az az általános érdeklődés, amely e kongresszus iránt nemcsak Európában, hanem az ázsiai és amerikai művelt országokban is nyilvánúlt, fényesen mutatja, mennyire átment ma már a köztudatba az a felfogás, hogy minden nevelés végső célja az *erkölcsi jellem, az erkölcsi személyiség* kimüvelése. Vajjon azok a keretek, amelyek közt a kongresszus lefolyt, praktikusak voltak-e, vajjon az célját érte-e: e kérdések más dűlőre tartoznak; de a szándék, amely annak rendezőit vezette, okvetlenül dicséretreméltó volt s annyit mindenesetre elértek, hogy egy nagy csomó paedagógus s a nevelés ügye iránt érdeklődő ember (körülbelől 1000—1200) a világ minden részéről összejött és a nevelés fontos kérdései fölött négy napon át egymással eszmét cserélt.

A kongresszus szinhelye a londoni egyetem kensingtoni épülete volt; az európai országokon kívül a britt gyarmatok, az Egyesült-Államok, Japán, China és Mexikó is képviseltették magokat rajta. Magyarország részéről dr. Gaál Jenő miniszteri tanácsos, mint a közoktatásügyi miniszter képviselője, Giesswein Sándor kanonok, dr. Gopcsa László min. osztálytanácsos, dr. Fináczy Ernő budapesti, dr. Schneller István kolozsvári egyet. tanárok, dr. Kármán Mór és dr. Bokor József egyet. m. tanárok, Waldapfel János, dr. Finály Gábor és Sebestyén Károly budapesti gimn. tanárok, Erődi Béla tanker. főigazgató, Geőcze Sarolta tanitókép. igazgatónő és dr. Szabó Aladár budapesti ref. lelkész vettek részt a konresszuson, közülök Schneller és Kármán mint alelnökök. A tárgyalások nyelve az angol, német és francia nyelv volt, legelső sorban természetesen az angol. A kongresszus elé terjesztett 139 értekezés közül 84 angol, 28 francia és 27 német nyelven volt irva. Eltérőleg az általános kongresszusi gyakorlattól, ezeket az értekezéseket ezúttal élőszóval nem adták elő, hanem azokat kinyomatva a kongresszus valamennyi tagjának átnyújtották; a felszólalások alkalmával az egyes szerzők csak pár percig foglalkozhattak az általuk fölvetett kérdéssel. Ilyenformán persze rengeteg kérdés kerülhetett tárgyalás alá, de minden alaposabb megvitatás nélkül. Körülbelől jobb lett volna csak kevesebb kérdést kitűzni, de azoknak több időt szentelni.

A magyar tagok közül felszólaltak, illetőleg előadást tartottak: dr. Bokor József, aki beszédében rámutatott arra, hogy a ker. egyház és az állam mily nevezetes munkát végeznek az erkölcsi nevelés szempontjából s egyúttal kifejezte reményét, hogyha a tudományos igazságok közkincscsé válnak, akkor ez is kiváló tényezője lesz az erkölcsi élet javulásának; dr. Gaál Jenő, aki felszólalásában arra utalt, hogy a helyes erkölcsi nevelés miképen szolgál a társadalmi élet bajainak orvoslására; dr. Kármán Mór és Waldapfel János az erkölcsi nevelés feladatairól; Balogh Jenő (akinek előadását Erődi B olvasta fel) a kiskorú bűnösök neveléséről; Giesswein Sándor a hazafiságra való nevelésről, a jog és kötelesség érzésének együttes kifejlesztéséről; dr. Fináczy Ernő a rendszeres ethikai oktatásról; dr. Schneller István a történettanitás központi jelentőségéről erkölcsi szempontból; Geőcze Sarolta az erkölcsi fejlődés társadalmi tényezőiről. Általában a magyar csoport derekasan kivette részét a kongresszus munkálkodásából, minden kérdésnél erősen megállotta helyét s nagyon sok rokonszenvet szerzett nemzetünknek.

A kongresszus alaphangját, amely valamennyi értekezésen, tárgyaláson keresztül rezgett, a kongresszus elnöke: *Sadler* manchesteri tanár nagyon szerencsésen ütötte meg azon bevezetésében, amelyet az erkölcsi nevelésre vonatkozólag kibocsátott nemzetközi körkérdésről irt jelentéséhez csatolt: „Az igazi neveléshez, ahhoz, amely nemes férfiakat és nőket akar képezni, hozzátartozik az eszménybe vetett hit gyújtó ereje. A szellemi és erkölcsi fegyelemnek egyaránt közre kell működnie abban, hogy az értelmet ügyessé, alkalmazkodóvá tegye s arra képesítse, hogy figyelmét concentrálni tudja, hogy az okokat és okozatokat igazságosan és bátran kifürkéssze, hogy a különböző érveket egymással szemben latra vesse, és helyes s pontos következtetéseket vonjon. De még ez nem minden. Ezzel kezet fogva kell az akaraterő fejlődésének haladnia, ha azt akarjuk, hogy a finom és éles felfogó képesség gyors és élő tevékenységre vezessen. Az akaraterőt a test gondos képzésével, s a másokkal és másokért való munkához való szoktatással erősíthetjük. De ha az ember akaraterejét helyesen akarja használni, azt tudnia kell fékezni, és a szabadság által a szabadság helyes használatára kell azt nevelnie. Az vagy gyöngévé vagy nyerssé

* A gazdasági választmány e feleletet nov. 27-én küldte be a „Magyarország"-nak, mely azt (némi kihagyással) dec. 4-iki számában adta ki. A választmány célzatosan csak a legridegebb tények és adatok felsorolására szorítkozott s gondosan óvakodott a személyes polemiába bocsátkozástól. Szerk.

válik, ha nem hatja át az ideálba vetett hit s ha az okossági szabályokon felül nincs valami magasabb, ami azt megnemesítse. Az iskola feladatára vonatkozó különféle nézeteket nem lehet ugyan egymástól élesen különválasztani, miután szorosan összefüggenek egymással s egymást kölcsönösen befolyásolják; épenúgy az iskola munkáját sem lehet annak tekintetbevétele nélkül megítélnünk, ami azt otthon, mint a nevelés előkészítése megelőzi és támogatólag kíséri; s ami azt a műhelyben vagy üzletben utólag megszilárdítja. De az iskola legfőbb feladata mégis az, hogy a jellem képzésében s az erkölcsi és szellemi eszményekre való nevelésben közremunkáljon."

Minden országban ugyanazt a jelenséget lehet észlelni: a modern nevelési probléma sarkpontja mindenütt az erkölcsi nevelés. Mindenütt láthatjuk, mily nehéz ma a helyzet, midőn annyi új ismeret özönlik az iskolába, a szellemi és társadalmi eszmények meg erős átmeneti állapotban vannak.

De azért sehol nem adják fel a tanítók és nevelők a reményt, hanem mindenütt komolyan és bátran szembeszállnak az új feladatokkal. A körkérdés világosan mutatja, hogy mily fontos pontokban eltérnek egymástól a vélemények, így például abban a kérdésben, hogyan kell a vallásos motivumokat az erkölcsi oktatásnál alkalmazni. De mindenütt ugyanaz a magas eszmény áll a nevelési munka hátterében. „Körkérdésünkből kitetszik, — írja Sadler — hogy mily általánosan el van terjedve azok közt, akik legilletékesebbek e kérdésben az ítéletmondásra, az a felfogás, hogy minden erkölcsi nevelés legfontosabb és legbefolyásosabb tényezője a tanító személyisége, már akár az apa vagy anya, akár a szó szoros értelmében vett tanító legyen az, akár valamely felebbvaló vagy idősebb pajtás otthon, az iskolában, vagy az üzletben. S bármily nehéz is a személyiség ezen hatalmát elemezni, annak hatását elsősorban s mindenekfölött a sympathia és ismeret gyújtó sugarára lehet visszavezetni, továbbá pedig a példa befolyására, a világosan megragadott eszmény erkölcsi erejére és arra a gyakorlati, sokszor talán inkább csak ösztönszerűleg megválasztott módra, amint a nevelő növendékéhez közeledik . . . A lényeges dolog, mint említettük, a tanító egyénisége, az ő sympathiája, az ő ethikai érzéke, lelkigondozás módja, igazság érzéke, szívélyes modora, önfegyelmezése, következetessége s a láthatatlanba vetett hite és tisztelete. Ami azoknak az embereknek, akik e hivatásban a leghűségesebben munkálkodnak, szolgálatait oly értékessé teszi, nem kisebb dolog, mint az ő erre való belső hívatottságuk. Csak hálásak lehetünk, hogy annyian meghallják és követik e hívást — közöttük hányan vannak s nem is legutolsók, akikről a világ alig vesz tudomást — és hogy minden nemzet hősei közé nagy tanítók feledhetetlen nevei is tartoznak."

(Vége köv.)

Az örök evangyéliom.

(Folytatás.)

És most térjünk vissza a názáreti Jézushoz. Jeruzsálemből kijőve, a Genezaret tava felé irányozta lépteit, ama tó felé, melynek partjait akkor városok és falvak gazdag koszorúja ékesíté. Ma napság ez a part pusztán és elhagyatva áll. Így találta ezt legalább az író (dr. Furrer) ottani utazása alkalmával. Midőn az író meglátogatta a partot, már csak egyetlen helyen talált némi jelentéktelen életet; ez pedig Tiberiás volt, amely egykor a Jézus tartományi fejedelme, Heródes Antipás székhelyévé emelkedett; ezenkívül minden más helység romokban hevert. A Genezareth tava sárgás sziklatömbök között nagy mélységben fekszik, oly mélységben, hogy ezt csak akkor venni észre, ha az utas nehány percnyire van a parthoz. Ez nem olyan tó, mint a svájciak, melyek rendkívüli szépségük által tűnnek ki. Csakhogy eme tó felett nagy és dicső emlékek párázata lebeg. Mikor az író (dr. Furrer), Tiberiástól északnak kiindulva, a tóhoz eljutott, nagyon szűk ösvényen kellett előre hatolnia, azon az ösvényen, amely a tó vize és a meredeken emelkedő sziklák között vonul el. Itt aztán félkörben vonulnak el a hegyek, hogy helyet adjanak a gyönyörű és külsőleg termékenynek látszó parti síkságnak. Négy hatalmas patak szelte keresztül ezt az áldott vidéket, amely most teljesen elhagyatott vadon, egykor pedig paradicsomkert volt s melyről azzal dicsekedtek a Jézus idejében, hogy ez az év tíz hónapjában érett fürtöket ad és hogy ez a hasonfajú gyümölcsfák folytonos virágzása éredő és érett gyümölcsei által az évszakok gyönyörű keverékét szolgáltatja. Eme partvidéki sík területtől egy órajárásnyira észak felé egy olyan helyre jut az utas, amely fekete kövekkel van jó nagy területen elborítva. Eme fekete romok közepette azonban ott fehérlett az egykori zsinagóga fénylő maradványa. Ez a régi Kapernaum helye, ahol Jézus egykor így nyilatkozott: „és te Kapernaum, ki az égig felmagasztaltattál". Annak a helynek egykori fényéből csak eme fekete és durván egymásra hányt kövek és a pompás zsinagóga nehány szépen faragott köve maradt fenn. Dr. Furrer nagy helyen nem látott semmiféle házat, semmiféle emberi lakást. A későbbi kor egyetlen épületmaradványa sem zavarta a kilátást, semmi zaj nem törte meg a csendet. A legnagyobb csend és magány vette őt körül mindenfelől. És épen ez a némaság volt az ő megfelelő köszöntése. Azok a kapernaumi romok némaságuk dacára is sokat beszéltek, beszélték mindazon dolgok mulandóságát, amiket emberész alkot, emberkéz teremt. Míg azonban eme romok fájó érzelmeket ébresztettek dr. Furrer lelkében, aközben csodálatos fenségében ragyogott felette az ég, és a tó, mint valami második égboltozat, sötétkék színben tündökölt a sárgás partok között. Csendes szellő suhant végig a tó felszínén és lágyan meglegyintette a kéklő habokat. A dr. Furrer lelke ekkor egész erővel fordult a mult felé és ime az évezredek korlátai mind lehullottak lelki szemei előtt.

Úgy érezte magát dr. Furrer, mintha színről-színre látná a nagy mestert és pedig azon pillanatban, midőn a hajóról beszél a parton álló ezernyi sokasághoz, vagy mikor Kapernaumban a Péter házánál embereket gyüjt össze maga körül, akik kíváncsian hallgatják azt a férfiút, akinek hatalma van s nem úgy beszél, mint az írástudók, aki merész függetlenséggel a maga lelke tárházából merít és nem úgy tesz, mint az írástudók, akik mindig csak a szent könyvtől kértek tanácsot.

Tehát innen indult ki Jézus, itt kezdette meg munkáját. És miként kezdette meg? A Márk evangyélioma azt mondja, hogy ő predikálással kezdte: az idő teljessége megérkezett, az Isten országa elközelgetett. Térjetek meg, higyjetek az evangyéliomban! Mindenesetre nagyszerű örvendetes izenet a zsidó népre nézve: az idő teljessége eljött. Sok nemzetség

várt és reménykedett eddig és emé reménynek nem váltak be. Most azonban már nem kell végtelenül reménykednetek, most már az Isten országa elközelgetett. Az Isten országa az akkori zsidóság előtt minden nagy, dicső és boldogító dolognak az eszményét képezte. Az Isten országa rá nézve a földi mennyországot képezte. Ezen ország kapui azonban csak úgy nyilnak meg előtte, ha eleget tesz eme felszólításnak: térjetek meg.

Térjetek meg! Már Keresztelő Jánosnak is ez volt a jelszava és az írástudók is felkapták ezt a jelszót, mennyiben azt hirdették, hogy csak akkor fog megjelenni a Messiás, ha az egész nép megtér. Ennélfogva minden komoly gondolkozású ember abban a meggyőződésben volt, hogy az új korszak az egész belső ember teljes átalakulását igényeli. Azonban a *térjetek meg* a Jézus szájában sokkal többet jelent, mint akár az írástudók, akár a Ker. János szájában. Kétségtelen, hogy a Ker. János lelke telve volt az Isten iránti szent és alázatos szeretettel; kétségtelen, hogy ő is épúgy, mint Izrael többi prófétái a szeplőtlen érzületre fektette a fősulyt, csakhogy az ő lényéből valami sivár, e világgal meghasonlott szellem áradt szét és ő azt hitte, hogy a gonoszt haraggal, fenyegetéssel és átkozódással lehet leghathatósabban feltartóztatni. Jézus végtelen könyörületessége nem lakozott Jánosban; azért mondá egyszer Jézus: „Valaki legkisebb az Isten országában, az nagyobb Ker. Jánosnál;“ vagyis az én legkisebb tanítványom is sokkal bensőbb összeköttetésben van Istennel, mint a judeai puszták profétája. *Térjetek meg*, mondja Jézus, törekedjetek amaz életcél felé, amit én mutatok nektek. A bűnbánatnál az a fődolog, hogy milyen mértékkel mérjük önmagunkat. Jánosnak tulajdonképen nem volt más életcélja, mint a többi zsidónak, csak azt akarta, hogy ezt a célt kiki lelkének egész melegével igyekezzék megközeliteni. De mikor Jézus mondja azt, hogy *térjetek meg*, ez sokkal többet jelent annál, hogy bánjátok meg bűneiteket; jelenti ezt: becsüljétek meg az élet minden értékét, tanuljátok meg tőlem, hogy mi az élet, mondjatok le az én kedvemért mindarról, ami nektek eddig drága és szent vala. Legyen minden új, az Isten imádása is, meg az életvezetés is. Ha pedig megtértek, ha gondolkodástokban, érzelmeitekben, elhatározásaitokban az én irányomat követitek, az én példámat tartjátok szem előtt, akkor aztán lesz bizalmatok az evangyéliomhoz is.

Dr. Furrer K. után. *Ruszkay Gyula.*

KÜLFÖLD

Egy chinai védirat a keresztyénségről.

Irta: Chiu Mózes, Amoy-ból (China).

(Vége.)

III.

A keresztyénség és a chinai vallások.

Az előző magyarázatból foly, hogy mindenik chinai vallásnak megvan a maga külön viszonylata a keresztyénséghez. A Buddhizmusban látjuk az emberi öntudat (lelkiismeret) tevékenységét. Amily mértékben megundorodott az ember az élettől, oly mértékben kezd harcolni a saját szívével, oly mértékben óhajt megszabadúlni bűnétől. Amennyire vágyódik az igazság után, annyira keresi a „*legfőbb jót*“, — annyira megtagadja a saját életét — mindez a bűnök bocsánatának szükségét bizonyítja előttünk és párhuzamot tár elénk a Buddhizmus és a keresztyénség között. A Confucianismusban a „szeretet“ szó erősen hangsúlyozva van. Alázatosság, hűség, igazságosság, engedelmesség képezik ennek alaptanításait. A komoly bensőségének külső cselekvésben kell nyilvánúlnia. Következésképen Confucius vallása, gyakorolható vallás, melynek szintén vannak kölcsönös viszonyúlásai a keresztyénséggel. — A Taoizmus szemlélődő vallás. Megfigyelés és elmélkedés által próbál Istenről, az emberről és a kettőnek egymáshoz való viszonyáról tudományt alkotni, A Taoizmus a szivet csak az ész útján elégíti ki; követi a lelkiismeret szavát és ismeri a láthatatlan lény titkát. Vajjon a Szent János Logosz-fogalma, vagy a keresztyénségnek páli felfogása nem emlékeztet-e bennünket a Taoizmusra? Ennek a vallásnak nincs-e hasonlósága a keresztyénség speculativ oldalával?

A keresztyénség mindeme vallások summája. A chinai vallások között nincs összekötő kapocs. Confucius vallása szigorúan gyakorlati, a Taoizmus szemlélődő, a Buddhizmus szellemi vagy kegyes vallás. Mind a három komoly vallás, De a Buddhizmus elletétben áll a Confucianizmussal, mert bár van gyakorlati oldala, a lelki vágygyal való viszonyokra van alapitva. De ellentétben áll a Taoizmussal is, mert bár van benne elvont eszme, mindazáltal leírhatatlan hit uralja. A Confucianizmus és a Taoizmus szintén oly kevéssé vegyűlhetnek egymással, mint olaj a vízzel. Alapitóik: Confucius és Lao—Tse már életükben támadták egymást. Itt jelenik meg a keresztyénség a maga három megkívántató alkatelemeivel, t. i. ésszerű, gyakorlati és kegyes. Egyedűl a keresztyénséget illeti a hála, hogy az ember, kibontakozva a babonaság nyügeiből, kifejtheti gondolatát és az isteni szeretet által lelkesitve, gyakorolhatja az emberi könyörületességet. Kincs keresés után mélységes tisztelettel kiálthat fel a láthatatlan Valósághoz: „*Te vagy én Uram és én Istenem!*“

IV.

A keresztyénség a chinai vallások világitásában

Egyetlen szóval felelhetünk: A keresztyénség a chinai vallásokra nézve: „ellenséges vallás!“

Ez bizonyára igaz, de ez a felelet sem rokonszenvet, sem következetességet nem árúl el. Rokonszenvesen és tudományosan tekintve, a keresztyénség, a chinai vallások világitásában, igazság, — igen, absolut igazság. A Confucius vallásával szemben: erő, a Taoizmussal szemben: mélység; és a Buddhizmussal szemben a lélek nyugalma, Nirvána már ezen a világon. A confucianista, bár végig gyakorolta valamennyi külső szertartásait, mégis háborgatva érzi magát lelkiismerete által, mert nem szíve teljességéből cselekedett, Tudja, hogy szeretnie kell az embereket, de nem képes cselekedni, amit tennie kell. A keresztyénség felmutatja előtte Istent, mint mennyei jó Atyát, ki az embereket gyermekeivé és egymás között testvérekké teszi. A taoista szemlélődései között mereng és szól: „*Volt egy megfoghatatlanúl tökéletes lény, mielőtt az ég és föld teremtettek volna. Mily megmagyarázhatatlan Ö! Egyedül ez a lény marad meg és nem változik. Ugy tekinthetni öt, mint a*

világ minden ég anyját. Nevét nem tudom. Ha jelezni akarom: Taonak szólítom". (Lao-Tse, Tas Tek-King, 25 fejezet). A keresztyénségben határozottan, tisztán jelentkezik egy mélyebb Isten-eszme: Isten, az atya. A buddhista egy szomorú világot lát maga előtt. Csak, ha ezen a világon sanyargatta testét, juthat el a más világon lelke nyugalmához. A keresztyénség megszabadítja őt ettől a pessimizmustól. Már ezen a világon elérheti lelke békéjét.

A keresztyénség tehát úgy nyilvánul meg, mint három különböző alakban jelentkező igazság: erő, mélység, léleknyugalom. Ez a három igazság nincs meg a chinai vallásokban. Az elfogulatlan chinaiak is ilyennek ismerik azt fel. Ezért a keresztyénség egyedüli és tökéletes.

A „Foi et Vie" után közli: *Szalóczy Pál.*

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Bizalommal és tisztelettel kérjük a hátrálékos és a második félévre szóló előfizetési díjak beküldését. A nyomdát minden hó elején fizetnünk kell s ezt csak úgy tehetjük, ha t. olvasóink azt a csekély előfizetési díjat idejében szívesek beküldeni.**

— **Sub auspiciis Regis.** Ő felsége a király október 13-án kelt elhatározásával megengedte, hogy a kolozsvári tudományegyetemen az 1906—7. tanévre *Hóry Endre*, az 1907—8. tanévre pedig *Buza László*, a sárospataki ref. főiskola rendkív. jogakad. tanára és *Hegymegi Kiss Pál* (néhai id. Kiss Áron püspök fia) az államtudományok doktoraivá „sub auspiciis Regis" avattassanak fel és egyuttal Molnár Viktor közoktatásügyi államtitkárt megbízta, hogy e felavatásnál nevében közbenjárjon. Az ünnepélyes felavatás a királyi képviselő által később meghatározandó napon fog végbemenni. — Üdvözöljük főiskolánk ifjú tanárát e nagybecsű királyi kitüntetés alkalmából s reméljük, ez el fogja vele feledtetni azokat a rút támadásokat, amelyeket a sárospataki főiskola egy némely ellensége részéről épen azért kellett elszenvednie, mert a kolozsvári egyetem részéről e kitüntetésre volt felterjesztve!

— **Ne temere.** Szabolcsvármegye, nov. 30-án tartott rendkívüli közgyűlésében, túlnyomó többséggel és nagy lelkesedéssel elfogadta *Korocz József* berceli ref. lelkész, vármegyebizottsági tag azon indítványát, hogy a vármegye törvényhatósága a m. kir. belügyminiszter útján ujra irjon fel a magyar kormányhoz a „Ne temere" kezdetű pápai decretum legsérelmesebb részének hatályon kívül való helyezése iránt, egyszersmind irjon fel az országgyűléshez is, hogy az ország lakosságának családi és vallási békéje érdekében a kormány ez irányú lépéseit hathatósan támogatni szíveskedjék.

— **Az „Országos Vallásegyenlőségi Szövetség"** vezetősége arra kéri a Szövetség tagjait és taggyűjtőit, hogy mivel az alapszabályok még eddig nem érkeztek le a belügyminisztériumból, a szervezkedés előmunkálatait szíveskedjenek ugyan teljes buzgalommal tovább folytatni, de a helyi fiókok hivatalos megalakítását hagyják függőben mindaddig, míg a Szövetség vezetősége, az alapszabályok megerősítetése után, erre őket hirlapilag és körlevélben fel nem hívja.

— **A képviselőház** dec. 3-án kezdte meg a vallás- és közoktatásügyi tárca költségvetésének tárgyalását. Miután *Sághy Gyula* egyet. tanár, előadó kifejezte azt a reményét, hogy a miniszter nem fog késni a harmadik egyetem felállításával, mert a budapesti egyetem túlzsufoltsága már alig tűrhető, — *Szabó István* a testi nevelés fejlesztését sürgette; a mai ifjúság szellemileg túl van terhelve, kétszeres ok, hogy ne hanyagolják el a testi erőt; kívánatos a szabadban való testgyakorlatok népszerűsítése. A testnevelés a gyermekben fokozza az éberséget, elhatározó képességet s kihatása van a jellemre is. A miniszter figyelmébe ajánlja a leányok testi nevelésének ügyét is. A testnevelést képzett szakemberekre kell bízni; a tornatanár-képzést államosítani kell s arra is kell őket képezni, hogy az egészségtant tanítani tudják. *Návay Lajosnak* az a felfogása, hogy a társadalom bevonása nélkül helyes közoktatási politikát nem lehet folytatni; az állam kötelessége megszabni a népnevelés irányát s a maga felügyeleti körét, de nem nélkülözheti a társadalom szabad köreinek közremunkálását. Erős, egységes kultura megteremtésére kell törekedni, amely áldásaival kihasson minden polgárra, becsülni tanítsa mások jogait s fölebressze mindenkiben azt a kötelességérzetet, amellyel mindenki tartozik annak az államnak, amelynek jótéteményeit élvezi. A népnevelés intenzivebbé tételét sürgeti, mert a gyermekek sok helyen nem járnak rendszeresen az iskolába; gyermekcselédek alkalmazását nem szabad megengedni. Sajnálattal tapasztalja, hogy a tanítóképzőkből most kikerült ifjakban meglazult a tanítói szellem. *Nagy Sándor*, bár az állami népoktatás hive, de azért örömmel fogadja el a költségvetést, mert a tavalyi törvények végrehajtásával mindent el fogunk érni, amire a népnevelés terén szükségünk van; új kisdedóvó-törvény alkotását sürgeti, mert az 1891. évi XV. t.-cikk elavult és az életnek nem felel meg. A tanfelügyelői személyzet szaporítását kívánja, hogy legalább egyszer egy évben minden iskolát lásson a tanfelügyelő. Különös figyelmébe ajánlja a miniszternek a középiskolai tanárok fizetési ügyét. *Csóti Géza* hosszasabban beszél a tanítóképzőintézetekről és a képzőintézeti tanárok neveléséről; a két évi tanfolyamra föl kellene venni a végzett theologusokat, a kiváló tanítókat és a paedagogiai irodalom terén kiváló egyéneket; paedagógiailag és philosophiailag képzett egyénekre van szükség első sorban a tanítóképzőknél, nem pedig nyelvtudósokra vagy mathematikusokra, mert ezek szakembereket nevelnek népnevelő tanítók helyett. *Halász Lajos* a diplomás proletárság elszaporodása ellen száll síkra; meg kellene változtatni a kvalifikációnális törvényt; sürgeti a felső ipariskolák szaporitását; míg nálunk 2½ milliót fordítanak iparoktatási célra, Ausztria évente 14 milliót költ iparoktatásra. *Buzáth Ferenc* a kath. papok kongruáját kevesli; úgy a kongruáról, mint az autonomiáról szóló törvényjavaslat előterjesztését kívánja. *Zakariás János* a székelyföldi kepemegváltás érdekében beszél; a szászföldi papi tizedmegváltáshoz hasonlóan az érdekeltséget a székelyföldön is mentesíteni kellene a megváltás terhétől.

— **A Kálvin-ügy külföldön.** A „Le Signal de Genève" című genfi ujság f. évi október 24-iki számában, referálván lapunknak Kálvin mellett folytatott küzdelméről, a sok nyilatkozat közül szóhű fordításban közli Harnack Adolf berlini egyetemi theol. tanárnak e tárgyban lapunk szerkesztőjéhez intézett

levelét. Ugyane lap október 31-iki számában, ezen cim alatt: *Un jugemont sur Calvin* hozza Balogh Ferenc debreceni theol. akad. tanárnak e tárgyban lapunk 23-ik számában közzétett nyilatkozatát francia fordításban; a nyilatkozatot a szerkesztő a következő szavakkal vezeti be: „Sokan közülünk kíváncsiak arra, miként vélekedik a magyar kálvinismus egyik legtekintélyesebb képviselője Kálvinról." A Signalból mindkét nyilatkozatot átveszi a párisi „Le Protestant" (Journal des chrétiens liberaux) című egyházi lap s okt. 31-iki számában közli a Harnack levelét, nov. 7-iki számában pedig a Balogh Ferenc nyilatkozatát. Forrás gyanánt a nevezett lap mindkét izben lapunkra utal.

— **A klerikálismus legújabb merénylete** vagyis a néppárt felhivása ügyében — melyről lapunk első cikke szól — a képviselőház dec. 2-iki ülésében Eötvös Károly intézett interpellátiót a miniszterelnökhöz. Az interpellatió — talán mert maga az interpelláló sem vette elég komolyan a dolgot — nem hozta meg a joggal várt eredményt: a néppárti kirohanás erélyes visszautasítását és elitélését Az interpellatió a napilapok közlései szerint, inkább „derültség"-et keltett, mint felháborodást és méltatlankodást a felekezeti békebontók s az állami törvény és a bírói ítélet megcsúfolói ellen. Persze, mert az élelmes néppárt ezúttal is gondoskodott elleninterpellatióról (kettőről is) terrorizálás és hangúlatkeltés céljából. A napilapok újabb hírei szerint különben az egész ügy már „el van intézve" vagyis elaltatva, a képviselőház és a kormány lenyelik a keserű labdacsot, a klerikalismus — diadalát.

— **„A Magyar Ref. Énekvezérek Egyesületé"**-nek elnöksége a konventhez egy emlékiratot terjesztett, melyben ki van fejtve az alakulás szüksége és az egyesület célja. Az egyesült törekvései 2 főbb pontban foglalhatók össze. 1. Az egyházi ének és zene művelése s ez által a hitélet előmozditása, kapcsolatosan az énekvezérek alaposabb kiképzésével. 2. Az énekvezérek sérelmei anyagi és erkölcsi szempontból, ezek orvoslása. Az első ponttal kapcsolatban az egyesület kérelmei a következők: 1. Méltóztassék tudomásul venni a „Ref. Énekvezérek Egyesülete" megalakulását, sőt belátva az Egyesület céljainak nagy horderejü voltát, fenállásának szükségességét: méltóztassék megkeresni a főtiszt. és mélt. egyházkerületi közgyűléseket a célból, miszerint azok saját hatáskörükben mondják ki, hogy a Ref. Énekvezérek Egyesületének minden önálló énekvezér kötelezett rendes tagja tartozik lenni, de óhajtandó, hogy a kántortanitók is tagjai legyenek. 2. Méltóztassék az egyes egyházkerületeket megkeresni a célból, hogy az elemi iskolákban használt tanterveknek az énekre venatkozó részét vegyék revizió alá s a paedagogia alapelveinek megfelelően — a Ref. Énekvezérek Egyesületének meghallgatásával, illetőleg az egyesület által a legkisebb részleteket is felölelő tervezet kidolgozásának figyelembe vételével — az énekeknek osztályok szerint való uj beosztását eszközöljék. 3. Méltóztassék a saját hatáskörében az iránt intézkedni, hogy a tanitóképezdékben az ének tanitása nagyobb figyelemben részesüljön, ugy, hogy minden okleveles tanitó képes legyen az elemi iskolában hangjegy szerint tanitani. E célból énekeink a 2. pontban tervezett uj beosztás szerint, hangjegyéneklési gyakorlatokkal kapcsolatosan, módszeres földolgozásban legyenek tanitandók. 4. Miután a mai napon énekvezérképzésről voltakép szó sincs: méltóztassék odahatni, hogy az egyházkerületek egy énekvezérképző tanfolyamot állitsanak fel, pl. Debrecenben. A tanfolyam egy éves lenne, beiratkozhatnának azon okleveles tanitók, kik az énekvezéri pályára óhajtanak lépni. Tárgyai tisztán csak az elméleti és gyakorlati zene, ének, karének tanitása és vezetése, hegedü, zongora és orgonajáték gyakorlása, összhangzattan, zeneköltészettan, zenetörténelem stb. lennének. Ezenkivül az orgona szerkezete egész részletesen ismertendő lenne. Mihelyt az énekvezérképző tanfolyam fölállittatnék, azon időponttól kezdve énekvezérnek csak az lenne megválaszthato, ki vagy eddig is énekvezér volt, vagy a nevezett tanfolyamot elvégezte. 5. Önképzésünk egyik eszköze jelenleg az ifj. Fövenyessy Bertalan által fentartott „Protestáns Zeneközlöny" havonként megjelenő zenemelléklete. Ebben ugyanis megjelennek a tebetségesebb énekvezérek sikerült művei: egyházi énekek, előjátékok stb.; ezáltal még egyfelől ösztönt ad a további müködésre, másfelől országos hirü munkatársai révén előfizetőinek évente oly gyüjteményt nyujt, melyet templomban, iskolákban, temetéseken mindig használhatnak s aminő darabokat másként tizszeres áron is alig szerezhetnének be. Sajnos, az énekvezérek száma kevés és igy a Zeneközlöny előfizetői is csekély számmal vannak. Kiadója csak ideig-óráig birhatja a fentartását. Egyesületünk némi csekély évi járulékot kilátásba is helyezett neki, de még igy is alig tarthatja fenn hosszabban a szép jövőt igérő lapot, ennek megszünésével pedig mi, ref. énekvezérek szellemi táplálékunknak egy nagy részét veszitjük. Mély tisztelettel kérjük azért a főtiszt. és mélt. konventet, kegyeskedjék segitségünkre jönni e lap fentartásánál, akként, hogy a rendelkezése alatt álló összegek valamelyikéből (talán a zsoltáralapból), bizonyos évi járulékot e célra egyesületünk részére kegyesen utalni méltóztassék. 6. Az egyes egyházközségek sokszor jelentékeny anyagi kárt szenvednek az orgona épitéseknél a miatt, hogy a szerződést nem mutatják előre meg szakértő énekvezérnek, sőt néha még az orgona átvételnél sincs szakértő jelen. Egyesületünk úgy óhajt e bajon segiteni, hogy minden egyházkerületben a szükséghez képest 3—3 orgona szakértő énekvezért javasol kinevezni, kijelölt működési térrel. Addig egyetlen egyház sem köthetné meg az orgonaépitési szerződést, mig az illetékes orgonaszakértő énekvezér azt jóvá nem hagyja; ugyancsak ő teljesitené az átvételt is. Kérjük a főtiszt. és mélt. konventet, hogy ez inditványunkat magáévá tevén megfelelő intézkedés céljából az egyes egyházkerületeket megkeresni kegyeskedjék. A második ponttal kapcsolatosan az egyesület inditványai a következők: 1. Méltóztassék megkeresni az egyes Egyházkerületeket a célból, hogy az énekvezérek részére az egyházi törvényekben biztositott 1000 korona fizetést — lakáson és stólán kivül haladéktalanul folyósittassák minden egyes egyházközséggel. 2. Tekintettel a jövőre, miután az állam részéről a ref. egyház egyetemének megajánlott évi 3 millió korona különben sem fedezi az egyes egyházak szükségleteit s igy feltétlenül kérni kell többet is az államtól s miután a 48. évi XX. t.-c. végrehajtását már kilátásba is helyezte a kultuszminiszter: méltóztassék bennünket, énekvezéreket, a lelkészekhez hasonló atyai pártfogásban részesiteni; s tekintettel a képesitettségünket minősitő tanitói oklevélre s ehhez még zenei qualitásunkra és énektehetségünkre, valamint az önmüveléssel járó nagyon is jelentékeny kiadásainkra stb.: méltóztassék fizetésünket a kor igényeinek megfelelően rendezni s ez által ugy az énekvezérség intelligentiáját, mint ref. egyházunk érdekeit is megvédelmezni; méltóztassék számunkra 2000 korona alapfizetést és 6 izben 200—200 korona öröd̈ves korpótlékot kieszközölni.

3. Addig is, mig a zsinat revizió alá veszi a most érvényben levő egyházi törvényt, méltóztassék odahatni, hogy az egyes egyházkerületek saját hatáskörükben mondják ki, miszerint a kegyeleti időnek és a költözködési költségnek a lelkészekre megállapitott törvénycikkei az énekvezérekre is alkalmazandók; továbbá: a VI. t.-c. B. 31. §-a az énekvezérekre is kiterjesztendő. 4. Minden egyházközségben kijelölendők az énekvezér törvényszerü helyettese, kinek hivatalos kötelessége az énekvezért akadályoztatása esetén dijtalanul helyettesiteni. 5. Az énekvezérek egyesületének köz- és választmányi gyüléseire utazó énekvezérek részére az, egyházak utiköltséget és napidijat fizessenek, épen ugy, mint a lelkészeknek és tanitóknak gyüléseik alkalmával. Debrecen, 1908. november 12. A főtiszteletü és méltóságos konventnek alázatos szolgái: *Tóth Lajos*, egyesületi főjegyző. *Nagy András*, egyesületi elnök.

— **Köszönet-nyilvánitás.** Azoknak az igen tisztelt barátaimnak, kik f. hó 12-ikén tartott 50 éves papi hivataloskodásom évforduló ünnepélyén s a diszes hölgyközönségnek, különösen pedig ntü. Vadászi Pál esperesemnek és ntü. Illyés János alsóborsodi főjegyzőnek, egykori kedves káplánomnak, kik jubileumom szónokai s világitó tornyai voltak, e b. lapok utján forrò köszönetet mondok. Dédes, 1908. nov. 25. *Némedy József*, ref. lelkész.

Szerkesztői üzenetek.

V. I. A.-Zsolca Előfizetése 1908. dec. 31-ig rendben van.

F. E. Msziget Előfizetésed a nov. 25-én küldött 10 koronával 1909. április 1-ig rendezve van.

TARTALOM. A klerikálizmus legujabb merénylete. — A gazdasági választmány felelete. Az erköles-nevelési kongresszus. (Vége köv.). — *Dr. Furer-Ruszkay*: Az örök evangyéliom. — *Szalóczy Pál*: Egy chinai védirat a keresztyénségről. — Vegyes közlemények. Szerkesztői üzenetek. — Hirdetések.

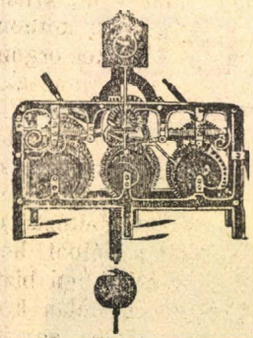

Torony-órák,

palota-, városházi-, gyári- és laktanya órák berendezését a legelőnyösebben eszközöl

MAYER KÁROLY

utóda

MÜLLER JÁNOS

I. magyar óragyár gőzerő-berendezéssel

BUDAPEST, VII, Tököly-ut 52. szám saját házában.

Képes árjegyzékek és költségvetések bérmentve.

Kérje ingyen

és bérmentve magyar nyelvü, gazdagon illusztrált **főárjegyzékemet**, 3000-nél több rajzzal, **mindennemü nikkel-, ezüst- és aranyórák**, valamint mindennemü **szolid arany és ezüst áruk, hangszerek, acél- és bőráruk** stb.-ről **eredeti gyári árban.**

Nikkel remontoir óra	K 3.—
System Roskopf patent óra	K 4.—
Sajat eredeti system Roskopf patent	K 5.—
Bejegyzett „Sas Roskopf" nikkel rem.	K 7.—
Ezüst remontoir óra „Glória" müvel	K 10
Ezüst remontoir óra dupla fedéllel	K 12.50
Ébresztőóra K 2.90, Konyhaóra	K 3.—
Schwarzwaldi óra K 2.80. Kakukóra	K 3.50

Minden óráért 3 évi irásbeli jótállás. — **Ninesen kockázat! Becserélés megengedve, vagy a pénz vissza!**

KONRAD JÁNOS

Első óragyár és szétküldési áruház, Brüx 1256 szám. (Csehország.)

Ujonnan megjelent müvek!

HÓSEÁS.

Theologiai magántanári vizsgai dolgozat.

Irta:

Ceglédi Sándor.

velikai pisanicai református missiói lelkész.

Ára füzve 3·50 korona.

Halotti beszédek és imák.

Irta:

Kis Gábor.

volt pápai református lelkész.

Terjedelme 15½ iv; tartalmaz 71 halotti beszédet és imát.

Ára füzve 4 korona.

Megrendelhetők a kiadónál: **KIS TIVADAR** könyv- és papirkereskedésében Pápán, Fő-utca 21. sz.

Orgona és harmoniúm gyár

gőzerő hajtás és villamos világitással berendezve.

ORSZÁGH SÁNDOR ÉS FIA

cs. és kir. udvari szállitók

Rákospalota (Budapest mellett).

Alapittatott 1861. évben.

Az 1885. évi országos kiállításon „nagy dísz oklevéllel" (első díj) és „Ferencz József lovagrenddel" az 1904. évi veszprémi kiállításon „arany éremmel" (első díj), az 1906. évi kassai kiállításon „dísz oklevéllel" (első díj) kitüntetve, azonkívül számtalan kitüntetés és elismerés. Ajánljuk kitünő hangú és szerkezetű, főleg a legujabb légnyomatu (pneumatikai) orgonáikat, melyek rendkívül könnyü játékmód és a változatok egyszerü kezelése mellett, az időjárás minden viszontagságainak ellenállnak. Szolid munka és jutányos árak. Kisebb orgonák készletben vannak. Eddig 700-nál több új orgona lett szállitva. Raktáron kitünő hangú harmoniumok minden nagyságban. Harmoniumok tetszés szerinti rajz és változat összeállitással rendelésre készülnek. Tervezeteket és rajzokat kivánatra küldünk.

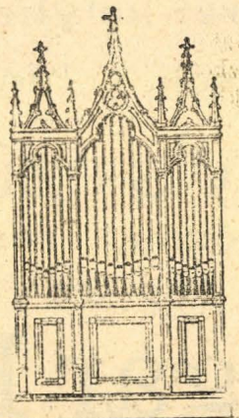

Protestáns építész Kassán!

Méltányos árban készít terveket; házak, villák és bármilyen épületek újonnan építését, átalakítását és renoválását, úgy modern, mint bármely stilusban. Elvállal nedves falak kiszárítását és betonirozást.

Templomok és tornyok építését, renoválását legelőnyösebb árban. jutányos fizetési feltételekkel és jótállással. Szegény egyházaknak terveket és költségvetéseket ingyen készít!

Hollós Pál építész, Kassa, Harang-u. 10.

Telefonszám 272.

Kálvin János művei.

Szerkeszti: **Czeglédi Sándor.** **Eddig megjelentek**

1. A genfi egyház kátéja.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **60 fillér.**
2. Az egyház reformálásának szükségességéről.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **80 fillér.**
3. Kálvin János értekezése az ereklyékről.
Franciából fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**
4. Sadolet bíboros levele. Kálvin válasza.
Fordította: *Ladányi Pál.* — Ára **60 fillér.**
5. III. Pál pápa levele Kálvin János megjegyzéseivel.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**
6. A párisi theol. fakultás hitcikkei Kálvin elleniratával.
Fordította: *Pongrácz József.* — Ára **50 fillér.**

Minden kötet külön kapható.

E hat mű egy díszes kötetben is beszerezhető. A 25 ívnyi terjedelmű kötet ára 4 korona 50 fillér.

Mind e művek megrendelhetők a Magyar Kálvin-fordítók bizományosánál **KISS TIVADAR** könyvkereskedésében **Pápán.**

Pontos és legjobb órák 5 évi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák,
borkancsók, china-ezüst dísztárgyak,

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

Polgár Kálmán

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállítója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 50. szám. Sárospatak, 1908. december 13.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

Báró Bánffy Dezső konvent-megnyitó beszéde.

Főtiszteletű és Méltóságos Konvent! Mióta szerencsém van, mint rangidősebb egyházkerületi főgondnoknak a konvent világi elnöki székében ülni, nem láttam szükségét annak, hogy az üléseket elnöki megnyitóval vezessem be. A konvent, mint egyszerű közigazgatási szervezet, nézetem szerint nem arra való, hogy abban hangulatkereső beszédek tartassanak. Hogy most mégis ez alkalommal kivételt teszek és az összehívott konventi ülésen néhány bevezető szót látok szükségesnek elmondani, méltóztassanak azt a rendkívüli időknek tulajdonítani, azoknak a beteges tüneteknek, amelyek a felekezetek közötti békét látszanak veszélyeztetni, sőt már a felekezeti háborúskodást is kilátásba helyezték.

Megvallom őszintén, hogy nekem a helyzet ilyetén alakulása nem meglepetés. — Már 1902 november 8-án az erdélyi egyházkerületi közgyűlésen elnöki megnyitómat, a költő szavát idézve, így kezdtem: „Megnehezült az idők vészes járása fölöttünk!“ Aggódva láttam már akkor a sötét mult vészes árnyait előtünedezni már-már feledett oduiból. Nem sokkal azelőtt merült föl az „erdélyi püspök“ címezés kérdése, nem sokkal azelőtt vállalkozott az akkori közoktatásügyi miniszter az egyenlőségnek és viszonosságnak megfelelő korábbi címnek az abszolut korszak Thun minisztere által sem vállalt megváltoztatására. Ez a kezdet volt csak és — sajnos —, figyelmeztetésem dacára a főtiszteletű és méltóságos konvent is ezen sérelem fölött napirendre tért.

Azóta sérelmeink sorozata napról-napra növekedik. Ismételt és ismételt panaszok dacára sem tudunk orvoslásokat kapni *az 1848. évi XX. t.-c. 2. szakasza sérelmére fönnálló törvénytelenségekkel szemben.* Igaz, hogy a hivatkozott törvénycikk 3. szakaszának részben való végrehajtása címén az anyagiak tekintetében kedvezőbb helyzetbe jutottunk. Nem tudom, előnyünkre van-e ez és a mai, anyagiak után esengő korszakban nem hat e ez hátrányosan a jogainkért való küzdelemben, abban a küzdelemben, mely küzdelmet a tökéletes egyenlőség és viszonosság érdekében folytatnunk kell. *Az utolsó évek eseményei mind erősebben és erősebben engedték fejlődni a reakcionárius irányzatot, rovására a törvényben biztosított tökéletes egyenlőségnek és viszonosságnak.*

Majd később, 1907. évben az erdélyi egyházkerület közgyűlésén ismét felszólaltam és figyelmeztettem érdekelt köreinket, hogy itt az ideje annak, hogy „valamit tenni kell.“ Tenni és szervezkedni kell törvényben biztosított jogaink védelmére, nem azért, hogy előnyöket vívjunk ki, csak azért, hogy a teljes egyenlőség és viszonosság elvének megfelelően jogainkban visszaszorítás ne álljon elő. Ekkor már a sérelmünkre történteknek egész sorozatára hivatkozhattam, mint olyanokra, melyek a törvényileg biztosított teljes egyenlőség és viszonosság megsértését jelentették.

És midőn ezek így alakultak, már *megindult az áramlat nyiltan a protestánsok visszaszorítására*, mert hisz a pécsi hetedik katholikus nagy gyűlésen hangzott el a katholikus egyház régi hatalmának visszaszerzése érdekéből: „Ha a katholikus nagy gyűlés megalkotná azt a szervezetet, mely egyik legjelentősebb fordulópontjává válnék a magyar katholicizmus történetének; kezdete, kiindulási pontja lehetne a katholicizmust egyedül talpra állító konzervativ politika, amely nem tűrne el többé semmiféle sérelmet, megtorolna minden bántalmat és a tömeg nevelésével és összetartásával hadsereget tömörítene *a mögé az államférfiú mögé*, aki még eljövendő s aki még visszaszerzi sok opportunizmus által elengedett, sok körültekintéssel eljátszott jogainkat.“ — Ime, így szól a harci riadó, melyet Pécsett megfujtak, tehát agressziv kuruc katholicizmust akarnak.

Távol áll tőlem, főtiszteletű és méltóságos konvent, hogy én a kialakult helyzetért a katholikusokat vádolnám. Jogukban áll nekik is egyházuk és felekezetük érdekében szervezkedni. A teljes egyenlőség és viszonosság s általában törvényileg biztosított jogaink érdekében mi törvénnyel kezünkben mással szembe, mint a kormánnyal, mint az államhatalommal szemben nem állhatunk. A küzdelem joga az egyesületeké, a szervezeteké, ide alkalmazva az egyházaké is, de a jogok biztosítása, a fölmerült ellentétek kiegyenlítése a kormányzat kötelessége. Nekünk más kötelességünk nincs, mint jogainkat védeni és ennek érdekében lehetőleg kiküszöbölni az olyan ellentéteket, melyek egyházi beléletünkben — sajnos — fokozott erővel jelentkeznek és osztályérdekek szembehelyezésével gyengítőleg hatnak. Mert bizony az egységben van az erő, az egységes vezetésben a harcnak sikere. Apró csatározó csapatokkal [illegible] napi helyi sikereket vagy győzelmet elérni, de nagy, egy[illegible]temünket érdeklő kérdések győzelemre vitelét nem. Távol áll tőlem, főtiszteletű és méltóságos konvent, ide egyházi tanácskozásainkba a politikát behozni, de minden tartózkodásom dacára az elmondottakban bizonyos politikai vonatkozások vannak,

Lapunk jelen számához ½ ív melléklet van csatolva.

melyeket azonban, ha arról van szó, hogy törvénynyel biztosított jogaink megvédessenek, kikerűlnöm nem lehetett.

Sajnos, hogy ide jutottunk; sajnos, hogy ma már vissza kell térnünk Deák Ferenc 1873 junius 28-ikán a képviselőházban elmondott beszédében tanácsolt utra, mint azt Deák Ferenc kifejezi: „*az állam és az egyház közötti viszony rendezésére*". Erre való tekintettel a kérdés rendezése és tisztázása céljából helyesli Deák, hogy bizottság küldessék ki azért, hogy „a változott viszonyokhoz képest tisztába hozassék az állam és egyház közötti viszony." Elmondja, hogy nézete szerint nem az lehet a cél, hogy az egyházi javak elvétessenek, hanem csak az, hogy számba vétessenek. Meg kell különböztetni, mik az egyház valóságos tulajdonai; melyek a maga kulturális céljaira rendelvék, azok sértetlen hagyandók; „rendezni és arányosítani kell a kérdést." Kiterjedt beszédében a katholikus autonomia kérdésére is, melyet maga is megalkotandónak tart; elmondja végre, hogy ezen kérdésekben nagy óvatossággal kell eljárni, a leggondosabb óvatosságnak kell az eréllyel és józan ésszel párosúlnia, mert a kérdés könnyen elmérgesíthető. „Felesleges lesz kutatni: ki kezdte? Ha elhibázzuk a lépéseket, a hibát nehezen lehet helyrehozni. A világtörténelem sokszor bizonyítja, hogy kicsi okokból nagy szakadások lettek. Miért? Mert hozzájárúl a magánérdek, az indúlat, a szenvedély! Egyik a másikat tüzelte s az olyan ember, ki vallási dolgokkal nem is törődött, a vallási háborúnak legdühösebb harcosa lett. Kerűlni kell a vallási háborúkat, mert e téren nemcsak a fegyveres háború, hanem a szóval és tollal folytatott háborúk is veszélyesek."

Sajnos, ma már a tollal és szóval folytatott háborúban benne vagyunk. Állami életünket, társadalmi nyugalmunkat és az egymás közötti békét dúlják fel, ha ez tovább tart. Vissza kell térni Deák Ferenc álláspontjára, *végleg kell az állam és egyház közötti viszonyt rendezni*, természetesen mint azt Deák Ferenc is kívánta, *kellő előkészítés alapján, a teljes jogegyenlőség és viszonosság törvényes kívánalmainak megfelelően.* Főtiszteletű és méltóságos konvent! Legyen ez a mi álláspontunk, legyen ez, amire törekszünk.

De addig is, míg jogos törekvéseinkkel sikereket érhetnénk el, vállvetve, egyetértéssel és kitartó szivóssággal működjünk arra, hogy jogainkban csorbát ne szenvedjünk. Naponta újabb és újabb sérelmek merűlnek fel. Látjuk és tapasztaljuk, hogy *rendszeres politika üzetik a hazai protestántizmus megtörésére.* És bizony nem azokat az időket éljük, amelyekről Kölcsey Ferenc naplójában azt irhatta, „hogy Luther és Kálvin fiai összetett karokkal nézték, mint harcolnak az ország legelőkelőbb katholikusai a megtámadott protestántizmus szent ügye mellett." Nem látjuk a Beöthy Ödönök, Deák Ferencek, Széchenyi Istvánok, Eötvös Józsefek, Batthyány Lajosok, Andrássy Gyulák és a Károlyiak, Perczelek, Klauzálok és Ghyczyeknek a törvények biztositotta jogok védelmére vállalkozott hazafias táborát. Magunknak kell összetartva jogainkért, a törvényileg biztositott teljes egyenlőség és viszonosságért küzdenünk, nem a felekezetekkel szemben, kikkel mi régi időknek megfelelően a felekezeti béke és türelmesség álláspontját visszaidézni óhajtanók, *hanem a hatalmat kezelő kormányzattal szemben*, melytől nem kérünk, nem követelünk egyebet, mint a törvényileg biztositott jogok tiszteletben tartását.

Még ez ülésünk folyamán lesz alkalma a főt. és méltóságos konventnek a „Ne temere" kérdésével is foglalkozni. Ismét csak az államhatalom gyengeségét bizonyitja, hogy szigorúbban ne itéljem el magatartását, az, hogy a pápai dekrétum kiadatott s azzal a felekezetek közötti békés viszony újabban megzavartatott. A főt. és méltóságos konvent bölcsesége el fogja találni, e kérdésben határozván, a kellő mérséklettel párosúlt, határozott erélyt. Az én nézetem az, hogy állami feladatot képez a vallásfelekezetek közötti törvény által kimondott egyenlőség és viszonosság biztosítása; ugyancsak állami feladatot képez annak megvalósítása, hogy az 1894. évi XXXI. t.-c. alapján létrejött házasságkötéseknek minden vonatkozásban való érvényét a vallásfelekezetek kérdésessé ne tegyék. Minthogy X. Pius pápa parancsából és megbízásából a Congregatio Concilii által Rómában, 1907. évi augusztus 2-án kiadott eljegyzési és házassági törvény a magyarországi katholikus egyháztaggal kötött vegyes házasságoknak érvényét és azok következményeinek törvényes voltát a katholikus vallású házasfélnek szemben csak bizonyos kikötésekkel ismeri el s ezzel az 1844. évi III., továbbá az 1848. évi XX., 1868. évi LIII. és 1894. évi XXXI. törvénycikkek által alkotott *jogrendszert támadja meg*: mindenekfelett elsősorban állami kötelesség az állam tekintélyén ejtett csorbát kiköszörűlni.

Főtiszteletű és méltóságos konvent! Nem veszem tovább igénybe szives figyelmüket, de az elmondottakat el nem hallgathattam, mert látom, *hogy tornyosúlnak a vészthozó felhők* és erre való tekintettel kötelességemnek tartottam, hogy *mint rangidősb egyházkerületi főgondnok, a konvent és zsinat világi elnöke*, elmondjam a helyzetre vonatkozó nézetemet. Elmondjam aggódó lélekkel, hogy „a magyar protestánsok ügye belső elválaszthatatlan szolidaritásban van a magyar nemzet és a magyar szabadság ügyével s hogy e tényt sem elhomályosítani, sem mások által elhomályosíttatni engednünk nem szabad." Észre kell vennük, hogy rendre és rendre, mind erősebb és erősebb támadások intéztetnek a teljes egyenlőség és viszonosság rovására ellenünk és hogy az „összes eddigi jelenségek között nem volt egy sem, mely ilyen kényes téren mozgott volna, amely annyira elevenében sebezte volna a magyar társadalom nem katholikus rétegeinek lelki békéjét s amely annyira magán viselte volna az aggresszivitás bélyegét." A Ne temere nem alkalmas egyébre, mint sok ezer család békességének feldúlására és a protestáns és katholikus társadalom közötti összhang, egyetértés és békés jóviszony alapos felforgatására.

És most ezek után, főt. és méltóságos konvent, szíves türelmüket megköszönve, a mai napra egybehívott ülését az egyetemes református konventnek ezennel megnyitottnak jelentem ki.

Még egy nyilatkozat.

Tiszántúli püspökválasztásunk befejeződött. A beadott szavazatok döntöttek. Senkinek semmi szava nem volt hozzá, nem volt nekem sem. Az sem áll tehát, amit a „Debr. Prot. Lap" hírdet, hogy én nem tudok belényugodni. Ennek az ellenkezőjét én már *többszörösen* bebizonyítottam. Természetes azonban, hogy személyes meggyőződésembe beavatkozni nem engedek senkit.

De már ahhoz volt és van és — ha kell — *lesz* szavam, hogy az *igazságot megvédelmezzem* azokkal a

hírekkel szemben, amelyek a püspökválasztás napjaiban felőlem forgalomba hozattak. Ez nemcsak jogom, hanem elutasíthatlan erkölcsi kötelességem is, mit ha nem teljesítenék, első sorban magam tartanám magamat becstelen embernek. Az igazságot szolgálnunk kell még abban a kényelmetlen helyzetben is, amelyben a saját magunk jó hírnevének érdekéről van szó. Mert az igazság, igazság marad minden körülmények közt.

Az igazság szolgálatában intéztem *nyílt kérelmet mindenkihez* s megnevezetten nt. Baltazár Dezső dr. esperes úrhoz, nt. Ferenczy Gyula dr. lapszerkesztő úrhoz s t. Oláh Sándor lelkész úrhoz a „Debrecen" c. lap folyó évi szept. 27. s okt. 13. számaiban, tehát *két* ízben is. Arra kértem *mindenkit* s közelebbről a most említett nagyt. s tiszt. urakat, hogy legyenek szívesek a felőlem a püspökválasztás alkalmával szárnyra eresztett híreket valamelyik általok választott lapban *most már nyíltan bizonyítani is*. Elmúlt két hét, elmúlt négy hét: és nem kaptam *egyetlenegy nyílt* és *érdemleges* választ sem. (A Baltazár ntű úr *magán* levelét természetesen nem vehettem figyelembe s azt neki már csak szédelgő hangja miatt is, még az nap visszaküldtem). Ekkor a „Debrecen" f. évi okt. 28. számában közzé tettem *„Nyilatkozatomat"*, amelyben emlékezetünkbe idéztem, hogy talán nekünk magyar református keresztyéneknek is megíratott, hogy „ne mondj hamis tanúbizonyságot a te felebarátod ellen."

S íme, mi történt? Azok a ntű és tiszt. urak, akik hallgattak s *nyíltan* nem szóltak akkor, amikor én kértem őket, megszólaltak *nagy bátorsággal* akkor, amikor *már nem kértem őket*. Megszólaltak mind a hárman a „Debr. Prot. Lap" f. évi okt. 31 és nov. 7. számaiban. A Ferenczy Gy. ntű úr és az Oláh Sándor tiszt. úr kijelentéseivel nem törődöm, mert ők csak a saját *egyéni* véleményüket magyarázgatják, toldozzák-foldozzák és nem *bizonyítják*, pedig én tőlük *ezt* kértem; legfölebb annyit jegyzek meg Oláh S. tiszt. úrnak, hogy ha *igazságos lélekkel* utána jár, *akarata ellenére is* meg fog győződni róla, hogy az egyházkerületi közgyűlés főjegyzői előterjesztéseimnek mindenkor *egész sorozatát fogadta el egészen változatlanúl*. De válaszolnom kell Baltazár Dezső nagyt. úrnak, mivel ő már nem csupán a *maga nevében* beszél abban a magán levelében, amelyet én, mint említém, neki visszaküldtem s amelyet ő jónak látott a „Debr. Prot. Lap" nov. 7. számában közzé is tenni. E levélben ugyanis ezeket írja nekem: „1., se nem mondtam, se nem írtam, hogy klerikális vagy; 2., se nem mondtam, se nem írtam, hogy a főgondnok úr Őméltóságát megsértetted; 3., hogy főjegyzői tisztedben nem ütötted meg a kellő mértéket, azt mondtam és mondom; mint egy holt nyelv — elismerem — nagy tudósának nincs érzéked a jogi momentumok, az egyházi közigazgatás iránt. Különben nézd meg határozati javaslataidat s az azokon eszközölt nagy mérvű módosítások, vagy egészük elvetése eléggé felvilágosítanak; 4., mint püspökhelyettesnek nem volt érzéked a kormány részéről jövő sérelmek kivédése iránt. *Nekünk espereseknek kellett jajgatnunk*, hogy ti odafent észrevegyétek, hogy fáj valami. Nem tudtál irányítani. A közigazgatási középfokú hatóságokkal (tanfelügyelő, közigazgatási bizottság), levelezésbe bocsátkoztál, közvetlenül elfogadva tőlük írásokat s ez által a püspöki hivatal méltóságát leszállítottad."

Baltazár ntű úr, mint *gyülési tag* jól tudja, mert tudnia *kell*, hogy az egyházkerületi közgyűlés, nagyon kevés kivétellel (s ugyan melyik gyűlésen nem volnának ilyenek!) *egészen változatlanúl* szokta elfogadni az én főjegyzői referádáimat, amelyek bizony nem egyszer megkorrigálták még az ő (t. i. a Baltazár dr. úr) kétségtelelenűl nagynak vélt jogi érzékét is (lásd p. o. a 30+33—1908. sz. egyhker. végzéseket!); jól tudja, hogy én 1907. aug 1-ig (az e napig érvényben volt egyh. törvényeink 179. §. értelmében) csak *megbízottja* voltam akkor még élő Kiss Áron püspökünknek, ki engem, mint főjegyzőt, 1834—1905. sz. iratában arra kért fól, hogy püspöki irodája ügyeit egyházi törvényeink értelmében és *az ő rendelkezése szerint* (tehát nem *önállóan,*) *vezessem és intézzem*;" jól tudja azt is, hogy 1907. aug. 1. után, amikor új törvényünk (I. t.-c. 184. §.) már szabadabb kezet engedett nekem, egy tanfelügyelő urat felvilágosítottam téves levelezése felől s általában igyekeztem önállóban eljárni azok között a sokféle püspöki teendők között és mellett, amelyeket új törvényünk életbelépése rótt reám *s amelyeket én egytől-egyig mindet elvégeztem*: és mégis le merte írni azokat a vádakat, amelyek fönt közlött leveléuek 3· és 4. pontjaiban olvashatók! Bizony jogom volna ez eljárása felett itt a legszigorúbb ítéletet kimondani. De nem cselekszem; hisz, mint említém, célom nem a megtorlás, hanem az igazság nyílt és őszinte keresése. Vádjaira azonban hadd adja meg a választ az az esperesi kar, amelynek nevében föntjelzett levelében szólni merészkedett s amely mindenesetre *illetékes* elbírálója annak, hogy miképen végeztem én a püspöki hivatal közigazgatási teendőit, — hadd adja meg itt szóról-szóra leközlött jegyzőkönyvében:

„Jegyzőkönyv. Fölvétetett Debrecenben, 1908. november hónap 16-án a tiszántúli református egyházkerület esperesi karának értekezletében. Dávidházy János legidősebb esperes és püspökhelyettes elnöklete alatt jelen voltak: Balogh Ambrus, Berey Józs., Biky Károly, Görömbey Péter, Győry Lajos, Marjay Péter, Sulyok István, Sütő Kálmán, Széll György, Szikszay Zoltán esperesek és Sass Béla egyhker. egyházi aljegyző. Jegyző Sass Béla. Az esperesi kar értekezletének Dávidházy J. püspökhelyettes által történt megnyitása után Dicsőfi J. egyhk. egyházi főjegyző napirend előtt szót kérvén, abból az alkalomból, hogy a mai nap egyházi törvényeink I. t.-c. 184. §-a értelmében kifejtett püspökhelyettesi tevékenységének utolsó napja: hálás szívvel köszöni az esperesi kar folyton élvezett jóindulatú támogatását s dr. Baltazár D. alsó-szabolcs hajduvidéki esperes úr 1908. okt. 24. kelettel hozzá intézett s a „Debr. Prot. Lap" 1908. nov. 7. megjelent 45. sz. a 713. lapon „Egy kínos ügy" c. alatt közzétett levelének tartalmát, valamint azt a püspöki megbízó levelet is megérintvén, amely b. e. Kiss Áron püspök úr oldalán a püspöki iroda vezetésében kifejtett munkásságának alapjául szolgált, — működése netaláni fogyatkozásaiért esperesi karunk szíves elnézését kéri és az értekezletből nyomban eltávozik. Esperesi karunk beható tanácskozás után *egyhangúlag* kimondván, hogy *magától — dr. Baltazár Dezső esperes úr imént érintett levele tartalmával — minden solidaritást elhárít*: Dicsőfi József egyházkerületi egyházi főjegyző úr *püspöki megbízotti*, majd b. e. Kiss Áron halála óta *püspökhelyettesi minőségben kifejtett buzgó és szakavatott* tevékenységeért *köszönetét és elösmerését* nyilvánítja s erről őt az elnök és a jegyző által hitelesitendő jelen jegyzőkönyvi szám kiadása mellett értesíti. — Kelt Debrecenben, 1908. évi nov. hónap

16. napján, a tiszántúli ref. egyházkerület esperesi karának értekezletéből. Dávidházy János esperes, püspökhelyettes, mint értekezleti elnök; Sass Béla egyhk. aljegyző, mint értekezleti jegyző."

Úgy gondolom, hogy ez az *egyhangú* esperesi nyilatkozat (melyet az alább következővel együtt itt is megköszönök), elég világosan beszél. Tizenhárom esperesünk közül *tizenegy* gondolkozik így; a tizenkettedik, Dombi Lajos úr pedig még f. évi okt. 27-én ezt írt hozzám 1422—1908. sz. a. (és pedig egyedül a saját jó lelke indításából): „Főt. h. Püspök úr! Midőn a mellékelt leveleknek rendeltetési helyökre leendő eljuttatását tisztelettel kérem, egyidejüleg *Püspökhelyettesi minőségében tanusított szives fáradozásaiért s egyházmegyém ügyeinek pontos, buzgó elintézéseiért hálás köszönetemnek kifejezést adni, kedves kötelességemnek tekintem.* — Kérem Istennek gazdag áldását mindenkorra részére, hogy Anyaszentegyházunknak legyen hosszú időn át, — jövőben is, miként a multban, — erős oszlopa. Szives szeretettel s tisztelettel Gyula 1908. okt. 27. Dombi Lajos esperes.

És melyik esperesünk az, aki nem így gondolkozik? Ki az a tizenharmadik? Ő egymaga, — dr. Baltazár Dezső! . . .

Debrecen. 1908. dec. 1.

Dicsőfi József.

Ballagi Aladár az 1848: XX. t.-c. történetéről és az ORLE. mozgalomról.

Ballagi Aladár egyetemi tanár, a nagynevű történetíró mint országgyűlési képviselő, a képviselőháznak f. hó 4-iki ülésén, a kultusztárca tárgyalása közben nagyobb beszédet mondott, melynek különösen az 1848: XX. t.-c. történetére s az ORLE.-mozgalomra vonatkozó részei méltán keltettek általános figyelmet és érdeklődést nemcsak a képviselőházban és a napi sajtóban, de az egész ország katholikus és protestáns intelligentiája körében. Mindkét nyilatkozat, illetőleg állásfoglalás actualitásánál fogva is bizonyára közelről érdekli lapunk olvasóközönségét azért — ha talán itt-ott nem értünk is egyet a tudós iróval — közöljük beszédének ide vonatkozó részeit szószerinti szövegükben. A három Ballagi közül (fájdalom) ma már csak egyedül élő kiváló protestáns vezéremberünk nyilatkozata ha indokainál fogva politikai szinezetű is, (beszéde felelet Bella Mátyás nemzetiségi képviselő ama nyilatkozatára, hogy az 1848-iki törvényhozás „egyszere és gyökeresen" akarta megoldani „a nagy egyházpolitikai problémát"), kétségtelenül megérdemli a külön ismertetést és méltatást, annál is inkább, mert az 1848 XX. t.-c. keletkezésére nézve sok becses és tanulságos felvilágosítást nyujt, amiket ma, midőn folyton erről beszélünk, jó tudnunk és szem előtt tartanunk.

I. „Hogyan alakult történelmileg" az 1848: XX. t.-c. erre nézve Ballagi a következőket mondja:

Mindenekelőtt azt az időpontot és azt a gondolatkört kell szemügyre vennünk, amelyben ez a XX. törvénycikk 1848-ban fogamzott, érlelődött és megvalósult.

Előljáróban meg kell jegyeznem, mi volt akkor a szellemek egyetemes iránya Európaszerte. Meg kell jegyeznem azt, hogy itt utalni kell a francia forradalomra és a francia forradalom párhuzamosságára a magyar szabadelvű eszmék fejlődésével, ahol a dátumok három csoportba sorozhatók, de nem fedezik egymást; mert, míg a francia forradalomnak fejlődési dátumai kiinduló pontjától a cél eléréséig, amely az 1848-iki suffrage universelle kimondásában tetőződött: az 1789-iki — az 1830-iki júliusi forradalom — amely egy lépéssel viszi előbbre a forradalmi gondolatot — s végre az 1848. év februáriusa, midőn megvan a suffrage universelle: addig nálunk a párhuzamos dátumok a történelmi fejlődés tekintetbe vételével, az eszmék propagációjának pontosan megállapítható törvényei szerint: 1848, amely megfelel az 17 9-nek, azután 1861. és végre 19 9., a midőn a suffrage universelle-hez fogunk eljutni.

Ezt a párhuzamot azért kellett feltüntetnem, mert ha az 1848-at a francia forradalommal mérem össze, akkor egyuttal azt is megállapíthatom, hogy itt voltaképen nem annyira a politikai szabadságról, mint az egyenlőség gondolatának keresztülviteléről van szó, amely igenis a suffrage universelle-ben tetőződik be; ha pedig ezt a párhuzamot megállapítottam, akkor mint szükségképi reform jelentkezik 1848-ban az egyenlőség szempontjából a vallások közötti egyenlőség gondolata. Ez tehát egy történelmi szükségképiség, amely feltétlenül szükséges volt, hogy szóba hozassék, hogy törvényileg, mint principium megállapíttassék, mert csak ekként volt lehetséges véget vetni a regnum Marianumnak, amit célzott voltaképen ez a törvényjavaslat. Csak a regnum Marianum megszüntetésével volt lehetséges az állammal egybeforrott római katholikus uralkodó vallást mintegy detronizálni és ezen detronizáció mellett egyenlősíteni a bevett vallásfelekezeteket.

Ahol nagyon nevezetes jelző ez a „bevett" vallásfelekezet, még pedig azért, mert az uralkodó és bevett vallásfelekezetekről közvetlenül a törvény megalkotása előtt 1848. március 31-én terjesztetett be az alsóházhoz a helvét hitvallásu tiszántuli egyházkerület március 22 iki rendkivül közgyülésének határozata, amelyben első pontul ez van felvéve: „Kivánunk általános lelkiismereti szabadságot, a hitfelekezetek közötti teljes és tökéletes egyenlőséget és viszonosságot, következőképen az uralkodó és bevett vallásoknak nevét, emlékezetét, eszméjét is örökre megszüntetni kivánjuk". Ez volt voltaképen a protestáns álláspont 1848-ban a XX. t.-c. megalkotása előtt, vagyis az egyenlőség, a rideg, abszolut egyenlőség, az egyenlőségnek azon formája, amelyet annak idején, midőn részt vettem a kongrua javaslat tárgyalása alkalmával a dunamelléki református egyházkerület gyülésén, épen Szilágyi Dezsővel szemben hajlandó voltam azt demagóg egyenlősségnek nevezni. Uralkodó és bevett vallásokról van szó.

Mihelyt a „bevett vallás" helyébe a törvény szövegébe bejött a „bevett vallásfelekezet", látjuk, hogy itt nincs az az önfeledtség, amilyen volt Franciaországban, látszik, hogy Kossuth az, aki beterjeszti a törvényjavaslatot, az a Kossuth, akit a lehető legtévesebben itélnek meg, midőn úgy tüntetik fel történelmi és politikai exisztenciájában, mint forradalmárt, mint olyan egyént, aki a történelemmel szakított és az exisztenciája a forradalmárságban merült volna ki. Hogy ez mennyire nem igaz, arra nézve elegendő lesz néhány párhuzamot felhoznom. Luther Márton forradalmár volt igenis, mert ő elvetett minden tradiciót — és ez az ismertető jele a forradalmi iránynak, — Kálvin még inkább az volt, mert azt mondotta, hogy ki kell törölni mindazt az egyház szervezetből, amit a szentírás nem parancsol, a mivel mindazon történelmi intézményeknek eltörlését hirdette, amelyek az idők folyamán Jézus Krisztus óta megvalósultak és esetleg intézményileg létesültek az egyház kebelében.

Forradalmár első sorban azután egy Rousseau, aki az mondja: „Tout est bien sortant des mains de l'Auteur des choses, tout dégénère entre les mains de l'homme". (Minden jól van, amint kikerült az Alkotó kezéből, minden elromlik az ember kezében.) Ez a forradalmi principium. De egy Kossuth Lajos, akinek egész exisztenciája épen arra irányul, hogy épen azokban a legkritikusabb napokban minden zökkenés nélkül vigye át a történelmileg fejlődött, de elavult alkotmányt modern képviseleti alkotmánynyá, a rendi alkotmányt átalakitsa képviseletivé, anélkül, hogy szakítana a multtal, nem a

forradalom, hanem a jogfolytonosság alapján állott és a történelmi jog alapjára helyezkedve akarta kétségkivül megoldani mindazokat a nagy kérdéseket, amelyek a francia forradalom óta egész Európát foglalkoztatták és melyeket oly mérséklettel, mint a magyar nemzet tette, sehol Közép-Európában nem oldottak meg. Erre bizonyság az 1848-iki törvényhozás az egész vonalon, de bizonyság az a paragrafus is, amelyről szólottam.

Már az magában, hogy ott van a „bevett vallásfelekezet", mutatja, hogy itt még Kossuth Lajos nem megy addig, ameddig hajtotta Szoboszlai Pap István, a debreceni szuperintendes és a tiszántuli kerület; ő nem átkozza el a bevett vallásnak nevét, emlékezetét és eszméjét, de korlátot szab az egyenlőségnek a jelző fölvételével, hogy bevett vallásfelekezetek.

Maga Kossuth Lajos azt mondta irataiban, hogy e törvény alkotásánál kegyetlen alternativa előtt állott: okvetlenül kellett abban tenni valamit, mert az 1848-iki törvények organikus és harmonikus törvények, amelyek azon eszmekörben, amelyet felölelnek, egy egészet, tökéletest, ideálist, kifogástalant akartak szolgáltatni. Az alternativa az volt, hogy az állam vagy semmit sem ad a felekezeteknek, nem tud róluk, vagy pedig mindent megad a felekezeteknek. Tehát vagy szabad egyház, vagy államegyház. Ezt maga Kossuth mondja, nem ezekkel a szavakkal, de ez az értelmük.

Arról volt szó, mit csináljunk: vagy szabad egyház, vagy államegyház. Akkoriban, 1848-ban, azt a gondolatot a szabad egyház szabad államban gondolatát nagyon ismerték. Már Milton szól róla 1644-ben, egyidejüleg az északamerikai William Rogerrel, aki egyenesen arra fekteti az egész társadalom alapjait, lehet mondani és Észak-Amerikának az a csodálatos fejlődése arra viendő vissza, hogy magában az államéletben két északamerikai államterületen, Rhode Islandban és Providenceban William Roger megmutatta, miként élhet állam és egyház egymás mellett szabadon, egyik a másikról nem tudva semmit. Nálunk már akkor ismeretes volt William Roger elvi álláspontja, valamint az északamerikai alkotmány általában véve, különösen Horváth Mihály tárgyalta; közelebbről pedig ismeretes volt magán az országgyűlésen is, ahol 1843|44-ben Wurda Károly kanonok, a győri káptalan követe, egyenesen ezt követelte: „szabad ország, szabad vallás és szabad egyház". Nem fog senki sem megütközni rajta, hogy egy kanonok akkor így beszélt, mert hiszen ismernünk kell, hogy miért beszélhetett így.

Folyt. köv.

A ref. egyetemes konventről.

Soha sem ült össze a konvent kuszáltabb nemzeti és felekezeti viszonyok közt, mint f hó 8-án. Az egyházmegyék, egyházkerületek sokszoros feljajdulása előzte meg, a nemzet jobbjainak félelme, aggodalma között gyülekezett, amely félelem és aggodalom nem a ref. egyház sorsára vonatkozik első sorban — bár ennek a szomorúra fordulása is nemzeti szerencsétlenséggel érne fel! — hanem magára a nemzetre, amely az ellentétes szelek-viharok közt iszonyu erőfeszitéssel küzd a békés fejlődés biztosításáért.

Ma már a nemzet baja nekünk sokszoros bajunk, mert anyagilag úgy össze fűzzük magunkat a nemzet pénztárával, hogy ennek szerencsés telése, vagy szerencsétlen apadása ránk is riasztó veszedelem. A különböző címeken folyó-csepegő államsegély kiapadása alig elképzelhető kinos helyzet elé állítaná nem régen még a maga erején vészt és vihart nyugodtan néző ref. egyházunkat is.

Érezték a konventi atyák mindezt; éreztek sok egyebet is, amit maguknak is alig mertek bevallani. Mintha kérdés ült volna valamennyiök arcán: mi lesz? Béke vagy háború? A reménység fehér galambjait eresztgették a jobban értesültek s békességet, türedelmet prédikáltak. Az országházból, a vallás- és közokt. miniszter beszédeiből is táplálkoztak sokan a reménység édes mézével.

Délelőtt 10 órakor kezdődött az első ülés. A beteg elnökség kiváló érdeklődés tárgya volt. *Kun Bertalan* nem jön; a 93-dik év téli időszaka már nem neki való az utazásra. *Bánffy Dezső* bárót hosszú betegség próbálta meg; jöhet e ő?! Jöhetett. Vasakarata, tiszteletre méltó nagy szeretete egyháza és hivatali kötelessége iránt győzedelmessé tette a testi gyöngesége felett. 10 órakor ő rázta már a csengetyűt. Kissé megfogyott testi mértékeiben, de a lelke tettekre vágyik. Nehéz helyzetek közt sokszoros kötelesség a vezéreknek a példaadás. Szerencse, hogy ő még alig van túl a 60 on!

Antal Gábor püspök imádkozott. A multakon merengő lelke arra kérte a Mindenhatót, hogy támaszszon a dicső nagyokhoz méltó utódokat a küzdő ref. anyaszentegyház védelmére s jövőjének biztos alapokra való építésére.

Utána Bánffy br. szólt szokatlanul. Megnyitó beszédet tartott. Betegen is úgy érezte, hogy ezuttal szólnia kell, mert különben a kövek szólanának. Mély hallgatással figyelte a konvent az elnök szavait, közbül és főként végül elismerésével üdvözölte. (Lásd lapunk élén!)

Aztán kezdődött a hosszú (79. pontu) tárgysorozat örlése. *Erőss Lajos* tiszántuli püspököt a konvent a jegyző előterjesztése, majd a világi elnök külön üdvözlése nyomán szivélyesen köszöntötte. A megjelenésben gátolt tagok közt őszintén fájlalta főként a Kun Bertalan püspök elmaradását. A rendes tagok bejelenttettek, számbavétettek, igazoltattak, a bírósági ülés 9-dikén délutánra kitűzetett, az ujonnan választott rendes- és póttagok bejelentése tudomásúl vétetett.

Dr. Baksa Lajos konventi előadó jelentette, hogy az 1908-ra eső 2 millió korona államsegély 2-dik részlete (698,800 kor.) megérkezett s hogy az illetékes miniszter nem zárkózott el a konvent abbeli kérelme elől, hogy az államsegélyt a felszaporodott szükségletekre való tekintettel emelje. Ehez azonban ismernie kell a szükségletet részletesen s azt is, hogy mennyi abban a tandij. — A miniszteri leirat az adóügyi bizottsághoz tétetett; ez fog arra méltóképen megfelelni.

A Gusztáv Adolf-egyesület átirata került volna sorra, de miután ezt elébb a püspökök és főgondnokok bizottságának kell átnéznie, — kiadatott az a nev. bizottságnak (némelyek szerint „kar"-nak, de *püspöki és főgondnoki kart* a mi egyházalkotmányunk nem ismer!)

És lőn nagy csendesség. A tárgysorozat rendjén az egyházkerületeknek a „Ne temere", a klerikalismus terjedése, a jezsuiták kitiltása tárgyában felterjesztett kivánságai kerültek elő. Azaz — hogy csak kerültek volna, mert az előadó, *dr. Nagy D.* és *Antal G.* felszólalására ezek a kegyes nagy kérdések mind a püspökök és főgondnokok bizottságához utaltattak, amely már a holnapi ülésre fogja véleményes javaslatát beterjeszteni. A közjogi bizottság feladata lett volna az egyházkerületek felterjesztéseinek megbirálása s azokra nézve a konvent tanácso-

lása, de az előadó nem vállalhatta a nagy feladatot, az iratoknak tanulmányozására nem lévén elegendő ideje; így jutottak aztán a nev. bizottság elé, amelybe a közjogi bizottság előadója és a konventi előadó (dr. Nagy D. és dr. Baksa L.) szintén meghivatnak.

Dókus Ernő a káplántartási átalányra nézve ismertette a miniszter leiratát, amely az 1908-ra szóló 45000 korona segélyt 48000 koronára emelte. Ezt az összeget továbbra is megadja, de nem hajlandó — legalább egyelőre nem — a mutatkozó szükséget kikötések nélkül fedezni.

Ugyancsak *Dókus Ernő* tette meg a bizottság jelentését a *„konventi székház"* állapota felől. Csak épen bizonyos *asztalos-zendülés* okozta, hogy a székházba a konvent már ez alkalommal be nem költözött. Tavaszra az egész rendben lesz s nagy csendességben épithetik majd a konventi atyák a magyar kálvinista egyház jövendőjét, utcai zaj és villamos vonatok háborgó zúgása nélkül.

A konvent mindent tudomásúl vett. Semmi lendület, semmi vita, ékesen és szép renddel folyt minden a bizottságokba vetett nagy bizodalommal.

Jönnek a felebbezések. Egész légio. A közalapi járulékot sokalják sokan, tiltakoznak ellene sokan. A közalapi végrehajtó-bizottság nem tágít az elven, de készséggel enged ott, ahol komoly érvek és megdönthetetlen igazságok kerülnek a mérlegbe. — Az előadó (dr. Baksa L.), illetőleg a bizottság döntéseit a konvent helybenhagyja. Teljes ülésben apró kérdések vitatása — hazabeszélés.

Dr. Benedek Zsolt, a konventi iroda tagja, azokat a felszólamlásokat terjeszti elő, amelyek az Országos ref. lelkészi nyugdij és özvegy-árva gyámintézet végrehajtó-bizottságának a nyugdíjjárulékok tárgyában hozott határozatai ellen adattak be, természetesen a bizottság megállapodásaival egyetemben. Sok felszólalás talált engedelmes szivekre, de sok a visszautasított követelés is. Kicsoda kívánhatná, hogy az ember szigoru bírája legyen a maga tényeinek — ebben a kalmár világban?

A genfi reformációi emlékegyesület levelét is hallhattuk a Kálvin-emlékműre vonatkozólag. Az emlékmű ügye halad. Az első díjat nyert tervezők egy végleges terven dolgoznak. Bocskay István bejut a mellékcsoportba, de *Szegedi István* bajosan. Sok volna a mellék-alak s ha minden nemzet reformátorai felveendők volnának, az emlékmű nehezen volna megalkotható. A genfi ünnepre vonatkozó tervezetek is megérkezvén, ezek a mi egyházkerületeinkből felérkezett tervezetekkel, javaslatokkal a mi Kálvin-bizottságunkhoz tétettek át, amely összehivandó.

Még *Dóczi Imre* referált a iskolaügyi bizottság nevében egyes középiskolák államsegély-szerződéséről, felemelt segélyéről (pápai, gyönki, kolozsvári, sepsiszentgyörgyi, máramarosszigeti, zilahi, miskolci, tiszáninneni egyh.-ker. felsőbb leányiskola, mezőtúri) a konvent jóváhagyása mellett. Ő mutatta be *Zoványi J.* kérelmét is, amellyel a sárospataki főiskola vagyonkezelésének konventi megvizsgálását kérte minden indokolás nélkül. Az iskolaügyi bizottság javaslatára a konvent ezt a kérelmet elutasította. Egyes ember panaszára ilyen nagy és költséges munkára nem vállalkozhatik.

Délután bizottságok működtek (közigazgatási, missziói, tőkesegélyosztó s a püspökök és főgondnokoké). Volt mit csinálniok az egyh.-ker. bizalmiférfiainak. A tőkesegéllyel különösen sok ünyölődés járt, mert temérdek volt a pályázó a csekély összegre. Nem birunk eléggé gazdagok lenni a mai szükségletekhez mérten! — A tiszáninneni kívánságok ellen különösen nagy volt a kifogás, mert ahelyett, hogy mérséklődtek volna, jelentékenyen felduzzadtak. A kerületnek újra foglalkoznia kell a kérvényekkel.

A nyugdíjjárulék levonására nézve a tiszáninneni egyházkerület álláspontja fogadtatott el. Előleges levonás tehát nem lesz.

(Vége köv.)

A Kálvin-szövetség első estélye.

A *Kálvin-szövetség* ünnepélyes megnyitó felolvasó estélyét folyó hó 9-ikén tartotta meg Budapesten, a Vármegyeház dísztermében, melyet Pestvármegye liberalis gondolkozású alispánja díjmentesen bocsátott rendelkezésre. — Az ülésen nagyszámú és előkelő közönség gyűlt össze, amely igazolta, hogy a ref. hívek körében a socialis munkára vállalkozó Kálvin-szövetség már eddigi rövid működésével is gyökeret vert.

Az emelvényen Kenessey Béla erdélyi püspök, a Szövetség elnökének vezérlete alatt, Petri Elek és Révész Kálmán egyházi alelnökök, Gonda Béla min. tanácsos, Bernát István dr. orsz. képv. világi alelnökök, Hamar István theol. tanár, titkár és P. Horváth Zoltán ügyvezető titkár foglaltak helyet. A díszes közönség soraiban ott voltak Darányi Ignác földmüvelési miniszter, György Endre ny. miniszter, Szabó Albert kuriai tanácselnök, Csiky Kálmánné leányával, Molnár Sándorné leányával, Bilkei Pappné, Joannovitsné Uray Irén leányával, Szabó Péter és Lénárt József esperesek, Bokor József egyetemi m. tanár, Buday Emil és Mészáros Kornél gyógyszerészek, Baksa Lajos dr., konventi előadó, dr. Németh József oszt. tan., Kenessey Kálmán min. tan., dr. Havas Gyula nyug. kir. tanfelügyelő, Somogyi Aladár dr. képviselő, Bieber Gyula dr. kir. jbíró, Gönczy Miklós mérnök, dr. Szabó Aladár és Haypál Benő budapesti lelkészek, Kájel Endre, Sedivy László s dr. Székely József lelkészek, Kerékgyártó Árpád presbiter, dr. Porcs István és dr. Csohány Sándor ügyvédek, Kónya Gábor ifj. egyleti minissionárius vezetésével egy sweici úr a feleségével, Böszörményi Jenő a L. Zs. egylet missionáriusa s többen. — Kovácsy Sándor világi elnök és Vámossy Károly gondnok a VI., VII. kerületi templomépítő-bizottság ülése miatt kimentették magukat.

A felolvasó est *Petri Elek* áhitatos imájával vette kezdetét, mely után *Kenessey* püspök tartott hatalmas és lendületes megnyitó beszédet. Rámutatott az ingyen kegyelemből nyert erők felhasználásának kötelességére, mely a kálvinizmusnak mindenkor legfőbb erőssége volt. Minden egyháztagnak teljesitenie kell kötelességét Isten által adott szellemi és anyagi tehetségeinek mérvéhez képest s az ebből mindenkire háramló felelősség tudatában, hogy szabadokká legyünk! Ez volt beszédének magva. Beszédének hatása alatt emelkedett hangulatban folyt le az ünnepség többi része. — *Bernát István* ügyvezető alelnök ismertette a K. Sz. céljait és eszközeit s közölte a szövetség működésének eddigi tereit. Kellemesen érintette a jelenlevőket a *gyulai* alakúlóban lévő helyi szövetség üdvözlő sürgönye s hogy Pápán is alakulóban van a helyi szövetség, Zomborban pedig 15-en léptek be a Szövetségbe,

úgy hogy itt is meg lesz alakítható a helyi szövetség. Kellemes benyomást tett az is, hogy a „Budapest" napilap vezércikkében emlékezett meg a Kálvin-szövetség fontos szerepéről. Bernát ismertetése után *Maday Gyula* ref. főgimn. tanár „*Pacsirta szó*" címmel hangulatos vallásos költeményt adott elő, melynek különösen befejező versszakában Kálvinnak a libertinusok elleni küzdelmére hivatkozó frappans hasonlata általános tetszést keltett. *Kovács Ernő* orsz. képviselő a „*Diákotthon*"-ról tartott a kérdés alapos ismeretéről tanuskodó s nagy gyakorlati érzékre valló előadást, kimutatván a módozatokat, melyek mellett egy „Kálvinista diákotthon" megvalósítható volna. Tekintve, hogy ág. hitv. testvéreink Üllői-úti házukban 50 diák számára már a közel jövőben szándékoznak ily otthont létesíteni, kívánatos volna, hogy kálvinista fiainknak is minél hamarább emeltessék hasonló otthon. Az ifjúság helyes nevelésétől függ jövőnk, amint erre a felolvasó helyesen mutatott reá. *P. Horváth Zoltán* titkár felszólalva a Bethlen Gábor-Kör kis diákotthonának fejlesztésében véli a kérdést megoldhatónak s rámutat arra, hogy néhány év küzdelme után a protestáns diákság önerőből s a közönség adakozásából már is 8—10 diáknak tud ingyen szállást adni s számos azoknak a száma, akiknek ingyen ellátást szerez s megélhetési lehetőséget közvetít. Hivatkozik ezen kis diákotthon első nemes gyümölcsére, a *Bethlen Gábor-kör énekkarára*, mely elismerésre méltó buzgalomról és hivatottságról tett bizonyságot előadott éneke által s tett bizonyságot arról is, hogy a protestantismus folyton képes új és új erőket sorompóba állítani s hogy az a felelősségnek tudata, amire az elnök hivatkozott, él az ifjúság körében is. *Hamar István* theol. tanár buzgó fohászával véget ért a sikerült ülés.

E helyen bővebben is tájékoztatjuk olvasóinkat arról, hogy minő orvoslásra megért kérdéseket vont be a K. Sz. működési körébe.

1. A ref. theologiákon, tanító- és tanítónőképző intézetekben óhajt gazdasági, közgazdasági (szövetkezeti), jogi- és társadalomtudományi (socialis) kurzusokat rendezni. Ezen intézetek igazgatóit eziránt megkereste s remélhetőleg már a folyó iskolai évben — ha nem is mindenütt — lesznek ilyen kurzusok tarthatók a theologusok és képezdei hallgatók gyakorlati ismereteinek bővítésére.

2. A cselédleányoknak a vasutnál való fogadása, elhelyezése, erkölcsi védelme és a felettük való patronage gyakorlása tekintetében a Nőegyletek Országos Szövetségével együttesen kíván aktiót indítani s az ez iránti tárgyalások küszöbön vannak. Kolosváry Lajosné bizatott meg konkrét javaslatok elkészítésével.

3. A kivándorló hitsorsosok külföldi védelmére vonatkozólag *dr. Németh József* min. osztálytanácsos bízatott meg a kérdés kidolgozásával s javaslatok előterjesztésével. (A legközelebbi felolvasó est tárgya is valószínűleg ez leend). Egyben felír a kormányhoz a kivándorló hajókon ref. istenitiszteletről való gondoskodásért.

4. A munkások körében azok megnyerésére a Lorántffy Zsuzsánna-egyesülettel együttesen tart munkás összejöveteleket — egyelőre a Bpest-Ferenczvárosi napközi otthonban. Okt. 10-én *P. Horváth Zoltán* titkár „a városi munkás lelki szükségei" címmel tartott előadást s dec. 12-én *dr. Kovács J. István* „A protestáns egyházak munkája Angliában a munkások körében" címmel fog előadást tartani.

5. A Marosvásárhelyen szept. 11-én lelkészek és tanítók részére a székely kirendeltség támogatásával tartott socialis kurzuson már résztvett a K. Sz. titkára által, aki „Hogyan fogjon a lelkész és tanító egyháztársadalmi munkához a faluban" címmel tartott előadást, amelyet a szövetség anyagi ereje erősbödésével szándékozik kiadni.

6. A lelkészek és tanítók részére oly tájékoztató könyvet szándékozik kiadni a szövetség, amelyben a napi élet szükségeihez mérten tanácsot és utasítást nyerjen a lelkész és tanító egyházi és egyháztársadalmi, közgazdasági, szövetkezeti, jog- és adóügyi kérdésekben s híveinek is könnyen és hozzáférhetőleg adhasson tanácsot a legkülönfélébb bajaikban. Ennek tervezetét a titkár már elkészítette s a legközelebbi választmányi ülés fog határozni ezen „Tanácsadó" miképeni megírása és kiadása tárgyában.

7. *A Kálvin-jubileum* előkészítésében s a *Kálvin-muzeum* felállításában is részt óhajt venni s e kérdésekben legközelebb jut végleges megállapodásra.

A szövetségnek 18 alapító-tagja van eddig és pedig: Darányi Ignác, Kovácsy Sándor, György Endre, Ilosvay Lajos, Elek Pál, Bernát István, dr. Antal Géza, báró Korányi Frigyesné, Petri Elek, Pap-Szász Lajos, Pap-Szász Lajosné, báji Patay Gyuláné, Kelecsényi Zádor, pálóci Horváth István, pálóci Horváth Zoltán, Szabó Péter esperes, Czell Vilmos, Kájel Endre.

A rendes és segítő tagok között is sok jeles erőt nyert a szövetség s napról-napra nagy számmal jelentkeznek új tagok (alapító tags. díj 150 kor., rendes tagok 5 kor., segítő tagok 1 koronát fizetnek évenként. Alapszabályok, füzetek, belépési nyilatkozatok kaphatók a bpesti ref. lelkészi hivatalnál IX., Kálvin-tér 7., ugyanide küldendők a tagsági díjak).

Falusi levelek.

Igen tisztelt Szerkesztő Úr!

Hamar bezökkentünk a télbe, — ámbátor csupa locs-pocs idő van s rányomakodik kedélyünkre a járványtermő nedves, hideg köd. Nem csoda, ha a lelkünk sem lát tisztán. En mégis szivesen üdvözlöm ez időszakot, mely a magamfajta falusi papnak is megenged némi gondolkodást, elmélkedést. Míg kint lehet mozogni, leköt a mező s ami a mezőn van. Oda vagyunk kötve a röghöz s bizony megesik, hogy az olvasnivaló is összehalmozódik asztalunkon, — ki, ki a szabadba, amíg lehet!

Már nem lehet s ha beszorúlunk, szabad az út felfelé!

Bárcsak szabad volna az út!... De nagyon is sok akadállyal kell megküzdenünk.

Legszörnyűbb akadálya a lélek emelkedésének, tiszta látásának — *a hangulat.*

Régen olvastam kiáltóbb bizonyságát ennek, mint a *Debreceni Prot. Lap* f. évi 45. számában, a dr. Szabó Sándor felolvasásában. Sokat töröm rajta a buksimat, hogyan lehetett azt *úgy* elgondolni, elmondani, leírni és leközölni éppen egyházi és református lapban?!

Ime így hangzik: „*A papok s a református egyháznak minden egyes tagja ismét nem a szentírást, nem az igazságot hirdetik, a biblia igazságait vagy nem értik, vagy félremagyarázzák és mindenki ismét a pénzt, a hatalmat, a tekintélyt, az állást keresi és nem válogatósok*

az eszközökben ezeknek elérésére és nem az Istenhez, hanem a földi és más hatalmasságokhoz, szentekhez fordulnak segítségért. Ezt teszik nemcsak az egyedül üdvözítő egyház hívei, hanem a magukat protestánsoknak vallók is."

Igaz-e ez ? ? . . .

Igen, a *hangulat igazsága.*

„Vannak olyan pillanatok
Az embernek éltében,
Amikoron sötét leszen
Fejében és szívében".

Igen, sötét pillanatokban támad a hangulat igazsága. Veszedelmes igazság, — a legveszedelmesebbek egyike.

Mostanában Sárospatakon bőven terem, akárcsak a járvány bacillusai nedves, ködös időben. Erre mifelénk is akadnak ilyen „átkozódó próféták", kik behunyt szemmel mennydörögnek: *„minden ember hazug!"*

Megborzad a lelkem az ilyen hangulatos igazságoktól.

Hogy *minden* pap, *minden* református ember — pokoltüzére való gazember, pénzimádó, csúszó-mászó „s nincsen, ki jót cselekednék! . . . nincsen csak egy is!!"

Az én tisztelt barátom szörnyen elkeseredett hangulatban volt, midőn azt a felolvasást tartotta s mélyen a lelke közepéig beette magát az a rozsda, hogy egy év mulva is le merte közölni!

Legalább már magát kivehette volna a mételyesek közül. És ha ki nem vette, — én veszem ki, mert én nem ilyennek ismerem. S azt hiszem, ő sem ilyennek ismer engem. Igy aztán ketten megmaradunk egy jobb jövő vetéseül. Izráelben hétezeret hagyott az Úr magnak és szépen gyarapodnak Patakon is. Nekünk is lehet reménységünk bizonyára, ha a messze jövőben is. Majd származik még valami jó utánunk, ha a jelen oly undorítóan büzhödt is körülöttünk! . . .

Igazán borzalom volna az élet, ha a Szabó Sándor-féle hangulatok, ténybeli igazságok volnának!

De hát honnan származnak eme sötét hangulatok ?

A hangulat — egyszerű idegélet. Elhallgatom a távíró drótok lágyabb, vagy erősebb zúgását, berregését. Ez a hang nem egyéb, mint a külső hatások eredménye. Rezgésfolyamat. Idegeink is ilyen huzalok; összevissza szőve-fonva egész szervezetünk általuk. Aki látta már az emberi testszervezet idegösszetételének rajzát; aki olvasott ilyen élettani dolgokról, az előtt tisztán áll a hangulat *anyagi képe.* Erős, egészséges idegek, a külső hatásokat, összhangzó érzékelésben adják vissza. De az idegek nem mindig erősek, egészségesek, rugalmasak. Mint a hegedűhúr nedves időben, — ily hamis hangot ad idegzetünk ernyedt állapotában. Az ernyedtség származhat rossz emésztésből, kifáradásból, képzelgésből, aggodalmak, vágyak túlfeszítéséből, kicsapongásból s több ilyfajta idegemésztő külhatásokból. Tény, hogy a külvilág olyan nekünk, amilyennek mi látjuk. Régen tudják azonban, hogy a látszat csal. Arra való aztán, a komoly figyelemben edzett értelem, hogy a látszat ködén keresztül tiszta fényt sugározzon a dolgokra s *való helyzetben* mutasson dolgokat, egyéneket, összeköttetéseket.

A tudás itt válik igaz utmutatóvá s komoly fegyverré.

Igazán sajnálnivaló az ember, ha a hangulat uralma alá jut. Ha aztán tömeg jut a hangulat uralma alá, ez már vészes! A történelem sok keserű példát mutat erre. Fent kezdve a legszentebbtől, le a legaljasabbig. A Krisztus is így jutott keresztfára. És mindig így jutnak a Krisztusok keresztfára. „De hát micsoda gonoszt cselekedett?" kérdé Pilátus. A tömeg annál vadabbúl ordítozá: feszítsd meg! feszítsd meg! A hangulat nem okoskodik — a hangulat ordít.

Az én tisztelt barátom, dr. Szabó Sándor, ne ítéljen el engemet, ha ezen igénytelen okoskodásokat figyelmébe ajánlom. Még ha a sárospataki főiskola, városostól, egyházmegyéstől, kerületestől, minden bennevaló egyénekkel és dolgokkal együtt pokoltüzére való gaz volna, — akkor is van még ezeken kívül világ és élet! És a gondviselés gondoskodik, hogy élet legyen s a jövő fejlődés útja nyitva álljon. Hogy minden pap, akár református, akár katholikus és minden egyháztag, akár protestáns, akár katholikus, *„csak a pénzt, hatalmat, tekintélyt és állást keresi és nem válogatósok az eszközökben ezeknek elérésére"* ennek igazán se füle, se farka s ha ilyen eredményeket produkálna Sárospatak, akár egyházi, akár köztársadalmi tekintetben, akkor abba kell hagyni a tanitást, nemcsak a theologián, hanem a jogon és gimnáziumban is.

Én ugyan, mindezek dacára is, bízom a jövőben és a jövő embereiben, habár egy dolog mindenesetre aggodalomba ejt és ez az, hogyha némely tanár urak, elég lelkiismeretességet éreznek nevelésügyi kötelmükhöz akkor is, ha Sátoraljaujhelyben laknak s onnan rándúlnak át, pár óráczkát átfecsegni Patakra, tanitványaikhoz, azután hadd hordja a szél valamennyit a különböző mulatóhelyekre . . . no, kérem szépen, ha ez is jóhatású nevelési mód, akkor nincs mit csodálkozni rajta, ha az ős kollégiumba majd a négylábú bölcsesség hívei költöznek be.

De abba hagyom tisztelt szerkesztő úr, mert magam is hangulatos lehetek. Ezt pedig szégyenelném a magam lelke előtt is. Én is tanúltam a történelmet s magam elé képzelem, amelyek elmultak és hála Istennek, hogy elmúltak! Sokszor, szinte kacaghatnám azon oktalan dicsőités miatt, amelynek görögtüzében a multak tényeit táncoltatják. Voltak nagy jellemek, — ez tény. És lesznek mindig nagy jellemek, — ez is tény. Ellenkezőt állítani istentelenség és hazugság. Nemcsak az anyagi világban válik a bűzös trágya is egy gazdag aratás melegágyává, hanem az erkölcsi világban is gondoskodva van, hogy a különböző emberi gyarlóságok, bűnök mint egy villanyozó hatással legyenek a lelki élet erőire. És az élet hullámzik és folyik.

Hogy „minden ember romlott és hazug!" — *ez csak a hangulat igazsága!*

Isten áldja, t. Szerkesztő Úr!

Soós Lajos.

Templomszentelés Zádorfalván.

— 1908. november 29. —

A gömöri „Szárazvölgyön" egymásután újúlnak meg a ref. templomok. A mult évben Szuhafő, Alsó-Szuha, Zubogy, a folyó évben Kelemér, Ragály és Zádor alva újittatta meg tetemes költséggel templomát. Örvendetes jelenség ez nemcsak azért, mert minden új és megújított ref. templom eggyel növeli a felvilágosodás és haladás, a lelkiismereti szabadság és keresztyéni szeretet világító tornyainak számát: ha-

nem azért is, mert e megújított templomok is erős bizonyságai annak, hogy a protestáns áldozatkészség ősereje még nem halt ki a szívekből! De örvendetes templomaink újulása — nemcsak a Szárazvölgyön, hanem mindenfelé hazánkban — azért is, mert bennök a tudósítások szerint két nagy hatalom: t. i. a protestantismus szellemének és a művészetek géniuszának békélgetését és egymáshoz való közeledését tapasztaljuk. Nem kell félnünk ettől a közeledéstől, mert nem visszafejlődés ez, mint sokan gondolják, hanem felismerése annak a hatalmas fegyvernek, melynek erejét nem méltányoltuk eddig eléggé, pedig tapasztalhattuk, hogy az el nem korcsosúlt nemes művészetek az ellenfélnek mindenkor legerősebb sáncai voltak. Azért, ha sikeresen akarunk küzdeni, nem kell gátat vetni annak, hogy a nemes művészetek templomainkba csendesen, zajtalanúl bevonúljanak. Hiszen a legnagyobb puritánnak, Kálvinnak is művészi szobra lesz már!

A protestáns áldozatkészségnek és a művészi szép térfoglalásának egyik újabb bizonysága a zádorfalvi megújított templom is. A gyülekezet lelkes tagjai ugyanis segély nélkül, kölcsön nélkül, teljesen a magok erejéből fedezték a hatalmas nagy templom megújításának költségeit; sőt az igás és kézi munkákat is magok teljesítették. A művészi szép térfoglalását pedig a templom fehér márvány úrasztala, a művészien hímzett úrasztali és szószéki terítő, a templom díszesen festett mennyezete és az orgonára megindúlt sikeres adakozás eléggé igazolja.

A templom felszentelési ünnepélye nov. 29-én, advent első vasárnapján ment végbe. Az ünnepélyen megjelentek Csabay Pál esperes vezetése alatt Hubay Lajos alsószuhai, Ósváth Dániel ragályi, Batta József kelecsényi, Ablonczy Pál keleméri, Hubay Kálmán szuhafői, Liptay László imolai, Zajdó László zubogyi lelkészek, Pósa János keleméri, Fövenyessy János alsószuhai és Szilveszter Imre helybeli tanítók.

Tíz óra után indúlt el a díszes nagy gyülekezet élén a lelkészekkel az „Örül mi szivünk“. . . kezdetű dicséretet énekelve a megújított templom felé, melynek ajtaja előtt az egyház gondnoka üdvözlő beszéd kíséretében adta át a templom kulcsait az esperesnek, ki hatásos meleg szavak után megnyitotta azt az Atya, Fiú, Szentlélek nevében. A szinte zsúfolásig megtelt templomban az énekvezéri tisztet a fentemlített tanítók teljesítették lelkes hivatásérzettel. Az új Énekes-könyv 61. számú alkalmi darabjának két verse után *Csabay Pál* esperes lépett a szószékbe, hogy a buzgóság szárnyain felemelje lelkünk hódolatát és áldást esdő óhaját, ahhoz, aki nem lakozik kézzel csinált templomokban. Megható volt az, midőn a nagy gyülekezet tagjai — a nők közül sokan zokogva — mélységes áhitattal suttogták az érzelem és gondolat gazdag imádság harang zengésű szavait. Majd *Ablonczy Pál* keleméri lelkész mondott a Zsolt. XXVII. 4. alapján alkalmi és adventi vonatkozásokban gazdag, költői nyelvezetű s mindvégig szónoki lendülettel előadott templomszentelési beszédet, mely bizonyára kitörülhetlen nyomokat hagyott a zádorfalvi gyülekezet lelkében.

A keresztyén szeretet jelképét, megbánt bűneink bocsánatának zálogát és örökéletünk biztosítékát, az úri szent vacsorát *Hubay Kálmán* szuhafői és *Liptay László* imolai lelkészek szolgáltatták ki a gyülekezetnek. Az előbbi ágendájával, az utóbbi zárbeszédével és imádságával gyakorolt maradandó hatást szíveinkre. Az úri szent vacsora kiszolgáltatása után *Zajdó László* esketett egy ifjú házaspárt; ajánlván családi boldogságuk alapjául a vallásosságot, munkásságot és szeretetet.

Végül a helybeli lelkész, *Dusza Lajos* olvasta fel az egyház, a templom és a templomújítás történetét, beleszőve a történetbe a Zádorfalván született s országosan ismert jeles emberek megemlítését is. Így Lenkey Károlyt, kinek Petőfi „Lenkey százada“ című költeményében örök emléket állított; továbbá Lenkey Zsigmondot, Pelsőc egykori jeles papját, ki egy nyelvtudományi művével 100 aranyat nyert a magyar tudományos akadémia pályázatán, mellyel a gömöri lelkészi és tanítói gyámoldának első alapját vetette meg. A templom történetéből kitűnt az is, hogy a templom 106 évvel ezelőtt épült s 1804. december 9-én szentelte fel *Őri Fülep Gábor* tiszánmneni püspök. A folyó évi renoválás költségeit a hívek önmegadóztatással fedezték s az összes munkálatok 6600 koronába kerültek. Ki kell emelni a templomújítás történetéből az egyházszeretetnek egy nagyszerű megnyilatkozását, azt t. i. hogy *Deme Sándor* zádorfalvi presbiter és földbirtokos az egyháznak egy 100 koronát érő fehér márvány úrasztalát, neje és leányai pedig az úrasztalára és szószékre 200 korona értékű olajzöld posztó terítőt készíttettek. Adjon az Isten minden egyháznak ilyen lelkes fiakat és leányokat!

A templomújítás történetéből azonban egyet kihagyott a zádorfalvaiak derék öreg lelkésze, elhallgatta azt, hogy a csendes, zajtalan lelkészi munka, a jótéteményekben, szerénységben, egyszerűségben, igazságban gazdag élet a leghathatósabb vezérfény a nép előtt az egyház iránti áldozatkészségre.

Felemelő érzésekkel távoztunk el a zádorfalvi megújított templomból, szívünkben és ajkunkon azzal a kívánsággal, hogy „Legyen te kőfalaidban csendesség és jó békesség!“

*

Templomszentelés után a lelkészlakon várt reánk a fehér asztal igazán magyaros vendégszeretettel. A „lelki fűszerek“ a szebbnél-szebb toasztok innen sem hiányoztak. Csabay Pál esperes a helybeli lelkészt és gondnokot, majd az ifjú lelkészeket, végül Hubay Lajos alsószuhai lelkészt köszöntötte fel. Hubay L. Csabay Pál esperest, mint a szárazvölgy (Alsószuha) szülöttét és dicsekedését éltette s végül Ablonczy Pál ugyancsak az esperesre emelte poharát.

A legszebb emlékekkel mondtunk búcsút Zádorfalvának, azt kívánva Dusza Lajos bátyánknak, hogy a megújított templomban még sok, sok éven keresztül hírdesse azt a tudományt, amely Út, Élet és Igazság.

Z.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Bizalommal és tisztelettel kérjük a hátrálékos és a második félévre szóló előfizetési díjak beküldését. A nyomdát minden hó elején fizetnünk kell s ezt csak úgy tehetjük, ha t. olvasóink azt a csekély előfizetési díjat idejében szivesek beküldeni.**

— **Gyászhirek.** *Vitányi Bertalan* szerencsi ügyvéd, az alsózempléni egyházmegye ügyésze f. hó 5-én hosszabb gyöngélkedés után elhunyt s 7-én a helybeliek s a vidék nagy részvéte mellett eltemettetett. A kiváló férfiúról, aki főiskolánk történetébe is többszörösen

beírta nevét, — térszűke miatt — lapunk közelebbi számában fogunk érdemlegesen megemlékezni. Áldott legyen emlékezete! — *Medve Pál* abaujszántói ref. lelkész életének 55-ik, boldog házasságának 23-ik évében, f. hó 8-ikán elhunyt. Régóta tartó gyomorbaja kinozta, amelyet nyaranként gyógyítgatni igyekezett, felkeresve hol a karlsbadi, hol a bikszádi gyógyforásokat. Betegségétől azonban, amely erejét és munkakedvét fokozott mértékben törte meg, az emberi tudomány segedelmével nem tudott megszabadulni. Az utóbbi időben már annyira elbetegesedett, hogy több izben szolgálatképtelenné lett s az egyházmegye, az egyházközség kérésére, a rendkívüli helyzetre való tekintettel, egy ideiglenesen betöltendő segédlelkészi állás felállítását megengedte. A megboldogult több mint két évtizeden át volt az abaujszántói egyházközség lelkésze. Szép hangu, kellemes modorú, vidám kedélyü egyéniség volt, de ezek a jó tulajdonságok a testébe adatott tövis kinzó hatása alatt mindinkább-inkább gyöngűltek. Vallását, egyházközségét igyekezett még betegeskedésében is hiven, a nekiadott talentumok szerint szolgálni és épiteni. Betegsége azonban sok szép reménységének megvalósúlását akadályozta meg. Özvegye, egy leánya s kiterjedt rokonsága gyászolja. Temetése 10-én ment végbe a sárospataki főiskolai énekkar gyászdalai s Cziáky Endre és Hézser Emil gyászbeszédei mellett. Legyen áldott a sokat szenvedett lelkész emlékezete!

— **A vallás- és közoktatásügyi miniszter leirata Kun Bertalan püspökhöz.** 137684. szám. Méltóságos és Főtiszteletű Püspök Úr! Tervbe vettem hogy az országgyülés elé törvényjavaslatot terjesszek a *lelkészi jövedelmi kiegészítés mértékének emelése ügyében.* E törvényjavaslat előkészítése céljából van szerencsém Méltóságodat tisztelettel felkérni, miszerint a bölcs vezetése alatt álló egyházkerületben levő mindazon lelkészségek jövedelméről tájékoztatni méltóztassék, *amelyek 1898. évi január hó 1-én már mint önálló anyaegyházak állottak fenn, de az 1898. évi XIV. t.-c. szempontjából eddig bejelentve nem lettek.* Az egyes lelkészségekre vonatkozó e tájékoztatást akkép kérem eszközöltetni, hogy a lelkész, lelkészség jövedelmének kimutatására vonatkozó csatolt *B) jelzésü bevallási iveket* az 1898. évi XIV. t.-c. 11. § ában és az ezen törvény végrehajtásatárgyában kiadott 4433/98 eln. sz. utasításban foglalt rendelkezéseknek megfelelő módon *három-három példányban kitöltetik és minden egyes jövedelmi és kiadási tételt a politikai községi. illetve egyházközségi elöljáróság által hiállított a járási főszolgabíró által érdemben hitelesített bizonyitványokkal igazolják.* Ezen eljárási módnak indokául jelen ügy eddigi előzményein kivül az is szolgal, hogy combinatióba vettem, miszerint a megalkotandó törvényben felhatalmazást kérek, hogy annak végrehajtása során az *egyes lelkészségeknek adandó állami jövedelmi kiegészítés megállapítására irányuló tárgyalás alapjául a most kért tájékoztató bejelentéseket vehessem.* A küldött *B)* jelzésü bevallási ivek kitöltésénél ugy a *jövedelmek*, mint a *kiadások* természetesen már nem az 1893—1897. hanem *az 1904—1908. öt évi átlag szerint számitandók* fel és igazolandók. Amenyiben azonban oly *lelkészség jelentetnék be*, amelynek már az *1898. évi XIV. t.-c. alapján is joga lett volna a bejelentésre*, a bevallási ivek ezek tekintetében nem az 1904—1908. évek, hanem az *1893—1897. évek átlaga szerint töltendők ki.* Ha valamely *lelkészi állás üresedésben volna*, a jövedelmi bevallást a *hitközségi elöljáróság eszközli*, amely a küldött *B) bevállási iveket alá is irja.* Felkérem Méltóságodat, hogy a lelkészek illetve egyházközségi elöljáróságok által kitöltött bevallási iveket átvizsgálni és netalán észlelt hiányok pótoltatása után *hozzám 30 napon belül felterjeszteni méltóztassek.* Minthogy pedig a lelkészi jövedelmi kiegészítés mérvének emelését *esetleg korpótlékok utján akarom eszközölni*, ezen megoldási mód pénzügyi hatásának konbinálhatása végett oly kimutatásra is volna szükségem, amelyben e következő adatok lennének feltüntetve: 1. A község neve, 2. a lelkész neve, 3. a lelkész mely időponttól kezdve szolgál rendes lelkészi minőségben? 4. Ugyan-e kimutatásban kérem azt is feltüntetni, hogy mennyi minden egyes lelkészségben a hivők száma? 5. A lelkész kisebb vagy magasabb képesítésü-e, jelesül a középiskola (gimnázium vagy reáliskola) 8 osztályát elvégezte-e? Felkérem Méltóságodat, méltóztassék hozzám a vezetése alatt álló összes lelkészségekről szóló ily kimutatást a jelölt idő alatt felterjeszteni és abban azt is kitüntetni, hogy a lelkészek kőzül kik élveznek jelenleg állami jövedelmi kiegészítést? A *B)* jelzési bevallási iveket megfelelő számban csatolom. Fogadja Méltóságod őszinte tiszteletem nyilvánitását Budapest, 1908. november hó 20. A miniszter helyett: *Tóth*, államtitkár.

— **A Konvent állásfoglalása a főiskolai vagyonkezelés felülvizsgálata ügyében.** Az „Az Ujság“ dec. 9-iki számában a konvent üléséről szóló tudósításban olvassuk a következő érdekes pontot: „*Zoványi Jenő* sárospataki theologiai tanár azon kérvényére, hogy a sárospataki főiskola vagyonkezelését a konvent vizsgáltassa meg, a konvent kimondotta, hogy nem lévén oka kételkedni a sárospataki főiskola szellemi és anyagi vezetésének helyességében, a kérést azért sem teljesítheti, mert az csak többnyire névtelenül megjelent hirlapi közleményekre tud hivatkozni s mert ez a kérés egy ember kérelme s igy a konvent nem látja a kérelem teljesítésének szükségességét.“

— **Javító és pótló érettségi vizsgálat** tartatott december 9-én a sárospataki ref. főgimnáziumban Dókus Gyula vil. algondnok elnöklete alatt, Bálint Dezső igazgató-tanácsos és dr. Kérészy Zoltán kormányképviselő jelenlétében. Vizsgálatra állott: 1 teljes vizsgázó, 2 kiegészítő vizsgázó (a latin nyelvből) és 2 javító, akik valamennyien sikerrel vizsgáztak.

— **A ref. konvent adóügyi bizottsága** Gróf Tisza István elnöklete alatt 416 kérvényt tárgyalt le f. hó 4-dikén d. e. 9 órától, d. u. 2 óráig. A gondosan előkészitett kérvények legnagyobb részét maga az elnök referálta. A tiszáninneni egyházkerületből adósegélyre ajánltattak: 1. Az *abauji egyházmegyéből*: Beszter 1394·23 kor., amelyben 272 korona tandíj, Pány 485·28 kor. (tandíj 120 kor.), Csécs 529·25 kor. (tand. —), Felső-Alsócéce 834 kor. (tand. 197·96 kor.), Alsóhutka 632·16 kor. (tand. 90 kor.), Alsókemence 616·15 kor. (tand. 210 korona), Alsólánc 739·75 kor. (tand. 165·40 kor.), Buzita 405·75 korona (tand. 118 kor.), Felsőcsáj 458·78 korona (tand. 266

kor.). Felsőlánc 466·19 kor. (tand. 144·60 korona), Györke 1182·22 kor. (tand. 524 korona), Magyarbőd 848·09 kor. (tand. 343·20 kor.), Nagykinizs 55·78 kor. (tand. 286 kor.), Nagyszalánc 1011·79 korona (tand. 608 kor.), Petőszinye 295·40 kor. (tand. —), Reste 300·85 kor. (tand. 90 kor.), Szászfa 1990·59 korona (tand. 631·40 kor.), Szentistvánbaksa 995·58 korona (tand. 295·68 korona). Az *alsoborsodi egyházmegyéből*: Ároktő 1775·99 kor. (tand. 520 kor.), Tiszapalkonya 1966·64 kor (tand. 428·40 kor.), Eger 1364·72 kor. (tand. —), Tiszavalk 1208·42 kor. (tand. 278·60 kor.), Heőbába 1461·18 korona (tand. 245·28 korona). Az *alsózempléni egyházmegyéből*: Semjén 1064·13 korona (tand. 192 kor.), Tállya 881·70 korona (tand. 181·80 korona), Karád 2615 korona (tandíj 1060 korona), Gesztely 1727·57 korona (tandíj 356 korona), Vis 830·20 kor. (tand. 144), Nagyrozvágy 1292·68 (tand. 224), Kisrozvágy 107·60 (tand. —), Csanálos 995·13 (tand. 288·14), Sóstófalva 293·43 (tand. 104). — *A felsőzempléni egyházmegyéből*: Homonna 319 kor. (tand. —), Kisazar 638·45 (tand. 110), Miglész 603·18 (tand. 234·80), Gálszécs 303·39 (tand. 144), Nagytoronya 643·43 (tand. 125), Kolbása 713·74 (tand. 247·36). *A gömöri egyházmegyéből*: Naprágy 1296·29 (tand. 417·63), Rozsnyó 152 k. (tand. —), Berzéte 880·28 (tand. 376·40), Berzéte-Kőrös 759·60 (tand. 184·24), Jánosi 1413·20 (tand. 400), Martonfala 935·46 (tand 184), Zubogy 607·29 (tand. 389), Bátka 1968·16 (tand. 320), Simoni 809·03), (tand. 353), Darna 1050·27 (tand. 168·48), RimaPálfalva 922·90 (tand. 117·60). *Az ungi egyházmegyéből*: Szürte 1817·05 (tand. 384), Ágtelek 875·32 (tand. 152), Ungtarnóc 644·42 (tand. —). *A felsőborsodi egyházmegyéből*: Alacska 1762·16 (tand. 518), Vadna 2284·32 (tand. 394). Tapolcsány 970·20 (tand. 250). — Az összes feldolgozott kérvények letárgyaltattak s az eredmény a konvent elé terjesztetett.

Szerkesztői üzenetek.

S. B. B—ő. Előfizetése 1908. dec. 31-ig rendben van.

K. K. F.-Gyarmat Előfizetése a dec. 3-án érkezett 10 (tíz) koronával 1908. dec. 31-ig rendben van.

H. E. Tárgyhalmaz miatt a cikk közlését a jövő számra kellett halasztanunk.

Pályázati hirdetés.

A tornai egyházmegyébe kebelezett szini lelkészi állásra, amelynek javadalma földben, terményekben 715 kor 70 fillér kongruával együtt: 1600 korona, pályázatot hirdetek. A pályázatok 1909. január 3-ig Ragályi Géza espereshez Bódvalenkére (u. p. Hidvégardó) küldendők.

Miskolc, 1908. december 4.

Kun Bertalan.
ref. püspök.

—

Pályázati hirdetés.

A felsőborsodi egyházmegyébe kebelezett sajóvelezdi lelkészi állásra pályázatott hirdetek. Javadalma földben, terményekben 204 kor. 66 fillér kongruával együtt: 1600 korona. A pályázatok 1909, január 3-ig Vadászy Pál espereshez Sajószentpéterre küldendők.

Miskolc, 1908. dec. 9.

Kun Bertalan
ref. püspök.

Ujonnan megjelent művek!

HÓSEÁS.

Theologiai magántanári vizsgai dolgozat.

Irta:

Ceglédi Sándor.

velikai pisanicai református missziói lelkész.

Ára füzve 3·50 korona.

Halotti beszédek és imák.

Irta:

Kis Gábor.

volt pápai református lelkész.

Terjedelme 15½ ív; tartalmaz 71 halotti beszédet és imát.

Ára füzve 4 korona.

Megrendelhetők a kiadónál: **KIS TIVADAR** könyv- és papirkereskedésében Pápán, Fő-utca 21. sz.

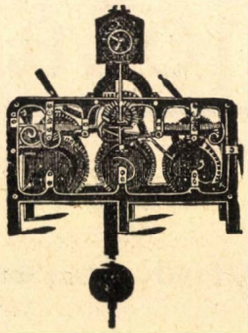

Torony-órák,

palota-, városházi-, gyári- és laktanya-órák berendezését a legelőnyösebben eszközöl

MAYER KÁROLY
utóda
MÜLLER JÁNOS

I. magyar óragyár gőzerő-berendezéssel

BUDAPEST, VII., Tököly-ut 52. szám saját házában.

Képes árjegyzékek és költségvetések bérmentve.

Kérje ingyen

és bérmentve magyar nyelvű, gazdagon illusztrált főárjegyzékemet, 3000-nél több rajzzal, mindennemű nikkel-, ezüst- és aranyórák, valamint mindennemű szolid arany és ezüst áruk, hangszerek, acél- es bőráruk stb.-ről eredeti gyári árban.

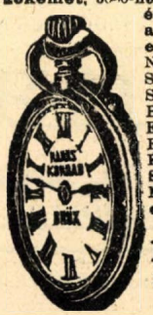

Nikkel remontoir óra	K 3.—
System Roskopf patent óra	K 4.—
Svájci eredeti system Roskopf patent	K 5.—
Bejegyzett „Sas Roskopf" nikkel rem.	K 7.—
Ezüst remontoir óra „Glória" művel	K 9·40
Ezüst remontoir óra dupla fedéllel	K 12·50
Ébresztőóra K 2.90, Konyhaóra	K 3.—
Schwarzwaldi óra K 2.80. Kakukóra	K 8·50

Minden órárért 3 évi írásbeli jótállás. — Minden kockázat! Becserélés megengedve, vagy a pénz vissza!

KONRAD JÁNOS

Első óragyár és szétküldési áruház, Brüx 1256 szám. (Csehország.)

Orgona és harmonium gyár

gőzerő hajtás és villamos világítással berendezve.

ORSZÁGH SÁNDOR ÉS FIA

cs. és kir. udvari szállítók

Rákospalota (Budapest mellett).

Alapíttatott 1861. évben.

Az 1885. évi országos kiállításon „nagy dísz oklevéllel“ (első díj) és „Ferencz József lovagrenddel“ az 1904. évi veszprémi kiállításon „arany éremmel“ (első díj), az 1906. évi kassai kiállításon „dísz oklevéllel“ (első díj) kitüntetve, azonkívül számtalan kitüntetés és elismerés. Ajánlják kitünő hangú és szerkezetű, főleg a legújabb légnyomatu (pneumatikai) orgonáikat, melyek rendkívül könnyű játékmód és a változatok egyszerű kezelése mellett, az időjárás minden viszontagságainak ellenállnak. Szolid munka és jutányos árak. Kisebb orgonák készletben vannak. Eddig 700-nál több új orgona lett szállítva. Raktáron kitünő hangú harmoniumok minden nagyságban. Harmoniumok tetszés szerinti rajz és változat összeállítással rendelésre készülnek. Tervezeteket és rajzokat kívánatra küldünk.

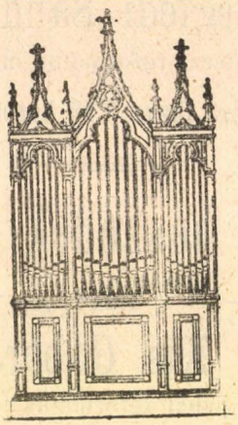

Kálvin János művei.

Szerkeszti: **Czeglédi Sándor.** **Eddig megjelentek**

1. A genfi egyház kátéja.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **60 fillér.**
2. Az egyház reformálásának szükségességéről.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **80 fillér.**
3. Kálvin János értekezése az ereklyékről.
Franciából fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**
4. Sadolet biboros levele. Kálvin válasza.
Fordította: *Ladányi Pál.* — Ára **60 fillér.**
5. III. Pál pápa levele Kálvin János megjegyzéseivel.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**
6. A párisi theol. fakultás hitcikkei Kálvin elleniratával.
Fordította: *Pongrácz József.* — Ára **50 fillér.**

Minden kötet külön kapható.

E hat mű egy díszes kötetben is beszerezhető. A 25 ivnyi terjedelmű kötet ára 4 korona 50 fillér.

Mind e művek megrendelhetők

a Magyar Kálvin-fordítók bizományosánál

KISS TIVADAR könyvkereskedésében **Pápán.**

Pontos és legjobb órák 5 évi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák,

borkancsók, china-ezüst disztárgyak,

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok.
Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

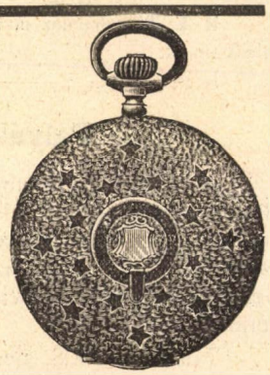

Polgár Kálman

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállítója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 51. szám. Sárospatak, 1908. december 20.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

Teremtsünk Kálvin-alapot!

A nagy reformátor világszerinti megtiszteltetése ma már bizonyos. Semmi ellenhatás nem képes többé azt a lelkesedést elfojtani, amely a legilletékesebb helyen fakadt ki a szívek-lelkek önkéntes hódolata gyanánt s ami, — mint villanyfolyam futott végig az egész művelt világ református egyházain. A Kálvin genfi szobra állani fog, mégha az ő saját puritanismusa tiltakoznék is ellene, mert a világ uralkodó felfogása úgy követeli, hogy jóltevőinek alakjait a késő századok is lássák és tiszteljék.

Ma már irodalomtörténeti művekben is ott látjuk az alkotásra hivatott, irányt, korszakot jelző férfiak képét: miért ne láthatná tehát a genfi kálvinista, a svájci kálvinista s az egész világnak minden kálvinistája a Kálvin szobrát Genfben s körülte azoknak a történelmi nagyoknak alakjait is, akik az ő szellemében harcoltak a reformáció győzedelmeért?!

Ott lesz a genfi szobor-csoportban a mi Bocskay Istvánunk is, akinek az a dicsőséges szerep jutott, hogy a ref. egyház védelmében az egész nemzet szabadságáért és alkotmányáért tegye kockára életét és földi javait.

Nem lehetetlen, hogy magyar szobrász géniusza fogja a Kálvinban diadalmassá lett eszmét ércbe foglaltatni, ami jelenteni fog valamit ott, a szabadság klasszikus földjén is a magyarországi kálvinizmusra nézve.

Bizonyos, hogy a Kálvin-szobor ott Genfben a miénk is lesz, a mi akaratunkkal, a mi áldozatunkkal s a ma élő — itten élő — kálvinista egyház bizonyságául. Aki Genfbe zarándokol annak történeti nagy multjáért, mai szépségeért, természeti nagy előnyeiért, az, — ha a világ szélső tájékairól való is, — látni fog valamit a magyar kálvinistaság történetéből, egy hősét legalább a magyar kálvinismusnak s nem lehetetlen, hogy a lelke tudakozódásra kényszeríti, hogy többet is tudjon a Bocskay hazájának reformációi küzdelmeiről s a Bocskay-utódok további sorsáról — a mai időkig.

Nem szabad ezt a készülő-félen levő Kálvin-szobrot jó előre lekicsinyelni s a lelkekben iránta ébredező nemes indulatokat rideg elméletekkel megfagyasztani!

Igaz, lehetett volna a Kálvin emlékét másképen is megtisztelnünk; egy *Kálvin-otthon* Genfben, ahova befért volna a világnak sok-sok ifjú kálvinista Timotheusa; egy *Kálvin-alapítvány*, amelyből ezek az ifjú evangyélisták nevekedhettek volna apostolokká s megteljesedhettek volna a reformáció szeretetével s bajnokokká erősödhettek volna a Kálvin szellemével való közvetlen érülközés által. Lehetett volna így is s talán így megfelelőbb is lett volna a mai világ hódolata a dicsőítendő szellem iránt, noha nem szólt volna ez a megtiszteltetés annyira az egész világ lelkének, mint egy — reménylhetőleg — kitűnően sikerülő szobor és szoborcsoportozat.

Lehetett volna az is, ami szépen megindúlt, de keresztelő vizébe fult, lehetett volna az u. n. *Kálvineum* megépítése által is kifejeznünk hódoló érzéseinket Kálvin iránt; de nem birtunk a termékeny eszme körül egy lélekké lenni! Talán meg is bántuk, talán bánni is fogjuk sokáig! Igaz, ez a hódolat sem lett volna világszerinti, de a gyümölcseit láthattuk, élvezhettük volna hamarosan és évről-évre — a késő századokig.

Most már a szobor-állítás meg- vagy meg nem felelő volta miatt ne töprenkedjünk, sőt inkább hassunk oda, hogy az dicsőségesen, az egész világ kálvinistaságához méltóképen sikerüljön, mint milliók hymnuszának ércbe öntött mássa.

S ha aztán képesek vagyunk még többet is tenni, ám kíséreljük meg! Van magunknak is Kálvin-emlékbizottságunk, amely még nem tanácskozott Lehet, hogy ennek is lesznek gondolatai, tervei, sőt bizonyosan is lesznek. Lehet, hogy az egyes egyházkerületek révén is támad eszme, vágy, gondolat a Kálvin megtiszteltetése végett. Bizonyosan is támad, mert jaj volna nékünk, ha nem támadhatna!

Sok függ attól: milyen összeget képes a magyar kálvinistaság buzgósága *Kálvin-emlék* címen összehordani! Néhol a jelek meghatók és bátorítók. A lelkesedés tüze hihetőleg terjedni és élénkülni fog s megeshetik, hogy a magyar kálvinista egyház az összegyült nagy összegből lefoglalhat valamit a nagy reformátor itthoni dicsőítésére is.

A Károlyi Gáspár emlékét a gönci szobron kívül egy *Károlyi-alap* is örökíti. Nem nagy — az igaz, de emléknek igen tisztességes s áldásának cseppjeit érzi ma már az egész magyar protestantismus a „Koszorú“ című füzetek útján. Teremtsünk *Kálvin-alapot* is, hogy ez is gyümölcsözzék, hogy ez is áldás legyen egyházunkra örök időkig! Akik nem zarándokolhatnak el a genfi szoborhoz, azok hadd érezzék, hogy itthon is él a Kálvin lelke nemcsak a ref. egyház alkotmányában és hittanában, hanem egy évenként tetteket követelő alapítványban is. A *Kálvin-szövetség* bölcsen meghasználhatná.

Az idők gonoszak. Vissza kell járnunk a nagy magvetőkhöz, az alapvetőkhöz, hogy el ne ernyedjünk s hogy hűtelenekké ne legyünk s hogy a világ lelkének rabul ne essünk. A libertinus szellem meg-megjelenik kisértő gyanánt. Ennek legyőzéséhez Kálvin erkölcsi

Lapunk jelen számához ½ ív melléklet van csatolva.

elveire van szüksége nemcsak a ref. egyháznak, de a világnak is, ha nem akarja, hogy szemétdombbá legyen.

Gyüjtsünk a Kálvin-emlékre lelkesen, a Kálvin. megtiszteltetésének eszméjétől megihletetten. Rázzuk fel az aluvókat, az aléldozókat, a hitetleneket s győzzük meg a csúfolkodókat, a hamis mentegetőzéssel húzódozókat, hogy itt az egész világ kálvinistaságának egy nagy becsületkérdéséről van szó, amely körül egy szívvé és egy lélekké kell lenniök azoknak, akik nem névleges kálvinisták!

Úgy gyüjtsünk, úgy áldozzunk, hogy egy *Kálvin-alapítvány* által itthon is országos emléket állíthassunk a nagy reformátornak, amely emlék kamatai a késő nemzedékeken is áldássá váljanak!

A tiszáninneni egyházkerület a karácsonyi perselypénzt akarja egyebek közt a Kálvin-emlékre fordítani. A hű pásztoroknak bizonyosan gondjuk lesz arra, hogy híveiket a nagy cél felől méltóképen tájékoztassák s a Krisztus lelkével a Kálvin emléke iránt való áldozatot kívánatossá és gyönyörűségessé tegyék. Úgy legyen!

A Zoványi ügy és a bíróküldési jog.

A magyar társadalmi és politikai életben mind erősebb vonásokban domborodik ki a durvaság. Befész kelte magát első sorban a politikába, onnan aztán szétáradt a napi sajtók csatornáin levezetve a közigazgatási, társadalmi, sőt nem egy helyütt az egyházi életbe is.

Még talán lehetne menteni egyszer-máskor ezt az embertelenségig emelkedő durvaságot, ha a cél, melynek érdekében azt elkövetik, valami nagyérdekű és kiváló fontosságú közügy lenne.

Csakhogy nálunk a közügygyel törődnek legkevesebbet. Sőt aki úgy mutatja be magát, mint a közügy munkása, igen sok esetben csak annyit dolgozik a közügy érdekében, amennyivel és ameddig a saját különleges érdekeit mozdítja elő.

A közügy, a közérdek sokaknál csak cégtábla; amely alatt vígan űzik saját önző kisded játékaikat. És az ilyenek minél nagyobb lármát csapnak, minél nagyobb reklammal teszik közhirűvé, esetleg hirhedtté nevüket, annál nagyobb fontosságot tulajdonítanak önmaguknak; és a mi elég különös, a közvélemény előtt is sok esetben sikerül oly előkelő poziciót biztosítaniok a maguk számára, ahová zajtalanul munkáló legkiválóbb tehetségek sohasem juthatnak el.

Ez a tülekedés, ez a stréber irányzat felülkerekedése, — melybe belevegyül a durva vásári lárma, az egyéneken való kiméletlen keresztülgázolás szenzációja, — oka annak, hogy a közélet teréről szemmel láthatólag, mint vonulnak vissza a jobb érzésű művelt emberek s mint foglalják el a legjobb helyeket az élelmes és eszközökben nem válogató tolakodók.

Politikai és társadalmi közéletünkben, sőt az irodalomban és művészetben is annak, aki szerepelni akar, vagy szerepelni kénytelen, — mert hivatalos állásánál fogva erre kötelezve van — valóságos hajókötélszerű idegrendszerrel kell birnia, vagy „rinocerusoktól levetett bőrt“ kell magára huzni, hogy el tudja viselni azt a sok méltatlan és gyalázatos piszkot, amit hol az utjára, hol ő magára szórnak.

Ilyen visszás állapotok közt nem szivesen lép ki senkisem arra a nyilt térre, ahol minden pillanatban készen lehet arra, hogy becsületes törekvését vagy munkáját legalább is lekicsinylik, talán le is gyalázzák és meggyanusitják.

Nem szivesen szólok ahhoz a rendkivüli élelmességgel megreklamirozott Zoványi ügyhöz, mely a tudomány-szabadság védelmének hímes palástjába öltöztetve jelent meg a nagy nyilvánosság előtt.

Nem is szólok a dolog érdeméhez, csak a bírói eljárásról van némi megjegyzésem.

Megvallom, hogy nekem sehogy se fér a fejembe az, miért nem illetékes a mi egyházkerületi bíróságunk ezen ügyben ítélkezni? hogyan kerül a mi ügyünk a dunamelléki kerület bírósága elé?

Hiába forgattam a törvénykönyv lapjait, én ezekre a kérdésekre megnyugtató és kielégitő feleletet nem találtam.

Veszem ezt az ügyet úgy, ahogy azt szerintem a törvényesség szempontjából el kellene intézni.

Zoványi összeütközésbe jött a VI. t.-c. 110 §-ával, mely a főiskolai tanártól megköveteli az „egyháziasságot“ s azt, hogy „óvakodjék a politikai pártküzdelmektől“. Ez még nem volna fegyelmi vétség!

De a Kálvinról irottakra az V. t.-c. 34. §. 3. és 11. pontjai alkalmazandók, amennyiben az ott előadottak „a vallásos érzületbe és hithűség“-be ütköznek, emellett a „hivatalos eskü megszegése“-nek esete is fenn forogni látszik.

Az V. t.-c. 20. §. *a)* pontja szerint ezen ügy az egyházkerületi bíróság elé tartozik, még pedig az V. t.-c. 47. §. rendelkezésének megfelelőleg a saját egyházkerületünk bírósága elé, mivel „illetékes bíróságától senki el nem vonható“.

Ebből következik, hogy az egyházkerületi ügyész fegyelmi ügyben a vádat hivatalból megtette. (V. t.-c. 45.).

Ekkor az egyházkerület elnöke legjobb belátása szerint megvizsgálta, hogy a behivandó kerületi bírák egyikére-másikára vonatkozólag nem merülhet-e fel az V. t.-c. 49. §. *a) d)* pontjaiban felsorolt érdekeltségi eset?

Az érdektelen tagok tárgyalásra meghivandók valának, ahol ismét az érdekeltségi kérdés kerül birálat alá, csakhogy ebben *a ker. bíróság önmaga dönt*, (V. t.-c. 52. §.) vagy esetleg (V. t.-c. 19. §.) maga az elnökség.

Abban az esetben, ha az érdekeltség annyi bíróval szemben állapittatnék meg, hogy a bíróság határozatképes számban meg nem alakulhatna, akkor igen is helye lenne a bíróküldésnek. (V t.-c. 55. §.)

Nem tudom elképzelni azt, hogy a Zoványi ügynél ez előfordulhatna, mert hiszen a 49. §. *a) d)* pontban elősorolt érdekeltségi kifogás egyike-másika a bíróságnak csak egy-két tagjára lenne talán alkalmazható, de a nagy többségnek ehhez semmi köze.

Igy tehát ebben az ügyben más, mint a kerületi bíróság nem itélkezhetik. Aminthogy az ítélkezésben az első lépést meg is tette, midőn az V. t.-c. 132. §. *b)* pontjára való hivatkozással állásától felfüggesztette.

Igaz, hogy a bíróküldést az eljárás megindításával egyidejüleg a felek is kérhetik (V. t.-c. 56. §.) és pedig az egyházkerületi bíróságokat illetőleg az egyetemes konvent elnökségétől, (V. t.-c. 55. §.) csakhogy ebben a kérvényben fel kell sorolni az illetékes bíróság tagjai ellen emelt érdekeltségi kifogásokat.

Viszont az elnökségnek kötelessége a bíróság személye ellen támasztott kifogásokat minden egyes

bíróval közölni és az ezekről beérkezet nyilatkozatok alapján lehet és kell a konventi elnökségnek afelett dönteni, hogy indokolt-e a bírókiküldés iránti kérelem?

Miután pedig a fegyelmi eljárás a Kálvin ügyből kifolyólag indíttatott meg és voltaképen csak ez fogja a bírói ítélkezés tárgyát képezni, ettől az ügytől az egyházkerület mind a tíz tanácsbírája annyira távol áll, hogy a bírói érdekeltséget ezekkel szemben megállapítani nem lehet.

De, hogyha azt a körülményt veszük figyelembe, hogy az egyházmegyékkel egyidejüleg az igazgatótanács is előterjesztéssel járult a Zoványi felfüggesztése tárgyában az egyházkerületi közgyűléshez s így ezeknek tagjaira alkalmazható az V. t.-c. 49. §-ának *d)* pontja; — még akkor is egyházkerületünk bíróságának időszaki tanácsa volna hivatva ezen ügyben ítélkezni, (V. t.-c. 19. §.) amelyben pedig az igazgatótanácsnak egy tagja sem lévén, hogy mi módon lehetne megállapítani a bírói érdekeltséget, azt még elképzelni sem tudom.

Ne engedjük egyházkerületünket gyámság alá helyezni. Ne engedjük törvényadta jogainkat elkonfiskálni! *Hézser Emil**.

*

Tisztelt barátunk és munkatársunk cikkéhez (anélkül, hogy a dolog érdemére nézve nyilatkozni akarnánk) azt kell hozzátoldanunk, hogy tudtunkkal az újabb bíróküldés a Zoványi ügyben — épúgy, mint tavaly télen — nem „érdekeltségből", hanem „*közérdekből*" történt. Az 1904—7. évi egyházi V. t.-c. 55. §-a szerint ugyanis a bíróküldésnek két okból lehet helye: 1. az illetékes bíróság tagjainak érdekeltsége miatt, 2. közérdekből. *Formailag* tehát a konventi elnökség jogosan járt el, midőn Zoványi kérelmére a mi bíróságunk elől ismét elvonta a Zoványi ügyet. Hogy „anyagilag" is jogos, vagyis igazságos volt-e ez a rendelkezés, ahoz nem szólunk, mert ez érdemleges nyilatkozat lenne. Az esettől eltekintve azonban figyelmébe ajánljuk t. munkatársunknak a lapunk f. é 9 ik (márc. 1.) számában közölt vezércikket, hol részletesen kifejtettük, hogy a konventi elnökségnek biztosított ily tágkörű bíróküldési jog a kerületek autonómiájának csonkítását jelenti, mert a „közérdek" ruganyos címe alatt a konventi elnökség bármely ügyet bármikor indokolás és az illetékes bíróság megkérdezése nélkül elvehet az illetékes bíróságtól. Sajnos, nem is sejtettük, hogy ez a kivételes jogelvonás ily hamar épen mi velünk szemben fog ismétlődni. Szerk.

Ballagi Aladár az 1848: XX. t.-c. történetéről és az ORLE. mozgalomról.

(Folytatás).

A katholikus egyházban akkor Lamennais vezet, aki célul tűzte ki a pápaság demokratizálását s Beöthy Ödön és a hozzá hasonló világi katholikusok mindenben támogatták a szabadelvű törekvéseket. William Roger megtehette azt szűz talajon, nem történelmi területen, hogy szabad egyházat állít fel a szabad államban. Európában ez nagy nehézségekbe ütközött, de azért megpróbálták, különösen Belgiumban, ahol az 1830-iki forradalom idején, mely voltakép mintája az 1848-iki forradalomnak és eszmei irányítója kétségtelenül, az állam és az egyház külön választatott. Nothomb, az akkori fővezetője ezen egész mozgalomnak, azt mondja, hogy állam és egyház oly távol vannak Belgiumban, mint az állam és a geometria. Nálunk ez azonban nem ment olyan könnyen és talán sehol sem mehetett olyan nehezen a keresztülvitele ennek a gondolatnak, mint épen minálunk, ahol az első akadály épen a protestáns részen jelentkezett. Legelőször protestánsok tiltakoznak az ellen, hogy itt barminő államegyház-féle kísérlet tétessék. Protestánsok, kik akkor többet beszéltek az autonomiáról és kevesebbet a vagyoni jólétről, mint napjainkban, mert napjainkban, amint méltóztatik tudni, autonómiáról mintha már 10—15 esztendeje nem hallottunk volna semmit, hanem a vagyoni jólét kérdése folytonosan előtérbe nyomul.

Hármas akadálya volt annak, hogy ez már akkor is több legyen, mint principium, mint elvi kijelentés, amely, mint mondám, detronizálja az uralkodó vallást, egyenlőséget mond ki és semmi egyebet. A protestánsok kijelentik, hogy ők megijednek ettől az ajándéktól. Az első nyilatkozó Vandrák András. Protestáns emberek és azok, kik magyar és latin irodalommal bővebben foglalkoznak, tudják, hogy micsoda elsőrendű személyiség. Eperjesi tanár és egyik legelőkelőbb gondolkozója azon időknek.

A Protestáns Egyházi és Iskolai Lap 20. számában rögtön a törvényjavaslat publikálása után ezt írja: „A törvény szinte megijeszt, midőn azt rendeli, hogy minden bevett vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségletei közálladalmi költségek által fedeztessenek. Ezt tán több is, mint amennyit óhajtánk, mint amennyit elfogadnunk lehetend, mint amennyit az álladalom teljesíthetend. Minden szükséget fedeznie nem is lesz szükség, hisz már eddig is volt, habár szűken, mégis annyi költségünk, hogy megállánk. Itt tehát csak némi felsegélés kívánatos, de minden költséget fedezni az álladalom nem is lesz hajlandó, t. i. feltétlenül, minden jogigény nélkül, viszont másrészről mi sem lehetünk hajlandók elfogadni az álladalomtól minden szükségletünk fedezését oly feltételek alatt, melyek szerint többet veszítenénk itt, mint nyernénk amott. Miként fogunk tehát szerződni, hogy mindkét részről kívánt sikert nyerjünk? A kölcsönös viszonosság útján, úgy t. i., hogy mink se kapjunk mindent a státustól fizetss dolgában, a státus se tőlünk mindent intézkedhetés dolgában."

Ez a tiszta protestáns álláspont, mely a többséget nyerte meg a tárgyalások alatt; ehez képest mondotta ki 1848. szeptember 3-án ezen harom protestáns felekezet értekezlete, — mert akkor oly szabadelvűen értelmezték a protestántizmust, hogy az unitáriusok is benne voltak, akik újabban nincsenek benne — boldogúlt atyám is benne volt ebben az értekezletben, iratokkal is igazolhatom, hogy ezt mondotta ki: „Autonomiánk sértetlenül fentartandó. Amennyiben egyházi és iskolai szükségleteinket nem birnók fedezni, azok pótlásáról az álladalom gondoskodjék." Tehát az 1848. szeptember 3-iki, az unitáriusokkal együtt tartott kozös protestáns értekezlet ugyanazt mondja, amit most tesz a vallás- és közoktatásügyi miniszter. Tovább megyek. A református egyháznak vezérférfia ebben az időben, — a gömöriek jól fogják tudni — Jakabfalvy András, elsőrendű ember kereken visszautasította az egészet.

Székács József azt mondja: lelkiismeretem ajtaján kopogtat az a mondása Urunknak: Nemcsak kenyérrel él az ember. Tartok tőle, hogy aki megfizet bennünket, annak szolgálnunk kell majdan vagy annak szolgái leszünk. Ezt megint a közszellemmel kell magyarázni. A protestáns világ miért nézi ezt így? Abban az időben, nem olyan szűk látkörűek az emberek, mint napjainkban, hanem tekintetük, azt lehet mondani, az egész emberiséget átfogja. Láthatták, mi ment végbe Angliában 1843-ban az államegyház visszaélései folytán, az államegyház nyomása folytán. Az államegyház papságának több mint fele máról holnapra fényes javadalmait odavetve, elhagyja a High-Church-öt, megalkotja a Free-Church-öt Chalmers vezetésével. Akkor olyan világ volt, ezt tessék figyelembe venni, midőn az 1848: XX. t.-cikkről méltóztatik beszélni. A protestáns világ úgy nézte saját ügyét, hogy abban az autonomia mindenek felett való; az autonomia

legcsekélyebb sérelme oly veszedelem, hogy inkább semmi sem kell. Ott volt előttük a High-Church és Free-Church nagy történelmi példája. Meg vagyok róla győződve, hogy Magyarországon talán Bella t. képviselőtársam kivételével, senki sem rajong az állami papért. Van nekünk az államtól elég, van financunk stb., állami papot a protestáns egyházak közül egyik sem kíván.

A másik, amit ezen történelmi ismertetésnél fel kell említenem, az, hogy a római katholikus egyház a minimális ellenkezést tanusítja a XX. törvénycikk meghozatalával szemben. Ennek mi az oka? Amennyire én ezen törvény történetét tanulmányoztam, úgy látom, hogy kozvetlen meghozatala előtt tárgyalások folytak az episzkopátussal és előkelő katholikus egyénekkel, Cziráky Jánossal és egyéb notabilitásokkal. Nyilvánvaló volt, hogy ezt a törvényt ép azért hozták és ez ép azért áll meg az elvi enunciációnak álláspontján, azért mondja ki, hogy csak elv: *„minden bevett vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségei közálladalmi költségek által fedeztessenek, s ez elvnek részletes alkalmazásával a miniszterium az illető hitfelekezetek meghallgatásával a közelebbi törvényhozás elébe kimerítő törvényjavaslatot fog előterjeszteni“*. mert elvileg is belement a katholikus egyház, annak legfőbb képviselete abba, hogy a kor kívánalmaihoz képest a vallásegyenlőség kimondatván és törvényileg biztosíttatvan, vége szakadjon a regnum Marianumnak. Elvileg ebbe belement annyival inkább, mert Kossuth úgy tüntette fel a dolgot, — a tényleges viszonyokat tárva fel, — hogy csakis így kerülhető el az azonkori viszonyok között a szekularizáció, amelyről annyiszor szó volt. Ezt még egyes katholikus papok, Bobory Károly és mások is sürgették, amint méltóztatik tudni Úgy hogy a kor tükreben tekintve, voltaképen a szekularizáció elleni villámhárító volt az 1848. évi XX. t.-c.

Ennek ez a hisztorikuma. A katholikus és protestáns papok kozmegegyezésével állíttatott fel elvi proklamációja a vallás-egyenlőségnek. A protestánsok ebben foglalják össze a multban kivívott nagy eredményeiket, a békekötéseket és az az 1790—91 : XXVI. t.-cikket. Ez a koronája az összes addig elért államjogi vívmányoknak. A katholikusok viszont lemondanak a Regnum Marianumról, a vallás-egyenlőségbe belemennek, a viszonosságról pedig a felsőházban kijelentik, hogy teljes lehetetlenség a viszonosság végrehajtása, különösen hitelvekre, valamint az egyházi szerkezetre vonatkozólag. Azért a római egyház azon volt, hogy olyan absque tamen praejudicio féle vétessék fel; azonban Kossuth épen azzal az indokolással, hogy itt csak elvi álláspont fejtetik ki és a jövőre bizzuk azt, miként fog majd alakulni a helyzet, semmiféle magyarázatát, cifrázását a dolognak nem engedte meg, hanem beiktatta a törvénybe a katholikus és protestáns egyházak előleges megegyezésének biztosítása után ezt a nevezetes XX. t.-cikket.

Ballagi Aladár *történelmi* fejtegetéseire nincsen semmi szavunk. Az elfogulatlan történész, a közjogász tényleg így látja az 1848: XX. t.-cikket. Nem a teljes vallásszabadságot, — amit csak az 1895: XLIII. t. c. mond ki hazánkban — hanem a bevett felekezetek *egyenlőségét*, mint a polgári jogegyenlőség egy elengedhetlen folyamányát igtatja törvénybe az 1848; XX. Tehát nem a „szabadegyház szabadállam,“ hanem egyelőre csak a bevett felekezetek *„tökéletes egyenlősége és viszonossága“* lebegett a törvény alkotói előtt, amely elvnek a további fejlesztését a jövendőre bizták.

Benne van e a „szekularizáció“ e nagyjelentőségű törvénycikkben, erre nézve már némileg eltérő nézetben vagyunk. Tökéletesen igaza van Ballaginak, hogy a 48-iki törvényhozás nem mondja ki a szekularizációt, sőt voltaképen ez ellen „villámhárító“ volt az 1848: XX. t.-c. Igen, mert a kath. klérus épen a szekularizáció megelőzése végett nagyokosan önmagától „minden kárpótlás nélkül“ lemondott a papi tizedről, amely nagylelkű (!) cselekedetet az ország rendei mint a „haza oltárára letett áldozatot“ örök emlékezet okáért törvénybe igtattak (1848: XIII. t.-c.). A nagy és *gyökeres* megoldást tehát, a szekularizációt, ami tényleg forradalmi időkre való, az 1848-iki törvényhozás elkerülte, vagyis — amint épen Ballagi fejtegetéseiből látjuk — Kossuth maga sem merte és nem óhajtotta ezt a radikális lépést. De az 1848: XX. t.-c.-ben elvileg mégis csak benne van a szekularizació. Mert hiszen ha a 3. § nak Ballagi által is idézett szavait valóban betüszerint végrehajtani ákarná az állam s *minden* bevett vallásfelekezet *egyházi és iskolai szükségeit* államköltségből akarná fedezni, vajjon a kath. főpapság ellátását vállalhatná-e anélkül, hogy előbb az állami eredetű papi birtokokra rá ne tegye a kezét? Az 1848: XX. t. c-ből amint joggal vezetik le a protestáns egyházak az államsegély iránti igényüket, mert valóban vannak másként nem fedezhető „szükségeik“, s ezt az államsegélyt igénybe vehetjük, anélkül, hogy autonomiánkat ezért kötelesek lennénk feladni, (hiszen az idézett §. ellenszolgáltatás nélkül ígéri az „egyházi és iskolai szükségek“ fedezését), épúgy ha a kath. egyház is igénybe akarná azt venni, előbb le kellene mondania a papi javakról, hogy legyenek valóban „szükségei“, mert ma alig állíthatná komolyan, hogy rászorul az állam anyagi segélyére.

Az a kifogása tehát Ballagi Aladárnak, hogy 10, 15 év óta az autonomiáról mi protestánsok nem beszélünk, de annál többet az „anyagi jólétről“, nem teljesen találó és nem is igazságos, mert az idők kissé megváltoztak 1848. óta. „Egyházi és iskolai szükségeink“ oly óriásira emelkedtek, hogy azokat a magunk erejéből többé csakugyan nem viselhetjük, jogunk van tehát igénybe venni az állam segélyét a tényleges szükségeinkre. Ha úgy el lennénk látva földi javakkal, mint a két katholikus és a görög keleti egyház, bizony nem kopogtatnánk az állam ajtaján. Ez a „viszonosság“ elvének a folyamánya.

Ugy véljük azonban, hogy Ballaginak ez a megjegyzése, hogy ujabb időben a „vagyoni jolét kérdése“ nyomul előtérbe, nem annyira a hivatalos egyház, mint az ellen a mozgalom ellen irányul, amely legujabban az ORLE. jegyében öltött testet. Beszédének erre vonatkozó részét, mely lényegében megegyezik lapunknak e kérdésben elfoglalt álláspontjával, lapunk következő számában mutatjuk be.

(Folyt. köv.)

A ref. konventről.

(Folytatás.)

A 2-ik napi ülés iránt nagy volt az érdeklődés. Mit csinált a püspökök és főgondnokok bizottsága a hozzá útalt kényes kérdésekkel? Mi lesz az ORLE alapszabályaival?

Antal Gábort egy gyászeset haza szólította s helyét Baksay Sándor dunamelléki püspök foglalta el.

Jegyzőkönyv hitelesítés és bejelentések után az ülés a Lorántffy Zsuzsánna-egyesület kérvényével foglalkozott a *Széll Kálmán* előadása alapján. Diakonisszaképző-intézetét kéri az egyesület állandó segélyben részesíteni. Nehezen megy nálunk a diakonissza-ügy Debrecennel akartuk összekapcsolni a képző intézetet, de meghalt Garzó Gyula, Kiss Albert s a dolog megakadt. Most már Budapest jutna

előtérbe. Nem baj, csak az intézet tudna létesülni és tudna versenyt vívni az átelleni tábor diakonisszáival. *Dókus Ernő* inditványára a kérvényt a közalapi végrehajtó-bizottság fogja tárgyalni. Aki tornyot akar épiteni, számolja meg a pénzét . . . Dégenfeld J. gr. és Bánffy D. br. szóltak a tárgyhoz.

A tiszáninneni egyházkerület 1908. évi őszi közgyűlésének 29-ik számú felterjesztésére került a sor. *Dóczi Imre* az iskolaügyi bizottság előadója ismertette. A kerület, hogy a theol. akad. tanárok fizetését kipótolhassa, azt az ígéretét szeretné teljesiteni, amelyet régebben tett a rendes államsegély emelkedésére számitva. Hitte, hogy a fokozódó államsegélyből telni fog katekhetaságok szervezésére s a spataki főiskola szükségleteire is. Miután a segély emelkedése megakadt, az egyházkerület *Fejes István* aigondnok figyelmeztetése folytán arra a 67,000 koronára gondolt, amelyet a konvent a közigazgatási segélyösszegből az adócsökkentési összeghez csatolt. Ebből — a szokásos kulcs szerint — jutna a kerületnek 10—11000 korona, ami felszabaditana bizonyos most lefoglalt összegeket, amelyek aztán a jelzett célokra szolgálhatnának. — Az iskolaügyi bizottság ezt a dolgot nem intézhette el javaslatilag sem, mert közigazgatási adócsökkentési ügyekbe nem avatkozhatik. *Fejes István* magyarázta meg az egyházker. felterjesztését tüzetesen. Eloszlatta azt a félreértést, mintha a kerület közigazgatási segélyt akarna tanári fizetés-kiegészitésre fordítani s kérte a konventet, hogy a 67,000 korona visszahelyezését és közigazgatási célokra való szétosztását eszközölje. *Gr. Tisza István* az adócsökkentési alap mostani összegét változtathatónak nem tartja. Elismeri, hogy a 67,000 koronához lehet jogcimet keresni s az vissza is adható a közigazgatásnak, de ezúttal nem lehet a tiszáninneni egyházkerület kérelmét teljesiteni. Az adócsökkentési alap felemelésére jó kilátás van s ha ez bekövetkezik, a vitás kérdés magától megoldódik. *Dókus Ernő* is jó reménységét fejezte ki a jövendőbeli kedvező megoldás iránt s igy a konvent e tárgyban később fog döntőleg határozni.

A konventi elnökség javaslatára *zsinati alapúl* évenkint 3000 koronát köt le a konvent a közigazgatási segélyből, a jövendő törvényhozást ilyenmódon anyagilag megkönnyitvén. Ezt a közigazgatási bizottság is javasolta.

Ugyancsak a közigazgatási bizottság egyik felterjesztéseit *Mády L.* előadó referálta s azokat a konvent — a határozati javaslatoknak megfelelően intézte el. Igy p. o. az *egyetemes névtárt* — a központi iroda útján előkészitteti. Fejes István figyelmeztette a konventet, hogy pár év múlva új népszámlálás következik s csak azokkal az új adatokkal kellene majd az egyetemes névtárt kiadni, hogy e tekintetben is értékesebb legyen. Költségessé tételétől a konvent jó előre idegenkedik. A tiszántúli egyházkerület közgyűlése sürgeti a közigazgatási államsegély felemelését. A konvent is óhajtja s a lehetőségig eszközli. A központi iroda személyzetére vonatkozó felterjesztést a konvent elfogadta. Dr. *Benedek Zsolt* állását rendszeresitette s bizonyos ideiglenesen alkalmazott személyekre nézve további jelentést vár. Bizonyos egyházi nyomtatványokat a központtól várnak az egyházkerületek. Ezeknek elkészitésével a központi iroda megbizatott. — Ágoston Sándor babarci lakos, nyugalmazott alsóborsodi lelkész segélykérő folyamodványát a konvent a tiszáninneni egyházkerülethez utasította.

A *közjogi bizottság* felterjesztései következtek. *Dr. Nagy D.* előadó mutatta be ezeket s elsősorban a dunántúli, tiszáninneni és tiszántúli egyházkerületek határozatait az 1848. XX. t.-c. végrehajtása ügyében és a tiszántúli e. ker. felterjesztését az 1848. XX. t. c. alapján fedezendő egyetemes egyházi és egyházközségi szükségletek összeirása tárgyában. A bizottság a végrehajtást sürgető határozatokat a közös prot. bizottsághoz kéri áttenni, amellyel e tárgyban a vall. és közokt. min. különben is értekezni fog. A szükségletek összeirására a központi irodát tartja illetékesnek és megbizandónak. A konvent az előadó egyéni érvelése előtt meghajolt s a biz. javaslatait elfogadta, jobbat ezúttal nem cselekedhetvén.

A tiszántúli egyházkerület kárpótlást kér a konvent útján azoknak az egyházközségeknek, amelyek a tandijt már korábban eltörölték. Erdemlegesen akkor fog a konvent e tárgyban határozni, ha az ingyenes népoktatásról szóló törvény életbe lép.

Következett az ORLE alapszabályainak odysseája s az érdeklődés megelevenedett. Jelentette dr. Nagy D., hogy az ORLE-nak a belügyminiszterhez küldött alapszabályai a vallás és közokt. minisztertől érkeztek a konventhez (érkezett egy példány külön az ORLE-tól is, de csak felterjesztés végett!). A vall. és közokt. miniszter a nev. alapszabályok megerősitésére a konventet tartja illetékesnek, miután az ORLE egyházi fegyelem alatt álló hivatalos egyének társasága. Ezt az eljárást dr. N. D. örvendetesnek jelezte s bővebb indokolás után inditványozta, hogy az ORLE alapszabályait egy 10 tagú bizottság vizsgálja át (2—2 egy-egy kerületből a konventi elnökség elnöklése mellett) s ez a következő konventi ülésre tegyen jelentést. Ehez a bizottsághoz teendő az előadó szerint a *Magyar Ref. Énekvezérek Egyesületének* belügyminiszterileg megerősitett alapszabálya, különösen miután az egylet az énekvezéri állás rendezését, az énekvezérek jogainak kiterjesztését stb. is kivánja.

Gr. Dégenfeld József nem lát abban semmi örvendetest, ha a miniszter az ORLE alapszabályait a konventhez küldött es azok megerősitését halogatta. Szerinte az alapszabályok mielébb megerősitendők s még a mostani ülésből küldjön ki a konvent egy bizottságot, amely már holnapra adjon javaslatot az alapszabályokra nézve. Az előadó által javasolt módozat elfogadása mellett 1910. tavaszán lehetséges csak az alapszabályok megerősitése s alkalmazásba vétele.

Br. Bánffy Dezső nem mint elnök, csak mint konventi tag nyilatkozott s lehetetlenek tartja, hogy a Dégenfeld-féle javaslat érvényesithető legyen. Kevés az idő, mert 2 sőt 3 alapszabályról is van szó az énekvezérekével együtt. Komoly s érdemleges munkát a ma kiküldött bizottság már nem végezhet. Célszerűbb volna az alapszabályoknak az ORLE-hoz való visszaküldése, hogy az egyeztesse az egymástól eltérő két alapszabálytervezetet úgy, amint a legjobbnak gondolja. Majd aztán az egyeztetett alapszabályokkal fogna a konvent bizottságilag foglalkozni.

Dr. Nagy Károly szintén kivánja, hogy az alapszabály-megerősités ne halogatódjék, de azt következetlenségnek tartja, hogy a kormány az énekvezérek egyesületének szabályzatát megerősiti, akik tisztán egyházi hivatalnokok, a ORLE. szabályait pedig a konventre utalja.

Gr. Tisza István egyetért Nagy Károlylyal a kormány kétféle eljárására nézve. A kormánynak joga van minden egyesületi szabályzat megerősítéséhez s aggódva látja, hogy az ORLE-nél a belügy miniszter helyett a vallás- és közokt. miniszter szól bele a megerősítés ügyébe. A miniszter csak legfölebb véleményezés végett küldhette volna le az alapszabályokat a konventre. Szükség van a bizottsági tárgyalásra s ne halogassuk a dolog elintézését, hogy az ne láttassék, mintha nagyobb jelentőséget kívánnánk tulajdonítani az ORLE. nem épen alkotmányos jellegű mozgalmának, mint amennyit tényleg megérdemel. Hadd lássuk mielébb a maga törvényes valóságában.

Radácsi Gy. az alapszabályoknak az ORLE-hoz való visszaküldését tartja leghelyesebbnek, azt kellett volna azzal tennie a miniszternek is, ha megerősítését nem tartotta magára nézve lehetségesnek. Miután 2, sőt 3 alapszabály is van, az ORLE. tudhatja legbizonyosabban, hogy melyiket kívánja megerősittetni. Esetleg az idő folytán a nézetei is módosultak, ő tudná tehát az alapszabályokat is megfelelően módosítani. Egy konventi bizottságnak nehéz lesz az ORLE alapszabályain változtatásokat eszközölni — a dolog kényes természete miatt.

Révész Kálmán és *Ragályi Béla* az alapszabályoknak a 10 tagú bizottsághoz való küldését látják kívánatosnak s a bizottság — esetleg az ORLE vezéreivel való egyezkedés vagy értekezés révén — az alapszabályok átnézésében és megerősítésében — nagyobb nehézségek nélkül boldogulhat. Tulajdonképen csak 2 alapszabály-tervezete van az ORLE-nak, a 3-dik az énekvezérek egyesületeé.

György Endre is óhajtotta az alapszabályok mielébbi megerősítését (amit azonban, miként a felterjesztésből később láttunk, maga az ORLE nem is kér, hanem kéri csak a megerősítés alá való felterjesztést, miután a konventnek nincs is az efféléhez törvényes joga . . .), mert az ORLE már eddig is működik s a konvent is — igaz, hogy hibásan — elfogadta egy némely beadványát, vagy felterjesztését s ha már működik, jobb, ha törvényes alapokon, mint anélkül.

Dr. Nagy Dezső, Bánffy D. br., Radácsi Gy. ismételt felszólalásai után a konvent az ORLE alapszabályait — a Dégenfeld indítványának mellőzésével 10 tagú bizottsághoz utasította s a kerületek képviselői közös megegyezés utján a bizottságba küldendő tagokat meg is nevezték s azokat a konvent tudomásúl vette. A tiszáninneni egyházkerületet Révész K. és Dókus E. fogják a bizottságban képviselni.

A közjogi-bizottság a lelkészi fizetések rendezése s az ehez szükséges államsegély kieszközlése végett felterjesztett egyházkerületi sürgető határozatokat a közös prot. bizottsághoz kívánta tétetni, amelynek póttagokkal való kiegészítése is szóba került a *Fejes I.* felszólalása folytán, a miben a konvent érdemileg ezúttal még nem határozott.

A korcsmázás vasárnapi tilalmazása és a teljes vasárnapi szünet ügyében felküldött egyh. kerületi határozatok szintén a közös prot. bizottsághoz tétetnek. Erős a konvent reménye, hogy a közös prot. bizottság teljes tekintélyével fog a hozzá utalt nagy kérdésekben határozni és nyughatatlankodni.

Az ügyész kezében levő ügyek állásáról beadott jelentése s az azokkal járó költség-számlát a konvent tudomásúl vette, de az alapítványszerű hagyományok kiutalványozása körül tapasztalt sérelmes birói gyakorlat ügyében döntőleg nem határozott.

A püspökök és főgondnokok bizottsági határozata szintén élénk kiváncsiság tárgya volt. *Dr. Baksa L.* adta elő a bizottság megállapodását, amely — sajátosan — csak a „Ne temere“ vel foglalkozik eképen:

„Az egyetemes konvent át van hatva annak tudatától, hogy a „Ne temere“ kezdetü pápai dekrétum, — mely a vegyes házasságokat illetőleg évtizedeken át tanusított türelmesebb magatartást meglepetésszerüen megváltoztatva s a más államokban ugyanakkor életbe léptetett modus vivendivel ellentétben a legmerevebb negatió álláspontjára helyezkedik — mivel sem indokolt agressziv támadás a felekezeti egyenjoguság és a vegyes házasságban élő sok ezer magyar család lelki nyugalma ellen s a vallási békét alapjában renditi meg. *A maga részéről kész felvenni a harcot, ha arra rákényszerítik, de nem mondhat le a reményről, hogy az állam-kormány s a vallási béke nagy nemzeti érdekeinek fontossága által áthatott magyar katholikusok vállvetett erőfeszítésének sikerülni fog elhárítani a békés megoldás akadályait.*

Ennélfogva azzal a felhivással teszi át az ügyet, a két protestáns egyházat közösen érdeklő ügyek tárgyalására kiküldött bizottsághoz, hogy az abban rejlő nagy vallási és nemzeti veszélyekre és annak a Horváth-Szlavon országok jogrendjét felforgatással fenyegető következményeire a m. kir. kormányt a legnyomatékosabban figyelmeztetni és a vallásfelekezetek közötti viszonosságnak s protestáns egyházaink mélyen sértett méltóságának és jogos érdekeinek megfelelő megoldást minden rendelkezésre álló eszközzel előmozditani sziveskedjék.

Ha a kielégitő békés megoldás lehetetlennek bizonyulna, úgy lépjen konkrét javaslattal a két protestáns egyház illetékes főhatóságai elé, *amelyek szervezzék a reánk kényszerített védelmi harcot* s megszerezzék számunkra a győzedelmes ellenállás előfeltételeit.“

Erőss Lajos tiszántuli püspök már a bizottságban is másféle véleményben volt. Most is a konvent egyenes beavatkozását és határozott, nyilt, bátor állásfoglalását tartja időszerünek és célszerünek, mert a „tettek katholicismusával“ állunk szemben, amit csak tettekkel lehet ellensulyozni. Nyilatkozzék tehát maga a konvent és nyugtassa meg a nyugtalankodó közvéleményt. A nyilatkozatot tárgyalja a konvent holnap.

Gr. Tisza I. nincs annak ellene, hogy a konvent nyilatkozzék; de ezt a nyilatkozatot elvégre is a közös prot. bizottsághoz kell átenni, vagy a törvényhozáshoz, vagy kiáltvány alakjában kell terjeszteni. Bármelyik is felesleges az utóbbiakból addig, míg bizonyossá nem lesz, hogy megtörténik-e vagy nem Rómában a kath. főpapság által is kivánatosnak jelzett reparáció? Ha igen: rendben leszünk könnyen és hamar, ha pedig nem: akkor aztán szervezkedünk s kezdjük a harcot, a felvilágositást stb. Az idő előtti erélyeskedés nem vezethet célhoz, sőt rontana a dolgon. Ajánlja a bizottsági javaslat elfogadását.

Gr. Dégenfeld J. a bizottsági ülésben is elfoglalt álláspontjára hivatkozva — a már bizottságilag is leszavazott következő határozati javaslatot terjeszti be elfogadás végett:

„Az egyetemes konvent állami feladatnak tekinti a vallásfelekezetek közötti — törvény által kimondott — egyenlőség és viszonosság biztosítását. Állami feladatnak tekinti továbbá annak megvalósitását, hogy az 1844. évi XXXI. t.-c. szerint létrejött házasságkötéseknek minden vonatkozásában való érvényét a vallásfelekezetek kérdésessé ne tegyék. Minthogy pedig a X. Pius pápa parancsából a Congregatió Concilii által Rómában 1907. évi aug. 2-án kiadott eljegyzési és házassági törvény a magyarországi kath. egyháztagokkal kötött vegyes házasságoknak érvényét és azok következményeinek törvényes voltát a római katholikus házasféllel szemben csak bizonyos kikötések mellett ismeri el s ezzel a magyar házassági jognak az 1844. évi III., majd 1848. évi XX., 1868. évi LIII. és az 1894. XXXI. t.-cikkek által lefektetett alapjait a vallásfelekezetek közötti béke veszélyeztetésére alkalmas módon támadja meg. Ugyanezért felkéri az egyetemes konvent a m. kir. kormányt, hogy az említett támadás elhárítása iránt intézkedjék."

A kisebbségi javaslatot, sőt mindkettőt *Fejes I.* fogta bírálat alá s hivatkozva a tiszáninneni egyházkerületre, amely nem szokott a harctól — ha az szükséges — megriadni, ezúttal, noha a tiszáninneni egyházkerület is sürgeti az erélyes fellépést, — ő maga is várakozó álláspontra helyezkedik és reményli a békességes megoldást, ami ha elmaradna, a konventnek és az egész prot. egyháznak módjában lesz a békesség érdekében vívandó harcot megkezdeni és a diadalom reménységével folytatni — a liberális katholikusokkal egyetemben.

Dr. Nagy D. a bizottság nézetét pártolja s azt hiszi, hogy a békességes megoldás bekövetkezik, mert a liberális katholikusokra is felettébb feszélyező a „Ne temere" által alkotott helyzet. A pápai decretum a törvények ellen irányul, amelyeket semminek tekint s így az államnak kell az ellen sikra szállani. Tehát várjuk, hogy mi lesz az állam és a kath. klérus beavatkozása folytán. Ha csalódunk, akkor aztán bizonyos okunk van a harcra, amitől a béke érdekében nem fogunk visszariadni.

A levegő kezdett villanyos lenni. Mozgás, nyughatatlanság mutatkozott s a szólni kivánók jelentkeztek.

Nagy Lajos, a belsősomogyi esperes, a magatetszetős tájkiejtésével, a kényes ügy sürgős elintézését látta szükségesnek. Fel kell kérni a kormányt, hogy gyorsan cselekedjék s ki biztosit, hogy a közös prot. bizottság eléggé gyors lesz-e a hozzá utalt nagy kérdés tárgyalására? Halogatásra nincs idő, mert ez lehangoltságot szülhet. A veszély már is nagy, különösen Horvátországban, ahol ki van az zárva, hogy vegyes házasságot prot. pap áldhasson meg s igy lesz a katonatiszteknél is a jövő évtől kezdve. Tehát ne késlekedjünk!!

Az elnökség a vitát bezárta, látván hogy az 1, sőt 2 óráig be nem fejezhető.

Délután 4-től a bíróság ítélkezett két fegyelmi ügyben: a váczhartyáni tanitó (Farkas Zsigmond) és a székelyi lelkész (Varga Péter) felebbezett ügyében; amannak referense *Dókus Ernő*, ennek *dr. Nagy Dezső* volt. Amaz befejeződött a tanítóra nézve elmozdi tással, emez forma hibák miatt új vizsgálat és ítélet alá utasíttatott, de a lelkész felfüggesztett állapotának fenntartásával.

(Vége köv.)

NEKROLÓG.

Vitányi Bertalan.

A lelke felét eltemette 1901-ben s azóta csak imbolygott itt a földi világban. A vídám, életkedvtől mosolygó férfit sem apai, sem férfiú kötelességei, sem barátainak, tisztelőinek meleg szívű serege, sem édes övéinek boldogító szeretete s a sorsukért való gond és jövőjük fátyolos bizonytalansága — mindez együtt sem birta többé úgy ideköti a földi viszonyok közé, hogy egészen itthon, egészen az övéivé és a miénk tudott volna lenni, miként 1901 előtt.

Férfi szíve nem zajongott unalmas panaszkodással, csak érzett, csak sajgott, csak fájt! Egy sir a közeli temetőben, egy kép a szobája falán s az emlékek száza-ezre mindenfelé, egy Isten áldotta kéz és szív nyomai itt is, ott is, mindenütt is: — nem tudott sokáig elbirni annyi felszámithatatlan s megmérhetetlen veszteséget. A baráti örömtől csendes házában remeteszerűen visszahúzódva élt emlékeinek, de amelyek minden boldogító voltuk mellett is keserűséggel vonták be szivét és nem birták annak sebét behegeszteni.

Néha mintha az idő hatalma úrrá lett volna az ő gyászán is; gyermekeinek biztató fejlődése, egynek-egynek pályacélhoz való érése, vagy biztos irányban való indulása, mintha visszahozta volna elvesztett életkedvét; néha mintha a jótékonyságban találta volna meg azt, ami tartósabban ide kapcsolja; rokonainak szeretetében, segélyezésében, a szerencsi egyházközség, a sárospataki főiskola istápolásában mintha emlékeket állitgatott volna magának, amik ide kössék, itt marasztalják.

Hiába volt mindez!

A fájdalmas lélek betegsége lassanként emészteni kezdte az acélosnak látszó testet is s évek múlásával mindinkább mult a férfiú ruganyos ereje s valami bánatos jelenséggé lett az a *Vitányi Bertalan*, akit nem régen még gyönyörűség volt egy szépen fejlődő család körében, a szeretet és becsülés koszorújától övezetten boldog földi halandó gyanánt köszönteni. Az idő csak mélyebbre vitte testében a betegséget, amely ellen nem volt többé tartós gyógyító szer a tudomány világában.

Tűrt csodálatos önmegadással. Úgy élt évet év után, napokat napok után, hogy bármikor megzendűlhetett körűlte a hívogató szó s ő megható önfegyelmezéssel kitartást parancsolt a beteg testének és reménységet árasztott ki a bágyadt lelkéből érette aggódó kedveseire. Aztán mintha maga is kivánta volna még erejének fenmaradását, néha magát is hitegette, hogy az Isten kegyelmes lesz még hozzá s megláttatja vele övéi sorsának eligazodását. Jót várt a Balatontól, amelynek légkörét két éven át élvezte s 1909. május 14-re már előjegyezte magának a balatoni útat édes önbiztatással. Hiába!

Folyó hó 5-én még banki igazgatósági gyűlésen volt délelőtt; délután már fázni kezdett a halál szelétől s éjfélután, Miklós napjának előestélyén, ezen az apai szívének drága napon, amihez szép számitásokat is fűzött, — csendesen, egy jaj nélkül, egy búcsúszó nélkül elaludt örökre.

Halálának híre ha nem volt is egészen váratlan, messze vidéken is égető fájdalmat okozott, annál inkább a fejetlenül maradt árvák és vezér nélkül

maradt szép család körében. Megérdemli, hogy megsirassuk s hogy áldást rebegjünk sírhalma felé.

* * *

Pap fiú volt, a megyaszói *Vitányi József* fia, aki az alsózempléni egyházmegye nagyobb papjai közé tartozott s akinek asztala körül az ő gyermekei, mint az olajvesszők. A legkisebb fia volt *Bertalan*, aki testvérével *Elekkel* együtt, a gimnáziumi alsóbb osztályokat Miskolcon végezte, a felsőbbeket pedig 1864—5-től Sárospatakon épúgy, mint bátyjaik: József és Miklós. Bertalan a legkisebb és legfiatalabb volt az ő sárospataki osztályában is, de szellemileg az elsők közé küzdte fel magát csakhamar. 1867 ben tett érettségi vizsgát s folytatta tanúlmányait a jogakadémián, amelynek szintén egyik dicsekedése volt.

Mint jogász ifjú, a kedve telt diákok közé tartozott. A diák-örömöktől nem idegen, a tanulásra mindenkor készséges, könnyű, eleven, gyors felfogású, sajátos csendes humorú, barátkozásra fogékony, de a barátokban mindamellett is válogatós. Olyan igen ifjúnak látszott még pályája vége felé is, hogy akik nem ismerték, semmiképen nem látták benne a jogászt s még kevésbbé a jogi tudományokkal komoly szövetségben álló s pályatársai által elismert diákot. — A „lenge Vitányi . amint a diák nyelvjárás nevezte, súlyos volt ott, ahol az Emődyekkel kellett szembeállani és azokkal kellett megmérettetni. Még férfi korában is ragyogott a szeme, ha azokra az órákra emlékezett, amelyeken át ő az általa nagyrabecsült *Emődy Dániel* kifogyhatatlan vizsgai (colloquium) kérdéseire felelgetett s az egész magánjogot és nemzetközi jogot széltében és hosszában végig kalandozta. Tudnunk kellett — mondogatta hálás érzések között; — szégyen lett volna nem tudnunk annak a férfiunak, aki maga volt a világosság és igazság. De meg is volt a jutalma a tanulásunknak — folytatta boldogan — mert megálltuk a helyünket mindenütt, ahová az élet hullámai sodortak s nem váltunk gyalázatává a főiskola jogakadémiájának sehol, sőt nem ritkán dicsőséget szereztünk volt tanáraink nak s ők nekünk. Az így szövődött viszonyt aztán nem lehetett elfeledni s ebből csak jó, csak áldás fakadhatott a főiskolára is.

Életének 21-dik évében már ügyvédi oklevelet szerzett 1873-ban s ehez sem kellett senki segitsége. Rövid ideig tartó ügyvédsegédkedés után Szerencsre került, hol édes bátyja a gr. Szirmay családnak is ügyédje volt. Itt kezdte ügyvédi pályafutását a legteljesebb szerencsével. Összeköttetései, de kivált nemes egyénisége, sajátos nyiltsága, őszintesége, nagy munkaképessége s munkájának szapora jó eredményei gyorsan emelték élete napját a delelő felé. A szomszédos nagy birtokosok egymás után keresték fel ügyük képviselőjéül s utánok a kisebbeknek egész serege. Hirtelen keresett ügyvéddé lett s nevezetes arról, hogy az igazságot többre becsüli a pénznél s a tisztes emberek barátságát nagyobbra nézi a hirtelen való meggazdagodásnál.

A gr Szirmay, Kócán, Potoczky, br. Vay, báji Patay stb. családok szeretetével és becsülésével dicsekedhetett s a gr. Andrássy Dénes monoki uradalmának s majd a cukorgyárnak is egyik kedvelt fiskálisa lett.

Nagy áldás volt életén, hogy szive szerint nősült s hű neje, *Hanák Erzsébet* a művelt és kedves asszonyoknak földi remeke, fenékig látott a nemes munkában fáradozó férjének lelkébe s tudta becsülni annak a mély és tiszta tengernek minden kincsét s el tudta lesni a férjnek, apának, barátnak és rokonnak minden gondolatát s meg tudta aranyozni férjének egész életét.

Nagy gondjuk volt együtt gyermekeik neveltetésére. Fiaikat otthon, a Szepességen és Sárospatakon neveltették. Ez úton mind mélyebb szeretettel tapadtak a főiskolához s élénk figyelemmel kísérték ennek minden életjelenségét. Ott voltak mindenütt, ahol áldozni kellett a főiskoláért, ahol örülni, vagy ahol lelkesedni lehetett vele egy-egy nevezetesebb határpontján küzdelmes szép életének. Alig mulhatott el ünnepély, amelyen ők ne mutatkoztak volna s jótékony cél, amelyet ők ne segélyeztek légyen. Az Új Vay-Mocsáry-alapnak Vitányi Bertalan volt egyik leglelkesebb pártfogója. Ha lelkesedését átragaszthatja vala a pataki főiskola volt tanítványaira, ma ez az alap százezrekre növekedik s a főiskola függetlensége, — úgy, amint azt sokan álmodták s amiről ő is álmodott, — biztosítva van.

Mikor egy-egy fia az érettségi vizsgán áthaladt, apai kötelességének ismerte ezt a neki becses családi eseményt, egy-egy alapítványnyal megörökíteni a főiskolában. 3 ilyen alapítvány őrzi emlékét és beszéli a főiskola iránt való nagy szeretetét s apai szivének hálás mozdúlásait.

Ha a pataki diákság, az énekkar az ő vidékükön járt s ő és családja hozzáférhettek az utasokhoz, édes gyönyörűség volt nekik az Alma-Mater fiainak szeretettel való fogadása s megvendégelese. Mintha adósságot törlesztettek volna a főiskola iránt!

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Dr. Buza László.** Főiskolánk jogakadémiájának rendkívüli tanárát, Buza Lászlót f. hó 19-én avatták fel a kolozsvári tud. egyetemen a jogtudományok doktorává. Miután az államtudományi doktorrá „sub auspiciis regis“ leendő felavatása iránti kérvénye, illetőleg az egyetemi tanács ily irányu felterjesztése kedvezően intéztetett el, a jogi dékán és a rektor értesitése szerint semmi akadálya nem volt, hogy addig is, míg a nagy ünnepélyességgel járó „sub auspiciis regis“ felavatás megtörténik, a másik doktorságra, amelyre jogositó szigorlatokat szintén egyhangú kitüntetéssel tette le, fel ne avattassék A „fiatal kollegánk ellen jött kifogások és a doktori *cím* hiánya miatti tendentiosus támadások ezzel végre le vannak fegyverezve s a „szunyog szürés“ munkája befejeződik.

— **Ne temere.** Szatmárnémeti szab. kir. város, dec. 14-én tartott közgyülésén, a „Ne temere“ pápai decretum ügyében a következő határozatot hozta: „A törvényhatósági bizottság örvendetes tudomásul veszi, hogy a püspöki kar hazafias kötelességének tartotta, hogy a „Ne temere“-nek a vallási békét könnyen veszélyeztető részei ellen a szentszéknél előterjesztéssel éljen. Kéri a kormányt, kisérje állandóan figyelemmel az ügy fejlődését és kövessen el a maga részéről minden lehetőt, hogy a kérdés megnyugtató megoldás elé vittessék és a felekezetek békés együttélését megzavarható rendelkezések életbe ne lépjenek“ Hajduvármegye pedig dec. 15-én tartott közgyülésében kimondotta, hogy tiltakozik a néppárti képviselők ama mozgalma ellen, mely a törvényes rend, s így a törvények ereje ellen irányul s egyben elhatározta, hogy feliratot intéz a kormányhoz, hogy a néppárt ismert magatartásának türésével szabadelvü jellegét és multját ne homályositsa el.

— **A Budapesti Hirlap** dec. 6-iki számának vezércikke érdekes olvasmány. Úgy látszik, mintha a

felekezeti izgalmakat szeretné lecsillapítani, valóságban pedig Apponyit védi és a protestánsokat fenyegeti. Ime, egy-két jellemzőbb passzusa: „Amikor Apponyi, mint ellenzéki vezér, állást foglalt a polgári házasságnak kötelező formája ellen, mert ettől a prot. egyházak erejét féltette (ugyan ki hinné el, hogy őt a protestánsok iránt való gyöngéd figyelem vezette akkori állásfoglalásában?), ugyanazok, akik ultramontanismussal vádolták, azt vetették szemére, hogy azért ellenzi a kötelező polgári házasságot, mert félti a papoknak még mindig meglevő uralmát". „Mi lesz akkor, ha a protestánsok körében duló felekezeti izgatás (vajjon a protestánsok aggodalmait, izgatottságát nem a katholikus papság 14 év óta tartó izgatása s politikai szervezkedése idézte-e elő?) a katholikusok körében ellenhatást szül (nem Phaedrus meséjére emlékezteti e ez az embert, hol a farkas vádolja a bárányt?) s ott is általánossá teszi a felekezetiséget? Az eredmény kétségtelen. Kitör a felekezeti harc és ebben csak a gyöngébbek, a protestánsok lehetnek a vesztes fél. Hiszen a „Ne temere" és a protestánsoknak emiatt támadt izgalma mutatja, hogy a kath. egyház hatalmasabb lelki fegyverekkel rendelkezik, mint a prot. egyházak, melyeknek autonomiájukban van az erejök. De a kath. egyház vagyonilag, hívei számára nézve is erősebb s így a harcban vesztes nem lehet". (E harcba bizonyára az államnak is lesz egy kis beleszólása; nézzenek csak át Franciaországba s észre fogják venni, hogy a kath. egyház is mi mindent veszthet!) „Lehetne-e a két prot. egyház nemzeti szempontból az, a mi: a szabadság, a nemzeti élet és ellenálló képesség erőssége, ha papjai egyszerűen államhivatalnokokká, iskolái államiskolákká válnának és bármely nemzetellenes kormánynak is az anyagiak révén eszközei lehetnének?" (Sajnos, ebben a B. H.-nak igaza van! egyházkerületünk, főiskolánk s lapunk is mindig ellenezte az államsegély túlságos igénybevételét). „Szünjék meg a felekezeti izgatás . . . Ezt kívánja a haza és a magyar protestantizmus érdeke, mert egy felekezeti harcban csak a haza és a magyar protestantizmus lehet a vesztes, de sohasem *a katholicizmus, mely kiterjed az egész világra* (ez talán azt akarja jelenteni, hogy a haza és a katholicismus nem együttjáró fogalmak!) és nálunk is csak *addig van a nemzeti léttel összekötve, amíg a katholicismus a magyar állam berendezésének előnyeit élvezi, de nem hátrányait.*" (Hát nem az „ubi bene, ibi patria" elvének proklamálása ez? nem a hazátlan nemzetköziség nyilt hirdetése ez?)

— **Kath. kongrua.** Gróf Apponyi A. vallás- és közoktatási miniszter dec. 14-én terjesztette a képviselőház elé a kath. lelkészek fizetésének 1600, illetőleg 800 koronára való kiegészítéséről szóló törvényjavaslatot. E javaslat szerint a latin, görög és örmény szertartásu róm. kath. lelkészek csak azon föltétel alatt részesíthetők a jövedelmi kiegészítésben, ha a nagyobb egyházi javadalmak évi 700,000, a magyar vallásalap pedig legalább évi 1.200,000 koronával járul e fizetéskiegészítéshez. Ugyane törvényjavaslat a segédlelkészi állások jövedelmét, minden vallásfelekezetnél, évi 1000, illetőleg 800 koronára egészíti ki olyképen, hogy ebbe a segédlelkésztől élvezett teljes ellátás 500 korona értékben betudandó. A jövedelmi kiegészítés 1908. jan. 1-től veszi kezdetét.

— **Egy emberbarát végrendelete.** Gelléri Szabó János budapesti gazdag polgár, kinek végrendeletét néhány bünös ember meghamisította, igazi, hiteles végrendeletében majd két millió koronát hagyott jótékony célokra. E végrendeletét a következő nemes szavakkal kezdi: „Egy valódi hazafi első kötelességének azt tartom, hogyha életében úgy, amint azt óhajtotta volna, a hazai közhasznú intézmények emeléséhez nem járulhatott, tegye azt végrendeletében azon vagyonból, melyet becsületes munkája s a sors kedvezése által szerzett. Az északamerikai Egyesült-Államokban egészen rendellenesnek tekintik, ha egy vagyonos polgár meghal anélkül, hogy közérdekű alapitványt vagy hagyományt tett volna. E hazafias közszellemnek köszönik az északamerikai Egyesült-Államok nagyszerű közművelődési s jótékony intézeteiket. E szellemtől vezérelve teszem következő végrendeletemet". Mint országos alapitványt, 400,000 koronát hagyományozott népnevelési és közművelődési célokra, szintén 400,000 koronát juttatott Budapest székesfővárosnak fővárosi alapitványképen, 100,000 koronát a budapesti református egyháznak leánynevelési célokra, 30,000 koronát a budapesti tudományos és műegyetemnek ösztöndíjakul, ugyancsak 30,000 koronát a komáromi református egyháznak, 20—20,000 koronát a debreceni református főiskolának és a fővárosi református főgimnáziumnak, egyenként 10,000 koronát a pápai református főiskolának, a szatmári és a máramarossziget református főgimnáziumnak, a budapesti önkéntes mentőegyesületnek, a Lorántffy Zsuzsánna nőegyesületnek, a nagypénteki református társaságnak, a budapesti iskola-egyesületnek, a Mária-Dorottya egyesületnek és bármely felekezetű szegény tanítóknak, különkülön 6000 koronát az EMKE.-nek, a FMKE.-nek és a DMKE.-nek, 4000 koronát a csurgói református főgimnáziumnak és szintén ennyit az alsógelléri református egyháznak, 2—2000 koronát a tudományos akadémiának, az írók segélyegyletének, a hirlapirók nyugdíjintézetének, a történelmi és a természettudományi társulatnak, a Menza Akadémikának és a szünidei gyermektelepnek, 1—1000 koronát a Kisfaludy-, a Petőfi-, a földrajzi társaságnak, a Poliklinikának, a Stefánia- és a Bethesda-kórháznak, a Josephinum árvaháznak, a gyermekvédő egyesületnek, a kolozsvári siketnémák és a budapesti vakok intézetének, az ötödik kerületi kisdedóvó- és az állatvédő-egyesületnek. A hagyomány teljes összege 1,170.000 korona. A rokonoknak és ismerősöknek kerek számban 400,000 koronát juttatott.

— **Élet.** Ilyen cim alatt indítja meg a budapesti Szent-Imre-kollégium karácsony első napján, a kath. szellemü képes szépirodalmi heti lapot. Vigyázzanak az őrállók, hogy e bárányborbe öltözött farkas sehol nyájuk közé be ne furakodjék!

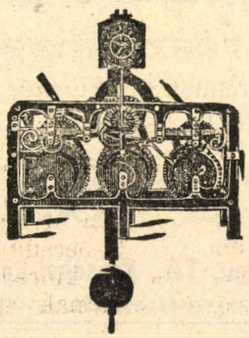

Torony-órák,

palota-, városházi-, gyári- és laktanya-órák berendezését a legelőnyösebben eszközöl

MAYER KÁROLY

utóda

MŰLLER JÁNOS

I. magyar óragyár gőzerő-berendezéssel

BUDAPEST, VII., Tököly-ut 52. szám saját házában.

Képes árjegyzékek és költségvetések bérmentve.

Protestáns építész Kassán!

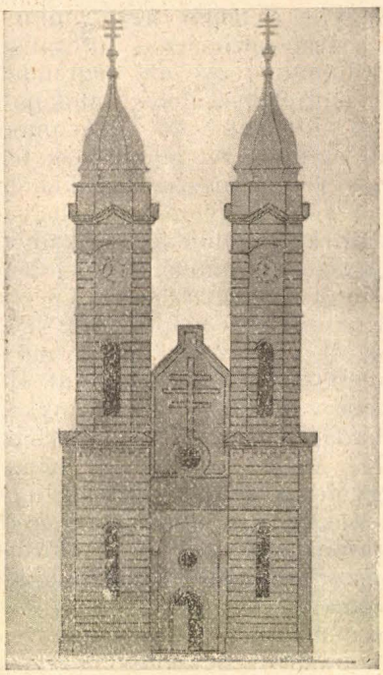

Méltányos árban készít terveket; házak, villák és bármilyen épületek újonnan építését, átalakítását és renoválását, úgy modern, mint bármely stilusban. Elvállal nedves falak kiszárítását és betonirozást.

Templomok és tornyok építését, renoválását legelőnyösebb árban, jutányos fizetési feltételekkel és jótállással. Szegény egyházaknak terveket és költségvetéseket ingyen készít!

Hollós Pál építész, Kassa, Harang-u. 10.

Telefonszám 272.

Kálvin János művei.

Szerkeszti: **Czeglédi Sándor.** **Eddig megjelentek**

1. A genfi egyház kátéja.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **60 fillér.**
2. Az egyház reformálásának szükségességéről.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **80 fillér.**
3. Kálvin János értekezése az ereklyékről.
Franciából fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**
4. Sadolet biboros levele. Kálvin válasza.
Fordította: *Ladányi Pál.* — Ára **60 fillér.**
5. III. Pál pápa levele Kálvin János megjegyzéseivel.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**
6. A párisi theol. fakultás hitcikkei Kálvin elleniratával.
Fordította: *Pongrácz József.* — Ára **50 fillér.**

Minden kötet külön kapható.

E hat mű egy díszes kötetben is beszerezhető. A 25 ivnyi terjedelmű kötet ára 4 korona 50 fillér.

Mind e művek megrendelhetők a Magyar Kálvin-fordítók bizományosánál **KISS TIVADAR** könyvkereskedésében **Pápán.**

Pontos és legjobb órák 5 évi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

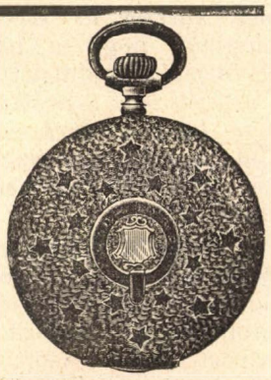

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák, borkancsók, china-ezüst disztárgyak,

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

Polgár Kalman

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállítója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

IV. évfolyam. 52. szám. Sárospatak, 1908. december 27.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ
Egész évre ... 10 Kor.
Félévre ... 5 „

Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. RÁCZ LAJOS
Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:
Egész oldal ... 16 Kor.
Fél „ ... 10 „
Negyed „ ... 6 „
Nyolcad „ ... 3 „

Előfizetési felhivás.

Lapunk jelen száma utolsó ebben az esztendőben, s mi, visszatekintve a lefolyt küzdelmes esztendőre — eddigi pályafutásunk alatt talán ez volt a legküzdelmesebb mind reánk, mind főiskolánkra, mind egyházalkotmányunkra nézve, — úgy érezzük, hogy nem jelentéktelen szerepet töltöttünk be ref. egyházi és iskolai ügyeink munkálásában, előmozditásában, s közelebbről főiskolánk védelmezésében, a főiskolánk ellen zúdúló rágalmak szennyes áradatának visszaverésében, az igazság, tisztesség és becsület zászlajának fennen lobogtatásában. Hivatásunk a ránk kényszeritett harc első sorába állitott bennünket, s mi lelkünk legjobb tehetsége szerint, teljes hűséggel, főiskolánk s egész hazai ref. egyházunk fényes multjába, dicső missziójába vetett hittel igyekeztünk ez őrhelyen megállani, a világosság és lelki szabadság eszméit ápolni, terjeszteni.

A harc — sajnos — még nem ért véget s igy a mi őrállói szereplésünkre tovább is szükség van. Ez már egymaga is indokolná lapunk további fenmaradását, indokolná azt a bizalmat, melylyel főiskolánk és egyházkerületünk minden munkásához, egyházi és iskolai közéletünk minden harcosához fordúlunk, tisztelettel kérve tőlük továbbra is lapunk anyagi és erkölcsi támogatását. De e mellett az őrállói szolgálat mellett ott vannak egyházi és iskolai életünk ezer meg ezer megoldatlan kérdései, elintézetlen ügyei, nyilt vagy titkos sebei, a melyek mind várják az ismertetést, tárgyalást, a melyek mind csupán a sajtó segélyével, a közvélemény szavának megnyilatkozása mellett oldhatók, érlelhetők, gyógyithatók meg.

Jól tudjuk, hogyha a lefolyt év szomoru harcai ismét megujulnak, az első csapások ismét csak minket fognak érni, de mi főiskolánk, egyházkerületünk s magyar kálvinista egyházunk iránti szeretettől indittatva, jövőre is készek vagyunk őrállói helyünkön megállani, e lapot a régi szellemben tovább vezetni; de másfelől azt is tudjuk, hogy ha szavunknak a lefolyt évek alatt némi sulya volt, ez csak onnan eredt, mert egyházkerületünk egész közönségének, mert az egész szabadelvű gondolkozásu s egyházalkotmányára, hiven megőrzött autonomiájára féltékeny hazai kálvinista egyháznak érzését, gondolkozását is képviseltük, juttattuk kifejezésre. E bizalmat, e támogatást kérjük továbbra is, a jövő 1909. évre is lapunk olvasóközönségétől; kérjük t. olvasóinknak mind erkölcsi és szellemi, mind anyagi támogatását. Erősen hangsulyozzuk az utóbbit, az *anyagi támogatást* is, mert — sajnosan kell bevallanunk — sokan vannak olvasóink közt, a kik ugyan elfogadják s szivesen elolvassák lapunkat, de az előfizetési dij beküldéséről elfelejtkeznek. Ha minden olvasónk, mindenki, aki lapunkat elfogadja, egyszersmind elő is fizetne arra, semmi gond nem háborgatna minket a lap anyagi előállitása miatt, sőt állandóan félives mellékletet adhatnánk lapunkhoz.

Lapunk fennállása, virágzása t. olvasóinktól függ. Nyuljanak keblökbe s ha szükségesnek tartják e lap fenmaradását, részesitsenek továbbra is szives támogatásukban, — s mi továbbra is hűséges munkával igyekszünk bizalmukat, támogatásukat meghálálni.

Lapunk előfizetési ára a régi, t. i.

egész évre ... 10 kor.
félévre ... 5 kor.

Az előfizetési pénzek *Harsányi István* tanár cimére, Sárospatakra küldendők.

Sárospatak 1908. dec. 23.

A Sárospataki Református Lapok
szerkesztősége és kiadóhivatala.

Lapunk jelen számához ½ iv melléklet van csatolva.

A bölcsek és a pásztorok.

(Máté ev. II. 1—11, Lukács ev. II. 8—10.).

Mindkét evangyéliom feltünő mennyei jelenségekről beszél. Máté szerint a tudomány embereit ösztönzi arra egy csillag, hogy a zsidóknak újszülött királyát fölkeressék s őt imádják; Lukács szerint egyszerű pásztorok azok, kik — angyali szózat által figyelmeztetve, — a világ megváltóját először üdvözlik. E tekintetben még ma is megoszlanak a vélemények. Sokan úgy tesznek, mintha a vallás csak a tudós emberek számára való volna. Az ilyenek valami titkos tudományt, filozófiát, tantételt csinálnak belőle, melyet csak a kor tudós emberei képesek méltányolni s amely előtt a tanulatlanoknak egyszerűen meg kell hajolniok. Mások meg úgy gondolják, hogy a vallás csak az egyszerű emberek számára való, míg a tudósok, a műveltek már kinőttek annak szárnyai alól. A vallás egy olyan csillag, mely babonás, bolond embereket imádásra ösztönözhet, melyet azonban a tudósok csak úgy tekintenek, mint egy tudományosan megvizsgálandó jelenséget.

Ám a karácsonyi történet mindakettőhöz szól, a bölcsekhez úgy, mint a tudatlanokhoz. A vallás megfelel mindakét szempontnak, vannak igényei, parancsolatai mindakét irányban. A vallás nem theologia. Vannak dolgok, melyek a bölcsek előtt elrejttettek és a bolondoknak jelenttettek ki. De viszont a vallás nem csupán egyszerű emberek számára való. Az, aki ezt mondta, hogy sok dolog elrejttetett a bölcsek előtt, maga is a bölcsek közé tartozott. A legfőbb bölcseség alapja, középpontja ma is, mint mindig: az emberi szellemnek Isten felé fordulása.

Jézus ma is hívja a tanítványok mind a két fajtáját. Az emberek sohasem voltak oly erősen meggyőződve a vallás egyszerűsége felől, mint ma; és sohasem volt oly nagy szükség a vallás tanulmányozására, mint épen ma. A hitnek titkai közül némelyek minden fogékony szív előtt nyilvánvalók, mások ellenben csak mélyen látó, tudományos képzettségű, iskolázott szellem előtt világosodnak meg. A tudós és tudatlan egyaránt hivatva vannak eme szent szolgálatra. A bölcs és a pásztor ma is találkoznak a Jézus jászol-bölcsőjénél.

Peabody után —*y*.

Falusi levelek.

Igen tisztelt Szerkesztő úr!

A karácsonyi számra irom ezen levelemet.

Azon kezdem, hogy egy alkalommal, nagy komoly képpel okoskodtunk ezen legkomolyabb téma felett: *mi az élet célja?* Voltunk egynéhányan, mindannyían beretva élire állitottuk a kérdést, sőt még a jelenlevő papné is bele-bele szólt. Alig vettük észre a nagy nekiszilajodásban, hogy egy kedves kis buckó fiú beosont az ajtón, megállt a kör közepén, aztán anyjára tapadt figyelmével, meghajlott kissé, ráhelyezte két kis tenyerét két térdére s igazán szive közepéből el kezdett nevetni, oly üditően, hogy szinte hallottuk az élet tiszta forrásának felbugyogását s mindnyájunk szivét elboritotta ez éltető forrás s mi is visszanevettünk s általános hahotában végződött a tudákos okoskodás. Mikor aztán magunkhoz jöttünk, az anya büszke önérzettel végighordozván boldogságtól ragyogó tekintetét a tudóskodó fejeken, odaszökött a kis lurkóhoz, szivére szoritotta, hogy szinte egybeolvadtak s tuláradó érzéssel dalolta felénk: az élet célja ?? . . . hogy mi az élet célja?? egy szót se felelt rá, sietett kifelé, csak ölelte, csókolgatta kicsinyét . . .

Akik ott maradtunk, mintegy megbűvölve merültünk önlelkünk mélységébe, ott kotoraszva felelet után, aztán a boldog házigazda törte meg a csendet: *no fiúk! . . . mi hit az élet célja?* . . . Gondolkodtunk, magunkba szálltunk, kerestük a fényt, mint az a vak, kinek Jézus visszaadta látóképességét, de első látása inkább sejtés vala „és látá az embereket járni, mint valami fákat" . . . Tiszta dolog, hogy ez a gyermek megzavarta mindnyájunk fejét s mintha a gondolkodás sulypontja megbillent volna fejünkben, — mintha süllyedt volna lejebb . . . lejebb . . . le a szív központjába, ott találta volna meg a feleletet a nagy kérdésre s szinte szégyenkezve suhant át lelkünk előtt egy lágy hang, mint Illyés előtt ama bizonyos barlangban: — *az élet célja a szeretet!*

Igy karácsony táján, talán fogékonyabb az ember szive is, egyszerű igazságok befogadására.

Annyi tény, hogy akár festők, akár szobrászok, akár költők, ha az emberi boldogságot akarták és óhajtották látható formában érzékelni, legtöbbször gyermekekkel, vagy gyermekes anyával, érzékelték. Az én emlékemben is gyakran felújul egy felejthetlen kép. 1889-ben Párisban voltam a kiállitás alkalmával s a Luxembourg-palotában láttam tiszta fehér márványból kialakitva egy gyermekpárt, nagy karosszékben ültek s aludtak egymást átölelve s egymáshoz hajolva. Ha hoszasabban nézte az ember, úgy tetszett, hogy keblök szabályosan száll és emelkedik s a ragyogó márványarcot gyönge pir futja át. Oly kimondhatlan édes boldogság és meleg érzés örvénylett e szobor körül, hogy a kétkedő szemlélő lényét is átmelegité s szinte szerette volna az ember őket átölelni, de — attól félt, hogy felébrednek . . .

A tiszta szeretet érzése még a kőbe is életérzést varázsolt.

S hogy igy, karácsony ünnepén, minden tiszta vallásos érzés, a gyermek Jézus bölcsője köré gyül s ott átmelegedve sugározza szét a szeretet reményteljes derüjét, — ez szinte természetes és magyarázatot sem kiván. Még aki puszta szokásból, vagy az utánzás nyers kényszerűségéből, vagy léha mutogatásból vásárol valami karácsonyi ajándékot, e semmitmondó gépiességben is a szeretet kényszerítő hatalma szólal meg, örök inteleműl, hogy emberi életünk legnemesebb tartalma és célja: — a szeretet.

Ha a mindennapi életben figyelünk és tapasztalatokat gyüjtünk, bárminő korhoz, vagy körhöz tartozzék az egyén, a kérges, vagy puhára ápolt tenyéren át a szivig vezető ideg legélénkebb rezdü-

lése, két rokon delejes áram érülközése folytán támad. A vonzásnak e delejes törvénye az ásványokban is működik.

Be szép volna, tisztelt Szerkesztő úr, be kívánatos volna, ha igaz karácsonyunk volna egyszer! Ha csak legalább a mi palástunk lehetne a békeség és szeretet diadalmi zászlója! És nem áldoznánk fel ezt a legdrágább égi kincsünket, legtöbbször bizony csak tündöklő semmiért, gyerekes hiuságból, állati bosszúból, gyerekes kényeskedésből! . . . Mert ha a különböző ellenható indulatok gyökereig nyomozunk, megtaláljuk azt a kis homokszemet, mely látó szemünkbe esve, gyuladást okozott — és fájdalmat aztán.

Távolról sem úgy értem azonban, igen tisztelt Szerkesztő úr, hogy csak így karácsonykor ünnepeljünk csendességben és jó békeségben! Ennek a mi karácsonyi örömünknek több a füstje, mint a lángja. Inkább reklám-nap ez a felesleges és hiuságos költekezésre. — Rövid dinom-dánom, mely után sok helyen hosszú szánom-bánom következik. Felszínes hangulat.

A Krisztus karácsonyi bölcsőjéből nem ily pisla-mécs szembántó világocskája füstölög. Nap ez, fényével, melegével világokat átható. A mi mai karácsonyunk görögtűz, egy fellobbanásra való s aztán annál nagyobb sötétség vesz körül. Krisztus nem egy napra ad övéinek örömet, még nem is erre az életre, hanem a túlvilág partjáról is így hivogat: „Jöjjetek, én atyámnak áldottai"!

S mindez útakon, a szeretet vezet

De nem az a nyavalyás erőtlen szeretet, mely másokon élősködik, vagy Uram-Uram! . . . sopánkodásokkal folyvást markát tartja . . . ajándékokra, adományokra les . . .

A krisztusi szeretet: — erő; a lélek cselekvő ereje.

A krisztusi szeretet a mi testi gépezetünknek hajtó ereje, irányító bölcsesége, soha ki nem alvó világa.

Az állati önfentartás, az élet nyers ösztöne, e krisztusi szeretet olvasztó kemencéjében egyetemes és közjóra ható aranypénzzé formálódik. Megszabadul mintegy földi salakjától, mint a nyers arany s munkás szeretetté tisztul.

Vajon nem lenne-e szebb és gazdagabb az élet, ha az okos emberek ilyen aranyat is bányásznának?! . . .

Isten áldja, tisztelt Szerkesztő úr! *Soós Lajos.*

Az erkölcsnevelési kongresszus.

(Vége.)

A kongresszus különösen *négy* kérdéssel foglalkozott tüzetesen. Az egyik az volt, hogy *mely tantárgyak alkalmasak arra, hogy az erkölcsi nevelés munkáját hozzájok fűzzük?* Természetesen a legkülönbözőbb felfogások találtak e kérdésben szószólóra. Mint említettük, Schneller a történettanítás központi jelentőségét hangoztatta erkölcsi szempontból; mások az irodalom, ismét mások a természettudományok jótékony erkölcsi hatása mellett emeltek szót; voltak olyanok is, akik minden tárgyat, még a mathematikát is, elsősorban az erkölcsi nevelés eszközének tekintettek, mások meg csak a humán tárgyakat tartották e célra alkalmasnak.

Másik kérdés volt *a két nem közös oktatásának vagyis a coeducatiónak kérdése.* Általában elismerték ama berendezés üdvös voltát, mely a fiúkat és leányokat az első évektől fogva arra szoktatja, hogy együtt legyenek értelmes tanítók vezetése alatt az iskolákban; több felszólaló kiemelte, hogy a coeducatióval elkerülhetjük azokat a súlyos erkölcsi veszedelmeket, amelyek azokban az iskolákban, ahova csak egynemű gyermekek járnak, annyi kárt okoznak. Azonban ügyelni kell arra, hogy nagyon különböző korú ifjak ne legyenek együtt egy intézmény falain belől.

A harmadik kérdés volt, hogy *direkt vagy indirekt legyen-e az erkölcsi nevelés módszere?* Ebben a kérdésben sem tudtak teljes megegyezésre jutni, némelyek inkább amazt, mások inkább emezt hangsúlyozták; a közhangúlat az volt, hogy bár direkt erkölcsi oktatásra is van szükség, mégis az önmagában véve nem elégséges. Ez természetes is, mert miként az aesthetikai, úgy az ethikai oktatásnál is fődolog a megfelelő szellemi légkör, a jóra való szoktatás, a jó példák hatása s kivált a nevelő erkölcsi egyénisége.

Különösen élénk vita tárgya volt *a házi és az iskolai nevelés viszonyának kérdése.* Általában erősen hangoztatták annak szükségét, hogy az iskola és a szülei ház közt levő kapocs mentől jobban megerősödjék. Különösen Belgium tett már sokat e téren, mert ott megvan a szülők és tanítók szövetsége, amelynek célja az iskolai és házi nevelés harmóniába hozása azáltal, hogy a szülő mentől gyakrabban fordúl a tanítóhoz tanácsért, a tanító pedig természetesen a szülőhöz. Tanúlmányozzák a gyermeki lelket, gyakran tartanak közös értekezleteket és törekednek arra, hogy a gyermek fejlődését az iskolán túl is figyelemmel kísérhessék és irányíthassák.

A kongresszus egyik legfontosabb megvitatandó kérdése volt — amelynek tárgyalása a legnagyobb érdeklődést, sőt izgalmat keltette s az ellentétes felfogásokat egymással a legélesebben szembeállította — *a vallásnak a morálhoz, a vallásos nevelésnek az erkölcsi oktatáshoz való viszonya.* Míg az angolok azt az álláspontot képviselték, hogy a vallásos és erkölcsi oktatás együvé tartozik és hogy az erkölcsi törekvés legnagyobb ereje a vallásos hit motivumain alapúl s ehhez képest a bibliát az erkölcsi nevelés kezdete és vége gyanánt jelölték meg, — a francia irány képviselői, akikhez több német paedagogus is csatlakozott, a tiszta, minden vallásos sanctiótól mentes ethika oktatása mellett szállottak sikra. Érdekesen fejtette ki *Buisson* francia delegátus a bibliával szemben elfoglalt álláspontját: „Az angolok és amerikaiak egyre azt kiáltják felénk: Használjátok fel a szentírást, az épúgy való az ifjúság, mint a meglett emberek kezébe, az telve van eszmékkel, eszményekkel és képekkel, csakúgy duzzad az értékes alapelvektől; a biblia nélkül igazi nevelés egyáltalában lehetetlen! Erre én, mint francia, csak ezt felelem: Franciaországban a biblia egyáltalában nem létezik. Nagyon sok ember van, aki azt sem tudja, van-e ilyen könyv a világon. A XVI. században a reformatió kísérletet tett arra Franciaországban, hogy a bibliát bevezesse, lefordítsa és elterjessze. Ez a kísérlet dugába dőlt. Az utolsó 300 év alatt a róm. kath. egyház a bibliát elnyomta és a protestánsokon kívül, akik csekély számmal vannak, az nálunk úgyszólván ismeretlen. A bourgeois (polgár) époly kevéssé ismeri azt, mint az ipari munkás vagy a paraszt s én nyugodtan merem állítani, hogy 10.000 francia házban sem találni egy bibliát. Ha pedig valaki azt kérdezné, hogy miért ne lehetne a bibliát most fel-

karolni és az iskolás gyermekeknek kezébe adni, — azt felelném: Azért, mert a francia gyermekek nem tudnának vele mit kezdeni, miután nálunk hiányzik minden hagyomány erre vonatkozólag. Hogyan lehetne nekünk Franciaországot a csodatörténetek elhivéséhez, az ó szövetség orientalis milieujébe visszavezetnünk? Angliában, hol a nép századokon át a bibliával táplálkozott, ez megjárja, de nálunk képtelenség volna és semmi eredményre se vezetne, ha a bibliát erővel a francia gyermekek nyakába akarnók varrni!" Biz' ez nagyon szomorú vallomás s mutatja, mivé tette Franciaországot a „rex christianissimus" uralma s a jézsuiták szabad garázdálkodása. A franciák elfordúlnak a valláserkölcsi oktatástól, el a bibliától, mert nem is sejtik, micsoda kincsek rejlenek annak mélyében, mert nekik a vallást a papok mindig csak csoda-történetek, érthetetlen káté-paragrafusok alakjában tanitották! Igy érthető a papuralom járma alól szabadúlni óhajtó francia köztársaság ama törekvése, hogy az erkölcsöt különválassza a vallástól, az államot az egyháztól; mig másutt a valláserkölcsi nevelés célja az egyént közel vinni Istenhez (mily szépen mondotta erre vonatkozólag *Muirhead* birminghami profeszor: „Én a magam gyöngeségében nagy támasznak érzem azt, ha elgondolhatom, hogy törekvéseink, emelkedni vágyásunk, reményünk erősségeül van egy nálunk magasabb és erősebb lény a világegyetemben, amelyet ez a lény egymaga betölt, de nélküle üres az universum a maga összes törvényeivel is"), fogékonnyá tenni a keresztyén erkölcstan fenséges tanításai iránt, a franciák előtt a cél csak annyi, hogy az iskolából kikerült egyén becsületes ember legyen. Ha az angolok szent könyve a biblia, — az ő szent könyvük — az emberi lélek! Gyümölcseiről ismeritek meg a fát! — mondja az irás; a francia erkölcsök — összehasonlítva a protestáns népek erkölcsi állapotával — nem nagyon kedvező bizonyságot tesznek a vallásos és bibliai oktatás mellőzése mellett.

A szociáldemokráciát és a vallásnélküli angol oktatást egy *Adams* nevű szocialista nő képviselte, aki a munkások százezrei nevében ostromolta a vallásos oktatást. Vele szemben Hereford ősz püspöke védte az egyéni lelkiismeret és a vallás szabadságának jogát, kimutatva, hogy a vallás ellen való beszéd hiábavaló, mert az ember megcáfolhatatlanúl vallásos lény. Nem lehet tagadni, hogy a kongresszus tagjainak hangulata nagyobbrészben a tiszta ethika hirdetőinek kedvezett.

A kongresszus talán nem fog sok gyakorlati eredményre vezetni, de már azzal, hogy feltárta a jelenkori oktatás egyik legnagyobb fogyatékosságát: az erkölcsi nevelés számtalan kérdésének megoldatlan voltát s útakat, módokat keresett e baj orvoslására, — nagy szolgálatot tett az egész művelt világ paedagogusainak. Addig is tudtuk, de most, e kongresszus után még jobban látjuk azt a sok fontos kérdést, amely az erkölcsi nevelés terén megoldásra vár s a kongresszuson megnyilatkozott hangok után azt is érezzük, hogy e kérdések megoldásánál nem szabad magunkat sem a véletlenre, sem ösztöneinkre bíznunk, hanem tiszta belátással és biztos kézzel kell előkészítenünk a fokozatos és szabad fejlődés útját.

A kongresszus határozatilag kimondotta, hogy négy év mulva újra össze fog gyűlni. A gyűlés helyét a mostani kongresszusnak permanenciában maradó végrehajtó bizottsága fogja megállapitani.

Ballagi Aladár az 1848: XX. t.-c. történetéről és az ORLE. mozgalomról.

(Folytatás).

II. Ez tünik ki beszédének további részéből, melyben egyenesen az ORLE-isták ellen fordul, kik „lángoló szenvedéllyel" izgatnak „a fennálló kormányzat", illetve Apponyi ellen:

Igy támadt ez a törvénycikk, amelyet nem lehet nekünk, protestánsoknak eléggé méltányolnunk. Hatályát nem akarom egy cseppet sem kisebbiteni, csak azt akarom, hogy annak az izgatásnak, amely ezen törvénycikk cimén a protestáns egyházban a fennálló kormányzat ellen folyik, valahára vége szakadjon, mert a protestáns egyház kebelében, méltóztassék megjegyezni, nem a csanád-csongrádi evangélikus traktus és annak határozata irányadó, hanem irányadó 1848-iki viselkedése ennek az egyháznak, irányadó továbbá az újabban, a kongruajavaslatok óta — amidőn t. i. napirendre került a XX. t.-cikk — a hivatalosan konstituált protestáns egyházaknak magatartása ezen torvénynyel szemben. Erre vonatkozólag pedig konstatálhatom azt, hogy úgy a konvent, mint a zsinat, valamint a közös protestáns bizottság, mely 1902., 1903. és 1904-ben működött, valamennyi egyértelműleg kimondja a törvénycikk betűszerinti végrehajtásának elodázását. Itt van találomra a protestáns közös bizottság nyilatkozata előttem: „Tisztában vagyunk azzal, hogy ezen törvény, szószerinti értelmében véve, végre nem hajtható." Ez az egyik nyilatkozat.

A másik a közös protestáns bizottság munkálatának végrehajtása dolgában azt mondja: „Ezt a törvényt nem kivánjuk betűszerinti értelmében végrehajtani." Ez a másik nyilatkozat. A harmadik különösen azért érdekes, hogy ott szemben áll gr. Tisza István miniszterelnök és református főgondnok a konvent elnökével, br. Bánffy Dezsővel, a református főgondnokkal és Bánffy Dezső ezt a beszédet igy kezdi: „Tudjuk, hogy a törvény szószerinti végrehajtása ez idő szerint lehetetlen."

Méltóztatik tehát látni, hogy a protestáns egyházak képviselete mindenütt elismerte, hogy a törvény betűszerint végre nem hajtható. Ha tehát azt kivánják, hogy végrehajtassék betűszerint, akkor ne mondják, hogy a részleges segitség semmi. Vagy betűszerint akarják a törvényt végrehajtani, s ezzel a doktrinát keresztül erőszakolni, vagy pedig elfogadják a részletes segitséget; középső álláspont itt nincs.

És mivel a protestáns egyház ez utóbbi álláspontra helyezkedett, ezzel igazolja a költségvetésnek azt a tételét, azt a három milliónyi koronányi segélyt, amely ezentul állandósulni fog a protestáns egyházak részére. Ez pedig letagadhatatlanul közeledést jelent az 1848: XX. t.-cikk megvalósitásához. Mert azt hiszem, a t. miniszter ur sem fog egyebet mondani, mint azt, hogy ez nem a törvény végrehajtása, ha nem csak közeledés az 1848: XX. t.-cikk felé, és mint ilyen, kétségkivül komoly, számottevő és elfogadható közeledés, annyival is inkább, mert ha a dátumokat összehasonlitjuk és látjuk az egész országban lángoló szenvedélylyel izgató protestáns papságot, kivált a reformátusokat, Baltazár, Ferenczi és mások vezetése alatt; ha látjuk, hogy a papság a maga lángoló izgatását már belevitte a tűzvonalba mindenütt, akkor igazolva van az az állitásom, hogy ezek az urak megfeledkeznek arról, hogy amidőn mindig Apponyit támadják, Apponyival együtt támadnak a 48-as és függetlenségi pártot és támadják egyuttal azokat a hithű, hitbuzgó protestánsokat, akik egyházukban kiváló szerepet visznek, akik igyekeznek mindenben egyházuknak a javát előmozditani, a kik közül egy egész csomót látok itt most is, — mindezeket támadják az egyház megvalósitható érdekeinek elárulásával, és megfeledkeznek arról, hogy amikor a református főgondnok, Tisza Kálmán volt Magyarország államügyeinek veze-

tője, akkor 100 000 forintot kapott az egész protestáns egyház, most pedig Apponyi alatt kap 7,000.000 koronát. Ez az igazság számokban kifejezve, de még nagyobb ennél az eszmei igazság, amelyet itt kifejtettem.

Nem lehet ezt az összeget kicsinyleni, mert meghaladja magát az 1848. törvényhozásnak tervbevett summáját, azt a summát, amelyet erre a célra folyósítani akartak. Hatvankét milliós budgettünk volt 1848-ban. B. Eötvös József volt még a kultuszminiszter. Ebből a 62 millióból mindössze 2,500.000 forint vétetett fel a felekezetek egyházi és iskolai szükségleteire, Ezt sem folyósították soha, maguk a protestánsok sem kívánták, azt mondván: „Veszélyben a haza, nekünk nem kell az oltár segitsége, a midőn a haza oltára van veszedelemben." Maga b. Eötvös József azt mondta: „Csak alamizsnát adhatunk." Tehát nem áll az, amit Bella t. képviselőtársunk mond, hogy egyszerre és gyökeresen át akarták alakitani és gyökeresen meg akarták oldani ezt a problémát 1848-ban. Nem akarták, nem is akarhatták. B Eötvös József maga mondja, hogy: „Csak alamizsnát adhat az ország, mert ez semmi más, mint jótékonyság, nem a szükségnek pótlása, hanem csak felsegélyezése azoknak, akik azon esetre, ha az államtól semmi segélyt nem nyernek, tán az inségben elvesznének." Ez Eötvös beszéde.

Hogy protestáns szempontból mennyire igazuk volt azoknak, akik ennek szószerinti végrehajtását ekkor nem akarták, azt szintén maguk az 1848. események tanusitják, a midőn — a Protestáns Egyházi és Iskolai Lapban méltóztassék bárkinek utána nézni, a nevét megkimélem most — egy akkori esperes azt az inditványt tette, hogy ez nagyszerű dolog, inditványozzuk, hogy az államnak olyanformán engedünk beavatkozást a protestáns autonómiára, hogy az illetékes egyházi hatóság mindenkor csak jeloli ezentul a superintendenseket vagy püspököket, hármas kandidációt csinál és a terna candidatió révén az államkormány nevezi ki a protestáns püspököket. Vagyis felajánlották az autonómiát, felajánlotta a papság a bizottságban. A Pelsőcz vidéki papok ezt kivánják: „A protestánsoknak Magyarhonban el kell fogadniok a közállomány atyai intézkedéseit és engedni jogaikból oly irányban és mértékben, a melyben ezt a statuskormány helyesen kigondolt és összeszerkesztett gépezete igényli." Ez tehát teljes felajánlása volt az egész autonómiának.

Thaly Kálmán (közbeszól): Tótok részéről!

Ballagi Aladár: Nem, kérem, Pelsőcz vidéke részben tót, de részben magyar. Ott magyar evangelikus egyházak is vannak, azonkivül vannak ott reformátusok is, s a reformátusok és evangélikusok közös értekezletén mondották ezt ki.

Én tehát, hogy végezzem erre vonatkozó felszólalásomat, mindenekelőtt visszautasitom Bella képviselőtársam azon követelését, hogy teljesen végre kellene hajtani ezt a törvényt, ami mellett ő semmibe sem veszi, alamizsnának nézi az eddigi segitséget; és visszautasitom hasonólképen azt, hogy teljes rekompenzációt akar azonnal a római katholikus egyházzal szembem. Ezt vissza kell utasitanom azért, mert el méltóztatik téveszteni szem elől, hogy ez igenis a jovőre vonatkozólag is elv. Hogy az idő mit rejt magában, azt nem tudjuk, de ez egy törvénykönyvünkbe beiktatott principium. Ki van mondva ez az elv; de hogy a teljes rekompenzáció a római katholikus egyházzal most végrehajtassék, ez csak forradalmi uton lehetséges. Tehát azt kérdem én t. képviselőtársamtól, óhajtja a forradalmat? Igenis, máskép ez lehetetlen, annyival is inkább, mert hiszen ez a teljes rekompenzáció, valamint az egyenlőségnek olyan demagóg felfogása, mint amilyen érvényesül már az ilyen beszédekben, az egyuttal még a trónöröklést is érdekli, még a dinasztiával is összeütközésbe kever bennünket.

Kotelességemnek tartottam felszólalni azon üszökvetés ellen, amely a Kárpátoktól az Adriáig történik; kötelességemnek tartottam ezt tenni, mint protestáns ember, mint egyházamnak hű fia, tanácsbirája, hű tisztviselője. A mostani kormányzat csak a XX. törvénycikkre utalással 3 millió koronát direkt protestáns segélyül vett fel a költségvetésbe. Ezt igenis köszönettel fogadjuk, azzal a köszönettel, amely csak fokozódik bennünk, ha meggondoljuk, hogy mit tesz a mostani, igenis pozitiv hitet valló és római katholikus államminiszter és mit tett annak idején a szintén pozitiv hitet valló kálvinista minszterelnök?

Ballaginak ez utóbbi megjegyzéseiből örömmel vesszük tudomásúl, hogy ő az ORLE-mozgalmat nemcsak nem helyesli, de élesen elítéli. Ő ugyan nem egyházalkotmányi, hanem politikai szempontból szól a kérdéshez s nem is beszél kifejezetten a ORLE-ról, csak „különösen a *Baltazár*, *Ferenczy* és mások vezetése alatt álló reformátusok" izgatását helyteleniteni; semmi kétség nem lehet azonban aziránt, hogy ő az „izgatás"sal és „üszökvetés"-sel nem az összes hazai protestáns, illetőleg református lelkészséget vádolja, hanem a csanád—csongrádi ág. evang. egyházmegye egy határozatára, (mely az 1848. 20. t.-c betüszerinti teljes végrehajtását követeli) s az ORLE hasonló követelésére céloz, ezeket a mozgalmakat — amikben ő politikai tendenciákat sejt — helyteleniti és itéli el. Világosan mutatja ezt az is, hogy szerinte az ORLE-isták (maradjunk csak ezeknél) nem csupán Apponyit s a függetlenségi pártot, de azokat a „hithű, hitbuzgó protestánsokat" is támadják, kik egyházunkban ma „kiváló szerepet visznek."

A kérdéshez politikai szempontból nincs jogunk hozzászólni. Van-e politikai célzata az ORLE nak, avagy nincs, ezt birálják el a politikusok, mi csak arra akarunk rámutatni, hogy egy lapunktól távolálló protestans tudósunk is ugyanazt a véleményt hirdeti az ORLE-ról, amit lapunk (egyházalkotmányi szempontból) eredetileg képviselt e mozgalommal szemben, vagyis erélyesen elítéli azt s bátran reámutat, hogy az ORLE-isták követelései ellenkeznek a protestáns egyházak hivatalos vezéreinek, hatóságainak álláspontjával is s az egész mozgalom egyes „hitbuzgó protestáns" vezéremberek ellen is irányul. Szerk.

A ref. konventről.

(Vége.)

A 3-dik napon a világi elnök nem jelenhetett meg. Már a bírósági ülésen látszott rajta megelőző este, hogy beteg, szenved s csak a nagy akarata tartja fenn. „A jó huszárnak dicsőség, ha lóháton éri a halál; miért ne lehetne nekem meghalnom — mondta a gyöngéd figyelmeztetésekre — az anyaszentegyház zöld asztalánál"? A helyét *gr. Dégenfeld* foglalta el *Antal Gábor* püspök mellett, aki az Ihász temetéséről visszaérkezett.

Jegyzőkönyv hitelesítés után folytatódott a félbeszakadt vita a püspökök és főgondnokok és a gr. Dégenfeld külön javaslata felett.

Czike Lajos tatai esperes, azt az óhajtását fejezte ki, hogy vajha a nagyfontosságú kérdésben egyöntetű s egyhangú lenne az egyetemes konvent határozata, a mi növelné a határozat sulyát s fel is kérte gr. Dégenfeldet az inditványa visszavonására. Ő is szeretné gyorsítani a dolgot, de nem riad vissza a legerélyesebb fellépéstől sem, ha arra az idő alkalmatos; most azonban a római és államkormányi döntő határozat előtt teljesen elegendőnek tartja a bizottság többségének határozati javaslatát s annak elfogadását kéri.

Gr. Dégenfeld — természetesen — nem vonhatta vissza tegnapi indítványát s határozottan megállott amellett, sőt jövőre is fentartotta magának a jogot arra, hogy a többséggel szemben szabad véleményt formálhasson.

György Endre szólt még a „Ne temere" veszélyes voltáról, amely némely vidékeken nemzetiségi hódításra is alkalmas, amit a kormánynak lehetetlen észre nem vennie. A kormányt illeti az őrködés és ellenzés s a gyengébb félnek megvédelmezése. A bizottsági többség javaslatát fogadja el.

A vita bezáratván, az indítványozóknak volt még joguk szólni. A *Dégenfeld*-féle indítványt *Erőss* püspök támogatta. Szerinte most már túl vagyunk azon, hogy a „Ne temere"-féle ügyeket a közös prot. bizottság bírálgassa, hiszen a református, sőt a protestáns közvélemény határozottan megnyilatkozott s a konvent levonhatta a következtetést, t. i., hogy egyenesen kell e kérdésben állást foglalnia s mennie kell a kormányhoz.

Gr. Tisza I. a bizottság többségének határozati javaslatát ajánlotta ismételten. Ellene mondott a Czike indítványának az egységes fellépésre vonatkozólag s ellene annak, mintha a bizottság többsége posványosítani akarná az ügyet. Ellenkezőleg: teljes erejű fellépést óhajt, mihelyt arra az idő elérkezik. A mi még nincs itt. Az elhamarkodással többet árthatnánk, mint a megfontolással.

A kérdés ki volt merítve. Izgatottság kezdett mutatkozni a konventen s Nagy Lajos — akinek nem volt beadott javaslata, épúgy mint gr. Tisza — csak az egész konvent belenyugvásával szólhatott még főként szavainak helyreigazítása végett. Nem akarta sérteni a konventet a posványosításra való hivatkozással, talán nem is így fejezte ki magát; őt az aggódás vezeti, mert attól tart, hogy köztudattá válik az, hogy a prot. papság nem köthet vegyes házasságot . . . Nem szereti, ha a gyors megoldást követelő kérdések bizottságokhoz tétetnek, mert a bizottságok munkája felől már rossz vélemények divatoznak . . .

Szavazásra került a sor s a nagy többség a bizottság többségének javaslatát fogadta el.

A közös prot. bizottságra nézve *Fejes István* vetette fel, hogy abban — esetleg — a tiszáninneni egyházkerület a mostani viszonyok közt egyetlen taggal sem lesz képviselve s így póttag behívása, illetőleg választása lenne kívánatos. Ez a kérdés csak a közös prot. bizottságban vethető fel jó reménységgel s Antal G., Gr. Dégenfeld, Darányi Ignác, Dókus Ernő, Dr. Nagy Dezső felszólalása után s a Gr. Tisza I. indítványára a kérdés eldöntetlen maradt. A közös bizottság új rendezésekor módjában lesz a konventnek e tárgyban célszerűen határozni.

A közalapi tőkesegély-bizottság felterjesztését ismertette *Dr Baksa L.*, úgy, amint jeleztük. Kimondatott az is, hogy ha valamely kerület a 2-dik csoportból az elsőbe akar egyes egyházközségeket felemelni: jelölje meg, hogy melyiket kívánja azok helyett a másodikba leszállítani. Tőkesegélyre különben összesen csak 3200 korona állott rendelkezésre s ebből Dunamellék 500, Dunántul 600, Tiszáninnen 500, (Ózd 200, Gálszécs 150, Szin 150); Tiszántul 900, (Orosháza, Beregsurány, Nyégerfalva, Papos, Apahegy, Királyháza); Erdély 700 koronát kapott. A nagy hiányossághoz képest csekély, de azoknak, akik kapták, mégis jelentékeny, mert évekig is várhattak volna csak ennyi tőkesegélyre is.

Az *adócsökkentési segélyek* hosszú során kellett még a konventnek tulesnie. 636 egyházközség kap összesen 780,728 korona segélyt. Egyesek próbálkoztak a bizottság javaslatai ellen valami előnyt kivívni, jobbra vagy balra, de ez kemény feladat. Bajos is a közös ülésben gondos számvetésen alapuló javaslatokat elméleti érvekkel megváltoztatni. Hogy aztán a számítások értékét miképen igazolja az idő, azt nem tudjuk halandó értelemmel megállapítani. — Emberi munkánál tévedések nincsennek kizárva.

A tárgysorozat kimeríttetvén Antal G. buzgó imájával s Gr. Dégenfeld záró szavaival s jó kívánataival a konventi ülésszak befejeződött s a jkv. hitelesítése d. u. 5½ órára tűzetett ki, ami ugyanakkor meg is történt.

NEKROLÓG.

Vitányi Bertalan.

(Folytatás és vége.)

Az alsózempléni egyházmegye korán észrevette a Vitányi B. egyházias gondolkozását, önzetlen munkálkodásáról is tudomása volt e megye legtöbb emberének. Kerülgették, hívogatták a megye zöldasztalához s végre meg is nyerték világi főjegyzői minőségben 1895-ben. Irodája azonban jobban lefoglalta, semhogy idejéből az anyaszentegyháznak kedve szerint áldozhatott volna s emiatt, meg ki tudja még: miért? — nem találta eléggé otthonosan magát az egyházmegye kötelékében s lehetőleg szabadúlni óhajtott a kötelezettsége alól, noha érezte, hogy őt mint pap-fiút joga van az egyháznak s egyházmegyének mások felett is az egyházépítő munkába beállítani. Az egyházmegyei főjegyzőségtől tényleg meg is vált, de megmaradt az egyházmegye ügyészének s komoly, okos, jó tanácsadójának mind halálig. A békességet jobban szerette a pénznél s rendszerint mindent elkövetett a peres ügyek békés elintézése végett s csak a legvégső esetekben tartotta megengedhetőnek, hogy az egyház körében egyházközségek és alkalmazottjaik között peres kérdések támadjanak s azok elmérgesedjenek. Idejekorán való bölcs beavatkozással minden egyházi jellegű pernek útja vágható, — ez volt a felfogása s ez volt vezérelve is, amelyhez hűségesen ragaszkodott. Különösen bántotta a papoknak egymással és tanítóikkal, vagy ezeknek amazokkal és híveikkel való perbeszállása. Ki legyen a békesség, szeretet, egyetértés munkása, ha nem a pap és nem a tanító? Mi bonthatja meg inkább az egyházközségek belső életét s mi bénithatja meg szent munkáját inkább, mint a vezérek egymás ellen való agyarkodása?! Egy-két szekérnyi szemet miatt, egy-két ölfa miatt is harcban látni az egyházközségek belső embereit, — ez megdöbbentő, ez tűrhetetlen. Igy fakadozott nem egyszer, amikor holmi tyúk-perekben ügyészi véleményét kellett hallatnia. Ha a só megízetlenül, mivel sózunk?! . .

Egyébként is az adta meg életének koronáját, hogy nem tartozott a „per-éhes" fiskálisok közé s nem vitte be egyetlen ügyfelét sem a perpatvarok ingoványaiba, csak azért, hogy neki legyen jó aratása.

Valami megnyerő tisztesség ömlött el egész valoján. Semmi hivalkodás, semmi magamutogatás, semmi feltűnési vágy nem rontotta a vele érűlközőben

azt a hatást, amit ő az ő első megjelenésével okozott. Kevés szavú, szónoki babérokra való vágyakozás, szereplési viszketegség nélkül. Nehezen tűrte a más locsogását, elcsatangolását, annál kevésbbé engedte meg magának, hogy szóharcba bonyolódjék s önámítással vagy mások bolondításával lopja a drága időt. A valódi szónokot, ha bensőképen is becsülhette, az integer, scelerisque purus férfiút nagyra méltatta.

Mikor úgy kivételesen — egy-egy szűkebb baráti vagy rokoni körben — megengedte magának, hogy bírálatot mondjon a körülte zajló s egyre lármásabban zajongó világról, — azt is olyan röviden végezte, mintha a tárgyától is futni akart volna. Csodálkozott azon az ő meghitt barátai előtt: miként lehet némelyeknek olyan kéjjel élvezniök az emberszólást, a szemeten való kapargálást, a mások szennyesének mosogatását, a bűn fertőjének bűzét. A hálátlanságot tartotta a legundokabb véteknek, amelybe művelt embereknek — szerinte — végképen nem szabad volna belemerülniök, mert isten-képüket feketítik be. A tudatlan, durva érzékű, az orránál tovább látni alig tudó emberek gyarlóságait mindig tudta mentegetni s néha egészen nekimelegedve, de az iskolázott emberek férfiatlan viselkedését kiméletlen ítélettel sújtotta s az ilyenek társaságát ridegen tudta kikerülni s esetleges törlészkedésüket visszautasítani.

Kevés baráttal beérte, de ezeket aztán megválogatta. Hiú volt a háza levegőjére, a vendégszeretetére, s ezt a levegőt és ezt a szeretetet nem pazarolta. Aki csak félig-meddig ismerte, talán hidegnek, talán barátságtalannak, sőt zárkózottnak és kevélynek is bélyegezhette; akit azonban szívéhez közelebb eresztett s aki látta őt családi élete zenithjén, férfikorának hajnalán s látta őt a barátság asztalánál, családi ünnepélyeken, szűkebb-tágabb társaskörökben: — az tudta s tudja róla, hogy mennyi titkos édessége volt a kedélyének és milyen sokat tudott mondani kevés szóval s mennyi derű sugárzott ki az ő felmelegűlt lelkéből a társas hangulat tetszetős fokozására.

Amint tisztelte a kedély jogát, épúgy az erkölcsi erőt s ennek alkalmazott kiadását: a kötelességszeretetet. Rendet a munkában, elevenséget a munka körül és törhetetlen hűséget követelt az igéretek teljesítése s a magunkra vállalt feladatok iránt. Állja meg a helyét mindenki! Aki tanuló, tanuljon; aki tanító, tanitson; a férfi legyen férfi, az asszony legyen asszony s mindenik egész ember a maga munkakörében. Van idő mindenre, csak tudjuk becsülni az időt. „Van ideje a sírásnak, van ideje a nevetésnek.“ Nemcsak elvei voltak, de ereje is volt azok alkalmazásához. Szigorú bírája volt önmagának, övéinek, egész környezetének s határtalanul boldog tudott lenni, ha elveinek diadalát láthatta, ha különösen közvetlen környezetében élvezhette azt. Minden áldozatra kész jó férj és jó édes apa volt s felettébb fájdalmas volt az érzékeny szivének minden apró csalódás, ami földi világunkban kikerülhetetlen.

Utóbbi időben sokat foglalkozott háza, birtokviszonyai rendezésével. Hallotta bensejében az írás intelmét: „Rendezd el házadat, mert meghalsz.“ Mind melegebben tapadt a ref. anyaszentegyházhoz s tettekkel kivánta igazolni hajlandóságait. Bántotta sokszor, hogy a történeti nevezetességű szerencsi templom környéke romszerű. Töprenkedett egy-két meghitt barátjával, hogy mit is kellene tenni ebben vagy abban az irányban szeretetének igazolása gyanánt. Harangot öntetett s a templom falába a *Bocskay István* és hős társai emlékére, a szerencsi országgyűlés 300 ados évfordulója alkalmából értékes márvány-emléktáblát helyeztetett be csak épen ez év tavaszán, április 20-án.

Szép nap virradt az ő beteg lelkére e napon! Maga köré gyüjtötte jó barátait, a szomszédos ref. lelkészeket, szeretett rokonait és boldog volt a boldogok felett. Az egyházközség hálás volt e hazafias és egyházias tényeért; a nagyközönség elismeréssel hódolt szent szándéka és cselekedete előtt, s ő — noha már nem bátorkodott az ünnepélyes istenitiszteleten megjelenni: — úgy érezte, mintha valamit előlegezett volna magának az örök életből. Akik láttuk őt könnybe borult szemekkel s akik hallottuk áldó, köszönő szavait ott az ő vendégségre terített házában: bizonyságok lehetünk rá valamennyien, hogy *Vitányi Bertalannak* nagy ünnepe volt a Bocskay-emléktábla leleplezésének napján.

Oh, hogy olyan szomorúan hervadt volt már az az ő megfáradt teste! Oh, hogy nem követhette ezt a szépséges tettét újabb emlékezetes áldozat! Tudjuk nehányan, hogy a szíve fenekén még édes szándékok rejtőztek. Álmodozott, hogy a szerencsi templom egykori szép kerítése még visszanyeri ősi formáját, ha az Isten is úgy akarja — az ő áldozata révén. Álmodozott, hogy a sárospataki főiskolához is lesz még egy-két jó szava s ha már övéinek sorsát kellően biztosította, segíteni fog majd a mindenkori szegényeken is.

A bölcs Isten másként rendelkezett, másoknak hagyta a szent feladatok teljesítését, Vitányi Bertalant pedig megajándékozta az ő földi hűségeért nyugodt, csendes, fájdalomnélküli halállal.

Végső akaratát nem jegyezte fel. A példáját, egész életét hagyta övéinek utmutatóul, vezérfényűl a földi göröngyös ösvények között.

Folyó hó 7-én temettük el a diófája árnyékába, a reformátusok temetőjének szélébe. A sárospataki főiskola énekkara zengett gyászdalokat koporsója felett. Tán halva is megérezte, hogy kiknek ajkáról szól az ének és boldogan ment az örök bíró elé. Érdemeit Hézser Emil tályai lelkész fonta megható koszorúba s nyitott sírjánál Keresztyén István helybeli s.-lelkész búcsúzott el a korán elhunyt igaz embertől, feledhetetlen jó baráttól s édes övéinek sorsát bölcsen intéző édes apától és nemes szívű jó rokontól.

Megrendítő jelenet volt, amint árváinak s ezek édesanyai gondozójának az apátlanság rettenetes érzetével kellett a nyitott sírtól elszakadniok.

Sokan megsirattuk. Megérdemelte. Áldott legyen az áldottak között a sírban is s az Isten kegyelme tegye elviselhetővé szeretteire nézve a mérhetetlen nagy veszteséget! *Radácsi György.*

KÖNYVISMERTETÉS.

Bevezetés a philosophiába.

Irta: dr. Krausz Jakab tanár. I. rész. A philosophia lényege, jelentősége és történeti fejlődése. Budapest, Hornyánszky V. könyvnyomdája, 1907. 172 lap. 8°.

A philosophiai bevezetés eddig hiányzott a magyar irodalomból, pedig az efféle munka nagyon hasznos segédeszköz annak, aki a philosophia tanulmányozásához akar fogni, mert jelentékenyen megkönnyíti a philosophiai problemák és philosophiai műkifejezések megértését. Ebből a szempontból hasznos munkára vállal-

kozott a föntcímzett mű szerzője. Művéből ezúttal csak az I. rész áll előttünk; ezt fogja követni a II-ik (metaphysikai és ismeretelméleti problemákat) és a III-ik (az ethikai és néplélektani problemákat ismertető) rész. Művéről végleges ítéletet majd csak akkor nyilvánithatunk, ha mind a három rész meg fog jelenni. Ez az első rész kedvező véleményt kelt bennünk a mű iránt s szivesen várjuk az egész megjelenését.

Krausz művében, illetőleg annak eddig megjelent I. részében kevesebbet is, többet is nyújt, mint az eddigi — jobbára német — philosophiai bevezetések. Kevesebbet, mert sok olyat mellőz, vagy csak gyéren érint, a mit az eddigi philosophiai bevezetések felöleltek, minő például a philosophia fogalmának, beosztásának, minden egyes philosophiai disciplinának történeti fejlődésében való feltüntetése; e helyett — bizonyára a Wundt példája nyomán — részletesen foglalkozik a philosophiai gondolkodás történeti fejlődésmenetének bemutatásával (a füzet $^3/_4$-ed részét ez foglalja el). De másfelől előadása, fejtegetései során, megszakitva az előadás nyugodt menetét, minduntalan kitéréseket tesz, olyan kérdések taglalásába bocsátkozik, amelyek ugyan philosophiai jellemüek, de nem tartoznak szorosan a tárgyalt kérdéshez. Ki várná például egy philosophiai bevezetésben a darwinismus és a socialismus (sociologia, történeti materialismus) részletes ismertetését? Ám ez a két kérdés, mint az I. rész 2 utolsó szakasza, kevés hiján a felét (98—164. lap) elfoglalja e füzetnek. Mindkét szakasz nagyon érdekes, tartalmas, mély tanulmányt eláruló essay, de kérdés: beletartozik-e e kérdéseknek ily tüzetes ismertetése a philosophiai bevezetésbe? Ha nem rendszeres tájékoztatóra gondolunk, hanem csak philosophiai tanulmanyok gyüjteményére, minő például Windelband *Praeludien* című műve, akkor természetesen ezek is joggal helyet foglalhatnak e műben; de egy rendszeres kézikönyvben ezek a többi részletek rovására esnek. De egyebütt is minduntalan szeret szerzőnk kitérésekbe bocsátkozni, amelyek mindig érdekesek ugyan, de nem tartoznak mindig szorosan a tárgyhoz; ilyenek például Tolsztoj művészetelméletének Brunetière a tudomány csődjéről szóló tételének, a tudományok és művészetek haladása, fejlődése eszméjének, a mathematikai módszer alkalmazásának stb. ismertetése.

Szerzőnk eladása, mint említők, mindenütt eleven, vonzó, tartalmas; a fölvetett kérdéseket töviről hegyire ismeri, amiről a felsorolt gazdag irodalom tanubizonyságot tesz. Álláspontja a Spencer-féle evolutionismus anélkül, hogy például a sociologiában elfogult lenne Spencer iránt.

Ha egészben véve meghajlunk is a szerző sokoldalú tudása, józan, egészséges felfogása előtt, vannak egyes tételei, állításai, amelyekkel nem érthetünk egyet, illetőleg amelyek — szerintünk — nem hiven tükrözik vissza a tényállást. Ilyenek: „Az újkorban a philosophia mereven elzárkózott a többi tudományok fényes eredményei és igazságai elől, a tapasztalásnak teljes lenézésével állította fel a levegőben függő rendszereit; tetőpontját érte el ez az irány a német speculativ philosophiaban“ (3. l.). A német speculativ philosophiában igen, de azt nem ismerhetjük el, hogy előzőleg is mereven elzárkózott volna az újkori philosophia a többi tudományok fényes eredményei elől; mi, ellenkezőleg úgy tudjuk, hogy az újkori philosophia a XVII—XVIII. szazad tudományos előhaladásával mindenkor a legszorosabb érintkezésben állott. „A skepticismus, mely Aenesidemustól Hume ig nem hagyott fel soha támadásaival“ (8. l.); a skepticismus föllépése történetileg talán nem Aenesidemussal kezdődik. Szerzőnk szerint „a Sokrates előtti philosophia főtárgya a világ eredetének s mibenlétének magyarázata (kosmogonia)“ (36. l.); de azért a sophistákat is ide sorolja, akik már az anthropologiai problemát állitották az előtérbe; nem célszerűbb-e a sophisták és Sokrates számára, miután az utóbbi is kevéssé illik a nagy philosophiai rendszerek korába, külön korszakot fölvenni? „Roscellinus, a nominalismus első védője és vértanúja“ (55. l.); tudomásunk szerint Roscelin nem lett vértanú, a soissonsi zsinat csupán tritheistikus tanai visszavonására kényszeritette. „A protestánsok kiüldözik Descartes-ot a szabad Hollandiából“ (59. l.); mi úgy tudjuk, hogy Descartes nem egészen a protestánsok üldözései miatt hagyta ott Hollandiát, mert a tulajdonképeni üldözések után (1640—1645.) még több évig Hollandiában tartózkodott. Hogy Harnack „a protestantismusból még a keresztség és úrvacsora szentségét is szaműzné (71. l.), erről nincs tudomásunk, *A keresztyénség lényege* című művében (magyar fordítás, 186. l.) erre vonatkozólag a következőket irja: „A reformatio tiltakozott a sakramentarismus ellen. Csak a keresztséget és az úrvacsorát hagyta meg, mint az őskeresztyén egyház berendezéseit, illetőleg, mint az Úr alapitásait, de olybá óhajtotta azokat tekintetni, mint symbolumokat és ker. ismertetőjegyeket“. Ez egy kissé másként hangzik, mint a szerző föntebbi állítása. A Leibniz főművei közül (73. l.) hiányzik a *Nouveaux essais*. „Voltaire, midőn visszatért honába, legelőször is Newton rendszerét magyarázta a franciáknak“ (80. l.); nem egészen, mert a *Lettres philosophiques sur l'Angleterre* 1734-ben jelent meg s csak 4 év múlva, 1738-ban következett *Les éléments de la philosophie de Newton* című műve. „A pietismus, Spener és Breithaupt vezérlete alatt, a megmerevedett orthodox protestantismus ellen száll síkra“ (83. l.); a pietismus vezére, Spener mellett, Franke volt; Breithaupt és Lange másodrangú alakok. „Reimarusnak *Die Kritik der christlichen Offenbarung* című művét 1774-ben Lessing adta ki *Wolfenbüttler Fragmente* név alatt“ (84. l.); mi úgy tudjuk, Reimarus művének cime eredetileg ez volt: *Apologie oder Schutzschrift für die vernünftigen Verehrer Gottes* s ebből adott ki 7 töredéket (Fragmente) Lessing 1774—78 ban. A Hume rendszerének ismertetéséből hiányzik két lényeges pont u. m. a metaphysikai fogalmak visszautasitása s annak kimutatása, hogy az okviszony, substantia fogalmai érzéki benyomások szokásszerű kapcsolatán (associatio) alapulnak. Hegellel nagyon röviden végez szerzőnk s jelentőségét nem emeli ki eléggé; nem említi, hogy a fejlődés eszméjét ő hozta be a philosophiába. „Ma is vannak történetirók, akik a történelmet egyes vezető férfiak művének tekintik, ilyen pl. Lehmann“ (136. l.); hát Carlyle?

Dicsérettel kell kiemelnünk, hogy a magyar philosophiai irodalom iránt szerzőnk nagy figyelmet tanusit s minden kérdésnél fölemliti az idevágó magyar műveket.*

Rácz Lajos.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **T. olvasóinknak és munkatársainknak boldog karácsony ünnepeket kívánunk!**

— **Gyászhir.** *Szilágyi Benő*, sárospataki főgimnáziumi tanárt nagy, keményen próba elé állította az útjaiban kifürkészhetetlen isteni jó tetszés. 8 hónapig tartó boldog házasélet után nagy hirtelenséggel elszólította mellőle női erényekkel dúsan megáldott, hű feleségét, *Buza Margitot*, Buza János főgimnáziumi

* A „Budapesti Szemle“ októberi füzetéből.

tanárnak sokak által becsült, kedvelt és szeretett elsőszülött gyermekét f. hó 21-én, déli 12½ órakor. Pár nappal halála előtt nagy boldogan avatták fel vidám baráti körben az apai szeretet által újjáteremtett szép lakásukat, ahol hosszantartó édes földi sorsot álmodoztak önmaguknak és álmodtak nekik jó barátaik és jó barátnőik. Napfényes kedélyén felhők jelentkeztek már az általános vigság közepette; a kacagó gerle vidám, csengő hangját, ragyogó humorát titkos fátyol zsongította, pajzán játszi édességébe láthatatlan hatalmak titkos keze vegyített csak kevesek által érezhető üröm-cseppeket. Akik ismerték nagy, szinte férfias erélyét, sokszor bámulatosan igazolt önuralmát, aggódva látták szép, gazdag lelke sugarainak halványodását s örömmel magyarázták azt muló jelenségnek, mint őmaga is. Pedig nem az volt, hanem a halál előrevetett árnyéka! Adventi napokat élt ő kétszeresen is és áhítattal várta a betlehemi csillag felragyogását. Férje anyai és rokoni látogatásra ment, ő visszaköltözött pár napra a szülei házba, amelynek édes anyjok elhunyta óta ő volt az éltető napja, forrón szeretett atyjának és testvéreinek bálványozott kedvence. És itt megrohanta a gyönge testét a láz s szívét, tüdejét elfogta kétségbeejtő gyorsasággal a halálos kór s a szenvedések égető tüzében édes anyává lett, és pár órai kínos vergődés után kis fiával együtt elhunyt. Folyó hó 23-án délelőtt a főiskolai énekkar és Bálint Dezső által, a gyászközönség zokogása között végzett megható szertartás után, mélységes bánat és általános nagy részvét kísérte korai sírjába édes anyja porai mellé. A földi paradicsomát vesztett férj s a boldogsága zenitjén meglátogatott s búba merült család veszteségét tegye elviselhetővé az istenségnek mindenre elégséges kegyelme s az ifjú nő és édes anya emléke legyen örökre áldott!

— **Gyászhír.** *Gráf Jakab*, a kolozsvári ref. kollégium nyugalmazott tanára, dec. 20-án, 70 éves korában elhunyt. Svájcból került Magyarországra s a 60-as évek óta tanította a német nyelvet a kollégiumban s az egyetemen is, mint lektor, a francia nyelvet. Szavában, érzésében magyarrá vált s tanítványainak nem egyszer lelkesedéssel beszélt Svájc szabadságáról. Irt jeles német nyelvtant, amely több kiadásban jelent meg; tehetséggel és ízléssel festett. Áldott legyen emlékezete!

A képviselőház dec. 4-én folytatta a vallás- és közoktatásügyi tárca költségvetésének tárgyalását. *Markos Gyula* után, ki a nemzetiségi kérdéssel foglalkozik, *Vizy Ferenc* azt bizonyítja, hogy a nemzetiségi vidékeken kisebb az analfabéta gyermekek száma, mint a magyar vidékeken; sorra veszi a népiskolai és középiskolai tanítás aktuális kérdéseit s sürgeti a tanárok hetésrendezését. *Jánoky-Madocsányi Gyula* (népparti) a kath. autonomia felállítását sürgeti; reméli, hogy az egyházi dolgok rendezése meg fogja teremteni az igazi felekezeti békét. *Ballagi Aladár* után, kinek beszédével más helyen foglalkozunk, *Lukács László* nemzetiségi szempontból birálja a költségvetést, mely szerinte chauvinista célt szolgál. *Csitáry Béla* a budapesti egyetemen tót nyelvű tanszék felállítását kéri, hogy a hazafias tót ifjúságnak ne kelljen a prágai egyetemet látogatnia; *Gyuriss Emil* a hazafias tót népet ajánlja a kultuszkormány figyelmébe; *Pop-Csicsó István* kijelenti, hogy a népoktatási törvény a nemzetiségiek érdekeit és jogait erősen sérti; *Szabó István* (nagyatádi) elismeréssel fogadja a kormány abbeli ténykedését, hogy az ősi vagyonnal nem bíró egyházakat állandó jellegű és jelentékeny mértékű segélyben részesítette; a prot. egyházak ezt a nekik juttatott segélyt a fokozatos adórendszernek megfelelően olyan értelemben használták fel, hogy ez kizárólag csakis azon legszegényebb néposztály javára jutott, amely minden adót saját magától vagy családjának legelemibb szükségletétől kénytelen elvonni. A prot. egyházak ezzel nemcsak vallási, hanem sociális és emberi célokat is szolgálnak. Gróf *Apponyi Albert* vallás- és közoktatásügyi miniszter hosszabb beszédet mondott, melyben az előtte elhangzott összes felszólalásokra megadta a választ. A népiskolai oktatás emelésére tavaly 40, most 20 segédtanfelügyelői állást létesített; ezek működése megmutatta, hogy az iskolák ellenőrzésében egészen új, friss, lendületes szellem jutott érvényre; hanem az bizonyos, hogy az önkormányzati tényezőknek tevékeny közreműködése nélkül ezen a téren teljesen boldogúlni, tökéletes eredményt elérni lehetetlen lesz. Az iskolamulasztások jelentékeny része abból ered, hogy nincs elegendő iskola; ezen a hiányon úgy akar segíteni, hogy egyfelől — egy újonnan alkotandó törvénnyel — 5%-os iskolai pótadóval fogja megterhelni azon vagyonokat, amelyek most különböző okokból kivonják magukat az iskolai pótadó fizetése alól; ugyancsak a költségvetésben 1 millió kor. fog állandóan rendelkezésére állani áll. iskolai építkezések céljára; ez összegekkel, reméli, sikerülni fog kellő egymásutánban a szükséges helyeken iskolát állítani. Az ismétlő iskoláztatás éveit szeretné egy kissé kitolni; Magyarország az egyetlen állam, melyben az ismétlőiskoláztatás csak 3 évig tart, a legtöbb európai államban ez 5—6 évig tart. Kiváló gondot fordít az állami iskolák elhelyezésének fontos kérdésére; különösen ott iparkodnak iskolát állítani, ahol a jóakaratot, az áldozatkészséget és a nemzeti irányú oktatás iránti fogékonyságot már látják. Ezért határozta el Máramaros vármegyére nézve 150 áll. iskola létesítését s legközelebbi feladatának tekinti Trencsén vármegyének s általában a Morva határszélnek gondozását. A magyar nyelv tanítására elkészült a tanítási terv s a legkisebb részletekig menő módszeri utasítások s így minden tanító megkapta a magyar nyelv sikeres tanítására a kellő útbaigazítást. A nemzetiségi képviselők kifogása alaptalan, a magyar nyelv a nemzetiségi vidékeken is sikerrel tanítható, anélkül, hogy ez az oktatási eredményt csökkentené, de emellett az anyanyelvnek is tért nyitnak az áll. iskolákban. A vallásoktatás nyelvére nézve úgy intézkedett, hogy az első 3 évben nem tesz kifogást az ellen, hogy a vallásoktatás az áll. iskolákban is az anyanyelven történjék, az utolsó 3 évfolyamban azonban megkívánja, hogy a gyermek lelki életébe magyar nyelven is vezettessenek be a vallás legfőbb igazságai és legszokásosabb imái. Az óvodai törvény reformja készülőben van s ezzel együttesen gondoskodni kíván arról is, hogy az óvónők megfelelő anyagi helyzetbe jussanak; a 3%-os óvodai pótadót hasonlóképen ki akarja terjeszteni minden vagyonra, hogy ezáltal eszközöket nyerjen az óvodaügy gyorsabb fejlesztésére. A tanítóképzőkre vonatkozólag külön szakfelügyeletet tervez; azok tantervének reformját oly irányban tervezi, hogy oly tanítók képeztessenek ottan, akik el nem vesztik az összeköttetést a képzőben a gyakorlati élettel, akik minél képesebbé tétessenek a nevelésre, akik saturálva legyenek helyes paedagogiai elvekkel és képesek legyenek a sociális és gazdasági élettel összefüggőleg primitivebb jog ismeretek terjesztésére is. A középfokú oktatás az egész vonalon gyökeres reformra szorúl s alkalmazkodnia kell a modern kor gazdasági és sociális viszonyaihoz; szükség van az érettségi vizsgarendszernek gyökeres reformjára, de gyökeres rendszabályokat e tekintetben bizonyos nemzetközi megegyezés nélkül nem igen lehet keresztülvinni. A testi nevelésre vonatkozólag egyetért Szabó I. képviselővel abban, hogy szakszerű országos vezetésről kell gondoskodni, hogy a tornatanár-képzést alaposan kell reformálni és hogy a tornatanárok helyzetét ezen nevelési ág fontosságához méltóan kell biztosítani. Egyes nemzetiségi képviselők felpanaszolták, hogy a görögkeleti szerb és román egyházak az egyházi segélyekből igen mostohán részesülnek. A tényállás az 1906. évi eredmény szerint a következő: A lelkészi kongrua kiegészítése címén a két protestáns egyház, amely együttvéve,

nagyjában 3,500.000 lelket számlál, részesült együttesen 1.250.000 koronában. A görög-keleti román egyház, amely 1,780.000 hivőt számlál, vagy számlált akkor, 1906-ben, részesült ezen a címen 1,202.000 koronában. Tehát körülbelül ugyanannyiban, daczára annak, hogy lélekszáma csak a felét teszi ki a két protestáns egyház lélekszámának. De menjünk tovább. Az összes lelkészi fizetéseknek jövedelmében az államsegély képviselt az ágostai evangélikus egyháznál: 38 százalékot; az evangélikus református egyháznál 44 százalékot, a görög-keleti román egyháznál 60 százalékot. Méltóztassék tehát ezeket a számokat is tekintetbe venni, mikor arról a képzelt aránytalanságról panaszkodnak a képviselő urak. És méltóztassék még egy más momentumot is figyelemre méltatni, hogy t. i. épen azért, mert az 1848: XX. törvénycikket nem abban a betűszerinti értelemben hajtjuk végre, amelyet annak tulajdonítanak, hanem *fokozatosan*: a segély mennyisége nagyon természetesen alkalmazkodik azoknak az egyházi és kulturális intézkedéseknek a mennyiségéhez, amelyeket javarészében saját erejükből tartanak fenn azok az egyházak. És minthogy a protestáns egyházak aránytalanul több ilyen kulturális intézményt tartanak fenn, szemben a görög-keleti román egyházzal, igen természetesen nagyobb mérvű segélyben is kell, hogy részesüljenek az állam részéről. Ha tehát mindezeket tekintetbe vesszük és nemcsak a nyers számokat nézzük, akkor könnyű belátni, hogy nincsen olyan aránytalanság, mint aminőt t. képviselőtársam felhozott. Ami a *katholikus klérus kongrua-rendezését* illeti, — értve az alatt az 1898: XIV. törvénycikknek őreájuk való kiterjesztését — ezt egy novelláris törvényjavaslat alakjában akarom teljesíteni és erre nézve a kormány kebelében a megegyezés már megvan. Ezt a novellát még ebben az évben szándékozom benyujtani és pedig mindenképen úgy, hogy annak a kongruakiegészítésre vonatkozó intézkedései visszamenőleg az 1908. év január 1-től érvényben legyenek. Most már semmi sem áll útjában annak, hogy a katholikus klérus ezen rendkívül igazságos és méltányos igényei teljesedésbe menjenek avval a novellával, amelynek lényege az lesz, hogy 1905. kongrua-törvénynek összes intézkedései a katholikus lelkészekre kiterjesztetnek. A továbbiakat illetőleg folyamatba akarjuk tenni az 1848. XX. törvénycikk 3. §-ának teljes végrehajtását a protestáns egyházakat illetőleg. A protestáns egyházakat illetőleg azon kivánalmakat, amelyek abban a most már megállapított 3,320.000 K-ban nem találnak kielégítést, az éveknek bizonyos sorára megosztva szintén ki fogjuk elégíteni. Ezekkel egyidejüleg be fogom nyujtani a kath. autonomia létesítésére vznatkozó, már kész és a kormány kebelében teljes megállapodással elfogadott törvényjavaslatot és az erre vonatkozó kormányzati intézkedésekről szóló jelentéseket is. A lelkészi kongruanovellától eltekintve, amelyet amint mondám, még ez évben óhajtottunk benyujtani és tárgyaltatni, ezeket a többi javaslatokat mindjart a választási reform megalkotása után akarjuk a Haz által tárgyaltatni. Ezen az úton tényleg iparkodtunk tőlünk telhetőleg minden méltányos igénynek, minden méltányos kivánalomnak a jogegyenlőség szellemének teljes érvényesítésével eleget tenni; óhajtjuk az eddig követett úton tovább haladva az 1848-i törvényhozásnak nagy intencióit megvalósítani és pedig nemcsak a XX. törvénycikk 3. §-át, hanem annak 2. §-át illetőleg is. Itt t. i. bizonyos viszonylatokn k kibonyolítása szükséges, amelyek most is más vallásúakat vesznek igénybe közjogi czímeken olyan egyház javára, amelyhez ők nem tartoznak és viszont jogokat adnak nekik más egyházra nézve. Él azon reményem, hogy mindenki ebben a házban és minden jóhiszemű ember ennek a háznak falain kivül is ezeket a kérdéseket magasabb nemzeti szempontból, a nemzet erkölcsi egységének és harmoniájának szempontjából fogja felfogni, az egyenlőségnek azon szempontjából, amelyre mi őszintén és azon hagyományok alapján törekszünk, amelyeket 48-as dicső őseink reánk hagytak. Ezzel összefüggő részletkérdések is vannak. Igy a párbér kérdése, amellyel a kongruabizottság most sürgősen s behatóan foglalkozik és ilyen a képének a kérdése is, amely legközelebb bizottsági tárgyalás alá fog vétetni. — *December 5-én* a tárca költségvetésének tárgyalása véget ért. Miután *Goldis László* hosszabb beszédet tartott az alkoholismus ellen, *Nagy György* határozati javaslatot nyújtott be a szegénysorsú egyetemi hallgatóknak a szigorlati díjak fizetése alól való fölmentése és a fölösleges doktori értekezések eltörlése tárgyában; *Halász Lajos* az egyetem mellett szervezendő s a diplomáciai és konzuli pályára előkészítő keleti szeminárium eszméjét újítja fel: e diplomáciai előkészítő tanfolyam felállitása lehetővé tenné, hogy a konzuli pályára magyar ifjak is mehessenek. *Dr. Ballagi Aladár* az absolut korszakból származó egyetemi statutumok megváltoztatását és az egyetemi könyvtár célszerűbb elhelyezését sürgette; *Thaly Kálmán* egy nagyszabású nemzeti könyvtár létesitését kivánja, amely a főváros összes nagy könyvtárait (egyetemi, muzeumi, akadémiai könyvtár) egyesítené. *Gr. Apponyi A.* Nagy Gy. határozati javaslatát nem fogadja el, a *Halász L.* inditványának megvalósitását munkába fogja venni, az egyetemi szabályzat reformját a tanárok inkompatibilitási ügyével együtt óhajtja megoldani; elismeri, hogy az egyetemi könyvtár ügye sürgős orvoslásra szorúl, de azt hiszi, hogy parciális módon könnyebb lesz azt megoldani. *Lázár Pál* az új műegyetem épületének berendezésére nézve fejez ki kivánságokat. *Tolnay Lajos* a csillagászati oktatást és a csillagvizsgáló-intézet ügyét ajánlja a miniszter figyelmébe; *Hajdú Frigyes* a köziskolai tanárok fizetésrendezésének megigért végrehajtását, vagyis azt sürgeti, hogy a tanárok egyformán osztassanak be a IX., VIII. és VII. fizetési osztályokba, illetőleg az igazgatók a VII. és VI. fizetési osztályba. *Hock János* a középiskolai reform kérdésével foglalkozik; a mai reál és gimnáziumi oktatási irány egyesitése nem vihető keresztül szellemi túlterhelés nélkül. Az iskola ma nem az élet számára nevel, mai középiskoláink az absolut rendszer maradványai, amelyet aztán toldoztak foldoztak, de a magyar faj tulajdonságainak megfelelőleg máig se fejlesztettek ki; igy aztán a német minta után, a mi középiskoláinkban az ifjak csak adatokat, részleteket tanúlnak, de megfigyelő képességüket, önálló judiciumokat, gondolkozásukat nem képezik ki. Még a testi nevelés rendszerében is észrevehető a német hatás, pedig a magyar faj a szabad mozgást szereti, nem a fegyelmezett mozdulatokat. A középiskolát tehát nemzeti alapon kell újjászervezni; e mellett szükségesnek tartja a modern nyelvek felkarolását. *Gr. Apponyi A.* a középiskolai tanárok fizetésrendezését a közeljövőben meg fogja oldani, de kijelenti, hogy túlságos igények kielégitésére nem vállalkozhatik; Hock Jánossal mindenben egyetért a középiskolai reform tekintetében, ő is az egész ember harmónikus kiképzését tartja a középiskolák feladatának s reméli, hogy ennek keresztülvitele sikerülni fog még minisztersége alatt. *Kovács Pál* az érsekújvári gimnázium segélyének fölemelését kéri, *Lindner Gusztáv* azt fejtegeti, hogy a szász népmindig kész volt a kultura érdekében áldozatot hozni; *Nagy György* nem szavazza meg a medgyesi és brassói szász gimnáziumok részére fölvett 500,000 koronás tételt; *gr. Apponyi Albert* kijelenti, hogy e tételnek csak egy évi annuitása, mintegy 28.000 kor. terheli az idei költségvetést, különben a medgyesi gimnázium hazafias és nemzeti irányban neveli a reá bizott ifjúságot A képviselőház a tételt elfogadta. Azután a polgári iskolák és a siketnémák intézetének tételénél történtek még rövidebbb felszólalások s ezzel a tárca költségvetésének tárgyalása véget ért.

— **Főiskolánkban** a karácsonyi szünidő dec. 19-én délben kezdődött s tart 1909. jan. 3-án estig bezárólag. — A legatio-választás dec 19-én délután tartatott meg.

— **Az Országos Ref. Tanáregyesület** központi igazgatósága f. évi dec. 13-án Debrecenben gyűlést tartott, melynek általánosabb érdekü eseményei voltak: mindenek előtt a külföldi utazási stipendiumok tárgyában a konventhez intézendő felterjesztés, mely szerint egy-

házi főhatóságunk tegye lehetővé több tanárra nézve a külföldi tanulmányutat, részint a meglevő s ujabban kizárólag a lelkészi pályán levők által használt ösztöndijak méltányosabb szétosztásával, részint az államkormány által engedélyezett ösztöndijak némely részének a ref. tanárok számára való kieszközlésével. Megsürgeti az igazgatóság a minisztériumban Kiss Lajos Magyar olvasókönyvének történelmének az approbatiójat, melyet a minisztérium első izben birálat céljából egy olyan elfogult tanárnak adott ki, aki a Szent-István társulat megbizásából maga is irt hasonló tárgyú tankönyvet. A minisztérium is belátta ez intézkedés fonákságát, mert uj birálat alá bocsátja a tankönyvet. Más tárgyú tankönyvkiadványai az egyesületnek az alsóbb osztályok számára készített Olvasókönyvek. Az I—III. kötet már megjelent, ezzel egyszersmind be is fejezte az egyesület az Olvasókönyvek kiadását. A IV. osztálytól kezdve használatos magyar irodalmi tankönyvekben az elméleti résszel együtt rendesen Olvasókönyv is van, külön Olvasókönyvet vétetni a növendékek jelentékeny anyagi megterheltetésével járna. Aztán a IV. osztálytól kezdve az elméleti részben, — amelynek az Olvasókönyv szolgálatában áll — az alapelvekre nézve olyan ellentétes szempontok uralkodnak a tudományban, hogy az Olvasókönyv egyik-másik elméleti iránnyal, következésképen több tanár tudományos meggyőződésével éles ellentétbe kerülne. Az egyesületnek pedig nem lehet feladata, hogy akármelyik tanárra olyan tankönyvet oktrojáljon, amely az ő tudományos meggyőződésével meg nem egyezik. Ugyancsak — legalább egyelőre — nem irat az egyesület III—IV. osztályú magyar történelmi tankönyvet, melyre egy pár tanártestület felhivta a figyelmet. Más volt a helyzet a VIII-ik osztályú oknyomozó történelemmel. Ilyen tárgyú prot. szellemű tankönyvünk nem volt. Ellenben amolyan van elég (Török István, Baróthy-Csánky, Szádeczky Lajos, Kiss Lajos stb). Szó esett a tanári fizetésrendezésről, illetőleg a minisztérium által a ref. tanári status rendezésénél követett s újabban közzétett alapelvekről. Az esetleges sérelmek orvoslása céljából a tanáregyesület nagyobb arányú akciót indit s az ügy előkészitésére négy tagú bizottságot küldött ki s felhivja a tanári karokat is e tárgyaban véleményeik beterjesztésére. A közgyülés helyének és idejének megállapitása céljából határozatba ment a választmánynak 1909. febr. 1-re való összehivása — A folyó ügyek, — uj tagok belépésnek tudomásulvétele után jóleső érzéssel vette tudomásúl az igazgatóság a Beőthy Zsoltnak 60-ik születésnapján küldött üdvözletet. Örvendetes tudomásúl szolgált, hogy a Budapestről, Nagykőrösről és Szatmárról beérkezett tudósitás szerint a „Szövetnek" pártolását, a fenntartó testületek is melegen karolták fel. Debrecen, 1908. dec. 15. *Szabó Márton* központi jegyző.

Harminc év. Jelentős kor egy lap életében. Ezt töltötte be december 15-én a *Pesti Hirlap*, melynek első száma 1878 december 15-én jelent meg, uj szellemet, uj formát hozva a magyar ujságirodalomba. Függetlenség minden irányban, alkut nem ismerő, radikális szabadelvüség, bátor szókimondás: változatlan programmpontjai ma is a Pesti Hirlapnak, mely épen eme mindig hiven követett elveknek köszönhette a magyar sajtóban példátlan gyors fellendülését s máig változatlan népszerüségét. A Pesti Hirlap egész irói és ujságirói nemzedékeket nevelt fel s alig van ma is neves iró, aki korábban vagy később munkatársai közé nem tartozott. Innét van, hogy ma — harminc év multán — Magyarországon a Pesti Hirlap a legelterjedtebb, tehát legolvasottabb és legkedveltebb lap. Újévtől kezdve Mikszáth Kálmán, a legnagyobb magyar iró, ismét sürübben fogja dolgozataival felkeresni a Pesti Hirlapot, melyhez majd huszéves munkatársi viszony füzi. Tehát a két legmagyarabb iró: Eötvös Károly és Mikszáth Kálmán kerül össze a Pesti Hirlap iróinak táborában. Hogy a Pesti Hirlap minden más napilapot meghaladó bő tartalommal jelenik meg naponkint, azt már évek sora óta minden magyar ujságolvasó jól tudja. A Pesti Hirlapnak minden más laptól eltérő specialitásai: külön rovatai és különféle kedvezményei az olvasóközönség részére, harminc év során mindig voltak és ezentúl is lesznek. Egyik legnagyobb kedvezménye a Pesti Hirlap nagy képes naptára, melyet minden előfizető karácsonyi ajándékul kap, immár 19-ik éve. Az 1909-ik évre szóló naptár már megjelent gazdag szépirodalmi tartalommal és 32 képes oldallal. Másik kedvezmény, hogy az előfizető félárou rendelheti meg a Divat-Salon cimü, gazdag tartalmú képes divatlapot, melyet Szabóné-Nogáll Janka, a jeles irónő szerkeszt igen ügyesen. A Pesti Hirlap ára egy hóra 2 kor. 40 fillér, 3 hóra pedig 7 korona s a Divat-Salonnal együtt 9 korona. A kiadóhivatal cime, hova az előfizetési pénzeket küldeni kell: Budapest, V., Váci-körút 78.

Szerkesztői üzenetek.

— **H K. Sz—ő.** Az előfizetés ügye 1908-ra rendben van. A most küldött 9 koronát 1909-re könyveltük el.

B. B. Rásony. Előfizetése a dec. 19-én érkezett 10 koronával 1909. május 1-ig rendben van.

F. L. V—a. Előfizetése a dec. 19-én érkezett 10 koronával 1908. junius 30-ig van rendezve.

Karácsonyi elmélkedés. Elkésve érkezett s igy nem volt felhasználható.

Ujonnan megjelent müvek!

HÓSEÁS.

Theologiai magántanári vizsgai dolgozat.

Irta:

Ceglédi Sándor.

velikai pisanicai református missiói lelkész.

Ára füzve 3·50 korona.

Halotti beszédek és imák.

Irta:

Kis Gábor.

volt pápai református lelkész.

Terjedelme 15½ iv; tartalmaz 71 halotti beszédet és imát.

Ára füzve 4 korona.

Megrendelhetők a kiadónál: **KIS TIVADAR** könyv- és papirkereskedésében Pápán, Fő-utca 21. sz.

Orgona és harmoniúm gyár

gőzerő hajtás és villamos világítással berendezve.

ORSZÁGH SÁNDOR ÉS FIA

cs. és kir. udvari szállítók

Rákospalota (Budapest mellett).

Alapíttatott 1861. évben.

Az 1885. évi országos kiállításon „nagy dísz oklevéllel“ (első díj) és „Ferencz József lovagrenddel“ az 1904. évi veszprémi kiállításon „arany éremmel“ (első díj), az 1906. évi kassai kiállításon „dísz oklevéllel“ (első díj) kitüntetve, azonkívül számtalan kitüntetés és elismerés. Ajánlják kitünő hangú és szerkezetű, főleg a legújabb légnyomatu

(pneumatikai) orgonáikat, melyek rendkívül könnyű játékmód és a változatok egyszerű kezelése mellett, az időjárás minden viszontagságainak ellenállnak. Szolid munka és jutányos árak. Kisebb orgonák készletben vannak. Eddig 700 nál több új orgona lett szállitva. Raktáron kitünő hangú harmoniumok minden nagyságban. Harmoniumok tetszés szerinti rajz és változat összeállitással rendelésre készülnek. Tervezeteket és rajzokat kivánatra küldünk.

Kálvin János művei.

Szerkeszti: **Czeglédi Sándor.** **Eddig megjelentek**

1. A genfi egyház kátéja.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **60 fillér.**
2. Az egyház reformálásának szükségességéről.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **80 fillér.**
3. Kálvin János értekezése az ereklyékről.
Franciából fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**
4. Sadolet bibornok levele. Kálvin válasza.
Fordította: *Ladányi Pál.* — Ára **60 fillér.**
5. III. Pál pápa levele Kálvin János megjegyzéseivel.
Fordította: *Czeglédi Sándor.* — Ára **50 fillér.**
6. A párisi theol. fakultás hitcikkei Kálvin elleniratával.
Fordította: *Pongrácz József.* — Ára **50 fillér.**

Minden kötet külön kapható.

E hat mű egy diszes kötetben is beszerezhető. A 25 ivnyi terjedelmű kötet ára 4 korona 50 fillér.

Mind e művek megrendelhetők

a Magyar Kálvin-fordítók bizományosánál

KISS TIVADAR könyvkereskedésében **Pápán.**

Pontos és legjobb órák 5 évi jótállás mellett!

Egyházi szent edények

úrvacsorai-kelyhek, keresztelő-kannák,

borkanesók, china-ezüst disztárgyak,

arany s ezüst ékszerek

evőeszközök, részletfizetésre is.

Javításokra és vidéki megrendelésre különös gondot fordítok. Árjegyzék 2000 rajzzal ingyen és bérmentve.

Polgár Kalman

műórás és ékszerész Budapesten, VII., Erzsébet-körut 29. szám alatt.

A református egyházak szállitója.

Nyomtatta Radil Károly a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.